

SMARTS XIV

สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม (สพช.)

Association for Local Community and Social Development. (ALCSD)

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14 “Resilience under Global Change”

โรงแรมอวานี รัชดา
กรุงเทพมหานคร
วันที่ 13 มิถุนายน 2568

คำนำ

SMARTS คือ เครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติ 5 สถาบัน 6 คณะวิชา และ 2 สมาคม ได้แก่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ (Faculty of Management Sciences, Kasetsart University) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (Faculty of Arts, Silpakorn University) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Liberal Arts, Thammasat University) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Social Administration, Thammasat University) สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Humanities and Social Sciences Research Promotion Network) และสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม (Association for Local Community and Social Development (ALCSD))

เครือข่าย SMARTS ได้หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดประชุมทางวิชาการระดับชาติเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณาจารย์ และนักศึกษาของสถาบันการศึกษาในเครือข่าย รวมทั้งนักวิชาการและนักศึกษาทั่วไป ได้นำเสนอผลงานวิจัยที่มีคุณภาพสูง ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์อันหลากหลายร่วมกัน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์และต่อยอดผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืนและมั่นคงท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงระดับภูมิภาคเอเชียหรือระดับโลกต่อไป ในปี พ.ศ. 2568 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14 ในครั้งนี้ ภายใต้หัวข้อ “Resilience under Global Change การปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงโลก” ซึ่งสะท้อนความจำเป็นที่สังคมต้องมีความยืดหยุ่นและสามารถรับมือกับวิกฤตโลกในมิติต่าง ๆ ทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อความยั่งยืนในอนาคต

ในการนี้ การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14 ได้กำหนดจัดขึ้นในวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2568 ณ โรงแรมอวานี รัชดา กรุงเทพฯ ซึ่งการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14 ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานจึงได้มีการจัดทำรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceeding) เพื่อเผยแพร่ผลงานสู่แวดวงทางการศึกษาและชุมชนในวงกว้าง รวมทั้งเพื่อเป็นประจักษ์พยานแห่งความก้าวหน้าทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อันทรงคุณค่าสืบต่อไป

คณะกรรมการดำเนินงานฯ

7 กรกฎาคม 2568

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14

หัวข้อ “Resilience under Global Change การปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงโลก”

วันที่ 13 มิถุนายน 2568 ณ โรงแรมอวานี รัชดา กรุงเทพฯ

1. ชื่อโครงการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14

หัวข้อ “Resilience under Global Change การปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงโลก”

2. หลักการและเหตุผล

SMARTS เกิดขึ้นจากความร่วมมือทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา 5 สถาบัน 6 คณะวิชา และ 2 สมาคม คือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคมสถาบันภาคีเห็นความสำคัญของการวิจัยและเผยแพร่ผลงานวิจัยของคณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป จึงจัดโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ขึ้นอย่างต่อเนื่องกันทุกปีมาเป็นเวลา 13 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 จนถึงปี พ.ศ. 2567 ที่ผ่านมา เจ้าภาพจัดประชุม คือ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การจัดประชุมในแต่ละครั้งได้รับความสนใจจากกลุ่มนักวิชาการ นิสิตและนักศึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ เสมอมา

ในปี พ.ศ. 2568 นี้ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเป็นปีที่ 14 เพื่อเป็นเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัยสำหรับให้คณาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทั้งสถาบันเครือข่ายและจากสถาบันอื่น ๆ ได้เข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นทางวิชาการระหว่างกัน รวมทั้งก่อให้เกิดการบูรณาการศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อให้นักศึกษา คณาจารย์ และนักวิจัยได้เผยแพร่ผลงานวิจัย

3.2 เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเสวนา แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์ เกี่ยวกับการวิจัยระหว่างคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

3.3 เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักศึกษา

4. ผู้เข้าร่วมโครงการ

4.1 ผู้นำเสนอผลงาน ได้แก่ คณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในสถาบันเครือข่ายสถาบันอื่น และบุคคลทั่วไป

4.2 ผู้เข้าร่วมฟังการนำเสนอผลงาน ได้แก่ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย และบุคคลทั่วไป

5. แผนการดำเนินงาน

ระยะเวลา แผนการดำเนินงาน	ต.ค. 67	พ.ย. 67	ธ.ค. 67	ม.ค. 68	ก.พ. 68	มี.ค. 68	เม.ย. 68	พ.ค. 68	มิ.ย. 68	ก.ค. 68
1. ประชุมเตรียมความพร้อมการจัดงาน	●									
2. ขออนุมัติโครงการ		●								
3. ประชาสัมพันธ์			●							
4. เปิดรับบทความฉบับเต็ม				←	→					
5. ผู้นำเสนอผลงานลงทะเบียนและชำระเงิน				←	→					
6. ประชุมจัดสรรบทความ							23			
7. ประกาศรายชื่อผู้ลงทะเบียนเสนอผลงาน							23			
8. ส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา							←	→		
9. ส่งผลการพิจารณาให้ผู้นำเสนอผลงาน ปรับแก้ไข								16		
10. ผู้นำเสนอผลงานส่งบทความฉบับ สมบูรณ์ที่แก้ไขแล้ว								29		
11. ประกาศผลตอบรับบทความฉบับเต็ม/ ส่งบทความย่อและบทความฉบับเต็มเพื่อจัดทำ Proceedings								30		
12. จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14									13	
13. สรุปรายการการดำเนินงานและค่าใช้จ่าย โครงการ									●	
14. เผยแพร่ SMARTS PROCEEDINGS 14										14

6. ระยะเวลาดำเนินการและสถานที่จัดโครงการ

ระยะเวลาดำเนินงาน 10 เดือน เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2567 – กรกฎาคม พ.ศ.2568
 วันจัดประชุมวิชาการ วันศุกร์ที่ 13 มิถุนายน พ.ศ.2568 เวลา 08.30 - 16.30 น.
 สถานที่จัดการประชุม โรงแรมอวานี รัชดา กรุงเทพฯ

7. ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สมาคมพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ผู้เข้าร่วมประชุมได้เผยแพร่ผลงานวิจัย

8.2 ผู้เข้าร่วมประชุมได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และประสบการณ์ทางการวิจัยระหว่างคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง

8.3 ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ และพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักศึกษา

9. สาขาวิชาที่เปิดรับผลงาน

รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การศึกษา สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การพัฒนาชุมชน สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา สังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ประชากรศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ สื่อสารมวลชน วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ การบริหารและการจัดการ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เศรษฐศาสตร์ การตลาด การบัญชี การเงินและการธนาคาร การท่องเที่ยว-การโรงแรมและอุตสาหกรรมบริการ การจัดการโลจิสติกส์

10. รูปแบบการนำเสนอผลงาน

การนำเสนอบทความในรูปแบบออนไลน์ ใช้เวลาเรื่องละ 10-15 นาที ชักถาม 5 นาที

11. กำหนดการพิจารณาบทความ

กำหนดการ	ระยะเวลา
เปิดรับบทความฉบับเต็ม/ลงทะเบียนและชำระเงิน	6 มกราคม – 21 เมษายน 2568
ประกาศรายชื่อผู้ลงทะเบียนนำเสนอผลงาน	23 เมษายน 2568
แจ้งผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ	16 พฤษภาคม 2568
ส่งบทความฉบับสมบูรณ์ที่ปรับแก้แล้ว	29 พฤษภาคม 2568
ประกาศผลตอบรับบทความฉบับเต็ม	30 พฤษภาคม 2568
ส่งไฟล์บทความ	10 มิถุนายน 2568
จัดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14	13 มิถุนายน 2568

คณะกรรมการดำเนินงาน โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14

คณะกรรมการดำเนินงานคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ มูลศิลป์
คณบดี	ที่ปรึกษา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรรณิการ์ สุนทรสินชัย
รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิเทศสัมพันธ์	ประธาน
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี ศรีกลชาญ
ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย	รองประธาน
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ เมฆแสงสวย
ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายพัฒนาระบบดิจิทัลและสารสนเทศ	กรรมการ
5. นางสาวนันทพร มีศิริ
ผู้อำนวยการสำนักงานคณบดี	กรรมการ
6. นางสาวนุชนาถ อุทัย
นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
7. นายมุฮัมมัด ฮาดี อินสกุล
นักวิชาการคอมพิวเตอร์	กรรมการ
8. นางเบญจมาศ เขมาศกดาสรค์
หัวหน้างานบริการการศึกษา	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. อาจารย์ ดร.จุมพฏ บริราช
คณบดี	ที่ปรึกษา
2. อาจารย์ ดร.ศุภาภาส คำโตนด
รองคณบดีฝ่ายพัฒนาคุณภาพ	ประธานกรรมการ
3. อาจารย์สิทธิกันต์ เบญจสุพัฒน์
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ	กรรมการ
4. อาจารย์ทิฆะทัศน์ ทองกุล
อาจารย์	กรรมการ
5. อาจารย์ ดร.บุศยรินทร์ กองแก้ว
อาจารย์	กรรมการ
6. อาจารย์ ดร.พรพรหม รุ่งเรือง
อาจารย์	กรรมการ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญพิมล เสรีวัฒน์
อาจารย์	กรรมการ
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิเดช บำรุงทรัพย์
อาจารย์	กรรมการ

9. นางบุญญา ศรีนาค
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการ
10. นายชวนัฐ ปัญญาสิม
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการและเลขานุการ 1
11. นางรัตติยาภรณ์ ต้นสุวรรณ
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการและเลขานุการ 2

คณะกรรมการดำเนินงานคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1. รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ
คณบดี	ที่ปรึกษา
2. รองศาสตราจารย์ ดร.บุลย์จีรา ชिरเวทย์
รองคณบดีฝ่ายวิจัย	ประธานกรรมการ
3. อาจารย์สกันธ์ ม่วงสุน
รองคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนาระบบงานและเทคโนโลยีสารสนเทศ	กรรมการ
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วรรณรัตน์
รองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษาและพัฒนาหลักสูตรโครงการพิเศษ	กรรมการ
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กณภัทร รื่นภิรมย์
อาจารย์	กรรมการ
6. อาจารย์ ดร.จิราวรรณ เกียรติโพธา
อาจารย์	กรรมการ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนัญญ์ เมฆหมอก
อาจารย์	กรรมการ
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน
อาจารย์	กรรมการ
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา ทัชประเสริฐกุล
อาจารย์	กรรมการ
10. ศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์
อาจารย์	กรรมการ
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภฤกษ์ โออินทร์
อาจารย์	กรรมการ
12. นางสาวชุลีพรรณ เคารพธรรม
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการและเลขานุการ
13. นางสาวอังศุธร บัณฑิตเสน
นักวิชาการศึกษา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว
คณบดี	ที่ปรึกษา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี สีนาค
รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย	ประธานกรรมการ

3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นารีมา แสงวิมาน
ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์	กรรมการ
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุจา สุขพัฒน์
อาจารย์	กรรมการ
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพงษ์ ประเสริฐศักดิ์
อาจารย์	กรรมการ
6.	อาจารย์ ดร.กัญย์สินี จตุพรพิมล
อาจารย์	กรรมการ
7.	นางสาวจิราภรณ์ ชัยมงคล
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ณ ระนอง
คณบดี	ที่ปรึกษา
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธิดา วิมุตติโกศล
รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบัณฑิตศึกษา	ประธานกรรมการ
3.	นางสาวรัฐนันท์ วิจิตรกฤตพงศ์
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการ
4.	นางสาวกฤตยา ประพันธ์โกมล
นักวิชาการศึกษา	กรรมการ
5.	นางสาวสุกัญญา พรหมชาติ
นักวิชาการศึกษา	กรรมการ

คณะกรรมการดำเนินงานคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1.	รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ชลาชนนาวิน
คณบดี	ประธาน
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญยา รุจิเสถียรทรัพย์
รองคณบดีฝ่ายวิชาการ	รองประธาน
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์รณรงค์ จันใด
รองคณบดีฝ่ายบริหาร	คณะทำงาน
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐนิกา อภิรักษ์ไกรศรี
หัวหน้าภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	คณะทำงาน
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร
หัวหน้าภาควิชานโยบาย การพัฒนาและการพัฒนาชุมชน	คณะทำงาน
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิมิต รัตนะรัต
ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย	คณะทำงาน
7.	นางสาวสุธิมา วุฒิกุล
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ	คณะทำงาน
8.	นางสาวสุชัญญา ดวงงาม
นักวิชาการศึกษาคำนาถการ	คณะทำงาน

คณะกรรมการดำเนินงานสมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

1. ดร.จำเนียร ชุณหโสภาค
นายกสมาคม	ประธาน
2. ดร.พรจิต อรัณยกานนท์
อุปนายกสมาคม	ที่ปรึกษา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย
ประธานกรรมการฝ่ายวิชาการ	คณะทำงาน
4. ดร.ศริตปรีชา ไทยวงษ์
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
5. ดร.กฤษดา เขียววัฒนสุข
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
6. ดร.ธีรเดช ทิวถนอม
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
7. อาจารย์ ธนาธิป พัวพรพงษ์
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งรัตนา เจริญจิตต์
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิตาภรณ์ สินจรูญศักดิ์
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองเอก วรรณพฤษ
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชนีชีวาท แซ่ตัน
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
12. ดร.ปิยะมาศ สีสวัสดิ์วินิชย์
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
13. อาจารย์ถิรวุฒิ ยิ่งสุข
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
14. ดร.เสาวนีย์ สมันต์ตรีพร
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
15. ดร.สันดุสิต บัณฑิตตระกูล
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
16. ดร.ทิพนาด ชาริรักษ์
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน
17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธรรมศักดิ์ ค่วยเทศ
สมาชิกสมาคม	คณะทำงาน

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและคัดกรองผลงาน โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
1.	อาจารย์ ดร.กรพินธุ์ พัวพันสวัสดิ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติรัตน์ ปั่นบำรุงกิจ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5.	ดร.บวร ทรัพย์สิงห์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6.	รองศาสตราจารย์ ดร.กนกพร นุ่มทอง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
7.	รองศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ จันทร์เจริญชัย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์กาญจนา เอี่ยมสอาด	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
9.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
10.	รองศาสตราจารย์ ดร.ชยพจน์ ลือนันต์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
11.	อาจารย์ ดร.ชุติมา โล่งจิตร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
12.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิสวัศ อารงสานต์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
13.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ ศิริคะเนรัตน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
14.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัฏฐวิภา จันทร์ศรี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
15.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิภา นิรุตติกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
16.	รองศาสตราจารย์ ดร.ปพนพัชร์ กอบศิริธีร์วรา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
17.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
18.	รองศาสตราจารย์ไพรินทร์ กะทิพรมราช	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
19.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุกข์ดา สุขธาราจารย์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
20.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัญวรัญญ์ กอบศิริธีร์วรา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
21.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์วราวุธ ดันติวงศ์วานิช	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
22.	รองศาสตราจารย์ ดร.วีระภาส คุณรัตนสิริ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
23.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระยุทธ พิมพ์ภากรณ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
24.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
25.	อาจารย์ ดร.ศุภภาส คำโตนด	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
26.	รองศาสตราจารย์ ขาดิชาขย ไวยสุระสิงห์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
27.	รองศาสตราจารย์ ดร.นิภาพรรณ เจนสันติกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
28.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ ดีราษฎร์วิเศษ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
29.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจิรา ดวงสงค์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
30.	รองศาสตราจารย์ ดร.อรัญญ์ เพ็ญยุระ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
31.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ แสงกนกกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
32.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธศักดิ์ ฉัตรแก้วนันทน์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
33.	อาจารย์ ดร.สิริรินทร์ สนิทชน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
34.	รองศาสตราจารย์ ดร.นพพร บัวอินทร์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
35.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เทพจิต	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
36.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณาน อินทร์ตัน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
37.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษฎา อีระโกศลพงศ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
38.	รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจน์นภา พงศ์พนรัตน์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
39.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา รอดแก้ว	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
40.	รองศาสตราจารย์ ดร.ดุสิตภาค ปรีชารัชช	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
41.	รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวัต ลิ้มปัทมชัยกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
42.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนินทร์ มีเพียร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
43.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
44.	อาจารย์ ดร.ธีระวุฒิ สุนทรา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
45.	รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพร อติวานิชยพงศ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
46.	อาจารย์ปฐมพร สันติเมธี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
47.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสพงศ์ ศรีพิจารณ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
48.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์เมธาวี โหละสุต	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
49.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรวัชร ตั้งจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
50.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชนะ ทองคำภา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
51.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันรัก ดาวสัน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
52.	อาจารย์วิษนี ศรีสนิท	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
53.	อาจารย์ ดร.วิศรุต ใญ่นาค	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
54.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์วีระวัฒน์ ภัทรศักดิ์กำจร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
55.	อาจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ หมูคำหล้า	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
56.	รองศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ อมรรณิขศักดิ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
57.	รองศาสตราจารย์ ดร.อัศวิน แสงพิกุล	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
58.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ พลธิราช	มหาวิทยาลัยบูรพา
59.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกานต์ พงษ์สรนันท์	มหาวิทยาลัยบูรพา
60.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ร้อยตรี ดร.ธนภณ นิธิเชาวกุล	มหาวิทยาลัยบูรพา
61.	อาจารย์ ดร.รัฐชนีย์ ศรีสมาน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
62.	รองศาสตราจารย์ ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ	มหาวิทยาลัยมหิดล
63.	รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
64.	รองศาสตราจารย์ ดร.อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
65.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษดา พงษ์การณียภาส	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
66.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เบญจวรรณ บุญโทแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
67.	รองศาสตราจารย์ ดร.วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
68.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สุวรรณศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
69.	รองศาสตราจารย์เจษฎา บุญมาโฮม	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
70.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นารีมา แสงวิมาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
71.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ชนก มุลมิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
72.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรากรณ์ พูลสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
73.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกนิษฐ์ ศรีภูธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
74.	อาจารย์กนกกาญจน์ วรสีหะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
75.	อาจารย์ ดร.คันสนีย์ มณีโชติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
76.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมพูนุท สุขหวาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
77.	รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
78.	รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภณัฐ ทรัพย์นาวิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
79.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจือง ถิ หั่ง	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
80.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ อัจฉริยะประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
81.	อาจารย์ ดร.ฐิติมา กมลเนตร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
82.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนภูมิ อติเวทิน	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
83.	อาจารย์ ดร.เพชรวิภา คงอ่ำ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
84.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายชล ปัญญชิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
85.	อาจารย์เขมรินทร์ เพ็ญแสงอ่อน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
86.	อาจารย์ดลวัฒน์ บัวประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
87.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วรรณรัตน์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
88.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บาร์มี เขียววิชัย	มหาวิทยาลัยศิลปากร
89.	อาจารย์วัชรินทร์ เอนกพงศ์พันธ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
90.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี ลิ้มประเสริฐ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
91.	รองศาสตราจารย์ ดร.อภิเศก ปันสุวรรณ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
92.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนธร วชิรขจร	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
93.	ศาสตราจารย์ ดร.เมฆม เมธจิรนนท์	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
94.	อาจารย์ ดร.เกษราภรณ์ เคนบุปผา	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์
95.	รองศาสตราจารย์ ดร.ฐิยาพร กันตธณวัฒน์	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
96.	รองศาสตราจารย์ ดร.กษมา สุวรรณรักษ์	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)
97.	ดร.นิพล เชื้อเมืองพาน	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)
98.	อาจารย์ ดร.วราภรณ์ วิษณุรัฐ	สถาบันอาศรมศิลป์
99.	ศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์	นักวิชาการอิสระ

กำหนดการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14

วันที่ 13 มิถุนายน 2568 ณ ห้อง Diamond Room ชั้น 3 โรงแรม อวานี รัชดา กรุงเทพฯ

เวลา	รายละเอียด
07.00 – 08.00 น.	ลงทะเบียนเข้าร่วมงาน/รับเอกสาร พร้อมรับประทานอาหารว่าง
08.00 – 08.30 น.	พิธีเปิดและกล่าวต้อนรับ กล่าวรายงานโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิชกานต์ สุญสินภัย รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิเทศสัมพันธ์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กล่าวเปิดงานโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายรูปมอบของที่ระลึก
	แนะนำประธานเครือข่าย 8 สถาบัน 1) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิชกานต์ สุญสินภัย รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิเทศสัมพันธ์ 2) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ คณบดีคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 3) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 4) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์ ดร.จุมพฏ บริราช คณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 5) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ณ ระนอง คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 6) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา ชลาชนนาวิน คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 7) สมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดร.จำเนียร ชุณหโสภาค นายกสมาคมเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 8) สมาคมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสังคม มอบเกียรติบัตรสำหรับบทความดีเด่น จำนวน 5 เรื่อง

เวลา	รายละเอียด
08.30 – 08.45 น.	แนะนำเจ้าภาพจัดงานปีถัดไป โดย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นเจ้าภาพปี 2569 SMARTS 15
08.45 – 10.00 น.	บรรยายพิเศษ หัวข้อ “Resilience under Global Change การปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงโลก” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาโนชญ์ อารีย์ ประธานสมาคมอาจารย์และพนักงานมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
10.00 – 10.20 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
10.20 – 12.00 น.	นำเสนอกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 1) กำหนดการนำเสนอบุคคลทั่วไป Diamond Room 3rd floor แบ่งเป็น 4 ห้องย่อยทั่วไป Diamond Room 3 rd floor ห้อง 1 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 2 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 3 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 4 กำหนดการนำเสนอของนิสิต / นักศึกษาเครือข่าย ห้อง 1 Silver Room I, Basement ห้อง 2 Silver Room IB, Basement ห้อง 3 Conference Room III, 2 nd floor
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.20 น.	นำเสนอกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 2) กำหนดการนำเสนอบุคคลทั่วไป Diamond Room 3rd floor Diamond Room 3 rd floor ห้อง 1 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 2 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 3 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 4 กำหนดการนำเสนอของนิสิต / นักศึกษาเครือข่าย ห้อง 1 Silver Room I, Basement ห้อง 2 Silver Room IB, Basement ห้อง 3 Conference Room III, 2 nd floor
14.20 – 14.30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14.30 – 16.30 น.	นำเสนอกลุ่มย่อย (ช่วงที่ 3) กำหนดการนำเสนอบุคคลทั่วไป Diamond Room 3rd floor Diamond Room 3 rd floor ห้อง 1 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 2 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 3 Diamond Room 3 rd floor ห้อง 4 กำหนดการนำเสนอของนิสิต / นักศึกษาเครือข่าย ห้อง 1 Silver Room I, Basement ห้อง 2 Silver Room IB, Basement ห้อง 3 Conference Room III, 2 nd floor

กำหนดการนำเสนอบทความ

การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14

วันที่ 13 มิถุนายน 2568 ณ โรงแรม อวานี รัชดา กรุงเทพฯ

เวลา	กำหนดการนำเสนอ ห้อง 1 Diamond Room 3 rd floor ผู้ทรงคุณวุฒิ: รศ.ดร.ศิริพร ดาบเพชร และ ผศ.ดร.ณัฐพร ไทยองรักษ์
10:20 - 10:40 น.	S030 - ณัฐชลิตา นิลเขียว บทบาทของกลุ่มคนในท้องถิ่นต่อการสร้างภาพจำของพระเจ้าอโศกและพระนางศุภยาลัต
10:40 - 11:00 น.	S047 - สหฤทธิ รวยรื่น พัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน ทศวรรษ 2410 –2480 ในฐานะภาพสะท้อนสังคมไทย
11:00 - 11:20 น.	S005 – อนุกุล นันทพุด การพัฒนาระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการโดยใช้แนวคิด วงจรการพัฒนา ระบบ: กรณีสึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
11:20 - 11:40 น.	S013 - บุญชาญ ผ่านสุวรรณ นวัตกรรมทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการตามแนวทางของผู้ประกอบการ องค์กรเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร
11:40 - 12:00 น.	S021 - ชารินทร์ เกษร การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี
12:00 – 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 – 13:20 น.	S023 - ณัฐนันท์ นันทะวงศ์ และภรวิชัย เต่าคำ การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง
13:20 – 13:40 น.	S017 - ณัฐดนัย ดวงกลาง และณัชฌิมา พิมพ์า แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์ – ฮินดู และศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร
13:40 – 14:00. น.	S018 - เสาวภาคย์ เลาะเงิน และเหมวรรณ ชูทอง แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี
14:00 – 14:20 น.	S022 - พิมพ์ชนก จิตต์มั่นคงกุล แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
14:20 – 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 – 14:50 น.	S025 - จิตกัญญา พิมพ์สุข และธีรวัฒน์ เขยเชิงวิทย์ การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวแต่ละเจนเนอเรชันในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา
14:50 – 15:10 น.	S029 - นัชชา บุญลอย และสรวรยา แก้วสุทธา อิทธิพลของความคาดหวังต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ กรณีศึกษา: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร
15:10 – 15:30 น.	S036 - ปณิสรา ศรีดี ความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและประสบการณ์การเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย
15:30 – 15:50 น.	S037 - ไพบุลย์ คล้ายมาลา และณัฐธิดา ปานลำเลิศ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศบาลนครศรีต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว
15:50 – 16:10 น.	S003 - คุณพระ สวยาย การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและระดับความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแนวทาง การสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน ตำบลสงเปือย อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

เวลา	กำหนดการนำเสนอ ห้อง 2 Diamond Room 3 rd floor ผู้ทรงคุณวุฒิ: รศ.พองศักดิ์ หมวดสง และ อ.ภูเบศ วนิชชาวนนท์
10:20 - 10:40 น.	S033 - ไพรัช บวรสมพงษ์ แนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559
10:40 - 11:00 น.	S006 - ณัฐพนธ์ ณะเกิงผล บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
11:00 - 11:20 น.	S007 - กิตติญาพร จันทรงามดี ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภค เขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร
11:20 - 11:40 น.	S011 - ธนาวิน ปิติวรรณ รู้กับการพนันออนไลน์ กรณีศึกษา เชิงนโยบายและมาตรการป้องกันในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย
11:40 - 12:00 น.	S012 - อธิชาติ พ่วงดี ปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ กรณีศึกษา บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
12:00 - 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 - 13:20 น.	S028 - อภิเศก ปันสุวรรณ การศึกษาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง: กรณีศึกษากันห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
13:20 - 13:40 น.	S020 - บรรพต กิตติสุนทร ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
13:40 - 14:00 น.	S026 - อาหมัดอัลฮารีย์ มูเก็ม การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนกับความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร
14:00 - 14:20 น.	S031 - นิรชา บุญทองเหลือ และพฤกษ์ชล เกิดรส การศึกษาความรู้สึกละอายของนักท่องเที่ยวต่างชาติภายหลังกลับจากการเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร
14:20 - 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 - 14:50 น.	S057 - ศาสณีย์ ศรีศิลป์ สถานการณ์และกฎหมายบริหารไฟฟ้าในฟิลิปปินส์และไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก
14:50 - 15:10 น.	S053 - สุริรัตน์ สำรี การศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน
15:10 - 15:30 น.	S054 - นิติพล วัฒนิงห์ การจัดการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
15:30 - 15:50 น.	S040 - นพอนันต์ สาลี ผลกระทบของความชัดเจนในภาษีต่อใบอนุญาตทางศีลธรรม: การปฏิบัติการในห้องทดลองทางเศรษฐศาสตร์
15:50 - 16:10 น.	S055 - ณัฐพัชร์ ธรรมธีรสุนทร อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y

เวลา	กำหนดการนำเสนอ ห้อง 3 Diamond Room 3 rd floor ผู้ทรงคุณวุฒิ: ผศ.ดร.สุรียพร นีพิชวิทยา และ อ.ปวิญญาพัฒน์ วรพันธ์
10:20 - 10:40 น.	S014 - ธงชัย แซ่เจี๋ย โอบปาติกะอำพราง: การศึกษาในฐานะบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่
10:40 - 11:00 น.	S009 - พิชชาพร ราขจรีต และปวันรัตน์ บังจันทร์ การศึกษาเปรียบเทียบภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน
11:00 - 11:20 น.	S032 - ศุภธิดา จุติมา, ศิวกร ชัยวานิชย์ และอินทิราภรณ์ แสงมณีย A Representation of Lesbian Resilience in Radclyffe Hall's The Well of Loneliness (1928)
11:20 - 11:40 น.	S035 - กาวิณี คุณานุมาด, ภัทราณัฐ สายทองดี และนันทรัตน์ แสนสวัสดิ์ กรณีศึกษาเรื่องการใช้นามขุขรูปนิยมเพื่อก่ายทอดประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความรักและการฟื้นฟูใจในนิยายสำหรับเด็ก: บทวิเคราะห์เรื่อง Charlotte's Web (1952) The Miraculous Journey of Edward Tulane (2006) และ Wishtree (2017)
11:40 - 12:00 น.	S038 - ชญาภรณ์ ทองใหม่ กลวิธีการนำเสนอนวนิยายสืบสวนเรื่อง ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร
12:00 - 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 - 13:20 น.	S043 - อนุสรณ์ ขมภูพล “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของ คริสตียอง โอสแตร์: นวนิยายมินิมอลลิสต์แบบฝรั่งเศส
13:20 - 13:40 น.	S010 - นกสินธุ์ แผลงศร สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีคำเรียกชื่อสัตว์
13:40 - 14:00 น.	S016 - พิชชาภา จันนพรัตน์, บุญลิตา ฝึกฝนจิตต์, เปรมยุดา ศุภรัตน์ชาติพันธ์, กชภัทร ศรีพิทักษ์ และณิชาวีร์ นาเรือง การวิเคราะห์ภาษาและเพศในวิดีโอเกมแนวโรแมนติก “Love and Deepspace” ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูล: กรณีศึกษาบทสนทนาของไซลัสและตัวละครของผู้เล่น
14:00 - 14:20 น.	S024 - เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์ มองข้อถกเถียงเรื่องกาสิโนถูกกฎหมาย ผ่านการสนทนาระหว่างเสรีนิยมและจริยศาสตร์คุณธรรม
14:20 - 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 - 14:50 น.	S027 - ณัฐนิชา ประเสริฐ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โชนส์ส่วนบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้
14:50 - 15:10 น.	S002 - ปิติภัทร สุวรรณสัมฤทธิ์ การเปรียบเทียบเทคนิคการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างวิธีความน่าจะเป็นสูงสุด กับซัพพอร์ทเวกเตอร์แมชชีน
15:10 - 15:30 น.	S042 - อรุณรัตน์ วิงสกุล ความไม่สมมาตรในการเข้าถึงทรัพยากรร่วม: การทดลองในห้องปฏิบัติการทางเศรษฐศาสตร์
15:30 - 15:50 น.	S039 - อริญชัย อินอ่ำ ผลกระทบของโครงข่ายพื้นฐานต่อป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทย

เวลา	กำหนดการนำเสนอ ห้อง 4 Diamond Room 3 rd floor ผู้ทรงคุณวุฒิ: ผศ.กัลยาณี กุลชัย และ อ.ดร.ศิวพล ชมภูพันธ์ุ
10:20 - 10:40 น.	S048 - สุริษา ฐานวิสัย ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
10:40 - 11:00 น.	S008 - ระพีพร ตระสุภณ การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในวิกฤตระหว่างประเทศ: ศึกษาในช่วงสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024
11:00 - 11:20 น.	S045 - ธัชชัย เอี่ยมสะอาด การศึกษากระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นพื้นที่ ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก
11:20 - 11:40 น.	S051 - ชนัญธิดา บุญเลิศ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
11:40 - 12:00 น.	S046 - ชลลดา นาคใหญ่ ความมั่งคั่งและกระบวนการสะสมทุนที่ปรากฏในความสัมพันธ์ทางการผลิตตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์
12:00 - 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 - 13:20 น.	S034 - ก้องภพ เกิดชูชื่น ประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหยก
13:20 - 13:40 น.	S019 - กานต์ สีสาดิศร การวิเคราะห์ผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อความเหลื่อมล้ำผ่านสัดส่วนรายได้ ของประชากรตามกลุ่มควินไทล์
13:40 - 14:00 น.	S049 - อิดารัตน์ ประพัฒน์พงษ์ ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
14:00 - 14:20 น.	S056 - นิชาภัต รอดประเสริฐ ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก
14:20 - 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 - 14:50 น.	S004 - ผศ.พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย การพัฒนาทักษะการคำนวณโดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียน นวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา
14:50 - 15:10 น.	S015 - รศ.ดร.ศุภวัฒน์ พุกเจริญ จากความท้าทายสู่การพัฒนา: มุมมองของครูระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยต่อการสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษ
15:10 - 15:30 น.	S041 - รัชฎากร มณีวงศ์ ความชุกและความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายที่ส่งผลต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

เวลา	กำหนดการนำเสนอของนิสิต / นักศึกษาเครือข่าย ห้อง 1 Silver Room I, Basement ผู้ทรงคุณวุฒิ: ผศ.ดร.รัฐอัศวธีร์ อัครธีรจิตภูมิ และ อ.ดร.สุภาภักย์ ชวนะเวสสกุล
10:20 - 10:40 น.	Q001 - สิริรัตน์ สกุลนา และทิพวรรณ สุขรุ่งเรือง การอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองจากการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา กรณีโจมตีอัฟกานิสถาน
10:40 - 11:00 น.	Q011 - ณิขมน สวนเศรษฐ์ พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทย ตั้งแต่ ค.ศ. 2009 – 2024
11:00 - 11:20 น.	Q019 - ศุภกฤษฎณ์ สุวรรณหงษ์, อภิรักษ์ ปิติมาตร และณัฐภูมิ สัตยารังสรรค์ ความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญไทย: กรณีศึกษารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502
11:20 - 11:40 น.	Q018 - หยาตเพชร กันต์ทอง, อนุวัฒน์ อินทขันธ์ และอัฐภูมิ ไพบูลย์ Soft Power แรกของไทย: รัฐนิยมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
11:40 - 12:00 น.	Q033 - เกียรติศักดิ์ แสงสุขาว การศึกษายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์
12:00 – 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 – 13:20 น.	Q007 - กัญจน์อมล แก้วมณี และอรธพล แดงแก้ว การนิยามความหมายศิลปะของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะ
13:20 – 13:40 น.	Q024 - เพชร สว่างศรี การออกแบบ แบบ Art Toy เมนูเชิซูอาหารถิ่น ส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม
13:40 – 14:00 น.	Q025 - ศศิกันต์ โพธิ์นันทวงศ์ การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิด SDGs สำหรับนักศึกษา
14:00 – 14:20 น.	Q023 – นฤมล ลอยแก้ว และรุจิรา พูนเพิ่ม การวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลมติชน อวอร์ด 2024
14:20 – 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 – 14:50 น.	Q029 - กันตพัฒน์ ทศน์สาธิต การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร่นาม กับภาพสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม
14:50 – 15:10 น.	Q010 - ประไพพร วัชรภาพร การดัดแปลงบทละครทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที

เวลา	กำหนดการนำเสนอของนิสิต / นักศึกษาเครือข่าย ห้อง 2 Conference Room I, 2 nd floor ผู้ทรงคุณวุฒิ: ผศ.ดร.อสมภรณ์ สิกธิ และ ผศ.ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ
10:20 - 10:40 น.	Q002 - สุศิตา บัวบุตร วาทกรรม “เมียน้อย” กับการประกอบสร้างภาพลักษณ์ต้องห้ามของผู้หญิงในสังคมไทยทศวรรษ 2470-2550
10:40 - 11:00 น.	Q005 - นกัศวรณ วงษ์ศักดิ์ และพรธิชา รุ่งทวีชัย พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ. 2530 – 2567
11:00 - 11:20 น.	Q004 - อคัมย์สิริ ชูบุญ, พงศธร ทองวิลลา, อิศราภรณ์ ดิดส์ม, ธเนศ บุรานอก และวัชรพัฒน์ จิรัตรัตนกุล ห่อเกียรติยศฯ ๗๗๖๖ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 กับการประกอบสร้างความเป็นบรรหารบุรี
11:20 - 11:40 น.	Q006 - สิริวิภา พังษา, อาริยา อรรถชัย และปัทมาภรณ์ เตียวชัย ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง
11:40 - 12:00 น.	Q009 - เอมมิกา จันทรสุข การศึกษาความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีน: กรณีศึกษา สายการบินไทยแอร์เอเชีย
12:00 – 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 – 13:20 น.	Q020 - ศิวกกร แก้ววิริยะกิจกุล การศึกษาความเชื่อทางจิตวิญญาณของไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม
13:20 – 13:40 น.	Q022 - ภัทรพล ทรงเนติเชาวลิต ความเชื่อในวัฒนธรรมไทยและจีน: สี สายพันธุ์ และประเพณีของกล้วยไม้
13:40 – 14:00 น.	Q027 - พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์ ม้าทรงและองค์พระในพิธีกรรมงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง
14:00 – 14:20 น.	Q032 - ชญานิษฐ์ รัตนพันธ์ อัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักและการทำให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง
14:20 – 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 – 14:50 น.	Q021 - พาฝัน วงศ์บุตร ผ้าปูรองฐานศรีทวารวดี: ลายมงคลแห่งทวารวดีและความสัมพันธ์กับความเชื่อจีน
14:50 – 15:10 น.	Q028 - กชพร กระจำจั่ง พลวัตของอ่าวสาบจากศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 21

เวลา	กำหนดการนำเสนอของนิสิต / นักศึกษาเครือข่าย ห้อง 3 Conference Room III, 2 nd floor ผู้ทรงคุณวุฒิ: อ.ดร.วิศรุต ล้ำลิอ่อน และ ผศ.ดร.วุฒิชัย บุญพุก
10:20 - 10:40 น.	Q003 - ศุภวิชญ์ จันทร์กระจ่าง รัฐกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530
10:40 - 11:00 น.	Q013 - ศุภวิชญ์ โสภน แนวโน้มการลงทุนของอุตสาหกรรมพลังงานที่มีผลจากการจัดระเบียบโลกใหม่
11:00 - 11:20 น.	Q030 - ศิริพิชญ์ ฤทธิมหา การพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของสิงคโปร์
11:20 - 11:40 น.	Q016 - กัญญภัสสร ปิยกรณ์ชนภัทร์ และเมรินทร์ ศิริบุรพารัตน์ ผลกระทบของการเสียภาษีความหวานที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
11:40 - 12:00 น.	Q017 - ชนิกันต์ หวังภัทรวานิซ, ณิกุล หล่อศิริรัตนกุล, ธนาภรณ์ กัตพงษ์, ธัญธดา จูอำไพ, วิริญญา หมุดสุวรรณ และนารินทร์ บุรินรัมย์ ผลกระทบของการบริหารจัดการหนี้สินต่อผลการดำเนินงานทางการเงินและเสถียรภาพของบริษัทขนส่งที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
12:00 - 13:00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13:00 - 13:20 น.	Q008 - ชญานนท์ ภิรมณ์เอม และไอริน รัตนสำเนียง การสร้างสื่อการสอนภาษาเยอรมันระดับ A2 – B1 ในรูปแบบนิยายภาพ: การเรียนรู้ผ่านสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน
13:20 - 13:40 น.	Q031 - นันทพล พระเสถียร การศึกษาบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารของประเทศสิงคโปร์ต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในประเทศสิงคโปร์กรณีศึกษา ศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) ประเทศสิงคโปร์
13:40 - 14:00 น.	Q014 - นริศ ลิทธิประเสริฐ, อรัชกร ถ้าอมร, รุ่งรวี แสงวิโรจน์ฤทธิ์ และอภิสิทธิ์ สิ้นสัมฤทธิ์ผล การวิเคราะห์แนวทางการลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้า กรณีศึกษา บริษัท AAA จำกัด
14:00 - 14:20 น.	Q015 - พิมพ์รัตน์ แซ่ซ้อ และกัญญารัตน์ ลิ้มสกุล การวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งที่เหมาะสมด้วยโปรแกรม VBA วิธี Practical Swarm Optimization เพื่อลดต้นทุนการขนส่ง กรณีศึกษาธุรกิจน้ำดื่ม ABC
14:20 - 14:30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
14:30 - 14:50 น.	Q012 - อติทยา แซ่ฮ้อ การศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีน กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 14	ข
รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงาน	จ
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาและคัดกรองผลงาน	ฉ
กำหนดการและตารางนำเสนอผลงาน	ฐ
สารบัญ	น

หัวข้อ บทความดีเด่น

○ จากความท้าทายสู่การพัฒนา: มุมมองของครูระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยต่อการสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษ
ศุภวัฒน์ พุกเจริญ	2
○ แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังทิวสถานพราหมณ์ – ฮินดูและศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร
ณัฐดนัย ดวงกลาง, ณัชฌิภา พิมดา, มนัสวี พรหมภักดี, นัชชานันท์ วิรัตน์เกษม, พรปรีชา พูนพัฒนปรีชา, กฤติกา สายณะรัตน์ชัย	12
○ การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง
ณัฐนันท์ นันทะวงศ์, ภรวิชญ์ เต่าคำ, ณัฐวุฒิ บัวภา, พิชดา ธนุรเวท, ต้นข้าว แสงทรัพย์, ศรัญญา ศรีทอง	23
○ กรณีศึกษาเรื่องการใช้มานุษยวิทยานิยมเพื่อถ่ายทอดประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความรักและการฟื้นฟูจิตใจในนิยายสำหรับเด็ก: บทวิเคราะห์เรื่อง Charlotte's Web (1952) The Miraculous Journey of Edward Tulane (2006) และ Wishtree (2017)
ภาวินี คุภาณูมาต, ภัทราณัฐ สายทองดี, นันทรัตน์ แสนสวัสดิ์, ณัฐนิชา คชรินทร์, อนันตญา อนุเวช, ฤกษ์ชัย ขาเครือ, สุทธิศักดิ์ ศรีโกลม, พิมลาพร วงศ์ชินศรี	38
○ ความไม่สมมาตรในการเข้าถึงทรัพยากรร่วม: การทดลองในห้องปฏิบัติการทางเศรษฐศาสตร์
อรุณรัตน์ วิงสกุล, ปฐมวัตร จันทรรักษ์	55

หัวข้อ บทความวิจัย/บทความวิชาการ	หน้า
○ บทบาทของกลุ่มคนในท้องที่ต่อการสร้างภาพจำของพระเจ้าอโศกและพระนางศุภยาลัต ณัฐชิตา นิลเขียว	70
○ พัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน ทศวรรษ 2410 – 2480 ในฐานะ ภาพสะท้อนสังคมไทย สหฤทธิ์ รวยรื่น, ศิริพร ดาบเพชร	90
○ การพัฒนาระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการโดยใช้แนวคิด วงจรการพัฒนาแบบ: กรณีสึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อนุกุล นันทพุด	104
○ นวัตกรรมทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการตามแนวทางของ ผู้ประกอบการองค์กรเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร บุญชาญ ผ่านสุวรรณ, ชุมพล รอดแจ่ม	118
○ การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี ชารินทร์ เกสร, ศุภชัย ภูไ้, คชตริย เจริญสุข	128
○ แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี เสาวภาคย์ เลาะเงิน, เหมวรรณ ชูทอง, ศิริโสภา เตียนสันติยะ, กุลณัฐฐา เจียวิริยบุญญา, จุฑามาศ รัตนวิชัย, พิมพ์วิมล เครือแปลง, จุฑาธิปต์ จันทรเอียด	139
○ แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่ กรุงเทพมหานคร พิมพ์ชนก จิตต์มั่นคงกุล, อัญชัญ ตันตเทศ, กิ่งกนก เสาวภาวงศ์	151
○ การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวแต่ละเจนเนอเรชั่น ในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เมธาวี ทองท้อ, จิตกัญญา พิมพ์สุขะ, อีรวัฒน์ เขยเชิงวิทย์, ปราณปรียา ม่วงอิม, ปณณวิช เตชะนนทสิทธิ์, กิ่งกนก เสาวภาวงศ์	163
○ อิทธิพลของความคาดหวังต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อ การท่องเที่ยวเชิงศิลปะ กรณีสึกษา: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร นัชชา บุญลอย, พลอยแก้ว พิเศษแสง, สวรรยา แก้วสุทธา, รสिता สีนาง, อัญมณี ปรีชาชาญ, ทัศตะวัน ด่วนตระกูลศิลป์	176
○ ความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและประสบการณ์ การเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย ปณิสรา ศรีดี, ธราเทพ เอี่ยมจ้อย, อังสุมาลิน จำนงชอบ	186
○ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศกาลดนตรีต่อกลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว ฐานพัฒน์ ชุมหะวัต, ไพบุลย์ คล้ายมาลา, อรทัย แท้ล้อม, ณัฐธิดา ปานลำเลิศ, ปัญยาพร สังวาล, อุษณีย์ วิชรไพศาลกุล	201

หัวข้อ บทความวิจัย/บทความวิชาการ	หน้า
○ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและระดับความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา แนวทางการสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน ตำบลสงเปือย อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น คุณพระ สวาย, ปรียาภรณ์ หมื่นราช	211
○ แนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 ไพรัช บวรสมพงษ์	226
○ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ณัฐพนธ์ ณะเกิงผล, กิตติชัย อินททำ, จิรวัฒน์ อินทร์นเรศ, ภาณุวิชญ์ ครุฑอำ, อนเนก สุขดี	239
○ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร กิตติญาพร จันทรงามดี	252
○ รัฐบาลกับการพนันออนไลน์ กรณีศึกษา เชนนโยบายและมาตรการป้องกันในพื้นที่เทศบาล ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ธนาวิณ ปิตวธรรม, ณัฐดนัย แสงแก้ว, ขจรวิทย์ ปวงฟู, ศรินธา ไครยะ, ชัยวัฒน์ อยู่คุ้ม, วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์	263
○ ปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ กรณีศึกษา บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง พิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก สมเกียรติ มีสา, ทรงพล บุญแข็ง, ณัฐภัทร แจ่งอรุณ, จิรายุส จันทนา, อธิปชาติ พ่วงดี, ชนิดาภา ชะลอวงษ์	279
○ การศึกษาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง: กรณีศึกษาบ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม อภิเศก ปั่นสุวรรณ, กัลยา เทียนวงศ์, สกนธ์ ม่วงสุน	290
○ ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี บรรพต กิตติสุนทร, สรัญญา อ่อนทิม	302
○ การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนกับความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร อาหมัดอัลฮารีย์ มูเก็ม, มาลี จิรวพัฒนานนท์	314
○ การศึกษาความรู้สึกกลัวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติภายหลังกลับจาก การเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร นิรชา บุญทองเหลือ, พกฤษชล เกียรติส, ชุตติกาญจน์ บุญเรือง, ชัญญาจิณณ์ ดวงประเสริฐ, ธนภรณ์ มอญสุชา, นภาพร โพธิ์ธิ, องค์ บรรจุน	332
○ สถานการณ์และกฎหมายบุหรี่ยาสูบในฟิลิปปินส์และไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก ศาสนีย์ ศรศิลป์	345

หัวข้อ บทความวิจัย/บทความวิชาการ

หน้า

- การศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน
สุรรัตน์ สำรี 357
- การจัดการแรงงานข้ามชาติและผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
นิติพล วัดสิงห์, นฤทัย พุทธิพันธ์, ชัยวัฒน์ ประภาวาท, ธนาธิป เพ็งเนียม,
ปฏิภาณ เกษพัทธ์, สรภพ เขียวนนท์, ภัทรพิมพ์ ทองวัน 371
- ผลกระทบของความชัดเจนในภาษีต่อใบอนุญาตทางศีลธรรม: การปฏิบัติการในห้องทดลอง
ทางเศรษฐศาสตร์
นพอนันต์ สาลี, ปฐมวัตร จันททรัพย์ 381
- อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์
ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y
ณัฐพัชร ธรรมธีรสุนทร, เบญจรัตน์ ไชยมั่นคง 395
- โอบปาติกะอำพราง: การศึกษาในฐานะบันทึคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่
ธงชัย แซ่เจี๋ย 406
- การศึกษาเปรียบเทียบภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน
พิชชาพร ราชจิริต, ปวันรัตน์ บึงจันทร์, กรกช อัดตวิริยะนภาพ 418
- A Representation of Lesbian Resilience in Radclyffe Hall's The Well of Loneliness (1928)
ศุภจิตา จุติมา, อินทிரารณณ์ แสงมณีย์, ศิวกร ชัยวานิชย์, มณฑิรา สงพัฒน์,
ภักจิรา ใจเดิบ, ณชนก หุตนันท์ 431
- กลวิธีการนำเสนอนวนิยายสืบสวนเรื่อง ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร
ชญาภรณ์ ทองใหม่, สิริชญา คอนกรีต 442
- “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของ คริสตียอง โอสแตร์: นวนิยายมินิมอลลิสต์แบบฝรั่งเศส
อนุสรณ์ ขมภูพล 453
- สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีคำเรียกชื่อสัตว์
นภสินธุ์ แผลงศร 476
- การวิเคราะห์ภาษาและเพศในวิดีโอเกมแนวโรแมนติก “Love and Deepspace”
ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูล: กรณีศึกษาบทสนทนาของไคล์สและตัวละครของผู้เล่น
เปรมยุตา สุภรัตน์ชาติพันธ์, กชภัทร ศรีพิทักษ์, บุญสิตา ฝึกฝนจิตต์,
พิชชาภา จันนพรัตน์, นิชาวีร์ นาเรือง, บาร์มี เขียววิชัย 488
- การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนีสถวนบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคล
ในประเทศเกาหลีใต้
ณัฐณิชา ประเสริฐ 500
- การเปรียบเทียบเทคนิคการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างวิธีความน่าจะเป็น
สูงสุดกับซอฟต์แวร์เทอเรียแมชชีน
ปิติกัทร สุวรรณสัมฤทธิ์, ธีรเวทย์ ลิ้มโกลลิลาศ 515

หัวข้อ บทความวิจัย/บทความวิชาการ	หน้า
○ ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทย อริญชัย อินทร์	532
○ ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อ ระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีสุรนารี สุริชา ฐานวิสัย	547
○ การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในวิกฤตระหว่างประเทศ: ศึกษาในช่วงสถานการณ์ โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024 ระพีพร ตระระสุภณ	562
○ การศึกษากระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก ธัชชัย เอี่ยมสะอาด	576
○ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการส่งเสริมพัฒนาทางด้านความมั่นคง ของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ชนัญธิดา บุญเลิศ	591
○ ความมั่งคั่งและกระบวนการสะสมทุนที่ปรากฏในความสัมพันธ์ทางการผลิตตามทัศนะ ของคาร์ล มาร์กซ์ ชลลดา นาคใหญ่	603
○ ประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหยก ก้องภพ เกิดชูชื่น	616
○ การวิเคราะห์ผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อความเหลื่อมล้ำผ่านสัดส่วนรายได้ของ ประชากรตามกลุ่มควินไทล์ กานต์ สีสาวดีศรี	628
○ ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ธิดารัตน์ ประพัฒน์พงษ์	640
○ ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก นิชาภัล รอดประเสริฐ	652
○ การพัฒนาทักษะการคำนวณโดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับ เทคนิค KWDL เพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา พิชญ์พีไล ขุนพรรณราย	664
○ ความชุกและความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและ การฆ่าตัวตายที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา รัชฎากร มณีวงศ์	679

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS	หน้า
○ การอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองจากการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา กรณีโจมตีอัฟกานิสถาน สิริรัตน์ สกุลนา และทิพวรรณ สุขรุ่งเรือง	692
○ พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทย ตั้งแต่ ค.ศ. 2009 – 2024 ณิชนัน สอนเศรษฐ	703
○ ความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญไทย: กรณีศึกษารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502 ศุภกฤษณ์ สุวรรณหงษ์, อภิรักษ์ ปิติมาตร และณัฐภูมิ สัตยารังสรรค์	716
○ Soft Power แรกของไทย: รัฐนิยมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม หยาดเพชร กันต์ทอง, อนุวัฒน์ อินทพันธ์ และอัฐภูมิ ไพบูลย์	724
○ การศึกษายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ เกียรติศักดิ์ แสงสุขาว	732
○ การนิยามความหมายศิลปะของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะ กัญจน์อมล แก้วมณี และอรุณพล แต่งแก้ว	744
○ การออกแบบ แบบ Art Toy เมนูเชิซอาหารถิ่น ส่งเสริมซอฟต์แวร์ ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม เพชร สว่างศรี	756
○ การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิด SDGs สำหรับนักศึกษา ศศิกันต์ โพธิ์นันทวงศ์	767
○ การวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลดิชน อวอร์ด 2024 ณฤมล ลอยแก้ว และรุจิรา พูนเพิ่ม	780
○ การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร่นาม กับภาพสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม กนต์พัฒน์ ทศน์สาธิต	789
○ การดัดแปลงบทละครทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที ประไพพร วัชรภาพร	798
○ วาทกรรม “เมียน้อย” กับการประกอบสร้างภาพลักษณ์ต้องห้ามของผู้หญิง ในสังคมไทยทศวรรษ 2470-2550 สุจิตา บัวบุตร	808
○ พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ. 2530 – 2567 นภัสวรรณ วงษ์ศักดิ์ และพรธิชา รุ่งทวีชัย	819
○ หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 กับการประกอบสร้าง ความเป็นบรรหารบุรี อศัมย์สิริ ชูบุญ, พงศธร ทองวิลลา, อิศราภรณ์ ดิดส์ม, ธเนศ บุรานอก และวัชรพัฒน์ จิรรัตน์กุล	830
○ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง สิริวิภา พังชา, อาริยา อรรถชัย และปัทมาภรณ์ เตียวขุ้ย	845

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS	หน้า
○ การศึกษาความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีน: กรณีศึกษา สายการบินไทยแอร์เอเชีย เอ็มมิกา จันทรสุข	859
○ การศึกษาความเชื่อทางจิตวิญญาณของไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม ศิวกร แก้ววิริยะกิจกุล	870
○ ความเชื่อในวัฒนธรรมไทยและจีน: สี สายพันธุ์ และประเพณีของกล้วยไม้ ภัทรพล ทรงเนติเขาวลิต	881
○ ม้าทรงและองค์พระในพิธีกรรมงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง พิมพ์พิ จุ่มศักดิ์	893
○ อัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักและการทำให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง ชฎานิชรุ้ รัตนพันธุ์	904
○ ผ้าปูลงพระศิวารวดี: ลายมงคลแห่งทวารวดีและความสัมพันธ์กับความเชื่อจีน พาฝัน วงศ์บุตร	911
○ พลวัตของอ่าวสายจากศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 21 กชพร กระจ่างแจ้ง	923
○ รู้กับการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530 ศุภวิชญ์ จันทรกระจ่าง	931
○ แนวโน้มการลงทุนของอุตสาหกรรมพลังงานที่มีผลจากการจัดระเบียบโลกใหม่ ศุภวิชญ์ โสภณ	944
○ การพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของสิงคโปร์ ศิริพิชญ์ ฤทธิมหา	956
○ ผลกระทบของการเสียภาษีความหวานที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคน้ำอัดลมใน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี กัญญ์ภัสสร ปิยกรณ์ชนภัทร์ และเมรินทร์ ศิริบุรพารัตน์	965
○ ผลกระทบของการบริหารจัดการหนี้สินต่อผลการดำเนินงานทางการเงินและเสถียรภาพ ของบริษัทขนส่งที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ชนิกานต์ หวังภัทรวานิข, ณิกุล หล่อศิริรัตนกุล, ธนาภรณ์ กัดพงษ์, ธีรดา จูอำไพ, วิรัชญา หมดสุวรรณ และนารีรัตน์ บุรินรัมย์	979
○ การสร้างสื่อการสอนภาษาเยอรมันระดับ A2 – B1 ในรูปแบบนิยายภาพ: การเรียนรู้ผ่านสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน ชฎานนท์ ภิรมณ์เอม และไอริน รัตนสำเนียง	995

หัวข้อ ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของนิสิต/นักศึกษาระดับปริญญาตรีเครือข่าย SMARTS	หน้า
○ การศึกษาบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหาร ของประเทศสิงคโปร์ ต่อการพัฒนาเขตอเนกมัยชุมชนในประเทศสิงคโปร์กรณีศึกษา ศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) ประเทศสิงคโปร์ นันทพล พระเสถียร	1004
○ การวิเคราะห์แนวทางการลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้า กรณีศึกษา บริษัท AAA จำกัด นริศ สิทธิประเสริฐ, อรัชพร ถ้าอมร, รุ่งรวี แสงวิโรจน์ฤทธิ์ และอภิสิทธิ์ สิ้นสัมฤทธิ์ผล	1016
○ การวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งที่เหมาะสมด้วยโปรแกรม VBA วิธี Practical Swarm Optimization เพื่อลดต้นทุนการขนส่ง กรณีศึกษาธุรกิจน้ำดื่ม ABC พิมลรัตน์ แซ่ซื่อ และกัญญารัตน์ ลิ้มสกุล	1024
○ การศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีน กรณีศึกษาจังหวัด สมุทรสงคราม อติตยา แซ่ฮ้อ	1036

บทความดีเด่น

**จากความท้าทายสู่การพัฒนา: มุมมองของครูระดับมัธยมศึกษา
ในประเทศไทยต่อการสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษ**
**From Challenges to Development: Thai EFL Secondary School
Teachers' Perspectives on Vocabulary Instruction**

ศุภวัฒน์ พุกเจริญ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจอุปสรรคในการสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจของครู และความต้องการในการพัฒนาวิชาชีพจากมุมมองของครูมัธยมศึกษาในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากครูภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาจำนวน 70 คน ผลการวิจัยพบว่าอุปสรรคหลัก ได้แก่ นักเรียนไม่สามารถนำคำศัพท์ไปใช้ได้จริง ความสนใจของนักเรียน ข้อจำกัดด้านเวลา รวมถึงข้อจำกัดด้านทักษะพื้นฐานของนักเรียน เช่น การจดจำความหมาย การใช้คำในบริบทจริง การออกเสียง และการใช้คำร่วมกับคำอื่นและการใช้คำให้เหมาะสม ส่วนปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นใจของครูคือ ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์และภาษาศาสตร์ และประสบการณ์อบรม ในด้านการพัฒนาวิชาชีพ ครูต้องการอบรมเชิงปฏิบัติการและการมีส่วนร่วมในเครือข่ายชุมชนครู โดยเน้นกิจกรรมที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง ทั้งนี้ ครูยังเห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การสอนคำศัพท์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ได้แก่ เทคนิคการสอนที่หลากหลาย การอบรมพัฒนาครู การใช้สื่อและทรัพยากรเพิ่มเติม และการมีเวลาเพียงพอในคาบเรียน ผลการศึกษานี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการสนับสนุนครูทั้งในด้านองค์ความรู้และระบบความร่วมมือ เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ

คำสำคัญ: การสอนคำศัพท์ ความต้องการพัฒนาวิชาชีพ ปัญหาในการสอนภาษาอังกฤษ มัธยมศึกษา ครูภาษาอังกฤษ

Abstract

This study aimed to investigate the challenges in English vocabulary instruction, the factors influencing teacher confidence, and the professional development needs based on the perspectives of Thai secondary school English teachers. Data were collected through a questionnaire administered to 70 secondary school English teachers across Thailand. The findings revealed that the major instructional challenges included students' inability to use vocabulary in real-life contexts, their lack of interest, time constraints, and students' limited foundational skills such as remembering meanings, using vocabulary in context, accurate pronunciation, and understanding collocations and appropriate usage. Key factors contributing to teacher confidence were linguistic and lexical knowledge and prior training experiences. Regarding professional development, teachers expressed strong interest in practical workshops and participation in professional learning communities. They emphasized the need for hands-on training activities that could be directly applied in classroom settings. Teachers also highlighted the importance of

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

varied instructional techniques, teacher development programs, supplementary teaching materials, and adequate classroom time. The study underscores the importance of supporting teachers both through content knowledge and collaborative networks to enhance the overall quality of vocabulary instruction in secondary English classrooms.

Keywords: *vocabulary instruction, professional development needs, English instructional challenges, secondary education, English teachers*

บทนำ

คำศัพท์นับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะในบริบทของผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ (EFL) การมีคลังคำศัพท์ที่เพียงพอเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความเข้าใจและการสื่อสารในทักษะทั้งสี่ ได้แก่ การฟัง พูด อ่าน และเขียน (Nation, 2013; Wilkins, 1972) อย่างไรก็ตาม การสอนคำศัพท์ยังคงเป็นความท้าทายสำหรับครูภาษาอังกฤษจำนวนมาก โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาที่นักเรียนมีพื้นฐานการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ความกดดันจากหลักสูตร เวลาเรียนที่จำกัด และความคาดหวังในการเตรียมผู้เรียนสำหรับการสอบ ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน คำศัพท์ในชั้นเรียน (Graves, 2006; & Schmitt & Schmitt, 2020)

แม้ในช่วงที่ผ่านมา ครูได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนคำศัพท์ให้หลากหลายมากขึ้น เช่น การใช้บริบท เกม กิจกรรมแบบมีปฏิสัมพันธ์ และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ (Taheri, 2014; Kessler, 2018) แต่อุปสรรคหลายประการยังคงมีอยู่ ทั้งในระดับของครูผู้สอน สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ตลอดจนคุณลักษณะของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงจูงใจและทัศนคติในการเรียนรู้ คำศัพท์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางภาษาของผู้เรียน (Dörnyei, 2001; Pookcharoen, 2011) นอกจากนี้ งานวิจัยหลายชิ้นยังพบว่าความมั่นใจของครูผู้สอนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการจัดกิจกรรม และเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะสม โดยครูที่มีความมั่นใจมักกล้าทดลองใช้เทคนิคใหม่ ๆ และสามารถปรับกลยุทธ์ให้เหมาะกับ ผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น (Guskey, 2002; Richards & Farrell, 2005) การศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจปัญหาเหล่านี้ในเชิงลึก ตลอดจนการพัฒนาองค์ความรู้และความมั่นใจของครูผู้สอน จึงนับเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังใน แนวทางการวิจัยด้านการเรียนการสอนภาษา

งานวิจัยด้านคำศัพท์ทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยจำนวนมากมักให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การเรียนรู้ของ ผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ทางภาษา (Alqahtani, 2015; Barcroft, 2004; Gu & Johnson, 1996; Mizumoto & Takeuchi, 2009; Pookcharoen, 2011; Schmitt & Schmitt, 2020) ในขณะที่งานวิจัยที่สะท้อนมุมมองจากครูผู้ปฏิบัติงานจริง โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยยังปรากฏในจำนวนที่จำกัด การรับฟังเสียงของครูผู้สอนจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการทำ ความเข้าใจปัญหาเชิงระบบ และนำไปสู่การออกแบบการพัฒนาวิชาชีพที่สอดคล้องกับบริบทและความเป็นจริงในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อสำรวจมุมมองของครูภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยต่อ อุปสรรคในการสอนคำศัพท์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้ และความต้องการด้านการพัฒนาวิชาชีพ อันจะนำไปสู่ข้อเสนอในการสนับสนุนครูให้สามารถยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจอุปสรรคที่ครูภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยประสบในการสอนคำศัพท์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจของครูในการจัดการเรียนรู้คำศัพท์
3. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการของครูในการพัฒนาวิชาชีพด้านการสอนคำศัพท์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา: มุ่งเน้นการศึกษาอุปสรรคในการสอนคำศัพท์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจของครู และความต้องการพัฒนาวิชาชีพจากมุมมองของครูภาษาอังกฤษในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย
2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง: ครูภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย จำนวน 70 คน ซึ่งตอบแบบสอบถามออนไลน์
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา: การเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยพิจารณาว่าการเรียนการสอนคำศัพท์ในบริบทของผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศมีลักษณะเฉพาะที่ท้าทาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจดจำคำศัพท์ การใช้คำในบริบท การออกเสียง และการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายเชิงลึกของคำ การจัดการเรียนรู้จึงต้องอาศัยองค์ประกอบทางจิตวิทยา สื่อ เทคโนโลยี และกลยุทธ์ที่ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนควบคู่ไปกับความสามารถของครูในการปรับแนวทางให้เหมาะสม เพื่อให้เข้าใจองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อคุณภาพของการจัดการเรียนรู้คำศัพท์อย่างรอบด้าน งานวิจัยนี้จึงใช้กรอบแนวคิดสามประการ ได้แก่ (1) ความเชื่อและแรงจูงใจของครู (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครู และ (3) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครู

1. ความเชื่อและแรงจูงใจของครู

ความเชื่อและแรงจูงใจของครูเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ งานของ Dörnyei (2001) ชี้ให้เห็นว่าแรงจูงใจของครูไม่เพียงส่งผลต่อพฤติกรรมการสอน แต่ยังส่งผลต่อแรงจูงใจของผู้เรียนผ่านการออกแบบกิจกรรม การให้กำลังใจ และการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ในบริบทของการสอนคำศัพท์ ครูที่เชื่อว่าการเรียนคำศัพท์ต้องอาศัยการใช้งานจริงในบริบท และมีทัศนคติเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการสอน มักมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้วิธีการที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ ความเชื่อและแรงจูงใจของครูยังเชื่อมโยงกับประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองในอดีต และทัศนคติต่อการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องด้วย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครู

ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจและความสามารถของครูในการสอนคำศัพท์ งานวิจัยนี้นำแนวคิดของ Shulman (1986) มาใช้เป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องความรู้เนื้อหาและความรู้ด้านการสอน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครูที่มีความเข้าใจเนื้อหาทางวิชาการควบคู่ไปกับเทคนิคการถ่ายทอดจะสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การที่ครูสามารถประเมินและปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนได้นั้นจึงขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ที่ครูสะสมมา ทั้งจากการศึกษาอบรมและประสบการณ์ตรงในห้องเรียน นอกจากนี้ การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ สื่อการสอน และการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน ล้วนมีผลต่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ของครูในการออกแบบกิจกรรมและการประเมินผลการเรียนรู้

3. การพัฒนาวิชาชีพครู

กรอบแนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งของงานวิจัยนี้คือแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครู ซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับความรู้ทางวิชาชีพของครูในฐานะผู้ปฏิบัติที่ต้องปรับตัวตามบริบทอย่างต่อเนื่อง (Guskey, 2002; Richards & Farrell, 2005) งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่าความมั่นใจของครูในการสอนคำศัพท์และความต้องการพัฒนาวิชาชีพของครูมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ ความรู้เฉพาะทาง โอกาสในการฝึกอบรม และการสนับสนุนจากระบบโรงเรียน Guskey (2002) เสนอว่า การพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพควรออกแบบให้เชื่อมโยงกับบริบทของการสอนจริง และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของแนวปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่ Wenger (1998) เน้นบทบาทของชุมชนวิชาชีพในการพัฒนาความรู้และทักษะของครูผ่านการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน กรอบแนวคิดนี้จึงนำไปสู่การออกแบบแบบสอบถามที่ครอบคลุมทั้งมิติของอุปสรรคที่ครูประสบ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจ และรูปแบบการพัฒนาวิชาชีพที่ครูต้องการ ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพของการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ในห้องเรียนภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองของครูเกี่ยวกับอุปสรรคในการสอนคำศัพท์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจ และความต้องการพัฒนาวิชาชีพด้านการสอนคำศัพท์

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้คือครูผู้สอนภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในประเทศไทย จำนวน 70 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตามความสะดวก (convenience sampling) ผู้ตอบแบบสอบถามมีความหลากหลายทางด้านประชากรศาสตร์ โดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 56 คน (ร้อยละ 80.00) และเพศชาย 14 คน (ร้อยละ 20.00) โดยมีช่วงอายุหลักอยู่ที่ 25–34 ปี (ร้อยละ 47.14) รองลงมาคือช่วงอายุ 35–44 ปี (ร้อยละ 30.00) 45–54 ปี (ร้อยละ 10.00) ต่ำกว่า 25 ปี (ร้อยละ 8.57) และ 55 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 4.29)

ด้านวุฒิการศึกษาพบว่าครูส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 70.00) ขณะที่อีกร้อยละ 30.00 จบการศึกษาระดับปริญญาโท และในด้านประสบการณ์การสอน พบว่ามีครูที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี (ร้อยละ 30.00) เทียบเท่ากับผู้ที่ประสบการณ์ 6–10 ปี (ร้อยละ 30.0) รองลงมาคือผู้ที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 3 ปี (ร้อยละ 24.29) และระหว่าง 3–5 ปี (ร้อยละ 15.71)

ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างมีถิ่นที่ตั้งโรงเรียนอยู่ในหลายจังหวัดทั่วประเทศ โดยเฉพาะในเขตภาคกลาง ครอบคลุมทั้งโรงเรียนในเขตเมืองและชนบท ซึ่งสะท้อนถึงบริบทการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในสถานศึกษาที่มีความหลากหลายด้านทรัพยากรและความต้องการพัฒนาวิชาชีพ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัย โดยอ้างอิงจากรรณกรรมด้านการสอนคำศัพท์และการพัฒนาครู ประกอบด้วยคำถามทั้งสิ้น 17 ข้อ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลพื้นฐาน เช่น เพศ อายุ ประสบการณ์ และระดับชั้นที่สอน (2) ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการสอนคำศัพท์ (3) ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นใจของครูในการจัดการเรียนรู้ และ (4) ความต้องการด้านการพัฒนาวิชาชีพ รวมถึงมีคำถามปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาอังกฤษ 3 ท่าน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ค่าดัชนีความตรงของเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งอยู่ในช่วงระหว่าง

0.80–1.00 ก่อนนำไปปรับปรุงเนื้อหา คำถาม และรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การเก็บข้อมูลดำเนินการผ่านระบบออนไลน์ โดยเปิดให้ครูที่มีคุณสมบัติตรงกับเกณฑ์เข้าร่วมโดยสมัครใจภายในระยะเวลา 1 เดือน เกณฑ์การเข้าร่วมได้แก่ เป็นครูผู้สอนภาษาอังกฤษระดับมัธยมศึกษา และมีประสบการณ์การสอนคำศัพท์ในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง

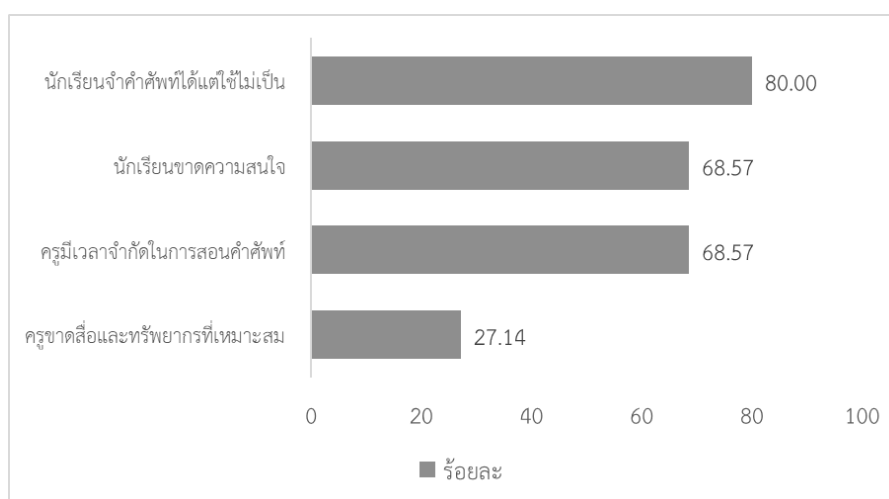
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบสอบถามจะถูกวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และร้อยละ เพื่ออธิบายลักษณะของคำตอบในแต่ละหัวข้อ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากคำถามปลายเปิดจะนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดกลุ่มคำตอบเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ปรากฏ

ผลการวิจัย

1. ปัญหาและอุปสรรคในการสอนคำศัพท์

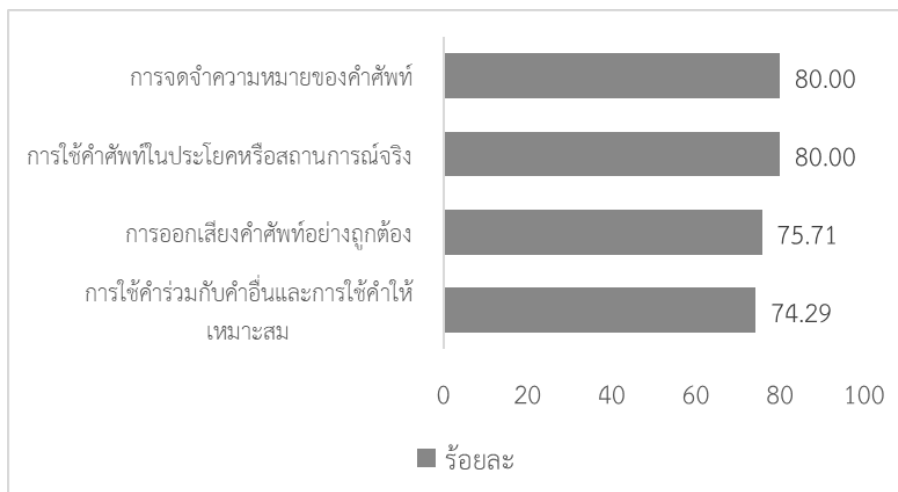
เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่ครูประสบในการจัดการเรียนการสอนคำศัพท์ในห้องเรียนภาษาอังกฤษ ได้มีการสอบถามครูเกี่ยวกับประเด็นสำคัญสองด้าน ได้แก่ ปัญหาที่ครูพบในการสอนคำศัพท์ และปัญหาที่นักเรียนประสบขณะเรียนรู้คำศัพท์ ดังแสดงในภาพที่ 1 และ 2 ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ปัญหาที่ครูพบในการสอนคำศัพท์

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

จากภาพที่ 1 พบว่าปัญหาที่ครูประสบมากที่สุดคือ นักเรียนจำคำศัพท์ได้แต่ไม่สามารถนำไปใช้จริงได้ (ร้อยละ 80.00) รองลงมาคือ นักเรียนขาดความสนใจในการเรียนคำศัพท์ และข้อจำกัดด้านเวลาในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีค่าเท่ากัน (ร้อยละ 68.57) ส่วนการขาดสื่อและทรัพยากรที่เหมาะสมยังคงเป็นประเด็นสำคัญในโรงเรียนบางแห่ง (ร้อยละ 27.14)

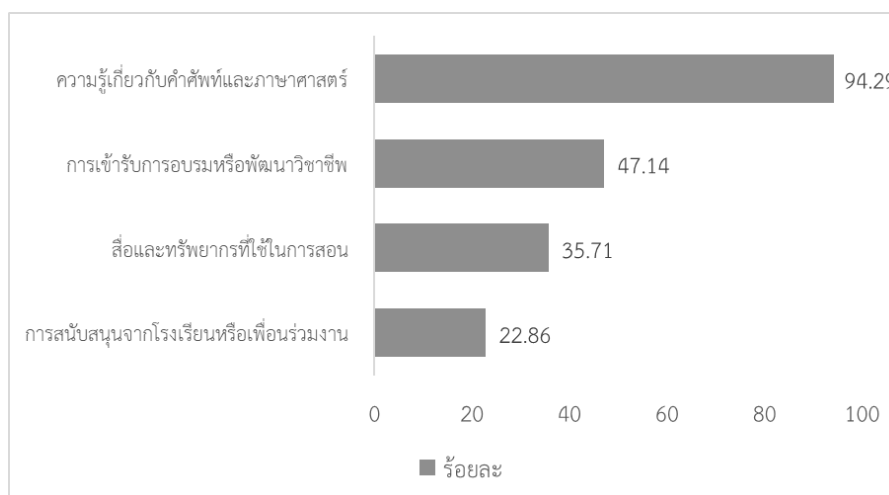
ภาพที่ 2 ปัญหาที่นักเรียนประสบขณะเรียนรู้คำศัพท์

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

จากภาพที่ 2 ครูส่วนใหญ่มองว่านักเรียนมีปัญหาในการจดจำความหมายของคำศัพท์ และการใช้คำศัพท์ในประโยคหรือสถานการณ์จริงมากที่สุด (ร้อยละ 80.00 เท่ากัน) รองลงมาคือ การออกเสียง (ร้อยละ 75.71) และการใช้คำร่วมกับคำอื่น (collocations) และการใช้คำให้เหมาะสม (ร้อยละ 74.29) ซึ่งสะท้อนว่านักเรียนยังขาดความพร้อมทั้งในด้านความเข้าใจ ความแม่นยำ และการนำคำศัพท์ไปใช้ในบริบทจริง ซึ่งเป็นอุปสรรคที่เชื่อมโยงกับผลสัมฤทธิ์ทางภาษาของผู้เรียนโดยตรง

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจในการสอนคำศัพท์

ครูผู้ตอบแบบสอบถามได้สะท้อนถึงองค์ประกอบที่ตนมองว่ามีบทบาทสำคัญต่อความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ประสบการณ์ และการสนับสนุนจากแวดวงวิชาชีพ โดยสรุปไว้ในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจในการสอนคำศัพท์

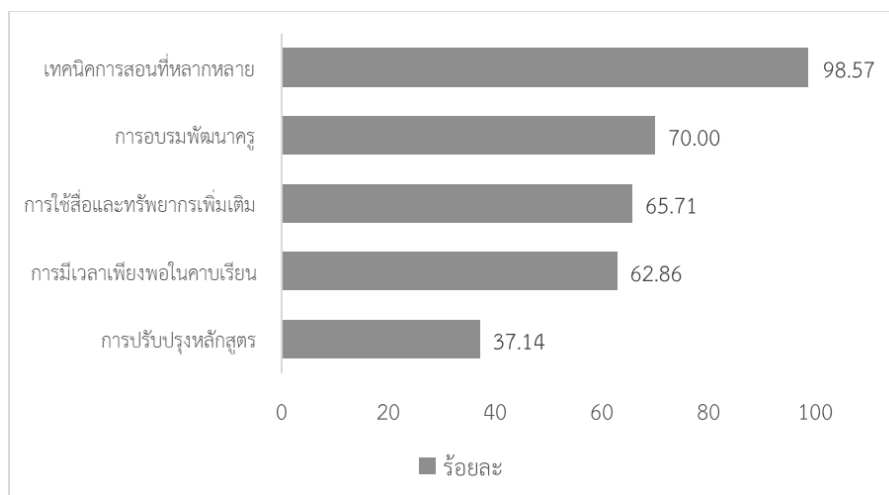
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

จากภาพที่ 3 พบว่าครูให้ความสำคัญกับความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์และภาษาศาสตร์มากที่สุด (ร้อยละ 94.29) ซึ่งอาจสะท้อนถึงความเชื่อมั่นของครูที่เกิดจากการมีพื้นฐานทางวิชาการที่มั่นคง รองลงมาคือ การได้เข้าร่วมอบรมหรือพัฒนาวิชาชีพ

(ร้อยละ 47.14) ขณะที่ปัจจัยด้านทรัพยากรการสอนและการสนับสนุนจากโรงเรียนหรือเพื่อนร่วมงาน ได้รับการระบุในระดับที่น้อยกว่า (ร้อยละ 35.71 และ 22.86 ตามลำดับ) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมความมั่นใจของครูควรมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการร่วมกับการส่งเสริมประสบการณ์วิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

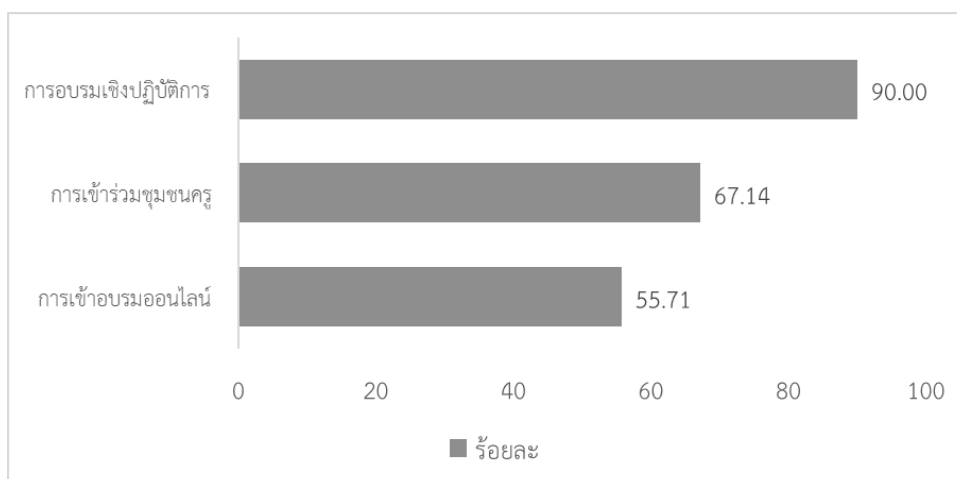
3. ความต้องการในการพัฒนาวิชาชีพของครูในการสอนคำศัพท์

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 งานวิจัยนี้ได้สอบถามความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับปัจจัยที่ช่วยให้การสอนคำศัพท์มีประสิทธิภาพ และรูปแบบการพัฒนาวิชาชีพที่ครูต้องการ ซึ่งสรุปไว้ในภาพที่ 4 และ 5 ตามลำดับ

ภาพที่ 4 ปัจจัยที่ช่วยให้การสอนคำศัพท์มีประสิทธิภาพ
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

จากภาพที่ 4 พบว่าปัจจัยที่ครูให้ความสำคัญสูงสุดในการพัฒนาการสอนคำศัพท์ คือ เทคนิคการสอนที่หลากหลาย (ร้อยละ 98.57) รองลงมาคือ การอบรมพัฒนาครู (ร้อยละ 70.00) การใช้สื่อและทรัพยากรเพิ่มเติม (ร้อยละ 65.71) การมีเวลาเพียงพอในคาบเรียน (ร้อยละ 62.86) และการปรับปรุงหลักสูตร (ร้อยละ 37.14) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครูให้ความสำคัญกับทั้งด้านเนื้อหาและเครื่องมือช่วยสอน ตลอดจนบริบทแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้

ภาพที่ 5 รูปแบบการพัฒนาวิชาชีพที่ครูต้องการ
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

จากภาพที่ 5 ครูส่วนใหญ่ต้องการการอบรมเชิงปฏิบัติการมากที่สุด (ร้อยละ 90.00) รองลงมาคือ การเข้าร่วมชุมชนครู (ร้อยละ 67.14) และการเข้าอบรมออนไลน์ (ร้อยละ 55.71) ซึ่งสะท้อนว่าครูมีความต้องการในการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติจริง และสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับครูคนอื่นได้ ไม่จำกัดเฉพาะการอบรมทางวิชาการแบบทางเดียว

จากการวิเคราะห์คำตอบปลายเปิด ยังพบประเด็นสำคัญหลายประการ เช่น ความต้องการอบรมที่เน้นการสาธิตเทคนิคจริงในชั้นเรียน การอบรมอย่างต่อเนื่อง การฝึกการใช้สื่อใหม่ ๆ และการออกแบบคำศัพท์ให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน เช่น

“เวลาส่วนใหญ่มักนำไปสอนไวยากรณ์มากกว่า ทำให้มีเวลาสอนศัพท์ค่อนข้างน้อย”

“ครูบางคนออกเสียงผิดตั้งแต่ต้น ส่งผลต่อการใช้ภาษาของนักเรียนในระยะยาว”

“ควรมีคอร์สเตรียมพร้อมครูก่อนจบที่เน้นย้ำเรื่องการสอนคำศัพท์ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น”

“ควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ และการจัดคอร์สออนไลน์เพื่อฝึกภาษาอังกฤษในแต่ละด้าน”

ข้อเสนอเชิงคุณภาพเหล่านี้สนับสนุนผลเชิงปริมาณ และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ วิธีการ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และได้รับการพัฒนาจากการปฏิบัติจริงในบริบทโรงเรียน

สรุปและอภิปรายผล

1. ปัญหาและอุปสรรคในการการสอนคำศัพท์

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าอุปสรรคสำคัญในการจัดการเรียนรู้คำศัพท์คือ นักเรียนสามารถจดจำคำศัพท์ได้แต่ไม่สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์จริง รองลงมาคือ การขาดความสนใจของนักเรียน ข้อจำกัดด้านเวลาในการสอนคำศัพท์ และการขาดสื่อและทรัพยากรที่เหมาะสม ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคในระดับผู้เรียน ตลอดจนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทย

ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานของ Alqahtani (2015) และ Schmitt & Schmitt (2020) ที่ระบุว่าผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ มักมีคลังคำศัพท์แต่ไม่สามารถใช้สื่อสารได้จริง ส่วน Graves (2006) ชี้ว่าเวลาในคาบเรียนที่จำกัดมักทำให้การสอนคำศัพท์ถูกลดความสำคัญลง โดยเฉพาะเมื่อโรงเรียนเน้นการเตรียมสอบเป็นหลัก ครูจึงมีข้อจำกัดในการจัดกิจกรรมคำศัพท์ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับการใช้จริง

ในมุมมองผู้เรียน ครูพบว่าอุปสรรคหลักคือ การจดจำความหมายของคำศัพท์และการใช้ในประโยคหรือสถานการณ์จริง รองลงมาคือ การออกเสียง และการใช้คำร่วมกับคำอื่นและการใช้คำให้เหมาะสม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสามารถทางภาษา ข้อมูลนี้สอดคล้องกับ Nation (2013) ที่เสนอว่าการเรียนรู้คำศัพท์อย่างมีประสิทธิภาพต้องครอบคลุมทั้งความหมาย การออกเสียง และการนำไปใช้จริง

ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับคำสะท้อนของครูเกี่ยวกับความสามารถของนักเรียนในการจดจำคำศัพท์จากภาพหรือจากการท่องจำได้ แต่ไม่สามารถใช้ในประโยคหรือเขียนได้ ซึ่งตอกย้ำถึงความจำเป็นในการออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนฝึกใช้คำศัพท์อย่างมีความหมาย เช่น การจำลองสถานการณ์ การแสดงบทบาทสมมติ หรือการใช้คำในบริบทของการสนทนา

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจในการสอนคำศัพท์

ครูส่วนใหญ่ระบุว่าความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์และภาษาศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ ซึ่งสะท้อนความเชื่อว่าคุณรู้เฉพาะทางเป็นรากฐานของการสอนที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Shulman (1986) ที่เน้นความรู้เนื้อหาทางวิชาชีพว่าเป็นแกนกลางของความเชี่ยวชาญในการสอน

นอกจากนี้ ครูยังเห็นว่าการเข้ารับการอบรมหรือพัฒนาวิชาชีพมีส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความมั่นใจและทักษะการสอน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ Richards และ Farrell (2005) ที่เสนอว่าการพัฒนาวิชาชีพต่อเนื่องจะช่วยเพิ่มความสามารถในการปรับตัวและสร้างสรรค์วิธีการสอนใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับผู้เรียน

3. ความต้องการในการพัฒนาวิชาชีพของครูในการสอนคำศัพท์

ในด้านความต้องการพัฒนาตนเอง ครูส่วนใหญ่ต้องการอบรมในรูปแบบที่เน้นปฏิบัติจริง โดยเฉพาะการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการเข้าร่วมชุมชนครู หรือการเข้าอบรมออนไลน์ ซึ่งจะช่วยให้มีโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเทคนิคการสอนในบริบทจริงได้อย่างตรงจุด แนวโน้มนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครูให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบที่สามารถนำไปใช้ได้จริงมากกว่าการอบรมเชิงทฤษฎี

นอกจากนี้ ครูยังให้ความสำคัญอย่างมากกับเทคนิคการสอนที่หลากหลาย การใช้สื่อและทรัพยากรเพิ่มเติม และการมีเวลาเพียงพอในการจัดกิจกรรม ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่เอื้อต่อการสร้างการเรียนรู้คำศัพท์อย่างมีประสิทธิภาพ ความต้องการเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนถึงเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง แต่ยังชี้ให้เห็นถึงมุมมองของครูที่เชื่อว่าคุณภาพของการสอนเป็นผลลัพธ์ของทั้งองค์ความรู้และบริบทการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการใช้กลยุทธ์ได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอในคำตอบปลายเปิดยังยืนยันแนวโน้มดังกล่าว โดยครูหลายคนเสนอว่าการอบรมควรมีการสาธิตวิธีสอนที่ชัดเจน และควรมีคู่มือหรือสื่อช่วยสอนที่สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยเฉพาะสำหรับครูที่ไม่ได้จบการศึกษาด้านภาษาอังกฤษโดยตรง ข้อเสนอเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Guskey (2002) ที่เน้นว่าการพัฒนาครูควรเชื่อมโยงกับบริบทการสอนจริง และแนวทางของ Wenger (1998) ที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนวิชาชีพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นทักษะเฉพาะด้านการสอนคำศัพท์ โดยมีกิจกรรมที่ครูสามารถทดลองใช้เทคนิคจริงในบริบทห้องเรียน เช่น การสอนผ่านเกม บริบทจริง หรือสื่อเทคโนโลยี เพื่อเสริมความมั่นใจในการสอน

1.2 ควรส่งเสริมให้โรงเรียนและหน่วยงานทางการศึกษานับสนุนการจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้สำหรับครูภาษาอังกฤษ เพื่อเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แก้ไขปัญหา และเรียนรู้แนวทางใหม่ร่วมกัน

1.3 ควรจัดทำคู่มือหรือคลังทรัพยากรที่ครูสามารถเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งรวมถึงแนวทางการสอนคำศัพท์ การประเมินผล และแหล่งสื่อที่หลากหลาย ครอบคลุมตั้งแต่คำศัพท์พื้นฐานจนถึงคำศัพท์เชิงวิชาการและการใช้ในบริบทต่าง ๆ

1.4 ควรสนับสนุนให้ครูสามารถเข้ารับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านองค์ความรู้ทางภาษาและกลยุทธ์การสอน เพื่อเพิ่มความมั่นใจและศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสังเกตการสอน เพื่อทำความเข้าใจมิติทางความคิดและการตัดสินใจของครูในสถานการณ์จริง

2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของอุปสรรคกับกลยุทธ์การสอนที่ครูเลือกใช้ เพื่อระบุว่าครูปรับตัวอย่างไรต่อข้อจำกัดต่าง ๆ

2.3 ควรวิจัยในกลุ่มนักเรียนเพื่อวิเคราะห์ผลของการสอนคำศัพท์จากมุมมองของผู้เรียน โดยเฉพาะในด้านการนำคำศัพท์ไปใช้ในการสื่อสารจริง

2.4 ควรขยายขอบเขตของการวิจัยไปยังครูในระดับประถมศึกษา หรือในบริบทเฉพาะ เช่น โรงเรียนในพื้นที่ชนบท หรือโรงเรียนที่มีข้อจำกัดทางทรัพยากร เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มและความต้องการที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

- Alqahtani, M. (2015). **The importance of vocabulary in language learning and how to be taught.** International Journal of Teaching and Education, 3(3), 21–34.
- Barcroft, J. (2004). **Second language vocabulary acquisition: A lexical input processing approach.** Foreign Language Annals, 37(2), 200–208.
- Dörnyei, Z. (2001). **Motivational strategies in the language classroom.** Cambridge University Press.
- Graves, M. F. (2006). **The vocabulary book: Learning and instruction.** Teachers College Press.
- Gu, Y., & Johnson, R. K. (1996). **Vocabulary learning strategies and language learning outcomes.** Language Learning, 46(4), 643–679.
- Guskey, T. R. (2002). **Professional development and teacher change.** Teachers and Teaching: Theory and Practice, 8(3), 381–391.
- Kessler, G. (2018). **Technology and the future of language teaching.** Foreign Language Annals, 51(1), 205–218.
- Mizumoto, A., & Takeuchi, O. (2009). **Examining the effectiveness of explicit instruction of vocabulary learning strategies with Japanese EFL university students.** Language Teaching Research, 13(4), 425–449.
- Nation, I. S. P. (2013). **Learning vocabulary in another language.** Cambridge University Press.
- Pookcharoen, S. (2011). **Thai EFL undergraduates' vocabulary learning strategies: Perception and practice.** Journal of English Studies, 6, 31–53.
- Richards, J. C., & Farrell, T. S. C. (2005). **Professional development for language teachers: Strategies for teacher learning.** Cambridge University Press.
- Schmitt, N., & Schmitt, D. (2020). **Vocabulary in language teaching.** Cambridge University Press.
- Shulman, L. S. (1986). **Those who understand: Knowledge growth in teaching.** Educational Researcher, 15(2), 4–14.
- Taheri, M. (2014). **The effect of using language games on vocabulary retention of Iranian elementary EFL learners.** Journal of Language Teaching and Research, 5(3), 544–549.
- Wenger, E. (1998). **Communities of practice: Learning, meaning, and identity.** Cambridge University Press.
- Wilkins, D. A. (1972). **Linguistics in language teaching.** Arnold.

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์ – ฮินดูและศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร The Religious Tourism Motivations of Thai Tourists Visiting Brahmin-Hindu Temples and Chinese Shrines in Bangkok

ณัฐดนัย ดวงกลาง¹ ณัฏฐณิชา พิมดา¹ มนัสวี พรหมภักดี¹

นัชชานันท์ วิรัตน์เกษม¹ พรปรียา พูนพัฒน์ปรีชา¹ กฤติกา สายณะรัตร์ชัย²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจ และเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คนที่ท่องเที่ยวเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าจีนสถานที่ละ 200 คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อน ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวไม่เกิน 500 บาท และได้รับข้อมูลจากโซเชียลมีเดีย โดยกลุ่มเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูส่วนใหญ่เดินทางช่วงวันธรรมดา เพื่อท่องเที่ยวและขอพรเรื่องความรัก ขณะที่กลุ่มศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่เดินทางช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ เพื่อท่องเที่ยวและขอพรเรื่องการทำงาน แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูในกรุงเทพมหานคร พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.21$) ได้แก่ ด้านสถานภาพและชื่อเสียง ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม มีเพียงด้านระหว่างบุคคลที่พบว่ามีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก ขณะที่กลุ่มศาลเจ้าจีนพบว่ามีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวในภาพรวมและทุกรายด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.05$) ได้แก่ ด้านสถานภาพและชื่อเสียง ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านระหว่างบุคคลเมื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวระหว่างสถานที่เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีน พบว่าในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: แรงจูงใจทางการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงศาสนา นักท่องเที่ยวชาวไทย เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู ศาลเจ้าจีน

Abstract

This research was study about the behavior and motivations, as well as to compare the religious tourism motivations of Thai tourists visiting Brahmin-Hindu temples and Chinese shrines in Bangkok. The researcher used questionnaires to collect data from a sample of 400 Thai tourists, comprising 200 visitors to Brahmin-Hindu temples and 200 visitors to Chinese shrines. The data were analyzed using statistical software. The findings revealed that the majority of tourists in both groups traveled with friends, spent less than 500 baht, and received information from social media. Most visitors to Brahmin-Hindu temples traveled on weekdays, primarily for tourism and to seek blessings related to love. In contrast, most visitors to Chinese

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาท่องเที่ยว คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาท่องเที่ยว คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

shrines traveled on weekends, mainly for tourism and to seek blessings related to work. Regarding religious tourism motivations, the overall motivation level of Thai tourists visiting Brahmin-Hindu temples was found to be at the highest level ($\bar{x} = 4.21$), especially in terms of status and reputation, physical aspects, and cultural aspects. Only the interpersonal aspect was found to be at a high level. Meanwhile, for visitors to Chinese shrines, the overall religious tourism motivation and all aspects—status and reputation, physical aspects, cultural aspects, and interpersonal aspects—were found to be at a high level ($\bar{x} = 4.05$). A comparison of the religious tourism motivations between the two types of sites—Brahmin-Hindu temples and Chinese shrines—the results showed a statistically significant difference at the 0.05 level.

Keywords: Tourism Motivation, Religion tourism, Thai tourists, Brahmin-Hindu temple, Chinese shrines

บทนำ

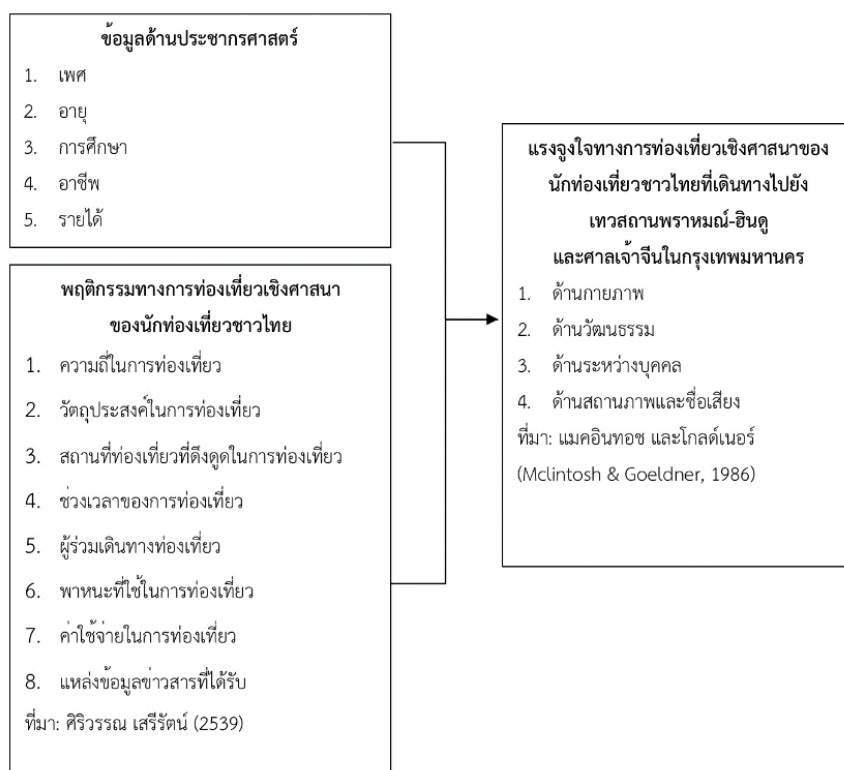
ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพุทธวัฒนธรรมโดยเฉพาะสังคมชาวพุทธ สามารถไหว้พระขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ศาสนาอื่น ๆ โดยการไหว้พระขอพรถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นพฤติกรรมของผู้คน แม้ว่าสังคมปัจจุบันจะพัฒนาไปด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น แต่ความเชื่อในเรื่องการอธิษฐานขอพรก็ยังดำรงอยู่ (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2554) การอธิษฐานขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นด้วยหลายเหตุผลและแรงจูงใจ เช่น การขอเรื่องงาน ความรัก ฯลฯ และยังคงเป็นที่นิยมในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อในการดำเนินชีวิตของหลาย ๆ คน หากมีผู้ที่สมหวังจากการอธิษฐาน ก็มักมีการบอกต่อผ่านการพูดคุยและสื่อออนไลน์ ทุกคนล้วนมีความหวังให้สิ่งที่ปรารถนาเป็นจริง รวมถึงนักท่องเที่ยวด้วย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเพื่อขอพรตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน จากความเชื่อของคนไทยในการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พบว่าศาสนสถานแต่ละแห่งกลายเป็นจุดหมายสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งช่วยสร้างความสบายใจให้แก่ผู้มาเยือนในกรุงเทพมหานคร อีกทั้งการศึกษาความเชื่อ และสัมผัสวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับศาสนาโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการไปแสวงบุญ เยี่ยมชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การท่องเที่ยวลักษณะนี้ไม่ได้เป็นเพียงการเยี่ยมชมสถานที่ แต่ยังเป็นการเดินทางภายในจิตใจที่เต็มไปด้วยศรัทธาและความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้แง่มุมทางจิตวิญญาณแล้ว การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังช่วยส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม สร้างความเคารพต่อความหลากหลายของความเชื่อ และเปิดโอกาสให้ผู้คนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวิถีชีวิตที่ต่างจากตนเองอย่างลึกซึ้ง แต่เนื่องจากในกรุงเทพมหานครมีศาสนสถานหลากหลายแห่ง ด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลหลากหลายแหล่งจากทั้งเว็บไซต์ทางการท่องเที่ยวและสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ที่นำเสนอเกี่ยวกับการนำเสนอและจัดอันดับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาจัดอันดับความนิยมในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยว โดยมีหลายสถานที่ที่ได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งเทวสถานพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ ศาลพระแม่ลักษมี (ตึกเกษรวิลเลจ) ศาลท้าวมหาพรหม เอรารวิน วัดพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขก) ศาลพระสทาศิวะ และศาลพระพิฆเนศ (เซ็นทรัลเวิลด์) (เว็บไซต์ซิลไปไหน, 2565) และศาลเจ้าจีน ได้แก่ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) ศาลเจ้าพ่อเสือ (เสาชิงช้า) ศาลเจ้าแม่ทับทิม (สะพานเหลือง) และศาลเจ้าไต้ฮงกง (มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง) (เว็บไซต์สนุก, 2568) แต่ก็พบว่าถึงแม้หลายสถานที่จะมีชื่อเสียงรวมไปถึงมีเทวองค์เดียวกันประทับอยู่ แต่ก็ยังไม่เป็นที่นิยมทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนามากนัก อาจเนื่องจากการขาดการสร้างแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่ออธิษฐานขอพร โดยเฉพาะในมิติด้านกายภาพ เช่น การเดินทางเข้าถึงที่ไม่สะดวกสบาย การขาดสถานที่จอดรถ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานบางอย่างไม่เพียงพอต่อการท่องเที่ยว ในด้านวัฒนธรรม เช่น หลายสถานที่ยังไม่สามารถสื่อสารคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ หรือพิธีกรรมให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง ขาดการออกแบบกิจกรรมหรือสื่อที่สร้างประสบการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ในด้านระหว่างบุคคล พบว่าแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งยังขาดการสร้างปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว เช่น การให้คำแนะนำ หรือการอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงยังขาดการ

ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะกับผู้อื่น และ ในด้านสถานภาพและชื่อเสียง หลายสถานที่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ขาดการประชาสัมพันธ์ ไม่มีจุดเด่นเฉพาะด้านที่สามารถสร้างการบอกต่อหรือยังไม่ได้ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในโลกออนไลน์ ประกอบกับบางสถานที่ยังไม่ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะ หรือมีภาพลักษณ์ที่ชัดเจน อาทิเช่น ศาลพระแม่ลักษมี เป็นที่รู้จักในวงกว้างในฐานะ “เทพแห่งความรัก” ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาขอพรโดยเฉพาะเรื่องของความรัก และยังขาดการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเชื่อมโยงเชิงศาสนาในเขตพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและสายมาจากหน่วยงานภาครัฐ (เนตรดาว สุขประสงค์, ปองปัส สิริเย และชมพูท ภาณุภาส, 2566) ซึ่งผลการศึกษาจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าเงินในกรุงเทพมหานคร อันนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าเงินในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าเงินในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าเงินในกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่วิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เทวสถานพราหมณ์ - ฮินดู ได้แก่ ศาลพระแม่ลักษมี (ตึกเกษรวิลเลจ) ศาลท้าวมหาพรหมเอราวัณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขก) ศาลพระสทาศิวะ และศาลพระพิฆเนศ (เซ็นทรัลเวิลด์) และศาลเจ้าจิ้น ได้แก่ วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) ศาลเจ้าพ่อเสือ (เสาชิงช้า) ศาลเจ้าแม่ทับทิม (สะพานเหลือง) และศาลเจ้าไต้ฮงกง (มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจิ้นในกรุงเทพมหานคร

1.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าจิ้นที่เป็นที่นิยมในกรุงเทพมหานคร ทั้ง 8 แห่ง แต่เนื่องจากผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน จึงใช้สูตรการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างแบบไม่ทราบประชากรของคอคแรน (Cochran, 1977) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ 95% และความผิดพลาดที่ยอมรับได้ 5%

โดยใช้สูตร
$$n = \frac{Z^2}{4e^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

e คือ ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ คือ 5% (e มีค่าเท่ากับ 0.05)

z คือ ค่าระดับความเชื่อมั่นที่กำหนดไว้คือ 95% (z มีค่าเท่ากับ 1.96)

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร} \quad n &= \frac{1.96^2}{4(0.05^2)} \\ &= 385 \text{ คน} \end{aligned}$$

ขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำแบบสอบถามไปดำเนินการเก็บรวบรวมด้วยตนเอง ที่บริเวณเทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจิ้นในกรุงเทพมหานคร ทั้ง 8 แห่ง ได้แก่ เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู 4 แห่ง คือ ศาลพระแม่ลักษมี ศาลท้าวมหาพรหมเอราวัณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ศาลพระสทาศิวะและพระพิฆเนศ และศาลเจ้าจิ้น 4 แห่ง คือ วัดมังกรกมลาวาส ศาลเจ้าพ่อเสือ ศาลเจ้าแม่ทับทิม และศาลเจ้าไต้ฮงกง โดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญกับนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน ระหว่างวันที่ 1 - 7 เมษายน 2568 หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามลงรหัสข้อมูลแล้วนำไปดำเนินการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางสถิติต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

ตอนที่ 2 แบบสอบถามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 แบบสอบถามแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจิ้นในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านระหว่างบุคคล และด้านสถานภาพและชื่อเสียง ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ

คะแนน	ค่าเฉลี่ย	ระดับแรงจูงใจ
คะแนน 5	ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00	ระดับแรงจูงใจมากที่สุด

คะแนน 4	ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20	ระดับแรงจูงใจมาก
คะแนน 3	ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40	ระดับแรงจูงใจปานกลาง
คะแนน 2	ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60	ระดับแรงจูงใจน้อย
คะแนน 1	ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80	ระดับแรงจูงใจน้อยที่สุด

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม จากนั้นจึงนำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอบริษัทที่ปรึกษาเพื่อพิจารณา หลังจากนั้นนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาค่าความตรงของแบบสอบถามด้วยวิธีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (IIOC, Index of item objective Congruence) และนำค่าดัชนีที่คำนวณได้มาเทียบเกณฑ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ตั้งแต่ 0.6 ขึ้นไป เพราะถือว่าค่าที่ได้เพียงพอ และเป็นที่ยอมรับทางสถิติ (Rovinelli & Hambleton, 1977) ซึ่งได้ค่าเท่ากับ 0.88 จากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วหาค่าความน่าเชื่อถือ โดยนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง ณ ศาลเจ้ากวนอู โพมิ่งปออิงยี่ วัดเทพมณเฑียร และเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ จำนวน 30 คน เพื่อหาความน่าเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบาค (Cronbach's alpha Coefficient) ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ไว้ตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป เพราะถือว่าค่าที่ได้เพียงพอ และเป็นที่ยอมรับทางสถิติ (Nunnally & Bernstein, 1994) ซึ่งได้ค่าความน่าเชื่อถือที่ 0.913

วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากแบบสอบถามมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และทำการประมวลผล ดังนี้

1. แบบสอบถามข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และ หาค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอผลในรูปแบบตาราง
2. แบบสอบถามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยว นำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอผลในรูปแบบตาราง
3. แบบสอบถามแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอผลในรูปแบบตาราง ประกอบความเรียง
4. การเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทย ระหว่างสถานที่เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีน ใช้การวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยค่าที (t-test) โดยในการทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้วิจัยกำหนดไว้ที่ระดับ 0.05 นำเสนอผลในรูปแบบตาราง ประกอบความเรียง

ผลการวิจัยประชากรศาสตร์

เทวสถานพราหมณ์ - ฮินดู

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 141 คน คิดเป็นร้อยละ 70.5 มีอายุระหว่าง 21 – 30 ปี จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 55.5 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 75.0 เป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 15,000 บาท จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 45.0

ศาลเจ้าจีน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 65.5 มีอายุระหว่าง 21 – 30 ปี จำนวน 101 คน คิดเป็นร้อยละ 50.5 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 77.0 เป็นพนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 35,000 บาท จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 30.5

ผลการวิจัยพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว**เทวสถานพราหมณ์ - ฮินดู**

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความถี่ในการเดินทางช่วง 1 ปีที่ผ่านมา คือ 2-3 ครั้ง จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 32.5 โดยวัตถุประสงค์ในการมาท่องเที่ยว คือ การมาท่องเที่ยวและขอพรเรื่องความรัก จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 32.0 ช่วงเวลาในการเดินทางมาท่องเที่ยว ได้แก่ ช่วงวันธรรมดา จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 72.5 โดยเดินทางมาท่องเที่ยวกับเพื่อน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 เดินทางด้วยรถไฟฟ้า BTS/MRT จำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 65.5 ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่ำกว่า 500 บาท จำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 78.0 และเข้าถึงข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวได้จากโซเชียลมีเดีย ไม่ว่าจะเป็น Facebook, TikTok, YouTube ฯลฯ จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 65.0

ศาลเจ้าจีน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความถี่ในการเดินทางในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา คือ 2-3 ครั้ง จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 โดยวัตถุประสงค์ในการมาท่องเที่ยว คือ การมาท่องเที่ยวและขอพรเรื่องการทำงาน จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 43.5 ช่วงเวลาในการเดินทางมาท่องเที่ยว ได้แก่ ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 46.0 โดยเดินทางมาท่องเที่ยวกับเพื่อน จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 40.5 เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0 มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่ำกว่า 500 บาท จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 72.5 และเข้าถึงข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวจากโซเชียลมีเดีย ไม่ว่าจะเป็น Facebook, TikTok, YouTube ฯลฯ จำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 59.0

ผลการวิจัยแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว

ตารางที่ 1 : ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าจีน ในกรุงเทพมหานคร

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยัง เทวสถานพราหมณ์ - ฮินดู และศาลเจ้าจีน ใน กรุงเทพมหานคร	เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู			ศาลเจ้าจีน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ แรงจูงใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ แรงจูงใจ
1. ด้านกายภาพ	4.22	0.69	มากที่สุด	4.09	0.72	มาก
2. ด้านวัฒนธรรม	4.22	0.82	มากที่สุด	4.03	0.85	มาก
3. ด้านระหว่างบุคคล	4.05	0.86	มาก	3.92	0.84	มาก
4. ด้านสถานภาพและชื่อเสียง	4.35	0.68	มากที่สุด	4.15	0.78	มาก
รวม	4.21	0.64	มากที่สุด	4.05	0.68	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่าแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูในกรุงเทพมหานครภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.21 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าแรงจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียงมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.35) รองลงมา ได้แก่ ด้านกายภาพ ($\bar{X}$ = 4.22) ด้านวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.22) และด้านระหว่างบุคคล ($\bar{X}$ = 4.05) ตามลำดับ แรงจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียงนั้นเป็นประเด็นที่มีค่าเฉลี่ย

สูงสุด คือ การเดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวช่วยยกระดับจิตใจ ด้านกายภาพ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีระบบรักษาความปลอดภัยที่ดี ทำให้รู้สึกถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านวัฒนธรรม ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ได้เรียนรู้วัฒนธรรมผ่านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และด้านระหว่างบุคคล ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ แหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในสังคม

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แรงจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียงมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.15) รองลงมา ได้แก่ ด้านกายภาพ ($\bar{X}$ = 4.09) ด้านวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.03) และด้านระหว่างบุคคล ($\bar{X}$ = 3.92) ตามลำดับ แรงจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียงนั้นเป็นประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การเดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวช่วยยกระดับจิตใจ ด้านกายภาพ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงง่าย ด้านวัฒนธรรม ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ได้เรียนรู้วัฒนธรรมผ่านแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และด้านระหว่างบุคคล ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ แหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ด้วยกัน และการเข้าสังคม

ผลการวิจัยการเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 2 : การเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยว ระหว่างสถานที่เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีน

การเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ของนักท่องเที่ยว ระหว่างสถานที่เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีน	เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู		ศาลเจ้าจีน		t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านกายภาพ	4.22	0.69	4.09	0.72	1.759	0.079*
2. ด้านวัฒนธรรม	4.22	0.82	4.03	0.85	2.239	0.026*
3. ด้านระหว่างบุคคล	4.05	0.86	3.92	0.84	1.573	0.116
4. ด้านสถานภาพและชื่อเสียง	4.35	0.68	4.15	0.78	2.697	0.007*
รวม	4.21	0.64	4.05	0.68	2.425	0.016*

จากตารางที่ 2 เมื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยว ระหว่างสถานที่เทวสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีน พบว่าในภาพรวม และรายด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านสถานภาพและชื่อเสียงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีเพียงด้านระหว่างบุคคลที่ไม่แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่เดินทางไปยังเทวสถานพราหมณ์ - ฮินดูมีค่าเฉลี่ยแรงจูงใจสูงกว่ากลุ่มที่เดินทางไปยังศาลเจ้าจีนทุกรายด้าน แสดงให้เห็นว่าแรงจูงใจในการเดินทางของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

สรุปและอภิปรายผล

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 21-30 ปี และจบการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยกลุ่มเทวสถานพราหมณ์-ฮินดูส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 15,000 บาท ขณะที่กลุ่มศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัทเอกชน รายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 35,000 บาท ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวของคนไทยได้ทุกเพศ และทุกวัย แต่กลุ่มที่ให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการมูเตลูมากที่สุดส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเพศหญิงมากกว่าเพศอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะเพศสภาพของเพศหญิงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับอารมณ์ความรู้สึก จิตวิญญาณ ความศรัทธา และ

ความเชื่อสูงกว่า (ไทยรัฐออนไลน์, 2568) จึงทำให้เพศหญิงมีแนวโน้มในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนากับการมูเตลูมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวลักษณ์ ตะเภาทิพย์ (2566) ที่พบว่าผู้หญิงที่มีอายุอยู่ในช่วง 26-41 ปี มีแนวโน้มที่จะมีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมความเชื่อใน “มูเตลู” มากกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ (เทวีกา ประดิษฐ์บาทูกา, จิตวิวัฒน์ สุขป้อม, อนุรักษ์ ปะพาน และกฤตยชนนท์ ตั้งศีลสัตย์ (2567) ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรดาว สุขประสงค์, ปองปภัส สุริยะ และชมพูนุท ภาณุภาส (2566) ที่พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 21-30 ปี และมีระดับการศึกษาปริญญาตรี (ดวงทิพย์ นากะโทก, 2563) ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป (2564) ที่พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และมีระดับการศึกษาปริญญาตรี ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2538) ที่ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับหลักประชากรศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมากที่สุด

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่มีความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวช่วง 1 ปีที่ผ่านมา คือ 2-3 ครั้ง โดยเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อน มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวไม่เกิน 500 บาท และได้รับข้อมูลจากโซเชียลมีเดีย โดยกลุ่มสถานพราหมณ์-ฮินดูส่วนใหญ่นิยมเดินทางช่วงวันธรรมดา โดยรถไฟฟ้า BTS/MRT เพื่อท่องเที่ยวและขอพรเรื่องความรัก ขณะที่กลุ่มศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่นิยมเดินทางช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยรถยนต์ส่วนตัว เพื่อท่องเที่ยวและขอพรเรื่องการทำงาน ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่มีอายุเพียง 21-30 ปีจึงทำให้นิยมเดินทางท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนมากที่สุด อีกทั้งสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เดินทางเข้าถึงได้สะดวก ประกอบกับของที่ใช้นิไวน์ รวมถึงการบูชาเทพยังมีค่าใช้จ่ายในราคาที่สมเหตุสมผลจึงทำให้ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไม่เกิน 500 บาท แต่เมื่อพิจารณาไปที่การเดินทางเข้าถึงก็พบว่าเนื่องด้วยสถานพราหมณ์-ฮินดูส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ๆ ติดกับรถไฟฟ้า BTS/MRT มากกว่าศาลเจ้าจีน ทำให้เดินทางเข้าถึงได้สะดวกสบาย ประกอบกับการเผยแพร่ข้อมูลกับการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว สถานพราหมณ์-ฮินดูส่วนใหญ่แพร่หลายในช่องทางสื่อสังคมออนไลน์มากกว่า (เว็บไซต์ฐานเศรษฐกิจ, 2567) จึงทำให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ Gen Z ซึ่งยังเป็นกลุ่มนักเรียน/นักศึกษานิยมเดินทางท่องเที่ยว สถานพราหมณ์-ฮินดู ด้วยรถไฟฟ้า BTS/MRT ในช่วงวันธรรมดามากกว่ากลุ่มอื่น ในขณะที่ศาลเจ้าจีนบางสถานที่เดินทางเข้าถึงยากกว่าจึงเหมาะกับการเดินทางด้วยรถส่วนตัวมากกว่า ประกอบกับกลุ่มที่นิยมเดินทางไปศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ทำงานแล้วจึงส่งผลให้นิยมเดินทางในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์มากกว่าวันธรรมดา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงทิพย์ นากะโทก (2563) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาয়ศาสนสถานกับเพื่อน มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางน้อยกว่า 500 บาท และใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาข้อมูลแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัย ทวีศักดิ์ อุันทานนท์, ณพนัญญ์ คำมุงคุณ, ณรงค์ศักดิ์ ตัวคำ, สิริรัชพงศ์ สุขโสภณจิต และศิวลัษณ์ จงจิรัชทร (2567) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวน้อยกว่า 500 บาท และได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์ โดยเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาในช่วงเวลาวันหยุดสุดสัปดาห์ ใช้รถยนต์ส่วนตัวในเดินทาง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป (2564) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนบุคคล ในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ (นงาพร ทาระอาธร, 2563)

แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของกลุ่มสถานพราหมณ์-ฮินดูโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านสถานภาพและชื่อเสียง รองลงมา คือ ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ส่วนด้านระหว่างบุคคลอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป (2564) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวในภาพรวม และรายด้านทางกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านสถานภาพและชื่อเสียงอยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของกลุ่มศาลเจ้าจีนโดยภาพรวมและทุกรายด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านสถานภาพและชื่อเสียง รองลงมา ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านระหว่างบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีศักดิ์ อุันทานนท์, ณพนัญญ์ คำมุงคุณ,

ณรงค์ศักดิ์ ตัวคำ, สิริรัชพงศ์ สุขโสภณจิต และศิวลัภย์ จงจิรภัทร (2567) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวในภาพรวม และรายด้านทางกายภาพ ด้านสถานภาพและชื่อเสียง ด้านวัฒนธรรม และด้านระหว่างบุคคลอยู่ในระดับมาก ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของกลุ่มศาสนิกชนชาวพราหมณ์-ฮินดูในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะที่ศาลเจ้าเงินในภาพรวมอยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะความพร้อมในการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวในมุมมองของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดการสร้างแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่คิดเห็นว่าศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดูมีความพร้อมทางการท่องเที่ยวมากกว่าซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวได้มากกว่า ทั้งแรงจูงใจในด้านสถานภาพและชื่อเสียง ศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดูมีการประชาสัมพันธ์ นำเสนอข้อมูลจำนวนมากในโลกออนไลน์ รวมถึงมีจุดเด่นเฉพาะด้านที่นำไปสู่การบอกต่อ ทำให้ได้รับความนิยมทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้มากกว่า อีกทั้งในด้านกายภาพ ที่ตั้งของศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดูโดยส่วนใหญ่อยู่ติดรถไฟฟ้าทำให้การเดินทางเข้าถึงสะดวกสบาย รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยวมีความพร้อมมากกว่า หรือในด้านวัฒนธรรมในด้านการให้ข้อมูล การอธิบาย หรือการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งซึ่งได้มากกว่าแต่ในด้านระหว่างบุคคลที่ถึงแม้จะอยู่ในระดับมากเหมือนทั้งสองแหล่งท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าด้านนี้สร้างแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวได้น้อยกว่าด้านอื่น ๆ อาจเป็นเพราะแหล่งท่องเที่ยวทั้งสองแหล่งมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวยังไม่มากเท่าที่ควร เช่น การสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสังคม การให้คำแนะนำ หรือการอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนากับนักท่องเที่ยวยังไม่มากเท่าที่ควร รวมถึงยังขาดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะ หรือมีภาพลักษณ์ที่ชัดเจน ทั้งสองแหล่งท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญในพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะด้านระหว่างบุคคลมากที่สุดในการสร้างกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่อนำการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทางการท่องเที่ยวหรือการให้คำแนะนำหรือการอธิบายขั้นตอนการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาทั้งศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าเงินมากยิ่งขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจทางการท่องเที่ยว ระหว่างสถานที่ศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าเงิน พบว่าในภาพรวม ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และด้านสถานภาพและชื่อเสียงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีเพียงด้านระหว่างบุคคลที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าด้วยความที่ความเชื่อและความศรัทธาในศาสนสถาน ระหว่างศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าเงินมีความเชื่อและความศรัทธาที่แตกต่างกัน และการให้พรในแต่ละเรื่องแตกต่างกันตามสถานที่และองค์เทพ ประกอบกับสถานที่ตั้ง สิ่งอำนวยความสะดวก การให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยว การอธิบาย หรือการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนาแตกต่างกันจึงส่งผลให้แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของศาสนิกชนชาวพราหมณ์-ฮินดู และศาลเจ้าเงินมีความแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ ที่นำเสนอข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิธีการไหว้ การขอพร และคุณค่าทางศาสนาอย่างครบถ้วน เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ตลอดจนป้องกันการหลงเชื่อตามกระแสที่คลาดเคลื่อนจากโซเชียลมีเดีย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความศรัทธาและภาพลักษณ์ของสถานที่นั้น ๆ ในระยะยาว
2. ควรมีการจัดสรรพื้นที่จอดรถที่เพียงพอ การปรับปรุงห้องน้ำสาธารณะให้ได้มาตรฐาน และการพัฒนาเส้นทางการเดินทางที่สะดวกและปลอดภัย ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงสถานที่เหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยอำนวยความสะดวกสบาย ส่งเสริมการสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้เข้าชม และส่งเสริมการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน

3. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนควรมีการกำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างยั่งยืน โดยบูรณาการความร่วมมือกันเพื่อสนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้มีความเป็นระเบียบ มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน มีความปลอดภัย เข้าถึงง่าย มีการให้ข้อมูล และสื่อประชาสัมพันธ์ทางศาสนาที่ถูกต้องครบถ้วน พร้อมทั้งควบคุมและตรวจสอบเนื้อหาบนสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อป้องกันการบิดเบือนข้อมูลและการแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่เหมาะสม

4. การศึกษาวิจัยในครั้งถัดไป ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นของแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยเฉพาะด้านการประกอบพิธีตามคำอธิษฐาน (แก้บน) และพิธีสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อทางโหราศาสตร์จีน (แก้ชง) ณ เทวสถานพรหมณ์-ฮินดูและศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีการศึกษา 2568

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป. (2564). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม, ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ดวงทิพย์ นากะโทก. (2563). แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในศาสนสถานที่มีชื่อเสียงในการอธิษฐานขอพรเรื่องความรักในกรุงเทพมหานคร, ปริญญานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทวีศักดิ์ อุ่หนานนท์, ณพนธ์ คำมุงคุณ, ณรงค์ศักดิ์ คำวาค, สิริพงษ์ สุขโสภณจิต และศิวลย์ จงจิรภัทร. (2567). แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา.บางพลีใหญ่.บางพลี จ.สมุทรปราการ. วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 10(1), 213-220.
- เทวีกา ประดิษฐ์บาทุกา, วิถีวัสน์ สุขป้อม, ณัฐกรณ์ ปะพาน และกฤตย์ชนนธ์ ตั้งศิลสัตย์. (2567). การมูเตลูในสังคมไทย : มุมมองทางพฤติกรรมศาสตร์. วารสารจันทร์เกษมสาร.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2567, 19 มีนาคม). เปิดพฤติกรรมคนไทยสายมู วัยต่างพฤติกรรมเปลี่ยน. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/2771575>
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2554). อธิษฐาน:การอ้อนวอน ความหวัง การรอคอยหรือบทพิสูจน์ศักยภาพของมนุษย์. ศิลปะศาสตร์ปริทัศน์, 6(11), 1-18.
- เนตรดาว สุขประสงค์, ปองปัส สุนิเย, ชมพูนุท ภาณุภาส. (2566). การศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเทวสถานพรหมณ์-ฮินดู เขตกรุงเทพมหานคร, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เว็บไซต์กระปุก ทราเวล. (2568). 10 ศาลเจ้าและวัดจีนกรุงเทพฯ และใกล้เคียง เสริมดวงช่วงกินเจ 2566. สืบค้นจาก <https://travel.kapook.com/view232106.html>
- เว็บไซต์ซิลไปไหน. (2565, 18 มกราคม). ที่เที่ยวสายมู 8 องค์เทพราชประสงค์ ไหว้ยังง ะไรต้องห้าม!. สืบค้นจาก <https://chillpainai.com/scoop/14112>
- เว็บไซต์ฐานเศรษฐกิจ. (2567, 19 มกราคม). เทรนด์ 2024 คน “Gen Z” กับเรื่อง “มูเตลู” เป็นของคู่กัน. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/lifestyle/horoscope/586270>
- เว็บไซต์สนุก. (2568, 13 มกราคม). 7 พิกัด ไหว้พระวัดจีนใกล้ BTS & MRT ในกรุงเทพฯ เดินทางง่าย เสริมดวง. สืบค้นจาก <https://www.sanook.com>

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2538). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพฯ: วิสิทธ์พัฒนา.

เสาวลักษณ์ ตะเภาหิรัญ. (2566). **ทัศนคติและปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความเชื่อในมูเตลูของประชากรในประเทศไทย, ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.**

Carvache-Franco, M., et al. (2024). **The patronage of religious tourism seen from its motivations that predict satisfaction and loyalty: The Virgin of Chaguaya in Bolivia.** PLOS ONE, 19(8), 1-17.

Cochran, W.G. (1977). **Sampling Techniques**. 3rd ed. New York: John Wiley & Sons.

McIntosh, R. W., & Goeldner, C. R. (1986). **Tourism: Principles, Practices, Philosophies**. 5th ed. New York: John Wiley & Sons.

Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). **Psychometric theory** (3rd ed.). New York: McGraw Hill.

Rovinelli, R. J., & Hambleton, R. K. (1977). **On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity.** Dutch Journal of Educational Research, 2, 49-60.

Rybina, L. and Lee, T. J. (2021). **Traveler motivation and destination loyalty: Visiting sacred places in Central Asia.** Tourism and Hospitality, 2(1), 1-14.

การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง

The Development of a Tourism Map in Nang Loeng Area

ณัฐนันท์ นันทะวงศ์¹ กรวิชญ์ เต่าคำ¹ ณัฐวุฒิ บัวภา¹
พิยะดา ธนุรวาท¹ ดันข้าว แสงทรัพย์¹ ศรัญญา ศรีทอง²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวของชุมชนนางเลิ้ง และพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2568 การสำรวจแผนที่เดินดิน และการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง กับกลุ่มประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน กลุ่มผู้นำในชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับด้านอาหารและศิลปวัฒนธรรม องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร และนักท่องเที่ยว จากนั้นจึงตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความและสร้างข้อสรุป และพัฒนาเป็นแผนที่ท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า แม้ชุมชนมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่โดดเด่น โดยเฉพาะด้านอาหารและศิลปวัฒนธรรม แต่ยังคงขาดแผนที่ท่องเที่ยวที่เป็นปัจจุบัน ครอบคลุม และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงจุดท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง คณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนขึ้น 2 รูปแบบ ได้แก่ แผนที่ท่องเที่ยวด้านอาหาร และแผนที่ท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ในรูปแบบไฟล์ภาพ และรหัสคิวอาร์ พร้อมเสนอแนะแนวทางต่อยอดในอนาคต เช่น การจัดทำแผ่นพับหรือแผนที่ดิจิทัล เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลายและส่งเสริมการอนุรักษ์อัตลักษณ์ชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แผนที่ที่พัฒนาขึ้นสามารถเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน กระจายรายได้ และเพิ่มการรับรู้ในคุณค่าทรัพยากรของท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: แผนที่ท่องเที่ยว, ท่องเที่ยวชุมชน, นางเลิ้ง, อาหารท้องถิ่น, ศิลปวัฒนธรรม

Abstract

This research aims to explore the tourism components of the Nang Loeng community and to develop a comprehensive community tourism map. Employing a qualitative research approach, data was collected through non-participant observation from March to May in 2025, geo-social mapping, and semi-structured interviews with 20 purposively selected key informants. These informants included local citizens, community leaders, food and cultural entrepreneurs, non-profit organizations, and tourists. The data were triangulated to ensure qualitative reliability and were analyzed through interpretation and synthesis, then develop the tourism map. The study revealed that although Nang Loeng possesses rich tourism resources,

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาวัฒนธรรมการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนา คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

particularly in gastronomy and cultural heritage, it lacks an up-to-date, comprehensive, and well-integrated tourism map. This shortcoming has hindered tourists from fully accessing the various attractions within the community. As a result, the researchers developed two types of tourism maps: a gastronomy map and a cultural heritage map, both presented in image file formats and QR Code. This research is prepared to propose further avenues for future advancement, such as producing printed brochures or digital maps to accommodate diverse tourists and supporting the sustainable preservation of community identity. These maps serve as a communication tool to promote tourism, enhance the local economy, distribute income within the community, and raise awareness of the value of local cultural resources tangibly and sustainably.

Keywords: Tourism map, community-based tourism, Nang Loeng, traditional food, cultural heritage

บทนำ

ชุมชนนางเลิ้งถือเป็นย่านการค้าทางเศรษฐกิจ แหล่งศูนย์รวมความบันเทิง และแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของกรุงเทพมหานครนับตั้งแต่ช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากการขุดคลองผดุงกรุงเกษมและเกิดการพัฒนากระบวนคมนาคมทางถนนและทางรถรางตัดผ่านชุมชนนางเลิ้ง ส่งผลให้บริเวณนี้กลายเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยของย่านการค้าและศูนย์รวมความบันเทิงที่สำคัญ และปัจจุบันยังคงสะท้อนถึงการใช้พื้นที่ ลักษณะทางสังคม และระบบกิจกรรมที่สืบทอดกันมา (ปัทมาธิ์ ชูตระกูล, 2562) โดยชุมชนนางเลิ้งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ ประกอบด้วยด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ได้แก่ สถาปัตยกรรมโบราณ อาคาร บ้านเรือน และสิ่งก่อสร้างที่คงความเป็นเสน่ห์ตลอดชุมชนนางเลิ้ง ด้านมรดกทางวัฒนธรรมและศิลปะการแสดง เช่น บ้านเต็นรำ บ้านนราศิลป์ โรงหนังนางเลิ้ง หรือ ปัจจุบันเรียกว่า “ศาลาเฉลิมธานี” อีกทั้งยังมีตรอกละคร ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านเรือนศิลปินนักแสดงทั้งดนตรีป๊อปปูล่า ละครชาตรี และแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ชุมชนนางเลิ้งมีศาสนสถานที่สำคัญ เช่น วัดโสมนัสราชวรวิหาร วัดสุนทรธรรมทาน และศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรฯ ตลาดนางเลิ้ง (ศาลเสด็จเตี่ย) ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนา รวมถึงตลาดนางเลิ้ง ตลาดโบราณที่มีชื่อเสียงด้านอาหารคาวและอาหารหวานหลากหลายชนิด

ชุมชนนางเลิ้งยังมีความโดดเด่นในด้านทรัพยากรทางสังคม เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ส่งผลให้ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนยังคงอยู่และมีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมาอย่างยาวนาน แม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวย่านนางเลิ้งอยู่เสมอ ในทางกลับกันพบว่า ชุมชนนางเลิ้งมีพื้นที่ที่กว้างขวางและจุดท่องเที่ยวที่สำคัญแต่ละแห่งค่อนข้างห่างไกลกัน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้ามาท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งผลการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถึงความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้งพบว่า สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนบางแห่งยังไม่เป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยว แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนที่มีอยู่เดิมเป็นแผนที่เก่า และมีแค่จุดท่องเที่ยวหรือร้านอาหารที่เป็นที่นิยมอยู่แล้ว แสดงให้เห็นว่าชุมชนนางเลิ้งยังขาดเรื่องการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวที่ครอบคลุมและเป็นปัจจุบัน เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการเข้าถึงและเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวในย่านนางเลิ้งสำหรับนักท่องเที่ยว (Urban Studies Lab, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มีนาคม 2568; ผู้นำชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 มีนาคม 2568) การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวนั้นช่วยให้การท่องเที่ยวในชุมชนมีระเบียบแบบแผนและวิธีการ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางสะดวก ปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ชุมชนยังได้ประโยชน์ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรชุมชนให้เกิดประโยชน์สร้างมูลค่าให้กับชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจภายในชุมชน และมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนางเลิ้งที่ผ่านมา มุ่งเน้นศึกษาวิจัยในด้านสถาปัตยกรรม ผังเมือง พัฒนาการ บทบาทและการอนุรักษ์ เช่น การจัดการของชุมชนที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของย่านชุมชนเก่า กรณีศึกษาชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร (ปิ่นทาร์ย์ ชูตระกูล, 2562) รวมถึงด้านการศึกษาทรัพยากรที่สำคัญของพื้นที่ เช่น การอนุรักษ์และสืบทอด ละครชาตรีในตรอกละคร ย่านนางเลิ้ง (สิทธิชัย สุขธรรมสถิต และ อิงคยุทธ พูลทรัพย์, 2561) กลยุทธ์ในการยกระดับตลาด นางเลิ้งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (นนท์เทพ กิตติศรีปัญญา และ สิริพร ป้องกงลาด, 2560) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังไม่มีวิจัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้งที่เน้น ด้านอาหารและด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างเฉพาะเจาะจง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาประเด็นดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้งให้มีความครอบคลุมทั้งด้านอาหาร ศิลปะ และวัฒนธรรม ที่สะท้อน ถึงอัตลักษณ์และศักยภาพเฉพาะตัวของพื้นที่ เพื่อสร้างโอกาสในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสนับสนุนเศรษฐกิจในชุมชน ตลอดจนสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนนางเลิ้ง อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวของชุมชนนางเลิ้ง
2. เพื่อพัฒนาการทำแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนนางเลิ้ง กลุ่มผู้นำในชุมชน นางเลิ้ง กลุ่มผู้ประกอบการในชุมชนนางเลิ้ง องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร และนักท่องเที่ยว
2. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย ได้แก่ ชุมชนนางเลิ้ง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยชุมชน จำนวน 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนจักรพรรดิพงษ์ ชุมชนวัดโสมนัส ชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน ชุมชนศุภมิตร 1 ชุมชนศุภมิตร 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นย่านชุมชนเก่า

ย่านชุมชนเก่าเป็นพื้นที่ที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละท้องถิ่นซึ่งสามารถมองเห็นได้จาก องค์ประกอบทางสังคมที่สืบทอดกันมา ย่านไม่เพียงแต่เป็นสถานที่อยู่อาศัย แต่ยังเป็นศูนย์รวมวิถีชีวิตและกิจกรรมทางสังคมที่มีความต่อเนื่องยาวนาน โดยนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ย่าน” ไว้ดังนี้ “ย่าน” หมายถึง พื้นที่หนึ่งที่ผู้คนมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกันจนเกิดการทำการกิจกรรมหลัก เช่น การดำเนินชีวิต กิจกรรม อาคาร สถาปัตยกรรม เป็นต้น โดยที่สามารถรับรู้ความเป็นย่านได้จากคนภายในย่านเองและคนภายนอกย่าน (Lynch, 1960)

นอกจากนี้ ปิ่นทาร์ย์ ชูตระกูล (2562) ได้กล่าวถึงย่านชุมชนเก่าไว้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและยังคง รักษาเอกลักษณ์ลักษณะดั้งเดิมไว้ สามารถศึกษาได้จาก 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- 1) องค์ประกอบทางกายภาพ ประกอบด้วย รูปแบบสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกยุคสมัยของพื้นที่ บริบทแวดล้อมทั้งทาง ธรรมชาติและมนุษย์สร้าง และโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนที่สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะ เช่น เส้นทางคมนาคม จุดศูนย์รวม กิจกรรมย่าน เป็นต้น (สำนักงานจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2559)
- 2) องค์ประกอบที่ไม่เชิงกายภาพ ประกอบด้วย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชน ซึ่งมีการมองถึงทรัพยากร ทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดและส่งต่อ แบ่งออกเป็น ประเภทจำต้องไม่ได้เช่น ประเพณี ศิลปะการแสดง ความรู้ และทักษะ

ต่าง ๆ และประเภทจับต้องได้ เช่น อาคาร สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน และวัตถุที่มนุษย์สร้างสรรค์หรือดัดแปลงเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรม (ธนิช เลิศชาญฤทธ์, 2550)

ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบการท่องเที่ยว

นักวิชาการหลายท่านได้พัฒนาและให้คำอธิบายเกี่ยวกับ “ทฤษฎีองค์ประกอบการท่องเที่ยว” ซึ่งมักถูกใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ปลายทางสถานที่ท่องเที่ยวสามารถดึงดูดและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ ทั้งด้านทรัพยากร ความสะดวกสบาย และกิจกรรม เพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดีและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน โดยบูฮาลิส (Buhalis, 2000) ได้อธิบายถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือ ทฤษฎี 6A's ซึ่งประกอบด้วย

- 1) แหล่งท่องเที่ยว (Attraction) ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และการจัดกิจกรรมพิเศษ
- 2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Access) ได้แก่ สภาพถนน ระบบขนส่ง รถโดยสาร ยานพาหนะ ความสะดวกสบายในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว ระยะทางระหว่างแหล่งท่องเที่ยว และระยะเวลาที่ใช้เดินทาง
- 3) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) ได้แก่ ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องสอดคล้องกับปัจจัยด้านระยะเวลาและระยะทางเข้าถึง เช่น การแสดงโชว์ เวิร์คช็อป การเดินนำเที่ยว
- 4) การอำนวยความสะดวก (Amenity) ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างครบครัน ทั้งร้านอาหาร สถานพยาบาล ห้องน้ำสาธารณะ ร้านสะดวกซื้อ
- 5) การบริการเสริมทางการท่องเที่ยว (Ancillary Services) ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ตู้ ATM ธนาคาร ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ข้อมูลการเดินทางและแหล่งท่องเที่ยว การบริการความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวก มัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- 6) ที่พักแรม (Accommodation) ได้แก่ สถานที่ที่บริการที่พักให้นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง ลักษณะที่พัก ราคา ระยะห่างจากสถานที่ท่องเที่ยว

โดยสรุปแล้ว องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพในการนำเสนอแผนที่ท่องเที่ยวควรนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ การเดินทางที่สะดวก กิจกรรมท่องเที่ยวที่ดึงดูดสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน และการให้บริการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

แนวคิดการออกแบบแผนที่

แผนที่ท่องเที่ยวมีความสำคัญในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกของนักท่องเที่ยว จึงมีวิธีการออกแบบแผนที่ท่องเที่ยวผ่านกระบวนการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ตามแนวคิดทฤษฎีของ วาโร เฟ็งสวส์ตี (พรฟ้า สุทธิคุณ, 2567) โดยมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การสำรวจ สังเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการ เป็นการดำเนินการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) หรือการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์รวมทั้งลักษณะที่เหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่ต้องการให้พัฒนา
- 2) การออกแบบพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว เป็นการดำเนินการโดยการนำความรู้และผลการวิจัยที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะเริ่มจากการวางแผนพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว โดยการกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว การกำหนดวิธีที่จะพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว และทรัพยากรที่ต้องการเพื่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ทั้งในด้านกำลังคน งบประมาณ วัสดุ ทรัพยากรท่องเที่ยว และระยะเวลา หลังจากนั้นจึง

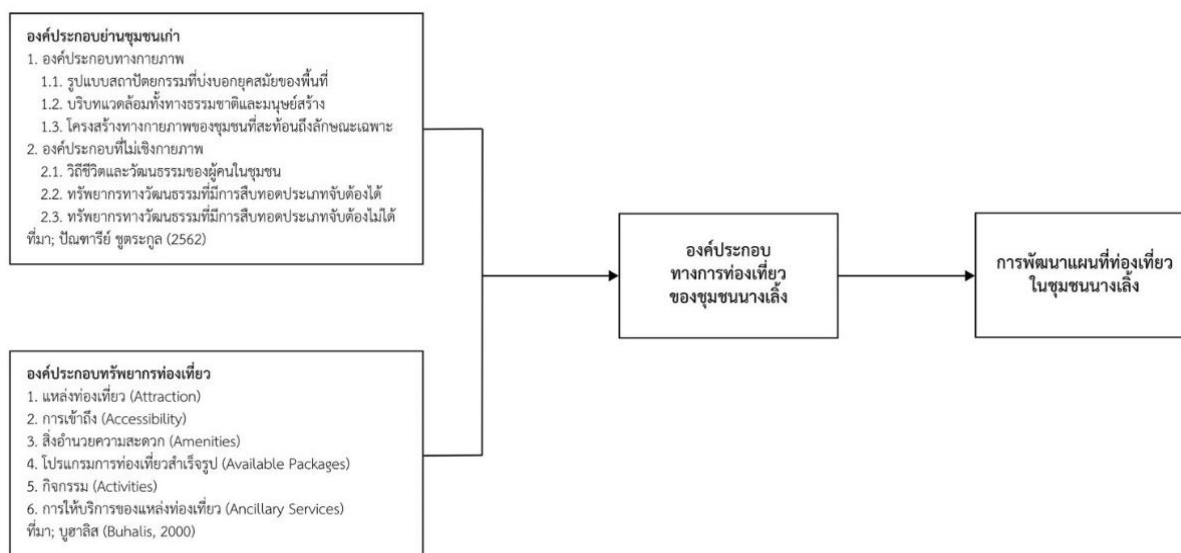
ดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีลักษณะหรือรูปแบบตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวที่จะพัฒนามีลักษณะอย่างไร หรือส่วนประกอบของเส้นทางการท่องเที่ยวมีอะไรบ้างจะขึ้นอยู่กับประเภทของเส้นทางการท่องเที่ยว

3) การทดลองใช้เส้นทางการท่องเที่ยว ตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิภาพของเส้นทางการท่องเที่ยว ถ้าหากผลการตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิภาพยังไม่เป็นที่พึงพอใจ หรือมีบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์จะต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขจนกระทั่งเส้นทางการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

4) การเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ เผยแพร่เส้นทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นพับ สื่อออนไลน์ การตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ผู้สนใจได้รับทราบ และผลิตสื่อที่มีความหลากหลายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

อีกทั้งสัญลักษณ์ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของแผนที่ เพื่อใช้สำหรับสื่อความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเป็นที่รับรู้ร่วมกันในสังคม ใช้แสดงแทนภาษาพูด เพื่อเป็นสื่อกลางที่จะถ่ายทอดข่าวสารแก่ผู้ใช้ทุกระดับ สัญลักษณ์นอกจากจะสร้างความเข้าใจต่อแหล่งท่องเที่ยวและบริการแล้ว ยังทำให้นักท่องเที่ยวสามารถจดจำแหล่งท่องเที่ยว และนับเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว (รัตนา ลักขณาวรรกุล, วสา สุทธิพิบูลย์ และ นิภาพร ไพศาล, 2555) รวมถึงการทำป้ายต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายแสดงข้อมูลแผนที่ ป้ายเตือนและห้าม ป้ายแสดงข้อมูล ป้ายประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ควรมีการออกแบบที่ดีและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อสร้างบรรยากาศให้แหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์ที่น่าจดจำและความเป็นมาตรฐานให้แหล่งท่องเที่ยว

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1.1 กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนางเลิ้งมากกว่า 10 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวของชุมชนและรับรู้ถึงสภาพปัญหาภายในชุมชนเป็นอย่างดี จำนวน 5 คน

1.2 กลุ่มผู้นำในชุมชนนางเลิ้ง จำนวน 6 คน ได้แก่ ประธานชุมชนศุภมิตร 1 ประธานชุมชนศุภมิตร 2 ประธานชุมชนจักรพรรดิพงษ์ รองประธานชุมชนวัดโสมนัส อดีตประธานชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน และผู้ขับเคลื่อนในย่านนางเลิ้ง

1.3 กลุ่มผู้ประกอบการที่ประกอบกิจการอยู่ในชุมชนนางเลิ้งมากกว่า 3 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างลึกซึ้ง จำนวน 5 ราย ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอาหารและเครื่องดื่ม จำนวน 2 ราย กลุ่มผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม จำนวน 2 ราย และกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร จำนวน 1 ราย

1.4 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง ซึ่งมีอายุมากกว่า 18 ปี จำนวน 4 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง จำนวน 2 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง จำนวน 2 คน โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวมีความอึดตัว ไม่เหลือประเด็นในการหาข้อสรุปการวิจัยเพิ่มเติม

2. ขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ มีการแบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 2 ขั้นตอน ตามจุดประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เริ่มเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นที่สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) การสำรวจแผนที่เดินดิน (Geo-social mapping) การสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) และเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้ง ในเดือนมีนาคม ถึง เมษายน พ.ศ.2568

ขั้นตอนที่ 2 คณะผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาแผนที่เดินดินจากข้อมูลที่ได้รับจากการสังเกตและสัมภาษณ์ จากนั้นออกแบบแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง ในเดือนเมษายน พ.ศ.2568

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure interview) ที่เกี่ยวข้องกับเอกลักษณ์และจุดเด่นของชุมชน องค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบที่ไม่เชิงกายภาพของชุมชน (ปิ่นทาร์ย์ ชูตระกูล, 2562) องค์ประกอบทรัพยากรท่องเที่ยว (Buhalis, 2000) แนวทางการจัดการและพัฒนาชุมชนนางเลิ้งเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในอนาคต พร้อมกับข้อเสนอแนะด้านประโยชน์ของการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวต่อชุมชนและนักท่องเที่ยว จำนวน 6 ฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ แบบสัมภาษณ์องค์กร แบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวไทย และแบบสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวต่างชาติ (ภาษาอังกฤษ) พร้อมทั้งแบบสังเกตปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพตามองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวทั้ง 6 ด้าน (Buhalis, 2000) เพื่อสำรวจหาองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบไม่เชิงกายภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนตามทฤษฎีองค์ประกอบย่านชุมชนเก่า (ปิ่นทาร์ย์ ชูตระกูล, 2562) เพื่อพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวภายในชุมชนนางเลิ้ง (สุพร เลี้ยงผาสุข, 2567)

4. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือทางการวิจัย โดยขั้นตอนในการสร้างมีดังนี้

4.1 ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบย่านชุมชนเก่า องค์ประกอบทรัพยากรท่องเที่ยวและการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยว รวมทั้งแผนที่เดิมของชุมชนนางเลิ้ง (Base map) เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์

4.2 นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัยช่วยพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำแผนที่เดินดินที่ได้มาพัฒนาเป็นแผนที่ท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย แผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง ด้านศิลปวัฒนธรรม และแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้งด้านอาหาร โดยมี 1) เกณฑ์การคัดเลือกร้านอาหารเพื่อนำเสนอข้อมูลลงในแผนที่ท่องเที่ยว คือ ร้านอาหารที่มีทำเลที่ตั้งในชุมชนนางเลิ้ง และเปิดทำการมาเป็นเวลา 6 เดือนขึ้นไป โดยทางร้านให้ความยินยอมในการนำข้อมูลของทางร้านมาเสนอในแผนที่ท่องเที่ยว 2) เกณฑ์การคัดเลือกสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอข้อมูลลงในแผนที่ท่องเที่ยว คือ เป็นจุดสำคัญที่ต้องเยี่ยมชม มีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับทางชุมชน ชุมชนต้องการให้มีการแนะนำสถานที่ที่อยู่ในแผนที่ท่องเที่ยว

4.3 จากนั้นจึงนำแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนไปตรวจสอบความสมบูรณ์ของแผนที่ท่องเที่ยวกับผู้นำชุมชนนางเลิ้งต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากตำรา เอกสาร บทความงานวิจัย และสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวของชุมชนนางเลิ้งและการพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน

5.2 นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสำรวจแผนที่เดินดินมาทำการวิเคราะห์โดยการถอดความ ตีความ และสร้างข้อสรุป

5.3 ทำการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล (Method triangulation) โดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสำรวจแผนที่เดินดินมาพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) จากนั้นคณะผู้วิจัยจึงพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง ด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านอาหาร และให้ชุมชนตรวจสอบแผนที่เพื่อความสมบูรณ์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. องค์ประกอบทางทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนนางเลิ้ง

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า ทุกกลุ่มมีความคิดเห็นว่า ชุมชนนางเลิ้งมีความโดดเด่นด้านทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กล่าวว่า “ชุมชนคุยมิตร 1 และ 2 จะมีของกินโบราณเป็นย่านค้าขาย แถวถนนหลานหลวงจะเป็นศิลปะพื้นรำ ละครชาตรี...” (ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2568) โดยเฉพาะด้านอาหารที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนได้รับการขนานนามว่าเป็นชุมชนย่านของอร่อย “นางเลิ้งเป็นแหล่งอาหารอร่อย เหมือนสวรรค์ของอาหารการกิน...” (ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 เมษายน 2568) และด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชนมีแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น ศาลาเฉลิมธานี บ้านนาศิลป์ บ้านนางเลิ้ง และตรอกละคร ซึ่งเป็นศูนย์รวมของศิลปินพื้นบ้าน ละครชาตรี ปี่พาทย์ และดนตรีไทย สถานที่เหล่านี้สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่เคยเป็นศูนย์กลางของศิลปะการแสดงในยุคต้นโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน “ศิลปะการแสดงที่คงอยู่ได้มาถึงทุกวันนี้ก็เพราะครูส่งต่อที่ตัวคน...” (ผู้ประกอบการด้านศิลปวัฒนธรรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 11 เมษายน 2568) ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวเหล่านี้

ได้รับการยอมรับจากทุกกลุ่มตัวอย่างว่าเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนยังมีศาสนสถานหลายแห่งซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ สอดคล้องกับผลการสังเกตที่คณะผู้วิจัยพบว่า ชุมชนมีศักยภาพทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอาหารเป็นหลัก กิจกรรมส่วนใหญ่ในชุมชนนางเลิ้งเป็นร้านอาหารเก่าแก่ มีชื่อเสียงด้านตลาดเก่าแก่และอาหารโบราณ เช่น ขนมไทย ไข่กรอกปลาแนม ก๋วยเตี๋ยว ผสมผสานกับร้านอาหารสมัยใหม่ที่มีส่วนใหญ่เป็นร้านกาแฟหรือคาเฟ่ มีสถาปัตยกรรมโดดเด่น และศิลปะบนกำแพงที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน มีศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนหลากหลายแห่ง มีศิลปะและดนตรีที่สะท้อนวัฒนธรรมสืบทอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของ บัณฑิตย ฐิตะกุล (2562) ที่กล่าวว่า ย่านชุมชนเก่าควรมีทั้งองค์ประกอบทางกายภาพและไม่ใช่มิติทางกายภาพทั้งที่เป็นทรัพยากรที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างชัดเจน และ สุพรรณสา นิมาลี (2565) ที่กล่าวว่า ย่านชุมชนเก่าเป็นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีคุณลักษณะและองค์ประกอบที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นทั้งคุณค่าในมิติทางประวัติศาสตร์ ประเพณี ความเชื่อ และศิลปะ อันเป็นรากฐานสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ

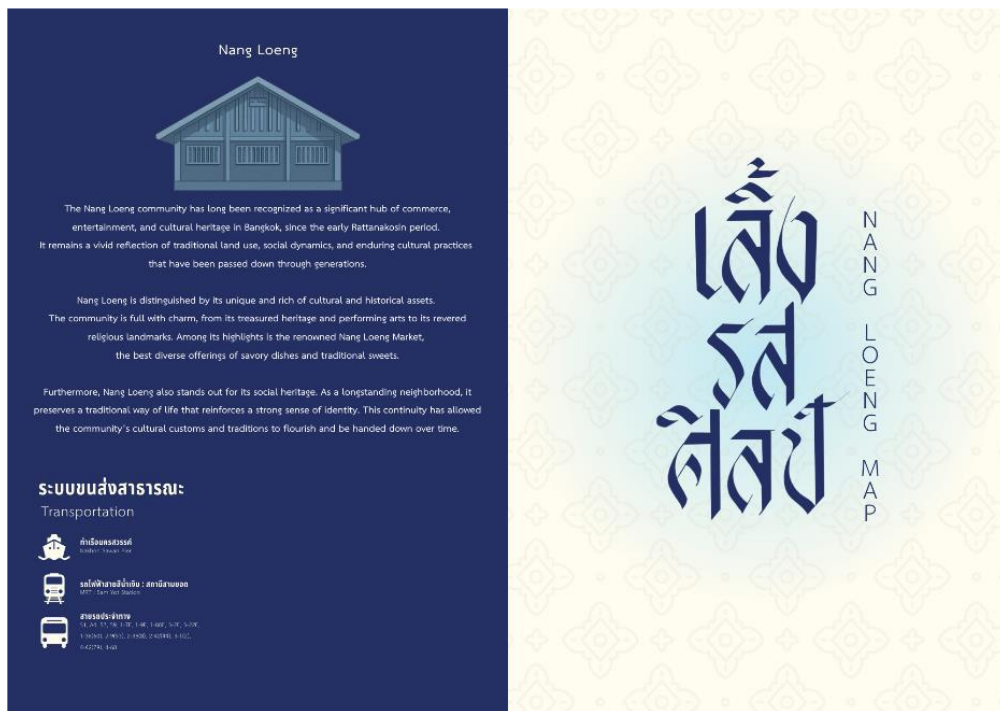
อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ชุมชนนางเลิ้งยังประสบกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดสิ่งอำนวยความสะดวก จุดนั่งพัก ที่จอดรถมีจำกัด ป้ายบอกทางไม่ชัดเจน จุดท่องเที่ยวสามารถเดินเท้าได้ทั่วถึงกันแต่บางจุดค่อนข้างไกล และการเข้าถึงด้วยขนส่งสาธารณะยังไม่สะดวกมากนัก ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กล่าวว่า “ที่จอดรถแถวนี้หายาก จอดริมถนนก็โดนล้อคล้อ ที่จอดรถที่มีอยู่ก็จอดได้ไม่กี่คัน ส่วนใหญ่คนเขาไม่รู้เพราะป้ายเล็ก...” (ผู้ประกอบการด้านอาหาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2568) อีกทั้งยังมีประเด็นในเรื่องของนักท่องเที่ยวหลงทาง แสดงถึงข้อจำกัดด้านการเข้าถึง (Accessibility) หนึ่งในองค์ประกอบ 6A's ของ Buhalis (2000) ระบุว่าความสะดวกในการเข้าถึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักท่องเที่ยวมักจะแก้ปัญหาโดยการเปิด Google Maps หรือสอบถามชาวบ้านแถวนั้น การขาดแผนที่ท่องเที่ยวที่เป็นปัจจุบัน ทำให้นักท่องเที่ยวมักเข้าถึงเฉพาะบางจุด เช่น ตลาดนางเลิ้ง หรือวัดสุนทรธรรมทาน โดยไม่สามารถเข้าถึงตรอกละคร หรือแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้อย่างทั่วถึง สะท้อนให้เห็นถึงการขาดการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวภายในพื้นที่ ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวอาจได้รับประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ไม่สมบูรณ์ และชุมชนสูญเสียโอกาสทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ “นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เห็นเขาก็มาตามริ้วมะ มาแค้โซนตลาดไร่ หาดอะไรทานแล้วก็กลับ ไม่ได้ไปที่อื่นต่อ...” (ผู้ประกอบการด้านอาหาร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2568)

2. การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนนางเลิ้ง

จากการรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า แม้ชุมชนนางเลิ้งจะมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ แต่ยังขาดแผนที่ท่องเที่ยวที่ครอบคลุมและเป็นปัจจุบัน โดยแผนที่ที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นแผนที่ที่จัดทำในลักษณะเฉพาะกิจ เช่น ใช้เฉพาะช่วงเทศกาล หรืออีเวนต์บางรายการ และมักแสดงเพียงสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอยู่แล้ว โดยกลุ่มผู้ประกอบการด้านศิลปวัฒนธรรมเสนอว่า แผนที่ท่องเที่ยวที่ดีควรประกอบไปด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ความสำคัญ เรื่องเล่าของสถานที่แต่ละแห่ง (Storytelling) ใส่จุดท่องเที่ยวที่โดดเด่น พร้อมใส่จุดที่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักลงไปในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มผู้นำชุมชนเห็นด้วย และเสนอว่าควรมีการแยกเส้นทางตามความสนใจและตามเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น เส้นทางอาหาร เส้นทางศิลปวัฒนธรรม กลุ่มประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนเสนอว่าควรใส่จุดท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของชุมชน ส่วนกลุ่มผู้ประกอบการด้านอาหารเน้นในเรื่องของข้อมูลเวลาทำการ ช่องทางการติดต่อ และข้อมูลที่เป็นปัจจุบันองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรเสนอเพิ่มเติมว่าควรเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินเที่ยวได้โดยสะดวก ในขณะที่นักท่องเที่ยวต้องการให้มีภาพประกอบและข้อมูลที่ชัดเจนบนแผนที่ท่องเที่ยว “ในแผนที่คิดว่าควรมีภาพ

และข้อมูลที่ชัดเจนไปเลย เช่น เวลาเปิดปิด หรือสายรถเมล์ที่ผ่าน ณ ปัจจุบัน...” (นักท่องเที่ยว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 เมษายน 2568) ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 4 กลุ่ม มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมกล่าวว่าแผนที่ท่องเที่ยวควรมีทั้งในรูปแบบแผ่นพับและแบบดิจิทัล พร้อมรหัสคิวอาร์ (QR Code) สำหรับใช้งานสะดวก มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และข้อเสนอแนะจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาพัฒนาแผนที่เดินดินเป็นขั้นตอนแรก เพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ ก่อนพัฒนาเป็นแผนที่ท่องเที่ยว 2 รูปแบบ คือ แผนที่ท่องเที่ยวด้านอาหาร และแผนที่ท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ในรูปแบบไฟล์ภาพ และรหัสคิวอาร์ (QR Code) พร้อมเป็นต้นแบบในการพัฒนาเป็นแผนที่ท่องเที่ยวรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ และแบบดิจิทัล เพื่อให้ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปต่อยอดในอนาคต สอดคล้องกับ วาโร เฟิงส์วีสต์ (2552) ที่เน้นว่า จุดสำคัญของการทำแผนที่ต้องประกอบด้วย การสำรวจ สังเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ จากนั้นจึงเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ และผลการวิจัยของ มนินทรา พุมโฆสิต และ อนุชา แผงเกษตร (2567) ที่กล่าวว่า สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับที่มีการแสดงรายละเอียดชุมชน ประวัติความเป็นมา แผนที่การเดินทาง รูปแบบอินโฟกราฟิก เป็นสื่อที่เหมาะสมกับกิจกรรม One Day Trip โดยแผนที่ที่พัฒนาขึ้นไม่เพียงแต่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเรื่องราวของชุมชน (ผู้นำชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2568; ผู้ประกอบการด้านศิลปวัฒนธรรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 เมษายน 2568) เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่กระจุกกระจายในชุมชน (Urban Studies Lab, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 เมษายน 2568) สอดคล้องกับแนวคิดของ วาโร เฟิงส์วีสต์ (2552) ที่กล่าวว่าการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวควรคำนึงถึง การเข้าถึง (Accessibility) เชื่อมโยงจุดต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพต่อการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับผู้ประกอบการรายย่อยภายในพื้นที่โดยไม่กระทบต่ออัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความคิดเห็นว่า แผนที่ท่องเที่ยวสามารถเพิ่มโอกาสทางการท่องเที่ยวในการนำนักท่องเที่ยวไปยังจุดอื่น ๆ ของชุมชนที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก ส่งเสริมการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง และสนับสนุนการรับรู้ของนักท่องเที่ยว ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กล่าวว่า “เราไม่ได้รับรายได้จากนักท่องเที่ยวมากหรอก แต่การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาก็ช่วยให้เราเป็นที่รู้จักมากขึ้น...” (ผู้ประกอบการด้านศิลปวัฒนธรรม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 เมษายน 2568) “อย่างร้านเล็ก ๆ ถ้าอยู่ในเส้นทางหรือแผนที่ตรงนี้เขาก็จะได้รับประโยชน์ไปด้วย...” (Urban Studies Lab, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 เมษายน 2568) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Idajati และ Nugroho (2019) ที่สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาเส้นทางหรือแผนที่ท่องเที่ยวในชุมชนไม่เพียงแต่เป็นการยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว แต่ยังเป็นกลยุทธ์เชิงพื้นที่ที่ช่วยกระจายการท่องเที่ยวและส่งเสริมการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนได้ นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า แผนที่ที่พัฒนาขึ้นควรออกแบบโดยใช้สีที่สะท้อนอัตลักษณ์หรือความเชื่อของชุมชน เช่น สีฟ้าอ่อน สีน้ำเงิน หรือสีคราม สีประจำพระสุรค์ เทพด้านความรัก ศิลปะ ความงาม หนึ่งในเทพพนพเคราะห์ที่ชุมชนเชื่อมั่นและศรัทธา “แผนที่ควรทำแบบสวย ๆ นะ เอาที่เข้าใจง่าย ถ้าใช้สีของพระสุรค์ได้จะดีเลย...” (ผู้นำชุมชน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 เมษายน 2568) ดังนั้น ทางผู้วิจัยจึงได้นำความเชื่อของคนในชุมชนมาปรับใช้กับการออกแบบแผนที่ และสัญลักษณ์ของแผนที่ ทำการจำแนกสีที่แตกต่างกัน เพื่อจัดหมวดหมู่สถานที่แต่ละรูปแบบให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย(กรมการท่องเที่ยว, 2564) อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้เป็นเพียงต้นแบบของ การพัฒนาแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนที่ต้องมีการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอและต่อยอดต่อไป

ภาพที่ 2 หน้าปกแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้ง สำหรับพัฒนาเป็นแผ่นพับ
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 3 แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้งด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านอาหาร
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 4 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้งด้านอาหาร

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

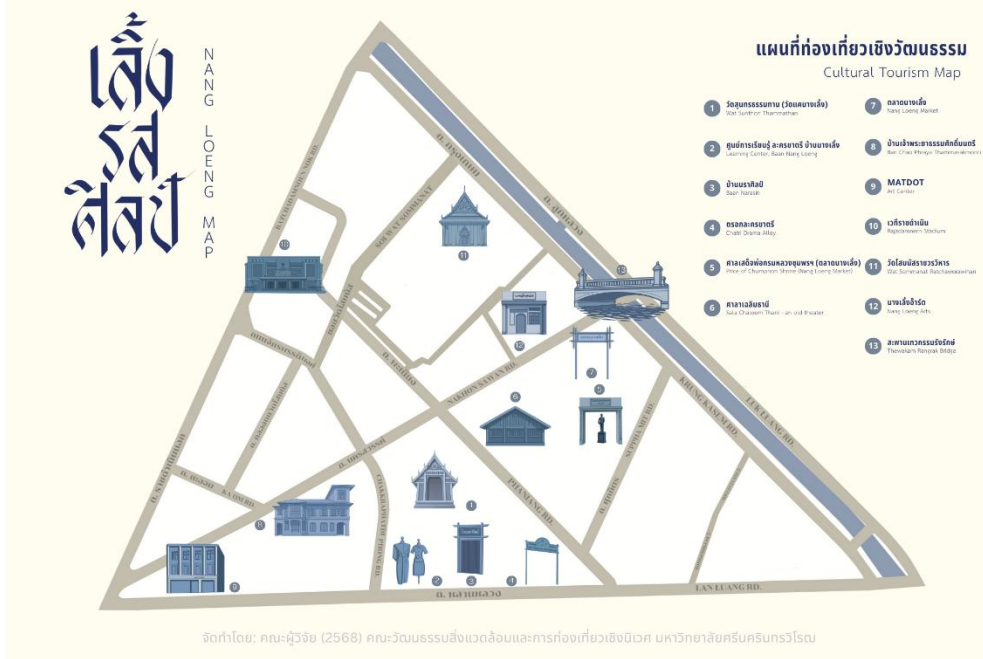

ภาพที่ 5 แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้งด้านอาหาร

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 6 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนางเล็งด้านศิลปวัฒนธรรม
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 7 แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนนางเล็งด้านศิลปวัฒนธรรม
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 8 รหัสคิวอาร์ (QR Code) แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนนางเลิ้ง
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ทางคณะผู้จัดทำ นำเสนอการท่องเที่ยวแบบ One day Trip เพื่อเป็นตัวอย่างในการใช้แผนที่ท่องเที่ยว โดยจัดทำเป็น “เส้นทางเลิ้งรสศิลป์” ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชนนางเลิ้งแบบ One Day Trip ที่นำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนนางเลิ้ง ประกอบด้วย วัดสุนทรธรรมทาน-ตรอกละคร-บ้านนราศิลป์-ศาลาเฉลิมธานี-ตลาดนางเลิ้ง-ศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรฯ-MATDOT Art Center-วัดโสมนัสราชวรวิหาร โดยสถานที่เหล่านี้นำมาออกแบบเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ วัฒนธรรม และอาหารของชุมชนนางเลิ้ง

เริ่มต้นที่วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแคนางเลิ้ง) เดินผ่านตรอกละครและบ้านนราศิลป์ (ในส่วนของบ้านนราศิลป์ต้องมีการติดต่อประสานงานก่อนล่วงหน้า) จากนั้นเยี่ยมชมศาลาเฉลิมธานี เข้าช่วงกลางวันนักท่องเที่ยวสามารถรับประทานอาหารกลางวันได้ที่ตลาดนางเลิ้ง นับเป็นย่านของอร่อยที่รวบรวมอาหารและขนมไทยตำรับชาววัง พร้อมเรียนรู้วิถีชุมชนภายในตลาดนางเลิ้ง ควบคู่ไปกับการสักการะศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นสามารถเลือกพักผ่อน ณ ร้านอาหารหรือคาเฟ่ท้องถิ่นที่นำเสนอผ่านแผนที่ท่องเที่ยวเชิงอาหาร ปิดท้ายด้วยการเข้าชมงานศิลปะที่ MATDOT Art Center และเดินทางต่อไปยังวัดโสมนัสราชวรวิหาร เพื่อสร้างประสบการณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมให้ครบถ้วนภายในหนึ่งวัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแผนที่ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อดิจิทัล และแอปพลิเคชันนำเที่ยว ควรมีการติดตั้งแผนที่ในพื้นที่จริง พื้นที่โดยรอบชุมชน และกระจายไปยังแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมการรับรู้ และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง

1.2 กลุ่มผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้แผนที่นี้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น เดินทัวร์รสชาติอาหารนางเลิ้ง เดินตามรอยศิลปะการแสดง เพื่อสร้างรายได้สู่ผู้ประกอบการในชุมชน และส่งเสริมการอนุรักษ์อัตลักษณ์ชุมชนให้คงอยู่

1.3 ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำแผนที่ท่องเที่ยวที่พัฒนาไว้แล้วไปต่อยอดพัฒนาเส้นทางอื่น ๆ เช่น เส้นทางเรียนรู้ศาสนสถาน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่มตามความสนใจ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 งานวิจัยในอนาคตควรพัฒนาแผนที่แบบ Interactive Map หรือ AR (Augmented Reality) ที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้งานผ่านแอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือ เพื่อเพิ่มความทันสมัย น่าสนใจ และประสบการณ์ใหม่ในการท่องเที่ยว

2.2 ควรมีการติดตามและประเมินผลหลังการใช้งานจริง เพื่อให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการพัฒนาแผนที่อย่างเป็นรูปธรรม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2564). **ป้ายในแหล่งท่องเที่ยว**. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/share/198J7Ngtws/>
- ธนิช เลิศชาญฤทธ์. (2550). **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นนท์มพร กิตติศรีปัญญา และ สิริพร ป้องกงลาด. (2560). **กลยุทธ์ในการยกระดับตลาดนางเลิ้งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 3(2), 1-11.
- ปิ่นทारीย์ ชูตระกูล. (2562). **การจัดการของชุมชนที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของย่านชุมชนเก่า: กรณีศึกษาชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร** [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- ปิ่นทारीย์ ชูตระกูล และ กฤตพร ห้าวเจริญ. (2564). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร**. Arch KMITL Journal, 33(2), 59-70.
- พรฟ้า สุทธิคุณ. (2567). **การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ตามแนวคิดทฤษฎีของ วาโร เฟ็งสวส์ตี**. วารสารวิชาการการพัฒนาท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชนพังงา, 1(1), 14-15.
- มินิทร่า ทุมโฆสิต และอนุชา แ่งเกษร. (2567). **พหุวัฒนธรรม: พลวัตของย่านชุมชนเก่าสู่การออกแบบเส้นทางวัฒนธรรมผ่านสื่อเพื่อการเรียนรู้คุณค่าวิถีชุมชน กรณีศึกษาย่านบางโพ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร**. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11(7), 130-139.
- รัตนา ลักขณาวรรกุล, วสา สุทธิพิบูลย์ และ นิภาพร ไพศาล. (2555). **ป้ายและสัญลักษณ์ในอุทยานแห่งชาติ**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- วาโร เฟ็งสวส์ตี. (2552). **การวิจัยและการพัฒนา**. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 1(2), 1-12.
- สิทธิชัย สุขธรรมสถิต และ อิงคยุทธ พูลทรัพย์. (2561). **การอนุรักษ์และสืบทอดละครชาตรีในตรอกละครย่านนางเลิ้ง**. วารสารศิลปวัฒนธรรมไทยศึกษา, 10(1), 13-25.
- สุพรรณสา ฉิมพาลี. (2565). **อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดเก่า: กรณีศึกษา ชุมชนตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร** [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (2553). **พัฒนาการนางเลิ้ง**. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับภาษาไทย), 30(2), 98-117.
- สุวพร เลี้ยงผาสุข. (2567, 22 สิงหาคม). **แผนที่ชุมชน: เครื่องมือในการส่งเสริมให้คนเอาข้อมูลมาคุยกัน!**. สืบค้นจาก <https://www.uslbangkok.com>

- สำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย (2568). ข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการชุมชน. สืบค้นจาก <https://webportal.bangkok.go.th/pomprapsattruphai/page/main/>
- สำนักงานจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (2559). คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า. สืบค้นจาก <http://www.onep.go.th/nced/wp-content/uploads/2016/09/>
- อรกช สุขสวัสดิ์ (2567). แกะรอยพื้นที่วัฒนธรรม 120 ปี นางเลิ้ง. สืบค้นจาก <https://localsthaipbs.net/pi-communitymap-nangleung/>
- Buhalis, D. (2000). **Marketing the competitive destination of the future**. *Tourism Management*, 21(1), 97–116.
- Idajati, H., & Nugroho, F. E. (2019). **Creating cultural and heritage tourism route as tool for development tourism strategy (Case study: Surabaya Kalimas River Area)**. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 340(012023), 1–13.
- Lynch, K. (1960). **THE IMAGE OF THE CITY** (1st ed.). The M.I.T. Press.

กรณีศึกษาเรื่องการใช้มานุษยรูปนิยมเพื่อถ่ายทอดประเด็นความสัมพันธ์ระหว่าง ความรักและการฟื้นฟูพลังใจในนิยายสำหรับเด็ก:

บทวิเคราะห์เรื่อง *Charlotte's Web* (1952) *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006) และ *Wishtree* (2017)

Literary Case Studies: The Demonstration of The Relation between Love and Resilience through the Use of Anthropomorphism in *Charlotte's Web* (1952), *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006), and *Wishtree* (2017)

ภาวิณี คุณานูมาต¹ ภัทรธัญญ์ สายทองดี¹ นันทรัตน์ แสนสวัสดิ์¹ ณัฐนิชา คชรินทร์¹
อนันตญา อนุเวช¹ ฤกษ์ชัย ชาเครือ¹ สุทธิศักดิ์ ศรีโกลม¹ พิมลาพร วงศ์ชินศรี²

บทคัดย่อ

มานุษยรูปนิยม (Anthropomorphism) คือเทคนิคทางวรรณกรรมที่มีการนำคุณลักษณะของมนุษย์ไปใช้ในการสร้างตัวละครที่เป็นสัตว์หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตต่าง ๆ เทคนิคหรือกลวิธีนี้ใช้กันทั่วไปในวรรณกรรมสำหรับเด็กเพื่อช่วยในการสื่อใจความที่มีความซับซ้อนและเข้าใจยาก อาทิ แนวคิดเรื่องความรัก และประเด็นทางสังคมต่าง ๆ ที่ซับซ้อน แม้ว่าที่ผ่านมามีงานวิจัยที่สนใจศึกษาเรื่องการใช้มานุษยรูปนิยมในวรรณกรรมเด็กอยู่บ้าง แต่งานวิจัยเหล่านั้นล้วนมุ่งเน้นศึกษากลวิธีการใช้มานุษยรูปนิยมในการถ่ายทอดประเด็นเรื่องความรักหรือประเด็นทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น และยังไม่พบว่ามีงานวิจัยที่เน้นศึกษากลวิธีการใช้มานุษยรูปนิยมในการถ่ายทอดประเด็นเรื่องความรักในบริบทที่สัมพันธ์กับประเด็นทางสังคมมาก่อน ด้วยเหตุนี้งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ว่าการใช้มานุษยรูปนิยมในวรรณกรรมเด็กจะช่วยทำให้วรรณกรรมสามารถถ่ายทอดข้อความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความรักภายใต้บริบททางสังคมหรือเหตุการณ์ในชีวิตที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาวะทางใจในเด็กได้อย่างไร การศึกษานี้ใช้วิธีวิเคราะห์ด้วยการอ่านแบบละเอียด (close textual analysis) เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้มานุษยรูปนิยมในการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องความรัก 3 รูปแบบ โดยเรียงลำดับจากความรักที่มีต่อตนเอง ความรักและมิตรภาพ และความรักที่มีต่อธรรมชาติซึ่งปรากฏในวรรณกรรมเด็กของนักเขียนชาวอเมริกัน 3 เรื่อง ตามลำดับ ได้แก่ เรื่อง *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006) เรื่อง *Charlotte's Web* (1952) และเรื่อง *Wishtree* (2017) จากการศึกษาสรุปได้ว่า การใช้มานุษยรูปนิยมในวรรณกรรมเด็กทั้งสามเรื่องสามารถสื่อความหมายได้ทั้งความหมายโดยตรงและความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ช่วยส่งเสริมให้ผู้อ่านที่เป็นเด็กเข้าใจสารของวรรณกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องความรัก ความตายและการสูญเสีย และทำให้เกิดระยะห่างทางอารมณ์ (emotional distance) ที่สามารถช่วยลดทอนความรุนแรงทางความรู้สึกให้กับผู้อ่านที่เป็นเด็กได้เวลาที่ต้องถ่ายทอดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงหรือการสูญเสีย ผลการวิเคราะห์ยังพบอีกว่าการใช้มานุษยรูปนิยมเพื่อสร้างตัวละครนั้นช่วยให้วรรณกรรมสามารถถ่ายทอดบทเรียนชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความรักในหลากหลายมิติซึ่งสัมพันธ์กับผลกระทบทางสังคมและจิตใจของเด็กได้ และการถ่ายทอดบทเรียนในลักษณะที่กล่าวถึงทั้ง

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวคิดเรื่องความรักภายใต้บริบทของสังคมและชีวิตเช่นนี้จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่จะรักตนเองและผู้อื่นในขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้ทักษะในการฟื้นฟูจิตใจไปพร้อม ๆ กัน

คำสำคัญ: นิยายสำหรับเด็ก มานุษยรูปนิยม ความรักและการฟื้นฟูจิตใจ

Abstract

Anthropomorphism is a literary technique of applying human characteristics to animals or objects. In children's literature, it is a prevalent literary device, which is often employed to convey abstruse messages such as the concepts of love and societal issues. Though previous studies have investigated anthropomorphism in children's literature, they have focused solely on either love or society rather than on both as interrelated subjects. The present study bridges this gap by investigating how anthropomorphism in children's literature establishes comprehension about concepts of love in connection with social and psychological adversities, and how this results in the process in which coping strategies are implicitly offered to the novels' young readers. A close textual analysis is an approach for analyzing three selected American anthropomorphic novels that illustrate three kinds of love in relation to resilience development which are examined by thematic order that are self-love in *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006), love and friendships in *Charlotte's Web* (1952), and love for nature in *Wishtree* (2017). The study can be concluded that anthropomorphism in children's novels can portray both superficial and symbolic meanings, enhance young readers' perceptions of the novels' messages about love, death, and loss, and create emotional distance, which helps mitigate violence concerning harsh situations presented in the texts. The findings of the study shows that the employment of anthropomorphized characters in the three selected novels enhances the communication about messages pertinent to love in relation to the cultivation of resilience in the backdrops of social and psychological adversities to readers.

Keywords: children's novels, anthropomorphism, love and resilience

Introduction

Anthropomorphism is frequently employed in literature for children to convey abstruse ideas and aid children in apprehending complications of their surroundings (Burke & Copenhaver, 2004). Anthropomorphic characters soften the challenging matters in children's literature, such as death, violence, and betrayal (Adhuze, 2022). Correspondingly, Aesop, a type of children's literature, uses anthropomorphism to give moral instructions and present complex life obstacles. However, as time has passed, children's literature digressed from moral lessons to love cultivation (MacLeod, 1992). For instance, the themes of self-love and self-acceptance are embodied in Hans Cristian Anderson's *The Ugly Duckling* (1843), love for friends in *Winnie-the-Pooh* by A.A. Milne (1926), and love for nature in Beatrix Potter's *The Tale of Squirrel Nutkin* (1903) and Kenneth Grahame's *The Wind in the Willows* (1908). These themes, to some extent, deepen

viewpoints toward social diversity and external controversial issues, which influence individuals and society (Adhuze, 2022). This suggests that children's literature not only illustrates forms of love to children but also offers challenging issues that might cause social and psychological adversity to them. However, the severity of these aspects is alleviated when anthropomorphism is utilized (Smit & Smith, 2023). Between the 1960s and 70s when the African American civil rights and Women's movements occurred, the former focus of children's literature was changed from teaching morals to offering lessons about love and this positively affected children's lives (Campbell, n.d.). Furthermore, society progressed and was more aware of the emotional needs of children, whether it is empathy, support, or love (Sattorova, 2021).

Campbell's and Sattorova's research show that children's literature with the theme of love came into light in the late 20th century. It appeared that the trend resulted in publications of American children's literature emphasizing different kinds of love that are self-love, love and friendships, and love for nature. The theme of self-love is demonstrated in Don Freeman's *Corduroy* (1968), Kate DiCamillo's *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006), while the theme of love and friendships is illustrated in E.B. White's *Charlotte's Web* (1952) and *The Trumpet of the Swan* (1970). Compared with the two kinds of love, the novel discussing about love for nature is found only in Katherine Applegate's *Wishtree* (2017). Among these novels, *Charlotte's Web* (1952), *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006), and *Wishtree* (2017) were selected as they illuminate the stories of the anthropomorphic protagonists who experience love and losses and develop resilience within themselves. Moreover, the selected novels deploy characters to foreground the themes of love in relation to intricacies of society, and psychological adversity and to demonstrate how these issues are interconnected.

With anthropomorphism, these novels create a powerful impact on children as they illustrate the convulsion of society, which is intricate and alien to children. Furthermore, as mentioned above, when facing intense negative emotions such as death and grief, anthropomorphism creates emotional distance between the children and the animal "which protects children's dignity as it allows the animal-characters' emotions to be discussed rather than the child's" (Burke & Copenhaver, 2004). Psychologically speaking, the management of children's negative emotions has been conducted by a number of researchers. Experts on children's psychology admitted that though stress is repulsive, they have agreed on a shared point by stating that stress or psychological adversity is "a survival tool," (Ginsburg, 2011, p. 16-17). Likewise, critics researching on the association of children literature and children's process of growing-up have concurred that life hurdles can assist children to have more mature attitudes. Unfortunately, the study on both love and one's adversities have not been witnessed thus far, and doubtless, existing research on these topics in relation to resilience is overlooked. Therefore, instead of concentrating solely on the representations of love in relation to humanity and morality in children's literature, this research attempts to explore the effect of anthropomorphism on children and its interplay between conceptual ideas about love, societal issues, and ideas about resilience by analyzing three selected novels. Therefore, this study argues that the employment of anthropomorphized nonhuman characters in children's literature encourages children to

have profound comprehension of the topics about self-love, love and friendships, and love for nature against backdrops of social and life complexity, and with this process, the anthropomorphic novels become guidance for children to identify coping strategies and build resilience within themselves.³

Literature Review

The employment of anthropomorphism was first introduced in the 6th century BC by Xenophanes, a Greek philosopher (Epley et al., 2007). During the 18th century, anthropomorphism appeared to be used in children's literature to present themes about morality through Aesop's fables (Sattorova, 2021). It was not around the 20th century that this concept was applied to convey the theme of love (Youvan, 2024), and gradually, anthropomorphism was expanded to depict social conditions as well (Sattorova, 2021). On the one hand, literature before the 20th century focused on the themes of unity and perseverance, but thanks to globalization and modernization in the 20th century, the focus was shifted to ideas about love, especially familial love and bonds (Youvan, 2024). On the other hand, literature was also used to "reflect or reinforce politics and cultures of its time" by addressing societal issues such as gender roles and civil rights (Mickenberg, 2006, as cited in Turyalay et al., 2024). Evidently, these two subjects have been studied separately. Therefore, in the following paragraphs, the progression of anthropomorphism, the benefits of its utilization, and the significance of instilling love in children—which contributes to resilience—will be examined to underline the research gap, and to indicate the importance of studying love in contexts of complex society in children's literature.

Anthropomorphism is commonly used to convey both superficial and symbolic meanings, and it has been prevalent in children's literature. Starting with the background of anthropomorphic concepts, during the 18th century, Rationalism was a pivotal literary movement, representing reason, sobriety, and logic. Children's literature was one of the literary works affected by this movement (MacLeod, 1992). At the time, it focused on morality, rationality, and imperfection; the content and form hardly changed throughout the period (MacLeod, 1992). However, the shift occurred during another literary movement in the 19th century—Romanticism. This change shifted the focus of children's literature from "rational, sober, and imperfect" to "innocent, charming, and perfect" (MacLeod, 1992). Additionally, in the 20th century, children's literature was viewed as a new approach to childhood due to its ability to enrich children (Sattorova, 2021).

The technique has been applied in literature to serve various purposes, for example, entertaining readers, reflecting society, and creating emotional distance. Anthropomorphism entertains readers by creating a fantasy world and stimulating readers' imagination (Markowsky, 1975; Soni, 2024). This literary technique captivates readers by offering a sense of wonder and provides humor through exaggerated

³ In this article, resilience refers to the state in which children have ability in "...facing a challenge, recovering, and discovering that they are able to cope with tough situations." For more information on resilience in children, see Ginsburg, K.R. (2011). *Building resilience in children and teens: Giving kids roots and wings*. Illinois. The American Academy of Pediatrics.

human-like behavior, making the narrative light and engaging (Markowsky, 1975). Anthropomorphism reflects society by mirroring human behaviors and social structures in both positive and negative lights. Moreover, it illustrates stereotypes and dominant cultural norms by presenting human-like qualities in ways that perpetuate societal biases such as gender or race (Hyry et al., 2021). Lastly, it also creates emotional distance when addressing difficult topics, allowing readers to engage in matters such as death and grief in a less threatening way (Burke & Copenhaver, 2004). This emotional distance enables children to process these topics without feeling targeted or overwhelmed (Smit & Smith, 2023). Thus, it can be said that anthropomorphism entertains children with humor and vivid imagination, while reflecting societal values by mirroring human behaviors and social structures and creates emotional distance to make challenging topics less intimidating.

The cultivation of love in childhood lays the foundation for social understanding and emotional resilience. Studies show that love shapes emotional and cognitive development, fostering healthy relationships and well-being (Gerhardt & Matthes, 2011; Al-Aufi, 2020). The social brain develops through early experiences, emphasizing that babies need actual emotional experiences before learning to regulate feelings (Gerhardt & Matthes, 2011). Similarly, Bekir highlights that affectionate interactions help children regulate emotions (2020). Teaching children about love shapes their perception of influences around them in alignment with their values (Halstead, 2005). Understanding love contributes to personal growth, with empathy being a key outcome (Bekir et al., 2020). Children raised in affectionate environments better understand and share emotions, and love also strengthens resilience. In “A guide to promoting resilience in children strengthening the human spirit” (1995), Grotberg noted that “They [children] need loving support, self-confidence, and faith in themselves and their world, all of which builds resilience.” However, though love fosters social cohesion, empathy, and resilience, learning how to love in a backdrop of challenges in life is not easy.

To assist children in comprehending and undergoing challenging topics regarding social complexity, along with death and loss as humans’ an inevitable aspect of life, fostering resilience is essential. Numerous studies discussing the theme of death and loss in children’s literature emphasize that assists children to form mature attitudes toward life (Crain, 1972; Moss, 1972; Delisle & Woods, 1976; Smit & Smith, 2023). To learn how to adjust oneself with life that is full of dynamics, having high levels of resilience is vital. With it, children can handle interpersonal relationships significantly better and adjust to the rules of social life (Pastwa-Wojciechowska et al., 2021). Highly resilient children with a positive outlook on themselves and the world often regard difficulties as a way to overcome challenges. Therefore, resilience is an important trait that needs to be fostered in children, “so they will be equipped to navigate a stressful, complicated world while relishing its abundant pleasures” (Ginsburg & Jablow, 2011). Once children perceive the significance of resilience, they acknowledge social differentiation and cope with societal challenges.

In the literary field, existing studies have centered on how anthropomorphism can impart abstract concepts such as love, death and loss, and the complexity of social environment to young readers. For

example, while some critics like Gracy Mcgathy (2021) disagrees that *Charlotte's Web* was written for children because of the existence of the “unfair nature of death” and “the cruelty of its timing,” this study considers such adversity of life for young readers as necessity. As mentioned above, the topics of dying, death and loss in children's literature are evidently prevalent, and it has been advocated by number of critics since the 1970s. Robert G. Delisle and Abigail S. Woods (1976) note that books concerning death and how to encounter death are essential for children because they “would be supportive to children” (p. 684). In line with what Elaine Smit and Bradley P. Smith (2023) indicate in their research on “the role of animal-theme literature in supporting children with grief and loss” that anthropomorphic novels greatly beneficial as they are regarded as efficient therapeutic tools to learn how to react to and manage their grief. Nevertheless, the literature review shows that most of children's literature adopts modern ideas that this category of literature is supposed to offer optimistic ending, so only a small number of children's novels dealing with dying, death, and loss were found. Consequently, we attest that studying theme of love in relation to characters' social and psychological adversities that come in one's life is crucial.

Unfortunately, the studies on such a topic are rare because the existing studies tend to focus on either theme of love or the latter ones separately. Reviews on Kate DiCamillo's *The Miraculous Journey of Edward Tulane* have concentrated on either the character's development or ideas about self-love (Montgomery, 2010; Barr, 2023). Regarding E.B. White's *Charlotte's Web*, criticism have discussed separately about theme of friendships, discursive stances pertinent to morality and friendships, and theme of death and loss (Crain, 1972; Moss, 1972; Delisle & Woods, 1976; Smit & Smith, 2023; Boonpromkul, 2022). For Katherine Applegate's *Wishtree*, critics' interests have underlined the relationships between human beings and non-human beings, some of which have been scrutinized with ecocentrism approach. Evidently, the research on the concepts of love as keys to obtain strategies to deal with social and psychological adversities which is the same keys to attain the state of being resilient is still underexamined.

The above-mentioned gap cannot be overlooked, as love is not a mere individual emotion separated from other individuals in society, but love is considered an element of social action and therefore of social structure (Goode, 1959). Goode explains that decisions and actions can be influenced by love due to the power of attraction, underlining that there is an integrated connection between love and society (Goode, 1959). Grasping the concept of love and societal challenges fosters a sense of unity among individuals and allows them to acknowledge societal problems. Similarly, Onwuatiegwu (2023) states that love is crucial in shaping societal structures because, having love as its basis, a society values equality, justice, and inclusivity. Evidently, love transcends personal relationships and affects an interconnected structure like society. Having a broader notion of love in social contexts can result in a more meaningful society. Thus, this paper investigates how anthropomorphism in children's novels help foster love and resilience in children who encounter societal challenges and life's harsh realities such as death and loss. This study would pave the way for future research in which children's novels are integrated as materials in classrooms to identify how children's literature can help foster love and resilience in children.

Method

Using a close reading method and anthropomorphism as a framework, this research investigates how anthropomorphic novels assist children to appreciate different kinds of love while introducing complex issues in society and psychological adversity and fostering children's understandings about empathy and resilience. In this study, the three selected children's books are analyzed thematically, starting with the novel concentrating on self-love, love developed from a friendship, and love for nature.

Results and Discussion

With the utilization of anthropomorphism, the selected children's books—*The Miraculous Journey of Edward Tulane*, *Charlotte's Web* and *Wishtree*—provide readers with lessons about love from different angles. This allegorical representation of life lessons wrought children's emotional barriers when experiencing harsh situations in the stories. The central messages about love illustrated in the three selected novels respectively include one's capacity to love oneself, love for friends, and love for nature, all of which are conveyed to young readers through anthropomorphized characters. First, in *The Miraculous Journey of Edward Tulane*, the novel signifies the importance of one's ability to love oneself through the journey of Edward, a rabbit doll. Second, in *Charlotte's Web*, love for friends and societal challenges are prominently illuminated in Charlotte's character, a spider-saviour, as she saves her friend, Wilbur, from being slaughtered. Third, love for nature also appears in *Wishtree*. The novel highlights the interconnectedness of nature and humanity through the lens of an oak tree by showing how humans join forces to preserve nature. All of the selected novels suggest that anthropomorphism not only conveys love on a superficial level but also the intricacy of society concerning the understanding of love. Moreover, they manifest a sense of grief, which stresses the significance of the anthropomorphized characters in aiding children in creating emotional barriers when undergoing grievous circumstances. To demonstrate the effect of anthropomorphism on children and how it is manifested in the selected novels, the following section will delineate an analysis of each novel, starting from the discussions about love, losses and adversity, and the protagonist's ability to bounce back that are presented in each novel respectively. Then the discussion will proceed to the analysis of the impacts of anthropomorphism on children's novels.

The Importance of a Healthy Concept of Self-Love in Gaining Resilience

Kate DiCamillo's *The Miraculous Journey of Edward Tulane* (2006), published on February 14, 2006, is a novel for children. It received numerous awards, including the Boston Globe-Horn Book Award and the Parents' Choice Award. The novel unfolds the story of Edward Tulane, a self-absorbed china rabbit doll lost at sea during a voyage and separated from his owner, Abilene. His journey passes him through many owners. Because of them, Edward has gradually changed and learned valuable lessons about love and loss. Through Edward's story and the use of anthropomorphism, children can learn and understand love, empathy, and resilience in the face of loss. Furthermore, the novel subtly explores social criticism and

dynamics, such as the subject of social hierarchy that separates people into groups such as the majority and the minority.

As an anthropomorphic novel, *The Miraculous Journey of Edward Tulane* suggests that true self-love is not about holding one's self-importance but one's capacity to appreciate oneself and others despite setbacks. With the anthropomorphized characters, this novel not only embodies a perception of self-love and suggests a strategy for children to cope with loss, but also demonstrates that, with one's capacity to love, a person can manage a balance of power within a community where social hierarchies exist. To present that lesson, Edward Tulane's journey is employed to illustrate the process in which he learns to appreciate love for others and others' love for him and to gain an insight into how one should love oneself properly at the same time. Through this process, he eventually attains resilience despite his complex circumstances.

The Miraculous Journey of Edward Tulane suggests an unhealthy self-love for young readers through Edward's process of growing up. The unhealthy love for oneself is introduced at the beginning when Edward holds himself as an important person to Abilene. He loves himself only in a self-centered way, perceiving himself as arrogant and even being "amazed at his own fineness" (DiCamillo, p. 15) as he sees his reflection in a window. He is indifferent to Abilene's love. This is evident in the scene that the narrator highlights that when Abilene tells him, "I love you. ... I will always love you" (DiCamillo, p. 41). Instead of being grateful to her love, Edward remains emotionally detached as he does not value it. Nevertheless, his false sense of self-worth is challenged once he starts his journey. He passes from one owner to another—Abilene, Lawrence and Nellie, Bull, and Bryce and Sarah Ruth. Throughout the course of his journey, he begins to grasp the notion of love seen through multifaceted forms. Lawrence and Nellie treat him like their child, teaching him that love is nurturing. Bull, a wandering man, treats him as a companion, showing him that love is about loyalty and friendship. When staying with Bryce and Sarah Ruth, Edward spiritually grows up. This is evident that he thinks if he could help them, he would "fly high above the world, to where the air was clear and sweet" (DiCamillo, p. 144). He wishes Sarah Ruth, who lives in a shack and has respiratory sickness, could breathe. All of his owners teach Edward about unconditional love and sacrifice, especially when he witnesses Bryce caring for Sarah without being afraid of her sickness or asking her for anything in return.

However, this novel does not posit merely a simple lesson about love. The main character's loss and grief are deployed as an allegorical device for children to learn how to maintain emotional equilibrium when encountering loss and grief, and that is the lesson about the true meaning of self-love. Sarah Ruth's death leaves a profound emotional impact on Edward, making him undergo immense pain and emotionally closing himself off. After his loss, Edward's journey leads him to a doll shop, and the story shows that he is initially "done with being loved and with loving" because "it is too painful" (DiCamillo, p. 195). The loss caused by death is an inevitable situation children might encounter in reality. As such, the author chooses to prepare young readers with anthropomorphism in the novel to help alleviate the themes of grief and

loss and to make them more accessible to young readers. Since Edward is a doll, his suffering is less immediate and personal, allowing children to process difficult emotions at a safe distance (Smit & Smith, 2023). DiCamillo assigns another character, the “old doll”, to offer Edward supportive advice, and he ultimately gains a deeper outlook regarding self-love. The old doll consoles Edward and encourages him by saying that “[O]pen your heart. Someone will come for you. But first you must open your heart” (DiCamillo, p. 197). Her advice enunciates how love for oneself is closely related to one’s capacity to feel love from others. It conveys that before Edward can feel love from others, he must appreciate himself and believe that he is “worthy” to be loved. Through this lesson, Edward realizes the importance of reciprocal love between oneself and others and appreciates love for himself meaningfully and optimistically.

Although understanding reciprocal love between oneself and others can lead a person to become more resilient, skills to balance power in society are also crucial for a child because love is not that simple when it is in contexts. To challenge her readers, DiCamillo intensifies the test for this lesson about love by having Edward experience discrimination caused by his physical appearance in the doll shop. In the shop, Edward is an animal doll placed on a shelf alongside other dolls, each fitting the traditional expectations of what a toy should be—human-like, delicate, and adorned in fine clothing. The dolls view Edward, a china rabbit, as an outcast and exclude him. One doll says with an air of superiority, “the people who come in here want dolls, not rabbits. They want baby dolls or elegant dolls such as myself, dolls with pretty dresses, dolls with eyes that open and close” (DiCamillo, p. 188). This reflects a broader social commentary on how dominant groups establish norms and exclude those who do not conform. The dolls, representing the majority, define what is desirable, while Edward, as a minority, is deemed unworthy of acceptance. The dolls’ attitudes reinforce the notion that those in power dictate belonging, dismissing those who do not fit their predefined standards. Edward’s quiet defiance—his refusal to seek validation from the dolls—contrasts with their obsession with being chosen, stressing the arbitrary nature of societal acceptance since norms are ever-changing and one may or may not conform to the majority’s norms.

In conclusion, the employment of anthropomorphism in *The Miraculous Journey of Edward Tulane* reflects self-love in an insightful aspect, together with real-world social hierarchies such as the majority and minority dynamics. Throughout his journey, Edward experiences love from many people and develops deep connections with them. Moreover, his evolution suggests that self-worth should not be dictated by external acceptance. While the dolls measure their value by whether they are chosen, Edward learns that love and self-worth come from within, not from the approval of others. This message is powerful for children as it encourages resilience in the face of exclusion and reinforces the importance of self-acceptance. Edward’s journey teaches him that true self-love transcends societal divisions and superficial judgments. This corresponds with Aqmarina’ opinion that Edward would not have been a loving and caring rabbit doll if he had not experienced love from many owners, pointing that before Edward learns to appreciate love, he needs to absorb love from those around him first (2014). Moreover, Edward’s character development underscores his resilience skills to bounce back from hardship. Despite challenges and setbacks, Edward

grows stronger, which is an important message for young children who may encounter their own challenges and setbacks in life (Barr, 2023). Therefore, it can be concluded that both the lessons on loving oneself and on the encountering death and loss in *The Miraculous Journey of Edward Tulane* are necessary for young readers as it contribute to deeper comprehension of complex social issues and indirectly prepares them to find some coping strategies when this finality of life (death) arises in their lives one day.

Friendships as Lifetime Support: A Buffer to Fortify Life Challenges

The important of friendship is apparently presented in E. B. White's *Charlotte's Web* (1952). This famous novel won numerous awards such as the Newbery Honor and the Laura Ingalls Wilder Award. The story of Wilbur, a pig, and Charlotte, a spider who assists Wilbur to get away from being butchered by weaving words into her web. At the end of the novel, even though Charlotte dies, the friendship between Wilbur and her remains in Wilbur's memories. In addition to love for friendship, *Charlotte's Web* also delves into complex and dreadful topics such as stereotypes and death through anthropomorphism to illuminate real-world events and familiarize young readers with these topics. In *Charlotte's Web*, anthropomorphic characters imply that love for friends encompasses gritty devotion and selflessness to help their companion in times of hardship. Besides inviting readers to contemplate an idea of love for a friend, White also depicts one's ability to bounce back when facing the death of a friend. In doing so, children learn to tackle harsh challenges in real life and accept the cycle of life. Through its anthropomorphized animal characters, this story demonstrates people's stereotypical images held by people in reality. It shows how stereotypical images of people lead to misconceptions of individuals. This lesson results in a microcosm of the societal issues for young readers to learn that one should not make assumptions based on other people's appearance. While readers exploring this idea, they might simultaneously experience the beauty of friendship between Wilbur and Charlotte that is interwoven with an unbreakable bond between friends, and they will learn that such kind of friendship can fortify one another to become resilient in the face of adversity and break the stereotypes regarding sizes.

The subject about a strong friendship is illustrated through Charlotte's willingness to help Wilbur despite the risk of her life. It begins when Charlotte is pregnant and she is gradually losing her strength; however, she still weaves the last word "Humble" (E.B. White, 1980, p. 141) for Wilbur. Her unwavering dedication to assisting and prioritizing Wilbur over herself signifies her altruism and demonstrates how much she values friendship by willingly sacrificing herself to assist Wilbur until her death. To further explicate Charlotte's selflessness, when Wilbur asks why she has decided to help him—though he has done nothing for her—she answers, "You have been my friend" (E.B. White, 1952, p. 164). This underscores her altruistic deed to protect her friend without expecting any form of reciprocity.

Moreover, this novel depicts how love for friendship strengthens mutual bonds and eventually builds resilience upon an individual in the face of grief to help children acknowledge the cycle of life. Before Charlotte's death, she allows Wilbur to save her children by carrying eggs sacs in his mouth (E.B. White,

1980, p. 167). The novel shows that Charlotte and Wilbur have developed a stronger bond by trusting one another. After losing a friend, despite Wilbur's sorrow, he manages to cherish her memory and moves on by embracing the present—living with Charlotte's daughters. By holding their mutual bond, Wilbur remains resilient in the face of loss, significantly stressing how love within friendship contributes to resilience in terms of emotional strength. As suggested in the novel, Charlotte's character serves as both a symbolic meaning and a portrayal of a cycle of life. Charlotte, a spider, is emblemized as a fate weaver, spinning Wilbur's threads of life. On account of her webs, Wilbur can live, but Charlotte cannot forge her destiny, resulting in inevitable death in the end. This illustrates the notion of the life cycle that ultimately all living things inevitably encounter one absolute event—death.

Apart from a challenging subject like death, White also presents the topic of stereotyping based on size, providing children a valuable insight that one's true self cannot be appraised superficially by appearances. Wilbur's skepticism of Charlotte's ability on how "a mere spider would be able to save his life" (E.B. White, 1980, p.115) illustrates the stereotypes that small animals are incompetent at doing things larger than their sizes. His conceptualization takes root when he experiences the idea from his owner that being small and weak "will never amount to anything" (p. 1). Wilbur's experience internalizes the stereotypes toward small creatures, which leads him to doubt Charlotte's capability. However, Wilbur's perception of Charlotte has shifted from reckoning her appearance as "bold and cruel" (E.B. White, 1980, p. 41) to perceiving her as "brilliant, beautiful and loyal" (E.B. White, 1980, p. 182). His change of attitude reveals Wilbur's development, as he has acknowledged that external appearance does not equate one's inner self. Wilbur's love for his companion eventually aids him in dispelling the stereotypes he has toward tiny animals. Therefore, the utilization of anthropomorphism is beneficial in illustrating the development of Wilbur, as a character, who learns not to be judgemental about others.

To sum up, the utilization of anthropomorphism in *Charlotte's Web* highlights the importance of how friendships lead a person to be able to destabilize social stereotypes and alleviate a person's psychological adversity caused by death. The story demonstrates how love makes Wilbur become more emotionally resilient when facing a friend's death, allowing children to accept the inevitable truth of life. Moreover, love for his friend also leads him to break the internalized stereotype by gradually exploring Charlotte's inner self instead of her appearance. Also, friendship between Wilbur and Charlotte demonstrates that immediate reciprocation is not an only form of how friends repay one another, but when Charlotte passes away and Wilbur takes care of her children with love illuminates another form of friends' reciprocation. Such compassionate action of Wilbur for Charlotte is not only a way to repay his beloved friend, but also a strategy to find a solace for his loss. As such, it can be said that, through the application of anthropomorphism, the novel not only offers some life lessons for young readers, it but also reflects societal problems in which individuals are simply judged by their superficial appearances at the same time. Notably, anthropomorphized characters enable young readers to examine sensitive topics in a less confrontational way by building emotional distance to decrease negative emotions.

An Individual's Love for Others and Nature: A Resource for Community-based Resilience

Katherine Applegate's *Wishtree* (2017) won an ABC E.B. White Read-Aloud Award for its captivating narrative in 2018. The novel features a story of a nuanced story of a 216-year-old oak tree, named "Red." Red is the protagonist witnessing generations of several groups of immigrants in his neighborhood, and he helps bridge understandings among groups of people. As the story unfolds, Red's kindness toward humanity, especially Samar, helps Samar to overcome obstacles and remain resilient. Through anthropomorphism, children can foster their understanding of love and resilience despite difficulties. In terms of societal issues, religious discrimination is the main conflict that Samar has to cope with in this story. The anthropomorphic novel suggests that love for nature instills a spiritual anchor and a sense of unity by highlighting the interdependence between nature and humanity. In addition, *Wishtree* explicitly conveys discrimination in society while assisting young readers in embracing individuals' differences. To illustrate these ideas, Applegate utilizes Red and other animals to represent nature and show children how to value and accept diversity, including helping them build resilience when facing adversity through Samar's ability to overcome hardship after she experiences religious discrimination.

In *Wishtree*, the utilization of anthropomorphism sheds light on nature as a spiritual anchor that connects people together. Correspondingly, Awny (2023) points out that Red, as a tree, attests the value of nature as it is both a home to various animals and a reason for people to gather. For instance, as the story unfolds, Red is depicted as "home" (Applegate, 2017, p. 15) for humans and animals, showing that its existence signifies a source of hope and inner peace. In the story, people leave their wishes on Red, and as for Samar, she "wished for a friend" (Applegate, 2017, p. 23). This conception is also highlighted through Red's perception that "people tell trees all kinds of things. They know we'll listen" (Applegate, 2017, p. 9). The way characters confide with Red shows that Red is not regarded as only a natural entity, but he is accounted their friends, and, in Red's perception, this happens in a reciprocal relationship. Apart from that, the novel suggests that nature acts as a spiritual anchor for all living beings, representing a source of hope and serenity that humanity depends on.

Besides nature being humans' solace, humans also express appreciation by supporting its existence, emphasizing the interdependent relationship between nature and humanity. When Red states that "there's a lot of give and take in nature" (Applegate, 2017, p. 16), it implies the mutual support between nature and humans, taking turns in helping each other. Another prominent example is when Francesca, a landlord, plans to cut down Wishtree. However, Samar and the neighbors later come to Red's rescue, and eventually, Francesca allows Red to remain after she read her grandmother's journal and realizes that Red has been taking part of her family's history. This realization of Francesca is also enunciated through an approach of ecocentrism by Tusa'diyah (2024) that the outcome reflects ecological wisdom values that highlight the idea of living in harmony with nature instead of harming it. The outcome signifies the notion that humans and nature share a mutual dependence as seen through how people, who Red provides help and comfort, are united to help preclude its death. For Samar, *Wishtree* grants her wish to have a friend, and for the

neighbors, it builds a community. The tree connects people by holding their wishes together and being a spiritual anchor for them. Notably, with the existence of nature, humans can find inner peace and comfort, and with the assistance of humans, nature can sustainably exist.

Furthermore, this novel also reflects societal issues like religious discrimination that Samar, a Muslim girl, has to undergo. In the narrative, people “threw raw eggs” (Applegate, 2017, p. 39) and yelled, “Muslims, get out!” (Applegate, 2017, p. 39) at Samar’s house, revealing their hatred toward Muslims. Even though some neighbors hold prejudices against Muslims, Red and the animals embrace Samar and “accept her as one of their own” (Applegate, 2017, p. 19). As Samar sits under Wishtree, the animals gradually perceive her as one of them, and this is indicative of a sense of inclusivity. Moreover, the message that diversity enhances the beauty of a community is apparent in the way that Applegate designs the human community as a “garden” and people as “wild, tangled, and colorful” (Applegate, 2017, p. 39). This message encourages children to value individual differences. The depiction of diversity in supportive perspectives, along with anthropomorphism, makes abstruse concepts of discrimination more comprehensible for children. At the same time, it also encourages children not to normalize discrimination by portraying nature’s kindness to embrace diversity.

By illustrating the conception of love for nature and acceptance of diversity, *Wishtree* aids children in fostering resilience when encountering difficulties through the main character’s challenges. As for Samar, who is segregated because of her religion, she continues to stay kind toward others despite being treated unfairly. The encounter with this disposition signifies Samar’s ability to remain resilient in the face of hardship instead of letting negativity consume her. Ultimately, in light of kind-heartedness, along with the help of Red and other animal friends, Samar has Stephen as her first friend after moving in. Significantly, Samar’s courage to manage discrimination with calmness underscores the concept of resilience, which teaches children to handle and thrive in difficult circumstances.

As discussed above, anthropomorphism in *Wishtree* underscores the significance of comprehending love for nature to grasp the notion of societal issues such as discrimination. Moreover, *Wishtree* also portrays nature as a spiritual anchor that unites people, encouraging children to accept and embrace individual diversity and instilling a feeling of unity between humans and nature. Through the process of comprehending these conceptions, children are encouraged to remain resilient in the face of challenges. In the novel, anthropomorphized nonhuman characters serve as a crucial element in softening the complexities of society, enabling children to apprehend these concepts at a safe distance (Smit & Smith, 2023).

All in all, anthropomorphism serves as a powerful narrative tool to convey superficial and symbolic meanings. With the employment of anthropomorphic characters, the analyses of the three selected novels effectively disclose a significant message that understanding love is foundational to understanding society and environment. In addition, the utilization of anthropomorphism also creates emotional distance when addressing difficult or controversial topics. Consequently, the novels allow children to engage in and

acquaint themselves with real-life situations such as death, grief, and the intricacies of society in a less threatening way. By exploring various aspects of love, a sense of loss, and societal complexity, the novels encourage the development of empathy and resilience in children through anthropomorphism.

Conclusion

This research underlines how novels with anthropomorphism implicitly provides guidance for them to develop skills for resilience and views that the use of anthropomorphism in the three selected novels renders them potential materials in classrooms for cultivating comprehensive perspectives of love in children. Based on the results of the analyses, as an intrinsic element of an individual's psychological strength, learning how to love will equip an individual with abilities to adjust himself or herself to changes that are caused by dynamics of social and psychological adversities when encountering death, loss, or discrimination. By expressing through both superficial and symbolic messages, the embodiment of different forms of love in Kate DiCamillo's *The Miraculous Journey of Edward Tulane*, E.B. White's *Charlotte's Web*, and Katherine Applegate's *Wishtree* puts into perspective of how closely interconnected love and society are. The result suggests that love serves as an essential foundation of wider comprehension pertaining to intricate concepts of the societal issues and environment. When concentrating on the use of anthropomorphism in analyzing the texts, we discovered that the three novels intertwine aspects of love and societal issues and illuminate how one's love contribute to the cultivation of resilience.

Evidently, in *The Miraculous Journey of Edward Tulane*, the story presents a comprehensive view on love and self-love for young readers; the novel manifests how true self-love can help fortify oneself when undergoing devaluation within social hierarchies. Similarly, Wilbur's love for his friend Charlotte in *Charlotte's Web* enables him to overcome stereotypes, emphasizing that one should not be unjustly conjectured by their appearance. At the same time, the novel also suggests that holding remembrance of a ceased one in our heart and striving to reciprocate and contribute positively to others might be a potential strategy to cope with one's psychological adversity caused by the loss of a beloved intimate person. Also, *Wishtree* suggests that benefits of love for nature rooted in a person's insight into the interconnection among humans, animals, and nature is a way to destabilize humans' anthropocentric belief. As a result of that destabilization, the novel encourages readers to appreciate the harmonious living of diverse human communities and natural beings, and this might lead to gradual elimination of people's discrimination. Apart from these points, the use of anthropomorphism in children's novels also aids in building emotional distance for children when it comes to intimidating and harsh challenges—such as death—to alleviate their severity. To conclude, the findings of this research help bridging the gap between research focusing solely on topics about love, grief, and death and the research emphasizing characters' social and psychological adversities in children's literature. The results highlight the necessity of love cultivation in contexts of social complexities and the truth of life cycle since exploring love and learning how to deal with or accepting dynamics in life can encourage children to love themselves and embrace others in society. As a result,

comprehending these concepts allows children to have empathy and become more resilient when they encounter adversity. For further investigation related to this topic, it might be beneficial if the results of this studies are integrated with educational research by using the novels in classroom activities and applying Jean Piaget's theory of cognitive development to examine how children's literature can be a tool to develop resilience in children.

References

- Adhuze, H. (2022). **The face and phases of anthropomorphism in children's literature**. *Tasambo Journal of Language Literature and Culture*, 1(1), 47-55. <https://doi.org/10.36349/tjllc.2022.v01i01.006>
- Al-Aufi, S. A. (2020). **How does the children's literature included in the curricula of public primary schools in Oman contribute to cycle 1 students' social, emotional, and Academic development?**. [Master's thesis, Sultan Qaboos University]. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.30445.92649>
- Aqmarina, A. (2014). **Edward Tulane's Character Development in Kate DiCamillo's The Miraculous Journey of Edward Tulane**. [Review of the book *The Miraculous Journey of Edward Tulane*, by Kate DiCamillo Author]. *Lexicon*, 3, 157-165.
- Applegate, K. (2017). **Wishtree** (1st ed.). Feiwel and Friends, an imprint of Macmillan Publishing Group, LLC.
- Awny, N. A. (2023). **An ecolinguistics analysis of the salience of non-human beings in children's literature as represented by Katherine Applegate's Wishtree**. *Journal of Languages and Translation*, 10(4), 1-32. https://journals.ekb.eg/article_323509_516b8c3ed3ff28aa490f0eaa3c7f6727.pdf
- Barr, J. (2023, May 23). **Exploring the Birth, Evolution, Significance, Impact, and Influence of Kate DiCamillo's The Miraculous Journey of Edward Tulane: Love, Loss, and Growth in Children's Fiction**. *We Chronicle the Human Story*. <https://wechronicle.com/childrens-books/exploring-the-birth-evolution-significance-impact-and-influence-of-kate-dicamillos-the-miraculous-journey-of-edward-tulane-love-loss-and-growth-in-childrens-fiction/>
- Bekir, H., Bayraktar, V., & Karaçeljk, S. N. (Eds.). (2020). **Development and education studies**. Istanbul. Hiperayin.
- Boonpromkul, P. (2022). **Friendship, Humility, and the Complicated Morality of E. B. White's Charlotte's Web**. *MANUSYA: Journal of Humanities*, 25, 1-8. Doi:10.1163/26659077-25010019
- Burke, C. L., & Copenhaver, J. G. (2004). **Animals as people in children's literature**. *Language Arts*, 81(3), 205-213. <http://www.jstor.org/stable/41483397>
- Campbell, L. M. (n.d.). **The twentieth-century child**. *Representing Childhood*, <https://www.representingchildhood.pitt.edu/pdf/20thCenturyChild.pdf>
- Crain, H. (1972). **Basic concepts of death in children's literature**. *Elementary English*, 49(1), 111-115. <https://www.jstor.org/stable/41387048>
- Delisle, R.G. & Woods, A.S. (1976). **Death and Dying in Children's Literature: An Analysis of Three Selected Works**. *Language Arts*, 53(6) 683-688. <https://www.jstor.org/stable/41404240>

- DiCamillo, K. (2006). **The miraculous journey of Edward Tulane** (1st ed.). Candlewick Press.
- Epley, N., Waytz, A., & Cacioppo, J. T. (2007). **On seeing human: A three-factor theory of anthropomorphism**. *Psychological Review*, 114(4), 864–886. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.114.4.864>
- Ginsburg, K. R., & Jablow, M. M. (2011). **Building resilience in children and teens: Giving kids roots and wings**. The American Academy of Pediatrics.
- Gerhardt, S., & Matthes, M. (2011). **Why love matters: How affection shapes a baby's brain**. European Council for Steiner Waldorf Education, 2, 80-97. https://www.researchgate.net/publication/343583160_Why_Love_Matters_How_Affection_Shapes_a_Baby's_Brain
- Goode, W. J. (1959). **The theoretical importance of love**. *American Sociological Review*, 24(1), 38-47. <https://doi.org/10.2307/2089581>
- Grotberg, E. (1995). **A guide to promoting resilience in children strengthening the human spirit**. Bibliotheca Alexandrina, <https://bibalex.org/baifa/attachment/documents/115519.pdf>
- Halstead, J. M. (2005). **Teaching about love**. *British Journal of Educational Studies*, 53(3), 290–305. <http://www.jstor.org/stable/3699244>
- Hyry, T., Solomon, P. J., Clark, H. N. B., Cunningham, K. E., Cappiello, M. A., Dawes, E. T., Enriquez, G., & Melvin, M. (2021). **Animals are us: Anthropomorphism in children's literature: celebrating the Peter J. Solomon collection**. Cambridge: Houghton Library. <https://dash.harvard.edu/server/api/core/bitstreams/ea79017f-e0de-4376-b340-29e810742e58/content>
- MacLeod, A. S. (1992). **From rational to romantic: The children of children's literature in the nineteenth century**. *Poetics Today*, 13(1), 141–153. <https://doi.org/10.2307/1772794>
- Markowsky, J. K. (1975). **Why anthropomorphism in children's literature?** *Elementary English*, 52(4), 460–466. <http://www.jstor.org/stable/41592646>
- McGathy, G. (2021). **Charlotte's Web and a commentary on loss**. [Review of the book *Charlotte's Web*, by E.B. White Author]. *The Optimist*. <https://acuoptimist.com/2021/02/book-review-charlottes-web-and-a-commentary-on-loss/>
- Montgomery, J. (2010). **A Review on The Miraculous Journey of Edward Tulane**. [Review of the book *The Miraculous Journey of Edward Tulane*, by E.B. White Author]. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 17(4), 300-302. <https://doi.org/10.1080/10720162.2010.532081>
- Moss, J. P. (1972). **Death in Children's Literature**. *Elementary English*, 49(4), 530-532. <https://www.jstor.org/stable/41387811>
- Onwuatuegwu, I. (2023). **The power of love: Rediscovering its essence in a society ravaged by misuse and hatred**. *Nadiebube Journal of Education in Africa*, 8(2), https://www.researchgate.net/profile/IgnatiusOnwuatuegwu/publication/378042077_THE_POWER_OF_LOVE_REDISCOVERING_ITS_ESSENCE_IN_A_SOCIETY_RAVAGED_BY_MISUSE_AND_HATRED/links/65c4a73c1bed776ae3377fc2/THE-POWER-OF-LOVE-REDISCOVERING-ITS-ESSENCE-IN-A-SOCIETY-RAVAGED-BY-MISUSE-AND-HATRED.pdf?origin=

**ความไม่สมมาตรในการเข้าถึงทรัพยากรร่วม:
การทดลองในห้องปฏิบัติการทางเศรษฐศาสตร์
Asymmetric Access to Common-Pool Resource:
An Economics Laboratory Experiment**

อรุณรัตน์ วิงสกุล¹

ปฐมวัตร จันทรศัพท²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ภายใต้บริบทของการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร และเปรียบเทียบผลของการใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน ได้แก่ การใช้กฎภายใน (Endogenous Rule) การใช้กฎภายนอก (Exogenous Rule) รวมถึงการมีหรือไม่มีสื่อสาร ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยดำเนินการในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ผ่านเกมการทดลองที่ชื่อว่า “เกมดาวนโหลดไฟล์” ซึ่งเป็นการจำลองสถานการณ์การใช้น้ำในระบบชลประทานระหว่างผู้ใช้ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยผู้เล่นแต่ละคนมีลำดับการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน มีผู้เข้าร่วมการทดลองจำนวนทั้งสิ้น 81 คน

ผลการวิจัยพบว่า การที่ผู้เล่นอยู่ลำดับสุดท้ายมีแนวโน้มในการใช้ทรัพยากรน้อยกว่าผู้เล่นลำดับแรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยใช้ทรัพยากรลดลงเฉลี่ย 3.022 ไฟล์ สะท้อนถึงปัญหาความไม่สมมาตรในการเข้าถึงทรัพยากรร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้เล่นที่อยู่ภายใต้กฎภายใน ที่ตนเองมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ มีแนวโน้มปฏิบัติตามกฎมากกว่าผู้เล่นที่อยู่ภายใต้กฎจากภายนอกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ขณะที่การมีการสื่อสารภายในกลุ่ม ช่วยเพิ่มการปฏิบัติตามกฎอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 เมื่อเทียบกับการไม่มีการสื่อสาร

ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารไม่ใช่เป็นเพียงช่องทางแลกเปลี่ยนข้อมูล แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความไว้วางใจ ข้อตกลงร่วมกัน และแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎ อีกทั้งเน้นย้ำถึงบทบาทสำคัญของการมีส่วนร่วมและผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความร่วมมือของผู้ใช้ อันเป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบนโยบายหรือกลไกบริหารจัดการทรัพยากรร่วมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการทรัพยากรร่วม ความร่วมมือ กฎภายใน กฎภายนอก การเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร

Abstract

This study investigates how asymmetric access to common-pool resources (CPRs) affects user cooperation, and compares the effectiveness of different governance mechanisms—endogenous rules, exogenous rules, and communication—in promoting compliance. A lab experiment was conducted using

¹ นิสิตหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

the “File Download Game,” which simulates an irrigation system where users have unequal access based on their position (upstream, midstream, downstream). A total of 81 undergraduate students participated.

The results reveal that players positioned last in the access sequence used significantly fewer resources—3.022 fewer files on average—compared to those positioned first, with statistical significance at the 0.01 level, reflecting the issue of asymmetric access to common resources. Furthermore, players governed by endogenous rules, where they participated in rule-making, showed significantly higher compliance than those under exogenous rules ($p < 0.01$). The presence of communication within groups also significantly increased rule compliance ($p < 0.1$) compared to groups without communication. These findings highlight that communication serves not only as a channel for information exchange but also as a critical mechanism for building trust, mutual agreement, and motivation to comply with rules. Additionally, the results emphasize the important roles of participatory rule-making and the effects of inequality in resource access on cooperative behavior, providing valuable insights for designing policies and mechanisms for sustainable common-pool resource management.

Keywords: *Common-pool resource management, Cooperation, Endogenous rule, Exogenous rule, Asymmetric access to resource*

บทนำ

ทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources: CPR) มีลักษณะเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถกีดกันผู้ใช้ได้ หรือกีดกันผู้ใช้ได้ยาก (Non-Excludable) และมีการแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งการบริโภค (Rivalrous) เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ และทรัพยากรประมง เป็นต้น ซึ่งลักษณะการใช้งานดังกล่าว อาจเป็นปัญหามากขึ้น เมื่อทรัพยากรร่วมสามารถเข้าถึงได้อย่างเสรี หรือมีการเข้าถึงได้แบบเปิด (Open Access) กล่าวคือ การที่บุคคลสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากร โดยขาดการควบคุมหรือการลงโทษทันที อาจนำไปสู่ปัญหาการใช้ทรัพยากรมากเกินไป และท้ายที่สุดนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมหรือหมดไปของทรัพยากร หรือเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม” (The Tragedy of the Commons)

Hardin (1968) เป็นผู้เสนอแนวคิด “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม” (The Tragedy of the Commons) โดยอธิบายว่า ปัญหานี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรร่วม โดยขาดการควบคุมและความเป็นเจ้าของส่วนบุคคล ส่งผลให้ผู้ไม่มีแรงจูงใจในการใช้ทรัพยากรให้มากที่สุดก่อนที่ทรัพยากรจะหมดลง ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรเกินระดับที่เหมาะสม นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น กรณีของปลาฉลามในมหาสมุทรแอตแลนติกตอนเหนือ ที่มีการเข้าถึงการประมงโดยไม่มีข้อจำกัด ชาวประมงจึงแข่งขันกันจับปลาให้ได้มากที่สุด ส่งผลให้จำนวนปลาฉลามลดลงอย่างมาก (David, 2015) ทั้งนี้ Hardin (1968) ได้เสนอวิธีการแก้ไข คือ ควรมีการแทรกแซงและควบคุมจากภายนอก โดยการแปลงทรัพยากรให้เป็นทรัพย์สินส่วนตัว หรืออยู่ภายใต้การควบคุมและจัดการโดยภาครัฐหรือเอกชน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการและการบังคับใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม Ostrom (1990) มีข้อโต้แย้งและนำเสนอผ่านกรณีศึกษามากมายว่า “ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรร่วมด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ” โดยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรร่วมไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ภายนอกเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ผู้วิจัยจะชี้คำว่า กฎภายนอก (Exogenous rule) แต่ชุมชนยังสามารถสร้างกฎเกณฑ์และกลไกการกำกับดูแลตนเองได้ โดยผู้วิจัยจะชี้คำว่า กฎภายใน (Endogenous Rule) กล่าวคือ ผู้ใช้ทรัพยากรสามารถ

ร่วมมือกันสร้างกฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรับรู้ความเป็นเจ้าของ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีแนวโน้มที่จะเคารพกฎและนำไปสู่การใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืนมากขึ้น

เพื่อสนับสนุนมุมมองดังกล่าว Daisaku (2014) แสดงให้เห็นว่าความรู้ท้องถิ่นและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม และการสร้างกฎเกณฑ์มีส่วนช่วยในการจัดการทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการสื่อสารช่วยให้กลุ่มต่าง ๆ สามารถสร้างระบบการกำกับดูแล ปรับปรุงความร่วมมือและความยั่งยืนของทรัพยากร รวมทั้งการปกครองตนเอง (Self-Governance) และการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของสังคม สามารถบรรลุความร่วมมือที่ยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน (Janssen et al, 2021) ซึ่งสอดคล้องกับความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นป่าชุมชนที่มีการบริหารจัดการป่าที่ดีที่สุดของประเทศไทยผืนหนึ่ง พบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกมีความเข้มแข็ง สมาชิกชุมชนทุกคนมีสิทธิใช้ทรัพยากรร่วมกัน ชุมชนสามารถใช้อำนาจออกกฎเกณฑ์โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมได้ อันนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (พระภาวิน ฐานุตตโร, 2564)

อย่างไรก็ดี งานศึกษาก่อนหน้าของ Ostrom มักเน้นศึกษาบริบทที่ผู้ใช้มีสิทธิ์เข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมหรือสมมาตรกัน (Symmetric Access) ในขณะที่ความเป็นจริง พบว่ามีหลายกรณีที่ผู้ใช้มีสิทธิ์ในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตรกัน (Asymmetric Access) เช่น ระบบชลประทานที่ผู้ใช้น้ำต้นน้ำได้เปรียบกว่าผู้ใช้น้ำปลายน้ำ หรือชาวประมงรายย่อยที่เสียเปรียบบริษัทประมงขนาดใหญ่ ซึ่งการเข้าถึงที่ไม่สมมาตรนี้อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมความร่วมมือ และความยุติธรรมในการจัดสรรทรัพยากรร่วม

จากแนวคิดและปัญหาดังกล่าว เพื่อเติมเต็มช่องว่างของงานวิจัยก่อนหน้า งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาว่า ภายใต้การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่สมมาตรนั้น การกำกับดูแลโดยการใช้ กฎภายใน กฎภายนอก และการสื่อสารระหว่างผู้ใช้ จะส่งผลต่อพฤติกรรมความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วมอย่างไร โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Laboratory Experiment) เพื่อจำลองสถานการณ์การใช้ทรัพยากรร่วมภายใต้เงื่อนไขการเข้าถึงที่ไม่สมมาตรผ่านเกมการทดลองที่ชื่อว่า “เกมควาน์โพลด์โพล์” ดัดแปลงมาจาก Janssen et al. (2011) ซึ่งพยายามจำลองเงื่อนไขการเข้าถึงทรัพยากรร่วมที่ไม่สมมาตรกันในด้านต้นทุน สะท้อนผ่านสถานการณ์ของ ระบบชลประทาน ที่มีต้นทุนในการเข้าถึงน้ำแตกต่างกันระหว่างผู้ใช้ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งผลลัพธ์จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายหรือกลไกที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรส่วนรวมในบริบทที่มีการเข้าถึงอย่างไม่สมมาตร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลของการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ในบริบทของการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่สมมาตร
2. เพื่อเปรียบเทียบผลของกฎภายนอกและกฎภายในที่มีต่อความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วม
3. เพื่อศึกษาผลของการสื่อสารที่มีต่อความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วม

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานที่ 1: กลุ่มที่ดำเนินการภายใต้กฎภายใน (Endogenous Rule) จะมีระดับความร่วมมือและการปฏิบัติตามกฎสูงกว่า เมื่อเทียบกับกลุ่มที่อยู่ภายใต้กฎภายนอก (Exogenous Rule)

สมมติฐานที่ 2: การมีการสื่อสาร (Communication) ระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามกฎสูงกว่า เมื่อเทียบกับการไม่มีการสื่อสาร (Non-Communication)

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลจากการทดลองในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (laboratory experiment) ระหว่างวันที่ 11 -13 มีนาคม พ.ศ.2568 โดยมีผู้เข้าร่วมการทดลอง คือ นิสิตปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น 81 คน เหตุผลที่เลือกใช้นักศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการทำการทดลอง เนื่องจากกลุ่มนักศึกษามีลักษณะประชากรที่คล้ายคลึงกัน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบความคิดจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources) ซึ่งแนวคิดที่สำคัญของ Ostrom (1990) แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้ใช้ทรัพยากรร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ จะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเคารพในกฎ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้ทรัพยากรในระยะยาวมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้น

กรอบความคิดนี้นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาผลกระทบของ กฎภายใน (Endogenous Rule) และ กฎภายนอก (Exogenous Rule) ต่อการตัดสินใจของผู้เข้าร่วมการทดลองในการใช้ทรัพยากร ภายใต้บริบทที่มีการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร ร่วมกับการศึกษาผลของ การสื่อสาร (Communication) ระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรในแต่ละกลุ่ม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีดำเนินการทดลองทางเศรษฐศาสตร์ในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Lab Experiment) เพื่อศึกษาพฤติกรรมความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources) ภายใต้บริบทการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่สมมาตรกัน (Asymmetric Access) ผ่านกรณีศึกษา ระบบชลประทาน ที่มีต้นทุนในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำต่างกัน ระหว่างผู้ใช้น้ำกลางน้ำ และปลายน้ำ โดยจำลองเป็น "เกมดาวนโฮลด์ไฟล์" ซึ่งดัดแปลงมาจากงานวิจัยของ Janssen et al. (2011) เพื่อศึกษาผลของกฎภายนอก (Exogenous Rule) เทียบกับกฎภายใน (Endogenous Rule) รวมถึงการมีและไม่มีสื่อสารที่ส่งผลต่อความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรร่วม ทั้งนี้ การทดลองดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกรณีความไม่สมมาตรในการเข้าถึงทรัพยากรร่วมบริบทอื่น ๆ ได้เช่นกัน อาทิ การประมง ป่าไม้ เป็นต้น

1. กลุ่มตัวอย่างและการเก็บข้อมูล

1.1 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling)³ โดยเปิดรับอาสาสมัครนิสิตระดับ ปริญญาตรี ภาคไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผ่านทางกูเกิลฟอร์ม (Google Forms) โดยประชาสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมนิสิต มีผู้เข้าร่วมการทดลองรวมทั้งสิ้น 81 คน

1.2 การเก็บข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จะถูกเก็บมาจากการทดลองในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม Z-tree ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการออกแบบเกมและบันทึกข้อมูลพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้เข้าร่วมการทดลองในแต่ละรอบอย่างเป็นระบบ

1.3 ขั้นตอนการสุ่ม (Randomization) เพื่อจัดกลุ่มตัวอย่างเข้าสู่การทดลอง

ในการเปิดรับสมัครนิสิตเข้าร่วมการทดลอง ผู้วิจัยได้กำหนดวันเข้าร่วมการทดลองไว้ล่วงหน้า 3 วัน โดยผู้สมัครสามารถเลือกวันเข้าร่วมได้เพียง 1 วันเท่านั้น และจะไม่ทราบล่วงหน้าว่าแต่ละวันมีความแตกต่างกันอย่างไร เช่น ไม่ทราบว่าวันใดเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 หรือกลุ่มทดลองที่ 2 ทั้งนี้เพื่อลดอคติ (bias) ในการเลือกวันเข้าร่วมของนิสิต

³ การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) คือ วิธีการสุ่มแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น โดยจะเลือกหน่วยตัวอย่างตามความสะดวกในการเข้าถึงของนักวิจัย

หลังจากสิ้นสุดการรับสมัคร ผู้วิจัยจะทำการสุ่มจัดกลุ่มการทดลอง โดยสุ่มกำหนด วันที่ 1, 2 และ 3 ให้เป็น Session 1, 2 และ 3 ตามลำดับ โดยแต่ละ Session จะมีการกำหนดเงื่อนไขการทดลองที่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 1

2. การทดสอบหรือนำร่องเครื่องมือ (Pilot Study)

ผู้วิจัยทำการทดสอบเกมก่อนเริ่มการทดลองจริง เพื่อทดสอบความเหมาะสมของกระบวนการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และเพื่อประเมินปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการทดลองจริง โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 6 คน เพื่อให้เพียงพอต่อการจัดกลุ่ม โดยผู้เล่นกลุ่มนี้จะมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เช่น เป็นนิสิตปริญญาตรี ภาคไทย และมีทักษะพื้นฐานด้านการใช้คอมพิวเตอร์

3. การออกแบบการทดลอง

การทดลองนี้เป็นการตัดสินใจซ้ำ ๆ ภายใต้เงื่อนไขกลุ่มทดลอง (Treatment) ที่แตกต่างกัน โดยผู้วิจัยแบ่งผู้เข้าร่วมการทดลองออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 3 คน ซึ่งแต่ละคนจะต้องทำการตัดสินใจทั้งสิ้น 20 รอบ แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 (รอบที่ 1-10) เป็นการตัดสินใจภายใต้บริบทของเกมดาวนโหลดไฟล์ที่มีลักษณะการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร โดยผู้เล่นแต่ละคนจะมีลำดับในการเข้าถึงทรัพยากรที่ต่างกัน และ ช่วงที่ 2 (รอบที่ 11-20) เป็นการตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขของกลุ่มทดลอง (Treatment) ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น เพื่อเปรียบเทียบผลของกฎภายใน กฎภายนอก และการสื่อสาร ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรร่วมกันของผู้เข้าร่วมการทดลอง

3.1 ข้อมูลพื้นฐานและวิธีการเล่นเกมเบื้องต้น

เกมนี้มีลักษณะการเล่นเป็นทีม ทีมละ 3 คน โดยสมาชิกในทีมต้องร่วมกันลงทุนเงิน (หน่วยโทเคน⁴) ในการสร้าง “แบนด์วิธ” (Bandwidth) ของส่วนรวม เพื่อใช้ในการดาวนโหลดไฟล์ส่วนตัว โดยแบนด์วิธ (Bandwidth) คือ แหล่งเก็บความเร็วอินเทอร์เน็ตที่ใช้ในการดาวนโหลดไฟล์ มีหน่วยเป็น mbps และความเร็วในแบนด์วิธจะถูกสร้างขึ้นจากการลงทุนของผู้เล่นในกลุ่ม

วิธีการเล่นเกมเบื้องต้น

1. ผู้เล่นจะได้รับเงินตั้งต้น คนละ 10 โทเคน ต่อรอบ ซึ่งพวกเขาสามารถใช้จ่ายลงทุนหรือเก็บไว้ก็ได้
2. ก่อนเริ่มการดาวนโหลด ผู้เล่นทั้ง 3 คน ต้องตัดสินใจว่าจะลงทุนในการสร้างแบนด์วิธ (Bandwidth) จำนวนเท่าไร โดยแบนด์วิธ (Bandwidth) ที่สร้างขึ้นเป็นฟังก์ชันของการลงทุนรวมทั้งหมด ตามฟังก์ชันการผลิตลอจิสติกส์ (Logistic Production Function) โดยยิ่งกลุ่มลงทุนรวมกันมาก ระดับแบนด์วิธก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย แต่จะเพิ่มในอัตราที่ลดลงเมื่อถึงจุดอิ่มตัว เช่น หากลงทุนรวมกัน 18 โทเคน จะได้แบนด์วิธ 30 mbps ขณะที่ลงทุนรวม 30 โทเคน จะได้รับความเร็วในแบนด์วิธสูงสุดที่ 60 mbps (กำหนดให้ความเร็วรวมขั้นต่ำที่ใช้ในการดาวนโหลดไฟล์ได้คือ 25 mbps หรือต้องมีเงินลงทุนรวมของกลุ่มตั้งแต่ 18 โทเคนเป็นต้นไป)

3. การดาวนโหลด ผู้เล่นสามารถใช้ความเร็วในการดาวนโหลดไฟล์ส่วนตัวได้สูงสุดคนละ 25 mbps ซึ่งสามารถดาวนโหลดไฟล์ได้สูงสุดคนละ 10 ไฟล์ โดยรายได้ของผู้เล่นขึ้นอยู่กับจำนวนไฟล์ที่ดาวนโหลดได้ ซึ่งมีลักษณะผลตอบแทนเพิ่มขึ้นตามจำนวนไฟล์ เช่น การดาวนโหลด 5 ไฟล์ จะได้รับ 10 โทเคน และได้รับเงินสูงสุด 20 โทเคนเมื่อดาวนโหลดครบ 10 ไฟล์

4. ลำดับการดาวนโหลดไฟล์ A จะเป็นฝ่ายเริ่มการดาวนโหลดก่อน เมื่อ A ดาวนโหลดเสร็จ B และ C จึงสามารถดาวนโหลดต่อได้ ด้วยความเร็วที่ลดลง ตามลำดับ

⁴ โทเคน (Token) คือ จำนวนเงินตั้งต้นที่ใช้การลงทุนสร้างแบนด์วิธ (Bandwidth) เพื่อแลกกับความเร็วในการดาวนโหลดไฟล์ โดย 1 โทเคน เท่ากับ 0.25 บาท

การคำนวณผลตอบแทน

ผลตอบแทนที่ได้รับต่อรอบ คือ (เงินตั้งต้น - X_i) + จำนวนเงินที่ได้รับจากการดาวน์โหลดไฟล์ส่วนตัว โดยที่ X_i คือ จำนวนเงินที่ลงทุนสร้างแบนด์วิธของคนที่ i ($i = \{A, B, C\}$)

3.2 คำอธิบายและการตีความเกมการทดลอง

เกมดาวน์โหลดไฟล์” เป็นการจำลองสถานการณ์การใช้น้ำในระบบชลประทานที่เกิดขึ้นจริงในภาคเกษตรกรรม โดยเปรียบผู้เล่น 3 คน (A B และC) กับผู้ใช้น้ำในลำดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยผู้เล่นแต่ละคนต้องร่วมลงทุนเงินด้วยโทเคนเพื่อสร้างแบนด์วิธ (mbps) ในการเก็บความเร็วเพื่อใช้ในการดาวน์โหลดไฟล์ส่วนตัว ซึ่งเปรียบได้กับการร่วมกันลงทุนแรงงานหรือทรัพยากรสร้างแหล่งเก็บน้ำ เช่น ฝายชะลอน้ำหรือระบบชลประทานชุมชน

ลำดับการดาวน์โหลด คือ A มีสิทธิ์ดาวน์โหลดเป็นคนแรก ตามด้วย B และC ตามลำดับ เปรียบเหมือนกับลำดับการใช้น้ำในสถานการณ์จริง ซึ่งผู้ที่อยู่ต้นน้ำสามารถใช้น้ำได้ก่อน ทั้งนี้ การดาวน์โหลดจะเริ่มได้เมื่อกลุ่มมีแบนด์วิธรวมอย่างน้อย 25 mbps หรือต้องมีเงินลงทุนรวมของกลุ่มตั้งแต่ 18 โทเคนขึ้นไป แสดงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ใช้น้ำไม่สามารถจัดการทรัพยากรเพียงลำพังได้ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือในการลงทุนและใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพร่วมกัน

3.3 การจัดกลุ่มการทดลอง

ผู้วิจัยจะแบ่งการทดลองออกเป็นทั้งหมด 3 เซสชัน (Session) โดยในแต่ละเซสชันผู้เล่นจะทำการตัดสินใจทั้งหมด 20 รอบ แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 (รอบที่ 1-10) คือ กลุ่มควบคุม (Control Group) และ ช่วงที่ 2 (รอบที่ 11-20) คือกลุ่มทดลองภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน ดังตารางที่ 1 มีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มควบคุม (Control Group)

ผู้เล่นทุกคนเป็นอิสระ ไม่มีการควบคุมใดๆ และไม่รู้ระดับการลงทุนรวมที่เหมาะสมสำหรับสังคม (Social optimum) โดยผู้เล่นต้องตัดสินใจลงทุนในแบนด์วิธและดาวน์โหลดไฟล์โดยไม่มีการสื่อสารกัน

กลุ่มทดลองจากกฎภายใน โดยมีการสื่อสารภายในกลุ่ม (Endogenous with Communication Treatment)

มีการแจ้งระดับการลงทุนรวมที่เหมาะสมสำหรับสังคม (Social Optimum) คือ 23 โทเคน หลังจากนั้นให้เวลาในการสื่อสารกันผ่านแชท เพื่อหารือและตัดสินใจลงคะแนนเสียงโหวต ทั้งนี้จะแบ่งการโหวตออกเป็นทั้งหมด 2 ส่วน คือ ส่วนที่1 การโหวตหาระดับการลงทุนรวมเพื่อสร้างแบนด์วิธ (โทเคน) และส่วนที่ 2 การโหวตเพื่อหาจำนวนไฟล์ดาวน์โหลดส่วนตัวของแต่ละคน (ไฟล์) โดยใช้การโหวตแบบมัธยฐาน (median vote) หลังจากทุกคนทราบผลโหวตของกลุ่มแล้วจึงเริ่มทำการตัดสินใจลงทุนในแบนด์วิธและดาวน์โหลดไฟล์ส่วนตัว จากนั้นจะมีการสุ่มตรวจด้วยความน่าจะเป็นในการโดนสุ่มตรวจ (Monitoring Probability) 10% ซึ่งค่าปรับสำหรับการไม่ปฏิบัติตามกฎ คือ 10.3 โทเคน

กลุ่มทดลองจากกฎภายใน โดยไม่มีการสื่อสารภายในกลุ่ม (Endogenous with Non-Communication Treatment)

กลุ่มนี้จะเหมือนกับกลุ่มควบคุมจากภายใน โดยมีการสื่อสารภายในกลุ่มทุกประการ เว้นแต่ไม่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้

กลุ่มทดลองจากกฎภายนอก (Exogenous Rule)

มีการแจ้งระดับการลงทุนรวมที่เหมาะสมสำหรับสังคม (Social Optimum) คือ 23 โทเคน และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการลงทุนสร้างแบนด์วิธ ดาวน์โหลดไฟล์ โดยใช้ผลโหวตที่ได้จากกลุ่มควบคุมภายใน โดยมีการสื่อสารภายในกลุ่ม (Endogenous with Communication Treatment) หลังจากผู้เล่นทุกคนทราบกฎแล้วจึงเริ่มตัดสินใจลงทุนในแบนด์วิธและดาวน์โหลดไฟล์ส่วนตัว โดยมีความน่าจะเป็นในการสุ่มตรวจ 10% ซึ่งค่าปรับสำหรับการไม่ปฏิบัติตามกฎคือ 10.3 โทเคน

ตารางที่ 1 : แสดงโครงสร้างการทดลองแต่ละ Session และจำนวนผู้เล่น

Session	รอบที่ 1-10	รอบที่ 11-20	จำนวนผู้เล่น (คน)
1	Control	Endogenous with communication Treatment	30
2	Control	Endogenous with Noncommunication Treatment	21
3	Control	Exogenous Rule	30

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่

1. การวิเคราะห์ผลของการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร โดยใช้การวิเคราะห์แบบ Panel Data ด้วย Random Effects Model เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจของผู้เล่นในกลุ่มควบคุม

2. การวิเคราะห์ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎ โดยใช้แบบจำลองโลจิสติก (Logistic Regression) ในการวิเคราะห์กลุ่มทดลอง เพื่อเปรียบเทียบผลของกฎภายใน กฎภายนอก และการมีสื่อสื่อสาร ต่อความน่าจะเป็นในการปฏิบัติตามกฎ (Compliance)

ตารางที่ 2 : แสดงคำอธิบายตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ตัวแปร	คำอธิบายตัวแปร
Compliance	ตัวแปรไบนารีที่ระบุว่าผู้เล่นปฏิบัติตามกฎหรือไม่ (1 = ปฏิบัติตาม, 0 = ไม่ปฏิบัติตาม)
Treatment 1	กลุ่มทดลองภายใต้กฎภายใน โดยมีการสื่อสารภายในกลุ่ม
Treatment 2	กลุ่มทดลองภายใต้กฎภายใน โดยไม่มีการสื่อสารภายในกลุ่ม
Treatment 3	กลุ่มทดลองภายใต้กฎภายนอก
Role 1	ผู้เล่นลำดับที่หนึ่ง
Role 2	ผู้เล่นลำดับที่สอง
Role 3	ผู้เล่นลำดับที่สาม
Investment	จำนวนโทเคนที่ผู้เล่นลงทุนในการสร้างแบนด์วิธ
Download	จำนวนไฟล์ที่ผู้เล่นดาวน์โหลดได้ในแต่ละรอบ
Period	รอบการเล่น (1-20)
Checked	ตัวแปรไบนารีที่ระบุว่าผู้เล่นถูกสุ่มตรวจหรือไม่ (1 = ถูกตรวจ, 0 = ไม่ถูกตรวจ)
Sum_Download	จำนวนไฟล์รวมของทั้งกลุ่มที่สามารถดาวน์โหลดได้ในแต่ละรอบ

ผลการวิจัย

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทดลอง โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1. การวิเคราะห์พฤติกรรมความร่วมมือระหว่างกลุ่มควบคุม (Control Group) และ กลุ่มทดลอง (Treatment) 2. การวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มควบคุม (Control Group) และ 3. การวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มทดลอง (Treatment)

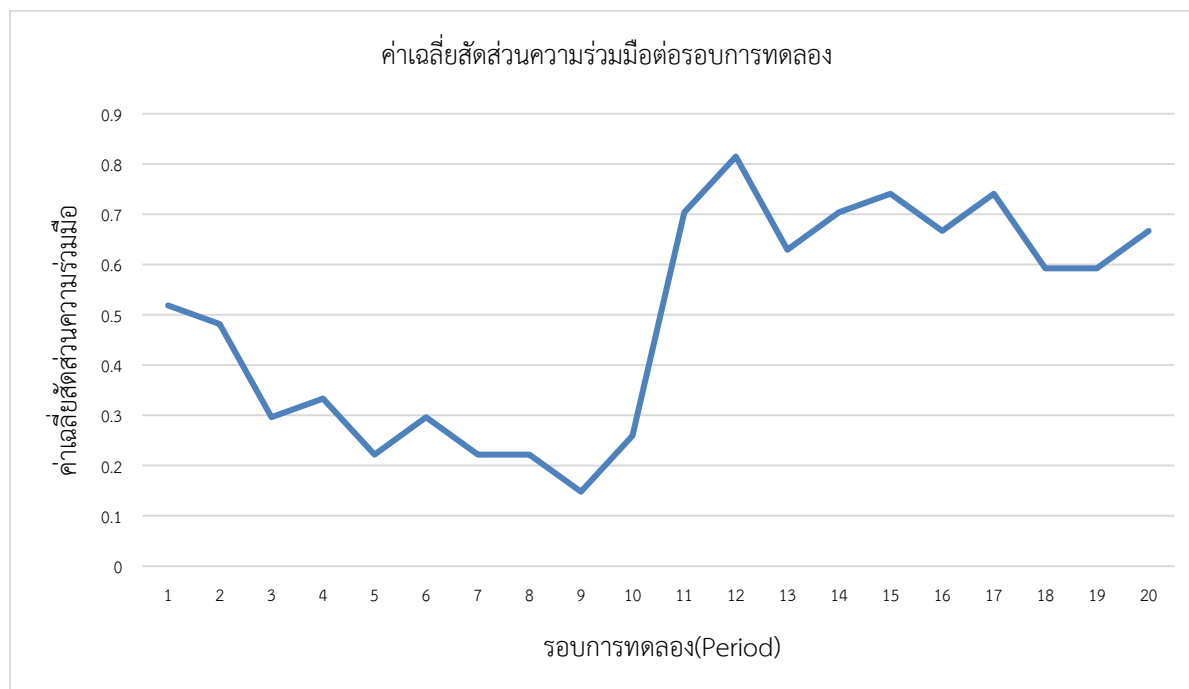
1. การวิเคราะห์พฤติกรรมความร่วมมือระหว่างกลุ่มควบคุม (Control Group) และกลุ่มทดลอง (Treatment)

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ภาพรวมระดับความร่วมมือของผู้เล่นภายใต้เงื่อนไขการทดลองที่แตกต่างกัน ระหว่างกลุ่มควบคุม (Control Group) ซึ่งไม่มีการแทรกแซงใด ๆ กับ กลุ่มทดลอง (Treatment) ที่ได้รับการแทรกแซงในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การมีสื่อสื่อสาร การร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม และการควบคุมจากภายนอก

จากกติกาพื้นฐานของการทดลอง ความร่วมมือของกลุ่มจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เล่นในกลุ่มมี “ผลการลงทุนรวมตั้งแต่ 18 โทเค้นขึ้นไป ภายในรอบนั้น ๆ” ซึ่งเป็นเงื่อนไขการลงทุนรวมขั้นต่ำเพื่อให้ผู้เล่นสามารถดาวน์โหลดไฟล์ส่วนตัวได้ ดังนั้นในการวิเคราะห์พฤติกรรมความร่วมมือนี้ หากในรอบการเล่นใดที่กลุ่มมีระดับการลงทุนรวมตั้งแต่ 18 โทเค้นขึ้นไป จะถือว่า “เกิดความร่วมมือ” ในขณะที่หากมีระดับการลงทุนรวมน้อยกว่า 18 โทเค้น จะถือว่า “ไม่เกิดความร่วมมือ”

จากภาพที่ 1 ได้แสดงแนวโน้มของค่าเฉลี่ยสัดส่วนความร่วมมือต่อรอบการทดลอง 20 รอบ โดยจะสังเกตได้ว่าในช่วง 10 รอบแรก (Control Group) มีระดับความร่วมมืออยู่ในระดับกลางจนถึงต่ำ แต่เมื่อเข้าสู่รอบการเล่นช่วง 10 รอบหลัง (Treatment) พบว่าระดับความร่วมมือเริ่มสูงขึ้นและมีความเสถียรมากกว่าช่วงต้น

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า ระดับความร่วมมือของกลุ่มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนจากช่วงที่ไม่มีการแทรกแซงใด ๆ (54.07%) ไปยังช่วงที่มีการแทรกแซงต่าง ๆ ในกลุ่ม Treatment (83.70%) ซึ่งสะท้อนถึงการแทรกแซงหรือมาตรการกำกับดูแลต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม หรือการควบคุมจากภายนอก ซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมความร่วมมือกันมากขึ้นในกลุ่มผู้เล่น และเพื่อทดสอบความแตกต่างทางสถิติระหว่าง 2 ช่วงนี้ จากตารางที่ 4 ได้แสดงผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของความร่วมมือระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองด้วยแบบจำลอง Fixed Effects Regression เพื่อควบคุมความแตกต่างเฉพาะตัวของผู้เล่น ที่มีข้อมูลลักษณะ Panel Data พบว่า ตัวแปรตัวแทนช่วงเวลาการทดลอง (Time) ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วง Control (รอบที่ 1-10) และช่วง Treatment (รอบที่ 11-20) มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ หลังจากมีการแทรกแซงในช่วง Treatment ระดับความร่วมมือของผู้เล่นเพิ่มขึ้นเฉลี่ยประมาณ 29.6% เมื่อเทียบกับช่วง Control อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ภาพที่ 1 แสดงกราฟค่าเฉลี่ยสัดส่วนความร่วมมือต่อรอบการทดลอง

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ตารางที่ 3 : แสดงความถี่และสัดส่วนของพฤติกรรมความร่วมมือในแต่ละช่วงการทดลอง

รอบการทดลอง	ไม่เกิดร่วมมือ	ความร่วมมือ	รวม (รอบ)	ร้อยละความร่วมมือ
1-10 (Control Group)	372	438	810	54.07%
11-20 (Treatment)	132	678	810	83.70%
รวมทั้งหมด	504	1,116	1,620	68.89%

ตารางที่ 4 : แสดงผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของพฤติกรรมความร่วมมือระหว่าง Control และ Treatment

Dependent variable: Cooperation				
Variables	Coefficients	Robust Standard Error	t-value	P-value
Time (11-20)	0.2963	0.038	7.81	0.000***
Statistic		Value		
Within R-squared		0.127		
Observations		1,620		

หมายเหตุ (1) ***, **, * แสดงถึงการมีระดับนัยสำคัญ (significance) 0.01, 0.05 และ 0.1 ตามลำดับ

(2) Number of group (Individuals) = 81 และ ค่า rho = 0.2103

(3) Fixed Effects Model โดยปรับ SE แบบ cluster ที่ระดับบุคคล (ID)

2. การวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มควบคุม (Control Group)

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เล่นในกลุ่มควบคุม⁵ ซึ่งไม่มีการแทรกแซงหรือกำกับใด ๆ ในบริบทของการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร โดยมีเป้าหมาย เพื่อศึกษาผลของการเข้าถึงทรัพยากรร่วมกันผ่านบทบาทของผู้เล่นแต่ละลำดับ (A, B และ C) โดยใช้การวิเคราะห์แบบ Panel Data ด้วย Random Effects Model เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อจำนวนไฟล์ที่ผู้เล่นสามารถดาวน์โหลดได้ ซึ่งจะสะท้อนถึงพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของผู้เล่น ในกรณีที่มีการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่สมมาตร

ผลการวิเคราะห์ ดังตารางที่ 5 พบว่า ตัวแปร ผลรวมจำนวนไฟล์ที่กลุ่มสามารถดาวน์โหลดได้ (Sum_download) มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ต่อจำนวนไฟล์ที่ผู้เล่นแต่ละคนดาวน์โหลดได้ในแต่ละรอบ (Download) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.370 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อกลุ่มมีทรัพยากรส่วนรวมมากขึ้น ก็มีแนวโน้มที่ผู้เล่นจะเข้าถึงและใช้ทรัพยากรนั้นได้มากขึ้นตามไปด้วย ในทางตรงกันข้าม ตัวแปร Role 2 (ผู้เล่นลำดับที่สอง) และ Role 3 (ผู้เล่นลำดับสุดท้าย) มีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ -1.056 และ -3.022 ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อเสียเปรียบจากลำดับในการเข้าถึงทรัพยากร กล่าวคือ ผู้เล่นที่อยู่ลำดับท้ายมีแนวโน้มที่จะได้ใช้ทรัพยากรน้อยกว่าผู้เล่นลำดับต้น (Role 1) นอกจากนี้ ตัวแปร Period หรือ รอบการเล่นของเกม มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.031 สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการปรับตัวหรือเรียนรู้ของผู้เล่นเมื่อเกมดำเนินไปหลายรอบ

⁵ ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบ Wilcoxon rank-sum test เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของพฤติกรรมการดาวน์โหลดไฟล์ของผู้เล่นในกลุ่มควบคุม (Control) ทั้ง 3 Session พบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่าง Session1 และ Session2 , ระหว่าง Session2 และ Session3 ขณะที่ ระหว่าง Session1 และ Session 3 พบความแตกต่างเล็กน้อยที่ระดับนัยสำคัญ 0.1 จึงสามารถสรุปได้ว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างในแต่ละ session มีลักษณะพฤติกรรมการดาวน์โหลดที่ค่อนข้างสมดุลกันก่อนเริ่มการแทรกแซงจากกลุ่มทดลอง (Treatment)

สำหรับค่าความเหมาะสมของแบบจำลอง พบว่า ค่า R-squared (Within) เท่ากับ 0.656 ซึ่งแสดงว่าแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลภายในแต่ละบุคคล ได้ประมาณ 65.6% ขณะที่ R-squared (Between) เท่ากับ 0.826 แสดงว่าแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนระหว่างบุคคลได้ 82.6% และ R-squared (Overall) อยู่ที่ 0.723 แสดงให้เห็นว่าโดยรวมแบบจำลองนี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้ทั้งหมด 72.3% นอกจากนี้ค่า rho เท่ากับ 0.179 แสดงว่าสัดส่วนความแปรปรวนของพฤติกรรมการดาวน์โหลดไฟล์ประมาณ 17.9% มาจากความแตกต่างระหว่างผู้เล่นแต่ละคน

ตารางที่ 5 : แสดงผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อจำนวนไฟล์ดาวน์โหลดของผู้เล่น

Dependent variable: Download				หน่วย: ไฟล์
Variables	Coefficients	Robust Standard Error	z	P-value
Sum_download	0.370	0.020	18.32	0.000***
Role 2	-1.056	0.245	-4.32	0.000***
Role 3	-3.022	0.295	-10.24	0.000***
Period	0.064	0.030	2.15	0.031**
Statistic		Value		
R-squared (Within)		0.656		
R-squared (Between)		0.826		
R-squared (Overall)		0.723		

หมายเหตุ (1) ***, **, * แสดงถึงการมีระดับนัยสำคัญ (significance) 0.01, 0.05 และ 0.1 ตามลำดับ

(2) ค่า $\sigma_u = 0.859$, $\sigma_e = 1.842$ และ ค่า $\rho = 0.179$

(3) Random Effects Model โดยปรับ SE แบบ cluster ที่ระดับบุคคล (ID)

3. การวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มทดลอง (Treatment)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มทดลอง ผู้วิจัยเลือกใช้ แบบจำลองโลจิสติก (Logistic Regression) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการปฏิบัติตามกฎ (Compliance) ของผู้เล่นในแต่ละรอบการตัดสินใจ เนื่องจากตัวแปรตาม (Dependent variable) เป็นข้อมูลประเภทไบนารี (Binary outcome) โดยกำหนดค่าเท่ากับ 1 เมื่อผู้เล่นปฏิบัติตามกฎของกลุ่ม และ กำหนดค่าเป็น 0 เมื่อไม่ปฏิบัติตามกฎ

ผลการทดสอบปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการปฏิบัติตามกฎ (Compliance) ของผู้เล่น ดังตารางที่ 6 พบว่า กลุ่มที่ได้รับการแทรกแซงโดย Treatment 2 (Endogenous without Communication) มีแนวโน้มปฏิบัติตามกฎน้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ -0.890 เมื่อเทียบกับกลุ่มอ้างอิง (Treatment 1: Endogenous with Communication) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้ผู้เล่นจะมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์แต่หากขาดการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มอาจส่งผลให้เกิดความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งผลให้การปฏิบัติตามกฎลดลง สำหรับกลุ่มที่ได้รับการแทรกแซงโดย Treatment 3 (Exogenous Rule) พบว่ามีแนวโน้มในการปฏิบัติตามกฎลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีการแทรกแซงโดย Treatment 1 (Endogenous with communication) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ -2.424 ซึ่งสะท้อนว่า การบังคับใช้กฎจากภายนอกโดยที่ผู้เล่นไม่มีส่วนร่วมในการสร้างกฎนั้น อาจทำให้ผู้เล่นรู้สึกขาดความเป็นเจ้าของและลดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาบทบาทของผู้เล่น พบว่า Role 3 (ผู้เล่นลำดับสุดท้าย) มีแนวโน้มปฏิบัติตามกฎน้อยกว่าผู้เล่นต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ -1.064

เนื่องจากผู้เล่นลำดับสุดท้ายมักเผชิญกับข้อเสียเปรียบจากการเข้าทรัพยากรที่ช้ากว่า ในบริบทนี้เป็นกรณีที่ได้ดาวนิโกลดเป็น คนสุดท้าย จึงอาจเหลือไฟล์ดาวนิโกลดน้อยหรือไม่เหลือเลย ส่งผลให้ไม่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าจากการลงทุนในรอบก่อน และเลือกละเมิดกฎในรอบถัดไป

นอกจากนี้ ยังพบว่า ตัวแปร Period มีผลเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 สะท้อนถึงแรงจูงใจที่ลดลง เมื่อเวลาผ่านไป ในขณะที่ตัวแปร Checked (การสุ่มตรวจสอบ) และ Role 2 (ผู้เล่นลำดับที่สอง) ไม่มีผลที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ต่อความน่าจะเป็นในการปฏิบัติตามกฎ

ทั้งนี้ ค่าสถิติของแบบจำลอง ค่า $\sigma_u = 1.7405$ และค่า $\rho = 0.4794$ แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนความแปรปรวน ของพฤติกรรมปฏิบัติตามกฎประมาณ 47.9% มาจากความแตกต่างระหว่างผู้เล่นแต่ละคน และจากการทำนายพฤติกรรม การปฏิบัติตามกฎ พบว่า แบบจำลองสามารถทำนายได้อย่างถูกต้อง (Accuracy) ร้อยละ 65.43 มีค่า Sensitivity ที่แสดงว่า แบบจำลองสามารถจับกลุ่มที่ปฏิบัติตามกฎได้ ร้อยละ 68.66 และ Specificity ที่แสดงว่าแบบจำลองสามารถจับกลุ่มที่ไม่ ปฏิบัติตามได้ ร้อยละ 61.99 ในขณะที่ค่า Precision อยู่ที่ร้อยละ 65.83 และ F1-score ร้อยละ 67.21 ซึ่งแสดงถึง ความสามารถของแบบจำลองในการแยกแยะระหว่างกลุ่มผู้ปฏิบัติตามและไม่ปฏิบัติตามกฎได้ในระดับปานกลาง และมีความ สมดุลระหว่างความแม่นยำและความครอบคลุมของการทำนาย

นอกจากนี้ จากการทดสอบสมมติฐานโดยใช้ Wilcoxon rank sum test เพื่อเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตามกฎ (Compliance) ระหว่างกลุ่มทดลอง (Treatment) ต่าง ๆ ในช่วงรอบที่ 11-20 พบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติระหว่างทุกคู่การเปรียบเทียบ ดังนี้

1. การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลอง 1 และ กลุ่มทดลอง 2 พบว่ามีค่าสถิติ Z เท่ากับ 3.117 และ p-value = 0.0018 โดยกลุ่มทดลอง 1 มีระดับการปฏิบัติตามกฎสูงกว่ากลุ่มทดลอง 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
2. การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลอง 1 และ กลุ่มทดลอง 3 พบว่ามีค่าสถิติ Z เท่ากับ 8.730 และ p-value = 0.0000 โดยกลุ่มทดลอง 1 มีระดับการปฏิบัติตามกฎสูงกว่ากลุ่มทดลอง 3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
3. การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลอง 2 และ กลุ่มทดลอง 3 พบว่ามีค่าสถิติ Z เท่ากับ 4.975 และ p-value = 0.0000 โดยกลุ่มทดลอง 2 มีระดับการปฏิบัติตามกฎสูงกว่ากลุ่มทดลอง 3 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 6 : แสดงผลวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าจะเป็นในการปฏิบัติตามกฎของผู้เล่น

Dependent variable: Compliance				
Variable	Coefficient	Robust Standard Error	z	P-value
Treatment 2	-0.890	0.538	-1.65	0.098*
Treatment 3	-2.424	0.570	-4.25	0.000***
Role 2	0.248	0.521	0.48	0.634
Role 3	-1.064	0.551	-1.93	0.054*
Checked	-0.022	0.319	-0.07	0.946
Period	-0.106	0.041	-2.64	0.008***

หมายเหตุ (1) ***, **, * แสดงถึงการมีระดับนัยสำคัญ (significance) 0.01, 0.05 และ 0.1 ตามลำดับ

(2) จำนวนการสังเกต (Obs) = 810 , ค่า $\sigma_u = 1.7405$ และ $\rho = 0.4794$

(3) Random Effects Logistic Regression โดยปรับ SE แบบ cluster ที่ระดับบุคคล (ID)

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วม ภายใต้บริบทของการเข้าถึงที่ไม่สมมาตร ผ่านการทดลองในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ด้วย “เกมดาวนโหลดไฟล์” ซึ่งจำลองสถานการณ์การใช้น้ำในระบบชลประทาน มีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 81 คน ที่ถูกสุ่มเข้าร่วมในกลุ่มทดลองต่าง ๆ ได้แก่ 1. กลุ่มทดลองที่ 1: การใช้กฎภายใน โดยมีการสื่อสารภายในกลุ่ม (Treatment 1: Endogenous with Communication Treatment) 2. กลุ่มทดลองที่ 2 : การใช้กฎภายใน โดยไม่มีการสื่อสารภายในกลุ่ม (Treatment 2: Endogenous without Communication Treatment) และ 3. กลุ่มทดลองที่ 3: การใช้กฎภายนอก (Treatment 3: Endogenous Rule)

ผลการศึกษาพบว่า ระดับความร่วมมือของกลุ่มผู้เล่นเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หลังจากมีการแทรกแซงต่าง ๆ ได้แก่ การมีการสื่อสารภายในกลุ่ม การกำหนดกฎร่วมกัน หรือการบังคับใช้กฎจากภายนอก โดยมีระดับความร่วมมือเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 54.07% ในช่วงควบคุม (Control) เป็น 83.70% ในช่วงที่มีการแทรกแซง (Treatment) ซึ่งผลดังกล่าวสอดคล้องแนวคิดของ Ostrom (1990) ที่ชี้ว่าการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการออกแบบกฎเกณฑ์สามารถส่งเสริมความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับผลของลำดับการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่สมมาตร การวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงกลุ่มควบคุม (รอบที่ 1-10) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากร โดยผู้เล่นลำดับต้น (Role 1) มักสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรได้มากกว่าผู้เล่นลำดับกลาง (Role 2) และผู้เล่นลำดับท้าย (Role 3) โดยเฉพาะผู้เล่นลำดับท้าย (Role 3) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ -3.022 แสดงถึงผลกระทบด้านลบจากการเข้าถึงทรัพยากรได้ช้าและได้รับทรัพยากรอย่างไม่เพียงพอ ซึ่งลักษณะความไม่สมมาตรดังกล่าวอาจส่งผลให้ผู้เล่นที่ได้รับประโยชน์น้อยขาดแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือในรอบถัด ๆ ไป

จากการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติตามกฎระหว่างกลุ่มทดลอง พบว่ากลุ่มทดลองที่ 1 (Endogenous with Communication Treatment) มีแนวโน้มในการปฏิบัติตามกฎสูงกว่ากลุ่มทดลองที่ 2 (Endogenous without Communication Treatment) และกลุ่มทดลองที่ 3 (Endogenous Rule) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 และ 0.01 ตามลำดับ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Ostrom (1990) ที่ระบุว่า เมื่อผู้ใช้ทรัพยากรมีส่วนร่วมในการออกแบบกฎเกณฑ์ พวกเขาจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเคารพในกฎนั้นมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้ทรัพยากรในระยะยาวมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้งานของ Abatayo and Lynham (2016) และ Otto and Wechsung (2014) ยังพบว่า การสื่อสารนำไปสู่การตั้งทรัพยากรมาใช้ที่ลดลง และเพิ่มระดับการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สูงขึ้น อีกทั้งงานวิจัยของ Ostrom (1994) ยังพบว่าชุมชนที่มีช่องทางการสื่อสารที่แข็งแกร่งจะมีแนวโน้มในการจัดการทรัพยากรได้ดีกว่าชุมชนที่ขาดการสื่อสารหรือความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งสนับสนุนว่า การสื่อสารไม่ได้เป็นเพียงช่องทางใช้ในการแบ่งปันข้อมูลกัน แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยสร้างความไว้วางใจ ข้อตกลงร่วมกัน และแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎ

โดยสรุป ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการออกแบบกฎเกณฑ์และการสื่อสารภายในกลุ่ม ซึ่งสามารถช่วยส่งเสริมความร่วมมือและการปฏิบัติตามกฎในการใช้ทรัพยากรร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในบริบทของการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่สมมาตร ทั้งนี้ การออกแบบกลไกที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้ทรัพยากรมีส่วนร่วมในการสื่อสารและร่วมกันกำหนดกติกา จึงอาจเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า การกำหนดกฎโดยผู้ใช้เอง สามารถส่งเสริมพฤติกรรมความร่วมมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ทรัพยากรในการออกแบบกติกา เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและเพิ่มแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังควรคำนึงถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น ความแตกต่างตามลำดับการใช้งานหรือสถานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมความร่วมมือของผู้ใช้ ทั้งนี้การจัดสรรทรัพยากรจึงควรออกแบบให้เกิดความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ เช่น การกำหนดสิทธิหรือโควตาที่คำนึงถึงความเท่าเทียมของแต่ละกลุ่ม

2. ข้อจำกัดทางการศึกษา

เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณและเวลา ทำให้การศึกษานี้มีจำนวนผู้เข้าร่วมการทดลองเพียงแค่ 81 คน ซึ่งส่งผลให้ขนาดตัวอย่างในแต่ละกลุ่มการทดลองค่อนข้างเล็ก โดยเฉพาะเมื่อต้องแบ่งกลุ่มตามบทบาทและเงื่อนไขการทดลอง ทำให้บางกลุ่มมีจำนวนตัวอย่างน้อย แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้มีการออกแบบการทดลองให้ครอบคลุมทุกประเด็นเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

นอกจากนี้การทดลองนี้เป็นการทดลองในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนพฤติกรรมจริงในสถานการณ์ภาคสนามได้ทั้งหมด เนื่องจากความซับซ้อนและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ในสถานการณ์จริงอาจมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรร่วมมากกว่าการจำลองสถานการณ์ในเกมการทดลอง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

การวิจัยในอนาคตควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายมากขึ้น เช่น กลุ่มเกษตรกรหรือผู้ใช้ทรัพยากรในชุมชนจริง เพื่อสะท้อนพฤติกรรมในสถานการณ์จริงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสำรวจเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยการใช้การสื่อสารแบบพบหน้า (Face-to-Face) ซึ่งอาจเพิ่มความร่วมมือในกลุ่มมากกว่าการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ รวมถึงอาจพิจารณาทดลองภายใต้เงื่อนไขที่ซับซ้อนขึ้น เช่น ภาวะทรัพยากรขาดแคลน การแข่งขันสูง หรือการมีบทลงโทษรุนแรง นอกจากนี้ การศึกษาระยะยาวที่มีรอบการทดลองมากขึ้นจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมจากความคุ้นชินหรือการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ของผู้เล่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ประเสริฐศักดิ์ มั่งอณะ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. (2563). การสร้างฝ่ายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤตขาดแคลนน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านหนองกองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 5(3), 133-144.
- พระปกาวิน ฐานตโตโร สุขประเสริฐ. (2564). การจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 3(1), 59-71.
- สุจิตรา สามัคคีธรรม, สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และ สุวิมล ไชยพันธ์พงษ์. (2561). การจัดการทรัพยากรร่วม: แนวคิดทฤษฎีและการประยุกต์ใช้. วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, 31(2), 11-31.
- อดิสร ภู่อาระ. (2564). การจัดการทรัพยากรร่วม. วารสารวิเทศศึกษา, 11(2), 93-114.
- อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. (2560). การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4(2), 211-22
- Abatayo, A. L., & Lynham, J. (2016). Endogenous vs. exogenous regulations in the commons. *Journal of Environmental Economics and Management*, 76, 51-66.
- Daisaku Shimada. (2014). External impacts on traditional commons and present-day changes: a case study of iriai forests in Yamaguni district, Kyoto, Japan. *Ecological Economics*, 8, 207-235.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243-1248.

- Janssen, M. A., Anderies, J. M., & Joshi, S. R. (2011). **Coordination and cooperation in asymmetric commons dilemmas**. *Experimental Economics*, 14(4), 547-566.
- Janssen, M. A., Bousquet, F., Cardenas, J.-C., Castillo, D., & Worrapimphong, K. (2013). **Breaking the elected rules in a field experiment on forestry resources**. *Ecological Economics*, 90, 132-139.
- Mancur Olson. (1965). **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**. Harvard University Press.
- Ostrom, E. (1990). **Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action**. Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (1994). **Rules, Games, and Common-Pool Resources**. University of Michigan Press.
- Ostrom, E. (2000). **Reformulating the commons**. *Swiss Political Science Review*, 6(1), 29-52.
- Otto, I. M., & Wechsung, F. (2014). **The effects of rules and communication in a behavioral irrigation experiment with power asymmetries carried out in North China**. *Ecological Economics*, 99, 10-20.

บทความวิจัย/บทความวิชาการ

บทบาทของกลุ่มคนในท้องที่ต่อการสร้างภาพจำของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต

The Role of “Men on the Spot” in Shaping the Stereotype of King Thibaw and Queen Supayalat

ณัฐชลิตา นิลเขียว¹

บทคัดย่อ

พระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต กษัตริย์และราชินีองค์สุดท้ายของพม่ามักได้รับการกล่าวถึงในแง่ลบ เอกสารบันทึกร่วมสมัยมักให้ภาพลักษณ์ว่าทั้งสองพระองค์เป็นผู้ปกครองที่โหดร้าย ไม่สนใจการบริหารบ้านเมือง และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พม่าต้องพ่ายแพ้แก่อังกฤษใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของชุดข้อมูลเหล่านี้คือเป็นข้อมูลที่ล้วนมาจากคำบอกเล่าและบันทึกร่วมสมัยของชาวตะวันตกที่พำนักในพม่าตอนบน เนื่องจากภายหลังการถอนตัวของผู้แทนรัฐบาลอังกฤษประจำกรุงมัณฑะเลย์ใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) อังกฤษและพม่าจึงไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน สถานการณ์ข้างต้นเปิดโอกาสให้กลุ่มคนในท้องที่ (men on the spot) ซึ่งเป็นชาวตะวันตกที่พำนักหรือเดินทางไปยังพม่าตอนบนในช่วงดังกล่าว ก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับราชสำนักพม่าในรัชสมัยพระเจ้าธีบอ เอกสารและคำบอกเล่าจากชาวตะวันตกกลายเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าช่วงปลายราชวงศ์คองบอง โดยเฉพาะเมื่อหลักฐานท้องถิ่นร่วมสมัยที่บันทึกโดยชาวพม่ามีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่ถูกทำลายไป บทความนี้ต้องการนำเสนอว่าข้อจำกัดด้านหลักฐานข้างต้นมีส่วนสำคัญต่อการสร้างภาพจำ (stereotype) ของราชวงศ์พม่า โดยเฉพาะพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต โดยมุ่งศึกษาบริบททางการเมืองระหว่างอังกฤษกับพม่าก่อนการยึดพม่าตอนบนใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนในท้องที่ เช่น พ่อค้า นักสำรวจ กงสุล ก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทในฐานะแหล่งข้อมูลภายในของพม่าตอนบน คนกลุ่มนี้ใช้สถานการณ์ที่อังกฤษไม่มีผู้แทนรัฐบาลในพม่าตอนบน “สร้างเรื่อง” ผ่านการรายงานข้อมูลเพื่อกดดันให้รัฐบาลอังกฤษเข้าแทรกแซงในพม่าตอนบน การรายงานข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างคำอธิบายความชอบธรรมของการขยายอาณานิคมของอังกฤษ ซึ่งข้อมูลจากเหล่านักเขียนในท้องที่ไม่เพียงแต่มีอิทธิพลทางความคิดต่อคนร่วมสมัย แต่ยังส่งผลต่อการรับรู้ของคนในภายหลังเกี่ยวกับราชสำนักพม่าในสมัยพระเจ้าธีบอด้วย และการศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์ของราชสำนักพม่าจึงเป็นตัวอย่างที่ดีของความจำเป็นในการวิพากษ์ข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พม่าในช่วงก่อนสมัยอาณานิคมที่จำเป็นต้องพึ่งพาเอกสารของชาวตะวันตก

คำสำคัญ: กลุ่มคนในท้องที่ พระเจ้าธีบอ พระนางศุภยาลัต

Abstract

King Thibaw and Queen Supayalat, the last king and queen of Burma, have often been portrayed negatively by contemporary Western accounts as tyrannical rulers and held responsible for the fall of the Burmese Kingdom in 1885. However, while assessing available documents regarding the late Konbaung period, one should note that they are mainly from contemporary records narrated or written by Westerners living in Upper Burma at that time. Since the withdrawal of the British Residency from Upper Burma in 1879, the British had not had any diplomatic relationship with the Burmese. This event created a political vacuum that opened the way for the “Men on the Spot” or Westerners living in or travelling to

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Upper Burma at that time, to become a critical source of information about the Burmese court during the reign of King Thibaw, particularly when there was little local evidence since most of it had been destroyed. This article shows that limitations of evidence played a crucial role in creating the negative stereotype of Burmese monarchs, especially King Thibaw and Queen Supayalat. It will focus on the political context between the British and the Burmese before Britain's annexation of Upper Burma in 1885 that opened the way for men on the spot, such as merchants, explorers, and consuls, who acted as the main source of information about the Burmese. They made use of the situation when Britain did not have any official representatives in the Burmese Kingdom to "fabricate" stories about the tyrannical Burmese to impel and justify British intervention in Upper Burma. Information from the men on the spot had not only influenced contemporary perspectives about the Burmese but also shaped the understanding of the Burmese monarchy, particularly King Thibaw and Queen Supayalat, for subsequent generations. Furthermore, by studying the process of stereotyping the Burmese monarch it highlights the importance of analysing evidence relating to the Burmese in pre-colonial period which heavily relied on the Western accounts.

Keywords: *Men on the Spot, King Thibaw, Queen Supayalat*

บทนำ

การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับราชวงศ์สุดท้ายของพม่าหรือราชวงศ์คองบอง (Konbaung, ค.ศ. 1752-1885 / พ.ศ. 2295-2428) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวในรัชสมัยของพระเจ้าธีบอ (Thibaw Min, ครองราชย์ ค.ศ. 1878-1885 / พ.ศ. 2421-2428) ในสื่อต่าง ๆ มักเป็นไปในแง่ลบ ในกรณีของประเทศไทยมีการผลิตงานเขียนและสื่อโทรทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต (Supayalat) ในฐานะ “ตัวร้าย” ที่ทำให้ราชอาณาจักรพม่าล่มสลาย เช่น ละครโทรทัศน์เรื่องเพลิงพระนาง (ออกฉายครั้งแรกใน ค.ศ. 1996 / พ.ศ. 2539 และครั้งที่สองใน ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) ละครโทรทัศน์เรื่องรากนครา (ออกฉายครั้งแรกใน ค.ศ. 2000 / พ.ศ. 2543 และครั้งที่สองใน ค.ศ. 2017 / พ.ศ. 2560) โดยดัดแปลงมาจากนวนิยายชื่อเดียวกันที่ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) แม้ว่าชื่อตัวละครจะถูกดัดแปลงเพื่อหลีกเลี่ยงการพาดพิงถึงบุคคลจริง แต่ผู้รับชมก็สามารถเข้าใจได้ว่าละครทั้งสองเรื่องกำลังเล่าถึงราชสำนักพม่าในสมัยพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตในทางลบอย่างง่ายดาย เพราะฉากในละครต่างอ้างอิงจากศิลปวัฒนธรรมของพม่าอย่างชัดเจน โดยบทละครโทรทัศน์ทั้งสองเรื่องได้อ้างอิงเนื้อหาจากหนังสือ *พม่าเสียเมือง* ผลงานของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519) ซึ่งเป็นหนังสือภาษาไทยเล่มสำคัญที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับปลายราชวงศ์คองบอง แม้ผู้เขียนจะกล่าวในคำนำของหนังสือถึงข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้เป็นฐานในการเขียนงานชิ้นนี้ว่ามาจากเอกสารหลักฐานของฝ่ายตะวันตกเป็นหลัก แต่ก็ได้รับความตั้งใจที่จะเขียนงานชิ้นนี้ด้วยใจเป็นกลางว่า “...เรื่องพม่าเสียเมืองนี้ ผมได้เขียนขึ้นจากบันทึกของชาวอังกฤษที่ได้รู้เห็นเหตุการณ์ในสมัยนั้นหลายเล่ม รายละเอียดเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และราชการในกรุงอังวะนั้นได้จากจดหมายเหตุของคณะทูตอังกฤษที่ไปพม่าในรัชการพระเจ้ามินดง และหนังสืออื่น ๆ ที่ฝรั่งเศสแต่งไว้เกี่ยวกับเรื่องเมืองพม่า จึงเป็นธรรมดาที่หนังสือเล่มนี้อาจเอนเอียงไปทางฝรั่งบ้าง ทั้งที่ตั้งใจในขณะที่เขียนว่า จะเขียนให้เป็นพม่ามากที่สุดเท่าที่คนไทยจะทำได้...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 6) อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาหลักฐานของชาวตะวันตกเป็นหลักก็ทำให้ *พม่าเสียเมือง* ไม่อาจหลีกเลี่ยงการผลิตซ้ำข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตอันเป็นสาระหลักของตัวเอกสารได้ หนังสือเล่มนี้เป็นจุดตั้งต้นที่ทำให้บทความชิ้นนี้ซึ่งต้องการศึกษาผลที่เกิดจากข้อจำกัดของหลักฐานเกี่ยวกับราชสำนักพม่าในรัชสมัยพระเจ้าธีบอ โดยเฉพาะภายใต้บริบทที่ความรู้เกี่ยวกับพม่าสมัยก่อนอาณานิคมมาจากแหล่งข้อมูลเดียวโดยไม่มีหลักฐานอื่น

โดยเฉพาะเอกสารจากทางฝ่ายพม่ามาตรวจสอบได้ ภาพลักษณ์ของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตจึงได้รับการถ่ายทอดและผลิตซ้ำผ่านทัศนะของชาวตะวันตก ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการสร้างภาพจำของทั้งสองพระองค์ต่อผู้คนร่วมสมัย และยังมีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในภายหลังอีกด้วย

การศึกษาประวัติศาสตร์จักรวรรดินิยมในยุคปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการวิเคราะห์นโยบายของรัฐบาลจากส่วนกลางอีกต่อไป งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของกลุ่มคนที่ไม่ใช่ชนชั้นปกครองในรัฐบาลที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการขยายอาณานิคมด้วย บทความ *Imperialism and the Victorians: The Dynamics of Territorial Expansion* (ค.ศ. 1997 / พ.ศ. 2540) โดยจอห์น ดาร์วิน (John Darwin) เสนอว่าการขยายอิทธิพลของจักรวรรดิอังกฤษไม่ได้เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างเป็นแบบแผนหรือมีลักษณะตายตัว หรือเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลอังกฤษทุกสมัยแต่อย่างใด หากแต่มีความหลากหลาย ไม่แน่นอน และขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ดาร์วินได้เน้นย้ำถึงบทบาทของเครือข่ายความร่วมมือในท้องถิ่น หรือ “หัวสะพานในท้องถิ่น” (local bridgehead) ซึ่งอาจมาจากกลุ่มผลประโยชน์ทางการค้าชาวตะวันตก ชาวตะวันตกที่ตั้งถิ่นฐานในดินแดนโพ้นทะเล มิชชันนารี กองสุล หรือการร่วมมือกันของทุกกลุ่ม (Darwin, 1997 : 627) ในมุมมองของดาร์วิน บรรดา “หัวสะพานในท้องถิ่น” สามารถใช้สถานะของการเป็นกลุ่มคนในท้องถิ่นและการมี “ความรู้” และประสบการณ์เกี่ยวกับดินแดนโพ้นทะเลมากกว่ารัฐบาลกลางที่กรุงลอนดอนเพื่อ “สร้างเรื่อง” (fabricate) ให้เกิดการแทรกแซงหรือขยายอาณานิคมได้ ขณะที่รัฐบาลอังกฤษอาจมีบทบาทเป็น “ผู้ตอบสนอง” ต่อแรงกดดันของคนในท้องถิ่นที่เท่านั้น หากใช้ผู้ริเริ่มนโยบายล่าอาณานิคมเหมือนที่เคยเข้าใจกันมาด้วย ข้อเสนอดังกล่าวของดาร์วินช่วยเปิดมุมมองในการศึกษาประวัติศาสตร์จักรวรรดินิยม โดยเน้นบทบาทของกลุ่มคนในพื้นที่ต่อการผลักดันให้เกิดการขยายอาณานิคมของอังกฤษ และทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์จักรวรรดิอังกฤษไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการสำรวจนโยบายมาจากรัฐบาลกลางเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป (Darwin, 1997 : 622)

บทความ *Imperialist Rhetoric and Modern Historiography: The Case of Lower Burma before and after Conquest* (ค.ศ. 1972 / พ.ศ. 2515) โดย ไมเคิล อาดาส (Michael Adas) เป็นงานประวัติศาสตร์อีกหนึ่งชิ้นที่เน้นย้ำถึงบทบาทของ “กลุ่มคนในท้องถิ่น” (men on the spot) อาทิ เจ้าหน้าที่ ข้าราชการ พ่อค้า มิชชันนารี ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในดินแดนอาณานิคม ที่มีส่วนสำคัญต่อการสร้างเรื่องเล่าในดินแดนอาณานิคมซึ่งถูกนำมาใช้ในการสร้างความชอบธรรมแก่การล่าอาณานิคมของอังกฤษ บทความนี้ศึกษาความสำคัญของเอกสารร่วมสมัยของข้าราชการ นักสำรวจ และมิชชันนารีชาวตะวันตกซึ่งเดินทางไปยังดินแดนในเอเชียและแอฟริกาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในการสร้างภาพจำของดินแดนอาณานิคม โดยงานบันทึกของชาวตะวันตกมักมีลักษณะเด่นคือการบันทึกในลักษณะ “before and after” เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างช่วงเวลาก่อนกับหลังการเข้ามาของชาวตะวันตกในอาณานิคมต่าง ๆ บันทึกร่วมสมัยมักให้คำอธิบายดินแดนอาณานิคมก่อนถูกปกครองโดยชาวตะวันตกว่าเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความล้าหลังขาดการพัฒนา สังคมไร้ระเบียบแบบแผนและอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ปกครองท้องถิ่นที่โหดร้าย แต่เมื่อดินแดนเหล่านั้นได้อยู่ใต้การปกครองของชาวตะวันตกก็ได้รับความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างก้าวกระโดด ซึ่งการอธิบายความแตกต่างระหว่างก่อนกับหลังการเข้ามาของชาวตะวันตกนี้ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองชาวตะวันตกซึ่งมี “ภารกิจ” ในการปลดปล่อยผู้คนออกจากระบบเก่าที่ไร้ประสิทธิภาพ อาดาสได้ยกตัวอย่างบันทึกของชาวตะวันตกเกี่ยวกับเมืองพะโค (Pegu) บริเวณพม่าตอนล่าง ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อนที่ดินแดนส่วนนี้จะถูกปกครองโดยอังกฤษ อาดาสชี้ให้เห็นว่าบันทึกส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าเมืองพะโคถูกทำลายโดยกองทัพของพระเจ้าอลองพญา (Alaungpaya, ครองราชย์ ค.ศ. 1752-1760 / พ.ศ. 2295-2303) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์คองบองในทศวรรษ 1750 จนกลายเป็นดินแดนรกร้าง ขาดการดูแล และไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรแม้ว่าจะเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ (Adas, 1972 : 183-184, 187) อาดาสยังอธิบายจุดเริ่มต้นของการบันทึกร่วมสมัยในแนวทาง “before and after” ช่วงก่อนและหลัง

สงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 2 (Second Anglo-Burmese War, ค.ศ. 1852 / พ.ศ. 2395) โดยยกตัวอย่างบันทึกของข้าราชการชาวอังกฤษที่เข้ามาติดต่อกับพม่าตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งระบุว่าชาวมอญที่อาศัยอยู่ในพม่าตอนล่างตกอยู่ใต้ “การปกครองที่โหดร้าย” ของ “ผู้ปกครองทรราชย์” ชาวพม่า ทั้งเรียกร้องให้อังกฤษเข้าแทรกแซงเพื่อปลดปล่อยดินแดนแห่งนี้ซึ่งอุดมไปด้วยผู้คนและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่ออังกฤษให้เป็นอิสระ (Adas, 1972 : 179) อย่างไรก็ตาม อาตาสได้แย้งว่าดินแดนพม่าตอนล่างไม่ได้ถูกละเลยจากกษัตริย์พม่า เนื่องจากมีบันทึกจากข้าราชการชาวพม่าที่รวบรวมไว้ในบันทึกการเก็บรายได้ของราชสำนัก รวมไปถึงเอกสารจากชาวตะวันตกที่เคยเดินทางมายังพม่าตอนล่างก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งระบุว่าดินแดนเหล่านี้เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาอย่างยาวนาน ทั้งได้รับความสนใจจากราชสำนักพม่าอย่างต่อเนื่อง (Adas, 1972 : 180-182) บทความชิ้นนี้ของอาตาสได้ให้แนวทางแก่นักประวัติศาสตร์ที่ใช้เอกสารบันทึกของชาวตะวันตกเป็นหลักฐานชั้นต้นให้วิพากษ์ความน่าเชื่อถือของหลักฐานและเปรียบเทียบกับเอกสารและแหล่งข้อมูลอื่นเพื่อป้องกันการถูกครอบงำโดยแนวคิด “before and after” ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างภาพจำของดินแดนอาณานิคมต่อผู้คนร่วมสมัยและภายหลัง

การขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ (eyewitness) เป็นอีกข้อจำกัดสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าช่วงก่อนถูกอังกฤษยึดครอง เนื่องจากการบันทึกและเอกสารจากหน่วยงานท้องถิ่นของพม่ามีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้ เอกสารบันทึกของพม่าส่วนใหญ่มักถูกบันทึกไว้ในรูปแบบของคัมภีร์ใบลาน (Myint-U, 2004 : 4) ซึ่งส่วนใหญ่ได้ถูกทำลายไประหว่างที่กองทัพอังกฤษสามารถเข้ายึดมณฑลในสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 3 (Third Anglo-Burmese War, ค.ศ. 1885 / พ.ศ. 2428) ส่งผลให้การศึกษาศาสตร์พม่าในระยะเวลาต่อมาจำเป็นต้องใช้เอกสารจากฝั่งตะวันตกเป็นหลักเนื่องจากขาดแคลนหลักฐานจากท้องถิ่น ในบริบทของพม่า ผลกระทบจากข้อจำกัดด้านหลักฐานของพม่าช่วงก่อนสมัยอาณานิคมได้รับการศึกษาในวิทยานิพนธ์ *News from "Burmah": The Role of the English Press in the Making of the British Empire in Burma* (ค.ศ. 2019 / พ.ศ. 2562) โดยรัชตพงศ์ มะลิทอง (Rachatapong Malithong) ศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในการกระตุ้นให้เกิดแรงกดดันต่อการล่าอาณานิคมในพม่าช่วงก่อนสงครามอังกฤษพม่าครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 โดยชี้ให้เห็นว่าบริบทก่อนสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าทั้ง 2 ครั้งได้เปิดโอกาสให้กลุ่มคนในท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในฐานะผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาณาจักรพม่า การที่รัฐบาลอังกฤษไม่ได้มีผู้แทนรัฐบาลในพม่า ณ ขณะนั้นทำให้การรับรู้เกี่ยวกับพม่าจึงมาจากกลุ่มคนในท้องถิ่น เช่น พ่อค้า นักเดินทาง มิชชันนารี ซึ่งส่วนใหญ่ต่างสนับสนุนให้อังกฤษเข้ายึดครองพม่าทั้งสิ้น วิทยานิพนธ์เล่มนี้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มคนในท้องถิ่นไม่ได้ทำงานเพียงลำพัง แต่ยังร่วมมือกับแหล่งข้อมูลที่เป็นชาวตะวันตกกลุ่มอื่น ๆ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในอินเดียและเกาะอังกฤษเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นรัฐบาลทรราชย์ของพม่าและทำให้การแทรกแซงของอังกฤษเป็นสิ่งที่ชอบธรรม

ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พม่าในช่วงปลายราชวงศ์คองบองที่ถูกเขียนขึ้นภายใต้วัตถุประสงค์ทางการเมืองของบรรดากลุ่มคนในท้องถิ่นที่ต้องการกดดันให้รัฐบาลอังกฤษแทรกแซงในพม่ากลายเป็น “ชุดข้อมูล” หลักที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของคนร่วมสมัยและคนในภายหลังต่อเหตุการณ์ในรัชสมัยพระเจ้าธีบอ บทความนี้ต้องการศึกษา “ปัญหา” ของการศึกษาศาสตร์พม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มีข้อจำกัดทางเอกสารหลักฐานจากความคลุมเครือในแหล่งที่มาของข้อมูล โดยศึกษาผ่านหนังสือ *Thibaw's Queen* (ค.ศ. 1899 / พ.ศ. 2442) โดย แฮโรลด์ ฟิลดิง-ฮอลล์ (Harold Fielding-Hall) หนังสือ *The Lacquer Lady* (ค.ศ. 1929 / พ.ศ. 2472) โดย เอฟ. เทนนิสัน เจสซี (F. Tennyson Jesse) และหนังสือ *พม่าเสียเมือง* (ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519) โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีความสำคัญในฐานะหนังสือที่เล่าเรื่องราวภายในราชสำนักพม่าช่วงปลายราชวงศ์คองบองและมีอิทธิพลต่อผู้อ่านทั้งไทยและต่างชาติในเวลาต่อมา บทความชิ้นนี้ต้องการนำเสนอว่าหนังสือทั้ง 3 เล่มมีบทบาทสำคัญในการ “ผลิตซ้ำ” ข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต ทำให้ข้อมูลร่วมสมัยของกลุ่มคนในท้องถิ่นช่วงปลายสมัยราชวงศ์คองบองยังคงมีอิทธิพลต่อผู้คนจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางการเมืองของพม่าก่อนการผนวกพม่าตอนบนใน ค.ศ. 1885 (ค.ศ. 2428) ที่ส่งผลต่อการบันทึกภาพจำของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต
2. เพื่อศึกษาบทบาทของกลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการบันทึกภาพจำของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของบันทึกจากชาวตะวันตกที่ส่งผลต่อการรับรู้ภาพจำของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตของผู้คนร่วมสมัยและในภายหลัง ผ่านหนังสือ *Thibaw's Queen* (ค.ศ. 1899 / พ.ศ. 2442) *The Lacquer Lady* (ค.ศ. 1929 / พ.ศ. 2472) และ *พม่าเสียเมือง* (ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519)

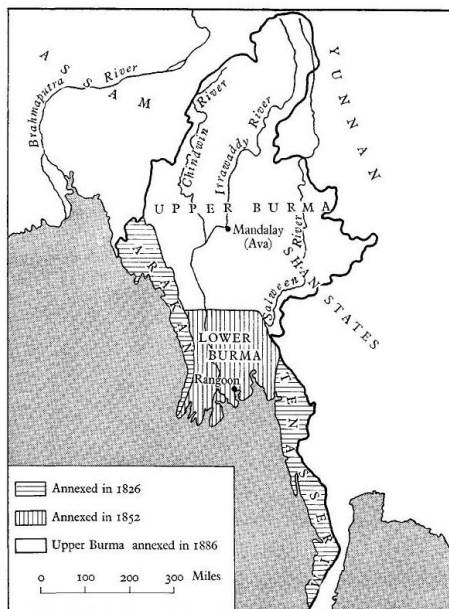
วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นการศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยประวัติศาสตร์ โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง คือ หนังสือ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยนำเสนอในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. บริบททางการเมืองระหว่างอังกฤษกับพม่าตั้งแต่การถอนตัวของผู้แทนรัฐบาลใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) ที่ส่งผลต่อการบันทึกเอกสารในสมัยพระเจ้าธีบอ

ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างอังกฤษกับพม่าตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่น นับตั้งแต่การเข้ามาของอังกฤษภายหลังสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 1 (First Anglo-Burmese War, ค.ศ. 1824-1826 / พ.ศ. 2367-2369) มีการติดต่องานระหว่างราชสำนักพม่ากับรัฐบาลอังกฤษในระดับทางการทูตผ่านการแต่งตั้งผู้แทนรัฐบาลอังกฤษ (Residency) ประจำเมืองหลวงของพม่า โดยมีผู้แทนรัฐบาลคนสำคัญ เช่น เฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) เข้ามาดำรงตำแหน่งใน ค.ศ. 1829 (พ.ศ. 2372) อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างทั้งสองฝ่ายไม่ยั่งยืน เพราะเกิดความขัดแย้งเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งมีการเรียกตัวผู้แทนรัฐบาลอังกฤษกลับใน ค.ศ. 1840 (พ.ศ. 2383) ก่อนที่ในอีกหนึ่งทศวรรษถัดมาจะเกิดเป็นสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1852 (พ.ศ. 2395) ทำให้พม่าสูญเสียดินแดนทางตอนล่างของราชอาณาจักรหรือ Lower Burma ซึ่งเป็นดินแดนที่ติดทะเลทั้งหมด แม้จะมีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างรัฐบาลอีกครั้ง แต่ความขัดแย้งก็กลับมาก่อตัวอีกเช่นเดิม และใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) รัฐบาลอังกฤษตัดสินใจถอนผู้แทนรัฐบาลออกจากราชสำนักพม่าที่กรุงมัณฑะเลย์ อันเป็นการยุติความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันไปโดยปริยาย สถานการณ์เช่นนี้ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางในการติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐเนื่องจากขาดผู้แทนระดับรัฐบาล เนื่องจากภายหลังสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับอังกฤษในสมัยพระเจ้ามินดง (Mindon Min, ครองราชย์ ค.ศ. 1853-1878 / พ.ศ. 2396-2421) ดำเนินไปได้ดี พระเจ้ามินดงทรงดำเนินนโยบายประนีประนอมกับอังกฤษ ทรงฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูต เปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจให้ชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้าในพม่าตอนบน ทั้งยังส่งคณะทูตเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตก ส่งผลให้มีชาวอังกฤษและชาวตะวันตกเข้าไปลงทุนในพม่าตอนบนเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ เมื่ออังกฤษได้ถอนผู้แทนรัฐบาลออกจากพม่าตอนบนในปลายทศวรรษ 1970 คนเหล่านี้จึงขาดผู้แทนที่สามารถเจรจาหรือเป็นหลักประกันความปลอดภัยในขณะที่พำนักอยู่ในพม่าตอนบน ขณะที่ความตึงเครียดทางการเมืองและการค้าในสมัยพระเจ้าธีบอก็ทำให้ชาวอังกฤษในท้องถิ่นตกกังวลกับสถานการณ์ที่ตึงเครียดมากขึ้นจึงพยายาม “ส่งข่าว” ให้สังคมภายนอกพม่าตอนบนรับรู้และเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งข้อมูลที่ได้รับรายงานจากกลุ่มคนในท้องถิ่นกลายเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่มีส่วนในการสร้างภาพจำแก่ราชสำนักของกษัตริย์พม่าพระองค์สุดท้ายที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อผู้คนที่ร่วมสมัยและในภายหลัง

I THE ANNEXATION OF BURMA

ภาพที่ 1 The Annexation of Burma

ที่มา: Gopal, S. (1965).

ในช่วงปลายรัชกาลของพระเจ้ามินดงความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดใน ช่วงต้นรัชกาลเริ่มปรากฏเค้าลางของ ความขัดแย้งโดยมีสาเหตุมาจากสถานการณ์ภายในราชสำนักพม่าที่เกิดความวุ่นวายเนื่องจากปัญหาการสืบสันตติวงศ์ การที่กษัตริย์ทิเบตของพม่าไม่ได้ระบุงกฎเกณฑ์เรื่องคุณสมบัติของผู้มีสิทธิในราชบัลลังก์อย่างชัดเจนทำให้พระราชโอรส ทุกพระองค์ของกษัตริย์สามารถอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ได้เท่ากัน พม่าจึงเผชิญปัญหาการสืบราชบัลลังก์อยู่เป็นระยะ ๆ การที่พระเจ้ามินดงทรงมีพระราชโอรสจำนวนมากที่ประสูติแต่พระมเหสีและพระสนม 45 พระองค์ก็ยิ่งก่อให้เกิดการแบ่งขั้ว อำนาจทางการเมืองภายในราชสำนักที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดกษัตริย์องค์ถัดไป หซินบิวมะฉิน (Hsinbyumashin) หรือพระมเหสีตำหนักกลางผู้เป็นพระราชมารดาของพระนางศุภยาลัต ใช้อำนาจดังกล่าวผลักดันให้สนับสนุนเจ้าชายธิบอ พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระเจ้ามินดงกับนางสนมผู้หนึ่งให้ขึ้นเป็นรัชทายาท โดยอาศัยการสนับสนุนจากขุนนางระดับสูงของ สภามุสลิม (Hlutdaw) ได้แก่ กิन्हวันมินจี (Kinwun Mingyi) และแตงตามินจี (Taingda Mingyi) ในการกำหนดรัชทายาท เพื่อขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้ามินดง พระนางหซินบิวมะฉินมีรับสั่งให้กลุ่มข้าราชการระดับสูงที่มีสิทธิในราชบัลลังก์ไว้ ภายในพระราชวังมัณฑะเลย์ รวมไปถึงพระราชโอรสในพระเจ้ามินดงหลายพระองค์ที่มีความรู้ความสามารถโดดเด่น และมีแนวโน้มที่จะได้ขึ้นครองราชย์ต่อ เช่น เจ้าชายเมกเกยา (Mekkaya Prince) เจ้าชายนยองยาน (Nyaungyan Prince) เพื่อปูทางให้เจ้าชายธิบอขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ถัดไป แต่ก็มีพระราชโอรสบางส่วนที่สามารถหลบหนีการจับกุมได้หลบหนีไป ยังพม่าตอนล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับการปกครองของอังกฤษเพื่อลี้ภัยทางการเมือง โดยมีสถานกงสุลตลอดจนบริษัทการค้าของ ชาวอังกฤษที่ดำเนินกิจการในพม่าตอนบนได้ให้ความช่วยเหลือเจ้าชายบางส่วนในการหลบหนี (McCrae & Prentice, 1978 : 76) การกระทำดังกล่าวส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวต่างชาติที่อาศัยในเมืองมัณฑะเลย์กับราชสำนักตึงเครียด มากยิ่งขึ้น

ภายหลังที่พระเจ้ามินดงเสด็จสวรรคตในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) เจ้าชายธิบอที่ได้รับการแต่งตั้งเป็น รัชทายาทในวันที่ 15 กันยายน ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) ก็ขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ถัดไป (Myint-U, 2001 : 157) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านรัชกาลในครั้งนี้ไม่ได้นำมาซึ่งเสถียรภาพทางการเมือง อีกทั้งความรุนแรงทางการเมืองภายในราชสำนักยังคง

ดำเนินต่อเนื่อง โดยเฉพาะเหตุการณ์การก่อกวนและการสังหารหมู่ (massacre) สมาชิกราชวงศ์คองบองในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) ซึ่งสร้างความวิตกกังวลต่อพลเมืองและคนในบังคับของอังกฤษ ตลอดจนชุมชนชาวต่างชาติเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองขณะที่อาศัยอยู่ ณ กรุงมณฑลหะเลย์ รวมไปถึงความวิตกกังวลต่อสถานการณ์ความไม่สงบในพม่าตอนบนที่อาจส่งผลกระทบต่อพม่าตอนล่างที่อยู่ในการปกครองของอังกฤษด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีของคลีเมนต์ วิลเลียมส์ (Clement Williams) ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนในการสื่อสารระหว่างทูตอังกฤษกับข้าราชการในราชสำนักมาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้ามินดงใน ค.ศ. 1861 (พ.ศ. 2404) ได้ประณามเหตุการณ์ดังกล่าวและตัดสินใจเดินทางออกจากมณฑลหะเลย์ ส่งผลให้การความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับอังกฤษทวีความตึงเครียดมากยิ่งขึ้น (McCrae & Prentice, 1978 : 76-77) เหตุการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ต่อการกระทำของกษัตริย์พระองค์ใหม่ หนังสือพิมพ์อังกฤษที่เมืองย่างกุ้งในเขตพม่าตอนล่าง มีการตีพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นและต้องการให้อังกฤษเข้าแทรกแซงโดยใช้เหตุการณ์การสังหารหมู่ในครั้งนี้เป็นเหตุผลของการเข้ามาแทรกแซง (Myint-U, 2001 : 161-162) ฮอเรซ เอ. บราวน์ (Horace A. Browne) ผู้แทนอังกฤษประจำกรุงมณฑลหะเลย์ที่ดำรงตำแหน่งระหว่าง ค.ศ. 1859-1879 (พ.ศ. 2402-2422) ได้แสดงความวิตกกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและได้วิพากษ์วิจารณ์ว่าเหตุการณ์สังหารหมู่ในครั้งนี้เป็นสิ่งที่ป่าเถื่อน หยาดคายผู้แทนรัฐบาลประจำมณฑลหะเลย์ได้รายงานโทรเลขไปยังอุปราชอินเดีย (Viceroy of India) ถึงความจำเป็นของการถอนผู้แทนรัฐบาลออกจากราชสำนักอย่างเร่งด่วน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอังกฤษในอินเดียตระหนักดีว่าการถอนผู้แทนออกจากพม่าจะสร้างความวุ่นวายต่อชาวอังกฤษที่อาศัยอยู่บริเวณพม่าตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพ่อค้าชาวอังกฤษ (Mukherjee, 1988 : 428) สถานการณ์ในครั้งนี้ได้สะท้อนเห็นถึงความพยายามของกลุ่มคนในท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากเหตุการณ์การสังหารหมู่ที่เกิดขึ้นเพื่อวิพากษ์วิจารณ์ราชวงศ์พม่า (Htin Aung, 1990 : 52) และสร้างแรงกดดันทางการเมืองไปยังรัฐบาลอังกฤษให้เข้าแทรกแซงในพม่าตอนบน

อีกหนึ่งปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานและยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ คือ ข้อพิพาทเรื่องรองเท้า (Shoe Question) ประเด็นนี้สืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างชาวอังกฤษและชาวพม่า และเป็นเรื่องที่สร้างความไม่พอใจต่อข้าราชการชาวอังกฤษเป็นอย่างมากจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย ตามธรรมเนียมปฏิบัติของพม่านั้น การถอดรองเท้าว่อนเข้าเฝ้ากษัตริย์ ณ ท้องพระโรงถือเป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่ง แต่สำหรับมุมมองของฝ่ายอังกฤษแล้ว การถอดรองเท้าเพื่อเข้าเฝ้าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมและเป็นการกระทำที่ดูหมิ่นเกียรติเนื่องจากเป็นประเพณีที่ไม่ได้กระทำกันโดยทั่วไปในทางการทูต (Myint-U, 2001 : 141-142) ดังกรณีที่เซอร์ดักลาส ฟอริซซ์ (Sir Douglas Forsyth) มีความเห็นว่าการบังคับให้นักการทูตชาวอังกฤษต้องถอดรองเท้าเมื่อต้องเข้าเฝ้ากษัตริย์พม่าถือเป็นการดูหมิ่นศักดิ์ศรีต่อพวกตนที่เป็นผู้แทนรัฐบาลในพระนามของพระประมุขแห่งอังกฤษ และได้รายงานความไม่พอใจดังกล่าวไปยังรัฐบาลอังกฤษให้ทราบถึงความไม่พอใจในเรื่องดังกล่าว (Htin Aung, 1965 : 66) สถานการณ์ได้ทวีความรุนแรงขึ้นในทศวรรษ 1870 เมื่อรัฐบาลอังกฤษประจำอินเดียมีคำสั่งไม่ให้ผู้แทนรัฐบาลปฏิบัติตามธรรมเนียมของพม่าในเรื่องการถอดรองเท้าเพื่อเข้าเฝ้ากษัตริย์ จนกลายเป็นข้อพิพาททางการทูต ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษไม่สามารถเข้าเฝ้ากษัตริย์พม่าได้อีก ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอังกฤษกับราชสำนักอังกฤษชะงักงันไปโดยปริยาย เหตุการณ์สังหารหมู่ในข้างต้น ก่อปรกัความตึงเครียดระหว่างอังกฤษกับราชสำนักพม่าจากกรณีพิพาทเรื่องรองเท้า ทำให้ในท้ายที่สุดรัฐบาลอังกฤษก็ตัดสินใจถอนผู้แทนของรัฐบาลประจำมณฑลหะเลย์ใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) นับเป็นการสิ้นสุดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างอังกฤษกับราชสำนักพม่า

ภายหลังการตัดสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอังกฤษกับพม่าใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) ยังคงมีชาวต่างชาติกลุ่มอื่น ๆ เช่น พ่อค้าเอกชน นักเดินทาง กงสุลชาวยุโรปที่ยังคงพำนักอยู่ในพม่าตอนบน (Malithong, 2019 : 90) คนกลุ่มนี้ไม่เพียงทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทตนเองผ่านการเรียกร้องความยากลำบากในการติดต่อกับราชสำนักพม่า

ไปยังรัฐบาลอังกฤษเท่านั้น ในขณะที่พวกเขายังคงมีบทบาทเป็นสายลับให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองของอังกฤษในพม่าตอนล่าง อินเดีย รวมถึงที่เกาะอังกฤษ ตลอดจนรัฐบาลอังกฤษด้วย โดยคนกลุ่มนี้ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้รายงานข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ภายในของพม่าตอนบนภายหลังการถอนตัวของผู้แทนรัฐบาล เนื่องจากเครือข่ายชาวต่างชาติมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน อีกทั้งยังเป็นกลุ่มคนที่สามารถเดินทางไปมาระหว่างพม่าตอนบนและตอนล่างอย่างอิสระ ข้อมูลจากเครือข่ายกลุ่มคนในท้องที่เหล่านี้จึงเป็นแหล่งข่าวสำคัญที่รัฐบาลอังกฤษสามารถเข้าถึงได้ในช่วงเวลาดังกล่าว ตัวอย่างกลุ่มคนในท้องที่ที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งข่าวให้อังกฤษและยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดข้อพิพาทระหว่างอังกฤษกับราชสำนักพม่าซึ่งนำไปสู่สงครามใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) คือ อันเดรียโน (Andreino) กงสุลชาวอิตาลีประจำมณฑลเยลเย เขาเป็นสายลับให้กับบริษัทเดินเรืออิรวดี (Irrawaddy Flotilla Company หรือ IFC) และบริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Bombay Burmah Trading Corporation หรือ BBTC) (Htin Aung, 1990 : 116) อันเดรียโนอาศัยความร่วมมือจากแมตตี้ คาโลกรีดี (Mattie Calogredy) นางกำนัลในพระราชวังมณฑลเยลเยได้เปิดเผยร่างสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับพม่า (Franco-Burmese Treaty) ใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ให้ชุมชนชาวอังกฤษในพม่าตอนล่างและรวมถึงผู้บริหารของบริษัททั้งสองแห่งในเกาะอังกฤษทราบ เนื้อหาภายในสนธิสัญญาระบุว่าฝรั่งเศสได้รับอนุญาตจากราชสำนักพม่าให้สร้างทางรถไฟในเขตพม่าตอนบน และเชื่อมต่อไปยังอินโดจีนของฝรั่งเศส รวมไปถึงได้รับอนุญาตจัดตั้งธนาคารในมณฑลเยลเยและสัมปทานเหมืองทับทิม นอกจากนี้ ยังระบุว่าอังกฤษจะไม่สามารถประกอบธุรกิจใดๆในพม่าตอนบนได้อีก ยกเว้นแต่จะได้รับการอนุญาตจากฝรั่งเศส (Ghosh, 1994 : 87) แม้ว่าภายหลังรัฐบาลฝรั่งเศสจะปฏิเสธถึงการลงนามในสนธิสัญญานี้ แต่กระแสข่าวที่ถูกถ่ายทอดโดยอันเดรียโนได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างยิ่งให้แก่ชุมชนพ่อค้าชาวอังกฤษในพม่าตอนล่าง อินเดีย จนถึงในเกาะอังกฤษ เพราะหากฝรั่งเศสสามารถขยายอิทธิพลเข้าไปยังพม่าตอนบนสำเร็จ จะทำให้ฝรั่งเศสมีดินแดนประชิดกับอินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และส่งกระทบต่อผลประโยชน์ทางการเมืองของอังกฤษได้ กลุ่มคนในท้องที่จึงใช้ข้อมูลเกี่ยวกับภัยคุกคามจากฝรั่งเศสและการเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษของราชสำนักพม่าเป็นเครื่องมือในการผลักดันให้รัฐบาลอังกฤษเข้ามาแทรกแซงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางการเมืองการการค้าในพม่าตอนบน (Malithong, 2019 : 90, 107, 119-120)

2. บทบาทของกลุ่มคนในท้องที่ต่อการบันทึกภาพจำของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัต

งานศึกษาของดาร์วินได้เปิดมุมมองของการศึกษาประวัติศาสตร์จักรวรรดินิยมใหม่ โดยทำให้บทบาทของกลุ่มคนในท้องที่ในการผลักดันให้เกิดนโยบายอาณานิคมได้รับความสนใจจากนักประวัติศาสตร์มากขึ้น บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางของนโยบายที่บังคับใช้ในอาณานิคม ผ่านการรายงานสถานการณ์รวมถึงการเสนอแนะทางการดำเนินนโยบายต่อรัฐบาล ซึ่งหลายครั้งข้อเรียกร้องหรือข้อเสนอจากกลุ่มคนในท้องที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการขยายอาณานิคมมากกว่าที่จะเป็นการริเริ่มนโยบายโดยรัฐบาลที่กรุงลอนดอนด้วย กลุ่มคนในท้องที่ไม่ได้เป็นเพียงผู้รายงานสถานการณ์เท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในฐานะผู้เสนอปัญหาที่ปรับแต่งข้อมูลตามผลประโยชน์ของตนเองเพื่อโน้มน้าวให้รัฐบาลอังกฤษเข้าไปแทรกแซงหรือดำเนินนโยบายตามที่ต้องการ เครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มคนในท้องที่ที่ต้องการผลักดันให้รัฐบาลเข้ามาจัดการปัญหาภายในพม่าผ่านการให้ข้อมูลต่าง ๆ มีส่วนสำคัญต่อการสร้างภาพจำของคนในดินแดนอาณานิคม ในกรณีพม่าสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในพม่าก่อนสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1885 / พ.ศ. 2428) โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการถอนตัวของผู้แทนรัฐบาลอังกฤษใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลให้บทบาทของกลุ่มคนในท้องที่ก้าวขึ้นเป็นผู้เล่นสำคัญในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารตลอดจนสถานการณ์ภายในที่เกิดขึ้นในพม่าตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้าธีบอที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับฝ่ายอังกฤษไม่ราบรื่น กลุ่มคนในท้องที่ที่ใช้ช่องว่างทางการติดต่อดังกล่าวเป็นสื่อในการสะท้อนผลประโยชน์ของตนเองให้รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายสนับสนุนผลประโยชน์ของตนเอง โดยเฉพาะการแทรกแซงเพื่อดึงให้พม่าตอนบนมาอยู่ใต้อำนาจหรืออิทธิพลของอังกฤษด้วย

ในบริบทของพม่าภายหลังการถอนผู้แทนรัฐบาลอังกฤษประจำมณฑลใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) กลุ่มคนในท้องถิ่น เช่น กลุ่มพ่อค้าเอกชน ชาวตะวันตก คณะมิชชันนารี ได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญสำหรับรัฐบาลอังกฤษ กลุ่มคนในท้องถิ่นใช้สถานการณ์ที่พวกตนเป็นผู้ “ผูกขาด” การรายงานเรื่องราวภายในพม่าตอนบนสู่สังคมภายนอกเพื่อ “สร้างเรื่อง” ให้เกิดแรงกดดันให้รัฐบาลอังกฤษเข้าแทรกแซงในพม่า ซึ่งข้อมูลจากกลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการปรับนโยบายของรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับปัญหาในพม่าตอนบนอย่างมากดังที่เห็นได้จากบทบาทของแอนเดรียโนตามทีอธิบายไว้ข้างต้น ข้อมูลที่กลุ่มคนเหล่านี้ถ่ายทอดไปยังรัฐบาลอังกฤษจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพจำเกี่ยวกับพม่าและถือเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้รัฐบาลอังกฤษตัดสินใจเข้าแทรกแซงด้วยการทำสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1885 / พ.ศ. 2428)

หนึ่งในกลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดข้อมูลพม่าตอนบน คือ เครือข่ายของกลุ่มพ่อค้าที่เข้าไปรับสัมปทานธุรกิจพม่าตอนบน โดยในทศวรรษ 1860 มีบริษัทสำคัญ ๆ จากอังกฤษเข้าไปดำเนินกิจการในพม่าตอนบน อาทิ บริษัทเดินเรืออิวตี ที่จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1865 (พ.ศ. 2408) เพื่อดำเนินกิจการเดินเรือโดยสารและขนส่งสินค้าระหว่างพม่าตอนล่างกับพม่าตอนบนผ่านแม่น้ำอิวตี รวมไปถึงบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ที่จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1863 (พ.ศ. 2405) เพื่อดำเนินธุรกิจการค้าไม้สัก (Malithong, 2019 : 89) นอกจากนี้ ในมณฑลเยลยังมิชชันนารีชาวต่างชาติที่เข้าไปพักอาศัยอยู่ด้วย เครือข่ายของพ่อค้า นักธุรกิจรวมไปถึงชาวตะวันตกที่พำนักในมณฑลเยล และชาวต่างชาติบางส่วนก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนักพม่า อาทิ กัปตันแจน เทิร์นดริป (Jan Terndrup) อดีตพนักงานบริษัทเดินเรืออิวตีที่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระนางศุภยาลัตอยู่บ่อยครั้ง หรือกัปตันและนางมอร์แกน (Captain and Mrs. Morgan) ที่เปิดกิจการร้านผ้าไหมในเมืองมณฑลเยล ซึ่งร้านดังกล่าวมีป้ายชื่อที่สะท้อนให้เห็นความใกล้ชิดกับราชสำนักว่า “ร้านผ้าไหมสำหรับพระราชาและพระราชินีแห่งพม่าและกัปตันของเรือกลไฟ” (*Silk mercer to the King and Queen of Burma and the Captain of the Steamers.*) (McCrae & Prentice, 1978 : 88) เครือข่ายชาวตะวันตกเหล่านี้ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมมือในการส่งต่อข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการค้าในพม่า ในขณะเดียวกัน คนกลุ่มนี้ก็ได้ผลักดันให้รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของการผนวกดินแดนในพม่า (Malithong, 2019 : 108) ผ่านการรายงานข้อมูลความคับข้องใจที่ได้รับจากการปกครองที่พวกเขาเห็นว่าไม่เป็นธรรมของพม่าไปยังหนังสือพิมพ์และเครือข่ายทางการค้าภายนอกพม่า แม้ว่าข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มคนท้องถิ่นที่จะถือเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถสืบหาหรือยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลได้ (unverified information) แต่สภาพการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวข้อมูลจากคนกลุ่มนี้เป็นข้อมูลชุดเดียวที่ถ่ายทอดออกมาจากพม่าตอนบน จึงทำให้ความรู้เกี่ยวกับพม่าตอนบนถูกผูกขาดโดยข้อมูลจากคนกลุ่มนี้ (Malithong, 2019 : 168)

ภาพจำที่แตกต่างกันระหว่างพระเจ้ามินดงกับพระเจ้าธีบอก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของกลุ่มคนในท้องถิ่นต่อการสร้างการรับรู้ภาพจำของกษัตริย์พม่าภายใต้วัตถุประสงค์ทางการเมือง รัชสมัยของพระเจ้ามินดงมีความสัมพันธ์อันราบรื่นกับรัฐบาลอังกฤษ ตรงกันข้ามกับพระเจ้าธีบอซึ่งหลังขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายย่ำแย่ลงจนถึงขั้นตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ความตึงเครียดนี้สะท้อนผ่านข้อเรียกร้องและความไม่พอใจจากพ่อค้าชาวตะวันตกในมณฑลเยลที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของราชสำนักที่เปลี่ยนแปลงไปหลังการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าธีบอ ดังกรณีการดำเนินนโยบายทางการทูตกับชาติตะวันตกอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศส พระเจ้าธีบอได้ส่งคณะทูตไปเยือนฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1883 (พ.ศ. 2426) เนื่องจากพระเจ้าธีบอเล็งเห็นว่าการร่วมมือกับฝรั่งเศสจะสามารถคานอิทธิพลของอังกฤษได้ (Ghosh, 1994 : 77) การส่งคณะทูตเยือนประเทศในยุโรปไม่ใช่สิ่งใหม่ เนื่องจากในสมัยพระเจ้ามินดงก็ปรากฏการส่งคณะทูตไปยังประเทศในยุโรปเช่นกัน แต่ในรัชสมัยพระเจ้ามินดงยังคงดำเนินนโยบายเป็นมิตรต่ออังกฤษ สะท้อนผ่านการลงนามในสนธิสัญญาพาดินชัยใน ค.ศ. 1862 (พ.ศ. 2405) และ ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410) ซึ่งเป็นหลักประกันแก่กลุ่มพ่อค้าชาวอังกฤษว่าจะได้รับการปกป้องผลประโยชน์ทางการค้ากับพม่าตอนบน (Myint-U, 2001 : 137, 198) แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าธีบอกับรัฐบาลอังกฤษไม่ได้ราบรื่นเช่นรัชสมัยพระเจ้ามินดง อีกทั้งรัฐบาลในพระเจ้าธีบอได้ดำเนินนโยบายที่

แข่งกร้าวต่ออังกฤษด้วยการหันไปเจริญสัมพันธกับฝรั่งเศสและชาติตะวันตกอื่น ๆ ก่อให้เกิดเป็นความกังวลต่อชุมชนชาวอังกฤษโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องผลประโยชน์ทางการค้าที่มีความวิตกกังวลว่าจะถูกรบกวนจากการปกครองของพม่าที่บัดนี้เป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของอังกฤษอย่างมาก (Malithong, 2019 : 129)

การขยายของอิทธิพลฝรั่งเศสในพม่าตอนบนสร้างความวิตกกังวลต่อกลุ่มชาวอังกฤษที่อาศัยอยู่ในเมืองมณฑลเลยเป็นอย่างมาก เนื่องจากหากฝรั่งเศสสามารถเข้ามามีอิทธิพลในพม่าตอนบนมากขึ้น ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบการค้าระหว่างพม่าตอนล่างกับพม่าตอนบนอย่างแน่นอน กลุ่มผลประโยชน์ทางการค้าชาวอังกฤษจึงสะท้อนความวิตกกังวลนี้ให้รัฐบาลอังกฤษรับทราบ และเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงภายในพม่าเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน โดยการพูดถึงภาพจำในเชิงลบของพระเจ้าอิบรอมถึงพระนางศุภยาลัตถือเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่กลุ่มคนในท้องถิ่นที่ชาวอังกฤษใช้เพื่อความชอบธรรมที่อังกฤษจะเข้าไปแทรกแซงได้ (Myint-U, 2001 : 163-164) ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากที่พระเจ้าอิบรอมขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) พระองค์ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากหนังสือพิมพ์อย่างมาก เนื่องจากเหตุการณ์การสังหารหมู่สมาชิกราชวงศ์คองบองในช่วงต้นรัชสมัยและจะทวีความรุนแรงมากขึ้นใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ที่ราชสำนักพม่าเกิดข้อพิพาทกับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา บทความ ‘The Eastern Borders of India’ ของหนังสือพิมพ์ *The Times of London* ได้ระบุว่ารัชสมัยของพระเจ้าอิบรอม “เต็มไปด้วยการกระทำอาชญากรรมที่โหดร้าย และมีเพียงการสิ้นพระชนม์ของพระองค์เท่านั้นที่จะสามารถฟื้นฟูสันติภาพและความเจริญรุ่งเรืองให้กลับคืนมาสู่ทั้งภูมิภาคนี้” (*‘has been marked by a succession of brutal and uncalled-for-crimes’, and only his death could restore peace and prosperity to the whole region*) (Malithong, 2019 : 145-146) จะเห็นได้ว่าบทบาทของกลุ่มคนในท้องถิ่นที่จึงมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการสร้างความรับรู้ต่อถึงภาพจำของผู้นำท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ผู้คนมีภาพจำต่อกษัตริย์แตกต่างกันดังกรณีของพระเจ้ามินดงและพระเจ้าอิบรอม

ภาพจำของพระเจ้าอิบรอมและพระนางศุภยาลัตซึ่งถูกถ่ายทอดออกมาในเชิงลบสะท้อนแนวทางการบันทึกเอกสารของชาวตะวันตกภายใต้แนวคิด “before and after” ของไมเคิล อาดาส ที่แบ่งการเขียนออกเป็น 2 ช่วงอย่างชัดเจนเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองชาวตะวันตกในการขยายอิทธิพลและการแทรกแซงทางการเมืองในดินแดนต่าง ๆ ผ่านการบรรยายถึงผู้ปกครองท้องถิ่นในแง่ลบ เพื่อเป็นการช่วยเหลือประชาชนจากการปกครองของทรราชย์ (Adas, 1972 : 175) แนวทางการบันทึกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าภาพจำที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างพระเจ้ามินดงกับพระเจ้าอิบรอมไม่ได้เป็นการบันทึกที่สะท้อนเห็นเพียงความแตกต่างในด้านลักษณะการปกครองเท่านั้น แต่ยังเป็นการบันทึกที่ถูกขับเคลื่อนด้วยเหตุผลทางการเมืองเบื้องหลัง พระเจ้ามินดงได้รับการมองว่าเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ ฝึกฝนในศาสนา ทั้งเป็นกษัตริย์ที่มีความรอบรู้และมีวิสัยทัศน์ (Myint-U, 2001 : 163) ซึ่งสอดคล้องกับการที่รัชสมัยของพระองค์ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับอังกฤษ ในขณะที่ภาพจำของพระเจ้าอิบรอมกลับตรงข้าม หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้กล่าวถึงพระเจ้าอิบรอมว่าเป็นกษัตริย์ทรราชย์ ปาเลี่ยน และเป็นผู้ปกครองที่เต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา ซ้ำยังเป็นกษัตริย์ที่ติดสุรา (Malithong, 2019 : 145) ในขณะที่พระนางศุภยาลัตก็ถูกมองว่าเป็น “ราชินีผู้กระหายอำนาจ” (power-hungry) เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการสังหารหมู่พระราชนัดดาใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) (Cady, 1958 : 112) ภาพจำดังกล่าวของพระองค์กลายเป็นเครื่องมือที่ฝ่ายสนับสนุนการแทรกแซงของอังกฤษนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อข้อเรียกร้องของตน ทั้งเป็นการปูทางไปสู่การเกิดสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ขึ้น (Malithong, 2019 : 145)

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ควรตระหนักเมื่อใช้เอกสารและชุดข้อมูลที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าอิบรอมและพระนางศุภยาลัตคือ ข้อมูลเหล่านี้นั้นมาจากกลุ่มคนที่มีผลประโยชน์ในพม่าตอนบนและเป็นกำลังสำคัญในการเรียกร้องให้เกิดการล่าอาณานิคม ภาพจำเชิงลบยังคงถูกผลิตซ้ำจากงานศึกษาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิด “before and after” ที่ปรากฏในเอกสารของชาวตะวันตกที่ได้เข้าไปในดินแดนอาณานิคมตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นกรอบความคิดในการอธิบายความล้มเหลวของผู้ปกครองท้องถิ่น และสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ปกครองชาวตะวันตก เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์

เกี่ยวกับดินแดนอาณานิคมโดยเฉพาะเอเชียและแอฟริกาช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จำเป็นต้องพึ่งพาเอกสารจากชาวตะวันตก ทั้งบันทึกการเดินทาง คณะมิชชันนารี เอกสารราชการของดินแดนอาณานิคมเป็นแหล่งข้อมูลหลัก (Adas, 1972 : 176) ในกรณีของการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าช่วงก่อนสมัยอาณานิคมซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องเอกสารหลักฐานท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องใช้เอกสารของชาวตะวันตกเป็นเอกสารสำคัญในการศึกษา ต่อมาในภายหลังถึงมีประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เขียนโดยนักเขียนชาวพม่ามากขึ้น ทำให้งานในกลุ่มนี้สามารถทำความเข้าใจความคิดตลอดจนบริบทภายในพม่าได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น พระเจ้าธีโบและพระนางศุภยาลัตจึงได้รับการอธิบายในอีกมุมมอง เช่น หนังสือ *A History of Myanmar since Ancient Times : Traditions and Transformations* (ค.ศ. 2012 / พ.ศ. 2555) โดยไมเคิล ออง-ธวิน (Michael Aung-Thwin) ที่อธิบายบริบทภายในพม่าจากมุมมองที่ไม่ใช่ของชาวตะวันตกได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น พระเจ้าธีโบและพระนางศุภยาลัตจึงได้รับการอธิบายในอีกมุมมอง โดยมีการวิเคราะห์ถึงการกระทำของพระเจ้าธีโบและพระนางศุภยาลัตว่าเป็นการกระทำที่ตัดสินใจภายใต้แรงกดดันและบริบทที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว ขณะที่ภาพลักษณ์ของพระเจ้าธีโบก็ได้รับการอธิบายว่าเป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยน สนุกสนาน และเป็นผู้คงแก่เรียน (Aung-Thwin, 2012 : 170) แตกต่างจากข้อมูลในหลักฐานของชาวตะวันตกร่วมสมัย นอกจากนี้ งานวิทยานิพนธ์ของรัชตพงศ์ มะลิทอง ยังได้กล่าวถึงบทสัมภาษณ์พระเจ้าธีโบโดยผู้สื่อข่าวจากหนังสือพิมพ์ *The Times of London* ที่ได้ติดตามกองทัพอังกฤษในสงครามกับพม่าครั้งที่ 3 ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) และได้รับอนุญาตให้เข้าสัมภาษณ์พระเจ้าธีโบภายหลังที่ทรงถูกถอดถอนออกจากราชบัลลังก์แล้ว ในบทสัมภาษณ์ดังกล่าวพระเจ้าธีโบทรงปฏิเสธข้อกล่าวหาที่เคยถูกรายงานผ่านช่องทางหนังสือพิมพ์ก่อนหน้านี้ และยืนยันว่าทรงเป็นชาวพุทธที่เคร่งครัดและไม่เคยติดสุรา (Malithong, 2019 : 209) ขณะที่สำนักข่าว *The Irrawaddy* ยังได้รายงานใน ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) ถึงเหตุการณ์ภายหลังที่พระนางศุภยาลัตได้กลับมาพำนักในเมืองย่างกุ้ง ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1924 (พ.ศ. 2467) พระนางทรงอนุญาตให้นิตยสาร *Bandoola Journal* เข้าสัมภาษณ์ โดยทรงโต้แย้งข้อมูลจากฝ่ายตะวันตกที่ระบุว่าพระองค์ทรงเป็นผู้สังหารเจ้าฟ้าทั้งหลายในช่วงต้นรัชกาลพระเจ้าธีโบนั้นไม่เป็นความจริง เนื่องจากขณะที่พระนางได้รับการแต่งตั้งเป็นพระราชินีนั้นยังทรงพระเยาว์อยู่ (The Irrawaddy, 2007)

ภาพจำของผู้นำท้องถิ่นที่ถูกสร้างผ่านเอกสารและบันทึกจากกลุ่มคนในท้องถิ่นมักถูกมองว่าเป็นพวกป่าเถื่อนและมีพฤติกรรมที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ทำให้เกิดการรับรู้ที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้นำท้องถิ่น การถ่ายทอดภาพจำในแง่ลบยังถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้การเข้ามาของชาวตะวันตกในการปกครองดินแดนอาณานิคมที่มองว่าเป็นภาระหน้าที่ของชาวตะวันตกในการเข้ามาปลดปล่อยชาวพื้นเมืองให้ออกจากการกดขี่จากผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาพจำของพระเจ้าธีโบและพระนางศุภยาลัตซึ่งส่วนใหญ่ให้ข้อมูลในเชิงลบเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของข้อจำกัดของการใช้หลักฐานที่มาจากกลุ่มคนในท้องถิ่น อาทิ นักเดินทาง พ่อค้า นักบวช ในการศึกษาเพื่อเข้าใจประวัติศาสตร์ เพราะแม้ว่าหลักฐานจากคนในท้องถิ่นจะเป็นหลักฐานร่วมสมัย แต่การนำหลักฐานเหล่านี้มาใช้ก็ต้องผ่านการวิพากษ์วิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะการคำนึงถึง อาทิ อาชีพ ทัศนคติ หรือแรงจูงใจของผู้เป็นเจ้าของข้อมูล เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการผลิตซ้ำของข้อมูลเหล่านี้ซึ่งถูกเขียนหรือสร้างขึ้นมาเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองด้วย (Adas, 1972 : 191)

3. อิทธิพลของบันทึกจากชาวตะวันตกที่ส่งผลต่อการรับรู้ภาพจำของพระเจ้าธีโบและพระนางศุภยาลัตของผู้คนร่วมสมัยและในภายหลัง ผ่านหนังสือ *Thibaw's Queen* (ค.ศ. 1899 / พ.ศ. 2442) *The Lacquer Lady* (ค.ศ. 1929 / พ.ศ. 2472) และ *พม่าเสียเมือง* (ค.ศ. 1976 / พ.ศ. 2519)

นอกเหนือจากกลุ่มพ่อค้าที่เป็นกลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดข่าวสารจากพม่าตอนบนก่อนการยึดครองของอังกฤษใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ยังคงมีกลุ่มคนในท้องถิ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดข่าวสารในช่วงเวลาที่ปราศจากผู้แทนรัฐบาล คือ กลุ่มข้าราชการบริพาร ได้แก่ ขุนนางหรือนางกำนัล คนกลุ่มนี้เป็นบุคคลสำคัญที่สามารถถ่ายทอดสถานการณ์ ตลอดจนความเป็นไปภายในพระราชวังได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของ

พระเจ้าอ็อบที่อังกฤษไม่มีผู้แทนรัฐบาลในราชสำนักมณฑลเลย ข้อมูลข่าวสารที่ขึ้นชื่อว่าเป็น “ข่าววงใน” ก็จำเป็นต้องพึ่งพาคนกลุ่มดังกล่าว ข้อมูลภายในพระราชวังเหล่านี้อาจไม่ปรากฏอยู่ในหลักฐานประเภทอื่น ๆ อีกทั้งข้อมูลจากภายในพระราชวังอาจเป็นข้อมูลที่เครือข่ายการค้าเข้าไม่ถึง จำเป็นต้องพึ่งพาข้าราชการที่สามารถเข้าออกพระราชวังได้อย่างเสรีเป็นผู้ถ่ายทอดสถานการณ์ภายในที่เกิดขึ้น บรรดาอดีตข้าราชการในราชสำนักจึงเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถนำข้อเท็จจริงตลอดจนข่าวลือที่เกิดขึ้นภายในพระราชวังออกมาเผยแพร่แก่บุคคลภายนอกถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันคนกลุ่มนี้ก็นำข่าวสารจากโลกภายนอก วิทยาการความรู้ ตลอดจน ข่าวสารต่าง ๆ เผยแพร่เข้าไปในพระราชวังเช่นเดียวกัน ซึ่งบทบาทของนางก้านัลในฐานะแหล่งข่าวจากโลกภายนอกก็มีความจำเป็นต่อราชสำนัก โดยเฉพาะพระนางศุภยาลัตที่ทรงเข้าถึงได้ในเวลานั้น สุธา ชาร์ (Sudha Shah) ได้อธิบายว่านางก้านัลในพระราชวังมณฑลส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวจากตระกูลสูงศักดิ์หรือพระธิดาของเจ้าเมืองฉาน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มกะลามะ (Kalama) ซึ่งเป็นสตรีชาวต่างชาติเชื้อสายต่าง ๆ ก็ได้เข้ามาเป็นนางก้านัลเช่นกัน ชาวต่างชาติและเครือข่ายทางการค้าที่ต้องการการสนับสนุนจากราชสำนักก็จะใช้นางก้านัลชาวต่างชาติเหล่านี้เป็นช่องทางในบรรลัทธิประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการถอนผู้แทนของรัฐบาลประจำมณฑลเลยใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) (Shah, 2004 : 28-29, 37) กล่าวได้ว่าอิทธิพลในเมืองมณฑลเลยของนางก้านัลลูกครึ่งเหล่านี้มีอยู่ไม่น้อย

หนังสือที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกลุ่มข้าราชการในฐานะผู้ถ่ายทอดข่าวสารช่วงรัชสมัยพระเจ้าอ็อบได้เป็นอย่างดี คือ หนังสือ *Thibaw's Queen* (ค.ศ. 1899 / พ.ศ. 2442) และหนังสือ *The Lacquer Lady* (ค.ศ. 1929 / พ.ศ. 2472) และเป็นตัวอย่างที่ดีถึงข้อจำกัดของการใช้บันทึกร่วมสมัยเพื่อใช้ศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในยุคก่อนอาณานิคม โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของผู้ปกครองพม่าที่ถูกเล่าซ้ำผ่านชุดข้อมูลเดิมที่ผลิตขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองในขณะนั้น หนังสือทั้งสองเล่มล้วนนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นของราชสำนักผ่านมุมมองของนางก้านัลผู้ที่มีโอกาสสวามิภักดิ์ ทำให้มองเห็นถึงพระจริยวัตรของพระเจ้าอ็อบและพระนางศุภยาลัตในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งหนังสือทั้งสองเล่มมีความคล้ายคลึงกันคือการบรรยายความรุ่งเรืองในรัชสมัยพระเจ้ามินดง และอธิบายให้เห็นความเสื่อมในรัชสมัยพระเจ้าอ็อบ สะท้อนให้เห็นแนวคิด “before and after” ที่เปรียบเทียบความแตกต่างของทั้งสองรัชกาล แม้ว่าจะไม่ได้ให้ภาพของพระเจ้าอ็อบและพระนางศุภยาลัตเชิงลบโดยตรงไปตรงมา แต่หนังสือทั้งสองเล่มก็ยังนำเสนอให้เห็นถึงนิสัยส่วนพระองค์ของพระเจ้าอ็อบว่าเป็นผู้อ่อนแอ ไม่เสียขาด ขาดประสบการณ์ทางการเมืองและอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนรอบข้าง ในขณะที่พระนางศุภยาลัตได้ถูกอธิบายว่าเป็นราชินีที่ทะเยอทะยาน เด็ดขาด ให้ความสำคัญกับความรัก และมีอิทธิพลเหนือพระเจ้าอ็อบอย่างเต็มเปี่ยม นอกจากนี้ หนังสือทั้งสองเล่มยังคงเน้นย้ำว่าทั้งสองพระองค์ขาดประสบการณ์ด้านการปกครอง ขาดความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ภายนอก โลกทัศน์ไม่กว้างขวาง และยังคงเชื่อมั่นว่าราชสำนักพม่ายังคงมีพระราชอำนาจสูงสุดเหนือกว่าอังกฤษและชาวตะวันตก

หนังสือ *Thibaw's Queen* (ค.ศ. 1899 / พ.ศ. 2442) เป็นหนังสืออีกหนึ่งเล่มที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของนางก้านัลที่เข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดสถานการณ์ภายในราชสำนัก หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานของ แฮโรลด์ ฟิลดิง-ฮอลล์ (Harold Fielding-Hall) อดีตข้าราชการอาณานิคมชาวอังกฤษที่มีโอกาสเดินทางมาพม่าใน ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) และเริ่มเข้าไปประจำการในฐานะข้าราชการของรัฐบาลใน ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430) (สุภัตรา ภูมิประภาส, 2562 : 18) ฮอลล์ได้ทำการรวบรวมและค้นคว้าข้อมูลระหว่างที่เขากำลังรับราชการในพม่า โดยหนึ่งในหลักฐานที่ฮอลล์ให้ความสำคัญเพื่อนำมาประกอบการเขียน คือ หลักฐานประเภทคำบอกเล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำบอกเล่าจากคนพื้นเมือง ฮอลล์ได้สัมภาษณ์อดีตนางพระก้านัลที่ทำหน้าที่มวนยาสูบถวายพระนางศุภยาลัตเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เกิดขึ้นภายในพระราชวังมณฑลเลยในรัชสมัยของพระเจ้าอ็อบ นางพระก้านัลคนดังกล่าวได้เข้าถวายการรับใช้พระนางศุภยาลัตตั้งแต่ ค.ศ. 1881 (พ.ศ. 2424) จนกระทั่งวันสุดท้ายก่อนที่พระนางศุภยาลัตและพระเจ้าอ็อบจะถูกเนรเทศไปยังเมืองรัตนคีรี (Ratnagiri) อินเดีย ใน ค.ศ. 1885

(พ.ศ. 2428) โดยฮอลลีได้สัมภาษณ์นางก้านัดคนดังกล่าวใน ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430) ภายหลังจากที่ทั้งสองพระองค์ถูกเนรเทศเป็นระยะเวลา 12 ปี (สุภัตรา ภูมิประพาส, 2562 : 17)

เนื้อหาภายในหนังสือ *Thibaw's Queen* มุ่งเน้นนำเสนอการใช้ชีวิตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในพระราชวังมณฑะเลย์ โดยเริ่มต้นตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้ามินดงไปจนถึงเหตุการณ์สงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 3 ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) การลำดับเนื้อหาภายในหนังสือสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมและบรรยากาศการใช้ชีวิตภายในวังของข้าราชการบริพาร รวมไปถึงพระเจ้าอิบอและพระนางศุภยาลัตซึ่งเป็นสิ่งที่โดดเด่นประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ที่เน้นย้ำให้เห็นชีวิตส่วนพระองค์และเรื่องราวภายในวังมากกว่าเรื่องราวทางการเมือง อาทิ ความรักระหว่างพระเจ้าอิบอกับพระนางศุภยาลัต การวางอุบายในพระราชวัง การละเล่นช่อนแอบหรือการละเล่นหม้อข้าวหม้อแกงของกษัตริย์และราชินี ภาพบรรยากาศเทศกาลต่าง ๆ ในเมืองมณฑะเลย์ การซื้อ-ขายลอตเตอรี่ บรรยากาศภายในพระราชวัง ความเชื่อและธรรมเนียมการปฏิบัติของชาวพม่า ตลอดจนลักษณะการแต่งกายของข้าราชการบริพาร การที่หนังสือเล่มนี้เลือกที่จะนำเสนอให้เห็นเรื่องราวเฉพาะส่วนพระองค์จึงสะท้อนให้เห็นอุปนิสัยและพระจริยวัตรของพระเจ้าอิบอและพระนางศุภยาลัตได้ชัดเจนกว่าเอกสารประเภทอื่น ๆ และยังเป็นมุมมองในเชิงบวกอีกด้วย ดังที่จะเห็นในเนื้อหาของหนังสือที่กล่าวถึงพระจริยวัตรของทั้งสองพระองค์ อาทิ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของพระนางศุภยาลัตที่มีต่อนางก้านัด การปลูกฝังสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ในการครองเรือนโดยพระนางศุภยาลัต ภาพลักษณ์พระเจ้าอิบอในฐานะผู้เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่แตกต่างไปจากเอกสารของชาวตะวันตกที่บันทึกเกี่ยวกับทั้งสองพระองค์

แม้ว่า *Thibaw's Queen* จะนำเสนอให้เห็นมุมมองอีกด้านหนึ่งของพระเจ้าอิบอและพระนางศุภยาลัต แต่หนังสือเล่มนี้ยังคงย้ำให้เห็นถึงนิสัยส่วนพระองค์ของทั้งพระเจ้าอิบอว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ เป็นกษัตริย์หุ่นเชิดที่ต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของบุคคลรอบข้างทั้งพระราชินีและขุนนางในราชสำนัก ในขณะที่พระนางศุภยาลัตก็ทรงเป็นพระราชินีที่หึงหวงทะเยอทะยาน มีความเด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงประหารสนมลับของพระเจ้าอิบอ อีกทั้งหนังสือเล่มนี้ยังนำเสนอว่าพระนางเป็นพระราชินีที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักเป็นอย่างมากเนื่องจากพระนางเป็นผู้กุมอำนาจในพระราชวังและทรงมีอิทธิพลต่อพระเจ้าอิบอเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการตัดสินใจของราชสำนักว่าจะตัดสินใจทำสงครามกับอังกฤษหรือจะใช้วิธีการเจรจาทางการทูตเพื่อประนีประนอม โดยหนังสือให้ภาพพระนางศุภยาลัตว่าเป็นผู้ที่ยืนหยัดในการเลือกทำสงครามกับอังกฤษและครอบงำให้พระเจ้าอิบอทรงดำเนินนโยบายตามที่พระนางต้องการ หรือในกรณีข้อพิพาทระหว่างราชสำนักพม่ากับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา *Thibaw's Queen* ได้อธิบายถึงเหตุการณ์ที่ว่าบริษัทได้ลักลอบตัดไม้เกินจำนวนที่ราชสำนักระบุไว้ ซึ่งมีข้าราชการชาวพม่าร่วมมือในการทุจริตครั้งนี้ พระเจ้าอิบอจึงสั่งปรับบริษัทบอมเบย์เบอร์มาที่ละเมิดข้อตกลงดังกล่าว สถานการณ์ระหว่างอังกฤษกับพม่าในช่วงเวลานี้ตึงเครียดเป็นลำดับ พระเจ้าอิบอไม่ทรงประนีประนอมต่อเหตุการณ์ดังกล่าวและสั่งเตรียมพร้อมกองทัพเพื่อตั้งรับการรุกรานของอังกฤษ แต่ในหนังสือก็บรรยายว่ากองทัพพม่าไร้ประสิทธิภาพและด้อยกว่ากองทัพอังกฤษในทุกด้าน ข้อพิพาทเกี่ยวกับบริษัทดังกล่าวที่เล่าผ่าน *Thibaw's Queen* เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าพระเจ้าอิบอและพระนางศุภยาลัตทรงมีโลกทัศน์ที่คับแคบ การเลือกดำเนินนโยบายเชิงก้าวร้าวต่ออังกฤษจึงนำราชวงศ์พม่าไปสู่หายนะในท้ายที่สุด หนังสือยังเล่าอีกว่าแม้พระเจ้าอิบอจะทรงเปิดรับวิทยาการจากภายนอก แต่การขาดพระปรีชาสามารถก็ทำให้นโยบายปฏิรูปล้มเหลว ดังที่จะเห็นได้จากความพยายามของพระเจ้าอิบอในการว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานให้กับราชสำนัก เช่น ผู้ฝึกซ้อมอาวุธ ผู้ควบคุมการผลิตอาวุธ แต่การฝึกซ้อมต้องยุติลงเนื่องจากส่งเสียงดังรบกวน หรือการที่ทั้งสองพระองค์ต่างมีความมั่นใจว่าจะสามารถต่อสู้กับกองทัพอังกฤษได้โดยไม่พึ่งคำพิพากษาจากกีนฮ่วนมินจี แม้ว่ากีนฮ่วนมินจีจะรับราชการมาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้ามินดง อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่มีความสามารถในด้านการต่างประเทศก็ตาม ข้อมูลส่วนนี้ใน *Thibaw's Queen* จึงเป็นการโยนความผิดให้แก่พระเจ้าอิบอในฐานะกษัตริย์ที่ไร้ความสามารถและผู้ที่ทำให้พม่าต้องสูญเสียเอกราชแก่อังกฤษ

หนังสืออีกหนึ่งเล่มที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของข้าราชการในฐานะบุคคลในท้องที่ คือ *The Lacquer Lady* (ค.ศ. 1929 / พ.ศ. 2472) เป็นผลงานของเอฟ. เทนนิสัน เจสซี (F. Tennyson Jesse) นักข่าวชาวอังกฤษที่มีโอกาสได้ไปเยือนพม่าในช่วงทศวรรษ 1920 เจสซีได้ใช้หลักฐานเอกสารต่าง ๆ ทั้งเอกสารราชการ บันทึกส่วนตัว ตลอดจนการสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีชีวิตร่วมสมัยกับรัชสมัยพระเจ้าธีบอเพื่อเติมเต็มข้อมูลในส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักที่จำเป็นต้องอาศัยบุคคลที่เคยอาศัยอยู่ในพระราชวังในการให้ข้อมูล อาทิ นางโฮซานนาห์ มานูก (Hosannah Manook) บุตรสาวของที่ปรึกษาด้านการต่างประเทศในรัชสมัยพระเจ้ามินดงและพระเจ้าธีบอ และนางมานูกก็เป็นอดีตนางพระกำนัลเชื้อสายอาร์เมเนียนของพระนางศุภยาลัตเช่นกัน เจสซีได้พบกับ ร็อดเวย์ สวินโฮ (Rodway Swinhoe) นักกฎหมายชาวอังกฤษที่ย้ายไปพำนักยังมณฑลยี่ใน ค.ศ. 1886 (พ.ศ. 2429) หลังพม่าตอนบนถูกผนวกเข้ามามีอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษแล้ว เจสซีได้ใช้เวลา 3 ปีในการสำรวจและเรียบเรียงข้อมูลก่อนที่จะตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ครั้งแรกใน ค.ศ. 1929 (พ.ศ. 2472) โดยอาศัยข้อเท็จจริงในรัชสมัยพระเจ้าธีบอมาแต่งเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Historical Novel) สวินโฮได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสาเหตุของสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ผ่าน *The Lacquer Lady* ว่าเกิดจากแรงผลักดันสำคัญของแฟนนี โมโรนี (Fanny Moroni) หรือแมตตี คาโลกรีตี นางพระกำนัลลูกผสมเชื้อสายพม่า-กรีกคนสนิทของพระนางศุภยาลัตที่ค้นพบสนธิสัญญาลับระหว่างพระเจ้าธีบอกับรัฐบาลฝรั่งเศสในช่วงเวลาดังกล่าว โดยแฟนนีคือบุคคลที่หักหลังราชสำนักโดยนำหลักฐานดังกล่าวไปมอบให้กับเจ้าหน้าที่บริษัทบอมเบย์เบอร์มาเพื่อนำไปเผยแพร่ต่อ และใช้เป็นเครื่องมือกดดันให้รัฐบาลอังกฤษต้องเข้าไปแทรกแซงในพม่าตอนบน จนเกิดเป็นสงครามใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) เนื้อหาของนวนิยายเรื่องดังกล่าวถ่ายทอดเห็นบรรยากาศภายในพระราชวัง เหตุการณ์สำคัญในช่วงปลายรัชสมัยพระเจ้ามินดงและพระเจ้าธีบอ อาทิ เหตุการณ์สังหารหมู่สมาชิกราชวงศ์คองบองใน ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) การยึดอำนาจในราชสำนักของพระนางชินผู่มะฉิ่น การเมืองในรัชสมัยพระเจ้าธีบอระหว่างขุนนางสายปฏิรูปโดยกินहु่นมินจิกกับขุนนางสายอนุรักษนิยมตามินจีซึ่งได้รับการสนับสนุนจากพระนางศุภยาลัตเป็นผู้นำ ตลอดจนกรณีพิพาทระหว่างราชสำนักพม่ากับบริษัทบอมเบย์เบอร์มาที่นำไปสู่การสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 3 (ค.ศ. 1885 / พ.ศ. 2428) ที่อังกฤษสามารถผนวกพม่าได้ในที่สุด

The Lacquer Lady นำเสนอภาพของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตคล้ายคลึงกับหนังสือเรื่อง *Thibaw's Queen* โดยยังคงเน้นย้ำภาพของพระเจ้าธีบอว่าทรงเกียรติยศที่ขาดประสพการณ์ด้านการเมืองการปกครอง ไม่ได้เด็ดขาด อ่อนแอ และเป็นกษัตริย์ที่อยู่ภายใต้การครอบงำโดยพระนางศุภยาลัต ส่วนพระนางศุภยาลัตก็เป็นพระราชินีที่ทะเยอทะยาน เด็ดขาด และมีอำนาจมาก นอกจากนี้ อีกหนึ่งความน่าสนใจของ *The Lacquer Lady* คือการเน้นย้ำถึงสายสัมพันธ์ของแฟนนีกับชาวตะวันตกที่มีบทบาทสำคัญในฐานะ “กลุ่มคนในท้องที่” ในการทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลแก่รัฐบาลอังกฤษอย่างชัดเจน แฟนนีเป็นนางกำนัลคนสนิทของพระนางศุภยาลัตอีกทั้งยังสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ ทำให้บรรดาชาวตะวันตกที่ต้องการเข้าถึงราชสำนักหรือรับรู้ข้อมูลภายในพระราชวังจำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือของแฟนนี ดังจะเห็นได้จากกรณีแฟนนีได้ให้ความช่วยเหลือพี.เอช. บองวิลเลียน (P.H. Bonvillian) ชายชาวฝรั่งเศสให้สามารถรับสัมปทานธุรกิจเหมืองทับทิมในเมืองมณฑลยี่ได้ ซึ่งเครือข่ายของแฟนนีไม่จำกัดอยู่เพียงชุมชนชาวต่างชาติในมณฑลยี่เพียงเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงข้าราชการชาวพม่าในสภาหลุดตออีกด้วย ทำให้เครือข่ายของแฟนนีจึงเป็นเครือข่ายที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อข้าราชการ หรือนักธุรกิจที่เข้ามาดำเนินกิจการในเขตพม่าตอนบน นอกจากนี้ *The Lacquer Lady* ยังสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของชาติตะวันตกอื่นนอกจากอังกฤษในพม่าตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่อังกฤษให้ความสนใจ ดังจะเห็นได้จากการกระทำของแฟนนีที่ได้รับรู้เรื่องสนธิสัญญาลับระหว่างพม่ากับฝรั่งเศส จึงเป็นผู้นำหลักฐานเกี่ยวกับข้อตกลงต่าง ๆ ส่งต่อไปยังรัฐบาลอังกฤษผ่านอันเดรอีโน กงสุลใหญ่ชาวอิตาลีประจำพม่า ในช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ซึ่งอันเดรอีโนเป็นผู้ที่เปิดโปงสนธิสัญญาลับดังกล่าวซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ราชสำนักพม่าเกิดข้อพิพาทกับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ปัญหาพม่าตอนบนจึงทวีความตึงเครียดถึงขีดสุด ข้อมูลเกี่ยวกับ

การขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสและทำให้อันเป็นปฏิปักษ์ของราชสำนักพม่าต่อชาวอังกฤษที่เข้าไปทำธุรกิจในพม่าตอนบนที่ถูกเผยแพร่จากกลุ่มคนในท้องถิ่นมีส่วนสำคัญที่ทำให้ข้อเรียกร้องเพื่อให้รัฐบาลอังกฤษเข้าแทรกแซงในพม่าตอนบนมีน้ำหนักมากขึ้น และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อังกฤษตัดสินใจทำสงครามกับพม่า (Jesse, 1981 : 299–301)

แม้ว่าหนังสือ *The Lacquer Lady* จะเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ แต่หนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของการบันทึกเอกสารในช่วงเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดีนั่นคือการขาดแคลนข้อมูลที่ผ่านการคัดกรอง (verified information) เนื่องจากข้อมูลที่ถูกถ่ายทอดโดยนางก้านัลไม่สามารถตรวจสอบที่มาของแหล่งข้อมูลได้อย่างชัดเจน ความคลุมเครือของข้อมูลในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหา แหล่งที่มาของข้อมูล ตลอดจนความรู้สึกล้วนตัวของผู้ที่ให้ข้อมูลที่แฝงไว้ในข้อมูลที่ถูกถ่ายทอดออกมา ล้วนส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลทั้งสิ้น อีกทั้งหนังสือเล่มนี้ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทของกลุ่มในท้องถิ่นที่ทั้งเครือข่ายของกลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ ข้าราชการ ตลอดจนข้าราชการบริพารในราชสำนักที่มีบทบาทสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนางก้านัลที่มีเชื้อสายของชาวตะวันตก กล่าวคือ คนกลุ่มนี้ได้กลายมาเป็นกลุ่มคนสำคัญต่อเครือข่ายชาวตะวันตกที่พำนักในเมืองมณฑลพะล่าย ในช่วงเวลาที่อังกฤษไม่มีผู้แทนรัฐบาลประจำอยู่ในกรุงมณฑลพะล่าย นางก้านัลชาติต่าง ๆ ที่สามารถเดินทางระหว่างวังหลวงและชุมชนชาวต่างชาติคือบุคคลที่สามารถถ่ายทอดสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในราชสำนักได้ และข่าวสารดังกล่าวได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนตะวันตกด้วย ดังที่เห็นได้จากบทบาทของแมตตี นางก้านัลของพระนางศุภยาลัตตีที่เป็นผู้รวบรวมข่าวสารภายในพระราชวังและนำไปถ่ายทอดให้แก่เครือข่ายการค้าของอังกฤษ (Shah, 2004 : 51-53) ชุมชนชาวต่างชาติในมณฑลพะล่ายจึงเป็นพื้นที่สำหรับชาวต่างชาติมาพูดคุยและวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของราชสำนักพม่า อาทิ การพูดคุยเรื่องความไม่พอใจต่อข้าราชการชาวพม่าที่จับกุมคนชกผ้าชาวอินเดียและคนที่อยู่ใต้บังคับอังกฤษอย่างไม่เป็นธรรมเนื่องจากออกจากบ้านในเวลากลางคืนโดยไม่มีโคมไฟ หรือกรณีการจับกุมกัปตันดอยล์ (Doyle) ผู้บังคับบัญชาของบริษัทเดินเรืออิวรติ เนื่องจากเดินไปยังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพม่าทำให้กัปตันดอยล์จึงถูกจับไปคุมขังที่คอกไม้และยื่นตากฝนเป็นระยะเวลาสองชั่วโมง (Jesse, 1981 : 112–113) การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเครือข่ายของนักธุรกิจ มิซซันนารี และเจ้าหน้าที่ชาวตะวันตกในมณฑลพะล่ายมีส่วนสำคัญต่อการส่งข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมาไปยังย่างกุ้ง กัลกัตตา (Calcutta) และอังกฤษ เพื่อต้องการให้รัฐบาลทราบถึงปัญหา รวมถึงความไม่พอใจที่ชาวอังกฤษได้รับ และเพื่อต้องการให้รัฐบาลออกนโยบายหรือเข้ามาแทรกแซงรัฐบาลพม่าเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาวอังกฤษในมณฑลพะล่าย สิ่งนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลุ่มคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะเครือข่ายชาวต่างชาติในมณฑลพะล่ายในฐานะผู้ถ่ายทอดสถานการณ์ภายในพม่าอย่างมีนัยสำคัญ และชี้ให้เห็นการบันทึกในแนวทางของ “before and after” ผ่านการถ่ายภาพของรัชสมัยพระเจ้าธีบอว่าเป็นยุคเสื่อม เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองไร้กฎหมาย และถูกปกครองโดยทรราชย์ที่ไร้ความสามารถ

หนังสือ *Thibaw's Queen* (ค.ศ. 1899 / พ.ศ. 2442) และ *The Lacquer Lady* (ค.ศ. 1929 / พ.ศ. 2472) เป็นหนังสือที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของนางก้านัลซึ่งเป็นกลุ่มคนในท้องถิ่นนอกเหนือจากเครือข่ายทางการค้าอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดข้อมูลภายในพระราชวังมณฑลพะล่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวส่วนพระองค์ที่เอกสารประเภทอื่น ๆ อาจไม่สามารถเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนนี้ได้ อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือทั้งสองเล่มจะมีคุณค่าและช่วยเติมเต็มข้อมูลในส่วนดังกล่าวแต่ก็ปรากฏข้อจำกัดหลายประการที่จำเป็นต้องนำไปพิจารณาเมื่อนำข้อมูลไปอ้างอิงเช่นกัน แต่ทั้งหนังสือ *Thibaw's Queen* และ *The Lacquer Lady* ต่างสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในช่วงเวลาดังกล่าวหลายประการ ประการแรก คือ การขาดแคลนหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องราวภายในราชสำนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้าธีบอ ทำให้หลักฐานประเภทคำบอกเล่าจากบุคคลที่เคยทำงานใกล้ชิดหรือบุคคลที่เคยใช้ชีวิตในพระราชวังจำเป็นต้องนำมาใช้เป็นหลักฐานในการอธิบายเรื่องราวในช่วงเวลาดังกล่าว ประการที่สอง หนังสือทั้ง 2 เล่มนี้นำเสนอข้อมูลที่มาจากคำบอกเล่าผ่านความทรงจำของผู้ที่เกี่ยวข้องหลังจากเหตุการณ์ กรณีของหนังสือ *Thibaw's Queen* บันทึกย้อนหลังจากเหตุการณ์ถึง 12 ปี ส่วนหนังสือ *The Lacquer Lady* ก็บันทึกย้อนหลังจากเหตุการณ์กว่า 40 ปี ช่องว่างระหว่าง

การบันทึกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงอาจส่งผลต่อเนื้อหาเนื่องจากความคลาดเคลื่อนได้ ประการถัดมา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ถ่ายทอดเรื่องราวและผู้ที่ได้รับการกล่าวถึงก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณา หนังสือทั้งสองเล่มต่างบันทึกโดยใช้ข้อมูลจากอดีตนางกำนัลในพระราชวังมณฑล ผู้ที่เคยถวายการรับใช้ใกล้ชิดพระนางศุภยาลัต แม้ว่าข้อมูลที่ได้รับจะช่วยเติมเต็มข้อมูลเกี่ยวกับราชสำนักในช่วงเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี แต่ความสัมพันธ์ตลอดจนผลประโยชน์ระหว่างผู้ที่ถ่ายทอดกับผู้ที่ได้รับการกล่าวถึงย่อมส่งผลต่อเนื้อหาที่ถ่ายทอดด้วย ประการสุดท้าย ผู้ที่ทำหน้าที่รวบรวมคำบอกเล่าจากนางกำนัลคือชาวตะวันตกที่อาจไม่เข้าใจต่อธรรมเนียมปฏิบัติของพม่า มุมมองหรือแนวคิดบางประการที่มองว่าตนเองมีความสูงส่งกว่าชาวพม่า ความเข้าใจดังกล่าวอาจส่งผลต่อการถ่ายทอดและการเรียบเรียงเนื้อหาที่ได้รับมาด้วยเช่นกัน

กลุ่มคนในท้องที่ไม่ได้มีบทบาทแค่การให้ข้อมูลหรือบอกเล่าเรื่องราวร่วมสมัยเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ผลิตข้อมูลซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ในระยะยาว เอกสารหรือบันทึกที่กลุ่มคนในท้องที่เขียนหรือมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในยุคหลังใช้เป็นอ้างอิง ซึ่งข้อมูลจากกลุ่มคนในท้องที่ยังมีอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์พม่าของคนไทยด้วย หนังสือ *พม่าเสียเมือง* (ค.ศ. 1969 / พ.ศ. 2512) บทประพันธ์โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เป็นหนังสืออีกหนึ่งเล่มที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลและข้อจำกัดของงานเขียนที่พึ่งพาเอกสารจากตะวันตกเพียงฝ่ายเดียว *พม่าเสียเมือง* นำเสนอประวัติศาสตร์พม่าในสมัยราชวงศ์คองบอง โดยมุ่งเน้นไปยังเหตุการณ์ในปลายรัชสมัยพระเจ้ามินจจนถึงพระเจ้าธิบเพื่อนำเสนอเหตุการณ์การล่มสลายของอาณาจักรพม่า หนังสือเล่มนี้ได้เขียนขึ้นผ่านหลักฐานจากฝั่งตะวันตกเป็นหลัก แต่ไม่ได้ระบุว่ามีแหล่งข้อมูลใด ดังที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้ระบุไว้ในคำนำของหนังสือซึ่งได้กล่าวไว้ข้างต้น

อย่างไรก็ดี ภาพของพระเจ้าธิบและพระนางศุภยาลัตที่ปรากฏใน *พม่าเสียเมือง* สะท้อนถึงภาพจำในแง่ลบอย่างชัดเจน พระเจ้าธิบถูกมองว่าเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ หูเบา และอยู่ภายใต้อิทธิพลของพระนางศุภยาลัต ส่วนพระนางศุภยาลัตก็ถูกมองว่าเป็นคนกระหายอำนาจ ขี้อิจฉา ทั้งยังหึงหวงพระเจ้าธิบเหมือนกับเสือ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 100) และเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์การสังหารหมู่พระราชวงศ์มณฑล โดยมีพระเจ้าธิบอยู่เห็นด้วย (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 104-109) นอกจากนี้ หนังสือยังบรรยายถึงความเสื่อมโทรมของบ้านเมืองในช่วงรัชสมัยพระเจ้าธิบ โดยเปรียบเทียบว่าพระเจ้าธิบประพฤตินออย่างใด ประชาชนย่อมประพฤตินในแบบเดียวกัน เปรียบเทียบกับการที่พระเจ้าธิบสังหารหมู่พระราชวงศ์ส่งผลให้บ้านเมืองจึงเต็มไปด้วยโจรผู้ร้าย อีกทั้งในราชสำนักยังมีการทำพิธีกรรมที่ป่าเถื่อนด้วยการจับคนมาฝังทั้งเป็นเพื่อประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 120, 124-125) จนประชาชนที่พำนักยังพม่าตอนบนหลบหนีไปยังพม่าตอนล่าง เมื่อเกิดสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ขึ้น ประชาชนต่างพากันตีใจที่กองทัพอังกฤษมาช่วยตนให้พ้นจากความทุกข์จากการปกครองของราชสำนัก (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 228) อีกทั้งยังกล่าวว่าพระเจ้าธิบและพระนางศุภยาลัตคือต้นเหตุของสงครามดังกล่าว “...ทหารอังกฤษและทหารอินเดียที่มาประจำอยู่ที่เมืองย่างกุ้งนั้น เมื่อมาอยู่เฉย ๆ นานเข้าก็เบื่อหน่าย อยากทำสงครามอยู่ทุกคน เมื่อได้ข่าวว่าจะได้รับกับพม่าก็พากันตีใจกัน ต่างคนต่างเตรียมตัวที่จะออกรบ ทหารอังกฤษพากันยกแก้วเบียร์ขึ้นดื่มถวายพระพรคิงส์ลีปและควีน ‘Soup Plate’ อันเป็นสำเนียงที่ทหารฝรั่งเรียกพระนามพระนางศุภยาลัต แปลเป็นไทยได้ว่า ‘พระนางชามแกง’ ทั้งนี้เพราะทหารทุกคนรู้ว่า ถ้าหากพระเจ้าลีปและพระนางศุภยาลัตมิได้เสวยราชย์อยู่ ณ กรุงอังวะในขณะนั้น บางทีตนและพวกพ้องก็จะไม่มีโอกาสทำสงครามกับพม่าสมความปรารถนา...” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 207)

นอกจากนี้ อีกหนึ่งเหตุการณ์สำคัญที่ *พม่าเสียเมือง* ได้บรรยายไว้คือความพยายามของพระเจ้าธิบในการสานความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสเพื่อคานอำนาจกับอังกฤษ จนนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาลัทธิระหว่างทั้งสองรัฐซึ่งเป็นประเด็นให้ฝ่ายที่เรียกร้องการแทรกแซงของอังกฤษนำมาใช้เป็นข้ออ้างถึงความชอบธรรมในการขยายอำนาจและอิทธิพลของอังกฤษในพม่าตอนบน หนังสืออธิบายว่าพระเจ้าธิบทรงมีพระประสงค์ที่จะแสวงหาพระราชทรัพย์เพิ่มขึ้น จึงนำไปสู่การลง

นามในสนธิสัญญาเพื่อเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศสซึ่งจะทำให้ฝรั่งเศสได้สิทธิพิเศษทางการค้าเหนือกว่าอังกฤษ หนังสือยังเล่าว่าในช่วงเวลาเดียวกัน พระเจ้าธิบอทรงเล็งเห็นว่าบรรษัทบอมเบย์เบอร์มาแห่งนี้ได้กำไรจากการค้าไม้เป็นจำนวนมาก จึงทรงหวังให้ราชสำนักได้ส่วนแบ่งกำไรมากยิ่งขึ้น ราชสำนักพม่าจึงตั้งข้อกล่าวหาต่อบรรษัทแห่งนี้ว่าลักลอบค้าไม้เกินกว่าที่ได้รับอนุญาต ก่อนที่สภาหลุดออกจะตัดสินให้บรรษัทต้องจ่ายค่าชดเชยเป็นจำนวนมากแก่ทางการพม่า ข้อพิพาททางการค้ากับบรรษัทบอมเบย์เบอร์มาเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปิดเผยถึงสนธิสัญญาลี้ระหว่างราชสำนักพม่ากับฝรั่งเศสโดยอันเดรโอโน กงสุลอิตาลี *พม่าเสียเมือง* บรรยายว่าอันเดรโอโนเป็นเดียดเป็นแค้นเมื่อทราบว่าราชสำนักพม่าจะให้ฝรั่งเศสจัดตั้งบริษัทเรือกลไฟแข่งกับอังกฤษซึ่งเป็นการ “ทุบหม้อข้าวกันชัด ๆ” เพราะเขาทำงานเป็นแหล่งข่าวให้แก่บรรษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทเดินเรืออิรวดีของอังกฤษ (คิกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 140) นอกจากนี้ เมื่อรัฐบาลอังกฤษได้ยื่นคำขาดให้ราชสำนักพม่ายุติการลงโทษบรรษัทบอมเบย์เบอร์มาและให้อังกฤษส่งตัวแทนเข้าร่วมพิจารณาแก้ไขข้อพิพาทดังกล่าว พระเจ้าธิบอทรงยืนกรานไม่ยอมรับข้อเรียกร้องอังกฤษอันเป็นเหตุให้พม่าต้องเสียเมืองในท้ายที่สุด (คิกฤทธิ์ ปราโมช, 2561 : 144)

พม่าเสียเมือง จึงเป็นหนังสืออีกหนึ่งเล่มที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของการใช้แหล่งอ้างอิงจากกลุ่มคนในท้องถิ่นร่วมสมัยที่ไม่สามารถสืบหาแหล่งข้อมูลได้ อีกทั้งภาพจำในแง่ลบของพระเจ้าธิบอและพระนางศุภยาลัตที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ยังคงถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อร่วมสมัย เนื่องจากถูกนำไปอ้างอิงให้กับละครโทรทัศน์หลายเรื่อง ส่งผลให้การรับรู้เกี่ยวกับทั้งสองพระองค์ในสังคมไทยยังคงเป็นไปในแง่ลบ อาทิ ละครโทรทัศน์เรื่องเพลิงพระนาง แม้ว่าชื่อตัวละครและสถานที่จะเป็นการสมมติ แต่โครงเรื่อง การวางตัวละคร และเหตุการณ์สำคัญหลายฉากมีความคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ อาทิ เหตุการณ์การสังหารหมู่ในละครที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าธิบอ เจ้าหลวงเมืองคุ่มที่สะท้อนภาพของพระเจ้ามินดง เจ้านางอนัญทิพย์เทียบได้กับพระนางชินผัวมะฉิน เจ้าหลวงม่านฟ้าคือพระเจ้าธิบอ เจ้านางปิ่นมณีที่สะท้อนภาพพระนางศุภยาลัต นอกจากนี้ ยังมีละครโทรทัศน์เรื่องรากนครา ที่มีการพูดถึงเมือง “เมืองมณฑล” ที่มีชื่อคล้ายคลึงกับเมืองมณฑลเลย เมืองหลวงของราชอาณาจักรพม่าในช่วงเวลาดังกล่าว อีกทั้งมีตัวละครที่อาจตีความได้ว่าเป็นพระเจ้าธิบอและพระนางศุภยาลัตคือกษัตริย์เมืองมณฑลและเจ้านางปัทมสุตา ทำให้ผู้คนที่รับชมละครโทรทัศน์นี้ได้รับการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระเจ้าธิบอและพระนางศุภยาลัตในแง่ลบอันเป็นชุดข้อมูลที่ไม่ได้แตกต่างไปจากข้อมูลในปีที่ราชวงศ์พม่าล่มสลายเลย โดยในช่วงที่มีการออกฉายละครเรื่องเพลิงพระนาง ใน ค.ศ. 2017 (พ.ศ. 2560) ทายาทของพระเจ้าธิบอก็ได้ออกมาให้สัมภาษณ์ต่อสำนักข่าวบีบีซีแผนกภาษาเมียนมาเพื่อแสดงความไม่พอใจต่อละครเรื่องดังกล่าวว่า

“ครอบครัวของเราไม่พอใจละครเรื่องเพลิงพระนางเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าเนื้อเรื่องของละครจะเกี่ยวกับอาณาจักรสมมติ แต่เกือบทั้งหมดจำลองมาจากช่วงปลายสุดท้ายของราชวงศ์คองบอง ในสมัยศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่เมียนมาเป็นที่ยึดกันในเรื่องว่าพม่า เนื้อหาส่วนหนึ่งในละครคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ กรณีการสังหารหมู่ที่พระมเหสีและบรรดาเจ้านางอื่น ๆ ร่วมมือกันกำจัดพระราชวงศ์ร่วม 100 คน ที่มีสิทธิ์ในราชบัลลังก์ เพื่อเป็นหลักประกันว่า พระเจ้าธิบอจะไม่มีคู่แข่งและได้เสด็จขึ้นครองราชย์ ภายหลังจากพระราชบิดาสวรรคตเมื่อพ.ศ. 2421 (ค.ศ. 1878)”

และเรียกร้องให้มีการระงับการฉายละครโทรทัศน์เรื่องนี้ด้วย (บีบีซีไทย, 2560)

ภาพที่ 2 พาดหัวข่าวเหลนกษัตริย์เมียนมาจี้ไทยหยุดฉาย “เพลิงพระนาง”

ที่มา: บีบีซีไทย (2560)

อิทธิพลของกลุ่มคนในท้องที่จึงไม่เพียงแต่ส่งผลต่อผู้คนร่วมสมัยเพียงเท่านั้น แต่เอกสารที่ได้รับการบันทึกจากกลุ่มคนในท้องที่เองก็ยังคงทำหน้าที่สร้างความรับรู้เกี่ยวกับพระเจ้าอิบอและพระนางศุภยาลัตต่อผู้คนในภายหลัง เช่น หนังสือ *พม่าเสียเมือง* ที่พึ่งพาแหล่งข้อมูลจากตะวันตกเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้กลายเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างเนื้อเรื่องในละครโทรทัศน์หลายเรื่อง ทำให้ภาพจำในแง่ลบของทั้งสองพระองค์ถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อร่วมสมัย ส่งผลให้ผู้คนในภายหลังมักรับรู้ภาพลักษณ์ของพระเจ้าอิบอและพระนางศุภยาลัตในแง่ลบไปโดยปริยาย ข้อจำกัดของการพึ่งพาเอกสารจากตะวันตกเพียงฝ่ายเดียวจึงสะท้อนถึงปัญหาของการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในยุคก่อนอาณานิคมที่การขาดมุมมองจากแหล่งข้อมูลท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากข้อมูลเหล่านี้ที่ถูกบันทึกผ่านชาวต่างชาติที่อาจบันทึกภายใต้วัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือมีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมไม่มากพอ จึงจำเป็นต้องมีการวิพากษ์ข้อมูลก่อนนำไปใช้อ้างอิง แม้ว่าในภายหลังจะมีการแปลหนังสือประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักวิชาการชาวพม่าที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับทั้งสองพระองค์ เช่น หนังสือ *ประวัติศาสตร์พม่า (A History of Burma)* โดยหม่องทินอ่อง (Maung Htin Aung) ใน ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) หรือแม้แต่หนังสือ *Thibaw's queen* ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยว่า *มเหสีสี่ปี* โดยบรรจบ ชุวนนท์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1952 (พ.ศ. 2495) ก่อนที่จะได้รับการแปลเป็นภาษาไทยอีกครั้งในชื่อ *ราชินีศุภยาลัต จากนางกษัตริย์สู่สามัญชน* โดยสุภัตรา ภูมิประภาส และสุกิดา แก้วสุขสมบัติ ใน ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงภาพจำเชิงลบของทั้งสองพระองค์จากหนังสือ *พม่าเสียเมือง* หรือละครโทรทัศน์เรื่องเพลิงพระนางหรือรากนคราไปได้

บทสรุป

สถานการณ์ภายในพม่าตอนบนช่วงปลายทศวรรษ 1870 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักพม่ากับรัฐบาลอังกฤษตึงเครียดอย่างมาก จนนำไปสู่การถอนผู้แทนอังกฤษประจำกรุงมัณฑะเลย์ใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) การตัดสัมพันธ์ทางการทูตในครั้งนี้ทำให้ราชสำนักพม่าและรัฐบาลอังกฤษไม่มีผู้แทนระดับรัฐบาลระหว่างกัน ช่องว่างดังกล่าวเปิดทางให้กลุ่มคนในท้องที่ อาทิ พ่อค้า นักเดินทาง คณะมิชชันนารี ตลอดจนชาวต่างชาติที่พำนักในมัณฑะเลย์ก้าวขึ้นมาเป็นแหล่งข่าวสำคัญให้แก่รัฐบาลอังกฤษในช่วงเวลาที่ไม่มีผู้แทนรัฐบาล กลุ่มคนในท้องที่เหล่านี้สามารถเข้าถึงข้อมูลภายในและ

แลกเปลี่ยนข่าวสารผ่านเครือข่ายของตนระหว่างพม่า อินเดีย รวมถึงอังกฤษได้อย่างอิสระ สถานะของกลุ่มคนในท้องที่ที่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลในช่วงเวลาที่รัฐบาลไม่สามารถกระทำได้ ส่งผลให้กลุ่มคนในท้องที่จึงเป็นแหล่งข่าวที่ชุมชนชาวอังกฤษภายนอกพม่าตอนบนและรัฐบาลอังกฤษจำเป็นต้องให้ความสำคัญ

กลุ่มคนในท้องที่ไม่เพียงแต่มีความสำคัญในฐานะผู้รายงานสถานการณ์ข้อมูลให้แก่รัฐบาลเท่านั้น แต่ยังมีมีความสำคัญต่อการสร้างความรับรู้ของพม่าต่อภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าธีบอ พระองค์ทรงมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลอังกฤษที่ไม่ดีนักซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของพระองค์ที่ต้องการเปิดทางให้ชาติตะวันตกอื่นเข้ามามีบทบาทในพม่าตอนบน ความพยายามดังกล่าวของพระเจ้าธีบอได้สร้างความกังวลต่อเครือข่ายทางการค้า กลุ่มคนในท้องที่จึงอาศัยช่องว่างทางการสื่อสารในช่วงเวลาที่ไม่มีผู้แทนรัฐบาลเป็นช่องทางในการโน้มน้าวหรือกดดันให้รัฐบาลเข้ามาดำเนินนโยบายเพื่อสนับสนุนหรือปกป้องผลประโยชน์ผ่านข้อมูลที่ถ่ายทอดออกไป เนื้อความถูกถ่ายทอดโดยกลุ่มคนในท้องที่อาจมีเนื้อความเกินจริง หรือถูกสร้างขึ้นเพื่อให้รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญต่อการเข้ามาแทรกแซงภายในพม่า แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดออกไปนั้นซึ่งแม้จะเป็นเพียงข่าวลือที่มีความคลุมเครือของที่มาและเนื้อหาของข้อมูลต่างมีส่วนสำคัญในการสร้างความรับรู้เกี่ยวกับพม่า รวมไปถึงภาพจำที่มีต่อผู้ปกครองชาวพม่าอย่างพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตด้วย นอกจากนี้เครือข่ายทางการค้าที่เป็นกลุ่มคนในท้องที่ที่มีบทบาทสำคัญ อดีตข้าราชการที่เคยทำงานอยู่ภายในพระราชวังก็เป็นคนในท้องที่อีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการถ่ายทอดข้อมูลภายในราชสำนักออกไปภายนอก กลุ่มข้าราชการเหล่านี้จึงมีความสำคัญในฐานะแหล่งข้อมูลภายในราชสำนักของพระเจ้าธีบอซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในช่วงที่อังกฤษไม่มีผู้แทนรัฐบาลในราชสำนักพม่า

การสร้างภาพลักษณ์ของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตในแง่ลบสามารถนำมาอธิบายได้ด้วยรูปแบบการบันทึกภายใต้แนวคิด before and after แนวทางการบันทึกในแบบดังกล่าวอธิบายถึงการใช้ภาพลักษณ์ด้านลบของผู้นำท้องถิ่นที่ปกครองด้วยความโหดร้ายมาใช้เป็นเหตุผลของการขยายอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมเพื่อช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากการปกครองของทรราชย์ กอปรกับสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าธีบอที่ดำเนินนโยบายไม่ประนีประนอมกับอังกฤษ ดังกรณีของพระเจ้าธีบอที่ได้รับการกล่าวว่าเป็นกษัตริย์ทรราชย์ ในขณะที่พระนางศุภยาลัตก็ได้รับการกล่าวว่าเป็นราชินีที่เหี้ยมโหดและอยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์การสังหารหมู่พระราชวงศ์ใน ค.ศ. 1879 (พ.ศ. 2422) ภาพลักษณ์ในแง่ลบของทั้งสองพระองค์ก็ถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการเข้ามาแทรกแซงของอังกฤษ จนเกิดเป็นสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 3 ใน ค.ศ. 1885 (พ.ศ. 2428) ในที่สุด

ภาพลักษณ์ของพระเจ้าธีบอและพระนางศุภยาลัตทั้งภาพลักษณ์เชิงบวกและเชิงลบต่างเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มีข้อจำกัดจากการใช้เอกสารจากตะวันตกที่ได้รับบันทึกโดยกลุ่มคนในท้องที่ภายใต้วัตถุประสงค์ทางการเมือง แม้ว่าเอกสารเหล่านี้ล้วนเป็นเอกสารร่วมสมัยที่สามารถนำมาใช้ศึกษาประวัติศาสตร์พม่าในช่วงเวลาก่อนอาณานิคม แต่การใช้เอกสารเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการวิพากษ์อย่างรอบด้านถึงเบื้องหลังที่แฝงในเอกสาร เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและเข้าใจบริบททางการเมืองที่ส่งผลต่อการบันทึกข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2561). **พม่าเสียเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 19. ดอกหญ้า.

บีบีซีไทย. (2560, 12 มีนาคม). **เหล่านกษัตริย์เมียนมาจี้ไทยหยุดฉาย “เพลิงพระนาง”**. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-39249112>

ฟิลดิง-ฮอลล์, แอโรลด์. (2562). **Thibaw's queen** [ราชินีศุภยาลัต จากนางกษัตริย์สู่สามัญชน]. (สุภัตรา ภูมิประภาส และ สุภิดา แก้วสุขสมบัติ, ผู้แปล; พิมพ์ครั้งที่ 7). มติชน.

- Adas, M. (1972). Imperialist Rhetoric and Modern Historiography: The Case of Lower Burma before and after Conquest. *Journal of Southeast Asian Studies*, 3 (2), 175–192. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20069984>
- Aung-Thwin, M. (2012). *A History of Myanmar since Ancient Times : Traditions and Transformations*. Reaktion Books.
- Cady, F, J. (1958). *A History of Modern Burma*. Cornell University Press.
- Darwin, J. (1997). Imperialism and the Victorians: The Dynamics of Territorial Expansion. *The English Historical Review*, 112 (447), 614–642. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/576347>
- Jesse, F. T. (1981). *The Lacquer Lady*. Dial Press.
- Ghosh, L. (1994). *Burma : Myth of French Intrigue*. Naya Udyog.
- Gopal, S. (1965). *British Policy in India 1858-1905*. Cambridge University Press.
- Hall, D.G.E. (1950). *Burma*. Hutchinson's University Library.
- Hall, F, F. (1899). *Thibaw's queen*. Harper & Brothers.
- Htin, A, M. (1967). *A History of Burma*. Columbia University Press.
- Htin, A, M. (1990). *Lord Randolph Churchill and the dancing peacock, British conquest of Burma 1885*. Manohar.
- Htin, A, M. (1965). *The stricken peacock : Anglo-Burmese relations 1752-1948*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Malithong, R. (2019). *News from "Burmah": The Role of the English Press in the Making of the British Empire in Burma*. PhD Thesis, School of Arts, Languages and Cultures, The University of Manchester. Retrieved from <https://research.manchester.ac.uk/en/studentTheses/news-from-burmah-the-role-of-the-english-press-in-the-making-of-t>
- McCrae, A., & Prentice, A. (1978). *Irrawaddy Flotilla*. James Paton Ltd.
- Mukherjee, A. (1988). *British Colonial Policy in Burma: An Aspect of Colonialism in South East Asia, 1840-1885*. Abhinav Publications.
- Myint-U, T. (2001). *The Making of Modern Burma*. Cambridge University Press.
- Oliver, B, P. (1980). *Empires in Collision: Anglo-Burmese Relations in the Mid-Nineteenth Century*. Praeger Publishers.
- Shah, S. (2016). The French Connection that Contributed to the Fall of a Kingdom. *Synergies Inde*, 7, (87-98). Retrieved from <https://gerflint.fr/Base/Inde7/shah.pdf>
- Stockwell, S. (Ed.). (2008). *The British Empire: Themes and Perspectives*. Wiley-Blackwell.
- Shah, S. (2014). *The king in exile : the fall of the royal family of Burma*. HarperCollins.
- The Irrawaddy. (2007, February). *A Teatime Tête-à-Tête*. Retrieved from https://www2.irrawaddy.com/article.php?art_id=6871&page=1

พัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน
ทศวรรษ 2410 – 2480 ในฐานะภาพสะท้อนสังคมไทย
The Publishing Evaluation of Chinese Historical Novel in Thai Translation
During the 1870s-1940s as a Reflection of Thai Society

สหฤทัย รวยรื่น¹

ศิริพร ดาบเพชร²

บทคัดย่อ

การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในสังคมไทยเป็นพัฒนาการที่ยาวนานเป็นอย่างมากนับตั้งแต่การตีพิมพ์สามก๊กเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2408 โดยบทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนตั้งแต่ทศวรรษ 2410-2480 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก บทความนี้ศึกษาพัฒนาการของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน รวมถึงศึกษาสภาพสังคมไทยที่สะท้อนให้เห็นจากพัฒนาการของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน

ผลการศึกษาพบว่า การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนสะท้อนภาพสังคมไทยที่แตกต่างกันใน 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงทศวรรษ 2410-2450 และช่วงทศวรรษ 2460-2480 โดยช่วงเวลาแรกเป็นยุคเริ่มต้นของการนำวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนมาตีพิมพ์เป็นครั้งแรก คือ ใน พ.ศ. 2408 ตีพิมพ์สามก๊กในรูปแบบหนังสือปกแข็งโดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ ทำให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนแพร่หลายมากขึ้น ส่งผลให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเรื่องอื่น ๆ ได้รับการตีพิมพ์ตามมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิปัญญาในสังคมไทยยุคปรับปรุงประเทศ เพราะการแพร่หลายของความรู้จากการตีพิมพ์แบบสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดด้านต่าง ๆ ในสังคมไทยตามมาแต่ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำ ส่วนในช่วงที่ 2 การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนขยายสู่การตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์รายวัน คือ หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ ใน พ.ศ. 2464 เป็นครั้งแรก ส่งผลให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้น โดยสะท้อนให้เห็นทั้งความนิยมวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในหมู่คนไทยและลูกหลานจีนอพยพรุ่นที่อ่านเขียนภาษาไทยได้ การขยายตัวของกรอบการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 การศึกษาภาคบังคับในรัชกาลที่ 6 และการขยายตัวของชุมชนชาวจีนในสยาม ในทศวรรษ 2470 ความนิยมวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลดลงไป ทั้งจากความซ้ำซากของเนื้อเรื่อง และความนิยมวรรณกรรมแบบตะวันตกที่มีเนื้อหาแบบสัจนิยมมากขึ้น การพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลงหนังสือพิมพ์จึงสิ้นสุดใน พ.ศ. 2484

คำสำคัญ: วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน พัฒนาการการตีพิมพ์ ภาพสะท้อนสังคมไทย

Abstract

This research article focuses on the publishing evaluation of Chinese historical novels in Thai translation in Thailand, beginning with the first Thai publication of Romance of the Three Kingdoms in 1865 (B.E. 2408). The evolution of this literary genre can be divided into the 1870s-1940s marked by profound social transformation in Thai society.

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

The findings indicate that the publishing evaluation of Chinese historical novels in Thai translation reflected different aspects of Thai society during two key periods: the 1870s–1910s and the 1920s–1940s. The first period marked the beginning of such translations, starting with the publication of *Romance of the Three Kingdoms* in 1865 (B.E. 2408) as a hardcover book by the American Mission Press led by Dr. Dan Beach Bradley. This initial publication contributed to the wider dissemination of Chinese historical novels in Thai translation, leading to further translated works. This phenomenon reflects the intellectual transformation occurring during Thailand's nation-modernizing era, where the spread of modern printing technologies helped promote new ways of thinking—although this influence was still largely limited to the elite class at the time. In the second period, Chinese historical novels in Thai translation expanded into serialized newspaper formats, beginning with *Siam Rat* in 1921 (B.E. 2464). This development significantly broadened readership, reflecting the popularity of Chinese literature among both native Thais and descendants of Chinese immigrants who were literate in Thai. The increased accessibility of literature was closely linked to the expansion of print media, educational reforms under King Rama V, the implementation of compulsory education during King Rama VI, and the growing presence of Chinese communities in Siam. However, by the 1930s, the popularity of Chinese historical fiction began to decline due to the repetitive nature of storylines and the rising interest in Western realist literature. As a result, the serialization of Chinese historical novels in Thai translation in newspapers came to an end by 1941 (B.E. 2484).

Keywords: *Chinese historical novels in Thai translation, The publishing evaluation, Reflection of Thai society*

บทนำ

ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 วรรณกรรมหมายถึง งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง, เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของ เสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2565: ออนไลน์) ดังนั้น วรรณกรรม แปลอิงพงศาวดารจีน คือ งานประพันธ์ที่แปลมาจากภาษาจีน ส่วนใหญ่มักอาศัยเค้าโครงเรื่องจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ หรือจำลองเรื่องราวจากประวัติศาสตร์มาเป็นเนื้อหาในการเขียนวรรณกรรม

จุดเริ่มต้นของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในไทยคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้แปลวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน เป็นภาษาไทย 2 เรื่องคือ “ไซฮั่น” และ “สามก๊ก” ครั้งแรก โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ชนชั้นสูงใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับตำราพิชัยสงคราม รวมถึงมีการสอดแทรกนัยยะทางการเมือง หลากหลายประการ อาทิ การสร้างความชอบธรรมในการปราบดาภิเษก การสร้างแนวคิดจงรักภักดีให้แก่ทหาร เป็นต้น (สมบัติ จันทรวงศ์, 2532: 22-25) รวมไปถึงการสร้างความเป็นหนึ่งแก่อ่านอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงที่มาของ วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน รวมถึงบ่งชี้ถึงจุดประสงค์ของการแปลวรรณกรรมอิงพงศาวดารจีนได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้ วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนได้รับการอุปถัมภ์การแปลจากชนชั้นสูงมาอย่างต่อเนื่อง และแพร่หลายผ่านรูปแบบการเขียน คัดลอกมือโดยใช้สมุดไทย

จนกระทั่งใน พ.ศ. 2408 โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ได้ตีพิมพ์ “สามก๊ก” ขึ้นเป็นครั้งแรก ส่งผลให้ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2410 มีการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเรื่องอื่น ๆ เรื่อยมา ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนจึงแพร่หลายไปสู่กลุ่มคนที่กว้างขึ้น นำไปสู่พัฒนาการของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเหล่านี้ในช่วงระยะเวลาต่อมา ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

วรรณกรรมถือเป็นหนึ่งในหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์อย่างแพร่หลาย เนื่องจากสามารถบ่งชี้ให้เห็นแนวคิดต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลาที่แสดงออกผ่านตัวอักษรที่เรียบเรียงขึ้นมา งานวิจัยที่มีการหยิบยกวรรณกรรมมาวิพากษ์ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ย่อมต้องกล่าวถึง *ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์* ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2527) นิธิได้ชี้ภาพให้เห็นว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้าเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้เกิดเศรษฐกิจแบบเงินตราส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนที่ก่อรูปขึ้นมาเป็นชนชั้นกระฎุมพี การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นเพียงสิ่งเร่งเร้าที่ทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจขยายตัวมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ผ่านการนำเสนอโลกทัศน์และจิตสำนึกแบบกระฎุมพีที่ปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ ข้อเสนอของนิธิถือเป็นแนวคิดริเริ่มสำคัญสำหรับการนำหลักฐานเชิงวรรณกรรมมาใช้สะท้อนบริบททางสังคมที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์

ด้วยเหตุนี้การศึกษาพัฒนาการของวรรณกรรมผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์จำเป็นต้องสอดคล้องเข้ากับบริบทสังคมในช่วงเวลาที่ศึกษาด้วย เห็นได้จาก *พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ. 2475 - 2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม* ของ ตรีศิลป์ บุญขจร (2521) นำเสนอประเด็นว่านวนิยายมีพัฒนาการที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองมีอิทธิพลต่อทิศทางและพัฒนาการนวนิยายไทยอย่างชัดเจน รวมถึงงานวิจัย *การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ “เรื่องอ่านเล่น” ไทยสมัยใหม่ทศวรรษ 2460 - ทศวรรษ 2480* ของ สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ (2558) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการเขียนวรรณกรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของสังคมไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เมื่อสังคมไทยได้แปรเปลี่ยนได้เป็นสังคมที่มีความทุนนิยมมากขึ้น ยกตัวอย่างคือนิยายสารในยุทศวรรษ 2460 ต่างก็พยายามหาวรรณกรรมแบบใหม่มาตีพิมพ์เพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านอย่างมาก สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมการบริโภคแบบทุนนิยมที่จำเป็นต้องมีสิ่งใหม่มาตอบสนองความต้องการอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2557) เรื่อง *วรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 7 : การตอบสนองรสนิยมของชนชั้นกลาง* ที่มุ่งศึกษารสนิยมของผู้คนชนชั้นกลางในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่มีต่อวรรณกรรมในช่วงเวลานั้นที่ตอบสนองรสนิยมของคนชั้นกลางที่มีการศึกษา และใฝ่ฝันถึงสังคมใหม่ในอนาคต

จะเห็นได้ว่าประเด็นข้อเสนอร่วมกันของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ , ตรีศิลป์ บุญขจร , สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ , รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ จากงานวิจัยที่กล่าวไปข้างต้น คือ แนวคิดของผู้คนในสังคม รวมถึงลักษณะของวัฒนธรรมรูปแบบการเขียนและการอ่านที่แปรเปลี่ยนไปด้วยการเข้ามาของแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์และมนุษยนิยม ให้ความสำคัญกับความคิดของปัจเจกบุคคลและคำนึงถึงความเป็นจริงมากกว่าความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม บริบททางสังคมสามารถเข้ามามีผลต่อมุมมองที่มีต่อวรรณกรรมให้เปลี่ยนแปลงไปได้ด้วยเช่นกัน เห็นได้จากบทความ *อ่าน “นิยายกำลังภายใน” ในฐานะ “วรรณกรรมการเมือง”* ของ สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ (2554) นำเสนอสังคมของลูกจีนในช่วงเวลานั้นที่ถูกบีบคั้นโดยรัฐและสังคมที่มีความแบ่งแยก ทำให้การอ่านนิยายกำลังภายในเป็นเหมือนการสร้างความเป็นชาตินิยมอันหนึ่งอันเดียวให้แก่ลูกจีนภายใต้บริบททางการเมืองในขณะนั้น ด้วยเนื้อเรื่องของนิยายกำลังภายในที่สื่อถึงการต่อต้านอำนาจรัฐ สร้างความประทับใจแก่ผู้อ่านอย่างมาก ก่อให้เกิดการอ่านนิยายเหล่านี้ในฐานะของวรรณกรรมการเมืองมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ข้อเสนอของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช ใน *อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง รวมบทความวรรณกรรมศึกษาและบทวิจารณ์วรรณกรรมไทยและเทศ (2545)* และ *อ่านใหม่ เมืองกับชนบทในวรรณกรรมไทย (2558)* ที่ชี้ให้เห็นถึงการศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมผ่านบริบทของสังคม เพื่อให้เห็นมุมมองต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ขึ้นมานอกเหนือจากความหมาย

ของวรรณกรรมผ่านเจตนาของผู้เขียน โดยบริบทของผู้เขียนทำให้เห็นความหมายของผู้เขียนชัดเจนขึ้น ในขณะที่เดียวกับบริบทของผู้วิจารณ์ทำให้เกิดความหมายแบบใหม่ขึ้นมาในวรรณกรรมชิ้นเดียวกัน รวมถึงขณะที่วรรณกรรมถูกอ่าน ย่อมจะถูกสร้างความหมายใหม่ผ่านผู้อ่านเช่นกัน รวมถึงงานวิจัย *การผลิตสามก๊ก ในบริบทของสังคมไทย พ.ศ. 2480-2550* ของ ยศไกร ส. ต้นสกุล (2558) นำเสนอการผลิตใหม่ของสามก๊กที่สะท้อนภาพในบริบทของสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2480 - 2550 ซึ่งเริ่มมีการผลิตสามก๊กใหม่ที่แตกต่างไป จากการศึกษาพบว่า ความนิยมในสามก๊กที่แพร่หลายเข้าสู่คนอ่านทั่วไปนั้น เริ่มเกิดขึ้นจากการผลิตสามก๊กใหม่ของนักเขียนรุ่นเริ่มสร้างผลงานตั้งแต่ พ.ศ. 2480 ภายใต้บริบทของสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลาที่ทำให้ นักเขียนและตัวบทของสามก๊กเองได้มีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมการเมืองไทยผ่านการนำเสนอจากวรรณกรรมเสียดสีการเมือง ดัดแปลงสู่หนังสือคู่มือ (How to) รวมถึงกลายเป็นคัมภีร์ศาสตร์บริหารที่อธิบายด้วยหลักการร่วมสมัยสะท้อนภาพและพฤติกรรมของนักการเมืองไทยในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและคอร์รัปชัน เพื่อให้สามก๊กมีความร่วมสมัยที่จับต้องกับชีวิตประจำวันของผู้คนได้มากขึ้น

สื่อสิ่งพิมพ์อย่างวรรณกรรมกลายมาเป็นหนึ่งในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้แสดงออกเพียงแค่เรื่องราวตามการประพันธ์ของผู้เขียนวรรณกรรม หรือข้อมูลสนเทศที่ปรากฏตามตัวอักษร หากแต่มีความสำคัญในการสะท้อนบริบททางความคิด อารมณ์และความรู้สึกผ่านการเชื่อมโยงและวิเคราะห์เข้ากับบริบททางการเมือง บริบททางเศรษฐกิจ รวมถึงบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ด้วยประการนี้ทางผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของบริบทการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนที่มีสถานะของ “สื่อกลาง” ที่เป็นกรอบในการเชื่อมโยงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้ากับความเป็นประวัติศาสตร์ ก่อเป็นแนวทางสำคัญที่ว่าวรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนที่เดิมเป็นวรรณกรรมแปลผ่านจุดประสงค์ให้ความรู้ในช่วงต้นรัตน กสินทร์ เหตุใดถึงเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสนุกเพียงอย่างเดียว จนนำไปสู่การหยุดความนิยมและเลิกตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์รายวันใน พ.ศ. 2484 สิ่งเหล่านี้ย่อมสามารถสะท้อนสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2410 - 2480 ในบริบทต่าง ๆ ออกมาได้เช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนตั้งแต่ ทศวรรษ 2410-2480
2. ศึกษาพัฒนาการของวรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีน เพื่อสะท้อนสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2410-2480

สมมุติฐานของการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยมีผลต่อพัฒนาการการตีพิมพ์ของวรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีน ช่วงทศวรรษ 2410-2480

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ศึกษาพัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนช่วงทศวรรษ 2410-2480 รวมถึงศึกษาสภาพสังคมในช่วงเวลานั้น เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่เข้ามาทำให้วรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนได้รับความนิยมในสังคมไทย โดยศึกษาเฉพาะวรรณกรรมจีนที่แปลเป็นภาษาไทย
2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้ศึกษาตั้งแต่ทศวรรษ 2410-2480 เนื่องจากเป็นช่วงที่รูปแบบการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนมีความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเวลา โดยมีการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงพงศาวดารจีนมากขึ้นหลังจากมีการตีพิมพ์สามก๊ก ใน พ.ศ. 2408 ต่อมามีการแพร่หลายสู่การตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์รายวันช่วงทศวรรษ 2460 ก่อนจะสิ้นสุดการตีพิมพ์รูปแบบนี้ในช่วงต้นทศวรรษ 2480

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง พัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน ทศวรรษ 2410 – 2480 ในฐานะภาพสะท้อนสังคมไทย นี้ อาศัยกรอบแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสังคม กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม ย่อมส่งผลให้การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง รวมถึงได้รับความนิยมจากผู้คนในสังคมในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยด้วยการค้นคว้าเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน รวมถึงบริบทของสังคมไทยในช่วงเวลาที่ศึกษา โดยรวบรวมจากหนังสือ บทความ งานวิจัย เอกสารหลักฐานหนังสือพิมพ์เก่า และข้อมูลสื่อออนไลน์
- 2) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยรวบรวมข้อมูลมาจัดแบ่งประเภทหมวดหมู่จัดระบบของข้อมูล แล้วแยกประเภทของข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้และนำมาวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytical Induction) คือใช้การตีความหมาย และการวิเคราะห์แบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
- 3) การสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อเสนอเป็นคำตอบเป็นข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรม โดยใช้การบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive) เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นข้อเสนอเพื่อการนำไปใช้

ผลการวิจัย

1. ยุคแรกของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในสังคมไทย ทศวรรษ 2410-2450

ช่วงปลายทศวรรษ 2370 มีชนชั้นรื้ออเมริกันคือ แดน บีช แบรดลีย์ (หมอบรัดเลย์) ส่งซื้อเครื่องพิมพ์อักษรไทยที่ประดิษฐ์ขึ้นมาจากสิงคโปร์และนำเครื่องพิมพ์อักษรไทยมาใช้ในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก โดยหมอบรัดเลย์จัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ The Bangkok Recorder (บางกอกเรคอร์ดเดอร์) ขึ้นเป็นหนังสือข่าวภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ถือเป็นหนังสือพิมพ์แบบตะวันตกฉบับแรกในประเทศไทย พิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2387 - 2388 และอีกครั้งระหว่าง พ.ศ. 2407 - 2411 โดยมุ่งเน้นการพิมพ์หนังสือสอนศาสนาเป็นพื้นฐานแล้ว ยังมีการเผยแพร่วิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเจริญให้แก่สยาม อีกทั้ง พ.ศ. 2382 ทางกรยังได้จ้างพิมพ์เอกสาร ประกาศห้ามสูบ กิน ชื้อขายฝิ่น พ.ศ. 2382 เป็นใบปลิวจำนวน 9,000 ฉบับ ซึ่งเป็นเอกสารชิ้นแรกของรัฐบาลไทยที่ใช้การตีพิมพ์ จุดนี้ย่อมเห็นอย่างชัดเจนถึงการขยายตัวของเทคโนโลยีการพิมพ์ที่เข้ามาในสังคมไทย

จนกระทั่ง พ.ศ. 2408 โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ได้ตีพิมพ์ “สามก๊ก” ขึ้นเป็นครั้งแรก ทำให้สามก๊กแพร่หลายมากยิ่งขึ้นส่งผลให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนได้รับการตีพิมพ์มากขึ้นหลังทศวรรษ 2410 เช่น ชันถั่งหองโต โดยโรงพิมพ์หลวง พ.ศ. 2411 เลียดก๊ก โดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พ.ศ. 2413 ห้องสินและตั้งฮั่น โดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ พ.ศ. 2419 เป็นต้น ซึ่งช่วงทศวรรษ 2410 – 2420 มีการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากช่วงเวลานี้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้เป็นผู้สนับสนุนการแปลวรรณกรรมอิงพงศาวดารจีนมาอย่างเนิ่นนาน รวมถึงสนับสนุนการตีพิมพ์วรรณกรรมเหล่านี้ โดยปรากฏหลักฐานจากคำกล่าวของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า “แต่ให้ผู้มีศักดิ์เช่นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นต้น เอาเป็นธุระสร้างหนังสือสำหรับพิมพ์ให้มากขึ้น” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2554: 34-35) ส่งผลให้มีการตีพิมพ์ออกมาสูงถึง 19 เรื่อง อีกทั้งรัชกาลที่ 4 ยังช่วยซื้อสามก๊กจำนวน 50 ฉบับ นำไปพระราชทานให้แก่พระราชโอรสและพระราชธิดาโดยทั่วกัน โดยมีการให้ความคิดเห็นจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ว่า

“การที่หมอบรัดเลพิมพ์หนังสือสามก๊กขึ้นครั้งแรกนั้น เมื่อมาพิจารณาดูเห็นควรนับว่าเป็นการสำคัญในทางพงศาวดารอย่างหนึ่ง ด้วยเรื่องสามก๊กเป็นเรื่องที่ไทยชอบอยู่แล้ว บุคคลชั้นสูงได้เคยอ่านหนังสือก็มี แลบุคคลชั้นต่ำได้เคยดูจั่วเล่นก็มาก ครั้นเกิดมีหนังสือสามก๊กฉบับพิมพ์อันจะพึงซื้อหาหรือหยาบยืมกันอ่านได้ง่าย ก็ทำให้มีผู้อ่านหนังสือมากขึ้น” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2554: 35)

ด้วยเหตุนี้การเติบโตของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนย่อมแสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างองค์ความรู้ในสังคมไทยของชนชั้นนำไทยที่ต้องการสร้างความรู้ที่หลากหลายขึ้นในสยามมาตั้งแต่ครั้งที่ตีพิมพ์สามก๊ก รวมถึงการตีพิมพ์เรื่องราวต่าง ๆ เช่น กฎหมายว่าด้วยการจอตเรือ พ.ศ. 2402 , นิราศลอนดอนและจินตามณี พ.ศ. 2403 , พงศาวดารฉบับหมอบรัดเลย์ พ.ศ. 2407 , อักษรอาณานิคม พ.ศ. 2416 เป็นต้น (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2549: 27-36) เพื่อปรับโลกทัศน์ให้เข้ากับความเป็นสมัยใหม่ที่เข้ามามากขึ้นผ่านการขยายตัวของเทคโนโลยีการพิมพ์ที่เข้ามาในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม หลังสมเด็จพระเจ้าบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2426 การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนช่วงทศวรรษ 2430 – 2450 กลับลดน้อยลงเรื่อย ๆ ตามลำดับ รวมถึงวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่ตีพิมพ์ออกมาในลักษณะของหนังสือปกแข็ง แม้ว่าจะมีความคงทนแต่ราคาต้นทุนค่อนข้างแพง ส่งผลให้ต้องมีจำนวนสั่งจองจากรัชกาลที่ 4 ถึง 50 ฉบับ , กรมหลวงวงษาธิราชสนิท 100 ฉบับ และสมเด็จพระเจ้าบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ 1 ฉบับ ประกอบกับชนชั้นนำคนอื่นอีกราว 30 คน จึงจะสามารถตีพิมพ์ออกมาได้ (คณะทำงานประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย, 2565: 396) นอกจากนี้ยังเห็นได้จากราคาของหนังสือสามก๊ก 4 ฉบับราคาฉบับละ 20 บาท (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2554: 34) ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่สามารถซื้ออ่านได้ สิ่งเหล่านี้เป็นผลให้ความนิยมวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่เป็นเล่มลดน้อยลงในเวลาต่อมา

2. การขยายตัวของการศึกษาที่ส่งผลต่อการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน

นอกจากนี้หนึ่งในการสร้างองค์ความรู้ที่สำคัญของช่วงเวลานี้คือ การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยใน พ.ศ. 2414 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรียบเรียงแบบเรียนหลวงขึ้น 1 เล่ม ชุดมูลบทพดิก (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2553: 32) เพื่อใช้เป็นบทหลักสูตรวิชาขึ้นต้นปี อีกทั้งจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง จัดแบบเรียนหลักสูตรและการสอบไล่ มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสอนภาษาอังกฤษในพระบรมมหาราชวัง เพื่อฝึกคนให้เข้ารับราชการ รวมถึงการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและส่งนักเรียนไทยไปศึกษาประเทศอังกฤษ เพื่อเตรียมรับมือกับการเข้ามาของจักรวรรดินิยม ต่อมา พ.ศ. 2427 ได้มีการกำหนดหลักสูตรชั้นประโยคหนึ่ง โดยอนุโลมตามแบบเรียนหลวงหกเล่ม นับเป็นปีแรกที่จัดให้มีการสอบไล่วิชาสามัญ และมีการกำหนดหลักสูตรชั้นประโยคสอง ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เกี่ยวกับวิชาสามัญศึกษา นอกจากนี้ยังจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในกรุงเทพมหานครขึ้นหลายแห่ง โดยสถานที่แรกคือ โรงเรียนมหรณพาราม เพื่อให้ราษฎรได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาแบบใหม่เช่นเดียวกับบรรดาบุตรหลานของขุนนางที่เรียนอยู่ในวัง (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2542: 103)

ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นใน พ.ศ. 2430 เพื่อรับผิดชอบการจัดการศึกษา โดยมีหน้าที่ควบคุมดูแลทางด้านการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียน ดูแลเรื่องหนังสือแบบเรียนหลวงและการสอบไล่ภายหลังที่ได้มีการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินใน พ.ศ. 2435 ได้มีการยกฐานะประกาศตั้งเป็น “กระทรวงธรรมการ” โดยมีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นเสนาบดี มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา การพยาบาล พิพิธภัณฑสถานและศาสนา อีกทั้งจัดตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไปทั้งในกรุงเทพมหานครและหัวเมือง ผ่านจุดประสงค์ที่ต้องการขยายการศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทยให้แพร่หลายเป็นแบบแผนยิ่งขึ้น (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2542: 105-108)

แม้ว่าสมัยรัชกาลที่ 5 การปฏิรูปการศึกษาจะทำให้ผู้คนในสังคมได้รับโอกาสทางการศึกษามากยิ่งขึ้น แต่การศึกษาสมัยใหม่กับผู้คนในสังคมกลับประสบปัญหาและอุปสรรคมากมาย เนื่องจากยังไม่เห็นถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของการศึกษาแบบใหม่ อีกทั้งยังมีข่าวลือว่าการตั้งโรงเรียนของหลวงเป็นการหลอกลวงเพื่อจับไปเป็นทหาร เนื่องด้วยการเป็นทหารในสมัยนั้นทำให้ชายฉกรรจ์ขาดโอกาสการทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว รวมถึงการสมัครจะต้องจดทะเบียน บอกชื่อ อายุ ชื่อบิดามารดา ตลอดจนที่อยู่ไว้เป็นหลักฐาน ก่อให้เกิดความคิดที่ว่าเมื่อมีหลักฐานปรากฏเช่นนี้ จะทำให้การหลีกเลี่ยงหรือหนีทหารลำบากขึ้น ส่งผลให้ผู้คนที่ตื่นตระหนก จึงมักไม่ยอมให้ลูกหลานเข้าเรียนหนังสือ (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2558.) หากแต่ประชาชนค่อยคลายความหวาดระแวง และเริ่มเห็นคุณประโยชน์ของการศึกษาผ่านผู้ที่เรียนหนังสือจบออกมาทำงานดีมีเกียรติยศ โดยไม่มีการยึดติดกับศตวรรษที่ 19 เมื่อปัญหาเรื่องความหวาดระแวงของผู้คนหมดไป ผู้คนจึงนิยมส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษานี้ในโรงเรียนหลวงเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี

สิ่งที่น่าสนใจคือการปรากฏของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเรื่องสามก๊ก ตอนโจโฉแตกทัพเรือ ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ในหนังสือแบบเรียนหลวง พ.ศ. 2445 (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2553: 36) และหนังสือแบบเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา ในการพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2454 (ธวัช ปุณโณทก, 2542: 152) จุดนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่เข้าไปมีผลต่อการพัฒนาแบบเรียนของหน่วยงานราชการ รวมถึงสื่อให้เห็นได้ว่าผู้คนในสังคมได้รับการมีอยู่ของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนผ่านการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการให้เรียนเกี่ยวกับวรรณกรรมนี้อาจเพราะคนในสังคมไทยรู้จักเกี่ยวกับวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนดีอยู่แล้วจากชมอุปรากรจีน (งั่ว)

3. วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในหนังสือพิมพ์รายวัน

ความนิยมวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่ลดลงส่งผลให้ช่วงทศวรรษ 2460 เป็นต้นไปมีการเปลี่ยนแปลงจากการตีพิมพ์เป็นเล่มไปสู่การตีพิมพ์ในลักษณะของ “หนังสือพิมพ์รายวัน” โดยสำนักพิมพ์เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนด้วยการเข้ามาเป็นผู้แปลเอง ก่อนจะมีผลในหนังสือพิมพ์รายวัน จากนั้นมีการพิมพ์รวมเล่มเพื่อจำหน่ายอีกครั้ง

“หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์” ได้เห็นช่องทางในการทำธุรกิจของตนเอง จึงได้มีนำวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนมาตีพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์รายวัน โดยเรื่องที่นำมาตีพิมพ์เป็นครั้งแรกคือ “โหงวโ้วเพ่งปัก” ใน พ.ศ. 2464 สันนิษฐานเป็นเรื่องสุดท้ายในรายชื่อวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงรวบรวมไว้ และทรงระบุไว้ว่าเป็นเรื่องที่ได้รับการแปลและลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์เป็นครั้งแรก ก่อนตีพิมพ์เป็นเล่มรวมใน พ.ศ. 2465 (วินัย สุโกไส, 2554: 134)

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ – เดลิเมล์ ซึ่งเป็นผู้แปลและตีพิมพ์ “ง่วนเฉียว” ใน พ.ศ. 2464 ยังได้มีคำกล่าวของนายชู่เทียม ต้นเวซกุล (ผู้แปลง่วนเฉียวให้กับสำนักพิมพ์เดลิเมล์) ถึงการตีพิมพ์ไว้ในคำนำเมื่อรวมเล่มเรื่องง่วนเฉียวครั้งแรก ดังนี้

“หนังสือเรื่องง่วนเฉียวนี้ ข้าพเจ้าได้เคยอ่านต้นฉบับจีนมานาน เห็นว่าเป็นเรื่องสนุกประกอบเป็นคติอยู่บ้าง ไม่เปล่าประโยชน์เสียทีเดียว ครั้นมาถึงคราวหนังสือพิมพ์นิยมออกเรื่องจีนกันขึ้น ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับความขอร้องจากคณะหนังสือกรุงเทพฯ เดลิเมล์ ให้แปลออกเป็นภาษาไทยเพื่อนำลงในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์รายวัน และเมื่อจบแล้วจะได้รวบรวมเย็บออกเป็นเล่มจำหน่ายอีกทอดหนึ่ง แต่ครั้นข้าพเจ้าลงมือแปลเรื่อย ๆ มาได้สักหน่อย ก็เผอิญมีคณะหนังสือพิมพ์แห่งหนึ่งซึ่งนำออกเสียก่อน ทำให้ข้าพเจ้าเกือบสิ้นศรัทธาทีเดียว ” (คณะกรรมการดำเนินงานจัดพิมพ์หนังสือชุดภาษาไทย, 2514: ก)

จากคำกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ช่วงทศวรรษ 2460 วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนกำลังได้รับความนิยมตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์รายวัน รวมถึงอาจจะเริ่มมีการตีพิมพ์วรรณกรรมเหล่านั้นมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2464 แล้วก็เป็นไปได้ เนื่องจากการกล่าวถึง “เผอิญมีคณะหนังสือพิมพ์แห่งหนึ่งซึ่งนำออกเสียก่อน” ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์

หนังสือพิมพ์รายวันมีการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากได้รับความนิยมจากผู้คน โดยมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์รายวันหรือพิมพ์เป็นเล่มปกอ่อน ทำให้ราคาถูกลง ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่าครั้งตีพิมพ์เป็นหนังสือปกแข็ง ประกอบกับความสนุกของเรื่องราวของวรรณกรรมเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นจากคำกล่าวของ ธนวันต์ จารุประยูร ผ่านบทความเรื่อง “เรื่องของหนังสือพิมพ์เมืองไทย เป็นบันทึกความทรงจำของผู้สนใจหนังสือพิมพ์คนหนึ่ง” ในหนังสืออนุสรณ์งานศพนายอารีย์ ลีวีระว่า “หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีคนนิยมอ่านมากที่สุด เพราะเหตุประการเดียวคือมีเรื่องจีนสนุก...” (วินัย สุกใส, 2554: 134) นอกจากนี้ยังมีคำกล่าวของ เฉลียง เศวตทัต นักหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยที่กล่าวว่า “โลกหนังสือพิมพ์นับว่าเป็นหนังสือจีนอยู่ไม่น้อย เพราะเรื่องจีนแท้ๆ ได้ปลุกให้ชาวตลาดสะพานหัน, ท่าเตียน, เสาชิงช้า, มหานคร ฯลฯ ลุกขึ้นอ่านหนังสือพิมพ์ตราประทับทั้งทุกวันนี้” (คณะกรรมการประวัติการพิมพ์ในประเทศไทย, 2565: 188) อีกทั้งยังมีคำกล่าวของ เสลา เรขะรุจิ ในหนังสือ “หนึ่งทศวรรษหนังสือพิมพ์ไทย” บอกเกี่ยวกับวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนของหนังสือพิมพ์หลักเมืองว่า

“หนังสือพิมพ์ในเครือของเขาทุกฉบับในสมัยนั้นเรียกว่า “เซ่งหลีฮ้อ” จริง ๆ ใคร ๆ ก็ติดลำตัดและเรื่องจีนไปตามๆ กันโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว คนบางกอกยุคนั้นก็ต้องว่า เกร็ดพงศาวดารจีนและลำตัดแล้วต้องถึงหลักเมือง แล้วถึงจะมัน จะเอาทาง แสงเข้าทาง หรือภินิหารที่หาอ่านที่ไหนไม่ได้แล้วในโลกนี้ หรือ พวก โจ๊ะพริ้ม ๆ ที่ต้องมาอ่านที่หลักเมืองนี้แหละ จะอะไรเสียอีกหละ ก็โดยฝีมือ “เจ๊กมัน” ที่แปลและเรียบเรียงนั่นละ...” (เสลา เรขะรุจิ, 2510: 154)

จุดนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความนิยมที่มีต่อวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนของผู้คนได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังบ่งชี้ได้อีกด้วยว่าลักษณะเด่นของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในช่วงเวลานั้นเน้นไปที่ความสนุกสนานเป็นหลัก ไม่ได้มีเจตนาเพื่อให้ความรู้แบบช่วงเวลาก่อนหน้านั้น ผ่านข้อสนับสนุนหลักอย่างการที่หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์พยายามแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นงานเขียนประเภท “วรรณกรรม” ไม่ใช่พงศาวดารด้วยการวิพากษ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลงในคอลัมน์ “ยาใหญ่” ว่า “ข้าพเจ้าเคยพูดมาแต่ไรว่าเรื่องจีนที่มีผู้แปลและพิมพ์ขายในตลาดนั้นล้วนเป็นเรื่องอ่านเล่นทำนองเดียวกับเรื่องโนเวลของฝรั่ง แต่เรื่องอ่านเล่นของจีนโดยมากมักเกี่ยวกับราชการจึงทำให้ผู้แปลเข้าใจไปเป็นพงศาวดารของประเทศ” (วินัย สุกใส, 2554: 154)

อีกหนึ่งสิ่งที่ยืนยันความนิยมต่อวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนในสังคมไทย คือ หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์ จำเป็นต้องดึงตัว “หอม นิลรัตน์ ณ อยู่ธยา” ซึ่งตอนนั้นทำงานเป็นผู้แปลและกล่าสนวนจีนให้กับหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ไปร่วมงานด้วย โดยเสนอเงินเดือนเพิ่มให้เป็น 2 เท่าจากที่เขาเคยได้รับ ” (คณะกรรมการประวัติการพิมพ์ในประเทศไทย, 2565: 154) อีกทั้งยังมี “ความไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้อ่าน” เนื่องจากวรรณกรรมที่แปลมาก่อนหน้าได้ตีพิมพ์ไปแล้วทั้งสิ้น รวมถึงหาต้นฉบับภาษาจีนได้ยากขึ้น ส่งผลทำให้นักเขียนไทยบางคน “ปลอม” วรรณกรรมเหล่านี้ขึ้นมาเอง อาทิ เจงฮองเฮาของเจ๊กมัน , ชันบ้อเหมา ของฮ่วนเสียง โขประการ เป็นต้น (เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2528.) โดยมีลักษณะการเขียนแบบไทยปนจีน ใช้ชื่อเมืองและชื่อเฉพาะอย่างถูกต้อง แต่ตัวละครจะเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง

ความนิยมที่เกิดขึ้นของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนส่วนหนึ่งมาจากใน พ.ศ. 2464 ด้วยการศึกษามีการขยายตัวมากขึ้นตามลำดับตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 มีการขยายตัวไปก่อตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในเขตพระนครและมณฑลต่าง ๆ ประกอบกับระบบราชการสมัยใหม่ที่ใช้การสื่อสารผ่านตัวหนังสือ ทำให้ทักษะการอ่านและเขียนเป็นทักษะ

สำคัญของประชาชน ด้วยเหตุนี้รัชกาลที่ 6 จึงมีพระราชดำริให้กระทรวงธรรมการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 กำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ เห็นได้จากมาตรา 4 และมาตรา 5 ในพระราชบัญญัติ ดังนี้

“มาตรา ๔ ศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนประชาบาลย่อมให้เปล่า คือว่าไม่เรียกค่าสอนจากเด็กที่มาเรียน” (พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464, 2464: 248)

“มาตรา ๕ เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีบริบูรณ์ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนอายุได้ ๑๔ ปีบริบูรณ์ แต่สำหรับบางอำเภอและตำบลด้วยเหตุเฉพาะท้องถิ่น เขตอายุ ๗ ปีที่นี้อาจเขยิบขึ้นเป็น ๘ ปี ๙ ปี หรือ ๑๐ ปีได้ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการจะได้ชี้แจงเวลาเรียนในปีหนึ่งต้องไม่น้อยกว่า ๓๒๐ เวลา (หรือ ๘๐๐ ชั่วโมง)” (พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464, 2464: 248)

จะเห็นได้ว่ามีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาภาคบังคับ อีกทั้งยังมีการกำหนดกฎหมายเพื่อลงโทษผู้ปกครองที่ไม่ส่งลูกหลานเข้าเรียน หากทำผิดครั้งแรก ผู้ปกครองจะถูกทำทัณฑ์บนโดยให้สัญญาว่าจะส่งเด็กเข้ารับการศึกษ แต่หากผิดทัณฑ์บนจะถูกปรับเงินไม่เกิน 50 บาท หากยังทำผิดซ้ำ ต้องระวางโทษจำคุก 50 วัน หรือปรับเป็นเงิน 100 บาท หรือทั้งจำและปรับ (พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464, 2464: 266-267) เพื่อบังคับให้คนไทยทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาค้นพื้นฐานจนกว่าจะอ่านออกเขียนได้

ผลจากการปฏิรูปการศึกษาเกิดผลลัพธ์ทางบวกอย่างมากต่อผู้คนในสังคม เนื่องจากการศึกษาสมัยใหม่ได้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาบุคคลทุกระดับ ให้มีความรู้ความเข้าใจต่อการปรับตัวเข้าสู่ความทันสมัยตามแบบตะวันตก ตอบสนองต่อการปฏิรูประบบราชการสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้อาชีพข้าราชการเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยตั้งแต่นั้นมา อีกทั้งหลังการถูกปลดปล่อยออกมาจากระบบไพร่และทาส การศึกษาได้เข้ามาเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของผู้คนเหล่านั้น รวมถึงเป็นพื้นฐานที่จะพัฒนาบุคคลให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงต่อไปในต่างประเทศผ่านการได้รับทุนเล่าเรียนหลวง (เร็นทียู สัจพันธ์, 2561: 216) นอกจากนี้การอ่านออกเขียนได้ของผู้คนในสังคมยังช่วยส่งผลให้วัฒนธรรมการอ่านแพร่หลายมากขึ้น ธุรกิจสิ่งพิมพ์อย่างหนังสือรายวันกลายมาเป็นที่ต้องการของผู้คน เกิดการขยายตัวทางธุรกิจอย่างต่อเนื่องเป็นผลสืบเนื่องให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงเวลานี้

อย่างไรก็ตาม ความนิยมวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเริ่มลดลงในต้นทศวรรษ 2480 หรือช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482 - 2488) ผู้คนหันไปสนใจเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองเสียมากกว่า ส่งผลให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นสื่อกลางทำหน้าที่รายงานข่าวเกี่ยวกับสงครามโลกแทนที่การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่ทรุดตัวลง ทำให้ราคากะดาษสูงขึ้น แม้จะมีอยู่บ้าง แต่ไม่มีจำนวนเท่าช่วงก่อนหน้านี้ (คณะทำงานประวัติการพิมพ์ในประเทศไทย, 2565: 425)

อีกหนึ่งสาเหตุที่นำไปสู่การสิ้นสุดของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนคือ “ความซ้ำซากของเนื้อเรื่อง” เห็นได้จากคำกล่าวของ สติย เสมานิล ผ่านหนังสือวิสาสะ เล่ม 2 ว่า “..เรื่องเกร็ดพงศาวดารจีนที่เรียกว่าเรื่องจีนนั้น ถ้าไม่สิ้นแก่นสารก็เหลือแก่นอยู่น้อย...เรื่องจีนในตอนนี้ส่วนมากผู้เขียนไทยนึกและเรียบเรียงขึ้นเอง ขนบธรรมเนียมก็ถลอกถล่ำการเจรจาระหว่างนายทัพที่เผชิญกันก็ประหนึ่งเด็กทะเลาะกัน..” (สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ, 2558: 165) แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนมีเนื้อหาที่ซ้ำซาก ทำให้ผู้อ่านเกิดความเบื่อหน่าย อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องในการแปลจากการแข่งขันทางการตลาดที่สูง การตรวจสอบว่าเรื่องใดเป็น “เรื่องปลอม” ต้องอาศัยการจับผิดเอาเองเท่านั้น ดังที่ทวีป วรดิกล เคยชี้ให้เห็นผ่าน “วิจารณ์งานกวีของจิตร ภูมิศักดิ์ และข้อเขียนอื่น ๆ ” ว่า

“สำหรับภาคสองของเจิ้งฮองเฮา คือ ชันบ้อเหมาโดยป.ร. ลูกสาวซึ่งมีอิทธิฤทธิ์ยิ่งกว่าเจิ้งฮองเฮาผู้เป็นแม่ ผู้ประพันธ์แต่งขึ้นเองอย่างไม่มีปัญหา ที่ทราบได้แน่ก็เพราะเรื่องนี้ยาวมาก...ยิ่งกว่านี้ ข้อเท็จจริงในเรื่องยังผิดกัน กล่าวคือตอนเล่มที่สี่สิบกว่าๆถึงห้าสิบกว่าๆ ปีศาจร้ายที่อาละวาดซึ่งได้แก่ซาหมิ่นเซียนหรือเซียนสามหน้านั้นเมื่อชาติกำเนิดเดิมเป็นปีศาจเลือดดำ แต่มาถึงตอนเล่มที่หกสิบกว่าๆเมื่อซาหมิ่นเซียนออกอาละวาดอีกครั้งชาติกำเนิดเดิมกลายเป็นปีศาจแมงมุมไปฉิบ..” (ทวีป วรติลก, 2523: 67)

นอกจากนี้การปรากฏหลักฐานการปฏิวัติพิมพ์วรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนจากหนังสือพิมพ์เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์ของหลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) เมื่อ พ.ศ. 2466 โดยให้เหตุผลว่า

“เราเลิกราคาความคิดที่จะให้มีเรื่องจีนในหน้าหนังสือของเราแล้วด้วยพันธมัยนิยม เพราะการลงเรื่องจีนทำให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่สมาชิกและเจ้าหน้าที่เนื่องจาก

1. ต้องลงติดต่อกันนานเป็นเดือน ๆ ไม่ทันใจผู้อ่าน
2. จินยุคใหม่เป็นเรื่องประหลาดโลกมากกว่าเป็นคติสอนใจ
3. กว่าจะพิมพ์ต้องเปลืองแรงผู้กล่าวนาน” (วินัย สุกใส, 2554: 169)

แม้หลักฐานชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นถึงแนวคิดไม่เห็นด้วยกับการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีน แต่เมื่อมองลึกลงไปจะพบว่าหนังสือพิมพ์เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์เป็นหนังสือพิมพ์รายเดือน ประกอบกับการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนต้องอาศัยความต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายฉบับ ซึ่งหนังสือพิมพ์เสนาศึกษาและแผ่วิทยาศาสตร์อาจไม่เอื้ออำนวยหากเทียบกับหนังสือพิมพ์รายวันฉบับอื่น

ความนิยมของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนลงหนังสือพิมพ์รายวันสร้างกระแสต่อต้านจากหนังสือพิมพ์บางฉบับ ผ่านการเขียนเรื่องล้อวรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนสั้น ๆ อาทิ ทศวาระบันเทิงเพิ่มคอลัมน์ “กาภพงศาวดารจีน” แต่งเรื่องล้อวรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนเรื่อง “เจี้ยะไล้” ด้วยการทำให้ตัวละครเป็นชื่ออาหารประเภทต่าง ๆ ดังนี้ “เมื่อคราวพระเจ้าเกาเหลาฮ่องเต้กระษัตริย์ราชวงศ์เซียนจี้ครองเมืองจินนั้น บ้านเมืองเมืองจินมีความเรียบร้อยเป็นปานกลาง ยุงบ้างสบงบ้างเป็นธรรมดา...อาศัยทหารเอกพระเจ้าเกาเหลาฮ่องเต้ สองคนชื่อ เต้าฮวย คนหนึ่ง เต้าทิงคนหนึ่ง ยกทัพไปปราบปรามพวกยุง ๆ แพ้อ่านาจจึงยอมสงบไป” (วินัย สุกใส, 2554: 170) หากว่าการแสดงออกในลักษณะนี้ไม่สามารถต้านทานความเฟื่องฟูของวรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนในช่วงเวลานั้นได้

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นเมื่อมีนักเขียนบางคนได้คิดหาวิธีการที่จะทำให้วรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีนหมดความนิยมให้ได้ นั่นคือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ด้วยเหตุผลที่ว่าวรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีน “...ในตอนหลัง ๆ นี้ออกจะเต็มไปด้วยความไร้สาระ” (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2554) จึงเกิดแนวคิดขึ้นมาคือการเขียนวรรณกรรมอิงพงศาวดารอื่นแข่งกับวรรณกรรมแปลงอิงพงศาวดารจีน โดยยึดหลักเกณฑ์ว่า

“ในการเขียนนิยายอิงพงศาวดารของเรา เราจะเอามาแต่นามของบุคคลในพงศาวดารและลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นตามที่เราจะศึกษาได้จากพฤติกรรมของเขาที่ปรากฏในพงศาวดาร ส่วนพฤติกรรมของเขาที่จะปรากฏในนิยายของเรานั้นจะเป็นพฤติกรรมที่เราคิดขึ้นใหม่ ซึ่งเราอาจจะประดิษฐ์ให้สนุกสนานน่าตื่นเต้นยิ่งกว่าพฤติกรรมที่ปรากฏในพงศาวดารเป็นไหน ๆ ” (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2554.)

ก่อนจะมาประสบความสำเร็จจาก “ผู้ชนะสิบทิศ” ของยาขอบ (เถลิง พันธุ์ เถลิงอมร, 2528.) ซึ่งสร้างความนิยมให้แก่ผู้อ่านเป็นอย่างมาก เป็นผลให้ความนิยมวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลดลงอย่างมหาศาล

สิ่งที่น่าสนใจคือความนิยมที่ลดลงไปของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนสอดคล้องกับลักษณะทางความคิดของผู้อ่านในสังคมช่วงเวลานั้น กล่าวคือหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 สังคมไทยได้แปรเปลี่ยนได้เป็นสังคมที่มีความทุนนิยมมากขึ้น ความคิดของผู้อ่านเกิดการแข่งขันและแสวงหาความต้องการใหม่ผ่านสังคมที่แปรเปลี่ยนไป ส่งผลให้วรรณกรรมได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชนชั้นกลางในเมือง โดยมีกลุ่มผู้อ่านที่หลากหลายเป็นอย่างมาก อาทิ กลุ่มคนที่อ่านออกเขียนได้ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มผู้หญิง เป็นต้น คนเหล่านี้เป็นผู้อ่านรุ่นใหม่ที่เกิดมาผ่านระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ในทศวรรษ 2450 และ 2460 รวมถึงใช้ชีวิตในโลกที่เริ่มมีลักษณะของทุนนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากคนรุ่นพ่อแม่ที่วรรณกรรมกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเห็นได้จากการที่นิตยสารในยุคทศวรรษ 2460 ต่างก็พยายามหาวรรณกรรมมาตีพิมพ์เพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านอย่างมาก เห็นได้อย่างชัดเจนจากการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ อีกทั้งยังมีการตีพิมพ์วรรณกรรมไทยอีกด้วย ปรากฏหลักฐานผ่านการตีพิมพ์ของนิตยสารเสนาศึกษาและแพรววิทยาศาสตร์ มียอดพิมพ์ถึง 3,500 เล่มในแต่ละเดือน รวมถึงมีการสั่งพิมพ์เพิ่มเป็น 4,000 เล่มในเวลาต่อมา (สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ, 2558: 151-152)

การเปลี่ยนแปลงของแนวคิดในสังคมที่กลายเป็นระบบทุนนิยมมากยิ่งขึ้นและมีแนวเรื่องหลากหลายและเปลี่ยนแนวที่นิยมไปเรื่อย ๆ สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมการบริโภคแบบทุนนิยมที่จำเป็นต้องมีสิ่งใหม่มาตอบสนองความต้องการอยู่เสมอ วรรณกรรมที่มีลักษณะการเขียนในรูปแบบที่สมจริงเริ่มมีการแพร่หลายมากขึ้น และมีโครงเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้นเมื่อเทียบกับวรรณกรรมยุคก่อนหน้า ให้ความสำคัญกับความคิดของปัจเจกบุคคลและคำนึงถึงความเป็นจริง ไม่มีอาวูระพิเศษและไม่มี การเหาะเหินเดินอากาศอีกต่อไป สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของความรู้ในโลกความจริงขณะนั้น ผู้อ่านแสวงหาวรรณกรรมที่สามารถให้คติหรือสอนได้ เปรียบเสมือนผู้เขียนคือครูของผู้อ่าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านในยุคแรกจึงวางอยู่บนฐานของ “ผู้รู้” กับ “ผู้เรียน” (สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ, 2558: 174) นักเขียนจึงมีภาพของผู้ที่เข้าใจโลกและชีวิตจากประสบการณ์ของตน รวมถึงถ่ายทอดประสบการณ์นั้นให้แก่ผู้อ่าน การเลือกที่สอดคล้องกับฐานความคิดทางด้านวรรณกรรมและทางด้านสังคมในช่วงเวลานั้น จึงกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของการเลือกรับรูปแบบของวรรณกรรมตะวันตก

นอกจากนี้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่ได้รับความนิยมในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2460 เป็นต้นมา แม้ว่าช่วงทศวรรษ 2470 หนังสือพิมพ์หลายฉบับก็ยังคงตีพิมพ์อยู่ ในทางกลับกันหน้าโฆษณาของนิตยสารต่าง ๆ นั้น แทบไม่มีโฆษณาการรวมเล่มของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเลย สะท้อนให้เห็นว่า ถึงผู้อ่านจะนิยมอ่านวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนตามหน้าหนังสือพิมพ์ แต่ไม่นิยมมากพอที่จะซื้อเก็บเป็นรูปเล่ม ประกอบด้วยเนื้อหาอันจำกัดและซ้ำซาก ซึ่งภายใต้บริบทของสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนคุ้นชินกับความเปลี่ยนแปลงที่แสดงถึงความก้าวหน้าอยู่เสมอ ทำให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเกิดความเสื่อมลงตามกาลเวลา ดังคำกล่าวที่ว่า

“ตกมาถึงยุคนี้ ความนิยมอ่านเรื่องนิยายเร่ิมรุ่มหรือเรื่องประโลมโลกที่แต่งขึ้นแบบไทย คือกวินนิพนธ์ ซึ่งส่วนมากเป็นคำกลอน ได้เสื่อมลงไปอย่างแทบกล่าวไว้ว่าดังสู่บาดาล มีนิยายอ่านก็แต่พวกสูงอายุนั้น พวกหนุ่มสาวแล้ว ไม่จะต้องเอาทีเดียว เห็นเป็นเรื่องไร้สาระ หรือล้าสมัย พวกนี้อ่านกันแต่เรื่องสมัยใหม่ คือ เรื่องที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ” (ยศ วัชรเสถียร, 2506: 111)

การเสื่อมความนิยมของวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนย่อมสัมพันธ์กับโครงสร้างทางความคิดที่เปลี่ยนไปของคนสมัยนั้น ซึ่งแตกต่างจากโลกในสังคมช่วงเวลาก่อนหน้านี้อย่างมีกรอบคิดที่อิงกับอิทธิปาฏิหาริย์ และไม่ได้อยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็ว ที่ทำให้วรรณกรรมรูปแบบเดิม ๆ ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตได้ ขณะที่วรรณกรรมที่มีรูปแบบอันสอดคล้องกับวิถีคิดแบบทุนนิยมกลับได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น อาทิ ดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้ ของ “อายณโฆษ” หรือ ผู้ชนะสิบทิศของ “ยาขอบ” เป็นต้น (สมิทธิ์ ถนอมศาสนะ, 2558: 165-166) ที่มีลักษณะของวรรณกรรมแบบสมัยใหม่ รวมถึงสื่อถึงโน้ตชนแบบสมัยใหม่ อีกทั้งผู้ชนะสิบทิศ เป็นวรรณกรรมอิงพงศาวดารพม่าที่ได้รับการวิเคราะห์ว่าสะท้อนวิถีคิดแบบชนชั้นกลาง ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีความเป็นสากลแก่ผู้อ่านซึ่งเป็นชนชั้นกลางไทย สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนไม่สามารถรักษาความนิยมของตัวเองไว้ได้ จนท้ายที่สุดการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลงหนังสือพิมพ์รายวันสิ้นสุดลงในช่วงต้นทศวรรษ 2480

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สามก๊กและไซฮั่นได้รับการแปลในสมัยรัชกาลที่ 1 เพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองและความบันเทิง ต่อมาใน พ.ศ. 2408 มีการตีพิมพ์สามก๊กเป็นครั้งแรกในลักษณะของหนังสือปกแข็งโดยโรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ ทำให้ช่วงทศวรรษ 2410 เป็นต้นมา วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนเรื่องอื่น ๆ ได้รับการตีพิมพ์เช่นกัน นำไปสู่การแพร่หลายเป็นวงกว้างในสังคมมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามด้วยราคาของหนังสือที่ค่อนข้างแพง รวมถึงการถึงแก่พิราลัยของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ใน พ.ศ. 2426 ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการแปลและการตีพิมพ์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ย่อมส่งผลให้มีการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลดน้อยลง จนกระทั่งช่วงทศวรรษ 2460 หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ได้มีการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลเรื่องโง้วไฉ่เพ็งปักลงในหนังสือพิมพ์รายวัน ด้วยเนื้อเรื่องที่มีความสนุกสนาน อีกทั้งราคาถูกกว่าครั้งตีพิมพ์รวมเล่ม ส่งผลให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนได้รับความนิยมจากผู้คนในสังคมอย่างต่อเนื่อง หากทว่าช่วงหลังทศวรรษ 2470 ความนิยมที่มีต่อวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนกลับลดลงไป เนื่องจากสาเหตุหลายประการ อาทิ เนื้อเรื่องที่ซ้ำซาก , การปลอมวรรณกรรมประเภทนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด เป็นต้น ส่งผลให้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ หันไปรายงานข่าวสถานการณ์บ้านเมือง การตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนลงหนังสือพิมพ์จึงถึงจุดสิ้นสุดในช่วงเวลาเดียวกัน

พัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนทศวรรษ 2410 – 2480 ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึง “การสร้างองค์ความรู้” ในสังคมไทย อาทิ การพยายามสร้างกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้อันหลากหลายและสร้างองค์ความรู้แบบใหม่ขึ้นมาในสังคมไทยช่วงเวลานั้นผ่านการตีพิมพ์เรื่องราวต่าง ๆ ด้วยการเข้ามาของเทคโนโลยีการพิมพ์ , การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง จัดแบบเรียนหลักสูตรและการสอบไล่ จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในกรุงเทพมหานครขึ้นหลายแห่ง รวมถึงโปรดเกล้าฯให้จัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นใน พ.ศ. 2430 เพื่อรับผิดชอบการจัดการศึกษา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 เพื่อบังคับให้คนไทยทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐานจนกว่าจะอ่านออกเขียนได้ ส่งผลให้การศึกษาเริ่มขยายตัวไปสู่ผู้คนมากขึ้น ผู้คนอ่านออกเขียนได้ ส่งผลให้ธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์เกิดการขยายตัวเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึง “ความนิยมของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงต่อการอ่านวรรณกรรมต่าง ๆ” ผ่านการปรับตัวให้เข้ากับสังคมทุนนิยมที่เข้ามาหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง งานประพันธ์ที่มีลักษณะการเขียนในรูปแบบที่สมจริงเริ่มมีการแพร่หลาย และมีโครงเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น อีกทั้งให้ความสำคัญกับความคิดของปัจเจกบุคคลและคำนึงถึงความเป็นจริง กลายมาเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของผู้อ่านรุ่นใหม่ที่ได้โตมาผ่านระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ในทศวรรษ 2450 และ 2460 รวมถึงใช้ชีวิตในโลกที่เริ่มมีลักษณะของทุนนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ทำให้ผู้คนในสังคมใฝ่หาวรรณกรรมที่สามารถให้คติหรือมโนทัศน์แก่ผู้อ่านมากกว่าการอ่านเพียงเพื่อความสนุกอย่างเดียว ส่งผลให้วรรณกรรมที่มีรูปแบบสอดคล้องกับสังคมแบบทุนนิยมกลับได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น อาทิ ดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้ , ผู้ชนะสิบทิศ เป็นต้น จนทำให้วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนที่เคยเป็นที่รู้จักในเวลาก่อนหน้าสิ้นสุดความนิยมลงในช่วงทศวรรษ 2480

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการของการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับบริบททางสังคมไทยในแต่ละยุคสมัย อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายด้าน ซึ่งควรได้รับการศึกษาต่อยอดเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น บทบาทของผู้แปลและสำนักพิมพ์ในการคัดเลือกต้นฉบับของวรรณกรรมมาตีพิมพ์ ซึ่งอาจมีผลต่อการสร้างภาพตัวแทนของจีนและการถ่ายทอดคุณค่าในสังคมไทย รวมถึงการเปรียบเทียบวรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีนกับวรรณกรรมแปลประเภทอื่นในช่วงเวลาเดียวกัน อาจช่วยให้เห็นแนวโน้มของกระแสความนิยม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะเหล่านี้จึงสามารถนำไปสู่การขยายผลการวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์ที่หลากหลายและครอบคลุมมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญาานิพนธ์เรื่อง *พัฒนาการการตีพิมพ์วรรณกรรมแปลอิงพงศาวดารจีน ทศวรรษ 2410 – 2550 ในฐานภาพสะท้อนสังคมไทย* และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ดาบเพชร ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของข้าพเจ้า ที่ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งตลอด รวมถึงรับฟังประเด็นปัญหาโดยตลอด

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการดำเนินงานจัดพิมพ์หนังสือชุดภาษาไทย. (2514). *ถ้วนเฉียว เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- คณะทำงานประวัติการพิมพ์ในประเทศไทย. (2565). *สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: มติชน.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2558). *การจัดการศึกษาศูนย์ใหม่ยุค.5* ชาวบ้าน-พระยังด้านใช้ศาลาวัดเป็นที่สอนหนังสือ. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2565, จาก https://www.silpa-mag.com/quotes-in history/article_10847.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). *อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง รวมบทความวรรณกรรมศึกษาและบทวิจารณ์วรรณกรรมไทยและเทศ*. กรุงเทพฯ : อ่าน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2558). *อ่านใหม่ เมืองกับชนบทในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : อ่าน.
- ตรีศิลป์ บุญจรรย์. (2521). *พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ. 2475-2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม* (วิทยานิพนธ์ปริญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. (2528). *เรื่องจีน : พัฒนาการ บทบาท และอิทธิพลในไทย*. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2565, จาก <http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/277/1/%E0%>.
- ทวีป วรดิกล. (2523). *วิจารณ์งานกวีของจิตร ภูมิศักดิ์และข้อเขียนสั้น ๆ*. กรุงเทพฯ: ดอกแก้ว.
- ธนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2549). *ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ธวัช ปุณโณทก. (2542). *วิวัฒนาการหนังสือแบบเรียนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *ปากไก่และใบเรือ : ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์วรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์.
- พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464. (2464, 23 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 38. หน้า 246-289.
- ยศ วัชรเสถียร. (2506). *ความเป็นมาของการประพันธ์และนักประพันธ์ของไทย*. พระนคร: แพร่พิทยา.

- ยศไกร ส.ตันสกุล. (2558). การผลิตสามก๊ก ในบริบทของสังคมไทย พ.ศ. 2480-2550 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ). สืบค้นจาก <https://km-ir.arts.tu.ac.th/files/original/9e564c324e649921f00b1e464f81b216ae88ee6f.pdf>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2565). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม 2565, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2557, มกราคม - มิถุนายน). วรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ 7 : การตอบสนองรสนิยมของชนชั้นกลาง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 6(1), 77-100.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2561). อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศที่มีต่อวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: รามคำแหง.
- วินัย สุกใส. (2553, เมษายน). วิวัฒนาการวรรณกรรมจีนในภาษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2411-2475 (ตอนที่ 1). วารสารจีนศึกษา. 3(3), 212-240.
- วินัย สุกใส. (2554, เมษายน). วิวัฒนาการวรรณกรรมจีนในภาษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2411-2475 (ตอนที่ 2). วารสารจีนศึกษา. ปีที่ 4 (ฉบับที่ 4): 131-176.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2542). เมื่อเริ่มปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ: 2020 เวิลด์มีเดีย.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2553). สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: สมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย.
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2554, พฤษภาคม). อ่าน “นิยายกำลังภายใน” ในฐานะ “วรรณกรรมการเมือง”. ศิลปวัฒนธรรม. 32(7), 28-33.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2554). ตำนานหนังสือสามก๊ก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สุนทร ชูตินธรานนท์. (2548). “ศรีบูรพา” วางแผนให้ “ยาขอบ” ปลอมพงศาวดารเป็น “ผู้ชนะสิบทิศ”. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2565, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_34256.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2532, ธันวาคม). สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยความหมายทางการเมือง. วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. ปีที่ 2(ฉบับที่ 2): 13-42.
- สมิทธิ์ ฌอนมสาสนะ. (2558, เมษายน-มิถุนายน). กำเนิด “เรื่องอ่านเล่นร้อยแก้วสมัยใหม่”: ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและบริบททางความคิด. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ 21(ฉบับที่ 2): 133-190.
- สมิทธิ์ ฌอนมสาสนะ. (2558). การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นกลางไทยกับ “เรื่องอ่านเล่น” ไทยสมัยใหม่ทศวรรษ 2460 - ทศวรรษ 2480 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เสลา เรขะรุจิ. (2510). หนึ่งทศวรรษหนังสือพิมพ์ไทย. พระนคร: รวมสาส์น.

การพัฒนาระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการ
โดยใช้แนวคิดวงจรการพัฒนาาระบบ: กรณีสึกษาคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

Development of Government Document Directive Tracking System Using SDLC Approach:
A Case Study of Faculty of Industrial Education and Technology,
Rajamangala University of Technology Srivijaya

อนุกุล นันทพร¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการสำหรับคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 2) เพื่อประเมินประสิทธิภาพและของระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการที่พัฒนาขึ้น และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการ โดยพัฒนาระบบเป็นเว็บแอปพลิเคชันที่สามารถเข้าถึงได้ผ่านเว็บเบราว์เซอร์ตามแนวทางวงจรการพัฒนาาระบบ (System Development Life Cycle: SDLC) และมีส่วนประกอบหลัก 4 ส่วน คือ ส่วนการจัดการผู้ใช้งานระบบ ส่วนการจัดการหนังสือราชการ ส่วนการติดตามผลการปฏิบัติงาน และ ส่วนการออกรายงาน จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และผู้ใช้งานระบบจำนวน 52 คน แบ่งเป็นผู้รับบริการ 37 คน และผู้ให้บริการ 15 คน

ผลการวิจัยพบว่า ระบบมีประสิทธิภาพตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017 ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$, S.D. = 0.46) ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 94.20 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (ร้อยละ 80) และผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานตามแบบจำลอง TAM พบว่าทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.84$ และ $\bar{X} = 4.91$ ตามลำดับ) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (≥ 4.00) แสดงให้เห็นว่าระบบที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานและมีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการดำเนินการตามระเบียบแบบแผนของราชการ และสนับสนุนการปรับเปลี่ยนสู่มหาวิทยาลัยดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ระบบติดตามข้อสั่งการ วงจรการพัฒนาาระบบ การบริหารเอกสาร

Abstract

This research aimed to: 1) develop a government document directive tracking system for the Faculty of Industrial Education and Technology, Rajamangala University of Technology Srivijaya, 2) evaluate the efficiency of the developed system, and 3) study user satisfaction with the system. The system was developed as a web application accessible through web browsers following the System Development Life Cycle (SDLC) approach. It consists of four main components: user management, official document management, performance tracking, and reporting modules. Data was collected from three experts and 52 system users, comprising 37 service recipients and 15 service providers.

¹ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปชำนาญการ สำนักงานคณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

The research findings revealed that the system's efficiency according to ISO/IEC 25010:2017 standards was at the highest level ($\bar{x} = 4.71$, S.D. = 0.46), representing 94.20%, which is higher than the established criteria (80%). The user satisfaction evaluation based on the Technology Acceptance Model (TAM) showed that both service providers and service recipients had satisfaction at the highest level ($\bar{x} = 4.84$ and $\bar{x} = 4.91$ respectively), which exceeded the established criteria (≥ 4.00). These results demonstrate that the developed system effectively meets user requirements and has sufficient efficiency to operate according to official government procedures, while efficiently supporting the transition to a digital university.

Keywords: Directive Tracking System, System Development Life Cycle, Document Management

บทนำ

การบริหารราชการในยุคดิจิทัลมีความท้าทายสำคัญในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและความคาดหวังของสังคม การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบราชการดิจิทัล (Digital Government Transformation) จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศไทยในการพัฒนาระบบราชการให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของประชาชนในยุค 4.0 (ประกาศคณะกรรมการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล เรื่อง แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2563-2565, 2561) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์และการสร้างนวัตกรรม การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง (จันทร์จิรา เหลลราช, 2564) รวมถึง การบริหารจัดการเอกสารราชการในรูปแบบดิจิทัลหรืออิเล็กทรอนิกส์ยังถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ที่สำคัญของการปฏิรูประบบราชการ เนื่องจากเอกสารราชการเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร การสั่งการ โดยเฉพาะการ ติดตามงานภายในองค์กรทางอิเล็กทรอนิกส์ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564 (2564) ซึ่งระบบการติดตามหนังสือราชการที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรวดเร็ว โปร่งใส และ ตรวจสอบได้ สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (พระมหามัฏฐวัตร เดชสุวรรณ, 2562) จากการศึกษาของ จิราพร มอญเลิศ (2560) ได้ชี้ให้เห็นว่าการนำระบบสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการเอกสารใน ระบบงานสารบรรณในสถาบันการศึกษาจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยช่วยลดระยะเวลาใน การดำเนินงาน ลดความผิดพลาด และเพิ่มความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ปณัฑพร เรืองเชิงชุม และ จารุวรรณ มินดาทอง (2564) ยังพบว่าองค์กรที่นำระบบติดตามเอกสารดิจิทัลมาใช้สามารถลดต้นทุนการดำเนินงานได้เฉลี่ยร้อยละ 44.10 ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ศรีวิชัย โดยการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในช่วงเดือนมกราคม 2567 พบปัญหาสำคัญในการติดตามหนังสือราชการ หลายประการ ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือความล่าช้าในการดำเนินการ โดยใช้เวลาเฉลี่ย 7-15 วันทำการในการติดตามและ ดำเนินการตามข้อสั่งการ เช่น หนังสือจัดสรรงบประมาณที่มีกำหนดตอบกลับภายใน 5 วัน ใช้เวลาดำเนินการถึง 8 วัน ส่งผล ให้คณะเสียโอกาสได้รับงบประมาณเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังพบปัญหาการสูญหายของเอกสารระหว่างการดำเนินการ คิดเป็น ร้อยละ 15 ของเอกสารทั้งหมด เช่น หนังสือเชิญประชุมคณะกรรมการประกันคุณภาพสูญหายระหว่างการส่งต่อ ทำให้ไม่มี ผู้แทนคณะเข้าร่วมประชุม กระทั่งต่อภาพลักษณ์องค์กร และปัญหาด้านความยากลำบากในการติดตามสถานะของหนังสือ ราชการ ซึ่งส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนในการติดตามและสอบถามข้อมูล เช่น หนังสือขอข้อมูลสถิตินักศึกษาไม่มีระบบติดตาม

สถานะ ทำให้มีการสอบถามซ้ำซ้อนจากหลายฝ่าย สร้างความสับสนและความขัดแย้งระหว่างบุคลากร ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาโดยใช้แผนผังก้างปลา (Fishbone Diagram) และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่าสาเหตุหลักมาจากการขาดระบบติดตามแบบรวมศูนย์ที่เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การพึ่งพากระบวนการทำงานแบบแมนนวล (Manual) ที่ใช้เอกสารกระดาษ และการขาดมาตรฐานในการจัดเก็บและติดตามเอกสาร เช่น หนังสือขอข้อมูลเพื่อการประเมินคุณภาพถูกจัดเก็บโดยผู้รับผิดชอบเดิมที่ลาออกไปแล้ว ทำให้ผู้รับผิดชอบใหม่ไม่สามารถสืบค้นข้อมูลและต้องขอข้อมูลใหม่ทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านเทคโนโลยี เช่น การขาดระบบแจ้งเตือนอัตโนมัติและระบบรายงานสถานะแบบเรียลไทม์ รวมถึงปัญหาด้านบุคลากรที่ขาดความเข้าใจในกระบวนการทำงานแบบดิจิทัลและมีทักษะด้านเทคโนโลยีที่จำกัดจากการพบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพคือการพัฒนากระบวนการพัฒนาดำเนินการตามหนังสือราชการแบบดิจิทัล โดยประยุกต์ใช้วงจรการพัฒนากระบวนการ (System Development Life Cycle: SDLC) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล (วิทยุ เพชรจิรโชติกุล และ กรสิริณัฐ ไรจนวรรณ, 2564) โดย วงจรการพัฒนากระบวนการ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดปัญหา การวิเคราะห์ระบบ การออกแบบระบบ การพัฒนาระบบ การทดสอบระบบ การติดตั้งระบบ และการบำรุงรักษา ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาระบบเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการพัฒนาระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการโดยใช้แนวคิดวงจรการพัฒนากระบวนการ (SDLC) มาใช้ในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติตามข้อสั่งการของที่เกิดขึ้น อีกทั้งระบบนี้จะมีสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยดิจิทัล (Digital University) ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ซึ่งมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการปฏิรูประบบการทำงาน เพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการองค์กร และระบบที่พัฒนาขึ้นคาดว่าจะช่วยลดระยะเวลาในการติดตามเอกสาร เพิ่มความถูกต้องในการติดตามเอกสาร สร้างความโปร่งใสในการปฏิบัติงานผ่านระบบรายงานสถานะแบบเรียลไทม์ และลดการใช้ทรัพยากรกระดาษและพื้นที่จัดเก็บเอกสาร รวมถึงเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและการประสานงานระหว่างหน่วยงาน

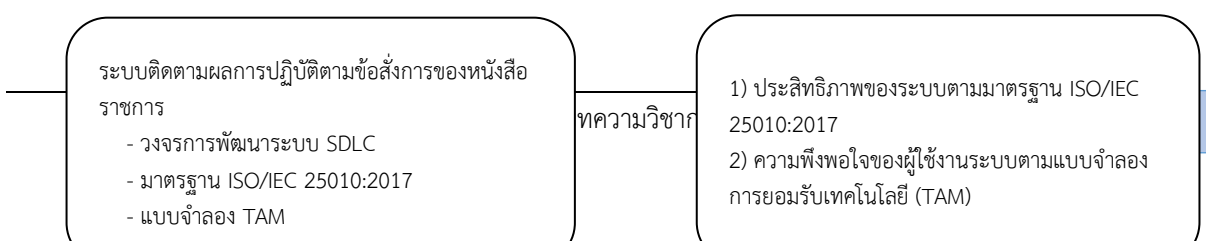
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการสำหรับคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย โดยใช้แนวคิดวงจรการพัฒนากระบวนการ
2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการที่พัฒนาขึ้น
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้งานที่มีต่อระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการ

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80%)
2. ผู้ใช้งานมีความพึงพอใจต่อระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ≥ 4.00 จากคะแนนเต็ม 5.00)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ร่วมกับการพัฒนาระบบสารสนเทศ โดยมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ 1) การพัฒนาระบบตามวงจร SDLC 7 ขั้นตอน 2) การประเมินประสิทธิภาพระบบตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017 3) การศึกษาความพึงพอใจตามแบบจำลอง TAM

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

2.1 ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาซอฟต์แวร์ และงานสารบรรณ เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบ และ 2) บุคลากรของคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีจำนวน 60 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาซอฟต์แวร์จำนวน 2 คน และด้านงานสารบรรณ จำนวน 1 คน รวม 3 คน เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) 2) บุคลากรคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีจำนวน 52 คน ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จากนั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มตามลักษณะการปฏิบัติงาน ได้แก่ กลุ่มผู้ให้บริการจำนวน 15 คน (ร้อยละ 28.80) และกลุ่มผู้รับบริการจำนวน 37 คน (ร้อยละ 71.20)

3. ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ระบบติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ 1) ประสิทธิภาพของระบบตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017 และ 2) ความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบตามแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (TAM)

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา ดำเนินการวิจัยระหว่าง เดือน มกราคม - ธันวาคม 2567

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัย 2 ประเภท ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ ระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ระบบดังกล่าวพัฒนาด้วยเทคโนโลยีทันสมัย ประกอบด้วยส่วนประกอบด้านฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ที่มีประสิทธิภาพสูง โดยใช้ระบบ Virtual Machine CPU 6 core พร้อม Memory 6GB และระบบจัดเก็บข้อมูล ขนาด 200 GB เชื่อมต่อด้วยระบบเครือข่ายความเร็วสูง 1Gbps และมีระบบสำรองไฟฟ้าที่มีเสถียรภาพ ในส่วนของซอฟต์แวร์ ระบบพัฒนา

ด้วย PHP ,HTML5 ,JavaScript ,Bootstrap4 ร่วมกับฐานข้อมูล MySQL 8.2 โดยทั้งหมดทำงานบนระบบปฏิบัติการ Ubuntu Server 24.04 LTS โดย ระบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยโมดูล 4 ส่วนร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ส่วนการจัดการผู้ใช้งานระบบ ส่วนการจัดการหนังสือราชการ ส่วนการติดตามผลการปฏิบัติงาน ส่วนการออกรายงาน ทั้งหมดนี้ถูกพัฒนาโดยใช้แนวทาง Clean Architecture และ Test-Driven Development เพื่อให้ได้ระบบที่มีคุณภาพ และบำรุงรักษาได้ง่าย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบประเมินประสิทธิภาพระบบในการวิจัยครั้งนี้พัฒนาขึ้นตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017 ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลสำหรับการประเมินคุณภาพซอฟต์แวร์ โดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 40 ข้อ ครอบคลุมการประเมินคุณภาพ 8 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านความเหมาะสมในการใช้งาน ด้านประสิทธิภาพการทำงาน ด้านความเข้ากันได้ ด้านความสะดวกในการใช้งาน ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านความปลอดภัย ด้านการบำรุงรักษา และด้านความสามารถในการโอนย้าย โดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาซอฟต์แวร์จำนวน 2 ท่าน และด้านงานสารบรรณ จำนวน 1 ท่าน ผลการวิเคราะห์ค่า IOC พบว่าข้อคำถามทั้งหมดมีค่าอยู่ระหว่าง 0.70-1.00 แสดงถึงความตรงเชิงเนื้อหาที่ยอมรับได้

2) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการสำหรับผู้ให้บริการ พัฒนาขึ้นตามแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในการศึกษาพฤติกรรมยอมรับและการใช้เทคโนโลยีของผู้ใช้งาน แบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 20 ข้อ ครอบคลุมการประเมิน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้ความง่าย ทัศนคติ และความตั้งใจใช้งาน โดยจะถูกแบ่งเป็น 2 ชุด ที่ใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใช้บริการ และ ผู้ให้บริการ และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) พบว่าข้อคำถามทั้งหมดมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนดไว้

3) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการสำหรับผู้รับบริการ พัฒนาขึ้นตามแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) เช่นกัน โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 20 ข้อ ครอบคลุมการประเมิน 4 ด้านหลัก และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน มีผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) พบว่าข้อคำถามทั้งหมดมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนดไว้

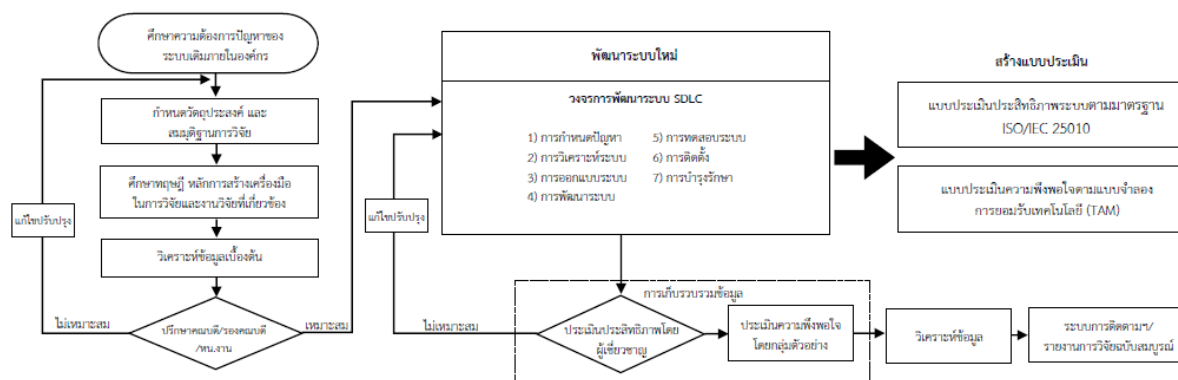
การดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนการพัฒนาตามวงจร SDLC

การพัฒนากระบวนการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการในการวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการตามวงจรการพัฒนาแบบ (System Development Life Cycle: SDLC) ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การกำหนดปัญหา การวิเคราะห์ระบบ การออกแบบระบบ การพัฒนาระบบ การทดสอบระบบ การติดตั้ง และการบำรุงรักษา โดยแต่ละขั้นตอนมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบและมีการตรวจสอบคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนแรก เริ่มจากการกำหนดปัญหา (Problem Definition) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาระบบงานปัจจุบันผ่านการศึกษาเอกสารและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับงานสารบรรณ การสังเกตการณ์กระบวนการทำงานจริงในของผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และผู้ใช้งานระบบ จากนั้นได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้แผนผังก้างปลาและเทคนิค Priority Matrix

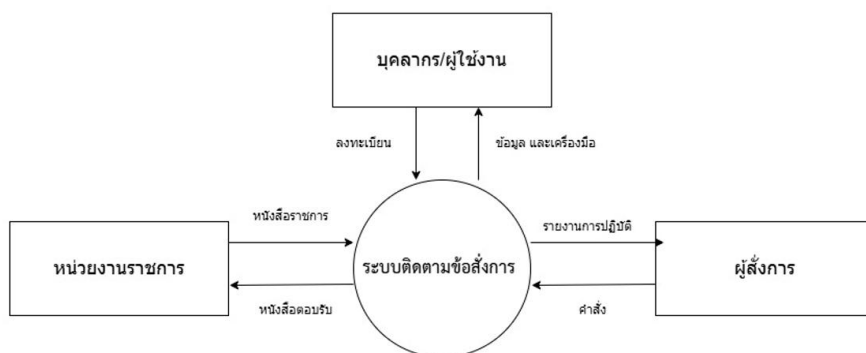
เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พร้อมทั้งศึกษาความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาด้วยระบบสารสนเทศ นำไปสู่การกำหนดขอบเขตการพัฒนาาระบบที่ชัดเจน ทั้งในด้านวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผู้ใช้งาน และฟังก์ชันการทำงานหลักของระบบ

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

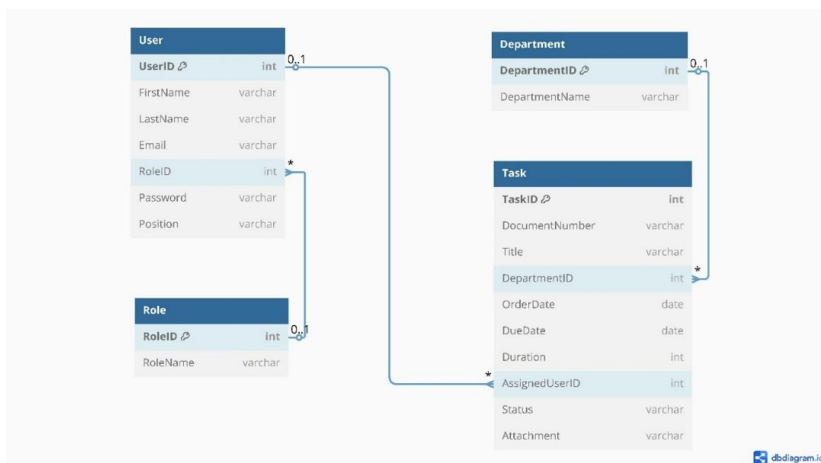
ขั้นตอนที่ 2 คือการวิเคราะห์ระบบ (Analysis) เริ่มจากการรวบรวมความต้องการของผู้ใช้ผ่านการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและตรงตามความต้องการของผู้ใช้มากที่สุด จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้งานระบบและสร้างเป็นแผนภาพบริบท (Context Diagram) แสดงได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แผนภาพบริบท (Context Diagram)

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบระบบ (Design) เป็นการนำผลการวิเคราะห์มาออกแบบในรายละเอียด โดยเริ่มจากการออกแบบสถาปัตยกรรมระบบแบบ Three-Tier Architecture ที่แยกส่วนการทำงานเป็น 3 ชั้นชัดเจน ในการออกแบบโครงสร้างซอฟต์แวร์ พร้อมทั้งกำหนดเทคโนโลยีและเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนา ในส่วนของฐานข้อมูลได้ออกแบบแผนภาพ ER-Diagram ดังภาพที่ 4 ในรูปแบบ Physical กำหนดโครงสร้างตารางและความสัมพันธ์ จัดทำพจนานุกรมข้อมูล (data Dictionary) รวมถึงการออกแบบ Database Schema และ Index เพื่อให้การจัดการข้อมูลมีประสิทธิภาพ สำหรับส่วนติดต่อผู้ใช้ได้ออกแบบ Wireframe และ Mockup ของหน้าจอ พัฒนา Interactive Prototype และออกแบบ User Interface ตามหลัก UX/UI ที่รองรับการแสดงผลแบบ Responsive

ภาพที่ 4 แผนภาพ ER-Diagram

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาระบบ (Development) เริ่มจากการเตรียมสภาพแวดล้อมการพัฒนา โดยติดตั้งและกำหนดค่าเครื่องมือต่าง ๆ สร้างสภาพแวดล้อมสำหรับการพัฒนา การทดสอบ และการใช้งานจริง พร้อมทั้งติดตั้งระบบควบคุมเวอร์ชันและกำหนด CI/CD Pipeline การพัฒนาโค้ดใช้แนวทาง Clean Architecture และ Test-Driven Development พร้อมทั้งจัดทำเอกสารประกอบโค้ดและทำ Code Review อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีการทดสอบระหว่างพัฒนาทั้ง Unit Testing การทดสอบการทำงานร่วมกันของโมดูล และการตรวจสอบประสิทธิภาพการทำงาน

ขั้นตอนที่ 5 การทดสอบระบบ (Testing) เป็นขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งแบ่งเป็นการทดสอบโดยผู้พัฒนาและการทดสอบโดยผู้ใช้งาน การทดสอบโดยผู้พัฒนารวมถึง Unit Testing, Integration Testing, System Testing รวมถึงการทดสอบประสิทธิภาพและความปลอดภัย ส่วนการทดสอบโดยผู้ใช้งานเริ่มจากการจัดทำแผนการทดสอบ UAT การอบรมผู้ใช้งาน และการดำเนินการทดสอบตามสถานการณ์จริง หลังจากรวบรวมและวิเคราะห์ผลการทดสอบแล้ว จึงดำเนินการปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดที่พบ จัดทำคู่มือการใช้งานและการดูแลระบบ วางแผนการติดตั้งและการโอนย้ายข้อมูล รวมถึงการฝึกอบรมผู้ใช้งานและผู้ดูแลระบบ

ขั้นตอนที่ 6 การติดตั้ง (Implementation) ภายหลังจากพัฒนาระบบ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบและปรับปรุงข้อบกพร่องอย่างเป็นระบบ โดยผ่านกระบวนการประเมินประสิทธิภาพเชิงเทคนิคและการทดสอบความพึงพอใจจากผู้ใช้งานกลุ่มต่าง ๆ ก่อนนำระบบไปสู่การใช้งานจริงอย่างเป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 7 การบำรุงรักษา (Maintenance) ระบบจะถูกพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เมื่อผ่านการใช้งานมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านจำนวนผู้ใช้งานและความต้องการที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ระบบยังคงมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาระบบตามวงจร SDLC นี้มีการจัดทำเอกสารประกอบอย่างครบถ้วนในทุกขั้นตอน และมีการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าระบบที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพ ตรงตามความต้องการ และสามารถใช้งานได้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังได้วางแผนการบำรุงรักษาและการพัฒนาต่อยอดในอนาคต เพื่อให้ระบบสามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินประสิทธิภาพระบบ เริ่มจากการจัดเตรียมแบบประเมินในรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google Forms จากนั้นดำเนินการติดต่อประสานงานและจัดทำหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาซอฟต์แวร์ 2 คน และด้านงานสารบรรณ 1 คน เมื่อได้รับการตอบรับจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว จึงนัดหมายเพื่อนำเสนอระบบและให้ทดลองใช้งาน หลังจากนั้นจึงส่งลิงก์แบบประเมินประสิทธิภาพระบบให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา โดยกำหนดระยะเวลาการติดตามผลการประเมิน 2 สัปดาห์ เมื่อได้รับผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญครบทั้ง 3 ท่านแล้ว จึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามและนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินความพึงพอใจจากบุคลากรคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี เริ่มจากการจัดเตรียมแบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google Forms และดำเนินการจัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากคณะ จากนั้นจัดส่งคู่มือการใช้งานระบบให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 52 คน ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้ให้บริการ 15 คน และกลุ่มผู้รับบริการ 37 คน โดยเปิดให้กลุ่มตัวอย่างได้ทดลองใช้งานระบบเป็นระยะเวลา 4 สัปดาห์ หลังจากนั้นจึงส่งลิงก์แบบสอบถามความพึงพอใจให้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด เมื่อได้รับผลการประเมินแล้วจึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามและนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติต่อไป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของระบบจากผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบ โดยมีรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อแสดงการกระจายของข้อมูลในแต่ละประเด็น

2) การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของระบบ และ การวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบ ดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากคะแนน ซึ่งประเมินด้วยแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (5-Point Likert Scale) แล้วนำค่าเฉลี่ยที่ได้มาแปลความหมายโดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง มีระดับประสิทธิภาพ/ความพึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง มีระดับประสิทธิภาพ/ความพึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง มีระดับประสิทธิภาพ/ความพึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง มีระดับประสิทธิภาพ/ความพึงพอใจน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง มีระดับประสิทธิภาพ/ความพึงพอใจน้อยที่สุด

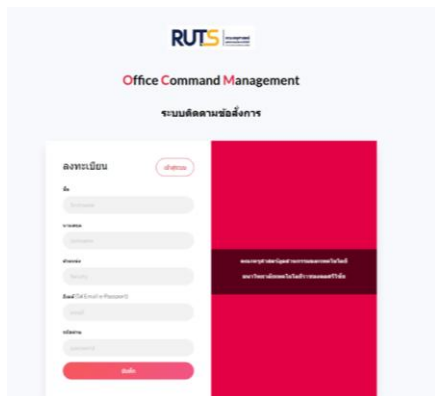
ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาระบบ

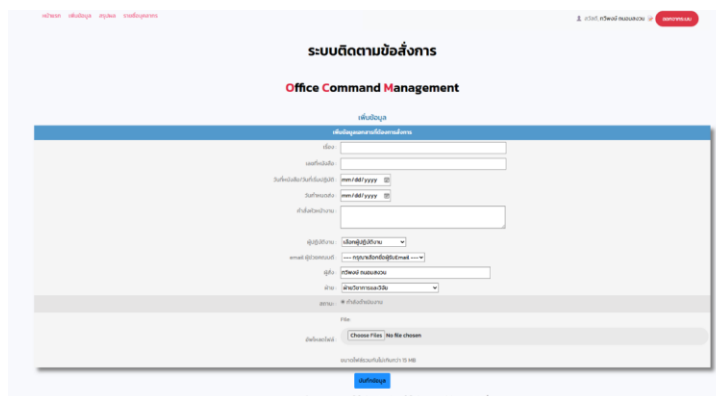
ระบบติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการที่พัฒนาขึ้น เป็นระบบเว็บแอปพลิเคชันที่สามารถเข้าถึงได้ผ่านเว็บเบราว์เซอร์ โดยมีส่วนประกอบหลักของระบบสามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

1) ส่วนการจัดการผู้ใช้งานระบบ เป็นส่วนที่รองรับการบริหารจัดการผู้ใช้งานทั้งหมด โดยครอบคลุมฟังก์ชันการลงทะเบียนและจัดการบัญชีผู้ใช้ การกำหนดสิทธิ์และบทบาทในการเข้าถึงระบบที่แตกต่างกัน รวมถึงการจัดการข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้แต่ละราย แสดงได้ดังภาพที่ 5

2) ส่วนการจัดการหนังสือราชการ เป็นส่วนหลักในการดำเนินการเกี่ยวกับเอกสารราชการ ประกอบด้วยฟังก์ชันการบันทึกข้อมูลหนังสือราชการ ระบบการแนบไฟล์เอกสารที่เกี่ยวข้องในรูปแบบต่าง ๆ และการกำหนดผู้รับผิดชอบพร้อมระบุวันครบกำหนดของงาน แสดงได้ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 5 ส่วนการจัดการผู้ใช้งานระบบ
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 6 ส่วนการจัดการหนังสือราชการ
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

3) ส่วนการติดตามผลการปฏิบัติงาน เป็นส่วนที่ช่วยในการควบคุมและติดตามความคืบหน้าของงาน โดยมีฟังก์ชันการบันทึกความก้าวหน้าในการดำเนินงาน ระบบการแจ้งเตือนสำหรับงานที่ใกล้ครบกำหนด และการรายงานสถานะการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ แสดงได้ดังภาพที่ 7

4) ส่วนการออกรายงาน เป็นส่วนที่รวบรวมและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบรายงาน ประกอบด้วยรายงานสรุปสถานะหนังสือราชการทั้งหมด รายงานการติดตามงานแยกตามรายบุคคล และรายงานที่แสดงประสิทธิภาพในการดำเนินงานของระบบ แสดงได้ดังภาพที่ 8

หน้าเอกสาร: จำนวน: 3318	
เลขที่หนังสือ:	045/2568
ชื่อเรื่อง:	แจ้งกำหนดส่งเอกสารของหน่วยงานฯ แจ้งกำหนดส่งเอกสารของหน่วยงานฯ
คำถึง:	มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามคำสั่งฯ ภายในวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๘
ผู้ปฏิบัติงาน:	วิรัชพร เพชรรัตน์
ผู้ส่ง:	ณัฐพร ปิ่นนาค
วันที่ส่งการ:	2025-03-10
วันที่ครบกำหนด:	2025-03-11
ฝ่าย:	สำนักงานเกษตร
ระยะเวลา:	☒ ตามเวลาที่กำหนด ☐ เล็กกว่า 15 วัน ☐ เกินกว่า 15 วัน
สถานะ:	☒ กำลังดำเนินการ ☐ เสร็จสิ้น ☐ ไม่เสร็จสิ้น

ภาพที่ 7 ส่วนการติดตามผลการปฏิบัติงาน
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

สปีชี	เลขที่หนังสือ	ชื่อเรื่อง	สาขา	วันที่ส่งสาร	วันที่พิมพ์ออก	ระยะเวลา	ผู้ให้บริการ	สถานะ	โพสเมนต์	เป็นวิทยุสถาน
3321	กสอ.บม.ร	กสอ.บม.ร	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-03-21	2025-03-23	ตามเวลาที่กำหนด	กวีพันธ์ มงคลมณี	เสร็จสิ้น	ตามเวลาที่กำหนด	ปกติ
3318	045/2568	แจ้งกำหนดการการแข่งขันกีฬานานาชาติ 4 วันที่จังหวัดนครราชสีมา	สำนักงานเขต	2025-03-10	2025-03-11	ตามเวลาที่กำหนด 15 วัน	วิภาส เพชรรัตน์	กำลังดำเนินการ	ตามเวลาที่กำหนด	ปกติ
3319	-	กำหนดการประชุมคณะกรรมการบริหาร (30-31 มีนาคม 2568)	สำนักงานเขต	2025-03-10	2025-03-18	ตามเวลาที่กำหนด 8 วัน	ศุภวัฒน์ สุวรรณรัตน์	กำลังดำเนินการ	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3322	กสอ.บม.ร	กสอ.บม.ร	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-03-07	2025-03-10	ตามเวลาที่กำหนด	กวีพันธ์ มงคลมณี	เสร็จสิ้น	ตามเวลาที่กำหนด	ปกติ
3320	กสอ.บม.ร	กสอ.บม.ร	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-03-01	2025-03-05	ตามเวลาที่กำหนด 2 วัน	กวีพันธ์ มงคลมณี	เสร็จสิ้น	ตามเวลาที่กำหนด	ปกติ
3250	-	ขอเชิญร่วมประชุมกับ อบจ.บุรีรัมย์	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-27	2025-02-27	ตามเวลาที่กำหนด	ธีรวัฒน์ บุญทาสอง	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3249	-	ขอเชิญร่วมประชุมกับ อบจ.บุรีรัมย์	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-26	2025-02-27	ตามเวลาที่กำหนด	ธีรวัฒน์ บุญทาสอง	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3248	-	แจ้งกำหนดการประชุมผู้บริหาร อบจ.บุรีรัมย์ 17/2568	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-28	2025-03-03	ตามเวลาที่กำหนด	รุ่งภา ชูมงคล	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3247	ว 0455/19/63	ขอเชิญร่วมประชุมกับ อบจ.บุรีรัมย์	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-27	2025-03-03	ตามเวลาที่กำหนด 4 วัน	จุฑาทิพย์ ชำนาญ	กำลังดำเนินการ	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3246	ส.ค.ก. 2006/2568	ขอเชิญร่วมประชุม	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-27	2025-02-28	ตามเวลาที่กำหนด	จุฑาทิพย์ ชำนาญ	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3245	034/2568	ขอเชิญร่วมประชุมกับ อบจ.บุรีรัมย์	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-27	2025-02-28	ตามเวลาที่กำหนด 5 วัน	จุฑาทิพย์ ชำนาญ	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3244	049/2568	ขอเชิญร่วมประชุมกับ อบจ.บุรีรัมย์	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-27	2025-02-28	ตามเวลาที่กำหนด	จุฑาทิพย์ ชำนาญ	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ
3243	-	แจ้งกำหนดการประชุมผู้บริหาร อบจ.บุรีรัมย์	ฝ่ายบริหารและการบริหาร	2025-02-27	2025-02-27	ตามเวลาที่กำหนด	จุฑาทิพย์ ชำนาญ	เสร็จสิ้น	ไม่มีโพสเมนต์	ปกติ

ภาพที่ 8 ส่วนการออกรายงาน
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

2. ผลการประเมินประสิทธิภาพระบบตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017

จากการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของระบบจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแสดงได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ผลการประเมินประสิทธิภาพระบบตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017

ประสิทธิภาพของระบบ	($\bar{X}$)	(S.D.)	ความหมาย
1. ด้านความเหมาะสมในการใช้งาน (Functional Suitability)	4.73	0.46	มากที่สุด
2. ด้านประสิทธิภาพการทำงาน (Performance Efficiency)	4.87	0.35	มากที่สุด
3. ด้านความเข้ากันได้ (Compatibility)	4.73	0.46	มากที่สุด
4. ด้านความสะดวกในการใช้งาน (Usability)	4.80	0.41	มากที่สุด
5. ด้านความน่าเชื่อถือ (Reliability)	4.60	0.51	มากที่สุด
6. ด้านความปลอดภัย (Security)	4.67	0.49	มากที่สุด
7. ด้านการบำรุงรักษา (Maintainability)	4.53	0.52	มากที่สุด
8. ด้านความสามารถในการโอนย้าย (Portability)	4.73	0.46	มากที่สุด
รวม	4.71	0.46	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการประเมินประสิทธิภาพระบบตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$, S.D. = 0.46) คิดเป็นร้อยละ 94.20 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในสมมติฐาน (ร้อยละ 80) อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้านประสิทธิภาพการทำงานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.87$, S.D. = 0.35) คิดเป็นร้อยละ 97.40 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเหนือกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ ด้านความสะดวกในการใช้งาน ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.41) และด้านการบำรุงรักษา ต่ำสุด ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.52) ก็มีค่าสูงกว่าเกณฑ์เช่นกัน สรุปได้ว่าผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบตามแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (TAM)

จากการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบจากการประเมินของกลุ่มตัวอย่างแสดงได้ดังตารางที่ 2-4

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 : จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานะผู้ใช้งาน (n=52)

สถานผู้ใช้งาน	จำนวน	ร้อยละ
ผู้รับบริการ	37	71.20
ผู้ให้บริการ	15	28.80
รวม	52	100.00

จากตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลประชากรและกลุ่มตัวอย่างของผู้ใช้งานระบบ พบว่ามีการกระจายตัวของผู้ใช้งานเป็นสองกลุ่ม โดยกลุ่มผู้รับบริการมีจำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 71.20 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มผู้ให้บริการที่มีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 28.80 สัดส่วนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับโครงสร้างการทำงานจริงในองค์กร ที่มีผู้ปฏิบัติงานมากกว่าผู้ดูแลระบบ

2) ผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้ให้บริการ

ตารางที่ 3 : ผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้ให้บริการตามแบบจำลอง TAM (n=15)

ความพึงพอใจของกลุ่มผู้ให้บริการ	($\bar{x}$)	(S.D.)	ความหมาย
1. การรับรู้ประโยชน์ (Perceived Usefulness)	4.92	0.27	มากที่สุด
1.1 ระบบช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการติดตามและจัดการหนังสือราชการของท่าน	5.00	0.00	มากที่สุด
1.2 ระบบช่วยลดระยะเวลาในการค้นหาและติดตามสถานะของหนังสือราชการ	5.00	0.00	มากที่สุด
1.3 ระบบช่วยให้ท่านติดตามและควบคุมการดำเนินงานตามข้อสั่งการได้สะดวกขึ้น	5.00	0.00	มากที่สุด
1.4 ระบบช่วยลดข้อผิดพลาดในการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงาน	4.60	0.51	มากที่สุด
1.5 ระบบช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานสารบรรณโดยรวม	5.00	0.00	มากที่สุด
2.การรับรู้ความง่าย (Perceived Ease of Use)	4.57	0.50	มากที่สุด
2.1 ท่านสามารถเรียนรู้การใช้งานระบบได้ด้วยตนเองอย่างรวดเร็ว	4.93	4.93	มากที่สุด
2.2 คู่มือและคำแนะนำการใช้งานระบบมีความชัดเจน เข้าใจง่าย	4.07	0.26	มาก
2.3 การจัดวางเมนูและฟังก์ชันต่างๆ ของระบบใช้งานได้สะดวก	4.40	0.51	มาก
2.4 ระบบมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนการทำงานได้ตามความต้องการ	5.00	0.00	มากที่สุด
2.5 เมื่อเกิดข้อผิดพลาด ท่านสามารถแก้ไขปัญหาได้โดยง่าย	4.47	0.52	มาก
3. ทศนคติ (Attitude)	4.87	0.34	มากที่สุด
3.1 ท่านรู้สึกพึงพอใจกับการใช้งานระบบในภาพรวม	4.60	0.51	มากที่สุด
3.2 ฟังก์ชันต่างๆ ของระบบตอบสนองความต้องการในการปฏิบัติงานของท่าน	5.00	0.00	มากที่สุด
3.3 ท่านเชื่อมั่นในความถูกต้องและความปลอดภัยของข้อมูลในระบบ	4.73	0.46	มากที่สุด
3.4 ท่านยอมรับการเปลี่ยนแปลงจากระบบเดิมมาใช้ระบบใหม่	5.00	0.00	มากที่สุด
3.5 ท่านเห็นว่าระบบมีประโยชน์คุ้มค่ากับการลงทุนด้านเวลาและทรัพยากร	5.00	0.00	มากที่สุด
4. ความตั้งใจใช้งาน (Intention to Use)	5.00	0.00	มากที่สุด
4.1 ท่านตั้งใจจะใช้งานระบบนี้อย่างต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน	5.00	0.00	มากที่สุด
4.2 ท่านยินดีที่จะแนะนำให้ผู้อื่นใช้งานระบบนี้	5.00	0.00	มากที่สุด
4.3 ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะใช้ระบบนี้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด	5.00	0.00	มากที่สุด
4.4 ท่านพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับระบบ	5.00	0.00	มากที่สุด
4.5 ท่านสนใจที่จะเรียนรู้และพัฒนาทักษะการใช้งานระบบเพิ่มเติม	5.00	0.00	มากที่สุด
รวม	4.84	0.37	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้ให้บริการตามแบบจำลอง TAM โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.84$, S.D. = 0.37) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในสมมติฐาน (ค่าเฉลี่ย ≥ 4.00) อย่างชัดเจน โดยเฉพาะด้านความตั้งใจใช้งานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดถึง ($\bar{X} = 5.00$, S.D. = 0.00) แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและความพร้อมในการใช้งานระบบอย่างเต็มที่ของกลุ่มผู้ให้บริการ ส่วนด้านการรับรู้ประโยชน์ ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = 0.27) ด้านทัศนคติ ($\bar{X} = 4.87$, S.D. = 0.34) และด้านการรับรู้ความง่ายในการใช้งาน ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.50) ก็มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่าผลการวิจัยในส่วนของกลุ่มผู้ให้บริการเป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้

3) ผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้รับบริการ

ตารางที่ 4 : แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้รับบริการตามแบบจำลอง TAM (n=37)

ความพึงพอใจของกลุ่มผู้รับบริการ	($\bar{X}$)	(S.D.)	ความหมาย
1. การรับรู้ประโยชน์ (Perceived Usefulness)	4.90	0.30	มากที่สุด
1.1 ระบบช่วยให้ท่านติดตามสถานะและความคืบหน้าของหนังสือราชการได้สะดวกขึ้น	5.00	0.00	มากที่สุด
1.2 ระบบช่วยลดระยะเวลาในการค้นหาและตรวจสอบข้อสั่งการที่ได้รับมอบหมาย	5.00	0.00	มากที่สุด
1.3 ระบบช่วยให้ท่านรับทราบกำหนดเวลาและจัดลำดับความสำคัญของงานได้ดีขึ้น	5.00	0.00	มากที่สุด
1.4 ระบบช่วยลดข้อผิดพลาดในการรายงานผลการปฏิบัติงานตามข้อสั่งการ	5.00	0.00	มากที่สุด
1.5 ระบบช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและประสานงานกับผู้เกี่ยวข้อง	4.49	0.51	มาก
2.การรับรู้ความง่าย (Perceived Ease of Use)	4.92	0.27	มากที่สุด
2.1 ท่านสามารถเข้าใจและใช้งานระบบได้ง่ายโดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือ	5.00	0.00	มากที่สุด
2.2 การแจ้งเตือนและคำแนะนำในระบบมีความชัดเจน เข้าใจง่าย	5.00	0.00	มากที่สุด
2.3 การบันทึกและรายงานผลการปฏิบัติงานในระบบทำได้สะดวก	5.00	0.00	มากที่สุด
2.4 ท่านสามารถเข้าถึงข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องได้อย่างรวดเร็ว	4.59	0.50	มากที่สุด
2.5 ระบบมีขั้นตอนการใช้งานที่ไม่ซับซ้อนและเป็นไปตามลำดับที่เหมาะสม	5.00	0.00	มากที่สุด
3. ทัศนคติ (Attitude)	4.88	0.33	มากที่สุด
3.1 ท่านรู้สึกว่าการช่วยให้การปฏิบัติงานของท่านมีความเป็นระเบียบมากขึ้น	5.00	0.00	มากที่สุด
3.2 ท่านพึงพอใจกับการแจ้งเตือนและการติดตามงานผ่านระบบ	5.00	0.00	มากที่สุด
3.3 ท่านเชื่อมั่นว่าการช่วยให้การรายงานผลการปฏิบัติงานมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ	4.38	0.49	มาก
3.4 ท่านรู้สึกสะดวกสบายกับการใช้ระบบดิจิทัลแทนการติดตามงานแบบเดิม	5.00	0.00	มากที่สุด
3.5 ท่านเห็นว่าการช่วยลดภาระและความยุ่งยากในการติดตามงาน	5.00	0.00	มากที่สุด
4. ความตั้งใจใช้งาน (Intention to Use)	4.94	0.24	มากที่สุด
4.1 ท่านยินดีที่จะใช้ระบบนี้ในการติดตามและรายงานผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง	5.00	0.00	มากที่สุด
4.2 ท่านจะแนะนำเพื่อนร่วมงานให้ใช้ระบบนี้ในการติดตามงาน	5.00	0.00	มากที่สุด
4.3 ท่านพร้อมที่จะใช้งานระบบอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้การติดตามงานมีประสิทธิภาพ	5.00	0.00	มากที่สุด
4.4 ท่านเต็มใจที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับระบบ	4.81	0.40	มากที่สุด
4.5 ท่านสนใจที่จะเรียนรู้ฟังก์ชันการใช้งานใหม่ๆ ของระบบ	4.89	0.31	มากที่สุด
รวม	4.91	0.29	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มผู้รับบริการตามแบบจำลอง TAM โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.91$, S.D. = 0.29) ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในสมมติฐาน (ค่าเฉลี่ย ≥ 4.00) อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านมีค่าเฉลี่ยสูงกว่า 4.80 โดยเฉพาะด้านความตั้งใจใช้งาน ($\bar{X} = 4.94$, S.D. = 0.24) และด้านการรับรู้ความง่าย ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = 0.27) ที่มีค่าเฉลี่ยสูงมาก แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้รับบริการมีความ

ตั้งใจที่จะใช้งานระบบและรับรู้ว่ารระบบใช้งานง่าย ไม่ซับซ้อน ส่วนด้านการรับรู้ประโยชน์ ($\bar{X} = 4.90$, S.D. = 0.30) และด้านทัศนคติ ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.33) ก็มีค่าสูงกว่าเกณฑ์มาก จึงสรุปได้ว่าผลการวิจัยในส่วนของกลุ่มผู้รับบริการเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 เช่นกัน

สรุปและอภิปรายผล

1. ระบบการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อสั่งการของหนังสือราชการโดยใช้แนวคิดวงจรการพัฒนากระบวนการ กระบวนการตามวงจรการพัฒนากระบวนการ (System Development Life Cycle: SDLC) ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอนหลัก โดยพัฒนาเป็นระบบเว็บแอปพลิเคชันที่สามารถเข้าถึงได้ผ่านเว็บเบราว์เซอร์ โดยมีส่วนประกอบหลัก 4 ส่วน คือ ส่วนการจัดการผู้ใช้งานระบบ ส่วนการจัดการหนังสือราชการ ส่วนการติดตามผลการปฏิบัติงาน และ ส่วนการออกรายงาน

2. ผลการประเมินประสิทธิภาพจากระบบตามมาตรฐาน ISO/IEC 25010:2017 จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พบว่าระบบมีประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือด้านความสะดวกในการใช้งาน และด้านการบำรุงรักษา ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานได้เป็นอย่างดีทั้งในด้านประสิทธิภาพ และระเบียบแบบแผนการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับ วิยดา เพชรจิรโชติกุล และ กรสิริณัฐ โรจนวรรณ (2564) ที่พบว่าการพัฒนาระบบติดตามหนังสือราชการแบบดิจิทัลโดยใช้วงจรการพัฒนากระบวนการจะช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเป็นไปตามระเบียบแบบแผน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ พระมหาณัฐวัตร เดชสวรรค์ (2562) ที่พบว่าระบบมีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการดำเนินการตามระเบียบแบบแผนของราชการตามหลักธรรมาภิบาล

3. ผลการประเมินด้านความพึงพอใจตามแบบจำลอง TAM พบว่าผู้ใช้งานระบบทั้งสิ้น 52 คน แบ่งเป็นผู้รับบริการ 37 คน (71.20%) และผู้ให้บริการ 15 คน (28.80%) ในภาพรวมพบว่าผู้ใช้งานมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยผู้ให้บริการมีค่าเฉลี่ยรวม 4.84 และผู้รับบริการมีค่าเฉลี่ยรวม 4.91 นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ใช้งานทั้งสองกลุ่มมีความตั้งใจใช้งานอยู่ในระดับสูงที่สุดและมีการรับรู้ประโยชน์ในระดับสูง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับและความพร้อมในการใช้งานระบบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จิราพร มอญเลิศ (2560) และ จันทร์จิรา เหลลราช (2564) ที่พบว่าระบบสารสนเทศจะช่วยลดระยะเวลาและความผิดพลาดในการทำงานและสร้างการยอมรับการใช้งานระบบที่พัฒนาขึ้น และสอดคล้องกับ ปณัฏพร เรืองเชิงชุม และ จารุวรรณ มินดาทอง (2564) ที่พบว่าการใช้ระบบติดตามเอกสารที่ดีจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี

4. ข้อจำกัดของการวิจัย (Limitations) ประกอบด้วย

- 1) การวิจัยมีขอบเขตเฉพาะบริบทของคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ซึ่งมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานเฉพาะ การนำไปใช้กับหน่วยงานอื่นต้องปรับให้เหมาะกับบริบทองค์กรนั้น
- 2) ระยะเวลาทดสอบและประเมินผลเพียง 3 เดือน และขนาดกลุ่มตัวอย่างมีจำกัดเพียง 52 ราย ทำให้อาจไม่สามารถประเมินประสิทธิภาพระยะยาวและความยั่งยืนของระบบได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะในช่วงที่มีปริมาณงานสูงหรือมีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย

ข้อเสนอแนะ

1. มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายการใช้ระบบติดตามหนังสือราชการดิจิทัลเป็นมาตรฐาน พร้อมจัดสรรงบประมาณสำหรับพัฒนาและบำรุงรักษาระบบอย่างต่อเนื่อง และกำหนดแผนการฝึกอบรมบุคลากรให้ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

2. มหาวิทยาลัยควรจัดอบรมการใช้งานระบบสำหรับผู้ใช้ทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ จัดทำคู่มือและวิดีโอสาธิตที่เข้าใจง่าย พัฒนาเวอร์ชันสำหรับอุปกรณ์เคลื่อนที่ และจัดทำระบบสำรองข้อมูลอัตโนมัติที่มีประสิทธิภาพ
3. สำหรับการวิจัยการวิจัยครั้งต่อไป มหาวิทยาลัยควรพัฒนาระบบเชื่อมโยงข้อมูลกับหน่วยงานภายนอก การพัฒนาระบบวิเคราะห์ข้อมูลด้วย AI และศึกษาผลกระทบของระบบต่อประสิทธิภาพการทำงานระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ประจำปีงบประมาณ 2567 ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการทดลองใช้ระบบและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์จิรา เหลลาราช. (2564). ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนสู่องค์กรดิจิทัล. วารสารสารสนเทศศาสตร์, 39(4).
- จิราพร มอญเลิศ. (2560). ประสิทธิภาพด้านการปฏิบัติงานสารบรรณของมหาวิทยาลัยแม่โจ้อาเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารปัญญา, 24(1).
- ปณัฏพร เรื่องเชิงชุม และ จารุวรรณ มินดาทอง. (2564). การลดความสูญเสียจากการใช้ข้อมูลในการจัดเก็บเอกสารให้เป็นระบบในยุคดิจิทัล 4.0 โดยการประยุกต์ใช้หลักการ ECDRS ร่วมกับโซ่อุปทาน. วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ, 12(1).
- ประกาศคณะกรรมการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล เรื่อง แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2563-2565. (2561, 14 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 138 ตอนพิเศษ 127 ง, หน้า 1-135.
- พระมหาณัฐวัตร เดชสุวรรณค์. (2562). รูปแบบพัฒนาประสิทธิผลการดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ต้องครบครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดมหาสารคาม. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 6(1).
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564. (2564, 25 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 113 ง, หน้า 1-5.
- วิชุดา เพชรจิระโชติกุล และ กรสิริณัฐ โรจนวรรณ. (2564). การออกแบบและพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการเรียนการสอน ผ่านเว็บแอปพลิเคชัน. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, 13(2).

นวัตกรรมทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการตามแนวทางของ
ผู้ประกอบการองค์กรเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร
Social Innovation and Human Resource Management for Persons with Disabilities
in Private Enterprises in the Bangkok Metropolitan Area

บุญชาญ ผ่านสุวรรณ¹

ชุมพล รอดแจ่ม²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมในการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการในบริบทขององค์กรเอกชนในกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยกรอบแนวคิดของทฤษฎีและแนวปฏิบัติด้านนวัตกรรมทางสังคม อาทิ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรม ทฤษฎีทุนทางสังคม ทฤษฎีการสร้างสรรค์ร่วม และทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในด้านการสรรหา การฝึกอบรม การประเมินผล การสร้างวัฒนธรรมองค์กร และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้พิการ ผลการศึกษาเชิงทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมในระดับองค์กรเอกชนสามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงงาน และสร้างความยั่งยืนในการจ้างงานผู้พิการได้อย่างแท้จริง พร้อมกันนี้ยังส่งเสริมภาพลักษณ์และความสามารถในการแข่งขันขององค์กร โดยข้อเสนอแนะของบทความนี้คือ ควรมีการสร้างระบบสนับสนุนเชิงนโยบาย เทคโนโลยี และความร่วมมือภาคีเครือข่ายในระดับท้องถิ่นและประเทศ เพื่อเสริมพลังให้แก่การจ้างงานผู้พิการอย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการนวัตกรรมทางสังคม

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางสังคม การจัดการทรัพยากรมนุษย์ ผู้พิการ องค์กรเอกชน

Abstract

This academic article aims to analyze concepts and practices related to social innovation in human resource management for persons with disabilities within private enterprises in Bangkok. The study is guided by various theoretical frameworks of social innovation including Social Learning Theory, Innovation Ecosystem Theory, Social Capital Theory, Co-creation Theory, and Diffusion of Innovation Theory. These concepts are applied to analyze strategic human resource practices such as recruitment, training and development, performance evaluation, organizational culture, and inclusive workplace environments. Literature review findings indicate that integrating social innovation into HR management in private enterprises can enhance participation, increase employment access, and ensure sustainable inclusion for persons with disabilities. Moreover, such integration improves organizational competitiveness and public image. The article recommends establishing supportive policy systems, technological

¹ นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการทุนมนุษย์และการประกอบการ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการทุนมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

applications, and multi-sectoral partnerships to empower sustainable employment of persons with disabilities through social innovation processes.

Keywords: Social Innovation, Human Resource Management, Disabilities, Private Enterprises

บทนำ

การจ้างงานผู้พิการในประเทศไทยถือเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยข้อมูลจากกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (2567) ระบุว่า ประเทศไทยมีผู้พิการที่อยู่ในวัยแรงงานจำนวนประมาณ 1.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 2.8 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด แต่มีผู้พิการที่ได้รับการจ้างงานอย่างเป็นทางการเพียงร้อยละ 37.4 เท่านั้น การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มผู้พิการจึงเป็นประเด็นที่สะท้อนถึงทั้งมิติของสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานครที่มีอัตราการจ้างงานและจำนวนองค์กรภาคเอกชนหนาแน่นสูงกว่าพื้นที่อื่น จึงถือเป็นบริบทสำคัญในการศึกษาการบูรณาการแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการจัดการผู้พิการในองค์กรเอกชน นวัตกรรมทางสังคมเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาและประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนระบบและกระบวนการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกลุ่มเปราะบาง (Cajaiba-Santana, 2014) แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายภาคส่วน (Cajaiba-Santana & Luu, 2022) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความยั่งยืนในเชิงโครงสร้างของการจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์

การบูรณาการนวัตกรรมทางสังคมในองค์กรเอกชน โดยเฉพาะในด้านการจ้างงานผู้พิการ จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในประเด็นด้านจิตวิทยาองค์กร การออกแบบงานอย่างยืดหยุ่น และการเสริมสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่ครอบคลุม (Schur et al., 2020) การมีนโยบายที่เปิดโอกาสให้ผู้พิการได้เข้าถึงตำแหน่งงานในลักษณะที่ไม่ใช่เพียงการสนองตอบต่อข้อกฎหมาย แต่เป็นการออกแบบระบบสนับสนุนที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง นับว่าเป็นรูปธรรมของนวัตกรรมทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับองค์กร ในประเทศไทย การส่งเสริมการจ้างงานผู้พิการในองค์กรเอกชนยังเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน เช่น การขาดความเข้าใจในบทบาทของผู้พิการในสถานที่ทำงาน การจัดหาพื้นที่เหมาะสมกับความสามารถ และการออกแบบระบบการประเมินผลที่ไม่ตัดทอนคุณค่าของแรงงานผู้พิการ (กมลพร กัลยาณมิตร & จิรประภา อัครบรร, 2565) ขณะที่นโยบายของภาครัฐ เช่น แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560) ได้วางแนวทางที่ชัดเจนในการสนับสนุนการจ้างงานผู้พิการ แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านกลไกติดตามและการประเมินผลที่เป็นระบบ

จากมุมมองระดับนานาชาติ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization & World Bank, 2021) ได้ระบุว่า นวัตกรรมทางสังคมสามารถเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงในการรวมคนพิการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะผ่านการใช้เทคโนโลยี การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการออกแบบงานที่เอื้อต่อความหลากหลาย (diversity-oriented design) ซึ่งแนวทางเหล่านี้หากถูกนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กรเอกชนในกรุงเทพมหานคร ก็อาจสร้างแนวปฏิบัติที่สามารถขยายผลได้ในระดับชาติ Mulgan (2019) ให้ความหมายของนวัตกรรมทางสังคมว่าเป็นการค้นหาล้างเพื่อเปลี่ยนแปลงจากภายในของสังคมเอง ผ่านการมีส่วนร่วม การทดลอง และการเรียนรู้ ซึ่งหากนำแนวคิดนี้มาเชื่อมโยงกับแนวปฏิบัติขององค์กรเอกชนในกรุงเทพมหานคร จะพบว่ามีหลายกรณีที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนวิธีคิดของผู้นำองค์กร ไปสู่การปรับโครงสร้างภายใน เช่น การเพิ่มตำแหน่งงานที่ยืดหยุ่น การจัดตั้งหน่วยงานส่งเสริมความหลากหลายทางบุคลากร และการปรับปรุงเครื่องมือการประเมินผลที่คำนึงถึงความสามารถที่แท้จริงของพนักงานผู้พิการ (Kulkarni & Lengnick-Hall, 2021)

ในแง่การวิจัย Nachmias และ Caven (2019) ได้เสนอผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าองค์กรที่มีนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ที่เปิดกว้างและมีการส่งเสริมความเท่าเทียมในที่ทำงาน จะมีอัตราการจ้างงานผู้พิการสูงกว่าค่าเฉลี่ย โดยปัจจัยสำคัญคือวัฒนธรรมองค์กร ความตระหนักของผู้บริหาร และการฝึกอบรมเชิงระบบให้แก่บุคลากรทุกระดับ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของนวัตกรรมทางสังคมในระดับจุลภาคที่มีผลต่อภาพรวมของระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์ Heinze และ Naegele (2022) ได้ยกตัวอย่างนโยบายด้านการดูแลผู้สูงอายุในยุโรปที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิดนวัตกรรมทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับเปลี่ยนระบบบริการตามบริบทของผู้รับบริการ เป็นหัวใจของนวัตกรรมที่แท้จริง ประเด็นนี้สามารถประยุกต์ใช้ในการออกแบบระบบการทำงานสำหรับผู้พิการในกรุงเทพมหานครได้ โดยเน้นการพึงเสียงจากผู้ใช้งาน และการสร้างพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง Bonaccio et al. (2020) ยังเสนอกรอบแนวคิดของวงจรชีวิตการจ้างงานผู้พิการ (Disability Employment Life Cycle) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การสรรหา การฝึกอบรม การประเมินผล และการรักษาบุคลากรไว้ในองค์กร โดยชี้ว่าองค์กรที่สามารถสร้างนวัตกรรมในแต่ละขั้นตอนของวงจรนี้ จะสามารถเพิ่มความสามารถในการแข่งขันและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่องค์กรในระยะยาว

จากกรณีศึกษาหลายประเทศพบว่า การสร้างนวัตกรรมทางสังคมไม่ได้เกิดขึ้นเพียงลำพังจากระดับนโยบาย แต่ต้องมีการบูรณาการจากระดับชุมชนและองค์กร โดยการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เข้าใจความหลากหลาย การใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกในการสื่อสาร การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนอย่างเป็นระบบ (Truxillo et al., 2021; Nowell et al., 2017) ในประเทศไทย แม้จะมีการกำหนดแนวนโยบายและมาตรการหลายประการเพื่อสนับสนุนการจ้างงานผู้พิการ เช่น กฎหมายส่งเสริมและพัฒนาอาชีพคนพิการ และมาตรา 33 34 และ 35 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ แต่การขับเคลื่อนให้เกิดผลจริงในภาคเอกชนยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะด้านการบูรณาการข้อมูล การติดตามผล และการสนับสนุนด้านนวัตกรรม (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2565) ดังนั้น การศึกษานี้มีความสำคัญยิ่งในการพิจารณาว่านวัตกรรมทางสังคมในลักษณะใดบ้างที่สามารถเชื่อมโยงกับแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการในภาคเอกชน เพื่อสร้างแบบจำลองที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของกรุงเทพมหานคร การเน้นการมีส่วนร่วมของผู้พิการในทุกขั้นตอน การออกแบบแนวทางที่สะท้อนความต้องการเชิงลึก และการใช้ทฤษฎีและแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ถือเป็นหัวใจสำคัญในการศึกษานี้

วัตถุประสงค์ของบทความ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมในการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการในบริบทขององค์กรเอกชนในกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์แนวคิดและกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางสังคมซึ่งสามารถส่งผลต่อการออกแบบระบบ การบริหารจัดการ และการพัฒนาศักยภาพของผู้พิการในสถานประกอบการ ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามเชิงยุทธศาสตร์ว่าการสร้างนวัตกรรมทางสังคมในระดับองค์กรสามารถมีบทบาทต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต การเสริมพลัง และการสร้างความเท่าเทียมในการจ้างงานสำหรับผู้พิการได้อย่างไร นอกจากนี้ ยังมุ่งพิจารณาแนวทางการประยุกต์ใช้นวัตกรรมทางสังคมในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีเป้าหมายเพื่อความยั่งยืน ครอบคลุม และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง อันจะนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติที่สามารถขยายผลและนำไปปรับใช้ในองค์กรเอกชนอื่น ๆ ในระดับประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เนื้อหา

บทความวิชาการฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายในการทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มผู้พิการ โดยเฉพาะในภาคเอกชน เพื่อเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยเนื้อหาได้เน้นการเก็บข้อมูลหรือวิเคราะห์เชิงปริมาณ แต่จะเน้นการเปรียบเทียบ สังเคราะห์

และวิเคราะห์ความรู้จากแหล่งวิชาการสากลและไทย รวมถึงกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมสำหรับการพัฒนาระบบการจ้างงานผู้พิการในองค์กรเอกชน

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดเรื่องนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในหลากหลายสาขาวิชา โดยเฉพาะในบริบทของการแก้ไขปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนและยืดหยุ่นสูง แนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงระบบ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน กลุ่มเปราะบาง และภาคีเครือข่ายทุกระดับ (Mulgan, 2019) แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาปรับใช้กับประเด็นด้านแรงงานและการจ้างงานผู้พิการ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในกลุ่มที่เผชิญกับอุปสรรคทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง (Bonaccio et al., 2020) Cajaiba-Santana (2014) อธิบายว่านวัตกรรมทางสังคมมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงผลิตภัณฑ์หรือบริการเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ระบบความสัมพันธ์ และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการออกแบบแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ครอบคลุมกลุ่มผู้พิการ

องค์การอนามัยโลกและธนาคารโลก (World Health Organization & World Bank, 2021) เสนอว่า นวัตกรรมทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างระบบสนับสนุนผู้พิการอย่างมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงเทคโนโลยี แนวคิดด้านสิทธิมนุษยชน และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่เอื้อต่อการเข้าถึงโอกาสในการจ้างงาน การวิจัยโดย Cajaiba-Santana และ Luu (2022) เน้นว่าการสร้างโอกาสการจ้างงานที่เท่าเทียมต้องอาศัยการออกแบบนโยบายองค์กรและกระบวนการทำงานแบบใหม่ที่สามารถลดอุปสรรคเชิงโครงสร้าง เช่น ขั้นตอนการสรรหา การฝึกอบรม และการประเมินผล ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นส่วนหนึ่งของนวัตกรรมทางสังคมที่เชื่อมโยงกับระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์ (Nachmias & Caven, 2019) งานศึกษาดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการจัดทำนโยบายในระดับองค์กรเอกชนในประเทศไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครที่มีโครงสร้างแรงงานหลากหลายและมีการจ้างงานในระดับที่เป็นระบบมากขึ้น

ในประเทศไทย งานวิจัยโดย กมลพร กัลยาณมิตร และจิรประภา อัครบวร (2565) ชี้ให้เห็นว่าองค์กรเอกชนหลายแห่งเริ่มปรับตัวด้วยการนำแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมเข้ามาใช้ในการออกแบบงานและระบบสนับสนุนผู้พิการ อาทิ การกำหนดตำแหน่งงานเฉพาะที่ไม่เน้นความสามารถทางกายภาพ การใช้เทคโนโลยีสนับสนุน และการฝึกอบรมผู้นำทีมให้เข้าใจความหลากหลาย (diversity and inclusion) อย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังคงต้องอาศัยการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจากแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560) และการติดตามสถิติแรงงานผู้พิการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (2565, 2567) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง แต่การนำแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ยังขาดความเป็นระบบและแบบแผนที่ชัดเจน ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยเชิงประยุกต์เพื่อออกแบบโมเดลที่สามารถใช้ได้จริง

ในแง่ของการออกแบบแนวปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริง การวิจัยของ Kulkarni และ Lengnick-Hall (2021) ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคที่ผู้พิการต้องเผชิญในกระบวนการทำงาน โดยเน้นว่านโยบายภายในองค์กรและระบบสนับสนุนด้านจิตวิทยาในสถานทำงานมีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจของผู้พิการในการเข้าร่วมและรักษาการทำงานไว้ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Schur et al. (2020) ที่พบว่า การรองรับทั้งพนักงานที่มีและไม่มีคามพิการอย่างเสมอภาค จำเป็นต้องมีระบบที่สามารถยืดหยุ่นได้ในทุกช่วงของวัฏจักรการจ้างงาน ทั้งการสรรหา การฝึกอบรม และการส่งเสริมศักยภาพในระยะยาว แนวทางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านวัตกรรมทางสังคมไม่ใช่แค่การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ แต่คือการปรับโครงสร้างองค์กรและวัฒนธรรมการทำงานเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้พิการ ซึ่งถือเป็นมิติหนึ่งของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรยุคใหม่

ยิ่งไปกว่านั้น ผลการศึกษาของ Truxillo et al. (2021) และ Heinze & Naegle (2022) ชี้ให้เห็นว่าระบบการทำงานที่ยืดหยุ่นและการออกแบบการจัดการที่ครอบคลุมเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการจ้างงานผู้ที่มีข้อจำกัดด้านร่างกายหรืออายุ การใช้แนวคิดจากทฤษฎีระบบแบบพหุระดับ (multilevel systems) เข้ามาช่วยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบาย การปฏิบัติงาน และพฤติกรรมของบุคลากร จะช่วยให้องค์กรสามารถกำหนดแนวทางในการใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Patton (2015) ยังเน้นถึงการประยุกต์ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์จริงของผู้พิการในที่ทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบนวัตกรรมที่ตอบโจทย์ต่อสภาพแวดล้อมจริงมากกว่าการอิงจากแนวคิดเชิงนามธรรมเพียงอย่างเดียว การศึกษาของ Suwanaketsa et al. (2023) ยังเสนอแนวทางการจ้างงานแบบมีส่วนร่วมในประเทศไทย โดยระบุว่าโมเดลที่ประสบความสำเร็จต้องมีการบูรณาการองค์ความรู้ด้านทรัพยากรมนุษย์ จิตวิทยาองค์กร และแนวทางนวัตกรรมทางสังคมในเชิงพื้นที่อย่างเหมาะสม

เพื่อตอบโจทย์ของบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนได้สังเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิดและทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางสังคม โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาทักษะและความรู้ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง การปรับสภาพแวดล้อมการทำงาน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาส่งเสริมการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม

(Application of Theories and Concepts in Social Innovation)

ที่มา: ดัดแปลงจาก Bandura (2018); Prahalad & Ramaswamy (2021);

Adner (2017); Putnam (2020); Rogers (2020)

จากภาพที่ 1 แสดงถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาทักษะและความรู้โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม การสร้างโปรแกรมฝึกอบรมและการจัดเวิร์กช็อป การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง โดยใช้ทฤษฎีการสร้างสรรคร่วม การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การปรับสภาพแวดล้อมการทำงานโดยใช้ทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรม การออกแบบพื้นที่ทำงานและการใช้เทคโนโลยี การสร้างเครือข่ายและพันธมิตร โดยใช้ทฤษฎีทุนทางสังคม การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชน และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี โดยใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการพัฒนาวัตกรรม

ผู้วิจัยสรุปว่า แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมมีความหลากหลายและมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคม การศึกษาและทำความเข้าใจทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้เราสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเกิดนวัตกรรมทาง

สังคม การปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ และการพัฒนาทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การแพร่กระจายนวัตกรรม การเรียนรู้ทางสังคม และการสร้างสรรค์ร่วมในบริบทของนวัตกรรมทางสังคมสามารถช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล การสร้างความยั่งยืน และการพัฒนานโยบายที่ส่งเสริมนวัตกรรมทางสังคมจะช่วยเพิ่มความเข้าใจและนำไปสู่การพัฒนานโยบายและแนวทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมและขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคมในอนาคต

นอกจากนี้ บทความนี้ได้รวบรวมและวิเคราะห์แนวปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการตามแนวคิดของผู้ประกอบการองค์กรเอกชน โดยเน้นการบูรณาการทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้เห็นถึงกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมการสรรหาและคัดเลือก การฝึกอบรมและพัฒนา การบริหารผลการปฏิบัติงาน การจัดการค่าตอบแทนและสวัสดิการ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ตลอดจนการนำแนวปฏิบัติที่ดีมาส่งเสริมศักยภาพผู้พิการ ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการตามแนวทางของผู้ประกอบการองค์กรเอกชน

(HR Management for Disabled Employees in Private Enterprises)

ที่มา: ดัดแปลงจาก Becker (2021); Vroom (2023); Adams (2021); Argyris & Schön (2020);

Barney & Wright (2019); Senge (2023)

จากภาพที่ 2 แสดงการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการ: แผนภูมินี้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการในองค์กร โดยครอบคลุม 6 ด้านหลัก ได้แก่ การสรรหาและคัดเลือก การฝึกอบรมและพัฒนา การบริหารผลการปฏิบัติงาน ค่าตอบแทนและสวัสดิการ การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม และแนวปฏิบัติที่ดี แต่ละด้านมีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการ เช่น การใช้ทฤษฎีพฤติกรรมองค์การและทฤษฎีระบบในการสรรหาและคัดเลือก เพื่อเพิ่มโอกาสและความยุติธรรม หรือการใช้ทฤษฎีทุนมนุษย์และทฤษฎีการเรียนรู้ขององค์กรในการฝึกอบรมและพัฒนา เพื่อเพิ่มทักษะและความสามารถในการทำงาน แผนภูมินี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้แนวทางที่ครอบคลุมและเป็นระบบในการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการ โดยคำนึงถึงความต้องการเฉพาะและศักยภาพของผู้พิการ ตั้งแต่กระบวนการสรรหาไปจนถึงการพัฒนาและรักษามูลค่า การใช้ทฤษฎีที่หลากหลายช่วยให้องค์กรสามารถออกแบบนโยบายและแนวปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้พิการในองค์กรได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยสรุปว่า การจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการตามแนวทางของผู้ประกอบการองค์กรเอกชนเป็นการบูรณาการทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ

การทำงานและการพัฒนาผู้พิการ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มโอกาสและความเท่าเทียมในการทำงาน สร้างความหลากหลายและนวัตกรรมในองค์กร และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว การจัดการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้องค์กรปฏิบัติตามกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง แต่ยังสามารถสร้างคุณค่าทางธุรกิจและสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

การเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดด้านนวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ประเภทผู้พิการในองค์กรเอกชน สามารถอธิบายได้ผ่านการบูรณาการแนวคิดจากภาพที่ 1 และภาพที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพ การส่งเสริมสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการจ้างงานผู้พิการอย่างยั่งยืน การพัฒนาทักษะและความรู้ของบุคลากรผู้พิการ โดยใช้กรอบแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Bandura, 2018) สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการฝึกอบรมและพัฒนาในระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ซึ่ง Becker (2021) ได้เน้นถึงบทบาทของการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและการเสริมสร้างทุนมนุษย์ในกลุ่มแรงงานที่มีข้อจำกัดทางกายภาพ การฝึกอบรมที่มีลักษณะยืดหยุ่นและตอบสนองความสามารถเฉพาะบุคคล จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเสริมพลังให้ผู้พิการสามารถทำงานได้อย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพในระยะยาว

การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามทฤษฎีการสร้างสรรคร่วม (Co-creation Theory: Prahalad & Ramaswamy, 2021) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางขององค์กรให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์แบบครอบคลุม โดยเฉพาะในมิติของการบริหารผลการปฏิบัติงานและการนำแนวปฏิบัติที่ดีมาใช้ (best practices) องค์กรที่ประสบความสำเร็จในด้านนี้มักจะมีการสื่อสารที่เปิดเผย การสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออก และการประเมินผลที่คำนึงถึงความหลากหลายของความสามารถมากกว่าการใช้เกณฑ์เดียวกันกับพนักงานทั่วไป (Schur et al., 2020; Nachmias & Caven, 2019) องค์กรเอกชนในกรุงเทพมหานครที่ต้องการส่งเสริมความเท่าเทียมจึงควรออกแบบระบบประเมินผลที่มีความยืดหยุ่นตามบริบทของผู้พิการ

ในมิติของสภาพแวดล้อมการทำงาน ทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรม (Innovation Ecosystem Theory: Adner, 2017) สนับสนุนให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้พิการทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับแนวทางในการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสมตามแนวคิดของ Senge (2023) และ Argyris & Schön (2020) ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ไม่เพียงแต่เน้นด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ หากแต่ยังรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร ความยืดหยุ่นของชั่วโมงทำงาน และการจัดการความเครียดในที่ทำงานอีกด้วย ผลการศึกษาของ Heinze & Naegle (2022) และ Kulkarni & Lengnick-Hall (2021) ยังย้ำว่า การออกแบบสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรและสนับสนุนต่อความต้องการเฉพาะของแรงงานผู้พิการ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการรักษาแรงงานในระยะยาวและลดอัตราการลาออกจากงานในกลุ่มดังกล่าว

การสร้างเครือข่ายและพันธมิตร ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของนวัตกรรมทางสังคมตามแนวคิดของ Putnam (2020) มีความเชื่อมโยงโดยตรงกับการสร้างระบบสนับสนุนแบบมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เอกชน งานวิจัยของ Bonaccio et al. (2020) และ World Health Organization & World Bank (2021) ชี้ให้เห็นว่าเครือข่ายสนับสนุนทั้งในระดับภายในองค์กร เช่น กลุ่มสนับสนุนเพื่อนร่วมงาน หรือ mentoring system และในระดับภายนอกองค์กร เช่น ความร่วมมือกับภาครัฐ สถาบันฝึกอาชีพ และภาคประชาสังคม ล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาชีพให้แก่แรงงานผู้พิการ การใช้ทฤษฎีทุนทางสังคมในการออกแบบโครงการความร่วมมือและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สามารถเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกัน ลดการตีตราทางสังคม และสร้างพลังความสัมพันธ์ภายในที่เอื้อต่อความสำเร็จของนโยบายทรัพยากรมนุษย์

โดยสังเขป การสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิชาการทั้งในและต่างประเทศข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่านวัตกรรมทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้พิการในองค์กรเอกชน ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม การสร้างสรรค์ร่วม ทฤษฎีทุนทางสังคม ทฤษฎีระบบนิเวศนวัตกรรม และทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม จะช่วยให้เกิดแนวทางใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์การเสริมศักยภาพของผู้พิการในมิติต่าง ๆ เช่น การสรรหาและพัฒนา การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และการส่งเสริมความร่วมมือในหลายระดับ การบูรณาการองค์ความรู้เหล่านี้ ไม่เพียงแต่ช่วยลดอุปสรรคในการจ้างงาน แต่ยังสร้างโอกาสให้ผู้พิการได้แสดงศักยภาพในที่ทำงาน เพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสนับสนุนการเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กรเอกชน

กล่าวโดยสรุป การจัดการทรัพยากรมนุษย์โดยใช้นวัตกรรมทางสังคมจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่องค์กรเอกชนควรพิจารณานำไปใช้ในยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การสร้างระบบสนับสนุนแบบมีส่วนร่วม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และการออกแบบกระบวนการที่ตอบสนองความหลากหลาย จะเป็นรากฐานของการสร้างความเท่าเทียมและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับทั้งองค์กรและสังคมโดยรวม

บทสรุป

จากการศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมและการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการ สามารถสังเคราะห์ได้ว่าแนวคิดทั้งสองมีจุดตัดสำคัญที่นำไปสู่การสร้างแนวทางใหม่ในการส่งเสริมความเสมอภาคในตลาดแรงงาน โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาในบริบทขององค์กรเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และแรงงานที่หลากหลาย การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเอกชนที่เชื่อมโยงกับนวัตกรรมทางสังคม ไม่เพียงส่งผลเชิงบวกต่อผู้พิการ แต่ยังช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบมีส่วนร่วม (inclusive culture) และขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับระบบ องค์ประกอบสำคัญของนวัตกรรมทางสังคมที่สามารถเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มผู้พิการ ได้แก่ การพัฒนาทักษะและความรู้ (Bandura, 2018) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง (Pralhad & Ramaswamy, 2021) การปรับสภาพแวดล้อมการทำงาน (Adner, 2017) การสร้างเครือข่ายและทุนทางสังคม (Putnam, 2020) และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี (Rogers, 2020) การบูรณาการองค์ความรู้เหล่านี้กับกระบวนการบริหารงานบุคคลจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สามารถออกแบบเป็นแนวปฏิบัติที่ครอบคลุมทั้งมิติการพัฒนา และมิติการคงอยู่ของแรงงานผู้พิการในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในมุมมองเชิงระบบ แนวคตินวัตกรรมทางสังคมช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับบทบาทของผู้พิการในที่ทำงาน โดยลดอคติทางสังคม สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และส่งเสริมความหลากหลายในองค์กร (Bonaccio et al., 2020; Nachmias & Caven, 2019) ทั้งยังสัมพันธ์กับเป้าหมายของการพัฒนาองค์การยุคใหม่ที่ต้องการทั้งความสามารถในการปรับตัว และการเติบโตอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน (Kulkarni & Lengnick-Hall, 2021 อย่างไรก็ตาม ความท้าทายยังคงมีอยู่ ทั้งด้านความเข้าใจของผู้บริหาร การจัดสรรทรัพยากรเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบ และวัฒนธรรมองค์กรที่อาจยังขาดความตระหนักในประเด็นความหลากหลาย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ต้องการการสนับสนุนจากระดับนโยบายสาธารณะและภาคีเครือข่าย เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้จริง (Suwanaketsa et al., 2023; กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2567) โดยสรุป การจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการผ่านกรอบแนวคิดของนวัตกรรมทางสังคมเป็นแนวทางที่สามารถขยายผลได้ในระดับประเทศ โดยเฉพาะเมื่อมีการบูรณาการเชิงนโยบาย เทคโนโลยี และวัฒนธรรมองค์กรเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ บทความนี้จะเสนอให้ภาคนโยบายและภาคธุรกิจพิจารณาการออกแบบมาตรการสนับสนุนในเชิงรุก เช่น การสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดี และการสนับสนุนเครื่องมือดิจิทัลที่เข้าถึงได้ เพื่อให้การจ้างงานผู้พิการเป็นมากกว่าความจำเป็นทางกฎหมาย หากแต่เป็นการลงทุนเพื่อความยั่งยืนขององค์กรและสังคมโดยรวม

แนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ประเภทผู้พิการภายใต้กรอบแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมนั้น ไม่ได้เป็นเพียงกลไกทางกฎหมายหรือข้อบังคับด้านแรงงาน หากแต่เป็นกระบวนการที่คนใหม่ที่เกิดขึ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับองค์กรและระดับสังคม โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงบริบทขององค์กรเอกชนในประเทศไทยที่มีศักยภาพในการพัฒนาและขยายผลสู่ระดับประเทศ การผลักดันให้เกิดการออกแบบมาตรการสนับสนุนในเชิงรุกจึงเป็นสิ่งจำเป็น มาตรการสำคัญที่ควรได้รับการดำเนินการ ได้แก่ การจัดตั้งพื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-Learning Space) สำหรับผู้พิการและผู้จัดการบุคลากร เพื่อสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละบุคคล ตลอดจนการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice Sharing Platform) ระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวทางที่ประสบความสำเร็จในการบริหารทรัพยากรมนุษย์กลุ่มเปราะบางอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้าถึงง่ายถือเป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์สำคัญ เพราะเทคโนโลยีสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกอบรม การประเมินผล และการสื่อสารระหว่างผู้พิการกับองค์กร ซึ่งช่วยลดอุปสรรคด้านสถานที่และเวลาพร้อมทั้งเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ การออกแบบระบบติดตามและประเมินผลการจ้างงานผู้พิการอย่างต่อเนื่องเป็นอีกหนึ่งมาตรการที่มีความสำคัญ เพราะจะช่วยให้สามารถประเมินประสิทธิภาพของนโยบายและปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกัน การรณรงค์สร้างทัศนคติบวกและวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างผ่านกิจกรรมอบรมและการสื่อสารภายในองค์กรก็เป็นเงื่อนไขที่ขาดไม่ได้ เนื่องจากจะช่วยลดอคติทางสังคมและสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของความหลากหลายในสถานที่ทำงาน กล่าวโดยสรุป มาตรการดังกล่าวล้วนแล้วแต่มีบทบาทในการยกระดับการจ้างงานผู้พิการจากการเป็นเพียง “หน้าที่ตามกฎหมาย” ไปสู่การเป็น “ยุทธศาสตร์การลงทุนเพื่อความยั่งยืน” ซึ่งไม่เพียงตอบโจทย์ด้านสิทธิมนุษยชนและความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรเอกชนเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยในระยะยาวอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กมลพร กัลยาณมิตร และจิรประภา อัครบวร. (2565). การส่งเสริมการจ้างงานผู้พิการในองค์กรเอกชน. วารสารการบริหารทรัพยากรมนุษย์, 10(2), 55–72.
- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2565). สถิติผู้พิการในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2567). รายงานสถานการณ์การจ้างงานคนพิการในประเทศไทย พ.ศ. 2567. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2560). แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2560–2564). กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- Best, J. W., & Kahn, J. V. (1993). *Research in education* (7th ed.). Allyn & Bacon.
- Bonaccio, S., Connelly, C. E., Gellatly, I. R., Jetha, A., & Ginis, K. A. M. (2020). The participation of people with disabilities in the workplace across the employment cycle: Employer concerns and research evidence. *Journal of Business and Psychology*, 35(2), 135–158.
- Cajaiba-Santana, G. (2014). *Social innovation: Moving the field forward*. *Technological Forecasting and Social Change*, 82, 42–51.

- Cajaiba-Santana, G., & Luu, H. M. (2022). **Social innovation and employment opportunities for persons with disabilities**. *Journal of Business Ethics*, 178(3), 451–468.
- Cronbach, L. J. (1990). **Essentials of psychological testing** (5th ed.). Harper & Row.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). **Multivariate data analysis** (8th ed.). Cengage Learning.
- Heinze, R. G., & Naegele, G. (2022). **Flexible care systems for the elderly: Social innovation in action**. *Ageing International*, 47(1), 101–120.
- Kulkarni, M., & Lengnick-Hall, M. L. (2021). **Obstacles to work for disabled employees: A research agenda for inclusive workplaces**. *Human Resource Management Review*, 31(4), Article 100839. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2020.100839>
- Mulgan, G. (2019). **Social innovation: How societies find the power to change**. Policy Press.
- Nachmias, S., & Caven, V. (2019). **Human resource practices and disability employment: A comparative study**. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 38(7), 711–730. <https://doi.org/10.1108/EDI-05-2018-0090>
- Noe, R. A., Hollenbeck, J. R., Gerhart, B., & Wright, P. M. (2021). **Fundamentals of human resource management**. McGraw-Hill Education.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). **Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria**. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–13.
- Patton, M. Q. (2015). **Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice** (4th ed.). SAGE Publications.
- Schur, L., Nishii, L., Adya, M., Kruse, D., Bruyère, S. M., & Blanck, P. (2020). **Accommodating employees with and without disabilities**. *Human Resource Management*, 59(2), 139–153.
- Singh, K. (2019). **Quantitative social research methods**. SAGE Publications.
- Suwanaketsa, N., Rungreangkulkij, S., & Yimyam, S. (2023). **Inclusive employment practices for persons with disabilities in Thailand**. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 33(1), 56–74.
- Truxillo, D. M., Cadiz, D. M., Rineer, J. R., Zaniboni, S., & Fraccaroli, F. (2021). **Preparing organizations for an aging workforce: A multilevel review**. *Journal of Organizational Behavior*, 42(1), 41–61. <https://doi.org/10.1002/job.2491>
- World Health Organization & World Bank. (2021). **Social innovation for disability inclusion: A global perspective**. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/342737>

การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี
Developing an Electronic Document Storage System for the AAA Company, Human
Resources Department, Pathum Thani Province

ชารินทร์ เกษร¹

ศุภชัย ภูไร²

คชตริย์ เจริญสุข³

บทคัดย่อ

เทคโนโลยีดิจิทัลเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานมากขึ้น โดยเฉพาะในงานด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ สำหรับการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาปัญหาการจัดเก็บเอกสารของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคลบริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี และ 2) เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บเอกสารของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคลของบริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลปัญหาและแนวทางการพัฒนาจากเจ้าหน้าที่ จำนวน 12 ตัวอย่าง และใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 140 ตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ย ร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

จากการศึกษานี้พบว่า 1) บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานีเผชิญกับความท้าทายในการจัดเก็บเอกสารที่มีจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นต้องนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดเก็บ ซึ่งจะช่วยให้ประหยัดทรัพยากรในการดำเนินงาน และเป็น การเก็บข้อมูลได้ยาวนานป้องกันการสูญหายหรือชำรุด 2) ด้านนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ 2 นวัตกรรม ได้แก่ (1) ระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคล โดยมีองค์ประกอบ 6 ประการ ได้แก่ วัน/เดือน/ปีที่ลงบันทึกเอกสาร ชื่อ-นามสกุลของเจ้าของเอกสาร รหัสพนักงาน ฝ่าย ประเภทของเอกสาร และช่องทางการค้นหาไฟล์เอกสารที่ สแกนจัดเก็บไว้ (2) คู่มือการใช้งานระบบการจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคล ซึ่งประกอบด้วย คู่มือ สำหรับผู้ใช้งาน และคู่มือสำหรับผู้ดูแลระบบ ทั้งนี้ ผลการประเมินคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ อยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$)

คำสำคัญ: การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยีดิจิทัล เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

Abstract

Digital technology has increasingly participated in operational processes, especially in human resource management. This mixed methods research used a research and development (R&D) approach with two objectives: 1) investigating problems associated with document storage in the AAA Agritech & Aquaculture (Thailand) Company, Limited human resources (HR) department, Pathum Thani Province; and 2) developing approaches to improve departmental document storage. Qualitative data was collected by

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

in-depth interviews with 12 employees to identify problems and development needs; quantitative data was obtained from 140 samples by questionnaire to assess proposed administrative innovation quality. Qualitative data was analyzed by content analysis, and quantitative data by mean, percentage, and standard deviation.

Results: 1) The HR department struggled to manage a large volume of documents. Therefore, digital technology should be implemented to boost efficiency, save operational resources, and preserve long-term data while minimizing loss or damage risk; 2) two relevant innovations comprised: 1) an electronic HR document storage system with six key components: record entry date; document owner full name; employee identification (ID); department; document type; and search function for scanned files; and 2) a related user manual comprising a guide for general users and system administrators. Quality assessment of these administrative innovations showed an excellent effectiveness level ($\bar{X} = 4.80$).

Keywords: Human Resource Management, Digital Technology, Electronic Documents

บทนำ

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัลได้เผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อน ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ความคาดหวังของบุคลากร และความจำเป็นในการปรับตัวขององค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการบริหารจัดการยุคใหม่ หนึ่งในหัวใจสำคัญของการปรับเปลี่ยนดังกล่าว คือการพัฒนาและประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Information System: HRIS) เพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ความแม่นยำ และความโปร่งใสของการบริหารงานบุคคล (Kavanagh, Thite, & Johnson, 2020) รวมถึงประสบการณ์ของผู้ใช้งานและการจัดการการเปลี่ยนแปลง

สถานการณ์ของระบบสารสนเทศในองค์กรของประเทศไทย โดยเฉพาะในระดับองค์กรขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ยังเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะในมิติของโครงสร้างระบบที่ยังขาดความต่อเนื่อง ขาดการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีที่มีต้นทุนสูง (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2566) ส่งผลให้กระบวนการจัดเก็บและจัดการเอกสารในรูปแบบเดิมยังคงเป็นแนวปฏิบัติหลักในหลายองค์กร ซึ่งก่อให้เกิดภาระงานซ้ำซ้อน ความล่าช้าในการสืบค้นข้อมูล และความเสี่ยงต่อความผิดพลาดในการจัดการข้อมูลสำคัญ (สุรเชษฐ์ มหามนต์ และอรุณกร เก่งพล, 2561; สิทธิชัย วรโชติท้าว และพัชราภรณ์ วรโชติท้าว, 2561; อินทอร ปะจิกะ และชนนดี ชนนดี, 2565; พงษ์ศักดิ์ ตรีพินิจ และ จตุรงค์ จิตติยพล, 2565)

บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนในกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตที่มีจำนวนพนักงานมากกว่า 100 คน กำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการจัดเก็บข้อมูลของฝ่ายทรัพยากรบุคคลที่ไม่มีระบบมาตรฐาน เนื่องจากยังพึ่งพาการจัดเก็บเอกสารกายภาพและระบบดิจิทัลแบบแยกส่วน (fragmented systems) ซึ่งไม่สามารถเชื่อมโยงหรือเข้าถึงข้อมูลได้ทันที (real-time) ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดความล่าช้าในการให้บริการพนักงาน ไม่สามารถติดตามข้อมูลย้อนหลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ฝ่ายทรัพยากรบุคคลต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับงานธุรการ แทนที่จะมุ่งเน้นงานเชิงกลยุทธ์ เช่น การพัฒนาศักยภาพบุคลากร (Lengnick-Hall & Moritz, 2003; Laudon & Laudon, 2022) งานศึกษาของ Heeks (2006) ชี้ให้เห็นว่า ประเทศกำลังพัฒนามักเผชิญกับช่องว่างระหว่าง “การออกแบบระบบ” กับ “การปฏิบัติจริง” (design–reality gap) ซึ่งเกิดจากการไม่เข้าใจบริบทของผู้ใช้ การขาดการมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบ และการขาดกลไกการเปลี่ยนผ่านที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของการ

วัฒนธรรมการทำงาน และศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม การออกแบบและพัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลทรัพยากรบุคคลในบริบทขององค์การภาคเอกชนไทยที่มีระบบการทำงานแบบแยกส่วน โดยเฉพาะการวิเคราะห์ปัจจัยด้านบริบท วัฒนธรรมองค์กร และการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ที่ส่งผลต่อการลดช่องว่างระหว่างการออกแบบกับการใช้งานจริง

จากปัญหาเชิงระบบดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมีเป้าหมายในการพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA โดยมุ่งออกแบบระบบที่ตอบโจทย์ในเชิงปฏิบัติ ครอบคลุมการจัดเก็บเอกสารสำคัญ เช่น ข้อมูลประวัติพนักงาน สัญญาจ้าง หนังสือเตือน การลางาน เอกสารประเมินผล เป็นต้น โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เพื่อให้ระบบสามารถปรับใช้ได้จริงในบริบทขององค์การภาคเอกชนของไทย ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานจริงถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนา เพื่อให้สามารถลดความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยี และสร้างความยั่งยืนในการจัดการองค์ความรู้ขององค์การ นอกจากผลประโยชน์ในระดับองค์กรแล้ว งานวิจัยนี้ยังมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านระบบสารสนเทศในงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ของภาคเอกชนในประเทศไทย อันจะนำไปสู่การยกระดับการบริหารจัดการองค์การให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ Thailand 4.0 ซึ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2565) อีกทั้งยังสามารถเป็นต้นแบบให้กับองค์กรอื่น ๆ ที่ต้องการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

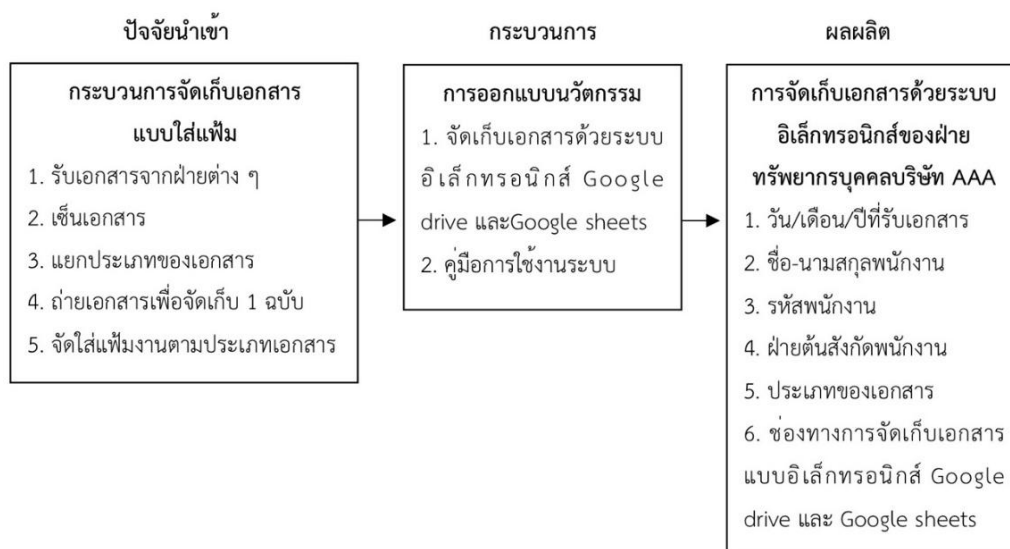
1. เพื่อการศึกษาปัญหาการจัดเก็บเอกสารของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาการจัดเก็บเอกสารของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาจากบุคลากรของบริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดเก็บเอกสารของฝ่ายทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะพนักงานที่มีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารงานเอกสาร ไม่ว่าจะเป็นระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ หัวหน้างาน หรือผู้บริหารฝ่าย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนข้อเท็จจริงของปัญหาและความต้องการในการพัฒนาระบบอย่างครอบคลุม
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยมุ่งศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการจัดเก็บเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์ในบริบทของฝ่ายทรัพยากรบุคคล โดยให้ความสำคัญกับทั้งระบบการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบดิจิทัล การเข้าถึงข้อมูล การรักษาความปลอดภัยของข้อมูล และการบริหารจัดการเอกสารอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาแนวทางหรือระบบต้นแบบที่ตอบสนองต่อปัญหาเดิมและสอดคล้องกับศักยภาพขององค์การ
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการระหว่างเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2566 ถึงเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการทดลองพัฒนาระบบต้นแบบ เพื่อให้สามารถเสนอข้อค้นพบและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายหรือเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย (Conceptual Framework) กำหนดขึ้นโดยอิงจากกระบวนการวิเคราะห์เชิงระบบ แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) เพื่อสร้างกรอบการพัฒนาที่เป็นระบบและนำไปใช้ได้จริง ซึ่งการศึกษานี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแนวคิดการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและข้อจำกัดของฝ่ายทรัพยากรบุคคลในองค์การเอกชน โดยเฉพาะบริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี ซึ่งกำลังเผชิญกับความท้าทายในการบริหารจัดการเอกสารจำนวนมาก ทั้งในด้านการเข้าถึง การค้นหา และการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล ดังปรากฏตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี” เป็นการวิจัยประเภทวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยเริ่มจากการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ และการศึกษาในเชิงปริมาณจากการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและการสำรวจความคิดเห็น ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาสภาพปัญหาการจัดเก็บเอกสารของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA ในบริบทการดำเนินงานปัจจุบัน รวมถึงการสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นประกอบการออกแบบและพัฒนานวัตกรรม การจัดเก็บเอกสารของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคล ที่เหมาะสม

1.1 ศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บเอกสาร

1.2 ดำเนินการสังเกตการณ์เชิงมีส่วนร่วม (Participant Observation) ต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทรัพยากรบุคคล (ชาย โพลิตา, 2564)

1.3 ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) (ชาย โพลิตา, 2564) คือ บุคลากรผู้ปฏิบัติงานในฝ่ายทรัพยากรบุคคลบริษัท AAA จำนวน 12 ตัวอย่าง

1.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญของปัญหาและความต้องการในการพัฒนา (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2566)

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนานวัตกรรม ผู้วิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคลให้มีความเหมาะสมกับบริบทของบริษัท AAA โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้เชี่ยวชาญในการประเมินคุณภาพของนวัตกรรม ตลอดจนการทดสอบเครื่องมือก่อนนำไปใช้จริง

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาเชิงปริมาณด้วยการประเมินผลการใช้ระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล จากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและบุคลากรในหน่วยงาน จำนวน 140 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นบุคลากรที่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชนผู้มารับบริการ ซึ่งได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 เครื่องมือ ดังนี้

2.1.1 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานในฝ่ายทรัพยากรบุคคลของบริษัท AAA ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม และผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ

2.1.2 แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอายุงาน ทั้งหมดเป็นจำนวน 5 ข้อ และ 2) แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรมการประชาสัมพันธ์ จำนวน 10 ข้อ โดยใช้มาตรวัดแบบ Likert's Scale 5 ระดับ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2567) ได้แก่ มากที่สุด (ระดับคะแนน เท่ากับ 5), มาก (ระดับคะแนน เท่ากับ 4), ปานกลาง (ระดับคะแนน เท่ากับ 3), น้อย (ระดับคะแนน เท่ากับ 2) และน้อยที่สุด (ระดับคะแนน เท่ากับ 1) ซึ่งทำการหาค่า IOC และทำการทดสอบนัยรื่อง (Try Out) กับกลุ่มทดลอง

ภายหลังการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถาม ซึ่งวัดคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการด้วยมาตรวัดแบบ Likert Scale 5 ระดับ ผู้วิจัยได้นำคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างมาใช้เป็นเกณฑ์ในการแปลผลระดับคุณภาพ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับหลัก ได้แก่ ระดับน้อย ระดับปานกลาง และระดับมาก กำหนดช่วงคะแนนแต่ละระดับอาศัยหลักการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยพิจารณาช่วงคะแนนทั้งหมดตั้งแต่ค่าต่ำสุดถึงค่าสูงสุด แล้วแบ่งช่วงคะแนนออกเป็น 3 กลุ่ม ที่มีความกว้างเท่า ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อสะท้อนภาพรวมของคุณภาพนวัตกรรมจากมุมมองของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างชัดเจน เป็นระบบ และสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนานวัตกรรมหรือวางนโยบายเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ระดับคะแนนที่อยู่ในช่วงค่าน้อยสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00-2.33) จะสะท้อนว่าคุณภาพของนวัตกรรมยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง ส่วนช่วงคะแนนระดับกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.34-3.66) จะสะท้อนถึงความพึงพอใจในระดับปานกลาง และช่วงคะแนนระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67-5.00) จะสื่อถึงคุณภาพของนวัตกรรมที่มีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้อย่างมีนัยสำคัญ

2.2 การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือวิจัย

2.2.1 ดำเนินการสร้างแบบสอบถามฉบับร่างโดยขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและตรงประเด็นที่จะศึกษาวิจัย

2.2.2 นำแบบสอบถามไปปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษาที่ใช้ตลอดจนตรวจสอบเนื้อหาให้ครอบคลุม

2.2.3 การหาค่าความเที่ยงตรง โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทำการตรวจสอบ ความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของคำถามในแต่ละข้อว่าตรงตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาครั้งนี้หรือไม่ หลังจากนั้นนำมาแก้ไขปรับปรุงเพื่อดำเนินการในขั้นต่อไป

2.2.4 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) มาใช้เป็นกรอบแนวทางในการจัดการและตีความข้อมูล โดยเริ่มต้นจากการเตรียมข้อมูลด้วยการถอดเทปสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งดำเนินการทบทวนข้อมูลอย่างละเอียดหลายรอบ เพื่อทำความเข้าใจบริบทและสาระสำคัญของข้อมูลในภาพรวม อีกทั้งเพื่อจับประเด็นสำคัญเบื้องต้นที่สะท้อนสาระตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้กำหนดหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) หรือหัวข้อหลักตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อสร้างรหัส (Coding) ที่ใช้แทนเนื้อหาที่สอดคล้องกัน (Krippendorff, 2019) จากนั้นทำการวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์ตีความข้อมูลและสรุปผลเพื่อรายงานผลฉบับสมบูรณ์

2.3.2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ (Percentage)

ผลการวิจัย

1. ปัญหาการจัดเก็บเอกสารของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) จำนวน 2 คำถามหลัก ได้แก่ 1) ปัญหาเกี่ยวกับระบบจัดเก็บเอกสารในรูปแบบเดิมของฝ่ายทรัพยากรบุคคล และ 2) แนวทางการพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารในรูปแบบเดิมของฝ่ายทรัพยากรบุคคล ทั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้

1.1 ปัญหาการระบบจัดเก็บเอกสารในรูปแบบเดิมของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลคำสัมภาษณ์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างทุกคนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าระบบการจัดเก็บเอกสารในรูปแบบปัจจุบันมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสืบเสาะทรัพยากร พื้นที่จัดเก็บ และความยากลำบากในการค้นหาเอกสาร ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 4 ให้ข้อมูลว่า “...การจัดเก็บเอกสารในทุกวันนี้ยังใช้การถ่ายเป็นเอกสารเก็บไว้ ปัญหาหลักคือสิ้นเปลืองกระดาษและสิ้นเปลืองพื้นที่ในการจัดเก็บ...” ข้อสังเกตนี้สะท้อนให้เห็นถึงภาระด้านทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นจากการใช้เอกสารกระดาษ ขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 1 ให้ข้อมูลว่า “...เป็นการจัดเก็บแบบใส่แฟ้มเกิดปัญหาพื้นที่ในการจัดเก็บไม่เพียงพอ เอกสารเกิดชำรุดเสียหาย ยากต่อการค้นหา...” เช่นเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 11 ที่กล่าวว่า “...สิ้นเปลืองทรัพยากรกระดาษ เปลืองพื้นที่ในการจัดเก็บ และยากต่อการค้นหาเอกสารมาใช้...”

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 11 ยังได้เน้นย้ำถึงผลกระทบในเชิงการปฏิบัติงานโดยตรงว่า “...ต้องใช้การถ่ายเอกสารเพื่อจัดเก็บ สิ้นเปลืองทรัพยากร ค้นหาเอกสารเกิดการชำรุดเสียหาย...” จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าระบบจัดเก็บเอกสารในรูปแบบเดิม ไม่สามารถตอบสนองต่อการดำเนินงานที่ต้องการความคล่องตัว ความรวดเร็ว และความคงทนถาวรของข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 แนวทางการพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี

ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนต่างเห็นพ้องกันว่า การนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการจัดเก็บเอกสาร ถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมและจำเป็นในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทของงานบริหารทรัพยากรบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับเอกสารจำนวนมาก ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 1 ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า “...ควรปรับเอาระบบเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงานการจัดเก็บเอกสารให้อยู่ในรูปแบบของการจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อลดการสิ้นเปลืองทรัพยากรต่าง ๆ...” ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 3 “...สร้างไฟล์เพื่อจัดเก็บเอกสาร ใช้ระบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์แทน...” ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 9 สนับสนุนแนวทางดังกล่าวโดยให้ความเห็นว่า “...อยากให้นำระบบเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดเก็บเอกสาร...” ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 10 กล่าวเพิ่มเติมว่า “...น่าจะนำระบบจัดเก็บเอกสารแบบอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ เพื่อให้ทันสมัยและสะดวกในการค้นหาเอกสารต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น...”

ข้อเสนอแนะดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการปรับเปลี่ยนจากระบบแฟ้มเอกสารกระดาษสู่ระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Document Management System: EDMS) ซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ลดต้นทุน และเพิ่มความปลอดภัยของข้อมูลในระยะยาวได้

สาระสำคัญที่สะท้อนจากข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปได้ว่า บุคลากรในฝ่ายทรัพยากรบุคคลของบริษัท AAA มีความตระหนักถึงข้อจำกัดของระบบเดิม และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนไปสู่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดเก็บและบริหารเอกสาร ทั้งนี้ การออกแบบระบบใหม่ควรให้ความสำคัญกับการใช้งานง่าย (user-friendly) การค้นหาเอกสารที่รวดเร็ว ความปลอดภัยของข้อมูล และการประหยัดทรัพยากร เพื่อให้ตอบโจทย์ความต้องการของผู้ใช้ในระดับปฏิบัติการและการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวทางการพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี

การบริหารจัดการเอกสารเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินงานของฝ่ายทรัพยากรบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทขององค์การภาคธุรกิจที่ต้องรับมือกับปริมาณข้อมูลจำนวนมากซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การพัฒนานวัตกรรมด้านระบบจัดเก็บเอกสารจึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพและความคล่องตัวขององค์การ ดังนั้นการศึกษานี้จึงมุ่งออกแบบแนวทางการพัฒนานวัตกรรมด้านการจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีพื้นฐานจากการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขเชิงเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ จากการสำรวจการดำเนินงานของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี พบว่าระบบจัดเก็บเอกสารเดิมซึ่งใช้รูปแบบการจัดเก็บด้วยกระดาษมีข้อจำกัดหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาการชำรุดสูญหายของเอกสารจากการใช้งานและการเก็บรักษาไม่เหมาะสม พื้นที่จัดเก็บไม่เพียงพอ และการปะปนกันของเอกสารซึ่งส่งผลให้ยากต่อการค้นหาและตรวจสอบย้อนหลัง ปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงแต่กระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานในระดับปฏิบัติการเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความไม่ทันสมัยของระบบบริหารจัดการองค์ความรู้ภายในองค์กรอีกด้วย ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทาง การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงการวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหา

แนวทางการจัดเก็บเอกสาร	จุดเด่น	ข้อจำกัด
1. การสแกนจัดเก็บเอกสารลงในไฟล์เตอร์ของ Google drive และแยกรายละเอียดประเภทของเอกสารลงใน Google sheets	รวมเอกสารไว้เป็นหมวดหมู่ สามารถเข้าถึงและค้นหาข้อมูลได้สะดวกรวดเร็ว ลดการใช้กระดาษ และทรัพยากรทางกายภาพ	การเข้าถึงไฟล์เอกสารจำเป็นต้องมีการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต
2. การจัดเก็บเอกสารโดยใช้ระบบไมโครฟิล์ม	ฟิล์มมีความคงทนสูง ลดการใช้ปริมาณกระดาษในระยะยาว สามารถถ่ายและบันทึกสำเนาได้เป็นจำนวนมาก และประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บ	ต้องมีเครื่องอ่านไมโครฟิล์มอย่างเฉพาะ และยากต่อการปรับข้อมูลให้ทันสมัย
3. การใช้กระดาษรีไซเคิลที่ใช้ไปเพียงหน้าเดียวขีดเครื่องหมายกากบาทแล้วนำอีกหน้าหนึ่งมาถ่ายสำเนาเอกสารเพื่อจัดเก็บเอกสาร	ลดปริมาณการใช้กระดาษใหม่ที่ไม่จำเป็นและใช้ทรัพยากรกระดาษได้อย่างคุ้มค่า	ยังต้องใช้กระดาษเป็นสื่อกลาง และมีโอกาสที่เอกสารจะชำรุด หรือสูญหายได้สูง

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบข้อดีและข้อจำกัดของแต่ละแนวทาง จากการพิจารณาอย่างรอบด้าน ผู้วิจัยจึงเลือกแนวทางแรกคือ การสแกนจัดเก็บเอกสารลงใน Google Drive และแยกรายละเอียดประเภทของเอกสารใน Google Sheets เป็นทางเลือกหลักในการพัฒนานวัตกรรมจัดเก็บเอกสาร เนื่องจากมีความเหมาะสมทั้งในเชิงเทคนิค เศรษฐศาสตร์ และบริบทขององค์การ กล่าวคือ เชิงเทคนิค เป็นระบบที่ไม่ซับซ้อน บุคลากรสามารถเรียนรู้และใช้งานได้อย่างรวดเร็ว เชิงเศรษฐศาสตร์ ไม่จำเป็นต้องลงทุนด้านฮาร์ดแวร์หรือซอฟต์แวร์เฉพาะทาง และสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเชิงบริบทขององค์การ ระบบ Google Drive และ Google Sheets มีความยืดหยุ่นสูง รองรับการทำงานแบบร่วมมือ (collaborative work) และสามารถบริหารจัดการสิทธิการเข้าถึงข้อมูลได้ตามลำดับชั้นของบุคลากรด้วยเหตุนี้ การพัฒนานวัตกรรมระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์จึงไม่เพียงเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังเป็นการปูรากฐานสำหรับการเปลี่ยนผ่านสู่ “สำนักงานไร้กระดาษ” (paperless office) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการองค์การในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ทั้งยังส่งเสริมความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารทรัพยากรบุคคลในระยะยาว ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้พัฒนานวัตกรรม จำนวน 2 ประเภท ดังนี้

นวัตกรรมระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของงานฝ่ายทรัพยากรบุคคล นวัตกรรมนี้ได้รับการออกแบบให้ตอบโจทย์ปัญหาหลักที่เกิดจากการจัดเก็บเอกสารแบบกระดาษซึ่งสิ้นเปลืองพื้นที่ มีความเสี่ยงต่อการสูญหาย และไม่เอื้อต่อการเข้าถึงข้อมูลอย่างรวดเร็ว ระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นนี้มีองค์ประกอบสำคัญจำนวน 6 รายการ ได้แก่ 1) วัน เดือน ปี ที่รับเอกสาร 2) ชื่อ-นามสกุลพนักงาน 3) รหัสพนักงาน 4) ฝ่ายต้นสังกัดของพนักงาน 5) ชื่อเรื่องของเอกสาร และ 6) ช่องทางในการจัดเก็บเอกสาร การกำหนดองค์ประกอบทั้งหมดทั้งหกประการนี้เป็นการวางโครงสร้างข้อมูล (Data Architecture) ที่เป็นระบบ และสะท้อนหลักการของการจัดการสารสนเทศที่ดี กล่าวคือ มีการกำหนดองค์ประกอบเชิงโครงสร้างข้อมูล (Metadata) ที่ชัดเจน ช่วยในการค้นคืน (Retrieval) และจัดหมวดหมู่เอกสารอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การดำเนินงานของฝ่ายทรัพยากรบุคคลมีความคล่องตัว และลดภาระงานด้านเอกสารได้อย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับนวัตกรรมคู่มือการจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและสนับสนุนให้การใช้งานระบบเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้พัฒนาคู่มือประกอบการใช้งานซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) คู่มือผู้ใช้งาน (User Manual) ซึ่งอธิบายขั้นตอนการใช้งานระบบตั้งแต่การเข้าสู่ระบบ การบันทึกข้อมูล การค้นหา และการจัดเก็บเอกสาร และ 2) คู่มือผู้ดูแลระบบ (Administrator Manual) ซึ่งมุ่งเน้นที่กระบวนการควบคุมและดูแลความปลอดภัยของระบบ รวมถึงการสำรองข้อมูลและการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น นวัตกรรมคู่มือดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ในลักษณะของการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร (Digital Literacy) อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การใช้งานระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง

การพัฒนานวัตกรรมทั้งสองรูปแบบนี้เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ากับการบริหารจัดการภายในองค์กรอย่างมีแบบแผน และสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (Management Information Systems) ที่สอดคล้องกับหลักการบริหารภาครัฐและภาคเอกชนยุคใหม่ ซึ่งเน้นความคล่องตัว ความโปร่งใส และการลดภาระงานซ้ำซ้อน ทั้งยังเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาองค์กรให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน

3. การประเมินคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ

คุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับคุณภาพ
1. การกำหนดปัญหาและความสำคัญของปัญหา	4.50	.110	มาก
2. การสำรวจความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานอย่างรอบด้าน	5.00	0	มาก
3. การวิเคราะห์ศักยภาพของหน่วยงาน	5.00	0	มาก
4. แนวคิด ทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา	4.75	.130	มาก
5. การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	4.50	.110	มาก
6. การออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการที่ตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน	4.75	.130	มาก
7. ความสามารถในการสื่อสารเพื่อนำนวัตกรรมทางการบริหารจัดการมาใช้ในหน่วยงาน	4.75	.130	มาก
8. ประโยชน์ของหน่วยงานที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	5.00	0	มาก
9. นวัตกรรมทางการบริหารจัดการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของหน่วยงาน	4.75	.130	มาก
10. ความพึงพอใจของหน่วยงานกับนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	5.00	0	มาก
รวม	4.80	.074	มาก

จากตารางที่ 2 แสดงข้อมูลค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ โดยบุคลากรของบริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.80 S.D. = .074) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ข้อ 2) การสำรวจความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานอย่างรอบด้าน ข้อ 3) การวิเคราะห์ศักยภาพของหน่วยงาน ข้อ 8) ประโยชน์ของหน่วยงานที่เกิดจากการใช้งานนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ และ ข้อ 10) ความพึงพอใจของหน่วยงานกับนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ ($\bar{X}$ = 5.00) รองลงมาคือ ข้อ 4) แนวคิด ทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ข้อ 6) การออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการที่ตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน ข้อ 7) ความสามารถในการสื่อสารเพื่อนำนวัตกรรมทางการบริหารจัดการมาใช้ในหน่วยงาน และ ข้อ 9) นวัตกรรมทางการบริหารจัดการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของหน่วยงาน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ ($\bar{X}$ = 4.75) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 1) การกำหนดปัญหาและความสำคัญของปัญหา ข้อ 5) การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ ($\bar{X}$ = 4.50)

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของฝ่ายทรัพยากรบุคคล บริษัท AAA จังหวัดปทุมธานี” มีเป้าหมายเพื่อยกระดับระบบบริหารจัดการข้อมูลของหน่วยงาน ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ที่ยึดโยงกับปัญหาในเชิงปฏิบัติจริง ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ระบบการจัดเก็บเอกสารในรูปแบบเดิมที่ใช้กระดาษเป็นหลักก่อให้เกิดภาระด้านทรัพยากร การสูญเสียข้อมูล และความล่าช้าในการเข้าถึงเอกสาร ทั้งยังสะท้อนถึงข้อจำกัดในการตอบสนองต่อความท้าทายของการบริหารทรัพยากรบุคคลในยุคดิจิทัล (อินทอร ปะจิกะ และชนตติ ชนตติ, 2565; พงษ์ศักดิ์ ตรีพนิจ และจตุรงค์ จิตติยพล, 2565)

จากการศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า บุคลากรในฝ่ายทรัพยากรบุคคลของบริษัท AAA มีความเห็นร่วมกันว่า ระบบการจัดเก็บเอกสารเดิมไม่สอดคล้องกับลักษณะงานที่ต้องการความคล่องตัว ความแม่นยำ และความสามารถในการสืบค้นย้อนหลังอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์สะท้อนอย่างชัดเจนว่า “สิ้นเปลืองทรัพยากรกระดาษ เปลืองพื้นที่ในการจัดเก็บ และยากต่อการค้นหาเอกสารมาใช้...” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงช่องว่างเชิงระบบที่ต้องการการแก้ไขในเชิงกลไกและเทคโนโลยี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Sitthidetchtamrourng et al. (2023) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า แม้องค์กรขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ของไทยจะตระหนักถึงความจำเป็นของการลงทุนด้านเทคโนโลยี แต่ยังคงขาดการวางแผนและการจัดการกระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบ ซึ่งองค์การหลายแห่งประสบปัญหาในการจัดทำและดำเนินแผนดิจิทัลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ องค์การสามารถระบุสถานะปัจจุบัน ระบุช่องว่าง และพัฒนากลยุทธ์เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การ (Shabdin et al., 2023)

การตอบสนองต่อสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้พัฒนานวัตกรรมจำนวน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) ระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีองค์ประกอบเชิงโครงสร้างข้อมูล (Metadata) จำนวน 6 รายการ อาทิ วันรับเอกสาร ชื่อพนักงาน และช่องทางจัดเก็บ ซึ่งเป็นการสร้างโครงสร้างข้อมูลที่เอื้อต่อการค้นคืน (Retrieval) ได้อย่างเป็นระบบ และ 2) คู่มือการใช้งานระบบ แบ่งเป็นคู่มือผู้ใช้งานและคู่มือผู้ดูแลระบบ ซึ่งสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะด้านดิจิทัลของบุคลากร และส่งเสริมความยั่งยืนในการใช้งาน ผลการประเมินคุณภาพของนวัตกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” ($\bar{X}$ = 4.80, SD = .074) โดยองค์ประกอบที่ได้คะแนนสูงสุด ได้แก่ การสำรวจความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงาน ($\bar{X}$ = 5.00) การวิเคราะห์ศักยภาพของหน่วยงาน และความพึงพอใจที่มีต่อนวัตกรรม ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการพัฒนาได้นำเสียงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาประกอบการออกแบบอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของ Heeks (2006) ที่ระบุว่าการลดช่องว่างระหว่าง “การออกแบบ” กับ “การใช้งานจริง” ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ในบริบทจริง สอดคล้องงานวิจัยของ Buchan et al.

(2021) ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานที่มีความสอดคล้องกับความคาดหวังของทีมพัฒนา ไม่เพียงช่วยลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการพัฒนาเท่านั้น หากยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมประสิทธิภาพของการพัฒนาระบบอย่างยั่งยืน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในองค์กรที่ได้ร่วมกันเสนอทางเลือกเชิงนวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดและความท้าทาย จะสามารถลดความคลาดเคลื่อนระหว่างการออกแบบเชิงเทคนิคกับการใช้งานในสภาพแวดล้อมจริง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อความสำเร็จของนวัตกรรมในระดับองค์กร

การอภิปรายผลการศึกษายังพบว่า นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับแนวโน้มของระบบบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ (Kavanagh et al., 2020; Laudon & Laudon, 2022) ซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการยกระดับประสิทธิภาพและความโปร่งใสของข้อมูล อีกทั้งยังตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ระดับชาติในด้านการขับเคลื่อนเศรษฐกิจดิจิทัล โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนสู่สำนักงานไร้กระดาษ (Paperless Office) อันเป็นเป้าหมายสำคัญในนโยบาย Thailand 4.0 (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2565) ในมิติของการจัดการองค์การ นวัตกรรมนี้ไม่เพียงเป็นคำตอบเชิงเทคนิค (Technical Solution) แต่ยังเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีคิดในระดับองค์การ (Organizational Mindset) โดยผลักดันให้ฝ่ายทรัพยากรบุคคลเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ดูแลเอกสาร” ไปสู่ “ผู้จัดการข้อมูลเชิงกลยุทธ์” ซึ่งสอดคล้องกับ Lengnick-Hall & Moritz (2003) ที่ชี้ว่าระบบ e-HR ที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้ฝ่ายทรัพยากรบุคคลสามารถสร้างคุณค่าเชิงกลยุทธ์ให้แก่องค์กรได้มากยิ่งขึ้น

งานวิจัยฉบับนี้สามารถยืนยันได้ว่า การพัฒนานวัตกรรมระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีพื้นฐานจากปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จริง (Problem-Based Innovation) และยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานจริง (User-Centered Design) เป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญในการสร้างระบบที่ไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะ แต่ยังสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาวอีกด้วย การใช้แนวทางการพัฒนาที่เน้นปัญหาจริงและความต้องการของผู้ใช้งานอย่างแท้จริง ทำให้ระบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการในเชิงปฏิบัติ ซึ่งช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการทำงานและการจัดการเอกสารภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การยึดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานในทุกขั้นตอนของการออกแบบและพัฒนาระบบยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างผู้ใช้งานและผู้พัฒนาระบบ ทำให้ผู้ใช้งานมีความรู้สึกเป็นเจ้าของระบบและพร้อมที่จะปรับปรุงหรือใช้งานอย่างเต็มที่ ส่งผลให้การนำระบบไปใช้งานจริงมีความราบรื่นและสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและมีคุณภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) ผู้บริหารระดับนโยบายขององค์กรสามารถใช้ผลวิจัยนี้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการวางแผนการจัดการสารสนเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและเป็นต้นแบบในการพัฒนาระบบในหน่วยงานอื่น ๆ 2) ควรจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ใช้งานระบบทั้งในส่วนของผู้ใช้งานทั่วไปและผู้ดูแลระบบ โดยอ้างอิงจากคู่มือที่พัฒนาไว้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และลดข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน และ 3) ผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรภาคเอกชนอื่นที่มีปัญหาลักษณะเดียวกัน โดยเฉพาะองค์กรที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัล เพื่อยกระดับการบริหารจัดการเอกสารให้มีความทันสมัยและมีมาตรฐาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต 1) ควรขยายการศึกษาไปยังบริบทองค์กรที่มีลักษณะแตกต่าง เช่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรการสาธารณสุข หรือบริษัทข้ามชาติ เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดเก็บเอกสารและวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์ 2) ศึกษาผลกระทบเชิงเศรษฐศาสตร์และประสิทธิภาพของระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในระยะยาว เช่น การลดต้นทุน ค่าแรง เวลาในการค้นหาเอกสาร และผลต่อความพึงพอใจของพนักงาน และ 3) พัฒนาเครื่องมือประเมินคุณภาพของนวัตกรรมอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของเทคโนโลยี การใช้งาน และผลลัพธ์ต่อองค์กร เพื่อใช้ในการติดตามประสิทธิภาพของระบบหลังการใช้งานจริง

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). **ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ : คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 9) อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2567). **การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS** (พิมพ์ครั้งที่ 20). เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.
- พงษ์ศักดิ์ ตรีพินิจ และจตุรงค์ จิตติยพล. (2565). **การพัฒนาระบบจัดเก็บเอกสารอิเล็กทรอนิกส์กลุ่มโรงเรียนซ้ำสูง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 4**. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2(4), 447-462.
- วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2566). **ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์** (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566). **รายงานผลสำรวจสถานการณ์เปลี่ยนผ่านด้านดิจิทัลของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์**.
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2565). **แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย (พ.ศ. 2566-2567)**. สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2565). **รายงานการประเมินความพร้อมด้านดิจิทัลของธุรกิจ SMEs ไทย**. สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล.
- สิทธิชัย วรโชติทำจร และพัชรภรณ์ วรโชติทำจร. (2561). **การพัฒนาระบบจัดเก็บและค้นคืนเอกสารงานสารบรรณ**. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, 6(1), 137-145.
- สุรเชษฐ์ มหามนต์ และอรรถกร เก่งพล. (2561). **การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการจัดเก็บวัสดุคงคลังหน่วยงานวิศวกรรมซ่อมบำรุง ภาควิชาโรงงานผลิตดีเซลเหล็กม้วน**. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 28(3), 547-555.
- อินทอร ปะจิดะ และชนนต์ดี ชนนต์ดี. (2565). **การปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดเก็บเอกสารโดยใช้แนวคิดของการคิดเชิงออกแบบ เพื่อการยกระดับสู่สำนักงานอัจฉริยะ**. วารสารการจัดการโซ่อุปทานและกลยุทธ์ธุรกิจ, 1(2), 54-66.
- Buchan, J., Wasti, B., & Gregory, P. (2021). **Expectation alignment between software developers and users in Agile projects: Reducing conflict and improving outcomes**. In Proceedings of the 43rd International Conference on Software Engineering (ICSE) (pp. 1325–1336).
- Heeks, R. (2006). **Implementing and managing eGovernment: An international text**. SAGE Publications.
- Kavanagh, M. J., Thite, M., & Johnson, R. D. (2020). **Human resource information systems: Basics, applications, and future directions** (4th ed.). SAGE Publications.
- Krippendorff, K. (2019). **Content analysis: An introduction to its methodology** (4th ed.). SAGE Publications.
- Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2022). **Management information systems: Managing the digital firm** (17th ed.). Pearson.
- Lengnick-Hall, C. A., & Moritz, S. (2003). **The impact of e-HR on the human resource management function**. Journal of Labor Research, 24(3), 365–379.
- Shabdin, N. I., Yaacob, S., Ghana, M. A. A. & Rahim, Z. A. (2024). **The Gap Analysis Fundamentals for Digitalization Strategic Planning**. International Journal of Academic Research in Business & Social, 14(1), 1565-1577.
- Sithidetchtamrourng, N., Khamkanya, A., Jearsiripongkul, T. & Pattanapairoj, S. (2023). **Gap analysis of current industrial technology towards the Industry 4.0 scheme: A case study of SMEs in the central region of Thailand**. Engineering and Applied Science Research, 50(1), 26-32.

แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี Guidelines to promote Wellness Tourism with Herbal Therapy in Ratchaburi

เสาวภาคย์ เลาะเงิน¹เหมวรรณ ชูทอง¹ศิริโสภา เตียนสันเทียะ¹กุลณัฐฐา เจียวิริยบุญญา¹จุฑามาศ รัตนวิชัย¹พิมพ์วิมล เครือแปลง¹จุฑาธิปต์ จันทรเอียต²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี (2) ศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี (3) เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี โดยการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 ท่าน ได้มาโดยการกำหนดขนาดแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า (1) จากการศึกษาพบว่าจังหวัดราชบุรีมีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ (2) จากความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 4 ภาคส่วน ต้องการให้พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ การประชาสัมพันธ์ และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้ชัดเจนและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น (3) เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมตามทฤษฎีองค์ประกอบการท่องเที่ยว (6A's) ดังนี้ 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวสมุนไพรบำบัดควบคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ด้านการเข้าถึง เน้นพัฒนาโครงข่ายคมนาคม 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพ 4) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ออกแบบกิจกรรมสุขภาพที่สอดคล้องกับความต้องการ 5) ด้านความสามารถในจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พัฒนาโปรแกรมและแพ็คเกจเชื่อมโยงชุมชน 6) ด้านการให้บริการเสริมและความปลอดภัย จัดตั้งระบบบริการและมาตรฐานความปลอดภัย

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สมุนไพรบำบัด จังหวัดราชบุรี

Abstract

This research aimed to (1) Study the potential for managing wellness tourism using herbal therapy in Ratchaburi Province (2) Examine the needs of stakeholders in the management of wellness tourism using herbal therapy in Ratchaburi Province (3) Propose guidelines to promote wellness tourism using herbal therapy in Ratchaburi Province. This is a qualitative research study. The key informants consist of

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

18 individuals selected through purposive sampling. The research instrument used was in-depth interviews, and the data were analyzed using content analysis. The research findings reveal that (1) Ratchaburi Province has sufficient potential to accommodate tourists. (2) Stakeholders from all four sectors expressed the need to improve the public transportation system, enhance promotional efforts, and develop clearer and more integrated wellness tourism activities. (3) Promotional guidelines are proposed based on the 6A's tourism components as follows: 1) Attraction: Promote wellness tourism using herbal therapy sites alongside local wisdom. 2) Accessibility: Emphasize the development of transportation networks. 3) Amenities: Improve health-related infrastructure. 4) Activities: Design health activities that align with visitor needs. 5) Available Packages: Develop tourism programs and packages that connect with local communities. 6) Ancillary Services & Safety: Establish service systems and safety standards.

Keywords: *Wellness Tourism, Herbal Therapy, Ratchaburi Province*

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ตามข้อมูลขององค์การการท่องเที่ยวโลก ได้แก่ รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม และรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (UNWTO, 1997 อ้างโดย ทรงกลด พลพวง และคณะ, 2567) ซึ่งหนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษที่กำลังได้รับความนิยม คือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อใช้บริการเชิงสุขภาพที่ช่วยฟื้นฟูสุขภาพแบบองค์รวม และการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) ที่เน้นการรักษาพยาบาลเป็นหลัก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552 อ้างโดย สารทิพย์ ชนะทัตและคณะ, 2564) โดยรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยนั้นมีหลากหลายรูปแบบ หากเป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ นวดแผนไทย การประคบสมุนไพร และการอาบน้ำแร่ (ศิริพร ทิพย์รัตน์, 2566 : 11)

ในประเทศไทยมีหนึ่งจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในการนำสมุนไพรมาบำบัด และมีการจัดทำผลิตภัณฑ์สมุนไพร นั่นคือ สมุนไพรอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพืชดินและป่าไม้ มีความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชสมุนไพร (Chao Phya Abhaibhubejhr Hospital, 2016 อ้างโดย มณีรัตน์ สุขเกษม และคณะ, 2563) ซึ่งเป็นที่รู้จักในด้านสรรพคุณทางยาและถูกนำมาใช้ในผลิตภัณฑ์สุขภาพ โดยจากแผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 มีการยกระดับเมืองสมุนไพรทั้ง 14 แห่งทั่วประเทศ กระจายไปยัง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กองสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจ, 2566) อย่างไรก็ตามในภูมิภาคตะวันตก ยังไม่พบว่ามีจังหวัดใดที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นเมืองสมุนไพร แต่หากพิจารณาจากฐานทรัพยากรในประเทศไทยยังมีจังหวัดราชบุรีที่มีความพร้อม และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งยังมีฐานการผลิตที่สำคัญ คือ การเกษตร ตามวิสัยทัศน์การพัฒนาของจังหวัดคือ “เมืองเกษตรสีเขียว เศรษฐกิจเข้มแข็ง สังคมคุณภาพ” และด้วยปัจจัยความสะดวกในการเดินทาง เนื่องจากมีระยะทางไม่ไกลจากกรุงเทพฯ ประกอบกับมีทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางธรรมชาติ จังหวัดราชบุรีจึงเป็นจังหวัดที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (สำนักงานจังหวัดราชบุรี, 2568) โดยเฉพาะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเนื่องจากมีฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น แหล่งน้ำพุร้อน และฟาร์มออร์แกนิก อีกทั้งยังมีสมุนไพรพื้นบ้าน โดยมีพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพร 2,115 ไร่

เกษตรกร 637 ครัวเรือน ซึ่งพื้นที่ปลูกมากที่สุดอยู่ที่อำเภอจอมบึง และพืชสมุนไพรที่นิยมปลูก ได้แก่ ขมิ้นชัน โพล และฟ้าทะลายโจร (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดราชบุรี, 2565) ดังในปี 2567 ที่ผ่านมา จังหวัดราชบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการประเมินศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร จำนวน 4 รายการ โดยมี 3 รายการที่ได้รับการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยม ได้แก่ ไร่สุขพ่วง ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านตะโกกลาง และวิสาหกิจชุมชนคลองป่า และอีก 1 รายการที่ได้รับการประเมินให้อยู่ในระดับดีมาก คือ วิสาหกิจชุมชนบ้านแก้วกลางสวนสมุนไพร (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2567) ซึ่งเห็นว่าจังหวัดราชบุรีมีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัด และสามารถต่อยอดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีมาตรฐานระดับประเทศได้

อย่างไรก็ตาม การนำสมุนไพรมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพยังไม่ได้แพร่หลาย ทำให้ศักยภาพของจังหวัดราชบุรีในด้านนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวรวมถึงยังเป็นแนวทางในการกระจายรายได้สู่ชุมชน ต่อยอดการใช้สมุนไพรท้องถิ่นให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และส่งเสริมให้จังหวัดราชบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดที่มีความยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการเลือกพื้นที่ที่อนุญาตให้เข้าพื้นที่เพื่อศึกษาวิจัยจากชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่จังหวัดราชบุรี
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทฤษฎีเกี่ยวกับสมุนไพร ทฤษฎีองค์ประกอบของการท่องเที่ยว (6A's) และ SWOT Analysis มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์
3. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย รวม 18 ท่าน ได้แก่ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี และนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินงานวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี และนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดราชบุรี

2. การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ที่มีความยินดีและสมัครใจเป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น โดยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่แท้จริงจากตัวแทนความคิดเห็นของทุกภาคส่วน ทั้งระดับผู้บริหาร และระดับปฏิบัติการในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัด

ในจังหวัดราชบุรี คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมจำนวน 18 ราย ได้แก่ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี ที่มีอายุการทำงานตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป จำนวน 6 ท่าน ผู้แทนจากหน่วยงานภาคเอกชน ที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรีที่ผ่านการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร จากกรมการแพทย์แผนไทย และแพทย์ทางเลือก จำนวน 4 ท่าน ผู้แทนจากภาคชุมชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัย จำนวน 3 ท่าน และ ผู้แทนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัย จำนวน 5 ท่าน การกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักผู้วิจัยเลือกตามเกณฑ์ของ Nastasi, B. K., & Schensul, S. L. (2005); Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994) และใช้หลักความพอเพียงของข้อมูล (Data sufficiency) ของ Onwuegbuzie, A., & Leech, N. L. (2007); Flick (1998) และความอิ่มตัวของข้อมูล (Data saturation) โดยกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว สามารถให้ข้อมูลได้อิ่มตัว ขณะเก็บข้อมูล ผู้วิจัยพบความซ้ำซ้อน (Redundancy) ที่ไม่มีอะไรเหลือให้เรียนรู้ได้อีกต่อไป (Nothing left to learn) ซึ่งข้อมูลที่ได้มีความอิ่มตัวของข้อมูลเพียงพอ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structured Interview) โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี โดยใช้องค์ประกอบการท่องเที่ยว (6A's) ของ Pike Steven (2008) มาสร้างเป็นประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์ โดยมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (Open-Ended Question)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี และนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดราชบุรี รวมจำนวน 18 ท่าน ลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์ในแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการประเมินความพร้อมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร จากกองทุนเพื่อเศรษฐกิจ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยชุมชนบ้านแก้วกลางสวนสมุนไพร วิทยาลัยชุมชนคลองบางป่า (สวนโค้วนิท) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านตะโกกลาง และไร่สุขพวง

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความน่าเชื่อถือข้อมูล โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีการเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่ในพื้นที่วิจัย สัมภาษณ์ สังเกต และสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ถูกต้อง และครอบคลุม รวมทั้งมีการนำข้อมูลที่ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ เพื่อตรวจสอบความอิ่มตัวของข้อมูลและยืนยันความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง และเที่ยงตรงมากที่สุด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ข้อมูล ดังนี้ 1) ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้น จะต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้องตรงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนามการวิจัย 2) บันทึกพรรณนาอย่างละเอียดและนำเสนอพรรณนาให้เห็นภาพทุกแง่มุมเป็นข้อมูลส่วนที่เกิดขึ้นจริงตามที่นักวิจัยสังเกต หรือสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลมาเป็นส่วนที่ยังไม่ได้มีการปรุงแต่ง หรือใส่ความคิดเห็นของนักวิจัยลงไป และ 3) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2553)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรีโดยการวิเคราะห์ SWOT Analysis รายละเอียดดัง ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
1. จังหวัดราชบุรีมีวิสาหกิจชุมชนที่รวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสมุนไพร รวมถึงการให้ความรู้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว 2. เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่กว้างขวางเป็นแหล่งปลูกพืชสมุนไพรหลายชนิด เช่น โพล ขมิ้นชัน และฟ้าทะลายโจร 3. การเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคลมีความสะดวกสบาย สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่าย 4. มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการท่องเที่ยว 5. มีการจัดอบรมเรื่องความปลอดภัยและข้อควรระวังในการใช้สมุนไพรเพื่อการท่องเที่ยว 6. มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พักและร้านอาหารเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว 7. มีบุคลากรที่มีองค์ความรู้และเชี่ยวชาญด้านสมุนไพรและการให้บริการกับนักท่องเที่ยว 8. ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความตั้งใจ มีความเข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 9. คนในพื้นที่ให้ความสำคัญกับสมุนไพรเพื่อนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพและบำบัดรักษาโรค 10. จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ เดินทางสะดวก เหมาะแก่การท่องเที่ยวทั้งระยะสั้น และระยะยาว 11. มีศูนย์รับแจ้งเหตุฉุกเฉิน และระบบบริการความปลอดภัยครอบคลุมทั่วจังหวัด 12. มีหน่วยงานภาครัฐ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง ที่ดำเนินการวิจัย ช่วยพัฒนา และส่งเสริมการใช้สมุนไพรในกิจกรรมการท่องเที่ยว	1. การเดินทางด้วยระบบขนส่งสาธารณะยังไม่สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว 2. ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง 3. ขาดแหล่งบริการอาหารเพื่อสุขภาพที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย 4. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการใช้สมุนไพรบำบัดยังมีจำนวนน้อย 5. ขาดการบูรณาการร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพยังขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการและพัฒนา 7. การสื่อสารระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ ยังไม่เป็นระบบ 8. สถานประกอบการบางแห่งยังขาดมาตรการด้านความปลอดภัยที่เหมาะสม 9. แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเพียงพอ 10. กิจกรรมการท่องเที่ยวยังมีความน่าสนใจไม่มาก และยังไม่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 11. ผู้ประกอบการบางส่วนขาดความรู้หรือทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาธุรกิจ 12. คนในพื้นที่บางส่วนยังคงยึดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเปิดรับแนวคิดการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าว
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง 2. นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยการใช้สมุนไพรมากยิ่งขึ้น 3. การแพทย์ทางเลือกโดยใช้สมุนไพรไทยเริ่มได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น 4. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวเมืองรอง 5. นักท่องเที่ยวมีความสนใจเที่ยวเมืองรองกันมากยิ่งขึ้น	1. นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอาจต้องการเพียงการพักผ่อน และอาจไม่ได้มีความสนใจในการใช้สมุนไพรเพื่อการบำบัด 2. ความผันผวนของเศรษฐกิจและค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้น อาจทำให้นักท่องเที่ยวลดค่าใช้จ่ายหรือหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่ายสูง 3. สภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยในบางฤดูกาล เช่น ฝนตกหนักหรือร้อนจัด อาจทำให้กิจกรรมกลางแจ้งที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรไม่สามารถดำเนินการได้

โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
6. จังหวัดราชบุรีเป็นหนึ่งในเขตสุขภาพที่ 5 ที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยกระทรวงสาธารณสุข เพื่อจัดทำแผนพัฒนาระบบบริการสุขภาพ ซึ่งปัจจุบันมีการจัดทำนโยบายเรื่อง Wellcation (Wellness & Vacation)	4. การแข่งขันจากจังหวัดอื่น ๆ ที่มีแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพคล้ายกัน อาจดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายไปยังพื้นที่อื่น
7. กรมการแพทย์แผนไทยได้เพิ่มมาตรฐานสถานประกอบการด้าน Wellness เช่น การนวดและสปา เพื่อยกระดับคุณภาพการบริการ	5. การขาดความเชื่อมั่นจากนักท่องเที่ยวต่อคุณภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์หรือบริการสมุนไพร หากไม่ได้รับรองมาตรฐานอย่างชัดเจน
	6. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร อาจส่งผลกระทบต่อการค้าเงินงานของผู้ประกอบการในพื้นที่

2. ผลการศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ภาครัฐ มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในหลายด้าน ดังนี้

ด้านจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยว เนื่องจากจังหวัดราชบุรีเป็นเมืองเกษตร มีพื้นที่เพาะปลูกจำนวนมาก จึงทำให้เกิดผลผลิตมากมาย รวมไปถึงพืชสมุนไพรท้องถิ่น ซึ่งมีสรรพคุณในการนำมาใช้บำบัดรักษาโรคหรือส่งเสริมสุขภาพ อีกทั้งยังมีการนำสมุนไพรมาใช้แบบครบวงจร เช่น การนวด การประคบ การอบสมุนไพรให้กับผู้ป่วยหรือนักท่องเที่ยว

ด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม พบว่า การเดินทางเข้ามายังจังหวัดราชบุรี มีความสะดวกเนื่องจากมีหลายช่องทางจราจร กล่าวคือ มีความสะดวกสำหรับผู้ที่ใช้รถส่วนบุคคล แต่ในด้านระบบขนส่งสาธารณะยังถือว่าน้อย ในด้านการประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพและไม่มีความทั่วถึง ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนมีความเห็นว่าการประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอแล้ว เนื่องจากปัจจุบันมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก แต่ด้วยความที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ จึงทำให้ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมาก

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านสุขภาพ ภาครัฐมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ที่พักและร้านอาหารเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากจังหวัดราชบุรีมีที่พักหลายระดับ อีกทั้งยังมีร้านอาหารจำนวนมาก แต่ในด้านศูนย์บริการสุขภาพสมุนไพรยังไม่เพียงพอ แม้ว่าจะมีการกระจายอยู่ตามพื้นที่ แต่ยังไม่ได้มีการรวมตัวกันเป็นจุดใหญ่อย่างชัดเจน และส่วนมากจะอยู่ในศูนย์แพทย์แผนไทย ที่เป็นลักษณะของแพทย์ทางเลือกมากกว่า

สำหรับด้านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัด พบว่า ยังไม่มีความโดดเด่น เนื่องจากทางจังหวัดไม่ได้เน้นชูการท่องเที่ยวด้านนี้มากนัก แต่มีการใช้สมุนไพรตามโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งถือว่ามีความน้อยและเป็นที่รู้จักเพียงคนในพื้นที่ จึงควรมีการพัฒนาการประชาสัมพันธ์ด้านกิจกรรมมากขึ้น เพื่อที่จะสามารถสร้างการรับรู้ให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สอดรับกับกระแสของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน

ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรม พบว่า ยังไม่มีการสร้างแพ็คเกจการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรบำบัดอย่างเป็นรูปธรรม และควรมีการจัดทำรูปแบบของการสร้างเส้นทางเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ และสอดแทรกกิจกรรมเข้าไป เช่น การสอนทำลูกประคบ การพาเข้าชมสวนสมุนไพร และให้ความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด หรือให้เรียนรู้ตั้งแต่กระบวนการเก็บผลผลิตจนกระทั่งการเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ

ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย ภาครัฐมีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีความพร้อมมาก โดยมีศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว ศูนย์รับแจ้งเหตุฉุกเฉิน และตำรวจท่องเที่ยว อยู่ในทุกพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีสายด่วน 1669 รวมถึงมีโรงพยาบาลหลายแห่ง แม้ในพื้นที่ห่างไกลก็ยังคงมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตั้งอยู่

2.2 ภาคเอกชน มีความคิดเห็นในประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ด้านจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจ พบว่า จังหวัดราชบุรีมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีทั้งพื้นที่สวนมะพร้าว พื้นที่ปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ โดยมีการนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม เครื่องสำอาง ยาต้ม ยาหม่อง และลูกประคบ ซึ่งล้วนมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในพื้นที่

ด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม พบว่า การเดินทางด้วยรถสาธารณะในปัจจุบันไม่สะดวก เมื่อเทียบกับอดีต เนื่องจากมีจำนวนลดลง รูปแบบการให้บริการจำกัดเฉพาะรถตู้หรือมินิบัสที่มีรอบการเดินทางไม่ถึง 1 ชั่วโมง ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการความยืดหยุ่นในการเดินทาง การใช้รถส่วนบุคคล จึงเป็นทางเลือกที่สะดวกและรวดเร็วกว่า และด้านการประชาสัมพันธ์ยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่เป็นระบบ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านสุขภาพ พบว่า เพียงพอ ทั้งในด้านที่พัก ร้านอาหาร ซึ่งเพียงพอต่อความต้องการและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ และในด้านศูนย์บริการสุขภาพสมุนไพร มีการให้บริการนวดสมุนไพร และสปา

ด้านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัด พบว่า มีความพร้อมและมีความน่าสนใจ แต่กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบสมุนไพร นวดแผนไทย การทำลูกประคบ อาจจะเข้าถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ และวัยทำงานได้มากกว่า ดังนั้น ควรพัฒนากิจกรรมให้สามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นได้ จะช่วยกระตุ้นนักท่องเที่ยวอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวได้นานที่สุด

ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พบว่า จังหวัดราชบุรีมีลักษณะกิจกรรมเป็นรูปแบบของกิจกรรมเวิร์กช็อป เช่น การทำลูกประคบ ทำชาสมุนไพรหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ รวมไปถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งไม่ได้เป็นรูปแบบของแพ็คเกจการท่องเที่ยว

ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย พบว่า ค่อนข้างมีความพร้อม มีบริการตำรวจฉุกเฉิน โรงพยาบาล สายด่วน 1669 และศูนย์แจ้งเหตุฉุกเฉิน เตรียมพร้อมอยู่ในทุกพื้นที่ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวยังได้รับการอบรมความรู้เรื่องการปฐมพยาบาลจากสาธารณสุขจังหวัด

2.3 ภาคชุมชน จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้แทนจากภาคชุมชน พบว่า

ด้านจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจ พบว่า ในพื้นที่มีสมุนไพรหลากหลาย ซึ่งชาวบ้านจะมีการปลูกและนำมาต้มดื่มกันเป็นประจำ เช่น รากจืด ใบหม่อน เป็นต้น รวมถึงมีการนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการนวด แพทย์แผนไทย แพทย์แผนจีน และแพทย์แผนปัจจุบันผสมผสานกัน ซึ่งในบางโรงพยาบาลจะมีแผนกแพทย์แผนไทยโดยเฉพาะ

ด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม พบว่า การเดินทางมายังจังหวัดราชบุรีมีความสะดวก มีระบบขนส่งสาธารณะรองรับ เช่น รถไฟ รถบัส ส่วนการเดินทางภายในจังหวัดยังมีขนส่งสาธารณะบ้าง เช่น รถสองแถว รถตู้ แต่คนจะไม่นิยมใช้กัน โดยมักจะเลือกเดินทางด้วยรถส่วนบุคคลมากกว่า และในเรื่องการประชาสัมพันธ์ยังไม่มีประสิทธิภาพมากนัก

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านสุขภาพ พบว่า ที่พัก ร้านอาหารมีเพียงพอ และมีโรงพยาบาลของภาครัฐให้บริการในด้านสุขภาพที่รวมเฉพาะสมุนไพรกับแพทย์แผนไทย ส่วนภาคเอกชนมีเปิดให้บริการนวดแพทย์แผนไทย

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัด พบว่า มีความน่าสนใจ แต่ยังมีจำนวนไม่มาก เช่น การทำลูกประคบ แช่สปา หรือการนำสมุนไพรมาประกอบอาหารเป็นเมนูสุขภาพ ส่วนศูนย์สมุนไพรเกี่ยวกับการนวด การอบ ยังไม่ค่อยพบเห็น ซึ่งมีอยู่ตามโรงพยาบาลบางแห่งเท่านั้น

ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรม พบว่า ยังไม่มีแพ็คเกจท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรบำบัดหรือแพ็คเกจเพื่อสุขภาพโดยตรง ส่วนมากจะเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นมากกว่า

ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย พบว่า มีความพร้อม โดยจะมีศูนย์ความปลอดภัย และสายด่วนให้บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงเมื่อมีรถบัสของกลุ่มนักท่องเที่ยว หรือคณะศึกษาดูงานเข้ามาจะมีรถตำรวจคอยนำทางให้

2.4 นักท่องเที่ยว

ด้านจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี ยังไม่เป็นที่รู้จักมากสำหรับนักท่องเที่ยว โดยควรมีการประชาสัมพันธ์ และพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการรับรู้ของนักท่องเที่ยว และการที่ชุมชนนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้ในการบำบัด ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถมาเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างประสบการณ์ที่ดีและมีคุณค่าให้แก่นักท่องเที่ยวได้

ด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม พบว่า จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ ใช้เวลาเดินทางไม่นาน ซึ่งหากเดินทางท่องเที่ยวด้วยรถส่วนบุคคลถือว่ามีความสะดวก แต่หากเดินทางด้วยรถสาธารณะนั้นถือว่ามีความสะดวกน้อย เนื่องจากปัจจุบันบริการขนส่งสาธารณะในจังหวัดราชบุรีมีจำนวนลดน้อยลง

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านสุขภาพ พบว่า มีความครบครันทั้งที่พัก ร้านอาหาร ซึ่งเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงมีศูนย์บริการด้านสุขภาพที่กระจายอยู่บริเวณทั่วจังหวัด

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัด พบว่า กิจกรรมมีความน่าสนใจและหลากหลาย เช่น การนวดสมุนไพร การอบสมุนไพร การนำสมุนไพรมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ลูกประคบ และยาต้มสมุนไพร เป็นต้น

ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรม พบว่า มีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเสริมสร้างสุขภาพ โดยเฉพาะในด้านการใช้สมุนไพรบำบัด ซึ่งส่วนใหญ่จะมีบริการที่อยู่ในรีสอร์ทหรือสถานที่พัก แต่โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพยังไม่มีหลากหลาย ทำให้ยังไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย พบว่า การให้บริการในด้านการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพร และการดูแลสุขภาพ เจ้าหน้าที่มีความรู้และความพร้อม สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวได้

3. ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรีได้ ดังนี้

1) **มิติด้านจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจ (Attraction)** ควรส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเน้นการใช้สมุนไพรบำบัดควบคู่กับองค์ความรู้ท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความแตกต่างให้กับพื้นที่ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ผสมผสานการนวดแผนไทย การอบสมุนไพร และกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านสุขภาพ

2) **มิติด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม (Accessibility)** ควรพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมเพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ การจัดทำป้ายแนะนำเส้นทาง แผนที่ท่องเที่ยว และจุดบริการข้อมูลนักท่องเที่ยว จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเข้าถึงข้อมูลและการเดินทางภายในพื้นที่

3) **มิติด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสุขภาพ (Amenities)** ควรมีการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพ เช่น โรงพยาบาล และศูนย์สุขภาพที่นำสมุนไพรมาใช้ในการรักษา รวมถึงสถานที่พัก ร้านอาหาร และร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพร เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน

4) **มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Activities)** ควรมีการออกแบบกิจกรรมเชิงสุขภาพที่มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ควบคู่กับการประชาสัมพันธ์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรีที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสามารถเพิ่มการรับรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่สนใจในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

5) **มิติด้านการออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Available Packages)** ควรมีการพัฒนาโปรแกรมและแพ็คเกจการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกิจกรรมเชิงสุขภาพกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ โดยมีจุดเน้นที่กิจกรรมบำบัดด้วยสมุนไพรและการพักผ่อนแบบเนิบช้า (slow tourism) จะช่วยให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6) มิติด้านบริการเสริมและความปลอดภัย (Ancillary Services & Safety) ควรมีการจัดตั้งระบบบริการและมาตรการด้านความปลอดภัย เช่น ศูนย์แจ้งเหตุฉุกเฉิน หน่วยบริการสาธารณสุข ตลอดจนระบบการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวที่รวดเร็วและเชื่อถือได้ อีกทั้งสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดควรส่งเสริมในด้านการพัฒนาองค์ความรู้ และจัดการฝึกอบรมแก่บุคลากรในด้านสมุนไพร ความปลอดภัย และการดูแลนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างมีมาตรฐาน

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษาศักยภาพ โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT Analysis ได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths) คือ จังหวัดราชบุรีมีพื้นที่ทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ และมีการให้บริการด้านแพทย์แผนไทย อีกทั้งยังมีวิสาหกิจชุมชนที่รวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสมุนไพร มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความปลอดภัยและข้อควรระวังในการใช้สมุนไพร อีกทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกยังมีความพร้อม และตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ทำให้สามารถเดินทางได้สะดวก **จุดอ่อน (Weaknesses)** คือ ระบบขนส่งสาธารณะยังไม่มีความสะดวก และขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังขาดร้านอาหารเพื่อสุขภาพที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ในขณะที่งานกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการใช้สมุนไพรบำบัดยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และยังขาดการบูรณาการร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง **โอกาส (Opportunities)** คือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความสนใจในการดูแลสุขภาพและแพทย์ทางเลือก โดยการใช้สมุนไพรเริ่มได้รับการยอมรับมากขึ้น อีกทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวเมืองรองมากยิ่งขึ้น และ **อุปสรรค (Threats)** คือ นักท่องเที่ยวบางกลุ่มไม่ได้มีความสนใจในการใช้สมุนไพรเพื่อการบำบัด และความผันผวนของเศรษฐกิจ ค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ นอกจากนี้ยังมีการแข่งขันจากจังหวัดอื่น ๆ ที่มีการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพใกล้เคียงกัน ทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่อื่น

2. สรุปผลการศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี ประกอบไปด้วย 4 ภาคส่วน ดังต่อไปนี้

2.1 ภาครัฐ ต้องการพัฒนาแนวทางการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอย่างครบวงจร ควบคู่กับการส่งเสริมระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การปรับปรุงระบบขนส่งสาธารณะและการจัดตั้งศูนย์สุขภาพสมุนไพรที่มีความพร้อมรองรับกิจกรรมด้านสุขภาพแบบองค์รวม อีกทั้งยังมุ่งออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย สร้างแพ็คเกจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดแบบบูรณาการ และกระจายการบริการด้านความปลอดภัยและข้อมูลการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง

2.2 ภาคเอกชน ต้องการให้ทรัพยากรท้องถิ่นมีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และยั่งยืน พร้อมส่งเสริมการบริการสุขภาพอย่างครบวงจรและมีกิจกรรมที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังต้องการระบบขนส่งที่เหมาะสมและโปรแกรมท่องเที่ยวสุขภาพที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ รวมถึงความร่วมมือจากภาครัฐในการพัฒนาทักษะผู้ประกอบการท้องถิ่นให้สามารถรองรับสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 ภาคชุมชน ต้องการให้มีการนำองค์ความรู้ด้านสมุนไพรมาต่อยอดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและสร้างรายได้ที่ยั่งยืน พร้อมทั้งต้องการให้มีการพัฒนาระบบขนส่ง การประชาสัมพันธ์ และบริการสุขภาพที่มีรากฐานจากชุมชน นอกจากนี้ ยังต้องการให้กิจกรรมท่องเที่ยวมีความหลากหลาย ควบคู่กับการมีส่วนร่วมจากภาครัฐและเอกชนในการออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยว และการอบรมเตรียมความพร้อมรับมือเหตุฉุกเฉินให้กับคนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

2.4 นักท่องเที่ยว ต้องการให้พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะเพื่อความสะดวกในการเดินทาง พร้อมทั้งเข้าถึงข้อมูลທີ່ชัดเจนเกี่ยวกับสมุนไพรมะเร็งและบริการสุขภาพจากผู้ให้บริการที่มีความรู้และน่าเชื่อถือ อีกทั้งยังต้องการให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงโปรแกรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และตอบสนองนักท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุป ทั้ง 4 ภาคส่วนมีความเห็นสอดคล้องกันในการพัฒนาระบบขนส่ง การส่งเสริมการใช้สมุนไพรมะเร็งส่งเสริมสุขภาพ และการออกแบบกิจกรรมหรือโปรแกรมที่หลากหลาย โดยภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและนโยบายสนับสนุน ภาคเอกชนเน้นการสร้างรายได้และพัฒนาบริการให้ตอบสนองนักท่องเที่ยว ภาคชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวเน้นเรื่องความสะดวกในการท่องเที่ยว และการได้รับประสบการณ์ที่แท้จริง

3. สรุปผลแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรมะเร็งในจังหวัดราชบุรีได้ ดังนี้

- 1) มิติด้านจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจ (Attraction)** ควรเน้นการใช้สมุนไพรมะเร็งในการบำบัดควบคู่กับองค์ความรู้ท้องถิ่น โดยเฉพาะกิจกรรมที่ผสมผสานการนวดแผนไทย การอบสมุนไพรมะเร็ง และกิจกรรมทางวัฒนธรรม
- 2) มิติด้านการเข้าถึงและโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม (Accessibility)** ควรเน้นการพัฒนาระบบคมนาคมทั้งส่วนบุคคลและสาธารณะ พร้อมจัดทำป้ายเส้นทาง แผนที่ท่องเที่ยว และจุดบริการข้อมูลนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน
- 3) มิติด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสุขภาพ (Amenities)** ควรมีการจัดเตรียมสถานพยาบาล ศูนย์บริการสุขภาพ และร้านค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรมะเร็ง รวมถึงที่พักและร้านอาหารที่รองรับนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
- 4) มิติด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Activities)** ควรเน้นการออกแบบกิจกรรมเชิงสุขภาพที่มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ควบคู่กับการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางที่มีประสิทธิภาพ
- 5) มิติด้านการออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Available Packages)** ควรเน้นการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงสมุนไพรมะเร็งท้องถิ่นกับชุมชน โดยเน้น Slow Tourism เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม
- 6) มิติด้านบริการเสริมและความปลอดภัย (Ancillary Services & Safety)** ควรมีการจัดตั้งระบบบริการและมาตรการด้านความปลอดภัย พร้อมจัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรในด้านสมุนไพรมะเร็ง ความปลอดภัย และการดูแลนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างมีมาตรฐาน

จากการวิเคราะห์แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรมะเร็งในจังหวัดราชบุรี สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

จากผลการศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรมะเร็งในจังหวัดราชบุรี ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า จังหวัดราชบุรีมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรมะเร็ง เนื่องจากมีพื้นที่การเกษตรจำนวนมาก ส่งผลให้มีผลผลิตด้านพืชผลมากมาย รวมไปถึงมีพืชสมุนไพรมะเร็งที่สามารถนำมาใช้บำบัดรักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังมีการนำสมุนไพรมะเร็งมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพ ตลอดจนมีบุคลากรที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และให้บริการด้านสุขภาพแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภูมิภาคปาซาร์กาเต ประเทศอิหร่าน ของ Farzaneh Gerami et al. (2019) พบว่า ภูมิภาคปาซาร์กาเตเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการดึงดูดนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สามารถส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีศักยภาพได้ โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT เพื่อพัฒนาจุดแข็งและเปลี่ยนจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็งและโอกาส โดยมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการพัฒนาบุคลากร เป็นต้น

ส่วนผลการศึกษาความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 4 ภาคส่วน ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่ามีความเห็นที่ตรงกันหลายประเด็น เช่น ต้องการให้มีการพัฒนาระบบคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกมากขึ้น และควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรมะเร็งให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น รวมถึงพัฒนาแพ็คเกจการท่องเที่ยวให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวจีน ของ Yao Liu et al. (2022) พบว่า แม้ว่าการตลาดท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศจีนจะมีขนาดใหญ่ แต่ความนิยมของนักท่องเที่ยวในประเทศยังคงอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้น รัฐบาลจึงควรมีการกำหนดนโยบายสนับสนุนและประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง การสำรวจศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในรัฐซาบาห์ : กรณีศึกษาของศูนย์นันทนาการไดซี คีอูลู ของ Debbra Toria Nipo et al. (2021) พบว่า ศูนย์นันทนาการไดซี คีอูลู มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสมุนไพรเนื่องจากมีพืชสมุนไพรหลากหลาย และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสมุนไพร เช่น การเดินชมสวนสมุนไพร การทำอาหารโดยใช้สมุนไพร และมีการให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรท้องถิ่น

สำหรับผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดราชบุรี ควรมีการพัฒนากระบวนการคมนาคมให้มีความสะดวก ปลอดภัย และเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมถึงควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางออนไลน์ และพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกิจกรรมเชิงสุขภาพกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ โดยเน้นที่กิจกรรมบำบัดด้วยสมุนไพร อีกทั้งควรส่งเสริมการฝึกอบรมแก่บุคลากรในด้านสมุนไพร และการดูแลนักท่องเที่ยวอย่างมีมาตรฐาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย สำหรับนักท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรไทย (MCLT) ของ วิรุณศิริ ใจมา และคณะ (2562) พบว่า แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีสมุนไพรแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย เส้นทางท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ผลิตภัณฑ์สมุนไพร และช่องทางประชาสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

1. ชุมชนควรรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรอย่างเป็นระบบ
2. จัดตั้งศูนย์บริการสุขภาพสมุนไพรในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้มีการรวมกลุ่มเป็นจุดบริการหลักที่มีความชัดเจนและมีมาตรฐานทั้งในด้านสถานที่ การบริการ และความปลอดภัย
3. ควรออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพ จุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม
2. ควรศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรบำบัดของนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2567). ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสุขภาพภูมิปัญญาไทยและสมุนไพร ครั้งที่ 1/2567. สืบค้นจาก <https://rbpho.moph.go.th/upload-file/doc/files/15112024-043518-7666.pdf>
- กองสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจ. (2566). แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566-2570. สืบค้นจาก [http://www.pad.moi.go.th/images/form-download/แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ%20ฉบับที่%202%20พ.ศ.%202566%20-%202570%20\(พิมพ์ครั้งที่%202\).pdf](http://www.pad.moi.go.th/images/form-download/แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ%20ฉบับที่%202%20พ.ศ.%202566%20-%202570%20(พิมพ์ครั้งที่%202).pdf)
- สำนักงานจังหวัดราชบุรี. (2568). แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2566-2570 (ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568). สืบค้นจาก <https://rbpho.moph.go.th/upload-file/doc/files/25122023-093716-6010.pdf>

- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดราชบุรี. (2565). **จ.ราชบุรีชูกลุ่มแปลงใหญ่สมุนไพร อำเภอจอมบึง ต้นแบบสมุนไพรปลอดภัย**. สืบค้นจาก <https://url.in.th/ODGdz>
- เฉลิมลักษณ์ คุปต์พิทักษ์ และปริญญา บรรจงมณี. (2563). **แนวทางการพัฒนาองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวชาวยุโรปในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 14 (1), 1-2.
- จิรัชย์ นิพัทธโยธิน และศิริกัญญา วิรุณราช. (2563). **ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของกองทัพเรือในเขตอำเภอสตึก จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาบริหารธุรกิจ สำหรับผู้บริหาร, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทรงกลด พลพวง และคณะ. (2567). **การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์**. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 16 (2), 1680.
- มณีนรัตน์ สุขเกษม, เกียรติศิริ เจริญวิศาล และสันติธร ภูริภักดี. (2563). **รูปแบบการจัดการความรู้ของเมืองสมุนไพรจังหวัดปราจีนบุรีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ**. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 14 (2), 89.
- วิรุณศิริ ไชมา และคณะ. (2563). **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีสมุนไพรในจังหวัดเชียงรายสำหรับนักท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรไทย (MCLT)**. สืบค้นจาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:182771
- ศิริพร ทิพย์รัตน์. (2566). **Wellness Economy x Tourism**. กองการแพทย์ทางเลือก, 3, 6.
- สารทิ ชนงัทพ์, เนตรนภา รักชายศ และนงลักษณ์ ผุดผ็อก. (2564). **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กรณีศึกษา: น้ำพุร้อนท่าสะทอน ตำบลท่าสะทอน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 8 (1), 63.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 17)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Debbra Toria Nipo, Jennifer Kim Lian Chan & Fiffy Hanisdah Saikim. (2021). **EXPLORING THE POTENTIAL OF HERBAL TOURISM IN SABAH: A CASE OF DAI-C-RECREATION, KIULU**. BIMP-EAGA Journal for Sustainable Tourism Devolopment, 10 (1), 1.
- Farzaneh Gerami et al., (n.d.). **Identifying the Potential of Health Tourism in Pasargadae Region, Iran**. Athens Journal of Tourism, 6 (4), 289.
- Flick, U. (1998). **An introduction to qualitative research**. London: Sage Publications.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). **Qualitative Data Analysis**. Retrieved from <https://vivauniversity.files.wordpress.com/2013/11/milesandhuberman1994.pdf>
- Nastasi, B.K., & Schensul, S.L. (2005). **Contributions of qualitative research to the validity of intervention research**. Journal of school psychology, 43 (3), 177-195.
- Onwuegbuzie, A.J. & Leech, N.L. (2007). **Validity and qualitative research: An oxymoron?**. Quality & quantity, 41, 233-249.
- Yao Liu, Qian Lin and Dan Zhang. (2022). **Understanding the Reality of China's Health Tourism and Consumer Demand From the Perspective of Consumers: A Cross-Sectional Study**. Frontiers, 13, 1.

แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร Development Guidelines of Facilities for Buddhist Religious Tourism in Bangkok

พิมพ์ชนก จิตต์มั่นคงกุล¹

อัญชัญ ตัญจนเทศ¹

กิ่งกนก เสาวภาวงศ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร 2) ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถาน และ 3) กำหนดแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในศาสนสถาน 3 แห่ง และเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 390 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน การเข้าถึง และพื้นที่พักผ่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด 5A ของ Dickman (1989) อย่างไรก็ตามยังพบข้อจำกัดในการรองรับกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และนักท่องเที่ยวต่างชาติ

จากผลการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ผู้วิจัยได้ออกแบบ “SACRED Model” เป็นแนวทางใหม่ที่เสนอ 6 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ Safety, Accessibility, Comfort, Respect, Experience และ Diversity ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวควบคู่กับข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานอย่างสมดุลระหว่างคุณค่าทางศาสนากับประสบการณ์การท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงศาสนา สิ่งอำนวยความสะดวก แนวทางการพัฒนา

Abstract

This research aims to: 1) examine the resources of Buddhist religious tourism sites in Bangkok, 2) study the needs of tourists regarding facilities in religious places, and 3) propose development guidelines to enhance tourism facilities for Buddhist religious sites in the Bangkok area.

A mixed-methods approach was employed. The qualitative component involved non-participant observation at three religious sites: Wat Phra Chetuphon (Wat Pho), Wat Arun Ratchawaram, and Wat Traimitr Withayaram. The quantitative component used a questionnaire survey conducted with 390 Thai tourists. Data were analyzed using descriptive statistics and content analysis.

The findings revealed that tourists' overall demand for tourism facilities was at a high to very high level, particularly in terms of basic amenities, accessibility, and rest areas. These findings align with Dickman's 5A framework (1989), which emphasizes key components of tourism development: Attraction,

¹ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Access, Amenities, Activities, and Accommodation. However, limitations were found in the ability of religious sites to accommodate vulnerable groups, such as elderly individuals, persons with disabilities, and foreign tourists.

Based on the synthesis of qualitative and quantitative data, the researcher developed a new conceptual model called the “SACRED Model,” consisting of six key elements: Safety, Accessibility, Comfort, Respect, Experience, and Diversity. This model was constructed from tourists’ needs and expert recommendations and is proposed as a practical framework for developing religious tourism facilities that maintain a balance between sacred cultural values and inclusive visitor experience.

Keywords: religious tourism, facilities, development guidelines

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยยังคงเป็นอุตสาหกรรมแห่งความหวังที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยสร้างรายได้เป็นลำดับต้น ๆ ของประเทศ ช่วยกระตุ้นการจ้างงาน การลงทุน และการกระจายรายได้สู่ชุมชน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2561) ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น โดยมีการพัฒนาไปสู่รูปแบบเฉพาะกลุ่ม เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เชนิเวศ และเชิงวัฒนธรรม (ธนาคารกรุงไทย, 2567) นอกจากนี้ยังมียุทธศาสตร์การท่องเที่ยววิถีใหม่ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลก และเติบโตอย่างรวดเร็วควบคู่กับกระแสการท่องเที่ยวโลก ได้แก่ การเดินทางที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism) (Rashid, 2018; UNTourism, 2023)

การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานความศรัทธาเข้ากับประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังศาสนสถานเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฏิบัติธรรม และเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งช่วยเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจและส่งเสริมความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ณัฏฐพงษ์ ฉายแสงประทีป, 2564; ปวีดา สามัญเขตรกรณ์, 2566)

สำหรับประเทศไทย กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยในปี พ.ศ. 2566 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติรวม 4,872,078 คน สร้างรายได้กว่า 56,327 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) ปีค.ศ.2024 กรุงเทพมหานครได้รับการจัดอันดับให้เป็นเมืองที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุดในโลก (Travel + Leisure, 2024) และในปีค.ศ.2025 ยังได้รับรางวัล “เมืองที่ดีที่สุดในเอเชียแปซิฟิก” จากนิตยสาร DestinAsian (DestinAsian, 2025) นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครยังเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาในประเทศ โดยมีศาสนสถานสำคัญกว่า 400 แห่ง ซึ่งเป็นทั้งสถานที่ประกอบพิธีกรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ (Department of Religious Affairs, 2023)

จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเยือนกรุงเทพมหานครมักนิยมเข้าชมวัดและพระราชวัง เนื่องจากการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความงดงามและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ (Bangkok Post, 2024) ขณะที่นักท่องเที่ยวชาวไทยเองก็มีความนิยมในกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนาเช่นกัน โดยร้อยละ 67 ชื่นชอบการชมศาสนสถานและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ไทย พีบีเอส, 2560)

ด้วยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทำให้ประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายสำคัญระดับโลก โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นที่ตั้งของศาสนสถานที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด 3 แห่ง ได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร 2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร 3. วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร (Goethe-Institut Thailand, 2023; TourismThailand, 2020; Tripadvisor, 2024)

แม้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทยจะได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการ โดยมีงานวิจัยที่ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Pathomchaiwat, 2015) แต่ยังมีช่องว่างในการศึกษาที่เจาะลึกด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในมิติที่รองรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งถือเป็นช่องว่างสำคัญขององค์ความรู้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งออกแบบแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานพุทธพื้นที่กรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ตามกรอบนโยบายในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566–2570) (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกของนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธ
3. เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตทางด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ศาสนสถานที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด 3 แห่ง ได้แก่ 1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร 2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร 3. วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร (TourismThailand, 2020; Traveloka TH, 2023; Tripadvisor, 2024)

2. ขอบเขตทางด้านประชากร

กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังศาสนสถานได้แก่ 1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร 2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร 3. วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร

3. ขอบเขตทางด้านเวลา

ช่วงเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ในระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ.2568 – เดือนเมษายน พ.ศ. 2568

4. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” ภายใต้ทฤษฎีแนวคิด ทฤษฎีดังนี้

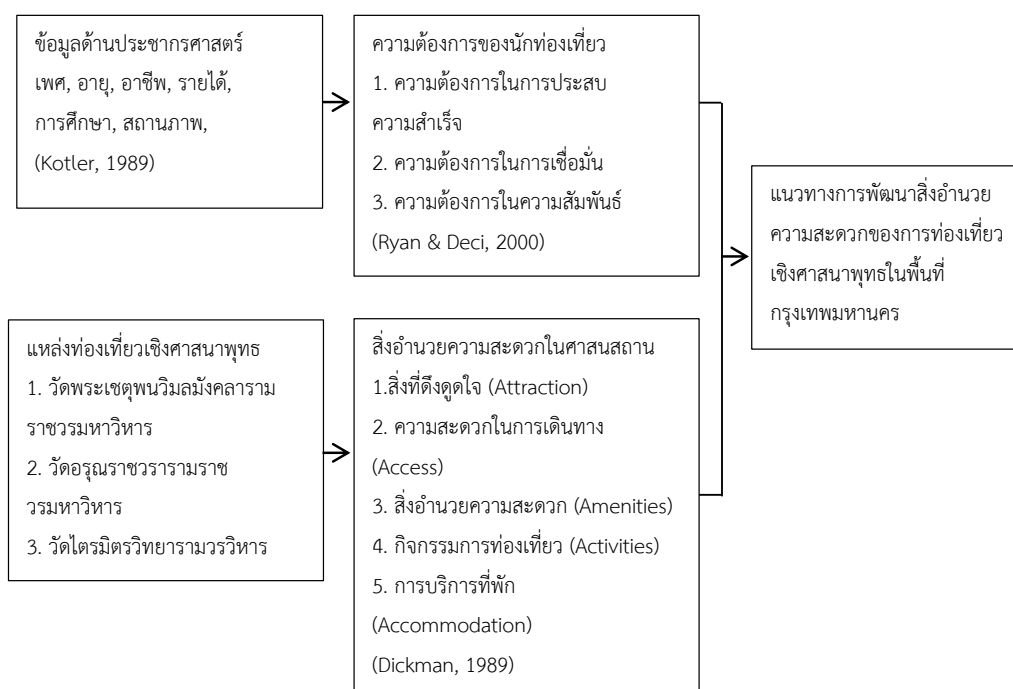
4.1 ทฤษฎีประชากรศาสตร์ (Kotler, 1997) ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ การศึกษา และสถานภาพ

4.2 ทฤษฎีองค์ประกอบ 5A (Dickman, 1989) ได้แก่ 1. Attraction หมายถึง สิ่งสนับสนุนที่ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น ป้ายข้อมูลสถานที่ พื้นที่จัดนิทรรศการ 2. Activities หมายถึง กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วม เช่น การทำบุญ ฟังธรรม 3. Access หมายถึง ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่วัด เช่น ทางลาด ระบบนำทาง และระบบขนส่งสาธารณะ 4. Amenities หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานภายในวัด เช่น ห้องน้ำ จุดบริการน้ำดื่ม 5. Accommodation หมายถึง พื้นที่พักผ่อนบริเวณวัด เช่น ศาลาพัก พื้นที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ หรือจุดพักในร่ม

4.3 งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม

ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีความมุ่งมั่นในตนเอง (Self-determination theory) (Ryan & Deci, 2000) ได้แก่ ความต้องการในการประสบความสำเร็จ (Need for competence) ความต้องการในการเชื่อมมั่น (Need for autonomy) และความต้องการในความสัมพันธ์ (Need for relatedness) มาใช้ในการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยว

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research Design) โดยประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพนำ ได้แก่ การสำรวจทรัพยากรโดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และตามด้วยการวิจัยปริมาณ ได้แก่ การสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณมีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงลึกและเชิงสถิติสำหรับวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในกรุงเทพมหานคร

ส่วนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (ตรวจสอบทรัพยากรและศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกในพุทธศาสนสถาน)

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักแนวคิดทฤษฎี องค์ประกอบ 5A (Dickman, 1989) โดยมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List) เพื่อประเมินสิ่งอำนวยความสะดวกในพุทธศาสนสถาน จำแนกได้ดังนี้ ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ด้านความสะดวกในการเดินทาง (Access) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และด้านการบริการที่พัก (Accommodation)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยใช้แบบ Checklist ที่พัฒนาจากแนวคิดและทฤษฎี องค์ประกอบ 5A (Dickman, 1989) ณ สถานที่จริง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตีความและนำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง

ส่วนที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ (สำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยว)

1. ประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังศาสนสถาน ได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร 2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร 3. วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังศาสนสถาน กรุงเทพมหานคร แต่เนื่องจากไม่ทราบปริมาณขนาดของประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างผ่านการคำนวณสูตรของคอคแรน (Cochran, 1987) ผลจากการคำนวณพบว่า ขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้มากกว่า 385 คน ผู้วิจัยต้องการเก็บข้อมูลแต่ละศาสนสถานให้มีจำนวนเท่ากัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สุ่มกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวศาสนสถานในกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota sampling) ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ 1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร 2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร 3. วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร ดังนั้นจากการคำนวณพบว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่งจำนวนเท่าๆกัน แห่งละ 130 คน รวมทั้งสิ้น 390 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ แบบสอบถามด้านประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว แบบสอบถามเกี่ยวกับต้องการของนักท่องเที่ยว แบบสอบถามเกี่ยวกับต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน และแบบสอบถามความคิดเห็น ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

4.1 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูล ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถาน เพื่อใช้ในการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยคือ แบบสอบถามความต้องการต่อสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน

4.2 ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามความต้องการต่อสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน โดยมีทั้งหมด 4 ตอน ได้แก่ แบบสอบถามด้านประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว แบบสอบถามเกี่ยวกับต้องการของนักท่องเที่ยว แบบสอบถามเกี่ยวกับต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน และแบบสอบถามความคิดเห็น ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน

4.3 นำแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้อง ขอคำแนะนำและปรับปรุง แบบสอบถามและให้เหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในงานวิจัยตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

4.4 หาคุณภาพของแบบสอบถามด้วยการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ด้วยการพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence) โดยได้ค่าเท่ากับ 0.83

4.5 นำแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแบบสอบถามให้เหมาะสมตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

4.6 นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับนักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try Out) จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการหาค่าความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยได้ค่าเท่ากับ 0.89 นำแบบสอบถามที่แก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา

4.7 นำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยจนครบตามจำนวนตัวอย่างที่ตั้งไว้

4.8 นำผลการวิจัยมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics Analysis)

1. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 4 ข้อ โดยได้นำมาแจกแจงจำนวนความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage)

2. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับต้องการของนักท่องเที่ยว โดยได้นำมาแจกแจงจำนวน ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถาน โดยได้นำมาแจกแจงจำนวน ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยทางผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เฉลี่ยของความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวได้ดังนี้ คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายความว่า มีระดับความต้องการน้อยที่สุด คะแนนเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายความว่า มีระดับความต้องการน้อย คะแนนเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายความว่า มีระดับความต้องการปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายความว่า มีระดับความต้องการมาก คะแนนเฉลี่ย 4.21 - 5.00 หมายความว่า มีระดับความต้องการมากที่สุด (วีรบุช ตรุณสนธยา, 2563)

4. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามส่วนที่ 4 ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับ ความคิดเห็น ปัญหา และข้อเสนอแนะในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวศาสนสถานในกรุงเทพมหานครนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยแบ่งประเด็นคำตอบตามหัวข้อ เช่น ความสะดวกในการเดินทาง ความสะอาด ความปลอดภัย ความต้องการพื้นที่พักผ่อน หรือข้อเสนอแนะเชิงโครงสร้าง เช่น ทางลาด ท้องน้ำ จุดพักผ่อน ร้านค้า ฯลฯ

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (ตรวจสอบทรัพยากรและศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถาน)

จากการสำรวจทรัพยากรและศักยภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก หรือสิ่งสนับสนุนปัจจัยทางการท่องเที่ยวในศาสนสถานโดยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และใช้เครื่องมือเป็นแบบสำรวจ (checklist) สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงรายการทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถาน ที่มา: ผู้วิจัย

รายการตรวจสอบ		วัด 1	วัด 2	วัด 3
1. ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction)	1.1 มีป้ายบอกข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่และประวัติความเป็นมา	✓	✓	✓
	1.2 มีพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสถานที่	✓	✓	✓
	1.3 มีการติดตั้งไฟส่องสว่างในพื้นที่	✓	✓	✓
2. ด้านกิจกรรม (Activities)	2.1 มีพื้นที่จัดกิจกรรมทางศาสนาที่เพียงพอ	✓	✓	✓
	2.2 มีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา	✓	✓	✓
	2.3 มีอุปกรณ์สำหรับผู้สูงอายุหรือผู้พิการ เช่น รถเข็นหรือทางลาด	✓	✓	✓
	2.4 มีช่องทางสื่อสารกิจกรรมที่เข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย	✓	✓	✓
3. ด้านการเข้าถึง (Access)	3.1 มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน	✓	✓	✓
	3.2 เส้นทางในวัดมีความสะดวกและปลอดภัย	✓	✓	✓
	3.3 มีบริการข้อมูลแผนที่วัด	✓	✓	✓
	3.4 มีการเชื่อมต่อกับระบบขนส่งสาธารณะ	✓	✓	✓
4. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	4.1 มีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว	✓	✓	✓
	4.2 มีห้องน้ำสะอาดและเพียงพอ	✓	✓	✓
	4.3 มีร้านค้าขายเครื่องดื่มภายในวัด	✓	✓	✓
5. ด้านที่พัก (Accommodation)	5.1 มีที่พักชั่วคราวสำหรับนักท่องเที่ยว	✓	✓	✓
	5.2 มีพื้นที่พักผ่อนที่สะอาดและปลอดภัย	✓	✓	✓
	5.3 มีการแบ่งเขตที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ปฏิบัติธรรมอย่างชัดเจน	✓	✓	✓

หมายเหตุ วัด 1 หมายถึง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัด 2 หมายถึง วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร และวัด 3 หมายถึง วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร

จากตารางที่ 1 พบว่า ศาสนสถานทั้งสามแห่งมีองค์ประกอบหลักทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ Attraction, Activities, Access, Amenities และ Accommodation ครบถ้วนในระดับพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ยังขาดการจัดการอย่างเป็นระบบและความหลากหลายของบริการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และชาวต่างชาติ

ส่วนที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ (สำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยว)

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณจากนักท่องเที่ยวจำนวน 390 คนโดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังตาราง 2-4 ดังนี้

ตารางที่ 2 : แสดงข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ ที่มา: ผู้วิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคล		จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ	เพศชาย	116	29
	เพศหญิง	239	61.3
	LGBTQ+	35	9.0
2. อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	46	11.8
	21 - 30 ปี	145	37.2
	31 - 40 ปี	73	18.7
	41 - 50 ปี	74	19.0
	51 - 60 ปี	47	12.1
	61 ปีขึ้นไป	5	1.3
3. อาชีพ	นักเรียน/นักศึกษา	114	29.2
	ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ	76	19.5
	พนักงานบริษัทเอกชน	100	25.6
	ธุรกิจส่วนตัว	51	13.1
	อื่น ๆ	49	12.6
4. รายได้	ต่ำกว่า 15,000 บาท	115	29.5
	15,001 - 25,000 บาท	133	34.1
	25,001 - 35,000 บาท	52	13.3
	มากกว่า 35,000 บาท ขึ้นไป	90	23.1
5. การศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรี	69	17.7
	ปริญญาตรี	270	69.2
	สูงกว่าปริญญาตรี	46	11.8
	อื่น ๆ	5	1.3
6. สถานภาพ	โสด	273	70.0
	สมรส	111	28.5
	อื่น ๆ	6	1.5

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 61.3 มีอายุอยู่ในช่วง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.2 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็น นักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 29.2 รองลงมาคือ พนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละ 25.6 มีรายได้ 15,001-25,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.1 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่คือปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 69.2 และมีสถานภาพ โสด คิดเป็นร้อยละ 70.0

ตารางที่ 3 : แสดงข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ต้องการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ที่มา: ผู้วิจัย

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ความต้องการในการประสบความสำเร็จ	3.89	0.77	มาก
ความต้องการในการเชื่อมั่น	3.87	0.78	มาก
ความต้องการในความสัมพันธ์	3.87	0.71	มาก
รวม	3.88	0.75	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยรวม = 3.88, S.D. = 0.75) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการประสบความสำเร็จ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย = 3.89, S.D. = 0.77) รองลงมาคือ ด้านความเชื่อมั่นในตนเอง (ค่าเฉลี่ย = 3.87, S.D. = 0.78) และ ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย = 3.87, S.D. = 0.71) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 : แสดงข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถาน ที่มา: ผู้วิจัย

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction)	4.03	0.65	มาก
ด้านกิจกรรม (Activities)	4.09	0.63	มาก
รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ด้านการเข้าถึง (Access)	4.24	0.62	มากที่สุด
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	4.36	0.58	มากที่สุด
ด้านที่พัก (Accommodation)	4.36	0.61	มากที่สุด
รวม	4.22	0.62	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า นักท่องเที่ยวมีความต้องการต่อสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = 4.22, S.D. = 0.62) โดย ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ค่าเฉลี่ย = 4.36, S.D. = 0.58) และ ด้านที่พัก (Accommodation) (ค่าเฉลี่ย = 4.36, S.D. = 0.61) รองลงมาคือ ด้านการเข้าถึง (Access) (ค่าเฉลี่ย = 4.24, S.D. = 0.62) ซึ่งทั้งสามด้านนี้อยู่ในระดับ มากที่สุด ในขณะที่ ด้านกิจกรรม (Activities) (มีค่าเฉลี่ย = 4.09, S.D. = 0.63) และ ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) (มีค่าเฉลี่ย = 4.03, S.D. = 0.65) ซึ่งทั้งสองด้านนี้อยู่ในระดับ มาก

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลคำตอบปลายเปิดของนักท่องเที่ยว

จากการวิเคราะห์ข้อมูลคำตอบปลายเปิด ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มความเห็นของนักท่องเที่ยวผ่านการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และถอดรหัสตามแนวทาง thematic coding พบ emerging themes ที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา สรุปได้เป็น 7 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ที่นั่งพักและจุดพักผ่อนที่สะดวกสบาย นักท่องเที่ยวจำนวนมากเสนอให้เพิ่ม ที่นั่งพักผ่อน โดยเฉพาะในที่ร่ม
2. ห้องน้ำสะอาดและเพียงพอ ข้อเสนอเกี่ยวกับ สุขอนามัยของห้องน้ำ เป็นประเด็นสำคัญ และปรับปรุงการเข้าถึง
4. ความปลอดภัยในพื้นที่ศาสนสถาน นักท่องเที่ยวเสนอให้มีระบบดูแลความปลอดภัย
5. การอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ควรมีที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม
6. การสื่อความหมายในศาสนสถาน มีข้อเสนอแนะให้เพิ่มป้ายบอกทาง ระบบเสียง หรือมีคฤศก์หลายภาษา
7. ข้อเสนอเชิงกิจกรรมและการใช้พื้นที่ บางส่วนเสนอให้มีการจัดกิจกรรม

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเน้นไปที่ การพัฒนาคุณภาพพื้นฐานของศาสนสถาน ได้แก่ ความสะอาด ความปลอดภัย และการรองรับกลุ่มเปราะบาง ข้อเสนอแนะเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาแผนการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในเชิงนโยบาย เพื่อยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในกรุงเทพมหานครให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานกรุงเทพมหานครมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานครและ เพื่อสำรวจความต้องการของ

นักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งอำนวยความสะดวกภายในศาสนสถาน และ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพุทธในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ทรรศนะและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งอำนวยความสะดวกภายในศาสนสถาน

จากผลการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยมีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกภายในศาสนสถานในระดับมากถึงมากที่สุด โดยเฉพาะในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน (Amenities) การเข้าถึง (Access) และพื้นที่พักผ่อน (Accommodation) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด 5A (Dickman, 1989) ที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลักในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ Attraction, Access, Amenities, Activities และ Accommodation

นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์แบบสอบถามปลายปิดและคำตอบปลายเปิด พบว่าความต้องการเฉพาะด้านที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ ได้แก่ ที่นั่งพักในร่ม ห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอ ทางลาดสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ระบบนำทางที่เข้าใจง่าย และข้อมูลหลายภาษาในพื้นที่ศาสนสถาน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไม่ได้เป็นเพียงแค่การแสวงบุญเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของการเข้าถึง ความสะดวก และความเข้าใจในเนื้อหาทางวัฒนธรรม

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการศึกษาประสบการณ์นักท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทย ที่พบว่าความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญสูงสุด นอกจากนี้ยังพบว่า นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านสุนทรียะจากการเยี่ยมชมศาสนสถาน ซึ่งส่งผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจที่จะกลับมาเยี่ยมชมอีกครั้ง (ปวีดา สามัญเขตรกรณ์, 2566) และงานวิจัยเรื่องแนวทางการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กรณีศึกษาวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ที่ศึกษาการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่วัดพระปฐม พบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะ เช่น ทางลาดที่กว้างพอสำหรับรถเข็น ห้องน้ำที่เหมาะสม และที่นั่งพักที่สะดวกสบาย (ชนิษฐา ใจเป็ง และคณะ, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในครั้งนี้ที่พบว่าความต้องการสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนา รวมถึง (สมบุรณ์ อินเียว, 2553) ระบุว่า ศาสนสถานในกรุงเทพฯ ยังขาดการออกแบบเชิงระบบเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การจัดการจุดพักผ่อน จุดจำหน่ายของที่ระลึก และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่เน้นย้ำความต้องการในการมีจุดนั่งพักที่สะดวก สะอาด ปลอดภัย

2. แนวทางการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกภายในศาสนสถาน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ผู้วิจัยพบประเด็นที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกภายในศาสนสถาน ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทาง SACRED Model จากการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยออกแบบแนวทางนี้ขึ้นใหม่เพื่อสะท้อนความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถานควบคู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยวในศาสนสถานกรุงเทพมหานคร โดย SACRED เป็นคำย่อของแนวทางการจัดการ 6 ด้าน ดังนี้:

S – Safety (ความปลอดภัย): ศาสนสถานควรมีระบบดูแลความปลอดภัย เช่น กล้องวงจรปิด แสงสว่างเพียงพอ จุดปฐมพยาบาล และการจัดการทางเข้า-ออกอย่างเป็นระเบียบ เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว

A – Accessibility (การเข้าถึง): ควรออกแบบให้เข้าถึงได้สำหรับทุกคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น ทางลาด ป้ายบอกทางชัดเจน ระบบ QR Code และพื้นที่จอดรถเฉพาะกลุ่มเปราะบาง

C – Comfort (ความสบาย): ควรจัดพื้นที่ให้เหมาะกับการพักผ่อน เช่น ที่นั่งในร่ม ห้องน้ำสะอาด จุดบริการน้ำดื่ม และลดความแออัดในพื้นที่ เพื่อให้การท่องเที่ยวไม่ก่อให้เกิดความเหนื่อยล้า

R – Respect (ความเคารพต่อศาสนา): ควรส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ป้ายแนะนำมารยาท การแต่งกาย และการแยกพื้นที่ระหว่างนักท่องเที่ยวกับผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเหมาะสม

E – Experience (ประสบการณ์): ควรมีกิจกรรมให้ผู้มาเยือนได้มีส่วนร่วม เช่น สวดมนต์ ฟังธรรม หรือเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี เช่น Audio Guide หรือ AR/VR เพื่อสร้างความประทับใจและเข้าใจคุณค่าทางจิตวิญญาณ

D – Diversity (ความหลากหลาย): ควรมีบริการที่รองรับความหลากหลายของนักท่องเที่ยว ทั้งด้านภาษา ข้อมูล และช่องทางสื่อสาร เพื่อให้เข้าถึงและเข้าใจบริบทของศาสนสถานได้อย่างเท่าเทียม

ทั้งนี้ SACRED Model ที่พัฒนาขึ้นจากบริบทศาสนสถานในกรุงเทพมหานคร ถือเป็นแนวทางเชิงประจักษ์เบื้องต้น ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่เมืองรองอื่นได้โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการจัดการ

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรบูรณาการร่วมกันเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในศาสนสถานให้มีมาตรฐาน

1.2 ควรปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ทางลาด ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ และจุดพักผ่อนให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และนักท่องเที่ยวต่างชาติ

1.3 ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี เช่น QR Code, แผนที่ดิจิทัล หลายภาษา เพื่อเพิ่มประสบการณ์และความเข้าใจ

1.4 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สร้างสมดุลระหว่าง “ศรัทธา” และ “การท่องเที่ยว”

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

2.1 ควรมีการวิจัยระยะที่ 2 เพื่อนำ SACRED Model ไปทดลองใช้จริง (Pilot Test) กับกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การศึกษาครั้งถัดไปอาจวิเคราะห์โมเดลเชิงโครงสร้างเพิ่มเติม เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือของกรอบแนวคิด

2.3 ควรขยายการศึกษาสู่ศาสนสถานขนาดเล็กในเมือง เมืองรองหรือจังหวัดท่องเที่ยวอื่น เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีการศึกษา 2567

เอกสารอ้างอิง

- Bangkok Post. (2024). **Costumes at temples ignites trend**. <https://www.bangkokpost.com/business/general/2793215/costumes-at-temples-ignites-trend>
- Cochran, W. G. (1987). **Sampling techniques (5.)**. New York : Wiley.
- Department of Religious Affairs. (2023). **List of Buddhist temples in Bangkok**. Ministry of Culture, Thailand. <https://www.dra.go.th>
- DestinAsian. (2025). **Readers' Choice Awards 2025: Best City in Asia Pacific**. <https://destinasian.com/readers-choice-awards/2025-winners/best-cities/bangkok-wins-best-city-in-asia>
- Dickman, S. (1989). **Tourism: An Introductory Text**. Edward Arnold.
- Goethe-Institut Thailand. (2023). **Top cultural and religious destinations in Bangkok**. <https://www.goethe.de/prj/tus/th/ity/bangkokth.html>
- Kotler, P. (1997). **Marketing management : analysis, planning, implementation, and control (9th ed.)**. Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall.

- Pathomchaiwat, P. P., Pattaraporn. (2015). **The Temple Staff's Encounter with the Behavior of Foreign Tourists**. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 197, 1520-1524.
- Rashid, A. G. (2018). **Religious tourism – a review of the literature**. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 1(2), 150-167. <https://doi.org/10.1108/JHTI-10-2017-0007>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). **Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being**. *The American psychologist*, 55, 68-78.
- TourismThailand. (2020). **5 วัด 5 เอกลักษณ์ทั่วกรุงเทพฯ ที่ต้องมาเยือนให้ได้ซักครั้ง**. <https://thai.tourismthailand.org/Articles/5-วัด-5-เอกลักษณ์ทั่วกรุงเทพฯ-ที่ต้องมาเยือนให้ได้ซักครั้ง>
- Travel + Leisure. (2024). **Bangkok is the World's Most Visited City in 2024**. <https://www.travelandleisure.com/bangkok-thailand-worlds-most-visited-in-2024-11698267>
- Traveloka TH. (2023). **แจกพิทักษ์ไหว้พระ 9 วัดดังในกรุงเทพฯ สำหรับสายมู วันเดียวก็ไหว้ครบ!** <https://www.traveloka.com/th-th/explore/destination/9-temples-day-trip-bkk-2/258661>
- Tripadvisor. (2024). **Religious Sites in Bangkok**. <https://www.tripadvisor.com/Attractions-g293916-Activities-c47-t10-Bangkok.html>
- UNTourism. (2023). **Tourism Statistics**. <https://www.unwto.org/tourism-statistics>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). **สถิตินักท่องเที่ยว**. <https://www.mots.go.th/news/category/706>
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570)**. https://province.mots.go.th/ewtadmin/ewt/ranong/download/article/article_20230418122435.pdf
- ชนิษฐา ใจเป็ง, สงกรานต์ กลมสุข, ปัญจพร ธนาวชิรานันท์, และ โชติมา ดีพลพันธ์. (2565). **แนวทางการจัดตั้งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม**. *Academic Journal of Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus*, 11(1), 384-396.
- ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป. (2564). **การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและจิตวิญญาณในประเทศไทย: ศักยภาพทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม** [ปริญาปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. https://khoon.msu.ac.th/_dir/fulltext/2022/07/Nattapong_Chaisaengpratheep64.pdf
- ไทย พีบีเอส. (2560). **เผย 4 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของคนไทย**. https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0TyvZRYSc1fWhtr4Q13i1ADHkPqAyaAXKXyTCDjtft4Voravswk1awXqEwdkVC4zl&id=330743535084&_rdr
- ธนาคารกรุงไทย. (2567). **เจาะ 6 เทรนด์ท่องเที่ยวยุคใหม่ สู่ออกาสการท่องเที่ยวไทย**. https://krungthai.com/Download/economyresources/EconomyResourcesDownload_4956_trends.pdf
- ปวีดา สามัญเขตรกรณ์. (2566). **การศึกษาประสบการณ์นักท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทย**. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 9(8), 257-270.
- วีรณัฐ ดรณสนธยา. (2563). **รูปแบบการบริหารจัดการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558** [ปริญาปริญญานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สมบุรณ์ อินเอยว. (2553). **การพัฒนาศาสนสถาน แห่งเพื่อการท่องเที่ยวบริเวณรอบเกาะรัตนโกสินทร์และเขตฝั่งธนบุรี** [ครุศาสตรบัณฑิตสาขารัฐศาสตร์]. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2561). **การท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นเรื่องใกล้ตัวกว่าที่คิด**. <https://tatreviewmagazine.com/article/community-based-tourism/>

การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวแต่ละเจนเนอเรชัน
ในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

A comparative study of the behavior and motivation among different generations of
tourists in religious tourism

เมธาวี ทองห่อ¹

จิตกัญญา พิมพ์สุข¹

ธีรวัฒน์ เขยเชิงวิทย์¹

ปรานปรียา ม่วงอัม¹

ปุณณวิช เตชะนนท์สีห์¹

กิ่งกนก เสาวภาวงศ์¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวแต่ละเจนเนอเรชันในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.) ศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาในแต่ละเจนเนอเรชัน 2.) เปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในแต่ละเจนเนอเรชันที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยในเจนเนอเรชัน X, Y และ Z จำนวนทั้งสิ้น 385 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบอาศัยความน่าจะเป็น ด้วยการสุ่มแบบบังเอิญ และศึกษาในเชิงปริมาณ ผ่านแบบสอบถามในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมาน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว โดยจำแนกตามเจนเนอเรชัน และใช้การวิเคราะห์โดย One-way ANOVA และเปรียบเทียบความแตกต่างด้วยวิธี LSD ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวเชิงศาสนาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อยู่ในเจนเนอเรชัน Z สถานภาพโสด มักเดินทางร่วมกับเพื่อน นิยมศึกษาข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวผ่านรีวิว ทั้งนี้พบว่าเจนเนอเรชันส่งผลต่อพฤติกรรมที่ต่างกัน โดยเจนเนอเรชัน X นิยมเดินทางกับครอบครัว เพื่อการไหว้พระ เจนเนอเรชัน Y นิยมเดินทางกับเพื่อน เพื่อไหว้พระ ขณะที่เจนเนอเรชัน Z นิยมเดินทางกับเพื่อน แต่มีจุดประสงค์เพื่อการพักผ่อน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าพฤติกรรมและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในแต่ละเจนเนอเรชันมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: พฤติกรรม แรงจูงใจ นักท่องเที่ยวชาวไทย กลุ่มคนต่างรุ่น การท่องเที่ยวเชิงศาสนา

Abstract

A comparative study of the behavior and motivation among different generations of tourists in religious tourism aimed to 1.) study the behaviors and motivations of religious tourists in each generation 2.) compare the behaviors and motivations of tourists in each generation regarding religious tourism. In this research, probability sampling was used by accidental sampling. Data were collected from Thai tourists of Generations X, Y, and Z totaling 385 data sets. The research was quantitative and used

¹ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

questionnaires. Descriptive statistics were used for data analysis, including frequency, percentage, mean and standard deviation. Inferential statistics were used to compare the differences in behaviors and motivations of tourists, classified by generations and using One-way ANOVA. Pairwise comparisons were performed using the LSD method. The results of the research found that the religious tourists were mostly female, Generation Z, single, often traveled with friends, and liked to read reviews of tourist attractions before traveling. From the differences in each generation, the travel behaviors were different. Generation X mostly traveled with their families, to worship. Generation Y mostly prefer to travel with friends to worship. Generation Z mostly prefer to travel with friends for relaxation. In testing the hypothesis, it was found that the behaviors and motivations of religious tourism in each generation are significantly different at the 0.05 significance level.

Keywords: Behavior, Motivation, Thai tourists, Generations, Religious tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545 อ้างโดย ศรีณ ศรีปฐมสวัสดิ์, 2564) กล่าวว่าว่าการท่องเที่ยวคือการเดินทางเพื่อการพักผ่อน การเล่นกีฬา การติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยือนญาติ ส่งผลให้การท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ด้านการเคลื่อนย้ายของบุคคลที่มีมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมควบคู่กันไป โดยในมิติทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนส่งเสริมการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ในส่วนมิติทางสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวสามารถเชื่อมโยงผู้คนข้ามพรมแดน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และสร้างความเข้าใจร่วมกันอันดี

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีศรัทธาเดินทางด้วยเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือจิตวิญญาณในการแสวงหาความหมายในชีวิต ซึ่งอาจอยู่ภายใต้การแสวงบุญ การกิจทางศาสนา หรือเพื่อการพักผ่อน (Shinde, Olsen, 2022) ซึ่งความเชื่อเชิงศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาสะท้อนต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งทางด้านจารีตประเพณี และด้านศิลปกรรม ก่อเกิดเป็นการท่องเที่ยวผ่านการแสวงบุญ กิจกรรมทางศาสนา รวมถึงการศึกษาศาสตร์และศิลป์ผ่านตัวของศาสนา ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเติบโตมากขึ้น เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ มีวิถีชีวิต ชุมชน รวมถึงวัฒนธรรม ทำให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยจำนวนมากจากค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และกิจกรรมสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ (ดวงทิพย์ นากะโทก, 2563) โดยจากสถิติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยากทำในวันมาฆบูชา ได้แก่ การทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังเทศน์ฟังธรรม สวดมนต์ ปลงอนุสสติ ปล่อยนกปล่อยปลา ถวายทาน ทำทาน รับพร ตามลำดับ (กรุงเทพโพลล์, 2565)

กลุ่มคนเจนเนอเรชั่น X เติบโตขึ้นมาในยุคที่เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี แต่กลุ่มคนเจนเนอเรชั่น X ยังคงให้ความสำคัญกับศาสนา แต่มีแนวคิดที่เปิดกว้าง จึงให้ความสำคัญกับเหตุและผลมากกว่าความเชื่อแบบดั้งเดิม ศาสนาจึงถูกมองเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (Hwang, et al., 2022)

กลุ่มคนเจนเนอเรชั่น Y เติบโตขึ้นมาในยุคที่เทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ ทำให้กลุ่มคนเจนเนอเรชั่น Y ให้ความสำคัญกับตัวเองมากขึ้น และไม่ได้ยึดติดกับศาสนาแบบเดิม แต่ยังคงมีความเชื่อในหลักคำสอนดังนั้นกลุ่มคนเจนเนอเรชั่น Y จึงเลือกปฏิบัติตามหลักศาสนาในแบบที่เหมาะสมกับตนเอง (सानิตย์ หนูนิล, 2563)

ในขณะที่กลุ่มคนเจนเนอเรชั่น Z มีแนวโน้มที่จะไม่ผูกพันกับศาสนาแบบดั้งเดิมที่เน้นพิธีกรรมและกฎเกณฑ์ แต่ยังคงให้ความสนใจในเรื่องของจิตวิญญาณและความหมายของชีวิต โดยพวกเขาเติบโตขึ้นมาในยุคที่เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตมี

บทบาทสำคัญ ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลความเชื่อและแนวคิดจากหลากหลายวัฒนธรรมได้อย่างอิสระ ซึ่งส่งผลให้มีมุมมองที่เปิดกว้างและตั้งคำถามต่อความเชื่อแบบเดิม คนรุ่นนี้มักเลือกที่จะปฏิบัติเฉพาะสิ่งที่เห็นว่ามีเหตุผล สอดคล้องกับค่านิยมส่วนบุคคล หรือส่งเสริมการเติบโตภายใน (Vukojevic, 2020)

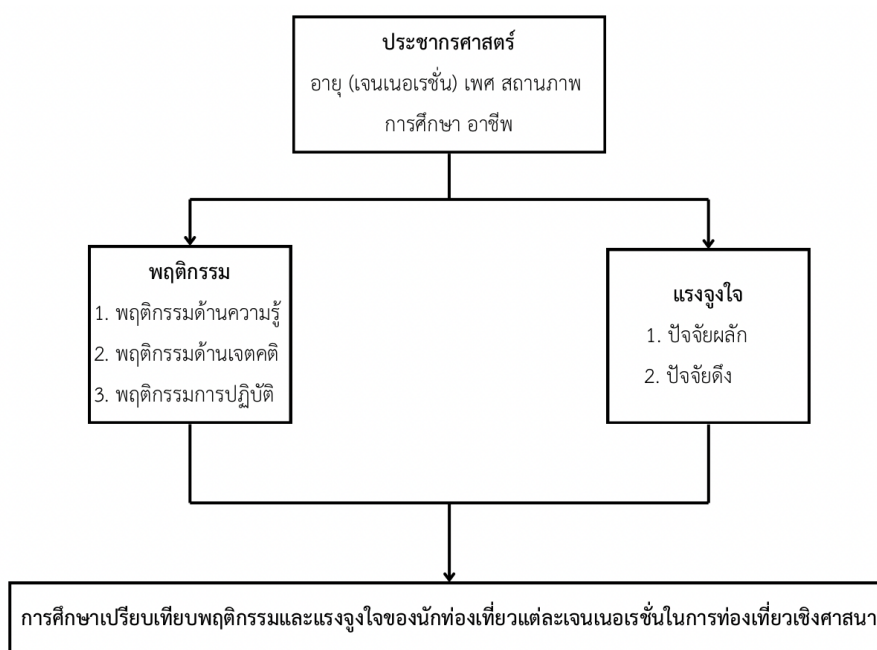
โดยข้อมูลจากสถิติพบว่านักท่องเที่ยวลดลง จาก 30.1% ในปี 2560 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) เหลือเพียง 8.99% ในปี 2566 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2566)

ดังนั้นเมื่อพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันในแต่ละเจนเนอเรชั่น แต่การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในปัจจุบันมิได้มีการคำนึงถึงพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว โดยอ้างอิงตามเจนเนอเรชั่นเท่าที่ควร ทำให้ไม่สามารถหาแรงจูงใจ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวแต่ละเจนเนอเรชั่นในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสถานภายในกรุงเทพมหานคร และเพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้ตอบสนองต่อความต้องการและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในแต่ละเจนเนอเรชั่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาในแต่ละเจนเนอเรชั่น
2. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในแต่ละเจนเนอเรชั่นที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **ขอบเขตด้านประชากร** คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยในเจนเนอเรชั่น X Y และ Z ที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาในกรุงเทพมหานคร

2. **ขอบเขตพื้นที่** คือ วัดภายในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร และวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

3. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

3.1 คณะผู้วิจัยได้กำหนดตัวอย่างที่เป็นแบบสอบถาม โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของคอคแรน (Cochran, 1977) โดยกำหนดให้ระดับค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ร้อยละ 95 หรือระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.05 ในการวิจัยนี้จะเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 385 คน

3.2 ในการวิจัยนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบอาศัยความน่าจะเป็น ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ รวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยเจนเนอเรชั่น X Y และ Z ได้ข้อมูลครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ จะได้ข้อมูลทั้งสิ้น 385 ชุด

4. ขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ศึกษาเอกสารและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

4.2 ออกแบบแบบสอบถามและนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อสร้างแบบสอบถามให้มีความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยให้เนื้อหาครอบคลุมกับทฤษฎีที่ใช้อ้างอิง

4.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความชัดเจน และความเหมาะสมในเนื้อหา โดยพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ด้วยวิธีการหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 จากผู้เชี่ยวชาญ ถือได้ว่าเป็นค่าแสดงถึงความสอดคล้องตามเนื้อหา และเป็นค่าที่ยอมรับได้ โดยวิจัยฉบับนี้ได้ค่า IOC เป็น 0.9

4.4 นำแบบสอบถามที่ใช้ทดลองมาตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Try out) จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการหาค่าความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยมีค่าเท่ากับ 0.98

4.5 นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุง ทั้งด้านการใช้ภาษาและรูปแบบการจัดพิมพ์แบบสอบถามให้เหมาะสม แล้วจึงใช้แบบสอบถามนี้ในการวิจัยต่อไป

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ได้ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยการสร้างแบบสอบถามประกอบด้วยชุดคำถามที่สร้างขึ้นจากการรวบรวมเอกสาร แนวคิด ข้อมูล และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะประชากรศาสตร์ แบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ทำแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมผู้บริโภคของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ

ส่วนที่ 3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาโดยใช้มาตรวัดลิเคิร์ต (Likert's Scale) ทั้งหมด 5 ด้าน พฤติกรรมด้านความรู้ พฤติกรรมด้านเจตคติ พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ แรงจูงใจของปัจจัยหลัก แรงจูงใจของปัจจัยดึง

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติเชิงอนุมานในการเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรม และแรงจูงใจของผู้บริโภคของผู้ที่ตอบแบบสอบถามหรือนักท่องเที่ยว โดยจำแนกตามเจนเนอเรชั่น โดยใช้การวิเคราะห์แปรปรวนทางเดียว (One – Way Analysis of Variance: ANOVA) และเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีของ Fisher’s Least Significant Difference (LSD) โดยในการทดสอบความมีนัยสำคัญทางสถิติ คณะผู้วิจัยกำหนดระดับไว้ที่ 0.05

6.2 ในการวิเคราะห์ระดับการรับรู้ค่านิยมจากการหาอันตรายภาคขึ้น โดยกำหนดช่วงของค่าเฉลี่ย สูตรการคำนวณความกว้างของอันตรายภาคขึ้น ดังนี้

$$\begin{aligned}\text{ความกว้างอันตรายภาคขึ้น} &= \frac{\text{ข้อมูลที่มีค่าสูงสุด} - \text{ข้อมูลที่มีค่าต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8\end{aligned}$$

จากนั้นกำหนดช่วงของค่าเฉลี่ยตามการคำนวณหาอันตรายภาคขึ้น โดยสามารถแบ่งค่าเฉลี่ยได้ ดังนี้ 4.21 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด, 3.41 - 4.20 หมายถึง ระดับมาก, 2.61 - 3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง, 1.81 - 2.60 หมายถึง ระดับน้อย, และ 1.00 - 1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 : แสดงข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีการมาท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ข้อมูล		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	เพศชาย	102	26.5
	เพศหญิง	253	65.7
	LGBTQ+	30	7.8
อายุ	18 - 28 ปี (Gen Z)	169	43.9
	29 - 44 ปี (Gen Y)	132	34.3
	45 - 60 ปี (Gen X)	84	21.8
สถานภาพ	โสด	297	77.1
	สมรส	86	22.3
	อื่น ๆ	2	0.5
ระดับการศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรี	74	19.2
ปัจจุบัน	ปริญญาตรี	242	62.9
	สูงกว่าปริญญาตรี	69	17.9
อาชีพ	นักเรียน นักศึกษา	113	29.4
	พนักงานของรัฐ / รัฐวิสาหกิจ	63	16.4
	พนักงานเอกชน / รับจ้าง	171	44.4
	อื่น ๆ	38	9.9

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นจำนวน 253 คน เป็นร้อยละ 65.7 อายุระหว่าง 18 ถึง 28 ปี อยู่ในเจนเนอเรชั่น Z คิดเป็นจำนวน 169 คน เป็นร้อยละ 43.9 สถานภาพโสด คิดเป็นจำนวน 297 คน คิดเป็นร้อยละ 77.1 ระดับการศึกษาปัจจุบัน อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นจำนวน 242 คน คิดเป็นร้อยละ 62.9 อาชีพเป็นพนักงานเอกชน / รับจ้าง คิดเป็นจำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4

ตารางที่ 2 : แสดงข้อมูลพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในแต่ละเจนเนอเรชั่นที่มีการมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาภายในกรุงเทพมหานคร

ข้อมูลพฤติกรรม	เจนเนอเรชั่น							
	X		Y		Z		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนากับใคร								
1. คนเดียว	15	12.5	25	12.69	39	14.23	79	13.37
2. เพื่อน	37	30.83	65	32.99	115	41.97	217	36.72
3. คู่รัก	14	11.67	43	21.83	30	10.95	87	14.72
4. ครอบครัว	54	45	63	31.98	89	32.48	206	34.86
5. อื่น ๆ	0	0	1	0.51	1	0.36	2	0.34
รวม	120	100	197	100	274	100	591	100
วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา								
1. ท่องเที่ยว / ต้องการพักผ่อน	66	30.7	97	29.13	146	31.81	309	30.69
2. เข้าบูชาวัตถุมงคล	7	3.26	12	3.6	12	2.61	31	3.08
3. ระลึกถึงอดีต	6	2.79	12	3.6	16	3.49	34	3.38
4. เข้าร่วมงานเทศกาล / ประเพณี	26	12.09	42	12.61	51	11.11	119	11.82
5. ไหว้พระ / ปฏิบัติธรรม	71	33.02	105	31.53	121	26.36	297	29.49
6. ถ่ายภาพ / วิดีโอ	18	8.37	42	12.61	73	15.9	133	13.21
7. ศึกษาความรู้เพิ่มเติม	19	8.84	21	6.31	39	8.5	79	7.85
8. อื่น ๆ	2	0.93	2	0.6	1	0.22	5	0.5
รวม	215	100	333	100	459	100	1,007	100
วัตถุประสงค์ในการขอพรจากการท่องเที่ยวเชิงศาสนาภายในวัดแห่งนี้								
1. ขอพรด้านความรัก	14	6.73	36	10.65	69	13.8	119	11.38
2. ขอพรด้านการเงิน	47	22.6	83	24.56	123	24.6	253	24.19
3. ขอพรด้านสุขภาพ	63	30.29	81	23.96	107	21.4	251	24
4. ขอพรด้านการศึกษา / การงาน	38	18.27	62	18.34	126	25.2	226	21.61
5. การสะเดาะเคราะห์ / เสริมดวงชะตา	31	14.9	56	16.57	63	12.6	150	14.34
6. ไม่ขอพร	9	4.33	18	5.33	11	2.2	38	0.38
7. อื่น ๆ	6	2.88	2	0.59	1	0.2	9	0.86
รวม	208	100	338	100	500	100	1,046	100

ข้อมูลพฤติกรรม	เงินનોเรชั่น							
	X		Y		Z		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ท่านรู้จักวัดแห่งนี้จากแหล่งข้อมูลใด								
1. เว็บไซต์	31	18.34	47	21.27	74	23.95	152	21.75
2. หนังสือ	31	18.34	32	14.48	37	11.97	100	14.31
3. วารสาร	17	10.06	9	4.07	14	4.53	40	5.72
4. สื่อสังคมออนไลน์	35	20.71	85	38.46	138	44.66	258	36.91
5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์	29	17.16	29	13.12	35	11.33	93	13.3
6. อื่น ๆ	26	15.38	19	8.6	11	3.56	56	8.01
รวม	169	100	221	100	309	100	699	100
ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่วัดแห่งนี้ด้วยวิธีใด								
1. ยานพาหนะส่วนตัว	51	36.96	88	44.9	81	28.32	220	35.48
2. เดินเท้า	17	12.32	21	10.71	47	16.43	85	9.35
3. รถโดยสารสาธารณะ	46	33.33	48	24.49	103	36.01	197	31.77
4. รถรับจ้าง	18	13.04	32	16.33	52	18.18	102	16.45
5. อื่น ๆ	6	4.35	7	3.57	3	10.5	16	2.58
รวม	138	100	196	100	286	100	620	100
ช่วงเวลาใดที่ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่วัดแห่งนี้								
1. ช่วงเทศกาล และวันหยุดนักขัตฤกษ์	34	28.03	51	25.89	74	28.1	159	27.32
2. วันหยุดเสาร์ - อาทิตย์	63	52.67	108	54.82	125	47.35	296	50.86
3. วันธรรมดา	21	17.36	38	19.29	65	24.62	124	21.31
4. อื่น ๆ	0	0	0	0	3	2.48	3	0.52
รวม	118	100	197	100	267	100	582	100
บุคคลที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเพื่อมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่วัดแห่งนี้								
1. ตนเอง	46	31.08	74	31.22	95	28.44	215	29.9
2. เพื่อน	31	20.95	55	23.21	92	27.54	178	24.76
3. ครอบครัว	54	36.49	63	26.58	93	27.84	210	29.21
4. คนรัก	7	4.73	32	13.5	28	8.38	67	9.32
5. ครู / อาจารย์	8	5.41	12	5.06	26	7.78	46	6.4
6. อื่น ๆ	0	0	1	0.42	2	1.35	3	0.42
รวม	146	100	237	100	336	100	719	100

*จำนวนรวมมากกว่าจำนวนตัวอย่างเนื่องจากเป็นข้อคำถามที่สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 2 พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีการมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาภายในกรุงเทพมหานคร ในเจเนอเรชั่น X มักเดินทางร่วมกับครอบครัว ขณะที่กลุ่มเจเนอเรชั่น Y และ Z จะนิยมเดินทางร่วมกับเพื่อน ในด้านวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มเจเนอเรชั่น X และ Y มักท่องเที่ยวเพื่อไหว้พระหรือปฏิบัติธรรม ส่วนเจเนอเรชั่น Z ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อท่องเที่ยวหรือพักผ่อน แรงจูงใจในการขอพรของแต่ละเจเนอเรชั่น กลุ่มเจเนอเรชั่น X ให้ความสำคัญกับการขอพรด้านสุขภาพ เจเนอเรชั่น Y ให้ความสำคัญกับการขอพรทางด้านการเงิน ส่วนเจเนอเรชั่น Z ขอพรในด้านการงานและการศึกษา สำหรับแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจเดินทางเจเนอเรชั่น X ได้รับแหล่งข้อมูลจากเว็บไซต์และหนังสือเท่า ๆ กัน ส่วนเจเนอเรชั่น X และ Z ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการรับรู้ข่าวสาร ในด้านวิธีการเดินทางเจเนอเรชั่น X และ Y ใช้ยานพาหนะส่วนตัวมากที่สุด ขณะที่เจเนอเรชั่น Z มักใช้ระบบขนส่งสาธารณะ และเมื่อพิจารณาช่วงเวลาในการเดินทางพบว่าทุกเจเนอเรชั่นนิยมเดินทางในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์มากที่สุด โดยผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในกลุ่มเจเนอเรชั่น X มักเป็นสมาชิกในครอบครัว ส่วนเจเนอเรชั่น Y และ Z มักได้รับอิทธิพลจากตนเองหรือกลุ่มเพื่อน

ตารางที่ 3 : แสดงข้อมูลพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีการมาท่องเที่ยวเชิงศาสนา

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับการรับรู้	F	P	Mean Different					
						X		Y		Z	
						Y	Z	X	Z	X	Y
พฤติกรรมด้านความรู้											
ท่านวางแผนและศึกษาข้อมูลไว้ก่อนเดินทาง	4.19	0.96	มาก	0.12	0.89	0.03	-0.02	-0.03	-0.05	0.02	0.05
ท่านรับรู้ถึงอัตลักษณ์ของวัดก่อนการเดินทางไปท่องเที่ยว	4.03	0.95	มาก	1.95	0.14	0.24	0.23	-0.24	-0.01	-0.23	0.01
ท่านศึกษาวิธีหรือลำดับขั้นตอนในการขอพร โดยเฉพาะในแต่ละสถานที่	3.57	1.19	มาก	2.5	0.08	-0.23	-0.35*	0.23	-0.13	0.35*	0.13
รวม	3.93	0.84	มาก	0.23	0.79	0.01	-0.05	-0.01	-0.06	0.05	0.06
พฤติกรรมด้านเจตคติ											
ท่านอ่านรีวิวจากนักท่องเที่ยวคนอื่นเพื่อประกอบการตัดสินใจในการเดินทาง	3.66	1.24	มาก	8.2	0	-0.38*	-0.66*	0.38*	-0.29*	0.66	0.29*
ท่านตัดสินใจเดินทางมายังศาสนสถานเนื่องจากความมีชื่อเสียงของศาสนสถาน	4.11	0.98	มาก	0.09	0.91	0.01	-0.03	-0.01	-0.05	0.03	0.05
ท่านมีความเชื่อว่าการขอพรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดดังกล่าวสามารถส่งผลให้ประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนา	3.95	1.06	มาก	4.21	0.02	-0.40*	-0.36*	0.40*	0.04	0.36*	-0.04
รวม	3.91	0.86	มาก	4.69	0.01	-0.26*	-0.35*	0.26*	-0.1	0.35*	0.1

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ การรับรู้	F	P	Mean Different					
						X		Y		Z	
						Y	Z	X	Z	X	Y
พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ											
ท่านนิยมแสดงความคิดเห็นและวิวในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาลงในสื่อสังคมออนไลน์	3.08	1.42	ปานกลาง	2.18	0.12	-0.29	-0.39*	0.29	-0.1	0.39*	0.1
ท่านเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อต้องการเข้าถึงหลักธรรมของศาสนาพุทธ	3.61	1.21	มาก	1.8	0.17	0.16	0.3	-0.16	0.14	-0.3	-0.14
ท่านนิยมปฏิบัติตามขั้นตอนของการขอพรเพื่อความสบายใจ	3.99	1.06	มาก	1.59	0.21	-0.25	-0.2	0.25	0.05	0.2	-0.05
รวม	3.56	0.98	มาก	0.47	0.63	-0.13	-0.1	0.13	0.03	0.1	-0.03
แรงจูงใจของปัจจัยหลัก											
ท่านคิดว่าการไปวัดส่งผลต่อความสงบในจิตใจ	4.24	0.89	มากที่สุด	0.43	0.65	0.06	0.11	-0.06	0.05	-0.11	-0.05
ท่านสามารถค้นหาและค้นพบตัวตนของท่านจากการไปท่องเที่ยวเชิงศาสนา	3.63	1.15	มาก	0.58	0.56	-0.03	0.1	0.03	0.14	-0.11	-0.14
ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาส่งผลต่อความสัมพันธ์อันดีของท่านกับบุคคลอื่น	3.93	1.01	มาก	0.42	0.66	0.08	0.12	-0.08	0.05	-0.12	-0.05
รวม	3.93	0.87	มาก	0.58	0.56	0.03	0.11	-0.03	0.08	-0.11	-0.08
แรงจูงใจของปัจจัยดิ่ง											
ศาสนสถานมีความศักดิ์สิทธิ์ สวยงาม และมีชื่อเสียง	4.4	0.76	มากที่สุด	1.24	0.29	0.16	0.1	-0.16	-0.06	-0.1	0.06
ศาสนสถานมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ ครบครัน มีจำนวนเพียงพอ	4.12	0.85	มาก	0.22	0.8	0.02	0.07	-0.02	0.05	-0.07	-0.05
การเดินทางและทางเข้าของศาสนสถานมีความสะดวกและเข้าถึงได้ง่ายได้ง่าย	4.26	0.8	มากที่สุด	1.06	0.35	0.05	0.14	-0.05	0.09	-0.14	-0.09
รวม	4.26	0.64	มากที่สุด	0.75	0.47	0.08	0.1	-0.08	0.03	-0.1	-0.03
รวมทุกด้านของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว	3.77	0.79	มาก	1.33	0.27	-0.12	-0.17	0.12	-0.04	0.17	0.04
รวมทุกด้านของแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว	4.1	0.65	มาก	0.84	0.43	0.05	0.11	-0.05	0.05	-0.11	-0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า พฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีการมาท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยรวมทุกด้านของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$, $P = 0.27$) ทั้งด้านความรู้ ($\bar{X} = 3.93$, $P = 0.79$) ด้านเจตคติ ($\bar{X} = 3.91$, $P = 0.01$) และด้านการปฏิบัติ ($\bar{X} = 3.56$, $P = 0.63$) ส่วนโดยรวมทุกด้านของแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$, $P = 0.43$) ทั้งด้านปัจจัยหลัก ($\bar{X} = 3.93$, $P = 0.56$) และปัจจัยดิ่ง ($\bar{X} = 4.26$, $P = 0.47$)

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวแต่ละเจนเนอเรชันในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เพื่อสำรวจพฤติกรรมและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยคณะผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. จากผลการวิจัยพบว่า เจนเนอเรชัน X อายุ 45 – 60 ปี มีแนวโน้มเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนากับครอบครัวสูงสุด สะท้อนถึงค่านิยมการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทางมากกว่าปัจจัยอื่นวัตถุประสงค์หลักของกลุ่มนี้คือการไหว้พระและปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบทางจิตใจ ขณะที่แรงจูงใจในการขอพรเน้นด้านสุขภาพ เนื่องจากความกังวลด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นตามวัย การเดินทางมักเกิดขึ้นในวันเสาร์ - อาทิตย์ที่สะดวกต่อการเดินทางร่วมกับครอบครัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สิริชัย อุ่นอกพันธุ์, 2563) ที่พบว่า เจนเนอเรชัน X ให้ความสำคัญกับความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการเดินทาง นิยมเดินทางกับครอบครัว แต่ขัดแย้งในเรื่อง วิธีการเดินทางในงานวิจัยของ (สิริชัย อุ่นอกพันธุ์, 2563) พบว่าเจนเนอเรชัน X มักเดินทางท่องเที่ยวด้วยการขนส่งสาธารณะขัดแย้งกับผลลัพธ์ของคณะผู้วิจัยที่พบว่า เจนเนอเรชัน X เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัวมากที่สุด

สำหรับเจนเนอเรชัน Y อายุ 29 – 44 ปี พบว่ามักเดินทางกับเพื่อนมากที่สุด สะท้อนถึงความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมในกลุ่มวัยทำงานที่ยังคงมีความสัมพันธ์กับเพื่อนอย่างใกล้ชิด สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สิริชัย อุ่นอกพันธุ์, 2563) ที่พบว่า เจนเนอเรชัน Y มีลักษณะพฤติกรรมและทัศนคติที่เน้นความเป็นอิสระและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิด จึงเดินทางท่องเที่ยวกับเพื่อนมากที่สุด จุดประสงค์หลักของการเดินทางคือการไหว้พระควบคู่กับการพักผ่อน และนิยมถ่ายภาพเพื่อแชร์ประสบการณ์ในสื่อออนไลน์ สอดคล้องกับผลลัพธ์งานวิจัยของ (Çetin and Ulusoy, 2023) พบว่า แรงจูงใจของเจนเนอเรชัน Y คือ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การผ่อนคลายทางจิตใจ แรงจูงใจสำคัญอยู่ที่การขอพรด้านการเงินและการงาน เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตและหน้าที่การงาน กลุ่มนี้นิยมเดินทางในวันเสาร์ - อาทิตย์ และตัดสินใจด้วยตนเองมากกว่าพึ่งพาผู้อื่น สะท้อนถึงความเป็นอิสระในช่วงวัยสร้างตัว เจน Y มักเดินทางด้วยรถส่วนตัวมากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สิริชัย อุ่นอกพันธุ์, 2563) ที่พบผลลัพธ์เหมือนกัน

ในขณะที่เจนเนอเรชัน Z อายุ 18 – 28 ปี มีแนวโน้มเดินทางกับเพื่อนสูงที่สุด และมีลักษณะการเดินทางที่มุ่งเน้นการพักผ่อน การไหว้พระควบคู่กับการถ่ายภาพเพื่อบันทึกและแชร์ประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลลัพธ์งานวิจัย (Çetin and Ulusoy, 2023) พบว่า แรงจูงใจของเจนเนอเรชัน Z คือ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การผ่อนคลายทางจิตใจ วัตถุประสงค์ในการขอพรของกลุ่มนี้เน้นไปที่ด้านการศึกษาและการงาน แสดงถึงความกังวลเกี่ยวกับอนาคตในช่วงเริ่มต้นชีวิตการทำงานหรือความก้าวหน้าทางอาชีพการงานในอนาคต การเดินทางส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวันเสาร์ - อาทิตย์เช่นกัน โดยการตัดสินใจเดินทางได้รับอิทธิพลทั้งจากตนเองและจากเพื่อนในสัดส่วนใกล้เคียงกัน สะท้อนถึงลักษณะของคนรุ่นใหม่ที่เน้นการสร้างประสบการณ์ร่วมกับกลุ่มเพื่อนและความเป็นอิสระในการตัดสินใจ รับรู้ข้อมูลจากช่องทางออนไลน์สูงสุด แสดงถึงการพึ่งพาสื่อดิจิทัลเต็มรูปแบบ สอดคล้องกับผลลัพธ์งานวิจัยของ (สมรศรี คำตรง, 2566) ที่พบว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเจนเนอเรชัน Z ระบุว่า เจนเนอเรชันนี้มีพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวที่มีการค้นหาข้อมูลผ่านเว็บไซต์ และแอปพลิเคชัน แต่ขัดแย้งกับผลลัพธ์ผู้วิจัยที่พบว่า เจนเนอเรชัน Z มักเดินทางร่วมกับเพื่อนมากที่สุด (สมรศรี คำตรง, 2563) พบว่า ส่วนใหญ่ยังเป็นนักเรียนหรือนักศึกษาซึ่งยังพึ่งพิงครอบครัวทั้งด้านการเงินและการสนับสนุนการเดินทาง นักท่องเที่ยวเจนเนอเรชัน Z จึงเดินทางร่วมกับครอบครัวมากที่สุด

2. เปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในแต่ละเจนเนอเรชันที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวในแต่ละเจนเนอเรชันในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจในแต่ละเจนเนอเรชันจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ในพฤติกรรมด้านความรู้ เรื่องการศึกษาวิธีหรือลำดับขั้นตอนในการขอพร พบว่ามี

ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเจนเนอเรชัน X และเจนเนอเรชัน Z ในส่วนของพฤติกรรมด้านเจตคติ พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในหลายข้อ โดยเฉพาะข้อที่เกี่ยวข้องกับการหาข้อมูลและการตัดสินใจ การอ่านรีวิว เพื่อประกอบการตัดสินใจท่องเที่ยวนั้น แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Y และระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Z เช่นเดียวกันกับการตัดสินใจเดินทางมายังศาสนสถานเนื่องจากความมีชื่อเสียงของศาสนสถาน ซึ่งพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Y และระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Z นอกจากนี้ เรื่องการขอพรกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Y และระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Z ในพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องการลงแสดงความคิดเห็นและรีวิวนั้น มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Y และระหว่างเจนเนอเรชัน X กับเจนเนอเรชัน Z อย่างไรก็ตาม สำหรับพฤติกรรมบางด้าน เช่น การเดินทางเพื่อเข้าถึงหลักรรม หรือการปฏิบัติตามขั้นตอนการขอพรเพื่อความสบายใจ รวมถึงแรงจูงใจทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยดิ่งในภาพรวม ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างนักท่องเที่ยวทั้ง 3 เจนเนอเรชัน ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่าในแก่นของการมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อจุดประสงค์บางอย่างหรือแรงจูงใจพื้นฐาน อาจไม่ได้แตกต่างกันตามช่วงวัยเสมอไป แต่ยังคงมีความคล้ายกันในแต่ละด้านและแตกต่างจาก เจนเนอเรชัน X อย่างมีนัยสำคัญ อย่างการรับรู้ที่เป็นการอ่านและเขียนรีวิวนั้น เจนเนอเรชัน Y และ Z เป็นผลมาจากความคุ้นเคยในการสัมผัสกับเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ ในขณะที่เจนเนอเรชัน X จะใช้สื่อที่แตกต่างออกไป นอกจากนี้เหตุผลด้านประชากรศาสตร์ยังส่งผลต่อพฤติกรรมและแรงจูงใจที่มีความคล้ายและแตกต่างกัน อย่างการวิจัยพบว่า โดยปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมหรือลักษณะของศาสนสถานในเมืองหลวงมีอิทธิพลบางอย่างร่วมกันต่อทุกเจนเนอเรชัน เช่น รูปแบบการเดินทาง หรือประเภทของวัดที่ได้รับความนิยม ซึ่งส่งผลให้มีพฤติกรรมบางอย่างที่คล้ายคลึงกันได้ ในส่วนทัศนคติและความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาเปลี่ยนแปลงไป ก็ส่งผลต่อพฤติกรรมและแรงจูงใจที่แตกต่างกัน

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของคนไทยมีความสำคัญในระดับมาก ($\bar{X} = 3.77$) โดยมีแรงจูงใจสูงถึงมากที่สุด ($\bar{X} = 4.10$) และแตกต่างกันตามเจนเนอเรชันอย่างมีเหตุผล โดยเจนเนอเรชัน X (45 - 60 ปี) มักเดินทางกับครอบครัวและให้ความสำคัญกับสุขภาพ เนื่องจากค่านิยมครอบครัวและความกังวลด้านวัยที่เพิ่มขึ้น โดยเน้นการไหว้พระและปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบทางจิตใจ ในทางกลับกันเจนเนอเรชัน Y (29 - 44 ปี) และ Z (18 - 28 ปี) ซึ่งมักเดินทางกับเพื่อน สะท้อนความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมและไลฟ์สไตล์ที่เป็นอิสระ มีวัตถุประสงค์ผสมผสานระหว่างการไหว้พระกับการพักผ่อน ถ่ายภาพเพื่อแชร์ประสบการณ์ และขอพรด้านการเงิน การศึกษา และการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการความก้าวหน้าในชีวิตและพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการรับรู้และแบ่งปัน โดยเฉพาะเจนเนอเรชัน Z ที่พึ่งพาสื่อออนไลน์ในการตัดสินใจเดินทางมากที่สุด เนื่องจากเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีและใช้สื่อเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าศาสนาควรปรับตัวเข้ากับไลฟ์สไตล์และความต้องการที่หลากหลายของคนรุ่นใหม่ในยุคดิจิทัล

โดยผลของการวิจัยนั้นสอดคล้องกับวารสารเรื่อง ความศรัทธาในศาสนาและสุขภาพจิตในหมู่วัยรุ่นและผู้ใหญ่ในเจนเนอเรชัน X ตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่เต็มตัว (Hwang, et al., 2022) อีกทั้งวารสารเรื่อง รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนเจนเนอเรชันวายในสังคมชนบทภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย (सानิตย์ หนูนิล, 2563) และงานวิจัยในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง Generation Z กับศาสนา (Vukojević B., 2020) ในเรื่องของทัศนคติและความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาเปลี่ยนแปลงไป เจนเนอเรชัน X ยังให้ความสำคัญแต่นั่นเหตุผล เจนเนอเรชัน Y ปรับหลักคำสอนให้เข้ากับตัวเอง ส่วนเจนเนอเรชัน Z มองศาสนาเป็นทางเลือกมากกว่าหน้าที่ที่พึงกระทำ ทัศนคติที่ต่างนี้อาจส่งผลต่อวัตถุประสงค์หลักในการมาวัด อย่างการที่เจนเนอเรชัน Z มักมีวัตถุประสงค์เพื่อท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนควบคู่ไปกับการขอพร มากกว่า

เจนเนอร์เรชั่น X หรือ Y ที่อาจเน้นการไหว้พระและปฏิบัติธรรมโดยตรงมากกว่า นอกจากนี้เจนเนอร์เรชั่น Z ยังมีแนวโน้มศึกษาขั้นตอนการขอพรแตกต่างจาก เจนเนอร์เรชั่น X อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจสะท้อนการเข้าหาศาสนาในรูปแบบที่เฉพาะเจาะจงหรือตามความสนใจที่ตนเองเลือก และในด้านการรับรู้มีผลที่สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง บทบาทเจนเนอร์เรชั่น Y และ Z ในด้านการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (Çein and Ulusoy, 2023) ที่เจนเนอร์เรชั่น Y และ Z พบว่าด้านพฤติกรรม สื่อโซเชียลมีความสำคัญและด้านแรงจูงใจจะพบว่านิยมมาในศาสนสถานที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกและเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ทางคณะผู้วิจัยเสนอแนะให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการใช้สื่อสังคมและสื่อดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว โดยพัฒนาผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์อย่างเป็นทางการของแหล่งท่องเที่ยว สื่อทัศน์เพื่อการส่งเสริมการตลาด และส่งเสริมให้เกิดการบอกต่อผ่านช่องทางดิจิทัล อีกทั้งควรพิจารณาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ เพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวในแต่ละช่วงวัย และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเดินทางเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยว อาทิ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การพักผ่อนหย่อนใจ การเข้าร่วมงานประเพณีและวัฒนธรรม และกิจกรรมการถ่ายภาพ สุดท้ายควรดำเนินการจัดทำและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลาย ซึ่งตอบสนองความสนใจของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุม ควบคู่ไปกับการสร้างนโยบายส่งเสริมการตลาด ที่มุ่งเน้นสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่เดินทางเป็นครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีบทบาทในการพัฒนาและนำเสนอรายการนำเที่ยว (แพ็คเกจทัวร์) ที่มีความเหมาะสมและน่าสนใจ เพื่อรองรับความต้องการและรูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวกลุ่มเพื่อนและครอบครัวโดยเฉพาะ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการศึกษาเพื่อวิจัยสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ปีงบประมาณ 2568 จากคณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2566). พฤติกรรมท่องเที่ยวภายในประเทศของชาวไทยที่น่าสนใจปี 2566. สืบค้นจาก <https://datacatalog.tat.or.th/dataset/421bc8f5-ae45-4564-8af1-398c8f0145c0/resource/1eabc17b-6fad-48f7-8abb-42ae598f1208/download/t1.jpg>
- กรุงเทพโพลล์. (2560). กิจกรรมชาวพุทธ ในวันหยุดเข้าพรรษา. สืบค้นจาก https://bangkokpoll.bu.ac.th/poll/result/poll834_1.php?pollID=กิจกรรมชาวพุทธในวันหยุดเข้าพรรษา&fileDoc=poll834_1.pdf
- ดวงทิพย์ นาคระโทก. (2563). แรงจูงใจทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในศาสนสถานที่มีชื่อเสียงในการอธิษฐานขอพรเรื่องความรักในกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ, คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีณ ศรีปฐมสวัสดิ์. (2564). การศึกษาศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก ประเทศรีสัชนาลัย. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปศึกษา, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมศรี คำตรง. (2566). พฤติกรรมนักท่องเที่ยวกลุ่ม Generation Z ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. Southeast Bangkok Journal, 9(1), 93-107.

- सानิตย์ หนูนิล. (2563). รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนเจนเนอเรชั่นวายในสังคมชนบทภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย. *Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU)*, 37(2), 143–172.
- สิริชัย อุ่นอกพันธุ์. (2563). **ทัศนคติและพฤติกรรมการท่องเที่ยว การศึกษาความแตกต่างระหว่างนักท่องเที่ยว Generation X และ Generation Y**. สารนิพนธ์ปริญญาการจัดการมหาบัณฑิต, วิทยาลัยการจัดการ, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานสถิติเศรษฐกิจและสังคม, สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). **การสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย พ.ศ.2560 (ในรอบปี 2559)**. สืบค้นจาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20230430135128_45539.pdf
- Çetin and Ulusoy. (2023). **Generations Y and Z's Position in Faith Tourism**. In Muharrem et al (Eds.), *Anatolian Landscape and Faith Tourism: Ancient Time to Present*, 1, 310-322.
- Hwang, et al. (2022). **Religiosity and Mental Health Among Young – Adults in Generation X from Emerging to Established Adulthood**. *Journal of Adult Development*, 30, 108-117.
- Shinde and Olsen. (2022). **Reframing the Intersections of Pilgrimage, Religious Tourism, and Sustainability**. *Sustainability* 2023, 15, 1-14.
- Vukojevic. (2020). **The Relationship of Generation Z with Religion**. *Politeia*, 10 (20), 139-152.

อิทธิพลของความคาดหวังต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อ
การท่องเที่ยวเชิงศิลปะ กรณีศึกษา: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

The Influence of Expectations on Mental Well-being Satisfaction among Thai Tourists
toward Art Tourism: A Case Study of Bangkok Art and Culture Centre (BACC)

นัชชา บุญลอย¹

พลอยแก้ว พิธแสง¹

สวรรณยา แก้วสุทธา¹

รลิตา สีนาง¹

อัญมณี ปรีชาชาญ¹

ทัศตะวัน ด่วนตระกูลศิลป์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะของนักท่องเที่ยวชาวไทย (2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะ (3) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความคาดหวังที่มีต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย และ (4) เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวตามลักษณะประชากรศาสตร์ ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

กลุ่มตัวอย่างคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน ที่สุ่มเลือกด้วยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ .05

ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีระดับความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจในระดับค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในมิติของหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทั้งนี้ ความคาดหวังมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับความพึงพอใจ ($r = 0.814$, $p < 0.001$) และสามารถอธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจได้ถึงร้อยละ 64.1 ($R^2 = 0.641$) จากผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน พบว่าปัจจัยด้านเพศ รายได้ และระดับการศึกษา ส่งผลต่อระดับความพึงพอใจอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่อายุ อาชีพ และความถี่ในการท่องเที่ยวไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของศิลปะในการส่งเสริมสุขภาวะทางใจ และชี้ให้เห็นว่า “ความคาดหวังในเชิงบวก” คือปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพประสบการณ์และส่งเสริมสุขภาพใจที่ควรนำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศิลปะให้ตอบโจทย์กลุ่มนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงศิลปะ ความคาดหวังของนักท่องเที่ยว ความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ สุขภาพใจ
หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำสาขาท่องเที่ยว คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

This study aimed to (1) examine the level of expectation toward art tourism among Thai tourists, (2) investigate the level of mental well-being satisfaction of Thai tourists participating in art tourism activities, (3) analyze the influence of expectation on mental well-being satisfaction, and (4) compare mental well-being satisfaction based on demographic characteristics. The research was conducted at the Bangkok Art and Culture Centre (BACC).

The sample group consisted of 400 Thai tourists selected through accidental sampling. A questionnaire was used as the main research instrument. The data were analyzed using descriptive statistics, one-way analysis of variance (One-way ANOVA), Pearson correlation analysis, and simple linear regression, with the significance level set at .05.

The results showed that the tourists exhibited relatively high levels of expectation and satisfaction regarding mental well-being, particularly in the aspect of “spiritual anchoring.” A strong positive correlation was found between expectation and mental well-being satisfaction ($r = 0.814$, $p < 0.001$), and expectation was able to explain 64.1% of the variance in satisfaction ($R^2 = 0.641$). The results of the ANOVA revealed statistically significant differences in mental well-being satisfaction based on gender, income, and education, while age, occupation, and travel frequency did not show significant differences.

The findings of this study highlight the role of art in promoting mental well-being and indicate that positive expectation is a key factor in enhancing the quality of experience. It should be integrated into the design of art tourism activities to effectively and sustainably meet the needs of diverse tourist groups.

Keywords: *Art Tourism, Tourist Expectations, Mental Well-being Satisfaction, Psychological Health, Bangkok Art and Culture Centre (BACC)*

บทนำ

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมโลก ไม่เพียงแต่มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้คน ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ การเดินทางท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวจึงถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้คนสามารถผ่อนคลายและฟื้นฟูตัวเองจากความเครียดในชีวิตประจำวัน (United Nations World Tourism Organization [UNWTO], 2022) โดยเฉพาะในช่วงหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สถานการณ์ส่งผลกระทบต่อสุขภาวะจิตใจของผู้คนในวงกว้าง โดยมีรายงานจากองค์การอนามัยโลก (WHO) ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2566 มีผู้ป่วยจิตเวชในประเทศไทยเข้ารับบริการสูงถึง 2.9 ล้านคน และคาดว่าจำนวนผู้มีปัญหาสุขภาพจิตจริงอาจสูงถึง 10 ล้านคน (ประชาชาติธุรกิจ, 2566)

การท่องเที่ยวเชิงศิลปะ (Art Tourism) เป็นทางเลือกหนึ่งที่ส่งผลดีต่อสุขภาพจิตของผู้เข้าร่วม โดยการได้สัมผัสศิลปะในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเยี่ยมชมหอศิลป์ นิทรรศการศิลปะ การเสวนาทางวัฒนธรรม หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ ล้วนมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสงบภายในจิตใจ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และสร้างความรู้สึกร่วมกับตนเองและสังคม (Richards, 2018; Stickley et al., 2018b)

หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (Bangkok Art and Culture Centre: BACC) ถือเป็นศูนย์กลางทางศิลปะร่วมสมัยที่มีบทบาทสำคัญต่อการเข้าถึงศิลปะของประชาชนในเมืองหลวง โดยมีสถิติผู้เข้าชมรวมมากกว่า 1,000,000 คนต่อปีอย่างต่อเนื่อง และในปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนผู้เยี่ยมชมสะสมทั้งปีถึง 1,629,698 คน (ส่วนวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว, 2567) ภายในพื้นที่ของหอศิลป์มีทั้งนิทรรศการศิลปะหมุนเวียน การแสดงดนตรี ภาพยนตร์ เวิร์กช็อป และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่สามารถสร้างประสบการณ์เชิงบวกให้กับผู้เข้าชมได้อย่างหลากหลาย ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงศิลปะจึงถือเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ช่วยส่งผลดีต่อประสบการณ์ทางจิตใจ

จากแนวคิดด้านสุขภาพใจ (Mental Well-being) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ อารมณ์เชิงบวก, สัมพันธภาพที่ดี, หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และการเห็นคุณค่าในตนเอง (ธีระภัทรา เอกผายิสวัสดิ์ และคณะ, 2566) พบว่าศิลปะสามารถส่งเสริมทั้ง 4 ด้านดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยจำนวนน้อยที่ศึกษาโดยตรงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการมีความคาดหวังต่อประสบการณ์ทางศิลปะ กับระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในบริบทของศิลปะเมืองหลวง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง "อิทธิพลของความคาดหวังต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ กรณีศึกษา: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร" โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยมีอิทธิพลต่อระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนากิจกรรมและเป็นแนวทางด้านการท่องเที่ยวเชิงศิลปะให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยวชาวไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะของนักท่องเที่ยวชาวไทย
2. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะ
3. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความคาดหวังที่มีต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย
4. เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวตามลักษณะประชากรศาสตร์

สมมุติฐานของการวิจัย

H1: ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

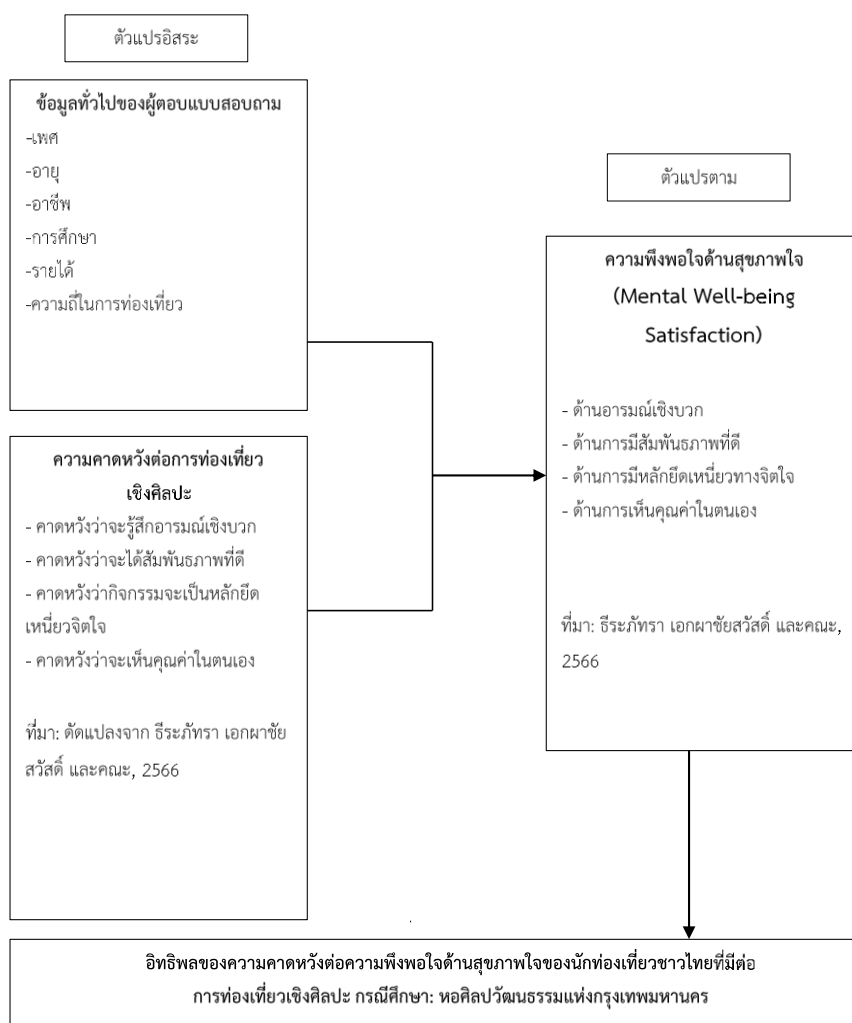
ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยมุ่งเน้นศึกษาตัวแปรหลัก 2 ประเภท ได้แก่
 - 1.1 ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงก่อนการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ (1) ความคาดหวังด้านอารมณ์เชิงบวก (2) ความคาดหวังด้านการมีสัมพันธภาพที่ดี (3) ความคาดหวังด้านหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ (4) ความคาดหวังด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง
 - 1.2 ความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงหลังการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ โดยใช้กรอบมิติเดียวกันทั้ง 4 ด้านเช่นกัน นอกจากนี้ยังศึกษาความแตกต่างของระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจตามลักษณะประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา รายได้ และความถี่ในการท่องเที่ยว

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร (Bangkok Art and Culture Centre: BACC) ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพฯ เป็นหอศิลป์ที่มีการแสดงผลงานและเก็บรักษางานศิลปะมากมาย ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรมทางศิลปะร่วมสมัยอย่างต่อเนื่อง

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเข้าท่องเที่ยว ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2566 - กันยายน 2567 รวมทั้งสิ้น 1,629,698 คน (ส่วนวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว, 2567) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยกำหนดขึ้นโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ซึ่งกำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ 0.05 ซึ่งทำให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 400 คน ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความพร้อมในการตอบแบบสอบถาม ณ สถานที่เก็บข้อมูลจริง โดยจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้จำนวน 400 คน ถือว่าเพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็น การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปปะกับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย “ความคาดหวังในเชิงบวกหรือลบ” เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพประสบการณ์และส่งเสริมสุขภาพใจ โดยการวิจัยนี้ใช้เครื่องมือแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัย ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยว หนุ่ศิลปวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย (BACC) กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ซึ่งถือว่าเพียงพอต่อการวิเคราะห์ทางสถิติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือหลัก โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2: ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปปะ (จำนวน 12 ข้อคำถามย่อย ครอบคลุม 4 มิติ)

ตอนที่ 3: ความพึงพอใจด้านสุขภาพใจจากการท่องเที่ยวเชิงศิลปปะ (จำนวน 12 ข้อคำถามย่อย ครอบคลุม 4 มิติ)

แบบสอบถามในตอนที่ 2 และ 3 เป็นแบบสอบถามแบบวัดประเมินค่า ซึ่งแบบสอบถามใช้แนวคิดของ Likert ลักษณะเป็นคำถามปลายปิด (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2557) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับของลิเคิร์ต (5-point Likert Scale) ตั้งแต่ 1 = เห็นด้วยน้อยที่สุด ถึง 5 = เห็นด้วยมากที่สุด และข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended)

3. ขั้นตอนการวิจัยและการหาคุณภาพเครื่องมือ

3.1 ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 นำข้อมูลที่ไ้จากการค้นคว้ามาสร้างเป็นเครื่องมือ คือ แบบสอบถาม

3.3 ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องทั้งฉบับ สมบูรณ์อยู่ที่ 0.74 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามมีความสมบูรณ์ด้านเนื้อหา โดยพิจารณาข้อเสนอแนะในบางประเด็น นำมาปรับปรุง ก่อนนำไปทดลองใช้ (Try Out)

3.4 นำแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ได้ ไปทดลองใช้ (Try Out)

3.5 จากการตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งสองส่วน (ความคาดหวังและสุขภาพใจ) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha-coefficient) ตามกระบวนการวิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha) (สิทธิ์ ชีรสรณ์, 2550) ซึ่งได้ค่าเท่ากับ 0.95

4. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังหอศิลปวัฒนธรรมแห่ง กรุงเทพมหานคร โดยใช้แบบสอบถาม Questionnaire โดยการเข้าพื้นที่ (ภายใต้การขออนุญาตจากหน่วยงาน) ระยะเวลาการเก็บข้อมูลใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ ในช่วงเวลา 10.00 – 19.00 น. ทุกวันอังคาร - วันอาทิตย์ ระหว่างวันที่ 27 มีนาคม – 11 เมษายน พ.ศ. 2568 โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ในวันจันทร์งดการเก็บข้อมูลเนื่องจากทางหอศิลปฯ ได้ปิดการให้บริการ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามมาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้อง และทำการแปลงข้อมูลเข้ารหัส และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS โดยมีการกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ตลอดการวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 ลำดับชั้น ตามกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ได้อย่างครบถ้วน

5.1 ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อสรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ การศึกษา และความถี่ในการท่องเที่ยว โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และ ร้อยละ (Percentage) นอกจากนี้ ยังวิเคราะห์ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของตัวแปรหลัก ได้แก่ ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ และความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ ทั้งในภาพรวมและแยกตาม มิติย่อย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านอารมณ์เชิงบวก ด้านสัมพันธภาพที่ดี ด้านหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง

5.2 ทดสอบความแตกต่างของความพึงพอใจด้านสุขภาพใจตามลักษณะประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มต่าง ๆ หากพบว่า ค่าความมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig.) มีค่าน้อยกว่า 0.05 จะดำเนินการวิเคราะห์เพิ่มเติมด้วยการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (Post Hoc Test) ด้วยวิธีของ LSD (Least Significant Difference) เนื่องจากจำนวนกลุ่มตัวแปรไม่มากและค่า F-test แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับสูง และใช้ Tukey HSD ในกรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

5.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficient) เพื่อทำการประเมินทิศทางและระดับของความสัมพันธ์ระหว่าง “ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ” กับ “ความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ” โดยพิจารณาค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติร่วมด้วย

5.4 การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย (Simple Linear Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความคาดหวังต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ โดยกำหนดให้ “ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ” เป็นตัวแปรอิสระ และ “ความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ” เป็นตัวแปรตาม การวิเคราะห์นี้สามารถช่วยอธิบายว่าความคาดหวังสามารถทำนายผลลัพธ์ด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (B), ค่า t และค่า R^2 เพื่อแสดงระดับการอธิบายความแปรปรวนของข้อมูล

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะ ณ หอศิลปะวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 400 คน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 234 คน คิดเป็นร้อยละ 58.50 รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 26.75 และ LGBTQAI+ จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 14.75 อายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 21-30 ปี จำนวน 255 คน คิดเป็นร้อยละ 63.75 รองลงมาคืออายุต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 24 ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 240 คน คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคือพนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 21.80 ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่จบปริญญาตรีจำนวน 265 คน คิดเป็นร้อยละ 66.30 รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 30.50 รายได้ต่อเดือน ส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท จำนวน 157 คน คิดเป็นร้อยละ 39.30 รองลงมาอยู่ที่ 10,001 – 20,000 บาท จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 38.80 และส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการท่องเที่ยว 1-2 ครั้งต่อปี เป็นจำนวน 164 คน คิดเป็นร้อยละ 41 รองลงมาคือ 2-3 ครั้งต่อปี จำนวน 158 คน คิดเป็นร้อยละ 39.50

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยว จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาระดับความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวในมิติที่ต่างกัน ได้แก่ อารมณ์เชิงบวก สัมพันธภาพที่ดี หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และการเห็นคุณค่าในตนเอง ทั้งในด้านความคาดหวังและความพึงพอใจ โดยผลการวิเคราะห์แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเกี่ยวกับระดับความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ระดับ
ความคาดหวัง: อารมณ์เชิงบวก	4.15	0.70	มาก
ความคาดหวัง: สัมพันธภาพที่ดี	3.91	0.77	มาก
ความคาดหวัง: หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ	4.39	0.62	มาก
ความคาดหวัง: การเห็นคุณค่าในตนเอง	4.09	0.74	มาก
ความพึงพอใจ: อารมณ์เชิงบวก	4.31	0.69	มาก
ความพึงพอใจ: สัมพันธภาพที่ดี	4.02	0.77	มาก
ความพึงพอใจ: หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ	4.45	0.58	มาก
ความพึงพอใจ: การเห็นคุณค่าในตนเอง	4.17	0.72	มาก
รวมคะแนนความคาดหวัง	4.13	0.58	มาก
รวมคะแนนความพึงพอใจ	4.24	0.60	มาก

จากตารางที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในมิติของ “หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุดทั้งในด้านคาดหวัง (Mean = 4.39) และพึงพอใจ (Mean = 4.45) สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะมีอิทธิพลเชิงบวกต่อสุขภาวะทางจิตใจของนักท่องเที่ยว

2. การวิเคราะห์ความแตกต่างของระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวตามลักษณะประชากรศาสตร์ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยว จำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา และความถี่ในการท่องเที่ยว โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และทดสอบเปรียบเทียบรายคู่แบบ Least Significant Difference (LSD) หรือ Tukey HSD ในกรณีที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความแตกต่างของระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig. < .05) ได้แก่ เพศ รายได้ และระดับการศึกษา ขณะที่ อายุ อาชีพ และความถี่ในการท่องเที่ยว ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่ม LGBTQAI+ มีความพึงพอใจสูงกว่ากลุ่มเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Mean Diff. = 0.2396, $p = 0.0296$) สำหรับกลุ่มผู้มีรายได้สูงคือ มากกว่า 30,001 บาทขึ้นไป มีคะแนนพึงพอใจสูงกว่าทุกกลุ่ม โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยทั้งสามระดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ระดับการศึกษาพบความแตกต่างที่มีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มผู้มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและระดับปริญญาตรี (Mean Diff. = -0.1778, $p = 0.049$) จากการทดสอบเปรียบเทียบรายคู่ด้วย Tukey HSD

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์บางประการมีอิทธิพลต่อระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพศ สถานะทางเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา ซึ่งควรได้รับความสนใจในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ โดยผลการวิเคราะห์แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ

ตัวแปร	Mean ($\bar{x}$)	SD	ค่าสหสัมพันธ์ (r)	ค่า Sig.	ระดับความสัมพันธ์
ExpectAllTotal กับ	4.13 /	0.58 /	0.814	< 0.001	สูง (High)
SatisAllTotal	4.24	0.60			

ผลการวิเคราะห์พบว่าความคาดหวังมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ โดยมีค่าสหสัมพันธ์ $r = 0.814$ ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการที่นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคาดหวังที่ดีในระดับสูงต่อกิจกรรมทางศิลปะซึ่งส่งผลต่อระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

4. การวิเคราะห์อิทธิพลของความคาดหวังต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ (Simple Linear Regression)

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย (Simple Linear Regression Analysis) เพื่อศึกษาว่าความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะสามารถทำนายความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวได้หรือไม่ โดยผลการวิเคราะห์แสดงไว้ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3: ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่ายของความคาดหวังที่มีต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ

ตัวแปรอิสระ	ค่าสัมประสิทธิ์ B	Standard Error (SE)	ค่า t	ค่า Sig.	R	R ²	Adjusted R ²	Constant
ExpectAllTotal	0.824	0.031	26.694	< 0.001	0.814	0.641	0.640	0.849

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($B = 0.824$, $t = 26.694$, $p < 0.001$) ต่อความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยว โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจได้ถึงร้อยละ 64.1 ($R^2 = 0.641$) ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูง

สรุปและอภิปรายผล

1. จากการศึกษาความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะ ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 21–30 ปี อยู่ในช่วงวัยนักเรียน/นักศึกษา และมีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 20,000 บาทต่อเดือน โดยมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวประมาณ 1–2 ครั้งต่อปีเป็นหลัก ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีระดับความคาดหวังและความพึงพอใจด้านสุขภาพใจอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในมิติของ “หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมศิลปะสามารถเติมเต็มคุณค่าภายในจิตใจของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Stickley et al. (2018a) พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปะช่วยในการส่งเสริมสุขภาวะทางอารมณ์และความผูกพันทางสังคม และสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards (2018) ที่เสนอว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปะนั้น สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการเชื่อมโยงกับตนเองได้

2. การวิเคราะห์ความแตกต่างของระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจตามลักษณะประชากรศาสตร์ พบว่า ปัจจัยด้านเพศ รายได้ และระดับการศึกษา มีผลต่อระดับความพึงพอใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ปัจจัยอื่น ๆ เช่น อายุ อาชีพ และความถี่ในการท่องเที่ยวไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่ม LGBTQAI+ และกลุ่มผู้มีรายได้สูงมีความพึงพอใจสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีความพึง

พอใจสูงกว่ากลุ่มผู้ที่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี สอดคล้องกับงานของ Pine & Gilmore (1999) ซึ่งระบุว่า ปัจจัยด้านภูมิหลังและสถานะทางเศรษฐกิจของผู้เข้าร่วมมีผลต่อการรับรู้คุณค่าของประสบการณ์การท่องเที่ยว

3. ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงศิลปะมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจ ($r = 0.814, p < 0.001$) สอดคล้องกับ Tung & Ritchie (2011) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์การท่องเที่ยว ความคาดหวัง และผลกระทบทางอารมณ์ พบความเชื่อมโยงระหว่างความคาดหวังเชิงบวกกับความพึงพอใจที่เกิดขึ้น

4. ผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติการถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย พบว่า ความคาดหวังสามารถทำนายระดับความพึงพอใจได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($B = 0.824, t = 26.694, p < 0.001$) ซึ่งแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของความพึงพอใจด้านสุขภาพใจได้ถึงร้อยละ 64.1 ($R^2 = 0.641$) โดยสนับสนุนผลการวิเคราะห์ของงานวิจัยในต่างประเทศที่ระบุว่า “ความคาดหวัง” เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดระดับความพึงพอใจในแง่มุมจิตใจของนักท่องเที่ยว (Oliver, 1997)

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปะมีศักยภาพและคุณค่าในการส่งเสริมสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวอย่างแท้จริง โดยเฉพาะเมื่อนักท่องเที่ยวมีความคาดหวังในเชิงบวก ซึ่งควรได้รับการนำมาพิจารณาในการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความหลากหลายของกลุ่มประชากรเป้าหมาย เพื่อยกระดับคุณภาพประสบการณ์การท่องเที่ยวและสุขภาวะทางใจของนักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

จากผลการวิจัยที่พบว่า ความคาดหวังในเชิงบวกมีอิทธิพลต่อระดับความพึงพอใจด้านสุขภาพใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศิลปะจึงควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางสุขภาพใจทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการเชิงจิตใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยได้อย่างแท้จริง ดังนี้

1. ด้านอารมณ์เชิงบวก ควรส่งเสริมกิจกรรมศิลปะที่มีเนื้อหาและบรรยากาศที่เอื้อต่อการกระตุ้นอารมณ์เชิงบวก เช่น ความสุข ความสงบ หรือแรงบันดาลใจ
2. ด้านสัมพันธภาพที่ดี ควรจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วม เช่น กิจกรรมแบบมีส่วนร่วมหรือนิทรรศการเชิงปฏิบัติการ เพื่อส่งเสริมความรู้สึกร่วมกันและการอยู่ร่วมกันในสังคม
3. ด้านหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ควรสนับสนุนกิจกรรมศิลปะที่มีเนื้อหาเชิงปรัชญา คุณค่าทางวัฒนธรรม หรือศิลปะสะท้อนชีวิต เพื่อเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณและพลังใจ
4. ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง ควรส่งเสริมพื้นที่สร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงออก สะท้อนตัวตน หรือมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นใจในตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเปรียบเทียบผลลัพธ์จากแหล่งท่องเที่ยวศิลปะในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสุขภาพใจ
2. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้ศิลปะกับการส่งเสริมสุขภาพใจในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีภาวะเครียด

เอกสารอ้างอิง

- ประชาชาติธุรกิจ. (2566). WHO เผย คนไทยป่วยจิตเวชพุ่ง 2.9 ล้านคน คาดจริงอาจเกิน 10 ล้าน. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/general/news-1523361>
- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์, วสุธิดา โยงรัมย์, และอัจฉราภรณ์ อินทรประวัติ. (2566). การส่งเสริมสุขภาพใจของนักท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์ในยุคหลังโควิด-19: ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 12
(1), 78–92.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2557). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/general/news-1523361>
- สิทธิ์ ชีรสรณ์. (2550). เทคนิคการเขียนรายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส่วนวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว. (2567). รายงานสถิติผู้เข้าชมกิจกรรม หอศิลป์วัฒนธรรมแห่ง
กรุงเทพมหานคร ปีงบประมาณ 2567. สำนักวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร.
- Oliver, R. L. (1997). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. New York: McGraw-Hill.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The Experience Economy: Work Is Theater & Every Business a Stage*. Boston: Harvard Business Review Press.
- Richards, G. (2018). *Cultural tourism: A review of recent research and trends*. Journal of Hospitality and Tourism Management, 36, 12–21.
- Stickley, T., Eades, M., Jones, K., Holt, K., & Smith, A. (2018a). *The role of arts participation in recovery from serious mental illness: A qualitative meta-synthesis*. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 25 (4), 245–256.
- Stickley, T., Parr, H., Atkinson, S., Daykin, N., Clift, S., De Nora, T., & Camic, P. M. (2018b). *Arts, health and wellbeing: Reflections on a national seminar series and building a UK research network*. Arts & Health, 10 (3), 246–261.
- Tung, V. W. S., & Ritchie, J. R. B. (2011). *Exploring the essence of memorable tourism experiences*. Annals of Tourism Research, 38 (4), 1367–1386.
- United Nations World Tourism Organization [UNWTO]. (2022). *Tourism and the creative economy: Trends and challenges*. UNWTO Publications.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis (3rd ed.)*. New York, NY: Harper and Row.

ความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ต
ของนักท่องเที่ยวชาวไทย

Celebrity Worship for T-POP Artists Influencing Concert Attendance Behavior and
Experience Among Thai Tourists

ปณิสรา ศรีดี¹

ธราเทพ เอี่ยมจ้อย¹

อังสุมาลิน จ่านงชอบ²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ชื่นชอบศิลปิน T-POP และ (2) ศึกษาระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อประสบการณ์ที่ได้รับ โดยใช้กรอบแนวคิดความคลั่งไคล้ศิลปิน และแนวคิดกลยุทธ์ทางการตลาด (4Es) กลุ่มตัวอย่างคือ นักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปิน T-POP ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างจากงานคอนเสิร์ตต่าง ๆ งานละ 100 คน มีระยะเวลาดำเนินการเก็บข้อมูล 1 เดือน (มีนาคม 2568) เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตในระดับค่อนข้างสูง โดยเข้าร่วมปีละ 2-3 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 29.5 และเข้าร่วมมากกว่า 3 ครั้ง ร้อยละ 22.5 มีการใช้จ่ายค่าตั๋วส่วนใหญ่ในช่วง 1,001-3,000 บาท และนิยมซื้อสินค้าที่ระลึกเฉลี่ย 1,000-2,000 บาท ความชื่นชอบในระดับการชื่นชอบเพื่อความบันเทิงสังคม และการชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสบการณ์ที่ได้รับ โดยเฉพาะด้านการแลกเปลี่ยนและมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมแฟนคลับ ผลการวิจัยสะท้อนถึงบทบาทของศิลปิน T-POP ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และความสำคัญของการออกแบบประสบการณ์ให้ตอบโจทย์ผู้เข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ศิลปิน T-POP พฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ต ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว

Abstract

This research aimed to (1) study the concert-going behavior of Thai tourists who are fans of T-POP artists, and (2) examine how their level of T-POP artist fandom influences their experiences. The study utilized the theoretical frameworks of fandom, artist engagement, and the 4Es of marketing. The sample group consisted of 400 Thai tourists who had previously participated in T-POP artist-related activities in Bangkok and its vicinity. Data was collected using questionnaires and a quota sampling method, with 100 participants drawn from each of four different concerts. The data collection period was

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

one month (March 2025). This quantitative research employed descriptive statistics and multiple regression analysis for data analysis.

Key findings indicate that Thai tourists exhibit a relatively high frequency of concert attendance, with 29.5% attending 2-3 times per year and 22.5% attending more than 3 times annually. The majority spent between 1,001-3,000 baht on tickets and typically purchased merchandise ranging from 1,000-2,000 baht. The research also found that fandom levels, particularly "social entertainment" and "intense-attached" fandom, were positively correlated with the experiences received, especially in terms of exchange and engagement with fan activities.

The results highlight the significant role of T-POP artists in promoting cultural tourism and underscore the importance of designing experiences that effectively cater to the participants' needs and preferences.

Keywords: T-POP Artists, Concert Attendance Behavior, Tourist Experience

บทนำ

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา กระแสนดนตรีไทยแนว T-POP (Thai Pop Music) ได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริโภคชาวไทยและเริ่มได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้ฟังในต่างประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นและคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคสื่อบันเทิงรูปแบบใหม่ การเติบโตของ T-POP ส่วนหนึ่งมาจากการพัฒนาของอุตสาหกรรมเพลงไทยที่มีการลงทุนในคุณภาพการผลิตและภาพลักษณ์ศิลปิน รวมถึงการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น YouTube, Spotify และ TikTok ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่และสร้างฐานแฟนคลับให้เติบโตอย่างรวดเร็ว ภายใต้ปรากฏการณ์ดังกล่าว พบว่ากลุ่มแฟนคลับ T-POP ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการติดตามผ่านออนไลน์ แต่ยังมีพฤติกรรมการสนับสนุนที่หลากหลาย เช่น การเดินทางเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ต การซื้อสินค้าที่ระลึก และการเข้าร่วมกิจกรรมแฟนมีตติ้ง ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของแฟนคลับในฐานะ “นักท่องเที่ยววัฒนธรรม” ที่มีพฤติกรรมบริโภคและการมีส่วนร่วมที่มีนัยสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ T-POP จะกลายเป็นกระแสหลักที่น่าจับตามอง แต่กลับพบว่ายังมีจำนวนน้อยของงานวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์นี้ในบริบทเฉพาะเจาะจงของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยเฉพาะในเชิงความสัมพันธ์ระหว่าง “ระดับความชื่นชอบในศิลปิน” กับ “พฤติกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมคอนเสิร์ต”

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่างานวิจัยจำนวนมากยังคงมุ่งเน้นไปที่กลุ่มแฟนคลับ K-POP หรือศึกษาพฤติกรรมการบริโภคในเทศกาลดนตรีโดยรวม เช่น งานของ พรปวีณ์ ราชิมิน (2565) ที่ศึกษาแรงจูงใจของผู้เข้าร่วม Music Festival หรือกุลริสา อากาศวิภาต (2563) ที่ศึกษาอิทธิพลของการเปิดรับสื่อกับความนิยมในศิลปินเกาหลี ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงปรากฏการณ์แฟนคลับ T-POP และไม่ได้วิเคราะห์ประสบการณ์เชิงลึกในฐานะนักท่องเที่ยว ขณะที่งานวิจัยของ วัชรภรณ์ เจริญสนาม (2567) แม้จะกล่าวถึงการตัดสินใจเข้าร่วมคอนเสิร์ต T-POP แต่ยังขาดมิติของความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์ และประสบการณ์ผู้บริโภคหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้น ช่องว่างของงานวิจัยนี้อยู่ที่การขาดการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างระดับความชื่นชอบในศิลปิน กับพฤติกรรมการบริโภคและประสบการณ์ในฐานะแฟนคลับ ซึ่งมีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

งานวิจัยนี้จึงประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด Celebrity Worship Syndrome (CWS) ของ McCutcheon et al. (2002) ซึ่งแบ่งระดับความชื่นชอบในศิลปินออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) ระดับการชื่นชอบเพื่อความบันเทิงสังคม (Entertainment-

Social) (2) ระดับการชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด (Intense-Personal) และ (3) ระดับการคลั่งไคล้แบบรุนแรง (Borderline-Pathological) โดยระดับเหล่านี้สามารถสะท้อนระดับความผูกพันและแรงจูงใจของแฟนคลับได้อย่างมีระบบ นอกจากนี้ยังใช้ 4Es Experience Model ของ Pine & Gilmore (1998) ในการวิเคราะห์ประสบการณ์ที่ผู้เข้าร่วมได้รับจากคอนเสิร์ต โดยจำแนกเป็น 4 มิติ ได้แก่ Experience (ประสบการณ์ร่วม), Exchange (การแลกเปลี่ยนคุณค่า), Everywhere (การเข้าถึงอย่างทั่วถึง) และ Evangelism (การเผยแพร่หรือบอกต่อ) ซึ่งทั้งสองกรอบแนวคิดนี้จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ระดับความชื่นชอบ” กับ “พฤติกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับ” ได้อย่างครอบคลุมในบริบทแฟนคลับ T-POP

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ชื่นชอบศิลปิน T-POP
2. เพื่อศึกษาระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมคอนเสิร์ต

สมมติฐานของการวิจัย

H1: ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย

H2: ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ขอบเขตของการวิจัย

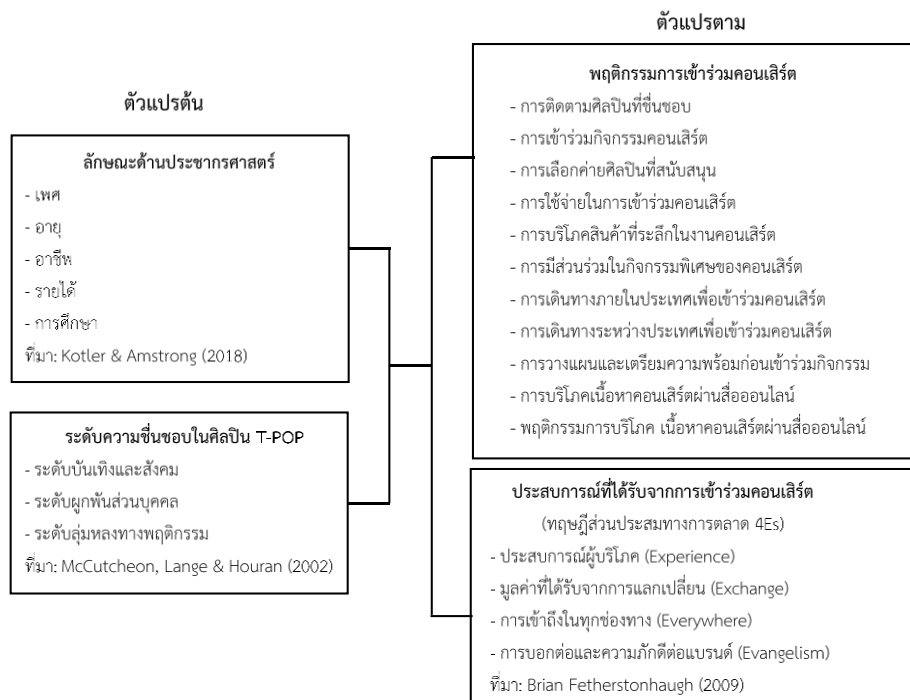
1. **ขอบเขตด้านประชากร** ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ชื่นชอบศิลปิน T-POP และเคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ T-POP

2. **ขอบเขตด้านพื้นที่** พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมเกี่ยวกับ T-POP ประกอบด้วย 1) อิมแพ็ค อารีน่า เมืองทองธานี 2) สยามสแควร์ วัน 3) เดอะสตรีทชอลล์ เดอะสตรีทริชดา และ 4) ราชมังคลาภิเษกสถาน ซึ่งเป็นสถานที่จัดคอนเสิร์ต กิจกรรมแฟนมีตติ้ง และอีเวนต์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน T-POP

3. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นไปที่การศึกษาพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ชื่นชอบศิลปิน T-POP และการศึกษาผลกระทบของระดับความชื่นชอบในศิลปินต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมคอนเสิร์ต

4. **ขอบเขตด้านระยะเวลา** การศึกษาวิจัยนี้จะดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2568 เป็นระยะเวลา 1 เดือน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และเคยมีประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม T-POP เพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ตหรืองานอีเวนต์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน ภายในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างถูกกำหนดโดยใช้สูตรคำนวณของ Cochran (1977) เนื่องจากไม่สามารถทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ แต่มีจำนวนมาก จึงต้องการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างให้เหมาะสม โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ 95% ($Z = 1.96$) และระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (e) เท่ากับ 0.05 โดยใช้สูตรดังนี้

$$n = \frac{Z^2}{4e^2}$$

จากสูตร

โดย

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

e = ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้ (0.05)

Z = ค่ามาตรฐานปกติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (1.96)

แทนค่าในสูตรได้ว่า

$$n = \frac{(1.96)^2}{4(0.05)^2}$$

$n = 384.16 \approx 385$ คน

อย่างไรก็ตาม เพื่อเพิ่มความแม่นยำของข้อมูล และรองรับกรณีที่มีโอกาสการตอบแบบสอบถามไม่ครบถ้วน จึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็น 400 คน และแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามโควตาเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 100 คน เพื่อให้สามารถนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม

3. ขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) วิธีการสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างจากงานคอนเสิร์ตต่าง ๆ งานละ 100 คน ดำเนินการเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลา 1 เดือน (มีนาคม 2568)

2) ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

- แจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมงานคอนเสิร์ตหรืออีเวนต์ T-POP
- ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ
- บันทึกข้อมูลลงในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบสอบถาม สำหรับเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเข้าร่วมคอนเสิร์ตของศิลปิน T-POP เพื่อศึกษาพฤติกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับจริง

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน รวมถึงศิลปิน T-POP ที่ชื่นชอบ

ส่วนที่ 2 ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP (Celebrity Worship Syndrome: CWS) เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ตามมาตรวัด Likert Scale 5 ระดับ ออกแบบโดยใช้แนวคิดทฤษฎีภาวะชื่นชอบในคนดัง (Celebrity Worship Theory) จำนวน 15 ข้อ

ส่วนที่ 3 พฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของแฟนคลับ T-POP เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของแฟนคลับที่เข้าร่วมคอนเสิร์ตของศิลปิน T-POP จำนวน 10 ข้อ

ส่วนที่ 4 ประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต (4Es Framework) เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต ตามมาตรวัด Likert Scale 5 ระดับ ออกแบบโดยใช้แนวคิด 4Es (Experience, Exchange, Everywhere, Evangelism) จำนวน 19 ข้อ

ส่วนที่ 5 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อสอบถามทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถามที่เกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน จำนวน 3 ข้อ

จากส่วนที่ 3-4 ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนจากการคำนวณโดยใช้สูตร ความกว้างของอันตรภาคชั้น ดังนี้

$$\begin{aligned}\text{ความกว้าง} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนระดับ}} \\ &= \frac{5-1}{5} = 0.8\end{aligned}$$

โดยใช้เกณฑ์ระดับคะแนนเฉลี่ย (เพ็ญแข ศิริวรรณ และคณะ, 2551) ดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 = พึงพอใจมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 = พึงพอใจมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 = พึงพอใจปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 = พึงพอใจน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 = พึงพอใจน้อยที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP กับพฤติกรรมและประสบการณ์การเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่

- ค่าร้อยละ (Percentage) และความถี่ (Frequency) เพื่อแจกแจงข้อมูลประชากร เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ

- ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อดูแนวโน้มข้อมูล ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

2) การวิเคราะห์ตัวแปรเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบาย ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP พฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ต และประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต โดยใช้

- ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายแนวโน้มของการตอบแบบสอบถาม

- การแจกแจงความถี่ เพื่อตรวจสอบรูปแบบพฤติกรรมของแฟนคลับ

ตัวแปรหลักที่ศึกษา ได้แก่

1. ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ใช้ทฤษฎี Celebrity Worship Syndrome (CWS) วัดระดับ Entertainment-Social, Intense-Personal และ Borderline-Pathological

2. พฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ต วิเคราะห์ความถี่ของการเข้าร่วมคอนเสิร์ต การใช้จ่าย และพฤติกรรมการเดินทาง

3. ประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ตวัดโดยใช้ทฤษฎี 4Es Model (Experience, Exchange, Everywhere, Evangelism)

3) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Inferential Statistics Analysis)

การศึกษานี้ใช้ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP (ตัวแปรอิสระ) กับพฤติกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต (ตัวแปรตาม)

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable: X) คือ ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP (Celebrity Worship Levels)

1. ระดับบันเทิงและสังคม (Entertainment-Social Level)

2. ระดับผูกพันส่วนบุคคล (Intense-Personal Level)

3. ระดับกลุ่มหลงทางพฤติกรรม (Borderline-Pathological Level)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables: Y1, Y2)

Y1 = พฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ต (จำนวนครั้งในการเข้าร่วมคอนเสิร์ต ค่าใช้จ่าย การเดินทาง)

Y2 = ประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต (ประเมินจาก 4Es Model ประกอบด้วย Experience, Exchange, Everywhere, Evangelism)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาผลของระดับความชื่นชอบศิลปิน T-POP ที่มีต่อพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตและประสบการณ์ที่ได้รับ

ผลการวิจัย

การศึกษาระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและประสบการณ์การเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 400 คน โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวยุวชนชาวไทยที่เข้าร่วมคอนเสิร์ต T-POP

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	82	20.5
หญิง	265	66.3
LGBTQ+	53	13.3
อายุ		
18-25 ปี	318	79.5
26-35 ปี	71	17.8
36-45 ปี	11	2.8
46-55 ปี	0	0
56 ปีขึ้นไป	0	0
การศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	83	20.8
ปริญญาตรี	300	75
สูงกว่าปริญญาตรี	17	4.3
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	267	66.8
ข้าราชการ/พนักงานราชการ	19	4.8
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	6	1.5
พนักงานบริษัทเอกชน	71	17.8
ธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ	21	5.3
รับจ้างทั่วไป	16	4.0
รายได้		
ต่ำกว่า 10,000	151	37.8
10,000 – 20,000	148	37.0
20,001 – 30,000	61	15.3
30,001 – 40,000	18	4.5
มากกว่า 40,000	22	5.5
รวม	400	100

จากตารางที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มผู้เข้าร่วมคอนเสิร์ต T-POP จากกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.5 อายุระหว่าง 18-25 ปี ร้อยละ 79.5 มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 75.0 ส่วนมากเป็นนักเรียนหรือนักศึกษา ร้อยละ 66.8 และมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 20,000 บาท ร้อยละ 74.8 ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มเป้าหมายหลักของคอนเสิร์ต T-POP ในประเทศไทย ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่กำลังศึกษาหรือเพิ่งเริ่มทำงาน

ตอนที่ 2 ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP (Celebrity Worship Syndrome: CWS)

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ระดับความชื่นชอบ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ระดับความบันเทิงและสังคม (Entertainment-Social Level)	4.46	0.81	มากที่สุด
ระดับความผูกพันส่วนบุคคล (Intense-Personal Level)	4.03	1.05	มาก
ระดับลุ่มหลงทางพฤติกรรม (Borderline-Pathological Level)	2.58	1.47	ปานกลาง
รวม	3.69	1.1	มาก

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ในระดับความบันเทิงและด้านสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ระดับความผูกพันส่วนบุคคล ในระดับปานกลาง ขณะที่ระดับความลุ่มหลงทางพฤติกรรม อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP เป็นในลักษณะที่สนุกสนานและเป็นมิตร รวมถึงมีความผูกพันกันในระดับหนึ่ง แต่อาจยังไม่มีความรู้สึกผูกติดหรือลุ่มหลงอย่างลึกซึ้งหรือรุนแรงมากนัก

ตอนที่ 3 พฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของแฟนคลับ T-POP

ตารางที่ 3 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการติดตามศิลปินที่ชื่นชอบ

การติดตามศิลปินที่ชื่นชอบ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
BUS	104	26.0
Dice	5	1.3
4EVE	34	8.5
Atlas	8	2.0
Pixxie	33	8.3
Proxie	30	7.5
Jeff Satur	64	16.0
Billkin	36	9.0
PP Krit	3	0.8
Nont Tanont	53	13.3
LYKN	19	4.8
Perses	9	2.3
Bamm	2	0.5
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 3 พบว่าศิลปิน T-POP ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยชื่นชอบมากที่สุด จากผลการเก็บข้อมูล พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความชื่นชอบในศิลปิน T-POP หลายกลุ่ม โดยศิลปินที่ได้รับความนิยมสูงสุด ได้แก่ ศิลปิน BUS จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 รองลงมา คือ ศิลปิน Jeff Satur จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 16.0 ศิลปิน Nont Tanont จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 ศิลปิน Billkin จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 ศิลปิน 4EVE จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 8.5 ศิลปิน Pixxie จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3 ศิลปิน Proxie จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5 ศิลปิน LYKN จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 ศิลปิน Perses จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 2.3 ศิลปิน Atlas จำนวน 8 คน คิดเป็น

ร้อยละ 2.0 ศิลปิน Dice จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3 ศิลปิน PP Krit จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 0.8 และศิลปิน Bamm จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.5 ตามลำดับ

ตารางที่ 4 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมคอนเสิร์ต

การเข้าร่วมกิจกรรมคอนเสิร์ต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่าปีละ 1 ครั้ง	124	31.0
ปีละ 1 ครั้ง	68	17.0
2-3 ครั้งต่อปี	118	29.5
มากกว่า 3 ครั้งต่อปี	90	22.5
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 4 พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตในระดับความถี่ที่แตกต่างกัน โดยส่วนใหญ่เข้าร่วมคอนเสิร์ตน้อยกว่าปีละ 1 ครั้ง จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 รองลงมา คือ การเข้าร่วมคอนเสิร์ต 2-3 ครั้งต่อปี มีจำนวน 118 คน คิดเป็นร้อยละ 29.5 การเข้าร่วมคอนเสิร์ตมากกว่า 3 ครั้งต่อปี มีจำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 22.5 และการเข้าร่วมคอนเสิร์ตปีละ 1 ครั้ง มีจำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 17.0 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการเลือกค่ายศิลปินที่สนับสนุน

การเลือกค่ายศิลปินที่สนับสนุน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
GMM Grammy	213	53.25
Sonray Music	84	21.0
GeneLab	58	14.50
XOXO Entertainment	14	3.50
Billkin Entertainment	11	2.75
อื่นๆ	20	5.00
รวม	380	100.0

จากตารางที่ 5 พบว่า ค่ายเพลงที่นักท่องเที่ยวชาวไทยเคยเข้าร่วมคอนเสิร์ต 5 อันดับแรก ได้แก่ ค่าย GMM Grammy มีอันดับสูงสุด 213 คน คิดเป็นร้อยละ 53.25 อันดับที่ 2 คือ ค่าย Sonray Music มีจำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 21.0 อันดับที่ 3 ค่าย GeneLab มีจำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.50 อันดับที่ 4 ค่าย XOXO Entertainment มีจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 3.50 และอันดับที่ 5 ค่าย Billkin Entertainment มีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 2.75 ตามลำดับ

ตารางที่ 6 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการใช้จ่ายในการเข้าร่วมคอนเสิร์ต

การใช้จ่ายในการเข้าร่วมคอนเสิร์ต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1,000 บาท	74	18.5
1,001-3,000 บาท	186	46.5
3,001-5,000 บาท	87	21.8
มากกว่า 5,000 บาท	53	13.3
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 6 พบว่า พฤติกรรมการซื้อตัวคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทยในช่วงราคาต่างๆ ดังนี้ ราคาต่ำกว่า 1,000 บาท มีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5 ราคา 1,001-3,000 บาท จำนวน 186 คน คิดเป็นร้อยละ 46.5 ราคา 3,001-5,000 บาท จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 21.8 ราคาสูงกว่า 5,000 บาท จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3

ตารางที่ 7 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการบริโภคสินค้าที่ระลึกในงานคอนเสิร์ต

การบริโภคสินค้าที่ระลึกในงานคอนเสิร์ต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคย	164	41.0
ไม่เคย	236	59.0
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 7 พบว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าแฟชั่นในงานคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยซื้อสินค้ามีจำนวน 164 คนคิดเป็นร้อยละ 41.0 ซึ่งสามารถแยกจำนวนราคาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้จ่ายได้ดังนี้ ต่ำกว่า 1,000 บาท จำนวน 20 คน ราคา 1,000-2,000 บาท จำนวน 38 คน ราคา 2,001-3,000 บาท จำนวน 7 คน ราคา 3,001-4,000 บาท จำนวน 2 คน ราคา 4,001-5,000 บาท จำนวน 2 คน และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ไม่เคยซื้อสินค้ามีจำนวน 236 คน คิดเป็นร้อยละ 59.0

ตารางที่ 8 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิเศษของคอนเสิร์ต

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิเศษของคอนเสิร์ต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคย	146	36.5
ไม่เคย	254	63.5
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 8 พบว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษ เช่น แฟชั่นมีตติ้ง พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยเข้าร่วมมีจำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 36.5 และไม่เคยเข้าร่วมมีจำนวน 254 คน คิดเป็นร้อยละ 63.5

ตารางที่ 9 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการเดินทางภายในประเทศเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ต

การเดินทางภายในประเทศเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคย	230	57.5
ไม่เคย	170	42.5
รวม	400	100.0

จากตาราง 9 พบว่า พฤติกรรมการเดินทางออกจากจังหวัดที่อยู่อาศัยเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยเดินทางออกจากจังหวัดที่อยู่อาศัยมีจำนวน 230 คน คิดเป็นร้อยละ 57.5 และไม่เคยเดินทางออกจากจังหวัดที่อยู่อาศัยมีจำนวน 170 คน คิดเป็นร้อยละ 42.5

ตารางที่ 10 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการเดินทางระหว่างประเทศเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ต

การเดินทางระหว่างประเทศเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ต	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคย	30	7.5
ไม่เคย	370	92.5
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 10 พบว่า พฤติกรรมการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ตของศิลปิน T-POP ของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยเดินทางไปต่างประเทศมีจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5 และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ไม่เคยเดินทางไปต่างประเทศจำนวน 370 คน คิดเป็นร้อยละ 92.5

ตารางที่ 11 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการวางแผนและเตรียมความพร้อมก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

การวางแผนและเตรียมความพร้อมก่อนเข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้วางแผนล่วงหน้า	75	18.8
1-2 สัปดาห์	98	24.5
1 เดือน	93	23.3
มากกว่า 1 เดือน	134	33.5
รวม	400	100.0

จากตารางที่ 11 พบว่า พฤติกรรมการวางแผนเพื่อเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวที่ไม่ได้วางแผนล่วงหน้า มีจำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 วางแผน 1-2 สัปดาห์มีจำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 24.5 วางแผน 1 เดือน มีจำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 และวางแผนมากกว่า 1 เดือน มีจำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 33.5

ตารางที่ 12 : พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการบริโภคเนื้อหาคอนเสิร์ตผ่านสื่อออนไลน์

การบริโภคเนื้อหาคอนเสิร์ตผ่านสื่อออนไลน์	จำนวน (คน)	ร้อยละ
รับชมการถ่ายทอดสดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์	197	32.45
ดูย้อนหลังจาก YouTube หรือช่องทางอื่นๆ	147	24.22
ติดตามผ่านโซเชียลมีเดีย เช่น Twitter หรือ TikTok	230	37.89
ไม่รับชมผ่านช่องทางออนไลน์	33	5.44
รวม	607	100.0

จากตารางที่ 12 พบว่า พฤติกรรมการเลือกช่องทางการรับชมของนักท่องเที่ยวชาวไทยถ้าหากไม่สามารถเข้าร่วมคอนเสิร์ตได้ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เลือกรับชมการถ่ายทอดสดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มีจำนวน 197 คน คิดเป็นร้อยละ 32.45 เลือกดูย้อนหลังจาก YouTube หรือช่องทางอื่นๆมีจำนวน 147 คน คิดเป็นร้อยละ 24.22 เลือกติดตามผ่านโซเชียลมีเดีย เช่น Twitter หรือ TikTok มีจำนวน 230 คน คิดเป็นร้อยละ 37.89 และไม่รับชมผ่านช่องทางออนไลน์มีจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 5.44

ตอนที่ 4 ประสพการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต (4Es Framework)

ตารางที่ 13 : ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จำแนกตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับประสพการณ์ที่ได้รับของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้าร่วมคอนเสิร์ต

ส่วนประสมทางการตลาด	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
การสร้างประสบการณ์ (Experience)	4.44	0.79	มากที่สุด
ความคุ้มค่า (Exchange)	3.87	1.12	มาก
การเข้าถึงผู้บริโภค (Everywhere)	4.21	0.95	มากที่สุด
การเผยแพร่หรือการบอกต่อ (Evangelism)	4.21	0.96	มากที่สุด
รวม	4.18	0.7	มาก

จากผลวิเคราะห์ในตารางที่ 13 พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อประสบการณ์เข้าร่วมคอนเสิร์ตศิลปิน T-POP จากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ตอบแบบสอบถามจำนวน 400 คน พบว่ามีความพึงพอใจต่อประสบการณ์เข้าร่วมคอนเสิร์ตศิลปิน T-POP ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.71) โดยเมื่อพิจารณารายด้านของส่วนประสมทางการตลาดพบว่า ด้านการสร้างประสบการณ์ (Experience) เป็นปัจจัยที่ได้รับค่าความพึงพอใจสูงสุด ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = 0.79) อยู่ในระดับ มากที่สุด ด้านการเข้าถึงของผู้บริโภค (Everywhere) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = 0.95) อยู่ในระดับ มากที่สุด ด้านการเผยแพร่หรือการบอกต่อ (Evangelism) มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = 0.97) อยู่ในระดับ มากที่สุด ด้านความคุ้มค่า (Exchange) แม้จะมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในบรรดาทุกด้าน ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 1.12) แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 14 : ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณต่อพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ต (Y_1)

ตัวแปรอิสระ	B	β (Beta)	Sig.
Entertainment-Social Level	0.45	0.42	0.000
Intense-Personal Level	0.28	0.21	0.037
Borderline-Pathological Level	0.07	0.05	0.215
$R^2 = 0.361$ Adjusted $R^2 = 0.354$ Sig. (ANOVA F-test) = 0.000			

จากผลวิเคราะห์ในตารางที่ 14 พบว่า ค่า $R^2 = 0.361$ หมายถึง โมเดลนี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตได้ ร้อยละ 36.1 ตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ Entertainment-Social Level ($\beta = 0.42$, $p < 0.001$) ซึ่งแสดงว่าแฟนคลับที่ชื่นชอบศิลปินในเชิงบันเทิงและสังคม มีแนวโน้มจะเข้าร่วมคอนเสิร์ตบ่อยและมีพฤติกรรมแสดงออกสูง สำหรับ Intense-Personal Level พบว่า มีอิทธิพลปานกลาง ($p < 0.05$) ขณะที่ Borderline-Pathological ไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ค่า Adjusted $R^2 = 0.354$ แสดงให้เห็นว่าโมเดลมีความเหมาะสม แม้พิจารณาการปรับค่าตามจำนวนตัวแปรอิสระแล้ว

ตารางที่ 15 : ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ต (Y_2)

ตัวแปรอิสระ	B	β (Beta)	Sig.
Entertainment-Social Level	0.52	0.44	0.000
Intense-Personal Level	0.33	0.28	0.003
Borderline-Pathological Level	-0.06	-0.05	0.271
$R^2 = 0.409$ Adjusted $R^2 = 0.402$ Sig. (ANOVA F-test) = 0.000			

จากผลวิเคราะห์ในตารางที่ 15 พบว่า ค่า $R^2 = 0.409$ หมายถึง โมเดลสามารถอธิบายประสบการณ์ที่ได้รับจากคอนเสิร์ตได้ ร้อยละ 40.9 ตัวแปร Entertainment-Social มีอิทธิพลสูงสุด ($\beta = 0.44$, $p < 0.001$) โดยเฉพาะในมิติ Experience และ Evangelism ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกรักสนุก และการแบ่งปันในสื่อสังคม สำหรับตัวแปร Intense-Personal พบว่า มีอิทธิพลปานกลาง ($p < 0.01$) ต่อการรับรู้ความคุ้มค่าและการเข้าถึงกิจกรรม Borderline-Pathological Level มีทิศทางเป็นลบ ซึ่งอาจสื่อถึงความรู้สึกคาดหวังสูงเกินและความผิดหวังในบางกลุ่ม

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและประสบการณ์การเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบประเด็นที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเข้าร่วมคอนเสิร์ตของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ชื่นชอบศิลปิน T-POP จากการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 18–25 ปี รายได้ไม่เกิน 10,000 บาท และมีพฤติกรรมเข้าร่วมคอนเสิร์ตอย่างสม่ำเสมอ โดยนิยมซื้อบัตรราคากระหว่าง 1,001–3,000 บาท และเข้าร่วมคอนเสิร์ตปีละ 2–3 ครั้งหรือมากกว่า พฤติกรรมเหล่านี้แสดงถึงความภักดีต่อศิลปิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Foster et al. (2005) ว่าความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนความภักดีของแฟนคลับ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาระดับความชื่นชอบในศิลปิน T-POP ที่ส่งผลต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมคอนเสิร์ตผลวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความชื่นชอบในรูปแบบ Entertainment-Social รองลงมาคือ Intense-Personal และ Borderline-Pathological โดยพฤติกรรมและประสบการณ์ของแฟนคลับ T-POP มีความสัมพันธ์โดยตรงกับระดับความชื่นชอบที่อยู่ในลักษณะเพื่อความบันเทิงและสังคม มากกว่าความผูกพันส่วนตัวหรือความหลงใหลกลุ่มหลงสอดคล้องกับแนวคิดของ Pine & Gilmore (1998) และสมมุติฐานของงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. การตลาด T-POP ควรเน้นสร้างประสบการณ์ที่มีส่วนร่วมทางสังคม และกิจกรรมที่ผู้ชมสามารถแบ่งปันได้ เพื่อเพิ่มคุณค่าทางจิตใจและพฤติกรรมการเข้าร่วม เช่น การสร้างจุดถ่ายภาพ การออกแบบกิจกรรมแบบ interactive และระบบเก็บคะแนนการมีส่วนร่วม
2. ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเชื่อมโยงคอนเสิร์ตกับแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น การจัดเส้นทาง “ตามรอยศิลปิน” หรือกิจกรรมแฟนมีตติ้งในเมืองรอง เพื่อกระจายรายได้และสร้างภาพจำใหม่ของแหล่งท่องเที่ยว
3. ใช้ช่องทางออนไลน์และสื่อโซเชียลมีเดีย อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกลุ่มเป้าหมายแสดงพฤติกรรมติดตามศิลปิน และกิจกรรมผ่านแพลตฟอร์ม Twitter TikTok และ YouTube เป็นหลัก ควรเน้นกลยุทธ์การตลาดแบบ Digital-First

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ในการวิจัยครั้งถัดไปควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมนักท่องเที่ยวต่างชาติ เนื่องจากกระแสความนิยมของศิลปิน T-POP เริ่มแพร่หลายไปยังกลุ่มผู้ชมต่างชาติ การศึกษาครั้งต่อไปควรพิจารณาเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังประเทศไทยเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน T-POP เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมและประสบการณ์กับนักท่องเที่ยวชาวไทยจะช่วยให้ได้ข้อค้นพบที่หลากหลายและมีมุมมองที่กว้างขึ้น
2. ในการวิจัยครั้งถัดไปควรศึกษาปัจจัยเพิ่มเติมที่อาจส่งผลต่อประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมคอนเสิร์ต นอกเหนือจากระดับความชื่นชอบในศิลปินแล้ว การศึกษาครั้งต่อไปอาจพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมคอนเสิร์ต เช่น การจัดการสถานที่ ระบบเสียง การบริการ และการส่งเสริมการตลาดของค่ายเพลง เพื่อให้สามารถออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความคาดหวังของแฟนคลับได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. สามารถใช้การวิจัยเชิงคุณภาพหรือการสัมภาษณ์เชิงลึกเพิ่มเติม เพื่อเข้าใจแรงจูงใจ ความรู้สึก และประสบการณ์แบบเฉพาะตัวมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเนื่องจากได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.อังสุมาลิน จำนงชอบ อาจารย์ที่ปรึกษาประจำกลุ่มวิจัยที่คอยให้ความรู้และคำแนะนำตลอดการทำวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ปิ่นสิรานนท์, และ อติพล เอื้อจริยพันธุ์. (2564). มอง “แฟนคลับ” ผ่านวิจัยในประเทศไทย. วารสารวิชาการ นวัตกรรมสื่อสารสังคม มศว, 9(1), 27. <https://ejournals.swu.ac.th/index.php/jcosci/article/view/13847/11275>
- กษมา ประวีณไว. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ประเทศไทย และกระแส T-POP ที่มีผลต่อการเดินทางเข้ามาเที่ยวประเทศไทยของนักท่องเที่ยวชาวจีน [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด]. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. https://doi.nrct.go.th/ListDoi/Download/169642?Resolve_Doi=10.14458/STIU.the.2012.
- กุลริสา อากาศวิภาต. (2563). พฤติกรรมการเปิดรับสื่อที่มีผลต่อการชื่นชอบศิลปินเกาหลีของแฟนคลับชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานคร [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ]. DSpace at Bangkok University. http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/4907/3/kunrisa_arka.pdf
- ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. (2542). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวแบบมนุษย์สร้างขึ้น: กรณีศึกษา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี และอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ, 25(2), 49. <https://so05.tcithaijo.org/index.php/pyu/article/view/129850>
- นาทนาม ไวยหงษ์. (2567, 8 พฤษภาคม). เจาะลึกปรากฏการณ์ T-POP การเติบโตอย่างก้าวกระโดดอันนำมาซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมบันเทิงไทย. Vogue. <https://www.vogue.co.th/lifestyle/article/vogue-scoop-t-pop>
- พรปวีณ์ ราชมิน. (2565). ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลของงานเทศกาลดนตรี Music Festival ที่มีผลต่อกลุ่มประชากรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง]. Ramkhamhaeng University. <http://www.mbaoneday-abstract.ru.ac.th/index.php/abstractData/viewIndex/234>
- ภราดร ปริดาศักดิ์. (2549). หลักสูตรศาสตรจุลภาค (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:308491
- วีราภรณ์ สำราญกิจ. (2563). ปัจจัยที่ทำให้เกิดความจงรักภักดีของกลุ่มแฟนคลับชาวไทยที่มีผลต่อศิลปินกลุ่มเคป๊อปในเขตจังหวัดกรุงเทพมหานคร [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล]. CCMU Digital Archive. <https://archive.cm.mahidol.ac.th/bitstream/123456789/3676/1/TP%20MM.043%202563.pdf>
- วัชรภรณ์ เจาะสนาม. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าชมคอนเสิร์ตศิลปิน T-POP ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานคร [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง]. Ramkhamhaeng University. <https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/twin11/6514154072.pdf>
- สุริย์รัตน์ โกสุมศุภมาลา. (2550). บทบาทของการสื่อสารต่อการจรรีกรักษาเครือข่ายแฟนคลับของวงโมเดิร์นด็อก [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/41747>
- Armitage, C. J., & Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. British Journal of Social Psychology, 40, 471–499.
- Cochran, W.G. (1977). Sampling Techniques (3rd ed.). John Wiley & Sons. <https://www.scribd.com/document/534046574/Cochran-1977-Sampling-Techniques-Third-Edition>

- Gronroos, C. (2000). **Service Management and Marketing: A Customer Relationship Approach**. Wiley, Chichester. <https://tashfeen.pbworks.com/f/Book%204%20>
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2018). **Principles of Marketing**. The University of Minnesota Libraries Publishing. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3494951>
- McCutcheon, Lange, & Houran. (2002). **Conceptualization and measurement of celebrity worship**. British Journal of Psychology, 93(1), 66-67. https://www.researchgate.net/publication/11522051_Conceptualization.
- Victor, V. H. (1964). **Work and motivation**. New York: Wiley.

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศกาลดนตรีต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว The Development of Facilities at Music Festival to Accommodate Tourists with Mobility Disabilities

ฐานพัฒน์ ชูณหะวัณ¹

ไพบูลย์ คล้ายมาลา¹

อรรถัย แห่ล้อม¹

ณัฐธิดา ปานล้ำเลิศ¹

ปุณยาพร สังวาลย์¹

อุษณีย์ วัชรไพศาลกุล²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานเทศกาลดนตรีต่อการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว และเพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวในงานเทศกาลดนตรี

การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มตัวอย่างถูกคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และวิธีการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) กับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ประกอบด้วย ผู้จัดการเทศกาลดนตรี 3 คน ผู้จัดการสถานที่จัดงาน 2 คน และนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว 5 คน เก็บข้อมูลวิจัยในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2568 โดยเครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่าการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวบางประการสอดคล้องกับแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) เช่น การจัดเตรียมรถเข็น ลิฟต์ หรือทางลาดไว้สำหรับรองรับคนพิการ แต่ก็ยังพบข้อจำกัดในบางประการ เช่น การขาดช่องทางพิเศษสำหรับคนพิการ การขาดการจัดสรรพื้นที่สำหรับที่จอดรถคนพิการ รวมไปถึงปัญหาในเรื่องของป้ายสัญลักษณ์และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่ขาดความชัดเจนซึ่งข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวก็เน้นย้ำในเรื่องของการจัดสรรพื้นที่จอดรถสำหรับคนพิการ ช่องทางพิเศษสำหรับคนพิการ รวมไปถึงป้ายสัญลักษณ์และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่ชัดเจน

คำสำคัญ: สิ่งอำนวยความสะดวก เทศกาลดนตรี คนพิการทางการเคลื่อนไหว

Abstract

This research aimed to study the attitudes of entrepreneurs involved in organizing music festivals towards the management of facilities for Thai tourists with mobility disabilities and to study suggestions for managing facilities for Thai tourists with mobility disabilities at music festivals.

¹ คณะพัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ ดร. ประจักษ์พัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

The study employed a qualitative research methodology, with participants selected through purposeful sampling and the snowball sampling technique. A total of 10 participants were involved in the study, including three music festival organizers, two venue managers, and five Thai tourists with mobility impairments. Data collected during March - April 2025. The primary research instrument was a semi-structured interview. Data were analyzed using content analysis, and the credibility of the findings was ensured through triangulation.

The research findings indicate that the management of facilities for Thai tourists with mobility disabilities aligns with some principles of Universal Design, such as the provision of wheelchairs, elevators, and ramps. However, limitations persist, including a lack of dedicated lanes for individuals with disabilities, insufficient designated parking for the disabled, and unclear signage and information dissemination. Recommendations from Thai tourists with mobility disabilities emphasize the necessity of allocating specific parking spaces and dedicated lanes for the disabled, along with clear signage and information.

Keywords: Facilities, Music Festival, Tourists with Mobility Disabilities

บทนำ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงดนตรีมีบทบาทสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั่วโลก โดยเป็นรูปแบบการเดินทางที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางดนตรี ไม่ว่าจะเป็นคอนเสิร์ต เทศกาลดนตรี หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ การท่องเที่ยวเชิงดนตรีก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ธุรกิจภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร การคมนาคม และสินค้าที่ระลึก ซึ่งมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับชุมชนและระดับประเทศ (Miller, 2023) ในปี พ.ศ. 2566 มีมูลค่าตลาดรวม 28.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 9.6 แสนล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.2 จากปี พ.ศ. 2565 เช่นเดียวกับประเทศไทย ที่อุตสาหกรรมดนตรีมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยในปี 2566 มีมูลค่าประมาณ 126 ล้านบาท หรือประมาณ 4.19 พันล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 18.6 จากปีก่อน (Creative Economy Agency, 2567) นอกจากนี้ ยังพบว่าในปีเดียวกัน มีการจัดคอนเสิร์ต ระดับนานาชาติและเทศกาลดนตรีในประเทศไทยมากถึง 219 ครั้ง โดยสถานที่จัดงานหลัก เช่น อิมแพคอารีนา ธันเดอร์โดม และชาเลนเจอร์ ฮอลล์ มีจำนวนคอนเสิร์ตเพิ่มขึ้นจาก 34 ครั้ง ในปี 2565 เป็น 85 ครั้ง ในปี 2566 ขณะที่ราชภัฏวชิรญาณวิทยามีนการจัดคอนเสิร์ต 5 ครั้ง และยังมีสถานที่จัดงานอื่น ๆ เช่น UOB Live พารากอน ฮอลล์ ยูเนี่ยน ฮอลล์ รวมถึงคอนเสิร์ตในต่างจังหวัดอีกจำนวนมาก (ธมน ผดุงไทย, 2565)

ความสำคัญของอุตสาหกรรมดนตรีดังกล่าว ทำให้ผู้จัดการ ผู้ประกอบการได้ตระหนักถึงความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย รวมถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการทางการเคลื่อนไหว ซึ่งหมายถึงบุคคลที่มีความผิดปกติหรือสูญเสียอวัยวะบางส่วน ทำให้ความสามารถในการเคลื่อนไหวลดลง ส่งผลให้ต้องใช้เครื่องช่วยพยุง เช่น รถเข็น ไม่เท้า หรืออุปกรณ์พิเศษอื่น ๆ (Rakmor Medical, 2023) งานวิจัยในยุโรประบุว่า ร้อยละ 70 ของประชากรที่เป็นคนพิการมีความพร้อมทั้งทางการเงินและร่างกายในการเดินทางท่องเที่ยว อีกทั้งยังใช้จ่ายมากกว่านักท่องเที่ยวทั่วไปถึง 1.16 เท่า นอกจากนี้ คาดการณ์ว่าในปี ค.ศ. 2025 ความต้องการเดินทางของคนพิการจะเพิ่มเป็น 159.7 ล้านคน สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวประมาณ 265 พันล้านยูโร โดยเป็นการเดินทางร่วมกับเพื่อนหรือครอบครัวเฉลี่ย 2 คนต่อครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจของกลุ่มนักท่องเที่ยวนี้ ขณะเดียวกันยังมีผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวบางส่วนที่ยังให้ความสำคัญกับกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการค่อนข้างน้อย โดยมีบริษัทนำเที่ยวที่ให้บริการสำหรับ คนพิการเพียงไม่กี่แห่ง อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร และสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกส่วนใหญ่ยังขาดสิ่ง

อำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งอาจเกิดจากความไม่เข้าใจในความต้องการของคนพิการ รวมถึงความกังวลในการให้บริการที่เหมาะสม (กัลยา สว่างคง, 2564) นอกจากนี้ยังคงมีข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวคนพิการ สังคมไทยยังไม่ตระหนักถึงศักยภาพของนักท่องเที่ยวคนพิการ ดังนั้นความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงไม่ได้รับความสนใจจากผู้จัดงาน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวคนพิการเองอาจมีความกังวลเกี่ยวกับประสบการณ์การเดินทาง เนื่องจากข้อจำกัดด้านความสะดวกและความปลอดภัย (ปิ่น บุตรี, 2564) และแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคน (Tourism for All) เป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญที่ได้รับการส่งเสริมจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) โดยเน้นการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้สามารถเข้าถึงและใช้งานได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดทางร่างกาย อายุ หรือสภาพอื่นๆ

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว และมีความสนใจในการศึกษาแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในเทศกาลดนตรีเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว โดยมุ่งเน้นให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงดนตรีสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการในประเทศไทยให้มีคุณภาพ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวคุณภาพ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และสามารถมีบทบาทสำคัญ ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานเทศกาลดนตรีต่อการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว
2. เพื่อเสนอแนะการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวในงานเทศกาลดนตรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาการวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยผู้ที่เป็นคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่มีความต้องการเดินทางมารับชมเทศกาลดนตรีภายในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ผู้จัดงาน และผู้จัดการสถานที่ โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Interviewing key informants) ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างออกมาเป็นจำนวน 10 คน
2. ด้านพื้นที่ การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาพื้นที่จัดงานคอนเสิร์ตทั้งภายในอาคารและกลางแจ้งในบริเวณกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ได้แก่ สนามราชประสงค์กีฬาสาธิต อิมแพ็ค เมืองทองธานี ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ และ One Bangkok Forum
3. ด้านระยะเวลา การเก็บข้อมูลวิจัยในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2568
4. ด้านเนื้อหา ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) ได้แก่ ออกแบบให้สามารถใช้งานได้อย่างเสมอภาค (Equitable use) ออกแบบให้มีความยืดหยุ่น (Flexible in use) การออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (Interface Design) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถเข้าใจและใช้งานได้ง่าย (Simple and Intuitive use) ออกแบบให้สามารถเข้าใจได้ง่ายและมีข้อมูลที่เพียงพอ (Perceptible information) มีระบบป้องกันการผิดพลาดหรืออันตรายในการใช้งาน (Tolerance for error) การออกแบบ เชิงกายภาพที่ช่วยในการทุ่นแรง (Low physical effort) และการออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้งานที่ต้องมีพื้นที่ใช้สอยพิเศษ (Size and space for approach and use)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้จัดงานเทศกาลดนตรี ได้แก่ ผู้จัดงาน ผู้จัดการสถานที่จัดงาน และนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่เดินทางมารับชมเทศกาลดนตรีภายในกรุงเทพ และปริมณฑล ในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2568

2. กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพคณะผู้วิจัยจึงใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับงานเทศกาลดนตรีคือ ผู้จัดงาน ผู้จัดการสถานที่จัดงาน และผู้เข้าชมงานเทศกาลดนตรี อีกทั้งขยายกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติมด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ภายในสถานที่จัดเทศกาลดนตรี โดยอาศัยความสะดวกของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก ที่สามารถตอบคำถามจากแบบสัมภาษณ์ได้ตลอดระยะเวลาด้วยความสมัครใจ และเป็นไปตามช่วงเวลาที่ได้มีการขอสัมภาษณ์ไว้ โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Interviewing key informants) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ได้เป็นจำนวนทั้งหมด 10 ท่าน ได้แก่ ผู้จัดงาน จำนวน 3 ท่าน ผู้จัดการสถานที่จัดงาน จำนวน 2 ท่าน และนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นจำนวนที่เหมาะสม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษาจากผู้มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ตรง (ประไพพิมพ์ สุธีวสินนท์ และประสพชัย พสุนนท์, 2559) ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน มีนาคม - เมษายน พ.ศ.2568

3. ขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูล ค้นคว้าเอกสาร วิทยุตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศกาลดนตรีต่อนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2. นำข้อมูลที่ได้รับการลงพื้นที่ศึกษามาสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยคำนึงถึงความครอบคลุมตามความมุ่งหมายของการวิจัย

3. ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการจัดคอนเสิร์ตไทยประกันชีวิต Presents COCKTAIL EVER LIVE ณ สยามราชมั่งคั่งคลับสถาน ได้แก่ ตัวแทนนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว จำนวน 4 ท่าน คอนเสิร์ต Bodyslam Power of The B-Side Concert ณ One Bangkok Forum ได้แก่ ตัวแทนนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนผู้จัดการสถานที่จัดงาน จำนวน 1 ท่าน และตัวแทนผู้จัดงานและผู้จัดการสถานที่จัดงานจากสถานที่อื่น ๆ อีก จำนวน 4 ท่าน ได้แก่ ตัวแทนจากศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนจาก Center Point Studio จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนจากบริษัท มหาสนุก จำกัด จำนวน 1 ท่าน และตัวแทนจาก SES Party Organizer จำนวน 1 ท่าน รวมทั้งสิ้น 10 ท่าน โดยเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักมาจากการแบ่งครั้งของขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มของผู้จัดงานเทศกาลดนตรีที่ปฏิบัติหน้าที่ และนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่เข้าร่วมงานเทศกาลดนตรีในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นขอบเขตในการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างคนแรกในแต่ละภาคส่วนเป็นแบบเจาะจง จากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อแนะนำผู้ที่เกี่ยวข้องที่เหลือในภาคส่วนนั้นๆ จนครบจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ โดยความแตกต่างระหว่างงานเทศกาลดนตรีกับงานคอนเสิร์ตของวงโดยเฉพาะคือ งานเทศกาลดนตรีจะมีศิลปินหลายวง ทำให้มีความหลากหลายทางดนตรี มีกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการแสดงดนตรี เช่น บูธอาหาร เครื่องดื่ม สินค้าต่างๆ ทำให้ผู้ชมมีความหลากหลาย ไม่ใช่แฟน

คลับของวงไว้มองหนึ่งโดยเฉพาะ โดยมักจัดขึ้นหลายวัน แต่งานคอนเสิร์ตของวงโดยเฉพาะจะเป็นวงดนตรีของงานที่จัดเป็นหลัก และอาจมีศิลปินรับเชิญบ้าง เน้นไปการแสดงของวงดนตรี การออกแบบเวที แสง สี เสียงที่เข้ากับแนวเพลง และเอกลักษณ์ของวง ทำให้ผู้ชมส่วนใหญ่เป็นแฟนคลับของวงดนตรีนั้นๆที่ตั้งใจมาชมการแสดงของวงโดยเฉพาะ ซึ่งมักจัดแสดงเพียง 1-2 วัน

การตรวจสอบเครื่องมือทางการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป คำถามเกี่ยวกับแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) และคำถามปลายเปิดเพื่อเสนอแนะแนวทางเพิ่มเติม โดยแบบสัมภาษณ์ของคณะผู้วิจัยได้ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน และประเมินค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ซึ่งได้ค่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ คือ 0.8 ซึ่งเป็นค่าที่มากกว่า 0.5 ตามเกณฑ์ของความตรงตามเนื้อหา ดังนั้น จึงถือว่าเป็นค่าที่แสดงถึงความตรงเนื้อหา และสามารถยอมรับได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว ผู้จัดการ และผู้จัดการสถานที่ โดยมีทั้งหมด 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (Open – ended Question) ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามสามารถกรอกข้อมูลได้ตามความเป็นจริงของตนเอง มีจำนวน 3 ข้อ ได้แก่ ชื่อ – นามสกุล เพศ อาชีพ และตำแหน่งงานปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) จำนวน 7 ประการ ได้แก่ ออกแบบให้สามารถใช้งานได้อย่างเสมอภาค (Equitable use) ออกแบบให้มีความยืดหยุ่น (Flexible in use) การออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (Interface Design) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถเข้าใจและใช้งานได้ง่าย (Simple and Intuitive use) ออกแบบให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และมีข้อมูลที่เพียงพอ (Perceptible information) มีระบบป้องกันการผิดพลาดหรืออันตรายในการใช้งาน (Tolerance for error) การออกแบบเชิงกายภาพที่ช่วยในการทุ่นแรง (Low physical effort) และการออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้งานที่ต้องมีพื้นที่ใช้สอยพิเศษ (Size and space for approach and use) โดยมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (Open – ended Question)

ส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด (Open – ended Question) กลุ่มตัวอย่างสามารถเขียนตอบ หรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับวิจัยเชิงคุณภาพคณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการนำข้อมูลที่ได้อาจจัดระเบียบข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปเฉพาะประเด็นหลัก ๆ (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2554) โดยอ้างอิงการวิเคราะห์จากแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) จำนวน 7 ประการ ได้แก่ ออกแบบให้สามารถใช้งานได้อย่างเสมอภาค (Equitable use) ออกแบบให้มีความยืดหยุ่น (Flexible in use) การออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (Interface Design) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถเข้าใจและใช้งานได้ง่าย (Simple and Intuitive use) ออกแบบให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และมีข้อมูลที่เพียงพอ (Perceptible information) มีระบบป้องกันการผิดพลาดหรืออันตรายในการใช้งาน (Tolerance for error) การออกแบบเชิงกายภาพที่ช่วยในการทุ่นแรง (Low physical effort) และการออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้งานที่ต้องมีพื้นที่ใช้สอยพิเศษ (Size and space for approach and use) จากนั้นทำการพิจารณาความสมบูรณ์ของข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการจดบันทึกข้อมูล การบันทึกเสียงระหว่างสัมภาษณ์ ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ผลการวิจัย

จากการศึกษา สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวในพื้นที่จัดเทศกาลดนตรี ตามหลักแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) 7 ประการ จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวผู้จัดการสถานที่ (Venues) และผู้จัดงาน (Organizer) ได้ดังนี้

1. ด้านการออกแบบให้สามารถใช้งานได้อย่างเสมอภาค (Equitable use)

ภายในสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีได้มีการออกแบบและจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก และได้มีการเตรียมแผนรับมือไว้อย่างดี ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “มีการจัดเตรียมที่จอดรถสำหรับคนพิการ และเตรียมแผนรับมือโดยการแบ่งโซนเพื่อการดูแลอย่างทั่วถึง” แต่ในส่วนของการจัดงานจริงไม่ได้เป็นไปตามข้อมูลที่กล่าวไว้ข้างต้น ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า “ไม่มีการแบ่งพื้นที่หรือช่องทางการเดินเข้างานสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวโดยเฉพาะ (Handicap Lane) ซึ่งทำให้เกิดความยากลำบากในการใช้งานพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึง อีกทั้งภายในพื้นที่การจัดคอนเสิร์ตยังไม่มีที่จอดรถและห้องน้ำสำหรับคนพิการ” ทำให้เกิดความวุ่นวาย และคนพิการไม่ได้รับสิทธิในการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม

2. ด้านการออกแบบให้มีความยืดหยุ่น (Flexible in use)

ภายในสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีได้มีการออกแบบให้สามารถรองรับกลุ่มผู้ใช้งานที่หลากหลาย เพราะมีการคำนึงถึงความถนัด ทางเลือกในการใช้งานที่ไม่เหมือนกัน และต้องมีความแข็งแรง ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ได้มีการจัดวางพื้นที่ทางเดินภายในงานให้รถเข็นสามารถเข้าถึงได้อยู่แล้ว และมีการเตรียมทางลาดไว้สำหรับรองรับคนพิการ” อย่างไรก็ตาม ยังมีสถานที่จัดงานบางแห่งที่ไม่รองรับตามข้อมูลที่กล่าวไว้ข้างต้น ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ด้านหน้าทางเข้างานมีข้อจำกัดในด้านการเคลื่อนไหว เนื่องจากไม่มีทางลาดรองรับ ทำให้ต้องช่วยเหลือตนเองในการเข็นรถเข็นขึ้นบันได” ซึ่งมีความยากลำบากและไม่ปลอดภัยต่อผู้เข้าร่วมงาน

3. ด้านการออกแบบส่วนติดต่อผู้ใช้ (Interface Design) ผลลัพธ์ที่สามารถเข้าใจ และใช้งานได้ง่าย (Simple and Intuitive use)

ภายในสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีได้มีการทำประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้อมูลของงานเทศกาลดนตรี และยังมีการทำป้ายบอกทางในแต่ละจุด เช่น ป้ายบอกทางห้องน้ำ ป้ายบอกบริเวณจุดเข้า – ออก ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “มีการจัดทำป้ายบอกทางที่เข้าใจได้ง่าย เห็นแล้วสามารถเข้าใจได้ในทันที และมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลอยู่ประจำจุด คอยให้ข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมงาน” แต่ส่วนหนึ่งก็พบว่ามีจุดที่ไม่ได้เตรียมแผนรับมือไว้ได้ดีมากพอ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ภายในพื้นที่การจัดงานมีความวุ่นวายตั้งแต่จุดรอเข้างาน อีกทั้งในส่วนของผู้ดูแลไม่ได้ทราบถึงข้อมูลงานที่มีการเปิดรับให้นักท่องเที่ยวคนพิการสามารถเข้าร่วมงานได้ และไม่ได้มีการเตรียมจุดบริการไว้รองรับดังที่ได้ให้ข้อมูลไว้” จึงนำไปสู่ความไม่พึงพอใจในเรื่องของการไม่คำนึงถึงนักท่องเที่ยวคนพิการที่เดินทางมาเข้าร่วมงานเทศกาลดนตรี

4. ด้านการออกแบบให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และมีข้อมูลที่เพียงพอ (Perceptible information)

ทีมผู้จัดงานเทศกาลดนตรีได้มีการทำประชาสัมพันธ์ผ่านทาง Social Media ทุกช่องทาง ทั้งในส่วนในช่วงก่อนวันงาน และระหว่างที่กำลังจัดงาน ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “มีการทำประชาสัมพันธ์ผ่านทาง Social Media รวมไปถึงแผนที่ภายในงานเพื่อให้ครอบคลุมในกรณีที่ผู้เข้าร่วมงานไม่มีมือถือ ก็สามารถเข้าถึงข้อมูลภายในงานได้จากการดู แผนที่” ด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านทาง Social Media ทำให้คนพิการสามารถเข้าถึงข้อมูล และได้ตัดสินใจเข้าร่วมงาน แต่ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ไม่ชัดเจน ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า “ภายในพื้นที่งานพบปัญหาในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ไม่ชัดเจน เช่น ป้ายสัญลักษณ์รองรับคนพิการ ผังงานที่แสดงจุดภายในงานไม่ชัดเจน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวคนพิการทางการเคลื่อนไหวต้องไปสอบถามทางทีมผู้จัดด้วยตนเอง” ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สะดวกต่อคนพิการ

5. ด้านการมีระบบป้องกันการผิดพลาดหรืออันตรายในการใช้งาน (Tolerance for error)

ภายในสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีได้มีการออกแบบทางลาดให้มีความชันที่ต่ำ มีลิฟต์และห้องน้ำสำหรับคนพิการ โดยเฉพาะรองรับ อีกทั้งยังมีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับความเสี่ยงแต่ละประเภทที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้เพื่อป้องกัน และการเตรียมพร้อมสำหรับเหตุฉุกเฉินโดยคำนึงถึงถึงคนพิการ และในส่วนราวจับจุดทางเดินในจุดต่างๆ มีความแข็งแรง แต่ก็ยังมีบางจุดที่อาจเป็นข้อผิดพลาดของขั้นตอนการดูแลความปลอดภัย ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ในบริเวณที่รับชมคอนเสิร์ตมีสแตนด์เพิ่มขึ้นมาเพื่อให้คนพิการสามารถมองเห็นได้เทียบเท่าหรือสูงกว่าคนปกติ ซึ่งมีความแข็งแรง และไม่มีการสั่นไหว แต่ในส่วนราวกัน ไม่มีความแข็งแรงเลย มีนอตยึดเพียง 2 ตัวต่อเสา เท่านั้น ค่อนข้างไม่ปลอดภัยเนื่องจากมีความสูงมากกว่าระดับพื้น และอาจทำให้เกิดอันตรายได้” จึงทำให้คนพิการที่มาเข้าร่วมงานเกิดความไม่สบายใจ และต้องระมัดระวังในส่วนของการระยการเข้าใกล้ราวกัน

6. ด้านการออกแบบเชิงกายภาพที่ช่วยในการฟื้นฟูแรง (Low physical effort)

ภายในสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีมีลิฟต์สำหรับคนพิการโดยเฉพาะให้บริการ ในส่วนของประตูจะเป็นรูปแบบอัตโนมัติทั้งหมด และมีทางลาดที่มีความชันต่ำเนื่องจากได้มีการคำนึงถึงแรงของคนพิการมาก่อนจะสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแล้ว ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “มีลิฟต์สำหรับคนพิการที่มีปุ่มกดระดับความสูงอยู่บริเวณเอวให้บริการ ในส่วนของห้องน้ำคนพิการจะเป็นแบบประตูเลื่อน และในวันที่มีการจัดเทศกาลดนตรีจะมีแม่บ้านประจำจุดคอยให้บริการ และสามารถขอความช่วยเหลือได้” และในบางสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีก็ยังไม่ได้มีการปรับให้สามารถรองรับผู้เข้าร่วมงานได้อย่างหลากหลาย รวมไปถึงกลุ่มคนพิการอีกด้วย ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “โดยรวมถือว่าสะดวก แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงขั้นของแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) ทั้งในส่วนของกระบวนการการจัดงาน และการให้ข้อมูลต่อการเข้าถึง ห้องน้ำที่ให้บริการไม่มีการปรับให้สามารถรองรับคนพิการได้ อีกทั้งยังมีสายไฟอยู่ในบริเวณนั้นเยอะ” จึงอาจเป็นอันตรายต่อคนพิการ รวมไปถึงผู้เข้าร่วมงานท่านอื่นๆอีกด้วย

7. ด้านการออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้งานที่ต้องมีพื้นที่ใช้สอยพิเศษ (Size and space for approach and use)

ภายในสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีได้มีการจัดสรรพื้นที่ภายในงานไว้อย่างเพียงพอ เนื่องจากการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับคนพิการที่จะเข้าร่วมมาก่อนจะเริ่มดำเนินการจัดสถานที่ รวมไปถึงจุดจอดรถสำหรับคนพิการ และยังมีรถเข็นวีลแชร์รองรับสำหรับคนพิการที่ต้องการใช้บริการ หรือผู้ที่มีความประสงค์ใช้งาน อีกทั้งยังมีการวางแผนรับมือไว้ล่วงหน้า ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “หากมีพื้นที่ในการรองรับคนพิการไม่เพียงพอ จะมีการแบ่งพื้นที่จากส่วนของผู้เข้าร่วมงานทั่วไปมาเพิ่มเติม” แต่ในบางสถานที่จัดงานเทศกาลดนตรีไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยในการอำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มคนพิการ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ไม่มีที่จอดรถสำหรับคนพิการรองรับ จุตรอเข้าพื้นที่บริเวณงานมีความสะอาดสะเปะสะปะ เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลไม่มีการเตรียมแผนรับมือเพื่อรองรับคนพิการ รวมถึงไม่ทราบข้อมูลว่าจะมีคนพิการมาเข้าร่วมงาน ทำให้ต้องย้ายจุดรอไปเรื่อยๆ ซึ่งเป็นการสร้างความไม่สะดวกต่อคนพิการ” จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีจุดจอดรถสำหรับคนพิการ หรือจุดจอดรถรับ – ส่ง เพื่อให้เกิดความสะดวกมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังควรมีการวางแผนการรับมือกับเจ้าหน้าที่เพื่อให้สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่คนพิการได้อย่างดี

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศกาลดนตรีต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวครั้งนี้พบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานเทศกาลดนตรีต่อการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว

ผลจากการศึกษา พบว่า การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกของเทศกาลดนตรีต่อกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวในพื้นที่การจัดคอนเสิร์ต มีแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกตามแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design)

ทำให้ทางคณะผู้วิจัยได้ทราบว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหมด 8 อย่างที่กลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวต้องการ และคาดหวังให้มี ประกอบไปด้วย

1. ช่องทางการเดินเข้างานสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวโดยเฉพาะ (Handicap Lane) จากการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวทั้ง 5 คนนั้นมีความต้องการ และคาดหวังให้มีในบริเวณทางเข้างาน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนพิการทางการเคลื่อนไหว

2. ที่จอดรถสำหรับคนพิการ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญรองลงมาเนื่องจากที่กล่าวไปว่าคนพิการทางการเคลื่อนไหวนิยมเดินทางมาด้วยรถส่วนตัว ทำให้ต้องคำนึงถึงที่จอดรถ โดยผู้จัดงาน (Organizer) ต้องรวบรวมข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่เข้ามาเข้าชมเทศกาลดนตรี เพื่อส่งให้ผู้จัดการสถานที่ (Venues) เตรียมการสำหรับที่จอดรถเพิ่มเติม รวมไปถึงออกแบบสัญลักษณ์ที่จอดรถคนพิการที่เห็นได้ชัด และมีความเป็นสากล หรือ ถ้าเป็นที่จอดรถชั่วคราวก็ควรมีป้ายที่แสดงถึงที่จอดรถสำหรับคนพิการได้ชัดเจน และเป็นสากล

3. ทางลาด เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีในทุกสถานที่จัดงานตามขอบเขตการศึกษา แต่มีความแตกต่างกันตรงที่การที่มีทางลาดที่เป็นส่วนสร้างเสริมขึ้นมามีความชันเกินไป ซึ่งต้องใช้แรงจำนวนมากในการขึ้น บางทีก็ไม่สามารถใช้งานได้ และส่วนล่างสุดของทางลาดที่ประกอบไม่ติดกับพื้นราบนั้นจะนำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งวิธีการปรับปรุงที่ดีที่สุด คือ การส่งเสริมการสร้างทางลาดตั้งแต่การออกแบบสถานที่จัดงานตั้งแต่การคิดโครงการ

4. ป้าย ต้องมีความเป็นสากล และมีการให้ข้อมูลที่ชัดเจน รวมไปถึงการให้คำแนะนำเกี่ยวกับความเสี่ยงแต่ละประเภทที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้เพื่อป้องกัน และการเตรียมพร้อมสำหรับเหตุฉุกเฉินโดยคำนึงถึงคนพิการ

5. ห้องน้ำสำหรับคนพิการ ต้องมีการออกแบบโดยคำนึงถึงพื้นที่ใช้สอยเป็นหลัก

6. ประตูบานเลื่อน หรือ ประตูอัตโนมัติ เป็นการอำนวยความสะดวกที่ช่วยลดการออกแรงในการผลักได้ดี และ สร้างความปลอดภัยในการใช้งาน

7. ลิฟต์ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่ได้มีในทุกพื้นที่จัดงานที่ได้ทำการศึกษา แต่เราสามารถออกแบบให้สอดคล้องกับแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) คือ กำหนดระดับปุ่มกดในลิฟท์ให้ต่ำลง หรือมี 2 ระดับ เพื่อให้คนพิการที่นั่งรถเข็นสามารถกดเองได้

8. ราวจับ เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวคาดหวังน้อยสุด แต่สิ่งที่พบเห็นก็คือความปลอดภัยในการใช้งานที่ดูง่าย โดยวิธีแก้ไขคือ การเลือกใช้วัสดุที่มีความทนทาน แข็งแรง สามารถรองรับแรงจับได้ดี

โดยผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐธิดา จุมปา และแพทย์พักรักษ์ (2561) อย่างไรก็ตาม จากการให้สัมภาษณ์ของผู้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งที่ว่า การลงทุนก่อสร้างใหม่เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากเพราะการลงทุนมีมูลค่าหลายร้อยล้านบาท จึงต้องดูการตัดสินใจของเจ้าของโครงการและนายทุนถึงความคุ้มค่าในการลงทุน และปัญหา ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงมีได้ต้องการให้มีการลงทุนเพื่อสร้างสถานที่จัดงานใหม่ขึ้นมาทดแทน แต่ต้องการส่งเสริมการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก หรือการก่อสร้างสถานที่จัดงานใหม่ในอนาคต ให้มีการคำนึงถึงแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) เพื่อให้ผู้ใช้งานทุกคนรวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว สามารถใช้งานสิ่งอำนวยความสะดวกได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งจะส่งผลต่อความคาดหวัง และความพึงพอใจ อันนำไปสู่การกลับมาใช้บริการซ้ำ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อเสนอแนะการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวในงานเทศกาลดนตรี

ผลจากการศึกษา พบว่า มีแนวทางในการเตรียมการสิ่งอำนวยความสะดวก และการจัดสรรพื้นที่ในช่วงของการจัดเตรียมงานก่อนเริ่มวันงาน และระหว่างดำเนินงานเทศกาลดนตรี โดยขั้นตอนของการเตรียมงานต้องผ่านการวางแผน และแลกเปลี่ยนข้อมูลทั้งในส่วนของผู้จัดงาน (Organizer) และผู้จัดการสถานที่ (Venues) ซึ่งในส่วนของการจัดสรรพื้นที่ภายในงานให้เหมาะสมกับจำนวนคน และจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่มีความละเอียด ชัดเจน ซึ่งในส่วนที่ควร

มีการปรับปรุง และพัฒนาคือไม่เพียงแต่มีข้อมูลการแสดงผล แผนผังที่นั่งภายในงาน และราคาบัตร แต่ยังจำเป็นต้องมีการให้ข้อมูลการเดินทางมาด้วยรถขนส่งสาธารณะ และสิ่งอำนวยความสะดวกพิเศษต่างๆที่มีรองรับภายในงาน เพื่อเป็นการกระตุ้นการตัดสินใจในการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดพฤติกรรมการตัดสินใจในการเดินทางท่องเที่ยว (John Dewey, 1910) ในระยะที่ 2 การค้นหาข้อมูล (Information search) ระยะที่ 3 ประเมินผลทางเลือก (Evaluation of alternative) และระยะที่ 4 การตัดสินใจซื้อ (Purchase decision) จะทำให้สามารถรองรับ และอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวได้มากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นเมื่อดำเนินการถึงขั้นตอนการลงทะเบียนซื้อตั๋วเข้างานทางฝ่ายผู้จัดงาน (Organizer) ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลของจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่มาร่วมงานแยกเอาไว้เพื่อนำมาพัฒนาเพิ่มเติม รวมไปถึงการคำนึงถึง และให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวให้มากขึ้น จากนั้นจึงประสานงานส่งต่อข้อมูลให้กับผู้จัดการสถานที่ (Venues) เพื่อใช้สำหรับการเตรียมจัดสรรพื้นที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอ เช่น การเตรียมพื้นที่รองรับพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหว หรือช่องทางการเดินเข้างานสำหรับคนพิการทางการเคลื่อนไหวโดยเฉพาะ (Handicap Lane) สำหรับในกรณีที่มีจำนวนมาก รวมไปถึงมีการเตรียมผู้รับผิดชอบไปดูแลให้ความอำนวยความสะดวกเป็นพิเศษ

ดังนั้น จากการอภิปรายผลตามในวัตถุประสงค์ที่ 1 และวัตถุประสงค์ที่ 2 จะเห็นประเด็นที่ทั้งสองกลุ่มได้มองเห็นตรงกันคือ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้พิการทางการเคลื่อนไหวสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกับนักท่องเที่ยวทั่วไป ที่มีความต้องการ และความชอบในการเข้าชมเทศกาลดนตรีเหมือนกัน ซึ่งปัญหาที่พบจากการได้ไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้จัดงานคือ เรื่องของการลงทุน และความคุ้มค่าในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครอบคลุมตามแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก และไม่สามารถบอกได้ว่าหากสร้างแล้วจะได้รับกำไร หรือความคุ้มค่าที่ลงทุนไปคืนมาเมื่อไหร่ จึงอยู่ในการพิจารณาของเจ้าของโครงการ และนายทุนในการตัดสินใจ ทางคณะผู้วิจัยที่มีความชอบในดนตรีจึงเกิดความสนใจ และได้เสนอเป็นการส่งเสริมการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกที่คำนึงถึงแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) เพื่อให้ผู้ใช้งานทุกคน รวมไปถึงนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวสามารถใช้งานสิ่งอำนวยความสะดวกได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งจะส่งผลต่อความคาดหวัง และความพึงพอใจ อันนำไปสู่การกลับมาใช้บริการซ้ำ หรือหากมีการก่อสร้างสถานที่จัดงานใหม่ในอนาคตก็จะสามารถรองรับกับนักท่องเที่ยวที่สนใจในเทศกาลดนตรีได้ครบทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม และอาจทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมองเห็นถึงความพร้อมในการเข้าถึง สามารถตัดสินใจเดินทางมายังสถานที่จัดงานได้อย่างมั่นใจ อีกทั้งยังเป็นการขยายตลาดกลุ่มเป้าหมาย และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลดนตรี เช่น ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร การคมนาคม และสินค้าที่ระลึกให้มีการเติบโตขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการเผื่อระยะเวลาสำหรับการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากที่สุดเนื่องจากงานเทศกาลดนตรีเป็นเทศกาลที่จัดขึ้นเฉพาะบางช่วงเวลาและกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการเคลื่อนไหวที่เข้าชมงานเทศกาลดนตรีไม่ได้มีจำนวนมากเมื่อเทียบกับจำนวนผู้เข้าร่วมงานทั้งหมด
2. ควรมีการจำแนกประเภทของสถานที่จัดงานโดยจำแนกตามขนาดความจุ วัตถุประสงค์ และทำเลที่ตั้งของสถานที่จัดงาน เนื่องด้วยประเภทของสถานที่จัดงานแต่ละประเภทจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่แตกต่างกันออกไป
3. ควรมีการเก็บข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบโครงสร้างภายในสถานที่จัดงาน เช่น สถาปนิก
4. ควรขยายขอบเขตของกลุ่มเป้าหมายให้มีความกว้างมากยิ่งขึ้น เช่น นักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการมองเห็น และนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มคนพิการทางการได้ยิน

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. แนวทางในการเตรียมการสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดสรรพื้นที่ ควรมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้จัดงาน (Organizer) และผู้จัดการสถานที่ (Venues) เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกและพื้นที่ภายในให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
2. แนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Universal Design) ทั้งภาครัฐและเอกชนควรนำมาประยุกต์ใช้ในการคิดค้น และจัดทำโครงการของกลุ่มนายทุนและเจ้าของโครงการทั้งภาครัฐและเอกชน ก่อนส่งต่อไปกับสภาสถาปนิกและสมาคมมัณฑนากรแห่งประเทศไทยในการออกแบบโครงสร้างของสถานที่จัดงาน

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา สว่างคง. (2564, 25 เมษายน). นักท่องเที่ยว “คนพิการ” ความท้าทายใหม่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย. ประชาชาติธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/tourism/news-654589>
- ณัฐธิดา จุ่มปา และเพ็ญพักตร์ ไชยบุรุษ. (2561). สิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างความเสมอภาคในสังคม: กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงราย. สืบค้นจาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/157049/113903>
- ธมน ผดุงไทย. (2565, 20 ธันวาคม). ไทยแลนด์คอนเสิร์ต สรุปลงสถิติคอนเสิร์ตในสยามประเทศ ปี 2022. The standard. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/thailand-concert-2022/>
- ปิ่น บุตรี. (2564, 08 พฤษภาคม). “นักท่องเที่ยวคนพิการ” ตลาดใหม่ ความท้าทายของการท่องเที่ยวไทย. MGROnline. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/travel/detail/9640000044157>
- ประไพพิมพ์ สุธีวสินนท์, และ ประสพชัย พสุนนท์. (2559). กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ, 29(2), 40. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/viewFile/69461/56396>
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2554). การวิเคราะห์และนำเสนอผลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. สืบค้นจาก <http://www2.edu.tsu.ac.th/major/eva/files/journal/DataAnalysis.pdf>
- Creative Economy Agency. (2567). สร้างสปอตไลท์ให้ Thai Music Wave ดันดนตรีไทย ไปไกลกว่าที่เคย. สืบค้นจาก <https://www.cea.or.th/th/single-research/thai-music-wave>
- Dewey, J. (1910). *How we think*. Project Gutenberg. สืบค้นจาก https://www.gutenberg.org/cache/epub/37423/pg37423-images.html#CHAPTER_SIX
- Miller, B. (2023). (2023, January 31). *What is a Music Tourism?*. WiseTour. สืบค้นจาก <https://www.wisetour.com/what-is-a-music-tourism.html>
- Rakmor Medical. (2566, 25 เมษายน). พิการทางการเคลื่อนไหว สาเหตุคืออะไร และวิธีดูแล. สืบค้นจาก <https://rakmor.com/movement-disabilities/?srsId=AfmBOoqlgLTqQFeww6oA7pbnE0vTNn98y0ME5qDZNwndBWTvx-O-zWS>

การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและระดับความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแนวทางการสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน ตำบลสงเปือย อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

Assessment of the potential of tourist attractions and the level of community participation needs in developing guidelines to support creative tourism in Song Puei Subdistrict, Phu Wiang District, Khon Kaen Province

คุณพระ สวาย¹

ปรียาภรณ์ หมื่นราช²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ วิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านมุมมองของคนในชุมชน และวิเคราะห์ระดับความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำการแจกแบบสอบถามให้กับคนในชุมชนจำนวน 198 คน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random sampling) ใน 11 หมู่บ้าน และนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพอยู่ในระดับมาก ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม การประชาสัมพันธ์เรื่องการท่องเที่ยวยังอยู่ในระดับปานกลาง และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และระดับความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ ชุมชนมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนด้านพื้นที่และกิจกรรมในชุมชน รวมถึงการสร้างอาชีพและรายได้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมการจัดการพื้นที่ จัดสรรงบประมาณ และการประชาสัมพันธ์ของชุมชนเพื่อสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดขอนแก่น

Abstract

This research aims to assess the potential of communities to develop into creative tourism destinations, analyze creative tourism activities through the perspectives of local people, examine the level of participation in creative tourism management, and propose guidelines for the development of creative tourism in the future. This research was quantitative by distributing questionnaires to 198 community members, using stratified random sampling in 11 villages, and analyzing the results using descriptive statistics. The results show that the tourist attractions had high potential to develop into creative tourism destinations. However, public relations on tourism was still at a moderate level, and overall creative tourism activities were at a moderate level, and the level of community participation was at a high level. The community needed support in terms of space and community activities, including job

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

creation and income generation. Therefore, relevant agencies should promote area management, budget allocation, and community public relations to support creative tourism in the future.

Keywords: Creative tourism, assessment of tourism potential, level of community participation, Khon Kaen province

บทนำ

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมาก โดยใน พ.ศ. 2567 พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวมีมูลค่ากว่า 1.2 ล้านล้านบาท ในขณะที่เดียวกัน รูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อแนวโน้มของการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่คาดหวังในประสบการณ์ที่มีคุณค่าและแตกต่างจากการท่องเที่ยวที่ผ่านมา (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับการผลักดันให้เกิดในหลายประเทศทั่วโลก (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวให้สามารถเขาไปสัมผัสกับสถานที่ท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ ได้อย่างครอบคลุม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นไปในเรื่องการสร้างประสบการณ์ และการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากกว่าเป็นแค่ผู้สังเกตการณ์ รวมถึง การส่งเสริมให้ลงมือทำเพื่อพัฒนาทักษะของนักท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

ในบริบทของประเทศไทย นโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ถูกประกาศใน พ.ศ. 2551 ได้เชื่อมโยงกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามโครงการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จากนโยบายเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) พัฒนามาสู่การส่งเสริมการนำภูมิปัญญาบูรณาการกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มมูลค่าและเอกลักษณ์ในการนำเสนอให้นักท่องเที่ยว เนื่องจากปัจจุบันกระแสของการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) ได้มีบทบาทในประเทศ ทำให้หลายพื้นที่ในประเทศไทยเริ่มมีการตอบรับในเรื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

จังหวัดขอนแก่นเป็นเมืองสำคัญที่ได้รับการผลักดันให้เป็นเมืองท่องเที่ยวในภาคอีสาน ด้วยความพร้อมทั้งในเรื่องของปัจจัยซึ่งเอื้อต่อการท่องเที่ยว เช่น อาหาร ที่พัก สิ่งแวดล้อม และระบบคมนาคมขนส่งที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ อีกทั้งจังหวัดขอนแก่นยังมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่า เช่น ประเพณีท้องถิ่น การทำเครื่องจักสาน การทอผ้า เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ตำบลสงเป้อย อำเภอกุเวียง เป็นพื้นที่ที่มีความต้องการการส่งเสริมหรือสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมจุดเด่นของพื้นที่และมีการวางแผนพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนตำบลสงเป้อย, 2563) เนื่องจากมีแนวโน้มที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการนำภูมิปัญญาของชุมชน ได้แก่ การทอผ้า การทำเครื่องจักสานและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลสงเป้อย, 2565) มาเป็นจุดเด่นเพื่อหาแนวทางพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต่อไป อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนยังขาดความสามารถในการนำเสนอจุดเด่นในพื้นที่มาพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อีกทั้ง ยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและคนในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น (สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2565; วลีษฐา เปี่ยมสกุล และสุชาติ ทวีพรปฐมกุล, 2556; สิริอมร ผาหลา และ คณะ, 2563; กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, 2565)

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นที่จะประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแนวทางการสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลสงเป้อย อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น และงานวิจัยนี้จะสามารถสนับสนุนแผนการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2566-2570 ที่มีแผนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว

โดยเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีส่วนรวมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต อีกทั้ง งานวิจัยนี้ยังสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ 8 (SDG 8) ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลผลิตภาพ และการมีงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคนในเป้าหมายย่อยที่ 8.9 ออกแบบและนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนซึ่งช่วยสร้างงานและส่งเสริมวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ภายใน พ.ศ. 2573 (SDG Move, 2567)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเพื่อประเมินศักยภาพชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
2. เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านมุมมองของคนในชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์ระดับความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

จะทำการศึกษาในเนื้อหาที่สอดคล้องกับตัวของวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1.1 ประเมินศักยภาพของชุมชนที่มีความพร้อมมากน้อยเพียงใดที่จะสามารถพัฒนาให้ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น เรื่องของตัวโครงสร้างพื้นฐาน เรื่องของการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน รวมถึงงบประมาณในการจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น และวิเคราะห์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านมุมมองของคนในชุมชน

1.2. วิเคราะห์ระดับความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และ เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ตำบลสงเป้อย อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ถูกเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากมีแนวโน้มที่สามารถพัฒนาให้เป้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยการนำภูมิปัญญาของ ชุมชน ได้แก่การทอผ้าและการทำเครื่องจักสาน และแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลสงเป้อย, 2565) มาเป็นจุดเด่นเพื่อหาแนวทางพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

แนวความคิดที่ใช้วิจัย

1. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถูกกล่าวถึงมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1993 โดย Pearce and Butler แต่ทว่ายังไม่มีใครให้ความหมายหรือกระบวนการที่ชัดเจน ซึ่งในเวลาต่อมา ก็มีหลายประเทศที่หยิบเอาแนวคิดนี้ไปพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น ประเทศฟินแลนด์ ประเทศกรีซ และโปรตุเกส โดยยึดเอาฐานสำคัญอย่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเป็นแกนสำคัญ จนกระทั่งในปี ค.ศ.2000 คำว่า Creative Tourism ได้รับการนิยามโดย Richards และ Raymond ซึ่งได้ให้ความหมายว่าเป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนหรือตัวของนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม และประสบการณ์เรียนรู้อย่างจริงจัง (ภูริวัจน เดชอุ่ม, 2556) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มี 5 ปัจจัยสำคัญ (Ankomah & Larson, 2000) ดังนี้

1. การสร้างสรรค์ (Creative) ความสร้างสรรค์สามารถสร้างและเพิ่มมูลค่าได้ อย่างไรก็ตาม ความสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นมาได้ยาก หากขาดการผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์และประเพณีภายในท้องถิ่น

2. การผสมผสานนวัตกรรมหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางและสร้างจุดแข็งหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการแข่งขันได้

3. ทรัพยากรที่เกิดจากการสร้างสรรค์จะต้องมีความยั่งยืน โดยทรัพยากรที่เกิดจากการสร้างสรรค์จะคงอยู่ตลอดไป ไม่มีที่สิ้นสุดเมื่อเทียบกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างแหล่งท่องเที่ยวหรือวัตถุที่จับต้องได้ ซึ่งมีโอกาสที่จะเกิดการลดลงของความนิยมหรือเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา

4. การสร้างสรรค์จะสามารถพัฒนาหรือดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

5. การสร้างสรรค์สร้างคุณค่าให้กับยุคสมัยใหม่เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งส่งผลต่อตัวของเศรษฐกิจและสร้างคุณค่า

ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำเป็นที่จะต้องมีรูปแบบของกิจกรรมที่อาศัยทรัพยากรในพื้นที่ วัฒนธรรมหรือธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ โดยเป็นการนำเอาจุดเด่นเหล่านั้นมาต่อยอดเป็นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมประสบการณ์และทักษะที่ดีของนักท่องเที่ยว โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่สำคัญ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) ดังนี้

1. เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ หรือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

2. เน้นการมีส่วนร่วม และมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของวัฒนธรรม

3. เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างการเรียนรู้และพัฒนาทักษะบางอย่างของตัวนักท่องเที่ยวผ่านประสบการณ์โดยตรงจากการลงมือทำ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญเรื่องของคุณค่า เพื่อสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว และเน้นไปที่การให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมมากกว่าเป็นแค่ผู้มองดู รวมไปถึงการส่งเสริมให้ลงมือทำหรือมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ ผู้คน และกิจกรรม เพื่อพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยว

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการบูรณาการร่วมกันของหลายภาคส่วนทั้งบุคคลในชุมชน กลุ่ม องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านการท่องเที่ยว โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยเข้ามากำกับดูแลให้อยู่ในมาตรฐาน อีกทั้งเข้ามาสนับสนุนการประกอบอาชีพและธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้แก่บุคคลภายในชุมชน เพื่อให้เกิด ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการการอาศัยภาคเอกชน เพื่อเติมช่องว่างในส่วนที่ภาครัฐไม่สามารถเข้ามาจัดการได้ และภาคประชาชน ที่เป็นการอาศัยคนในชุมชนให้รับหน้าที่บทบาทหลักในการดำเนินการทุกกระบวนการโดยมีภาครัฐและภาคเอกชนคอยสนับสนุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (เสาวรณีย์ เสากลือ และคณะ, 2565)

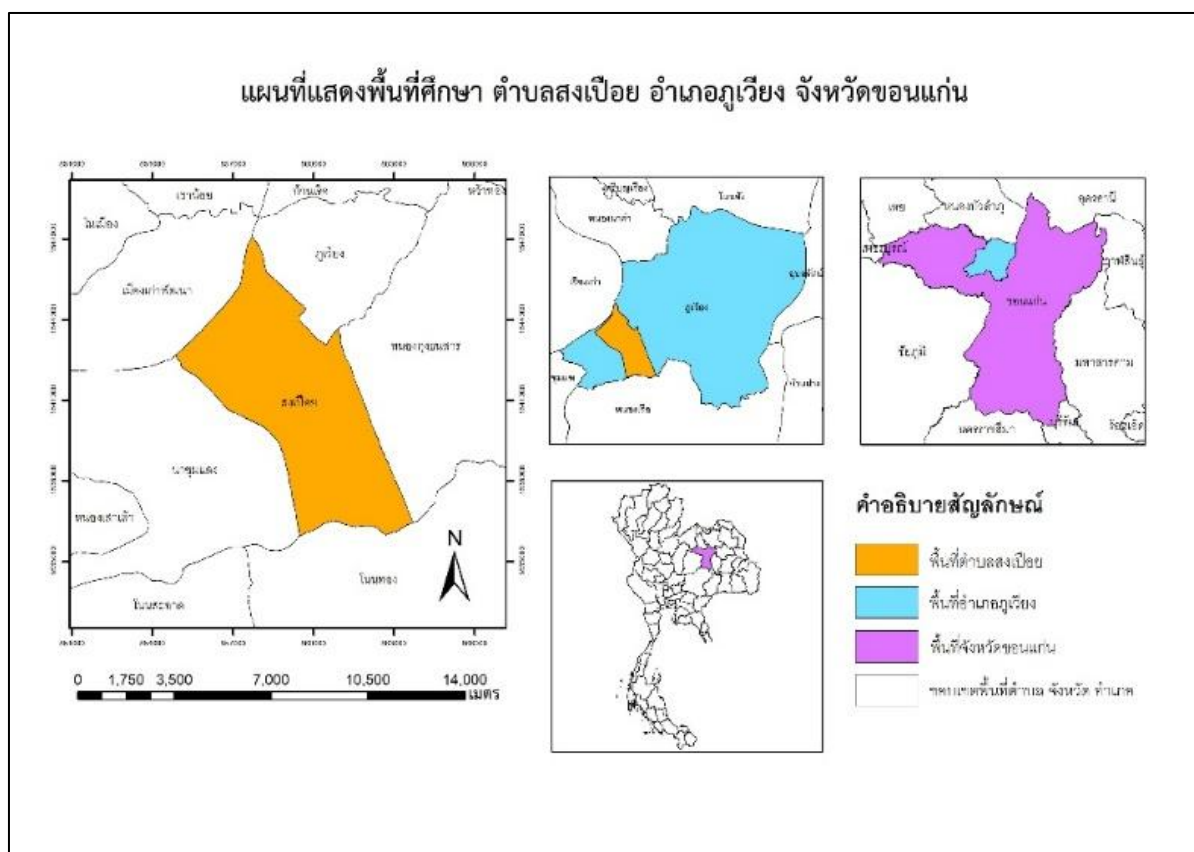
3. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ 8 ที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลิตภาพ และการมีงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคนโดยเป้าหมายย่อยที่ 8.9 เพื่อออกแบบและใช้นโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งช่วยสร้างงานและส่งเสริมวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ภายในปี พ.ศ. 2573 (SDG Move, 2566)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ศึกษา

ตำบลสเปียง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ศึกษา (ภาพที่ 1) เนื่องจาก คนในชุมชนสะท้อนความต้องการในการสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้ง การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมจุดเด่นของพื้นที่และมีการวางแผนพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนตำบลสเปียง, 2563) อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนยังขาดความสามารถในการนำเสนอจุดเด่นในพื้นที่มาพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้ง ยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนรวมถึงขาดการร่วมมือของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัด (สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2565)

ภาพที่ 1 ภาพพื้นที่ศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1. ประชากรที่ใช้ในงานวิจัย คือ ชาวบ้านในพื้นที่ ตำบลสเปียง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 6,787 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2567)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตร Taro Yamane (1973) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ 93% จากสูตรการคำนวณ ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 198 คน และนำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาทำการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ในการหากลุ่มตัวอย่างของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อกระจายการเก็บข้อมูล ลดการกระจุกตัวของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสามารถกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 : แสดงข้อมูลประชากรและกลุ่มตัวอย่างในตำบลสงเปือย ที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ณ เดือนกรกฎาคม 2567

หมู่บ้าน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
สงเปือย	606	18
ท่าเสี้ยว	521	15
โนนตุน	928	27
หนองกลาง	628	18
ห้วยทราย	406	12
อ่างศิลา	1,029	30
โคกไร่	685	20
ถ้ำแซ่	850	25
โนนพันชาติ	317	9
ธารทอง	307	9
สงเปือย	510	15
รวม	6,787	198

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) จากการทบทวนวรรณกรรม ได้ออกแบบแบบสอบถามโดยนำประเด็นการประเมินศักยภาพของพื้นที่ กิจกรรมและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยออกแบบในลักษณะการตอบคำถามแบบเลือกตอบตามรายการผ่านการให้คะแนน แบบ Likert scale แบ่ง 5 ระดับ ในแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการประเมินศักยภาพของชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีข้อคำถามทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่

- ด้านความปลอดภัย
- ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก/โครงสร้างพื้นฐาน
- ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- การประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว
- คุณค่าของชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ส่วนที่ 3 ข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ กลุ่มการท่องเที่ยว กลุ่มการจักสาน ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และวัดป่ากิตติญาณุสรณ์ ทุกกิจกรรมจะมีข้อคำถามทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่

- ด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่
- ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ
- ด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการประเมินความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาให้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่

- มุมมองต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน
- การร่วมมือในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
- การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือเอกชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3.2 โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ในการตรวจสอบข้อมูลจากแบบสอบถาม เช่น การหาค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย พบว่า ค่า cronbach alpha เท่ากับ 0.97 และใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บมาจากกลุ่มตัวอย่าง

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บแบบสอบถามมาวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย จากนั้นจึงนำค่าเฉลี่ยที่ได้มาทำการแบ่งเป็นอันดับภาคชั้น โดยกำหนดมาตรวัดประมาณค่า (Rating Scale) ให้มีค่าคะแนนทั้งหมด 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยแต่ละชั้นคะแนนมีพิสัยเท่ากับ 0.8 (เสาวรณีย์ เสากลื้อย และคณะ, 2565) และแบ่งเป็นเกณฑ์ได้ดังต่อไปนี้

- ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.80 หมายถึง น้อยที่สุด
- ค่าเฉลี่ย 1.81 - 2.60 หมายถึง น้อย
- ค่าเฉลี่ย 2.61 - 3.40 หมายถึง ปานกลาง
- ค่าเฉลี่ย 3.41 - 4.20 หมายถึง มาก
- ค่าเฉลี่ย 4.21 - 5.00 หมายถึง มากที่สุด

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ศักยภาพชุมชนในตำบลสองเปือยในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (3.62 ± 0.80) ในขณะที่ด้านการประชาสัมพันธ์ศักยภาพระดับปานกลาง (3.38 ± 0.83) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย พบว่า ศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน (3.35 ± 0.92) ความพร้อมของที่พักรับรองนักท่องเที่ยว (3.37 ± 0.95) ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชน (3.38 ± 1) กิจกรรมที่ดึงดูดและเปิดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม (3.38 ± 0.89) ความสามารถในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว (3.35 ± 0.83) สินค้า OTOP หรือสินค้าสำคัญของชุมชนที่สร้างรายได้ (3.27 ± 0.9) มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 : แสดงข้อมูลการประเมินศักยภาพชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ศักยภาพชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์			
ด้านความปลอดภัย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	3.77	0.75	มาก
2. ความปลอดภัยด้านสุขอนามัย	3.8	0.74	มาก
3. ความปลอดภัยในการเที่ยวชม	3.78	0.73	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.78	0.74	มาก

ศักยภาพชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์			
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก/โครงสร้างพื้นฐาน	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ระบบไฟฟ้า	3.91	0.81	มาก
2. ระบบประปา	3.9	0.78	มาก
3. การสื่อสารและโทรคมนาคม	3.92	0.86	มาก
4. การสาธารณสุข	3.84	0.76	มาก
5. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย	3.65	0.73	มาก
6. ร้านค้าร้านอาหาร	3.72	0.79	มาก
7. ศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยว	3.35	0.92	ปานกลาง
8. สถานีจอดรถ	3.52	0.89	มาก
9. ห้องน้ำ	3.54	0.91	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.71	0.82	มาก
ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ความสะดวกในการเดินทาง	3.91	0.68	มาก
2. ป้ายบอกทางชัดเจน	3.81	0.69	มาก
3. สภาพเส้นทางดี	3.86	0.65	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.86	0.67	มาก
ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ความพร้อมของที่พักในชุมชนที่จัดให้นักท่องเที่ยว	3.37	0.95	ปานกลาง
2. ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชน	3.38	1	ปานกลาง
3. การจัดการขยะและน้ำเน่าเสีย	3.53	0.85	มาก
4. กิจกรรมที่ดึงดูดและเปิดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม	3.38	0.89	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.42	0.92	มาก
การประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ความสามารถในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว	3.35	0.83	ปานกลาง
2. ความสามารถในการกระจายข่าวสารสู่ภายนอก	3.42	0.83	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.38	0.83	ปานกลาง
คุณค่าของชุมชนในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน	3.64	0.68	มาก
2. ภูมิปัญญาของชุมชน	3.61	0.72	มาก
3. ประเพณีในชุมชน	3.8	0.75	มาก
4. งานฝีมือ/งานหัตถกรรมพื้นบ้าน	3.49	0.78	มาก
5. สินค้า OTOP/สินค้าสำคัญของชุมชนที่สร้างรายได้	3.27	0.9	ปานกลาง
6. สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ	3.62	0.93	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.57	0.79	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	3.62	0.80	มาก

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มการท่องเที่ยว ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวม กลุ่มการท่องเที่ยวมีกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง (3.01 ± 0.87) โดยด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่ (3.04 ± 0.87) ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ (2.93 ± 0.85) และด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า (3.09 ± 0.89) อยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ

ตารางที่ 3 : แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (กลุ่มการท่องเที่ยว)
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

กลุ่มการท่องเที่ยว			
ด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีความโดดเด่นทางภูมิปัญญา/ธรรมชาติที่เอกลักษณ์	2.99	0.84	ปานกลาง
2. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมตระหนักรู้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาและพร้อมที่จะเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	3.08	0.9	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.04	0.87	ปานกลาง
ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม	2.85	0.86	ปานกลาง
2. ต้องมีกระบวนการที่นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของกิจกรรม	2.84	0.78	ปานกลาง
3. มีกระบวนการที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่และส่งเสริมให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว	2.94	0.84	ปานกลาง
4. มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน	3.08	0.91	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	2.93	0.85	ปานกลาง
ด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. สะท้อนความจริงแท้ ความดั้งเดิม และความยั่งยืนของกิจกรรม	3.08	0.93	ปานกลาง
2. สามารถนำเสนอความหมายของมรดกวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน	3.06	0.86	ปานกลาง
3. พื้นฟูและธำรงมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.09	0.88	ปานกลาง
4. ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทรัพยากรมนุษย์ได้รับการเชิดชูและให้คุณค่า	3.11	0.85	ปานกลาง
5. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมใช้ทรัพยากรเดิมที่มีอยู่	3.03	0.92	ปานกลาง
6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถีชีวิตคนในพื้นที่	3.18	0.93	ปานกลาง
7. สามารถตอบรับการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี	3.15	0.95	ปานกลาง
8. มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในระดับภูมิภาคและสากล	2.98	0.85	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.09	0.89	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	3.01	0.87	ปานกลาง

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มการจักสาน ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวม กลุ่มการจักสานมีกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง (2.97 ± 0.86) โดยด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่ (3.01 ± 0.87) ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ (2.86 ± 0.82) และด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า (3.04 ± 0.88) อยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ

ตารางที่ 4: แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (กลุ่มการจักสาน)
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

กลุ่มการจักสาน			
ด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีความโดดเด่นทางภูมิปัญญา/ธรรมชาติที่เอกลักษณ์	2.96	0.86	ปานกลาง
2. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมตระหนักรู้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาและพร้อมที่จะเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	3.06	0.88	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.01	0.87	ปานกลาง
ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม	2.75	0.8	ปานกลาง
2. ต้องมีกระบวนการที่นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของกิจกรรม	2.82	0.78	ปานกลาง
3. มีกระบวนการที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่และส่งเสริมให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว	2.86	0.81	ปานกลาง
4. มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน	3.01	0.9	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	2.86	0.82	ปานกลาง
ด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. สะท้อนความจริงแท้ ความดั้งเดิม และความยั่งยืนของกิจกรรม	3.05	0.89	ปานกลาง
2. สามารถนำเสนอความหมายของมรดกวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน	3.03	0.86	ปานกลาง
3. พื้นฟูและธำรงมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น	3	0.87	ปานกลาง
4. ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทรัพยากรมนุษย์ได้รับการเชิดชูและให้คุณค่า	3.01	0.87	ปานกลาง
5. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมใช้ทรัพยากรเดิมที่มีอยู่	3.02	0.88	ปานกลาง
6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถีชีวิตคนในพื้นที่	3.11	0.95	ปานกลาง
7. สามารถตอบรับการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี	3.15	0.87	ปานกลาง
8. มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในระดับภูมิภาคและสากล	2.91	0.89	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.04	0.88	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	2.97	0.86	ปานกลาง

ตารางที่ 5 แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวม ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง (3.17 ± 0.91) โดยด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่ (3.15 ± 0.87) ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ (3.15 ± 0.93) และด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า (3.21 ± 0.93) อยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ

ตารางที่ 5 : แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง) ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง			
ด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีความโดดเด่นทางภูมิปัญญา/ธรรมชาติที่เอกลักษณ์	3.19	0.86	ปานกลาง
2. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมตระหนักรู้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาและพร้อมที่จะเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	3.12	0.89	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.15	0.87	ปานกลาง
ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม	3.11	0.96	ปานกลาง
2. ต้องมีกระบวนการที่นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของกิจกรรม	3.16	0.92	ปานกลาง
3. มีกระบวนการที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่และส่งเสริมให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว	3.14	0.93	ปานกลาง
4. มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน	3.19	0.9	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.15	0.93	ปานกลาง
ด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. สะท้อนความจริงแท้ ความดั้งเดิม และความยั่งยืนของกิจกรรม	3.26	0.93	ปานกลาง
2. สามารถนำเสนอความหมายของมรดกวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน	3.13	0.88	ปานกลาง
3. พื้นฟูและธำรงมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.19	0.9	ปานกลาง
4. ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทรัพยากรมนุษย์ได้รับการเชิดชูและให้คุณค่า	3.22	0.95	ปานกลาง
5. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมใช้ทรัพยากรเดิมที่มีอยู่	3.23	0.95	ปานกลาง
6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถีชีวิตคนในพื้นที่	3.23	1.01	ปานกลาง
7. สามารถตอบรับการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี	3.31	0.93	ปานกลาง
8. มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในระดับภูมิภาคและสากล	3.11	0.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	3.21	0.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	3.17	0.91	ปานกลาง

ตารางที่ 6 แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัดป่ากิตติยานุสรณ์ ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวม วัดป่ากิตติยานุสรณ์มีกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก (4.15 ± 0.82) โดยด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่ (4.19 ± 0.81) ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ (4.11 ± 0.84) และด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า (4.15 ± 0.82) อยู่ในระดับมากตามลำดับ

ตารางที่ 6 : แสดงข้อมูลการประเมินกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (วัดป่ากิตติญาณุสรณ์)
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

วัดป่ากิตติญาณุสรณ์			
ด้านคุณสมบัติเชิงพื้นที่	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีความโดดเด่นทางภูมิปัญญา/ธรรมชาติที่เอกลักษณ์	4.19	0.8	มาก
2. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมตระหนักคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาและพร้อมที่จะเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4.2	0.82	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.19	0.81	มาก
ด้านคุณสมบัติเชิงกระบวนการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม	4.09	0.84	มาก
2. ต้องมีกระบวนการที่นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของกิจกรรม	4.11	0.86	มาก
3. มีกระบวนการที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่และส่งเสริมให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว	4.09	0.84	มาก
4. มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน	4.15	0.83	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.11	0.84	มาก
ด้านคุณสมบัติอื่นๆ/คุณค่า	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. สะท้อนความจริงแท้ ความดั้งเดิม และความยั่งยืนของกิจกรรม	4.11	0.82	มาก
2. สามารถนำเสนอความหมายของมรดกวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน	4.15	0.84	มาก
3. พื้นฟูและธำรงมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.12	0.84	มาก
4. ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทรัพยากรมนุษย์ได้รับการเชิดชูและให้คุณค่า	4.12	0.79	มาก
5. ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมใช้ทรัพยากรเดิมที่มีอยู่	4.04	0.82	มาก
6. เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในวิถีชีวิตคนในพื้นที่	4.21	0.8	มากที่สุด
7. สามารถตอบรับการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี	4.3	0.77	มากที่สุด
8. มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในระดับภูมิภาคและสากล	4.17	0.84	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.15	0.82	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	4.15	0.82	มาก

ตารางที่ 7 แสดงข้อมูลการประเมินความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาให้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผลการวิจัย พบว่า ในภาพรวม ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาให้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก (3.96 ± 0.84) โดยมุมมองต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชนอยู่ในระดับมาก (3.88 ± 0.79) ความต้องการการร่วมมือในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก (4.05 ± 0.84) และความต้องการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือเอกชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก (3.96 ± 0.89)

ตารางที่ 7 : แสดงข้อมูลการประเมินความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาให้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

มุมมองต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ความต้องการให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	3.93	0.81	มาก
2. ความต้องการนำเสนอภูมิปัญญาของชุมชน	3.91	0.77	มาก
3. ความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	3.81	0.8	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.88	0.79	มาก
การร่วมมือในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ชุมชนร่วมมือกับกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	4	0.84	มาก
2. ชุมชนร่วมมือกับคณะกรรมการหรือกลุ่มต่างๆ ในชุมชน	4.06	0.83	มาก
3. ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	4.09	0.86	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.05	0.84	มาก
การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือเอกชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ความต้องการได้รับการสนับสนุนสาธารณูปโภค	3.96	0.91	มาก
2. ความต้องการได้รับการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์	4.06	0.85	มาก
3. ความต้องการในการให้ความรู้กับชุมชน	3.86	0.92	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.96	0.89	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	3.96	0.84	มาก

สรุปและอภิปรายผล

1. ศักยภาพชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ในภาพรวม ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมาก ในขณะที่ด้านการประชาสัมพันธ์มีศักยภาพระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย พบว่า ศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวในชุมชน ความพร้อมของที่พักรับรองนักท่องเที่ยว ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชน กิจกรรมที่ดึงดูดและเปิดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ความสามารถในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว สินค้า OTOP หรือสินค้าสำคัญของชุมชนที่สร้างรายได้ มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนยังขาดการจัดการด้านพื้นที่และการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะเรื่องการประชาสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ สีขุฑา เปี่ยมสกุล (2554) เรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น และ สิริอมร ผาหล้าและคณะ (2563) เรื่อง พฤติกรรมนักท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดขอนแก่น พบว่า หลายชุมชนในจังหวัดขอนแก่นยังขาดการประชาสัมพันธ์ หรือการบูรณาการระหว่างชุมชน ภาครัฐ และเอกชนในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยว

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามมุมมองของคนในชุมชน

กลุ่มการท่องเที่ยว กลุ่มจักสาน ศูนย์เรียนรู้เกษตรพอเพียง มีกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ วัดป่ากิตติญาณุสรณ์มีกิจกรรมหรือจุดเด่นที่สามารถใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก โดยประเด็นการเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจวิถีชีวิตคนในพื้นที่และความสามารถในการตอบรับการท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องด้วย วัดป่ากิตติญาณุสรณ์ซึ่งเป็นวัดใหญ่ประจำตำบล มีระดับในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มากที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้อง

กับ รัชนิวรรณ บุญอนันต์ (2565) เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลท่าขุนราม จังหวัดกำแพงเพชรสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พบว่า วัดบ้านใหม่สุวรรณภูมิ ตำบลท่าขุนราม จังหวัดกำแพงเพชร เป็นวัดประจำตำบลและเป็นสถานที่จัดกิจกรรมและศูนย์รวมของชุมชน มีศักยภาพอยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นในตำบล

3. ระดับความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต

ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาให้พื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อยู่ในระดับมากโดยมุมมองต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน ความต้องการการร่วมมือในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และความต้องการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือเอกชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน สะท้อนให้เห็นว่า คนในชุมชนสนใจมีความต้องการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อีกทั้งยังมีความคิดเห็นเพิ่มเติมจากคนในชุมชนที่สะท้อนถึงความต้องการที่จะได้รับการส่งเสริมกิจกรรมและพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างอาชีพและหารายได้ให้แก่ชุมชน รวมถึง ความต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งด้านงบประมาณและการจัดการพื้นที่ในชุมชนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ โชคดี คู่ทวีกุล และ ขวัญ ญ กลาง (2568) เรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า มีหลายชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ที่มีทรัพยากรและศักยภาพ อีกทั้งคนในชุมชนเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและพร้อมที่จะอยู่ในทุกขั้นตอนของการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยต้องการคำแนะนำและอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐและส่วนงานที่เกี่ยวข้องในด้านที่ชุมชนไม่สามารถจัดการได้เอง

ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้ได้นำไปสู่แนวทางการสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปพัฒนาชุมชนตำบลสงเปือยให้มีขีดความสามารถในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน และบริหารจัดการได้ด้วยตนเองเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยอาจเริ่มพัฒนาจากวัดปากกิตติญาณุสรณ์ซึ่งเป็นวัดใหญ่ประจำตำบล ซึ่งมีระดับในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มากที่สุด ทั้งนี้ ผลวิจัยนี้จะสามารถสนับสนุนแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้แผนการพัฒนาจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2566-2570 ในขณะเดียวกันยังสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายย่อยที่ 8.9 ออกแบบและนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนซึ่งจะช่วยสร้างงานและส่งเสริมวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นผ่านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชนในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ชุมชนมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนด้านพื้นที่และกิจกรรมในชุมชนรวมถึงการสร้างอาชีพและหารายได้จึงควรพัฒนาไปในทิศทางที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งด้านการจัดการพื้นที่ และงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ของชุมชนรวมถึงปัจจัยย่อยที่ยังขาดการพัฒนา หรืออยู่ในระดับปานกลาง หากต้องการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวหรือส่งเสริมกิจกรรม ควรเริ่มโดยอาศัยวัดเป็นจุดศูนย์กลาง เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน และมีความพร้อมในหลากหลายด้านทั้งด้านพื้นที่ การประชาสัมพันธ์ และการรองรับบุคคล โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลโดยเฉพาะ องค์การบริหารส่วนตำบล สงเปือย อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ที่ควรเป็นแกนหลักในการจัดการชุมชนและประสานกับส่วนงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งถัดไป

การวิจัยในอนาคตควรมุ่งเน้นไปที่การหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชนควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่ภายในชุมชน รวมถึง การทำวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพิ่มเติมเพื่อได้ข้อมูลเชิงลึกมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). คู่มือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. สืบค้นจาก https://www.dot.go.th/storage/3_01_2562/JilBmnsOzmzCAgf0M9h83hZ1RoJkUmlPFJA8lTMG.pdf
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2567). สถิติด้านการท่องเที่ยว ปี 2567. (Tourism Statistics 2024). สืบค้นจาก (mots.go.th)
- กาญจนากร ชาญจันทร์. (2565). ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. *Journal of Thai Hospitality and Tourism*, 17(2), 88-100.
- โชคดี คู่ทวีกุล & ชวลีย์ ณ ถลาง. (2568). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์. *Journal of Humanities and Social Sciences Surattthani Rajabhat University*, 17(1), 136-168.
- ภุริวัฒน์ เดชอุ่ม. (2556). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย. *Silpakorn University e-Journal (Social Sciences, Humanities, and Arts)*, 331-366.
- รัชนิวรรณ บุญอนันต์. (2565). การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลท่าขุนราม จังหวัดกำแพงเพชร สู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. *วารสารพิกุล* ปีที่ 20(1).
- วสิษฐา เปี่ยมสกุล & สุชาติ ทวีพรปฐมกุล. (2556). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการสถาบันการพลศึกษา*, 5(2).
- ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบล (ศอช.ต.) สงเปือย. (2562). สารสนเทศตำบลต้นแบบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. สืบค้นจาก <https://district.cdd.go.th/phuwang/wp-content/uploads/sites/69/2020/09/สารสนเทศตำบลเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต-ตำบล.pdf>
- สำนักงานจังหวัดขอนแก่น กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2565). แผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น 2566-2570, ประเด็นการพัฒนาด้านที่ 2 การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงภูมิภาค. สืบค้นจาก file]. <https://www.khonkaen.go.th/khonkaen6/fileDir/vision/20230430-Plan66-70-1.pdf>
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร (รายเดือน). สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>
- สิริอมร ผาหาล้า, รัตติยากร กลางเมืองขวา, สุพรรณษา พงสีมา, ธนวัฒน์ ตันติพิณชัยกุล, & สุมาลีนันท์ ศิริพล. (2566). พฤติกรรมนักท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารชัยพฤกษ์ภิรมย์*, 2(2), 41-48.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2558). องค์ความรู้ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: คู่มือและแนวทางปฏิบัติ. สืบค้นจาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2017/08/suddan-2558.pdf>
- สุภาพร วิชัยดิษฐ์, ศกวรรณ คงมานนท์, & พุธรัตน์ บัวตะมะ. (2565). การเพิ่มมูลค่าภูมิปัญญาผ้าทอท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. *Journal of Modern Learning Development*, 7(3), เมษายน 2565.
- เสาวรณีย์ เสากุลย และคณะ. (2565). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มเสน่ห์วิถีชุมชน จังหวัดปทุมธานี. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(48), 268-273
- SDG Move. (2566). Goal 8: Decent Work and Economic Growth. สืบค้นจาก <https://www.sdgmovement.com/2016/10/06/goal-8-decent-work-and-economic-growth/>

แนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559

Guidelines for Promoting Law Enforcement to the Control of Begging Act, B.E. 2559

ไพรัช บวรสมพงษ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 และแนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายหลักคือพระราชบัญญัติการควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 รายงานสถิติข้อมูลและผลการดำเนินงานของหน่วยงานนับแต่ได้มีการพระราชบัญญัติการควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 รายงานการวิจัย บทความวิจัย หนังสือ และบทความวิชาการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาการขอทาน ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์และสรุปข้อมูลตามประเด็นการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการขอ/ขอทาน เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยมีเงื่อนไขทั้งทางเศรษฐกิจ บริบททางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา รวมถึงพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่การขอทานเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมข้ามชาติโดยมีการแสวงหาประโยชน์จากการนำคนมาขอทาน ทำให้การขอทานเป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อน ขณะที่การรับรู้ปัญหาดังกล่าวมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ให้เงินขอทานที่ขาดความรู้ความเข้าใจ เพราะมีความเชื่อว่าการให้ทานเป็นสิ่งที่ดีงาม รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะการปราบปรามกรณีขอทานต่างชาติ อีกทั้งไม่มีรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานอย่างเป็นระบบ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ปัญหาขอทานยังคงดำรงอยู่ และเป็นอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 จึงควรมุ่งเน้นที่การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปัญหาการขอทานไปยังกลุ่มผู้ให้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้กระทำการขอทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับทัศนคติและพฤติกรรมควบคู่ไปกับฝึกอาชีพตามความถนัดและความต้องการ เพื่อป้องกันมิให้กลับมาขอทานซ้ำ ที่สำคัญ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องมุ่งปราบปรามและดำเนินคดีอย่างเด็ดขาดผ่านการบังคับใช้กฎหมายจริงจัง และการจัดการระบบฐานข้อมูลโดยเฉพาะกรณีขอทานต่างชาติ ซึ่งต้องมีการประสานส่งต่อให้หลักต้นกลับประเทศและไม่ให้เดินทางกลับมาขอทานซ้ำ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้คือ 1) ควรมีการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับ “การหยุดให้เงินขอทาน” โดยสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องไปยัง “ผู้ให้” 2) ควรมีการพัฒนากระบวนการคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานที่เหมาะสมในแต่ละรายกรณี และ 3) ควรบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นมาตรฐานเดียวกัน ลดการใช้วิจารณญาณของเจ้าหน้าที่ และมีการดำเนินคดีอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีขอทานต่างชาติ

คำสำคัญ: ผู้ทำการขอทาน การควบคุมการขอทาน พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559

¹ รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

This research aims to study problems and obstacles in enforcing the Control of Begging Act, 2016; including guidelines for enhancing the enforcement of the Control of Begging Act, 2016. Qualitative research methods, documentary study and content analysis, are conducted in order to analyze and summarize documents relevant to the management of begging problems; such as, the Control of Begging Act, 2016, the reports on statistics and performance of the responsible organizations since the enactment of the Control of Begging Act, 2016, research reports, research articles, books and international academic articles.

The research results reveal that begging in Thailand is a societal behavior arising from economic, societal, cultural and religious conditions; including transnational crime, it is therefore a complex phenomenon. While different perceptions of the begging problems; especially those who give money to beggars, law enforcement and suppression; especially to foreign beggars, and no guidelines to systematically promote and improve beggars' quality of life are crucial conditions that persist the begging problems. These conditions are also obstacles of the effective enforcement of the Control of Begging Act, 2016.

The correct understanding on the begging problems should be promoted to money givers in order to enhance the enforcement of the Control of Begging Act, 2016. The attitude and behavior adjustment simultaneous with the vocational training that meet the beggars' capacities and needs should be conducted to improve their quality of life and prevent returning to beg. Also, police officers must focus on prosecution, suppression and database management; especially a case of foreign beggars that must be the coordination to send them back to their countries and prevent them from returning to beg repeatedly.

The research recommendations are: 1) a perception and understanding of "stop giving money to beggars" should be correctly communicated and promoted to society; especially to the "money givers". 2) an appropriate system for protecting and improving the quality of life of beggars should be developed on a basis of case management and 3) the standard of the law enforcement of the responsible officers should be consistent, enforcing by officers' considerations should be reduced and the prosecution should be more serious, especially foreign beggars.

Keywords: *Beggar, Control of Begging, Begging Act, B.E. 2559*

บทนำ

การขอทาน พฤติกรรมการขอทาน ผู้ทำการขอทานหรือขอทาน รวมถึงฉวนพก กลายเป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และหลายประเทศทั่วโลก การขอทานจากเดิมที่เป็นการขอเพื่อประทังชีพจากความยากไร้ กลับกลายเป็นธุรกิจผิดกฎหมายที่สามารถทำรายได้มหาศาลให้กับผู้ประกอบการด้วยการลงทุนเพียงเล็กน้อย (ไพรัช บวรสมพงษ์, 2559) ซึ่งหลายประเทศพบว่า พฤติกรรมการขอทานและขอทานกลายเป็นปัญหาสังคมที่ต้องการการจัดการอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ในกรณีประเทศไทย ปรากฏการณ์ขอทานมีหลายแง่มุมที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะการขอทานที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้าน

ความเชื่อและศีลธรรมที่มองว่าการให้เงินเป็นการให้ทานที่ดี ทำให้การให้เงินแก่ผู้ยากจน ยากไร้เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม ทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านั้นอาจกระทำการขอทานโดยไม่ได้เป็นผู้ที่เดือดร้อนจริง

ส่วนด้านสวัสดิการสังคมมองว่า การขอทานเกิดจากความเหลื่อมล้ำของสังคม ผู้ที่ต้องมาขอทานคือผู้ที่ประสบกับความยากลำบาก ขาดโอกาส รวมไปถึงผู้ด้อยโอกาสบางรายกลายเป็นขอทานด้วยความสมัครใจเนื่องจากปัญหาความยากจนขาดแคลน ทั้งที่ในความเป็นจริงคนไทยทุกกลุ่มเป้าหมายเป็นบุคคลที่ได้รับการดูแลจากระบบสวัสดิการแห่งรัฐผ่านหน่วยงานที่มีหน้าที่เฉพาะตามกฎหมายอยู่แล้ว

สำหรับด้านการจัดการทางสังคมในระดับนโยบายและความร่วมมือในการปราบปรามอาชญากรรมและการแสวงหาประโยชน์จากการขอทาน พบว่า มีการนำพาเข้าคนจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อมาประกอบอาชีพขอทานผ่านกระบวนการค้ามนุษย์ที่ทําเป็นธุรกิจ ทำให้ขอทานจึงมีทั้งเด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ และคนต่างชาติ (สุธิดา สังขพันธุ์, 2566) จะเห็นได้ว่ามุมมองต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาเป็นผลที่เกิดจากการให้เงินหรือให้ทาน ซึ่งทำให้การขอทานเกิดขึ้นและยังดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง ขณะที่การแก้ไขปัญหาการขอทานกลับขาดประสิทธิภาพในการจัดการ

ด้วยเหตุนี้ พฤติกรรมการขอทาน และขอทานหรือผู้ทำการขอทาน จึงกลายเป็นสิ่งที่ต้องการการจัดการอย่างถูกต้อง เนื่องจากมีการกำหนดให้พฤติกรรมการขอทาน และขอทานเป็นสิ่งผิดกฎหมายมาเกือบ 90 ปี นับตั้งแต่มีการกำหนดพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2484 กระทั่งได้มีการปรับแก้กฎหมายดังกล่าวเป็นพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559 เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากที่ผ่านมาพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2484 เป็นไปในลักษณะของการบังคับคุ้มครอง กล่าวคือ หากขอทาน รวมถึงฉกฉวยซึ่งนับว่าเป็นผู้ทำการขอทานเช่นกัน ไม่ได้รับการคุ้มครองจะมีโทษ ในขณะที่ไม่มีบทลงโทษสำหรับผู้แสวงหาประโยชน์จากการขอทาน

พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559 ได้กำหนดประเด็นเกี่ยวกับการควบคุมการขอทานที่ไม่ได้หมายความว่าห้ามบุคคลใดทำการขอทานเท่านั้น (มาตรา 13) แต่ต้องการคัดกรองผู้ทำการขอทาน ผู้แสดงความสามารถ และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ตลอดจนบุคคลซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ไม่มีญาติมิตรอุปการะหรืออยู่ในสภาวะยากลำบาก (มาตรา 15) ทั้งนี้ หากยินยอมอยู่ในสถานคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตจะพ้นจากความผิดทางอาญา (มาตรา 19) ทั้งยังรวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทาน (มาตรา 5) และการปราบปรามการแสวงหาประโยชน์จากการนำคนมาขอทานอีกด้วย (มาตรา 21-22)

บทความวิจัยนี้จึงต้องการนำเสนอถึงปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 และแนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 เพื่อที่จะจัดการปัญหาการขอทานในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ จะใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) ไม่ว่าจะเป็นรายงานผลการดำเนินงานของหน่วยงาน สถิติข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการขอทาน รวมถึงแนวทางเชิงนโยบายและมาตรการในการควบคุมปัญหาการขอทานของหน่วยงานหลัก อันได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ศูนย์คุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง สถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ในฐานะสถานคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทาน

และการศึกษาข้อมูลเชิงวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นรายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจนหนังสือ ตำรา เอกสารต่าง ๆ และสารสนเทศออนไลน์ รวมถึงบทความวิชาการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาการขอทาน

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล อันประกอบด้วย 1) พิจารณาทำความเข้าใจข้อมูลและจัดระบบข้อมูล (Data Typology) เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูล 2) การกำหนดประเด็นสำคัญ และจัดหมวดหมู่ความสัมพันธ์ตามลักษณะประเด็นการวิจัย 3) การค้นหาความเชื่อมโยงของประเด็นที่เกิดขึ้น และ 4) สรุปข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสร้างแบบแผนข้อมูลและสรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักสู่ประเด็นย่อยอย่างละเอียด

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเชิงเนื้อหา เป็นการศึกษาการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 ในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการควบคุมการขอทานทั้งการดำเนินคดีตามมาตรา 13 การคุ้มครองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานตามมาตรา 5 และมาตรา 16 การดำเนินการของสถานคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามมาตรา 24 และมาตรา 25 และการศึกษาแนวทางเชิงมาตรการในการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 เพื่อยุติปัญหาการขอทานอย่างเป็นระบบ

ข้อพิจารณาทางด้านจริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาและได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เลขที่หนังสือรับรอง SWUEC-662133

ผลการวิจัย

1. การศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559

1.1 สถานการณ์ปัญหาการขอทานในสังคมไทย

พฤติกรรมการขอ/ขอทาน เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งที่เป็นที่ยอมรับและไม่ยอมรับจากสังคม ในขณะที่การให้/ การให้ทาน เป็นระบบคุณค่าทางสังคมนับหนึ่งที่สะท้อนความดีงาม และได้รับการปลูกฝังในสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง เป็นความเชื่อทางสังคมที่เชื่อมโยงกับระบบความเชื่อทางศาสนาในเรื่องของบุญและการทำบุญ อันเป็นผลให้ผู้ให้ทานเบิกบานและอิ่มใจทั้งต่อตนเองโดยเชื่อว่า การทำบุญช่วยให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ร่ำรวย การงานมั่งคั่ง จะส่งผลดีในชาตินี้และชาติหน้า อีกทั้งคิดว่าการทำบุญส่งประโยชน์ในการเกื้อกูลผู้อื่น (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และคณะ, 2533; พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (วีระสิทธิ์ มหาวิโร), 2564; และรุ่งทิพย์ เลิศนันทน์, 2559)

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้การขอทานกลายเป็นหนึ่งในปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อน ต้องการการจัดการทั้งในด้านมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางสังคม และมาตรการด้านนโยบายและสวัสดิการ เนื่องจากผู้ทำการขอทานมีความหลากหลาย ทั้งกลุ่มเป้าหมายเฉพาะไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนพิการ ผู้สูงอายุ หญิงตั้งครรภ์ ผู้ทำการขอทานอาชีพ รวมไปถึงวงกว้างจำนวนมากที่มีลักษณะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการร้องรำ ดิต สี ตี เป่าตามพื้นที่สาธารณะ (สุรศักดิ์ วงศ์ษา, 2563)

นอกจากนี้ ยังมีการแสวงหาประโยชน์จากผู้ทำการขอทาน แต่กลับพบว่าองค์ประกอบของการขอทานไม่เข้าข่ายการค้ามนุษย์ เนื่องจากความยินยอมของผู้ทำการขอทาน อีกทั้งปัญหาการขอทานกลายเป็นปรากฏการณ์ข้ามชาติ เป็นปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติที่ไม่สามารถจัดการได้โดยมาตรการเพียงมาตรการเดียว ทำให้ปัญหาดังกล่าวได้สร้างผลกระทบอย่าง

รุนแรงกว้างขวาง ขณะที่การจัดการปัญหาการขอทานมีความเชื่อมโยงกับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากซึ่งต่างมีมุมมองและบทบาทหน้าที่ในการจัดการที่แตกต่างกัน

สำหรับสถิติข้อมูลเกี่ยวกับผู้ทำการขอทานนับตั้งแต่มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 จนถึงเดือนกันยายน 2566 พบว่า มีจำนวนผู้ทำการขอทาน ทั้งสิ้น 3,929 ราย จำแนกเป็นผู้ทำการขอทานไทย จำนวน 2,684 ราย และผู้ทำการขอทานต่างชาติ จำนวน 1,245 ราย ซึ่งข้อมูลจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการได้ชี้ให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของผู้ทำการขอทานไม่ได้มีผลมาจากปัจจัยด้านความยากจนเพียงอย่างเดียว หากแต่สอดคล้องกับปัจจัยด้านผู้ให้และผู้รับปัจจัยด้านรายได้จากการขอทานอีกด้วย นอกจากนี้ จากข้อมูลของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และฐานข้อมูลการจัดระเบียบขอทานของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ พบว่า จำนวนผู้ทำการขอทานในจังหวัดยากจนและคนที่มีภูมิฐานะจากจังหวัดที่ยากจนไปทำการขอทานน้อยกว่าจังหวัดอื่น ๆ อีกทั้ง ยังพบข้อมูลข้อที่น่าสนใจ (ตารางที่ 1) คือ ระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนตกงานหรือมีรายได้ลดลงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นนั้น กลับพบว่า สถานการณ์การขอทานกลับลดลงอย่างต่อเนื่อง (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2567)

ตารางที่ 1 : แสดงข้อมูลการจัดระเบียบผู้ทำการขอทาน ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ตั้งแต่วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ถึง 30 กันยายน พ.ศ. 2566 ที่มา: ฐานข้อมูลการจัดระเบียบขอทาน กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2567)

ปีงบประมาณ	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565	2566	รวม
	(ราย)	(ราย)	(ราย)	(ราย)	(ราย)	(ราย)	(ราย)	(ราย)	(ราย)
ขอทานไทย	133	769	342	261	227	220	332	400	2,684
ขอทานต่างดาว	52	426	189	172	115	86	69	136	1,245
รวม	185	1195	531	433	342	306	401	536	3,929

จากสถานการณ์ปัญหาการขอทานข้างต้น สร้างความท้าทายต่อการป้องกันและการแก้ไขปัญหาการขอทาน ทั้งในส่วนของการควบคุมจำนวนผู้ทำการขอทานไม่ให้เพิ่มมากขึ้น การคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานไม่ให้กลับมาทำการขอทานซ้ำ รวมถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือการขอทานรูปแบบใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้นตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี เนื่องจากการขอทานในปัจจุบันอาจไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ตามที่สาธารณะดังเช่นที่เป็นมาในอดีต แต่เกิดการขอทานในรูปแบบใหม่ เช่น การขอทานผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559 กลับไม่มีอำนาจในการดำเนินการ

นอกจากนี้ มีผู้ทำการขอทานต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศเพื่อนบ้านที่ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เพื่อมาทำการขอทาน รวมไปถึงผู้ทำการขอทานที่แฝงตัวมาในรูปแบบนักท่องเที่ยวซึ่งยากแก่การตรวจตรา ตลอดจนได้มีการแสวงหาประโยชน์จากการนำคนมาขอทานซึ่งบางกรณีอาจเข้าข่ายการค้ามนุษย์

1.2 สถานการณ์ปัญหาการขอทานในบริบทร่วมสมัย

ปัญหาการขอทานเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้ในหลายพื้นที่ทั่วโลก ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเฉพาะในสังคมไทย ที่น่าสนใจคือ การศึกษาหลายชิ้นระบุว่า การขอทานไม่มีอยู่ในสังคมยุคดึกดำบรรพ์ เพราะญาติพี่น้องกลุ่มเล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันจะคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนี้เป็นปฏิกิริยาป้องกันตนเองและปกป้องความปลอดภัยในกลุ่มครอบครัวเครือญาติ หรือแม้กระทั่งทั้งชนเผ่า ดังเช่นในสังคมอินเดียแบบดั้งเดิม การขอทานไม่เคยเป็นปัญหา เนื่องจากมาตรการป้องกันในระบบเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงความเชื่อทางศาสนาของผู้คนสนับสนุนการขอทานในอินเดีย โดยมีความเชื่อว่าการขอทาน

เป็นวิธีหนึ่งในการเอาใจพระเจ้า ทั้งนี้ ในอารยธรรมอินเดียยุคแรกเชื่อว่า การให้ทานถือเป็นหนึ่งในพิธีกรรมทางศาสนา การให้ทานถือเป็นการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์ และการขอทานเป็นการกระทำอันมีเกียรติ ถึงแม้ว่าผู้ทำการขอทานจะมีลักษณะเป็นผู้ยากไร้ ด้อยโอกาส พิกการ ยากจน ว่างงาน อยู่ในภาวะยากลำบาก ขาดแคลนที่อยู่อาศัยรวมถึงขาดสาธารณูปโภคที่เหมาะสม หรือมีโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ทำให้ต้องขอทานเพื่อหาเงินมาประทังชีวิตก็ตาม (Khan, Menka, and Shamshad, 2013)

ในขณะที่ปัจจุบัน การขอทานเป็นปัญหาสังคมขนาดใหญ่ที่ซับซ้อนและเป็นปัญหาเรื้อรัง รวมถึงได้กลายเป็นอาชีพ เนื่องจากการขอทานไม่ต้องใช้ความพยายามทางร่างกายและจิตใจในการหาเลี้ยงชีพ ดังนั้น การขอทานจึงเป็นพฤติกรรมต้องห้ามที่รัฐต่าง ๆ ต้องควบคุมกำกับ รวมถึงการมีบทลงโทษ (Rusenka, 2014)

ในหลายประเทศ ปรากฏการณ์ขอทานกลายเป็นอาชีพของคนบางกลุ่ม ทั้งนี้มีข้อมูลที่พบว่าขอทานบางคนประกอบอาชีพนี้มานานกว่า 3 ทศวรรษ โดยมีมุมมองว่าการขอทานเป็นอาชีพที่ทำได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายมากกว่าที่จะก่อให้เกิดความรำคาญต่อสังคม การขอทานเป็นปัญหาสังคมที่ท้าทายต่อการจัดการเนื่องจากมีความซับซ้อนและส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมในรูปแบบอื่น เช่น การขอทานมีผลกระทบทางจิตวิทยาต่อสมาชิกในสังคม และโครงสร้างทางภูมิศาสตร์และชีวิตทางสังคมในเขตเมือง เนื่องจากการขอทานริมถนนและการไม่มีที่อยู่อาศัยอาจทำให้ผู้ทำการขอทานถูกมองว่าเป็นผู้มีพฤติกรรมต่อต้านสังคม จนอาจกล่าวได้ว่า การปรากฏตัวของขอทานถือเป็นสัญญาณของปัญหาทางสังคมที่ใหญ่กว่า และอาจทำให้ผู้อื่นหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีขอทานอาศัยอยู่ (Clapper, 2012)

อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมขอทานกลับเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในสังคมโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขตเมือง พื้นที่ท่องเที่ยว หรือพื้นที่ที่มีผู้คนพลุกพล่าน ซึ่งผู้ทำการขอทานในเขตพื้นที่เหล่านี้มักไม่ใช่ผู้ยากจน ยากไร้ หากแต่เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มาทำการขอทานในลักษณะของเครือข่ายที่มีการชักชวน นำพา หรือเป็นธุระจัดการให้การขอทานเกิดขึ้น การขอทานในลักษณะดังกล่าวจึงไม่ได้เกิดจากความยากจนเป็นสำคัญ หากแต่กลายเป็นการร่วมกันกระทำผิดกฎหมายหรือระเบียบทางสังคม ดังนั้น แนวทางการจัดการปัญหาการขอทานจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ในสังคมในการหยุดให้เงินขอทาน ควบคู่ไปกับมาตรการการจัดการทั้งด้านสวัสดิการสังคมในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การพัฒนาความสามารถและสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ รวมถึงการปราบปรามขบวนการขอทานเพื่อลดการเร่ร่อนขอทาน (Tekle, 2020; Namwata, Mgabo and Dimoso, 2012)

เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาการขอทานโดยเปรียบเทียบปัญหาการขอทานในบริบททั่วไป และบริบทร่วมสมัย ในประเด็นเกี่ยวกับที่มาและเหตุแห่งการขอทาน ลักษณะขอทาน และแนวทางการจัดการ จะพบว่าปัญหาการขอทานมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและต้องมีการจัดการที่เท่าทันต่อสถานการณ์ กล่าวคือ

1) ที่มาและเหตุแห่งปัญหาขอทานในบริบททั่วไปพบว่า ปัญหาการขอทานเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจากความยากไร้ ไม่มีที่อยู่อาศัย ขาดการศึกษา เป็นเงื่อนไขจากการพัฒนาและภาวะด้อยโอกาส ในขณะที่ปัญหาขอทานในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย พบว่า ปัญหาการขอทานเชื่อมโยงกับความเป็นโลกาภิวัตน์ อาชญากรรมข้ามชาติ และขบวนการที่นำคนมาแสวงหาประโยชน์ในลักษณะการบังคับให้ทำการขอทาน ปัญหาการขอทานจึงอาจไม่เกี่ยวข้องกับความยากจนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการดำเนินธุรกิจผิดกฎหมายที่มีผลตอบแทนสูง (Lucrative Business) (Seelos and Mair, 2006)

2) ลักษณะของขอทานในบริบททั่วไป จะเป็นบุคคลที่อาศัยในถิ่นทุรกันดารหรือมาจากพื้นที่ห่างไกล ด้อยพัฒนา เข้าไม่ถึงบริการทางสังคม และขาดโอกาสทางสังคม มีลักษณะเป็นกลุ่มเปราะบางทางสังคม (Vulnerable People) ขณะที่ขอทานในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย อาจเป็นกลุ่มบุคคลที่เปราะบางทางสังคม หากแต่พฤติกรรมขอทานที่เกิดขึ้นอาจมีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับขบวนการและเครือข่ายอาชญากร สาเหตุของการขอทานจึงไม่ได้เป็นผลมาจากความยากจน แต่อาจเข้าข่ายการถูกแสวงหาประโยชน์หรือสมคบร่วมกันในการขอทาน (Lawal, Aliu & Irhue, 2022)

3) แนวทางการจัดการปัญหาการขอทานในบริบททั่วไป มุ่งเน้นไปที่การจัดการความเป็นอยู่ที่ดีในการดำเนินชีวิต และปัจจัยพื้นฐานผ่านการจัดการเชิงสวัสดิการและการสงเคราะห์เฉพาะกลุ่มเพื่อมุ่งเป้าหมายไปที่ความต้องการจำเป็น (Real Needs) ของผู้ทำการขอทาน โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดี และเสริมสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพเพื่อการพึ่งพาตนเองผ่านการมีงานทำและมีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิต ในขณะที่การจัดการปัญหาขอทานในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย จำเป็นต้องมีการกำหนดมาตรการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการเกี่ยวกับการเข้าเมือง การจัดการกลุ่มอาชญากร การสร้างความเข้าใจกับสังคม รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ

ทั้งนี้ ข้อเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับที่มาและเหตุแห่งการขอทาน ลักษณะขอทาน และแนวทางการจัดการ โดยเปรียบเทียบปัญหาขอทานในบริบททั่วไปและบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย (ตารางที่ 2) จากการเรียบเรียงข้อมูล และข้อเขียนทางวิชาการต่าง ๆ (N. Groce, M. Loeb and B. Murray, 2014; Abror K., Suhairi, A. Kumedi Ja'far, 2020; Khan, Menka, and Shamshad, 2013; Rusenko, 2015; Clapper, 2012; Tekle, 2020; Namwata, Mgabo and Dimoso, 2012; Seelos and Mair, 2006; Lawal M.O., Aliu N.L., Irhue Y.K., 2022) สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2 : สรุปลักษณะสำคัญเชิงเปรียบเทียบระหว่างปัญหาการขอทานในบริบททั่วไป และปัญหาการขอทานในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย (ที่มา: จัดทำโดยผู้วิจัย)

ประเด็น	ปัญหาขอทาน ในบริบททั่วไป	ปัญหาขอทานในบริบทแห่ง การเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย
ที่มาและเหตุแห่งการขอทาน	ปัญหาจากความยากไร้ ยากจนขาดการศึกษา ไม่มีที่อยู่อาศัย เป็นเงื่อนไขจากการพัฒนาและภาวะด้อยโอกาส	ความเป็นสังคมสมัยใหม่ โลกาภิวัตน์ อาชญากรรมข้ามชาติ และขบวนการนำคนมาขอทานและการแสวงหาประโยชน์จากการขอทาน
ลักษณะขอทาน	- ผู้คนจากพื้นที่ห่างไกล อาศัยในถิ่นทุรกันดาร ด้อยพัฒนา เข้าไม่ถึงบริการและขาดโอกาสทางสังคม - กลุ่มเปราะบางทางสังคม	- กลุ่มเปราะบางทางสังคม - ขบวนการและเครือข่ายอาชญากร
แนวทางการจัดการ	- การจัดการเชิงสวัสดิการและการสงเคราะห์เฉพาะกลุ่ม	- การกำหนดมาตรการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ไม่ที่จะเป็นการเข้าเมือง การจัดการกลุ่มอาชญากร การสร้างความเข้าใจกับสังคม การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ

1.3 อุปสรรคเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559

จากการประเมินผลสัมฤทธิ์ของพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 การบังคับโทษทางอาญาสำหรับผู้ทำการขอทานตามมาตรา 19 ซึ่งเป็นการบังคับใช้กฎหมายเพื่อดำเนินคดีทั้งการปรับและการจำคุก ยังไม่มีความเข้มงวดมากพอ บทลงโทษจำคุกไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจัง ตลอดจนบทลงโทษลักษณะ “จับ ปรับ ปลดปล่อย” ไม่ได้ทำให้ผู้ทำการขอทานเกิดความเกรงกลัว แต่กลับมาทำการขอทานซ้ำ ข้อมูลที่ได้จากการจัดระเบียบขอทานของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการระหว่างวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2559 ถึง 30 กันยายน พ.ศ. 2566 พบว่า มีผู้ทำการขอทานซ้ำ จำนวน 683 รายหรือร้อยละ 17.38

ของผู้ทำการขอทานทั้งหมด (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2567) เมื่อพิจารณาถึงอุปสรรคในการบังคับใช้พระราชบัญญัติ ควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 พบว่า การบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวมีอุปสรรคดังนี้

1) การบังคับใช้กฎหมายขาดประสิทธิภาพ กล่าวคือ การใช้โทษทางอาญาในการควบคุมขอทานอาจก่อให้เกิดคดีทาง อาญาเกินความจำเป็น ขณะเดียวกันอาจไม่ทำให้ผู้ทำการขอทานปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รวมถึงการเปรียบเทียบปรับยังไม่มี หลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานในทางปฏิบัติทุกกรณี บทลงโทษจึงต่ำกว่ารายได้จริงที่ได้จากการขอทาน ทำให้ยังมีแรงจูงใจที่จะ ผ่าฝืนข้อห้ามทางกฎหมาย (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2567)

2) ขาดการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการให้เงินขอทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมใน การจัดการปัญหาขอทานร่วมกันของผู้นำทางศาสนาและความเชื่อ ผู้มีอิทธิพลทางสังคม เพราะการให้เงินหรือทรัพย์สินกับ ขอทานถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ปัญหาการขอทานดำรงอยู่ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์การขอทานที่มักพบเจอในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสะพานลอย พื้นที่สาธารณะ ตลาดนัด ชุมชน ห้างสรรพสินค้า แหล่งการค้า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ย่านชุมชนที่มีผู้คนสัญจรไปมา โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ (ไพบร์ บวรสมพงษ์ และ คณะ, 2558) ด้วยเหตุผลที่ว่าพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 มุ่งจัดการขอทาน และปัญหาการขอทาน โดยเน้น ที่มุมมองการขอหรือผู้ขอ/ ผู้ทำการขอทาน หากแต่การจัดการปัญหาขอทานควรพิจารณาจัดการที่การให้เงินขอทานหรือผู้ให้ เงินขอทานอย่างควบคู่กัน ซึ่งพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 ยังไม่ได้มีการกำหนดมาตรการรองรับหรือส่งเสริม การจัดการในมิติของการให้เพื่อยุติการขอทานแต่อย่างใด

3) ขาดรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทาน ในขณะที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลมาทำการขอทานคือ ปัญหาความยากจนและความล้มเหลวในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการขาดโอกาสและ การเข้าถึงบริการและสวัสดิการแห่งรัฐที่จะส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงภาวะความเจ็บป่วย ความพิการที่ทำให้บุคคลไม่ สามารถประกอบอาชีพได้เช่นบุคคลทั่วไป ทำให้การขอทานดูเหมือนเป็นงานสบาย รายได้ดี กลายเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทำ การขอทานยึดเป็นอาชีพ เพราะมีรายได้โดยง่ายและไม่จำเป็นต้องลงทุนอะไรมากมาย (กรมประชาสงเคราะห์, 2538; ภิรมย์ เจริญผล, 2537) ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559 ตามมาตรา 5 ได้กำหนดให้มีการส่งเสริมและพัฒนา คุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานซึ่งหมายถึง การช่วยเหลือ การบำบัดรักษา การฟื้นฟู สภาพร่างกายและจิตใจ ตลอดจนการฝึก อาชีพให้แก่ผู้ทำการขอทาน หากแต่แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวกลับขาดความชัดเจนในทางปฏิบัติ เพราะผู้ทำการขอทานต้องเข้ารับการฟื้นฟูในสถานคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นสถานคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งไม่ได้มี รูปแบบการจัดบริการการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตเฉพาะสำหรับผู้ทำการขอทาน ทำให้ผู้ทำการขอทานได้รับบริการใน ลักษณะการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง

4) การปราบปรามกลุ่ม ขบวนการขอทาน และการนำคนมาขอทาน รวมถึงการแสวงหาประโยชน์จากการขอทาน โดยเฉพาะกรณีขอทานต่างชาติ ยังขาดมาตรการที่เด็ดขาดและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ซึ่งพบว่าที่ผ่านมา การควบคุมการเข้าเมืองยังไม่สามารถจัดการปัญหาการขอทานได้ เนื่องจากมีการกลับมาขอทานซ้ำ ผ่านการเข้าเมืองมาโดยถูก กฎหมาย มีการผ่อนผัน ตลอดจนการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองมาตามแนวตะเข็บชายแดนหรือด่านธรรมชาติ แต่กลับมาก่อทำ ผิดกฎหมายในลักษณะการเป็นขอทาน ในขณะที่การดำเนินคดียังไม่สามารถจัดการปัญหาการขอทานได้ทั้งในลักษณะ ป้องปราม และการยุติปัญหาการขอทาน เนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่ตำรวจยังคงมีปัญหาใน การตีความตัวบทกฎหมาย ซึ่งในหลายกรณีมองว่าการกระทำผิดในลักษณะการขอทานเป็นความผิดแบบหลุโทษ อีกทั้งยัง พบว่าทัศนคติของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อจัดการปัญหาการขอทานยังคงขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและ เพียงพอ โดยพบว่าในบางกรณี เจ้าหน้าที่ได้ยอมเสียค่าปรับให้กับผู้กระทำการขอทานที่ได้เชิญตัวและควบคุมมาที่สถานีตำรวจ เนื่องจากเห็นใจ สงสาร (สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2562)

จากปัญหาอุปสรรคดังที่กล่าวมา ทำให้เห็นว่าการจัดการปัญหาการขอทานในสังคมไทยให้ยุติลงได้นั้น ไม่สามารถดำเนินการโดยใช้มาตรการทางกฎหมายหรือการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 ได้เพียงลำพัง

2. การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559

ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อจัดทำเป็นแนวทางเชิงมาตรการในการส่งเสริมการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 โดยกล่าวได้ดังนี้ (จิรวรรณ ทองพายัพ, 2559; วัฒนา ธรรมลังกา, 2563; Coulon, G., Reynaud C. and Wiget, A. C., 2015; กองคุ้มครองสวัสดิภาพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต, ม.ป.ป; ไพรัช บวรสมพงษ์, 2559; รุ่งทิพย์ เลิศนิทัศน์, 2559; อรศิริ คำวันสา, พระเทพวัชรจารย์ (เทียบ สิริญาโณ), วุฒินันท์ กันทะเตียน, 2565)

2.1 การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มผู้ให้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพฤติกรรมขอทาน โดยมุ่งเน้นการรับรู้ถึงปัญหาและผลกระทบของพฤติกรรมขอทาน ซึ่งเป็นการจัดการในเชิงสาเหตุที่ทำให้การขอทานยังดำรงอยู่ ดังเช่น “อย่าให้เงินกับขอทาน เพราะจะทำให้พฤติกรรมขอทานกลายเป็นอาชีพ” (“Not” to give money to beggars, it turns the panhandling into an occupation) (Homeless Hub, 2014)

ทั้งนี้ การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ดังกล่าวจะมุ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้ให้ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงบริบทของสถานการณ์ ความรู้เรื่องวงจรการใช้ชีวิตของขอทาน ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าการให้เงินขอทานอาจนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ อีกทั้งการให้เงินขอทานอาจนำไปสู่กระบวนการแสวงหาประโยชน์ที่อาจเข้าข่ายการค้ามนุษย์

2.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้กระทำการขอทาน โดยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้กระทำการขอทาน โดยกล่าวเฉพาะกรณีการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้กระทำการขอทานกรณีคนไทยเพื่อพัฒนาศักยภาพและฝึกออาชีพ ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตจะเริ่มจากการสอบประวัติ ประเมินศักยภาพร่างกาย จิตใจ และวางแผนการพัฒนารายบุคคล เพื่อที่จะคัดแยกการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็น 2 ประเภท คือกลุ่มที่พัฒนาอาชีพได้ และกลุ่มที่พัฒนาอาชีพไม่ได้

กรณีกลุ่มที่พัฒนาอาชีพได้ จะการพัฒนาศักยภาพเน้นการปรับทัศนคติ เจตคติ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และฝึกออาชีพตามความถนัด และความต้องการ ทั้งนี้ การฝึกออาชีพต้องเป็นอาชีพที่มาจากความต้องการของผู้ทำการขอทาน ควบคู่ไปกับการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมถึงการวางแผนการตลาดที่ดี และมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้ และมีรายได้ติดตัวก่อนที่จะกลับคืนสู่ครอบครัวและสังคม

สำหรับกลุ่มที่พัฒนาอาชีพไม่ได้ จำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการพัฒนาทักษะชีวิต การใช้ชีวิตประจำวัน ปรับทัศนคติ เรียนรู้การอยู่ในสังคม เพื่อให้ช่วยเหลือตัวเองและอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ แต่เมื่อครบกำหนด 90 วัน หากประเมินไม่ผ่าน จำเป็นต้องอยู่ในสถานคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อ เนื่องจากไม่สามารถออกมาใช้ชีวิตข้างนอกได้ หรือมีปัญหาอื่น ๆ ร่วมด้วยเช่น ปัญหาสุขภาพ จิตเวช และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อาจพิจารณาให้บุคคลดังกล่าวเข้าสู่กระบวนการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งหรือส่งต่อไปยังหน่วยงานที่มีกฎหมายเฉพาะให้การคุ้มครองอยู่แล้ว

2.3 การป้องกันมิให้กลับมาขอทานซ้ำ โดยใช้การสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ และการฝึกออาชีพเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาตนเองได้ เน้นการสร้างและพัฒนาทักษะอาชีพ การเห็นคุณค่าในตนเอง และการพัฒนาสามารถพึ่งพาตัวเองได้ โดยมีการติดตามประสิทธิผลตามกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ และการวางแผนให้ความช่วยเหลือขอทานให้มีอาชีพและสามารถพึ่งตนเองได้ รวมถึงการประสานสถานประกอบการ เพื่อให้ผู้ทำการขอทานมีโอกาสนในการประกอบอาชีพมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญคือต้องมีการปลูกฝังวิธีคิดและมีทิศทางที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สามารถกลับมาเป็นประชากรที่มีคุณภาพ ไม่กลับมาขอทานซ้ำ

2.4 การปราบปรามและดำเนินคดีอย่างเด็ดขาดผ่านการบังคับใช้กฎหมายจริงจัง และการจัดการระบบฐานข้อมูล ทั้งนี้ การปราบปรามและดำเนินคดีจำเป็นต้องมีการดำเนินการอย่างเด็ดขาดผ่านการบังคับใช้กฎหมายจริงจัง และการจัดการระบบฐานข้อมูล โดยเฉพาะกรณีขบวนการต่างชาตินี้ ซึ่งต้องมีการประสานส่งต่อให้ผลักดันกลับประเทศและไม่ให้เดินทางกลับมาขอทานซ้ำ

สรุปและอภิปรายผล

พฤติกรรมขอ/ขอทาน เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างยาวนาน ทั้งที่เป็นที่ยอมรับและไม่ยอมรับจากสังคม ในขณะที่การให้/การให้ทาน เป็นระบบคุณค่าหนึ่งสังคมที่สะท้อนความดีงาม และถูกปลูกฝังในสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง เป็นความเชื่อทางสังคม อันเป็นผลให้พฤติกรรมขอ/ขอทานยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยมาจนปัจจุบัน ขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้การขอทานกลายเป็นปัญหาสังคม ซึ่งบางสังคมไม่ยอมรับการขอทาน มีการลงโทษและต่อต้านพฤติกรรมขอทานและผู้ทำการขอทาน อีกทั้งปัญหาการขอทานและขอทานกลายเป็นปัญหาสังคมที่มีความสลับซับซ้อน รุนแรง เป็นปรากฏการณ์ปัญหาข้ามชาติที่ไม่สามารถจัดการได้โดยมาตรการเดียว และต้องการการจัดการทั้งมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางสังคม และมาตรการด้านนโยบายและสวัสดิการ

ประเทศไทยได้มีการกำหนดพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559 โดยมีเจตนารมณ์ที่จะควบคุมการขอทาน ห้ามบุคคลทำการขอทาน อันเป็นความผิดโทษทางอาญา และเพื่อคัดกรองผู้ทำการขอทาน กลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่อาชีพ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ไม่มีทางเลือกชีวิตอย่างอื่น หรืออยู่ในภาวะยากลำบากให้ได้รับการคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนแยกผู้แสดงความสามารถออกจากผู้ทำการขอทาน รวมถึงเพื่อกำหนดความผิดทางอาญาแก่ผู้ซึ่งหาประโยชน์จากกลุ่มเปราะบางในการนำคนมาขอทาน โดยสาระหลักของกฎหมายดังกล่าวต้องการที่จะห้ามบุคคลใดทำการขอทาน การกระทำความผิดอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ให้ถือว่าเป็นการขอทาน ไม่ว่าจะเป็นการขอเงินหรือทรัพย์สินจากผู้อื่นเพื่อเลี้ยงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการขอด้วยวาจา ข้อความหรือการแสดงกิริยาอาการใด หรือการกระทำด้วยวิธีการใดให้ผู้อื่นเกิดความสงสารและส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้ แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีการขอเงินหรือทรัพย์สินจากผู้อื่นในลักษณะดังเช่น การแสดงความสามารถ ไม่ว่าจะเป็นการเล่นดนตรีหรือการแสดงอื่นใด เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินหรือ ทรัพย์สินจากผู้ชมหรือผู้ฟัง การขอเงินหรือทรัพย์สินกันฐานญาติมิตร หรือการเรียกรับตามกฎหมายว่าด้วย การควบคุมการเรียกรับ ไม่ถือว่าเป็นการขอทานตามพระราชบัญญัตินี้

ด้วยข้อกำหนดทางกฎหมายดังกล่าว ทำให้ปัญหาขอทานในประเทศไทยไม่ได้มีลักษณะเดียว พฤติกรรมขอทานมีความสลับซับซ้อน ขณะเดียวกันผู้ทำการขอทานมีทั้งตัวขอทานและผู้สนับสนุนลักษณะกลุ่ม ทำเป็นขบวนการหรือเครือข่าย (ข้ามชาติ) โดยที่ความสลับซับซ้อนของการขอทานเข้าข่ายความผิดในหลายลักษณะ ทั้งการนำพา การบังคับ การแสวงหาประโยชน์ ประกอบกับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการขอทาน กับการดำเนินการทางกฎหมายเพื่อควบคุมการขอทานในประเทศไทยที่ยังขาดประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาขอทาน ไม่ถือว่าเป็นการจัดการขอทานยังขาดแนวทางการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานที่เข้าใจตรงกัน หลายกรณีเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ในการจัดการ ตลอดจนกระบวนการจัดการปัญหาขอทาน มิได้ถูกเชื่อมโยงการทำงานเข้าหากัน ทั้งในด้านการจับกุมและเปรียบเทียบปรับ ไม่ได้นำไปสู่การดำเนินการติดตามและพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อป้องกันมิให้กลับมาขอทานซ้ำ หรือการป้องกันมิให้กลับมาขอทานซ้ำ เป็นกระบวนการที่ต้องสร้างความร่วมมือจากหลายฝ่าย ที่สำคัญ ปัญหาขอทานไม่ได้ถูกทำให้สังคมรับรู้และเข้าใจตรงกัน เพราะยังมีมุมมองต่อการขอทานและการให้เงินขอทานที่แตกต่างกัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สถานการณ์ปัญหาขอทานในประเทศไทยจึงเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน เรื้อรัง มีเงื่อนไขที่เชื่อมโยงกับหลายปัจจัยโดยเฉพาะวัฒนธรรมความเชื่อ เงื่อนไขสาเหตุจากความยากจน แต่ในบางกรณีกลับพบว่าความยากจน

และความเดือดร้อนกลับไม่ได้เป็นเหตุทำให้คนไทยต้องมาขอทาน เพราะในช่วงสถานการณ์โควิด-19 พบว่าจำนวนขอทานในประเทศไทยลดลง

ดังนั้น การจัดการปัญหาการขอทาน และการเป็นขอทานต้องการการคัดกรองและดำเนินการอย่างเหมาะสมในแต่ละกรณี การจัดการปัญหาดังกล่าวจึงต้องการการออกแบบการจัดการ ทั้งเชิงแนวคิดด้านนโยบายที่เท่าทันปัญหาและการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนมาตรการที่มีประสิทธิภาพ และความร่วมมือทางสังคมทั้งระบบ การแก้ไขปัญหาการขอทานจึงไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้โดยลำพังหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น หากแต่ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีสำคัญคือภาคประชาชนที่ส่วนหนึ่งเป็นผู้สนับสนุนการดำรงอยู่ของปัญหาการขอทานผ่าน “การให้เงิน” ของ “ผู้ให้เงิน” เนื่องจากขอทานมักจะใช้ความต้อยโอกาสต่าง ๆ เพื่อเรียกความสงสาร ซึ่งบทเรียนจากการจัดการปัญหาขอทานที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ให้ข้อเสนอนะที่น่าสนใจว่า “อย่าให้เงินกับขอทาน จะทำให้พฤติกรรมขอทานกลายเป็นอาชีพ” (“Not” to give money to beggars, it turns the panhandling into an occupation)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1.1 ควรมีการสื่อสารทางสังคมและการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “การหยุดให้เงินขอทาน” เพราะเงื่อนไขที่สำคัญในการยุติปัญหาการขอทานคือ การงดให้เงินขอทาน โดยสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องไปยัง “ผู้ให้” ขณะเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการจัดบริการสังคมต้องชี้แจงสร้างความเข้าใจว่า คนไทยทุกคนมีหน่วยงานรัฐสวัสดิการที่ดูแลทุกกลุ่มเป้าหมายที่ครอบคลุมคนไทยทุกกลุ่มอยู่แล้ว โดยเฉพาะเด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาส การให้เงินขอทานที่เป็นคนไทยที่อยู่ในภาวะยากลำบากจึงไม่ใช่หน้าที่และความรับผิดชอบ (Duty and Obligations) ของประชาชนด้วยตนเอง

1.2 ควรมีการกำหนดมาตรการเชิงรูปแบบการพัฒนาที่เป็นระบบ (Program Development) และมีความเหมาะสมในแต่ละรายกรณีในการคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ทำการขอทานเพื่อการช่วยเหลือ การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ การฝึกอาชีพให้แก่ผู้ทำการขอทาน ที่สำคัญคือการสร้างทัศนคติและแรงจูงใจต่อตนเอง (Concept of Self) ตลอดจนป้องกันมิให้กลับมาขอทานซ้ำ

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 การควบคุมการขอทานผ่านการบังคับใช้กฎหมายต้องมีการกำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่อการดำเนินคดีอย่างเป็นมาตรฐานเดียวกัน ลดการใช้วิจารณญาณของเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะการเปรียบเทียบปรับที่ต้องลดแรงจูงใจในการกระทำความผิดโดยการปรับในอัตราสูงสุด (หนึ่งหมื่นบาท) รวมถึงต้องมีการสืบสวนจับกุมและปราบปรามขบวนการหรือแก๊งขอทาน การบังคับกฎหมายให้เต็มรูปแบบทั้งมาตรการการจับกุม การปรับ และการดำเนินคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีขอทานต่างชาติ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณผู้บริหารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยเงินรายได้ คณะสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2567

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์ กองสวัสดิการสงเคราะห์. (2538). **สาเหตุ ปัญหา และความต้องการของคน เร่ร่อนขอทาน**. รายงานการวิจัย.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2567). **รายงานการประเมินผลสัมฤทธิ์ของพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559**. สืบค้นจาก <https://dsdw.go.th/Data/Buzznews/Files/p2v42yvvh.pdf>
- กองคุ้มครองสวัสดิภาพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต. (ม.ป.ป). **แนวทางการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557**
- จิรวรรณ ทองพายัพ. (2559). **ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2484**. วิทยานิพนธ์. นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และคณะ. (2533). **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2546). **ความลำบากในโลกมืด: กรณีศึกษาขอทานและวณิกดาบอด**. เอกสารงานวิจัยในโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2559. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 113 ตอนที่ 38ก 29 เมษายน 2559
- พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.2484. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 58 ตอนที่ 71 หน้า 1324/ 7 ตุลาคม 2484
- ไพรัช บวรสมพงษ์ และคณะ. (2558). **การจัดการปัญหาการค้ามนุษย์ในรูปแบบที่หลากหลาย**. รายงานการวิจัย. โรงพิมพ์ 50 Express: กรุงเทพฯ.
- ไพรัช บวรสมพงษ์. (2559). **การจัดการปัญหาการค้ามนุษย์ในรูปแบบการแสวงหาประโยชน์จากการขอทาน**. วารสารกระบวนการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ปีที่ 9 เล่มที่ 3 กันยายนธันวาคม 2559.
- ภิรมย์ เจริญผล. (2537). **ทัศนคติของคนไร้ที่พึ่งต่อการฝึกออาชีพในสถานสงเคราะห์ชายและหญิงธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี**. ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รุ่งทิพย์ เลิศนัทสน์. (2559). **ทัศนคติ ความเชื่อ วิถีปฏิบัติในการทำบุญของพุทธศาสนิกชนในมณฑลนคร : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิต, สาขาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วัฒนา ธรรมลังกา. (2563). **บริบทและเงื่อนไขการยุติการเป็นขอทาน: กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (วีระสิทธิ์ มหาวีโร) (2564). **การศึกษาความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศศิธร ไชยประสิทธิ์. (2545). **วิถีชีวิตและเงื่อนไขการดำรงชีวิตของคนจนในหมู่บ้านชนบทภาคเหนือ**. เอกสารงานวิจัยในโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย., อัดสำเนา.
- สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2562) **โครงการวิจัยรูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาค้ามนุษย์**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์.
- สุธิดา สังข์พันธุ์. (2566). **เบื้องหลังการค้ามนุษย์เพื่อบังคับก้ออาชญากรรมลอบหลวงทางไซเบอร์และผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์**. สารนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สุรศักดิ์ วงศ์ษา. (2563). **คนขอทานกับขบวนการต่อรองอำนาจในฐานะผู้แสดงความสามารถ (วณิพก) ในบริบทสังคมไทย**. อินทนิลทักษิณสาร ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2563. หน้า 23-48
- อรศิริ คำวันสา, พระเทพวรจารย์(เทียบ สิริญาโณ), วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2565). **การสร้างกระบวนการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทย**. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม 2565. หน้า 357-372
- Abror K, Suhairi, A. Kumedi Ja'far (2020). **The Modus of Beggars in Lampung Urban Area: An Islamic Law Perspective**. Justicia Islamica: Jurnal Kajian Hukum dan Sosial Vol.17, No.1, June 2020 (pp. 167-184)
- Clapper, T.M. (2012). **About Beggars**, eHow Contributor. Retrieved from http://www.ehow.com/about_4610585_beggars.html (29.08.2022).
- Coulon, G., Reynaud C. and Wiget, A. C. (2015) **Begging in Geneva in Times of Crisis: Multilayered Representations of Beggars, Begging and Cohabitation in the Public Space**. European Journal of Homelessness _ Volume 9, No. 1, June 2015
- Groce N., Loeb M. and Murray B. (2014). **The Disabled Beggar – A Literature Review**. International Labour Office, Gender, Equality and Diversity Branch. - Geneva: ILO, 2014. GED Working Paper No 1.
- Homeless Hub (2014). **Should I Give Money to Panhandlers?**. Retrieved from <https://homelesshub.ca/resource/should-i-give-money-panhandlers/#:~:text=Give%20the%20money%20to%20an,they%20may%20well%20refuse%20it.>
- Khan J. H., Menka, and Shamshad (2013). **Problems of Beggars: A Case Study**. International Journal of Management and Social Sciences Research (IJMSSR) Volume 2, No. 12, December 2013. 67-74
- Lawal M.O., Aliu N.L., Irehue Y.K., (2022). **A Qualitative Study of Public Health and Policy Implications of Street Begging in Nigeria**. Acta Politica Polonica, 2 (54), 67–82.
- Namwata, B. M., Mgabo, M. R., & Dimoso, P. (2012). **Categories of street beggars and factors influencing street begging in central Tanzania**. African Study Monographs (2012), 33 (2), pp. 133-143.
- Rusenko, R. M. (2014). **Begging, the Destitute Persons Act 1977, and punitive law: An exploratory survey**. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/268809508_Begging_the_Destitute_Persons_Act_1977_and_punitive_law_An_exploratory_survey
- Rusenko, R. M. (2015). **Homelessness, Begging, and The Destitute Persons Act 1977: Policy Paper**. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/280386882_Homelessness_Begging_and_The_Destitute_Persons_Act_1977_Policy_Paper
- Seelos C. And Mair J. (2006). **Profitable Business Models and Market Creation in the Context of Deep Poverty: A Strategy View**. IESE Business School-University Of Navarra. Retrieved from https://pacscenter.stanford.edu/wp-content/uploads/2019/12/Seelos-Mair_AMP-2007-Profitable_business_model_and_market_creation_in_the_context_of_deep_poverty_A_Strategic_View.pdf
- Tekle E. H. (2020). **Analyzing Socio-economic Characteristics of Itinerant Beggars in Mekelle City, Northern Ethiopia**. Journal of Poverty, Investment and Development. Vol.53, 2020.

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

The Role of Local Administrative Organizations to Promoting Cultural Tourism: A Case
Study of Muang Kao Subdistrict Municipality, Muang District, Sukhothai Province

ณัฐพนธ์ ณะเกิงผล¹

กิตติชัย อินท¹

จิรวรรณ อินทรนเรศ¹

ภาณุวิชญ์ ครุฑอ่ำ¹

อเนก สุขดี²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากเอกสารและจากผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ 5 คน และประชาชน 5 คน รวมทั้งสิ้น 10 คนโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอผลการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ด้านการเสริมสร้างความร่วมมือและด้านการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน 2) เทศบาลตำบลเมืองเก่าประสบปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านการประสานงาน และปัญหาด้านการมีส่วนร่วม 3) แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลเมืองเก่า ได้แก่ เทศบาลควรดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมในด้านการบริการนักท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมต่างๆ และควรมีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: บทบาท องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This study aims to 1) study role of local administrative organizations to promoting cultural tourism 2) study problems and obstacles of local administrative organizations to promoting cultural tourism 3) study guidelines to promoting cultural tourism: a case Study of Muang Kao Subdistrict Municipality, Muang District, Sukhothai Province. This research used data from documents and from 5 executives and officers

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

and 5 members of the public, totaling 10 people, by purposive selection. The research instrument used an interview form. Data was analyzed by content analysis and presented the analysis results descriptively.

The results of the study are as follows: 1) Muang Kao Subdistrict Municipality role to promoting cultural tourism were infrastructure development, organizing tourism promotion activities, tourism public relations, strengthening cooperation and training to provide knowledge to the public 2) Muang Kao Subdistrict Municipality problems and obstacles to promoting cultural tourism were budgetary problem, coordination problem and participation problem 3) guidelines to promoting cultural tourism of Muang Kao Subdistrict Municipality were should conservation of historical sites and tourist attractions with historical value, should local people should be encouraged to receive training in tourist services public relations by organizing various activities and should infrastructure improved to be able to support tourists effectively.

Keywords: Role, Local Government Organization, Cultural Tourism

บทนำ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทหน้าที่โดยตรงตามกฎหมายดังต่อไปนี้ 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดมาตรา 250 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนายั่งยืน 2) พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดมาตรา 16 (8) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง กำหนดให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งต้องมีการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง รวมถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ที่อาจได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว เพื่อที่จะทำให้ชุมชน ทรัพยากร และการท่องเที่ยวสามารถเชื่อมประสาน และดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน และ 3) พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 ได้กำหนดมาตรา 51 ให้เทศบาลจัดกิจกรรม เช่น ให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือและท่าข้าม บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร (พาฝัน นิลสวัสดิ์ ดุอาเมเลน, 2563)

จังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดในภาคเหนือตอนล่างที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละปีสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและประชาชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างมาก โดยคิดเป็นรายได้สูงถึง 2,500 ล้านบาทต่อปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2566) โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม มีอายุยาวนานนับ 700 ปี ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย อีกทั้งยังมีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกหลายประการ เช่น การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ เครื่องปั้นดินเผาสังคโลก การจักรสาน การแกะสลักไม้และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่สำคัญอีกมากมาย อย่างไรก็ตาม แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังคงประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ปัญหาการได้รับงบประมาณในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ลดลง ปัญหาการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ในการร่วมมือปฏิบัติงานและบูรณาการร่วมกัน ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ (หนึ่งหทัย ขอฟลกกลาง, 2564) ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่ออัตราการท่องเที่ยวของพื้นที่

จากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2568) พบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดสุโขทัยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า ซึ่งเป็นศูนย์กลางของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากเดิมที่มีนักท่องเที่ยวจำนวน 1,065,128 คนในปี 2566 กลับลดลงเหลือ 1,007,746 คนในปี 2567 หรือคิดเป็นอัตราการลดลงร้อยละ 5.4 ภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งปี นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังไม่นิยมพักค้างแรมในพื้นที่ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบางแห่งยังไม่ได้รับความนิยมหรือการกล่าวถึงเท่าที่ควร ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบทบาทการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องมีการทบทวนบทบาท กลยุทธ์ และแนวทางในการบริหารจัดการ เพื่อให้การท่องเที่ยวในพื้นที่สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนในท้องถิ่น

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมาในข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง และประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามบทบาทอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อจะเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับเทศบาลตำบลเมืองเก่า ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำไปเป็นแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้เป็นศึกษาบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ว่ามีบทบาทอะไรบ้าง และประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามบทบาทอย่างไร เพื่อจะได้แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้บริหาร เทศบาลตำบลเมืองเก่า เจ้าหน้าที่ เทศบาลตำบลเมืองเก่า และประชาชน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) รวมจำนวนทั้งหมด 10 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้
 - 2.1 ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จำนวน 5 คน ได้แก่ รองนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเมืองเก่า ปลัดเทศบาลตำบลเมืองเก่า นักพัฒนาการท่องเที่ยว นักพัฒนาชุมชน นักวิเคราะห์นโยบายและแผน
 - 2.2 ประชาชน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย จำนวน 5 คน ได้แก่ ประธานชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง ประธานชุมชนสุโขทัยนคร 1 ประธานชุมชนสุโขทัยนคร 3 ประธานชุมชนลิไท ประธานชุมชนบ้านพระเชตุพน
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย คณะผู้วิจัยเลือกพื้นที่นี้ เนื่องจาก มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งได้รับการประกาศเป็นมรดกโลก อันดับที่ 574 จากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่เป็นจุดเด่นในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอยู่แล้ว ทั้งของจังหวัด

สุขุขทัยเองและรวมถึงตัวตำบลเมืองเก่าด้วย อีกทั้งยังมีวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ ที่สำคัญ เช่น ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟที่เป็นจุดเด่นของตำบลนี้ เครื่องสังคโลก การแกะสลักไม้ การสานปลาตะเพียน วิถีชีวิตของชาวเมืองเก่า รวมไปถึงอาหารและภาษาประจำถิ่นด้วย ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ที่เหมาะแก่การส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษาครั้งนี้ใช้เวลาศึกษา 6 เดือน ซึ่งจะดำเนินการในช่วงระยะเวลาดังต่อไปนี้ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2567 ถึงเดือนมกราคม 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

จากการศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญจากผลงานของนักวิชาการจำนวน 6 ท่าน ได้แก่ พระมหาจันทน์ สิริวัฒน (2563), พาฝัน นิลสวัสดิ์ ดุหาเมเลน (2563), นพดล วีระวงศ์ (2564), บัณฑิตา ตันวัฒนะ (2565), วลัยพร สุขปลั่ง (2565) และนพวรรณ เชื้อโชติ (2566) ซึ่งได้นำเสนอองค์ประกอบของบทบาทที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

คณะผู้วิจัยได้จัดทำตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากงานวิจัยดังกล่าว โดยใช้วิธีการนับความถี่และคัดเลือกเฉพาะองค์ประกอบที่ปรากฏอย่างน้อย 4 ครั้งขึ้นไป เพื่อให้ได้ประเด็นหลักที่มีความสอดคล้องในเชิงวิชาการ จากกระบวนการดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่

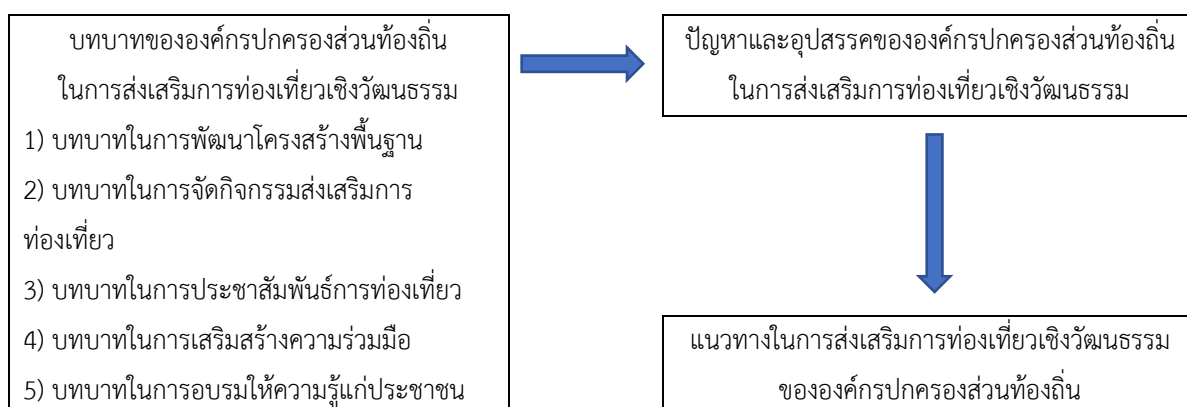
1. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่

- 1.1 บทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
- 1.2 บทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว
- 1.3 บทบาทในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
- 1.4 บทบาทในการเสริมสร้างความร่วมมือ
- 1.5 บทบาทในการอบรมและให้ความรู้แก่ประชาชน

2. ปัญหาและอุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยในรูปแบบแผนภาพเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ดังภาพต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ศึกษาปัญหาและอุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย และศึกษาแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

2. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย รวมทั้งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในระดับชุมชน รวมจำนวน 10 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จำนวน 5 คน ได้แก่ รองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล นักพัฒนาการท่องเที่ยว นักพัฒนาชุมชน และนักวิเคราะห์นโยบายและแผน

ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำหนดนโยบายและดำเนินงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น

2.2 กลุ่มประชาชนในตำบลเมืองเก่า จำนวน 5 คน ได้แก่ ประธานชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง ประธานชุมชนสุโขทัยนคร 1 ประธานชุมชนสุโขทัยนคร 3 ประธานชุมชนลิไทและประธานชุมชนบ้านพระเชตุพน

ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีคุณสมบัติเป็นผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทในการประสานงานกับเทศบาล และดำรงตำแหน่งเป็นประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชน มีประสบการณ์ตรงในการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

เหตุผลในการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อให้ได้มุมมองและข้อเสนอแนะที่ครอบคลุมทั้งจากฝ่ายภาครัฐ (ผู้กำหนดนโยบายและดำเนินงาน) และจากประชาชนในพื้นที่ (ผู้มีบทบาทในการปฏิบัติจริงและรับผลจากนโยบาย) ซึ่งจะทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความหลากหลายและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้นโดยอิงจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย

แบบสัมภาษณ์มีจำนวน 10 ข้อคำถาม ครอบคลุมประเด็นหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นและการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ตรวจสอบความเหมาะสมและความครอบคลุมของคำถาม จากนั้นนำผลการประเมินมาคำนวณ ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และพิจารณาปรับแก้คำถามให้มีความชัดเจนและเหมาะสมยิ่งขึ้น

4. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้บริหาร เทศบาลตำบลเมืองเก่า เจ้าหน้าที่ เทศบาลตำบลเมืองเก่า และประชาชน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย จำนวน 10 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลตามประเภทของหัวข้อที่ศึกษาโดยใช้แนวคิดและทฤษฎี เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูล ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงใช้การสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และมีการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

1.1 บทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยการรักษาและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ระบบขนส่ง ถนน ไฟฟ้า ประปา ห้องน้ำ ที่นั่งพัก และป้ายบอกทางรวมไปถึงมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และการจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...ต้องบอกว่าทางเทศบาลเรามีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ระบบขนส่ง และบริการนำเที่ยว เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและสร้างความประทับใจในการเยี่ยมชม...” (ปลัดเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

1.2 บทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยสนับสนุนการแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมและการจัดนิทรรศการ งานเทศกาลงานประเพณีท้องถิ่น การจัดตลาดเพื่อส่งเสริมการค้าขายและการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมที่ให้โอกาสนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...มีการจัดตลาดท้องถิ่น ที่นำเอาสินค้าท้องถิ่น อาหารพื้นบ้านหรือแม้แต่พวกของใช้ของที่ระลึกออกมาวางขาย ที่แสดงถึงเอกลักษณ์และสะท้อนถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นเอง...” (นักพัฒนาชุมชน, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

1.3 บทบาทในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ จัดทำสื่อข้อมูลการท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ เว็บไซต์ และสื่อออนไลน์ที่ทันสมัย การใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เพื่อเผยแพร่ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และเทศกาลในพื้นที่ การผลิตสื่อมัลติมีเดีย เช่น วิดีโอส่งเสริมการท่องเที่ยวที่แสดงถึงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติในพื้นที่ การจัดแผ่นพับ และสื่อต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...ทางเราใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, Instagram, YouTube เพื่อเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ และประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และเทศกาลในพื้นที่...” (ปลัดเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

1.4 บทบาทในการเสริมสร้างความร่วมมือ พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทในการเสริมสร้างความร่วมมือ โดยร่วมมือกับสำนักงานท่องเที่ยวจังหวัด สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวและภาคประชาสังคมในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น การจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและการผลิตสินค้าท้องถิ่นเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว การจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน และการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...คือเทศบาลเองก็มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ ในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ร่วมมือกับสำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดและสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อวางแผนการพัฒนาต่อไปในอนาคต...” (รองนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

“...และจริงๆแล้วเทศบาลก็มีการส่งเสริมในการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วย เช่น การจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน มีสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและการผลิตสินค้า

ท้องถิ่นเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว สร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น...” (ปลัดเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

1.5 บทบาทในการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทในการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน โดยการฝึกอบรมประชาชนด้านการท่องเที่ยว การบริการลูกค้า และการจัดการธุรกิจท้องถิ่น ในภาคของธุรกิจขนาดเล็กหรือการรวมกลุ่มกัน การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น การอบรมการบริการนักท่องเที่ยว การพัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษ การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การดึงดูดนักท่องเที่ยว การเปิดร้านขายของที่ระลึก การเปิดร้านอาหารที่มีรายการอาหารท้องถิ่น การให้บริการที่พัก ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...ที่นี่ยังมีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวด้วยนะ เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่เทศบาล การอบรมการบริการนักท่องเที่ยวและการพัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษ เพราะบางทีนักท่องเที่ยวไม่รู้จะถามใครก็เข้ามาถามที่เทศบาลนี่แหละ ทำให้เราต้องมีการอบรมพวกเจ้าหน้าที่ด้วย...” (นักพัฒนาชุมชน, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

“...คือทางเรามีการจัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เช่น การใช้งานคอมพิวเตอร์ แอปพลิเคชัน และ การใช้โปรแกรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการดำรงชีวิตที่จะช่วยดึงดูดลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น การขายของออนไลน์และการใช้เทคโนโลยีในการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหารต่าง ๆ...” (นักพัฒนาการท่องเที่ยว, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

2. ปัญหาและอุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

2.1 ปัญหาและอุปสรรคด้านงบประมาณ พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าประสบปัญหาและอุปสรรคการขาดแคลนงบประมาณในการพัฒนาและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว ขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ทางเดิน และระบบสาธารณูปโภค การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำที่จอดรถ และป้ายบอกทาง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...พบว่าสำหรับเรื่องนี้นะคะ เทศบาลยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานอยู่ เช่น ถนน ทางเดิน และระบบสาธารณูปโภคให้ได้มาตรฐาน ขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ ที่พัก ที่จอดรถ และป้ายบอกทาง...” (ปลัดเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

2.2 ปัญหาและอุปสรรคด้านการประสานงาน พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าประสบปัญหาและอุปสรรคด้านการประสานงานระหว่างเทศบาลหน่วยงานภาครัฐ โดยประสบปัญหาในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่มีความล่าช้า มีขั้นตอนในการทำงานที่ซับซ้อนหลายขั้นตอน ดังตัวอย่าง คำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอดังต่อไปนี้

“...ปัญหาที่เราเจอ คือการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ล่าช้าครับ เลยทำให้การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวมันต้องเจอกับอุปสรรคด้านขั้นตอนการทำงานของภาครัฐที่เยอะและใช้เวลานาน แต่ตอนนี้เทศบาลเองก็พยายามใช้เทคโนโลยีเพื่อลดขั้นตอนครับ เช่น การประชุมร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ทางออนไลน์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และตัดสินใจเรื่องเร่งด่วนได้เร็วขึ้นครับ...” (นักพัฒนาการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2568)

2.3 ปัญหาและอุปสรรคด้านการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าประสบปัญหาและอุปสรรคด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ จากการที่ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของ

การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพของตนเอง จึงทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนในพื้นที่ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอต่อไปนี้

“...สำหรับพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่บางส่วนไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะหรือโครงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ อาจเข้าไม่ถึงกลุ่มเป้าหมายที่จำเป็น ทั้งนี้เพราะ ประชาชนต้องให้ความสำคัญกับงานที่ทำอยู่เป็นหลักนะ...” (ปลัดเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

3. แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

3.1 แนวทางในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าควรดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นและเพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอต่อไปนี้

“...เทศบาลควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัด โบราณสถาน หรือแหล่งหัตถกรรมท้องถิ่น เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและจัดกิจกรรมพวงทัวร์ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเรียนรู้และสัมผัสกับประวัติศาสตร์ของชุมชน สร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับนักท่องเที่ยว...” (ประธานชุมชนบ้านใหม่ตระพังทอง, สัมภาษณ์วันที่ 16 ธันวาคม 2567)

3.2 แนวทางในการฝึกอบรมประชาชนในการบริการนักท่องเที่ยว พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมในด้านการบริการนักท่องเที่ยว ควรส่งเสริมการฝึกอบรมผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การรักษามาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ การให้บริการนักท่องเที่ยว หรือการดูแลและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดอบรมเพื่อส่งเสริมการสร้างงานและการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอต่อไปนี้

“...ผมว่าควรจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การรักษามาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวครับ...” (นักวิเคราะห์นโยบายและแผน, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

3.3 แนวทางในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าควรปรับปรุงและพัฒนาถนน เส้นทางเดินเท้า การจอดรถ การสร้างระบบขนส่งสาธารณะให้สะดวกและปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ควรสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ห้องน้ำ และจุดบริการข้อมูลการท่องเที่ยว เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้สะดวกและครบครัน ควรสร้างมาตรฐานบริการที่มีมาตรฐาน เช่น ร้านค้าท้องถิ่น ร้านอาหาร และที่พักที่สะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยว ควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอต่อไปนี้

“...ผมคิดว่าเทศบาลควรปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ถนน, ทางเดิน, ที่จอดรถ, และระบบสาธารณูปโภค ควรจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสาธารณะ, ที่พัก, ร้านอาหารท้องถิ่น และจุดบริการข้อมูลการท่องเที่ยวครับ...” (นักพัฒนาการท่องเที่ยว, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

“...ทางเทศบาล เราควรปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน การขนส่ง ระบบน้ำ ไฟฟ้า และการจัดการขยะ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก ร้านอาหารท้องถิ่น ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อนที่สะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยวครับ...” (นักวิเคราะห์นโยบายและแผน, สัมภาษณ์วันที่ 17 ธันวาคม 2567)

3.4 แนวทางการประชาสัมพันธ์ พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่า ควรประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโดยใช้ช่องทางดิจิทัล ควรประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ควรประชาสัมพันธ์โดยพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ควรประชาสัมพันธ์โดยส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมแพลตฟอร์มการท่องเที่ยวออนไลน์ที่ช่วยเชื่อมโยงบริการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่ จะยกมาเสนอต่อไปนี้

“...ทางเทศบาลควรประชาสัมพันธ์โดยใช้เทคโนโลยีที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ ในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว การสร้างแอปพลิเคชันเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวค่ะ...” (ประธานชุมชนสุขโขทัยนคร 1, สัมภาษณ์วันที่ 16 ธันวาคม 2567)

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย” ผู้วิจัยสรุปข้อค้นพบจากการวิจัย ดังนี้

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีบทบาทการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว มีบทบาทสนับสนุนการแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว มีบทบาทจัดทำสื่อข้อมูลการท่องเที่ยว ด้านการเสริมสร้างความร่วมมือ มีบทบาทร่วมมือกับสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวและภาคประชาสังคมในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ด้านการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชน มีบทบาทฝึกอบรมประชาชนในการบริการลูกค้า

ปัญหาและอุปสรรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ปัญหาด้านงบประมาณ มีปัญหาขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาด้านการประสานงาน มีปัญหาการประสานงานระหว่างเทศบาลกับหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาด้านการมีส่วนร่วม มีปัญหาประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า แนวทางในการอนุรักษ์ ควรดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แนวทางในการฝึกอบรมประชาชน ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมในด้านการบริการนักท่องเที่ยว แนวทางในการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ควรปรับปรุงและพัฒนาถนน เส้นทางเดินเท้า การจอดรถ การสร้างระบบขนส่งสาธารณะ แนวทางในการประชาสัมพันธ์ ควรประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผู้วิจัยอภิปรายผลข้อค้นพบจากการวิจัย ดังนี้

เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนพวรรณ เชื้อโชติ (2566) ที่ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนตำบลภูซำแง จังหวัดอุบลราชธานี โดยพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้าง

พื้นฐาน เช่น ถนน ระบบสาธารณูปโภค และสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน นอกจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแล้ว เทศบาลตำบลเมืองเก่ายังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมงานประเพณีท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนการผลิตและเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์เพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว บทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของพาฝัน นิลสวัสดิ์ ดุยาเมลน (2563) ที่พบว่าเทศบาลมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว การปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในเมืองเก่าสงขลาและเมืองเก่าปัตตานี ทั้งนี้ บทบาทของเทศบาลตำบลเมืองเก่าในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2543 มาตรา 56 ซึ่งระบุให้เทศบาลมีหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ของตน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น การจัดกิจกรรมงานประเพณีและการประชาสัมพันธ์เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างการรับรู้และกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มีความยั่งยืน เทศบาลควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคเอกชนในการดำเนินนโยบายด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ควรมีการบูรณาการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานของเทศบาลมีประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง

เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการดำเนินงานดังกล่าว เทศบาลต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาด้านงบประมาณและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชน หนึ่งในปัญหาหลักที่พบ คือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งส่งผลต่อการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ทางเดิน ห้องน้ำ และสถานที่พักผ่อน รวมถึงการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานให้มีความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับการศึกษาของนพดล วีระวงศ์ (2564) ที่พบว่า เทศบาลนครนครสวรรค์ประสบปัญหางบประมาณที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถพัฒนาและบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ ซึ่งปัญหานี้ส่งผลให้เทศบาลขาดทรัพยากรในการบูรณะโบราณสถานและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ปัญหาด้านงบประมาณแล้ว เทศบาลตำบลเมืองเก่ายังเผชิญกับอุปสรรคด้านการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากในพื้นที่รับผิดชอบมีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวหลายหน่วยงาน ทำให้เกิดข้อจำกัดด้านโครงสร้างและระบบราชการ เช่น ขั้นตอนการทำงานที่ซับซ้อน ต้องผ่านกระบวนการอนุมัติหลายระดับ และมีข้อบังคับที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานร่วมกัน นอกจากนี้ บางหน่วยงานยังมีแนวทางการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ทำให้การบูรณาการและการทำงานร่วมกันเป็นไปได้ยาก ส่งผลให้การดำเนินโครงการล่าช้าและขาดประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ Rogerson, C.M. (2024) ที่ได้ศึกษาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนด้านการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาของแอฟริกาใต้ พบว่ามีปัญหาหลักในเรื่องการขาดแผนกลยุทธ์ร่วมกัน และการประสานงานที่ไม่ต่อเนื่องกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณที่เทศบาลตำบลเมืองเก่าประสบเกิดจากขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบที่กว้างขวาง ทำให้การจัดสรรงบประมาณไม่ทั่วถึง ส่งผลให้ขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ ดังนั้น แนวทางหนึ่งที่เทศบาลสามารถดำเนินการได้ คือ การพัฒนากลไกการจัดสรรงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปกับการแสวงหาความร่วมมือจากภาคเอกชนหรือองค์กรอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติม สำหรับปัญหาด้านการประสานงาน ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหานี้เป็นผลมาจากระบบราชการที่ซับซ้อนและโครงสร้างองค์กรที่มีหน่วยงานเกี่ยวข้องจำนวนมาก ดังนั้น เทศบาลควรมีการปรับปรุงแนวทางการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยการสร้างกลไกการประสานงานที่มีความชัดเจน

ลดความซ้ำซ้อนในกระบวนการอนุมัติ และกำหนดแผนยุทธศาสตร์ร่วมกันเพื่อลดความขัดแย้งด้านแนวทางการดำเนินงาน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีความยั่งยืนและสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าอย่างเทศบาลตำบลเมืองเก่า อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์ที่สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา เพื่อให้สามารถคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการยกระดับคุณภาพการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แนวทางสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลเมืองเก่า ได้แก่ การอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน ควบคู่ไปกับการฝึกอบรมประชาชนในท้องถิ่นให้มีความรู้และทักษะด้านการให้บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของภัทรวรรณ ทรัพย์อินทร์ (2566) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การจัดอบรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสร้างการรับรู้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว นอกจากการอนุรักษ์และพัฒนาบุคลากรแล้ว การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสะดวกสบายและความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว เทศบาลควรมีการปรับปรุงถนน ทางเดินเท้า ลานจอดรถ และระบบขนส่งสาธารณะให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ร้านอาหาร ที่พัก ร้านขายของที่ระลึก และจุดบริการข้อมูลท่องเที่ยวให้ครบถ้วน ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของนพวรรณ เชื้อโชติ (2566) ที่ระบุว่าการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลเมืองเก่าควรมุ่งเน้นการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา การอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ขณะเดียวกัน การพัฒนาศักยภาพของประชาชนในการให้บริการนักท่องเที่ยวและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นสิ่งจำเป็นในการเพิ่มคุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อสร้างการรับรู้และกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยว ในด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้วิจัยเห็นว่าเทศบาลควรให้ความสำคัญกับการปรับปรุงถนน ทางเดินเท้า ลานจอดรถ และระบบขนส่งสาธารณะให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ร้านอาหาร ที่พัก และจุดบริการข้อมูลการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความสะดวกสบายและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้การท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลเมืองเก่ามีความยั่งยืน และก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมต่อชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1.1 ในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและลึกซึ้งมากขึ้น ควรใช้วิธีการเพิ่มเติม เช่น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก

- 1.2 ควรมีการศึกษาการเปรียบเทียบบทบาทและกลยุทธ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จหรืออุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างครอบคลุม
- 1.3 ควรเน้นการศึกษาเชิงลึกเฉพาะด้าน เช่น ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ หรือด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลมีความลุ่มลึกและสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปใช้

- 2.1 เทศบาลตำบลเมืองเก่าควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ โดยควรมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการ และภาคประชาชน เพื่อสร้างความยั่งยืนในการพัฒนา
- 2.2 ควรส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการออกแบบกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างรายได้และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์และสนับสนุนเป็นอย่างดีจากผู้ช่วยศาสตราจารย์อเนก สุขดี อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขารัฐศาสตร์ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ความรู้ ข้อคิด ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนกระทั่งการวิจัยครั้งนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหาร เทศบาลตำบลเมืองเก่า เจ้าหน้าที่ เทศบาลตำบลเมืองเก่า และประชาชน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ตลอดจนผู้ที่มีอุปการะอีกหลายท่านที่ให้การช่วยเหลือให้คำปรึกษา และคำแนะนำเป็นอย่างดี และขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานวิจัยทุกคนที่อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือในการทำวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2566). **โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำปี ตรีง สตูล และพัทลุง**. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2568). **สถิตินักท่องเที่ยวจำแนกตามจังหวัดและภูมิภาค ปี 2567**. สืบค้นจาก https://www.mots.go.th/images/v2022_1738137154556SmFuX0RLY18yMDI0UCBSLnhs3g=.xlsx
- นพดล วีระวงศ์. (2564). **บทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. **กรณีศึกษา: เทศบาลนครนครสวรรค์อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและการจัดการ) สาขาวิชาการเมืองและการจัดการ, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นพวรรณ เชื้อโชติ. (2566). **บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน**. **กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลกุดชุมภู อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว, คณะบริหารศาสตร์, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพุทธศักราช 2542. (2542, 17 พฤศจิกายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 116 ตอนที่114 ก, หน้า 54-65.

- พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496. (2496, 17 กุมภาพันธ์). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 70 ตอนที่ 14 ก, หน้า 222-257.
- พาฝัน นิลสวัสดิ์ ดุยาเมลน. (2563). **บทบาทของเทศบาลต่อการกิจด้านการท่องเที่ยว: การบริหารจัดการท่องเที่ยวเมืองเก่าสงขลาและเมืองเก่าปัตตานี**. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 15(2), 69-81.
- ภัทรวรรณ ทรัพย์อินทร์. (2566). **การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบางแม่หม้าย: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560, 6 เมษายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก, หน้า 74-75.
- หนึ่งหทัย ขอผลกลาง. (2564). **แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย**. วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย, 16(1), 12-25.
- Rogerson, C.M. (2024). **Public-Private Sector Partnerships in Tourism: A Case Study of South Africa**. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 13 (2), 238-244

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment
ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร

Analysis of Factors Influencing Consumers' Purchase Intentions for Co-Payment Health
Insurance in the Bangkok Metropolitan Area

กิตติญาพร จันทรงามดี¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพยากรณ์ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคลและปัจจัยด้านความคาดหวัง ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคในเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาระดับความตั้งใจซื้อ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล กลุ่มตัวอย่าง 400 คน ซึ่งมีประสบการณ์ซื้อหรือใช้บริการประกันสุขภาพแบบ Co-payment โดยสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ความแปรปรวนทางเดียว และถดถอยพหุคูณ พบว่าตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อความตั้งใจซื้อ ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ รองลงมาคือ อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน และอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ขณะที่ ระดับการศึกษา อาชีพ และอายุ ก็ส่งผลให้ระดับความตั้งใจซื้อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรง คุณค่าทางสังคม และการยอมรับในระดับลึก ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์การตลาดและบริการให้สอดคล้องกับผู้บริโภคยุคใหม่

คำสำคัญ: อิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล ความคาดหวัง ความตั้งใจซื้อ

Abstract

This study aimed to investigate and predict the social influence factors contributing to personal compliance behavior and the expectation factors that affect the purchase intention of Co-payment health insurance among consumers in the Bangkok Metropolitan Area. It also aimed to examine the level of purchase intention classified by personal factors. The sample consisted of 400 individuals, who had experience in purchasing or using Co-payment health insurance. Convenience sampling was applied, and data were collected through questionnaires. The data were analyzed using descriptive statistics, one-way ANOVA, and multiple regression analysis. The findings revealed that the variable with the greatest influence on purchase intention was the disconfirmation of expectations, followed by social influence through identification and internalization, all of which were statistically significant at the 0.05 level, while education level, occupation, and age significantly affected purchase intention. The findings reflect that consumers place importance on direct experience, social values, and deep internal acceptance. This serves as a key foundations for developing marketing strategies and services that align with modern consumer behavior.

Keywords: Social influence contributing to personal compliance behavior, Expectations, Purchase Intention

¹ นักศึกษาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

ในช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับความผันผวนทางเศรษฐกิจ ค่ารักษาพยาบาลที่สูงขึ้น และโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไปสู่สังคมผู้สูงอายุ ประชาชนจึงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการมีหลักประกันสุขภาพและความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะในรูปแบบของประกันสุขภาพ ซึ่งไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือบริหารความเสี่ยงทางการเงินในยามเจ็บป่วย แต่ยังมิบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในระยะยาว แม้กระแสนวัตกรรมด้านสุขภาพจะเพิ่มขึ้น แต่อัตราการถือครองกรมธรรม์ประกันสุขภาพในประเทศไทยยังอยู่ในระดับต่ำเพียง 12–14% เมื่อเทียบกับประเทศพัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตาม เบี้ยประกันสุขภาพในช่วงครึ่งแรกของปี 2567 กลับเติบโตถึง 14.33% (สมาคมประกันชีวิตไทย, 2567) ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของตลาดที่ยังสามารถขยายตัวได้อีกมาก โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรวัยทำงานและชนชั้นกลางในเขตเมือง จากการศึกษาหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่าความต้องการด้านการประกันภัย โดยเฉพาะประกันสุขภาพภาคสมัครใจ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในหลายประเทศ รวมถึงภูมิภาคเอเชียมีอัตราการเติบโตของเบี้ยประกันสุขภาพเฉลี่ย 10–15% ต่อปี (Frumina et al., 2024) นอกจากนี้ ผู้บริโภคไทยมีพฤติกรรมด้านการซื้อประกันภัย ที่แสดงให้เห็นว่ามีความตั้งใจซื้อประกันเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (Thamtarana and Sornsarut, 2024) และจากการคาดการณ์ธุรกิจประกันชีวิตมีแนวโน้มเติบโตราว 2.8–3.6% ในปี 2568 (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2567) แสดงถึงพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปในทิศทางเชิงบวก ตระหนักถึงความเสี่ยงและมองหาหลักประกันด้านสุขภาพมากขึ้น แม้แนวโน้มดังกล่าวจะสะท้อนถึงโอกาสการเติบโตของธุรกิจประกันสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ในด้านความท้าทาย ธุรกิจประกันสุขภาพยังคงเผชิญกับภาระต้นทุนค่ารักษาพยาบาลที่เพิ่มขึ้น อัตราเงินเฟ้อทางการแพทย์ในปี 2567 อยู่ที่ร้อยละ 15 สูงกว่าเงินเฟ้อทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ (กรุงเทพธุรกิจ, 2568, 21 มีนาคม) เพื่อบริหารความเสี่ยงด้านต้นทุน หนึ่งในแนวทางสำคัญคือ การนำเสนอกรมธรรม์ประกันสุขภาพแบบ Co-payment ซึ่งให้ผู้เอาประกันร่วมรับผิดชอบค่ารักษาบางส่วน อาจเป็นกลไกหนึ่งที่มีศักยภาพในการส่งเสริมความยั่งยืนทางการเงินให้กับระบบสุขภาพในระยะยาว ระบบนี้มีข้อดี แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ยังมีอุปสรรคด้านการทำความเข้าใจของผู้บริโภค ความโปร่งใสของเงื่อนไข และความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการ แม้จะยังไม่มีข้อมูลเชิงปริมาณที่ระบุระดับความกังวลอย่างเป็นทางการ แต่มีเสียงสะท้อนจากภาคประชาชนจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกไม่มั่นใจในระบบดังกล่าว ซึ่งอาจส่งผลต่อระดับความเชื่อมั่นและความตั้งใจในการซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ในระยะยาว (สภาองค์กรของผู้บริโภค, 2568, 19 มีนาคม) ทั้งนี้ กรุงเทพมหานครนับเป็นพื้นที่ศึกษาที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ การแพทย์ นวัตกรรมและการบริการ มีความหลากหลายในด้านประชากร ครอบคลุมได้ และพฤติกรรมผู้บริโภค ซึ่งสามารถสะท้อนลักษณะของกลุ่มผู้บริโภคเมืองได้อย่างดี

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล และปัจจัยด้านความคาดหวังของผู้บริโภค เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อในเชิงลึก และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เหล่านี้เป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์การตลาด การสื่อสารทางการตลาด และคุณภาพการบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนต่ออุตสาหกรรมประกันสุขภาพของไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
2. เพื่อศึกษาและพยากรณ์ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล และปัจจัยด้านความคาดหวัง ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร

สมมุติฐานของการวิจัย

ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคลและปัจจัยด้านความคาดหวัง น่าจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

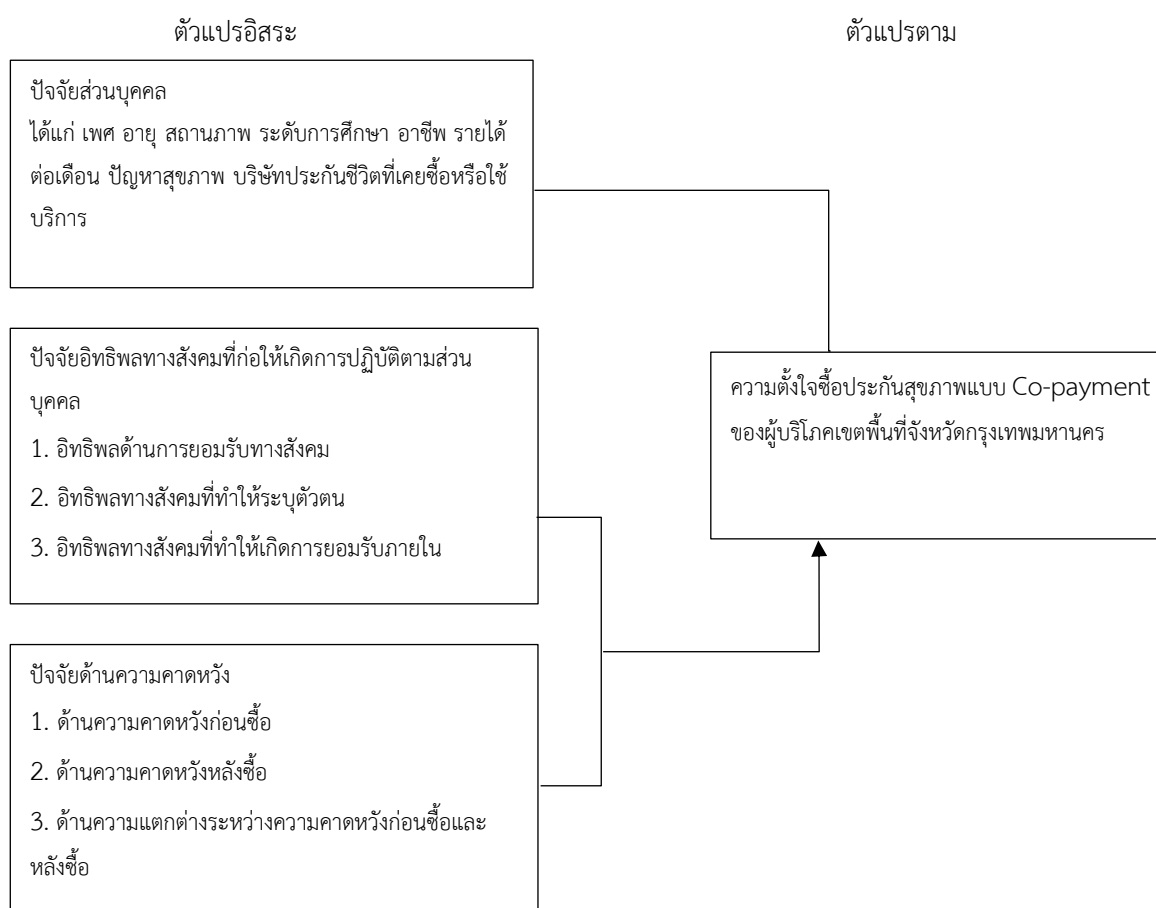
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล สามารถอธิบายได้ผ่าน Social Influence Theory ซึ่งระบุว่า การที่บุคคลยอมรับหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติเกิดขึ้นผ่านกระบวนการปฏิบัติตามอิทธิพลจากบุคคลหรือกลุ่มในสังคม แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) การยอมรับหรือการยอมรับทางสังคม (Compliance) เป็นการยอมรับในระดับแรกต้นที่สุดที่บุคคลปฏิบัติตามเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกปฏิเสธหรือเพื่อให้ได้รับการยอมรับ แม้ภายในจะไม่เห็นด้วย 2) การเลียนแบบหรือการระบุตัวตน (Identification) เป็นการยอมรับในระดับกลางที่ลึกขึ้น เกิดจากความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือเลียนแบบบุคคลที่ชื่นชม ซึ่งสะท้อนถึงความผูกพันและความรู้สึกร่วมในกลุ่ม และ 3) การยอมรับภายใน (Internalization) เป็นการยอมรับในระดับลึกที่สุด โดยบุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติเพราะเชื่อว่าสิ่งนั้นถูกต้อง มีคุณค่า และเหมาะสมต่อชีวิต เป็นการรับเอาความเชื่อหรือค่านิยมของกลุ่มมาเป็นส่วนหนึ่งของตนเองอย่างแท้จริง พฤติกรรมที่เกิดจากการยอมรับภายในจึงมักมีความมั่นคงในระยะยาว (Kelman, 1958) ทฤษฎีนี้ได้รับการสนับสนุนโดยผลศึกษาของ Lee (2023) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม การซื้อประกันสุขภาพที่เกิดจากบริการสุขภาพพ่วง (spillover-effect insurance) พบว่า บรรทัดฐานทางสังคม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการตัดสินใจซื้อประกันภัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 รองลงมาคือ การรับรู้ว่ามีประโยชน์ และความไว้วางใจในผู้ให้บริการ ซึ่งก็ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจซื้อที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แรงผลักดันจากสังคม ความเชื่อในประโยชน์ที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์ และความเชื่อมั่นในผู้ให้บริการ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่กระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดพฤติกรรมการซื้อ ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานของงานวิจัยฉบับนี้ที่ว่า อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตนและอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน มีผลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ในกลุ่มผู้บริโภคกรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านความคาดหวัง สามารถอธิบายได้ผ่าน Expectancy Disconfirmation Theory (EDT) ซึ่งระบุว่า กระบวนการเกิดความพึงพอใจของผู้บริโภคเกิดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบความคาดหวังก่อนซื้อกับประสบการณ์จริง หากผลลัพธ์ที่ได้รับตรงหรือเกินกว่าความคาดหวัง จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจ ในทางกลับกัน หากผลลัพธ์ต่ำกว่าความคาดหวังจะเกิดความไม่พึงพอใจ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความคาดหวังก่อนซื้อ (Expectations) ที่เกิดจากประสบการณ์เดิม การบอกต่อ หรือการโฆษณา 2) ผลลัพธ์ที่ได้รับจริงหรือความคาดหวังหลังซื้อ (Perceived Performance) ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการใช้บริการ และ 3) การเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่คาดหวังและสิ่งที่ได้รับจริง หรือความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ (Disconfirmation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสุดท้ายที่อาจเป็นบวก (Positive Disconfirmation) เท่ากัน (Confirmation) หรือเป็นลบ (Negative Disconfirmation) โดย มีผลต่อระดับความพึงพอใจของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญ (Oliver, 1980) จากผลศึกษาของ Chan (2021) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อประกันผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล พบว่า หากประสบการณ์ที่ได้รับดีกว่าความคาดหวัง (Positive Disconfirmation) จะช่วยเพิ่มความพึงพอใจและความตั้งใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับสมมุติฐานของงานวิจัยฉบับนี้ ที่มุ่งศึกษาความคาดหวังของผู้บริโภค โดยเฉพาะในด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประสบการณ์ที่ผู้บริโภคได้รับจริงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเลือกผลิตภัณฑ์ประกันในยุคปัจจุบัน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยความตั้งใจซื้อ สามารถอธิบายได้ผ่าน Multi-component Model of Attitude ซึ่งระบุว่า ทศนคติของบุคคลเกิดจากองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้สึก (affective), ด้านความรู้หรือความเข้าใจ ความเชื่อ (cognitive) และด้านพฤติกรรมหรือความตั้งใจในการกระทำ (Behavioral Intention) ซึ่งทั้งหมดมีผลโดยตรงต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (Kothandapani, 1971) สอดคล้องกับการศึกษาของ Akindele (2019) ที่เปรียบเทียบพฤติกรรมการซื้อประกันสุขภาพเอกชนของผู้บริโภคในประเทศไนจีเรียและไอร์แลนด์ ซึ่งพบว่า องค์ประกอบของทัศนคติมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการซื้อจริงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเฉพาะองค์ประกอบทางความรู้สึก (Affective) ที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อพฤติกรรมการซื้อในทั้งสองประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้สึกถึงความจำเป็นในการมีประกันสุขภาพและการรับรู้ถึงประโยชน์ในการลดความเสี่ยงทางสุขภาพ ล้วนเป็นแรงผลักดันสำคัญในการตัดสินใจของผู้บริโภค ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของงานวิจัยนี้ ที่เน้นศึกษาความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment โดยอธิบายผ่านปัจจัยด้านทัศนคติ ความรู้สึก และการยอมรับในคุณค่าของผลิตภัณฑ์ในบริบทของผู้บริโภคในเขตเมือง

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีกรอบแนวความคิดในการทำวิจัยโดยมีการกำหนดตัวแปรอิสระและตัวแปรตามดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบไม่ทดลอง (Non-experimental research) เป็นการศึกษาตามสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยไม่มีการจัดกระทำหรือควบคุมตัวแปรใด ๆ ทั้งสิ้น

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร อ้างอิงจากข้อมูลประชากร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2567 มีจำนวนทั้งสิ้น 5,494,932 คน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2567) ใช้สูตรของ Yamane (1973) ในการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และระดับค่าความคลาดเคลื่อนที่ร้อยละ 5 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenient Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดกรองผู้ตอบแบบสอบถามว่า ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร รู้จักประกันสุขภาพแบบ Co-payment และมีประสบการณ์ในการซื้อหรือใช้บริการประกันสุขภาพ ซึ่งแบบสอบถามถูกแจกจ่ายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นหลัก การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแบบวิจัยตัดขวาง (Cross-sectional study) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในช่วงระหว่างวันที่ 1-28 กุมภาพันธ์ 2568

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

2.1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย 8 ข้อคำถามปลายปิดแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน ปัญหาสุขภาพ และบริษัทประกันชีวิตที่เคยซื้อหรือใช้บริการ โดยกำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบเพียง 1 คำตอบ

2.2 ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล ประกอบด้วย 9 ข้อคำถาม ในรูปแบบประเมินระดับความคิดเห็น 5 ระดับ (Rating Scale) ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ อิทธิพลด้านการยอมรับทางสังคม อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุด่วน และอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน

2.3 ปัจจัยด้านความคาดหวัง ประกอบด้วย 9 ข้อคำถาม ในรูปแบบประเมินระดับความคิดเห็น 5 ระดับ ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความคาดหวังก่อนซื้อ ด้านความคาดหวังหลังซื้อ และ ด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ

2.4 ปัจจัยด้านความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment จำนวน 3 ข้อคำถาม ในรูปแบบประเมินระดับความคิดเห็น 5 ระดับ

3. การทดสอบคุณภาพเครื่องมือ

ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษางานวิจัย จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของภาษาและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม พบว่า ค่า IOC ของข้อคำถามทุกข้อมีค่ามากกว่า 0.50 แสดงว่า ข้อคำถามทุกข้อครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการวัดและสามารถนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน และใช้วิธีของ Cronbach (1970) ในการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเพื่อประเมินความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.927 แสดงว่า ข้อคำถามมีระดับความเชื่อมั่นสูงและสามารถนำไปเก็บข้อมูลได้

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย

4.1 สถิติเชิงพรรณนา ใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม และใช้ค่าเฉลี่ย กับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล ปัจจัยด้านความคาดหวัง และความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment

4.2 สถิติเชิงอนุมาน ใช้การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล รวมถึงการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis: MRA) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล และปัจจัยด้านความคาดหวัง ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment

ผลการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.00 มีอายุระหว่าง 27-42 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.50 มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 53.50 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่เป็นปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 71.25 โดยมีอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละ 46.75 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 50,001-100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.25 ไม่มีโรคประจำตัว คิดเป็นร้อยละ 59.00 และส่วนใหญ่เคยซื้อหรือใช้บริการกับบริษัท เอไอเอ จำกัด คิดเป็นร้อยละ 29.50

2. กลุ่มตัวอย่าง มีระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.98) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน ($\bar{X}$ = 4.03) รองลงมา คือ อิทธิพลด้านการยอมรับทางสังคม ($\bar{X}$ = 4.02) และ อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน ($\bar{X}$ = 3.90) ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่าง มีระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านความคาดหวัง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.92) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความคาดหวังหลังซื้อ ($\bar{X}$ = 3.95) รองลงมา คือ ด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ ($\bar{X}$ = 3.93) และ ด้านความคาดหวังก่อนซื้อ ($\bar{X}$ = 3.87) ตามลำดับ

4. กลุ่มตัวอย่าง มีระดับความคิดเห็นต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.03) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ท่านจะแนะนำให้คนรอบตัวซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-Payment ($\bar{X}$ = 4.21) รองลงมา คือ ท่านจะบอกต่อให้ทุกคนซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-Payment ($\bar{X}$ = 4.03) และ ท่านตั้งใจจะซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-Payment ($\bar{X}$ = 3.84) ตามลำดับ

5. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

6. ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณของปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล และปัจจัยด้านความคาดหวัง ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 : แสดงผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล	t	F	Sig.
1.1 เพศ		1.486	0.228
1.2 อายุ		2.985	0.031*
1.3 สถานภาพ		1.573	0.195
1.4 ระดับการศึกษา		6.159	0.002*
1.5 อาชีพ		5.147	0.000*
1.6 รายได้ต่อเดือน		0.594	0.619
1.7 ปัญหาสุขภาพ	0.149		0.881
1.8 บริษัทประกันชีวิตที่เคยซื้อหรือใช้บริการ		4.985	0.000*

*Sig. < 0.05

ตารางที่ 1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มี ระดับการศึกษา ($F = 6.159$, $Sig. = 0.002$) อาชีพ ($F = 5.147$, $Sig. = 0.000$) บริษัทประกันชีวิตที่เคยซื้อหรือใช้บริการ ($F = 4.985$, $Sig. = 0.000$) และอายุ ($F = 2.985$, $Sig. = 0.031$) ที่แตกต่างกัน มีระดับความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มที่มี สถานภาพ เพศ รายได้ต่อเดือน และปัญหาสุขภาพ ที่ต่างกัน ไม่มีความแตกต่างของระดับความตั้งใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 2 : แสดงผลการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณของปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล และปัจจัยด้านความคาดหวัง ที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 ตัวแปร	b	S.E.	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่	-0.052	0.212		-0.244	0.807
2.1 อิทธิพลด้านการยอมรับทางสังคม	-0.012	0.049	-0.010	-0.242	0.809
2.2 อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน	0.367	0.049	0.357	7.441	0.000*
2.3 อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน	0.206	0.048	0.186	4.328	0.000*
2.4 ด้านความคาดหวังก่อนซื้อ	-0.044	0.045	-0.035	-0.973	0.331
2.5 ด้านความคาดหวังหลังซื้อ	0.127	0.047	0.098	2.711	0.007*
2.6 ด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนและหลังซื้อ	0.383	0.039	0.374	9.948	0.000*

$R = 0.784$, $R^2 = 0.615$, $R^2_{adj} = 0.609$, $SEE = 0.449$, $F = 104.540$, $Sig. = 0.000$

*Sig. < 0.05

ตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล และ ปัจจัยด้านความคาดหวัง สามารถพยากรณ์ความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคเขตพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานครได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และชี้ให้เห็นว่าตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment คือ ด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ ($b = 0.383$, $Sig. = 0.000$) รองลงมา คือ ด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน ($b = 0.367$, $Sig. = 0.000$) ด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน ($b = 0.206$, $Sig. = 0.000$) และด้านความคาดหวังหลังซื้อ ($b = 0.127$, $Sig. = 0.007$) ตามลำดับ ในขณะที่ ด้านความคาดหวังก่อนซื้อ ($b = 0.044$, $Sig. = 0.331$) และด้านอิทธิพลด้านการยอมรับทางสังคม ($b = 0.012$, $Sig. = 0.809$) ไม่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment สามารถเขียนสมการได้ ดังนี้

$Y = 0.383$ (ด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ) + 0.367 (ด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน) + 0.206 (ด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน) + 0.127 (ด้านความคาดหวังหลังซื้อ)

ซึ่งจากสมการพยากรณ์ สามารถอธิบายได้ ดังนี้

หากด้านความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ เพิ่มขึ้น 1 หน่วย ในขณะที่ด้านความคาดหวังอื่นๆ คงที่ จะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment เพิ่มขึ้นเป็น 0.383 หน่วย

หากด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน เพิ่มขึ้น 1 หน่วย ในขณะที่อิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคลด้านอื่นๆคงที่ จะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment เพิ่มขึ้นเป็น 0.367 หน่วย

หาด้านอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน เพิ่มขึ้น 1 หน่วย ในขณะที่อิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคลด้านอื่นๆที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment เพิ่มขึ้นเป็น 0.206 หน่วย

หาด้านความคาดหวังหลังซื้อ เพิ่มขึ้น 1 หน่วย ในขณะที่ด้านความคาดหวังอื่นๆที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment เพิ่มขึ้นเป็น 0.127 หน่วย

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลการวิจัยในมิติของ ความแตกต่างด้านปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ บริษัทประกันชีวิตที่เคยซื้อหรือใช้บริการ และอายุ ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป และมีอาชีพที่มั่นคง มักมีแนวโน้มตั้งใจซื้อสูงกว่ากลุ่มอื่น สอดคล้องกับทฤษฎี Multi-component Model of Attitude ของ Kothandapani (1971) ที่อธิบายว่า พฤติกรรมของผู้บริโภคเกิดจากการผสมผสานขององค์ประกอบสามด้าน ได้แก่ ความรู้ ความรู้สึก และความตั้งใจในการกระทำ ซึ่งร่วมกันหล่อหลอมเป็นพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Akindele (2019) ที่พบว่า องค์ประกอบทางความรู้สึก โดยเฉพาะความรู้สึกถึงความจำเป็นในการมีประกันสุขภาพและการรับรู้ถึงประโยชน์ในการลดความเสี่ยง มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้ออย่างชัดเจน ปัจจัยด้านประสบการณ์ ความรู้ และบริบทส่วนบุคคลเหล่านี้ มีบทบาทสำคัญในการสร้างทัศนคติที่เอื้อต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อประกันสุขภาพในรูปแบบที่เหมาะสมกับตนเอง ซึ่งข้อมูลเชิงลึกนี้สามารถใช้เป็นแนวทางสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับบริบทของผู้บริโภคเมืองในปัจจุบัน

2. ผลการวิจัยในมิติของ ปัจจัยด้านความคาดหวัง พบว่า ความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment มากที่สุด และความคาดหวังหลังซื้อ เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อ สอดคล้องกับทฤษฎี Expectancy Disconfirmation Theory (EDT) ของ Oliver (1980) ที่อธิบายว่า ความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อประสบการณ์จริงเทียบเท่าหรือสูงกว่าความคาดหวัง นำไปสู่ความภักดีและพฤติกรรมการซื้อซ้ำ นอกจากนี้ งานวิจัยของ Chan (2021) ยังสนับสนุนประเด็นนี้ โดยพบว่า หากลูกค้าได้รับบริการที่ตรงหรือเกินความคาดหวัง จะช่วยส่งเสริมความพึงพอใจ ความตั้งใจซื้อซ้ำ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความภักดีต่อแบรนด์ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการรักษาลูกค้าและส่งเสริมการเติบโตของเบี้ยประกันในระยะยาว

3. ผลการวิจัยในมิติของ ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล พบว่า อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุด่วน และอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมผู้บริโภคที่ให้คุณค่าต่อความผูกพันในกลุ่ม ความรู้สึกรวม และการเชื่อมั่นในค่านิยมของกลุ่มสังคม โดยนำสิ่งเหล่านี้มาหล่อหลอมเป็นแนวทางการตัดสินใจของตนเอง สอดคล้องกับทฤษฎี Social Influence Theory ของ Kelman (1958) ที่อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลผ่านการยอมรับระดับลึก ขณะเดียวกัน แนวคิดของ Bandura (1977) ก็ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริโภคเรียนรู้พฤติกรรมผ่านการสังเกตและเลียนแบบบุคคลต้นแบบหรือผู้มีอิทธิพลในสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดค่านิยมและการตัดสินใจบริโภค งานวิจัยของ Lee (2023) ยังให้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกัน ซึ่งอิทธิพลทางสังคมและกระบวนการยอมรับภายในส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการตั้งใจซื้อประกัน ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การเชื่อมั่นในคุณค่า และการรับรู้ถึงประโยชน์ที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์ ล้วนเป็นแรงจูงใจเชิงลึกที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ในกลุ่มผู้บริโภคเมืองที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงในชีวิตและความคุ้มค่าของการลงทุนด้านสุขภาพ

จากผลดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครได้รับอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ จากปัจจัยด้านความคาดหวังและอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติ

ตามส่วนบุคคล โดยเฉพาะเมื่อประสบการณ์ที่ได้รับเหนือความคาดหวัง และได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมผ่านกระบวนการระบุตัวตนและการยอมรับภายใน ซึ่งเป็นการยอมรับในระดับลึก ข้อค้นพบนี้สามารถนำไปใช้ในการออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาดที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้สึกพึงพอใจและความผูกพัน เช่น การพัฒนาแนวทางบริการหลังการขายที่เกินความคาดหวัง การใช้ผู้มีอิทธิพล (influencer) ที่สะท้อนค่านิยมร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย และการออกแบบแคมเปญที่เน้นย้ำความจำเป็น ความคุ้มค่า และความมั่นคงในชีวิต อันเป็นคุณค่าที่ผู้บริโภคยุคใหม่ให้ความสำคัญ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการตัดสินใจซื้อ การบอกต่อ และความภักดีในระยะยาวอย่างยิ่งย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ พบว่าปัจจัยด้านความคาดหวังและปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคลบางด้าน มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ของผู้บริโภคในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อพฤติกรรมและความคาดหวังของผู้บริโภคยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านความคาดหวัง ผลการวิจัยพบว่า ความแตกต่างระหว่างความคาดหวังก่อนซื้อและหลังซื้อ เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ($\text{Beta} = 0.374$, $\text{Sig.} = 0.000$) และความคาดหวังหลังซื้อซึ่งมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อเช่นกัน ($\text{Beta} = 0.098$, $\text{Sig.} = 0.007$) ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับทฤษฎี Expectancy Disconfirmation Theory (EDT) ของ Oliver (1980) ซึ่งอธิบายว่า ความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อประสบการณ์หลังซื้อเทียบเท่าหรือสูงกว่าความคาดหวัง และยังได้รับการสนับสนุนโดยงานวิจัยของ Chan (2021) ที่ชี้ว่า หากประสบการณ์หลังซื้อเกินคาด จะส่งเสริมทั้งความพึงพอใจ ความตั้งใจซื้อซ้ำ จากผลดังกล่าว สามารถนำมาช่วยในการออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาด โดยการบริหารประสบการณ์หลังซื้อ มุ่งเน้นการ ลดช่องว่างของความคาดหวัง ได้แก่ ปรับปรุงประสบการณ์หลังการซื้อให้เกินความคาดหวัง และสื่อสารความคาดหวังอย่างโปร่งใส ลดความคลาดเคลื่อน เช่น การแจ้งรายละเอียดเงื่อนไขแบบเข้าใจง่าย บริการติดตามผลหลังการเคลม และการมีระบบสนับสนุนลูกค้าที่ตอบสนองอย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างความรู้สึกที่ดีหลังซื้อ และส่งเสริมการตัดสินใจซื้อซ้ำในอนาคต

2. ปัจจัยอิทธิพลทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ระบุตัวตน และ อิทธิพลทางสังคมที่ทำให้เกิดการยอมรับภายใน มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment ($\text{Beta} = 0.357$ และ 0.186 ตามลำดับ, $\text{Sig.} = 0.000$) สอดคล้องกับ Social Influence Theory ของ Kelman (1958) ซึ่งอธิบายว่า ผู้บริโภคมีแนวโน้มซื้อผลิตภัณฑ์เมื่อรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม หรือตระหนักถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์นั้น นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนโดยงานวิจัยของ Lee (2023) ที่ชี้ว่า อิทธิพลทางสังคมและกระบวนการยอมรับภายในเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจซื้อประกันภัย จากผลดังกล่าว สามารถนำมาช่วยในการออกแบบกลยุทธ์ โดยส่งเสริมการระบุตัวตนและการยอมรับภายใน ผ่านผู้มีอิทธิพล (Influencers) และกลยุทธ์การสื่อสารทางอารมณ์ เน้นการเล่าเรื่องจากผู้ใช้งานจริงหรือคอนเทนต์ที่สะท้อนค่านิยมร่วม เช่น การวางแผนชีวิตเพื่อดูแลสุขภาพ ซึ่งสามารถกระตุ้นกระบวนการยอมรับภายในและนำไปสู่ความผูกพันกับแบรนด์ในระยะยาว

3. ปัจจัยส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา อาชีพ และอายุ ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อประกันสุขภาพแบบ Co-payment อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($\text{Sig.} < 0.05$) สอดคล้องกับ Multi-component Model of Attitude ของ Kothandapani (1971) ซึ่งอธิบายว่า ความรู้ ความรู้สึก และประสบการณ์ส่วนบุคคล มีบทบาทสำคัญต่อการก่อตัวของทัศนคติและกำหนดพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ Akindele (2019) ยังพบว่า องค์ประกอบทางความรู้สึก เช่น ความรู้สึกถึงความจำเป็นของประกันสุขภาพ ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการซื้อ จากผลดังกล่าว สามารถใช้

เป็นข้อมูลตั้งต้นในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายเป็นวัยทำงานที่มีการศึกษาสูง และออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ยืดหยุ่นตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

4. จากผลการวิจัยนี้ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน ซึ่งมีแนวโน้มใช้สื่อออนไลน์เป็นประจำและเริ่มหันมาซื้อประกันสุขภาพผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับผลงานของ Thamtarana and Sornsaruht (2024) ที่ระบุว่า ผู้บริโภคมีพฤติกรรมการซื้อประกันผ่านเทคโนโลยีมากขึ้น และคุณภาพบริการส่งผลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อประกัน ดังนั้น การพัฒนาระบบบริการประกันสุขภาพแบบ Co-payment ผ่านช่องทางดิจิทัลจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยควรให้ความสำคัญกับการออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้งาน (User Experience) ให้มีความสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และตอบโจทย์พฤติกรรมผู้บริโภคยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความคล่องตัวในการเข้าถึงบริการออนไลน์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต เพื่อขยายองค์ความรู้ด้านพฤติกรรมผู้บริโภคเชิงลึก ควรศึกษากลุ่มผู้ที่เคยถือกรมธรรม์ Co-payment ในระยะยาว โดยเน้นพฤติกรรมการต่ออายุ ความพึงพอใจในระยะเวลาใช้งาน และความตั้งใจบอกต่อ อีกทั้งควรขยายพื้นที่วิจัยไปยังต่างจังหวัด เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมและค่านิยมในหลากหลายบริบท ทั้งทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงบริการสุขภาพ และทัศนคติทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้ภาคธุรกิจสามารถวางนโยบายเชิงพื้นที่และพัฒนาผลิตภัณฑ์ประกันสุขภาพแบบ Co-payment ได้อย่างยั่งยืนและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความอนุเคราะห์จากหลายภาคส่วน ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ อาจารย์นิเวศน์ ธรรมะ และ อาจารย์ยวีร์พงษ์ ดันต์พรชัย ที่ให้ความรู้ คำแนะนำ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาตลอดกระบวนการวิจัย รวมถึงอาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่สละเวลาให้ข้อมูลอันมีคุณค่า และขอขอบคุณแหล่งข้อมูลจากสถาบันต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (2568, 21 มีนาคม). **เปิดเหตุผลร่วมจ่ายประกันสุขภาพ ชี้อัตราเงินเฟ้อทางการแพทย์สูง**. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/health/well-being/1172045>
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2567). **รายงานสถิติจำนวนประชากรแยกรายจังหวัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2567**. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/>
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2567). **แนวโน้มธุรกิจประกันชีวิตปี 2568: ปัจจัยท้าทายเพิ่ม ขณะที่ปัจจัยเดิมยังรุนแรง**. สืบค้นจาก <https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/Life-Insurance-CIS3538-FB-12-12-2024.aspx>
- สภาองค์กรของผู้บริโภค. (2568, 19 มีนาคม). **หยุดผลกระทบให้ผู้บริโภค ค้าน Co-payment “ร่วมจ่ายค่ารักษาพยาบาล”**. สืบค้นจาก <https://www.tcc.or.th/tcc-disagree-co-payment/>
- สมาคมประกันชีวิตไทย. (2567). **ภาพรวมธุรกิจประกันชีวิตครึ่งปีแรก 2567**. สืบค้นจาก https://www.tlaa.or.th/page_bx.php?cid=23&cname=&cno=1805
- Akindele, P. (2019). **Comparative studies of consumer-buying behaviour towards private health insurance policy: An empirical evidences of Nigeria and Ireland** (Master's thesis, National College of Ireland). National College of Ireland. <https://norma.ncirl.ie/3997/>
- Bandura, A. (1977). **Social learning theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

- Chan, S. C. (2021). **Understanding adoption and continual usage behaviour towards digital insurance services.** *Journal of Risk and Insurance*, 88(2), 45–67. <https://doi.org/10.1111/jri.12598>
- Cronbach, L. J. (1970). **Essentials of psychological testing** (5th ed.). New York, NY: Harper & Row.
- Frumina, S., Yakushova, E., & Azimzadeh, A. (2024). **Impact of COVID-19 pandemic on insurance demand in Russia: A comparative analysis with global markets.** *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies*, 17(1), 1–22. <https://doi.org/10.1504/IJEPPE.2024.10060203>
- Kelman, H. C. (1958). **Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change.** *The Journal of Conflict Resolution*, 2(1), 51–60. <https://doi.org/10.1177/002200275800200106>
- Kothandapani, V. (1971). **Validation of feeling, belief, and intention to act as three components of attitude and their contribution to prediction of contraceptive behavior.** *Journal of Personality and Social Psychology*, 19(3), 321–333. <https://doi.org/10.1037/h0031448>
- Lee, C. Y. (2023). **An investigation of purchase behavior on spillover-effect health insurance: Using an extended TAM.** *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 17(1), 38–54. <https://doi.org/10.1108/IJPHM-08-2021-0100>
- Oliver, R. L. (1980). **A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions.** *Journal of Marketing Research*, 17(4), 460–469. <https://doi.org/10.2307/3150499>
- Thamtarana, K., & Sornsaruht, P. (2024). **Antecedents to Thai consumer insurance policy purchase intention: A structural equation model analysis.** *SAGE Open*, 14(1). <https://doi.org/10.1177/21582440241239474>
- Yamane, T. (1973). **Statistics: An introductory analysis** (3rd ed.). New York, NY: Harper & Row.

รัฐกับการพนันออนไลน์ กรณีศึกษา เจริญนโยบายและมาตรการป้องกัน
ในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

An analysis of state policies and preventive measures in online gambling Within the
jurisdiction of Mueang Kao Subdistrict Municipality, Sukhothai Province

ธนาวิณ ปิตีวรรณ¹

ณัฐดนัย แปะแก้ว¹

ขจรวิทย์ ปวงฟู¹

ศิริธรา ไครยะ¹

ชัยวัฒน์ อยู่รัมย์¹

วสันต์ ปวนปันวงศ์²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจบทบาทของรัฐในการแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ตามพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 2) ศึกษาสถานการณ์และผลกระทบของการพนันออนไลน์ในเขตตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย และ 3) วิเคราะห์มาตรการแก้ไขปัญหามหาการพนันของเทศบาลตำบลเมืองเก่า งานวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง กลุ่ม และแบบสนับโบล ผลการวิจัยพบว่า พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 ไม่ครอบคลุมกิจกรรมพนันออนไลน์ใหม่ เช่น บาการ่า หรือเสือมังกร ส่งผลให้เกิดความคลุมเครือด้านกฎหมาย ขณะที่ พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ถูกใช้ควบคู่เพื่อจัดการกับเว็บไซต์และผู้สนับสนุนกิจกรรมพนันออนไลน์โดยตรง ในเชิงพื้นที่ พบว่าการพนันออนไลน์เติบโตอย่างรวดเร็วหลังช่วงโควิด-19 ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือน และพฤติกรรมเสี่ยงในกลุ่มเยาวชน เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้จัดทำโครงการรณรงค์ ให้คำปรึกษา และร่วมมือกับตำรวจในการปราบปราม รวมถึงยกระดับมาตรการผ่านการอบรมเจ้าหน้าที่และสร้างระบบเฝ้าระวัง การศึกษาชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการบูรณาการกฎหมายเดิมกับบริบทใหม่ของดิจิทัล และบทบาทของท้องถิ่นในการป้องกันปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: รัฐและการพนันออนไลน์ นโยบายสาธารณะ มาตรการป้องกัน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาล

Abstract

This study aims to 1) examine the state's involvement in addressing online gambling issues as specified in the Gambling Act B.E. 2478 and the Computer Crimes Act B.E. 2560, 2) analyze the current situation and effects of online gambling in the Mueang Kao Subdistrict, Sukhothai Province, and 3) assess the initiatives undertaken by the Mueang Kao Subdistrict Municipality to address the issue. This study utilizes a qualitative approach, featuring comprehensive interviews, focus groups, and snowball sampling methods. The findings reveal that the Gambling Act B.E. 2478 does not cover new online gambling

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

activities like baccarat or dragon tiger, leading to legal ambiguities. The Computer Crimes Act B.E. 2560 is currently being employed to specifically address websites and proponents of online gambling activities. The increase in online gambling has notably intensified following the COVID-19 period, impacting household debt and fostering risky behaviors among young individuals. The Mueang Kao Subdistrict Municipality has initiated campaigns, provided counseling services, and collaborated with law enforcement for enforcement actions, while also enhancing measures through staff training and surveillance systems. The study highlights the necessity of harmonizing existing laws with the changing digital environment and stresses the vital role of local authorities in addressing social issues effectively and sustainably.

Keywords: State and Online Gambling, Public Policy Preventive Measures, Local government organization, municipality

บทนำ

การพนันเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยสติปัญญาและทักษะเพื่อแสวงหาผลกำไรผ่านการเดิมพันเงินหรือทรัพย์สินอื่น ๆ และมีความเป็นมาอย่างยาวนานในฐานะกิจกรรมเพื่อความบันเทิงของมนุษย์ ในบริบทของประเทศไทย การพนันได้ฝังรากลึกในสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการกล่าวขานว่าคนไทยสามารถเล่นการพนันได้ทุกอย่าง ขณะที่รูปแบบการพนันในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบดิจิทัล โดยเฉพาะ “การพนันออนไลน์” ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยลักษณะที่ไร้พรมแดนเข้าถึงง่าย และปกปิดตัวตนของผู้เล่น ตัวอย่างของการพนันออนไลน์ ได้แก่ คาสิโนออนไลน์ การทายผลฟุตบอล และหวยใต้ดินออนไลน์ (ปัทมาภรณ์ สุขสมโส, 2566) การจัดการกับปัญหาการพนันจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของรัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งประกอบด้วยดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย โดยรัฐมีหน้าที่ออกนโยบายและสั่งการผ่านหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อควบคุมปัญหาการพนันออนไลน์ เช่น การมอบหมายให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติเร่งรัดการดำเนินคดี การประสานความร่วมมือกับกระทรวงดิจิทัลเพื่อส่งปิดเว็บไซต์ผิดกฎหมาย และการให้กระทรวงการคลัง ร่วมกับ ปปง. และธนาคารแห่งประเทศไทย ตรวจสอบบัญชีต้องสงสัยของคนต่างด้าวที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์ (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดปทุมธานี, 2567) ในด้านกฎหมาย พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 มาตรา 12 ได้บัญญัติไว้เกี่ยวกับความผิดในการจัดให้มีการพนัน แต่โทษที่กำหนดไว้มีน้ำหนักเบาเมื่อเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะโทษปรับสูงสุดเพียง 5,000 บาท ซึ่งถือว่าไม่เหมาะสมกับระดับรายได้ในยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังไม่สามารถยับยั้งหรือสร้างแรงจูงใจให้หลีกเลี่ยงการกระทำผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การลงโทษระหว่าง “ผู้จัด” และ “ผู้เล่น” ก็มีได้สะท้อนถึงระดับความรุนแรงของการกระทำที่ต่างกัน ในความเป็นจริง การควบคุมผู้จัดให้มีการเล่นการพนันควรเป็นเป้าหมายหลักมากกว่าการลงโทษผู้เล่น เพราะผู้จัดเป็นผู้ก่อให้เกิดผลกระทบในระดับกว้างขวาง (ฉนวนภูมิ สารรักษ์, 2565)

งานวิจัยในประเทศไทยและต่างประเทศระบุว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ ได้แก่ ปัจจัยทางครอบครัว สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเล่นพนัน โดยพฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในระยะยาวส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพ การทำงาน และการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม ส่งผลให้กลุ่มประชาชน โดยเฉพาะเยาวชน มีแนวโน้มที่จะเผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพจิต เศรษฐกิจ และการเข้าสังคม การแก้ไขพฤติกรรมการเล่นพนันจึงไม่ใช่หน้าที่ของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ควรเป็นความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และครอบครัว (กฤษดาวัลย์ ช่วยกำลัง, 2564)

ในระดับนโยบาย การแก้ไขปัญหการพนันออนไลน์แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ รัฐบาล จังหวัด และท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาททั้งด้านการกำหนดทิศทางและการใช้มาตรการ ดังนี้ 1. **ระดับรัฐบาล** กำหนดให้ปัญหาการพนันออนไลน์เป็นวาระ

แห่งชาติ และบรรจุไว้ในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 14 พร้อมทั้งระบุไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดและแผนท้องถิ่น โดยเน้นมาตรการใน 5 ประเด็น ได้แก่ (1) การคุ้มครองเยาวชนตามกฎหมาย เช่น พ.ร.บ. การพนัน พ.ศ. 2478 และ พ.ร.บ. คุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 (2) การควบคุมผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตตาม พ.ร.บ. โทรคมนาคม (3) การห้ามโฆษณาเชิญชวนเล่นพนัน (4) การปราบปรามกิจกรรมการพนันผิดกฎหมาย และ (5) การอายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการพนันผ่านอำนาจของ ปง. (ไพศาล ลิ้มสถิต, 2566) 2.ระดับท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยสถาบันทางสังคมพื้นฐาน เช่น โรงเรียน วัด และชุมชน ถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกัน เช่น การบูรณาการโครงการให้ความรู้ การแจ้งเบาะแส และการจับกุม การปฏิบัติการทั้งในเชิงรุกและรับจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด “รัฐแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในระดับชุมชน (วสันต์ ปวนปึงวงศ์, 2567) สถานการณ์ในภาคเหนือตอนล่าง โดยเฉพาะในจังหวัดสุโขทัย พบว่ามีการแพร่ระบาดของเว็บพนันออนไลน์อย่างกว้างขวาง เช่น กรณีการว่าจ้างชาวบ้านเปิด “บัญชีม้า” เพื่อใช้รับโอนเงินจากผู้เล่นพนัน เป็นรูปแบบหนึ่งของการฟอกเงินที่มีความซับซ้อน ทั้งนี้ยังเชื่อมโยงกับปัญหาอาชญากรรมอื่น เช่น การค้ายาเสพติดและการค้าประเวณี (ผู้จัดการออนไลน์, 2566) นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่าการจับกุมเว็บไซต์พนันที่มีเซิร์ฟเวอร์ตั้งอยู่ในต่างประเทศ ซึ่งมียอดผู้เล่นกว่า 500,000 ราย มูลค่าเงินหมุนเวียนกว่า 1,000 ล้านบาท โดยรูปแบบการพนันที่พบ ได้แก่ บาการ่า ไฮโล เสือมังกร เกมสล็อต พนันบอล หวยออนไลน์ ฯลฯ ความซับซ้อนของเครือข่ายเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่รัฐต้องเผชิญ ไม่เพียงแต่ในด้านการบังคับใช้กฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างมาตรการเชิงรุกและการบูรณาการข้อมูลจากทุกหน่วยงานเพื่อควบคุมสถานการณ์ให้ได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ (วสันต์ ปวนปึงวงศ์, 2567)

กล่าวโดยสรุป ปัญหาการพนันออนไลน์ในประเทศไทย โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น กำลังกลายเป็นวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อทั้งในมิติของเศรษฐกิจ ความมั่นคง และสุขภาวะของประชาชน กลยุทธ์การจัดการต้องอาศัยทั้ง “พลังรัฐ” ผ่านกลไกนโยบาย การบังคับใช้กฎหมาย และ “พลังประชาชน” ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและสถาบันทางสังคม งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการศึกษาารูปแบบการจัดการที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เพื่อให้ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถปรับใช้ในระดับพื้นที่อื่นได้อย่างเหมาะสม และส่งผลให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจบทวรรณกรรมเกี่ยวกับบทบาทของรัฐในการแก้ไขปัญหา การพนันออนไลน์ ในปี 2567 จากพระราชบัญญัติการพนันพุทธศักราช 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พุทธศักราช 2560
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของ การเล่นพนันออนไลน์ ในปี 2567 เขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย
3. เพื่อศึกษามาตรการการแก้ไขการพนันออนไลน์ของเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการพนันออนไลน์

การพนันออนไลน์ หมายถึง รูปแบบของการเล่นพนันที่ใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลางในการเข้าถึงเกมพนันประเภทต่าง ๆ โดยผู้เล่นสามารถร่วมเดิมพันได้จากทุกสถานที่และทุกเวลา ผ่านอุปกรณ์ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ หรืออุปกรณ์สื่อสารอื่น ๆ การพนันในลักษณะนี้พัฒนาต่อยอดจากรูปแบบดั้งเดิมในบ่อนหรือ

คาสีโนจริง ให้กลายเป็นระบบออนไลน์ที่มีความสะดวก เข้าถึงง่าย และไม่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านสถานที่หรือเวลาอีกต่อไป (วลัยลักษณ์ อมรสิริพงศ์, 2563; วิทยากร เชียงกุล, 2565) รูปแบบของการพนันออนไลน์สามารถจำแนกได้หลากหลาย เช่น การพนันแบบคาสีโน (บาคาร่า, รูเล็ต, สล็อต), การพนันทายผลกีฬา (ฟุตบอล, มวย), ห่วยออนไลน์, โป๊กเกอร์ และเกมเสี่ยงโชคอื่น ๆ โดยมีทั้งเกมที่เล่นกับผู้เล่นคนอื่นแบบเรียลไทม์ และเกมที่ถูกรับควบคุมโดยระบบคอมพิวเตอร์ ข้อเด่นของการพนันออนไลน์คือความสะดวก ความเร็ว และความหลากหลายของรูปแบบ แต่ในขณะเดียวกันก็ยากต่อการควบคุมและบังคับใช้กฎหมาย (โสภาส คณะแพ่ง, 2561)

ปัจจุบันประเทศไทยยังคงใช้พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 เป็นกรอบในการควบคุมการพนัน ซึ่งไม่ได้ครอบคลุมลักษณะเฉพาะของการพนันออนไลน์อย่างชัดเจน แม้จะมีบทบัญญัติในมาตรา 4 ทวิ ที่กล่าวถึง “การทายหรือการทำนาย” ไว้บ้าง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีและการแพร่กระจายของเว็บไซต์พนันในโลกดิจิทัล ก็เห็นได้ว่ากฎหมายฉบับนี้ยังมีข้อจำกัดในการรับมือกับลักษณะใหม่ของการพนันบนโลกออนไลน์ (วรา บุญพันธ์, 2565)

จากแนวคิดข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพนันออนไลน์เป็นกรอบแนวคิดหลักของการศึกษาในหัวข้อ "รัฐกับการพนันออนไลน์: กรณีศึกษาเชิงนโยบายและมาตรการป้องกันในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย" โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของรัฐและท้องถิ่นในการออกแบบมาตรการที่สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมพนันยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้บริบทของพื้นที่ที่มีความเปราะบางจากการเข้าถึงสื่อออนไลน์ของกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไปในจังหวัดสุโขทัย การทำความเข้าใจลักษณะและประเภทของการพนันออนไลน์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการออกแบบนโยบายและมาตรการเชิงพื้นที่ที่สามารถป้องกันผลกระทบทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างตรงจุด และทันต่อสถานการณ์

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์

ในงานศึกษาของ Wardle และคณะในเรื่อง Gambling and public health: we need policy action to prevent harm ชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพนันในระดับท้องถิ่น (Wardle, 2019) เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนและมีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่ จึงสามารถดำเนินมาตรการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาการพนันได้ นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังสามารถเป็นตัวกลางในการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง, เช่น ตำรวจ, หน่วยงานสาธารณสุข, และองค์กรภาคประชาสังคม, เพื่อให้การแก้ไขปัญหาการพนันเป็นไปอย่างบูรณาการและครอบคลุม ในขณะที่งานวิจัยของ Vondrkov และ Gabrhelk เรื่อง Prevention of internet addiction: a systematic review อธิบายเพิ่มเติมว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาการพนันในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาตรการเหล่านี้อาจรวมถึงการให้ความรู้และการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงและผลกระทบของการพนัน การจัดกิจกรรมทางเลือกและการส่งเสริมการใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ และการให้คำปรึกษาและการบำบัดสำหรับผู้ที่มีปัญหาการพนัน นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังสามารถดำเนินมาตรการในการบังคับใช้กฎหมายและปราบปรามการพนันที่ผิดกฎหมายในพื้นที่ เพื่อลดโอกาสในการเข้าถึงการพนันและป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น (Vondrkov & Gabrhelk 2016) หากกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นงานของ Dwivedi และคณะในเรื่อง Metaverse beyond the hype: multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy นำเสนอถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยให้การแก้ไขปัญหาการพนันมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การแก้ไขปัญหาการพนันจึงต้องพิจารณาถึงความแตกต่างเหล่านี้ เพื่อให้มาตรการที่นำมาใช้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถปรับปรุงนโยบายและมาตรการให้สอดคล้องกับความต้องการและ

ความจำเป็นของประชาชนในพื้นที่ และสามารถสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาการพนันได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น การสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการปัญหาการพนันจึงเป็นสิ่งสำคัญในการลดผลกระทบทางลบของการพนันต่อสังคมและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Dwivedi et al., 2022)

ในแง่ของบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการป้องกันการพนันออนไลน์ Vondrkov และGabrhelek นำเสนอประเด็นการให้ความรู้และการสร้างความตระหนัก กล่าวคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลกระทบของการพนันออนไลน์ การให้ความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการป้องกันการปัญหาการพนัน, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนและผู้ที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการพนัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การบรรยาย การอบรม การสัมมนา และการจัดนิทรรศการ เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์เกี่ยวกับความเสี่ยงของการพนัน (Vondrkov, 2016) ทั้งนี้รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์และช่องทางต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงประชาชนในวงกว้างเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความตระหนัก (Kapoor, 2017). ในยุคดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารและเข้าถึงประชาชนในวงกว้าง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, Twitter, และ Instagram, เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงของการพนัน, จัดกิจกรรมออนไลน์ และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังสามารถใช้ช่องทางอื่น ๆ เช่น เว็บไซต์ขององค์กร วิทยุท้องถิ่น เพื่อเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาในการให้ความรู้แก่เยาวชนเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันการปัญหาการพนันในระยะยาว (Vondrkov, 2016)

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดการปัญหาการพนัน โดยเฉพาะในมิติของ การป้องกันและควบคุมการพนันออนไลน์ในระดับพื้นที่ องค์กรท้องถิ่นไม่เพียงเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนและเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของพื้นที่ (Wardle, 2019) แต่ยังสามารถดำเนินมาตรการแบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อป้องกันและลดผลกระทบของการพนันอย่างมีประสิทธิภาพ (Vondrkov & Gabrhelek, 2016) นอกจากนี้ การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มาตรการป้องกันสามารถปรับให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของชุมชน และนำไปสู่ความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา (Dwivedi et al., 2022) โดยเฉพาะในบริบทของการพนันออนไลน์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีศักยภาพในการจัดกิจกรรมรณรงค์ สื่อสารความรู้ และสร้างความตระหนักผ่านช่องทางที่หลากหลาย รวมถึงสื่อสังคมออนไลน์ วิทยุท้องถิ่น และความร่วมมือกับสถานศึกษา (Kapoor, 2017; Vondrkov, 2016) ดังนั้น การศึกษาเรื่อง “รัฐกับการพนันออนไลน์: กรณีศึกษาเชิงนโยบายและมาตรการป้องกันในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย” จึงมุ่งหวังที่จะเชื่อมโยงแนวคิดจากงานศึกษาระดับสากลเข้ากับบริบทท้องถิ่น ผ่านการสำรวจบทบาทของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้กรอบกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 รวมถึงการวิเคราะห์สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมต่อการป้องกันและลดผลกระทบจากการพนันออนไลน์ในปี 2567 อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน.

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์

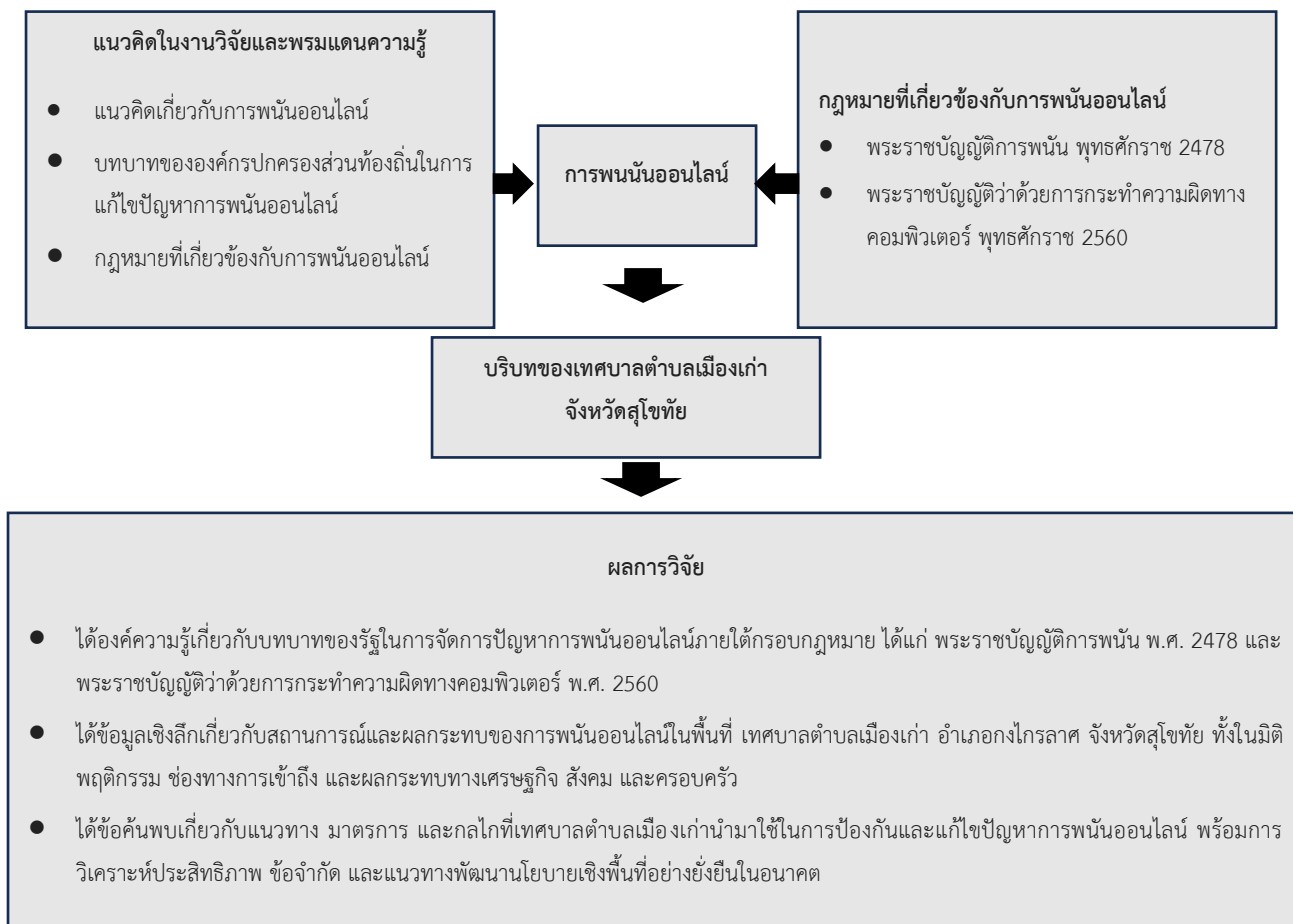
สำหรับแนวคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของกฎหมายไทย โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 ซึ่งแม้จะเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ควบคุมการพนันในประเทศไทย แต่ก็มีข้อจำกัดสำคัญ เนื่องจากมิได้บัญญัติความหมายของ “การพนัน” ไว้อย่างชัดเจนในเชิงนิยาม หากแต่ระบุเพียงประเภทและลักษณะการเล่นพนันในบัญชี ก. (ห้ามเด็ดขาด) และบัญชี ข. (อนุญาตได้ภายใต้ใบอนุญาตหรือพระราชกฤษฎีกา) ซึ่งนิยามทั่วไปของการพนันในทางปฏิบัติจึงถูกตีความว่าหมายถึง “การเสี่ยงโชคหรือการทำนายเพื่อแลกเปลี่ยนผลตอบแทนด้วยเงินหรือทรัพย์สิน” (อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และคณะ, 2560) อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ถูกบัญญัติขึ้นในช่วงเวลาที่เทคโนโลยี

ดิจิทัลและระบบสื่อสารทางไกลยังไม่แพร่หลาย จึงไม่สามารถรองรับรูปแบบของ “การพนันออนไลน์” ซึ่งดำเนินการผ่านอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ และระบบถ่ายทอดสดต่าง ๆ ได้โดยตรง (โอภาส คณะแพ่ง, 2561) ลักษณะของการพนันออนไลน์ในปัจจุบันมักอยู่ในรูปแบบที่ไม่สามารถจัดเข้าประเภทบัญชี ก. หรือ ข. ได้อย่างชัดเจน จึงเกิดพื้นที่สีเทาในทางกฎหมาย โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ การเข้าถึง หรือการจัดให้เล่นผ่านโซเชียลมีเดียและแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ (วรา บุญพันธ์, 2565) แม้ว่าประเภทของการพนันตามพระราชบัญญัติดังกล่าวจะยังถูกใช้เป็นกรอบในการควบคุมการกระทำความผิด แต่จากการปรับตัวของรูปแบบการพนันในสังคมดิจิทัล ทำให้พระราชบัญญัตินี้ไม่สามารถจัดการกับรูปแบบการพนันออนไลน์ได้อย่างครอบคลุมและทันสมัย โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชนที่เข้าถึงเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นเป้าหมายทางการตลาดของผู้ให้บริการการพนันผ่านช่องทางใหม่ ๆ (ทักษพร ศรีแก้วช่วง, 2564) ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการศึกษาวิจัยร่วมกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือทางกฎหมายที่ภาครัฐเริ่มใช้เพื่อดำเนินคดีกับผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการการพนันในลักษณะออนไลน์ ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงบริบททางกฎหมายเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า แม้พระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 จะเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ในการควบคุมกิจกรรมการพนันในประเทศไทย แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังไม่สามารถรองรับหรือครอบคลุมรูปแบบของการพนันในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการพนันออนไลน์ที่ดำเนินการผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีลักษณะการกระทำที่แตกต่างจากการพนันแบบดั้งเดิม ทั้งในแง่ของพื้นที่ เวลา วิธีการเข้าถึง และกลุ่มผู้เล่นที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กฎหมายเดิมจึงมีข้อจำกัดทั้งในด้านนิยาม ขอบเขตการควบคุม และกลไกการบังคับใช้ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาร่วมกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่รัฐเริ่มนำมาใช้ควบคุมในการจัดการกับปัญหาการพนันออนไลน์ แต่ยังมีข้อท้าทายในการบูรณาการและตีความกฎหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยจึงได้นำกรอบแนวคิดทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนหัวข้อวิจัย “รัฐกับการพนันออนไลน์: กรณีศึกษาเชิงนโยบายและมาตรการป้องกันในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย” โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ (1) เพื่อสำรวจบทบาทของรัฐในการจัดการกับการพนันออนไลน์ตามกรอบกฎหมายทั้งสองฉบับที่กล่าวถึง และ (2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของการพนันออนไลน์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการเชิงพื้นที่

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบคิดที่เชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับการพนันออนไลน์ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์นโยบายและมาตรการป้องกันปัญหาการพนันออนไลน์ในระดับพื้นที่ แนวคิดแรกคือ การพนันออนไลน์ ซึ่งเป็นรูปแบบการพนันยุคใหม่ที่เข้าถึงง่าย สะดวก และแพร่หลายในกลุ่มเยาวชน ส่งผลต่อพฤติกรรมและโครงสร้างสังคมในหลายมิติ แนวคิดนี้ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจรูปแบบ ปัจจัยจูงใจ และช่องทางการเล่นพนันที่เปลี่ยนไปในยุคดิจิทัล แนวคิดที่สองคือ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในการเฝ้าระวัง ตรวจจับ และออกแบบมาตรการเชิงพื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบจากการพนันออนไลน์ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการตอบสนองต่อปัญหาตามบริบทท้องถิ่น แนวคิดที่สามคือ กรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ซึ่งแม้จะมีข้อจำกัดในการรองรับบริบทดิจิทัล แต่ยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมและจัดการปัญหาการพนันในระดับประเทศ กรอบคิดนี้จึงช่วยให้การวิจัยสามารถวิเคราะห์ทั้งลักษณะของปัญหา ช่องว่างเชิงนโยบาย และศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการกับปัญหาการพนันออนไลน์ โดยเฉพาะในบริบทของเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 1 กรอบคิดในงานวิจัย

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) **ตัวแทนภาครัฐ** จำนวน 2 คน ประกอบด้วย นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า ซึ่งใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling), (2) **ตัวแทนชุมชน** จำนวน 3 คน ได้แก่ ประธานชุมชนลิไท ศรีชุม และรามใหญ่ โดยใช้วิธีสนทนากลุ่ม (Focus Group), และ (3) **ตัวแทนประชาชน** จำนวน 3 คน ซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์แบบ Snowball Sampling โดยแนะนำผ่านผู้นำชุมชน ทั้งนี้เมื่อได้ข้อมูลซ้ำและตรงตามวัตถุประสงค์ จึงยุติการสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) ที่ออกแบบตามแนวคำถามเฉพาะกลุ่ม โดยได้จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การจดบันทึก การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพประกอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกับบริบทในพื้นที่

ขั้นตอนการเก็บข้อมูล เริ่มจากการประสานหน่วยงานเพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์ภาคสนามตามลำดับ โดยมีการใช้แบบสัมภาษณ์ในทุกกลุ่ม พร้อมกับการบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอิงจากข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ข้อมูลทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความสอดคล้องและจัดหมวดหมู่ก่อนนำเสนอในรูปแบบพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างชัดเจน ครอบคลุมทั้งสถานการณ์ของการพนันออนไลน์ บทบาทของรัฐ และมาตรการในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย (วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์, 2567)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากผลการวิจัยในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย พบว่าภาครัฐในระดับท้องถิ่นได้แสดงบทบาทสำคัญในการควบคุมและแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ทั้งในเชิงนโยบายและการบังคับใช้กฎหมาย โดยมีความพยายามในการแยกประเภทของกิจกรรมการพนันที่อนุญาตและห้ามอย่างชัดเจน พร้อมกำหนดเป้าหมายหลักเพื่อควบคุมปัญหาทางสังคมที่เกิดจากการพนัน และลดผลกระทบทางศีลธรรม โดยรัฐได้อาศัยกลไกทางกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินการ ได้แก่ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ในปี 2567 บทบาทของรัฐได้ปรับตัวเพื่อรองรับความท้าทายของ “การพนันออนไลน์” ซึ่งแตกต่างจากการพนันในพื้นที่ทางกายภาพ (เช่น บ่อนหรือหอยได้ดิน) ตรงที่มีลักษณะไร้ขอบเขต ซ่อนตัว และแพร่กระจายได้ง่ายผ่านสื่อดิจิทัล พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 ยังคงเป็นกฎหมายหลักในการนิยามและกำหนดโทษของพฤติกรรมการพนัน แต่เมื่อเทียบกับลักษณะของการพนันยุคใหม่ พบว่าอัตราโทษและรูปแบบการบังคับใช้ยังไม่ทันสมัยพอที่จะป้องกันหรือยับยั้งความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

ในทางตรงกันข้าม พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ได้รับการนำมาใช้ควบคุมเพื่อจัดการกับการพนันออนไลน์อย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่เว็บไซต์พนัน การโฆษณาเชิญชวนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล หรือการใช้บัญชีม้าเพื่ออำพรางเส้นทางการเงิน ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบในพื้นที่วิจัย โดยกฎหมายฉบับนี้ได้ให้อำนาจในการบล็อกเว็บไซต์ที่เป็นภัยต่อความมั่นคง หรือสั่งให้ลบเนื้อหาที่ส่งเสริมพฤติกรรมผิดกฎหมายออกจากระบบเครือข่าย รวมถึงกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน เช่น การจำคุกสูงสุด 5 ปี และปรับไม่เกิน 100,000 บาท สำหรับผู้ที่สนับสนุนหรือเผยแพร่สื่อพนัน (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567) อีกทั้งยังพบว่า ภาครัฐในพื้นที่ได้ดำเนินการปราบปรามผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้เล่น ผู้จัด และเจ้าหน้าที่ที่ละเลยหน้าที่อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงแนวโน้มใหม่ของรัฐไทยในปี 2567 ที่ไม่เพียงมองการพนันเป็นเพียง “ปัญหาส่วนบุคคล” หากแต่เป็น “ปัญหาโครงสร้าง” ที่ต้องจัดการผ่านนโยบายหลายระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ จังหวัด และท้องถิ่น โดยเน้นการบูรณาการข้อมูล การใช้กฎหมายหลายฉบับควบคู่กัน และการมีส่วนร่วมของหน่วยงานในพื้นที่ เช่น อบต., โรงเรียน, วัด และภาคประชาชน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

กล่าวโดยสรุป บทบาทของรัฐในการจัดการปัญหาการพนันออนไลน์ในปี 2567 ไม่ได้อยู่ที่การออกกฎหมายใหม่เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การ “บูรณาการกฎหมายที่มีอยู่ให้ทันสมัยและเหมาะสมกับยุคดิจิทัล” ซึ่งรวมถึงการประยุกต์ใช้พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 ร่วมกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 โดยเน้นมาตรการเชิงป้องกัน ควบคุม และปราบปรามควบคู่กันในเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความซับซ้อนของการพนันออนไลน์ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของ การเล่นพนันออนไลน์ ในปี 2567 เขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น กล่าวคือ

ประเด็นที่หนึ่ง ปัญหาการเล่นพนันออนไลน์ ในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงที่มีการระบาดของ COVID-19 ที่ผู้คนต้องอยู่บ้านมากขึ้น (ประธานชุมชนลิโทะ, สัมภาษณ์, 2567) ทำให้มีความสะดวกในการเข้าถึงผ่านทางอินเทอร์เน็ตและสมาร์ทโฟน ทำให้มีผู้เข้าร่วมเล่นพนันออนไลน์เพิ่มขึ้น มีจำนวนผู้เล่นพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน เนื่องจาก การเข้าถึงง่าย การเล่นพนันออนไลน์เป็นที่นิยมเนื่องจากการเข้าถึงที่ง่ายผ่านโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ต มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการแพร่กระจายของการพนันออนไลน์ โดยมีการโฆษณาและการตลาดที่เข้าถึงง่าย ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปตกเป็นเป้าหมายได้ง่าย การพนันออนไลน์มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้การติดตามและตรวจสอบเป็นไปได้ยาก (ประธานชุมชนศรีชุม, สัมภาษณ์, 2567)

ประเด็นที่สอง ปัญหาการเล่นพนันออนไลน์ ในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย มีผลกระทบทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนในตำบลมีหนี้สินเพิ่มขึ้น เนื่องจากการเสียเงินในการพนันมากเกินไป บางคนอาจเสียเวลาและเงินไปกับการพนันจนทำให้รายได้ครัวเรือนลดลง ส่งผลให้การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันน้อยลง ผลกระทบทางสังคม อาจทำให้เกิดปัญหาภายในครอบครัว เช่น การทะเลาะวิวาท การหย่าร้าง หรือการละเลยหน้าที่ในครอบครัว การแพร่หลายของการพนันออนไลน์อาจทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันในกลุ่มชุมชน และส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567) ผลกระทบต่อชุมชนและสังคมโดยรวม ชุมชนที่มีปัญหาการเล่นพนันออนไลน์แพร่หลายอาจมีภาพลักษณ์ที่เสื่อมเสีย ส่งผลต่อความเชื่อมั่นและความไว้วางใจของสมาชิกในชุมชน ผู้ที่มีปัญหาการเล่นพนันออนไลน์มักลดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้ยาก หน่วยงานท้องถิ่นต้องใช้ทรัพยากรและกำลังคนในการแก้ไขปัญหาการเล่นพนันออนไลน์ ทำให้ภาระงานและงบประมาณเพิ่มขึ้น ผลกระทบต่อเยาวชน การพนันออนไลน์สามารถเข้าถึงได้ง่ายผ่านสมาร์ทโฟนและอินเทอร์เน็ต ทำให้เยาวชนมีโอกาสเข้ามาเล่นพนันมากขึ้น เยาวชนที่เสพติดการเล่นพนันออนไลน์อาจละเลยการเรียน ทำให้ผลการเรียนตกต่ำและส่งผลต่ออนาคต (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

ประเด็นที่สาม ภาครัฐในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ดำเนินการจัดการอบรมและสัมมนาเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายของการพนันออนไลน์แก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน นักเรียน และผู้ประกอบการ โดยใช้สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ในการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการพนันออนไลน์ รวมถึงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับช่องทางการให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และสร้างสรรค์ให้กับเยาวชนและชุมชน เช่น การกีฬา การศึกษา และกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567) ภาครัฐควรมีมาตรการในการควบคุมและปิดกั้นเว็บไซต์พนันออนไลน์ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการตรวจสอบและปิดกั้นการเข้าถึงเว็บไซต์เหล่านี้ หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายควรมีการติดตามและดำเนินคดีกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์อย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นการป้องปรามและลดการกระทำผิด โดยประสานงานกับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตในการบล็อกการเข้าถึงเว็บไซต์พนันออนไลน์ และติดตามการกระทำผิดที่เกิดขึ้นบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ภาครัฐควรจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาและบำบัดสำหรับผู้ที่มีปัญหาการติดการเล่นพนันออนไลน์ โดยให้บริการด้านจิตวิทยาและการฟื้นฟู สนับสนุนการฟื้นฟูสภาพจิตใจและการให้คำปรึกษาเพื่อช่วยผู้ที่มีปัญหาการเล่นพนันออนไลน์ให้กลับมาใช้ชีวิตปกติ พัฒนาโครงการฟื้นฟูและอบรมทักษะต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้ที่มีปัญหาการเล่นพนันออนไลน์มีโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตใหม่และลดความเสี่ยงในการกลับไปเล่นพนันอีก (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

ประเด็นที่สี่ หน่วยงานที่มีบทบาทแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของการเล่นพนันออนไลน์ ในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ได้แก่ กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดสุโขทัย มีบทบาทสำคัญในการบังคับใช้กฎหมาย ปรามปรามและดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์ มีการสืบสวนและติดตามการกระทำผิดที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อบล็อกเว็บไซต์พนัน เทศบาลตำบลเมืองเก่า องค์การ

บริหารส่วนตำบลเมืองเก่า มีบทบาทในการจัดการและประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์อย่างเป็นระบบ ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในการจัดทำโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบล เช่น โครงการรณรงค์ การให้คำปรึกษา และการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุโขทัย มีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับภัยของการพนันออนไลน์แก่เยาวชน นักเรียน และครอบครัว ผ่านการจัดทำหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ และการรณรงค์ในโรงเรียน ส่งเสริมกิจกรรมทางเลือกที่เป็นประโยชน์ เช่น กีฬา กิจกรรมสร้างสรรค์ และการพัฒนาทักษะใหม่ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เยาวชนหันไปสู่การพนันออนไลน์ (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

ประเด็นที่ห้า แผนงานที่สนับสนุนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของการเล่นพนันออนไลน์ ในเขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย แผนงานการให้ความรู้และการรณรงค์ โดยการจัดทำโครงการรณรงค์ให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการพนันออนไลน์แก่ประชาชนทุกกลุ่ม เช่น เทศบาลตำบลเมืองเก่า มีการจัดสรรงบประมาณ ปี 2568 ตามโครงการช่วยเหลือประชาชนตามอำนาจหน้าที่ ด้านการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต จำนวน 108,000 บาท โดยเฉพาะเยาวชน ผ่านการจัดสัมมนา เวิร์กช็อป และกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนและชุมชน ผลิตและแจกจ่ายสื่อประชาสัมพันธ์ที่เน้นเรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ และสื่อออนไลน์ แผนงานการบังคับใช้กฎหมาย (ตัวแทนประชาชน, สัมภาษณ์, 2567) โดยการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจที่ทำหน้าที่ตรวจสอบ บังคับใช้กฎหมาย และปราบปรามการเล่นพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบล การร่วมมือกับผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตในการบล็อกและปิดกั้นเว็บไซต์การพนันออนไลน์ที่ผิดกฎหมาย แผนงานการให้คำปรึกษาและการบำบัด โดยจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาและบริการบำบัดสำหรับผู้ที่มีปัญหาจากการเล่นพนันออนไลน์ เพื่อให้การสนับสนุนด้านจิตใจและสุขภาพจิต ผูกอบรมเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการให้คำปรึกษาและบำบัดผู้ที่มีปัญหาจากการเล่นพนันออนไลน์ (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษามาตรการการแก้ไขการพนันออนไลน์ของเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัย กล่าวคือ

ปัญหาการพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เป็นหนึ่งในความท้าทายสำคัญที่ส่งผลกระทบทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพจิตของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและนักเรียนในพื้นที่ ซึ่งมีพฤติกรรมการเข้าถึงสื่อออนไลน์และแพลตฟอร์มเสี่ยงสูงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาภาคสนามพบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้ดำเนินการมาตรการในการป้องกันและแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างหลากหลาย ครอบคลุมทั้งในเชิงกฎหมาย การรณรงค์ให้ความรู้ และการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567; นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

1. ด้านการป้องกันและการให้ความรู้ เทศบาลได้ดำเนินโครงการอบรม สัมมนา และเวิร์กช็อปในโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากการพนันออนไลน์ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน นักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะจากข้อมูลของประธานชุมชนในพื้นที่ พบว่า “เยาวชนในพื้นที่มีโอกาสเข้าถึงการพนันออนไลน์ได้ง่ายขึ้นผ่านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งผู้ปกครองจำนวนมากยังขาดความรู้ในประเด็นนี้” (ประธานชุมชนลิไท, สัมภาษณ์, 2567) จึงมีการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ วิดีโอออนไลน์ และช่องทางโซเชียลมีเดีย เพื่อรณรงค์และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับภัยจากการพนันออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

2. มาตรการด้านการบังคับใช้กฎหมาย เทศบาลได้ร่วมมือกับหน่วยงานตำรวจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตรวจสอบและปราบปรามผู้ที่กระทำความผิดเกี่ยวกับการพนันออนไลน์ โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจในพื้นที่ตำบล ซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบและรายงานการกระทำความผิด รวมถึงใช้เทคโนโลยีในการติดตาม บล็อกเว็บไซต์ และจำกัดการเข้าถึง

แพลตฟอร์มการพนันออนไลน์ โดยประชาชนในพื้นที่สะท้อนว่า “การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับเว็บไซต์การพนันทำได้ง่ายมาก ถึงแม้รัฐจะพยายามปิดกั้น แต่ก็ยังมีช่องโหว่” (ตัวแทนประชาชน, สัมภาษณ์, 2567)

3. มาตรการด้านการให้คำปรึกษาและบำบัด เทศบาลได้จัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาและบริการบำบัดสำหรับผู้ที่มีปัญหาการติดการพนันออนไลน์ โดยมีบริการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และการอบรมทักษะการจัดการกับความเครียด นอกจากนี้ ยังมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้และทักษะในการให้คำปรึกษาเชิงลึก เพื่อรองรับกลุ่มเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า, สัมภาษณ์, 2567)

4. โครงการเชิงรุกเพื่อส่งเสริมทางเลือกที่สร้างสรรค์ เทศบาลได้สนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น กีฬา การศึกษา งานอาสาสมัคร และกิจกรรมชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกในการใช้เวลาว่างของเยาวชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนศรีชุมที่มีการจัดกิจกรรมเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ประธานชุมชนกล่าวว่า “กิจกรรมสร้างสรรค์ช่วยเบี่ยงเบนพฤติกรรมของเยาวชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังต้องการการสนับสนุนจากรัฐให้มากกว่านี้” (ประธานชุมชนศรีชุม, สัมภาษณ์, 2567)

5. การยกระดับมาตรการในระยะยาว เทศบาลมุ่งเน้นการพัฒนาระบบเฝ้าระวังและตรวจสอบเว็บไซต์การพนันออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการประสานงานกับหน่วยงานเทคโนโลยีสารสนเทศ และผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตในการบล็อกเว็บไซต์ที่เข้าข่ายผิดกฎหมาย รวมถึงการเสริมสร้างองค์ความรู้แก่เจ้าหน้าที่และประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ผ่านการจัดสัมมนา ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และโครงการชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เรื่อง การสำรวจทวรณกรรมเกี่ยวกับบทบาทของรัฐในการแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ ในปี พ.ศ. 2567 จากพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พุทธศักราช 2560 พบว่า กฎหมายหลักทั้งสองฉบับยังมีข้อจำกัดในการรองรับและจัดการกับการพนันออนไลน์ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อควบคุมการพนันในพื้นที่ทางกายภาพ เช่น บ่อนกาสิโน หวยใต้ดิน หรือการเล่นพนันที่ใช้สิ่งของจับต้องได้ กฎหมายฉบับนี้ระบุรูปแบบการพนันที่อนุญาตและห้ามไว้ในบัญชี ก. และ ข. แต่กลับไม่มีนิยามชัดเจนของคำว่า “การพนัน” ทำให้ไม่สามารถรองรับลักษณะการพนันในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกดิจิทัล ในทางตรงกันข้าม พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อป้องกันและควบคุมการกระทำความผิดผ่านเครือข่ายเทคโนโลยี มีขอบเขตที่ครอบคลุมถึงการเผยแพร่เนื้อหาผิดกฎหมายและการสนับสนุนการเล่นพนันผ่านเว็บไซต์ โดยกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิด เช่น จำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ รวมถึงการบล็อกเว็บไซต์และเนื้อหาที่เป็นภัยต่อความมั่นคง อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายด้านการตีความและบูรณาการการบังคับใช้ร่วมกับ พ.ร.บ. การพนัน พ.ศ. 2478 (วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ, 2565) จากการวิเคราะห์ยังพบว่า พ.ร.บ. การพนัน พ.ศ. 2478 ไม่สามารถควบคุมกิจกรรมการพนันใหม่ เช่น บาคาร่าออนไลน์ สล็อต หรือการแทงบอลออนไลน์ที่ดำเนินการผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งยากต่อการควบคุมและตรวจสอบ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่เป็นเป้าหมายหลักของโฆษณาออนไลน์ นำไปสู่ปัญหาสังคม เช่น การเบียดเบียนเวลาเรียน ปัญหาครอบครัว และภาวะหนี้สินในระดับครัวเรือน (อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และคณะ, 2560)

เมื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดของ Wardle (2019) ที่กล่าวว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการออกแบบนโยบายและบังคับใช้มาตรการควบคุมการพนันในระดับพื้นที่ พบว่าในกรณีของเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย หน่วยงานท้องถิ่นได้พยายามดำเนินงานอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมสร้างการตระหนักรู้ในโรงเรียน การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ การรณรงค์ผ่านสื่อท้องถิ่น และการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเพื่อดูแลกลุ่มเสี่ยงในเชิงจิตสังคม ยิ่งไปกว่านั้น งานของ Vondrkov และ Gabrhelk (2016) และ Dwivedi et al. (2022) ยังตอกย้ำว่าองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรดำเนินการ

มากกว่าการบังคับใช้กฎหมาย นั่นคือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมที่ให้ความรู้ด้านสื่อ การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงความร่วมมือกับโรงเรียนและครอบครัวในการสร้างภูมิคุ้มกันแก่เยาวชนในระยะยาว เมื่อวิเคราะห์ในบริบทของพื้นที่ศึกษา เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ถือเป็นตัวอย่างของพื้นที่ที่เมืองที่ประสบปัญหาการพนันออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังยุคโควิด-19 โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน การวิจัยชี้ให้เห็นว่าการดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้าใจบริบทพื้นที่ มีความใกล้ชิดประชาชน และมีความสามารถในการบูรณาการนโยบายกับการปฏิบัติ จะช่วยให้การควบคุมการพนันออนไลน์มีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การป้องกันปัญหาอย่างยั่งยืนในอนาคต

ในทรรศนะของคณะผู้วิจัยเห็นว่า การควบคุมการพนันออนไลน์ในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องใช้แนวทางแบบผสมผสาน (hybrid approach) ที่ไม่เพียงแต่อาศัยกฎหมายและบทลงโทษในเชิงอาญาเท่านั้น แต่ต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนานโยบายท้องถิ่น การรณรงค์ทางสังคม และการสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถรับมือกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เรื่อง สถานการณ์และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของการพนันออนไลน์ในปี 2567 เขตพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย พบว่า การเล่นพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย มีการแพร่กระจายและเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะช่วงหลังการระบาดของ COVID-19 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการพนันออนไลน์ที่อธิบายว่ารูปแบบของการพนันในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนผ่านจากระบบบ่อนสู่ระบบดิจิทัล โดยใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและสมาร์ตโฟนเป็นช่องทางหลักในการเข้าถึงการพนัน (วลัยลักษณ์ อมรสิริพงศ์, 2563; วิทยากร เชียงกูล, 2565) ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้การควบคุมเป็นไปได้ยาก ทั้งยังเปิดโอกาสให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปตกเป็นเป้าหมายได้ง่ายจากการโฆษณาในสื่อออนไลน์ (โอภาส คณะแพง, 2561; วรา บุญพันธ์, 2565) ในด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว งานวิจัยพบว่าการพนันออนไลน์ทำให้ประชาชนบางส่วนเป็นหนี้ เสียรายได้ และสูญเสียความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผลกระทบจากการพนันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในระดับปัจเจก แต่ขยายตัวสู่ระดับครัวเรือนและชุมชน รวมถึงส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของหน่วยงานในพื้นที่ ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความจำเป็นของการมีนโยบายที่ตอบสนองปัญหาอย่างเป็นระบบและบูรณาการ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานในพื้นที่ เช่น เทศบาลตำบลเมืองเก่า องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงเรียนในพื้นที่ ได้มีความพยายามจัดกิจกรรมรณรงค์ สัมมนา และการให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของการพนันออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอจาก Wardle (2019) และ Vondrkov & Gabrhelk (2016) ที่ชี้ให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการออกแบบนโยบาย รณรงค์ และให้ความรู้ในระดับชุมชน ทั้งในเชิงป้องกันและเยียวยา รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น ตำรวจ โรงเรียน และภาคประชาชน เพื่อป้องกันการเข้าถึงและลดการแพร่กระจายของการพนันออนไลน์ในกลุ่มเยาวชน นอกจากนี้ ยังพบว่า หน่วยงานท้องถิ่นได้จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงการเชิงป้องกัน เช่น โครงการอบรมทักษะชีวิตแก่เยาวชน การตั้งศูนย์ให้คำปรึกษา การอบรมเจ้าหน้าที่ และการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ซึ่งแสดงถึงความพยายามในการดำเนินมาตรการเชิงรุก อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดในด้านกำลังคน งบประมาณ และการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงาน

เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับกรอบกฎหมาย พบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์ในประเทศไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ยังคงไม่เพียงพอในการจัดการกับรูปแบบการพนันยุคใหม่ โดย พ.ร.บ. การพนัน พ.ศ. 2478 มีข้อจำกัดด้านนิยามและการบังคับใช้ในกรณีการพนันผ่านช่องทางดิจิทัล ขณะที่ พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์ แม้จะให้เครื่องมือในการควบคุมเว็บไซต์และเนื้อหา แต่ก็ยังไม่มี การกำหนดมาตรการร่วมเชิงพื้นที่หรือการบูรณาการกับมาตรการป้องกันในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล, 2560; โอภาส คณะแพง, 2561)

ในภาพรวม การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาการพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของรูปแบบการพนันที่เข้าถึงง่าย ขาดการควบคุม และไม่อยู่ในกรอบกฎหมายที่ทันสมัย การรับมือกับปัญหานี้จึงจำเป็นต้องใช้แนวทางผสมผสานระหว่างการปรับปรุงกฎหมาย การเพิ่มบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการรณรงค์สร้างความตระหนักในระดับชุมชน เพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลึกทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพจิต โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่เปราะบางที่สุดในกระบวนการนี้ ในความเห็นของคณะวิจัยมีความเห็นร่วมว่า การแก้ไข ปัญหาการพนันออนไลน์ในพื้นที่ตำบลเมืองเก่าจำเป็นต้องบูรณาการ มาตรการเชิงป้องกัน พื้นฟู และเชิงนโยบาย อย่าง สอดคล้องกัน โดยรัฐควรกำหนดแนวนโยบายอย่างชัดเจนในการควบคุมการพนันออนไลน์ในระดับชาติ ขณะที่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทเชิงรุกในการส่งเสริมกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ รณรงค์ให้ความรู้ สร้างระบบเฝ้าระวัง และมีส่วนร่วมใน การกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและจิตใจให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะใน กลุ่มเยาวชนและครอบครัวซึ่งเป็นด่านแรกของการป้องกันปัญหาอย่างยั่งยืน

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เรื่อง ศึกษามาตรการการแก้ไขการพนันออนไลน์ของเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย พบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัยเผชิญกับปัญหาการแพร่ระบาดของการพนันออนไลน์ในกลุ่มเยาวชน ซึ่งสามารถ เข้าถึงได้ง่ายผ่านโทรศัพท์มือถือและสื่อดิจิทัล ส่งผลกระทบในเชิงพฤติกรรม เศรษฐกิจ และสุขภาพจิตของครอบครัวในพื้นที่ อย่างต่อเนื่อง โดยเทศบาลได้ดำเนินมาตรการแก้ไขในหลายมิติ ได้แก่ การให้ความรู้ การบังคับใช้กฎหมาย การให้คำปรึกษา และกิจกรรมเชิงรุกเพื่อป้องกันพฤติกรรมเสี่ยง เมื่อเชื่อมโยงกับ แนวคิดเกี่ยวกับการพนันออนไลน์ จะเห็นได้ว่าลักษณะของ การพนันยุคใหม่เน้นความสะดวก เข้าถึงง่าย และมีความหลากหลาย ทั้งคาสิโนออนไลน์ แทงกีฬา ห่วยออนไลน์ ไปจนถึงเกม เสี่ยงไซเบอร์รูปแบบใหม่ ซึ่งทำให้การควบคุมโดยใช้แนวทางดั้งเดิมเป็นไปได้ยาก (วลัยลักษณ์ อมรสิริพงศ์, 2563; วิทยากร เชียงกุล, 2565) ลักษณะเหล่านี้สอดคล้องกับบริบทของเทศบาลเมืองเก่าที่เยาวชนสามารถเข้าถึงแอปพลิเคชันพนันได้อย่าง กว้างขวาง โดยเฉพาะในครัวเรือนที่ผู้ปกครองขาดความรู้ในการกำกับดูแลพฤติกรรมออนไลน์ของบุตรหลาน

ในส่วนของ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) งานวิจัยของ Wardle (2019) และ Vondrkov & Gabrhelk (2016) สนับสนุนว่าหน่วยงานท้องถิ่นเป็นหน่วยงานแนวหน้าในการป้องกันและควบคุมการพนันในระดับชุมชน เพราะมีความเข้าใจในบริบทพื้นที่และเข้าถึงกลุ่มเสี่ยงได้โดยตรง การดำเนินงานของเทศบาลตำบลเมืองเก่าจึงถือเป็นตัวอย่าง ของการบูรณาการแนวคิดดังกล่าวผ่านการอบรมในโรงเรียน การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อสังคม การให้คำปรึกษา และการสร้าง กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นทางเลือกแก่เยาวชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวเชิงพื้นที่เพื่อรับมือกับภัยทาง สังคมรูปแบบใหม่ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพนันออนไลน์ ได้แก่ พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 ซึ่งยังคงเป็นกฎหมายหลักในการควบคุมการพนันทั่วไป แต่ไม่สามารถครอบคลุมรูปแบบ การพนันออนไลน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างครบถ้วน ขณะที่พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทาง คอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 มีบทบาทในการควบคุมการกระทำผิดผ่านอินเทอร์เน็ต แต่ยังมีข้อจำกัดในเชิงกลไกการบังคับใช้ เช่น การปิดกั้นเว็บไซต์ที่มักเปลี่ยนชื่อโดเมนหรือใช้แพลตฟอร์มต่างประเทศ (โอภาส คณะแพ่ง, 2561; วรา บุญพันธ์, 2565) จากการดำเนินงานในพื้นที่จริง พบว่าเทศบาลตำบลเมืองเก่าได้จัดตั้ง “หน่วยงานเฉพาะกิจ” เพื่อประสานกับตำรวจและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตรวจสอบและจำกัดการเข้าถึงเว็บไซต์พนัน อีกทั้งยังมีการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา และโครงการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันผ่านกิจกรรมชุมชน เช่น กีฬาและงานอาสาสมัคร ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับข้อเสนอของ Dwivedi et al. (2022) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการแบบเฉพาะพื้นที่จะทำให้การป้องกันการพนันออนไลน์ มีความยั่งยืน

โดยสรุป การดำเนินการของเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย สะท้อนถึงแนวโน้มของการนำกรอบแนวคิดด้าน การพนันออนไลน์ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการใช้เครื่องมือทางกฎหมายมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่อย่างมี ประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายด้านทรัพยากร บุคลากร และความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับเทคโนโลยีการพนัน ออนไลน์ ซึ่งควรได้รับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากภาครัฐ เพื่อเสริมสร้างกลไกการป้องกันที่ครบวงจรและตอบโจทย์ปัญหา

การพนันในบริบทดิจิทัลอย่างยั่งยืน. ในทฤษฎีของคณะผู้วิจัยเห็นว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้แสดงบทบาทเชิงรุกอย่างชัดเจนในการเผชิญกับปัญหาการพนันออนไลน์ แต่การเสริมสร้างศักยภาพเชิงโครงสร้างทั้งด้านกฎหมาย เทคโนโลยี และความร่วมมือเชิงสหวิทยาการระหว่างภาครัฐและประชาสังคม คือทิศทางที่สำคัญที่จะช่วยยกระดับมาตรการให้มีความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทยุคดิจิทัลในระยะยาว

สรุป

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาบทบาทของรัฐในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ในการเผชิญกับปัญหาการพนันออนไลน์ที่ทวีความรุนแรงขึ้นในสังคมไทยยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า รัฐในระดับท้องถิ่นมีความตื่นตัวและพยายามปรับบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ ผ่านการบูรณาการนโยบายด้านการควบคุม บังคับใช้กฎหมาย การรณรงค์สร้างความรู้ รวมถึงมาตรการบำบัดและฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ ในด้านกฎหมาย พบว่ารัฐได้ใช้กลไกจากพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 เพื่อจัดการกับการพนันออนไลน์ซึ่งมีลักษณะข้ามพรมแดนและแฝงตัวในโครงสร้างสื่อดิจิทัล โดยรัฐไม่เพียงมองการพนันเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล หากแต่เชื่อมโยงกับปัญหาโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำ ความเสี่ยงในกลุ่มเยาวชน และการฟอกเงิน ผ่านแนวทางเชิงรุกในการตรวจสอบ บล็อกเว็บไซต์ ติดตามเส้นทางการเงิน และจัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจในพื้นที่ตำบล ในด้านสังคม ผลการวิจัยสะท้อนว่าการพนันออนไลน์ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ความสัมพันธ์ในครอบครัว และภาพลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่เป็นเป้าหมายหลักของโฆษณาพนันทางออนไลน์ เทศบาลจึงดำเนินมาตรการเชิงป้องกัน เช่น การอบรมให้ความรู้ในโรงเรียน การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทางเลือก และการรณรงค์ผ่านสื่อเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม นอกจากนี้ ยังพบว่า เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้ริเริ่มมาตรการด้านจิตสังคมอย่างจริงจัง เช่น การตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาการฟื้นฟูผู้ที่ได้รับผลกระทบ และการพัฒนาทักษะชีวิตแก่ผู้เสี่ยง ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตบทบาทของรัฐจาก “ผู้ควบคุม” ไปสู่ “ผู้เยียวยาและพัฒนา”

ทั้งนี้ ผลการวิจัยฉบับนี้ชี้ให้เห็นถึงพลวัตของรัฐในยุคดิจิทัลที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของอำนาจ การควบคุม และความสัมพันธ์เชิงนโยบาย โดยเฉพาะในบริบทของท้องถิ่นที่มีข้อจำกัดทั้งด้านอำนาจ กฎหมาย และงบประมาณ รัฐในระดับตำบลจึงต้องพึ่งพาความร่วมมือกับหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานด้านความมั่นคง เทคโนโลยี การศึกษา และภาคประชาสังคม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบของ “รัฐแบบมีส่วนร่วม” (participatory state) ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาแบบเดิมโดยลำพังได้อีกต่อไป อีกทั้งงานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำลังขยายบทบาทของตนเองไปสู่การเป็น “นวัตกรรมเชิงนโยบายในระดับพื้นที่” ที่สามารถออกแบบและดำเนินมาตรการได้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในแนวคิดรัฐศาสตร์ร่วมสมัยเกี่ยวกับ “การกระจายอำนาจ” และ “การจัดการเชิงพื้นที่” (local governance)

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล อบต. และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรบูรณาการแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการพนันออนไลน์ โดยจัดให้มี ศูนย์ให้คำปรึกษาและบำบัดฟื้นฟูในระดับชุมชน และประสานความร่วมมือกับสถานศึกษา วัด และภาคประชาชนเพื่อสร้างกลไกเฝ้าระวังในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

1.2 ภาครัฐควรใช้ผลการวิจัยนี้ในการประเมินประสิทธิภาพของพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2560 ว่ายังสามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมการณ์พนันออนไลน์ใน

ยุคดิจิทัลได้หรือไม่ และควรมีการ ทบทวน ปรับปรุง หรือเสนอร่างกฎหมายใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมแพลตฟอร์มดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะด้านองค์ความรู้

2.1 งานวิจัยฉบับนี้ได้เสนอ รูปแบบของรัฐท้องถิ่นในฐานะ “ผู้ประสานกลไกหลายภาคส่วน” ซึ่งเป็นการขยายแนวคิดของรัฐแบบมีส่วนร่วม (participatory state) และสามารถนำไปต่อยอดในกรอบทฤษฎีการเมืองท้องถิ่น การกระจายอำนาจ และรัฐกับความมั่นคงในโลกดิจิทัล

2.2 งานวิจัยได้สร้างความเข้าใจใหม่ว่า “การพนันออนไลน์ไม่ใช่แค่ปัญหาทางศีลธรรม” แต่เป็น “ปัญหาเชิงโครงสร้าง” ที่มีมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีผสมผสานกัน ซึ่งจะช่วยให้มุมมองให้นักรัฐศาสตร์และผู้กำหนดนโยบายสามารถออกแบบมาตรการที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกับประเด็นความเหลื่อมล้ำ การเข้าถึงเทคโนโลยี และความมั่นคงทางดิจิทัลได้มากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่อื่นในภาคเหนือตอนล่างหรือพื้นที่ชายแดน เพื่อ เปรียบเทียบลักษณะของกลไกการบริหารจัดการ ปัญหาการพนันออนไลน์ในบริบทที่หลากหลาย และวิเคราะห์ปัจจัยเชิงพื้นที่ที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของมาตรการที่ใช้

3.2 เสนอให้มีการศึกษาวิจัยเชิงนโยบายเปรียบเทียบ (comparative policy study) ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน เพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางการจัดการกับ “นโยบายควบคุมการพนันออนไลน์ในยุคไร้พรมแดน”

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัย เรื่อง รัฐกับการพนันออนไลน์ กรณีศึกษา นโยบายและมาตรการป้องกันในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาแนะนำให้คำปรึกษาแก้ไขข้อบกพร่องและให้ข้อคิดเห็นจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์วสันต์ ปวนปวันวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษา คณะผู้วิจัยฯ ซึ่งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ ขอขอบพระคุณ นายกเทศบาลตำบลเมืองเก่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเก่า ประธานชุมชนลิไท ประธานชุมชนศรีชุม ประธานชุมชนรามใหญ่ และตัวแทนประชาชน ที่ได้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ สุดท้ายนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณค่าและคุณประโยชน์ทั้งหมดนี้ แต่ผู้มีพระคุณทุกท่าน คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัยเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ทางการศึกษาไม่มากนักน้อย

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎาวัลย์ ช่วยกำลัง. (2564). ความผูกพันทางสังคมกับการเล่นพนันออนไลน์ของนักเรียน กรุงเทพมหานคร. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม, 3(1), 12-23.
- กัญญารัตน์ เลียงผา. (2563). การพนันท้องถิ่น: พฤติกรรมการเล่นของเยาวชนและผลกระทบด้านการศึกษา (วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉนวนรัฐภูมิ สารรักษ์. (2565). ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและปราบปรามการพนันในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 (วิทยานิพนธ์ น.ม.). มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ทักษพร ศรีแก้วช่วง. (2564). แรงจูงใจที่มีผลต่อพฤติกรรมการติดการพนันออนไลน์. วารสารอาชีวศึกษาและสังคมศาสตร์, 4(1), 71-84.

- ปัทมาภรณ์ สุขสมโสด. (2566). พฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ต่อการเล่นพนันออนไลน์ของเยาวชนในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 15(2), 113–126.
- ผู้จัดการออนไลน์. (ธันวาคม 2566). ตร.ภาค 6 สาวจากบัญชีม้าสุโขทัย-ส่งเส้นทางเงินเป็นปี ก่อนลุลยหลายแก๊งพนันออนไลน์ข้ามภาค-เงินหมุนนับพันล้าน. สืบค้น 2 มกราคม 2568, จาก <https://mgronline.com/local/detail/9650000119263>
- ไพศาล ลิ้มสถิต. (2566). ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อป้องกันเด็กและเยาวชนจากการพนันออนไลน์: มาตรการจัดการทางการเงินและมาตรการอื่นๆ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ.
- วรา บุญพันธ์. (2565). ปัญหาการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมการเล่นพนันออนไลน์หรือการพนันบนอินเทอร์เน็ต ในเขตพื้นที่เทศบาลนครหาดใหญ่ (วิทยานิพนธ์ ร.ม.). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- วลัยลักษณ์ อมรสิริพงศ์. (2563). การพนันออนไลน์: ภัยร้ายในสังคมไทย (วิทยานิพนธ์ น.ม.). มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์. (2567). ยุทธศาสตร์และกลไกภาครัฐในระดับภูมิภาคและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการป้องกันเยาวชนในการเล่นการพนันออนไลน์ กรณีศึกษา จังหวัดพิษณุโลก. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 13(1), 114–129.
- วิทยากร เชียงกุล. (2565). การพนันออนไลน์ สถานการณ์ นโยบายและการควบคุม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน.
- วิไลลักษณ์ ลังกา. (2565). พฤติกรรมการติดพนันออนไลน์: ปัจจัยเชิงสาเหตุ กระบวนการผลกระทบทางพฤติกรรมศาสตร์ และแนวทางการช่วยเหลือผู้เรียนที่ติดพนันออนไลน์ สำหรับครูแนะแนวในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาปัญหาการเสพติด (ศศก.).
- วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. (2565). การกระจายอำนาจปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดปทุมธานี. (พฤษภาคม 2567). การปราบปรามพนันออนไลน์ในเชิงรุก. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2568, จาก <https://pathumthani.prd.go.th/th/content/category/detail/id/38/iid/292045>
- อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล และคณะ. (2560). การพนันแฝงในงานวัด: กระบวนการเปลี่ยนสภาพของกิจกรรมงานวัดและผลกระทบที่มีต่อพฤติกรรมการเล่นพนันของเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน (CGS).
- โอภาส คณะแพ่ง. (2561). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการพนันออนไลน์ (วิทยานิพนธ์ น.ม.). มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Baabdullah, A. M., RibeiroNavarrete, S., Giannakis, M., AlDebei, M. M., Dennehy, D., Metri, B., Buhalis, D., Cheung, C. M., Conboy, K., Doyle, R., Dubey, R., Dutot, V., Felix, R., Goyal, D., Gustafsson, A., Hinsch, C., Jebabli, I., ... Wamba, S. F. (2022). Metaverse beyond the hype: Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. International Journal of Information Management, 66, 102542. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2022.102542>
- Kapoor, K. K., Tamilmani, K., Rana, N. P., Patil, P. P., Dwivedi, Y. K., & Nerur, S. (2017). Advances in social media research: Past, present and future. Information Systems Frontiers, 20(3), 531–558. <https://doi.org/10.1007/s10796-017-9810-y>
- Vondrkov, P., & Gabrhelk, R. (2016). Prevention of internet addiction: A systematic review. Journal of Behavioral Addictions, 5(2), 85–92. <https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.085>
- Wardle, H., Reith, G., Langham, E., & Rogers, R. D. (2019). Gambling and public health: We need policy action to prevent harm. BMJ, 365, l1807. <https://doi.org/10.1136/bmj.l1807>

**ปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ กรณีศึกษา บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก**
**Conflict Issues in Waste Management: A Case Study of Paktok Landfill, Paktok
Subdistrict, Mueang Phitsanulok District, Phitsanulok Province**

สมเกียรติ มีสา¹

ทรงพล บุญแข็ง¹

ณัฐภัทร แจ้งอรุณ¹

จิรายุส จันทนา¹

อริปชาติ พ่วงดี¹

ชนิตาภา ชะลอวงษ์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งและแนวทางการจัดการความขัดแย้งในการจัดการขยะในพื้นที่บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาความขัดแย้งเกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ กลิ่นเหม็น น้ำเสีย และมลพิษทางอากาศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จนนำไปสู่การเรียกร้องให้มีการปิดบ่อขยะ ประชาชนมองว่าการจัดการของภาคเอกชนไม่มีประสิทธิภาพ จึงเรียกร้องให้รัฐเข้ามาแทรกแซง โดยภาครัฐตรวจสอบพบปัญหาเกี่ยวกับเครื่องจักรที่ไม่พร้อมใช้งาน ดินสไลด์ และจำนวนแรงงานที่ไม่เพียงพอ นำไปสู่ข้อพิพาทระหว่างภาคเอกชนและประชาชน 2) แนวทางการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ บทบาทของชุมชนในการร้องเรียนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบทบาทของรัฐในการให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิค โดยเน้นการควบคุมกลิ่นและน้ำเสีย ปัจจุบันบ่อขยะดังกล่าวได้ถูกสั่งปิดแล้ว และหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่เฝ้าระวังไม่ให้มีการนำขยะกลับมาทิ้งในพื้นที่อีก

คำสำคัญ: ความขัดแย้ง บ่อขยะ การจัดการขยะ

Abstract

This research aims to study the conflict issues and conflict management approaches related to waste management at the Pak Thok landfill site, Pak Thok Sub-district, Mueang District, Phitsanulok Province. A qualitative research methodology was employed, using in-depth interviews with key stakeholders including government agencies, private sector representatives, and local residents.

The findings reveal that: (1) The conflict stems from environmental impacts such as foul odors, wastewater, and air pollution, which have affected the quality of life of local residents. These issues led to public demands for the landfill's closure. The residents viewed the private sector's management as

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

inefficient, prompting calls for government intervention. Government inspections revealed problems such as malfunctioning machinery, soil erosion, and insufficient labor, which contributed to disputes between the private sector and the community. (2) Conflict management approaches included the community's role in filing complaints with relevant agencies and the government's role in providing consultation and technical solutions, focusing on odor and wastewater control. Currently, the landfill has been ordered to close, and government agencies are responsible for monitoring to prevent the return of waste dumping in the area.

Keywords: Conflict, Landfill, Waste Management

บทนำ

จากสถานการณ์โลกในปัจจุบันพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดจากการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์และการพัฒนาสังคมชุมชน จากรายงานแนวโน้มการจัดการขยะและของเสียทั่วโลก ประจำปี 2567 (GWMO 2024) ของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme : UNEP) พบว่าขยะและของเสียส่งผลต่อสถานการณ์วิกฤติที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2) มลพิษ และ 3) การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพจากการคาดการณ์ปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชนจะเพิ่มขึ้นจาก 2.3 พันล้านตัน ในปี 2566 เป็น 3.8 พันล้านตัน ในปี 2593 โดยรายงานฉบับนี้ ได้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนทั่วโลก โดยระบุว่าค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการขยะจะเพิ่มขึ้นสองในสามเท่านั้นจากปี 2566 โดยโครงการสิ่งแวดล้อมสหประชาชาติได้มีมาตรการเพื่อกำจัดขยะมูลฝอยและของเสีย โดยการบริหารจัดการขยะ ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ เช่น การใช้มาตรการการนำขยะและของเสียที่สามารถใช้ซ้ำได้นำกลับมาใช้ใหม่การรีไซเคิลเพื่อแปรรูปขยะให้เป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ การนำขยะไปเปลี่ยนเป็นพลังงานเช่น พลังงานจากการเผาทำลายขยะ โดยพลังงานนี้จะถูกนำไปหมุนเวียนเป็นพลังงานไฟฟ้า ทั้งนี้ การรีไซเคิลและการนำขยะไปเปลี่ยนเป็นพลังงานมีผลกระทบที่ตามมา คือมลพิษที่อาจเกิดขึ้นจากการแปรรูปขยะและของเสีย โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ จึงได้มีมาตรการ การจัดการขยะและของเสียโดยการฝังกลบตามหลักสุขาภิบาล เพื่อให้เกิดการย่อยสลายและลดมลพิษจากการรีไซเคิล และ มลพิษจากการแปรรูปขยะและของเสีย (UNEP, 2567)

จากการเก็บข้อมูลขยะมูลฝอยในปี 2561 ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก พบว่าจังหวัดพิษณุโลกมีปริมาณขยะมูลฝอยมากกว่า 3 แสนตัน ทั้งนี้ จังหวัดพิษณุโลกได้มีแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ตามแนวทางประชารัฐ ประจำปี พ.ศ.2562 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิษณุโลก, 2562) เพื่อแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนให้เป็นไปตามแผนแม่บท การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ต้นทางลดปริมาณและคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด 2. กลางทางเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บขนขยะมูลฝอยขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและ 3. ปลายทางขยะมูลฝอย ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการขยะมูลฝอย โดยจังหวัดพิษณุโลกมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ขึ้นทะเบียนกับกรมควบคุมมลพิษ จำนวน 27 แห่ง โดยในปัจจุบันมีเพียง 7 แห่งที่ยังคงเปิดให้บริการกำจัดขยะมูลฝอย และมีเพียง 1 แห่งที่ผ่านการตรวจสอบมาตรฐานการกำจัดขยะมูลฝอย ตามเกณฑ์มาตรฐานและแนวทางการ จัดการขยะมูลฝอยชุมชนของกรมควบคุมมลพิษ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก, 2566)

สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยเอกชนที่ผ่านการตรวจสอบมาตรฐานตั้งอยู่ในพื้นที่ เทศบาลตำบลหัวรอ โดยได้รับใบอนุญาตให้รับผิดชอบจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งบริษัทเอกชนดังกล่าว คือ บริษัทไทม์ดีเพื่อสิ่งแวดล้อม จำกัด ได้รับใบอนุญาตให้เปิดบ่อขยะ เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2561 ซึ่งใบอนุญาตมีอายุ 1 ปี (โดยมีการทำสัญญาจ้างปีต่อปี) โดยพื้นที่บ่อขยะของเอกชน

มีที่ตั้งอยู่หมู่ 2 ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยตั้งอยู่พื้นที่ระหว่างตำบลหัวรอ และ ตำบลปากโทก มีพื้นที่ทั้งหมด 40 ไร่ เป็นบ่อทิ้งขยะแบบฝังกลบ อย่างไรก็ตามบ่อขยะดังกล่าวได้มีการยื่นร้องเรียนจากประชาชน ในวันที่ 1 ต.ค. 2561 เพื่อให้ปิดบ่อขยะโดยการเรียกร้องดังกล่าว เกิดขึ้นมีแกนนำ ชื่อ นายณัฐพล พงษ์วิทยานุกฤต และประชาชน หมู่ 2 , หมู่ 7 ตำบลปากโทก และ หมู่ 11 ตำบลหัวรอ ประมาณ 100 คน โดยร้องเรียนผ่านศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดพิษณุโลกเพื่อนำเรื่องเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก ต่อมาศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดพิษณุโลกได้เข้าไปตรวจสอบพื้นที่บ่อขยะ โดยมีนายอำเภอ, รอง ผบ.มทบ.39, นายกเทศมนตรีตำบลหัวรอ, และเจ้าหน้าที่ศูนย์ดำรงธรรม รวมถึงตัวแทนบริษัทโหม้ดีเพื่อสิ่งแวดล้อม จำกัด โดยทั้ง 3 ฝ่ายเข้าประชุมร่วมกันเรื่องผลกระทบจากการเปิดบ่อขยะเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2562 ประชาชนได้สอบถามถึงใบอนุญาตกับทางบริษัทโหม้ดีเพื่อสิ่งแวดล้อม จำกัด ว่าการดำเนินการเปิดบ่อขยะเป็นไปด้วยความถูกต้องหรือไม่ โดยบริษัทโหม้ดีเพื่อสิ่งแวดล้อม จำกัด ได้ออกมายืนยันว่าขั้นตอนการยื่นขอใบอนุญาตเปิดบ่อขยะถูกต้องตามกฎหมาย จากนั้นขอเรียกร้องของประชาชน คือ ต้องการให้บ่อขยะปิดตัวลงชั่วคราวไปก่อน และให้มีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนขึ้นใหม่ แต่นายกเทศบาลหัวรอแจ้งว่าไม่สามารถปิดได้ เพราะบริษัทขอใบอนุญาตเปิดอย่างถูกต้อง ต่อมา เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2567 ชาวบ้านหมู่ 2, หมู่ 5, หมู่ 6 และหมู่ 7 ตำบลปากโทก ประมาณ 200 คน คัดค้านให้ปิดบ่อขยะเหตุเพราะมีการนำขยะจาก 32 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาทิ้งในบ่อขยะดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านต้องทนต่อกลิ่นเหม็น สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านมาอย่างยาวนานเป็นเวลา 6 ปี (lannernews , 2567)

เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2567 ศาลปกครองจังหวัดพิษณุโลกอ่านคำพิพากษา คดีดำส.5/2562 คดีแดง ส.7/2567 ระหว่างผู้ฟ้อง คือ สมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อนและพวกรวม 21 คน กับผู้ถูกฟ้องคดี นายกเทศมนตรีตำบลหัวรอ (ที่ 1) กับพวกรวม 2 คน และบริษัทโหม้ดี จำกัด ผู้ร้องสอด เรื่อง คดีพิพาทเกี่ยวกับหน่วยงานปกครองหรือเจ้าหน้าที่รัฐออกคำสั่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดภายหลังจากการคัดค้านของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว สั่งให้เพิกถอนคำสั่งการกระทำทั้งหมดหรือบางส่วนพิพากษาเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอย เลขที่ 60/2561 ลงวันที่ 27 กันยายน 2561 ที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ออกให้แก่ผู้ร้องสอด โดยให้มีผลย้อนหลังตั้งแต่วันที่ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ออกใบอนุญาต และให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 โดยผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 ปฏิบัติหน้าที่โดยใช้อำนาจให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 หมวด 5 มาตรา 25 ถึง มาตรา 28/1 ควบคุมดูแลผู้ร้องสอดให้ปฏิบัติตามกฎหมายเคร่งครัดและมีให้กระทำการใดๆ อันก่อให้เกิดเหตุรำคาญแก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง 21 คน ภายในกำหนด 30 วัน นับแต่วันที่คดีถึงที่สุด คำขออื่นนอกจากนี้ให้ยก โดยมี นายศรีสุวรรณ จรรยา นายกสมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อน ฟ้องคดีที่ 1 ในฐานะผู้รับมอบอำนาจจากผู้ฟ้องคดีที่ 2 ถึงที่ 21 กล่าวว่า สืบเนื่องจากปี 62 ชาวตำบลหัวรอ ได้ร้องเรียนปัญหาบ่อขยะใกล้วัดบ่อทองคำ ส่งกลิ่นเหม็น น้ำเสีย สมาคมฯ จึงได้ยื่นฟ้องนายกเทศมนตรีตำบลหัวรอ ต่อผู้คดีเรื่อยมา กระทั่งศาลปกครองพิษณุโลกมีคำพิพากษาชัดเจน คือ สั่งเพิกถอนใบอนุญาต ที่อนุญาตเอกชนนำขยะมาฝังกลบบริเวณพื้นที่ใกล้วัดบ่อทองคำ และให้นายกเทศมนตรีและเทศบาลให้ดำเนินไปตาม พ.ร.บ.สาธารณสุข 2535 ถึง 28/1 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2567 (MGRonline , 2567)

นายอักรโชค สุวรรณทอง นายอำเภอเมืองพิษณุโลก จัดทำรายงานผลการประชุมคัดค้านการดำเนินการกิจการบ่อฝังกลบขยะฯ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก โดยระบุว่า หลังจากได้รับฟังเสียงเรียกร้องคัดค้านของประชาชนในตำบลปากโทก และ ตำบลหัวรอ จึงได้จัดประชุมและมีมติร่วมกัน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลปากโทกจะดำเนินการปิดประกาศปิดปรับปรุงชั่วคราว 7 วัน ตั้งแต่วันที่ 27 สิงหาคม 2567 ทำให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 32 แห่ง ได้ประกาศงดเก็บขยะชั่วคราว โดยการแก้ปัญหาเบื้องต้นของคณะกรรมการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยได้ออกมาตรการแก้ปัญหา คือ ปรับปรุงบ่อขยะเก่าขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง และได้ให้เทศบาลนครพิษณุโลกนำขยะไปกำจัด โดยใช้สถานที่ใน ต.บึงกอก อ.บางระกำ ทำให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 32 แห่ง ที่ไม่สามารถกำจัดขยะจึงขนขยะข้ามเขตไปกำจัดที่จังหวัด

นครสวรรค์ และให้ทุกแห่งงดเว้นการทิ้งขยะในที่สาธารณะ สำหรับบ่อขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก ที่ประกาศปิด ตั้งแต่วันที่ 27 ส.ค. 67 ขณะนี้ยังไม่มียางานว่าจะเปิดรับขยะได้เมื่อไร ทำให้แต่ละชุมชนมีปริมาณขยะมากขึ้นและไม่มี การจัดเก็บขยะ ส่งผลกระทบกับชาวบ้านโดยเฉพาะเรื่องกลิ่นและเชื้อโรค (lannernews , 2567)

นายภูสิต สมจิตต์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก พร้อมด้วยคณะกรรมการจัดการสิ่งปฏิกูล และมูลฝอยจังหวัดพิษณุโลก ได้เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และเน้นย้ำถึงการดำเนินการตามโครงการ “พิษณุโลก เมืองใช้ประโยชน์จากขยะ” เป็นแผนการจัดการขยะของจังหวัดพิษณุโลกปี 2567 โดยมีข้อสรุปมาตรการแก้ไข 6 ข้อ ดังนี้ 1.ให้นำหลักการพิษณุโลกเมืองใช้ประโยชน์จากขยะมาใช้อย่างเข้มข้น 2.ให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบ่อขยะเก่าปรับปรุงบ่อขยะให้เป็นไปตามสุขาภิบาล และให้รายงานผลการปรับปรุงให้คณะกรรมการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยจังหวัดพิษณุโลกทราบภายใน 7 วัน 3.ให้เทศบาลนครพิษณุโลก ขอความเห็นชอบในการนำขยะไปดำเนินการกำจัดขยะ ดังนี้ ใช้สถานที่(ขนถ่าย) ที่ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลกใช้แหล่งกำจัดขยะ ที่ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ 4.เห็นชอบให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 32 แห่ง ที่ไม่สามารถทำการกำจัดขยะที่ตำบลปากโทกได้ ให้ขนขยะข้ามเขต เพื่อนำไปกำจัดที่สถานที่กำจัดขยะ ที่จังหวัดนครสวรรค์ 5.ให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง 32 แห่ง จัดทำแผนการบริหารจัดการขยะในพื้นที่มาเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยจังหวัดพิษณุโลก ภายใน 7 วัน และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน 6.ให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง งดเว้นการทิ้งขยะในที่สาธารณะ หากพบให้ดำเนินการฯ อย่างเข้มงวด เพื่อให้เกิดความสะอาดและเป็นระเบียบในพื้นที่ (lannernews , 2567)

จากปัญหาการจัดการขยะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ที่เกิดจากการเรียกร้อง ของชาวบ้านในพื้นที่ ที่ไม่เห็นด้วยกับการที่เทศบาลตำบลห้วยรอ อนุญาตให้เอกชนเข้ามาเปิดบ่อทิ้งขยะแบบฝังกลบในพื้นที่ และส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนอาทิ มลพิษทางกลิ่นของขยะมูลฝอย รวมถึงผลกระทบในระยะยาว ทั้งจากทางตรงและทางอ้อม จึงขอให้มีการปิดการใช้บ่อขยะเป็นการชั่วคราวของบริษัทเอกชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนในจังหวัดพิษณุโลก จากสถานการณ์ขยะล้นเมืองคณะผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาปัญหาความขัดแย้งในการจัดการขยะ กรณีศึกษา บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อันเกิดจากความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับบริษัทเอกชน โดยมีรัฐเป็นตัวกลางระหว่างความขัดแย้งเพื่อหา มาตรการในการจัดการความขัดแย้งร่วมกันทั้ง 3 ฝ่าย ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบต่อผู้คนจำนวนมาก ทั้งในพื้นที่ชุมชน ประชาชนในเมืองพิษณุโลก รวมไปถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จากปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นงานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อหาแนวทางดำเนินการในการจัดการปัญหาความขัดแย้งและเสนอแนวทางการจัดการความขัดแย้งของประชาชนตำบลปากโทก และ ตำบลห้วยรอ ที่ได้รับผลกระทบจากบ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ ในพื้นที่บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการความขัดแย้งการจัดการขยะในพื้นที่ บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของงานวิจัย

- 1.ขอบเขตของการวิจัยด้านเนื้อหาครอบคลุมการศึกษาเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะและแนวทางการจัดการความขัดแย้งการจัดการขยะในพื้นที่บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. ขอบเขตของการวิจัยประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เทศบาลตำบลห้วยวอ, เทศบาลตำบลปากโทก อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก และท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

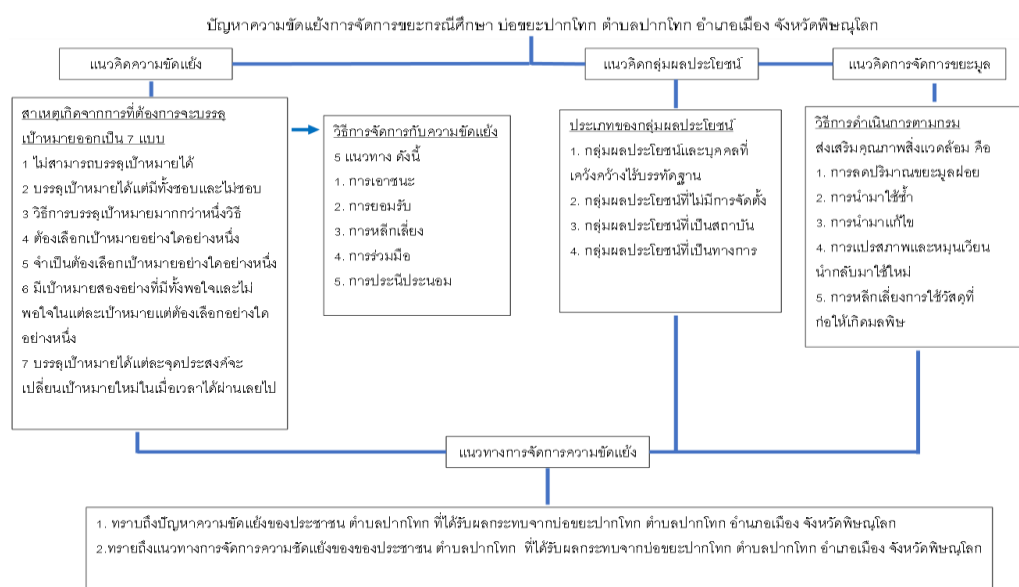
2.2 ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาคเอกชน บริษัทโหม่ดีเพื่อสิ่งแวดล้อม จำกัด

2.3 ตัวแทนภาคประชาชนในพื้นที่ตำบลห้วยวอและตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

3. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา ระยะเวลาในการดำเนินการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่วันที่ 27 มกราคม 2562 ถึง ปัจจุบัน

4. ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ และแนวทางจัดการความขัดแย้งการจัดการขยะในพื้นที่บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาเรื่อง ปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ กรณีศึกษา บ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความขัดแย้งของประชาชน และเสนอแนวทางการจัดการความขัดแย้งของประชาชน ตำบลปากโทกที่ได้รับผลกระทบจากบ่อขยะปากโทก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาความขัดแย้งบ่อขยะปากโทก ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1 กลุ่มประชาชนจำนวน 5 คน ประกอบไปด้วยประชาชนในพื้นที่ตำบลปากโทกและห้วยวอที่ได้รับผลกระทบจากบ่อขยะปากโทก จำนวน 4 คน และแกนนำในการเรียกร้องให้ปิดบ่อขยะปากโทกจำนวน 1 คน ซึ่งกลุ่มนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิต สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ความรู้สึก ความไม่พอใจ และการเคลื่อนไหวของชุมชน

1.2 กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งและการจัดการขยะจำนวน 6 คน ประกอบไปด้วย 1.นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากโทกจำนวน 1 คน , ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมองค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก จำนวน 1 คน , เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมองค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก จำนวน 1 นาย , นายกเทศมนตรีตำบลห้วยอ จำนวน 1 คน , ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลห้วยอ จำนวน 1 คน , เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลห้วยอ จำนวน 1 นาย ทั้งนี้ กลุ่มนี้ให้ข้อมูลด้านนโยบาย มาตรการการจัดการขยะ ปัญหาในการบริหารจัดการ การตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของชาวบ้าน และแนวทางการประสานงานกับชุมชน

2. การเก็บข้อมูลใช้เครื่องมือหลักคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่พัฒนาขึ้นโดยคณะผู้วิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยแนวคำถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ คำถามสำหรับประชาชน และคำถามสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งแนวคำถามการสัมภาษณ์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา และได้ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และทดสอบเบื้องต้นก่อนใช้จริง

3. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชน และกลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 11 คน โดยมีการบันทึกเสียง (ตามความยินยอม) และจัดบันทึกข้อมูลประกอบ เพื่อความครบถ้วนและแม่นยำ

4. หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเฉพาะการวิเคราะห์แบบ Typological Analysis ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

4.1 การจัดระบบข้อมูล การถอดเทปคำสัมภาษณ์และจัดกลุ่มข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็น เช่น ประเด็นด้านผลกระทบ ด้านการจัดการของรัฐ ด้านความรู้สึกของประชาชน ฯลฯ

4.2 การจำแนกชนิดของข้อมูล (Typology) วิเคราะห์แยกแยะข้อมูลตามลักษณะหรือมุมมอง เช่น มุมมองของรัฐ มุมมองของชาวบ้าน เป็นต้น

4.3 การตีความข้อมูล พิจารณาความหมายแฝง ความเชื่อมโยง และปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความขัดแย้ง

4.4 การนำเสนอข้อมูล นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการบรรยาย (Descriptive Narrative) เพื่อให้เห็นภาพรวมของปัญหาอย่างรอบด้าน

นอกจากนี้ยังมีการ วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่น กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เอกสารของหน่วยงานภาครัฐ รายงานการประท้วง/ร้องเรียนของชาวบ้าน ตลอดจนงานวิจัยที่มีบริบทใกล้เคียง เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์อย่างมีหลักฐานรองรับ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาปัญหาความขัดแย้งในการจัดการขยะบริเวณบ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบประเด็นสำคัญที่แบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก ดังนี้

1. ผลกระทบจากบ่อขยะปากโทกต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

1.1 การจัดตั้งและดำเนินการของบริษัทโหม่ดีในการจัดการขยะในพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างตำบลปากโทกและตำบลห้วยอ ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรอบอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในตำบลปากโทกซึ่งอยู่ในรัศมีใกล้กับบ่อขยะมากที่สุด ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวต้องเผชิญกับกลิ่นเหม็นรุนแรงจากขยะมูลพิษทางอากาศ และการปนเปื้อนของสารพิษในแหล่งน้ำสาธารณะ ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การทำเกษตรกรรม การใช้น้ำในครัวเรือน และความน่าอยู่อาศัย

โดยรวมของชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าประชาชนในตำบลปากโทกเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ขณะที่ประชาชนในตำบลห้วยรอส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงในระดับที่รุนแรงเท่าใดนัก ทำให้เกิดความแตกต่างในมุมมองและปฏิกิริยาต่อสถานการณ์

1.2 ลักษณะของข้อพิพาทและความขัดแย้งในพื้นที่ ปัญหาผลกระทบจากบ่อขยะปากโทกได้ก่อให้เกิดข้อพิพาทระหว่างประชาชนกับบริษัทเอกชนผู้ดำเนินการจัดการขยะ โดยเฉพาะประชาชนในตำบลปากโทกได้รวมตัวกันเรียกร้องให้มีการปิดบ่อขยะ พร้อมทั้งยื่นเรื่องร้องเรียนต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ดำเนินการตรวจสอบและแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน ในทางตรงกันข้าม ประชาชนในตำบลห้วยรอมีจุดยืนที่แตกต่าง โดยมีแนวโน้มให้การยอมรับการดำเนินการของภาคเอกชนมากกว่า และไม่มีการเคลื่อนไหวหรือเรียกร้องใด ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อคลี่คลายข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทในฐานะตัวกลางในการประสานงานและแก้ไขปัญหา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก เทศบาลตำบลห้วยรอ และหน่วยงานปกครองท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งล้วนมีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงต่อการควบคุมดูแลระบบการจัดการขยะในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบของภาครัฐพบว่า บริษัทเอกชนประสบปัญหาในการดำเนินงาน อาทิ เครื่องจักรที่ไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่ประสิทธิภาพ ขาดแคลนแรงงาน และสภาพดินโดยรอบบ่อขยะที่เกิดการสไลด์ ทำให้รถจักรกลไม่สามารถดำเนินการฝังกลบขยะได้ตามกระบวนการที่เหมาะสม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้การจัดการขยะไม่เป็นไปตามมาตรฐาน และไม่สามารถลดผลกระทบต่อชุมชนได้อย่างที่ควรจะเป็น

2. แนวทางการจัดการความขัดแย้งข้อพิพาทบ่อขยะปากโทก จ.พิษณุโลก

2.1 ประสิทธิภาพการจัดการขยะในพื้นที่บ่อขยะปากโทก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ระบบการจัดการขยะในพื้นที่บ่อขยะปากโทกยังขาดประสิทธิภาพในหลายด้าน โดยเฉพาะในแง่ของการควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยชุมชนในตำบลปากโทกได้รับผลกระทบโดยตรงจากกลิ่นเหม็นอย่างรุนแรง ฝุ่นละออง และน้ำเสียที่รั่วไหลลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะโรคระบบทางเดินหายใจ ส่งผลให้ประชาชนมีการรวมตัวเรียกร้องให้มีการปิดบ่อขยะเป็นการชั่วคราว และปรับปรุงกระบวนการจัดการอย่างจริงจัง แม้จะมีการร้องเรียนต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี แต่การจัดการขยะของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่สามารถตอบสนองต่อความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างทั่วถึง ขณะที่ชาวบ้านในตำบลห้วยรอ ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน กลับประเมินว่าสถานการณ์อยู่ในระดับที่ “ยอมรับได้” เนื่องจากรับรู้ว่ามีบ่อขยะมีการฝังกลบรวมกับการใช้สารชีวภาพ EM เพื่อควบคุมกลิ่น และมีระบบบำบัดน้ำเสียในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในภาพรวม ระบบการจัดการขยะดังกล่าวยังไม่สามารถตอบโจทย์ทุกกลุ่มในชุมชนได้อย่างครอบคลุม ทั้งนี้ ข้อเสนอเพื่อการปรับปรุงควรประกอบด้วย การนำเทคโนโลยีกรองอากาศและควบคุมกลิ่นแบบต้นทาง มาใช้ในกระบวนการจัดเก็บและฝังกลบ, การพัฒนาระบบบำบัดน้ำเสีย ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น พร้อมการตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างต่อเนื่อง, การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านเวทีรับฟังความคิดเห็น และคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้ทุกภาคส่วนร่วมกันออกแบบแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสม, การสื่อสารข้อมูลอย่างโปร่งใสเกี่ยวกับกระบวนการจัดการ ผลกระทบ และแผนการดำเนินงานในระยะยาว, และการดำเนินการตามข้อเสนอดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างระบบจัดการขยะที่มีความยั่งยืน เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และลดโอกาสเกิดความขัดแย้งซ้ำซ้อนในอนาคต

2.2 บทบาทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาบ่อขยะ การศึกษาพบว่า ชุมชนในพื้นที่ตำบลปากโทกและตำบลห้วยรอมีบทบาทที่แตกต่างกันในการแก้ไขปัญหาบ่อขยะปากโทก สะท้อนให้เห็นถึงระดับผลกระทบที่ได้รับ ตลอดจนทัศนคติและความตระหนักรู้ของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ชาวบ้านในตำบลปากโทก ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากกลิ่นเหม็นและปัญหาสุขภาพ ได้รวมตัวกันแสดงจุดยืนอย่างชัดเจน โดยยื่นข้อเรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐดำเนินการปิดบ่อขยะอย่างถาวร พร้อมเสนอให้จัดตั้ง “คณะกรรมการตรวจสอบร่วม” ที่ประกอบด้วยตัวแทนจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อทำหน้าที่

ตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม และกำกับดูแลกระบวนการจัดการขยะอย่างใกล้ชิด ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านในตำบลห้วยรอ แม้จะอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน แต่เนื่องจากได้รับผลกระทบในระดับที่น้อยกว่า จึงไม่เห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการปิดบ่อขยะ แต่เสนอแนวทางการปรับปรุงระบบเดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาทำหน้าที่กำกับดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์เลวร้ายลง ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนไม่ได้มีบทบาทเพียงในฐานะผู้ได้รับผลกระทบเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามาตรการตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการสร้างกลไกกลางที่เป็นธรรมและโปร่งใส จะเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับการจัดการขยะให้มีความยั่งยืนและลดความขัดแย้งในระยะยาว

2.3 บทบาทของหน่วยงานรัฐในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบ่อขยะ ผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากบ่อขยะปากโทก โดยเฉพาะในด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยทั้งปัญหากลิ่นเหม็นและน้ำเสีย โดยมีหน่วยงานหลักที่เข้ามาดำเนินงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลห้วยรอ และองค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก เทศบาลตำบลห้วยรอมีบทบาทเชิงเทคนิคในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการควบคุมกลิ่นและน้ำเสียจากบ่อขยะ เช่น การให้คำแนะนำแก่บริษัทเอกชนเกี่ยวกับแนวทางการบำบัดน้ำเสีย การสูบน้ำออกจากพื้นที่บ่อ การใช้ดินกลบขยะ และการใช้สารเคมีหรือชีวภาพเพื่อลดกลิ่น ทั้งนี้ยังมีการตรวจสอบและติดตามผลกระทบต่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินประสิทธิผลของมาตรการที่นำมาใช้ ในระดับจังหวัด หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทในเชิงนโยบายและการสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะในการรับข้อร้องเรียนจากประชาชนและการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหามลพิษ ทั้งนี้ แม้หน่วยงานภาครัฐจะมีการดำเนินงานเพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่โดยภาพรวมยังคงเป็นการแก้ไขปัญหาในลักษณะชั่วคราวและไม่ยั่งยืน ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐควรวางแนวทางการจัดการในระยะยาวที่มีความเข้มงวดและครอบคลุมยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการบำบัดกลิ่นและน้ำเสีย การกำกับดูแลการดำเนินงานของบริษัทเอกชน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้การจัดการปัญหาบ่อขยะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.4 กระบวนการจัดการขยะ และนโยบายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะของบริษัทเอกชน จากการศึกษาพบว่า บริษัทเอกชนที่รับผิดชอบในการดำเนินงานเกี่ยวกับบ่อขยะ ได้ปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดการของเสีย โดยมีกระบวนการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอนการขออนุญาตจากหน่วยงานรัฐ ไปจนถึงการควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่บ่อขยะ มาตรการที่บริษัทดำเนินการ ได้แก่ การจัดทำเขตกันชน (buffer zone) เพื่อแยกพื้นที่บ่อขยะออกจากชุมชนโดยรอบ การตรวจสอบคุณภาพน้ำและดินในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ การควบคุมกลิ่นผ่านการฉีดพ่นสารชีวภาพ (EM) และการใช้ดินกลบขยะเพื่อป้องกันการฟุ้งกระจายของกลิ่นเหม็น ตลอดจนมีระบบการเฝ้าระวังความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชน ในขณะเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่จัดเก็บขยะจากครัวเรือนและพื้นที่สาธารณะ ก่อนส่งต่อไปให้บริษัทเอกชนทำการกำจัดต่อไป อย่างไรก็ตาม หลังจากการปิดบ่อขยะปากโทก การดำเนินงานของบริษัทในปัจจุบันจำกัดอยู่เพียงการควบคุมและเฝ้าระวัง ไม่ให้มีการนำขยะใหม่เข้ามาทิ้งเพิ่มเติม สำหรับแนวทางในอนาคต บริษัทมีแผนนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดการขยะ เช่น การขุดขยะเก่าขึ้นมาย่อยสลายและผลิตเป็นเชื้อเพลิง RDF (Refuse Derived Fuel) ซึ่งไม่เพียงช่วยลดปริมาณขยะสะสม แต่ยังเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับของเสีย และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมตามเป้าหมาย SDGs

2.5 ข้อเสนอของประชาชนต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาบ่อขยะ ประชาชนในพื้นที่ตำบลปากโทกและตำบลห้วยรอแสดงออกถึงข้อเสนอและความคาดหวังที่แตกต่างกันต่อหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากบ่อขยะ โดยเฉพาะในประเด็นด้านกลิ่นเหม็นซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ประชาชนในตำบลปากโทก

ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากกลิ่นขยะ มีข้อเสนอให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินการปิดบ่อขยะอย่างถาวร เนื่องจากเห็นว่าปัญหากลิ่นเหม็นไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเด็ดขาด นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้มีการจัดเวทีประชุมหรือเวทีสาธารณะเพื่อให้ประชาชนหน่วยงานรัฐ และภาคเอกชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ในทางตรงกันข้าม ประชาชนในตำบลห้วยรอ ซึ่งได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวน้อยกว่า ไม่มีข้อเสนอเฉพาะเจาะจงต่อการแก้ปัญหาบ่อขยะ แต่ยังคงสนับสนุนให้หน่วยงานรัฐมีบทบาทเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ และรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างรอบด้าน โดยสรุป ประชาชนในตำบลปากโทกให้ความสำคัญกับการปิดบ่อขยะและการดำเนินการแก้ไขอย่างจริงจังจากภาครัฐ ขณะที่ประชาชนในตำบลห้วยรอเน้นย้ำบทบาทของภาครัฐในการสร้างกระบวนการพูดคุยและหาทางออกที่เหมาะสมร่วมกันกับทุกฝ่าย เพื่อให้การจัดการปัญหาเป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืนและมีความเป็นธรรมต่อทุกภาคส่วน

สรุปและอภิปรายผล

1) ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่บ่อขยะปากโทก จังหวัดพิษณุโลก เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างประชาชนในพื้นที่กับหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการขยะ โดยภาคประชาชนสะท้อนว่าพวกเขาได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของบ่อขยะทั้งในด้านกลิ่นเหม็นรุนแรง น้ำเสียจากการรั่วไหลของของเสีย การแพร่กระจายของแมลงพาหะโรค และมลพิษทางอากาศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งยังรู้สึกว่าได้ไม่ได้รับข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับการดำเนินงานของบ่อขยะ รวมถึงไม่มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือการออกแบบแนวทางการจัดการขยะในพื้นที่ของตนเอง ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐมองว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายและข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และเทคโนโลยี จึงเน้นการแก้ปัญหาเชิงเทคนิคเป็นหลัก และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารกับชุมชนหรือการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ ส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างสองฝ่าย โดยเฉพาะเมื่อประชาชนมองว่าหน่วยงานรัฐไม่โปร่งใสและเพิกเฉยต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันของพวกเขา

ความไม่เข้าใจและช่องว่างในการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดความตึงเครียดและการต่อต้านในระดับชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการปัญหาขยะในพื้นที่นี้ไม่สามารถพิจารณาแค่ด้านเทคนิคหรือโครงสร้างพื้นฐาน แต่ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสาร การเปิดเผยข้อมูล และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างจริงจัง เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งและฟื้นฟูความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างยั่งยืน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีรวัฒน์ ปถมพานิชย์ (2559) ซึ่งศึกษาปัญหามลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมและพบว่ากลิ่นและน้ำเสียมักเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนร้องเรียน หากไม่มีการแก้ไขอย่างชัดเจน จะนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงและลุกลามถึงขั้นการฟ้องร้องทางกฎหมาย ซึ่งเกิดขึ้นจริงในกรณีบ่อขยะปากโทกที่นำไปสู่การพิจารณาของศาลปกครองในที่สุด เช่นเดียวกับงานของ ชยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2557) ที่ศึกษาปัญหามลพิษในจังหวัดระยอง โดยชี้ว่าความขัดแย้งระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนเกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และเน้นว่าภาครัฐต้องมีบทบาทเป็นตัวกลางในการจัดการความขัดแย้งผ่านกระบวนการเจรจาและมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ซึ่งสนับสนุนแนวทางการแก้ปัญหาในกรณีบ่อขยะปากโทกที่ควรเน้นความร่วมมืออย่างเป็นระบบระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน

นอกจากนี้ ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่บ่อขยะปากโทกยังสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดความขัดแย้ง (Conflict Theory) สามารถอธิบายภาพรวมของความไม่สมดุลของอำนาจในการตัดสินใจระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกรณีปล่อยเผาขยะนี้ไม่ได้เกิดจากตัวเทคโนโลยีหรือกระบวนการจัดการขยะเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความรู้สึกของประชาชนว่าตนเองไม่มีสิทธิ์เสียง ไม่มีข้อมูล และไม่ได้รับความเป็นธรรมในการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่มีผลกระทบโดยตรงต่อ

ชีวิตและสุขภาพของพวกเขา แนวคิดนี้จึงช่วยให้เข้าใจรากเหง้าของความขัดแย้งซึ่งลึกซึ้งกว่าระดับผิวเผิน และชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาต้องอาศัยการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ขณะที่แนวคิดกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group Theory) ยังช่วยขยายความเข้าใจต่อความขัดแย้งในระดับที่ลึกซึ้งขึ้น โดยมองว่าภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะล้วนมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน รัฐต้องการการบริหารจัดการขยะที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ กลุ่มทุนอาจมุ่งเน้นผลกำไร ขณะที่ประชาชนให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในชีวิตและสิ่งแวดล้อม เมื่อผลประโยชน์เหล่านี้ไม่สอดคล้องกัน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แนวคิดนี้จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในแง่ของการแยกแยะปัจจัยที่เป็นต้นตอของปัญหา และระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์

2) แนวทางการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่บ่อขยะปากโทก จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งได้จากการรวบรวมความคิดเห็นของภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ พบว่าทั้งสองฝ่ายเห็นตรงกันว่าปัญหาหลักเกิดจากการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง การขาดความโปร่งใส และการไม่มีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการขยะที่ผ่านมา โดยภาคประชาชนสะท้อนว่าตนได้รับผลกระทบจากกลิ่นเหม็น ฝุ่นควัน และมลพิษสิ่งแวดล้อม แต่ไม่เคยได้รับข้อมูลที่ชัดเจนหรือถูกเชิญเข้าร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการบ่อขยะ ขณะที่หน่วยงานภาครัฐยอมรับว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาเน้นเชิงเทคนิคและการบริหารภายใน มากกว่าการประสานงานกับประชาชนอย่างจริงจัง ดังนั้น แนวทางการจัดการความขัดแย้งจึงควรเริ่มจากการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นระบบ เช่น การจัดเวทีประชาคม การตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐ เพื่อร่วมกันวางแผนและติดตามผลการดำเนินงาน นอกจากนี้ควรมีการเปิดเผยข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เช่น รายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปริมาณขยะที่รับเข้า และวิธีการจัดการ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทในการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางในระดับครัวเรือน ควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดกับผู้ลักลอบทิ้งขยะหรือดำเนินการโดยไม่ถูกต้อง ทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างภาคประชาชนและรัฐ ลดความขัดแย้ง และนำไปสู่การจัดการขยะอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยการแก้ปัญหาการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ประชาชน และภาคเอกชน โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีความรู้ในการสร้างการรับรู้และบริหารความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การให้ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น และการเจรจาไกล่เกลี่ย เป็นแนวทางที่ช่วยลดความขัดแย้งและนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ทุกฝ่ายพึงพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของกอบกุล วิศิษฐ์สรรค์ (2560) และสิริมา ปกป้อง (2561) ที่ชี้ว่าการขาดระบบการจัดการขยะที่เหมาะสมส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ พร้อมเสนอให้ส่งเสริมการคัดแยกขยะที่ต้นทาง ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และบังคับใช้มาตรการจัดการขยะอย่างจริงจัง

งานวิจัยดังกล่าวเชื่อมโยงให้เห็นว่า แนวคิดการจัดการขยะ (Waste Management) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยชี้ให้เห็นว่าการจัดการขยะในยุคปัจจุบันควรมุ่งเน้นการบริหารจัดการแบบองค์รวม ครอบคลุมตั้งแต่การลดขยะต้นทาง การแยกขยะ การรีไซเคิล ตลอดจนการเลือกเทคโนโลยีที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้เน้นความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการคลี่คลายความขัดแย้งในระยะยาว การประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการขยะควบคู่กับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดเวทีสาธารณะ และการสร้างความโปร่งใสในข้อมูล ล้วนเป็นแนวทางที่ตอบโจทยวัตถุประสงค์ข้อที่สองได้อย่างเป็นรูปธรรม การแก้ปัญหาความขัดแย้งจึงไม่ได้จบลงที่การเจรจาหรือการประนีประนอมเท่านั้น หากแต่รวมถึงการออกแบบระบบจัดการขยะที่คำนึงถึงมิติสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ซึ่งมีบทบาทในการจัดการขยะ ควรศึกษาและประยุกต์ใช้แนวทางการจัดการขยะจากพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จ โดยเน้นการปรับให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่บ่อขยะปากโทก รวมถึงการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในฐานะผู้มีส่วนร่วมหลักในการดูแล ติดตาม และเสนอแนวทางการจัดการอย่างยั่งยืน

2. ควรจัดตั้งหน่วยงานกลางภายใต้การกำกับของภาครัฐ ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งระหว่างภาคเอกชน ผู้ประกอบการบ่อขยะ และชุมชนที่ได้รับผลกระทบ โดยเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจ การสื่อสารข้อมูลอย่างโปร่งใส และการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3. ควรมีการจัดเวทีสาธารณะหรือเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางการดำเนินงาน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องปัญหาความขัดแย้งการจัดการขยะ : กรณีศึกษาบ่อขยะปากโทก ตำบลปากโทก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งงานวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาให้คำแนะนำ ปรีกษาแก้ไขข้อบกพร่อง รวมทั้งให้ข้อคิดเห็น ให้คำแนะนำเสนอแนะองค์ความรู้ แนวทางการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลเป็นอย่างดีมาโดยตลอดจาก อาจารย์ชนิดาภา ชลอมวงษ์ อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย คณะคณะผู้วิจัยซาบซึ้งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ดร.ภัทรพิมพ์ ทองวัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์อเนก สุขดี และผู้ช่วยศาสตราจารย์วันสันต์ ปวนปิ่นวงศ์ ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือพร้อมทั้งให้คำแนะนำปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้สามารถนำไปเก็บข้อมูลได้

ขอขอบพระคุณสำนักงานเทศบาลตำบลหัวรอ กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลตำบลหัวรอ กลุ่มงานบริการสาธารณะท้องถิ่นและประสานงานท้องถิ่นอำเภอ และตัวแทนประชาชน ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือเป็นผู้ให้ข้อมูลในการเก็บข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้คณะคณะผู้วิจัยขอขอบคุณค่าและคุณประโยชน์ทั้งหมดนี้ แต่ผู้มิพระคุณทุกท่านคณะคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยเล่มนี้จะให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2566). รายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมควบคุมมลพิษ. สืบค้นจาก <https://www.pcd.go.th/publication/29509>
- Lannernews. (2567). นายภูสิต สมจิตต์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก รับฟังความเดือดร้อนของประชาชนและ เน้นย้ำการดำเนินการตามโครงการ “พิษณุโลก เมืองใช้ประโยชน์จากขยะ”. สืบค้นจาก <https://www.lannernews.com/04092567-04>
- Lannernews. (2567). นายอักรโชค สุวรรณทอง จัดทำรายงานผลการประชุม คัดค้านการดำเนินกิจการบ่อฝังกลบขยะในจังหวัดพิษณุโลก สืบค้นจาก <https://www.lannernews.com/04092567-04>
- MGRonline. (2567). ศาลปกครองพิษณุโลกพิพากษาคดีสมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อนชนะ คดีเพิกถอนใบอนุญาตบ่อขยะใกล้วัดบ่อทองคำ. สืบค้นจาก <https://www.mgronline.com/article-example>
- United Nations Environment Programme. (2024). Global waste management outlook (GWMO) 2024. United Nations Environment Programme. สืบค้นจาก <https://www.unep.org/news-andstories/press-release/world-must-move-beyond-waste-era-and-turn-rubbish-resource-un-report>

การศึกษาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง:

กรณีศึกษาบ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

The Study of the Lao Khrang Ethnic Group Settlement: A Case Study of
Ban Huai Duan, Dontoom District, Nakhon Pathom Provinceอภิเศก ปันสุวรรณ¹กัลยา เทียนวงศ์²สกนธ์ ม่วงสุน³

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในพื้นที่บ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม โดยเน้นวิเคราะห์ในเชิงพื้นที่ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐาน เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในชุมชนชาติพันธุ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิเคราะห์เชิงปริมาณผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ รวมทั้งเทคนิควิเคราะห์เชิงคุณภาพจากการสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า แบบรูปการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งมีลักษณะเป็นแบบเกาะกลุ่มในพื้นที่ดอน ซึ่งสะท้อนลักษณะทางกายภาพและวิถีชีวิตทางการเกษตรในอดีต ในขณะที่ชุมชนใหม่ที่มีการขยายตัวจะตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนเป็นแบบเชิงเส้น ซึ่งสะท้อนรูปแบบการปรับตัวของชุมชนชาติพันธุ์ต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

คำสำคัญ: ลาวครั้ง การตั้งถิ่นฐาน ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

Abstract

This study investigates the settlement of the Lao Khrang ethnic group in Ban Huai Duan, Don Tum District, Nakhon Pathom Province. It emphasizes spatial analysis, ethnographic history, and the physical characteristics of settlement forms to contribute to the understanding of cultural geography and spatial transformations within ethnic communities. The research adopts a mixed-methods approach, integrating quantitative analysis through Geographic Information Systems (GIS) with qualitative techniques including field observation and in-depth interviews. The findings reveal that the Lao Khrang settlement patterns are predominantly clustered in upland areas, reflecting both the physical landscape and traditional agrarian practices. In contrast, newer communities exhibit a linear settlement pattern along roadways, illustrating adaptive strategies of the ethnic group in response to contemporary economic, social, and cultural dynamics within modern Thai society.

Keywords: Lao Khrang Ethnic Group, Settlement, Cultural Geography¹ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร² อาจารย์ประจำภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร³ อาจารย์ประจำภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

การศึกษาแบบบูรณาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ถือเป็นประเด็นสำคัญในสาขาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography) และภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geography) เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานไม่เพียงสะท้อนถึงการเลือกใช้พื้นที่ตามเงื่อนไขทางกายภาพ หากยังแสดงถึงพลวัตทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป (Chapin, 1965; Johnston, 2000) สำหรับกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและถูกกวาดต้อนเข้ามาในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541) และถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์นี้ยังคงมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวต่าง ๆ โดยเฉพาะวิถีวัฒนธรรมมิได้ถูกความเจริญและประเพณีจากอารยธรรมอื่น ๆ เข้าครอบงำหรือกลืนความเป็นลาวครั้งได้ แต่ชาวลาวครั้งยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม, 2551) สำหรับวิถีวัฒนธรรมที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความกลมเกลียวคือการพึ่งพาอาศัยอยู่ด้วยกันอย่างญาติมิตรที่ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นแรงยึดเหนี่ยวภายในชุมชนอันมีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ความสำนึกร่วมในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวครั้งของตน รวมทั้งมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันอย่างชัดเจน

ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมถือเป็นหนึ่งในตัวอย่างพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชาติพันธุ์ และพื้นที่อย่างชัดเจน เพราะการตั้งถิ่นฐานเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในเชิงประสานเกื้อกูล มีบทบาทสำคัญต่อมนุษย์ในฐานะเป็นจุดกำเนิดระบบสังคม การปกครอง และวัฒนธรรม โดยการตั้งถิ่นฐานอยู่ภายใต้การพัฒนา 4 ประการ คือ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ได้อย่างเพียงพอ การรักษาสมดุลกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ ได้ การมีความเสมอภาคทางสังคม และการที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและคุณค่าความมนุษย์ นอกจากนี้การตั้งถิ่นฐานยังมีความสำคัญเป็นหนึ่งในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติด้านเมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัยทั่วถึงพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างยั่งยืน (เติมศิริ จงพูนผล, มปป.) ทั้งนี้การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมมีการตั้งถิ่นฐานการกระจายตัวในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองนครปฐม อำเภอกำแพงแสน รวมทั้งอำเภอดอนตูม ซึ่งสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้ เช่น ลักษณะที่อยู่อาศัยได้สูง และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ย้อมด้วยครามซึ่งทำให้มีสีแดงอันเป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งประเพณีที่สำคัญๆ อาทิ การตั้งศาลประจำหมู่บ้าน คือ ศาลเจ้าพ่อแสนหาญ

บ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ถือเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่น โดยเฉพาะในชุมชนหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 7 ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมและชุมชนใหม่ที่ขยายตัวตามลำดับ เมื่อพิจารณาตามภูมินาม (place name/toponym) ของชื่อบ้านห้วยด้วน จะสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงนิเวศวิทยากับการตั้งถิ่นฐาน โดยชื่อ “ห้วยด้วน” สัมพันธ์กับเส้นทางน้ำ หรือลำน้ำที่ไหลเป็นลำกลางสายยาวผ่านหลายหมู่บ้านจนสุดท้ายมาสิ้นสุดที่หมู่บ้านนี้จึงชื่อว่า “ห้วยด้วน” โดยมีนายจัน มีคำ เป็นผู้นำชาวบ้านอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ เข้ามาบุกเบิก ปลูกข้าวและทำไร่ จนถึงปี 2474 มีการตราพระราชบัญญัติแบ่งการปกครองท้องที่ บ้านห้วยด้วนจึงได้รับการจัดตั้งเป็นตำบลห้วยด้วนโดยขึ้นอยู่กับอำเภอกำแพงแสน ต่อมารัฐบาลได้ประกาศตั้งกิ่งอำเภอดอนตูม ในปี 2509 ตำบลห้วยด้วนจึงได้ขึ้นอยู่กับอำเภอดอนตูมมาจนปัจจุบัน (บุญเรือง ปาแสนกุล, 2538; จิตกวี กระจ่างเมฆ, 2557)

แม้การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งจะมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม สะท้อนถึงระบบเครือญาติและคติความเชื่อที่ยังดำรงอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันกลับประสบกับความเสี่ยงด้านการสูญสลายของภูมิวัฒนธรรม (cultural landscape) และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จากกระแสความทันสมัยและการขยายตัวของเมือง การศึกษาครั้งนี้จึงมีความสำคัญ

อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจแบบรูปการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงพื้นที่ รวมถึงการวิเคราะห์รูปแบบบ้านเรือน การใช้ที่ดิน และโครงสร้างสังคมที่เชื่อมโยงกับบริบททางกายภาพ

นอกจากนี้ การศึกษายังมุ่งหวังที่จะประยุกต์ใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ เช่น ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้สามารถแสดงลักษณะการกระจายของถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน และพลวัตทางสังคมวัฒนธรรมได้อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความเปราะบางต่อการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ซึ่งจำเป็นต้องมีแนวทางการจัดการที่อิงกับฐานข้อมูลเชิงพื้นที่และมีมิติชาติพันธุ์อย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า บ้านห้วยด้วนเป็นกรณีศึกษาที่เหมาะสมในการสำรวจแบบรูปการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ในระดับพื้นที่ ท้องถิ่น ผ่านมุมมองทางภูมิศาสตร์ที่เน้นทั้งการวิเคราะห์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและพลวัตทางสังคม อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้การเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในบ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม จะใช้ข้อมูลตั้งแต่รัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นต้นมา
2. ในการศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในบ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม จะใช้ข้อมูลจากภาพถ่ายจากดาวเทียมจาก google earth ใน 2566 โดยจะใช้ทั้งหมดที่ 4 และ 7

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการระหว่างวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์แบบรูปการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในบ้านห้วยด้วนได้อย่างรอบด้าน ทั้งในเชิงพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม

1.1 ในด้านการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information Systems: GIS) เพื่อวิเคราะห์การกระจายตัวของถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ที่ดิน และลักษณะเชิงพื้นที่ของบ้านเรือน โดยอาศัยข้อมูลแผนที่ภูมิประเทศ พิกัดภูมิศาสตร์ และภาพถ่ายจากดาวเทียม ตลอดจนข้อมูลจากสำนักงานที่ดินและองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยด้วน ทั้งนี้ได้มีการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (spatial analysis) เพื่อจัดทำแผนที่แบบรูปการตั้งถิ่นฐานของหมู่ 4 และหมู่ 7

1.2 ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) การสำรวจพื้นที่ (transect walk) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับกลุ่มตัวอย่างโดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนไม่น้อยกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ราษฎรชาวบ้าน และสมาชิกชาวลาวครั้ง รวมจำนวน 5 คน รวมทั้งยังมีการจัดทำประวัติชุมชนโดยอาศัยข้อมูลเอกสารท้องถิ่น และการบอกเล่าทางประวัติศาสตร์จากคนในชุมชน

2. ผลของการวิเคราะห์จากทั้งสองระเบียบวิธีได้ถูกนำมาเปรียบเทียบและเชื่อมโยงกัน (triangulation) เพื่อเพิ่มความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเน้นให้เห็นถึงพลวัตของการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับบริบททางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในพื้นที่ศึกษาดังกล่าว

ผลการวิจัย

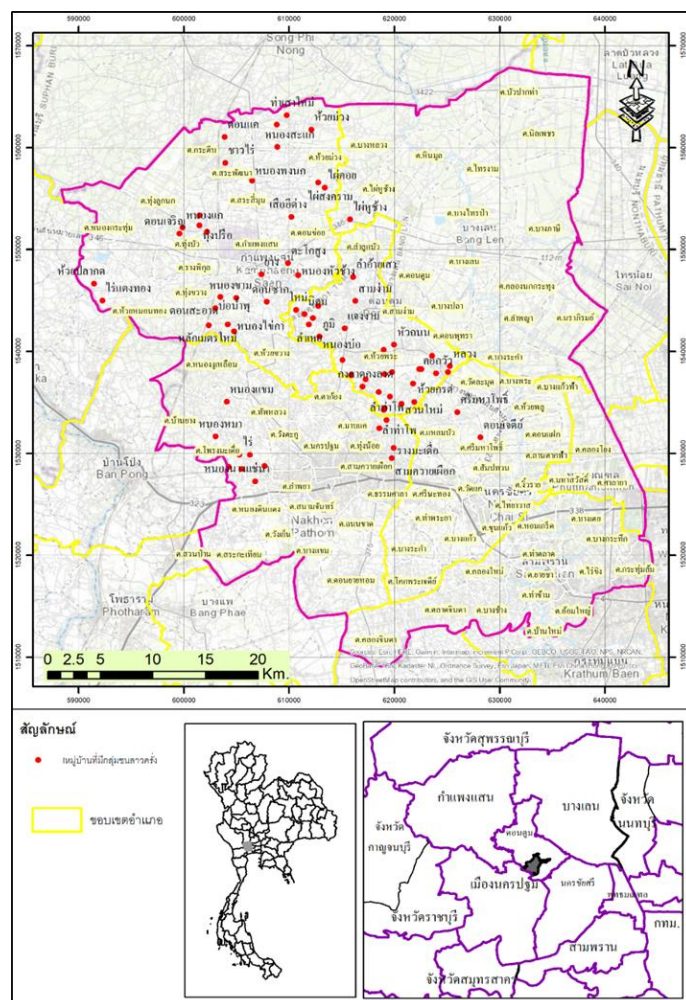
1. ประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม

การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกวาดต้อนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวจากหัวเมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเข้าสู่ดินแดนสยามในช่วงปลายกรุงธนบุรีต่อเนื่องถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ที่รัฐสยามมีการใช้กลยุทธ์เชิงรัฐศาสตร์เพื่อควบคุมและกระจายแรงงานไปยังหัวเมืองชั้นใน กลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่ถูกกวาดต้อนในระยะดังกล่าวมีหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ ลาวเวียง ลาวพวน ลาวทรงดำ และลาวครั้ง ซึ่งแต่ละกลุ่มมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง โดยกลุ่มชาวลาวครั้งมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณเมืองภูครั้ง หรือที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองภูคัง ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในเขตที่ปัจจุบันคือแขวงหลวงพระบางหรือแขวงไชยบุรี สปป.ลาว ทั้งนี้ ชาวลาวครั้งเริ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้าสู่ดินแดนไทยครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและต่อเนื่องในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งได้มีการยกทัพขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองใกล้เคียง และได้นำครัวลาวจากเมืองภูครั้งติดตามกองทัพกลับมายังกรุงธนบุรี ในช่วงเวลาราว พ.ศ. 2323 หลังจากนั้นชาวลาวครั้งเหล่านี้ได้ถูกส่งไปตั้งถิ่นฐานในหัวเมืองชั้นใน ได้แก่ เมืองสุพรรณบุรี และเมืองนครชัยศรี โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับกรุงเทพฯ เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมและใช้แรงงานในภาคการผลิตและเกษตรกรรม (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541)

ต้นกำเนิดของชื่อ “ลาวครั้ง” มีข้อสันนิษฐานหลายประการ ได้แก่ (1) มาจากคำว่า “ลาวคัง” ซึ่งหมายถึงผู้คนจากเมืองภูคัง โดยมีการกร่อนเสียงกลายเป็น “ครั้ง”; (2) เกี่ยวข้องกับ “ครั้ง” หรือ “ซี้ครั้ง” ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติจากแมลงครั้งที่ชาวลาวใช้ในการย้อมผ้าและส่งเป็นเครื่องบรรณาการ; และ (3) มาจากคำว่า “ลาวค่าง” ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนลาวที่ยังตกค้างจากการกวาดต้อน ไม่ได้เดินทางไปยังจุดหมายตามที่ทางการกำหนด ข้อสันนิษฐานเหล่านี้สะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ตลอดจนความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับทรัพยากรธรรมชาติในถิ่นฐานเดิม (ธีรพันธ์ เหลืองทองคำ, 2558) (4) ในแง่ภาษาแสดงถึงอัตลักษณ์ของการเป็นลาวครั้ง เพราะยังมีการสืบทอดและใช้สื่อสารในกลุ่มชาวลาวครั้งโดยเฉพาะผู้สูงอายุนั้น ที่มาของคำว่า ภู (ครั้ง) เปลี่ยนมาเป็น ฆัง คัง หรือซี้คัง การออกเสียงของลาวครั้ง คำว่า ภู (ระ) ฆัง กับซี้ครั้งนั้นไม่เหมือนกันแต่ถ้ามองในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางเสียงอาจมีความเป็นไปได้ (ภูฆัง-ฆัง-คัง) ซึ่งภูคัง หรือ ภูระฆังเป็นชื่อภูเขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของหลวงพระบาง หรือเป็นกลุ่มที่เลี้ยงครั้งสำหรับส่งเป็นส่วยย้อมผ้าหรือฝักรัตนา เนื่องจากในอดีตลาวครั้งมีวัฒนธรรมในการทอผ้า (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2532) และ (5) ในแง่ของเหตุผลทางการเมืองที่มีการอพยพแบบยัดเยียดหรือเคลื่อนย้ายมาเป็นกลุ่มคนนั้น ลาวครั้ง คือ ชาวลาวหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน โดยชาวลาวครั้งปัจจุบันที่ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนั้น คือ กลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยคำว่าครั้ง คือ ครั้งจากไม้ที่นำมาย้อมสี มีลักษณะสีแดง ที่ได้ชื่อว่าลาวครั้งหรือลาวซี้ครั้งเพราะหลวงพระบางเป็นเมืองขึ้นของไทยจึงต้องส่งส่วยตามประเพณีเมืองขึ้น หลวงพระบางยากจนไม่มีเงินตราหรือทองคำพอเป็นส่วย แต่มีครั้งที่ติดอยู่มากจึงนำครั้งเป็นส่วยแทนทรัพย์สินอย่างอื่นจึงได้ชื่อว่า ลาวครั้ง (บุญเรือง ปาแสนกุล, 2548; สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม, 2551; จิตกวี กระจำเมฆ, 2560)

การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมในยุคแรกเริ่มนั้นปรากฏอย่างชัดเจนในพื้นที่เมืองนครชัยศรี โดยเฉพาะบ้านหนองกระพี้ บ้านหลวง บ้านรวก บ้านลำเหย และบ้านทุ่งผักกูด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศเหมาะสมกับการเกษตร มีคูคลองและแม่น้ำไหลผ่าน ทำให้ชาวลาวครั้งสามารถประกอบอาชีพตัดฟัน ปลูกอ้อย และทำนาเพื่อส่งผลผลิตให้โรงสีบอ้อยหลวงและหัวเมืองใกล้เคียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังพระราชทานวัสดุก่อสร้างบ้านเรือน เช่น ไม้จากมุงหลังคา เพื่อให้ชาวลาวครั้งสามารถตั้งถิ่นฐานได้อย่างมั่นคง (เอมอร เขาวนสวน, 2537)

ภายหลังจากเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ใน พ.ศ. 2369 รัฐบาลได้มีการกวาดต้อนประชากรลาวจากเมืองต่าง ๆ อีกครั้ง ซึ่งรวมถึงชาวลาวจากเมืองภูคั้ง ส่งผลให้เกิดคลื่นการอพยพระลอกใหม่เข้าสู่เมืองนครชัยศรี และขยายถิ่นฐานเข้าสู่พื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะอำเภอดอนตูมซึ่งกลายเป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานหลักของชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) มีการปฏิรูประบบการปกครองและการเลิกระบอบไพร่-ทาส ส่งผลให้ชาวลาวครั้งได้รับเสรีภาพมากขึ้นในการเคลื่อนย้ายและเลือกถิ่นฐานใหม่ ชุมชนชาวลาวครั้งจึงเริ่มขยายตัวจากพื้นที่เมืองนครชัยศรีไปยังอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดนครปฐม ได้แก่ อำเภอกำแพงแสน อำเภอบางเลน และอำเภอเมืองนครปฐม โดยเฉพาะในอำเภอดอนตูม ซึ่งมีหมู่บ้านลาวครั้งหนาแน่นถึง 33 หมู่บ้าน และมีศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือ วัดกงลาด ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่และศูนย์รวมจิตใจของชาวลาวครั้งในตำบลห้วยด้วน

ภาพที่ 1 แผนที่การกระจายที่ตั้งชุมชนลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

กระบวนการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้งจึงไม่ได้เป็นเพียงผลของการโยกย้ายถิ่นทางกายภาพเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงความพยายามในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่ ชาวลาวครั้งยังคงรักษาภาษา ทักษะงานฝีมือ พื้นบ้าน เช่น การย้อมผ้าด้วยครั่ง การทอผ้า และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในช่วงหลายทศวรรษที่

ผ่านมาจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคม เช่น การเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่อยู่อาศัย และการลดลงของครอบครัวขยาย แต่กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชนยังคงมีบทบาทในการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนต่อไป

ในภาพรวม การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมมีลักษณะของการเปลี่ยนผ่านจากชุมชนชาติพันธุ์แบบดั้งเดิมสู่การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยสมัยใหม่ ผ่านกระบวนการกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ดำเนินควบคู่กับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดในประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญา และการออกแบบพื้นที่อยู่อาศัย ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และพื้นที่เหล่านี้จึงมีคุณค่ายิ่งในการศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม และควรได้รับการอนุรักษ์ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ

2. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในบ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

2.1 แบบรูปการตั้งถิ่นฐาน และลักษณะของอาคารบ้านเรือน

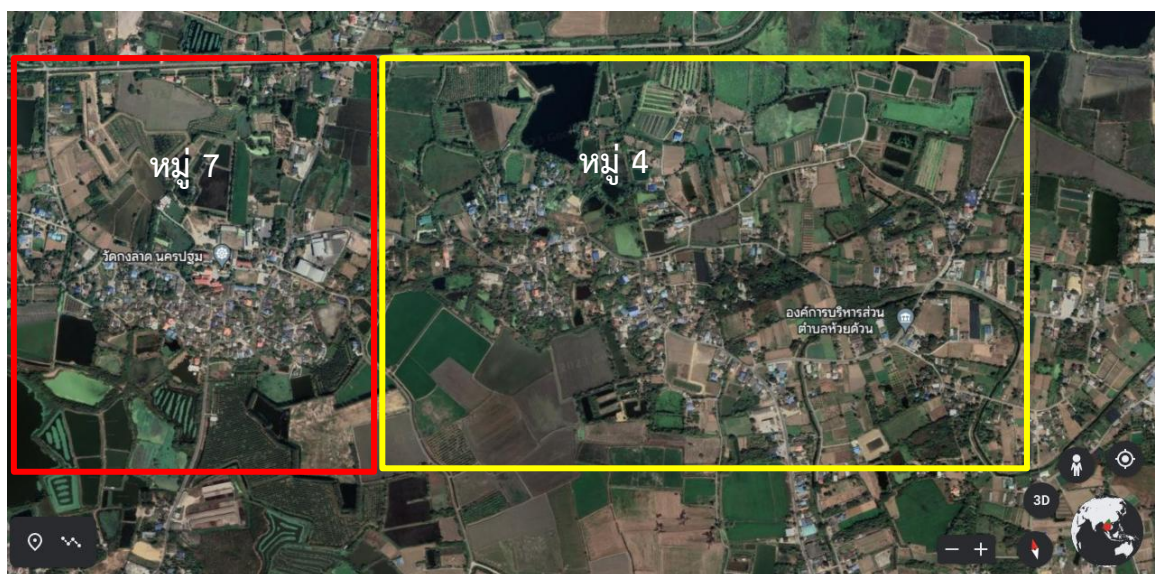
ชุมชนชาวลาวครั้งที่บ้านห้วยด้วนนี้ เป็นชุมชนที่เก่าแก่ที่สุด จากประวัติศาสตร์และตามตำนานการอพยพมาจากหลวงพระบาง “โดยประวัติความเป็นมาตามประวัติศาสตร์ คือ ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้ยกทัพไปปราบพวกที่เป็นกบฏกับไทยหรือสยามในขณะนั้น คือ ลาว เขมร และเวียดนาม โดยเมื่อยกทัพไปถึงเมืองคังในประเทศลาว และทางกรุงธนบุรีได้ส่งข่าวไปแจ้งว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระประชวร ให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกรีบเสด็จกลับมา ตอนนั้นท่านยกทัพไปปราบเมืองเตียนเบียนฟู ของเวียดนาม ส่วนเขมรยังไม่ได้ไป ท่านจึงยกทัพกลับกรุงธนบุรี ส่วนกองทัพลองซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองคัง ที่มีลาวครั้ง เมื่อจะยกทัพกลับ ท่านตรัสถามชาวเมืองคังที่เป็นลาวครั้งว่า จะติดตามเรากลับไปด้วยไหม เพราะที่เป็นชาวลาวโง่งจากเตียนเบียนฟูก็มากับเราส่วนหนึ่งแล้ว ถ้าท่านอยู่ที่นี้พอเรายกทัพกลับไปแล้วกองทัพลองของเวียดนาจะยกเข้ามาครอบครองพื้นที่ แล้วจะพุดกันไม่รู้เรื่องแต่เราภาษาเดียวกันในที่สุดจึงตกลงกันว่าลาวครั้งที่จะติดตามเรากลับไป กองทัพของพระยามหากษัตริย์ศึกมายังกรุงธนบุรี ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2323 ซึ่งโดยสรุปเส้นทางการย้ายถิ่น ดังนี้ ได้เดินทางออกมาทางแม่น้ำเข้าสู่พื้นที่จังหวัดเลย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร สุพรรณบุรี และสุดท้ายที่ตำบลโพรงมะเดื่อ จังหวัดนครปฐม โดยมีชุมชนใหญ่อยู่ที่บ้านกงลาด ตำบลห้วยด้วน ที่กล่าวว่าชุมชนใหญ่เนื่องจากตามประวัติศาสตร์ มีการก่อสร้างวัดกงลาด ซึ่งสันนิษฐานว่าโบสถ์ของวัดกงลาดหลังนี้มีอายุกว่า 250 ปี ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนเดิมและมีการขยายชุมชนออกโดยรอบ ซึ่งปรากฏการใช้นามสกุลว่า “กงลาด” อยู่มากร เช่น ป้องกงลาด เหลืองกงลาด อยู่กงลาด อุ่นกงลาด ดิงกงลาด มากงลาด และสืบสานสู่ลูกหลาน โดยมีการนำขนบธรรมเนียมและประเพณีของชาวลาวครั้งมาปฏิบัติและยังคงรักษาไว้อย่างเหนียวแน่นจนถึงทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีบางอย่างที่เลือนหายไป” (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกในชุมชน, 2566)

2.1.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน

ชุมชนชาวลาวครั้งที่บ้านห้วยด้วนมีลักษณะที่มีการตั้งถิ่นฐานกลางพื้นที่การเกษตรหรือล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร การตั้งหมู่บ้านลักษณะนี้มีปัจจัยเนื่องจากความสะดวกในการประกอบอาชีพเกษตร โดยเกษตรกรจะสร้างบ้าน โรงเก็บผลผลิต คอกสัตว์ตรงกลางพื้นที่เกษตร อยู่ลึกจากถนน ชาวลาวครั้งบ้านห้วยด้วน ตามแนวคิดทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานพบว่า มีแบบรูปการตั้งถิ่นฐานในชนบทที่มีแบบรูปของบ้านเรือนแบบเกาะกลุ่ม (cluster settlement) บริเวณที่ดอน (highland) แล้วถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร ลักษณะบ้านเรือนอยู่ชิดติดกัน อยู่ร่วมกับครอบครัวและเครือญาติ โดยหมู่ 4 ห้วยด้วนจะเป็นหมู่บ้านแรกเริ่มหรือที่มีการอยู่อาศัยกันมาก่อนจะมีลักษณะสร้างเกาะกลุ่มของชุมชนอย่างหนาแน่น ดังนั้นบ้านเรือนตั้งติดชิดกัน หลังคาเกยกัน ไม่มีรั้วกันระหว่างบ้านหรือบางบ้านที่ไม่ใช่เครือญาติจะนิยมทำรั้วแบบไม้แข็งแรง ถ้ามีเป็นรั้วก็จะเป็นแบบขนาดไม่สูงเพื่อแสดงเขตหรือป้องกันสัตว์เข้ามา หรือใช้ต้นไม้ทำเป็นรั้ว เช่น ต้นมะขามปลูกชิดติดกันแล้วตัดให้สูงประมาณ

1 – 1.5 เมตร เส้นทางถนนเดิมในหมู่บ้านตามซอยต่างๆ เป็นทางดิน ต่อมาภายหลังรัฐได้จัดทำถนนลาดยางมะตอยขึ้นเป็นถนนสายหลักเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านและตำบล รวมทั้งในหมู่บ้านมีการก่อสร้างทางเดินเป็นถนนหรือซอยย่อย ๆ ไปตามกลุ่มบ้าน โดยถนนที่สร้างขึ้นมาภายหลังมีระดับสูงกว่าพื้นที่หมู่บ้าน แต่จะไม่กว้างมากเพราะมีบ้านเรือนตั้งอยู่ก่อนแล้วเส้นทางจึงไม่สามารถขยายใหญ่ได้

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวลาวครั้งบ้านห้วยด้วนจึงตั้งอย่างหนาแน่น โดยจะพบพื้นที่เกษตรในบางหลังคาเรือน เช่น แปลงผัก ในส่วนพื้นที่นา สวน หรือไร่จะพบอยู่ออกไปจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน ซึ่งจากการสำรวจพบว่า พื้นที่หมู่ที่ 7 ซึ่งเป็นชุมชนเดิมจะมีแบบรูปทางพื้นที่เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่ม (cluster settlement) โดยเฉพาะจะพบว่ามี การตั้งถิ่นฐานจำนวนมากในบริเวณที่ถนนสองสายตัดกัน ในขณะที่การตั้งถิ่นฐานพื้นที่หมู่ที่ 4 จะมีแบบรูปทางพื้นที่เป็นแบบเชิงเส้น (linear village) โดยมีการขยายตัวของบ้านเรือนขนานไปกับถนนที่ตัดขึ้นภายหลัง ส่งผลให้บ้านเรือนส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานในชนบทแบบกระจัดกระจาย (disperse rural settlement) นอกจากนี้ยังพบ การตั้งถิ่นฐานแบบโดดเดี่ยว (isolated farmstead) โดยลักษณะบ้านดังกล่าวมักก่ออิฐปิดทับทั้งแบบชั้นเดียว หรือ 2 ชั้นและมีแนวรั้วที่มั่นคงและชัดเจน อย่างไรก็ตามการสำรวจยังพบว่าในบางบริเวณเกษตรกรจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่นาของตน ซึ่งห่างไกลจากเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะรายที่มีที่นาขนาดใหญ่จะส่งผลให้บ้านเรือนกระจัดห่างกันยิ่งขึ้น ทำให้ดูคล้ายกับการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวมีลักษณะโดดเดี่ยวชัดเจน ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แบบรูปการตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวลาวครั้งบ้านห้วยด้วน

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568) ปรับปรุงจาก google earth, (2567); งานผังเมือง อบต.ห้วยด้วน, (2566)

จากการศึกษา ยังพบว่าเมื่อเกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอย่างถาวรนั้น สิ่งสะท้อนให้เห็นปัจจุบันของการเป็นหมู่บ้าน คือ การมีองค์ประกอบของหมู่บ้านซึ่งเป็นทั้งพื้นที่ประกอบกิจกรรมร่วมกันในลักษณะของพื้นที่ใช้สาธารณะประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกในหมู่บ้านห้วยด้วนและหมู่บ้านใกล้เคียงที่สำคัญยิ่ง คือ วัดกลาง ซึ่งวัดกลางถือเป็นศูนย์กลางจิตใจของชาติพันธุ์เชื้อสายลาวครั้ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลห้วยด้วน อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม เป็นศูนย์รวมทางพระพุทธศาสนาของชาวบ้านหมู่ที่ 4 5 6 และ 7 โดยวัดกลางถือเป็นหลักฐานของชาติพันธุ์ลาวครั้งที่ได้ก่อสร้างขึ้น หลังจากที่มีสมเด็จพระยาพระมหาภคชัตติยศักดิ์ ได้โปรดให้ชาวลาวครั้งอพยพมาจากหลวงพระบาง “อุโบสถหลังนี้ได้รับอนุมัติให้เป็นวิสุงคามสีมา

เมื่อ พ.ศ.2345 ต่อมาสภาพภายนอก ชุ่มเสมา และผนังปูนผุกร่อน ล่อนจนเห็นเนื้อใน อิฐมอญโบราณร่วงหล่น ส่วนภายในมีพระประธาน หลังคาครุฑด้วยไม้ได้ผุพังไปตามสภาพ รวมถึงหน้าต่างและประตูได้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา อุโบสถหลังนี้เป็นแหล่งศึกษาชาติพันธุ์เชื้อสายลาวครั้ง แหล่งสุดท้ายที่ยังหลงเหลืออยู่ ซึ่งอุโบสถหลังนี้หยุดใช้งานไปเมื่อปลายปี พ.ศ.2553 ก่อนที่กรมศิลปากร จะเข้ามาบูรณะขึ้นใหม่” (สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกในชุมชน, 2566)

นอกจากนี้จากการสำรวจพบว่า ชุมชนยังมีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันทางด้านพิธีกรรมทางด้านวิถีวัฒนธรรม ทางวิถีซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวลาวครั้งที่สำคัญ คือ สถานที่ตั้งศาลประจำหมู่บ้าน “ศาลเจ้าพ่อแสนหาญ” (Poh-San-Haan) หรือเรียกกันว่า พ่อเผ่าเพี้ย ผีเจ้านาย เจ้าพ่อ ปู่เสื่อ และย่าเสื่อ โดยทุกคนรอบครัวที่เป็นชาวลาวครั้งจะยกย่องให้พ่อแสนหาญเป็นสมมติเทพจาก คุณงามความดี ความกล้าหาญ และปกป้องคุ้มครองชาวลาวครั้งด้วยความเสียสละตั้งแต่ถูกกวาดต้อนมาจากหลวงพระบางมาจนถึงที่แห่งนี้เป็นอย่างดี ส่งผลให้ชาวลาวครั้งทุกคนจึงเกิดความเชื่อมั่น จนเมื่อพ่อแสนหาญสิ้นชีวิตไปแล้วชาวลาวครั้งก็ยังให้ความเคารพนับถือท่านอยู่ ถึงแม้จะแยกย้ายกันไปอยู่ในถิ่นใดก็ตาม ชาวลาวครั้งก็จะตั้งศาลเจ้าพ่อแสนหาญ (พ่อเผ่า) ดังนั้นหมู่บ้านชาวลาวครั้งทุกหมู่บ้านจึงมีศาลพ่อแสนหาญปรากฏทุกๆ หมู่บ้าน เพื่อเอาไว้เป็นขวัญและกำลังใจบุชาราบไหว้ บนบานศาลกล่าวขอความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่ร้องขอ สำหรับในแต่ละปีนั้นกำหนดวันเลี้ยงผีปีพ่อเผ่าจัดขึ้นในช่วงประมาณสัปดาห์ที่ 2 ของเดือน 7 หรือในช่วงเดือนมิถุนายนเป็นประจำของทุกปี (อิติพงศ์ มีทอง, 2559)

ภาพที่ 3 วัดกงลาด และศาลศาลเจ้าพ่อแสนหาญ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจและวัฒนธรรมของชาวลาวครั้ง
ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

2.1.2 ลักษณะของอาคารบ้านเรือน

รูปแบบของอาคารบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ในอดีตจะสร้างเป็นเรือนไม้แฝงหลังใหญ่ ใช้หญ้าคามุงหลังคา ข้างฝาตีแปะหรือขัดแตะด้วยไม้ไผ่ หากครอบครัวที่มีทุนทรัพย์จะใช้ใบจากหรือหญ้าแฝกมุงหลังคา และยกพื้นสูงประมาณ 5 ศอก ได้ถุนบ้านเป็นคอกเลี้ยงวัว บางครอบครัวอาจสร้างคอกวัวแยกไว้ด้านนอกใกล้ ๆ กับตัวเรือน และจะใช้พื้นที่ได้ถุนเรือน เปิดโล่งสำหรับประโยชน์อื่น ๆ เช่น เก็บอุปกรณ์ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และวางแคร่ไว้เป็นที่นั่งเล่น นอนเล่น บางครอบครัวมีที่ทอดผ้า ในระยะต่อมารูปแบบของอาคารบ้านเรือนเริ่มเปลี่ยนเป็นบ้านที่ใช้ไม้แทนไม้ไผ่ ได้ถุนยังคงปล่อยโล่งเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ และป้องกันสัตว์ป่า สัตว์เลื้อยคลาน สำหรับพื้นที่บนบ้านเป็นห้องโถงใหญ่ กั้นห้องนอนเพียงห้องเดียว บริเวณบ้านมีคอกสัตว์ การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะอยู่รวมกันในกลุ่มเครือญาติ มีช้างช้างและมักมีศาลพระภูมิอยู่บริเวณบ้าน โดยภายในหมู่บ้านจะแบ่งเป็นกลุ่มบ้านคือ บ้านนอก บ้านกลาง และบ้านใน โดยมีถนนเข้าหมู่บ้านในแต่ละสายแบ่งกลุ่มบ้านดังกล่าว

ต่อมาเมื่อเริ่มมีการนำเอาเครื่องจักรทางการเกษตรเข้ามาช่วยในการทำนามากขึ้น ทำให้การเลี้ยงวัวหรือควายสำหรับใช้งานน้อยลง ส่งผลให้รูปแบบบ้านเรือนมีการปรับปรุงตามสมัยนิยมมากขึ้น จากที่เคยสร้างเป็นเรือนไม้แฝกพื้นสูง

เปลี่ยนมาเป็นการสร้างบ้านเรือนไม้หลังคาจั่วแหลมหรือสูงเหมือนเรือนไทย หรือบ้านไม้จั่วต่ำใต้ถุนสูง ในระยะต่อมาเปลี่ยนเป็นการสร้างบ้านแบบก่ออิฐถือปูนโดยชั้นบนเป็นไม้และหลังคาจั่วต่ำกันมากขึ้น ซึ่งพบทั้งบ้านชั้นเดียวและสองชั้น แต่ไม่มีการยกพื้นสูงอีกเหมือนในอดีต บางครอบครัวมีการปรับปรุงบ้านโดยการนำรูปแบบการสร้างบ้านเรือนแบบในอดีตมาผสมผสานกับรูปแบบของบ้านเรือนร่วมสมัย เช่น ชั้นล่างมีลักษณะก่ออิฐถือปูนที่มีความแข็งแรงทนทาน ส่วนชั้นบนสร้างจากไม้เนื้อแข็ง จากการสำรวจชุมชนทำให้สามารถจำแนกแบบรูปของลักษณะที่อยู่อาศัย ได้ 3 รูปแบบ คือ

แบบที่ 1 เรือนไม้แฝหลังใหญ่ ยกพื้นสูง มุงหลังคาด้วยใบจากหรือหญ้าคา ใต้ถุนเรือนไว้สำหรับใช้เลี้ยงวัวหรือเก็บอุปกรณ์สำหรับทำการเกษตร ในปัจจุบันไม่มีการสร้างบ้านเรือนในลักษณะนี้แล้ว แต่จะมีบ้านที่ใช้วัสดุเป็นไม้หลังคาจั่วเดียวเป็นจั่วสูงแบบเรือนไทยอายุประมาณกว่า 60 - 100 ปี และหลังคาจั่วต่ำ ต่อขานมีหลังคาคลุม ใต้ถุนสูงโล่งเพื่อใช้เก็บของเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว ไก่ และยกสูงเพื่อป้องกันสัตว์ร้ายและน้ำหลาก และบางบ้านต่อชายคาข้างล่างใช้เก็บของและจอดรถยนต์หรือรถมอเตอร์ไซด์ โดยลักษณะของรั้วบ้านหากอยู่กลุ่มเครือญาติเดียวกันอาจจะไม่มีรั้ว หรือมีรั้วแบบไม่แน่นอนหามั่นคง ซึ่งใช้วัสดุทั้งไม้ สังกะสี หรือต้นไม้ ซึ่งมักพบกลุ่มบ้านเรือนกระจุกรวมกันเป็นกลุ่ม มีลักษณะของหลังคาเรือนชิดติดเกยกัน โดยมีเส้นทางเชื่อมระหว่างกันเป็นถนนคดเคี้ยวและขนาดไม่กว้างมาก

ภาพที่ 3 ตัวอย่างของบ้านเรือนรูปแบบที่ 1 มีอายุมากกว่า 60 - 100 ปี

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

แบบที่ 2 บ้านสองชั้นหลังคาจั่วต่ำ อายุประมาณ 40 - 60 ปี ตัวเรือนไม้ฝา เนื้อแข็งเหมือนแบบแรกแต่ปรับชั้นล่างจากเปิดโล่งมาปรับการสร้างด้วยวิธีการก่ออิฐถือปูน ไม่ยกพื้นสูง เป็นรูปแบบที่มีการผสมผสานจากรูปแบบในอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน เน้นการใช้ประโยชน์ด้านล่างเนื่องจากไม่มีการสัตว์เลี้ยงเหมือนในอดีต โดยมีการปรับพื้นที่เพื่อทำห้องน้ำในตัวบ้านหรือครัวเพื่อให้สะดวกต่อการใช้งานมากขึ้น ทั้งนี้ยังพบว่าบ้านบางหลังยังมีบันไดขึ้นชั้น 2 นอกตัวบ้านซึ่งสะท้อนการปรับอาคารให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิตในปัจจุบันมากขึ้น

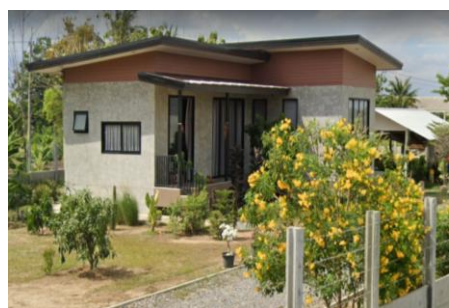

ภาพที่ 4 ตัวอย่างของบ้านเรือนรูปแบบที่ 2 อายุประมาณ 40 - 60 ปี

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

แบบที่ 3 บ้านชั้นเดียวอายุประมาณ 40 ปี ถึงปัจจุบัน มักจะสร้างด้วยวิธีการก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง มุงหลังคา ด้วยกระเบื้อง นิยมสร้างบ้านหลังเล็กชั้นเดียวติดพื้นดิน ซึ่งเริ่มแสดงถึงการเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทั้งนี้หากมีการขยายจากครอบครัวใหญ่ มักจะสร้างอยู่ติดกับบ้านหลังเดิมไม่มีรั้ว แต่หากเป็นคนเข้ามาอยู่อาศัยใหม่หรือแยกออกจากครอบครัวไปอยู่ในที่ดินที่ได้รับการแบ่งจากครอบครัว จะนิยมสร้างอาคารแบบก่ออิฐถือปูนมีรูปแบบร่วมสมัยซึ่งพบทั้งชั้นเดียวและ 2 ชั้น มีรั้วมั่นคง โดยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันพบว่า นิยมสร้างอาคารแบบใหม่ที่เป็นบ้านปูนชั้นเดียวหลังคาแบบเพิงหมาแหงน มีการใช้พื้นที่อยู่อาศัยไม่มากและมีรั้วมั่นคง โดยราคาค่าก่อสร้างอยู่ในช่วง 500,000 - 1,000,000 บาท

จากการสำรวจชุมชน พบว่ารูปแบบอาคารในบ้านหัวขบวนทั้ง 2 หมู่บ้าน จะมีลักษณะเป็นแบบที่ 3 เป็นส่วนใหญ่ โดยบ้านนิยมสร้างก่ออิฐถือปูนชั้นเดียวเป็นบ้านปูนทรงร่วมสมัย ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นการสร้างขึ้นภายหลังการขยายชุมชนมาจากบ้านกงลาดที่เป็นชุมชนดั้งเดิม รวมทั้งส่วนที่ขยายสร้างในพื้นที่นา สวนหรือไร่มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5 ตัวอย่างของบ้านเรือนรูปแบบที่ 2 อายุประมาณ ประมาณ 10-15 ปี

ที่มา : ผู้วิจัย (2568)

สรุปและอภิปรายผล

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม เป็นผลสืบเนื่องจากการกวาดต้อนชาวลาวจากเมืองกุครั้งในช่วงปลายกรุงธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ซึ่งมุ่งเน้นการกระจายแรงงานไปยังหัวเมืองชั้นในเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ โดยชาวลาวครั้งกลุ่มแรกจะถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่เมืองนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ก่อนจะขยายถิ่นฐานเข้าสู่ภาคดอนตูม โดยเฉพาะในช่วงที่รัฐมีการปฏิรูประบบราชการและยกเลิกระบบไพร่

ลักษณะของการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวลาวครั้งมักอยู่ในบริเวณ “ดอน” ที่น้ำไม่ท่วม โดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่ม (clustered settlement) เพื่อรองรับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมที่มีพื้นที่ทำการเกษตรรอบชุมชน โดยมีศูนย์กลางของชุมชนร่วมกันคือ พื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น วัดกงลาด และศาลประจำหมู่บ้าน “ศาลเจ้าพ่อแสนหาญ” ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวลาวครั้งได้เป็นอย่างดี ในระยะต่อมาเมื่อเกิดการขยายตัวของชุมชน แบบรูปการตั้งถิ่นฐานเริ่มเปลี่ยนไปเป็นแบบเชิงเส้น (linear settlement) ตามแนวถนนอันเป็นผลของการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ รวมทั้งการเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดนครปฐม ในขณะที่รูปแบบอาคารบ้านมีการสะท้อนภูมิปัญญาในการใช้สอยจากธรรมชาติในท้องถิ่นมารังสรรค์ที่อยู่อาศัยให้เหมาะกับลักษณะทางกายภาพและวิถีชีวิต ก่อนจะเปลี่ยนแปลงเป็นวัสดุและรูปแบบอาคารร่วมสมัยในปัจจุบัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมในระดับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ในกรณีของชาวลาวครั้ง การเลือกตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ “ดอน” ที่น้ำไม่ท่วมและเหมาะสมต่อการเกษตร ยังสะท้อนถึงการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยยะ โดยมีลักษณะเป็นแบบเกาะกลุ่มในระยะเริ่มต้น ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็น แบบเชิงเส้น

ตามการขยายตัวของถนนและโครงสร้างพื้นฐานใหม่ในช่วงสมัยใหม่ สอดคล้องกับแนวคิด ecological cultural theory ที่อธิบายว่ารูปแบบวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการเลือกและสืบทอดปฏิบัติการที่เหมาะสม (นำพลวิทย์ กิจรักษ์กุล, 2528; Steward, 1955; Anderson, 1996) นอกจากนี้ การที่กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงรักษาอัตลักษณ์ผ่านศาสนา พิธีกรรม และความเชื่อในชุมชน ยังแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ “cultural persistence” ท่ามกลางกระแสการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Redfield, 1941; Sopher, 1979) ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของ “cultural landscape” ในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Mitchell, 2000) อีกด้วย

ผลการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวครั้ง บ้านห้วยด้วน ในจังหวัดนครปฐม จึงสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับทั้งโครงสร้างเชิงอำนาจของรัฐไทยในอดีต และพลวัตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Settlement Theory ที่เสนอว่า แบบรูปการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ถูกกำหนดโดยปัจจัยร่วมระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ และโครงสร้างทางสังคม (ฉัตรชัย พงษ์ประยูร, 2549; Spencer and Thomas, 1978; Netting, 1986; Harlan, 1992) โดยเฉพาะในช่วงที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกบนแผ่นดินที่ไม่คุ้นเคย ทำให้ต้องปรับตัวใน โครงการสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งระบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกันในชุมชนและเครือข่ายคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจนสามารถธำรงรักษาภาษา ประเพณี และวัฒนธรรม (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2554)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถนำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) อันมีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไปพร้อมกับการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประวัติการตั้งถิ่นฐานกับการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวลาวครั้งในบริบทปัจจุบัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (cultural landscape) และบทบาทของหน่วยทางสังคม เช่น วัดและเครือญาติ ในการดำรงอยู่ของชุมชนชาติพันธุ์ นอกจากนี้ควรขยายขอบเขตการศึกษาสู่การเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ในชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเข้มข้นของวัฒนธรรมลาวครั้งต่างกัน เพื่อให้ได้ข้อสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณผู้แทนชุมชนบ้านห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ในการให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าพบสัมภาษณ์ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่สำรวจในชุมชน บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่องการศึกษาแบบรูปการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2554). ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย. วารสารหน้าจั่ว, (7), กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554.
- จิตกวี กระจ่างเมฆ. (2557). ความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม. วารสารไทยคดีศึกษา, 11(2), 72-115.
- จิตกวี กระจ่างเมฆ. (2560). อนุรักษและสืบทอดภาษาถิ่น: ภาษาลาวครั้ง อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม. วารสารการและวิจัย มทร.พระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2(2), กรกฎาคม-ธันวาคม.

- ฉัตรชัย พงษ์ประยูร. (2549). การตั้งถิ่นฐานมนุษย์: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2532). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม: ศึกษาเฉพาะลาวครั้งฮู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เดิมศิริ จงพูนผล. (ม.ป.ป.). ความเสี่ยงของเหตุการณ์ที่จะทำให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงในแต่ละภาคส่วน: การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์. สืบค้นจาก http://projectwre.eng.chula.ac.th/watercu_eng/sites/default/files/publication/VA_0716/08_การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์กับการรับมือฯ_คุณเดิมศิริ.pdf
- ธิตินงค์ มีทอง. (2559). การศึกษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ลาวครั้ง ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม. ใน บัณฑิตวิทยาลัยและศิลป งานวิจัยท้องถิ่นไทยและประชาคมอาเซียน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 8, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 31 มีนาคม – 1 เมษายน 2559.
- ธีรพันธ์ เหลืองทองคำ. (2541). หัตถานารืออาเซียน: ผ้าทอมือไท-ลาว และกะเหรี่ยงโป อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหาจักรีสิรินธรฯ.
- นำพลย์ กิจรักษ์กุล. (2528). ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญเรือง ปาแสนกุล. (2538). ชาวลาวครั้งบ้านห้วยด้วน. นครปฐม: องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยด้วน.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2541). ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม. (2551). การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแห่งสงกรานต์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- เอมอร เขาวนสวน. (2537). การศึกษาเปรียบเทียบคำศัพท์ภาษาลาวในจังหวัดนครปฐม และภาษาลาวในแขวงบ่อแก้ว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Anderson, E. N. (1996). *Ecologies of the heart: Emotion, belief, and the environment*. Oxford University Press.
- Chapin, F. S. (1965). *Urban land use planning*. University of Illinois Press.
- Harlan, J. R. (1992). *Crops and man*. American Society of Agronomy.
- Johnston, R. J. (2000). *The dictionary of human geography*. Blackwell.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural geography: A critical introduction*. Blackwell.
- Netting, R. McC. (1986). *Cultural ecology*. Waveland Press.
- Redfield, R. (1941). *The folk culture of Yucatan*. University of Chicago Press.
- Sopher, D. E. (1979). *The geography of religions*. Prentice-Hall.
- Spencer, J. E., & Thomas, W. L. (1978). *Introduction to cultural geography*. John Wiley & Sons.
- Steward, J. H. (1955). *Theory of culture change: The methodology of multilineal evolution*. University of Illinois Press.

ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

A public relations system for online civil registration in Ratchaburi Municipality

บรรพต กิตติสุนทร¹

สรัญญา อ่อนทิม²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาปัญหาการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎร และ 2) ศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรเทศบาลเมืองราชบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ดำเนินการวิจัยใน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาเชิงคุณภาพจากสภาพปัญหาและสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในฝ่ายทะเบียนราษฎร ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานจำนวน 15 ตัวอย่าง ร่วมกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม 2) การออกแบบและพัฒนานวัตกรรมประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ ประกอบด้วย ระบบประชาสัมพันธ์แบบแพลตฟอร์มดิจิทัล และคู่มือการใช้งานระบบสำหรับผู้ดูแลและใช้งาน โดยมุ่งเสริมสร้างการเข้าถึงข้อมูล ลดความผิดพลาด และเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชน และ 3) การศึกษาเชิงปริมาณด้วยการประเมินผลการใช้นวัตกรรมประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์จากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานและประชาชนผู้มารับบริการ จำนวน 150 ตัวอย่าง

ผลการวิจัยพบว่า ระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรีในปัจจุบันยังขาดความครอบคลุม ข้อมูลไม่ทันสมัย และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมในการประชาสัมพันธ์เชิงดิจิทัล 2 แนวทาง ได้แก่ 1) ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ และ 2) ทำคู่มือการใช้งานระบบการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจากการประเมินคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการพบว่า ทั้งสองนวัตกรรมได้รับการประเมินในระดับมาก ทั้งมิติของความคิดริเริ่ม ความชัดเจนของแนวคิด การตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน และความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.85 S.D. = 1.36)

คำสำคัญ: ประชาสัมพันธ์ ทะเบียนราษฎร นวัตกรรม แพลตฟอร์มดิจิทัล รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์

Abstract

This research examines problems and develops public relations strategies for civil registration services in Ratchaburi Municipality, Ratchaburi Province, using research and development (R&D). A three phase study comprised 1) in-depth qualitative investigation of problems and viewpoints from 15 civil registration officers collected by in-depth interview; and 2) participatory observation for 3) innovation design and development. Digital innovation for public relations was developed based on findings from the first phase, with a platform-based system and user manual for administrators and users. The goal was to boost access to information, minimize errors, and improve public service efficiency. The final quantitative

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

phase evaluated the effectiveness of the developed system. 150 samples, comprising operational staff and service recipients, provided data.

Results were that the existing public relations system for civil registration were incomplete, outdated, and failed to meet service user needs. Therefore, two digital innovation solutions were developed: 1) an online public relations system for civil registration services; and 2) a system user manual. The goal was to achieve multidimensional quality levels through innovation, conceptual clarity, responsiveness to organizational needs, and user overall satisfaction was at a high level ($\bar{X}$ = 4.85 S.D. = 1.36)

Keywords: Public Relations, Civil Registration, Innovation, Digital Platform, e-Government

บทนำ

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “การประชาสัมพันธ์” ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรภาครัฐ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ การประชาสัมพันธ์ได้เป็นเพียงกิจกรรมในการแจ้งข้อมูลข่าวสารเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกสำคัญของการบริหารงานที่สามารถสร้างความเข้าใจอันดี สร้างความเชื่อมั่น และเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน (รุ่งนภา พิตรปรีชา, 2560; สมิตี บัญชิตมา, 2561) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนอย่างลึกซึ้ง และเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้หน่วยงานของรัฐต้องปรับตัวเข้ากับรูปแบบการให้บริการที่รวดเร็ว ยืดหยุ่น และโปร่งใสมากยิ่งขึ้น อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารที่หน่วยงานสามารถนำมาใช้เป็นช่องทางประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับรู้ รวมทั้งเปิดโอกาสให้เกิดการสะท้อนความคิดเห็น (feedback) ที่จะนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพการบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2565)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะกลไกสำคัญในการให้บริการประชาชนระดับพื้นที่ จำเป็นต้องพัฒนาระบบการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี เป็นหนึ่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ในการพัฒนาระบบงานบริการด้านทะเบียนราษฎร ซึ่งถือเป็นภารกิจพื้นฐานของการบริหารจัดการภาครัฐ โดยเฉพาะในมิติของการรับรองสถานะและสิทธิของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ การบริการด้านการศึกษา สาธารณสุข การเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยสาระสำคัญของงานทะเบียนราษฎรอยู่ที่การจัดเก็บข้อมูลประชากรอย่างถูกต้อง ครบถ้วน และเป็นปัจจุบัน ทั้งในส่วนของการเกิด การตาย การย้ายถิ่น และการสมรส ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นรากฐานในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (กรมการปกครอง, 2563) การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพในงานด้านนี้จึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะช่วยให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง เข้าใจขั้นตอนการดำเนินงาน และสามารถเตรียมเอกสารประกอบการติดต่อราชการได้อย่างครบถ้วน

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันฝ่ายทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรีและข้อค้นพบจากงานวิจัยหลายชิ้นต่างสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของหน่วยงานภาครัฐกำลังเผชิญความท้าทายและข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการสื่อสารกับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่ทั่วถึงของช่องทางการประชาสัมพันธ์ ที่ยังคงใช้วิธีการสื่อสารแบบดั้งเดิม เช่น บอร์ดประกาศ หรือเสียงตามสายที่ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชน

ที่มีพฤติกรรมเคลื่อนไหวสูง หรือมีการใช้เทคโนโลยีเป็นประจำได้อย่างทั่วถึง เป็นต้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของประชาชนในยุคดิจิทัลที่นิยมใช้งานสื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลัก (ธรรมศักดิ์, ไชยเม้ง, 2564; พิษณุ สระทองพิมพ์, 2564; ศศิประภา ทารพันธ์ และราชนทร์ นพณัฐวงศ์, 2566; โคภินา ลีนสุวรรณ และคณะ, 2567; บรรพต กิตติสุนทร และคณะ, 2567; ปรียานุช สุขเพชร, 2567) ขณะเดียวกันเนื้อหาที่เผยแพร่ก็ขาดความชัดเจน ไม่ครอบคลุมสาระสำคัญ และไม่ทันต่อสถานการณ์ ทำให้ประชาชนสับสนและไม่สามารถดำเนินการตามขั้นตอนได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบยังขาดการฝึกอบรมและทักษะด้านการใช้สื่อดิจิทัลและการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ ส่งผลให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สรพยา ทับชัน, 2560; กาญจนา ยงเสมอ และคณะ, 2563; กาญจนา ยงเสมอ และคณะ, 2564) ความท้าทายเหล่านี้ จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและทันสมัยเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและการเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเท่าเทียม

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) ซึ่งเป็นแนวโน้มสำคัญของการบริหารภาครัฐในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์งานทะเบียนราษฎรในรูปแบบออนไลน์จึงไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ด้านการให้บริการที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องกับหลักการบริหารภาครัฐแนวใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วม โปร่งใส และยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (OECD, 2020; ไพโรจน์ ภัทรนรากุล, 2564) ดังนั้น การศึกษาระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาการให้บริการของรัฐในระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เทคโนโลยี และความคาดหวังของประชาชนในยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

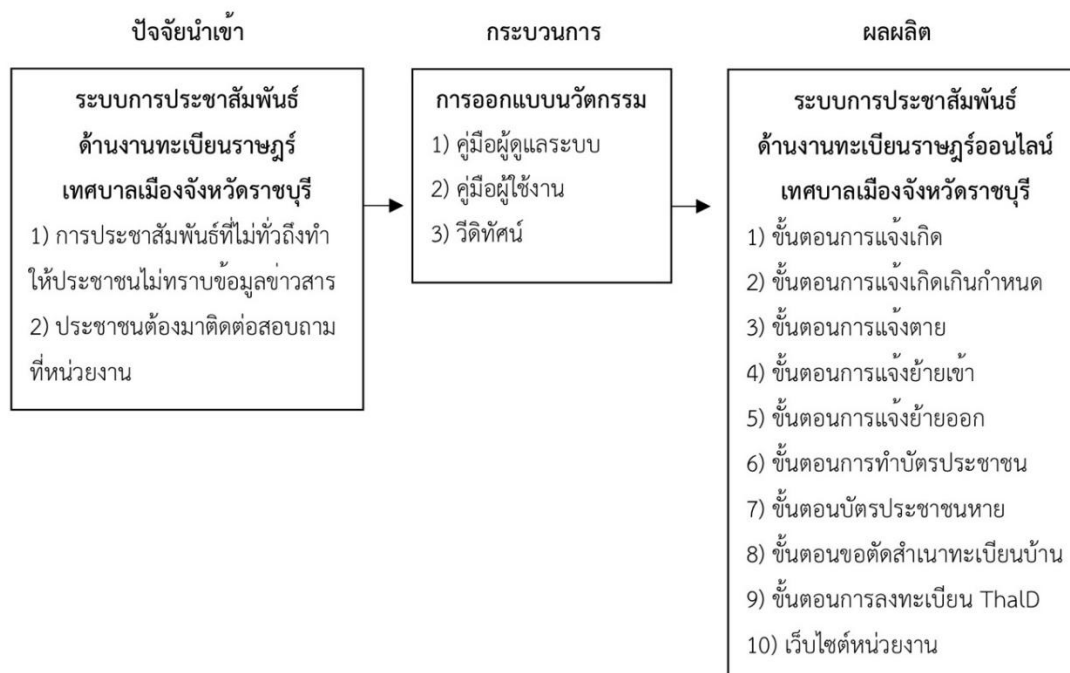
การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากลุ่มบุคลากรของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการ พนักงานจ้างตามภารกิจ พนักงานจ้างทั่วไป (ลูกจ้างชั่วคราวและลูกจ้างรายวัน) ตลอดจนพนักงานจ้างในลักษณะอื่นตามที่เทศบาลกำหนดและพนักงานในลักษณะอื่นที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับงานทะเบียนราษฎรและการประชาสัมพันธ์ภายในองค์กร
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี โดยครอบคลุมการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา อุปสรรค และช่องทางการสื่อสาร ตลอดจนการพัฒนาแนวทางปรับปรุงระบบประชาสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยอยู่ในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2567

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษาระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี สามารถสังเคราะห์และอธิบายกรอบแนวคิดการวิจัยในลักษณะเชิงระบบ (System-Based Conceptual Framework) โดยประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นลำดับอย่างมีระบบ

เพื่อศึกษาประสิทธิภาพและแนวทางการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองจันทราขบุรี ดังปรากฏตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี” เป็นการวิจัยประเภทวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยเริ่มจากการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ การออกแบบนวัตกรรมจากการวิเคราะห์ปัญหา และการศึกษาในเชิงปริมาณจากการเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและพัฒนาแนวทางประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรผ่านระบบออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและการสำรวจความคิดเห็น ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาสภาพปัญหาการประชาสัมพันธ์งานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรีในบริบทการดำเนินงานปัจจุบัน รวมถึงการสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นประกอบการออกแบบและพัฒนานวัตกรรมประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม

1.1 ศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรในระดับท้องถิ่น

1.2 ดำเนินการสังเกตการณ์เชิงมีส่วนร่วม (Participant Observation) ต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในระบบประชาสัมพันธ์ปัจจุบัน (ชาย โพลิตา, 2564)

1.3 ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) (ชาย โพลิตา, 2564) ได้แก่ บุคลากรของฝ่ายงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี จำนวน 15 ตัวอย่าง

1.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญของปัญหาและความต้องการในการพัฒนา (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2566)

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนานวัตกรรมการประชาสัมพันธ์ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาเครื่องมือสื่อสารและวิธีการประชาสัมพันธ์รูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของเทศบาลเมืองราชบุรี โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่และผู้เชี่ยวชาญในการประเมินคุณภาพของนวัตกรรม ตลอดจนการทดสอบเครื่องมือก่อนนำไปใช้จริง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนานวัตกรรมเชิงระบบในงานบริหารจัดการภาครัฐ

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาเชิงปริมาณด้วยการประเมินผลการใช้นวัตกรรมประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์จากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชนผู้มารับบริการ จำนวน 150 ตัวอย่าง

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 เครื่องมือ ดังนี้

2.1.1 แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในฝ่ายทะเบียนราษฎร ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

2.1.2 แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอายุงาน ทั้งหมดเป็นจำนวน 5 ข้อ และ 2) แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรมการประชาสัมพันธ์ จำนวน 10 ข้อ โดยใช้มาตรวัดแบบ Likert's Scale 5 ระดับ (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2567) ได้แก่ มากที่สุด (ระดับคะแนน เท่ากับ 5), มาก (ระดับคะแนน เท่ากับ 4), ปานกลาง (ระดับคะแนน เท่ากับ 3), น้อย (ระดับคะแนน เท่ากับ 2) และน้อยที่สุด (ระดับคะแนน เท่ากับ 1)

ภายหลังการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลจากแบบสอบถาม ซึ่งวัดคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการด้วยมาตรวัดแบบ Likert Scale 5 ระดับ ผู้วิจัยได้นำคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างมาใช้เป็นเกณฑ์ในการแปลผลระดับคุณภาพ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับหลัก ได้แก่ ระดับน้อย ระดับปานกลาง และระดับมาก

กำหนดช่วงคะแนนแต่ละระดับอาศัยหลักการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยพิจารณาช่วงคะแนนทั้งหมดตั้งแต่ค่าต่ำสุดถึงค่าสูงสุด แล้วแบ่งช่วงคะแนนออกเป็น 3 กลุ่ม ที่มีความกว้างเท่า ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อสะท้อนภาพรวมของคุณภาพนวัตกรรมจากมุมมองของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างชัดเจน เป็นระบบ และสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนานวัตกรรม หรือวางนโยบายเชิงปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ระดับคะแนนที่อยู่ในช่วงค่าน้อยสุด (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00-2.33) จะสะท้อนว่าคุณภาพของนวัตกรรมยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง ส่วนช่วงคะแนนระดับกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.34-3.66) จะสะท้อนถึงความพึงพอใจในระดับปานกลาง และช่วงคะแนนระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67-5.00) จะสื่อถึงคุณภาพของนวัตกรรมที่มีความเหมาะสมมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้อย่างมีนัยสำคัญ

2.2 การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือวิจัย

2.2.1 ดำเนินการสร้างแบบสอบถามฉบับร่าง โดยขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและตรงประเด็นที่จะศึกษาวิจัย

2.2.2 นำแบบสอบถามไปปรับปรุงแก้ไขสำนวนภาษาที่ใช้ตลอดจนตรวจสอบเนื้อหาให้ครอบคลุม

2.2.3 การหาค่าความเที่ยงตรง โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของคำถามในแต่ละข้อว่าตรงตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาโดยมีการตรวจค่า IOC ซึ่งได้คะแนน 0.70 และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) 0.84

2.2.4 จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเริ่มจากการเตรียมข้อมูลด้วยถอดเทปก่อนทบทวนข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อเข้าใจเนื้อหาโดยรวมและจับประเด็นสำคัญเบื้องต้น จากนั้นทำการกำหนดหน่วยวิเคราะห์ หรือหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสร้างโค้ดให้กับเนื้อหา ก่อนการจัดกลุ่มโค้ดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์ ตีความข้อมูลและสรุปผลเพื่อรายงานผล (วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2566)

2.3.2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ (Percentage)

ผลการวิจัย

1. ปัญหาการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรเทศบาลเมืองราชบุรี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎร ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในฝ่ายทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) จำนวน 2 คำถามหลัก ได้แก่ 1) ปัญหาเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์งานทะเบียนของสำนักงาน และ 2) แนวทางการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์งานทะเบียน ทั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดกลุ่มสาระสำคัญของข้อมูลเป็นประเด็น (Themes) และประเด็นย่อย (Sub-themes) ดังนี้

1.1 ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์งานทะเบียน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์พบว่าปัญหาหลักเกี่ยวกับระบบการประชาสัมพันธ์ของสำนักงานเทศบาลเมืองราชบุรีสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การขาดการอัปเดตข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านระบุว่าการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบเดิมของฝ่ายงานทะเบียนยังไม่มีการอัปเดตข้อมูลข่าวสารอย่างทันสมัย ส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับข้อมูลที่ทันปัจจุบัน และไม่สามารถเตรียมเอกสารที่ถูกต้องก่อนเข้ารับบริการ “...ประชาชนไม่ทราบข้อมูลข่าวสาร ทำให้เกิดความล่าช้าและเตรียมเอกสารมาไม่ครบ...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 7)

ประเด็นที่ 2 การประชาสัมพันธ์ไม่ครอบคลุมหรือไม่ทั่วถึง พบว่าช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในปัจจุบันยังไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชนได้อย่างทั่วถึง และไม่มียุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ “...การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ประสิทธิภาพยังไม่ดีเท่าที่ควร...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 12) และ “...ไม่มีการประกาศให้ผู้เข้ามาใช้บริการทราบประชาชนไม่รู้ข้อมูล...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 2)

ประเด็นที่ 3 การสื่อสารที่ไม่ส่งผลต่อการเตรียมพร้อมของประชาชน ประชาชนที่เข้ามาใช้บริการจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินการและเอกสารที่จำเป็น ส่งผลต่อความล่าช้าในการให้บริการของเจ้าหน้าที่ “...ประชาชนเตรียมเอกสารมาไม่ครบ ทำให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามขั้นตอน...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 2)

1.2 แนวทางการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในฝ่ายทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และการออกแบบระบบที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้รับบริการได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยจึงได้จัดจำแนกข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่ทุกคนเห็นตรงกันว่าควรมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะช่องทางออนไลน์ เช่น ระบบเว็บไซต์ Line Official Account หรือระบบตอบคำถามอัตโนมัติ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกรวดเร็ว “...จัดทำระบบประชาสัมพันธ์ออนไลน์ให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 6) “...พัฒนาระบบเทคโนโลยีที่สามารถประชาสัมพันธ์ข้อมูลของฝ่ายงานทะเบียนได้...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 10) และ “...อยากให้นำเทคโนโลยีมาช่วยในการประชาสัมพันธ์งานทะเบียน...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 5)

ประเด็นที่ 2 การเพิ่มประสิทธิภาพและความทันสมัยของระบบ แนวทางที่เสนอไม่เพียงแต่นำช่องทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถของระบบในการตอบคำถาม ลดขั้นตอนการทำงานของเจ้าหน้าที่ และอัปเดตข้อมูลอย่างต่อเนื่อง “การใช้ Line Official Account ตอบปัญหาเพื่อลดขั้นตอนการทำงาน...” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 11)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่าระบบการประชาสัมพันธ์งานทะเบียนของเทศบาลเมืองราชบุรียังมีข้อจำกัดในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านความทันสมัย การเข้าถึงของประชาชน และการเตรียมความพร้อมของผู้รับบริการ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการให้บริการของเจ้าหน้าที่เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าควรพัฒนา “ระบบประชาสัมพันธ์แบบออนไลน์” ที่สามารถอัปเดตข้อมูลได้อย่างสม่ำเสมอ เข้าถึงง่าย และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ครอบคลุมมากขึ้น อันจะส่งผลดีต่อการลดขั้นตอนการทำงาน และยกระดับภาพลักษณ์ของเทศบาลเมืองราชบุรีให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพในการบริการประชาชนในยุคดิจิทัล

2. แนวทางในการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรเทศบาลเมืองราชบุรี

จากการศึกษาสภาพปัญหาการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี พบว่า หน่วยงานต้องรองรับประชาชนที่เข้ามาใช้บริการเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน ส่งผลให้การสื่อสารและการกระจายข้อมูลข่าวสารจากฝ่ายงานทะเบียนราษฎรไม่ทั่วถึง ผู้รับบริการจำนวนมากขาดความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนทางราชการ รวมถึงการจัดเตรียมเอกสารที่จำเป็นสำหรับดำเนินการต่าง ๆ เช่น การแจ้งเกิด การแจ้งตาย หรือการขอคัดทะเบียนบ้าน เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการให้บริการ และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ โดยจำแนกเป็น 3 แนวทางหลัก ซึ่งแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : การวิเคราะห์เสนอทางเลือกการแก้ไขปัญหาของเทศบาลเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

วิธีการแก้ไขปัญหา	จุดเด่น	ข้อจำกัด
1. ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์	ประชาชนสามารถสอบถามข้อมูลได้ตลอดเวลา ประหยัดเวลาในการเข้าถึงบริการ	ต้องมีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต อาจเป็นอุปสรรคสำหรับกลุ่มผู้ใช้งานที่ไม่มีความพร้อมด้านดิจิทัล
2. สร้างชุดคำตอบแบบอัตโนมัติด้วยระบบ Ai สำหรับการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎร	เพิ่มความรวดเร็วในการตอบข้อซักถาม ช่วยลดภาระเจ้าหน้าที่ในการให้ข้อมูลซ้ำซ้อน	เป็นข้อมูลของฝ่ายทะเบียนราษฎรเท่านั้น หากต้องเชื่อมโยงกับฝ่ายอื่นต้องมีการพัฒนาระบบเพิ่มเติม
3. จัดทำคู่มือสำหรับผู้ดูแลและผู้ใช้งานระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์	ผู้ใช้งานสามารถศึกษาด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาอินเทอร์เน็ต	ข้อมูลอาจล้าสมัยและไม่สามารถปรับปรุงได้ทันที อีกทั้งยังมีความเสี่ยงต่อการสูญหายหรือชำรุด

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลการวิเคราะห์เสนอทางเลือกการแก้ไขปัญหา โดยผู้ศึกษาได้วิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหาได้จำนวน 3 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรก ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ แนวทางที่สอง สร้างชุดคำตอบแบบอัตโนมัติด้วยระบบ Ai สำหรับการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎร และแนวทางที่สาม จัดทำคู่มือสำหรับผู้ดูแลและผู้ใช้งานระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกใช้แนวทาง ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ ซึ่งมีจุดเด่น คือ ประชาชนสามารถสอบถามข้อมูลได้ตลอดเวลา ประหยัดเวลาและสามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกรวดเร็วในการติดต่อสอบถาม การพัฒนานวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรี จากการศึกษาปัญหาการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎร พบว่า ระบบการสื่อสารข้อมูลข่าวสารต่อประชาชนยังขาดประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความล่าช้า ความซ้ำซ้อน และความสับสนในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งสร้างความไม่สะดวกแก่ผู้มาใช้บริการ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้พัฒนานวัตกรรมทางการบริหารจัดการจำนวน 2 นวัตกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

นวัตกรรมที่หนึ่ง ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี นวัตกรรมนี้ถูกออกแบบให้เป็นแพลตฟอร์มดิจิทัลที่สามารถให้บริการข้อมูลข่าวสารและขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ แก่ประชาชนได้อย่างเป็นระบบ โดยมีองค์ประกอบสำคัญจำนวน 10 รายการ ได้แก่ 1) ขั้นตอนการแจ้งเกิด 2) ขั้นตอนการแจ้งเกิดเกินกำหนด 3) ขั้นตอนการแจ้งตาย 4) ขั้นตอนการแจ้งย้ายเข้า 5) ขั้นตอนการแจ้งย้ายออก 6) ขั้นตอนการทำบัตรประชาชน 7) ขั้นตอนกรณีบัตรประชาชนหาย 8) ขั้นตอนการขอคัดสำเนาทะเบียนบ้าน 9) ขั้นตอนการลงทะเบียน ThalD 10) เว็บไซต์ทางการของสำนักงานเทศบาลเมืองราชบุรี ระบบดังกล่าวไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อเป้าหมายการกระจายข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง หากยังสะท้อนถึงแนวคิดของรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) ที่มุ่งเน้นการให้บริการภาครัฐที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเข้าถึงง่ายสำหรับผู้ใช้บริการในทุกระดับ

นวัตกรรมที่สอง คู่มือการใช้ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ นวัตกรรมนี้เป็นเครื่องมือสนับสนุนที่ออกแบบเพื่อเสริมความเข้าใจในการใช้งานระบบประชาสัมพันธ์ออนไลน์ โดยประกอบด้วย 2 รายการหลัก ได้แก่ 1) คู่มือกระบวนการสำหรับผู้ใช้งานระบบ (User Manual) และ 2) คู่มือกระบวนการสำหรับผู้ดูแลระบบ (Administrator Manual) คู่มือดังกล่าวมีบทบาทในการลดช่องว่างความรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ให้บริการ เสริมสร้างศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และช่วยลดความผิดพลาดที่เกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อน ทั้งนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรด้านการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management)

ทั้งสองนวัตกรรมดังกล่าว ถือเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงระบบ (Systemic Problem) ด้วยแนวทางเชิงโครงสร้างและเทคโนโลยี โดยสอดคล้องกับหลักการของการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ที่เน้นการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นผลลัพธ์ และตอบสนองต่อผู้ให้บริการในฐานะลูกค้าของภาครัฐ นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงการบูรณาการมิติของนวัตกรรมทางการบริหาร (Administrative Innovation) และนวัตกรรมทางเทคโนโลยี (Technological Innovation) เข้าไว้ด้วยกัน อันเป็นแนวทางการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่มีแนวโน้มการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และการเข้าถึงของประชาชนในทุกระดับ ดังนั้น นวัตกรรมทั้งสองจึงไม่เพียงเป็นผลผลิตของการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่ยังสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบ (Prototype) สำหรับการยกระดับระบบบริการประชาชนของเทศบาลเมืองราชบุรี และสามารถขยายผลสู่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ในระดับประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ

คุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับคุณภาพ
1. การกำหนดปัญหาและความสำคัญของปัญหา	5.00	0	มาก
2. การสำรวจความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานอย่างรอบด้าน	4.25	.430	มาก
3. การวิเคราะห์ศักยภาพของหน่วยงาน	4.25	.433	มาก
4. แนวคิด ทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา	5.00	0	มาก
5. การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	5.00	0	มาก
6. การออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการที่ตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน	5.00	0	มาก
7. ความสามารถในการสื่อสารเพื่อนำนวัตกรรมทางการบริหารจัดการมาใช้ในหน่วยงาน	5.00	0	มาก
8. ประโยชน์ของหน่วยงานที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	5.00	0	มาก
9. นวัตกรรมทางการบริหารจัดการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของหน่วยงาน	4.50	.504	ปานกลาง
10. ความพึงพอใจของหน่วยงานกับนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ	5.00	0	มาก
รวม	4.85	.136	มาก

จากตารางที่ 2 แสดงข้อมูลค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.85 S.D. = 1.36) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ข้อ 1) การกำหนดปัญหาและความสำคัญของปัญหา ข้อ 4) แนวคิด ทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา ข้อ 5) การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ ข้อ 6) การออกแบบนวัตกรรมทางการบริหารจัดการที่ตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน ข้อ 7) ความสามารถในการสื่อสารเพื่อนำนวัตกรรมทางการบริหารจัดการมาใช้ในหน่วยงาน ข้อ 8) ประโยชน์ของหน่วยงานที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมทางการบริหารจัดการและ ข้อ 10) ความพึงพอใจของหน่วยงานกับนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X}$ = 5.0) รองลงมาคือ ข้อ 9) นวัตกรรมทางการบริหารจัดการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ($\bar{X}$ = 4.50) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ข้อ 2) การสำรวจความคิดเห็นจากผู้ปฏิบัติงานอย่างรอบด้าน ข้อ 3) การวิเคราะห์ศักยภาพของหน่วยงาน ($\bar{X}$ = 4.25)

สรุปและอภิปรายผล

การประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลเมืองราชบุรีแสดงให้เห็นถึงความท้าทายหลักที่ส่งผลต่อการให้บริการประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วย การขาดการอัปเดตข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ การประชาสัมพันธ์ที่ไม่ครอบคลุมและไม่ทั่วถึง และการสื่อสารที่ไม่สามารถเตรียมความพร้อมให้แก่ประชาชนได้อย่างเหมาะสม ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดในกระบวนการดำเนินงานของระบบประชาสัมพันธ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงข้อมูลที่ทันสมัยและการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ ซึ่งนำไปสู่ความล่าช้าและความไม่สะดวกในการบริการ ในส่วนของการพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทะเบียนราษฎรได้เสนอแนะให้มีการนำเทคโนโลยีออนไลน์มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร โดยเฉพาะการพัฒนาระบบที่สามารถตอบคำถามและอัปเดตข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การใช้ระบบ Line Official Account หรือการพัฒนาระบบตอบคำถามอัตโนมัติ (AI) เพื่อช่วยลดภาระในการให้ข้อมูลซ้ำซ้อน และเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล ซึ่งจะช่วยยกระดับการสื่อสารและการให้บริการให้มีความรวดเร็วและทันสมัยยิ่งขึ้น

จากสภาพปัญหาที่ค้นพบนำไปสู่การพัฒนาวัตกรรมการประชาสัมพันธ์เชิงดิจิทัล โดยเสนอวิธีหลัก 2 แนวทาง ได้แก่ 1) ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ และ 2) การจัดทำคู่มือการใช้งานระบบการประชาสัมพันธ์ ได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเชิงบวก ซึ่งเป็นการเสริมสร้างการเข้าถึงข้อมูลที่สะดวกและทันสมัย ลดขั้นตอนการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชน นวัตกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงการบูรณาการของเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการบริหารจัดการภาครัฐในยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management :NPM) ที่มุ่งเน้นการให้บริการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างเหมาะสม (สุชาณุ พันธ์นิยะ, 2567) พร้อมทั้งสะท้อนพัฒนาการของศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์ที่ผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ทางทฤษฎีและการปฏิบัติจริงอย่างเหมาะสม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือประโยชน์สาธารณะ (ภัสรินทร์ พ่วงเถื่อน, 2561)

ระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ของเทศบาลเมืองราชบุรี นวัตกรรมนี้ถูกออกแบบให้เป็นแพลตฟอร์มดิจิทัลที่สามารถให้บริการข้อมูลข่าวสารและขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ แก่ประชาชนได้อย่างเป็นระบบ และคู่มือการใช้งานระบบการประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ นวัตกรรมนี้เป็นเครื่องมือสนับสนุนที่ออกแบบเพื่อเสริมความเข้าใจในการใช้งานระบบประชาสัมพันธ์ออนไลน์ โดยประกอบด้วย 2 รายการหลัก ได้แก่ 1) คู่มือกระบวนการสำหรับผู้ใช้งานระบบ (User Manual) และ 2) คู่มือกระบวนการสำหรับผู้ดูแลระบบ (Administrator Manual) คู่มือดังกล่าวมีบทบาทในการลดช่องว่างความรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ให้บริการ เสริมสร้างศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และช่วยลดความผิดพลาดที่เกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Tokovska, et al. (2023) เสนอข้อค้นพบที่สำคัญว่า การใช้ระบบ eID (Digital Identity) กล่องจดหมายดิจิทัล (Digital Mailbox) และทะเบียนข้อมูลสาธารณะ (Public Registers) ช่วยส่งเสริมการให้บริการภาครัฐที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเข้าถึงง่ายสำหรับผู้ให้บริการในทุกระดับ

การสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่และประชาชนผู้รับบริการเกี่ยวกับคุณภาพของนวัตกรรมทางการบริหารจัดการ พบว่า ทั้งสองนวัตกรรมได้รับคะแนนความพึงพอใจในระดับสูง โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับและประโยชน์ที่ได้จากการใช้งานนวัตกรรมเหล่านี้ในการปรับปรุงกระบวนการประชาสัมพันธ์และการบริการประชาชน ความพึงพอใจที่สูงในหลายด้าน เช่น การกำหนดปัญหาและความสำคัญของปัญหา การใช้แนวคิดทฤษฎีในการแก้ไขปัญหา และการออกแบบนวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของหน่วยงาน แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการพัฒนาวัตกรรมการบริหารจัดการของเทศบาลเมืองราชบุรี สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษวรรณ โล่ห์วัชรินทร์ และณัฐนันท์ แสนบุตร (2565) การออกแบบนวัตกรรมให้ทดลองใช้งานง่ายและเห็นผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการยอมรับนวัตกรรมและนำไปใช้จริง ในหน่วยงานภาครัฐอย่างยั่งยืน และงานวิจัยของ พงศ์ชนันต์ เลิศวรสิน และปณิดา จันทร์สุกรี (2564) วัฒนธรรมของบุคลากรในหน่วยงานส่งเสริมการยอมรับนวัตกรรมภาครัฐสนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมบริการสาธารณะ

การพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ด้านงานทะเบียนราษฎรออนไลน์ และการจัดทำคู่มือการใช้งานระบบ ได้ผลักดันให้เทศบาลเมืองราชบุรีเข้าสู่รัฐบาลดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนาบริการสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการบริการประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ การให้บริการในลักษณะดังกล่าวมีส่วนช่วยในการลดต้นทุนที่เกิดจากการใช้เอกสารและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยสอดคล้องกับแนวคิดรัฐบาลดิจิทัลซึ่งมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการยกระดับประสิทธิภาพและเพิ่มความสะดวกในการให้บริการสาธารณะ (Trung, 2024) อันส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและบริการของภาครัฐได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง สอดคล้องกับ Siregar, et al. (2024) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น สื่อสังคมออนไลน์ พอร์ทัลข้อมูลข่าวสาร และแอปพลิเคชันบนอุปกรณ์เคลื่อนที่ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความโปร่งใสทางการสื่อสาร การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมนับเป็นตัวอย่างที่ดีในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและเพิ่มความโปร่งใสในการให้บริการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะของการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) การพัฒนาและบูรณาการคู่มือการใช้งานเข้ากับกระบวนการอบรมภายในองค์กร ควรจัดอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานให้สามารถใช้ระบบประชาสัมพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยควรใช้คู่มือที่พัฒนาขึ้นเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้าใจ ตลอดจนบูรณาการเข้ากับแผนการฝึกอบรมบุคลากรด้านการสื่อสารภาครัฐ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการความรู้ในองค์กร และ 2) การขยายผลนวัตกรรมสู่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วยลักษณะของนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นต้นแบบ (Prototype) ที่สามารถปรับใช้กับบริบทขององค์กรท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายด้านการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ควรพิจารณานำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อยกระดับระบบการประชาสัมพันธ์ของงานทะเบียนราษฎรในภาพรวม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งถัดไป 1) การศึกษาความพึงพอใจและประสิทธิผลของการใช้งานระบบในระยะยาว แม้ว่างานวิจัยนี้จะประเมินคุณภาพของนวัตกรรมในเบื้องต้นได้อย่างครอบคลุม แต่ยังคงขาดการประเมินผลกระทบในระยะยาว การวิจัยครั้งถัดไปควรศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพต่อการใช้งานระบบจริงของประชาชนและเจ้าหน้าที่ เพื่อสะท้อนประสิทธิผลและข้อจำกัดเพิ่มเติมของนวัตกรรม 2) การพัฒนาแบบจำลองนวัตกรรมที่สามารถปรับใช้กับบริบทของงานบริการสาธารณะอื่น ควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ หรือพัฒนาโมเดลกลาง (Generic Model) สำหรับระบบประชาสัมพันธ์ภาครัฐที่สามารถนำไปปรับใช้กับงานบริการด้านอื่น ๆ และ 3) การศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างนวัตกรรมดิจิทัลของเทศบาลในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ครอบคลุม ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการพัฒนาและการใช้งานนวัตกรรมประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในภูมิภาคอื่น เพื่อสะท้อนบทเรียนการจัดการและปัจจัยความสำเร็จในแต่ละพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎารัตน์ โล่ห์วัชรินทร์ และณัฐนันท์ แสนบุตร. (2565). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมของภาครัฐ กรณีการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่น. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 20(1), 1-26.
- กาญจนา ยงเสมอ, ฐิติวัฒน์ ยะชัยมา และถิรวัฒน์ แจ่มกระจ่าง. (2564). คุณภาพการบริหารจัดการงานบัตรประจำตัวประชาชน สำนักทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลนครนนทบุรี. วารสาร มจร. เลย์ ปริทัศน์, 2(1), 18-29.
- กาญจนา ยงเสมอ, อนุรักษ์ โยธารักษ์ และถิรวัฒน์ แจ่มกระจ่าง. (2563). คุณภาพการบริหารจัดการงานทะเบียนราษฎรสำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลนครนนทบุรี. วารสาร มจร. เลย์ ปริทัศน์, 1(3), 6-17.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ : คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 9). อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ธรรมศักดิ์ ไชยเม้ง และเสาวลักษณ์ นิกรพิทยา. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการให้บริการงานทะเบียนราษฎรสำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลตำบลโคกกล่าม อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด. Journal of Modern Learning Development, 6(5), 100-113.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2567). การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS (พิมพ์ครั้งที่ 20). เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.
- บรรพต กิตินันท์, พิพัฒน์พล มากมูล, ชารินทร์ เกษร, และคชตริย์ เจริญสุข. (2567). ระบบการประชาสัมพันธ์และการให้บริการแบบออนไลน์ สำนักงานเทศบาลตำบลกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม (บทคัดย่อ). การประชุมวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 19 มหาวิทยาลัยนครพนม.
- ปริญญ์ สุขเพชร. (2567). ทศนคติของประชาชนต่อการให้บริการของงานทะเบียนราษฎรเทศบาลตำบลศาลากลางนนทบุรี. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสยาม.

- พงศ์ชนันต์ฐ์ เลิศวรสิน และปณันดา จันทรสุกรี. (2564). **วัฒนธรรมองค์การที่ส่งเสริมนวัตกรรมในบริบทของภาครัฐ: กรณีศึกษากรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย**. วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์, 3(6), 43-58.
- พิษณุ สระทองพิมพ์. (2564). **ประสิทธิผลการให้บริการงานทะเบียนราษฎรและบัตรประจำตัวประชาชน ของเทศบาลนคร เจ้าพระยาสุรศักดิ์ จังหวัดชลบุรี**. การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการบริหารรัฐกิจ, สาขาวิชาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. (2564). **ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. รัตนไตร.
- ภัสนันท์ พ่วงเถื่อน. (2561). **จุดจบหรือการกลายร่างของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ : บทสำรวจภาครัฐไทย**. วารสาร การเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 10(2), 73-106.
- รุ่งภา พิตรปรีชา. (2560). **พลังแห่งการประชาสัมพันธ์**. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2566). **ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิประภา ทารพันธ์ และราเชนทร์ นพณัฐวงศ์. (2566). **ประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชนของ สำนักทะเบียนท้องถิ่น เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร**. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์, 6(1), 75-88.
- โคกวิภา ลิ้มสุวรรณ, วาสนา จาตุรัตน์ และสุพัฒพงศ์ แย้มอ้อม. (2567). **การพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการงานทะเบียนราษฎร ของ สำนักทะเบียนท้องถิ่น เทศบาลตำบลท้องเนียน อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช**. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง , คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สมิทธิ์ บุญชุติมา. (2561). **การใช้เครื่องมือสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สวรยา ทับขัน. (2560). **คุณภาพการให้บริการงานทะเบียนราษฎรและบัตรประจำตัวประชาชนของ ที่ทำการปกครองศรีราชา จังหวัดชลบุรี**. งานนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, กลุ่มวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2565). **แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย (พ.ศ. 2566-2567)**. สำนักงานพัฒนา รัฐบาลดิจิทัล.
- สำนักบริหารการทะเบียน. (2563). **คู่มือการปฏิบัติงานทะเบียนราษฎร**. สำนักบริหารการทะเบียน.
- สุชานุช พันธนิยะ. (2567). **บทวิเคราะห์การจัดการภาครัฐแนวใหม่ “เหล้าเก่าในขวดใหม่จริงหรือ?”**. วารสารรัฐศาสตร์และ รัฐประศาสนศาสตร์, 15(1), 319-344.
- OECD. (2020). **Digital Government Review: Building a Digital Government Ecosystem**. OECD.
- Siregar, et al., (2024). **Digital Revolution In Public Communication Management: A Review Of Opportunities And Challenges For Maluku Regional Police Public Relations In The Digital Era**. Jurnal Sosial Humaniora, 1(3), 244-255.
- Tokovska, M., Ferreira,V.N., Valluova, A. & Seberini, A. (2023). **E-Government The Inclusive Way for the Future of Digital Citizenship**. Societies, 13(6), 1-14.
- Trung, P.N., (2024). **Providing Public Services in the Context of Digital Transformation from the Theory of the Citizen-Centered Local Governance Model**. International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation, 3(5), 19-26.

การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนกับความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร Caring for Elderly People in Communities with Urbanism of Bangkok

อาหมัดอัลซารี มูเก็ม¹

มาลี จิรวพัฒนานนท์²

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของความเป็นเมือง (Urbanism) ที่มีต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่ผู้สูงอายุในเขตเมืองต้องเผชิญ โดยเฉพาะในบริบทของกรุงเทพมหานครที่ความเป็นเมือง (Urbanism) มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของประชากรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง ซึ่งต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ในทุกมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องมีการปรับตัวในสังคมที่มีความเป็นปัจเจกสูง การขาดการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน การแยกตัวจากสังคม และการปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ยากขึ้น รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนเน้นความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ โดยมีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุข ในบริบทของความเป็นเมืองใหญ่ที่มีความแออัดและการเติบโตของประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็ว พบว่า ผู้สูงอายุมีความแตกต่างทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้สูงอายุในชนชั้นกลางมักมีทรัพยากรเพียงพอในการดูแลตัวเอง ขณะที่ผู้สูงอายุที่ขาดการสนับสนุนจากครอบครัวและสังคมมักเผชิญกับความยากลำบากและความโดดเดี่ยว การช่วยเหลือกลุ่มนี้ต้องการความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและสังคมเพื่อสร้างระบบการดูแลที่เข้าถึงได้ และลดความเสี่ยงจากการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวในเมืองใหญ่ ทำให้กรุงเทพมหานครเผชิญกับความท้าทายหลายด้านในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สร้างความท้าทายต่อการพัฒนาระบบบริการสุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และทรัพยากรที่จำเป็นในการรองรับสังคมผู้สูงอายุที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้กรุงเทพมหานครยังต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 และความท้าทายต่อการรับมือการแพร่ระบาดของโรคอุบัติการณ์ใหม่อย่างโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุโดยตรง กล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครเผชิญกับปัญหาซับซ้อนในหลายมิติ ทั้งสังคม สุขภาพ เศรษฐกิจ และโครงสร้างเมือง ดังนั้น การพัฒนาและบริหารจัดการจึงต้องบูรณาการทุกมิติ พร้อมเน้นการออกแบบเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ภายใต้วิสัยทัศน์ "กรุงเทพฯ เป็นเมืองน่าอยู่สำหรับทุกคน" กรุงเทพมหานครมีแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุในการพัฒนานโยบายด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากร โดยมีการดำเนินนโยบายและมาตรการในการดูแลผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงการพัฒนาและการให้การสนับสนุนในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข

คำสำคัญ: การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน ความเป็นเมือง กรุงเทพมหานคร

¹ นักศึกษาหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

This academic article aims to present knowledge derived from a review of literature, documents, books, textbooks, and relevant research in order to analyze the impacts of urbanism on the lifestyle and quality of life of the elderly in Bangkok. It highlights the multifaceted challenges that urban elderly populations face, particularly in the context of Bangkok, where urbanization significantly affects various aspects of life—especially for older adults living in urban communities. These individuals must cope with changes in multiple dimensions, including economic, health, social, and environmental aspects. Urban elderly residents are required to adapt to increasingly individualistic societies, often without adequate family or community support. This leads to social isolation and difficulty adapting to emerging technologies. The community-based model of elderly care emphasizes collaboration between families, communities, and government sectors, with the goal of enabling elderly individuals to live with quality and happiness. In a densely populated megacity like Bangkok, where the aging population is rapidly increasing, the elderly exhibit stark differences in socioeconomic status. Those in the middle class often have sufficient resources to support themselves, while others—lacking familial or social support—face hardships and loneliness. Assisting these vulnerable groups requires collaborative efforts from both the public sector and civil society to build accessible care systems and reduce the risk of isolated deaths among the urban elderly. Bangkok, therefore, faces complex challenges in elderly care. These urban transformations demand comprehensive development of health services, infrastructure, and resources to accommodate the rapidly expanding aging society. In addition, Bangkok must also contend with emerging environmental challenges, particularly the issue of PM 2.5 air pollution and outbreaks of emerging diseases such as COVID-19, which directly impact elderly health. In conclusion, elderly residents of Bangkok face multifaceted problems—social, health, economic, and urban structure-related. Thus, urban development and governance must be integrated across all dimensions, focusing on age-friendly urban design. Under the vision of “Bangkok: A Livable City for Everyone,” the Bangkok Metropolitan Administration (BMA) has established an action plan for elderly care, aiming to develop inclusive health and environmental policies. Continuous implementation of policies and measures across health, social, and economic sectors ensures that elderly individuals can live in society with dignity, quality, and happiness.

Keywords: *Caring for elderly people in communities, Urbanism, Bangkok.*

บทนำ

บทความ เรื่อง การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนกับความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร เป็นการนำเสนอองค์ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรม การค้นคว้าเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของความเป็นเมือง (Urbanism) ที่มีต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร และความท้าทายที่ผู้สูงอายุในเขตเมืองต้องเผชิญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความเปราะบางทางสังคม ซึ่งต้องการการได้รับการดูแลจากผู้อื่น โดยเฉพาะเมื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ท่ามกลางความเป็นเมืองของ

กรุงเทพมหานคร นั้น แม้ว่าด้านหนึ่งจะเป็นแหล่งรวมความเจริญแต่ในอีกด้านหนึ่ง สมาชิกของสังคมเมืองมีความเป็นอิสระหรือปัจเจกบุคคลสูง ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบตัวใครตัวมัน คือเป็นทางการมากกว่าส่วนตัว สมาชิกมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ และขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่อยู่ร่วมกันได้เพราะผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับ (ภูสิทธิ์ ภูคำชนะโนด, 2560). มากกว่านั้น ค่านิยมความกตัญญูในสังคมไทยก็เปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อของคนในแต่ละยุค การพึ่งพาทรัพยากรภายนอกครอบครัวในมิติชุมชนจึงมีความสำคัญและจำเป็น เพราะสามารถสนับสนุนการดูแลของสมาชิกครอบครัวที่ยังทำบทบาทหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่ลูกหลานและเครือญาติไม่พร้อมดูแล กลุ่มผู้สูงอายุไร้ญาติ ไร้บ้าน และผู้สูงอายุที่เป็นประชากรแฝง ซึ่งบทความนี้นำเสนอส่วนประกอบหลัก 5 ส่วน ดังนี้ 1) สถานการณ์การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ แนวโน้มและสัดส่วนการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทย 2) แนวคิดความเป็นเมือง 3) นโยบาย และมาตรการด้านผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร 4) รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน 5) การดูแลผู้สูงอายุในบริบทความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร 6) บทอภิปราย และข้อเสนอแนะ และ บทสรุปส่งท้าย

1) สถานการณ์การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ แนวโน้ม และสัดส่วนรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทย

ประเทศไทยเป็น “สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์” (Aged Society) ในปี 2566 เมื่อจำนวนประชากรผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีจำนวน 13,064,929 คน คิดเป็นร้อยละ 20.08 ของประชากรทั้งประเทศ (กรมการปกครอง, 2567) ซึ่งตรงตามนิยาม “สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์” ที่ระบุว่าจะต้องมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 20 ขึ้นไป และคาดว่าจะขยับเป็นสังคมผู้สูงอายุแบบสุดยอด (Super Aged Society) ที่จะมีสัดส่วนประชากรที่อายุมากกว่า 65 ปีถึงร้อยละ 20 หรือมีประชากรอายุมากกว่า 60 ปีกว่าร้อยละ 30 ภายในปี 2584 (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2565). ขณะเดียวกัน กรุงเทพมหานครก็เข้าสู่เป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) แล้ว ในปี 2567 มีประชากรผู้สูงอายุจำนวนทั้งหมด 1,261,950 คน คิดเป็นร้อยละ 23.1 ของประชากรกรุงเทพมหานครทั้งหมด และจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super Aged Society) เมื่อมีประชากรผู้สูงอายุสูงถึงร้อยละ 28 ภายในปี 2576 (กรมการปกครอง, 2567). แม้ว่าสัดส่วนประชากรสูงอายุของกรุงเทพมหานครยังต่ำกว่าสัดส่วนประชากรสูงอายุในมหานครของประเทศอื่น ๆ ที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged Society) เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์ เป็นต้น แต่ในช่วงเวลาอีก 20 ปีข้างหน้า กรุงเทพมหานครจะมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว (สำนักการวางแผนและพัฒนาเมือง, 2564). ทั้งนี้ ยังไม่นับรวมผู้สูงอายุที่เป็นประชากรแฝง นักท่องเที่ยว และแรงงานข้ามชาติ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลต่อการดูแลผู้สูงอายุ การดูแลเกื้อกูลผู้สูงอายุของบุตรอาจะลดลงจากเดิม เนื่องจากครอบครัวของผู้สูงอายุในอนาคตจะมีขนาดเล็กลง และผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น และรวมถึงรูปแบบการอยู่อาศัยในครัวเรือนของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายมากขึ้น

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) ได้ทำการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2537 – 2567 ถึงแนวโน้มอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ และอัตราส่วนเกื้อหนุนในการดูแลผู้สูงอายุ จากการสำรวจพบว่า อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงภาระที่ประชากรวัยทำงานต้องรับผิดชอบในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 10.7 ในปี 2537 เพิ่มขึ้นเป็น 31.1 ในปี 2567 นั่นคือ ประชากรวัยทำงาน 100 คน รับผิดชอบในการดูแลผู้สูงอายุประมาณ 31 คน อัตราส่วนเกื้อหนุน เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงจำนวนประชากรวัยทำงานที่สามารถให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คนได้ ซึ่งผลการสำรวจ พบว่า อัตราส่วนเกื้อหนุนลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก 9.3 ในปี 2537 ลดลงเป็น 3.2 ในปี 2567 นั่นคือ ในปี 2567 ประชากรวัยทำงานประมาณ 3 คน จะให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุได้เพียง 1 คน ในส่วนของลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุคคลอื่น ร้อยละ 64.5 รองลงมา คือ ผู้สูงอายุอยู่ลำพังกับคู่สมรส ร้อยละ 22.6 และ น้อยที่สุดคือ ผู้สูงอายุอยู่คนเดียว ร้อยละ 12.9 อย่างไรก็ตาม ลักษณะการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวในครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยสัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว เพิ่มขึ้นเกือบ 4 เท่า จากร้อยละ 3.6 ใน

ปี 2537 เป็นร้อยละ 12.9 ในปี 2567 ในขณะที่สถานการณ์ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ในปี 2567 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีผู้ดูแล (รวมทุกกลุ่มวัย) มีร้อยละ 8.6 โดยเมื่อพิจารณาตามกลุ่มวัย พบว่า ผู้สูงอายุในกลุ่มวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) มีจำนวนผู้ดูแลมากที่สุด ร้อยละ 32.8 รองลงมาคือ กลุ่มวัยกลาง (70 – 79 ปี) มีผู้ดูแล ร้อยละ 10.1 และกลุ่มวัยต้น (60 – 69 ปี) มีสัดส่วนผู้ดูแลเพียงร้อยละ 3.4 แสดงให้เห็นว่าการมีผู้ดูแลสำหรับผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามกลุ่มวัยที่มากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในประชากร โดยมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ประชากรวัยทำงานและอัตราการเกิดของวัยเด็กกลับลดลง ส่งผลให้กลุ่มประชากรวัยทำงานต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังคงทำงานหาเลี้ยงชีพเพื่อช่วยลดภาระในครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังมีสุขภาพแข็งแรงและสามารถทำงานได้ แต่การทำงานของผู้อาวุโสนำมาซึ่งความเสี่ยงต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ลดลงตามมาได้

สถานการณ์ผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครถือได้ว่ามีความน่าสนใจเป็นพิเศษ จากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) จำนวนประชากรในกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มคงที่และลดลงอย่างช้า ๆ อันเป็นผลมาจากอัตราการตายมีมากกว่าอัตราการเกิดใหม่ เนื่องจากภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดลงและประชากรมีชีวิตยืนยาวขึ้น ส่งผลให้ โครงสร้างอายุของประชากรเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด แสดงให้เห็นถึงความรวดเร็วในการเป็นผู้สูงอายุของประชากรกรุงเทพมหานคร สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เข้าสู่ผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ท่ามกลางการพัฒนาและเติบโตของเมืองอย่างไม่หยุดนิ่ง ย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตในชุมชนเมืองอย่างกรุงเทพมหานครอย่างเลี่ยงไม่ได้ “ผู้สูงอายุ” จึงกลายเป็นกลุ่มคนที่มีความเปราะบางจากปัจจัยเสี่ยงด้านต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น วงจรชีวิต สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และภัยพิบัติต่าง ๆ ตลอดจนขาดศักยภาพในการจัดการกับปัจจัยเสี่ยงที่เผชิญอยู่และผลกระทบที่ตามมา (ศุทธิดา ขวนวัน และคณะ, 2563). สะท้อนถึงความสำคัญของการจัดระบบการดูแลผู้สูงอายุที่เหมาะสม (สำนักงานวางแผนและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร, 2564). ทำให้กรุงเทพมหานครต้องเผชิญกับความท้าทายในการดูแลผู้สูงอายุที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาของผู้สูงอายุในเขตเมืองทำให้เกิดความท้าทายในการดูแลและการสนับสนุนผู้สูงอายุ ประเด็นความท้าทายของหน่วยงาน ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อขับเคลื่อนการทำงานเพื่อนำไปสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ มีเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ การลดความเหลื่อมล้ำของประชากรในสังคม โดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในบ้านในชุมชนของตนเองได้ สามารถพึ่งตนเองได้อย่างดีและเหมาะสม ลดการเป็นภาระของครอบครัว ชุมชน และสังคม

2) แนวคิดความเป็นเมือง

ความเป็นเมือง (Urbanism) นั้น ประกอบด้วยคุณลักษณะเฉพาะ โดยมีผู้ให้ความหมาย ดังนี้

กระบวนการเปลี่ยนถ่ายจากชนบทสู่เมือง ซึ่งในเชิงสถิติวัดได้จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในเขตพื้นที่เมือง เป็นกระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คน หรือการดำเนินกิจการงาน เข้าสู่บริเวณเมืองหรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร หรือในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ที่มากขึ้น โดยที่ลักษณะของวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง และสภาพสังคมเมืองได้รับอิทธิพลจากกระบวนการกลายเป็นเมือง (อรรถัย กักผล , 2559)

กระบวนการกลายเป็นเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเสื่อมในสังคมเมือง ความเสื่อมถอยของความเป็นชุมชน ความซับซ้อนของการจัดองค์กรทางสังคมและระบบเศรษฐกิจ และการแบ่งแรงงานตามความชำนาญเฉพาะด้านอย่างชัดเจน ได้ทำให้เกิดความเป็นปัจเจกของผู้คนในสังคมเมือง คนบ้านใกล้เรือนเคียงไม่รู้จักกัน หรือสภาวะที่เรียกว่า 'unknown others' ต่างคนต่างอยู่เมือง (พันธิทิพย์ จงไกรย, 2551)

ความเป็นเมืองเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง จากชนบทสู่เมืองหรือกระบวนการกลายเป็นเมือง เป็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนและกิจกรรมเข้าสู่เขตเมืองหรือการขยายตัวของเมือง ซึ่งมักจะวัดจากการเพิ่มจำนวนประชากรในเขตเมือง

และส่งผลให้วิถีชีวิตและสภาพสังคมของคนในเมืองได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจจากกระบวนการนี้ได้ทำให้เกิดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเมือง มีความเป็นปัจเจกบุคคลในสังคมเมือง ผู้คนมีความสัมพันธ์ต่อกันน้อยลง รวมถึงความเสื่อมในด้านต่าง ๆ ของสังคมเมือง (อริสา จันทรปัญญา และ จิรัฐ เจนพิงพร, 2561)

ลักษณะความเป็นเมือง Pacione (2005) ระบุว่า เป็นลักษณะทางพฤติกรรมของผู้ที่อาศัยในสังคมเมือง เช่น การทำงานนอกบ้าน ลักษณะการกินอยู่ การแต่งกาย การเลือกที่ตั้งของบ้านเรือน เป็นต้น ในขณะที่ ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด (2560) กล่าวว่า ความเป็นเมืองนั้น สมาชิกมีความเป็นอิสระ หรือปัจเจกบุคคลสูง ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบตัวใครตัวมัน คือเป็นทางการมากกว่าส่วนตัว สมาชิกมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ และขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่อยู่ร่วมกันได้เพราะผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับ

ความต่างของบริบทผู้สูงอายุในเขตเมืองกับเขตชนบท มีคำถามว่า “ผู้สูงอายุจะเผชิญความท้าทายต่างกันระหว่างการใช้ชีวิตในเมืองกับในชนบทหรือไม่ มีงานวิจัยจำนวนมากเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองและชนบทโดยไม่เจาะจงไปที่กลุ่มผู้สูงอายุ ตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจต่ำ เมืองจะได้เปรียบในด้านรายได้ การศึกษา และอาชีพ ผู้คนในเมืองมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าชนบท ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่นในสหภาพยุโรป ความพึงพอใจของคนในชนบทเริ่มใกล้เคียงหรือเหนือกว่าในเมืองในสหรัฐอเมริกา พบว่าความสุขสูงสุดมักอยู่ที่เมืองเล็กหรือเขตชนบท ไม่ใช่ในเมืองใหญ่เมื่อพูดถึงการสูงอายุ เมืองมีข้อได้เปรียบจากความหนาแน่นของประชากร ที่ทำให้เข้าถึงบริการสาธารณะได้ง่ายกว่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แต่บริการเหล่านี้มักไม่สามารถหาได้ในชนบท แม้ว่าในระยะยาว สภาพความเป็นอยู่ในชนบทโดยเฉพาะเขตชานเมืองในยุโรป จะดีขึ้นเรื่อย ๆ แต่ก็ยังยากที่จะเทียบเท่าความหนาแน่นของบริการในศูนย์กลางเมือง อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ระบุว่า โดยรวมแล้ว ผู้สูงอายุที่อาศัยในเมืองมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในชนบท แม้ความแตกต่างจะไม่มาก (Van Hoof, et al., 2018)

จากรูปแบบการขยายตัวของเมือง นำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งปัญหาด้านคุณภาพชีวิตจากมลภาวะที่เพิ่มขึ้นจากการใช้รถยนต์ส่วนตัวมากขึ้น ค่าใช้จ่ายและเวลาที่ต้องเสียไปจากการเดินทางจากบ้านชานเมือง เพื่อมาทำงานหรือเรียนในเมือง ปัญหาด้านระบบนิเวศ จากการกระจายตัวของพื้นที่เมืองที่รุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมขั้นดีโดยรอบและปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นพื้นที่ลาดเชิง ทำให้พื้นที่รับน้ำของเมืองลดลง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ จากความสิ้นเปลืองของการลงทุนด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในพื้นที่ชานเมืองซึ่งมีความหนาแน่นของประชากรต่ำ รวมทั้งปัญหาทางด้านสังคมจากความเหลื่อมล้ำและขาดความเท่าเทียมกันของคนกลุ่มต่าง ๆ ในเมือง เหล่านี้คือปัญหาที่เกิดขึ้นและสั่งสมมาเป็นเวลานานซึ่งเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาที่ไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ (ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง, 2558).

อาจกล่าวได้ว่า ความเป็นเมือง ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มขึ้นของประชากรหรือการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของประชากร โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเมืองที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น การปรับตัวในสังคมที่มีความเป็นปัจเจกสูง การขาดการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน การแยกตัวจากผู้คน และการปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ยากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดความโดดเดี่ยวและขาดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สังคมเมืองที่มีลักษณะการอยู่อาศัยหนาแน่นและการดำเนินชีวิตที่เป็นอิสระ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ผิวเผิน ต่างจากสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่า นอกจากนี้ ปัญหาจากการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว เช่น มลพิษทางอากาศและเสียง ก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพเดิมอยู่แล้ว และการเข้าถึงบริการต่าง ๆ ในเมืองก็เป็นอุปสรรคสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะบริการสุขภาพหรือพื้นที่สาธารณะที่เหมาะสม ทำให้ผู้สูงอายุอาจขาดแคลนการดูแลหรือพื้นที่พักผ่อน

3) นโยบาย และมาตรการด้านผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร

การดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุนั้น กรุงเทพมหานครมีกรอบแนวทางที่กำหนดทิศทางการดำเนินการ และเป็นเครื่องมือในการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของกรุงเทพมหานคร ตามแผนระดับประเทศที่สำคัญ คือ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) กรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2560). กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของแผนนี้ คือ เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตและมีหลักประกันเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยมีวิสัยทัศน์ที่ว่า “ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” ที่ระบุว่า ผู้สูงอายุจะต้องอยู่ในสถานภาพที่ดี กล่าวคือ ในรายที่ที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูล หากมีหากมีการดำเนินการที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่ดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง โดยครอบครัวและชุมชนเป็นหลักในการเกื้อหนุนดูแลผู้สูงอายุ โดยที่หน่วยงานรัฐให้การสนับสนุนและดึงความร่วมมือภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการดูแลผู้สูงอายุด้วย เพื่อให้ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้แผนฯ ฉบับนี้ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ไว้ 5 ด้านด้วยกัน คือ 1) ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ 2) ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ 3) ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ 4) ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ และ 5) ด้านการประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตาม ประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ สำหรับยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุนั้น ได้กำหนดมาตรการทางด้านคุ้มครองด้านรายได้ หลักประกันด้านสุขภาพ ด้านครอบครัว ผู้ดูแลและการคุ้มครอง และมาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน ฉัตรสุม ฤทธิปัญญา (2558) กล่าวว่า แผนผู้สูงอายุฉบับนี้ได้มุ่งเน้นการสร้างหลักประกันผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุอยู่ในชุมชน โดยมีครอบครัว ชุมชน สังคม และภาครัฐให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ดังนั้น รูปแบบการจัดบริการผู้สูงอายุในประเทศไทยในอนาคตก็ควรจะมุ่งเน้นไปที่การจัดบริการและการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

ที่ผ่านมากรุงเทพมหานครได้มีการดำเนินงานด้านการดูแลผู้สูงอายุ และพยายามที่จะรับมือกับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ นโยบายที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนเริ่มจากการประกาศบัญญัติผู้สูงอายุไทย ในปี พ.ศ. 2542 รวมทั้งการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) โดยมีการกำหนดให้มีโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และให้สอดคล้องกับทิศทางการดำเนินงานของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นแผนระยะยาว ใช้เป็นกรอบทิศทางการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุของประเทศไทย และรวมกรุงเทพมหานครเข้าไว้ในฐานะหน่วยงานหลักด้านผู้สูงอายุหน่วยงานหนึ่งด้วย และกรุงเทพมหานครได้กำหนดมาตรการต่าง ๆ ในการดูแลผู้สูงอายุไว้ในแผนที่เกี่ยวข้องด้านผู้สูงอายุ

จากจุดเริ่มต้นของการวางนโยบาย และแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร คือ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2557-2560) (กรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560). การเล็งเห็นความสำคัญของคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพื่อให้เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จะใช้เป็นกรอบในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน และนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร วิสัยทัศน์ของแผน คือ “ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณค่า และมีความสุข” และได้กำหนดพันธกิจหลักไว้ 4 ประการ คือ 1) พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทั้งในมิติด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้นานที่สุด อีกทั้งอยู่กับครอบครัวและชุมชน ได้นานที่สุด 2) ส่งเสริมการเตรียมความพร้อมของประชากรที่อยู่ในวัยเด็กและวัยแรงงานของกรุงเทพมหานครให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต 3) ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระบบบริการและสวัสดิการต่าง ๆ โดยการพัฒนาระบบส่งเสริมศักยภาพและคุ้มครองผู้สูงอายุที่มีบูรณาการและมีประสิทธิภาพ 4) ส่งเสริมศักยภาพของชุมชน ชุมรมผู้สูงอายุ กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในการมีส่วนร่วม เพื่อกำหนดงานด้านผู้สูงอายุ

การดำเนินการด้านนโยบาย และแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครให้มีความต่อเนื่อง จึงเกิดเป็นแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2561 - 2564) ขึ้นมา (กรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560). แผน ฯ ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานจากแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2557 - 2560) โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณค่า และมีความสุข” โดยแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 2 (2561 - 2564) ได้แบ่งออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ ด้วยกัน คือ 1) การเตรียมความพร้อมทุกช่วงวัยเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ 2) การส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ 3) ระบบคุ้มครองสำหรับผู้สูงอายุ 4) การบริหารจัดการแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาด้านผู้สูงอายุ และ 5) การส่งเสริมและการพัฒนาการวิจัยระบบข้อมูล เทคโนโลยี และนวัตกรรม และการติดตามประเมินผล ที่ผ่านมา กรุงเทพมหานครได้เตรียมพร้อมในการดูแลสุขภาพอนามัยผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องมาโดยตลอด

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุแห่งชาติ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2580) ขึ้นมา ต่อเนื่องมาจากการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) เป็นแผนการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุระดับชาติ ใช้เป็นกรอบในการบูรณาการและการทำงานเชิงรุกเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งกรอบแนวคิดในการจัดทำแผนปฏิบัติการฉบับนี้จะเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ ดำเนินการภายใต้วิสัยทัศน์ “ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตดี มีหลักประกันมั่นคง เป็นพลังพัฒนาสังคม” โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง 2) เพื่อเพิ่มคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ 3) เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกมิติ 4) เพื่อรองรับสังคมสูงอายุเชิงรุก ในส่วนของกรุงเทพมหานคร ก็ได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) เป็นแผนเฉพาะด้านผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 ที่ใช้เป็นกรอบและแนวทางการปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ให้เกิดการทำงานร่วมกันในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับส่วนกลางสู่ระดับพื้นที่ นำไปสู่การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุอย่างเข้มแข็งเพื่อรองรับสังคมสูงอายุ แผนการดูแลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 นี้ มีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างกรอบและแนวทางการปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุให้เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม และสภาพแวดล้อม สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีหลักประกันชีวิตที่มั่นคง ส่งเสริมให้ประชากรก่อนวัยสูงอายุมีการเตรียมความพร้อม มีทัศนคติที่ดี สามารถอยู่ร่วมกับคนทุกวัยได้ พร้อมให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุ โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีหลักประกันมั่นคง พึ่งพาตนเองได้ เป็นพลังของสังคม” ทั้งนี้มีแผนปฏิบัติการย่อย 3 แผน ด้วยกัน ดังนี้ 1) การเตรียมความพร้อมของประชากรก่อนวัยสูงอายุ เพื่อให้ประชากรก่อนวัยสูงอายุมีการเตรียมพร้อมเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต 2) การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีแบบองค์รวมทั้งในมิติเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม รวมถึงการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย โดยสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามความเหมาะสม หรือได้รับความช่วยเหลือตามสิทธิขั้นพื้นฐานหรือกรณีที่มีความจำเป็น 3) การบริหารและส่งเสริมความเข้มแข็งของระบบรองรับสังคมสูงอายุ (กรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2566)

จะเห็นว่า กรุงเทพมหานคร ได้สร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพในภาคประชาชน โดยมีการพัฒนาศักยภาพประชาชน โดยให้เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร (อสส.) มาตั้งแต่แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2525 - 2529) เป็นต้นมา (ศศิมา ยอดทหาร และ วไลริทธิ์ พบศิริ, 2563). บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุข กรุงเทพมหานครกับการทำงานดูแลผู้สูงอายุโดยการทำงานเชิงรุก มีการลงพื้นที่เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุ ช่วยวัดความดัน ทำการ

บันทึกโรค ให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ การรับประทานอาหารที่เหมาะสม การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และหากผู้ป่วยรายใดมีภาวะสุขภาพที่ไม่ดีก็จะประสานส่งต่อให้พยาบาลประจำศูนย์ฯ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2567). กล่าวได้ว่า อาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร ทำงานส่งเสริมสุขภาพและดูแลสุขภาพคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ช่วยทำให้เกิดการเติมเต็มอย่างมาก เพราะคนที่จะเข้าใจหัวอกคนในชุมชนก็คือคนในชุมชนด้วยกันเอง และช่วยเติมเต็มบริการสุขภาพคนในพื้นที่ที่ได้รับการดูแลอย่างดี พร้อมหนุนให้กรุงเทพมหานครขับเคลื่อนระบบการดูแลสุขภาพระดับเขตจากการให้บริการที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง

อีกทั้ง กรุงเทพมหานครมีนโยบายที่จะผลักดันให้มีชมรมผู้สูงอายุในทุกเขต ทุกแขวง ที่จะทำให้ผู้สูงอายุยังมีชีวิตปกติ ได้ติดเพื่อนแทนที่จะติดบ้าน ติดเตียง ให้ผู้สูงอายุมีสังคม มีกิจกรรมที่มาร่วมกัน มีการแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ปัจจุบันชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่ยังคงดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจข้อมูลประจำปีงบประมาณ 2566 ของ สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร (2566) พบว่า มีจำนวนชมรมผู้สูงอายุกว่า 306 ชมรม กล่าวได้ว่า การเข้าร่วมชมรมของผู้สูงอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีความสุขจากการทำกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมสุขภาพ และสามารถเชื่อมโยงกับเพื่อนในวัยเดียวกันได้มากขึ้น ในการดูแลและสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนานโยบายด้านสวัสดิการและสังคมที่ กรุงเทพมหานครให้ความสำคัญ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเมืองใหญ่

ปัจจุบัน ภายใต้การบริหารกรุงเทพมหานครของนายชัชชาติ สิทธิพันธุ์ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร กับการประกาศ “216 นโยบายของกรุงเทพมหานคร” เป็นชุดของนโยบายที่กรุงเทพมหานครกำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ใน กรุงเทพมหานคร ให้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการบริการประชาชน โดยแต่ละนโยบายมีเป้าหมายเพื่อให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่น่าอยู่อาศัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับทุกคน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยที่ 216 นโยบายมีเป้าหมายเพื่อมุ่งหวังให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่สำหรับทุกคน โดยมีทั้งหมด 216 นโยบายด้วยกัน ทั้งนี้ได้มีการจัดแบ่งตามหมวดหมู่เพื่อจัดกลุ่มนโยบายให้ครอบคลุมบริบทของ กรุงเทพมหานคร นำมาสู่กรุงเทพฯ 9 ดี หรือนโยบาย 9 มิติ ประกอบด้วย 34 นโยบาย สิ่งแวดล้อมดี 34 นโยบาย สุขภาพดี 42 นโยบาย เดินทางดี 34 นโยบาย ปลอดภัยดี 32 นโยบาย บริหารจัดการดี 35 นโยบาย โครงสร้างดี 30 นโยบาย เศรษฐกิจดี 20 นโยบาย สร้างสรรค์ดี และ 30 นโยบาย เรียนดี เพื่อให้เป็นเมืองน่าอยู่สำหรับทุกคน ตามยุทธศาสตร์การลดความเหลื่อมล้ำด้วยการบริหารเมืองรูปแบบอารยะสำหรับทุกคน และทุกด้านต้องมามีมิติเกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุด้วย เช่น สวนสาธารณะ พื้นที่สีเขียว ฯลฯ ทั้งนี้ ในจำนวน 216 นโยบายนี้ มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรงปรากฏอยู่ใน 8 นโยบาย ดังนี้ นโยบายที่ 3 เพิ่มรถเมล์สายหลักและรอง ราคาถูกราคาเดียว นโยบายที่ 29 อาสาสมัครเทคโนโลยี (อสท.) ตัวช่วยด้านเทคโนโลยีสำหรับคนกรุงเทพฯ นโยบายที่ 50 พยากรณ์ แฉ่งเตือน ป้องกันฝุ่น PM 2.5 นโยบายที่ 132 ชมรมผู้สูงอายุ สร้างสุขภาพ ส่งเสริมสุขภาพใจ (Active Aging) นโยบายที่ 133 คลังปัญญาผู้สูงอายุ นโยบายที่ 150 ขยายโครงการโรงพยาบาล 10,000 เตียง นโยบายที่ 155 หมอถึงบ้านผ่าน Telemedicine และ นโยบายที่ 174 ส่งเสริมกลไกภาคประชาชน สุขภาพดี ผ่านกองทุนหลักประกันสุขภาพกรุงเทพฯ (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2565)

4) รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

คุณค่าดั้งเดิมและความเชื่อในสังคมไทยที่ให้ครอบครัวดูแลผู้สูงอายุเป็นหลัก อันเป็นรูปแบบการดูแลที่ให้เป็นภาระของคู่ครองหรือครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบัน จุดประสงค์สำคัญที่สุดในการดูแลผู้สูงอายุ คือ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตแต่ละวันอย่างมีความสุข มีอิสระที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพตามที่ตนต้องการ ถึงแม้สภาพร่างกายจะเสื่อมถอยไป และเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพาจากการเสื่อมถอยของร่างกาย การมีรายได้ลดลง หรือไม่มียาได้และ

มีปัญหาสุขภาพจิต ผู้สูงอายุจึงต้องเป็นวัยที่ต้องมีการดูแลที่เฉพาะและแตกต่างจากวัยอื่น ๆ อรทัย พงษ์แก้ว (2561) กล่าวถึงการดูแลกันของคนในชุมชนไว้ว่าเป็นแนวคิดของการจัดการที่จัดให้กับชุมชน จุดเริ่มต้นของการนำแนวคิดนี้มาใช้ในสังคมไทยเริ่มโดยกลุ่มที่ให้บริการด้านสาธารณสุขและสุขภาพ ในลักษณะของการเยี่ยมเยียนและดูแลสุขภาพในชุมชน ซึ่งชุมชนในที่นี้หมายถึงผู้ดูแล และครอบครัว มีบทบาทในการทำให้ชุมชนมีความเข้าใจสภาพผู้สูงอายุที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

การดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน (Community Care) เป็นส่วนหนึ่งของระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนในการดูแลผู้สูงอายุ โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์มากที่สุด แนวคิดการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุ เริ่มมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร อดิทันนักรมประชาสงเคราะห์ต้องการลดภาระด้านงบประมาณของรัฐบาลจึงจัดกิจกรรมในรูปแบบ “ชุมชนช่วยชุมชน” เพื่อสร้างความตระหนักและพัฒนาศักยภาพของบุคคลทุกวัยในชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุ เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุของตน (ศุทธิดา ชวนวัน, 2562). ชุมชน (รวมถึงผู้ดูแล และครอบครัว) มีบทบาท คือ การเตรียมชุมชนให้มีความเข้าใจสภาพผู้สูงอายุที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจิตใจ และสังคม โดยมีกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบ และครอบคลุมเป้าหมายของทุกกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อให้การสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนให้ได้รับการตอบสนองในด้านต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ศุทธิดา ชวนวัน (2562) กล่าวถึงรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนโดยชุมชนว่าสามารถดำเนินการได้ ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ (Senior Citizen or Elderly Club) เพื่อเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างผู้สูงอายุและรับความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ โดยการพัฒนารูปแบบเพื่อดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน โครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน เป็นระบบการดูแลและการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่กับครอบครัวในชุมชนได้ โครงการศูนย์เฝ้าระวังและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุกับบุคคลภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาด้านร่างกายจิตใจ อารมณ์ สังคมและภูมิปัญญา การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ที่ถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชน โดยบูรณาการการส่งเสริมสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

ประเทศไทยมีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่หลากหลาย โดยที่รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนของไทย มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการในแต่ละด้านอย่างครบถ้วน ซึ่งแต่ละระบบมีการจัดการและให้บริการที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระบบ ดังนี้ (จินตนา อาจสันเทียะ และ พรนภา คำพราว, 2557) 1) ระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข ปัจจุบันยังคงเน้นการดูแลแบบเฉียบพลันเป็นหลัก โดยเฉพาะระบบการดูแลในโรงพยาบาล โรงพยาบาลชุมชนส่วนใหญ่มีการจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้ป่วยต่อเนื่อง จัดทีมให้บริการเชิงรุกในการดูแลผู้ป่วยที่บ้าน (Home health care) เป็นการดูแลสุขภาพที่มีแบบแผนการดูแลให้บริการที่เป็นทางการ สมมาเสมอ โดยบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อรองรับการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรัง 2) การดูแลนอกโรงพยาบาล ด้วยการจัดการบริการต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ อาทิ การจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ Day care มีวัตถุประสงค์เพื่อลดปัญหาด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ เช่น การดูแลด้านโภชนาการ การรักษาโรค ให้คำแนะนำต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ และการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เป็นที่รวมตัวกันของผู้สูงอายุ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันและให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ 3) การดูแลที่บ้านในชุมชน เป็นการให้บริการการดูแลสุขภาพโดยทีมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ไปติดตามดูแลผู้ป่วยเรื้อรังที่บ้าน หรือให้คำแนะนำเรื่องการดูแลสุขภาพให้แก่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เน้นครอบครัวเป็นหลักในการดูแลพยาบาลเวชปฏิบัติ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขคอยเป็นผู้ให้คำแนะนำ ประเมินอาการเป็นระยะ ๆ และอาสาสมัครสาธารณสุขเป็นผู้เฝ้าระวังร่วมและประสานข้อมูลการดูแล การบริการที่จัดในชุมชน อาทิ คนดูแลผู้สูงอายุ คนดูแลผู้ป่วยอย่างครบวงจร นอกจากนี้ยังมีสถานดูแลผู้สูงอายุ สถานดูแลผู้ป่วยในประเด็นนี้เหมาะกับผู้ป่วยระยะพักฟื้น

ทั้งนี้ การดูแลผู้สูงอายุในชุมชนเป็นหนึ่งในความท้าทายที่ต้องการการสนับสนุนในหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้านการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนที่สำคัญประกอบด้วย 6 มิติหลัก ได้แก่ (ศุทธิดา ขวนวัน, 2562)

- 1) ด้านร่างกาย การจัดให้มีการตรวจสุขภาพเป็นประจำ การจัดกิจกรรมการออกกำลังกาย การประชาสัมพันธ์ข่าวสารเรื่องสุขภาพ การดูแลสุขภาพตนเอง โรคภัยที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ การให้ความรู้เรื่องการเลือกบริโภคเพื่อสุขภาพที่ดี
- 2) ด้านจิตใจ ชุมชนควรมีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการมีงานหรือกิจกรรมที่เหมาะสม ควรมีการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไปของผู้สูงอายุ และชุมชนควรจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ
- 3) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชนควรมีการสร้าง ความเข้าใจให้บุตรหลานและสมาชิกในครอบครัวให้เข้าใจธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ ควรมีการให้ความรู้กับคนในครอบครัวในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุกับผู้ดูแลผู้สูงอายุ จัดตั้งกลุ่มพึ่งพาหากผู้สูงอายุมีเรื่องไม่สบายใจสามารถปรึกษาได้ทุกได้
- 4) ด้านสภาพแวดล้อม ชุมชนควรมีที่พักผ่อนหย่อนใจและที่ออกกำลังกาย ชุมชนควรปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น
- 5) ด้านการมีอิสรภาพ ผู้สูงอายุควรได้รับการสนับสนุนให้มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและดำเนินชีวิตอย่างอิสระ ชุมชนควรช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสร้างโอกาสในการทำงานหรือมีรายได้ให้กับผู้สูงอายุ

เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนของไทยและต่างประเทศ พบว่า มีความแตกต่างกัน และมีรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ด้วยความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและสังคม ตลอดจนการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยทั่วไปแล้วประเทศไทยเน้นการดูแลที่มาจากครอบครัวและชุมชน ในขณะที่หลายประเทศจะเป็นการพึ่งพาโครงสร้างสวัสดิการสังคมและบริการทางการแพทย์ที่ครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการจัดการ และการมองเห็นบทบาทของผู้สูงอายุในสังคมนั้น ๆ อาทิ ประเทศญี่ปุ่น ประเทศที่มีอัตราผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก ในแง่ของสัดส่วนของประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ข้อมูลจาก สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ ประเทศญี่ปุ่น (2562) ได้รายงานว่า รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ด้วยการสร้างความพร้อมให้กับระบบต่าง ๆ ในท้องถิ่น ได้แก่ การเยี่ยมบ้านพักผู้สูงอายุเป็นประจำ การพัฒนาเจ้าหน้าที่ การบูรณาการแผนงานระหว่างหน่วยงานประกันสังคมผู้สูงอายุกับบริการการแพทย์และที่พักรักษา รวมทั้งสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีความครบถ้วนในด้านต่าง ๆ ของการดูแลผู้สูงอายุ ด้านประเทศเกาหลีใต้ แม้จะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ต้องเผชิญกับวิกฤตสังคมผู้สูงอายุแต่มีความยากจนสูง จึงเป็นความพยายามเพื่อหาทางออกปัญหา โดยการจัดสวัสดิการบริการฟรีจากชุมชน คิม ซุงวอน (2562 อ้างโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2562) ได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดตั้งศูนย์สวัสดิการชุมชน (Welfare Center) ที่เป็นกิจการเพื่อสังคม โดยเป็นศูนย์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการต้องการผู้สูงอายุ เช่น โรงอาหารสำหรับผู้สูงอายุ การบริการส่งอาหารถึงบ้าน การซ่อมแซมบ้าน กิจกรรมทำเบเกอรี่ กิมจิ การตรวจสุขภาพชุมชน ฯลฯ รวมถึงการมอบบริการในชีวิตประจำวันสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการแทนการบริจาคเงินสงเคราะห์ ในส่วนทางฝั่งซีกโลกอย่างยุโรป ประเทศเนเธอร์แลนด์ ประเทศที่ขึ้นชื่อว่ามียุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดในโลก รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดการเรื่องที่อยู่อาศัย และสถานพยาบาลที่มีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ที่บ้านให้นานที่สุดด้วยความช่วยเหลือจากเทศบาลเมือง (Municipality) โดยเทศบาลเมืองจะเป็นหน่วยงานพิจารณาศักยภาพของผู้สูงอายุว่ามีข้อจำกัดมากน้อยเพียงใด หรือยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากน้อยแค่ไหน และครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือเพื่อนบ้านสามารถให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างไรบ้าง ในกรณีที่จำเป็นเทศบาลเมืองจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุที่บ้านต่อไป (สำนักส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงเฮก, 2566).

ประเทศสวีเดน ประเทศที่ได้ชื่อว่ามีรัฐสวัสดิการดีที่สุดในโลก ประเทศหนึ่งได้เปลี่ยนระบบการดูแลผู้สูงอายุให้กระจายไปอยู่ในความดูแลของท้องถิ่นแทนที่จะเป็นระบบรวมศูนย์ รัฐจะดำเนินนโยบายทั่วไปในด้านสวัสดิการกับประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยให้ผู้สูงอายุสามารถพำนักอยู่ในที่พักอาศัยของตนเองได้ตามความต้องการ รัฐจัดบริการสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุ โดยให้เทศบาลรับผิดชอบดำเนินการบริการผู้สูงอายุ เช่น การให้ความช่วยเหลือในการจับจ่ายซื้อของ บริการทำความสะอาด ทำอาหาร ซักผ้าเครื่องนุ่งห่ม บริการแจ้งเตือน บริการส่งอาหาร และบริการผู้สูงอายุในด้านอื่น ๆ

ในที่พักอาศัย ฯลฯ มาอเมริกา จันทาโก (2564) กล่าวถึง ในกลุ่มประเทศของภูมิภาคอาเซียนอย่างประเทศสิงคโปร์ ประเทศที่อยู่ในสถานะประเทศพัฒนาแล้วเพียงหนึ่งเดียวของอาเซียน รัฐบาลได้มีการอุดหนุนงบประมาณส่วนหน่วยงาน Volunteer Welfare Organisations (WOs) ทำหน้าที่ในการจัดการบริการทั้งหมด ส่วนภาคเอกชนก็มีการให้บริการเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวเช่นกัน รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในสิงคโปร์เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ชุมชน และครอบครัว เพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้สูงอายุในการลดภาวะเครียดของผู้ดูแล นอกจากนี้ ได้มุ่งเน้นความร่วมมือจากหน่วยงานองค์กรการกุศล และองค์กรทางศาสนา หรือองค์กรอาสาสมัคร สำหรับการบริการเป็นระบบการจ่ายร่วม โดยผู้ที่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายหลัก คือ รัฐบาล และตัวผู้สูงอายุเองหรือครอบครัว รวมทั้งมีระบบความปลอดภัยทางสังคมของสิงคโปร์ (Singapore's Social Safety Net) ที่ออกแบบมาเพื่อมอบโอกาสให้กับพลเมืองทุกคนไม่ว่าจะมีภูมิหลังอย่างไรก็ตาม ข้อตกลงนี้ได้รับการสนับสนุนจากเสาหลัก 5 ประการ ได้แก่ การสร้างสินทรัพย์ การศึกษา การดูแลสุขภาพ ที่อยู่อาศัย และการจ้างงาน เสาหลักเหล่านี้ก่อให้เกิดดาข่ายนิรภัยที่แข็งแกร่งซึ่งปกป้องกลุ่มเปราะบาง ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายทางสังคมและความมั่นคงทางการเงิน (The Borgen Project, 2024)

5) การดูแลผู้สูงอายุในบริบทความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครมีลักษณะของความเป็นเมืองสูง มีความแออัดในแง่ของประชากรและพื้นที่ เมืองที่มีการพัฒนาต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นนั้น ส่งผลให้กรุงเทพมหานครต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว แสดงซึ่งศักยภาพ และความพร้อมต่อการรับมือในการดูแลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร ไม่ว่าจะเป็นด้านบริการสุขภาพ การจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้การรองรับความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความท้าทายในอนาคต และเป็นโจทย์ใหญ่ของทุกเมืองในโลก คือ การจะดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้อยู่ในเมืองได้อย่างไร ไม่ให้หนีออกจากเมืองไป เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเมืองและเพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุด้วย สาเหตุจากปัญหาความแออัดของเมืองที่มีความหนาแน่นจนขยายออกสู่พื้นที่รอบนอกเขตปริมณฑล เกิดการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งงานของวัยแรงงาน ชัชชาติ สิทธิพันธุ์ (2565) อ้างโดย ฐานเศรษฐกิจ มัลติมีเดีย, 2565) กล่าวว่า สิ่งที่น่ากังวลตามมา คือ ผู้สูงวัยเหล่านี้ มีแนวโน้มถูกบุตรหลานทิ้งแคว้ง อยู่ลำพังตามบ้านเรือนเยาะขึ้น เนื่องจากลูกหลานมีแผนย้ายออกนอกเมือง หรือ ต้องการไปแสวงหาคุณภาพที่ดีในเมืองอื่นๆ เช่น ไปอยู่ต่างประเทศมากขึ้น อาจทำให้อนาคต กทม.ไม่ต่างจาก 'เมืองคนชรา' แนวโน้มที่ผู้สูงอายุจะถูกบุตรหลานทิ้งให้อยู่ตามบ้านเรือนตามลำพังก็มีเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากบุตรหลานต่างพากันย้ายออกจากกรุงเทพมหานคร เพื่อหาทางเลือกในชีวิต และต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า ทั้งยังส่งผลให้กลุ่มที่เป็นผู้เสียภาษีหลักซึ่งเป็นฐานภาษีหลักที่สำคัญสำหรับนำมาดูแลผู้สูงอายุลดน้อยลง

ความท้าทายของการออกแบบเมืองที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ปัญหาการออกแบบพื้นที่ไม่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ไม่มีทางลาด รวดเกาะ ฯลฯ (ศุทธิดา ชวนวัน และคณะ, 2563). สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร (2566) ได้คาดการณ์ถึงสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต คือ การที่สังคมเมืองจะมีจำนวนผู้สูงอายุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ประเด็นเรื่องการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อทุกคนนั้นเป็นเรื่องสำคัญ และด้วยบทบาทของกรุงเทพมหานครที่จะต้องจัดบริการสาธารณะให้เหมาะสมสำหรับทุกคน ที่เหมาะสมที่สุดคือ Universal Design (UD) ที่เป็นการออกแบบโดยไม่เลือกปฏิบัติต่อเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดในการดำรงชีวิต และยังเป็นการส่งเสริมให้ทุกคนสามารถเข้าถึงทุกพื้นที่สาธารณะได้อย่างปลอดภัย และมีประสิทธิภาพจากการทบทวนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ความเป็นเมือง ทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตเมืองประสบปัญหาด้านคุณภาพชีวิตและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ดังที่ วัลยา ตูพานิช และคณะ (2562) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้สูงอายุในเขตเมืองจะมีปัญหาการเปลี่ยนแปลงสุขภาพร่างกาย เจ็บป่วยด้วยโรคและปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุที่ต้องเผชิญ พฤติกรรมการ

บริโภคที่ไม่เหมาะสม มีระดับการพึ่งพาตนเองน้อย เมื่ออายุขัยมากขึ้น ความเจ็บป่วยเสื่อมถอยทางร่างกาย ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมทางกายต่าง ๆ Grundy (2000 อ้างโดย ศรีธนา ยอดสุด, 2553) อธิบายว่า ปัญหาสุขภาพทางจิตกับบริบทสิ่งแวดล้อมและสังคม จากการขาดที่พึ่งและขาดการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อม

ความท้าทายด้านรายได้ รวมถึงค่าครองชีพของผู้สูงอายุในเขตเมือง ดังที่ Ravallion et al (2007 อ้างโดย สุพนิดา จิระสินวรรณ, 2565) กล่าวว่า เมืองอาจจะส่งผลต่อความยากจนในผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะอาศัยอยู่ในเขตเมือง ก็ไม่ได้หมายความว่าโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุจะสูงตามไปด้วย และเมื่อรวมกับค่าครองชีพที่สูงกว่าในเขตเมือง อาจทำให้อัตราความยากจนของผู้สูงอายุในเขตเมืองมีโอกาสที่จะสูงกว่าในพื้นที่อื่นก็เป็นได้ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ จากการที่บทบาทการทำงานลดลง โอกาสถูกจ้างงานน้อยลง เป็นเหตุให้ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ขาดรายได้ หรือมีรายได้ไม่แน่นอน และไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ ค่าใช้จ่ายที่ผู้สูงอายุอาจต้องจ่ายเพิ่มขึ้นจากปัญหาสุขภาพ ขาดการเกื้อหนุนด้านการเงินจากบุตรหลาน เกิดเป็นสภาวะการบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและตัวผู้สูงอายุเอง

ความท้าทายด้านที่อยู่อาศัยในผู้สูงอายุ ในรายที่มีความเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย ไม่มีที่อยู่ หรืออยู่กับครอบครัวไม่ได้ จึงต้องเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา (ชูศักดิ์ ตันวงศ์เลิศ, 2556). และ ชีรณรงค์ สกฤตศรี (2565) กล่าวว่า เมื่อผู้สูงอายุมีความสามารถถดถอยลง จึงไม่สามารถมั่นใจได้ว่า ผู้สูงอายุจะสามารถอยู่ที่บ้านนั้นได้ไปตลอดช่วงชีวิตที่เหลือ และหากผู้สูงอายุไม่สามารถใช้ชีวิตในบ้านเดิมของตนเอง ส่วนใหญ่จึงต้องเลือกใช้บริการสถานสงเคราะห์ ซึ่งก็เป็นบริการที่มีจำกัดและไม่เพียงพอต่อจำนวนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาที่อยู่อาศัยจึงมิใช่เพียงการมีบ้านอยู่ แต่จำเป็นต้องมีบริบทความเป็นชุมชนแวดล้อมที่เกื้อกูลด้วย จึงจะนำไปสู่ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยให้กับผู้สูงอายุได้ โจทย์สำคัญของสังคม จึงอยู่ที่ว่ารัฐจะมีทางเลือกในการจัดการ นโยบายด้านที่อยู่อาศัยใหม่ได้อย่างไรบ้าง และในการนำไปสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพเพียงพอ และทั่วถึงจะเป็นไปได้หรือไม่ นับเป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างยิ่ง

ความท้าทายปัญหาด้านผู้ดูแลผู้สูงอายุ จากสาเหตุบุตรหลานทอดทิ้งผู้สูงอายุ ปัญหาผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียว หรืออยู่ในครัวเรือนที่มีเฉพาะผู้สูงอายุด้วยกัน ปัญหาผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแลในครัวเรือน ศิริวรรณ จิตตปาวณีรัตน์ และคณะ (2563) พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความเป็นสังคมเมืองซึ่งต่างคนต่างอยู่ วิถีชีวิตของผู้สูงอายุจึงไม่หวังจะพึ่งพาใคร เว้นแต่เมื่อถึงที่ถึงที่สุด คือ อยู่ในสภาพที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้แล้ว ผู้สูงอายุบางส่วนคิดว่าอาจจะย้ายไปอยู่กับญาติพี่น้องหรือบุตรหลาน ในขณะที่ผู้สูงอายุอีกส่วนหนึ่งวางแผนจะแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยการย้ายไปอยู่สถานบริบาลผู้สูงอายุ (nursing home) เพื่อจะได้ไม่เป็นภาระแก่บุคคลอื่น และมีผู้สูงอายุส่วนน้อยวางแผนฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงความทรมานและไม่สร้างภาระแก่ผู้อื่นประเด็นที่ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังในเขตเมืองมีความวิตกกังวลมากที่สุด คือ การขอความช่วยเหลือในยามเจ็บป่วยฉุกเฉิน

ความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของกลุ่มวัยสูงอายุ ด้วยผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ เปราะบาง ทำให้เจ็บป่วยได้ง่าย ดังนั้น จึงต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษจากคนในครอบครัว และบุคลากรทางด้านสาธารณสุข (กรมอนามัย, 2563). โดยคาดการณ์ว่าแนวโน้มปัญหาค่าจะยาวนานและมีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ที่ผ่านมามหากรุงเทพมหานครเป็นลักษณะของการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เป็นการดำเนินการแก้ปัญหาเท่าที่ทำได้ตามอำนาจหน้าที่และขอบเขตความรับผิดชอบของกรุงเทพมหานคร ซึ่งการรับมือกับปัญหาควรยกระดับให้เป็นเรื่องนโยบายระยะยาวหรือวาระแห่งชาติ ความท้าทายต่อการรับมือต่อการแพร่ระบาดของโรคอุบัติการณ์ใหม่ของโลกอย่างโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและกลุ่มคนที่มีโรคประจำตัว ในขณะที่ระบบสาธารณสุขของกรุงเทพมหานครเข้าสู่ภาวะวิกฤติ จำนวนเตียง ห้องไอซียูไม่เพียงพอต่อความต้องการ และประชาชนต่างมีความหวาดกลัว เช่นเดียวกับบุคลากรด้านสุขภาพที่อ่อนล้าไร้แรง แม้มีการสั่งหยุดดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางส่วน ทำให้ผู้คนหรือผู้ติดเชื้อได้เคลื่อนย้ายกลับบ้านสู่ชนบท และมีหลายพื้นที่ประกาศต้อนรับพี่น้อง

ให้คืนถิ่น จะกลายเป็นมาตรการธรรมชาติที่ช่วยลดภาระของกรุงเทพมหานครได้บ้าง แต่ข้อจำกัดของระบบสาธารณสุขและความยากลำบากของประชาชนในเมืองใหญ่ ยังเป็นปัญหาใหญ่และตัวของโรคก็ยังคงดำเนินแพร่ระบาดอยู่ในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2564). จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่สูงมากในสังคมเมือง ทำให้การดำเนินการในเชิงรับในช่วงเวลาที่ผ่านมาอาจไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อปัญหาที่มีปริมาณมากและเร่งด่วน (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร, 2566). รวมถึงปัญหาจากการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว เช่น มลพิษทางอากาศและเสียง ก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพเดิมอยู่แล้ว ฯลฯ (กรมอนามัย, 2563)

ความท้าทายของสถานพยาบาลในสังกัดกรุงเทพมหานครต่อการรองรับจำนวนผู้ป่วย การขาดแคลนบุคลากรและทรัพยากรในระบบบริการสุขภาพ โดยได้แบ่งโครงสร้างระบบบริการสุขภาพออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับตติยภูมิ คือ ศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทาง โรงพยาบาล (รพ.) ระดับมหาวิทยาลัยแพทย์ 2) ระดับทุติยภูมิ คือ โรงพยาบาลทั่วไปใน กทม. และ 3) ระดับปฐมภูมิ คือ ศูนย์บริการสาธารณสุข ศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดฝอยของระบบด้านสุขภาพของกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ สำนักการแพทย์ (2567) อธิบายว่า จากการขยายตัวของชุมชนเมืองในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับจำนวนโรงพยาบาลของกรุงเทพมหานครที่มีอยู่จำนวน 11 แห่ง นำไปสู่สถานการณ์ที่สำคัญ คือ ปัญหาสุขภาพของประชากรส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งในด้านสุขภาพและสังคม แม้จะมีการมุ่งเน้นการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุไปที่ชุมชน แม้ว่าจะพยายามขยายบริการการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมและทั่วถึง แต่ก็ทำได้ยากและยังคงเป็นประเด็นที่ท้าทายของกรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นมหานครที่มีความเป็นพลวัตทางประชากรสูง โดยเฉพาะจากการย้ายถิ่นที่เป็นไปอย่างเสรี (ธีรวิทย์ วีระวรรณ, 2567). เป็นภาพสะท้อนความเปราะบางของระบบสุขภาพเขตเมืองอย่างกรุงเทพมหานครได้อย่างชัดเจน

6) บทอภิปราย และข้อเสนอแนะ

ความท้าทายในหลายมิติ หลายหลายด้านในการดูแลและให้บริการผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร โดยมีมิติทางสังคมหนึ่งในข้อท้าทายหลักในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร คือ โครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนไป คือ การขาดการสนับสนุนจากครอบครัว เนื่องจากผู้สูงอายุหลายคนอาศัยอยู่คนเดียว หรือสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถดูแลได้ เพราะภาระงานหรือจากการย้ายที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวบางคนไม่สามารถดูแลสุขภาพผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ ทำให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยวและปัญหาสุขภาพจิต ในมิติของการดูแลสุขภาพ การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครยังคงเป็นความท้าทายที่สำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของการเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ แม้ว่ากรุงเทพมหานครจะมีสถานพยาบาลจำนวนมาก แต่ความท้าทายในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องของความหนาแน่นของบริการ และการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เกิดเป็นปัญหาด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพ การรักษา และการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาวในลักษณะต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง มิติทางเศรษฐกิจ การขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจสำหรับผู้สูงอายุเป็นความท้าทายที่สำคัญเช่นกัน แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ และมาตรการสวัสดิการอื่น ๆ ก็ตาม แต่ในบางกรณีเงินสนับสนุนจากรัฐ อาจไม่เพียงพอต่อการดูแลสุขภาพหรือการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกรณีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตเมืองใหญ่อย่างเช่นกรุงเทพมหานคร พื้นที่ที่มีค่าครองชีพสูง และความท้าทายในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุจากปัญหาด้านการขนส่งและการเข้าถึงบริการสาธารณะในกรุงเทพมหานคร คือ การขาดการออกแบบเมือง และโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางร่างกาย การขาดความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานและบริการขนส่งที่รองรับความต้องการของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุต้องประสบปัญหาในการเดินทางและการเข้าถึงบริการที่จำเป็น ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและ

การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ฉะนั้น แนวทางการรับมือในการดูแลผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครจะต้องมีการวางแผนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมถึงระบบสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและเท่าเทียม พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ทั้งในด้านประชากรและสิ่งแวดล้อม

การที่กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากจังหวัดอื่น รวมถึงกลไกบริหารจัดการสาธารณสุขในพื้นที่ เพราะด้วยความเป็นเมืองขนาดใหญ่และมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น โดยมีกลุ่มประชากรหลักและประชากรแฝงจากจังหวัดต่าง ๆ ทั้งยังมีความหลากหลายและความแตกต่างของประชากรอย่างมาก ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างมาก และเป็นโจทย์ใหญ่ในการบริหารจัดการ ภายใต้วิสัยทัศน์ โดยผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร “กรุงเทพฯ เป็นเมืองน่าอยู่สำหรับทุกคน” มุ่งสู่การเป็น “มหานครแห่งเอเชีย” ตั้งแต่ปี 2566 กรุงเทพมหานครมีจุดมุ่งหมายในการลดความเหลื่อมล้ำด้วยการบริหารเมืองรูปแบบอารยะสำหรับทุกคน โดยส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาสำหรับทุกคน การสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุ คนพิการ และกลุ่มคนเปราะบางอย่างครบวงจร ทั้งการสร้างอาชีพ การจัดสวัสดิการที่ทั่วถึงและเท่าเทียม การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ด้านสาธารณสุขภาค ด้านโครงสร้างพื้นฐานได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมสำหรับคนทุกกลุ่ม ยุทธศาสตร์การให้บริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข รวมทั้งการส่งเสริมให้คนกรุงเทพฯ อยู่ร่วมกันบนฐานสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับทิศทางการพัฒนาของมิตินี้ ในปี 2568 กรุงเทพมหานครมุ่งเน้นการขับเคลื่อนนโยบายสุขภาพที่ดีด้วยแนวคิด BKK Health Zone ซึ่งจะเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลสุขภาพประชาชนให้ครอบคลุมระดับพื้นที่ โดยการพัฒนาพื้นที่ Sandbox ด้านการแพทย์ ผ่านโครงการ Bangkok Health Zoning ในกลุ่มเขตสุขภาพ เพื่อออกแบบการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุข ด้วยการร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งระดับปฐมภูมิ ทติยภูมิ ตติยภูมิ และตติยภูมิขั้นสูงให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้ง่าย ทั่วถึง เน้นการพัฒนาระบบบริการสุขภาพทุกระดับ เชื่อมโยงเครือข่ายแบบไร้รอยต่อ บริหารจัดการระบบบริการให้ทั่วถึงและเข้าถึงง่าย จนถึงระดับเส้นเลือดฝอยอย่างมีคุณภาพ และส่งเสริมการนำเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของระบบสุขภาพทั่วทั้งกรุงเทพมหานคร การพัฒนาด้านสังคม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกการใช้ชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ คนพิการ เพื่อให้ผู้สูงอายุ คนพิการสามารถเข้าถึงการเดินทาง และเดินทางได้อย่างสะดวกเหมือนเช่นบุคคลทั่วไป และสามารถพึ่งพาตัวเองได้และสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างคนปกติ การยกระดับโรงพยาบาลในสังกัดกรุงเทพมหานคร และศูนย์บริการสาธารณสุขเพื่อให้สามารถรองรับผู้สูงอายุ คนพิการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีหน่วยงานบริการด้านการสาธารณสุขและการแพทย์ จัดบริการช่องทางด่วนพิเศษในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ คนพิการแบบครบวงจร (Fast Track) ณ ศูนย์บริการสาธารณสุข 69 แห่ง และโรงพยาบาลสังกัดกรุงเทพมหานคร 11 แห่ง ด้านสิ่งแวดล้อมและการเตรียมความพร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งให้ประชาชนเข้าถึงสุขภาวะสิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environmental Health) ที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างเท่าทัน ด้วยการพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อสุขภาวะที่ดีและมีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร, 2566)

ความเป็นมหานคร อย่างกรุงเทพมหานครที่มีบริบทเป็นเมืองขนาดใหญ่ ประชากรผู้สูงอายุย่อมมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทั้งสถานะทางสังคม และสถานะทางเศรษฐกิจ ในผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มชนชั้นกลาง และมีความเพียงพอในแง่ของการดูแล อาจหมายถึง กลุ่มผู้สูงอายุที่มีสถานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีและมีทรัพยากรเพียงพอในการดูแลตัวเองในด้านต่าง ๆ เช่น การดูแลสุขภาพ การพักผ่อน และการใช้ชีวิตที่สะดวกสบาย สำหรับคำว่า "ความเพียงพอ" ในที่นี้ อาจหมายถึง การที่ผู้สูงอายุเหล่านี้มีรายได้ หรือทรัพย์สินเพียงพอเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และสามารถจ้างผู้ดูแลหรือใช้บริการสุขภาพที่เหมาะสมได้ นอกจากนี้ ยังอาจหมายถึง การที่ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยที่สะดวกสบายและปลอดภัย หรือมีครอบครัวและคนใกล้ชิดที่สามารถดูแล ให้การช่วยเหลือได้ในเวลาที่ต้องการ ในขณะที่ผู้สูงอายุที่อาจถูกทอดทิ้งมักจะเป็นกลุ่มที่ขาดการสนับสนุนจากทั้งครอบครัวและสังคม และมีปัจจัยเสี่ยงหลายประการที่ทำให้

พวกเขาเผชิญกับความลำบาก เช่น ผู้สูงอายุที่ขาดแหล่งรายได้ที่มั่นคง ผู้สูงอายุที่ไม่มีครอบครัวหรือคนดูแล ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพหรือความพิการ ผู้สูงอายุที่ถูกกลั่นแกล้งจากสังคม ซึ่งการช่วยเหลือผู้สูงอายุในกลุ่มเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและภาคสังคม ในการสร้างระบบการดูแลที่เข้าถึงง่ายและครอบคลุม ทั้งในด้านการดูแลสุขภาพและความเป็นอยู่ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดี และในขณะเดียวกันในสภาพของความเป็นสังคมเมืองใหญ่ก็ยังพบผู้สูงอายุที่จะต้องเผชิญกับการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางความเป็นเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นปัญหาที่น่าเศร้าและเกิดขึ้นบ่อยในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต ที่ทำให้การเชื่อมต่อทางสังคมและครอบครัวลดลง การเผชิญกับการเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในเมืองใหญ่เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการใส่ใจและการร่วมมือจากทั้งครอบครัวและสังคมเพื่อช่วยลดความเสี่ยงนี้ และสร้างสภาพแวดล้อมที่ดูแลและให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุกลุ่มนี้มากขึ้น

บทสรุป

ในอีก 10 ปีข้างหน้า สถานการณ์ของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยเฉพาะของกรุงเทพมหานคร จะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและรวดเร็วจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super Aged Society) ในที่สุด ซึ่งจะส่งผลกระทบเป็นอย่างมากต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ และการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนเมือง การเปลี่ยนแปลงนี้จะนำมาซึ่งความท้าทายหลายด้านในการจัดการด้านการดูแลผู้สูงอายุในเขตเมือง ทำให้การดูแลผู้สูงอายุจะเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขและจัดการด้วยการวางแผนการดูแลในระยะยาว โดยเฉพาะในแง่ของการดูแลด้านคุณภาพชีวิต เพื่อการลดความเปราะบางของผู้สูงอายุในเมืองด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นข้อท้าทายว่า กรุงเทพมหานครจะมีวิธีการอย่างไรในการลดความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุในสังคมเมืองใหญ่ และการร่วมมือจากภาครัฐและภาคสังคมนั้นจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหามือสูงอายุที่ขาดการดูแลได้หรือไม่ อีกทั้ง ปัญหาความแตกต่างทางเศรษฐกิจและการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในเมืองใหญ่จะได้รับการแก้ไขได้อย่างไร เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคนสามารถเข้าถึงการดูแลที่เหมาะสม และในอีก 10 ปีข้างหน้า กรุงเทพมหานครจะมีการเตรียมความพร้อมอย่างไรในการรับมือกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและการเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super Aged Society) ระบบการดูแลผู้สูงอายุในกรุงเทพฯจะมีการพัฒนาอย่างไรเพื่อรองรับความท้าทายในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมากรุงเทพมหานครได้บทเรียนสำคัญจากวิกฤตการณ์ที่ได้สะท้อนถึงความเปราะบางของระบบการดูแลผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพ ความท้าทายที่เกิดจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เช่น COVID-19 หรือฝุ่น PM 2.5 จะมีผลต่อการดูแลผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครอย่างไร และการเตรียมตัวรับมือควรเป็นอย่างไร และความพร้อมในการรับมือต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และอีกหลายวิกฤตการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคตที่ยากต่อการคาดการณ์ หรือล่วงรู้ได้ อีกทั้งประเด็นด้านการดูแลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครจะต้องเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาบริการต่าง ๆ เช่น การดูแลสุขภาพระยะยาว การพัฒนาเมืองให้มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการสร้างสังคมที่มีความยั่งยืนและลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในสังคมเมือง โดยมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในชุมชนของตนเองได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่เป็นภาระของครอบครัว ชุมชน และสังคม ในอนาคตการดูแลผู้สูงอายุจะช่วยสร้างเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุได้อย่างไร ในแง่ของการสร้างที่อยู่อาศัยและการบริการต่าง ๆ นโยบายของกรุงเทพมหานครในการดูแลผู้สูงอายุจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเมืองได้หรือไม่ โดยมีความหวังว่ากรุงเทพมหานครจะสามารถจัดการกับความท้าทายเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ภายใต้วิสัยทัศน์ของการนำพากรุงเทพมหานครให้เป็นเมืองที่น่าอยู่สำหรับทุกคน และการที่จะทำให้กรุงเทพมหานครเป็นมหานครแห่งเอเชียก็นั่นก็เป็นไปได้ไม่ยาก

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565). **แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุแห่งชาติ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2580)**. สืบค้นจาก https://www.dop.go.th/download/laws/th1653553501-843_0.pdf
- กรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2560). **แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานครระยะที่ 2 (พ.ศ. 2561-2564)**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2566). **แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุของ กรุงเทพมหานคร ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570)**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมอนามัย. (2563). **สู่วัย ปลอดภัยจากความร้อน และ PM 2.5**. ทีเอส อินเทอร์เน็ต.
- จินตนา อาจสันเทียะ และพรณา คำพราว. (2557). **รูปแบบการดูแลสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน**. สืบค้นจาก https://www.google.co.th/search?client=safari&channel=iphone_bm&source=h
- ฉัตรสุมน พงษ์นิญโญ. (2558). **การทบทวนกฎหมายและนโยบายด้านผู้สูงอายุสู่การจัดการสุขภาพ**. วารสารกฎหมาย สุขภาพและสาธารณสุข, 1(2), 155.
- ชูศักดิ์ ตันวงศ์เลิศ. (2556). **ความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขต อำเภอด่านมะกอก จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, โครงการบัณฑิตศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ฐานเศรษฐกิจ มัลติมีเดีย. (2565). **'ผู้สู่วัย' ล้นเมือง 1.2 ล้านคน ปัจจัยท้าทาย กทม.** สืบค้นจาก https://www.thansettakij.com/general-news/537482?utm_source=chatgpt.com
- ธีรณรงค์ สกุลศรี. (2565). **ที่ที่ใช่ สู่วัยในถิ่นที่อยู่: ทบทวนแนวคิดและการดำเนินการด้านที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1)**. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีรวิทย์ วีวรรณ. (2567). **'สังคมสู่วัยสุดท้าย' โจทย์ท้าทายประเทศไทย พร้อมแคเไหนที่จะรับมือ**. สืบค้นจาก <https://www.thecoverage.info/news/content/7435>
- พันธ์ทิพย์ จงไกรย. (2551). **รายงานวิจัยการกลายเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงแบบรูปการตั้งถิ่นฐานในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร**. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด. (2560). **แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและวิถีชีวิตชุมชนเมือง**. สืบค้นจาก https://elfhs.ssru.ac.th/phusit_ph/pluginfile.php/37/block_html/content
- วัลยา ตูพานิช และคณะ. (2562). **ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในเขตเมือง**. วชิรเวชและวารสารเวชศาสตร์เขตเมือง, 63 (ฉบับเพิ่มเติม), 88-89.
- ศรัณยา ยอดสุด. (2553). **ความสามารถในการดูแลตนเองด้านจิตใจและพฤติกรรมป้องกันโรคของผู้สูงอายุ**. สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศศิมา ยอดทหาร และ วัลลัรัตน์ พบศิริ. (2563). **คุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร**. รายงานประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 12 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. สืบค้นจาก <https://publication.npru.ac.th/jsui/bitstream/123456789/953/1/คุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร.pdf>
- ศิริวรรณ จิตตปารณีย์รัตน์ และคณะ. (2563). **ผู้สูงอายุไทยที่อาศัยอยู่ลำพังในเขตเมืองวางแผนการดูแลสุขภาพของตนเอง**. ศรีนครินทร์เวชสาร 2563, 35(4), 443.

- ศุทธิดา ขวณวัน และคณะ. (2563). รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุไทยในเขตเมือง เพื่อสนับสนุนการมีที่อยู่อาศัยและการดูแลที่เหมาะสม. สืบค้นจาก <https://thainhf.org/wp-content/uploads/2020/11/Final-report-Dr.Sutthida.pdf>
- ศุทธิดา ขวณวัน. (2562). โครงการวิจัย“การดูแลผู้สูงอายุในครัวเรือนซึ่งมีรูปแบบการอยู่อาศัยที่หลากหลายในสังคมไทย เพื่อประเมินความเข้มแข็งและความต้องการสนับสนุนของครัวเรือน”. สืบค้นจาก <https://researchcafe.org/frailty-in-older-adults/>
- ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง. (2558). พัฒนาการของชุมชนเมืองกรุงเทพฯ จากอดีตสู่ปัจจุบัน. สืบค้นจาก <https://bangkok250.net/knowledge/พัฒนาการของชุมชนเมือง>
- สุพินดา จิระสินวรรณ. (2565). ความยากจนในผู้สูงอายุไทย: การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาประชากรศาสตร์, วิทยาลัยประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานแพทย์. (2567). แผนปฏิบัติการราชการประจำปี พ.ศ. 2567 สำนักงานแพทย์ กรุงเทพมหานคร. สืบค้นจาก <https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER010/GENERAL/DATA0002/00002803.PDF>
- สำนักงานวางผังและพัฒนาเมือง. (2564). รายงานการศึกษาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. สืบค้นจาก https://webportal.bangkok.go.th/public/user_files
- สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2567). อาสาสมัครสาธารณสุขและแกนนำชุมชนกับผลจากการทำงานเชิงรุกเพื่อส่งเสริมพ่อแม่ดูแลเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้านใน กทม. สืบค้นจาก <https://happychild.thaihealth.or.th/อาสาสมัครสาธารณสุขและแกนนำชุมชนกับผลจากการทำงานเชิงรุกเพื่อส่งเสริมพ่อแม่ดูแลเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้านใน กทม.>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. สืบค้นจาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20241209145003_27188.pdf
- สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ ประเทศญี่ปุ่น. (2562). รายงานการตลาดจากโตเกียว มกราคม 2562. เอกสารเผยแพร่.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>
- สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร. (2566). ข้อมูลชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปีงบประมาณ 2566. สืบค้นจาก <https://webportal.bangkok.go.th/social/page/sub/18737/ข้อมูลชมรมผู้สูงอายุ>
- สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร. (2566). กรุงเทพมหานคร มุ่งสู่มหานครแห่งเอเชียของทุกคนอย่างยั่งยืน แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570). สืบค้นจาก https://webportal.bangkok.go.th/public/user_files_editor/98/O_ITA-2566/Plan20y2566_2570.pdf
- สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. (2565). คู่มือการขับเคลื่อนนโยบายผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร 216 นโยบายไปสู่การปฏิบัติ. สืบค้นจาก <https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER065/GENERAL/DATA0002/PDF>
- สำนักส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงเทพฯ. (2566). เทรนด์การดูแลผู้สูงอายุของเนเธอร์แลนด์. เอกสารเผยแพร่. สืบค้นจาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/773212/773212.pdf
- อริสา จันทรบัญญา และ จิรัฐ เจนพิงพร. (2561). ความเป็นเมือง (Urbanization) และนโยบายของไทย. สืบค้นจาก <https://content.botlc.or.th/mm-info/BOTCollection/BOTFAQ/FAQ128.pdf>
- อรุณ ศิริงานสุรณ. (2554). หลักการและแนวคิดชุมชนเมืองที่พอเพียง. สืบค้นจาก https://cscd.kku.ac.th/uploads/proceeding/190811_154416.pdf

- อรรถัย ก๊กผล. (2559). Urbanization เมื่อ “เมือง” กลายเป็นโจทย์ของการบริหารจัดการท้องถิ่นสมัยใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 1). สถาบันพระปกเกล้า.
- อรรถัย พงษ์แก้ว. (2561). การศึกษาสถานการณ์และรูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ. สืบค้นจาก <http://61.19.69.198/ULIB/searching.php?MAUTHOR>
- The Borgen Project. (2024). **SINGAPORE’S SOCIAL SAFETY NET: A BLUEPRINT FOR REDUCING POVERTY.** Retrieved from <https://borgenproject-org.translate.goog/singapores-social-safety->
- Van Hoof, J., Kazak, J. K., Perek-Biatas, J. M., & Peek, S. (2018). **The challenges of urban ageing: Making cities age-friendly in Europe.** International Journal of Environmental Research and Public Health, 15(11), Article 2473.

การศึกษาความรู้สึกนึกถึงของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
ภายหลังกลับจากการเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร
Understanding Nostalgic Feelings and Bangkok Blues
of Foreign Tourists After Visiting Bangkok

นิรชา บุญทองเหลือ¹

พฤกษ์ชล เกิดรส¹

ชุตินาถ บุญเรือง¹

ชัยญาจิณณ์ ดวงประเสริฐ¹

ธนภรณ์ มอญสุชา¹

นภสร โพธิ์ธิ¹

องค์ บรรจุน²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้สึกนึกถึง (Bangkok Blues) ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติภายหลังกลับจากการเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร โดยวิธีการศึกษาใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลชั้นรอง เอกสารประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทบทวนวรรณกรรม เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนเอกสารชั้นต้น ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผ่านกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย มากกว่า 1 ครั้ง ผลการศึกษาพบว่า เมื่อนักท่องเที่ยวกลับไปยังถิ่นพำนักของตนมีความรู้สึกนึกถึงกรุงเทพฯ โดยมีความรู้สึกเศร้า และคิดถึงประสบการณ์ที่ได้รับเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวกรุงเทพฯ ด้วยปัจจัยในหลาย ๆ ด้านที่ได้ค้นพบ เช่น สภาพแวดล้อมอันเป็นเอกลักษณ์ของกรุงเทพฯ อุปนิสัยคนไทย อาหารไทย การคมนาคมที่สะดวกสบาย เมืองที่มีชีวิตชีวา และชีวิตในยามค่ำคืน เนื่องด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะกลับมาท่องเที่ยวกรุงเทพฯ อีกครั้ง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีความภักดี (Loyalty) ต่อกรุงเทพฯ และทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโต สามารถกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน นำมาซึ่งการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชากร และเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ความรู้สึกนึกถึง กรุงเทพฯ กรุงเทพมหานคร การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

Abstract

This study aims to Understanding Nostalgic Feelings and Bangkok Blues of Foreign Tourists After Visiting Bangkok. A qualitative research method was used, starting with a review of documents, related studies, and online information. Data was collected through in-depth interviews and observations, with a specific focus on a targeted group: international tourists who had visited Bangkok more than once. The study found several interesting points, including Bangkok's unique environment, the nature of

¹ นิสิตสาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำคณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Thai people, Thai food, convenient transportation, repeat visits, advantages and disadvantages of the city, and word-of-mouth recommendations. These factors led to the discovery that many tourists feel a strong longing for Bangkok after returning to their home countries, and they often want to come back again. This results in tourist loyalty to Bangkok, which helps the growth of Thailand's tourism industry. In the long term, it benefits the economy, helps distribute income to local communities, supports area development for tourism, improves people's quality of life, and promotes sustainable tourism.

Keywords: Bangkok Blues, Bangkok, Traveling, Foreign Tourists

บทนำ

“ความรู้สึกถวิลหา” ตามความหมายของนักวิชาการทางมานุษยวิทยา คือ การมองย้อนอดีตที่ยึดโยงระหว่างชีวิตในช่วงขณะปัจจุบันกับประสบการณ์แห่งอดีตที่เลียบ หรือกล่าวอีกอย่างว่าเป็นการจินตนาการถึงโลกที่เราได้สูญเสียไปแล้วของปัจเจกบุคคลที่เคยมีประสบการณ์ในอดีต (พัฒนา กิตติอาษา, 2546) ซึ่งความรู้สึกถวิลหาสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน โดยบางครั้งอาจไม่ได้สังเกต สามารถเห็นได้จากความชื่นชอบดนตรี ภาพยนตร์ การละเล่น และการแต่งกายในอดีต รวมไปถึงความรู้สึกถวิลหาสถานที่ ผลิตภัณฑ์ การบริการที่ได้รับจากการเดินทางไปท่องเที่ยวซึ่งทำให้เกิดประสบการณ์และความทรงจำที่ดี โดยความรู้สึกถวิลหาในที่นี้หมายถึงความรู้สึกของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เกิดขึ้นภายหลังการเดินทางมาท่องเที่ยวกรุงเทพฯ เช่นคลิปวิดีโอของ YouTuber สายท่องเที่ยวชาวออสเตรเลีย ที่ได้อธิบายถึงอาการถวิลหากรุงเทพฯ (Bangkok Blues) ไว้ว่า “ระหว่างที่อยู่กรุงเทพฯ เหมือนอยู่ในโลกแห่งความฝัน เมื่อกลับสู่โลกแห่งความเป็นจริงจึงเกิดความรู้สึกเศร้าหมอง และต้องการวางแผนกลับมาท่องเที่ยวที่กรุงเทพฯ โดยไว” (Adam Jones, 2022) เช่นเดียวกับผู้ที่ได้มาแสดงความคิดเห็นต่อคลิปวิดีโอของช่อง Keis One ที่ได้กล่าวไปในทางเดียวกันว่า ประเทศไทย คือ ประเทศที่ดีที่สุดเท่าที่เคยได้มาเยือนและมั่นใจว่าจะต้องกลับมาที่นี่อีกครั้งในอนาคต

เนื่องจากกรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความเป็นเมืองสังคมพหุวัฒนธรรม มีชุมชนหลากหลายชนชาติ ศาสนา และความเชื่อ ที่ตั้งรกรากตลอดสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตดั้งเดิมว่าแม่น้ำลำคลองมีความสำคัญกับผู้คนในอดีตทั้งในด้านการคมนาคมและอุปโภคบริโภค ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีความสำคัญในด้านการคมนาคม เช่น เรือโดยสาร ที่สัญจรผ่านลำคลองและแม่น้ำสายหลักอย่างแม่น้ำเจ้าพระยา อันเป็นที่มาของประเพณีที่สัมพันธ์กับน้ำ เช่น ประเพณีลอยกระทง รวมถึงประเพณีที่นำเสนอความเป็นไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ที่จัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยการสวมใส่ชุดไทยขณะเดินชมความสวยงามของกรุงเทพฯ ด้านการสัญจรทางน้ำ มีความรวดเร็วและสามารถหลีกเลี่ยงการจราจรที่ติดขัด เช่น เรือด่วนเจ้าพระยา เรือด่วนคลองแสนแสบ เรือข้ามฟาก และเรือท่องเที่ยวที่กำหนดเส้นทางสำหรับบริการนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา กรุงเทพฯ มีการพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะให้สามารถเข้าถึงได้ง่ายและมีความหลากหลาย เช่น ระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนอย่างรถไฟฟ้า BTS และ รถไฟฟ้าใต้ดิน MRT ซึ่งเป็นระบบขนส่งหลัก ที่ให้บริการครอบคลุมย่านธุรกิจทั้งภายในเมืองและรอบนอกเมือง โดยผ่านพื้นที่การค้า ที่อยู่อาศัย และสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง และยังมี Airport Rail Link – ARL ที่สามารถเชื่อมต่อไปยังท่าอากาศยานสุวรรณภูมิได้โดยตรง อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังสามารถเดินทางได้โดยรถโดยสารด่วนพิเศษ BRT รถโดยสารประจำทาง รถโดยสารไม่ประจำทาง และรถไฟ

อีกทั้งยังมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถานที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญต่อกรุงเทพฯ และมีสถาปัตยกรรมที่สวยงาม เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศนเทพวราราม มีความโดดเด่น ทางด้าน

ศิลปะวัฒนธรรม เช่น ศิลปะการต่อสู้ แพทย์แผนไทย พืชสมุนไพร ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย อันเป็นเอกลักษณ์ อีกปัจจัยหนึ่งที่กรุงเทพฯ ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติคือด้านอาหาร และยังได้รับรางวัลเป็นมาตรฐานยืนยันจากการจัดอันดับให้เป็นเมือง Street Food อันดับ 1 ของโลก ในปี 2561 (CNN, 2018) อีกทั้งยังมีแหล่งท่องเที่ยวด้านนันทนาการที่จะสร้างความผ่อนคลายให้แก่นักท่องเที่ยว รวมไปถึงภาพลักษณ์ของคนไทยที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นสยามเมืองยิ้ม ด้วยอุปนิสัยของคนไทยที่มีความเป็นมิตร เอื้อเฟื้อและแบ่งปัน

กรุงเทพฯ มีบทบาทและความสำคัญทั้งในฐานะเมืองหลวงของประเทศไทยและเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ โดยมีผู้ว่าราชการที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ทำให้สามารถบริหารจัดการเมืองได้อย่างเป็นอิสระและมีความยืดหยุ่นในการพัฒนาเมือง อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในหลาย ๆ ด้าน เช่น เศรษฐกิจ ระบบคมนาคม และการศึกษา เป็นต้น ล้วนมีส่วนทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นนครที่มีความโดดเด่น รวมถึงเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยในปีที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยกว่า 35 ล้านคน (อินโฟเควสท์, 2567) โดยส่วนมากมีจุดหมายปลายทางคือกรุงเทพฯ อ้างอิงได้จาก Euromonitor International บริษัทวิเคราะห์ข้อมูลชั้นนำระดับโลก ที่รายงานว่ากรุงเทพฯ ครองอันดับ 1 เมืองที่นักท่องเที่ยวมาเยือนมากที่สุดในโลกเป็นจำนวน 32.4 ล้านคนโดยมีอัตราการเติบโตมากกว่าปี 2566 ถึง 30% และสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยถึง 1.67 ล้านล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567) และยังเป็นจุดหมายปลายทางอันดับ 1 หลังจากการผ่อนคลายมาตรการโควิด-19 ซึ่งรายงานจากแพลตฟอร์มดิจิทัลด้านการท่องเที่ยวระดับโลกอย่าง Agoda เนื่องด้วยความโดดเด่นในหลายด้านที่กล่าวไปข้างต้น ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่ดีจากการมาท่องเที่ยว

นอกจากนี้รัฐบาลไทยได้วางมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการ Amazing Thailand 365 วัน มหัศจรรย์เมืองน่าเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2567) รวมถึงจัดทำนโยบายวีซ่าที่เป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว ทั้งการยกเว้นวีซ่า 60 วันสำหรับ 93 ประเทศ และการเพิ่มจำนวนประเทศที่มีสิทธิขอวีซ่าเมื่อเดินทางมาถึงจาก 19 เป็น 31 ประเทศ (กระทรวงมหาดไทย, 2567) อีกทั้งยังเกิดการส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในย่านต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ให้สามารถนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยว เอกลักษณ์ของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวและเพิ่มโอกาสในการแข่งขันของชุมชน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาความรู้สึกลึกซึ้งของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวกรุงเทพฯ การศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงความรู้สึกของนักท่องเที่ยวต่างชาติว่าลึกล้ำสิ่งใด อีกทั้งยังทำให้มองเห็นจุดเด่นจุดด้อย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยในการลึกล้ำและเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวซ้ำ (Repeat visitor) สามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้แสดงศักยภาพของพื้นที่ได้อย่างเต็มที่ เพื่อเพิ่มโอกาสในการแข่งขันทางการท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กรุงเทพฯ เพิ่มมากขึ้น และเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวคุณภาพซึ่งเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มในการใช้จ่ายระหว่างการท่องเที่ยวสูง รวมถึงท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ไม่สร้างผลกระทบให้กับแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้น การสร้างความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวที่เคยมาเยือนจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ และก่อให้เกิดความรู้สึกภักดี (Loyalty) ของนักท่องเที่ยวต่างชาติต่อกรุงเทพฯ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความรู้สึกของนักท่องเที่ยวต่างชาติภายหลังกลับจากเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เคยเดินทางมายังกรุงเทพฯ มากกว่า 1 ครั้ง ไม่จำกัดเพศและอายุ โดยเดินทางไปในขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจำนวนอย่างน้อย 3 คนต่อแหล่งท่องเที่ยว หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว เพื่อสามารถให้ข้อมูล ความคิดเห็น ตลอดจนข้อเสนอแนะ และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ไปใช้ในการทำวิจัย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการเจาะจงกลุ่มตัวอย่างตามสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้ โดยรถไฟฟ้าและรถไฟฟ้าใต้ดิน ได้แก่ ศูนย์การค้าสยามพารากอน ตลาดนัดจตุจักร ศูนย์การค้าเทอร์มินอล 21 โศก ยานบรรทัดทอง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร และมิวเซียมสยาม

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา มกราคม – พฤษภาคม 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความรู้สึกลึกซึ้งของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติภายหลังกลับจากเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพฯ โดยมีตัวแปรต้น คือ บุคลิกภาพการถือคติ ประกอบด้วย 1. การถือคติแบบส่วนบุคคล 2. การถือคติแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3. การถือคติเชิงวัฒนธรรม 4. การถือคติแบบเสมือน โดยตัวแปรเหล่านี้ส่งผลให้ทราบถึงความรู้สึกลึกซึ้งแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพฯ ภายหลังการเดินทางท่องเที่ยวของชาวต่างชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย

1.2 การเตรียมแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการสนทนากับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในกรุงเทพฯ มากกว่า 1 ครั้ง โดยรวบรวมข้อมูลจากสถานที่ท่องเที่ยวตามขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

1.3 การลงพื้นที่เบื้องต้น โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวตามขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยคำถามตามประเด็นที่กำหนด

1.4 นำข้อมูลที่ได้นำมาสังเคราะห์ข้อมูล โดยทำการจำแนกหาคำสำคัญที่พบบ่อยอย่างมีนัยสำคัญ

1.5 นำข้อมูลที่ได้ทำการสังเคราะห์แล้ว มาวิเคราะห์และสรุปผลการสัมภาษณ์ในแต่ละประเด็นคำถาม เพื่อนำมาสรุปให้ทราบถึงอิทธิพลของกรุงเทพฯ ที่มีผลทางจิตใจหรือความสัมพันธ์ต่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติภายหลังกลับจากการท่องเที่ยวกรุงเทพฯ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้สึกลึกซึ้งกรุงเทพฯ ภายหลังการเดินทางท่องเที่ยวของชาวต่างชาติ สร้างแบบสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ปัจจัย หรือตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแปลความหมายเป็นภาษาไทย แล้วทำการถอดความ ทั้งจากคำพูด อากัปกริยาและท่าทีของผู้ให้สัมภาษณ์ มาจัดระบบด้วยการตีความ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ เรียบเรียงข้อมูล จัดกลุ่มคำสำคัญ และรวบรวมความถี่ของคำหรือประโยคที่ปรากฏจากการถอดคำสัมภาษณ์ ให้เป็นหมวดหมู่ตามหลักการและทฤษฎีที่เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นรวมกลุ่มประเด็นคำสำคัญที่พบบ่อยอย่างมีนัยสำคัญ แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความรู้สึกลึกลับของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติภายหลังกลับจากการเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร” พบว่านักท่องเที่ยวถ่ายทอดความรู้สึกลึกลับกรุงเทพฯ ที่หลากหลาย ตามประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ โดยมีตารางแสดงความถี่ของข้อมูลและสรุปประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

	สถานที่เก็บข้อมูล											ผลรวม (เต็ม 11)
	ศูนย์การค้าสยามพารากอน					ย่านบรรทัดทอง			ตลาดนัดจตุจักร			
คำสำคัญ / ผู้ให้สัมภาษณ์	มากาเร็ท	แซม	ลินดา	เคน	โรเบิร์ต	เจมส์	หลิงหลิง	ฟาร์	จาง	จิน	คริส	
อุปนิสัยคนไทย	/	/	/	/	/		/	/	/	/		9
อาหาร		/	/		/		/	/		/	/	7
สภาพอากาศ	/		/		/							3
สถาปัตยกรรม				/	/			/			/	4
สถานบันเทิง		/										1
แหล่งช้อปปิ้ง	/	/		/	/			/			/	6
การคมนาคม	/	/			/							3
ความรู้สึกกลัว เมื่อกลับไปยัง ถิ่นพำนัก	/		/	/		/	/	/	/	/	/	9

	สถานที่เก็บข้อมูล											ผลรวม (เต็ม 11)
	ศูนย์การค้าเทอร์มินอล 21 โศก			วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร				มิวเซียมสยาม				
คำสำคัญ / ผู้ให้สัมภาษณ์	เลน่า	อาหมิน	เดวิด	เจฟ	เจสซี	ซาลี	โทมัส	อแมนดิลล์	เอวา	วิลเลียม	อลัน	
อุปนิสัยคนไทย	/	/	/	/	/		/		/	/		8
อาหาร	/			/		/		/	/		/	6
สภาพอากาศ	/			/						/		3
สถาปัตยกรรม							/	/		/		3
สถานบันเทิง		/			/							2
แหล่งช้อปปิ้ง	/	/	/									3
การคมนาคม					/	/	/				/	4
ความรู้สึกลึกลับ เมื่อกลับไปยัง ถิ่นพำนัก	/	/	/	/	/	/		/	/	/	/	10

1. กรุงเทพฯ ที่แตกต่าง

กรุงเทพฯ เมืองที่อุดมไปด้วยความเจริญและมหานครที่เป็นศูนย์กลางในทุก ๆ ด้านของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง การเมือง การติดต่อกับนานาชาติ วัฒนธรรมที่หลากหลาย

และอุตสาหกรรม การค้า การบริการ ทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองอันดับหนึ่งของการเป็นจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว ดังคำกล่าวของนักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์ถึงเหตุผลที่เลือกเดินทางมาท่องเที่ยวกรุงเทพฯ ว่า “ฉันเลือกมาที่กรุงเทพฯ เพราะอยากรู้ว่าเมืองหลวงของไทยเป็นยังไง” (ลินดา, 2568) สอดคล้องกับนักท่องเที่ยวชาวสเปนที่ได้เล่าว่า “ฉันเคยไปหลายประเทศในเอเชียมาแล้ว แต่รู้สึกว่าการท่องเที่ยวไทยมีบรรยากาศและอากาศที่ดีที่สุด” (เจฟ, 2568)

นักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์มีความเห็นว่า “ความคาดหวังที่มีก่อนมากรุงเทพฯ คือคิดว่าต้องมีเรื่องความวุ่นวายแน่ ๆ พอมาถึงก็พบว่าวุ่นวายมากกว่าที่คิดแต่เป็นไปในทางที่ดีนะ ด้วยความที่มีจำนวนประชากรมากกว่าประเทศผม” (แซม, 2568) ความเฉพาะตัวของเมืองนี้ทำให้เกิดการกระจุกตัวของสถานที่สำคัญต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นทั้งวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยว และศาสนสถาน นอกจากนี้ยังมีสถานที่ที่น่าสนใจ สามารถตอบสนองความต้องการและมอบประสบการณ์ที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยวได้ และยังมีศูนย์การค้าที่มีความหลากหลายตั้งแต่ศูนย์การค้าติดแอร์ อย่างเช่น ศูนย์การค้าสยามพารากอนไปจนถึงประสบการณ์การเดินตลาดโอเพนแอร์อย่างตลาดนัดจตุจักร ซึ่งเป็นตลาดนัดที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่ชื่นชอบ เนื่องจากเป็นตลาดนัดที่มีขนาดใหญ่ มีสินค้าทุกประเภทและทุกราคา มีความโดดเด่นในเรื่องของเสื้อผ้ามือหนึ่ง มือสอง ของเก่า ของสะสม รวมถึงงานหัตถกรรมจากทั่วประเทศ ดังที่นักท่องเที่ยวชาวอเมริกาได้ให้สัมภาษณ์ว่า “นอกจากชอบความเป็นเมืองใหญ่แล้ว พวกเราก็ชอบตลาดมาก ๆ ด้วย คิดว่าจะคิดถึงตลาดแน่นอน ตลาดที่เคยไปมีทั้งหมดสามที่คือตลาดนัดจตุจักรส่วนที่เหลือฉันจำชื่อไม่ได้” (மாகาเร็ต, 2568)

นอกจากสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความเห็นว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีบรรยากาศแตกต่างจากที่อื่น คือ ความเป็นเมืองที่มีชีวิตชีวา มีกิจกรรมให้ทำมากมาย สามารถใช้ชีวิตได้ทั้งกลางวันและกลางคืน ดังคำสัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวชาวกาตาร์ “สิ่งที่ทำให้กลับมาที่นี่ คือความเรียบง่าย ทุกคนใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย คุณจะใส่อะไรก็ได้ ทำอะไรก็ได้ ทุกอย่างดำเนินไปได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะกลางวันหรือกลางคืน ทุกอย่างมันไหลลื่นไปหมด” (เดวิด, 2568) ส่วนเหตุผลที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเลือกมาท่องเที่ยวรวมถึงความชอบเกี่ยวกับกรุงเทพฯ นักท่องเที่ยวชาวอินเดียได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เลือกมากรุงเทพฯ เพราะเป็นเมืองที่ดี น่ายุ่ ความเป็นอิสระ มีความหลากหลายในการท่องเที่ยว และมีตลาดหลายที่ที่น่าไป... มันเป็นเมืองที่ดี เป็นเมืองที่สวยงาม” (ฟาร์, 2568)

2. ยิ้มง่าย ไหว้สวย รอยน้ำใจ

“ดินแดนแห่งรอยยิ้ม” หรือ Land of Smiles เป็นคำกล่าวที่ประเทศไทยได้รับการขนานนามมาช้านาน เป็นสิ่งหนึ่งที่มนต์ใจนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกมุมโลก คือ นิสัยของคนไทยที่มีความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีความเอื้อเฟื้อ รอยยิ้มเหล่านี้ช่วยให้นักท่องเที่ยวรู้สึกผ่อนคลาย ปลอดภัย และทำให้เกิดความประทับใจ เป็นจุดเด่นของประเทศไทยที่แตกต่างจากที่อื่น ๆ พบจากคำให้สัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวชาวอเมริกาที่ได้กล่าวว่า “คนไทยมีความเป็นกันเอง และยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นประสบการณ์ที่ดีและแตกต่างจากประเทศของฉันที่ไม่ค่อยสนใจนักท่องเที่ยวอย่างที่ควร” (மாகาเร็ต, 2568) เธอก้าวพร้อมกับรอยยิ้ม เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวฟินแลนด์ที่กล่าวว่า “คนไทยมีความแตกต่างจากประเทศของฉัน ผู้คนที่นี่ยิ้มแย้ม เป็นมิตรมาก ๆ ฉันชอบนิสัยคนไทย” (โรเบิร์ต, 2568)

“การไหว้” การทูลจากสุภาพ เป็นมารยาทของสังคมไทยเราที่มีการสืบทอดกันมาช้านาน การไหว้เป็นการแสดงความเคารพ มีสัมมาคารวะ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน แสดงออกถึงความหมายเพื่อการทักทาย การขอบคุณ การขอโทษ หรือการกล่าวลา นับว่าเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ผู้คนรู้จักไปทั่วโลก เป็นพฤติกรรมที่คนไทยแสดงออกจนกลายเป็นวัฒนธรรมแตกต่างจากชาติที่เน้นการแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย

“น้ำใจ” คืออีกหนึ่งสิ่งที่ทำให้ชาวต่างชาติเกิดความรู้สึกประทับใจ คนไทยมักจะให้ความช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยบอกทาง ช่วยแปลภาษา หลายครั้งที่นักท่องเที่ยวพบปัญหาเล็กน้อย คนไทยมักไม่ลังเลที่จะเข้ามาช่วยเหลือ บางคนถึงขั้นพาไปส่งยังจุดหมายปลายทาง ดังที่พบในคำสัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวชาว

ชาวบุรีรัมย์พาโซ ที่ได้เล่าถึงประสบการณ์ที่เพื่อนของเขาได้ทำกระเป๋าสตางค์หาย และได้รับคืนภายใน 24 ชั่วโมง ทำให้เขารู้สึกว่าประเทศไทยนั้นปลอดภัยมาก นี่คือนิสัยที่สะท้อน “ความซื่อสัตย์และความเอื้อเฟื้อ” อันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย

“ความจริงใจ” ความเป็นกันเอง และความอ่อนโยนของคนไทยทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ และปลอดภัย เป็นเสน่ห์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สร้างความรู้สึกประทับใจอย่างลึกซึ้ง พบในการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวหญิงชาวฝรั่งเศสที่ได้กล่าวว่า “คนไทยเป็นคนดี สุภาพ และทำให้ฉันรู้สึกปลอดภัยอยู่เสมอ” (จูเลียต, 2568) นั่นเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้เธอเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพฯ คนเดียวมารั้ง 10 ครั้ง เพราะคนไทยทำให้เธอรู้สึกปลอดภัยและไม่ต้องกังวล ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวคนเดียวต้องคำนึงถึงหลายปัจจัย หนึ่งในนั้นคือเรื่องความปลอดภัย ทั้งจากสถานที่ท่องเที่ยวจากกิจกรรม และจากคนในประเทศอีกด้วย

3. ทุกก้าวของการเดินทาง

เมื่อกล่าวถึงการคมนาคมขนส่งในกรุงเทพฯ จะเห็นได้ว่ามีระบบขนส่งสาธารณะให้เลือกใช้มากมาย และมีความครอบคลุมในด้านพื้นที่ การเดินทางท่องเที่ยวที่นี้จึงไม่ใช่เรื่องยาก หากต้องการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยนักท่องเที่ยวชาวเดนมาร์กได้กล่าวถึงข้อดีว่า “สิ่งที่ดีของกรุงเทพฯ คือ มีทางเลือกเยอะ” (อลัน, 2568) อีกทั้งยังมีคำกล่าวของนักท่องเที่ยวชาวอเมริกาอีกว่า “สิ่งที่คิดถึงและทำให้กลับมา คือ การเดินทางที่ง่าย สามารถเข้าถึงได้” (มาการเร็ต, 2568)

ถึงแม้ว่าการจราจรภายในกรุงเทพฯ จะค่อนข้างวุ่นวายและติดขัด แต่ก็ยังมีระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนที่ช่วยให้เดินทางได้สะดวก อีกทั้งยังมีโครงข่ายเส้นทางที่หลากหลาย ซึ่งช่วยให้เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์ที่ได้กล่าวไว้ว่า “เรื่องการจราจร การเดินทางที่ต้องใช้เวลาจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งด้วยความที่เป็นเมืองใหญ่ แต่ BTS ช่วยเราได้เยอะ” (แซม, 2568) และอีกคำกล่าวหนึ่งของนักท่องเที่ยวชาวรัสเซีย “ฉันประทับใจกับประสบการณ์ที่ได้รับมาก โดยเฉพาะการได้ไปเที่ยวสถานที่ชื่อดังต่าง ๆ ด้วยรถไฟใต้ดิน ทั้งสะดวกและรวดเร็ว” (โทมัส, 2568) อีกทั้งเมื่อผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวฟินแลนด์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป เขาได้กล่าวว่า “ถ้าได้พาใครมา ก็พาไปรอบ ๆ เมือง นั่ง BTS ไปที่ไหนสักที่” (โรเบิร์ต, 2568) จึงทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบว่า BTS และ MRT เป็นตัวเลือกยอดนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่

นอกจากระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนแล้ว ยังมี “รถตุ๊กตุ๊ก” ที่เป็อีกทางเลือกหนึ่งที่ชาวต่างชาตินิยมเลือกใช้ โดยจากการที่ได้สัมภาษณ์ นักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์ได้กล่าวว่า “เลือกใช้รถตุ๊กตุ๊กเป็นอย่างแรก ๆ เพราะว่ามันสนุก สามารถดูวิวระหว่างทางที่นั่งได้ด้วย” (แซม, 2568) ซึ่งจากคำกล่าวนั้นนี้ แสดงให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์และเห็นเสน่ห์เฉพาะตัวของรถตุ๊กตุ๊ก ที่หาไม่ได้จากขนส่งสาธารณะอื่น ๆ และเป็นเหตุผลที่ทำให้เลือกใช้บริการ

ในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่เลือกใช้บริการขนส่งสาธารณะที่กล่าวไปข้างต้น ก็ยังมีนักท่องเที่ยวต่างชาติบางส่วนที่เลือกใช้บริการมอเตอร์ไซด์หรือรถจักรยานรับจ้าง เพราะมีให้บริการในหลายพื้นที่ อีกทั้งรถจักรยานรับจ้างยังมีให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง จึงทำให้เป็นตัวเลือกที่เข้าถึงได้ง่ายและสะดวกสบายต่อการเดินทาง ซึ่งเห็นได้จากการสัมภาษณ์ ที่นักท่องเที่ยวชาวฟินแลนด์ได้พูดถึงเกี่ยวกับการขนส่งของกรุงเทพฯ ว่า “การใช้บริการมอเตอร์ไซด์หรือแท็กซี่นั้น มันเดินทางง่ายมาก ๆ” (โรเบิร์ต, 2568)

4. เสน่ห์อาหารไทย

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ธรรมชาติ วิถีชีวิต และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “อาหารไทย” ซึ่งถูกยอมรับในระดับสากลทั้งด้านรสชาติและเอกลักษณ์ อาหารไทยกลายเป็นสิ่งดึงดูดและตัวแทนของอัตลักษณ์ความเป็นไทย โดยเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อน

วัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ และวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างลึกซึ้ง ด้วยรสชาติที่กลมกล่อม การจัดวางอย่างประณีต และวัตถุดิบที่หลากหลาย ทำให้อาหารไทยได้รับความนิยมไปทั่วโลก

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกต่ออาหารไทย โดยให้ความสำคัญกับรสชาติเป็นอันดับแรก รสจัด เผ็ด หวาน เค็ม เปรี้ยว ที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว ถูกกล่าวถึงบ่อยครั้งว่าเป็นเอกลักษณ์ที่หาไม่ได้จากอาหารชาติอื่น นักท่องเที่ยวจากประเทศฟินแลนด์ เยอรมัน และเกาหลีใต้ ต่างกล่าวถึงเมนูอย่างผัดไทย ข้าวขาหมู ปูผัดผงกะหรี่ และก๋วยเตี๋ยวว่าเป็นอาหารที่ประทับใจและอยากกลับมาลิ้มลองอีกครั้ง นอกจากรสชาติแล้ว นักท่องเที่ยวหลายรายยังชื่นชอบ “วิถีการบริโภคอาหารของคนไทย” โดยเฉพาะอาหารริมทาง (Street Food) ที่มีราคาย่อมเยา เข้าถึงง่าย และสะท้อนความเป็นไทยได้อย่างชัดเจน นักท่องเที่ยวจากเยอรมันรายหนึ่งเล่าว่า “ผมคิดถึง Street Food เพราะในยุโรป มีการตรวจความสะอาดร้านอาหาร ถ้าร้านนั้นไม่สะอาดจริง ๆ ก็จะถูกตำรวจสั่งปิดไป แต่ที่นี่คุณสามารถซื้อได้ตามถนนเลย ซึ่งมันวิเศษมาก และเกือบทุกครั้งทีกินก็แทบไม่ได้ป่วย มันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ผมชื่นชอบ เพราะเราไม่จำเป็นต้องนั่งทานอยู่กับที่ คุณแค่เดินไปเรื่อย ๆ เห็นร้านไหนน่าสนใจก็ซื้อทานได้เลย” (คริส, 2568)

ด้านประสบการณ์และความรู้สึกผูกพันกับอาหารไทย นักท่องเที่ยวจำนวนมากกล่าวตรงกันว่า เมื่อเดินทาง กลับประเทศแล้ว มักจะเกิดความรู้สึก “คิดถึงอาหารไทย” และนี่คือหนึ่งในเหตุผลสำคัญที่ทำให้พวกเขาตัดสินใจกลับมาอีกครั้ง ดังเช่นนักท่องเที่ยวจากฝรั่งเศสที่ระบุว่า “ฉันรักอาหารไทย และกรุงเทพฯ คือสิ่งที่ทำให้ฉันรู้สึกปลอดภัย และเป็นสุข” (เอวา, 2568) อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวบางคนพบข้อจำกัดในการบริโภคอาหารไทย โดยเฉพาะกลุ่มที่มีข้อห้ามทางศาสนา เช่น นักท่องเที่ยวจากประเทศคาตาร์ซึ่งเป็นชาวมุสลิม กล่าวว่า “อาหารไทยบางส่วนอาจไม่สามารถบริโภคได้ตามหลักศาสนาอิสลาม แต่ยังคงยอมรับว่าอาหารไทยมีความน่าสนใจและมีรสชาติที่ดี” (เดวิด, 2568)

4. I love BKK Again and Again

ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่า แปลกใหม่ หรือสำหรับบางคนอาจเป็นความรู้สึกที่หาจากที่อื่นไม่ได้นอกจากที่นี่ “กรุงเทพมหานคร” นักท่องเที่ยวบางคนมาใช้เวลาที่กรุงเทพฯ ในวันหยุดสุดสัปดาห์ บ้างก็ลงงานมาเพื่อพักผ่อนโดยเฉพาะ แน่นอนว่าหากเราเกิดความประทับใจต่อสิ่งใดแล้ว สิ่งนั้นมักจะอยู่ในความคิดของเราไปอีกช่วงเวลาหนึ่ง เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวบูร์กินาฟาโซ เขากล่าวว่า “ฉันเคยคิดถึงกรุงเทพฯ อยู่จนถึง 3-4 เดือน...ฉันเดินทางมาประเทศไทยหลายครั้งแล้ว มากจนจำไม่ได้เลยว่ากี่ครั้ง” (ชาร์ลี, 2568)

สำหรับนักท่องเที่ยวบางกลุ่มไม่นิยมท่องเที่ยวซ้ำ ราวกับว่าพวกเขากำลังสะสมตัวเลขจำนวนเมืองที่เคยไป แต่ในทางกลับกันนักท่องเที่ยวบางกลุ่มชอบเดินทางท่องเที่ยวซ้ำในประเทศหรือเมืองที่พวกเขาเคยมาแล้วเกิดความรู้สึกประทับใจอยู่เสมอ ๆ ผู้วิจัยได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยวหญิงชาวฝรั่งเศส เธอมากรุงเทพฯ มากกว่า 10 ครั้ง “ฉันชอบกรุงเทพฯ เพราะที่นี่แตกต่างจากปารีสที่ฉันอาศัยอยู่ กรุงเทพฯ มีความเป็นเมืองใหญ่ ฉันชอบอาหารไทย คนไทยก็ดี สุภาพ ทำให้ฉันรู้สึกปลอดภัยเมื่อมาเที่ยวคนเดียว” (เอวา, 2568) ระหว่างพูดคุย เธอได้พูดว่า “ชอบและรักกรุงเทพฯ” หลายครั้ง และยังคงกล่าวว่าเธอมาที่นี่ทุกปี เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยววัยเกษียณ เพศหญิง ชาวฟินแลนด์ เธอเล่าว่ามากรุงเทพฯ 25 ครั้งแล้ว

“ฉันรักกรุงเทพฯ ตอนที่กลับบ้าน ฉันรู้สึกว่าจะต้องกลับมาที่นี่อีกครั้ง ฉันรู้สึกเศร้าตอนที่ต้องไปจากกรุงเทพฯ และมีความสุขเมื่อได้มาอีกครั้ง... ฉันคิดถึงอากาศ อาหาร และการช้อปปิ้งที่นี่ และชอบผู้คนที่นี่ ทุกคนใจดีมาก” (เลน่า, 2568) เธอเล่าอีกว่า เมื่อต้นปีที่ผ่านมามีเธอมากรุงเทพฯ แล้วครั้งหนึ่ง และเธอวางแผนว่าจะกลับมาอีกครั้งในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน สรุปได้ว่าปีนี้เธอจะมาถึง 3 ครั้ง

และยังมีนักท่องเที่ยวอีกหลายคนที่มีรูปแบบการเดินทางคล้ายกัน คือ “มากรุงเทพฯ ทุก ๆ ปี” เมื่อถามถึงเหตุผลที่กลับมาอีกครั้ง พวกเขาตอบว่า “เป็นเพราะคิดถึง” ไม่ว่าจะเป็นอาหาร สภาพอากาศ ผู้คน และบรรยากาศ นักท่องเที่ยวบางส่วนได้กล่าวถึง “ความรู้สึกเศร้า” เมื่อกลับไปยังถิ่นพำนัก นักท่องเที่ยวชาย ชาวอังกฤษกล่าวว่า “เมื่อกลับไปอังกฤษฉันมี

ความรู้สึกเศร้าเล็กน้อย เพราะฉันจะมากรุงเทพฯ ในวันหยุดอยู่เสมอ และทุกครั้งที่มาก็มีความสุขทุกครั้ง (วิลเลียม, 2568)” เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวอินเดียที่กล่าวว่า “ผมไม่เคยได้ยิน Bangkok Blues มาก่อน แต่ใช้ผมคิดถึงกรุงเทพฯ เมื่อกลับไปยังประเทศของผม มีความรู้สึกเศร้าเล็กน้อย แต่ไม่ถึงกับซึมเศร้าขนาดนั้น ทำให้ผมอยากกลับมาอีกครั้ง” (ฟาห์, 2568)

จากการสัมภาษณ์พบว่านักท่องเที่ยวหลายคนมีการเชื่อมโยง “กรุงเทพฯ” กับ “ความสุข” เมื่อมากรุงเทพฯ พวกเขาจะมีความสุข จึงทำให้นักท่องเที่ยวหลายคนเกิดความรู้สึกเศร้าเมื่อต้องไปจากกรุงเทพฯ แต่ก็มีนักท่องเที่ยวบางส่วนที่รู้สึกคิดถึงกรุงเทพฯ เมื่อกลับไปยังถิ่นพำนัก แต่ไม่มีความรู้สึกเศร้า เพราะพวกเขาได้วางแผนสำหรับการเดินทางมากลับมาท่องเที่ยวในครั้งถัดไป จึงไม่มีเหตุผลที่ทำให้รู้สึกเศร้า

“ทำไมต้องเป็นกรุงเทพฯ” หนึ่งในคำถามที่ผู้วิจัยถามนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวชายชาวบังกลาเทศกล่าวว่า “กรุงเทพฯ ไม่ไกลจากประเทศของเรา นั่งเครื่องบินมา 2 ชั่วโมงก็ถึงแล้ว และประเทศของเราค่อนข้างเคร่งเรื่องศาสนา เราจึงมาผ่อนคลาย ดื่มแอลกอฮอล์ และสังสรรค์ที่กรุงเทพฯ... ผมชอบมาช้อปปิ้งที่นี่ เพราะประเทศของเราไม่ค่อยมีห้างสรรพสินค้า” (อาหมิน, 2568) นักท่องเที่ยววัยรุ่นเพศชายชาวเยอรมันกล่าวว่า “ในฤดูหนาวที่ประเทศของเรา มันหนาวมาก ไม่มีใครออกมาใช้ชีวิตข้างนอก ไม่มีใครพูดดี ๆ กับเรา เราแค่แค่นั่งมาที่นี่ มาหาความสุข การเที่ยวกรุงเทพฯ ราคาถูกกว่าที่อื่นด้วยครับ” (คริส, 2568) ก่อนการสัมภาษณ์เขาบอกว่ามีเวลาไม่มากนัก แต่เมื่อได้พูดถึงการท่องเที่ยวและสิ่งที่ชอบในกรุงเทพฯ แล้ว เขากลับตอบคำถามนั้นด้วยความกระตือรือร้น และสุดท้ายบทสนทนานี้ก็ใช้เวลาไปมากกว่าที่ได้ตกลงไว้ แสดงให้เห็นว่าเขาชื่นชอบกรุงเทพฯ มากแค่ไหน จากคำสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพฯ มีหลายอย่างที่บางประเทศไม่มี ทำให้นักท่องเที่ยวเลือกมาทุกปี หรือมากกว่า 1 ครั้ง ใน 1 ปี

5. ข้อเสียก็มี แต่ข้อดีมากกว่า

จากการศึกษาทำให้มองเห็นด้านข้อดีของกรุงเทพฯ นักท่องเที่ยวหลายคนชื่นชอบบรรยากาศความเป็นเมืองที่มีกิจกรรมหลากหลายให้เลือกทำ โดยนักท่องเที่ยวชาวอเมริกาใต้ให้ข้อมูลว่า “ฉันกับแฟนเลือกมาที่นี่ เพราะชอบความเป็นเมือง และกรุงเทพฯ เป็นเมืองที่น่ารัก มีหลายอย่างให้ทำ” (มากาเร็ท, 2568) พวกเขาชื่นชอบการไปตลาดนัด เช่นเดียวกับคุณคริส (2568) ได้เล่าว่าเขาชอบมาเดินตลาดนัด เพราะมีสินค้าที่หลากหลาย ราคาที่สามารถจับต้องได้ และมีอาหารหลากหลาย ซึ่งอาหารไทยเป็นอีกหนึ่งข้อดีที่นักท่องเที่ยวหลายคนเห็นพ้องต้องกัน เช่นเดียวกับคุณหลิงหลิง (2568) นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียที่ได้กล่าวถึงอาหารไทยอยู่บ่อย ๆ ว่าเป็นสิ่งที่เขาคิดถึงเกี่ยวกับกรุงเทพฯ มากที่สุด

“ที่นี่สะดวกสบายมาก เวลาผมรู้สึกหิวในช่วงดึกก็สามารถสั่งของกินมาทานที่ห้องได้ หรือเมื่อต้องการไปที่ใด การเดินทางก็ง่ายทุกเวลา แม้แต่ดึก ๆ อย่างเที่ยงคืนถึงตี 3 ก็ยังสั่งเดลิเวอรี่ได้ ไม่เหมือนกับที่แอฟริกา เมื่อกลับประเทศไปทำให้ผมคิดถึงความสะดวกสบายของที่นี่ เป็นเหตุผลที่ทำให้ฉันกลับมาเที่ยวประเทศไทยหลายครั้ง” (ชาลี, 2568)

นักท่องเที่ยวชาวบราซิลก็กล่าวถึงความสะดวกสบายของการใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ ที่ช่วยให้เขาได้รับความสะดวกสบายจากความพร้อมของร้านค้าต่าง ๆ ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา และการเดินทางเป็นอีกสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวหลายคนมองว่าสามารถเดินทางได้ง่ายด้วยระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน โดยคุณแซมและคุณโรเบิร์ต (2568) ได้กล่าวไปในทางเดียวกันว่าการเดินทางด้วยระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนอย่าง BTS และ MRT เป็นการเดินทางที่ง่ายและสามารถช่วยให้พวกเขาเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ได้สะดวก นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวบางคนชื่นชอบการนั่งรถตุ๊กตุ๊กเพราะได้ชมบรรยากาศภายนอกสร้างความสุขและความเพลิดเพลิน ดังคำสัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์ “นอกจาก BTS และ MRT ก็มีเลือกใช้รถตุ๊กตุ๊กเป็นอย่างแรก ๆ เพราะว่ามันสนุก สามารถดูวิวระหว่างทางที่นั่งได้ด้วย” (แซม, 2568)

ด้านอุปนิสัยของคนไทย นักท่องเที่ยวหลายคนได้กล่าวถึงอุปนิสัยของคนไทยไปในทางเดียวกัน นั่นคือ ความอ่อนน้อม เป็นกันเอง พร้อมช่วยเหลือและต้อนรับอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาเลือกกลับมากรุงเทพฯ นอกจากนี้ คุณเอวา (2568) ผู้ที่ชอบท่องเที่ยวคนเดียวยังรู้สึกว่าคุณไทยที่เธอได้พบเจอทำให้เธอรู้สึกปลอดภัย

อย่างไรก็ตาม กรุงเทพฯ ไม่ได้มีเพียงด้านดี ในด้านข้อเสียนั้นล้วนเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลที่แต่ละคนพบเจอ แต่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ คนก็มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน นั่นคือการจราจรติดขัด และสภาพอากาศ แต่ถึงอย่างนั้นข้อเสียที่พวกเขาพบเจอก็มีหลายท่านที่มองว่าสามารถรับมือได้ เช่น การจราจรที่ติดขัด พวกเขาจึงเลือกการเดินทาง หรือใช้บริการระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนแทนการจราจรบนท้องถนน และอีกสิ่งคือสภาพอากาศที่ร้อนจัด ดังคำสัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์ “สิ่งที่ไม่ชอบมาก ๆ คือเรื่องของอากาศร้อนจัดทำให้เหงื่อออกเยอะ แค่เดินออกจากสยามก็ร้อนแล้ว” (แซม, 2568) แต่ในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวบางคนก็สามารถรับมือกับสภาพอากาศได้ โดยนักท่องเที่ยวชาวแคนาดากล่าวว่า “ที่นี่อากาศร้อนมาก... แต่มันก็ดีนะ เรายอมรับได้” (เดวิด, 2568) นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวชาวไอร์แลนด์ท่านหนึ่งเล่าว่า เขาถูกเสนอขายมากเกินไป ซึ่งนั่นไม่ใช่สิ่งที่เขาต้องการ ซึ่งนั่นถือเป็นการรบกวนนักท่องเที่ยว และสร้างภาพลักษณ์ที่ไม่ดีได้

แม้จะมีข้อเสียอยู่บ้าง แต่กรุงเทพฯ ก็ยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวและกลับมาท่องเที่ยวซ้ำได้จากข้อดีในหลาย ๆ ด้าน อีกทั้งยังมีนักท่องเที่ยวบางท่านที่ชื่นชอบการมาเที่ยวที่นี่ และนำไปบอกต่อให้กับคนอื่น ๆ เกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ได้รับ “ผมได้แนะนำกรุงเทพฯ ให้กับคนเป็นพัน ๆ คนเลย ทุกครั้งที่ผมคุยกับคนอื่น ๆ เรื่องการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมงาน หรือใครก็ตาม ผมจะพูดถึงกรุงเทพฯ ให้คนอื่นฟังเสมอ” (อลัน, 2568)

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความรู้สึกกลัวของนักท่องเที่ยวต่างชาติภายหลังกลับจากการเดินทางท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร” ในหัวข้อ “กรุงเทพฯ ที่แตกต่าง” ค้นพบว่ากรุงเทพฯ มีสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมที่หลากหลาย เช่นเดียวกับหัวข้อ “อิมเมจ ใหว่สวย รวยน้ำใจ” และ “ข้อเสียก็มีแต่ข้อดีมากกว่า” พบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติชื่นชอบนิสัยของคนไทยที่มีความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำใจ อ่อนน้อมถ่อมตน ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่ดี เกิดความสบายใจ และรู้สึกปลอดภัย ซึ่งนิสัยของคนไทยเป็นหนึ่งในทรัพยากรสำคัญที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงข้อค้นพบที่นักท่องเที่ยวบางคนได้กล่าวถึงความสวยงามของวัด สอดคล้องกับงานวิจัยของคุณเขมจิรา ใจดุษฎี (2562) ที่ได้ศึกษาเรื่องความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่เดินทางมาท่องเที่ยว กรุงเทพฯ มีข้อค้นพบว่า นักท่องเที่ยวพึงพอใจกรุงเทพฯ เพราะมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลาย ปลอดภัย และความเป็นมิตรของคนในท้องถิ่น แต่ในทางกลับกันก็มีข้อค้นพบที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงในหัวข้อ “ทุกก้าวของการเดินทาง” พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางด้วยระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน ในขณะที่งานวิจัยของคุณเขมจิรา ใจดุษฎี ค้นพบว่าส่วนใหญ่เดินทางด้วยรถแท็กซี่

นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวได้ให้ความคิดเห็นไปในทางเดียวกันว่าคิดถึงอาหารไทย ทั้งรสชาติของอาหาร และวัฒนธรรมอาหารริมทาง (Street Food) ซึ่งอาหารไทยสามารถเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงนักท่องเที่ยวกับวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง และกลายเป็นความทรงจำอันงดงาม โดยเป็นไปตามการจัดลำดับของ CNN (2018) ว่ากรุงเทพฯ เป็นเมือง Street Food อันดับ 1 ของโลก สอดคล้องกับข้อค้นพบในประเด็น “เสน่ห์อาหารไทย”

ในด้านความรู้สึกกลัว พบว่านักท่องเที่ยวส่วนมากเกิดความรู้สึกกลัวกรุงเทพฯ เมื่อเดินทางกลับไปยังถิ่นพำนักของตน โดยมีระดับความกลัวแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวบางส่วนรู้สึกคิดถึงปัจจัยต่าง ๆ หรือประสบการณ์ที่ได้รับ และบางส่วนมีอารมณ์เศร้าเพิ่มขึ้นมา เนื่องจากพวกเขาได้ใช้เวลาวันหยุดที่นี่ และเมื่อเดินทางกลับมาก็เปรียบเสมือนการเดินทางออกไปจากสถานที่แห่งการพักผ่อนและความสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ Crockford (2019) ได้ทำการศึกษา

เรื่องความซึมเศร้าหลังการเดินทาง การเปลี่ยนผ่านด้านอารมณ์ และแรงจูงใจของนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลังกลับจากค่ายผจญภัยในช่วงวันหยุด สรุปผลว่านักศึกษาที่เข้าร่วมค่ายประสบกับความรู้สึกเศร้าเมื่อกลับมาสู่ชีวิตปกติในมหาวิทยาลัย แต่ในทางกลับกันงานวิจัยเล่มนี้พบว่ายังมีนักท่องเที่ยวส่วนน้อยที่กล่าวว่าไม่ได้มีความรู้สึกวิตกกังวลหากรุงเทพฯ มากนัก เนื่องจากพวกเขาได้ทำการวางแผนการกลับมาท่องเที่ยวครั้งถัดไปเรียบร้อยแล้ว จึงไม่มีเหตุผลที่ต้องรู้สึกคิดถึงกรุงเทพฯ

ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ความรู้สึกวิตกกังวลหากรุงเทพฯ ไม่ว่าจะมีความรู้สึกเศร้าหรือไม่ ยังคงเป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยือนกรุงเทพฯ อีกครั้งในอนาคต เนื่องจากนักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจต่อประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งสนับสนุนงานวิจัยของ Ruspitasari และ Cahyanti (2021) ที่ได้สรุปไว้ว่าความทรงจำที่น่าจดจำในเชิงบวก จะเพิ่มความตั้งใจที่จะกลับมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอื่นอีกครั้งในอนาคต

การที่นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจต่อการมาท่องเที่ยวที่กรุงเทพฯ จนเกิดความรู้สึกภักดี ทำให้พวกเขามีแนวโน้มที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวอีกครั้ง นำไปสู่การแนะนำบอกต่อถึงประสบการณ์ที่ดีที่เขาเคยได้รับ โดยการแนะนำบอกต่อนี้ สามารถทำให้ผู้ได้รับข้อมูลตัดสินใจมาเที่ยวกรุงเทพฯ ได้ง่ายขึ้น ตรงกับหลักการด้านการตลาดที่ Assael (1995, อ้างโดย ณิชภา จงประภาทอง, 2563) กล่าวว่า การสื่อสารแบบบอกต่อ (Word-of-Mouth: WOM) เป็นการสื่อสารที่ทรงพลังและมีอิทธิพลต่อผู้รับข้อมูลในการเลือกซื้อสินค้าและบริการ โดยทั่วไปผู้บริโภคส่วนใหญ่ มักให้ความสำคัญกับคำแนะนำที่ได้รับจากการบอกต่อจากคนใกล้ชิด หรือผู้ที่เชี่ยวชาญในผลิตภัณฑ์นั้น ๆ

ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษา สามารถสรุปผลเพื่อให้ทราบถึงความรู้สึกวิตกกังวลหาของนักท่องเที่ยวต่างชาติภายหลังกลับจากเดินทางท่องเที่ยวที่กรุงเทพมหานคร โดยนำทฤษฎีการวิตกกังวลหาที่ดีที่ Ginekiene และ Cui (2013 ; 2015 อ้างโดย วัฒนารมย์ สมเพชร, 2560) ได้แบ่งบุคลิกภาพการวิตกกังวลหาที่ดีของนักท่องเที่ยวทั้งหมด 4 รูปแบบ ได้แก่ 1. การวิตกกังวลหาที่ดีส่วนบุคคล 2. การวิตกกังวลหาที่ดีผ่านตัวบุคคล 3. การวิตกกังวลหาที่ดีทางวัฒนธรรม 4. การวิตกกังวลหาที่ดีแบบเสมือนจริง

ผลสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวที่กรุงเทพฯ มากกว่า 1 ครั้ง พบว่านักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกวิตกกังวลหาภายหลังเดินทางกลับจากกรุงเทพฯ เพียง 1 รูปแบบ นั่นคือ การวิตกกังวลหาที่ดีส่วนบุคคล หมายถึง การวิตกกังวลหาที่ดีที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ส่วนตัวในอดีตของแต่ละบุคคล โดยวิจัยเล่มนี้พบว่านักท่องเที่ยวแต่ละคนมีระดับความรู้สึกวิตกกังวลหาที่แตกต่างกัน ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เกิดความรู้สึกคิดถึง คือ อาหาร และอุปนิสัยของคนไทยที่มีลักษณะแตกต่างจากถิ่นพำนักของตนเอง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังได้กล่าวถึงสิ่งอื่น ๆ ได้แก่ สภาพอากาศ การคมนาคมที่สะดวกสบาย แหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต เมืองที่มีชีวิตชีวา และชีวิตในยามค่ำคืน โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของวัฒนารมย์ สมเพชร (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิตกกังวลหาของนักท่องเที่ยวชาวไทยในแหล่งท่องเที่ยวตลาดเก่า จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่ารูปแบบการวิตกกังวลหาที่ดีของนักท่องเที่ยวที่พบเจอมากที่สุด คือ การวิตกกังวลหาที่ดีส่วนบุคคล

เนื่องด้วยปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเกิดความรู้สึกวิตกกังวลหา และต้องการเดินทางกลับมายังกรุงเทพฯ อีกครั้ง ทำให้เกิดนักท่องเที่ยวที่มีความภักดี (Loyalty) และทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตส่งผลดีต่อเศรษฐกิจ รวมถึงเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับท้องถิ่น ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ในอนาคตและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชากรในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงพื้นที่และเชิงนโยบาย

1.1 ควรจัดให้มีการอบรมด้านการบริการนักท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอรวมถึงปรับปรุงภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวให้มีทัศนียภาพที่สวยงาม

1.2 ส่งเสริมให้การคมนาคมทางน้ำเป็นที่รู้จักมากขึ้น รวมถึงการจัดทำสื่อข้อมูลการเดินทางที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย และเสนอให้มีการพัฒนาหลากหลายด้านโดยให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องส่งเสริมและปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ คือ พัฒนาสาธารณูปโภค และผลักดันพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรเลือกขอบเขตการวิจัยด้านพื้นที่ โดยขยายพื้นที่การวิจัยไปยังจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพฯ รวมถึงเพิ่มการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง โดยจัดกลุ่มสัญชาติของนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาว่าถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยวแต่ละทวีปส่งผลให้เกิดความรู้สึกกลัวเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากคณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสำเร็จลงด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ที่ช่วยประเมิน พร้อมทั้งให้คำแนะนำ รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย PR. (2567). โฆษก มท. เผยมหาดไทยเตรียมออกประกาศยกเว้นวีซ่า 60 วัน สำหรับ 93 ประเทศ เริ่ม 15 ก.ค. 67 พร้อมปรับปรุงแนวทาง ตรวจลงตราให้ยืดหยุ่น หนุนไทยแข่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วโลก. Facebook. <https://bit.ly/4jiFp6z>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2567, 18 สิงหาคม). โครงการ "Amazing Thailand 365 วัน มหัศจรรย์เมืองน่าเที่ยว" 2567. สืบค้นจาก tatkb. <https://bit.ly/3RVK2Hs>
- เชมจิรา ใจตุ้ย. (2562). ความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่เดินทางมาท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช). DPU Library. bit.ly/4lFP7S4
- ณิชาภา จงประกายทอง (2563). การบอกต่อแบบปากต่อปากและปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์เสริมแคลเซียมของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. DSpace at Srinakharinwirot University. <https://bit.ly/3YD7ywK>
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย. สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พรนภัทร์ ธนากิจสุริส. (2561). ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการกลับมาเที่ยวซ้ำในแหล่งท่องเที่ยวเมืองรอง กรณีศึกษา จังหวัดน่าน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ). DSpace at Srinakharinwirot University. <https://bit.ly/3RVK2qW>
- รัฐบาลไทย. (11 ธันวาคม 2567). “กรุงเทพฯ” ครว้าอันดับ 1 เมืองท่องเที่ยวโลกปี 2024. Royal Thai Government. <https://bit.ly/3Ehfe0X>
- วัฒนารมย์ สมเพชร. (2560). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในแหล่งท่องเที่ยวตลาดเก่า จังหวัดฉะเชิงเทรา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์]. สำนักบรรณสารการพัฒนา. <https://bit.ly/4jLE3lh>
- อินโฟเควสท์. (31 ธันวาคม 2567). ต่างชาติท่องเที่ยวไทยปี 67 ทะลุ 35 ล้าน จีนครองแชมป์ ไทยเที่ยวไทย 197.53 ล้านคน/ครั้ง. Infoquest. <https://bit.ly/4LGuWf>

- Crockford, N. (2019). **Post-trip blues: Full time college students emotional and motivational post-trip transition from adventure break trips.** [Master's thesis, University of Northern Iowa]. UNI ScholarWorks. <https://bit.ly/4LGvJN>
- Keis one. (2022, December 15). **This is the WORST FEELING in the world...** [Video]. YouTube. <https://bit.ly/42ILSW1>
- Ruspitasari, W. D., & Cahyanti, M. M. (2021). **Influence of Memorability, Nostalgia, and Revisit Intention in Creative Tourism.** Journal of Economics and Business Conference Proceedings, 3(1), 1-10. <https://bit.ly/42SSf5E>
- Shea, G. (2018). **Best 23 cities for street food from Miami to Tokyo.** CNN. <https://cnn.it/3RXbc0J>

สถานการณ์และกฎหมายบุหรี่ไฟฟ้าในฟิลิปปินส์และไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก Vaping Situation and Vape Law in Philippines and Thailand under Global Change

ศาสณีย์ ศรีศิลป์¹

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันด้วยความเชื่อที่ว่าการใช้บุหรี่ไฟฟ้าสามารถช่วยให้เลิกบุหรี่ได้ ประกอบกับค่านิยมที่ผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้ามีภาพลักษณ์ที่ดูทันสมัยทำให้อัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในหลายประเทศ โดยรัฐต่าง ๆ ได้ออกกฎหมายและนโยบายเพื่อควบคุมการใช้งานบุหรี่ไฟฟ้า งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศฟิลิปปินส์และประเทศไทย โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารที่เป็นกฎหมายและนโยบายของรัฐเป็นหลัก โดยเป็นการทบทวนเอกสารนโยบายและกฎหมายของทั้งสองรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2003 ถึง พ.ศ.2024 อาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้บุหรี่ไฟฟ้า แนวคิดเกี่ยวกับด้านสาธารณสุข และแนวคิดเกี่ยวกับสื่อ ผลการวิจัยพบว่าความแตกต่างระหว่างกฎหมายของทั้งสองประเทศสะท้อนถึงมุมมองที่แตกต่างกันต่อบุหรี่ไฟฟ้า โดยฟิลิปปินส์มองว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถควบคุมได้ ในขณะที่ไทยมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพของประชาชนในระยะยาว งานวิจัยนี้จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับประเทศไทยในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าโดยเน้นที่การบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด การให้ความรู้แก่ประชาชน และการเฝ้าระวังการตลาดของบุหรี่ไฟฟ้า

คำสำคัญ: บุหรี่ไฟฟ้า กฎหมายและนโยบายควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ ฟิลิปปินส์ ไทย

Abstract

Nowadays, the belief that e-cigarettes can be used as a smoking cessation tool, including the image of trendy e-cigarette users, has caused a rapid increase in the number of users significantly in many states. Therefore, there are state regulations regarding the control of e-cigarettes. This research aims to study the law with references to e-cigarette nicotine and non-nicotine products in the Philippines and Thailand. The method used in this study was a quantitative study using documents focusing on law and policy documents from 2003 - 2024. This research uses the concept of behavior on e-cigarettes, the concept of public health, and the concept of media. The finding indicates that the difference between the Philippines and Thailand regarding the e-cigarette regulator is the positioning of the issue. While the law of the Philippines allowed e-cigarettes to be lawful under the restrictions, Thailand considered e-cigarettes to be a major health threat to people in the long term. This research provides a policy recommendation for Thailand to control e-cigarettes emphasizing strict law implementation, providing knowledge to the public, and monitoring e-cigarette marketing.

Keywords: E-cigarette, Tobacco product control law and policy, Philipinnines, Thailand

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการสูบบุหรี่ในปัจจุบัน ผู้คนทั่วโลกมีความนิยมใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น ด้วยความเชื่อว่าบุหรี่ไฟฟ้าสามารถช่วยให้เลิกบุหรี่แบบดั้งเดิมได้ ปลอดภัยกว่าและมีค่านิยมที่ผู้ใช้มีภาพลักษณ์ที่ทันสมัย ประกอบกับการโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับรสชาติและความปลอดภัย ทำให้อัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าทั่วโลกเพิ่มสูงขึ้นจากอดีตที่ประชาชนนิยมสูบบุหรี่แบบดั้งเดิม และที่น่าห่วงกังวลก็คือพบว่ามีการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น โดยในปี ค.ศ.2020 มีผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าทั่วโลกสูงถึง 68 ล้านคนทั่วโลก (Jerzyński et al., 2021) ขณะที่เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าได้ โดยส่วนใหญ่เป็นผู้เข้าสู่การสูบบุหรี่เป็นครั้งแรก บุหรี่ไฟฟ้าเป็นที่นิยมมากขึ้นในบรรดาผู้สูบบุหรี่ทั่วโลก แต่เริ่มเป็นที่นิยมมากในภูมิภาคยุโรปและสหรัฐอเมริกาเป็นภูมิภาคแรก ๆ ตัวอย่างเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกาอัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้อายุ 18-29 ปี จากช่วงปี ค.ศ. 2019 จนถึง ค.ศ.2021 โดยเพิ่มจาก 8.8% กลายเป็น 10.2% (Lsventhai et al., 2021) และมีแนวโน้มว่าผู้อายุระหว่าง 15 - 17 ปี จะใช้บุหรี่ไฟฟ้ามากกว่ากลุ่มคนอายุ 25 - 34 ปีถึง 16 เท่า (Shank, 2018) ขณะที่ในประเทศอังกฤษก็มีปรากฏการณ์ที่เยาวชนใช้บุหรี่ไฟฟ้าในอัตราที่สูงเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยในปี ค.ศ.2022 มีอัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในเยาวชน 15.8% จากนั้นในปี พ.ศ.2023 ตัวเลขเพิ่มสูงขึ้นเป็น 20.5% โดยผลสำรวจในประเทศอังกฤษในช่วงเริ่มแรกเยาวชนให้เหตุผลในการลองใช้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นส่วนใหญ่ว่า "แค่อยากลอง" ในขณะที่ในเวลาต่อมาเหตุผลดังกล่าวลดลง แต่จะปรากฏเหตุผลว่า "ใคร ๆ ก็ใช้กัน" เพิ่มขึ้น ขณะที่เหตุผลอีกส่วนระบุว่า "ชอบรสชาติ" (ASH, 2023) นอกจากนี้มีกรณีพบว่าเยาวชนใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพียงแค่ 2 ปีแล้วเกิดอาการปอดอักเสบรุนแรง (E-cigarette or Vaping product use Associated Lung Injury : EVALI) โดยแพทยสมาคมแห่งสหรัฐอเมริกาได้เรียกร้องให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการใช้บุหรี่ไฟฟ้า เนื่องจากผลกระทบต่อการเกิดโรคปอดซึ่งเป็นวิกฤติทางด้านสาธารณสุขของประเทศในปี ค.ศ.2019 โดยในขณะนั้นมีรายงานผู้ป่วยปอดอักเสบรุนแรงเฉียบพลันสูงถึง 450 ราย โดยผู้ป่วยทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับการใช้บุหรี่ไฟฟ้า และในบางรายมีอาการรุนแรงจนถึงขั้นต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ และมีผู้เสียชีวิตมากถึง 7 รายภายในระยะเวลาเพียง 2 เดือน (โรงพยาบาลรามารัตน์, 2565)

สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอีกหนึ่งภูมิภาคที่มีผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน มูลนิธิเพื่อสังคมอาเซียนปลอดบุหรี่ (Southeast Asia Tobacco Control Alliance :SEATCA) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการระดับภูมิภาคระบุว่าสถานการณ์การใช้บุหรี่ไฟฟ้าในมาเลเซียของวัยรุ่น (อายุ 13-15 ปี) เพิ่มขึ้นมากกว่าการสูบบุหรี่แบบดั้งเดิม ข้อมูลในปี พ.ศ. 2565 คิดเป็นร้อยละ 24 ของเด็กผู้ชายสูบบุหรี่ไฟฟ้า และ ร้อยละ 6 ในเด็กผู้หญิง ส่วนในฟิลิปปินส์ ข้อมูลปี 2562 เด็กผู้ชายร้อยละ 20.9 สูบบุหรี่ไฟฟ้า และ เด็กผู้หญิงสูบบุหรี่ร้อยละ 7.5 ส่วนประเทศไทยข้อมูลในปี พ.ศ.2565 พบว่าเด็กผู้ชายสูบบุหรี่ไฟฟ้าร้อยละ 20.2 และ เด็กผู้หญิงสูบบุหรี่ร้อยละ 15 (Hfocus, 2024) จากข้อมูลดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าการตลาดของบริษัทผู้ผลิตบุหรี่ไฟฟ้ามุ่งเป้าหมายที่เยาวชนโดยเน้นการโฆษณาชวนเชื่อว่าบุหรี่ไฟฟ้าปลอดภัยกว่าบุหรี่แบบดั้งเดิม มีรสชาติหวานอร่อย กลิ่นหอม อีกทั้งรูปลักษณ์ของตัวบุหรี่ไฟฟ้าทำให้ผู้ใช้ดูมีภาพลักษณ์ทันสมัย ยิ่งไปกว่านั้นมีการตรวจพบหน้าตาของบุหรี่ไฟฟ้าในรูปแบบเครื่องเขียน ของเล่น หรือตัวการ์ตูนคาแรคเตอร์ที่เป็นที่นิยมทำให้ยากที่ผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่จะทราบได้ว่าบุตรหลานของตนใช้บุหรี่ไฟฟ้า

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามาตรการและนโยบายเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าในหลายรัฐมีความแตกต่างกัน บางรัฐไม่อนุญาตให้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าอย่างเด็ดขาด ในขณะที่บางรัฐยอมรับให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นของที่ประชาชนเข้าถึงได้ ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ข้อถกเถียงสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้บุหรี่ไฟฟ้าที่ทำให้มาตรการและกฎหมายของแต่ละรัฐมีความแตกต่างกันนั้นเกิดจากแนวคิดเรื่องการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นเครื่องมือลดอันตรายจากการสูบบุหรี่แบบดั้งเดิม (harm reduction) เนื่องจากแรกเริ่มการคิดค้นบุหรี่ไฟฟ้ามาจากความคิดที่ต้องการให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้สูบบุหรี่แบบดั้งเดิมสามารถเปลี่ยนบุหรี่ไฟฟ้าเป็นอุปกรณ์ทางเลือกเพื่อเลิกบุหรี่ อย่างไรก็ตามผลการศึกษายังไม่เป็นที่ชัดเจนเพราะแม้ว่าบุหรี่ไฟฟ้าจะช่วยให้ลดอันตรายจากปัญหาสุขภาพอันเกิดจากบุหรี่แบบดั้งเดิมได้ แต่ก็อาจมีอันตรายอย่างอื่นแทน และอาจส่งผลให้เกิดอาการเฉียบพลันจากการใช้สารเคมีบางอย่างในน้ำยาในโคตินที่ไม่ปลอดภัย เช่น ภาวะปอดอักเสบรุนแรงเฉียบพลัน (EVALI) นอกจากนี้บุหรี่ไฟฟ้ายังอาจดึงดูดผู้สูบบุหรี่ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูบบุหรี่ที่เป็นเด็กและเยาวชนรวมถึงคนวัยทำงานที่อาจเข้าใจว่าบุหรี่ไฟฟ้าอันตรายน้อย

กว่าบุหรี่แบบดั้งเดิม นอกจากนั้นการตลาดของบริษัทยาสูบยังโฆษณาให้บุหรี่ไฟฟ้ามีกลิ่นและรสชาติรวมถึงรูปลักษณะที่ดูทันสมัยกว่าซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นจะยิ่งทำให้มีผู้สูบบุหรี่ไฟฟ้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและกลายเป็นวิกฤติทางสุขภาพต่อประชาชนในระยะยาวต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้บุหรี่ไฟฟ้า แนวคิดเกี่ยวกับด้านสาธารณสุข และแนวคิดเกี่ยวกับสื่อเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังจะเห็นได้จากสถิติผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าทั่วโลกที่มีอัตราเพิ่มสูงขึ้น สะท้อนว่าพฤติกรรมการใช้บริโภคของผู้สูบเปลี่ยนแปลงไปอันเป็นผลจากค่านิยมในการใช้บุหรี่ไฟฟ้า โดยงานวิจัยของ Belmonte และคณะ (2025) พบว่าในฟิลิปปินส์ความชุกชุมของการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มสูงมากขึ้น อันเป็นผลจากอิทธิพลของสังคม (social influence) การขาดความตระหนักรู้ต่อพิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้า รวมถึงราคาที่เข้าถึงได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ อัจฉราพร สี่หิรัญวงศ์ (2564) ซึ่งระบุผลการสำรวจว่าเยาวชนทั่วทุกภาคของประเทศไทยมีอัตราความชุกชุมในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้นในทุกภูมิภาค โดยปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญ คือ การที่เยาวชนเข้าชมสื่อสังคมออนไลน์ในการใช้บุหรี่ไฟฟ้า โดยถ้าเข้าชมเกือบทุกวัน มีโอกาสใช้บุหรี่ไฟฟ้า 3.7% และมีโอกาสใช้บุหรี่ไฟฟ้ามากกว่า 7.7 เท่าของคนที่ไม่เคยเข้าชมสื่อสังคมออนไลน์ ดังนั้น พฤติกรรมการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของประชาชนซึ่งได้รับอิทธิพลจากสื่อและการโฆษณาผ่านช่องทางต่าง ๆ จึงเกี่ยวพันกับแนวทางรับมือด้านสาธารณสุข ซึ่งมาตรการทางกฎหมายจำเป็นต้องปรับตัวและสามารถแทรกแซงกระบวนการอันซับซ้อนของพฤติกรรมผู้บริโภคดังกล่าวให้ได้

สำหรับแนวนโยบายและมาตรการทางกฎหมายของฟิลิปปินส์มีความแตกต่างกับนโยบายและมาตรการทางกฎหมายของรัฐบาลไทย โดยรัฐบาลฟิลิปปินส์อนุญาตให้มีการนำเข้าและจัดจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้าอย่างถูกกฎหมายได้ โดยทางบริษัทผู้จัดจำหน่ายต้องขึ้นทะเบียนกับรัฐและจัดจำหน่ายภายใต้เงื่อนไขที่รัฐกำหนด ซึ่งก็คืออายุของผู้ซื้อ (18 ปี ขึ้นไป) รวมถึงการส่งเสริมการขาย และคำเตือนบนบรรจุภัณฑ์ ซึ่งวิธีการนี้รัฐบาลฟิลิปปินส์เชื่อว่าจะทำให้รัฐได้รายได้จากการจัดเก็บภาษีจากสินค้าประเภทดังกล่าว ขณะที่บุหรี่ไฟฟ้าในประเทศไทยยังถูกห้ามไม่ให้เป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย ห้ามนำเข้า ห้ามขาย โดยพระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 ซึ่งกำหนดนิยามของยาสูบให้หมายความรวมถึงบุหรี่ไฟฟ้าด้วย ทำให้บุหรี่ไฟฟ้าได้รับการควบคุมและมีมาตรการทางกฎหมายในการกำหนดบทลงโทษ ทั้งนี้สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกนำมาตราทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของไทยและฟิลิปปินส์มาศึกษาเปรียบเทียบกันเนื่องจากทั้งสองประเทศต่างอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีบริบททางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมและนโยบาย โดยอาจจะกล่าวได้ว่ามุมมองฟิลิปปินส์มุ่งเน้นไปที่แนวทางด้านเศรษฐกิจ โดยมองว่าการจัดเก็บภาษีบุหรี่ไฟฟ้าควบคู่ไปกับมาตรการควบคุมอย่างเคร่งครัดจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับรัฐและทำให้การควบคุมบุหรี่ไฟฟ้ามีประสิทธิภาพ ขณะที่ประเทศไทยมุ่งเน้นแนวทางด้านสุขภาพจึงกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสินค้าต้องห้ามในไทยอย่างเด็ดขาด เพราะมองว่าบุหรี่ไฟฟ้าเป็นภัยคุกคามทางด้านสุขภาพต่อประชาชนในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัครวิทย์ และคณะ (2567) ซึ่งแบ่งกลุ่มมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของกลุ่มประเทศในอาเซียน เอาไว้ออกเป็น 3 กลุ่มกฎหมาย ได้แก่ 1) กฎหมายควบคุมยาสูบที่ครอบคลุมการบริโภคของประชาชนรวมถึงผู้ประกอบการที่จัดจำหน่าย 2) กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับภาษี คือ ภาษีศุลกากร และภาษีสรรพสามิต ที่ควบคุมผู้ประกอบการด้านการนำเข้าและจัดจำหน่าย ทำให้สามารถจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้าได้โดยเสียภาษีตามที่กฎหมายกำหนด และ 3) กฎหมายอื่น ๆ เช่น กฎหมายท้องถิ่น กฎหมายอิสลามหรือมาตรการควบคุมอื่นของรัฐ

จากปัญหาข้างต้นจึงนำมาสู่ความสนใจของผู้วิจัยที่จะศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าของฟิลิปปินส์และไทยเพื่อเปรียบเทียบลักษณะและมาตรการบังคับทางกฎหมาย เพื่อหาแนวทางเสนอข้อเสนอแนะทางนโยบายที่เหมาะสมสำหรับบริบทปัญหาการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบบทบัญญัติที่สำคัญของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าในฟิลิปปินส์และไทย

2. เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่อิงหลักฐานการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าในไทย โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางของฟิลิปปินส์และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

สมมุติฐานของการวิจัย

ฟิลิปปินส์และไทยมีมาตรการทางกฎหมายที่แตกต่างกัน โดยฟิลิปปินส์อนุญาตให้มีการนำเข้าและจัดจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้าอย่างถูกกฎหมายได้ ภายใต้เงื่อนไขของรัฐ ขณะที่ไทยยังไม่อนุญาตให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งถูกกฎหมายในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศยังประสบปัญหาประชาชนลักลอบใช้บุหรี่ไฟฟ้าในอัตราที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังพบการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้นด้วย

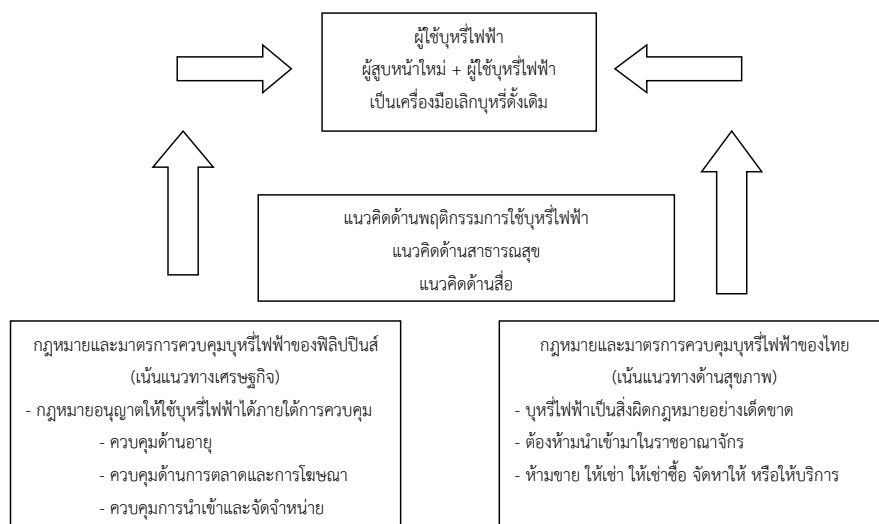
ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง ได้แก่ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบาย ข่าวสาร วิทยานิพนธ์ รายงานจากองค์กรด้านสุขภาพ งานวิจัย บทความทางวิชาการและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้อยู่ในช่วงเวลา ค.ศ.2003 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการคิดค้นบุหรี่ไฟฟ้าขึ้น จนกระทั่งมีการนำเข้าภายในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และรัฐบาลฟิลิปปินส์และไทยได้มีมาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมการใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าในประเทศ

กรอบแนวคิด

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลผ่านกรอบแนวคิดด้านพฤติกรรมการใช้บุหรี่ไฟฟ้า และแนวคิดด้านสาธารณสุขในการทำความเข้าใจและสามารถอธิบายเชิงปรากฏการณ์ภายใต้แนวคิดดังกล่าว ทำให้เข้าใจว่าเหตุใดประชาชนจึงเลือกใช้บุหรี่ไฟฟ้าแม้ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพ ในขณะที่เดียวกันพฤติกรรมของผู้บริโภคทำให้ผู้ผลิตและจัดจำหน่ายต้องการทำการตลาดในสินค้าดังกล่าวเพื่อดึงดูดการใช้งานของเยาวชน ซึ่งสอดคล้องกับการใช้แนวคิดเกี่ยวกับสื่อโฆษณาชวนเชื่อ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผ่านเอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัย และบทบัญญัติ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของฟิลิปปินส์และไทย จากนั้นนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และอภิปรายในประเด็นความแตกต่างของกฎหมายทั้งสองประเทศ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาที่เหมาะสมกับการวิจัยนี้มากที่สุด เนื่องจากช่วยให้สามารถสำรวจกฎหมายและนโยบายที่ซับซ้อนได้อย่างลึกซึ้งและทำความเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังของแต่ละประเทศ โดยเป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาผ่านเอกสารประเภทกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายของรัฐ รายงานจากองค์กรด้านสุขภาพ และบทความวิชาการ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยบุหรี่ไฟฟ้าชนิดมีนิโคตินและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่ชนิดนิโคติน ค.ศ. 2024 ของประเทศฟิลิปปินส์ (Vaporized Nicotine and Non-Nicotine Products Regulation Act 2024) และในส่วนของประเทศไทยกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบพ.ศ.2560, พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ.2560 และประกาศกระทรวงพาณิชย์ พ.ศ.2557

- 1) ค้นหา เก็บรวบรวมเอกสารขั้นต้น และเอกสารชั้นรองจากหนังสือ รวมถึงแหล่งข้อมูลทางออนไลน์
- 2) อ่านเอกสารเบื้องต้นเพื่อคัดเลือกเอกสาร ประเมินเอกสาร อ่านเอกสารอย่างละเอียดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การใช้บุหรี่ไฟฟ้า และมาตรการทางกฎหมายในการรับมือของภาครัฐ
- 3) โดยนำข้อมูลเชิงเอกสารมาจัดประเภทข้อมูล (Categories) ใช้การวิเคราะห์รูปแบบเนื้อความเชิงพรรณนาเพื่อเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ให้สอดคล้องและตรงหลักประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการจะนำเสนอ โดยใช้ทฤษฎีประกอบ การวิเคราะห์ร่วม

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีหรืองานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าจากหลายแหล่งข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาถอดรหัส จัดหมวดหมู่รวมถึงตีความ ก่อนจะนำข้อมูลมาเรียบเรียงเพื่อนำไปสู่การหาข้อเสนอนั้นที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ และนำเสนอในรูปแบบการอธิบายเชิงพรรณนา (descriptive method)

3. ข้อจำกัดของงานวิจัย

- 1) เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงมีข้อจำกัดของการวิเคราะห์เอกสารในการทำความเข้าใจผลกระทบที่แท้จริงของนโยบาย
- 2) งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นไปที่นโยบายระดับชาติและไม่ได้พิจารณาถึงความแตกต่างระดับภูมิภาค หรือความท้าทายในการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งอาจเป็นหัวข้อวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต

ผลการวิจัย

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของฟิลิปปินส์

1.1 ความเป็นมาและกฎหมายบุหรี่ไฟฟ้าของฟิลิปปินส์

ตามข้อมูลรายงานปี ค.ศ. 2021 ประเทศฟิลิปปินส์เป็น 1 ใน 40 ประเทศ ที่อนุญาตให้การใช้บุหรี่ไฟฟ้าสามารถทำได้อย่างถูกกฎหมาย (Jerzyński et al., 2021) ประชาชนฟิลิปปินส์นิยมสูบบุหรี่แบบดั้งเดิม โดยในปี ค.ศ. 2015 The Adult Global Tobacco รายงานว่าชาวฟิลิปปินส์กว่า 16.5 ล้านคนสูบบุหรี่ ประชาชนประเทศฟิลิปปินส์จึงเผชิญปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพอันเนื่องมาจากการใช้งานบุหรี่เรื่อยมา ทำให้ในปี ค.ศ. 2017 ประธานาธิบดีโรดริโก ดูเตอร์เตได้ลงนามในบทบัญญัติที่ 26 (Executive Order No.26) เพื่อกำหนดสภาพแวดล้อมและพื้นที่สำหรับการสูบบุหรี่โดยกำหนดให้อาคารสถานที่ต่าง ๆ มีพื้นที่เฉพาะสำหรับการสูบบุหรี่ (Designed Smoking Area) และสามารถสูบบุหรี่ได้ในพื้นที่เปิดโล่งและห้ามขายบุหรี่ให้กับ

บุคคลที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ซึ่งข้อบัญญัติดังกล่าวแสดงถึงความตระหนักถึงปัญหาและความห่วงกังวลต่อสุขภาพของประชาชน ซึ่งภายหลังที่อัตราการสูบบุหรี่ในฟิลิปปินส์เพิ่มสูงขึ้นอัตราการป่วยอันสัมพันธ์กับการใช้บุหรี่ เช่น โรคหัวใจ มะเร็งปอด โรคปอดและอาการป่วยเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจเพิ่มสูงขึ้น จนกระทั่งการคิดค้นและจัดจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้าในโลกเริ่มเป็นที่แพร่หลายในช่วงราวปี ค.ศ.2006 เป็นต้นมา แม้ว่าในช่วงแรกจะเป็นที่นิยมในภูมิภาคยุโรปและสหรัฐอเมริกา (ไทยพีบีเอส, 2567) ในเวลาต่อมาบุหรี่ไฟฟ้าก็เริ่มเป็นที่นิยมในฟิลิปปินส์เช่นเดียวกัน โดยเริ่มมีการใช้บุหรี่ไฟฟ้าครั้งแรกในฟิลิปปินส์ราวปี ค.ศ.2010 และเริ่มกลายเป็นประเด็นทางสาธารณสุขที่น่ากังวลเพราะพบว่ามีอัตราผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าในขณะนั้นสูงถึง ประมาณ 2.7 ล้านคน (Belmonte *et al.*, 2025) และในรายงาน Global Youth Tobacco Survey ระบุว่าเยาวชนฟิลิปปินส์อายุระหว่าง 13 - 15 ปี มี 14.1% เป็นผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้า และเยาวชนในกลุ่มนักเรียนราว 24.5% เคยลองสูบบุหรี่ไฟฟ้ามาก่อน และกลุ่มเยาวชน 37% ระบุว่าสามารถเข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าได้ง่ายแม้ว่าจะมีข้อห้ามทางกฎหมายก็ตาม (Belmonte *et al.*, 2025)

1.2 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของฟิลิปปินส์

ประเทศฟิลิปปินส์เป็นภาคีของ WHO และได้ให้สัตยาบันกรอบกฎหมายอนุสัญญาสุขภาพเมื่อ 4 กันยายนปี ค.ศ.2005 โดยฟิลิปปินส์มีพระราชบัญญัติควบคุมการใชยาสูบหลายฉบับเพื่อควบคุมการจำหน่าย การสูบบุหรี่ในพื้นที่ที่จัดเตรียมไว้ และข้อกำหนดของอายุที่สามารถสูบบุหรี่ได้ โดยบุหรี่ไฟฟ้าสามารถจัดจำหน่ายและใช้ได้อย่างถูกกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยบุหรี่ไฟฟ้าชนิดนิโคตินและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช้นิโคติน ค.ศ.2024 ของประเทศฟิลิปปินส์ (Vaporized Nicotine and Non-Nicotine Products Regulation Act 2024) โดยกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

- 1.2.1 บุหรี่ไฟฟ้าสามารถจำหน่ายได้โดยผู้ผลิตและจัดจำหน่ายที่ขึ้นทะเบียนโดยตรงต่อรัฐอย่างถูกต้อง
- 1.2.2 อายุของผู้ที่สามารถซื้อบุหรี่ไฟฟ้าได้ (18 ปีขึ้นไป)
- 1.2.3 ผู้จัดจำหน่ายต้องขึ้นทะเบียนต่อรัฐและต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในเรื่องพื้นที่จำหน่าย โดยห้ามใกล้เคียงกับพื้นที่ของเยาวชน เช่น โรงเรียน, สนามเด็กเล่น
- 1.2.4 บรรจุภัณฑ์ที่ต้องมีการระบุค่าเตือนเรื่องสุขภาพอย่างชัดเจน มีบรรจุภัณฑ์ที่แสดงให้เห็นสัญลักษณ์ชัดเจน และไม่มีการตลาดที่ดึงดูดเยาวชนด้านรสชาติ (อนุญาตให้เฉพาะรสยาสูบดั้งเดิมและเมนทอล) และห้ามมีภาพโฆษณารสชาติของหวาน ลูกอม หรือภาพการ์ตูน
- 1.2.5 ผู้ผลิตและจัดจำหน่ายสามารถโฆษณาผลิตภัณฑ์บุหรี่ไฟฟ้าสามารถทำได้แต่ห้ามประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับรสชาติและห้ามมีภาพโฆษณารสชาติของหวาน ลูกอม หรือภาพการ์ตูน
- 1.2.6 สามารถสูบบุหรี่ไฟฟ้าในพื้นที่ที่จัดให้เฉพาะสำหรับการสูบบุหรี่ไฟฟ้า (designated vaping area) รวมถึงพื้นที่ทดลองสินค้า (product testing area) ซึ่งอยู่ในจุดที่ขายหรือบริเวณตู้สำหรับขายบุหรี่ไฟฟ้า และไม่อนุญาตให้สูบบุหรี่ไฟฟ้าในพื้นที่โรงเรียน สนามเด็กเล่น ศูนย์เยาวชน โรงพยาบาล โบสถ์ สถานเอนกนันทนาการ ลิฟท์ พื้นที่ขายอาหาร และอาคารของภาครัฐ

ตารางที่ 1 : แสดงมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของฟิลิปปินส์

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติ ว่าด้วยบุหรี่ไฟฟ้าชนิดนิโคตินและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช้นิโคติน ค.ศ.2024 ของประเทศฟิลิปปินส์ (Vaporized Nicotine and Non-Nicotine Products Regulation Act 2024)	อนุญาต	อนุญาตภายใต้ข้อบังคับ	ไม่อนุญาต
ผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้า : สามารถใช้ได้อย่างถูกกฎหมายในบุคคลที่อายุมากกว่า 18 ปี	✓		
ผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้า : สามารถสูบบุหรี่ไฟฟ้าในพื้นที่ที่จัดให้เฉพาะสำหรับการสูบบุหรี่ไฟฟ้า (designated vaping area) รวมถึงพื้นที่ทดลองสินค้า (product testing area)	✓		

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติ ว่าด้วยบุหรี่ไฟฟ้าชนิดมีนิโคตินและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่ นิโคติน ค.ศ.2024 ของประเทศฟิลิปปินส์ (Vaporized Nicotine and Non- Nicotine Products Regulation Act 2024)	อนุญาต	อนุญาตภายใต้ ข้อบังคับ	ไม่อนุญาต
ผู้ผลิตและจำหน่าย : สามารถนำเข้าสินค้าและจัดจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้าได้ภายใต้เงื่อนไขที่ รัฐกำหนด		✓	
ผู้ผลิตและจำหน่าย : ผู้ผลิตและจัดจำหน่ายสามารถโฆษณาผลิตภัณฑ์บุหรี่ไฟฟ้าสามารถ ทำได้แต่ห้ามประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับรสชาติและห้ามมีภาพโฆษณารสชาติของหวาน ลูก อม หรือภาพการ์ตูน		✓	
บรรจุก้นที่ที่ต้องมีการระบุค่าเตือนเรื่องสุขภาพอย่างชัดเจน มีบรรจุก้นที่แสดงให้เห็น สัญลักษณ์ชัดเจน และไม่มีการตลาดที่ดึงดูดเยาวชนด้านรสชาติ	✓		

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยบุหรี่ไฟฟ้าชนิดมีนิโคตินและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่ นิโคติน ค.ศ.2024 ของประเทศฟิลิปปินส์ กำหนดรายละเอียดข้อปฏิบัติของทั้งผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้า ผู้จัดจำหน่ายและนำเข้า รวมถึง รายละเอียดเกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์รวมถึงการโฆษณาชวนเชื่อสินค้า โดยมุมมองของรัฐบาลฟิลิปปินส์การควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าใน ฟิลิปปินส์ระยะแรกใช้มาตรการทางภาษี คือ การเก็บภาษีสรรพสามิต ตามที่ กำหนดในข้อบัญญัติของรัฐหมายเลข 11346 และ 11467 (Republic Act No.11346 11467) จนกระทั่งในปี 2022 ได้ประกาศใช้ข้อบัญญัติแห่งรัฐหมายเลข 11900 (Republic Act No.11900) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้เป็นหลักในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าในปัจจุบัน (อัศวินท์ ศาสณพิทักษ์ และ คณะ,2567)

2. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของไทย

2.1 ความเป็นมาและกฎหมายบุหรี่ไฟฟ้าของไทย

ประเทศไทยมีนโยบายหลักในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าอย่างเด็ดขาด โดยปรากฏในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ.2561-2580 แม้ว่ายุทธศาสตร์ชาตินี้จะไม่ได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์บุหรี่ไฟฟ้าไว้อย่างเฉพาะเจาะจง แต่ในแง่ของด้านการ ส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาส่งเสริมสุขภาพของประชาชนให้แข็งแรง โดยมีการส่งเสริมการลดพฤติกรรม ที่มีความ เสี่ยงต่อสุขภาพ ซึ่งรวมถึงการลดการใช้งานผลิตภัณฑ์ยาสูบในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถเป็นภัยคุกคามใหม่ในสังคม รวมถึง ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2566 - 2570 ซึ่งอาศัยหลักการพัฒนาย่างยั่งยืนสนับสนุน ให้ประชาชนมีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ประกอบกับแผนปฏิบัติการด้านการควบคุมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2565 - 2570 เป็นกรอบนโยบายที่ประเทศไทยใช้ในการควบคุมการบริโภคยาสูบทุกประเภท รวมถึงผลิตภัณฑ์ยาสูบรูปแบบ ใหม่อย่างบุหรี่ไฟฟ้า (ฐานิดา, 2568) การปรากฏประเด็นเรื่องการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าในเอกสารนโยบายของรัฐในหลายเอกสาร สำคัญนั้นชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยยังมองว่าบุหรี่ไฟฟ้ายังเป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพอนามัยและควมมีสวัสดิภาพอันดีของ ประชาชน ที่รัฐยังไม่เห็นด้วยกับแนวทางที่จะอนุญาตให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้ได้อย่างถูกกฎหมายภายใต้การควบคุม

แม้ว่าในประเทศไทยการใช้บุหรี่ไฟฟ้าจะถือว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายและประเทศไทยจะเป็น 1ใน34 ประเทศที่ห้าม นำเข้าและจัดจำหน่ายบุหรี่ไฟฟ้า แต่จากสถิติการใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าของชาวไทยยังพบว่ายังอยู่ในสถานะที่น่าห่วงกังวล โดยผล จากการสำรวจผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป โดยกรมควบคุมโรคเมื่อปี พ.ศ.2557 ซึ่งเป็นการสำรวจครั้งแรก พบว่า ประชากรไทยมีอัตราการสูบบุหรี่ไฟฟ้าร้อยละ 0.10 (48,336 คน) ต่อมาได้มีประกาศกระทรวงพาณิชย์เรื่อง กำหนดให้บารากู และบารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้า เป็นสินค้าที่ต้องห้ามในการนำเข้ามาในราชอาณาจักร พ.ศ. 2557 และคำสั่งคณะกรรมการ คัดกรองผู้บริโภค ฉบับที่ 9/2558 เรื่อง ห้ามขายหรือห้ามให้บริการสินค้า “บารากู บารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้าหรือตัวยาบารากู น้ำยาสำหรับเติมบารากูไฟฟ้า หรือบุหรี่ไฟฟ้า” ทำให้การสำรวจ เมื่อปี พ.ศ. 2560 พบว่าอัตราการสูบบุหรี่ไฟฟ้าลดลงเป็น

ร้อยละ 0.02 (11,097 คน) แต่ในปี พ.ศ. 2564 อัตราการสูบบุหรี่ไฟฟ้ากลับสูงขึ้นเป็นร้อยละ 0.14 (78,742 คน) ซึ่งเพิ่มขึ้นสูงถึง 7 เท่า (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2567)

2.2 มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของไทย

ประเทศไทยยังคงมุ่งเน้นในการปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้าอย่างเด็ดขาด และยังคงเน้นให้ผลิตภัณฑ์บุหรี่ไฟฟ้ายังถือว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายในไทย โดยประเทศไทยได้ใช้กฎหมาย 4 ฉบับหลักในการควบคุมการใช้บุหรี่ไฟฟ้า (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2567) ได้แก่

2.2.1 ประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง กำหนดให้บารากูและบารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้าเป็นสินค้าที่ต้องห้ามในการนำเข้าในราชอาณาจักร พ.ศ. 2557 เป็นการกำหนดมาตรการ “ห้ามนำเข้ามาในราชอาณาจักร” ได้แก่ บารากูดั้งเดิม บารากูไฟฟ้า บุหรี่ไฟฟ้า ซึ่งเป็นสินค้าที่ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพสุขอนามัยหากมีผู้ใดทำการฝ่าฝืนต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกิน 10 ปี ปรับเป็นเงิน 5 เท่าของสินค้านั้นหรือทั้งจำทั้งปรับและริบสินค้านั้น รวมทั้งสิ่งที่ใช้บรรจุและพาหนะที่ใช้ในการบรรทุกสินค้านั้นด้วย

2.2.2 คำสั่งคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ฉบับที่ 9/2558 เรื่อง ห้ามขายหรือห้ามให้บริการสินค้า “บารากู บารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้า หรือตัวยาบารากู น้ำยาสำหรับเติมบารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้า” เป็นการกำหนดมาตรการ “ห้ามขาย ให้เช่า ให้เช่าซื้อ จัดหาให้ หรือให้บริการ” บารากูดั้งเดิม ตัวยาบารากูดั้งเดิม บารากูไฟฟ้า น้ำยาสำหรับเติมบารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้า เพื่อควบคุมสินค้าที่เป็นอันตรายแก่ผู้บริโภค และไม่อาจป้องกันอันตรายที่จะเกิดนั้นได้โดยการกำหนดฉลากตามมาตรา 30 หรือตามกฎหมายอื่น จึงมีมติให้มีคำสั่งห้ามขายหรือห้ามให้บริการสินค้า “บารากู บารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้าหรือตัวยาบารากู น้ำยาสำหรับเติมบารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้า” หากมีผู้ประกอบธุรกิจผู้ใดทำการฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 6 แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

2.2.3 พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2560 เป็นการกำหนดมาตรการ “ห้ามนำเข้าซึ่งของที่ยังมิได้ผ่านการศุลกากร” ซึ่งรวมถึงบารากูดั้งเดิม ตัวยาบารากูดั้งเดิม บารากูไฟฟ้า น้ำยาสำหรับเติมบารากูไฟฟ้าหรือบุหรี่ไฟฟ้าหากมีผู้ใดทำการฝ่าฝืนต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกิน 10 ปี ปรับเป็นเงิน 4 เท่าของสินค้านั้นซึ่งรวมค่าอากรหรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ริบของนั้นรวมถึง “การซื้อ หรือรับไว้โดยประการใด” ซึ่งสินค้าข้างต้นนั้นหากมีผู้ใดทำการฝ่าฝืนต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับเป็นเงิน 4 เท่าของสินค้านั้นซึ่งรวมค่าอากรหรือทั้งจำทั้งปรับ

2.2.4 พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 ซึ่งห้ามการใช้ผลิตภัณฑ์ บารากูดั้งเดิม บารากูไฟฟ้ารวมถึงบุหรี่ไฟฟ้าในพื้นที่สาธารณะที่เป็นเขตปลอดบุหรี่หากฝ่าฝืน ปรับไม่เกิน 5,000 บาท

แม้ว่าประเทศไทยยังยืนยันที่จะปราบปรามและควบคุมให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งผิดกฎหมายอย่างเด็ดขาด แต่ตัวเลขผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งมีอัตราการสูบบุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นเครื่องชี้วัดว่าประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ประชาชนยังสามารถหาซื้อบุหรี่ไฟฟ้าได้อย่างง่ายดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการซื้อผ่านช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ หรือร้านค้าในอินเทอร์เน็ตทำให้สถานการณ์บุหรี่ไฟฟ้าในไทยปัจจุบันถือว่าอยู่ในสถานการณ์ที่ควรต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด

3. การศึกษาเปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าของไทยและฟิลิปปินส์

จากข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าของไทยและฟิลิปปินส์ข้างต้นจะเห็นได้ว่ามุมมองการพิจารณาการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าของทั้งประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็นความแตกต่างในด้านมาตรการของทั้งสองรัฐ ดังต่อไปนี้

3.1 หากเปรียบเทียบระหว่างสองรัฐ ถือว่าไทยมีมาตรการในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าที่เข้มงวดมากกว่าคือไทยอยู่ในกลุ่มที่ห้ามนำเข้าบุหรี่ไฟฟ้าและห้ามสูบอย่างเด็ดขาด ขณะที่ฟิลิปปินส์กำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งถูกกฎหมายได้ภายใต้

เงื่อนไขทางกฎหมายและเงื่อนไขทางภาษี ฟิลิปปินส์กำหนดให้การใช้บุหรี่ไฟฟ้าภายใต้เงื่อนไขทางกฎหมายเป็นสิ่งที่ทำได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพราะฟิลิปปินส์เห็นว่าการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก การกำหนดเงื่อนไขที่ถูกต้องทำให้สามารถควบคุมมาตรฐานการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดอายุเยาวชนที่ชัดเจน รวมถึงจุดจำหน่าย และด้านการโฆษณาที่มีมาตรการบังคับให้ไม่สามารถทำการตลาดที่ดึงดูดเยาวชนได้ อีกทั้งการกำหนดให้ผู้ผลิตและนำเข้าเสียภาษีสรรพสามิตทำให้บุหรี่ไฟฟ้ามีราคาที่สูงขึ้นและยากต่อการเข้าถึงของเยาวชน นอกจากนี้ยังสามารถเป็นรายได้กลับมายังรัฐต่อไป ขณะที่ประเทศไทยมองว่าการกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งต้องห้ามในสังคมไทยอย่างเด็ดขาดยังเป็นสิ่งจำเป็น เพราะแม้ว่าปัจจุบันมีกฎหมายที่ห้ามการใช้ ห้ามการจัดจำหน่ายและนำเข้าแต่ก็ยังพบผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าจำนวนมาก รวมถึงประชาชนยังสามารถเข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าได้ สิ่งนี้ยิ่งตอกย้ำให้ฝ่ายที่ไม่สนับสนุนให้บุหรี่ไฟฟ้าถูกกฎหมายเชื่อว่าหากทำให้บุหรี่ไฟฟ้าถูกกฎหมายอาจทำให้ประชาชนเข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าและกลายเป็นปัญหาสุขภาพประชาชนในระยะยาวต่อไป ดังเช่นประเทศแคนาดาและนิวซีแลนด์ที่ภายหลังการยกเลิกกฎหมายการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าแล้วอัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของเยาวชนเพิ่มสูงขึ้นภายใน 3 ปี (Hfocus, 2023)

3.2 ฟิลิปปินส์มองว่าการกำหนดรายละเอียดของกฎหมายอย่างชัดเจนเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์บุหรี่ไฟฟ้าจะทำให้รัฐสามารถควบคุมสารเคมีต่าง ๆ และอุปกรณ์ให้มีมาตรฐานได้ เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะเจ็บป่วยเฉียบพลันอย่างอาการปอดอักเสบรุนแรง (EVALI) ซึ่งจากการศึกษาพบว่าบุหรี่ไฟฟ้าในบางรุ่นอาจมีสารเคมีบางประเภทที่ก่อให้เกิดการอักเสบรุนแรงแม้จะเป็นการใช้ในระยะสั้น อีกทั้งสามารถสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชนเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติในการใช้บุหรี่ไฟฟ้า (Gildlines) รวมถึงสามารถให้ข้อมูลกับประชาชนถึงโทษและภัยของบุหรี่ไฟฟ้า ซึ่งมักมีชุดความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง เช่น การใช้บุหรี่ไฟฟ้าช่วยให้สามารถเลิกบุหรี่แบบดั้งเดิมได้ หรือ การใช้บุหรี่ไฟฟ้าไม่เป็นอันตรายเพราะสามารถใช้แบบไม่มีนิโคติน หรือ บุหรี่ไฟฟ้าไม่ทำให้เสพติด หรือ การสูบบุหรี่ไฟฟ้าช่วยคลายเครียดได้ ซึ่งในประเด็นนี้เป็นหนึ่งในจุดอ่อนสำคัญของรัฐไทยในการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้บุหรี่ไฟฟ้าแก่ประชาชน

3.3 ฟิลิปปินส์มองว่าการตลาดยาสูบกำลังมุ่งเป้าไปที่เยาวชนให้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้นดังนั้นการควบคุมการโฆษณาชวนเชื่อ การห้ามการโฆษณาหรือการตลาดเกี่ยวกับรสชาติ โดยห้ามระบุถึงรสชาติหรือกลิ่นผลไม้ กลิ่นขนมหรือกลิ่นหอมหวาน เป็นการควบคุมการตลาดที่ดึงดูดเยาวชนได้ ในขณะที่ประเทศไทยพบว่าการบังคับใช้กฎหมายยังไม่เข้มแข็ง ทำให้มีผู้ลักลอบนำเข้าบุหรี่ไฟฟ้าอย่างผิดกฎหมาย โดยผลิตภัณฑ์มีลักษณะดึงดูดเยาวชน เช่น บุหรี่ไฟฟ้าในรูปแบบเครื่องเขียน ของเล่น (toypod) หรือ การ์ตูนการ์ตูนแรคเตอร์ที่เยาวชนชื่นชอบ (Hfocus, 2023)

3.4 สำหรับข้อดีและข้อเสียของมาตรการทางกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบุหรี่ไฟฟ้าของทั้งสองรัฐ จะเห็นได้ว่าไทยซึ่งกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งผิดกฎหมายอย่างเด็ดขาดมีข้อดีก็คือทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีการรับรู้ที่ชัดเจนว่ารัฐนั้นไม่เห็นด้วยกับบุหรี่ไฟฟ้า ไม่ก่อให้เกิดความสับสนในแง่ของการบังคับใช้กฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้งาน การจำหน่าย การนำเข้า หรือการโฆษณาแล้วเป็นสิ่งผิดกฎหมายทั้งหมด อย่างไรก็ตามประชาชนไทยจำนวนมากยังลักลอบใช้บุหรี่ไฟฟ้า ดังนั้นการกำหนดมาตรการทางกฎหมายในลักษณะดังกล่าวไม่เปิดช่องให้รัฐสามารถกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับคุณภาพของน้ำยาหรือตัวอุปกรณ์ สถานที่ที่สามารถใช้บุหรี่ไฟฟ้า รวมถึงการทำโฆษณาและการตลาด ที่สำคัญคืออายุของผู้ที่เข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าได้ และเมื่อไม่สามารถกำหนดรายละเอียดดังกล่าวได้ก็อาจทำให้ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ รวมถึงแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมเมื่อใช้ผลิตภัณฑ์บุหรี่ไฟฟ้า นอกจากนี้หากรัฐไม่บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดก็ยิ่งทำให้ผู้ลักลอบใช้บุหรี่ไฟฟ้าอาจเผชิญกับอันตรายที่ส่งผลต่อสุขภาพอันเป็นผลจากการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน

ในขณะที่มาตรการทางกฎหมายและนโยบายของฟิลิปปินส์ซึ่งกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงได้ภายใต้การควบคุมของรัฐมีข้อดีคือรัฐสามารถควบคุมข้อกำหนดต่าง ๆ อันเป็นรายละเอียดได้อย่างชัดเจน เช่น อายุที่สามารถเข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าได้ การนำเข้า การจัดจำหน่าย รวมถึงการทำตลาดและโฆษณาตามที่รัฐกำหนดเป็นไปอย่างชัดเจน อีกทั้งการจัดเก็บภาษี

ก็เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับรัฐ ในขณะที่ข้อเสียคือรัฐจำเป็นต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดเพื่อปราบปรามผู้ฝ่าฝืนใช้บุหรี่ไฟฟ้าที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของรัฐ นอกจากนี้การเปิดกว้างให้อุตสาหกรรมยาสูบสามารถคิดค้นและผลิตบุหรี่ไฟฟ้าออกมาตอบสนองต่อตลาดได้ก็อาจเป็นการสนับสนุนให้มีการใช้บุหรี่ไฟฟ้าอย่างแพร่หลายมากขึ้น โดยประชาชนไม่ควรตระหนกถึงพิษภัยของบุหรี่ไฟฟ้าที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว

สรุปและอภิปรายผล

1. จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันสถานการณ์การใช้บุหรี่ไฟฟ้าทั่วโลกมีแนวโน้มอยู่ในภาวะวิกฤติ โดยทั่วโลกต่างมีอัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้น ประเทศไทยและฟิลิปปินส์ก็เป็นสองประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีจำนวนผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตามมุมมองในการควบคุมปราบปรามบุหรี่ไฟฟ้าของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างกันค่อนข้างมากโดยไทยมองว่าการกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งผิดกฎหมายยังเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างเด็ดขาด ในขณะที่ประเทศฟิลิปปินส์มองว่าสามารถทำให้การใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมายได้ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐกำหนดอย่างเข้มงวด การศึกษาวิจัยของ Jun และ Kim (2020) ซึ่งศึกษาเรื่องมาตรการทางกฎหมายของรัฐต่อการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าส่งผลกระทบหรือไม่ต่อความชุกในการใช้บุหรี่ไฟฟ้า พบว่าแนวโน้มนโยบายของรัฐในการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าอย่างเบ็ดเสร็จ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านความชุกของการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นอย่างมาก โดยได้ยกตัวอย่างนโยบายการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าของเกาหลีซึ่งควบคุมในด้านการใช้งานบุหรี่ไฟฟ้าในอาคารสถานที่ การขายบุหรี่ไฟฟ้าให้กับผู้เยาว์ และควบคุมสื่อในการโฆษณาสินค้า และการติดฉลากคำเตือนบนผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้ในเกาหลีใต้มีจำนวนผู้ใช้บุหรี่ไฟฟ้าไม่ชุกเท่ากับประเทศอื่นที่มีมาตรการแตกต่างออกไป ดังนั้นสอดคล้องกับการศึกษามาตรการทางกฎหมายของฟิลิปปินส์ ซึ่งทำให้การใช้บุหรี่ไฟฟ้าถูกกฎหมายภายใต้การควบคุมของรัฐอาจทำให้ความชุกในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของประชาชนลดน้อยลงได้ อย่างไรก็ตามฟิลิปปินส์ก็ยังมีประเด็นปัญหาการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในประชาชนเพิ่มสูงขึ้น โดยผลการศึกษาของ (Belmonte *et al.*, 2025) ยังระบุว่าบทบาของการใช้บุหรี่ไฟฟ้ามาจากพฤติกรรมเปลี่ยนแบบจากบุคคลอิทธิพลในสื่อสังคมออนไลน์ ความไม่รู้เท่าทันพิษภัยของบุหรี่ไฟฟารวมถึงราคาที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะว่ารัฐบาลฟิลิปปินส์ควรเร่งออกนโยบายควบคุมราคายบุหรี่ไฟฟ้า เช่น การกำหนดราคามาตรฐานและการเพิ่มภาษีบุหรี่ไฟฟ้า

2. จากการศึกษาวิจัยนี้โดยใช้กรอบความคิดด้านพฤติกรรมการใช้บุหรี่ไฟฟ้าและแนวคิดด้านการสาธารณสุข พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนมีพฤติกรรมเลียนแบบบุคคลที่มีอิทธิพลในสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นหนึ่งในคุณลักษณะของทฤษฎีการเรียนรู้ของมนุษย์ อีกทั้งแนวคิดด้านสาธารณสุขชี้ให้เห็นว่าในบางครั้งแม้ทราบถึงผลกระทบทางสุขภาพที่เป็นความเสี่ยงแต่มนุษย์อาจตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพ ดังนั้นหากมองในมุมนี้จึงเห็นได้ว่าการกำหนดนโยบายและมาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัดและครอบคลุมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากเพื่อให้มาตรการทางกฎหมายสามารถแทรกแซงกระบวนการอันสลับซับซ้อนของพฤติกรรมการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของประชาชนได้

3. อย่างไรก็ตามจากการศึกษาในส่วนใหญ่ที่มีอัตราการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้น อย่างเช่น สหรัฐอเมริกาและประเทศในแถบยุโรป โดยองค์การอาหารและยาแห่งสหรัฐอเมริกา (Food and Drug Administration) รวมถึงสหภาพยุโรปต่างมีข้อแนะนำให้รัฐออกข้อกำหนดและมาตรการเกี่ยวกับการใช้บุหรี่ไฟฟ้าให้ชัดเจนเพื่อให้ประชาชนรับทราบถึงข้อกังวลด้านสาธารณสุขที่อาจเกิดขึ้นหากใช้บุหรี่ไฟฟ้า ขณะเดียวกันในรัฐที่มีนโยบายการจำกัดการใช้บุหรี่ไฟฟ้าแต่ขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดอาจส่งสารที่ไม่ชัดเจนว่าการใช้บุหรี่ไฟฟ้าอย่างเหมาะสมควรปฏิบัติอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประชาชนอาจยังมีข้อสงสัยว่าบุหรี่ไฟฟ้าจะเป็นตัวช่วยที่เป็นประโยชน์กับผู้ต้องการเลิกบุหรี่แบบดั้งเดิมหรือไม่ (Rose, *et al.*, 2015)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องสถานการณ์และกฎหมายบุหรี่ไฟฟ้าในฟิลิปปินส์และไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกทำให้ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะต่อมาตรการการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้างดังต่อไปนี้

1. หากประเทศไทยยังกำหนดมาตรการทางกฎหมายให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งผิดกฎหมายในไทยต่อไป หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรัฐบาลควรส่งสารไปยังประชาชนอย่างจริงจังว่ารัฐไม่เห็นด้วยกับบุหรี่ไฟฟ้าและประกาศให้ประชาชนรับทราบถึงพิษภัยและข้อกังวลทางสาธารณสุขที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในระยะยาว ที่สำคัญที่สุดคือหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายควรบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและดำเนินคดีอย่างเด็ดขาดกับผู้จำหน่ายและนำเข้าอย่างจริงจังในทุกช่องทางไม่ว่าจะเป็นช่องทางออนไลน์หรือร้านค้าต่าง ๆ

2. เนื่องจากเป้าหมายทางการตลาดของบุหรี่ไฟฟ้าเป็นกลุ่มเยาวชน และวัยทำงาน การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐอย่างกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการในด้านการให้องค์ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าแก่เยาวชนตั้งแต่ในสถาบันการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องกระทำในทุกพื้นที่ เพราะปัจจุบันความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้ายังมีอยู่มากอาจเป็นเพราะการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในระยะสั้นยังไม่เห็นผลเสียทางด้านสุขภาพในระยะยาว นอกจากนี้ไม่ควรสนับสนุนให้ผู้ใช้งานบุหรี่ไฟฟ้ามีภาพลักษณ์ที่ทันสมัยหรือน่าดึงดูด เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยที่แสวงหาการแสดงออกทางด้านอัตลักษณ์ทำให้การสูบบุหรี่ไฟฟ้าอาจแสดงออกว่าดูเป็นคนมั่นใจ ซึ่งจากงานวิจัยของ Belmonte และคณะ (2025) ระบุว่าอิทธิพลทางสังคม (Social Influence) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เยาวชนหันมาใช้บุหรี่ไฟฟ้าในฟิลิปปินส์

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรทำการศึกษารวบรวมและทบทวนปัญหาการลักลอบใช้บุหรี่ไฟฟ้าและชี้แจงนำหนักการกำหนดมาตรฐานทางกฎหมายเพิ่มขึ้น เพื่อเปรียบเทียบผลดีผลเสียของการกำหนดให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นสิ่งที่ถูกควบคุมภายใต้เงื่อนไขที่รัฐกำหนด เพื่อที่รัฐจะสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมและนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2567). ข้อมูลวิชาการเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า. กองงานคณะกรรมการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2567). ข้อมูลวิชาการเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า. สืบค้นจาก <https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/1589020240719032342.pdf>
- ฐานิดา ยะปัญญา. (2568). สถานการณ์การใช้บุหรี่ไฟฟ้าและกฎหมายพระราชบัญญัติควบคุมการใช้ผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2536 ของประเทศสิงคโปร์. ภาควิชา, สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โรงพยาบาลรามาธิบดี. (2565). โทพบป่วยปอดอักเสบรุนแรง (EVALI) อีกจากบุหรี่ไฟฟ้า หวั่นคนไม่รู้อันตราย. สืบค้นจาก <https://mahidol.ac.th/temp/2022/11/Press-Release.pdf>
- อัครวิทย์ ศาสณพิทักษ์, จินดา อารางจริยกุล, สุกัลยา คงประดิษฐ์. (2567). การศึกษาเปรียบเทียบเชิงนโยบายการควบคุมบุหรี่ไฟฟ้าในกลุ่มประเทศอาเซียน. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, ปีที่ 9 ฉบับที่ 3
- อัจฉราพร สีหิรัญวงศ์. (2564). ผลสำรวจสถานการณ์บุหรี่ไฟฟ้าเข้าถึงเยาวชนผ่านสื่อโซเชียล. สืบค้นจาก <https://shorturl.at/ESUZZ>
- Action on Smoking and Health (ASH). (2023). Use of e-cigarettes (vapes) among young people in Great Britain. Retrieved from <https://ash.org.uk/uploads/Use-of-vapes-among-young-people-GB-2023-v2.pdf?v=1697209531>

- Adam Rose, Kristian B. Fillion, Mark J. Eisenberg and Caroline Franck. (2015). **Electronic cigarettes:: A comparison of national regulatory approaches**. Retriveved from <https://www.jstor.org/stable/10.2307/90005923>
- Belmonte ZJA, Prasetyo YT, Victoria PER, Cahigas MML, Nadlifatin R, Gumasing MJJ. (2025) **Behavioral intention to use electronic cigarettes in the Philippines: The role of social influence, knowledge, price and health impact**. . Retriveved from <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0318630>
- Hfocus. (2567). **SEATCA ระดมสมอง 10 ปท.อาเซียน หามาตรการปกป้องเยาวชนจาก "บุหรี่ไฟฟ้า"**. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2024/05/30505>
- Hfous. (2567). **อึ้ง! บุหรี่ไฟฟ้าแปลงร่างเป็น “Toy pod ” พบลักลอบขายออนไลน์ อื้อ! ชีกรัฐต้องบังคับใช้กม.จริงจัง**. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2024/03/30043>
- Jerzynski, T., Stimson, G.V., Shapiro, H. et al. (2021). **Estimation of the global number of e-cigarette users in 2020**. Harm Reduct J 18, 109 (2021). <https://doi.org/10.1186/s12954-021-00556-7>
- Jun, J., & Kim, J. K. (2021). **Do state regulations on e-cigarettes have impacts on the e-cigarette prevalence? Tobacco Control**, 30(2), 221–226. Retriveved from <https://www.jstor.org/stable/27359726>
- Leventhal AM, Dai H. (2021). **Prevalence of Flavored e-Cigarette Use Among Subpopulations of Adults in the United States**. Retriveved from <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8023840/>
- Sarah Shank (2018). **New Study Reveals Teens 16 Times More Likely to Use JUUL than Older Age Groups**. Retriveved from <https://truthinitiative.org/press/press-release/new-study-reveals-teens-16-times-more-likely-use-juul-older-age-groups>
- ThaiPBS (2567). **บุหรี่ไฟฟ้า จากตัวช่วยเลิกบุหรี่สู่ตัวร้ายในหมู่วัยรุ่น**. สืบค้นจาก <https://www.thaipbs.or.th/now/content/1297>

การศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

A Comparative Study of Labor Welfare Systems in Thailand
and Japan for the Sustainable Development of Labor Relationsสุริรัตน์ สารี¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่น เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาระบบสวัสดิการแรงงานไทยให้สามารถส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน โดยผลการศึกษาค้นพบว่า แม้ทั้งสองประเทศจะมีกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการทำงานของลูกจ้างที่คล้ายคลึงกัน แต่การจัดสรรและการเข้าถึงสิทธิประโยชน์จากระบบสวัสดิการแรงงานยังคงมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชน ซึ่งมีความเสี่ยงตกหล่นจากระบบสวัสดิการแรงงานจากประเด็นความไม่ครอบคลุมและยังไม่มีประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการของแรงงานได้มากเพียงพอ ในกรณีบริบทปัจจุบันของประเทศไทย พบปัญหาความคลุมเครือในการกำหนดสถานะของแรงงานที่มีลักษณะการพึ่งพิงองค์กรแต่ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นมีความชัดเจนและมีแนวโน้มดำเนินการพัฒนาเชิงรุกเพื่อขยายความคุ้มครองและพัฒนาระบบสวัสดิการให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมผู้สูงอายุมากกว่า โดยผลการวิจัยเสนอแนวทางสำคัญในการปรับปรุงระบบสวัสดิการแรงงานไทย ได้แก่ การขยายความครอบคลุมของระบบสวัสดิการแรงงานไทย การปรับระบบให้มีความยืดหยุ่นและเข้าถึงง่าย และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของแรงงานในการเรียกร้องสิทธิอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะเอื้อต่อการสร้างแรงงานสัมพันธ์ที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: ระบบสวัสดิการแรงงาน แรงงานสัมพันธ์ แรงงานสัมพันธ์ญี่ปุ่น

Abstract

This research article aims to compare the labor welfare systems of Thailand and Japan in order to propose approaches for developing the Thai labor welfare system that can promote sustainable labor relations. The findings reveal that although both countries have labor protection laws that establish similar minimum employment standards for employees, the allocation and accessibility of labor welfare benefits still face limitations, particularly among employees in the private sector. These workers are at risk of being excluded from the welfare system due to issues of limited coverage and the system's insufficient responsiveness to their needs. In the current Thai context, there remains ambiguity in defining the status of workers who are economically dependent on organizations but are not legally recognized as employees. In contrast, Japan demonstrates greater clarity and tends to take a more proactive approach in expanding protection and developing a welfare system that aligns with the context of an aging society. Based on these findings, the study proposes key recommendations for improving Thailand's labor welfare system, including expanding welfare coverage, enhancing system flexibility and accessibility, and promoting worker

¹ นิสิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

participation in claiming fair labor rights. These measures are essential for fostering stable and sustainable labor relations in the long term.

Keywords: Labor Welfare System, Labor Relations, Japan

บทนำ

สวัสดิการเป็นหนึ่งในคำตอบแทนที่สำคัญในการช่วยให้แรงงานเกิดความรัก เกิดความรู้สึกผูกพันกับองค์กรและมีแรงจูงใจในการทำงานร่วมกับองค์กรอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังช่วยเสริมสร้างแรงงานให้มีการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (กระทรวงแรงงาน. 2568: ออนไลน์) ซึ่งทางประเทศไทยก็ได้มีการนำระบบสวัสดิการแรงงานเข้ามาใช้ในการส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์ในองค์กร อาทิ สวัสดิการแรงงานตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพความเป็นอยู่ที่ดีของลูกจ้างรวมถึงการคุ้มครองลูกจ้าง และสิทธิประกันสังคมที่ครอบคลุมเกี่ยวกับค่ารักษาพยาบาล เงินบำนาญ เงินค่าคลอดบุตรและสงเคราะห์บุตร เงินค่ารักษาพยาบาล เงินทดแทนเมื่อเสียชีวิต และประกันการว่างงาน ขณะเดียวกัน ในปัจจุบันแรงงานไทยที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชนยังคงเผชิญกับปัญหาการเข้าถึงสวัสดิการแรงงานที่ไม่มีประสิทธิภาพและไม่ครอบคลุม จากปัญหาลักษณะการจ้างงานแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบที่มีความคลุมเครือ สิทธิประโยชน์ที่จัดสรรให้กับแรงงานมีข้อจำกัดและยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มแรงงานเหล่านั้นได้ จนนำมาซึ่งปัญหาแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองและจัดการสวัสดิการแรงงานที่เหมาะสมตามกฎหมายจากภาครัฐ และมีแนวโน้มเกิดความขัดแย้งระหว่างนายจ้างและลูกจ้างขึ้นได้จากปัญหาดังกล่าว

ดังนั้น จึงจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีแนวทางในการส่งเสริมระบบสวัสดิการแรงงานที่ดีขึ้น และจำเป็นต้องได้จากประเทศที่มีบริบทคล้ายคลึงกันเพื่อพัฒนาการบริหารแรงงานสัมพันธ์ให้มีความยั่งยืน ซึ่งประเทศที่มีบริบทคล้ายคลึงกันกับประเทศไทยในด้านโครงสร้างแรงงานนั้นก็คือ ประเทศญี่ปุ่น โดยประเทศนี้มีโครงสร้างแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในบางภาคส่วน จำนวนประชากรผู้สูงอายุสูงขึ้นและอัตราการเกิดต่ำ ด้วยประเด็นดังกล่าวประเทศญี่ปุ่นจึงกลายมาเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จกับแนวคิดการจ้างงานตลอดชีพเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาวะสังคมผู้สูงอายุ และเมื่อลูกจ้างต้องทำงานให้กับองค์กรอย่างต่อเนื่อง จึงแน่นอนว่าองค์กรจะต้องมีแนวทางในการส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งระบบสวัสดิการแรงงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถสนับสนุนแรงงานสัมพันธ์ได้ จึงได้มีการนำมาใช้เพื่อสร้างความผูกพันและรักษาลูกจ้างให้ทำงานให้กับองค์กรอย่างต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้าม แรงงานที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชนของญี่ปุ่นอย่างกลุ่มแรงงานที่ไม่ใช่ลูกจ้างประจำกลับประสบปัญหาจากการไม่ได้รับการคุ้มครองเกี่ยวกับการจ้างงาน (เสาวลักษณ์ หีบแก้ว. 2560: 307) รวมถึงมีลูกจ้างไม่ประจำบางส่วนที่ไม่ได้รับเงินเกษียณอายุ (เนตรนภา ไทวัลเลิศศักดิ์. 2559: 52) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ครอบคลุมในการจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาเปรียบเทียบว่าประเทศญี่ปุ่นมีระบบสวัสดิการแรงงานอย่างไรในการบริหารแรงงานสัมพันธ์ ขณะที่ปัจจุบันประเทศไทยนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางแรงงานจากภาวะสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกัน ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงาน โดยประเภทแรงงานที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชน และใช้ตัวแบบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อให้มองเห็นแนวทางการจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานที่สามารถจับต้องได้และนำมาปรับใช้จากประเทศที่มีบริบทคล้ายคลึงกันอย่างประเทศญี่ปุ่นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

1. ระบบสวัสดิการแรงงานตามกฎหมาย

หมายถึง ระบบที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้กับลูกจ้าง อาทิ สิทธิลาป่วย สิทธิลาคลอด สิทธิได้รับค่าชดเชยจากการเลิกจ้าง เป็นต้น ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิประโยชน์ที่แรงงานพึงได้รับในระบบประกันสังคม โดยการจัดสรรสวัสดิการแรงงานตามกฎหมายเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตแรงงาน สร้างความมั่นคงในการทำงาน และส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์ที่ดีและยั่งยืน

2. แรงงานสัมพันธ์

หมายถึง การสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และเป็นธรรมในการทำงานในความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หรือผู้แทนของทั้งสองฝ่าย ซึ่งสามารถทำผ่านการเจรจาต่อรอง การจัดตั้งสหภาพแรงงาน การแก้ไขความขัดแย้งในองค์กร และการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ช่วยสร้างความผูกพัน ความรู้สึกดีต่อกันในองค์กรซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาแรงงานสัมพันธ์

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

สำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน บทความวิจัยนี้ได้มีการใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับสภาพการณ์ระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อให้เล็งเห็นถึงที่มาของระบบสวัสดิการแรงงาน รวมถึงปัญหาของแรงงานที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชนของทั้งสองประเทศดังกล่าว อีกทั้งยังมีการอธิบายเกี่ยวกับตัวบทกฎหมายคุ้มครองแรงงานและประกันสังคม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้และนำมาอภิปรายให้เห็นถึงปัญหาความไม่ครอบคลุมในการจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานที่เกิดขึ้นในบริบทปัจจุบัน ซึ่งส่งผลให้ต้องหามองหาแนวทางที่สามารถจับต้องได้ในการนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีการวิจัยผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร หนังสือ และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่น รวมถึงตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน หรือมาตรฐานการจ้างงาน และกฎหมายประกันสังคม โดยเลือกใช้เอกสารที่มีความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล เช่น หน่วยงานรัฐ องค์กรระหว่างประเทศ วารสารวิชาการ และข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ระบบสวัสดิการแรงงานรวมถึงแรงงานสัมพันธ์ที่สามารถสะท้อนบริบทปัจจุบันได้ เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบในประเด็นเดียวกันในลักษณะการพรรณานำมาสู่ผลสรุปการวิจัย และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารจากหลายแหล่งเพื่อให้สามารถเล็งเห็นแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ได้

ผลการวิจัย

1. สภาพการณ์ระบบสวัสดิการแรงงานไทย

โดยแรกเริ่มตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา แรงงานไทยถูกกระตุ้นให้ตระหนักถึงการเรียกร้องสิทธิและสวัสดิการแรงงานมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการเติบโตของเศรษฐกิจในยุคที่ต้องการยกระดับฐานะอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งการเติบโตนี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของแรงงาน อาทิ เหตุการณ์ไฟไหม้โรงงาน ดึงถล่ม รวมถึงโรงงาน

ระเบิด เป็นต้น แรงงานจึงรู้สึกไม่มีความมั่นคงในการทำงาน แต่ในช่วงนั้นกลับมีนายจ้างหรือกลุ่มผู้ประกอบการบางส่วนที่เห็นแก่ผลประโยชน์ทางธุรกิจของตนมากกว่าการมีมนุษยธรรมต่อลูกจ้าง ประกอบกับบริบทของประเทศไทยในขณะนั้นมีการพัฒนาประเทศล่าช้า มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและมีสวัสดิการสังคมน้อยส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย (ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล. 2553: 4) จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มของแรงงานในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิอันพึงได้ รวมถึงสวัสดิการแรงงาน เพื่อความมั่นคงและความปลอดภัยของแรงงานไทยในการทำงาน ซึ่งในระหว่างนั้นการเคลื่อนไหวของขบวนการแรงงานยังถูกกีดกันจากรัฐบาลมาโดยตลอด เนื่องจากถูกมองเป็นภัยคุกคามและเมื่อรัฐบาลมีการออกนโยบายใด ๆ ที่แรงงานไม่เห็นด้วยก็สามารถเกิดการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งอย่างการรวมตัวชุมนุมและการนัดหยุดงานประท้วงเพื่อคัดค้านนโยบายของรัฐบาลได้ แต่ด้วยการพยายามต่อสู้ของขบวนการแรงงานอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐไทยจึงได้เข้ามามีบทบาทในการคุ้มครองแรงงานและจัดตั้งระบบสวัสดิการแรงงาน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและไม่ให้นายจ้างใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่มีมากกว่ามากดขี่ลูกจ้าง รวมถึงเพื่อเป็นสวัสดิการทางสังคมที่สามารถสร้างความเป็นธรรมจากปัญหาความเหลื่อมล้ำ

สำหรับการเข้ามามีบทบาทของภาครัฐไทยในการคุ้มครองแรงงานและจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงาน ภาครัฐไทยนั้นได้มีการออกพระราชบัญญัติกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของการจ้างงานระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเพื่อคุ้มครองให้นายจ้างมีการปฏิบัติต่อแรงงานอย่างเหมาะสม ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีการใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 ที่มีการแก้ไขล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2562 (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. 2567: 8-35) โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการแรงงานตามข้อมูล ดังต่อไปนี้

1.1 ด้านเวลาการทำงานและเวลาพัก

กฎหมายคุ้มครองแรงงานไทยกำหนดชั่วโมงทำงานสูงสุดไว้ไม่เกินวันละ 8 ชั่วโมง หรือสัปดาห์ละ 48 ชั่วโมง ทั้งนี้ ยังมีข้อกำหนดให้ลูกจ้างได้รับเวลาพักระหว่างวันอย่างน้อย 1 ชั่วโมง หลังจากทำงานต่อเนื่องกัน 5 ชั่วโมง เว้นแต่ในกรณีฉุกเฉินหรือลักษณะงานเฉพาะ ซึ่งสามารถตกลงกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างได้ โดยกฎหมายเกี่ยวกับเวลาการทำงานและเวลาพักมีขึ้นเพื่อให้แรงงานได้รับการคุ้มครองให้มีชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสมและสะท้อนให้เห็นถึงการคุ้มครองแรงงานในด้านสุขภาพ

1.2 ด้านวันหยุดและวันลา

กฎหมายคุ้มครองแรงงานไทยกำหนดให้ลูกจ้างมีสิทธิได้รับวันหยุดตามประเพณีไม่น้อยกว่า 13 วัน ซึ่งรวมถึงวันแรงงานแห่งชาติ หากวันหยุดดังกล่าวตรงกับวันหยุดประจำสัปดาห์ ก็สามารถเปลี่ยนวันหยุดชดเชยหรือรับค่าชดเชยได้ตามที่ตกลงกันได้ และสำหรับวันหยุดพักผ่อนประจำปี ลูกจ้างที่ทำงานครบหนึ่งปีมีสิทธิได้รับวันหยุดอย่างน้อย 6 วันทำงานต่อปี โดยวันหยุดสามารถสะสมหรือขยายเพิ่มเติมได้ตามที่นายจ้างกำหนด ทั้งนี้ในกรณีลาป่วย ลูกจ้างสามารถลาตามระยะเวลาที่ป่วยจริง และหากลาเกิน 3 วัน จะต้องแสดงใบรับรองแพทย์ นอกจากนี้ ลูกจ้างหญิงมีสิทธิในการลาคลอดและตรวจครรภ์ รวมกันไม่เกิน 98 วัน โดยได้รับค่าจ้างในระหว่างลาอย่างน้อย 45 วัน โดยกฎหมายเกี่ยวกับวันหยุดและวันลาจะสามารถช่วยปกป้องสิทธิของลูกจ้างไม่ให้ถูกนายเอาเปรียบในเรื่องของการลางาน

1.3 ด้านค่าตอบแทนและการเลิกจ้าง

กฎหมายแรงงานไทยกำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างในวันหยุดต่าง ๆ เช่น วันหยุดประจำสัปดาห์ วันหยุดตามประเพณี และวันหยุดพักผ่อนประจำปี ตามอัตราค่าจ้างปกติ นอกจากนี้ ในกรณีการทำงานล่วงเวลา หรือทำงานในวันหยุด นายจ้างมีหน้าที่จ่ายค่าตอบแทนพิเศษเพิ่มเติม รวมถึงค่าคลอดบุตรสำหรับลูกจ้างหญิงที่ลาเพื่อคลอดบุตรตามสิทธิที่ระบุไว้ และในด้านการเลิกจ้าง นายจ้างจะต้องจ่ายค่าจ้างชดเชยตามระยะเวลาการทำงาน เมื่อลูกจ้างถูกเลิกจ้างโดยไม่มีเหตุอันสมควร หากการเลิกจ้างเกิดจากการเกษียณอายุตามข้อตกลง จะถือเป็นการเลิกจ้างโดยชอบธรรมที่มีสิทธิได้รับค่าชดเชยด้วยเช่นกัน โดยกฎหมายเกี่ยวกับค่าตอบแทนและการเลิกจ้างเป็นไปเพื่อให้ลูกจ้างได้รับความเป็นธรรมจากการทำงาน

1.4 ด้านการคุ้มครองแรงงานหญิงและแรงงานเด็ก

กฎหมายแรงงานไทยกำหนดให้มีข้อห้ามนายจ้างใช้แรงงานหญิงในงานที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น งานที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักร งานแบกหาม หรือการทำงานบนยานพาหนะ ในกรณีที่ลูกจ้างหญิงตั้งครรภ์ จะได้รับการคุ้มครองจากการทำงานล่วงเวลา งานในวันหยุด และงานในช่วงเวลากลางคืน นอกจากนี้ แรงงานหญิงยังได้รับความคุ้มครองจากการเลิกจ้างอันเนื่องมาจากการตั้งครรภ์ ขณะเดียวกัน แรงงานเด็กที่อายุต่ำกว่า 15 ปี และ 18 ปีจะไม่ได้รับอนุญาตให้ทำงานล่วงเวลา ทำงานวันหยุด หรือทำงานที่เสี่ยงอันตราย เช่น งานเกี่ยวกับสารเคมี โลหะ หรืองานในสถานบริการ โดยกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงานหญิงและเด็กจะช่วยคุ้มครองลูกจ้างให้มีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัย ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของแรงงาน

1.5 ด้านกลไกการดูแลและเสนอแนะสวัสดิการแรงงาน

สำหรับในสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 50 คนขึ้นไป กฎหมายกำหนดให้นายจ้างต้องจัดตั้งคณะกรรมการสวัสดิการ เพื่อทำหน้าที่ร่วมกันพิจารณาและเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการจัดสวัสดิการแก่ลูกจ้างให้เหมาะสมและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งที่น่าสนใจในการส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์ที่ดี

นอกจากกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแล้วนั้น ทางแรงงานไทยเองยังได้รับการจัดสรรสวัสดิการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามพระราชบัญญัติประกันสังคมปี พ.ศ. 2533 โดยระบบประกันสังคมเป็นแนวคิดที่มีมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะที่นโยบายที่ต้องการให้ประชาชนมีหลักประกันความมั่นคงในสังคมจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชน มีการเสนอร่างหลักการประกันสังคม และทางรัฐบาลได้เสนอร่างประกันสังคมต่อรัฐสภาให้ตราพระราชบัญญัติประกันสังคมปี พ.ศ. 2497 (วิชัย โสสุวรรณจินดา. 2534: 6) แต่กฎหมายประกันสังคมไม่ได้ถูกนำมาบังคับใช้ เนื่องจากสื่อมวลชนและประชาชนในขณะนั้นยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบประกันสังคม รวมถึงนายจ้างไม่ต้องการเพิ่มต้นทุนกิจการจากการส่งเงินสมทบ จึงทำให้มีเสียงคัดค้านเกิดขึ้นและถูกระงับการบังคับใช้ไป สืบเนื่องปลายปี พ.ศ. 2510 ได้มีการทบทวนเกี่ยวกับระบบประกันสังคมอีกครั้งแต่ยังไม่มีความก้าวหน้า และได้ถูกนำมาพิจารณาอีกครั้งในปี พ.ศ. 2518 โดยมีมติคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบและให้สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ไปศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเตรียมการระบบประกันสังคม ซึ่งในระหว่างมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นจึงยังไม่ได้มีการตัดสินใจบังคับใช้ แต่ยังคงมีการขับเคลื่อนวางรากฐานประกันสังคมอย่างต่อเนื่องจนนำมาสู่มติยืนยันร่างพระราชบัญญัติประกันสังคมในปี พ.ศ. 2532 และมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายต่อไป (สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2568: 37-44)

ทั้งนี้ ระบบประกันสังคมมีเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงจากความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นให้กับแรงงานที่เป็นสมาชิกผ่านการนำส่งเงินสมทบจากฝ่ายลูกจ้างและนายจ้าง รวมถึงภาครัฐช่วยสมทบกองทุนประกันสังคมเพื่อนำมาจัดสรรสวัสดิการแรงงานให้กับแรงงานที่เป็นสมาชิกในระบบประกันสังคม โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการแรงงาน ดังนี้

1. สำหรับผู้ประกันตนมาตรา 33 และ 39

1.1 การรักษาพยาบาล

ผู้ประกันตนสามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลตามสิทธิได้โดยไม่ต้องสำรองค่าใช้จ่าย และในกรณีฉุกเฉินสามารถเข้ารับการรักษาได้ทุกแห่งภายใน 72 ชั่วโมงโดยไม่ต้องสำรองจ่าย

1.2 บริการทันตกรรม

ผู้ประกันตนมีสิทธิประโยชน์ที่ครอบคลุมถึงบริการถอนฟัน อุดฟัน ขูดหินปูน ผ่าฟันคุด และฟันเทียม ภายใต้วงเงินงบประมาณที่กำหนด โดยมีเงื่อนไขว่าต้องส่งเงินสมทบมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือน

1.3 การคลอดบุตรและสงเคราะห์บุตร

ผู้ประกันตนหญิงจะได้รับเงินอุดหนุนค่าคลอดบุตร 15,000 บาท และเงินทดแทนรายได้ในช่วงลาคลอดร้อยละ 50 ของค่าจ้าง นอกจากนี้ ผู้ประกันตนชายที่จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมายจะได้รับเงินช่วยเหลือค่าคลอดบุตรอีก 15,000 บาท รวมถึงเงินสงเคราะห์บุตรเดือนละ 800 บาท

1.4 กรณีทุพพลภาพ

ผู้ประกันตนที่ภาวะทุพพลภาพจะได้รับเงินทดแทนตามระดับความเสียหาย โดยระดับรุนแรงจะได้รับร้อยละ 50 ของค่าจ้างรายวัน และระดับไม่รุนแรงจะได้รับร้อยละ 30 เป็นระยะเวลาไม่เกิน 180 เดือน

1.5 กรณีเสียชีวิต

ผู้ประกันตนที่ส่งเงินสมทบระหว่าง 36-119 เดือนจะได้รับเงินสงเคราะห์การเสียชีวิต 4 เดือนของค่าจ้าง และค่าทำศพ 50,000 บาท หากส่งเงินสมทบเกิน 120 เดือน จะได้รับเงินสงเคราะห์ 12 เดือนของค่าจ้าง พร้อมค่าทำศพเช่นเดียวกัน

1.6 กรณีเกษียณอายุ

ผู้ที่ส่งเงินสมทบครบ 15 ปีจะได้รับเงินบำนาญชราภาพรายเดือน ร้อยละ 20 ของค่าจ้างเฉลี่ย 60 เดือนสุดท้าย และจะเพิ่มขึ้นอีก 1.5% ต่อปีสำหรับปีที่เกิน 15 ปี และในกรณีที่ส่งสมทบน้อยกว่า 12 เดือน จะได้รับเงินบำนาญเป็นเงินก้อนตามจำนวนที่นำส่งจริง

2. สำหรับผู้ประกันตนมาตรา 40 ซึ่งผู้ที่เป็นแรงงานประกอบอาชีพอิสระและแรงงานนอกระบบสามารถนำส่งเงินสมทบในเงื่อนไขนี้เพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์ โดยมีเงื่อนไขในการนำส่งเงินสมทบที่แตกต่างกันและได้รับสิทธิประโยชน์ที่แตกต่างกันออกไป อาทิ นำส่งเงินสมทบ 70 บาท ต่อเดือน ผู้ประกันตนจะได้รับเงินทดแทนรายได้กรณีเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุวันละ 300 บาท และหากทุพพลภาพจะได้รับเงินเดือนละ 500 ถึง 1,000 บาท รวมถึงได้รับค่าทำศพ 25,000 บาท ในกรณีเสียชีวิต ทั้งนี้ หากนำส่งเงินสมทบ 100 บาท ต่อเดือน ผู้ประกันตนจะได้รับสิทธิประโยชน์เช่นเดียวกับระดับ 70 บาท แต่จะเพิ่มเติมสิทธิเงินชราภาพเดือนละ 50 บาท เป็นเงินรายเดือนในยามเกษียณ และกรณีนำส่งเงินสมทบ 300 บาท ต่อเดือน ผู้ประกันตนจะมีสิทธิประโยชน์เช่นเดียวกับสองระดับก่อนหน้า แต่ผู้ประกันตนจะได้รับค่าทำศพเพิ่มขึ้นเป็น 50,000 บาท และบำนาญชราภาพเดือนละ 150 บาท รวมถึงได้รับเงินสงเคราะห์บุตรเดือนละ 200 บาท (Finnomena. 2567: ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม ตามที่ได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับสวัสดิการแรงงานไทยไปทั้งหมดจะเห็นได้ว่า กฎหมายคุ้มครองแรงงานและประกันสังคมมีขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิประโยชน์ที่ลูกจ้างพึงได้รับ รวมถึงประกันความมั่นคงในชีวิตการทำงานของลูกจ้าง และเมื่อศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของแรงงานไทยที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชนในปัจจุบันจะพบว่า มีกลุ่มแรงงานนอกระบบหรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระเหล่านี้มีอยู่จำนวนมากที่ไม่ได้รับการจัดสวัสดิการแรงงาน ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและขาดความมั่นคง เนื่องด้วยกลุ่มแรงงานข้างต้นสามารถตรวจสอบการทำงานได้ยาก และในปัจจุบันประเทศไทยเต็มไปด้วยการจ้างงานแฟกมากมายอันเป็นแรงงานที่ในทางปฏิบัติมีการพึ่งพิงองค์กรแต่กลับไม่มีสถานะเป็นลูกจ้างขององค์กรนั้น ๆ เช่น งานส่งอาหารหรือไรเดอร์ ที่มีสัญญาการทำงานรูปแบบพาร์ทเนอร์กับองค์กร ไม่ใช่ลูกจ้าง (ศุภวิช สิริกาญจน และพรสุดา เจียมพัฒนาตระกูล. 2564: ออนไลน์) รวมถึงข้อกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการของแรงงาน (วิรุณ พรมจักร.; และ ญฐภัทร อยู่เมือง.; และ เกษม ประพาน. 2566: 122) จึงทำให้นายจ้างใช้ช่องโหว่ตรงนี้ในการไม่นำลูกจ้างเข้าสู่ระบบการจ้างงาน และทำให้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานและทำให้แรงงานไทยตกหล่นจากสิทธิประโยชน์ที่พึงได้ นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าภาครัฐไทยจะขยายความคุ้มครองเพื่อจัดสวัสดิการแรงงานให้กับแรงงานนอกระบบอย่างประกันสังคมมาตรา 40 แต่ด้วยสิทธิประโยชน์ที่แรงงานพึงได้รับยังจำกัดและไม่มีหลักประกันรายได้ในระยะยาว (ไทยรัฐ. 2568: ออนไลน์) อีกทั้งยังมีแรงงานจำนวนมากที่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบประกันสังคม จึงทำให้มีแรงงานจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์ทางสวัสดิการแรงงานที่ตนพึงได้ (ชนิภา แซ่มเชื้อ และ นิรัฐกาญจน์

จันทร์หา. 2560: 899) และในปัจจุบันมีแรงงานนอกระบบ หรือกลุ่มแรงงานที่เป็นลูกจ้างในภาคเอกชนจำนวนมาก โดยประมาณ 3 ใน 4 ที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองจากภาครัฐ (ณัฐชานันท์ วงศ์มูลิธิกร; และ สุรัสวดี อินทร์ชัยพิมพ์พัลลภ ศรีบุญ; และ จักรพันธ์ ลิ้มมังกร. 2565: 140) ซึ่งจากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าระบบสวัสดิการแรงงานไทย ยังคงขาดความครอบคลุมในการคุ้มครองและจัดสรรสวัสดิการแรงงาน

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า แม้กฎหมายคุ้มครองแรงงานและประกันสังคมของไทยจะถูกออกแบบมาเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตการทำงานของแรงงาน แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะ ความไม่ครอบคลุมสำหรับแรงงานนอกระบบ ซึ่งปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ยังมีแรงงานไทยจำนวนมากที่ยังคงเผชิญกับอุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการที่ควรได้รับในแง่ของความครอบคลุม อันเป็นผลมาจากรูปแบบการจ้างงานที่เปลี่ยนแปลงไป และมีความซับซ้อนมากขึ้น ความเข้าใจของแรงงานต่อระบบประกันสังคมยังไม่ทั่วถึง และสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายที่ยังไม่ตอบโจทย์ความมั่นคงในระยะยาวอย่างแท้จริงสำหรับกลุ่มแรงงานข้างต้น จึงทำให้ระบบสวัสดิการแรงงานไทยยังไม่สามารถสร้างความ เป็นธรรมและความเท่าเทียมให้แก่แรงงานทุกกลุ่มได้อย่างครอบคลุม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ภาครัฐไทยควรตระหนักถึงการ ส่งเสริมความครอบคลุมในระบบสวัสดิการแรงงาน พร้อมกับเร่งดำเนินการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์ อย่างยั่งยืนภายใต้สถานการณ์สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์

2. สภาพการณ์ระบบสวัสดิการแรงงานญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นนับเป็นหนึ่งในประเทศแรก ๆ ที่สามารถยกระดับสถานะของตนเองสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม อย่างรวดเร็ว จึงต้องมีสวัสดิการบางอย่างเพื่อรองรับความเสี่ยงให้กับแรงงานเพราะเป็นความต้องการของแรงงานอย่างมาก โดยได้พัฒนาลักษณะความสัมพันธ์พิเศษระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเพื่อส่งเสริมระบบแรงงานสัมพันธ์ให้มีเสถียรภาพ และ ด้วยรากฐานทางวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดระบบการจ้างงานที่เน้น ความมั่นคงในอาชีพ เช่น ระบบการจ้างงานตลอดชีพ ซึ่งเป็นลักษณะการจ้างงานที่ให้สถานประกอบการรับแรงงานเข้าทำงาน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงเกษียณอายุโดยไม่มีการเลิกจ้าง เว้นแต่กรณีที่มีเหตุจำเป็น ระบบการจ้างงานดังกล่าวส่งผลให้ภาครัฐและ นายจ้างจำเป็นต้องพัฒนาระบบแรงงานสัมพันธ์ที่ส่งเสริมความผูกพันระยะยาวระหว่างลูกจ้างและนายจ้างเพื่อมุ่งใจในการ ทำงานและรักษาบุคลากรไว้กับสถานประกอบการอย่างยั่งยืน ซึ่งในขณะนั้นมีระบบสวัสดิการแรงงานพื้นฐานบ้างแล้ว บางอย่าง อาทิ ประกันอุบัติเหตุโรงงานและประกันสุขภาพเพื่อจัดให้กับแรงงานในภาคอุตสาหกรรมแต่ไม่ได้ครอบคลุมทั้งหมด ทั้งนี้ บริบทของประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลาถัดมา หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในการ ควบคุมและถ่ายโอนแนวคิดประชาธิปไตยสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออก ส่งผลให้สหภาพแรงงานญี่ปุ่นมีการขยายตัวและมีบทบาท เพิ่มขึ้นอย่างเข้มแข็ง ทั้งในระดับชาติ ระดับอุตสาหกรรม และระดับท้องถิ่น และผลจากการปฏิรูปข้างต้นทำให้เกิดการพัฒนา และปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงานอย่างเป็นระบบในปี พ.ศ. 2490 และจากการสนับสนุนดังกล่าวส่งผล ให้แรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ดาร์ราตัน อานันทนะสูงศ์. 2526: 302-308)

เนื่องจากการเข้ามาจัดระเบียบของประเทศสหรัฐอเมริกาปฏิรูปเศรษฐกิจและสังคมในประเทศญี่ปุ่นจึงนำมาสู่การ ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของแรงงานเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์ และประกอบกับ แนวคิดในสังคมขณะนั้นที่มองว่า ‘คนญี่ปุ่นทุกคนควรมีบ้านอายุ’ จึงเกิดการจัดตั้งระบบประกันสังคมขึ้นมาโดยนำตัวแบบของ ประเทศอังกฤษมาปรับใช้ในประเทศญี่ปุ่น เช่น ประกันสุขภาพ ประกันการว่างงาน และเงินเกษียณบำนาญ (ชลาทิพย์ ธีรสนท รากุล. 2566: ออนไลน์) เพื่อจัดสรรเป็นสวัสดิการแรงงานและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับแรงงานญี่ปุ่น โดยภาครัฐ ญี่ปุ่นได้มีการออกกฎหมายพระราชบัญญัติกฎหมายคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2490 โดยมีการปรับปรุงล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2567 (Kayoko Tahara & Shizuko Kuroda. 2567: 16-20) ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับสภาพการทำงาน และสวัสดิการแรงงาน โดยพระราชบัญญัติมาตรฐานแรงงานนี้คุ้มครองแรงงานทุกประเภท ยกเว้นกลุ่มแรงงานในภาค

เกษตรกรรมและประมงบางประเภทที่มีขนาดเล็กและแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ (Leglobal.law. 2567: ออนไลน์) ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ด้านเวลาการทำงานและเวลาพัก

กฎหมายคุ้มครองแรงงานญี่ปุ่นกำหนดชั่วโมงการทำงานให้ลูกจ้างทำงานไม่เกิน 8 ชั่วโมงต่อวัน หรือ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเวลาการประชุมและเวลาพักรวมอยู่ในชั่วโมงการทำงาน และเมื่อลูกจ้างทำงานติดต่อกันเป็นเวลามากกว่า 6 ชั่วโมง นายจ้างจะต้องจัดให้มีเวลาพักอย่างน้อย 1 ชั่วโมง โดยกฎหมายเกี่ยวกับเวลาการทำงานและเวลาพักจะช่วยให้แรงงานมีสมดุลในการทำงาน และคำนึงถึงด้านสุขภาพของแรงงาน

2.2 ด้านวันหยุดและวันลา

กฎหมายคุ้มครองแรงงานญี่ปุ่นกำหนดให้นายจ้างจัดให้ลูกจ้างมีวันหยุดอย่างน้อย 1 วันต่อสัปดาห์ อย่างไรก็ตาม การทำงานเพียงเล็กน้อยในวันหยุดจะถือว่าเป็นการทำงานเต็มวัน และเมื่อลูกจ้างทำงานต่อเนื่องครบ 6 เดือน จะได้รับสิทธิลาพักร้อนประจำปีพร้อมค่าจ้างตามปกติ นอกจากนี้ลูกจ้างหญิงมีสิทธิลาคลอดบุตรได้ก่อนคลอดเป็นจำนวน 6 สัปดาห์ และสามารถลาต่อได้อีก 8 สัปดาห์ หลังจากคลอดบุตร โดยในช่วงการลาลูกจ้างหญิงมีสิทธิได้รับเงินชดเชยจากระบบประกันสุขภาพ และในกรณีที่ลูกจ้างหญิงประสบภาวะไม่สะดวกเนื่องจากมีประจำเดือน ทางนายจ้างจะต้องจัดสรรวันลาให้เป็นไปตามความจำเป็น โดยกฎหมายเกี่ยวกับวันหยุดและวันลาจะช่วยส่งเสริมให้ลูกจ้างไม่ถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบในการทำงาน

2.3 ด้านค่าตอบแทนและการเลิกจ้าง

กฎหมายคุ้มครองแรงงานญี่ปุ่นกำหนดให้นายจ้างต้องจ่ายค่าจ้างพิเศษให้แก่ลูกจ้าง ในกรณีที่ลูกจ้างทำงานล่วงเวลาในวันธรรมดา ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าจ้างพิเศษเพิ่มขึ้น 25% และหากทำงานในวันหยุดจะได้รับเพิ่มขึ้น 35% หากทำงานล่วงเวลามากกว่า 60 ชั่วโมงต่อเดือน จะได้รับค่าจ้างพิเศษในอัตราสูงถึง 50% นอกจากนี้ ลูกจ้างมีสิทธิได้รับค่าชดเชยเมื่อถูกเลิกจ้าง โดยทางนายจ้างมีหน้าที่แจ้งเลิกจ้างล่วงหน้าอย่างน้อย 30 วัน หรือจ่ายค่าจ้างเฉลี่ยเทียบเท่าระยะเวลานั้น โดยกฎหมายค่าตอบแทนและการเลิกจ้างเป็นการคุ้มครองแรงงาน เพื่อให้ลูกจ้างสามารถเตรียมความพร้อมในการวางแผนชีวิตหรือหางานใหม่ รวมถึงป้องกันความขัดแย้งที่สามารถเกิดขึ้นได้ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง

2.4 ด้านการคุ้มครองแรงงานหญิงและแรงงานเด็ก

กฎหมายคุ้มครองแรงงานญี่ปุ่นกำหนดให้ห้ามให้มีการจ้างงานผู้เยาว์ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีในช่วงเวลากลางคืน โดยประมาณ 22.00–05.00 น. ยกเว้นเพศชายที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไปและทำงานเป็นกะ อีกทั้งยังห้ามให้ผู้เยาว์และลูกจ้างหญิงที่มีครรภ์ทำงานในสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายมีการขนย้ายวัสดุหนัก เช่น การสัมผัสเครื่องจักร สารเคมี หรือฝุ่นละอองเข้มข้น โดยกฎหมายคุ้มครองแรงงานหญิงและแรงงานเด็กเป็นไปเพื่อการรักษาสวัสดิภาพในแง่สุขภาพของแรงงาน

2.5 ด้านกลไกการดูแลและเสนอแนะสวัสดิการแรงงาน

สถานประกอบการสามารถจัดตั้งคณะกรรมการ หรือสหภาพแรงงานขึ้นเพื่อพิจารณาและหารือเกี่ยวกับค่าจ้าง เวลาทำงาน และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพการทำงานในสถานประกอบการที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวต่อเจ้าของสถานประกอบการ โดยเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมสวัสดิการแรงงานที่ดีและแรงงานสัมพันธ์ (Japaneselawtranslation. 2568: ออนไลน์)

ทั้งนี้ ภาครัฐญี่ปุ่นยังได้มีการจัดตั้งระบบประกันสังคมขึ้นมาเพื่อดูแลความเป็นอยู่และความมั่นคงของแรงงานญี่ปุ่น ปกป้องประชาชนจากความเสี่ยงต่าง ๆ เช่น การบาดเจ็บและการเจ็บป่วย ทุพพลภาพ และบำนาญชราภาพ เป็นต้น และแรงงานที่จะสามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกในระบบประกันสังคมได้จะต้องเป็นลูกจ้างที่ทำงานในภาคเอกชน ครอบคลุมถึงลูกจ้างทำงานไม่เต็มเวลา หรือลูกจ้างสัญญาจ้างชั่วคราว ซึ่งไม่นับรวมถึงแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ โดยระบบประกันสังคมของ

แรงงานญี่ปุ่นประกอบไปด้วยสิทธิประโยชน์ทั้งหมดอยู่ด้วยกัน 4 โปรแกรม (Apoutsourcing, 2567: ออนไลน์) และมีรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการแรงงานญี่ปุ่นตามข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ระบบประกันสุขภาพ

สิทธิประโยชน์ของผู้ประกันตนในระบบนี้ ลูกจ้างและสมาชิกในครอบครัวสามารถใช้สิทธิในการรับการรักษาพยาบาล และยังมีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์ช่วยเหลือในกรณีการคลอดบุตร รวมถึงเมื่อผู้ประกันตนมีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 40-64 ปี ซึ่งผู้ประกันตนจะสามารถใช้สิทธิประโยชน์การสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้สูงอายุที่ต้องการเข้ารับการบริการรักษาพยาบาลได้ ตั้งแต่ การดูแลที่บ้าน การดูแลระหว่างวัน และการพักระยะ โดยสิทธิประโยชน์ดังกล่าวเป็นมาตรการที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ซึ่งระบบประกันสุขภาพจะช่วยส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์ขององค์กรให้มีภาพลักษณ์ที่ดีและยังทำให้ลูกจ้างเกิดความรู้สึกผูกพันกับองค์กร รวมถึงยังเป็นการช่วยสร้างแรงจูงใจให้เกิดความต้องการร่วมงานกับองค์กรเพิ่มมากขึ้น

2. ระบบประกันบำเหน็จบำนาญ

สิทธิประโยชน์ของผู้ประกันตนในระบบนี้ เมื่อผู้ประกันตนมีการสมทบเงินเข้ากองทุนระบบประกันบำเหน็จบำนาญ สำหรับผู้ที่เป็สมาชิก จะทำให้ผู้ประกันตนได้รับเงินบำเหน็จบำนาญเพิ่มมากขึ้นนอกจากเงินบำนาญแห่งชาติเมื่ออายุ 65 ปี โดยเป็นการส่งเสริมการเตรียมความพร้อมสำหรับการเกษียณอายุการทำงาน อีกทั้งยังได้รับเงินก้อนเมื่อทุพลภาพหรือกรณีที่ลูกจ้างเสียชีวิต

3. ระบบประกันการว่างงาน

สิทธิประโยชน์ของผู้ประกันตนในระบบนี้เป็นระบบที่มอบสิทธิประโยชน์และให้การสนับสนุนแก่คนว่างงานและการมองหางานใหม่ ซึ่งสิทธิประโยชน์นี้จะภาครัฐญี่ปุ่นจะมีการเข้าไปอุดหนุนองค์กรให้มีการปรับการจ้างงาน ให้เงินอุดหนุนเพื่อสนับสนุนการเคลื่อนย้ายแรงงาน รวมถึงมีการให้เงินอุดหนุนเพื่อสนับสนุนการทดลองงาน เพื่อเป็นการรองรับคนที่ว่างงานและกำลังมองหางานใหม่ ๆ ในช่วงเวลาที่ใช้สิทธิประโยชน์เพื่อพักรอการได้งานใหม่

4. ระบบประกันชดเชยอุบัติเหตุจากการทำงาน

สิทธิประโยชน์ของผู้ประกันตนในระบบนี้ ลูกจ้างมีสิทธิได้รับเงินชดเชยจากการบาดเจ็บ เจ็บป่วย หรือเสียชีวิตขณะทำงาน หรือแม้กระทั่งเดินทางทำงาน โดยลักษณะของการจ่ายเงินชดเชยอาจจ่ายเป็นเงินบำนาญหรือเงินก้อนซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความร้ายแรงของการเจ็บป่วย

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ระบบสวัสดิการแรงงานญี่ปุ่นมีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบททางสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในการจัดสรรสวัสดิการแรงงานที่สามารถนำมาสู่การพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืนได้ ขณะเดียวกันแม้ว่าประเทศญี่ปุ่นจะมีกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่ใช้ในการคุ้มครองแรงงานญี่ปุ่นทุกประเภท แต่เดิมก็ยังไม่ได้ขยายการคุ้มครองถึงแรงงานนอกระบบ หรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ จึงส่งผลให้แรงงานเหล่านี้ไม่มีความมั่นคงในการทำงาน (Iori Hamada, 2566: 340-341) และต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายค่อนข้างหนักในการนำส่งเงินสมทบด้วยตนเองหากต้องการเข้าสู่ระบบประกันสังคม อีกทั้งยังมีแรงงานไม่ประจำเหล่านั้นจำนวนมากที่ไม่ได้รับเงินบำนาญจากการเกษียณอายุการทำงาน (เนตรนภา ไวทย์เลิศศักดิ์, 2559: 52) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ครอบคลุมของระบบสวัสดิการแรงงานญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามทางภาครัฐญี่ปุ่นได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและไม่ได้นิ่งนอนใจจึงมีแนวโน้มขยายการคุ้มครองให้กับกลุ่มแรงงานข้างต้นในอนาคต (Asahi, 2567: ออนไลน์) โดยเป็นความท้าทายของภาครัฐญี่ปุ่นในการหาทางออกเพื่อสร้างความเท่าเทียมและครอบคลุมถ้วนหน้าให้กับแรงงานให้นามาซึ่งระดับคุณภาพชีวิตที่ดีและส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

3. การเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่น

จากการศึกษาสภาพการณ์ระบบสวัสดิการแรงงานของไทยและญี่ปุ่นเพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่น ซึ่งนำมาสู่แนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในพัฒนาระบบสวัสดิการแรงงานไทยเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน สามารถอธิบายได้จากทฤษฎีการวิเคราะห์ ดังนี้

3.1 ครอบคลุมของระบบสวัสดิการแรงงาน

โดยพื้นฐานพระราชบัญญัติกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการแรงงาน จากการศึกษาสภาพการณ์ของทั้ง 2 ประเทศดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ว่า ลักษณะกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานขั้นต่ำในชีวิตการทำงาน ของลูกจ้างสำหรับประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นมีความคล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเวลาการทำงาน เวลาพัก วันหยุดและวันลา เป็นต้น ซึ่งการคุ้มครองและจัดสรรสวัสดิการแรงงานเหล่านี้ไม่คุ้มครองครอบคลุมถึงแรงงานนอกระบบ หรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ เนื่องจากตรวจสอบการทำงานได้ยากและไม่แน่นอน โดยถ้าหากแรงงานต้องการสวัสดิการแรงงานเพื่อประกันความมั่นคงในการทำงาน แรงงานจะต้องสมัครใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกในระบบประกันสังคมและนำเงินส่งสมทบด้วยตนเอง ส่งผลให้แรงงานมีโอกาสตกหล่นจากสิทธิประโยชน์ที่พึงได้รับ ขณะเดียวกัน ลักษณะการคุ้มครองแรงงานและจัดสรรสวัสดิการของญี่ปุ่นมีความชัดเจนมากกว่าของไทยเนื่องจากในปัจจุบันสังคมไทยยังมีประเด็นการจ้างงานแฝงที่แรงงานมีลักษณะของการพึ่งพิงแต่กลับไม่ได้มีสถานะเป็นลูกจ้างขององค์กรนั้น ๆ จึงเกิดความคลุมเครือขึ้นมว่างานลักษณะเช่นนี้ควรมีการคุ้มครองอย่างไรจึงจะเหมาะสมเพื่อให้แรงงานได้รับสิทธิประโยชน์พื้นฐานที่พึงได้รับ ในขณะที่ทางญี่ปุ่นมีความชัดเจนมากกว่าในการจัดให้แรงงานเหล่านี้เป็นแรงงานนอกระบบ หรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นประเด็นระบบสวัสดิการแรงงานที่ยังไม่ครอบคลุมแรงงานทุกกลุ่มจากทั้งประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

3.2 ความท้าทายของระบบสวัสดิการแรงงาน

สำหรับระบบสวัสดิการแรงงานที่แรงงานนอกระบบสามารถเข้าร่วมเพื่อรับสิทธิประโยชน์ได้ ทั้งแรงงานไทยและแรงงานญี่ปุ่นมักพึ่งพิงระบบประกันสังคมเป็นหลัก โดยทางแรงงานไทยสามารถเข้าร่วมระบบประกันสังคมในมาตรา 40 ส่วนแรงงานญี่ปุ่นสามารถสมัครเข้าร่วมระบบประกันสังคม ซึ่งมีรูปแบบระบบประกันสังคมที่สอดคล้องกับชีวิตการทำงานในสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุ แต่สามารถรับสิทธิประโยชน์ได้บางอย่างที่มีมาตรฐานเดียวกันกับแรงงานในระบบ จึงส่งผลให้แรงงานนอกระบบของไทยและญี่ปุ่นได้รับสวัสดิการแรงงานที่จำกัดและไม่สามารถประกันความมั่นคงในระยะยาว รวมถึงมีโอกาสตกหล่นจากการเข้าสู่ระบบสวัสดิการแรงงานเนื่องจากสิทธิประโยชน์ไม่สามารถตอบโจทย์ แรงงานขาดความรู้ความเข้าใจ และต้องรับภาระหนักในการนำเงินส่งสมทบด้วยตนเองได้ ซึ่งในประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นที่สังคมมีการเรียกร้องให้ภาครัฐไทยนำไปพิจารณา แต่ยังไม่มีความคืบหน้ามากนัก ในขณะที่ทางภาครัฐญี่ปุ่นในปัจจุบันกำลังผลักดันขยายความคุ้มครองและจัดสรรสวัสดิการแรงงาน และมีแนวโน้มเสนอแบบแผนระบบประกันรูปแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการออม เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในการทำงานและส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืนจากการปรับปรุงให้เข้ากับบริบทในปัจจุบัน จากที่กล่าวมาทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่า สิทธิประโยชน์จากระบบสวัสดิการแรงงานที่แรงงานทั้ง 2 ประเทศได้รับมีความจำกัดเช่นเดียวกัน แต่ภาครัฐญี่ปุ่นมีแนวโน้มดำเนินการเชิงรุกและมีสวัสดิการแรงงานที่บูรณาการได้เข้ากับบริบทมากกว่า

จากการศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานของไทยและญี่ปุ่น พบว่า แม้ทั้งสองประเทศจะมีการคุ้มครองแรงงานที่คล้ายคลึงกันในเชิงกฎหมาย แต่ยังมีข้อจำกัดในการคุ้มครองและจัดสรรสวัสดิการแรงงานนอกระบบ หรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ โดยเฉพาะในด้านความไม่ครอบคลุมและด้านการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ที่ต้องสมัครเข้าสู่ระบบ การขาดความรู้ความเข้าใจในผลดีของระบบของแรงงาน และการต้องรับภาระในการนำเงินสมทบด้วยตนเอง จึงส่งผลให้แรงงานกลุ่มนี้มีความเสี่ยงที่จะตกหล่นจากระบบสวัสดิการแรงงาน ทั้งนี้ ประเทศญี่ปุ่นมีแนวโน้มในการดำเนินนโยบายเชิงรุกมากกว่า

โดยพยายามขยายความคุ้มครองให้ครอบคลุมแรงงานทุกกลุ่มและปรับปรุงระบบ ในขณะที่ประเทศไทยยังมีความคลุมเครือในแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืนในระยะยาว

4. แนวทางในการจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานไทยเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

โดยการศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานไทยและญี่ปุ่นเพื่อเพื่อกำหนดแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ และเสนอแนะแนวทางการบริหารแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืนในประเทศไทย จากการศึกษาเปรียบเทียบสามารถเสนอแนะแนวทางในการจัดสรรสวัสดิการแรงงานไทยเพื่อพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืนได้ ดังนี้

4.1 ขยายความครอบคลุมของระบบสวัสดิการแรงงานไทย

ภาครัฐไทยควรมีการพิจารณากำหนดแนวทางในการรับรองสิทธิประโยชน์พื้นฐานของแรงงานนอกระบบ หรือแรงงานที่มีลักษณะการทำงานพึ่งพิงองค์กรโดยไม่มีสถานะลูกจ้างอย่างชัดเจน โดยอาจจัดประเภทแรงงานกลุ่มนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและกำหนดมาตรการคุ้มครองเฉพาะกลุ่มที่สอดคล้องกับลักษณะการทำงานจริง เพื่อให้แรงงานสามารถเข้าถึงการได้รับสิทธิประโยชน์อันพึงได้จากระบบสวัสดิการแรงงาน เนื่องจากปัจจุบันมีอาชีพใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อดึงดูดแรงงานที่ไม่สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานในระบบได้ จึงมีความจำเป็นที่ภาครัฐจะต้องพัฒนาระบบสวัสดิการแรงงานให้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงและยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับแรงงานเหล่านี้ ซึ่งสามารถช่วยส่งเสริมแรงงานสัมพันธ์ที่ดีและไม่กลายเป็นภาระผูกพันให้กับภาครัฐในระยะยาว

4.2 ปรับปรุงและพัฒนาระบบสวัสดิการแรงงานไทย

ภาครัฐไทยควรออกแบบระบบสวัสดิการแรงงานที่แรงงานนอกระบบ หรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระสามารถพึ่งพิงได้ ในด้านการพัฒนาสิทธิประโยชน์ในระบบประกันสังคมให้มีความยืดหยุ่นและตอบโจทยลักษณะการทำงานในปัจจุบัน อย่างการจัดให้มีระบบส่งเงินสมทบที่สะดวกและหลากหลายทางเลือก เช่น การออมสะสมความมั่นคงระยะยาว หรือการเชื่อมโยงกับแพลตฟอร์มดิจิทัลที่แรงงานใช้อยู่แล้ว รวมถึงสิทธิประโยชน์ที่แรงงานได้รับต้องมีความยืดหยุ่นและประกันความมั่นคงชีวิตการทำงานของแรงงานได้มากขึ้น โดยภาครัฐไทยควรดำเนินการเชิงรุกซึ่งเป็นแนวทางที่ประเทศญี่ปุ่นกำลังดำเนินการอยู่ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แรงงานเห็นความมั่นคงในระยะยาวจากการมีส่วนร่วมในระบบและเพื่อให้การเข้าถึงสวัสดิการเป็นไปได้ง่าย

4.3 สนับสนุนให้แรงงานไทยมีพื้นที่ในการเรียกร้องผลประโยชน์ที่พึงได้

ภาครัฐไทยควรมีการสนับสนุนให้แรงงานไทยสามารถใช้สิทธิในการรวมกลุ่มเพื่อเสนอข้อเรียกร้องสิทธิประโยชน์อันพึงได้อย่างจริงจังมากกว่าการบังคับใช้กฎหมายที่อาจเป็นการกีดกันการเปล่งเสียงของประชาชนอย่างพระราชบัญญัติกฎหมายชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 ที่ใช้เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีลำดับขั้นตอนจำนวนมาก ยุ่งยากต่อการดำเนินกิจกรรมชุมนุม (The matter. 2566: ออนไลน์) จึงกลายเป็นว่าประเทศไทยไม่ได้สนับสนุนการมีพื้นที่รวมตัวเรียกร้องของประชาชนอย่างอิสระเสรีเท่าใดนัก ทั้งนี้ ในปัจจุบันยังคงมีข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความไม่ครอบคลุมของระบบสวัสดิการแรงงานที่ยังไม่สามารถตอบโจทยความต้องการของแรงงานได้ ดังนั้น ถ้าหากภาครัฐไทยมีการรับฟังเสียงเรียกร้องและหาทางออกร่วมกันกับประชาชนจะช่วยส่งเสริมให้ระบบสวัสดิการแรงงานไทยมีมาตรฐานที่ดีขึ้นและตอบสนองกับความต้องการของประชาชนจริง ๆ ซึ่งสามารถนำมาสู่การพัฒนาแรงงานสัมพันธ์ที่ยั่งยืนได้

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานของประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น พบว่า ระบบกฎหมายคุ้มครองแรงงานของทั้งสองประเทศมีความคล้ายคลึงกันในการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการจ้างงาน อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องกฎหมาย แต่การจัดสรรและการเข้าถึงสวัสดิการแรงงานยังคงมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงาน

นอกระบบ หรือแรงงานที่ประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์ได้อย่างถ้วนหน้า โดยประเทศไทยยังเผชิญกับปัญหาความคลุมเครือในลักษณะการจ้างงานที่แฝง และยังไม่มีการกำหนดสถานะของแรงงานที่พึงพึงองค์กรแต่ไม่ได้เป็นลูกจ้างอย่างชัดเจน ส่งผลให้แรงงานเหล่านี้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานและระบบประกันสังคม ขณะเดียวกันแม้ภาครัฐจะขยายสิทธิประโยชน์ผ่านประกันสังคมมาตรา 40 สำหรับแรงงานนอกระบบ แต่ยังคงพบว่าขอบเขตสิทธิประโยชน์มีความจำกัด แรงงานต้องรับภาระส่งเงินสมทบเอง ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบ และสิทธิประโยชน์ที่ได้ยังไม่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของแรงงานเหล่านั้น จึงทำให้ยังมีแรงงานจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบสวัสดิการแรงงาน ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่ส่งผลต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตของแรงงานไทยจำนวนไม่น้อย ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่น แม้จะยังมีช่องว่างในการคุ้มครองแรงงานนอกระบบเช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะการจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานที่ชัดเจนกว่า มีการกำหนดสิทธิประโยชน์ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมผู้สูงอายุ และมีแนวโน้มการดำเนินการพัฒนาระบบสวัสดิการแรงงานเชิงรุกในการขยายความคุ้มครองให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนารูปแบบการประกันสังคมที่เกี่ยวข้องกับการออม เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในระยะยาว ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำมาปรับใช้กับบริบทของประเทศไทยได้

จากการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานของทั้ง 2 ประเทศ สะท้อนให้เห็นว่า ระบบสวัสดิการแรงงานของไทยยังขาดความครอบคลุมและมีแนวทางปฏิบัติที่ยังไม่ชัดเจนเพียงพอสำหรับแรงงานทุกกลุ่ม โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบที่ยังคงเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกละเลยจากระบบคุ้มครองหลักของรัฐ ดังนั้น หากต้องการพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืน ภาครัฐไทยจำเป็นต้องทบทวนและออกแบบระบบสวัสดิการแรงงานให้ตอบสนองต่อสภาพการจ้างงานในปัจจุบันให้มากขึ้น ขยายความคุ้มครองให้ครอบคลุมแรงงานทุกประเภท และเปิดพื้นที่ให้แรงงานสามารถมีส่วนร่วมในการเสนอข้อเรียกร้องอย่างเสรี เพื่อสร้างความเป็นธรรม ความมั่นคง และความผูกพันที่ยั่งยืนระหว่างแรงงาน ภาครัฐ และองค์กรนายจ้าง

ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับการคุ้มครองและจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานตามกฎหมายจากภาครัฐ เพื่อให้มีความครอบคลุมและได้มาตรฐานที่ดี ภาครัฐไทยจำเป็นต้องติดตามและเท่าทันกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีอาชีพใหม่ ๆ ที่อาจมีลักษณะการจ้างงานแฝงที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นการเข้าสู่ตลาดแรงงานในระบบรวมถึงมุ่งเน้นทำงานในสายข้าราชการเหมือนในอดีต ซึ่งถ้าหากภาครัฐไทยเท่าทันกับสถานการณ์จะได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นบริบทปัจจุบัน และสามารถนำมาวางแผนเพื่อขยายการคุ้มครองแรงงานและจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานให้ครอบคลุมต่อแรงงานไทยได้มากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดังนั้นเพื่อให้การรวบรวมข้อมูลเป็นไปด้วยข้อเท็จจริงและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมากที่สุด จึงควรมีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มแรงงานที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำลังศึกษาอยู่ทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

3. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบระบบสวัสดิการแรงงานระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศอย่าง ประเทศญี่ปุ่น จึงมีอุปสรรคในการรวบรวมข้อมูลเนื่องด้วยความแตกต่างทางภาษาและข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลของประเทศญี่ปุ่น ส่งผลให้การรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร เช่น งานวิจัย หรือวารสารวิชาการ ยากต่อการเข้าถึงและไม่สามารถรวบรวมข้อมูลที่ตรงประเด็นได้ในจำนวนที่มากนักภายใต้ระยะเวลาที่มีจำกัด ดังนั้น ในการศึกษาครั้งถัดไปจึงควรมีทักษะพลิกแพลงในการค้นคว้าข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สามารถใช้ประโยชน์ได้

4. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาเปรียบเทียบในเชิงสภาพการณ์และกฎหมาย เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาและมองเห็นแนวทางในการจัดสรรระบบสวัสดิการแรงงานที่ดีให้สามารถพัฒนาแรงงานสัมพันธ์อย่างยั่งยืนได้มากขึ้น จึงควรมีการศึกษาในแง่มุมอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน อาทิ ด้านเศรษฐกิจ ที่มีผลการต่อระบบสวัสดิการแรงงานและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงแรงงาน. (2568). **สวัสดิการแรงงาน**. สืบค้นจาก <https://lb.mol.go.th>
- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. (2567). **พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 และที่แก้ไขเพิ่มเติมและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กองคุ้มครองแรงงาน.
- ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล. (2553). **วิวัฒนาการแรงงานไทย**. วารสารศรีนครินทร์วิจัยและพัฒนา, 2(1), 4.
- ชนิภา แชมเชื้อ และ นิรัฐกาญจน์ จันทรา. (2560). **ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบ:กรณีศึกษาเขตประเวศ เขตลาดกระบัง และเขตวังทองหลาง**. 899.
- ชลาทิพย์ ธีรสุทธาทกุล. (2566). **“ญี่ปุ่น” เคยมีสวัสดิการนิยามดีที่สุดในโลก ทำไมตอนนี้ไม่ใช่ บทเรียนสำคัญที่ไทยได้เรียนรู้**. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/japan-the-best-social-welfare-in-the-past-case-for-thailand/>
- ณัฐชานันท์ วงศ์มูลธิกร, สุรัสวดี อินทร์ชัย, พิมพ์วัลลภ ศรีบุญ, จักรพันธ์ ลิ้มมังกร. (2565). **Gig Worker: ความท้าทายของภาครัฐในการบริหารจัดการแรงงานอิสระคนไทยภายใต้ชีวิตวิถีใหม่**. วารสารปัญญา, 29(1), 140.
- ดาร์เร็น อานันท์สนสุวงศ์. (2526). **บทบาทของสหภาพแรงงานในระบบแรงงานสัมพันธ์ของญี่ปุ่น : 1960-1975**. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 23(3), 302-308.
- ไทยรัฐ. (2568). **แรงงานนอกระบบ ฟันเฟืองขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่รัฐ ‘ลืม’ ให้ความคุ้มครอง**. สืบค้นจาก <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/105261>
- เนตรนภา ไวทยเลิศศักดิ์. (2559). **ถอดบทเรียนจ้างงานและบริหารทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่นยุคสูงวัยระดับสุดยอด**. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชัย โสสุวรรณจินดา. (2534). **หน้าที่และความรับผิดชอบของนายจ้างต่อลูกจ้างตามกฎหมายประกันสังคม**. สำนักพิมพ์ธรรมนิติ.
- วีรณัฐ พรหมจักร, ณัฐภัทร อยู่เมือง และ เกษม ประพาน. (2566). **ปัญหาการจัดสวัสดิการแรงงาน**, 122.
- ศุภวิช สิริกาญจน และ พรสุดา เจียมพัฒนาตระกูล. (2564). **ปัญหาสิทธิแรงงานนอกระบบของกลุ่มรับส่งอาหาร (Rider)**. สืบค้นจาก <https://law.tu.ac.th/seminar-summary-food-rider/>
- เสาวลักษณ์ หีบแก้ว. (2560). **แรงงาน Freeters ในสังคมญี่ปุ่น: สถานการณ์ ปัญหาและมาตรการภาครัฐ**. วารสารเฉลิมกาญจนา, 4(2), 307.
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2568). **วิวัฒนาการของการประกันสังคม**. สืบค้นจาก https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2537/poli0337sp_ch3.pdf
- Apoutsourcing. (2567). **Social Security System in Japan - Premium Update 2024**. Retrieved from https://www.apoutsourcing.jp/cms_C4tnvUE9/wp-content/uploads/2024/04/APO-Newsletter_56_Social-Insurance-Premium-Update-2024.pdf
- Finnomena. (2567). **รวมสิทธิประกันสังคมที่ผู้ประกันตนทุกคนควรรู้ ครบจบในที่เดียว**. สืบค้นจาก <https://www.finnomena.com/planet46/social-security-privileges/>
- Iori Hamada. (2566). **Double truth: employment insecurity and gender inequality in Japan's neoliberal promotion of side jobs**. Routledge Taylor&Francis Group, 340-341.
- Japanese Law Transition. (1949). **Labor Union Act**. Retrieved from <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3805/en>

- Kayoko Tahara & Shizuko Kuroda. (2567). **Updates on Japan's Labour Law and Employment Regulations**. Retrieved from <https://www.biposervice.com/wp-content/uploads/2024/06/Updates-on-Japans-Labour-Law-and-Employment-Regulations.pdf>
- Leglobal.law. (2567). **Employment Law Overview Japan**. Retrieved from <https://leglobal.law/countries/japan/employment-law/employment-law-overview-japan/>
- The Asahi Shimbun. (2567). **Employees' pension system to cover more part-timers**. Retrieved from <https://www.asahi.com/ajw/articles/15284747>
- Thematter. (2566). **ทำไมแรงงานไทยนิตสไตรค์ไม่สำเร็จ สำนวณกฎหมายที่กีดกันจนทำให้การประท้วงหยุดงานเป็นไปยาก**. สืบค้นจาก <https://thematter.co/brief/208553/208553>

การจัดการแรงงานข้ามชาติและผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

Migrant Labor Management and Its Impact on Local Security:

A Case Study of Mueang District, Phitsanulok Province

นิติพล วัฒนสิงห์¹นฤทัย พุทธิพันธ์¹ชัยวัฒน์ ประภาวาท¹ธนาธิป เพ็งเนียม¹ปฏิภาณ เกษพัตร์¹สรภพ เขียววนนท์¹ภัทรพิมพ์ ทองวัน^{2,1}

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ นายจ้าง และแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งการวิเคราะห์เอกสารและนโยบายที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ยังอยู่ในลักษณะของ “การบริหารเชิงรับ” ที่เน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริม และขาดการบูรณาการระหว่างระดับนโยบายส่วนกลางและระดับพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านผลกระทบแรงงานข้ามชาติที่ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนระบบเศรษฐกิจฐานราก และช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการผลิตและบริการ อย่างไรก็ตาม แรงงานที่ลักลอบเข้ามาโดยผิดกฎหมายกลับก่อให้เกิดปัญหาด้านความมั่นคงหลายประการ เช่น การหลีกเลียงภาษี การไม่อยู่ภายใต้ระบบประกันสังคม การเปลี่ยนถิ่นที่อยู่โดยไม่แจ้งต่อรัฐ ตลอดจนการรวมกลุ่มในลักษณะที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลของชุมชนท้องถิ่น ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบนโยบายแรงงานข้ามชาติที่มีลักษณะเชิงรุกและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ โดยควรเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมกำหนดแนวทาง รวมทั้งส่งเสริมการจ้างงานที่มีคุณภาพและมีระบบกำกับดูแลที่โปร่งใส เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แรงงานข้ามชาติ ความมั่นคง นโยบายแรงงาน

Abstract

This study aims to analyze the management of migrant labor in Mueang District, Phitsanulok Province, and to assess its implications for local security. A qualitative research methodology was employed, utilizing in-depth interviews with key stakeholders including government officials, employers, and migrant workers, along with document and policy analysis. The findings reveal that migrant labor management in

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

the study area remains largely reactive, focusing on control rather than promotion, and lacks effective integration between national-level policies and local-level implementation. On the one hand, legally registered migrant workers play a vital role in supporting the local economy and alleviating labor shortages in key sectors such as manufacturing and services. On the other hand, undocumented migrants pose significant security challenges, including tax evasion, exclusion from social welfare systems, unreported relocations, and behaviors that lead to community concerns such as noise, sanitation, and informal gatherings. The study underscores the need for proactive and context-sensitive migrant labor policies. It recommends enhancing the role of local administrative organizations in policy formulation and implementation, as well as promoting decent employment practices under transparent regulatory frameworks. These measures are essential for fostering long-term economic and social stability in the region.

Keywords: Migrant Labor, Security, Labor policy

บทนำ

การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติถือเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเกิดขึ้นในเกือบทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะในประเทศที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงและต้องการแรงงานต้นทุนต่ำเพื่อขับเคลื่อนระบบการผลิต แรงงานข้ามชาติจึงกลายเป็นกลุ่มประชากรที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในระดับจุลภาคและมหภาค ทั้งในแง่ของการเติมเต็มช่องว่างแรงงาน การส่งเสริมการเติบโตของอุตสาหกรรม ไปจนถึงการสนับสนุนความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (Castles & Miller, 2009) ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศปลายทางที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมียนมา ลาว และกัมพูชา เดินทางเข้ามาทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และบริการ ซึ่งเป็นภาคที่แรงงานไทยมักหลีกเลี่ยง การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยมีความสัมพันธ์ซับซ้อนกับปัจจัยเชิงโครงสร้างหลายด้าน ทั้งในมิติแรงจูงใจส่วนบุคคล โครงสร้างตลาดแรงงาน และระบบกฎหมายแรงงาน หนึ่งในกรอบแนวคิดที่ช่วยอธิบายกระบวนการนี้ได้คือ ทฤษฎีแรงผลักและแรงดึง (Push-Pull Theory) ของ Lee (1966) ซึ่งเสนอว่า ปัจจัยในประเทศต้นทาง เช่น ความยากจน ความไม่มั่นคงทางการเมือง และโอกาสการจ้างงานที่จำกัด ทำหน้าที่เป็น “แรงผลัก” ที่ผลักดันให้แรงงานออกจากถิ่นฐานเดิม ในขณะที่ “แรงดึง” จากประเทศปลายทาง เช่น ค่าจ้างที่สูงกว่า ความต้องการแรงงาน และโอกาสในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ดึงดูดแรงงานให้เข้ามา แม้ว่าแนวคิดนี้จะอธิบายแรงจูงใจของแรงงานได้ดี แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายระบบการจัดการและผลกระทบเชิงโครงสร้างในประเทศปลายทาง เพื่อเติมเต็มข้อจำกัดดังกล่าว งานวิจัยนี้ได้นำเสนอกรอบการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างโดยอาศัย ทฤษฎีตลาดแรงงานคู่ (Dual Labor Market Theory) ของ Piore (1979) ซึ่งอธิบายว่าตลาดแรงงานในประเทศอุตสาหกรรมแบ่งออกเป็นสองระดับ คือ ตลาดแรงงานหลัก (Primary Market) ซึ่งมีลักษณะมั่นคง ค่าตอบแทนสูง และมีสวัสดิการที่ดี และตลาดแรงงานรอง (Secondary Market) ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้าม ได้แก่ ไม่มั่นคง ค่าจ้างต่ำ และไม่มีสวัสดิการ โดยแรงงานข้ามชาติมักถูกผลักเข้าสู่ตลาดแรงงานรองเนื่องจากลักษณะของงานที่ไม่ต้องการทักษะสูง และไม่เป็นที่นิยมของแรงงานในประเทศ ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างแรงงานข้ามชาติและการจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ อีกหนึ่งกรอบแนวคิดที่สำคัญคือ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์อำนาจและผลประโยชน์ในเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการจัดสรรทรัพยากรและแรงงานในระบบทุนนิยม แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าการจัดการแรงงานข้ามชาติในบางพื้นที่อาจเน้นที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ของนายจ้างหรือรัฐ มากกว่าคุณภาพชีวิตและสิทธิของแรงงาน ส่งผลให้เกิดช่องว่างของความเหลื่อมล้ำ และก่อให้เกิดปัญหาในเชิงความมั่นคง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะ “อำเภอเมืองพิษณุโลก” ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการบริหารราชการ ความเจริญทางเศรษฐกิจ และการลงทุน โดยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่อง ทั้งในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการ ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) ชี้ว่าแรงงานข้ามชาติมีบทบาทสำคัญต่อภาคการผลิตของจังหวัด แต่อย่างไรก็ตาม กลับพบว่า ระบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ยังมีข้อจำกัดหลายด้าน ทั้งในแง่ของกฎหมาย การบังคับใช้ การประสานงานระหว่างหน่วยงาน และความเข้าใจของชุมชนท้องถิ่น ในบริบทของอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติปรากฏในหลายมิติ เช่น การลักลอบเข้ามาทำงานโดยผิดกฎหมาย การขาดการเข้าถึงสิทธิแรงงานขั้นพื้นฐาน การสื่อสารและปรับตัวกับชุมชนท้องถิ่นที่ยากลำบาก และการขาดกลไกนโยบายในระดับพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ปัญหาเหล่านี้ ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของแรงงานข้ามชาติเท่านั้น แต่ยังอาจเชื่อมโยงกับปัญหาความมั่นคงในระดับชุมชนและจังหวัด ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ (เช่น การแข่งขันค่าแรงที่ไม่เป็นธรรม) เชิงสังคม (เช่น ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม) และเชิงความมั่นคงของรัฐ (เช่น การค้ามนุษย์ หรือการใช้แรงงานผิดกฎหมาย) ที่ผ่านมามีงานวิจัยเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ยังขาดการลงลึกในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของจังหวัดขนาดกลางอย่างพิษณุโลก ซึ่งมีบริบททางเศรษฐกิจและสังคมเฉพาะ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีความสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์แรงงานข้ามชาติในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ให้เข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นในเชิงลึก และนำไปสู่การออกแบบแนวทางในการจัดการแรงงานข้ามชาติที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ อันจะมีส่วนช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับสถานการณ์ของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงผลกระทบของการจัดการแรงงานดังกล่าวต่อความมั่นคงในระดับพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์จากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบาย ผ่านการใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ

กรอบความคิด

การศึกษานี้อาศัยกรอบแนวคิดที่ผสมผสานจาก 3 ทฤษฎีหลัก ได้แก่ ทฤษฎีแรงผลักและแรงดึง (Push-Pull Theory) ทฤษฎีตลาดแรงงานคู่ (Dual Labor Market Theory) และทฤษฎีการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ (Labor Dependency Theory) ซึ่งแต่ละทฤษฎีมีความเหมาะสมในการอธิบายปรากฏการณ์แรงงานข้ามชาติจากคนละมิติ โดยเมื่อนำมาประยุกต์ร่วมกัน จะช่วยให้เข้าใจทั้งต้นเหตุของการเคลื่อนย้ายแรงงาน โครงสร้างของตลาดแรงงานที่รองรับแรงงานเหล่านี้ และผลกระทบในเชิงโครงสร้างต่อความมั่นคงของพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ ทฤษฎีแรก คือ ทฤษฎีแรงผลักและแรงดึง (Push-Pull Theory) ซึ่งเสนอโดย Everett S. Lee (1966) ใช้อธิบายสาเหตุของการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ โดยแบ่งปัจจัยออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ แรงผลัก (Push Factors) และแรงดึง (Pull Factors) แรงผลักหมายถึงปัจจัยเชิงลบที่ผลักดันให้แรงงานออกจากประเทศต้นทาง เช่น ความยากจน ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมือง หรือการขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ ในขณะที่แรงดึงคือปัจจัยเชิงบวกที่ดึงดูดให้แรงงานเข้ามายังประเทศปลายทาง เช่น รายได้ที่สูงกว่า โอกาสการจ้างงาน ความต้องการแรงงานในภาคผลิต และการเข้าถึงบริการสาธารณะ ทฤษฎีนี้จะถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายที่มาของแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยชี้ให้เห็นถึงเหตุผลเบื้องต้นในการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของแรงงานจาก

ประเทศเพื่อนบ้าน ทฤษฎีถัดมา คือ ทฤษฎีตลาดแรงงานคู่ (Dual Labor Market Theory) ซึ่งพัฒนาโดย Michael Piore (1979) อธิบายโครงสร้างของตลาดแรงงานในประเทศอุตสาหกรรมว่าแบ่งออกเป็นสองระดับ ได้แก่ ตลาดแรงงานหลัก (Primary Labor Market) ซึ่งมีลักษณะของความมั่นคงสูง มีรายได้ดี และมีโอกาสเลื่อนตำแหน่ง กับตลาดแรงงานรอง (Secondary Labor Market) ซึ่งมีลักษณะไม่มั่นคง รายได้ต่ำ ขาดสิทธิประโยชน์และสวัสดิการ โดยแรงงานข้ามชาติมักถูกผลักให้เข้าสู่ตลาดแรงงานรอง ทำงานในตำแหน่งที่แรงงานในประเทศไม่ต้องการ เนื่องจากลักษณะงานที่ลำบาก รายได้ต่ำ และมีความเสี่ยงสูง กรอบแนวคิดนี้จะช่วยให้การวิจัยสามารถวิเคราะห์สถานะของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดพิษณุโลกได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประเด็นด้านความเปราะบางของแรงงาน โอกาสในการพัฒนา และความสัมพันธ์กับนายจ้าง

ในส่วนสุดท้าย คือ ทฤษฎีการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ (Labor Dependency Theory) ซึ่งมีรากฐานจากแนวคิดของ Reich, Gordon & Edwards (1973) และต่อยอดโดย Castles & Miller (2009) โดยทฤษฎีนี้เน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจของประเทศปลายทางกับแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจที่ต้องการแรงงานต้นทุนต่ำ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการ ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติอาจส่งผลเชิงลบต่อระบบเศรษฐกิจในระยะยาว ทั้งในด้านการพัฒนาทักษะของแรงงานภายในประเทศ การใช้เทคโนโลยีทดแทนแรงงาน และการก่อให้เกิดความเปราะบางเชิงโครงสร้างของระบบการผลิตและตลาดแรงงาน ในงานวิจัยนี้ ทฤษฎีดังกล่าวจะถูกนำมาใช้วิเคราะห์ผลกระทบของแรงงานข้ามชาติต่อความมั่นคงของพื้นที่ในเชิงระบบ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นแรงงาน และความสามารถในการควบคุมกลไกทางสังคมของรัฐ การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดทั้งสามนี้ร่วมกัน จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์แรงงานข้ามชาติในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ได้ครอบคลุมทั้งมิติที่มาและแรงจูงใจของแรงงาน (Push-Pull Theory) โครงสร้างของตลาดแรงงานที่รองรับแรงงานข้ามชาติ (Dual Labor Market Theory) และผลกระทบเชิงโครงสร้างที่อาจเกิดขึ้นจากการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในระยะยาว (Labor Dependency Theory) ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับปัญหาแรงงานข้ามชาติและความมั่นคงในระดับพื้นที่ รวมทั้งสามารถเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการแรงงานข้ามชาติและวิเคราะห์ผลกระทบของแรงงานข้ามชาติต่อความมั่นคงในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก งานวิจัยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ทั้งในระดับแรงงาน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ ซึ่งจะสะท้อนมุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมบริบทของพื้นที่ศึกษา

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้เทคนิคแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ซึ่งเหมาะสมกับลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องการข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีประสบการณ์ตรงและสามารถถ่ายทอดข้อมูลที่สะท้อนปรากฏการณ์ได้อย่างชัดเจน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยแรงงานข้ามชาติที่อาศัยและทำงานในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 คน ผู้ประกอบการที่จ้างแรงงานข้ามชาติ จำนวน 6 คน และเจ้าหน้าที่รัฐที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายหรือควบคุมการจัดการแรงงาน จำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้น 22 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นหลัก โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Guide) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ควบคู่กันเพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลหลัก

กระบวนการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยดำเนินการผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert Validation) จำนวน 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านแรงงานข้ามชาติ นโยบายสาธารณะ และรัฐศาสตร์ เพื่อประเมินความ

เหมาะสมของคำถาม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย การปรับปรุงคำถามเป็นไปตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและลดอคติในการเก็บข้อมูล จากนั้นได้มีการทดลองใช้เครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างจำลองก่อนนำไปใช้จริง เพื่อให้แน่ใจว่าคำถามมีความเข้าใจง่ายและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา

นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ยังมีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ควบคู่กันเพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลหลัก โดยศึกษาจากเอกสารราชการ กฎหมายแรงงาน เช่น พระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของ คนต่างด้าว พ.ศ. 2560 รายงานนโยบายจากกระทรวงแรงงาน รายงานสถานการณ์แรงงานของสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ตลอดจนบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยและในจังหวัดพิษณุโลก

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ธีม (Thematic Analysis) ร่วมกัน เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล งานวิจัยนี้ใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งครอบคลุม 3 มิติ ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านวิธีการเก็บข้อมูล และด้านทฤษฎี

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า สถานการณ์แรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีพลวัตที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของรัฐ โดยลักษณะการจัดการแรงงานข้ามชาติและผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถจัดจำแนกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น แรงงานข้ามชาติเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะในภาคการเกษตร การก่อสร้าง และบริการร้านอาหาร ซึ่งเป็นกลุ่มงานที่ต้องการแรงงานปริมาณมากและมีลักษณะงานที่ไม่ดึงดูดแรงงานไทย สถานประกอบการส่วนใหญ่ในพื้นที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติในลักษณะถาวร โดยเห็นได้จากการจ้างงานระยะยาวและการหมุนเวียนแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเมียนมาและลาว จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยืนยันว่า หากปราศจากแรงงานข้ามชาติ ธุรกิจไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากแรงงานไทยมีแนวโน้มเลือกงานและไม่ต้องการทำงานที่หนักหรือมีความเสี่ยงสูง ความจำเป็นในการจ้างแรงงานข้ามชาติจึงไม่ได้เกิดจากต้นทุนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการตอบสนองต่อข้อจำกัดของตลาดแรงงานภายในประเทศ นอกจากนี้ แรงงานข้ามชาติยังมีบทบาทสำคัญในการรักษาเสถียรภาพด้านต้นทุนการผลิตของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักของเศรษฐกิจท้องถิ่น แรงงานข้ามชาติจำนวนมากใช้รายได้เพื่อใช้จ่ายใช้สอยภายในพื้นที่ ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในระดับฐานรากอย่างมีนัยสำคัญ

2. ผลกระทบของแรงงานข้ามชาติต่อความมั่นคงในพื้นที่ ผลกระทบของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดพิษณุโลกสามารถจำแนกออกเป็นสองมิติหลัก ได้แก่ ผลกระทบเชิงบวกและผลกระทบเชิงลบ

2.1 ผลกระทบเชิงบวก แรงงานข้ามชาติมีบทบาทอย่างชัดเจนในการรักษาระดับการผลิตในภาคเกษตรกรรม การก่อสร้าง และบริการ ซึ่งล้วนเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความต้องการแรงงานสูงแต่แรงงานไทยไม่ต้องการทำ ส่งผลให้แรงงานข้ามชาติเข้ามาเติมเต็มช่องว่างของตลาดแรงงานในภาคส่วนเหล่านี้ และลดความเสี่ยงจากการขาดแคลนแรงงาน ซึ่งอาจกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจในระดับท้องถิ่น แรงงานข้ามชาติที่มีเอกสารถูกต้องตามกฎหมาย ยังสร้างรายได้ให้กับรัฐผ่านการเก็บค่าธรรมนิยม ใบอนุญาตทำงาน และการลงทะเบียนเข้าระบบประกันสังคม อีกทั้งยังช่วยลดภาระของภาครัฐในการอุดหนุนแรงงานกลุ่มเปราะบางภายในประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำและไม่ได้เข้าสู่ระบบการจ้างงานอย่างเป็นทางการ

นอกจากนี้ แรงงานข้ามชาติที่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้ดีมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความเข้าใจระหว่างนายจ้างและแรงงานรุ่นใหม่ที่เดินทางเข้ามาใหม่ ทำให้สามารถลดปัญหาการขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน อีกทั้งยังส่งผลดีในระยะยาวต่อการวางระบบการจ้างงานที่มีความมั่นคงและต่อเนื่อง ทั้งในระดับองค์กรธุรกิจและใน

ระดับพื้นที่ การมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาอย่างถูกต้องยังเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านแรงงาน อาทิ การเจรจาเพื่อควบคุมการลักลอบเข้าเมือง การจัดส่งแรงงานตามกรอบ MOU ซึ่งหากดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยสร้างความมั่นคงด้านแรงงานให้กับประเทศไทยในภาพรวม

2.2 ผลกระทบเชิงลบ แม้จะมีข้อดีหลายประการ แต่แรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องกลับก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบที่มีนัยสำคัญต่อความมั่นคงของพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านความปลอดภัยของประชาชน ความเชื่อมั่นต่อระบบกฎหมาย และการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน แรงงานผิดกฎหมายมักอาศัยอยู่ในที่พักแออัด ไม่ได้มาตรฐานสุขาภิบาล ทำให้เกิดความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรค โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์โรคติดเชื้อ เช่น โควิด-19 ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้มักไม่กล้าเข้ารับการตรวจหรือรักษาเนื่องจากเกรงการถูกจับกุม ส่งผลให้พื้นที่บางแห่งกลายเป็น “ช่องโหว่ด้านสาธารณสุข” ที่รัฐไม่สามารถควบคุมได้อย่างทั่วถึง ในด้านสังคม แรงงานที่อยู่รวมกลุ่มในชุมชนแบบไม่เป็นทางการ มักก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจจากประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะเมื่อมีพฤติกรรมที่ผิดแปลกจากวิถีชุมชน เช่น การมั่วสุม การใช้เสียงดังในเวลาพักผ่อน การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในพื้นที่สาธารณะ หรือการตั้งร้านค้าชั่วคราวที่ไม่ได้รับอนุญาต สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ความตึงเครียดระหว่างประชากรท้องถิ่นกับแรงงานต่างชาติ และในบางกรณีอาจกลายเป็นความขัดแย้งระยะยาว ด้านความมั่นคงของรัฐ ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงชี้ว่า มีเครือข่ายนำพาแรงงานผิดกฎหมายผ่านเส้นทางธรรมชาติจากจังหวัดชายแดน เช่น ตาก และแม่สอด เข้าสู่พม่า โดยใช้บริการโดยสารถและสถานที่รับแรงงานชั่วคราว ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีการควบคุมที่เข้มงวด ส่งผลให้แรงงานกลุ่มนี้หลุดจากระบบการตรวจสอบและติดตามของรัฐ อีกทั้งยังมีบางส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการค้ายมนุษย์ หรือใช้เอกสารปลอมในการสมัครงาน

นอกจากนี้ ยังพบว่าแรงงานบางกลุ่มที่ย้ายงานโดยไม่แจ้งต่อหน่วยงานรัฐ ทำให้ไม่สามารถติดตามข้อมูลแรงงานได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดปัญหาในการวางแผนด้านแรงงานในระดับจังหวัด เช่น ไม่สามารถระบุจำนวนแรงงานได้อย่างถูกต้อง หรือไม่สามารถเตรียมงบประมาณรองรับการตรวจสุขภาพแรงงานอย่างเพียงพอ

3. ความท้าทายเชิงนโยบายและโครงสร้าง แม้จะมีนโยบายระดับชาติที่ชัดเจน เช่น พระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560 แต่ในระดับพื้นที่ยังประสบกับข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ไม่เชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงาน ทำให้การบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติยังขาดประสิทธิภาพและความยั่งยืน การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐเผยให้เห็นว่า พื้นที่จังหวัดพิจิตรยังคงขาดแผนงานเฉพาะพื้นที่ในการบริหารแรงงานข้ามชาติอย่างเป็นระบบ การดำเนินงานส่วนใหญ่ยังเป็นการตอบสนองเชิงรับจากนโยบายส่วนกลาง ไม่มีการออกแบบแนวทางที่อิงบริบทของพื้นที่หรือการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคเอกชนในท้องถิ่น นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายแรงงานยังมีลักษณะเลือกปฏิบัติ โดยเน้นการจับกุมมากกว่าการส่งเสริมให้แรงงานเข้าสู่ระบบที่ถูกกฎหมาย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการจัดการแรงงานข้ามชาติในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร พบว่า แรงงานข้ามชาติมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม การก่อสร้าง และบริการ ซึ่งเป็นภาคการผลิตที่แรงงานไทยส่วนใหญ่ไม่ต้องการทำ งานวิจัยยืนยันว่าผู้ประกอบการในพื้นที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่อง และแรงงานกลุ่มนี้กลายเป็นกลไกหลักในการรักษาระดับการผลิตและลดต้นทุนการดำเนินธุรกิจ อย่างไรก็ตาม การจัดการแรงงานข้ามชาติยังคงมีข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะการบริหารจัดการแรงงานผิดกฎหมาย การขาดระบบข้อมูลที่เป็เนกภาพ และการขาดกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อความมั่นคงในพื้นที่ ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของรัฐ

1. การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในภาคเศรษฐกิจท้องถิ่น การศึกษาพบว่า แรงงานข้ามชาติมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะในภาคการผลิตที่ต้องใช้แรงงานเข้มข้น เช่น เกษตรกรรม การก่อสร้าง และงานบริการ ซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจที่แรงงานไทยมีแนวโน้มปฏิเสธมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานรุ่นใหม่ ลักษณะของการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติดังกล่าว อธิบายได้ว่าเป็น “การพึ่งพาเชิงโครงสร้าง” (structural dependency) ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่ความต้องการในระยะสั้น แต่เป็นการผูกพันที่ฝังรากลึกในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยแรงงานข้ามชาติเข้ามาทดแทนแรงงานในตำแหน่งที่มีลักษณะ “สามไม่” ได้แก่ ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย และไม่พอใจ ซึ่งเป็นลักษณะที่แรงงานไทยหลีกเลี่ยง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในพื้นที่ชี้ให้เห็นว่า แรงงานข้ามชาติโดยเฉพาะจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมียนมา ลาว และกัมพูชา มีบทบาทสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างของตลาดแรงงานในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การเก็บเกี่ยวพืชผล การผสมปูน เทพิน หรือการให้บริการลูกค้าในภัตตาคาร โดยแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะประสบการณที่สั่งสมมาและสามารถปรับตัวกับลักษณะงานได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ธุรกิจสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องแม้ในช่วงที่แรงงานไทยขาดแคลน

นอกจากนี้ ยังพบว่าแรงงานข้ามชาติไม่เพียงแต่ช่วยลดต้นทุนการผลิตเท่านั้น แต่ยังช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่มีต้นทุนจำกัด แรงงานข้ามชาติกลายเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจเหล่านี้สามารถอยู่รอดและเติบโตได้ในสภาวะที่ต้นทุนแรงงานไทยสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในเชิงประชากรศาสตร์ พบว่าโครงสร้างแรงงานไทยในพื้นที่กำลังเผชิญกับ “สังคมสูงวัย” (aging society) อย่างชัดเจน แรงงานวัยทำงานที่เหลืออยู่มีจำนวนลดลง และมีแนวโน้มแสวงหางานในภาคบริการที่มีความสะดวกสบายมากกว่า ขณะที่กลุ่มแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านยังคงมีอายุเฉลี่ยน้อย มีความสามารถในการทำงานหนัก และพร้อมย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาส ทำให้แรงงานข้ามชาติกลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ถูกดึงเข้ามาใช้อย่างต่อเนื่อง แนวคิดของ Castles & Miller (2009) ที่กล่าวว่าแรงงานข้ามชาติในประเทศกำลังพัฒนามักถูกมองว่าเป็น “แรงงานจำเป็นแต่ไม่พึงประสงค์” (indispensable but undesirable) สามารถสะท้อนภาพในพื้นที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ แม้ผู้ประกอบการและภาคธุรกิจจะยอมรับความจำเป็นของแรงงานข้ามชาติ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ภาครัฐและชุมชนยังคงมีทัศนคติที่ระแวงระวัง หรือแม้กระทั่งมองว่าแรงงานกลุ่มนี้เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ ความปลอดภัย และสุขอนามัย ทัศนคติที่ขัดแย้งดังกล่าวทำให้เกิดช่องว่างระหว่าง “ความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ” กับ “การตอบสนองทางนโยบาย” โดยภาครัฐยังคงดำเนินนโยบายที่มุ่งควบคุมแรงงานข้ามชาติเชิงความมั่นคง มากกว่าการจัดการในเชิงพัฒนา ส่งผลให้แรงงานจำนวนมากยังอยู่ในระบบที่ไม่เป็นทางการ และไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างเสมอภาค

กล่าวโดยสรุป การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในพิษณุโลกจึงมิใช่เพียงปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกระบวนการทางสังคมและนโยบายที่ต้องการการจัดการอย่างรอบด้าน ทั้งในแง่การยอมรับของสังคม การบูรณาการเชิงนโยบาย และการสร้างระบบที่ทำให้แรงงานกลุ่มนี้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนในลักษณะที่ยั่งยืนและปลอดภัยต่อทุกฝ่าย

2. ผลกระทบเชิงบวกและลบต่อความมั่นคง

2.1 ผลกระทบเชิงบวกต่อความมั่นคง ในเชิงบวก แรงงานข้ามชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย กลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อเสถียรภาพของตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในสาขาอาชีพที่มีลักษณะใช้แรงงานเข้มข้น เช่น การเกษตรและก่อสร้าง ซึ่งแรงงานไทยมีแนวโน้มหลีกเลี่ยง แรงงานเหล่านี้ช่วยให้ภาคธุรกิจสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง และลดความเสี่ยงในการขาดแคลนแรงงาน นอกจากนี้ แรงงานที่ขึ้นทะเบียนยังมีส่วนในการจ่ายค่าธรรมเนียมใบอนุญาตทำงาน และบางส่วนเข้าสู่ระบบประกันสังคม ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่รัฐในระดับหนึ่ง และลดภาระของรัฐในการอุดหนุนแรงงานเปราะบางในประเทศ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่รัฐมีงบประมาณจำกัดและต้องเผชิญกับแรงกดดันจากวิกฤตเศรษฐกิจและการระบาดของโรคระบาด

2.2 ผลกระทบเชิงลบต่อความมั่นคง ในทางกลับกัน แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมาย หรือไม่อยู่ภายใต้ระบบควบคุมของรัฐ กลับก่อให้เกิดปัญหาเรื้อรังในด้านความมั่นคง โดยเฉพาะในมิติความมั่นคงของรัฐและความมั่นคงของชุมชนในพื้นที่ จากข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่าแรงงานจำนวนหนึ่งเข้ามาผ่านช่องทางธรรมชาติ โดยมีเครือข่ายนำพาที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์หรือกระบวนการผิดกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งเป็นภัยคุกคามในเชิงความมั่นคงระดับชายแดน การลักลอบเข้าเมืองในลักษณะดังกล่าวทำให้รัฐไม่สามารถติดตาม ตรวจสอบ หรือควบคุมแรงงานเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสร้างความวิตกในระดับชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรสาธารณะ การแพร่ระบาดของโรค และการกระทำผิดกฎหมายบางประเภท เช่น การลักทรัพย์หรือความรุนแรงในครอบครัว ทั้งนี้แม้จะไม่ใช่การกระทำที่แพร่หลาย แต่ความรู้สึกไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนในพื้นที่ กลับส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจที่มีต่อรัฐและระบบการบริหารจัดการโดยรวม

นอกจากนี้ ยังพบปัญหาเรื่องการหลีกเลียงภาษีและค่าธรรมเนียมของแรงงานที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน ซึ่งไม่เพียงกระทบต่อรายได้ของรัฐเท่านั้น แต่ยังสร้างความไม่เป็นธรรมให้แก่แรงงานที่เข้าสู่ระบบอย่างถูกต้อง ส่งผลให้เกิดการแข่งขันด้านค่าจ้างที่ไม่เป็นธรรม (wage dumping) และอาจบั่นทอนเสถียรภาพของตลาดแรงงานโดยรวมในระดับนโยบาย ความไม่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานแรงงานจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถจัดการแรงงานข้ามชาติอย่างมีเอกภาพ ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของระบบการจัดการแรงงานในระดับพื้นที่

3. ความท้าทายในการจัดการเชิงนโยบาย แม้แรงงานข้ามชาติจะเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการคมนาคมและเศรษฐกิจอย่างพิษณุโลก แต่การจัดการแรงงานกลุ่มนี้ยังคงดำเนินอยู่ในกรอบของ “ปฏิบัติการเชิงรับ” (Reactive Management) เป็นหลัก กล่าวคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมักตอบสนองต่อสถานการณ์เฉพาะหน้า เช่น การควบคุมการระบาดของโรค การกวาดล้างแรงงานผิดกฎหมาย หรือการออกใบอนุญาตชั่วคราวมากกว่าการพัฒนานโยบายในเชิงป้องกัน (Preventive) หรือเชิงรุก (Proactive) ที่สอดคล้องกับพลวัตของตลาดแรงงานและบริบทของพื้นที่ **ประการแรก** คือ การขาดแคลนแผนยุทธศาสตร์เฉพาะในระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ โดยหน่วยงานในระดับพื้นที่ยังคงต้องพึ่งพานโยบายส่วนกลาง ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตรการทั่วไป ไม่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรในแต่ละพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม สำหรับกรณีของพิษณุโลก แม้จะเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนล่าง มีนิคมอุตสาหกรรม และเป็นพื้นที่เป้าหมายของแรงงานข้ามชาติ แต่กลับไม่มีหน่วยงานเฉพาะด้านแรงงานข้ามชาติที่มีหน้าที่ประสานงานอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้มาตรการด้านความมั่นคงและการพัฒนาศักยภาพแรงงานดำเนินไปแบบแยกส่วน **ประการที่สอง** คือ ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานในระดับต่าง ๆ ที่ยังขาดเอกภาพและความต่อเนื่อง โดยเฉพาะระหว่างหน่วยงานกลาง เช่น กระทรวงแรงงาน กรมการจัดหางาน กับหน่วยงานในระดับท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสำนักงานแรงงานจังหวัด แม้จะมีคณะกรรมการระดับจังหวัดที่ดูแลด้านแรงงานข้ามชาติ แต่ยังไม่มีความสามารถในการกำหนดทิศทางหรือจัดสรรงบประมาณอย่างชัดเจน ทำให้หลายหน่วยงานมีบทบาทซ้ำซ้อนหรือขาดกลไกติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบการบริหารนโยบายแบบรวมศูนย์ (centralized governance) ซึ่งยังคงเป็นลักษณะเด่นของระบบราชการไทยในหลายมิติ ขณะที่ความท้าทายของการจัดการแรงงานข้ามชาติกลับต้องการระบบที่ “บูรณาการแบบพหุระดับ” (Multi-level Governance) ซึ่งเชื่อมโยงการตัดสินใจระหว่างระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับชุมชนให้สอดคล้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ อีกประเด็นหนึ่งที่พบจากงานภาคสนามคือ **ข้อจำกัดด้านข้อมูลแรงงาน** โดยหลายหน่วยงานใช้ระบบฐานข้อมูลคนละชุดกัน ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการวางแผน ทั้งในเรื่องจำนวนแรงงานที่แท้จริง แหล่งที่อยู่อาศัย หรือสถานะทางกฎหมาย ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายความมั่นคงด้านแรงงานในระดับพื้นที่ที่ไม่แม่นยำและอาจขาดความสอดคล้องกับข้อเท็จจริง การจัดการเชิงนโยบายในบริบทของแรงงานข้ามชาติในพิษณุโลกจึงต้องเผชิญกับความ

ท้าทายสองประการควบคู่กัน คือ (1) การออกแบบนโยบายให้ตอบโจทย์ของพื้นที่จริง (context-specific policy design) และ (2) การสร้างกลไกความร่วมมือในลักษณะเครือข่าย (network governance) ที่รวมเอาภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เข้ามามีบทบาทร่วมกันอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงการประชุมเชิงสัญลักษณ์ กล่าวโดยสรุป ความมั่นคงของพื้นที่ในประเด็น แรงงานข้ามชาติไม่สามารถพึ่งพามาตรการส่วนกลางเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและสร้างความ ยึดหยุ่น ให้ระดับจังหวัดสามารถปรับเปลี่ยนกลไกการจัดการแรงงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง และนำไปสู่การบริหาร จัดการแรงงานข้ามชาติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. จัดตั้งศูนย์ประสานงานแรงงานข้ามชาติระดับจังหวัดแบบบูรณาการ ควรมีการจัดตั้งศูนย์หรือกลไกกลางที่ทำหน้าที่บูรณาการข้อมูลแรงงานข้ามชาติระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานแรงงานจังหวัด องค์การปกครองส่วน ท้องถิ่น ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง และภาคเอกชน เพื่อให้สามารถติดตามสถานะของแรงงานได้อย่างแม่นยำ ลดความซ้ำซ้อน ของข้อมูล และเป็นฐานสำหรับกำหนดมาตรการเชิงรุกด้านแรงงานและความมั่นคงในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคประชาสังคมในการจัดการแรงงานข้ามชาติ การลดอคติ ความตึงเครียด และปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างแรงงานข้ามชาติกับชุมชนในพื้นที่ จำเป็นต้องอาศัยกลไกของชุมชน เช่น คณะกรรมการ หมู่บ้าน อาสาสมัคร หรือองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามามีบทบาทในการสื่อสาร สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่าง สันติ ควบคู่กับการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น การเรียนรู้วัฒนธรรมร่วม หรือกิจกรรมอาสาสมัครข้ามกลุ่ม
3. พัฒนานโยบายแรงงานข้ามชาติแบบเฉพาะพื้นที่ (Place-Based Policy) จังหวัดพิษณุโลกควรมีแผนยุทธศาสตร์ แรงงานข้ามชาติที่สะท้อนบริบทของตนเอง ไม่จำกัดเฉพาะการควบคุมแรงงานผิดกฎหมาย แต่ครอบคลุมการพัฒนาศักยภาพ แรงงาน เช่น การอบรมภาษาหรือทักษะอาชีพ รวมถึงการสร้างช่องทางให้แรงงานเข้าสู่ระบบอย่างถูกต้อง เพื่อลดปัญหาการ จ้างงานที่ไม่เป็นธรรมและเสริมสร้างเสถียรภาพให้กับตลาดแรงงานในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงแรงงาน. (2565). รายงานสถานการณ์แรงงานต่างด้าวในประเทศไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- พระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา.
- พัชรจิรา ตันต์ประพันธ์. (2561). ความสามารถทางการสื่อสารของแรงงานต่างด้าวสัญชาติเมียนมาร์ในประเทศไทย [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต]. https://rsuir-library.rsu.ac.th/handle/search_result.php
- พัชรียา จิตรเทศ. (2561). ผลกระทบทางสังคมของแรงงานต่างด้าว อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยบูรพา]. <https://buuir.buu.ac.th/xmlui/handle/1234567890/8656>
- พิทักษ์พงศ์ กางการ. (2560). ผลกระทบของการค้าแรงงานต่างด้าวต่อความมั่นคงของชาติในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและ การเมือง: กรณีศึกษาจังหวัดชัยภูมิ. วารสารราชพฤกษ์, 15(3), 55–62.
- วนิดา บุญโถม. (2561). การตัดสินใจจ้างแรงงานต่างด้าวถูกกฎหมายของผู้ประกอบการในจังหวัดขอนแก่น. วารสาร สมาคมนักวิจัย, 23(3), 87–97.
- สำนักงานสถิติจังหวัดพิษณุโลก. (2556). การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร จังหวัดพิษณุโลก ไตรมาส 3 (กรกฎาคม–กันยายน 2567). <https://phitsanulok.nso.go.th>
- สำนักงานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายแรงงาน. (2564). วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้แรงงานลาวเลือกทำงานในภาคบริการของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายแรงงาน.

- สุดารัตน์ พิมลรัตนกานต์. (2560). รูปแบบวิถีชีวิตของแรงงานต่างด้าวสัญชาติเมียนมาในพื้นที่เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(3), 2420–2439.
- อรรถสิทธิ์ วาริศรี. (2563). การนำนโยบายแรงงานต่างด้าวไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ภาคใต้. วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 10(1), 65–74.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2009). **The age of migration: International population movements in the modern world (4th ed.)**. Palgrave Macmillan.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). **Theories of international migration: A review and appraisal**. Population and Development Review, 19(3), 431–466.
- Piore, M. J. (1979). **Birds of passage: Migrant labor and industrial societies**. Cambridge University Press.

ผลกระทบของความชัดเจนในภาษีต่อใบอนุญาตทางศีลธรรม:

การปฏิบัติการในห้องทดลองทางเศรษฐศาสตร์

The Impact of Tax Saliency on Moral Licensing: In a laboratory experiment

นพอนันต์ สาลี¹ปฐมวัตร จันทรศัพท²

บทคัดย่อ

ใบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral licensing or Self-licensing) เป็นหนึ่งในอคติทางความคิดที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ผู้คนเต็มใจทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรมมากขึ้นหลังจากทำสิ่งที่ถูกศีลธรรม อคติดังกล่าวยังถูกสร้างได้จากหลายปัจจัยหนึ่งในนั้นคือ ความชัดเจนในการเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมจากสินค้า หรือ กระบวนการเก็บแบบภาษีโดดเด่น (Tax Saliency) ซึ่งทำให้ผู้บริโภครับรู้ว่าได้มีส่วนร่วมในการลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมไปแล้ว.

โดยงานวิจัยนี้ศึกษาผลของ ใบอนุญาตทางศีลธรรม ที่ถูกสร้างจากการเก็บภาษีโดดเด่น ผ่านการบริจาคทางสิ่งแวดล้อม รวมถึง การเปรียบเทียบกลไกในการชดเชยทางศีลธรรม (Moral Cleansing) ซึ่งเป็นผลในทางตรงกันข้าม โดยจำลองการประมูลสินค้าและการบริจาค ผ่านการทดลองในห้องปฏิบัติการ (Laboratory Experiment) ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน 71 คน และ นำข้อมูลวิเคราะห์ผ่านสมการถดถอยด้วยวิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด

ผลการวิจัยพบว่าในบริบทการทดลองนี้ ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรมส่งผลให้การบริจาคลดลงเท่ากับ 69.77 เหรียญการทดลอง ที่ระดับนัยสำคัญร้อยละ 0.1 โดยขนาดของผลเท่ากับ 0.39 เหรียญฯ หรือมีขนาดเล็กถึงปานกลาง และการชดเชยทางศีลธรรม ส่งผลให้การบริจาคเพิ่มขึ้นเท่ากับ 85.29 เหรียญฯ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 โดยขนาดของผลเท่ากับ 0.49 เหรียญฯ หรือมีขนาดปานกลาง ผลข้างต้นล้วนสอดคล้องตามทฤษฎีซึ่งชี้ให้เห็นว่า กระบวนการจัดเก็บภาษีโดดเด่นสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งอาจทำให้การจัดทำนโยบายไม่มีประสิทธิภาพสูงสุด.

คำสำคัญ: ใบอนุญาตทางศีลธรรม การชำระทางศีลธรรม ภาษีโดดเด่น เศรษฐศาสตร์การทดลอง เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม

Abstract

Moral licensing (or self-licensing) is a type of cognitive bias that reflects the tendency for individuals to feel more justified in engaging in morally questionable behavior after previously performing a morally positive act. This bias can be triggered by various factors, one of which is the saliency of environmental taxation or tax saliency in consumer products. When taxes on environmentally harmful goods are made more transparent, consumers may perceive themselves as already having contributed to environmental protection simply through paying the tax.

¹ นักศึกษาหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

This study investigates the effect of moral licensing induced by tax salience on pro-environmental donations, as well as its contrast with the mechanism of moral cleansing, which encourages individuals to compensate for prior inaction or harm. The experiment simulated an auction and a donation decision within a laboratory setting, involving 71 participants. The data collected were analyzed using Ordinary Least Squares (OLS) regression to estimate the causal relationships.

The findings reveal that, in the context of this experiment, the moral licensing effect significantly reduced donation amounts by 69.77 units at the 0.1 significance level, with an effect size (Cohen's d) of 0.39, indicating a small-to-moderate effect. Conversely, the moral cleansing effect increased donations by 85.29 units at the 0.05 significance level, with a moderate effect size of 0.49. These results are consistent with theoretical expectations, suggesting that tax salience can influence consumer behavior in ways that deviate from the assumptions of mainstream economics, potentially undermining the effectiveness of environmental policy interventions.

Keywords: Moral Licensing (ML), Moral Cleansing (MC), Tax Salience (TS), Experiment Economics, Behavioral Economics

บทนำ

ใบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral licensing) คือปัจจัยในระบบการตัดสินใจที่แสดงให้เห็นว่า ผู้คนมีแนวโน้มยินดีที่จะทำร้ายขึ้น หลังจากทำถูกศีลธรรม ซึ่งผลดังกล่าวนั้นส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้คนในด้านต่างๆ อาทิ ด้านพฤติกรรมผู้บริโภค พบว่าคนที่ซื้อผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ มักตัดสินใจง่ายขึ้นในการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยในการซื้อครั้งถัดไป และ ยังพบว่าผลดังกล่าวมีขนาดผลเท่ากับ 0.319³ หรือมีขนาดผลเล็กน้อยถึงปานกลาง และมีความแตกต่างไปตามแต่ละทวีป เช่น พบผลที่รุนแรงในทวีปอเมริกาเหนือเมื่อเทียบกับทวีปยุโรป หรือในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พบผลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผลดังกล่าวไม่ทำให้การซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น และทำให้ซื้อน้อยลงอีกด้วย (Khan และ Dhar, 2006; Simbunne และ Schlegelmilch, 2017), ในด้านการจ้างงาน และ พฤติกรรมในองค์กร ที่แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงลบระหว่าง ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กร และ พนักงานองค์กร (Cascio และ Plant, 2015; Monin และ Miller, 2001; Tong, 2023; Kliamenakis, 2022), ในด้านการบริจาคเพื่อการกุศล (Conway และ Peetz, 2012; Sachdeva et al., 2009; Marijn H.C. M, 2015), รวมถึงพฤติกรรมความไม่ซื่อสัตย์ (Jordan et al., 2011; Mazar และ Zhong, 2010). จากสถานการณ์ในช่วงต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ ใบอนุญาตทางศีลธรรม ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในหลายบริบท ทำให้ผู้คนมีอคติในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ภาครัฐและเอกชนควรคำนึงถึงในการออกนโยบายต่างๆ เช่น การบริจาค การกุศล รวมถึง กลไกทางภาษี เพื่อควบคุมหรือลดทอนปัจจัยเหล่านี้

ภาษี (Tax) และ กระบวนการเก็บภาษี (Tax collection method) เป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้าง ใบอนุญาตทางศีลธรรม โดยทั่วไป ผู้คนจะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของภาษีในทิศทางเดียวกันกับที่พวกเขาตอบสนอง ต่อการเปลี่ยนแปลงของราคา (Ramsey, 1927). อย่างไรก็ตามภาษีโดดเด่น (Tax salience) เป็นหนึ่งในกระบวนการเก็บภาษีที่ขัดแย้งกับสมมติฐานข้างต้น เนื่องจากภาษีโดดเด่นจะแบ่งส่วนในการแสดงราคาปกติ และราคาที่มาจากภาษีนั่นๆ ที่ผู้คนที่ต้องเผชิญอย่างชัดเจน และมีลักษณะแบบ Bottom-up ต่อการตัดสินใจ หรือตัดสินใจเริ่มจากปัจจัยรอง แสดงให้เห็นว่ากลไก

³ คำนวณขนาดผลแบบ Cohen's d โดย $d=0.2$ คือผลขนาดเล็ก, $d=0.5$ คือผลขนาดปานกลาง, $d=0.8$ คือผลขนาดใหญ่

ทางภาษีนี้นำส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของมนุษย์ ทั้งการบริโภค การหลีกเลี่ยงที่จะรับผลของภาษีนั้น และยังเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้าง ใบอนุญาตทางศีลธรรม ในสินค้าที่ถูกเก็บภาษีมลพิษ

ใบอนุญาตทางศีลธรรม ล้วนแสดงให้เห็นถึง พฤติกรรมที่ผู้คนมีโอกาสนิยมที่จะทำผิดศีลธรรม หลังจากที่เขาได้เห็น ทำถูกศีลธรรม ในทางกลับกันข้ามนั้น หลายงานวิจัยก็ได้แสดงให้เห็นถึงผลที่มีทิศทางตรงกันข้ามนั้นคือ การชำระทางศีลธรรม หรือการชดเชยทางศีลธรรม (Moral cleansing or Moral compensation) ซึ่งนิยามถึง ผลที่เกิดขึ้นเมื่อ ผู้คนมีพฤติกรรมที่ไม่ดีมาก่อน(ผิดศีลธรรม) หลังจากนั้นผู้คนจะยินยอมที่จะทำดีมากขึ้น เสมือนเขาต้องการที่จะชำระล้างความผิดที่เคยกระทำ (Amanda Rotella และ Pat Barclay, 2020)

ผู้วิจัยจึง ต้องการศึกษ ผลจากภาษียืดหยุ่นในสินค้าจะส่งผลต่อ การบริจาค (Donation) อย่างไรบนพื้นฐานของ ทฤษฎีใบอนุญาตทางศีลธรรม และ ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม และ ผลของความสม่ำเสมอ นั้นมีผลที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรในการทดลอง โดยใช้วิธีการทดลองในห้องปฏิบัติการ(Laboratory Experiment) เพื่อทำการจำลองสถานการณ์เสมือนจริง และควบคุมสภาพแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างเพื่อกำจัดปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อวัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นการเติมเต็มงานของ Hartmann et al, (2023) ที่แสดงลำดับการตัดสินใจลำดับถัดไปเมื่อกลุ่มตัวอย่างนั้นมีผลของใบอนุญาตทางศีลธรรมจากภาษียืดหยุ่น และ นำเสนอวิธีการเก็บข้อมูลอีกรูปแบบในการศึกษาผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม ซึ่งงานวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทยมักใช้การวิจัยเชิงสำรวจเป็นส่วนมาก (รัชชิตา สิลาวิศกุล. 2564; ศุภณัฐ, 2565)

นิยามศัพท์

1. ใบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral Licensing: ML) หมายถึง ผลทางจิตวิทยาที่แสดงให้เห็นถึง การทำความดีก่อนหน้านี้จะส่งเสริมการกระทำที่มีผลเสียภายหลัง
2. การชำระทางศีลธรรม หรือการชดเชยทางศีลธรรม (Moral Cleansing: MC) หมายถึง ผลทางจิตวิทยาที่แสดงให้เห็นถึง การทำแย่ก่อนหน้านี้ จะส่งเสริมการทำความดีภายหลัง
3. ภาษียืดหยุ่นหรือความชัดเจนของภาษี (Tax Salience: TS) หมายถึง กระบวนการเก็บภาษี ที่แสดงส่วนของภาษีแก่ผู้คนอย่างชัดเจน
4. การทดสอบอคติทางความคิด (Cognitive reflection test: CRT) หมายถึง ชุดคำถามทดสอบอคติทางความคิด โดยออกแบบตามอคติตามที่ต้องการศึกษา
5. อคติ (Bias) หมายถึง ความเอนเอียงหรือการเบี่ยงเบนจากรูปแบบการคิดที่มีเหตุผลตามหลักตรรกะหรือหลักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก⁴ ซึ่งเกิดขึ้นจากข้อจำกัดด้านกระบวนการรับรู้ การประมวลผลข้อมูล หรือบริบททางจิตวิทยาของมนุษย์

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษียืดหยุ่นหรือความชัดเจนของภาษี (tax salience) และ การตัดสินใจในการบริจาค (ตัวแปรตามหลักของงานวิจัย) บนพื้นฐานของทฤษฎีใบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral licensing)

⁴ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Mainstream Economics) หมายถึง แนวคิดและแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า ผู้มีเหตุผลจะตัดสินใจโดยมีข้อมูลสมบูรณ์ และมุ่งหวังประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นรากฐานของเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิก (Neoclassical Economics)

2. เพื่อศึกษาผลของ โบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral licensing effect) และ การชำระทางศีลธรรม (Moral cleansing) ในการทดลองนั้นมีผลแตกต่างกันอย่างไรในการทดลอง บนพื้นฐานของทฤษฎีการกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion Theory)⁵

สมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 (H₁) ความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษีโดดเด่นหรือความชัดเจนของภาษี (Tax Salience) และ การตัดสินใจในการกุศล (บริจาคเงิน) มีความสัมพันธ์ในทางลบ อันเนื่องมาจาก เมื่อมีความชัดเจนของภาษีในราคาของ สินค้าที่ส่งผลเสียแก่สิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้คนเสมือนได้จ่ายเงินสำหรับการรักษาสิ่งแวดล้อม และ กระตุ้น Moral licensing ทำให้ในขั้นตอนการบริจาคผู้คนมีแนวโน้มที่จะบริจาคลดลง

สมมติฐานที่ 2 (H₂) ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral licensing effect) และ การชดเชยทางศีลธรรม (Moral cleansing) จากการทดลองมีผลที่ไม่สมมาตรกัน กล่าวคือ ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรมมีขนาดที่มากกว่า อันเนื่องมาจากใบอนุญาตทางศีลธรรม เป็นผลในฝั่งลบ (ทำดีก่อน ทำแย่ทีหลัง) และ การชดเชยทางศีลธรรม เป็นผลในฝั่งบวก (ทำแย่ก่อน ทำดีทีหลังเพื่อชดเชย) โดยทั้งสองเป็นผลที่ทิศทางตรงกันข้ามกัน ซึ่งผลในด้านลบ จะมีขนาดที่มากกว่า อ้างอิงจาก Prospect Theory (Kahneman, D. และ Tversky, A. 1979) หรือ การชดเชยในการบริจาคจะมีขนาดมากกว่า การบริจาคหลังจ่ายภาษี

ขอบเขตการศึกษา

ข้อมูลในงานวิจัยนี้ถูกเก็บจากห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Laboratory experiment) ณ ดิกคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2567 ถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568 โดยผู้เข้าร่วมการทดลองคือ นิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอายุระหว่าง 18-22 ปี จำนวน 71 คน ซึ่งการใช้นักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยจะทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายแต่ไม่ได้แตกต่างกันจนเกินไป โดยผู้เข้าร่วมจะถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มเพื่อเข้าร่วมในแต่ละ Treatment การรับสมัครจะดำเนินการผ่านทางแบบฟอร์มออนไลน์กูเกิลฟอร์ม (Google Forms)

วิธีดำเนินงานวิจัย

1. การสุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เลือกใช้จากสถิติประชากร (N) คือ นิสิตปริญญาตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวนทั้งหมด 24,527 คน⁶ (N=24,527) เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายในด้านคุณลักษณะ เช่น ถิ่นที่อยู่และระดับรายได้ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างยังคงอยู่ในระดับการศึกษาเดียวกันและอยู่ภายใต้บริบททางสังคมที่ใกล้เคียงกัน อีกทั้งนักศึกษายังเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มในการใช้เหตุผลเชิงตรรกะในการตัดสินใจ และมักเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับความนิยมในการศึกษาเชิงพฤติกรรมจากงานวิจัยที่ผ่านมาจากการจัดทำทดลองในมหาวิทยาลัย (Enke, B et al, 2021). โดยใช้วิธีประมาณ การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ในช่วงความเชื่อมั่น (Confidence Interval) แบบสัดส่วนโดยประชากรที่มีสิ้นสุด (The proportion for a finite population) คำนวณกลุ่มตัวอย่างที่ควรจะเป็นอ้างอิงจาก Weiers, R. M. (2008) มีสูตรคำนวณดังนี้

⁵ ทฤษฎีการกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion Theory) นิยามว่า “บุคคลมีแนวโน้มให้ค่าน้ำหนักกับความสูญเสียมากกว่าผลได้ที่มีความเท่ากัน กล่าวคือ ความเจ็บปวดจากการสูญเสียจะรุนแรงกว่าความสุขจากการได้สิ่งเดียวกัน” (Kahneman & Tversky, 1979)

⁶ อ้างอิงจากจำนวนนิสิต ภาคการศึกษาต้น ปีการศึกษา 2566 ระบบทวิภาค

$$n = \frac{p(1-p)}{\frac{e^2}{z^2} + \frac{p(1-p)}{N}}$$

ภาพที่ 1 แสดงสูตรการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง

ที่มา : Weiers, R. M. (2008)

โดยใช้ข้อมูลดังนี้ในการคำนวณ

1. $\alpha = 0.05$ และ Confidence level 95% อ้างอิงจาก Valeria Fanghella and John Thøgersen, (2022), Blanken et al, (2015) ซึ่งเป็นค่าทั่วไปที่ใช้ในงานวิจัยเศรษฐศาสตร์การตลาด ($z = 1.96$)
2. ค่าประมาณสัดส่วนประชากร (p) = 0.5 ซึ่งเป็นค่าทั่วไปที่ใช้ในการคำนวณในกรณีที่ไม่มีทราบค่านี้แน่ชัด และเป็นค่าที่ทำให้ N มีค่าสูงสุด
3. ค่าความคาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (e) = 0.05

จากการคำนวณในข้างต้นพบว่ากลุ่มตัวอย่าง (n) ควรมีขนาดประมาณ 378 คน เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านเวลา และงบประมาณ ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 71 คน.

2. การออกแบบการทดลอง

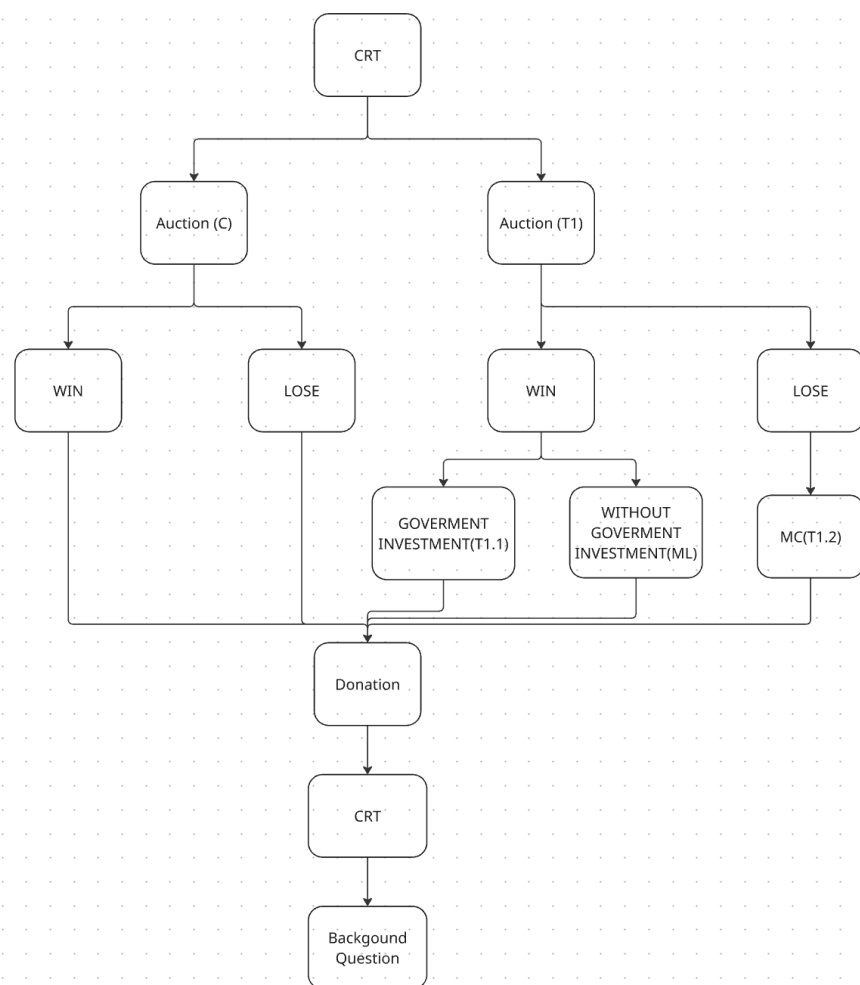
ข้อมูลในงานวิจัยนี้ถูกเก็บจากห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Laboratory experiment) ซึ่งดัดแปลงจากงานวิจัยของ Hartmann et al, (2023), Valeria Fanghella และ John Thøgersen, (2022) โดยจำลองการประมวลสินค้าที่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม และแสดงกระบวนการเก็บภาษีจากสินค้า นั่นคือ ภาษีโดดเด่น (กระบวนการภาษีที่สร้าง ใบอนุญาตทางศีลธรรม) หลังจากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสที่จะทำการบริจาค (ตัวแปรตาม) ต่อองค์กรทางสิ่งแวดล้อม เพื่อดูผลกระทบจากใบอนุญาตทางศีลธรรม และ การชดเชยทางศีลธรรมของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้เข้าร่วมฯ จะถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อเข้าร่วมในแต่ละกลุ่มการทดลองหลักๆ ดังนี้ กลุ่มทดลอง 1 (Treatment 1: T1) กลุ่มนี้จะได้รับผลของ ภาษีโดดเด่น (Tax salience) ในขั้นตอนการประมวล, และ กลุ่มควบคุม (Control: C) ซึ่งจะไม่ได้รับผลของภาษีจากสินค้า ทั้งนี้เพื่อป้องกันอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการบริจาค ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบการทดลองแบบสุ่ม โดยกลุ่มตัวอย่างไม่ทราบว่าตนเองอยู่กลุ่มการทดลองใด รวมทั้งควบคุมตัวแปรสำคัญที่อาจส่งผลต่อผลลัพธ์ เช่น คะแนนการทดสอบอคติทางความคิด, ภาษีที่จ่าย, เวลาที่ใช้ในการประมวล และผลการชนะประมวล ทั้งหมดนี้ถูกรวมเข้าในแบบจำลองถดถอย เพื่อควบคุมอิทธิพลที่ไม่พึงประสงค์ และเน้นวิเคราะห์ผลของตัวแปรต้นอย่างมีความแม่นยำทางสถิติ

โดยผู้เข้าร่วมแต่ละคนจะเข้าร่วมการทดลองทั้งหมด 2 การทดลอง การทดลองที่ 1 ใบอนุญาตทางศีลธรรมจาก ภาษีโดดเด่น ส่งผลต่อการกุศล และการทดลองที่ 2 แสดงขนาดผลของ ใบอนุญาตทางศีลธรรม เปรียบเทียบกับ การชดเชยทางศีลธรรม ซึ่งเครื่องมือการทดลองในงานวิจัยนี้ ผ่านการรับรองจริยธรรม โดยคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบันชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่โครงการ 670168 และ ผ่านการรับรอง แบบประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และความเที่ยงตรง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน

3. ขั้นตอนการทดลอง

การทดลองนี้ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอนหลัก หลังจากการแจ้งคำอธิบายการทดลอง และ ผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับแล้ว ค่าตอบแทนในการร่วมการทดลองเริ่มต้น 80 บาท และสามารถเล่นเกมจนได้ค่าตอบแทนที่เป็นไปได้สูงสุด 120 บาท และมีเงินที่ใช้ในการทดลองเริ่มต้น 800 E'coin อ้างอิงมาจากค่าตอบแทนเริ่มต้น (อัตราส่วนค่าตอบแทนเงินบาทต่อ E'coin คือ 1:10) ดังนี้ (1.)การทดสอบอคติทางความคิด (Cognitive reflection test:CRT) (2.) การประมูลสินค้าตามกลุ่มตัวอย่าง (Auction (C, T1)), (3.) แสดงสถานการณ์เกี่ยวกับการลงทุนของรัฐบาล (T1.1) หรือ สถานการณ์การชดเชยทางศีลธรรม (T1.2), (4.)การบริจาคให้องค์กรทางสิ่งแวดล้อม, (5.)การทดสอบอคติทางความคิด และ (6.) แบบสอบถามหลังการทดลอง

ภาพที่ 2 แสดงแผนภาพการทดลอง

ที่มา : จากการจำลองของผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้เล่นทุกคน จะได้รับการแจ้งข้อกำหนด และ ผลตอบแทนจากการเข้าร่วมการทดลอง โดยมีเงินเริ่มต้นเริ่มต้นที่ 800 E'coin หลังจากนั้นผู้เล่นจะถูกถามคำถามเกี่ยวกับอคติทางความคิด⁷ ในแต่ละรูปแบบ และนำคะแนนมารวมกับเงินตั้งต้น

⁷ คำถามเกี่ยวกับอคติทางความคิดทั้งหมด 6 ข้อ โดยหากตอบถูกจะได้ 50 E'coin และตอบผิดจะถูกหัก 30 E'coin

ผลตอบแทนหลังจากขั้นตอนที่1 : $\text{Payoff1} = 800 \pm \text{CRT's score}$

ขั้นตอนที่ 2 ผู้เล่นจะถูกสุ่มแบ่งออกตามกลุ่มทดลอง เพื่อเข้าสู่อำนาจสถานการณ์การประมูลสินค้าคาร์บอนกับคอมพิวเตอร์ โดยแสดงลักษณะสินค้า ราคาที่ผู้เล่นต้องเผชิญ สถานการณ์ทางภาษี มูลค่าจริงของสินค้า รวมถึงรางวัลหากประมูลชนะในระดับที่กำหนดไว้ (แรงจูงใจในการประมูล) โดยผู้เล่นจะเข้าสู่อำนาจการประมูลสินค้าโดยสามารถเสนอราคาได้ทั้งหมด 1 ครั้ง โดยใช้เงินคงเหลืออ้างอิงจากขั้นตอน CRT ในการประมูล, ผู้เล่นจะเห็นราคาประเมินของสินค้าก่อนการประมูล และได้โบนัสหากประมูลสำเร็จ หากแพ้จะถูกปรับ เพื่อเป็นแรงจูงใจในการประมูลผลตอบแทนหลังจากขั้นตอนที่2 : Payoff2 (ชนะ) = $\text{Payoff1} - \text{ราคาประมูล} + \text{โบนัส}$, Payoff2 (แพ้) = $\text{Payoff1} - \text{ค่าปรับ}$; โดย $(-\text{ราคาประมูล} + \text{โบนัส}) > \text{ค่าปรับ}$

ถ้าผู้เข้าร่วมการทดลองชนะการประมูล: ผู้ชนะจะเข้าสู่ขั้นตอนที่3 เพื่อแสดงสถานการณ์การลงทุนของรัฐบาล และเข้าสู่อำนาจการกุศลในขั้นตอนที่4 ต่อไป

ถ้าผู้เข้าร่วมการทดลองไม่ชนะการประมูล: ผู้แพ้จะเข้าสู่อำนาจการทดสอบ ขดเชยทางศีลธรรม แสดงสถานการณ์การปล่อยมลพิษคาร์บอน ที่ไม่ได้ถูกแก้ไข และการขาดงบจากภาษีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้ถูกเรียกเก็บ หลังจากนั้น กลุ่มนี้เข้าสู่อำนาจการกุศลขั้นตอนที่ 4

ตารางที่ 1 : แสดงความน่าจะเป็นที่จะชนะการประมูลสินค้า ที่มา: ผู้วิจัย

ร้อยละของการเสนอราคา	ความน่าจะเป็นที่จะชนะการประมูล
0-30	0.05
31-45	0.25
46-60	0.6
มากกว่า 60	1

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อทดสอบผลของการรับรู้การลงทุนของรัฐบาล ผู้เล่นในกลุ่มTreatment1 จะเข้าสู่อำนาจสถานการณ์การลงทุนของรัฐบาลขึ้นที่หน้าจอ เป็นการสร้างกรอบความคิด ซึ่งเป็นหนึ่งปัจจัยในการตัดสินใจในการกุศลของผู้เล่น

ผลตอบแทนหลังจากขั้นตอนที่3 : $\text{Payoff3} = \text{Payoff2}$

ขั้นตอนที่ 4 ผู้เล่นในแต่ละกลุ่มจะถูกจำลองสถานการณ์การบริจาคให้องค์กรการกุศล เพื่อวัดความพอใจที่จะบริจาค โดยใช้คะแนนที่เหลือจากการทดลองในขั้นตอนก่อนหน้า

ผลตอบแทนหลังจากขั้นตอนที่4 : $\text{Payoff4} = \text{Payoff3} - \text{การบริจาค}$

ขั้นตอนที่ 5 ผู้เล่นในแต่ละกลุ่มจะเข้าสู่อำนาจการทดสอบอคติทางความคิดในแต่ละรูปแบบ หลังการทดลองโดยคำนวณเช่นเดียวกับขั้นตอนแรก และสรุปคะแนนเพื่อประเมินเป็นรางวัลของผู้เข้าร่วม

ผลตอบแทนหลังจากขั้นตอนที่5 : $\text{Payoff5} = \text{Payoff4} \pm \text{CRT's score}$

ขั้นตอนที่ 6 แบบสอบถามหลังการทดลอง โดยแบ่งออกเป็น 4 หมวดหมู่ดังนี้ ภาษี, การลงทุนของรัฐบาล, โบนัสทางศีลธรรม และ การขดเชยทางศีลธรรม โดยขั้นตอนนี้จะไม่นำมาคำนวณกับเงินคงเหลือของกลุ่มตัวอย่าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ การวิเคราะห์สมการถดถอย (Regression Analysis) ด้วยวิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS) โดยงานวิจัยประกอบไปด้วย 4 แบบจำลอง เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง Donate (ตัวแปรต้น) และ ตัวแปรควบคุมอื่นๆตามแบบจำลอง ประกอบไปด้วย แบบจำลองตามกลุ่มควบคุม และ ตัวแปรหลัก (แบบจำลองหลัก), แบบจำลองตามตัวแปร CRT แบบจำลองตาม ตัวแปรการเวลาตอบสนอง และ แบบจำลองตามตัวแปรคำถามเบื้องต้น โดยรายละเอียดตัวแปรหลักของแบบจำลองมีดังนี้

ตารางที่ 2 : แสดงตัวแปรที่ส่งผลหลักของงานวิจัย ที่มา: ผู้วิจัย

ตัวแปร	อธิบายตัวแปร	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	สมมติฐาน	ทิศทางความสัมพันธ์ ต่อตัวแปรตาม	ประเภทของตัวแปร
2.1 $Donate_i$	ตัวแปร การบริจาคในการกุศล สิ่งแวดล้อม เพื่อวัดผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม	Marijn H.C. M (2015) Blanken et al, (2015) Kim et al, (2023)	H_1 H_2		ตัวแปรตาม
2.2 MC_i	ตัวแปรหุ่น (dummy variable) สำหรับกลุ่มที่ได้รับผลของ Moral Cleansing หรือ กลุ่ม T1 และ แพ้การประมุข โดยมีค่าเท่ากับ 1 เมื่ออยู่กลุ่มนี้ และ 0 เมื่อผู้เข้าร่วมอยู่กลุ่มอื่น (กลุ่ม T1.2)	Valeria Fanghella และ John Thøgersen, 2022 Ho et al. (2015), E. Mullen and B. Monin, 2016	H_2	(+)	ตัวแปรอิสระ (ตัวแปรหุ่น)
2.3 ML_i	ตัวแปรหุ่น (dummy variable) สำหรับกลุ่มที่ได้รับผลของ Moral Licensing หรือ กลุ่ม T1 และ ชนะการประมุข โดยไม่มีผลของ การรับรู้การลงทุนของรัฐบาล, โดยมีค่าเท่ากับ 1 เมื่ออยู่กลุ่มนี้ และ 0 เมื่อผู้เข้าร่วมอยู่กลุ่มอื่น (กลุ่ม ML)	Hartmann et al, (2023) Inghom และ Lostegard, (2023) Bordalo P. et al, (2021)	H_1 H_2	(-)	ตัวแปรอิสระ (ตัวแปรหุ่น)
2.4 GOV_i	ตัวแปร การรับรู้การลงทุนของรัฐบาล (government investment) เนื่องจากการรับรู้การลงทุนของรัฐบาลทำให้ผู้คนรู้ ยินดีที่จะจ่ายภาษีมากขึ้น และ ลดผลของ moral license ทำให้มีการบริจาคเพิ่มขึ้น	Giacobasso et al, (2023)		(+)	ตัวแปรอิสระ (ตัวแปรหุ่น)

ผลการวิจัย

ในหัวข้อนี้ ผลการวิจัยจะแสดงข้อค้นพบทั้ง 3 ข้อ เพื่อตอบแต่ละสมมติฐานดังนี้ ข้อค้นพบที่ 1 “Moral Licensing มีความสัมพันธ์ในด้านการบริจาค”, ข้อค้นพบที่ 2 “Moral Cleansing มีความสัมพันธ์ในด้านบวกต่อการบริจาค”

และ ข้อค้นพบที่ 3 “ผลใน Moral Licensing และ Moral Cleansing มีขนาดที่ไม่สมมาตร โดย Moral Cleansing มีขนาดที่ใหญ่กว่า” โดยอ้างอิงจากสมการถดถอยดังตารางที่ 3 ซึ่งในแต่ละแบบจำลองได้มีการเพิ่มเติมหรือตัดทอนตัวแปรบางรายการเพื่อเปรียบเทียบผลกระทบของตัวแปรต้นต่อพฤติกรรมการบริจาค เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ

1. ข้อค้นพบที่ 1 “Moral Licensing มีความสัมพันธ์ในด้านลบต่อการบริจาค” (ตอบสมมติฐานที่1)

ข้อสนับสนุน

ตัวแปรในการทดลองที่ส่งผลด้านลบต่อ มูลค่าการบริจาค (Donate) ได้แก่ ตัวแปร ML (ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม) จากตารางที่2 แบบจำลองย่อยที่ 6 และ 7, ตัวแปรมีระดับนัยสำคัญที่ 0.1 หมายความว่า หากกลุ่มตัวอย่างนั้นมีผลของ ML เข้ามาในการตัดสินใจนั้น จะมีแนวโน้มที่จะบริจาคลดลงเท่ากับ 69.77 และ 63.22 ตามลำดับ เมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ซึ่งผลนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแบบจำลองอื่น ดังเช่น ตารางที่2 แบบจำลองย่อยที่ 1 และ 2, ตัวแปรมีระดับนัยสำคัญที่ 0.05 หมายความว่า หากกลุ่มตัวอย่างนั้นมีผลของ ML เข้ามาในการตัดสินใจนั้น จะมีแนวโน้มที่จะบริจาคลดลงเท่ากับ 70.62 และ 59.23 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้เข้าร่วมการทดลองถูกเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมแบบโดดเด่นจากการประมูลสินค้า ผู้คนจะนำปัจจัยนี้เข้าสู่การตัดสินใจ สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดเจน และงานวิจัยของ Chetty, et al., (2007) นั่นคือเมื่อข้อมูลมีความชัดเจนขึ้นจะชักจูงการตัดสินใจของผู้คนแบบ ล่างขึ้นบน (bottom up attention) หรือ การที่ผู้คนตัดสินใจจากปัจจัยรองและสิ่งเร้าอื่นเป็นอันดับแรก ซึ่งกระบวนการดังกล่าวกระตุ้นผลของ ML และ ทำให้การตัดสินใจครั้งต่อมาผู้คนมีความพอใจที่จะบริจาคลดลงเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น

โดยผลการทดลองเหล่านี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Inghom และ Lostegard, (2023) ,Hartmann et al, (2023) ที่แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อใช้วิธีการเก็บภาษีแบบโดดเด่น อีกทั้งยังเป็นปัจจัยหนึ่งในการกระตุ้นผลของ ML, อีกทั้งผลของ ML ยังให้ผลกระทบในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ Marijn H.C. M (2015), Kim et al, (2023) ซึ่งแสดงให้เห็นผลด้านลบต่อการตัดสินใจครั้งถัดไปของผู้คนเมื่อมีผลของ ML แต่ผลการวิจัยดังกล่าวไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Simbunner และ Schlegelmilch, (2017) ซึ่งพบว่า ในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การซื้อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จะเพิ่มโอกาสในการซื้อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในครั้งถัดๆไป และลดโอกาสในการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยให้ตนเอง หรือ ไม่พบผลของ ML ในการซื้อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากงานวิจัยนี้ ใช้วิธีเก็บข้อมูลและออกแบบที่แตกต่างจากงานอื่นๆ และ รวมถึงการควบคุมสภาพแวดล้อมในการทดลองในห้องปฏิบัติการซึ่งลดปัจจัยที่อาจควบคุมไม่ได้จากภายนอก

2. ข้อค้นพบที่ 2 “Moral Cleansing มีความสัมพันธ์ในด้านบวกต่อการบริจาค” (ตอบสมมติฐานที่2)

ข้อสนับสนุน

ผลของ Moral cleaning หรือ ตัวแปร MC มีความสัมพันธ์ในด้านบวกกับตัวแปร การบริจาค(Donate) จากตารางที่ 2 แบบจำลองย่อยที่ 4, 6 และ 7 ตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ หมายความว่า เมื่อกลุ่มตัวอย่างมีผลของ MC (กลุ่มแพ้การประมูลในกลุ่มT1) กลุ่มนั้นจะมีแนวโน้มที่จะบริจาคเพิ่มขึ้นเท่ากับ 156.9, 85.29 และ 113.5 ตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการ MC นั่นคือกลุ่มตัวอย่างที่แพ้การประมูลไม่ได้เสียภาษีสิ่งแวดล้อม และรับรู้สถานการณ์ขาดรายได้ของรัฐบาลเพื่อนำไปพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ในขั้นตอนการบริจาค กลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะบริจาคมากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งผลนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแบบจำลองอื่น

โดยผลดังกล่าวเป็นไปตามงานวิจัยของ Valeria Fanghella และ John Thøgersen, (2022), Ho et al. (2015), E. Mullen และ B. Monin, (2016) ที่แสดงให้เห็นถึงการ การชำระทางศีลธรรม หรือการชดเชยทางศีลธรรมของผู้คน เมื่อผู้คนมีปัจจัยที่สร้างความรู้สึกผิด และพยายามที่จะรักษาสมดุลของพฤติกรรม (Moral balancing), ดังเช่นงานวิจัยของ Ploner et al., (2013) พบว่าผู้คนที่พฤติกรรมโกงก่อนหน้า จะบริจาคมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้มีพฤติกรรมโกง, หรือในด้านสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยของ Valeria Fanghella และ John Thøgersen, (2022), Ho et al. (2015) พบว่าหากผู้คนสร้างผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม (ซื้อสินค้าที่ส่งผลเสีย, เคยละเลยสิ่งแวดล้อม) ในขั้นตอนการบริจาคกลุ่มนี้จะบริจาคมากกว่ากลุ่มอื่น และ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่าง MC นั้น ยินดีที่จะใช้การบริจาคแบบมีค่าใช้จ่ายมากกว่า ซึ่งสอดคล้องผลวิจัย ที่ตัวแปร MC ที่ส่งผลในด้านบวกรุนแรงต่อการบริจาค (การบริจาคในงานวิจัยนี้เป็นแบบมีค่าใช้จ่าย)

3. ข้อค้นพบที่ 3 “ผลใน Moral Licensing และ Moral Cleansing มีขนาดที่ไม่สมมาตร โดย Moral Cleansing มีขนาดที่ใหญ่กว่า” (ตอบสมมติฐานที่2)

ข้อสนับสนุน

การเปรียบเทียบผลของ MC และผลของ ML ในการบริจาค ผู้วิจัยได้ใช้การคำนวณขนาดของผล (Effect Size: Cohen's d)⁸ เพื่อศึกษาขนาดของผลในอีกทางหนึ่ง โดยคำนวณจาก ปริมาณการบริจาคกลุ่ม ML เทียบกับกลุ่มอื่น และ ปริมาณการบริจาคกลุ่ม MC เทียบกับกลุ่มอื่น และ นำผลข้างต้นมาวิเคราะห์ โดยได้ข้อสรุปดังนี้ จากการคำนวณขนาดของผลในกลุ่ม ML เทียบกับกลุ่มอื่นเท่ากับ -0.39 (d = -0.39) แสดงให้เห็นว่า กลุ่ม ML มีปริมาณการบริจาค ต่ำกว่า กลุ่มอื่น โดยมีขนาดผล เล็กถึงปานกลาง ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยของ Blanken et al, (2015) ซึ่งใช้วิธี การวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-analysis) พบว่า ขนาดของผล ML มีขนาดอยู่ประมาณร้อยละ 0.31, ในส่วนของการคำนวณกลุ่ม MC เทียบกับกลุ่มอื่น พบว่ามีขนาดของผลเท่ากับ 0.49 (d = 0.49) แสดงให้เห็นว่ากลุ่ม MC มีปริมาณการบริจาคสูงกว่ากลุ่มอื่น โดยมีขนาดผลอยู่ในระดับปานกลาง, จากผลทั้งสองในข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ขนาดผลทั้งสองมีทิศทางตรงกันข้าม (ML ด้านลบ และ MC ด้านบวก) ซึ่งให้ผลเช่นเดียวกันกับหัวข้อที่ผ่านมา และ ขนาดของผลทั้งสองนั้นมีขนาดที่ไม่สมมาตรกัน แต่ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก โดยผลของ MC นั้นมีขนาดที่ใหญ่กว่าเล็กน้อย

ตารางที่ 3 : แสดงแบบจำลองสมการถดถอย ตัวแปรกลุ่มควบคุม และ ตัวแปรหลัก ที่มา: จากการคำนวณของผู้วิจัย

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
VARIABLES	Donate	Donate	Donate	Donate	Donate	Donate	Donate
2.1 T1	45.16 (43.32)	54.81 (51.31)	44.88 (43.01)	-112.0 (84.12)	42.39 (53.02)		
2.2 T1 with G	70.04** (33.45)	50.22 (66.29)	73.24** (34.00)	73.24** (34.00)	78.41 (74.65)		
2.3 GOV	-75.58 (45.98)	-73.17 (48.72)	8.988 (34.75)	8.988 (34.75)	10.01 (34.45)	11.48 (33.75)	11.60 (32.75)
2.4 Bid_P	0.136 (0.153)	0.130 (0.151)	0.0871 (0.160)	0.0871 (0.160)	0.0877 (0.159)	0.0878 (0.161)	0.185** (0.0912)
2.5 Tax	-0.331 (1.766)	-0.0497 (1.755)	1.559 (2.168)	1.559 (2.168)	1.523 (2.103)	1.468 (2.088)	
2.6 CRT_B	0.272	0.285*	0.305*	0.305*	0.303*	0.287*	0.252*

⁸ Cohen's d = (Mean₂ - Mean₁) / SD pooled โดย SD pooled = $\sqrt{\frac{SD_1^2 + SD_2^2}{2}}$ ซึ่งในทางสถิติ การใช้ค่า Cohen's d เพื่อวัด “ขนาดของผล (effect size)” หมายถึงการวัดความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่าง 2 กลุ่ม แล้วหาค่าความแตกต่างนี้เมื่อเทียบกับ “ความกระจายของข้อมูล” หรือ “ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)” เช่น หากกำหนด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 100 กลุ่ม ML จะมีการบริจาคต่ำกว่ากลุ่มอื่น 39(0.39*100) หน่วย เป็นต้น อ้างอิงจาก Cohen, J. (1988)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
VARIABLES	Donate	Donate	Donate	Donate	Donate	Donate	Donate
	(0.163)	(0.164)	(0.160)	(0.160)	(0.161)	(0.153)	(0.137)
2.7 ML		-27.88			7.185	-69.77*	-63.22*
		(70.10)			(80.61)	(35.14)	(32.47)
2.8 T1_BidResult			-156.9**		-160.0*	-38.22	12.35
			(70.36)		(86.80)	(72.16)	(46.01)
2.9 MC				156.9**		85.29**	113.5***
				(70.36)		(36.31)	(42.31)
Constant	64.63	68.38	85.39*	85.39*	84.82*	82.73*	45.36
	(47.32)	(45.38)	(50.34)	(50.34)	(48.63)	(48.10)	(27.40)
Observations	71						
R-squared	0.123	0.126	0.165	0.165	0.165	0.140	0.135

หมายเหตุ1: ***, **, * หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01, 0.05 และ 0.1 ตามลำดับ, ค่า robust standard errors ในวงเล็บ

หมายเหตุ2: T1 หมายถึง ตัวแปรหุ่น สำหรับกลุ่มทดลองที่ได้รับผลจาก tax salience โดยมีค่าเท่ากับ 1 เมื่อผู้เข้าร่วมการทดลองอยู่ในกลุ่มที่ได้รับข้อมูลภาษีที่ชัดเจน และเท่ากับ 0 สำหรับกลุ่มที่ไม่ได้รับข้อมูลภาษี

T1 with G หมายถึง ตัวแปรหุ่น สำหรับกลุ่ม T1 และ ได้รับผลของ การรับรู้การลงทุนของรัฐบาล โดยมีค่าเท่ากับ 1 เมื่ออยู่กลุ่มนี้ และ 0 เมื่อผู้เข้าร่วมอยู่กลุ่มอื่น (กลุ่ม T1.1 และ T1.2)

Bid_P หมายถึง จำนวนเงินที่ใช้ในการบิต (bidding price) ซึ่งแสดงถึงระดับความตั้งใจหรือความต้องการของผู้เข้าร่วมที่จะซื้อสินค้า

Tax หมายถึง จำนวนภาษีที่ถูกเรียกเก็บจากการประมูล

CRT_B หมายถึง คะแนนรวมจากการทำแบบทดสอบ ก่อนขั้นตอนการประมูล

T1_BidResult หมายถึง ตัวแปรปฏิสัมพันธ์ (interaction term) ระหว่างตัวแปร T1 และตัวแปร Bid_Result (ผลการประมูล) โดยมีค่าเท่ากับ 1 เมื่อผู้เข้าร่วมอยู่ใน กลุ่มทดลองที่ได้รับ tax salience และชนะการประมูล และ เท่ากับ 0 เมื่อผู้เข้าร่วมไม่ได้อยู่ในกลุ่มที่ได้รับ tax salience หรือไม่ได้ชนะการประมูล (หรือทั้งสองอย่าง)

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง กระบวนการเก็บภาษีแบบโดดเด่น หรือความชัดเจนของภาษี (Tax Salience) และ การบริจาคในสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานของทฤษฎี ใบอนุญาตทางศีลธรรม (Moral licensing) เนื่องจาก ภาษีแบบโดดเด่นถูกนำมาใช้มากขึ้นในปัจจุบัน จากเหตุผลด้านความโปร่งใสในการใช้ภาษี ผู้คนอยากที่จะรับรู้กลไกและแหล่งที่มาของภาษีมากขึ้น ด้วยเหตุนี้การจัดเตรียมและการจัดสรรข้อมูลเกี่ยวกับภาษี จึงมีอยู่ในโครงการภาษีคาร์บอนหลายแห่งทั่วโลก โดยกำหนดราคาที่โปร่งใส และแจ้งให้ผู้บริโภคทราบถึงจำนวนภาษีคาร์บอนที่พวกเขาต้องจ่าย, ทั้งนี้งานวิจัยที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่า ภาษีแบบโดดเด่น ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้คน ทำให้ผู้คนจะตอบสนองต่อปัจจัยอื่นนอกจากภาษีสุทธิที่รวมมาในราคาสินค้าหรือ การที่ผู้คนตัดสินใจแตกต่างออกไปจากการคิดแบบสมเหตุสมผล อีกทั้งยังเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างผลของ ใบอนุญาตทางศีลธรรม หรือ การที่ผู้คนรับรู้การเสียภาษีในสินค้าที่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม เสมือนได้จ่ายค่าเสียหายในส่วนนั้นแล้วทำให้การตัดสินใจต่อมาของผู้คนอาจส่งผลเสีย เช่น ยินดีที่จะบริจาคให้องค์กรทางสิ่งแวดล้อมลดลง หรือ ยินดีที่จะซื้อสินค้าที่ส่งผลเสียเท่าเดิมหรือมากขึ้น

งานวิจัยนี้ใช้ การทดลองในห้องปฏิบัติการ (Laboratory Experiment) ในการจำลองการประมูลสินค้าที่ถูกเก็บภาษีแบบโดดเด่น และ การบริจาคให้แก่องค์กรสิ่งแวดล้อม รวมถึง จำลองการรับรู้ของรัฐบาลเพื่อลดทอนผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม, การเปรียบเทียบผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม และ การชดเชยทางศีลธรรม ซึ่งเป็นผลในทางตรงกันข้าม จากกลุ่มทดลองที่ประมูลแพ้และแสดงการรับรู้การขาดรายได้ของรัฐบาล ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 71 คน.

ซึ่งผลการทดลองได้ชี้ให้เห็นถึงข้อค้นพบหลักทั้งหมดดังนี้ ข้อค้นพบที่ 1 ชี้ให้เห็นว่าผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม และ การตัดสินใจในการกุศล (บริจาคเงิน) มีความสัมพันธ์ในด้านลบอย่างมีนัยสำคัญ โดยผลการทดลองเหล่านี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Inghom และ Lostegard, (2023) ,Hartmann et al, (2023) ที่แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อใช้วิธีการเก็บภาษีแบบโดดเด่น อีกทั้งยังเป็นปัจจัยหนึ่งในการกระตุ้นผลของ Moral licensing, ข้อค้นพบที่ 2 ชี้ให้เห็นว่าทั้งตัวแปรที่แสดงถึงผลของ Moral licensing และ Moral Cleansing นั้นล้วนที่จะมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการบริจาคเช่นกัน ในทิศทางตรงกันข้ามตามทฤษฎี แต่เมื่อก้าวถึงขนาดของผลนั้นจากการวิเคราะห์ชี้ให้เห็น ขนาดของผลทั้งสองมีขนาดที่ไม่สมมาตรกัน และขนาดของ Moral licensing นั้นมีขนาดที่ใหญ่กว่าในเครื่องมือทางสถิติ ดังนั้นผลที่ได้ในบริบทการทดลองนี้นั้น บางส่วนจึงขัดแย้งกับสมมติฐานในหัวข้อนี้

จากผลการทดลองข้างต้น สามารถตีความในเชิงพฤติกรรมได้ว่า กลไกของภาษีแบบโดดเด่น ส่งผลให้ผู้บริโภครับรู้ว่าได้ “มีส่วนร่วม” ต่อสิ่งแวดล้อมไปแล้วผ่านการจ่ายภาษี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดใบอนุญาตทางศีลธรรม ที่เสนอว่าเมื่อบุคคลทำสิ่งดีหนึ่งอย่างแล้ว อาจรู้สึกมี “เครดิตทางศีลธรรม” จึงจะเลยการทำดีในขั้นตอนต่อไป เช่น ลดการบริจาคเงินในทางตรงกันข้าม กลุ่มที่ประมูลไม่สำเร็จและถูกกระตุ้นให้รับรู้ว่ารัฐขาดรายได้จากภาษีแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับกลไก Moral Cleansing โดยมีแนวโน้มบริจาคเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนพฤติกรรมชดเชยทางศีลธรรมตามทฤษฎี อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผลในงานวิจัยนี้นั้นจะสอดคล้องกับวรรณกรรมที่ผ่านมา แต่ก็ให้ผลที่แตกต่างจากงานวิจัยที่ทดลองในบริบทประเทศไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁹ อันเนื่องมาจากกระบวนการทดลองที่ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ที่แตกต่างจากงานวิจัยนี้ซึ่งใช้การทดลองในห้องปฏิบัติการทำให้สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้มากกว่า ข้อค้นพบเหล่านี้จึงสะท้อนประเด็นสำคัญในการออกแบบนโยบายของภาครัฐ และการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน ควรคำนึงถึงพฤติกรรมของผู้คน นอกเหนือจากกลไกทางราคาเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเมื่อการแสดงข้อมูลภาษีอย่างชัดเจน อาจนำไปสู่การเกิดอคติทางความคิดและผลกระทบที่ทำให้นโยบายไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าภาษีโดดเด่น มีผลกระทบต่อการตัดสินใจบริจาค และ เป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้น ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม รัฐบาลจึงควรมีความระมัดระวังในการกำหนดนโยบายภาษีที่ชัดเจน เนื่องจากความชัดเจนนั้น ทำให้ผู้คนรู้สึกถึงค่าใช้จ่ายที่ตนต้องเสียเสมือนการลงโทษในอีกทางหนึ่ง ทำให้ผู้คนมีปัจจัยอื่นเข้ามาในการตัดสินใจ และคิดวิเคราะห์แตกต่างออกไปจากเดิม รวมถึงการออกแบบนโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเช่น การบริจาคเพื่อลดหย่อนภาษี ควรคำนึงถึงปัจจัยอื่นที่ส่งผลกระทบตามมา เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของนโยบายที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้จากผลวิจัย แม้ว่าจะไม่เห็นผลกระทบที่เด่นชัดในการรับรู้การลงของรัฐบาลในการลดทอนผลในข้างต้น แต่ผลใน การชดเชยทางศีลธรรมนั้นปรากฏชัดเจนและมีผลที่รุนแรง รัฐบาลจึงควรส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ในการให้ข้อมูล ชี้แจงถึงจุดประสงค์ของการเก็บภาษี และผลกระทบเชิงบวก รวมถึงประสิทธิภาพของรัฐบาล เพื่อช่วยลดอคติและสร้างความตระหนักรู้ในหมู่ประชาชนในบริบทภาคเอกชนนั้น เมื่อรัฐบาลได้นำนโยบายความชัดเจนของภาษี เข้ามาใช้ทำให้ภาคเอกชนจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแสดงส่วนของภาษี

⁹ งานวิจัยในบริบทประเทศไทย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักพบผลของใบอนุญาตทางศีลธรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ การซื้อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม จะเพิ่มโอกาสในการซื้อสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในครั้งถัดไป (Simbunner และ Schlegelmilch, 2017)

และรายละเอียดในสินค้าและบริการ โดยจากงานวิจัยนี้ทำให้ทราบว่านโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่นในการตัดสินใจของผู้บริโภค ดังนั้นผู้บริโภคจึงทราบถึง ส่วนของผู้บริโภคที่แท้จริง และ การผลกระทบทางภาษีบริษัท ทำให้ผู้บริโภคอาจมีปัจจัยอื่นเข้าในการตัดสินใจนอกเหนือจากราคาสูทธิ กล่าวคือความต้องการซื้ออาจเปลี่ยนแปลง แม้ว่าราคาสินค้าเท่าเดิมเมื่อนำนโยบายดังกล่าวมาปรับใช้

ข้อจำกัดทางการศึกษา

ด้านงบประมาณ เวลา และ กลุ่มตัวอย่าง

ในงานวิจัยนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเพียง 71 คน ซึ่งเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งหมด ซึ่งมีขนาดกลุ่มตัวอย่างที่น้อย และอาจมีความหลากหลายที่ไม่เพียงพอ เนื่องด้วยข้อจำกัดในด้านงบประมาณ และ เวลา ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถหากลุ่มตัวอย่างจากแหล่งอื่น หรือ การเพิ่มแรงจูงในการทดลอง(เงินตอบแทน) เพื่อเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการทดลองและจัดกลุ่มการทดลองให้เหมาะสมกับจำนวนกลุ่มตัวอย่างเพื่อตอบจุดประสงค์ของงานวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

ด้านวิธีการวิเคราะห์ และ ออกแบบการทดลอง

จากข้อจำกัดในข้างต้น ผู้วิจัยจึงไม่สามารถใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบ การทดลองภาคสนาม(Field Experiment) ซึ่งได้ผลที่สามารถอธิบายจุดประสงค์งานวิจัยได้ในอีกทางหนึ่ง และ ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากกว่า แต่ก็ตามมาด้วยงบประมาณที่สูง และระยะเวลาเก็บข้อมูลที่ยาวนาน ถึงกระนั้นการเก็บข้อมูลโดยวิธี การทดลองในห้องทดลอง (Laboratory Experiment) ที่ผู้วิจัยเลือกใช้ก็สามารถให้ผลที่ตอบตามวัตถุประสงค์ได้อีกทางหนึ่ง แต่จำเป็นต้องควบคุมสภาพแวดล้อมกลุ่มตัวอย่าง กระบวนการที่มาก และ อาจมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับอคติในด้านต่างๆที่ส่งผลให้ผลที่ได้ไม่สามารถอธิบายโลกความเป็นจริงได้

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

สำหรับงานวิจัยในอนาคตผู้วิจัยแนะนำข้อเสนอแนะดังนี้ ด้านวิธีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยแนะนำ วิธีการเก็บข้อมูลแบบ การทดลองภาคสนาม(Field Experiment) อาจเป็นการทดลองที่จัดขึ้นที่ร้านสะดวกซื้อ โดยคำนึงถึงสถานที่และคุณลักษณะของสินค้าเป็นต้น, ด้านออกแบบกลุ่มการทดลอง โดยงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มการทดลองออกเป็นสองกลุ่มหลักได้แก่ กลุ่มควบคุม และ กลุ่มที่ได้รับผลของภาษีโดดเด่น ในงานวิจัยในอนาคตอาจเพิ่มกลุ่มการทดลองในการเก็บภาษีรูปแบบอื่น เช่น ภาษีซ่อนเร้นเป็นต้น โดยเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างขึ้นตามไปด้วย, ด้านผลการศึกษา ผู้วิจัยในอนาคตอาจเพิ่มปัจจัยภายนอกอื่นเข้ามาในการทดลอง เช่น คุณลักษณะของสินค้า รูปแบบการขาย คุณลักษณะร้านค้า เป็นต้นดังเช่นในงานวิจัยนี้ได้เพิ่มการรับรู้การลงทุนของรัฐบาล เข้ามาเพิ่มศึกษาผลกระทบต่อ ผลของใบอนุญาตทางศีลธรรม หรือ การศึกษา ความเต็มใจจ่ายของผู้บริโภคเปรียบเทียบกันในกลุ่มการทดลองต่างๆ รวมถึงการศึกษาพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างในระยะยาวเพื่อเปรียบเทียบผล

เอกสารอ้างอิง

- รัชชิตา ลีลาวีศวกุล. (2564). การศึกษาพฤติกรรมที่มีผลต่อการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยหรือเกินจำเป็น (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศุภณัฐ อัครกิตติเมธากุล. (2565). อิทธิพลของการเหนี่ยวนำให้ระลึกถึงพฤติกรรมเชิงศีลธรรมที่มีต่อภาพลักษณ์พฤติกรรมโกง (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- Blanken, I., van de Ven, N., & Zeelenberg, M. (2015). **A meta-analytic review of moral licensing**. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(4), 540–558.
- Bordalo, P., Gennaioli, N., & Shleifer, A. (2021). **Salience**. NBER Working Paper, 29274.
- Cascio, J., & Plant, E. A. (2015). **Prospective moral licensing: Does anticipating doing good later allow you to be bad now?** *Journal of Experimental Social Psychology*, 56, 110–116.
- Chetty, R., Looney, A., & Kroft, K. (2007). **Salience and taxation**. NBER Working Paper, 13330.
- Cohen, J. (1988). **Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd ed.)**. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Enke, B., Gneezy, U., Hall, B., Martin, D. C., Nelidov, V., Offerman, T., & van de Ven, J. (2021). **Cognitive biases: Mistakes or missing stakes?** NBER Working Paper, 28650.
- Fanghella, V., & Thøgersen, J. (2022). **Experimental evidence of moral cleansing in the interpersonal and environmental domains**. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 97.
- Giaccobasso, M., Nathan, B. C., Perez-Truglia, R., & Zentner, A. (2023). **Where do my tax dollars go?** NBER Working Paper, 29789.
- Hartmann, P., Marcos, A., & Barrutia, J. M. (2023). **Carbon tax salience counteracts price effects through moral licensing**. *Global Environmental Change*, 78.
- Ho, B., Taber, J., Poe, G., & Bento, A. (2015). **The effects of moral licensing and moral cleansing in contingent valuation and laboratory experiments on the demand to reduce externalities**. *Environmental and Resource Economics*, 64(2), 317–340.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). **Prospect theory: An analysis of decision under risk**. *Econometrica*, 47(2), 263–291.
- Khan, U., & Dhar, R. (2006). **Licensing effect in consumer choice**. *Journal of Marketing Research*, 43(2), 259–266.
- Kliamenakis, A., Grohmann, B., & Bodur, O. (2022). **Consumers' moral licensing of firms' CSR transgressions**. *Psychology & Marketing*, 40(4), 643–655.
- Kroft, K., Laliberté, J., Leal-Vizcaino, R., & Notowidigdo, M. (2020). **Salience and taxation with imperfect competition**. NBER Working Paper, 27409.
- Mullen, E., & Monin, B. (2016). **Consistency versus licensing effects of past moral behavior**. *Annual Review of Psychology*, 67, 363–385.
- Ploner, M., & Regner, T. (2013). **Self-image and moral balancing: An experimental analysis**. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 93, 374–383.
- Rotella, A., & Barclay, P. (2020). **Failure to replicate moral licensing and moral cleansing in an online experiment**. *Personality and Individual Differences*, 161.
- Simbrunner, P., & Schlegelmilch, B. B. (2017). **Moral licensing: A culture-moderated meta-analysis**. *Management Review Quarterly*, 67(4), 201–225.
- Weiers, R. M. 2008. **Introduction to Business Statistics (7th ed.)**. Cengage Learning.

อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์
ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y

The Influence of Service Marketing Mix (7Ps) on Purchase Intention of Products
through Stand-alone Pharmacies among Generation Y Consumers

ณัฐพัชร ธรรมธีรสุนทร¹

เบญจรัตน์ ไชยมั่นคง²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y โดยใช้เทคนิคเชิงปริมาณ และใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) ซึ่งใช้หลักเกณฑ์ของกลุ่ม Generation Y (เกิดในช่วงพ.ศ. 2523 – 2543) จำนวน 400 คน และเป็นผู้บริโภคที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป, พฤติกรรมทั่วไปส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ และอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) จะนำเสนอในรูปแบบการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) จะเป็นการทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis) โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Linear Regression)

ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y มีทั้งหมด 2 ปัจจัย ได้แก่ ด้านส่งเสริมการตลาด และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ส่วนอีก 5 ปัจจัย ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัด ด้านบุคคล และด้านกระบวนการ ไม่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว โดยพหุคูณอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อได้ร้อยละ 34.9 (adjusted R Square= .349)

คำสำคัญ: ส่วนประสมทางการตลาดบริการ ความตั้งใจซื้อ Generation Y

Abstract

This research aimed to study the influence of service marketing mix on the purchase intention of products through Stand-alone Pharmacies among Generation Y Consumers by using quantitative technique and quota sampling method which used criteria of Generation Y Consumers (born between 1980-2000) totaling 400 people and were consumers who had purchased products through Stand-alone Pharmacies. Data were collected using questionnaires divided into 3 parts: general information, general behavior

¹ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² อาจารย์ประจำหลักสูตรคณะบริหารธุรกิจ สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

affecting purchase intention and the influence of marketing mix on purchase intention. Descriptive statistics were analyzed in the form of finding the mean and standard deviation of data and inferential statistics were analyzed to test the hypothesis using multiple linear regression analysis tool. The research results found that the influence of service marketing mix (7Ps) on purchase intention of products through Stand-alone Pharmacies among Generation Y Consumers consisted of 2 factors: promotion and physical environment. The other 5 factors: product, price, distribution channel, personnel and process did not influence purchase intention. Through Stand-alone Pharmacies, the influence of service marketing mix (7Ps) on purchase intention was predicted at 34.9 percent (adjusted R Square= .349).

Keywords: Service Marketing Mix, Purchase Intention, Generation Y

บทนำ

ร้านขายยาเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิในระบบสุขภาพ ที่คอยสนับสนุนและช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ระบบสาธารณสุข และยังเป็นหน่วยงานด้านสุขภาพที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด มีบทบาทสำคัญในการเป็นที่พึ่งทางด้านสุขภาพของชุมชน โดยประชาชนมากกว่า 77 % มีความไว้วางใจมองว่าเภสัชกรเป็นส่วนหนึ่งของทีมดูแลสุขภาพ (Peppers, S., 2022) และร้านขายยายังเป็นทางเลือกที่ประชาชนส่วนใหญ่เลือกใช้บริการเมื่อมีอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น (Common illness) เช่น ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ มีน้ำมูก ไอ เจ็บคอ เป็นต้น รวมไปถึงการช่วยลดปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์ทางการแพทย์ต่างๆอีกด้วย ทั้งนี้ร้านขายยายังเป็นแหล่งให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพตนเองเชิงรักษาและป้องกัน แนะนำและส่งต่อไปยังแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆตามความเหมาะสม ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุขได้ง่ายมากขึ้น (สำนักงานรับรองรักษาคุณภาพเภสัชกรรม, 2567) ดังนั้นธุรกิจร้านขายยาจึงตอบโจทย์สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ที่มีอาการเจ็บป่วยเพียงเบื้องต้น เพราะยาเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ประชาชนจึงหันมาให้ความสำคัญกับการดูแล ป้องกัน และใส่ใจสุขภาพตัวเองมากขึ้น (ณัฐชลภรณ์ หอมแก้ว, 2565)

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมยา มีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งศูนย์วิจัยกสิกรไทยคาดว่า มูลค่าการใช้จ่ายด้านสุขภาพของคนไทยจากเดิมในช่วงปี 2560 – 2566 ที่มีการเติบโตเฉลี่ย 5.8 % จะขยายตัวต่อเนื่องถึง 6 % ในปี 2567 และยอดขายของร้านขายยาปี 2567 จะอยู่ที่ 43,000 ล้านบาท เติบโตขึ้น 4 % เมื่อเทียบกับปีก่อน (มานะ วาณิชเจริญ, 2567) และศูนย์วิจัยกรุงศรีมีการคาดการณ์ว่า ในปี 2568 – 2570 มูลค่าจำหน่ายยาในประเทศจะมีการขยายตัวเฉลี่ย 6-7 % ต่อปี โดยมีการจำหน่ายยาผ่านโรงพยาบาลเฉลี่ย 6.4 % ต่อปี ขณะที่จำหน่ายผ่านร้านขายยาเฉลี่ย 6.3 % ต่อปี โดยมีปัจจัยหนุนจากผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ป่วยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) การเกิดโรคอุบัติใหม่ การขยายตัวของชุมชนเมืองและการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เช่น ขาดการออกกำลังกาย และฝุ่น PM 2.5 เป็นต้น และอีกปัจจัยหนึ่งคือการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (โดยเฉพาะสิทธิบัตรทอง) ทำให้ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงยาและเวชภัณฑ์ได้สะดวกขึ้น โดยผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อยตามกลุ่มอาการที่กำหนดสามารถรับยาได้ที่ร้านขายยาที่เข้าร่วมโครงการได้ (Tunpaiboon, N., 2567) ดังนั้นนักธุรกิจหลายรายรวมถึงเภสัชกรที่จับใหม่ได้เล็งเห็นโอกาสการเติบโตอย่างต่อเนื่องของธุรกิจนี้ จึงหันมาสนใจทำธุรกิจตลาดร้านขายยามากขึ้น

จากข้อมูลเดือนกรกฎาคม 2567 พบว่า จำนวนร้านขายยาที่ได้รับใบอนุญาตทั่วประเทศมีทั้งหมด 22,065 แห่ง เป็นร้านขายยาแผนปัจจุบัน 19,126 แห่ง คิดเป็น 86.7 % อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร คิดเป็น 17.9 % และต่างจังหวัด คิดเป็น 82.1 % ซึ่งรูปแบบของร้านขายยาแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1.ร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) คิดเป็น 75 % ของร้านขายยาแผนปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ประกอบการรายเล็กและรายกลาง (SMEs) 2.ร้านขายยาสาขา (Chain store) มักจะ

ขยายธุรกิจในรูปแบบแฟรนไชส์ (Franchise) ซึ่งเป็นการลงทุนในผู้ประกอบการรายใหญ่ เช่น ฟาสซิโน ร้านยา Save drug ร้านยากรุงเทพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงผู้ประกอบการค้าปลีกสมัยใหม่ (Modern trade) ที่วางแผนจะขยายธุรกิจ โดยเพิ่มพื้นที่การจำหน่ายและเวชภัณฑ์ เช่น ร้านขายยา Extra plus ใน 7-11, ร้านยา Pure ใน Big C เป็นต้น จากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) ถูกกดดันจากร้านขายยาสาขา (Chain store) ของผู้ประกอบการรายใหญ่, การขยายพื้นที่จำหน่ายของร้านค้าปลีกสมัยใหม่ (Modern trade) และยังมีคู่แข่งจากร้านขายยาออนไลน์อีกด้วย (Tunpaiboon, N., 2567) ทำให้มีแนวโน้มการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น เนื่องจากร้านขายยาสาขา (Chain store) มีข้อได้เปรียบในเรื่องของสถานที่ทำเลที่ตั้งที่สามารถทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงได้สะดวก ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) ในการแข่งขันอย่างมาก ทั้งในเรื่องราคาและการแข่งขันเชิงกลยุทธ์ โดยมีการคาดการณ์ว่าร้านขายยาสาขา (Chain store) จะมีการขยายตัวแบบต่อเนื่อง โดยจะแย่งส่วนแบ่งทางการตลาดของร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) และนอกจากร้านขายยาสาขา (Chain store) ที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่องแล้ว ยังมีร้านขายยาส่ง (Whole sale) ที่เริ่มหันมาทำธุรกิจร้านขายยาปลีก (Retail) มากขึ้น ทำให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้มากขึ้น และยังสามารถเปรียบในเรื่องราคาที่มีต้นทุนที่ต่ำกว่าร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) อีกด้วย (มานะ วาณิชเจริญ, 2566)

ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) ประชากรกลุ่ม Generation Y เป็นกลุ่มที่ประชาชนทั่วโลกให้ความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากกำลังซื้อและมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ในประเทศไทยเองประชากรกลุ่มนี้ก็มีจำนวนมากถึง 30.14 % ของจำนวนประชากรทั้งหมด โดยกลุ่ม Generation Y จะเป็นยุคเปลี่ยนผ่านระหว่างระบบ Analog มาเป็นระบบ Digital ทำให้ประชากรกลุ่มนี้รับรู้ถึงความสะดวกสบาย รวดเร็วทันใจ และไม่ซับซ้อนในการซื้อสินค้า สามารถเข้าถึงข้อมูลรายละเอียดสินค้าได้ง่ายมากขึ้นจากช่องทาง online ต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญกับประชากรกลุ่ม Generation Y เป็นลำดับต้นๆ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมาก และร้านขายยามักจะตอบโต้กับประชากรกลุ่มนี้ เพราะมีความสะดวกสบาย รวดเร็ว และไม่ต้องเสียเวลาในการรอคอยเวลาไปโรงพยาบาล (Cotactic strategist, 2022) และยังเป็นความท้าทายของร้านค้าต่างๆ เนื่องจากกลุ่ม Generation Y เป็นกลุ่มที่ไม่ชอบรอนานและเปลี่ยนใจเร็วมากที่สุด ซึ่งหากร้านค้าพลาดไปแค่วินาทีเดียวก็อาจจะทำให้สูญเสียลูกค้ากลุ่มนี้ได้ ดังนั้นร้านค้าจึงต้องตอบสนองแบบทันทีทันใจ จึงจะดึงดูดลูกค้ากลุ่มนี้เข้ามาได้ (Fillgoods, 2021)

ทั้งนี้ส่วนประสมทางการตลาดบริการยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจ และยังเป็นเครื่องมือทางการตลาดที่นำมาใช้ เพื่อตอบสนองความต้องการ และความพึงพอใจของผู้บริโภคให้ตรงตามกลุ่มเป้าหมาย โดยนักการตลาดหรือนักธุรกิจให้การยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากเดิมส่วนประสมทางการตลาดจะประกอบไปด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ด้านราคา (Price) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) แต่ในบางธุรกิจที่มีการบริการเพิ่มเข้ามา ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงส่วนที่ผู้บริโภคมองเห็น และการบริการที่ผู้บริโภคอาจมองไม่เห็น เพื่อให้ตอบโต้และครอบคลุมกับทุกๆ ด้านของธุรกิจ จึงมีการเพิ่มตัวแปรเข้ามาอีก 3 ตัว คือ ด้านบุคคล (People) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) จึงทำให้มีชื่อเรียกใหม่ว่า 7Ps ซึ่งจะทำให้มีการสร้างการเติบโตให้กับธุรกิจได้มากที่สุด (The Digital Tips, 2022) โดยมีงานวิจัยของเกษรินทร์ ทองเสนอ (2564) ศึกษาเรื่องปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มร้านคาเฟ่เมซอน ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคคล ด้านกระบวนการ และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มร้านคาเฟ่เมซอน โดยมองว่ารสชาติของเครื่องดื่ม และความหลากหลายของเมนู บวกกับราคาที่เหมาะสมกับรสชาติของผลิตภัณฑ์ ก็จะส่งผลให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อได้ง่าย รวมไปถึงการปรับสภาพแวดล้อม ตกแต่งร้านให้รู้สึกผ่อนคลายเหมือนอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ การทำโปรแกรมส่งเสริมการขาย ย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของลูกค้าของผู้บริโภค

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่เป็นประโยชน์สามารถนำไป

ประกอบการศึกษาในการเลือกเปิดธุรกิจร้านขายยา หรือนำไปเป็นแนวทางพัฒนาปรับปรุงธุรกิจร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) ให้มีประสิทธิภาพและสามารถเข้าใจผู้บริโภคได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (Service Marketing Mix) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด เกสซ์ครและพนักงาน กระบวนการให้บริการ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y

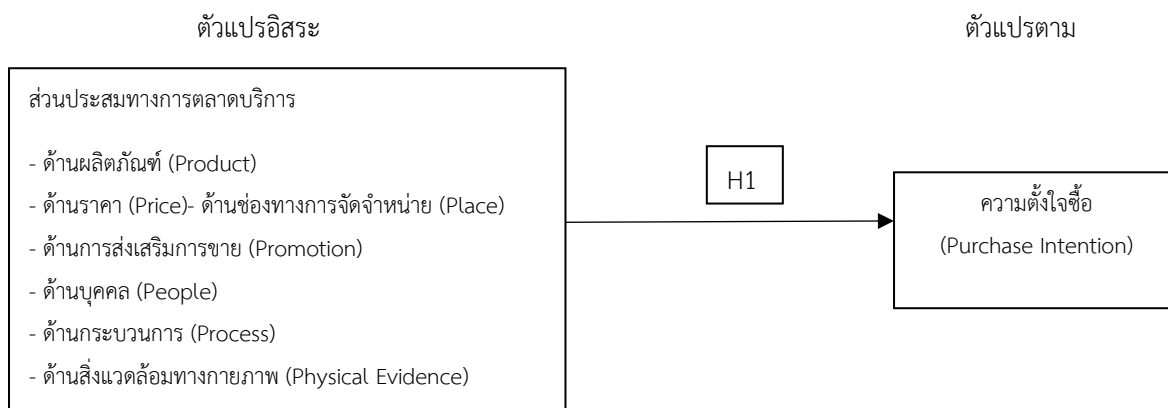
สมมติฐานงานวิจัย

อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ส่งผลทางบวกต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยวของกลุ่ม Generation Y อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว
2. ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริโภคที่เคยซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว จำนวน 400 คน โดยใช้หลักเกณฑ์ของกลุ่ม Generation Y (เกิดในช่วงพ.ศ. 2523 – 2543) และใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบโควต้า (Quota Sampling)
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ อาศัยอยู่ในประเทศไทย
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. 2568

กรอบแนวคิดงานวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้บริโภค จำนวน 5 ข้อ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามพฤติกรรมทั่วไปเกี่ยวกับความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว จำนวน 7 ข้อ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y จำนวน 29 ข้อ โดยใช้เครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และเกณฑ์กำหนดค่าน้ำหนักตามรูปแบบของ Likert's Scale เป็น 5 ระดับ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาด จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความสอดคล้องระหว่างคำถามกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item Objective Congruence Index : IOC) เพื่อหาความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม ซึ่งต้องมีค่า 0.5 ขึ้นไปจึงจะเป็นที่ยอมรับ ถ้าต่ำกว่า 0.5 ต้องมีการปรับปรุงข้อคำถามใหม่

การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปทดสอบกับผู้บริโภคที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อนำมาหาค่า “สัมประสิทธิ์แอลฟา” (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.84 และค่าความเชื่อมั่นของแต่ละปัจจัยมากกว่า 0.7

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามผ่าน Google Form และกระจายแบบสอบถามผ่าน QR code ไปทางช่องทางต่างๆ เช่น Facebook, line และผู้มารับบริการที่โรงพยาบาลเขตปทุมวัน จังหวัดกรุงเทพมหานคร

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติ

3.1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยจะนำเสนอในรูปแบบการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของข้อมูลแบบสอบถาม ซึ่งจะใช้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่ 1 และ 2

3.2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยการทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis) และใช้เครื่องมือวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (Multiple Linear Regression) ซึ่งจะใช้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่ 3

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60 มีสถานภาพโสด ร้อยละ 70.5 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 64.5 ส่วนใหญ่เป็นพนักงานเอกชน ร้อยละ 38.75 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประมาณ 20,000 – 40,000 ร้อยละ 45.25

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านพฤติกรรม พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าร้านขายยาเดี่ยววันจันทร์ถึงศุกร์ ร้อยละ 61.25 ช่วงเวลาที่ใช้บริการมากที่สุด คือช่วงเวลา 18.01-21.00 น. ร้อยละ 48.75 มีการใช้บริการร้านขายยาเดี่ยวน้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน ร้อยละ 51.75 ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยต่อครั้งประมาณ 101-300 บาท ร้อยละ 54 ส่วนใหญ่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์จำพวกยาและเวชภัณฑ์ ร้อยละ 95.5 วัตถุประสงค์ในการเข้าร้านขายยาเดี่ยว คือ รักษาโรคที่เป็นอยู่ ร้อยละ 81.25 และเหตุผลหลักในการเข้ารับบริการร้านขายยาเดี่ยว คือ ใกล้บ้าน ใกล้ที่ทำงาน เป็นทางผ่าน ร้อยละ 92.75

3. ผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริโภคต่ออิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาด

ตารางที่ 1 : ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ต่ออิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ

อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาด	Mean	S.D.	การแปลค่า
1. ด้านผลิตภัณฑ์	4.26	.60	สำคัญมากที่สุด
2. ด้านราคา	3.67	.81	สำคัญมาก
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	4.17	.67	สำคัญมาก

อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาด	Mean	S.D.	การแปลค่า
4. ด้านการส่งเสริมการตลาด	3.45	1.10	สำคัญมาก
5. ด้านบุคคล	4.48	.66	สำคัญมากที่สุด
6. ด้านกระบวนการ	4.14	.88	สำคัญมาก
7. ด้านลักษณะทางกายภาพ	4.31	.68	สำคัญมากที่สุด
รวม	4.07	0.77	สำคัญมาก

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ด้านบุคคล (Mean=4.48) ด้านลักษณะทางกายภาพ (Mean=4.31) ด้านผลิตภัณฑ์ (Mean=4.26) รองลงมาที่ให้ความสำคัญมาก คือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Mean=4.17) ด้านกระบวนการ (Mean=4.14) ด้านราคา (Mean=3.67) ด้านการส่งเสริมการตลาด (Mean=3.45) ตามลำดับ

4. ผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริโภคด้านความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว

ตารางที่ 2 : ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ต่อความตั้งใจซื้อ

ความตั้งใจซื้อ	Mean	S.D.	ระดับความตั้งใจซื้อ
ตั้งใจที่จะเข้าร้านขายยาเดี่ยวอย่างสม่ำเสมอ	3.89	0.96	ตั้งใจซื้อมาก
ตั้งใจที่จะเข้าร้านขายยาเดี่ยวในอนาคตต่อไป	3.97	0.89	ตั้งใจซื้อมาก
ตั้งใจที่จะเข้าร้านขายยาเดี่ยวเป็นอันดับแรกเมื่อต้องการซื้อยา	3.87	1.00	ตั้งใจซื้อมาก
รวม	3.91	0.95	ตั้งใจซื้อมาก

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยระดับความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว อยู่ในระดับความตั้งใจซื้อสูง โดยตั้งใจที่จะเข้าร้านขายยาเดี่ยวในอนาคตต่อไป (Mean=3.97) ตั้งใจที่จะเข้าร้านขายยาเดี่ยวอย่างสม่ำเสมอ (Mean=3.89) ตั้งใจที่จะเข้าร้านขายยาเดี่ยวเป็นอันดับแรกเมื่อต้องการซื้อยา (Mean=3.87) ตามลำดับ

5. การทดสอบสมมติฐานงานวิจัย เป็นการวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y โดยวิเคราะห์สมการถดถอยแบบ Multiple Linear Regression

ตารางที่ 3 : แบบที่ได้จากการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น (Model Summary)

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.593	.352	.349	.713

จากตารางที่ 3 พบว่าค่าสัมประสิทธิ์การทำนาย (Adjusted R Square) มีค่าเท่ากับ .349 หมายความว่าส่วนประสมทางการตลาดบริการด้านส่งเสริมการตลาด และด้านลักษณะทางกายภาพ สามารถอธิบายความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของลูกค้ากลุ่ม Generation Y ได้ร้อยละ 34.9 ส่วนที่เหลืออีก 65.1 % เกิดจากอิทธิพลปัจจัยอื่นๆ

ตารางที่ 4 : แสดงการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y

Coefficients						
ตัวแปรอิสระ	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.	Collinearity Statistics
	B	Std. Error	Beta			Tolerance VIF
(Constant)	.245	.287		.853	.394	
ด้านผลิตภัณฑ์	.123	.082	.083	1.509	.132	.524 1.909
ด้านราคา	.077	.060	.071	1.277	.202	.518 1.930
ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	.066	.088	.051	.755	.451	.355 2.816
ด้านส่งเสริมการตลาด	.171	.045	.214	3.788	.001	.500 2.000
ด้านบุคคล	.061	.096	.045	.630	.529	.311 3.218
ด้านกระบวนการ	.079	.066	.078	1.206	.229	.376 2.656
ด้านลักษณะทางกายภาพ	.323	.081	.249	3.982	.001	.408 2.451

จากตารางที่ 4 พบว่า อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านร้านขายยาเดี่ยวในกลุ่ม Generation Y อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มีทั้งหมด 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด (Sig=.001) และปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ (Sig=.001) โดยผลที่ได้จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงพหุคูณของปัจจัย ทำให้สามารถวิเคราะห์ส่วนประสมทางการตลาดบริการแต่ละด้านได้ดังนี้

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยวของกลุ่ม Generation Y สามารถอภิปรายผลแต่ละด้านได้ดังนี้

1. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านผลิตภัณฑ์ (Product)

ผู้บริโภคให้ความสำคัญด้านผลิตภัณฑ์มากที่สุด แต่เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านผลิตภัณฑ์ไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของสุธีรา เดชนครินทร์ และ ธนัญญา ยินเจริญ (2564) ที่ระบุว่าปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์มีผลต่อความตั้งใจซื้อ โดยคุณภาพของสินค้าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลความต่อความตั้งใจซื้อ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้บริโภคอาจมองว่า ผลิตภัณฑ์ยาแต่ละร้านมีการรับมาจากผู้ผลิตแหล่งเดียวกันจึงทำให้คุณภาพหรือประสิทธิภาพของยาอาจไม่แตกต่างกัน และการเปิดร้านขายยาต้องมีเกณฑ์มาตรฐานในการเปิดร้านขายยา โดยมีหน่วยงานมาควบคุม ตรวจสอบอยู่แล้ว จึงทำให้ผู้บริโภคมองว่า อิทธิพลด้านผลิตภัณฑ์ไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว

2. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านราคา (Price)

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านราคาไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยวของกลุ่ม Generation Y ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของสุธีรา เดชนครินทร์ และ ธนัญญา ยินเจริญ (2564) ที่ระบุว่าปัจจัยด้านราคามีผลต่อการตัดสินใจซื้อยาจากร้านขายยา ในจังหวัดนครนายก ซึ่งในช่วงการเกิดโรคระบาดโควิด ทำให้หลายคนตกงาน ไม่มีงานทำ เกิดความไม่มั่นคงในการทำงาน ผู้บริโภคจึงใช้จ่ายเงินอย่างระมัดระวัง และงานวิจัยของทิพวรรณ อาริยวงศ์สถิตย์ และ กฤษฎา นุ่มหมัด (2563) ที่ระบุว่า ควรมีการตั้งราคาสินค้าให้เหมาะสมกับคุณภาพ และควรมีการแสดงรายละเอียดของ

ราคาให้ชัดเจน คิตรายการให้เหมาะสมและใกล้เคียงกับราคาตลาด แต่สาเหตุที่ทำให้ปัจจัยด้านราคาไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้ออาจเกิดจากยาเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ผู้บริโภคจึงอาจมองว่าเรื่องราคาอาจไม่ใช่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อ และร้านขายยาเดี่ยวที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน อาจไม่ได้มีความแตกต่างในเรื่องราคาที่เป็นชนิดเดียวกัน

3. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place)

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านช่องทางการจัดจำหน่ายไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของพัฒน์ดา ก่อกิตติพงศ์ และ นารินี แสงสุข (2564) ที่ระบุว่า ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมีผลต่อร้านขายยาในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และงานวิจัยของภาวศุทธิ ตรีตรอง และ ปาลิดา ศรีศรภาพ (2022) ที่ระบุว่า ปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการให้คำปรึกษา เลิกบุหรี่ผ่านร้านขายยา ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งความสะดวกในการเดินทาง และร้านขายยาดังอยู่ใกล้ที่พักหรือที่ทำงาน มีความสำคัญต่อการเลือกใช้บริการร้านขายยา แต่เนื่องจากผลิตภัณฑ์ด้านยาเป็นสินค้าที่มีความจำเพาะต่อผู้บริโภคที่มีความจำเป็นที่ต้องซื้อ และต้องไปซื้อในสถานที่ที่กฎหมายกำหนดในการบริการเท่านั้น ดังนั้นผู้บริโภคอาจมองว่าการสั่งซื้อออนไลน์ หรือการมีช่องทางจัดจำหน่ายที่หลากหลายไม่ได้มีความจำเป็นต่อการตั้งใจซื้อ เนื่องจากร้านขายยาเดี่ยวส่วนใหญ่จะอยู่ตามชุมชน เป็นทางผ่านเวลาไปทำงานและกลับบ้าน

4. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion)

ผู้บริโภคให้ความสำคัญด้านการส่งเสริมการตลาดอยู่ในระดับมาก ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านการส่งเสริมการตลาดมีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Buranananont et al. (2022) ที่ระบุว่า การส่งเสริมการตลาดโดยการจัดโปรโมชั่นซื้อ 1 แถม 1, การแจกส่วนลด หรือ การทำบัตรสมาชิก เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค และงานวิจัยของ Rochana and Nisrina (2023) ระบุว่า การส่งเสริมการตลาด เช่น การเผยแพร่ข้อมูล ชักจูง การประชาสัมพันธ์ เป็นการส่งเสริมอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในการเข้าใช้บริการที่โรงพยาบาล และด้วยสถานการณ์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2568) เศรษฐกิจของโลกมีแนวโน้มแย่ลง ทำให้ร้านขายยาเดี่ยวที่มีการจัดโปรโมชั่นส่งเสริมการตลาด เช่น การมีส่วนลด, การซื้อ 1 แถม 1 หรือการจัดทำบัตรสมาชิกเพื่อให้สมาชิกได้รับสิทธิพิเศษ จึงส่งผลต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค

5. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านบุคคล (People)

ผู้บริโภคให้ความสำคัญด้านบุคคลมากที่สุด แต่เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านบุคคลไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Olivia, et al. (2023) ที่ระบุว่าอิทธิพลด้านบุคคลไม่ได้ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคที่ร้านกาแฟในประเทศ Jakarta และงานวิจัยของเยาวภา ปฐมศิริกุล และ คณะ (2021) ที่ระบุว่า ปัจจัยด้านบุคคลไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพจากร้านขายยา ซึ่งคาดว่าผู้บริโภคบางกลุ่มมาซื้อยาโดยใช้ความเคยชิน หรือมาซื้อยาเดิมจากที่เคยรับประทานอยู่ โดยเฉพาะในปัจจุบัน (พ.ศ. 2568) ผู้บริโภคกลุ่ม Generation Y มีการเข้าถึงข้อมูลผลิตภัณฑ์ต่างๆทางออนไลน์ ดังนั้นเมื่อมาถึงร้านขายยาจึงสามารถแจ้งยาหรือผลิตภัณฑ์ที่ต้องการได้เลย โดยที่ไม่ได้มีเภสัชมาแนะนำ หรือวิเคราะห์อาการของโรคที่ผู้บริโภคเป็นอยู่ ทำให้ผู้บริโภคคิดว่าอิทธิพลด้านบุคคลไม่ได้มีผลต่อความตั้งใจซื้อ

6. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านกระบวนการ (Process)

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านกระบวนการ ไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของอารียา มั่นอ่วม และ ชิตตะวัน ชนะกุล (2565) ที่ระบุว่า ปัจจัยด้านกระบวนการส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านขายยา โดยร้านขายยาต้องมีการควบคุมกระบวนการให้บริการของพนักงานให้เป็นไปอย่างถูกต้อง, ดูแลให้ผู้บริโภคได้รับความสะดวกสบาย แต่กระบวนการของร้านขายยาส่วนใหญ่ยังไม่

ซับซ้อน ไม่มีเอกสารใดๆ และมีบริการที่ค่อนข้างรวดเร็ว สะดวกสบาย มีมาตรฐานที่ร้านขายยาพึงปฏิบัติ ผู้บริโภคจึงมองว่าด้านกระบวนการไม่มีผลต่อความตั้งใจซื้อ

7. อิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence)

ผู้บริโภคให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพมากที่สุด และเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อิทธิพลด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพมีผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rochana and Nisrina (2023) พบว่า ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในการใช้บริการสุขภาพของโรงพยาบาล อาจเนื่องมาจากการมีสิ่งให้อำนวยความสะดวกที่ดี มีพื้นที่กว้างขวาง บรรยากาศดี วางสินค้าเป็นระเบียบ หรือร้านขายยามีความเป็นเอกลักษณ์ ก็จะช่วยดึงดูดผู้บริโภคกลุ่ม Generation Y ที่มีลักษณะนิสัยชอบความแตกต่างโดดเด่นได้ดี

ข้อจำกัดงานวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยนี้ได้มีการเก็บแบบสอบถามในลักษณะของการแจกแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน google form และเก็บจากผู้มารับบริการในโรงพยาบาล จึงทำให้ประชากรมีการกระจายตัวไม่มากเท่าที่ควร และระยะเวลาในการเก็บมีจำนวนจำกัดประมาณ 8 สัปดาห์ ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. 2568 ดังนั้นผู้ที่จะนำข้อมูลทางสถิติไปใช้อ้างอิงความมีความระมัดระวัง เนื่องจากข้อมูลที่ได้อาจเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา และงานวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลเพียงการแจกแบบสอบถามเท่านั้น หากต้องการทราบรายละเอียดเชิงลึกอาจต้องใช้การสัมภาษณ์ หรือการสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างแทน เพื่อให้งานวิจัยมีความถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับผู้ประกอบการ จากงานวิจัยอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผ่านร้านขายยาเดี่ยว ของกลุ่ม Generation Y สามารถสรุปข้อเสนอแนะต่อผู้ประกอบการได้ดังนี้

1.1. อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) เป็นด้านที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นจึงควรมุ่งเน้นให้ร้านขายยาเดี่ยวมีการจัดทำโปรโมชั่น เช่น การมีส่วนลดทันทีหลังการซื้อ, การซื้อ 1 แถม 1, การจัดทำบัตรสมาชิกเพื่อมอบสิทธิพิเศษต่างๆ และการแจกคูปองส่วนลดสำหรับการซื้อครั้งต่อไป เป็นต้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการและนำไปสู่ความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค อีกทั้งการมีป้ายร้าน/สัญลักษณ์ที่โดดเด่น มองเห็นง่าย มีการจัดเรียงสินค้าอย่างเป็นระเบียบหมวดหมู่ชัดเจน มีพื้นที่กว้างขวางสำหรับการเลือกซื้อสินค้า และร้านขายยามีความเป็นเอกลักษณ์ ก็จะช่วยดึงดูดผู้บริโภคกลุ่ม Generation Y ที่มีลักษณะนิสัยชอบความแตกต่างโดดเด่นได้ดี

1.2. จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้บริโภคต่ออิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ เห็นได้ว่าด้านผลิตภัณฑ์ (Product) ด้านบุคคล (People) และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) เป็นด้านที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญมากที่สุด ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์โดยเลือกผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพที่ดี ให้ประสิทธิภาพในการรักษาดี ไม่ก่อให้เกิดอาการแพ้ มีความน่าเชื่อถือ และมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายให้ผู้บริโภคเลือกสรร รวมไปถึงเภสัชกรและพนักงานประจำร้านนับว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเมื่อผู้บริโภคเข้ามาภายในร้านต้องเจอกับพนักงานและเภสัชกร ถ้าทุกคนในร้านมีความพร้อมให้บริการอย่างเป็นมิตรยิ้มแย้มแจ่มใส พุดจาสุภาพ แต่งกายสะอาดเรียบร้อย ให้คำแนะนำได้ถูกต้อง และเข้าใจง่าย จะทำให้ผู้บริโภคเกิดความประทับใจ และสามารถเป็นจุดแข็งในธุรกิจได้

1.3. ผู้ประกอบการต้องมีการตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการรับมือกับแนวโน้มการแข่งขันที่มีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากร้านขายยาสาขา (Chain store) มีการวางแผนที่จะขยายธุรกิจ ทำให้ส่งผลกระทบต่อร้านขายยาเดี่ยว (Stand-alone) อย่างมาก โดยหัวใจสำคัญมักเป็นเรื่องสถานที่ตั้ง และด้านราคา ดังนั้นการเปิดร้านขายยาเดี่ยวในอนาคตควรคำนึงถึงทำเล สถานที่ตั้ง ให้อยู่ใกล้แหล่งชุมชน และการตั้งราคาที่ใกล้เคียงกับร้านขายยาอื่นๆ

2. สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาอิทธิพลส่วนประสมทางการตลาดบริการเพียง 7 ปัจจัย ดังนั้นควรศึกษาปัจจัยอื่นๆเพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลมาสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้มีประสิทธิภาพต่อไป และงานวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม หากต้องการข้อมูลเชิงลึกอาจต้องใช้ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์ หรือการสนทนาร่วมด้วย และเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่ม Generation Y หากผู้วิจัยท่านอื่นมีความสนใจอาจนำไปศึกษาเพิ่มเติมได้โดยการเปลี่ยนกลุ่มที่ต้องการศึกษาแทน

เอกสารอ้างอิง

- เกษรินทร์ ทองเสนอ. (2564). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มร้านคาเฟ่เมซอน ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, คณะบริหารธุรกิจ สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ, มหาวิทยาลัยรามคำแหงจังหวัดสงขลา.
- ณัฐชลภัณ หอมแก้ว. (2565). การเดินทางครั้งสำคัญของ ‘ร้านขายยา’ กับบทบาท ‘ด้านหน้า’ ดูแลสุขภาพปชช. ในฐานะ ‘หน่วยปฐมภูมิ’ ที่ใกล้ชิดชุมชนที่สุด. The Coverage Insight. สืบค้นจาก <https://www.thecoverage.info/news/content/4049>
- ทิพวรรณ อาริยวงศ์สถิต และ กฤษฎา มุขมหมัด. (2563). พฤติกรรมการซื้อและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพจากร้านขายยาของผู้บริโภคในจังหวัดนครนายก. การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา, 13, 928-942.
- พัฒน์ดดา ก่อเกิดติ่ง และ ดร.นารินี แสงสุข. (2564). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของผู้บริโภคที่ส่งผลต่อร้านขายยา ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. การศึกษาค้นคว้าอิสระ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ภาวศุทธิ ตรีตรอง และ ปาลิดา ศรีศรีกำพล. (2022). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการ (7Ps) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการ ให้คำปรึกษาเภสัชกรผ่านร้านขายยาในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารปัญญาวิวัฒน์, 14 (2), 176-192.
- มานะ วาณิชเจริญ. (2566). ตลาดยา - ตอนที่ 6. หาหมอ.com. สืบค้นจาก <https://haamor.com/ตลาดยา-6>.
- มานะ วาณิชเจริญ. (2567). ตลาดยา - ตอนที่ 39. หาหมอ.com. สืบค้นจาก <https://haamor.com/ตลาดยา-39>.
- เยาวภา ปฐมศิริกุล และ คณะ. (2021). พฤติกรรมการซื้อและปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพจากร้านขายยาของผู้บริโภคในจังหวัดปทุมธานี ในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสารบริหารธุรกิจศรีนครินทรวิโรฒ, 12 (2), 68-88.
- สำนักงานรับรองร้านยาคุณภาพเภสัชกรรม. (2567). ความเป็นมาของร้านยาคุณภาพ. สืบค้นจาก <https://papc.pharmacycouncil.org/index.php?option=aboutus&subpage=history>.
- สุธีรา เดชนครินทร์ และ ธนัญญา ยินเจ. (2564). ความสัมพันธ์ของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคคาเฟ่ที่บ้าน. วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 8 (2), 154-167.

- อารียา มั่นอ่วม และ ชิตตะวัน ชนะกุล. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านขายยาของผู้บริโภค ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท. *Journal of Modern Learning Development*, 7 (8), 134-142.
- Buranananont, *et al.* (2022). **Factors Affecting Purchase Intention to Coffee Shop**. School of Management Technology, Sirindhorn International Institute of Technology, Thammasat University.
- Cotactic strategist. (2022). **Gen Y คืออะไร? ลักษณะนิสัยและ Lifestyle ที่ควรรู้!**. COTACTIC DIGITAL MARKETING AGENCY. สืบค้นจาก <https://www.cotactic.com/blog/generation-y/>.
- Fillgoods. (2021). **เจาะพฤติกรรมผู้บริโภค 4 เจนเนอเรชัน ให้ผู้ประกอบการวางแผนการตลาดสร้างยอดขายทะลุเป้า**. Fillgoods. สืบค้นจาก <https://www.fillgoods.co/online-biz/shop-orders-focus-on-behavior-4-generations-marketing-plan/>.
- Olivia, *et al.* (2023). **Marketing Mix Elements on Customer Service Satisfaction at Coffee Shops in Jakarta**. Management Department, BINUS Online Learning, Bina Nusantara University.
- Rochana and Nisrina. (2023). **Determinat factors influenced consumer's decision: a study in a regional public hospital**. *International Journal of Public Health Science (IJPHS)*, 12 (3), 1048-1055.
- The Digital Tips. 2022. **เจาะลึกส่วนประสมทางการตลาด. Digital Tips Marketing**. สืบค้นจาก <https://thedigitaltips.com/blog/marketing/marketing-mix/>
- Tunpaiboon, N. (2567). **แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2568-2570: อุตสาหกรรมยา. วิจัยกรุงศรี**. สืบค้นจาก <https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/chemicals/phamaceuticals/io/io-pharmaceuticals-2025-2027>.
- Peppers, S. (2022). **Pharmacists to Transform Patient Care in Next Decade**. EVERNORTH HEALTH SERVICES. Retrieved from <https://www.evernorth.com/articles/transformation-of-patient-care-by-pharmacists>.

โอบปาติกะอำพราง: การศึกษาในฐานะบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่
The Disguised Apparitional Rebirth: A Study as Postmodernism Detective Fiction

ธงชัย แซ่เจี๋ย¹

บทคัดย่อ

โอบปาติกะอำพราง ของนายพินต้า (นามปากกาของ กิตติศักดิ์ คงคา) เป็นบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนที่ไม่เป็นไปตามขนบหรือสูตรสำเร็จของวรรณกรรมประเภทนี้เนื่องจากมีโครงสร้างการเล่าเรื่องที่ไม่วัดผลประสพเพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง โอบปาติกะอำพราง ในฐานะบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่ที่ปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของขนบการประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนเรื่องนี้ประกอบด้วยลักษณะหลังสมัยใหม่ที่น่าสนใจ ประการหนึ่ง คือ การผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภท ได้แก่ บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนและบันเทิงคดีโรมานซ์ พร้อมปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างดังกล่าว อีกประการหนึ่ง คือ การนำเสนอสารสำคัญที่เชื่อมโยงกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ ลักษณะดังกล่าวทำให้ โอบปาติกะอำพราง กลายเป็นบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนที่มีความโดดเด่น ทั้งในแง่เนื้อหาและในแง่ที่ชวนให้ตั้งคำถามต่อวาทกรรม “คนดี” ที่ไหลเวียนในสังคมไทย

คำสำคัญ: บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวน ลักษณะหลังสมัยใหม่ วาทกรรม “คนดี”

Abstract

The Disguised Apparitional Rebirth, a detective novel by ninepinta (Kittisak Kongka's pen name), is inconsistent with the genre by providing an incomplete plot. This article analyzes the book as a postmodernist detective fiction that rejects the ideals of literary tradition. As a result, this book has some postmodern features, such as the combination of detective and romance novels and ignore the perfection of literature's plot, and the portrayal of a postmodernist message. These elements elevated the book above the rest in terms of its content and its questioning of Thai society's "good people" discourse.

Keywords: detective fiction, "good people" discourse, postmodern features

บทนำ

บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนเป็นประเภทวรรณกรรมที่อยู่ในกระแสวัฒนธรรมประชานิยมและเป็นแนวโน้มวรรณกรรมที่พบมากขึ้นหลัง พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา วรรณกรรมประเภทนี้มีเนื้อเรื่องที่ค่อนข้างเป็นสูตรสำเร็จ กล่าวคือ มักเริ่มต้นด้วยเรื่องลึกลับหรือเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดการสืบสวนสอบสวนเพื่อหาตัวผู้กระทำผิดหรือคลี่คลายปริศนาภายในเรื่อง (เสาวณิต จุลวงศ์, 2568, หน้า 152-165) อย่างไรก็ตาม มีบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อเรื่องตามสูตรสำเร็จดังกล่าวเท่าใดนัก นั่นคือ โอบปาติกะอำพราง

บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนเรื่องนี้เป็นผลงานของผู้ใช้นามปากกาว่า “นายพินต้า” ซึ่งเป็นนามปากกาของ กิตติศักดิ์ คงคา นามปากกานายพินต้าเป็นที่รู้จักในวรรณกรรมจากผลงานนวนิยายอาชญากรรมเรื่อง *เกียร์สี่ซาวกับกาวนัสสึน* ซึ่งผู้ประพันธ์เผยแพร่ในแอปพลิเคชันนิยายออนไลน์ภายหลังจากที่ส่งสำนักพิมพ์แล้วได้รับการปฏิเสธการตีพิมพ์ อย่างไรก็ตาม ความนิยมของ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ผู้อ่านในแอปพลิเคชันมีมากจนกระทั่งได้ตีพิมพ์เป็นรูปเล่มกับสำนักพิมพ์และบริษัท จีเอ็มเอ็มทีวี จำกัด ชื่อลิขสิทธิ์เพื่อนำไปทำเป็นละคร ในเวลาต่อมาเขาเปิดสำนักพิมพ์ 11357 เพื่อตีพิมพ์ผลงานหลากหลายแนวของตนเองภายใต้นามปากกาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผลงานที่ให้ความรู้ด้านการเงินการลงทุนจะตีพิมพ์ใช้นามปากกาว่า “ลงทุนศาสตร์” ผลงานนวนิยายที่มีเนื้อหาจริงจังตีพิมพ์โดยใช้ชื่อกิตติศักดิ์ คงคา ขณะที่งานนวนิยายไฮออยังคงตีพิมพ์ใช้นามปากกา “นายพินต้า” เช่นเรื่อง *ใครคืออองของเต* หรือ *Dear Dopamine ลุ่มหลงจงรัก* เป็นต้น (ธีรภัทร์ เจนใจ, 2566)

กล่าวเฉพาะ *โอปปาติกะอำพรพร* นวนิยายเรื่องนี้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2563 นำเสนอเรื่องราวการไขปริศนาคดีการหายสาบสูญของนายหัวกวี ซึ่งหายตัวไปในพื้นที่สวนของนายหัวสิงห์ที่รื้อติดกันเป็นเวลาราวสามเดือนแล้ว กวินทร์ซึ่งเป็นบุตรชายของนายหัวกวีได้มาติดตัวอาจารย์อติ นักสืบแห่งสำนักงานนักสืบชินแคลร์ที่ก่อตั้งโดยศาสตราจารย์นายแพทย์ทิวกร แม้ในตอนแรกอติจะปรึกษาทิวกรและได้รับคำแนะนำให้ปฏิเสธไป ทว่าด้วยความมุ่งมั่นของเขาทำให้ทิวกรเสนอรอบเวลาสองสัปดาห์ในการไขปริศนา พร้อมทั้งแนะนำให้ปรึกษากับ พ.ต.ต. รติพล ซึ่งเป็นแฝดผู้พี่ของทิวกรด้วย ลักษณะดังกล่าวคือการเปิดเรื่องด้วยปมปริศนาตามสูตรสำเร็จของวรรณกรรมประเภทนี้ ก่อนที่จะดำเนินเรื่องต่อไปด้วยการนำเสนอการแก้ปมปริศนานั้นโดยฝีมือของอติ

อย่างไรก็ดี ในตอนท้ายของ *โอปปาติกะอำพรพร* นำเสนอว่า อติซึ่งมีบทบาทในการสืบสวนมาตั้งแต่ต้นกลับไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ปมปริศนาการหายสาบสูญของนายหัวกวีแม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากทิวกรและรติพลก็ตาม ดังที่นวนิยายเลือกจบเรื่องด้วยการให้ตัวละครทำได้เพียงสันนิษฐานตัวผู้กระทำผิด แต่ไม่สามารถนำไปสู่การจับกุมหรือใช้กฎหมายบังคับโทษได้ ลักษณะดังกล่าวทำให้นวนิยายเรื่องนี้มีลักษณะแบบวรรณกรรมหลังสมัยใหม่ เนื่องจากการใช้รูปแบบวรรณกรรมยอดนิยายอย่างบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวน พร้อม ๆ กับปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของรูปแบบวรรณกรรมยอดนิยายด้วยการปิดเรื่องที่แสดงถึงความล้มเหลวของนักสืบ ขณะเดียวกันก็มีการผสมผสานลักษณะของนวนิยายสืบสวนสอบสวนเข้ากับนวนิยายไฮออยด้วย ทำให้ *โอปปาติกะอำพรพร* มีสถานะเป็นวรรณกรรมแบบหลังสมัยใหม่ และควรที่จะศึกษานวนิยายเรื่องนี้ด้วยคตินิยมหลังสมัยใหม่เป็นอย่างมาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง *โอปปาติกะอำพรพร* ในฐานะบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่ที่ปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของขนบการประพันธ์

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษานวนิยายเรื่อง *โอปปาติกะอำพรพร* ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2563 โดยสำนักพิมพ์ 11357 จำนวน 200 หน้า

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

คตินิยมหลังสมัยใหม่ (postmodernism) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนทัศน์ในการรับรู้ความจริงหรือการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในแง่ที่เป็นการตั้งคำถามและทำให้ต้องพินิจถึงธรรมชาติหรือสารถะของ “ความจริง” ในระดับภาวะของความเป็นจริง (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, หน้า 129-130) ในเชิงวรรณกรรม คตินิยมหลังสมัยใหม่เปิดโอกาสให้นักเขียนได้ทดลองกับกลวิธีการประพันธ์ใหม่ ๆ เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความยอกย้อนและซับซ้อนของความจริง ทั้งยังทำให้ตั้งคำถามกับฐานะของการเป็นกระจกสะท้อนของวรรณกรรม (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, หน้า 152)

กลวิธีการประพันธ์แบบหลังสมัยใหม่เป็นกลวิธีใด ๆ ก็ได้ ที่ตีแผ่ เปิดเผย เปิดโปง โต้แย้ง บ่อนเซาะ ไปจนกระทั่งถึงทำลายรูปแบบ กฎเกณฑ์ คุณค่าที่ถูกสถาปนาขึ้นมาเป็นแบบแผนหรือมาตรฐาน (Waugh, 1993) วรรณกรรมไทยที่มี

ความซับซ้อนแบบหลังสมัยใหม่ใช้กลวิธีการประพันธ์แบบหลังสมัยใหม่หลายประการ ได้แก่ การแสดงความตระหนักรู้ถึงความเป็นเรื่องแต่ง การปฏิเสธรูปแบบที่สมบูรณ์ของเรื่องเล่า การสร้างความเป็นสัมพันธบท การล้อ การผสมผสานความจริงกับความมหัศจรรย์ และการใช้รูปแบบวรรณกรรมยอตนินยิม (เสาวณิต จุลวงศ์, 2550, หน้า 400-403) ขณะที่การนำเสนอภาพสังคมร่วมสมัยตามแบบวรรณกรรมหลังสมัยใหม่นั้นจะปรากฏในรูปของภาวะสังคมบริโศกที่คนบริโศกภาพลักษณ์มากกว่าประโยชน์ใช้สอย ปัจเจกบุคคลในภาวะสังคมเช่นนี้มีความทุกข์เนื่องจากต้องสูญเสียอิสรภาพหรืออำนาจเหนือตนเอง เป็นภาวะของตัวตนของบุคคลที่ไม่คงที่แน่นอน หากแต่เลื่อนไหล แปรเปลี่ยน และไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว ลักษณะที่สำคัญคือ การเสนอแนวคิดเรื่องการยอมรับธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางความคิดซึ่งก่อให้เกิดความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่จริงแท้และไม่แน่นอนตายตัว (เสาวณิต จุลวงศ์, 2550, หน้า 399-400)

คตินิยมหลังสมัยใหม่เชื่อมโยงกับบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนในแง่ที่บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนบางเรื่องในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีกลวิธีการเขียนที่มีได้ดำเนินเรื่องเป็นเส้นตรงตามโครงสร้างของเรื่องที่เป็นเอกภาพ ทั้งยังมีได้อยู่บนฐานความเชื่อมั่นว่าวิทยาศาสตร์และระบบตรรกะในการหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงนำไปสู่คำอธิบายปริศนาหรืออาชญากรรมได้ หากแต่มีการโต้ชนสืบสวนสอบสวนด้วยการกลับตาลปัตรโครงสร้างของบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนจนทำให้โครงสร้างการเล่าเรื่องไม่สมบูรณ์และคติที่ไม่สามารถคลี่คลายลงได้ ลักษณะงานเหล่านี้ไม่ได้นำเสนอทางออกของปัญหา หากแต่ตอกย้ำถึงความล้มเหลวและความสับสนในการจัดการความไร้ระเบียบที่เกิดขึ้นในบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวน ซึ่งสอดคล้องสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (อลิสสา สันตสมบัติ, 2552, หน้า 33-34) ในด้านการนำเสนอแนวคิด บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่นำเสนอแนวคิดอย่างสัมพันธ์กับวรรณกรรมหลังสมัยใหม่ โดยเน้นไปที่ประเด็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นเรื่องเล่าของบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวน อัตบุคคลของนักสืบอันส่งผลต่อการตีความในการสืบสวนสอบสวน รวมถึงธรรมชาติและข้อจำกัดของความจริงและความรู้ในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม แนวคิดเหล่านี้นำเสนอผ่านกระบวนการทำงานของนักสืบที่ควบคู่กันไปทั้งการรับข้อมูลต่าง ๆ การสังเกต การตีความ และการสืบสวนสอบสวน (อลิสสา สันตสมบัติ, 2552, หน้า 41)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษามันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย พบว่า อลิสสา สันตสมบัติ (2552) ศึกษานวนิยายสืบสวนสอบสวนหลังสมัยใหม่จากต่างประเทศโดยมุ่งศึกษาวิธีการโต้ชนสืบสวนสอบสวนด้วยการอภิปรายการแสวงหาตัวตนในเขววงกต นอกจากวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าวแล้ว ยังปรากฏบทความอีก 5 เรื่องซึ่งศึกษามันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนของไทยที่มีลักษณะหลังสมัยใหม่ บทความเรื่องแรกศึกษานวนิยายเรื่อง *รังสีอำมหิต* ของชัยกร หาญไฟฟ้า เพื่อชี้ให้เห็นว่ากลวิธีการโต้ชนสืบสวนสอบสวนในนวนิยายเรื่องนี้สัมพันธ์กับประเด็นสถานการณ์พลังงานซึ่งเป็นข้อถกเถียงที่ยังไม่ยุติในสังคมไทย (ธงชัย แซ่เจี๋ย, 2558) บทความเรื่องที่สองศึกษาเรื่องสั้น *ความตายของนักเขียนคนหนึ่ง* ของวินทร์ เลียววาริณ ในฐานะที่เป็นเรื่องสั้นโต้ชนสืบสวนสอบสวนเพื่อนำเสนอประเด็นการวิพากษ์วรรณกรรม (ธงชัย แซ่เจี๋ย, 2559 ก) บทความเรื่องที่สามศึกษานวนิยายเรื่อง *ดอนเกลอ* ของวิสิทธิ์ โพ ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเขียนที่เปิดเผยให้เห็นว่ากระบวนการสืบสวนสอบสวนไม่สามารถนำไปสู่การจับกุมตัวผู้กระทำผิดได้ ทั้งยังสัมพันธ์กับสารเกี่ยวกับวาทกรรมการพัฒนาของสังคมไทยด้วย (ธงชัย แซ่เจี๋ย, 2559 ข) บทความเรื่องที่สี่ศึกษานวนิยายเรื่อง *นิราศมหรรรณพ* ของปราบต์ ซึ่งใช้กลวิธีปฏิเสธโครงสร้างการเล่าเรื่องที่สมบูรณ์แบบและสร้างสัมพันธบทกับวรรณกรรมไทยเรื่องอื่นเพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวิพากษ์การแสวงหา “ความจริง” ตามกระบวนการทัศน์วิทยาศาสตร์ และการวิพากษ์มนุษย์ตามแนวคิดหลังมนุษย์นิยม (ธงชัย แซ่เจี๋ย, 2560) และบทความเรื่องสุดท้าย ศึกษานวนิยายเรื่อง *คดีสามเงา* ของวินทร์ เลียววาริณ ในฐานะที่เป็นนวนิยายสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่ ซึ่งใช้กลวิธีการเขียนแบบหลังสมัยใหม่ คือ การโต้ชนสืบสวนสอบสวนและการใช้สำนวนมหัศจรรย์ เพื่อนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งตั้งคำถามต่อกระบวนการยุติธรรมและระบบราชการไทย (ธงชัย แซ่เจี๋ย, 2562)

กรอบความคิดที่ใช้วิจัยอันเกิดจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคตินิยมหลังสมัยใหม่และทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษามโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่ดังที่กล่าวถึงข้างต้นทำให้เข้าใจแนวคิดหลังสมัยใหม่ วรรณกรรมตามคตินิยมหลังสมัยใหม่ รวมถึงมโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่ด้วย อีกทั้งงานวิจัยที่ศึกษามโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่ข้างต้นยังทำให้เห็นแนวทางการศึกษาที่มีมาก่อนหน้า ทั้งยังใช้พิจารณาร่วมกับการศึกษาครั้งนี้ได้อีกประการหนึ่งด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคตินิยมหลังสมัยใหม่เพื่อกำหนดกรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย
2. ทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษามโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่
3. ศึกษาภูมิหลังของนวนิยายและนักเขียน
4. วิเคราะห์มโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่เรื่อง *โอปปาติกะอำพราง* ตามแนวคิดคตินิยมหลังสมัยใหม่
5. สรุปผลการวิเคราะห์ อภิปรายผล และนำเสนอ

ผลการวิจัย

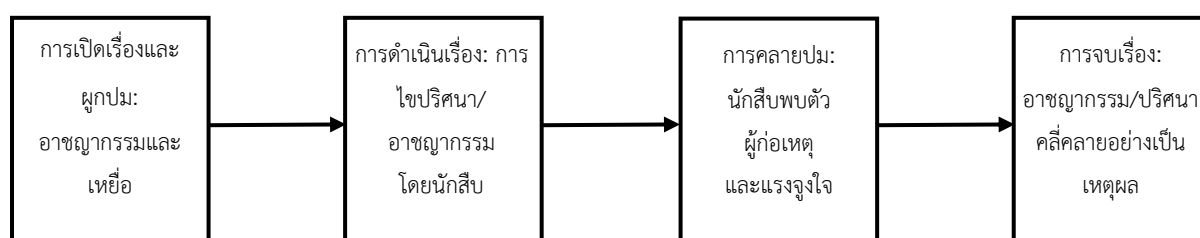
เมื่อพิจารณา *โอปปาติกะอำพราง* ตามคตินิยมหลังสมัยใหม่ พบว่า นวนิยายเรื่องนี้ประกอบด้วยลักษณะหลังสมัยใหม่ ดังจะกล่าวได้ต่อไปนี้

1. การผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภทพร้อมปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้าง

โครงเรื่องหรือพล็อต (plot) หมายถึง รูปแบบ (form) การดำเนินเรื่อง ซึ่งปรากฏเป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์ต้นเรื่องไปสู่สถานการณ์ท้ายเรื่องเป็นลำดับ รูปแบบของการเดินเรื่องมีความสำคัญเพราะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจติดตามอ่านนิยายตั้งแต่ต้นจนจบ และยังเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ชี้บอกความหมายรวมของเรื่องทั้งหมดในนิยายเรื่องหนึ่ง (นพพร ประชากุล, 2552, หน้า 151) นวนิยายเรื่อง *โอปปาติกะอำพราง* ใช้วิธีการผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภท ได้แก่ มโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่และมโนทัศน์คตินิยมก่อนสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างวรรณกรรมทั้งสองประเภทด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1.1 โครงสร้างการเล่าเรื่องของมโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่และการปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้าง

มโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีโครงสร้างการเล่าเรื่องที่เป็นแบบแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่แบบคลาสสิก สเวทาน โตโดรอฟ (Tzvetan Todorov) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของมโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่แบบคลาสสิกซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ อาชญากรรมที่จบลงแล้ว และการสืบสวนสอบสวนเพื่อคลี่คลายอาชญากรรม (Todorov, 1977, pp. 139-140) อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทั้งสองส่วนดังกล่าวสามารถจำแนกรายละเอียดของเหตุการณ์และแสดงเป็นภาพได้ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 โครงสร้างการเล่าเรื่องของมโนทัศน์คตินิยมหลังสมัยใหม่

ที่มา : ผู้วิจัย (2568)

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่า บันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนมักเปิดเรื่องและผูกปมด้วยการนำเสนออาชญากรรมและเหยื่อที่ประสบเหตุ เป็นปริศนาที่นำไปสู่การดำเนินเรื่องที่ดำเนินไปด้วยการไขปริศนาหรือการสืบสวนอาชญากรรมด้วยฝีมือของนักสืบ เมื่อนักสืบไขปริศนาต่าง ๆ จนกระทั่งจางแล้ว เรื่องราวจะคลาไคลในเวลาที้นักสืบจะพบตัวผู้ก่อเหตุและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการก่อเหตุ จากนั้นจึงจบเรื่องด้วยการคลี่คลายปริศนาหรืออาชญากรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล (อังคณา สุขวิเศษ, 2544, หน้า 18) อนึ่ง ในโครงสร้างดังกล่าวผู้ที่มิพบทบทสำคัญที่สุดก็คือนักสืบ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในการสืบสวนสอบสวน เช่น ความฉลาดหลักแหลม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และตรรกะเหตุผล ความสามารถทางจิตวิเคราะห์ เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้นำไปสู่การคลี่คลายปริศนาในเรื่องจนกระทั่งสามารถเปิดเผยตัวผู้ก่อเหตุในตอนท้ายได้ (อังคณา สุขวิเศษ, 2544, หน้า 19)

อย่างไรก็ดี *โอบปาดิกะอำพร* ภูมิเสถียรความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างดังกล่าวข้างต้นด้วยการมอบบทบาทนักสืบให้กับอติ ซึ่งเป็นเพียงผู้ช่วยของศาสตราจารย์นายแพทย์ทิวกร นักสืบผู้เป็นเจ้าของสำนักงานนักสืบซินแคลร์ ดังที่ข้อความตอนหนึ่งในนวนิยายกล่าวถึงอติว่า “มือขวาของนักสืบซินแคลร์หันไปมองปฏิทินตั้งโต๊ะอย่างไม่ทันรู้ตัว” (นายพินดำ, 2563, หน้า 11) คำว่า “มือขวา” ในข้อความดังกล่าวสื่อว่า อติมิใช่ผู้สืบบทบาทหลักในการสืบสวนสอบสวนของสำนักงานนักสืบซินแคลร์ นอกจากนี้อติยังไม่มีอำนาจตัดสินใจในการรับทำคดีด้วย ดังข้อความในตอนท้ายของอนุญาตจากทิวกรว่า “พี่ที่จะว่าอะไรไหมครับ ถ้าผมจะขอลองไปดูที่สวนนายหัวสิงห์ก่อน” (นายพินดำ, 2563, หน้า 19) คำว่า “ขอลอง” ในข้อความดังกล่าวมีเพียงบ่งบอกสถานะของอติซึ่งไม่มีอำนาจเต็มในการรับทำคดีของสำนักงานนักสืบเท่านั้น แต่ยังบ่งบอกถึงความเป็นนักสืบสมัครเล่นของอติด้วยอีกทางหนึ่ง

ความเป็นนักสืบสมัครเล่นดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อโครงสร้างการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนการดำเนินเรื่อง เมื่ออติเป็นผู้เข้าถึงเบาะแสเกี่ยวกับปริศนาในเรื่องแต่ก็ไม่สามารถคลี่คลายให้กระจ่างได้ ดังเช่นในตอนท้ายที่อติตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความยาวของช่องเก็บอัฐินายดาจำนวนสามช่องที่อยู่ในกำแพงวัดครมดาว ทำให้อติเกิดความสงสัยและขอให้รติพลช่วยพิสูจน์เอกลักษณ์ของศพดังกล่าว ทว่าผลลัพธ์กลับกลายเป็นว่า “ศพนั้นคือนายดำ ไม่ใช่ศพหลวง” (นายพินดำ, 2563, หน้า 55) การตั้งข้อสงสัยและพิสูจน์เอกลักษณ์ของศพดังกล่าวทำให้อติพบทางตันมากกว่าจะคลี่คลายปริศนาได้ อีกทั้งความเป็นนักสืบสมัครเล่นยังทำให้เขาไม่ตั้งข้อสงสัยถึงความเป็นไปได้อื่น ๆ ในการสืบเปลี่ยนศพที่เกิดขึ้นภายในเรื่อง

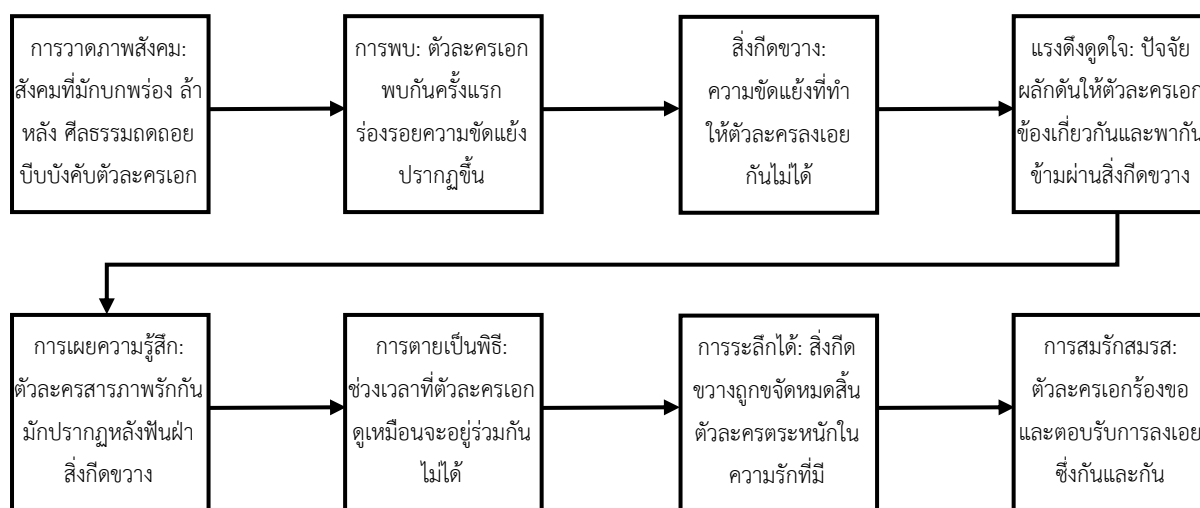
นอกจากที่กล่าวมาแล้ว อติในฐานะนักสืบสมัครเล่นยังค้นพบเบาะแสอีกหลายอย่าง เช่น แผนผังองค์กร และสมุดบันทึกของนายหัววิผู้เสียชีวิต ทว่าการค้นพบดังกล่าวของอติกลับไม่สามารถนำไปสู่การหาตัวผู้ลงมือก่อเหตุฆาตกรรมนายหัววิได้ ในตอนที่อติพบ “แผนผังองค์กร” ของสวนนายหัวสิงห์ซึ่งมีข้อมูลคนงานจำนวนมาก อีกทั้งยังประเมินด้วยสายตาว่า “เป็นเบาะแสแรกที่มีคุณค่ามากที่สุด” (นายพินดำ, 2563, หน้า 27) ทว่าอติไม่สามารถใช้ประโยชน์หรือหาข้อมูลจากแผนผังองค์กรนี้ได้เท่าใดนัก เพราะอติไม่ได้ติดตามถามข้อมูลจากคนงานในแผนผังแม้ว่าจะสังเกตเห็นการเปลี่ยนคนงานใหม่หลายคนในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับการหายตัวของนายหัววิ (นายพินดำ, 2563, หน้า 27-28) หรือในตอนท้ายที่อติค้นพบจากสมุดบันทึกของนายหัววิผู้เสียชีวิต เนื้อความตอนหนึ่งในสมุดบันทึกได้กล่าวถึงคนที่นายหัววิมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันด้วย ทำให้อติปักใจเชื่อว่าผู้ที่มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับนายหัววิก็คือนายหัวสิงห์โดยไม่พิจารณาข้อความในสมุดบันทึกที่ว่า “ภู่น่าจะเอะใจตั้งแต่เห็นแผลกรังเลือดตกสะเก็ดของมันตั้งแต่สวนกันเมื่อเช้าแล้ว” (นายพินดำ, 2563, หน้า 54) เนื่องจากนายหัวสิงห์มีอาการโรคหัวใจเต้นผิดจังหวะอยู่ด้วยและต้องกินยาละลายลิ่มเลือดอยู่เสมอ ทำให้เจ้าของ “แผลกรังเลือดตกสะเก็ด” ไม่ใช่ นายหัวสิงห์และเขาก็ไม่ใช่ผู้ที่มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับนายหัววิ

ความเป็นนักสืบสมัครเล่นดังกล่าวข้างต้นทำให้การไขปริศนาของอติได้นำไปสู่การคลาไคลปริศนาในเรื่อง หากแต่เปรียบเสมือนการเดินทางอยู่ในเขาวงกตที่ไม่เป็นเส้นตรงและพบทางตันอยู่เสมอ บทบาทของอติสอดคล้องกับลักษณะของบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบหลังสมัยใหม่ โดยเฉพาะในแง่ที่การแก้ปริศนาเป็นการแสวงหาของนักสืบซึ่งเทียบได้กับการแกะ

รอยในเขวากต หากเขวากตประกอบไปด้วยทางแยกและทางตัน ตัวบทและถ้อยคำก็อาจนำไปสู่ความหมายอันหลากหลาย การสืบหาความจริงของนักสืบคือการหาความหมายที่ไม่แน่นอน นักสืบอาจพบกับความล้มเหลว และผู้อ่านเองก็ยังมีทางเลือกมากมายในการตีความ (อลิสตา สันตสมบัติ, 2552, หน้า 53-55) กล่าวได้ว่า การมอบบทบาทนักสืบให้กับข้อคดีซึ่งเป็นนักสืบสมัครเล่นส่งผลต่อโครงสร้างการเล่าเรื่องบนเวทีคดีสืบสวนสอบสวนอย่างมีนัยสำคัญ เพราะเป็นการปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างและทำให้การสืบสวนสอบสวนของข้อคดีไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากไม่สามารถคลายปมของเรื่องได้

1.2 โครงสร้างการเล่าเรื่องบนเวทีคดีโรมานซ์และการปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้าง

บนเวทีคดีโรมานซ์ก็เป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีการวางโครงสร้างของเรื่องอย่างเป็นแบบแผน ดังที่ พาเมลา รีจิส (Regis, 2003, pp. 30-38) จำแนกองค์ประกอบนวนิยายโรมานซ์ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาโครงเรื่องออกเป็น 8 ประการ ได้แก่ การวาดภาพสังคม (society defined) การพบ (meeting) สิ่งกีดขวาง (barrier) แรงดึงดูดใจ (attraction) การเผยความรู้สึก (declaration) การตายเป็นพิธี (point of ritual death) การระลึกได้ (recognition) และการสมรสสมรส (betrothal)² องค์ประกอบในโครงสร้างการเล่าเรื่องบนเวทีคดีโรมานซ์สามารถแสดงเป็นภาพได้ต่อไปนี้

ภาพที่ 2 โครงสร้างการเล่าเรื่องของบนเวทีคดีโรมานซ์

ที่มา : ผู้วิจัย (2568)

จากภาพจะเห็นว่า โครงสร้างการเล่าเรื่องที่สมบูรณ์ของบนเวทีคดีโรมานซ์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการซึ่งสัมพันธ์กับการพัฒนาเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ หากพิจารณาว่า *โอปปาทิกะอำพรวง* เขียนขึ้นโดยผู้ประพันธ์เลือกใช้นามปากกาว่า “นายพินดา” ในการพิมพ์ครั้งแรก ทำให้นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครรักเพศเดียวกันแบบเดียวกับนวนิยายยาโออิเรื่องอื่น ๆ ของผู้ประพันธ์ และควรพิจารณานวนิยายเรื่องนี้ผ่านกรอบของนวนิยายยาโออิซึ่งอิงอยู่กับขนบการประพันธ์ของบนเวทีคดีโรมานซ์ด้วย

ในนวนิยายเรื่อง *โอปปาทิกะอำพรวง* นำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างข้อคดีกับเมฆตามขนบดังกล่าวข้างต้นบางส่วน กล่าวคือ ตอนต้นเรื่อง เมฆหรือกวินทร์ตัวปลอมติดต่อสำนักงานนักสืบชินแคลร์ของทิวกรเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการให้ช่วยสืบหานายท้าวทิวที่หายตัวไป ปริศนาหรืออาชญากรรมที่เกิดขึ้นเป็น การวาดภาพสังคม ที่มีความบกพร่องหรือมีศีลธรรมถดถอย ทำให้เห็นว่าสภาพสังคมภายในเรื่องไม่ใช่สังคมที่สงบสุข มีบุคคลหายตัวไปและอาจเกิดเหตุร้ายแรงขึ้นได้ และในช่วงต้นเรื่องนี้ตัวละครเอกอย่างข้อคดีและเมฆได้ พบกัน ในการเปิดเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวเมื่อข้อคดีนำเรื่อง

² ศัพท์ภาษาไทยเหล่านี้ใช้ตาม นัทธนัย ประสานนาม (2564)

ของกวีนิพนธ์ไปปรึกษาเจ้านายอย่างทิวกรและได้คำตอบว่าเป็นคดีที่ “ยากเกินไป” (นายพินต้า, 2563, หน้า 18) ก่อนที่ฝ่ายเจ้านายจะเสนอกรอบเวลาสองสัปดาห์ในการคลี่คลายคดีนี้ (นายพินต้า, 2563, หน้า 19) สถานะระหว่างผู้ว่าจ้างกับนักสืบสมัครเล่นและการพยายามคลี่คลายปริศนาการหายตัวไปของนายหัวกวีเกือบตลอดทั้งเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่แม้จะทำให้ตัวละครทั้งสองได้ใกล้ชิดกันแต่กลับไม่มีฝ่ายใดเปิดเผยความรู้สึก เป็นเสมือน สิ่งกีดขวาง ความสัมพันธ์ของตัวละคร จนเมื่อผู้อยู่เบื้องหลังอาชญากรรมในเรื่องจับได้ สภาพสังคมที่เอื้อให้เกิดอาชญากรรมขึ้นก็ทำให้สิ่งกีดขวางความสัมพันธ์ของตัวละครชัดเจนขึ้นผ่านการที่ผู้ก่อเหตุออกไล่ล่าตัวละครทั้งสองในพื้นที่สวนที่กินอาณาบริเวณกว้าง จนกระทั่งอดิถูกยิง (นายพินต้า, 2563, หน้า 137-143) การหลบหนีและช่วยเหลือกันเมื่อถูกไล่ล่ากลายเป็น แรงดึงดูด ใจระหว่างตัวละครทั้งสองเมื่ออดิฟื้นขึ้น (นายพินต้า, 2563, หน้า 153-159) จนในที่สุดอดิและกวีนิพนธ์ตัวปลอมหรือ เมฆเผยความรู้สึก ต่อกันผ่านการจุมพิต (นายพินต้า, 2563, หน้า 160) ก่อนที่จะมีสัมพันธ์รักกันไม่นานจากนั้น (นายพินต้า, 2563, หน้า 162-166) เมื่อปริศนาคลี่คลายได้แล้วช่วงเวลาของการตายเป็นพิธีเกิดขึ้นเมฆหรือกวีนิพนธ์ตัวปลอมก็ต้องกลับไปหากวีนิพนธ์ตัวจริงที่สหรัฐอเมริกาและจะไม่กลับมาอีก ทั้งอดิและกวีนิพนธ์ตัวปลอมหรือเมฆตกลงกันว่าจะไม่คิดถึงกันอีก (นายพินต้า, 2563, หน้า 168)

อย่างไรก็ดี *โอปปาทิกะอำพรวง* ปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างดังกล่าวข้างต้นด้วยการเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอดิกับเมฆให้ยุติลงเมื่องานสืบสวนสอบสวนเสร็จสิ้นในช่วงการตายเป็นพิธี เรื่องราวหลังจากนั้นไม่ปรากฏตัวละครเมฆและความสัมพันธ์ระหว่างอดิกับเมฆอีก จึงทำให้ไม่ปรากฏองค์ประกอบการระลึกได้และการสมรสตามโครงสร้างการเล่าเรื่องที่สมบูรณ์ของบันเทิงคิโรมานซ์ ลักษณะดังกล่าวทำให้แก่นนวนิยายเรื่องนี้เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครตามลักษณะของนวนิยายยาโออิซึ่งอิงอยู่กับขนบการประพันธ์บันเทิงคิโรมานซ์ แต่ก็เป็นการเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครที่ไม่สมบูรณ์แบบตามโครงสร้างดังกล่าวข้างต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาโครงสร้างการเล่าเรื่องที่ปรากฏใน *โอปปาทิกะอำพรวง* นวนิยายเรื่องนี้ผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภทเข้าด้วยกัน คือ โครงสร้างบันเทิงคิโรมานซ์สืบสวนสอบสวนและบันเทิงคิโรมานซ์ทว่าโครงสร้างการเล่าเรื่องที่นำมาใช้ก็มีความไม่สมบูรณ์ ในโครงเรื่องแบบสืบสวนสอบสวน ความไม่สมบูรณ์เกิดขึ้นในการดำเนินเรื่องที่ความเป็นมือสมัครเล่นของตัวละครนักสืบทำให้ไม่สามารถคลี่คลายปริศนาในเรื่องได้แม้จะเข้าถึงข้อมูลและพยานหลักฐานที่สำคัญหลายประการ ในโครงเรื่องแบบโรมานซ์ ความไม่สมบูรณ์เกิดขึ้นในช่วงท้ายเรื่องเมื่อตัวละครเลือกที่จะแยกจากกันภายหลังจากที่ความสัมพันธ์ได้ก่อตัวขึ้นจนนำไปสู่การเปิดเผยความรู้สึกต่อกัน การปฏิเสธโครงสร้างการเล่าเรื่องที่สมบูรณ์แบบดังที่กล่าวมานี้เป็นหนึ่งในกลวิธีการเขียนแบบหลังสมัยใหม่ที่นักเขียนใช้แสดงความตระหนักรู้ถึงกรอบและข้อจำกัดในการแต่งเรื่องตามแบบแผน อีกทั้งการปฏิเสธดังกล่าวนี้ยังเป็นการท้าทายหรือสร้างความสับสนงงงวยแก่ผู้อ่านด้วย (เสาวณิต จุลวงศ์, 2568, หน้า 120)

อนึ่ง แม้โครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมทั้งสองประเภทจะมีได้มีองค์ประกอบที่แทบเทียบกันได้แนบสนิทนักทว่าองค์ประกอบบางอย่างก็มีลักษณะเสริมความหมายบางประการซึ่งกันและกัน เช่น การเปิดเรื่องบันเทิงคิโรมานซ์สืบสวนสอบสวนด้วยอาชญากรรมก็เป็นการวาดภาพสังคมตามโครงสร้างการเล่าเรื่องของบันเทิงคิโรมานซ์ให้เข้าใจได้โดยง่าย หรือในตอนท้ายที่อดิพยายามคลี่คลายปริศนาในช่วงการดำเนินเรื่องของบันเทิงคิโรมานซ์สืบสวนสอบสวนก็กลับเป็น สิ่งกีดขวาง ความสัมพันธ์ระหว่างอดิกับเมฆตามโครงสร้างการเล่าเรื่องของบันเทิงคิโรมานซ์เนื่องด้วยสถานะผู้ว่าจ้างกับนักสืบ ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างอดิกับเมฆที่ปรากฏในช่วงหลังตามโครงสร้างบันเทิงคิโรมานซ์ก็ต่อยอดย้ำความเป็นนักสืบสมัครเล่นของอดิที่มีความสัมพันธ์กับผู้ว่าจ้าง ทั้งยังละเมิดกฎที่ว่าด้วยการเล่าเรื่องความรักในบันเทิงคิโรมานซ์สืบสวนสอบสวนแบบคลาสสิกด้วย (Todorov, 1977, p. 142) โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า การผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภทพร้อมปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้าง นอกจากจะเป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ที่ต้องการแสวงหาแนวการเขียนเรื่อง

แบบใหม่ ๆ ในช่วงเวลาที่เริ่มเขียนนวนิยายเรื่องนี้เป็นครั้งแรกแล้ว (กิตติศักดิ์ คงคา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 เมษายน 2568) ยังทำให้เกิดอรรถรสแปลกใหม่ที่ต่างไปจากบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบคลาสสิกด้วย

2. การนำเสนอสารสำคัญที่เชื่อมโยงกับแนวคิดหลังสมัยใหม่

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า การปฏิเสธโครงสร้างการเล่าเรื่องที่สมบูรณ์แบบเป็นการท้าทายหรือสร้างความสับสนจนนางายแก่ผู้อ่าน ดังนั้นสิ่งที่ไม่ควรมองข้ามและน่าพิจารณาอย่างยิ่งก็คือ สารที่วรรณกรรมประเภทนี้นำเสนอ เนื่องจากอาชญากรรมสัมพันธ์กับบริบทสังคมอย่างมีนัยสำคัญ (ชูศักดิ์ ภักทรกุลวณิช, 2548, หน้า 327-328) เมื่อพิจารณาสารที่ *โอปปาติกะอำพราง* นำเสนอจะเห็นได้ว่า สารสำคัญที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้คือการชี้ชวนให้ตั้งคำถามต่อ “คนดี” ผ่านการสร้างตัวละครที่มีภาพลักษณ์ภายนอกแตกต่างกัน

ในด้านหนึ่ง นวนิยายนำเสนอตัวละคร “รามณรงค์” ให้เป็นที่รับรู้ของชาวบ้านผ่านการกระทำต่าง ๆ เช่นการนำเสนอว่ารามณรงค์เข้าวัดอย่างสมำเสมอผ่านคำบอกเล่าของป้าแม่บ้านประจำโรงแรมในสวนของนายหัวสิงห์ว่า “อารามเป็นคนธัมมะธัมโมนาน ๆ จะเข้ามาตรวจบัญชีสักที ส่วนใหญ่จะไปปฏิบัติธรรมที่วัด ถ้าไปวันพระก็น่าจะเจอแถมปรกติเป็นคนตัวแทนฝ่ายฆราวาสนำสวดมนต์ในวัด ใคร ๆ ก็รักแถมมีอะไรแถมก็คอยช่วยเหลือ” (นายพินต้า, 2563, หน้า 28) หรือการนำเสนอว่ารามณรงค์ทำบุญเป็นประจำผ่านคำบอกเล่าของแม่ค้าขนมวัยชราที่ว่า “แถมเป็นคนดีนะ ทำมาหากินได้เท่าไรก็เอามาช่วยวัดหมด งานบุญเล็กบุญใหญ่อะไรขอให้บอก แถมช่วยคนเขาไปทั่ว บุญคุณอะไรก็ไม่เคยไปทวงกับใครเขา ทำให้ด้วยใจล้วน ๆ วัดนี้คงเจริญขนาดนี้ไม่ได้หรอกถ้าไม่ได้แถม” (นายพินต้า, 2563, หน้า 147) การนำเสนอดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการสร้างการรับรู้ที่รามณรงค์กระทำซึ่งสัมพันธ์กับค่านิยมของชาวบ้านในพื้นที่ที่มีภาพจำว่าการเข้าวัดหรือการทำบุญคือการกระทำของคนดี ทั้งที่จริงแล้ว การกระทำที่จะนำไปสู่การนิยามว่าเป็นคนดีมีมากกว่านั้นนานัปการ

นอกจากนี้ ในตอนที่ออกศึกกับเมฆได้พบกับรามณรงค์เป็นครั้งแรก นวนิยายนำเสนอว่ารามณรงค์แสดงออกซึ่งท่าทีสุภาพอ่อนน้อม ดังความว่า “‘พี่พักสะตอกสบายดีไหมหนุ่ม ขอโทษที อาสึมึมนะนำตัว’ ผู้พูดยิ้มเจี๊ยบเจี๊ยบ ‘อาชื่ออาราม เป็นเจ้าของสวนนายหัวสิงห์เอง’” (นายพินต้า, 2563, หน้า 35) ข้อความดังกล่าวนำเสนออารามว่าเป็นผู้ที่พูดจาสุภาพ อ่อนน้อมด้วยรอยยิ้มในขณะที่พูด โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า นวนิยายนำเสนอตัวละครรามณรงค์โดยขบขันให้เห็นด้านที่สัมพันธ์กับค่านิยมที่คนรับรู้ว่าเป็นคนดีอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อนำคำว่า “โอปปาติกะ” ซึ่งอยู่ในชื่อเรื่องมาพิจารณาด้วยจะพบว่า ความหมายของคำคำนี้หมายถึง “สัตว์เกิดผิดขึ้น คือ เกิดผิดขึ้นมาและโตเต็มตัวในทันใด ตายก็ไม่ต้องมีเชื้อหรือซากปรากฏ” (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551, หน้า 597) ความหมายดังกล่าวสัมพันธ์กับการผิดเกิดขึ้นมาของ “คนดี” ที่อยู่ในการรับรู้ที่ชาวบ้านมีต่อรามณรงค์โดยปราศจากการตั้งคำถามถึงที่มาที่ไปหรือจุดประสงค์ของการใช้ภาพ “คนดี” เพื่อกลบเกลื่อนตัวของรามณรงค์เอง

ในอีกด้านหนึ่ง นวนิยายนำเสนอตัวละคร “นายเสือ” ในลักษณะตรงข้ามกับรามณรงค์ด้วยวิธีการจำกัดความและเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ให้มีลักษณะชั่วร้ายและเป็นอันตรายราวกับปีศาจ (demonization) เช่น การนำเสนอว่านายเสือว่าเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านในฐานะผู้รุกรานที่ดิน ดังความว่า “ชายผู้นำประจักษ์ถือโทรโข่งอยู่ร้องเรียกหาความยุติธรรม กล่าวหาว่าฝ่ายสวนนายหัวสิงห์รุกรานที่ดินที่เข้าไปในพื้นที่โดนตน คนที่เหลืรับลูกตะโกนเห็นด้วยโดยไม่สนใจเปิดทาง” (นายพินต้า, 2563, หน้า 21) ข้อความดังกล่าวระบุว่า “ฝ่ายสวนนายหัวสิงห์” เพื่อหมายถึงนายเสือซึ่งเป็นผู้ดูแลคนปัจจุบันที่ชาวบ้านรับรู้ว่ารุกรานที่ดินในพื้นที่ตามโฉนดของชาวบ้าน นอกจากนี้ รามณรงค์ยังได้แสดงความเห็นต่อเรื่องดังกล่าวว่า “อาไม่เห็นด้วยนะ ถ้าไปกินพื้นที่เขาจริงก็ต้องคืนให้เขา จะไปเอาเปรียบเขาไม่ได้ เป็นบาปเป็นกรรม” (นายพินต้า, 2563, หน้า 35) คำว่า “เป็นบาปเป็นกรรม” ในข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีศาสนาที่รามณรงค์ใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมของนายเสือ เป็นการจำกัดความและเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์นายเสือให้มีลักษณะชั่วร้ายและเป็นอันตราย สอดรับกับภาพลักษณ์นายเสือในการรับรู้ของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ตอนหนึ่งของนวนิยายเฉลยว่า ผู้อยู่เบื้องหลังภพนายเสือที่ชาวบ้านรับรู้ก็คือรามณรงค์เอง (นายพินต้า,

2563, หน้า 186) กล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์ของนายเสือซึ่งตรงข้ามกับราเมศวร์ เป็นผลมาจากการสร้างการรับรู้ให้แก่ชาวบ้าน ด้วยฝีมือของราเมศวร์ ทั้งยังส่งผลต่อการขับเคลื่อนให้ภาพ “คนดี” ของราเมศวร์ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาวานวนิยายเรื่องนี้ใช้ตัวละครนักสืบสมัครเล่นเป็นตัวละครสำคัญในการดำเนินเรื่องและไขปริศนา ความสมัครเล่นจึงส่งผลต่อการขับเคลื่อนภาพลักษณ์ชั่วร้ายและเป็นอันตรายของนายเสือด้วย ดังเช่นในตอนแรกที่พบกับนายเสือเป็นครั้งแรก นวนิยายนำเสนอว่าอดีตสินนายเสือไปแล้ว ดังความว่า “อสีเพ่งพิจารณาชายคนนั้นอย่างน่าสนใจ ดวงตาเจ้าเล่ห์ คิ้วคมเข้ม ผิวเกรียมแดด” (นายพินต้า, 2563, หน้า 18-19) จากข้อความดังกล่าว แม้คิ้วและสีผิวจะเป็นลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ที่ไม่สามารถนำมาตัดสินชั่วได้ แต่การที่อสีพิจารณาดวงตาของนายเสือว่า “เจ้าเล่ห์” แสดงให้เห็นถึงการจำกัดความและเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ให้มีลักษณะชั่วร้ายและเป็นอันตรายราวกับปีศาจ ยิ่งไปกว่านั้น ในระหว่างที่อสีพยายามคลี่คลายคดีและพบกับปิ่นสัน .38 ในห้องของนายเสือ (นายพินต้า, 2563, หน้า 119) ความเป็นนักสืบสมัครเล่นของอสีมีเพียงส่งผลให้อสีวางตัวนายเสือเป็นผู้ต้องสงสัยของคดีที่กำลังสืบอยู่ แต่ยังคงขับเคลื่อนภาพลักษณ์ชั่วร้ายและเป็นอันตรายของนายเสือให้ชัดเจนอีกทางหนึ่งด้วย ไม่เพียงเท่านั้น ในตอนที่อสีและเมฆถูกไล่ล่าจากบุคคลปริศนา ผลจากการจำกัดความและเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ให้มีลักษณะชั่วร้ายและเป็นอันตรายราวกับปีศาจดังที่กล่าวมายังทำให้อสีตีความว่านายเสือคือผู้ก่อเหตุ ดังความว่า “หากโดนจับได้กลางทางก็มีโอกาสสูงที่จะหายตัวไปแบบนายหัวกวีผู้สาบสูญ แน่หนอนว่าครั้งนี้นายเสือกจะหลุดจากเงื้อมมือความยุติธรรมได้โดยง่ายเหมือนครั้งก่อน” (นายพินต้า, 2563, หน้า 139) กรอบวิธีคิดของอสีเป็นผลมาจากการจำกัดความและเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของนายเสือให้มีลักษณะชั่วร้ายและเป็นอันตรายราวกับปีศาจ ทำให้การคลี่คลายคดีของเขามีกรอบจำกัดและไม่คำนึงถึงความเป็นไปได้อื่น ๆ ที่อาจมองข้ามไป ทั้งยังขับเคลื่อนให้ภาพแทน “คนดี” ของราเมศวร์ที่ดูห่างไกลจากเรื่องเลวร้ายต่าง ๆ ในสวนของนายหัวสิงห์ชัดเจนขึ้นด้วย

ภาพลักษณ์ภายนอกที่แตกต่างกันระหว่างราเมศวร์กับนายเสือไม่เพียงส่งผลต่อการรอบวิธีคิดในการคลี่คลายคดีของอสีดังที่กล่าวไปแล้วเท่านั้น หากยังส่งผลต่อความยากลำบากและความซับซ้อนในการคลี่คลายอาชญากรรมด้วย ในตอนท้ายเรื่อง แม้ว่าทิวกรซึ่งเป็นนักสืบของสำนักงานนักสืบชินแคลร์จะร่วมมือกับ พ.ต.ต. รติพล ฝาแฝดของตนจนสามารถคลี่คลายปริศนาทั้งหมดได้ แต่ทั้งสองต่างยอมรับว่า “ถึงแม้ว่าจะมีข้อสันนิษฐานสอดคล้องมากมายว่าอารามอาจจะเป็นคนร้าย แต่หลักฐานทั้งหมดไม่สามารถใช้การได้เลยในชั้นศาล พวกเราแทบจะไม่มีอะไรในมือเลย” (นายพินต้า, 2563, หน้า 191) ไม่เพียงเท่านั้น แม้แต่ชาวบ้านเองก็ไม่เชื่อว่าราเมศวร์จะเป็นคนไม่ดีได้ ดังในบทสุดท้ายของเล่ม นวนิยายนำเสนอเหตุการณ์ที่ชาวบ้านสองคนสนทนากันเรื่องข้อสงสัยเกี่ยวกับราเมศวร์ว่าอยู่เบื้องหลังการบุกรุกที่และฝ่ายหนึ่งพยายามปฏิเสธว่าเป็นไปได้พร้อมให้เหตุผลว่า “เพราะเขาเป็นคนดี” (นายพินต้า, 2563, หน้า 199)

โดยนัยนี้ การชี้ชวนให้ตั้งคำถามต่อ “คนดี” ใน *โอปปาดิกะอำพราง* แสดงให้เห็นว่า วาทกรรมศีลธรรมเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างภาพตัวแทน “คนดี” ซึ่งผุดเกิดขึ้นมาได้เองราวกับ “โอปปาดิกะ” ที่อยู่ในชื่อเรื่อง ทั้งยังอำพรางตนให้อยู่ในสังคมได้ด้วยการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตัวตนที่สัมพันธ์กับค่านิยมของชาวบ้านทำให้การคลี่คลายอาชญากรรมไม่สามารถกระทำได้อย่างง่าย การนำเสนอดังกล่าวเชื่อมโยงกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ในแง่ที่เป็นการตั้งคำถามต่ออำนาจในการสถาปนาความรู้ ความคิด ค่านิยม หรือกฎเกณฑ์ให้กลายเป็นบรรทัดฐานที่ยึดถือกันว่าถูกต้องดีงาม เมื่อพิจารณาการบ่งชี้ในบางประการที่ปรากฏในนวนิยายและสัมพันธ์กับบริบทสังคมร่วมสมัย เช่นการระบุถึงวันที่นายหัวกวีหายตัวไปว่า “เรื่องราวแตกหักเกิดขึ้นในวันที่ 10 เมษายน” (นายพินต้า, 2563, หน้า 12) วันที่ในข้อความดังกล่าวชวนให้นึกถึงวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สลายการชุมนุมบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย หรือการระบุถึงวันที่มีคนถูกยิงมารักษาที่รามาธิบดีสลดทอนว่า “วันที่ 22 พฤษภาคม มีคนไข้ถูกยิงเข้ามารักษาที่นั่นจริง” (นายพินต้า, 2563, หน้า 71) วันที่ในข้อความดังกล่าวก็ชวนให้นึกถึงวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นวันที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติก่อรัฐประหารเป็นไปได้อย่างไร การชี้ชวนให้ตั้งคำถามต่อ “คนดี” ที่นวนิยายนำเสนอมีนัยสันคลอนภาพ “คนดี” ในสังคมยุควิกฤต

การเมืองปัจจุบันที่ “มายาคติ ‘การเมืองของคนดี’ และแนวคิดที่ว่าด้วย ‘ให้คนดีปกครองบ้านเมือง’ ครอบงำสังคมไทยมาอย่างยาวนาน” (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2565, หน้า (20))

สรุปและอภิปรายผล

จากการพิจารณา *โอบปาติกะอำพราง* ตามคตินิยมหลังสมัยใหม่ พบว่า นวนิยายเรื่องนี้ประกอบด้วยลักษณะหลังสมัยใหม่ 2 ประการ ได้แก่ การผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภทพร้อมปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้าง และการนำเสนอสาระสำคัญที่เชื่อมโยงกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ ในด้านหนึ่ง *โอบปาติกะอำพราง* ใช้กลวิธีการเขียนแบบหลังสมัยใหม่ด้วยการผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนและบันเทิงคดีโรมานซ์เข้าด้วยกัน ทว่าปฏิเสธโครงสร้างการเล่าเรื่องที่สมบูรณ์แบบ ในโครงเรื่องแบบสืบสวนสอบสวน ความไม่สมบูรณ์เกิดขึ้นในการดำเนินเรื่องที่ความเป็นมือสมัครเล่นของตัวละครนักสืบทำให้ไม่สามารถคลี่คลายปริศนาในเรื่องได้แม้จะเข้าถึงข้อมูลและพยานหลักฐานที่สำคัญหลายประการ ในโครงเรื่องแบบโรมานซ์ ความไม่สมบูรณ์เกิดขึ้นในช่วงท้ายเรื่องเมื่อตัวละครเลือกที่จะแยกจากกัน ภายหลังจากที่ความสัมพันธ์ได้ก่อตัวขึ้นจนนำไปสู่การเปิดเผยความรู้สึกต่อกัน อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบบางอย่างในโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมแต่ละประเภทก็มีลักษณะเสริมความหมายบางประการซึ่งกันและกัน อันทำให้เกิดรสชาติแปลกใหม่ซึ่งต่างไปจากบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนแบบคลาสสิก ในอีกด้านหนึ่ง หากพิจารณาว่า การผสมโครงสร้างการเล่าเรื่องของวรรณกรรมสองประเภทพร้อมปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างเป็นกลวิธีที่มุ่งทำลายหรือสร้างความสับสนฉงนแก่ผู้อ่าน *โอบปาติกะอำพราง* ก็มุ่งนำเสนอสาระว่าด้วยการชี้ชวนให้ตั้งคำถามต่อ “คนดี” ซึ่งผุดเกิดขึ้นมาจากการประกอบสร้างภาพตัวแทนที่สัมพันธ์กับค่านิยมที่คนในสังคมรับรู้ เป็นการผุดเกิดได้เองราวกับ “โอบปาติกะ” และสามารถอำพรางตัวอยู่ได้ในสังคมที่ยกย่องเทิดทูนคนดีจากเพียงเปลือกนอกที่เห็น กล่าวได้ว่า ลักษณะหลังสมัยใหม่ทั้งสองประการในนวนิยายเรื่องนี้เป็นส่วนสำคัญในการสื่อความหมายอันมีนัยสันคลอนภาพ “คนดี” ในบริบทสังคมการเมืองปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้า พบว่า ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาบางประการในงานวิจัยเรื่องอื่น ๆ ที่มีมาก่อนหน้า ดังเช่นที่งานวิจัยของธงชัย แซ่เจี๋ย (2560) เปิดเผยให้เห็นการสันคลอนความเชื่อเกี่ยวกับการแสวงหา “ความจริง” ตามกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์ และสันคลอนความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์ตามแนวคิดหลังมนุษยนิยม การศึกษา *โอบปาติกะอำพราง* เปิดเผยให้เห็นการสันคลอนภาพ “คนดี” ในสังคม หรือในขณะที่ยานวิจัยซึ่งศึกษานวนิยายเรื่อง *ดอนเกลอ* ของวิสิทธิ์ โพ นำเสนอสาระสันคลอนความเชื่อที่มีต่อวาทกรรมการพัฒนาของสังคมไทยผ่านการนำเสนอภาพชนบทที่อยู่ท่ามกลางการปะทะกันระหว่าง “การพัฒนา” ซึ่งเป็นวาทกรรมกระแสหลักความเชื่อพื้นถิ่นซึ่งยังคงมีอิทธิพลในชุมชน (ธงชัย แซ่เจี๋ย, 2559 ข) การศึกษา *โอบปาติกะอำพราง* ก็สอดคล้องกับนวนิยายเรื่องดังกล่าวในแง่ที่สันคลอนความเชื่อเกี่ยวกับ “คนดี” เช่นกัน จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การสันคลอนความเชื่อที่มีต่อวาทกรรมในสังคมเป็นการตอกย้ำความสำคัญของกลวิธีการปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือการวิพากษ์ประเด็นทางสังคมได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้าจะพบข้อแตกต่างที่สำคัญ คือ *โอบปาติกะอำพราง* ผสมผสานโครงสร้างการเล่าเรื่องนวนิยายอาโออิซึ่งอิงอยู่กับขนบของบันเทิงคดีโรมานซ์เข้ากับโครงสร้างของบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวน ลักษณะดังกล่าวไม่เคยปรากฏในงานวิจัยเรื่องอื่น ๆ ที่มีมาก่อนหน้า เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในครั้งนี้จะเห็นได้ว่าการปฏิเสธความสมบูรณ์แบบของนวนิยายอาโออิหรือบันเทิงคดีโรมานซ์สามารถเป็นกลวิธีสำคัญที่นำมาใช้เสริมความหมายแก่ตัวบทเพื่อสื่อสารสำคัญที่ผู้ประพันธ์ต้องการได้

ผลการศึกษาดังที่กล่าวมาทำให้ *โอบปาติกะอำพราง* กลายเป็นบันเทิงคดีสืบสวนสอบสวนที่มีความโดดเด่น ทั้งในแง่เนื้อหาที่ผสมผสานกลวิธีที่แตกต่างกันเพื่อนำเสนอเรื่องอย่างซับซ้อนยอกย้อน และในแง่ที่ชวนให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับ “คนดี” ที่

เกิดผุดขึ้นมาและโตเต็มตัวในทันใดอย่างนิยามของ “โอบปาติกะ” ที่ปรากฏในชื่อเรื่อง เมื่อปิดเล่มนวนิยายหลังอ่านจบและเงยหน้าสำรวจตรวจสอบความเป็นไปของสังคม คำถามหนึ่งอาจผุดขึ้นมาในหัวทันที

หรือที่สุดแล้ว “คนดี” เป็นเพียงสิ่งอำพรางการอ้างศีลธรรมเพื่อความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่น ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว?

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากนวนิยายเรื่อง *โอบปาติกะอำพราง* มีฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ซึ่งมีการแก้ไขเนื้อหาบางส่วนเพื่อผนวกรวมเข้ากับ *กาลสักอังกษัต* *รถเลขกัมมันต์* และ *อาชญาเรียนต์* กระทั่งเป็นนวนิยายชุดผจญภัยนักสืบ จึงขอเสนอแนะว่าควรมีการศึกษาเปรียบเทียบนวนิยายเรื่อง *โอบปาติกะอำพราง* ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 กับฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ในแง่การปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 สามารถผนวกเข้าเป็นนวนิยายชุดเดียวกันได้ นอกจากนี้ยังควรมีการศึกษาค้นคว้าสืบสวนสอบสวนเรื่องอื่น ๆ ของกิตติศักดิ์ คงคา นอกเหนือจากเรื่อง *โอบปาติกะอำพราง* ที่ศึกษาในบทความนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2548). *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). อ่าน.
- ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2558, มิถุนายน 25-26). *โรงไฟฟ้าพลังนิวเคลียร์คือทางรอดหรือทางตัน: ไม่มีคำตอบจากนวนิยายได้* **สืบสวนสอบสวนเรื่องรังสีอำมหิต** [เอกสารนำเสนอ]. ภาษา วรรณคดีไทย และการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ: การเรียนรู้และสร้างสรรค์จากสังคมไทยสู่สังคมโลก, กรุงเทพฯ, ไทย.
- ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2559 ก, กุมภาพันธ์ 15-17). *ความตายของนักเขียนคนหนึ่ง: เรื่องสั้นได้ชนสืบสวนสอบสวนของวินทร์ เลียววาริณกับการวิพากษ์วรรณกรรม* [เอกสารนำเสนอ]. ศิลปการวิจัยและสร้างสรรค์ ครั้งที่ 9 : บูรณาการศาสตร์และศิลป์, นครปฐม, ไทย.
- ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2559 ข, กันยายน 19-20). *ตอนกล่อ: นวนิยายได้ชนสืบสวนสอบสวนกับการนำเสนอภาพชนบทในเขาวงกตของวาทกรรมการพัฒนา* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 10 ความคลุมเครือ ความเคลือบแคลง เส้นแบ่ง และพรมแดนในมนุษยศาสตร์, สงขลา, ไทย.
- ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2560). การเล่าเรื่องแบบหลังสมัยใหม่ในนิราศมหรรณพของปราปต์. ใน ธนาธิป สุ่มอิม (บ.ก.), *การประชุมวิชาการระดับชาติ “มศว วิจัย” ครั้งที่ 10* (หน้า 423-431). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธงชัย แซ่เจี๋ย. (2562). คติสามเงา ของวินทร์ เลียววาริณ: การศึกษาในฐานะนวนิยายสืบสวนสอบสวนหลังสมัยใหม่. ใน ทศพล มูลมณี, ไสว บุรณพานิชพันธุ์ และ สัญชัย จตุรสิทธา (บ.ก.), *ขับเคลื่อนพลังเครือข่ายการวิจัยและนวัตกรรมอย่างสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาประเทศ 4.0 ให้ยั่งยืน. การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ครั้งที่ 13* (หน้า 255-265). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธีรภัทร์ เจนใจ. (2566). ‘กิตติศักดิ์ คงคา’ นักเขียนผู้ลงทุนด้วยแพสชั่น เพื่อเป้าหมายที่เชื่อว่าความสำเร็จ และกำไรที่ชื่อว่าความสุข. สืบค้นจาก <https://cont-reading.com/context/kittisak-kongka/>
- นพพร ประชากุล. (2552). วรรณกรรมศึกษา: การวิเคราะห์นิยาย. ใน *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม* (หน้า 149-170). อ่าน.
- นัทธนี ประสานนาม. (2564). *นวนิยายยาไอซ์ของไทย: การเมืองวัฒนธรรมของเพศสถานะและเพศวิถีในโรมานซ์ประชานิยม*. ฝ่ายวิจัยและนวัตกรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นายพินต้า [กิตติศักดิ์ คงคา]. (2563). *โอบปาติกะอำพราง*. 13357.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2565). *ให้คนตีปกครองบ้านเมือง*. ฟาเดียวกัน.

พรหมคุณาภรณ์, พระ. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 11). จันทรเพ็ญ.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เสาวณิต จุลวงศ์. (2550). *ความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง: ลักษณะหลังสมัยใหม่ในวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสาวณิต จุลวงศ์. (2568). *วรรณกรรมไทยหลัง 2520*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อลิสา สันตสมบัติ. (2552). *ความจริง อัตลักษณ์ เรื่องเล่า และเขาวงกต: การแสวงหาแบบหลังสมัยใหม่ในนวนิยายโต้ชนบ*
สืบสวนสอบสวน. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อังคณา สุขวิเศษ. (2544). *นวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน: อิทธิพลของชุดเซอร์ลอคโฮล์มส์ที่มีต่อชุดปัวโรต์และนิทานทอง*
อิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Regis, P. (2003). *A natural history of the romance novel*. University of Pennsylvania Press.

Todorov, T. (1977). *The poetics of prose*. Cornell University.

Waugh, P. (1993). *Metafiction: The theory and practice of self-conscious fiction*. Routledge.

การศึกษาเปรียบเทียบภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน

A Comparative Study of Women's Images in Thai and German Idioms

พิชชาพร ราชจรีต¹ปวันรัตน์ บังจันทร¹กรกช อัตตวิริยะนุภาพ²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและเยอรมัน และเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของภาพผู้หญิงในสังคมไทยและเยอรมันที่ปรากฏในสำนวน วิธีการดำเนินการวิจัยคือ รวบรวมสำนวนไทยและเยอรมันจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ตามภาพที่ปรากฏ ผลการศึกษาพบว่าใน 89 สำนวนที่สะท้อนภาพผู้หญิงที่นำมาศึกษา พบหมวดหมู่ที่สะท้อนภาพผู้หญิง 8 หมวดหมู่ คือ “การกระทำหรือพฤติกรรม” “การเป็นภรรยา” “รูปลักษณ์” “การเป็นแม่” “ความบริสุทธิ์” “สถานภาพทางสังคม” “อาชีพการงาน” และ “อื่น ๆ” ในการเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและเยอรมันพบ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1. ภาพสะท้อนของสังคมในเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้หญิง พบภาพสะท้อนเชิงบวกพบมากที่สุดหมวดหมู่ “การเป็นภรรยา” ในสำนวนไทย และในหมวดหมู่ “รูปลักษณ์” ในสำนวนเยอรมัน ส่วนภาพสะท้อนเชิงลบพบมากที่สุดหมวดหมู่ “การกระทำหรือพฤติกรรม” ในสำนวนไทย และในหมวดหมู่ “รูปลักษณ์” ในสำนวนเยอรมัน 2. ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อผู้หญิง ได้แก่ ความคาดหวังต่อการเป็นกุลสตรี รูปลักษณ์ การมีคู่ครอง และการรักษาความบริสุทธิ์ 3. บทบาทของผู้หญิงในครอบครัว คือ การเป็นภรรยาและการเป็นแม่ และ 4. มุมมองของสังคมที่มีต่ออาชีพโสเภณี ซึ่งส่วนใหญ่มีการนำเสนอมุมมองของสังคมต่อโสเภณีในเชิงลบ

คำสำคัญ: สำนวนไทย สำนวนเยอรมัน ภาพผู้หญิง

Abstract

This study has two objectives: to investigate and analyze women's images through Thai and German idioms; and to compare the similarities and differences of women's images in Thai and German society through idioms. The research methodology is to collect Thai and German idioms from various sources to analyze and categorize according to the images that appear. The results showed that there were 89 idioms reflecting the image of women that were analyzed. The analysis of these idioms revealed 8 categories: "actions or behaviors," "being a wife," "appearance," "being a mother," "purity," "social status," "occupation," and "others." In comparing the similarities and differences in women's images in Thai and German idioms, four key aspect was found: 1. The positive and negative reflections of women in society. Positive images were found most frequently in the category of "being a wife" in Thai idioms and in the

¹ นักศึกษาลัทธิสุตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

category of "appearance" in German idioms. On the other hand, the most commonly found negative images appeared in the category of "actions or behaviors" in Thai idioms and in the category of "appearance" in German idioms. 2. Society's expectations of women include expectations of being a virtuous woman, appearance, having a partner, and maintaining virginity. 3. The role of women in the family, namely as wives and mothers, and 4. Society's view of prostitution, which mostly presents society's view of prostitution in a negative way.

Keywords: Thai idioms, German idioms, Women's images

บทนำ

สำนวนเป็นส่วนหนึ่งของภาษาและเป็นถ้อยคำที่มีมาอย่างช้านาน ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนที่ได้นำเหตุการณ์ที่พบเจอมาพูดเปรียบเทียบกับ สำนวนมีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์เรื่อยมา ทำให้เห็นถึงความเป็นมาและวัฒนธรรม ดังที่ปฏิพันธ์ อุทยานกุล และยุพิน จันทรเรือง (2561) กล่าวว่า สำนวนช่วยบันทึก สืบทอดวัฒนธรรม และสรรพวิทยาการต่าง ๆ ทั้งยังสามารถเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ค่านิยม ทำให้ทราบถึงศาสนา ประเพณี วิธีการดำรงชีวิตของคนไทย นอกจากนี้สำนวนยังเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงความเข้าใจในด้านภาษาและการสื่อสาร สำนวนในภาษาต่าง ๆ ยังมีบทบาทที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของผู้พูดภาษานั้น ๆ อีกด้วย สำนวนสะท้อนให้เห็นมุมมองของสังคมที่หลากหลาย หนึ่งในนั้นคือภาพสะท้อนของสังคมที่มีต่อเพศหญิง ดังที่ระบุไว้ใน *โลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต* (วรารัตน์ มหามนตรี, 2557) ที่มีการนำเสนอโลกทัศน์ต่อผู้หญิงไทยหลายประการที่ปรากฏในสำนวนภาษิต ซึ่งมีทั้งลักษณะผู้หญิงที่พึงประสงค์ เช่น หญิงสาวควรเป็นหญิงบริสุทธิ์ มีฝีมือในการทำอาหาร มีรูปร่าง มีกิริยามารยาทดี เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง และมีสามเเลียดดูแลปกป้อง ในขณะที่ลักษณะผู้หญิงที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ ไม่รักนวลสงวนตัว ไม่มีฝีมือในการทำอาหาร มีรูปร่างไม่งาม มีกิริยามารยาทไม่ดี ไม่มีสามเเลียดดูแลปกป้อง และมีจิตใจโลเล ไวใจไม่ได้

ประเทศไทยกับประเทศที่ใช้ภาษาเยอรมันนั้นมีความร่วมมือทางการค้า พร้อมทั้งความสัมพันธ์ทางการทูตที่ยาวนาน การศึกษาสำนวนของสองภาษาและสองวัฒนธรรมที่ต่างนี้จะช่วยให้เข้าใจในบทบาทและทัศนคติของสังคมที่แตกต่างกัน ตลอดจนระยะเวลาที่ผ่านมางานวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบสำนวนระหว่างภาษาไทยและภาษาเยอรมันกับภาษาอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาสำนวนเกี่ยวกับสัตว์และสี แต่ในส่วนของการศึกษาเปรียบเทียบสำนวนเกี่ยวกับภาพผู้หญิงนั้น ไม่ปรากฏว่ามีการเปรียบเทียบในภาษาไทยกับภาษาเยอรมันแต่อย่างใด งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาสำนวนที่สะท้อนภาพผู้หญิงในสองภาษานี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ภาพผู้หญิงในสังคมผ่านสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน
2. เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของภาพผู้หญิงในสังคมไทยและสังคมเยอรมันที่ปรากฏในสำนวน

สมมุติฐานของการวิจัย

1. สำนวนไทยและสำนวนเยอรมันสะท้อนภาพผู้หญิงในสังคมในมิติที่หลากหลาย
2. ภาพผู้หญิงในสังคมไทยและสังคมเยอรมันที่ปรากฏในสำนวนมีความเหมือนและแตกต่างกันตามอิทธิพลของวัฒนธรรมทั้งสองสังคมภาษา

ขอบเขตของการวิจัย

คลังสำนวนที่ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์มีสำนวนไทยที่สะท้อนภาพผู้หญิง จำนวน 42 สำนวน และสำนวนเยอรมันจำนวน 47 สำนวน รวมทั้งหมด 89 สำนวน โดยคัดเลือกเฉพาะสำนวนไทยและเยอรมันที่มีความหมายสื่อถึงผู้หญิง และใช้เฉพาะกับผู้หญิงเท่านั้น จากหนังสือ 5 เล่ม คือ *สำนวนไทย* โดย กาญจนาคพันธุ์ (2513) *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* โดย ราชบัณฑิตยสถาน (2556) *สุภาษิต คำพังเพย และสำนวนไทย สอนใจเด็กดี* โดย บริษัท พีเอ็นเอ็น มีเดีย กรุ๊ป พับลิชชิง จำกัด (2557) *Duden Band 11 Redewendungen* โดย Duden (1998) และ *Idiomatische Redewendungen von A - Z : ein Übungsbuch für Anfänger und Fortgeschrittene* โดย Annelies Herzog (1993) เนื่องจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวเข้าถึงได้ง่ายและสามารถสืบค้นได้จากห้องสมุด นอกจากนี้ยังมีความน่าเชื่อถือ เพราะปรากฏในรายการอ้างอิงของงานวิจัยหลายงาน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในงานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์สำนวนตามที่ได้มีการนิยามไว้ในทางวิชาการ และอ้างอิงแนวทางการแยกแยะหมวดหมู่ภาพของผู้หญิงในสำนวนจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. นิยามและความหมายของสำนวน

สง่า กาญจนาคพันธุ์ (2538 อ้างใน ปณิตตา ดิยวุฒิจโรจนกุล, 2564: 10) กล่าวว่า “สำนวน คือคำพูดที่มีชั้นเชิง มีความหมายในตัวแต่มีได้สื่อความหมายตรงไปตรงมาตามรูปภาษาที่ปรากฏ ในกรณีที่มีการใช้สำนวนที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย เมื่อกล่าวถึงแล้วผู้ฟังจะสามารถเข้าใจความหมายที่สำนวนนั้น ๆ ต้องการสื่อได้ทันที แต่ในบางสำนวนผู้ฟังอาจต้องคิดพิจารณาจึงจะเข้าใจได้ หรืออาจไม่เข้าใจเลย” ในขณะที่ในภาษาเยอรมัน Günther Drosdowski (1983) ได้ให้ความหมายสำนวน หรือ Redewendung ไว้ว่าหมายถึง “คำที่รวมกันอย่างตายตัว โดยเมื่อรวมกันแล้วจะมีความหมายเฉพาะเจาะจง โดยส่วนใหญ่เป็นความหมายเชิงเปรียบเทียบ” จากนิยามและความหมายของสำนวนที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สำนวน หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่มีชั้นเชิง และสื่อความหมายไม่ตรงรูป กล่าวคือเป็นคำหรือข้อความที่มีความหมายแฝง ผู้ฟังจึงต้องอาศัยการตีความอีกทอดหนึ่งจึงจะสามารถเข้าใจความหมายที่ผู้พูดต้องการจะสื่อได้ นอกจากนี้สำนวนยังยึดโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคมอีกด้วย

2. งานวิจัยที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงในสำนวน

ทรรศพร ศิวะวัฒนวงษ์ (2549) ศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติและความคาดหวังของสังคมที่มีต่อเพศชายและเพศหญิงในสำนวนไทยและสำนวนญี่ปุ่น พบว่า สำนวนในภาษาญี่ปุ่นเกี่ยวกับเพศหญิงมักถูกมองในเชิงลบ ในขณะที่สำนวนที่เกี่ยวกับเพศชายมักถูกมองในเชิงบวก สำนวนไทยแสดงให้เห็นว่าเพศชายมีความกล้าหาญและเป็นผู้นำในครอบครัว ตรงข้ามกับเพศหญิง สำนวนในทั้งสองภาษาแสดงให้เห็นทัศนคติและความคาดหวังของทั้งสองสังคมที่มองว่าเพศชายเหนือกว่าเพศหญิง นอกจากนี้ ยังมองว่าเพศหญิงจะต้องแต่งงานและมีหน้าที่ดูแลภายในบ้านอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในสำนวนไทยไม่พบความเชื่อในทางศาสนาที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับทัศนคติและความคาดหวัง ในขณะที่สำนวนภาษาญี่ปุ่นปรากฏแนวคิดสำคัญของขงจื้อชัดเจน

ปณิตตา ดิยวุฒิจโรจนกุล (2564) ศึกษาการเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงมนทัศน์เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิง พบว่า อุปลักษณะที่ถูกใช้มากที่สุดในสำนวนจีนคืออุปลักษณะพืช ขณะที่สำนวนไทยนิยมใช้อุปลักษณะทั้งพืชและสัตว์ในการเปรียบเทียบผู้หญิง สำนวนจีนที่มักใช้อุปลักษณะสัตว์เพื่อเปรียบเทียบบุคลิกของผู้หญิง อย่างไรก็ตาม อุปลักษณะ “ผู้หญิงเป็นอาหาร” ซึ่งพบในสำนวนไทยกลับไม่ปรากฏในสำนวนจีน

Dursun Karakaya (2016) ศึกษาภาพผู้หญิงในสำนวนและสุภาษิตในภาษาเยอรมันและตุรกี พบว่า ทั้งสุภาษิตตุรกีและเยอรมันเน้นไปที่บทบาททางสังคมและบทบาทในครอบครัวของผู้หญิง ในทางกลับกัน สำนวนของทั้งสองภาษานำเสนอถึงคุณลักษณะเฉพาะของผู้หญิงซึ่งมักถูกมองว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีบทบาทสำคัญ เป็นเจ้าสาวที่พ่อแม่ได้ส่งมอบให้ฝ่ายพ่อแม่ของสามี นอกจากนี้ ผู้หญิงในสำนวนมักถูกพรรณนาถึงคุณลักษณะเชิงลบ มักถูกมองว่าไม่น่าไว้วางใจ หลอกลวง เย้ายวน ชั่วร้าย และอ่อนแอ

งานวิจัยที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาผ่านสำนวนของแต่ละประเทศ โดยสำนวนญี่ปุ่นมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและสะท้อนแนวคิดของลัทธิขงจื๊อที่มีต่อเพศชายและหญิงอย่างชัดเจนต่างจากสำนวนไทย ด้านสำนวนจีนมีการใช้อุปลักษณ์เกี่ยวกับพืชและสัตว์ที่คล้ายคลึงกับสำนวนไทย แต่มีความแตกต่างกันในอุปลักษณ์บางเรื่อง เช่น อาหาร และในส่วนของสำนวนเยอรมันและตุรกี ผู้หญิงเป็นเพศที่ถูกมองในกรอบจำกัดและมีสถานะรองทางสังคม ทั้งนี้ สำนวนของแต่ละภาษาได้แสดงมุมมองที่คล้ายคลึงกันต่อผู้หญิงในแง่ลบและมองว่าเพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ และแสดงความคาดหวังในด้านต่าง ๆ ต่อผู้หญิงคล้ายคลึงกันอย่างมาก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมสำนวนไทยและสำนวนเยอรมันที่สะท้อนภาพผู้หญิงจากหนังสือที่กำหนดขอบเขตไว้
2. จำแนกภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมันออกเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ
3. วิเคราะห์ภาพผู้หญิงในแต่ละหมวดหมู่ที่ปรากฏในสำนวนไทยและเยอรมัน
4. เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของภาพผู้หญิงในสำนวนไทยกับภาพผู้หญิงในสำนวนเยอรมัน
5. สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

1. ภาพผู้หญิงที่ปรากฏในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน

จากข้อมูลที่รวบรวมสำนวนไทยและสำนวนเยอรมันที่สะท้อนถึงภาพผู้หญิงจากคลังสำนวนปรากฏภาพผู้หญิงมีจำนวน 89 สำนวน ซึ่งนำมาจำแนกหมวดหมู่ของภาพผู้หญิงได้เป็น 8 หมวดหมู่และจัดลำดับความถี่ในการปรากฏจากมากไปหาน้อย ตามที่ปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 : หมวดหมู่และจำนวนสำนวนไทยและเยอรมันที่สะท้อนภาพผู้หญิง

ภาพผู้หญิง	จำนวนสำนวนไทย	จำนวนสำนวนเยอรมัน	รวม
การกระทำหรือพฤติกรรม	12	10	22
การเป็นภรรยา	12	9	21
รูปลักษณ์	5	14	19
การเป็นแม่	2	6	8
ความบริสุทธิ์	5	3	8
สถานภาพทางสังคม	4	1	5
อาชีพการงาน	1	4	5
อื่น ๆ	1	0	1
รวม	42	47	89

1.1 การกระทำหรือพฤติกรรม

“การกระทำหรือพฤติกรรม” เป็นหมวดหมู่ภาพสะท้อนเกี่ยวกับผู้หญิงที่พบเป็นจำนวนมากที่สุด หมวดหมู่นี้หมายถึง ภาพสะท้อนลักษณะการแสดงออกทางพฤติกรรมหรืออาการที่สื่อถึงความคิดและความรู้สึก โดยแสดงออกผ่านทางกายภาพของผู้หญิง ซึ่งมักสะท้อนถึงลักษณะบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัยหรือค่านิยมของยุคสมัยที่มีต่อผู้หญิง ตัวอย่างเช่นสำนวน *ไก๋หลง* เปรียบสัตัวอย่าง “ไก่” กับ “ผู้หญิง” ซึ่งสื่อถึงนิสัยของผู้หญิงที่อ่อนต่อโลกและสามารถถูกชักนำได้ง่าย เป็นลักษณะที่มองเห็นได้จากการกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่วนสำนวนเยอรมันอย่าง *wilde Hummel* ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า “ผึ้งป่า” สะท้อนให้เห็นภาพผู้หญิงที่แสดงออกถึงความร่าเริงและกระฉับกระเฉงราวกับผึ้งป่าที่บินไปมาอย่างรวดเร็ว

1.2 การเป็นภรรยา

หมวดหมู่นี้หมายถึงภาพสะท้อนที่สื่อถึงลักษณะ คุณสมบัติ และบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะภรรยา รวมถึงความคาดหวังของสังคมที่มีต่อภรรยา ตัวอย่างเช่น สำนวน *แม่ยกครัวลงล่าง* สะท้อนภาพภรรยาที่ละเลยหน้าที่ในครัวและหน้าที่ในการจัดหาอาหารการกินให้กับครอบครัว ซึ่งขัดต่อภาพลักษณ์ของภรรยาที่ดีในสังคม ส่วนสำนวน *ein Heimchen am Herd* ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า “จิ้งหรีดที่อยู่หน้าเตา” สื่อถึงบทบาทของภรรยาในฐานะแม่บ้านที่ทำอาหาร ดูแลบ้าน และใส่ใจเรื่องภายในครอบครัว โดยสำนวนนี้สะท้อนถึงการเป็นภรรยาที่อุทิศตนให้กับครอบครัวด้วยความเต็มใจ

1.3 รูปลักษณ์

หมวดหมู่นี้หมายถึงลักษณะภายนอกของผู้หญิง เช่น รูปร่าง หน้าตา หรือการแต่งตัว เป็นต้น สำนวนในหมวดนี้ยังสะท้อนค่านิยมของสังคมที่มีต่อความงามของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็น อุดมคติความงาม ภาพลักษณ์ที่น่าชื่นชม และการวิจารณ์รูปลักษณ์ของผู้หญิง เป็นต้น ดังตัวอย่างสำนวน *ตะโพกสุดเสียงสังข์* หมายถึง หญิงที่มีสะโพกผายหรือมีสะโพกใหญ่ ส่วนสำนวน *blondes Gift* ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า “พิษสีบลอนด์” เป็นการสะท้อนลักษณะภายนอกผู้หญิงจากสีของผม ซึ่งถูกมองว่าน่าหลงใหลและน่าดึงดูด

1.4 การเป็นแม่

สำนวนที่ในหมวดหมู่นี้สะท้อนลักษณะ คุณสมบัติ และบทบาทของผู้หญิงที่เป็นแม่ เช่น การเป็นผู้ให้กำเนิด หรือผู้เลี้ยงดูลูก เป็นต้น ดังตัวอย่างสำนวน *ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่* สะท้อนบทบาทและคุณสมบัติของผู้หญิงในฐานะแม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของลูกสาวที่ซึ่งอาจเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี แม้จะไม่ได้กล่าวถึงสิ่งที่แม่กระทำโดยตรง แต่ก็สื่อถึงการตัดสินผู้หญิงผ่านแม่ที่เป็นผู้สั่งสอนหรือเป็นแบบอย่างให้แก่ลูก ส่วนสำนวน *bei jemandem. hat es geklingelt* ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า “เสียงกริ่งประตูบ้านของใครบางคนดังขึ้น” เป็นการสะท้อนกระบวนการเป็นแม่ผ่านการตั้งครรภ์ อันเป็นจุดเริ่มต้นของบทบาทการเป็นแม่ของผู้หญิง โดยเปรียบเทียบบทบาทแม่ในการดูแลลูกกับการเป็นเจ้าของภาพหรือผู้ที่ต้องดูแลแขกเมื่อมีเสียงกริ่งประตูที่บ้านดังขึ้น

1.5 ความบริสุทธิ์

หมวดหมู่นี้สะท้อนถึงความบริสุทธิ์ของพรหมจรรย์ของผู้หญิงในสังคมที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการรักษาพรหมจรรย์และศีลธรรม ซึ่งรวมสำนวนที่กล่าวถึงความไม่บริสุทธิ์ของผู้หญิงด้วย ดังตัวอย่างสำนวน *ไม่มีดัวแมง* เปรียบเปรยถึงผู้หญิงที่ยังไม่เคยมีความสัมพันธ์กับผู้ชาย กล่าวคือเป็นผู้หญิงที่บริสุทธิ์ราวกับไม้ผลที่ไม่มีดัวแมงมาเจาะเป็นรูหรือลดคุณค่า ส่วนสำนวน *ein spätes Mädchen* ซึ่งแปลตรงตัวว่า “สาวที่สายแล้ว” สะท้อนถึงความบริสุทธิ์ของผู้หญิงอายุมากที่ยังไม่ได้แต่งงาน ซึ่งการไม่ได้แต่งงานและไม่ได้เสียพรหมจรรย์ตามอายุยังไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม

1.6 สถานภาพทางสังคม

หมวดหมู่นี้สะท้อนฐานะและสถานะของผู้หญิงในโครงสร้างสังคม เช่น ผู้หญิงโสด ผู้หญิงหม้าย ผู้หญิงที่มีฐานะ รวมถึงสถานการณและความเป็นอยู่ของผู้หญิง ตัวอย่างเช่น *ดอกฟ้ากับหมาวัด* เปรียบเปรยผู้หญิงเป็น “ดอกฟ้า” ซึ่งสื่อถึง

ผู้หญิงที่งาม มีฐานะสูงและมีชาติตระกูล นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงความแตกต่างทางฐานะและสถานะของผู้หญิงในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง และสำนวน *höhere Tochter* ซึ่งแปลตรงตัวว่า “ลูกสาวผู้สูงศักดิ์” สื่อถึงผู้หญิงที่เป็นเพียงเด็กสาวชาวบ้านจากครอบครัวชนชั้นกลางแต่ได้รับการเลี้ยงดูและมีการศึกษาที่ดี

1.7 อาชีพการงาน

หมวดหมู่นี้สะท้อนอาชีพที่ผู้หญิงทำ รวมถึงภาพลักษณ์ สถานะและความสามารถของผู้หญิงในบริบทของอาชีพการงาน ตลอดจนมุมมองของสังคมต่ออาชีพที่ผู้หญิงประกอบอยู่ ดังตัวอย่างสำนวน *ไก่อดาฟาง* เป็นการเปรียบเปรยไก่อที่มองเห็นได้ไม่ชัดกับโสเภณีที่มีอายุมาก ซึ่งสะท้อนการที่สังคมวิพากษ์วิจารณ์หรือดูถูกผู้หญิงอายุมากที่ทำอาชีพหาเงิน และสำนวน *ein Mädchen/eine von der Straße* ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่า “เด็กสาว/ผู้หญิงที่มาจากข้างถนน” สะท้อนภาพลักษณ์การทำมาหากินของผู้หญิงโสเภณีตามท้องถนน ซึ่งแสดงถึงมุมมองของสังคมที่รับรู้เกี่ยวกับอาชีพนี้

1.8 อื่น ๆ

จากสำนวนที่นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ทั้งหมด พบว่ามีอยู่ 1 สำนวนที่ผู้วิจัยต้องจัดให้อยู่ในหมวดหมู่ “อื่น ๆ” เนื่องจากไม่สามารถจัดเข้าหมวดหมู่ที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ทั้ง 7 ภาพได้ เนื่องจากเป็นสำนวนที่มีการใช้กล่าวถึงผู้หญิงเท่านั้น แต่ไม่ได้สะท้อนภาพใดเกี่ยวกับผู้หญิงออกมา สำนวนนี้เป็นสำนวนไทย คือ *สามใบเถา* ซึ่งสื่อถึงพี่น้องสามคนที่มาจากท้องเดียวกัน โดยไม่ได้รับรู้ถึงลักษณะด้านใดด้านหนึ่งของผู้หญิงชัดเจน

2. ความเหมือนและความแตกต่างของภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างของภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน พบว่ามีประเด็นน่าสนใจ 4 ประเด็น ดังนี้

2.1 ภาพสะท้อนของสังคมไทยและเยอรมันในเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้หญิง

2.1.1 ภาพสะท้อนสังคมในเชิงบวก

ภาพสะท้อนเชิงบวกของผู้หญิงในสำนวนไทยพบมากที่สุดหมวดหมู่ “การเป็นภรรยา” ตัวอย่างเช่น *เสน่ห์ปลายจวัก* หมายถึง เสน่ห์ที่เกิดจากฝีมือปรุงอาหารให้ออหารส เป็นสำนวนที่นอกจากชื่นชมฝีมือ หรือความสามารถในการทำอาหารของผู้หญิง ยังแฝงไปด้วยค่านิยมที่ผู้หญิงต้องทำอาหารเก่ง เพื่อเอาใจสามี เพราะสิ่งนี้เป็นลักษณะภรรยาที่พึงประสงค์ ในสมัยก่อนการมีฝีมือในการทำอาหารเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ฝ่ายชายพิจารณาเลือกผู้หญิงไปเป็นภรรยา (วรารัตน์ มหามนตรี, 2557ก) สำนวน *กระดังงาสนไฟ* หมายถึง หญิงที่เคยแต่งงานหรือผ่านผู้ชายมาแล้ว ย่อมรู้จักปรนนิบัติผู้ชายได้ดีกว่าหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน สะท้อนให้เห็นว่า หน้าที่ผู้หญิงที่ต้องคอยดูแลผู้ชายสำคัญมากกว่าสิ่งใด แม้ผู้หญิงเคยแต่งงานแล้วกลับกลายเป็นข้อดี เพราะผู้หญิงที่ผ่านการแต่งงานมาแล้วมีประสบการณ์และรู้ว่าจะเอาใจผู้ชายอย่างไร

สำนวนเยอรมันที่สะท้อนภาพผู้หญิงในเชิงบวกพบเป็นจำนวนมากที่สุดในหมวดหมู่ “รูปลักษณ์” เช่น สำนวน *Holz vor der Hütte/vor der Tür/bei der Herberge haben* โดยความหมายตรงตัวหมายถึง มีท่อนไม้กองอยู่หน้ากระท่อม/หน้าประตู/ที่โรงเตี๊ยม ใช้เพื่อสื่อถึงผู้หญิงที่มีหน้าอกใหญ่ เหมือนกับมีท่อนไม้กองอยู่ โดยในสังคมเยอรมันสมัยก่อน การมีไม้จำนวนมากอยู่หน้ากระท่อมเคยเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง และหน้าอกขนาดใหญ่ถือเป็นสัญลักษณ์แสดงฐานะของผู้หญิง (Spille, 2023) และสำนวน *eine prall gefüllte Bluse haben* ความหมายตรงตัวหมายถึง “มีเสื้อสตรีตัวพอง” โดยสำนวนนี้ใช้กล่าวชมขนาดหน้าอกของผู้หญิงแบบเป็นนัยผ่านเสื้อผ้าที่ผู้หญิงใส่

2.1.2 ภาพสะท้อนสังคมในเชิงลบ

สำนวนไทยพบภาพสะท้อนสังคมในเชิงลบเป็นจำนวนมากที่สุดในหมวดหมู่ “การกระทำหรือพฤติกรรม” ยกตัวอย่างสำนวน เช่น *มั่วดีดกะโหลก* หมายถึง มีกิริยากระโดดกระเดกกลุกลนหรือไม่เรียบร้อย ใช้ในเชิงตำหนิพฤติกรรมของ

ผู้หญิง ส่วนสำนวน *ไวก่แม่ปลาช่อน* ใช้กับผู้หญิงอายุมากที่มีมารยาเลห์เหลี่ยม สำนวนดังกล่าวสะท้อนมุมมองของสังคมไทยที่มองผู้หญิงในเชิงลบว่า เมื่อผู้หญิงมีอายุมากขึ้นก็อาจมีพิษสงที่ต้องพึงระวัง

สำนวนเยอรมันพบภาพสะท้อนสังคมในเชิงลบเป็นจำนวนมากที่สุดในหมวดหมู่ “รูปลักษณ์” ยกตัวอย่างสำนวน เช่น *flach wie ein Plättbrett sein* หรือแปลตรงตัวได้ว่า “แบนราบกับไม้กระดาน” เป็นสำนวนที่ใช้ในเชิงวิพากษ์วิจารณ์หรือล้อเลียนขนาดหน้าอกของผู้หญิง และ *geschmückt wie ein Pfingstochse* หรือแปลตรงตัวได้ว่า “ตกแต่งราวกับวัวเพนเทคอสต์” เป็นสำนวนที่ใช้เปรียบเทียบกับคนที่แต่งหน้าจัดจนมีความโดดเด่นราวกับวัวเพนเทคอสต์ ซึ่งเป็นวัวที่ถูกประดับตกแต่งและแขวนเครื่องประดับในช่วงเทศกาลเพนเทคอสต์ตามประเพณีโบราณในภาคใต้ของเยอรมนี (Drosdowski, 1983) โดยตัวอย่างสำนวนเยอรมันทั้งสองเป็นสำนวนที่ถูกใช้ในเชิงลบ เนื่องจากการวิจารณ์และการตำหนิรูปลักษณ์ของผู้หญิงที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม

2.2 ความคาดหวังของสังคมไทยและเยอรมันที่มีต่อผู้หญิง

2.2.1 ความคาดหวังของสังคมต่อการเป็นกุลสตรีของผู้หญิง

ผู้หญิงในสังคมไทยมักได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นกุลสตรี เพราะกิริยามารยาทเป็นส่วนหนึ่งของความงามของผู้หญิง ดังที่พบในสำนวน *แม่หญิงแม่หยั่ง* หมายถึง ผู้หญิงที่ไม่เป็นกุลสตรี ซึ่งใช้เรียกเชิงตำหนิพฤติกรรมส่วนตัวของผู้หญิง และสำนวน *ดอกไม่วิมทาง* ที่ใช้สื่อถึงผู้หญิงที่ผู้ชายเกี้ยวพาราสีได้ง่าย ไม่ใช่นิสัยที่เหมาะสมกับการเป็นกุลสตรี

ในภาษาเยอรมันมีสำนวนที่กล่าวชื่นชมผู้หญิงที่มีการวางตัวดี ตัวอย่าง เช่น *Dame von Welt* ซึ่งมีความหมายตรงตัวว่า “คุณผู้หญิงแห่งโลก” สื่อถึงผู้หญิงที่มีความเก่งหลายอย่างและมั่นใจในตัวเอง ใช้เชิงเรียกชมผู้หญิงที่มีการศึกษาดี มีลักษณะนิสัยเรียบร้อย ดูแลตัวเองดี (Zentrum für digitale Lexikographie der deutschen Sprache, 2020) อย่างไรก็ตาม ในภาษาเยอรมันมีสำนวนที่พูดถึงเด็กสาวที่มีอุปนิสัยสดใส ร่าเริง คึกคะนองในเชิงบวก อย่างสำนวน *wilde Hummel* แปลตรงตัวได้ว่า “ผึ้งป่า” ใช้เพื่อเปรียบเทียบหญิงสาวที่มีพลังงานล้นเหลือ และอยู่ไม่สุขราวกับผึ้งแตกต่างจากสำนวนที่แสดงถึงพฤติกรรมคล้ายคลึงกันในสำนวนไทย อย่าง *ม้าดีดกะโหลก* ที่ใช้ติเตียนผู้หญิงที่ไม่เรียบร้อย ซุกซน ที่ใช้ไปในเชิงลบอย่างชัดเจน

2.2.2 ความคาดหวังของสังคมต่อรูปลักษณ์ของผู้หญิง

ในสำนวนที่นำมาศึกษาปรากฏยังสะท้อนความคาดหวังให้ผู้หญิงมีการดูแลตัวเองให้เหมาะสมกับมาตรฐานความงามและเป็นที่ต้องการของสังคม ตัวอย่างสำนวนไทยที่สะท้อนความคาดหวังหรือค่านิยมความงามภายนอกของผู้หญิงไทย เช่น *ตะโพกสุดเสียงสังข์* หมายถึง หญิงที่มีสะโพกผาย หรือสะโพกใหญ่ และสำนวน *แตงร่มใบ* หมายถึง หญิงที่มีผิวขาวนวลงามในวัยสาว

ในสำนวนเยอรมัน ปรากฏสำนวนที่เกี่ยวกับขนาดหน้าอกของผู้หญิงมากมาย ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ตัวอย่างสำนวนเยอรมัน อาทิ *ein Plättbrett mit zwei Erbsen* ความหมายตรงตัวหมายถึง “กระดานรองแบนที่มีถั่วสองเม็ด” โดยสำนวนนี้ สื่อถึงขนาดหน้าอกของผู้หญิงที่เล็ก เหมือนกับถั่วสองเม็ดวางอยู่บนแผ่นกระดานเรียบ ๆ อีกทั้งยังมีสำนวนที่เกี่ยวกับการแต่งกายของผู้หญิงในสังคมเยอรมัน เช่นสำนวน *in den Tuschkasten gefallen sein* หากแปลตรงตัวหมายถึง “ตกลงไปในกล่องสี” ซึ่งใช้สื่อถึงคนที่แต่งหน้าจัด เป็นการเสียดสีและเป็นการกล่าวล้อเลียนรูปลักษณ์ของผู้หญิง

นอกจากนี้ สำนวนของทั้งสองภาษายังมีการกล่าวถึงความงามของผู้หญิงที่เป็นอันตรายต่อผู้ชาย โดยความคิดนี้สะท้อนผ่านสำนวนไทยอย่าง *ดาตัดกระเป๋* เป็นสำนวนใช้กับผู้หญิง เนื่องจากผู้หญิงที่มีดวงตามักจะทำให้ผู้ชายหลงรัก จนยอมควักกระเป๋าสีเงินเพื่อเป็นทางที่จะทำให้สมประสงค์ในความรัก และสำนวนเยอรมันอย่าง *blondes Gift* (“พิษสีบลอนด์”) ที่ใช้สื่อถึงผู้หญิงที่มีผมสีบลอนด์ที่มีความน่าหลงใหล เย้ายวนเป็นอย่างมาก สีมผมสีบลอนด์ซึ่งเป็นที่ต้องการ

มาโดยตลอด ถือเป็น “สัณนิษฐานที่ดี” มีประเพณีที่ยาวนานเกี่ยวกับการย้อมผม (Girtler, 2007) อย่างไรก็ตาม จำนวนเยอรมันนี้ถือว่า ผมสืบลอนดื่อก็อาจสื่อถึงภัยร้ายอันอาจเกิดจากผู้หญิงได้

2.2.3 ความคาดหวังของสังคมต่อการมีคู่ครองของผู้หญิง

ในสังคมไทยและเยอรมัน มักมองว่า ผู้หญิงควรแต่งงานมีคู่ครอง มีผู้ชายคอยปกป้องดูแล อีกทั้งยังคาดหวังให้ผู้หญิงรักและซื่อสัตย์ต่อสามี โดยมีแนวความคิดและค่านิยมเรื่องความสำคัญของการมีคู่ครองในวัยและเวลาที่เหมาะสมตามที่สังคมกำหนด หากอายุถึงเกณฑ์ก็ควรออกเรือนแต่งงานเข้าบ้านผู้ชาย ถ้าผู้หญิงเลยวัยแต่งงานไปแล้วแต่ยังไม่มีสามี อาจถูกนิทา ล้อเลียน เหยียดหยามได้ ผู้หญิงต้องทำรูปร่างและหน้าตาให้ดีเสมอถึงได้รับการยอมรับจากสังคม (ผู้ชาย) และจะมีชีวิตและอนาคตที่ดี ประสบความสำเร็จในชีวิต (กมลทิพย์ จิงเลิศศิริ, 2558)

ความคาดหวังการมีคู่ครองของผู้หญิงในสังคมเยอรมันนั้น มีความคล้ายคลึงกับในสังคมไทย ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานและยังไม่มีสามีมักถูกล้อเลียนเยาะเย้ย ตัวอย่างจำนวนเยอรมัน อาทิ *ein spätes Mädchen* หากแปลตรงตัวหมายถึง “สาวที่สายแล้ว” ใช้เพื่อสื่อถึงหญิงที่ไม่สาวแล้ว ไร้ประสบการณ์ทางเพศ และยังไม่แต่งงาน โดยจำนวนดังกล่าวคล้ายกับจำนวน *ชั้นคาน* ของไทย ที่ใช้กล่าวถึงหญิงที่ไม่มีสามี

2.2.4 ความคาดหวังของสังคมต่อการรักษาความบริสุทธิ์ของผู้หญิง

สังคมมนุษย์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการรักษาพรหมจรรย์ของผู้หญิง ผู้หญิงที่พึงประสงค์ต่อสังคมต้องรักษาความบริสุทธิ์ของตนก่อนถึงเวลาที่เหมาะสมของการแต่งงาน ดังตัวอย่างในจำนวนไทย ซึ่ง *ลูกก่อนห้าม* หมายถึง ทำสิ่งที่ยังไม่สมควรแก่วัยหรือยังไม่ถึงเวลา (มักหมายถึงการลักลอบได้เสียกันก่อนแต่งงาน) จำนวนดังกล่าว เป็นการติเตียนถึงพฤติกรรมเชิงชู้สาว โดยเฉพาะผู้หญิงที่ยอมเสียตัวก่อนที่จะแต่งงาน การกระทำนี้จัดอยู่ในสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ในสังคม

ส่วนในสังคมเยอรมันก็ปรากฏค่านิยมการรักษาพรหมจรรย์ตามหลักศาสนาคริสต์เช่นกัน หากผู้หญิงเสียบริสุทธิ์ก็จะถือว่าผู้หญิงคนนั้นผิดศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งสอดคล้องกับจำนวน *ein gefallenes Mädchen* ที่แปลตรงตัวได้ว่า “เด็กสาวที่ร่วงหล่น” ใช้เรียกหญิงสาวที่มีวิถีชีวิตผิดศีลธรรม Dursun Karakaya (2016) กล่าวว่า พรหมจรรย์ยังถือเป็นคุณธรรมอันสูงสุดสำหรับเด็กสาวหรือผู้หญิงในประเพณีของชาวเยอรมัน พรหมจรรย์ในความหมายของการไม่ถูกแตะต้อง ความบริสุทธิ์และการงดเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์นั้นมีบทบาทสำคัญ สอดคล้องกับที่ กฤตภาส พิทักษ์ธรรม และคณะ (2559) ระบุว่า การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน (Premarital Sex) หรือการมีกิจกรรมทางเพศกับผู้อื่นซึ่งยังไม่ได้แต่งงานหรือจดทะเบียนสมรส โดยประวัติศาสตร์แล้วถือเป็นปัญหาเรื่องศีลธรรม และเป็นเรื่องต้องห้ามในหลายวัฒนธรรม ผิดจารีตประเพณี รวมถึงถือเป็นบาปในบางศาสนา

2.3 บทบาทของผู้หญิงในครอบครัวไทยและเยอรมัน

2.3.1 การเป็นภรรยาตามค่านิยมของสังคม

สังคมไทยและเยอรมันให้ความสำคัญกับการเป็นภรรยาซึ่งเป็นหนึ่งในบทบาทในครอบครัวที่นอกจากจะดูแลความเรียบร้อยของบ้านและการปรนนิบัติสามีแล้ว อีกหนึ่งหน้าที่ของภรรยาที่สำคัญคือการมีฝีมือในการทำอาหาร ดังจำนวนไทย *เสน่ห์ปลายจวัก* ซึ่งหมายถึง เสน่ห์ที่เกิดจากหญิงที่มีฝีมือปรุงอาหารโอชารส ในทางกลับกัน หากผู้หญิงในฐานะภรรยามีความประพฤติหรือคุณสมบัติที่ไม่พึงประสงค์ก็มักถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือติเตียนจากสังคม ตัวอย่างจำนวนไทยอย่าง *แม่อย่างม้าเหาะ* เป็นจำนวนที่ใช้ว่ากล่าวกิริยามารยาทของภรรยาที่ไม่เรียบร้อย นอกจากนี้ยังมีการสะท้อนคุณสมบัติของภรรยาที่ไม่รักษาทรัพย์สินของสามีในจำนวน *แม่กระชังกันรั้ว*

ในจำนวนเยอรมันปรากฏภาพสะท้อนของภรรยาที่พึงประสงค์เช่นกัน ตัวอย่าง เช่น *ein Heimchen am Herd* หรือแปลตรงตัวได้ว่า “จิ้งหรีดที่อยู่หน้าเตา” ใช้อธิบายถึงผู้หญิงที่แต่งงานแล้วมีความสนใจแค่งานบ้านงานเรือน

สะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้หญิงในอดีตที่ส่วนใหญ่มักถูกจำกัดอยู่เพียงการเลี้ยงดูบุตรและงานบ้าน อีกทั้งยังต้องพึ่งพาสามีในด้านการเงิน

สำนวนทั้งสองภาษายังนำเสนอภาพการเป็นภรรยาผ่านการแต่งงาน ดังตัวอย่างสำนวนไทย *ออกเรือน* โดยในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญกับตัวเรือนหรือบ้าน จึงแสดงให้เห็นถึงการออกจากพื้นที่ที่คุ้นเคยและสำคัญกับชีวิตเพื่อไปแต่งงาน และสำนวนเยอรมัน *unter die Haube kommen* ซึ่งมีความหมายตรงตัวว่า “มาอยู่ใต้หมวกคลุม” สอนสำนวนดังกล่าวสะท้อนถึงวัฒนธรรมการแต่งงานของทั้งสองประเทศที่มีความแตกต่างกัน การแต่งงานในสังคมเยอรมันจะเกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกายอย่าง “Haube” หรือ “หมวกคลุมศีรษะ” อันเป็นสัญลักษณ์การแต่งงานของผู้หญิงที่จะใช้ผ้าคลุมศีรษะในพิธีแต่งงาน

2.3.2 ความสำคัญของการเป็นแม่

ผู้หญิงในฐานะแม่มีบทบาททั้งในการให้กำเนิดและการอบรมเลี้ยงดูลูก นอกจากนี้ แม่ยังถูกมองว่าเป็นต้นแบบอันสำคัญของลูก ดังจะเห็นได้จากสำนวนไทยที่ว่า *ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่* ซึ่งใช้เปรียบเทียบการเลือกคู่ครองของผู้ชาย แม้ว่าสำนวนนี้จะไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของความเป็นแม่โดยตรง แต่สำนวนนี้ได้สะท้อนความเชื่อที่ว่า แม่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมและความคิดของลูกผ่านการเลี้ยงดูและการอบรมสั่งสอน ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ ในสำนวนเยอรมันยังปรากฏความสำคัญของการเป็นแม่ในฐานะผู้ให้กำเนิดอีกด้วย ยกตัวอย่างสำนวนเยอรมัน อาทิ *in der Hoffnung sein* หรือมีความหมายตรงตัวว่า “อยู่ในความหวัง” เป็นสำนวนที่สื่อถึงความหวังในการให้กำเนิดบุตรและสะท้อนถึงจุดเริ่มต้นของบทบาทการเป็นแม่

2.4 มุมมองของสังคมไทยและเยอรมันที่มีต่ออาชีพโสเภณี

อาชีพโสเภณีมีมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว โดยมีกำเนิดมาจากพิธีการต่าง ๆ ในทางศาสนา ที่ถือว่าการอุทิศให้ชายทำการประเวณีได้นั้นเป็นการบูชาพระเจ้าวิธีหนึ่ง (เฉลิมพล สัตถาภรณ์, 2508) การมีอยู่ของอาชีพนี้ยังสะท้อนมุมมองของสังคมไทยและเยอรมันผ่านสำนวนอีกด้วย ยกตัวอย่างสำนวนไทย *ไก่อัดฟาง* ที่สะท้อนภาพการทำมาหากินทางเพศของผู้หญิงสูงอายุ ส่วนสำนวนเยอรมันที่เกี่ยวกับโสเภณี อาทิ *ein Mädchen/eine von der Straße* มีความหมายตรงตัวว่า “เด็กสาว/ผู้หญิงที่มาจากข้างถนน” เป็นการสะท้อนสถานที่การทำงานของโสเภณีนับทั้งถนน ดังที่ Sendlhofer (2023) กล่าวว่า ถนนการค้าประเวณีเป็นสถานที่ที่โสเภณีให้บริการทางเพศบนท้องถนน สำนวนเยอรมันนี้เป็นการเปรียบเทียบโสเภณีจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงผ่านสภาพแวดล้อมการให้บริการที่เปิดเผย นอกจากนี้ยังมีสำนวนเกี่ยวกับโสเภณีในแง่ลบอย่าง *ein leichtes Mädchen* หรือแปลตรงตัวว่า “ผู้หญิงที่ง่าย” สำนวนนี้ใช้ในเชิงดูหมิ่นอาชีพโสเภณีและเป็นการสะท้อนทัศนคติของสังคมในเชิงอคติต่ออาชีพนี้

สรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพผู้หญิงในสำนวนไทยและสำนวนเยอรมัน เป็นจำนวน 89 สำนวน สามารถจำแนกภาพผู้หญิงที่ปรากฏในสำนวนออกเป็นหมวดหมู่ได้ 8 หมวดหมู่ ดังนี้ “การกระทำหรือพฤติกรรม” “การเป็นภรรยา” “รูปลักษณ์” “การเป็นแม่” “พรหมจรรย์” “สถานภาพทางสังคม” “อาชีพการงาน” และ “อื่น ๆ”

จากการศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของสำนวนไทยและสำนวนเยอรมันแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนของสังคมในเชิงบวกที่ใช้ชื่นชมผู้หญิง และในเชิงลบที่ใช้ตำหนิผู้หญิง โดยภาพสะท้อนของสังคมในเชิงบวกพบสำนวนเป็นจำนวนมากในหมวดหมู่ “การเป็นภรรยา” ของสำนวนไทย และหมวดหมู่ “รูปลักษณ์” ของสำนวนเยอรมัน และภาพสะท้อนของสังคมในเชิงลบพบสำนวนเป็นจำนวนมากในหมวดหมู่ “การกระทำหรือพฤติกรรม” ของสำนวนไทย และหมวดหมู่

“รูปลักษณ์” ของสำนวนเยอรมัน ซึ่งสำนวนไทยและสำนวนเยอรมันปรากฏหมวดหมู่ที่พบมากในเชิงบวกและเชิงลบที่แตกต่างกัน โดยปัจจัยอาจมาจากการให้ความสำคัญและแง่มุมที่ต่างกันของทั้งสองวัฒนธรรม

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ สำนวนในหมวดหมู่ “รูปลักษณ์” ซึ่งหากพิจารณาเฉพาะสำนวนภาษาเยอรมันจะพบว่าเป็นหมวดหมู่ที่มีจำนวนสำนวนมากที่สุดซึ่งสะท้อนแง่มุมทั้งเชิงบวกและเชิงลบของภาพผู้หญิง ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญของสังคมเยอรมันกับรูปลักษณ์ของผู้หญิง อาจกล่าวได้ว่า รูปลักษณ์ภายนอกเป็นหนึ่งในเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้หญิง ในสำนวนหลายสำนวน ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นวัตถุทางกายภาพ โดยเฉพาะวัตถุทางเพศ อีกทั้งยังถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความแข็งแกร่งทางจิตใจน้อยหรือไม่เลย (Karakaya, 2016) ผู้หญิงนั้นถูกกำหนดให้คงภาพลักษณ์ตามอุดมคติของสังคมให้มีลักษณะภายนอกที่น่าดึงดูดใจต่อผู้ชาย ทั้งเรื่องรูปร่าง หน้าตา ผม การแต่งกาย รวมไปถึงอายุน้อย ดังที่คำว่า “Mädchen” หรือ “เด็กสาว” ปรากฏในหลายสำนวนเพื่อใช้เรียกผู้หญิง รูปลักษณ์ภายนอกเป็นสิ่งที่ทั้งสองสังคมให้ความสำคัญ โดยมีมาตรฐานความงามที่ต่างกันบ้างตามวัฒนธรรม เช่น ในสังคมไทยจะให้ความสำคัญกับขนาดสะโพกและผิวพรรณนวลงาม ส่วนสังคมเยอรมันจะมุ่งเน้นไปที่ขนาดของหน้าอกและผมสีบลอนด์อันเป็นเอกลักษณ์ของสังคมยุโรป เป็นต้น

จากการเปรียบเทียบสำนวนสองภาษายังแสดงให้เห็นได้ว่าความคาดหวังของสังคมมีอิทธิพลต่อผู้หญิงอย่างมาก เนื่องจากสังคมเป็นตัวกำหนดค่านิยมและบรรทัดฐานที่ส่งผลบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิง ทั้งสองสังคมคาดหวังให้ผู้หญิงมีการวางตัวที่เรียบร้อย มีความสุภาพ และรักษามารยาทให้เหมาะสม ในภาษาไทยมีคำสอนและสำนวนเตือนเกี่ยวกับการรักษากุลสตรี ส่วนในสำนวนเยอรมันมีการชื่นชมผู้หญิงที่มีการวางตัวดี ในขณะเดียวกันสังคมไทยและเยอรมันต่างก็คาดหวังให้ผู้หญิงแต่งงานและมีคู่ครองที่เหมาะสม โดยสำนวนต่าง ๆ แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานหรือมีประวัติการแต่งงานที่ไม่ได้รับการยอมรับ นอกจากนี้ยังสะท้อนความสำคัญของความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบต่อคู่ครอง ในสังคมไทยและเยอรมันยังปรากฏความคาดหวังของสังคมต่อการรักษาความบริสุทธิ์ของผู้หญิงเช่นกัน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการถือครองพรหมจรรย์ที่สังคมไทยยึดถือมีมาจากการคำสอนของศาสนาพุทธ ส่วนสังคมเยอรมันมีแนวคิดมาจากศาสนาคริสต์

บทบาทของผู้หญิงในครอบครัวแสดงให้เห็นภาพของภรรยาและแม่ในสำนวนทั้งสองภาษาในด้านการดูแลบ้านและการเลี้ยงดูลูก โดยทั้งสองสังคมปรากฏการยกย่องภรรยาที่ทำหน้าที่ของตนเองตรงตามบรรทัดฐานของสังคม และติเตียนภรรยาที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ก็มีสำนวนที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของบทบาทผู้หญิงในบางกรณี เช่น ภรรยาที่มีอำนาจควบคุมสามี ซึ่งพบในสำนวนเยอรมัน *unter den Pantoffel kommen* หรือความหมายตรงตัวคือ “มาอยู่ใต้รองเท้าแตะ” เป็นการสะท้อนถึงสามีที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของภรรยา ดังที่แสดงให้เห็นจากคำอธิบายว่า ผู้ชายไม่สามารถขัดคำสั่งภรรยาได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ผู้ชายไม่ได้เป็นฝ่ายมีอำนาจในการตัดสินใจ (Schemann, 2011 อ้างใน Novak, 2016) ในขณะเดียวกันทั้งสองสังคมก็ปรากฏวัฒนธรรมที่ต่างกันของการแต่งงานผ่านสำนวน โดยในสังคมไทยให้ความสำคัญกับตัวบ้านหรือเรือน และในสังคมเยอรมันได้มุ่งเน้นไปยังการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์อย่างผ้าคลุมศีรษะของเจ้าสาว

ทั้งสำนวนไทยและเยอรมันแสดงให้เห็นการตีตราและการมองในแง่ลบต่ออาชีพโสเภณี โดยใช้สำนวนที่มีความหมายดูถูกหรือเปรียบเทียบในเชิงลบ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในอดีตอาชีพโสเภณีจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม แต่ในปัจจุบันถือว่าเป็นหนึ่งในอาชีพที่กระตุ้นเศรษฐกิจและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ดังที่ ธีรนาถ กาญจนอักษร (2534) กล่าวว่า โสเภณีและธุรกิจเพศพาณิชย์ในประเทศไทยจะได้รับการยอมรับอยู่ในระดับหนึ่ง ในฐานะเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่นเดียวกับประเทศเยอรมันที่อุตสาหกรรมการค้าประเวณีมีส่วนสำคัญต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ โดยมีรายได้จากอุตสาหกรรมนี้อยู่ในระดับหลายพันล้านยูโร (Sendthofer, 2023) ข้อแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างสังคมไทยกับสังคมเยอรมัน คือ อาชีพโสเภณีในประเทศไทยยังคงเป็นอาชีพที่ผิดกฎหมาย ในขณะที่ประเทศเยอรมนีกลับมีการควบคุมและคุ้มครองถูกต้องตามกฎหมายอย่างเต็มรูปแบบ

จากการวิเคราะห์สำนวนของทั้งสองภาษาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมที่แฝงอำนาจของเพศชาย หรือปิตาธิปไตยทั้งในประเทศไทยและเยอรมนี ในมิติของสังคมไทย ณรงค์กรณ์ รอดทรัพย์ (2555) กล่าวว่า คุณค่าของผู้หญิง ซึ่งถูกลดทอน ส่วนหนึ่งนั้นมาจากแนวคิดแบบตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากนักคิดนักวิชาการ รวมทั้งวิทยาการสาขาต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งประเทศตะวันตกออกรับมาจากประเทศตะวันตก โดยขาดการประยุกต์ให้เหมาะสมตามบริบทสังคมวัฒนธรรมของตน สังคมเยอรมันมีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสังคมแบบปิตาธิปไตยมาอย่างยาวนานเช่นกัน โดย Jelinek (1978 อ้างใน Svandrlík, 2024) กล่าวว่า สังคมของเยอรมันรู้จักการปกครองโดยผู้ชายมานานนับพันปี ซึ่งไม่เพียงแต่กีดกันผู้หญิงออกจากอำนาจเท่านั้น แต่ผู้ชายยังมีอำนาจในการนิยามความหมายว่า “ผู้หญิงคืออะไร” แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับอุดมคติของพรรคนาซี ดังที่ Adolf Hitler กล่าวไว้ว่า โลกของผู้หญิงคือโลกที่เล็กกว่าผู้ชาย เพราะโลกของเธอคือสามีของเธอ ครอบครัวของเธอ ลูกของเธอ และบ้านของเธอ (Gupta, 1991) การที่สำนวนเกี่ยวกับผู้หญิงส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงภาพของผู้หญิงที่มีสถานะด้อยกว่าผู้ชาย มีบทบาทและหน้าที่เพียงงานบ้านงานเรือน สอดคล้องกับทฤษฎีของ Alice Eagly (1987 อ้างใน Alice Eagly's Gender Role Theory, 2009) และ Stuart Hall (1997 อ้างใน วิจารณ์ กอจัญจิตต์, 2545, น. 17) ที่มีการกล่าวถึงบทบาท การสร้างภาพเหมารวมทางเพศ และการสร้างภาพแทนที่เป็นไปตามโครงสร้างและความคาดหวังสังคม ภาพแทนมีระบบการทำงานคล้ายกับระบบการทำงานของภาษา เพราะเป็นผลผลิตทางความหมายของระบบความคิดในจิตใจของมนุษย์ ผ่านการทำงานของภาษา โดยการเชื่อมโยงระหว่างระบบความคิดกับภาษา สำนวนจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือทางภาษาศาสตร์ แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สะท้อนทัศนคติและค่านิยมของสังคมด้วยอย่างเห็นได้ชัด

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบสำนวนไทยและเยอรมันที่สะท้อนภาพผู้หญิง ทั้งนี้ผู้วิจัยหวังว่า ผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในหลักสูตรภาษาไทยและเยอรมัน ผ่านการเชื่อมโยงทางภาษาและวัฒนธรรม เนื่องจากสำนวนทำให้เกิดความเหมือนและความต่างระหว่างสภาพสังคมและผู้คนในแต่ละประเทศได้นอกจากนี้ผู้วิจัยเสนอให้มีการศึกษาสำนวนที่เกี่ยวกับผู้หญิงในแง่มุมอื่นเพิ่มเติม เช่น การวิเคราะห์สำนวนที่สะท้อนภาพผู้หญิงในหนังสือวรรณกรรม เป็นต้น เนื่องจากสามารถศึกษาภาษาที่ใช้ในการเขียนและการนำเสนอมุมมองที่มีต่อผู้หญิงของนักเขียนได้

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ จิงเลิศศิริ. (2558). **วาทกรรมความเป็นหญิงกับความงามในสังคมไทย** [ศิลปนิพนธ์ปริญญาศิลปบัณฑิต]. หอสมุดวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร. http://www.thapra.lib.su.ac.th/thesis/showthesis_th.asp?id=0000011828
- กฤตภาส พิทักษ์ธรรม, กิตติทัต รุ่งวารินทร์, และจตุภัทร์ ดริงจิตวิลาส. (2559). **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเจตคติต่อการถือครองพรหมจรรย์และการเลือกคู่ครอง** [โครงการงานปริญญาตรี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. CUIR. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/57881>
- กาญจนาคนันท์. (2513). **สำนวนไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น
- เฉลิมพล สัตถาภรณ์. (2508). **ปัญหาโสเภณีในประเทศไทย** [รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:119214
- ณรงค์กรณ์ รอดทรัพย์. (2555). **ปิตาธิปไตย: ภาพสะท้อนแห่งความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิงในสังคมเอเชีย**. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**, 4(2), 30-46. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/bru/article/view/75658>

- ทรศพร ศิวะวัฒนวงศ์. (2549). การเปรียบเทียบทัศนคติและความคาดหวังของสังคมที่มีต่อเพศชายและเพศหญิงจาก **kotowaza** ในภาษาญี่ปุ่นและสำนวนในภาษาไทย [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:112672
- ธีรนาถ กาญจนอักษร. (2534). เศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องโสเภณี. *Journal of Letters*, 23(2), 87-102. <https://doi:10.58837/CHULA.JLETTERS.23.2.7>
- บริษัท พีเอ็นเอ็น มีเดีย กรุ๊ป จำกัด. (2557). **สุภาษิต คำพังเพย และสำนวนไทย สอนใจเด็กดี**. บริษัท ส.เอเชียเพรส (1989) จำกัด.
- ปฏิพันธ์ อุทยานกุล และ ยุพิน จันทรเรือง. (2561). การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมในสำนวนไทย. *พินนศวรรสาร*, 14(1), 135-147. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pikanasan/article/view/102052>
- ปณิตตา ดิยวุฒิโรจนกุล. (2564). การศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงในสำนวนจีนกับ **คำศัพท์และสำนวนไทย** [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/80725>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรารัตน์ มหามนตรี. (2557ก). ภาษิต สำนวน : ภาพสะท้อนโลกทัศน์ของคนไทยต่อผู้หญิง. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*, 5(2), 9-58. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/article/view/55600>
- วรารัตน์ มหามนตรี. (2557ข). **โลกทัศน์ของคนไทยจากภาษิต**. พิษณุโลก: ดาวเงินการพิมพ์.
- วิภากรณ์ กอจรัญจิตต์. (2545). การวิเคราะห์ภาพเสนอ 'ความขาว' ในโฆษณา [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:116205
- Duden (1998). **Duden Band 11 Redewendungen**. Mannheim: Dudenverlag.
- Drosdowski, G. (1983). **Duden, deutsches Universalwörterbuch**. Mannheim: Dudenverlag.
- Girtler, R. (2007). Mythos und Faszination der Haarfarbe Blond. *Kulturanthropologische und kulturethologische Betrachtungen*. In **Matreier Gespräche - Schriftenreihe der Forschungsgemeinschaft Wilheminenberg**, 24, 196-209. https://www.zobodat.at/publikation_articles.php?id=348458
- Gupta, C. (1991). Politics of Gender: Women in Nazi Germany. *Economic and Political Weekly*, 26(17), 40-48. <http://www.jstor.org/stable/4397988>
- Herzog, A. (1993). **Idiomatische Redewendungen von A-Z : ein Übungsbuch für Anfänger und Fortgeschrittene**. Berlin: Langenscheidt.
- Karakaya, D. (2016). **Das Frauenbild in den Deutschen und Türkischen Redewendungen und Sprichwörtern** [Master's thesis, Hacettepe Universität]. Hacettepe Üniversitesi. <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/3556>
- Novak, A. (2016). **Geschlechtsspezifische Phraseologie in der deutschen Sprache: Eine vergleichende Analyse der Stereotypen** [Bachelor's thesis, University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences]. FHSSRI Repository. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:592332>

- Alice Eagly's Gender Role Theory (2009). In S. W. Littlejohn, K. A. Foss (Eds.), **Encyclopedia of communication theory**. <https://doi.org/10.4135/9781412959384.n161>
- Sendlhofer, A. S. (2023). **Wie betreiben Sexarbeiter:innen Emotionsarbeit im konkreten Aufeinandertreffen mit Kund:innen?** [Masterarbeit, Universität Graz]. Universität Graz Repositorium. <https://unipub.uni-graz.at/obvugrhs/content/titleinfo/9726524>
- Spille, U. (2023, december 4). **Redewendungen auf der Spur: Wo der Ausdruck „Holz vor der Hütte“ eigentlich herkommt.** Südkurier. <https://www.suedkurier.de/region/schwarzwald/villingen-schwenningen/redewendungen-auf-der-spur-wo-der-ausdruck-holz-vor-der-huette-eigentlich-herkommt;art372541,11816856>
- Svandrlík, R. (2024). Patriarchale Strukturen. In Pia J. (Ed.), **Jelinek-Handbuch** (pp. 345-350). J.B. Metzler, Stuttgart. https://doi.org/10.1007/978-3-476-05993-2_48
- Zentrum für digitale Lexikographie der deutschen Sprache. (2020, 29. July). **Dame von Welt.** Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache. <https://www.dwds.de/wb/Dame%20von%20Welt>

A Representation of Lesbian Resilience in Radclyffe Hall's *The Well of Loneliness* (1928)ศุภธิดา จุติมา¹อินทิราภรณ์ แสงมณีย์¹ศิวกร ชัยวานิชย์¹มณฑิรา สงพัฒน์¹ภักจิรา ใจเติบโต¹ณชนก หุดนันท์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษาเรื่องการนำเสนอการฟื้นคืนพลังใจ (resilience) ในนิยายเรื่อง *The Well of Loneliness* ของแรดคลิฟฟ์ ฮอลล์ (Radclyffe Hall) ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นนิยายเลสเบี้ยนเล่มแรกของอังกฤษ การศึกษานี้ไม่เพียงแต่เน้นศึกษาการต่อสู้กับความเกลียดกลัวคนรักร่วมเพศในสังคมอังกฤษหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ของ สตีเฟน กอร์ดอน (Stephen Gordon) ตัวละครเลสเบี้ยน แต่ยังรวมถึงการใช้กลวิธีการจัดการปัญหาของเธอและศึกษาว่าวิธีดังกล่าวสร้างการฟื้นคืนพลังใจ (resilience) ได้อย่างไร การวิเคราะห์นี้ใช้ทฤษฎีว่าด้วยเรื่องการฟื้นคืนพลังใจ (resilience) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับกลุ่มคนรักร่วมเพศประกอบการอ่านแบบละเอียด (close reading) ผลการศึกษาพบว่า สตีเฟนเลือกใช้สองวิธีการหลัก คือ การปรับเปลี่ยนสโตรการแต่งตัวให้เป็นชายและการเข้าร่วมกลุ่มที่ให้การสนับสนุนเธอ เพื่อที่จะสร้างกำลังใจให้กลับคืนมา ในท้ายที่สุดสตีเฟนจึงเป็นผู้มีความเข้มแข็งขึ้นแม้ว่าต้องพบกับอคติที่มีต่อการเป็นคนรักร่วมเพศก็ตาม

คำสำคัญ: การฟื้นคืนพลังใจ ความเกลียดกลัวคนรักร่วมเพศ กลยุทธ์จัดการปัญหา

Abstract

This study aims to explore the portrayal of resilience in Radclyffe Hall's *The Well of Loneliness* (1928), a novel widely considered as the first English lesbian novel. The focus goes beyond Stephen Gordon's struggles as a lesbian in post-World War I English society, which was very homophobic, to look at what coping strategies she has employed to deal with prejudices and how they cultivate resilience. The novel is analysed using the notion of resilience, especially as it relates to queer people, as well as close reading. The results show that Stephen uses two main ways to build resilience: dressing like a man and joining a support group with other people. Ultimately, Stephen becomes a stronger person even though she has to deal with prejudices against non-heterosexuality.

Keywords: resilience, homophobia, coping strategies

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Post-World War I England and the Emergence Radclyffe Hall's *The Well of Loneliness* (1928)

The post-World War I era in England witnessed substantial societal changes, especially conventional gender roles for women. According to Arthur Marwick (1977), the hardships experienced during the war were a major catalyst for the newfound confidence among women of that period. Driven by the absence of men during wartime, women took on roles such as munition workers and adopted male attire, enabling them to transcend established societal gender norms and expectations (Marwick, 1977). In congruent with Marwick's study, Deborah Cohler (2007) observes that the exigencies of World War I compelled English women to undertake traditionally male roles and adopt more masculine behaviours. She contends that the war 'produces masculinity in both women and men', thereby blurring pre-existing gender boundaries. This fluidity in gender roles and norms facilitated broader discussions on female homosexuality within English society, extending beyond the medical field into the literary realm (Cybanski, 2021). Such the shift is evident in the publication of two seminal lesbian-themed novels—Virginia Woolf's *Orlando* and Radclyffe Hall's *The Well of Loneliness*—in 1928.

While Woolf's *Orlando* operates within the realm of historical fantasy and primarily explores gender fluidity, Hall's *The Well of Loneliness* is widely recognized as the first realist lesbian novel (Cook, 1979). It depicts the authentic struggles of Stephen Gordon, a lesbian protagonist who rejects the traditional gender dichotomy (male/female), positing the existence of an alternative gender identity within a society hostile to homosexuality (Green, 2003). Stephen is born into an aristocratic Worcestershire family towards the close of the Victorian era. Prior to her birth, her parents, Lady Anna and Sir Philip, anticipated a male child, leading her father to choose the name 'Stephen'. Despite the birth of a daughter, Sir Philip elected to retain the name. As Stephen matures, she manifests masculine characteristics in her physical appearance and mannerisms. While her father demonstrates complete understanding and acceptance of his only child's lesbianism, her mother rejects it. This rejection compels Stephen to leave her home and embark on her journey as a writer in Paris. In Paris, through her interactions within a Parisian social circle, Stephen experiences both positive and negative aspects of individuals with shared experiences. With the onset of the First World War, Stephen serves as an ambulance driver. At the front lines, she encounters Mary Llewellyn, with whom she establishes a life in Paris after the war. However, recognizing the impossibility of openly expressing their love, Stephen terminates the relationship. Notwithstanding this, the narrative portrays Stephen's gradual development of resilience throughout her life, despite being labelled a 'sexual invert', a term carrying negative connotations of 'abnormality' (Lafazan, 2008). She learns not only to survive but also to thrive.

Indeed, Stephen is characterized as a 'sexual invert' by numerous critics, sexologists, and even Hall herself. This term gained prominence through the work of Richard von Krafft-Ebing, a late nineteenth-century sexologist. In his seminal work, *Psychopathia Sexualis* (1886), Krafft-Ebing examined the physical characteristics of female homosexuals, defining them as possessing a 'masculine soul, heaving in the female bosom' (Lafazan, 2008). This concept of a discordant gender identity becomes particularly

salient when considering the novel's setting: England in the 1910s, a period when society still largely adhered to rigid Victorian values. During the Victorian era, as Mostafizar Rahaman (2023) elucidates, upper-class women were expected to conform to strict codes of conduct, encompassing the management of household affairs, social engagement within elite circles, and the avoidance of unfeminine attire such as trousers. Women's clothing, for instance, was expected to fully conceal the body, with floor-length skirts symbolising decorum. Furthermore, they were obligated to uphold virtues considered emblematic of femininity, such as passivity, purity, and delicacy (Sawant, et al., 2024). Crucially, Rahaman adds that 'marriage was acknowledged as a cornerstone of women's identity and worth in that era' (Rahaman, 2023). Victorian women who rejected marriage and motherhood were considered incapable of fulfilling their designated role as women (Rahaman, 2023). In essence, women's primary roles were central to domestic life, positioning them as devoted wives, mothers, and caregivers (Rahaman, 2023). Social validation as ideal women necessitated adherence to these expectations and norms; failure to comply often resulted in social ostracisation and ridicule.

Despite the challenges Stephen encounters as a 'sexual invert', she is not portrayed as a passive victim. Instead, the narrative consistently depicts her resistance to Victorian gender norms and pervasive homophobia. Hall's representation of resilience through her lesbian protagonist remains underexplored in literary scholarship, even in notable lesbian-themed novels that followed, such as Djuna Barnes' *Nightwood* (1936) and Dorothy Strachey's *Olivia* (1949), works purportedly inspired by Hall's own (Gilmore, 1994). Consequently, this analysis will examine the mechanisms through which Stephen develops resilience in response to the adversities she faces throughout her life, from childhood to adulthood. To this end, the concept of resilience will serve as the central theoretical framework. We argue that resilience in *The Well of Loneliness* is manifested through Stephen Gordon's defiance of homophobia via her adoption of a masculine body image and her engagement with a mutual support group.

Discursive Literary Works on *The Well of Loneliness* and Resilience

To comprehend Stephen's strategies for confronting adversity and the development of her resilience, it is necessary to provide: (i) a review of existing scholarship on Hall's *The Well of Loneliness* to identify the research gap, and (ii) an overview of the psychological theory of 'resilience' that will be employed to analyse the novel.

Similar to other homosexual-themed novels published during the 1920s, *The Well of Loneliness* faced vehement criticism as 'obscene' solely due to its explicit lesbian content (Gilmore, 1994), leading to publication delays. However, following its release in 1928, *The Well of Loneliness* emerged as a groundbreaking work and has since garnered significant academic attention from literary scholars, resulting in numerous critical studies. For example, Mary A. Armstrong (2008) analyses the symbolic roles of Stephen's horse in relation to her lesbian identity. Armstrong argues that the horse, which Stephen names after Collins (the housemaid with whom she falls in love), functions as a conduit for Stephen to express her sexual desire for Collins. This interpretation stems from Armstrong's analysis of Stephen's

equestrianism. Throughout the novel, Stephen is consistently depicted riding astride, a method typically associated with male riders, rather than side-saddle, the conventional riding style for women. This manner of riding is interpreted as Stephen's act of self-pleasure directed towards Collins, thereby positioning the horse as a confirmation of Stephen's masculinity or her identity as a 'butch' lesbian.

Building upon Armstrong's literary analysis, Emily S. Hill (2016) investigates the contrasting portrayals of Stephen from the viewpoints of the surrounding characters within the narrative and that of the narrator. Hill's research reveals that while Stephen's homosexuality renders her an object of condemnation by other characters, the narrator depicts her as a 'queer Christ figure.' Specifically, Stephen performs acts of self-sacrifice by imploring God to transfer Collins's physical pain to herself and by releasing Collins to be with the man she loves. It is evident that these existing literary studies do not extensively focus on Stephen's struggles against homophobic prejudices and, crucially, the process through which she develops resilience. Furthermore, neither of these analyses integrates psychological theories. This constitutes a gap in the literary research on a foundational lesbian novel such as *The Well of Loneliness*, a gap that this study aims to address through the application of the concept of resilience to our close reading.

According to the American Psychological Association (2022), resilience is the process and outcome of successfully adapting to adverse life experiences, particularly through demonstrating mental, emotional, and behavioural adaptability in response to both internal and external pressures. The ways in which individuals adjust to adversities can vary based on their worldview and their access to social resources (American Psychological Association [APA], 2022). Resilience, as defined by Meadows et al. (2015), can also be cultivated when an individual adapts and recovers strength following exposure to stress or loss. It is not a static characteristic but rather a dynamic process influenced by personal experiences and social factors (Meadows et al., 2015). Adam Greteman (2021) further states that for marginalised groups such as homosexual individuals, resilience entails not only survival but also the capacity to thrive. In this context, 'thriving' encompasses not only personal development but also the active challenging of societal norms that impede LGBTQ+ individuals from attaining self-esteem, self-confidence, and living authentically.

Furthermore, Kruger et al. (2016) offer an examination of resilience within families that include gay and lesbian members. Their analysis shows that resilience is a complex interaction of individual, familial, and societal determinants. It can be strengthened by community bonds and a supportive framework that recognizes diverse family structures. Resilience in homosexual individuals frequently involves the processes of 'intentionality' and 're-definition.' The former encompasses the behavioural strategies homosexual individuals employ to fortify relationships within their families and/or with others outside their familial circles, as well as the intentional disclosure of their authentic gender identities (the process of 'coming out'). The latter refers to 'actions such as politicizing and envisioning the social as an on-going construction that affirms [their gender] differences' (Kruger et al., 2016). Kruger et al. also emphasize that social context exerts a significant influence on resilience, particularly in the context of homosexual individuals' ongoing pursuit of social justice and their recognition as integral members of the broader society.

In addition to the work of Kruger et al., Lindsay Kite and Lexie Kite (2020) have developed a ‘body image resilience theory’ to assist individuals in cultivating positive attitudes towards their bodies. They assert that ‘body image resilience is not about believing your body looks good—it’s knowing that your body *is* good’ (Kite, 2020). This involves the process of perceiving one’s body as a functional instrument rather than a mere aesthetic object to be admired (Kite, 2020). These theorists also observe the inevitability of individuals encountering body-related comments and/or shaming. However, they contend that a positive engagement with such criticism can enable individuals to ‘bounce back more quickly to a healthier mindset—becoming more resilient’ (Kite, 2020).

Having reviewed pertinent scholarship on *The Well of Loneliness* and the concept of resilience, the subsequent section presents the findings of our literary analysis and their discussion. This will commence with an examination of two primary forms of homophobia encountered by Stephen—body shaming and social ostracism—before proceeding to explain her coping strategies and the development of her resilience.

Body Shaming and Resilience

Within a heteronormative societal context that marginalises gender variance, an initial challenge contributing to Stephen’s resilience development is the criticism directed towards her physical appearance. Stephen’s seemingly masculine physique set her apart within a society that placed a high premium on female appearance. In Victorian society, the concept of femininity was inextricably linked to the female body and its reproductive function (Rahaman, 2023). During this period, corsets were commonly employed to cultivate the appearance of a healthy female form. Consequently, the hourglass silhouette, characterized by a narrow waist and fuller hips and bust, was widely lauded as the epitome of femininity (Walsh, 2019).

Figure 1: Depiction of an ideal female body in the Victorian era

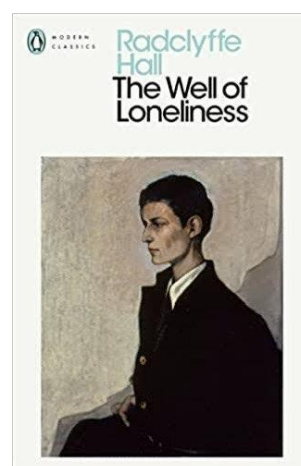

Figure 2: Illustration of Stephen Gordon

Stephen, however, presents a stark contrast to this prevailing fashion. Her physique is, as described, ‘handsome in a flat, broad-shouldered, and slim flanked fashion...Her hands [are] large for a woman’, exhibiting characteristics more akin to the male form than that of conventionally delicate women (p. 63). This observation is further substantiated by our close reading of the peritext, specifically the illustration on the front cover of the 2015 Penguin Modern Classics edition of the novel. The image depicts Stephen with short, cropped black hair and a long, angular face, diverging from the oval or plump, fair complexions and rosy cheeks typically associated with feminine beauty standards of the time.

Such a significant deviation from the prevailing social beauty standards for women at that time profoundly impacted Stephen, rendering her a target of homophobic bullying within the elite social circles. Colonel Antrim’s wife, for example, derided Stephen’s masculine appearance as ‘almost...unnatural...a terrible drawback’ (p. 63). Even Lady Anna scorned her child’s physical characteristics, labelling them a ‘crude lack of grace’ (p. 9). These two characters serve to represent the societal forces that perpetuate such misconceptions regarding physical attributes in individuals who deviate from traditional norms, such as Stephen. This ultimately shapes public perception, categorising women with masculine traits as social misfits. Consequently, Stephen internalises these negative judgments, leading her to believe she is a ‘freak’, as evidenced in her lamentations:

Why have I been afflicted with a body that must never be indulged, that must always be repressed until it grows stronger much than my spirit because of this unnatural repression? What have I done to be so cursed?...I shall never be a great writer because of my maimed and insufferable body. (p. 197)

In this instance, Stephen’s repetitive inquiries regarding her masculine physical appearance reveal her distress at possessing what she perceives as a disgraceful body. The tone of her questioning is also imbued with bitterness, despair, and a sense of injustice stemming from societal prejudice directed at her for lacking feminine traits, a perceived deficiency that she fears may impede her aspirations of becoming a successful writer. Having been repeatedly led to believe in her abnormality, Stephen unconsciously internalises these prejudices, developing self-loathing or ‘internalised homophobia’. According to Daniel Lyons (2020), internalised homophobia occurs when an individual adopts negative societal attitudes and stigma towards homosexual individuals, directing them inward. This process ultimately fosters self-hatred. Stephen is no exception to this phenomenon. Following relentless exposure to traumatic verbal abuse, she develops self-revulsion.

Nevertheless, our analysis reveals that Stephen employed a homophobic coping strategy by altering both her mode of dress and hairstyle from feminine to masculine, suggesting the development of her resilience. It is noteworthy that Hall portrays her lesbian protagonist’s gradual shift in attire, commencing in early childhood. Around the age of nine, Stephen began to wear breeches, as she ‘[...] hated soft dresses and sashes, and ribbons, and small coral beads, and openwork stockings!’—all conventional feminine garments of that era (p. 13). She also expressed feeling ‘so free and comfortable in

breeches [...]’ (p. 13). This preference understandably caused frustration for her mother, Lady Anna, and resulted in Stephen being reprimanded for lacking ladylike virtues. However, Stephen remained largely indifferent and resisted her mother’s attempts at control. She boldly chose clothing that aligned with her boyish disposition rather than adhering to her mother’s submissive conformity to socially constructed gender norms dictating male and female attire. Her feeling of being ‘so free and comfortable’ can therefore be interpreted as an early manifestation of Stephen’s burgeoning resilience.

Stephen’s development of resilience becomes more evident during her adolescence. The issue of clothing evolves into a point of contention between Stephen and her mother. This conflict arises because, despite Anna’s insistence that her lesbian daughter wear ‘soft and very expensive dresses’, Stephen would occasionally ‘appear in a thick woollen jersey, or a suit of rough tweeds surreptitiously ordered from the excellent tailor in Malvern’ (p. 64). Through these actions, Stephen demonstrates a persistent challenge to conventional gender norms. Stephen’s resistance to Victorian social values through her adoption of masculine attire indicates a foundational resilience that awaits opportune conditions for full maturation.

Ultimately, Stephen’s resilience culminates in her decision to adopt male attire and a cropped hairstyle. Following her move to Paris to pursue writing, Stephen ‘dressed in tailor-made [male clothing]’ (p. 114). The narrative elucidates that Stephen’s alteration in dress stems from her realization that ‘clothes, after all, are a form of self-expression’, and that this expression is ‘to please herself, not others’ (p. 142). Stephen fully embraces her masculine physical attributes, characteristics, and behaviours. She transforms the anti-lesbian remarks of other characters into a motivating force, empowering her to express her authentic gender identity and openly identify as a masculine lesbian. Furthermore, the aforementioned illustration of Stephen on the novel’s cover reinforces the notion of her developed resilience. Depicted in profile, Stephen is clad in an elegant black coat over a white shirt with a neatly tied cravat, seated upright with grace. A closer examination of her facial expression, in conjunction with her posture, reveals a palpable sense of calmness and, indeed, confidence—tangible indicators of the resilience she has cultivated.

Notably, this confident portrayal of Stephen also reflects the concept of body image resilience as proposed by Lexie Kite and Lindsay Kite (2020). Specifically, Stephen’s transformation into a figure resembling a bachelor through her adoption of masculine attire demonstrates a positive orientation towards her own body. She comes to recognise the importance of disregarding external gossip and body-shaming directed at her, choosing instead to prioritise her own desires. This aligns with Kite’s framework of body resilience, which posits that while individuals cannot entirely escape criticism regarding their physical appearance, they should engage with such criticism constructively and refrain from viewing their bodies solely as ‘ornaments’ subject to praise or condemnation.

Social Isolation and Joining Mutual Support Group

Stephen's resistance to homophobia extends beyond her masculine appearance. Her male-typical behaviours and mannerisms resulted in feelings of isolation from a young age. In England, Stephen was subjected to numerous inquiries regarding her gender identity from various individuals, both within and outside her familial circle. Fortunately, her father, Sir Philip, served as her initial and most dependable ally. He demonstrated unwavering acceptance, offered guidance to navigate a society that rejected lesbianism, and encouraged her self-exploration in accordance with her own inclinations. Following Sir Philip's death, Stephen once again found herself isolated after a conflict with her mother:

You have spoken, Stephen. I don't think there's much more that needs to be said between us except this, we two cannot live together at Marton...because I might grow to hate you. Yes, although you are my child I might grow to hate you. The same roof mustn't shelter us both anymore; one of us must go... (p. 183-184).

The preceding exchange reveals Lady Anna not merely as an uncomprehending mother, but as a homophobic bigot. This character exemplifies the pervasive homophobia within English society, illustrating how it cultivates intense prejudices against lesbianism, even within the private realm of the family. Her rejection of her lesbian daughter's authentic gender identity places significant pressure on Stephen, ultimately compelling her to leave home. Stephen departs London burdened by the isolation of being an outcast. However, with the burgeoning success of her writing career, she encounters the prospect of a new beginning. Her friend Jonathan Brockett encourages her to seek inspiration from human experience, stating, 'you're terribly frightened of life. Now why? You must try to stop being frightened, to stop hiding your head. You need life. You need people' (p. 211). He further suggests that she 'start with Paris' (p. 211), a location geographically and perhaps culturally distant enough to offer a fresh perspective.

In Paris, Stephen encounters a cohort of individuals who, akin to herself, are marginalised as 'outsiders' yet harness their talents to cultivate their own community. Stephen finds sanctuary at Valérie Seymour's salon, a refuge where individuals deemed 'inverts' are consistently made to feel 'always welcome' (p. 319). This welcoming atmosphere is evident in descriptions of the salon as 'familiar and easy', where everyone 'hailed each other like intimate friends' (p. 316). This inclusive environment stands in stark contrast to that of England, offering Stephen significant psychological solace. It also empowers Stephen to navigate challenges without the apprehension of facing them in isolation. In essence, Valérie's salon serves as a sanctuary where those 'set apart from their birth' (p. 316) can congregate, not merely to endure societal rejection but to fortify themselves through their collective experiences.

The pursuit of a mutual support group serves not only as a coping mechanism for Stephen in the face of homophobia but also as a means of bolstering her resilience. The allies she encounters at Valérie Seymour's salon are portrayed as her newfound family, and the salon itself evolves into her alternative familial structure. Within this environment, the narrative illustrates Stephen's development of 'intentionality' and 're-definition', processes identified by Kruger et al. as integral to resilience building

through familial support. To illustrate, Stephen demonstrates ‘intentionality’ by sharing her experiences of bullying and isolation with other sexual inverts who acknowledge having endured similar traumatic events. Their shared struggles signify a burgeoning trust between Stephen and her newly acquired allies within this chosen family, thereby strengthening the supportive networks among sexual minorities.

Furthermore, Stephen demonstrates ‘re-definition’, signifying her realisation of the importance of leveraging mutual support groups to collectively challenge homophobia within the broader society and to assert the ‘capability’, rather than incompetence, of homosexual individuals. Once again, at Valérie Seymour’s salon, Stephen and other intellectual figures convene to discuss literary works (p. 401). This gathering, depicted as comprising intellectual homosexual participants or ‘brains’ engaged in the reading and discussion of literature—a marker of cultural sophistication, education, and a tool for shaping public opinion—can be interpreted as a strategy to ‘re-define’ these ‘inverts’ from being labelled ‘worthless’ to ‘intellectual’. In other words, it serves to debunk negative stereotypes surrounding homosexual individuals and to cultivate a new, more positive image. At this juncture, the narrative indicates that Stephen’s resilience attains a significant level of strength: ‘She must show that being the thing she was, she could climb to success over all opposition, could climb to success in spite of a world that was trying its best to get her under’ (p. 231). This resonates with Adam Greteman’s assertion regarding the formation of resilience among marginalised populations, emphasizing that queer resilience encompasses not merely survival but also thriving. Stephen serves as a prime exemplar of this principle.

Conclusion

As has been delineated, Radclyffe Hall’s *The Well of Loneliness* is a novel that presents and promotes resilience, particularly for lesbians, through its protagonist’s struggle against homophobia. Although Stephen experiences prejudice, she does not surrender to it but chooses to move forward. She employs two main coping strategies—altering her dress and hairstyle and seeking a mutual support group—to rally against social ostracism and gradually cultivate resilience within herself. This ultimately enables Stephen to become a stronger person, to have elevated self-esteem, and to live an authentic life. Still, as this article is a single piece of literary analysis, we propose that other aspects of the narrative, such as parental roles in fostering resilience should be further explored. This is because it is strongly believed that resilience cannot be built by a single individual alone, but through the support of surrounding people who can help those who have encountered hardships.

References

- Armstrong, M. A. (2008). **Stable Identity: Horses, Inversion Theory, and The Well of Loneliness**. Lit: Literature Interpretation Theory, 19(1), 47–78.
- Bauer, H. (2003). Richard von Krafft-Ebing’s “**Psychopathia Sexualis**” as Sexual Sourcebook for Radclyffe Hall’s “**The Well of Loneliness**.” Critical Survey, 15(3), 23–38.

- Bauer, H. (2009a). Stephen Gordon Super-Invert: **The Sexology of Radclyffe Hall**. *English Literary Sexology*, 112–142.
- Bauer, H. (2009b). Theorizing Female Inversion: **Sexology, Discipline, and Gender at the Fin de Siècle**. *Journal of the History of Sexuality*, 18(1), 84–102.
- Bauer, J. E. (2005). On the nameless love and infinite sexualities: **John Henry Mackay, Magnus Hirschfeld and the origins of the sexual emancipation movement**. *Journal of homosexuality*, 50(1), 1–26.
- Cohler, D. (2007). Sapphism and Sedition: **Producing Female Homosexuality in Great War Britain**. *Journal of the History of Sexuality*, 16(1), 68–94.
- Cohler, D. (2010). **Citizen, Invert, Queer** (pp. 151–196). U of Minnesota Press.
- Cybanski, K. (2021). Reshaping Womanhood: **Lesbian Realities in The Well of Loneliness by Radclyffe Hall**. *Confetti: A World Literatures and Cultures Journal / Un journal de littératures et cultures du monde*, 7, 159–177.
- Ellis, H. (with Cornell University Library). (1915). **Sexual inversion**. F.A. Davis company.
- Gilmore, L. (1994). Obscenity, Modernity, Identity: Legalizing “**The Well of Loneliness**” and “Nightwood.” *Journal of the History of Sexuality*, 4(4), 603–624.
- Green, L. (2003). Hall of Mirrors: Radclyffe Hall’s “**The Well of Loneliness**” and Modernist Fictions of Identity. *Twentieth Century Literature*, 49(3), 277.
- Greteman, A. J. (2021). Queer Resilience. **Oxford Research Encyclopedia of Education**. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.1397>
- Hall, R. (2014). **The Well of Loneliness**. Wordsworth Editions Limited.
- Halberstam, J. (1998). “**A Writer of Misfits**”: John Radclyffe Hall and the Discourse of Inversion. In *Female Masculinity* (pp. 75–110). essay, Duke University Press.
- Hill, E. S. (2016). God’s Miserable Army: Love, Suffering, and Queer Faith in Radclyffe Hall’s “**The Well of Loneliness**.” *Literature and Theology*, 30(3), 359–374.
- Kite, L., & Kite, L. (2020). **More than a body: Your body is an instrument, not an ornament**. Harvest.
- Kruger, L., Lubbe-De Beer, C., & Du Plessis, A.-B. (2016). Resilience in Gay and Lesbian Parent Families: **Perspectives from the Chrono-System**. *Journal of Comparative Family Studies*, 47(3), 343–356. <http://www.jstor.org/stable/44109630>
- Lafazanos, C. (2008). The Female Sexual Invert: **A Threat to Sexologists’ World View**. *Footnotes*, 1.
- Luksh, I. (2016). **Reading and reassessing the construction of gender and sexuality in Radclyffe Hall’s The Well of Loneliness and Virginia Woolf’s Orlando: A Biography**. Senior Capstone Projects.
- Lynos, D. (2020, February 24). **What is internalized homophobia?**. *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/queering-psychology/202002/what-is-internalized-homophobia>
- Madsen, S. (2022). AFAB masculinity in Radclyffe Hall’s *The Well of Loneliness*. *Emergence*, 3, 1–13.

- Marhoefer, L. (2015). “The Book Was a Revelation, I Recognized Myself in it”: Lesbian Sexuality, Censorship, and the Queer Press in Weimar-era Germany. *Journal of Women’s History*, 27(2), 62–86.
- Marino, T. (2010). **Sexual Dimorphism and Sexual Intermediaries**. *The American Journal of Bioethics*, 10(7), 24–25.
- Marwick, A. (1977). *Women at War, 1914-1918* (p. 158). London : **Croom Helm**.
- Meadows, S. O., Miller, L. L., & Robson, S. (2015)**. Understanding Resilience. In Airman and Family Resilience: Lessons from the Scientific Literature (pp. 9–22). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt19rmdbt.10>
- Newton, E. (1984). **The Mythic Mannish Lesbian: Radclyffe Hall and the New Woman**. *Signs*, 9(4), 557–575.
- Nordh, F. (2024). **Radclyffe Hall’s Gender Outlaw: Queer Shame and Gender Performativity in The Well of Loneliness** [Master’s thesis, Stockholm University].
- Oswald, R. F. (2002). Resilience within the Family Networks of Lesbians and Gay Men: **Intentionality and Redefinition**. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 374–383. <http://www.jstor.org/stable/3600111>
- Rahaman, M. (2023). Gender Role in the Victorian Era: A Case Study of Charlotte Bronte’s “The Professor”. *JETIR2311337 Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 10. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2311337.pdf>
- Richard von Krafft-Ebing. (1894). **Psychopathia Sexualis**.
- Sarmah, A. (2022). Tracing Parallels Between Inverts and Two-spirits: **Discussing Marguerite Antonia Radclyffe Hall’s The Well of Loneliness**. *Drishti: The Sight*.
- Sawant, J., R Guru, Yadav, P., Bapat, M. S., & Kaur, P. (2024, May 1). **Exploring the Historical Layers of Victorian Society & Fashion Trends: A Literary Review**. *ResearchGate*. <https://www.researchgate.net/publication/380237483>
- Saxe, E. (2005). Introduction. In **The Well of Loneliness**. Wordsworth Editions Limited.
- Sherry, A. (2025, March 12). **Body Image Resilience: The Secret to Helping Your Daughter Be Body Confident**. *Nourish Her*. <https://nourishher.com/body-image-resilience/#what-is-body-image-resilience>
- Stewart, J. (n.d.). **Shadows in a Cracked Mirror: The Spectre in The Well of Loneliness**.
- Subedi, S. (2020). **Female Masculinity in Radclyffe Hall’s Novel The Well of Loneliness**. *Molung Educational Frontier*, 159–167.
- Vazquez, A. (2024a, October 28). **Look deeper into the well of loneliness: A defense of the first lesbian novel**. *Berkeley Fiction Review*. <https://berkeleyfictionreview.org/2024/10/28/look-deeper-into-the-well-of-loneliness-a-defense-of-the-first-lesbian-novel/>
- Walsh, S. (2019). **Straight-Laced: How the Corset Shaped Turn-of-the-Century English Femininity**. <https://crimsonhistorical.ua.edu/wp-content/uploads/2019/05/Straight-Laced-PDF.pdf>
- Watkins, S. (2007). ‘The aristocracy of intellect’: Inversion and Inheritance in Radclyffe Hall’s **The Well of Loneliness**. In J. Morrison & S. Watkins (Eds.), *Scandalous Fictions: The Twentieth-Century Novel in the Public Sphere* (pp. 48–69). Palgrave Macmillan UK.

กลวิธีการนำเสนอนวนิยายสืบสวนเรื่อง ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร A Study of the Crime Novel “Strange Pictures”

ชญากรณ์ ทองใหม่¹

สิริขญา คอนกรีต²

บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่อง ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร ของ อุเก้ตส์ เป็นนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวนที่มีกลวิธีการใช้ทัศนศิลป์มาประกอบกับวรรณศิลป์ นอกจากนวนิยายเล่มนี้ อุเก้ตส์ยังมียานเขียนที่ใช้แบบแผนบ้านในทางสถาปัตยกรรมมาประกอบงานเขียน การใช้ทัศนศิลป์ดังกล่าวถือเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะต่างแขนง งานวิจัยนี้จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาวิธีการเล่าเรื่อง การลำดับเรื่องเล่า และการสร้างตัวละครในนวนิยายเรื่อง ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร แต่งโดย อุเก้ตส์ ฉบับแปลไทยแปลโดย ฉัตรขวัญ อดิศัย สำนักพิมพ์ ปริซึม อมรินทร์ คอร์เปอเรชั่นส์ พ.ศ. 2567 พบว่านวนิยายเรื่องมีการแบ่งออกเป็น 4 บท แต่ละบทจะมีภาพวาดซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเล่าเรื่องและการไขปริศนา การลำดับเรื่องใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบไม่เรียงตามลำดับเวลา ประกอบกับการสลับมุมมองการเล่าเรื่องของตัวละครในแต่ละตอน ทำให้ชื่อเรียกตัวละครแตกต่างกันสืบเนื่องจากมุมมองที่ต่างกัน ทั้งนี้การลำดับและชื่อเรียกตัวละครนี้ ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความไขว้เขว และสับสนขณะที่อ่านนวนิยาย มีการสร้างบทบาทของตัวละครในเรื่องให้เชื่อมโยงกันด้วยมุมมองการเล่าเรื่องแบบจำกัดมุมมองตัวละครโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 3 ทำให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลตัวละครเพียงบางส่วน

คำสำคัญ: นวนิยายสืบสวนสอบสวน กลวิธีการเขียน อุเก้ตส์

Abstract

Strange pictures by Uketsu is a detective novel that uniquely blends visual art with literary techniques. This research examines the writing techniques, narrative structure, and character construction in the Thai translation by Chatkwan Addisai (Prism, Amarin Corporations, 2024). The novel is divided into four chapters, each featuring an illustration that plays a key role in both storytelling and solving the mystery. The plot is presented non-linearly, with alternating character perspectives. These shifts cause characters to be referred to by different names depending on the narrator, creating deliberate ambiguity and reader disorientation. The use of third-person limited narration restricts the reader's knowledge to the viewpoint of specific characters, enhancing the novel's mystery and psychological depth. Uketsu's integration of visual elements—such as illustrations and, in other works, architectural floor plans—reflects an interdisciplinary narrative style. In this novel, the visual components are not merely decorative but are essential to the progression and interpretation of the story. The study finds that the author's use of shifting perspectives,

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

visual storytelling, and limited narration creates a complex and immersive reading experience. These techniques contribute to a distinctive form of detective fiction that bridges visual and literary arts.

Keywords: Crime novel, Writing strategies, Uketsu

บทนำ

นวนิยายเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* เป็นนวนิยายแนวสืบสวนแปลจากภาษาญี่ปุ่น เขียนโดยนักเขียนชาวญี่ปุ่น อุเก็ตสึ (雨穴) นวนิยายเรื่องนี้มีชื่อภาษาญี่ปุ่นคือ *変女絵* ชื่อภาษาอังกฤษ คือ *Strange pictures* และได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ มากกว่า 30 ภาษา ภูมิหลังและองค์ประกอบเกี่ยวกับแรงบันดาลใจของหนังสือเล่มนี้ อุเก็ตสึ กล่าวว่าเขาสนใจในแบบทดสอบการวาดภาพที่ใช้ในการวิเคราะห์จิตวิเคราะห์ หลังจากนั้นพวกเขาก็พยายามเขียนงานระทึกขวัญที่เกี่ยวข้องกับการเล่าเรื่องราวจากภาพที่น่ากลัวและน่าขนลุก (Baratta, n.d.) นอกจากนี้ เจเรมี แบล็ก (Jeremy Black) ซึ่งเป็นนักวิจารณ์ เรียกหนังสือเล่มนี้ว่า "แนวทางที่น่าสนใจ" ด้วยเบาะแสที่ซ่อนอยู่ในรูปภาพและแผนผังจำนวนมากที่จำลองขึ้นในเรื่องราว แต่ยังเป็นแนวทางที่ดีเกี่ยวกับความตึงเครียดส่วนบุคคลที่ผูกติดอยู่กับโครงสร้างสังคมของญี่ปุ่นอีกด้วย (Black, 2025) ความสำเร็จของนวนิยายเล่มนี้อยู่ที่ปฏิสัมพันธ์และนัยยะของผู้อ่าน ผู้อ่านสามารถเป็นผู้นำในการสืบสวนความจริงของโครงเรื่องได้ (Taillefesse-Barbosa, 2024)

ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร กล่าวถึงเรื่องราวสี่เรื่องจากภาพวาดปริศนา เรื่องแรกเป็นเรื่องของหญิงที่เสียชีวิตจากการคลอดลูก และทิ้งภาพวาดปริศนาที่ไม่มีใครแก้ไขปริศนาได้ไว้ 5 ภาพ เรื่องที่สองกล่าวถึงเด็กชายที่วาดรูปตนเองกับแม่ยืนอยู่ข้างอพาร์ทเมนต์ที่อาศัยอยู่ โดยที่บริเวณห้องมีหมอกดำปกคลุมอยู่ ถัดมาเป็นเรื่องของครูสอนศิลปะที่เสียชีวิตบนหุบเขา พร้อมกับภาพวาดบนหุบเขาชั้น 8 และ สุดท้ายเป็นเรื่องของเด็กหญิงที่วาดรูปบ้านและต้นไม้ โดยภายในต้นไม้มีนกเขาวาอาศัยอยู่ นวนิยายเรื่องนี้มีวิธีการแต่งบางส่วนของที่คล้ายกับนวนิยายแนวสืบสวนของกิงฉัตร เพ็ญวิภา วัฒนปรัชานนท์ (2550) พบว่า กิงฉัตรมักสร้างความไว้วางใจโดยให้มีตัวละครที่น่าสงสัยหลายตัว หรือมีการเบี่ยงเบนความสนใจของผู้อ่านไปจากตัวละครที่ก่ออาชญากรรม และมีการกระตุ้นความน่าสนใจและน่าติดตามโดยการเปิดเผยข้อมูลให้ผู้อ่านได้รับรู้ทีละน้อย รวมถึงมีการสรุปความคิดท้ายเรื่องว่าคนที่กระทำผิดหรือทุจริตต้องได้รับโทษ

ความน่าสนใจของนวนิยายเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* คือ การนำภาพวาดมาใช้ร่วมกับการแต่งนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน ผู้แต่งกำหนดให้ภาพวาดเป็นเบาะแสหลักของคดีในเรื่อง บางภาพต้องใช้ความรู้ด้านศิลปะประกอบการไขปริศนา นอกจากนี้กลวิธีในการเล่าเรื่องและการเรียงลำดับเหตุการณ์ยังมีความน่าสนใจ โดยผู้แต่งแต่งให้เรื่องทั้งสี่เรื่องมีการดำเนินเรื่องเหมือนเป็นเรื่องสั้นแต่กลับมีความเชื่อมโยงกันทั้งหมดและเน้นให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วมกับการไขคดีในเรื่อง โดยใช้มุมมองบุคคลที่ 3 ในการแต่งเรื่อง รวมถึงมีการเปลี่ยนตัวละครในการดำเนินเรื่องในแต่ละบทและดำเนินเรื่องในช่วงเวลาที่ต่างกันเพื่อสร้างความฉงนต่อช่วงเวลาและการปะติดปะต่อเรื่องราว แม้นวนิยายสอบสวนจะเคยมีการนำภาพวาดมาใช้เป็นเบาะแสแล้ว แต่ในประเทศญี่ปุ่นยังถือเป็นเรื่องที่ค่อนข้างแปลกใหม่ เมื่อผนวกกับกลวิธีการเล่าเรื่องและการสร้างตัวละครทำให้นวนิยายเรื่องนี้มีชื่อเสียงทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการประพันธ์ในนวนิยายสืบสวนเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร*

สมมุติฐาน

กลวิธีการประพันธ์ที่โดดเด่นในนิยายสืบสวนเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* คือ การลำดับเรื่องเล่า และการใช้ภาพวาดประกอบการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งเล่าเรื่องโดยไม่เรียงเหตุการณ์ตามลำดับเวลา มีการสร้างบทบาทของตัวละครในเรื่องให้มีความเชื่อมโยงกัน นอกจากแต่ละบทยังมีภาพวาดประกอบซึ่งเป็นเบาะแสสำคัญต่อการไขคดี ส่งผลให้ทั้งตัวละครในเรื่องและผู้อ่านเกิดความสงสัยและขบคิดตามเนื้อเรื่อง

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษานวนิยายแปลญี่ปุ่นเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* ของ อุเก็ตสึ แปลโดย ฉัตรขวัญ อดิศัย จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ prism ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ. 2567

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

หนังสือ *Narrative Discourse: An Essay in Method* ทฤษฎีการเล่าเรื่อง ของ Gérard Genette พิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษปี 1980

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาวิธีการเล่าเรื่องของนวนิยาย การสร้างตัวละคร กลวิธีการแต่ง และการสร้างโครงเรื่อง
3. กำหนดที่มาและความสำคัญ วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย
4. นำข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มาวิเคราะห์
5. สรุปผลการศึกษาและนำเสนอในรูปแบบของงานวิจัย

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่านวนิยายเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 บท แต่ละบทมีการดำเนินเรื่องแยกออกจากกันโดยใช้ตัวละครในการดำเนินเรื่องแตกต่างกัน มีจุดเด่นที่ใช้รูปภาพเป็นเครื่องมือในการไขคดี หากอ้างอิงจากหนังสือ *Narrative Discourse* ของ Gérard Genette ซึ่งศึกษาหลักการเล่าเรื่องในวรรณกรรม โดยแยกเนื้อหา, รูปแบบการเล่าและตำแหน่งผู้เล่าออกจากกันอย่างเป็นระบบ ทฤษฎีของเขาเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์นวนิยายโดยเฉพาะเรื่องที่ซับซ้อน เช่น แนวสืบสวน หรือแนวหลังสมัยใหม่ โดยส่วนที่จะนำมาใช้วิเคราะห์ในนวนิยายเรื่องนี้ คือ 1. Tense (เวลาในเรื่องเล่า) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลำดับเวลาในเรื่อง (story time) กับลำดับเวลาในการเล่า (narrative time) แบ่งเป็น 1.1. Order (ลำดับ) พูดยถึงลำดับเวลาระหว่างเรื่องเล่าหรือเวลาที่เหตุการณ์เกิดในเรื่องและการเล่าเรื่องหรือลำดับที่เหตุการณ์ถูกเล่าในเรื่อง ความคลาดเคลื่อนระหว่างลำดับเหตุการณ์จริงกับลำดับในการเล่า มีแนวคิดหลักคือ Anachrony สำหรับการเล่าแบบไม่เรียงตามเวลา แบ่งเป็น analepsis (ย้อนอดีต) คือ เหตุการณ์เกิดขึ้นก่อนจุดที่กำลังเล่า และ prolepsis (เล่าล่วงหน้า) คือ เหตุการณ์ยังไม่เกิด แต่เล่าล่วงหน้า 1.2. Duration (ระยะเวลา) ความยาวของการเล่าเรื่องเทียบกับเหตุการณ์จริง เป็นการพูดยถึงจังหวะการเล่า แบ่งเป็น 5 รูปแบบหลัก คือ การยืดเวลา (stretch) ใช้ข้อความเยเย่มากเพื่อเล่าเหตุการณ์สั้น ๆ , การย่อ (summary) เหตุการณ์นานแต่ใช้ข้อความน้อย, การละ (ellipsis) ข้ามบางช่วงเวลา, การหยุดเล่าเรื่องเพื่ออธิบาย (Pause), ความเร็วของการเล่า (Scene) ใช้ความเร็วต่างกันเพื่อควบคุมอารมณ์และจุดเน้นของผู้อ่าน 2. Frequency (ความถี่) เหตุการณ์เดียวเล่าหลายครั้ง หรือเหตุการณ์ที่เกิดซ้ำถูกเล่าเพียงครั้งเดียว เช่น iterative และ Pseudo-

iterative 3. Voice (เสียงของผู้เล่า) ศึกษา ตำแหน่ง และ บทบาทของผู้เล่าในเชิงโครงสร้าง วิเคราะห์ว่าใครเล่าและเขาเล่าจากจุดไหนในเรื่อง แบ่งตามระดับของเรื่องเล่า คือ 3.1. Homodiegetic ผู้เล่าเป็นตัวละครในเรื่อง 3.2. Heterodiegetic ผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง 3.3. Autodiegetic ผู้เล่าเป็นตัวเอก นอกจากนี้ Narrative level (ระดับการเล่า) ยังทำให้เข้าใจว่าใครเป็นคนคุมการเล่าเรื่อง มี 3 ระดับ Extradiegetic level ผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง ไม่ได้เป็นตัวละคร Intradiegetic level ผู้เล่าเป็นตัวละครในเรื่องที่กำลังถูกเล่า เล่าเรื่องตัวเองหรือคนในโลกเดียวกันก็ได้ และ Metadiegetic ตัวละครในเรื่องเล่าเรื่องใหม่อีกชั้น

4. Focalization การควบคุมมุมมองของข้อมูลที่ผู้อ่านเข้าถึง และเป็นการควบคุมระดับการรับรู้ของเรื่องที่ผู้เล่าเปิดเผยให้ผู้อ่านรับรู้ มี 3 ประเภทดังนี้ 1. Zero Focalization (ไม่จำกัดมุมมอง) ผู้เล่ารู้ทุกอย่าง ทั้งความคิดและความรู้สึกของตัวละครทุกตัว 2. Internal Focalization (มุมมองภายใน) เหตุการณ์เล่าผ่านสายตาของตัวละครหนึ่งตัว ทำให้ผู้อ่านรู้เท่าที่ตัวละครรู้ 3. External Focalization (มุมมองภายนอก) ผู้เล่าเล่าจากภายนอก ทำให้ผู้อ่านไม่เข้าถึงจิตใจตัวละคร สามารถแบ่งประเด็นหลักในการศึกษานวนิยายเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. การเล่าเรื่อง

ผู้แต่งใช้วิธีไม่เรียงเหตุการณ์ตามลำดับเวลา รวมถึงมีการเล่าเรื่องย้อนอดีต ซึ่งมีผลต่อการคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ของผู้อ่าน ผู้อ่านอาจเกิดความเข้าใจผิดและสับสนเรื่องช่วงเวลาในแต่ละบทได้

บทที่ 1 เรื่องราวเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2014 เป็นการสืบเรื่องราวจากบล็อกที่น่าสงสัยในอินเทอร์เน็ต ผู้แต่งใช้ระดับการเล่าแบบ Extradiegetic level คือผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง ไม่ได้เป็นตัวละคร และใช้ประเภทของผู้เล่าแบบ Heterodiegetic คือ ผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง โดยบรรยายผ่านมุมมองของ ซาซากิ ชูเฮ การเล่าเนื้อหาของบล็อกปริศนาที่ซาซากิสืบค้นว่าเป็นการเล่าแบบ analepsis (ย้อนอดีต) เนื่องจากเนื้อหาของบล็อกเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นไปแล้วทั้งหมด ผู้แต่งใช้จังหวะการเล่าเรื่องแบบ ellipsis (การละ) คือ ข้ามช่วงเวลาบางช่วงของบล็อกปริศนาไป โดยกำหนดว่าบล็อกเหล่านั้นถูกลบ เพื่อสร้างปมปริศนาในเรื่องและเล่าเหตุการณ์แบบ Internal Focalization (มุมมองภายใน) ผ่านสายตาของซาซากิ ชูเฮเท่านั้น ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และเรื่องราวผ่านมุมมองของซาซากิเพียงคนเดียว อีกทั้งผู้แต่งสร้างปริศนาขึ้นมา มีการไขปริศนาและแก้ปริศนาจบภายในบทเดียว ส่งผลให้ผู้อ่านอาจคิดว่าเนื้อหาของนวนิยายเล่มนี้เป็นแบบจบภายในบทได้เช่นกัน

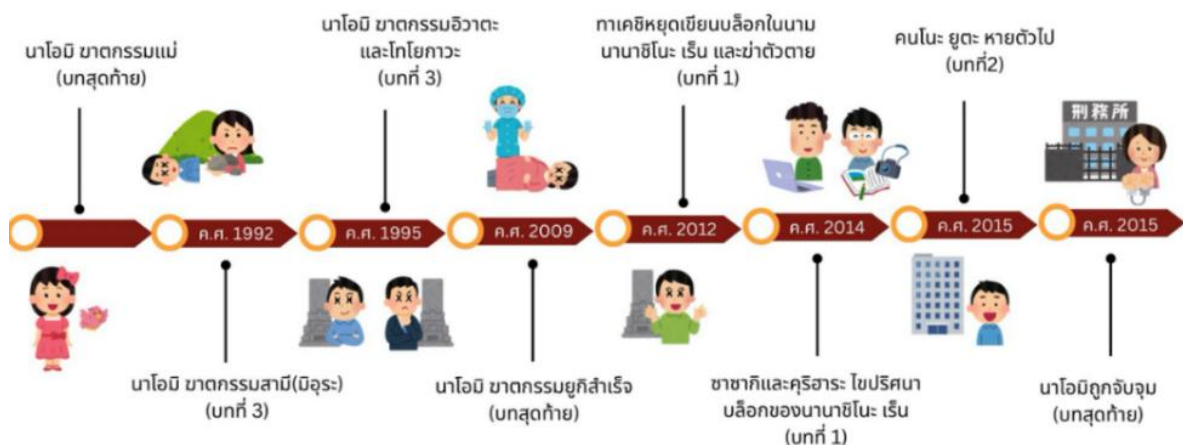
บทที่ 2 มีการใช้ตัวละครชุดใหม่ในการดำเนินเรื่อง คือ คนโนะ นาโอมิ และ คนโนะ ยูตะ เนื่องจากไม่มีการบอกช่วงเวลาที่เหมาะสมจึงสามารถตีความได้ว่าเหตุการณ์ในบทนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับบทที่ 1 ซึ่งอยู่ในปี ค.ศ. 2014 ผู้แต่งใช้ระดับการเล่าแบบ Extradiegetic level คือผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง ไม่ได้เป็นตัวละครในเรื่อง และใช้ประเภทของผู้เล่าแบบ Heterodiegetic คือ ผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง โดยบรรยายผ่านมุมมองของ คนโนะ นาโอมิ, คนโนะ ยูตะ และ ฮารุโอกะ มิโอะ ผู้แต่งใช้วิธี prolepsis (เล่าล่วงหน้า) คือ เหตุการณ์ยังไม่เกิด เพื่อเปลี่ยนมุมมองของผู้อ่านและเพิ่มความน่าจะเป็นที่จะเป็นเรื่องแบบจบภายในบทเช่นเดียวกับบทที่ 1 ปริศนาในบทนี้เกี่ยวกับภาพวาดหมอกปกคลุมห้องที่ คนโนะ ยูตะ เป็นผู้วาด และมีปมปริศนาเพิ่มอีกหนึ่งอย่าง คือ การสืบหาคนร้ายที่สะกดรอยตาม คนโนะ นาโอมิ และคนโนะ ยูตะ มีการสอดแทรกเนื้อหาของการสะกดรอยตามทิ้งไว้ในช่วงต้นของบท จากนั้นเป็นการไขปริศนาเรื่องภาพวาด แล้วจึงกลับมาพูดถึงเหตุการณ์สะกดรอยตามอีกครั้งในตอนท้ายของบท นอกจากนี้ผู้แต่งเฉลยปริศนาเรื่องภาพวาดจบภายในบทแต่ทิ้งปมเรื่องผู้ร้ายที่สะกดรอยตามไว้ผู้แต่งใช้จังหวะการเล่าเรื่องแบบ stretch (การยืดเวลา) คือ มีการบรรยายเยาะเพื่อเล่าเหตุการณ์สั้น ๆ เห็นได้จากช่วงเวลาที่ยูตะหายตัวไป เมื่ออ้างอิงจากบทบรรยายแล้วเป็นเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ หนึ่งวันเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีการเล่าเหตุการณ์แบบ Internal Focalization (มุมมองภายใน) ผ่านสายตาของคนโนะ นาโอมิ, คนโนะ ยูตะ และ ฮารุโอกะ มิโอะ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และเรื่องราวผ่านมุมมองของตัวละครหลายตัวเพียงแต่รับรู้ในช่วงเวลาและเหตุการณ์ที่ต่างกันเล็กน้อย ผู้แต่งใช้วิธีนี้สร้างความตึงเครียดให้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง

บทที่ 3 ดำเนินเรื่องโดยตัวละครชุดใหม่ คือ อีวาคะ ซุนสึเกะ ซึ่งเป็นผู้ขีดขีดมาตรการนครสอนศิลปะบนภูเขาเค ในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งเป็นการดำเนินเรื่องแบบ analepsis (ย้อนอดีต) เนื่องจากมีการระบุปีที่เกิดเหตุการณ์อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังใช้ระดับการเล่าแบบ Extradiegetic level คือผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง ไม่ได้เป็นตัวละคร และใช้ประเภทของผู้เล่าแบบ Heterodiegetic คือ ผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง โดยบรรยายผ่านมุมมองของ อีวาคะ ซุนสึเกะ และ คุมานิ อิซามุ เป็นหลัก มีการหยุดเล่าเรื่องเพื่ออธิบาย (Pause) ใช้ในฉากมาตรการเพื่อให้ความรู้สึกด้นค่อย ๆ ก่อตัว นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้จังหวะการเล่าเรื่องแบบ prolepsis (เล่าล่วงหน้า) คือ เหตุการณ์ยังไม่เกิด เพื่อเปลี่ยนมุมมองของผู้อ่านและเพิ่มความน่าจะเป็นที่จะเป็นรูปแบบจบภายในบทเช่นเดียวกับบทที่ 1 และ 2 แล้วจึงทำการหักมุมตอนเฉลยปริศนาในช่วงท้ายบท มีการเล่าเหตุการณ์แบบ Internal Focalization (มุมมองภายใน) ผ่านสายตาของอีวาคะ ซุนสึเกะ และ คุมานิ อิซามุ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และเรื่องราวผ่านมุมมองภาพรวมเหตุการณ์มากขึ้น นอกจากนี้ผู้แต่งยังมีการทิ้งข้อความที่อาจสามารถเชื่อมโยงตัวละครจากทั้ง 3 บทได้ เช่น มีการเปิดเผยชื่อเต็มของนักเรียนชมรมศิลปะที่ผู้เสียชีวิตเคยสอน คือ ‘ยูกิ’ ซึ่งปรากฏตัวแล้วในบทที่ 1 ในฐานะภรรยาของนาโนะ เร็น ผู้เขียนบล็อกปริศนา และปรากฏตัวอีกในบทที่ 2 เป็นแม่ของ คนโนะ ยูตะ ซึ่งมีชื่อเต็มว่า คนโนะ ยูกิ ในตอนท้ายของบทมีการเฉลยความสัมพันธ์ของตัวละครฆาตกร แรงจูงใจ และกลวิธีที่ฆาตกรใช้อย่างชัดเจน เป็นการเฉลยว่าเนื้อหาจากบทที่ผ่านมาแม้จะดูเหมือนเป็นการจบเรื่องภายในบทแต่นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวที่ใช้กลวิธีการแต่งแบบไม่ลำดับเวลา และการใช้ตัวละครใหม่มาดำเนินเรื่องเพื่อทำให้มีความน่าสนใจตามแบบของนวนิยายสืบสวน

ก่อนเล่าเรื่องบทสุดท้าย ผู้แต่งได้เขียนเนื้อหาความยาว 2 หน้า เป็นการเฉลยตัวคนร้ายที่สะกดรอยตามซึ่งเป็นเรื่องราวที่ต่อจากตอนจบในบทที่ 2 มีการบรรยายช่วงเวลาไว้อย่างชัดเจน และเป็นการเฉลยช่วงเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบทที่ 2 ว่าแท้จริงแล้วเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2014 และช่วงเวลาปัจจุบันของเรื่องจริงแล้วคือปี ค.ศ. 2015

บทที่ 4 หรือบทสุดท้ายเป็นบทสรุปเนื้อเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมดเล่าย้อนตั้งแต่อดีตของคนโนะ นาโอมิ จนถึงบทสรุปของเรื่อง มีการใช้ระดับการเล่าแบบ Extradiegetic level คือผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง ไม่ได้เป็นตัวละคร และใช้ประเภทของผู้เล่าแบบ Heterodiegetic คือ ผู้เล่าอยู่นอกเรื่อง โดยบรรยายผ่านมุมมองของ คนโนะ นาโอมิเป็นส่วนใหญ่ และดำเนินผ่านมุมมองของ คุมานิ อิซามุในบางส่วน ผู้แต่งมีการเก็บรายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์ตัวละคร แรงจูงใจจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบทก่อนหน้านี้ รวมถึงบทสรุปของตัวละครฆาตกรอย่างคนโนะ นาโอมิ และหลานของเธอ ผู้แต่งใช้วิธีจบเรื่องแบบที่ให้คนร้ายได้รับบทลงโทษอย่างการติดคุก จึงใช้การเล่าแบบ analepsis (ย้อนอดีต) และใช้จังหวะการเล่าเรื่องแบบการหยุดเล่าเรื่องเพื่ออธิบาย (Pause) เนื่องจากเป็นการเฉลยปมปัญหาของตัวละครฆาตกรตั้งแต่สมัยยังเด็กจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งแต่ละบทยังเล่าเหตุการณ์ต่างช่วงเวลากัน ในบทนี้ผู้อ่านจึงได้รับรู้ชีวิตของตัวละครหลักอย่างคนโนะ นาโอมิตั้งแต่วัยเด็กถึงช่วงปลายของชีวิตผู้ใหญ่ มีการเล่าเหตุการณ์แบบ Internal Focalization (มุมมองภายใน) ผ่านสายตาของคนโนะ นาโอมิ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ความรู้สึกนึกคิด และเรื่องราวผ่านมุมมองของนาโอมิที่เป็นฆาตกร แล้วจึงเล่าผ่านมุมมองของ คุมานิ อิซามุ เพื่อจบเรื่องราวทั้งหมดอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการจบเรื่องแบบปลายเปิดให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการถึงชีวิตของคนโนะ ยูตะผู้เป็นหลานต่อได้อีกด้วย

สรุปได้ว่า นวนิยายสืบสวนสอบสวนเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* ผู้แต่งใช้กลวิธีการลำดับเนื้อหาแบบไม่เรียงตามลำดับเวลา เพื่อสร้างความสงสัยแก่ผู้อ่าน ผู้วิจัยได้เรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องตามลำดับเวลาตามภาพด้านล่าง

ภาพที่ 1 เหตุการณ์ในนวนิยายโดยเรียงตามเส้นเวลา

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2658)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้วิธีการแต่งเรื่องแบบเผยความจริงทีละอย่าง บรรยายความรู้สึกนึกคิดของตัวละครและรายละเอียดสำคัญเพียงบางส่วน จากนั้นจึงค่อย ๆ เพิ่มข้อมูลที่มีส่วนสำคัญในบทท้าย ๆ รวมถึงได้เพิ่มตัวละครประกอบขึ้นมาหลายตัว เพื่อสร้างความสับสนและกระตุ้นความน่าสนใจของการดำเนินเรื่อง มีการลำดับเวลาทั้งแบบ Analepsis เพื่อให้ผู้อ่านทำความเข้าใจตัวละครและ Prolepsis เพื่อสร้างความตึงเครียดต่อเนื่องเรื่องที่กำลังดำเนิน นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้ Internal Focalization (มุมมองภายใน) โดยเหตุการณ์เล่าผ่านสายตาของตัวละครหนึ่งตัว ทำให้ผู้อ่านรู้เท่าที่ตัวละครรู้ แต่สลับเล่ามุมมองตัวละครหลายตัว ทำให้เนื้อเรื่องไม่ปะติดปะต่อ ข้อมูลอาจไม่ครบถ้วนจากตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เช่น ในบทที่ 2 ผู้อ่านรู้ว่า คนโนะ ยูตะหนีออกจากบ้านผ่านมุมมองของ คนโนะ ยูตะ ในขณะที่เดียวกันจากมุมมองของ คนโนะ นาโอมิ เธอคิดว่ายูตะถูกลักพาตัว เป็นต้น นอกจากนี้ Internal Focalization ยังส่งผลโดยตรงต่ออารมณ์ของผู้อ่าน คือ มีแนวโน้มที่จะสร้าง surprise ซึ่งเป็นความรู้สึกตกใจจากการที่ไม่รู้ล่วงหน้า เพราะผู้อ่านค้นพบความจริงพร้อมตัวละคร เช่น บทที่ 3 ตอนที่อิวาตะถูกนาโอมิฆาตกรรม เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวผู้แต่งเล่าผ่านมุมมองของอิวาตะ ตอนที่เขาถูกฆาตกรรมผู้อ่านอาจรู้สึกตกใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปพร้อมกับตัวละครได้

2. กลวิธีการสร้างตัวละคร

บุคลิกลักษณะของตัวละครสำคัญของเรื่องมีผลต่อการดำเนินเรื่องและลักษณะการสืบสวนสอบสวน รวมไปถึงความคลุมเครือของเรื่อง นวนิยายเรื่องนี้สามารถแบ่งกลุ่มของการสร้างตัวละครได้ ดังนี้

2.1 ตัวละครที่มีบทบาทสืบสวนคดี

ตัวละครที่มีบทบาทสืบสวนคดีมี 4 ตัวละครหลัก คือ ซาซากิ ชูเฮ, คุริฮาระ, อิวาตะ ชุนสึเกะ และ คามาอิ อิชามุ ตัวละครทั้ง 4 ตัวล้วนมีความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น และมุ่งมั่นต่อการสืบสวนคดีที่พวกเขาสนใจ มีการกล่าวถึงลักษณะของตัวละครเพิ่มเติมจากบทที่ 1 คือ ซาซากิ เป็นคนที่มั่งก้นกับการเตรียมตัวสอบทำงานในบริษัท และ คุริฮาระที่เป็นคนสุขุม ไม่สูงส่งกับผู้อื่น ผู้แต่งใช้ลักษณะนิสัยดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นถึงความน่าสนใจของบล็อกปริศนานี้ รวมถึงสร้างให้ตัวละครทั้งสองอยู่ในวัยนักศึกษามหาวิทยาลัยเพื่อจำกัดแหล่งข้อมูลในการสืบคดีและบังคับให้ตัวละครมีภาระหน้าที่อย่างการเรียนเป็นตัวชะลอการไขคดี นอกจากนี้ผู้แต่งยังสร้างตัวละคร อิวาตะ ชุนสึเกะ ให้เป็นคนมึนทะลุ มีความกล้าไม่กลัวตาย ส่งผลให้ตัวของอิวาตะถึงแก่ความตายถึงแม้จะไขปริศนาดังกล่าวได้ การตายของอิวาตะส่งผลให้เนื้อเรื่องยืดออกไป จากนั้นจึงสร้าง

ตัวละครคูริฮาระให้มีความรักเพื่อน เห็นอกเห็นใจ เพื่อจะได้แก้แค้นด้วยการไขปริศนาและจับตัวฆาตกรให้อิวาตะที่เป็นรุ่นน้อง ในที่ทำงานของตน รวมถึงยังกำหนดให้อิวาตะ และคูริฮาระ ประกอบอาชีพนักข่าวซึ่งง่ายต่อการค้นหาหลักฐานหรือสืบข้อมูล เกี่ยวกับคดีปริศนาด้วย มีการใช้ Duration แบบชะลอจังหวะการสืบสวนผ่านภาระหน้าที่ของตัวละคร

2.2 ตัวละครที่ต้องสงสัย

คนโนะ นาโอมิ เป็นตัวละครที่ต้องสงสัย ผู้แต่งมีการใช้สรรพนามเรียกแทนตัวละครนี้ที่หลากหลาย ในบทแรกเธอถูกนำเสนอว่าเป็นเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ในบทที่ 2 ถูกนำเสนอในนามของคนโนะ นาโอมิ ในบทที่ 3 ตอนต้นอยู่ในฐานะของ ภรรยาของมิอูระซึ่งเป็นผู้ตาย และในบทสุดท้ายเป็นการเล่าเรื่องของคนโนะ นาโอมิตั้งแต่สมัยเด็กจนถึงปัจจุบัน ในด้านของ ลักษณะนิสัย ตัวละครนี้มีปมด้านครอบครัวในวัยเด็กส่งผลให้เธออาจมีอาการทางจิตที่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก และทำให้เธอ กลายเป็นคนที่สามารถทำได้ทุกอย่างเพื่อปกป้องเด็กในการดูแลของตนโดยไม่สนใจถึงวิธีการว่าจะมีความรุนแรงเท่าใด ผู้แต่ง ทำการสร้างตัวละครนี้ให้มีปัญหาดังกล่าว เพื่อเป็นแรงจูงใจและง่ายต่อการก่อเหตุฆาตกรรม และใช้การเปลี่ยน Focalization และ voice จากหลายตัวละคร ทำให้ผู้อ่านเห็นเธอในหลากหลายมุม

2.3 การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวละคร

นวนิยายเรื่องนี้มีตัวละครหนึ่งตัว คือ นาโอมิ สร้างความเชื่อมโยง โดยผู้แต่งใช้วิธีการเล่าผ่านสายตาของตัวละครอื่น และการกล่าวถึงนาโอมิในบทบาทที่แตกต่างกัน ปริศนาความเชื่อมโยงจะค่อย ๆ ถูกเปิดเผยระหว่างอ่านโดยมีตัวละครนี้เป็น จุดเชื่อมโยง การเปลี่ยนมุมมองนี้ทำให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลจากหลายแหล่งและต้องวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของแต่ละมุมมอง การเปลี่ยนแปลงมุมมองในการเล่าเรื่องช่วยสร้างความซับซ้อนและความน่าสนใจให้กับการสืบสวนและความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวละครอีกด้วย การวิเคราะห์มุมมองในการเล่าเรื่องจะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์และบทบาทของตัวละครในเรื่องได้อย่าง ลึกซึ้งมากขึ้น ผู้แต่งใช้เทคนิคสลับมุมมองผ่านตัวละครหลายตัวเพื่อซ่อนความสัมพันธ์ของตัวละครนาโอมิ

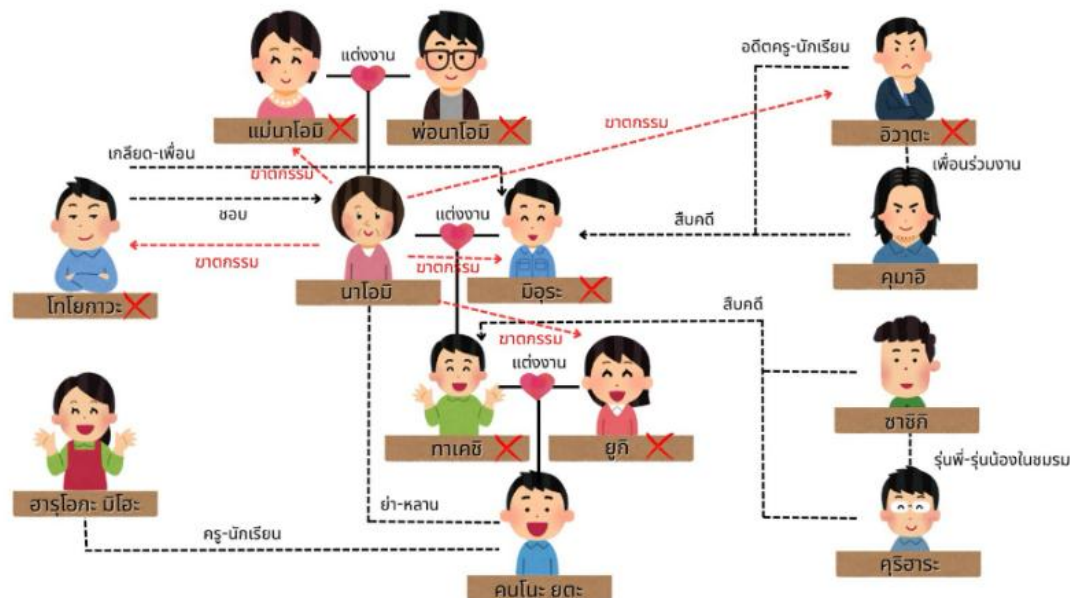
ในบทที่ 1 เป็นการเล่าเรื่องย้อนเรื่อง มีการดำเนินเรื่องผ่านนักศึกษามหาวิทยาลัย 2 คน คือ ซาซากิ ชูเฮ และคูริฮาระ โดยทั้ง 2 คนจะเล่าเรื่องของนานาชิโนะ เร็น ผ่านบล็อกที่อัปโหลดไว้เมื่อ 2 ปีก่อน ผู้แต่งเลือกจะเล่าเรื่องผ่านสายตาของ คนนอกโดยมีการกล่าวถึงนาโอมิแบบอ้อม ๆ ไว้ในบล็อกของนานาชิโนะ เร็นนั่นเอง กลวิธีนี้เป็นการใช้กลวิธี External Focalization ผ่านบุคคลที่ไม่รู้จักนาโอมิ นอกจากนี้การใช้วิธีการเล่าเรื่องด้วยมุมมองการเล่าเรื่องแบบบุคคลที่ 3 ทำให้เห็นตัวละครในภาพรวมจากมุมมองของตัวละครหลายตัวและสามารถสลับเปลี่ยนบทและมุมมองของตัวละครแต่ละตัวได้ง่าย

ในบทที่ 2 มีการกล่าวถึงนาโอมิโดยตรง เธอมีบทบาทเป็นย่าของ คนโนะ ยูตะ ในบทนี้ผู้แต่งปกปิดบทบาทที่แท้จริง ของนาโอมิโดยการแต่งให้คนโนะ ยูตะ เรียกนาโอมิว่า หม่าม้า แทนที่จะเป็นคุณย่าตามบทบาทจริง ๆ ของเธอ ทำให้ผู้อ่าน เข้าใจว่านาโอมิเป็นแม่ของยูตะและไม่มี ความเกี่ยวข้องใด ๆ กับบทที่ 1 ที่ผ่านมา ในช่วงท้ายของบทมีการเฉลยว่าแม่จริง ๆ ของยูตะไม่ใช่ นาโอมิแต่มีชื่อว่ายูกิ ผู้อ่านอาจสามารถคาดเดาได้ว่าฆาตกรที่ฆาตกรรมยูกิจากบทที่ 1 คือนาโอมิ แต่ยังไม่ สามารถตัดสินถูกผิดได้เนื่องจากในบทนี้มีการกล่าวถึงลูกชายของนาโอมิไว้ว่าชื่อทาเคชิ แต่ในบทที่ 1 ผู้เขียนบล็อกปริศนามีชื่อว่า นานาชิโนะ เร็น นอกจากนี้ผู้แต่งยังกำหนดให้นาโอมิใช้นามสกุลเดิมของเธอก่อนแต่งงาน คือ คนโนะ เพื่อไม่ให้มีความ เกี่ยวข้องกับตัวละครในบทถัดไปอีกด้วย ผู้แต่งใช้ internal focalization เพื่อเบี่ยงเบนความสัมพันธ์ตัวละคร ประเด็นดังกล่าว จึงเป็นจุดดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านเกิดความค้างคาใจและกระตือรือร้นในการอ่านบทต่อไปนั่นเอง

บทที่ 3 ผู้แต่งดำเนินเรื่องผ่าน อิวาตะ ชุนสึเกะ ในช่วงต้นที่มีการกล่าวถึงผู้เสียชีวิตและบทสัมภาษณ์ต่อผู้เสียชีวิต มีการนำเสนอตัวละครนาโอมิโดยระบุเพียงบทบาทว่าเป็นภรรยาของมิอูระ ทำให้ในช่วงต้นบทที่ 3 ดูเหมือนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ใด ๆ กับบทก่อนหน้า ก่อนที่จะเฉลยว่าฆาตกรคือภรรยาของมิอูระซึ่งมีลูกชื่อ ทาเคชิ ผู้อ่านอาจอนุมานได้ว่าภรรยาของมิอูระ คือนาโอมิ จากชื่อของทาเคชิที่เคยปรากฏในบทที่ 2 และอาจเป็นคนเดียวกับที่ฆาตกรรม คนโนะ ยูกิ แต่ยังไม่สามารถตัดสิน

ถูกผิดได้เนื่องจากในบทที่ 3 นี้ มีตัวละครชื่อยูกิเช่นกัน แต่ผู้แต่งกำหนดให้เธอใช้นามสกุล คาเมโดะ ยูกิ จึงยังไม่สามารถยืนยันได้ว่านาโอมิซึ่งเป็นฆาตกรในบทที่ 3 เป็นคนเดียวกับที่ปรากฏในบทที่ 1 และ บทที่ 2 หรือไม่ ทำให้ผู้อ่านยังเกิดความค้างคาใจ

บทสุดท้าย เป็นการเฉลยความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งหมด โดยเริ่มเล่าตั้งแต่สมัยนาโอมิยังเด็กจนถึงจุดจบของนาโอมิ โดยหลังจากสรุปความสัมพันธ์ทั้งหมดแล้วจะสามารถเชื่อมโยงตัวละครทั้งหมดได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ตัวละครภายในเรื่อง

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2658)

จากภาพข้างต้น แสดงให้เห็นว่าตัวละครรวมถึงเนื้อเรื่องทั้ง 4 บทมีความเชื่อมโยงกันโดยผู้แต่งกำหนดให้ นาโอมิเป็นจุดเชื่อมโยงความสัมพันธ์และเนื้อเรื่องโดยใช้กลวิธีการสร้างตัวละครอย่างซับซ้อน โดยเฉพาะกับตัวละครนาโอมิ ที่ปรากฏในบทบาทหลากหลาย ทั้งเหยื่อ ผู้ปกป้อง และฆาตกร ด้วยการใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบบุคคลที่สามที่จำกัด (restricted third-person narration) ร่วมกับการจัดลำดับเวลาแบบย้อนกลับ (analepsis) และเสียงเล่าซ้อน (secondary voice) เพื่อซ่อนความจริงบางส่วนจากผู้อ่าน การเล่าเรื่องแบบนี้ทำให้การสืบสวนของผู้อ่านมีลักษณะเดียวกับตัวละครในเรื่อง คือ รู้ข้อมูลไม่ครบและต้องตีความเองจากเบาะแสจำกัด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี Narrative Discourse ของ Gérard Genette อย่างมีนัยสำคัญทำให้ผู้แต่งควบคุมข้อมูลที่ต้องการเปิดเผยได้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยในตัวละครใดตัวละครหนึ่งเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากคนร้ายตัวจริงได้ ดังเช่นตอนที่ผู้แต่งเล่าเรื่องผ่านมุมมองของอิวาตะที่มีต่อยูกิในบทที่ 3 ว่าอาจเป็นฆาตกร ทั้งที่ฆาตกรตัวจริงคือ นาโอมิ นั่นเอง

3. การใช้ภาพวาดเพื่อสร้างปริศนาในนวนิยายสืบสวน

ในนวนิยายเรื่องนี้ มีการใช้ภาพวาดเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเนื้อเรื่อง ภาพวาดเหล่านี้ถูกใช้เป็นตัวสัญลักษณ์และเบาะแสในการไขคดี ทำให้เป็นทั้งเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราวและตัวกลางในการสร้างปริศนาที่ต้องการการตีความ ภาพแต่ละภาพเป็นจุดเริ่มต้นของการสืบสวน โดยมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังนี้

บทที่ 1 ภาพวาดผู้หญิงยืนกลางสายลม มีจุดเด่นคือ เป็นภาพที่ปรากฏผ่านอินเทอร์เน็ต และมีจำนวนภาพมากถึง 5 ภาพ ผู้แต่งใช้กลยุทธ์ด้านขนาดของภาพวาด มุมของภาพ และลำดับการเรียงภาพมาเป็นข้อจำกัดและจุดเด่นในการไขปริศนา ภาพวาดแต่ละภาพมีขนาดไม่เท่ากันแต่เมื่อถูกเปิดเผยในอินเทอร์เน็ต ผู้อ่านและตัวละครจะไม่สามารถรู้จุดแตกต่างด้านขนาดได้ ผู้เขียนใช้จุดนี้เป็นกลลวงในการไขปริศนาภาพวาด ภาพดังกล่าวเป็นเบาะแสสำคัญการตามหาว่าใครคือหญิงแก่ที่ฆาตกรรม युกิซึ่งเป็นคนที่อยู่ในภาพและนำไปสู่การไขปริศนาในบทต่อ ๆ ไป

บทที่ 2 ภาพวาดหมอกปกคลุมห้อง จุดเด่นคือเป็นภาพวาดจากเด็กซึ่งมักวาดภาพออกมาตามจินตนาการ แต่ถูกไขปริศนาด้วยมุมมองและความคิดแบบผู้ใหญ่ มี **Focalization** แบบ *Internal focalization* ผ่านมุมมองของครู เมื่อผู้อ่านคิดตามจึงคิดตามในมุมมองของผู้ใหญ่ทำให้เกิดการสันนิษฐานผิดพลาด เช่น ตอนที่คิดว่านาโอมิทำร้ายร่างกายยูตะ เป็นต้น ผู้แต่งกำหนดให้เนื้อเรื่องเป็นช่วงที่ยูตะหายตัวไป ประกอบกับภาพวาดที่มีหมอกปกคลุมห้องและการมีคนสะกดรอยตามยูตะกับนาโอมิ ในมุมมองผู้ใหญ่จึงสันนิษฐานไว้วางใจคนลักพาตัวไป ซึ่งเป็นวิธีลวงของผู้แต่งที่จงใจให้ผู้อ่านที่สันนิษฐานผิดนั่นเอง มีการใช้ *pause* และ *scene* ในการพรรณนาละติตภาพวาด นอกจากนี้ภาพนี้เป็นเบาะแสสำคัญที่เปิดเผยบทบาทของตัวละครนาโอมิว่าแท้จริงแล้วไม่ใช่แม่แต่เป็นย่าของยูตะ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก **Suspense** คือ ผู้อ่านค่อย ๆ เชื่อมตามความเข้าใจของตัวละคร และ **Surprise** คือ ผู้อ่านพบว่าเข้าใจผิดว่าตัวละคร นาโอมิ ไม่ใช่แม่แต่เป็นย่า ภาพวาดนี้นำไปสู่การตามหาความจริงของการตายของแม่ยูตะอีกด้วย

บทที่ 3 ภาพวาดในวาระสุดท้ายของครูสอนศิลปะ จุดเด่นคือผู้วาดเป็นครูสอนศิลปะแต่ภาพที่ออกมากลับไม่สวยงามแบบที่ควรเป็น นำไปสู่การไขคดีจากภาพวาดดังกล่าวซึ่งคาดว่าเป็นหลักฐานชี้ตัวฆาตกรจากผู้ตาย ผู้แต่งใช้กลวิธี *Focalization* แบบ *Internal* คือ เล่าผ่านสายตาของตัวละครหนึ่งตัว ในที่นี้ผู้แต่งเล่าผ่านมุมมองของ อิวาตะ ใช้เรื่องของเวลาการตายที่ไม่แน่ชัดโดยอ้างอิงจากเสาดันหนึ่งในภาพวาด มีการย้อนเวลา (*Analepsis*) โดยการตีความภาพเพื่อระบุช่วงเวลาก่อนตาย และใช้ *pause* ในการพรรณนาภาพวาด นอกจากนี้ภาพวาดชิ้นนี้ยังเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญในการตามหาฆาตกรจากเหตุการณ์ทั้งหมดอีกด้วย

บทสุดท้าย ภาพวาดต้นไม้ปกป้องนกรกระจอกขวา ซึ่งนาโอมิเคยวาดไว้สมัยเด็ก แม้จะใช้ผู้เล่าภายนอก (*heterodiegetic*) แต่ผู้อ่านเข้าถึงภาพของนาโอมิผ่านการตีความทางจิตวิทยาของนักจิตวิทยาในเรื่อง ทำให้เกิด **internal focalization** ผ่านภาพวาดที่สื่อถึงภายในจิตใจตัวละคร ผู้อ่านไม่ได้เข้าถึงความคิดโดยตรงของนาโอมิ แต่เข้าใจเธอผ่านผลลัพธ์ของจิตใต้สำนึก คือ ภาพที่เธอวาด ผู้อ่านเข้าใจมุมมองของนาโอมิย้อนหลังผ่านการย้อนอดีต (*Analepsis*) แม้จะรู้แล้วว่าเธอคือฆาตกร แม้ผู้เล่าหลักจะอยู่นอกเรื่อง (*external narrator*) แต่ในฉากนี้ มีการตีความมาจากนักจิตวิทยาเด็กในเรื่อง ทำให้เกิดเสียงเล่าแบบเสริม (*secondary voice*) ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะการอ่าน ของผู้อ่าน ผู้อ่านจึงถูกนำทางให้เห็นความเป็นแม่หรือ จิตใต้สำนึกที่ต้องการปกป้องในตัวนาโอมิ แม้ว่าเธอจะเป็นฆาตกร

ภาพวาดในนวนิยายเรื่องนี้ทำหน้าที่เป็นกลไกทางการเล่าเรื่องที่สำคัญ โดยผู้เขียนใช้ภาพเหล่านี้เพื่อควบคุมมุมมองของผู้อ่าน (*focalization*) สร้างความระทึก (*suspense*) หรือหักมุม (*surprise*) ผ่านการจัดลำดับเวลา (*order*) และจังหวะการเปิดเผยข้อมูล (*duration*) ภายใต้เสียงผู้เล่าที่อยู่ภายนอกเรื่อง (*extradiegetic-heterodiegetic*) ภาพวาดทั้ง 4 ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงสัญลักษณ์หรือหลักฐานในเชิงเนื้อหาเท่านั้น หากแต่ถูกวางไว้อย่างมีระบบ เพื่อควบคุมการรับรู้ของผู้อ่านผ่าน *focalization*, การจัดลำดับ (*order*) และการขยายจังหวะเล่า (*duration*) โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพวาดสุดท้ายของนาโอมิที่ทำหน้าที่สะท้อนจิตใต้สำนึกของฆาตกร และเป็นกุญแจสำคัญในการทำความเข้าใจตัวละครและธีมของเรื่องโดยรวม

สรุปและอภิปรายผล

นวนิยายเรื่องภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกรได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของภาพวาดในฐานะเครื่องมือที่ใช้เล่าเรื่องและสร้างปริศนาในนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน โดยเนื้อเรื่องถูกนำเสนอผ่านกลวิธีการแต่งที่ซับซ้อน เช่น การเล่าเรื่องแบบไม่เรียงตามลำดับเวลา และการใช้มุมมองแบบบุคคลที่สามที่จำกัดข้อมูลของผู้อ่าน ทำให้เกิดความลึกลับระทึกและการคาดเดาเนื้อเรื่องที่ผิดพลาดก่อนจะเฉลยในบทสุดท้าย นอกจากนี้ยังมีการใช้สัญลักษณ์ในภาพวาดเพื่อสะท้อนจิตวิทยาและแรงจูงใจของตัวละคร ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินเรื่องมีความลึกซึ้งมากขึ้น

นวนิยายเรื่อง *ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร* เป็นตัวอย่างชั้นดีของการประยุกต์ใช้แนวคิด *Narrative Discourse* Gérard Genette ในหลายมิติ โดยเฉพาะการจัดลำดับเวลา (order) ที่ใช้การเล่าย้อนอดีต (analepsis) และการเล่าล่วงหน้า (prolepsis) เพื่อชะลอการเปิดเผยความจริงและสร้างปริศนาให้แก่ผู้อ่าน การใช้มุมมองแบบจำกัด (internal focalization) ผ่านตัวละครหลากหลาย เช่น ซาซากิ อิวาตะ และนาโอมิ ทำให้ผู้อ่านรับรู้ข้อมูลแบบไม่ครบถ้วน เกิดความไขว้เขวและสามารถสร้างทั้งความระทึก (suspense) และความหักมุม (surprise) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการใช้จังหวะการเล่าเรื่อง (duration) ที่หลากหลาย เช่น pause และ stretch เพื่อเน้นรายละเอียดบางจุด และการใช้เสียงของผู้เล่าที่อยู่นอกเรื่อง (extradiegetic-heterodiegetic) ควบคู่กับเสียงตีความจากตัวละครอื่น (secondary voice) เพื่อเสริมชั้นเชิงของการเล่าเรื่องให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงโครงสร้างในการควบคุมข้อมูลและอารมณ์ของผู้อ่านตามกรอบทฤษฎีของ Genette ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ภาพวาดปริศนากับการตามหาฆาตกร เป็นนวนิยายที่ใช้ศิลปะและภาพวาดเป็นเครื่องมือหลักในการเล่าเรื่องและสร้างปริศนา รวมทั้งยังมีการสร้างตัวละครที่หลากหลายทำให้กลายเป็นนวนิยายแนวสืบสวนที่มีความสนใจอีกเล่มหนึ่ง งานวิจัยชิ้นนี้ช่วยเน้นย้ำถึงความสำคัญของภาพวาดในฐานะตัวกลางที่สะท้อนจิตวิทยาของตัวละครและทำให้เรื่องราวมีความลึกซึ้งมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานวรรณกรรมแนวสืบสวนอื่น ๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ควรทำการศึกษาเรื่องของจิตวิทยาในตัวละครฆาตกร เนื่องจากตัวละครฆาตกรถูกขับเคลื่อนด้วยแนวความคิดอันมาจากความผิดปกติทางจิต ส่งผลต่อการตัดสินใจและนำมาซึ่งการฆาตกรรมในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐรญา ใจหาร และคณะ. (2564). นวนิยายแนวสืบสวนสอบสวนแบบมีดของปราปต์: กลวิธีการสร้างโครงเรื่องกับการนำเสนอตัวละครชายขอบ. สืบค้นจาก <https://so04.tcithaijo.org/index.php/THLanglit/article/download/248849/171391>
- ต้องรัก จิตรบรรเทา. (2560). บุคลิกภาพตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์. สืบค้นจาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/social_crru/article/view/134234/100444
- ธณินทร์ มีเพียร. (2542). นวนิยายสืบสวนในทรณะของชเวทาน โตโดรอฟ. สืบค้นจาก https://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/13095/1/Thorarin_Fiction.pdf
- มนัสวี พรหมสุทธิรักษ์. (2554). อายุ เพศสถานะ ชนชั้นและชาติพันธุ์: การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องชุดนักสืบหญิงหมายเลขหนึ่ง คุณปามารู และสโมสรมักสืบ. สืบค้นจาก <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/34416>

- สุดารัตน์ ขุนทอง และ สายวรุณ สุนทโรทก. (2562). กลวิธีการสร้างเรื่องแบบสืบสวนสอบสวนในนวนิยายเรื่องกึ่งเพ้า. สืบค้นจาก <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ghuru/article/view/293/232>
- อังคณา สุขวิเศษ. (2544). นวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน: อิทธิพลของชุดเชอร์ล็อก โฮล์มส์ที่มีต่อชุดปัวโรต์และนิทานทองอิน. สืบค้นจาก <https://cuir.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/3332/3/AungkanaSu.pdf>
- เพ็ญวิภา วัฒนปรีชานนท์. (2550). กลวิธีการประพันธ์ในนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวนของกึ่งจักร. สืบค้นจาก <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/52630>
- Elisa Taillefer-Barbosa. (2024). **The Masked Writer: Uketsu**. Retrieved from <https://www.japannakama.co.uk/creativity/literature/japanese-horror-writer-uketsu/>
- Francesca Baratta. (n.d.). **Uketsu | What's scary, What's eerie, What's normal as anything else**. Retrieved from <https://www.flaut.com/post/uketsu-shadowplay-issue>
- Genelle, Gerard. (1980). **Narrative Discourse: AN ESSAY IN METHOD**. Cornell University Press.
- Jeremy Black. (2025). **Murders for January**. Retrieved from <https://thecritic.co.uk/murders-for-january-3/>
- Jake Kerridge. (2025). **Is the man behind this terrifying mask Japan's answer to Richard Osman**. Retrieved from https://www.telegraph.co.uk/books/what-to-read/uketsu-strange-pictures-richard-osman-horror-japan/?ICID=continue_without_subscribing_reg_first
- Walter Akolo. (2021). **What Is Third-Person Point of View and How Can You Use It in Your Writing?**. Retrieved from <https://prowritingaid.com/art/795/how-to-nail-third-person-narrative.aspx#head0>
- 株式会社双葉社. (2025). 米英仏・海外メディアが最高評価!! 文庫化した雨穴『変な絵』が世界 30 か国出版で世界的 160 万部ミリオンセラー フランスでは「今月の本」に選ばれる偉業達成!! . Retrieved from <https://prtmes.jp/main/html/rd/p/000000678.000014531.html>

“อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของ คริสตียอง โอสเตอร์: นวนิยายมินิมอลลิสต์แบบฝรั่งเศส
Christian Oster's *Mon grand appartement*: a French-style minimalist novel

อนุสรณ์ ชมภูพล¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ คือ 1) เพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของ คริสตียอง โอสเตอร์ โดยวิเคราะห์องค์ประกอบด้านเนื้อเรื่องและการเล่าเรื่อง และเปรียบเทียบกับลักษณะของนวนิยายดั้งเดิม นูโว โรม็อง และนวนิยายมินิมอลลิสต์ 2) เพื่อสำรวจและนิยามขอบเขตของนวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสผ่านการวิเคราะห์ นวนิยายเรื่องนี้ และ 3) เพื่อศึกษาดำแหน่งของนวนิยายดังกล่าวในบริบทพัฒนาการวรรณกรรมฝรั่งเศสร่วมสมัย ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของนวนิยาย ศาสตร์เรื่องเล่า ทฤษฎีกลุ่มนูโว โรม็อง และทฤษฎีนวนิยายมินิมอลลิสต์เป็นกรอบการวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า 1) นวนิยายเรื่องนี้ผสมผสานระหว่างนวนิยายมินิมอลลิสต์และนูโว โรม็องทั้งในด้านเนื้อเรื่องและการเล่าเรื่อง จึงกลายเป็นนวนิยายมินิมอลลิสต์แบบฝรั่งเศส 2) ลักษณะเฉพาะนี้ทำให้เกิดคำนิยามใหม่ของนวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศส ซึ่งหมายถึงนวนิยายที่มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครจำนวนน้อยโดยไม่มีตัวเอกที่โดดเด่น การนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ อย่างผิวเผิน สถานที่และเวลาที่จำกัดแต่ชัดเจน แก่นเรื่องที่มาจากชีวิตประจำวัน การใช้รูปแบบการเล่าแบบพูดที่สร้างประโยชน์อื่น ๆ ไม่สมบูรณ์ และผิดหลักไวยากรณ์ การพรรณนาที่เรียบง่าย การเน้นการรับรู้ภายในและสามารถถ่ายทอดการรับรู้ได้อย่างไม่จำกัด การเล่านอกเรื่อง และการตั้งชื่อเรื่องที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องอย่างเบาบาง และ 3) นวนิยายเรื่องนี้ นำความเป็นนวนิยายกลับคืนสู่วรรณกรรมฝรั่งเศสหลังจากการทำลายของนูโว โรม็อง และเป็นตัวกลางทางวรรณศิลป์ระหว่างระหว่างนวนิยายดั้งเดิมกับนูโว โรม็อง

คำสำคัญ: นวนิยายมินิมอลลิสต์ คริสตียอง โอสเตอร์ อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน นูโว โรม็อง

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the novel *Mon grand appartement* by Christian Oster by analyzing its narrative content and storytelling techniques and comparing them with the characteristics of traditional novels, Nouveau Roman, and minimalist novels; 2) to explore and define the scope of French minimalist novels through the analysis of this work; and 3) to examine the position of this novel in the context of contemporary French literary development. The researcher employed concepts related to novel characteristics, narratology, Nouveau Roman theory, and minimalist novel theory as the analytical framework.

The study findings reveal that 1) this novel blends minimalist novel and Nouveau Roman elements in both narrative content and storytelling techniques, thus becoming a French-style minimalist novel; 2) this distinctive characteristic generates a new definition of French minimalist novels, which refers to

¹อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

novels featuring uncomplicated plots, few characters without prominent protagonists, superficial presentation of information, limited but clear settings and time frames, themes derived from everyday life, oral narrative style creating short, incomplete, and grammatically incorrect sentences, simple descriptions, emphasis on internal perception that can be conveyed limitlessly, digressions, and titles that relate tenuously to the content; and 3) this novel restores the essence of the novel to French literature after the destructive impact of Nouveau Roman and serves as a literary intermediary between traditional novels and Nouveau Roman.

Keywords: *Minimalist novel, Christian Oster, Mon grand appartement, Nouveau Roman*

บทนำ

ตั้งแต่ช่วงสองทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา แนววรรณกรรมฝรั่งเศสร่วมสมัยต่างยกย่องคริสตียอง โอสเตอร์ (Christian Oster) ว่าเป็นหนึ่งในนักเขียนนวนิยายสายมินิมอลลิสม์ (minimalisme) ที่มีชื่อเสียง เขาตีพิมพ์ผลงานกับสำนักพิมพ์มินูต์ (Minuit) เช่นเดียวกับนักเขียนมินิมอลลิสม์คนอื่น ๆ ได้แก่ ฌอง เอเชโนซ (Jean Échenoz) เอริก เชอวีลาร์ด (Éric Chevillard) ฌอง-ฟิลิปป์ ตูสแซ็งต์ (Jean-Philippe Toussaint) และคริสตียอง กียี (Christian Gailly) ในหนังสือ “นักเขียนนวนิยายมินิมอลลิสม์ 1979-2003” (*Romanciers minimalistes 1979-2003*) ของ มาร์ก ด็องบรี (Marc Dambre) และบรูโน บล็องก์มาน (Bruno Blanckeman) (2012) ซึ่งรวมบทความจากการประชุมวิชาการ ณ ศูนย์วัฒนธรรมนานาชาติเซอริซี (Centre Culturel International de Cerisy) เมื่อปี ค.ศ. 2003 ภายใต้หัวข้อ “นักเขียนมินิมอลลิสม์” ก็มีการวิเคราะห์ผลงานของโอสเตอร์ในแง่มุมต่าง ๆ นอกจากนี้ อะลีน มูรา-บรูเนล (Aline Mura-Brunel) (2006) บรรณาธิการหนังสือ “คริสตียอง โอสเตอร์ และคนอื่น ๆ: การกลับมาของลักษณะทางนวนิยาย” (*Christian Oster et Cie : retour du romanesque*) ยังระบุว่า ผลงานของโอสเตอร์สามารถจัดอยู่ในกระแสมินิมอลลิสม์ได้อย่างชัดเจน ส่วนใน “นิตยสารวรรณกรรม” (*Magazine littéraire*) ฉบับที่ 379 ปี ค.ศ. 1999 ดานีแอล มาร์แต็ง (Daniel Martin) ได้กล่าวถึงลักษณะร่วมของงานเขียนของโอสเตอร์ว่า มักเริ่มต้น “จากความไม่มีอะไรเลย จากตัวละครที่ชีวิตพังทลาย และจากความว่างเปล่าที่ห้อมล้อมตัวละครนั้น” ซึ่งสะท้อนโครงเรื่องเรียบง่าย อันเป็นลักษณะเฉพาะของมินิมอลลิสม์ ด้านโอสเตอร์เองก็เน้นย้ำแนวทางนี้เช่นกัน โดยเอมิลี กร็องเฌเรย์ (Émilie Grangeray) ได้นำคำพูดของเขามาเผยแพร่ในเว็บไซต์หนังสือพิมพ์เลอ มงด์ (*Le Monde*) ปี ค.ศ. 2010 ว่า “มีเพียงหนึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วยหนึ่งปม และหนึ่งการคลี่คลายปม” ส่วนเนื้อเรื่องก็เป็นแค่ “เหตุการณ์เล็ก ๆ” เท่านั้น กล่าวได้ว่า นักวิชาการและนักวิจารณ์กลุ่มนี้ รวมถึงตัวนักเขียนเอง ต่างเห็นตรงกันว่าผลงานของโอสเตอร์สะท้อนแนวคิดมินิมอลลิสม์อย่างเด่นชัด

โอสเตอร์ตีพิมพ์นวนิยายเรื่องแรกชื่อ “วอลเลย์บอล” (*Volley-ball*) ในปี ค.ศ. 1989 ซึ่งมีความยาวเพียง 123 หน้า และมีเหตุการณ์น้อยมาก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนวมินิมอลลิสม์ในงานเขียนของเขา ต่อมาเขาเขียนนวนิยายอีกเกือบ 20 เรื่อง โดย “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” (*Mon grand appartement*) (1999) เป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงสูงสุด ด้วยการคว้ารางวัลเมดิซิส (Prix Médicis) ในปีเดียวกัน ในเรื่องนี้ ตัวละครหลักชื่อ กาวารีน (Gavarine) เป็นผู้เล่าเรื่อง เขาเริ่มต้นด้วยการทำกระเป๋าเอกสารหาย ซึ่งมีกุญแจอะพาร์ตเมนต์อยู่ด้วย จึงพยายามติดต่ออานน์ (Anne) คนรักของเขา แต่เธอไม่อยู่ เขาต้องพักโรงแรม และไม่นานก็ได้รับข้อความจากมาร์จ (Marge) ผู้หญิงที่เขาเคยรู้จัก นัดพบกันที่สระว่ายน้ำ แต่กลับเจอกับหญิงตั้งครรภ์ชื่อฟลอว์ (Flore) แทน จากเหตุการณ์บังเอิญนั้น กาวารีนตกหลุมรักฟลอว์ และตัดสินใจเดินทางไปกับเธอเพื่อเตรียมตัวคลอดลูก เขากลายเป็นพ่อของลูกสาวที่ชื่อโมด (Maude) และช่วยดูแลเธอกับฟลอว์อย่างเต็มที่ จะเห็นได้ว่าเรื่องราวดำเนิน

ไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีความขัดแย้งซับซ้อน มีลักษณะคล้ายเกร็ดเรื่องเล็ก ๆ ในชีวิตช่วงหนึ่งของกาวาริน ซึ่งสะท้อนแนว มินิมอลลิสม์ได้อย่างชัดเจน ฟาบริซ กาบรีแอล (Fabrice Gabriel) (1999) จึงยืนยันว่าเรื่องนี้มีลักษณะมินิมอลลิสต์ ส่วน นอร์เบิร์ต ชาร์นี (Norbert Czarny) (1999) สรุปเนื้อหาทั้งหมดของนวนิยายไว้เพียงสั้น ๆ ว่า “กาวารินกลายเป็นพ่อ” ขณะที่ ปกหลังของนวนิยายเรื่องนี้ก็นำเสนอเรื่องราวคร่าว ๆ ภายใน 6 บรรทัด จน ฌอง-บัปติสต์ ฮารองก์ (Jean-Baptiste Harang) (1999) กล่าวว่าสามารถเข้าใจเรื่องได้จากข้อความนั้นเพียงอย่างเดียว

แม้ว่า “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” จะมีโครงเรื่องที่เรียบง่ายและสะท้อนลักษณะมินิมอลลิสต์อย่างชัดเจน แต่ โครงสร้างของนวนิยายกลับใช้ความยาวถึง 248 หน้า แบ่งออกเป็น 29 บทย่อย ซึ่งถือว่ามากเมื่อเทียบกับเนื้อหาที่มีเหตุการณ์ ไม่ซับซ้อน หากพิจารณาสิ่งที่เติมเต็มพื้นที่บนหน้ากระดาษเหล่านี้ จะพบว่าไม่ใช้การบรรยายตัวละคร ฉาก หรือสิ่งของ แต่เป็นการถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกของกาวาริน ในลักษณะของการพูดกับตัวเอง (monologue) ซึ่งสะท้อน “สำนึกภายใน” (conscience intérieure) ของตัวละคร ลักษณะนี้ทำให้ผลงานของโอสแตร์คล้ายคลึงกับนวนิยายของนักเขียนกลุ่มนูโว โรม็อง (Nouveau Roman) ในช่วงทศวรรษ 1950–1960 กาบรีแอล (1999) ได้กล่าวว่านี่คือนวนิยาย “ของคนที่พยายามเล่าให้ ตัวเองฟัง” ขณะที่ ชาร์นี (1999) มีความเห็นว่าการพูดกับตัวเองจำนวนมากนี้คือ “การนอกเรื่อง” (digression) ที่ทำให้เรื่อง ดำเนินช้า ซึ่งขัดแย้งกับเนื้อเรื่องที่เรียบง่าย ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามว่าการใช้วิธีการเล่าแบบนี้ยังอยู่ในกรอบของมินิมอลลิสม์หรือไม่ หรือแท้จริงแล้ว มินิมอลลิสม์ในวรรณกรรมหมายถึงเพียงองค์ประกอบหลักของเรื่องเล่า ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร สถานที่ และเวลา โดยไม่จำเป็นต้องครอบคลุมถึงวิธีการเล่า และประเด็นนี้จะสามารถใช้พิจารณาลักษณะเฉพาะของนวนิยาย ของ โอสแตร์ในฐานะนวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสได้หรือไม่

จากการสำรวจ พบว่ายังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาลักษณะมินิมอลลิสม์ใน “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” โดยเฉพาะ บทความที่เกี่ยวข้องในหนังสือ “นักเขียนนวนิยายมินิมอลลิสต์ 1979-2003” มีเพียงสองเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายเรื่อง “บน รถไฟ” (*Dans le train*) (2002) ของโอสแตร์ และเปรียบเทียบกับนักเขียนคนอื่น (Langer, 2012) ขณะที่ “อะพาร์ตเมนต์ ห้องใหญ่ของฉัน” ถูกกล่าวถึงเพียงครั้งเดียวอย่างสั้น ๆ โดยลีโอนัล รูฟเฟล (Lionel Ruffel) (2012) ส่วนในหนังสือ “คริสตียอง โอสแตร์ และคนอื่น ๆ: การกลับมาของลักษณะทางนวนิยาย” งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกลับมุ่งเน้นนวนิยายเรื่องอื่น เช่น “สะพานอาร์เกย” (*Le Pont d'Arcueil*) (1994) และ “ไกลจากโอดิล” (*Loïn d'Odile*) (1998) (Faerber, 2006; Schlossman, 2006) สำหรับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” โดยตรง มักอยู่ในแนวทางวิเคราะห์ เชิงแก่นเรื่อง (approche thématique) ที่เน้นประเด็นเฉพาะและเปรียบเทียบกับงานอื่น เช่น เรื่องวัตถุสิ่งของ (Bouchy, 2006; Jerusalem, 2006), ภาพการเคลื่อนไหว (Gelz, 2004) และความรัก (Clamens-Nanni, 2020) เป็นต้น ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อศึกษาว่านวนิยายเรื่องนี้สะท้อนลักษณะมินิมอลลิสต์ในระดับใด โดยจะพิจารณาทั้งองค์ประกอบ ของเนื้อเรื่องและการเล่าเรื่อง เพื่อให้เข้าใจขอบเขตของแนวมินิมอลลิสม์ในวรรณกรรมฝรั่งเศสร่วมสมัยได้อย่างลึกซึ้งและ ครอบคลุมมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของโอสแตร์ โดยวิเคราะห์องค์ประกอบด้านเนื้อเรื่อง และการเล่าเรื่อง และเปรียบเทียบกับลักษณะของนวนิยายดั้งเดิม (roman traditionnel) นวนิยายนูโว โรม็อง และนวนิยาย มินิมอลลิสต์
2. เพื่อสำรวจและนิยามขอบเขตของนวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสผ่านการวิเคราะห์นวนิยายเรื่องนี้
3. เพื่อศึกษาดำแหน่งของนวนิยายเรื่องนี้ในบริบทพัฒนาการวรรณกรรมฝรั่งเศสร่วมสมัย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. นวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ยังคงรักษารูปแบบองค์ประกอบพื้นฐานของนวนิยายดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน แต่ลดทอนระดับความซับซ้อนของเนื้อเรื่องลง โดยมีลักษณะสอดคล้องกับแนวมินิมอลลิสม์ เช่น โครงเรื่องเรียบง่าย ปราศจากความขัดแย้งสำคัญ ตัวละครและบทบาทมีจำนวนน้อย สถานที่ธรรมดาไม่หลากหลาย เหตุการณ์ดำเนินภายในช่วงเวลาสั้น ๆ และแก่นเรื่องสะท้อนชีวิตประจำวันของตัวละคร

2. โอสแตร์นำเทคนิคการเล่าเรื่องบางประการของนักเขียนกลุ่มนอว์ โรม็อง ซึ่งถือเป็นผู้บุกเบิกการสร้างนวนิยายแนวใหม่ในฝรั่งเศส และมีความเชื่อมโยงในเชิงสถาบันกับเขาผ่านการตีพิมพ์ผลงานกับสำนักพิมพ์เดียวกัน มาปรับใช้ในนวนิยายเรื่องนี้

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้มุ่งศึกษานวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของโอสแตร์ ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1999 โดยสำนักพิมพ์มินุต์ โดยผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาทั้งเรื่องโดยไม่เปรียบเทียบกับนวนิยายเรื่องอื่นของโอสแตร์หรือผลงานของนักเขียนมินิมอลลิสต์ชาวฝรั่งเศสคนอื่น ๆ

2. การวิเคราะห์เน้นที่องค์ประกอบของนวนิยาย 2 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านเนื้อเรื่อง ซึ่งประกอบด้วยโครงเรื่อง ตัวละคร สถานที่ เวลา แก่นเรื่อง และ 2) ด้านการเล่าเรื่อง ซึ่งพิจารณาผู้เล่าเรื่องและวิธีการเล่าเรื่องที่สะท้อนการใช้ภาษาและลีลาการเขียนของโอสแตร์ โดยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของนวนิยายและหลักการวิเคราะห์นวนิยายตามหลักศาสตร์เรื่องเล่า (narratologie) ทฤษฎีนวนิยายของกลุ่มนอว์ โรม็อง และทฤษฎีนวนิยายมินิมอลลิสต์ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

1. ลักษณะของนวนิยายและหลักการวิเคราะห์นวนิยายตามหลักศาสตร์เรื่องเล่า

“สารานุกรมลารูสส์” (Encyclopédie Larousse) (2025) ฉบับออนไลน์ ได้นิยามคำว่านวนิยายว่าเป็น “ผลงานที่เกิดจากจินตนาการ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องเล่าร้อยแก้วที่มีความยาวพอสมควร โดยความน่าสนใจอยู่ที่การเล่าเรื่องการผจญภัย การศึกษาขนบธรรมเนียมหรือลักษณะนิสัย การวิเคราะห์ความรู้สึกหรืออารมณ์ และการสะท้อนความเป็นจริงหรือข้อมูลต่าง ๆ ทั้งในแง่วิสัยและอัตวิสัย” นอกจากนี้ยังได้อธิบายอีกว่า “ในเรื่องเล่าแบบนวนิยาย มีเนื้อเรื่องที่ถูกละ เป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏ พร้อมด้วยสถานการณ์แวดล้อม วันเวลา สถานที่ ตัวละคร และอื่น ๆ อีกส่วนหนึ่งก็คือการเล่าลำดับของเหตุการณ์ (หรือวิธีการที่นักเขียนใช้ในการเล่าเรื่องแต่ง)” หากกล่าวถึงนวนิยายดั้งเดิมของฝรั่งเศส เรามักจะนึกถึงนวนิยายแนวสังคมนิยมของศตวรรษที่ 19 ซึ่งถือเป็นช่วงรุ่งเรืองสูงสุดของนวนิยายประเภทนี้ (Valette, 1993) อย่างเช่น นวนิยายเรื่อง “พ่อกอร์โยต์” (Le Père Goriot) (1975, ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1835) ของ ออโนเร่ เดอ บัลซัค (Honoré de Balzac) เป็นต้น นวนิยายดั้งเดิมมีลักษณะเด่นคือโครงเรื่องที่ซับซ้อนและมีหลายเส้นเรื่องที่เชื่อมโยงกัน แก่นเรื่องมักสะท้อนศีลธรรม สังคม หรือการเปลี่ยนแปลงในชีวิตมนุษย์ ตัวละครมีจำนวนมาก มีความลึกทางจิตวิทยา และมักมีตัวเอกชัดเจน สถานที่ในเรื่องสามารถเปลี่ยนแปลงหลากหลายตามพัฒนาการของโครงเรื่อง ขณะที่เวลาถูกดำเนินไปตามลำดับอย่างมีเหตุผล การเล่าเรื่องนิยมใช้บุรุษที่สามแบบรอบรู้ ซึ่งสามารถมองเห็นทุกด้านของตัวละคร ใช้กาล passé simple เป็นพื้นฐานในการเล่า ภาษาในการบรรยายมีความหลากหลาย สละสลวย และใช้โวหารเปรียบเทียบ การพรรณนาในนวนิยายแนวนี้นั้นครอบคลุมทั้งฉากตัวละคร และอารมณ์อย่างละเอียด ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจทั้งโครงสร้างเรื่องราวและจิตใจของตัวละครอย่างลึกซึ้ง

คำนิยามและลักษณะของนวนิยายสังคมนิยมข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตเห็น 2 องค์ประกอบสำคัญของนวนิยาย ได้แก่ เนื้อเรื่องและการเล่าเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องประกอบด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ การผจญภัยของตัวละคร รวมถึงการสะท้อนชีวิต

และความรู้สึกของตัวละครในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการสะท้อนสังคมผ่านภาพสะท้อนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การเล่าเนื้อเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับวิธีการที่ผู้เล่าเรื่องใช้ในการนำเสนอเรื่องราว ซึ่งรวมถึงมุมมองที่เลือกใช้ การเลือกใช้ภาษา และลีลาการเขียนที่นักเขียนใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกและอารมณ์ของตัวละครอย่างลึกซึ้งและสมจริง การแบ่ง 2 องค์ประกอบนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของฌีแรตต์ เฌอแน็ต (Gérard Genette) (1972) ที่ได้สร้างความเข้าใจไว้ในเรื่องเล่า (récit) หรือตัวบทเรื่องเล่า (texte narratif) ประกอบด้วยสองส่วนหลัก คือ เนื้อเรื่อง (histoire) หรือเนื้อหาของเรื่องเล่า (contenu narratif) และการเล่า (narration) หรือการเล่าเรื่องที่ก่อให้เกิดเรื่องเล่า (acte narratif producteur) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในเรื่อง (เหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ) กับวิธีการที่นักเขียนเลือกใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านมุมมองและเทคนิคการเล่าต่าง ๆ โดยการเล่าจะมีผลต่อการรับรู้และการตีความเนื้อเรื่องของผู้อ่าน

ในการวิเคราะห์ 2 องค์ประกอบนี้ ผู้วิจัยใช้ศาสตร์เรื่องเล่า โดยอ้างอิงทฤษฎีโครงเรื่องของ ซเวตัน โตโดรอฟ (Tzvetan Todorov) (1968) ที่ได้กล่าวไว้ว่า “โครงเรื่องที่เล็กที่สุดและมีความสมบูรณ์ประกอบด้วย การเปลี่ยนผ่านจากความสมดุลหนึ่งไปสู่อีกความสมดุลหนึ่ง เรื่องเล่าที่สมบูรณ์แบบเริ่มต้นด้วยสถานการณ์คงที่ ซึ่งจะมีพลังบางอย่างมาก่อความไม่สมดุลจนเกิดความสมดุล ความสมดุลจะกลับมาอีกครั้งด้วยการกระทำจากพลังที่มาในทางตรงข้าม ความสมดุลครั้งที่สองนี้จะคล้ายคลึงกับความสมดุลครั้งแรก แต่ทั้งสองความสมดุลนั้นจะไม่เหมือนกันทีเดียว” ดังนั้นโครงเรื่องของเรื่องเล่าหนึ่งเรื่องหรือหนึ่งตอนจะประกอบไปด้วยสถานการณ์ตั้งต้น พลังเปลี่ยนแปลง สถานะไร้ความสมดุล พลังในทางตรงข้าม และสถานการณ์ท้ายเรื่อง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้ “แผนภูมิแสดงการกระทำ” (schéma actantiel) ของ อัลฌีร์ดาส ฌูเลียน เกรย์มัส (Algirdas Julien Greimas) (1966) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของตัวละคร โดยเกรย์มัส (1966) ได้กล่าวว่าเรื่องเล่าทุกเรื่องมีโครงสร้างของการกระทำเหมือนกัน คือ “การแสวงหา” โดย “ตัวกระทำ” (actant) 6 ประเภท ได้แก่ ผู้แสวงหา (sujet) สิ่งที่ถูกแสวงหา (objet) ผู้ช่วย (adjuvant) ผู้ขัดขวาง (opposant) ผู้กำหนด (destinateur) และผู้รับ (destinataire) ซึ่งตัวกระทำทั้ง 6 นี้เป็นตัวละครหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวละครก็ได้ และผู้วิจัยใช้ทฤษฎีของฌีแรตต์ (1972) ในการวิเคราะห์ผู้เล่าเรื่องและวิธีการเล่า

2. นวนิยายของกลุ่มนูโว โรม็อง

นูโว โรม็อง เป็นกระแสวรรณกรรมฝรั่งเศสที่ปรากฏขึ้นในช่วงทศวรรษ 1950 เพื่อล้มล้างรูปแบบการเขียนนวนิยายดั้งเดิม โดยเฉพาะในหนังสือเรื่อง “ยุคแห่งความสงสัย” (*L'ère du soupçon*) (1956) ของ นาตาลี ซาร์โรต (Nathalie Sarraute) และ “สำหรับนวนิยายใหม่” (*Pour un nouveau roman*) (1963) ของ อะแล็ง ฌ็อบบ์-กร็องเตต์ (Alain Robbe-Grillet) ซึ่งกล่าวถึงการสร้างนวนิยายรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะดังนี้

2.1 ปฏิเสธโครงเรื่องแบบดั้งเดิม

นวนิยายนูโว โรม็อง ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจน หลายครั้งเนื้อเรื่องมีลักษณะกระจัดกระจาย คลุมเครือ ซ้ำซ้อน หรือวนเวียน ดังนั้นเนื้อเรื่องจึงไม่เป็นเส้นตรง ไม่เป็นไปตามลำดับเวลา บางเรื่องดูเหมือนไม่มีเรื่องราวเลยด้วยซ้ำ แต่เป็นเพียงการติดตามกระแสความคิด การรับรู้ หรือสำนึกภายในของตัวละคร จุดเน้นจึงอยู่ที่ “กระบวนการเล่า” มากกว่า “สิ่งที่ถูกเล่า” อย่างที่พบในนวนิยายเรื่อง “ความหึงหวง” (*La Jalousie*) (1957) ของ ฌ็อบบ์-กร็องเตต์ และเรื่อง “ผลไม้ทองคำ” (*Les Fruits d'or*) (1963) ของ ซาร์โรต เป็นต้น

2.2 ตัวละครขาดความชัดเจนทางจิตวิทยาและไม่มีตัวเอก

ตัวละครไม่มีมิติด้านจิตใจที่ลึกซึ้ง ไม่มีอัตลักษณ์ชัดเจน ไม่โดดเด่นแบบตัวเอก ผู้อ่านรู้จักพวกเขาเพียงน้อยมาก ในบางครั้งแม้แต่ชื่อก็ไม่ปรากฏ ตัวละครจึงกลายเป็นบุคคลนิรนาม ตัวตนของตัวละครปรากฏจากสิ่งที่เขารับรู้มากกว่าสิ่งที่เขาเป็นหรือกระทำ

2.3 ปฏิเสธการใช้ผู้เล่าเรื่องแบบรอบรู้

ผู้เล่าเรื่องนำเสนอเรื่องราวแบบบันทึกสิ่งที่เห็นโดยปราศจากการตีความหรือการให้ความเห็น ผู้เล่าเรื่องเป็นเพียงจิตสำนึกที่รับรู้โลกภายนอก แสดงกระบวนการทางความคิดและการรับรู้มากกว่าการเล่าเรื่องราว และไม่ใช้กาล passé simple ในการเล่า

2.4 ให้ความสำคัญกับวัตถุ

นักเขียนนวนิยายนูโว โรม็อง เน้นการให้รายละเอียดของสิ่งของและวัตถุ มักอธิบายด้วยความแม่นยำทางเรขาคณิต บรรยายรูปร่าง พื้นผิว ตำแหน่ง และความสัมพันธ์กับวัตถุอื่น ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน วัตถุไม่ได้เป็นเพียงฉากหลังหรืออุปกรณ์ประกอบฉากอีกต่อไป แต่กลายเป็นศูนย์กลางของการเล่าเรื่อง บางครั้งมีความสำคัญมากกว่าตัวละครเสียอีก

2.5 ใช้ภาษาเป็นกลางหรือไม่สื่ออารมณ์

ภาษามีความเป็นกลางและแม่นยำคล้ายการบันทึกภาพด้วยกล้องโดยเฉพาะในการพรรณนาวัตถุและพื้นที่อย่างละเอียด มีการใช้ประโยคที่ซับซ้อนและยาวผิดปกติเพื่อสะท้อนกระแสความคิดที่ไหลไปเรื่อย ๆ มีการใช้คำซ้ำที่สร้างความรู้สึกย้ำคิดย้ำทำ และลดการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบแบบที่พบในนวนิยายดั้งเดิม

2.6 แก่นเรื่องที่มุ่งเน้นกระบวนการรับรู้

นวนิยายนูโว โรม็อง มักไม่เน้นการดำเนินเรื่องตามโครงสร้างปกติหรือผลลัพธ์ของเหตุการณ์ แก่นเรื่องจะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการรับรู้ของตัวละคร ซึ่งรวมถึงการรับรู้สภาพแวดล้อม ความคิด และอารมณ์ภายในที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยไม่จำเป็นต้องมีจุดจบหรือบทสรุปที่ชัดเจน เรื่องราวจึงมักไม่มีเส้นเรื่องที่ต่อเนื่อง แต่เป็นการสะท้อนกระแสจิตและความคิดภายในของตัวละครในลักษณะที่เปิดกว้างและไม่จำกัด

3. นวนิยายมินิมอลลิสต์

อะแล็ง รัว (Alain Roy) (1993) ได้กล่าวในบทความเรื่อง “ศิลปะของการปลดเปลื้อง (การเขียนแนวมินิมอลลิสต์)” (“L’art du dépouillement (l’écriture minimaliste)”) ว่า วรรณกรรมมินิมอลลิสต์มี “การละเลยแนวคิดสำคัญทางปรัชญา การขาดหายไปของความหมายทางประวัติศาสตร์และการวางสถานะทางการเมือง [นำเสนอ] ความรู้สึกและจิตใจที่ผิวเผิน ไม่ได้ลงลึกในตัวละครอย่างเพียงพอ มีความอึดอัดในความหมายทางศีลธรรม ความธรรมดาสามัญของการพรรณนา ความธรรมดาของลีลาการเขียน การกลับไปหาความจริงที่ล้าสมัย ฯลฯ” นอกจากนี้เขายังรวบรวมลักษณะของวรรณกรรมมินิมอลลิสต์ที่สามารถสังเกตได้จาก “การอยู่ในระดับพื้นผิวที่พอ ๆ กัน หัวข้อที่นำมาจากชีวิตประจำวัน ผู้เล่าเรื่องที่ไม่ค่อยกระทำการใด ๆ และปฏิเสธการแสดงความคิดเห็น การลงทุนลงแรง การสมรู้ร่วมคิด ลีลาการเขียนแนวมินิมอลลิสต์ประกอบด้วยการใช้คำศัพท์ง่าย ๆ ประโยคสั้น ๆ โครงสร้างประโยคที่ไม่ซับซ้อน แทบจะไม่ใช้ภาษาเชิงภาพพจน์หรือเชิงเปรียบเทียบ ฉากต่าง ๆ วางเรียงกันโดยไม่มี ความเชื่อมโยง มีคำบรรยายที่ยึดติดกับสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส (...) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการกระทำของตัวละครน้อยที่สุด มีการวิเคราะห์ทางจิตวิทยาเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย”

เซมียร์ บาดีร์ (Sémir Badir) (1998) อธิบายว่า “นวนิยายมินิมอลลิสต์ให้ความรู้สึกที่ว่า ฟังพอใจกับเรื่องราวที่บางเบาและการพรรณนาที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ให้ข้อมูลทางความคิดและจิตใจของตัวละครมาก แปรเปลี่ยนโครงเรื่องน้อย ตระหนักกับการหักมุม และเมื่อมีการหักมุม ก็จะยับยั้งผลที่เกิดขึ้นไว้ และใช้ลีลาการเขียนที่อธิบายน้อย ใช้ประโยคที่ไม่สมบูรณ์ (และแสดงให้เห็นความไม่สมบูรณ์นั้นอย่างชัดเจน) ส่วนตอนที่ไม่ต่อเนื่องกัน กล่าวโดยสรุปคือให้ความรู้สึกที่อ่านแล้วเหมือนตัวเองเหมือนเป็นรูปย่อหรือภาพร่างเมื่อเทียบกับนวนิยายดั้งเดิม”

บล็องก์มาน (2002) กล่าวว่าวรรณกรรมมินิมอลลิสต์ “จำกัดตัวเองอยู่ที่เนื้อหา ไม่ใช่ด้วยความใส่ใจในสาระทางศีลธรรม (...) หรือความสมบูรณ์ในรูปแบบ (...) แต่ด้วยหน้าที่ของการไม่พูดมาก”

มารี-ปาสกาล อุโกล (Marie-Pascale Huglo) และ คิมเบอร์ลี เลปปิก (Kimberley Leppik) (2010) ได้สรุปลักษณะของนวนิยายมินิมอลลิสต์จากการศึกษาของ ฟิเคอ สกูตส์ (Fieke Schoots) ซึ่งประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ “ในด้านรูปแบบจะเห็นได้ว่ามีความสั้นกระชับของคำ ประโยค ย่อหน้า เรื่องเล่า และตัวผลงานโดยรวม ในด้านลีลาการเขียน โครงสร้างและคำศัพท์ถูกทำให้เรียบง่ายและไม่ชัดเจน ใช้คำสันธานสำหรับอนุประโยคน้อยมาก ใช้ภาษาพูดซึ่งนำไปสู่ประโยคที่ไม่สมบูรณ์หรือผิดพลาดไวยากรณ์บ่อยครั้ง ในด้านเนื้อหา โครงเรื่อง ตัวละคร และฉากถูกลดทอน ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเหตุการณ์ขาดหายไป และสุดท้ายการดำเนินของเวลาก็ถูกปิดซ่อนไว้”

จากมุมมองของนักวิชาการข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่านวนิยายมินิมอลลิสต์ยังคงองค์ประกอบพื้นฐาน 2 ส่วนของนวนิยาย กล่าวคือยังคงต้องมีเนื้อเรื่องและการเล่าเรื่อง แต่นวนิยายมินิมอลลิสต์ย่อส่วนหรือลดทอน 2 องค์ประกอบนี้ โดยในด้านเนื้อเรื่อง นวนิยายมินิมอลลิสต์เน้นความเรียบง่ายและไม่ซับซ้อนในโครงเรื่อง ไม่ค่อยให้บทบาทกับตัวละคร ไม่ลงลึกในจิตใจหรืออารมณ์ มีฉากและสถานที่น้อยเพราะตัวละครไม่ค่อยกระทำการใด ๆ กรอบเวลาไม่ชัดเจนหรือใช้เวลาไม่มากเพราะโครงเรื่องไม่ซับซ้อน และเน้นแก่นเรื่องที่มาจากการใช้ชีวิตประจำวันของตัวละคร ขาดการสร้างความหมายเชิงปรัชญาและศีลธรรม ขาดการสะท้อนมุมมองทางประวัติศาสตร์หรือการเมือง ในด้านการเล่าและวิธีการเขียน ผู้เล่าเรื่องหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นหรือวิเคราะห์ เน้นการบรรยายสิ่งที่รับรู้เท่านั้น ใช้ภาษาพูด ซึ่งเป็นคำง่าย ๆ ประโยคสั้น ๆ และย่อหน้าสั้น ๆ โครงสร้างประโยคไม่ซับซ้อน สร้างประโยคที่ไม่สมบูรณ์หรือผิดพลาดไวยากรณ์ ไม่ใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบหรือภาษาเชิงภาพพจน์

จากกรอบความคิดทางทฤษฎีดังกล่าวและขอบเขตการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาองค์ประกอบด้านเนื้อเรื่องและด้านการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอในรูปแบบตารางสรุป ดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงการสรุปลักษณะของนวนิยายดั้งเดิม นวนิยายนูโว โรแมนติก และนวนิยายมินิมอลลิสต์

องค์ประกอบ	นวนิยายดั้งเดิม	นวนิยายนูโว โรแมนติก	นวนิยายมินิมอลลิสต์
ด้านเนื้อหา	โครงเรื่องซับซ้อน มีหลายเส้นเรื่อง	โครงเรื่องไม่ชัดเจน ไม่เป็นเส้นตรง	โครงเรื่องเรียบง่าย เนื้อหาบางเบา
	ตัวละครมีจำนวนมาก มีความลึกทางจิตวิทยา มีตัวเอกชัดเจน	ตัวละครไร้อัตลักษณ์ชัดเจน เป็นบุคคลนิรนาม และไม่มีตัวเอก	ตัวละครมีจำนวนจำกัด มีข้อมูลผิวเผิน ไม่ลงลึกในจิตใจ
	สถานที่และเวลาที่มีความหลากหลาย เปลี่ยนแปลงไปตามโครงเรื่อง	สถานที่และเวลาคลุมเครือ ไม่เป็นไปตามลำดับเวลา	สถานที่และเวลาจำกัด
	แก่นเรื่องเน้นสาระทางศีลธรรม สะท้อนสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงสำคัญของมนุษย์	ไร้แก่นเรื่องชัดเจน มุ่งเน้นกระบวนการรับรู้และสำนึกภายใน	แก่นเรื่องมาจากชีวิตประจำวัน
	ผู้เล่าเรื่องเป็นบุรุษที่สามแบบรอบรู้ ใช้กาล passé simple ในการเล่า	ผู้เล่าเรื่องใช้มุมมองภายนอกและ เป็นกลาง ไม่ใช้กาล passé simple ในการเล่า มุ่งเน้นกระบวนการรับรู้	ผู้เล่าเรื่องไม่ค่อยกระทำการใด ๆ ปฏิเสธการแสดงความเห็น นำเสนอเรื่องราวไปตามการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และไม่พูดมาก
ด้านการเล่าเรื่อง	การใช้ภาษาเขียนและภาษาเชิงเปรียบเทียบ	ภาษาเป็นกลาง ไม่ใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ	ประโยคสั้น ไม่สมบูรณ์หรือผิดพลาดไวยากรณ์
	การพรรณนาโดยละเอียดและครอบคลุมทุกด้าน	การพรรณนารายละเอียดของวัตถุอย่างแม่นยำ	การพรรณนาอย่างธรรมดาสามัญ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาบนนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของโอสแตร์ โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เอกสารหลักคือนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกปี ค.ศ. 1999 ของสำนักพิมพ์มินูต์ เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการวิเคราะห์ พร้อมทั้งศึกษางานวิจัย บทความ วิจารณ์ ศาสตร์เรื่องเล่า และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายดั้งเดิม นวนิยายนูโว โรม้อง และนวนิยายมินิมอลลิสต์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาของนิยายโดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก ได้แก่

2.1 ด้านเนื้อเรื่อง ผู้วิจัยวิเคราะห์โครงเรื่อง ตัวละคร สถานที่ เวลา และแก่นเรื่อง

2.2 ด้านการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยศึกษาบทบาทของผู้เล่าเรื่องและวิธีการเล่าเรื่อง

จากนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์เปรียบเทียบกับลักษณะของนวนิยายดั้งเดิม นวนิยายนูโว โรม้อง และนวนิยายมินิมอลลิสต์ ตามกรอบความคิดที่ใช้ในการวิจัย เพื่อแสดงให้เห็นว่านิยายเรื่องนี้สะท้อนแนวทางของนวนิยายแบบใดในแต่ละด้าน

3. การสรุปผลและอภิปรายผล

ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” จากนั้น ทบทวนคำนิยามของนวนิยายมินิมอลลิสต์ว่ายังครอบคลุมและสอดคล้องกับลักษณะของนิยายเรื่องหรือไม่ สุดท้าย ผู้วิจัย อภิปรายสถานะของนิยายเรื่องนี้โดยเปรียบเทียบกับนวนิยายดั้งเดิมและนวนิยายนูโว โรม้อง เพื่อแสดงให้เห็นตำแหน่งของนิยายเรื่องนี้ในบริบทของพัฒนาการทางวรรณกรรมฝรั่งเศส

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์นวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” โดยแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบ คือ เนื้อเรื่อง และการเล่าเรื่อง โดยได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. เนื้อเรื่อง

1.1 โครงเรื่อง

นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวของกาวารีน ผู้ทำกระเป๋าเอกสารหาย ซึ่งภายในมีกุญแจห้องอะพาร์ตเมนต์ของเขา อยู่ เขาจึงโทรหาอานน์เพื่อขอให้ช่วยเปิดประตูแต่กลับพบว่าเธอได้จากเขาไปแล้ว ทำให้เขาต้องไปพักที่โรงแรม ต่อมา เขาได้รับข้อความจากมาร์จันด์พบกันที่สระว่ายน้ำ ที่นั่น กาวารีนได้พบกับฟลอว์ ซึ่งกำลังตั้งครรภ์ใกล้คลอด เขาตกหลุมรักเธอ และตัดสินใจเดินทางไปเมืองกอแรซ (Corrèze) พร้อมกันในวันรุ่งขึ้น โดยเขาตั้งใจจะดูแลทั้งแม่และลูก โครงเรื่องของนิยายเรื่องนี้เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน แต่สะท้อนจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของกาวารีน จากชายผู้โดดเดี่ยวซึ่งสูญเสียความรักและสิ่งของสำคัญ กลายเป็นพ่อและสามีในครอบครัวใหม่

เมื่อนำทฤษฎีการวิเคราะห์โครงเรื่องของโตโตรอฟ (1968) มาประยุกต์ใช้กับนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบว่าโครงเรื่องมีเพียงโครงเรื่องเดียวหรือตอนเดียว โดย “สถานการณ์ตั้งต้น” ไม่ใช่ภาวะสมดุลตามที่ทฤษฎีกำหนด แต่เริ่มต้นด้วย “ความไม่สมดุล” จากเหตุการณ์ที่กาวารีนทำกระเป๋าเอกสารและกุญแจห้องหาย และพบว่าคนรักได้จากไปแล้ว ความว่างเปล่าและการสูญเสียจึงกลายเป็นสภาวะแรกเริ่มของเรื่อง ต่อมา เหตุการณ์ที่กาวารีนได้รับข้อความจากมาร์จันด์ และได้พบกับฟลอว์โดยบังเอิญ จนนำไปสู่ความสัมพันธ์รักครั้งใหม่ ถูกมองว่าเป็น “พลังเปลี่ยนแปลง” ซึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนสภาวะของตัวละครจากความว่างเปล่าไปสู่ความอิ่มเต็มทางความรู้สึก การตัดสินใจเดินทางไปเมืองกอแรซกับฟลอว์จึงเป็น “พลังในทางตรงข้าม”

ที่ผลักดันให้เกิด “สถานการณ์ท้ายเรื่อง” ซึ่งสะท้อนการกลับคืนสู่ความสมดุล ในตอนจบ กาวารินเริ่มบทบาทใหม่ในฐานะพ่อของโมด และใช้ชีวิตร่วมกับฟลอร์ในบ้านครอบครัวของเธอ ภาวะครอบครัวที่สมบูรณ์ระหว่างกาวาริน ฟลอร์ และโมด จึงเป็นความสมดุลใหม่ที่มาทดแทนความสูญเสียและความว่างเปล่าในช่วงต้นเรื่องได้อย่างสมบูรณ์

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่านวนิยายเรื่องนี้แตกต่างจากนวนิยายดั้งเดิมโดยเฉพาะแนวสัจนิยมที่มีหลายเส้นเรื่องเชื่อมโยงกันจนกลายเป็นโครงเรื่องหลัก โครงเรื่องรอง หรือหลายโครงเรื่อง ซึ่งอาจจะต่อเนื่องกันหรือทับซ้อนกัน อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่องนี้ก็ได้ใช้แนวทางของนูโว โรมัน ที่ปฏิเสธการสร้างโครงเรื่อง นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอเพียงหนึ่งโครงเรื่อง ซึ่งเกิดจากหนึ่งจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของกาวาริน การเลือกใช้โครงเรื่องที่เรียบง่ายนี้มีจุดประสงค์เพื่อรักษาองค์ประกอบพื้นฐานของเรื่องเล่า ซึ่งทำให้คงความเป็นเรื่องเล่าที่ผู้อ่านสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ โครงเรื่องที่กระชับนี้สะท้อนลักษณะของนวนิยายมินิมอลิสต์ที่เน้นการ “ลดทอน” (Huglo and Leppik, 2010) ในด้านเนื้อหา การ “แปรเปลี่ยนโครงเรื่องน้อย” (Badir, 1998) จนได้ “เรื่องราวที่เบาบาง” (Badir, 1998) เมื่อเปรียบเทียบกับนวนิยายดั้งเดิม

1.2 ตัวละคร

เนื่องจากโครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ไม่ซับซ้อนและมีเหตุการณ์ไม่มาก ตัวละครในเรื่องจึงมีจำนวนน้อย และมีข้อมูลน้อยเช่นกัน โดยตัวละครหลักคือ กาวาริน เพราะเขาคือผู้ที่พบเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ และตัดสินใจเปลี่ยนแปลงชีวิตของตัวเอง ส่วนตัวละครอื่น ๆ เช่น ฟลอร์ โมด ฌอง อานน์ และมาร์จ แม้จะมีบทบาทในเรื่อง แต่ก็ถือเป็นเพียงตัวละครรองเท่านั้น

1.2.1 ตัวละครหลัก

นอกจากกาวารินจะเป็นตัวละครหลักแล้ว เขายังเป็นผู้เล่าเรื่องในนวนิยายเรื่องนี้ด้วย โดยใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่งหรือ “ฉัน” ในการเล่าเรื่องตั้งแต่ประโยคแรกของนวนิยายที่ว่า “ฉันชื่อ กาวาริน และฉันอยากบอกอะไรบางอย่าง” (Oster, 1999, p. 7) ถึงแม้กาวารินจะเป็นตัวละครหลัก แต่เขาก็กลับไม่ได้ถูกสร้างเป็นตัวเอกที่มีข้อมูลครบถ้วนทั้งในอดีตและปัจจุบัน เราได้รับข้อมูลเพียงแค่บางส่วนเกี่ยวกับเขา เช่น เขากำลังว่างงาน (Oster, 1999, p. 14) และเคยทำงานในตำแหน่งใกล้เคียงกับหัวหน้างาน (Oster, 1999, p. 15) เขาไม่เคยบอกอายุ แต่กล่าวว่าเขามีอายุเท่ากับมาร์จ ชีวิตของเขาดูเรียบง่ายไม่สนใจเรื่องเงินทอง (Oster, 1999, p. 105) และถึงแม้เขาจะเป็นเจ้าของห้องอะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ตามชื่อเรื่อง เขากลับไม่เคยกลับไปห้องนั้นหลังจากที่ทำการปะเือกสารและถูกแฉหาย

กาวารินเคยมีคนที่รักชื่ออานน์ ซึ่งความสัมพันธ์ของทั้งสองขาดการสื่อสาร แม้แต่คำลาาก็ไม่ได้กล่าวออกมา (Oster, 1999, p. 27) อานน์จึงเป็นสัญลักษณ์ของความล้มเหลวในชีวิตของกาวาริน เขากล่าวว่า “อานน์คงไม่หวนกลับมาอีก เธออยู่แสนไกล และบัดนี้ถูกตรึงแน่นอยู่ในรูปปั้นอันมั่นคงของความล้มเหลว” (Oster, 1999, p. 49) กระเป๋าและกุญแจที่หายไปและคนที่จากไปทำให้เขากล่าวว่าเป็น “ความสมบูรณ์แบบในความล้มเหลว” (Oster, 1999, p. 27) ซึ่งเขา “สามารถทนทุกข์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ทนต่อไปได้ และยังสามารถเดินหน้าต่อไปท่ามกลางความทุกข์นั้นได้อีกด้วย” (Oster, 1999, p. 35) ดังนั้น กาวารินจึงเป็นตัวละครที่จมอยู่กับความสูญเสียและความล้มเหลว พร้อมทั้งมีความสามารถในการอยู่กับความเจ็บปวดภายในตนเอง

1.2.2 ตัวละครรอง

1.2.2.1 ครอบครัวของฟลอร์

ฟลอร์เป็นหญิงตั้งครรภ์ที่กาวารินพบโดยบังเอิญที่สระว่ายน้ำ เธอไม่สวยในมุมมองของกาวาริน ใบหน้าขาวซีด ไม่ค่อยพูดเช่นเดียวกับเขา (Oster, 1999, pp. 144–145) ทั้งสองใช้สรรพนาม “vous” ตั้งแต่แรกพบจนถึงวันที่ฟลอร์คลอดลูกสาวชื่อโมด ก่อนจะเปลี่ยนมาใช้ “tu” ซึ่งสะท้อนถึงความใกล้ชิดที่เพิ่มขึ้น (Oster, 1999, p. 169) ฟลอร์ทำให้กาวารินรู้สึกอยากดูแลเธอในฐานะภรรยา และพร้อมรับบทบาทพ่อของโมด

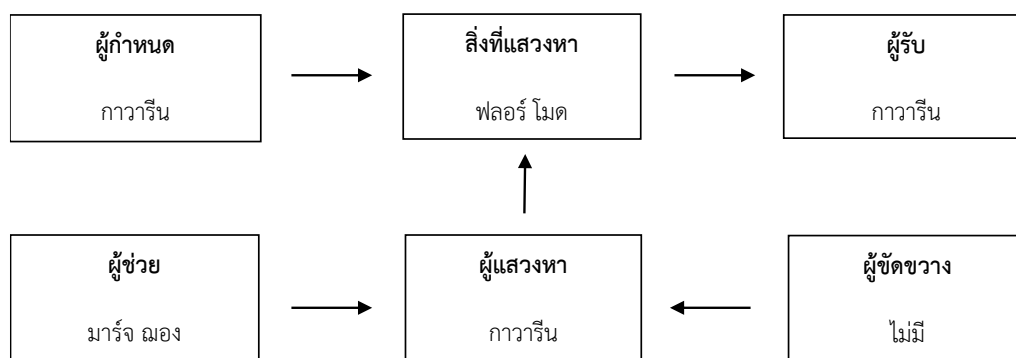
ส่วนมอง พี่ชายของฟลอว์ เป็นชายร่างสูง แข็งแรง พุดน้อย (Oster, 1999, pp. 131, 188) เขาเป็นเจ้าของธุรกิจนำเที่ยวถ้ำ และเป็นผู้ที่เปิดโอกาสให้กาวารินได้เรียนรู้การขับรถและทดลองงานเป็นไกด์ มองจึงมีบทบาทสำคัญในการมอบ “พื้นที่” ให้กาวารินได้เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวนี้

1.2.2.2 อดีตคนรักของกาวาริน

อานัน เป็นพนักงานร้านดอกไม้ที่เคยอยู่กับกาวารินในอะพาร์ตเมนต์เพียง 15 วัน ความสัมพันธ์ของทั้งสองเจียบั่นและไร้บทสนทนา จนทำให้กาวารินไม่มั่นใจในความรู้สึกของอานัน เขาตั้งคำถามถึงเหตุผลที่เธออยู่กับเขา เพราะความรักหรือเพียงเพราะอะพาร์ตเมนต์ของเขา (Oster, 1999, p. 11)

สำหรับมาร์จ อดีตคนรักที่ห่างหายไปเกือบสิบปี ทั้งข้อความไว้ในเครื่องตอบรับ ทำให้กาวารินหวนคิดถึงอดีต แม้เธอจะจำเขาไม่ได้ในวันที่พบกันอีกครั้ง (Oster, 1999, p. 94) แต่มาร์จก็เป็นจุดเริ่มต้นที่นำเขาไปพบกับฟลอว์

แม้ว่านวนิยายเรื่องนี้จะมิตัวละครจำนวนน้อย ซึ่งสอดคล้องกับโครงเรื่องเดียวที่กระชับ แต่จากความสัมพันธ์และบทบาทของตัวละครที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากนำแผนภูมิการกระทำตามทฤษฎีของเกรย์มัส (1966) ที่ระบุว่าการเล่าทุกเรื่องมีโครงสร้างของการกระทำร่วมกันมาใช้ในการวิเคราะห์ นวนิยายเรื่องนี้จะต้องแสดงให้เห็นโครงสร้างดังกล่าวอย่างน้อยหนึ่งโครงสร้าง จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่านวนิยายเรื่องนี้สามารถสะท้อนแผนภูมิการกระทำได้หนึ่งแผนภูมิ ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงการกระทำของนวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน”

ที่มา : ผู้วิจัย (2568)

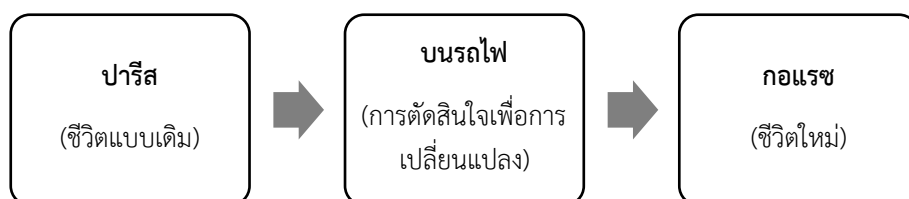
ผู้วิจัยพบว่ากาวารินทำหน้าที่เป็น “ผู้แสวงหา” ในแผนภูมินี้ ในตอนแรกผู้อ่านไม่รู้เลยว่าตัวละครนี้กำลังแสวงหาหรือปรารถนาสิ่งใด จนกระทั่งในบทที่ 10 ของนวนิยาย เขาได้พบฟลอว์ซึ่งกำลังตั้งท้อง และกล่าวถึงความต้องการของเขาออกมาว่าเขาอยากมีภรรยาและลูกสาวอาศัยอยู่ในอะพาร์ตเมนต์เดียวกันกับเขา เช่นที่กล่าวว่า “ฉันอยากมีเด็กผู้หญิงในอะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน และเธอก็มีพื้นที่ของเธอในนั้น ในห้องนอนเล็ก ๆ ของเธอ ขาดก็แต่ผู้หญิงสักคน เพื่อที่เธอจะได้มีลูกสาวให้ฉัน เพื่อที่ฉันอยากจะมีลูกสาวกับเธอ” (Oster, 1999, p. 82) แม้ว่ากาวารินยังไม่ทราบเพศของเด็กในท้องของฟลอว์ แต่เขาก็กลับให้ความสำคัญกับอะพาร์ตเมนต์และบทบาทของมันในชีวิตของเขา ความปรารถนานี้แสดงให้เห็นอีกครั้งหลังจากที่ฟลอว์คลอดลูกสาว ซึ่งดึงดูดความสนใจของเขาไปทั้งหมด แต่เขาก็ยังคงต้องการฟลอว์อย่างเดิม เขากล่าวว่า “กับฟลอว์ ฉันยังไม่ลืมเธอ ฟลอว์ ยังคงเป็นเธอที่... และฉัน... เราทั้งคู่ ฉันรักเธอมากขึ้น ฉันต้องการเธอ เธอในฐานะแม่ ภรรยาคนใหม่ด้วย ใช่แล้ว มันลงตัวพอดีเลย ในตอนนี้ฉันไม่อยากจะแม่คนอื่น ส่วนโมต ฉันอยากให้เธออยู่กับแม่ของเธอไว้มากกว่าทุกอย่างลงตัวอย่างยอดเยี่ยม” (Oster, 1999, p. 166) ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า “สิ่งที่แสวงหา” ของกาวารินคือฟลอว์และโมต โดยเขาเป็น “ผู้กำหนด” ความต้องการเหล่านี้ และในขณะเดียวกันเขาก็เป็น “ผู้รับ” สิ่งที่เขาแสวงหาด้วย สำหรับ

“ผู้ช่วย” ผู้วิจัยมองว่า มาร์จ คือผู้ช่วยโดยไม่ตั้งใจ เธอเป็นผู้ที่เปิดโอกาสให้กาวารินได้พบกับพลอร์ที่สระว่ายน้ำ นอกจากนั้นมองยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย เขาต้อนรับกาวารินอย่างดี สอนขับรถ และเสนอให้ช่วยงานนำเที่ยวถ้า ทำให้กาวารินมีพื้นที่ในครอบครัวนี้ อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยไม่พบตัวกระทำใดที่เข้ามาเป็น “ผู้ขัดขวาง” ความต้องการของกาวาริน พลอร์ไม่ได้ปฏิเสธความรักของเขาแม้ว่าเธอไม่ได้รักเขา เธอไม่ได้ห้ามให้เขาเดินทางไปพร้อมกับเธอ และไม่ได้ขับไล่เขากลับ ส่วนมองก็ไม่ได้มีท่าที่ขัดขวางกาวารินกับน้องสาวของเขาแต่อย่างใด แม้ว่าเขาทั้งสองเพิ่งรู้จักกันไม่นาน นอกจากตัวละครแล้วก็ไม่มีปัจจัยหรืออุปสรรคใดที่ทำให้กาวารินไม่สามารถได้รับสิ่งที่เขาปรารถนา

ดังนั้น นวนิยายเรื่องนี้ยังคงแสดงความสัมพันธ์และบทบาทของตัวละครได้อย่างชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสอดคล้องกับประเด็นของโครงเรื่องที่ว่า นวนิยายเรื่องนี้ยังคงรักษาความเป็นเรื่องเล่าที่ผู้อ่านสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ นอกจากนี้ นวนิยายยังมีตัวละครจำนวนจำกัด มีตัวละครหลักเพียงตัวเดียวโดยไม่เน้นความโดดเด่นแบบตัวเอกดั้งเดิม และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครอย่างผิวเผิน ลักษณะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นทั้งมิติของนวนิยายมินิมอลลิสต์และนูโว โรแมนติกในเวลาเดียวกัน

1.3 สถานที่และเวลา

สถานที่ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้มีจำนวนไม่มาก เช่น หน้าตึกอะพาร์ตเมนต์ และบริเวณรอบ ๆ ร้านกาแฟที่กาวาริน กลับไปตามหากระเป๋าสตางค์ โรงแรมที่พักชั่วคราว ร้านขายดอกไม้ที่ทำงานของอานน์ ร้านตัดผม ร้านขายชุดว่ายน้ำ และสระว่ายน้ำหรือสถานที่นัดพบของกาวารินกับมาร์จ และเป็นที่ที่เขาได้พบกับพลอร์ด้วยความบังเอิญ ร้านกาแฟที่เขาทั้งสองนั่งคุยกัน สถานที่ในส่วนนี้อยู่ในปารีส ต่อมาก็จะเป็นบนรถไฟเพื่อเดินทางไปเมืองกอแรซ โรงพยาบาลที่พลอร์คลอดลูกสาวบาร์และถ้าซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและที่ทำงานของมองและกาวารินในเวลาต่อมา ผู้วิจัยพบว่าสถานที่ข้างต้นนี้สามารถแยกออกเป็น 3 พื้นที่ซึ่งสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของกาวารินและโครงเรื่องของนวนิยาย ดังนี้

ภาพที่ 2 การวิเคราะห์มิติทางสถานที่ในนวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน”
ที่มา : ผู้วิจัย (2568)

พื้นที่แรก คือ ปารีส ซึ่งรวมถึงหน้าตึกอะพาร์ตเมนต์ ร้านกาแฟ โรงแรม ร้านดอกไม้ ร้านตัดผม ร้านขายชุดว่ายน้ำ และสระว่ายน้ำ ปารีสเป็น “พื้นที่ที่ไม่มีตัวตน” สำหรับกาวาริน แม้อะพาร์ตเมนต์จะดูมั่นคง แต่กลับเป็นเพียงสถานที่ที่กล่าวถึงเท่านั้น โรงแรมก็เป็นเพียงแค่ที่พักชั่วคราว ร้านต่าง ๆ ก็ไม่ได้เป็นพื้นที่ของเขา และเขาไม่มีความสัมพันธ์กับใครเลย อานน์ไม่กลับมา มาร์จก็จำเขาไม่ได้ ปารีสจึงแทนชีวิตที่ว่างเปล่าและไร้รากของเขา พื้นที่ที่สอง คือ รถไฟ ซึ่งเป็นทั้งการเดินทางจากปารีสสู่กอแรซ และการเปลี่ยนผ่านสู่ชีวิตใหม่ เป็นจุดตัดสินใจสำคัญที่เขาเลือกจะละทิ้งอดีต และพื้นที่ที่สาม คือ กอแรซ ตั้งแต่โรงพยาบาลที่พลอร์คลอดลูก ไปจนถึงบาร์และถ้าที่เขาทำงานร่วมกับมอง กอแรซกลายเป็นพื้นที่ชีวิตใหม่ที่เขามีบทบาททั้งในฐานะพ่อ สามิ และผู้ทำงาน เขาจึงมี “ที่” ของตัวเองทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน

ในด้านเวลา เนื้อเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ดำเนินไปภายในระยะเวลาเพียง 9 วัน โดยมีลำดับเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องและกระชับ ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชีวิตของกาวาริน ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 : แสดงลำดับเหตุการณ์ตามเวลาของเนื้อเรื่อง

วันที่	เนื้อเรื่อง
1	กาวารีนทำกระเปาะเอกสารและกุญแจหาย จึงต้องพักที่โรงแรม (บทที่ 1-6)
2	เขาได้รับข้อความจากมาร์จ ไปตามนัดที่สระว่ายน้ำ และได้พบฟลอร์เป็นครั้งแรก (บทที่ 6-16)
3	เขาเดินทางไปกองแรช ฟลอร์คลอดลูกสาว กาวารีนพักที่บาร์ของฌอง (บทที่ 16-24)
4	ฌองสอนขับรถ กาวารีนไปเยี่ยมฟลอร์ที่โรงพยาบาล (บทที่ 24-26)
5	กาวารีนนำนักท่องเที่ยวยกย่องเป็นครั้งแรก (บทที่ 27-28)
6	เขาไปเยี่ยมฟลอร์ที่โรงพยาบาล (บทที่ 28)
7	เขาไม่ได้ไปเยี่ยมฟลอร์ (บทที่ 28)
8	เขากลับไปเยี่ยมฟลอร์อีกครั้ง (บทที่ 28)
9	เขาไปรับฟลอร์และโมคกลับมาที่บาร์ และพานักท่องเที่ยวยกย่องอีกครั้ง (บทที่ 29)

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าระยะเวลาของเนื้อเรื่องสั้นมาก กาวารีนเองยังกล่าวถึงความสัมพันธ์กับฟลอร์ว่าเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยอธิบายว่า “เราพบผู้หญิงในสระว่ายน้ำคนนี้จากโทรศัพท์สายหนึ่ง จากการโทรของผู้หญิงอีกคนหนึ่ง หลังจากความเงียบของผู้หญิงอีกคนหนึ่งเช่นกัน (...) สรุปว่าภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง เราได้คบกันอย่างก้าวกระโดดในการเข้าหาผู้หญิงคนนี้” (Oster, 1999, p. 172) หรือเมื่อฌองถามถึงความสัมพันธ์ เขาตอบว่า “ฉันได้พบกับฟลอร์เมื่อวานขึ้น” (Oster, 1999, p. 235) ระยะเวลาอันสั้นนี้สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากความว่างเปล่าและการสูญเสียไปสู่ความสัมพันธ์ การเติมเต็มและการได้ “ตัวตน” คืนกลับมา ดังที่กาวารีนกล่าวไว้ว่า “ก็เป็นเพราะว่าสิ่งนั้นมันมีอยู่จริง (...) มันถึงได้เกิดขึ้นเร็วขนาดนี้” (Oster, 1999, p. 118) ในตอนท้าย เขายังกล่าวว่า “ที่จริงแล้ว มันเป็นเรื่องของเสียวินาที่เท่านั้นเอง” (Oster, 1999, p. 254) ในตอนที่เขาต้องกลับไปหีบกุญแจของประตูถ้า แต่ก็สามารถสะท้อนโดยนัยถึงเรื่องราวทั้งหมดที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายในช่วงเวลาอันสั้นเช่นกัน

จากการวิเคราะห์ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่านวนิยายเรื่องนี้ยังนำเสนอสถานที่และเวลาได้อย่างชัดเจนและเป็นไปตามลำดับ แม้ว่าสถานที่มีความไม่หลากหลายและเวลาดำเนินไปอย่างสั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับโครงเรื่อง ตัวละคร และบทบาทของตัวละคร ตามที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ ลักษณะดังกล่าวทำให้สามารถกล่าวได้ว่านวนิยายเรื่องนี้เป็น “รูปย่อ” (Badir, 1998) ของนวนิยายดั้งเดิม แต่ไม่ใช่ของนูโว โรม็อง ที่ไม่ให้ข้อมูลทางสถานที่อย่างชัดเจนด้วยการเล่าที่คลุมเครือและวนเวียน รวมถึงไม่นำเสนอเรื่องราวไปตามลำดับเวลา

1.4 แก่นเรื่อง

ไม่เพียงแต่นวนิยายเรื่องนี้จะมีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน หากแต่เนื้อหาที่นำเสนอก็ล้วนสะท้อน “ความธรรมดาสามัญ” ในชีวิตของกาวารีน ไม่ว่าจะเป็นการลืมสิ่งของ ความจำเป็นต้องพักโรงแรม การได้รับข้อความทางโทรศัพท์ การนัดพบตลอดจนการตกหลุมรักโดยบังเอิญและการเดินทาง เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ตัวละครไม่ได้เผชิญกับปมปัญหาหรือความขัดแย้งที่รุนแรงแต่อย่างใด แม้จะกล่าวได้ว่าการสูญหายของกระเปาะเอกสารและกุญแจห้องเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องและอาจมองว่าเป็นปัญหาสำคัญของกาวารีน ทว่า หากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่าตัวละครกลับไม่แสดงความพยายามในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเลยตลอดทั้งเรื่อง ตรงกันข้าม เขาได้กล่าวอย่างชัดเจนแต่ต้นว่า “ไม่มีทางที่จะกลับไปยังอะพาร์ตเมนต์อันว่างเปล่า (...) แม้ว่าจะพบกุญแจในกระเปาะเอกสารก็ตาม” (Oster, 1999, p. 29) ซึ่งสะท้อนการปฏิเสธอดีตและการเปิดรับชีวิตใหม่มากกว่าการมุ่งแก้ปัญหา แม้เหตุการณ์ในเรื่องดูธรรมดา แต่สะท้อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของตัวละคร โดยการเดินหน้าไปสู่ชีวิตใหม่ที่เต็มไปด้วยความรักและความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งกลายเป็นการฟื้นฟู “ความสมดุล” ที่หายไป แก่นเรื่องจึงไม่ใช่แค่การเล่าเรื่องการสูญหายของสิ่งของ แต่เป็นการละทิ้งอดีตเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่มีความหมายและการเปลี่ยนแปลง

ผู้วิจัยพบว่าแก่นเรื่องข้างต้นสะท้อนลักษณะสำคัญของนวนิยายมินิมอลลิสต์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในแง่ที่ รัวร์ (1993) กล่าวถึง “หัวข้อที่นำมาจากชีวิตประจำวัน” รวมถึง “การละเลยแนวคิดสำคัญทางปรัชญา การขาดหายไปของความหมายทางประวัติศาสตร์และการวางสถานะทางการเมือง” ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของบล็องก์มาน (2002) ที่ระบุว่าวรรณกรรมมินิมอลลิสต์ “ไม่ (...) ใส่ใจในสาระทางศีลธรรม” นวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้พยายามสอดแทรกข้อคิดทางปรัชญาหรือศีลธรรมที่ซับซ้อนแบบที่พบในนวนิยายดั้งเดิม และก็ได้ทำลายการสร้างแก่นเรื่องแบบนูโว โรมีอง แต่มุ่งเน้นการนำเสนอชีวิตในแง่มุมที่เรียบง่ายและตรงไปตรงมา

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านเนื้อเรื่องข้างต้น ผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบลักษณะของนวนิยายดั้งเดิม นวนิยายนูโว โรมีอง นวนิยายมินิมอลลิสต์ และ “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของโอสแตร์ได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 : แสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบด้านเนื้อเรื่อง

องค์ประกอบ	นวนิยายดั้งเดิม	นวนิยายนูโว โรมีอง	นวนิยายมินิมอลลิสต์	“อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน”
โครงเรื่อง	โครงเรื่องซับซ้อน มีหลายเส้นเรื่อง	โครงเรื่องไม่ชัดเจน ไม่เป็นเส้นตรง	โครงเรื่องเรียบง่าย เนื้อหา บางเบา	โครงเรื่องเดียว เรียบง่าย เนื้อหา บางเบา
ตัวละคร	ตัวละครมีจำนวนมาก มีความลึกทางจิตวิทยา มีตัวเอกชัดเจน	ตัวละครไร้อัตลักษณ์ ชัดเจน เป็นบุคคล นิรนาม และไม่มีตัวเอก	ตัวละครมีจำนวนจำกัด มี ข้อมูลผิวเผิน ไม่ลงลึกในจิตใจ	ตัวละครมีจำนวนน้อย ข้อมูลผิวเผิน และไม่มีตัวเอก
สถานที่และเวลา	สถานที่และเวลามีความหลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามโครงเรื่อง	สถานที่และเวลาคลุมเครือ ไม่เป็นไปตามลำดับเวลา	สถานที่และเวลาจำกัด	สถานที่และเวลาจำกัด แต่ชัดเจน
แก่นเรื่อง	แก่นเรื่องเน้นสาระทางศีลธรรม สะท้อนสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงสำคัญของมนุษย์	ไร้แก่นเรื่องชัดเจน มุ่งเน้นกระบวนการรับรู้ และสำนึกภายใน	แก่นเรื่องมาจากชีวิตประจำวัน	แก่นเรื่องมาจากชีวิตประจำวัน

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวทางนวนิยายมินิมอลลิสต์เป็นหลัก โดยยังคงรักษารูปแบบพื้นฐานของเรื่องเล่าไว้ นวนิยายเรื่องนี้มีเพียงหนึ่งโครงเรื่องเรียบง่ายที่เกิดจากจุดเปลี่ยนเดียว จนได้เรื่องราวที่เบาบาง แต่ยังคงความชัดเจนและเข้าใจได้ ตัวละครมีจำนวนจำกัด นำเสนอข้อมูลอย่างผิวเผิน และไม่เน้นความโดดเด่นแบบตัวเอกดั้งเดิม ซึ่งผสมผสานลักษณะมินิมอลลิสต์และนูโว โรมีอง สถานที่และเวลาถูกนำเสนออย่างชัดเจนตามลำดับแม้จะมีความหลากหลายจำกัด แก่นเรื่องสะท้อนลักษณะมินิมอลลิสต์อย่างชัดเจนที่สุด โดยเน้นหัวข้อจากชีวิตประจำวัน ละเลยแนวคิดทางปรัชญา และไม่ใส่ใจสาระทางศีลธรรม มุ่งเน้นการนำเสนอชีวิตประจำวันอย่างเรียบง่ายเท่านั้น

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ด้านเนื้อเรื่องทำให้เกิดข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับการตั้งชื่อเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ว่า เป็นไปตามแนวทางของนวนิยายแบบใด โดยทั่วไปแล้ว ชื่อเรื่องต้องสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องอย่างชัดเจน อย่างเช่น ชื่อนวนิยายสั้นนิยายเรื่อง “ฟอกอริโยต์” ของบัลซัค หรือเรื่อง “มาตามโบวารี” (*Madame Bovary*) (1997, ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1857) ของ กุสตาฟ โฟลแบร์ต (Gustave Flaubert) ที่นำเสนอเรื่องราวชีวิตของตัวละครตามชื่อเรื่องอย่างตรงไปตรงมา แม้แต่ชื่อนวนิยายนูโว โรมีองเรื่อง “ยางลบ” (*Les Gomme*) (1953) ของ ฌ็อง-ปอล ซาทร์ ก็สอดคล้องกับยางลบที่ตัวละครตำรวจชื่อ วอลลาส (Wallas) ตามหาชื่อในระหว่างการสืบสวนคดี แม้ว่ายางลบไม่ใช่องค์ประกอบสำคัญของเนื้อเรื่องก็ตาม สำหรับ “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” กาวารินไม่ได้กลับในตอนนี้เลยสักครั้งตลอดเนื้อเรื่อง เขาเข้าไปใกล้ที่สุดแค่หน้าต่างอะพาร์ต

เมนต์ จากนั้นได้แต่พูดถึงห้องที่ว่างเปล่าของเธอ ห้องนี้สัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ที่การรันท่ำหายไประหว่างกับกระเป๋าสตางค์ จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของจุดเริ่มต้นเหตุการณ์เท่านั้น หลังจากนั้นก็หายไประหว่างเรื่อง มิติทางสถานที่ และแก่นเรื่องของนวนิยายอย่างสิ้นเชิง ด้วยความเกี่ยวข้องเพียงเล็กน้อยนี้ ผู้วิจัยมองว่าโฮสเตรได้สะท้อนแนวทางของนวนิยายมินิมอลลิสต์ผ่านการตั้งชื่อนวนิยายเรื่องนี้

2. การเล่าเรื่อง

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องโดยพิจารณาผู้เล่าเรื่องและวิธีการเล่าของนวนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบว่าโฮสเตรใช้การเล่าเรื่องแบบพูดโดยผู้เล่าบุรุษที่หนึ่ง ใช้การพรรณนาที่กระชับแต่ก็สื่อความหมาย แทรกบทสนทนาในลักษณะเฉพาะเน้นการพูดคนเดียวและการเล่านอกเรื่อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การเล่าแบบพูด

การวรินเป็นผู้เล่าเรื่องเพียงคนเดียวในนวนิยายเรื่องนี้และเขาเล่าเรื่องราวของตัวเองเอง จึงเป็นผู้เล่าเรื่องแบบ homodiegetic หรือผู้เล่าเรื่องเป็นตัวละครที่เล่าเรื่องราวของตัวเอง (Genette, 1972) และผ่านมุมมองของตัวเองเพียงผู้เดียว (focalisation interne) (Genette, 1972) เขาเริ่มต้นด้วยการใช้กาลปัจจุบัน (présent) ในการแนะนำตัวเองตามที่ผู้วิจัยได้ยกข้อความไว้ก่อนหน้านี้ จากนั้นเล่าเรื่องด้วยกาล passé composé และ imparfait ซึ่งทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนเรื่องราวที่เกิดขึ้นไม่ได้ห่างไกลจากปัจจุบันหรือตอนที่เขากำลังเล่า จากตัวอย่างประโยคภาษาฝรั่งเศสที่ว่า “Un soir que je rentrais chez moi, je me suis arrêté devant ma porte” (ผู้วิจัยเน้นข้อความเอง; แปล: “เย็นวันหนึ่งขณะที่ฉันกำลังกลับห้องพัก ฉันหยุดที่หน้าประตูห้องของฉัน”) (Oster, 1999, p. 7) แต่ในย่อหน้าต่อมา การวรินเปลี่ยนไปใช้กาล passé simple ในประโยคภาษาฝรั่งเศสที่ว่า “Je disposais ce jour-là de cinq poches, pas une de plus, dont je ne ferai pas ici l’inventaire. Je les fouillai [...]” (ผู้วิจัยเน้นข้อความเอง; แปล: “วันนั้นฉันมีกระเป๋าอยู่ห้าใบ ไม่มากไปกว่านั้น ซึ่งฉันจะไม่ลงรายละเอียดในที่นี้ แล้วฉันก็รื้อค้นกระเป๋าทั้งหมดนั้น”) (Oster, 1999, p. 7) ผู้วิจัยมองว่า โฮสเตรต้องการทำให้นวนิยายเรื่องนี้เปลี่ยนจากการใช้ “discours” หรือ “การสร้างข้อความ (ในกรณีนี้คือการเล่า) ที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ของการสร้างข้อความ (หรือการเล่า)” ซึ่งอยู่ในบริบทปัจจุบันและให้ความรู้สึกรู้ว่าเป็นการเล่าแบบพูด (oral) ไปสู่ “récit” หรือเรื่องเล่าที่ “แยกออกจากสถานการณ์ของการสร้างข้อความ (หรือการเล่า)” (Mainueneau, 1990) ซึ่งอยู่ในบริบทอดีตห่างไกลและให้ความรู้สึกรู้ว่าเป็นการเขียนเล่า (écrit) อย่างไรก็ตามความต้องการนี้ไม่ได้สำเร็จอย่างสมบูรณ์ เพราะผู้เล่าเรื่องยังคงเป็นบุรุษที่หนึ่ง หรือ “ฉัน” ซึ่งอยู่ในสถานการณ์ของการสร้างข้อความ (หรือการเล่า) ในบริบทปัจจุบันและยังเก็บความเป็น “เรื่องเล่าแบบพูด” (récit oral) (Mainueneau, 1990) ไว้ ลักษณะการเล่าแบบพูดของนวนิยายเรื่องนี้ทำให้ผู้อ่านกลายเป็นผู้ฟัง (auditeur) ที่กำลังฟังการวรินเล่าเรื่องมากกว่าในฐานะผู้อ่านที่กำลังอ่านข้อเขียนเรื่องเล่า

ด้วยการวรินใช้การเล่าเรื่องแบบพูด เราจึงเห็นประโยคที่เป็นภาษาพูดสั้น ๆ และผิดหลักไวยากรณ์หลายครั้งในนวนิยายเรื่องนี้ ตัวอย่างเช่นเขาตัดโครงสร้างประโยคด้วยการละประธาน จากข้อความที่ว่า “Je retirais ma main. J’attendais qu’elle me la réclamât. Elle ne me la réclamait pas. Se levait, cheminait en se tenant aux sièges, vers les toilettes. Je lui demandais de nouveau si ça allait. Oui, disait-elle. Bon, disais-je. Je n’ajoutais rien, n’osais pas. Ne savais pas.” (ผู้วิจัยเน้นข้อความเอง; แปล: “ฉันดึงมือกลับมา ฉันรอให้เธอขอมือฉันอีกครั้ง แต่เธอก็ไม่ขอ เธอลุกขึ้น เดินไปที่ห้องน้ำโดยเกาะพนักเก้าอี้ไว้ ฉันถามเธออีกครั้งว่าเธอโอเคไหม โอเค เธอตอบ งั้นก็ดี ฉันบอก ฉันไม่ได้พูดอะไรอีก ไม่กล้า ไม่รู้จะพูดอะไร”) (Oster, 1999, p. 129) นอกจากนี้การวรินยังแยกประโยคหลักและประโยครองออกจากกัน หรือไม่ก็นำส่วนขยายของประโยคก่อนหน้ามาขึ้นประโยคใหม่ ตัวอย่างเช่น “Puis je vis l’enfant. Dans les bras de cette femme. Oui le posa sur Flore. Le nombre d’hommes qui ont vu ça, me dis-je. Et moi, maintenant. Oui vois ça. Elle. Cette enfant. Que je n’ai pas faite. Pas du tout. Cette petite fille. Une petite fille. La sienne. Pas le

sien. Surprise.” (ผู้วิจัยเน้นข้อความเอง; แปล: “แล้วฉันก็เห็นเด็กคนนั้น อยู่ในอ้อมแขนของผู้หญิงคนนั้น ซึ่งเธอวางเด็กไว้บนตัวพลอร์ ผู้ชายที่คนกันที่เคยเห็นภาพแบบนี้ ฉันคิด แล้วตอนนั้นฉันเอง ที่ได้เห็น เธอ เด็กผู้หญิงคนนั้น เด็กที่ฉันไม่ได้ให้กำเนิด ไม่แม้แต่คนเดียว เด็กผู้หญิงคนนั้น เด็กผู้หญิงตัวเล็กของเธอ ไม่ใช่ของฉัน น้าอัสจรรยัก”) (Oster, 1999, p. 157)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าการเลือกประเภผู้เล่าเรื่องและการเล่าแบบพูดของนวนิยายเรื่องนี้แตกต่างจากแนวทางของนวนิยายดั้งเดิมที่นิยมใช้การเล่าเรื่องโดยบุรุษที่สามแบบรอบรู้และใช้กาล passé simple ซึ่งทำให้บริบทของเนื้อเรื่องห่างไกลจากบริบทของการเล่า และทำให้เรื่องเล่านั้นเป็นการเขียนเล่าแบบภาษาเขียน ซึ่งแตกต่างจากการเล่าแบบพูดที่ไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่องนี้ก็ไม่ได้ใช้แนวทางของนุโว โรมิองที่นิยมใช้มุมมองการเล่าภายนอกและเป็นกลาง พร้อมทั้งปฏิเสธการใช้กาล passé simple แต่การที่โฮสเตรนากลกาล passé simple ไปผสมรวมกับกาลอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างบรรยากาศของนวนิยายดั้งเดิมเพียงช่วงเริ่มต้นเท่านั้น นอกจากนี้ การเล่าแบบพูดที่นำไปสู่การใช้ประโยคสั้น ๆ ไม่สมบูรณ์หรือผิดหลักไวยากรณ์ในนวนิยายเรื่องนี้สอดคล้องกับลักษณะของนวนิยายมินิมอลลิสต์ตามที่รัว (1993) บาตรี (1998) รวมถึงอุโกลและเลบปิก (2010) ได้กล่าวไว้

2.2 การพรรณนา

การาริพรรณนาผู้คนและสถานที่เพียงสั้น ๆ เท่านั้น ไม่ได้ให้รายละเอียดมากแต่ก็มีความสมจริงตามมุมมองส่วนตัวของเขาในฐานะผู้เล่าเรื่องที่พบเห็นผู้คนและสิ่งต่าง ๆ อยู่เบื้องหน้า ตัวอย่างเช่น เขาพรรณนาลักษณะของพลอร์โดยกล่าวว่า “สรุปว่าเธอไม่ใช่คนสวย โชคดีแล้วที่เธอไม่มีใบหน้าที่สวยงาม ในทางกลับกันบนใบหน้าของเธอนั้นมีเรื่องราวเป็นพื้นหลังนับไม่ถ้วนที่ปรากฏให้เห็นในทันที มีเสียงสะท้อนของความตึงเครียดบางอย่างในดวงตาทั้งสองที่อยู่ใกล้กันมากเกินไป เช่นเดียวกับรอบริมฝีปากที่แคบเหมือนว่าผิวหนังบริเวณนั้นแน่นตึง ริมฝีปากเหมือนเจาะผ่านเข้าไปในผิวนั้น พยายามเบิกทางไปสู่การแสดงออก รวกับเคยถูกบีบคั้นด้วยบางสิ่งบางอย่าง อาจจะเป็นบาดแผลทางใจที่ทำให้ทั้งใบหน้าเลือกจะตึงแข็งขึ้นมาหรือบางทีในทางตรงกันข้ามเลือกที่จะเติมล้นขึ้นมาแทน ” (Oster, 1999, pp. 68-69) สำหรับสถานที่ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการพรรณนาพื้นที่ต่าง ๆ ของบาร์และบ้านพักของฌอง จากข้อความนี้ “มีห้องใหญ่ด้านหลังอยู่สองห้อง ห้องหนึ่งอยู่หลังบาร์ใช้เป็นครัวกับที่ซักรีด อีกห้องอยู่ลึกเข้าไปด้านใน เป็นห้องนอนเล็กสามห้องแบ่งด้วยผนังกัน ในแผ่นไม้อัดมีช่องที่เจาะเป็นประตู ฌองเปิดประตูบานหนึ่งออก จึงเห็นว่าบ้านนี้มีร้านค้าแฟดด้านใน ออกแบบเป็นชั้นเดียวและใหญ่พอที่จะทำให้เป็นร้านค้ากาแฟได้ ห้องนอนรับแสงจากเนินเล็ก ๆ ข้างนอก ต้นไม้ที่ขึ้นสูงเด่นเหนือพื้นที่โล่ง เตียนนอนเป็นเตียงคู่ขนาดใหญ่ ฉันไม่รู้ว่าปกติใครนอนห้องนี้ แต่การจัดวางบอกถึงรสนิยม สีสันกลมกลืนกัน เช่นเดียวกับรูปทรงของสิ่งต่าง ๆ บนโต๊ะมีกล่องหลายใบ มีกล่องเครื่องประดับด้วย” (Oster, 1999, pp. 196)

จากสองตัวอย่างข้างต้น พบว่าการพรรณนาของกาวารินสะท้อนลักษณะนวนิยายมินิมอลลิสต์ โดยสอดคล้องกับแนวคิดของรัว (1993) เรื่อง “ความธรรมดาสามัญของการพรรณนา” และ “คำบรรยายที่ยึดติดกับสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส” เขาไม่ใช้ภาษาซับซ้อนหรือโวหารเปรียบเทียบ ไม่ลงลึกวิเคราะห์ทางจิตวิทยา และไม่ “ครอบคลุมทั้งฉาก ตัวละครและอารมณ์อย่างละเอียด” เหมือนที่พบในนวนิยายดั้งเดิม แต่เลือกสรรรายละเอียดที่จำเป็นและมีความหมายมานำเสนออย่างกระชับ นอกจากนี้ยังแตกต่างจากนุโว โรมิอง ที่เน้นรายละเอียดวัตถุอย่างแม่นยำทางเรขาคณิตโดยปราศจากการตีความ ในขณะที่กาวารินยังคงให้การตีความและความหมายต่อสิ่งที่เขาเห็นด้วยมุมมองส่วนตัว ทำให้การพรรณนามีความเป็นมนุษย์ มีความสมจริง และสนับสนุนลักษณะของนวนิยายมินิมอลลิสต์ที่ลดทอนบทพรรณนาของนวนิยายดั้งเดิม

2.3 การแทรกบทสนทนา

นอกจากการเล่าเรื่องและการพรรณนาแล้ว กาวารินยังแทรกบทสนทนายว่กกับตัวละครอื่น ๆ ลงในเรื่องอย่างแนบเนียน โดยไม่ใช่เครื่องหมายอัญประกาศเลยตลอดทั้งเรื่อง บทสนทนาเหล่านี้สามารถจำแนกได้เป็นสองลักษณะโดยในลักษณะแรก กาวารินวางบทสนทนาแยกออกจากเนื้อเรื่องหลักอย่างชัดเจนด้วยการขึ้นย่อหน้าใหม่เพื่อให้ผู้อ่านแยกแยะ

เสียงพูดออกจากเสียงเล่าได้ ตัวอย่างเช่น ตอนที่เขาคูยโทรศัพท์กับมาร์จ เขาถามเธอว่าเธอมีลูกแล้วหรือยัง จากนั้นจึงแทรกบทสนทนาโดยขึ้นย่อหน้าใหม่ แยกออกจากเนื้อเรื่องหลักอย่างชัดเจน ดังนี้

“Deux, dit-elle, et j’observe un silence. Et un mari, ajouta-t-elle. Jaloux. C’est compliqué. Est-ce qu’on peut se voir ?

Se voir ? dis-je.

Oui, dit-elle. Se rencontrer.

Ça doit être possible, dis-je.”

(แปล: “สองคน เธอตอบ และฉันก็เงียบ และก็มีสามีหนึ่งคน เธอพูดเสริม ขึ้นหึงด้วย ยากที่จะอธิบาย เราเจอกันได้ไหม

เจอกันหรือ ฉันถาม

ใช่ เธอว่า เจอกัน

ก็คงจะเป็นไปได้นะ ฉันตอบ”) (Oster, 1999, p. 52)

สำหรับลักษณะที่สอง กาวารินแทรกบทสนทนาไว้ในย่อหน้าเดียวกับการเล่าเรื่อง โดยไม่มีการขึ้นบรรทัดใหม่และไม่ใช้เครื่องหมายอัฒภาค ทำให้ผู้อ่านต้องใช้ความพยายามในการแยกแยะว่าแต่ละประโยคเป็นคำพูดของใคร ของผู้เล่าหรือของตัวละคร เช่น ในบทสนทนาทางโทรศัพท์ระหว่างกาวารินกับมาร์จ เขาเล่าว่า “Voilà, me disait donc Marge, que j’écoutais, sans trop y croire, mais en y croyant tout de même, puisque c’était elle, cette femme du passé, mal restituée dans une mauvaise lumière, avec un son médiocre, peu fidèle, à tout le moins, voilà, me disait-elle, je regardais la télévision, hier soir. C’était un téléfilm avec un acteur, je ne sais plus son nom, on le voit quelquefois, il te ressemblait, ça m’a donné envie de t’appeler.” (ผู้วิจัยเน้นข้อความเอง; แปล: ก็นั่นแหละ มาร์จพูดกับฉัน ฉันก็ฟัง แม้จะไม่ค่อยเชื่อ แต่ก็เชื่ออยู่บ้าง เพราะเป็นเธอ ผู้หญิงในอดีตที่กลับมาอย่างไม่ถูกจังหวะ ในช่วงที่แสงไม่สวย เสียงก็ธรรมดา ไม่น่าเชื่อถือเท่าไร อย่างน้อยที่สุด ก็นั่นแหละ เธอบอก เมื่อคืนฉันดูโทรทัศน์ เป็นละครโทรทัศน์เรื่องหนึ่ง มีนักแสดงคนหนึ่ง ฉันจำชื่อเขาไม่ได้ เห็นเขาบ้างเป็นบางครั้ง เขาหน้าคล้ายเธอ มันทำให้ฉันอยากโทรหาเธอ” (Oster, 1999, p. 51) อีกหนึ่งตัวอย่างมาจากตอนที่กาวารินนั่งอยู่ข้างฟลอร์บอร์นไฟ เขาเล่าว่า “J’eusse souhaité m’endormir. Maintenant que j’étais près d’elle, c’eût été l’idéal. Puis de m’éveiller pour voir son frère. Puisque j’allais le voir. Je ne le savais pas. Je ne savais rien. Je le lui dis. Je ne sais rien. Vous m’accompagnez, dit-elle. Oui, dis-je. Mais jusqu’où. N’ajoutai-je pas. Ah, dit-elle doucement. Aaaah.” (ผู้วิจัยเน้นข้อความเอง; แปล: “ฉันอยากจะหลับเสียให้ได้ มันคงจะดีมากเพราะตอนนี้ฉันอยู่ใกล้เธอ แล้วก็ตื่นขึ้นมาเพื่อพบพี่ชายของเธอ เพราะฉันกำลังจะได้พบเขา ฉันไม่รู้เลย ฉันไม่รู้อะไรเลย ฉันบอกเธอว่า ฉันไม่รู้อะไรเลย คุณจะไปกับฉันไหม เธอถาม ใช่ ฉันตอบ แต่จะไปได้ไกลแค่ไหน ฉันไม่ได้พูดต่อ อา เธอพูดเบา ๆ อา”) (Oster, 1999, p. 127)

ในกรณีนี้ ผู้วิจัยมองว่าโฮสเตอร์มีความตั้งใจที่จะสร้างความสับสนไหลระหว่างการบรรยายของผู้เล่าเรื่องและคำพูดของตัวละคร โดยลบเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างสิ่งที่ถูกพูด สิ่งที่ถูกรู้สึก และสิ่งที่ถูกนึกถึง การไม่มีเครื่องหมายอัฒภาคช่วยทำให้เสียงของตัวละครผสมผสานเข้าไปในเนื้อเรื่องอย่างแนบเนียน จนกลายเป็นกระแสความคิดต่อเนื่องของผู้เล่าเรื่องเอง อย่างไรก็ตามความสับสนไหลนี้เกิดจากความตั้งใจในการสร้างประโยคผิดหลักไวยากรณ์ซึ่งเป็นแนวทางของนวนิยายมินิมอลลิสต์ แต่แตกต่างจากนวนิยายดั้งเดิมที่ใช้เครื่องหมายอัฒภาคและการขึ้นบรรทัดใหม่เพื่อแยกการสนทนาอย่างชัดเจน แต่สะท้อนความคล้ายคลึงบางส่วนกับบุ๊ว โรมิ่งในแง่การสะท้อนกระแสจิตและความคิดภายใน

2.4 การพูดคนเดียวและการเล่านอกเรื่อง

เนื่องจากคำพูดของผู้อื่นถูกทำให้กลืนไปกับการเล่าและสะท้อนกระแสดวงความคิดต่อเนื่องของกาวารีน ทำให้เขาดูเหมือนพูดคนเดียวตลอดทั้งเรื่อง โดยพื้นฐานแล้วกาวารีนเป็นตัวละครที่พูดกับผู้อื่นน้อยมาก และมักเลือกไม่สื่อสารความคิดหรือความรู้สึกกับคนรอบข้าง ตรงกันข้ามเขากลับพูดกับตัวเองอยู่ตลอดเวลาและแทรกถ้อยคำเหล่านี้ไว้ทั่วทั้งเรื่อง ส่งผลให้เนื้อหาการเล่ามีลักษณะยืดขยายตามจังหวะความคิด ขณะที่เวลาของเนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างช้า ๆ ผู้อ่านจึงพบวลีอย่าง “ฉันพูดกับตัวเอง” (“me disais-je”), “ฉันถามตัวเอง” (“je me demandais”) และ “ฉันคิด” (“songeais-je”) ปรากฏอยู่หลายครั้งตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ เช่น ในประโยคที่ว่า “แล้วฉันก็เงียบเพราะนึกถึงสิ่งที่ฉันเพิ่งพูดไป ฉันพูดกับตัวเองว่าแทบไปแล้วแน่ ๆ หรือถ้าให้ตรงกว่านั้น แกขาดความรอบคอบขั้นพื้นฐานที่สุดไป เป็นเพราะว่าแกอยากสร้างความน่าสนใจให้ตัวเองแน่ ๆ แกคิดถึงการสร้างความน่าสนใจให้ตัวเอง” (Oster, 1999, p. 111) บ่อยครั้งที่กาวารีนไม่ได้เพียงแต่พูดกับตัวเอง หากยังคิดและจินตนาการไปเองจากข้อมูลเพียงเล็กน้อย ตัวอย่างเช่น เมื่อเขาตั้งคำถามว่าทำไมอานน์จึงไม่ยอมรับกวนเขา “ฉันเกือบจะถามเธอว่าทำไม ทำไมเธอถึงไม่ยอมรับกวนฉัน แต่ฉันก็ไม่ถาม เพราะฉันรู้ว่าเธอจะพูดอะไร หรือจะพูดให้ถูก รู้ว่าเธอจะไม่พูดอะไร เธอคงไม่พูดว่าฉันไม่กล้ารับกวนเธอ เพื่อบอกว่าฉันจะไปจากเธอ เธอคงไม่กล้าพูดออกมาแบบนั้น แต่ก็ไม่ใช่ว่าเธอคิดแบบนั้นจริง ๆ หรือกะนะ แต่นั่นแหละ มันคือสิ่งที่เธอกำลังจะพูด และฉันไม่อยากจะยืนยัน อานน์ สายตาของเธอดูง่ายมาก เธอตั้งใจที่จะจากฉันไป ลึก ๆ แล้วเธอไม่ยอมรับกวนฉันเพื่อบอกฉันว่าเธอกำลังจะจากฉันไปและมันไม่สำคัญอะไรเลย เราจะรบกวนใครก็เฉพาะเรื่องที่มีนัยสำคัญจริง ๆ และการจากกันไปนี้ มันไม่ใช่เรื่องสำคัญสำหรับอานน์ เธอคงคิดแน่ ๆ ว่าฉันน่าจะเดาออกตั้งนานแล้วว่าเธอกำลังจะจากฉันไป แล้วเธอก็คิดถูก ฉันยอมรับเลย สรุปคือเราเห็นตรงกันทุกอย่าง เห็นด้วยที่เธอจะจากไป เห็นด้วยที่ฉันจะเจ็บ และเห็นด้วยว่าเธอจะไม่เสียเวลาสนใจรายละเอียดแค่นี้ เห็นด้วยที่จะไม่พูดอะไรอีกตอนนี้ และให้ฉันเดินออกไป ออกจากร้านไป แค่นั้น” (Oster, 1999, pp. 42-43)

เขายังจินตนาการว่าอานน์น่าจะมาบอกเขาว่าเธอจะไปอยู่ที่อื่น ทั้งที่ยังไม่มีการสนทนาใด ๆ เกิดขึ้น จากข้อความที่ว่า “อานน์ เลอเบอแดลกำลังจะถามฉันว่าเป็นอะไรไหมถ้าเธอจะเช่าห้องเล็ก ๆ อยู่ใกล้ ๆ ที่พักของฉัน เพื่อรักษาความเป็นอิสระของเธอเอาไว้ เธอจะมาหาฉันแน่นอน เธอจะมีพื้นที่ของเธอในอะพาร์ตเมนต์ของฉัน ซึ่งเธอจะรู้สึกว่ามันนี่เหมาะกับเธอมากกว่าเสียอีก” (Oster, 1999, p. 16) หรือในอีกตอนหนึ่ง เขาจินตนาการไปไกลถึงชีวิตในอนาคตพร้อมกับลูกของฟลอร์ ทั้งที่ฟลอร์ยังไม่คลอดลูกออกมา เขาคิดไปถึงการเลี้ยงดู การอบรม และความสัมพันธ์ของตนกับเด็กคนนี้ โดยใช้เสียงของความคิดภายในอย่างต่อเนื่อง “ฉันใจลอยไปไกลแล้ว มีแค่เรื่องเดียววนเวียนอยู่ในหัว ก็คือความคิดที่ว่าเด็กคนนี้ถ้าจะเป็นเด็กผู้ชาย ฉันพยายามทำให้ชินระหว่างรอผู้หญิงคนนั้นคลอดลูกออกมา ฉันบอกตัวเองว่า จริง ๆ แล้ว ถ้าเป็นลูกชายโดยเฉพาะถ้าเป็นลูกของเธอ ตัวเล็ก ๆ แบบนี้ตอนเพิ่งคลอด ฉันจะรู้ได้ยังไงว่าฉันจะรู้สึกยังไง ก็เมื่อแม่ผู้หญิงคนนี้ได้เปลี่ยนฉันไปแล้ว แล้วทำไมลูกชายของเธอจะเปลี่ยนฉันไม่ได้ละ ทำไมฉันจะเปลี่ยนตัวเองไม่ได้บ้างล่ะ ใช่ไหม แล้วในวันหนึ่ง ขณะที่ฉันจู่มือเขาไปโรงเรียน ลูกของเธอ ที่ตอนนั้นคงจะกลายเป็นลูกของฉันไปแล้ว ฉันจะเป็นคนที่อบรมสั่งสอนเขา สอนให้เขารักผู้หญิง เริ่มจากแม่ของเขาเองและให้เขารังเกียจตัวกับผู้ชาย ยกเว้นฉัน แล้วก็คงต้องระวังพวกเด็กสาวที่เขาจะพามาบ้านในอนาคตด้วย ความคิดนี้มันปลอบใจฉันได้เหมือนกัน ว่าเขาจะพาเด็กสาว ๆ มา สายสัมพันธ์ระหว่างเราจะยังไม่ถูกตัดขาด ฉันบอกตัวเองว่า บางทีนี่อาจจะเป็นการเลือกที่ถูกต้อง ลูกชาย อาจจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เพราะถ้าเป็นลูกสาว เคยนึกถึงไหม วันหนึ่งเธอจะพาผู้ชายเข้ามาในอะพาร์ตเมนต์กว้าง ๆ ของแก โอ้ แกไม่เคยคิดมาก่อนใช่ไหมละ เรื่องแบบนั้นนะ ฉันบอกตัวเอง” (Oster, 1999, pp. 89-90)

นอกจากจะพูดกับตัวเองและจินตนาการไปไกลแล้ว กาวารีนยังชอบเล่าเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องหลัก ซึ่งถือเป็นการ “เล่านอกเรื่อง” ตัวอย่างเช่น เช้าวันที่เขาจะเดินทางไปสถานีรถไฟพร้อมฟลอร์ เขากลับเล่าละเอียดถึงขั้นตอนการโกนหนวดของตัวเอง แม้จะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับการตัดสินใจเดินทางหรือการเปลี่ยนแปลงชีวิตเลย เขา

บรรยายว่า “ฉันโกนหนวดจากซ้ายไปขวา ด้วยความมั่นใจบวกกับความเร่งรีบอย่างไม่ต้องสงสัย ปกติแล้วฉันไม่โกนจากซ้ายไปขวาและไม่โกนจากขวาไปซ้ายเช่นกัน ฉันมักจะโกนทางขวาหรือทางซ้ายนิตหนึ่ง แล้วก็ค่อย ๆ โกนทางซ้ายหรือทางขวาอีกนิตหนึ่ง สักส่วนเท่า ๆ ข้างแก้มซ้ายด้านบนก่อน แล้วก็ข้างขวาด้านบน แล้วก็สลับไปมาแบบนั้น ฉันบอกตัวเองว่าถ้าเกิดมีเรื่องฉุกเฉินขึ้นมาหรือถ้าต้องรีบวิ่งออกจากบ้าน ก็จะไม่มีการพูดได้หรือกว่าเขาไม่ได้โกนหนวดเลย พวกเขาจะคิดว่าเขานั่นฉันเริ่มโกนเครา หรือกำลังจะไว้เคราแพะ ฉันเก็บบริเวณคางไว้เป็นส่วนสุดท้ายเสมอ” (Oster, 1999, pp. 119-120)

ก่อนที่กาวารินจะเข้าไปร้านกาแฟเพื่อถามหากระเป๋าเอกสารที่หายไป เขากลับใช้เวลาพิจารณาบทบาทของร้านกาแฟในฐานะสถานที่สำหรับการเฝ้าสังเกตและการตัดสินใจ เขาพูดกับตัวเองว่า “ที่ร้านกาแฟ ฉันนั่งลงเพื่อส่องอะไรบางอย่างกับพนักงาน เครื่องดื่มแน่นอน ฉันไม่สามารถสั่งอย่างอื่นได้ หลังจากนั้นฉันก็ค่อย ๆ ดื่มทั้ง ๆ ที่ไม่ได้กระหายน้ำ แล้วก็มองพนักงานเดินไปมา มีผู้คนเดินเข้ามาในร้าน ฉันก็รอดูพวกเขาเดินออกไป ฉันพูดกับตัวเองว่าคนที่จะออกจากร้านคนต่อไป ฉันก็จะลุกออกไปด้วย แต่พอคนนั้นออกไปแล้วจริง ๆ ฉัน กาวาริน ก็ยังนั่งอยู่ ฉันรอคนถัดไป แล้วก็เรื่อยไปแบบนี้ ฉันไม่สามารถออกจากร้านกาแฟได้ ในที่สุดฉันก็ออกไปเมื่อมีคนเข้ามา ฉันต้องการจุดตัดสินใจสักอย่าง แต่ถึงอย่างนั้น มันก็ไม่ง่ายเลย ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยนะที่จะออกไปตอนที่มีคนเดินเข้ามา ฉันบอกตัวเองแบบนี้” (Oster, 1999, p. 30) ในทำนองเดียวกัน เขายังเล่ารายละเอียดเกี่ยวกับถุงเท้าอย่างจริงจังทั้ง ๆ ที่ไม่มีความเชื่อมโยงใด ๆ กับเหตุการณ์หลักของเรื่อง เขาตั้งข้อสังเกตว่า “เท้าอาจจะเป็นส่วนที่ยากที่สุดในร่างกายที่จะเช็ดให้แห้ง น่าจะเป็นเพราะมนุษย์เมื่อต้องยืนโดยไม่มีที่หนึ่ง เหมือนฉันตอนนี้ ในห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า ซึ่งฉันได้วางของไว้เต็มม้านั่งเล็ก ๆ และไม่ยอมเอามือลงพื้น เพราะพื้นมันเปียกอยู่แล้ว เพราะอย่างนั้นแหละ ฉันว่า มนุษย์เลยเช็ดผ้าเท้าได้ที่ละข้าง ด้วยผ้าขนหนู ต้องยืนบนขาข้างเดียวอย่างทุลักทุเลถึงจะเช็ดได้อีกข้างหนึ่ง” (Oster, 1999, pp. 102-103) หรือแม้แต่การไม่แปรงฟันของเขาก็ถูกเล่าอย่างละเอียด “ฉันไม่ได้แปรงฟัน ฉันไม่มีแปรงสีฟัน แต่ถึงอย่างนั้นฉันก็ใช้น้ำดู โดยล้างนิ้วที่ก๊อกน้ำก่อน ถูจนได้ยินเสียงฟัน ไม่มีเศษอาหารติดชอกฟันเลย ก็ไม่แปลกเพราะฉันไม่ได้กินอาหารเย็น ฉันกินแค่อาหารกลางวัน แต่ตอนนี้ก็ไม่มีเหลืออะไรให้นิ้วชี้ของฉันตรวจเจอแล้ว ฉันดีใจที่ได้ข้ามมื้ออาหารไปหนึ่งมื้อ” (Oster, 1999, p. 34)

รายละเอียดเหล่านี้นอกจากจะสะท้อนความลุ่มหลงอยู่กับกระแสความคิดภายในของกาวารินได้อย่างชัดเจนแล้วยังชะลอเวลาในการเล่าเรื่อง ทำให้เวลาภายในตัวบทดำเนินไปอย่างช้า ๆ และเปิดพื้นที่ให้เสียงของความคิดเข้ามาแทนที่การกระทำหรือเหตุการณ์ในเรื่อง หากพิจารณาสองบทแรกของนวนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบว่ากาวารินใช้พื้นที่หน้ากระดาษถึง 6 หน้าในการเล่าเนื้อหาตั้งแต่รู้ว่ากระเป๋าเอกสารหายไปบนที่ 1 หน้า 7 จนถึงตอนที่เขาดัดสินใจออกจากตึกอะพาร์ตเมนต์ในบทที่ 2 หน้า 12 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเฉพาะกริยาที่ใช้ในกาล *passé simple* ซึ่งแสดงถึงการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยพบเพียง 8 แห่งเท่านั้น โดยในบทที่ 1 มีเพียงแห่งเดียว คือ กาวาริน “ค้น” (“fouillai”) กระเป๋าต่างๆ เพื่อหากุญแจ ส่วนอีก 7 แห่งปรากฏในบทที่ 2 เช่น เขา “ประเมิน” (“estimai”) สถานการณ์ของตัวเอง “ลังเล” (“hésitai”) ระหว่างจะออกไปหรือจะโทรเรียกอานน์ จากนั้นเขาเลือก “กด” (“pressai”) อินเทอร์เน็ต แต่เธอ “ไม่รับ” (“ne répondit pas”) เขาจึง “สรุป” (“conclus”) ว่าเธอไม่อยู่ เขา “ประเมิน” (“estimai”) สถานการณ์อีกครั้ง และสุดท้าย “เดินออก” (“sortis”) จากตึกไป เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ซึ่งกินเวลาเพียงไม่กี่นาทีในเรื่อง กลับถูกขยายออกในเวลาเล่าอย่างยืดเยื้อด้วยการเล่านอกเรื่อง ตามที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 : แสดงการเปรียบเทียบระหว่างการเล่าเนื้อเรื่องหลักกับการเล่านอกเรื่อง

การเล่าเนื้อเรื่องหลัก	การเล่านอกเรื่อง
บทที่ 1 - กาวารีนค้นหากฎแฉ (p. 7, 6 บรรทัด)	- เขาเล่าวิธีการเก็บกฎแฉ (p. 7, 6 บรรทัด) - เขาเปรียบเทียบความชอบและความสำคัญระหว่างกระเป๋าสารกับกฎแฉ (pp. 7-8, 12 บรรทัด) - เขาพูดถึงบทบาทและความสำคัญของกระเป๋าสาร (p. 8, 8 บรรทัด) - เขาพูดถึงกระเป๋าสารที่ชอบ (pp. 8-9, 11 บรรทัด) - เขาจินตนาการและพูดถึงตัวเองถึงบทบาทและความสำคัญของกระเป๋าสาร (p. 9, 18 บรรทัด)
บทที่ 2 - กาวารีนประเมินสถานการณ์ (p. 10, 4 บรรทัด) - เขาไล่ระหว่างกลับออกไปข้างนอกกับโทรให้อานน์เปิดประตู (p. 10, 5 บรรทัด) - เขาคิดโทรให้อานน์เปิดประตู (p. 11, 1 บรรทัด) - อานน์ไม่รับ (p. 11, 1 บรรทัด) - เขาสรุปเรื่องราวจากการที่อานน์ไม่อยู่ที่อะพาร์ตเมนต์ (p. 12, 1 บรรทัด) - เขาประเมินสถานการณ์อีกครั้ง (p. 12, 3 บรรทัด) - เขาเดินออกจากตึกอะพาร์ตเมนต์ (p. 12, 1 บรรทัด)	- เขาคิดและจินตนาการสองทางเลือกที่ลึกลับ (p. 10, 9 บรรทัด) - เขาเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างเขากับอานน์ และเล่าย้อนไปตอนที่อานน์เข้ามาอยู่กับเขา (p. 11, 22 บรรทัด) - เขาคิดว่าอานน์น่าจะกลับมา (p. 12, 7 บรรทัด)

จากตารางข้างต้น พบว่าการเล่าเรื่องหลักของกาวารีนครอบคลุมพื้นที่เพียงประมาณ 22 บรรทัดจากทั้งหมด ในขณะที่การเล่านอกเรื่องซึ่งรวมถึงการพูดคนเดียว การจินตนาการ และการบรรยายย้อนอดีต กลับกินพื้นที่กว่า 93 บรรทัด โดยเฉพาะในบทที่ 1 ที่การค้นหากฎแฉเพียง 6 บรรทัดถูกขยายด้วยการเล่าเรื่องเกี่ยวกับกระเป๋าสารถึง 55 บรรทัด ในบทที่ 2 ก็เช่นเดียวกัน เหตุการณ์เพียงเล็กน้อยอย่างการกดอินเตอร์โฟนหรือเดินออกจากตึก กลับแทรกด้วยการพิจารณาทางเลือก จินตนาการ และเล่าความหลังกับอานน์อย่างละเอียด การกระจายของเนื้อหาเช่นนี้สะท้อนวิธีการเล่าเรื่องที่เน้นเวลาของการเล่า (temps de la narration) มากกว่าเวลาของเนื้อเรื่อง (temps de l'histoire) ซึ่งชะลอจังหวะของเรื่องเพื่อให้พื้นที่แก่กระแสความคิดภายในตัวละคร

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่านวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้ลดทอนการเล่า แต่กลับพยายามขยายพื้นที่ส่วนนี้ด้วยการเล่านอกเรื่อง ลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่ไม่สะท้อนแนวทางของนวนิยายดั้งเดิม แต่ยังขัดแย้งกับมุมมองบล็องก์มาน (2002) ที่เน้น “การไม่พูดมาก” ของวรรณกรรมมินิมอลลิสต์ ในทางตรงข้าม นวนิยายเรื่องนี้สะท้อนลักษณะของนูโว โรม็องอย่างเด่นชัด โดยการที่กาวารีนพูดกับตัวเองอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งการจินตนาการไปไกลจากข้อมูลเพียงเล็กน้อย สอดคล้องกับ

แนวคิดนูโว โรมิโงที่มุ่งเน้น “กระบวนการรับรู้ของตัวละคร ซึ่งรวมถึงการรับรู้สภาพแวดล้อม ความคิด และอารมณ์ภายในที่เกิดขึ้นในขณะนั้น” การเล่านอกเรื่องเกี่ยวกับรายละเอียดที่สำคัญ เช่น การโกนหนวด การไม่แปรงฟัน หรือการเช็ดผ้าเท้า ทำให้เรื่องราว “ไม่มีเส้นเรื่องที่ต่อเนื่อง แต่เป็นการสะท้อนกระแสจิตและความคิดภายในของตัวละครในลักษณะที่เปิดกว้างและไม่จำกัด” ซึ่งสะท้อนจุดเน้นที่ “กระบวนการเล่า” มากกว่า “สิ่งที่ถูกเล่า” ดังที่เห็นได้ชัดเจนจากตารางข้างต้น การเล่านอกเรื่องทำให้เวลาของเนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างช้า ๆ และเปิดพื้นที่ให้เสียงของความคิดเข้ามาแทนที่การกระทำหรือเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของนูโว โรมิโงที่เน้นกระบวนการทางความคิดและการรับรู้มากกว่าการเล่าเรื่องราวแบบดั้งเดิม

จากการวิเคราะห์ด้านการเล่าเรื่องข้างต้น ผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบลักษณะของนวนิยายดั้งเดิม นวนิยายนูโว โรมิโง นวนิยายมินิมอลลิสต์ และ “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ได้ตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 : แสดงการเปรียบเทียบด้านการเล่าเรื่อง

นวนิยายดั้งเดิม	นวนิยายนูโว โรมิโง	นวนิยายมินิมอลลิสต์	“อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน”
ผู้เล่าเรื่องเป็นบุรุษที่สาม แบบรอบรู้ ใช้กาล passé simple ในการเล่า	ผู้เล่าเรื่องใช้มุมมองภายนอก และเป็นกลาง ไม่ใช่ กาล passé simple ในการเล่า มุ่งเน้นกระบวนการรับรู้	ผู้เล่าเรื่องไม่ค่อยกระทำการใด ๆ ปฏิเสธการแสดงความเห็น นำเสนอเรื่องราวไปตามการรับรู้ ทางประสาทสัมผัส และไม่พูด มาก	ผู้เล่าเรื่องเป็นบุรุษที่หนึ่ง เล่าเรื่องแบบ พูด และผสมกาลต่าง ๆ รวมถึง passé simple มุ่งเน้นกระบวนการรับรู้ การ พูดคนเดียว ไปจนถึงการเล่านอกเรื่อง
การใช้ภาษาเขียนและภาษา เชิงเปรียบเทียบ	ภาษาเป็นกลาง ไม่ใช่ภาษาเชิง เปรียบเทียบ	ประโยคสั้น ไม่สมบูรณ์หรือผิด หลักไวยากรณ์	ประโยคสั้น ไม่สมบูรณ์ ผิดหลักไวยากรณ์ ไม่ใช้อัญประกาศในการแทรกบท สนทนา
การพรรณนาโดยละเอียด และครอบคลุมทุกด้าน	การพรรณนารายละเอียดของ วัตถุอย่างแม่นยำ	การพรรณนาอย่างธรรมดาสามัญ	การพรรณนาอย่างธรรมดาสามัญ

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” สะท้อนลักษณะเฉพาะผ่านการเลือกใช้ผู้เล่าเรื่องโดยหลีกเลี่ยงบุรุษที่สามแบบรอบรู้ของนวนิยายดั้งเดิมและการใช้มุมมองภายนอกและเป็นกลางของนูโว โรมิโง แต่ในวิธีการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยพบว่านวนิยายเรื่องนี้ผสมผสานระหว่างนวนิยายมินิมอลลิสต์และนูโว โรมิโง แต่แตกต่างจากนวนิยายดั้งเดิมทุกด้าน โดยนวนิยายเรื่องนี้ใช้การเล่าแบบพูดที่สร้างประโยคสั้น ๆ ไม่สมบูรณ์ ผิดหลักไวยากรณ์ตามลักษณะมินิมอลลิสต์ ด้านการพรรณนาและการแทรกบทสนทนาสะท้อนแนวทางมินิมอลลิสต์อย่างชัดเจน โดยใช้การพรรณนาที่เรียบง่าย ไม่ใช่ภาษาซับซ้อน และการแทรกบทสนทนาโดยไม่ใช้อัญประกาศ ไม่เป็นไปตามหลักการใช้ภาษา ซึ่งเอื้อต่อการสร้างความต่อเนื่องของกระแสความคิด การพูดคนเดียวและการเล่านอกเรื่องกลับสะท้อนลักษณะนูโว โรมิโงอย่างโดดเด่นด้วยการขยายพื้นที่การเล่าที่ขัดแย้งกับหลักการ “ไม่พูดมาก” ของมินิมอลลิสต์ และเน้นกระบวนการรับรู้ภายในของผู้เล่าเรื่องมากกว่าเหตุการณ์ภายนอก การผสมผสานเทคนิคจากสองแนวทางนี้ทำให้นวนิยายเรื่องนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากทั้งสามแนวทาง และสะท้อนลักษณะของวรรณกรรมฝรั่งเศสร่วมสมัย

สรุปและอภิปรายผล

1. จากการวิเคราะห์เนื้อเรื่องและการเล่าเรื่องของนวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ของโอสเตอร์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่านวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นลักษณะผสมผสานระหว่างนวนิยายมินิมอลลิสต์และนวนิยายนูโว โรมิโงอย่างชัดเจน โดยในด้านเนื้อเรื่องสอดคล้องกับแนวทางมินิมอลลิสต์เป็นหลัก ผ่านการใช้โครงเรื่องเดียวที่เรียบง่าย ตัวละครจำนวน

จำกัด นำเสนอข้อมูลผิวเผิน สถานที่และเวลาน้อยแต่ชัดเจน และแก่นเรื่องที่เน้นชีวิตประจำวันโดยละเอียดแนวคิดทางปรัชญาและสาระทางศีลธรรม รวมถึงการตั้งชื่อเรื่อง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางของนูโว โรแมนติกไม่มุ่งเน้นการสร้างตัวละครแบบตัวเอก ส่วนในด้านการเล่าเรื่องพบการผสมผสานระหว่างเทคนิคของนวนิยายมินิมอลลิสต์ (การเล่าแบบพูดที่สร้างประโยชน์ไม่สมบูรณ์ การพรรณนาเรียบง่าย) และเทคนิคนวนิยายนูโว โรแมนติก (การพูดคนเดียวและการเล่านอกเรื่อง การเน้นกระบวนการรับรู้ภายใน) อย่างไรก็ตาม ผู้เล่าเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ “พูดมาก” ซึ่งขัดแย้งกับลักษณะของนวนิยายมินิมอลลิสต์

2. จากการสรุปผลการวิเคราะห์ข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า นวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสมีลักษณะเฉพาะที่สามารถผสมผสานเทคนิคจากหลากหลายแนวทาง มีความยืดหยุ่น ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับกรอบทฤษฎีแนวทางเดียวอย่างเคร่งครัดจากการศึกษานวนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอคำนิยามของนวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสว่า หมายถึงนวนิยายที่มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครจำนวนน้อยโดยไม่มีตัวเอกที่โดดเด่น การนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ อย่างผิวเผิน สถานที่และเวลาที่จำกัดแต่ชัดเจน แก่นเรื่องที่มาจากชีวิตประจำวัน การใช้รูปแบบการเล่าแบบพูดที่สร้างประโยชน์ สั้น ๆ ไม่สมบูรณ์ และผลิตหลักไวยากรณ์การพรรณนาที่เรียบง่าย การเน้นการรับรู้ภายในและสามารถถ่ายทอดการรับรู้ได้อย่างไม่จำกัด การเล่านอกเรื่อง และการตั้งชื่อเรื่องที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องอย่างเบาบาง

3. นอกจากนวนิยายเรื่องนี้สะท้อนลักษณะเฉพาะของมินิมอลลิสต์ในบริบทฝรั่งเศสจากการผสมผสานเทคนิคของมินิมอลลิสต์และนูโว โรแมนติก และแตกต่างจากนวนิยายมินิมอลลิสต์ทั่วไปแล้ว นวนิยายเรื่องนี้ยังถือได้ว่าเป็นหนึ่งในผลงานที่นำความเป็นนวนิยายหรือความเป็นเรื่องเล่าที่สามารถ “อ่านออกและเข้าใจได้” กลับคืนสู่วรรณกรรมฝรั่งเศสหากพิจารณาในมุมมองทางประวัติศาสตร์วรรณกรรม เบอร์นาร์ต วาเลตต์ (Bernard Valette) (1993) เคยกล่าวไว้ว่า “นวนิยายฝรั่งเศสให้ความรู้สีกว่ากำลังพยายามหาคุณค่าของตัวมัน (ตั้งแต่ สการ์รง (Scarron) ฟุรีติแยร์ (Furetière) หรือแม้แต่ดีเดโรต์ (Diderot)) และยืนยันคุณค่าของตัวมันในศตวรรษที่ 19 (ซึ่งอยู่จุดสูงสุดที่สุดในสมัยสังคมนิยม) ขณะที่ในศตวรรษที่ 20 เราเห็นความตกต่ำของมัน (ด้วยนูโว โรแมนติก เป็นต้น)” นักเขียนนวนิยายกลุ่ม นูโว โรแมนติก มีความพยายามในการรื้อถอนองค์ประกอบหลักของนวนิยายดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง ตัวละคร หรือผู้เล่าเรื่อง ส่งผลให้ลักษณะของนวนิยายแนวนี้แตกต่างจากที่ผู้อ่านส่วนใหญ่คุ้นเคย จนบางครั้งอาจถูกมองว่าเป็นนวนิยายที่อ่านเข้าใจยากหรืออ่านไม่รู้เรื่อง เนื่องจากไม่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาแบบเส้นตรง แต่เน้นสำรวจการรับรู้ ความคิดและรายละเอียดของวัตถุแทน แต่นวนิยายเรื่องนี้ได้นำองค์ประกอบดั้งเดิมกลับมาอย่างเรียบง่าย ด้วยเจตนาที่จะเน้นเฉพาะสิ่งจำเป็นที่สุดในการเล่าเรื่อง แม้ว่าจะเล่าความคิดหรือเล่านอกเรื่องอยู่บ่อยครั้ง แต่ยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ตามปกติ จึงไม่น่าแปลกใจที่ปรากฏการศึกษาในประเด็น “การกลับมาของลักษณะทางนวนิยาย” ในผลงานโอสแตร์และนักเขียนคนอื่น ๆ (Mura-Brunel, 2006) อีกประการหนึ่ง ถ้ามองในด้านลักษณะทางวรรณศิลป์ นวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” ในฐานะนวนิยายมินิมอลลิสต์ จะเป็น “ตัวกลาง” ระหว่างนวนิยายดั้งเดิมกับนวนิยายกลุ่มนูโว โรแมนติก อย่างไรก็ตาม ทั้งสองมุมมองก็ยังสะท้อนกลับมาประเด็นที่ว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายมินิมอลลิสต์แบบฝรั่งเศสโดยเฉพาะ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ประการ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษานวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสในเชิงเปรียบเทียบ เนื่องจากนวนิยายเรื่อง “อะพาร์ตเมนต์ห้องใหญ่ของฉัน” แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานแนวคิดมินิมอลลิสต์เข้ากับอิทธิพลของนูโว โรแมนติก ได้อย่างมีนัยสำคัญ การขยายกรอบการศึกษาสู่ผลงานเรื่องอื่น ๆ ของโอสแตร์ รวมถึงผลงานของนักเขียนมินิมอลลิสต์คนอื่น เช่น เอเชอโนซ หรือ ตูสแซ็งต์ จะช่วยให้เข้าใจแนวโน้มทางวรรณกรรมของนวนิยายมินิมอลลิสต์ฝรั่งเศสในภาพรวมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ควรขยายการศึกษานวนิยายมินิมอลลิสต์ในด้านการตีความแง่มุมต่าง ๆ เช่น 1) การตีความทางจิตวิทยาของตัวละคร แม้ว่านวนิยายมินิมอลลิสต์ไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอารมณ์และลักษณะของตัวละคร แต่ลักษณะดังกล่าวมีผลต่อวิธีที่ผู้อ่านเชื่อมโยงกับตัวละครอย่างไร โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการมีตัวเอกที่ชัดเจนในนวนิยายดั้งเดิม 2) การตีความผ่านการใช้ภาษา การที่โฮสเตอร์เลือกใช้ภาษาที่ไม่เป็นไปตามแบบแผนทางไวยากรณ์หรือการใช้การพรรณนาที่ไม่ยืดเยื้อ แต่กลับมีความละเอียดมากพอในการสะท้อนความจริง สามารถเปิดมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้ภาษาที่สะท้อนถึงความเป็นจริงทางจิตวิทยาของตัวละครได้หรือไม่ และ 3) การตีความในแง่ของสังคมและวัฒนธรรม การกลับมาของเรื่องเล่าที่อ่านแล้วเข้าใจได้โดยนวนิยายมินิมอลลิสต์สะท้อนถึงการตอบสนองต่อสถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแบบใดในช่วงเวลานั้นของประเทศฝรั่งเศส

เอกสารอ้างอิง

- Badir, S. (1998). Le roman minimaliste. **Franse Litteratuur na 1945**. Peeters, vol. 2. Recente Literatuur. Retrieved from https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/170734/2/98%20Badir_Minuit.pdf
- Balzac, H. de. (1975). **Le Père Goriot**. Gallimard.
- Blanckleman, B. (2002). **Les Fictions singulières**. Prétexte éditeur.
- Bouchy, F. (2006). “Mais au diable la peinture sociale” : les objets quotidiens dans quelques romans de Christian Oster. **Christian Oster et Cie : retour du romanesque**. Rodopi.
- Clamens-Nanni, F. (2020). **Regarder son amour se défaire devant soi : le roman de la fin du couple selon Jean-Philippe Toussaint, Christian Oster et Jacques Serena**. Thèse de doctorat en langues et littératures françaises, École doctorale des lettres, sciences humaines et sociales (Clermont-Ferrand), Université Clermont Auvergne (2017-2020).
- Czarny N. (1999). Perdre et trouver. **La Quinzaine littéraire**. 1 septembre 1999. Retrieved from http://www.leseditionsdeminuit.fr/livre-Mon_grand_appartement-1747-1-1-0-1.html
- Dambre, M. and Blanckleman, B. (2012). **Romanciers minimalistes 1979-2003**. Presses Sorbonne Nouvelle. Encyclopédie Larousse (en ligne). (2025). Roman. Retrieved from <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/roman/69755>
- Faerber, J. (2006). L’air de rien, ou la suspension de la langue dans le Minimalisme en général et chez Christian Oster en particulier. **Christian Oster et Cie : retour du romanesque**. Rodopi.
- Flaubert, G. (1997). **Madame Bovary**. Gallimard.
- Gabriel, F. (1999). Une affaire de mots. **Les Inrockuptibles**. 1 septembre 1999. Retrieved from http://www.leseditionsdeminuit.fr/livre-Mon_grand_appartement-1747-1-1-0-1.html
- Gelz, A. (2004). Figures de mouvements dans quelques romans de Christian Oster. **Le roman français au tournant du XXIe siècle**. Presses Sorbonne Nouvelle.
- Genette, G. (1972). **Figures III**. Seuil.
- Grangeray, E. (2010). Christian Oster, mécano intime. **Le Monde**. Retrieved from https://www.lemonde.fr/livres/article/2010/04/29/christian-oster-mecano-intime_1344332_3260.html

- Greimas, A. J. (1966). **Sémantique structurale, recherche et méthode**. Édition Larousse.
- Harang, J.-B. (1999). Oster déménage. **Libération**. 2 septembre 1999. Retrieved from http://www.leseditionsdeminuit.fr/livre-Mon_grand_appartement-1747-1-1-0-1.html
- Huglo, M.-P. & Leppik, K. (2010). Narrativités minimalistes contemporaines : Toussaint, Tremblay, Turcotte. **Voix et Images**. 36(1), 28. Retrieved from <https://doi.org/10.7202/045233ar>
- Jerusalem, C. (2006). Constellation d'objets dans quelques romans de Christian Oster. **Christian Oster et Cie : retour du romanesque**. Rodopi.
- Langer, U. (2012). Esthétique de la gêne chez Toussaint, Gailly et Oster. **Romanciers minimalistes 1979-2003**. Presses Sorbonne Nouvelle.
- Mangueneau, D. (1990). **Éléments de linguistique pour le texte littéraire**. Bordas.
- Martin D. (1999). **Magazine littéraire**. N°379, septembre 1999. Retrieved from http://www.leseditionsdeminuit.fr/livre-Mon_grand_appartement-1747-1-1-0-1.html
- Mura-Brunel, A. (2006). **Christian Oster et Cie : retour du romanesque**. Rodopi.
- Oster, C. (1994). **Le Pont d'Arcueil**. Les Éditions de Minuit.
- Oster, C. (1998). **Loin d'Odile**. Les Éditions de Minuit.
- Oster, C. (1999). **Mon grand appartement**. Les Éditions de Minuit.
- Oster, C. (2002). **Dans le train**. Les Éditions de Minuit.
- Robbe-Grillet, A. (1953). **Les Gommages**. Les Éditions de Minuit.
- Oster, C. (1957). **La Jalousie**. Les Éditions de Minuit.
- Oster, C. (1963). **Pour un nouveau roman**. Les Éditions de Minuit.
- Roy, A. (1993). L'art du dépouillement (l'écriture minimaliste). **Liberté**. 35(3), 10-28. Retrieved from <https://www.erudit.org/fr/revues/liberte/1993-v35-n3-liberte1035712/31505ac.pdf>
- Ruffel, L. (2012). Le minimal et le maximal ou le renouvellement. **Romanciers minimalistes 1979-2003**. Presses Sorbonne Nouvelle.
- Sarraute, N. (1956). **L'Ère du soupçon. Essais sur le roman**. Gallimard.
- Sarraute, N. (1963). **Les Fruits d'or**. Gallimard.
- Schlossman, B. (2006). Loin d'Odile, c'est fini ou l'amour impossible. **Christian Oster et Cie : retour du romanesque**. Rodopi.
- Todorov, T. (1968). **Qu'est-ce que le structuralisme ? 2. Poétique**. Seuil.
- Valette, B. (1993). **Esthétique du roman moderne**. Nathan.

สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีคำเรียกชื่อสัตว์

Japanese Four-Character Idiomatic Compounds (Yojijukugo) Containing Animal Terms

นภสินธุ์ แผลงศรี¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะและความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร (Yojijukugo) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากพจนานุกรมสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร จำนวน 5 เล่ม รวมทั้งสิ้น 720 สำนวน วิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย ทั้งความหมายประจักษ์รูปของคำเรียกสัตว์และความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ สรุปและนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ สามารถแบ่งออกได้ 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่อักษรคันจิทั้ง 4 ตัวแตกต่างกัน กลุ่มอักษรที่คันจิตัวใดตัวหนึ่งซ้ำกัน และกลุ่มที่อักษรคันจิตัวใดตัวหนึ่งตรงข้ามกัน สำนวนดังกล่าวปรากฏคำเรียกชื่อสัตว์ 28 ชนิด จำแนกได้ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มสัตว์สี่เท้า กลุ่มสัตว์ปีก กลุ่มสัตว์เลื้อยคลาน กลุ่มปลา และกลุ่มแมลง โดยมีความหมายเปรียบเทียบถึงสิ่งต่าง ๆ จำนวน 11 ความหมาย ได้แก่ คน คุณสมบัติ นิสัย ภัยอันตราย ปริมาณ ขนาด เวลา สิ่งของ อาการ การกระทำ และระยะทาง โดยสัตว์ที่มีการใช้ในสำนวนมากที่สุดคือมังกร และสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบมากที่สุดคือเสือ

คำสำคัญ สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร คำเรียกชื่อสัตว์ ความหมายเปรียบเทียบ องค์ประกอบทางความหมาย

Abstract

The purpose of this research article is to analyze the characteristics and figurative meanings of Japanese four-character idiomatic compounds (Yojijukugo) that include animal terms. Purposive sampling was employed to collect data on idioms from five dictionaries Yojijukugo. The total number of Yojijukugo studied is 720. Using component analysis methods to examine animal terms and their meanings—both literal and figurative—we present the research results through an analytical description.

The results of the research indicate that the structure of Yojijukugo referring to animal terms can be divided into three groups: (1) those in which all four kanji characters are different, (2) those in which any kanji character is repeated, and (3) those in which any kanji character has an opposite. There are 28 types of animals used as metaphors, which can be classified into five groups: quadrupeds, poultry, reptiles, fish, and insects. The figurative meanings of the animals appearing in Yojijukugo include 11 categories: human qualities, properties, habits, hazards, quantities, sizes, concepts of time, objects, states, actions, and distances. Moreover, the animal most commonly used in Yojijukugo is the dragon, while the animal with the most figurative meanings is the tiger.

Keywords: Four-Character Idiomatic Compounds, Animal Terms, Figurative Meaning, Semantic Components

¹ รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

สำนวนญี่ปุ่นถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้แนวคิด วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม สังคม และประวัติศาสตร์ของชาวญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสำนวนญี่ปุ่นจะสอดแทรกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของคนในอดีตไว้เสมอ สำนวนญี่ปุ่นมีจำนวนมาก ทั้งที่เป็นของภาษาญี่ปุ่นเอง ส่วนที่มาจากภาษาจีน และส่วนที่มาจากภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

การเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียนหรือการค้นคว้าด้วยตนเอง รวมถึงการอ่านและการฟังเรื่องราวหรือเหตุการณ์จากสื่อทุกประเภท นอกจากจะต้องมีความรู้และเข้าใจความหมายของตัวอักษรคันจิแต่ละตัวที่มีจำนวนมากแล้ว ผู้เรียนยังจะต้องพบกับคำศัพท์และสำนวนที่ประกอบด้วยอักษรคันจิตัวเรียงกัน ซึ่งบางครั้งก็มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร ทำให้ภาษาญี่ปุ่นดูยากขึ้นอีก เพราะไม่สามารถเข้าใจเนื้อหารายละเอียดได้อย่างแท้จริง บางครั้งเมื่อค้นหาจากพจนานุกรมก็ไม่พบคำศัพท์หรือสำนวนเหล่านั้น ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นของชาวต่างประเทศ

สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร (四字熟語 (Yojijukugo) หรือ Four-Character Idiomatic Compounds) ในภาษาญี่ปุ่นมีคำเรียกชื่อสัตว์เป็นองค์ประกอบจำนวนมาก โดยปรากฏให้เห็นในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือการ์ตูน อนิเมชัน ภาพยนตร์ และป้ายโฆษณา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 羊頭狗肉 (you/tou/ku/niku) แกะ หัว สุนัข เนื้อ (หัวแกะเนื้อสุนัข)
สิ่งที่เห็นภายนอกกับภายในไม่ตรงกัน ข้างนอกสุกใสข้างในเป็นโพรง
- 竹馬之友 (chiku/ba/no/tomo) ไม้ไผ่ ม้า นี้/ของ เพื่อน (เพื่อนม้าไม้ไผ่)
เพื่อนสนิทที่เล่นด้วยกันมาตั้งแต่เด็ก เพื่อนรู้ใจที่คบกันมาตั้งแต่เด็ก
- 一石二鳥 (it/seki/ni/chou) หนึ่ง หิน สอง นก (หนึ่งหินสองนก)
ทำอย่างเดียวแล้วเกิดผลสองอย่าง ยิ่งป็นนัดเดียวได้นกสองตัว

จะเห็นได้ว่า สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีชื่อสัตว์เหล่านี้น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ทั้งด้านโครงสร้าง การเลือกใช้คำเรียกสัตว์ในการสื่อความหมาย รวมถึงภาพสะท้อนในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ฯลฯ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่ใช้ชื่อสัตว์ เพื่อให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของสำนวน ความหมายเปรียบเทียบของชื่อสัตว์ในสำนวน รวมถึงภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ของคนญี่ปุ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นของคนไทย และเสริมสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่ใช้คำเรียกชื่อสัตว์
2. เพื่อศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร

ขอบเขตของการวิจัย

1. สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์สังเคราะห์มาจากพจนานุกรม 5 เล่ม คือ 1) 新明解四字熟語辞典 第二版(2013) 2) 四字熟語 net 辞典 (2006) 3) 四字熟語・成句辞典(1998) 4) 漢検四字熟語辞典 (2012) และ 5) 四字熟語 辞典 第4版 英訳 (2012) รวมทั้งสิ้น 720 สำนวน
2. สัตว์ หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ ทั้งที่มีตัวตนอยู่จริงและอยู่ในตำนานหรือเทพนิยาย
3. ความหมายเปรียบเทียบ หมายถึง ความหมายที่เกิดจากการนำเอาความหมายประจำคำมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ทำให้เกิดความหมายใหม่ที่ได้จากการเปรียบเทียบนั้น ซึ่งเป็นการขยายความหมายของคำออกไปจากเดิม ทำให้เห็นภาพและเข้าใจความหมายได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายเปรียบเทียบ

ซ์หวดี (2557 : 1) ได้แบ่งความหมายของคำออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ ดังนี้

1. ความหมายตรง (Denotative meaning) คือ ความหมายประจำของคำ เป็นความหมายที่ชี้บ่งสิ่งที่อ้างอิง แสดงสิ่งที่อ้างอิง ความหมายตรงมีชื่อเรียกหลายแบบ ได้แก่ ความหมายโนทัศน์ (Conceptual meaning) ความหมายหลักหรือความหมายแกน/แก่น (Core meaning) ความหมายประจำรูปหรือความหมายตรงตามตัวอักษร (Literal meaning) หรือความหมายอ้างอิง (Referential meaning)

2. ความหมายแฝง (Connotative meaning) คือ ความหมายที่เพิ่มเติมขึ้นมานอกเหนือไปจากความหมายตรง เป็นความหมายอื่น ๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร มีลักษณะของความหมายที่แฝงอยู่ในคำร่วมอยู่กับความหมายตรง ความหมายแฝงของคำมีที่มาของความหมายต่างกัน ได้แก่ ความหมายแฝงเชิงอารมณ์ (Emotive meaning) เป็นคำที่มีความหมายบอกอารมณ์ความรู้สึก ทศนคติของผู้ใช้ภาษาในแต่ละบริบท และความหมายแฝงเชิงสังคม (Social meaning) เป็นคำที่เกิดจากลักษณะของการใช้ภาษาในสังคมที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยทางสังคมของผู้พูด ผู้ฟัง หรือสถานการณ์ของการสนทนาในขณะนั้น

3. ความหมายเปรียบเทียบ (Figurative meaning) คือ การนำความหมายประจำคำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบทำให้เกิดความหมายใหม่ที่ได้จากการเปรียบเทียบนั้น แบ่งออกเป็น 2 แนวคิด ได้แก่

1) การนำความหมายของคำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบทำให้เกิดความเปรียบซึ่งเป็นการขยายความหมายของคำออกไปจากความหมายเดิมของคำ โดยพิจารณาจากรูปแบบของการเปรียบเทียบเป็นเกณฑ์ มีคำว่า เหมือน ราวกับ เป็น เสมอ ฯลฯ ปรากฏอยู่ในโครงสร้างภาษา ซึ่งหมายถึงอุปมาอุปไมย (Metaphor) และอุปมา (Simile) โดยเรียกว่า ความเปรียบ หรือ Metaphor ซึ่งหมายถึงข้อความที่แสดงการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะที่เหมือนและ/หรือต่างกัน

2) มนุษย์มีการใช้อุปมาอุปไมยอยู่ตลอดเวลาในการคิด การมองโลก และการใช้ภาษาของคนในสังคม อุปมาอุปไมยไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของภาษาและการใช้ภาษาเท่านั้นแต่อุปมาอุปไมยเป็นเรื่องของโนทัศน์ที่มีอิทธิพลต่อระบบความคิดหรือโครงสร้างระบบความคิดของคนในสังคม และแสดงออกมาในรูปแบบของภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

อุลแมนน์ (Ullmann, 1962 : 162-163) กล่าวว่า คำมีความหมายเปรียบได้หนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งความหมาย โดยความหมายประจำรูปยังคงอยู่ เช่น ตา อาจหมายถึงรูหรือช่อง (รูเข็ม) หรือที่ (ลำดับ)

ไนดา (Nida, 1975 : 126) กล่าวว่า ความหมายเปรียบเทียบเป็นการขยายความหมายที่เกี่ยวข้องกับแวดวงความหมาย (semantic domain) ที่แตกต่างกัน และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างความหมายพื้นฐาน (base meaning) และความหมายเปรียบเทียบ (figurative meaning) เช่น การเชื่อมโยงระหว่างคำว่าสุนัขและลักษณะของสุนัข ทำให้เกิดความหมายเปรียบเทียบของคำว่าสุนัขที่แสดงลักษณะของคน หมายถึงน่ารังเกียจ และไร้ค่า

มิลเลอร์ (Miller, 1993 : 362) กล่าวว่า ผู้ใช้ภาษาจะต้องอาศัยจินตนาการและนำความคล้ายคลึงบางประการของสัตว์มาใช้เปรียบเทียบ กระบวนการเหล่านี้เกี่ยวข้องกับระบบความหมายโดยตรงเรียกว่า อุปมาอุปไมย (Metaphor) อุปมาอุปไมยเกิดจากกระบวนการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทาง/แบบเปรียบเทียบ (source domain) ไปยังวงความหมายปลายทาง/สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (target domain) สามารถสะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมได้จากการใช้ภาษา มักเรียกอุปมาอุปไมยในลักษณะเช่นนี้ว่า อุปมาอุปไมยเชิงโนทัศน์ (conceptual metaphor) (Lakoff and Johnson, 1980; 2003)

อุงเกอร์เรอร์ (Ungere, 2006 : 115-116) กล่าวว่า อุปมาอุปไมยเป็นคำที่แสดงความคิดเกี่ยวกับความคล้ายคลึง (similarity) หรือการเปรียบเทียบ (comparison) ระหว่างความหมายประจำคำและความหมายเปรียบเทียบของถ้อยคำ

สรุปได้ว่า ความหมายเปรียบเทียบ คือการนำความหมายประจำรูปคำ (ความหมายต้นทาง/แบบเปรียบเทียบ) มาใช้ในความหมายใหม่ (ความหมายปลายทาง/สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ) โดยมีองค์ประกอบทางความหมาย (Conceptual meaning) บางอย่าง

ร่วมกัน เพื่ออธิบายถึงสิ่งที่มีความหมายประจำรูปไม่สามารถอธิบายได้ครอบคลุม เช่น จำนวน **เสื้อสีห้กระทิงแตรด** (หมายถึง บรรดาคนที่เป็อันตรายไม่น่าคบหา) สามารถถายโยงความหมายจากความหมายต้นทาง (แบบเปรียบเทียบ) คือ สัตว์ป่าที่ทรงใน ศักดิ์ศรี (เสื้อ) มีความเป็นผู้นำ (สิงโต) เข้มแข็งดุดัน (กระทิง) และบึกบึนทนทาน (แตรด) ไปสู่ความหมายปลายทาง (สิ่งที่ถูก เปรียบ) คือ คนที่เก่งกาจ รอบจัด เก้าเกมในเรื่องนั้น ๆ จำนวนนี้จึงเป็นการเปรียบเทียบ [เสื้อสีห้กระทิงแตรด] เป็น [กลุ่มคน] ซึ่งไม่น่าไว้วางใจและควรระมัดระวังในการมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

2. การจัดกลุ่มความหมายของคำ

ไนดา (Nida, 1975 : 178-186) แบ่งคำนามออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ สรุปได้ ดังนี้

- 1) สรรพสิ่ง (Entities) ประกอบด้วย สิ่งไม่มีชีวิต (Inanimate) และ สิ่งมีชีวิต (Animate entities)
 - 2) เหตุการณ์ (Events) ประกอบด้วย ทางกายภาพ (บรรยากาศ, ของเหลว, เสียง, การเผาไหม้ เป็นต้น) ทางสรีระ (การกิน, การผลิต, การหลับ, การตาย เป็นต้น) ความรู้สึก (ได้ยิน, สัมผัส, เห็น, รส, กลิ่น เป็นต้น) อารมณ์ (ความต้องการ, ความกลัว, ความเศร้า เป็นต้น) สติปัญญา (ความคิด, การตัดสินใจ, ความจำ เป็นต้น) การสื่อสาร (พูด, เขียน, อ่าน เป็นต้น) ความสัมพันธ์ (คล้อยตามกัน, ตรงข้ามกัน, พบปะ เป็นต้น) การควบคุม (ควบคุม, บังคับ, ลงโทษ เป็นต้น) การเคลื่อนไหว (เคลื่อนที่, ไป, มา เป็นต้น) การกระทบ (เบรค, ชน, ตี, ชำ เป็นต้น) การส่งผ่าน (ให้, รับ เป็นต้น) และการกระทำซับซ้อน (เกษตรกรรม, การทำอาหาร เป็นต้น)
 - 3) นามธรรม (Abstracts) ประกอบด้วย เวลา (วันนี้, พรุ่งนี้, อนาคต เป็นต้น) ระยะทาง (ศอก เป็นต้น) ปริมาณ (มาก, น้อย เป็นต้น) อัตราความเร็ว (ช้า, เร็ว เป็นต้น) อุณหภูมิ (ร้อน, หนาว เป็นต้น) สี (ดำ, ม่วง, ขาว เป็นต้น) จำนวน (1, 2, 3 เป็นต้น) สถานภาพ (รวย, จน, อิสระ เป็นต้น) ลักษณะ (สะอาด, ซือสัตย์ เป็นต้น) ความดึงดูดใจ (มีเสน่ห์, สวย, น่าเกลียด เป็นต้น) วัย (แก่, หนุ่ม, โบราณ, ใหม่ เป็นต้น) ความจริงเท็จ (จริง, เท็จ, ซือสัตย์ เป็นต้น) ความดีเลว (ดี, เลว, ผิด, ถูก เป็นต้น) ความสามารถ (สามารถ, ไม่สามารถ, แข็งแรง, อ่อนแอ เป็นต้น) และสุขภาพ (สบายดี, ป่วย, แข็งแรง, อ่อนแอ เป็นต้น)
 - 4) ความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่ง ๆ หนึ่งกับสิ่งอื่น ๆ (Relational) ประกอบด้วย ระยะ (บน, ล่าง, รอบ ๆ, หน้า, หลัง เป็นต้น) เวลา (เมื่อ, ขณะที่, ระหว่าง, ตั้งแต่ เป็นต้น) การชี้เฉพาะ (นี้, นั้น, โน่น เป็นต้น) เหตุผล (เพราะ, เนื่องจาก, แต่ เป็นต้น)
- สรุปได้ว่า คำนามมีทั้งสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต เหตุการณ์ สิ่งที่เป็นนามธรรม และความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้ การศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มของคำที่เป็นความหมายเปรียบเทียบตามแนวการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์จากแหล่งข้อมูลที่กำหนด และจัดเก็บในรูปแบบฐานข้อมูลภาษา (Database) บนคอมพิวเตอร์

2. การสังเคราะห์และจัดกลุ่มข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรจากข้อ 1) เพื่อคัดแยกและคำนวณจำนวนสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์

3. การแปลความหมาย

แปลความหมายของสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ทั้งความหมายประจำรูปของคำเรียกสัตว์และความหมายเปรียบเทียบของสัตว์เป็นภาษาไทย

4. การวิเคราะห์ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบความหมาย (Componential Analysis) ใช้กรอบแนวคิดของนักวิชาการ ได้แก่ ชั่วดี (2557), อุลแมนน์ (Ullmann, 1962), ไนดา (Nida, 1975), อุงเกอร์เรอร์ (Ungerer, 2006), เลคอฟฟ์ และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980; 2003) เพื่อระบุองค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์

4.2 การจัดกลุ่มความหมายเปรียบเทียบและประเภทสัตว์ จัดกลุ่มโดยอ้างอิงการจำแนกค่านามของไนดา (1975: 174) และการจัดหมวดหมู่คำของนworรณ พันธ์เมธา (2544)

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้ร้อยละเป็นตัวชี้วัดเพื่อประเมินจำนวนสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร จำนวนชนิดสัตว์ที่ปรากฏ และจำนวนความหมายเปรียบเทียบ

5. การสรุปและอภิปรายผล

สรุปข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพจากการวิจัย พร้อมทั้งอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะทั่วไปของสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์

ลักษณะโครงสร้างของสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งของคำในสำนวนจำนวน 720 สำนวน สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มที่อักษรคันจิทั้ง 4 ตัวแตกต่างกัน
- 2) กลุ่มที่อักษรคันจิตัวใดตัวหนึ่งซ้ำกัน ประกอบด้วย
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 1 และตัวที่ 3 ซ้ำกัน
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 2 และตัวที่ 4 ซ้ำกัน
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 3 และตัวที่ 4 ซ้ำกัน
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 1 กับตัวที่ 2 และตัวที่ 3 กับตัวที่ 4 ซ้ำกัน
- 3) กลุ่มที่อักษรคันจิตัวใดตัวหนึ่งตรงกันข้ามกัน ประกอบด้วย
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 1 กับตัวที่ 2 ตรงกันข้าม
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 1 กับตัวที่ 3 ตรงกันข้าม
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 2 กับตัวที่ 4 ข้ามกัน
 - กลุ่มที่อักษรคันจิตัวที่ 3 กับตัวที่ 4 ข้ามกัน

สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรดังกล่าวมีการใช้คำเรียกชื่อสัตว์เพื่อสื่อความหมายต่าง ๆ จำนวน 28 ชนิด สามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1) สัตว์สี่เท้า มี 15 ชนิด ได้แก่ กระต่าย 兎(usagi) และ 羊(hitsuji) ช้าง 象(zou) มังกร 竜(ryuu) ม้า 馬(uma) แมว 猫(neko) แรคคูน 狸(tanuki) ลิง 猿(saru) วัว 牛(ushi) สุนัข 犬/狗(inu) สุนัขจิ้งจอก 狐(kitsune) สุนัขป่า 狼(ookami) เสือ 虎(tora) เสือดำ 豹(hyou) และหนู 鼠(nezumi)

2) สัตว์ปีก มี 9 ชนิด ได้แก่ ไก่ 鶏 (niwatori) นก 鳥 (tori) นกกระจอก 雀 (suzume) นกกระเรียน 鶴 (tsuru) นกกา 烏 (karasu) นกนางแอ่น 燕 (tsubame) นกพิราบ 鳩 (hato) นกเป็ดน้ำ 鳶 (kamo) และนกฟีนิกซ์ 鳳 (ootori)

3) สัตว์เลื้อยคลาน มี 2 ชนิด ได้แก่ งู 蛇 (hebi) และเต่า 亀 (kame)

4) ปลา 魚 (sakana)

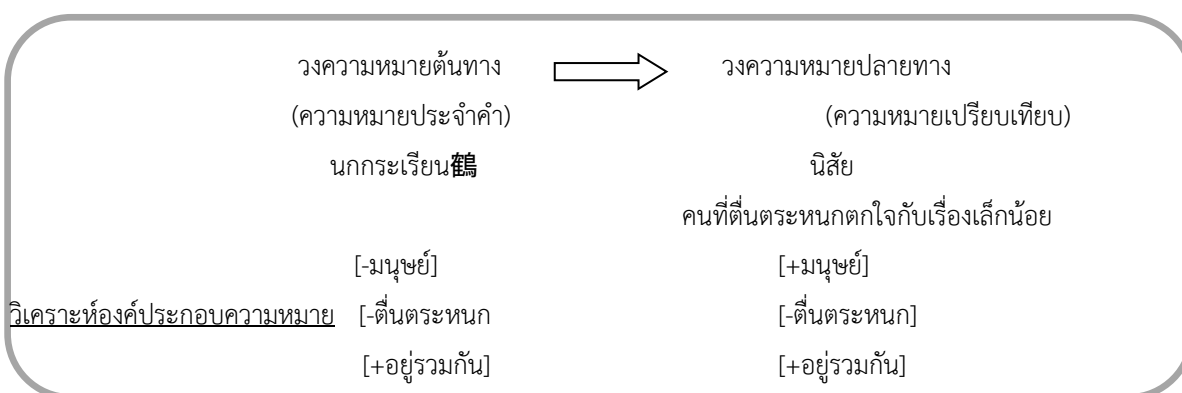
5) แมลง 虫 (mushi)

ทั้งนี้ มีสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่ใช้คำเรียกชื่อสัตว์คำว่า มังกร 竜 มากที่สุด คือ มี 112 สำนวน คิดเป็นร้อยละ 15.55 รองลงมาคือม้า 馬 มี 86 สำนวน คิดเป็นร้อยละ 11.94 เสือ 虎 มี 56 สำนวน คิดเป็นร้อยละ 7.77 และปลา 魚 มี 53 สำนวน คิดเป็นร้อยละ 7.36 ตามลำดับ ส่วนนกเป็ดน้ำ 鳶 เป็นคำเรียกชื่อสัตว์ที่ใช้ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรมากที่สุดคือ 1 สำนวน คิดเป็นร้อยละ 0.13

2. ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร

ผลการวิเคราะห์ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรดังกล่าวพบความหมายเปรียบเทียบ จำนวน 11 ความหมาย ได้แก่ (1) คน หมายถึง มนุษย์ และอวัยวะร่างกายของมนุษย์ (2) คุณสมบัติ หมายถึง ลักษณะประจำตัวของคน สัตว์ และสิ่งของ (3) นิสัย หมายถึง ความประพฤติที่เคยชินของคน (4) ภัยอันตราย หมายถึง เหตุที่อาจทำให้ตายหรือบาดเจ็บ เหตุแห่งความสูญเสียต่าง ๆ (5) ปริมาณ หมายถึง ความมากน้อยของสิ่งต่างๆ (6) ขนาด หมายถึง ลักษณะของสิ่งต่างๆ ที่สังเกตได้ว่า เล็ก ใหญ่ สั้น ยาว เป็นต้น (7) เวลา หมายถึง ความยาวนาน เช่น เวลาเช้า เวลาเย็น เป็นต้น (8) สิ่งของ หมายถึง วัตถุต่าง ๆ (9) อาการ หมายถึง กิริยาท่าทาง สภาพ (10) การกระทำ หมายถึง กิริยาที่กระทำต่อสิ่งต่างๆ และ (11) ระยะทาง หมายถึง ความห่างของวัตถุตามแนวราบและแนวตั้ง

ตัวอย่าง การวิเคราะห์องค์ประกอบความหมายของคำว่า นกกระเรียน 鶴 (tsuru) ซึ่งถ่ายโยงไปสู่ความหมายเปรียบเทียบเป็น “นิสัย” ในสำนวน 風声鶴唳 (fuu/sei/kaku/rei) (ลม/เสียง/นกกระเรียน/ร้อง) แปลตรงตัวว่า เสียงลม นกกระเรียนร้องหมายความว่า คนที่หวาดกลัวจะตัวสั่นแม้จะได้ยินเสียงเพียงเล็กน้อยหรือเสียงแผ่วเบาก็ตาม คนที่ตื่นตระหนกตกใจกับเรื่องเล็กน้อย สามารถถ่ายโยงความหมายมโนทัศน์ (Conceptual meaning) ระหว่างคำว่า นกกระเรียน 鶴 กับนิสัยของมัน ทำให้เกิดความหมายเปรียบเทียบ (Figurative meaning) ของคำว่า นกกระเรียน 鶴 ที่แสดงนิสัยของคน ดังนี้

จะเห็นได้ว่า ความหมายร่วมกันระหว่างความหมายประจำรูปคำกับความหมายที่เกิดจากการเปรียบเทียบของ “นกกระเรียน 鶴” กับ “นิสัย” ในสำนวนนี้เปรียบเทียบลักษณะนิสัยของนกกระเรียน 鶴 กับลักษณะนิสัยของคนที่มีกตัญญูตกใจในเรื่องเล็กน้อย หวาดระแวงแม้กระทั่งเสียงลมพัดที่ไฉ่นิ่ง เนื่องจากนกกระเรียน 鶴 เป็นสัตว์ที่นอกจากจะถูกสร้างให้มีภาพของการรู้จักตอบแทนบุญคุณแล้ว ยังมีพฤติกรรมอยู่ร่วมกันเป็นฝูง สื่อสารด้วยการส่งเสียงร้องดังในขณะจับคู่ ประกาศ

ถิ่นอาศัย ชุมชู้ศัตรู หรือเตือนภัย จึงเป็นเหตุทำให้มีการนำลักษณะนิสัยของนกกระเรียน鶴 มาเปรียบเทียบกับนิสัยของมนุษย์ ที่หวาดระแวง ขี้กลัว และตื่นตระหนกกับสิ่งที่ไม่คุ้นเคย แต่ขณะเดียวกัน ถ้ามองในแง่บวกจะหมายถึงนิสัยที่ระมัดระวัง ไม่ประมาท เตือนกันไว้ดีกว่ารอให้เกิดเรื่องไม่ดีขึ้น

ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรในงานวิจัยนี้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ความหมาย คือ

2.1 ความหมายเปรียบเทียบที่อยู่ในกลุ่มความหมายมนุษย์และสิ่งที่สัมพันธ์กับมนุษย์ ได้แก่ ความหมายเป็นคน ความหมายเป็นคุณสมบัติ ความหมายเป็นนิสัย ความหมายเป็นอาการ และความหมายเป็นการกระทำ มีรายละเอียดดังนี้

1) คน

สัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “คน” ซึ่งหมายถึงมนุษย์ มี 21 ชนิด คือ กระต่าย兎 และ羊 ไก่雞 งู蛇 เต่า亀 นก烏 นกกระจอก雀 นกกระเรียน鶴 นกฟีนิกซ์鳳 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 แมลง虫 แมว猫 วัว牛 สุนัข犬／狗 สุนัขจิ้งจอก狐 สุนัขป่า狼 เสือ虎 เสือดาว豹 และหนู鼠

มังกร竜 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “คน” มากที่สุด คือ 48 สำนวน ในขณะที่ และ羊 นกกระจอก雀 แมว猫 สุนัขจิ้งจอก狐 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “คน” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

2) คุณสมบัติ

สัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “คุณสมบัติ” ซึ่งหมายถึง ลักษณะประจำตัวของคน สัตว์ และสิ่งของ มี 20 ชนิด คือ กระต่าย兎 และ羊 ไก่雞 งู蛇 ช้าง象 เต่า亀 นก烏 นกกระเรียน鶴 นกกา烏 นกนางแอ่น燕 นกฟีนิกซ์鳳 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 ลิง猿 วัว牛 สุนัข犬／狗 สุนัขจิ้งจอก狐 สุนัขป่า狼 เสือ虎 เสือดาว豹 และหนู鼠

มังกร竜 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “คุณสมบัติ” มากที่สุด คือ 15 สำนวน ในขณะที่ งู蛇 ลิง猿 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “คุณสมบัติ” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

3) นิสัย

สัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “นิสัย” ซึ่งหมายถึง ความประพฤติที่เคยชินของคน มี 22 ชนิด คือ กระต่าย兎 และ羊 งู蛇 เต่า亀 นก烏 นกกระจอก雀 นกกระเรียน鶴 นกกา烏 นกฟิราบบ鳩 นกฟีนิกซ์鳳 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 แมลง虫 แรคคูน狸 ลิง猿 สุนัข犬／狗 สุนัขจิ้งจอก狐 สุนัขป่า狼 เสือ虎 เสือดาว豹 และหนู鼠

นกกระเรียน鶴 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “นิสัย” มากที่สุด คือ 6 สำนวน ในขณะที่ งู蛇 เต่า亀 นก烏 นกกา烏 แรคคูน狸 ลิง猿 สุนัขจิ้งจอก狐 เสือดาว豹 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “นิสัย” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

4) อาการ

สัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “อาการ” ซึ่งหมายถึง กิริยาท่าทาง สภาพ มี 22 ชนิด คือ และ羊 ไก่雞 งู蛇 เต่า亀 นก烏 นกกระจอก雀 นกกระเรียน鶴 นกกา烏 นกนางแอ่น燕 นกฟิราบบ鳩 นกฟีนิกซ์鳳 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 แมว猫 ลิง猿 วัว牛 สุนัข犬／狗 สุนัขจิ้งจอก狐 สุนัขป่า狼 เสือ虎 และหนู鼠

นก烏 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “อาการ” มากที่สุด คือ 18 สำนวน ในขณะที่ และ羊 เต่า亀 แมว猫 และหนู鼠 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “อาการ” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

5) การกระทำ

สัตว์ในสำนวนคณิจีประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “การกระทำ” ซึ่งหมายถึง กริยาที่กระทำต่อสิ่งต่าง ๆ มี 25 ชนิด คือ กระต่าย兔 และ羊 ไก่雞 งู蛇 ช้าง象 เต่า龜 นก烏 นกกระจอก雀 นกกระเรียน鶴 นกกา烏 นกนางแอ่น燕 นกฟีนิกซ์鳳 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 แมว猫 แรคคูน狸 ลิง猿 วัว牛 สุนัข犬/狗 สุนัขจิ้งจอก狐 สุนัขป่า狼 เสือ虎 เสือดาว豹 และหนู鼠

มังกร竜 และม้า馬 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “การกระทำมาก” ที่สุด คือชนิดละ 22 สำนวน ในขณะที่ เต่า龜 แมว猫 แรคคูน狸 ลิง猿 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “การกระทำ” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

2.2 ความหมายเปรียบเทียบที่อยู่ในกลุ่มความหมายที่ไม่ใช่มนุษย์ ได้แก่ ความหมายเป็นภัยอันตราย ความหมายเป็นปริมาณ ความหมายเป็นขนาด ความหมายเป็นเวลา ความหมายเป็นสิ่งของ และความหมายเป็นระยะทาง มีรายละเอียดดังนี้

1) ภัยอันตราย

สัตว์ในสำนวนคณิจีประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ภัยอันตราย” ซึ่งหมายถึง สิ่งที่น่ากลัว และอันตรายต่าง ๆ มี 9 ชนิด คือ และ羊 งู蛇 นก烏 นกนางแอ่น燕 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 สุนัขจิ้งจอก狐 และเสือ虎

ปลา魚 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ภัยอันตราย” มากที่สุด คือ 9 สำนวน ในขณะที่ และ羊 นก烏 นกนางแอ่น燕 ม้า馬 และสุนัขจิ้งจอก狐 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็นภัย “อันตราย” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

2) ปริมาณ

สัตว์ในสำนวนคณิจีประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ปริมาณ” ซึ่งหมายถึง ความมากน้อยของสิ่งต่าง ๆ มี 11 ชนิด คือ และ羊 นกกระจอก雀 ปลา魚 มังกร竜 ม้า馬 ลิง猿 วัว牛 สุนัข犬/狗 สุนัขป่า狼 เสือ虎 และหนู鼠

เสือ虎 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ปริมาณ” มากที่สุด คือ 6 สำนวน ในขณะที่นกกระจอก雀 ม้า馬 สุนัข犬/狗 และหนู鼠 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ปริมาณ” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

3) ขนาด

สัตว์ในสำนวนคณิจีประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ขนาด” ซึ่งหมายถึง ลักษณะของสิ่งต่างๆ ที่สังเกตได้ว่า เล็ก ใหญ่ สั้น ยาว เป็นต้น มี 5 ชนิด คือ และ羊 ไก่雞 งู蛇 วัว牛 และเสือ虎

ไก่雞 และเสือ虎 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ขนาด” มากที่สุด คือชนิดละ 3 สำนวน ในขณะที่ และ羊 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ขนาด” น้อยที่สุด คือ 1 สำนวน

4) เวลา

สัตว์ในสำนวนคณิจีประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “เวลา” ซึ่งหมายถึง ช่วงเวลา มี 8 ชนิด คือ กระต่าย兔 นกกระเรียน鶴 นกกา烏 นกเป็ดน้ำ鳧 ลิง猿 สุนัข犬/狗 สุนัขป่า狼 และเสือ虎

กระต่าย兔 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “เวลา” มากที่สุด คือ 8 สำนวน ในขณะที่นกกระเรียน鶴 นกเป็ดน้ำ鳧 และเสือ虎 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “เวลา” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

5) สิ่งของ

สัตว์ในสำนวนคณิจีประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “สิ่งของ” ซึ่งหมายถึง วัตถุต่างๆ มี 10 ชนิด คือ ช้าง象 เต่า龜 นกกา烏 นกนางแอ่น燕 นกฟีนิกซ์鳳 ปลา魚 ม้า馬 วัว牛 สุนัข犬/狗 และเสือดาว豹

ม้า馬 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “สิ่งของ” มากที่สุด คือ 11 สำนวน ในขณะที่ เต่า龜 นกกา烏 นกนางแอ่น燕 และเสือดาว豹 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “สิ่งของ” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

6) ระยะทาง

สัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ระยะทาง” ซึ่งหมายถึง ความห่างของวัตถุตามแนวราบและแนวดิ่ง มี 7 ชนิด คือ งู蛇 นกกระเรียน鶴 ปลา魚 ม้า馬 วัว牛 สุนัขป่า狼 และเสือ虎

ม้า馬 และวัว牛 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ระยะทาง” มากที่สุด คือชนิดละ 3 สำนวน ส่วนสุนัขป่า狼 และเสือ虎 เป็นสัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “ระยะทาง” น้อยที่สุด คือชนิดละ 1 สำนวน

สรุปได้ว่า เสือ 虎 มีจำนวนความหมายเปรียบเทียบมากที่สุดคือ 10 ความหมาย รองลงมา คือปลา 魚 และม้า 馬 ชนิดละ 9 ความหมาย งู 蛇 และวัว 牛 ชนิดละ 8 ความหมาย ตามลำดับ ในขณะที่ นกเป็ดน้ำ 鳧 มีความหมายเปรียบเทียบน้อยที่สุดคือ 1 ความหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง สัตว์ที่มีความหมายเปรียบเทียบเป็น “การกระทำ” มากที่สุดคือ 25 ชนิด รองลงมา คือ “นิสัย” 22 ชนิด “อาการ” 22 ชนิด “คน” 21 ชนิด “คุณสมบัติ” 20 ชนิด “ปริมาณ” 11 ชนิด “สิ่งของ” 10 ชนิด “อันตราย” 9 ชนิด “เวลา” 8 ชนิด “ระยะทาง” 8 ชนิด และ “ขนาด” 5 ชนิด ตามลำดับ

อภิปรายผล

การวิเคราะห์สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรญี่ปุ่นที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับการกระทำ

สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรญี่ปุ่นที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ 720 สำนวน และมีสัตว์ที่ใช้ในการเปรียบเทียบทั้งหมด 28 ชนิด โดยมีความหมายเปรียบเทียบเป็น<การกระทำ>มากที่สุด จำนวน 25 ชนิด สามารถยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า ชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการกระทำที่เป็นรูปธรรม ดังลักษณะประจำชาติซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ชาวญี่ปุ่นขี้เกรงใจ พุดน้อย แต่จริงจัง เน้นการปฏิบัติ และห่วงผลลัพธ์ที่ดีจากการกระทำเสมอ ดังนั้น เพื่อดำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ราบรื่นตลอดไป จึงพยายามหลีกเลี่ยงความรู้สึกที่ไม่ดีต่อกัน ระมัดระวังการใช้ภาษาในทุกบริบทอย่างแยบยล โดยมักจะนำสัตว์ชนิดต่าง ๆ มาใช้เปรียบเทียบถึงสิ่งต่าง ๆ ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรเพื่อใช้ในการสั่งสอน เตือนสติ และกระตุ้นทางอ้อมให้งานเสร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังตัวอย่างสำนวนต่อไปนี้

獅子搏兔 (shi/shi/haku/to) (สิงโต/ลูก/จับ/กระต่าย)

การพยายามทำเต็มที่แม้กระทั่งทำในสิ่งที่ง่าย ๆ

亡羊補牢 (bou/you/ho/rou) (ตาย/แกะ/ช่วยเหลือ/กรงขัง)

ปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ผิดพลาดไปไม่ให้ผิดพลาดมากไปกว่าเดิม (วัวหายล้อมคอก)

割雞牛刀 (kak/kei/gyuu/tou) (แบ่ง/ไก่/วัว/ดาบ)

ใช้วิธีการที่ใหญ่จนเสียเปล่า เพียงแค่จัดการกับปัญหาเล็กๆ (ชี้ช้างจับตั๊กแตน)

混水摸魚 (kon/sui/mo/gyo) (ผสม/น้ำ/เลียนแบบ/ปลา)

ได้ประโยชน์จากการก่อความวุ่นวาย

虎穴虎子 (ko/ketsu/ko/shi) (เสือ/หลุม/เสือ/ลูก)

ถ้าไม่เสี่ยงหรือทำเรื่องที่อันตรายก็จะได้มาซึ่งกำไรหรือผลประโยชน์ (ไม่เข้าถ้าเสือจะไม่ได้ลูกเสือ)

2. การให้ความสำคัญกับคนและสิ่งที่สัมพันธ์คน

ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร 11 ความหมาย ได้แก่ คน คุณสมบัตินิสัย อាកพร และการกระทำ ซึ่งอยู่ในกลุ่มความหมายมนุษย์และสิ่งที่สัมพันธ์กับมนุษย์มากที่สุด กล่าวคือ คน 149 สำนวน กระทำ 152 สำนวน อាកพร 125 สำนวน และคุณสมบัติ 115 สำนวน ตามลำดับ สามารถกล่าวได้ว่า ชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับคนและสิ่งที่สัมพันธ์กับคนเป็นอย่างมาก สาเหตุที่สัตว์ถูกเปรียบเทียบถึงคนและการกระทำมากที่สุด เพราะสัตว์และคนเป็น สิ่งมีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน มีพฤติกรรมบางอย่างที่เหมือนกัน โดยคนมองว่าพฤติกรรมของสัตว์มีความคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของคน จึงนำสัตว์มาเปรียบเทียบกับคนและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวคน ดังตัวอย่างสำนวนต่อไปนี้

飛兎竜文 (hi/to/ryou/bun) (บิน/กระต่าย/มังกร/ลวดลาย)

เยาชนหรือเด็กที่มีพรสวรรค์ที่ยอดเยี่ยม

鶏鳴之助 (kei/mei/no/jo) (ไก่/ร้อง/ของ/ช่วยเหลือ)

ภรรยาที่ตามเป็นเงาคอยช่วยเหลือสามี

鶏群一鶴 (kei/gun/ik/kaku) (ไก่/ฝูง/หนึ่ง/นกกระเรียน)

บุคคลที่ดีเลิศท่ามกลางคนธรรมดาสามัญ

竜吟虎嘯 (ryuu/gin/ko/shou) (มังกร/ร้อง/เสือ/คำราม)

คนประเภทเดียวกันที่เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของกันและกัน

猫鼠同眠 (byou/so/dou/min) (แมว/หนู/เหมือนกัน/นอน)

เจ้านายและลูกน้องที่รวมหัวกันทำเรื่องไม่ดี

3. สะท้อนวิถีชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

จากจำนวนสัตว์และความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ที่ปรากฏในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร ได้แก่ มังกร 竜 มี 112 สำนวนและความหมายเปรียบเทียบ 7 ความหมาย, ม้า 馬 มี 86 สำนวนและความหมายเปรียบเทียบ 9 ความหมาย, เสือ 虎 มี 56 สำนวนและความหมายเปรียบเทียบ 10 ความหมาย, และปลา 魚 มี 53 สำนวนและความหมายเปรียบเทียบ 9 ความหมาย สะท้อนลักษณะภูมิประเทศของญี่ปุ่นที่เป็นเกาะและมีความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างชัดเจน แม้จะมีแผ่นดินไหวและภัยธรรมชาติที่รุนแรง แต่ญี่ปุ่นก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติเช่นกัน ดังนั้น ชาวญี่ปุ่นจึงพยายามปรับตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติอยู่เสมอ ดังต่อไปนี้

1) มังกร 竜 เป็นสัตว์ในปกรณัมที่เชื่อว่ามีอยู่จริง และเป็นสัญลักษณ์ของสัตว์ที่ทรงพลังและศักดิ์สิทธิ์แห่งฟ้าและดิน การที่ชาวญี่ปุ่นนำมังกรมาใช้ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษร เพื่อเปรียบเทียบความหมายในด้านต่าง ๆ เช่น คน คุณสมบัติ นิสัย ภัยอันตราย ปริมาณ อាកพร และการกระทำ จึงสะท้อนโลกทัศน์ในการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นที่เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาตินั้นมีอยู่จริง และเกี่ยวข้องกับความเป็นไปในชีวิตประจำวัน

2) ม้า 馬 เป็นสัตว์บกที่ชาวญี่ปุ่นเคยใช้เป็นพาหนะในการทำสงคราม การขนส่ง หรือแม้แต่การกีฬาต่าง ๆ ม้า คือ สัญลักษณ์แทนความว่องไว รวดเร็ว แข็งแรง และอดทน การนำม้ามารวมในสำนวนคันจิประกอบ 4 ตัวอักษรเพื่อเปรียบเทียบความหมายในด้านต่าง ๆ ได้แก่ คน คุณสมบัติ นิสัย ภัยอันตราย ปริมาณ สิ่งของ อាកพร การกระทำ และระยะทาง จึงสะท้อนโลกทัศน์ในการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นที่ใฝ่มาเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการเดินทางทางบกได้

3) เสือ 虎 เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่า ได้รับการยกย่องให้เป็นราชาแห่งสัตว์ป่าและนักล่า เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ น่าเกรงกลัว และนับถือแก่สัตว์ต่างๆ ทั้งหลาย การนำเสือมาใช้ในสำนวนคันจิประกอบด้วย 4 ตัวอักษร เพื่อเปรียบเทียบความหมายในด้านต่างๆ เช่น คน คุณสมบัติ นิสัย ภัยอันตราย ปริมาณ ขนาด เวลา อាកพร การกระทำ และระยะทาง สามารถ

สะท้อนโลกทัศน์ในการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่น ซึ่งใช้สื่อเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติและการอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเป็นภูมิประเทศส่วนใหญ่ของประเทศได้เป็นอย่างดี

4) ปลา 魚 เป็นอาหารหลักที่ชาวญี่ปุ่นนิยมนำไปกินสดและนำไปปรุงเป็นอาหารต่างๆ เพราะญี่ปุ่นเป็นเกาะที่มีทะเลและมหาสมุทรล้อมรอบ จึงอุดมไปด้วยปลาชนิดต่างๆ สามารถหาปลาได้ทุกฤดูกาล การนำปลามาใช้ในสำนวนคันจิประกอบด้วย 4 ตัวอักษร เพื่อเปรียบเทียบความหมาย เช่น เป็นคน คุณสมบัติ นิสัย ภัยอันตราย ปริมาณ สิ่งของ อาการ การกระทำ และระยะทาง จึงสะท้อนโลกทัศน์ในการดำเนินชีวิต และความอุดมสมบูรณ์ของอาหารการกินได้

การนำสัตว์ดังกล่าวมาใช้เปรียบเทียบเป็นความหมายต่าง ๆ ข้างต้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของโคะมะทซุ คะสุฮิโกะ และชิโนะฮะระ โทรุ (1997, อ้างใน ขมนาด ศิตสาร ปี 2561 : 277) ที่ได้จำแนกความสัมพันธ์ระหว่างชาวญี่ปุ่นกับสัตว์ ด้วยการมองผ่านคำกริยา 7 คำ ที่มนุษย์กระทำต่อสัตว์ ได้แก่ จับ (とる) บูชา (あがめる) กิน (たべる) กำจัด (おろ) ซื่นชม (めぐる) เล่น (あそぶ) และวาด (えがく) กล่าวคือ มังกร 竜 เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อยู่บนฟ้าไว้บูชาและซื่นชม ม้า 馬 เป็นพาหนะที่ใช้ในการเดินทางและการประกอบอาชีพ เสือ 虎 เป็นตัวแทนของการคุ้มครองและรักษาความปลอดภัย และปลา 魚 เป็นอาหารที่ใช้กินเพื่อการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรของญี่ปุ่น เปรียบเทียบกับความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย
2. ควรมีการศึกษาสำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรของญี่ปุ่นในแง่มุมด้านอื่นๆ เพื่อประโยชน์ในการใช้ภาษาญี่ปุ่น และเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจด้านสังคมและวัฒนธรรมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่มีคำเรียกชื่อสัตว์ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ 2560 วิจัยเสร็จเดือนมิถุนายน ปี 2562 และยังไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน

เอกสารอ้างอิง

- จินดารัตน์ บุญพันธ์. (2547). ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ขมนาด ศิตสาร. (2561). **คตชนวิทยาญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2557). **เอกสารประกอบการสอนวิชาการระบบความหมาย (ภ.603)**. สาขาวิชาภาษาศาสตร์เพื่อการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภสินธุ์ แผลงสร. (2557). **โยะจิจุโกะ: สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่น Yojijukugo**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภสินธุ์ แผลงสร. (2562). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การวิเคราะห์สำนวนคันจิประสม 4 ตัวอักษรที่มีคำเรียกชื่อสัตว์**. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (ถ่ายเอกสาร)
- นวรรธน์ พันธุ์เมธา. (2559). **คลังคำ**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.

- 奥平卓、和田武司（1991）『楽しむ四字熟語』 岩波書店〈岩波ジュニア新書〉
- 旺文社編（1992）『成語林—故事ことわざ慣用句』 旺文社学研辞典編集部（2014）『用例でわかる四字熟語辞典』 改訂第2版 学研
- 岩波書店辞典編集部（2002）『岩波四字熟語辞典』 岩波書店
- 岩波書店辞典編集部（2007）『四字熟語ひとくち話』、岩波書店〈岩波新書〉
- 故事・ことわざ研究会：編著（2012）『早引き 四字熟語大辞典』 ナツメ社
- 三省堂編修所（2013）『新明解四字熟語辞典』 第二版．三省堂
- 竹田 晃（1998）『四字熟語・成句辞典』 講談社
- 四字熟語 net 辞典（2006） yojjukugo.net/
- 四字熟語辞典 英訳 第4版（2012） haitani1#earthlink.net
- Lakoff, G. and Johnson, M. (2003). **Metaphor We Live By**. Chicago: University of Chicago Press.
- Leech, G. (1974). **Semantics the Study of Meaning**. New York: Penguin Book.
- Lyons, J. (1977). **Semantics Volume 1**. Cambridge: Cambridge University Press. Moh. Kusnadi Wasrie.
- Kumpulan Peribahasa. Lingkar Media.
- Nida, E. A. (1975). **Componential Analysis of Meaning**. Mouton: The Hague.
- O'Connell, Caitlin (2007). **The Elephant's Secret Sense: The Hidden Lives of the Wild Herds of Africa**. New York City: Simon & Schuster.
- Ullmann, S. (1970). **Semantics: An Introduction to the Science of Meaning**. Oxford: Basil Blackwell.
- Williams, R. (1983). **Keywords: A Vocabulary of Culture and Society**. Second edition. London: Fontana.
- Ungerer, Friedrich. (2006). **An Introduction to Cognitive Linguistics**. 2 edition. Longman.

การวิเคราะห์ภาษาและเพศในวิดีโอเกมแนวโรแมนติก “Love and Deepspace”

ด้วยภาษาศาสตร์คลังข้อมูล: กรณีศึกษาบทสนทนาของไซลัสและตัวละครของผู้เล่น

A Corpus-Based Analysis of Language and Gender in a Dating Video Game “Love and Deepspace”: A Case Study of Sylus’s and the Player Character’s Dialogues

เปรมยุดา ศุภรัตน์ชาติพันธ์¹กษัทร ศรีพิทักษ์¹บุญลิตา ฝึกฝนจิตต์¹พิชชาภา จันนพรัตน์¹ณิชาวีร์ นาเรือง¹บารมี เขียววิชัย²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความแตกต่างทางการใช้ภาษาระหว่างเพศหญิงและเพศชายโดยใช้แนวทางภาษาศาสตร์คลังข้อมูล งานวิจัยชิ้นนี้วิเคราะห์คลังข้อมูลบทพูดของตัวละครหญิงชายในเกม *Love and Deepspace* ซึ่งผู้จัดทำรวบรวมขึ้นขนาด 9,695 คำ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม *AntConc* ใช้เครื่องมือ *Keyword Analysis* วิเคราะห์คำสำคัญที่แตกต่างกันของตัวละครเพศชายและหญิงของ 50 คำแรกที่ปรากฏจากมุมมองของภาษาและเพศสภาวะ

ผลการศึกษาพบทั้งความเหมือนและความแตกต่างในการใช้ภาษาระหว่างเพศหญิงและเพศชายในเกมดังกล่าว ถึงแม้ว่าคำสำคัญจะจัดอยู่ในกลุ่มความหมายเดียวกัน แต่ตัวละครใช้คำเหล่านี้ด้วยจุดประสงค์ที่ต่างกัน ตัวละครหญิงมีบทบาทสำคัญในเกมส์และมักกล่าวถึงการกระทำที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ คำสรรพนามที่กล่าวถึงตนเอง และคำที่กล่าวถึงช่วงเวลาทันที เพื่อเน้นย้ำบทบาทของตนที่ต้องบรรลุพันธกิจต่างๆ ในขณะที่ตัวละครชายมีบทบาทสนับสนุนและเสริมพลังอำนาจให้แก่ตัวละครหญิง โดยให้ความช่วยเหลือด้านความรู้และกำลังใจ โดยตัวละครชายมักใช้คำสรรพนามที่กล่าวถึงผู้อื่น การกล่าวถึงการกระทำและสิ่งที่เป็นนามธรรม ตลอดจนใช้คำที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์มากกว่าตัวละครหญิง การที่เกมนี้นี้เขียนจากมุมมองของผู้หญิงทำให้มีการสื่อถึงการเสริมพลังอำนาจแก่ผู้หญิง ตลอดจนเป็นการโต้แย้งบทบาทของเพศที่ได้มีการกล่าวไว้ในงานวิจัยชิ้นอื่นๆ

คำสำคัญ: ภาษาและเพศ วิดีโอเกม ภาษาศาสตร์คลังข้อมูล การวิเคราะห์คำสำคัญ

Abstract

The purpose of this article is to examine the differences in language use between male and female characters using a corpus linguistics approach. The study analyzes the self-compiled female and male characters’ dialogues from the game *Love and Deepspace*, totalling 9,695 words. Using AntConc, the top 50 keywords for each corpus were selected, and the analysis focused on comparing these keywords through the lens of language and gender.

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Findings indicate similarities and differences between language usage among male and female characters in the game. While similar categories of meaning groups are identified, the characters use them for different purposes. The female character plays a central role in the games and frequently refers to goal-oriented action, self-referential pronouns, and immediate time to emphasize her roles in accomplishing the missions. The male character, on the other hand, plays a supportive role as a facilitator who empowers the female character by providing knowledge and emotional support. The male character uses pronouns to refer to others, refers to abstract actions and things, and more frequently uses words related to emotion. Written from a female perspective, this game conveys female empowerment and challenges gender roles described in other studies.

Keywords: *Language and Gender, Video Games, Corpus Linguistics, Keyword Analysis*

Introduction

Works in sociolinguistics have shown that our social identity, including gender, influences the way we use language (Coates, 2015). In her seminal work, Lakoff (1973) argued that women and men have different communicative styles. The differences can be explained by the social structure that oppressed women. Women and men have been socialized to talk in socially prescribed ways. This influences them to “talk like ladies,” while men are influenced to speak assertively as they occupy leadership roles in society. This results in women’s language being characterized by powerlessness compared to men’s. Language is thus gendered as it plays a role in reinforcing gender identities and roles in society (Sunderland, 2006). As society has changed, recent research has shown both similar findings and counter-evidence to Lakoff’s claims (Rayson et al., 1997). Furthermore, the issue of gender and language has been investigated in various contexts such as politics (Holmes, 2010) and the workplace (Holmes, 2014). In addition, corpus linguistics has been used to study language and gender in terms of variation in grammatical choices (Schneider, 2022) and how genders are constructed in discourse (Baker, 2014).

The study of gender and language in video games is an emerging field of research that combines insights from linguistics and gender studies (Kheovichai & Chau, 2024). Video games are not just entertainment; they play a significant role in shaping cultural perceptions of gender, identity, and social dynamics (Muriel & Crawford, 2018). Video games often portray characters in a way that conforms to social norms, especially in terms of gender identity (Trépanier-Jobin, 2017). Research has shown how female characters are often objectified and sexualized (Dewinter & Kocurek, 2017; Trépanier-Jobin, 2017). Furthermore, they are frequently represented as damsels in distress, always needing a man to save them (Malkowski, 2017). While recently female characters have been portrayed as being more physically capable, male characters seem to play a more dominant role in video games (Heritage, 2021). Furthermore, male characters’ dialogues are still predominant in gaming discourse, while female characters have secondary roles with fewer dialogues (Rennick et al., 2023). Most research has focused on action games, but dating games have received little attention. Furthermore, the comparison of language used by male and female characters has not been adequately investigated.

Dating games provide an important resource for this study, as language plays a critical role in shaping how gendered characters are perceived. Dating games often rely heavily on dialogue and narrative choices, with players interacting with virtual characters in romantic or intimate contexts (Nie, 2024). Dating simulator games allow players to choose an avatar who has their own unique personalities and storylines. The core gameplay involves reading the dialogue and making narrative choices, which generally follow conventional romantic plotlines that reflect or reinforce traditional gender roles. Players must engage in interactions to unlock more scenes and deepen their relationships with their love interest(s) to win the game. The language used in dating games typically portrays romantic ideals while still relating to real-life social interaction. Characters tend to express emotions in a deliberately dramatic or stylized way, reflecting a genre-specific tone designed to heighten emotional engagement. Furthermore, dating games feature characters based on well-known archetypes, such as the shy type or the charming flirt whose language reflects these personality traits. Most dating games are set in familiar everyday environments such as schools or workplaces, though some delve into fantasy or sci-fi settings. Of particular interest is the game “Love and Deepspace,” a sci-fi fantasy dating simulation game that offers unique narrative experiences and explores different aspects of character interaction and storytelling (Papergames, 2024). The dialogue choices made by the player influence the course of relationships, and how characters express themselves linguistically often reflects traditional gender roles or challenges these norms. It features voice acting, allowing for a more natural study of speech patterns.

This research aims to achieve two main objectives. First, it aims to comparatively analyze the linguistic features of the spoken dialogue of a female and a male character in the game, Love and Deepspace. Second, it seeks to understand how these linguistic features contribute to the themes of this game.

Research Questions

Our research questions include:

1. How do keywords in male and female speech contribute to the main themes in the game?
2. What are the differences between the linguistic features of the spoken dialogue of female and male characters in the game?

Scope

This research focuses on the use of gendered language only in *Love and Deepspace*, analyzing the interactions between two characters: Sylus and the female main character (Player). This study only focuses on keywords or lexical differences between Sylus and the player character. Due to the small data size, it is deemed unsuitable to analyze lexical bundles, which tend to be investigated in a corpus that is around 100,000 words to 2 million words (Bestgen, 2020)

Analytical Framework

This study draws on gender and language as the analytical framework. Since the feminist movement in the 1970s, the field of gender and language has been exploring the interrelationship between gender identity and language use. The pioneering work in gender and language investigated how the unequal power relation of men and women was reflected in language use, resulting in men dominating women during the interaction (Lakoff, 1989; Lakoff, 1973). According to Lakoff (1973), male language is characterized by confidence and assertiveness, whereas female language is powerless and lacking confidence. Furthermore, men and women tend to talk about different topics and use different vocabulary. For instance, while men typically discuss issues outside the home, women tend to talk more about personal relationships. In addition, men tend to talk about abstract concepts (Brebner, 2003), whereas women use pronouns more frequently (Wakslak & Joshi, 2022).

Subsequently, Tannen (2007) argued that the difference between men's and women's language is not due to oppression but to the dissimilar socialization processes. Due to men and women receiving different upbringings and parenting styles, men tend to view conversation as competition while women tend to view it as collaboration. These different frames of interpretation lead to miscommunication between men and women.

Recently, gender and language research has shown that gender is not static. Gender can be performed (Butler, 2015), and the power relation between men and women can be negotiated in discourse (Sunderland, 2004). Thus, people can act feminine or masculine depending on the situation. Therefore, it is of particular interest to look at how gender is discursively constructed in discourse.

Recently, corpus linguistics methods have been widely used to study gender and language (Baker, 2014). A corpus is a collection of naturally occurring language stored in an electronic format and can be accessed via corpus analysis software (Hunston, 2022). The software can process and manipulate data to facilitate observation. For instance, the keyword analysis function can use statistics to determine the lexical differences between two data sets. Also, a word can be searched for in a corpus, and the results can be presented in the concordance lines or keyword in context (KWIC) format to show contexts of use.

These two tools are of particular relevance as the speech of male and female characters can be compiled and separated into two corpora that can be statistically compared against each other. This then provides a systematic approach to examining how the discursive construction of gender identity differs between male and female characters through language in these interactive narratives. These words are further investigated to determine their meaning and use in context, which can then cast light on language and gender in *Love and Deepspace*.

Methodology

1. Corpus Description and Compilation

This study utilizes a self-compiled corpus derived from the in-game dialogues in the Otome game, Love and Deepspace, an action-fantasy dating game featuring a young female hunter as the main character (MC), whom the player has to choose as an avatar or a player character. Set in a futuristic world where individuals possess unique abilities known as “Evol” to combat creatures called “Wanderers,” the story follows MC as she undertakes missions in LinKon City. Her primary objective is to uncover the truth behind her powers, which are linked to an “Aether Core” embedded in her heart. In pursuit of answers, she ventures into the N109 zone, a territory controlled by Sylus and his organization, Onychinus. Their paths cross, leading to immediate tension. MC harbors resentment toward Sylus, believing he is responsible for her family's death, whilst Sylus is inexplicably drawn to her, recalling memories of their past love. By a twist of fate, they embark on a mission together to retrieve another Aether Core hidden within the N109 zone. Through this shared journey, their relationship evolves from enemies to lovers.

To examine gendered speech patterns, we collected dialogues and narration to construct separate spoken corpora for male and female characters. For the female spoken corpus, we extracted utterances from the main character (MC), the player-controlled protagonist, and the only female character. For the male spoken corpus, we selected Sylus, one of the game's five romantic options, who initially presents traditional masculine traits as the tallest and most muscular male character. This selection allows us to examine whether a character with conventionally masculine physical attributes and personality. Thus, he may potentially use stereotypically masculine language features, a hypothesis to be tested in this study. To ensure a diverse dataset, we collected dialogues from the complete main storyline, including Bond content. We supported this with five representative free side stories (Myth, Immobilized, Night Plumes, Razor's Grip, and Melodic Weave) that provided additional insights into character dynamics. This approach allowed us to capture a broader range of linguistic expressions and interactional contexts. The two corpora, the female spoken corpus (MC Corpus) and the male spoken corpus (Sylus Corpus) were compiled separately. The MC corpus consists of 4,399 tokens, while the Sylus corpus contains 5,296 tokens. These corpora were then uploaded into AntConc for analysis.

2. Keyword Analysis

The Keyword Analysis tool in AntConc was employed to identify words that occur significantly more frequently in the MC (female) and Sylus (male) spoken corpora. Each corpus was compared against the other using the Text Dispersion Keyness (4-term) statistical test to calculate the likelihood of word distribution differences. This statistical test is used instead of Loglikelihood because it also considers frequency dispersion across different texts, rendering the method more rigorous (Egbert & Biber, 2019). No minimum frequency or keyness threshold was applied in the analysis. This approach was adopted to ensure that potentially meaningful low-frequency items were not excluded prematurely, allowing for a more comprehensive examination of lexical variation. From these, the top 50 keywords for each corpus were

selected based on their keyness scores. This number is selected based on Baker's (2023) suggestions that 20-100 keywords should be investigated, and 50 words are manageable within the scope of this research while still allowing researchers to see meaningful patterns that address the research questions. These keywords represent the most statistically significant lexical differences between the two speech patterns. Then, the selected keywords were collaboratively categorized by all research team members into relevant meaning groups based on their context and communicative functions within the corpora. The complete categorization framework with all keyword groupings can be found in Table 1. Function words (such as "the," "and," and "it") and other insignificant terms were excluded from the analysis as they do not contribute meaningful insight into gendered language patterns. The complete list of keywords examined in this study can be found in the Appendix.

Results

The keyword analysis reveals the following keywords, which are categorized by their semantic groups as shown in Table 1. As can be seen, MC is the main character with an active role throughout the story. Meanwhile, Sylus serves as a supportive guide for MC, providing emotional and intellectual support that deepens both the story's progression and their relationship.

Table 1 : Semantic Classification of Keywords in Sylus and MC Corpora

Semantic Categories	MC Corpus	Sylus Corpus
People	myself, you, guys, they, sir, freeloader	their, our, she, her, yourself
Action	finish, change, resonate, treat, found, left, increase, agreed, research, notice, looks	stand, make, agree, planning, getting, depend, consider, speak, greet, help, guess, used, hear
Places	floor, territory	hotel
Time	over, right, even	day, minutes, last, next, gone, since, away, every
Things/ Objects	situation, song, sound, mission	game, trouble, invitation
Emotions/Feelings	fault, tears, feels, careful, whim, supposed	sweetie, kitten, wrong, shame, weak, boring
Interjections	ugh	heh, guess
Proper Nouns	Sylus, Skye, Onychinus, Sherman, Protocore	Harrier, Mash (MC)

The analysis reveals key differences in language use between MC and Sylus. Pronoun use highlights their differences. MC employs self-referential pronouns (myself, you, guys), showing direct engagement, while Sylus does not frequently use first-person references (their, she, her), creating a more distanced perspective. This suggests MC is more actively involved in the events, while Sylus may be narrating from a

distant viewpoint, aligning with his story. As a leader of Onychinus, Sylus has a strong sense of self-importance and unshakable belief that shapes his communication style, causing him to avoid using first-person references. He tends to focus more on his actions and intentions than his emotions. Sylus sees himself as part of a larger purpose, acting as a guide and distant observer who remains at a distance rather than interfering directly. The broader viewpoint will help enhance his authority and insight, as seen when Sylus first meets and rescues MC without getting personally involved. This can add to his enigmatic nature, making him a mysterious and commanding presence in the story. Furthermore, it presents him as a facilitator, not a savior of MC, thereby helping her without rendering her a damsel in distress.

Table 2 : Concordance lines of the word “Myself” from MC Corpus

Left Context	Hit	Right Context
the perfect chance for me to prove	myself.	
I'm used to it or not? If I prove	myself	to not be a liability, you take me with
now, I just... I just want to kill you	myself.	What are you doing? You think I
achieved my goal. I'll familiarize	myself	with the city. If you finish your

The concordance analysis shows that the word “myself” in the MC Corpus functions as a marker of agency, independence, and self-assertion. Rather than serving solely as a reflexive pronoun, “myself” reflects characters’ active efforts to shape their identities and assert control. Lines like “prove myself” and “kill you myself” reveal desires for self-validation, personal responsibility, and autonomy, while “familiarize myself with the city” highlights initiative and resilience.

The keywords in the categories of action and things/objects reflect the storyline, where Sylus consistently supports MC with knowledge and affection in various aspects, whether in missions or emotional matters. Meanwhile, MC is typically the one taking action, emphasizing that MC is the character driving the story. MC frequently refers to concrete, observable actions (finish, change, research, notice) and structured events (situation, song, mission), suggesting an action-driven perspective. Sylus, however, uses more abstract words, particularly in actions (planning, depend, consider, guess) and concepts (trouble, invitation), focusing on thought processes to support MC on her mission.

Regarding keywords related to time, Sylus uses more time-related words (day, minutes, last, next, gone, since, every), indicating a structured storytelling approach that frequently reflects on past events. According to the characters’ background, Sylus and MC had once shared a deep, romantic bond. Even after being reborn into a new world, Sylus’s heart never lost the memory of the love they once shared, unlike the MC, who completely lost the memory of Sylus and all her past life. It also demonstrates how he contributes to the progression of the story by using their connection as a means of supporting MC. Meanwhile, MC’s time indicators (over, right, even) are more abstract, implying a more flexible or responsive role in the narrative.

Table 3 : Concordance lines of the word “Next” from Sylus Corpus

Left Context	Hit	Right Context
wish to be reborn as animals in their	next	life. They wouldn't have to fight me
our deal. You should think about your	next	move after leaving the N109 Zone. The
to tag your location on a Moments post	next	time, kitten. Someone forgot to block
not bad... We should use more of this	next	one's not bad... We should use more of

This analysis shows how the word “Next” serves as a subtle yet powerful narrative device that guides the story forward and frames advice for future events. It creates a sense of continuity and progression, linking present actions to what follows, as seen in examples like *“You should think about your next move”* and *“Try not to tag your location... next time, kitten.”* These instances not only mark a temporal shift but also deliver gentle warnings or strategic suggestions, encouraging characters to reflect and make better choices.

In the emotions/feelings category, the disparities can be observed between Sylus and MC. This is due to his romantic relationship with MC in her previous life before she was reborn and lost all her memory. This dynamic is presented through word usage in the game. The male character, Sylus, expresses endearment more frequently than the female character, largely due to their shared past life. He often uses affectionate terms like “sweetie” and “kitten” when addressing the MC, revealing his deep sense of connection and intimacy. In contrast, the MC doesn’t reciprocate. His language also reflects this emotional depth, incorporating words like shame, weak, and boring, which suggest a personal, emotionally charged tone. Meanwhile, the MC’s vocabulary features words such as “fault,” “tears,” “feels,” “careful,” and “whim.” These words center more on reactions to circumstances than on direct emotional expression. This contrast highlights Sylus’s openness with his emotions, while the MC remains more reserved. Furthermore, Sylus plays a crucial role in providing emotional support to MC. It involves active guidance and assistance in helping MC navigate complex emotions and memories that may be fragmented or lost.

Lastly, MC frequently uses names of characters and things (Sylus, Skye, Onychinus, Sherman, Protocore), reinforcing her role as an active participant who interacts with various parties. In contrast, Sylus names fewer people (Harrier, Mash (MC)), implying a more detached perspective. This distinction further supports the idea that MC engages more directly with the narrative, while Sylus’s language indicates that he solely focuses on MC without distraction.

Discussion and Conclusion

In essence, Sylus and MC’s contrasting communication styles clearly depict their roles and emotional states. MC’s language is grounded and reactive. Without memories of their shared past, she focuses on the present, using concrete terms that mirror her active participation in unfolding events. Her direct references to people and places underscore her immersion in the current narrative. On the other hand, Sylus, burdened with memories of a past life, communicates with a blend of affection and

detachment, using terms like “sweetie” and “kitten” that hint at a deep, albeit one-sided, connection. His language is introspective, often touching on abstract concepts and time, reflecting his role as a guide and protector. This dynamic showcases a poignant imbalance: Sylus, the emotionally invested observer, and MC, the unwitting protagonist. Their interactions highlight themes of memory, identity, and the complexities of reconnecting across lifetimes.

The findings of this study also reveal instances where characters conform to and those where they deviate from conventional linguistic studies, reflecting a shift in characterization. While Heritage (2021) found that male characters tend to dominate narratives and have more physical abilities than female characters, this video game showcases a female character with a more dominant role, whereas the male character plays a supportive role. Additionally, Schmid (2003) found that women use more pronouns and words related to emotions. In this study, the female character frequently uses self-referential pronouns, whereas the male character uses pronouns frequently but for a different purpose. This study also contradicts Bozic Lenard’s (2017) research, which suggests that men typically use such pronouns more often to assert dominance. Additionally, male characters in *Love and Deepspace* display emotions more frequently than female characters, contrasting with Brebner’s (2003) findings that women generally express emotions more openly. However, this research reveals that the male character is more likely to speak in broad, conceptual terms, while the female character uses more concrete language, consistent with the study by Waksak & Joshi (2022). In addition, Rennick et al., (2023) found that female characters use more politeness features such as hedges, apologies, and displaying gratitude. The keyword analysis in this study does not identify those features, suggesting that this game does not reinforce the stereotype that female characters are more polite and subservient than male characters.

The differences identified in this study may be explained as follows. The game dialogues were written through the lens of the female gaze, idealizing male characters while presenting a more balanced portrayal of gender dynamics with neutralized dialogues and maintaining its action-driven gameplay. This eventually led to the game’s growing success and popularity. It can be deduced that the game’s popularity may partly stem from its dialogue designed to fit female preferences. For example, Sylus uses goal-oriented language, reflecting his perfectionist and dependable nature. Additionally, the female protagonist is an active participant rather than a passive observer. She is strong, independent, and capable of fighting on her own, leaving male characters to play supporting roles, challenging traditional gender norms in Otome games.

Limitations and Suggestions

There are limitations regarding our study. First, the corpora are of limited size due to the complications of the collecting and filtering process. Moreover, the study focuses on the interactions between Sylus and the Main Character, and its findings may not represent all male and female characters in *Love and Deepspace*. In addition, this study looks at lexical differences, but the phraseological level comparison has not been made. What’s more, this study has not investigated the interactions between

male and female characters from the perspective of discourse analysis, which can offer deeper insights into interactions in context and power dynamics.

Future studies could analyze a larger corpus that includes dialogues from additional characters to provide a more comprehensive understanding of gendered language in the game. The comparison can also be made in terms of phraseology and discourse features such as turn-taking and politeness, which can in turn yield further insights into the power relation between female and male characters.

Acknowledgments

This research might not have happened without advice and guidelines from our supervisor, Professor Baramée Kheovichai, for his invaluable guidance, feedback, and suggestions throughout the research. His extensive knowledge and experience were instrumental in the completion of this research.

Our appreciation also goes to our friends for their assistance in sharing their research methods and ideas. Their new aspect of questions, comments, and suggestions has sharpened our thinking and brought a greater aspect of analysis to this work.

References

- Baker, P. (2014). **Using corpora to analyze gender**. Bloomsbury.
- Baker, P. (2023). **Using corpora in discourse analysis (Second edition)**. Bloomsbury Academic.
- Bestgen, Y. (2020). **Comparing lexical bundles across corpora of different sizes: The Zipfian problem**. *Journal of Quantitative Linguistics*, 27(3), 272–290. <https://doi.org/10.1080/09296174.2019.1566975>
- Bozic Lenard, D. (2017). **Gender differences in the personal pronouns usage on the corpus of congressional speeches**. *Journal of Research Design and Statistics in Linguistics and Communication Science*, 3(2), 161–188. <https://doi.org/10.1558/jrds.30111>
- Brebner, J. (2003). **Gender and emotions**. *Personality and Individual Differences*, 34(3), 387–394. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00059-4](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00059-4)
- Butler, J. (2015). **Gender trouble: Feminism and the subversion of identity**. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Coates, J. (2015). **Women, men and language**. Routledge.
- Dewinter, J., & Kocurek, C. A. (2017). **“Aw fuck, I got a bitch on my team!”: Women and the exclusionary cultures of the computer game complex**. In J. Malkowski and T.M. Russworm (Eds.). *Gender representation: Race, gender and sexuality in video games* (pp. 57–73). Indiana University Press.
- Egbert, J., & Biber, D. (2019). **Incorporating text dispersion into keyword analyses**. *Corpora*, 14(1), 77–104.
- Heritage, F. (2021). **Language, gender, and videogames**. In F. Heritage, *Language, Gender and Videogames* (pp. 27–61). Springer International Publishing.
- Holmes, J. (Ed.). (2010). **The handbook of language and gender**. Blackwell.

- Holmes, J. (2014). **Language and gender in the workplace**. In S. Ehrlich, M. Meyerhoff, & J. Holmes (Eds.), *The Handbook of Language, Gender, and Sexuality* (pp. 431–451). Wiley.
- Hunston, S. (2022). **Corpora in applied linguistics (Second edition)**. Cambridge University Press.
- Kheovichai, B., & Chau, M. H. (2024). **Introduction to corpus linguistics**. Universiti Malaya Press.
- Lakoff, R. T. (1989). **Language and woman's place**. Harper torchbooks.
- Lakoff, R. (1973). **Language and Woman's Place**. *Language in Society*, 2(1), 45–80.
- Malkowski, J. (2017). **"I turned out to be such a damsel in distress": Noir games and the unrealized femme fatale**. In J. Malkowski and T.M. Russworm (Eds.). *Gender representation: Race, gender and sexuality in video games* (pp. 19–37). Indiana University Press.
- Muriel, D., & Crawford, G. (2018). **Video games as culture: Considering the role and importance of video games in contemporary society**. Routledge, an imprint of the Taylor & Francis group.
- Nie, Y. (2024). **Digital romance: Investigating the drivers of Otome games' increased popularity in China based on "undoing gender."** *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 35, 312–316. <https://doi.org/10.54097/yqjx1t38>
- Papergames. (2024). **Love and deepspace** [Computer software].
<https://loveanddeepspace.infoldgames.com/en-EN/m/home#0>
- Rayson, P., Leech, G. N., & Hodges, M. (1997). **Social differentiation in the use of English vocabulary: Some analyses of the conversational component of the British National Corpus**. *International Journal of Corpus Linguistics*, 2(1), 133–152.
- Rennick, S., Clinton, M., Ioannidou, E., Oh, L., Clooney, C., T., E., Healy, E., & Roberts, S. G. (2023). **Gender bias in video game dialogue**. *Royal Society Open Science*, 10(5), 221095.
- Schmid, H. J. (2003). **Do women and men really live in different cultures? Evidence from the BNC**. In Lewandowska-Tomaszczyk, B. and Melia, P. J. (eds). *Lodz Studies in Language 8: Corpus Linguistics by the Lune*. (pp. 185–221). Peter Lang.
- Schneider, G. (2022). **Recent changes in spoken British English according to spoken BNC2014**. In S. Flach and M. Hilpert (Eds.), *Broadening the spectrum of corpus linguistics: New approaches to variability and change* (pp. 173–195). John Benjamins Publishing.
- Sunderland, J. (2004). **Gendered discourses**. Palgrave Macmillan UK.
- Sunderland, J. (2006). **Language and gender: An advanced resource book**. Routledge.
- Tannen, D. (2007). **You just don't understand: Women and men in conversation**. Harper Collins Publishers.
- Trépanier-Jobin. (2017). **Video game parodies: Appropriating video games to criticize gender norms**. In J. Malkowski and T.M. Russworm (Eds.). *Gender representation: Race, gender and sexuality in video games* (pp. 90–108). Indiana University Press.
- Wakslak, C., & Joshi, P. (2022, December 2). **Research: Men speak more abstractly than women**. Harvard Business Review. Retrieved from <https://hbr.org/2022/12/research-men-speak-more-abstractly-than-women>

Appendix

Keyword Analysis: Top 50 Keywords from the MC and Sylus Corpora

MC	Sylus
1. sylus 2. could 3. myself 4. onychinus 5. you 6. guys 7. front 8. finish 9. fault 10. resonate 11. whole 12. even 13. with 14. did 15. right 16. over 17. these 18. they 19. change 20. treat 21. noticed 22. handcuffs 23. situation 24. skye 25. sir 26. type 27. neck 28. ugh 29. supposed 30. left 31. song 32. freeloader 33. commercial 34. sound 35. feels 36. territory 37. mission 38. tears 39. live 40. floor 41. found 42. looks 43. careful 44. purpose 45. sherman 46. protocore 47. agreed 48. research 49. whim 50. increase	1. last 2. next 3. she 4. stand 5. sweetie 6. kitten 7. feel 8. every 9. mash 10. day 11. in 12. their 13. make 14. more 15. should 16. planning 17. agree 18. rather 19. rid 20. wrong 21. minutes 22. getting 23. depends 24. her 25. consider 26. possible 27. trouble 28. shame 29. weak 30. game 31. boring 32. gone 33. invitation 34. speak 35. easily 36. hotel 37. our 38. other 39. help 40. guess 41. since 42. used 43. yourself 44. face 45. away 46. as 47. harrier 48. hear 49. greet 50. heh

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล

กับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้

An Analysis of the Relationship Between Personal Color Analysis and the Construction of Personal Image in South Korea

ณัฐนิชา ประเสริฐ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล (Personal Color Analysis) กับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้ โดยมุ่งวิเคราะห์ว่าการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์อย่างไรต่อการสร้างภาพลักษณ์บุคคล รวมถึงศึกษาถึงอิทธิพลของแนวคิดดังกล่าวที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในบริบทของเกาหลีใต้ บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) อาศัยข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์และอภิปรายผลบนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ (Personal Image) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล (Personal Color Analysis) ทฤษฎีจิตวิทยาเกี่ยวกับสี (Color Psychology) แนวคิดเกี่ยวกับความงาม (Beauty) ตลอดจนงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การอภิปรายมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้ โดยเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ค่านิยม และมาตรฐานความงามที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การรับรู้ภาพลักษณ์ตั้งแต่แรกพบจึงส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและโอกาสในชีวิต อุตสาหกรรมความงามและแฟชั่นได้ประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อดึงดูดผู้บริโภค ในขณะเดียวกัน บุคคลทั่วไปได้นำมาใช้ในการสร้างแบรนด์ส่วนบุคคล (Personal Branding) เพื่อเสริมความมั่นใจ และสร้างภาพลักษณ์ที่ตรงกับเป้าหมายของตนเอง ทั้งในบริบทอาชีพและชีวิตส่วนตัว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมิได้ส่งผลกระทบเพียงต่อภาพลักษณ์ส่วนบุคคลเท่านั้น หากยังเป็นเครื่องมือที่ส่งอิทธิพลต่ออุตสาหกรรมและวัฒนธรรมการบริโภคของเกาหลีได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย

คำสำคัญ: การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล, การสร้างภาพลักษณ์บุคคล, ความสัมพันธ์

Abstract

This article aims to investigate the relationship between personal color analysis and the construction of personal image in South Korea. Specifically, it explores how personal color analysis correlates with personal image creation and examines the influence of this concept within the South Korean context. Employing qualitative research methodology based on documentary analysis, the researcher analyzes and discusses findings through relevant theories and concepts, including personal image, personal color analysis, color psychology, beauty standards, and related studies, ensuring alignment with the research objectives.

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาตะวันออก วิชาเอกภาษาเกาหลี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

The findings indicate that personal color analysis significantly influences personal image construction in South Korea, reflecting cultural values, traditions, and historical beauty standards. Initial perceptions of personal image directly impact social interactions and life opportunities. The beauty and fashion industries have effectively incorporated personal color analysis into product development and marketing strategies to attract consumers. Simultaneously, individuals utilize this analysis for personal branding to enhance confidence and achieve desired self-presentation in both professional and private contexts. Thus, personal color analysis not only shapes individual image perception but also broadly impacts South Korea's consumer culture and industry practices.

Keywords: Personal Color Analysis, the Construction of Personal Image, Relationship

บทนำ

การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล (Personal Color Analysis) คือศาสตร์แห่งการวิเคราะห์สีสันทเพื่อหาโทนสีที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพและสีผิวของแต่ละบุคคล แนวคิดนี้เริ่มต้นในช่วงทศวรรษ 1940 โดย Suzanne Caygill นักออกแบบแฟชั่นชาวอเมริกันซึ่งสังเกตว่าความกลมกลืนของสีธรรมชาติตามร่างกายสามารถนำมาเป็นแนวทางในการเลือกใช้สีสำหรับเสื้อผ้าและเครื่องสำอางได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาได้มีการพัฒนาระบบวิเคราะห์โทนสีออกเป็น 4 กลุ่มตามฤดูกาล ได้แก่ Spring, Summer, Autumn และ Winter ซึ่งต่อมาได้รับการขยายเป็น 12 โทนย่อยตามทฤษฎีสีของ Johannes Itten และ Albert Munsell โดยพิจารณาจากคุณลักษณะของ Hue (ค่าสีจริง), Intensity (ความจัดของสี), Value (ค่าความสว่างหรือทึบของสี) โดยเป้าหมายสำคัญของการวิเคราะห์โทนสีไม่ได้อยู่เพียงแค่การสร้างความสะดวกสบายในเชิงแฟชั่นหรือความงามเท่านั้น หากแต่รวมถึงการเสริมสร้างความมั่นใจ การดึงดูดเด่นของแต่ละบุคคล และการหลีกเลี่ยงโทนสีที่ลดทอนความสดใสของบุคลิกภาพ แนวคิดนี้จึงกลายเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคล โดยเฉพาะในบริบทที่ภาพลักษณ์ภายนอกกลายเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินคุณค่าทางสังคม

ในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 ความนิยมในการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลขยายตัวอย่างเห็นได้ชัด จากการที่ผู้คนต้องทำงานและติดต่อสื่อสารผ่านวิดีโอคอล การเลือกใช้สีเสื้อผ้าหรือเครื่องสำอางที่ส่งเสริมภาพลักษณ์จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจในสภาพแวดล้อมเสมือน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมผู้บริโภคที่หันมาซื้อสินค้าออนไลน์มากขึ้น ทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถทดลองสินค้าได้โดยตรง การเลือกผลิตภัณฑ์ผ่านการวิเคราะห์โทนสีจึงกลายเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยลดความเสี่ยงในการเลือกซื้อสินค้าไม่เหมาะสม ส่งผลให้ศาสตร์นี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นทั่วโลกในระยะเวลาอันสั้นโดยเฉพาะในประเทศเกาหลีใต้ที่ให้ความสำคัญกับความประทับใจแรก การรับรู้จากผู้อื่น และมาตรฐานความงามที่เข้มงวดซึ่งปรากฏในทั้งสื่อกระแสหลักและวัฒนธรรม ส่งผลให้ภาพลักษณ์ภายนอกกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนให้ความสำคัญอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการเข้าสังคม การสมัครงาน หรือแม้แต่การสร้างโอกาสทางอาชีพในแวดวงบันเทิง (Lim & Kim, 2012) การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลจึงถูกนำมาใช้เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างความมั่นใจและทำให้บุคคลดูกลมกลืนกับมาตรฐานความงามในแบบฉบับของสังคมเกาหลี ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนความแพร่หลายของศาสตร์นี้ในสังคมเกาหลีคือจำนวนผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ค้นหาและพูดถึงการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล โดยจากข้อมูลของ Google Trends ในช่วงปี 2019–2024 พบว่าประเทศเกาหลีใต้เป็นประเทศที่มีการค้นหาคำว่า “Personal Color” มากที่สุดในโลก รวมถึงการใช้แฮชแท็ก เช่น #퍼스널컬러진단 และ #퍼스널컬러 ใน TikTok และ Instagram ที่มียอดผู้เข้าชมและแชร์โพสต์ในระดับสูง สะท้อนถึงความสนใจและการยอมรับในวงกว้างของศาสตร์นี้

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคล ไม่ได้เป็นเพียงกระแสด้านแฟชั่นหรือความงามเท่านั้น แต่ยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์และถ่ายทอดภาพลักษณ์ที่สอดคล้องกับค่านิยมในสังคม โดยเฉพาะในสังคมเกาหลีใต้ที่ให้ความสำคัญกับการประเมินคุณค่าผ่านรูปลักษณ์ภายนอก (Patrica M, 2015) อีกทั้งกระแสการใช้งานโซเชียลมีเดียยังผลักดันให้ผู้คนสร้างอัตลักษณ์ที่ชัดเจนผ่านการนำเสนอภาพลักษณ์ด้วยโทนีส์ที่เหมาะสม จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคล ได้รับการหยิบยกมาใช้ในหลากหลายมิติ ตั้งแต่การพัฒนาบุคลิกภาพส่วนบุคคล การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ความงาม ไปจนถึงการสื่อสารภาพลักษณ์ผ่านช่องทางออนไลน์ (Lee, J, 2023) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคล กับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในสังคมเกาหลีใต้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในเชิงวัฒนธรรม สังคม และจิตวิทยา เนื่องจากช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการใช้สีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารตัวตนในยุคดิจิทัล อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบภาพลักษณ์ การวางกลยุทธ์ทางการตลาด และการพัฒนาบุคลิกภาพในระดับองค์กรและระดับบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคลต่อการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์ของตัวบุคคลในประเทศเกาหลีใต้ โดยมีหัวข้อการศึกษาหลักคือความสัมพันธ์และอิทธิพลของการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคลที่มีต่อการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้ และมุ่งเน้นไปที่ตัวอย่างเหตุการณ์ที่มีการวิเคราะห์โทนีส์ส่วนบุคคลนำมาปรับใช้

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพลักษณ์บุคคล (Personal Image)

ภาพลักษณ์บุคคล (Personal Image) คือการรับรู้ของผู้คนที่ติดต่อบุคคลหนึ่ง โดยเกิดจากองค์ประกอบหลายด้าน ทั้งรูปลักษณ์ภายนอก บุคลิกภาพ วิธีการสื่อสาร พฤติกรรมทางสังคม และทัศนคติที่แสดงออก ซึ่งทั้งหมดนี้มีส่วนสำคัญในการกำหนดความประทับใจแรกเริ่ม การสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมจึงเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถสร้างความน่าเชื่อถือ เสริมสร้างตัวตน และสร้างความสัมพันธ์ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทที่ต้องการการยอมรับ เช่น การสมัครงาน การสร้างแบรนด์ส่วนตัว หรือการเข้าสังคม กระบวนการสร้างภาพลักษณ์เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับค่านิยมทางสังคม โดยใช้กลยุทธ์การสื่อสารและการเลือกใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย สีผม หรือภาษากาย ซึ่งล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำเสนอตัวตนให้สอดคล้องกับบริบทที่ต้องการ นอกจากนี้ การรับรู้ของผู้คนยังสามารถเกิดขึ้นได้ภายในช่วงเวลาสั้น ๆ ผ่านสิ่งที่เรียกว่า “ความประทับใจแรก” ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการประเมินบุคลิกหรือทัศนคติของอีกฝ่ายแม้จะมีข้อมูลเพียงเล็กน้อยก็ตาม (Goffman, 1959) ในขณะเดียวกัน การรับรู้ภาพลักษณ์ยังอาจถูกครอบงำด้วยอคติในการรับรู้ (Halo Effect) ที่ทำให้ผู้คนมักประเมินคุณลักษณะอื่น ๆ ตามความประทับใจต่อคุณลักษณะหนึ่ง เช่น หากบุคคลนั้นมีภาพลักษณ์ที่ดีก็อาจถูกมองว่ามีความสามารถหรือมีความเป็นผู้นำทั้งที่ยังไม่มีหลักฐานชัดเจนมารองรับ ซึ่งอคตินี้ส่งผลกระทบในหลายบริบท ทั้งด้านการศึกษา การสรรหาบุคลากร ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตลอดจนภาพลักษณ์ของแบรนด์หรือผลิตภัณฑ์ (Tlee Krit, 2024)

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล

การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล คือกระบวนการวิเคราะห์กลุ่มสีเพื่อค้นหาโทนสีที่เหมาะสมที่สุดสำหรับแต่ละบุคคล โดยสามารถพิจารณาได้จากอันเดอร์โทนของผิว (Undertone) สีตา และสีผม ทั้งนี้ สีที่เหมาะสมสามารถช่วยส่งเสริมให้บุคคลดูโดดเด่น สดใส และเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดี โดยเครื่องมือที่นิยมใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ผ้าทาบสี (Color Draping) ซึ่งช่วยให้ผู้รับการวิเคราะห์สามารถเห็นผลลัพธ์ของสีแต่ละโทนบนใบหน้าอย่างชัดเจน เทคนิคนี้แม้จะดูเรียบง่ายแต่ต้องอาศัยความชำนาญและความเข้าใจในเรื่องสีอย่างลึกซึ้ง ต้องอาศัยองค์ความรู้ด้านทฤษฎีสี โดยนำองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เฉดสี ความสว่าง และความอิ่มตัวของสี มาผสมผสานเพื่อวินิจฉัยว่าแต่ละโทนสีส่งผลต่อภาพรวมของบุคคลอย่างไร (ปทุมพัฒน์ ศิริสาพันธ์, 2565) ซึ่งต่อมาได้มีการจัดระบบการวิเคราะห์สีอย่างเป็นรูปธรรมในลักษณะของการจำแนกตามฤดูกาล แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ Spring, Summer, Autumn และ Winter โดยแต่ละฤดูจะมีชุดของโทนสีที่สะท้อนอารมณ์และบุคลิกภาพเฉพาะตัว เช่น ความสดใสและมีชีวิตชีวาของสีในกลุ่ม Spring หรือความรู้สึกเย็นและลึกลับของสีในกลุ่ม Winter ซึ่งสามารถสะท้อนถึงลักษณะภายนอกและความรู้สึกที่บุคคลนั้นสื่อสารออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังมีการตกแต่งแขนงออกเป็น 12 โทนย่อย เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการเลือกใช้สีให้สอดคล้องกับความแตกต่างเฉพาะบุคคลมากขึ้น (Caygill, 1980)

3. ทฤษฎีจิตวิทยาเกี่ยวกับสี (Color Psychology)

สีเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการรับรู้ทางสายตาที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของมนุษย์ ศาสตร์ที่เรียกว่า “จิตวิทยาของสี (Color Psychology)” จึงมุ่งศึกษาผลกระทบของสีที่มีต่อปฏิกิริยาทางจิตใจและพฤติกรรมในบริบทต่าง ๆ โดยมีสมมุติฐานพื้นฐานว่าสีแต่ละเฉดสามารถกระตุ้นอารมณ์ ความรู้สึก หรือแม้กระทั่งส่งผลต่อการตัดสินใจของมนุษย์ได้อย่างเป็นรูปธรรม สีไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่กระตุ้นทางสายตา หากแต่ยังมีคุณสมบัติที่สามารถสะท้อนบุคลิกภาพและสร้างภาพลักษณ์ให้กับบุคคลได้อย่างทรงพลัง สีสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามคุณลักษณะทางอารมณ์ที่กระตุ้น ได้แก่ สีโทนร้อน อาทิ สีแดง สีส้ม และสีเหลือง ซึ่งมักสื่อถึงพลัง ความกระตือรือร้น และความสดใส ในขณะที่สีโทนเย็น เช่น สีน้ำเงิน สีเขียว และสีม่วง มักสื่อถึงความสงบ ความมั่นคง และความผ่อนคลาย (คำศัพท์จิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2018) นอกจากนี้ ระดับความสว่าง ความเข้ม และความอิ่มตัวของสียังส่งผลต่อภาพลักษณ์โดยรวม เช่น สีอ่อนให้ความรู้สึกอ่อนโยนและเป็นมิตร สีเข้มสร้างความรู้สึกมั่นคงและหนักแน่น ขณะที่สีสดสามารถดึงดูดความสนใจและให้พลังส่วนสีหม่นมักให้บรรยากาศที่สงบและสุภาพ การเลือกใช้สีอย่างเหมาะสมจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสารภาพลักษณ์ของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นด้านการแต่งกาย การออกแบบสภาพแวดล้อม หรือการนำเสนอแบรนด์ส่วนตัว สีสามารถเสริมสร้างความมั่นใจ และช่วยให้ภาพลักษณ์ที่ปรากฏสอดคล้องกับบทบาทหรือความรู้สึกที่ต้องการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Wright, 2003)

4. แนวคิดเกี่ยวกับความงาม (Beauty)

ความงามเป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงและตีความอย่างหลากหลาย โดยทั่วไปหมายถึงคุณลักษณะหรือสถานภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกชื่นชมและความพึงพอใจเมื่อได้รับรู้ ไม่ว่าจะเป็นจากภาพลักษณ์ของบุคคล ธรรมชาติ ศิลปะ หรือสิ่งของต่าง ๆ ความงามมักถูกเชื่อมโยงกับความกลมกลืน ความสมดุล และความน่าสนใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่กระตุ้นการตอบสนองทางอารมณ์ในเชิงบวก อย่างไรก็ตาม การรับรู้ความงามไม่ใช่สิ่งตายตัว หากแต่เป็นกระบวนการที่ได้รับอิทธิพลจากบริบททางวัฒนธรรม สังคม และช่วงเวลา ทำให้มาตรฐานความงามมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (สโรชา แพร์ภาษา, ม.ป.ป.) ในแต่ละยุคสมัยและแต่ละสังคม ความงามถูกกำหนดและตีความตามค่านิยมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันที่อิทธิพลของสื่อมวลชน อุตสาหกรรมแฟชั่น และโซเชียลมีเดียมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพจำของ “ความงามในอุดมคติ” ซึ่งมักเน้นที่ลักษณะทางกายภาพ เช่น ผิวพรรณ รูปร่าง สีผม ดวงตา หรือรูปร่างหน้า มาตรฐานความงามเหล่านี้จึงไม่

เพียงสะท้อนรสนิยมของสังคม แต่ยังส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมและการรับรู้ของบุคคลต่อภาพลักษณ์ของตนเองและผู้อื่น (จินณพัทธ์ อออุ่น, 2566) การยึดติดกับค่านิยมความงามที่สังคมกำหนดยังนำไปสู่การเกิดสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิพิเศษจากความงาม” ซึ่งหมายถึงโอกาสหรือผลประโยชน์ที่บุคคลได้รับจากการมีภาพลักษณ์ตรงตามมาตรฐานความงามที่เป็นที่ยอมรับในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การได้รับความสนใจ การยอมรับไปจนถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและอาชีพ ในหลายกรณี ภาพลักษณ์ภายนอกกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการประเมินบุคคลเบื้องต้น ซึ่งอาจส่งผลต่อความสามารถในการสร้างเครือข่าย ความน่าเชื่อถือ หรือการเข้าถึงทรัพยากรบางประเภท โดยเฉพาะในบริบทที่ภาพลักษณ์มีบทบาทสำคัญ เช่น วงการสื่อสารมวลชน ธุรกิจบริการ หรือแม้กระทั่งในตลาดแรงงานทั่วไป (บริการวิชาการ, 2023)

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อดิจิทัลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้” ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยเพื่อมาศึกษา และเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของจุดประสงค์การศึกษา ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาได้ดังนี้

งานวิจัยของปทุมพัฒน์ ศิริสาย์นธ์ (2565) ชี้ให้เห็นว่าเมื่อบุคคลเลือกใช้สื่อที่สอดคล้องกับโทนสีผิวของตนเองจะสามารถปรับปรุงภาพลักษณ์ภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความพึงพอใจในรูปลักษณ์ของตนเองมากกว่าการเลือกสื่อตามความชอบหรือกระแสแฟชั่น

ในขณะที่ Myung Sook Han (2002) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้สีในด้านเส้นผมและการแต่งหน้า ซึ่งพบว่าผู้ที่เลือกสีที่เหมาะสมตามหลักการของ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล มักรู้สึกพึงพอใจและมีความมั่นใจมากขึ้นในการแสดงออกทางภาพลักษณ์

นอกจากนี้ Hyun Jeong Oh (2006) มุ่งศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างค่านิยมในการบริโภคกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคล โดยพบว่าการบริโภคสินค้าและบริการด้านความงาม เช่น เสื้อผ้า สีย้อม หรือเครื่องสำอาง มักสะท้อนความต้องการในการแสดงตัวตนและสถานะทางสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก เช่น สื่อ กลุ่มอ้างอิง และค่านิยมทางวัฒนธรรม

เมื่อนำผลลัพธ์งานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นมาพิจารณาร่วมกัน พบว่ามีความเชื่อมโยงกันอย่างชัดเจนในเรื่องของบทบาทของการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลในการส่งเสริมภาพลักษณ์ เสริมสร้างความมั่นใจ และการสร้างความพึงพอใจในตนเอง ทั้งยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพในบริบทของสังคมเกาหลีใต้ที่ให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึงภาพลักษณ์ภายนอก และการยอมรับจากสังคมผ่านการบริโภคความงามและแฟชั่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย โดยเน้นเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้งด้านทฤษฎีและบริบททางสังคมในประเทศเกาหลีใต้ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคล ข้อมูลที่เลือกมานั้น ผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่าเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ได้รับการเผยแพร่ในแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่ได้รับการยอมรับ และเหมาะสมกับกรอบการวิจัย ทั้งในด้านแนวคิดหลัก ความเชื่อมโยงเชิงจิตวิทยา และลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมเกาหลีที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์

- แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพลักษณ์
- แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล

- ทฤษฎีจิตวิทยาเกี่ยวกับสี
- แนวคิดเกี่ยวกับความงาม
- บริบททางสังคมและวัฒนธรรมเกาหลีที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์บุคคล
- การนำการวิเคราะห์โทนีส่วบุคคลมาประยุกต์ใช้ในอุตสาหกรรมแฟชั่น ความงาม และการสร้างแบรนด์ส่วนตัว

นอกจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการแล้ว ผู้วิจัยยังเลือกใช้ข้อมูลจากคลิปวิดีโอบนแพลตฟอร์ม YouTube ซึ่งได้รับการพิจารณาแล้วว่ามีความน่าเชื่อถือและสามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยได้โดยตรง โดยคลิปที่นำมาใช้มาจากช่องของผู้ให้คำปรึกษาด้านสีซึ่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และจากรายการโทรทัศน์กระแสหลักที่เผยแพร่ผ่านช่องทางออฟฟิเชียล ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อการนำมาใช้ประกอบการศึกษา เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดหลักของการวิจัย และช่วยเสริมให้การวิเคราะห์มีมิติเชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทจริง

ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนีส่วบุคคล กับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยทำการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาความเชื่อมโยงการวิเคราะห์โทนีส่วบุคคล กับการสร้างภาพลักษณ์ในบริบทของสังคมเกาหลีใต้ โดยพิจารณาทฤษฎี แนวคิด และตัวอย่างที่เกี่ยวข้องที่สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางวัฒนธรรม ค่านิยม และมาตรฐานความงามที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับบทบาทของสีในการส่งเสริมภาพลักษณ์และการสื่อสารตัวตนของบุคคลในสังคมเกาหลีร่วมสมัย

2. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างการวิเคราะห์โทนีส่วบุคคล กับการสร้างภาพลักษณ์บุคคล โดยศึกษาว่าสีที่เหมาะสมส่งผลต่อบุคลิกภาพ ความมั่นใจ และโอกาสทางสังคมอย่างไร พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับบริบทของวัฒนธรรม ค่านิยม และมาตรฐานความงามในเกาหลีใต้ เพื่อสะท้อนบทบาทของสีในการสื่อสารตัวตนให้สอดคล้องกับความคาดหวังทางสังคม นอกจากนี้ยังเขียนวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดนี้ในอุตสาหกรรมความงาม แฟชั่น และการสร้างแบรนด์ส่วนตัว (Personal Branding) โดยลงรายละเอียดให้ชัดเจนในแต่ละประเด็น

ผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์โทนีส่วบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคล

พฤติกรรมการดูแลภาพลักษณ์ของคนในสังคมปัจจุบันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการแสดงถึงความสามารถในการแข่งขัน และกำลังได้รับความสนใจมากขึ้น การใส่ใจในเรื่องภาพลักษณ์มีผลกระทบสำคัญต่อสภาพจิตใจและการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งหมายความว่า การดูแลภาพลักษณ์อย่างต่อเนื่องทำให้บุคคลรู้สึกพอใจในตนเองและมีทัศนคติเชิงบวกในการติดต่อกับผู้อื่น โดยได้รับการมองในแง่ดีจากสังคม ซึ่งส่งผลบวกต่อการใช้ชีวิตในสังคม ในยุคปัจจุบันพฤติกรรมเหล่านี้ได้รับแรงผลักดันจากการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมสื่อที่ช่วยให้สามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวตนและความหลากหลาย และได้ขยายไปยังผู้ชมมากขึ้น โดยไม่จำกัดเพียงแค่กลุ่มอายุใดอายุหนึ่งเท่านั้น โดยผู้คนใช้เครื่องมือ เช่น เสื้อผ้า, เครื่องประดับ, หรือการแต่งหน้า เพื่อถ่ายทอดภาพลักษณ์ที่ดีและแสดงความเป็นตัวตน ซึ่งเมื่อแต่ละองค์ประกอบเหล่านี้มารวมกันอย่างเหมาะสมจะเกิดผลลัพธ์ที่ดีในการสร้างภาพลักษณ์ ซึ่งการใช้แนวคิดการสร้างภาพ (Image Making) และการวิเคราะห์โทนีส่วบุคคล เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการสร้างและดูแลภาพลักษณ์ส่วนบุคคลในปัจจุบัน การเลือกสีที่เหมาะสมกับตัวเองและการสร้างสไตล์ที่ตรงกับบุคลิกจะช่วยให้อุบัติการณ์มีความมั่นใจและได้รับการประเมินในแง่บวกจากสังคม (Shin, S & Kim, E, 2023)

ในประเทศเกาหลีใต้ ภาพลักษณ์ภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อโอกาสและความสำเร็จในชีวิต (Patrica M, 2015) ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงาน การเข้าสังคม หรือแม้แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัว ซึ่งความสำคัญของภาพลักษณ์นี้สะท้อนให้เห็นผ่านอุตสาหกรรมความงามและแฟชั่นที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ซึ่งได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ในบริบทของเกาหลีใต้ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลไม่ได้เป็นเพียงแนวทางในการเลือกสีเสื้อผ้าหรือเครื่องสำอางเพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับทฤษฎี Self-Presentation หรือกระบวนการนำเสนอภาพลักษณ์ของตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคม ทฤษฎีของ Erving Goffman (1959) ได้เปรียบเทียบว่ามนุษย์เป็นเสมือน “นักแสดง” ที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองให้เหมาะสมกับผู้คนและบริบทที่แตกต่างกัน ในสังคมเกาหลีใต้ให้ความสำคัญกับความประทับใจแรกพบและการเข้าสังคมอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถสร้างความกลมกลืนระหว่างภาพลักษณ์ภายนอกกับบทบาททางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของภาพลักษณ์ภายนอกในสังคมเกาหลีใต้ ซึ่งเมื่อเจาะลึกลงไป จะพบว่าวัฒนธรรม ค่านิยม และมาตรฐานความงามของสังคมล้วนเป็นปัจจัยที่หล่อหลอมแนวคิดนี้ และมีอิทธิพลโดยตรงต่อการนำ Personal Color Analysis มาใช้ในชีวิตประจำวันของผู้คน

1.1 วัฒนธรรม

ประเทศเกาหลีใต้เป็นสังคมแบบกลุ่มนิยม (Collectivism) ซึ่งให้ความสำคัญกับความกลมกลืนทางสังคม แนวคิดเรื่อง “눈치 (นุนชี)” ซึ่งหมายถึงความสามารถในการอ่านสถานการณ์และปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมเป็นสิ่งที่หล่อหลอมพฤติกรรมของคนเกาหลีโดยทั่วไป (Kim & Markus, 1999) 눈치 เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่คนเกาหลีทุกคนได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก โดยสอดแทรกหลักการของ 눈치 เข้าไปอยู่ในชีวิตประจำวันของเด็กๆ ไม่ต่างจากการสอนทั่วไป เช่น เราไม่ควรทำร้ายผู้อื่น หรือก่อนข้ามถนนควรมองซ้ายมองขวาแล้วค่อยก้าวข้าม มีสุภาษิตหนึ่งในภาษาเกาหลีกล่าวว่า “ครั้งหนึ่งของการเข้าสังคมของคนเราก็คือ 눈치” หรือก็คือคนเราต้องมีไหวพริบในการจะเข้าสังคมกับผู้อื่น (ณัชพล เนตรมหากุล, 2024)

แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล และวัฒนธรรม 눈치 แม้จะดูเป็นแนวคิดที่แตกต่างกัน แต่สามารถเชื่อมโยงกันผ่านทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ของ George Herbert Mead (1934) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์และความสัมพันธ์ทางสังคม การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลเป็นศาสตร์ที่ช่วยให้บุคคลเข้าใจว่าโทนสีใดเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของตน เช่น สีผิว สีตา และสีผม ซึ่งมีผลต่อภาพลักษณ์และความประทับใจแรกพบ (Lim & Kim, 2012) โดยรายงานจากสารคดีของ MBC ที่สำรวจความคิดเห็นของฝ่ายบุคคลในบริษัทขนาดใหญ่ พบว่า 86% ของผู้ตอบแบบสอบถามยอมรับว่าความประทับใจแรกมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจรับพนักงาน นอกจากนี้ 73% ของผู้ตอบแบบสอบถามยังยอมรับว่า พวกเขาเคยให้คะแนนสัมภาษณ์ลดลงเนื่องจากความประทับใจแรกที่ไม่ดี (김슬기, 2009) ซึ่งทำให้ความประทับใจแรกกลายเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดทิศทางการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมเกาหลี ในขณะที่ 눈치 เป็นแนวคิดทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการอ่านสถานการณ์ คาดเดาความคาดหวังของผู้อื่น และตอบสนองอย่างเหมาะสม ซึ่งรวมถึงการเลือกใช้สีและสไตล์การแต่งกายให้เข้ากับบริบท ความเชื่อมโยงระหว่าง 2 แนวคิดนี้สามารถมองเห็นได้ชัดเจนในแง่ของการสื่อสารผ่านภาพลักษณ์ โดยบุคคลที่มี 눈치 ดีมักสามารถเลือกเสื้อผ้า สีผม และสไตล์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น ในการสัมภาษณ์งาน ผู้สมัครที่เข้าใจโทนสีที่เหมาะสมของตนเองและมี 눈치 อาจเลือกสีที่ช่วยเสริมภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือ เช่น สีโทนกลาง หรือสีที่เข้ากับบุคลิกของตนเอง ในขณะที่คนที่ต้องการให้บรรยากาศเป็นกันเอง อาจเลือกใช้สีที่ดูสดใสและเข้าถึงง่าย การแต่งกายและการใช้สีที่เหมาะสมช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมความประทับใจแรกที่มีต่อตนเองได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในสังคมเกาหลีใต้ที่ให้ความสำคัญกับมารยาททางสังคมและความสัมพันธ์

ระหว่างบุคคล นอกจากนี้ 눈치 ยังสามารถช่วยให้บุคคลเลือกใช้ประโยชน์จากการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น คนที่มีความสามารถในการอ่านสถานการณ์จะเข้าใจว่าในบริบทที่แตกต่างกัน การเลือกใช้สีเดียวกันอาจให้ผลลัพธ์ที่ต่างจากสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ตัวอย่างเช่น สีแดงอาจช่วยสร้างความมั่นใจและดึงดูดความสนใจ แต่หากใช้ในสถานการณ์ที่ต้องการความน่าเชื่อถือและเป็นทางการ อาจทำให้ดูรุนแรงหรือก้าวร้าวเกินไป ดังนั้น คนที่มี 눈치 จะสามารถเลือกเฉดสีหรือโทนที่เหมาะสมกับทั้งบุคลิกของตนเองและสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ได้

1.2 ค่านิยม

ค่านิยมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ภายนอกมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมเกาหลีใต้ โดยเฉพาะแนวคิด “외모지상주의 (เวโมจีซังจูอี)” หรือการให้คุณค่ากับภาพลักษณ์ภายนอก ซึ่งฝังรากลึกในวิถีชีวิตของผู้คน แนวคิดนี้เชื่อว่าภาพลักษณ์ภายนอกสามารถเป็นปัจจัยชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในชีวิต และยังสามารถกำหนดบทบาทของบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การทำงาน หรือความสัมพันธ์กับผู้อื่น ค่านิยมดังกล่าวทำให้ผู้คนจำนวนมากรู้สึกจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับบุคลิกของตนเองในระดับที่มากเกินไป จะเห็นได้จากการสำรวจของ Albamon ที่จัดทำขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 2014 พบว่า 85.4% ของผู้ชายและ 92.9% ของผู้หญิงในเกาหลีใต้มีปมด้อยเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเอง แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจในภาพลักษณ์ของชาวเกาหลีใต้นั้นต่ำมาก ซึ่งถือเป็นอัตราที่สูงอย่างมีนัยสำคัญ และค่านิยมนี้ยังคงแพร่หลายอยู่ในเกาหลีมาจากหลายปัจจัย โดยเฉพาะการที่ภาพลักษณ์มีอิทธิพลต่อการหางานซึ่งนำไปสู่แรงกดดันในสังคม (김준형, 2015) การรักษาภาพลักษณ์ที่สมบูรณ์แบบจากค่านิยม 외모지상주의 ทำให้หลายคนรู้สึกว่าต้องปรับปรุงตนเองเพื่อให้ตรงตามกรอบความคิดและความคาดหวังที่สังคมกำหนดไว้ ซึ่งทำให้การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการกับความคาดหวังเหล่านี้ เพราะมันช่วยให้ผู้คนรู้จักตนเองมากขึ้นและสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับตัวบุคคลได้ อีกทั้งยังช่วยเพิ่มความมั่นใจในตัวเอง และลดแรงกดดันที่เกิดจากค่านิยมที่สูงเกินไปในสังคมที่เน้นภาพลักษณ์ภายนอกเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. 2022 ที่มหาวิทยาลัยชุงชอง (Chungcheong University) ได้จัดงาน “Job & Career Festival” เพื่อเสริมสร้างความคิดและความมั่นใจในการสมัครงานให้กับนักศึกษา มีกิจกรรมทั้งหมดจัดขึ้นใน 6 บูธ โดยมีผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้าร่วมให้คำแนะนำ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือกิจกรรมการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล (조영은, 2022) เพราะสีเสื้อผ้าที่เลือกใส่หรือเครื่องสำอางที่ใช้สามารถมีผลต่อการรับรู้ของผู้อื่นในแง่ของความน่าเชื่อถือ ความเป็นมิตร ความจริงจัง หรือการหลีกเลี่ยงสิ่งที่ทำให้ผิวดูหมองหรือซีด ซึ่งอาจทำให้ภาพลักษณ์ของผู้สมัครในมุมมองของบริษัทที่เปิดรับสมัครพนักงานไม่เป็นที่ประทับใจได้ ดังนั้น การเข้าใจถึงการใส่สีในชีวิตประจำวัน จึงช่วยให้บุคคลสามารถเสริมสร้างภาพลักษณ์ในลักษณะที่เหมาะสมกับตัวเอง โดยลดแรงกดดันจากความคาดหวังที่มีจากสังคม

1.3 มาตรฐานความงาม

มาตรฐานความงามในเกาหลีใต้ถือเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่กำหนดภาพลักษณ์บุคคล โดยภาพลักษณ์ที่ถือว่าเป็นบรรทัดฐานในสังคมเกาหลี ได้แก่ ผิวขาวกระจ่างใส รูปร่างผอมเพรียว ใบหน้าเรียวเล็ก ดวงตากลมโต จมูกโด่ง (วิชาเขาเทียนลม, 2559) ซึ่งเป็นลักษณะที่ได้รับการยอมรับและเลียนแบบอย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่ในเกาหลีเท่านั้น หากยังเผยแพร่ไปยังวัฒนธรรมอื่น ๆ ผ่านกระแส K-pop และ K-drama มาตรฐานความงามเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากหลายปัจจัย ทั้งจากประวัติศาสตร์ เช่น แนวคิดขงจื้อในยุคโชซอนที่เน้นความบริสุทธิ์และใสสะอาด (Lee, Y, 2023) รวมถึงจากสื่อบันเทิงและอุตสาหกรรมแฟชั่นในยุคปัจจุบัน ที่ผลักดันให้ภาพของความงามที่สมบูรณ์แบบกลายเป็นเป้าหมายของสังคม ทั้งยังส่งผลต่อโอกาสทางสังคมและอาชีพการงานในเกาหลีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยความเชื่อที่ว่า เมื่อมีคนสองคนเรียนเก่ง มีความสามารถเท่ากัน คนที่หน้าตาดีกว่าจะได้รับการเลือกเข้าทำงานและเมื่อถูกรับเลือกเข้าทำงาน บุคคลที่มีใบหน้าสอดคล้องกับมาตรฐานความงามของเกาหลีมักได้รับเงินเดือนสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้ตรงกับมาตรฐานเหล่านี้ และมักได้รับการปฏิบัติที่ดีขึ้นจากคนรอบข้าง เช่น ได้รับความช่วยเหลือมากขึ้น หรือได้รับความสนใจในเชิงบวกจากสังคม (Holliday & Elfvig-Hwang, 2012)

แม้ว่ามาตรฐานความงามของเกาหลีจะเข้มงวด แต่ผู้คนสามารถใช้สีเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของตนเองช่วยให้เกิดแนวคิดที่ว่าความงามไม่ได้มีแค่รูปแบบเดียว คนที่อาจไม่ตรงกับมาตรฐานความงามเกาหลีแบบดั้งเดิม ก็สามารถใช้ในการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลเป็นเครื่องมือในการค้นหาความโดดเด่นของตัวเอง และสร้างความมั่นใจ อย่างในกรณีของฮวาซา (Hwasa) สมาชิกวง Mamamoo เป็นตัวอย่างศิลปินที่ไม่ได้ตรงกับมาตรฐานความงาม ด้วยโทนผิวที่เข้มกว่าค่าเฉลี่ยของคนเกาหลีทั่วไป และรูปร่างที่ไม่ได้ผอมเพรียว โดย Sonia ผู้ให้คำปรึกษาด้านสี เจ้าของช่อง YouTube ชื่อ COLOR AZIT ได้ปล่อยคลิปวิดีโอที่ทำการวิเคราะห์ว่า ฮวาซามี Personal Color เป็น Bright Winter และในขณะเดียวกัน ลูกของฮวาซาในชุดบอดี้สูทสีแดงสดที่ตรงกับ Personal Color ของเธอ ขณะทำการแสดงในงาน Mnet Asian Music Awards 2018 ในช่อง Youtube ของ Mnet K-POP มียอดวิวสูงถึง 7.8 ล้านวิว และกลายเป็นที่จดจำ รวมถึงได้รับคำชมจากแฟนคลับ K-pop ทั่วโลก การที่ฮวาซาเลือกใช้สีที่ Personal Color ของตัวเอง ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ภายนอก แต่ยังช่วยให้เธอดูมั่นใจและเปล่งประกายจากภายในอีกด้วย ทั้งนี้ การเลือกใช้สีเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ช่วยดึงศักยภาพออกมาอย่างเต็มที่ ดังนั้นการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลไม่เพียงแต่ช่วยให้แต่ละบุคคลสามารถค้นหาโทนสีที่เหมาะสมกับตัวเอง แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวที่ท้าทาย Beauty Privilege และมาตรฐานความงามแบบเดิมของเกาหลีได้ โดยเปลี่ยนความสนใจจาก “ความงามที่ถูกกำหนด” ไปสู่ “ความงามที่สะท้อนตัวตน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน

2. อิทธิพลของการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลต่อการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้

ปัจจุบัน ภาพลักษณ์ภายนอกไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยที่สะท้อนรสนิยมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับทางสังคม โอกาสทางอาชีพ และความมั่นใจในตนเอง โดยเฉพาะในเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับมาตรฐานความงามและการนำเสนอตนเองให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม ท่ามกลางกระแสที่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของตนเอง หมู่ MZ Generation (Gen Millennials คนที่เกิดระหว่างปี ค.ศ. 1981-1995 รวมกับ Gen Z คนที่เกิดระหว่างปี ค.ศ. 1996-2011) เริ่มให้ความสนใจในการค้นหาตัวตนผ่านกระบวนการวิเคราะห์ตนเองมากขึ้น จากผลสำรวจจากบริษัทวิจัยการตลาด Embrain Trend Monitor พบว่า 73.2% ของกลุ่มคนในวัย 20 ปีตอบว่า “ในช่วงนี้ ฉันอยากรู้จักตัวเองให้มากขึ้น” ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่กระแสความนิยมการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ซึ่งกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้บุคคลเข้าใจตนเองผ่านการเลือกใช้สีที่เหมาะสม ทั้งในด้านการแต่งกาย การแต่งหน้า และการเลือกเครื่องประดับ (이새봄, 2024) ความสนใจที่เพิ่มขึ้นนี้ยังสะท้อนผ่านสถิติจาก Taling แพลตฟอร์มการเรียนการสอนออนไลน์และออฟไลน์ของเกาหลีใต้ ซึ่งเปิดเผยว่า “Personal Color” เป็น 1 ใน 10 อันดับคำค้นหายอดนิยมในไตรมาสที่ 2 ของปี ค.ศ. 2022 โดยมีอัตราการค้นหาเพิ่มขึ้นถึง 218% เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปี ค.ศ. 2021 ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความนิยมพุ่งสูงขึ้นเกิดจากการที่ผู้คนกลับมาใช้ชีวิตนอกบ้านมากขึ้นหลังสถานการณ์โรคระบาดคลี่คลาย (이시은, 2022)

การตระหนักรู้ถึงสีที่เหมาะสมกับตนเองไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ แต่ยังทำให้การเลือกใช้สีในชีวิตประจำวันมีความเป็นระบบมากขึ้น เดิมทีแนวคิดเกี่ยวกับการใช้สีมักจำกัดอยู่ในแวดวงแฟชั่นและศิลปะ แต่การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของผู้คนในหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น การเลือกสีสำหรับการแต่งกายในการทำงาน หรือแม้แต่สีที่สะท้อนตัวตนในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน การเลือกสีที่เหมาะสมสามารถช่วยให้บุคคลดูน่าเชื่อถือและมีความเป็นมืออาชีพมากขึ้น ในขณะที่การใช้สีที่ขัดกับโทนผิวหรือบุคลิกภาพอาจทำให้ภาพรวมดูหมองคล้ำหรือไม่โดดเด่นเท่าที่ควร (Kang & Choi, 2005)

นอกจากนี้ อิทธิพลของการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ระดับบุคคล แต่ยังขยายไปสู่อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ เช่น อุตสาหกรรมความงาม, อุตสาหกรรมแฟชั่น และการสร้างแบรนด์ส่วนบุคคล

(Personal Branding) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเลือกใช้สีไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความสวยงาม แต่ยังเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมเกาหลีใต้

2.1 อิทธิพลต่ออุตสาหกรรมความงาม

การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในอุตสาหกรรมความงามของเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นประเทศที่มีมูลค่าตลาดเครื่องสำอางสูงเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดเครื่องสำอางประเภทสีที่ต้องอาศัยความแม่นยำในการเลือกเฉดสีที่เข้ากับโทนผิวของแต่ละบุคคล การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลจึงเข้ามามีบทบาทในการช่วยให้ผู้บริโภคสามารถเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ได้อย่างมั่นใจและเหมาะสมยิ่งขึ้น แรนด์เครื่องสำอางเกาหลีเกือบทุกแบรนด์ในปัจจุบันต่างพัฒนา ชาร์ตสีที่อ้างอิงจากการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของตนเอง ตัวอย่างเช่น CLIO Pro Eye Palette Air ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์อายแชโดว์ที่มีการจัดเฉดสีอย่างหลากหลายตามโทนสีของ Personal Color เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ผู้บริโภคได้ทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นโทนอุ่นหรือเย็น ไม่เพียงเท่านั้น แม้แต่ผลิตภัณฑ์ดูแลเส้นผม เช่น ครีมนเปลี่ยนสีผม ก็เริ่มนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ โดยแบรนด์ Mise-en-scène ได้ออกผลิตภัณฑ์ Hello Cream ซึ่งแบ่งสีของครีมนย้อมผมออกเป็น Warm Tone และ Cool Tone และยังครอบคลุมถึงกลุ่ม Spring, Summer, Autumn และ Winter เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถเลือกสีผมที่เหมาะสมกับโทนสีของตนเองได้อย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้น เทคโนโลยี AI และ AR ถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับการให้บริการ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ผ่านแอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟนและในร้านค้าออนไลน์ โดยระบบสามารถวิเคราะห์ผิวจากภาพถ่ายและแนะนำผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมที่สุดได้ภายในไม่กี่วินาที ซึ่งไม่เพียงช่วยลดขั้นตอนการเลือกซื้อเท่านั้น แต่ยังเพิ่มความแม่นยำในการจับคู่เฉดสีให้เข้ากับโทนผิวของผู้ใช้แต่ละคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากมุมมองทางเศรษฐกิจ กลยุทธ์การใช้การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลนี้ยังช่วยกระตุ้นยอดขายของเครื่องสำอางประเภทสีในตลาดเกาหลีอย่างเห็นได้ชัด จะเห็นได้จากการที่บริษัท CJ Olive Young เปิดเผยว่า ในปี ค.ศ. 2023 ยอดขายเครื่องสำอางประเภทสีของตนเติบโตขึ้นสูงถึง 50% เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 2022 ซึ่งสูงกว่าการเติบโตของตลาดความงามโดยรวมที่สำนักงานสถิติแห่งชาติเกาหลีระบุไว้เพียง 11.4% โดยชี้ว่าความสำเร็จนี้เกิดจากการติดตามและนำเสนอเทรนด์ใหม่ ๆ อย่าง Vegan Beauty และ Personal Color (문은혜, 2024)

2.2 อิทธิพลต่ออุตสาหกรรมแฟชั่น

แนวคิดการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในแวดวงความงาม แต่ยังขยายตัวเข้าสู่อุตสาหกรรมแฟชั่นของประเทศเกาหลีได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในมิติของการออกแบบ การบริหารจัดการหน้าร้าน และการให้บริการที่เฉพาะเจาะจงตามบุคลิกภาพและโทนสีของลูกค้า อุตสาหกรรมแฟชั่นซึ่งเป็นพื้นที่ที่สีและสไตล์มีบทบาทโดยตรงต่อการสร้างภาพลักษณ์จึงได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ แรนด์เสื้อผ้าผู้หญิง Roem ได้ทำการฝึกอบรมพนักงานหน้าร้านให้เข้าใจหลักการวิเคราะห์สีผิวและบุคลิกภาพของลูกค้า โดยพนักงานจะได้รับการอบรมจากผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับใบรับรองในการวิเคราะห์ Personal Color รวมถึงเรียนรู้ทักษะในการให้คำแนะนำเรื่องสไตล์การแต่งกายตามรูปร่างและโทนสีของลูกค้า ซึ่งทำให้สามารถให้บริการที่มีความเฉพาะบุคคลสูงขึ้น และส่งผลให้ยอดขายเฉลี่ยเพิ่มขึ้นถึง 30% ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2023 (최수진, 2024) อีกหนึ่งตัวอย่างคือกิจกรรม Style Up! AI Pop-up Store ซึ่งจัดโดยห้างสรรพสินค้า Hyundai Department Store ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2025 โดยเปิดให้ลูกค้าได้ทดลองใช้เทคโนโลยี AI เพื่อวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลแบบเรียลไทม์ ทั้งการสแกนใบหน้าเพื่อแนะนำสีเสื้อผ้าและสีผมที่เหมาะสม รวมถึงการถ่ายภาพเสื้อผ้าเพื่อประมวลผลลวดลาย วัสดุ และสี พร้อมให้คำแนะนำแฟชั่นเฉพาะบุคคล ซึ่งได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้บริโภคยุคใหม่เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ ยังมีกรณีของ แรนด์ SUIT FABRIC ที่จัดกิจกรรม Find Your Best Color เพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับโทนสีส่วนบุคคลแก่ลูกค้าในกระบวนการเลือกชุดสูทที่สอดคล้องกับแนวโน้มการบริโภคเฉพาะบุคคลของกลุ่มลูกค้าในยุคปัจจุบัน การผสานแนวคิดการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลเข้ากับแฟชั่นจึงไม่เพียงช่วยให้ผู้บริโภคแต่งกายได้อย่างเหมาะสมและมั่นใจมากขึ้น

เท่านั้น แต่ยังกลายเป็นแนวทางในการสร้างความแตกต่างและความโดดเด่นในตลาดแฟชั่นที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้บริโภค MZ Generation ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นตัวเองและการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ผ่าน การแต่งกายมากกว่าการตามเทรนด์เพียงอย่างเดียว อิทธิพลของการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลจึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการ ส่งเสริมการขายหรือการออกแบบสินค้า แต่ยังกลายเป็นกลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภคที่ยั่งยืนในระยะยาว

2.3 อิทธิพลต่อการสร้างแบรนด์ส่วนตัว (Personal Branding)

ในยุคที่การแสดงออกถึงตัวตนเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสารและการสร้างความน่าเชื่อถือ “การสร้างแบรนด์ส่วนตัว (Personal Branding)” ได้กลายเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ อย่าง MZ Generation ซึ่งให้ความสำคัญกับการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านโซเชียลมีเดียและแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ การมี ภาพลักษณ์ที่สอดคล้องกับตัวตนและสามารถสร้างความน่าเชื่อถือได้ จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ในการสร้างตัวตนให้ โดดเด่นในสังคม การใช้แนวคิด การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ในกระบวนการสร้างแบรนด์ส่วนตัว ไม่เพียงเป็นการเลือกใช้ โทนสีที่เสริมความสวยงามหรือความกลมกลืนทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยในการสื่อสารตัวตน ของบุคคลอย่างมีระบบและมีทิศทาง ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสำเร็จในสายตาผู้คน และความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับกลุ่มเป้าหมาย ในระยะยาวในแวดวงบันเทิงของประเทศเกาหลีใต้ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล ได้รับการประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในกลุ่มศิลปิน K-pop และบุคคลสาธารณะ ตัวอย่างเช่น ยูแจซอก พิธีกรชื่อดังของเกาหลีใต้ ที่เข้ารับการวิเคราะห์ โทนสีส่วนบุคคล ในรายการ Running Man การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผ่านรายการโทรทัศน์ยอดนิยมระดับประเทศเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลในฐานะเครื่องมือหนึ่งของการสร้างภาพลักษณ์ และแบรนด์ส่วนตัวที่กำลังเติบโตอย่างต่อเนื่อง หรือศิลปินวง ENHYPEN ที่นำเสนอวิดีโอคอนเทนต์เกี่ยวกับการวิเคราะห์โทนสี ส่วนบุคคลของตนเองผ่านแพลตฟอร์ม YouTube คอนเทนต์เหล่านี้นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อความบันเทิงแล้ว การเปิดเผย กระบวนการเหล่านี้ต่อหน้าสาธารณะ ยังสะท้อนถึงความตั้งใจในการดูแลภาพลักษณ์และความใส่ใจในรายละเอียดของศิลปิน ซึ่งช่วยส่งเสริมความน่าเชื่อถือ และเพิ่มคุณค่าเชิงแบรนด์ส่วนตัว (Personal Branding Value) โดยเฉพาะในอุตสาหกรรม บันเทิงเกาหลีที่ภาพลักษณ์และบุคลิกภาพเป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจของผู้บริโภค การเลือกใช้สีอย่างมีหลักเกณฑ์และ เหมาะสมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของความงาม หากแต่เป็นการวางกลยุทธ์การตลาดส่วนบุคคลที่ตอบโจทย์ต่อการแข่งขันใน อุตสาหกรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกัน ในกลุ่มคนทั่วไป เช่น พนักงานบริษัท ผู้ประกอบการ ฟรีแลนซ์ นักศึกษา หรือผู้สมัครงาน แนวคิด Personal Branding ก็ได้รับการประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลาย โดยใช้ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล เป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางภาพลักษณ์ ทั้งในการแต่งกาย การเลือกภาพถ่ายโปรไฟล์ การนำเสนอผลงาน และ การเข้าสังคมในหลากหลายรูปแบบ กล่าวโดยสรุป การสร้างแบรนด์ส่วนตัวในยุคปัจจุบันไม่ได้หมายถึงการมีภาพลักษณ์ที่ สวยงามเท่านั้น แต่เป็นการสื่อสารตัวตนที่มีความชัดเจนและมีจุดยืนผ่านภาพลักษณ์ที่เหมาะสม การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคล จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลสามารถวางกลยุทธ์ในการแสดงออกถึงความเป็นตัวเองได้อย่างมั่นใจ มีความน่าเชื่อถือ และสามารถปรับให้เข้ากับบริบททางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพในทุกมิติของชีวิต

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลกับการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้ พบว่าแนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับบริบททางวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ภายนอกในฐานะ เครื่องมือในการสื่อสารตัวตน โดยเฉพาะในสังคมเกาหลีใต้ที่มีรากฐานทางความคิดเรื่อง “눈치 (นุนชี)” หรือการอ่าน บรรยากาศและปรับตัวให้เหมาะสมกับความคาดหวังของผู้อื่น การเลือกใช้โทนสีที่เหมาะสมจึงไม่ใช่เพียงการเสริมสร้างความ มั่นใจ แต่เป็นกลไกสำคัญในการจัดวางภาพลักษณ์ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม อีกทั้งการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลยัง

สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องความประทับใจแรก (First Impression) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการประเมินบุคคลในช่วงเวลาจำกัด ล้วนสามารถช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ให้ตรงกับความคาดหวังของสังคม และเอื้อต่อการจดจำและยอมรับในระยะยาว อีกประการหนึ่ง แนวคิด “외모지상주의 (เวโมจีซังจูอี)” หรือการให้คุณค่ากับภาพลักษณ์ภายนอกที่ฝังแน่นในสังคมเกาหลียังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้แนวคิดเรื่องสีถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตอบสนองต่อแรงกดดันทางสังคม ในบริบทนี้ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยให้บุคคลสามารถปรับภาพลักษณ์ให้เหมาะสมได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ แต่สามารถใช้สีเพื่อส่งเสริมจุดเด่นหรือลดจุดด้อยได้อย่างมีชั้นเชิง ยิ่งไปกว่านั้น มาตรฐานความงามของเกาหลียังมีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าภาพลักษณ์ภายนอกที่สอดคล้องกับอุดมคติความงามจะนำไปสู่โอกาสทางสังคมที่ดีกว่า ไม่ว่าจะเป็นในด้านอาชีพ การศึกษา หรือการยอมรับจากสังคม ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลจึงกลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่ผู้คนหันมาใช้ในการปรับปรุงภาพลักษณ์ให้ดูดีในแบบที่ไม่จำเป็นต้องผ่านกระบวนการศัลยกรรมหรือเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์พื้นฐาน แต่เป็นการใช้สีอย่างมีชั้นเชิงเพื่อเข้าใกล้กับภาพลักษณ์ในอุดมคติของสังคมเกาหลี ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกใช้สีและการสร้างภาพลักษณ์ที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักจิตวิทยาเกี่ยวกับการรับรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มนุษย์มักใช้ข้อมูลทางสายตาเป็นปัจจัยแรกในการประเมินผู้อื่น สีนฐานขององค์ประกอบของภาพลักษณ์จึงสามารถกระตุ้นอารมณ์ สื่อสารบุคลิกภาพ และชี้นำการตีความที่ผู้อื่นมีต่อบุคคลหนึ่ง ๆ ได้อย่างมีนัยสำคัญ การปรากฏตัวด้วยโทนสีที่สอดคล้องกับลักษณะภายนอกจึงเอื้อต่อการสร้างความประทับใจ และส่งผลต่อการรับรู้ในแง่มุมอื่น ๆ ของบุคคลนั้นโดยปริยาย

ในระดับสังคม ผลการศึกษาข้างสะท้อนให้เห็นว่าการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อภาคธุรกิจ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมความงามและแฟชั่น ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญของการผลิตและส่งออกภาพลักษณ์ในสังคมเกาหลี ผู้ประกอบการด้านเครื่องสำอางเริ่มออกแบบผลิตภัณฑ์โดยอ้างอิงโทนสีตามหลัก Seasonal Color Analysis เช่น การเพิ่มเฉดสีของรองพื้นและลิปสติกให้หลากหลาย ครอบคลุมทุกโทนสีผิว รวมถึงการจัดทำชาร์ตสีเพื่อช่วยให้ผู้บริโภคที่ทราบโทนสีของตนเองสามารถเลือกซื้อสินค้าได้ตรงกับบุคลิกภาพและมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น ในภาคแฟชั่น หลักการของการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลถูกนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในการออกแบบ การบริการ และการสื่อสารกับลูกค้า ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรมพนักงานให้มีความรู้ด้านโทนสี การจัดเวิร์คช็อปวิเคราะห์สีในร้านค้า หรือการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น AI และ AR เข้ามาช่วยประเมินโทนสีของลูกค้าแบบเฉพาะบุคคล ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงการยกระดับประสบการณ์การเลือกซื้อสินค้าที่ตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะของแต่ละบุคคลได้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ในบริบทของการสร้างแบรนด์ส่วนตัว (Personal Branding) การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลได้กลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลโดยเฉพาะผู้มีชื่อเสียงหรือผู้ที่ต้องการนำเสนอตนเองในพื้นที่สาธารณะ ให้สามารถกำหนดทิศทางของภาพลักษณ์ได้อย่างมีระบบ สีจึงทำหน้าที่ไม่เพียงเป็นองค์ประกอบด้านความงาม หากแต่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิทยาที่สื่อถึงตัวตน ความมั่นใจ และภาพจำที่บุคคลต้องการส่งต่อไปยังผู้อื่นในสังคม

ทั้งนี้ การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์บุคคลในประเทศเกาหลีใต้ โดยมีรากฐานจากทั้งค่านิยมทางวัฒนธรรม กลไกทางจิตวิทยา และบริบททางสังคมร่วมสมัยที่หลอมรวมกันอย่างแนบแน่น แนวคิดด้านสีจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือเชิงความงาม หากแต่กลายเป็นเครื่องมือของการจัดการภาพลักษณ์ในระดับบุคคล แวดวงอาชีพ และวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาผลการศึกษาในบริบทของวัฒนธรรมเกาหลีใต้ที่มีลักษณะสังคมแบบกลุ่มนิยม (Collectivism) และให้ความสำคัญกับการตระหนักรู้และปรับตัวถือเป็นกลไกที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและการจัดการภาพลักษณ์ อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดการวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลจะมีรากฐานจากการส่งเสริมอัตลักษณ์ส่วนบุคคลผ่านการเลือกใช้โทนสีที่เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพและบุคลิกภาพเฉพาะของแต่ละบุคคล แต่เมื่อนำมาปรับใช้ในสังคมเกาหลีใต้ แนวคิดดังกล่าวกลับไม่ขัดแย้งกับบริบทสังคมที่เน้นความกลมกลืน หากแต่ถูกนำมาใช้ในฐานะเครื่องมือในการจัดการภาพลักษณ์ให้เหมาะสมทั้งในเชิงปัจเจกและสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์โทนสีส่วนบุคคลมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมภาพลักษณ์บุคคล โดยเฉพาะในสังคมเกาหลีใต้ที่ให้ความสำคัญกับความเหมาะสมทางสังคมและความประทับใจแรก ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อโอกาสในด้านต่าง ๆ ทั้งการศึกษา การทำงาน และการเข้าสังคม ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลิกภาพ การแนะนำอาชีพ และการเตรียมความพร้อมสำหรับการเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่อยู่ในช่วงเริ่มต้นสายอาชีพ ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแนะนำหรือการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลสามารถนำแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โทนสีมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งเสริมความเข้าใจตนเอง และการจัดการภาพลักษณ์อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ธุรกิจในกลุ่มอุตสาหกรรมแฟชั่น ความงาม หรือบริการด้านภาพลักษณ์ก็สามารถพัฒนารูปแบบการให้บริการหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะบุคคลมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมกลยุทธ์ด้านการตลาดและการสื่อสารแบรนด์ให้เชื่อมโยงกับความต้องการในการสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- คำศัพท์จิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2018). สีในแง่จิตวิทยา. สืบค้นจาก <https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/psychological-aspects-of-color/>
- จินนพัทธ์ ออกุ่น. (2566). 'Beauty Standard' ความงามที่สร้างจากมายาคติของใคร ?. สืบค้นจาก <https://spacebar.th/culture/What-is-beauty-standard>
- ณัชพล เนตรมหากุล. (2024). 'นูนซี' ศิลปะการอ่านชีวิตอย่างทะลุปรุโปร่ง ของชาวเกาหลี. สืบค้นจาก https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02vUvBQfgZQZ7BbgfDPGbJepwo4We5F2aNWfMH5TWzh1PAmJBg1QYUZW9a8oV7LGvxl&id=1551751431783222
- บริการวิชาการ คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2023). ถอดความ PSY Talk เรื่อง Beauty Privileges: รูปร่างหน้าตามีอิทธิพลต่อชีวิตจริงหรือไม่. สืบค้นจาก <https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/psy-talk-2022-beauty-privileges/>
- ปทุมพัฒน์ ศิริสาพันธ์. (2565). Personal Color Analysis Based on Color Harmony for Skin Tone (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ). สืบค้นจาก <https://digital.car.chula.ac.th/cgi/viewcontent.cgi?article=6901&context=chulaetd>
- วิธัญญา วัฒนโธ. (2553, กันยายน-ธันวาคม). การจัดการความประทับใจ: กลยุทธ์ในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ของบุคคล. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 20(3), 659. สืบค้นจาก <https://www.thaiscience.info/journals/Article/TJKM/10766858.pdf>
- วิสาชา เทียนลม. (2559, เมษายน-กันยายน). ศัลยกรรมเกาหลี : ความงามที่เลือกได้. วารสารสหวิทยาการ, 13(2), 142. สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/citujournal/article/view/246619/167331>
- สโรชา แพร่ภาษา. (ม.ป.ป.). สุนทรียศาสตร์ในสายตาของนักคิดสำคัญสามยุค. สืบค้นจาก <https://elib.life.ac.th/wp-content/uploads/2021/07/สุนทรียศาสตร์ในสายตาของนักคิดสำคัญสามยุค.pdf>
- Natcha M. (2022). รู้จักศาสตร์แห่งสี 'Personal Color' แบบเจาะลึก เพราะแค่เลือกถูกสีก็ดูดีได้. สืบค้นจาก <https://www.exoticquixotic.com/stories/personal-colors/>

- Phoothit Arunphoon. (2022). เมื่อคนรุ่นใหม่เป็นเทรนด์หลัก ‘Gen MZ’ โจทย์ใหญ่ที่โลกไม่อาจมองข้าม. สืบค้นจาก <https://futuretrend.co/gen-mz/>
- Tlee Krit. (2024). Halo Effect คืออะไร หนึ่งใน Bias Effect ที่นักการตลาดควรรู้จัก และใช้ให้เป็น. สืบค้นจาก <https://everydaymarketing.co/knowledge/what-is-halo-effect-bias-effect-that-marketers-should-know-and-use-it-as/>
- COLOR AZIT. (5 February 2020). | **퍼스널컬러 톤궁예 | 여자 연예인편 | (Eng) 화사의퍼스널컬러컬러는 가을웜톤? 겨울쿨톤?** [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=QWXAVaJtQgw>
- Goffman E. (1959). The presentation of self in everyday life. Retrieved from https://monoskop.org/images/1/19/Goffman_Erving_The_Presentation_of_Self_in_Everyday_Life.pdf
- Graves Maitland. (1951). The Art Of Color and Design. Retrieved from <https://archive.org/details/dli.ernet.29070/details/dli.ernet.29070>
- Holliday and Elfvig-Hwang. (2012). Gender, Globalization and Aesthetic Surgery in South Korea. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238043267_Gender_Globalization_and_Aesthetic_Surgery_in_South_Korea
- Hyun Jeong Oh. (2006). Consumption values and components of self-image and self-evaluation. 대한가정학회지, 44(11), 67-78. Retrieved from <https://koreascience.kr/article/JAKO200606717334455.pdf>
- Kang and Choi. (2005). The Effect of Coloration Type on the Image of Korean Dress's Wearer - on the Tone-in-Tone Coloration. 복식문화연구, 13(6), 977-989. Retrieved from <https://koreascience.kr/article/JAKO200511722541249.pdf>
- Kim and Markus. (1999). Deviance or Uniqueness, Harmony or Conformity?: A Cultural Analysis. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/232427971_Deviance_or_Uniqueness_Harmony_or_Conformity_A_Cultural_Analysis
- Lee, J. (2023). A Study on the Color Arrangement of Personal Color & Beauty and Fashion. 한국미용학회지, 29(2), 485-497. Retrieved from <https://www.e-jkc.org/upload/pdf/JKSC-2023-29-2-485.pdf>
- Lee, Y. (2023). The Korean eye of Beauty. Retrieved from <https://annals.yonsei.ac.kr/news/articleView.html?idxno=11113>
- Lim and Kim. (2012). The Study of Variables Impacting on Preference Behavior of Color Combination for Clothing. Retrieved from <https://www.kci.go.kr/kciportal/ci/sereArticleSearch/ciSereArtiView.kci?sereArticleSearchBean.artid=ART001710615>
- Myung Sook Han. (2002). A Study on the Personal Color Selection Factors and the Satisfaction - Centered on the Colors for Hair and Make-up. 한국의류산업학회지, 4(4), 369-375. Retrieved from <https://koreascience.kr/article/JAKO200223659443727.pdf>

- Patricia M. (2015). **LETTER FROM SEOUL ABOUT FACE**. Retrieved from <https://www.newyorker.com/magazine/2015/03/23/about-face>
- Shin, S and Kim, E. (2023). **The Influence of Perception of Personal Color on Makeup Behavior in Generation MZ**. **한국미용학회지**, 29(3), 697-706 Retrieved from <https://www.e-jkc.org/upload/pdf/JKSC-2023-29-3-697.pdf>
- Suzanne Caygill. (1980). **Color the Essence of You**. Retrieved from <https://ecommons.cornell.edu/items/226f3b6b-7f7b-4571-9336-b0137662e2ae>
- Wright A. (2003). **A Theory of Colour Psychology and Colour Harmony**. Retrieved from <https://lathifakprofessionalpractice.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/12/wright-theory-copy3.pdf>
- 김준형. (2015). **한국에선 정말 외모가 중요하나요?**. Retrieved from <https://dadoc.or.kr/1813>
- 김슬기. (2009). **첫인상의 두 얼굴**. Retrieved from <https://press.cnu.ac.kr/news/articleView.html?idxno=5261>
- 김효혜. (2023). **퍼스널컬러 찾는 MZ ... 화장품 초개인화 시대**. Retrieved from <https://m.mk.co.kr/news/business/10769569>
- 문은혜. (2024). **올리브영, 작년 색조 화장품 매출 50% 급증**. Retrieved from <https://biz.newdaily.co.kr/site/data/html/2024/04/01/2024040100028.html>
- 이시은. (2022). **내게 맞는 색은 무엇?...퍼스널 컬러 검색량 218% 늘었다**. Retrieved from <https://www.hankyung.com/article/202207044794i>
- 조영은. (2022). **퍼스널 컬러진단으로 성공 면접 도전!**. Retrieved from <https://news.unn.net/news/articleView.html?idxno=528506>
- 최수진. (2024). **패션 매장 직원이 퍼스널컬러를 진단한다고요? [최수진의 패션채널]**. Retrieved from https://magazine.hankyung.com/business/article/202406289740b#_wider
- 최연성. (2025). **현대백화점, AI 체험형 팝업스토어 선보여...두피·컬러·패션 분석 제공**. Retrieved from <https://www.businessplus.kr/news/articleView.html?idxno=80864>
- 패션비즈 취재팀. (2025). **슈트패브릭, 더현대서울에서 퍼스널 컬러 진단 이벤트 개최**. Retrieved from <https://fashionbiz.co.kr/article/213040>
- 한다원. (2024). **퍼스널 컬러도 옛말, 이제는 맞춤형 화장품이 온다**. Retrieved from <https://www.sisajournal-e.com/news/articleView.html?idxno=403913>

การเปรียบเทียบเทคนิคการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างวิธีความน่าจะเป็นสูงสุด กับซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน

Comparison of Land Use Classification Techniques Between Maximum Likelihood Methods and Support Vector Machines

ปิติกัทร สุวรรณสัมฤทธิ์¹

ธีรเวทย์ ลิ้มโกมลวิลาศ²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 ในปี พ.ศ.2566 ด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier) และวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) โดยในการจำแนกทั้ง 2 เทคนิค ใช้ดัชนีพืชพรรณ NDVI (Normalized Difference Vegetation Index) ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง NDBI (Normalized Difference Built-up Index) และดัชนีความชื้นของน้ำ NDWI (Normalize Difference Water Index) เพื่อใช้กำหนดข้อมูลตัวอย่าง (Training data) ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเมินความถูกต้องข้อมูลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 2 เทคนิค ที่วิเคราะห์ร่วมกับดัชนีทั้ง 3 ตัว และนำค่าความถูกต้องจากการประมวลผลของข้อมูลของทั้ง 2 เทคนิคมาเปรียบเทียบกัน พบว่าการจำแนกด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) ให้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจ โดยมีค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall accuracy) และสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient) ที่สูงกว่าการจำแนกด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier)

คำสำคัญ: ความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด, ซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน, การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน, ดาวเทียม Landsat 8, ดัชนี

ABSTRACT

This research aims to compare land use classification using Landsat 8 satellite images in 2023 using the maximum likelihood classifier and the support vector machines. In both classification techniques, the Normalized Difference Vegetation Index (NDVI), the Normalized Difference Built-up Index (NDBI), and the Normalized Difference Water Index (NDWI) were used to determine the training data for land use classification. The accuracy of the land use classification data from both techniques was assessed together with the three indices, and the accuracy values from the data processing of both techniques were compared. It was found that the classification using the support vector machines gave satisfactory results, with higher overall accuracy and Kappa coefficient than the classification using the maximum likelihood classifier.

Keywords: Maximum likelihood, Support vector machine, Land use classification, Landsat 8

¹ นิสิตหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

ในปัจจุบันการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินทำได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น เนื่องจากการพัฒนาของเทคโนโลยีการรับรู้ระยะไกลที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่อื่นๆ เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนโลก เทคโนโลยีการรับรู้ระยะไกลในปัจจุบันมีความถูกต้องและแม่นยำที่มากขึ้น จากการพัฒนาของอุปกรณ์ตรวจจับและเครื่องคอมพิวเตอร์ในการประมวลผลข้อมูลและแบบจำลองการจำแนกข้อมูลที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพสูง การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีการรับรู้ระยะไกล โดยใช้ข้อมูลที่มีความละเอียดสูงจากภาพถ่ายดาวเทียมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ข้อมูลดาวเทียมมีความหลากหลาย เช่น แถบความถี่ที่ใช้ในการบันทึกข้อมูลและช่วงเวลาที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล โดยดาวเทียม Landsat ที่ใช้ในการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ เป็นดาวเทียมที่มีแถบความถี่ให้เลือกใช้หลากหลาย ตั้งแต่แถบความถี่ตามองเห็นถึงแถบความถี่อินฟราเรดความร้อน ซึ่งเราสามารถดาวน์โหลดข้อมูลดาวเทียมได้จากสำนักงานสำรวจธรณีวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. : Geological Survey : USGS) โดยไม่มีค่าใช้จ่าย และสะดวกต่อการนำมาใช้ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน วิธีการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินที่นิยมใช้ มี 2 วิธีการ ได้แก่ การจำแนกประเภทข้อมูลแบบไม่กำกับดูแล (Unsupervised classification) และการจำแนกข้อมูลแบบกำกับดูแล (Supervised classification) โดยวิธีการจำแนกแบบแบบกำกับดูแล ต้องกำหนดพื้นที่ตัวอย่าง (Training data) เพื่อใช้สำหรับการประมวลผลภาพถ่ายดาวเทียม โดยความถูกต้องของข้อมูลขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่ตัวอย่างและคุณภาพของพื้นที่ตัวอย่าง นอกจากนี้วิธีการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กล่าวมาข้างต้น ปัจจุบันได้มีการจำแนกข้อมูลโดยวิธีอื่นๆ ที่ละเอียดและซับซ้อนมากขึ้น เช่น อัลกอริธึมการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine learning) ที่ได้เข้ามามีบทบาทในการประมวลผลภาพ โดยมีหน้าที่ในการจำแนกข้อมูลร่วมกับภาพถ่ายจากดาวเทียมและช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพในการจำแนกให้มีความถูกต้องที่มากกว่าวิธีจำแนกแบบกำกับดูแล อัลกอริธึมการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine learning) ที่นิยมใช้ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน คือซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines)

จังหวัดปทุมธานี เป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มริมสองฝั่งแม่น้ำ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านใจกลางจังหวัด จากการสถิติจำนวนประชากร พบว่าจังหวัดปทุมธานีมีการเพิ่มขึ้นของประชากรในแต่ละปีที่ผ่านมา โดยในปี พ.ศ. 2566 มีประชากรเท่ากับ 1,219,199 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 13.51 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2557 แบ่งการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็น 4 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรม (513,365 ไร่) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง (284,052 ไร่) พื้นที่น้ำ (39,704 ไร่) พื้นที่เบ็ดเตล็ด (116,539 ไร่) (กรมพัฒนาที่ดิน, 2564) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจังหวัดปทุมธานีมีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อเกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย การส่งเสริมเศรษฐกิจ การพัฒนาเมือง และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากจังหวัดปทุมธานีมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญที่สุด คือแม่น้ำเจ้าพระยา รวมถึงลำคลองธรรมชาติและคลองชลประทานมากมาย ทำให้มีการทำเกษตรกรรมที่มาก ส่งผลต่อการเติบโตของเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยได้ได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัดปทุมธานี จึงได้นำเทคโนโลยีการรับรู้ระยะไกลมาประยุกต์ใช้ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 ในช่วงปี พ.ศ.2566 และเนื่องจากจังหวัดปทุมธานีมีพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่น้ำ ทำให้มีการใช้ดัชนีพืชพรรณ (Normalized Difference Vegetation Index ; NDVI) ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (Normalized Difference Built - up Index ; NDBI) และดัชนีความชื้นของน้ำ (Normalize Difference Water Index ; NDWI) มาใช้ร่วมกันกับวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood) กับวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) เพื่อเปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดปทุมธานี โดยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood) ร่วมกับดัชนี NDVI , NDBI และ NDWI
2. เพื่อจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดปทุมธานี โดยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) ร่วมกับดัชนี NDVI , NDBI และ NDWI
3. เปรียบเทียบความถูกต้องของการจำแนกข้อมูลวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood) กับซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines)

วิธีดำเนินการวิจัย

การเปลี่ยนการใช้ น้อยที่สุด แต่ประชากรมีการ ปบ มากที่สุด

1. พื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกจังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากจังหวัดปทุมธานีมีอัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากรที่มากที่สุด หากเทียบกับเขตปริมณฑลด้วยกันแล้ว ในช่วงปี พ.ศ.2556 - พ.ศ.2565 อัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดนครปฐม ที่ร้อยละ 23.37 , 16.84 , 15.37 , 13.59 และ 7.79 ตามลำดับ แต่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่น้อย โดยจังหวัดปทุมธานีตั้งอยู่ในภาคกลางประมาณเส้นรุ้งที่ 14 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก อยู่เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง 2.30 เมตร มีเนื้อที่ประมาณ 1,525.856 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 953,660 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางไทร อำเภอบางปะอินและอำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอหนองแค และอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก และอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี และทิศใต้ ติดต่อกับเขตหนองจอก เขตคลองสามวา เขตสายไหม เขตบางเขน เขตดอนเมืองกรุงเทพมหานคร และอำเภอปากเกร็ด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เนื่องจากจังหวัดปทุมธานีเป็นอยู่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร ทำให้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจังหวัดปทุมธานีมีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อเกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย การส่งเสริมเศรษฐกิจ การพัฒนาเมือง และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากจังหวัดปทุมธานีมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญที่สุด คือแม่น้ำเจ้าพระยา รวมถึงลำคลองธรรมชาติและคลองชลประทานมากมาย ทำให้มีการทำเกษตรกรรมที่มาก ส่งผลต่อการเติบโตของเศรษฐกิจ

2. การเตรียมภาพดาวเทียม งานวิจัยนี้ได้มีการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดปทุมธานี โดยคัดเลือกภาพถ่ายจากดาวเทียม Landsat 8 จากเว็บไซต์สำนักงานสำรวจธรณีวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. : Geological Survey : USGS) ที่สามารถเข้าถึงง่ายและสามารถโหลดภาพถ่ายดาวเทียม โดยเลือกปี พ.ศ.2566 ที่มีเมฆปกคลุมน้อยที่สุด บริเวณที่เลือกต้องครอบคลุมจังหวัดปทุมธานี (Path 129 , Row 050) โดยเลือกใช้ข้อมูลในแถบความถี่ที่ 1-7 และนำมาผสมข้อมูลภาพดาวเทียมแบบสีเท็จ (False Color) แถบความถี่ 5-4-3 (NIR-Red-Green) ทำให้พืชพรรณปรากฏในภาพดาวเทียมเป็นสีแดงเข้ม ช่วยในการแยกแยะพื้นที่เกษตรกรรมได้ง่ายขึ้น เพื่อให้มีความสะดวกต่อการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน

3. การเตรียมพื้นที่ตัวอย่าง ในการจัดเตรียมพื้นที่ตัวอย่าง (Training area) จะเป็นการใช้ดัชนี 3 ตัว ที่ได้มาจากการผสมข้อมูลภาพดาวเทียมมาใช้ ประกอบด้วย ดัชนีพืชพรรณ (Normalized Difference Vegetation Index ; NDVI) เป็นตัว

บ่งชี้ที่อธิบายพื้นที่สีเขียว ความหนาแน่นสัมพันธ์และสุขภาพของพืช ในแต่ละองค์ประกอบภาพหรือพิกเซลในภาพถ่ายดาวเทียม แม้ว่าจะมีดัชนีพืชพรรณหลายชนิด แต่ดัชนีที่ใช้กันอย่างแพร่หลายคือดัชนีพืชพรรณชนิด Normalized Difference Vegetation Index (NDVI) ค่า NDVI อยู่ระหว่าง -1.0 ถึง +1.0 ในการแสดงผลของ NDVI จะขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่นั้น (กมลวรรณ ปรีเปรมโมทย์, 2561)

$$NDVI = \frac{NIR - RED}{NIR + RED}$$

โดยที่ NDVI คือ ดัชนีพืชพรรณโดยวิธี Normalized Difference Vegetation Index

NIR คือ การสะท้อนแถบความถี่ใกล้อินฟราเรด

RED คือ การสะท้อนในแถบความถี่ที่ตามองเห็นแสงสีแดง

ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (Normalized Difference Built - up Index ; NDBI) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอุณหภูมิพื้นผิวในเมืองและประเภทการใช้ที่ดินหรือ สิ่งปกคลุมดินโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการตรวจจับดาวเทียม โดยดูค่าการสะท้อนคลื่นของความหนาแน่น ของวัตถุสิ่งก่อสร้าง ทั้งกลางคืน และกลางวัน กับอุณหภูมิในแต่ละช่วงเวลา (กมลวรรณ ปรีเปรมโมทย์, 2561)

$$NDBI = \frac{SWIR - NIR}{SWIR + NIR}$$

โดยที่ NDBI คือ ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง

SWIR คือ การสะท้อนระหว่างแถบความถี่อินฟราเรดคลื่นสั้น

NIR คือ การสะท้อนในแถบความถี่ใกล้อินฟราเรด

ดัชนีความชื้น (Normalize Difference Water Index ; NDWI) เป็นการวิเคราะห์ระดับความชื้นในดินหรือพืชพรรณ จากปริมาณรังสีของดวงอาทิตย์ที่สะท้อนมาจากดินหรือพืชพรรณในแถบความถี่อินฟราเรดใกล้ (NIR) และอินฟราเรดคลื่นสั้น (SWIR) หากมีปริมาณน้ำในดินหรือพืชพรรณมาก จะทำให้รังสีในช่วง SWIR ถูกดูดซับมากและมีการสะท้อน รังสีออกมาน้อยลง ส่งผลให้ดัชนี NDWI ที่วิเคราะห์ได้มีค่าสูงขึ้นตามไปด้วย (กมลวรรณ ปรีเปรมโมทย์, 2561)

$$NDWI = \frac{Green - NIR}{Green + NIR}$$

โดยที่ NDWI คือ ดัชนีความชื้น

NIR คือ การสะท้อนในแถบความถี่อินฟราเรดใกล้

GREEN คือ การสะท้อนในแถบความถี่สีเขียว

การใช้ดัชนีมาทำพื้นที่ตัวอย่าง (Training area) ช่วยทำให้สามารถหาพื้นที่ที่ต้องการได้ แต่มีข้อจำกัดในการประมวลผลของข้อมูล เนื่องจากมีปริมาณของข้อมูลมากเกินไป จึงทำให้ต้องมีการตัดข้อมูลบางส่วนออก

ตารางที่ 1 : ช่วงค่า NDVI ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่มา: (Akbar et al., 2019)

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ช่วงค่า NDVI
พื้นที่น้ำ	-0.230 – 0.015
พื้นที่สิ่งก่อสร้าง	0.015 – 0.140
พื้นที่รกร้าง	0.140 – 0.180
ไม้พุ่มและทุ่งหญ้า	0.180 – 0.270
พื้นที่เกษตร	0.270 – 0.580
พื้นที่ป่าไม้	0.580 – 1

ตารางที่ 2 : ช่วงค่า NDBI ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่มา: (Chen et al., 2006)

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ช่วงค่า NDBI
ไม่มีสิ่งก่อสร้าง	< -0.01
พื้นที่สิ่งก่อสร้าง	> -0.01

ตารางที่ 3 : ช่วงค่า NDWI ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน ที่มา: (Chen et al., 2006)

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ช่วงค่า NDWI
ไม่มีน้ำ	< 0
พื้นที่น้ำ	> 0

4. การจำแนกข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน งานวิจัยนี้ได้ทำการกำหนดประเภทของพื้นที่ในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วย

พื้นที่เกษตร หมายถึง พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการเพาะปลูกรวมถึงการเลี้ยงสัตว์ เช่น นาข้าว ไร่ ถั่ว พืชไร่ เป็นต้น

พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่ที่ทำการเปลี่ยนแปลงโดยมนุษย์ในการสร้างสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัย รวมถึงสิ่งก่อสร้างที่ใช้ทำกิจกรรมอย่างอื่น เช่น บ้าน โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ราชการ เป็นต้น

พื้นที่น้ำ หมายถึง แหล่งน้ำที่เกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง และทะเลสาบ รวมทั้งแหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ คลองที่ขุด บ่อน้ำของไร่ เป็นต้น

พื้นที่รกร้าง หมายถึง พื้นที่ที่ไม่ได้มีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง อาจเป็นที่ดินเกษตรกรรมที่เคยมีการเพาะปลูกแต่ถูกปล่อยทิ้งไว้, พื้นที่ที่เคยมีการทำเหมืองแร่ หรือพื้นที่ที่ลุ่มๆ ที่ไม่ได้มีการทำประโยชน์. พื้นที่รกร้างอาจมีลักษณะเป็นที่ดินเปล่า

โดยการใช้ดัชนีพืชพรรณ (NDVI) หาพื้นที่เกษตร และพื้นที่พื้นที่รกร้าง ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (NDBI) หาพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง และดัชนีความชื้น (NDWI) หาพื้นที่น้ำ ส่วนสำคัญในการใช้ดัชนีเพื่อหาพื้นที่ตัวอย่าง คือการกำหนดช่วงค่าของดัชนีให้มีความถูกต้อง หากกำหนดช่วงค่าที่ไม่ถูกต้องจะส่งผลต่อความถูกต้องในการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน

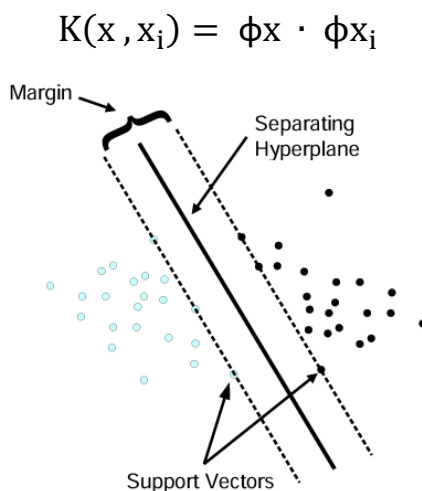
สำหรับการศึกษานี้ ประกอบด้วย วิธีการจำแนกประกอบด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood) กับวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) โดยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด เป็นการจำแนกประเภทข้อมูลแบบกำกับดูแล (Supervised classification) ที่มีความถูกต้องมากที่สุดแต่ใช้เวลาามากที่สุด หลักการทำงานคือครั้งแรกจะต้องมีการคำนวณเวกเตอร์เฉลี่ย ค่าแปรปรวน และค่าสหสัมพันธ์ของช่วงคลื่นที่นำมาใช้ใน

การจำแนกประเภทของชั้นข้อมูลจากข้อมูลตัวอย่างโดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าแต่ละชั้นข้อมูลจะต้องมีการกระจายตัวเป็นแบบปกติ (Normal distribute) การกระจายตัวของจุดภาพรอบๆค่าเฉลี่ย อธิบายได้โดยทฤษฎีของความน่าจะเป็นหรือ “Probability Function” แต่วิธีนี้มีข้อเสียเปรียบ คือ ใช้เวลาในการคำนวณมาก

วิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนเป็นหนึ่งในวิธีการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine learning) เป็นตัวจำแนกเชิงเส้น (Linear classifier) ประเภทแบบจำลองการเรียนรู้ภายใต้การกำกับ (Supervised learning) ด้วยขั้นตอนวิธี (Algorithm) ที่ใช้ในการจำแนกข้อมูล หรือแบ่งกลุ่มข้อมูลโดยจะสร้างเส้นตรงที่ใช้แบ่งกลุ่มข้อมูล (Hyperplane) และหาเส้นที่ดีที่สุด ข้อได้เปรียบของวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน คือ มีประสิทธิภาพในการจำแนกข้อมูลที่มีมิติจำนวนมากได้ นอกจากนี้การใช้ฟังก์ชันเคอร์เนล (Kernel function) ยังช่วยให้สามารถจำแนกข้อมูลที่มีความคลุมเครือ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการจำแนกประเภทข้อมูลด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การจำแนกแบบเชิงเส้น จะกำหนดไฮเปอร์เพลนที่ดีที่สุดบนระนาบแบบเชิงเส้นของข้อมูลตัวอย่าง (Training area) เพื่อแบ่งแยกกลุ่มข้อมูลที่แตกต่างกันในลักษณะเส้นตรงไฮเปอร์เพลนที่ดีที่สุดจะมีค่า Margin กว้างที่สุด
2. การจำแนกแบบไม่เป็นเชิงเส้น ใช้ในกรณีไม่สามารถแบ่งข้อมูลหรือกำหนดไฮเปอร์เพลน แบบเชิงเส้นได้จะทำการเปลี่ยนแปลงมิติของข้อมูลให้สูงขึ้นเพื่อช่วยในการเรียงตัวของข้อมูลใหม่ที่เราเรียกว่าพื้นที่มิติสูง (Higher dimensional space) ด้วยฟังก์ชันเคอร์เนล

ภาพที่ 1 Support Vector Machines

ที่มา : (Meyer & Wien, 2001)

โดยฟังก์ชันเคอร์เนลที่นิยมใช้ในการจำแนกแบบไม่เป็นเชิงเส้นที่นิยมใช้มีอยู่ 3 ชนิด คือ

2.1 โพลีโนเมียลเคอร์เนล (Polynomial kernel): $K(x, x_i) = (\gamma x^T \cdot x_i + r)^d, \gamma > 0$

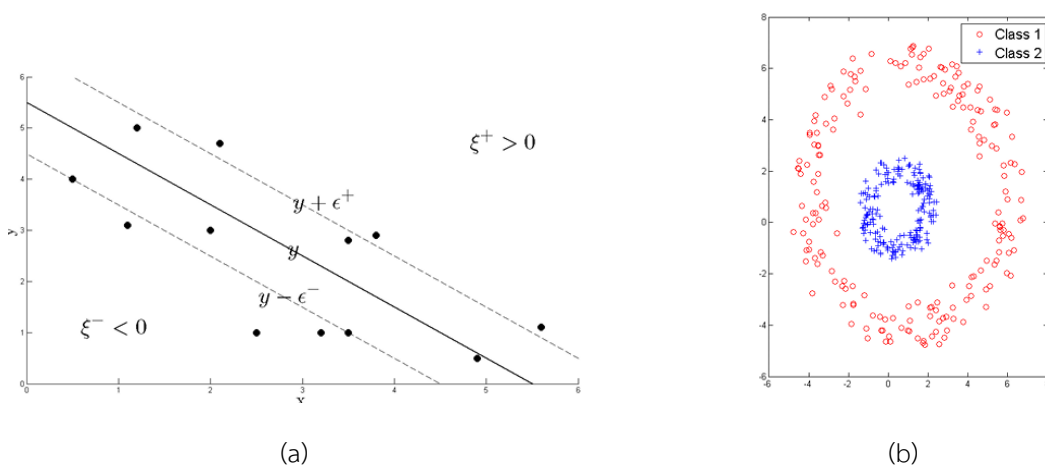
2.2 เรเดียลเบสิสฟังก์ชัน (Radial basis function : RBF): $K(x, x_i) = \exp(-\gamma \|x - x_i\|^2), \gamma > 0$

2.3 ซิกมอยด์ (Sigmoid): $K(x, x_i) = \tanh(\gamma x^T \cdot x_i + r), \gamma > 0$

โดยที่ γ และ r คือ พารามิเตอร์ของฟังก์ชันเคอร์เนล

d คือ ลำดับของสมการโพลิโนเมียล

x_i คือ ค่าการสะท้อน (Spectral response)

ภาพที่ 2 การจำแนกแบบเชิงเส้น (a) และ การจำแนกแบบไม่เป็นเชิงเส้น (b)

ที่มา : (Fletcher, 2009)

สำหรับงานวิจัยนี้ได้เลือกใช้วิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) แบบไม่เป็นเชิงเส้น โดยเลือกใช้ฟังก์ชันเคอร์เนลแบบเรเดียลเบสฟังก์ชัน (Radial Basis Function : RBF) เนื่องจากมีการให้ค่าความถูกต้อง และมีประสิทธิภาพมากกว่าฟังก์ชันเคอร์เนลแบบอื่นๆ (กมลวรรณ ปรีเปรมโมทย์, 2561)

5. การประเมินความถูกต้องของการจำแนกประเภทข้อมูล เครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่ใช้ในการประเมินนี้คือตาราง Confusion Matrix เป็นตารางที่แสดงการเปรียบเทียบระหว่างผลการจำแนกที่ได้จากโมเดลกับค่าจริง โดยแสดงจำนวนของข้อมูลที่ถูกจำแนกถูกต้องและผิดพลาดในแต่ละประเภท และค่าประเมินผลที่ใช้ประกอบด้วยค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall accuracy) และค่าสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient)

ตารางที่ 4 : Confusion Matrix สำหรับการจำแนกประเภทที่ดิน

Ground reference Test information						
Remote Sensing Classification	Class	1	2	3	k	n_{i+}
	1	$n_{1,1}$	$n_{1,2}$	$n_{1,3}$	$n_{1,k}$	n_{1+}
	2	$n_{2,1}$	$n_{2,2}$	$n_{2,3}$	$n_{2,k}$	n_{2+}
	3	$n_{3,1}$	$n_{3,2}$	$n_{3,3}$	$n_{3,k}$	n_{3+}
	k	$n_{k,1}$	$n_{k,2}$	$n_{k,3}$	$n_{k,k}$	n_{k+}
	n_{+j}	n_{+1}	n_{+2}	n_{+3}	n_{+k}	n

เมื่อ	i, j	แทนดัชนีชั้นข้อมูลในแถวและคอลัมน์ตามลำดับ
	k	แทนจำนวนชั้นข้อมูลทั้งหมด
	n_{ij}	แทนจำนวนจุดภาพที่ถูกจำแนกเป็นชั้นข้อมูลที่ i โดยข้อมูลอ้างอิงเป็นชั้นข้อมูลที่ j
	n_{ii}	แทนจำนวนจุดภาพที่ถูกจำแนกตรงกับข้อมูลอ้างอิงที่ i
	n_{i+}	แทนจำนวนจุดภาพที่ถูกจำแนกเป็นชั้นข้อมูลที่ i ทั้งหมด
	n_{+j}	แทนจำนวนจุดภาพทั้งหมดของข้อมูลอ้างอิงในชนิดชั้นข้อมูลที่ j
	n	แทนจำนวนจุดภาพทั้งหมดที่ใช้ในการคำนวณ

ค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall accuracy)

อัตราส่วนของจำนวนจุดภาพที่เครื่องจำแนกได้ถูกต้อง (ปรากฏตามแนวทแยงของตารางหลัก) ต่อผลรวมจำนวนจุดภาพที่นำมาจำแนกประเภทและคำนวณออกมาเป็นร้อยละมีรูปแบบสมการดังนี้

$$\text{Overall accuracy} = \frac{\text{ผลรวมจุดตรวจสอบทั้งหมดที่ตรงกัน} \times 100}{\text{จำนวนจุดตรวจสอบทั้งหมดที่ใช้เป็นตัวอย่างตรวจสอบ}}$$

ค่าสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient)

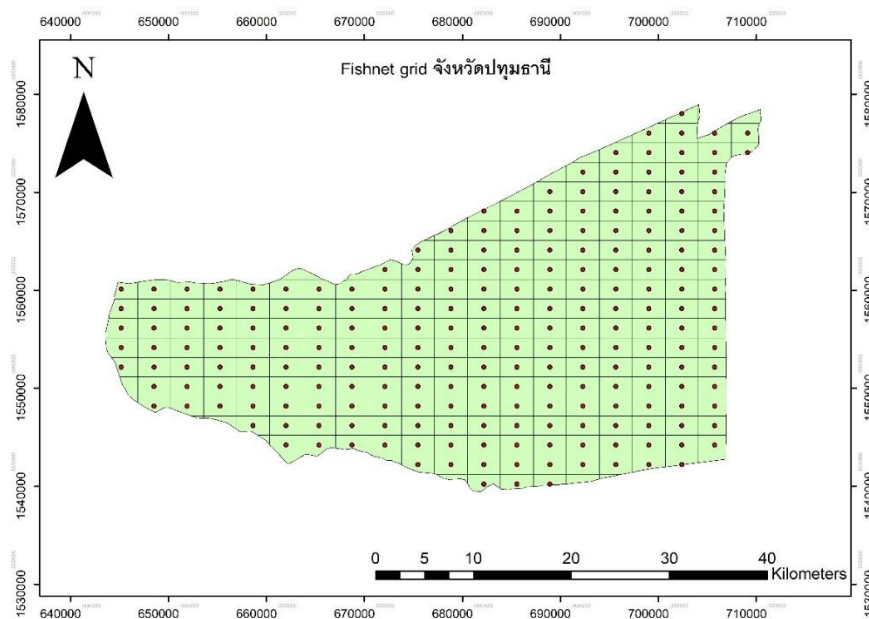
เป็นค่าสถิติที่ใช้ประเมินความสอดคล้องระหว่างค่าความผิดพลาดของชุดข้อมูลที่ได้จากการจำแนกประเภทกับความผิดพลาดของชุดข้อมูลที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างทั้งหมด

$$\hat{K}_i = \frac{N(X_{ii}) - N(X_{i+} * X_{+i})}{N^2(X_{i+}) - N(X_{i+} * X_{+i})}$$

เมื่อ	X_{ii}	คือ	จำนวนในแนวเฉียงของแถว i และคอลัมน์ i
	X_{i+}	คือ	จำนวนรวมในแถว i
	X_{+i}	คือ	จำนวนรวมในคอลัมน์ i
	N	คือ	จำนวนรวมทั้งหมด

6. การกำหนดจุดตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการประมวลผลของโปรแกรม การกำหนดจุดตรวจสอบมีความสำคัญต่อค่าความถูกต้องของข้อมูล รวมถึงความน่าเชื่อถือของความถูกต้องของข้อมูล งานวิจัยนี้ใช้การกำหนดจุดตรวจสอบของข้อมูลด้วยการสร้างตะแกรงตาข่าย (Fishnet grid) เป็นวิธีการที่นิยมใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการรับรู้ระยะไกล หรือระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) วิธีการนี้มีหลักการที่ชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างหลากหลาย โดยตีเส้นแนวตั้งและแนวนอนมาตัดกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่พันกันเป็นชั้น ๆ เพื่อแบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็นหน่วยที่มีความสม่ำเสมอ และในช่อง

สื่เหล่านี้จะกำหนดจุดศูนย์กลาง ที่เป็นจุดตรวจสอบพื้นที่ ทำให้การตรวจสอบข้อมูลไม่เกิดความลำเอียงของข้อมูล ส่วนวิธีการตรวจสอบในแต่ละจุดในพื้นที่จริง จะใช้โปรแกรม Google earth pro ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ภาพที่ 3 การตรวจสอบความถูกต้องด้วย Fishnet

7. เปรียบเทียบผลลัพธ์ของการแปลตีความการใช้ประโยชน์ที่ดิน เปรียบเทียบผลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดปทุมธานีระหว่างการจำแนกประเภทข้อมูลแบบกำกับดูแล (Supervised classification) ด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood) และวิธีการเรียนรู้ของเครื่อง (Machine learning) ด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines) ร่วมกับพื้นที่ตัวอย่างที่มีการใช้ดัชนีพืชพรรณ (NDVI) ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (NDBI) และดัชนีความชื้น (NDWI) โดยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด สามารถประมวลผลด้วยโปรแกรม Arcmap ส่วนวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนต้องใช้โปรแกรม ENVI ในการประมวลผล เนื่องจากโปรแกรม Arcmap ไม่สามารถคำนวณวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนแบบไม่เป็นเชิงเส้นไม่ได้

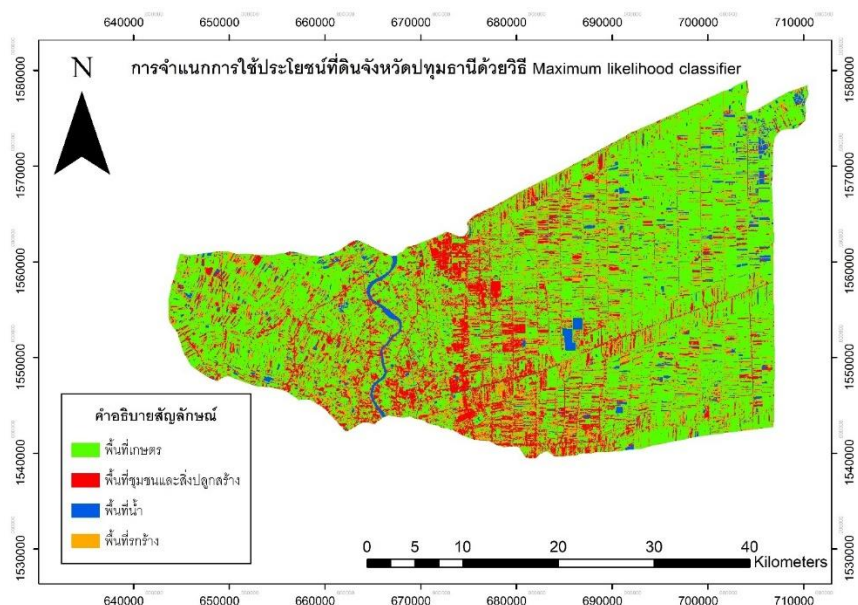
ผลการวิจัย

1. การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกับดัชนี จากการใช้ดัชนีพืชพรรณ (NDVI) ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (NDBI) และดัชนีความชื้น (NDWI) มาใช้ในการทำพื้นที่ตัวอย่าง พบว่ามีความสะดวกในการหาพื้นที่ที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วและมีความถูกต้อง แต่เนื่องจากการคำนวณของดัชนีจะเป็นการคำนวณทั่วทั้งพื้นที่ศึกษาทำให้มีจำนวนข้อมูลที่มีมาก ส่งผลทำให้โปรแกรมไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากจำนวนข้อมูลที่มีมากเกินไป ทำให้ต้องมีการตัดข้อมูลออกไป เลือกแค่พื้นที่ที่มีความสำคัญ

การเลือกใช้เวลาของภาพถ่ายจากดาวเทียม Landsat 8 เนื่องจากในปี พ.ศ.2566 ที่เลือกมีการเตรียมทำพื้นที่เพาะปลูก ส่งผลต่อการประมวลผลที่ผลิตผลจากพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่น้ำได้

การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier)

จากการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier) พบว่าพื้นที่เกษตรมีพื้นที่ 928.31 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 61.62 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 264.62 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 17.57 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่น้ำ 62.62 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 4.16 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่รกร้าง 250.85 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 16.65 ของพื้นที่ทั้งหมด (ดังภาพ 4 และตาราง 5)

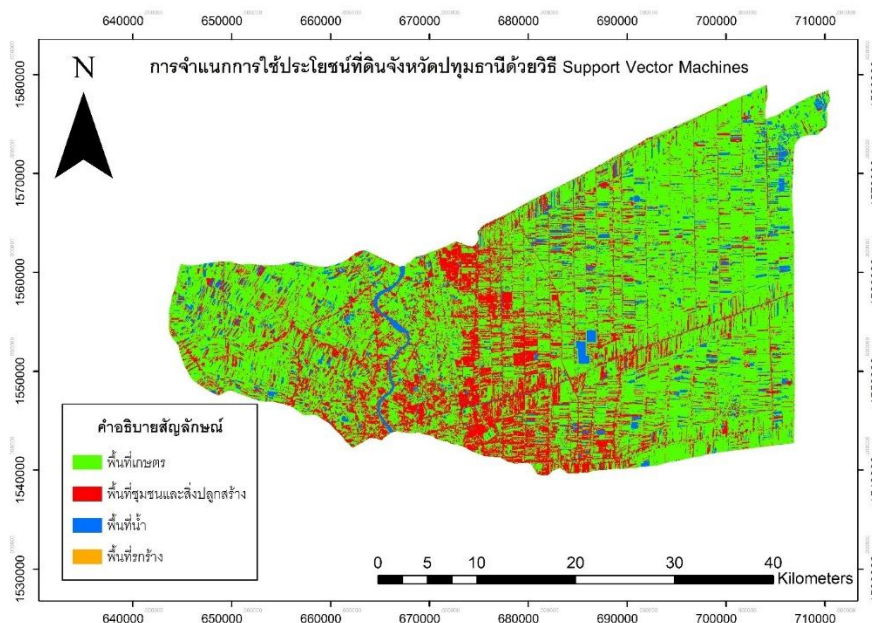
ภาพที่ 4 ผลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธี Maximum likelihood classifier

ตารางที่ 5 : ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละของพื้นที่
พื้นที่เกษตร	928.41	580,256	61.63
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	264.62	165,388	17.57
พื้นที่น้ำ	62.62	39,138	4.16
พื้นที่รกร้าง	250.85	156,781	16.65
รวม	1506.5	941,563	100

การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines)

จากการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier) พบว่าพื้นที่เกษตรมีพื้นที่ 1093.49 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 72.58 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง 300.37 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 19.94 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่น้ำ 104.56 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 6.94 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่รกร้าง 8.08 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.54 ของพื้นที่ทั้งหมด (ดังภาพ 5 และตาราง 6)

ภาพที่ 5 ผลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธี Support vector machines

ตารางที่ 6 : ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละของพื้นที่
พื้นที่เกษตร	1093.49	683,431	72.58
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	300.37	187,731	19.94
พื้นที่น้ำ	104.56	65,350	6.94
พื้นที่รกร้าง	8.08	5,050	0.54
รวม	1506.5	941,563	100

2. การประเมินความถูกต้องของการจำแนกประเภทข้อมูล การประเมินความถูกต้องของข้อมูล ได้กำหนดจุดตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการสร้างตารางตาข่าย (Fishnet grid) จำนวน 231 จุด เพื่อให้มีการกระจายตัวของจุดตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ เป็นการสำรวจพื้นที่จริงจากโปรแกรม Google earth pro และในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจะอาศัยตารางตรวจสอบความถูกต้อง (Error matrix) โดยใช้ค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall accuracy) และ ค่าสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient) ในการหาความถูกต้องของข้อมูล พบว่าวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด มีค่าความถูกต้องที่ร้อยละ 69.26 และค่าสัมประสิทธิ์แคปปา 41.35 ส่วนวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนมีค่าความถูกต้องที่ร้อยละ 73.16 และค่าสัมประสิทธิ์แคปปา 42.00

ตารางที่ 7 : ความถูกต้องของข้อมูลที่จำแนกด้วยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier)

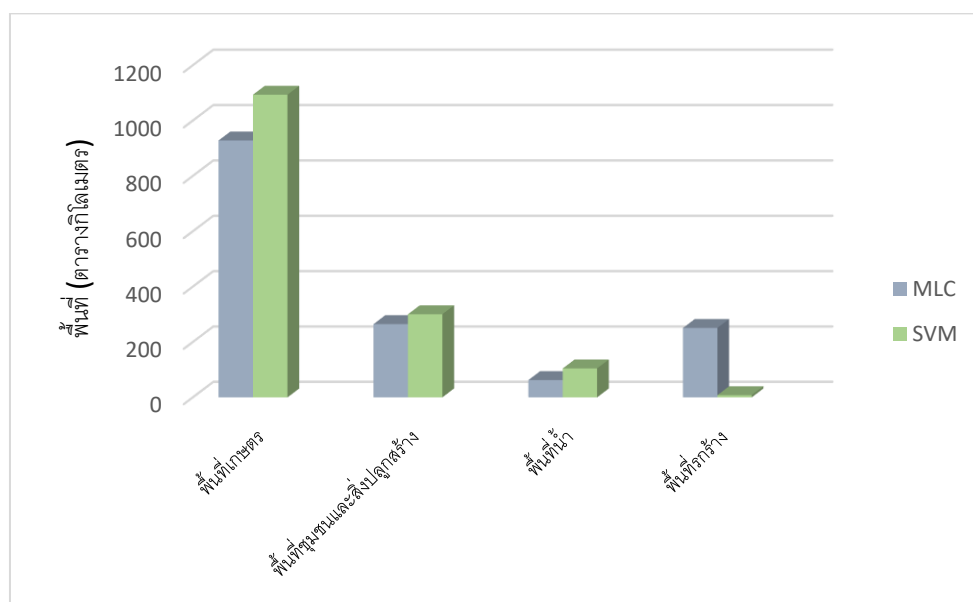
ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่เกษตร	พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่น้ำ	พื้นที่รกร้าง	Total (User)
พื้นที่เกษตร	125	8	3	14	150
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	8	20	3	4	35
พื้นที่น้ำ	0	0	5	0	5
พื้นที่รกร้าง	20	7	4	10	41
Total (Producer)	153	35	15	28	231
Overall Accuracy (%)	69.26				
Kappa Coefficient	41.35				

ตารางที่ 8 : ความถูกต้องของข้อมูลที่จำแนกด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (Support vector machines)

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่เกษตร	พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่น้ำ	พื้นที่รกร้าง	Total (User)
พื้นที่เกษตร	139	12	8	17	176
พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง	11	23	0	11	45
พื้นที่น้ำ	2	0	7	0	9
พื้นที่รกร้าง	1	0	0	0	1
Total (Producer)	153	35	15	28	231
Overall Accuracy (%)	73.16				
Kappa Coefficient	42.00				

จำนวนจุดของแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินมีจำนวนที่ไม่เท่ากัน เนื่องจากการกำหนดจุดตรวจสอบของข้อมูลด้วยการสร้างตะแกรงตาข่าย (Fishnet grid) เป็นการตีเส้นแนวตั้งและแนวนอนมาตัดกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่พันกันเป็นชั้นๆ เพื่อแบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็นหน่วยที่มีความสม่ำเสมอ และในช่องสี่เหลี่ยมจะกำหนดจุดศูนย์กลาง ทำให้การกระจายจุดตรวจสอบไม่ได้กระจายไปตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เท่ากัน

3. การเปรียบเทียบผลลัพธ์ของการแปลตีความการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ภาพที่ 6 เปรียบเทียบผลการจำแนกระหว่างวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดกับวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน

ที่มา : คณะผู้จัดทำ (2568)

จากภาพ 6 แสดงเปรียบเทียบผลการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดกับวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน พบว่าวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนให้ค่าปริมาณพื้นที่เกษตร พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่น้ำ และความถูกต้องของข้อมูลที่มากกว่าวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด แต่วิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนให้ค่าพื้นที่รกร้างน้อยกว่าวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด ทำให้พบว่าวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนไม่เหมาะสำหรับการหาพื้นที่พื้นที่รกร้าง

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผล

การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดปทุมธานี โดยใช้วิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดและวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน ร่วมกับดัชนีพืชพรรณ (NDVI) ดัชนีดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (NDBI) และดัชนีความชื้น (NDWI) ซึ่งกำหนดประเภทพื้นที่ 4 ประเภท ประกอบด้วย พื้นที่เกษตร พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่น้ำ และพื้นที่รกร้าง พบว่าการเลือกใช้ดัชนีพืชพรรณ (NDVI) ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง (NDBI) และดัชนีความชื้น (NDWI) มีความสำคัญต่อความแม่นยำในการจำแนกประเภทข้อมูล โดยเฉพาะการกำหนดค่าเกณฑ์สำหรับการแบ่งช่วงค่าของข้อมูลที่เหมาะสมสำหรับแต่ละดัชนี ส่วนการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่า วิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพที่ดีกว่าในการจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยมีค่าความถูกต้องโดยรวมและค่าสัมประสิทธิ์แคปปาสูงกว่าวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด แต่ก็มีข้อเสียที่มีการใช้การประมวลผลที่นาน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความแม่นยำของการจำแนกข้อมูล ประกอบด้วย 1) การเลือกช่วงเวลาเก็บข้อมูลเนื่องจากเป็นช่วงที่พื้นที่เกษตรเตรียมเพาะปลูก อาจทำให้เกิดความสับสนในการจำแนกกับพื้นที่น้ำ เนื่องจากการสะท้อนของแสงที่คล้ายคลึงกัน และ 2) ประเภทของการใช้ประโยชน์ดินอย่างพื้นที่รกร้างเป็นประเภทที่ยากในการจำแนก เนื่องจากลักษณะของพื้นที่ที่หลากหลาย รวมถึงวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนไม่เหมาะสำหรับการจำแนกพื้นที่รกร้าง

2. อภิปรายผล

1. การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดปทุมธานี โดยวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด ร่วมกับดัชนี NDVI , NDBI และ NDWI โดยจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วย พื้นที่เกษตรมีพื้นที่ 928.31 ตารางกิโลเมตร (580,196.56 ไร่) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมีพื้นที่ 264.62 ตารางกิโลเมตร (165,384.68 ไร่) พื้นที่น้ำมีพื้นที่ 62.62 ตารางกิโลเมตร (156,779.76 ไร่) และพื้นที่พื้นที่รกร้างมีพื้นที่ 250.85 ตารางกิโลเมตร (39,139.03 ไร่) จากการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พบว่ามีค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall accuracy) ร้อยละ 69.26 และค่าสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient) ร้อยละ 41.35 โดยค่าความถูกต้องในวิธี MLC สอดคล้องกับงานวิจัยของ (กฤษฎาณ อินทรณ์, 2022)

2. การจำแนกข้อมูลด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน (SVM) โดยปกติจะจำแนกข้อมูลได้ในลักษณะเส้นตรง หากต้องการจำแนกข้อมูลที่มีลักษณะไม่เป็นเส้นตรง จะต้องมีการใช้ฟังก์ชันเคอร์เนลเข้ามาช่วย เป็นฟังก์ชันที่ช่วยแปลงข้อมูลจากมิติหนึ่งไปยังมิติที่สูงขึ้น เพื่อให้สามารถแยกข้อมูลได้ด้วยเส้นตรงในมิติใหม่ และช่วยจัดการกับข้อมูลที่ซับซ้อนได้ ฟังก์ชันเคอร์เนลที่ใช้ คือ เรเดียลเบสิสฟังก์ชัน (RBF) เป็นฟังก์ชันเคอร์เนลที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเคอร์เนลอื่นๆ และให้ความถูกต้องของข้อมูลที่มากกว่า สำหรับการใส่ฟังก์ชันเคอร์เนลเรเดียลเบสิสฟังก์ชัน (RBF) จะมีการกำหนดค่า Gamma ในฟังก์ชันเคอร์เนล เพื่อควบคุมความกว้างของฟังก์ชัน โดยค่า Gamma ที่สูงจะทำให้ฟังก์ชันมีความแคบและไวต่อข้อมูลมากขึ้น ส่วนค่า Gamma ที่ต่ำจะทำให้ฟังก์ชันมีความกว้างและสามารถจับลักษณะทั่วไปของข้อมูลได้ดียิ่งขึ้น สำหรับงานวิจัยนี้ได้ใช้ค่า Gamma ที่ 0.333 ที่เป็นค่าเริ่มต้น และได้ใช้ค่า Gamma อื่นๆ เพื่อทดสอบความแตกต่างของถูกต้องของข้อมูล พบว่ามีค่าความถูกต้องของข้อมูลแตกต่างกันน้อยมาก โดยผลจากการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดปทุมธานี ด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน ร่วมกับดัชนี NDVI , NDBI และ NDWI โดยจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วย พื้นที่เกษตรมีพื้นที่ 1093.49 ตารางกิโลเมตร (683,429.25 ไร่) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างมีพื้นที่ 300.37 ตารางกิโลเมตร (187,731.6 ไร่) พื้นที่น้ำมีพื้นที่ 104.56 ตารางกิโลเมตร (65,348.57 ไร่) และพื้นที่พื้นที่รกร้างมีพื้นที่ 8.08 ตารางกิโลเมตร (5,051.78 ไร่) จากการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พบว่ามีค่าความถูกต้องโดยรวม(Overall accuracy) ร้อยละ 73.16 และค่าสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient) ร้อยละ 42.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Karakacan Kuzucu & Bektas Balcik, 2017)

3. จากการจำแนกข้อมูลแบบวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดกับวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน พบว่าการจำแนกข้อมูลแบบซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีนมีค่าความถูกต้องโดยรวมและค่าสัมประสิทธิ์แคปปาที่สูงกว่าจำแนกข้อมูลแบบวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Mondal, Kundu, Chandniha, Shukla, และ Mishra, 2012; Rimal, Rijal, และ Kunwar, 2020; กฤษณาน อินทรรัตน์, 2565; ขจีมาศ อนงค์ ไชย, 2561) มีค่าเฉลี่ยของค่าความถูกต้องโดยรวมของวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด ร้อยละ 90.30 และวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน ร้อยละ 85.59 มีผลการศึกษา พบว่าการจำแนกด้วยวิธีซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน มีค่าความถูกต้องโดยรวม (Overall accuracy) และค่าสัมประสิทธิ์แคปปา (Kappa coefficient) ที่มากกว่าวิธีความน่าจะเป็นไปได้สูงสุด (Maximum likelihood classifier)

4. การกำหนดจุดตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการสร้างตะแกรงตาข่าย (Fishnet grid) เป็นวิธีที่กระจายจุดตรวจสอบข้อมูลได้อย่างสม่ำเสมอ ไม่มีการกระจุกตัวจุดตรวจสอบของข้อมูล ทำให้ไม่เกิดความลำเอียงของข้อมูล แต่วิธีนี้มีข้อเสียที่การกระจายจุดที่สม่ำเสมอ ทำให้จำนวนจุดในแต่ละประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินมีจำนวนที่ไม่เท่ากัน

ข้อเสนอแนะ

1. เลือกใช้ช่วงเวลาของภาพถ่ายจากดาวเทียมมาให้ใกล้เคียงกับปัจจุบัน
2. ควรมีการนำเทคนิคการจำแนกข้อมูลอื่นๆ เช่น Random Forest, Decision Tree เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์
3. การเลือกใช้ดัชนีอื่น เช่น ดัชนีสำหรับหาพื้นที่รกร้าง ที่มีความเหมาะสมกับการจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ ปรีเปรมโมทย์, สุชาติพิทย์ ชวนะเวสสกุล, และ พันทิพย์ ปิยะทัศนายนท์. (2562). การหาดัชนีความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน กับปรากฏการณ์เกาะความร้อนของเมืองแม่ฮ่องสอน. (5). (วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร). (2)
- กฤษณาน อินทรรัตน์. (2022). การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดนครนายก ด้วยอัลกอริธึมการเรียนรู้เครื่องและภาพถ่ายจากดาวเทียม. วารสาร วิทยาศาสตร์ บุรพา, 27(2), 1153-1171.
- กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน, กลุ่มวิเคราะห์สภาพการใช้ที่ดิน, และ กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2564). รายงานสภาพการใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2564. สืบค้นจาก <https://webapp.ldd.go.th/lpd/LandUseInfor.php>
- กุลธิดา ธรรมรัตน์, แสงดาว นพพิทักษ์, และ จีราวัฒน์ จีระมะกร. (2560). การใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ด้วยเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(2), 71-82.
- ขจีมาศ อนงค์ ไชย. (2561). การจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยวิธีการซัพพอร์ตเวกเตอร์แมชชีน จากภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 เพื่อประเมินปริมาณการใช้น้ำในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์.
- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. (2553). ที่ดิน. สืบค้นจาก <http://legacy.orst.go.th/>
- จิรวรรณ จันทองพูน, พัฒนิตา ไส้สาม, สันต์ฤทธิ์ แซ่หว่อง, และ พรนราญณ์ บุญราศรี. (2565). การศึกษาการขยายตัวของเมืองด้วยวิธี random forest กรณีศึกษาอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. การประชุมวิชาการกรมโยธาแห่งชาติ ครั้งที่ 27, 27, SGI05-01-SGI05-09.
- ณปภัช รมรัตน์ไตร. (2562). การศึกษาปรากฏการณ์เกาะความร้อนที่สัมพันธ์กับการขยายตัวของเมืองในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ณัฐกมล กัณอินทร์. (2564). การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยผาหลวง จังหวัดแพร่. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ทิพวรรณ อิ่มเอิบ. (2564). ศึกษาค่าดัชนีพืชพรรณขั้นสูง NDVI SAVI และ RVI ที่มีศักยภาพในการติดตามการเกษตรไม้ผล กรณีศึกษาสวนส้มในเขตอำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธีรวัฒน์ ปานช้างไชยสิทธิ์, ฤกฤษ ศรี วิลาศ, สรวิศ สุภเวทย์, และ อนุเผ่า ออบแพทย์. (2563). การประมวลผลและการติดตามภัยแล้งระหว่างฤดูปลูกพืชเศรษฐกิจด้วยเครื่องมือวิเคราะห์ค่าผิดปกติผลต่างดัชนีพืชพรรณ. การประชุมวิชาการวิศวกรรม โยธาแห่งชาติครั้งที่ 25, 25, SGI19-SGI19.
- นครินทร์ มุรธา. (2563). การประเมินความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน (LDN) ในพื้นที่เกษตรกรรม จังหวัดสระบุรี เพื่อการจัดการทรัพยากรดินที่ยั่งยืน.
- นราธิป เพ่งพิศ, สุพรรณ กาญจนสุธรรม, แก้ว นวลฉวี, และ ภัทธพร สร้อยทอง. (2560). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอุณหภูมิพื้นผิวดินกับพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างกรณีศึกษาอำเภอเมืองจังหวัดระยอง.
- บำรุงรัตน์ พลอยคำ. (2562). การประยุกต์ใช้ระบบภูมิสารสนเทศเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวง จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ปภากร บัวพันธ์. (2548). การติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินกับกฎกระทรวงผังเมืองรวมเกาะภูเก็ต พ.ศ.2548. มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.
- ปริยานุช โสภ. (2562). การหาความสัมพันธ์อุณหภูมิพื้นผิวจากข้อมูลจากดาวเทียม Landsat 8 ระบบ TIRS กับ ค่าดัชนีพืชพรรณ ค่าเนินภาพพืชพรรณ และดัชนีสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่เขตกรุงเทพและปริมณฑล.
- พงศกรณ อินปัน, และ นพรัตน์ กาญจนเจริญชัย. (2566). โครงสร้างภูมิทัศน์ของพื้นที่สีเขียวและผลกระทบของอุณหภูมิพื้นผิวในเขตเมืองเชียงราย. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย, 4(1), 9-20.
- พุดพิงค์ ธนะวงศ์ และ ปิยะนันท์ จินดาอินทร์. (2565). การเปรียบเทียบข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 สำหรับการตรวจหาพื้นที่น้ำท่วมและข้อมูลภาพแบบหลายช่วงคลื่นของภาพถ่ายดาวเทียมเซนติเนลสองสำหรับการตรวจหาพื้นที่น้ำท่วมกรณีศึกษา จังหวัดพะเยาฝั่งตะวันออก. วารสารการพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่, 3(2), 18-25.
- มาริส หมกประโคน และ ธัญญรัตน์ ไชยคราม. (2566). การประมาณค่าอุณหภูมิพื้นผิวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยภาพถ่ายจากดาวเทียมหลายช่วงเวลา. วารสารวิทยาศาสตร์บูรพา, 28(1), 136-154.
- ระบบสถิติทางการทะเบียน. (2565). สถิติจำนวนประชากร. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>
- วลดา เดชะพงศ์ธนา, สุพรรณ กาญจนสุธรรม, แก้ว นวลฉวี, และ นฤมล อินทวิเชียร. (2560). การประมาณค่าอุณหภูมิพื้นผิวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยใช้ข้อมูลจากดาวเทียม. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย, 377-387.
- วารินทร์ วงษ์วรรณ, & สืบพงษ์ พงษ์สวัสดิ์. (2566). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอุณหภูมิพื้นผิวดินกับ การใช้ประโยชน์ที่ดินและสิ่งปกคลุมดินในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วารสารวิชาการปทุมวัน, 13(36), 38-53.
- วิภาวดี คำน้อย, และ อริศรา เจริญปัญญาเนตร. (2565). การคำนวณค่า NDVI, SAVI และ NDMI จากภาพถ่ายดาวเทียมประกอบการใช้ สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพยากรณ์ผลผลิตการเกษตร. วารสารวิชาการเทคโนโลยีป้องกันประเทศ, 4(9), 56-71.
- ศิริธร ทองคำ. (2563). การใช้เทคนิค NDVI กับ NDBI ในการติดตามการเจริญเติบโตของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กรณีศึกษา อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ศิริรักษ์ ดัณตโอสถ. (2551). การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และการสำรวจระยะไกลเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศุภกานต์ จิตะจะ, สุนทร คำยอง, อัมรินทร์ บุญตัน, พันธุ์พล หัตถโกศล, และ อริศรา เจริญปัญญาเนตร. (2563). การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ดาวที่มีการทำเหมืองแร่ สังกะสี อำเภอแม่สวด จังหวัด ตาก โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการรับรู้จากระยะ ไกล. วารสารวิทยาศาสตร์ มข, 48(2), 286-295.
- ศุภรัตน์ นวลเกตุ. (2563). การประยุกต์ใช้เทคนิคการสำรวจข้อมูลระยะไกลเพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพยากรณ์ผลผลิตข้าว ในเขตตำบลลานบ่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- หทัยกาญจน์ วิริยะสมบัติ, และ พัทธนี ไตรยวงศ์. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีพืชพรรณ ดัชนีสิ่งปลูกสร้าง ดัชนีความชื้นของการเปลี่ยนแปลงสิ่งปกคลุมดิน ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.
- อุเทน ทองทิพย์, ปิยะ ดวงพัตรา, พันธุ์ทิพย์ จงไกรย, และ เสาวนุช ถาวรพฤษ. (2556). ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินจากดัชนีพืชพรรณกับวิถีชีวิตครัวเรือนในบ้านควนทราย ตำบลลำทับ อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่. วารสารร่วมพฤษ, 31(3), 115-138.
- เอกสิทธิ์ ไชยสกลชัย, สิทธา ยอดเจริญ, และ ยุทธนา พันธุ์กุลศิลป์. (2561). การประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินต่อปริมาณน้ำท่าในพื้นที่ลุ่มน้ำลำภาชีโดยใช้ข้อมูลดาวเทียมและแบบจำลอง SWAT. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 7(3), 11-26.
- Aburas, M. M., Abdullah, S. H., Ramli, M. F., & Ash'aari, Z. H. (2015). Measuring land cover change in Seremban, Malaysia using NDVI.
- Adelabu, S., Mutanga, O., & Adam, E. (2014). Evaluating the impact of red-edge band from Rapideye image for classifying insect defoliation levels. ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing, 95, 34-41.
- Akbar, T. A., Hassan, Q. K., Ishaq, S., Batool, M., Butt, H. J., & Jabbar, H. (2019). Investigative spatial distribution and modelling of existing and future urban land changes and its impact on urbanization and economy. Remote Sensing, 11(2), 105.
- Awad, M., Khanna, R., Awad, M., & Khanna, R. (2015). Support vector machines for classification. Efficient learning machines: Theories, concepts, and applications for engineers and system designers, 39-66.
- Cavur, M., Duzgun, H., Kemec, S., & Demirkan, D. (2019). Land use and land cover classification of Sentinel 2-A: St Petersburg case study. The international archives of the photogrammetry, remote sensing and spatial information sciences, 42, 13-16.
- Chen, X.-L., Zhao, H.-M., Li, P.-X., & Yin, Z.-Y. (2006). Remote sensing image-based analysis of the relationship between urban heat island and land use/cover changes. Remote sensing of environment, 104(2), 133-146.
- Ettehadi Osgouei, P., Kaya, S., Sertel, E., & Alganci, U. (2019). Separating built-up areas from bare land in mediterranean cities using Sentinel-2A imagery. Remote Sensing, 11(3), 345.
- Fletcher, T. (2009). Support vector machines explained. Tutorial paper, 1118, 1-19.

- Gandhi, G. M., Parthiban, B., Thummalu, N., & Christy, A. (2015). **Ndvi: Vegetation change detection using remote sensing and gis-A case study of Vellore District**. *Procedia computer science*, 57, 1199-1210.
- GISTDA. (2013). **มาตรฐานกำหนดข้อมูลภูมิสารสนเทศพื้นฐาน FGDS ชั้นข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน**. <http://www.lddservice.org/services/academic.html>
- Hasmadi, M., Pakhriazad, H., & Shahrin, M. (2009). **Evaluating supervised and unsupervised techniques for land cover mapping using remote sensing data**. *Geografia: Malaysian Journal of Society and Space*, 5(1), 1-10.
- Hussain, S. (2018). **Land use/land cover classification by using satellite NDVI tool for sustainable water and climate change in Southern Punjab**. *COMSATS Univ. Islamabad*.
- Karakacan Kuzucu, A., & Bektas Balcik, F. (2017). **Testing the potential of vegetation indices for land use/cover classification using high resolution data**. *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 4, 279-283.
- Kongwongjan, J., Suwanpravit, C., & Thongchumnum, P. (2012). **Comparison of vegetation indices for mangrove mapping using THEOS data**. *Proceedings of the Asia-Pacific Advanced Network*, 33, 56-64.
- Kumar, P., & Mukherjee, S. (2023). **Impact of Climate Change and Catastrophic Events on Forest Cover of Middle Andaman Using Remote Sensing, GIS and Support Vector Machine**.
- Meyer, D., & Wien, F. (2001). **Support vector machines**. *R News*, 1(3), 23-26.
- Rimal, B., Rijal, S., & Kunwar, R. (2020). **Comparing support vector machines and maximum likelihood classifiers for mapping of urbanization**. *Journal of the Indian Society of Remote Sensing*, 48(1), 71-79.
- Sahebjalal, E., & Dashtekian, K. (2013). **Analysis of land use-land covers changes using normalized difference vegetation index (NDVI) differencing and classification methods**. *African Journal of Agricultural Research*, 8(37), 4614-4622.
- Singh, R. P., Singh, N., Singh, S., & Mukherjee, S. (2016). **Normalized difference vegetation index (NDVI) based classification to assess the change in land use/land cover (LULC) in Lower Assam, India**. *International Journal of Advanced Remote Sensing and GIS*, 5(10), 1963-1970.
- Szabo, S., Gácsi, Z., & Balazs, B. (2016). **Specific features of NDVI, NDWI and MNDWI as reflected in land cover categories**. *Acta Geographica Debrecina. Landscape & Environment Series*, 10(3/4), 194.
- Ustuner, M., Sanli, F. B., Abdikan, S., Esetlili, M., & Kurucu, Y. (2014). **Crop type classification using vegetation indices of rapideye imagery**. *The international archives of the photogrammetry, remote sensing and spatial information sciences*, 40, 195-198.
- Zaidi, S. M., Akbari, A., Abu Samah, A., Kong, N. S., Gisen, A., & Isabella, J. (2017). **Landsat -5 Time Series Analysis for Land Use/Land Cover Change Detection Using NDVI and Semi-Supervised Classification Techniques**. *Polish Journal of Environmental Studies*, 26(6).

ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทย

The Impact of Transportation Network on Forest Areas in Northern Thailand

อริญชัย อินอ้า¹

บทคัดย่อ

ป่าเป็นระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากข้อเสนอโครงการเตรียมความพร้อมต่อกลไกเรดด์พลัส R-PP เมื่อปี พ.ศ. 2556 ได้ระบุว่า ป่าไม้ของภาคเหนือ และภาคอื่น ๆ ของไทยกำลังเผชิญการลดลงอย่างต่อเนื่อง จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการเติบโตทางเศรษฐกิจ การศึกษาจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทยตั้งแต่ก่อนการยกเลิกสัมปทานทำไม้ โดยใช้ระยะห่างระหว่างตำบลกับโครงข่ายเส้นทางคมนาคม สำหรับสะท้อนต้นทุนการเข้าถึง (accessibility cost) ที่นำไปสู่การสูญเสียพื้นที่ป่า และสภาพความสมบูรณ์ของป่า การศึกษานี้ได้ใช้แบบจำลองถดถอยผลคงที่ (Fixed Effect Regression Model: FEM) ในลักษณะข้อมูลช่วงยาวระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563

ผลการศึกษาพบว่า หากระยะห่างจากถนนน้อยลง จะทำให้พื้นที่ป่าลดลงร้อยละ 0.015 ในทุกตำบล และผลกระทบของถนนจะมีขนาดลดลง เมื่อออกห่างจากถนน 5 กิโลเมตร หากเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ถนนพื้นที่ป่ารอสภาพพื้นฟูมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่ผลกระทบเหล่านี้กลับต่างออกไปเมื่อเป็นป่าไม้ผลัดใบในตำบลที่มีสถานะเป็นเทศบาลที่มีประชากรจำนวนมาก ผลการศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงหลักฐานเชิงประจักษ์ถึงผลกระทบของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ส่งผลกระทบต่อป่าที่มีความแตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งจะเป็นแนวทางการศึกษาในอนาคตที่คำนึงถึงความแตกต่างเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการพื้นที่ป่าที่มีความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย และสนับสนุนการกำหนดนโยบายป่าไม้ที่ยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: การทำลายป่า โครงข่ายเส้นทางคมนาคม การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ เศรษฐศาสตร์พัฒนา เศรษฐมิตี

Abstract

Forests are ecosystems of living organisms that play a crucial role in environmental security. The proposal for the REDD+ R-PP readiness project in 2013 highlighted that forests in Northern Thailand and other regions have been continuously declining due to infrastructure development and economic expansion. This study aimed to analyze the impact of transportation networks on forest areas in Northern Thailand prior to the cancellation of logging concessions. The analysis utilized the distance between sub-districts and transportation networks as a proxy for accessibility costs, which contribute to forest loss and degradation of forest. A fixed-effects regression model (FEM) was employed using longitudinal data from 2011 to 2020.

The findings indicate that if the distance from the road is reduced, the forest area will decrease by 0.015 percent in each sub-district. The negative impact of roads tends to diminish when the distance exceeds 5 kilometers. In areas located close to roads, however, the proportion of forest area awaiting

¹ นิสิตหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

restoration significantly increases. These effects differ when considering evergreen forests located within municipalities.

These results provide empirical evidence that the impacts of infrastructure development on forests vary depending on the spatial context, which will guide future studies that take spatial differences into account to guide the management of forest areas at risk of deforestation and support the formulation of sustainable forest policies in the future

Keywords: Deforestation, Transportation Network, Spatial analysis, Development Economic, Econometric

บทนำ

ป่าเป็นระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยปี พ.ศ. 2566 พบว่า ป่าไม้ในภาคเหนือมีพื้นที่มากถึง 38.15 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 37.35 ของพื้นที่ป่าทั้งหมดของประเทศ² ด้วยลักษณะภูมิประเทศของภาคเหนือที่เป็นหุบเขามิที่ราบสลับเทือกเขาสูง และมีเส้นทางน้ำที่สำคัญไหลผ่านส่งเสริมให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทางชีวภาพสูง และเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้เองพื้นที่นี้จึงเป็นแหล่งค้าไม้ที่สำคัญ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2382 แต่กิจกรรมเชิงพาณิชย์ดังกล่าวกลับทำให้ป่าเกิดความเสื่อมโทรมอย่างรุนแรงเรื่อยมา นำไปสู่เหตุอุทกภัยครั้งใหญ่ และมีผู้เสียชีวิตในหลายพื้นที่ของประเทศ เหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุของการออกกฎหมายยกเลิกสัมปทานทำไม้ทั่วราชอาณาจักรในปี พ.ศ. 2532 ดังนั้นการดำเนินกิจการป่าไม้ในปัจจุบันจึงเพียงเหลือแต่พื้นที่ที่ได้รับอนุญาต (กรมป่าไม้, 2551)

อย่างไรก็ตามหลังการยกเลิกสัมปทาน พื้นที่ป่าไม้ยังคงลดลงด้วยอัตราที่เพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น และไม่เคยกลับมาเทียบเท่ากับก่อนยกเลิกสัมปทานทำไม้ ซึ่งตามการรายงานการดำเนินการเกี่ยวกับข้อเสนอโครงการเตรียมความพร้อมต่อกลไกเรดด์พลัส (R-PP) พ.ศ. 2556 หนึ่งในสาเหตุหลักการลดลงของป่าไม้ในประเทศไทย คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2556) ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของ Cropper และคณะ (2001) ที่ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการทำลายพื้นที่ป่าไม้ภาคเหนือในปี พ.ศ. 2533 โดยใช้แบบจำลองโพรบิตแบบสองตัวแปร (Bivariate Probit Models: BPM) สำหรับทำนายความน่าจะเป็นของการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินพบว่า ถนน ซึ่งเป็นหนึ่งในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านการคมนาคม เพิ่มโอกาสให้เกิดการทำลายพื้นที่ป่าไม้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งพื้นที่ประชากรหนาแน่นก็มีโอกาสเกิดการทำลายป่าไม้ได้มากกว่าพื้นที่ความหนาแน่นของประชากรต่ำกว่า ในขณะที่การศึกษาของ Patarasuk และ Binford (2012) ในพื้นที่จังหวัดลพบุรีระหว่างปี พ.ศ. 2532 ถึง 2543 โดยใช้วิธีการทางภูมิสารสนเทศศาสตร์ด้วยการตีความข้อมูลพื้นที่ป่าจากภาพถ่ายดาวเทียม ในการตรวจวัดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินพบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินจากพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่การเกษตรที่สูงมากที่สุดในบรรดาการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินทุกประเภท และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะยิ่งสูงขึ้นเมื่ออยู่ใกล้ถนน รวมถึงผลการศึกษา Barber และคณะ (2014) ได้ใช้การวิเคราะห์สถิติพรรณนาเชิงพื้นที่ (spatial descriptive statistics) ที่ได้ทำการศึกษาถึงผลกระทบของถนนส่งผลต่อพื้นที่ป่าในแอมะซอน โดยใช้ ก็พบว่า พื้นที่ป่าราวร้อยละ 94.5 จากพื้นที่ทั้งหมดที่สูญเสียไปในแอมะซอนนั้น เกิดขึ้นในรัศมี 5.5 กิโลเมตรจากถนนหลัก และรัศมี 1.0 กิโลเมตรจากถนนที่ไม่ได้เกิดจากการขึ้นทะเบียน หรือดำเนินการสร้างโดยภาครัฐ (unofficial road) ซึ่งอาจเกิดขึ้นเองจากการลักลอบตัดไม้ภายในป่า อีกทั้ง Milien และคณะ (2021) ได้ใช้

² กรมป่าไม้. (2566). ข้อมูลสถิติกรมป่าไม้ ปี 2566. หน้า 16.

การวิเคราะห์สถิติพรรณนาเชิงพื้นที่ ในศึกษาพื้นที่เดียวกัน โดยใช้ระยะห่างจากถนนถึงหน่วยวิเคราะห์ก็มีความเห็นในทิศทางเดียวกันว่า หากระยะห่างจากถนนมากขึ้น จะยิ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าถูกทำลายน้อยลง ในทางตรงกันข้าม หากระยะห่างจากถนนน้อย หรืออยู่ใกล้ถนนมากขึ้น พื้นที่ป่าจะยิ่งถูกทำลายมากยิ่งขึ้น แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ป่าที่ได้รับการคุ้มครอง (protect area) ก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการใช้ที่ดินของ von Thunen (1966) และการศึกษาของ Chomitz และ Gray (1995)³ ที่ใช้แนวคิดนี้เพื่อศึกษาพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลาย กล่าวว่า พื้นที่ป่าจะถูกทำลายได้นั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพของที่ดินต้องสูงกว่าศักยภาพของการปล่อยให้คงสภาพป่า โดยการเข้าถึงโครงข่ายเส้นทางคมนาคมจะทำให้ต้นทุนการเข้าถึงลดลง (accessibility cost) ซึ่งเป็นหนึ่งในต้นทุนการถางทำลายพื้นที่ที่เคยเป็นป่า ส่งผลให้มีแรงจูงใจในเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้มากขึ้น แนวคิดเหล่านี้จึงชี้ให้เห็นถึงกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ทางอ้อมที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าผ่านการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่สามารถพิจารณาจากพื้นที่ป่าที่สูญเสียไป และเปลี่ยนแปลงเป็นสภาพการใช้ที่ดินประเภทอื่น ซึ่งเป็นผลกระทบที่สามารถตรวจวัดได้ด้วยกระบวนการทางภูมิสารสนเทศศาสตร์ รวมถึงผลกระทบเหล่านี้ก็สามารถส่งผลโดยตรงกับพื้นที่ป่าทำให้เกิดความเสื่อมโทรม สูญเสียพื้นที่ป่าปกคลุม จากการตัดวงจรทรัพยากร และทำลายความสมบูรณ์ของป่า ดังเช่น Alamgi และคณะ (2019) การวิเคราะห์สถิติพรรณนาเชิงพื้นที่ ที่ได้ศึกษาอิทธิพลของการก่อสร้างโครงข่ายเส้นทางคมนาคมบนเกาะบอร์เนียว จึงกล่าวได้ว่าโครงข่ายเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะถนน ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่า ทำให้เกิดการถูกทำลาย ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยต้นทุนการเข้าถึง และสามารถแบ่งลักษณะการทำลายป่าใน 2 ลักษณะ คือ การสูญเสียพื้นที่ป่า และสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า และเมื่อเวลาผ่านไปก็อาจนำไปสู่การสูญเสียพื้นที่ป่าได้ในอนาคต

การศึกษานี้จึงได้ทำการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทยในลักษณะผลลัพธ์เชิงปริมาณ ด้วยระยะห่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์กับเส้นทางคมนาคม เพื่อสะท้อนต้นทุนการเข้าถึงตามทฤษฎีการใช้ที่ดิน และการศึกษาของ Chomitz และ Gray (1995) ด้วยแบบจำลองถดถอยผลคงที่ (Fixed Effect Regression Model: FEM) ในลักษณะข้อมูลช่วงยวาระระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563 ซึ่งเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ที่เหมาะสมกับข้อมูลที่มีการแปรผันตามเวลา และสามารถควบคุมปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ผันแปรตามเวลาที่อยู่นอกเหนือจากขอบเขตการศึกษาให้ไม่ส่งผลต่อการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยกำหนดหน่วยวิเคราะห์เป็นทุกตำบลของแต่ละจังหวัดในภาคเหนือ ซึ่งเป็นการกำหนดหน่วยวิเคราะห์ที่เหมาะสมต่อการศึกษาเชิงปริมาณ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 กรณีตามลักษณะป่าที่ถูกทำลาย คือ กรณีของผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ที่จะสะท้อนการสูญเสียพื้นที่ป่าไปเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น และสภาพป่าไม้ที่ใช้พื้นที่ป่าเพื่อการฟื้นฟูเป็นตัวแทนการสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า โดยผลการศึกษาจะสามารถเป็นแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าไม้ ให้เหมาะสมกับความสมดุลของระบบนิเวศ และการใช้ประโยชน์ รวมถึงสามารถส่งเสริมนโยบายป่าไม้ให้มีความยั่งยืน และเป็นฐานการพัฒนาประเทศที่คำนึงถึงคุณภาพ และประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อป่าไม้ในภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ และสถานะของเมืองที่ส่งผลต่อความแตกต่างของบริบทพื้นที่ของผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อป่าไม้ในภาคเหนือ

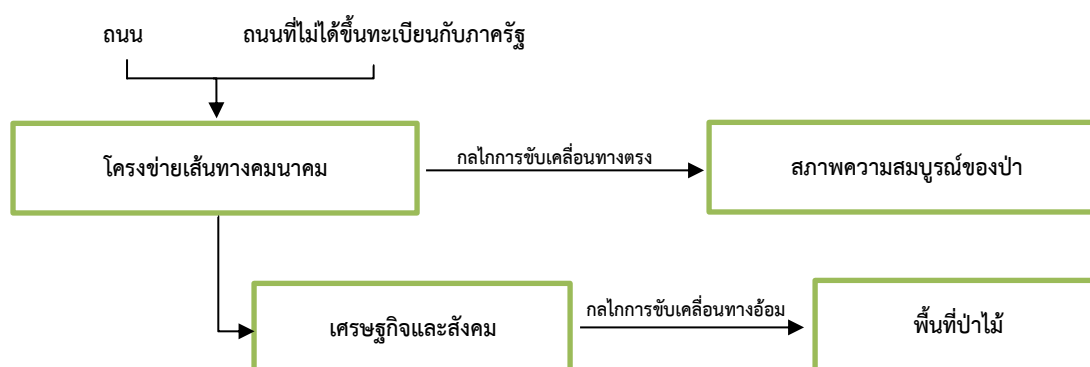
³ ทฤษฎีการใช้ที่ดินของ von Thunen กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินขึ้นกับ “ศักยภาพของที่ดิน” เท่ากับ ราคาสินค้าหน้าไร่ - ต้นทุนการผลิต ซึ่ง Chomitz และ Gray ได้ใช้แนวคิดดังกล่าวในการศึกษาเพื่อทำนายพื้นที่ป่าไม้ที่จะถูกทำลายด้วยฟังก์ชันของต้นทุนการถางทำลาย ซึ่งต้นทุนการเข้าถึง (accessibility cost) เป็นหนึ่งในต้นทุนของฟังก์ชันต้นทุนการถางทำลาย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ได้ทำการศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมของระบบคมนาคม และขนส่งทางถนน ซึ่งเป็นตัวแทนหลักในการศึกษา เนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมเดียวที่ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงในทุกปี โดยมีพื้นที่ศึกษาอยู่ที่ภาคเหนือของประเทศไทย ประกอบด้วย 17 จังหวัด ตามการแบ่งภูมิภาคของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อกิจการค้าไม้ในอดีตก่อนยกเลิกสัมปทาน รวมถึงเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้มากที่สุดในประเทศ การศึกษานี้ได้ใช้แบบจำลองถดถอยผลคงที่ ในการวิเคราะห์เพื่อแสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ในลักษณะผลลัพธ์เชิงปริมาณ จึงได้เลือกใช้ตัวแปรในภาคเหนือเป็นหน่วยวิเคราะห์สำหรับการศึกษานี้ โดยศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากการศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมของ Cropper และคณะ (2001) ที่ได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อแสดงปัจจัยที่จะส่งผลต่อการทำลายพื้นที่ป่าในพื้นที่เดียวกันกับการศึกษานี้ รวมถึงการศึกษานี้ยังได้กำหนดตัวแปรควบคุมเพื่อควบคุมปัจจัยที่จะส่งผลต่อการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่เหมือนกับ Cropper และคณะ (2001) จึงกล่าวได้ว่าการศึกษานี้จะเป็นการแสดงผลการศึกษาเชิงปริมาณของผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ในช่วงเวลาที่ใหม่กว่า

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษานี้ได้ทำการศึกษาภายใต้สมมติฐานที่ว่าโครงข่ายเส้นทางคมนาคมช่วยลดต้นทุนการเข้าถึง จึงเกิดลักษณะของกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ทางตรงและทางอ้อม โดยสามารถพิจารณาจากลักษณะป่าที่ถูกทำลาย 2 ลักษณะ ได้แก่ การสูญเสียพื้นที่ป่าไปเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น และการสูญเสียสุขภาพความสมบูรณ์ของป่า สอดคล้องกับทฤษฎีการใช้ที่ดินของ von Thünen (1966) และแนวคิดของ Chomitz และ Gray (1995) ที่กล่าวว่า พื้นที่ป่าจะถูกทำลายได้นั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพการใช้ที่ดินต้องสูงกว่าศักยภาพของการปล่อยให้คงสภาพป่าเอาไว้ โดยแผนภาพกรอบคิดปรากฏดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงกรอบความคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้จัดทำ (2568)

วิธีดำเนินการวิจัย

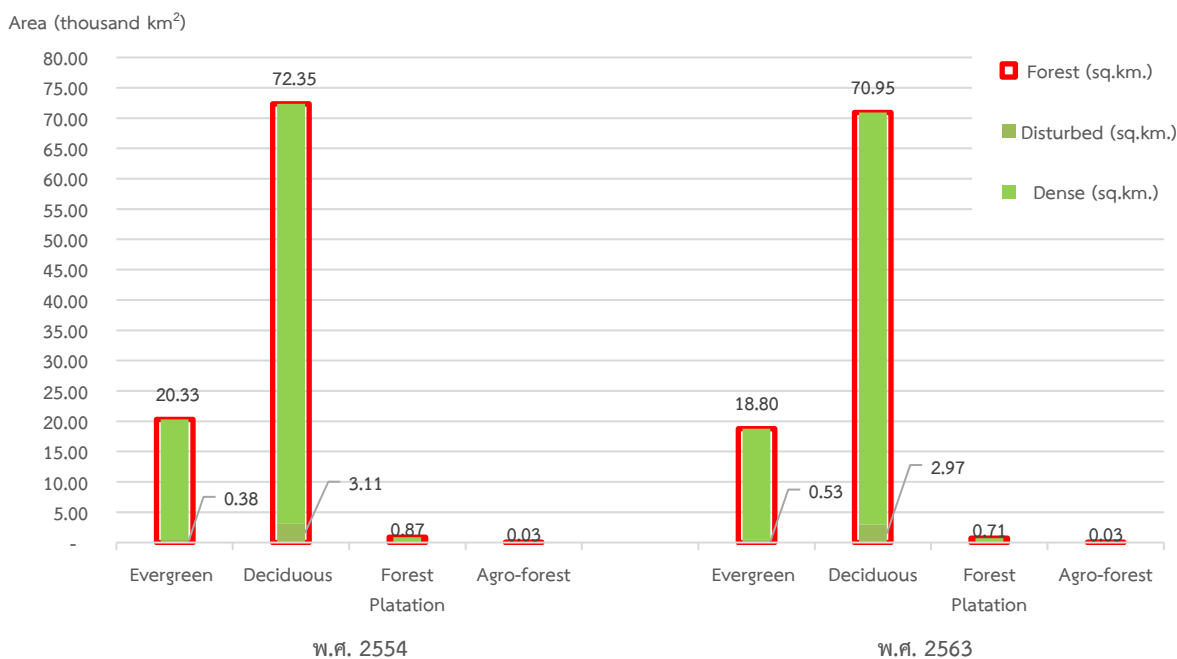
1. ข้อมูล และการกำหนดตัวแปรในการศึกษา

การศึกษานี้จะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ในระดับตำบลระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563 ที่ได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานรัฐ และใช้กระบวนการทางภูมิสารสนเทศศาสตร์ สำหรับการกำหนดตัวแปรใน

การวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อป่าไม้โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ตัวแปรตาม ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ป่ารอสภาพฟื้นฟู ในขณะที่โครงข่ายเส้นทางคมนาคม ทำหน้าที่เป็นตัวแปรอิสระ และตัวแปรควบคุมทั้ง 3 ชุด ซึ่งประกอบด้วย ชุดตัวแปรควบคุมป่าที่ได้รับการคุ้มครอง ชุดตัวแปรควบคุมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงชุดตัวแปรควบคุมพื้นที่ เพื่อควบคุมหน่วยวิเคราะห์มีความใกล้เคียงกันมากที่สุด

1.1 ตัวแปรตาม (Dependent variable)

การกำหนดตัวแปรตามในการศึกษานี้ใช้ข้อมูลพื้นที่ป่า และพื้นที่ป่ารอสภาพฟื้นฟูในการวิเคราะห์ ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากกรมพัฒนาที่ดิน อยู่ในรูปแบบของข้อมูล Shapefile ที่มีลักษณะเป็นรูปหลายเหลี่ยม (polygon) เช่นเดียวกับตำบล โดยพื้นที่ป่าไม้นั้นเป็นข้อมูลการใช้ที่ดินระดับ 1 ประเภทพื้นที่ป่าไม้ (forest land: F) สำหรับวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อการสูญเสียพื้นที่ป่า ในขณะที่พื้นที่ป่าไม้รอสภาพฟื้นฟูเป็นข้อมูลที่เกิดจากการรวมข้อมูลการใช้ที่ดินระดับ 3 ประเภทของป่ารอสภาพฟื้นฟูทุกชนิด ซึ่งกรมพัฒนาที่ดินได้ให้คำนิยามว่า “พื้นที่ป่ามีต้นไม้อายุตั้งแต่ 3 เมตรขึ้นไป มีเรือนยอดปกคลุมต่ำกว่าร้อยละ 50” (กรมพัฒนาที่ดิน, 2565) สำหรับสะท้อนสภาพป่าในลักษณะเชิงปริมาณของการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อการสูญเสียความสมบูรณ์ของป่า ซึ่งพื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือตามการจำแนกของกรมพัฒนาที่ดิน พบป่าเพียง 4 ประเภทเท่านั้น คือ ป่าไม่ผลัดใบ ป่าผลัดใบ สวนป่า และวนเกษตร โดยป่าผลัดใบมีสัดส่วนมากที่สุด และส่วนใหญ่ยังคงเป็นป่าสมบูรณ์ ดังแสดงในภาพที่ 2 โดยการศึกษานี้มีเพียงป่าธรรมชาติ ประกอบด้วย ป่าผลัดใบ และป่าไม่ผลัดใบ อย่างไรก็ตามการกำหนดตัวแปรตามเป็นพื้นที่ป่า และพื้นที่ที่ป่ารอสภาพฟื้นฟูนั้น ยังมีข้อที่ควรระวังในแง่ของลักษณะของตำบลที่มีขนาดไม่เท่ากัน เนื่องจากการแบ่งขอบเขตการปกครองมีความเป็นได้ว่าการแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศ จึงทำให้ตำบลที่อยู่ในพื้นที่ที่เป็นป่ามีขอบเขตกว้างกว่า การศึกษานี้จึงได้รับการกำหนดตัวแปรตามเป็นสัดส่วนพื้นที่ป่า หรือพื้นที่ป่ารอสภาพฟื้นฟูต่อพื้นที่ตำบล จึงทำให้ตัวแปรดังกล่าวไม่มีหน่วย ดังปรากฏในตารางที่ 1

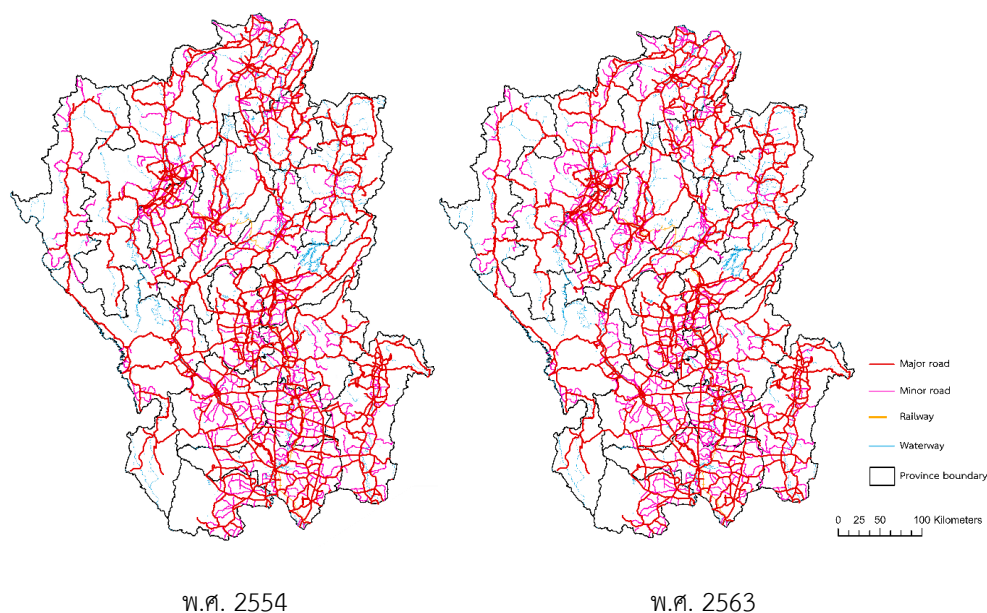

ภาพที่ 2 แสดงสัดส่วนพื้นที่ป่าในภาคเหนือของประเทศไทย

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน (2554), (2563)

1.2 ตัวแปรอิสระ (Independent variable)

การกำหนดตัวแปรอิสระในการศึกษานี้ใช้ข้อมูลโครงข่ายเส้นทางคมนาคมของถนนเพียงระบบคมนาคมและขนส่งประเภทเดียว เนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมเดียวที่ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงในทุกปี การศึกษานี้จึงไม่นำข้อมูลของระบบคมนาคมและขนส่งทางราง และเส้นทางน้ำที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาของการศึกษามาวิเคราะห์ร่วมด้วย อย่างไรก็ตามถนนเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่จะเชื่อมต่อระบบคมนาคมและขนส่งอื่น ๆ เข้าด้วยกัน (Marguerite Casey foundation, 2016) ทำให้ยังคงสะท้อนต้นทุนการเข้าถึงโครงข่ายเส้นทางคมนาคมตามทฤษฎีการใช้ที่ดินของ von Thünen (1966) และแนวคิดของ Chomitz และ Gray (1995) จึงได้กำหนดตัวแปรอิสระด้วยระยะห่างระหว่างตำบลกับโครงข่ายเส้นทางคมนาคม จากการวัดระยะห่างระหว่างตำบลกับถนน โดยข้อมูลถนนสำหรับการนำว่าตรวจวัดระยะห่างระหว่างถนนกับตำบลมีลักษณะเป็นเส้นตรงที่อยู่ในรูปแบบข้อมูล Shapefile ที่ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากสำนักปลัดกระทรวงคมนาคม กรมทางหลวง และกรมทางหลวงชนบท โดยถนนในการศึกษานี้พิจารณาเพียงทางหลวง⁴ ประกอบด้วยระดับถนน 2 ประเภทคือ ถนนหลัก (main road) และถนนรอง (minor road) ดังแสดงในภาพที่ 3 ซึ่งในการวิเคราะห์จะใช้ทั้งถนนหลักและถนนรองรวมกัน⁵ เนื่องจากถนนหลักไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามเวลา จึงไม่สามารถวิเคราะห์เพียงประเภทเดียวได้ รวมถึงได้สร้างระยะกันชน (buffer zone) ในรัศมี 5 กิโลเมตรจากถนน เสมือนการขยายถนนให้กว้างขึ้น 5 กิโลเมตร ดังนั้นเมื่อวัดระยะห่างระหว่างตำบลกับถนนก็จะมีค่าน้อยลง เพื่อแสดงการเข้าถึงถนนของแต่ละตำบลก็จะดีขึ้น สะท้อนถึงถนนที่ไม่ได้เป็นทางหลวง และถนนที่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากภาครัฐ (unofficial road) ตามการศึกษาของ Barber และคณะ (2014) ซึ่งวิธีการวัดระยะห่างระหว่างตำบลกับถนน เป็นการวัดระยะห่างจากขอบของตำบลที่มีลักษณะเป็นรูปหลายเหลี่ยมไปยังแต่ละถนนรองที่ใกล้ที่สุด เช่นเดียวกับระยะกันชนที่จะถูกวัดออกจากถนนรองรวมกับถนนหลัก โดยตัวแปรอิสระเหล่านี้ปรากฏดังตารางที่ 1

ภาพที่ 3 แสดงโครงข่ายพื้นฐานในภาคเหนือของประเทศไทย
ที่มา : สำนักปลัดกระทรวงคมนาคม (2554), (2563) กรมทางหลวง (2554), (2563) และกรมทางหลวงชนบท (2554), (2563)

⁴ ทางหลวง 5 ประเภท ได้แก่ ทางหลวงพิเศษ ทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงชนบท ทางหลวงท้องถิ่น และทางหลวงสัมปทาน

⁵ ดังนั้นการศึกษานี้ ถนนรอง จะกล่าวถึง ถนนหลัก + ถนนรอง ซึ่งเป็นลักษณะการขยายการเข้าถึงสำหรับการวัดระยะห่างระหว่างตำบลกับถนน

ตารางที่ 1 : แสดงการแจกแจงตัวแปรในการวิเคราะห์ ระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563

ตัวแปร	หน่วย	Obs.	Mean	S.D.	Min.	Max.
Dependent variable: $Forest_{i,t}$						
All types of Forest	-	3,073	0.296	0.309	0.000	0.983
Dense Forest	-	3,073	0.279	0.305	0.000	0.979
Disturbed Forest	-	3,073	0.017	0.035	0.000	0.441
Evergreen Forest	-	3,073	0.045	0.116	0.000	0.983
Dense evergreen	-	3,073	0.043	0.113	0.000	0.979
Disturbed evergreen	-	3,073	0.001	0.009	0.000	0.215
Deciduous Forest	-	3,073	0.247	0.265	0.000	0.964
Dense deciduous	-	3,073	0.232	0.262	0.000	0.964
Disturbed deciduous	-	3,073	0.016	0.032	0.000	0.358
Independent variable: $distance_{i,t}$						
Minor road	km.	3,073	0.072	0.517	0.000	11.105
Buffer 5 km. ¹	km.	3,073	0.025	0.332	0.000	10.010
Control variable: x_1, x_2, x_3						
Community dummy	-	3,073	0.213	0.410	0	1
Conserved dummy	-	3,073	0.486	0.500	0	1
Reserved dummy	-	3,073	0.811	0.391	0	1
Permanent dummy	-	3,073	0.633	0.482	0	1
Population density	คน/km ²	2,930	96.557	122.427	0.428	1,567.815
Household income	บาท/ครัวเรือน	2,943	5,126.504	7,494.334	24.752	74,800.730
Maximum temperature	องศาเซลเซียส	3,059	35.887	1.590	26.124	38.498
Minimum temperature	องศาเซลเซียส	3,059	19.094	1.405	9.867	21.996
Rain	mm.	3,059	127.391	21356	66.580	188.024
Rainy days	วัน	3,059	11.724	1.031	6.086	15.797

หมายเหตุ: ตัวแปรทั้งหมดถูกแสดงในลักษณะข้อมูลช่วงยาว ซึ่งค.ศ. 2011 มี 1,536 ตำบล ค.ศ. 2020 มี 1,537 ตำบล¹ buffer 5 km. คือ ระยะห่างระหว่างตำบลกับระยะกันชนของถนนรอง 5 กิโลเมตร

1.3 ตัวแปรควบคุม (Control variable)

การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดตัวแปรควบคุมตามการศึกษาของ Cropper และคณะ (2001) ที่มีการศึกษาใกล้เคียงกับการศึกษานี้ ประกอบด้วย 3 ชุดข้อมูล คือ ชุดตัวแปรควบคุมป่าที่ได้รับการคุ้มครอง ชุดตัวแปรควบคุมทางเศรษฐกิจและสังคม และชุดตัวแปรควบคุมพื้นที่ โดยชุดตัวแปรควบคุมป่าที่ได้รับการคุ้มครอง คือ ป่าที่ได้รับการคุ้มครอง ซึ่งส่งผลต่อการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงสร้างเส้นทางคมนาคม ดังการศึกษาของ Milien และคณะ (2021) ที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ โดยการศึกษานี้ได้กำหนดป่าเหล่านี้เป็นตัวแปรควบคุม ได้แก่ ป่าชุมชน (community) ป่าอนุรักษ์ (conserved) ป่าสงวนแห่งชาติ (reserved) และป่าไม้อาวร (permanent) โดยป่าชุมชน ป่าสงวนแห่งชาติ และป่าไม้อาวร อยู่ภายใต้ความดูแลของกรมป่าไม้ ในขณะที่ป่าอนุรักษ์ อยู่ภายใต้ความดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ซึ่งข้อมูลเหล่านี้อยู่ในลักษณะรูปหลายเหลี่ยม และถูกแปลงเป็นตัวแปรหุ่น (dummy variable) ที่จะแสดงค่าเพียง 2 ค่า คือ 0 หรือ 1 เท่านั้น ถ้าตำบลนั้นมีป่าที่ได้รับการคุ้มครองในแต่ละประเภท จะมีค่าเท่ากับ 1 หากไม่เท่ากับ 0 ส่วนชุดควบคุมทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ความหนาแน่นของประชากร (population density) และรายได้ต่อครัวเรือน (household income) ได้รับ

ความอนุเคราะห์จากกรมการพัฒนาชุมชน อยู่ในลักษณะของข้อมูลทางสถิติ ชุดควบคุมพื้นที่ ได้แก่ ภูมิอากาศ ประกอบด้วย อุณหภูมิสูงสุด (maximum temperature) และต่ำสุดเฉลี่ยตลอดปี (minimum temperature) ปริมาณน้ำฝน (rain) และ จำนวนวันที่ฝนตก (rainy days) ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจาก กรมอุตุนิยมวิทยา โดยข้อมูลเหล่านี้อยู่ในรูปแบบข้อมูลสถิติ ในแต่ละสถานีตรวจวัด จึงต้องนำมาสร้างแผนที่เส้นชั้นความสูงด้วยการประมาณค่าในช่วงเชิงพื้นที่ (spatial interpolation) ซึ่งจะเป็นลักษณะของข้อมูลเรสเตอร์ (Raster) จากนั้นนำมาแปลงเป็นจุด เพื่อรวมแล้วหาค่าเฉลี่ยของแต่ละตำบล⁶ โดยตัวแปรควบคุมเหล่านี้แสดงดังตารางที่ 1

2. ระเบียบวิธี และสถิติที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาลักษณะของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อป่าไม้ ภายใต้สมมติฐานที่ว่าโครงข่ายเส้นทางคมนาคมช่วยลดต้นทุนการเข้าถึง จึงเกิดลักษณะของกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสามารถพิจารณาจากลักษณะป่าที่ถูกทำลาย 2 ลักษณะ ได้แก่ การสูญเสียพื้นที่ป่าไปเป็นพื้นที่ดินประเภทอื่น และการสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า ด้วยแบบจำลองถดถอยผลคงที่ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์แบบควบคุมผลกระทบเฉพาะของแต่ละหน่วยวิเคราะห์ และสามารถละทิ้งผลกระทบที่ไม่เปลี่ยนแปลงตามเวลาได้ โดยศึกษาในลักษณะช่วงยวาระระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563 ซึ่งเป็นการศึกษาแบบพลวัตในช่วงเวลาหนึ่ง การวิเคราะห์ได้กำหนดหน่วยวิเคราะห์เป็นตำบลดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปหลายเหลี่ยมที่จะบรรจุค่าตัวแปรไว้ในแต่ละตำบลของแต่ละปี โดยการศึกษาจะยึดขอบเขตตำบลตามแผนที่กรมแผนที่ดิน เพื่อจัดความคลาดเคลื่อนเชิงพื้นที่⁷

แบบจำลองของการวิเคราะห์จะสร้างตามสมมติฐานในแต่ละลักษณะป่าที่ถูกทำลาย ซึ่งได้กำหนดตัวแปรอิสระและตัวแปรควบคุมในลักษณะเดียวกัน แต่มีความแตกต่างในแง่ของตัวแปรตาม โดยการสูญเสียพื้นที่ป่า กำหนดตัวแปรตามคือ สัดส่วนพื้นที่ป่าต่อตำบล เพื่อแสดงการลดลงของพื้นที่ป่า ซึ่งสามารถอนุมานได้ว่าพื้นที่ป่าไม่เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่ดินประเภทอื่น ในขณะที่การสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า กำหนดตัวแปรตามคือ สัดส่วนพื้นที่ป่าที่เสื่อมสภาพพื้นที่ต่อตำบล เพื่อแสดงสภาพความสมบูรณ์ของป่า จากการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าไม่รอสภาพพื้นที่ โดยศึกษาเทียบกับผลวิเคราะห์ของสัดส่วนพื้นที่ป่าไม่สมบูรณ์ต่อตำบล หากสัดส่วนพื้นที่ป่าที่เสื่อมสภาพพื้นที่ต่อตำบลเพิ่มขึ้น ในขณะที่สัดส่วนพื้นที่ป่าสมบูรณ์ต่อตำบลลดลง อนุมานได้ว่า เกิดการสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า ในส่วนของตัวแปรอิสระที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้กำหนดตัวแปรประกอบด้วย ระยะห่างระหว่างตำบลกับถนน และระยะห่างระหว่างตำบลระยะกันชนจากถนนในรัศมี 5 กิโลเมตร อย่างไรก็ตามจากการตรวจสอบเบื้องต้น ดังตารางที่ 1 พบว่าตัวแปรอิสระมีค่า 0 เป็นจำนวนมาก จากวิธีตรวจวัดระยะห่างที่เริ่มจากขอบเขตไปยังโครงข่ายเส้นทางคมนาคมจึงทำให้ถนนที่อยู่ภายในเขตตำบลถูกอ่านค่าเป็น 0 กิโลเมตร การศึกษานี้จึงได้นำค่าระยะห่างเหล่านี้มาแปลงลอการิทึมธรรมชาติ (natural logarithm transformations) โดยการบวกค่า 0.001 แล้วจึงใส่ลอการิทึมธรรมชาติเข้าไป โดยกระบวนการวิเคราะห์จะเพิ่มตัวแปรอิสระเหล่านี้เข้าแบบจำลองที่ละตัวแปรอย่างมีระบบ ซึ่งรวมถึงตัวแปรควบคุมที่จะถูกเพิ่มเข้าแบบจำลองทีละชุดอย่างเป็นระบบด้วยเช่นกัน เพื่อทดสอบความไว (sensitivity test) และความทนทาน (robustness test) ควบคู่ไปด้วย สุดท้ายกระบวนการวิเคราะห์ทั้งหมดนี้จะได้แบบจำลองที่เหมาะสมที่สุด

⁶ การแปลงข้อมูลเรสเตอร์ให้กลับมามีอยู่ในรูปแบบของจุดในแต่ละพิกเซลเพื่อง่ายต่อการหาค่าเฉลี่ยรายตำบล เนื่องจากแต่ละตำบลจำเป็นต้องมีค่าแต่ละตัวแปรเพียงค่าเดียวเท่านั้น

⁷ ความคลาดเคลื่อนเชิงพื้นที่ เป็นหนึ่งในปัญหาที่ทำให้เกิดปัญหาความลำเอียงจากภายใน แม้ว่าสามารถจัดไปได้ แต่อาจยังมีปัญหาการเป็นเหตุเป็นผลย้อนกลับ โดยเกิดจากตัวแปรตามส่งผลย้อนกลับมายังตัวแปรอิสระ ซึ่งโครงข่ายพื้นฐานมีความเป็นไปได้ว่าจะสามารถเกิดปัญหาดังกล่าวจากการก่อสร้าง โดยเฉพาะถนนที่อาจมีวัตถุประสงค์แฝงในการเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ได้อ้างอิงการศึกษาก่อนหน้าที่ได้ศึกษาในพื้นที่นี้ จึงสามารถทำการศึกษายกได้สมมติฐานที่ว่าไม่มีปัญหาดังกล่าว

ซึ่งจะถูกนำมาวิเคราะห์ผลกระทบโดยแยกประเภทป่าธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ผลัดใบ และผลัดใบอีกครั้ง รวมถึงการศึกษานี้ได้แบ่งกลุ่มการหน่วยวิเคราะห์ด้วยตัวแปรหุ่นของลักษณะเมือง จากการขึ้นสถานะเทศบาลที่ต้องมีประชากรมากกว่า 7 พันคน หากตำบลใดมีประชากรมากกว่า 7 พันคน จะมีค่าเท่ากับ 1 หากไม่เท่ากับ 0 และตัวแปรหุ่นของลักษณะของเมืองที่อยู่ในระยะห่างจากขอบเขตป่าที่ใกล้ที่สุดไม่เกิน 2 กิโลเมตร⁸ หากตำบลใดอยู่ห่างจากป่าไม่เกิน 2 กิโลเมตรจะมีค่าเท่ากับ 1 หากไม่เท่ากับ 0 สำหรับยืนยันผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคม โดยสมการของแบบจำลองปรากฏดังสมการ (1)

$$(1) \quad Forest_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \ln(distance_{i,t}) + \beta_2 x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

เมื่อ $Forest_{i,t}$ คือ สัดส่วนพื้นที่ป่าแต่ละประเภทต่อพื้นที่ทั้งหมดของตำบล i ในปี t

(ป่าแต่ละประเภท ประกอบด้วย Forest area, Dense Forest, Disturbed Forest, Evergreen Forest, Dense evergreen, Disturbed evergreen, Deciduous Forest, Dense deciduous และ Disturbed deciduous)

$distance_{i,t}$ คือ ระยะห่างระหว่างตำบลกับถนน i ถึงถนนใกล้ที่สุดในปี t

(ระยะห่างระหว่างตำบลกับถนน ประกอบด้วย $\ln(\text{minor road})$ และ $\ln(\text{buffer 5 km.})$)

$x_{i,t}$ คือ ตัวแปรควบคุมของตำบล i ในปี t

(ตัวแปรควบคุม ประกอบด้วย ชุดตัวแปรควบคุมป่าที่ได้รับการคุ้มครอง ($x_{1,t}$) ได้แก่ community dummy, conserved dummy, reserved dummy และ permanent dummy ชุดควบคุมทางเศรษฐกิจและสังคม ($x_{2,t}$) ได้แก่ population density และ household income และชุดควบคุมพื้นที่ ($x_{3,t}$) ได้แก่ maximum temperature, minimum temperature, rain และ rainy days)

β คือ ค่าสัมประสิทธิ์ของผลกระทบจากแบบจำลองของตำบล i ในปี t

$\varepsilon_{i,t}$ คือ ค่าความคลาดเคลื่อนของตำบล i ในปี t

ผลการวิจัย

การศึกษาโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อป่าไม้ ภายใต้สมมติฐานที่ว่าโครงข่ายเส้นทางคมนาคมช่วยลดต้นทุนการเข้าถึง จึงเกิดลักษณะของกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสามารถพิจารณาจากลักษณะป่าที่ถูกทำลาย 2 ลักษณะ ได้แก่ การสูญเสียพื้นที่ป่าไปเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น และการเสียสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า โดยสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อตำบล และสัดส่วนพื้นที่ป่ารอสภาพฟื้นฟูต่อตำบลเป็นตัวแปรตามในการวิเคราะห์ผลกระทบดังกล่าว ในการวิเคราะห์ได้ใช้แบบจำลองถดถอยผลคงที่ ในลักษณะข้อมูลช่วงยาวระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563 โดยใช้ตำบลเป็นหน่วยวิเคราะห์ สามารถแบ่งผลการศึกษาดังกล่าวตามลักษณะป่าที่ถูกทำลายเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ผลการศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่า

ผลการศึกษาพบว่า แบบจำลองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการวิเคราะห์กระทบต่อพื้นที่ป่าโดยรวม สามารถอธิบายสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 99.47 ดังตารางที่ 2 โดยระยะห่างระหว่างตำบลกับถนนลดลงร้อยละ 1 จะทำให้

⁸ ระยะห่างจากขอบเขตป่าที่ใกล้ที่สุดไม่เกิน 2 กิโลเมตร เกิดจากค่าเฉลี่ยของการวัดระยะห่างระหว่างตำแหน่งที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของทุกตำบลกับขอบเขตป่าที่ใกล้ที่สุด ซึ่งเป็นการประยุกต์เทคนิคมาจากการศึกษา Chomitz และ Gray (1995)

สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้โดยรวมต่อพื้นที่ตำบลยิ่งลดลงร้อยละ 0.015⁹ อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ หรืออาจกล่าวได้ว่า หากตำบลหนึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด 30 ตารางกิโลเมตร และมีสัดส่วนพื้นที่ป่าอยู่ที่ 0.035 หรือร้อยละ 3.5 หากระยะห่างจากถนนลดลงร้อยละ 1 พื้นที่ป่าไม้โดยรวมจะลดลงราว 0.0045 ตารางกิโลเมตร หรือราว 3 ไร่ ชี้ให้เห็นว่า การเข้าถึงโครงข่ายพื้นฐานเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ก็ส่งผลในเชิงพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้ว่าพื้นที่นั้นถูกควบคุมด้วยการได้รับการคุ้มครองก็ตาม ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการใช้ที่ดิน และการศึกษาก่อนหน้านี้ แต่ขนาดของผลกระทบจะลดลงเหลือ 0.001 เมื่อระยะห่างระหว่างตำบลถึงโครงข่ายพื้นฐานอยู่ในรัศมีจากถนน 5 กิโลเมตร และไม่มีนัยยะสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาเหล่านี้เป็นไปตามการศึกษาของ Deng และคณะ (2011) ที่ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ในประเทศจีน ด้วยการวิเคราะห์ระยะห่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์กับถนน ซึ่งแสดงความสัมพันธ์เชิงลบกับพื้นที่ป่า กล่าวคือ ระยะห่างระหว่างตำบลกับถนนลดลง ทำให้สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ตำบลเพิ่มขึ้น รวมถึง Barber และคณะ (2014) ที่กล่าวว่าผลกระทบเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับถนนที่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากภาครัฐ (unofficial road) อีกทั้งผลการวิเคราะห์เหล่านี้ก็ยังคงยืนยันผลการศึกษาของ Cropper และคณะ (2001)

2. ผลการศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่ารอบสภาพพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า แบบจำลองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการวิเคราะห์ผลกระทบต่อพื้นที่ป่าสมบูรณ์ และ ป่ารอบสภาพพื้นที่ สามารถอธิบายสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 99.39 และ 94.91 ตามลำดับ ดังตารางที่ 2 โดยระยะห่างระหว่างตำบลกับถนนลดลงร้อยละ 1 จะทำให้สัดส่วนพื้นที่ป่ารอบสภาพพื้นที่ต่อพื้นที่ตำบลเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.004 อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ ซึ่งแตกต่างจากการวิเคราะห์พื้นที่ป่าก่อนหน้านี้ แต่เมื่อเทียบกับการวิเคราะห์พื้นที่ป่าสมบูรณ์ก็พบว่ายังคงรักษาทิศทาง และขนาดค่าสัมประสิทธิ์ไว้เช่นเดิม โดยระยะห่างระหว่างตำบลกับถนนลดลงร้อยละ 1 จะทำให้สัดส่วนพื้นที่ป่าสมบูรณ์ต่อพื้นที่ตำบลลดลงร้อยละ 0.019 อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ ชี้ให้เห็นว่า การเข้าถึงถนนส่งผลโดยตรงกับสภาพความสมบูรณ์ป่าไม้ โดยสะท้อนผ่านการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่ารอบสภาพพื้นที่ ซึ่งสาเหตุมาจาก 2 ประเด็น คือ ป่าสมบูรณ์ถูกแปรเปลี่ยนเป็นป่ารอบสภาพพื้นที่ เมื่อระยะห่างดังกล่าวน้อยลง รวมถึงจากหลักฐานของพื้นที่ป่าสมบูรณ์ลดลงเมื่ออยู่ใกล้ถนนหลักมากยิ่งขึ้น ในขณะที่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมกลับเพิ่มขึ้นแทน ดังเช่นการศึกษาของ Alamgi และคณะ (2019) ที่ก็ได้แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างพื้นฐานมีผลกระทบต่อสภาพความสมบูรณ์ของป่า หรือผลการวิเคราะห์เหล่านี้อาจมาจากสาเหตุของพื้นที่ป่ารอบการพื้นที่ดังกล่าวถูกทำลายจนไม่มีสภาพป่าด้วยเช่นกัน

อีกทั้ง เมื่อพิจารณาตัวแปรควบคุมในการควบคุมความแตกต่างของตำบลที่ปรากฏทั้ง 2 กรณี ดังตารางที่ 2 พบว่าตำบลที่มีพื้นที่ป่าที่ได้รับการคุ้มครอง จะมีพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ป่ารอบสภาพพื้นที่เพิ่มขึ้นในทุกประเภท โดยเฉพาะประเภทป่าไม้ถาวรมีขนาดสัมประสิทธิ์สูงสุด ตามผลการศึกษาในตารางที่ 2 พบว่า ตำบลที่ได้รับการคุ้มครองจากการขึ้นทะเบียนเป็นป่าไม้ถาวร ทำให้สัดส่วนพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นมากถึง 0.036 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รองลงมา คือ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอนุรักษ์ และป่าชุมชน รวมถึงยังทำให้สัดส่วนพื้นที่ป่ารอบสภาพพื้นที่ และสัดส่วนพื้นที่ป่าสมบูรณ์เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.031 และ 0.029 ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยเช่นกัน ยกเว้นป่าอนุรักษ์ที่จะส่งผลให้พื้นที่ป่ารอบสภาพพื้นที่ลดลง แม้ว่าจะไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงบทบาทในการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม จึงกล่าวได้ว่า พื้นที่ที่ได้รับการคุ้มครอง โดยการขึ้นทะเบียน และมีอำนาจในการดูแลพื้นที่ป่าไม้ ดังเช่นการศึกษาของ Milien และคณะ (2021) ตามที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ว่าโครงข่ายเส้นทางคมนาคมจะส่งผลต่อพื้นที่ป่า แม้ว่าจะยังคงเป็นป่าที่ได้รับการคุ้มครอง แต่การศึกษานี้ได้ให้มุมมองเพิ่มเติมต่อตำบลที่มีป่าที่ได้รับการคุ้มครองว่าสามารถลดผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคม และสามารถรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ได้ ในขณะที่มิติของเศรษฐกิจและสังคม พบว่า ทั้งความหนาแน่นของประชากร และรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ล้วนแต่มีทิศทางเป็นลบ หรือกล่าวได้ว่าเมื่อ

⁹ ค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ด้วยวิธีการถดถอยแบบกำลังสองน้อยที่สุด โดยการนำเข้าลอการิทึมธรรมชาติของตัวแปรอิสระ จะถูกหารด้วย 100 ดังนั้นสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อตำบลจากการอ่านค่าสัมประสิทธิ์จึงมีค่าเท่ากับ 0.00015 แต่เนื่องจากตัวแปรตามเป็นสัดส่วนจึงสามารถปรับเป็นร้อยละได้ด้วยคูณ 100 ค่าสัมประสิทธิ์จึงกลับมาเท่าเดิม

ความหนาแน่นของประชากรต่อตำบลเพิ่มขึ้น 1 คนต่อตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าจะลดลง โดยเฉพาะพื้นที่ป่า และพื้นที่ป่าสมบูรณ์ เนื่องจากตำบลที่ประชาชนหนาแน่นเพิ่มขึ้น นั่นก็หมายถึง ความต้องการทำลายป่าก็จะเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความกดดันกับพื้นที่ป่า สะท้อนอุปสงค์ของการใช้ที่ดินที่สูงขึ้น นำไปสู่การทำลายป่าที่มากขึ้น ดังเช่นการศึกษาของ Deng และคณะ (2011) ที่ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากโครงข่ายเส้นทางคมนาคม ด้วยพื้นที่ที่มีความหนาแน่นประชากรต่ำจะมีความกดดันให้เกิดการทำลายพื้นที่ป่าไม่น้อยกว่าพื้นที่ที่มีจำนวนประชากรมากกว่าเช่นเดียวกับพื้นที่ที่มีรายได้ต่อครัวเรือนสูง

ตารางที่ 2 : แสดงผลการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่า ป่าสมบูรณ์ และป่ารกร้างพื้นที่ฟู ในช่วง พ.ศ. 2554 ถึง 2563

Variable	Forest Area			Dense Forest			Disturbed Forest		
	sum	Evergreen	Deciduous	sum	Evergreen	Deciduous	sum	Evergreen	Deciduous
ln (minor road)	0.015*** (0.002)	0.002 (0.002)	0.014*** (0.002)	0.019*** (0.002)	0.002 (0.002)	0.018*** (0.002)	- 0.004*** (0.001)	-0.001*** (0.000)	-0.003*** (0.001)
ln (buffer 5 km.)	0.001 (0.001)	0.002* (0.001)	-0.001 (0.002)	0.001 (0.001)	0.003* (0.001)	-0.002 (0.002)	0.0002 (0.000)	-0.0002** (0.000)	0.0005 (0.000)
community	0.002 (0.003)	-0.002 (0.003)	0.005 (0.004)	0.002 (0.003)	-0.002 (0.003)	0.004 (0.004)	0.001 (0.001)	0.00005 (0.000)	0.001 (0.001)
conserved	0.008*** (0.003)	0.001 (0.003)	0.008** (0.004)	0.009*** (0.003)	0.001 (0.003)	0.009** (0.004)	-0.001 (0.001)	-0.0001 (0.000)	-0.001 (0.001)
reserved	0.026*** (0.004)	-0.0003 (0.004)	0.026*** (0.005)	0.025*** (0.004)	-0.0001 (0.004)	0.026*** (0.005)	0.0004 (0.001)	-0.0002 (0.000)	0.001 (0.001)
permanent	0.036*** (0.006)	0.006 (0.007)	0.031*** (0.009)	0.034*** (0.007)	0.006 (0.007)	0.029*** (0.009)	0.002 (0.002)	0.00001 (0.000)	0.002 (0.002)
population density	- 0.002*** (0.000)	-0.0001 (0.000)	-0.0002*** (0.000)	- 0.0003*** (0.000)	-0.00005 (0.000)	-0.0002*** (0.000)	0.00002 (0.000)	-1.56e-06 (0.000)	0.00002* (0.000)
household income	-1.04e-06** (0.000)	-2.09e-07 (0.000)	-8.74e-07 (0.000)	-1.13e-06** (0.000)	-1.88e-07 (0.000)	-9.78e-07 (0.000)	9.00e-08 (0.000)	-2.04e-08 (0.000)	1.03e-07 (0.000)
Area Control ¹	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
Constant	1.021*** (0.190)	-1.049*** (0.211)	2.034*** (0.262)	1.009*** (0.200)	-1.024*** (0.210)	2.000*** (0.261)	0.011 (0.068)	-0.025 (0.015)	0.034 (0.065)
R-squared	0.9947	0.9542	0.9863	0.9939	0.9526	0.9861	0.9491	0.9642	0.9408
No. of obs.	2,894	2,894	2,894	2,894	2,894	2,894	2,894	2,894	2,894

หมายเหตุ: *** นัยสำคัญที่ร้อยละ 1, ** นัยสำคัญที่ร้อยละ 5, * นัยสำคัญที่ร้อยละ 10 และในวงเล็บแสดง standard error

¹ ชุดควบคุมพื้นที่ (Area Control) ประกอบด้วย อุณหภูมิสูงสุด (maximum temperature) และต่ำสุดเฉลี่ยตลอดปี (minimum temperature) ปริมาณน้ำฝน (rain) และจำนวนวันที่ฝนตก (rainy days) โดยตัวแปรเหล่านี้เป็นเพียงตัวแปรที่ใช้ในการควบคุมความแตกต่างของพื้นที่ ดังนั้นจึงไม่ได้แสดงผลการวิเคราะห์ของชุดตัวแปรนี้

เมื่อพิจารณาแยกตามประเภทป่าไม้ธรรมชาติ ได้แก่ ป่าผลัดใบ และป่าไม่ผลัดใบ พบว่า ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ป่ารอสภาพพื้นที่ป่ายังคงมีทิศทางเดิม ยกเว้นเมื่อพิจารณาควบคู่กับสถานะเมือง พบว่าในพื้นที่ที่มีสถานะเป็นตำบล ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่ายังคงรักษาทิศทางของผลกระทบไว้ดังเดิม รวมถึงพื้นที่ป่าผลัดใบที่มีผลกระทบในทิศทางเดียวกัน แต่ในพื้นที่ที่มีสถานะเป็นเทศบาลตำบล โครงข่ายเส้นทางคมนาคมกลับมีทิศทางความสัมพันธ์เป็นลบกับทั้งพื้นที่ป่าไม่ผลัดใบ และพื้นที่ป่าไม่ผลัดใบรอสภาพพื้นที่ป่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อาจกล่าวได้ว่า เมื่อระยะห่างจากโครงข่ายเส้นทางคมนาคมลดลง ป่าไม่ผลัดใบในเขตเทศบาลจะเพิ่มขึ้น ซึ่งให้แนวโน้มการมีโครงข่ายเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสามารถสนับสนุนการเพิ่มขึ้นของป่าไม่ผลัดใบ จากการเข้าถึงพื้นที่ป่าไม่ผลัดใบที่ดีขึ้นส่งเสริมให้เกิดการดูแลพื้นที่ป่าที่ง่าย และสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น แต่ยังไม่สามารถอนุมานได้ว่าผลกระทบดังกล่าวมีอิทธิพลกับการสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่าไม่ผลัดใบ เนื่องจากทิศทางความสัมพันธ์ของผลกระทบของพื้นที่ป่าไม่ผลัดใบรอสภาพพื้นที่ป่า เทียบกับพื้นที่ป่าไม่ผลัดใบสมบูรณ์ยังคงมีทิศทางเดียวกัน จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าป่าไม่ผลัดใบสมบูรณ์ถูกแปรเปลี่ยนเป็นป่าไม่ผลัดใบรอสภาพพื้นที่ป่า ดังเช่นการศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่ารอสภาพพื้นที่ป่าที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ อีกทั้งเมื่อพิจารณาความห่างระหว่างตัวเมืองกับพื้นที่ป่าที่ใกล้ที่สุด สามารถยืนยันได้ว่าเมืองที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม่ได้รับอิทธิพลจากโครงข่ายเส้นทางคมนาคม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพื้นที่ป่าจะลดลงเมื่อระยะห่างระหว่างโครงข่ายเส้นทางคมนาคมกับพื้นที่ป่าไม่ลดลงเช่นเดียวกับพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ในขณะที่พื้นที่ป่ารอสภาพพื้นที่ป่าผลกระทบจะมีทิศทางตรงกันข้าม

สุดท้ายนี้ ผลการศึกษาเหล่านี้ได้ถูกตรวจสอบความไว และความทนทานเพื่อจัดการกับปัญหาทางสถิติ และสร้างความเชื่อมั่นให้กับแบบจำลอง พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ในการวิเคราะห์ของทุกแบบจำลองยังคงมีทิศทาง และขนาดเท่าเดิม ซึ่งสะท้อนถึงความเสถียร และความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ ทั้งนี้ปัญหาความเป็นเหตุเป็นผลย้อนกลับ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาความลำเอียงจากภายในที่หลายการศึกษามีข้อกังวล การศึกษานี้จึงได้กำหนดให้การวิเคราะห์อยู่ภายใต้สมมติฐานที่ว่าไม่มีปัญหาดังกล่าว ตามการศึกษาของ Cropper และคณะ ที่ได้ทำการศึกษาในพื้นที่เดียวกัน แต่อยู่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และมีความเป็นไปได้มากกว่าโครงข่ายเส้นทางคมนาคมจะเกิดความสัมพันธ์ย้อนกลับ โดยให้เหตุผลว่า โครงข่ายเส้นทางคมนาคมในช่วงเวลาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ โดยการเชื่อมโยงเมืองสำคัญเข้าด้วยกัน

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมที่มีลักษณะเป็นระบบคมนาคมและขนส่งที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ภายใต้สมมติฐานที่ว่าโครงข่ายพื้นฐานช่วยลดต้นทุนการเข้าถึง จึงเกิดกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ให้เกิดการถูกทำลายใน 2 ลักษณะ คือ การสูญเสียพื้นที่ป่า และการสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า การวิเคราะห์ในระดับตำบลระหว่างปี พ.ศ. 2554 ถึง 2563 ด้วยแบบจำลองถดถอยผลคงที่ การศึกษานี้ได้อ้างอิงการกำหนดตัวแปรจากการศึกษาของ Cropper และคณะ (2001) ที่ได้ศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งได้ปรับเทคนิคการวิเคราะห์เป็นการใช้แบบจำลองถดถอยผลคงที่ และใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นตำบล แทนการใช้แบบจำลองโปรบิตแบบสองตัวแปร ที่จำเป็นต้องใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นจุด (plotted) ซึ่งมีความเหมาะสมกับการทำนายปัจจัยของแต่ละจุดที่ส่งผลให้ป่าถูกทำลาย จึงไม่สามารถแสดงผลการศึกษาเชิงปริมาณได้อย่างชัดเจน โดยเป็นเพียงการแสดงตำแหน่งป่าที่มีโอกาสถูกทำลาย อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ก็ยังคงให้ผลการศึกษาเชิงปริมาณที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ Cropper และคณะ (2001)

โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่ารอสภาพพื้นที่ป่า จากการเข้าถึงระบบคมนาคมและขนส่งที่ดีขึ้น นำไปสู่ต้นทุนการทำลายป่าลดลงจากระยะห่างที่น้อยลง ซึ่งเป็นไปตามผลการศึกษาของ Deng และคณะ (2011) รวมถึง Barber และคณะ (2014) โดยผลกระทบเหล่านี้สามารถลดลงได้เมื่อตำบลนั้นมีป่าที่ได้รับการคุ้มครองดังเช่นการศึกษาของ Milien และคณะ (2021) อย่างไรก็ตามยังพบว่าผลกระทบเหล่านี้มีความแตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตเทศบาล และพื้นที่ป่าไม่ผลัดใบ

ซึ่งตอบสนองต่อโครงข่ายพื้นฐานต่างไปจากพื้นที่อื่น ดังนั้น แนวการศึกษาในอนาคตจึงควรคำนึงถึงความแตกต่างตามบริบทพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการป่าไม้ และสนับสนุนการกำหนดนโยบายเชิงพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ที่แตกต่างกันในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมต่อพื้นที่ป่านี้ พบว่า โครงข่ายเส้นทางคมนาคมส่งผลต่อการทำลายป่าทั้งการสูญเสียพื้นที่ป่า และสูญเสียสภาพความสมบูรณ์ของป่า แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธการพัฒนาโครงข่ายเส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 3 ประการ เพื่อลดผลกระทบควบคู่กับการฟื้นฟูพื้นที่ป่า ได้แก่

1.1 การอนุรักษ์เชิงพื้นที่ด้วยพื้นที่คุ้มครอง อย่างเหมาะสมกับประเภทของป่า โดยการได้รับการคุ้มครองจากการเป็นป่าชุมชน ป่าสงวน และป่าถาวรในตำบล สามารถส่งเสริมการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่า ในขณะที่การได้รับการคุ้มครองจากการเป็นป่าอนุรักษ์ ส่งเสริมทั้งการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่า และลดพื้นที่ป่ารอสภาพฟื้นฟู สะท้อนบทบาทในการฟื้นฟูสภาพพื้นที่

1.2 การจัดทำพื้นที่ป่าที่มีความเสี่ยงต่อการถูกทำลายด้วยลักษณะที่แตกต่างตามพื้นที่ จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงถนนในพื้นที่ที่ยังคงเป็นป่าสมบูรณ์โดยเฉพาะป่าผลัดใบที่มักจะตอบสนองต่อโครงข่ายเส้นทางคมนาคมนั้นอาจเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการถูกทำลาย ดังนั้นการลดการเข้าถึงโครงข่ายเส้นทางคมนาคมอาจลดผลกระทบดังกล่าวได้ เช่น การจัดตั้งแนวกันชนตลอดถนนในบริเวณที่อยู่ร่วมกับป่าผลัดใบ การจัดตั้งแนวกันชนของป่า (forest buffer zone) เป็นต้น

1.3 การส่งเสริมบทบาทของท้องถิ่น จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า บทบาทของสถานะของเมืองโดยเฉพาะเทศบาลตำบล ส่งผลต่อการส่งเสริมพื้นที่ป่าให้เพิ่มขึ้น กล่าวได้ว่า เมืองที่มีสถานะเป็นเทศบาลตำบลที่มักจะมียงบประมาณ และบุคลากรที่พร้อมสามารถส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า ดังนั้นการสนับสนุนท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการอนุรักษ์ป่ามากขึ้น ดังเช่นเทศบาลตำบลที่แม้จะมีจำนวนประชากรภายในตำบลสูง แต่ก็ยังคงอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม่ผลัดใบเอาไว้ได้ จึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางท้องถิ่นสามารถมีบทบาทร่วมในการอนุรักษ์ป่า

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต

2.1 การศึกษานี้ไม่สามารถนำระบบคมนาคมและขนส่งทางราง และทางน้ำมาร่วมวิเคราะห์ได้ด้วยได้ ดังนั้นในการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมจึงควรวิเคราะห์ควบคู่กับการวิเคราะห์ในลักษณะข้อมูลภาคตัดขวาง เพื่อแสดงผลกระทบของระบบคมนาคมและขนส่งอื่น ๆ แต่ก็ควรระมัดระวังอิทธิพลทางเวลาที่น่าจะขาดหายไป

2.2 การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์ผลกระทบโดยมีสมมติฐานที่ว่า โครงข่ายเส้นทางคมนาคมมีกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ทางตรงและทางอ้อม แต่ไม่สามารถยืนยันสาเหตุในกลไกการขับเคลื่อนให้เกิดการทำลายป่าไม้ทั้งสองได้ ดังนั้นในการศึกษาผลกระทบของโครงข่ายเส้นทางคมนาคมนี้จะเป็นฐานในการศึกษาในอนาคตที่สามารถแสดงเหตุและผลของสาเหตุการทำลายป่า เพื่อวางแผนจัดการกับพื้นที่ป่าที่เสี่ยงต่อการถูกทำลาย

2.3 การศึกษานี้ยังขาดการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการใช้ที่ดินประเภทอื่น เช่น พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่เกษตรกรรม เป็นต้น สำหรับการศึกษาว่าป่าที่ถูกทำลายนั้นแปรเปลี่ยนเป็นสภาพการใช้ที่ดินแบบใด ซึ่งจะสามารถยืนยันผลการวิเคราะห์ของการศึกษานี้ รวมถึงยังสามารถนำไปใช้วางแผนจัดการกับพื้นที่ป่าที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายได้อีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลแผนที่การใช้ที่ดิน และคำแนะนำจาก กรมพัฒนาที่ดิน ส่วนข้อมูลถนนได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม และได้รับคำแนะนำ พร้อมข้อมูลเพิ่มเติมจากกรมทางหลวง และกรมทางหลวงชนบท ในขณะที่ข้อมูลเส้นทางรถไฟ และเส้นทางน้ำได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจาก สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ และกรมทรัพยากรน้ำ อีกทั้งข้อมูลป่าที่ได้รับการคุ้มครองได้รับความอนุเคราะห์จาก กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจาก กรมการพัฒนาชุมชน ข้อมูลสภาพอากาศ ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจาก กรมอุตุนิยมวิทยา

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2551). คู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการอนุญาตไม้และของป่า. กรมป่าไม้: กรุงเทพฯ.
- กรมป่าไม้. (2566). ข้อมูลสถิติกรมป่าไม้ ปี 2566. กรมป่าไม้: กรุงเทพฯ.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2565). คำนิยามข้อมูลแผนที่การใช้ที่ดิน. กรมพัฒนาที่ดิน: กรุงเทพฯ.
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2556). Readiness Preparation Proposal (R-PP) for Thailand. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช: กรุงเทพฯ.
- Alamgir, M., Campbell, M. J., Sloan, S., Suhardiman, A., Supriatna, J. และ Laurance, W. F. (2019). High-risk infrastructure projects pose imminent threats to forests in Indonesian Borneo. *Sci Rep*, 9(1), 140.
- Barber, C. P., Cochrane, M. A., Souza, C. M. and Laurance, W. F. (2014). Roads, Deforestation, and the Mitigating effect of protected areas in the Amazon. *Biological Conservation*, 177: 203-209.
- Chomitz, K. และ Gray, D. (1995). Roads, Lands, Markets, and Deforestation: A Spatial Model of Land Use in Belize. *World Bank Economic Review*, 10.
- Cropper, M., Puri, J. และ Griffiths, C. (2001). Predicting the Location of Deforestation: The Role of Roads and Protected Areas in North Thailand. *Land Economics*, 77(2), 172-186
- Deng, X., Huang, J., Uchida, E., Rozelle S. and Gibson, J. (2011). Pressure cookers or pressure valves: Do roads lead to deforestation in China? *Journal of Environmental Economics and Management*, 61(1): 79-94.
- Marguerite Casey foundation. (2016). *Transport for all: Good for families*. Washington: M. C. Foundation.
- Milien, E. J., Rocha, K. d. S., Brown, I. F. และ Perz, S. G. (2021). Roads, deforestation and the mitigating effect of the Chico Mendes extractive reserve in the southwestern Amazon. *Trees, Forests and People*, 3, 100056.
- Patarasuk, R. และ Binford, M. W. (2012). Longitudinal analysis of the road network development and land-cover change in Lop Buri province, Thailand, 1989–2006. *Applied Geography*, 32(2), 228-239
- von Thunen, J. H. (1966). *Der Isolierte Staat in Beziehung der Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Oxford: Pergamon Press.

ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

The Correlation between Academic Achievement and the Decision Making in
Selecting a Faculty for Higher Education among Upper Secondary School Students of
Surawiwat School, Suranaree University of Technology

สุริชา ฐานวิสัย¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียน และ 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียน กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จำนวน 255 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามระดับชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ ตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาโดยพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลมากที่สุดในระดับมาก ($M = 4.34$) รองลงมาคือ ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ($M = 3.89$) และปัจจัยด้านครอบครัว ($M = 3.40$) อย่างไรก็ตามพบว่านักเรียนตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสังคมต่ำที่สุดในระดับปานกลาง ($M = 3.08$) และ 2) ผลการเรียนรู้เฉลี่ยสะสมมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำมากกับการตัดสินใจเลือกคณะตามความคาดหวังของผู้ปกครอง ($r^2 = .035$) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาบัน ($r^2 = .018$) ตามค่านิยมของสังคม ($r^2 = .015$) และตามคำแนะนำของครูผู้สอน ($r^2 = .020$) แสดงให้เห็นว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับบริบทแวดล้อมของสถาบัน ค่านิยมสังคม และคำแนะนำจากบุคคลรอบข้างมากขึ้นในการตัดสินใจเลือกคณะในระดับอุดมศึกษา

คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การตัดสินใจเลือกคณะ การศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

Abstract

This research aimed to 1) study the level of decision-making in selecting a faculty for higher education among high school students, and 2) analyze the correlation between academic achievement and the decision-making in selecting a faculty for higher education. The sample consisted of 255 high school students from Surawiwat School, Suranaree University of Technology, selected using stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire, which used a 5-point Likert scale. The data was analyzed using mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient.

The findings of the study revealed that: rewrite again. (1) students from Surawiwat School predominantly based their decision to choose a faculty for higher education on personal factors, which

¹ โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ตำบลสุรนารี อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000

were rated at a high level ($M = 4.34$), followed by institutional factors ($M = 3.89$), and family factors ($M = 3.40$). Social factors were rated the lowest, at a moderate level ($M = 3.08$). 2) The cumulative grade point average (GPAX) showed a low but statistically significant positive correlation with the decision to choose a faculty based on parents' expectations ($r^2 = .035$), the physical environment of the institution ($r^2 = .018$), social values ($r^2 = .015$), and teachers' recommendations ($r^2 = .020$). This indicates that high-achieving students tend to place greater importance on contextual factors, societal values, and feedback from others when making decisions about their faculty selection at the tertiary level.

Keywords: Academic Achievement, Decision Making in Selecting a Faculty, Higher Education

บทนำ

การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ การได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเปิดโอกาสให้นักเรียนพัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในอนาคต นอกจากนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษายังเชื่อมโยงกับโอกาสในการมีงานทำที่ดีขึ้นและรายได้ที่สูงขึ้น (ธนกร วรพิทักษ์นันท์, 2564) แม้ว่าแนวโน้มความนิยมในการเลือกศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามภาวะเศรษฐกิจและสังคมในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา โดยมีปัจจัยจากสภาพเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และลำดับความสำคัญของสังคมเป็นตัวกำหนดซึ่งสะท้อนจากตลาดแรงงานและค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป (ประลอง นนท์ณรงค์ และสุธาพิทย์ นววิธากาญจน์, 2564)

การตัดสินใจเลือกสาขาวิชาหรือคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ถือเป็นช่วงที่สำคัญของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพราะการตัดสินใจดังกล่าวไม่เพียงส่งผลต่อเส้นทางการเรียนในระดับอุดมศึกษาเท่านั้น หากแต่ยังมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อทิศทางชีวิตทั้งด้านวิชาชีพและความพึงพอใจในชีวิต (เอกชัย เทียนเงิน และคณะ, 2565; Ditta-Apichai and Phairot, 2565) โดยพื้นฐานแล้วการตัดสินใจ (Decision-making) เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ในการประเมินทางเลือกต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดภายใต้สถานการณ์ที่กำหนด ทฤษฎีการตัดสินใจของ Herbert A. Simon (Simon, 1955) อธิบายว่ามนุษย์ไม่ได้ตัดสินใจอย่างมีเหตุผลสมบูรณ์เสมอไป เนื่องจากข้อจำกัดทางข้อมูล เวลา และความสามารถในการประมวลผลของสมอง ดังนั้น การตัดสินใจเลือกศึกษาต่อจึงไม่ได้อิงเพียงความรู้หรือข้อมูลเชิงวิชาการเท่านั้น หากยังมีปัจจัยทางอารมณ์ สังคม และจิตวิทยาเข้ามาเกี่ยวข้องอีกด้วย

การเลือกคณะเพื่อศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนจึงได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายในและภายนอก (Ditta-Apichai and Phairot, 2022; Kitsawad, 2013) โดยปัจจัยภายในจะเกี่ยวข้องกับเหตุผลส่วนบุคคล ได้แก่ ความถนัด แรงจูงใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และเป้าหมายในอนาคต (ธนพัฒน์ อินทวิ, 2564; ณัฐสิมา นครกัณฑ์ และพัชนี เขยจรรรยา, 2567) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง อาทิ ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา เช่น ชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย คุณภาพของคณะหรือสาขาวิชา รวมถึงค่าธรรมเนียมในการศึกษา (เอกชัย เทียนเงิน และคณะ, 2565; ธนพัฒน์ อินทวิ, 2564; Kitsawad, 2013) ตลอดจนปัจจัยด้านครอบครัวและสังคม เช่น การสนับสนุนจากผู้ปกครอง ความคาดหวังจากครอบครัว (นิรนาท เสนาจันทร์ และคณะ, 2562; ธนพัฒน์ อินทวิ, 2564) อิทธิพลของครู เพื่อน รุ่นพี่ หรือบุคคลต้นแบบในสาขาอาชีพนั้น (ธนพัฒน์ อินทวิ, 2564; Ditta-Apichai and Phairot, 2565) นักเรียนที่มีข้อมูลและการสนับสนุนที่เพียงพอจะมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพของนักเรียน นอกจากนี้จากงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นตัวชี้วัดความสามารถทางวิชาการของนักเรียนในช่วงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีบทบาททั้งในแง่ของโอกาสในการคัดเลือกเข้าศึกษาต่อ และการโอกาสในการเรียนในสาขาที่มีความยาก ท้าทาย หรือได้รับความนิยมนจนประสบความสำเร็จได้ (ปฐมา อาแว และคณะ, 2553)

การตัดสินใจเลือกคณะและสาขาวิชาสำหรับศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษานั้นมีผลกระทบต่ออนาคตของนักเรียนทั้งในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ ตลอดจนคุณภาพชีวิตในระยะยาว หากผู้เรียนสามารถตัดสินใจเลือกได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพและความสนใจของตนเอง จะทำให้มีแรงจูงใจในการเรียนสูงขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี มีโอกาสสำเร็จการศึกษาในเวลาที่เหมาะสม และสามารถประกอบอาชีพตรงสายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จำลอง นามูลตรี และคณะ, 2563) ในทางกลับกัน หากการตัดสินใจเกิดขึ้นภายใต้แรงกดดัน ขาดการไตร่ตรอง หรือเกิดจากการมีข้อมูลไม่เพียงพอ อาจทำให้เกิดความรู้สึกผิดหวัง ความเครียด และความรู้สึกสูญเสียความมั่นใจในตนเอง ซึ่งอาจส่งผลถึงปัญหาทางสุขภาพจิตในระยะยาวได้ (Arnett, 2019) หรือแม้กระทั่งอาจนำไปสู่ปัญหาการเปลี่ยนคณะกลางคัน การลาออก ภาวะว่างงานหลังเรียนจบ ดังนั้นการวางระบบแนะแนวอาชีพและการตัดสินใจศึกษาต่อให้มีคุณภาพและมีความเชื่อมโยงกับแนวโน้มของตลาดแรงงานจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง (จุฑารัตน์ เรณูมาน และคณะ, 2567) หนึ่งในปัญหาสำคัญที่เกิดจากการเลือกคณะที่ไม่เหมาะสม คืออัตราการเปลี่ยนคณะหรือสาขาวิชาที่สูงขึ้นในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ (Blackmon, 2013) โดยเฉพาะในช่วงปีแรกของการเรียน ซึ่งเป็นช่วงที่นักศึกษาจำนวนไม่น้อยเริ่มตระหนักว่าตนเองไม่เหมาะกับเส้นทางที่เลือกมา จากสถิติการเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียนไทย สำนักปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมได้รายงานจำนวนการลงทะเบียนเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐทั่วประเทศ ซึ่งการลงทะเบียนภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 มีจำนวน 1,524,622 คน และในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน มีจำนวน 303,179 คน แต่จำนวนดังกล่าวมีจำนวนลดลงในภาคเรียนที่ 2 โดยสถิติของนักศึกษาที่ลงทะเบียนศึกษาต่อในภาคเรียนที่ 2 ของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มีจำนวนลดลงเป็นร้อยละ 13.14 ส่วนสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจำนวนนักศึกษาที่ลงทะเบียนลดลง คิดเป็นร้อยละ 25 ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมด (สำนักปลัดกระทรวง อว., 2566) ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลเสียทั้งในด้านต้นทุนการศึกษาที่สูงเกินไป เวลาที่เสียไป และภาวะเครียดทางจิตใจของนักเรียนเอง รวมถึงภาระของครอบครัวและรัฐที่ต้องลงทุนซ้ำซ้อน

โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีเป็นโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและภาษา โดยมีเป้าหมายและจุดเน้นของหลักสูตรในการพัฒนานักเรียนให้มีความเป็นนักวิทยาศาสตร์ และนวัตกรรม ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีจึงมีความสำคัญ โดยจะช่วยให้ครูแนะแนว ผู้ปกครอง และนักเรียนได้เข้าใจบทบาทของผลการเรียนในฐานะตัวบ่งชี้ที่อาจมีอิทธิพลต่อการวางแผนการศึกษาต่อ อีกทั้งยังเป็นข้อมูลสนับสนุนเชิงประจักษ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบหลักสูตรและแนวทางการส่งเสริมที่เหมาะสมกับศักยภาพของนักเรียนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

สมมุติฐานของการวิจัย

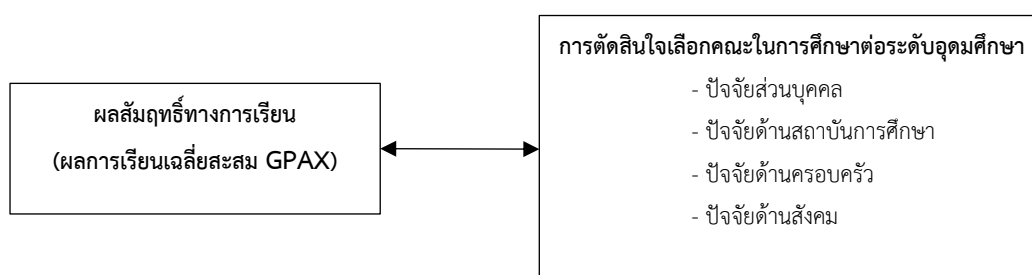
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ดังนั้นประชากรที่ศึกษาจึงเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ปีการศึกษา 2567 ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงการวางแผนหรือกำลังตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
2. ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งวัดได้จากผลการเรียนเฉลี่ยสะสมของนักเรียน (GPAX) เป็นตัวแปรต้น และตัวแปรการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนเป็นตัวแปรตาม ซึ่งพิจารณาจากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสังคม
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเริ่มพิจารณาและวางแผนการเลือกศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัยที่มุ่งวิเคราะห์ระดับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียน และศึกษาปัจจัยทางด้านวิชาการ คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่อาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจดังกล่าว ซึ่งวัตถุประสงค์ข้อแรก คือ เพื่อศึกษาระดับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ระดับของตัวแปรการตัดสินใจเลือกคณะโดยพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสังคม และวัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับตัวแปรการตัดสินใจเลือกคณะเพื่ออธิบายแนวโน้มของพฤติกรรมการตัดสินใจ จึงสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ดังกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ปีการศึกษา 2567 จำนวน 418 คน จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 เมื่อคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Daniel (1999) แล้วพบว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างควรเท่ากับ 201 คน และเพื่อชดเชยอัตราการตอบกลับที่ร้อยละ 80 จึงทำให้ได้ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม คือ 255 คน โดยได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งชั้นตามระดับชั้นเรียน จากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random

Sampling) จากนักเรียนแต่ละระดับชั้น จึงทำได้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 116 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 65 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 74 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งนิยามความหมาย แนวคิด และวิธีการวัดตัวแปร แล้วจึงกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรการตัดสินใจเลือกสาขาวิชาหรือคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา เพื่อนำมาสร้างและพัฒนาข้อคำถามโดยอิงจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา จากนั้นได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และปรับแก้ตามข้อเสนอแนะก่อนการนำไปทดลองใช้ ซึ่งแบบสอบถามมีลักษณะการตอบแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ (5-point Likert Scale) โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เกรดเฉลี่ยสะสม

ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกสาขาวิชาหรือคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยด้านสังคม จำนวน 21 ข้อ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์แปลผลค่าเฉลี่ย (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด

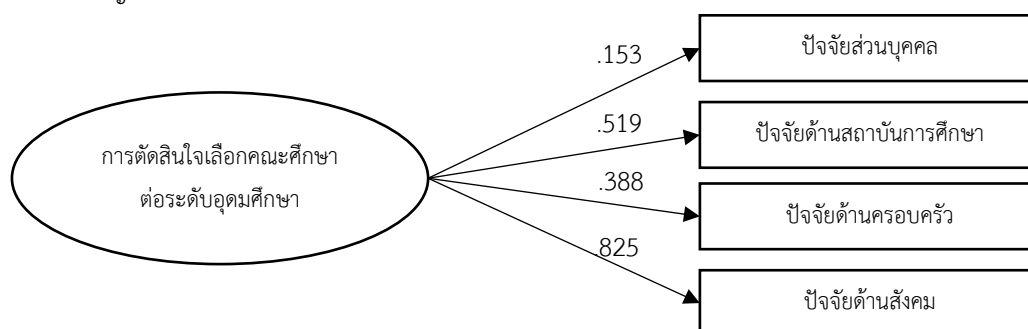
คะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง ระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

2.2 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยหลังการทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 30 คนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้านความเชื่อมั่น (reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ของแบบสอบถามทั้งฉบับพบว่ามีค่าความความเชื่อมั่น เท่ากับ .754 ซึ่งถือว่ายอมรับได้ คือมีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป เมื่อตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันโดยใช้โปรแกรม Mplus 8 พบว่าโมเดลการวัดองค์ประกอบเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกสาขาวิชาหรือคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษามีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 0.162$, $df = 1$, $p = .687$, SRMR = .005, RMSEA = .000) พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่แตกต่างศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .01$) ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (SRMR) และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษเหลือมาตรฐาน (RMSEA) ในทุกโมเดลมีค่าเข้าใกล้ 0.00 และพบว่าค่าน้ำหนักองค์ประกอบของทุกตัวแปรสังเกตได้รูปคะแนนมาตรฐานมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รายละเอียดดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดลการวัดองค์ประกอบการตัดสินใจเลือกสาขาวิชาหรือคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ดำเนินการหลังจากได้รับอนุญาตจากผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

3.1 ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัยให้กับกลุ่มตัวอย่างทั้งนักเรียนอย่างชัดเจน ผ่านหนังสือ นำส่งลงนามโดยผู้อำนวยการโรงเรียน รวมทั้งได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมก่อนการตอบแบบสอบถาม

3.2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในช่วงเดือนกันยายน 2567 ด้วยแบบสอบถามออนไลน์ และให้นักเรียนกรอกข้อมูลในชั้นเรียนที่สอน นักเรียนจะใช้เวลาในการตอบแบบสอบถามประมาณ 5 – 10 นาที ใช้ระยะเวลาเก็บเอกสารให้ครบถ้วนทั้งสิ้น 1 สัปดาห์

หลังจากได้รวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และจัดทำกรเข้ารหัสข้อมูล (Coding) เพื่อนำเข้าสู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานระดับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ด้วยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's correlation coefficient) โดยกำหนดการแปลความหมายค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Evans, 1996) ดังนี้

ค่าน้อยกว่า 0.20	หมายถึง ความสัมพันธ์ต่ำมาก
ค่าระหว่าง 0.20 – 0.39	หมายถึง ความสัมพันธ์ต่ำ
ค่าระหว่าง 0.40 – 0.59	หมายถึง ความสัมพันธ์ปานกลาง
ค่าระหว่าง 0.60 – 0.79	หมายถึง ความสัมพันธ์สูง
ค่าตั้งแต่ 0.80 ขึ้นไป	หมายถึง ความสัมพันธ์สูงมาก

ผลการวิจัย

1. ระดับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานระดับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาตามปัจจัยด้านต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา และปัจจัยด้านสังคม เป็นดังนี้

ตารางที่ 1 : แสดงข้อมูลพื้นฐานปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

การตัดสินใจเลือกคณะ	M	SD	ระดับ
การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยส่วนบุคคล	4.34	0.49	มาก
การสร้างสภาพภูมิใจให้ตนเอง	4.43	0.71	มาก
ความถนัดและความสนใจ	4.46	0.75	มาก
การรับรู้ข่าวสารการศึกษาต่อ	4.09	0.82	มาก
ความเชื่อมั่นในความสามารถตนเองในการเรียนให้สำเร็จ	4.37	0.77	มาก
การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านครอบครัว	3.40	0.72	ปานกลาง
การสร้างสภาพภูมิใจให้ครอบครัว	4.07	1.02	มาก

การตัดสินใจเลือกคณะ	M	SD	ระดับ
ช่วยสานต่อธุรกิจตนเองหรือครอบครัว	2.61	1.38	ปานกลาง
ความคาดหวังของพ่อแม่ และผู้ปกครอง	3.99	1.10	มาก
ความคาดหวังของญาติ พี่น้องหรือคนรู้จัก	3.20	1.26	ปานกลาง
คำแนะนำของพ่อแม่และผู้ปกครอง	3.83	1.18	มาก
คำแนะนำของญาติ พี่น้องหรือคนรู้จัก	2.70	1.41	ปานกลาง
การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสถาบัน	3.89	0.50	มาก
ชื่อเสียงของสถาบัน	4.05	0.89	มาก
ความเชี่ยวชาญของคณาจารย์	4.47	0.71	มาก
เทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวก	4.48	0.71	มาก
สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาบัน	4.37	0.78	มาก
สถาบันอุดมศึกษาที่ใกล้บ้าน	2.39	1.21	น้อย
ค่าธรรมเนียมการศึกษา	3.57	1.04	มาก
การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสังคม	3.08	0.73	ปานกลาง
ค่านิยมของสังคม	2.55	1.06	ปานกลาง
ความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบัน	3.89	1.00	มาก
โอกาสของการมีงานทำที่แน่นอน	3.75	0.99	มาก
คำแนะนำของคุณครูที่โรงเรียน	3.41	1.35	ปานกลาง
คำแนะนำของเพื่อน	2.45	1.22	น้อย
คำแนะนำของรุ่นพี่	2.45	1.34	น้อย

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะตามปัจจัยส่วนบุคคลสูงที่สุดในระดับมาก ($M = 4.34, SD = 0.49$) รองลงมาคือ การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ($M = 3.89, SD = 0.50$) และปัจจัยด้านครอบครัว ($M = 3.40, SD = 0.72$) อย่างไรก็ตามพบว่านักเรียนตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสังคมต่ำที่สุดในระดับปานกลาง ($M = 3.08, SD = 0.73$)

เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะตามความถนัดและความสนใจของตนเองมากที่สุด ($M = 4.46, SD = 0.75$) รองลงมาคือ การเลือกคณะที่สร้างความภาคภูมิใจให้ตนเอง ($M = 4.43, SD = 0.71$) สำหรับปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา พบว่า นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะจากสถาบันที่มีเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกสูงที่สุด ($M = 4.48, SD = 0.71$) รองลงมาคือ การพิจารณาเลือกจากความเชี่ยวชาญของคณาจารย์ ($M = 4.47, SD = 0.71$) นอกจากนี้ปัจจัยด้านครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับที่สาม พบว่า นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะจากสถาบันที่มีเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกสูงที่สุด ($M = 4.07, SD = 1.02$) รองลงมาคือ การพิจารณาเลือกจากความคาดหวังของพ่อแม่ และผู้ปกครอง ($M = 3.99, SD = 1.10$) และปัจจัยด้านสังคม พบว่า นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะที่สอดคล้องกับต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบันสูงที่สุด ($M = 3.89, SD = 1.00$) รองลงมาคือ การพิจารณาเลือกคณะจากโอกาสของการมีงานทำที่แน่นอน ($M = 3.75, SD = 0.99$)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนจะนำเสนอเป็น 4 ส่วน โดยแบ่งตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 2 : แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และขนาดอิทธิพลระหว่างผลการเรียนเฉลี่ยสะสมกับการตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล	GPAX	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄	pers
ผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPAX)	1.000 (1.000)					
การสร้างความภาคภูมิใจให้ตนเอง (Y ₁)	.068 (.005)	1.000 (1.000)				
ความถนัดและความสนใจ (Y ₂)	.036 (.001)	.289** (.084)	1.000 (1.000)			
การรับรู้ข่าวสารการศึกษาต่อ (Y ₃)	-.046 (.002)	.258** (.067)	.157* (.025)	1.000 (1.000)		
ความเชื่อมั่นในความสามารถตนเองในการเรียนให้สำเร็จ (Y ₄)	.116 (.013)	.251** (.063)	.212** (.045)	.172** (.030)	1.000 (1.000)	
ปัจจัยส่วนบุคคล (pers)	.064 (.307)	.678** (.000)	.633** (.000)	.638** (.000)	.634** (.000)	1.000 (1.000)
ค่าเฉลี่ย (M)	3.76	4.43	4.46	4.09	4.37	
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	0.26	0.71	0.75	0.82	0.77	

หมายเหตุ ** $\alpha = .01$, * $\alpha = .05$

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการเรียนเฉลี่ยสะสมไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียน เมื่อพิจารณาในบริบทของปัจจัยส่วนบุคคล อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของแต่ละคู่ตัวแปรในปัจจัยส่วนบุคคลแล้วพบว่า มีตัวแปรที่สัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 5 คู่ และสัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 คู่ โดยตัวแปรในปัจจัยส่วนบุคคลที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำมาก จำนวน 2 คู่ คือ การสร้างความภาคภูมิใจให้ตนเองกับการรับรู้ข่าวสารการศึกษาต่อ และตัวแปรการรับรู้ข่าวสารการศึกษาต่อกับความเชื่อมั่นในความสามารถตนเองในการเรียนให้สำเร็จ สำหรับตัวแปรในปัจจัยส่วนบุคคลที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำ จำนวน 4 คู่

2.2 การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านครอบครัว

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยด้านครอบครัว ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 3 : แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และขนาดอิทธิพลระหว่างผลการเรียนเฉลี่ยสะสมกับการตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยด้านครอบครัว

ปัจจัยด้านครอบครัว	GPAX	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄	Y ₅	Y ₆	fam
ผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPAX)	1.000 (1.000)							
การสร้างความภาคภูมิใจให้ ครอบครัว (Y ₁)	.054 (.003)	1.000 (1.000)						
ช่วยสานต่อธุรกิจตนเองหรือ ครอบครัว (Y ₂)	-.120 (.014)	.024 (.001)	1.000 (1.000)					
ความคาดหวังของพ่อแม่ และ ผู้ปกครอง (Y ₃)	.186** (.035)	.274** (.075)	.014 (.000)	1.000 (1.000)				
ความคาดหวังของญาติ พี่น้อง หรือคนรู้จัก (Y ₄)	.075 (.006)	.270** (.073)	-.015 (.000)	.400** (.160)	1.000 (1.000)			
คำแนะนำของพ่อแม่และ ผู้ปกครอง (Y ₅)	.075 (.006)	.314** (.099)	.074 (.005)	.474** (.225)	.334** (.112)	1.000 (1.000)		
คำแนะนำของญาติ พี่น้องหรือ คนรู้จัก (Y ₆)	-.040 (.002)	.151* (.023)	.105 (.011)	.123 (.015)	.400** (.160)	.318** (.101)	1.000 (1.000)	
ปัจจัยด้านครอบครัว (fam)	.051 (.413)	.529** (.000)	.380** (.000)	.612** (.000)	.676** (.000)	.696** (.000)	.633** (.000)	1.000 (1.000)
ค่าเฉลี่ย (M)	3.76	4.07	2.61	3.99	3.20	3.83	2.70	
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	0.26	1.02	1.38	1.10	1.26	1.18	1.41	

หมายเหตุ ** $\alpha = .01$, * $\alpha = .05$

จากตารางที่ 3 พบว่า ในบริบทของปัจจัยด้านครอบครัว ผลการเรียนเฉลี่ยสะสมมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนตามความคาดหวังของพ่อแม่และผู้ปกครองในทิศทางบวกในระดับต่ำมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .186$, $p = .003$) โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถอธิบายความแตกต่างในการตัดสินใจเลือกคณะตามความคาดหวังของพ่อแม่และผู้ปกครองได้ร้อยละ 3.5 ($r^2 = .035$) หมายความว่านักเรียนที่มีผลการเรียนเฉลี่ยสูงมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจเลือกคณะให้สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ปกครองมากขึ้น แม้ว่าระดับความสัมพันธ์จะอยู่ในระดับต่ำก็ตาม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของแต่ละคู่ตัวแปรในปัจจัยด้านครอบครัวแล้วพบว่า มีตัวแปรที่สัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 8 คู่ และสัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 คู่ โดยตัวแปรในปัจจัยด้านครอบครัวที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำมาก จำนวน 1 คู่ คือ การสร้างความภาคภูมิใจให้ครอบครัว และคำแนะนำของญาติ พี่น้องหรือคนรู้จัก สำหรับตัวแปรในปัจจัยด้านครอบครัวที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำ จำนวน 5 คู่ และตัวแปรที่มีสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง มีจำนวนทั้งสิ้น 3 คู่

2.3 การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 4 : แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และขนาดอิทธิพลระหว่างผลการเรียนเฉลี่ยสะสมกับการตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา

ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา	GPAX	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄	Y ₅	Y ₆	inst
ผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPAX)	1.000 (1.000)							
สถาบันมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของสังคม (Y ₁)	0.053 (.003)	1.000 (1.000)						
สถาบันที่คณาจารย์มีความเชี่ยวชาญ (Y ₂)	.016 (.000)	.376** (.141)	1.000 (1.000)					
ที่มีเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวก (Y ₃)	.037 (.001)	.321** (.103)	.495** (.245)	1.000 (1.000)				
สภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาบัน (Y ₄)	.133* (.018)	.249** (.062)	.311** (.097)	.458** (.210)	1.000 (1.000)			
สถาบันอุดมศึกษาที่ใกล้บ้าน (Y ₅)	.078 (.006)	-.087 (.008)	-.037 (.001)	-.008 (.000)	.205** (.042)	1.000 (1.000)		
ค่าธรรมเนียมการศึกษา (Y ₆)	.106 (.011)	.103 (.011)	.171** (.029)	.188** (.035)	.040 (.002)	.199** (.040)	1.000 (1.000)	
ปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา (inst)	.131 (.036)	.528** (.000)	.593** (.000)	.631** (.000)	.614** (.000)	.492** (.000)	.555** (.000)	1.000 (1.000)
ค่าเฉลี่ย (M)	3.76	4.05	4.47	4.48	4.37	2.39	3.57	
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	0.26	0.89	0.71	0.71	0.78	1.21	1.04	

หมายเหตุ ** $\alpha = .01$, * $\alpha = .05$,

จากตารางที่ 4 พบว่า ในบริบทปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ผลการเรียนเฉลี่ยสะสมมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาบัน ในทิศทางบวกในระดับต่ำมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r = .133$, $p = .034$) โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถอธิบายความแตกต่างในการตัดสินใจเลือกคณะตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาบัน ได้ร้อยละ 1.8 ($r^2 = .018$) หมายความว่านักเรียนที่มีผลการเรียนดีมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัย แม้ว่าระดับความสัมพันธ์จะอยู่ในระดับต่ำก็ตาม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของแต่ละคู่ตัวแปรในปัจจัยด้านสถาบันการศึกษาแล้วพบว่า มีตัวแปรที่สัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 10 คู่ โดยตัวแปรในปัจจัยด้านสถาบันการศึกษาที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำมาก จำนวน 3 คู่ ตัวแปรที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำ จำนวน 5 คู่ และตัวแปรที่มีสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง มีจำนวนทั้งสิ้น 2 คู่

2.4 การตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยด้านสังคม

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยด้านสังคม ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 5 : แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และขนาดอิทธิพลระหว่างผลการเรียนเฉลี่ยสะสมกับการตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปัจจัยด้านสังคม

ปัจจัยด้านสังคม	GPAX	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄	Y ₅	Y ₆
ผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPAX)	1.000 (1.000)						
ค่านิยมของสังคม (Y ₁)	.124* (.015)	1.000 (1.000)					
ความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบัน (Y ₂)	.053 (.003)	.003 (.000)	1.000 (1.000)				
โอกาสของการมีงานทำที่แน่นอน (Y ₃)	-.055 (.003)	.099 (.010)	.353** (.125)	1.000 (1.000)			
คำแนะนำของคุณครูที่โรงเรียน (Y ₄)	.141* (.020)	.067 (.004)	.301** (.091)	.143* (.020)	1.000 (1.000)		
คำแนะนำของเพื่อน (Y ₅)	.031 (.001)	.135* (.018)	.263** (.069)	.197** (.039)	.518** (.268)	1.000 (1.000)	
คำแนะนำของรุ่นพี่ (Y ₆)	.077 (.006)	.119 (.014)	.189** (.036)	.205** (.042)	.566** (.320)	.617** (.381)	1.000 (1.000)
ปัจจัยด้านสังคม (soc)	.105 (.094)	.361** (.000)	.533** (.000)	.494** (.000)	.744** (.000)	.765** (.000)	.771** (.000)
							1.000 (1.000)
ค่าเฉลี่ย (M)	3.76	2.55	3.89	3.75	3.41	2.45	2.45
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	0.26	1.06	1.00	0.99	1.35	1.22	1.34

หมายเหตุ ** $\alpha = .01$, * $\alpha = .05$

จากตารางที่ 5 พบว่า ในบริบทปัจจัยด้านสังคม ผลการเรียนเฉลี่ยสะสมมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนตามค่านิยมของสังคม และคำแนะนำของคุณครูที่โรงเรียนในทิศทางบวกในระดับต่ำมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r = .124$, $p = .047$ และ $r = .141$, $p = .025$ ตามลำดับ) โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถอธิบายความแตกต่างในการตัดสินใจเลือกคณะตามค่านิยมของสังคมได้ร้อยละ 1.5 และคำแนะนำของคุณครูที่โรงเรียนได้ร้อยละ 2.0 ($r^2 = .015$ และ $r^2 = .020$ ตามลำดับ) สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนที่มีผลการเรียนดีมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับค่านิยมในสังคม และคำแนะนำจากครูมากขึ้นในการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาแม้ว่าระดับความสัมพันธ์จะอยู่ในระดับต่ำก็ตาม นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของแต่ละคู่ตัวแปรในปัจจัยด้านสังคมแล้วพบว่า มีตัวแปรที่สัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 9 คู่ และสัมพันธ์กันในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ โดยตัวแปรในปัจจัยด้านสถาบันการศึกษาที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำมาก จำนวน 4 คู่ ตัวแปรที่สัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับต่ำ จำนวน 4 คู่ และตัวแปรที่มีสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง มีจำนวนทั้งสิ้น 2 คู่ และตัวแปรที่มีสัมพันธ์กันในระดับสูง มีจำนวนทั้งสิ้น 1 คู่

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยนี้ดำเนินการกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 ในบริบทของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์นักเรียนกับการตัดสินใจเลือกคณะในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ผลการวิจัยสรุปได้ว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อโดยพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลมากที่สุด โดยนักเรียนให้ความสำคัญกับความถนัดและความสนใจของตนเองในการเลือกคณะ รองลงมาคือปัจจัยด้านสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยี และปัจจัยด้านสังคมมีความสำคัญน้อย นอกจากนี้ ผลการเรียนรู้เฉลี่ยสะสม (GPA) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับต่ำกับการตัดสินใจเลือกคณะตามความคาดหวังของผู้ปกครอง สภาพแวดล้อมของสถาบัน ค่านิยมทางสังคม และคำแนะนำจากครู จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงทำให้ประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อโดยพิจารณาจากปัจจัยส่วนบุคคลสูงที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการตัดสินใจ (Decision-Making Theory) ที่ระบุว่า การตัดสินใจของบุคคลมักได้รับอิทธิพลจากความสนใจ ความถนัด และประสบการณ์ส่วนบุคคลที่มีผลต่อความพึงพอใจและการเลือกแนวทางในอนาคต (Simon, 1955) การเลือกคณะตามความถนัดและความสนใจของตนเองทำให้สามารถประสบความสำเร็จในระยะยาวมากขึ้น เนื่องจากนักเรียนจะมีแรงจูงใจในการศึกษาและพัฒนาตนเองในสาขาวิชาที่ตนเองชอบและถนัด สอดคล้องกับงานวิจัยของจำลอง นามูลตรีและคณะ (2563) พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การรับรู้โลกของอาชีพการทำงาน และความคาดหวังของครอบครัวในระดับมาก ซึ่งแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นแรงจูงใจเกิดจากภายในที่จะทำให้นักเรียนเกิดวินัย มีความมุ่งมั่นตั้งใจและทุ่มเท พยายามฝึกฝนทักษะทางการเรียนและสามารถฝ่าฟันสอแข่งขันเข้าศึกษาต่อในสาขาที่ตนเองสนใจหรือได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐสิมา นครกัมน์ และพัชนี เขยจรรยา (2567) ระบุว่า การเลือกคณะศึกษาต่อสำหรับเด็ก Generation Z ในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความสนใจส่วนตัวเป็นอย่างมาก รองลงมาจะเกี่ยวกับกระแสความนิยมในช่วงนั้น และอาจจะมีความคิดเห็นจากผู้ปกครองหรือบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง ส่วนการตัดสินใจเลือกคณะตามปัจจัยด้านสถาบันการศึกษา ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรองลงมานั้น อาจเกิดจากความสำคัญของการเลือกสถาบันที่มีเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ดีในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจตามปัจจัยด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด สะท้อนให้เห็นว่าแม้ว่าปัจจัยสังคม เช่น ความคาดหวังของสังคมและตลาดแรงงาน จะมีความสำคัญ แต่นักเรียนยังให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนบุคคลมากกว่า การเลือกคณะที่ตอบสนองกับสังคมจึงมีอิทธิพลน้อยกว่า

2. ผลการเรียนรู้เฉลี่ยสะสม (GPAX) มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการตัดสินใจเลือกคณะตามความคาดหวังของผู้ปกครอง อาจเนื่องมาจากนักเรียนที่มีผลการเรียนในระดับสูงย่อมมีสิทธิ์สมัครเข้าคณะหลากหลาย โดยเฉพาะคณะที่มีเกณฑ์คัดเลือกสูง จึงทำให้ผู้ปกครองมักมองว่าผลการเรียนที่ดีเป็นตัวแทนของความสามารถ ความมุ่งมั่น และความรับผิดชอบในการเรียน ดังนั้น GPAX ที่สูงไม่เพียงแต่สะท้อนศักยภาพของนักเรียน แต่ยังเป็นตัวกระตุ้นความคาดหวังของผู้ปกครองในการชี้นำหรือกำหนดทิศทางการเลือกคณะของบุตรหลาน นักเรียนที่มีผลการเรียนดีมักจะได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองและครูให้เลือกคณะที่มีโอกาสประสบความสำเร็จสูง และแสดงให้เห็นถึงการมีอิทธิพลจากค่านิยมและบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของนักเรียน (Eccles and Wigfield, 2002) ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่าง GPAX กับการตัดสินใจเลือกคณะตามความคาดหวังของผู้ปกครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของธนพัฒน์ อินทวิ (2564) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกสถาบันศึกษาเพื่อเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาของนักเรียน พบว่านักเรียนให้ความสำคัญกับการตัดสินใจเรียนเพราะบิดามารดาหรือผู้ปกครองต้องการให้ศึกษาเป็นอันดับแรก อันดับที่สอง คือ ตัดสินใจเรียนเพราะได้รับคำแนะนำจากครู รวมถึงนักเรียนส่วนใหญ่เลือกคณะศึกษาต่อสอดคล้องกับค่านิยมในสังคม เช่น ความต้องการของตลาดแรงงานหรือการเข้าศึกษาต่อในสถาบันที่มีชื่อเสียง และสอดคล้องกับงานวิจัยของเอกชัย เทียนเงิน และคณะ (2565) อธิบายว่าระบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพของมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมีหลักสูตรหลากหลาย น่าสนใจทันสมัยเป็นที่

ต้องการของตลาดแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญอันดับต้น ๆ สำหรับนักเรียนใช้ประกอบการพิจารณาและตัดสินใจเลือกเรียนต่อ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่พบในระดับต่ำอาจเกิดจากการที่นักเรียนยังคงมีการตัดสินใจเลือกคณะตามความถนัดและความสนใจของตนเองมากกว่าการตามความคาดหวังของผู้อื่น อย่างไรก็ตามในงานวิจัยครั้งนี้พบว่าผลการเรียนเฉลี่ยสะสมไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อตามปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการขอบเขตของการศึกษาที่จำกัดอยู่ภายใต้บริบทของนักเรียนโรงเรียนสุรวิวัฒน์เพียงแห่งเดียว ทำให้ลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง เช่น แนวทางการแนะแนวของโรงเรียน ระบบการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ อาจส่งผลต่อรูปแบบการตัดสินใจของนักเรียนในลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มนักเรียนทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่านักเรียนให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนบุคคล โดยเฉพาะความถนัดและความสนใจในการเลือกคณะ ดังนั้น การส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสทดลองและค้นหาความถนัดในช่วงมัธยมศึกษาตอนปลาย เช่น การจัดกิจกรรมการแนะแนวที่ผ่านการทดสอบด้านความถนัด ความสนใจ และค่านิยมส่วนบุคคล การจัดกิจกรรมฝึกประสบการณ์อาชีพในสถานที่จริง หรือกิจกรรมที่แนะแนวอาชีพต่าง ๆ จะช่วยให้นักเรียนตัดสินใจเลือกคณะที่ตรงกับความสามารถและความสนใจของตนเองมากขึ้น

1.2 แม้ว่าผลการเรียนจะมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกคณะตามคำแนะนำของครูและความคาดหวังของผู้ปกครองในระดับต่ำ แต่การสนับสนุนจากครูและผู้ปกครองยังคงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเลือกคณะ ดังนั้น โรงเรียนควรมีการพัฒนาแนวทางในการให้คำแนะนำที่เหมาะสม เช่น การจัดอบรมให้ผู้ปกครองเข้าใจแนวโน้มอาชีพในอนาคต และเปิดมุมมองต่อคณะที่บุตรหลานสนใจ โดยใช้ข้อมูลจากแหล่งวิชาการ หรือการจัดกิจกรรมพูดคุยแบบสามฝ่ายระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง เพื่อสะท้อนเป้าหมายร่วมกัน

1.3 เนื่องจากปัจจัยด้านสถาบันการศึกษามีผลต่อการตัดสินใจเลือกคณะในระดับรองลงมา ครูควรมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติของสถาบัน เช่น การเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าไปสัมผัสบรรยากาศจริงในมหาวิทยาลัยที่หลากหลาย นำนักเรียนไปเยี่ยมชมมหาวิทยาลัย นอกจากนี้โรงเรียนควรกำหนดแผนการแนะแนวเชิงรุกและประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับสถาบันอุดมศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและประสบการณ์ตรง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยในครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนโรงเรียนเดียวกัน จึงควรมีการศึกษาที่เปรียบเทียบการตัดสินใจเลือกคณะของนักเรียนในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างและปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น นักเรียนจากโรงเรียนในเมืองและชนบท

2.2 ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจจะเพิ่มเติมการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยาอื่น ๆ เช่น แรงจูงใจในการเรียน การรับรู้ความสามารถของตนเอง หรือการสนับสนุนของครอบครัว เพื่อทำความเข้าใจในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในการตัดสินใจเลือกคณะศึกษาต่อของนักเรียน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีที่ให้ทุนสนับสนุนในการเผยแพร่ผลงานวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- จำลอง นามูลตรี, วัลภา สบายยิ่ง และนิธิพัฒน์ เมฆขจร. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกศึกษาต่อของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิษณุพรรณ*, 15(1), 25-36.
- จุฑารัตน์ เรณูมาน, ดวงนภา อ่อนเหลือ, ชลิตดา บุญมาก, ปอยขวัญ เขมา และ สติพร เขาวนชัย. (2567). การแนะแนวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพเพื่อสร้างเป้าหมาย สู่โลกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา. *วารสารครูพรรณ*, 4(1), 101 – 110.
- ณัฐสิมา นครกันท์, และ พัทนี เขยจรรยา. (2567). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาของเด็ก Generation Z. *วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์*, 28(1), 142-151.
- ธนกร วรพิทักษ์นันท์. (2564). ผลกระทบของความเหลื่อมล้ำต่อการเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของนักเรียนไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ธนพัฒน์ อินทวิ. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกสถาบันศึกษาเพื่อเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 5(1), 1-14.
- นันทนา เสนาจันทร์, ภัทรกร กิณพันธ์, นงนุช ไชยผาสุข, สัมฤทธิ์ ศิริชนะรัตน์, ดากาญ์ดา อรัญมาลา, และ มาลีรัตน์ สาผิว. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสถาบันอุดมศึกษาให้กับบุตรหลาน ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี*, 13(2), 92-102.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 9). สุวีริยาสาส์น.
- ปฐมมา อาแว, มนสิการ เปรมปราชญ์ และ พิศมัย เพียรเจริญ. (2553). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย และผลการเรียนระดับมหาวิทยาลัย กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบัณฑิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีการศึกษา 2546-2550. *Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia*, 21(2), 245-272.
- ประลอง นนธ์รงค์ และสุธาทิพย์ นววิธากาญจน์. (2564). กลยุทธ์เชิงรุกเพื่อความอยู่รอดของสถาบันระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย. *วารสารมหาจุฬาลงกรณ์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 3(6), 50-56.
- สำนักปลัดกระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2566). *รายงานสำนักปลัดกระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีการศึกษา 2566*.
- เอกชัย เทียนเงิน, นพดล อำนวยพรเลิศ และ กนกวรรณ เชียงแจ้ง. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษา ระดับอุดมศึกษาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ*, 4(3), 524-533.
- Arnett, J. J. (2019). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Blackmon, O. M. (2013, December 5). *Just the stats: Majority of College-Bound students select wrong majors*. <https://www.diverseeducation.com/institutions/community-colleges/article/15093984/just-the-stats-majority-of-college-bound-students-select-wrong-majors>.
- Daniel, W. W. (1999). *Biostatistics: A foundation for analysis in the Health Sciences* (7th ed.). John Wiley & Sons.
- Ditta-Apichai, M., & Phairot, E. (2022). Factors influencing Thai students' university choices – A systematic. *Phuket Rajabhat University Academic Journal*, 18(2), 37-65.

- Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 109-132.
- Evans, J. D. (1996). *Straightforward statistics for the behavioral sciences*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- Kitsawad, K.. (2013). *An investigation of factors affecting high school student's choice of university in Thailand* [Doctor Dissertation, University of Wollongong].
- Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
- Wigfield, A., & Eccles, J. S. (2000). Expectancy-value theory of achievement motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 68-81.

การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในวิกฤตระหว่างประเทศ: ศึกษาในช่วงสถานการณ์โควิด 19
และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024

The Digital Diplomacy of the United States of America and China in International Crises:
A Study of the COVID-19 Pandemic and the Russia-Ukraine Conflict from 2019 to 2024 A.D.

ระพีพร ตระระสุภณ¹

ศิพิมพ์ ศรีบลลังก์²

บทคัดย่อ

การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนเป็นปัจจัยเร่งสำคัญที่ทำให้การทูตดิจิทัลถูกให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น จึงเกิดการขยายการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและจีนมาในเวทีการทูตดิจิทัล บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำการทูตดิจิทัลมาใช้ในการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และวิเคราะห์แนวทางการใช้การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในช่วงปี ค.ศ. 2019 – 2024 ซึ่งเป็นช่วงที่โลกอยู่ในสถานการณ์วิกฤตจากสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน โดยมีข้อเสนอว่าสหรัฐอเมริกาและจีนใช้การทูตดิจิทัลสร้างอิทธิพลต่อความคิดของตัวแสดงภายนอกเพื่อแสดงบทบาทผู้นำและแสวงหาผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งบทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์จากเอกสาร ได้ใช้ทฤษฎีการทูตดิจิทัลเป็นกรอบในการอธิบายการดำเนินนโยบายต่างประเทศของมหาอำนาจทั้งสอง ผลการศึกษาพบว่า การทูตดิจิทัลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของมหาอำนาจในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในวิกฤตระหว่างประเทศ อย่างสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนโดยช่วยให้การสื่อสารและการสร้างอิทธิพลระหว่างประเทศดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งมหาอำนาจทั้งสองใช้การทูตดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และผลประโยชน์ของตนในเวทีโลกแตกต่างกัน โดยสหรัฐอเมริกาใช้เพื่อรักษาสถานะเดิม ขณะที่จีนใช้เพื่อขยายอำนาจใหม่

คำสำคัญ: การทูตดิจิทัล โควิด 19 ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน สหรัฐอเมริกา จีน

Abstract

The emergence of digital technology is a key factor that has transformed international relations, especially during the COVID-19 pandemic and the Russia-Ukraine conflict, which have accelerated the significance of digital diplomacy. This has led to intensified competition between major powers such as the United States and China in the realm of digital diplomacy. This article aims to study the use of digital diplomacy in international relations and analyze the approaches of the United States and China in digital diplomacy from 2019 to 2024 A.D., a global crises period due to COVID-19 and the Russia-Ukraine conflict. It proposes that both countries use digital diplomacy to influence external actors, assert leadership roles, and pursue national interests. This qualitative research analyzes documents using the theory of digital

¹ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² รองศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

diplomacy has become a crucial tool for major powers to conduct foreign policy during crises such as COVID-19 and the Russia-Ukraine conflict, enabling effective communication and influence through online platforms. Both the United States and China use digital diplomacy to enhance their image and national interests on the global stage, with the U.S. aiming to maintain its status quo while China seeks to expand its new power.

Keywords: Digital Diplomacy, Covid-19, Russia-Ukraine Conflict, USA, China

บทนำ

สถานการณ์โควิด 19 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของงานด้านการทูต โดยสถานการณ์ดังกล่าวได้บังคับให้มนุษย์ต้องปรับตัวเพื่อไม่ให้เชื้อไวรัสแพร่กระจายในวงกว้าง มนุษย์จำต้องหยุดชะงักการสื่อสารแบบตัวต่อตัวและการข้ามพรมแดนเพื่อไปมาหาสู่ระหว่างกัน อย่างไรก็ตามมนุษย์ยังคงต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน ดังนั้นเทคโนโลยีดิจิทัลจึงถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายจนสูงกว่าในสถานการณ์ปกติ (Amankwah-Amoah et al., 2021) และในงานด้านการทูตอันจะประกอบไปด้วยงานด้านการเป็นตัวแทนของประเทศที่ งานด้านการเจรจาทางการทูต งานด้านการข่าวสาร และงานด้านการคุ้มครอง รักษา และส่งเสริมผลประโยชน์ของคนในชาติ (อรุณ ภาณุพงศ์, 2564) ล้วนเป็นงานที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไปมีปฏิสัมพันธ์กับต่างประเทศและการเดินทางข้ามเขตแดนเพื่อไปมาหาสู่ระหว่างกัน ดังนั้นเมื่อเกิดสถานการณ์โควิด 19 ขึ้นมา การเดินทางเพื่อไปปฏิบัติภารกิจทางการทูตจึงไม่สามารถทำได้อย่างปกติ แต่งานด้านการทูตจะยังคงต้องดำเนินต่อไป ดังนั้นเทคโนโลยีดิจิทัลอันเป็นช่องทางที่สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายสังคมจากทั่วทุกมุมโลกจึงกลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับงานด้านการทูตเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศโดยที่ไม่ต้องเดินทาง จึงทำให้เห็นงานด้านการทูตในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมากมายในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการประชุมทั้งในระดับทวิภาคีและระดับพหุภาคีในรูปแบบออนไลน์ ดังจะเห็นได้จากการหารือระหว่างจีนและเยอรมันในช่วงเดือนมีนาคม ค.ศ. 2020 และการประชุมผู้นำประเทศ G20 ในวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 2020 ซึ่งการประชุมทั้งสองนี้ได้จัดขึ้นผ่านระบบ Video Conference เนื่องจากการแพร่ระบาดของไวรัสจึงทำให้ไม่สามารถประชุมกันแบบเดิมได้

นอกจากการสถานการณ์โควิด 19 แล้วในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นมาทับซ้อนกันนั้นคือสถานการณ์การความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน ที่เกิดขึ้นช่วงปี 2022 ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เป็นวิกฤตระหว่างประเทศไม่แพ้สถานการณ์โควิด 19 โดยสถานการณ์ความขัดแย้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤตการณ์แหลมไครเมีย ปี ค.ศ. 2014 และในปี ค.ศ. 2021 รัสเซียและยูเครนก็ได้มีความขัดแย้งอีกครั้งในพื้นที่ที่มีชื่อว่าแคว้นดอนบาส ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตประเทศยูเครน แต่พูดภาษารัสเซียโดยการแย่งชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้มานำสู่การที่ผู้นำรัสเซียอย่างประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ส่งกำลังทหารเข้าไปที่ลูฮันสค์และเนตสค์ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2022 จึงนับว่าวันนี้เป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครน (จารุต อนันตวิริยา, 2022) อย่างไรก็ตามความขัดแย้งดังกล่าวมิได้ส่งผลเพียงแต่ประเทศที่ทำการสู้รบกันเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อทุกประเทศบนโลก ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญคือมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก มีการจัดประชุมสหประชาชาติสมัยวิสามัญฉุกเฉินเพื่อให้ชาติสมาชิกลงความเห็นเกี่ยวกับการบุกของรัสเซีย ผลสรุปออกมาคือมีประเทศ ที่ประณามรัสเซีย 141 ประเทศ ประเทศที่คัดค้านการประณาม 7 ประเทศ และประเทศที่งดออกเสียง 32 ประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสถานการณ์ความขัดแย้งของทั้งสองประเทศนั้นมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประเทศอื่น ๆ เป็นอย่างมาก โดยสิ่งที่เป็นเครื่องมือในการเข้าไปมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของประเทศอื่น ๆ นั้นส่วนหนึ่งมาจากเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีการเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ออกไป ซึ่งการใช้ช่องทางดิจิทัลในการเผยแพร่ข่าวสารนั้นได้เริ่มต้นขึ้น

ตั้งแต่ที่รัสเซียใช้กองกำลังบุกยูเครน ซึ่งเป็นการฉายภาพของการเป็นฝ่ายถูกระงับที่เผยแพร่ออกไปโดยยูเครน และในอีกฝั่งหนึ่งรัสเซียก็ได้ใช้ช่องทางดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับฝ่ายตนเองเช่นกัน (Karalis, 2024: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเทคโนโลยีดิจิทัลนั้นได้เข้าไปมีความสำคัญกับสถานการณ์วิกฤตทั้งสองในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศ โดยสถานการณ์โควิด 19 ทำให้ประเทศต่าง ๆ ปรับตัวสู่การใช้เครื่องมือดิจิทัลในการสื่อสารและดำเนินการทางการทูต โดยสงครามรัสเซีย-ยูเครนต่อยอดการเปลี่ยนแปลงนี้ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัลเป็นกลยุทธ์หลักในการต่อสู้เชิงข้อมูลและสร้างแรงบันดาลใจระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสองประเทศที่มีอิทธิพลที่สุดในโลกคงจะหนีไม่พ้นสหรัฐอเมริกาและจีน โดยเมื่อวัดจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วสองประเทศนี้เป็นสองประเทศที่มีค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) ในปี ค.ศ. 2023 สูงเป็นอันดับ 1 และ 2 ของโลกตามลำดับ (World Bank Group, 2024: ออนไลน์) และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ คงจะไม่มีประเทศใดที่จะสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการงานด้านการทูตได้ดีเท่าสหรัฐอเมริกาและจีนแล้วเนื่องจากทั้งสองนั้นมีอิทธิพลต่อรัฐอื่น ๆ ในฐานะที่เป็นมหาอำนาจ อีกทั้งยังมีความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมากกว่าประเทศอื่น (Fushu, 2023) โดยสหรัฐอเมริกานอกจากจะเป็นมหาอำนาจหนึ่งเดียวตั้งแต่ในช่วงหลังสงครามเย็น มาจนถึงปัจจุบันแม้จะมีมหาอำนาจใหม่อย่างจีนมาท้าทาย แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสหรัฐอเมริกายังคงโดดเด่นในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อีกทั้งยังมีการใช้นโยบายทางการทูตที่สำคัญและยังผลักดันการใช้เทคโนโลยีในงานด้านการทูตมาโดยตลอดโดยมีบริษัทเทคโนโลยีเป็นหนึ่งในกลไกของรัฐบาล โดยบริษัทดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักและทรงอิทธิพลต่อโลกอย่างมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นแอปเปิล เฟซบุ๊ก ยูทูบ ทวิตเตอร์ และเทสลา เป็นต้น (Fei & Yao, 2022) ส่วนจีนนั้นเป็นประเทศที่น่าจับตามองไม่แพ้สหรัฐอเมริกาเนื่องจากมีความพยายามที่จะพัฒนาจากมหาอำนาจใหม่ (Rising power) จนมาเป็นมหาอำนาจอย่างเต็มตัว (Great power) ทัดเทียมกับสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งปรากฏให้เห็นในปี 2017 ที่จีนมีขนาดผลิตภัณฑ์มวลรวมเป็นอันดับสองรองจากสหรัฐอเมริกา และคาดว่าจะขึ้นมาเป็นอันดับหนึ่งในปี 2030 นอกจากนั้นแล้วจีนยังมีเป้าหมายที่จะก้าวสู่ความเป็นผู้นำด้านนวัตกรรมและมีความแข็งแกร่งด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีภายในปี 2035 (ไท วัฒนา, 2021)

ในช่วงสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024 ที่ผ่านมานั้นปฏิเสธไม่ได้ว่าทั้งจีนและสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับสถานการณ์ทั้งสอง โดยในช่วงสถานการณ์โควิด 19 ทั้งสองประเทศได้แข่งขันกันพัฒนาวัคซีนและใช้ช่องทางดิจิทัลเผยแพร่ข้อมูลของวัคซีนประเทศตนเอง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะที่เป็นผู้นำในการจัดการกับสถานการณ์วิกฤต และในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนก็มีความเชื่อมโยงกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาโดยตรงเนื่องจากยูเครนพยายามเร่งรัดให้องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือหรือนาโต้รับเข้าเป็นสมาชิก ซึ่งองค์การดังกล่าวนี้ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นระบบพันธมิตรทางทหารในการถ่วงดุลอำนาจกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในขณะนั้นคือสหภาพโซเวียตแต่ในปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นประเทศรัสเซีย และให้ความช่วยเหลือประเทศสมาชิกในกรณีประเทศสมาชิกถูกคุกคามจากภายนอก ตลอดจนส่งเสริมความมั่นคงในทางเศรษฐกิจนำโดยสหรัฐอเมริกา (กระทรวงการต่างประเทศ, 2565: ออนไลน์) ส่วนในฝั่งของจีนเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2022 มีการแถลงการณ์ถึงความเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นกับรัสเซีย อีกทั้งประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ก็ได้ยืนยันว่าจะให้ความช่วยเหลือแก่รัสเซียในทุกกรณี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้ว จีนกลับมีท่าทีที่จะไม่สนับสนุนให้รัสเซียทำการสู้รบ เนื่องจากยังคงไม่ต้องการที่จะเสียผลประโยชน์จากประเทศพันธมิตรอื่น ๆ ในยุโรปซึ่งอยู่ฝั่งยูเครน (วิโรจน์ เลิศจิตธรรม, 2022: ออนไลน์)

จากการที่ได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแม้จะมีการศึกษาการทูตดิจิทัลในงานวิชาการหลายฉบับ แต่ยังไม่มีการวิเคราะห์การนำมาใช้ในช่วงวิกฤตโดยตรง ทั้งยังไม่มีการศึกษาว่าการทูตดิจิทัลไปปฏิบัติของมหาอำนาจทั้งสองในสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี ค.ศ. 2019 – 2024 ดังนั้นบทความนี้จะเป็นการผาน

ช่องว่างดังกล่าวและจะทำให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของทั้งสองฝ่ายที่ลงมาแข่งขันกันในสมรภูมิดิจิทัล โดยใช้ทฤษฎีการทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) เป็นกรอบการวิเคราะห์ โดยมองว่าเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือทางการทูต ที่ประเทศต่าง ๆ และนักการทูตใช้ในการสื่อสารกับสาธารณชนต่างประเทศ เพื่อสร้างอิทธิพลในสถานการณ์ โดยยึดแนวคิดหลักจาก Corneliu Bjola และ Marcus Holmes ที่เสนอว่าการทูตดิจิทัลได้เปลี่ยนโครงสร้างทางการทูตดั้งเดิม และผสมผสานกับมุมมองของ Eytan Gilboa Jan Melissen และ Ilan Manor ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมบทบาทของการทูตสาธารณะ นำมาสู่ข้อเสนอแนะในการดำเนินนโยบายการทูตดิจิทัลของไทย จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจึงนำมาสู่คำถามวิจัยว่ารูปแบบและกลยุทธ์ของการทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในช่วงวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรโดยเฉพาะในช่วงเวลานับตั้งแต่ศึกษาในช่วงสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วง ปี 2019 – 2024 อันเป็นจุดเปลี่ยนให้งานด้านการทูตใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการนำการทูตดิจิทัลมาใช้ในการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
2. เพื่อศึกษานำการทูตดิจิทัลไปปฏิบัติของสหรัฐอเมริกาและจีนเพื่อศึกษารูปแบบและกลยุทธ์ ในวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศในช่วง โควิด-19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านเนื้อหาคือจะศึกษาเฉพาะการทูตดิจิทัล โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือดิจิทัลในการเสริมสร้างอำนาจทางการทูตและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยรวบรวมข้อมูลจากงานวิชาการที่มาจากหลากหลายประเทศ เพื่อความสมดุลของข้อมูล ขวจากสำนักข่าวที่มีความเชื่อถือ เว็บไซต์ทางการ และโพสต์ในแพลตฟอร์มดิจิทัลทางการรวมถึงของผู้นำประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะจีนและสหรัฐอเมริกา
2. ด้านพื้นที่คือสหรัฐอเมริกาและจีน เนื่องจากทั้งสองประเทศนั้นเป็นประเทศมหาอำนาจ มีความสำคัญในฐานะผู้นำโลกที่กำหนดทิศทางของระบบระเบียบโลกในปัจจุบัน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
3. ขอบเขตด้านเวลาคือจะศึกษาในช่วงวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเจาะจงคือสถานการณ์โควิด-19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่าง รัสเซีย-ยูเครน ช่วงปี 2019 – 2024 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโดยโควิด-19 และขัดแย้งระหว่างรัสเซีย-ยูเครน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

บทความนี้ใช้ทฤษฎีการทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) เป็นกรอบความคิดในการวิจัย โดยทฤษฎีนี้เริ่มพัฒนามาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งในช่วงนั้นเรียกว่า การทูตอิเล็กทรอนิกส์ (E-Diplomacy) โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดริเริ่มในการนำมาใช้คือเหตุการณ์การก่อการร้าย 9/11 ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับกลุ่มผู้ก่อการร้ายในตะวันออกกลาง ทำให้สหรัฐอเมริกามีความคิดริเริ่มที่จะมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนที่อยู่ภายนอกประเทศ ในเวลาต่อมาปี 2002 สหรัฐอเมริกาก็ตั้งสำนักงานการทูตดิจิทัลขึ้น (Gilboa, 2016) แต่อย่างไรก็ตามแพลตฟอร์มดิจิทัลในช่วงเวลานั้นยังจำกัดอยู่ที่การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์และเว็บไซต์ ดังจะเห็นจากการจดหมายอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการงานด้านการทูตอย่างเป็นทางการครั้งแรกในการประชุม Earth Summit ปี 1992 เป็นต้น ต่อมาในปี 2008 สถานเอกอัครราชทูตสวีเดนได้ปรับตัวเป็น Virtual Embassy ซึ่งเป็นการเปิดให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงข้อมูลและบริการของสถานทูตผ่านทางช่องทางออนไลน์เป็นครั้งแรกของโลก หลังจากนั้นในปี 2010 สถานทูตสหรัฐอเมริกาก็ได้ปรับตัวเป็น Virtual Embassy เช่นกัน เมื่อโซเชียลมีเดียอย่างทวิตเตอร์และเฟซบุ๊กเกิดขึ้น จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารและเผยแพร่ข้อมูลด้านการทูตได้อย่างรวดเร็ว

คำว่าทุดิจิทัลนั้นเป็นที่นิยมมากขึ้นและถูกใช้ในงานวิชาการ โดยงานที่สำคัญของการศึกษาการทุดิจิทัลคือ Digital diplomacy Theory and Practice ซึ่งเป็นงานของ Corneliu Bjola และ Marcus Holmes โดยงานชิ้นนี้จะเป็นการให้คำอธิบายคำว่าทุดิจิทัลและมีการรวบรวมงานวิชาการจากนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 12 คน ที่เกี่ยวกับการทุดิจิทัล โดยจะแบ่งเป็น 2 มิติในการนำทุดิจิทัลไปใช้เปลี่ยนแปลงแบบแผนเดิม ได้แก่ ในมิติของนโยบายและในมิติของสถาบัน โดยมีจุดประสงค์ที่จะเสนอให้การทุดิจิทัลเป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายว่าเทคโนโลยีดิจิทัลทำให้เกิดแบบแผนทางการทูตแบบใหม่ ทั้งนี้งานชิ้นนี้ยังมีข้อเสนอว่าการทุดิจิทัลคือการใช้ช่องทางดิจิทัลและเทคโนโลยีเพื่อเป็นกลยุทธ์ของตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่อำนาจอธิปไตย เพื่อควบคุมกิจการการทูต สร้างอิทธิพลต่อความคิดของสาธารณะ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยการทุดิจิทัลนั้นจะส่งผลต่อกระบวนการการตัดสินใจ (decision-making) การทูตสาธารณะ และการรับมือกับเหตุการณ์วิกฤต ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ภูมิทัศน์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงไป (Bjola & Holmes, 2015)

นอกจากนั้นแล้วยังมีนักวิชาการคนอื่น ๆ ที่ให้ความหมายคำว่าทุดิจิทัล ได้แก่ Eythan Gilboa ที่ได้เสนอว่าควรจะมีการทุดิจิทัลว่าเป็นเครื่องมือทางการทูตที่ใช้เพื่อส่งเสริมนโยบายทางการทูตทั้งแบบเดิมและแบบใหม่ของตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่อำนาจอธิปไตย (Gilboa, 2016) เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าการทุดิจิทัลไม่สามารถแทนที่การทูตแบบดั้งเดิมได้อย่างสมบูรณ์ แต่เป็นเครื่องมือเสริมที่นักการทูตนำมาใช้ตามสถานการณ์ นอกจากนั้นแล้วยังมี Jan Melissen ที่กล่าวว่าการทุดิจิทัลคือการทำการทูตสาธารณะในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีการในการเผยแพร่ Soft power ด้วยช่องทางการสื่อสารที่แตกต่างไปจากเดิม (Melissen, 2005) และ Ilan Manor กล่าวว่าทุดิจิทัลคือเครื่องมือที่นักการทูตใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายทางการทูตแต่จะยังใช้ในมิติของการทำการทูตสาธารณะเพื่อเข้าถึงตัวแสดงระดับปัจเจกที่อยู่ภายนอกเขตแดนรัฐ (Manor, 2019) แม้ทั้งนักวิชาการแต่ละคนจะมีมุมมองที่ต่างกัน แต่มีจุดร่วมสำคัญคือการมองว่าการทุดิจิทัลเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการบรรลุเป้าหมายทางการทูต โดยเฉพาะการสื่อสารกับสาธารณชนในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม Bjola และ Holmes เป็นกลุ่มที่เห็นว่าการทุดิจิทัลได้เปลี่ยนโครงสร้างการดำเนินการทางการทูตโดยตรง ในขณะที่ Gilboa และ Manor มองว่าเป็นเพียงการขยายบทบาทของเครื่องมือการทูตเดิมไปสู่ช่องทางดิจิทัล ส่วน Melissen เน้นว่าเป็นวิวัฒนาการของการทูตสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับการสร้างอิทธิพลด้วย Soft power โดยสรุปแล้วการทุดิจิทัลคือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนงานด้านการทูต โดยการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจทางการทูตและการเผยแพร่ Soft power ด้วยการทำการทูตสาธารณะ

จากแนวคิดทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยเสนอกรอบแนวคิดที่มองว่าการทุดิจิทัลเป็น เครื่องมือของมหาอำนาจ เช่น จีน และสหรัฐอเมริกา ในการประกาศสถานะผู้นำโลก โดยการใช้การทุดิจิทัลเป็นกลไกในการ เสนอภาพลักษณ์ของความเป็นมิตรที่ประเทศที่ใช้การทุดิจิทัล และสร้างอิทธิพลเหนือความคิดเห็นสาธารณะในระดับนานาชาติ อีกทั้งยังเป็นวิธีหนึ่งในการขึ้นนำการตีความสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวาระและผลประโยชน์ของมหาอำนาจนั้น ๆ การทุดิจิทัลในกรอบนี้จึงเป็นเครื่องมือทางการทูตที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับปัจเจกโดยตรง ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านกรณีศึกษาในสถานการณ์โควิด 19 และความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน ที่สหรัฐอเมริกาและจีนต่างใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อสร้างภาพจำและกรอบความคิดที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน

ในบทความนี้จะกล่าวถึงวิธีการการใช้การทุดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในช่วงสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน เพื่อแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจการทุดิจิทัลของประเทศมหาอำนาจดังกล่าวมาข้างต้น โดยมีตัวแปรต้นคือ รูปแบบกลยุทธ์และแนวทางการใช้การทุดิจิทัล ของทั้งสองประเทศ เช่น การใช้โซเชียลมีเดียหรือการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ มีตัวแปรตามคือ ภาพลักษณ์ของประเทศในสายตาประชาคมโลก และระดับอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ส่วนตัวแปรควบคุม ได้แก่ สถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) โดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกแหล่งข้อมูล ได้แก่ ต้องเป็นสื่อหรือข้อความที่เผยแพร่โดยหน่วยงานของรัฐหรือแหล่งข้อมูลทางการ เช่น บัญชีโซเชียลมีเดียของประธานาธิบดี หน่วยงานรัฐบาล หรือสถานเอกอัครราชทูต เป็นสิ่งที่เผยแพร่ต่อสาธารณะบนแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น เว็บไซต์ทางการ ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก หรือช่องยูทูบ เป็นข้อมูลที่มีวันที่ระบุชัดเจนและอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 2019–2024 ซึ่งครอบคลุมสถานการณ์วิกฤตสำคัญ ได้แก่ การแพร่ระบาดของโควิด 19 และความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครน เป็นข้อมูลที่ได้รับการเผยแพร่จากแหล่งที่มีความน่าเชื่อถือ และไม่มาจากประเทศใดประเทศหนึ่งมากเกินไป โดยข้อมูลดังกล่าวมีจุดประสงค์ที่จะเผยแพร่สู่สาธารณะจึงสามารถเข้าถึงได้ง่าย แต่จะมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นงานวิชาการเนื่องจากมีจำนวนไม่มากและมักจะเป็นภาษาต่างประเทศ จากนั้นวาทกรรมบนโซเชียลมีเดียและเนื้อหาที่ได้จากแหล่งข้อมูลข้างต้นมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทาง กลยุทธ์ และวัตถุประสงค์ของการนำการทูตดิจิทัลของมาปฏิบัติ และนำไปสู่การสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะกับประเทศไทย

ผลการวิจัย

1. การทูตดิจิทัลสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นอีกหนึ่งมหาอำนาจที่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารระดับโลกผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงลักษณะการใช้การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาที่มีความโดดเด่นที่ผู้นำประเทศขับเคลื่อนการทูตดิจิทัลในนามของตนเองผ่านบัญชีโซเชียลมีเดียส่วนตัว และการใช้การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาในสถานการณ์ โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024

โดยภาพรวมแล้วสหรัฐอเมริกาที่มีการใช้เว็บไซต์รวมถึงแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เช่น ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก ดิจิตอล ยูทูบ และอินสตาแกรม ซึ่งเป็นช่องทางดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร วาทกรรมของผู้นำประเทศ และแนวทางในการดำเนินนโยบายของประเทศ (Hallams, 2010) อันจะเห็นได้จากการที่ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาดังแต่บารัค โอบามา เป็นต้นมาได้ฉีกโพลความทรงต่าง ๆ ผ่านช่องทางทวิตเตอร์ซึ่งเป็นช่องทางที่ผู้คนทั่วโลกสามารถพบเห็นได้ ซึ่งโอบามานั้นได้ชื่อว่าเป็นประธานาธิบดีดิจิทัลคนแรกของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้สิ่งที่ถูกเผยแพร่ออกไปภายนอกไม่เพียงแต่ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น หากแต่มีคุณค่าและอุดมการณ์ที่แฝงไปกับข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นด้วย ดังเช่นข้อความที่ได้ฉีกโพลลงในทวิตเตอร์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.2017 ความว่า

"No one is born hating another person because of the color of his skin or his background or his religion"

ที่แสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่ากับการไม่แบ่งแยกสีผิวและศาสนาของสหรัฐอเมริกา เมื่อข้อความดังกล่าวนี้ได้อยู่ในทวิตเตอร์แล้ว แน่นอนว่าจำเป็นต้องเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาชาวโลกในวงกว้างและเข้าไปมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนเหล่านั้น ซึ่งข้อความดังกล่าวนี้มีผู้ที่เข้ามาดถูกใจ 4.1 ล้านคนจากทั่วโลก

การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกายังเป็นหน้าที่ของภาคเอกชนอีกด้วย โดยบทบาทของบริษัทด้านเทคโนโลยีอย่างกูเกิ้ล แอปเปิล และไมโครซอฟท์ ซึ่งมีอิทธิพลในระดับโลกเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (Bjola et al., 2019) โดยเฉพาะในปัจจุบันซึ่งเป็นสมัยที่สองของการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของโดนัลด์ ทรัมป์ บทบาทในการเพิ่มศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัลภายในประเทศมากกว่าที่จะร่วมมือกับต่างประเทศ รัฐบาลมีนโยบายอัดฉีดเม็ดเงินสนับสนุนบริษัทด้านเทคโนโลยีภายในประเทศ เช่น บริษัท Intel ซึ่งผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีการให้เงินทุนเพื่อให้ทางบริษัท

โรงงานเซมิคอนดักเตอร์ที่อยู่นอกประเทศและให้ย้ายสายการผลิตดังกล่าวเข้ามาในประเทศทั้งหมด โดยเซมิคอนดักเตอร์จะเป็นชิ้นส่วนที่สำคัญที่สุดในอุปกรณ์ดิจิทัล ถ้าหากประเทศใดมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตชิ้นส่วนดังกล่าวจะทำให้มีอิทธิพลในโลกดิจิทัลเป็นอย่างมาก (Charron, 2024)

ในสถานการณ์โควิด 19 สหรัฐอเมริกาได้มีการใช้การทูตดิจิทัลโดยเน้นไปที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อคานอำนาจกับจีนที่เข้าไปมีอิทธิพลในบริเวณดังกล่าวเช่นกัน อันจะกระทำโดยการเผยแพร่ข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่สามารถจัดการกับสถานการณ์โควิด 19 ที่กำลังส่งผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ ในที่นี้สหรัฐอเมริกาได้ใช้ช่องทางดิจิทัลในการติดต่อสื่อสารกับภูมิภาคดังกล่าวทั้งในแบบที่เป็นการสื่อสารทางเดียวอย่างเว็บไซต์ <https://asean.usmission.gov/>. เพื่อประชาสัมพันธ์ถึงแผนการรับมือ ภารกิจและเป้าหมายที่สหรัฐอเมริกาจะทำ และนอกจากนั้นแล้วยังมีการสื่อสารแบบสองทางที่จะใช้การประชุม ปรึกษาหารือกับผู้ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการประชุมทางวิดีโอและการประชุมสุดยอดออนไลน์ กิจกรรมสำคัญได้แก่ การประชุม ASEAN-U.S. High-Level Interagency Video Conference ในเดือนเมษายน 2020 และการประชุมพิเศษของรัฐมนตรีสาธารณสุขในการเพิ่มความร่วมมือเพื่อจัดการกับสถานการณ์โควิด 19 โดยสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขแก่สมาชิกอาเซียนมากกว่า 35.3 ล้านดอลลาร์ นอกจากนี้ เพจเฟซบุ๊กของภารกิจสหรัฐฯ ในอาเซียนยังเป็นช่องทางในการเชื่อมโยงและสื่อสารกับประชาชน โดยจัดกิจกรรมเช่น "The Big Idea" ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีอิทธิพลในอาเซียน ทำให้เพจนี้กลายเป็นแพลตฟอร์มสำคัญในการแบ่งปันข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการของสหรัฐฯ และส่งเสริมการสื่อสารระหว่างสหรัฐฯ กับอาเซียนในช่วงวิกฤตนี้ (Hanh, 2022)

ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนการทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาในประเทศรัสเซียนั้นมีอุปสรรคตรงที่จีนและรัสเซียร่วมมือกันจำกัดการเผยแพร่ข้อมูลของสหรัฐอเมริกาในพื้นที่ดังกล่าว นั่นจึงเป็นความท้าทายของสหรัฐอเมริกาในการการทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลานี้ อย่างไรก็ตามสหรัฐอเมริกาเองก็ได้หันไปใช้ช่องทางดิจิทัลใหม่ ๆ ในการสื่อสารกับตัวแสดงที่อยู่ในรัสเซียเพื่อทำการทูตดิจิทัล หนึ่งในนั้นคือแพลตฟอร์มที่มีชื่อว่า Telegram เนื่องจากรัฐบาลรัสเซียและจีนไม่สามารถเข้าถึงข้อความที่ส่งเข้าไปได้ โดยข้อความที่ส่งเข้าไปจะมีเนื้อหาที่กล่าวถึงความสัมพันธ์อันดีที่ยูเครนมีกับสหรัฐอเมริกาและนาโต้ อีกทั้งยังอธิบายถึงภารกิจและความรับผิดชอบของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อสถานการณ์ความขัดแย้งรัสเซียยูเครน (Bazlutckaia, 2023) อย่างไรก็ตามข้อความดังกล่าวไม่ได้ส่งไปเพียงแต่ในรัสเซียและยูเครนเท่านั้น หากแต่ยังถูกส่งไปในแพลตฟอร์มออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงได้ทั่วโลกอย่างเฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ของประธานาธิบดีโจ ไบเดน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2022 โดยมีข้อความว่า

"The prayers of the entire world are with the people of Ukraine tonight as they suffer an unprovoked and unjustified attack by Russian military forces. President Putin has chosen a premeditated war that will bring a catastrophic loss of life and human suffering. Russia alone is responsible for the death and destruction this attack will bring, and the United States and its Allies and partners will respond in a united and decisive way. The world will hold Russia accountable.

I will be monitoring the situation from the White House this evening and will continue to get regular updates from my national security team. Tomorrow, I will meet with my G7 counterparts in the morning and then speak to the American people to announce

the further consequences the United States and our Allies and partners will impose on Russia for this needless act of aggression against Ukraine and global peace and security. We will also coordinate with our NATO Allies to ensure a strong, united response that deters any aggression against the Alliance. Tonight, Jill and I are praying for the brave and proud people of Ukraine”

โดยใจความของข้อความนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสหรัฐอเมริกาไม่อาจรับได้กับการกระทำของรัสเซีย และมีหน้าที่ที่ต้องเข้าไปจัดการกับสถานการณ์ดังกล่าวในฐานะที่เป็นพันธมิตรกับยูเครนร่วมกับนาโต้และ G7 โดยข้อความดังกล่าวนี้ได้เป็นที่ประจักษ์สู่สายตาของผู้ใช้เฟซบุ๊กทั่วโลกโดยมียอดการกดถูกใจ 92,000 คน และการแชร์ต่อไปถึง 12,000 ครั้ง

จากทั้งสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนจะทำให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาได้ใช้ช่องทางดิจิทัลเพื่อสื่อสารกับทั่วโลกในสถานการณ์วิกฤตดังกล่าว เพื่อแสดงถึงความรักชอบและภารกิจที่ตนเองต้องเข้าไปจัดการกับปัญหาวิกฤตนั้น ๆ ในฐานะที่เป็นมหาอำนาจที่มีศักยภาพเหนือกว่าประเทศอื่น ๆ โดยข้อความที่แสดงถึงความรับผิดชอบนั้นได้ถูกส่งโดยบัญชีผู้ใช้ของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาจึงทำให้ภาพลักษณ์ของประธานาธิบดีซึ่งเป็นผู้นำเป็นไปในเชิงบวก อีกทั้งข้อความนั้น ๆ ยังแฝงไปด้วยค่านิยมความเป็นสหรัฐอเมริกาไม่ว่าจะเป็นการให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ การต่อต้านความรุนแรง และการให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมของความแตกต่างในสังคม ดังนั้นการทูตดิจิทัลในลักษณะนี้จึงอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นการ “พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส”

2.การทูตดิจิทัลจีน

จีนเป็นอีกหนึ่งมหาอำนาจที่มีความโดดเด่นในการใช้การทูตดิจิทัลเพื่อเข้าไปมีบทบาทกับสถานการณ์ต่าง ๆ และเพื่อเผยแพร่ภาพลักษณ์ของผู้นำโลก ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงลักษณะการใช้การทูตดิจิทัลของจีนโดยรวม และการใช้การทูตดิจิทัลของจีนในสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024

ประเทศจีนเองได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติในหลายด้าน เช่น เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ความมั่นคงทางไซเบอร์ และความร่วมมือระหว่างประเทศในโลกไซเบอร์ (Fushu, 2023) จีนก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ใช้การทูตดิจิทัล โดยจะทำผ่านนโยบาย Digital Silk Road เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ Belt and Road Initiative ลงในทวิตเตอร์และใช้โซเชียลมีเดียให้ไปถึงต่างประเทศ โดยที่ภายในประเทศจะไม่อนุญาตให้ใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้ (Ly, 2020) โดยตั้งแต่ปี ค.ศ. 2018 เป็นต้นมาสถานเอกอัครราชทูตจีนและนักการทูตระดับสูงของจีนได้มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างทวิตเตอร์และเฟซบุ๊กเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ซึ่งก็เป็นไปได้ว่ามาจากความต้องการของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ที่ต้องการจะให้ใช้ช่องทางดังกล่าวในการเผยแพร่ภาพลักษณ์ที่ดีของจีนไปสู่สายตาชาวโลก นอกจากนั้นแล้วยังมีการสอดแทรกวัฒนธรรมจีนและความต้องการทำการค้าของจีนด้วย (Maude, 2021: ออนไลน์) นอกจากนั้นแล้วจีนยังได้จัดทำช่องโทรทัศน์ของตนเองที่มีชื่อว่า GCTV โดยได้เผยแพร่วัฒนธรรมจีนสอดแทรกไปกับการรายงานข่าวและรายการที่เป็นภาษาอังกฤษ โดยช่องโทรทัศน์ดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้ทั่วโลกผ่านทวิตเตอร์ (Palit, 2024: ออนไลน์) นอกจากนั้นแล้วตีกตอกก็เป็นอีกหนึ่งแพลตฟอร์มที่จีนใช้เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของตนเอง โดยเฉพาะการใช้เพื่อแก้ต่างถึงสถานการณ์ความขัดแย้งบริเวณทะเลจีนใต้ที่จีนถูกต่างประเทศมองในแง่ร้ายในกรณีนี้ (Huang, 2024) นั้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกประเทศกลุ่มเป้าหมายที่จีนต้องการจะสื่อสาร

ในสถานการณ์โควิด 19 จีนได้มีการใช้การทูตดิจิทัลอย่างมีกลยุทธ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ระดับโลกของตน โดยการสนับสนุนทางการแพทย์โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์เรื่องการคิดค้นวัคซีนต้านไวรัสโควิด 19 ที่คิดค้นโดยประเทศจีนอย่าง Sinopharm และ Sinovac ซึ่งได้รับการรับรองจากองค์การอนามัยโลกในช่วงที่สถานการณ์โควิด 19 ยังอยู่ในช่วงวิกฤต โดยทาง

จีนได้เผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวเพื่อโน้มน้าวให้ผู้คนเข้ามาสนใจวัคซีนของจีนผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของสถานเอกอัครราชทูตจีนที่ตั้งอยู่ในประเทศต่าง ๆ อันจะเห็นได้จาก วันที่ 2 มิถุนายน 2021 สถานเอกอัครราชทูตจีนในไซปรัสได้โพสต์ว่า

“ On June 1, 2021, China’s Sinovac COVID-19 vaccine has been given approval by the World Health Organization (WHO) for emergency use. The decision gives countries, funders, procuring agencies and communities the assurance that it meets international standards for safety, efficacy and manufacturing. It is the second Chinese vaccine to gain approval from the WHO, after Sinopharm was given the global body’s official support on May 7”

ข้อความดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นการให้ข้อมูลว่าวัคซีนของจีนมีมาตรฐานเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังแสดงถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการแพทย์ของจีนที่เป็นที่ยอมรับของชาวโลก นอกจากนั้นแล้วจีนยังมีการกิจที่จะนำเสนอการดำเนินการกิจและขยายอิทธิพลไปยังภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแอฟริกาอันจะเห็นได้จากนโยบายการทูตวัคซีนที่จีนจะส่งวัคซีนไปให้กับประเทศต่าง ๆ โดยภาพของตัวแทนประเทศจีนฉายคู่กับตัวแทนของประเทศผู้รับวัคซีนทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยมีพื้นหลังเป็นเครื่องบินที่ขนลำเลียงวัคซีนมาในตู้ขนาดใหญ่ปรากฏออกมาทางสื่อดิจิทัลสู่สายตาชาวโลก ไม่ว่าจะเป็นจากสำนักข่าวของจีน อย่างซินหัวและ South China Morning Post อีกทั้งใน เว็บไซต์ และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของสถานเอกอัครราชทูตจีนในประเทศต่าง ๆ อย่างไรก็ตามการส่งมอบวัคซีนให้กับประเทศต่าง ๆ ของจีนยังผูกโยงไปด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ได้นำไปประเทศที่ไม่ได้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวจะมีสิ่งตอบแทนมาคือคำว่าบุญคุณ อันจะนำมาซึ่งการหันมาทำการค้ากับจีนซึ่งจะเอื้อต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนอย่างมหาศาล (de Soysa & Vadlamannati, 2024) นอกจากนั้นแล้วจีนยังใช้ช่องทางดิจิทัลในการแก้ต่างข้อมูลด้านลบเกี่ยวกับโควิด 19 ที่จีนกลายมาเป็นจำเลยสังคมตั้งแต่ในช่วงแรกที่มีการรายงานเชื้อไวรัส โควิด 19 ได้มีจุดเริ่มต้นมาจากประเทศจีน อันจะเห็นได้จากข่าวที่รายงานว่าแท้จริงแล้วเชื้อไวรัสโควิด 19 มาจากความละเอียดของนักวิทยาศาสตร์ที่ทำการเพาะเชื้อแล้วมีอุบัติเหตุให้เชื้อไวรัสหลุดลอดออกมา โดยในประเด็นนี้จีนได้ออกมาปฏิเสธข้อมูลดังกล่าวและยืนยันว่าเชื้อไวรัสโควิด 19 มีต้นกำเนิดมาจากสัตว์ (Al Jazeera, 2021) นอกจากนั้นแล้วนักการทูตจีนยังใช้ทวีตเตอร์เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากเพื่อที่จะออกมาต่อต้านข้อมูลอันเป็นเท็จซึ่งส่งผลกระทบในทางลบต่อภาพลักษณ์ของจีนในสายตาชาวโลก (Palit, 2024: ออนไลน์)

ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน ท่าทีของจีนที่มีต่อสถานการณ์ดังกล่าวไม่ได้มีท่าทีที่แสดงออกว่าอยู่ฝั่งรัสเซียดังที่ทั่วโลกได้คาดการณ์ไว้ หลังจากที่ก่อนหน้านี้จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น จีนมีการแถลงการณ์ถึงความเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นกับรัสเซีย อีกทั้งประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ก็ได้ยืนยันที่จะให้ความช่วยเหลือแก่รัสเซียในทุกกรณี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวได้เกิดขึ้นแล้ว จีนกลับมีท่าทีที่จะไม่สนับสนุนให้รัสเซียทำการสู้รบ เนื่องจากยังคงไม่ต้องการที่จะเสียผลประโยชน์จากประเทศพันธมิตรอื่น ๆ ในยุโรปซึ่งอยู่ฝั่งยูเครน (วิโรจน์ เลิศจิตต์ธรรม, 2022: ออนไลน์) ดังนั้นท่าทีของจีนในสถานการณ์วิกฤตครั้งนี้จึงมีลักษณะที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและมีความต้องการที่จะให้สถานการณ์ดังกล่าวนี้ได้สงบลง

โดยในสถานการณ์นี้รัฐบาลจีนได้ประกาศข้อเสนอเพื่อความสงบในสถานการณ์ความขัดแย้งรัสเซียยูเครนไว้ 12 ข้อ โดยจะประกอบไปด้วย 1) จีนจะเคารพในอำนาจอธิปไตยของทุกประเทศ 2) ป้องกันไม่ให้มีความคิดในทิศทางเดียวกับช่วงสงครามเย็น กล่าวคือไม่สนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ เอาความมั่นคงไปผูกโยงไว้กับนาโต้ 3) ให้หยุดการใช้ความรุนแรง โดยสนับสนุนให้มีการเจรจาเพื่อหยุดยิง 4) เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ สนับสนุนการเจรจาอย่างสันติระหว่างรัสเซียและยูเครน

5) ให้ทุกฝ่ายคำนึงถึงหลักมนุษยธรรมเป็นสำคัญ 6) ต้องปกป้องพลเรือนและพลเรือนโดยไม่ให้มีการทำร้ายผู้บริสุทธิ์และไม่ให้มีการจับตัวคุมขังพลเรือน 7) ให้รักษาความปลอดภัยของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่อยู่ในพื้นที่การสู้รบอย่างเคร่งครัด 8) ลดความเสี่ยงโดยการไม่ให้ใช้อาวุธนิวเคลียร์ 9) อำนาจความสะดวกในการส่งออกข้าวและธัญพืชอันเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของพื้นที่การสู้รบ 10) ไม่ให้มีการคว่ำบาตรฝ่ายเดียว 11) ป้องกันไม่ให้การสู้รบไปทำลายห่วงโซ่ทางอุตสาหกรรมที่จะทำให้เศรษฐกิจหยุดชะงัก 12) สนับสนุนให้มีการฟื้นฟูหลังการสู้รบจบลง (Parley Policy Initiative, 2023: ออนไลน์) ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายดายในเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ดังนั้นข้อเสนอเหล่านี้จึงสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ที่สามารถเข้าถึงได้โดยจะทำให้มุมมองที่มีต่อจีนจะเป็นชาติที่มีความเป็นกลางและเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน

จากที่ได้กล่าวถึงการใช้อินเทอร์เน็ตในช่วงสถานการณ์โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน ในช่วงปี 2019 – 2024 จะทำให้เห็นว่าจีนนั้นก็ได้ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อสื่อสารกับประเทศอื่น ๆ เหมือนกับสหรัฐอเมริกา โดยได้นำเสนอภาพลักษณ์ของการเป็นผู้นำในการจัดการปัญหาวิกฤตและนำเสนอความก้าวหน้า หากแต่ในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนทำให้เห็นว่าแม้ว่าจีนนั้นยังคงให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเองอยู่ นอกจากนั้นแล้วการที่จีนได้พยายามมีบทบาทในช่วงโควิด 19 ก็ยังคงแฝงไปด้วยผลประโยชน์ทางการค้า ดังนั้นการใช้อินเทอร์เน็ตของจีนจึงมีความเด่นชัดในการพยายามแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองเป็นหลัก และประโยชน์ที่รองลงมาคือการพยายามที่จะเข้าไปมีบทบาทกับเหตุการณ์วิกฤตระหว่างประเทศในฐานะมหาอำนาจเพื่อท้าทายกับสหรัฐอเมริกา

สรุปและอภิปรายผล

การทูตดิจิทัล (Digital Diplomacy) ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะมหาอำนาจ และในช่วงวิกฤตที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์โควิด 19 และความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน การทูตดิจิทัลได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสถานการณ์โควิด 19 จะทำให้การเดินทางข้ามพรมแดนและการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวเป็นไปได้ยาก แต่การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานด้านการทูตได้ทำให้ปัญหาดังกล่าวถูกแก้ไข ทั้งยังได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและการปรับตัวของการทูตในยุคดิจิทัล

ในช่วงสถานการณ์โควิด 19 สถานการณ์ได้ผลักดันให้การติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศต้องดำเนินการผ่านช่องทางออนไลน์มากขึ้น การประชุมทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีในรูปแบบออนไลน์จึงเป็นวิธีการที่ได้รับการนำมาใช้เป็นประจำ เช่น การประชุมระหว่างจีนและเยอรมัน หรือการประชุมผู้นำประเทศ G20 ในเดือนมีนาคม 2020 ซึ่งทำให้เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้แค่รองรับการติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเจรจาทางการทูตและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงที่การเดินทางข้ามพรมแดนเป็นไปได้ยาก

นอกจากนี้ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ยังมีสถานการณ์การความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนที่ทำให้เห็นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากทั้งสองฝ่าย การที่รัสเซียและยูเครนใช้ช่องทางดิจิทัลในการสร้างความรับรู้และอิทธิพลในการควบคุมข้อมูลทำให้บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลด้านการทูตและการทำสงครามข้อมูลกลายเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกรณีนี้ทำให้ทั้งสองประเทศสามารถสร้างภาพลักษณ์และชักชวนให้ประเทศอื่น ๆ สนับสนุนหรือคัดค้านการกระทำของตนได้ในรูปแบบที่ไม่เคยมีมาก่อน

การทูตดิจิทัลไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเผยแพร่ข้อมูลและการสร้างการรับรู้ แต่ยังเป็นเครื่องมือที่มหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกาและจีน ใช้ในการสร้างอิทธิพลในระดับสากล ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ทั้งสองประเทศได้ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับวัคซีนที่พัฒนาโดยประเทศตนเอง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะผู้นำใน

การจัดการกับวิกฤต สหรัฐอเมริกาใช้ช่องทางดิจิทัล เช่น ทวิตเตอร์และเฟซบุ๊ก ในการเผยแพร่ข่าวทราดของผู้นำประเทศและนโยบายต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้โซเชียลมีเดียในการเผยแพร่ข้อความที่แสดงถึงคุณค่าและอุดมการณ์ต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงการดำเนินนโยบายภายในประเทศและบนเวทีโลก

สำหรับจีนแม้ว่าจะมีท่าทีที่ระมัดระวังในการสนับสนุนรัสเซียในสงครามกับยูเครน แต่จีนยังคงใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างภาพลักษณ์ของตนเองในฐานะมหาอำนาจที่มีอิทธิพลในระดับโลก การประกาศสนับสนุนรัสเซียในระดับทวิภาคีและการใช้ช่องทางดิจิทัลในการส่งข้อความเกี่ยวกับพันธมิตรและผลประโยชน์ร่วมกันแสดงให้เห็นถึงความพยายามของจีนเพื่อเสริมสร้างอำนาจอิทธิพลทางการทูตในช่วงวิกฤตนี้

ทั้งสหรัฐอเมริกาและจีนได้พิสูจน์ให้เห็นว่า การทูตดิจิทัลเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและกำหนดทิศทางทางการทูตในระดับโลก โดยทั้งสองประเทศได้ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลไม่เพียงแต่เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลแต่ยังเพื่อการสร้างอิทธิพลและการตัดสินใจทางการทูตในเชิงกลยุทธ์ การศึกษาและการวิเคราะห์การใช้การทูตดิจิทัลของมหาอำนาจในช่วงสถานการณ์วิกฤตนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจถึงการพัฒนาของการทูตในยุคดิจิทัล และการปรับตัวของประเทศต่าง ๆ ในการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่ท้าทาย ในที่สุดการทูตดิจิทัลไม่เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารของนักการทูต แต่ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการทูตในระดับโลก โดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ทางการทูตในทุกมิติ ทั้งในเชิงนโยบาย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการตัดสินใจในสถานการณ์วิกฤตโดยเฉพาะ

จากการศึกษาการใช้การทูตดิจิทัลของสหรัฐอเมริกาและจีนในวิกฤตระหว่างประเทศในช่วงสถานการณ์ โควิด 19 และสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนในช่วงปี 2019 – 2024 จะทำให้เห็นว่าทั้งสองประเทศในฐานะที่เป็นมหาอำนาจของโลกในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการดำเนินงานด้านการทูตในมิติของการสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกโดยเฉพาอย่างยิ่งคือในช่วงที่เกิดวิกฤตระหว่างประเทศ ที่ทั้งสองมหาอำนาจจะการใช้การมีศักยภาพที่สูงกว่าประเทศอื่น ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีมาใช้ในการเข้าไปมีบทบาทในการดูแลประเทศอื่น ๆ ในฐานะผู้นำที่จะนำพาประเทศเหล่านั้นก้าวข้ามผ่านวิกฤตการณ์นั้น ๆ ไปด้วย

จากการพิจารณาการใช้การทูตดิจิทัลในภาพรวมนั้นจะทำให้เห็นว่าทั้งสองมหาอำนาจนั้นกำลังพยายามที่จะพิสูจน์ว่าประเทศของตนเองเป็นมหาอำนาจที่ดีกว่าอีกมหาอำนาจหนึ่ง แต่ในมุมมองของสหรัฐอเมริกาในฐานะที่เป็นอำนาจสูงสุดของโลกมาตั้งแต่หลังสงครามเย็นเป็นต้นมาจึงใช้การทูตดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการรักษาสถานภาพเดิมของตนเอง (Status quo) อันจะสังเกตได้จากการที่สหรัฐอเมริกาได้หันเหยุทธศาสตร์ของตนเองมาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งหลังจากที่จีนเข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนั้นแล้วในสถานการณ์ความขัดแย้งรัสเซียยูเครนสหรัฐอเมริกาก็ได้ตั้งตนเป็นฝั่งตรงข้ามกับฝั่งรัสเซียอย่างไม่ลังเลและใช้นาโต้หนุนหลังเพื่อแสดงถึงความเป็นผู้นำของตน

ในส่วนของจีนนั้นได้ใช้การทูตดิจิทัลเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาพื้นที่ในการเป็นผู้นำใหม่ที่มีบทบาทสำคัญต่อโลก แต่อย่างไรก็ตามจีนยังคงให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางด้านการค้าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากจะยังเห็นภาพของการที่จีนนั้นยังคงหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการให้ความช่วยเหลือด้านวัคซีนกับประเทศต่าง ๆ อีกทั้งในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครนยังฉายภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าประเทศจีนยังคงกังวลว่าเศรษฐกิจจะไม่ดำเนินการไปได้อย่างปกติถ้าหากจีนเลือกที่จะเข้าข้างรัสเซียถึงแม้ว่าจะเป็นพันธมิตรกันอย่างแนบแน่นก็ตาม โดยความกังวลนี้ได้แสดงออกมาอย่างชัดเจนผ่านพฤติกรรมของจีนที่เลือกที่จะไม่เข้าข้างรัสเซียเพราะกลัวว่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับชาตินิยมยุโรปอันเป็นคู่ค้าสำคัญ และการประกาศข้อเสนอ 12 ข้อก็ยังแฝงไปด้วยความกลัวว่าโลกจะเกิดสงครามอีกครั้งและสงครามก็จะส่งผลกระทบอย่างมหาศาลต่อภาคเศรษฐกิจของโลก

โดยสรุปแล้วทั้งสหรัฐอเมริกาและจีนได้นำการทูตดิจิทัลมาใช้ในการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยผ่านช่องทางเดียวกันคือแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโซเชียลมีเดีย เว็บไซต์ หรือแม้กระทั่งช่องโทรทัศน์ออนไลน์ แต่อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของทั้งสองมหาอำนาจนั้นแตกต่างกันไปเนื่องจากสถานะของการเป็นมหาอำนาจดั้งเดิมของสหรัฐอเมริกาและมหาอำนาจที่ขึ้นมาท้าทายของจีน แต่อีกข้อสังเกตหนึ่งก็คือการใช้การทูตดิจิทัลนั้นยังไปผูกโยงกับผลประโยชน์แห่งชาติในอีกแง่มุมหนึ่งอีกด้วย ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปผลการศึกษา

	สหรัฐอเมริกา	จีน
แนวทางและกลยุทธ์ในการนำการทูตดิจิทัลไปปฏิบัติ	- ใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเผยแพร่ข้อมูลและนโยบาย - ผู้นำใช้บัญชีส่วนตัวสื่อสารตรงกับประชาชนทั่วโลก	- ใช้โซเชียลมีเดียเพื่อเผยแพร่ภาพลักษณ์และวัฒนธรรม - สื่อสารด้วยช่องทางที่สาธารณชนทั่วโลกเข้าถึง ไม่เพียงแต่ช่องทางในประเทศ ผ่านนโยบาย Digital Silk Road เพื่อขยายอิทธิพล
แพลตฟอร์มหลักที่ใช้	ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก ยูทูบ อินสตาแกรม ดิกค็อก และ Telegram	ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก (สำหรับต่างประเทศ) GCTV (ช่องโทรทัศน์ออนไลน์) และติ๊กต็อก
สถานการณ์โควิด 19	- ใช้การทูตดิจิทัลเน้นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ - ใช้การประชุมออนไลน์และสื่อโซเชียลสื่อสารกับประเทศต่าง ๆ	- ประชาสัมพันธ์วัคซีน Sinopharm และ Sinovac - นำเสนอภาพส่งวัคซีนช่วยประเทศด้อยพัฒนาเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ - แก้ไขวาทะเกี่ยวกับต้นกำเนิดไวรัสผ่านโซเชียลมีเดีย
สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียยูเครน	- ใช้ Telegram สื่อสารโดยตรงกับประชาชนในรัสเซีย - โพสต์ข้อความสนับสนุนยูเครนผ่านโซเชียลมีเดียประธานาธิบดี	- เป็นพันธมิตรกับรัสเซีย แต่ไม่สนับสนุนความรุนแรง - เสนอ 12 ข้อเพื่อความสงบ - แสดงท่าทีเป็นกลางและเรียกร้องเจรจาสันติภาพ
เป้าหมายหลักในการนำการทูตดิจิทัลไปปฏิบัติ	- สร้างภาพลักษณ์ผู้นำโลกที่รับผิดชอบ - พลิกวิกฤตเป็นโอกาสในการสื่อสารค่านิยมสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียม	- ขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมือง - เสริมภาพลักษณ์ผู้นำที่มีบทบาทในโลก - ทำลายสหรัฐอเมริกา โดยเน้นผลประโยชน์ของตนเอง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อประเทศไทย

จากการศึกษาการใช้การทูตดิจิทัลของไทยโดยดูจากเนื้อหาที่เผยแพร่ออกมาในโซเชียลมีเดียของกระทรวงการต่างประเทศอย่างเฟซบุ๊ก ติ๊กต็อก และอินสตาแกรมของกระทรวงการต่างประเทศ จะทำให้เห็นว่าเนื้อหาที่อยู่บนแพลตฟอร์มดังกล่าวมีจุดประสงค์หลักเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมของไทยเป็นหลัก หรือที่รัฐบาลไทยเรียกสิ่งนี้ว่า Soft Power โดยจะเห็นได้จากการโพสต์คำอธิบายของประเพณีต่าง ๆ เป็นภาษาอังกฤษ นอกจากนั้นแล้วแพลตฟอร์มดังกล่าวยังถูกใช้ในงานด้านการกงสุลที่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับขั้นตอนการติดต่อ ข้าราชการปฏิบัติ และ เข้ารับบริการต่าง ๆ ของกระทรวงการต่างประเทศ และเนื้อหาในอีกส่วนหนึ่งคือการประชาสัมพันธ์ภารกิจที่กรมต่าง ๆ ในกระทรวงการต่างประเทศได้ทำ ไม่ว่าจะเป็นการเจรจา การเข้าประชุม หรือแม้กระทั่งการเข้าร่วมในงานสำคัญต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ โดยเนื้อหาในส่วนนี้เป็นส่วนที่ควรระมัดระวังมากที่สุดเนื่องจากภาพของการเจรจาหรือการพบปะกันระหว่างผู้นำหรือรัฐมนตรีกระทรวงสามารถสื่อภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศนั้น ๆ และผู้ที่เห็นข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปตีความได้

โดยสรุปแล้วจากการทบทวนข้อมูลของไทยในฐานะที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาที่ยังคงต้องมีความร่วมมือกับมหาอำนาจทั้งสองฝ่าย ในภาพรวมถือว่าเป็นไปในทางที่ตรงที่เนื้อหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นยุทธศาสตร์ นโยบายต่างประเทศ และข่าวสารต่าง ๆ นั้นมีลักษณะที่ไม่ได้เอนเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามควรจะมีระดับความหวังในส่วนที่เป็นภารกิจของกรมต่าง ๆ ให้เสนอภาพความสัมพันธ์กับต่างประเทศในลักษณะที่มีความสมดุลทั้งเนื้อหาจากข้อความที่ใช้ในการอธิบาย และจากปริมาณของการลงเนื้อหาไม่ให้ความถี่หรือห่างกันมากเกินไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงการต่างประเทศ. (2565). องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organisation - NATO). สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.mfa.go.th/th/content/5d5bcc2715e39c306000a364?cate=5d5bcb4e15e39c3060006872>
- จารุต อนันตวิริยา. (2022). ผลกระทบของสงครามยูเครน-รัสเซียต่อการจัดระเบียบโลกใหม่. วารสารรัฐศาสตร์สาส์นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 1(2), 82.
- ไท วัฒนา. (2021). จากคนป่วยแห่งเอเชียสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก: เส้นทางพัฒนาอันยาวนานของจีนสู่ China Dream. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2567 จาก <https://researchcafe.tsri.or.th/world-economic-power/>
- วิโรจน์ เลิศจิตต์ธรรม. (2022). เปิดบทวิเคราะห์ท่าทีที่จีนต่อรัสเซียในสงครามยูเครน: บทบาทและผลได้ผลเสียจากการหนุนหลังปูติน. สืบค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2567 จาก <https://thestandard.co/an-analysis-of-chinas-stance-on-russia-in-the-ukrainian-war/>
- อรุณ ภาณุพงศ์. (2564). การทูตและการระหว่างประเทศ (หน้า 194–213). ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ.

ภาษาอังกฤษ

- Al Jazeera. (2021). *COVID-19 origins: China rejects WHO proposal to return to Wuhan*. Retrieved December 24, 2024, from <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/22/covid-19-origins-china>
- Amankwah-Amoah, J., Khan, Z., Wood, G., & Knight, G. (2021). COVID-19 and digitalization: The great acceleration. *Journal of Business Research*, 136, 602.
- Bazlutckaia, M. (2023). US digital diplomacy in Russian segment of Telegram through the lens of word embedding. *MGIMO Digital International Relations 2023 Conference Proceedings*, 12–13.
- Bjola, C., Cassidy, J., & Manor, I. (2019). Public diplomacy in the digital age. *The Hague Journal of Diplomacy*, 14(1–2), 83.
- Bjola, C., & Holmes, M. (2015). *Digital diplomacy*. Taylor & Francis.
- Charron, C. (2024, November 19). *Trump comments have semiconductor chip industry anxious*. Retrieved from <https://www.insideindianabusiness.com/articles/trump-comments-have-semiconductor-chip-industry-anxious>
- de Soysa, I., & Vadlamannati, K. C. (2024). A friend indeed to friends in need? China's trade regime and Covid-19 vaccine diplomacy. *China Economic Quarterly International*, 4(3), 215.

- Fei, W., & Yao, J. (2022). The development and game of US digital diplomacy under geopolitics. *International Relations*, 10(5), 197–206.
- Fushu, L. (2023). Digital diplomacy of USA and China in the era of datalization. *วารสารมหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*, 16(2), 191–200.
- Gilboa, E. (2016). Digital diplomacy. In *The SAGE handbook of diplomacy* (pp. 540–551).
- Hallams, E. (2010). Digital diplomacy: The internet, the battle for ideas & US foreign policy. *CEU Political Science Journal*(04), 538–551.
- Hanh, N. T. H. (2022). US digital diplomacy in ASEAN during the COVID-19 pandemic. In *7th International Conference on International Relations and Development (ICIRD 7)*, 632–637.
- Huang, Z. A. (2024). *China's digital public diplomacy towards ASEAN countries: How Beijing frames the South China Sea issue*. USC Center on Public Diplomacy. Retrieved October 10, 2024, from <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/china%E2%80%99s-digital-public-diplomacy-towards-asean-countries-how-beijing-frames-south-china-sea>
- Karalis, M. (2024). *The information war: Russia-Ukraine conflict through the eyes of social media*. Georgetown University. Retrieved December 23, 2024, from <https://gjia.georgetown.edu/2024/02/02/russia-ukraine-through-the-eyes-of-social-media/>
- Ly, B. (2020). Challenge and perspective for digital Silk Road. *Cogent Business & Management*, 7(1), 1804180.
- Manor, I. (2019). *The digitalization of public diplomacy*. Springer.
- Maude, F. H. R. (2021, September 21). *Chinese digital diplomacy in Southeast Asia during the pandemic*. Asia Society Policy Institute. Retrieved from <https://southeastasiacovid.asiasociety.org/chinese-digital-diplomacy-southeast-asia-pandemic>
- Melissen, J. (2005). *Wielding soft power: The new public diplomacy* (Vol. 275). Netherlands Institute of International Relations, Clingendael.
- Palit, P. S. (2024). Public diplomacy through social media: The Chinese way. *China Currents*, 23(1). Retrieved from <https://www.chinacenter.net/2024/china-currents/23-1/public-diplomacy-through-social-media-the-chinese-way/>
- Parley Policy Initiative. (2023). *China's 12-point peace plan, explained*. Retrieved December 24, 2024, from <https://www.parleypolicy.com/post/china-s-12-point-peace-plan-explained>
- World Bank Group. (2024). *GDP ranking*. Retrieved December 23, 2024, from <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038130>

การศึกษากระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น
พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก

A Study of Process and Factors Affecting the Succession of Power of
Local Politicians in Aranyik Subdistrict, Phitsanulok Province

รัชชัย เอี่ยมสะอาด¹

ปารมินทร์ ธรรมสอน¹

ก้องกัญญากร เกตุตระกูล¹

พนธกร แก้วจิตร¹

พลวัต มีเนตรชา¹

ถิราวัฒน์ คำจริง¹

กฤติมา อินทะกุล²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก โดยการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผ่านการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชาชนในพื้นที่ จำนวน 400 คน ประกอบไปด้วย ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และเป็นผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.80 อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านเครือข่ายทางสังคม มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.87 รองลงมา ด้านการกระจายอำนาจ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.77 และด้านจริยธรรมทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.76 และ 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.93 อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านหลักธรรมาภิบาล มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.09 รองลงมา ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.86 และด้านภาวะผู้นำ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) เท่ากับ 3.83 จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมและธรรมาภิบาลเป็นกลไกสำคัญในการรักษาและส่งต่ออำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารงานอย่างโปร่งใส จึงเป็นแนวทางที่ควรส่งเสริมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

แม้การศึกษานี้จะเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชาชนที่มีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่อย่างครอบคลุม แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยยังมีข้อจำกัดที่ควรพิจารณา ได้แก่ ความไว้วางใจของผู้ให้ข้อมูลต่อผู้วิจัยในประเด็นทางการเมือง ซึ่งอาจส่งผลต่อความเต็มใจในการตอบคำถามบางรายการ โดยเฉพาะในบริบทของการเมืองท้องถิ่นที่อาจมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เครือข่าย หรือผลประโยชน์ อีกทั้งยังอาจมีข้อจำกัดด้านความโปร่งใสในการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น นักการเมืองหรือหน่วยงานปกครองท้องถิ่น ซึ่งอาจส่งผลต่อความครบถ้วนของข้อมูลและการตีความผลลัพธ์ในภาพรวม

คำสำคัญ: นักการเมืองท้องถิ่น การสืบทอดอำนาจ นักการเมืองท้องถิ่น

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Abstract

This study aimed to examine the process of power succession among local politicians and the factors influencing such succession in Aranyik Subdistrict, Phitsanulok Province. The research employed a quantitative approach and utilized a survey method. Data were collected from 400 respondents aged 18 and above who were eligible voters residing in the study area. The findings revealed that (1) the power succession process of local politicians in Aranyik Subdistrict had an overall mean score of 3.80, which is considered a high level. Among the dimensions examined, the social network dimension received the highest mean score ($\bar{x} = 3.87$), followed by the decentralization dimension ($\bar{x} = 3.77$), and the political ethics dimension ($\bar{x} = 3.76$). (2) The factors influencing power succession had an overall mean score of 3.93, also at a high level. The dimension with the highest mean was good governance ($\bar{x} = 4.09$), followed by public participation ($\bar{x} = 3.86$) and leadership ($\bar{x} = 3.83$). These findings suggest that strong social networks and adherence to principles of good governance play a critical role in sustaining and transferring political power in the local context. Promoting public participation and transparent administration is therefore essential for fostering sustainable local governance.

Although this study collected data comprehensively from eligible voters in the area, there are several limitations that should be considered. One notable limitation is the level of trust that respondents may have had toward the researcher when addressing politically sensitive issues. This could have influenced their willingness to respond fully or honestly to certain questions, particularly in the context of local politics where power dynamics, networks, and vested interests may be present. Additionally, limitations in accessing in-depth information from key stakeholders such as local politicians or administrative authorities may have affected the completeness of the data and the interpretation of the findings as a whole.

Keywords: Local Politicians, Succession of power, Local Politicians

บทนำ

การสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่พบได้ในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ และมักเกี่ยวข้องกับพลวัตของโครงสร้างอำนาจในระดับฐานรากของสังคมไทย และในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน นักการเมืองท้องถิ่นถือว่าเป็นบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากร การสร้างนโยบาย และการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในระดับชุมชน แต่ในหลายกรณีพบว่า อำนาจทางการเมืองไม่ได้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงหรือการหมุนเวียนของผู้นำตามความต้องการของประชาชนเสมอไป แต่กลับมีแนวโน้มที่จะถูกส่งต่ออย่างต่อเนื่องภายในกลุ่มการเมืองเดิม ครอบครัว หรือเครือข่ายทางการเมือง ซึ่งอาจก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับความชอบธรรม ความโปร่งใส และการตรวจสอบถ่วงดุลในระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์การสืบทอดอำนาจนี้สามารถเกิดขึ้นทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การชนะการเลือกตั้งติดต่อกันหลายสมัย หรือการผลักดันให้บุคคลในเครือข่ายทางการเมืองสมัครรับเลือกตั้งแทน และในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การใช้อิทธิพล เครือข่ายผลประโยชน์ หรือระบบอุปถัมภ์ในการสร้างคามนิยมและความได้เปรียบในการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตทางอำนาจที่มีความซับซ้อน และอาจส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการเมืองและการบริหารงานในระยะยาว ซึ่งการทำความเข้าใจเรื่องการสืบทอดอำนาจในระดับท้องถิ่น จึงต้องพิจารณาทั้งจากมิติทางโครงสร้าง

สถาบันการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง แนวคิดของอันโตนิโอ กรัมสกี (Gramsci, 1971) เรื่อง “อำนาจนำ” (hegemony) ช่วยอธิบายได้ว่า กลุ่มการเมืองสามารถรักษาอำนาจไว้ได้ ไม่เพียงจากกลไกทางกฎหมายหรือการใช้อำนาจรัฐเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการสร้างความยินยอมโดยสมัครใจของประชาชน ผ่านการผลิตซ้ำแนวคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของอำนาจเดิม ซึ่งอาจสะท้อนผ่านเครือข่ายทางสังคม กลุ่มผลประโยชน์ และการใช้อำนาจที่แฝงอยู่ในระบบอุปถัมภ์ ทั้งนี้ การสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น ยังเป็นกระบวนการที่กลุ่มการเมืองสามารถรักษาอำนาจในการบริหารพื้นที่ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลผู้นำ อำนาจดังกล่าวอาจเกิดขึ้นผ่านกลไกที่เป็นทางการ เช่น การชนะเลือกตั้งต่อเนื่องหลายสมัย หรือกลไกไม่เป็นทางการ เช่น การส่งต่ออำนาจภายในครอบครัว หรือผ่านเครือข่ายการเมืองที่ไว้วางใจได้ โดยใช้ชื่อเสียงและฐานเสียงที่สะสมไว้เป็นเครื่องมือ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ ได้แก่ ความนิยมจากประชาชน ผลงานที่เป็นรูปธรรม เครือข่ายสนับสนุนในพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนจากพรรคการเมืองหรือกลุ่มทุน นักการเมืองที่มีฐานเสียงมั่นคง เครือญาติในพื้นที่ และทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ย่อมมีความได้เปรียบในการรักษาและถ่ายทอดอำนาจทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง (อำพล พรอารักษ์สกุล, 2564)

การสร้างและสืบทอดอำนาจทางการเมืองไม่ว่าจะในระดับชาติหรือท้องถิ่น ล้วนต้องอาศัยรากฐานของอำนาจที่มั่นคง ซึ่งนักการเมืองจำเป็นต้องมีทั้งอำนาจในเชิงโครงสร้างและ “บารมี” ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน การสร้างบารมีนั้นมักผูกพันอยู่กับระบบอุปถัมภ์ โดยใช้อำนาจที่มีอยู่เพื่อเอื้อประโยชน์หรือสร้างความนิยมในกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งบางครั้งอาจก่อให้เกิดการใช้อำนาจอย่างมิชอบ จุดนี้เองที่สะท้อนให้เห็นว่า การสืบทอดอำนาจมิได้เกิดขึ้นจากกระบวนการประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงอาศัยปัจจัยประกอบหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และนโยบายที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มอำนาจ (ธีรพงศ์ พรหมวิชัย, รดา อนุตตรังกูร และนนธิยา สัตยวาที, 2564)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงการเลือกตั้ง การกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น แต่ยังขาดงานศึกษาที่เจาะลึกในแง่ “กลไกการสืบทอดอำนาจ” โดยเฉพาะในระดับตำบล ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีพลวัตทางอำนาจที่อาจแตกต่างจากการเมืองระดับชาติ การศึกษานี้จึงมุ่งเติมเต็ม “ช่องว่างของงานวิจัย” (research gap) ที่ผ่านมา โดยตั้งคำถามสำคัญว่า เหตุใดกลุ่มการเมืองในพื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก จึงสามารถรักษาอำนาจในการบริหารท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2551 จนถึงปัจจุบัน การสืบทอดอำนาจในพื้นที่นี้มีลักษณะพิเศษอย่างไร และบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมในพื้นที่มีบทบาทต่อความต่อเนื่องของอำนาจอย่างไรบ้าง

กรณีของตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก จึงนับเป็นกรณีศึกษาที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ด้วยลักษณะของผู้นำท้องถิ่นที่มาจากภาคธุรกิจ ที่มีความสามารถในการสร้างเครือข่าย และสามารถชนะการเลือกตั้งได้ต่อเนื่องหลายสมัย (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพิษณุโลก, 2567) อีกทั้งยังมีการส่งต่ออำนาจไปยังบุคคลในทีมเดียวกันอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านของอำนาจภายใต้โครงสร้างเดิม โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเชิงสาระในเชิงนโยบายหรือการบริหาร เทศบาลเมืองอรัญญิกเองยังมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ เพราะเพียงยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อไม่นานมานี้ ทำให้เป็นพื้นที่ที่สะท้อนทั้ง “อดีตของการเมืองท้องถิ่นแบบดั้งเดิม” และ “อนาคตของการบริหารเชิงเทศบาล” ในคราวเดียวกัน

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงนโยบาย เพื่อช่วยให้เข้าใจกลไกการสืบทอดอำนาจในระดับฐานรากได้ชัดเจนขึ้น และสามารถเสนอแนวทางที่ส่งเสริมธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิรูปการเมืองท้องถิ่นไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการวิจัย

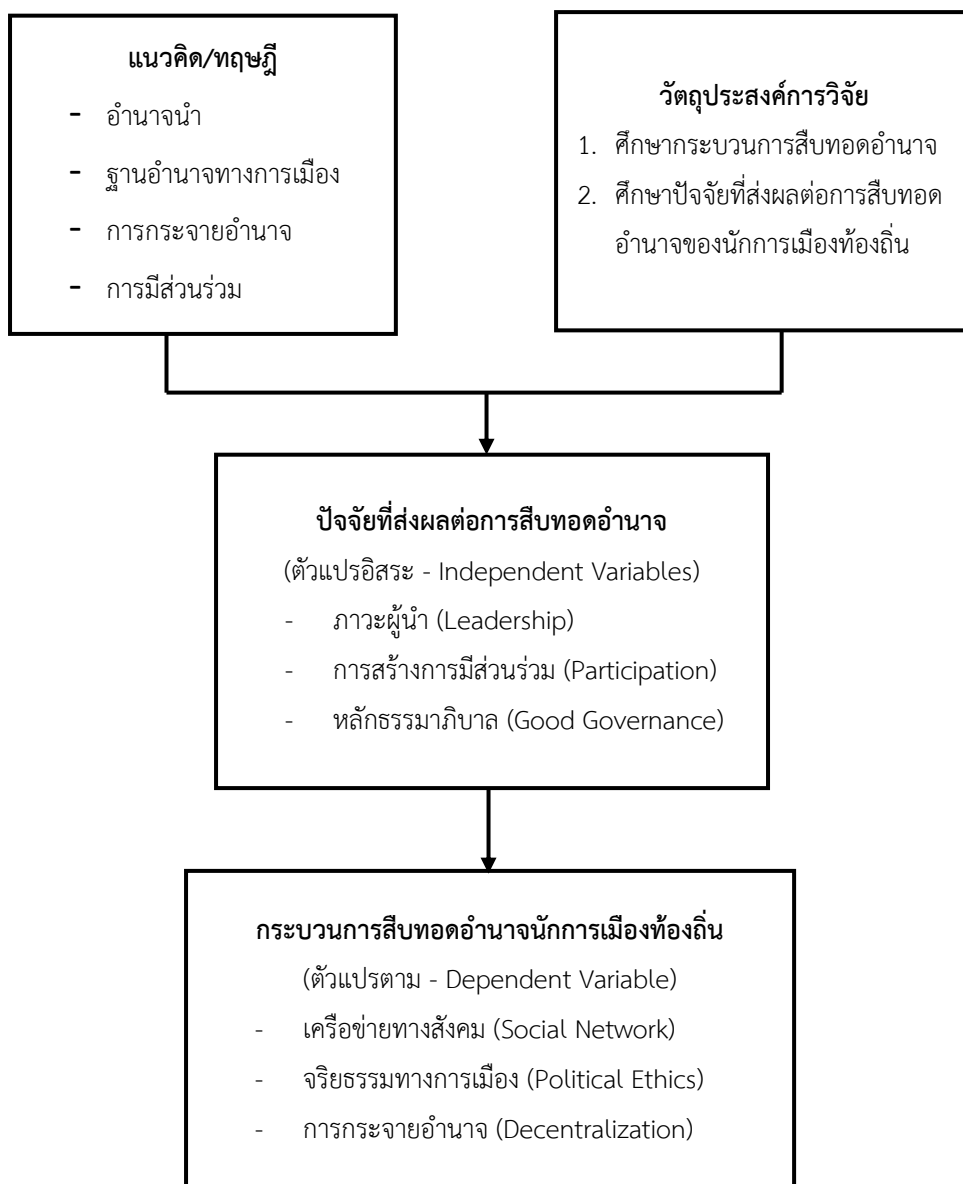
1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก

2. ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 22,473 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพิษณุโลก, 2567) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก กำหนดขนาดโดยคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยทำการศึกษาในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา คณะผู้วิจัยทำการศึกษาในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ เพื่อศึกษากระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก และเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการครองอำนาจ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ทำให้มีผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ ประกอบด้วย 1) ด้านภาวะผู้นำ 2) ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม 3) ด้านหลักธรรมาภิบาล และกำหนดกระบวนการการสืบทอดอำนาจ ประกอบด้วย 1) ด้านเครือข่ายทางสังคม 2) ด้านจริยธรรมทางการเมือง 3) ด้านการสื่อสารทางการเมือง จึงสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาเรื่องการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก โดยต้องการรู้ว่าพวกเขาสามารถรักษาอำนาจไว้ได้อย่างไร และมีปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้เกิดความต่อเนื่องของอำนาจดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกรอบแนวคิดขึ้นมา เพื่อช่วยให้การศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบและชัดเจนมากขึ้น โดยกรอบแนวคิดในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ และกระบวนการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น โดยปัจจัยที่ส่งผลถือเป็นตัวแปรต้น หรือสิ่งที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการรักษาอำนาจ ส่วนกระบวนการสืบทอดอำนาจถือเป็นตัวแปรตาม คือ สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการหาคำตอบ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจนั้น ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการบริหารงานและการนำของนักการเมือง การมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม และหลักธรรมาภิบาล หรือการบริหารงานที่โปร่งใส ยุติธรรม และตรวจสอบได้ และในส่วนกระบวนการสืบทอดอำนาจ ผู้วิจัยมองจาก 3 ด้านเช่นกัน คือ เครือข่ายทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างนักการเมืองกับประชาชน

หรือกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ จริยธรรมทางการเมือง เช่น ความซื่อสัตย์และความน่าเชื่อถือของนักการเมือง รวมถึงการกระจายอำนาจ ซึ่งหมายถึงการเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดสำคัญจากนักวิชาการเรื่อง “อำนาจนำ” หรือ Hegemony ที่อธิบายว่า นักการเมืองที่สามารถทำให้ประชาชนยอมรับและสนับสนุนตนเองอย่างสมัครใจ โดยไม่ต้องใช้กำลังหรือเล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองมากนัก จะสามารถรักษาอำนาจไว้ได้ในระยะยาว ด้วยกรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยจึงสามารถมองเห็นภาพรวมของสิ่งที่ต้องศึกษาได้อย่างชัดเจน และใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบมากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเกี่ยวกับรูปแบบการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก และภาพลักษณ์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อที่จะนำมาจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 22,473 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพิษณุโลก, 2567)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก กำหนดขนาดโดยคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนทั้ง 10 หมู่บ้าน

กำหนดขนาดโดยคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) ใช้สูตร ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

โดยที่ n แทน จำนวนของขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

N แทน จำนวนรวมทั้งหมดของประชากรที่ใช้ในการศึกษา

e แทน ความคลาดเคลื่อนจากการประมาณค่า (เท่ากับ 0.05)

เมื่อแทนค่า จะได้

$$\begin{aligned} n &= \frac{22,473}{1 + (22,473 \times 0.05^2)} \\ &= 393.01 \end{aligned}$$

เมื่อนำจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง มาแทนค่าแล้ว ผลลัพธ์ที่ได้ คือ 393.01 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิ์เลือกตั้งในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 400 คน จากประชาชนทั้ง 10 หมู่บ้าน จำนวนสัดส่วนที่เท่ากันโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling)

ตาราง ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

หมู่ที่	หมู่บ้าน	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
หมู่1	บ้านคลองคูณ	566	40
หมู่2	บ้านเอเลวา	5,845	40
หมู่3	บ้านโคกช้าง	4,334	40
หมู่4	บ้านอรัญญิก	1,964	40
หมู่5	บ้านคลองมหาไทย	4,252	40
หมู่ที่ 6	บ้านหนองปลาข้าว	2,094	40
หมู่ 7	บ้านสะพานสาม	3,463	40
หมู่8	บ้านโคกมะตูม	2,939	40
หมู่ 9	บ้านโคกมะตูม	2,711	40
หมู่10	บ้านชาวแพ	1,100	40
รวม		29,268	400

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีลักษณะเป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ส่วนที่ 2 กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 1) ด้านเครือข่ายทางสังคม 2) ด้านจริยธรรมทางการเมือง 3) ด้านการกระจายอำนาจ

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 1) ด้านภาวะผู้นำ 2) ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม 3) ด้านหลักธรรมาภิบาล

ส่วนที่ 2-3 มีลักษณะเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยแบ่งระดับในการวัดให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือก 5 ระดับ ตามแนวคิดของ Likert มีการกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- 5 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับมาก
- 3 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ใน ระดับน้อยที่สุด

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด

การทดสอบคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

3.1 ความตรงเชิงเนื้อหาของข้อมูลวิจัย (The index of item objective congruence: IOC) โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาในเบื้องต้นแล้ว จึงตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของข้อมูลวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบและแก้ไขให้เครื่องมือสามารถวัดได้อย่างถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาตามที่กำหนดไว้ โดยค่าความตรงเชิงเนื้อหาควรอยู่ระหว่าง 0.6-1.0 โดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ได้ทำการตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) หรือความเหมาะสมของเนื้อหา ความถูกต้องของภาษา โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ผลการหาค่าความตรงเชิงเนื้อหา พบว่า ทุกข้อคำถามมีค่า IOC มากกว่า 0.60

3.2 การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) โดยนำไปทดลองใช้ (Tryout) กับประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิในการเลือกตั้ง จำนวน 30 คน นำไปวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา ซึ่งจะต้องได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป แสดงว่าแบบสอบถามฉบับนี้มีความเชื่อมั่นเพียงพอที่จะนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลได้ ผลการหาค่าความเชื่อมั่น ทั้งฉบับเท่ากับ 0.957

4. เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 ติดต่อประสานงานผู้ที่คัดเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงระเอียดในการดำเนินการวิจัย

4.2 ลงพื้นที่รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม

4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ตำบลรัฐญู จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้แบบสอบถาม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย สถิติเชิงพรรณนา ดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

5.2 การวิเคราะห์กระบวนการในการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัฐญู จังหวัดพิษณุโลก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัฐญู จังหวัดพิษณุโลก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

ผลการสอบถามจากประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และมีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่ตำบลรัฐญู จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 400 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 48.00 มีอายุ 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.75 มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 69.50 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 30.50 มีอาชีพเกษตรกรรม/ประมง คิดเป็นร้อยละ 30.00 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 39.00

วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ 1 กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัฐญู จังหวัดพิษณุโลก

กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัฐญู จังหวัดพิษณุโลก ด้านเครือข่ายทางสังคม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.87 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการสร้างและนำเครือข่ายทางสังคมไปใช้ในการพัฒนานโยบายและโครงการต่างๆ ของชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.17 รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นมีการใช้เครือข่ายทางสังคมในการเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.14 นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการสร้างเครือข่ายกับผู้นำชุมชนในพื้นที่และชุมชนอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.03 นักการเมืองท้องถิ่นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลากหลายในการพัฒนาชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.87 นักการเมืองท้องถิ่นมีบทบาทในการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.84 นักการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.83 นักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายกับคนรุ่นใหม่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.73 นักการเมืองท้องถิ่นสามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มองค์กรทางสังคมและเครือข่ายต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.71 นักการเมืองท้องถิ่นสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้ดี ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.68 และนักการเมืองท้องถิ่นใช้เครือข่ายทางสังคมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.67

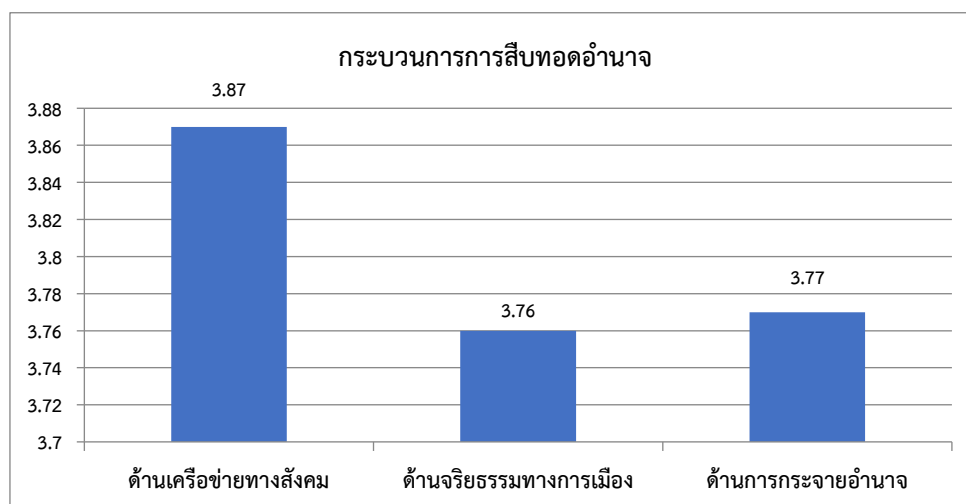
กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัษฎา จังหวัดพิจิตร ด้านจริยธรรมทางการเมือง อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.76 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ นักการเมืองท้องถิ่นมีความซื่อสัตย์และโปร่งใสในการดำเนินงาน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.31 รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.02 นักการเมืองท้องถิ่นมีความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของตนและทีมงาน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.97 นักการเมืองท้องถิ่นไม่ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อกดดันหรือข่มขู่ผู้อื่น ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.95 นักการเมืองท้องถิ่นมีความเคารพต่อกฎหมายและหลักการทางประชาธิปไตย ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.81 นักการเมืองท้องถิ่นยึดมั่นในหลักการและค่านิยมที่ถูกต้องในทุกการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.59 นักการเมืองท้องถิ่นมีการเปิดเผยข้อมูลและการดำเนินงานต่อสาธารณะชนอย่างโปร่งใส ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.58 นักการเมืองท้องถิ่นมีการปฏิบัติอย่างยุติธรรมโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.55 นักการเมืองท้องถิ่นไม่ใช้อำนาจหน้าที่ในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.48 และนักการเมืองท้องถิ่นปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.40

กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัษฎา จังหวัดพิจิตร ด้านการกระจายอำนาจ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.77 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ นักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านการพัฒนา ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.06 รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นตอบสนองต่อปัญหาและข้อเสนอแนะของประชาชนอย่างรวดเร็ว ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.01 นักการเมืองท้องถิ่นไม่มีพฤติกรรมที่สื่อถึงการทุจริตหรือคอร์รัปชัน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.86 นักการเมืองท้องถิ่นมีการติดตามผลการดำเนินงานหลังจากรับข้อเสนอแนะ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.82 นักการเมืองท้องถิ่นมีความโปร่งใสในการดำเนินงานและการใช้ทรัพยากรในชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.82 นักการเมืองท้องถิ่นสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มชุมชนและองค์กรประชาสังคม ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.74 นักการเมืองท้องถิ่นไม่กดขี่หรือละเมิดสิทธิของประชาชนในการแสดงออก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.72 ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองโดยไม่ถูกคุกคาม ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.68 นักการเมืองท้องถิ่นมีการรายงานผลการดำเนินงานให้ประชาชนทราบอย่างต่อเนื่อง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.67 และนักการเมืองท้องถิ่นรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างแท้จริง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.32

กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัษฎา จังหวัดพิจิตร โดยรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.80 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านเครือข่ายทางสังคม ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.87 รองลงมา ด้านการกระจายอำนาจ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.77 และด้านจริยธรรมทางการเมือง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.76

ตารางที่ 1 แสดงกระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลรัษฎา จังหวัดพิจิตร โดยรวม

กระบวนการการสืบทอดอำนาจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านเครือข่ายทางสังคม	3.87	0.30	มาก
2. ด้านจริยธรรมทางการเมือง	3.76	0.54	มาก
3. ด้านการกระจายอำนาจ	3.77	0.33	มาก
รวม	3.80	0.23	มาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก ด้านภาวะผู้นำ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.93 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ นักการเมืองท้องถิ่นสามารถสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงได้ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.34 รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นมีการนำเสนอวิสัยทัศน์และแผนการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.16 นักการเมืองท้องถิ่นในปัจจุบันมีความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.15 นักการเมืองท้องถิ่นสามารถสื่อสารให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นต่อตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.02 นักการเมืองท้องถิ่นมีการสื่อสารและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงให้กับประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.98 นักการเมืองท้องถิ่นสามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนในการเปลี่ยนแปลงได้ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.60 นักการเมืองท้องถิ่นมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการพัฒนาชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.58 นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในการเปลี่ยนแปลง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.57 นักการเมืองท้องถิ่นมีการเปิดรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชนในเรื่องการเปลี่ยนแปลง ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.50 และนักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ดี ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.43

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.86 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ นักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญในชุมชน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.15 รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นจัดให้มีการประชุมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.10 นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ได้ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 4.03 นักการเมืองท้องถิ่นมีความโปร่งใสและยุติธรรมในการประสานงานกับทุกฝ่าย ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.87 นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการประสานงานเพื่อจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนได้ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.84 นักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยการทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรต่างๆ ได้ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.83 นักการเมืองท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นคนกลางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนได้ดี ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.71 นักการเมืองท้องถิ่นสามารถประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{X}$) = 3.71 นักการเมือง

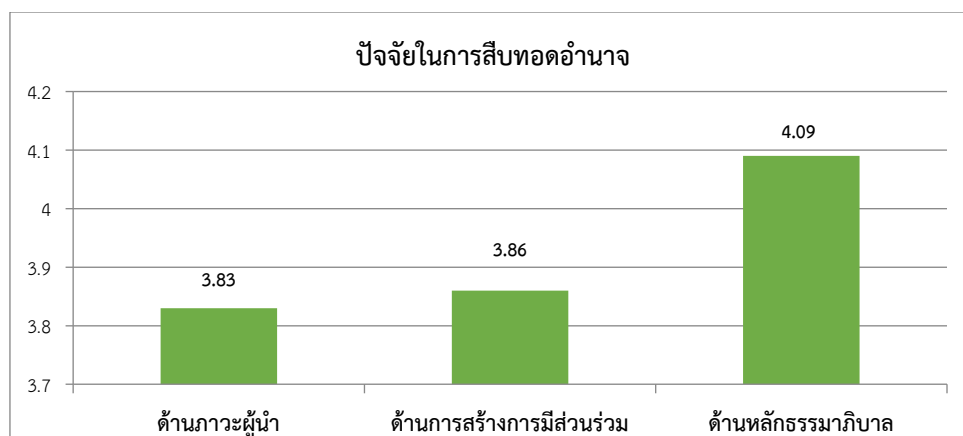
ท้องถิ่นมีการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชนในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.69 และนักการเมืองท้องถิ่นสามารถสร้างความเชื่อมั่นในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ได้ดี ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.66

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก ด้านหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.09 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ นักการเมืองท้องถิ่นมีการเปิดเผยข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต่อประชาชนอย่างครบถ้วน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.28 รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและการตัดสินใจของตน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.23 และนักการเมืองท้องถิ่นมีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.17 นักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.16 นักการเมืองท้องถิ่นมีการใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.13 นักการเมืองท้องถิ่นมีการจัดทำแผนงานและโครงการที่มีความเป็นไปได้อันดีและคุ้มค่า ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.13 นักการเมืองท้องถิ่นมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและเป็นธรรม ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.11 นักการเมืองท้องถิ่นแสดงความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.03 นักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนในการดำเนินงาน ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.00 และนักการเมืองท้องถิ่นมีความโปร่งใสในการทำงานและการตัดสินใจ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.70

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก โดยรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.93 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านหลักธรรมาภิบาล ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 4.09 รองลงมา ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.86 และด้านภาวะผู้นำ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ($\bar{x}$) = 3.83

ตารางที่ 2 แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก โดยรวม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านภาวะผู้นำ	3.83	0.50	มาก
2. ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม	3.86	0.30	มาก
3. ด้านหลักธรรมาภิบาล	4.09	0.74	มาก
รวม	3.93	0.32	มาก

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการการสืบทอดอำนาจ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลรัษฎา จังหวัดพังงา ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า ทั้งกระบวนการสืบทอดอำนาจและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในมิติของเครือข่ายทางสังคม หลักธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Gramsci (1971) ว่าด้วย “อำนาจนำ” (hegemony) ซึ่งอธิบายว่าอำนาจไม่ได้อยู่เพียงในกลไกรัฐ แต่สามารถดำรงอยู่ผ่านกระบวนการสร้างความยินยอมของประชาชนในระดับวัฒนธรรมและสังคมได้

ในด้านกระบวนการสืบทอดอำนาจ พบว่าผู้นำท้องถิ่นสามารถสร้างและรักษาเครือข่ายทางสังคมได้อย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะการใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ความไว้วางใจ และความสามารถในการเชื่อมโยงกับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการส่งต่ออำนาจอย่างต่อเนื่องในกลุ่มเดิม ทั้งในระดับเครือข่ายและกลุ่มการเมืองเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานของพิตรโพบูลย์ ไชยเมือง (2557) ที่ชี้ว่าเครือข่ายทางสังคมเป็นพื้นฐานของการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กระบวนการการสืบทอดอำนาจ ด้านจริยธรรมทางการเมือง ให้ความสำคัญกับนักการเมืองท้องถิ่นมีความซื่อสัตย์และโปร่งใสในการดำเนินงาน รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และนักการเมืองท้องถิ่นมีความรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานของตนและทีมงาน

กระบวนการการสืบทอดอำนาจ ด้านการกระจายอำนาจ ให้ความสำคัญกับนักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านการพัฒนา รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นตอบสนองต่อปัญหาและข้อเสนอแนะของประชาชนอย่างรวดเร็ว และนักการเมืองท้องถิ่นไม่มีพฤติกรรมที่สื่อถึงการทุจริตหรือคอร์รัปชัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ ด้านภาวะผู้นำ ให้ความสำคัญกับนักการเมืองท้องถิ่นสามารถสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงได้ รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นมีการนำเสนอวิสัยทัศน์และแผนการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม และนักการเมืองท้องถิ่นในปัจจุบันมีความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ ด้านการสร้างการมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับ นักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องสำคัญในชุมชน รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นจัดให้มีการประชุมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ และนักการเมืองท้องถิ่นมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจ ด้านหลักธรรมาภิบาล ให้ความสำคัญกับนักการเมืองท้องถิ่นมีการเปิดเผยข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต่อประชาชนอย่างครบถ้วน รองลงมา นักการเมืองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและการตัดสินใจของตน และนักการเมืองท้องถิ่นมีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติหน้าที่

แนวทางการแก้ไขปัญหาการผูกขาดอำนาจ/สืบทอดอำนาจเชิงระบบ มีดังนี้

1. ปฏิรูปกฎหมายและระเบียบการเลือกตั้ง กำหนดวาระดำรงตำแหน่งของผู้บริหารท้องถิ่นให้ชัดเจนและมีข้อจำกัด เช่น ไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน ป้องกันการใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนเองหรือเครือข่ายในการเลือกตั้ง แก้ไขกฎหมายที่เปิดช่องให้ผู้มีอำนาจเดิมแทรกแซงกระบวนการเลือกตั้งหรือตรวจสอบไม่ได้

2. ส่งเสริมความโปร่งใสและการตรวจสอบจากภาคประชาชน สนับสนุนให้มีระบบติดตามงบประมาณ และเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ ให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลเช่น งบประมาณ โครงการจัดซื้อจัดจ้าง ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้บริหาร เช่น คณะกรรมการภาคประชาชน คณะกรรมการธรรมาภิบาลท้องถิ่น

3. พัฒนาระบบการเมืองที่เปิดกว้างและแข่งขันได้ ส่งเสริมให้มีผู้สมัครจากหลายกลุ่มและหลากหลายสาขาอาชีพเข้าสู่สนามเลือกตั้ง โดยลดอุปสรรคด้านทุนหรือการผูกขาดฐานเสียง สนับสนุนพรรคการเมืองหรือกลุ่มอิสระที่มีคุณภาพและยึดมั่นในนโยบาย ไม่ใช่เพียงบุคคลนิยม

4. พัฒนาการศึกษาศึกษาและสร้างความตื่นรู้ทางการเมืองในสังคม ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ และบทบาทของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมเยาวชนและคนรุ่นใหม่ให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองหรือมีบทบาทในเวทีนโยบายท้องถิ่น สร้างวัฒนธรรมการเลือกตั้งที่เน้นนโยบาย แทนการเลือกเพราะความใกล้ชิดหรือผลประโยชน์เฉพาะหน้า

5. สร้างกลไกถ่วงดุลอำนาจในระบบราชการท้องถิ่น แยกบทบาทของฝ่ายการเมืองออกจากฝ่ายบริหารราชการให้ชัดเจน ให้ข้าราชการท้องถิ่นมีบทบาทในการถ่วงดุล ไม่ใช่ตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองจนขาดความเป็นกลาง

6. ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความโปร่งใสและลดการแทรกแซง ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ในการจัดทำงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง และการร้องเรียน เปิดช่องทางให้ประชาชนแสดงความเห็นและประเมินผลงานของนักการเมืองแบบออนไลน์ที่โปร่งใส

แนวทางการแก้ไขปัญหาการผูกขาดอำนาจและการสืบทอดอำนาจเชิงระบบนั้น ต้องดำเนินการในหลายมิติ ทั้งในด้านกฎหมาย สถาบัน กลไกภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบการเมืองท้องถิ่นที่โปร่งใส เป็นธรรม และตรวจสอบได้ จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการสืบทอดอำนาจในลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตยและการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากผลการศึกษาอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก โดยรวม อยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า กระบวนการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นขึ้นอยู่กับกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยทั่วไปมาจากการเลือกตั้ง นักการเมืองท้องถิ่นมักได้รับเลือกตั้งโดยประชาชนในพื้นที่ วาระการดำรงตำแหน่งมีระยะเวลาที่กำหนด และต้องลงสมัครรับเลือกตั้งใหม่เมื่อครบวาระ ในบางกรณี นักการเมืองที่เป็นที่นิยมอาจสนับสนุนให้บุคคลในครอบครัวหรือพรรคพวกลงสมัครแทนเพื่อรักษาสถานะอำนาจ นอกจากนั้น เป็นการส่งต่ออำนาจภายในตระกูลการเมือง พบได้บ่อยในพื้นที่ที่มีตระกูลการเมืองมีอิทธิพล เช่น พ่อส่งต่ออำนาจให้ลูก หรือพี่น้องผลักดันลงสมัครเลือกตั้ง โดยใช้เครือข่ายและฐานเสียงเดิมเพื่อรักษาอำนาจทางการเมือง ดังนั้น กระบวนการการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก โดยรวม จึงอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพิตรไพบุลย์ ไชยเมือง (2557) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายทางสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู โดยรวม อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของธนันท์ สิงหเสม (2558) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นและข้าราชการส่วนท้องถิ่น มีจริยธรรมทางการเมือง อยู่ในระดับมาก

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก โดยรวม อยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายด้าน เช่น ปัจจัยด้านความสัมพันธ์แบบเครือญาติของตระกูลนักการเมือง ในหลายพื้นที่ นักการเมืองมักสืบทอดอำนาจภายในครอบครัว เช่น พ่อส่งต่อให้ลูก หรือพี่น้องผลักดันดำรงตำแหน่ง ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นมักใช้เครือข่ายของครอบครัวในการรักษาอำนาจ นอกจากนั้น ปัจจัยด้านอิทธิพลของบุคคลในพื้นที่ นักการเมืองที่มีชื่อเสียงหรือได้รับความนิยมนับถือมักมีโอกาสส่งต่ออำนาจให้ทายาททางการเมืองได้ง่าย ดังนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรุณภูมิ

จังหวัดพิษณุโลก โดยรวม จึงอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรินทร์ มหาวงศ์ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำ ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์การขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ในภาพรวม 6 ด้าน ซึ่งโดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์พัฑ วัฒนพงศ์ศิริ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการปกครองท้องถิ่นในเทศบาลบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการปกครองท้องถิ่นเทศบาลตำบลบางบ่อ จังหวัด สมุทรปราการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการศึกษาที่พบว่า กระบวนการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นในตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ผ่านกลไกของเครือข่ายทางสังคม การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักธรรมาภิบาล นั้น สะท้อนให้เห็นว่า แม้นักการเมืองจะได้รับความนิยมจากประชาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจเป็นการผูกขาดอำนาจทางการเมืองในระดับท้องถิ่นโดยไม่เปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนผ่านของผู้นำใหม่อย่างแท้จริง ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายและการปฏิบัติได้ ดังนี้

1. ควรมีการพัฒนาและส่งเสริมกลไกตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในระดับตำบลหรือเทศบาล ซึ่งถือเป็นระดับที่ใกล้ชิดประชาชนที่สุด องค์กรภาคประชาชนควรได้รับการสนับสนุนให้สามารถติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของผู้บริหารท้องถิ่นได้อย่างอิสระและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ควรเปิดโอกาสให้มีการรายงานผลการบริหารและการใช้งบประมาณต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้ เช่น การจัดเวทีรายงานประจำปี หรือการเผยแพร่ข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. ควรมีการเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการกำหนดนโยบายหรือโครงการของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการจัดเวทีเสวนาประชาคม การใช้แบบสำรวจความเห็น หรือการพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการเสนอแนวคิดและติดตามโครงการ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ควรถูกจำกัดเฉพาะช่วงก่อนการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ควรเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของผู้นำท้องถิ่น
3. ในระยะยาว ควรมีการทบทวนกฎหมายหรือข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการดำรงตำแหน่งของผู้บริหารท้องถิ่น เพื่อป้องกันการสืบทอดอำนาจภายในกลุ่มเดิมอย่างไม่รู้จบ เช่น การกำหนดวาระดำรงตำแหน่งสูงสุดไม่เกินจำนวนครั้งที่กำหนด หรือการห้ามผู้สมัครที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับผู้บริหารท้องถิ่นคนก่อนลงสมัครในเขตเดียวกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นระบบท้องถิ่นกลายเป็นระบบเครือข่ายอุปถัมภ์แบบถาวร
4. ควรส่งเสริมและยกระดับหลักธรรมาภิบาลในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การอบรมเจ้าหน้าที่และผู้บริหารท้องถิ่นให้เข้าใจหลักการธรรมาภิบาลอย่างแท้จริงจะช่วยลดความเสี่ยงต่อการใช้อำนาจในทางมิชอบ รวมทั้งสร้างความไว้วางใจให้แก่ประชาชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก
2. ควรศึกษาการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่น พื้นที่ตำบลอรัญญิก จังหวัดพิษณุโลก โดยศึกษาตัวแปรอื่นๆ เพิ่มเติมจากตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

อุปสรรคและข้อจำกัดในการวิจัย

1. ขาดข้อมูลที่โปร่งใสและเป็นทางการ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่นมักไม่ได้รับการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ หรืออาจไม่มีการเผยแพร่ต่อสาธารณะ
2. การเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกทำได้ยาก โดยนักการเมืองและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นอาจไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง อาจเผชิญกับความระแวงและความไม่ไว้วางใจ
3. การเก็บข้อมูลภาคสนามมีข้อจำกัด พื้นที่วิจัยบางแห่งอาจมีข้อจำกัดด้านความปลอดภัย เช่น มีความขัดแย้งทางการเมือง หรืออิทธิพลจากกลุ่มอำนาจในพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้วิจัย เรื่อง การศึกษากระบวนการและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผศ.กฤติมา อินทะกุล อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์โดยสละเวลาในการแนะนำให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางและข้อคิดอันเป็นประโยชน์ รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนสำเร็จด้วยดี ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองอรุณภูมิ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ตำบลอรุณภูมิ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือในการตอบแบบสอบถาม ตลอดจนผู้มีอุปการะคุณทุกท่านที่ให้การช่วยเหลือและให้ความร่วมมือตลอดกระบวนการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ธนันท์ สิงหเสม. (2558). แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น. **วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม**, 11(1), 58-70.
- ธีรพงศ์ พรหมวิชัย, รตา อนุตตรังกูร และนันทยา สัตยวาที. (2564). การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในตำบลหนองเต่า อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์. **วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์**, 12(1), 157-186.
- พงษ์พัฒน์ วัฒนพงศ์ศิริ. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการปกครองท้องถิ่นในเทศบาลบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ. **วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**, 1(2), 204-209.
- พิตรไพบูลย์ ไชยเมือง. (2557). รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ ร.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, อุดรธานี.
- สุธินันท์ มหาวงค์. (2563). ภาวะผู้นำส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย. วิทยานิพนธ์ บธ.ม., มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพิษณุโลก. (2567). **รายงานประจำปี 2566**. พิษณุโลก: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดพิษณุโลก.
- อำพล พรอารักษ์สกุล. (2564). **หลักรัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Yamane, T. (1973). **Statistics: An Introductory Analysis**. New York: Harper & Row.
- Gramsci, A. (1971). **Selections from the prison notebooks**. (Q. Hoare & G. N. Smith, Eds. & Trans.). International Publishers.

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคง
ของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

The Role of Local Government Organizations and Network Partners in Promoting Active
Aging Security: A Case Study of Ban Khlong Subdistrict Municipality, Mueang District,
Phitsanulok Province

ชนัญริตา บุญเลิศ¹

ภัทรพิมพ์ ทองวัน²

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และคาดการณ์ว่าสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดภายในปี พ.ศ. 2568 การเปลี่ยนแปลงเชิงประชากรนี้ส่งผลให้แนวคิดพัฒนาพลัง (Active Ageing) ที่เน้นการเสริมสร้างสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงของผู้สูงอายุกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องการการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด จังหวัดพิษณุโลกมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงถึงร้อยละ 20.65 และเทศบาลตำบลบ้านคลองมีผู้สูงอายุถึง 9,041 คน หรือประมาณร้อยละ 33.42 ของผู้สูงอายุทั้งหมดในจังหวัด ทำให้การศึกษบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ และวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 17 คน ผลการศึกษพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในด้านการสร้างรายได้ การส่งเสริมสุขภาพ และการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ผู้สูงอายุ ขณะที่ภาคีเครือข่ายมีบทบาทเสริมในด้านการพัฒนารายได้และสุขภาพ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และการประสานงาน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือควรมีการปรับปรุงนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุและสนับสนุนทรัพยากรบุคคลและงบประมาณให้เพียงพอเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาพลัง ผู้สูงอายุ

Abstract

Thailand officially entered an aging society in 2005, with projections indicating that the elderly population will increase to 20% of the total population by 2025. This demographic transition has made the concept of Active Ageing—emphasizing health promotion, participation, and security for the elderly—a critical issue requiring systematic implementation, particularly at the local administrative level, which plays

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

a vital role in promoting citizens' quality of life as mandated by the Constitution. Phitsanulok Province has a high proportion of elderly residents at 20.65%, and Ban Khlong Subdistrict Municipality has 9,041 elderly residents, representing approximately 33.42% of all elderly in the province. This makes the study of the roles of local administrative organizations and network partners in promoting active aging in the dimension of security among the elderly both necessary and critically important.

This study aimed to examine the roles of local administrative organizations and network partners in promoting active aging in the dimension of security among the elderly and to analyze the challenges and obstacles in implementation. A case study was conducted at Ban Khlong Subdistrict Municipality, Mueang District, Phitsanulok Province, using qualitative research methods. Data were collected through interviews with 17 key informants. The results revealed that local administrative organizations played significant roles in income generation, health promotion, and housing improvement to ensure the security of elderly people. Network partners contributed mainly in enhancing income opportunities and healthcare access. However, limitations in budget allocation, personnel capacity, and inter-agency coordination posed major challenges. The study suggests that local policies should be adapted to better meet the needs of the elderly population and that increased support in terms of budget and human resources is necessary to enhance the effectiveness of active aging promotion initiatives.

Keywords: Local Administrative Organizations, Active Aging, Elderly

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เมื่อมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด และได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี พ.ศ. 2568 โดยมีประชากรผู้สูงอายุถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด หรือประมาณ 13 ล้านคน จากประชากรทั้งประเทศ 66 ล้านคน ข้อมูลล่าสุดจากกระทรวงพาณิชย์และกรมกิจการผู้สูงอายุระบุว่า ไทยมีประชากรผู้สูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็น 1 ใน 5 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ และคาดการณ์ว่าสัดส่วนนี้จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคต การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างรวดเร็วนี้ส่งผลให้แนวคิดพหุพลัง (Active Ageing) ที่เสนอโดยองค์การอนามัยโลก (WHO) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 กลายเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แนวคิดพหุพลังเน้นการเสริมสร้างสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทในสังคมอย่างต่อเนื่องแม้ในยามเกษียณ การเจ็บป่วย หรือความพิการ ในขณะที่ Hutchison et al. (2006) จาก OECD ได้เสริมว่า พหุพลังคือความสามารถของผู้สูงอายุในการสร้างคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนของตน ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ การดำเนินงานในบริบทนี้ครอบคลุมการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐาน การดูแลสุขภาพเบื้องต้น การสนับสนุนการสร้างรายได้ และการปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุไม่สามารถพึ่งพาเพียงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงหน่วยงานเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อให้เกิดการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ

แนวคิดพัฒนาพลังขององค์การอนามัยโลกมีรากฐานมาจากทฤษฎีการพัฒนาตลอดช่วงชีวิต (Lifelong Development Theory) ซึ่งเน้นว่าการพัฒนาของมนุษย์เป็นกระบวนการต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย โดยผู้สูงอายุยังคงมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ทฤษฎีนี้เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (Citizen Participation) ที่เน้นความสำคัญของการให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนงานที่ส่งผลต่อตนเอง ในส่วนของบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทฤษฎีการกระจายอำนาจ (Decentralization Theory) อธิบายให้เห็นว่า การถ่ายโอนอำนาจและหน้าที่จากรัฐบาลกลางสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำให้การบริการสาธารณะมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนและเข้าใจปัญหาความต้องการในพื้นที่ได้ดีกว่า งานวิจัยของนราธิป แก้วประเสริฐ (2562) พบว่า ความสำเร็จของการส่งเสริมพัฒนาพลังในระดับท้องถิ่นขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ ความเข้มแข็งของภาวะผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน นอกจากนี้ แนวคิดเครือข่าย (Network Theory) ในการบริหารงานภาครัฐสมัยใหม่เน้นว่า การแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยไม่มีหน่วยงานใดสามารถทำงานโดดเดี่ยวได้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อน และใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างคุ้มค่า งานวิจัยของสมชาย รุ่งโรจน์วัฒนา (2563) ระบุว่า เครือข่ายการทำงานด้านผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ มีเป้าหมายร่วมที่ชัดเจน มีการแบ่งปันทรัพยากรและข้อมูล และมีกลไกการประสานงานที่เป็นระบบ

จังหวัดพิษณุโลกเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงเมื่อเทียบกับค่าเฉลี่ยของประเทศ และพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ หากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม การกระจายตัวของประชากรและภาวะความเป็นเมือง (Urbanization) ในอำเภอเมืองยิ่งทำให้รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่ โดยพื้นที่เขตเมืองมักมีการเข้าถึงบริการที่ดีกว่าพื้นที่ชนเมืองและชนบท เทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ได้รับการเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาด้วยเหตุผลที่สำคัญหลายประการ ประการแรก พื้นที่นี้มีผู้สูงอายุจำนวนมากและมีลักษณะที่หลากหลาย ทั้งผู้สูงอายุที่อาศัยในชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ประการที่สอง เทศบาลตำบลบ้านคลองมีประสบการณ์ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุมาระยะหนึ่งและมีภาคีเครือข่ายที่หลากหลาย ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ประการที่สาม พื้นที่นี้เผชิญกับปัญหาและความท้าทายที่สะท้อนถึงสถานการณ์ของเทศบาลขนาดกลางทั่วประเทศ จึงทำให้ผลการศึกษานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้

ปัจจุบันเทศบาลตำบลบ้านคลองเผชิญกับความท้าทายในการตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านความมั่นคงทางรายได้ การเข้าถึงบริการสุขภาพ และการมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุในพื้นที่ยังคงมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาได้ หากมีการสนับสนุนที่เหมาะสม การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งหาแนวทางในการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย เพื่อส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาพลังในประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาในภาพรวมหรือการศึกษาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ด้านสุขภาพหรือด้านเศรษฐกิจ แต่ยังขาดการศึกษาที่เจาะลึกถึงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงอย่างครอบคลุม โดยเฉพาะการศึกษาที่รวบรวมทั้งสามมิติของความมั่นคง ได้แก่ รายได้ สุขภาพ และที่อยู่อาศัย ในพื้นที่เฉพาะ นอกจากนี้ ยังขาดการศึกษาที่วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในระดับปฏิบัติการ ผลการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานโยบายและแผนงานด้านผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลองและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยเตรียมความพร้อมของสังคมไทยในการรับมือกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคต่อการส่งเสริมความร่วมมือพัฒนาพลังด้านความมั่นคงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย

ขอบเขตของงานวิจัย

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น 3 ด้าน

1.ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ เพื่อมุ่งเน้นศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

2.ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

ด้านประชากร คือ บุคลากรที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เขตเทศบาลตำบลบ้านคลอง ได้แก่ ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวแทนภาคีเครือข่าย จำนวนทั้งสิ้น 17 คน

ด้านพื้นที่ คือ เทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก

3.ขอบเขตด้านระยะเวลา

งานวิจัยการศึกษารolesบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ กรณีศึกษา:เทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีขอบเขตด้านระยะในการดำเนินงานวิจัย นับตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ.2567 ถึง มีนาคม พ.ศ.2568 รวมระยะเวลา 5 เดือน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นการศึกษาเจาะลึกเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาพลังด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและต้องการความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ทัศนคติ และการดำเนินงานของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาจริง

1. กรอบทฤษฎีในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบทฤษฎีการบริหารงานแบบเครือข่าย (Network Governance Theory) เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ โดยเน้นการศึกษาความสัมพันธ์และการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในการส่งเสริมพัฒนาพลังของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังบูรณาการกับแนวคิดบทบาทและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามทฤษฎีการกระจายอำนาจ

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรในการศึกษา คือ บุคลากรที่มีบทบาทและความรับผิดชอบโดยตรงต่องานด้านผู้สูงอายุในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านคลอง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้รับการคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 17 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก

กลุ่มที่ 1: ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (จำนวน 9 คน) ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ประธานสภาเทศบาล รองประธานสภาเทศบาล ปลัดเทศบาล หัวหน้าสำนักปลัด นักพัฒนาชุมชน ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และหัวหน้าฝ่ายบริหารงานสาธารณสุข

กลุ่มที่ 2: ตัวแทนภาคีเครือข่าย (จำนวน 8 คน) ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล บ้านคลอง อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตัวแทนชมรมผู้สูงอายุ และเจ้าหน้าที่จากศูนย์พัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แนวคำถามการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว การวิจัยครั้งนี้ยังใช้การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นเครื่องมือสนับสนุน

แนวคำถามสำหรับกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน กระบวนการตัดสินใจ การจัดสรรงบประมาณ และการประสานงานกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ขณะที่แนวคำถามสำหรับกลุ่มภาคีเครือข่ายเน้นไปที่บทบาทของแต่ละองค์กร การให้การสนับสนุน รูปแบบความร่วมมือ และมุมมองต่อการทำงานร่วมกันกับเทศบาล นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว การวิจัยครั้งนี้ยังใช้การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นเครื่องมือสนับสนุน โดยรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือและตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์และบทความวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ เอกสารราชการจากหน่วยงานภาครัฐ แผนพัฒนาท้องถิ่น รายงานการดำเนินงาน และสถิติข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา การสร้างเครื่องมือผ่านกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและด้านการบริหารงานผู้สูงอายุ จำนวน 3 ท่าน เพื่อให้มั่นใจว่าคำถามที่ใช้สามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัยและมีความชัดเจนเหมาะสมสำหรับผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดระเบียบและเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์

ขั้นตอนแรก เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งบทความวารสารวิชาการ การสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และการศึกษางานวิจัยที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมที่เกี่ยวข้อง การศึกษาเอกสารในขั้นตอนนี้ช่วยให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจพื้นฐานที่ดีเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาและสามารถออกแบบการสัมภาษณ์ได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนที่สอง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อนัดหมายวันและเวลาที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก การสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 45-60 นาที โดยดำเนินการในรูปแบบการสนทนาที่เป็นมิตรและเปิดกว้าง เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกสบายใจและเต็มใจที่จะแบ่งปันประสบการณ์และความคิดเห็น ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยได้ขออนุญาตในการบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการจดบันทึกประกอบการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์การวิจัยและรับรองการรักษาความลับของข้อมูล การใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยให้ผู้วิจัยสามารถมีสมาธิในการสัมภาษณ์โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการจดบันทึก และสามารถกลับไปทบทวนรายละเอียดได้อย่างถูกต้องครบถ้วน

ขั้นตอนที่สาม เป็นการจัดระเบียบและเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและจดบันทึกเป็นข้อความอย่างละเอียด จากนั้นจึงจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นต่างๆ และทำความเข้าใจในเนื้อหาเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงประเด็นสำคัญต่างๆ เกี่ยวกับบทบาท

ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย รวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงของผู้สูงอายุ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามแนวทางของ Braun และ Clarke (2006) การจัดหมวดหมู่ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 มิติหลักตามมิติของความมั่นคงที่ศึกษา ได้แก่ มิติที่ 1 บทบาทและการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางรายได้ มิติที่ 2 บทบาทและการดำเนินงานด้านความมั่นคงทางสุขภาพ และมิติที่ 3 บทบาทและการดำเนินงานด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่มีบทบาทแตกต่างกัน การเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับข้อมูลจากเอกสาร และการให้ผู้ให้ข้อมูลบางท่านตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ถอดเสียงแล้ว (Member Checking)

6. ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดที่สำคัญหลายประการที่ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงและพยายามลดผลกระทบให้มากที่สุด ข้อจำกัดแรกคือการที่การวิจัยเป็นการศึกษากรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านคลองเพียงพื้นที่เดียว ทำให้ผลการศึกษามีข้อจำกัดในการนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นที่มีบริบททางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พยายามเลือกพื้นที่ศึกษาที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของเทศบาลขนาดกลางทั่วไป เพื่อให้ผลการศึกษามีความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดไปยังพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ข้อจำกัดประการที่สองคือเรื่องของเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีระยะเวลาเพียง 5 เดือน อาจไม่เพียงพอในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของการดำเนินงานในระยะยาว การศึกษาในลักษณะนี้จึงสะท้อนถึงสถานการณ์ ช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และอาจไม่สามารถจับภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือตามฤดูกาลได้ และข้อจำกัดประการที่สามเกี่ยวข้องกับลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพที่อาศัยการตีความของผู้วิจัย ซึ่งอาจมีอคติหรือมุมมองส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าผู้วิจัยจะได้ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและการให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องแล้วก็ตาม ผลการศึกษายังคงมีส่วนที่สะท้อนมุมมองและประสบการณ์ของผู้วิจัยอยู่บ้าง

นอกจากนี้ การที่การศึกษานี้เน้นเฉพาะมุมมองของผู้ให้บริการและผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน โดยไม่ได้รวมถึงมุมมองของผู้สูงอายุที่เป็นผู้รับบริการโดยตรง อาจทำให้ขาดมุมมองที่สำคัญในการประเมินความสำเร็จหรือความเหมาะสมของการดำเนินงาน ข้อจำกัดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากรในการวิจัย แต่ผู้วิจัยได้พยายามลดผลกระทบโดยการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุที่มีบทบาทในชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสะท้อนเสียงและความต้องการของผู้สูงอายุในระดับหนึ่ง

ผลการวิจัย

มิติที่ 1: ความมั่นคงด้านรายได้

1.1 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาพบว่าเทศบาลตำบลบ้านคลองมีบทบาทเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนนโยบายและจัดสรรงบประมาณด้านการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของผู้สูงอายุ โดยการดำเนินงานครอบคลุมหลายแนวทาง บทบาทหลักเริ่มต้นจากการดำเนินการตามนโยบายระดับชาติในการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานที่สำคัญ นายกเทศมนตรีได้ให้ข้อมูลว่า "การจ่ายเบี้ยยังชีพเป็นภารกิจหลักที่เราต้องดำเนินการให้ครอบคลุมผู้สูงอายุทุกคนที่มีสิทธิ์ โดยเราพยายามทำให้กระบวนการสะดวกและรวดเร็วที่สุด" นอกเหนือจากเบี้ยยังชีพแล้ว เทศบาลยังได้พัฒนาโครงการเสริมสร้างรายได้เพิ่มเติมในหลายรูปแบบ ได้แก่ การจัดฝึกอบรมด้านอาชีพที่เหมาะสมกับ

ผู้สูงอายุ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์สำหรับการประกอบอาชีพ และการจัดตลาดนัดชุมชนเพื่อเป็นช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุ ขณะที่ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมอธิบายเพิ่มเติมว่า "เรามองว่าการสร้างรายได้ไม่ใช่แค่การให้เงิน แต่เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์และรู้สึกมีคุณค่า การทำงานหัตถกรรมหรือการเพาะปลูก ผักสวนครัวไม่เพียงสร้างรายได้ แต่ยังช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตที่ดีด้วย"

1.2 บทบาทของภาคีเครือข่าย ภาคีเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างและขยายผลการดำเนินงานของเทศบาลด้านการสร้างรายได้ ชมรมผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมและประสานงานกิจกรรมการสร้างรายได้ของสมาชิก โดยรวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น การทอเสื่อ การทำขนมไทย ซึ่งนอกจากจะได้รายได้แล้วยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย ประธานชมรมผู้สูงอายุแห่งหนึ่งกล่าวว่า "เรารวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น การทอเสื่อ การทำขนมไทย ซึ่งนอกจากจะได้รายได้แล้วยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย" ศูนย์พัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมีบทบาทในการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการผลิตและการตลาด รวมทั้งการเชื่อมโยงกับตลาดในวงกว้าง โดยให้คำปรึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการสร้างช่องทางการขายให้กับผู้สูงอายุ หัวหน้าศูนย์อธิบายว่า "เราให้คำปรึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการสร้างช่องทางการขายให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและสามารถแข่งขันในตลาดได้"

1.3 ปัญหาและอุปสรรคด้านรายได้ การศึกษาพบว่ายังมีความท้าทายในการดำเนินงานด้านรายได้หลายประการ โดยผู้สูงอายุบางท่านยังขาดความมั่นใจในการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การขายออนไลน์ ซึ่งเป็นช่องทางที่สำคัญในปัจจุบัน นอกจากนี้ การขาดเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการผลิตในปริมาณมากก็เป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่ง นักพัฒนาชุมชนชี้ให้เห็นว่า "ผู้สูงอายุบางท่านยังขาดความมั่นใจในการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การขายออนไลน์ ซึ่งเป็นช่องทางที่สำคัญในปัจจุบัน นอกจากนี้ การขาดเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการผลิตในปริมาณมากก็เป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่ง" ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการสนับสนุนที่หลากหลายและเหมาะสมกับความสามารถของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะดิจิทัลและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนสำหรับการขยายกิจการ

มิติที่ 2: ความมั่นคงด้านสุขภาพ

2.1 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านสุขภาพเป็นมิติที่เทศบาลตำบลบ้านคลองให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับระบบสาธารณสุขเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลที่ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต เทศบาลมีบทบาทหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานด้านสุขภาพผู้สูงอายุผ่านการจัดสรรงบประมาณและการประสานงานกับหน่วยงานสาธารณสุข หัวหน้าฝ่ายบริหารงานสาธารณสุขอธิบายว่า "เราทำงานร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลในการจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพประจำปี การให้วัคซีนป้องกันโรค และการส่งเสริมการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ" การดำเนินงานเหล่านี้มีลักษณะเป็นระบบและต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ นอกจากการดูแลสุขภาพกายแล้ว เทศบาลยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุผ่านการจัดกิจกรรมนันทนาการและการสร้างพื้นที่สำหรับการมีส่วนร่วมทางสังคม ปลัดเทศบาลกล่าวว่า "เราเห็นว่าการมีสุขภาพจิตที่ดีมีความสำคัญไม่แพ้สุขภาพกาย จึงสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมนันทนาการ การออกกำลังกายหมู่ และการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ"

2.2 บทบาทของภาคีเครือข่าย การดำเนินงานด้านสุขภาพเป็นมิติที่มีการประสานงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากที่สุด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลมีบทบาทเป็นหน่วยงานหลักในการให้บริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ โดยจัดบริการตรวจสุขภาพเชิงรุก มีการคัดกรองโรคที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคข้อเข่าเสื่อม ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอธิบายว่า "เราจัดบริการตรวจสุขภาพเชิงรุก

โดยออกไปในชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุที่เดินทางไม่สะดวกได้รับการดูแล มีการคัดกรองโรคที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคข้อเข่าเสื่อม" อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างระบบสาธารณสุขกับผู้สูงอายุในชุมชน โดยทำหน้าที่ติดตามดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงหรือผู้ที่อยู่คนเดียว ให้การปรึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ และประสานงานกับโรงพยาบาลเมื่อมีปัญหาที่ต้องการความช่วยเหลือเฉพาะทาง อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านที่ 1 กล่าวว่า "เราทำหน้าที่ติดตามดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงหรือผู้ที่อยู่คนเดียว ให้การปรึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ และประสานงานกับโรงพยาบาลเมื่อมีปัญหาที่ต้องการความช่วยเหลือเฉพาะทาง" ชมรมผู้สูงอายุมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมการออกกำลังกายและการสร้างเสริมสุขภาพ โดยจัดกิจกรรมออกกำลังกายหมู่คณะ มีการสอนลีลาศ โยคะ และแอโรบิกเบาๆ ที่เหมาะกับผู้สูงอายุ ประธานชมรมผู้สูงอายุอธิบายว่า "เราจัดกิจกรรมออกกำลังกายหมู่คณะทุกวันพุธและเสาร์ มีการสอนลีลาศ โยคะ และแอโรบิกเบาๆ ที่เหมาะกับผู้สูงอายุ"

2.3 ปัญหาและอุปสรรคด้านสุขภาพ แม้ว่าการดำเนินงานด้านสุขภาพจะมีความราบรื่นโดยรวม แต่ยังคงมีความท้าทายบางประการ โดยเฉพาะในเรื่องของการดูแลผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหลายโรคพร้อมกัน ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นว่า "ผู้สูงอายุบางท่านมีโรคซับซ้อนที่ต้องการการดูแลจากแพทย์เฉพาะทาง แต่การเดินทางไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลใหญ่ไม่สะดวก ทำให้การติดตามรักษาไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร" นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางแพทย์เฉพาะทางในพื้นที่ ทำให้การให้บริการบางประเภทไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มศักยภาพ

มิติที่ 3: ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย

3.1 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การส่งเสริมความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยเป็นมิติที่มีความซับซ้อนและต้องการการประสานงานระหว่างหน่วยงานหลายแห่ง โดยเทศบาลตำบลบ้านคลองมีบทบาทหลักในการกำหนดนโยบายและจัดสรรงบประมาณ เทศบาลมีโครงการซ่อมแซมและปรับปรุงที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน โดยเน้นการปรับปรุงส่วนที่สำคัญต่อความปลอดภัย เช่น การซ่อมหลังคา การปรับปรุงห้องน้ำให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และการติดตั้งราวจับในจุดที่เสี่ยงต่อการหกล้ม รองนายกเทศมนตรีอธิบายว่า "เรามีโครงการซ่อมแซมบ้านผู้สูงอายุที่มีสภาพทรุดโทรมหรือไม่ปลอดภัย โดยเน้นการปรับปรุงส่วนที่สำคัญต่อความปลอดภัย เช่น การซ่อมหลังคา การปรับปรุงห้องน้ำให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และการติดตั้งราวจับในจุดที่เสี่ยงต่อการหกล้ม" นอกจากการซ่อมแซมแล้ว เทศบาลยังมีนโยบายสนับสนุนการจัดหาที่อยู่อาศัยชั่วคราวสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีที่พักพิง โดยมีศูนย์พักพิงชั่วคราวที่สามารถรองรับผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาที่อยู่อาศัยเฉียบพลัน และมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางออกระยะยาว หัวหน้าสำนักปลัดกล่าวว่า "เรามีศูนย์พักพิงชั่วคราวที่สามารถรองรับผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาที่อยู่อาศัยเฉียบพลัน และมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางออกระยะยาว"

3.2 บทบาทของภาคีเครือข่าย ภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญในด้านที่อยู่อาศัยได้แก่ หน่วยงานทหารที่ให้การสนับสนุนแรงงานและเทคนิคการก่อสร้าง โดยมีโครงการ "ทหารช่วยชาวบ้าน" ที่ส่งทหารไปช่วยซ่อมแซมบ้านผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน โดยเทศบาลจัดหาวัสดุก่อสร้างและทหารสนับสนุนแรงงานและความเชี่ยวชาญ ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและติดตามสภาพที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยจะสำรวจและรายงานผู้สูงอายุที่มีบ้านในสภาพไม่ปลอดภัยให้เทศบาลทราบ และช่วยกันประสานงานในการดำเนินการซ่อมแซม ตัวแทนจากหน่วยทหารกล่าวว่า "เรามีโครงการ 'ทหารช่วยชาวบ้าน' ที่ส่งทหารไปช่วยซ่อมแซมบ้านผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจน โดยเทศบาลจัดหาวัสดุก่อสร้างและเราสนับสนุนแรงงานและความเชี่ยวชาญ" ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและติดตามสภาพที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งอธิบายว่า "เราจะสำรวจและรายงานผู้สูงอายุที่มีบ้านในสภาพไม่ปลอดภัยให้เทศบาลทราบ และช่วยกันประสานงานในการดำเนินการซ่อมแซม"

3.3 ปัญหาและอุปสรรคด้านที่อยู่อาศัย การดำเนินงานด้านที่อยู่อาศัยเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญหลายประการ งบประมาณที่มีอยู่มีจำกัด ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ครบถ้วน โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องการการปรับปรุงครั้งใหญ่หรือการสร้างใหม่ นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินของผู้สูงอายุบางกลุ่มก็เป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยอย่างถาวร นักพัฒนาชุมชนชี้ให้เห็นว่า "งบประมาณที่มีอยู่มีจำกัด ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ครบถ้วน โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องการการปรับปรุงครั้งใหญ่หรือการสร้างใหม่" นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินของผู้สูงอายุบางกลุ่มก็เป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงที่อยู่อาศัยอย่างถาวร ประธานสภาเทศบาลเสริมว่า "การดำเนินงานด้านที่อยู่อาศัยต้องใช้เวลาและกระบวนการหลายขั้นตอน ตั้งแต่การสำรวจ การประเมินความต้องการ การขออนุมัติงบประมาณ จนถึงการทำงานจริง ทำให้บางครั้งผู้สูงอายุต้องรอนาน"

ปัญหาและอุปสรรคโดยรวมต่อการส่งเสริมความร่วมมือ

1. ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและงบประมาณ ปัญหาหลักที่พบทั่วทุกมิติคือการขาดแคลนทรัพยากรทั้งในด้านงบประมาณและบุคลากร งบประมาณที่ได้รับจัดสรรจากรัฐบาลกลางมีจำกัด ขณะที่ความต้องการในการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องจัดลำดับความสำคัญและอาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ครบถ้วน
2. ปัญหาการประสานงานและการสื่อสาร แม้ว่าโดยรวมแล้วการประสานงานระหว่างหน่วยงานจะเป็นไปด้วยดี แต่ยังพบปัญหาในรายละเอียดของการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการสื่อสารข้อมูลและการประสานเวลาในการดำเนินกิจกรรม
3. ความหลากหลายของความต้องการและข้อจำกัดในการตอบสนอง ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มมีความต้องการที่แตกต่างกันตามช่วงอายุ สภาพสุขภาพ และฐานะทางเศรษฐกิจ การออกแบบโครงการหรือบริการที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทุกกลุ่มเป็นเรื่องท้าทาย เพราะความต้องการมีความหลากหลาย

สรุปและอภิปรายผล

บทบาทของภาคีเครือข่ายในการเสริมสร้างและสนับสนุน ภาคีเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างและขยายผลการดำเนินงานของเทศบาล โดยแต่ละหน่วยงานมีจุดแข็งและความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานมีความครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลมีบทบาทเป็นหน่วยงานหลักในการให้บริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านมีบทบาทเป็นสะพานเชื่อมระหว่างระบบบริการกับชุมชน ชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับบริการและผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านมีบทบาทเป็นสะพานเชื่อมระหว่างระบบบริการกับชุมชน ด้วยความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุในพื้นที่และความเข้าใจบริบทท้องถิ่น ทำให้สามารถให้การดูแลและติดตามที่มีความต่อเนื่องและเหมาะสมกับแต่ละบุคคล ชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับบริการและผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม โดยเฉพาะในการสร้างรายได้และการส่งเสริมสุขภาพ การมีชมรมที่เข้มแข็งช่วยให้ผู้สูงอายุมีเวทีในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการดำเนินงาน ศูนย์พัฒนาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้ให้คำแนะนำด้านเทคนิคและการพัฒนาศักยภาพ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านทำให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาทักษะและความสามารถของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ การศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินงาน ปัญหาหลักคือการขาดแคลนทรัพยากร ทั้งในด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ปัญหาการประสานงานและการสื่อสารระหว่างหน่วยงาน แม้จะไม่ร้ายแรงแต่ก็ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร การขาดระบบการจัดการข้อมูลที่เป็นระบบทำให้การติดตามประเมินผลและการวางแผนงานขาดความแม่นยำ ความหลากหลาย

ของความต้องการของผู้สูงอายุทำให้การออกแบบบริการที่เหมาะสมกับทุกกลุ่มเป็นเรื่องท้าทาย โดยเฉพาะการเข้าถึงผู้สูงอายุในพื้นที่ห่างไกลหรือผู้ที่มีข้อจำกัดในการเดินทาง การพึ่งพิงงบประมาณภาครัฐเป็นหลักทำให้เกิดความเสี่ยงด้านความยั่งยืน เมื่อนโยบายระดับชาติเปลี่ยนแปลงหรือมีการปรับลดงบประมาณ การดำเนินงานระดับท้องถิ่นก็ได้รับผลกระทบโดยตรง

ความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดพัฒนาขององค์การอนามัยโลก ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดพัฒนาขององค์การอนามัยโลกที่เน้นเสาหลักสามประการ ได้แก่ สุขภาพ (Health) การมีส่วนร่วม (Participation) และความมั่นคง (Security) การดำเนินงานในเทศบาลตำบลบ้านคลองครอบคลุมทั้งสามเสาหลักนี้ แม้จะมีระดับความสำเร็จที่แตกต่างกันในแต่ละด้าน การให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสุขภาพทั้งกายและใจของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคมและสามารถใช้ศักยภาพของตนเอง และการสร้างความมั่นคงในด้านรายได้และที่อยู่อาศัย สะท้อนถึงการเข้าใจและประยุกต์ใช้แนวคิดพัฒนาได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบว่าการทำงานยังมีความเน้นไปทางการให้ความช่วยเหลือมากกว่าการเสริมสร้างความเป็นอิสระและการพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดพัฒนา การพัฒนาต่อไปควรเน้นการสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการกำหนดทิศทางและการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ส่งผลต่อตนเอง

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับการศึกษาของกิตติวงศ์ สาสวด (2560) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของปัจจัยพื้นฐานทางกายภาพ จิตลักษณะ และความต้องการทางสังคมต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ การศึกษาในครั้งนี้ขยายความเข้าใจเพิ่มเติมโดยการเจาะลึกถึงกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ และการวิเคราะห์บทบาทเฉพาะของแต่ละภาคส่วนในการส่งเสริมพัฒนา ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยก่อนหน้านี้ยังไม่ได้ศึกษาอย่างละเอียด นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังเสนอมุมมองใหม่เกี่ยวกับความสำคัญของการบูรณาการทั้งสามมิติของความมั่นคงในการส่งเสริมพัฒนา ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่มักจะเน้นศึกษาแต่ละด้านแยกจากกัน การมองแบบองค์รวมนี้ช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนและความเชื่อมโยงระหว่างมิติต่างๆ ได้ดีขึ้น

ข้อค้นพบใหม่และนัยสำคัญทางทฤษฎี การวิจัยครั้งนี้ได้เสนอความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการบริหารงานแบบเครือข่ายในบริบทการส่งเสริมพัฒนาของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของการทำงานแบบเครือข่ายไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงการมีเป้าหมายร่วมกัน แต่ยังต้องอาศัยความเข้าใจในจุดแข็งและขีดจำกัดของแต่ละหน่วยงาน และการปรับบทบาทให้เหมาะสมกับศักยภาพและความเชี่ยวชาญของแต่ละฝ่าย การศึกษาพบว่าการทำงานแบบเครือข่ายในระดับท้องถิ่นมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการทำงานในระดับนโยบาย คือ มีความใกล้ชิดกับปัญหาและความต้องการที่เป็นรูปธรรม ทำให้การประสานงานและการปรับตัวสามารถทำได้อย่างรวดเร็วและยืดหยุ่น แต่ในขณะเดียวกันก็เผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรและอำนาจในการตัดสินใจที่มากกว่าระดับนโยบาย อีกประเด็นสำคัญคือการค้นพบว่าการส่งเสริมพัฒนาในระดับปฏิบัติการมีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงผู้รับบริการเท่านั้น แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของการทำงาน การเรียนรู้แบบสองทิศทางนี้ช่วยให้การทำงานมีความเหมาะสมและยั่งยืนมากขึ้น

บทสรุปของการศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมพัฒนาด้านความมั่นคงของผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านคลอง ได้เผยให้เห็นถึงความสำคัญของการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการในการตอบสนองความต้องการที่ซับซ้อนและหลากหลายของผู้สูงอายุ การดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการประสานงานที่มีประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่มีจุดแข็งและความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน แม้จะเผชิญกับความท้าทายด้านทรัพยากรและการประสานงาน แต่ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนายังคงมีอยู่มาก การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การพัฒนาบุคลากร การสร้างระบบการจัดการข้อมูลทั้งบูรณาการ และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมมากขึ้น จะช่วยให้การส่งเสริมพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาในครั้งนี้ไม่เพียงเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้แนวคิดพลวัตในบริบทไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติในการเตรียมความพร้อมของสังคมไทยในการรับมือกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต ความสำเร็จในการส่งเสริมพลวัตของผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีทรัพยากรที่มากมายหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือที่แข็งแกร่ง ความเข้าใจในความต้องการของผู้สูงอายุ และความมุ่งมั่นในการทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง การลงทุนในการสร้างความเข้มแข็งของระบบการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ การศึกษาครั้งนี้หวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในเทศบาลตำบลบ้านคลองและเป็นแนวทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการพัฒนาระบบการส่งเสริมพลวัตที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ตนเอง เพื่อให้ผู้สูงอายุไทยทุกคนสามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพ มีศักดิ์ศรี และมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มศักยภาพในยุคของการเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลและการประสานงานแบบบูรณาการ เทศบาลตำบลบ้านคลองควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานต่างๆ และปรับปรุงกลไกการประสานงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การมีระบบข้อมูลที่เป็นบูรณาการจะช่วยให้การวางแผน การจัดสรรทรัพยากร และการตัดสินใจมีความแม่นยำมากขึ้น ขณะที่ระบบการประสานงานที่มีประสิทธิภาพจะช่วยลดการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อนและเพิ่มความครอบคลุมของการให้บริการ
2. การเสริมสร้างศักยภาพและการสร้างความยั่งยืนทางการเงิน ควรมีการลงทุนในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งในเทศบาลและภาคีเครือข่าย รวมทั้งการสร้างแหล่งเงินทุนทางเลือกเพื่อลดการพึ่งพิงงบประมาณรัฐ การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ทันสมัยเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุและการใช้เทคโนโลยี การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ และการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนจะช่วยสร้างความมั่นคงทางการเงินและเพิ่มคุณภาพการดำเนินงานในระยะยาว
3. สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างกันเพื่อช่วยให้เข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานได้ดีขึ้น และควรให้ความสำคัญกับมุมมองของผู้สูงอายุที่เป็นผู้รับบริการโดยตรง เพื่อให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ของประสิทธิภาพและความเหมาะสมของการดำเนินงาน รวมถึงการศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของการลงทุนในการส่งเสริมพลวัตจะช่วยให้การสนับสนุนนโยบายมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เข้มแข็งมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กิตติวงศ์ สาสวด. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดภาคตะวันออก. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 11(2), 85-98.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: กรมกิจการผู้สูงอายุ.
- บุษยา เพชรตูก. (2551). การเตรียมความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในการรองรับกับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นราธิป แก้วประเสริฐ. (2562). ปัจจัยความสำเร็จของการส่งเสริมพลวัตในระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ประเวศ วะสี. (2558). การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นไทย. *วารสารรัฐศาสตร์*, 25(3), 45-62.
- วัชรภรณ์ จันทนกุล. (2560). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2565). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมชาย รุ่งโรจน์วัฒนา. (2563). การพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านผู้สูงอายุ: บทเรียนจากพื้นที่ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพิษณุโลก. (2565). รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดพิษณุโลก ประจำปีงบประมาณ 2565. พิษณุโลก: สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพิษณุโลก.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation. In P. B. Baltes & M. M. Baltes (Eds.), *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences* (pp. 1-34). Cambridge University Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Hutchison, T., Quarterman, J., & Thompson-Quarterman, J. (2015). Multidisciplinary perspectives on aging and community engagement. *Journal of Aging and Social Policy*, 27(2), 125-142.
- Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(2), 229-252.
- Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University Press.
- Rondinelli, D. A. (1981). Government decentralization in comparative perspective: Theory and practice in developing countries. *International Review of Administrative Sciences*, 47(2), 133-145.
- World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. Geneva: WHO Press.
- World Health Organization. (2015). *World report on ageing and health*. Geneva: WHO Press.

ความมั่งคั่งและกระบวนการสะสมทุนที่ปรากฏในความสัมพันธ์ทางการผลิต
ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์

Wealth and the Accumulation of Capital in Karl Marx's Theory of
Relation of Production

ชลลดา นาคใหญ่¹

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตของมนุษย์ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์เพื่อแสดงให้เห็นข้อวิพากษ์ที่มีต่อปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมจากความจำเป็นในการขยายตัวของทุนผ่านการพิจารณาช่วงวิถีในการขับเคลื่อนของทุนที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในฐานะของแรงงานผู้ทำการผลิต เขาชี้ให้เห็นว่าความจำเป็นของกระบวนการสะสมทุนที่เกิดขึ้นภายในระบบจะทำให้เกิดโครงสร้างเชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมของความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนทางการผลิต โดยหนึ่งในมโนทัศน์ที่มาร์กซ์ให้ความสำคัญ คือ ความเข้าใจเกี่ยวกับ 'สินค้า' อันแสดงให้เห็นบริบทในการแปลงสภาพของมูลค่าและการจัดการทางการผลิตของสังคม

ผลการศึกษาพบว่าความเข้าใจความสัมพันธ์ทางการผลิตจากการพิจารณามิติที่เกิดขึ้นของกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยนสินค้าทำให้เห็นกลไกในการสะสมมูลค่าเพื่อขยายตัวของทุน การที่ระบบทุนนิยมผลิตซ้ำกลไกของกระบวนการในการสะสมความมั่งคั่งทำให้มนุษย์ผู้ทำการผลิตต้องกลายเป็นเพียงกลไกที่ทำให้ระบบสามารถดำเนินต่อไปแทนที่จะอยู่ในฐานะของผู้กำหนดความจำเป็นทางสังคมด้วยตนเอง การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางการผลิตผ่านกระบวนการขยายตัวของทุนจึงทำให้เห็นความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนระหว่างมนุษย์กลายเป็นเพียงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างทุนกับมูลค่าเพียงเท่านั้น

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ทางการผลิต สินค้า กระบวนการสะสมทุน

Abstract

This article is a part of a research project that aims to study Karl Marx's theory of relations of production, in order to highlight criticisms of the injustice arising in the capitalist system. This injustice stems from the necessity of capital expansion, examined through the phases of capital movement that act on humans as producer. Marx points out that the inherent need for capital accumulation within the system leads to an unjust power structure in exchange relationships of production. One of the key concepts Marx emphasizes is the understanding of "commodities." it reveals the context of value transformation and social management of production.

The result of this study shows that understanding productive relations through the dimensions of commodity production and exchange reveals the mechanism of accumulation of capital. The capitalism reproduction mechanism of wealth accumulation turned the human producer into a mechanism

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

perpetuating the system, rather than someone who determines social necessities. Understanding productive relations through this process of capital expansion thus reveals the discrepancy in the management of social relationships. It shows how the meaning of production is usurped and turned from a relationship of exchange between humans into merely a relationship between capital and value.

Keywords: *Relation of Production, Commodity, The Accumulation of Capital*

บทนำ

ข้อถกเถียงเรื่องปัญหาความยากจน ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงการจัดสรรทรัพยากรทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในเรื่องโอกาสและการมีชีวิตที่ดี ตลอดจนการตั้งคำถามต่อโครงสร้างเชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมจนนำไปสู่การเลือกปฏิบัติและการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางสังคม ภาวะที่ปรากฏเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความท้าทายที่มีความสำคัญและสร้างผลกระทบต่อนุษย์ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในการจัดวางโครงสร้างทางสังคมที่ปรากฏในโลกร่วมสมัย ภาพของกลุ่มคนที่มีความมั่งคั่งมากที่สุดผู้ซึ่งสามารถครอบครองส่วนแบ่งของทรัพย์สินจำนวนมากเมื่อเทียบกับคนส่วนใหญ่ของสังคมที่ต้องดิ้นรนภายใต้สภาวะทางสังคมที่มีความเปราะบาง ระบบนิเวศที่พังทลายจากการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง อัตราการว่างงานในระบบเศรษฐกิจ คำถามเกี่ยวกับสวัสดิการทางสังคม สิ่งเหล่านี้คืออีกด้านหนึ่งของความเชื่อมั่นว่าเศรษฐกิจจะสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ความมีเสรีของระบบตลาดที่กำลังเผชิญกับการตั้งคำถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการส่งเสริมและพัฒนาระบบที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและมาตรฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ (Stiglitz, 2013, xl – xlvii)

คำถามเหล่านี้กลายเป็นข้อถกเถียงที่มีความสำคัญในการตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏในสังคมร่วมสมัยคือข้อถกเถียงในการวิพากษ์ปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาค (Inequality) ที่เกิดขึ้นในโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์ เป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคนี้ไม่ได้เป็นสิ่งที่จำกัดอยู่ในการตั้งคำถามเกี่ยวกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หากแต่มีความเชื่อมโยงไปยังการทำความเข้าใจมิติของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งในพื้นที่ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังเช่นเราจะเห็นความเกี่ยวเนื่องของบริบทเหล่านี้ในการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้สะท้อนเพียงกระบวนการที่เกิดขึ้นในมิติทางเศรษฐกิจ หากแต่ยังมีผลกระทบต่อการมีชีวิตของมนุษย์อันเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในการจัดวางโครงสร้างทางสังคมและการเมือง มิติของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงไปยังโครงสร้างในเชิงอำนาจที่ไม่เป็นธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx ; 1818 - 1883) นักปรัชญาชาวเยอรมันเคยตั้งข้อสังเกตไว้ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เขาเสนอข้อวิพากษ์ต่อปัญหาที่ปรากฏในสังคมการเมืองร่วมสมัยของเขาซึ่งแสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกลไกภายใต้ระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจในขณะนั้น โดยที่ปัญหาบางประการก็ยังคงปรากฏร่องรอยในสังคมปัจจุบันที่เราได้เห็นความต่อเนื่องของข้อวิพากษ์ที่มีต่อระบบทุนนิยมเมื่อชีวิตทางสังคมได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า การที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ภายใต้วัฒนธรรมแห่งความละโมภ หรือแม้กระทั่งการสูญเสียความหมายและคุณค่าในการดำรงอยู่ของมนุษย์ (Eagleton, 2011, xi - xii) ภาวะเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มาร์กซ์เคยตั้งคำถามและแสดงให้เห็นความต่อเนื่องของปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้การกลไกของระบบทุนนิยม

มาร์กซ์มองว่าเมื่อความรุ่งโรจน์ทางเศรษฐกิจอยู่ภายในมือของนายทุนผู้มั่งคั่งเพียงไม่กี่คน กระแสอันเชี่ยวกรากของโซภนาฏกรรมแห่งทุนนิยมก็พัดถล่มจนคนจำนวนมากที่ไม่มีโอกาสถือครองปัจจัยการผลิตอันมีส่วนสำคัญในการครอบครองความมั่งคั่งต้องยอมถูกลดทอนจากมนุษย์ผู้มีชีวิตกลายเป็นเพียงสินค้าที่มีฐานะเป็นเพียงสิ่งขับเคลื่อนในระบบเพียงเพื่อให้ตนเองยังสามารถมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้ ปัญหาความไม่เสมอภาคจึงเป็นการสะท้อนความล้มเหลวทางสังคมที่มนุษย์ถูกลดทอนความเป็นไปได้ในการมีชีวิตของตนเองจากการดำรงอยู่ในฐานะของบุคคลผู้มีชีวิตอย่างมีความหมายในทางสังคมกลับต้องเผชิญ

กับความไม่มั่นคงในเรื่องสุขภาพ ความไม่เท่าเทียมเรื่องเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความไม่เสมอภาคในการจัดสรร และกระจายการใช้ทรัพยากร (Therborn, 2013, 48-49) ความยากจนกลายเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปตามเมืองใหญ่ใน ขณะเดียวกันกับที่อีกด้านหนึ่งก็มีการนำเสนอภาพความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่ถูกทำให้เชื่อว่าการกำลังขยายตัวและนำมาซึ่ง ความมั่งคั่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ภาพความขัดแย้งเช่นนี้เป็นสิ่งที่มาร์กซ์แสดงให้เห็นในการวิพากษ์กลไกที่เกิดขึ้นในกระบวนการ สะสมทุนของระบบทุนนิยม เมื่อความมั่งคั่งที่ถูกทำให้เชื่อว่าทุกคนสามารถช่วงชิงมาเป็นของตนเองได้โดยโดยเสรีกลายเป็นสิ่งที่ ถูกครอบครองไว้ในมือของคนที่มีความได้เปรียบมากกว่าภายใต้โครงสร้างของระบบ

ในการนำเสนอข้อวิพากษ์ของมาร์กซ์ หนึ่งในมโนทัศน์ที่มีความสำคัญในการวิพากษ์ระบบทุนนิยมของเขาคือการ แสดงให้เห็นความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relation of Production) ซึ่งเป็นมโน ทัศน์ที่ถูกอธิบายภายใต้กรอบของรูปแบบทางการผลิต (Mode of Production) ของมนุษย์ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามวิถีของ ยุคสมัย มาร์กซ์อธิบายว่าในระบบทุนนิยม ความสัมพันธ์ทางการผลิตของมนุษย์อันเป็นรูปแบบพื้นฐานของการดำเนิน ความสัมพันธ์ทางสังคมในฐานะของการเป็นผู้ผลิตไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่มีการแลกเปลี่ยนภายใต้เงื่อนไขที่ เป็นธรรม โดยมีที่มาจากความได้เปรียบของการเป็นผู้มีอำนาจในการครอบครองปัจจัยทางการผลิตในการแทรกแซงมูลค่าที่ถูก ตกลงกันในพื้นที่กลางของการแลกเปลี่ยนในทางสังคมเพื่อถือโอกาสครอบครองการขยายตัวของมูลค่าที่เกิดขึ้นระหว่างค่าจ้าง แรงงานที่จ่ายไปกับมูลค่าที่แท้จริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตนำไปสู่กลไกในการสะสมและขับเคลื่อนการผลิตในระบบทุน นิยม ด้วยเหตุนี้ การแสดงให้เห็นกลไกที่เกิดขึ้นกระบวนการที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนที่ไม่เป็นธรรมนี้จึงมี ความสำคัญในการแสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในเชิงโครงสร้างและนำไปสู่การถกเถียงเพื่อกำหนดความเป็นไปในพื้นที่ทาง สังคม

มาร์กซ์นำเสนอการอภิปรายความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการสะสมทุนไว้ในงานเขียนหลายชิ้น โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในงานเขียนที่แสดงให้เห็นความสำคัญที่เชื่อมโยงของเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีอิทธิพลต่อกัน ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีเป้าหมายในการนำเสนอภาพของกลไกในการขยายตัวของทุนผ่านการพิจารณารูปแบบที่ปรากฏในความสัมพันธ์ ทางการผลิตโดยจะอภิปรายให้เห็นบทบาทที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตและการดำรงอยู่ของ ‘สินค้า’ ในระบบทุน นิยมซึ่งเป็นอีกหนึ่งมโนทัศน์พื้นฐานที่ผู้วิจัยมองว่ามีความเชื่อมโยงในหลายพื้นที่และสามารถแสดงให้เห็นการเคลื่อนตัวของ กลไกของระบบทุนนิยมได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การดำรงอยู่ของสินค้ายังเป็นพื้นฐานที่มีอิทธิพลในการศึกษาที่มีต่อการ วิเคราะห์บริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัย การขยายความเข้าใจที่ปรากฏในแนวคิดของมาร์กซ์และเชื่อมโยงให้เห็น ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์จึงน่าจะเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่สามารถนำไปสู่การมีข้อถกเถียงต่อมุมมองที่มีต่อความเข้าใจในการ วิเคราะห์การจู่โจมโครงสร้างทางอำนาจที่เกิดขึ้นในทางสังคมการเมืองของมนุษย์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ปัญหาความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัยภายใต้ กลไกของระบบทุนนิยม
2. เพื่อทำความเข้าใจการวิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหวของทุนที่ส่งผลต่อการอภิปรายปัญหาในระบบทุนนิยม ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์
3. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ถูกนำเสนอในงานชื่อ Capital : A Critique of Political Economy Vol 1-3

สมมุติฐานของการวิจัย

ปัญหาความไม่เสมอภาคเป็นข้อวิพากษ์ที่สำคัญของคาร์ล มาร์กซ์ ในการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยม การพิจารณาการขยายตัวของมูลค่าที่เกิดขึ้นในกระบวนการสะสมทุนจะแสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิต โดยความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องสินค้าจะทำให้เห็นคำอธิบายของมาร์กซ์ในการวิเคราะห์หลักไของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการผลิตจากขยายตัวของทุนที่มีการหมุนรอบวัฏจักรของการสะสมทุนเพื่อสะสมมูลค่าที่เกิดขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยมุ่งเน้นการศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต โดยมีการศึกษาจากงานทางเศรษฐศาสตร์ชิ้นสำคัญของ คาร์ล มาร์กซ์ คือ Capital : A Critique of Political Economy Vol. 1-3 เป็นหลักและงานชิ้นอื่นที่มีความเกี่ยวข้อง

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

มโนทัศน์เรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นมโนทัศน์ที่มีความสำคัญต่อการวิพากษ์ปัญหาความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยม โดยแสดงให้เห็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในการสะสมทุนจากความได้เปรียบของคนที่สามารถถือครองส่วนต่างที่เกิดขึ้นในการจัดการผลิตทั้งหมดของระบบ คาร์ล มาร์กซ์พยายามแสดงให้เห็นกลไกที่เกิดขึ้นผ่านการหมุนรอบวัฏจักรการหมุนเวียนภายในระบบทุนโดยมีการอธิบายผ่านความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการผลิตสินค้าอันเป็นหนึ่งในมโนทัศน์พื้นฐานที่มีความเชื่อมโยงไปยังการอธิบายมิติที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตของระบบทุนนิยม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยพื้นฐานที่เน้นการวิจัยเอกสารในการวิเคราะห์ตัวบท (Textual analysis) เพื่อศึกษารูปแบบของความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relation of Production) ซึ่งในบทความเน้นการทำความเข้าใจจากมโนทัศน์เรื่องสินค้าที่ปรากฏในงานชื่อ Capital : A Critique of Political Economy Vol. 1-3 เป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการนำเสนอมโนทัศน์ที่คาร์ล มาร์กซ์มองว่าเป็นพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปยังการวิพากษ์โครงสร้างของกระบวนการสะสมทุนในระบบทุนนิยม โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาจะเริ่มต้นจากการอธิบายปัญหาความไม่เสมอภาคที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัยและความสำคัญในการวิพากษ์แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตอันเป็นมโนทัศน์สำคัญในการทำความเข้าใจการขยายตัวของกระบวนการสะสมทุนในระบบทุนนิยม
2. ศึกษาตัวบท Capital Vol.1-3 และเอกสารที่มีความเกี่ยวข้อง โดยมีสมมุติฐานหลักในการทำความเข้าใจมโนทัศน์เรื่องสินค้าที่มีความเชื่อมโยงไปยังการจัดการความสัมพันธ์ทางการผลิตตามแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ โดยเน้นการวิเคราะห์ตัวบทของมาร์กซ์เป็นหลักเพื่อชี้ให้เห็นที่มาและโครงสร้างของมโนทัศน์สินค้าที่มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการสะสมทุน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำความเข้าใจมโนทัศน์และนำไปสู่การพิสูจน์สมมุติฐานในการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของเค้าโครงทางความคิดของมาร์กซ์ที่มีต่อการวิพากษ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลไกของระบบทุนนิยม
3. สรุปการวิเคราะห์เค้าโครงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์เรื่องสินค้าที่มีความเชื่อมโยงกับมิติในการวิพากษ์ความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยม

ผลการวิจัย

ในการนำเสนอข้อวิพากษ์ที่ปรากฏในกลไกของระบบทุนนิยม มาร์กซ์นำเสนอรูปแบบที่น่าสนใจไว้ว่ามีกระบวนการในการขยายการสะสมทุนที่เกิดขึ้นในการหมุนเวียนของระบบเพื่อสะสมความมั่งคั่งและทำให้กระบวนการของทุนสามารถดำเนินไปได้อย่างปกติ สิ่งนี้นำไปสู่ความพยายามในการอธิบายว่าโครงสร้างที่เกิดขึ้นภายใต้การสะสมทุนนั้นมีโครงสร้างอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมุ่งเน้นการพิจารณาไปยังมิติที่เกิดขึ้นในรูปแบบของความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งมีความสำคัญต่อการเชื่อมโยงไปยังความสัมพันธ์ในพื้นที่ทางสังคมระหว่างมนุษย์ มาร์กซ์แสดงให้เห็นว่ากลไกที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตของทุนนิยมเต็มไปด้วยความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในการจัดการโครงสร้างทางสังคม เมื่อทุนนิยมจำเป็นต้องขยายการผลิต ข้ามมูลค่าส่วนเกินจนทำให้ระบบมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการจัดวางกลไกที่ต้องรองรับการขยายตัวที่บ้าคลั่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Harvey, 2018a, 173) เขาจึงเสนอการวิเคราะห์โครงสร้างของกระบวนการสะสมทุนเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นกลไกในการขยายขนาดของทุนที่มีการผลิตอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฏจักร

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความยาวนานในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ดังเช่นที่โทมัส พิเก็ตตี้นำเสนอแง่มุมของการต่อสู้และพัฒนาการของการเคลื่อนไหวในการจัดการทางสังคมของมนุษย์ไว้ในงานชื่อ *A Brief History of Equality* (2022) ว่ามนุษย์มีการเคลื่อนไหวในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์เพื่อขับเคลื่อนความเข้าใจของคนในการตระหนักถึงการผลักดันให้เกิดความเท่าเทียมขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ชนชั้นและการถือครองความมั่งคั่งในทางสังคมไม่ได้เป็นเพียงแง่มุมที่ควรค่าแก่การพิจารณาถึงการกระจายความมั่งคั่งและทรัพย์สินในทางเศรษฐกิจ แต่เป็นแง่มุมที่ก่อให้เกิดผลกระทบตามมาทั้งในทางสังคม การเมือง อำนาจ การศึกษา หรือแม้กระทั่งสิ่งแวดล้อม ยุคสมัยที่แสดงให้เห็นโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นภาพสะท้อนของกระบวนการสั่งสมความรู้เพื่อสร้างแนวทางในการกำกับและจัดแบ่งพื้นที่ทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงกับรูปแบบทางการเมืองของยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการกำกับโครงสร้างเชิงอำนาจในทางสังคม กระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมก็เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา การตระหนักถึงความไม่เป็นธรรมทางสังคมนำไปสู่การขัดขืนและความพยายามในการแสวงหาหนทางในการสร้างระบบทางการเมืองใหม่ที่มีความเท่าเทียมและให้เสรีภาพกับบุคคลในสังคมมากขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งของชุดคุณค่าและอุดมการณ์ที่มีความแตกต่างกัน การกระจายความรู้และการไตร่ตรองด้วยความระมัดระวังจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการพัฒนามาตรฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่จะเป็นเงื่อนไขสำคัญของความพยายามในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมทั้งภายในประเทศและประชาคมโลก

มนุษย์เรียนรู้และแสดงตัวตนออกมาผ่านการสร้างประวัติศาสตร์ในยุคสมัยของตนเอง พวกเขาต่างแสดงให้เห็นการขับเคลื่อนทางความคิดผ่านการวิพากษ์แง่มุมทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของแนวคิดที่มีความแตกต่างกัน โดยความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นอาจนำไปสู่การสร้างสรรค์หรือการทำลายแง่มุมทางความคิดที่มีอยู่เดิม เดวิด ฮาร์วีย์เสนอไว้ในงานชื่อ *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism* (2014) ถึงการพิจารณาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งภายในทุนที่เต็มไปด้วยความท้าทายและอาจกลายเป็นวิกฤตการณ์ที่มีความรุนแรง ฮาร์วีย์เสนอการพิจารณาบริบทของทุนที่เกิดขึ้นในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการสะสมและการขยายตัวของทุน ความสัมพันธ์ของทุนกับวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน เขาเชื่อว่าการกลับมาทำความเข้าใจรากฐานที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างเหล่านี้จะทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ และสามารถมองปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงสร้างทางสังคมได้อย่างกระจ่างชัดโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดที่พยายามควบคุมกลไกทั้งหมดของสังคม

ความซับซ้อนของกลไกที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ของค่าจ้างอันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ครองครองปัจจัยการผลิตและแรงงานในระบบเป็นสิ่งที่มาร์กซ์ให้ความสำคัญ โดยมีการขยายความมโนทัศน์เรื่องสินค้าที่นับเป็นอีกหนึ่งมโนทัศน์พื้นฐานที่มาร์กซ์พยายามแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับกระบวนการในการ

สะสมทุน โดยเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เห็นภาพของการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมและการแปลงรูปของมูลค่าในการผลิตซ้ำเป็นทุนสำหรับการขยายตัวในระบบเป็นรอบต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อพูดถึงการขยายตัวของทุนนั้นเป็นที่น่าสนใจว่าทุนไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถสร้างการเคลื่อนที่อย่างไม่มีขีดจำกัดได้ในครั้งเดียวหากแต่เป็นการเคลื่อนที่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการขยายตัวที่มากขึ้นกว่าเดิมได้ (Harvey, 2018a, 178)

ในงานชื่อ *Capital : A Critique of Political Economy* มาร์กซ์แสดงให้เห็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายใต้ความจำเป็นในการสะสมทุนของระบบทุนนิยม ในเล่มที่ 1 มาร์กซ์ (1990) อธิบายกลไกในกระบวนการสะสมทุนที่ด้วยกลไกการผลิตในระบบทุนนิยมจะบังคับให้ผู้ที่อยู่ในระบบจำเป็นต้องขยายการสะสมทุนเพื่อให้อยู่รอดแข่งขันอยู่ในระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ การถูกบังคับให้ต้องสะสมทุนไปเรื่อย ๆ ทำให้เกิดการแสวงหาหนทางในการสะสมทุนเพื่อให้ยังดำรงอยู่ภายในระบบได้ อย่างไรก็ตาม โดยปกติแล้วต้นทุนที่ได้มาจากทุนที่คงที่ เช่น วัตถุดิบต่าง ๆ จะไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มเติมขึ้นมาได้ เพราะมูลค่าของต้นทุนประเภทนี้จะถูกย้ายเข้าไปในผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นจนหมด เจ้าของปัจจัยการผลิตจึงมีความจำเป็นต้องใช้กลไกอื่นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการผลิตซ้ำต้นทุนที่มีมูลค่าคงเดิมไปเรื่อย ๆ โดยการใช้ประโยชน์จากการสร้างส่วนต่างที่เกิดขึ้นในราคาระบบชาติและราคาระบบตลาดของมูลค่าที่ถูกสร้างขึ้นโดยแรงงาน มาร์กซ์อธิบายภาวะของส่วนต่างที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตเช่นนี้ว่ามีกระบวนการในการสร้างมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ขึ้นมาภายในระบบโดยอาศัยข้อได้เปรียบในการเป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตในตลาดและมีอำนาจในการกำหนดกลไกที่เอื้อประโยชน์ต่อการขยายอำนาจในการผลิตของทุน

ในงาน *Capital : A Critique of Political Economy* เล่มที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นการรวบรวมจากบันทึกของมาร์กซ์ (1992, 1991) ได้แสดงให้เห็นถึงกลไกที่เกิดขึ้นในการดำเนินการสะสมทุนในส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนจากเงินตรา (Money Capital) ทุนการผลิต (Productive Capital) และทุนสินค้า (Commodity Capital) โดยทุนในแต่ละส่วนจะมีความเชื่อมโยงในการขับเคลื่อนรอบของการสะสมทุนที่จะมีมูลค่าที่ขยายมากขึ้นไปเรื่อย ๆ พร้อมกับการวิพากษ์แง่มุมต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อไปยังข้อถกเถียงกับนักคิดคนอื่น ๆ โดยเฉพาะจากข้อเสนอในมุมมองของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในระบบที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แนวคิดที่นำเสนอในงานทั้ง 3 เล่มนี้ทำให้เกิดทั้งข้อถกเถียงและข้อสนับสนุนสำหรับการศึกษาในสมัยต่อมา มีความพยายามในการอธิบายโน้ตค้นที่ปรากฏมากมายในตัวเอง ดังเช่นในหนังสือชื่อ *An Introduction to the Three Volumes of Karl Marx's Capital* โดย ไมเคิล ไฮน์ริช (Heinrich, 2004) สิ่งที่น่าสนใจคือเขากำลังชี้ให้เห็นว่าสังคมร่วมสมัยที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบันได้สะท้อนความหลากหลายของปัญหาและการเคลื่อนไหวทางความคิดของผู้คนที่ล้วนแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจ การดิ้นรน การต่อสู้และความขัดแย้งที่มีต่อการกดทับไปยังผู้คนของระบบที่มีบริบทของปัญหาอยู่ในพื้นที่ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง กระแสเหล่านี้ทำให้เกิดการกลับมามองถึงสิ่งที่เคยถูกวิพากษ์ไว้ของกระแสหลักที่เป็นกลไกขับเคลื่อนโลกในขณะนี้อย่างระบบทุนนิยม แนวคิดของมาร์กซ์รวมถึงการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้ายบางกลุ่มก็ถูกนำมาถกเถียงซ้ำอีกครั้งในฐานะของพลังสำคัญที่เคยต่อสู้กับการกดทับของระบบเหล่านี้มาอย่างยาวนาน การกลับมาอ่านงานอย่าง *Capital* ของมาร์กซ์จึงดูเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจหากต้องการศึกษาหนึ่งในการวิพากษ์เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของระบบทุน

เช่นเดียวกับหนังสือชื่อ *'Marx's Capital': Fourth Edition* โดย เบน ไฟน์ และ อัลเฟรโด ซัด ฟิลโฮ (Fine and Saad-Filho, 2004) สิ่งที่พวกเขาพยายามที่จะนำเสนออีกคือปัจจุบันมีแนวคิดจำนวนมากที่พยายามเสนอข้อถกเถียงในการทำ ความเข้าใจธรรมชาติของระบบทุนนิยมร่วมสมัย เช่น ความชะงักงันที่เกิดขึ้นหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ การพูดถึงการวิเคราะห์ในทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการพูดถึงปัญหาโลกร่อนกับความสัมพันธ์ที่มีต่อโลกอุตสาหกรรม ประเด็นเหล่านี้เมื่อกลับมาพิจารณาแนวคิดของมาร์กซ์ที่ไม่เพียงแต่จะสะท้อนปัญหาในช่วงยุคที่มาร์กซ์ยังมีชีวิต หากแต่ยังปรากฏเห็นบ้างอย่างที่มีมาร์กซ์ทิ้งไว้และเป็นหนึ่งในวิธีที่สามารถนำมาวิเคราะห์ความเป็นไปในสังคมร่วมสมัยเช่นนี้ได้ แนวคิดของมาร์กซ์ที่

เคยนำเสนอไว้เกี่ยวกับเรื่องมูลค่า ความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในวิถีการผลิตอันมีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการจัดการความสัมพันธ์ทางการผลิตและการพูดถึงธรรมชาติของมนุษย์ก็ยังคงมีประเด็นที่ควรค่าแก่การอภิปรายเมื่อเราพยายามตั้งคำถามกับกลไกการผลิตแบบระบบทุนนิยมในปัจจุบัน

การพิจารณาเกี่ยวกับมโนทัศน์ที่มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการที่เกิดขึ้นในการสะสมทุนจึงมีความน่าสนใจและเป็นสิ่งที่น่าจะสะท้อนให้เห็นการจัดวางความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตอันเป็นพื้นที่ที่มนุษย์เข้ามามีบทบาทในทางสังคมร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การทำความเข้าใจสิ่งที่มาร์กซ์วิพากษ์ความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในเชิงโครงสร้างว่ามีที่มาและกระบวนการอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร

ความสัมพันธ์ทางการผลิต มโนทัศน์เรื่องสินค้าและกระบวนการผลิต

การทำความเข้าใจรูปแบบของความสัมพันธ์ทางการผลิต เราจะเห็นภาพที่เชื่อมโยงไปยังพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคมที่กำลังอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านวิถีในการทำการผลิต โดยจะเห็นว่าในกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้นนั้นมนุษย์ไม่ได้เพียงแค่ทำการผลิตบนวิถีแห่งธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์อยู่กับปัจจัยการผลิตที่ถูกนำเข้ามาภายในระบบ หากแต่ยังเป็นความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันผ่านการแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยมนุษย์ทำงานตามรูปแบบที่ถูกกำหนดไว้และได้แลกเปลี่ยนการกระทำของพวกเขาในทางการผลิตซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติบนรากฐานของกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้นโดยที่ความสัมพันธ์เหล่านั้นจะมีความแตกต่างไปตามวิถีการผลิตที่เกิดขึ้นในแต่ละสังคม (Marx, 2006, 28) ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงแสดงออกมาให้เห็นผ่านโครงสร้างของการแลกเปลี่ยนที่มนุษย์ทำการผลิตและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตนเองเข้าสู่พื้นที่ทางสังคมที่จะเป็นตัวกำกับรูปแบบของโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เพียงแต่เชื่อมโยงมนุษย์เข้าหากันในชุดของความสัมพันธ์ทางสังคมหนึ่ง หากแต่ยังสะท้อนไปถึงภาพของความเคลื่อนไหวที่ปรากฏในการนิยามทางสังคมตามยุคสมัยที่มีความแตกต่างกันอีกด้วย

ในรูปแบบของการผลิตทางสังคม ปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะเชื่อมโยงเข้าหากันโดยการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ตนเองสามารถสร้างขึ้นมาได้ตามความสามารถของตนเอง พื้นที่ในการผลิตจึงไม่ได้มีมิติเพียงการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ตนเองผลิตขึ้นมาหากแต่ยังขยายความสัมพันธ์ไปยังพื้นที่ทางสังคมที่มีบทบาทในการกำหนดวิถีทางการผลิตที่เกิดขึ้นดังเช่นที่มาร์กซ์เสนอว่า แนวคิดเรื่องความมีประสิทธิภาพของแรงงานไม่ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำที่เกิดขึ้นในงานและผลผลิตที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้นมาเพียงเท่านั้น หากแต่ยังเป็นส่วนเฉพาะของความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมอันเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดในทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความหมายโดยตรงกับแรงงานในฐานะของวิธีการในการสร้างมูลค่าของทุน (Marx, 1990, 644) นั้นแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การผลิตของมนุษย์จึงไม่ได้เกิดขึ้นเป็นการเฉพาะอย่างโดดเดี่ยวแต่ได้รับอิทธิพลมาจากการกำกับวิถีการผลิตอันมีที่มาจากกำหนดร่วมกันของความต้องการทางสังคม การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นจึงเป็นโครงสร้างที่มีความสำคัญเพราะจะแสดงให้เห็นมิติที่เกิดขึ้นในการอธิบายทางสังคมบนรากฐานของการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างกัน

ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนภาพที่ซับซ้อนของการจัดวางรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการทำความเข้าใจมโนทัศน์ที่มาร์กซ์ใช้ในการวิพากษ์สถานะที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะของกระบวนการขับเคลื่อนของทุนในการผลิต การอภิปรายมโนทัศน์เรื่องสินค้าเป็นอีกหนึ่งมโนทัศน์ที่มีความน่าสนใจในแงุ่มที่แสดงให้เห็นทั้งการเป็นรากฐานในการแลกเปลี่ยนทางสังคมและเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบของกระบวนการสะสมทุนเพื่อแสวงหาความมั่งคั่งในระบบทุนนิยม มาร์กซ์เริ่มต้นการอธิบายมโนทัศน์เรื่องสินค้าว่า ‘...ในลำดับแรกนั้น, สินค้าเป็นวัตถุภายนอกซึ่งมีคุณสมบัติในการตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ไม่ว่าจะในลักษณะใดก็ตาม ธรรมชาติของความต้องการนี้ไม่ว่าจะเกิดจากตัวอย่างเช่นความต้องการของร่างกายในการบริโภคหรือจากการจินตนาการก็ไม่มีแตกต่างกัน ไม่ว่าสิ่งนั้นจะตอบสนองต่อความต้องการ

ของมนุษย์อย่างไร เป็นการตอบสนองโดยตรงในฐานะของสิ่งที่เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตคือวัตถุดิบในการบริโภค หรือโดยอ้อมในฐานะของการเป็นปัจจัยการผลิต' (Marx, 1990, 125) สินค้าจึงเป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อสนับสนุนเป้าหมายบางอย่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงในฐานะของสิ่งที่ใช้ในการอุปโภคบริโภค หรือแม้กระทั่งสิ่งที่ถูกใช้เป็นวัตถุดิบเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการผลิตเป็นลำดับต่อไป ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์เกิดขึ้นได้จากการที่สินค้านั้นมีคุณสมบัติที่เรียกว่ามูลค่าในการใช้ (use value) อันเป็นลักษณะพื้นฐานของสิ่งนั้นในการนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่มีความแตกต่างกันออกไป

การที่สิ่งหนึ่งมีคุณสมบัติในการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันผลักดันให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนจากการสร้างมูลค่าในการแลกเปลี่ยน (exchange value) ขึ้นภายในพื้นที่ทางสังคมเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยลักษณะทางกายภาพของวัตถุในระหว่างสินค้าแต่ละสิ่ง หากแต่ยังสะท้อนให้เห็นภาพของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะในทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏในวิถีของการกำกับมูลค่าตามความต้องการของตลาด (Fine and Saad-Filho, 2004, 15) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มาร์กซกำลังแสดงให้เห็นบริบทที่อยู่ภายหลังจากการแลกเปลี่ยนที่ไม่ได้อาศัยเพียงลักษณะของการใช้ประโยชน์จากมูลค่าในการใช้ หากแต่ยังมีส่วนที่ถูกกำหนดมาจากความต้องการในทางสังคมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย

มาร์กซให้ข้อสังเกตว่าในการผลิตของระบบทุนนิยม ผลผลิตทั้งหลายของมนุษย์ถูกแปรรูปให้อยู่ในลักษณะของสินค้าที่มีอยู่เพื่อตอบสนองต่อการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างผลกำไรมากกว่าจะเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อการใช้งานตามลักษณะของคุณสมบัติของสิ่งที่ถูกนำมาหมุนเวียนภายในระบบ การผลิตในระบบทุนนิยมจึงเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองมูลค่าทางสังคม การแลกเปลี่ยนในตลาดและการสร้างผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยแรงงานนามธรรมทางสังคมที่ถูกจ้างงานผ่านทางพื้นที่ของตลาด (Fine and Saad-Filho, 2004, 16-17) อันเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่แสดงให้เห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ถูกเชื่อมโยงกันทางสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าในการทำความเข้าใจโน้ตทัศน์เรื่องสินค้า เรากำลังเห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของการที่ 'ผลผลิตได้กลายเป็นสินค้าจากการเข้ามามีความสัมพันธ์ในโครงสร้างทางสังคมที่ปรากฏออกมาเป็นมูลค่าในการแลกเปลี่ยน และมูลค่าในการแลกเปลี่ยนของสินค้านั้นก็กลายเป็นมูลค่าที่ถูกสะสมในฐานะของเงินตราซึ่งไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบของเงินตราในลักษณะที่เป็นรูปธรรม หากแต่เป็นการดำรงอยู่ทั่วไปทางสังคมที่แยกออกมาจากธรรมชาติที่ปรากฏอยู่เดิม ความสัมพันธ์ของผลผลิตโดยตัวมันเองในฐานะของมูลค่าในการแลกเปลี่ยนกลายเป็นความสัมพันธ์กับเงินตราที่ปรากฏควบคู่กันหรือกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตกับเงินที่อยู่นอกเหนือจากตัวมันเองทั้งหมด' (Marx, 1993, 146-147)

ลักษณะเช่นนี้มีความสำคัญในแง่ที่มาร์กซกำลังแสดงให้เห็นความสำคัญของสินค้าที่ผูกติดอยู่กับการตอบสนองมูลค่าของสังคมจนในที่สุดจากสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นจากการมีประโยชน์ตามคุณลักษณะของสิ่งนั้น ๆ ก็กลายเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในการเปรียบเทียบสิ่งที่มีมูลค่าในการใช้ 2 สิ่งที่มีความแตกต่างกัน (Marx, 1990, 126) มาร์กซอธิบายว่านอกเหนือจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการแลกเปลี่ยนทางสังคม ความสำคัญของมูลค่าที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนยังนำไปสู่การที่สินค้ากลายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความมั่งคั่งของการสะสมทุนภายในระบบ ลักษณะเช่นนี้แตกต่างจากการผลิตในยุคสมัยที่มีอยู่เดิมอย่างเช่นในสังคมศักดินาที่การผลิตไม่ได้อยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยน ผู้คนทำการผลิตเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยของตนเองและอีกส่วนหนึ่งมอบให้กับเจ้าของที่ดิน จนกระทั่งมาถึงในระบบทุนนิยมที่สินค้ากลายเป็นภาพสะท้อนของความมั่งคั่ง (Heinrich, 2004, 39 - 40) ในทัศนะของมาร์กซ สินค้าจึงไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่มีฐานะเป็นเพียงสื่อกลางภายในระบบที่ถูกมนุษย์แลกเปลี่ยนตามความต้องการของตนเองหรือเป็นการถูกใช้ตามลักษณะอันเป็นประโยชน์ที่สิ่งเหล่านั้นแสดงออกมา หากแต่ยังเข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหวภายใต้กระบวนการสะสมทุนที่กลไกของระบบสร้างภาพลวงตาของการสะสมมูลค่าจนทำให้สินค้าถูกให้ความหมายในสถานะของภาพสะท้อนความมั่งคั่งทางสังคมและยังเป็นภาวะที่มาร์กซมองว่ารูปแบบการผลิตในระบบทุนทำให้มนุษย์มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริงของการผลิตดั้งเดิม สินค้าได้กลายเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งที่แฝงอยู่ภายในระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดการผลิต

ของระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ลุ่มหลงในสิ่งของทำให้มนุษย์ต่างเผชิญหน้ากันด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและกลายเป็นสิ่งที่ถูกควบคุมภายใต้กระบวนการผลิตแทนที่การผลิตจะอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์ การแลกเปลี่ยนที่เคยเป็นพื้นที่ของเสรีภาพของมนุษย์จึงกลายเป็นความขัดแย้งของความมั่งคั่งและความยากไร้ (Heller, 2018, 80-81)

มาร์กซ์อธิบายการเข้าใจมูลค่าที่เกิดขึ้นภายในตัวสินค้าเช่นนี้ว่าทำให้เกิดภาวะที่เขาเรียกว่าเป็นความลุ่มหลงในสินค้า (The Fetishism of the Commodity) ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ไม่สามารถเห็นภาพของความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงไปตรงมา แต่ถูกทำให้มีมุมมองที่คลาดเคลื่อนไปจากความสัมพันธ์ทางสังคมในการแลกเปลี่ยนของมนุษย์จากการที่ ‘...แรงงานของปัจเจกบุคคลแสดงตัวตนในฐานะของแรงงานส่วนรวมของสังคมผ่านความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนระหว่างผลผลิตกับผู้ผลิตผ่านตัวกลางในการแลกเปลี่ยน สำหรับผู้ผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานเฉพาะส่วนบุคคลปรากฏในลักษณะที่พวกเขาเป็น คือ ไม่ปรากฏความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลโดยตรงแต่เป็นความสัมพันธ์ทางวัตถุระหว่างผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างวัตถุ...’ (Marx, 1990, 165-166) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือสิ่งที่มนุษย์ถูกทำให้จ้องมองอยู่ในขณะนี้คือความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ ลักษณะเช่นนี้ส่งผลต่อความเข้าใจที่มีต่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเพราะแทนที่เราจะมองวัตถุต่าง ๆ ในฐานะของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากแรงงานของปัจเจกบุคคลที่เข้ามาในการติดต่อทางสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลผลิตของตน กระบวนการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกลับทำให้เกิดพลังอำนาจใหม่ที่สินค้าและเงินตรากลายเป็นสิ่งที่กำกับการรับรู้ของมนุษย์เมื่อเข้ามาในพื้นที่ของตลาด (Roberts, 2017, 82) แทนที่การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่มีตัวตนอยู่ในพื้นที่ทางสังคม ภาพที่ปรากฏเช่นนี้จึงเป็นลักษณะที่มาร์กซ์มองว่าเป็นลักษณะที่ลึกลับซับซ้อนของรูปแบบสินค้าเกิดจากการที่สินค้าแสดงให้เห็นลักษณะทางสังคมของแรงงานของมนุษย์เสมือนกับสิ่งที่พวกเขาผลิตมันขึ้นมา โดยแสดงภาพความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ผลิตที่มีต่อผลรวมของแรงงานในฐานะความสัมพันธ์ทางสังคมของวัตถุ อันเป็นความสัมพันธ์ที่ปรากฏนอกจากตัวผู้ผลิตเอง (Marx, 1990, 164-165)

เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงเห็นภาพของความบิดเบือนที่เกิดขึ้นในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมภายในระบบทุนนิยมที่การให้ความสำคัญไปยังมูลค่าที่เกิดขึ้นในการแลกเปลี่ยนสะท้อนภาพความลุ่มหลงในสินค้าที่แรงงานถูกปฏิบัติในฐานะของวัตถุเช่นเดียวกับปัจจัยทางการผลิตอื่น ๆ ผลตอบแทนหรือสิ่งที่ได้มาจากการผลิตก็ถูกมองว่าเป็นผลที่มาจากปัจจัยการผลิตที่เป็นวัตถุมากกว่าจะเป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมนุษย์เป็นผู้กำหนดและให้ความหมายต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้น (Fine and Saad-Filho, 2004, 20 - 21) ความแตกต่างในเชิงคุณค่าของสิ่งที่ผันแปรไปตามการกำกับคุณค่าในเชิงการแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่มาร์กซ์ชี้เน้นย้ำปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลไกของระบบทุนที่นอกจากความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างมนุษย์จะถูกซ่อนเร้นภายใต้ความซับซ้อนของระบบ แม้กระทั่งการคงอยู่ของแรงงานมนุษย์ก็ถูกแปลงสภาพให้กลายเป็นสินค้าที่ทุนใช้เป็นรากฐานของการผลิตซ้ำตัวเองในการสร้างมูลค่าให้มีมากกว่าที่ได้รับในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ทุนสามารถสะสมอำนาจในการหมุนเวียนของการผลิตให้เพิ่มมากขึ้น (Harvey, 2014, 63-65) มาร์กซ์เรียกรูปแบบที่เกิดขึ้นนี้ว่าเป็นกระบวนการขูดรีด (Exploitation) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการสร้างกลไกที่ทำให้เกิดมูลค่าส่วนเกินในการขยายตัวของทุน มาร์กซ์กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่าทุนก็เป็นเสมือนกับแรงงานที่ไม่มีชีวิตซึ่งดำรงอยู่ได้โดยการกลืนกินแรงงานที่ยังมีชีวิตอยู่ ยิ่งดำรงอยู่อย่างยาวนานมากเท่าไร แรงงานก็จะยิ่งถูกกลืนกินมากขึ้นในทุกช่วงขณะที่กำลังทำงาน (Marx, 1990, 342) ในกระบวนการสะสมทุน มนุษย์จึงได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าและถูกทำลายความหมายในการเป็นผู้ผลิตของตนเองอันเป็นสิ่งที่มาร์กซ์นำมาอธิบายว่าเป็นภาวะที่นำไปสู่การทำลายโครงสร้างของความเป็นธรรมชาติทางสังคมเช่นกัน

สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนภาพของกระบวนการที่ล้นมนุษย์ออกไปจากการมีอำนาจในการให้ความหมายทางสังคมกลายเป็นเพียงปัจจัยการผลิตที่ถูกโยนเข้ามาภายในระบบโดยไม่อาจเห็นความสัมพันธ์กับมนุษย์ผู้อื่นมากไปกว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของกับสิ่งของอันเป็นสิ่งที่มาร์กซ์พยายามแสดงให้เห็นว่าเมื่ออยู่ภายในระบบทุนนิยม หลายครั้งที่มิได้ผู้แสดง

ความประหลาดใจว่าเหตุใดผู้ผลิตจึงไม่ได้ครอบครองสิ่งที่ตนเองผลิตหากแต่ผู้ที่เป็นเจ้าของกลับกลายเป็นผู้ที่ไม่ได้ผลิตสิ่งนั้นขึ้นมาโดยใช้ประโยชน์จากส่วนต่างที่ถูกรับรองประหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรม (Marx, 1992, 593) กระบวนการผลิตที่ตอบสนองต่อการสะสมทุนได้ทำให้สินค้าเข้ามามีบทบาทในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางการผลิตในฐานะของสิ่งที่มีอำนาจครอบงำในการสะสมมูลค่าเพื่อสร้างความมั่งคั่ง มนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะมนุษย์หากแต่เป็นเพียงกลไกที่ทำให้ระบบดำเนินต่อไปเพียงเท่านั้น มาร์กซอธิบายว่าลักษณะของการผลิตซ้ำของทุนเป็นสิ่งที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนในระบบทุนนิยม โดยมาร์กซแสดงให้เห็นกลไกภายในว่าในช่วงท้ายของระบบการหมุนเวียน ทุนจะต้องขยายขนาดใหญ่อขึ้นเพื่อเข้าสู่ระบบการหมุนเวียนของทุนในวิถีของการผลิตอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับต่อไป

ความสัมพันธ์ทางการผลิตและกระบวนการสะสมทุน

ในการวิพากษ์การหมุนเวียนที่เกิดขึ้นในระบบทุน มาร์กซได้เสนอการพิจารณาโครงสร้างที่เกิดขึ้นไว้อย่างชัดเจนใน Capital : A Critique of Political Economy Vol.2 และ 3 ว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นนำไปสู่การเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางการผลิต ดังที่เขากล่าวถึงลักษณะของทุนไว้ในตอนหนึ่งว่าทุนไม่ได้เป็นเพียงสิ่งหากแต่เป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมในรูปแบบเฉพาะทางประวัติศาสตร์ เพียงแต่ในการแสดงรูปลักษณ์ ทุนแสดงตัวตนออกมาเป็นสิ่งที่มีความเฉพาะทางสังคม โดยไม่ได้เป็นเพียงผลรวมของปัจจัยการผลิตแต่เป็นส่วนที่ถูกแปลงรูปเป็นทุนและถูกรับครอบครองโดยการถูกผู้ขาดจากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เป็นอิสระมากกว่าแรงงานผู้ทำการผลิตนั้น (Marx, 1991, 953) การกล่าวถึงนัยของทุนในลักษณะแบบนี้แสดงให้เห็นอำนาจภายในตัวของทุนที่มีการเคลื่อนไหวภายในความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคม โดยจะเห็นวิถีของทุนที่มาร์กซเสนอว่ามีภาวะของการเปลี่ยนแปลงสภาพ (Metamorphoses) ที่สำคัญใน 3 ช่วงวิถี เริ่มจากช่วงที่ 1 ที่นายทุนจะปรากฏตัวในตลาดของสินค้าและแรงงานในฐานะของการเป็นผู้ซื้อและดำเนินการหมุนเวียนไปตามโครงสร้างของ M (Money) ไปสู่ C (Commodity) ซึ่งเป็นกระบวนการที่นายทุนใช้เงินตราเพื่อแปลงสภาพกลายเป็นสินค้าเข้ามาภายในระบบ จากนั้นก็จะดำเนินการไปสู่ช่วงที่ 2 เมื่อนายทุนที่ซื้อสินค้าไปจะเข้าสู่กระบวนการผลิต ผลที่ตามมาจากกระบวนการผลิตคือการที่นายทุนได้สินค้าที่มีการขยายมูลค่าของตนเองมากขึ้นไปกว่าเดิมจากมูลค่าของปัจจัยการผลิตที่เข้าสู่การแปลงสภาพในช่วงที่ 1 เมื่อถึงช่วงที่ 3 จะเป็นระยะที่นายทุนกลับเข้าไปยังตลาดในฐานะของการเป็นผู้ขาย สินค้าของเขาจะแปลงสภาพกลับไปเป็นเงินตราและดำเนินการหมุนเวียนไปตามโครงสร้าง C (Commodity) ไปสู่ M (Money) โดยสามารถสรุปเป็นโครงสร้างของการหมุนเวียนทั้งหมดเป็นภาพรวมได้ดังช่วงวิถีที่ปรากฏดังนี้ (Marx, 1992, 110)

$$M - C \dots P \dots C' - M'$$

วัฏจักรที่เกิดขึ้นนี้เป็นรูปแบบที่มาร์กซเรียกว่าเป็นวัฏจักรของเงินตรา (The Circuit of Money Capital) ซึ่งส่วนสำคัญจะอยู่ที่การที่โครงสร้างของการหมุนเวียนแสดงให้เห็นการหมุนเวียนกลับเข้ามาในระบบในช่วงวิถีที่มีมูลค่าขนาดใหญ่กว่ามูลค่าในลำดับแรก สังเกตได้จากการที่ $M - C$ เมื่อเข้าสู่ช่วงวิถีในการผลิต (P) แล้วจะแปลงสภาพกลายเป็น $C' - M'$ อันเป็นมูลค่าที่เกิดจากมูลค่าส่วนเกินที่มีขนาดใหญ่กว่าทุนที่ถูกจ่ายไปในช่วงวิถีแรก (Marx, 1992, 109)

สิ่งที่แสดงให้เห็นในวัฏจักรเช่นนี้คือการที่ทุนเงินตราแสดงออกในการเข้าสู่ตลาดด้วยมูลค่าและการหมุนเวียนกลับมาด้วยการขยายตัวของมูลค่าส่วนเกิน เงินตราที่ถูกจ่ายออกไปในช่วงวิถีแรกจะเป็นมูลค่าที่ถูกจ่ายออกไปล่วงหน้าและกลับมาสู่ช่วงวิถีของวัฏจักรของทุนที่มูลค่าในช่วงวิถีแรกจะเป็นมูลค่าเริ่มต้น ในขณะที่มูลค่าในช่วงวิถีหลังที่ขยายขนาดขึ้นจะผ่านการแปรสภาพกลับสู่การหมุนเวียนในระบบต่อไป โดยเงินตรานี้ได้แสดงลักษณะสำคัญในช่วงวิถีที่ตนเองเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ตัวมูลค่าไม่ได้ถูกทำให้หมดไป หากแต่เป็นการจ่ายออกไปล่วงหน้าเพื่อให้สามารถหมุนเวียนไปยังช่วงวัฏจักรในลำดับต่อไปได้ (Marx, 1992, 137 - 139) วัฏจักรดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นภาพที่ทุนที่เป็นเงินตราหาทุนกลับไปยังจุดเริ่มต้นโดยผ่านกระบวนการแปรสภาพของมูลค่าเพื่อที่จะได้ดำเนินการอยู่ในวัฏจักรที่แปลงสภาพใหม่ให้ครอบคลุมช่วงวิถีที่กลายเป็น

มูลค่าของเงินตราที่ขยายขนาดมากขึ้นและเชื่อมต่อเข้ากับช่วงวิถีการผลิตที่เหลือต่อไป กลายเป็นการเปลี่ยนสภาพไปมาอย่างไม่รู้จบที่จะเห็นการหมุนเวียนของช่วงวิถีการผลิตที่จะมีการผลิตซ้ำโครงสร้างเดิมของตัวเองในลักษณะที่มีการขยายมูลค่าเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในทุกช่วงวิถีของการผลิตที่การจ่ายล่วงหน้าจะเรียกร้องเอาสิ่งชดเชยค่าทดเทียมพร้อมกับมูลค่าส่วนเกินที่จะใช้เพื่อเป็นทุนในการผลิตซ้ำต่อไป

กระบวนการสะสมทุนที่มาร์กซ์กล่าวถึงเป็นลำดับต่อไปคือ วงจรของทุนการผลิต (The Circuit of Productive Capital) ที่ในการดำเนินวงจรของทุนการผลิต รูปแบบของช่วงวิถีของทุนการผลิตสามารถสรุปออกมาเป็นภาพรวมได้ดังช่วงวิถีที่ปรากฏดังนี้ (Marx, 1992, 144)

$$P \dots C' - M' - C \dots P$$

เมื่อทุนที่เป็นเงินตราเข้าสู่ช่วงวิถีในการพลิกเปลี่ยนไปเป็นทุนการผลิตหรือก็คือการสะท้อนกลไกของการที่นายทุนซื้อสินค้าเพื่อที่จะทำการผลิตสินค้าที่การบริโภคที่เกิดขึ้นจะก้าวเข้าสู่วงจรของทุนที่ทำการผลิตมูลค่าส่วนเกินผ่านการบริโภค (Marx, 1992, 155) บทบาทของสินค้าที่ได้ผลิตออกมาจะแปลงสภาพเป็นเงินตราก่อนที่จะเปลี่ยนกลับเป็นสินค้าในช่วงวิถีของการผลิตอย่างต่อเนื่อง การสะสมดังกล่าวนี้นี้เป็นผลมาจากการเกิดการผลิตซ้ำไปมาในช่วงวิถีของการผลิต การตั้งต้นของทุนเมื่อสิ้นสุดช่วงวิถีของการผลิตในรอบหนึ่งก็จะปรากฏขึ้นมาอีกในช่วงวิถีการผลิตใหม่และดำเนินการต่อไปจนกว่าช่วงวิถีนั้นจะบรรลุผลสำเร็จเพื่อที่จะทำการผลิตใหม่อีกครั้ง

อีกหนึ่งวงจรของการหมุนเวียนที่มาร์กซ์กล่าวถึงคือ วงจรของทุนสินค้า (The Circuit of Commodity Capital) ซึ่งในการดำเนินวงจรของทุนสินค้า มีรูปแบบของช่วงวิถีที่สามารถสรุปออกมาเป็นภาพรวมได้ดังช่วงวิถีที่ปรากฏดังนี้ (Marx, 1992, 167)

$$C' - M' - C \dots P \dots C'$$

ในการแปลงสภาพของ M (Money) และ C (Commodity) จะแฝงไว้ด้วย $C' - M'$ ของทุนอีกทุนหนึ่งเอาไว้ วงจรในการหมุนรอบของทุนสินค้าจะไม่ได้เริ่มต้นด้วยมูลค่าของทุนที่ปรากฏในปัจจุบันแต่จะเริ่มต้นด้วยทุนในรูปแบบสินค้าที่ขยายขนาดมากขึ้นจากช่วงวิถีของการผลิตที่มีมาก่อนหน้า โดยที่จะปรากฏตัวในฐานะของสินค้าภายในตลาดและเข้าสู่วงจรของการหมุนเวียนทุนสินค้าที่ถูกขยายขนาดจากช่วงวิถีแรกโดยการประกอบเข้ากับมูลค่าส่วนเกินที่เกิดขึ้นในช่วงวิถีกลายเป็นรูปแบบการหมุนเวียนที่ซ้อนทับในช่วงวิถีการผลิตอย่างต่อเนื่อง (Marx, 1992, 167-169)

เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ว่ารูปแบบของช่วงวิถีทั้งสามช่วงจะมีบทบาทในการหมุนรอบที่ต่างกันแต่จะเห็นว่ามีจุดร่วมสำคัญของทั้ง 3 วงจรคือการเพิ่มขึ้นของมูลค่าที่จะมีการขยายขนาดใหญ่ขึ้นกว่ามูลค่าเดิม (Marx, 1992, 180) มาร์กซ์อธิบายลักษณะของวงจรที่เป็นเช่นนี้ไว้ว่าเนื่องจากหัวใจสำคัญในการผลิตของทุน คือ การแปลงสภาพจากกลไกที่สร้างสามารถสร้างมูลค่าส่วนเกินไปสู่การขยายตัวของทุน ยิ่งการสะสมทุนมีขนาดของมูลค่าที่ขยายตัวมากขึ้นก็จะยิ่งสร้างวงจรที่แข็งแกร่งมากขึ้นในการหมุนรอบของทุนในลำดับถัดไป เราจึงจะเห็นภาพที่ปรากฏในช่วงวิถีของการผลิต ทั้งเงินตรา (Money) และ สินค้า (Commodity) ที่จะมีการขยายมูลค่าเพิ่มขึ้นเมื่อก้าวไปสู่การหมุนรอบในช่วงการผลิตต่อไปเสมอ มูลค่าที่เกิดขึ้นนี้มีแต่จะต้องมีการแปลงรูปมูลค่าของตัวเองอย่างต่อเนื่องในช่วงวิถีของการผลิตเพื่อชดเชยมูลค่าที่ถูกจ่ายออกไปล่วงหน้าและทำให้ยังสามารถดำเนินช่วงวิถีในการสะสมทุนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการผลิตซ้ำของกระบวนการสะสมทุนภายใต้กลไกของตลาด

สิ่งที่มาร์กซ์เสนอในการวิพากษ์กระบวนการในการสะสมทุนภายใต้ระบบทุนนิยมจึงแสดงให้เห็นการขยายตัวอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของทุนที่มีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ช่วงวิถีในการผลิตซ้ำของทุนจะมีความสัมพันธ์กลับไปยังพื้นที่ของการผลิตของแรงงานที่ต้องยอมจำนนอยู่ภายใต้การขยายตัวของระบบที่พยายามหามูลค่าส่วนเกินที่จะทำให้ทุนขยายตัวและสามารถดำเนินวงจรในการสะสมทุนได้อย่างต่อเนื่อง นั่นทำให้เกิดความได้เปรียบสำหรับผู้มีอำนาจในการครอบครอง

ปัจจัยทางการผลิตที่มีโอกาสในการสะสมความมั่งคั่งมากกว่าผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมเดียวกัน จนในที่สุดก็นำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ภายในสังคมการเมืองเดียวกัน

สรุปและอภิปรายผล

คาร์ล มาร์กซ์ เสนอการวิพากษ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เชื่อมโยงไปยังโครงสร้างเชิงอำนาจที่ส่งผลกระทบต่อทั้งในพื้นที่เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เนื่องด้วยความสัมพันธ์ทางการผลิตในด้านหนึ่งก็คือภาพของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัย การทำความเข้าใจโน้ตทัศน์ที่มาร์กซ์ใช้อธิบายบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงมีความน่าสนใจที่ทำให้เห็นโครงสร้างในการวิพากษ์ปัญหาของมาร์กซ์อย่างเป็นระบบ

การทำความเข้าใจมิติของความสัมพันธ์ทางการผลิตผ่านการอภิปรายกลไกที่เกิดขึ้นในการจัดการโครงสร้างทางสังคมของการผลิตสินค้าแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับการวิพากษ์ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มูลค่าของสิ่งไม่ได้ถูกกำหนดให้อยู่แต่ในขอบเขตของลักษณะที่เป็นประโยชน์ภายในตัวเองแต่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนที่คุณค่าก็จะมี การผันแปรไปในระบบตลาดและวัฏจักรสินค้าอีกทอดหนึ่ง รูปแบบที่เกิดขึ้นของการแลกเปลี่ยนภายใต้กระบวนการสะสมทุน จะแสดงให้เห็นโครงสร้างทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกำกับความเป็นไปของยุคสมัย ดังเช่นที่มาร์กซ์นำเสนอการอภิปรายไว้ว่า สินค้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานซึ่งเกิดขึ้นภายในกระบวนการแลกเปลี่ยนของระบบทุนนิยมได้สะท้อนให้เห็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในการสร้างกลไกที่เอื้อต่อกระบวนการสะสมทุนเพื่อแสวงหาความมั่งคั่ง ดังจะเห็นได้จากการที่มาร์กซ์แสดงให้เห็นกลไกที่เกิดขึ้นในวัฏจักรของทุนรูปแบบต่าง ๆ ทั้งวัฏจักรของเงินตรา วัฏจักรของทุนการผลิตและวัฏจักรของทุนสินค้าที่แม้จะมีรูปแบบการหมุนเวียนที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นจุดร่วมกันคือการที่ทุนต้องขยายตัวมากขึ้นเพื่อเข้าสู่วัฏจักรในการหมุนเวียนรอบต่อไป ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการสะสมทุนเช่นนี้จึงยิ่งแสดงให้เห็นความสำคัญในการมีอยู่ของการแลกเปลี่ยน อีกทั้งความสำคัญในการสะสมทุนที่เกิดขึ้นยังให้อำนาจกับสินค้าในการกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความมั่งคั่งและนำไปสู่การเกิดความลุ่มหลงในสินค้าที่เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผู้ทำการผลิตในพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิต : วิธีแห่งการแลกเปลี่ยนระหว่างมนุษย์ที่ปรากฏใน ‘ทุน’ ตามทัศนะของคาร์ล มาร์กซ์ (RELATION OF PRODUCTION : THE WAY OF EXCHANGE BETWEEN HUMAN ACCORDING TO MARX IN ‘CAPITAL’.) โดยงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรมและการสร้างสรรค์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2568

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- Marx, Karl. (1990). *Capital : A Critique of Political Economy Vol I*. Penguin Books.
 ----- . (1992). *Capital : A Critique of Political Economy Vol II*. Penguin Books.
 ----- . (1991). *Capital : A Critique of Political Economy Vol III*. Penguin Books.
 ----- . (1993). *Grundrisse*. Penguin Books.
 ----- . (2006). *Wage-Labour and Capital & Value, Price and Profit*. International Publishers.

- Eagleton, Terry. (2011). **Why Marx Was Right**. Yale University Press.
- Fine, Ben and Saad-Filho, Alfredo. (2004). **'Marx's Capital': Fourth Edition**. Pluto Press.
- Harvey, David. (2018a). **Marx, Capital and the Madness of Economic Reason**. Oxford University Press.
- . (2014). **Seventeen Contradictions and the End of Capitalism**. Oxford University Press.
- Heinrich, Michael. (2004). **An Introduction to the Three Volumes of Karl Marx's Capital**. Monthly Review Press.
- Heller, Agnes. (2018). **The Theory of Need in Marx**. Verso.
- Piketty, Thomas. (2022). **A Brief History of Equality**. Harvard University Press.
- Roberts, William Clare. (2017). **Marx'Inferno : The Political Theory of Capital**. Prince University Press.
- Stiglitz, Joseph E. (2013). **The Price of Inequality**. W.W. Norton & Company.
- Therborn, Göran. (2013). **The Killing Fields of Inequality**. Polity Press.

ประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหยกฉาก

Thai Educational Issues Used as a Source of Humor in “*Tolak Hok Chak*.”ก้องภพ เกิดชูชื่น¹สิริชญา คอนกรีต²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหยกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน จากข้อมูลที่เก็บทั้งหมด 37 ตอน ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นการศึกษาไทยที่พบมากที่สุดคือ ประเด็นคุณสมบัติของครูจำนวน 21 ตอน คิดเป็นร้อยละ 56.76 รองลงมาคือ ประเด็นประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้และประเด็นผลลัพธ์จากการจัดการศึกษาไทย พบประเด็นละจำนวน 6 ตอน คิดเป็นร้อยละ 16.22 และที่พบน้อยที่สุดคือประเด็นการบริหารองค์กรการศึกษา พบจำนวน 4 ตอน คิดเป็นร้อยละ 10.81 การที่รายการตลกหยกฉากเลือกนำเสนอประเด็นคุณสมบัติของครูมากที่สุดอาจเพราะลักษณะของรายการที่เป็นตลกสถานการณ์ อีกทั้งคนไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับครู ข้อสังเกตคือ การล้อเลียนนี้ไม่ใช่เพื่อสร้างความเกลียดชังแต่เป็นลักษณะหยิกแกมหยอก โดยกลวิธีการสร้างความตลกขบขันทั้งจากถ้อยคำภาษาและบุคลิกลักษณะของครู

คำสำคัญ: ประเด็น การศึกษา อารมณ์ขัน

Abstract

The objective of this research is to present issues related to Thai education that generate humor in the sitcom *Tolak Hok Chak*, focusing specifically on scenes or situations that take place in schools. Based on data collected from 37 episodes, the study found that the most frequently presented issue was the **qualities of teachers**, appearing in 21 episodes, accounting for 56.76%. This was followed by issues related to **the effectiveness of instructional management** and **the outcomes of Thai education**, each appearing in 6 episodes, or 16.22%. The least represented issue was **educational administration**, found in 4 episodes, accounting for 10.81%. The frequent presentation of the teacher's qualities may be due to the nature of the show as a situational comedy, as well as the deep cultural bond between Thai people and their teachers. Notably, the satire is not intended to provoke hatred but rather serves as light-hearted teasing, employing comedic techniques through language and the personality traits of the teacher characters.

Keywords: Issue, Education, Comedy¹ นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ตลกสถานการณ์(Situation Comedy) เป็นตลกประเภทหนึ่งที่มีความนิยม เนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เหตุการณ์ในเรื่องมักสร้างให้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ เหตุการณ์จะเกิดขึ้นคงที่ซ้ำๆ เดิมๆ เน้นอารมณ์ขันเป็นสำคัญ กาญจนา แก้วเทพ (2548:46) กล่าวว่า ตลกสถานการณ์มีรูปแบบเกินจริงหรืออาจไม่สมจริง แต่ก็สะท้อนภาพเรื่องราวต่างๆ ในสังคมให้เกิดการขบคิดไตร่ตรอง อีกทั้งจึงหยอ่และชีโรตติ เกิดแก้ว (2566:77) กล่าวถึงตลกสถานการณ์ว่า หากมองวิธีการจัดลำดับตอนแล้ว ตลกสถานการณ์จะเป็นละครจบในตอน แต่ละตอนมีสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน แต่ใช้นักแสดงชุดเดียวกันและทุกคนยังคงเล่นบทบาทเดิม การดำเนินเรื่องรวดเร็ว

ด้วยความที่ตลกสถานการณ์มุ่งเน้นอารมณ์ขัน จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องใช้แนวคิดทฤษฎีอารมณ์ขันมาศึกษาวิจัย ดังที่วรพร อินทเชื้อ (2526: 51-52) ได้สรุปแนวคิดอารมณ์ขันของ เอลเมอร์ เอ็ม บลิสเตน (Elmer M. Blisten) (1985: 563-564) ได้ดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดกลุ่มความเหนือกว่าและการทำให้ต่ำต้อยกว่า (Superiority and Degradation) ผู้หัวเราะจะมีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า สิ่งที่น่ามาหัวเราะจะอยู่ในตำแหน่งที่ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม 2) แนวคิดกลุ่มความไปด้วยกันไม่ได้ หรือเข้ากันไม่ได้(Incongruity Frustration of expectation and dissociation) ความคับข้องใจจากความผิดหวังในสิ่งที่คาดหวัง และความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ที่ไปด้วยกันไม่ได้ ทำให้เกิดความประหลาดใจ สำคัญของการหัวเรานั้นอยู่ที่ความไปด้วยกันไม่ได้และความไม่ปะติดปะต่อกันของความคิดหนึ่งกับอีกความคิดหนึ่ง หรือความขัดแย้งระหว่างความรู้สึกหนึ่งกับความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง 3) แนวคิดกลุ่มเกี่ยวกับการผ่อนคลายจากความตึงเครียดและการหลุดพ้นจากความไม่กล้าแสดงออก (Relief of Tension and Release from Inhibition) เชื่อว่าการหัวเราะเป็นสัญลักษณ์ของความโล่งใจ เกิดขึ้นจากพลังจิตได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากการเก็บกดความรู้สึกนึกคิดที่ต้องห้าม ความเป็นอิสระจากการเก็บกด และความเป็นอิสระทางความคิดนั้นทำให้เกิดความรู้สึกปิติอย่างมากจนระบายออกมาในรูปของการหัวเราะอย่างสุขใจ

แนวคิดด้านอารมณ์ขันดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น สามารถนำมาพิจารณากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันซึ่งมีหลากหลายกลวิธี ดังที่ ธิดา โมสิกรัตน์ (2526 : 427-438) กล่าวไว้สรุปได้ดังนี้ 1) การยั่วล้อ เป็นการเสนอเรื่องราวที่แฝงการเสียดสีเหน็บแนม ประชดประชัน และเยาะเย้ย 2) สร้างเรื่องให้เกินจริง หรือเรื่องที่ไม่น่าเกิดขึ้นได้ เหลวไหล เป็นไปไม่ได้ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ขันโดยไม่ได้คำนึงถึงเหตุผลแต่อย่างใด 3) ทำให้เป็นเรื่องสัปดน เป็นเรื่องที่ทุกคนสนใจ พร้อมทั้งจะรับรู้ได้ทันที โดยผู้เขียนไม่ต้องปูพื้นฐานมาตั้งแต่ต้น 4) ล้อวรรณคดี ผู้แต่งเขียนวรรณกรรมที่สร้างความขบขันด้วยการล้อเลียนวรรณคดีซึ่งนิยมแพร่หลาย การล้อวรรณคดีมีวิธีต่างๆ กัน เช่น ล้อเนื้อเรื่อง ล้อบุคลิกพฤติกรรมของตัวละคร ล้อการใช้ภาษา และล้อธรรมเนียมนิยมการแต่งประพันธ์ 5) ใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อที่แทนความคิด หรือลักษณะบางประการของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 6) สร้างความขัดแย้ง ผู้แต่งสร้างความขัดแย้งให้เป็นจุดสร้างอารมณ์ขันโดยเขียนให้ตัวละครหรือบุคคลในเรื่องแสดง 7) ใช้ภาษาสร้างอารมณ์ขัน ผู้แต่งวรรณกรรมล้ออารมณ์ขันมักเลือกใช้คำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความขำขันด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้ ใช้ภาษาต่างประเทศ ใช้ภาษาถิ่นซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศพื้นบ้าน ใช้คำบรรยายให้เกิดภาพพจน์ โดยเฉพาะเสียงและความหมาย ใช้คำหรือตัวเลขแทนเสียง ทำให้เรื่องจบแบบผิดความคาดหมาย ตอนจบผู้แต่งจะเปลี่ยนทิศทางให้เรื่องจบลงอย่างที่ไม่ผู้อ่านคาดไม่ถึง

สำหรับรายการตลกหกอาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนั้น ได้นำเสนอความขบขันแก่ผู้ชมทำให้ผู้ชมผ่อนคลายความตึงเครียดจากการใช้ชีวิตประจำวัน รายการนี้ผู้คนให้ความสนใจ อีกทั้งด้วยความเป็นสื่อว่าไรต์ผสมตลกสถานการณ์ ทำให้รายการนี้เข้าถึงผู้ชมได้ทุกเพศทุกวัย ตลกหกอากจึงเป็นรายการที่นำมาศึกษาวิจัยในเรื่องของอารมณ์ขัน

รายการตลกหกอากนั้นเกือบทุกฉากหรือสถานการณ์มีความน่าสนใจ แต่ทว่าสำหรับฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนั้นมีเรื่องราวของครูและนักเรียนที่นำมาเป็นประเด็นการสร้างอารมณ์ขัน ฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนมี

ตัวละครสำคัญคือครูและนักเรียน ซึ่งเป็นตัวแทนผู้ปกครองและผู้ได้ปกครอง ฉากหรือสถานการณ์ดังกล่าวจึงมีความน่าสนใจที่ใช้กลวิธีสลับบทบาทในบางตอน

ประเด็นการศึกษาไทย ถือเป็นประเด็นสำคัญในรายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นเรื่องราวที่คนในสังคมเข้าใจและติดตาม เป็นเรื่องราวใกล้ตัวเพราะทุกคนต้องเข้าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องผ่านสถานภาพการเป็นนักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครู ครูเพ็ญศรีในรายการตลกหกฉากจึงสามารถเข้าถึงสัมผัสผู้ชมรายการทุกเพศทุกวัยได้อย่างง่ายดาย

“คำต่อไปคะ ไฮสตอรี” ครูพูดพลางชี้ไปที่คำว่า History บนกระดาน

ครูอ่านเสียงคำอ่านที่ตนเองคิดว่าถูกต้อง “ไฮ-สตอรี”

ครูน่านักเรียนอ่าน “ไฮ”

นักเรียนตามครู “ไฮ”

ครูพาอ่านต่อ “สตอรี”

นักเรียนอ่านตามครูแต่ก็ทำหน้าตางุนงงกับการสอนของครู “สตอรี”

(ตอน เรียนภาษาอังกฤษกับตุ๊กกี้ ฮาระดับโลก)

บทสนทนาข้างต้น รายการตลกหกฉากใช้ภาษาสร้างความตลกขบขัน โดยสร้างเนื้อเรื่องโดยให้ครูเพ็ญศรีสอนนักเรียนให้อ่านคำว่า History เป็น ไฮ-สตอรี นั้นเพื่อเป็นจุดเด่นในการสร้างความขบขัน จะพบได้ว่ากลวิธีทางภาษาถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน สอดคล้องกับแนวคิดด้านอารมณ์ขันในเรื่องของความเหนือกว่าต่ำกว่า ที่คนดูรู้สึกว่ามีความรู้มากกว่า สอดคล้องกับแนวคิดการผ่อนคลายจากความตึงเครียดและการหลุดพ้นจากความไม่กล้าแสดงออก เมื่อคนดูชมรายการรู้สึกปลดปล่อยและผ่อนคลายจากกรอบของสังคม ผู้ชมรายการไม่เคยอ่านคำว่า History เป็น ไฮ-สตอรี มาก่อนจึงรู้สึกปลดปล่อยจากกรอบที่ตนเองเคยได้รับการเรียนรู้มา สถานการณ์ดังกล่าวเป็นการใช้กลวิธีทางภาษาและกลวิธีการผิดจากมาตรฐานปกติในการสร้างอารมณ์ขัน

ตลกหกฉากสร้างเนื้อหาขึ้นมาจากมุขตลก จุดมุ่งหมายเพื่อเร้าอารมณ์มากกว่าความจริง รายการนี้อาศัยกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันอย่างหลากหลาย เช่น การเล่นคำ การเล่นอักษรวิธ การล้อเลียน การเล่นบทบาทเกินจริง ฯลฯ สำหรับรายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนี้ แฝงไปด้วยประเด็นการศึกษาไทยที่ถูกนำมาสร้างอารมณ์ขัน ผู้วิจัยพบประเด็นการศึกษาไทยหลายประเด็นที่น่าสนใจถูกนำมาใช้ในรายการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลรายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนทั้งหมดที่เผยแพร่ทาง Youtube โดยคัดเลือกตอนที่มียอดผู้ชมมากที่สุดในแต่ละเดือนที่ลงเผยแพร่ (ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตโดยเลือกข้อมูลตั้งแต่เดือนแรกที่มีการเผยแพร่คือเดือนมีนาคม 2558 จนถึงเดือนตุลาคม 2566) พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 37 ตอน
2. ทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. วิเคราะห์ประเด็นการศึกษาไทยในรายการตลกหูกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน
4. สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล การให้ข้อเสนอแนะ โดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษารายการตลกหูกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน มีทั้งสิ้น 37 ตอน พบประเด็นการศึกษาไทยจำนวน 4 ประเด็น ดังแสดงความถี่ในการพบในตารางดังนี้

ตารางแสดงความถี่ของประเด็นการศึกษาไทยที่พบ

ประเด็นทางการศึกษาที่นำมา สร้างอารมณ์ขัน	จำนวน ที่พบ (ตอน)	ร้อยละ (%)
1. ด้านคุณสมบัติของครูผู้สอน	21	56.76
1.1 จริยธรรมจรรยาบรรณของครู	13	35.13
1.2 ความรู้ความสามารถของครู	8	21.62
2. ด้านประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน	6	16.22
3. ด้านผลลัพธ์จากการจัดการศึกษาไทย	6	16.22
4. ด้านการบริหารองค์กรทางการศึกษา	4	10.81
รวม	37	100.00

จากตารางแสดงความถี่ของประเด็นการศึกษาไทยที่พบในรายการตลกหูกฉาก พบว่าประเด็นคุณสมบัติของครูผู้สอนเป็นประเด็นที่นำมาสร้างอารมณ์ขันมากที่สุด โดยพบการนำเรื่องจริยธรรมจรรยาบรรณของครูมาสร้างอารมณ์ขันมากกว่าเรื่องความรู้ความสามารถของครู รองลงมาคือประเด็นประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน และประเด็นผลลัพธ์จากการจัดการศึกษาที่พบจำนวนเท่ากัน ประเด็นประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพบการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลผู้เรียน ประเด็นที่พบน้อยที่สุด คือประเด็นการบริหารองค์กรทางการศึกษา พบการใช้อารมณ์ขันในเรื่องของนโยบายการบริหาร และการประเมินบุคลากร

รายการตลกหูกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ที่ผลิตโดยบริษัท เวิร์คพอยท์เอ็นเทอร์เทนเมนท์นั้น ได้รับความนิยมจากผู้ชมค่อนข้างมาก ผ่านการล้อเลียนซ้ำกันเพื่อลดความรุนแรงในการนำเสนอรายการ การที่รายการตลกหูกฉากเลือกนำเสนอประเด็นคุณสมบัติของครูมากที่สุดอาจเพราะลักษณะของรายการที่เป็นตลกสถานการณ์ ที่มีการสร้างสถานการณ์ต่างๆ แต่ตัวละครนั้นเป็นชุดเดียวกัน ตัวละครจึงมีความสำคัญค่อนข้างมาก ตัวละครต้องมีความชัดเจน ประเด็นคุณสมบัติของครูจึงพบการนำมาสร้างอารมณ์ขันมากที่สุด อีกทั้งคนไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับครู ผู้ผลิตรายการจึงมุ่งเน้นการสร้างตัวละครครูที่มีความขบขันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในรายการนี้โดยเฉพาะครูเพ็ญศรี มากกว่าประเด็นประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน หรือประเด็นอื่นๆ ข้อสังเกตคือ การล้อเลียนนี้ไม่ใช่เพื่อสร้างความเกลียดชังแต่เป็นลักษณะหยิกแกมหยอก น่าเสียดายไม่ได้จริงจัง โดยกลวิธีการสร้างความตลกขบขันทั้งจากถ้อยคำภาษาและบุคลิกลักษณะของครู ส่วนการพบการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องจริยธรรมจรรยาบรรณมากกว่าเรื่องความรู้ความสามารถของครูนั้น ด้วยเหตุที่ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เยาวชน เป็นแม่พิมพ์ที่ดีของชาติ เป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่สนใจรับชม ส่วนประเด็นประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพบในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลทางการศึกษานั้น ก็เนื่องด้วยเราทุกคนต้องเคยสัมผัสใกล้ชิดกับอาชีพครูค่อนข้างมาก โดยเฉพาะกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการทดสอบที่เราทุกคน

ต้องเคยผ่านกระบวนการนี้มาก่อน เรื่องนี้จึงสามารถเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชมได้ดี ส่วนเรื่องการบริหารเป็นประเด็นที่ผู้ผลิตรายการนำมาเติมเต็มในรายการให้ดูน่าสนใจมากขึ้น ประเด็นการศึกษาไทยที่พบในรายการตลกหกลกเหล่านี้ เป็นการใช้ความตลกขบขันมาช่วยลดความรุนแรง ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

1. ประเด็นคุณสมบัติของครูผู้สอน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้ความหมายของคำว่า “ครู” ว่าเป็นบุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งรัฐและเอกชน อีกทั้งคุรุสภาได้ออกข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณวิชาชีพ พ.ศ.2556 เพื่อกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต่อตนเอง ต่อวิชาชีพ ต่อผู้รับบริการ ผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ และสังคม โดยจรรยาบรรณต่อตนเอง ต้องมีวินัย พัฒนาตนเองและบุคลิกภาพ มีวิสัยทัศน์ ด้านจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ ต้องรักศรัทธา รับผิดชอบต่อวิชาชีพ ส่วนจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ ต้องรักเมตตา เอาใจใส่ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และมีนิสัยที่ดีงาม เป็นแบบอย่าง ไม่เรียกรับผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่

ขณะที่รังสรรค์ แสงสุข (2550 : 38) กล่าวว่า ครูจะต้องมีความรู้และแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ครูที่ดีจะต้องมีจิตวิญญาณความเป็นครู ไม่ปิดบังความรู้ ไม่ลำเอียงและเบียดเบียนศิษย์ ฉัตรชัย หวังมีจมี และองอาจ นัยพัฒน์ (2560 : 57-58) ได้กล่าวว่า ครูต้องเป็นต้นแบบของศิษย์ การแสดงออกอย่างสม่ำเสมอของครูที่นักเรียนสามารถสังเกตรับรู้ได้เอง เพื่อให้ผู้เรียนยึดถือและนำไปปฏิบัติตาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ทั้งกาย วาจา และใจ

จากคำกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำมาศึกษาประเด็นคุณสมบัติของครูในรายการตลกหกลกที่นำเสนอผ่านกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน ได้จำนวน 2 ประเด็นย่อย ได้แก่ ประเด็นจริยธรรมจรรยาบรรณของครู และประเด็นความรู้ความสามารถของครู

1.1 จริยธรรมและจรรยาบรรณของครู

พบการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องความเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์มากที่สุด เรื่องการแต่งกาย ชู้สาว ความกล้าหาญ การพนัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการยอมรับความจริง รองลงมาคือความยุติธรรมต่อศิษย์ และความรับผิดชอบต่อหน้าที่การสอน

เรื่องการเป็นแบบอย่างนั้น พบในตอนวาเลนไทน์ของครูเพ็ญศรี ตอน เคยเป็นกันใช่ไหม ตอนวันนี้เราจะไม่มีการเรียนการสอนกัน ตอนเมื่อครูเพ็ญศรีเจอเด็กเล่นการพนัน ตอนยืมดินยืมหน่ออย่างบน ตอนอย่าดูถูกฝีมือครูเพ็ญศรี การสร้างอารมณ์ขันในเรื่องการสร้างคามยุติธรรมเสมอภาคต่อศิษย์ พบในตอนครูเพ็ญศรีคัดดรัมเมเยอร์ ตอนพวกเราจะคิดถึงครูเพ็ญศรี การสร้างอารมณ์ขันในเรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่สอน พบในตอนไม่กวนการเรียนแน่นอนครูรับประกัน และตอนคำถามแบบโอปโป การสร้างสถานการณ์แต่ละตอนนั้น ผู้ผลิตรายการมุ่งสร้างอารมณ์ขันที่ตัวละครครู มีการเผยให้เห็นบุคลิกต่างๆ ของครูตามสถานการณ์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นตามบริบทของสังคมไทยในช่วงเวลานั้น ผู้ผลิตรายการสร้างบทบาทของครูเพ็ญศรีให้มีการกระทำต่างๆ ที่ขัดกับสถานภาพที่ควรจะเป็น เพื่อให้คนดูรู้สึกถึงความไม่เข้ากัน เพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชมตัวอย่างดังบทสนทนาต่อไปนี้

อาร์ตพลันแย้งว่า “ผมไม่ได้เข้าใจผิดครับ ครูพนันกับเพื่อนด้วย ครูซื้อหวยด้วย”

ครูเพ็ญศรีแก้ตัว “เขาไม่ได้เรียกว่าการพนัน”

นักเรียนถามด้วยความอยากรู้ “แล้วเรียกว่าอะไร”

ครูเฉยๆ “แสบโซค มันคือการแสบโซคของกลางก็ไม่มี”

(ตอน เมื่อครูเพ็ญศรีเจอเด็กเล่นการพนัน)

บทสนทนาข้างต้นเป็นสถานการณ์ที่ครูเพ็ญศรีสอนให้นักเรียนไม่เล่นการพนัน แต่กลายเป็นว่าครูกลับโทรศัพท์ไปแทงหย็บกับเจ้ามือจนนักเรียนได้ยิน นักเรียนจึงต้องถามครูด้วยความสงสัย ครูเพ็ญศรีบ่นเป่ียงว่าเป็นการแสวงโชค จนสุดท้ายถึงขั้นใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานมาเดิมพัน

ผู้แตงนำสถานการณ์ในชีวิตจริงที่พบได้ทั่วไปในสังคมไทยก็คือการเล่นหวยใต้ดินซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายมาเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ผู้ผลิตรายการสร้างให้ตัวละครในเรื่องมีสีหน้าท่าทางที่สมจริง โดยใช้สถานภาพครูเป็นตัวแทนซึ่งทำให้รู้สึกถึงความไม่เข้ากันกับสถานภาพทางสังคมที่ควรจะเป็น ตามแนวคิดความไปด้วยกันไม่ได้หรือความไม่เข้ากัน อีกทั้งการที่อาชีพครูปกติแล้วต้องมีความประพฤติที่ดีแต่กลับประพฤติตนที่ผิดแผกจากรอบทางสังคม ผู้ชมจึงรู้สึกปลดปล่อยผ่อนคลายตามแนวคิดการผ่อนคลายจากความตึงเครียดและการหลุดพ้นจากความไม่กล้าแสดงออก ผู้ชมรายการจึงรู้สึกขบขันขึ้นถือได้ว่าผู้ผลิตรายการล้อเลียนครูด้วยการสร้างตัวละครและพฤติกรรมที่มีความชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นตัวละครครู ตัวละครนักเรียน บทสนทนายระหว่างครูและนักเรียน

1.2 ความรู้ความสามารถของครู

จากการศึกษาพบว่าทุกตอนเป็นเรื่องเกี่ยวกับครูที่สอนเนื้อหาวิชาคณิตพลาต พบมากในเรื่องของการอ่านคำภาษาอังกฤษ รองลงมาคือ ประเด็นเกี่ยวกับครูเข้าใจคณิตพลาตเกี่ยวกับความหมายศัพท์ภาษาอังกฤษ จากการศึกษพบว่ามุ่งสร้างอารมณ์ขันในรายวิชาภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรายวิชาอื่นๆ พบเป็นส่วนน้อย การสร้างอารมณ์ขันในด้านการอ่านคำภาษาอังกฤษ พบในตอนครูเพ็ญศรีสอนภาษาอังกฤษ ภาค 2 ตอนครูเพ็ญศรีสอนภาษาอังกฤษ คำนี้มันจุก ตอนครูเพ็ญศรีภาษาอังกฤษชื่อดาราดัง ตอนมีอะไรปวดหัวกว่าการเรียนภาษาอังกฤษกับครูเพ็ญศรี และตอนเรียนภาษาอังกฤษกับตุ๊กกี้ ฮากระดับโลก สำหรับการสร้างอารมณ์ขันเกี่ยวกับความเข้าใจคณิตพลาตในเรื่องความหมายของศัพท์ภาษาอังกฤษนั้น พบในตอนครูเพ็ญศรีสอนภาษาอังกฤษสุภาพแบบสุดๆ และตอนครูเพ็ญศรีสอนอ่านจังหวัด

ผู้ผลิตรายการสร้างอารมณ์ขันที่ครูสอนเนื้อหาวิชาคณิตพลาตเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการถ่ายถอดอักษรโรมันนั้น ดังบทสนทนาต่อไปนี้

“ทำต่อไปนะลูกอ่านเสียงดังฟังชัด” ครูผู้สอนว่าพลาตชี้ไปที่คำว่า Sueksa บน

กระดาน

นักเรียนอ่านว่า “ศึกษา”

ครูงุนงงกับคำอ่านของผู้เรียนจึงสั่งว่า “อีกทีสิ”

นักเรียนพลันตอบครูพร้อมๆกัน “ศึกษา”

ครูเพ็ญศรีเฉลยด้วยความมั่นใจ “ผิด คำนี้อ่านว่า สุเอสะ”

ตะถามด้วยความสงสัยว่า “ครูครับจะอ่านให้มันยากทำไมละครับครู”

(ตอน มีอะไรปวดหัวกว่าการเรียนภาษาอังกฤษกับครูเพ็ญศรีใหม่)

บทสนทนาข้างต้นเป็นตอนที่ครูเพ็ญศรีสอนนักเรียนอ่านคำว่า Sueksa บนกระดาน นักเรียนอ่านว่า ศึกษา ซึ่งอ่านได้ถูกต้องแล้ว แต่ผู้ผลิตรายการสร้างตัวละครครูให้ไม่มีความรู้เรื่องการถอดอักษรโรมันจึงสอนนักเรียนอ่านผิดว่า สุเอสะ ราชบัณฑิตยสถาน (2542: 4) กล่าวถึง หลักเกณฑ์การถอดอักษรโรมันและอักษรไทยไว้ว่า อักษรโรมัน ue เทียบได้กับหน่วยเสียงสระ อี, อี ในภาษาไทย แต่ครูออกเสียงตามภาษาญี่ปุ่นเป็น สุเอสะ

สถานการณ์ข้างต้นแสดงถึงการสร้างความซับซ้อนในประเด็นความรู้ความสามารถของครูที่ผู้ชมให้ความสนใจค่อนข้างมาก ผู้ผลิตรายการใช้กลวิธีทางภาษาทำให้เกิดความซับซ้อน กล่าวคือ เมื่อสังเกตจากคำพูดของครูเพ็ญศรี จะพบว่าครูมีความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตนเองมาก แต่ความจริงแล้ว ครูออกเสียงสระและการอ่านพยางค์ที่ผิดพลาด ครูอาจจะขาดความรู้ทางภาษาอังกฤษ หรือครูที่ไม่ถนัดต้องมาสอนสิ่งที่ตนเองไม่ได้เรียนจบวิชาเอกนั้นมา การสอนอ่านอักษรโรมันที่ผิดพลาดเช่นนี้เข้ากันไม่ได้กับสถานการณ์จริงในทางวิชาการของการเรียนการสอนในห้องเรียน ผู้ชมรายการจึงรู้สึกปลอดภัยจากกรอบความรู้เดิมตามแนวความคิดการผ่อนคลายจากความตึงเครียด อีกทั้งยังรู้สึกเหนือกว่าครูผู้สอนจึงทำให้เกิดความซับซ้อนตลกเกิดขึ้นตามแนวความคิดความเหนือกว่าต่ำกว่า สถานการณ์ดังกล่าวเป็นการล้อเลียนคนไทยที่ไปนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่นจนเกินเหตุ จึงอ่านผิดจากภาษาไทยเป็นภาษาญี่ปุ่น

2. ประเด็นประสิทธิภาพในกระบวนการจัดการเรียนการสอน

ด้านการจัดการเรียนการสอน สมรรถนะของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในศตวรรษที่ 21 ต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนจากเดิม ครู-หนังสือเรียน-นักเรียน เป็นวิธีการสอนแบบใหม่ คือ นักเรียน-หนังสือเรียน-ครู ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง (Kabalia & Garakanidze, 2010) ครูคือผู้มีบทบาทสำคัญที่ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงได้เรียนรู้กับเพื่อนและบุคคลอื่นนอกเหนือจากครู ครูต้องคอยให้คำแนะนำและคอยเสริมความรู้โดยที่ยังไม่บอกคำตอบให้กับนักเรียนโดยทันที เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง ครูผู้สอนจะต้องปรับเปลี่ยนตนเอง โดยครูจะต้องเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ เปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้ฝึก และทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (ฉัตรชัย หวังมีจมี และ งามอาจ นัยพัฒน์, 2560:56) แล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของตนเอง(วิจารณ์ พานิช, 2555: 15)

ด้านการวัดประเมินผล ในศตวรรษที่ 21 นั้นกระบวนการเรียนการสอน การได้รับความรู้ และการตรวจสอบความรู้เกิดขึ้นพร้อมๆ กันเป็นกระบวนการเดียวกันในขณะที่มีการเรียนการสอนเกิดขึ้น การประเมินไม่ใช่เพียงการทดสอบเท่านั้น แต่ยังมี การสังเกตผู้เรียน การทำงานของผู้เรียน และประเมินถึงมุมมองของผู้เรียนด้วย(วิจารณ์ พานิช, 2558) บุรพา ทิศ พลอยสุวรรณ (ม.ป.ป.) เสนอความเห็นว่าเป็นการตีค่าหรือความหมายข้อมูล หรือปรากฏการณ์ของสิ่งต่างๆ ที่ต้องการประเมิน โดยเทียบข้อมูลที่วัดได้กับเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วใช้ค่าหรือความหมายนั้นไปเป็นจุดเน้นหรือแนวทางในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขให้ดีขึ้น

ความรู้ข้างต้น ผู้วิจัยนำมาศึกษาประเด็นประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน พบการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนไม่ได้มาตรฐาน และเรื่องการวัดประเมินผลผู้เรียน สองเรื่องนี้ถูกนำมาใช้สร้างความซับซ้อนและได้รับความสนใจมาก เรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ไม่ได้มาตรฐาน ดังตัวอย่างบทสนทนาต่อไปนี้

“หมายเลข 6” ครูกล่าว

โอ้ไม่ลืมนะ “ใครอะหมายเลข 6”

...

ตะพูดว่า “ห่วยลือคซัดๆ ครับครู”

ครูแย้งว่า “ลือคได้ยังงี้ ไม่ได้ลือค”

(ตอน สุ่มเลขที่ทำไม่โดนตลอด)

บทสนทนาข้างต้นเป็นการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน ครูเพ็ญศรีสุ่มเลขที่นักเรียน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ครูไม่มีเทคนิคในการสุ่มจึงทำให้สุ่มผู้เรียนไม่ทั่วถึง การสุ่มจึงได้เลขที่ซ้ำๆ เดิมๆจนกระทั่งจบตอน อีกทั้งนักเรียนได้ประท้วงประชันผู้สอนโดยใช้สถานการณ์สังคมปัจจุบันเป็นสิ่งเปรียบเทียบกับก็คือ ห่วยลือค เป็นการประท้วงประชันครูผู้สอนว่าสุ่มผู้เรียนแบบงี่เงาให้เป็นเลขที่เดิมๆ เหมือนการลือคเลขผลสลากกินแบ่งรัฐบาล

แสดงให้เห็นว่าเรื่องของการจัดการเรียนการสอนไม่ได้มาตรฐานนั้น ผู้ผลิตรายการสร้างเนื้อหาให้ผู้สอนสื่อนักเรียนในชั้นเรียนไม่ทั่วถึง นักเรียนที่ได้รับการสื่อนั้นเป็นบุคคลเดิม เป็นการใช้กลวิธีซ้ำซากในการสร้างอารมณ์ขัน และมีการใช้กลวิธีทางภาษาในเรื่องการเปรียบเทียบมาสร้างความขำขัน อีกทั้งยังเป็นการเสียดสีปัญหาสังคมไทยในเรื่อง ความไม่โปร่งใสของการออกผลเลขสลากกินแบ่งรัฐบาลในช่วงเวลานั้นอีกด้วย เมื่อสร้างเนื้อหาให้ครูสื่อนักเรียนในชั้นเรียนเป็นเลขที่เดิมๆ และนักเรียนประชดประชันครูด้วยเรื่องห่วยลือคเช่นนี้ ทำให้ผู้ชมรู้สึกเข้าไม่ได้กับความเป็นจริงในชั้นเรียนปกติทำให้ผู้ชมรู้สึกขำขันตามแนวคิดความไปด้วยกันไม่ได้ ผู้ผลิตรายการเปรียบเทียบสถานการณ์ที่ครูสื่อนเลขที่ซ้ำๆ คล้ายคลึงกับเลขสลากกินแบ่งรัฐบาลที่ออกคล้ายๆ กันในแต่ละงวด

จากการศึกษาเนื้อหาพบประเด็นคุณสมบัติของครูผู้สอน และประเด็นประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนดังที่ได้นำเสนอแล้วนั้น ผู้วิจัยยังพบการสร้างอารมณ์ขันในประเด็นผลลัพธ์จากการจัดการศึกษาอีกด้วย โดยผลลัพธ์นั้นมุ่งไปที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่ามีการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องผู้เรียนอ่านภาษาไทยไม่ออก และตอบข้อสอบภาษาไทยไม่ได้หลังจากเรียนจบแล้ว

การสร้างอารมณ์ขันในประเด็นผลลัพธ์พบในตอน อ่านออกเสียง ครูภาษาไทยให้นักเรียนอ่านประโยคที่ว่า “เมื่อเชือกกล้วยตากลมแล้วนำไปมัดปลีกกล้วย” นักเรียนสับสนในการอ่านพยางค์ภาษาไทย เนื่องจากเคยอ่านคำว่า เชือก, กก, กล้วย, ตา, กลม, ปลีก, กล้วย มาก่อน เมื่อพบคำที่เขียนคล้ายคลึงกัน นักเรียนแยกคำไม่ได้จึงอ่านผิดพลาด สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการแสดง ตลกหยกฉากสร้างอารมณ์ขันโดยใช้กลวิธีทางภาษาเรื่องคำพ้องรูป หรือการอ่านแบ่งวรรคผิด มาสร้างอารมณ์ขัน

ประเด็นผลลัพธ์จากการจัดการศึกษามีตัวอย่างหนึ่งที่นำมาสร้างอารมณ์ขันคือการที่นักเรียนไม่มีความรู้ในการตอบข้อสอบภาษาไทยหลังจากเรียนจบแล้ว ซึ่งพบประเด็นนี้ในตอน เมื่อครูเพ็ญศรีอ่านข้อสอบอัดแน่นในใจเลยอะ เนื้อหาของรายการนำเสนอว่านักเรียนหลายคนตอบข้อสอบไม่ได้ นักเรียนบางคนไม่ได้ตอบเนื้อหาความรู้ใดๆ แต่กลับเขียนคำตอบที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคำถาม โดยผู้เรียนเข้าใจว่าการเขียนจำนวนบรรทัดมากๆ โดยมีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับคำถามถึงอย่างไรก็ได้คะแนนค่าน้ำหมึก เนื้อหาเป็นการล้อเลียนความเข้าใจผิดของกลุ่มนักเรียนไทย ผู้ผลิตรายการนำมาประเด็นนี้มาล้อเลียนเพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน

3. ประเด็นการบริหารองค์กรทางการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) (2552) กล่าวถึงหลักการบริหารองค์กรโดยสรุปว่า หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) หมายถึง หลักในการปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่างๆ ให้เป็นไปในครรลองคลองธรรม สำหรับด้านหลักความโปร่งใส(Transparency) เป็นกระบวนการเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา ชี้แจงได้เมื่อมีข้อสงสัย ตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมเสนอปัญหาที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหาตัดสินใจ และร่วมพัฒนา หลักนิติธรรม (Rule of Law) เป็นการใช้อำนาจของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการบริหารราชการด้วยความเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหลักความเสมอภาค (Equity) ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน

จากข้อความข้างต้น ผู้วิจัยศึกษาประเด็นการบริหารองค์กรทางการศึกษา พบการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องนโยบายการบริหาร การดำเนินงานในองค์กร และการประเมินประสิทธิภาพของบุคลากร ดังที่พบในตอนร่วมด้วยช่วยกันนะคะ ผู้ปกครอง ตอนครูเพ็ญศรีไม่ได้มาถ่ายรูป ตอนเสียงประชามติพันธมิตรจิ้งหะนรก และตอนครูเพ็ญศรีกับภาษาไทยวิบัติ ดังตัวอย่างในบทสนทนาต่อไปนี้

“เป็นโต๊ะนี้ก็ 15,000 ค่ะ เราไม่ขายเป็นบัตร เราขายเป็นโต๊ะค่ะ” ครูเพ็ญศรีชี้แจง

ผู้ปกครอง

...

ครูอธิบายเพิ่มเติม“โต๊ะละ 15,000ถ้ามา 10 คน ถ้ามา 2 คนก็ต้องซื้อหมาโต๊ะอะ”

พ่อหนุ่มงู “เรามีกัน 2 คนจะนั่งทำไม 10 เก้าอี้”

พ่อตะแคง “รายได้ผมเนี่ยวันละ 40 บาท กว่าผมจะเก็บได้แต่ละพันเนี่ย ผมต้อง

รวบรวมเอาเงินมาซื้อโต๊ะ 15,000”

(ตอน ร่วมด้วยช่วยกันนะคะผู้ปกครอง)

บทสนทนาข้างต้นเป็นการกล่าวถึงนโยบายของโรงเรียนต.ล.ก. ที่จะจัดให้มีการรับบริจาคเพื่อพัฒนาโรงเรียนซึ่งนโยบายดังกล่าวมีงานเลี้ยงโต๊ะจีน จึงเชิญชวนผู้ปกครองร่วมกันจองโต๊ะ แต่โรงเรียนไม่ขายเป็นที่นั่งเดียว แต่ขายทีละโต๊ะทั้งโต๊ะเพื่อหารายได้เข้าโรงเรียน คุณพ่อของตะแคงและหนุ่มต่างตกใจในคำจองโต๊ะจีนดังกล่าว แต่สุดท้ายในตอนท้ายเรื่องนโยบายก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ผู้ผลิตรายการสร้างอารมณ์ขันในประเด็นนโยบายการบริหาร เป็นลักษณะของการล้อเลียนการบริหารที่เอื้อประโยชน์ต่อองค์กร รวมถึงผู้ผลิตรายการต้องการเสียดสีรายได้หรือค่าแรงต่อเดือนที่ได้จำนวนน้อย สืบเนื่องจากคำพูดของพ่อตะแคงพบว่าสำหรับผู้มีรายได้น้อยกว่าจะรวบรวมเงินให้ได้ปริมาณมากนั้นเป็นสิ่งที่ยากลำบากยิ่ง อีกทั้งมีการใช้ความเกินจริงในเรื่องของการจองโต๊ะที่มีการจองทั้งโต๊ะเป็นสิ่งที่ผู้ผลิตรายการนำมาสร้างความขบขัน ดังที่ผู้ผลิตรายการนำเสนอเนื้อหาในตอน ร่วมด้วยช่วยกันนะคะผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังพบการสร้างอารมณ์ขันในประเด็นการประเมินประสิทธิภาพบุคลากรอีกด้วย ดังตัวอย่างบทสนทนาต่อไปนี้

กรรมการประเมินใช้ไม้เรียวชี้ไปที่กระดาน จากนั้นอ่านให้ครูเพ็ญศรีฟัง

“ครูลองอ่านตามนะครับ ปลอด-โป-รง หวังว่าคราวหน้า ถ้าผมมาตรวจงาน ผมจะ

ไม่เจอนักเรียนที่อ่านหนังสือแยกขนาดนี้อีก ฝากคุณครูไว้ด้วย ผมผิดหวังมากกับการ

มาตรวจงานในครั้งนี้ อาร์ตกับตะนะครับ ผมจะบอกว่า”

กรรมการประเมินกำมือขวาชี้ขึ้นเพื่อชมเชยนักเรียนที่อ่านผิด 2 คนนี้ว่าดีเยี่ยม

ครูเพ็ญศรีมองกรรมการลับสายตาไปแล้ว หันกลับมาบ่นอย่างประหลาดใจว่า “บ้าน

พ่อมันสอนแบบนี้แหละครูงมงาย”

(เสียงหัวเราะ)

(ตอน ครูเพ็ญศรีกับภาษาไทยวิบัติ)

บทสนทนาข้างต้นเป็นตอนที่โรงเรียนต.ล.ก.มีการประเมินคุณภาพการศึกษา โดยกรรมการประเมินได้เข้าประเมินการเรียนการสอนของครูเพ็ญศรี ระหว่างการประเมินในคาบเรียนภาษาไทยนั้น ผู้เรียนหลายคนอ่านคำภาษาไทยผิด แต่กรรมการกลับไม่มีความรู้มากพอที่จะวัดประเมินผลคุณภาพการเรียนการสอนได้ ดังตัวอย่างที่นำมาพิจารณาข้างต้นนี้

ครูเพ็ญศรีสอนให้นักเรียนอ่านคำว่า พลอตโปรง นักเรียนอ่านคำนี้ถูกต้องแล้วว่า พลอต-โปรง แต่กรรมการกลับประเมินครูเพ็ญศรีว่าจัดการเรียนการสอนบกพร่องทำให้นักเรียนอ่านภาษาไทยไม่ถูกต้อง เนื่องจากกรรมการเข้าใจว่าคำนี้อ่านว่า พลอต-โป-รง คำว่า พลอตโปรง แต่กลับอ่านว่า พลอต-โป-รง ที่ผู้ผลิตรายการสร้างเนื้อหาให้มีความแตกต่างไปจากปกติ เป็นกลวิธีทางภาษาในเรื่องของการแบ่งอักษรในการอ่านทำให้เกิดความขบขัน ให้ผู้ชมรายการเกิดความสะอิดสะเอียน เพราะคำอ่านเช่นนี้เข้ากันไม่ได้กับสถานการณ์ความเป็นวิชาการทางการศึกษาตลอดจนสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน ผู้ชมจึงรู้สึกขบขันตามแนวคิดความเข้ากันไม่ได้ อีกทั้งยังรู้สึกขำขันอันเนื่องมาจากความรู้สึกว่าตนเองเหนือกว่าตามแนวคิดความเหนือกว่าต่ำกว่า เรายังพบการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องนโยบายการบริหาร ดังบทสนทนาต่อไปนี้

รองผอ. “ผมไม่รู้หรอกว่าคุณจะสอนหรือไม่สอน เพราะผมไม่ได้มานั่งดูคุณ แต่ 1 ภาพที่เป็นสักรัฟฟาน...บอกกับทุกคนว่าคุณไม่ได้มาทำงาน ...และมีผลต่อเงินเดือนของคุณที่ควรจะได้รับ...”

(ตอน ครูเพ็ญศรีไม่ได้มาถ่ายรูป)

บทสนทนาข้างต้นเป็นการวิวาทะหว่างรองผู้อำนวยการโรงเรียนกับครูผู้สอนซึ่งมีปัญหาจากการบริหาร โดยผู้บริหารให้บุคลากรลงเวลาปฏิบัติหน้าที่ด้วยการถ่ายรูป แต่ครูเพ็ญศรีเสียเวลากับการเรียนการสอนจนไม่มีเวลาถ่ายรูปเพื่อเป็นหลักฐานในลงเวลาได้ จึงทำให้ครูเพ็ญศรีขาดงานและมีผลต่อการประเมินการขึ้นเงินเดือน แม้กระทั่งตอนท้ายของตอนก็ไม่นำเสนอเนื้อหาใดๆ ที่ดีขึ้น

ผู้ผลิตรายการสร้างเนื้อหาให้มีการประเมินการปฏิบัติหน้าที่ประจำวันด้วยการถ่ายภาพ แสดงว่าผู้ผลิตใช้กลวิธีเสียสละการศึกษาที่อยู่ในระบบราชการ มันไม่เอื้อให้ครูทำงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ เพราะครูต้องถ่ายรูปงานทุกอย่าง กรณีนี้เฉพาะภาพถ่ายการมาปฏิบัติหน้าที่ประจำวัน แต่ยังมีกิจกรรมอื่นๆ และโครงการต่างๆ ต้องถ่ายภาพเก็บไว้เพื่อเป็นหลักฐานอีกจำนวนมาก ครูจึงต้องเสียเวลาเก็บภาพถ่ายมากกว่าการทุ่มเทเพื่อจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ ผู้ผลิตรายการใช้คำพูดของรองผอ.ที่ดูไม่ใส่ใจกับผู้ใต้บังคับบัญชามากนักแสดงให้เห็นถึงนโยบายผู้บริหารที่บกพร่อง ผู้ผลิตรายการใช้กลวิธีการเสียดสีสร้างอารมณ์ขันเพื่อลดความรุนแรงดังกล่าว

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาประเด็นการศึกษาไทยที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนนั้น พบประเด็นคุณสมบัติของครูที่ถูกนำมาสร้างอารมณ์ขันมากที่สุด รองลงมาคือประเด็นประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน และประเด็นผลลัพธ์ผู้เรียนจากการจัดการศึกษาที่พบจำนวนเท่ากัน และประเด็นการบริหารองค์กรทางการศึกษาพบน้อยที่สุด ประเด็นคุณสมบัติของครู ผู้ผลิตรายการใช้เรื่องจริยธรรมคุณธรรมของครูมาสร้างอารมณ์ขันมากกว่าเรื่องความรู้ความสามารถของครู ประเด็นประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน ผู้ผลิตรายการใช้อารมณ์ขันในเรื่องเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนและการวัดประเมินผลผู้เรียน ส่วนประเด็นการบริหารองค์กรทางการศึกษานั้นพบน้อยที่สุด มีการสร้างอารมณ์ขันในเรื่องนโยบายการบริหารและการประเมินประสิทธิภาพของบุคลากร รายการตลกหกฉาก เฉพาะฉากหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ที่ผลิตโดยบริษัท เวิร์คพอยท์เอ็นเทอร์เทนเมนท์นั้น ได้รับความนิยมจากผู้ชมค่อนข้างมากผ่านการล้อเลียนซ้ำกันเพื่อลดความรุนแรงในการนำเสนอรายการ การที่รายการตลกหกฉากเลือกนำเสนอประเด็นคุณสมบัติของครูมากที่สุดอาจเพราะลักษณะของรายการที่เป็นตลกสถานการณ์ ที่มีการสร้างสถานการณ์ต่างๆ แต่ตัวละครนั้นเป็นชุดเดียวกัน ตัวละครจึงมีความสำคัญค่อนข้างมาก ความชัดเจนของตัวละครจึงมีความสำคัญ ประเด็นคุณสมบัติของครูจึงพบการนำมาสร้างอารมณ์ขันมากที่สุด อีกทั้งคนไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับครู ผู้ผลิตรายการจึงมุ่งเน้นการสร้างตัวละครครูที่มีความ

ขบขันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครูในรายการนี้ มากกว่าประเด็นประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ หรือประเด็นอื่นๆ ข้อสังเกตคือ การล้อเลียนนี้ไม่ใช่เพื่อสร้างความเกลียดชังแต่เป็นลักษณะหยิกแกมหยอก โดยกลวิธีการสร้างความตลกขบขันทั้งจากถ้อยคำภาษาและบุคลิกลักษณะของครู การล้อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมที่เป็นผู้ควรเคารพนับถือ ช่วยคลายความคับข้องใจ ช่วยปลดปล่อยอารมณ์ที่ค้างค้ำของบรรดานักเรียนที่มีสถานภาพต่ำกว่า

การศึกษาด้านประเด็นการศึกษาไทยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าแตกต่างกับงานวิจัยของจันทิมา หวังสมโชค (2549) ซึ่งศึกษาเรื่อง กลวิธีสื่ออารมณ์ขันในละครตลกสถานการณ์ของไทย มีอีกทั้งมีการศึกษาเจตนาในการสื่ออารมณ์ขัน งานวิจัยนี้แตกต่างจากงานของอันธยา หล่อเรืองศิลป์ (2547) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในละครตลกสถานการณ์เรื่อง บางรักซอย 9 เน้นวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาและศึกษาลักษณะที่ถูกนำมาใช้เป็นสถานการณ์ของความขบขัน สำหรับงานของวิณา วุฒิจำนงค์ (2563) ศึกษาเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย : การศึกษาปริเฉทเรื่องเล่าและอารมณ์ขัน งานวิจัยนี้ยังมีความแตกต่างเช่นกัน งานของวิณา วุฒิจำนงค์ศึกษาประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในปริเฉทเกี่ยวกับเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิ แต่งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นทางการศึกษาจากตลกสถานการณ์ไม่ใช่เรื่องเล่า อีกทั้งงานของวิณา

วุฒิจำนงค์ยังศึกษาโครงสร้างในปริเฉท และกลวิธีทางภาษาในปริเฉทเรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์สึนามิอีกด้วย งานวิจัยเกี่ยวกับอารมณ์ขันทุกเรื่องที่กำลังมานี้ได้เติมเต็มความรู้ในวงวิชาการได้พอสมควร มีการศึกษาลักษณะเนื้อหา กลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน กลวิธีการใช้ภาษา มีการศึกษาในเชิงวาทกรรม โครงสร้างและประเด็นในปริเฉทเรื่องเล่า

ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษาต่อยอดเปรียบเทียบประเด็นที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในรายการตลกหลากหลาย ในสถานการณ์อื่นๆ เช่น สถานการณ์ที่โรงพยาบาล สถานการณ์ในร้านกาแฟ เป็นต้น นอกจากนี้ควรศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกับประเด็นการศึกษาที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในตลกสถานการณ์เรื่องอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจประเด็นการศึกษาในตลกสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2548). การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค. กรุงเทพฯ: บริษัท แบรินด์เอจ.
- ธิดา โมสิกรัตน์. (2526). “วรรณคดีสื่ออารมณ์ขัน.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ภาษาไทย 4 วรรณคดีในหน่วยที่ 1-7, 175-205. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รังสรรค์ แสงสุข. (2550). ครู. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). หลักเกณฑ์การถอดอักษรโรมันเป็นอักษรไทยแบบถ่ายเสียง. กรุงเทพฯ.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

วิทยานิพนธ์

- จันทิมา หวังสมโชค. (2549). กลวิธีสื่ออารมณ์ขันในละครตลกสถานการณ์ของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์เพื่อการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรพร อินทเชื้อ. (2526). วิเคราะห์อารมณ์ขันเชิงเสียดสีในงานประพันธ์ประเภท Fiction ของ เอเลน ซิลลิโท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วีณา วุฒิจำนงค์. (2563). เรื่องเล่าความทรงจำเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัยสึนามิในประเทศไทย : การศึกษาปริเฉทเรื่องเล่าและอารมณ์ขัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อันธิยา หล่อเรืองศิลป์. (2547). การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในละครตลกสถานการณ์เรื่อง **บางรักซอย 9**. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บทความในวารสาร

จัญญู ถู่และธีรโชติ เกิดแก้ว. (2566). “ภาพสะท้อนค่านิยมของสังคมไทยในละครซิตคอมเรื่อง บางรักซอย 9/1.” ใน **รวมบทความวิจัย**, 269-281. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 14, 19 พฤษภาคม 2566. สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ฉัตรชัย หวังมีจมีและองอาจ นัยพัฒน์. (2560). “สมรรถนะของครูไทยในศตวรรษที่ 21 : ปรับการเรียนรู้เปลี่ยนสมรรถนะ.” **Journal of HRintelligence**. 12, 2(กรกฎาคม-ธันวาคม): 47-63.

Blistein, Elmer M. (1985). Theories of Humor. In **Encyclopedia Americana**. 14. 563-564.

Kabalia, K., & Garakanidze, E. (2010). “The professional competencies of the 21st-century school teacher”. **Problems of Education in the 21st Century**, 20, 104–108.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

บุรพาทิศ พลอยสุวรรณ. (ม.ป.ป.) **แนวคิด หลักการของการประเมินเพื่อการพัฒนา**. สืบค้นจาก <http://hpc13.anamal.moph.go.th.pdf>.

วิจารณ์ พานิช. (2558). **การวัดผลประเมินผลแห่งศตวรรษที่ 21**. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/589130>.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). (2552). **คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์การภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance Rating)**. สืบค้นจาก <https://www.opdc.go.th/content/namelist/Mzc5>

การวิเคราะห์ผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อความเหลื่อมล้ำ ผ่านสัดส่วนรายได้ของประชากรตามกลุ่มควินไทล์

An Insight into Trade and Inequality: A Cross-Country Income Quintile Analysis

กานต์ ลีลาอดิศร¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อความเหลื่อมล้ำเชิงรายได้ใน 69 ประเทศ ระหว่างปี 2006 ถึง 2019 ที่เป็นช่วงเวลาที่ทั่วโลกนั้นมีการชะลอตัวลงของระดับการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยในอดีตที่มุ่งเน้นไปในช่วงที่การค้าระหว่างประเทศนั้นยังคงเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการศึกษานี้ใช้ทั้งสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) และสัดส่วนรายได้ของประชากรตามกลุ่มควินไทล์ (Quintile income share) เพื่อสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำในมิติต่างๆ โดยสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคนั้นแสดงถึงภาพกว้างของปัญหาความเหลื่อมล้ำ ในขณะที่อัตราส่วนรายได้ของประชากรแบ่งตามกลุ่มควินไทล์ช่วยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของรายได้ระหว่างประชากรในแต่ละกลุ่มที่มีระดับรายได้ที่แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยด้วยวิธี Least Square Dummy Variable (LSDV) ชี้ให้เห็นว่าการที่ประเทศต่างๆ นั้นมีการค้าระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ของประเทศนั้นยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยกลุ่มประชากรที่มีรายได้อยู่ในควินไทล์ที่ 1 ถึง 4 นั้นต่างได้รับผลเสียจากการที่ประเทศนั้นมีการเพิ่มขึ้นของการค้าระหว่างประเทศ ในขณะที่กลุ่มควินไทล์ที่มีรายได้สูงที่สุดนั้นกลับมีสัดส่วนรายได้ที่เพิ่มขึ้น โดยผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระดับการค้าระหว่างประเทศต่อความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้นั้นมีทิศทางความสัมพันธ์ที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นในประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศกำลังพัฒนาซึ่งขัดแย้งกับทฤษฎีของ Stolper-Samuelson แต่เมื่อมีการเพิ่มเติมตัวแปรเกี่ยวกับการใช้จ่ายของรัฐบาลเข้าไปในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่านอกจากผลเสียของการกระจายรายได้ที่มาจากการค้าระหว่างประเทศนั้นจะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะช่วยส่งเสริมนโยบายการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมภายใต้บริบทของเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันต่อไป

จากการที่การศึกษานี้มีการวัดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้จากทั้งสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค และอัตราส่วนรายได้ของประชากรแบ่งตามกลุ่มควินไทล์ ส่งผลให้ผลการศึกษาผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อการกระจายรายได้นั้นมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะช่วยส่งเสริมนโยบายการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมภายใต้บริบทของเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันต่อไป

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำเชิงรายได้ การค้าระหว่างประเทศ สัดส่วนรายได้ของประชากรตามกลุ่มควินไทล์

Abstract

This study examines how international trade affected income inequality in 69 countries between 2006 and 2019, a time when globalization was slowing down and the benefits of free trade were declining. Unlike earlier studies focused on periods of rapid trade expansion, this research reevaluates the trade-inequality link under new global conditions. It uses the Gini coefficient and income quintile shares to capture

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

different aspects of income inequality. While the Gini index offers a broad measure, quintile shares reveal more detailed distributional changes, especially among lower and middle-income groups.

Least Square Dummy Variable regression (LSDV) results indicate that greater trade openness is associated with higher levels of income inequality. International trade tends to reduce the income shares of the bottom four quintiles while increasing the income share held by the richest quintile. These findings hold across both developed and developing countries, challenging the Stolper-Samuelson theorem, which predicts that trade should reduce inequality in developing countries while increasing it in developed ones. However, when government expenditure is included, the inequality spreading effect of trade diminishes, and public spending acts as an equalizing force, reducing the income share of the top quintile, and boosting the shares of the middle-income groups. These findings hold across both developed and developing countries, challenging the Stolper-Samuelson theorem, which predicts that trade should reduce inequality in developing countries while increasing it in developed ones.

By combining traditional and more detailed measures of inequality, this study provides a clearer picture of how international trade affects income distribution and contributes to the broader discussion on equitable growth in a global economy.

Keywords: *Income inequality, International trade, Quintile income share*

Introduction

The relationship between international trade and income inequality is a crucial issue in contemporary economic policy debates. As countries navigate the complexities of globalization, a critical question arises: How does international trade affect income inequality across different segments of the population? This study investigates whether the benefits of trade are broadly shared or concentrated among specific income groups. To explore this question, the study analyzes panel data from 69 countries between 2006 and 2019, a period marked not by rapid globalization but by a noticeable slowdown in trade liberalization and growing skepticism toward global integration. This timeframe allows for a reassessment of the international trade and income inequality relationship under new global conditions, contrasting with earlier studies that mostly covered before 2005 when trade was still expanding.

A key contribution of this research lies in its dual approach to measuring inequality, using both the Gini coefficient and the quintile income share. While the Gini index remains the standard for summarizing inequality, it compresses income distribution into a single number, potentially masking important shifts within the population. In contrast, quintile income shares—examining the proportion of total income earned by each fifth of the population—allow for a more detailed view of income inequality. The data reveal which segments of society benefit or lose ground in response to trade openness, offering insights that are often obscured in aggregate measures. The quintile income share data is especially valuable because it can highlight distributional changes among low and middle income groups that may not

significantly alter the overall Gini coefficient. It also tends to rely on more reliable sources such as tax records, reducing issues related to underreporting or top coding that often plague household surveys. These features make quintile income shares a particularly useful tool for cross-country comparisons and policy evaluation. This approach not only complements the Gini index but enhances the precision of inequality analysis in a global trade context.

To answer this question effectively, it is essential to understand the underlying factors driving changes in income inequality. The debate hinges on understanding the factors that drive inequality trends in the context of international trade and its broader economic impact. The Stolper-Samuelson theorem (**Stolper and Samuelson, 1941**), a cornerstone of trade theory, provides a framework for understanding how trade can impact income distribution. According to this theorem, assuming full employment in an open economy, trade increases the prices of abundant factors of production while decreasing the prices of scarce factors. This price shift leads to a redistribution of income, benefiting owners of abundant production factors and adversely affecting those who own scarce resources. For example, in a labor-abundant country, trade could increase the demand for labor-intensive goods, raising wages for workers and decreasing returns for capital owners. In this sense, the Stolper-Samuelson theorem suggests that international trade can enhance income distribution within countries, particularly in terms of factor incomes, and can also contribute to a more equitable distribution of wealth between countries by allowing less-developed nations to harvest their comparative advantages.

However, the empirical evidence does not always align with the predictions of the Stolper-Samuelson theorem. Several studies conducted between 1980 and 2010 have revealed that, in many developing countries, the benefits of trade liberalization have been accompanied by rising income inequality. For instance, countries such as Mexico, Colombia, Argentina, Brazil, Chile, India, and China have experienced rapid economic growth linked to trade reforms, yet these same countries have seen widening income gaps (**Goldberg and Pavcnik, 2007; Harrison and Hanson, 1999**). These countries undertook significant trade liberalization and opened their markets to international competition. While these reforms led to higher growth rates and greater export opportunities, they also caused substantial disruptions in domestic labor markets. In many cases, the industries and sectors that benefited from trade liberalization required higher levels of skill, leaving workers in less-skilled occupations at a disadvantage. This led to an increase in wage disparities, with the richest individuals and skilled laborers benefitting disproportionately from trade, while unskilled workers faced stagnating or declining wages. While direct evidence linking trade reforms to rising inequality is more readily available for specific cases like India and Mexico, the broader evidence of growing inequality in developing countries during a period of rapid globalization challenges the assumptions of the Heckscher-Ohlin (HO) model.

Objectives

1. To determine the relationship between international trade and income inequality in the period of slowdown in trade integration.
2. To examine how the income distribution varies among the different quintiles of society overtime, and how it is affected by trade.
3. To analyze the effects of countries' trade openness on income inequality between advanced and emerging economies.
4. To provide insights into how policies related to trade can be designed to reduce income inequality and promote equitable income distribution.

Hypothesis

1. The impact of trade openness on income inequality differs between advanced and developing countries. Since the Stolper-Samuelson theorem predicts that trade openness will lead to an increase in the real return to the factors that are extensively utilized in the production of the factor-abundant export goods while the returns to other factors decrease. As a result, factors that are abundant in a country benefit from trade openness, while those that are scarce do not. Most advanced economies have a relative abundance of capital and skilled labor compared to developing countries which are likely to be unskilled-labor abundant.
2. Increasing trade openness in a country has different effects on income distribution across income quintile groups. Specifically, the poorest quintile of the developing countries' population benefits from a higher level of trade openness. On the other hand, the richest quintile of the developing countries experiences a decrease in their share of income as a result of increased trade openness. As most advanced economies have a relative abundance of capital and skilled labor, which means that trade openness is expected to result in an increase in income inequality and concentration of income among the top earners. On the other hand, developing countries are expected to experience a decrease in income inequality due to trade openness, since most of the population is unskilled-labor, benefits from an increase in wages and income.

Scope

The analysis employs a panel dataset covering 69 countries over the period 2006-2019. The sample is constructed based on the availability of consistent annual data on quintile income shares from the World Bank. Countries with largely available data were included, even if some minor gaps exist, to maintain a broad and representative sample.

The dataset comprises annual observations for 69 countries categorized into three income groups:

- High-income Countries: Australia, Austria, Belgium, Canada, Chile, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Japan, Luxembourg, Netherlands, New

Zealand, Norway, Portugal, Slovenia, South Korea, Spain, Sweden, Switzerland, United Kingdom, and United States.

- Transition Countries: Croatia, Hungary, Lithuania, Poland, and Slovak Republic.

- Low and Middle-income Countries: Albania, Argentina, Armenia, Bulgaria, Belarus, Bolivia, Brazil, China, Colombia, Costa Rica, Cyprus, Dominican Republic, Ecuador, Georgia, Honduras, Indonesia, Iran, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Mexico, Moldova, North Macedonia, Malta, Panama, Peru, Paraguay, Romania, Russia, El Salvador, Thailand, Türkiye, Ukraine, Uruguay, and Kosovo.

*Income groups are defined according to the World Bank's high-income country classification, which is based on gross national income (GNI) per capita.

Methodology

This study aims to investigate the relationship between international trade and income inequality using secondary data, with data collected from reputable global databases, including the World Bank (WDI), Standardize World Income Inequality Database (SWIID), and the World Inequality Database (WID).

The methodology is based on an empirical analysis using Least Square Dummy Variable (LSDV) regression to estimate the effects of international trade on income distribution. Since the panel data has two dimensions, one as an individual index, concretely the country, and the other dimension is time. Ordinary Least Squares (OLS) is often not well-suited for panel data because it fails to account for unobserved heterogeneity. These unobserved characteristics can lead to omitted variable bias if they are correlated with the explanatory variables. For example, institutional quality may influence both trade and inequality but remain constant over time. OLS assumes that the error term is uncorrelated with the independent variables, an assumption likely to be violated in panel data. Fixed effects model addresses this issue by controlling for all time-invariant factors within each unit, providing more reliable estimates of the association between variables. However, it is important to note that while fixed effects help reduce bias from time-invariant omitted factors, they do not guarantee identification of causal effects, especially in the presence of time-varying endogeneity or simultaneity.

Table I: Variables

Variables	Measured by	Datasource
Dependent variables		
Income inequality	Quintile income share (% of GDP)	WDI
Income inequality	Market Gini coefficient (pre-tax, pre-transfer)	SWIID
Income inequality	Disposable Gini coefficient (post-tax, post-transfer)	SWIID
Independent variables		
International trade	Trade openness (% of GDP)	WDI
Government	Government expenditure (% of GDP)	WDI

Variables	Measured by	Datasource
Controlled variables		
Development level	GDP per capita	WDI
Development level	GDP per capita squared	WDI
Education	Secondary education enrollment rate	WID
Technology level	Research and Development cost (% of GDP)	WDI
Financial development	Credit to private sector (% of GDP)	WDI
Financial globalization	Foreign Direct Investment (% of GDP)	WDI
High-income country dummy	World Bank's high-income country classification	WDI

To accurately estimate the relationship between international trade and income inequality, several control variables are included to account for other key economic factors.: GDP per capita to control for any distributional effect due to different income levels. The GDP per capita has been shown to be positively related to countries globalization level and international trade (**Dreher et al., 2008**) and to the differentiation of income distribution over time. According to **Kuznets (1955)**, the relationship between inequality and economic development follows an inverted U-shaped pattern, with inequality rising during the early stages of development before eventually declining. The core idea behind “Kuznets curve” is that, in the initial phases of development, economic growth stimulates labor saving technological advancements that favor capital and skilled labor, therefor increasing income inequality. In short, a certain rise in wage and capital income inequality is expected as a necessary consequence of the early stages of economic development. As development continues, this trend slows down, and other factors (better education and larger skilled labor force). Given that Kuznets’ theory predicts a non-linear relationship between GDP per capita and wage and capital income inequality I, both GDP per capita and its squared term have been included in the subsequent regression analysis.

Education is another key factor to consider. An increase in educational attainment leads to a larger supply of skilled labor, which reduces the wage gap between skilled and unskilled workers and contributes to lower income inequality. A continuous rise in the supply of skilled labor can help stabilize the relative wages of skilled and unskilled workers, even in the presence of skill-biased technological change (SBTC) that increases the demand for skilled labor. Given this dynamic, it is essential to include a control variable for education in the estimating equation.

Technological change tends to favor higher-skilled workers, widening the skills gap and potentially worsening income inequality. This occurs as demand for unskilled labor declines while the wage premium for skilled workers and returns on capital increase. For a given level of technology, broader access to education is expected to mitigate income inequality by enabling a larger share of the population to participate in higher skilled activities. To capture the impact of technological progress on income distribution,

total research and development (R&D) expenditure is included as a control variable in the estimation equation.

In the context of financial openness, some studies suggest a significant relationship between financial development and wage disparities. Research by **Beck et al. (2007)** indicates that as financial systems become more developed, wage inequality tends to decrease. To account for this effect, I include credit to the private sector as an additional control variable in the estimation equation. Other financial globalization indicators might also influence inequality within countries (**Jaumotte et al., 2013; Dorn et al., 2018**). I therefore use the net value of countries FDI as a control variable in estimation equation.

Finally, time trend and annual specific shocks might affect the relationship between international trade and income inequality, this is why I have included time fixed effects in all the regressions.

The baseline model evaluates the effect of international trade on income inequality, controlling for other macroeconomic factors. The primary specification is as follows:

$$Qx_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TRADE_{i,t} + \chi_{i,t} + v_t + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

$$GINI_DISP_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TRADE_{i,t} + \chi_{i,t} + v_t + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

$$GINI_MKT_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TRADE_{i,t} + \chi_{i,t} + v_t + \varepsilon_{i,t} \quad (3)$$

Where $x = 1,2,3,4,5$, $i = 1, \dots, N$ and $t = 1, \dots, T$ indicate respectively, quintile income share, country, and time.

$Qx_{i,t}$ is the quintile x income share of countries i in year t .

$GINI_DISP_{i,t}$ is the disposable gini coefficients of countries i in year t .

$GINI_MKT_{i,t}$ is the market gini coefficients of countries i in year t .

$TRADE_{i,t}$ is the trade openness (import+export/GDP) of countries i in year t .

$\chi_{i,t}$ is the set of controlled variables of countries i in year t .

v_t is the period fixed effect.

$\varepsilon_{i,t}$ is the error term.

To investigate the impact of trade openness and redistribution policy on income inequality, government spending variables are introduced:

$$Qx_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TRADE_{i,t} + \beta_2 GOV_{i,t} + \chi_{i,t} + v_t + \varepsilon_{i,t} \quad (4)$$

$$GINI_DISP_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TRADE_{i,t} + \beta_2 GOV_{i,t} + \chi_{i,t} + v_t + \varepsilon_{i,t} \quad (5)$$

$$GINI_MKT_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 TRADE_{i,t} + \beta_2 GOV_{i,t} + \chi_{i,t} + v_t + \varepsilon_{i,t} \quad (6)$$

Where

$GOV_{i,t}$ is the government expense of countries i in year t .

Results

Table II: Baseline model results

Dependent variable	GINI_DISP	GINI_MKT	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5
Trade	0.0179*** (0.0045)	0.0097** (0.0048)	- 0.0047*** (0.0015)	- 0.0049*** (0.0017)	- 0.0063*** (0.0016)	- 0.0048*** (0.0015)	0.0203*** (0.0054)
GDP per capita /1,000	- 0.0894*** (0.0290)	- 0.2067*** (0.0307)	0.0407*** (0.0100)	0.0218** (0.0107)	0.0068 (0.0106)	- 0.0025 (0.0095)	- 0.0663* (0.0347)
GDP per capita squared /1,000,000	0.0051** (0.0020)	0.0106*** (0.0021)	- 0.0021*** (0.0007)	- 0.0013* (0.0007)	- 0.0006 (0.0007)	- 0.0000 (0.0006)	0.0041* (0.0024)
Student enrollment	- 0.0073 (0.0065)	- 0.0016 (0.0069)	0.0029 (0.0022)	0.0006 (0.0024)	0.0006 (0.0023)	0.0022 (0.0021)	- 0.0067 (0.0077)
R&D cost	0.7821*** (0.2215)	1.2437*** (0.2342)	- 0.2204*** (0.0777)	- 0.1753** (0.0833)	- 0.1507* (0.0824)	- 0.1240* (0.0735)	0.6762** (0.2686)
Credit to private sector	0.0033 (0.0026)	0.0010 (0.0028)	- 0.0004* (0.0009)	- 0.0007 (0.0009)	- 0.0013 (0.0009)	- 0.0002 (0.0008)	0.0039 (0.0032)
FDI	0.0003 (0.0014)	- 0.0000 (0.0015)	- 0.0004 (0.0004)	0.0000 (0.0005)	0.0001 (0.0005)	0.0005 (0.0004)	- 0.0002 (0.0016)
High-income country dummy	- 0.2902 (0.2364)	- 0.5383** (0.2499)	0.1104 (0.0860)	0.0777 (0.0921)	0.0533 (0.0912)	0.0305 (0.0814)	- 0.2797 (0.2972)
constant	33.4578*** (1.0469)	48.4667*** (1.1069)	6.9085*** (0.3620)	12.1058*** (0.3880)	16.7449*** (0.3840)	22.4652*** (0.3426)	41.8420*** (1.2511)
Period effect	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Within R - squared	0.1542	0.1783	0.1369	0.1248	0.1557	0.1322	0.1499
Obs.	717	717	672	672	672	672	672
Countries	69	69	64	64	64	64	64

Notes: Country-clustered standard errors in brackets; * significant at 10%; ** significant at 5%; *** significant at 1%;

The results from **Table II** suggest that trade openness has a significant association with income inequality across several measures. International trade is positively associated with both the disposable Gini and market Gini, indicating that greater trade is linked to increased overall income inequality. At the quintile income shares, trade significantly reduces the income shares of the bottom four quintiles (Q1–Q4) and significantly increases the income share held by the richest quintile (Q5). These results imply that trade disproportionately benefits higher-income groups, increasing income inequality and potentially squeezing out the middle- and lower-income groups.

On the control variables, GDP per capita shows a nonlinear relationship with inequality. It has a negative coefficient on Gini indices and a positive coefficient on Q1 and Q2, suggesting that economic development is associated with reduced inequality and improved income shares for the lower-income groups. The square of GDP per capita confirms this nonlinearity. Research and Development cost is significantly associated with a decrease in the income shares of Q1 to Q4, and a significant increase in top quintile share and the Gini indices. This suggests that countries investing heavily in R&D may experience widening income inequality, possibly due to skill-biased technological change that disproportionately rewards high-skilled workers.

Table III: Government model results

Dependent variable	GINI_DISP	GINI_MKT	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5
Trade	0.0120** (0.0050)	0.0084 (0.0052)	- 0.0027* (0.0016)	- 0.0024 (0.0017)	- 0.0036** (0.0018)	- 0.0037** (0.0016)	0.0118** (0.0058)
Government expense	- 0.0269** (0.0109)	- 0.0116 (0.0113)	- 0.0004 (0.0034)	0.0084** (0.0038)	0.0176*** (0.0038)	0.0165*** (0.0035)	- 0.0429*** (0.0124)
GDP per capita /1,000	- 0.0843*** (0.0298)	- 0.1805*** (0.0309)	0.0390*** (0.0095)	0.0249** (0.0105)	0.0161 (0.0107)	0.0066 (0.0097)	- 0.0868** (0.0347)
GDP per capita squared /1,000,000	0.0041** (0.0020)	0.0088*** (0.0021)	- 0.0018*** (0.0006)	-0.0012* (0.0007)	-0.0008 (0.0007)	- 0.0003 (0.0006)	0.0042* (0.0023)
Student enrollment	0.0012 (0.0065)	0.0058 (0.0067)	0.0018 (0.0020)	- 0.0015 (0.0022)	- 0.0029 (0.0023)	- 0.0016 (0.0021)	0.0042 (0.0075)
R&D cost	0.7017*** (0.2196)	1.1362*** (0.2279)	- 0.1199* (0.0706)	- 0.1212 (0.0784)	- 0.1646** (0.0799)	- 0.2085*** (0.0724)	0.6261** (0.2575)
Credit to private sector	0.0059** (0.0026)	0.0051* (0.0027)	- 0.0024*** (0.0008)	- 0.0014 (0.0009)	- 0.0018* (0.0009)	- 0.0004 (0.0008)	0.0059* (0.0031)
FDI	0.0016 (0.0014)	0.0003 (0.0015)	- 0.0005 (0.0004)	- 0.0004 (0.0005)	- 0.0005 (0.0005)	0.0000 (0.0004)	0.0016 (0.0016)
High-income country dummy	- 0.3920* (0.2313)	- 0.6209** (0.2401)	0.1678** (0.0782)	0.1301 (0.0868)	0.0944 (0.0885)	0.0295 (0.0802)	- 0.4254 (0.2851)
constant	33.1258*** (1.2069)	47.6190*** (1.250)	6.9962*** (0.3854)	11.9431*** (0.4278)	16.2987*** (0.4362)	22.1766*** (0.3952)	42.6602*** (1.4049)
Period effect	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Within R - squared	0.1225	0.1782	0.1679	0.1080	0.1556	0.1623	0.1393
Obs.	668	668	630	630	630	630	630
Countries	64	64	62	62	62	62	62

Notes: Country-clusterd standard errors in brackets; * significant at 10%; ** significant at 5%; *** significant at 1%;

When government expenditure is included in the model (**Table III**), several key changes occur. First, the magnitude and significance of trade on inequality measures are reduced. The coefficients on the 1st and 2nd quintiles drop off and become statistically insignificant, suggesting that the redistributive impact of trade is mitigated once public spending is accounted for.

Government expenditure itself shows a negative and significant association with the disposable Gini and the income share of the top quintile (Q5). At the same time, it significantly raises the shares of 3rd and 4th quintiles. This suggests that public spending plays a crucial role in correcting the income inequality introduced by trade by shifting income away from the top and toward middle-income groups. However, it does not significantly improve the income share of the poorest group (Q1).

On the control variables, Research and Development cost continues to correlate with higher Gini values and an increase in 5th quintile's share, reinforcing the pattern that technology-led growth can worsen inequality if not matched with inclusive policies. Credit to the private sector becomes more strongly negative for the poorest quintile (Q1), raising a consistent concern that access to financial opportunity may not reach the poorest groups. GDP per capita maintains its expected inverted-U shape pattern, confirming the Kuznets hypothesis, with inequality rising at early stages of development and falling at later stages. The high-income country dummy is negative and significant for the Gini indices, which is consistent with the aspect that richer countries tend to have more redistributive institutions or less income inequality overall.

Conclusion

This study investigated the impact of international trade on income inequality using a panel dataset of 69 countries from 2006 to 2019, a period marked by the slowdown of globalization. By employing a Least Square Dummy Variable (LSDV) model and using both the Gini coefficient and quintile income shares, this study investigates how trade openness influences income distribution across different income groups.

The results show that greater trade openness is associated with higher income inequality. International trade tends to reduce the income shares of the bottom four quintiles while increasing the share held by the top quintile across both developed and developing countries. These findings counter the Stolper-Samuelson theorem, which traditionally predicts that trade should reduce inequality in developing countries and increase it in developed ones.

The addition of government expenditure in the regression models significantly modifies the relationship between trade and inequality. When public spending is considered, the inequality-worsening effect of trade diminishes. Government expenditure appears to act as an equalizing force by increasing the income share of middle-income groups and reducing that of the top quintile. This suggests that fiscal policy can play a compensatory role, helping to offset the distributional consequences of international trade.

The study underscores that while trade may generate aggregate economic benefits, these gains are not equally shared across the population. Policymakers must, therefore, consider redistributive mechanisms to ensure that the benefits of globalization are more equitably distributed.

Suggestions

Although the analysis in this study is correlational rather than causal, the observed associations between trade openness and income distribution patterns still offer useful insights for policymakers. Based on the empirical relationships identified, the following areas may warrant policy attention:

- Strengthen Redistributive Policies

Government spending can help ease the inequality that sometimes comes with trade, so it is important for policymakers to focus on public investments that promote fairness. These could include strengthening social safety nets, increasing healthcare funding, and investing more in education to improve the quality of life for low- and middle-income groups.

- Focus Support on the Most Vulnerable

Trade openness tends to reduce the income share of the bottom 80% of the population. To help balance that out, governments should consider targeted cash transfers, job training programs, and subsidies for low-income households. These tools can make sure people are not left behind in a globalized economy.

- Invest in Human Capital Development

Since the distributional effects of trade are often skill-biased, governments should invest in upskilling initiatives. This will help workers adapt to changing labor market demands and allow them to benefit from trade-related economic opportunities.

References

- Bergh, A. & Nilsson, T. (2010) Do liberalization and globalization increase income inequality? *European Journal of Political Economy*, 26(4), 488–505.
- Bergh, A. & Nilsson, T. (2014) Is globalization reducing absolute poverty? *World Development*, 62, 42–61.
- Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth is Good for the Poor. *Journal of economic growth*, 7, 195–225.
- Dorn, D., & Levell, P. (2024). Trade and inequality in Europe and the US. *Oxford Open Economics*, 3(Supplement_1), i1042-i1068.
- Dorn, F., Fuest, C. & Potrafke, N. (2018) Globalization and income inequality revisited. CESifo Working Paper, 6859.
- Dorn, F., Fuest, C., & Potrafke, N. (2022). Trade openness and income inequality: New empirical evidence. *Economic Inquiry*, 60(1), 202–223.
- Dreher, A. & Gaston, N. (2008) Has globalization increased inequality? *Review of International Economics*, 16(3), 516–536.
- Goldberg, P.K. & Pavcnik, N. (2007) Distributional effects of globalization in developing countries. *Journal of Economic Literature*, 45(1), 39–82
- Harrison, A., & Hanson, G. (1999). Who gains from trade reform? Some remaining puzzles. *Journal of development Economics*, 59(1), 125–154.
- Jaumotte, F., Lall, S. & Papageorgiou, C. (2013) Rising income inequality: technology, or trade and financial globalization? *IMF Economic Review*, 61(2), 271–309.

- Kuznets, S. (1955) Economic growth and income inequality. *American Economic Review*, 45(1), 1–28.
- Meschi, E. & Vivarelli, M. (2009) Trade and income inequality in developing countries. *World Development*, 37(2), 287–302.
- Pavcnik, N. (2011). Globalization and within-country income inequality. In *Making globalization socially sustainable* (pp. 233-259). WTO iLibrary.
- Pavcnik, N. (2017) The impact of trade on inequality in developing countries. NBER Working Papers, 23878.
- Reuveny, R., & Li, Q. (2003). Economic openness, democracy, and income inequality: An empirical analysis. *Comparative Political Studies*, 36(5), 575-601.
- Roser, M. & Cuaresma, J.C. (2016) Why is income inequality increasing in the developed world? *Review of Income and Wealth*, 62(1), 1–27.
- Stolper, W. F., & Samuelson, P. A. (1941). Protection and real wages. *The Review of Economic Studies*, 9(1), 58-73.

ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม
The Factors of Agriculturists' Final Decisions on Their Organic Fertilizer Buying in
Nagam Subdistrict, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province

ธิดารัตน์ ประพัฒน์พงษ์¹

ชนิดา ยุบลไธย์²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม และเพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่การเพาะปลูก และรายได้เฉลี่ยต่อปีกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ ได้แก่ เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 386 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์หา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสมการถดถอยพหุคูณ

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม โดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.42$) รายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ด้านและระดับปานกลาง 3 ด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{x} = 3.83$) รองลงมาคือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($\bar{x} = 3.42$) ด้านราคา ($\bar{x} = 3.36$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการส่งเสริมการตลาด ($\bar{x} = 3.08$) เกษตรกรที่มีอายุ และระดับการศึกษา ต่างกันมีการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในภาพรวมไม่ต่างกัน แต่เกษตรกรที่มีเพศ ขนาดพื้นที่การเพาะปลูกและ รายได้เฉลี่ยต่อปี ต่างกันมีการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ปัจจัยการตัดสินใจซื้อ ปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรกร จังหวัดนครพนม

Abstract

The objectives of this study were to investigate the factors of the agriculturists' final decisions on their organic fertilizer purchase in Nagam Subdistrict, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province and to compare the factors affected their final decisions on their organic fertilizer purchase classified by gender, age, educational level, cultivated land area, and average annual income. The samples group consisted of 386 agriculturalists in Na Ngam Subdistrict, selected through simple random sampling. A questionnaire was used for data collection and using computer software were analyzed to obtain frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis.

The result showed that the overall aspect of the factors of the agriculturists' final decisions on their organic fertilizer purchase in Nagam Subdistrict, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province was

¹ นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนม

² นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนม

clearly found at a moderate level ($\bar{x} = 3.42$). Considering each aspect, 1 aspect was found at a high level and 3 aspects were found at a moderate level. The highest mean of the factor was the products ($\bar{x} = 3.83$), the channel of distribution ($\bar{x} = 3.42$), and price ($\bar{x} = 3.36$). The agriculturists who have the different age and educational level have indifferent decision on the organic fertilizer purchase in the overall aspect. However, the agriculturalists with different gender, planting size and the average income per year have the different decision on the organic fertilizer purchase in overall aspect with the statistical significance at .05 level.

Keywords: Purchasing Decision Factors, Organic Fertilizer, Agriculturists, Nakhon Phanom Province

บทนำ

เกษตรกรอินทรีย์ถือว่าเป็นระบบการเกษตรที่มีความสำคัญต่อการผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและนิเวศการเกษตร อีกทั้งยังช่วยลดการใช้ปัจจัยจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์แต่ละชนิดเดียวกันก็ประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง จากการที่ราคาสินค้าเกษตรที่ไม่แน่นอน เกษตรกรจึงมีความเสี่ยงสูงต่อการลงทุนเพาะปลูกในแต่ละครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดวิกฤติปุ๋ยเคมีที่มี ราคาแพง อันมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นราคาวัตถุดิบและราคาน้ำมันในตลาดโลกที่ปรับตัวสูงขึ้น รวมทั้งความต้องการในการใช้ปุ๋ยเคมีของโลกก็เพิ่มขึ้นจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกทั้งพืชอาหารและพืชพลังงาน ดังนั้น ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้รณรงค์ให้เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการเพาะปลูกพืช ผักและผลไม้ของตนเองให้มากขึ้น ทั้งในแง่ของการให้ความรู้และให้เงินทุน สนับสนุนแก่เกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านและชุมชนในการทำปุ๋ยอินทรีย์ขึ้นมาใช้เอง เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้ปุ๋ย จากเดิมที่เคยใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2566)

อุตสาหกรรมปุ๋ยมีแนวโน้มเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป คาดว่าความต้องการใช้จะเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 1-2% ต่อปี โดยผู้ประกอบการอุตสาหกรรมปุ๋ยมีแนวโน้มขยายช่องทางการตลาดใหม่เพื่อเพิ่มรายได้และเสริมความยั่งยืนทางธุรกิจ อาทิ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ และการขยายตลาดส่งออกในประเทศเพื่อนบ้าน ขณะที่ปัจจัยท้าทายมาจากการปลูกพืชในระบบเกษตรอินทรีย์และการใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ (ศูนย์วิจัยกรุงศรี, 2566) ปุ๋ยอินทรีย์มีส่วนสำคัญมากต่อการลดต้นทุนให้กับเกษตรกร เนื่องจากมีราคาถูกกว่าปุ๋ยเคมีเพราะสามารถผลิตหรือหาได้ง่ายตามท้องถิ่นจาก เศษพืช มูลสัตว์หรือวัสดุทางการเกษตรที่เหลือทิ้ง ทั้งนี้ปุ๋ยอินทรีย์ยังมีคุณสมบัติในการบำรุงดิน และให้ธาตุอาหารแก่พืชด้วยเช่นกัน ปุ๋ยอินทรีย์เป็นวัสดุที่ค่อนข้างทนทานต่อการย่อยสลายพอสมควร ดังนั้น เมื่อใส่ลงไปในดิน ปุ๋ยอินทรีย์จึงสลายตัวได้ช้า ทำให้ปุ๋ยอินทรีย์สามารถปรับปรุงดินให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมต่อ การเจริญเติบโตของพืชได้นานด้วยเหตุผลเหล่านี้ทำให้เกษตรกรหันมาสนใจใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น และแพร่หลายไปทุกพื้นที่ (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2566)

ตำบลนางาม เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม มีทั้งหมด 14 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 26,875 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่ทั่วไปของตำบลนางาม มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบ เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ลักษณะของดินในพื้นที่เป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย พื้นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกข้าว และทำการเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่ตำบลนางาม ประกอบอาชีพ เกษตรกรรมเป็นหลักคิดเป็นร้อยละ 80 รองลงมาคืออาชีพค้าขายร้อยละ 10 อาชีพรับราชการ ร้อยละ 5 อาชีพอื่น ๆ ร้อยละ 5 ตามลำดับ การทำการเกษตรของเกษตรกรตำบลนางาม มีการเพาะปลูกพืชหลากหลาย ได้แก่ ข้าว พริก ข้าวโพด ยาสูบ และอื่น ๆ (องค์การบริหารส่วนตำบลนางาม, 2567) ปัจจุบันพื้นที่ที่เกษตรกรปลูกส่วนใหญ่เป็นชนิดลูกผสม เน้นการให้ผลผลิตสูง ทำให้ต้นทุนสูง และจากรายงานของสำนักงานเกษตรอำเภอเรณูนคร (2566) พบว่า ในปี พ.ศ. 2566 เกษตรกรในพื้นที่ตำบลนางามมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วง

ฤดูกาลเพาะปลูกข้าว และพริกซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนโดยเกษตรกรกว่า 45% ระบุว่ามีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุน และอีกประมาณ 18% เริ่มหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์อย่างเดียวในช่วงการผลิต ทั้งนี้ สะท้อนให้เห็นแนวโน้มการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรที่เริ่มตระหนักถึงประโยชน์ของปุ๋ยอินทรีย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับข้อมูลจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร (2566) ที่ระบุว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 12.6% นับตั้งแต่ปี 2563 (สำนักงานเกษตรอำเภอเรณูนคร, 2566) แม้มีการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในระดับประเทศ แต่ยังขาดงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะในบริบทของพื้นที่ตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญของจังหวัดนครพนม อีกทั้งยังไม่มีการศึกษาที่เจาะลึกถึงปัจจัยเชิงพฤติกรรมที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของเกษตรกรในด้านต่าง ๆ เช่น ราคา ช่องทางจำหน่าย หรือการส่งเสริมการตลาด จึงเกิดเป็นช่องว่างของข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สำคัญ ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้มุ่งเติมเต็มข้อมูลดังกล่าวด้วยการเก็บข้อมูลเชิงสถิติจากเกษตรกรในพื้นที่จริง และวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในอนาคตจากผลสำคัญดังกล่าว จึงทำให้สนใจศึกษาปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม เพื่อให้ทราบปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกร และเป็นแนวทางในการวางแผนดำเนินงานเพื่อส่งเสริมเกษตรกรให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ของภาครัฐในอนาคต และได้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อเป็นข้อมูลสารสนเทศสำหรับสถานประกอบการและผู้สนใจทำธุรกิจจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์นำไปปรับปรุงหรือพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อจูงใจให้ลูกค้า ซึ่งเป็นเกษตรกรมาซื้อปุ๋ยอินทรีย์มากยิ่งขึ้นในอนาคต

ตามแนวคิดของ Kotler (1997) ได้เสนอว่า ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) คือเครื่องมือทางการตลาดที่บริษัทสามารถควบคุมได้ โดยประกอบด้วย 4P's ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) สถานที่จัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบนี้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยเฉพาะในกระบวนการตัดสินใจซื้อเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การรับรู้ปัญหา การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก การตัดสินใจซื้อ และพฤติกรรมหลังการซื้อ โดยในแต่ละขั้นตอนได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบของส่วนประสมทางการตลาดในลักษณะที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น

ผลิตภัณฑ์ (Product): คุณภาพ รูปแบบ และคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ มีผลต่อการประเมินทางเลือกของผู้บริโภค หากผลิตภัณฑ์สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างตรงจุด ย่อมเพิ่มโอกาสในการตัดสินใจซื้อ

ราคา (Price): ราคาเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญต่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะในขั้นตอนของการเปรียบเทียบทางเลือก ผู้บริโภคมักพิจารณาความคุ้มค่าของสินค้ากับราคาที่ต้องจ่าย

สถานที่จัดจำหน่าย (Place): ช่องทางในการเข้าถึงสินค้าหรือบริการ มีผลต่อการซื้อจริง หากผู้บริโภคสามารถหาซื้อสินค้าได้ง่าย ย่อมมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจซื้อเร็วขึ้น

การส่งเสริมการตลาด (Promotion): การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย ล้วนมีผลต่อการรับรู้และสร้างแรงจูงใจในการเลือกซื้อ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 4 ด้าน มีความเชื่อมโยงกับ กระบวนการตัดสินใจซื้อ ในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะในขั้นตอนของการตัดสินใจ (Decision Making) และการลงมือซื้อ (Purchase of Choice) ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่ผู้บริโภคตัดสินใจเลือกสินค้า/บริการภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์ สภาพแวดล้อม และความแตกต่างเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล กล่าวโดยสรุป ส่วนประสมทางการตลาดไม่เพียงแต่เป็นกลยุทธ์ที่บริษัทใช้เพื่อกระตุ้นตลาดเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการสนับสนุนและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในแต่ละขั้นตอนด้วย ดังนั้น การออกแบบกลยุทธ์การตลาดที่เข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างลึกซึ้ง ย่อมส่งผลให้การสื่อสารการตลาดมีประสิทธิภาพและสามารถสร้างยอดขายได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่เพาะปลูก และรายได้เฉลี่ยต่อปี

สมมุติฐานของการวิจัย

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (4P) มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยของเกษตรกรในเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

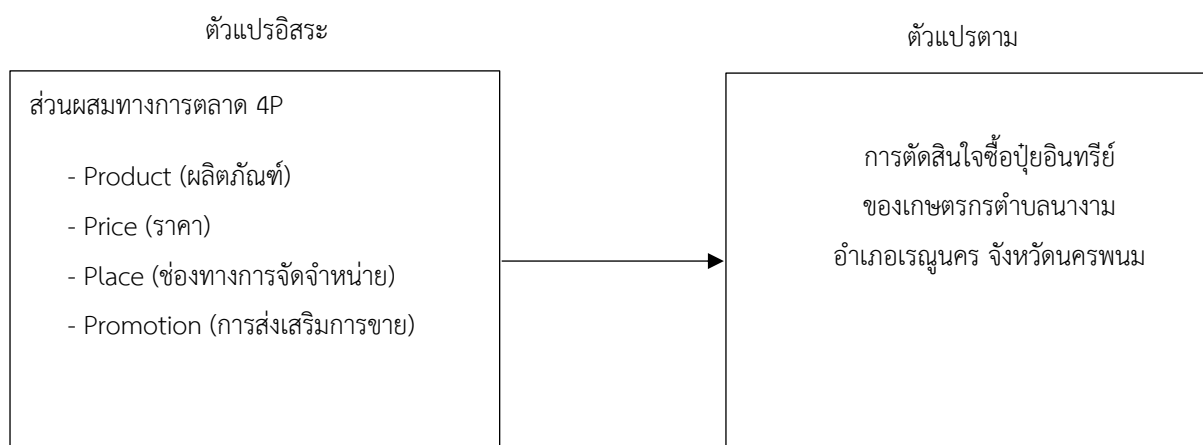
ตัวแปรอิสระ คือ ส่วนประสมทางการตลาด (4P) ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด

ตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2567 ถึง มกราคม พ.ศ. 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม จำนวน 1,683 คน (สำนักงานเกษตรอำเภอเรณูนคร, 2567) ซึ่งทราบจำนวนที่แน่นอน

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงใช้การคำนวณจากสูตรทราบจำนวนประชากรของ ทาโรยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) ที่ระดับค่าความเชื่อมั่น 95% ที่ความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 333 คน แต่เพื่อป้องกันการเก็บข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์จากแบบสอบถาม จึงเพิ่มขนาดตัวอย่างเป็นจำนวน 386 คน เพื่อการวิเคราะห์และประมวลผลต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้ศึกษาได้สร้างขึ้นเองโดยแบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม วัดโดยใช้แบบตรวจสอบรายการ (checklist) ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่เพาะปลูก และรายได้เฉลี่ยต่อปี

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกร มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน แบบ 5 ระดับ (5-point Likert scale) ได้แก่

5 หมายถึง มากที่สุด (4.50 – 5.00)

4 หมายถึง มาก (3.50 – 4.49)

3 หมายถึง ปานกลาง (2.50 – 3.49)

2 หมายถึง น้อย (1.50 – 2.49)

1 หมายถึง น้อยที่สุด (0.00 – 1.49)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ อื่น ๆ เกี่ยวกับการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทำการแจกแบบสอบถามให้กับเกษตรกร ตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และมีผู้ช่วย จำนวน 2 คน ช่วยแจกและเก็บรวบรวมแบบสอบถาม ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2567 ถึง มกราคม พ.ศ. 2568 เมื่อรวบรวมแบบสอบถามได้ครบสมบูรณ์แล้วจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป โดยมีค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.423 - 0.878 สอดคล้องกับ Tayraukham (2009) ได้เสนอเกณฑ์การพิจารณาค่าอำนาจจำแนกมีค่ามากกว่า 0.40 ขึ้นไป ถือว่าแบบสอบถามมีคุณภาพสามารถนำมาใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิจัยได้ และมีค่าความเชื่อมั่น (Cronbach, 1970) อยู่ระหว่าง 0.752 - 0.923 สอดคล้องกับ Hair et al., (2010) ได้เสนอเกณฑ์การพิจารณาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือที่มีค่าเกิน 0.70 ขึ้นไป แสดงว่าแบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพนำมาใช้เก็บข้อมูลเพื่อทำวิจัยได้

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปประมวลผล และดำเนินการวิเคราะห์ ข้อมูลทางสถิติตามลำดับ ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1.1 ใช้ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าแสดงควมถี่ (Frequency) ในการวิเคราะห์ตัวแปรข้อมูลทั่วไปด้านประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่เพาะปลูก และรายได้เฉลี่ยต่อปี

1.2 ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean : $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ในการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นด้านปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (4P) ที่มีผลต่อปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม และวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

2. การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อศึกษาส่วนประสมทางการตลาด (4P) ประกอบด้วย ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด ที่มีผลต่อปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยสมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

3. การวิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับความ คิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับการตัดสินใจ ซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกร โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 51 ปีขึ้นไป มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีขนาดพื้นที่เพาะปลูก จำนวนอยู่ระหว่าง 10 - 20 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยต่อปี อยู่ระหว่าง 50,000 - 70,000 บาท

ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีระดับความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม

อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านผลิตภัณฑ์	3.83	0.76	มาก
2. ด้านราคา	3.36	0.83	ปานกลาง
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	3.42	0.85	ปานกลาง
4. ด้านการส่งเสริมการขาย	3.08	0.95	ปานกลาง
โดยรวม	3.42	0.84	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนมพบว่าปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม โดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.42$, S.D. = 0.84) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{x} = 3.83$, S.D. = 0.76) อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($\bar{x} = 3.42$, S.D. = 0.85) ด้านราคา ($\bar{x} = 3.36$, S.D. = 0.83) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมการตลาด ($\bar{x} = 3.08$, S.D. = 0.95) อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม อยู่ในระดับการตัดสินใจซื้อแน่นอน ($\bar{x} = 3.42$, S.D.=0.84) ด้านผลการทดสอบสมมติฐานปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีผลต่อความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ได้ผลดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม

อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์	สัมประสิทธิ์	ความคลาดเคลื่อน		
	การถดถอย (B)	มาตรฐาน (SE)	t	Sig
1. ด้านผลิตภัณฑ์	0.108	0.263	5.007	0.000*
2. ด้านราคา	-0.003	-0.009	-0.148	0.884
3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย	0.016	0.073	0.967	0.335
4. ด้านการส่งเสริมการขาย	-0.027	-0.144	-1.676	0.096
ค่าคงที่	4.294		43.845	0.000

$R = 0.398^a$, $R^2 = 0.159$, $SEE = 0.080$, $F = 10.482$, $Sig. = 0.000^b$, $* = P < 0.05$

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.159 แสดงว่าตัวแปรอิสระคือปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ที่มีผลต่อตัวแปรตาม คือ การตัดสินใจซื้อปุ๋ยของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ได้ร้อยละ 15.9 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีทั้งหมด 1 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ (Beta = 0.263) มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ผลการทดสอบการเปรียบเทียบปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ย อินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนมจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อปี ผลการศึกษาพบว่า

1. เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีเพศต่างกันมีปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวม ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้าน การส่งเสริมการตลาด ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ 0.05 ส่วนด้านผลิตภัณฑ์และ ด้านราคา มีปัจจัยการ ตัดสินใจซื้อปุ๋ยไม่ต่างกัน

2. เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีอายุต่างกันมีปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวม ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด ไม่ต่างกัน

3. เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวม ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้าน ช่องทางการด้านการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริม การตลาด ไม่ต่างกัน

4. เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีขนาดพื้นที่การเพาะปลูกต่างกันมีปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวม ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วน ด้านผลิตภัณฑ์ มีปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยไม่ต่างกัน

5. เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่างกัน มีปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวม ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ผู้ศึกษาได้อภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.42$) โดยการที่ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรผู้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้อย เพราะปุ๋ยอินทรีย์ทำให้เกษตรกรโดยทั่วไปเข้าใจว่าหลักการของเกษตรอินทรีย์มีความยุ่งยาก พบว่ามีจำนวนเกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้อยกว่าเกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยเคมี เกษตรกรจำเป็นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของเกษตร อินทรีย์เป็นอย่างดี ในหลักการตามแนวทางของเกษตรอินทรีย์จึงจะทำให้การทำเกษตรอินทรีย์มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเกษตร และด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้เกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม มีน้อยและยังไม่มีที่แพร่หลาย ซึ่งสอดคล้องกับ กขวรรณ ทาแก้วน้อย (2560). ได้ศึกษาปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบว่าการใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็น แนวทางหนึ่งของการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการทำการเกษตร เมื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ทำให้เกษตรกรโดยทั่วไปเข้าใจว่าหลักการของเกษตรอินทรีย์มีความยุ่งยากการทำการเกษตรโดยเลือกใช้ปุ๋ย อินทรีย์ก็มีความยุ่งยาก เกษตรกรจึงเกิดความไม่มั่นใจในประสิทธิภาพของปุ๋ยอินทรีย์เมื่อเทียบกับประสิทธิภาพ ของปุ๋ยเคมีที่เกษตรกรคุ้นเคยในการใช้มานาน

ดังนั้นจากผลการศึกษา ที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ยังมีจำนวนน้อยยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร การพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการที่เกษตรกรจะตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ยังอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรเร่งผลักดันให้เกษตรกรเห็นความสำคัญในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เนื่องจากจะส่งผลดีต่อสุขภาพของลูกค้าและผู้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรในส่วนของผู้ผลิตและผู้ขายนั้นควรเร่งสร้างการรับรู้และการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยอินทรีย์ให้กับลูกค้าให้มากกว่าที่ผ่านมา เพื่อเพิ่มกลุ่มลูกค้าเป้าหมายและเพื่อเพิ่มผลประโยชน์ เมื่อพิจารณาปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม จำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{X} = 3.83$) โดยการที่ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ในด้านผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปุ๋ยอินทรีย์เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกษตรกรต้องการใช้เพื่อให้ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลดี เกษตรกรย่อมต้องการปุ๋ย อินทรีย์ที่มีคุณภาพ เป็นไปตามมาตรฐานของปุ๋ยอินทรีย์ มีการระบุถึงสรรพคุณ วิธีการใช้งาน ตลอดจนความ เหมาะสมในการใช้งานกับผลผลิตทางการเกษตร ไม่ส่งผลเสียต่อร่างกายของเกษตรกรผู้ใช้ มีความสะดวกในการใช้งาน เพราะการทำการเกษตรในปัจจุบันเป็นการเกษตรที่มีการใช้เครื่องทุ่นแรงกันมากขึ้น ความสะดวกและรวดเร็วในการทำการเกษตรเป็นปัจจัยที่เกษตรกรให้ความสำคัญ นอกจากนี้ปัจจัยเกี่ยวกับความคุ้มค่าในการลงทุนเพื่อจัดหาปุ๋ยมาใช้ ตลอดจนการรักษาทรัพยากรดินในพื้นที่ทำการเกษตร การสร้างความสมดุลให้กับแร่ธาตุและ สภาพทางกายภาพของดิน ดังนั้นเกษตรกรจึงจำเป็นต้อง ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ที่เลือกว่า คุณสมบัติที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการหรือไม่ เช่น บรรจุภัณฑ์ที่ใส่ปุ๋ยอินทรีย์เปิดใช้สะดวก บรรจุภัณฑ์ มีการแสดงน้ำหนักสุทธิของปุ๋ยไว้อย่างชัดเจน เป็นต้น ด้วยสาเหตุเหล่านี้ทำให้ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ด้านผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ ดังนั้นผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายจึงจำเป็นต้องให้ ความสำคัญในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ให้ตอบสนองต่อความต้องการความจำเป็นของเกษตรกร โดยคำนึงถึงประโยชน์ ความคุ้มค่าและเมื่อผู้ผลิตผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่มี คุณภาพและเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรแล้ว การกำหนดราคาก็จำเป็นต้องสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และ สังคมในปัจจุบันด้วย นั่นคือเมื่อผลิตแล้วต้องสามารถ ขายได้และทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พิชัย สารภักดี (2565) ได้ศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อปุ๋ยปรับปรุงสภาพดินของเกษตรกรในเขตอำเภอมะนังมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การเลือกซื้อให้เหมาะกับพืชแต่ละชนิด ปุ๋ยปรับปรุงสภาพดินทำให้มีผลผลิตมีเครื่องหมายรับรองคุณภาพ ในด้านผลิตภัณฑ์ ควรพัฒนาคุณภาพสินค้าให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของลูกค้าและมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายไว้บริการและมีรูปแบบยี่ห้อที่แปลกใหม่ควรมีผลิตภัณฑ์ให้เลือกใช้ตามความต้องการของเกษตรกรเหมาะสมกับสภาพของดินที่จะใช้ทำการเพาะปลูก

ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($\bar{X} = 3.42$) โดยการที่ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ในด้านช่องทางการจัดจำหน่ายมีค่าเฉลี่ยอยู่ในลำดับที่สอง ทั้งนี้อาจเป็น เพราะว่าเกษตรกรต้องการความสะดวก สอดคล้องกับผล การศึกษาในด้านผลิตภัณฑ์ ถ้าผู้ประกอบการให้ความ สะดวกและมีช่องทางการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม เกษตรกรเข้าถึงง่าย การตัดสินใจในการซื้อปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้งานของเกษตรกรในตำบลนางาม ย่อมทำให้เกษตรกรอยากมาใช้บริการ แสดงให้เห็นได้จากผลการศึกษาในรายชื่อที่พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ร้านขายปุ๋ย อินทรีย์ใกล้บ้านหาซื้อได้ง่าย เพราะหากเกษตรกรสามารถ เข้าถึงผลผลิตได้สะดวก ย่อมลดค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อหาซื้อปุ๋ยในพื้นที่ไกล ลดเวลาในการซื้อและการขนย้าย

ด้านราคา ($\bar{X} = 3.36$) โดยการที่ปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางามอำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ในด้านราคา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในลำดับที่สาม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แต่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางามอำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าเนื่องจากราคาดุเดือดแต่ละยี่ห้อมีราคาที่แตกต่างกันไม่มากนัก ลูกค้าจึงไม่เห็นความแตกต่างของราคาสอดคล้องกับงานวิจัยของชาติชาย ปุริสา

(2560) ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดต่อการเลือกใช้ปุ๋ยอินทรีย์สำเร็จรูปของเกษตรกรในเขตตำบลค่านาดี อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลวิจัยพบว่า ด้านราคา ไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยของเกษตรกรในตำบลค่านาดี อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ด้านการส่งเสริมการตลาด ($\bar{X} = 3.08$) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ ร้านจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์มีการจัดโปรโมชั่น เพื่อส่งเสริมการขายน้อยและไม่หลากหลาย เช่น การให้ ของแถมเมื่อซื้อจำนวนมาก การสะสมยอดซื้อ การประชาสัมพันธ์ปุ๋ยอินทรีย์ให้เป็นที่รู้จักทางวิทยุหรือสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกร ต้องการให้มีโปรโมชั่นหรือการประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ เพื่อเป็นแรงจูงใจในการตัดสินใจซื้อ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือพนักงานขายมีกริยามารยาทสุภาพกับลูกค้า สะท้อนให้เห็นว่า ความประทับใจแรกเริ่มในการติดต่อสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ เกษตรกรต้องการการต้อนรับที่ดี และเป็นมิตร ซึ่งสอดคล้องกับ ปารวิณ โรจนวิธาน (2562) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยเคมีของเกษตรกร ในเขตอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ด้านการส่งเสริมการตลาดเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยเคมีของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรผู้บริโภคให้ความสำคัญกับการใช้สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอและทันสมัย เช่น ป้ายไวนิล เว็บบเพจ มีการกระตุ้นการซื้อด้วยการส่งเสริมการตลาด เช่น ลด แลก แจก แถม เพื่อดึงดูดลูกค้า และมีการจัดกิจกรรมให้ลูกค้าได้มีส่วนร่วม

ดังนั้นจากผลการศึกษา แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากเมื่อพิจารณาปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านผลิตภัณฑ์ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าด้านผลิตภัณฑ์เป็นปัจจัยที่เกษตรกรให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเกษตรกรอาจคาดหวังผลหรือประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้ผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ จึงต้องพิจารณาปัจจัยสำคัญด้านต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์เป็นสำคัญ เช่น ผลผลิตที่จะได้รับหลังจากใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ความสะดวกสบายในการซื้อการใช้ คุณภาพของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ดังนั้นด้าน ผลิตภัณฑ์จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจ ซื้อมากเป็นอันดับหนึ่ง ซึ่งผู้ประกอบการควรให้ ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าโดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ ที่นำปุ๋ยอินทรีย์ไปใช้งาน

2. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า

2.1 เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีเพศต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้นั้นคือเพศมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ ผู้ศึกษาเห็นว่าการที่เพศมีผลกับการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของ เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เพศชายกับเพศหญิงจะมีความ ละเอียตรอบคอบในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ต่างกัน โดย เพศหญิงจะใส่ใจในรายละเอียดและมีความละเอียด รอบคอบมากกว่าเพศชาย เช่น คุณลักษณะ คุณสมบัติของ สินค้า ราคา ส่วนลด การบริการ เป็นต้น

2.2 เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีอายุต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ย อินทรีย์ ในภาพรวมไม่ต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้นั้นคืออายุไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของ เกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ทั้งนี้เนื่องจากอายุไม่ได้เป็นตัวกำหนด ศักยภาพของเกษตรกรในด้านของการทำการซื้อและการตัดสินใจในการเลือกใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรกรที่มีอายุน้อยหรือมากไม่ได้มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อปุ๋ยอินทรีย์

ดังนั้นจากผลการศึกษา จะเห็นได้ว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอายุไม่ได้มีความสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ลูกค้าไม่ว่าจะอยู่ช่วงอายุใดก็มีเหตุผลในการเลือกซื้อปุ๋ยอินทรีย์ไม่ต่างกัน แต่ลูกค้าที่มีรายได้และพื้นที่

เพาะปลูกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยต่างกัน อาจเป็นเพราะถ้าเกษตรกรมีรายได้มากก็อาจจะเลือกซื้อของดีที่มีคุณภาพสูงแต่อาจมีราคาแพงขึ้นกว่าคนที่รายได้น้อยที่อาจต้องการของดีแต่ไม่ยอมจ่ายในราคาแพง รวมถึงคนที่พื้นที่เพาะปลูกมากก็ย่อมมีความต้องการปุ๋ยแตกต่างจากคนที่พื้นที่น้อย เช่น ปริมาณการซื้อ ส่วนลด เงื่อนไขการชำระเงิน เป็นต้น ดังนั้นคนที่พื้นที่เพาะปลูกมากก็อาจมี ข้อพิจารณาในการเลือกซื้อมากกว่าคนที่ซื้อในปริมาณน้อย ๆ

2.3 เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมไม่ต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้นั้นคือ ระดับการศึกษา ไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการศึกษามีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมเพราะส่วนใหญ่เกษตรกรมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จำนวน 297 คน มีสัดส่วนของคนที่มีการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสูงกว่าร้อยละ 76.94 ซึ่ง คนกลุ่มนี้จะมีรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หรือความตระหนักในความสำคัญและความจำเป็นในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์คล้ายคลึงกันไม่ต่างกัน ดังนั้นระดับการศึกษา จึงไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรใน ตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจากผลการศึกษา การที่ระดับการศึกษาไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ อาจเป็นเพราะการศึกษาต่างกันไม่มีผลต่อการพิจารณาเลือกซื้อปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรกรอาจจะพิจารณาจากความพอใจต่อสินค้าหรือบริการหรือเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ทำให้รู้สึกพอใจจึงตัดสินใจซื้อ เช่น รูปลักษณ์ สินค้า ราคา ส่วนลด ของแถม การบริการ เป็นต้น

2.4 เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีขนาดพื้นที่การเพาะปลูกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน การวิจัยที่กำหนดไว้นั้นคือขนาดพื้นที่การเพาะปลูกมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัจจัยด้านขนาดพื้นที่การเพาะปลูกมีผลต่อการตัดสินใจ ซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม เนื่องจากขนาดพื้นที่เป็นปัจจัยที่สำคัญของเกษตรกรในการจัดหาปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปัจจัยที่แปรผันตรงกับปริมาณความต้องการปุ๋ยอินทรีย์ กล่าวคือยิ่งเกษตรกรมีพื้นที่การเพาะปลูกมากเท่าใด ย่อมมีสัดส่วนของความต้องการปุ๋ยอินทรีย์มากขึ้นตามขนาดของพื้นที่เพาะปลูก ดังนั้น เกษตรกรที่มีพื้นที่เพาะปลูกมากจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเลือกชนิดของปุ๋ย ราคาของปุ๋ยให้เหมาะสมกับชนิดของพืชและศักยภาพในการจัดหาหรือแหล่งเงินทุนในการจัดหาปุ๋ยอินทรีย์ให้กับพืชของตนเป็นเหตุให้เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีขนาดพื้นที่การเพาะปลูกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจ ซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมต่างกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจากผลการศึกษา เพราะพื้นที่ต่างกันเกษตรกรย่อมมีความต้องการที่แตกต่างกันดังนั้นในการพิจารณาปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ก็จะต่างกันไป เช่น พื้นที่น้อยย่อมต้องการใช้ปุ๋ยน้อย พื้นที่มากซื้อปุ๋ยในปริมาณอาจต้องการส่วนลดที่มากกว่า เป็นต้น

2.5 เกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่างกันมีผลต่อการ ตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ นั่นคือรายได้เฉลี่ยต่อปีมีผลต่อการ ตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการที่เกษตรกรในตำบลนางาม อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีแตกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมต่างกันเนื่องจากรายได้เฉลี่ยต่อปีเป็น ปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดศักยภาพของการจัดหาวัตถุดิบทางการเกษตรให้กับเกษตรกร และเกษตรกรรายใดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงย่อมมีศักยภาพในการจัดหาปุ๋ยที่ดีให้กับผลผลิตทางการเกษตรของตนได้มากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำกว่า และมีโอกาสในการคัดสรรประเภทหรือชนิดของปุ๋ยได้ดีกว่า

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยได้ข้อสรุปดังนี้

ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านที่มี ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับมาก และ รองลงมาคือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านราคา และ ด้านการส่งเสริมการตลาด อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับนอกจากนั้นผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่มีอายุ และระดับการศึกษาต่างกันมีการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมไม่ต่างกัน แต่เกษตรกรที่มีเพศ ขนาดพื้นที่การเพาะปลูกและรายได้เฉลี่ยต่อปี ต่างกันมีการตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ในภาพรวมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ผลิตและผู้จำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์

1. ด้านผลิตภัณฑ์ เกี่ยวกับ บรรจุภัณฑ์ที่ใส่ปุ๋ย อินทรีย์จะต้องเปิดใช้สะดวก โดยผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เปิดใช้งานง่าย หรือสามารถเปิดได้ง่ายโดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์อื่น ๆ ช่วยในการเปิด หรือเมื่อเปิดใช้งานแล้วสามารถเก็บรักษาได้ง่าย โดยรักษาคุณภาพของปุ๋ยอินทรีย์ไว้ได้ ซึ่งการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ดังกล่าว จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการตัดสินใจซื้อ เนื่องจากลูกค้าส่วนใหญ่ต้องการความสะดวกสบายในการใช้งานสินค้าและยังเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับเกษตรกรเพื่อให้ใช้งานสินค้าได้ง่ายไม่ยุ่งยาก

2. ด้านราคา เกี่ยวกับราคาขายจะต้องมีความเหมาะสมกับคุณภาพปุ๋ยอินทรีย์ที่จำหน่ายโดยผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ควรจะมีการกำหนดกลยุทธ์เกี่ยวกับราคาสินค้าที่เหมาะสมโดยจะต้องกำหนดราคาของปุ๋ยโดยคำนึงถึงคุณภาพของปุ๋ยๆ เป็นสำคัญ เพราะปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจซื้อสินค้าส่วนใหญ่ลูกค้าจะให้ความสำคัญกับเรื่องราคากับความคุ้มค่าของสินค้าที่ซื้อ ถ้าขายสินค้าแพง และคุณภาพสินค้าไม่ดีไม่คุ้มค่าลูกค้าก็จะไม่ซื้อสินค้า ถ้าหากในกรณีที่ปุ๋ยมีคุณภาพสูงแต่มีราคาสูงกว่าคู่แข่ง ผู้ผลิตปุ๋ยจะต้องนำเสนอจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ให้ลูกค้าเห็นว่า มีคุณสมบัติหรือส่วนผสมอะไรที่ดีกว่ายี่ห้ออื่นหรือร้านอื่นในประเด็นใดบ้าง เพื่อจูงใจและเป็นข้อมูล ประกอบการตัดสินใจให้กับเกษตรกร

3. ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย เกี่ยวกับทำเล ร้านขายปุ๋ยอินทรีย์ เพราะทำเลที่ตั้งเป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้า เช่น ถ้าที่จอด รถไม่สะดวก ลูกค้าก็อาจจะไปใช้บริการร้านอื่นแทน ที่ตั้ง ร้านอยู่ไกล ลูกค้าก็อาจจะไม่ไปใช้บริการเพราะสิ้นเปลือง ค่าน้ำมันรถ ดังนั้นควรพิจารณาเรื่องทำเลที่ตั้งร้าน ควรอยู่ในชุมชน ใกล้กลุ่มลูกค้าเป้าหมาย เพื่อให้เกษตรกรที่เป็น ลูกค้ามาใช้บริการเพื่อหาซื้อปุ๋ยๆ ได้สะดวก และยังเป็น การอำนวยความสะดวกให้เกษตรกรสามารถมาติดต่อสอบถาม มาใช้บริการได้ง่าย สะดวก ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง หรือถ้ามีความจำเป็นในกรณีที่ ทำเลที่ตั้งจะต้องห่างไกลจากกลุ่มลูกค้าเป้าหมายซึ่งเป็นเกษตรกรผู้จำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์จะต้องมีช่องทางในการ ติดต่อสื่อสารหรือค้าขายระหว่างกันที่หลากหลายรูปแบบ และเข้าถึงบริการได้ง่าย และควรมีบริการส่งสินค้าให้กับเกษตรกร เพื่อเป็นการจูงใจให้เกษตรกรตัดสินใจซื้อปุ๋ยอินทรีย์ของที่บ้าน

4. ด้านการส่งเสริมการตลาด เกี่ยวกับพนักงานขาย ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนามาตรฐานการให้บริการเพื่อจูงใจลูกค้าและเพื่อสร้างความประทับใจให้กับลูกค้า เช่น พนักงานขายจะต้องมีกิริยามารยาท สุภาพกับลูกค้า มีความรู้เกี่ยวกับสินค้าเป็นอย่างดี ดังนั้น ทางร้านจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์จะต้องพัฒนาคุณภาพการ บริการของพนักงานเพื่อให้มีจิตสำนึกในการให้บริการที่ดี รักในการบริการและเห็นความสำคัญของลูกค้าซึ่งเป็น เกษตรกรตลอดจนการพัฒนาคุณภาพในการบริการให้ดีขึ้นอยู่เสมอ เพื่อสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้กับเกษตรกรที่มาใช้บริการ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเรื่อง การสร้างแนวทางในการใช้ข้อมูลชีวภาพหรือข้อมูลอินทรีย์เพื่อใช้ในการเกษตร เพราะจะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ เกษตรกรหันมาดำเนินการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และดีต่อสุขภาพผู้บริโภคมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบต้นทุนในการทำการเกษตรแบบอินทรีย์และการทำการเกษตรแบบทั่วไป เพื่อเป็นสารสนเทศสำหรับเกษตรกรในการเลือกใช้แนวทางในการทำการเกษตร หรือหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริม การเกษตรแบบอินทรีย์

เอกสารอ้างอิง

- กชวรรณ ทาแก้วน้อย. (2560). **ปัจจัยการตัดสินใจซื้อข้อมูลอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย**. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 12(39), 13–24.
- เกษตรอำเภอเรณูนคร, สำนักงาน. (2566). **รายงานประจำปี 2566**. นครพนม: สำนักงานเกษตรอำเภอเรณูนคร.
- เกษตรอำเภอเรณูนคร, สำนักงาน. (2567). **รายงานประจำปี 2567**. นครพนม: สำนักงานเกษตรอำเภอเรณูนคร.
- คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ. (2566). **แผนปฏิบัติการด้านการเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. 2566–2570**. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2568 จาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/all-media/book/8857-2566-2570.html>
- ชาติชาย ปุริสา. (2560). **ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดต่อการเลือกใช้ข้อมูลอินทรีย์สำเร็จรูปของเกษตรกรในเขตตำบลค่านาดี อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด** (การศึกษาค้นคว้าอิสระระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช).
- ปาริณธ์ โรจนวิธาน. (2562). **ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อข้อมูลอินทรีย์ของเกษตรกรในเขตอำเภอมหาสารคาม จังหวัดอุบลราชธานี**. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 16(73), 125–137.
- พิชัย สารภักดิ์. (2565). **พฤติกรรมและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อข้อมูลปรับปรุงสภาพดินของเกษตรกรในเขตอำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม**. วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย, 12(2), 158–169.
- ศูนย์วิจัยกรุงศรี. (2566). **อุตสาหกรรมปุ๋ย**. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2568 จาก <https://www.krungsri.com/th/research/industry/summary-outlook/industryoutlook-2023-2025>
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2566). **แนวทางปฏิบัติโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูป 2566**. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2568 จาก <https://alro.go.th/>
- องค์การบริหารส่วนตำบลนางาม. (2567). **แผนการพัฒนางานองค์การบริหารส่วนตำบลนางาม พ.ศ. 2566–2570**. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2568 จาก https://nangam.go.th/index/load_data/?doc=11916
- Cronbach. (1970). *The evolution of research*. New York : Harper Collins.
- Hair, J. F., Black, W. C., and Anderson, R.E. (2006). *Multivariate data Analysis. (6th ed)*. New Jersey : Pearson Education International.
- Kotler, P. (1997). *Marketing management: Analysis, planning, implementation, and control (9th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis (3rd ed.)*. New York, NY: Harper & Row.

ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุข
ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก

The Issue of Transferring Subdistrict Health Promoting Hospitals from the Ministry of
Public Health to the Phitsanulok Provincial Administrative Organization

นิชาภัส รอดประเสริฐ¹

ธีรพล ศรีริคำ¹

พงษ์พันธ์ อินทรศรี¹

สงกรานต์ พรหมพนัส¹

เอกพงศ์ ขวดแก้ว¹

เอกพันธ์ สมบูรณ์¹

อมฤต วุ่นพุลสมบัติ²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก และเพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 14 คน ได้แก่ กลุ่มผู้มีหน้าที่ในการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก และกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักในการถ่ายโอนเกิดจากระเบียบข้อบังคับและข้อกำหนดจากส่วนกลาง เช่น เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินของโรงพยาบาล ครุภัณฑ์ที่ไม่ได้รับมอบ และงบประมาณที่ไม่ครบถ้วน รวมถึงความไม่ชัดเจนในการถ่ายโอนบุคลากรข้ามกระทรวง การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ และการขาดการสนับสนุนจากกระทรวงสาธารณสุข แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการประสานงานร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขเพื่อแก้ไขปัญหาใน 4 ด้าน ได้แก่ โครงสร้างองค์กร บุคลากร การเงินและทรัพยากร และแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ การปรับปรุงระเบียบให้มีความชัดเจนและสนับสนุนงบประมาณที่ถูกต้องตามระเบียบ รวมถึงการสนับสนุนการถ่ายโอนอย่างเป็นรูปธรรมจากภาครัฐ

คำสำคัญ: การถ่ายโอน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด

Abstract

This study aims to examine the problems associated with the transfer of Subdistrict Health Promoting Hospitals from the Ministry of Public Health to the administration of the Phitsanulok Provincial Administrative Organization, as well as to explore possible solutions to these issues. This is qualitative research conducted through in-depth interviews using a semi-structured interview format with 14 key

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

² อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

informants. These informants include individuals responsible for the transfer process within the Phitsanulok Provincial Administrative Organization and staff members working in the transferred Subdistrict Health Promoting Hospitals under the organization.

The study found that the main problems in the transfer process stem from central government regulations and legal constraints. These include issues such as unclear landownership of hospitals, medical equipment not being officially transferred, and incomplete budget allocations. Other challenges involve ambiguities regarding personnel transfers between ministries, ineffective communication and coordination among local agencies, and a lack of support from the Ministry of Public Health. Proposed solutions include coordination with the Ministry of Public Health to address four key areas: organizational structure, personnel, financial and resource management, and public health and quality of life development plans. Policy recommendations involve revising regulations to ensure clarity and proper budget support in accordance with official guidelines, as well as providing concrete support for the transfer process from the central government.

Keywords: transfer, Sub-district Health Promoting Hospital (SHPH), Provincial Administrative Organization

บทนำ

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มุ่งหวังให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น จึงกำหนดให้รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และได้มีการออกกฎหมายกำหนดแนวทาง ขั้นตอน วิธีการเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พัฒนางานและปรับปรุงเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดบริการสาธารณะ และตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ทำให้มีแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 ซึ่งได้กำหนดภารกิจที่เกี่ยวข้องกับงานด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต การยกระดับคุณภาพชีวิต การใช้อำนาจและการจัดบริการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนในท้องถิ่นเป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ด้านการถ่ายโอนภารกิจ โดยกำหนดให้กระทรวงสาธารณสุขถ่ายโอนสถานอนามัยและโรงพยาบาลทั่วไปที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด ต้องถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ซึ่งในระยะแรกให้ถ่ายโอนตามความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และระยะสุดท้ายของแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ด้านการถ่ายโอนภารกิจ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดไม่พร้อมรับการถ่ายโอนก็ให้ถ่ายโอนให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดดำเนินการ (สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2564) อย่างไรก็ตาม การถ่ายโอนภารกิจยังไม่ประสบความสำเร็จตามแผนโดย ข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินงานตามแนวทาง โดยมีการถ่ายโอนสถานอนามัยและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจำนวน 3,263 แห่งไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัด 49 แห่ง ซึ่งพบว่า ภายหลังการถ่ายโอนได้มีการเรียนรู้ข้อดี และข้อจำกัด รวมถึงโอกาสพัฒนาและที่สำคัญที่สุดคือผลกระทบของประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2564)

ในระยะแรกของการถ่ายโอนนั้นแบ่งเป็น 2 กรณีคือ การถ่ายโอนทั้งจังหวัดและกรณีที่มีการถ่ายโอนบางส่วน จากการศึกษาของคณะผู้วิจัยพบว่า กรณีโอนถ่ายทั้งจังหวัดและการถ่ายโอนบางส่วน มีการเตรียมความพร้อมใน 4 เรื่อง คือ 1) คน 2) โครงสร้างหรือสถานที่เตรียมความพร้อม 3) ระบบคน และ 4) การทำแผน ในระหว่างการถ่ายโอนนั้นประสบปัญหาในเรื่องของพนักงานกระทรวงสาธารณสุขต้องทำการลาออกเนื่องจากสัญญาทั้ง 2 หน่วยงานทับซ้อนกันและมีบริการบางอย่าง แต่บางแห่งไม่มี ต้องทำความเข้าใจกับประชาชนค่อนข้างมากซึ่งจะต้องหาทางแก้ไขเพิ่มเติมกับกระทรวงสาธารณสุข (สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2566)

ปัจจุบัน พ.ศ.2567 จังหวัดพิษณุโลกมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่สมัครใจโอนถ่ายแล้วทั้งสิ้น 49 แห่ง โดยสังกัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 2 แห่งได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสมอแข และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลพลาชุมพล และ สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก 47 แห่ง จากทั้งหมด 147 แห่งในจังหวัดพิษณุโลก คิดเป็นร้อยละ 32 ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้งจังหวัด ประกอบกับแผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2566-2570 ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกได้วิเคราะห์สถานการณ์พบว่า มีจุดอ่อนในการดำเนินงานโดยระบุว่า มีจุดอ่อนในเรื่องของปัญหารองรับการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ยังพบปัญหาทางปฏิบัติและการจัดการแผนงานและงบประมาณ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก, 2566) แม้ว่าตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ด้านการถ่ายโอนภารกิจในช่วงระยะสุดท้ายให้บรรลุเป้าหมายนั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกจะต้องรองรับการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้งจังหวัดแต่ในปัจจุบันนั้นยังถ่ายโอนไม่เรียบร้อย

คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกและนำปัญหานั้นมาสังเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกให้เป็นไปตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ด้านการถ่ายโอนภารกิจให้เรียบร้อยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา ศึกษาในเรื่องของปัญหาการถ่ายโอนและแนวทางการแก้ไขปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก
2. ขอบเขตพื้นที่ ศึกษาในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนมาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ยังถ่ายโอนไม่เรียบร้อยตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2)

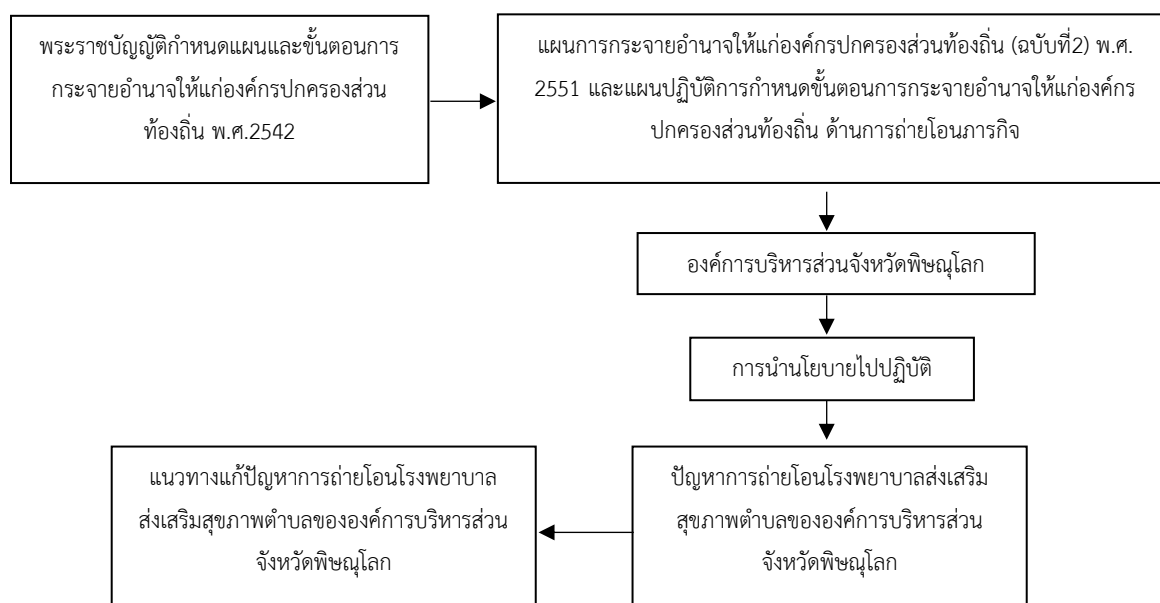
3. ขอบเขตประชากร ประกอบไปด้วยประชากรในการวิจัยทั้งหมด 162 คน ได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 14 คน จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้มีหน้าที่ในการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 4 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 10 คน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดการการวิจัยเรื่องปัญหาการถ่ายโอนอำนาจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก จากแนวคิดทฤษฎีและการศึกษาทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) โดยศึกษาพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ทำให้มีแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ด้านการถ่ายโอนภารกิจ ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกเป็นหน่วยงานราชการที่ต้องนำนโยบายนี้ไปปฏิบัติ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาในเรื่องของปัญหาการถ่ายโอนและแนวทางการถ่ายโอนภารกิจ ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก โดยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผ่านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) การสัมภาษณ์เป็นแบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งสามารถปรับคำถามตามสถานการณ์และบริบทในขณะนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ

2. ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

2.1 ประชากร คือ คณะกรรมการสุขภาพพื้นที่ (กสพ.) จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 21 คน และนักวิชาการสาธารณสุขประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 141 คน รวมทั้งสิ้น 162 คน

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยพิจารณาจากบทบาทอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายโอนและผู้มีหน้าที่ดำเนินงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายหลังถ่ายโอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้มีหน้าที่ในการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สามารถให้ข้อมูลประเด็นที่ต้องการศึกษาได้เป็นอย่างดี จำนวน 4 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ผู้อำนวยการกองสาธารณสุข และนักวิชาการชำนาญการรักษาราชการฝ่ายป้องกันควบคุมโรค กองการสาธารณสุของค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก

กลุ่มที่ 2 ผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในจังหวัดพิษณุโลก 10 แห่งๆ ละ 1 คน จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือที่ใช้ศึกษาวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างสามารถปรับการสัมภาษณ์ตามสถานการณ์และบริบทในขณะนั้น

ผู้วิจัยออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยเกี่ยวข้องเพื่อแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

3. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

4. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

5. ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเครื่องมือโดยการวิเคราะห์ทางกายภาพโดยตั้งคำถามที่ชัดเจน ใช้ภาษาอย่างรัดกุมมีความยาวที่เหมาะสมและนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นสำหรับการศึกษาวิจัยไปทำการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยที่ผู้วิจัยเลือกวิธีการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยสามารถปรับคำถามตามสถานการณ์ และบริบทให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา และสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะกำหนดวันและเวลา

สัมภาษณ์ โดยแจ้งให้ผู้สัมภาษณ์ทราบก่อนล่วงหน้าในการสัมภาษณ์จะดำเนินการจดบันทึกและทำการบันทึกเสียง โดยก่อนสัมภาษณ์จะขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อน

4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไป โดยการเก็บรวบรวมเอกสารซึ่งเป็นข้อมูลที่มีการบันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น ได้แก่ เอกสารทางราชการ หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง และงานวิจัย วิทยานิพนธ์ โดยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนขอบเขตของวัตถุประสงค์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในเชิงพรรณนาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามบริบทในการสัมภาษณ์ โดยยึดหลักข้อมูลที่เกิดขึ้นในกลุ่มตัวอย่าง ความเหมือนและความแตกต่างของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาลักษณะของแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแบบความเรียง

ผลการวิจัย

1. ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ โครงสร้างองค์กร, บุคลากร, การเงินและการจัดสรรทรัพยากร, และแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต

1.1 ปัญหาด้านโครงสร้างองค์กร ปัญหาหลักคือความซับซ้อนในการปรับโครงสร้าง ซึ่งโครงสร้างของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทำให้เกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่และการบังคับบัญชา เนื่องจากโครงสร้างการบริหารภายในองค์กรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกไม่มีกรม/กองที่ทำงานดูแลรับผิดชอบโดยตรงด้านสาธารณสุข อีกทั้งตำแหน่งต่างๆ ที่ต้องจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการถ่ายโอน การขาดทรัพยากรบุคคลที่เหมาะสม ระเบียบโครงสร้างจากส่วนกลางของกระทรวงและสำนักงานประมาณที่ยังไม่รองรับตำแหน่ง หมายเลขวิชาชีพเพื่อรองรับการถ่ายโอน โดยโครงสร้างองค์กรของกระทรวงสาธารณสุขจะขึ้นตรงกับส่วนกลาง แต่โครงสร้างภายหลังการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะขึ้นตรงกับกรม/กองภายในองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกส่งผลต่อระดับปฏิบัติงานในด้านการปรับตัว งานด้านเอกสาร เกิดปัญหาในการสื่อสารหรือความไม่เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ใหม่ การขาดความชัดเจนในโครงสร้างการทำงานซึ่งการกำหนดโครงสร้างการทำงานที่ไม่ชัดเจนในระดับองค์การบริหารส่วนจังหวัดว่าโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะต้องรายงานต่อใครหรืออยู่ภายใต้แผนใด ส่งผลต่อความขัดแย้งระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดกับกระทรวงสาธารณสุขในด้านนโยบายหรือแนวทางการปฏิบัติงาน

1.2 ปัญหาด้านบุคลากร บุคลากรมีความกังวลเรื่องความมั่นคงในอาชีพบุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยบุคลากรกังวลว่าการย้ายมาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด อาจเกิดความไม่มั่นคงในอาชีพ การเปลี่ยนสายการบังคับบัญชาของบุคลากรอาจทำให้บุคลากรสับสนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในระบบใหม่ การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมองค์กรใหม่ ปัญหาการขาดแรงจูงใจ การขาดบุคลากรที่เพียงพอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพหลายแห่งเผชิญปัญหาการขาดบุคลากรมาตั้งแต่เดิม การถ่ายโอนยังพบปัญหาซ้ำเดิมโดยเฉพาะอำเภอรอบนอก องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับการถ่ายโอนมาไม่พร้อมกันการจัดสรรในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันส่งผลต่อความไม่เสมอภาค

1.3 ปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากร การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอ งบประมาณที่โอนมาพร้อมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไม่ครอบคลุมค่าใช้จ่ายทั้งหมด ความไม่สม่ำเสมอของงบประมาณ และไม่ตรงตามระเบียบที่กำหนดไว้ส่งผลต่อการดำเนินงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ การแข่งขันด้านทรัพยากรภายในองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดต้องบริหารทรัพยากรให้กับหลายหน่วยงานในพื้นที่ ทำให้โรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพตำบลต้องแข่งขันกับหน่วยงานอื่นเพื่อให้ได้รับการจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอ อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่แย่งชิงทรัพยากรเดียวกัน ปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่เป็นของกระทรวงสาธารณสุขและจะต้องถ่ายโอนส่งมอบให้กับทางองค์การบริหารส่วนจังหวัด

1.4 ปัญหาด้านแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต ความไม่ต่อเนื่องของแผนพัฒนาสาธารณสุข การถ่ายโอนส่งผลให้แผนพัฒนาสาธารณสุขที่เคยกำหนดไว้โดยกระทรวงสาธารณสุขไม่สามารถดำเนินการต่อได้อย่างราบรื่นอาจเกิดความขัดแย้งหรือความไม่สอดคล้องระหว่างแผนงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข การขาดการบูรณาการแผนงานซึ่งแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องมีความเชื่อมโยงกับแผนระดับประเทศ การขาดความสม่ำเสมอในนโยบายและแนวทางปฏิบัติ นโยบายและแนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุขอาจเปลี่ยนแปลงตามการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่องซึ่งจะส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในคุณภาพชีวิตของประชาชนระหว่างพื้นที่ต่างๆ ปัญหาการติดตามและประเมินผล การติดตามและประเมินผลการดำเนินแผนพัฒนาสาธารณสุขต้องมีความชัดเจนหรือเป็นระบบโดยมีตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการประเมินผลกระทบที่แท้จริงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกทั้ง 4 ด้านหลัก สะท้อนให้เห็นจุดอ่อนในเรื่องการจัดการรองรับภายหลังการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ยังพบปัญหาในทางปฏิบัติ ข้อกฎหมาย รวมถึงการจัดการแผนงานและงบประมาณ ซึ่งส่งผลให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในจังหวัดพิษณุโลกเห็นถึงความไม่พร้อมและปัญหาที่จะตามมาจึงไม่สมัครใจถ่ายโอน ทำให้การถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกเป็นไปอย่างล่าช้าและยังไม่เรียบร้อย

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกประกอบด้วย การดำเนินการใน 4 ด้านหลัก ดังนี้

2.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างองค์กร องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกควรกำหนดโครงสร้างการบริหารงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในองค์การบริหารส่วนจังหวัดใหม่ให้ชัดเจนรองรับการถ่ายโอน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และพัฒนาศักยภาพบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่รับผิดชอบด้านสาธารณสุข โดยการแก้ไขปัญหาคือความซับซ้อนของการบริหารและบทบาทหน้าที่ที่ไม่ชัดเจน มีการจัดการให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเรื่องการทำงานภายในองค์กร และสร้างกลไกประสานงานระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดกับกระทรวงสาธารณสุขเพื่อแก้ไขปัญหาละเอียด

2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านบุคลากร องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกควรเปิดโอกาสให้บุคลากรทางการแพทย์ถ่ายโอนตามความสมัครใจ พร้อมกับการให้โบนัสรายปีและค่าตอบแทนเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ นอกจากนี้ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแห่งใดขาดแคลนบุคลากรให้จัดจ้างตามงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกให้ครบตามอัตราที่ต้องการตามความเหมาะสมเพื่อให้การถ่ายโอนเป็นไปอย่างราบรื่น และองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้ประสานงานของความร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขเพื่อให้โรงพยาบาลแม่ข่ายยังคงเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลเรื่องระบบการบริการที่ยังคงต้องการความต่อเนื่องในการดำเนินงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีการประสานงานกับกระทรวงสาธารณสุขเพื่อช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการทำงานร่วมกัน

2.3 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากร องค์การบริหารส่วนจังหวัดควรเพิ่มงบประมาณในการจัดซื้อครุภัณฑ์และอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยจะต้องได้รับความร่วมมือระหว่างรัฐบาล กระทรวงสาธารณสุข องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อจัดจ้าง

ทั้งหมดของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อชดเชยในส่วนงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลางที่ได้ไม่ครบตามจำนวน และมีแนวทางการแก้ปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ ครุภัณฑ์และอุปกรณ์อื่นๆ โดยต้องมีการแก้ไขร่วมกันกับรัฐบาลเพื่อให้สามารถใช้งบประมาณในการปรับปรุงซ่อมแซมหรือสร้างใหม่ได้

2.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต องค์การบริหารส่วนจังหวัดควรจะมีการบูรณาการแผนระดับชาติและท้องถิ่น มีการบูรณาการแผนงานร่วมกันระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดและกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้แผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย กำหนดตัวชี้วัดที่ชัดเจนและเหมาะสม สร้างตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ของการพัฒนา จัดทำระบบติดตามและประเมินผลที่โปร่งใสและเป็นระบบ มีการแก้ไขปัญหาการขาดการเชื่อมโยงระหว่างแผนงานและการดำเนินงานของสองหน่วยงาน

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์ที่ 1 ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดจังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีปัญหาหลักทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านโครงสร้างองค์กรเกิดความซับซ้อนในการปรับโครงสร้างองค์กรที่มีการเปลี่ยนแปลง ความไม่ชัดเจนในโครงสร้างการทำงานและปัญหาการสื่อสารภายในองค์กร เกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่และการบังคับบัญชา ปัญหาด้านบุคลากร ที่มีความกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงในอาชีพเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในการถ่ายโอนสังกัด ปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากร โดยงบประมาณที่ได้รับจากส่วนกลางไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานและไม่ตรงตามระเบียบที่กำหนด และปัญหาด้านแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต การถ่ายโอนทำให้แผนพัฒนาสาธารณสุขที่เคยดำเนินการโดยกระทรวงสาธารณสุขขาดความต่อเนื่อง โดยมีความไม่สอดคล้องระหว่างแผนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข

1.2 วัตถุประสงค์ที่ 2 แนวทางการแก้ไขปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก พบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างองค์กรนั้น องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกควรกำหนดโครงสร้างการบริหารงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้ชัดเจน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านสาธารณสุขและสร้างกลไกประสานงานระหว่างองค์กร แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านบุคลากรนั้น องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกควรเปิดให้บุคลากรทางการแพทย์ถ่ายโอนตามความสมัครใจ หากขาดแคลนบุคลากรให้จัดจ้างตามงบประมาณให้ครบตามอัตราที่ต้องการ แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเงินและการจัดสรรทรัพยากร จะต้องได้รับความร่วมมือระหว่างรัฐบาล กระทรวง และองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อจัดจ้างทั้งหมด และแก้ปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ ครุภัณฑ์และอุปกรณ์อื่นๆ ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต ควรจะมีการบูรณาการแผนระดับชาติและท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดต้องจัดทำแผนพัฒนาสาธารณสุขที่สอดคล้องกับแผนระดับชาติและนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข

2. อภิปรายผลจากการวิจัย ได้ดังนี้

2.1 ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกนั้น ผู้วิจัยพบว่า ในทางปฏิบัติไม่สอดคล้องกับคู่มือแนวทางการถ่ายโอนภารกิจสถานีนอนมัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรชนาวมินทราชนิและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดของสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ตามการประเมิน

ตัวชี้วัดทั้ง 4 ด้าน ทั้ง 1.โครงสร้างองค์กร 2.บุคลากร 3.การเงินและทรัพยากร และ 4.แผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต องค์กรบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกผ่านการประเมินผลในระดับดีเลิศ สามารถรองรับการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลได้ทั้งจังหวัด เป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของวราภรณ์ ผ่องอ่วย และโชติ บดีรัฐ (2567) ที่ศึกษาการเตรียมความพร้อมต่อการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกซึ่งผลการวิจัยพบว่า ระดับการเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกิจโอนถ่าย รพ.สต. อยู่ในระดับมาก ซึ่ง อายุ เพศ การศึกษา ระยะเวลาการทำงาน ไม่ได้มีข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันในด้านการถ่ายโอนและพบปัญหาทางด้านงบประมาณและบุคลากร ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งงบประมาณแต่ไม่เพียงพอ อีกทั้งรัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจมากนัก ปัจจุบันองค์กรบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกได้นำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อรองรับการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในจังหวัดในการปฏิบัติงานเกิดปัญหาในการดำเนินการในเรื่องของเงินสนับสนุนการถ่ายโอนที่องค์กรบริหารส่วนจังหวัดต้องสำรองจ่ายให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อใช้ในการบริหารงานไปก่อนแล้วค่อยตั้งเบิกกับส่วนกลางแต่ได้รับเงินสนับสนุนกลับมาไม่เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกต้องนำเงินงบประมาณมาอุดหนุนเพื่อให้การดำเนินงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นไปอย่างราบรื่น และปัญหาโครงสร้างองค์กรที่แตกต่างกันของกระทรวงสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งบุคลากรทางการแพทย์มีเลขาชีพ เงินเดือน ค่าเวร ค่าเคสต่างๆ ซึ่งองค์กรบริหารส่วนจังหวัดนั้นติดขัดระเบียบข้อบังคับในเรื่องอัตราเงินเดือนต้องไม่เกินร้อยละ 40 ของงบประมาณจึงส่งผลให้ขาดแคลนบุคลากรบางตำแหน่ง เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ เป็นต้น ปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินและครุภัณฑ์ที่ติดขัดเรื่องระเบียบข้อบังคับ และยังรวมไปถึงความไม่สอดคล้องกันในด้านแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตของกระทรวงสาธารณสุขและองค์กรบริหารส่วนจังหวัดก็ส่งผลให้องค์กรบริหารส่วนจังหวัดนั้นดำเนินการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในจังหวัดพิษณุโลกล่าช้า ไม่เรียบร้อย ตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ซึ่งวรเดช จันทรศร (2537) ได้อธิบายด้วยตัวแบบด้านการจัดการ (Management Model) ว่าองค์กรที่รับผิดชอบโครงการที่จะประสบความสำเร็จจำเป็นที่จะต้องอาศัยองค์การที่มีโครงสร้างที่เหมาะสม บุคลากรในองค์กรต้องมีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านการบริหารและด้านเทคนิคโครงการ รวมทั้งมีความพร้อมในด้านวัสดุอุปกรณ์ สถานที่ เครื่องมือ และงบประมาณที่เพียงพอในการดำเนินการ จากตัวแบบนี้สามารถอธิบายได้ว่า พบปัญหาทั้งด้านโครงสร้างที่เหมาะสม บุคลากร อุปกรณ์ สถานที่ เครื่องมือและงบประมาณ จึงส่งผลต่อความสำเร็จในการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก สอดคล้องกับงานวิจัยของสิทธิโชค ลิ้มสุวรรณ และสมบุญรณ์ สุขสำราญ (2565) ศึกษาวิจัยปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดนครราชสีมา ที่มีปัญหาจากการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากกระทรวงสาธารณสุขไปสู่องค์กรบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีความล่าช้าในการถ่ายโอนติดปัญหาที่หลักเกณฑ์ เงื่อนไข ระเบียบ ข้อบังคับจากส่วนกลาง กลไกการทำงาน รวมทั้งการสื่อสารที่ไม่ชัดเจนของทั้ง 2 หน่วยงาน การสื่อสารที่ล่าช้าส่งผลต่อประสิทธิภาพในการถ่ายโอน สอดคล้องกับงานวิจัยของวรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ (2565) ที่ศึกษาเรื่องการถ่ายโอนภารกิจด้านสังคมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : สภาพการณ์ ปัญหาอุปสรรค และแนวโน้มในอนาคต งานวิจัยพบว่า ความทับซ้อนกันของแต่ละโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะถูกตรวจสอบโดยผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานของจังหวัดขาดความเป็นอิสระขาดประสิทธิภาพในการบริหารท้องถิ่นส่งผลต่อการบริหารจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นโดยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น รัฐควรมีความยืดหยุ่นและมีเป้าหมายที่ผลลัพธ์มากกว่าการยึดติด ในขั้นตอนและกระบวนการ รัฐต้องให้ความเชื่อมั่นหน่วยงานและภาคประชาชน ทำงานร่วมกันกับหน่วยงานอื่นๆ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ภาคท้องถิ่น ภาคประชาสังคม โดยปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

จากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสู่องค์การปกครองส่วนจังหวัดพิษณุโลกส่วนหนึ่งนั้นเกิดจากการแนวทางการปฏิบัติที่มีความซับซ้อนของหน่วยงานส่วนกลางและองค์การบริหารส่วนจังหวัด

2.2 การแก้ไขปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกแก้ไขปัญหาตามหลักการกระจายอำนาจตามหลักการแนวคิดของเสาวณีย์ ชินสิทธิรัตน์ (2545) ว่าเป็นนิติบุคคลต่างจากองค์กรของรัฐบาลกลาง มีอำนาจอิสระในการบริหารงาน มีงบประมาณของตนเอง มีการปรับเปลี่ยนอำนาจและความรับผิดชอบในการดำเนินการต่างๆ จากส่วนกลางไปสู่หน่วยงานระดับล่างหรือส่วนท้องถิ่น เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองได้ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้จัดสรรงบประมาณมาเพิ่มเติมให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายใต้สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อให้การดำเนินงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนมาแล้วสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างราบรื่น เพื่อให้บริการประชาชนในท้องถิ่น ตามแนวทางของนโยบายในแนวคิดของศุภชัย ยาวะประภาส (2538) กล่าวว่า วงจรชีวิตของนโยบายมักจะจัดแบ่งในรายละเอียดที่แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปประกอบด้วย 3 ขั้นตอนใหญ่ คือ ขั้นแรก การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) ระบุประเด็นปัญหาการพัฒนาทางเลือกและการเสนอทางเลือก ขั้นที่สอง การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) แปลความนโยบาย การรวบรวมทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง การวางแผนงาน การจัดองค์กรและการดำเนินงาน ขั้นที่สาม การประเมินผล (Policy Evaluation) เป็นการตรวจสอบผลของการนำนโยบายไปปฏิบัติหากไม่ได้ผลก็จะยกเลิกหรือมีข้อผิดพลาดหรือเกิดผลกระทบ (Impacts) ในด้านลบก็จะทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงซึ่งตามแนวทางการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนั้นอยู่ในขั้นตอนการประเมินผลตรวจสอบผลหากการนำนโยบายไปปฏิบัติแล้วเกิดข้อผิดพลาดหรือเกิดผลกระทบควรที่จะต้องปรับปรุง และแนวคิดของ Lindblom (1968) กล่าวถึงขั้นตอนการจัดทำนโยบาย (Policy Making) คือการแบ่งออกเป็นแต่ละขั้นตอนด้วยการตรวจสอบว่าปัญหาต่างๆ ของนโยบายนั้นๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไรและมีปัญหาใดที่สามารถนำเข้าสู่กระบวนการจัดทำนโยบาย ซึ่งได้แก่ 1.การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) โดยนักการเมืองที่เป็นผู้กำหนดนโยบายโดยมองประเด็นปัญหาที่มีผลต่อการเมือง 2.การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) เป็นหน้าที่ของฝ่ายข้าราชการที่จะต้องนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบ กฎหมาย ต่อไป ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ นั้น มักจะนำประเด็นปัญหาใหม่ๆ เข้ามาสู่วาระนโยบายเสมอ และ 3.การประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของนโยบายเพื่อตรวจสอบการนำนโยบายไปปฏิบัติว่าได้ผลเป็นอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายในครั้งต่อไป

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การแก้ไขปัญหาด้านระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งกระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานประมาณรวมถึงการบูรณาการการทำงานร่วมกันแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านโครงสร้างองค์กร บุคลากร การเงินและการจัดสรรทรัพยากร รวมถึงแผนพัฒนาสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต จะช่วยส่งเสริมการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลกให้มีประสิทธิภาพและเรียบร้อย ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ทำให้มีแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) ด้านการถ่ายโอนภารกิจ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ด้านระเบียบโดยภาครัฐส่วนกลางได้แก่ กระทรวงสาธารณสุขและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ต้องฟังเสียงสะท้อนปัญหาการถ่ายโอนในแต่ละท้องถิ่นนำไปพัฒนาและปรับปรุงเพื่อให้เกิดแนวทางที่ชัดเจน รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณให้ถูกต้องตามระเบียบที่กำหนดไว้

1.2 ด้านกฎหมาย คือ 1) กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ควรมีนโยบายสนับสนุนการถ่ายโอนที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม ทั้งในด้านโครงสร้าง บุคลากร กฎหมาย งบประมาณ 2) การสื่อสารที่ทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกระทรวงสาธารณสุขกับองค์กรบริหารส่วนจังหวัดในประเด็นความร่วมมือระหว่างกันซึ่งทั้ง 2 หน่วยงานจะต้องทำงานร่วมกันในระยะยาว 3) เพิ่มปัจจัยในการส่งเสริมการขับเคลื่อนทั้งผู้โอนและผู้รับ ในส่วนของการจัดสรรงบประมาณในการจ้างบุคลากรด้านสาธารณสุข วัสดุ เวชภัณฑ์ 4) กฎหมายในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินของแต่ละหน่วยงานทั้งป่าไม้ ราชพัสดุหรือพื้นที่บริจาคที่ส่งผลให้เกิดการติดขัดและล่าช้าในการถ่ายโอน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ด้านบทบาทหน้าที่คือ 1) จัดตั้งกลไกความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะกระทรวงสาธารณสุขและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นเพื่อติดตามการถ่ายโอนและการดำเนินงานร่วมกัน 2) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอต้องสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ที่ถ่ายโอนได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 3) ควรมีกระบวนการชี้แจงสร้างความเข้าใจแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและมีการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.2 ด้านการบริหาร คือ 1) องค์กรบริหารส่วนจังหวัดต้องมีการอบรมหรือสัมมนา เพื่อให้บุคลากรขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดมีการเตรียมตัวและรับทราบข้อมูลในการถ่ายโอน 2) องค์กรบริหารส่วนจังหวัดมีการพัฒนาบุคลากรสาธารณสุขด้านสุขภาพในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจากสังกัดกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดอื่นๆ เช่น เทศบาล และองค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีลักษณะและสภาพการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน

3.2 เสนอให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบและกระบวนการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้กระบวนการถ่ายโอนเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพสูงสุด

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาแนะนำให้คำปรึกษา แก่ไขข้อบกพร่องและให้ข้อคิดเห็นต่างๆ จากอาจารย์อมฤต วุ่นพุลสมบัติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำที่ดีในการตรวจสอบการแก้ไขข้อผิดพลาดต่างๆ ด้วยความดูแลเอาใจใส่ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำครั้งนี้เป็นอย่างมาก ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วริยา ดั่งน้อย, อาจารย์ ดร.ภัทรพิมพ์ ทองวัน และอาจารย์ชนิตาภา ชลอมวงษ์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งคณาจารย์ทุกท่านในสาขาวิชารัฐศาสตร์ที่ได้ประสิทธิ์ ประสาท วิชาความรู้ทักษะประสบการณ์ที่ดีและมีคุณค่าแก่ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก ผู้อำนวยการกองสาธารณสุข ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือนักวิชาการสาธารณสุข ที่ให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ตลอดจนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้ง 10 แห่ง คือ รพ.สต.ปากโทก รพ.สต.มะขามสูง รพ.สต.ท่าโพธิ์ รพ.สต.ท่าทอง รพ.สต.อรัญญิก รพ.สต.เสาหิน รพ.สต.แหลมโพธิ์ รพ.สต.บ้านป่า รพ.สต.ดอนทอง รพ.สต.วัดพริก ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ. (2565). การถ่ายโอนภารกิจด้านสังคมสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: สภาพการณ์ ปัญหา อุปสรรคและแนวโน้มในอนาคต. วารสารศิลปการจัดการ, 6(4), 2009-2023.
- วรภรณ์ ผ่องอ่วย และโชติ บดีรัฐ. (2567). การศึกษาการเตรียมความพร้อมต่อการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก. Journal of Modern Learning Development, 9(2), 44-56.
- วรเดช จันทรศร. (2537). การนำนโยบายไปปฏิบัติ: ตัวแบบและคุณค่า. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศุภชัย ยาวะประภาส. (2538). นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิโชค ลิ้มสุวรรณ และสมบุรณ์ สุขสำราญ. (2565). ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลจาก กระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครราชสีมา. วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้ และสหวิทยาการ, 5(5), 35-58.
- สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2564). แนวทางดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสถานีนอนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินีและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2566). ถอดบทเรียนการดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสถานีนอนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (ตุลาคม 2565 - มกราคม 2566). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข.
- เสาวณีย์ ชินสิทธิรัตน์. (2545). การนำนโยบายการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นไปปฏิบัติ: ศึกษาเฉพาะของ องค์การบริหารส่วนตำบลพลวง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี. ปัญหาพิเศษปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (นโยบายสาธารณะ), มหาวิทยาลัยบูรพา.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก. (2566). แผนพัฒนาสุขภาพระดับพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับทบทวนปี พ.ศ. 2566. สืบค้นจาก <https://www.ppao.go.th/post/30062/>
- Lindblom, C. E. (1968). The policy-making process. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall Inc.

การพัฒนาทักษะการคำนวณโดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา

Development of Computational Skills Through Inquiry-Based Learning (5E) Combined with the KWDL Technique to Solve Physics Problems on Thermal Energy for Grade 12 Students at Nawaminthrachuthit Thaksin School, Songkhla Province

รุ่งทิพา จันทรสมคง¹

พิชญ์ไพไล ขุนพรรณราย²

อมรลักษณ์ อับดลลาเฮียน³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 2) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL กับเกณฑ์ร้อยละ 70 3) เพื่อประเมินพัฒนาการด้านทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา จำนวน 38 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL 2) แบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน เป็นแบบอัตนัยจำนวน 5 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ก่อนและหลังเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับที่ระดับ .01 2) พัฒนาการด้านทักษะการคำนวณของผู้เรียนจากแบบทดสอบหลังเรียนเกณฑ์ร้อยละ 70 มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 92.9 ของคะแนนเต็ม และมีนักเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 97.4

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) เทคนิค KWDL โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ พลังงานความร้อน ทักษะการคำนวณ

¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

³ ครูชำนาญการพิเศษสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา

Abstract

The objective of this research is to 1) To compare numerical skills for solving physics problems on the topic of thermal energy before and after learning management using the 5E inquiry-based learning approach combined with the KWDL technique for grade 12 high school students. 2) To compare the numerical skills for solving physics problems on the topic of thermal energy of Mathayom Suksa 6 students who received learning management using the 5E inquiry-based learning approach combined with the KWDL technique against a 70 percent criterion. 3) To assess the development of numerical skills for solving physics problems on the topic of thermal energy after receiving learning management using the 5E inquiry-based learning approach combined with the KWDL technique for Mathayom Suksa 6 students. Aim for an average score of 70% of the highest possible score and make sure that at least 70% of the students meet the passing standards. The research sample group comprises 38 students in grade 12, first semester of the 2024 academic year, at Nawaminthrachuthit Taksin School, Songkhla Province. The research utilizes tools such as the 5E Inquiry-Based Learning Plan in conjunction with the KWDL approach. An exam designed to assess computational skills in addressing physics issues related to thermal energy, with five essay questions. The statistical measures used for data analysis comprise the mean, standard deviation, and t-test. The research shows that grade 12 high school students' ability to calculate and solve problems in physics about energy and heat improved significantly after using the 5E inquiry-based learning approach along with the KWDL technique, compared to how well they did before they started learning, with a statistical significance of .01. The post-test results, which required a minimum standard of 70%, revealed that the development of students' calculating skills led to an average score of 92.9% of the maximum possible score, with 97.4% of the students passing the condition.

Keywords: 5E inquiry-based learning, KWDL technique, Physics inquiries, Thermal energy, Computational skills

บทนำ

วิชาฟิสิกส์เป็นวิทยาศาสตร์กายภาพศาสตร์หนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศที่สามารถรับรู้ได้จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ของประเทศที่พัฒนาแล้วที่มีเครื่องอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณูปโภคที่ดี เป็นต้น จึงทำให้คุณภาพชีวิตประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะประเทศดังกล่าวให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์ที่ช่วยให้ประชากรมีความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันที่มีคุณภาพ อีกทั้งฟิสิกส์ยังเป็นวิชาที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเป็นวิชาที่สามารถฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ การคำนวณ การแก้ปัญหาให้กับผู้เรียนเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้วิชาฟิสิกส์เป็นวิชาพื้นฐานที่สามารถนำไปต่อยอดในระดับอุดมศึกษาอีกด้วย (นิภาพร ช่วยธานี, 2555) แต่ปัจจุบันนักเรียนส่วนใหญ่ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียนวิชาฟิสิกส์มากเท่าที่ควร เนื่องจากเนื้อหาวิชาฟิสิกส์เป็นการเรียนรู้กฎ ทฤษฎีของนักวิทยาศาสตร์ที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ต้องอาศัยการแก้โจทย์ปัญหาโดยใช้สมการทางคณิตศาสตร์ ทำให้ผู้เรียนประสบปัญหาในการวิเคราะห์โจทย์ และไม่เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่โจทย์กำหนดให้ ผู้เรียนจึงไม่สามารถนำกฎ ทฤษฎี สมการต่าง ๆ ไปใช้แก้โจทย์ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ส่งผลให้

ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ยังอยู่ในระดับต่ำ และทำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อวิชาฟิสิกส์เพราะคิดว่าเป็นวิชาที่ยาก สาเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น พื้นฐานการคำนวณทางคณิตศาสตร์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อายุ เพศ ฯลฯ (ธัญกร ช่วยทุกข์เพื่อน, 2560) ดังนั้นควรมีการจัดการเรียนรู้หรือเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแก้โจทย์ฟิสิกส์ที่เป็นขั้นตอนและชัดเจนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเกิดความรู้ความเข้าใจในการแก้โจทย์ฟิสิกส์ได้

สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา การเรียนวิชาฟิสิกส์ในห้องเรียนของผู้วิจัยอาจเกิดขึ้นได้จาก 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยจากผู้สอนและผู้เรียน สาเหตุจากผู้สอนคือมีการจัดการเรียนรู้หรือการใช้เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ที่ไม่หลากหลาย และอาจเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ยังไม่เหมาะสมกับคุณลักษณะผู้เรียนและเนื้อหาสาระ สาเหตุจากผู้เรียน คือ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีอคติในเชิงลบกับวิชาฟิสิกส์ และขาดความรู้พื้นฐานในการคำนวณทางคณิตศาสตร์ อีกทั้งผลการเรียนไม่ผ่านการสอบเก็บคะแนน และผลการสอบระหว่างภาคของผู้เรียนในห้องนี้ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง เมื่อสอบถามผู้เรียนบางกลุ่มที่มีผลการเรียนปานกลาง ผู้เรียนได้ให้คำตอบเกี่ยวกับอุปสรรคของการเรียนวิชาฟิสิกส์ คือ 1) การแปลความหมายโจทย์ปัญหาฟิสิกส์ไม่ได้ 2) มีอคติกับวิชาฟิสิกส์ว่าเป็นวิชาที่เข้าใจยากไม่สามารถทำความเข้าใจได้ 3) ไม่มีความมั่นใจในการเลือกสมการและหาคำตอบของโจทย์ปัญหา และขาดความรอบคอบในการคำนวณ 4) ไม่สามารถวิเคราะห์โจทย์ปัญหาได้ว่าโจทย์ต้องการทราบตัวแปรใด และโจทย์กำหนดตัวแปรใด อีกทั้งไม่สามารถเขียนสมการที่ใช้ในการคำนวณเรื่องนั้น ๆ ได้

การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ โดยการแสวงหาและศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างองค์ความรู้ของตนเอง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีครูผู้สอนคอยชี้แนะและสนับสนุน ทำให้ผู้เรียนสามารถค้นพบความรู้หรือแนวทางแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง และสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ (นรรชต์ ฝันเขียว, 2563) ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ **ขั้นตอนที่ 1** ขั้นสร้างความสนใจ (Engagement) เป็นขั้นของการนำเข้าสู่บทเรียนหรือนำเข้าสู่เรื่องที่อยู่ในความสนใจที่เกิดจากการสงสัย โดยผู้สอนมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจใคร่รู้ เพื่อนำเข้าสู่บทเรียนหรือเนื้อหาใหม่ ซึ่งความสนใจใคร่รู้นั้นอาจมาจากความสนใจของผู้เรียนเอง หรือจากการนำเสนอของผู้สอน แต่จะต้องเป็นเรื่องที่ผู้เรียนยอมรับโดยไม่มีการบังคับ **ขั้นตอนที่ 2** ขั้นสำรวจและค้นหา (Exploration) เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากประเด็นที่ผู้เรียนสนใจจากขั้นตอนที่ 1 ขั้นนี้ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า จากการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสำรวจ การสืบค้นจากแหล่งข้อมูลหรือเอกสารต่าง ๆ การทดลอง และการจำลองสถานการณ์ เป็นต้น เพื่อตรวจสอบสมมติฐานให้ได้ข้อมูลเพียงพอที่จะนำไปใช้ในการอธิบายและสรุป **ขั้นตอนที่ 3** การอธิบายและลงข้อสรุป (Explanation) เมื่อได้ข้อมูลเพียงพอผู้สอนต้องให้ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และแปลความข้อมูลนั้น ๆ เพื่อสรุปผลและนำเสนอผลที่ได้ และผลสรุปที่ได้ต้องสามารถอ้างอิงความรู้ มีความสมเหตุสมผล และมีหลักฐานที่เชื่อถือได้ **ขั้นตอนที่ 4** การขยายความรู้ (Elaboration) เป็นขั้นของการนำความรู้ที่ได้จากขั้นก่อนหน้ามาเชื่อมโยงความรู้เดิมหรือใช้อธิบายถึงสถานการณ์หรือเหตุการณ์เกี่ยวข้อง โดยผู้สอนอาจจัดกิจกรรมและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ **ขั้นตอนที่ 5** การประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นของการประเมินการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การทำแบบทดสอบ ข้อสอบ การนำเสนอหน้าชั้น หรือการให้ผู้เรียนประเมินตัวเอง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของความรู้ที่ผู้เรียนได้จากการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ เนื่องจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่อาศัยกฎ ทฤษฎีทางฟิสิกส์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ความรู้จากการค้นคว้าสืบเสาะด้วยตัวผู้เรียนเองมีความเหมาะสมกับหัวข้อพลังงานความร้อน ผู้วิจัยจึงเลือกการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้โดยการเชื่อมโยงจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนเองได้

เทคนิค KWDL (Know What Do Learn หรือ KWDL) ซึ่ง นักวิจัยหลายท่านได้สรุปนิยามความหมายไว้ว่า เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์หรือคณิตศาสตร์ด้วยกระบวนการทางคณิตศาสตร์เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์โจทย์ปัญหาได้อย่างเป็นระบบที่มีลำดับขั้นตอน (ชนิกานต์ ทับทิม และ ชิตชไม วิสุตกุล, 2567) เทคนิค KWDL มีการพัฒนาขึ้นโดย Ogle (1986) และต่อมาได้พัฒนาให้สมบูรณ์ขึ้น โดย Shaw et al. (1997) มีขั้นตอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 K (What we know) ผู้เรียนรู้อะไรบ้างในเรื่องที่จะเรียน หรือสิ่งที่โจทย์บอกให้ทราบมีอะไรบ้าง ขั้นที่ 2 W (What we want to know) ผู้เรียนหาสิ่งที่โจทย์ต้องการทราบหรือสิ่งที่ผู้เรียนต้องการรู้ ขั้นที่ 3 D (What we do to find out) ผู้เรียนจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อหาคำตอบตามที่โจทย์ต้องการ หรือสิ่งที่ตนเองต้องการรู้ ขั้นที่ 4 L (What we learned) ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเทคนิค KWDL เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เรียนมีขั้นตอนการคิดอย่างเป็นระบบ ช่วยเสริมแรงให้ผู้เรียนมีการถ่ายทอดแนวความคิดได้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ที่จำเป็นต้องใช้กระบวนการทางคณิตศาสตร์ที่มีการคิดอย่างเป็นระบบขั้นตอนผู้วิจัยจึงเลือกเทคนิค KWDL มาช่วยในการแก้โจทย์ปัญหาสำหรับการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ของผู้เรียนเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคำนวณให้กับผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (5E) เพียงวิธีเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทักษะการคำนวณ และการแก้โจทย์ปัญหาอย่างเป็นระบบให้กับผู้เรียนในวิชาฟิสิกส์ เนื่องจากวิชาฟิสิกส์เป็นวิชาที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์ปัญหา การคำนวณที่เป็นขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการคำนวณที่เป็นระบบ และสามารถนำทักษะไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเป็นการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาฟิสิกส์ของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศทักษิณ จังหวัดสงขลา ให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาฟิสิกส์ที่สูงขึ้น ดังนั้นการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการจัดการเรียนรู้หรือเทคนิคการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (ดวงสมร ดอนจันไพร และ ปรียา บุญญสิริ, 2564) ร่วมกับการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์อย่างเป็นระบบจึงควรนำเอาการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) มาใช้ร่วมกับเทคนิค KWDL เนื่องจากเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และมองเห็นภาพความคล้ายคลึงกันระหว่างการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) กับเทคนิค KWDL ซึ่งเทคนิค KWDL สามารถจัดอยู่ในขั้นตอนที่ 2-5 ของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ได้ กล่าวคือ เริ่มจากขั้นที่ผู้เรียนต้องทราบปัญหา และต้องทำการค้นคว้าหาคำตอบเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ เมื่อผู้เรียนค้นพบคำตอบจะกลายเป็นขั้นของการขยายความรู้หรือเชื่อมโยงความรู้และสุดท้ายผู้เรียนจะได้องค์ความรู้จากการประเมินคำตอบที่ได้ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เป็นเทคนิคการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ที่มีขั้นตอนที่ชัดเจนซึ่งผู้เรียนสามารถนำมาช่วยแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ได้ และทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ การคำนวณ และทักษะการแก้โจทย์ปัญหาได้เป็นอย่างดี สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

ดังนั้นเพื่อพัฒนาความสามารถให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาและหลักการพื้นฐานในวิชาฟิสิกส์เพิ่มมากขึ้น และเพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาในทักษะการคิดแก้ปัญหา ทักษะการคำนวณ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะอื่น ๆ ตามศักยภาพ และมีเจตคติที่ดีต่อวิชาฟิสิกส์มากขึ้น ผู้วิจัยมีความสนใจพัฒนาทักษะการคำนวณโดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาทางฟิสิกส์ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคำนวณให้มีประสิทธิภาพการเรียนรู้ในวิชาฟิสิกส์ให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL กับเกณฑ์ร้อยละ 70
3. เพื่อประเมินพัฒนาการด้านทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

สมมุติฐานของการวิจัย

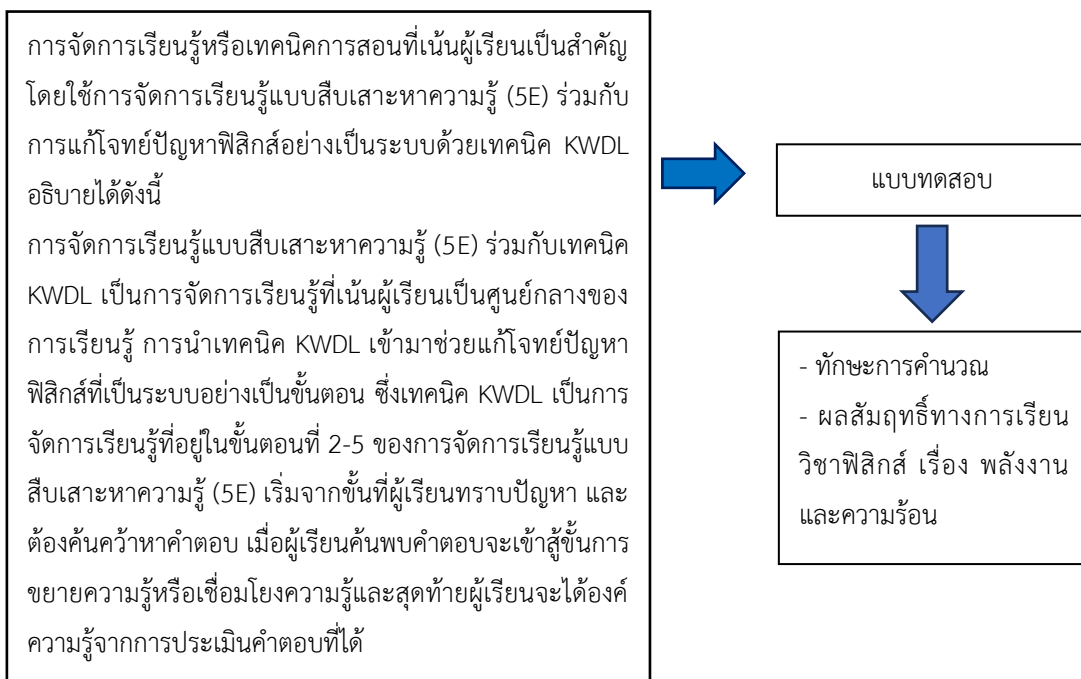
1. ทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา หลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL สูงกว่าก่อนเรียน
2. พัฒนาการผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม และมีจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของนักเรียนทั้งหมด

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา จำนวน 4 ห้อง จำนวนนักเรียน 122 คน
กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/4 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา จำนวนนักเรียน 38 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)
2. ขอบเขตตัวแปรที่ศึกษา
ตัวแปรต้น คือ ทักษะการคำนวณ
ตัวแปรตาม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง พลังงานความร้อน
3. ขอบเขตเนื้อหา
เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ วิชาฟิสิกส์ 5 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

กรอบแนวคิดงานวิจัย

ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ และพัฒนาการผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง พลังงานความร้อน โดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา จำนวน 4 ห้อง จำนวนนักเรียน 122 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา จำนวนนักเรียน 38 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นห้องที่ผู้วิจัยสอน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยการสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL รายวิชาฟิสิกส์ 5 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง พลังงานความร้อน จำนวน 1 แผน 2 คาบเรียน

2.2 แบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง พลังงานความร้อน แบบอัตนัย จำนวน 5 ข้อ

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 สร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เรื่องพลังงานความร้อน ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ ตามขั้นตอนดังนี้

3.1.1 ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3.1.2 ศึกษาวิธีการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.1.3 วิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ จากหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา โดยกำหนดเนื้อหาในเรื่อง พลังงานความร้อน จำนวน 2 คาบ

3.1.4 ดำเนินการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้วิชาฟิสิกส์ 5 แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยให้ครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน จำนวน 1 แผน

3.1.5 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อตรวจสอบรายละเอียดของแผน ความถูกต้อง ความสอดคล้องของจุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ และการวัดและประเมินผล เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ซึ่งคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ประเมินคุณภาพแบบ IOC ระดับคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้มีค่า +1 คือเป็นแผนที่สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่กำหนด

3.1.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแก้ไขเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อประเมินค่าความเหมาะสมและรายละเอียดของแผนการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ และการวัดและประเมินผลของแผนการจัดการเรียนรู้

3.1.7 นำแผนการจัดการเรียนรู้มาปรับปรุงแก้ไข และนำไปทดลองใช้จริงกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

3.2 สร้างแบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณ เรื่อง พลังงานความร้อน ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณ เรื่อง พลังงานความร้อน ตามขั้นตอนดังนี้

3.2.1 ศึกษารายละเอียดของมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและเนื้อหาที่จะนำไปสร้างแบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณ

3.2.2 กำหนดลักษณะของแบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณเป็นแบบอัตนัย จำนวน 5 ข้อ ตามแผนผัง KWDL ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ในเรื่อง พลังงานความร้อน ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบของการวัดทักษะการคำนวณตามขั้นตอน KWDL ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 K (What we know) นักเรียนรู้อะไรบ้างในเรื่องที่เรียนและสิ่งที่โจทย์บอกให้ทราบ ขั้นที่ 2 W (What we want to know) นักเรียนหาสิ่งที่โจทย์ต้องการทราบหรือสิ่งที่นักเรียนต้องการรู้ ขั้นที่ 3 D (What we do to find out) นักเรียนจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อหาคำตอบตามที่โจทย์ต้องการหรือสิ่งที่ตนเองต้องการรู้ และขั้นที่ 4 L (What we learned) นักเรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือคำตอบที่ได้จากขั้นที่ 3 ซึ่งคุณภาพของแบบทดสอบทำการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ใช้การประเมินคุณภาพแบบ IOC ระดับคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้มีค่า +1 คือแน่ใจว่าแบบทดสอบที่สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่กำหนด

3.2.3 สร้างเกณฑ์การให้คะแนนวัดทักษะการคำนวณ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบบูรณาการ โดยแบ่งระดับการให้คะแนนแต่ละข้อเป็น 3 ระดับ คือ 2, 1 และ 0 หมายถึง คุณภาพระดับดี พอใช้ ปรับปรุง ตามลำดับ

ตารางที่ 1 : แสดงเกณฑ์การให้คะแนนวัดทักษะการคำนวณ ที่มา: ปารวัน เห่งโคกงาม (2562)

ขั้นตอน	ระดับคะแนน		
	2	1	0
K ระบุสิ่งที่โจทย์กำหนดให้	ระบุสิ่งที่โจทย์กำหนดให้มา ได้ถูกต้องและครบถ้วน	ระบุสิ่งที่โจทย์กำหนดให้ได้ ถูกต้องบางส่วนหรือระบุได้ไม่ ครบ	ระบุสิ่งที่โจทย์กำหนดมาไม่ ถูกต้องหรือไม่ระบุ
W ระบุสิ่งที่โจทย์ต้องการ ทราบ	ระบุสิ่งที่โจทย์ให้หาได้ ถูกต้อง ครบถ้วนและสามารถ บอกวิธีการหาคำตอบได้	ระบุสิ่งที่โจทย์ให้หาได้ถูกต้อง แต่บอกวิธีการหาคำตอบผิด หรือไม่สามารถบอกวิธีการได้	ระบุสิ่งที่โจทย์ให้หาไม่ ถูกต้องหรือไม่ระบุและไม่ สามารถบอกวิธีการหา คำตอบ
D ดำเนินการแก้ปัญหา	เลือกใช้สมการในการแก้ โจทย์ปัญหาได้ถูกต้อง ครบถ้วนและเหมาะสม	เลือกใช้สมการในการแก้โจทย์ ปัญหาที่ในการคำตอบได้แต่ไม่ เหมาะสมหรือไม่ครบถ้วน	เลือกใช้สมการในการแก้ โจทย์ปัญหาที่ไม่ถูกต้องหรือไม่ ได้ระบุสมการ
L สรุปคำตอบที่ได้	ตรวจสอบคำตอบได้ถูกต้อง (ปริมาณและหน่วย)	คำตอบถูกต้องแต่หน่วยไม่ ถูกต้องหรือไม่ระบุหน่วย	ตอบคำตอบไม่ถูกต้อง หรือไม่ตอบ

3.2.4 นำแบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณที่ผู้วิจัยสร้างให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้กับแบบทดสอบ และตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบทดสอบ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ คือ ครูสอนวิชาฟิสิกส์ ตำแหน่งครูวิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ สถานที่ทำงาน โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา จำนวน 3 ท่าน การตรวจสอบเครื่องมือของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของแบบทดสอบกับตัวชี้วัดของสาระการเรียนรู้ เรื่อง พลังงานและความร้อน ซึ่งทั้ง 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพให้น้ำหนักของเครื่องมือเป็น +1 คือ แบบทดสอบสอดคล้องกับตัวชี้วัดที่กำหนด

3.2.5 ปรับแก้แบบทดสอบที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำแบบทดสอบไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยอธิบายและชี้แจงให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 38 คน โรงเรียนเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา รับทราบและเข้าใจขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ก่อนการจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL

4.2 ผู้วิจัยให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง พลังงานความร้อน ที่ได้รับการตรวจสอบคุณภาพแบบ IOC และปรับปรุงแก้ไขแล้ว

4.3 ผู้วิจัยดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1 แผน จำนวน 2 คาบเรียน

4.4 ผู้วิจัยให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง พลังงานความร้อน ซึ่งเป็นแบบทดสอบฉบับเดียวกันกับแบบทดสอบก่อนเรียน

4.5 ผู้วิจัยนำผลคะแนนที่ได้จากการตรวจแบบทดสอบวัดทักษะการคำนวณ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง พลังงานความร้อน ไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาพีลิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และสถิติทดสอบที

5.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะการคำนวณ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL กับเกณฑ์ร้อยละ 70 จากค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และสถิติทดสอบทีแบบ 1 กลุ่ม โดยคะแนนเฉลี่ยที่นำมาเปรียบเทียบเกณฑ์ร้อยละ 70 เป็นการเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา พุทธศักราช 2551 แนวการวัดผลมีดังนี้ (โนรสามีมี่ มานี และคณะ, 2564 อ้างถึงใน จุฑาภรณ์ แก้วมณี และคณะ, 2568)

คะแนนร้อยละ 80-100 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ ดีเยี่ยม

คะแนนร้อยละ 75-79 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ ดีมาก

คะแนนร้อยละ 70-74 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ ดี

คะแนนร้อยละ 65-69 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ ค่อนข้างดี

คะแนนร้อยละ 60-64 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ น่าพอใจ

คะแนนร้อยละ 55-59 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ พอใช้

คะแนนร้อยละ 50-54 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ

คะแนนร้อยละ 0-49 หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับ ต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำ

5.3 ประเมินพัฒนาการด้านทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาพีลิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากการคำนวณคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ จากแบบทดสอบความสามารถในการทำแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้สมการคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ของศิริชัย กาญจนวาสี พ.ศ. 2552 อ้างถึงใน ตะวัน รุ่งแสง และ เมษา นวลศรี, 2564 และจุฑาภรณ์ แก้วมณี และคณะ, 2568) ดังนี้

$$\text{คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์} = \frac{\text{คะแนนหลังเรียน} - \text{คะแนนก่อนเรียน}}{\text{คะแนนเต็ม} - \text{คะแนนก่อนเรียน}} \times 100$$

5.4 วิเคราะห์คะแนนตามเกณฑ์ระดับพัฒนาการ โดยแบ่งเป็น 4 ระดับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงเกณฑ์คะแนนพัฒนาการเทียบระดับพัฒนาการ ที่มา: ศิริชัย กาญจนวาสี (2552)

คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์	ระดับพัฒนาการ
76-100	พัฒนาการระดับสูงมาก
51-75	พัฒนาการระดับสูง
26-50	พัฒนาการระดับกลาง
0-25	พัฒนาการระดับต้น

ผลการวิจัย

การพัฒนาทักษะการคำนวณด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL เพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 3 : แสดงผลการเปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ทักษะการคำนวณ	n	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	t-test	p-value
ก่อนเรียน	38	10	2.92	1.22	-30.614***	.01
หลังเรียน	38	10	9.29	0.96		

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อมูลตารางที่ 3 แสดงถึงทักษะการคำนวณในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา พบว่า ก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.92 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 29.2 และคะแนนหลังเรียน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 9.29 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 92.9

ตารางที่ 4 : แสดงการเปรียบเทียบทักษะการคำนวณในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค KWDL เรื่อง พลังงานความร้อน เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

ตัวแปร	คะแนนเต็ม	เกณฑ์ร้อยละ 70	คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน	ร้อยละของคะแนนหลังเรียน	S.D.	t-test	p-value
ทักษะการคำนวณ							
การแก้โจทย์	10	7	9.29	92.9	.956	59.90***	.01
ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง							
พลังงานความร้อน							

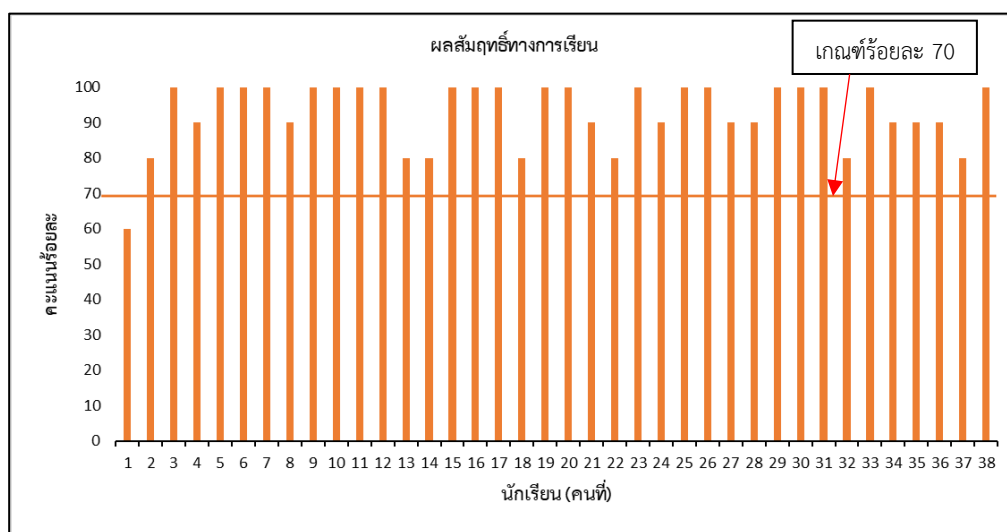
***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อมูลตารางที่ 4 คือผลการเปรียบเทียบทักษะการคำนวณในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน หลังการใช้เทคนิค KWDL เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่าคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 9.29 คิดเป็นร้อยละ 92.9 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ 7 คะแนนหรือร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 5 : แสดงการประเมินระดับพัฒนาการทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

พัฒนาการ ทักษะการ คำนวณ	คะแนน เฉลี่ย	พัฒนาการ สัมพัทธ์ เฉลี่ย	คะแนน พัฒนาการ สัมพัทธ์	ระดับพัฒนาการ สัมพัทธ์	จำนวน ผู้เรียน	ค่าเฉลี่ย พัฒนาการ สัมพัทธ์
ก่อนเรียน	2.92	90.36	76-100	พัฒนาการระดับสูงมาก	31	95.87
หลังเรียน	9.29		51-75	พัฒนาการระดับสูง	7	68.82
			26-50	พัฒนาการระดับกลาง		
			0-25	พัฒนาการระดับต้น		

จากข้อมูลตารางที่ 5 ผลการประเมินพัฒนาการทักษะการคำนวณเพื่อการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 38 คน ด้วยคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์เฉลี่ยเท่ากับ 90.36 ระดับพัฒนาการอยู่ในระดับสูงมาก เมื่อพิจารณาคะแนนพัฒนาการเป็นรายบุคคล พบว่า ผู้เรียนจำนวน 31 คน มีค่าเฉลี่ยระดับพัฒนาการสัมพัทธ์ระดับสูงมากคิดเป็นร้อยละ 95.87 และผู้เรียนมี จำนวน 7 คน ที่มีค่าเฉลี่ยระดับพัฒนาการสัมพัทธ์ระดับสูงคิดเป็นร้อยละ 68.82 ตามลำดับ

ภาพที่ 1 แผนภูมิทักษะการคำนวณการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค KWDL เรื่อง พลังงานความร้อน เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน โดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีพัฒนาการที่ดีขึ้น

2. ทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL จากภาพที่ 1 แผนภูมิทักษะการคำนวณการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค KWDL เรื่อง พลังงานความร้อน เทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่าผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนคือผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 97.37 ไม่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.63

3. พัฒนาการด้านทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากนักเรียนจำนวน 38 คน มีนักเรียนจำนวน 31 คน ที่มีพัฒนาการทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน มีพัฒนาอยู่ในระดับสูงมาก และอีก 7 คน มีพัฒนาการอยู่ในระดับสูง

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน โดยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ทักษะการคำนวณ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL พบว่าก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.92 คิดเป็นร้อยละ 29.2 และหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 9.29 คิดเป็นร้อยละ 92.89 ซึ่งมีพัฒนาการอยู่ในระดับสูงมาก เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้เทคนิค KWDL เรื่อง พลังงานความร้อน พบว่าทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ของนักเรียนหลังจากใช้เทคนิค KWDL สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่าคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย คิดเป็นร้อยละ 92.89 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กล่าวได้ว่าจัดการการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL สามารถพัฒนาทักษะการคำนวณเพื่อแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีลำดับขั้นตอนของการสืบเสาะหาความรู้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกับเทคนิค KWDL ที่เป็นเทคนิควิธีที่เน้นให้ผู้เรียนแก้โจทย์ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน และสามารถหาคำตอบได้ด้วยตนเองตามขั้นตอนอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน พบว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ร่วมกับเทคนิคที่เหมาะสมกับผู้เรียนและเหมาะสมกับวิชาคำนวณอย่างวิชาฟิสิกส์และคณิตศาสตร์ ดังนั้นเมื่อนำการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) มาใช้ร่วมกับเทคนิค KWDL ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีความมั่นใจในการหาคำตอบ การตอบคำถาม การให้ความร่วมมือ และการหาคำตอบของโจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อนที่ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ผู้เรียนเกิดความองค์ความรู้ของการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ได้อย่างเป็นขั้นตอนได้มากขึ้น จุดเด่นของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) คือ ผู้สอนทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ที่คอยชี้แนะ หรือนำแนะแนวทาง โดยใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ที่เป็นระบบ และทักษะการคำนวณให้ผู้เรียนวิเคราะห์โจทย์ปัญหาฟิสิกส์เป็นขั้นตอน จนทำให้ผู้เรียนพยายามค้นคว้าหาคำตอบเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายและวิเคราะห์โจทย์ปัญหาได้อย่างชัดเจนได้ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL จึงเป็นนวัตกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนหาวิธีการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเทคนิค KWDL ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เทคนิค KWDL ทั้ง 4 ขั้นตอน คือ ขั้น K ผู้เรียนทราบสิ่งที่โจทย์บอกและสิ่งที่โจทย์ต้องการทราบ ขั้น W ผู้เรียนสามารถเลือกสมการในการแก้ปัญหาได้ ขั้น D ผู้เรียนแก้สมการเพื่อหาคำตอบ ขั้น L ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้การได้มาซึ่งคำตอบของโจทย์ปัญหานั้น นอกเหนือจากการนำเทคนิค KWDL มาใช้แก้โจทย์ปัญหาในวิชาฟิสิกส์ ยังสามารถนำไปใช้พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์โดย ดวงสมร ดอนจันไพร และปรียา บุญญสิริ

(2564) ได้นำเทคนิค KWDL ไปในเรื่อง กฎเกณฑ์เบื้องต้นเกี่ยวกับการนับโดยการจัดการเรียนรู้ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผ่านระบบออนไลน์ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า จ.สมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่ามีความสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 และหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค KWDL ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นรินธ์ณัฐ ตรีห่าน และ อัญชลี ทองเอน (2559) ที่ใช้เทคนิค KWDL ในรายวิชาฟิสิกส์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ไฟฟ้าและแม่เหล็ก พบว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค KWDL มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 จำนวน 26 คนคิดเป็นร้อยละ 74.29 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิตา กองเป็ง และคณะ (2567) ที่ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL ที่มีต่อความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เรื่อง โมเมนตัมและการชน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมวัดหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้ทำการทดลองกับนักเรียน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ กลุ่มที่ 2 ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL สามารถแก้โจทย์ปัญหาได้สูงกว่าผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 28.77 และ 25.15 จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน ตามลำดับ

2. พัฒนาการผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาฟิสิกส์ เรื่อง พลังงานความร้อน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 92.89 และมีจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 70 คิดเป็นร้อยละ 97.37 ของนักเรียนทั้งหมด เมื่อวิเคราะห์พัฒนาการผลสัมฤทธิ์ในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์จากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) 5 ขั้นตอน ร่วมกับเทคนิค KWDL จำนวน 4 ขั้นตอน พบว่ามีความสอดคล้องงานวิจัยหลาย ๆ งานวิจัย ที่พบว่าเป็นการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับ เทคนิค KWDL เป็นนวัตกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหาคำตอบในเริ่มจากขั้นสำรวจและค้นหาของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ไปพร้อม ๆ กับขั้นที่ 2 ของเทคนิค KWDL กับการคิดวิเคราะห์โดยเริ่มจากผู้เรียนสามารถค้นคว้าข้อมูลและบอกตัวแปรหรือสิ่งที่โจทย์ให้มาได้ สามารถตั้งคำถามถึงตัวแปรที่โจทย์ต้องการทราบได้ และการเลือกสมการที่จะให้มาซึ่งคำตอบ และการสรุปความรู้ที่ได้ ซึ่งเป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ที่รวมไปถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณซึ่งเป็นขั้นที่ 3 ของการอธิบายและลงข้อสรุปและขั้นที่ 4 การขยายความรู้ของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากผู้เรียนที่เรียนรู้จากการถามคำถามจะมีทักษะการแก้ปัญหาด้วยการคิดอย่างมีวิจารณญาณจนสามารถเข้าใจสาระการเรียนรู้ได้ดีขึ้น และสุดท้ายเทคนิค KWDL ก็สามารถทำให้ผู้เรียนประเมินผลจากการสืบเสาะหาความรู้มาทั้งหมดด้วยการสามารถเลือกใช้สมการทางฟิสิกส์เพื่อแก้ปัญหาได้รวดเร็วและแม่นยำขึ้นมากขึ้น จึงทำให้พัฒนาการผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้เรียนได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับเทคนิค KWDL มีพัฒนาการทักษะด้านการคำนวณในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์สูงขึ้นนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1.1 ในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ ควรให้ผู้เรียนได้แก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ที่หลากหลาย โดยเรียงลำดับจากซับซ้อนน้อยไปมาก และประยุกต์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและเกิดทักษะการการคำนวณที่เป็นระบบในโจทย์ปัญหาทุกสถานการณ์
- 1.2 ควรมีการใช้เทคนิค KWDL อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในรายวิชาฟิสิกส์ โดยอาจจะเริ่มใช้เทคนิค KWDL ให้กับผู้เรียนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยคิดว่าจะทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการเรียนวิชาฟิสิกส์มากขึ้น และลดอคติในเชิงลบกับรายวิชาฟิสิกส์ได้ด้วย ควรใช้กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำเทคนิค KWDL ไปใช้กับเนื้อหาฟิสิกส์ทุกบทอาจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทักษะการคำนวณที่ดีขึ้นกว่าเดิม และมั่นใจและมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาฟิสิกส์ อีกทั้งเทคนิค KWDL ยังสามารถนำไปใช้กับวิชาคณิตศาสตร์ หรือ วิชาที่จะต้องใช้ทักษะการคิดเป็นระบบ การคิดอย่างมีเหตุผลได้

2.2 ควรศึกษาเทคนิค KWDL ร่วมกับเทคนิคหรือการจัดการเรียนรู้แบบอื่น ๆ เพื่อพัฒนาความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะกรรมการ และคณะคุณครูสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา สำหรับการเอื้อเฟื้อกลุ่มตัวอย่างและสถานที่การทำวิจัย ในครั้งนี้เป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาภรณ์ แก้วมณี, พิชญ์พิไล ขุนพรรณราย, วิไล สิตะพงศ์ และ สายใจ เพชรคงทอง. (2568). การพัฒนาความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ เรื่อง กฎการเคลื่อนที่ของนิวตัน โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (5E) ร่วมกับกลวิธีแก้ปัญหาเชิงตรรกะของเฮลเลอร์และเฮลเลอร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา. ใน ภารดี พึงสำราญ (บ.ก.), นวัตกรรมและสื่อสร้างสรรค์สู่เป้าหมายการพัฒนาคนยุคใหม่และสังคมอย่างเท่าเทียม. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 9 (น. 82-96). คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชนิกานต์ ทับทิม และ จิตติมา วิสุตกุล. (2567). การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาฟิสิกส์ เรื่องความร้อนและแก๊ส ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้การจัดการเรียนรู้เทคนิค KWDL. Journal of MCU Ubon Review, 9(3), 1543-1556.
- ดวงสมร ดอนจันไพร และ ปรียา บุญญศิริ. (2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่อง กฎเกณฑ์เบื้องต้นเกี่ยวกับการนับ โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผ่านระบบออนไลน์. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 1-13.
- ตะวัน รุ่งแสง และ เมษา นวลศรี. (2564). การพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการใช้การจัดการเรียนรู้แบบสตอรี่ไลน์ เรื่อง ระบบนิเวศ. Journal of Roi Kaensam Academi, 6(7), 47-61.
- ธัญกร ช่วยทุกข์เพื่อน. (2560). การศึกษาข้อบกพร่องของกระบวนการแก้โจทย์ปัญหาฟิสิกส์ โดยใช้กลวิธีแก้ปัญหาเชิงตรรกะของเฮลเลอร์และเฮลเลอร์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี : กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 11(1), 26-35.
- ทวีพงศ์ ศรีสุวรรณ. (2568). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนแบบกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ร่วมกับกระบวนการแก้ปัญหา (Problem Solving Process) และเทคนิค KWDL เพื่อเสริมสร้างทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ขั้นบูรณาการ เรื่องแสงเชิงรังสีและแสงเชิงคลื่น รหัส ว30203 วิชาฟิสิกส์ 3 (รายวิชาเพิ่มเติม) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. Journal of MCU NakhonDhat, 12(2), 191-203.
- นรรชต์ ฝันเชียร. (2563). การเรียนแบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นตอน (The 5 E's of Inquiry-Based Learning) สืบค้นจาก <https://www.truelookpanya.com/dhamma/content/82385> เทคนิคการสอนการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นตอน (The 5 E's of Inquiry-Based Learning)

- นรินธ์ ทรห่าน และ อัญชลี ทองอม. (2558). การศึกษาการใช้ KWDL เพื่อแก้โจทย์ปัญหาวิชาฟิสิกส์ เรื่อง ไฟฟ้าและแม่เหล็ก. หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- นิภาพร ช่วยธานี. (2555). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วิชาฟิสิกส์ เรื่อง จลนศาสตร์ เพื่อพัฒนาความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหา โดยใช้เมตาคอกนอนซ์สำหรับนักศึกษาของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร, พิเศษ(การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 5), 35-38.
- โนรสามีมี่ มานี, จิตติมา ขอบเอียด, โรสนี จริยะมาการ และศุภกิจ ประชุมกาเยะมาต. (2564). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง สถิติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD กับการเรียนแบบปกติ. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ., 14(2), 59-74.
- ปารวัน เหม้าโคกงาม. (2562). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคำนวณ เรื่อง ปริมาณสารสัมพันธ์ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5E ร่วมกับเทคนิค KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- วุฒินันท์ คำอ่อน และ ดุจดอน ไชยพิชิต. (2564). การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาฟิสิกส์ เรื่อง สมดุลกล โดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการสอนแบบ KWDL ร่วมกับแผนผังความคิดสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. Journal of Roi Kaensarn Academi. 6(6), 153-167.
- ศศิตา กองเป้ง, ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์ และ ชำนาญ เขาวงกิตพิงศ์. (2567). ผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL ที่มีต่อความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาวิชาฟิสิกส์และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เรื่อง โมเมนตัมและการชน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมวัดหนองจอก กรุงเทพมหานคร. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. 39(3), 14-25.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2552). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (พิมพ์ครั้งที่ 6). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ogle, D. (1986). K-W-L: A Teaching Model That Develops Active Reading of Expository Text. The Reading Teacher, 39, 564-570.
- Shaw, S.M., and Chambless, M. (1997). Cooperative Problem Solving : Using K-W-D-L as an Organizational Technique. Teaching Children Mathematics, 5, 482-486.

ความชุกและความสัมพันธ์ระหว่างความเครียด ความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและ
การฆ่าตัวตายที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา
Prevalence and Correlation of Stress, Depression Risk, and Suicidal Risk Associated with
Academic Performance Among Secondary School Students

รัชฎากร ยิ้มสบาย มณีวงศ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความชุกและเปรียบเทียบความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย และ 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนของนักเรียน เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 763 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและแบบคัดกรอง ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลสุขภาพ 2) ผลการคัดกรองความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย และ 3) ผลการเรียนเฉลี่ย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ t แบบจับคู่ และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมีคะแนนความเครียดเฉลี่ย 43.40 ± 14.51 ในภาคเรียนที่ 1 และลดลงเป็น 43.16 ± 15.00 ในภาคเรียนที่ 2 และมีคะแนนความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าเฉลี่ย 4.20 ± 4.91 ในภาคเรียนที่ 1 และลดลงเป็น 3.82 ± 6.96 ในภาคเรียนที่ 2 ในทำนองเดียวกันมีคะแนนความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายเฉลี่ย 1.88 ± 6.96 ในภาคเรียนที่ 1 และลดลงเป็น 1.29 ± 5.06 ในภาคเรียนที่ 2 จากระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนทำให้ความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายลดลง ปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ย คือ เพศ และความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: ความเครียด ภาวะซึมเศร้า การฆ่าตัวตาย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Abstract

This research aimed to: 1) study the prevalence and compare the levels of stress, risk of depression, and risk of suicide; and 2) examine the factors associated with students' academic performance. This was an analytical study conducted among 763 secondary school students from grades 7 to 12 during the 2024 academic year. Data were collected using questionnaires and screening tools, which included: 1) general and health information, 2) screening results for stress, risk of depression, and risk of suicide, and 3) students' Grade Point Average (GPA). Data were analyzed using percentages, mean, standard deviation, paired t-tests, and multiple regression analysis.

The results revealed that students had an average stress score of 43.40 ± 14.51 in the first semester, which slightly decreased to 43.16 ± 15.00 in the second semester. Similarly, the average depression risk score declined from 4.20 ± 4.91 in the first semester to 3.82 ± 6.96 in the second semester. The average suicide risk score also decreased, from 1.88 ± 6.96 in the first semester to 1.29 ± 5.06 in the second. The support system provided to students contributed to a reduction in the risk of depression and suicide. Factors associated with GPA included gender and risk of suicide, both of which were statistically significant at the 0.05 level.

Keywords: Stress, Depression, Suicidal, Academic Performance

¹ โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี 111 ถนนมหาวิทยาลัย ตำบลสุรนารี อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาวะทางจิตใจตามสิ่งแวดล้อมรอบตัว และส่งผลต่อเนื่องให้สุขภาพจิตของแต่ละบุคคลต้องปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ หากไม่มีการปรับเปลี่ยนที่ต้อาจก่อให้เกิดความเครียด และหากไม่มีการจัดการความเครียดที่ดีหรือไม่สามารถจัดการความเครียดได้ จะนำไปสู่ปัญหาทางสุขภาพจิตได้ ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจ ปัญหาทางสุขภาพจิตที่สำคัญและพบบ่อยคือ โรคซึมเศร้า (Depression) ซึ่งเป็นโรคทางจิตเวชที่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อปัญหาทางด้านสุขภาพอย่างมาก และในกรณีที่รุนแรงที่สุดคือการนำไปสู่การฆ่าตัวตายได้ (Suicide) จากการศึกษาเพื่อคาดการณ์ภาระของโรค (Burden of Disease) ขององค์การอนามัยโลก พบว่า โรคซึมเศร้าได้เปลี่ยนแปลงอันดับของโรคจากภาระของโรคอันดับที่ 4 ในปี ค.ศ. 1990 มาเป็นอันดับที่ 2 ในปี ค.ศ. 2020 (World Health Organization, 2020) สำหรับสถานการณ์ความรุนแรงของโรคซึมเศร้าในประเทศไทย พบว่า มีจำนวนผู้ป่วยโรคซึมเศร้าประมาณ 1.5 ล้านคน และผู้ป่วยจำนวนดังกล่าวสามารถเข้าถึงการรักษาในระบบบริการสุขภาพเพียงร้อยละ 28 เท่านั้น อันเนื่องมาจากผู้ป่วยบางส่วนไม่ทราบว่าตนเองป่วยโรคซึมเศร้า และส่งผลให้ผู้ป่วยเสียชีวิตก่อนวัยอันควรถึงร้อยละ 70 โรคซึมเศร้าสามารถเป็นได้ทุกเพศทุกวัย แต่พบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และพบมากขึ้นในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงการใช้ชีวิตในช่วงวัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ (Health Data Center, 2023) นอกจากนี้ ยังพบว่านักศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นที่ป่วยเป็นโรคซึมเศร้านั้นมักไม่ตระหนักในอาการของโรค ไม่พยายามหาความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น และพยายามฆ่าตัวตายร้อยละ 6.4 ของทั้งหมด (อชิชาติ โรจนะหัสติน และจันทิมา อังคพนิช, 2064) และจากการศึกษาในนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า มีนักเรียนที่มีภาวะซึมเศร้าร้อยละ 25.2 พบในเด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชาย และมีความเสี่ยงในการฆ่าตัวตายเป็นร้อยละ 16.8 อีกทั้งภาวะซึมเศร้ามีความสัมพันธ์กับความเครียด และมีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงในการฆ่าตัวตาย โดยนักเรียนที่มีภาวะซึมเศร้าจะมีความเสี่ยงที่จะฆ่าตัวตายมากกว่านักเรียนที่ไม่มีภาวะซึมเศร้าประมาณ 48 เท่า (สุพัตรา สุขวาท และคณะ, 2563; พัฒน์ศรีโอษฐ์ และคณะ, 2566) ดังนั้น การดูแลและติดตามเฝ้าระวังนักเรียนทางด้านสุขภาพจิตตั้งแต่เริ่มต้นของการรับเข้าเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อสถานศึกษาเนื่องจากเป็นช่วงวัยที่อาจเป็นจุดเริ่มต้นของภาวะเครียดและภาวะซึมเศร้า ซึ่งการประเมินความเครียดจะใช้แบบคัดกรองความเครียด กรมสุขภาพจิต (SPST – 20) และการประเมินความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าจะใช้แบบคัดกรองโรคซึมเศร้าด้วย 2 คำถาม (2Q) และ 9 คำถาม (9Q) และแบบคัดกรองการฆ่าตัวตายด้วย 8 คำถาม (8Q) ซึ่งเป็นแบบคัดกรองมาตรฐานที่ได้รับการรับรองและใช้อย่างแพร่หลาย (Kongsuk *et al.*, 2017)

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะซึมเศร้า ภาวะวิตกกังวล และความเครียดกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในต่างประเทศ พบว่า มีภาวะซึมเศร้าร้อยละ 41.4 ภาวะวิตกกังวล 66.7 และภาวะเครียดสูงร้อยละ 52.2 ปัจจัยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้า ได้แก่ เพศหญิงและการมีภาวะกลัวสังคม ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะวิตกกังวล ได้แก่ การสูบบุหรี่ มีประวัติโรคเรื้อรัง และมีประวัติครอบครัวเป็นโรคจิตเวช และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเครียด ได้แก่ การดื่มแอลกอฮอล์และการมีการสนับสนุนทางสังคมต่ำ (Bhardwaj *et al.*, 2019; Nakie *et al.*, 2022) ซึ่งในบริบทประเทศไทย พบว่า นักเรียนมีภาวะซึมเศร้า ร้อยละ 41.4 ภาวะวิตกกังวล ร้อยละ 66.7 และภาวะเครียดสูงถึงร้อยละ 52.2 และพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าและภาวะเครียด ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง ปัญหาการเรียน ปัญหาการเงิน การปรับตัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน ปัญหาทางสุขภาพทางกาย ความผูกพันในครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับการนอน และพฤติกรรมติดเกมออนไลน์ (ภรณ์ทิพย์ ชัยสว่ง และคณะ, 2563; ประภัสสร จันติพัชร และคณะ, 2564; พิชรี พรธพนานิข และคณะ, 2564; Siripongpan *et al.*, 2022) ซึ่งภาวะซึมเศร้ามักส่งผลให้ผลการเรียนเฉลี่ยลดลงและนำไปสู่การพักการเรียนได้ (รัตนา มาชนะสวัสดิ์, 2564) สำหรับโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี (รสว.) เป็นโรงเรียนในสังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ในปัจจุบัน รสว. ได้มีการดูแลนักเรียนทางด้านสุขภาพจิตอย่าง

ต่อเนื่อง ผ่านการดูแลของงานอนามัย ที่ปรึกษาหอพัก ครูแนะแนว และบุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี หากนักเรียนมีระดับความเครียดหรือภาวะซึมเศร้าที่รุนแรงขึ้น บุคลากรดังกล่าวจะส่งต่อนักเรียนเข้ารับการรักษาดูแลในโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี นอกจากนี้ ยังมีการให้ความรู้เกี่ยวกับโรคซึมเศร้าผ่านการบรรยายของครูแนะแนวและวิทยากรอีกด้วย การดำเนินการดังกล่าวช่วยลดปัญหาทางด้านสุขภาพจิตของนักเรียนได้ แต่ในการดำเนินการยังไม่มีระบบสารสนเทศในการบริหารจัดการการคัดกรองดังกล่าว รวมถึงยังไม่มีผลการคัดกรองภาวะซึมเศร้ามาวิเคราะห์ในภาพรวม และเชื่อมโยงกับมิติผลการเรียนของนักเรียนรายบุคคล เพื่อนำไปสู่การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน และการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนรายบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ โรงเรียนยังพบปัญหานักเรียนบางส่วนไม่ตระหนักถึงความเครียดหรือภาวะซึมเศร้าของตนเอง จึงอาจไม่ทราบอาการหรือเฝ้าระวังมากพอ ส่งผลให้นักเรียนบางส่วนไม่ได้รับการดูแลต่อเนื่องและมีความยากลำบากในการติดตามนักเรียนอีกด้วย

จากปัญหาการติดตามสุขภาพจิตและการเชื่อมโยงข้อมูลในภาพรวมกับผลการเรียนของนักเรียน โรงเรียนสุรวิทยพัฒน์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จึงได้พัฒนาระบบสารสนเทศในการดูแลสุขภาพจิตของนักเรียน เพื่อใช้ในการคัดกรองปัญหาสุขภาพจิต ติดตามข้อมูลสุขภาพจิตในภาพรวมในแต่ละภาคการเรียน และผู้วิจัยจึงสนใจในการนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาความชุกและเปรียบเทียบระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนระหว่างภาคเรียนที่ 1 และ 2 พร้อมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนอีกด้วย เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการดูแลสุขภาพจิตและพัฒนาสมรรถนะของนักเรียนรายบุคคลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความชุกของระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียน
2. เพื่อเปรียบเทียบเปรียบเทียบผลการเรียนเฉลี่ย ระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนระหว่างภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน ในภาคเรียนที่ 1 และ 2

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนในภาคเรียนที่ 2 ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับภาคเรียนที่ 1
2. ระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาถึงความชุกและเปรียบเทียบระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนในภาคเรียนที่ 1 และ 2 พร้อมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน รายละเอียดตัวแปรดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลสุขภาพของนักเรียน ได้แก่ เพศ ระดับชั้น สถานภาพครอบครัว โรคประจำตัว ประวัติปัญหาสุขภาพจิตของบุคคลในครอบครัว ประวัติการสูบบุหรี่ และประวัติการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

1.2 การคัดกรองระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียน ได้แก่ คะแนนความเครียด และคะแนนความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย

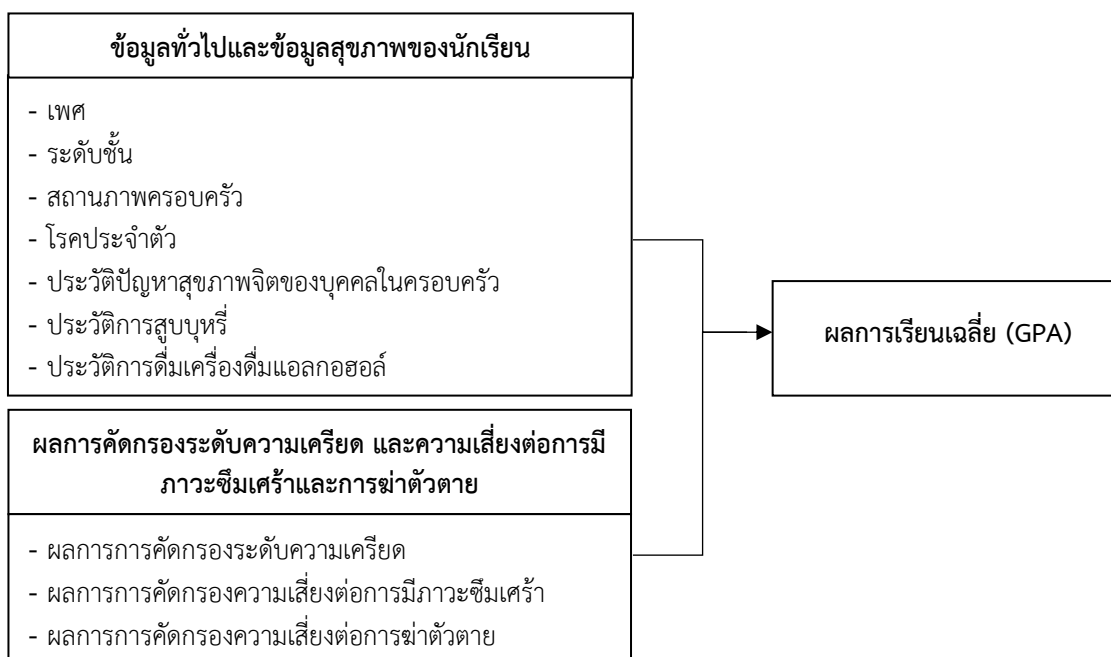
1.3 ผลการเรียนเฉลี่ย (GPA)

2. ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยในครั้งนี้ศึกษากับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ปีการศึกษา 2567 ของโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จำนวน 763 คน

3. ขอบเขตด้านสถานที่และเวลา การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาโดยดำเนินการ ณ โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2567 ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2568

กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาความชุกและเปรียบเทียบระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนในภาคเรียนที่ 1 และ 2 พร้อมทั้งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน มีตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลสุขภาพของนักเรียน 2) ผลการคัดกรองระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย และ 3) ผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) ซึ่งมีกรอบแนวคิดที่ใช้วิจัยรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ (Analytical Study) และดำเนินการวิจัยในโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ซึ่งประชากร และกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ปีการศึกษา 2567 ในภาคเรียนที่ 1 และ 2 จำนวน 763 คน ที่ตอบแบบสอบถามข้อมูลสุขภาพ คัดกรองระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายครบถ้วน ผ่านระบบสารสนเทศในการดูแลสุขภาพจิตของนักเรียน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอใช้ฐานข้อมูลในการวิจัยจากผู้อำนวยการโรงเรียน และดำเนินการจัดการข้อมูล ประมวลผลข้อมูล และสรุปผลการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามและแบบคัดกรองระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยแบบสอบถามและแบบคัดกรองดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้วย

ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามด้วย Index of item objective congruence (IOC) และนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มใกล้เคียง และทดสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) จาก Cronbach's Alpha Coefficient รายละเอียดดังนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ ระดับชั้น และสถานภาพครอบครัว เป็นข้อมูลจากฐานข้อมูลของโรงเรียนในระบบทะเบียนและวัดผล และแบบสอบถามข้อมูลสุขภาพของนักเรียน ได้แก่ โรคประจำตัว ประวัติปัญหาสุขภาพจิตของบุคคลในครอบครัว ประวัติการสูบบุหรี่ และประวัติการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เป็นข้อคำถามแบบตัวเลือก จำนวน 4 ข้อคำถาม

2.2 แบบคัดกรองระดับความเครียด (SPST – 20) เป็นข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยที่ 5=รู้สึกเครียดมากที่สุด และ 1=ไม่รู้สึกเครียด จำนวน 20 ข้อคำถาม (Mahatnirunkul et al., 1997) โดยมีค่า Cronbach's Alpha Coefficient เท่ากับ 0.94 และการแปลผลแบบประเมินดังนี้

คะแนนรวมน้อยกว่าหรือเท่ากับ 23	หมายถึง มีความเครียดอยู่ในระดับน้อย
คะแนนรวม 24-41	หมายถึง มีความเครียดอยู่ในระดับปานกลาง
คะแนนรวม 42-61	หมายถึง มีความเครียดอยู่ในระดับสูง
คะแนนรวม 62 ขึ้นไป	หมายถึง มีความเครียดอยู่ในระดับรุนแรง

2.3 แบบคัดกรองความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าด้วยข้อคำถาม 2 คำถาม (2Q) เป็นข้อคำถามแบบ 2 ตัวเลือก (มีและไม่มี) ถ้าหากนักเรียนตอบ “มี” ในข้อใดข้อหนึ่งจะต้องทำแบบประเมินโรคซึมเศร้าด้วย 9 คำถาม (9Q) เป็นข้อคำถามแบบ 4 ตัวเลือก โดยที่ 0=ไม่มีเลย, 1=เป็นบางวัน 1-7 วัน, 2=เป็นบ่อยมากกว่า 7 วัน และ 3=เป็นทุกวัน โดยมีค่า Cronbach's Alpha Coefficient เท่ากับ 0.91 และการแปลผลแบบคัดกรอง 9Q (สุนันทา ฉันทกาญจน์ และคณะ, 2557; ธรณินทร์ กองสุข และคณะ, 2561) ดังนี้

คะแนนรวมน้อยกว่า 7	หมายถึง ไม่มีภาวะซึมเศร้าหรือมีอาการของภาวะซึมเศร้าน้อยมาก
คะแนนรวม 7-12	หมายถึง มีอาการของภาวะซึมเศร้าระดับน้อย
คะแนนรวม 13-18	หมายถึง มีอาการของภาวะซึมเศร้าระดับปานกลาง
คะแนนรวมมากกว่าหรือเท่ากับ 19	หมายถึง มีอาการภาวะซึมเศร้าระดับรุนแรง

2.4 แบบคัดกรองความเสี่ยงต่อการการฆ่าตัวตายด้วย 8 คำถาม (8Q) เป็นข้อคำถามแบบ 2 ตัวเลือก (มีและไม่มี) ซึ่งประเมินในกรณีที่นักเรียนมีคะแนนรวมจาก 9Q มากกว่าหรือเท่ากับ 7 โดยมีค่า Cronbach's Alpha Coefficient เท่ากับ 0.95 และการแปลผลแบบคัดกรอง 8Q (ธรณินทร์ กองสุข และคณะ, 2561) ดังนี้

คะแนนรวม 0	หมายถึง ไม่มีแนวโน้มฆ่าตัวตายในปัจจุบัน
คะแนนรวม 1-8	หมายถึง มีแนวโน้มฆ่าตัวตายในปัจจุบันระดับน้อย
คะแนนรวม 9-16	หมายถึง มีแนวโน้มฆ่าตัวตายในปัจจุบันระดับปานกลาง
คะแนนรวมมากกว่าหรือเท่ากับ 17	หมายถึง มีแนวโน้มฆ่าตัวตายในปัจจุบันระดับรุนแรง

2.5 ผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) จะใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลของโรงเรียนในระบบทะเบียนและวัดผล มีข้อมูลตัวเลขวัดตั้งแต่ 1.00 – 4.00

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ด้วยสถิติอนุมาน (Inference Statistics) ได้แก่ 1) การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการเรียนเฉลี่ย ระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนระหว่างภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 ด้วยสถิติการทดสอบ t แบบจับคู่ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's

Correlation Coefficient: r) และ 2) การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน ด้วยสถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ คัดเลือกตัวแปรด้วยวิธี Enter และแปลค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) ดังนี้

ค่า r เท่ากับ 0	หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน
ค่า r เท่ากับ 0.10-0.40	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันระดับต่ำ
ค่า r เท่ากับ 0.41-0.80	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันระดับปานกลาง
ค่า r เท่ากับ 0.81-1.00	หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กันระดับสูง

ผลการวิจัย

1. การศึกษาคูณลักษณะทั่วไป และความชุกของระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียน

ตารางที่ 1 : แสดงคุณลักษณะทั่วไป และความชุกระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียน

คุณลักษณะของนักเรียน		ภาคเรียนที่ 1		ภาคเรียนที่ 2	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.1 เพศ	ชาย	395	51.8	395	51.8
	หญิง	368	48.2	368	48.2
1.2 ระดับชั้น	มัธยมศึกษาตอนต้น	350	45.9	350	45.9
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	413	54.1	413	54.1
1.3 สถานภาพครอบครัว	จดทะเบียนสมรส และอยู่ด้วยกัน	561	74.2	561	74.2
	จดทะเบียนสมรส และไม่อยู่ร่วมกัน	22	2.9	22	2.9
	ไม่จดทะเบียนสมรส และอยู่ด้วยกัน	95	12.6	95	12.6
	ไม่จดทะเบียนสมรส และไม่อยู่ด้วยกัน	37	4.9	37	4.9
	หย่าร้าง	41	5.4	41	5.4
1.4 โรคประจำตัว	ไม่มี	577	75.6	551	72.2
	มี	186	24.4	212	27.8
1.5 ประวัติปัญหาสุขภาพจิต	ไม่มี	694	91.0	694	91.0
ของบุคคลในครอบครัว	มี	69	9.0	69	9.0
1.6 ประวัติการสูบบุหรี่	ไม่เคยสูบ	751	98.4	751	98.4
	เลิกสูบแล้วมากกว่า 1 เดือน	10	1.4	11	1.5
	เลิกสูบได้น้อยกว่า 1 เดือน	1	0.1	1	0.1
	สูบเป็นประจำ	1	0.1	-	-
1.7 ประวัติการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	ไม่เคยดื่ม	686	89.9	686	89.9
	เลิกดื่มแล้วมากกว่า 1 เดือน	46	6.1	73	9.6
	เลิกดื่มได้น้อยกว่า 1 เดือน	27	3.5	4	0.5
	ดื่มเป็นประจำ	4	0.5	-	-
1.8 ระดับความเครียด	มีความเครียดเล็กน้อย	40	5.2	56	7.3
	มีความเครียดปานกลาง	360	47.2	348	45.6

คุณลักษณะของนักเรียน		ภาคเรียนที่ 1		ภาคเรียนที่ 2	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.9 ระดับความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้า	มีความเครียดระดับสูง	275	36.0	259	33.9
	มีความเครียดระดับรุนแรง	88	11.6	100	13.2
	ไม่มีภาวะซึมเศร้า	564	73.9	574	75.2
	มีภาวะซึมเศร้าระดับน้อย	138	18.1	138	18.1
	มีภาวะซึมเศร้าระดับปานกลาง	54	7.1	44	5.8
1.10 ระดับความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย	มีภาวะซึมเศร้าระดับรุนแรง	7	0.9	7	0.9
	ไม่มีความเสี่ยงฆ่าตัวตาย	656	86.0	672	88.1
	มีแนวโน้มฆ่าตัวตายเล็กน้อย	59	7.7	55	7.2
	มีแนวโน้มฆ่าตัวตายระดับปานกลาง	20	2.6	19	2.5
	มีแนวโน้มฆ่าตัวตายรุนแรง	28	3.7	17	2.2
1.10 ผลการเรียนเฉลี่ย (GPA)	น้อยกว่า 3.00	30	3.9	46	3.0
	3.00-3.50	139	18.2	124	16.3
	3.51-4.00	594	77.9	593	77.7

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 51.8 และเป็นเพศหญิงร้อยละ 48.2 และส่วนใหญ่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 54.1 และมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 45.9 และสถานภาพครอบครัวของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นบิดาและมารดาจดทะเบียนสมรสและอยู่ด้วยกันร้อยละ 74.2 ในส่วนข้อมูลสุขภาพของนักเรียน พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัวร้อยละ 75.6 ในภาคเรียนที่ 1 และร้อยละ 72.2 ในภาคเรียนที่ 2 ซึ่งเป็นการตรวจพบโรคประจำตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.4 ได้แก่ โรคหอบหืด ภูมิแพ้ ตาแห้ง และโรคข้อเข่าเสื่อม และบุคคลในครอบครัวของนักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีประวัติปัญหาสุขภาพจิตร้อยละ 91.0 ทั้งในภาคเรียนที่ 1 และ 2 ในส่วนประวัติการสูบบุหรี่ ส่วนใหญ่ไม่เคยสูบบุหรี่ร้อยละ 98.4 และนักเรียนที่เคยสูบบุหรี่เป็นประจำในภาคเรียนที่ 1 สามารถเลิกสูบบุหรี่ได้น้อยกว่า 1 เดือนในภาคเรียนที่ 2 ร้อยละ 0.1 ในส่วนประวัติการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ นักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยดื่มร้อยละ 89.9 และนักเรียนที่ดื่มเป็นประจำในภาคเรียนที่ 1 สามารถเลิกดื่มได้น้อยกว่า 1 เดือนในภาคเรียนที่ 2 ร้อยละ 0.5 ในส่วนความชุกระดับความเครียด ส่วนใหญ่มีความเครียดปานกลางร้อยละ 47.2 ในภาคเรียนที่ 1 และร้อยละ 45.6 ในภาคเรียนที่ 2 และยังพบว่าในภาคเรียนที่ 2 มีความชุกของระดับความเครียดระดับรุนแรงเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.6 เมื่อเทียบกับภาคเรียนที่ 1 ความชุกของความเครียดต่อการมีภาวะซึมเศร้า พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีภาวะซึมเศร้าร้อยละ 73.9 ในภาคเรียนที่ 1 และในภาคเรียนที่ 2 ร้อยละ 75.2 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3) ซึ่งเกิดจากการลดลงของนักเรียนที่มีภาวะซึมเศร้าระดับปานกลาง และความชุกของความเครียดต่อการฆ่าตัวตาย พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีความเสี่ยงฆ่าตัวตาย ร้อยละ 86.0 ในภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 ร้อยละ 88.1 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 2.1) ซึ่งเกิดจากการลดลงของความเครียดระดับต่างๆ นั่นคือ ในภาคเรียนที่ 2 นักเรียนมีแนวโน้มฆ่าตัวตายเล็กน้อยร้อยละ 7.2 ระดับปานกลาง ร้อยละ 2.5 และระดับรุนแรงร้อยละ 2.2 ในส่วนของผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) พบว่า ส่วนใหญ่มีผลการเรียนเฉลี่ยระหว่าง 3.51-4.00 ร้อยละ 77.9 ในภาคเรียนที่ 1 และร้อยละ 77.7 ในภาคเรียนที่ 2 รองลงมาคือ ผลการเรียนเฉลี่ยระหว่าง 3.00-3.50 ร้อยละ 18.2 ในภาคเรียนที่ 1 และร้อยละ 16.3 ในภาคเรียนที่ 2 และผลการเรียนเฉลี่ยน้อยกว่า 3.00 ร้อยละ 3.9 ในภาคเรียนที่ 1 และร้อยละ 3.0 ในภาคเรียนที่ 2 ตามลำดับ

2. การเปรียบเทียบผลการเรียนเฉลี่ย ระดับคะแนนความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนระหว่างภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2

ตารางที่ 2 : แสดงการเปรียบเทียบผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) ระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้า และการฆ่าตัวตายของนักเรียนระหว่างภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2

ปัจจัย	Mean±S.D.		Paired Sample Correlation			Paired Sample t-test		Cohen's d
	ภาคเรียนที่ 1	ภาคเรียนที่ 2	r	p-value	ระดับ	t	p-value	
GPA	3.70±0.32	3.70±0.35	0.853	p < 0.001	สูง	1.202	0.230	0.023
ระดับความเครียด	43.40±14.51	43.16±15.00	0.626	p < 0.001	ปานกลาง	0.554	0.580	0.015
ความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้า	4.20±4.91	3.82±6.96	0.423	p < 0.001	ปานกลาง	2.536	p < 0.05	0.079
ความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย	1.88±6.96	1.29±5.06	0.683	p < 0.001	ปานกลาง	2.442	p < 0.05	0.096

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) ในภาคเรียนที่ 1 (3.70±0.32) และภาคเรียนที่ 2 (3.70±0.35) ไม่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในส่วนระดับคะแนนความเครียดในภาคเรียนที่ 1 (43.40±14.51) และภาคเรียนที่ 2 (43.16±15.00) ไม่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในส่วนความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้ามีความแตกต่างกันระหว่างภาคเรียนที่ 1 (4.20±4.91) และภาคเรียนที่ 2 (3.82±6.96) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความสัมพันธ์ระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายมีความแตกต่างกันระหว่างภาคเรียนที่ 1 (1.88±6.96) และภาคเรียนที่ 2 (1.29±5.06) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความสัมพันธ์ระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เช่นกัน

3. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน ในภาคเรียนที่ 1 และ 2

ตารางที่ 3 : แสดงการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน ในภาคเรียนที่ 1 และ 2

ปัจจัย	ภาคเรียนที่ 1		ภาคเรียนที่ 2	
	B	95% CI	B	95% CI
เพศ	0.155	0.109-0.201**	0.169	0.117-0.220**
ระดับชั้น	0.003	-0.010-0.017	-0.023	-0.067-0.021
สถานภาพครอบครัว	-0.014	-0.033-0.004	-0.017	-0.037-0.004
โรคประจำตัว	0.006	-0.048-0.059	0.026	-0.031-0.082
ประวัติปัญหาสุขภาพจิตของบุคคลในครอบครัว	-0.012	-0.091-0.067	-0.003	-0.093-0.087
ระดับคะแนนความเครียด	0.000	-0.002-0.002	0.001	-0.001-0.003
คะแนนความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้า	0.001	-0.006-0.007	-0.004	-0.011-0.003
คะแนนความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย	-0.004	-0.008--0.001*	-0.005	-0.011--0.001*

**p<0.01, *p<0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า เพศ และคะแนนความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย เป็นปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ยของนักเรียน ในภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยในโรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี โดยศึกษากับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ปีการศึกษา 2567 รายละเอียดของข้อมูล ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลสุขภาพ 2) ผลการคัดกรองระดับความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย และ 3) ผลการเรียนรู้เฉลี่ย (GPA) โดยสรุปและอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาคุณลักษณะทั่วไป และความชุกของระดับความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และสถานภาพครอบครัวส่วนใหญ่แล้วบิดาและมารดาจดทะเบียนสมรส และอยู่ด้วยกันร้อยละ 74.2 ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัวในภาคเรียนที่ 1 และในภาคเรียนที่ 2 ตรวจพบโรคประจำตัวเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 3.4 ซึ่งเป็นการตรวจพบโรคประจำตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.4 ได้แก่ โรคหอบหืด ภูมิแพ้ ตาแห้ง และโรคข้อเข่าเสื่อม และบุคคลในครอบครัวของนักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีประวัติปัญหาสุขภาพจิต พร้อมนักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยสูบบุหรี่และนักเรียนที่เคยสูบบุหรี่เป็นประจำในภาคเรียนที่ 1 สามารถเลิกสูบบุหรี่ได้น้อยกว่า 1 เดือนในภาคเรียนที่ 2 และประวัติการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ นักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยดื่ม และนักเรียนที่ดื่มเป็นประจำในภาคเรียนที่ 1 สามารถเลิกดื่มได้น้อยกว่า 1 เดือนในภาคเรียนที่ 2 ซึ่งโรงเรียนได้สอบถามพฤติกรรม การสูบบุหรี่และการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของนักเรียนในภาคเรียนที่ 1 และมีการส่งเสริมสุขภาพเป็นประจำ พร้อมทั้งติดตามผลในภาคเรียนที่ 2 ผลการในการดำเนินการจึงดีขึ้นตามลำดับ ในส่วนความชุกระดับความเครียด นักเรียนส่วนใหญ่มีความเครียดปานกลางทั้งในภาคเรียนที่ 1 และ 2 และภาคเรียนที่ 2 มีความชุกของระดับความเครียดระดับรุนแรงเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 1.6 และความชุกของความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้า พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีภาวะซึมเศร้าในภาคเรียนที่ 1 และเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3 ในภาคเรียนที่ 2 ซึ่งเกิดจากการลดลงของนักเรียนที่มีภาวะซึมเศร้าระดับปานกลาง และความชุกของความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีความเสี่ยงฆ่าตัวตายในภาคเรียนที่ 1 และเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.1 ในภาคเรียนที่ 2 ซึ่งเกิดจากการลดลงของความเสี่ยงระดับต่างๆ เป็นผลสอดคล้องกับการดูแลนักเรียนรายบุคคลของโรงเรียนที่ได้ให้นักเรียนที่มีความเสี่ยงระดับปานกลางเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงหรือรุนแรงเข้ารับการดูแลจากบุคลากรทางการแพทย์ของโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้านี้ในการเข้าร่วมโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพ ฝึกทักษะชีวิตของนักเรียนส่งผลให้ค่าเฉลี่ยความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายลดลง (ถิรนนท์ ผิวผา, 2560)

2. การเปรียบเทียบผลการเรียนเฉลี่ย ระดับคะแนนความเครียด และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายของนักเรียนระหว่างภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 พบว่า GPAX ในภาคเรียนที่ 1 และ 2 ไม่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ระดับสูง นั่นคือ GPA ของนักเรียนไม่ลดลงหรือเพิ่มขึ้น ซึ่ง GPA ในภาคเรียนที่ 1 จะมีความสัมพันธ์กับ GPA ในภาคเรียนที่ 2 ด้วย ในส่วนระดับคะแนนความเครียดในภาคเรียนที่ 1 และ 2 ไม่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง และความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายมีความแตกต่างกันระหว่างภาคเรียนที่ 1 และ 2 และมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง จากการดูแลนักเรียนของโรงเรียนในภาคเรียนที่ 1 ส่งผลต่อระดับความเครียดของนักเรียนที่ลดลงเล็กน้อยในภาคเรียนที่ 2 แต่ยังคงไม่แตกต่างกันมากนัก และส่งผลให้ความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายลดลงอย่างชัดเจน นักเรียนบางส่วนอาจจะยังมีความเครียดคงเดิมและยังไม่สามารถจัดการความเครียดของตนเองได้ แต่นักเรียนมีความตระหนักรู้ในตนเองและมีความรู้เกี่ยวกับภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย จึงส่งผลให้ความเสี่ยงดังกล่าวลดลงอย่างชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้านี้พบว่า ถึงแม้ว่านักเรียนจะมีผลการเรียนไม่แตกต่างกัน แต่ระดับความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายแตกต่างกัน ซึ่งระดับความเสี่ยงดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับระดับความเครียด (ชัยญานุช เกษมณี, 2563; รุ่งภรณ์ กล้ายประยงค์, 2566) ซึ่งการส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าในตนเอง การจัดการสัมพันธภาพกับเพื่อน และการจัดการความเครียดในนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตายลดลง (รัตนมา มะพะสวัสดิ์, 2564)

3. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) ในภาคเรียนที่ 1 และ 2 พบว่า เพศ และคะแนนความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย เป็นปัจจัยที่มีผลต่อ GPA ของนักเรียน ในภาคเรียนที่ 1 และภาคเรียนที่ 2 สอดคล้องกับการเปรียบเทียบ GPA ที่นักเรียนหญิงจะมี GPA สูงกว่านักเรียนชาย และนักเรียนหญิงจะมีระดับความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าสูงกว่านักเรียนชายด้วยเช่นกัน สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ระดับความเครียดมีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้า และภาวะซึมเศร้ามีความสัมพันธ์กับความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายของนักเรียน โดยนักเรียนที่มีภาวะซึมเศร้าจะมีความเสี่ยงที่จะฆ่าตัวตายมากกว่านักเรียนที่ไม่มีภาวะซึมเศร้าประมาณ 48 เท่า (สุพัตรา สุขาวห และคณะ, 2563; พัฒน์ ศรีโอษฐ์ และคณะ, 2566) ซึ่งความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) นั่นคือกลุ่มนักเรียนที่มีความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายในระดับสูง จะมี GPA ที่ลดลงตามไปด้วย และการมี GPA ในภาคเรียนที่ผ่านมา น้อย จะส่งผลให้นักเรียนเกิดความเครียดและมีความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าได้ (จรรยพร เจียมเจริญกุล และนิดา ลิ้มสุวรรณ, 2558) นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกมาก ที่อาจส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย เช่น การสูญเสียบุคคลใกล้ชิด การเน้นผลสัมฤทธิ์และการเปรียบเทียบแข่งขันที่มากเกินไป วิถีชีวิตติดจอหรือโลกออนไลน์ วิถีชีวิตในเมืองที่ต้องเร่งรีบแข่งขัน เป็นต้น (พัชรี พรรณพานิช และคณะ, 2564) ดังนั้น การส่งเสริมผลการเรียนสะสมที่สูงขึ้น ต้องดำเนินการจากการส่งเสริมสุขภาพจิต ลดความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย โดยเน้นการปลูกฝังกรอบการคิดแบบเติบโต (Growth Mindset) การเห็นคุณค่าในตนเอง การจัดการด้านอารมณ์ การมีความความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี สะสมทุนชีวิตให้กับนักเรียนโดยการปลูกฝังทั้งการรับรู้ที่ล้มเหลวและความสำเร็จ พร้อมให้นักเรียนมีทักษะในการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ไข และวิธีการจัดการปัญหาในรูปแบบต่างๆ ด้วย (สุภาภรณ์ เจริญประดับ และคณะ, 2563; ศิวะ วิชัยดิษฐ์ และคณะ, 2566)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผลการประเมินระดับความเครียดและการคัดกรองความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย ในภาคเรียนที่ 1 นำไปใช้ในการดูแลนักเรียนรายบุคคลของโรงเรียน ส่งผลให้ผลการคัดกรองความเสี่ยงดังกล่าวลดลงอย่างชัดเจนในภาคเรียนที่ 2 และปัจจัยที่มีผลต่อระดับผลการเรียนเฉลี่ย คือ เพศ และความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย ดังนั้นโรงเรียนจึงควรเริ่มจากการส่งเสริมสุขภาพจิต ลดความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย โดยกำหนดนโยบายให้ปัญหาสุขภาพจิตเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่สำคัญ พร้อมทั้งบรรจุกรอบการคิดแบบเติบโต การเห็นคุณค่าในตนเอง การจัดการด้านอารมณ์ และวิธีการจัดการปัญหาในรูปแบบต่างๆ ไว้ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งจัดตั้งทีมครูและบุคลากรที่ดูแลระบบสุขภาพจิต สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้นักเรียนสามารถพูดคุยปัญหาได้ รวมทั้งมีการติดตามผลในทุกปีการศึกษาในระยะยาว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

โรงเรียนควรมีการศึกษาการวิจัยในครั้งถัดไป ในการศึกษาปัจจัยทางด้านครอบครัวที่มีผลต่อความเครียดและความเสี่ยงต่อการมีภาวะซึมเศร้าและการฆ่าตัวตาย พร้อมทั้งนำผลการศึกษาไปใช้ในการดำเนินงานคลินิกสุขภาพจิตของโรงเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการดูแลนักเรียนรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง และนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางในการดูแลและส่งต่อนักเรียนให้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณนักเรียนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการดำเนินการวิจัย และขอขอบคุณทุนสนับสนุนโครงการวิจัยทางการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ จากหน่วยศึกษาค้นคว้าการเรียนรู้ โรงเรียนสุรวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

เอกสารอ้างอิง

- จรรยาพร เจียมเจริญกุล และนิดา ลิ้มสุวรรณ. (2558). **ภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 60(4), 253-263.
- ชัยญานุช เกษมณี. (2563). **ความเสี่ยงการเป็นภาวะซึมเศร้าของนักเรียนโรงเรียนนายร้อยตำรวจ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม**. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม, 2(2), 51-59.
- ถิรนนท์ ผิวผา. (2560). **ผลของโปรแกรมการฝึกทักษะชีวิตต่อภาวะซึมเศร้าในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย**. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต, คณะพยาบาลศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธณินท์ กองสุข, สุวรรณมา อรุณพงศ์ไพศาล, ศุภชัย จันทร์ทอง, เบญจมาศ พงษ์กานนท์, สุพัตรา สุขาวท, และจินตนา ลีจ๊ะเพ็ญ. (2561). **ความเที่ยงตรงตามเกณฑ์การวินิจฉัยโรคซึมเศร้าของแบบประเมินอาการซึมเศร้า 9 คำถาม ฉบับปรับปรุงภาษากลาง**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 63(4), 321-334.
- ประภัสสร จันดี, ดวงใจ วัฒนสินธุ์, และภรภัทร เฮงอุดมทรัพย์. (2564). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียน มัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา**. วารสารวิจัยสุขภาพและการพยาบาล, 37(1), 252-265.
- พัชรี พรรณพานิช, เมธีรัตน์ มั่นวงศ์, แพรววรินทร์ ว่องสุภักข์พันธุ์, และลติพร อุดมสุข. (2564). **ภาวะซึมเศร้าในนักศึกษา แพทย์ชั้นปี ที่ 1-3 วิทยาลัยแพทยศาสตร์และการสาธารณสุข มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**. ศรีนครินทร์เวชสาร, 36(3), 287-294
- พัฒน์ ศรีโอษฐ์, ภาสินี โทอินทร์, และสิริอร ช้อย่น. (2566). **ภาวะซึมเศร้าของนักศึกษาพยาบาล และปัจจัยที่เกี่ยวข้องใน สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19**. วารสารโรงพยาบาลสกลนคร, 26(2), 91-102.
- ภรณ์ทิพย์ ชัยสว่าง, ปาริชาติ อ้นองอาจ, สกฤตลา เพ็งแจ่ม, เนติพงษ์ เวฬุวนารักษ์, และศรัณย์ อินทกุล. (2563, 23 พฤษภาคม). **ความชุกและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าในนักศึกษาวิทยาศาสตร์การแพทย์ วิทยาลัย นครราชสีมา**. The 7th National Conference Nakhonratchasima College. นครราชสีมา, ประเทศไทย.
- รัตนา มาชะสวัสดิ์. (2564). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดปทุมธานี**. วารสารศูนย์อนามัยที่ 9, 15(38), 528-540.
- รุ่งภรณ์ กล้ายประยงค์. (2566). **ความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้าของนักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะ ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในยุคการหยุดชะงักสองต่อ**. วารสารรามคำแหง ฉบับบัณฑิตวิทยาลัย, 6(3), 33-48
- ศิวัช วิชัยดิษฐ์, ทิพย์วัลย์ สุรินยา, และนรุตม์ พรประสิทธิ์. (2566). **พฤติกรรมและการเผชิญปัญหาของนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร**. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 27(1), 84-99.
- สุนันทา ฉันทกาญจน์, ปเนต ผู้กฤตยาคามิ, และณัฐฐา สายเสวย. (2557). **ความแม่นยำของคำถามคัดกรองภาวะซึมเศร้า 2 คำถาม ที่ใช้กับผู้ป่วยในหน่วยรับปรึกษาภาวะทางจิตเวช โรงพยาบาลศิริราช**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 59(1), 51-61.
- สุพัตรา สุขาวท, เกษราภรณ์ เคนบุผา, กมลทิพย์ สงวนรัมย์, กุณห์ชลิ เพียรทอง, สุภาภรณ์ ทองเบ็ญจมาศ, และพลัปลิง หาสุข. (2563). **ความชุกและความสัมพันธ์ระหว่างภาวะซึมเศร้าและความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายของนักเรียน มัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดอุบลราชธานี**. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, 65(1), 15-24.

- สุภาภรณ์ เจริญประดับ, ขวัญธิดา พิมพ์การ, พจนารถ เกื้อสกุล, และกิตติ เกื้อสกุล. (2563). **ภาวะซึมเศร้า ความเครียดกับการจัดการปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ**. มนุษยศาสตร์สาร, 21(2), 103-119.
- อริชาติ โรจนะหัสติน, และจันทิมา อังคพณิช. (2564). **สถานการณ์ภาวะซึมเศร้าของนักศึกษามหาวิทยาลัยไทย**. Suranaree J. Soc. Sci., 15(1), 61-86.
- Bhardwaj, R., Kaur, S., Gupta, N. L., Kaur, N., & Singh, D. (2019). **A descriptive study to assess depression, anxiety & stress among higher secondary students of government schools of Chandigarh, India**. Journal of IPHA Chandigarh State Branch, 6(2), 1–15.
- Health Data Center. (2023). **Access to the mental health service system report in Thailand**. Retrieved September 10, 2023, from <https://hdcservice.moph.go.th/hdc/reports/>
- Kongsuk, T., Supanya, S., Kenbubpha, K., Phimtra, S., Sukhawaha, S., & Leejongpermpoon, J. (2017). **Services for depression and suicide in Thailand**. WHO South East Asia J Public Health, 6(1), 34-38.
- Mahatnirunkul, S., Pumpisalchai, W., & Thapanya, P. **The Construction of Suan Prung Stress Test for Thai Population**. Bulletin of Suan Prung, 13(3), 1-20.
- Nakie, G., Segon, T., Melkam, M., Desalegn, G.T., & Zeleke, T.A. (2022). **Prevalence and associated factors of depression, anxiety, and stress among high school students in, Northwest Ethiopia, 2021**. BMC Psychiatry, 22(1), 739.
- Siripongpan, A., Phattamarut, K., Namvichaisirikul, N., Poochaya, S., & Horkaew, P. (2022). **Prevalence of depression and stress among the first year students in Suranaree University of Technology, Thailand**. Health Psychol Res, 10(3), 35464.
- World Health Organization. (2020). **Depression Let's Talk**. Retrieved September 10, 2023, from http://www.thaidepression.com/www/who_depress/km_depress.pdf

**ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ของ
นิสิต/นักศึกษา ระดับปริญญาตรี
เครือข่าย SMARTS**

การอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองจากการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา กรณีโจมตีสถาน

The Legitimacy of Self-Defense Claims in the War on Terror:

The Case Study of the U.S. Invasion of Afghanistan

สิริรัตน์ สกุลนา¹ทิพวรรณ สุขรุ่งเรือง²

บทคัดย่อ

สาระสำคัญของมติของคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติที่ 1368 มิได้ให้อำนาจสหรัฐอเมริกาในการบุกโจมตีอัฟกานิสถาน อีกทั้ง หากพิจารณาตามเงื่อนไขของกฎบัตรสหประชาชาติ การอ้างสิทธิตามมาตรา 51 ของสหรัฐอเมริกาไม่สามารถทำได้ เนื่องจากกลุ่มอัลกออิดะห์ไม่ใช่ตัวแสดงที่เป็นรัฐ และการใช้กำลังทางการทหารที่เกินไปจากหลักการได้สัดส่วน ทำให้การโจมตีโดยการใช้อำนาจของสหรัฐอเมริกาต่ออัฟกานิสถานไม่มีความชอบธรรมและเข้าข่ายละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกฎบัตรสหประชาชาติ มาตรา 2 (4) ว่าด้วยหลักการใช้อำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้ สหรัฐฯ ไม่ได้ขออนุมัติจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ก่อนใช้กองกำลังทหารบุกอัฟกานิสถาน การตีความและกระทำดังกล่าวของสหรัฐฯ จึงนำมาซึ่งการสร้างบรรทัดฐานใหม่ของการทำสงครามที่ขาดความชอบธรรมและขัดกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศและกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและสันติภาพในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

คำสำคัญ: สิทธิในการป้องกันตนเอง การต่อต้านการก่อการร้าย อัฟกานิสถาน สหรัฐอเมริกา

Abstract

UN Security Council Resolution 1368 did not authorize the U.S. to attack Afghanistan, and the claim under Article 51 is invalid as Al-Qaeda is not a state actor and the scale of military force used exceeded proportionality. Therefore, the U.S. military action lacked legitimacy and constituted a violation of international law, especially Article 2(4) of the UN Charter. Furthermore, the U.S. did not seek approval from the Security Council before its military intervention. This reinterpretation and unilateral action have contributed to the formation of a new and illegitimate norm of warfare, undermining the principles of international law and the UN Charter, and posing threats to global peace and security.

Keywords: Self-defense, War on Terror, Afghanistan, The United States

¹ นิสิต หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รหัสนักศึกษา 65103010053

² นิสิต หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รหัสนักศึกษา 65103010360

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์ความรุนแรงและความขัดแย้งระหว่างประเทศมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความมั่นคงของรัฐ ซึ่งถือเป็นผลประโยชน์แห่งชาติที่สำคัญที่สุดของแต่ละประเทศ เพื่อตอบสนองต่อภัยคุกคามรัฐต่างๆ จึงดำเนินนโยบายที่หลากหลาย ทั้งวิธีการทางการทหารและมิใช่ทางการทหาร ทว่า การใช้กำลังทางทหารภายใต้สถานการณ์เหล่านี้ได้จุดประกายคำถามสำคัญเกี่ยวกับขอบเขตของสิทธิและความชอบธรรมภายใต้กรอบกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งหนึ่งในเครื่องมือที่รัฐนำมาใช้ในการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการทางการทหารเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐบางรัฐคือ การอ้างสิทธิป้องกันตนเอง (Self-defence) ตามกฎบัตรแห่งสหประชาชาติมาตรา 51 โดยปัญหาสำคัญที่พบภายใต้บริบทดังกล่าว โดยเฉพาะกับบรรดาประเทศมหาอำนาจคือ การตีความและการใช้สิทธิที่เกินกว่าเหตุ จนนำไปสู่การละเมิดหลักกฎหมายระหว่างประเทศในหลายประการ

ตามหลักพื้นฐานสำคัญของการตีความและใช้สิทธิในการป้องกันตนเองของรัฐ (Self-defence) จะถูกนำมาใช้เมื่อรัฐนั้น ๆ ถูกโจมตีจากรัฐอื่นและไม่สามารถใช้วิธีอื่นในการตั้งรับได้ (Armed attack) อย่างไรก็ตาม หลังเหตุการณ์ 9/11 การตีความและใช้สิทธิในการป้องกันตนเองเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมีสหรัฐอเมริกาที่นับว่าเป็นมหาอำนาจโลกหนึ่งเดียวหลังสงครามเย็นได้ริเริ่มการทำการสงครามต่อต้านการก่อการร้าย และริเริ่มตีความใหม่เรื่องการป้องกันตนเองจากการโดนโจมตีก่อน (Self-defence) ไปสู่การป้องกันตนเองจากการโจมตีที่กำลังจะเกิดขึ้น (Pre-emptive Self-defence) ซึ่งสหรัฐฯ ได้ขยายกรอบการตีความที่กว้างขึ้น นโยบายด้านความมั่นคงเริ่มเน้นการป้องกันภัยคุกคามที่เกิดจากการก่อการร้ายข้ามชาติ (transnational terrorism) และการสนับสนุนการก่อการร้ายจากรัฐหรือกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการโจมตีจากรัฐอื่นโดยตรง (Gray, 2018) โดยเหตุวินาศกรรม 9/11 คือฉนวนสำคัญที่นำไปสู่สงครามต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกาที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน มีปฏิบัติการทางทหารในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในอัฟกานิสถาน ซึ่งการโจมตีอัฟกานิสถานในนามปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้าย ได้รับการอธิบายว่าเป็นการใช้สิทธิในการป้องกันตนเองภายใต้มาตรา 51 ของกฎบัตรสหประชาชาติ และอ้างว่าการให้ที่หลบซ่อนกลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ของอัฟกานิสถานเป็นการขัดต่อมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ 1368 เหตุการณ์นี้สะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงในแนวทางด้านความมั่นคงและการทบทวนกรอบของกฎหมายระหว่างประเทศที่ว่าด้วยหลักการใช้อำนาจตามมาตรา 2 (4) (Use of Force) และการป้องกันตนเองใหม่ของสหรัฐฯ (Wood, n.d., p. 355-357) จึงเป็นที่น่าตั้งคำถามถึงการขยายขอบเขตและตีความการใช้สิทธิในการป้องกันตนเองของสหรัฐอเมริกา กรณีโจมตีอัฟกานิสถานหลังเหตุการณ์ 9/11 ว่า การโจมตีของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถาน ภายใต้การอ้างสิทธิการป้องกันตนเองจากการก่อการร้าย เป็นการตีความและใช้สิทธิที่เกินกว่าเหตุ ไร้ซึ่งความชอบธรรมตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และสร้างผลกระทบเชิงลบต่อการสร้างสันติภาพระหว่างประเทศหรือไม่

เพื่อศึกษาการอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองที่ไม่ชอบธรรมของสหรัฐอเมริกา บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความชอบธรรมในการอ้างสิทธิป้องกันตนเองของสหรัฐอเมริกาในการใช้กำลังทางทหารภายใต้ปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายหลังเหตุการณ์ 9/11 โดยพิจารณาผ่านกรณีการโจมตีอัฟกานิสถาน และหลักการซึ่งโจมตีก่อน ภายใต้กรอบของกฎบัตรแห่งสหประชาชาติมาตรา 51 และมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 ที่นำมาซึ่งการละเมิดกฎบัตรแห่งสหประชาชาติมาตรา 2 (4) รวมไปถึงการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบด้านความมั่นคงและสันติภาพระหว่างประเทศ อันเนื่องมาจากการขยายกรอบความเข้าใจและริเริ่มแนวปฏิบัติใหม่ของสหรัฐฯ โดยวิเคราะห์จากการอ้างสิทธิของสหรัฐอเมริกากับตัวบทของสหประชาชาติ ซึ่งแบ่งเนื้อหาเป็น 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ **ประการแรก** การอ้างสิทธิและการใช้สิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา **ประการที่สอง** ความคลุมเครือของสาระสำคัญมติที่ 1368 ที่นำไปสู่การตีความและใช้สิทธิเกินกว่าเหตุ **ประการที่สาม** การอ้างสิทธิตามมาตรา 51 ที่ไร้ความชอบธรรม **ประการที่สี่** ต้นแบบการละเมิดมาตรา 2 (4) ที่ว่าด้วยการละเมิดหลักอธิปไตย และ**ประการสุดท้าย** ระเบียบและบรรทัดฐานการทำสงครามที่เปลี่ยนแปลงไป

กรอบแนวคิด: นิติธรรมระหว่างประเทศ

หลักนิติธรรมระหว่างประเทศ (Rule of Law in International Relations) ถือเป็นส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยหลักการนี้ได้เรียกร้องและพึงพาความร่วมมือของรัฐสมาชิกในการเคารพตลอดจนปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมด้านการเมือง ความมั่นคง การพัฒนา และสิทธิมนุษยชน การเสริมสร้างหลักนิติธรรมระหว่างประเทศจะต้องยึดมั่นในกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการใช้กำลัง และการยอมรับความรับผิดชอบของรัฐในการปกป้องประชากรของตนจากอาชญากรรมร้ายแรง อาทิ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ และอาชญากรรมสงคราม (United Nations, n.d.)

ด้วยเหตุนี้ จึงนำหลักนิติธรรมระหว่างประเทศมาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์ โดยมุ่งเน้นไปที่การตีความและการใช้กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการใช้กำลัง กรณีการอ้างสิทธิป้องกันตนเองของสหรัฐอเมริกาจากการก่อการร้ายและการโจมตีอัฟกานิสถานหลังเหตุการณ์ 9/11 ปี ค.ศ. 2001 ซึ่งสหรัฐฯ ได้อ้างอิงจากกฎบัตรสหประชาชาติมาตรา 51 และมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 บทความจะวิเคราะห์ความเป็นมา กระบวนการ และผลกระทบของการกระทำดังกล่าวเมื่อพิจารณาจากกฎบัตรสหประชาชาติมาตรา 2 (4) ซึ่งเป็นหลักการห้ามการใช้กำลังและการไม่รุกรานอธิปไตยของรัฐอื่น โดยการวิเคราะห์นี้จะวิพากษ์การโจมตีของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถานภายใต้การอ้างสิทธิป้องกันตนเองจากการก่อการร้าย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยจะชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญ เช่น การตีความสิทธิป้องกันตนเองที่เกินขอบเขต การเพิกเฉยต่อหลักการได้สัดส่วน และการเปลี่ยนแปลงระเบียบการใช้กำลังทางทหาร ซึ่งล้วนเป็นผลมาจากการที่สหรัฐฯ อ้างสิทธิและตีความกฎหมายระหว่างประเทศเกินกว่าเหตุ ที่นำมาซึ่งบรรทัดฐานใหม่และส่งผลกระทบต่อการรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศในปัจจุบัน

1. ภูมิหลังการโจมตีอัฟกานิสถาน

วินาศกรรมครั้งใหญ่ ณ สหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 11 กันยายน ปี ค.ศ. 2001 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำมาซึ่งการตัดสินใจดำเนินนโยบายสงครามต่อต้านการก่อการร้าย (War on Terror) ในประเทศมุสลิมของสหรัฐฯ และส่งผลกระทบต่อนานาชาติในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง โดยเหตุการณ์น่าสลดนี้เริ่มขึ้นในเช้าวันที่ 11 กันยายน ปี ค.ศ. 2001 โดยกลุ่มก่อการร้ายที่เปิดเผยชื่อคืออัลกออิดะฮ์ ด้วยการจี้เครื่องบินโดยสาร 4 ลำ และบังคับให้พุ่งชนเป้าหมาย 4 จุด ดังนี้ เครื่องบินลำแรกพุ่งชนอาคารทิศเหนือของตึกแฝด World Trade Center ในมหานครนิวยอร์ก จากนั้น 17 นาที เครื่องบินลำที่ 2 พุ่งเข้าชนอาคารทิศใต้ของตึก ส่งผลให้ตึกแฝด World Trade Center พังถล่มลงมาและสร้างความเสียหายอย่างมากต่ออาคารโดยรอบ ซึ่งในเวลาต่อมาเครื่องบินลำที่ 3 ถูกบังคับให้พุ่งชนฝั่งตะวันตกของตึกเพนตากอนในรัฐเวอร์จิเนีย และเครื่องบินลำที่ 4 เป็นเพียงลำเดียวที่กลุ่มก่อการร้ายไม่ประสบความสำเร็จในการบังคับให้โจมตีเป้าหมายและตกลงที่สนามหญ้าในเขตแคว้นสวิตล์ รัฐเพนซิลเวเนีย ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิต 2,977 ราย และบาดเจ็บมากกว่า 25,000 ราย นับว่าเป็นเหตุก่อการร้ายที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของสหรัฐฯ (THE STANDARD TEAM, 2564)

หลังการสอบสวนของเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ สรุปได้ว่าการโจมตีครั้งนี้เป็นการบงการของผู้ก่อการร้ายอัลกออิดะฮ์ที่นำโดย อูซามะฮ์ บิน ลาดิน โดยสหรัฐฯ ได้เบาะแสจากการจับตามองบิน ลาดิน ตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามเย็น องค์การหน่วยข่าวกรองต่าง ๆ ของสหรัฐฯ ได้ฟื้นตัวกลับมามีบทบาทสำคัญ มีการประสานความร่วมมือผ่านกลุ่มองค์กรระดับสูงจากองค์กร Intelligence Community (IC) (Central Intelligence Agency, 2016) ในการสืบค้นต้นตอกระบวนการผ่านหน่วยข่าวกรองกลางสหรัฐฯ (CIA) โดยมีผู้อำนวยการนำจอร์จ เทเน็ต (George Tenet) ทำการยื่นเรื่องแก่ประธานาธิบดีบุชให้มีการสะกดรอย และได้พบว่ากลุ่มคนที่จี้ลั่นบนเครื่องบินมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มอัลกออิดะฮ์ ซึ่งในขณะนั้นมีฐานกองกำลังในประเทศ

อัฟกานิสถาน (Mazzetti, 2013, p. 23-25) และด้วยข้อมูลดังกล่าว ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช ได้เรียกร้องให้กลุ่มตาลีบัน ซึ่งปกครองอัฟกานิสถานอยู่ในขณะนั้น ส่งตัวบิน ลาติน และผู้นำอัลกออิดะห์คนอื่นๆ คืนให้กับสหรัฐอเมริกา แต่เมื่อกลุ่มตาลีบันปฏิเสธข้อเรียกร้อง กองกำลังสหรัฐอเมริกาและอังกฤษได้เริ่มปฏิบัติการเอนด์รูว์ฟรีย้อม (Operation Enduring Freedom: OEF) ในวันที่ 7 ตุลาคม 2001 โดยปฏิบัติการดังกล่าวได้มีการโจมตีทางอากาศที่มีเป้าหมายของกลุ่มอัลกออิดะห์และกลุ่มตาลีบัน ซึ่งการโจมตีนี้ได้ดำเนินการไปอย่างรวดเร็ว ทำให้อัลกออิดะห์สามารถยึดกรุงคาบูลและเมืองกันดาฮาร์ได้ภายในระยะเวลาไม่กี่เดือน เป็นสัญญาณของการสิ้นสุดการปกครองของกลุ่มตาลีบันในอัฟกานิสถานอย่างเป็นทางการ และทำให้กลุ่มอัลกออิดะห์รวมไปถึงบิน ลาติน ต้องหลบหนีจากการไล่ล่า โดยความขัดแย้งนี้กินเวลานานถึงสองทศวรรษและกินเวลาถึงสี่สมัยในการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของสหรัฐฯ (National Archives, 2024)

2. สงครามต่อต้านการก่อการร้ายและการบุกโจมต้อัฟกานิสถาน

หลังเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 สหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของประธานาธิบดีบุช ได้ดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อต่อต้านการก่อการร้าย โดยพุ่งเป้าไปยังการจับตัว อุซามะห์ บิน ลาเดน และการล้างบางกลุ่มอัลกออิดะห์ การตอบสนองอย่างรวดเร็วนี้สะท้อนถึงความตระหนักถึงภัยความมั่นคงและจัดให้การก่อการร้ายเป็นภัยคุกคามใหม่ ต่อมา สหรัฐฯ มีรูปแบบยุทธศาสตร์สำคัญในการต่อต้านการก่อการร้ายอย่างชัดเจน โดยระยะแรก วันที่ 12 กันยายน ปี ค.ศ. 2001 คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติได้ออกมติที่ 1368 (2001) ว่าด้วยการประณามการกระทำดังกล่าวอย่างรุนแรงและเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ร่วมมือกันเพื่อเอาผิดผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้ชุมชนระหว่างประเทศเพิ่มความพยายามในการป้องกันการก่อการร้าย และพร้อมที่จะดำเนินการตามความจำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศ (National Archives, 2024) ถัดมาในวันที่ 20 กันยายน ปี ค.ศ. 2001 ประธานาธิบดีบุชได้ประกาศ สงครามต่อต้านการก่อการร้ายทั่วโลก (Global War on Terror) อย่างเป็นทางการ (History.com Editor, 2020) และเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 2001 สหรัฐฯ ได้เปิดฉากบุกประเทศอัฟกานิสถาน โดยมีเป้าหมายหลักในการกำจัดกลุ่มอัลกออิดะห์ซึ่งมีฐานที่มั่นอยู่ในอัฟกานิสถาน รัฐบาลที่สนับสนุนการก่อการร้าย ตลอดจนกลุ่มคนอิสลามที่นำสงสัย (ประภัสสร เทพชาตรี, 2550)

อย่างไรก็ตาม การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายนั้นไม่จำกัดพื้นที่แค่อัฟกานิสถาน แต่ได้มีการขยายขอบเขตของปฏิบัติการทางทหารไปยังประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ตะวันออกกลางและประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงจากความเชื่อของประธานาธิบดีบุช ที่มองว่ากลุ่มเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นขบวนการลูกโซ่ทั้งหมด หากต้องการล้างบางกลุ่มก่อการร้ายก็จำเป็นต้องกำจัดต้นตอของแนวคิด อุดมการณ์ และแหล่งที่มาอย่างศาสนาด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มอัลกออิดะห์ที่มีรากเหง้าและแหล่งที่มาจากประเทศอัฟกานิสถาน ซึ่งการที่สหรัฐฯ ก่อสงครามต่อต้านการก่อการร้ายและบุกประเทศอิรัก กล่าวได้ว่าเป็นการเชือดไก่ให้ลิงดู นำไปสู่ความขัดแย้งยืดเยื้อและทวีความรุนแรงขึ้น อัลกออิดะห์ไม่ได้เป็นเพียงแค่กลุ่มองค์กรอีกต่อไป แต่กลับกลายเป็นอุดมการณ์ที่ต้องต่อต้านการบุกรุกของสหรัฐฯ ในภูมิภาคตะวันออกกลาง ด้วยจุดนี้ อัลกออิดะห์จึงได้รับความศรัทธาจากคนอิสลามและแตกแขนงเป็นอุดมการณ์ร่วมของชาวตะวันออกกลาง

จากการไล่ล่าบินลาเดน และความมุ่งมั่นในการกำจัดกลุ่มก่อการร้ายทั่วโลก ได้นำมาซึ่งสงครามต่อต้านการก่อการร้ายที่นำโดยสหรัฐฯ ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการโจมตีของผู้ก่อการร้าย เป็นแคมเปญที่กระทำในหลากหลายมิติที่มีขอบเขตกว้างไกลแทบไม่มีขีดจำกัด อาทิ มิติทางการทหารเกี่ยวข้องกับสงครามใหญ่ ๆ ในอัฟกานิสถาน อิรัก รวมไปถึงปฏิบัติการลับในเยเมนและพื้นที่อื่น ๆ ได้สร้างผลกระทบสำคัญในขอบเขต ค่าใช้จ่าย และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สงครามต่อต้านการก่อการร้ายเทียบเท่าได้กับสงครามเย็น โดยมีการก่อการร้ายเป็นความท้าทายใหม่ในการเมืองระหว่างประเทศ และมีผลสำคัญต่อความมั่นคงสิทธิมนุษยชน กฎหมายระหว่างประเทศ และความร่วมมือ (จรัญ มะลูลีม, 2555, น. 1-50)

การโจมตีของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถานกับหลักนิติธรรมระหว่างประเทศ สิทธิการป้องกันตนเองและความมั่นคงระหว่างประเทศ

ภายหลังเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 ที่บังคับเครื่องบินชนตึกเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ การสืบสวนระบุว่า อุซามะฮ์ บิน ลาดิน ผู้นำกลุ่มอัลกออิดะห์ คือผู้บงการ และได้ทำการหลบหนีไปซ่อนตัวที่อัฟกานิสถานภายใต้การคุ้มครองของตาลีบัน โดยมีการวิเคราะห์กันว่ากลุ่มอัลกออิดะห์กับตาลีบัน มีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะ กองทหารอิสลาม (Islamist Militant Group) แบบเดียวกัน (สำนักข่าวทูเดย์, 2564, ย่อหน้าที่ 6) ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช ได้เรียกร้องให้กลุ่มตาลีบันส่งตัวอุซามะฮ์ บิน ลาดิน ให้สหรัฐฯ แต่กลุ่มตาลีบันปฏิเสธโดยอ้างว่าไม่มีหลักฐานว่าบิน ลาดินมีส่วนเกี่ยวข้อง

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ประธานาธิบดีบุชและตัวแทนได้ส่งหลักฐานการสืบสวนเข้าสู่คณะมนตรีความมั่นคง เพื่อให้การใช้กำลังทางทหารในอัฟกานิสถานมีความชอบธรรมทางกฎหมายระหว่างประเทศ จากการอ้างสิทธิการป้องกันตนเองตามมาตรา 51 (United Nations Security Council, 2001) โดยสหรัฐฯ อ้างสิทธิการป้องกันตนเองล่วงหน้า ในการสร้างความชอบธรรมต่อการละเมิดมาตรา 2 (4) ที่ว่าด้วยหลักการห้ามใช้กำลังในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีการละเว้นในกรณีการป้องกันตนเองตามมาตรา 51 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ กล่าวคือ เป็นข้อยกเว้นหนึ่งของหลักการห้ามใช้กำลังในมาตรา 2 (4) อย่างไรก็ดี การอ้างสิทธิป้องกันตนเองของสหรัฐฯ ต่อการโจมตีทางทหารในอัฟกานิสถานตอบโต้เหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการถูกโจมตีจากกองกำลังทหารและด้วยอาวุธอย่างแท้จริง (an actual armed attack) จึงจะก่อให้เกิดสิทธิการป้องกันตนเองของรัฐซึ่งถูกโจมตีได้ (อริศรา ตั้งเทียมยา, 2548) ทั้งนี้ แม้ว่าการถูกโจมตีจากกลุ่มก่อการร้ายจะเป็นไปตามตัวบทกฎหมายว่าด้วยการโจมตีด้วยกำลังอาวุธ (armed attack occurs) และสหรัฐฯ มีแนวโน้มจะสามารถขอใช้สิทธิป้องกันตนเองได้ แต่สิทธิดังกล่าวจะคุ้มครองรัฐให้สามารถดำเนินการป้องกันตนเองได้และสามารถดำเนินการไปจนกว่าคณะมนตรีความมั่นคงจะมีมาตรการหรือมติการแก้ไขออกมาแล้ว การกีดกันการป้องกันตนเองจะถูกโอนไปที่ UNSC โดยทันที (มานิชญ์ อารีย์, 2560, น. 58)

มติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 เป็นมติที่ออกมาในวันที่ 12 กันยายน 2001 โดยมีขึ้นเพื่อตอบสนองต่อเหตุการณ์วินาศกรรมที่เกิดขึ้น มีใจความว่าด้วยการประณามการกระทำของกลุ่มก่อการร้ายในเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 และขอความร่วมมือนานาชาติประเทศร่วมกันป้องกันและไม่นับสนุนกลุ่มก่อการร้าย โดยสหรัฐฯ อาศัยความคลุมเครือของมติดังกล่าวมาอ้างว่า การโจมตีอัฟกานิสถานและการก่อตั้งปฏิบัติการเสรีภาพยั่งยืน (Operation Enduring Freedom-OEF) ในอัฟกานิสถาน ร่วมกับกองกำลังผสมนานาชาตินั้นเป็นการตอบสนองต่อภัยความมั่นคงใหม่อย่างการต่อต้านการก่อการร้ายตามมติ (วิโรจน์ เลิศจิตต์ธรรม, 2564) อย่างไรก็ตาม กระบวนการพิสูจน์หลักฐานจะมีไม่มากไปกว่าการสืบข้อมูลการนำการโจมตีและหลบหนีของบิน ลาดิน แต่สหรัฐฯ กลับเร่งมือการใช้สิทธิการป้องกันตนเองโดยไร้การไตร่ตรอง เปิดฉากโจมตีอัฟกานิสถาน ส่งผลให้กลุ่มตาลีบันถูกโค่นอำนาจรัฐบาล และต้องเปลี่ยนไปทำสงครามกองโจร (THE STANDARD TEAM, 2566)

ประเด็นสำคัญที่เป็นที่ถกเถียงจากการอ้างสิทธิและการใช้สิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวของสหรัฐอเมริกา คือ การที่สหรัฐฯ อ้างสิทธิป้องกันตนเองต่อการโจมตีจากกลุ่มก่อการร้าย ซึ่งไม่ใช่รัฐ และการใช้สิทธิในลักษณะเชิงรุกโดยมีแนวโน้มเป็นการชิงโจมตีก่อนหน้านั้น มีความชอบธรรมและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของมาตรา 51 อย่างแท้จริงหรือไม่ และการอาศัยช่องว่างของมติที่ไม่ชัดเจนมาตีความและกล่าวอ้างว่าสามารถทำการโจมตีทางทหารได้นั้น เป็นการตีความและใช้สิทธิเกินกว่าเหตุหรือไม่

มติ 1368 กับการตีความและใช้สิทธิเกินขอบเขต

สหรัฐอเมริกาอ้างว่าทำการโจมตีและการก่อตั้งปฏิบัติการเสรีภาพยั่งยืน (Operation Enduring Freedom-OEF) ในอัฟกานิสถาน ร่วมกับกองกำลังผสมนานาชาติเพื่อตอบสนองต่อภัยความมั่นคงใหม่อย่างการต่อต้านการก่อการร้ายเป็นการ

กระทำภายใต้มติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 ที่มีสาระสำคัญอย่างการประณามและการแสดงความเสียใจต่อเหตุการณ์การโจมตี ไม่เพียงเท่านั้นยังมีการเรียกร้องให้รัฐสมาชิกร่วมกันตามจับผู้ก่อเหตุตลอดจนผู้ให้การสนับสนุนและร่วมกันป้องกันและป้องปรามการก่อการร้าย (UN. Security Council, 2001) ทั้งนี้ เมื่อพิจารณามติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 (2001) ให้ถือว่าพบว่ามีจุดที่คลุมเครือหลายประการ ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างในการตีความ อาทิ การไม่ระบุขอบเขตหรือลักษณะของการดำเนินการที่รัฐสามารถทำได้ให้ชัดเจน และแม้จะมีการเรียกร้องให้ลงโทษผู้กระทำผิดและผู้ที่ไม่ให้ความช่วยเหลือ แต่กลับไม่ได้ระบุตัวผู้กระทำผิดหรือขอบเขตการลงโทษให้ชัดเจน

ความคลุมเครือข้างต้นได้ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาสามารถตีความและนำมติ 1368 ไปใช้ในลักษณะที่กว้างขวาง โดยอาศัยช่องว่างดังกล่าวเพื่อดำเนินมาตรการและนโยบายทางการทหารในการโจมตีตอบโต้กลุ่มก่อการร้ายทั้งในอัฟกานิสถานและหลายพื้นที่ในตะวันออกกลาง แม้ว่ามติ 1368 จะกล่าวยืนยันในเชิงอนุญาตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองแก่รัฐสมาชิกหลังจากที่ถูกโจมตีอย่างรุนแรงโดยกลุ่มก่อการร้าย ทั้งนี้ก็เป็นการสนับสนุนการใช้การป้องกันตัวเองภายใต้กรอบของมาตรา 51 ของกฎบัตรสหประชาชาติที่อนุญาตให้รัฐใช้กำลังได้กรณีถูกโจมตีจากภายนอก (UN. Security Council, 2001) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าการใช้สิทธิของสหรัฐฯ ไม่เป็นไปตามกรอบกฎบัตรของสหประชาชาติที่กำหนด

ปฏิบัติการทางทหารของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถานจากการตีความมติในทางที่ผิดนี้เป็นการกระทำที่ไม่ชอบธรรมในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศ การตีความและอ้างสิทธิที่เกินกว่าเหตุนี้ ไม่เพียงนำไปสู่การโจมตีอัฟกานิสถานในปี ค.ศ. 2001 เท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่การทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายในประเทศอื่น ๆ เช่น อิรัก ซีเรีย และเยเมน ซึ่งผลกระทบสำคัญที่เกิดขึ้นคือ การตีความและสร้างบรรทัดฐานใหม่ทีอาจเป็นอันตรายต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ อาทิ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากการป้องกันตนเองจากการถูกโจมตีเป็นการป้องกันตนเองจากการโจมตีที่กำลังจะเกิดขึ้น (pre-emptive self-defense) รวมถึงรูปแบบการใช้กำลังทหารโดยไม่ผ่านการอนุมัติจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ซึ่งอาจสร้างความเสี่ยงต่อการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพในอนาคต

มาตรา 51 การอ้างสิทธิที่ได้รับความชอบธรรม

การที่สหรัฐอเมริกาบุกโจมตีอัฟกานิสถานด้วยกองกำลังปฏิบัติการทางทหาร เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2001 เป็นผลสืบเนื่องมาจากการตีความมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 (2001) และการอ้างสิทธิในการป้องกันตนเอง ซึ่งสหรัฐฯ ได้ขยายขอบเขตไปสู่แนวคิด การป้องกันตนเองล่วงหน้า (pre-emptive self-defense) การกระทำดังกล่าวได้เผยให้เห็นถึงช่องโหว่ในการตีความและประยุกต์ใช้บทบัญญัติของกฎบัตรสหประชาชาติ โดยเฉพาะมาตรา 2 (4) ที่ว่าด้วยหลักการห้ามใช้กำลัง และมาตรา 51 ที่ว่าด้วยสิทธิป้องกันตนเอง

สาระสำคัญของกฎบัตรสหประชาชาติมาตรา 51 บัญญัติว่า สิทธิโดยธรรมชาติในการป้องกันตนเองของรัฐสมาชิกจะไม่ถูกจำกัด หากถูกโจมตีด้วยกำลังอาวุธ จนกว่าคณะมนตรีความมั่นคงจะดำเนินการที่จำเป็นเพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ทั้งนี้ มาตรการที่สมาชิกได้ดำเนินการไปในการใช้สิทธิป้องกันตนเองต้องรายงานให้คณะมนตรีความมั่นคงทราบโดยทันที และต้องไม่กระทบกระเทือนอำนาจของคณะมนตรีความมั่นคงในการดำเนินการเพื่อธำรงไว้หรือสถาปนากลับคืนมาซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ (โกวิท ตาละโสภณ, 2560, น. 8) ทั้งนี้ การจะใช้สิทธิได้นั้นต้องกระทำภายใต้เงื่อนไขต่อไปนี้ **ประการแรก** รัฐจะใช้สิทธิตอบโต้ได้เมื่อได้รับการโจมตีด้วยอาวุธ (Armed attack) จากรัฐภายนอก **ประการถัดมา** การตอบโต้ต้องกระทำภายใต้หลักการแห่งความจำเป็นและได้สัดส่วน (Necessity and Proportionality) **ประการสุดท้าย** การจะใช้กำลังหรือวิธีการทางทหารต้องขอการอนุมัติจากสหประชาชาติก่อน (UN. Security Council, 2001)

จากการศึกษาพบว่าการใช้สิทธิของสหรัฐฯ ไม่เป็นไปตามกรอบกฎบัตรของสหประชาชาติใน 3 ประเด็น อันได้แก่ **ประเด็นแรก** การโดนโจมตีจากรัฐอื่น ซึ่งในกรณีนี้ ผู้ที่ทำการบุกโจมตีสหรัฐอเมริกาในวันที่ 11 กันยายน 2001 คือกลุ่มก่อการร้าย ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มองค์กรที่มีใช้รัฐ แต่การอ้างสิทธิการป้องกันตนเองกลับกระทำขึ้นต่อรัฐอัฟกานิสถาน จากรายงานของสำนักข่าวสหรัฐฯ ได้มีการกล่าวว่าแหล่งของกลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ที่ตั้งอยู่ภายในอัฟกานิสถาน สหรัฐฯ จึงจำเป็นต้องส่งกองกำลังปฏิบัติการทางทหารเพื่อจัดการรัฐบาลตาลีบันที่ประธานาธิบดีบุช มองว่าเป็นต้นตอของปัญหา จำเป็นต้องกำจัดและกวาดล้าง จึงจำเป็นต้องตีความใหม่และใช้กำลังทหารเพื่อกำจัดไปยังต้นตอของปัญหาที่แท้จริง **ประเด็นถัดมา** การตอบโต้ภายใต้หลักการแห่งความจำเป็นและได้สัดส่วน เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาการโจมตีของกลุ่มก่อการร้ายในวันเกิดเหตุ จะพบว่าเป็นเหตุการณ์การโจมตีที่เกิดขึ้นครั้งเดียวและไม่ได้เป็นการโจมตีต่อเนื่องต่อพลเรือนสหรัฐฯ และชาวอเมริกัน จึงไม่มีความจำเป็นจริงที่ต้องมีการตอบโต้อย่างก้าวร้าวถึงขั้นทำสงครามกับรัฐบาลของอีกประเทศดังที่สหรัฐฯ ได้กระทำ **ประเด็นสุดท้าย** การอนุมัติจากสหประชาชาติ ในปฏิบัติการทางทหารที่อัฟกานิสถานของสหรัฐฯ ไม่ได้มีการทำเรื่องขอความอนุมัติไปยังสหประชาชาติแต่อย่างใด ซึ่งขัดต่อหลักปฏิบัติของการทำสงครามระหว่างประเทศ กล่าวได้ว่า สหรัฐฯ ไม่สามารถอ้างสิทธิป้องกันตนเองได้ตามเงื่อนไขที่กฎบัตรสหประชาชาติกำหนด อีกทั้งการอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองล่วงหน้า (pre-emptive self-defense) และการตีความการใช้กำลังของสหรัฐฯ ก็เป็นไปด้วยความเกินกว่าเหตุ ดังนั้น การปฏิบัติการทางทหารของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถานจึงเป็นการกระทำที่ไม่ชอบธรรมในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศ และก่อให้เกิดปัญหาทางปฏิบัติของรัฐในเวลาต่อมา

การกระทำของสหรัฐฯ ที่กระทำเพื่อต้องการกวาดล้างกลุ่มก่อการร้ายที่ยังไม่รู้แน่ชัดว่ามีรากเหง้า ความเป็นมาอย่างไรมุ่งถึงข้อกำหนดของกฎหมายระหว่างประเทศในหลักการห้ามใช้กำลังและสิทธิการป้องกันตนเอง ได้ละเมิดกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ คำตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ และคำปรึกษาจากนักวิชาการ สหรัฐฯ ยืนยันในสิทธิที่จะตอบโต้การคุกคามจากศัตรู โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผชิญหน้ากับการก่อการร้ายที่อาจใช้อาวุธทำลายล้างสูง ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยไม่มีการคาดการณ์หรือแจ้งเตือนล่วงหน้า โดยไม่ต้องรอให้ศัตรูลงมือโจมตีก่อน (pre-emptive strike) โดยร่วมกับชาติสมาชิก NATO และพันธมิตร เพื่อปกป้องประชาชน ความมั่นคง และเสรีภาพของประเทศ (The White House, President George W. Bush, 2002) ไม่เพียงเท่านั้น จากการตีความการใช้สิทธิในการป้องกันตนเองที่เปลี่ยนไปของมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ นำมาซึ่งการกระทำที่ขัดต่อหลักการไม่ละเมิดอธิปไตยของรัฐอื่น และนำมาซึ่งความรุนแรงที่ไม่ชอบธรรมในอีกหลายกรณี เช่น การโจมตีอิรักที่สหรัฐฯ ได้อ้างว่าภายใต้การนำของซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussein) มีการพัฒนาและสะสมอาวุธเคมี อาวุธชีวภาพ และกำลังพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามต่อภูมิภาคและความมั่นคงโลก จึงจำเป็นที่จะต้องเข้าไปดำเนินการกวาดล้าง อย่างไรก็ตาม ภายหลังการบุกพบว่ามีหลักฐานที่แน่ชัดว่าอาวุธเหล่านี้มีอยู่จริง (Ofek, R, 2017)

การอ้างสิทธิเช่นนี้เป็นการตอกย้ำถึงการตีความการป้องกันตนเองที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการชิงลงมือก่อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น กรณีความขัดแย้งอิสราเอล-ปาเลสไตน์ที่ปะทุขึ้นอย่างรุนแรง การกระทำของรัฐอิสราเอลที่เกินกว่าเหตุต่อชาวปาเลสไตน์จนสามารถเรียกได้ว่าการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) โดยการอ้างสิทธิการป้องกันตนเองจากกลุ่มฮามาสที่เป็นคนพื้นเมืองชาวปาเลสไตน์ ภายใต้มาตรา 51 และข้อยกเว้นจากมาตรา 2 (4) ดังเช่นที่สหรัฐฯ เคยทำในการบุกอัฟกานิสถานและอิรัก ยิ่งไปกว่านั้น การกระทำของอิสราเอลที่ไม่สนใจหลักกฎหมายมนุษยธรรม กฎบัตร และมติจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ หรือแม้กระทั่งการประณาม การคว่ำบาตรก็ตาม ส่งผลให้กฎหมายระหว่างประเทศเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ จากการขาดอำนาจในการควบคุมอย่างเด็ดขาดจากองค์การสหประชาชาติที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อสันติภาพระหว่างประเทศ แคมเปญสหรัฐฯ ยังใช้สิทธิ VETO ในการระงับข้อพิพาทกรณีในที่ประชุมซึ่งส่งผลให้อิสราเอลยังคงได้รับการสนับสนุนจากมหาอำนาจโลก แม้จะกระทำผิดต่อมนุษยชนและละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ (Ofek, R, 2017)

มาตรา 2 (4) กับหลักอธิปไตยที่ถูกท้าทาย

เหตุวินาศกรรม 9/11 ได้สร้างความหวาดผวาว่างรุนแรงต่อสหรัฐอเมริกา ในการเผชิญหน้ากับภัยความมั่นคงรูปแบบใหม่จากตัวแสดงที่มีใช้รัฐอย่าง กลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ จากการที่ประธานาธิบดีบุช ได้ประกาศปณิธานต่อการจัดการปัญหาทางความมั่นคงสหรัฐฯ ด้วยการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายที่มีฐานอำนาจในระดับโลกได้ทั้งหมด หลังการประกาศมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 1368 (2001) โดยเนื้อหาของมติว่าด้วยเรื่องความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้ด้วยทุกวิถีทางกับภัยคุกคามต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศที่เกิดจากการกระทำของผู้ก่อการร้าย และการเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการดำเนินการร่วมกันของนานาประเทศเพื่อต่อต้านการก่อการร้าย อย่างไรก็ตาม สหรัฐฯ กลับใช้มตินี้ในการก่อสงครามต่อต้านการก่อการร้าย ดังจะเห็นว่า ไม่มีข้อใดในมติ 1368 ที่อนุญาตให้สหรัฐฯ รุกรานรัฐอื่นโดยไม่คำนึงถึงหลักอธิปไตยจากการก่อสงคราม ยิ่งไปกว่านั้น การก่อสงครามต่อต้านการก่อการร้ายนั้นกระทำต่อตัวแสดงที่มีใช้รัฐ อันหมายถึงสงครามนี้ก่อเพื่อล้างบางองค์กรอิสระอย่างกลุ่มอัลกออิดะห์ ซึ่งเป็นกรณีที่สหรัฐฯ กระทำเกินกว่าเหตุและก่อสงครามที่ไม่เป็นไปตามหลักความได้สัดส่วน (Proportionality) ดังนั้น การกระทำของสหรัฐฯ จึงถือว่าเป็นการละเมิดหลักอธิปไตยและหลักการห้ามใช้กำลังของรัฐอื่นเป็นหนึ่งในพื้นฐานของกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศและกฎบัตรสหประชาชาติ มาตรา 2 (4) บัญญัติว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สมาชิกทั้งปวงจักต้องละเว้นการคุกคามหรือการใช้กำลังต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขต หรือเอกราชทางการเมืองของรัฐใด ๆ หรือการกระทำในลักษณะอื่นใดที่ไม่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของสหประชาชาติ (สำนักแถลงข่าวสหประชาชาติ, 2567)

เนื้อหาของมาตรา 2 (4) ชี้ให้เห็นว่าสหรัฐฯ ได้ละเมิดหลักอธิปไตยและหลักการห้ามใช้กำลังในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไปเรียบร้อยแล้ว แม้ว่าจะไม่มีมติจากสหประชาชาติในการอนุญาตให้สหรัฐฯ ก่อสงคราม วิธีการต่อมาจึงตกไปที่การอ้างสิทธิการป้องกันตนเองจากการตีความที่ผิดเพี้ยน ส่งผลให้สามารถอ้างสิทธิป้องกันตนเองตามมาตรา 51 ในลักษณะของการป้องกันตนเองล่วงหน้า (anticipatory self-defense) แบบชิงโจมตีก่อน (pre-emptive strike) (มาโนชญ์ อารีย์, 2560, น. 58) ดังที่ทุกรัฐสามารถใช้ได้ก็ต่อเมื่อนั้นถูกละเมิดและฝ่าฝืนหลักการตามมาตรา 2 (4) ในฐานะผู้ถูกรุกราน ตามเนื้อหาที่ถูกขยายความจากกฎบัตรเรื่องการห้ามทำสงครามและการห้ามการใช้กำลังทหาร (Prohibition on the use of force) อันมีผลผูกพันทุกรัฐทุกรัฐไม่ว่าจะเป็นภาคีสหประชาชาติหรือไม่ก็ตามหลักของการเป็นหนึ่งในกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (อริศรา ตั้งเทียมยา, 2548, น. 16)

กรณีการบุกโจมตีประเทศอัฟกานิสถานในปี 2001 โดยมีเป้าหมายเป็นกลุ่มก่อการร้าย รัฐบาลที่สนับสนุนการก่อการร้าย ประเทศอาหรับ ตลอดจนกลุ่มคนอิสลาม ถือเป็นกรณีตัวอย่างของการอ้างสิทธิที่ไม่ชอบธรรม จนนำมาซึ่งการละเมิดอำนาจหลักอธิปไตย และหลักสิทธิมนุษยชน (ประภัสสร เทพชาตรี, 2550, น. 27-31) การกระทำนี้ได้กระทำการสร้างความชอบธรรมจากกฎบัตรมาตรา 51 และเป็นกรณีตัวอย่างให้แก่การกระทำอันไร้ความชอบธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งจะเห็นได้ว่าต่อมารัฐต่าง ๆ ได้กระทำตามและอ้างสิทธินี้ ดังกรณี สหรัฐฯ บุกอิรักเมื่อปี 2002 ตามคำสั่งของประธานาธิบดีบุช เพื่อความพยายามในการล้างบางกลุ่มก่อการร้ายหลังเหตุการณ์ 9/11 โดยประธานาธิบดีบุช อ้างว่าอิรักมีการสะสมและผลิตอาวุธทำลายล้างสูง (WMDs) (Ofek, R, 2017) และมองว่าอิรักเป็นส่วนหนึ่งของต้นตอการก่อการร้ายระหว่างประเทศร่วมกับบิฮรอันและเกาหลิเหนีอ ผ่านการขออนุญาตจากสภาความมั่นคงสหประชาชาติในการปฏิบัติการทางทหารตามการตัดสินใจของประธานาธิบดีโดยตรงแทน UNSC ได้ทันทีและไม่จำเป็นต้องผ่านการประชุมมติของสหประชาชาติ ส่งผลให้สหรัฐฯ ได้รับสิทธิพิเศษในการก่อสงครามโดยไม่ต้องรอมติอีกต่อไป อำนาจการตัดสินใจจึงตกไปอยู่ที่สหรัฐฯ โดยปริยาย

ความชอบธรรมที่สหรัฐฯ ใช้ในการอ้างสิทธิภายใต้มาตรา 51 จึงถือเป็นการตีความที่ผิด และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างบรรทัดฐานใหม่ในระบบระหว่างประเทศ นำมาซึ่งการกระทำที่ขัดต่อหลักการไม่ละเมิดอธิปไตยของรัฐอื่น ก่อให้เกิดรัฐเลียนแบบภายในกลุ่มภูมิภาคเดียวกันในการก่ออาชญากรรมต่อรัฐอื่นในละแวก ตัวอย่างเช่น กรณีของรัสเซียที่อ้าง

สิทธิการป้องกันตนเองล่วงหน้าต่อยูเครน โดยอ้างว่ายูเครนเป็นภัยความมั่นคง จึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติการทหารโดยการชิงโจมตีก่อน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2022 (BBC News ไทย, 2565) เหตุการณ์นี้ได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการกระทำที่เกินกว่าเหตุของสหรัฐฯ ที่สร้างบรรทัดฐานใหม่ในการก่อความรุนแรง การได้รับอำนาจการตัดสินใจแบบเบ็ดเสร็จ และสงคราม อันไร้ซึ่งความชอบธรรมตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และสร้างผลกระทบเชิงลบต่อการสร้างสันติภาพระหว่างประเทศ

ระเบียบและบรรทัดฐานการทำสงครามที่เปลี่ยนแปลงไป

ภายใต้การเมืองระหว่างประเทศ การจะโจมตีหรือทำสงครามกับรัฐอื่นจำเป็นต้องมีการทำเรื่องชี้แจงผ่านสหประชาชาติ โดยมีขั้นตอนการยื่นข้อมติต่อ UNSC ที่เป็นไปตามการพิจารณาจากรัฐสมาชิก 15 ประเทศ ในขณะนั้น การขอมติจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต้องปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกี่ยวข้องกับการใช้กำลังทางทหาร มีขั้นตอนสำคัญดังนี้ **ขั้นตอนแรก** การเสนอประเด็นการยกข้อพิพาท รัฐสมาชิกหรือเลขาธิการสหประชาชาติสามารถเสนอประเด็นที่อาจเป็นภัยต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศให้ UNSC พิจารณา **ขั้นตอนที่สอง** การอภิปรายเจรจาข้อพิพาท สมาชิก UNSC ทั้ง 15 ประเทศจะหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่เสนอ **ขั้นตอนที่สาม** การเสนอข้อพิพาทต่อสมัชชาสหประชาชาติเพื่อรับรอง สมาชิก UNSC หนึ่งหรือหลายประเทศอาจร่างมติที่เสนอแนวทางแก้ไขหรือมาตรการที่ควรดำเนินการร่างมติดังกล่าวจะต้องระบุรายละเอียดของมาตรการที่เสนอและวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน **ขั้นตอนที่สี่** การลงคะแนนเสียง มติจะผ่านได้ก็ต่อเมื่อได้รับเสียงสนับสนุนอย่างน้อย 9 จาก 15 เสียง และสมาชิกถาวรทั้ง 5 ประเทศ ได้แก่ จีน ฝรั่งเศส รัสเซีย สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา ต้องไม่มีประเทศใดใช้สิทธิยับยั้ง VETO และ **ขั้นตอนสุดท้าย** การดำเนินการตามมติ หากมติผ่านการรับรองรัฐสมาชิกสหประชาชาติมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดในมตินั้น (กระทรวงการต่างประเทศ, 2562) กระบวนการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงขั้นตอนที่มีความซับซ้อนซับซ้อน และสามารถเกิดการเพิกเฉยได้หากมตินั้นขัดกับผลประโยชน์แห่งชาติของรัฐบาลอำนาจในสมัชชาใหญ่

เมื่อสหรัฐอเมริกาปฏิบัติสิ่งที่ไม่ควรไม่มีความชอบธรรม การใช้สิทธิการป้องกันตนเองตามมาตรา 51 แบบชิงโจมตีก่อน ก่อนอันเป็นผลมาจากมติที่ 1368 จึงอาจกล่าวได้ว่าสหรัฐฯ ได้สร้างบรรทัดฐานการทำสงครามรูปแบบใหม่ขึ้นมา การไม่สนมติหรือการอภิปรายของกฎหมายระหว่างประเทศ การสร้างบรรทัดฐานการชิงโจมตีก่อนขึ้นมาทำให้รูปแบบสงครามเลวร้ายมากยิ่งขึ้น รัฐอื่นสามารถอ้างสิทธินี้เพื่อก่อสงครามที่ส่งผลต่อมวลมนุษยชาติอันไร้ความชอบธรรม

ผลจากการไม่กลัวความผิดในการกระทำตามรูปแบบรัฐก่อนหน้าอย่างสหรัฐฯ ที่ก่อสงครามต่อต้านก่อการร้ายเรื่อยมา ไม่ถูกประณามใด ๆ ตามที่ควรจะเป็นเพราะนั่นคือการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศแม้จะส่งผลให้การดำเนินการดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่าเป็นการละเมิดกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งไปละเมิดหลักห้ามการใช้กำลังต่อความบูรณภาพแห่งดินแดนอธิปไตยและการรุกรานรัฐอื่นโดยไม่มีเหตุอันควร เช่น กรณีรัสเซียโจมตียูเครน (2022) กรณีอิสราเอลโจมตีอิหร่าน (2024) กรณีอิหร่านโจมตีปากีสถาน (2024) และอินเดียโจมตีปากีสถาน (2025)

สรุปเนื้อหา

การโจมตีของสหรัฐอเมริกาในอัฟกานิสถาน ภายใต้การอ้างสิทธิการป้องกันตนเองจากการก่อการร้ายตามมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ 1368 เป็นการตีความสิทธิในการป้องกันตนเองตามกฎบัตรสหประชาชาติมาตรา 51 ที่เกินกว่าเหตุ โดยตีความขยายขอบเขตไปสู่การ "ป้องกันล่วงหน้า" (pre-emptive self-defense) ซึ่งก้าวข้ามข้อจำกัดของกฎหมายระหว่างประเทศที่กำหนดให้การป้องกันตนเองกระทำเฉพาะเมื่อถูกโจมตีด้วยอาวุธจากรัฐอื่นอย่างแท้จริง (armed attack) นำมาซึ่งการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้าย และการโจมตีที่ไร้ซึ่งความชอบธรรมตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศจากการละเมิดกฎบัตรมาตรา 2 (4) และการทำสงครามที่ไม่ผ่านสหประชาชาติได้สร้างบรรทัดฐานใหม่ที่อันตรายต่อการรักษาสันติภาพของโลก เช่น การใช้กำลังโดยไม่มีหลักฐานแน่ชัดหรือการสนับสนุนจากนานาชาติ ซึ่งเปิดโอกาสให้รัฐอื่น ๆ เลียนแบบ เช่น กรณีรัสเซียที่อ้างสิทธิคล้ายคลึงกันในการรุกรานยูเครน

การกระทำของสหรัฐอเมริกาได้บั่นทอนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายระหว่างประเทศ และลดความน่าเชื่อถือของสหประชาชาติในฐานะองค์กรรักษาสันติภาพ กล่าวได้ว่า สหรัฐฯ มีส่วนที่ทำให้ความขัดแย้งและความรุนแรงในการเมืองระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จากการสร้างบรรทัดฐานใหม่ที่ย้อนแย้งในระบบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการริเริ่มการอ้างสิทธิในการป้องกันตนเองใหม่อย่างการป้องกันล่วงหน้าด้วยการชิงลงมือก่อน การใช้กำลังทหารโดยปราศจากการอนุมัติจากคณะมนตรีความมั่นคงฯ และการละเมิดหลักอธิปไตยของรัฐอื่นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การอ้างสิทธิป้องกันตนเองของสหรัฐฯ หลังเหตุการณ์ 9/11 จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในภูมิทัศน์ของกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งบ่อนทำลายหลักการพื้นฐานของสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และยังคงส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน

สุดท้ายนี้ ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในการเมืองโลกที่มีความขัดแย้งและความรุนแรงปะทุขึ้นในหลายพื้นที่ การคงไว้ซึ่งเสถียรภาพของความมั่นคง ความสันติสุขและสันติภาพ สามารถทำได้ด้วยการรักษากฎบัตรระหว่างประเทศ และการเคารพกฎหมายระหว่างประเทศอย่างเคร่งครัด โดยกฎเกณฑ์เหล่านี้ไม่ได้มีไว้เพื่อประดับในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเท่านั้น แต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการสร้างและรักษาสันติภาพและความมั่นคงของโลก ดังนั้น ประชาคมโลกจึงควรเรียกร้องให้รัฐต่างๆ ยึดมั่นในกฎหมาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ของการใช้กำลังที่ไม่ชอบธรรมซ้ำรอย และธำรงไว้ซึ่งระเบียบโลกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายไม่ใช่การใช้กำลัง

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- จรัญ มุลละลิ้ม. (2555). **อิสลามการเมืองในการเมืองตะวันออกกลาง**. ศยาม.
ประภัสสร เทพชาตรี. (2550). **การก่อการร้ายสากล**. สถาบันพระปกเกล้า.
มาโนชญ์ อารีย์. (2560). **Drone Strike ความรุนแรงในโลกมุสลิมและกฎหมายระหว่างประเทศ**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
Mazzetti, Mark. (2556). **The Way of Knife เจาะลึกสงครามลับ CIA**. มติชน.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- กระทรวงการต่างประเทศ. (2562). **กระบวนการจัดหาและเจรจาข้อยุติสมัชชาสหประชาชาติ**. สืบค้นจาก <https://unga.mfa.go.th/th/content/98714>
โกวิท ตาละโสภณ. (2560). **การใช้กำลังเพื่อป้องกันตนเอง ของรัฐสมาชิกภายใต้กฎบัตร สหประชาชาติ**.
วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือ ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-ธันวาคม 2560. สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/rtna-socialj/article/download/240735/167681>
สำนักข่าวทูเดย์. (2564). **อธิบายแบบเข้าใจง่าย สงครามตาลิบันยึดอัฟกานิสถาน**. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/explainer-taliban-and-afghanistan/>
สำนักกรองข่าวแห่งชาติ. (2565). **UNSC ไม่สามารถออกข้อมติกรณีรัสเซียบุกยูเครนหลังรัสเซียใช้สิทธิยับยั้ง**. สืบค้นจาก <https://www.nia.go.th/news/page/detail/227/>
สำนักงานแถลงข่าวสหประชาชาติ กรุงเทพฯ. (2024). **กฎบัตรสหประชาชาติ Charter of the United Nations**. สืบค้นจาก <https://www.judge.navy.mi.th/upload/pdf/international%20law/UN%20Charter.pdf>
อริศรา ตั้งเทียมยา. (2548). **สิทธิป้องกันตนเองและปัญหาความชอบด้วยกฎหมายของการป้องกันตนเองล่วงหน้าภายใต้มาตรา 51 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นจาก https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:113313.
BBC News ไทย. (2565). **รัสเซีย ยูเครน : 10 เหตุการณ์สำคัญตั้งแต่รัสเซียเริ่มรุกรานยูเครน จนถึงสิ้นปี 2022**. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-64102839>

- Central Intelligence Agency. (2016). **Minutes and Years: The Bin Ladin Operation**. Retrieved from <https://www.cia.gov/stories/story/minutes-and-years-the-bin-ladin-operation/>
- Gray, Christine. (2018). **International Law and the Use of Force (4th Edition)**. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1hQyLiW2P1QS2V0G1wsBf6a7wk3W1uEpa/view?usp=sharing>
- History.com Editor. (2020). **A Timeline of the U.S.-Led War on Terror**. Retrieved from <https://www.history.com/topics/21st-century/war-on-terror-timeline>
- National Archives. (2024). **Global War on Terror**. Retrieved from <https://www.georgewbushlibrary.gov/research/topic-guides/global-war-terror>
- Ofek, R. (2017). **The Iraq War's Intelligence Fiasco 14 Years On: The WMDs That Never Were**. Retrieved from <https://besacenter.org/iraq-war-intelligence-fiasco/>
- Repertory of Practice of United Nations. (1954). **Chapter VII — Action with respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression, Article 51**. Retrieved from https://legal.un.org/repertory/art2/english/rep_orig_vol1_art2_1_5.pdf
- THE STANDARD TEAM. (2564). **ย้อนรอย 20 ปี 9/11 จากวินาศกรรมสหรัฐฯ สู่วิศวกรรมด้านการร้ายในอัฟกานิสถาน สหรัฐฯ ชนะแล้วหรือยัง?** สืบค้นจาก <https://thestandard.co/9-11-20-years/>
- THE STANDARD TEAM. (2566). **7 ตุลาคม 2001 – สหรัฐฯ เปิดฉากสงครามด้านการร้ายในอัฟกานิสถาน**. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/onthisday07102001/>
- The White House, President George W. Bush. (2002). **VIII. Develop Agendas for Cooperative Action with the Other Main Centers of Global Power**. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss8.html>
- United Nations. (2024). **United Nations Charter, Chapter I: Purposes and Principles**. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1>
- United Nations. (2024). **United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression**. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>
- United Nations. (n.d.). **What is the Rule of Law**. Retrieved from <https://www.un.org/ruleoflaw/what-is-the-rule-of-law/>
- United Nations Security Council. (2001). **Letter dated 7 October 2001 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council**. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1s63Eamqq16twnoOvYUQAQdcOrVxzGnr1/view?usp=sharing>
- UN. Security Council. (2001). **Resolution 1368 (2001) / adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001**. Retrieved from <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368>
- Wood, Michael. (2024). **International Law And Use Of Force: What happens in practice?**. Retrieved from https://legal.un.org/avl/pdf/ls/wood_article.pdf

พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทย ตั้งแต่ ค.ศ. 2009 – 2024

The Development of Chinese Government Policy on Electric Vehicles (EVs) during 2009-2024

ณิชนัน สวณเศรษฐ์¹เชมรินทร์ เพ็ญแสงอ่อน²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทย ตั้งแต่ ค.ศ. 2009 – 2024” มุ่งศึกษาพัฒนาการของนโยบายยานยนต์ไฟฟ้า (EV) ของประเทศไทยในช่วงปี ค.ศ. 2009 – 2024 โดยวิเคราะห์แนวทางการกำหนดนโยบาย มาตรการสนับสนุนของภาครัฐ ผลกระทบต่ออุตสาหกรรม การศึกษาใช้วิธีวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากเอกสารทางการ รายงานอุตสาหกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า นโยบาย EV ของจีนสามารถแบ่งออกเป็น 5 ระยะหลัก ได้แก่ 1) ช่วงเริ่มต้น ปี ค.ศ. 2009 – 2012 2) ช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรม ปี ค.ศ. 2013 – 2015 3) ช่วงการเติบโตและการปรับนโยบาย ปี ค.ศ. 2016 – 2017 4) ช่วงการปรับลดเงินอุดหนุนและการเติบโตของตลาดปี ค.ศ. 2018-2020 และ 5) ช่วงการเติบโตอย่างก้าวกระโดดและการเข้าสู่ตลาดหลัก ปี ค.ศ. 2021 – 2024

การวิจัยชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนของภาครัฐเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้อุตสาหกรรม EV ของจีนเติบโตอย่างก้าวกระโดด และช่วยให้จีนกลายเป็นผู้นำตลาดโลก อย่างไรก็ตามตามความท้าทายที่พบ ได้แก่ ผลกระทบจากการลดเงินอุดหนุน ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการแข่งขันจากผู้ผลิตต่างชาติ การศึกษานี้เสนอแนะว่าจีนควรมุ่งเน้นพัฒนานโยบายระยะยาวที่เน้นนวัตกรรมและความยั่งยืนของอุตสาหกรรมมากขึ้น

คำสำคัญ: นโยบายยานยนต์ไฟฟ้า (EV Policies) เงินอุดหนุนยานยนต์ไฟฟ้า (EV Subsidies)
ยานยนต์ไฟฟ้าจีน (Chinese EVs)

Abstract

The thesis titled The Development of Chinese Government Policy on Electric Vehicles (EVs) during 2009-2024 analyzes the progression of China's electric vehicle (EV) policy, government support policies, and their implications for the sector over the period from 2009 to 2024. This study uses a qualitative analytical technique, focusing on government documents, industry data, and relevant research. The data indicates that China's EV policy may be split into five stages.

The research suggests that government support has been the key engine of China's rapid EV sector expansion, leading China to become a worldwide market leader. However, obstacles remain, such as the impact of subsidy reductions, infrastructural restrictions, and competition from overseas producers. This research proposes that China should focus on future strategies that prioritize innovation and industrial sustainability.

Keywords: Electric Vehicle Policies (EV Policies), Electric Vehicle Subsidies (EV Subsidies),
Chinese Electric Vehicles (Chinese EVs)

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาประเทศจีนได้เผชิญกับปัญหาที่ยิ่งใหญ่และท้าทายต่อผู้คนในประเทศอย่างมาก จีนได้เผชิญปัญหามลภาวะทางอากาศอย่างรุนแรง มีหมอกพิษ ฝุ่นควันที่รุนแรงและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้คนภายในประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้รัฐบาลจีนหันมาตระหนักและให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทำให้ทางรัฐบาลออกนโยบายเพื่อมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศให้ดีขึ้นจนทำให้เป็นจุดเปลี่ยนครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศจีน

ในปี ค.ศ. 2013 รัฐบาลกลางได้ให้ความสำคัญเรื่องการควบคุมมลพิษทางอากาศมากขึ้น โดยกระทรวงสิ่งแวดล้อมประกาศแผน 5 ปี โดยนำมาตรการหลายอย่างมาใช้ เพื่อลดค่าความหนาแน่นในพื้นที่ต่าง ๆ ลง โดยเฉพาะบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเพิร์ล (Pearl River Delta) ลดลง 15 % และ ในกรุงปักกิ่ง ลดลง 33 % พร้อมทั้งการประกาศบังคับใช้มาตรการกับรัฐบาลท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นให้อากาศให้ประเทศจีนดีขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลได้มีการสั่งปิดโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งควบคุมและปรับปรุงการปล่อยมลภาวะในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งยังส่งเสริมมาตรการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและลงทุนในพลังงานสะอาดมากขึ้น ซึ่งนโยบายการสนับสนุนยานยนต์ไฟฟ้าก็นับเป็นหนึ่งในมาตรการรักษาสภาพแวดล้อมของประเทศจีน (ไทพัลลิก้า, 2562)

นอกจากนโยบายทางด้านสิ่งแวดล้อมยังคงมีการสนับสนุนนโยบายทางเศรษฐกิจกับยานยนต์ไฟฟ้า ในปี ค.ศ. 2009 จีนเริ่มให้การสนับสนุนทางการเงินต่อบริษัทผลิตรถยนต์ EV โดยอุตสาหกรรมนี้ได้รับเงินสนับสนุนไปมากถึง 29 พันล้านดอลลาร์ นอกจากนี้ยังปรับให้การขนส่งสาธารณะภายในประเทศเป็นยานยนต์ไฟฟ้า โดยมี บริษัท BYD ให้ความร่วมมือในการทำให้รถโดยสารในเมืองเงินเจิ้นทั้งหมดเป็นยานยนต์ไฟฟ้า (ปริดี บุญเชื้อ, 2567)

การเติบโตของอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้าในจีนเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา การผลิต และการใช้งานรถไฟฟ้า ทั้งนี้ยังรวมถึงการสนับสนุนทางการเงินและมาตรการภาษีที่เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ในอุตสาหกรรมนี้เติบโตและมีการพัฒนาในปัจจุบัน

อุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้าได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในปัจจุบันและในหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีน ปัจจัยที่ทำให้ผู้คนหันมาสนใจยานยนต์ไฟฟ้าเนื่องจากค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าในด้านของการประหยัดค่าน้ำมันหรือด้านค่าการบำรุงรักษา เป็นต้น รวมไปถึงคนในปัจจุบันเริ่มตระหนักถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จากกระแสของยานยนต์ไฟฟ้าทั่วโลกที่จะเติบโตอย่างก้าวกระโดดจนอาจกลายเป็นแนวโน้มหลักของโลกที่เรียกว่า “เมกะเทรนด์ (Megatrend)” (พชรพจน์ นันทรามาศ มานะ นิมิตรวานิชและพิมพ์ฉัตร เอกฉันท์, 2021: 2)

ธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าของจีนนั้นมีการเติบโตที่สูงอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุที่จีนมีนโยบายที่ปรากฏในแผนพัฒนาที่ 5 จีน เรื่องการสนับสนุนการใช้ยานยนต์ไฟฟ้า ซึ่งในปี 2010 จีนจึงกำหนดวิสัยทัศน์ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจในกลยุทธ์ Made in China 2025 โดยอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้าก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลัก รวมถึงมีการสนับสนุนงบประมาณและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ จึงทำให้ธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าในจีนมีการเติบโตและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการได้รับความสนใจจากบริษัทเทคโนโลยีที่เข้ามาร่วมการลงทุน นอกจากนี้จีนก็ได้เพิ่มกำลังการผลิตและเร่งพัฒนาในด้านแบตเตอรี่ยานยนต์ไฟฟ้า ด้วยเหตุนี้จีนยังคงเป็นประเทศชั้นนำในด้านของธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าและแบตเตอรี่ยานยนต์ไฟฟ้าด้วยเช่นกัน นอกจากนี้จีนก็ได้เร่งการขยายตลาดของธุรกิจกลุ่มยานยนต์ไฟฟ้าไปในหลายประเทศทั่วโลก

การศึกษาเกี่ยวกับนโยบายรถไฟฟ้าในจีนจะช่วยให้เข้าใจแนวทางการพัฒนาของอุตสาหกรรมนี้ในประเทศที่มีประชากรมากที่สุดในโลก ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายในประเทศอื่น ๆ รวมถึงประเทศไทย อีกทั้งการทำความเข้าใจในกลยุทธ์และความสำเร็จของจีนในด้านนี้จะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายในประเทศอื่นๆ ได้รับบทเรียนสำคัญในการจัดทำนโยบายที่เหมาะสมต่อการสนับสนุนการใช้ยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศของตนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์นโยบายและมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลจีนที่ส่งเสริมการใช้รถไฟฟ้า
2. ศึกษาและวิเคราะห์ผลการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจต่อธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีน

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้จะใช้การศึกษาเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากนโยบายการส่งเสริมยานยนต์ไฟฟ้าอย่างจริงจังในประเทศจีน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2009 จนถึงปี ค.ศ. 2023 โดยศึกษาจากเอกสารรัฐบาลจีน แผนยุทธศาสตร์ชาติ 5 ปี ฉบับที่ 13 และ 14 ข่าวดังกล่าวและความงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์นโยบายและมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลจีนที่ส่งเสริมการใช้รถไฟฟ้า 2. ศึกษาและวิเคราะห์ผลการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจต่อธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีน ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาพัฒนาการและวิเคราะห์นโยบายยานยนต์ไฟฟ้า รวมทั้งการนำเอาทฤษฎี วัฏจักรนโยบาย (Policy cycle) เป็นกรอบการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลผ่านหนังสือแหล่งข้อมูลออนไลน์ที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศจีน เพื่อใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศจีนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

2. ขั้นตอนและวิธีการในการเก็บข้อมูล การกำหนดพื้นที่ประชากร ตัวอย่าง ฯลฯ

ศึกษาบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารประกาศนโยบายจากรัฐบาล บทความเกี่ยวกับนโยบายการเติบโตด้านเศรษฐกิจของธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าจากประเทศจีน งานวิจัยหรือสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจยานยนต์ไฟฟ้าจากประเทศจีน

3. ขั้นตอนและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมนโยบายหรือมาตรการจากทางรัฐและบริษัทผลิตรถยนต์มาวิเคราะห์ข้อมูลสถิติการใช้รถไฟฟ้าในจีน การผลิตและการส่งออก ยอดขายรวมถึงความร่วมมือระหว่างประเทศในการพัฒนารถไฟฟ้า เพื่อให้เห็นภาพความสอดคล้องของนโยบายและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเศรษฐกิจของประเทศจีน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพัฒนาการและยุทธศาสตร์นโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศจีน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลักได้แก่นโยบายยานยนต์ไฟฟ้าประเทศจีน และมาตรการของบริษัทยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีนในช่วงระหว่าง ปี ค.ศ. 2009 – 2024

1. นโยบายยานยนต์ไฟฟ้าประเทศจีน

1.1 ช่วงเริ่มต้น ปี ค.ศ. 2009 – 2012

ปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในประเทศจีนยังทวีความรุนแรงมากขึ้นส่งผลให้ทางรัฐบาลจีนได้ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มขึ้น ในช่วงปี ค.ศ. 2009 – 2012 รัฐบาลจีนเริ่มดำเนินนโยบายที่มุ่งเน้นการสนับสนุนการผลิตและการใช้งานรถยนต์ไฟฟ้า (EV) เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศและลดการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิล รวมทั้งเป็นนโยบายที่สำคัญในการเริ่มต้นครั้งสำคัญของอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีน

1) สิบเมืองและรถพันคัน (Ten Cities and Thousand Vehicles)

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกระทรวงการคลัง การพัฒนาแห่งชาติและ คณะกรรมการปฏิรูป และกระทรวงอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศ ร่วมกันประกาศ แผน “Ten Cities and Thousand Vehicles” (十城千辆” 计划) เป็นแผนพัฒนา 10 เมือง เพิ่มรถยนต์ไฟฟ้า 1,000 คันต่อปี ภายในเวลาประมาณ 3 ปี (ค.ศ.2009-2012) และขยายตัวอย่างรวดเร็วจนครอบคลุม 25 เมือง รัฐบาลกลางให้เงินอุดหนุนจำนวนมากสำหรับโครงการนำร่องนี้รวมกว่า 200 พันล้านหยวน รถโดยสารEV ทางรัฐบาลให้การช่วยเหลือผู้ผลิตในระยะแรกโดยการทำสัญญาจัดซื้อรถยนต์ EV มากไปกว่านั้นรัฐบาลได้มีการ โดยมีการลงทุนในการสร้างสถานีชาร์จในเมืองต่าง ๆ เพื่อรองรับการใช้งานที่เพิ่มขึ้นเพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงบริการการชาร์จได้อย่างง่ายและสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยรัฐบาลจีนตั้งเป้าว่าจะทำให้รถยนต์ไฟฟ้ากลายเป็นส่วนสำคัญของระบบขนส่งสาธารณะ และตลาดรถยนต์ใหม่ อย่างไรก็ตามผลลัพธ์ของโครงการดังกล่าวมีเพียง 7 จาก 25 เมือง เท่านั้นที่สามารถบรรลุเป้าหมายในการนำรถยนต์พลังงานใหม่มาใช้งานได้ตามจำนวนที่กำหนด

2) แผนพัฒนายานยนต์ประหยัดพลังงานและยานยนต์พลังงานใหม่ของจีน (NEV)

เป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลจีนโดยมีเป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์พลังงานใหม่ (NEV) และการประหยัดพลังงานในภาคการขนส่ง โดยเป้าหมายหลักเพื่อลดการปล่อยมลพิษและส่งเสริมพลังงานสะอาดภายในประเทศจีนมากยิ่งขึ้น ภายในปี ค.ศ. 2012 มุ่งเน้นการพัฒนาของ NEV ที่เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่สามารถนำไปใช้กับรถยนต์เชื้อเพลิงเซลล์ไฮบริด และรถยนต์ไฟฟ้า แผนระยะยาวนี้ประกาศขึ้นเพื่อเร่งรัดการพัฒนาและการใช้ยานยนต์พลังงานใหม่ โดยรัฐให้การสนับสนุนทางการเงินแก่อุตสาหกรรม EV และรถยนต์พลังงานสะอาดในด้านการวิจัยและพัฒนา รวมถึงให้เงินอุดหนุนแก่ผู้บริโภคที่ซื้อยานยนต์ไฟฟ้า และมีเป้าหมายผลิตรถยนต์ไฟฟ้า 500,000 คันภายในปี ค.ศ. 2015 โดยรัฐบาลจีนตั้งเป้าหมายให้ NEV มีส่วนแบ่งตลาดสูงขึ้นในอนาคต เพื่อช่วยลดมลพิษทางอากาศและสร้างความมั่นคงด้านพลังงานในประเทศ

1.2 ช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรม ปี ค.ศ. 2013 – 2015

ในช่วงปี ค.ศ. 2013 – 2015 รัฐบาลจีนยังมุ่งเน้นในการพัฒนายานยนต์พลังงานใหม่ (NEV) และการขยายโครงการสนับสนุนไปทั่วประเทศในเมืองใหญ่ต่อไป 39 เมืองเช่น ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และกวางโจว รัฐบาลได้ออกมาตรการสนับสนุนเพิ่มเติม โดยให้เงินอุดหนุนสูงถึง 60,000 หยวนต่อคันสำหรับรถยนต์ไฟฟ้า การให้เงินอุดหนุนนี้ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเติบโตของตลาดยานยนต์ไฟฟ้า มีการลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ซื้อยานยนต์ไฟฟ้า รวมทั้งสิทธิพิเศษในการจดทะเบียน ทั้งการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนเพื่อลดต้นทุนในการออกรถคันใหม่ ไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมการประมูลป้ายทะเบียน รัฐบาลท้องถิ่นบางแห่งเสนอค่าธรรมเนียมการลงทะเบียนลดราคาหรือฟรีสำหรับรถยนต์ไฟฟ้าหรือการได้รับสิทธิ์ที่จอดรถยานยนต์ไฟฟ้าโดยเฉพาะและยังคงยังส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่องโดยรัฐบาลประกาศนโยบายสนับสนุนการสร้างสถานีชาร์จรถยนต์ไฟฟ้าในเมืองใหญ่ รวมถึงสนับสนุนให้บริษัทพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการใช้ยานยนต์ไฟฟ้าอย่างแพร่หลายยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้ประชาชนหันมาสนใจในการหันมาใช้ยานยนต์ไฟฟ้าและเกิดการกระตุ้นของเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

1) นโยบาย Made in China 2025

รัฐบาลจีนได้มีการประกาศนโยบายออกมาในปี ค.ศ. 2015 โครงการเพื่อยกระดับอุตสาหกรรมการผลิตของประเทศจีนและผลักดันให้ประเทศจีนก้าวผ่านจากการเป็น “โรงงานของโลก” สู่การเป็น “ประเทศที่มีนวัตกรรมชั้นนำระดับโลก” ภายใต้ 10 อุตสาหกรรมแห่งอนาคต (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง, ม.ป.ป.) โดยจุดมุ่งหมายของนโยบายหลักนั้นคือการลดการพึ่งพาการนำเข้าของเทคโนโลยีใหม่หรือส่วนประกอบจากต่างประเทศและตั้งเป้าหมายให้ประเทศจีนสามารถผลิตส่วนประกอบสำคัญได้ร้อยละ 70 ในภาคกลยุทธ์ รวมทั้งการยกระดับคุณภาพสินค้าที่สูงมากขึ้นกว่าในอดีต ยังมีเป้าหมายที่สนับสนุนยานยนต์ไฟฟ้าเพื่อมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนไปใช้ยานยนต์ไฟฟ้าและยานยนต์อัจฉริยะ โดยเน้นหนักไปที่การวิจัย พัฒนา และผลิตรถยนต์พลังงานสะอาด ทั้งนี้จีนได้บรรลุเป้าหมายถึงร้อยละ 86 ในหลายภาคส่วน เช่น ภาคอุตสาหกรรมยานยนต์จีนสามารถเพิ่มยอดขายประมาณ 10 ล้านคันภายในปี ค.ศ. 2023 ซึ่งมากกว่าที่ถูกคาดการณ์ไว้ถึงสามเท่า อย่างไรก็ตาม

นโยบาย Made in China 2025 เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งหวังให้จีนก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีและการผลิตระดับโลก แต่ก็ยังต้องเผชิญกับความท้าทายที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวในตลาดโลกและผลกระทบต่อการค้าในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอุตสาหกรรมเทคโนโลยีที่ต้องพึ่งพาการส่งออกชิ้นส่วนจากต่างประเทศ

1.3 ช่วงการเติบโตและการปรับนโยบาย ปี ค.ศ. 2016 – 2017

ทางรัฐบาลจีนได้มีการออกแผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 13 ที่มีการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมพลังงานใหม่ (NEV) เพื่อกระตุ้นการใช้งานรถยนต์พลังงานใหม่ (NEV) และลดมลพิษทางอากาศ มีการปรับเงินอุดหนุนรถยนต์ไฟฟ้าที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อกระตุ้นผู้บริโภคในการใช้ยานยนต์ไฟฟ้าภายในประเทศ รัฐบาลได้สนับสนุนให้บริการขนส่งสาธารณะ เช่น รถเมล์และแท็กซี่ เปลี่ยนมาใช้รถยนต์ไฟฟ้า ซึ่งช่วยลดมลพิษในเมืองใหญ่ รวมทั้งการเตรียมการใช้นโยบายเครดิตสองทาง (Dual Credit Policy) ในปี ค.ศ. 2017 โดยกำหนดให้ผู้ผลิตรถยนต์ต้องคำนึงถึงปริมาณการผลิตและประสิทธิภาพการใช้เชื้อเพลิงของรถยนต์ที่ผลิตและลดการปล่อยมลพิษ เครดิตสามารถแลกเปลี่ยนหรือส่งต่อได้ ทำให้ระบบนี้สร้างแรงจูงใจให้ผู้ผลิตรถยนต์ผลิตยานยนต์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นซึ่งส่งผลให้ยอดขายรถยนต์พลังงานใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายที่ต้องเผชิญในการรักษาคุณภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์

1) นโยบายเครดิตสองทาง (Dual Credit Policy)

เริ่มมีการวางแผนในปี ค.ศ. 2017 รัฐบาลจีนออกนโยบายเครดิตคู่สำหรับผู้ผลิตรถยนต์ โดยกำหนดให้ผู้ผลิตต้องผลิตและจำหน่ายรถยนต์พลังงานใหม่ตามสัดส่วนที่กำหนด หากบริษัทไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ ต้องซื้อเครดิตจากบริษัทอื่น นโยบายนี้เป็นการบังคับให้บริษัทมีแรงจูงใจในการผลิต EV มากขึ้นและเพื่อการประหยัดพลังงานและลดการปล่อยมลพิษของอุตสาหกรรมรถยนต์ ระบบนี้ช่วยสร้างกลไกทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้ผลิตมีแรงจูงใจในการลงทุนในเทคโนโลยีที่สะอาดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการพัฒนารถยนต์ไฟฟ้าและระบบขับเคลื่อนอัจฉริยะ โดยโครงสร้างที่สำคัญของนโยบายนี้แบ่งออกเป็นสองส่วนสำคัญได้แก่

เครดิตการใช้เชื้อเพลิงเฉลี่ย (CAFC): มุ่งเน้นการประเมินประสิทธิภาพการใช้เชื้อเพลิงของรถยนต์ทั่วไป ซึ่งเป็นมาตรการที่กำหนดให้ผู้ผลิตรถยนต์ต้องปฏิบัติตามเกณฑ์การใช้เชื้อเพลิงเฉลี่ยที่กำหนดโดยรัฐบาล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการผลิตรถยนต์ที่มีประสิทธิภาพสูงและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

เครดิตสำหรับรถยนต์พลังงานใหม่ (NEVC): ประเมินระดับการลดการปล่อยก๊าซจาก NEVs ใช้เพื่อส่งเสริมการผลิตรถยนต์พลังงานใหม่ และเพื่อการลงทุนในด้านการวิจัยและพัฒนา (R&D) การได้รับเครดิตจะกระตุ้นให้ผู้ผลิตลงทุนในการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของรถยนต์พลังงานใหม่ (NEV)

1.4 ช่วงการปรับลดเงินอุดหนุนและการเติบโตของตลาด ปี ค.ศ. 2018-2020

1) การปรับลดเงินอุดหนุน

รัฐบาลจีนยังคงสนับสนุนนโยบายที่ผ่านมาส่งเสริมการผลิตแบตเตอรี่ที่มีคุณภาพสูง และส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐานโดยการลงทุนสถานีชาร์จไฟฟ้าทั่วประเทศ อย่างไรก็ตามทางรัฐบาลจีนก็ได้มีมาตรการลดเงินอุดหนุนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เงินอุดหนุนสำหรับ NEVs ถูกปรับลดลงให้กับผู้ซื้อรถยนต์พลังงานใหม่และเพื่อกระตุ้นให้ผู้ผลิตพัฒนาคุณภาพและเทคโนโลยีของรถยนต์พลังงานใหม่มากขึ้น แทนที่จะพึ่งพาเงินอุดหนุนจาก ทำให้ผู้ผลิตรถยนต์ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและการวิจัยมากขึ้นเพื่อลดต้นทุนการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปรับนโยบายเพื่อทำให้ตลาด NEVs มีความยั่งยืนมากขึ้น

1.5 ช่วงการเติบโตอย่างก้าวกระโดดและการเข้าสู่ตลาดหลัก ปี ค.ศ. 2021 – 2024

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 14 กำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุ ยอดขายรถยนต์ใหม่ 20% เป็นรถยนต์พลังงานใหม่ (ซึ่งรวมถึงรถยนต์ไฟฟ้าล้วนและรถยนต์ไฮบริดแบบปลั๊กอิน) ภายในปี ค.ศ. 2025 ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญจาก

เป้าหมาย 5% ในปี ค.ศ. 2020 ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2021 รัฐบาลจีนได้เริ่มดำเนินการนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้า (EVs) โดยประกาศแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์พลังงานใหม่ (NEV) 15 ปี (2021-2035) รวมทั้งการยุติเงินอุดหนุนสำหรับรถยนต์พลังงานใหม่เพื่อต้องการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันในตลาด แต่ทั้งนี้ยังคงให้การสนับสนุนในด้านการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ และเน้นย้ำถึงความจำเป็นของเทคโนโลยีแบตเตอรี่ขั้นสูง รวมถึงแบตเตอรี่โซลิดสเตต (Solid-State) ซึ่งคาดว่าจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และทำให้ยานยนต์ไฟฟ้าสามารถแข่งขันได้มากขึ้น ซึ่งรวมถึงเงินอุดหนุนและแรงจูงใจทางการเงินสำหรับการวิจัยเทคโนโลยีแบตเตอรี่ โดยในปี ค.ศ. 2024 จีนตั้งเป้าที่จะผลิตรถยนต์ไฟฟ้าให้ได้ราว 10 ล้านคันในปี ค.ศ. 2024 ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้น 30% เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา ท้ายที่สุดประเทศจีนยังมีเป้าหมายในการเพิ่มผลิตภัณฑ์และยอดขายรถยนต์ไฟฟ้า การสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการชาร์จ และการสนับสนุนทางการเงินเพื่อกระตุ้นนวัตกรรม แม้ว่าจะมีความท้าทายจากการแข่งขันและเศรษฐกิจ แต่จีนยังคงมุ่งมั่นที่จะเป็นผู้นำในตลาดรถยนต์ไฟฟ้าของโลก

1) แผนการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์พลังงานใหม่ (NEV) 15 ปี (2021-2035)

เป็นแผนพัฒนาที่ต้องการให้ยานยนต์ไฟฟ้ากลายเป็นกระแสหลักในการขายรถยนต์ใหม่ภายในปี ค.ศ. 2035 และยังคงสนับสนุนการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญเพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมในอนาคต ทั้งนี้ยังให้การสนับสนุนการใช้พลังงานไฟฟ้าในพื้นที่สาธารณะ เช่น รถเมล์และแท็กซี่ หรือบริการขนส่งสาธารณะอื่น ๆ จะต้องใช้พลังงานไฟฟ้าเต็มรูปแบบ เพื่อช่วยลดมลพิษในเมืองใหญ่ และมุ่งหวังในการปรับปรุงการอนุรักษ์พลังงานและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสนับสนุนเป้าหมายของจีนในการเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ

2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านนวัตกรรมทางเทคโนโลยี

จีนได้มีการมุ่งเน้นการพัฒนาแบตเตอรี่ขั้นสูงอย่าง **แบตเตอรี่โซลิดสเตต (Solid-State)** ที่คาดว่าจะช่วยลดต้นทุนและเป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะทำให้ประเทศจีนก้าวหน้าสู่อนาคตได้ ซึ่งแบตเตอรี่ดังกล่าวเป็นแบตเตอรี่ประเภทใหม่ที่อาจมาแทนที่ลิเทียมไอออนที่มีศักยภาพที่จะทำให้รถยนต์ไฟฟ้าเป็นตัวเลือกที่น่าสนใจมากขึ้นสำหรับผู้บริโภค และอาจเร่งการเปลี่ยนผ่านไปสู่การใช้พาหนะด้วยไฟฟ้า 100% ได้รวดเร็วกว่าเดิม ด้วยราคาต้นทุนต่ำกว่า ความหนาแน่นสูง แบตเตอรี่จาก Penghui Energy มีความหนาแน่นพลังงาน 280 Wh/kg และมีคุณสมบัติไม่ติดไฟซึ่งเพิ่มความปลอดภัยที่ดีกว่าลิเทียมไอออน ซึ่งทำให้จีนได้ลงทุนมากถึง 6 พันล้านหยวน (ประมาณ 830 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) ในการวิจัยและพัฒนาแบตเตอรี่แบบโซลิดสเตต (Solid-State Battery) ทางรัฐบาลจีนได้รวมบริษัทชั้นนำของจีน เช่น CATL, BYD, FAW, SAIC, WeLion และ Geely ร่วมมือในการพัฒนาเทคโนโลยีนี้ การลงทุนนี้แสดงถึงความมุ่งมั่นของจีนในการรักษาตำแหน่งผู้นำในตลาดรถยนต์ไฟฟ้า (EV) โดยมุ่งเน้นไปที่ศักยภาพของแบตเตอรี่แบบโซลิดสเตต (กรุงเทพฯ, 2024)

2. มาตราการของบริษัทยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีนในช่วงระหว่าง ปี ค.ศ. 2009 – 2024

2.1 BYD (Build Your Dreams)

BYD ได้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม EV ในจีน ตั้งแต่การเปิดตัวรุ่นแรกไปจนถึงการพัฒนาเทคโนโลยีแบตเตอรี่ใหม่ ๆ และการขยายตลาดไปยังต่างประเทศ การดำเนินมาตรการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ BYD เติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ยังส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและอนาคตของอุตสาหกรรมยานยนต์โดยรวม

1) ช่วงปี ค.ศ. 2009 - 2012

ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของอุตสาหกรรมรถยนต์ไฟฟ้า (EV) ในจีน โดยเฉพาะสำหรับบริษัท BYD (Build Your Dreams) ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนตลาดอย่างต่อเนื่องในปี ค.ศ. 2009 BYD ได้เปิดตัว F3DM ซึ่งเป็นรถปลั๊กอินไฮบริดรุ่นแรกของจีน รุ่นนี้ได้รับการออกแบบมาเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนการใช้ยานยนต์พลังงานใหม่ (NEV) ในเมืองนำร่องโดย F3DM สามารถชาร์จไฟจากแหล่งพลังงานภายนอกได้ ทำให้เป็นทางเลือกที่เหมาะสม

สำหรับผู้บริโภคที่ต้องการลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลและมลพิษจากการขนส่ง BYD ได้พัฒนารถไฟฟ้า e6 ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อใช้ในบริการแท็กซี่ไฟฟ้าและฟลีทรถยนต์ โดยมีเป้าหมายในการลดมลพิษในเมือง e6 มาพร้อมกับแบตเตอรี่ลิเทียมไอออนฟอสเฟต (LiFePO4) ที่มีความปลอดภัยสูงและสามารถชาร์จได้รวดเร็ว โดยการทดสอบรถรุ่นนี้เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 2010 และได้รับการตอบรับที่ดีจากตลาด

2) ช่วงปี ค.ศ. 2013 - 2015

ในปี ค.ศ. 2013 BYD เปิดตัว Qin ซึ่งเป็นรถยนต์ปลั๊กอินไฮบริดที่ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยช่วยสนับสนุนให้ตลาด EV สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้กว้างขึ้น รถรุ่นนี้ไม่เพียงแต่มีประสิทธิภาพในการประหยัดพลังงาน แต่ยังตอบโจทย์ความต้องการด้านเทคโนโลยีและความสะดวกสบายของผู้ใช้

นอกจากนี้ BYD ยังได้ร่วมมือกับรัฐบาลท้องถิ่นเพื่อขยายโครงสร้างพื้นฐานสถานีชาร์จไฟฟ้า ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการสนับสนุนการใช้งานรถยนต์ไฟฟ้าอย่างแพร่หลาย โดยช่วยให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงบริการชาร์จได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

3) ช่วงปี ค.ศ. 2016 - 2020

ในปี ค.ศ. 2020 BYD ได้เปิดตัว Blade Battery ซึ่งเป็นนวัตกรรมในเทคโนโลยีแบตเตอรี่ที่ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มความปลอดภัย โดยแบตเตอรี่ชนิดนี้ถูกออกแบบให้มีความบางและยาวคล้ายใบมีด ทำให้สามารถระบายความร้อนได้ดีขึ้น และลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุ การพัฒนา Blade Battery นี้สอดคล้องกับเป้าหมายของรัฐบาลจีนในการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาในด้านเทคโนโลยี EV

4) ช่วงปี ค.ศ. 2021 - 2025

BYD ได้เริ่มส่งออกรถยนต์ไฟฟ้าไปยังตลาดต่างประเทศ เช่น Atto 3 และ Seagull ไปยังยุโรปและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อขยายฐานลูกค้าในระดับโลก. นอกจากนี้ ยังได้เปิดตัวรถ EV รุ่นประหยัดอย่าง Dolphin เพื่อรองรับตลาดรายได้อันกว้าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์ในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่ ๆ และตอบโจทย์ความต้องการที่หลากหลาย BYD ยังได้ประกาศหยุดการผลิตรถยนต์ที่ใช้เครื่องยนต์สันดาปภายใน (ICE) ในปี ค.ศ. 2021 เพื่อสนับสนุนเป้าหมายลดการปล่อยมลพิษ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนผ่านสู่อนาคตที่ยั่งยืน

2.2 NIO (蔚来汽车)

บริษัทที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2014 โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีไฟฟ้าประสิทธิภาพสูง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนารถยนต์ไฟฟ้าในจีน ช่วงปี ค.ศ. 2014 - 2016 NIO เริ่มต้นการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยมีการสร้างฐานผลิตและการวิจัยที่มุ่งเน้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อรองรับความต้องการของตลาด EV ที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว

1) ในช่วงปี ค.ศ. 2017-2020

NIO ได้พัฒนาระบบนวัตกรรมที่สำคัญ เช่น การเปิดตัว Battery as a Service (BaaS) ในปี ค.ศ. 2020 ซึ่งช่วยลดต้นทุนในการซื้อรถยนต์ไฟฟ้า โดยผู้ใช้สามารถซื้อรถโดยไม่รวมแบตเตอรี่ และสมัครสมาชิกเพื่อใช้แบตเตอรี่ตามความต้องการ นอกจากนี้ NIO ยังได้เปิดตัวรถ SUV รุ่น ES8 และซีดานหรู ET7 ที่มาพร้อมกับระบบขับเคลื่อนอัตโนมัติ NIO Autonomous Driving (NAD) รวมถึงการลงทุนในสถานีเปลี่ยนแบตเตอรี่ (Battery Swap Stations) เพื่อสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานสำหรับ EV

2) ในช่วงปี ค.ศ. 2021-2025

NIO มุ่งเน้นการขยายตลาดส่งออก โดยเริ่มขยายไปยังยุโรป เช่น นอร์เวย์และเยอรมนี พร้อมเปิดสถานีเปลี่ยนแบตเตอรี่ในพื้นที่เหล่านั้น นอกจากนี้ บริษัทยังพัฒนาแบตเตอรี่ Solid-State เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของรถ EV ระยะไกล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของ NIO ในการเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมในอุตสาหกรรมรถยนต์ไฟฟ้า

2.3 XPeng (小鹏汽车)

บริษัทที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2015 โดยมุ่งเน้นการพัฒนายานยนต์ไฟฟ้าที่มีความเชื่อมต่อกับสมาร์ทโฟนและเทคโนโลยีอัจฉริยะ ในช่วงปี ค.ศ. 2015 - 2017 บริษัทได้เริ่มต้นการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยเปิดตัว SUV ไฟฟ้ารุ่นแรก G3 ในปี ค.ศ. 2017 ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญในการเข้าสู่ตลาดรถยนต์ไฟฟ้า

1) ในช่วงปี ค.ศ. 2018 - 2020

XPeng ได้ขยายความสามารถทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยเพิ่มระบบขับอัตโนมัติ XPilot ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของรัฐบาลในการพัฒนา EV อัจฉริยะ และเปิดตัวซีดานไฟฟ้ารุ่น P7 ที่มีระยะทางขับที่สูง ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีจากตลาด

2) ในช่วงปี ค.ศ. 2021 - 2025

XPeng มุ่งเน้นการพัฒนาศูนย์กลางและนวัตกรรม โดยขยายตลาดไปยังยุโรป เช่น การเปิดตัวในนอร์เวย์ พร้อมลงทุนในสถานีชาร์จความเร็วสูง Superchargers เพื่อสนับสนุนโครงข่ายชาร์จไฟของรัฐบาล นอกจากนี้ XPeng ยังวางแผนที่จะเพิ่มงบประมาณการวิจัยและพัฒนา (R&D) มากกว่า 40% ในปี ค.ศ. 2024 เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับรถยนต์ไฟฟ้า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการเป็นผู้นำด้านนวัตกรรมในอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้า (EV)

สรุปและอภิปรายผล

1. พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทย (ปี ค.ศ. 2009 – 2024)

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทยสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระยะ ดังนี้

1) ช่วงเริ่มต้น ปี ค.ศ. 2009 – 2012

เนื่องด้วยปัญหาทางมลพิษภายในประเทศ จึงดำเนินการออกนโยบาย สิบล้านและรถพันคัน (Ten Cities and Thousand Vehicles) เพิ่มรถยนต์ไฟฟ้า 1,000 คันต่อปี และแผนพัฒนายานยนต์ประหยัดพลังงานและยานยนต์พลังงานใหม่ของจีน (NEV) เพื่อลดการปล่อยมลพิษและส่งเสริมพลังงานสะอาด ซึ่งยอดขายของรถยนต์ไฟฟ้าใน ปี ค.ศ. 2011 5,120 คัน และปี ค.ศ. 2012 9,800 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 92.58 ในช่วงเวลาเพียงหนึ่งปี

2) ช่วงการพัฒนาอุตสาหกรรม ปี ค.ศ. 2013 – 2015

ได้ดำเนินการนโยบาย Made in China 2025 เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งหวังให้จีนก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีและการผลิตระดับโลก รัฐบาลได้ออกมาตรการสนับสนุนเพิ่มเติม โดยให้เงินอุดหนุนสูงถึง 60,000 หยวนต่อคันสำหรับรถยนต์ไฟฟ้า การลดหย่อนภาษี และสิทธิพิเศษด้านการจดทะเบียน ยอดขาย ในช่วงปี ค.ศ. 2013 15,730 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 59.53 ในช่วงปี ค.ศ. 2014 ยอดขายเป็น 73,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 364.08 และในช่วงปี ค.ศ. 2015 ยอดขาย 211,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 189.04

3) ช่วงการเติบโตและการปรับนโยบาย ปี ค.ศ. 2016 – 2017

ทางรัฐบาลจีนได้มีการออกแผนพัฒนา 5 ปีฉบับที่ 13 มีการใช้นโยบายเครดิตสองทาง (Dual Credit Policy) สำหรับผู้ผลิตรายอื่นเพื่อสร้างกลไกทางเศรษฐกิจในการผลิตเทคโนโลยีสะอาดและมีประสิทธิภาพ ยอดขาย ในปี ค.ศ. 2016 402,000 คัน เติบโตร้อยละ 90.52 และ ในปี ค.ศ. 2017 มียอดขาย 777,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 93.28

4) ช่วงการปรับลดเงินอุดหนุนและการเติบโตของตลาด ปี ค.ศ. 2018-2020

ช่วงระยะนี้ยังคงมีการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานโดยการลงทุนสถานีชาร์จไฟฟ้าทั่วประเทศ แต่มีการปรับลดเงินอุดหนุนเพื่อกระตุ้นการใช้รถยนต์ไฟฟ้า ในปี ค.ศ. 2018 ยอดขาย 1,256,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 61.65 และในปี ค.ศ. 2019 ยอดขาย 1,206,000 คัน อัตราการเติบโตลดลงที่ร้อยละ -3.98

5) ช่วงการเติบโตอย่างก้าวกระโดดและการเข้าสู่ตลาดหลัก ปี ค.ศ. 2021 – 2024

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 14 กำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุ ยอดขายรถยนต์ใหม่ 20% เป็นรถยนต์พลังงานใหม่ และมีแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์พลังงานใหม่ (NEV) 15 ปี (2021-2035) เพื่อจะพัฒนาความสามารถในการแข่งขันในตลาด การสนับสนุนเทคโนโลยีใหม่ ๆ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านนวัตกรรมทางเทคโนโลยี อย่างแบตเตอรี่โซลิดสเตต (Solid-State) รวมทั้งยังสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานต่อเนื่องและการใช้พลังงานไฟฟ้าในที่สาธารณะ ซึ่งในระยะนี้มียอดขายในปี ค.ศ. 2021 ทั้งหมด 3,521,000 คัน และอัตราการเติบโตร้อยละ 157.57 ในปี ค.ศ. 2022 ยอดขาย 6,887,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 95.6 ส่วนในปี ค.ศ. 2023 ยอดขาย 9,495,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 37.87 และในปี ค.ศ. 2024 ยอดขาย 12,866,000 คัน อัตราการเติบโตร้อยละ 35.5

2. การดำเนินนโยบายเพื่อการส่งเสริมยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศจีน

จากการที่ประเทศจีนได้ประสบกับปัญหาด้านมลพิษจึงทำให้เกิดแนวทางดำเนินการนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การผลักดันด้านพลังงานสะอาดจึงเป็นวิธีในการที่รัฐบาลใช้เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษและผลักดันเศรษฐกิจในระยะยาว นโยบายหรือมาตรการที่เกี่ยวกับยานยนต์ไฟฟ้าได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มกำลัง นโยบายส่งเสริมยานยนต์ไฟฟ้าของจีนตั้งแต่ปี 2009 ได้รับการออกแบบเพื่อกระตุ้นการเติบโตของอุตสาหกรรม EV อย่างเป็นระบบ โดยมีการใช้มาตรการสนับสนุนที่หลากหลายทั้งด้านพัฒนาเรื่องเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทั้งชิ้นส่วนยานยนต์อย่างแบตเตอรี่โซลิดสเตต (Solid-State) เน้นการพัฒนาแบตเตอรี่ที่มีประสิทธิภาพสูง รวมทั้งการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านนโยบายทางเศรษฐกิจ อาทิ นโยบาย "Made in China 2025" และระบบเครดิตสองทางเป็นตัวอย่างที่ดีในการกระตุ้นให้ผู้ผลิตปรับตัวและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ แทนที่จะพึ่งพาการสนับสนุนจากรัฐเพียงอย่างเดียว หรือการให้เงินอุดหนุนทั้งผู้ผลิตส่วนของการพัฒนาวิจัยและผู้บริโภคยานยนต์ไฟฟ้า หรือการออกมาตรการลดภาษี เพื่อให้เกิดแรงกระตุ้นต่อคนในประเทศให้ยานยนต์ไฟฟ้าเป็นที่นิยมภายในประเทศมากขึ้น พร้อมทั้งการปรับโครงสร้างพื้นฐาน ขยายสถานีชาร์จให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ นอกจากนี้ยังส่งเสริมสภาพแวดล้อมในประเทศให้มีการใช้พลังงานงานใหม่มากขึ้น รัฐบาลสนับสนุนให้ระบบขนส่งสาธารณะภายในประเทศเป็นยานยนต์ไฟฟ้าทั้งหมด โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทัศน์ วงศ์สกุลชัยและสุทธิรัชต์ สุสุทธิ นโยบายส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ยานยนต์ไฟฟ้าจากภาครัฐนั้นมีผลต่อการตัดสินใจของประชาชนอย่างยิ่ง รวมทั้งมาตรการที่ภาครัฐสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม มีกลยุทธ์ระยะยาวที่ชัดเจนอย่างแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ "Made in China 2025" ที่ประสบผลสำเร็จและส่งผลให้ประชาชนในประเทศจีนหันมาใช้ยานยนต์ไฟฟ้าอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตามการลงทุนที่มากเกินไปอาจทำให้เกิดปัญหาการผลิตเกินความต้องการในอนาคต เมื่อเกิดการพึ่งพาเงินอุดหนุนมากเกินไปอาจทำให้ตลาดขาดความยั่งยืน เมื่อเงินอุดหนุนถูกลดลง ยอดขายจึงได้รับผลกระทบซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของอุตสาหกรรมในระยะยาว

3. ความท้าทายของอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้า

ความสำเร็จของประเทศจีนในด้านอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้า (EV) ที่เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามความสำเร็จนี้มาพร้อมกับความท้าทายในหลายด้านทั้งโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องรองรับจำนวนผู้บริโภคภายในประเทศ การกระจายตัวที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจาก สถานีการชาร์จส่วนใหญ่มีอยู่ในเมืองใหญ่ทำให้ผู้ใช้รถไฟฟ้าในเขตชนบทเผชิญกับความยากลำบาก หรือนโยบายภาครัฐออกมาสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลดลงของเงินอุดหนุนจากรัฐบาลส่งผลกระทบต่อยอดขายและพฤติกรรมของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญ จากในระยะแรก รัฐบาลจีนมีนโยบายอุดหนุนที่ช่วยกระตุ้นตลาด EV ทำให้ราคาย่อมเยาและจูงใจให้ผู้บริโภคเพื่อกระตุ้นการใช้ยานยนต์ภายในประเทศ แต่จากช่วงปี ค.ศ. 2018-2020 หลังจากรัฐบาลได้ออกมาตรการดังกล่าว ทำให้อัตราการเติบโตลดลงร้อยละ -3.98 ถึงแม้รัฐบาลจะสนับสนุนในส่วนผู้ผลิตมากขึ้น อย่างไรก็ตามในภาคอุตสาหกรรมก็เกิดการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น เนื่องจากผู้ผลิตรถยนต์ต้องพัฒนาเทคโนโลยี

และปรับปรุงต้นทุนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อดึงดูดลูกค้าโดยไม่ต้องพึ่งพาเงินอุดหนุน ด้วยเหตุดังกล่าวยังคงเป็นอุปสรรคที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อให้ตลาด EV ของจีนสามารถเติบโตอย่างยั่งยืน

4. ข้อจำกัดของนโยบาย

งานวิจัยนี้อ้างอิงข้อมูลจากแหล่งทางการและรายงานอุตสาหกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มสำคัญของอุตสาหกรรม EV ในจีน อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดบางประการที่อาจต้องได้รับการศึกษาเพิ่มเติม หรือความเปลี่ยนแปลงของนโยบายภาครัฐ นโยบายของรัฐบาลจีนมีบทบาทสำคัญต่ออุตสาหกรรม EV ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายและมาตรการส่งเสริมอาจส่งผลกระทบต่อแนวโน้มตลาดในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. การสร้างสมดุล

เพื่อสร้างสมดุลในการพัฒนาอุตสาหกรรม EV และสนับสนุนความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ สร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการกระจายสถานีชาร์จให้ครอบคลุม มีมาตรฐานการชาร์จที่เป็นสากลและเป็นกลางมีแนวทางที่เป็นกลางสามารถใช้งานได้อย่างมีมาตรฐาน หรือการกำหนดเป้าหมายระยะยาวที่ชัดเจนและสร้างแผนที่นำทาง (roadmap) ที่มีการกำหนดเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาวเพื่อการเติบโตในภาคเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน

2. การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ

การขอความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนความรู้เทคโนโลยีของผู้ประกอบการและผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านมาตรฐานและการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรเฉพาะทางด้านเทคโนโลยี EV และแบตเตอรี่ เพื่อสร้างบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องพัฒนาการนโยบายยานยนต์ไฟฟ้าของประเทศไทย ตั้งแต่ ค.ศ. 2009 – 2024 เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 450112 การศึกษาเอกเทศ (Independent Study) และได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2568

งานวิจัยเรื่องนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจากอาจารย์เชมรินทร์ เพ็ญแสงอ่อน อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำและคำปรึกษา ตลอดจนแนวทางในการดำเนินการวิจัย ทำให้ข้าพเจ้าสามารถพัฒนางานวิจัยนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าขอขอบคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณคุณพ่อ คุณแม่ พี่น้อง ครอบครัวคุณน้า และเพื่อน ๆ ที่คอยให้กำลังใจ สนับสนุน และช่วยเหลือในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย รวมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำวิจัยและขอขอบคุณหอพัก Your Place และคุณป้าเจ้าของหอ ที่คอยให้กำลังใจ และที่พักที่ดี ทำให้การทำวิจัยมีครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนแหล่งข้อมูลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้าพเจ้าขอขอบคุณที่ให้การสนับสนุนด้านข้อมูลและเอกสารสำคัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในการวิเคราะห์และอภิปรายผลของงานวิจัย

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือโดยตรงและทางอ้อม ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขออภัยมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2563). **จีนรักษาตำแหน่งผู้นำในตลาดรถยนต์ไฟฟ้าของโลก 6 ปีติดต่อกัน**. วารสารการค้าระหว่างประเทศ. 15(2), 1-2. https://www.ditp.go.th/contents_attach/759213/759213.pdf
- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2564). **ส่องสถานการณ์อุตสาหกรรมยานยนต์พลังงานใหม่ของจีน**. สืบค้นจาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/731912/731912.pdf
- การเงินการธนาคาร. (2567). **ข่าวเกี่ยวกับอุตสาหกรรม EV ในประเทศไทย**. สืบค้นจาก <https://today.line.me/th/v2/article/wJwmvWp>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2566). **รถ EV จีน เติบโต แข็งแกร่ง ตั้งเป้าปีผลิต 10 ล้านคัน เพิ่ม 30%**. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/finance/investment/1134964>
- คณะกรรมการพัฒนาและปฏิรูปแห่งชาติประชาชนจีน. (2559). **National 13th Five-Year Plan for the Development of Strategic Emerging Industries**. Georgetown University Center for Security and Emerging Technologies. สืบค้นจาก <https://cset.georgetown.edu/publication/national-13th-five-year-plan-for-the-development-of-strategic-emerging-industries/>
- จักรี ศรีจารุเมธิญาณ, สัญญา เคนาภูมิ และพระครูปลัดอำนาจ จิตร์ม้น. (2566). **ความสัมพันธ์ระหว่างการผลักดันนโยบายสาธารณะและการกำหนดนโยบายสาธารณะ**. วารสารมติชนธรรม 6(6). 336-340. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/download/3961/2762/30186>
- ธนาคารกรุงเทพ. (2565). **จีนยืนหนึ่งตลาดรถยนต์ไฟฟ้าโลก 6 ปีซ้อน ศึกษาเพื่อสร้างโอกาส SME ไทย**. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbanksme.com/en/china-no1-electric-vehicle-markets>
- ปรีดี บุญซื่อ. (2566). **จีนครองโลกยานยนต์ไฟฟ้าได้อย่างไร? Thai Publica**. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2023/04/pridi344-ev/>
- สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง. (ม.ป.ป.). **การลงทุนในประเทศจีน**. สืบค้นจาก <https://thaiembbeij.org/th/republic-of-china/investment/>
- สปริงนิวส์. (2566). **ตลาดรถยนต์ไฟฟ้าไทยปี 2024 ยังเติบโตต่อเนื่อง**. สืบค้นจาก <https://www.springnews.co.th/keep-the-world/energy/851551>
- สำนักงานคณะรัฐมนตรีของสาธารณรัฐประชาชนจีน. (2566). **นโยบายการพัฒนารถยนต์พลังงานใหม่**. สืบค้นจาก https://www.gov.cn/zhengce/202306/content_6887954.htm
- สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ. (2565). **Insight CHINA: โอกาสสู่ตลาดจีน**. สืบค้นจาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/759213/759213.pdf
- สุทัศน์ วงศ์สกุลชัย และสุทธิรัชต์ สุสุทธิ. (2567). **“บทวิเคราะห์นโยบายส่งเสริมการใช้ยานยนต์ไฟฟ้ากรณีศึกษา ประเทศจีนและประเทศไทย”**. วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ 15, 30 (กรกฎาคม - ธันวาคม): 125-141.
- China Briefing. (n.d.). **China’s electric vehicle supply chain and its future prospects**. Retrieved from <https://www.china-briefing.com/doing-business-guide/china/sector-insights/china-s-electric-vehicle-supply-chain-and-its-future-prospects>
- DieselNet. (n.d.). **New energy vehicles (NEVs) in China**. Retrieved from <https://dieselnet.com/standards/cn/nev.php>
- Groups3. (2024). **Made in China 2025 is coming: Everything you need to know**. สืบค้นจาก <https://www.groups3.com/made-in-china-2025-is-coming-everything-you-need-to-know/>

- Innomatter. (ม.ป.ป.). **China: Future of EV and beyond**. Retrieved from <https://www.innomatter.com/ev-nev/china-future-of-ev-and-beyond/>
- Krungsri Research. (2565). **EV survey 2022**. สืบค้นจาก <https://www.krungsri.com/th/research/research-intelligence/ev-survey-22>
- Krungthai COMPASS. (2564). **เจาะลึกยานยนต์ไฟฟ้า (EV) อนาคตแห่งอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยและโลก**. วารสารการเงินและการพัฒนา. 10(2). 6-15.
https://krungthai.com/Download/economyresources/EconomyResourcesDownload_459EV_31_05_64.pdf
- Oxford Institute for Energy Studies. (n.d.). **Electric vehicles**. Retrieved from <https://chineseclimatepolicy.oxfordenergy.org/book-content/domestic-policies/vehicles/electric-vehicles/>
- Sirinanw. (2567). **ส่องตลาดรถยนต์ EV ในประเทศจีน**. สืบค้นจาก <https://www.ditp.go.th/post/167578>
- Technology Review. (2023). How did China dominate electric cars? Retrieved from <https://www.technologyreview.com/2023/02/21/1068880/how-did-china-dominate-electric-cars-policy>
- The Standard. (2567). **Get to know XPeng**. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/get-to-know-xpeng/>
- Thai Energy Chamber. (2566). **China launches solid-state batteries**. Retrieved from [จาก https://energy-thaichamber.org/china-launches-solid-state-batteries/](https://energy-thaichamber.org/china-launches-solid-state-batteries/)
- ThaiPublica. (2562). **มลพิษทางอากาศ: ภาพสะท้อนคุณภาพอากาศของเมืองไทยและการปรับปรุงที่จำเป็น**. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2019/02/air-pollution-quality-improvement-01/>
- ThaiPublica. (2566). **รถยนต์ไฟฟ้าในศตวรรษที่ 21: ปฏิรูปพลังงานและสิ่งแวดล้อม**. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2023/04/pridi344-ev/>
- Thairath Plus. (ม.ป.ป.). **“จีน” ผู้นำตลาดรถยนต์ไฟฟ้าระดับโลก ขับเคลื่อนด้วยพลังงานสะอาดและรัฐหนุนเต็มที**. สืบค้นจาก <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/102867>
- Ministry of Industry and Information Technology. (2020). **中国新能源汽车产业发展报告 (2016)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2020/art_e6e23eabd4374ab59682783f18614743.htm
- Ministry of Industry and Information Technology. (2020). **中国新能源汽车产业发展报告 (2017)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2020/art_78f1a1bd259242a7b154983382cd91af.html
- Ministry of Industry and Information Technology. (2020). **中国新能源汽车产业发展报告 (2018)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2020/art_8d65ccc55d164274b57c236a49c41eed.html
- Ministry of Industry and Information Technology. (2020). **中国新能源汽车产业发展报告 (2019)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2020/art_5e5f33a4a7b245eb81cd3d447f887890.html
- Ministry of Industry and Information Technology. (2021). **中国新能源汽车产业发展报告 (2020)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2021/art_80a68716879e4180a0dea39183b546cf.html
- Ministry of Industry and Information Technology. (2022). **中国新能源汽车产业发展报告 (2021)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2022/art_63f16aa43e3543c28bb285b7dc759eea.html
- Ministry of Industry and Information Technology. (2023). **中国新能源汽车产业发展报告 (2022)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2023/art_610c626d34b8424c9c1077ac5e5a40fe.html

- Ministry of Industry and Information Technology. (2024). **中国新能源汽车产业发展报告 (2023)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2024/art_37d2fedbbeca43a4a98338f1c81cdb00.html
- Ministry of Industry and Information Technology. (2025). **中国新能源汽车产业发展报告 (2024)**. Retrieved from https://www.miit.gov.cn/gxsj/tjfx/zbgy/qc/art/2025/art_a8895b6aa6d449e2861d027b0d85a2dd.html
- Wang, Y., Zhang, Y., & Li, J. (2564). **The impact of the dual-credit policy on R&D investment in China's automotive industry: Evidence from a quasi-natural experiment**. *Frontiers in Energy Research*, 9, บทความ 694338. <https://doi.org/10.3389/fenrg.2021.694338>

ความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญไทย: กรณีศึกษารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502

Authoritarianism in the Thai Constitution: A Case Study of the 1959 Constitution

ณัฐฤทธิชัย สัตยารังสรรค์¹ศุภกฤษณ์ สุวรรณหงษ์¹อภิรักษ์ ปิติมาตร¹พินธกร นามดี²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญไทย ฉบับที่ 7 ที่ได้มีการนำมาใช้ในช่วงปี พ.ศ. 2502 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2511 รวมถึงการตั้งข้อสังเกตจากกรอบแนวคิดและเจตนารมณ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยการรวบรวมข้อมูลหลักฐานทั้งขั้นต้นและหลักฐานชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในครั้งนี้ เช่น รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช พ.ศ. 2502 หนังสือ ตำรา และข้อมูลจากสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่าหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พร้อมคณะปฏิวัติ ได้ทำการยึดอำนาจแผ่นดินสำเร็จเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ก็ได้ทำการประกาศยกเลิกใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 และทำการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2502 โดยมีความต้องการที่จะทำให้รัฐธรรมนูญมีความเหมาะสม เพื่อจะทำการปกครองประเทศให้มีความเรียบร้อยกว่ารัฐธรรมนูญฉบับเดิม

โดยในการร่างรัฐธรรมนูญ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้มีแนวคิดที่จะนำรูปแบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกมาประยุกต์ใช้กับประชาธิปไตยของไทย ทำให้รัฐธรรมนูญไทยในฉบับนี้มีความเป็นเผด็จการเป็นอย่างมาก เนื่องจากในหลายมาตราของรัฐธรรมนูญได้ทำการมอบอำนาจให้กับทางรัฐบาลมากเกินไป ทำให้รัฐบาลกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุด เช่น มาตรา 17 ที่ได้บัญญัติไว้ว่า “ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อผลประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลาย ก่อวินาศกรรมหรือคุกคามความสงบ มั่นคงของราชอาณาจักร ที่เกิดขึ้นจากภายในหรือมาจากภายนอกอาณาจักรให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการหรือกระทำการใดๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้นเป็นคำสั่ง หรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย” และยังมีอีกหลายมาตราที่ขัดแย้งกับหลักการประชาธิปไตย หรือมีความเป็นเผด็จการอยู่ในอีกหลาย ๆ มาตรา ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2502 เป็นที่กล่าวถึงอย่างมากในหมู่นักวิชาการว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นเผด็จการมากที่สุด

คำสำคัญ: จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เผด็จการ รัฐธรรมนูญ

Abstract

This article aims to examine the authoritarian characteristics of Thailand's seventh constitution, which was enforced from 1959 to June 1968. The study explores the ideological framework and intentions of Field Marshal Sarit Thanarat by analyzing both primary and secondary sources related to the events of that period. These include the 1959 Constitution of the Kingdom of Thailand, academic texts, scholarly publications, and relevant information from various media outlets. The findings reveal that, following the

¹ นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

successful coup d'état by Field Marshal Sarit Thanarat and the Revolutionary Council on October 20, 1958, the 1932 Constitution (amended in 1952) was officially abrogated. A new constitution was then drafted in 1959 with the aim of creating a more 'orderly' and 'appropriate' system of governance than that offered by previous constitutions.

Sarit sought to apply a Paternalism model of governance—similar to a father governing his children—within the framework of Thai democracy. As a result, the 1959 Constitution embodied a significant degree of authoritarianism. Several provisions in the constitution disproportionately empowered the executive branch, effectively concentrating ultimate authority in the hands of the government. For example, Article 17 stated: “In cases where the Prime Minister deems it necessary for the purpose of suppressing or preventing subversive acts, disturbances, or threats to the peace and stability of the Kingdom, whether internal or external, the Prime Minister, with the approval of the Council of Ministers, shall have the authority to order or carry out any action, and such orders or actions shall be deemed legal.” This and other provisions starkly contradicted democratic principles and granted excessive power to the ruling regime. Consequently, the 1959 Constitution has been widely recognized by scholars as one of the most authoritarian constitutions in Thai political history.

Keywords: Field Marshal Sarit Thanarat, authoritarianism, constitution

บทนำ

รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 ซึ่งนับเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 7 ของประเทศไทย เป็นหนึ่งในรัฐธรรมนูญที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์อย่างแพร่หลาย เนื่องจากมีลักษณะของความเป็นเผด็จการอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการวางโครงสร้างอำนาจรัฐให้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการอย่างรวมศูนย์ อันสะท้อนถึงแนวคิด "พ่อปกครองลูก" ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำมาประยุกต์ใช้กับระบบการเมืองไทย แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะมีเนื้อหาเพียง 20 มาตรา แต่ในบางมาตรากลับเปิดช่องให้นายกรัฐมนตรีใช้อำนาจอย่างกว้างขวางและไม่ต้องรับผิดชอบต่อกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ จึงถูกวิพากษ์ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นเผด็จการมากที่สุดฉบับหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย รัฐธรรมนูญฉบับนี้ประกาศใช้ภายหลังการรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะปฏิวัติ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ซึ่งส่งผลให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495) ถูกยกเลิกโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้ ตามคำประกาศในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2502 ได้ระบุเจตนารมณ์ของการยกเลิกว่า "เพื่อให้มีรัฐธรรมนูญที่เหมาะสม และให้การปกครองประเทศเป็นไปได้อย่างเรียบร้อยยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนั้น" (ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร, 2502) แม้จะถูกวิพากษ์ว่าเป็นรัฐธรรมนูญเผด็จการ แต่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502 ก็ได้รับการประกาศใช้และบังคับใช้นานถึง 9 ปี 4 เดือน 23 วัน ครอบคลุมช่วงเวลาทั้งในรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ก่อนจะสิ้นสุดลงในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 ด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พ.ศ. 2511

สำหรับเจตนารมณ์ของคณะปฏิวัติในขณะนั้น คือ ต้องการมีรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับบริบทของชาติเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ อย่างไรก็ตามในระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญถาวร คณะปฏิวัติได้จัดทำรัฐธรรมนูญชั่วคราวขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศภายใต้สถานการณ์พิเศษ และสอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างความสงบเรียบร้อยตามแนวทางของรัฐบาลทหาร (ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร, 2502)

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบอบเผด็จการ

รูปแบบการปกครองที่รวมอำนาจไว้จุดเดียวอาจเป็นบุคคลเดียวหรือกลุ่มเดียวใช้อำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ แบบเบ็ดเสร็จ ไม่มีการถ่วงดุลอำนาจจากฝ่ายอื่น ประชาชนเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐบาล ไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการปกครอง อาจรวมไปถึงการจำกัดสิทธิบางอย่างของประชาชนด้วย มีทัศนะคิดว่า อำนาจอธิปไตยต้องอยู่ภายใต้การบังคับใช้ของผู้ปกครองที่มีความสามารถเฉพาะบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเท่านั้น ประชาชนควรอยู่ภายใต้การปกครอง โดยคิดว่าหากให้สิทธิเสรีภาพในการปกครองแก่ประชาชนแล้ว จะเกิดความสับสนวุ่นวาย และจะประสบความล้มเหลวในที่สุด

1. ความหมายของระบอบเผด็จการ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมายไว้ว่า “เผด็จการมาจากคำว่าเผด็จ มีความหมายว่า ตัด, ขจัด, ขาด เผด็จการจึงมีความหมายว่า การใช้อำนาจบริหารเด็ดขาด, เรียกลัทธิ หรือแบบการปกครองที่ผู้นำคนเดียว หรือบุคคลกลุ่มเดียวใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดในการบริหารประเทศ เรียกว่า ลัทธิเผด็จการ และเรียกผู้ใช้อำนาจ ว่า ผู้เผด็จการ”

จรรยา สุภาพ (2522) ให้ความหมายไว้ว่า “ระบอบเผด็จการมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการปกครองน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย นอกจากนั้นระบอบเผด็จการยังมีลักษณะอีกหลายประการ เช่น ไม่ต้องการให้มี ฝ่ายค้าน ต้องการให้มีการปฏิบัติตามอย่างเต็มที่ ถือว่าฝ่ายค้านเป็นศัตรูหรือเป็นอุปสรรคของชาติระบอบเผด็จการเน้นหลักประสิทธิภาพ จึงต้องมีกองกำลังเพื่อบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเต็มที่ ถือว่าการปกครองโดยคนจำนวนมากเป็นการปกครองที่อ่อนแอ แต่การปกครองโดยคนจำนวนน้อยหรือยิ่งน้อยที่สุดก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ประชาชนเกิดมาเพื่อรัฐไม่ใช่รัฐเกิดมาเพื่อประชาชน ประชาชนเป็นเครื่องมือของรัฐ ประชาชนต้องดำเนินการทุกอย่างตามคำสั่งของรัฐ”

ประสาร ทองภักดี (2525) ให้ความหมายไว้ว่า “รัฐบาลเผด็จการเชื่อว่า การปกครองที่ให้นั้น รัฐบาลต้องถูกปกครองโดยพรรคการเมืองพรรคเดียว ซึ่งมีสมาชิกจำนวนน้อย แต่มีระเบียบวินัยดีเคารพหน้าพระทัยอย่างถวายหัว และหัวหน้าพรรคนี้ถือว่าสำคัญที่สุดเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจนโยบายของพรรคอย่างเด็ดขาด นโยบายของเขาก็คือนโยบายของรัฐ และจะถูกวิจารณ์ไม่ได้จะมีการควบคุมความคิดอย่างเข้มงวด โดยจะใช้วิธีฝึกอบรมล้างสมองให้เชื่อในลัทธินี้ การใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อ และการใช้ตำรวจลับ ซึ่งบางที่เรียกว่า ตำรวจควบคุมความคิดเห็นรัฐบาลรูปแบบนี้อยู่เหนือเอกชน เอกชนมีชีวิตอยู่เพื่อรัฐ การเคารพเชื่อฟังคำสั่งบังคับบัญชาซึ่งผ่านมาจากหัวหน้าพรรคคนเดียวนั้นเป็นระเบียบวินัยที่ผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลรูปแบบนี้เอกชนจะต้องเสียสละเพื่อความรุ่งโรจน์ของรัฐ ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายดังกล่าว รัฐบาลเผด็จการจึงใช้วิธีการรุนแรง และทารุณในการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามเพื่อควบคุมคนในรัฐให้อยู่ใต้บังคับบัญชา เหมือนฝูงแกะที่ต้องเดินไปทางที่ผู้เลี้ยงแกะต้อนให้เดินไป”

วรรณา เจียมศรีพงษ์ (2531) ให้ความหมายว่า “ลัทธิเผด็จการ หมายถึงลัทธิที่ให้ความสำคัญกับอำนาจรัฐ และผู้ปกครองเหนือกว่าเสรีภาพของบุคคล ถือประโยชน์ของรัฐมากกว่าเสรีภาพของบุคคล ถือว่าเกียรติภูมิของประเทศและอำนาจของชาติเหนือสิทธิเสรีภาพของประชาชน”

ทินพันธ์ นาคะตะ (2541) ให้ความหมายไว้ว่า “ระบอบการเมืองแบบเผด็จการนั้นเป็นรูปแบบของการปกครองแบบหนึ่งที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง มีอำนาจโดยไม่จำกัด และไม่ต้องรับผิดชอบต่อกฎหมายใดๆ ต่อประชาชน เป็นการปกครองที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับประชาธิปไตย และเน้นเรื่องเคารพเชื่อฟังผู้นำมากกว่า การยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล การเปลี่ยนรัฐบาลจะกระทำได้โดยการปฏิวัติรัฐประหาร การทำสงคราม การยินยอมมอบอำนาจให้หรือโดยการตายของผู้นำเท่านั้น”

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า เผด็จการ คือการรวมอำนาจไว้ที่บุคคลหรือกลุ่มเพียงคนเดียว เป็นผู้ใช้อำนาจทั้งหมดในการบริหารบ้านเมือง มักมีการใช้ความรุนแรงเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ประชาชนมีหน้าที่เพียงแต่ทำตามสิ่งที่รัฐบาลบอกหรือสั่งมาเท่านั้น และยังถูกจำกัดสิทธิบางอย่างในการปกครอง ผู้ที่มีความเห็นต่างหรือต้องการเปลี่ยนแปลงมักถูกผู้เผด็จการลงโทษหรือจัดการ โดยวิธีการต่าง ๆ

2. มิติของเผด็จการทางการเมืองและสังคม

2.1 เผด็จการในมิติที่เป็นแนวคิดทางการเมือง คือ เชื่อว่ารัฐเพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมความดี ความถูกต้อง และความยุติธรรม รัฐจะถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้กับประชาชน ประชาชนจึงต้องทำตามที่มีคำสั่งโดยไม่มีเงื่อนไข ประชาชนจึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้รัฐยิ่งใหญ่ ผู้ที่เป็นคนใช้อำนาจเด็ดขาดจะเป็นบุคคลเดียวหรือกลุ่มผู้นำ ก็ได้ ผู้นำจะถือว่าการกระทำของตนคือเจตนารมณ์ของประชาชน การกระทำของผู้นำจึงไม่มีความผิด ผู้ที่ขัดขวางหรือไม่เห็นด้วยจะถูกตราหน้าว่า จะทำลายชาติและประชาชน

2.2 เผด็จการในมิติที่เป็นรูปแบบการปกครอง คือ บุคคลหรือกลุ่มที่รวบรวมอำนาจและสามารถยึดอำนาจรัฐไว้ได้ส่วนใหญ่ใช้วิธีการรุนแรงเพื่อให้ได้อำนาจมาเช่น การทำรัฐประหาร ผู้นำเผด็จการจะทำทุกอย่างเพื่อที่จะรักษอำนาจของตนไว้และขยายอำนาจของตนให้มากขึ้น มีการจัดสรรตำแหน่งทางการเมืองให้การคนที่สนิทใกล้ชิดหรือญาติมิตร ควบคุมกองกำลังทหาร และตำรวจใช้ข่มขู่ที่คิดจะต่อต้าน ออกกฎหมายจำกัดสิทธิ และเสรีภาพโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

2.3 เผด็จการในมิติที่เป็นวิถีชีวิต คือ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และแนวปฏิบัติของคนในสังคม อาจจะเป็นสังคมประชาธิปไตยก็ได้ พวกนี้เชื่อว่าคนทุกคนแตกต่างกันทุกด้าน ผู้ที่ด้อยกว่าจำเป็นต้องเชื่อฟังและทำตาม ผู้ที่เหนือกว่าเพื่อให้สังคมอยู่รอดปลอดภัยและก้าวหน้า พวกนี้จะพยายามไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม และจะใช้อำนาจในการกำจัดข้อขัดแย้ง

3. ประเภทของเผด็จการ

3.1 เผด็จการอำนาจนิยม (authoritarianism) ฮวน เจ. ลินซ์ (Juan J. Linz) ในปี ค.ศ. 1964 กล่าวว่า “อำนาจนิยมประกอบด้วยคุณสมบัติพื้นฐาน 3 ประการอันได้แก่ 1) พหุนิยมแบบจำกัด 2) การมุ่งไปที่จิตใจมากกว่าอุดมการณ์ 3) ปราศจากการระดมสรรพกำลังทางการเมือง ในขณะที่ประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้มีพหุนิยมแบบไม่จำกัด และเผด็จการเบ็ดเสร็จไม่เปิดโอกาสให้มีพหุนิยมเลย แต่อำนาจนิยมกลับยังเปิดโอกาสให้มีพหุนิยมบางอย่างอยู่ไม่ว่าจะเป็นการยอมให้มีคู่แข่งหรือฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองก็คือพรรคการเมือง และภาคประชาสังคม แต่สิ่งเหล่านี้มักถูกจำกัด และดำเนินอยู่ได้ด้วยความยินยอมของผู้นำ ภายใต้ขอบเขตที่กำหนดไว้ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วการยอมให้มีความแตกต่างในสังคม มักจะเป็นเพียงการสร้างความชอบธรรมให้แก่ การปกครองโดยคณะทหาร หรือผู้นำที่กุมอำนาจอยู่เบื้องหลัง ซึ่งความกำกวมนี้ทำให้ไม่มีการจัดระบบโครงสร้าง และอุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังอย่างเป็นระบบ และชัดเจน ส่งผลให้ระบอบการปกครองนี้ไม่สามารถระดมกำลังทางการเมือง เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากวัยรุ่นหนุ่มสาว นักวิชาการ และนักศึกษา ในสังคมได้ แต่เผด็จการอำนาจนิยมประชาชนสามารถดำเนินชีวิตประจำวันในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับ มิติทางการเมืองได้อย่างปกติ สามารถเลือกประกอบอาชีพ นับถือศาสนา และสังสรรค์หาความสุขได้โดยไม่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงจากรัฐบาล” วรณา เจียมศรีพงษ์ (2531) กล่าวว่า “เผด็จการอำนาจนิยม (authoritarianism) เป็นการปกครองที่ผู้ปกครอง มีความมุ่งหมายที่จะเข้าควบคุมกิจกรรมทางการเมือง แต่ยังยินยอมให้ประชาชนมีเสรีภาพทางสังคมและเศรษฐกิจได้ จึงสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้โดยอิสระประเทศที่ใช้ระบบเผด็จการอำนาจนิยม ไม่ปรารถนาที่จะเข้าควบคุมครอบครัวยุค การศึกษา ชุมชนและสมาคมต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางสังคมโดยเฉพาะ แต่ต้องไม่ดำเนินการใด ๆ ที่ขัดแย้งนโยบายทางการเมืองของรัฐ”

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า เผด็จการอำนาจนิยม คือ รัฐบาลจะเข้าควบคุมสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน สร้างความชอบธรรมให้กับตน แต่ยังให้สิทธิและเสรีภาพประชาชนทางเศรษฐกิจ และสังคม

3.2 เผด็จการเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) คือ การปกครองที่ผู้นำมีอำนาจสูงสุด และใช้อำนาจเด็ดขาด คนเดียวหรือกลุ่มเดียว สร้างอุดมการณ์ขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวควบคุมอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงกิจกรรมของประชาชน ไม่ว่าจะเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมหรือไม่ จะตกอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแล และควบคุมของรัฐบาล มีการลงโทษอย่างรุนแรงกับผู้ฝ่าฝืน พยายามสร้าง

ความจิตสำนึกให้ประชาชนเชื่อฟัง ทำตาม และเคารพผู้นำอย่างเคร่งครัดโดยถือว่าเป็นหน้าที่ของประชาชน เผด็จการเบ็ดเสร็จจะไม่ยอมให้มีฝ่ายตรงข้าม จะเข้าควบคุมเครื่องมือสื่อสารทุกชนิด และใช้โฆษณาชวนเชื่อปลุกฝังความเชื่อ ความศรัทธา และอุดมการณ์ให้กับประชาชน วรรณา เจียมศรีพงษ์ (2531) กล่าวว่า “เผด็จการเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) เป็นการปกครองที่ผู้ปกครองมีความมุ่งหมายที่จะเข้าควบคุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมประชาชนมีฐานะเป็นเพียงเครื่องมือของรัฐ เน้นความสำคัญของรัฐอยู่เหนือประชาชนโดยมีอำนาจ และสิทธิเด็ดขาดประชาชนมีหน้าที่ให้ความร่วมมือกับรัฐ เชื่อฟังรัฐเท่านั้น เผด็จการเบ็ดเสร็จเน้นความสำคัญของผู้นำว่าเป็นผู้มีความสามารถ มีสติปัญญายอดเยี่ยม ซึ่งประชาชนต้องให้ความเคารพเชื่อฟัง และกระทำตามที่ผู้นำปรารถนา แม้การใช้อำนาจนั้นจะใช้วิธีการรุนแรง ประชาชนต้องยอมรับว่าเป็นการถูกต้องทั้งนี้เพื่อเสถียรภาพ และความมั่นคงของรัฐระบอบนี้ มีหัวใจสำคัญอยู่ที่การควบคุมการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณชนโดยรัฐบาล”

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า เผด็จการเบ็ดเสร็จ จะเข้าควบคุมประชาชนทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจะต้องอยู่ภายใต้รัฐบาลทั้งหมด เข้าควบคุมเครื่องมือสื่อสารทุกอย่างเพื่อปลุกฝังประชาชนให้เป็นไปตามที่ผู้นำต้องการ จะมีพรรคการเมืองเพียงแค่ 1 พรรค ผู้ที่ขัดขึ้นหรือเห็นต่างกับผู้นำจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง

3. การเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนและแตกต่างระหว่างเผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จ

ความเหมือนระหว่างเผด็จการอำนาจนิยมและเผด็จการเบ็ดเสร็จมี ดังนี้

- 1) ผู้นำมีความเด็ดขาด
- 2) ผู้นำใช้อำนาจรักษาเสถียรภาพของตน และกำจัดคู่แข่งทางการเมืองหรือฝ่ายตรงข้าม
- 3) ไม่ยินยอมให้มีความคิดเห็นต่าง
- 4) มีการจำกัดเสรีภาพของประชาชน
- 5) มองประชาชนเป็นเครื่องมือที่ทำให้รัฐยิ่งใหญ่
- 6) มีการควบคุมสื่อมวลชน

ส่วนความแตกต่างของเผด็จการอำนาจนิยม และเผด็จการเบ็ดเสร็จมี ดังนี้

- 1) เผด็จการอำนาจนิยมจะมุ่งเน้นควบคุมเพียงกิจกรรมทางการเมืองของประชาชน ในขณะที่เผด็จการเบ็ดเสร็จจะเข้าควบคุมทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประชาชน
- 2) เผด็จการอำนาจนิยมจะไม่เข้าควบคุมสถาบันครอบครัว ศาสนา โรงเรียน สมาคมหรือกลุ่มเศรษฐกิจทางสังคม ในขณะที่เผด็จการเบ็ดเสร็จนั้นถือว่าทุกสถาบันจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ โดยที่รัฐจะกำหนดแนวการปฏิบัติให้ปฏิบัติตาม
- 3) เผด็จการอำนาจนิยมจะเน้นการลงโทษที่รุนแรงกับผู้ที่พิจารณาแล้วว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองของตน แต่กระบวนการทางกฎหมายที่ใช้เป็นหลักในการให้ความยุติธรรมกับประชาชนโดยทั่วไปจะยังมีอยู่ ในขณะที่เผด็จการเบ็ดเสร็จ อำนาจของรัฐมีอยู่อย่างไม่จำกัด สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะถูกละเมิดตอนไหนก็ได้ รัฐจะเอาความมั่นคงมาเป็นข้ออ้างมาสร้างความชอบธรรมให้กับตน

4. หลักการของการปกครองแบบเผด็จการ

หลักการโดยรวมของเผด็จการอำนาจนิยมและเผด็จการเบ็ดเสร็จสามารถกล่าวได้ ดังนี้

- 4.1 ไม่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองประเทศ
- 4.2 จำกัดสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน
- 4.3 ไม่ยอมรับความเสมอภาคของประชาชน
- 4.4 ถือเอาเจตนารมณ์ของผู้นำเป็นหลัก ประชาชนจะต้องเชื่อฟัง และปฏิบัติตาม
- 4.5 ถือเอาความต้องการของผู้ปกครองเป็นหลัก ไม่สนใจความต้องการของประชาชน
- 4.6 ยอมรับการนำของผู้นำ ผู้นำผู้ปกครองผูกขาดอำนาจ เปลี่ยนแปลงโดยการสืบทอดอำนาจ

- 4.7 ถือหลักการนโยบาย และเหตุผลที่มีผู้นำกำหนดเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม ไม่ได้แย้งหรือคัดค้าน
- 4.8 ยึดหลักการใช้กำลัง การบังคับ และการใช้ความรุนแรงเพื่อรักษาอำนาจ
- 4.9 ยึดความมั่นคง ความเข้มแข็ง และความปลอดภัยของชาติเป็นหลัก
- 4.10 ยกย่องอำนาจ และความสำคัญของรัฐเหนือประชาชน
- 4.11 ใช้หลักการรวบรวมอำนาจ รวมอำนาจไว้ที่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำอย่างเต็มที่
5. กระบวนการของเผด็จการ

เผด็จการมักเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในประเทศมากกว่านอกประเทศ เช่น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้นำ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลประสิทธิภาพ ระบบราชการเต็มไปด้วยระบบพวกพ้อง เล่นเส้นสาย มีอภิสิทธิ์มากกว่าปกติ ไม่รับผิดชอบต่อประชาชน ความปั่นป่วนวุ่นวายของประชาชนที่เรียกร้องสิทธิ จนในที่สุดเผด็จการจะเข้ายึดครอง โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของเผด็จการทหาร สาเหตุที่ทหารมักจะอ้างในการทำรัฐประหารก็คือ เพื่อที่จะรักษาความสงบเรียบร้อย และแก้ปัญหาต่าง ๆ ของบ้านเมือง แต่เมื่อเหตุการณ์คลี่คลายลงผู้นำทหารยังคงรักษาอำนาจของตนไว้ และเป็นผู้ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ โดยอ้างสาเหตุหลายประการเช่น สถานการณ์ยังไม่อาจไว้วางใจ ประชาชนยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเอง และเผด็จการทหารมักจะเปลี่ยนผ่านโดยการสืบทอดอำนาจ หรือการโค่นรัฐประหารโดยพวกเดียวกันเอง

แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ วางอยู่บนพื้นฐานของคติการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มาประยุกต์ใช้ในการวางรูปแบบทางการเมือง เนื่องจากเป็นระบอบการเมืองที่มีมาตั้งแต่โบราณ และสอดคล้องกับสังคมไทย แนวคิดนี้ยังรื้อฟื้น และรักษาความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมซึ่งเป็นหลักการปกครองศักดินา จอมพลสฤษดิ์มีทัศนะว่าสังคมไทยจะต้องประกอบด้วยผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง รัฐบาลต้องประกอบด้วยรัฐบาล ข้าราชการ และประชาชน สังคมไทยจะเป็นระเบียบเรียบร้อยเมื่อ 3 สถาบันนี้รู้หน้าที่ของตน รัฐบาลคือ เป็นตัวแทนของกษัตริย์ปกครองประเทศตามเจตนารมณ์ของประชาชน รัฐบาลเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ข้าราชการเพียงแค่นำคำสั่งของรัฐบาลมาปฏิบัติเท่านั้น ประชาชนต้องเชื่อฟังรัฐบาลเท่านั้นไม่จ้านจะถูกลงโทษ และได้รื้อฟื้นความสำคัญของกษัตริย์ เพื่อสร้างการยอมรับ และความชอบธรรมในการปฏิบัติของตน รวมทั้งได้รื้อฟื้นและส่งเสริมประเพณี พิธีกรรมโบราณมากมายเพื่อให้กลับไปสู่สภาพเดิมของไทย

สรุปได้ว่าประชาธิปไตยแบบไทยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือ การนำรูปแบบการปกครองเดิมของไทยมาใช้ นำวัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่มีอยู่ดั้งเดิมในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของกฎหมาย ความเชื่อ และอิทธิพลของพุทธศาสนา มาผสมผสานกับแนวความคิดแบบประชาธิปไตยของทางตะวันตก

ความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502

ลักษณะของความเป็นเผด็จการที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 สามารถวิเคราะห์ได้จากหลายบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในมาตราสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการรวมศูนย์อำนาจ การลดทอนบทบาทของประชาชน และการเปิดช่องให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจเกินขอบเขตอันเหมาะสม ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร, 2502)

1. มาตรา 6

บัญญัติว่า “ให้สภาร่างรัฐธรรมนูญมีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญ และให้มีฐานะเป็นรัฐสภา ทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วย” บทบัญญัตินี้สะท้อนให้เห็นถึงการรวมอำนาจทางนิติบัญญัติไว้ในมือของ “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ซึ่งในทางปฏิบัติ สมาชิกส่วนใหญ่ของสภาดังกล่าวประกอบด้วยทหาร ตำรวจ และข้าราชการประจำที่ใกล้ชิดกับคณะปฏิวัติ โดยเฉพาะกับจอมพลสฤษดิ์

ธนรัชต์ ส่งผลให้การตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจในระบบรัฐสภาถูกทำให้เป็นเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ และไม่มีฝ่ายค้านหรือกลไกการตรวจสอบที่แท้จริง จอมพลสฤษดิ์จึงสามารถใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จโดยไม่มีผู้คัดค้าน ซึ่งสะท้อนลักษณะของระบอบเผด็จการอย่างเด่นชัด

2. มาตรา 7

บัญญัติว่า “สภาร่างรัฐธรรมนูญประกอบด้วยสมาชิกจำนวนสองร้อยสี่สิบคน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง” (วรรคหนึ่ง) “ในกรณีที่ตำแหน่งสมาชิกว่างลง จะได้ทรงแต่งตั้งแทนในตำแหน่งที่ว่างนั้น” (วรรคสอง) บทบัญญัตินี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดตัวแทนทางการเมือง เนื่องจากสมาชิกทั้งหมดมาจากการแต่งตั้งโดยตรง โดยไม่มีการเลือกตั้ง ส่งผลให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ขาดหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดการเล่นพรรคเล่นพวก และการผูกขาดอำนาจทางการเมือง โดยกลุ่มบุคคลเพียงกลุ่มเดียวที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจ หากมีประชาชนแสดงความเห็นต่างหรือพยายามคัดค้าน ก็มีแนวโน้มว่าจะถูกจับกุมหรือดำเนินคดีภายใต้อำนาจตามมาตรา 17

3. มาตรา 16

บัญญัติว่า “ก่อนตั้งคณะรัฐมนตรี หัวหน้าคณะปฏิวัติปฏิบัติหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรี” บทบัญญัตินี้แสดงถึงการรับรองให้หัวหน้าคณะปฏิวัติดำรงตำแหน่งทั้งฝ่ายบริหาร และหัวหน้ารัฐบาลโดยไม่จำเป็นต้องผ่านการกลไกการตรวจสอบ หรือกระบวนการแต่งตั้งตามปกติในระบอบประชาธิปไตย ในทางปฏิบัติ จอมพลสฤษดิ์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตลอดช่วงเวลาที่ใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ โดยไม่มีความพยายามในการสรรหาบุคคลอื่นที่เหมาะสมมารับหน้าที่ ทั้งยังมีข้อสังเกตว่าก่อนการรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ได้มีการวางแผนล่วงหน้าร่วมกับจอมพลถนอม กิตติขจร สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือรับรองความชอบธรรม

4. มาตรา 17

บัญญัติว่า “ในระหว่างที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร หรือราชบัลลังก์ หรือการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลาย ก่อวินาศกรรม หรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายใน หรือมาจากภายนอกอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการ หรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่ง หรือการกระทำนั้นเป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย” (วรรคหนึ่ง) “เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำการใดไปตามวรรคก่อนแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภาทราบ” (วรรคสอง) มาตรานี้เน้นเป็นหัวใจของความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502 โดยให้อำนาจแก่ “นายกรัฐมนตรี” ในการออกคำสั่งใด ๆ โดยอ้างเหตุแห่งความมั่นคง และถือว่าคำสั่งนั้นชอบด้วยกฎหมายโดยอัตโนมัติ แม้จะขัดต่อหลักนิติธรรมก็ตาม ในทางปฏิบัติ จอมพลสฤษดิ์ ธนรัชต์ ได้นำมาตรานี้มาใช้ในการควบคุมประชาชนอย่างเบ็ดเสร็จ เช่น การสั่งประหารชีวิตบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ โดยไม่ผ่านกระบวนการพิจารณาอย่างเป็นธรรม

ส.ศิวัรัช (2563) กล่าวถึงพฤติกรรมของจอมพลสฤษดิ์ไว้ว่า “จอมพลสฤษดิ์เป็นคนที่รวดเร็วทันใจ ตัดสินใจทันทีที่สั่งประหารชีวิตทันที คนที่ไม่เห็นด้วยสั่งฆ่าทันที สั่งได้ทั้งหมดไม่ว่าผ้าเหลืองผ้าขาวสั่งได้หมด” ในช่วงที่ใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ จอมพลสฤษดิ์ได้มีคำสั่งประหารชีวิตประชาชนจำนวนถึง 76 คน และสั่งจำคุกอีก 113 คน ซึ่งรวมถึงผู้เห็นต่างทางการเมือง ไม่ใช่เฉพาะผู้กระทำความผิดทางอาญา เช่น ลักทรัพย์หรือฆ่าคนตายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การแจกใบปลิว การปราศรัย หรือการวิจารณ์รัฐบาล กรณีของ ครอง จันดาวงศ์ และ ทองพันธ์ สุทธิมาศ เป็นตัวอย่างสำคัญของการใช้อำนาจตามมาตรา 17 โดยมีขอบ ซึ่งนำไปสู่ค่าประกาศที่ยังคงเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองของฝ่ายประชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน คือ “เผด็จการจงพินาศ ประชาธิปไตยจงเจริญ”

จากบทบัญญัติต่าง ๆ ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการออกแบบโครงสร้างทางอำนาจที่เอื้อต่อการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะในตัวของนายกรัฐมนตรีซึ่งมีบทบาทเหนือทุกกลไกรัฐ ทั้งในด้านนิติบัญญัติ บริหาร และแม้กระทั่งอำนาจทางกฎหมายผ่านมาตรา 17 ที่เปิดช่องให้ใช้อำนาจ

ตามอำเภอใจโดยไม่มีการตรวจสอบอย่างแท้จริง ความเป็นเผด็จการในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่รูปแบบของบทบัญญัติเท่านั้น หากแต่สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ทางการเมืองของผู้นำในขณะนั้นที่ต้องการควบคุมอำนาจรัฐไว้โดยเด็ดขาด ภายใต้ข้ออ้างของการสร้างความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงเป็นกรณีศึกษาสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า การใช้เครื่องมือทางกฎหมายเพื่อรับรองอำนาจของผู้ปกครองสามารถนำไปสู่การละเมิดหลักประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างไร และกลายเป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทยที่ยังคงมีนัยยะสำคัญในปัจจุบัน

สรุป

จากการศึกษารัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 สามารถสรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นผลผลิตของบริบททางการเมืองภายหลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีเป้าหมายในการสถาปนาอำนาจของคณะปฏิวัติให้มีความชอบธรรมในทางกฎหมาย โดยอาศัยบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่เอื้อต่อการรวมศูนย์อำนาจ และลดทอนกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างรุนแรง โครงสร้างรัฐธรรมนูญฉบับนี้สะท้อนแนวคิดของระบอบเผด็จการอำนาจนิยม ที่ผู้นำมีอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมือง โดยปราศจากการถ่วงดุลและการตรวจสอบจากองค์กรอิสระหรือฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง อีกทั้งยังมีการอ้างเหตุแห่งความมั่นคงของชาติเป็นข้ออ้างในการใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จผ่านมาตรา 17 ซึ่งเปิดช่องให้รัฐใช้อำนาจได้โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมและไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชน

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวยังสะท้อนถึงแนวคิด "ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ" ของจอมพลสฤษดิ์ ที่นำหลักการปกครองแบบพ่อปกครองลูกมาใช้ในการบริหารประเทศ โดยรัฐเป็นศูนย์กลางของอำนาจ และประชาชนเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม โดยไม่มีสิทธิในการกำหนดนโยบายหรือแสดงออกทางการเมืองอย่างแท้จริง สภานิติบัญญัติก็ถูกจัดตั้งขึ้นจากการแต่งตั้ง ไม่ใช่การเลือกตั้งจากประชาชน ส่งผลให้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2502 เป็นกรณีตัวอย่างของการใช้กฎหมายเพื่อรับรองการดำรงอยู่ของระบอบเผด็จการภายใต้ฉากหน้าของระเบียบและความมั่นคง

ดังนั้น รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2502 จึงเป็นบทเรียนสำคัญทางการเมืองไทยที่ชี้ให้เห็นถึงอันตรายของการใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในการผูกขาดอำนาจรัฐ และลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งแม้จะสิ้นสุดการใช้ไปนานแล้ว แต่เนื้อหาและโครงสร้างของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังคงมีอิทธิพลทางความคิด และถูกหยิบยกมาเป็นตัวอย่างในการถกเถียงเรื่องระบอบการเมือง การใช้อำนาจรัฐ และการกำหนดอนาคตของประชาธิปไตยไทยจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา สุภาพ. (2522). **หลักรัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2541). **รัฐศาสตร์ ทฤษฎีความคิด ปัญหาสำคัญ และแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: พิมพ์โดยสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิติ.
- ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502**. (2502, 28 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 76 ตอนที่ 17. หน้า 267-274.
- ประสาร ทองภักดี. (2525). **“หลักการปกครอง (หลักรัฐศาสตร์)”**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **ความหมายของเผด็จการ**. 24 กันยายน 2567, สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- วรรณณา เจียมศรีพงษ์. (2531). **การเมืองเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ส.ศิริรักษ์. (2563). **ส่องการเมืองไทยหลังยุคคณะราษฎร ตอนที่ 2 สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จุดเริ่มต้นการโกงกินอย่างมโหฬาร**. [วิดีโอ]. YouTube. <https://shorturl.asia/RTytG>.
- Linz, Juan J. (2000). **Totalitarian and authoritarian**. Boulder: Lynne Rienne.

Soft Power แรกของไทย: รัฐนิยมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

First Thai Soft Power: Field Marshal Plaek Phibunsongkhram's Nationalistic Policies

หยาดเพชร กันต์ทอง¹อนุวัฒน์ อินทขันตี¹อัฐภูมิ ไพบูลย์¹พินธกร นามดี²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็น Soft Power ในรัฐนิยมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีแนวคิดในการสร้างความเป็นชาติไทยด้วยการใช้เครื่องมืออย่างวัฒนธรรม และค่านิยมในการสร้างชาติ ด้วยการรวบรวมข้อมูลหลักฐานทั้งขั้นต้นและหลักฐานขั้นรองที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่านโยบายรัฐนิยมและการส่งเสริมวัฒนธรรมในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมเป็นอย่างมาก จากนโยบายที่ประกาศใช้ทำให้ผู้คนค่อยๆ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวัน โดยเชื่อมั่นตามค่านิยมพื้นฐานของการพัฒนาชาติให้ดีขึ้น ทั้งการกิน การแต่งกาย การประกอบอาชีพ รวมถึงการให้ความสำคัญกับหน้าที่พลเมืองของคนในชาติ จนวัฒนธรรมกลายเป็นส่วนผสมหนึ่งของชีวิตไปในที่สุด ซึ่งอาจถูกเรียกได้ว่าเป็น Soft Power ช่วงแรก ๆ ที่เกิดจากการสร้างขึ้นร่วมกันของคนในชาติ และเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยที่สามารถนำมาใช้เป็น Soft Power พื้นฐาน เพื่อใช้เป็นบทเรียนในพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน Soft Power ในปัจจุบันได้อีกด้วย

คำสำคัญ: จอมพล ป. พิบูลสงคราม วัฒนธรรม ซอฟต์พาวเวอร์

Abstract

This article aims to study the concept of Soft Power during the Thai nationalism period under Field Marshal Plaek Phibunsongkhram, who employed culture and values as instruments to forge Thai national identity. This study involves the collection of relevant primary and secondary source data. The findings reveal that the nationalist policies and the promotion of culture during Field Marshal Plaek Phibunsongkhram's era significantly impacted social development and transformation. Following the implementation of these policies, people gradually adapted their daily lives, embracing the fundamental values of national progress, encompassing aspects such as diet, attire, occupation, and the importance of civic duties. Consequently, culture became an integral part of life, which could be considered an early form of Soft Power, collectively created by the nation. Furthermore, this unique Thai identity can serve as a foundational Soft Power, providing valuable lessons for the development, promotion, and support of contemporary Soft Power initiatives.

Keyword: Field Marshal Plaek Phibunsongkhram, Culture, Soft power

¹ นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

บทนำ

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่อง “Soft Power” อย่างชัดเจน โดย “Soft Power” หรือ “อำนาจละมุน” หมายถึง ความสามารถในการชักจูงให้ผู้อื่นเกิดความพึงพอใจหรือยินยอมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ยอมรับ และคล้อยตามสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้อำนาจนั้น (Nye, 1990) กลไกสำคัญของการใช้อำนาจละมุน คือ การสร้างความดึงดูดใจ (attraction) ซึ่งต้องไม่อาศัยการข่มขู่ หรือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ใด ๆ (สุภาพิษฐ์ ธีระวัฒน์, 2565) ขณะที่เป้าประสงค์ในเชิงนโยบายของ Soft Power คือ การสร้างพลังเชิงบวกให้กับประเทศ ทั้งในด้านชื่อเสียง เศรษฐกิจ การขึ้นชื่อการค้าและการบริการ รวมถึงการยกระดับสถานะของประเทศในเวทีระหว่างประเทศ (กิตติ ประเสริฐสุข, 2566)

หากย้อนพิจารณาถึงบริบทในอดีตช่วงปี พ.ศ. 2481 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จะพบความพยายามอย่างชัดเจนในการสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทยผ่านการใช้นโยบายรัฐนิยม โดยมุ่งหวังให้สังคมไทยเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและค่านิยมให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชาติไทย นโยบายรัฐนิยมได้ถูกประกาศใช้ระหว่างปี พ.ศ. 2482 ถึง พ.ศ. 2485 รวมทั้งสิ้น 12 ฉบับ โดยเนื้อหามุ่งเน้นการพัฒนาทางสังคม เช่น การส่งเสริมการร้องเพลงชาติ การแต่งกายแบบสากล การใช้ภาษาไทย และการปลูกฝังหน้าที่พลเมือง ตลอดจนการส่งเสริมวัฒนธรรมในหลากหลายมิติ สิ่งเหล่านี้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชาติผ่านทางวัฒนธรรม และสื่อสารผ่านค่านิยมแห่งความเป็นชาติ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชาติ นำไปสู่การพัฒนาความคิดทางสังคมที่หลอมรวมเข้ากับอัตลักษณ์ความเป็นไทยในท้ายที่สุด

จะเห็นได้ว่า นโยบายรัฐนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิด Soft Power โดยเฉพาะในประเด็นการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างชาติ และการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนให้คล้อยตามกับอุดมการณ์แห่งชาติ จนก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติเดียวกันและกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมไทยในเวลาต่อมา นอกจากนี้ แนวนโยบายดังกล่าวยังสามารถมองได้ว่าเป็นรูปแบบของ Soft Power ยุคแรกของไทย ซึ่งยังคงปรากฏร่องรอยและอิทธิพลให้เห็นในสังคมร่วมสมัย

ความเป็นมาของรัฐนิยม: เครื่องมือของรัฐกับนโยบายการสร้างชาติและวัฒนธรรมใหม่

คำว่า “รัฐนิยม” หมายถึง การปฏิบัติให้เป็นประเพณีที่มีประจำชาติ เพื่อให้บุตรหลานอนุชนคนไทยได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ มีลักษณะ และละม้ายคล้ายคลึงกับจรรยาบรรณของมนุษย์ที่เจริญแล้วจะพึงปฏิบัติ รัฐนิยมเป็นมติของรัฐซึ่งตั้งขึ้นโดยอนุโลมตามมติมหาชน เป็นประเพณีประจำชาติ เพื่อเป็นหลักแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ และเป็นหนทางที่จะนำประเทศชาติไปสู่ความเข้มแข็งและเจริญก้าวหน้า จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้อธิบายไว้ในสุนทรพจน์ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ว่า หลักรัฐนิยมเป็นหลักที่คนไทยทั้งชาติได้กำหนดนัดหมายว่าจะประพฤติเหมือน ๆ กัน ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้เลือกสรรแล้วว่าจะเป็นประโยชน์แท้จริง เพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้น หมู่มากข้าราชการและประชาชนสมควรจะได้รับการศึกษาอบรมและเป็นที่พึงพอใจแก่บรรดาผู้รักชาติทั้งปวง รวมทั้งบิดามารดาผู้ปกครองของเยาวชนที่จะสร้างอนาคตของชาติ ตามหลักนโยบายสร้างตนเอง สร้างครอบครัว และสร้างชาติ (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2545)

โดยนโยบายรัฐนิยมได้มีการออกประกาศรวมทั้งสิ้น 12 ฉบับ โดยในบทความนี้จะกล่าวถึงเพียง 6 ฉบับที่มีความสอดคล้องกับความเป็น Soft Power ซึ่งประกอบด้วย

ฉบับที่ 1 เรื่อง การใช้ชื่อประเทศ ประชาชนและสัญชาติ โดยที่ชื่อของประเทศนี้มีเรียกกันเป็นสองอย่าง คือ “ไทย” และ “สยาม” แต่ประชาชนนิยมเรียกว่า “ไทย” รัฐบาลเห็นสมควรถือเป็นรัฐนิยม ใช้ชื่อประเทศให้ต้องตามชื่อเชื้อชาติและ

ความนิยมของประชาชนชาวไทย ดังต่อไปนี้ (กรมโฆษณาการ, 2484) ในภาษาไทย ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ให้ใช้ว่า “ไทย” ในภาษาอังกฤษ ชื่อประเทศให้ใช้คำว่า Thailand และชื่อประชาชนและสัญชาติให้ใช้คำว่า Thai

ฉบับที่ 1 เป็นฉบับที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนชื่อ และเป็นการสร้างความชัดเจนในการเรียกชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ ให้กับพลเมืองในประเทศรวมถึงพลเมืองต่างประเทศในการเรียกชื่อ “สยาม” หรือ “ไทย” ให้เรียกเป็น “ประเทศไทย” เนื่องจากประชาชนนิยมเรียกว่า “ไทย” รัฐบาลจึงเห็นสมควรถือเป็นรัฐนิยม ในการใช้ชื่อประเทศว่า ประเทศไทย รวมไปถึงการเรียกชื่อประชาชนชาวไทย สัญชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน (ตีพิมพ์ ใจน้อย, 2563)

ฉบับที่ 5 เรื่อง ให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดขึ้นในประเทศไทยเนื่องด้วยสถานการณ์ของโลกอยู่ในสภาพสงคราม ทุกประเทศทั้งที่เป็นคู่สงครามและเป็นกลาง จำต้องสนับสนุนการเกษตร พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมของชาติเป็นพิเศษ คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นว่า ถึงเวลาจำเป็นที่จะต้องชักชวนชาวไทยให้กระทำเช่นนั้น จึงได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ ดังต่อไปนี้ 1) ชาวไทยพึงพยายามบริโภคแต่อาหารอันปรุงจากสิ่งซึ่งมีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย 2) ชาวไทยพึงพยายามใช้เครื่องแต่งกายด้วยวัตถุที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย 3) ชาวไทยพึงช่วยกันสนับสนุนงานอาชีพ การเกษตร พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และวิชาชีพของชาวไทยด้วยกัน 4) กิจการสาธารณูปโภคอันใดที่รัฐบาลหรือชาวไทยจัดให้มีขึ้นแล้ว ชาวไทยพึงพยายามใช้และสนับสนุน และ 5) ชาวไทยผู้ประกอบการเกษตร พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมงานอาชีพ หรือวิชาชีพอันได้รับการสนับสนุนโดยรัฐนิยมฉบับนี้ ต้องพยายามรักษามาตรฐานปรับปรุงคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น และดำเนินกิจการนั้น ๆ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทุกประการ (กรมโฆษณาการ, 2484)

ฉบับที่ 5 เป็นฉบับที่เกี่ยวกับการให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่ทำจากชาวไทยด้วยกันเอง วัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนเกษตรพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมภายในประเทศ เพื่อให้ประเทศนั้นมีเศรษฐกิจที่ดี ถ้าเป็นพลเมืองชาวบ้านที่อยู่ในชนบท อาจจะใช้ของพื้นบ้านที่ทำด้วยตนเอง แต่สำหรับพลเมืองที่อยู่ในเมืองกรุงอาจต้องใช้เครื่องของที่นำเข้าจากต่างประเทศ เพราะสินค้าของไทยอาจไม่เป็นที่นิยมในหมู่คนรวยชอบอวดสถานะของตนเองจวบจนปัจจุบัน (ตีพิมพ์ ใจน้อย, 2563)

ฉบับที่ 6 เรื่อง ทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ จึงประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ ซึ่งทำนองเพลงชาติ ให้ใช้ทำนองเพลงของพระเจนดุริยางค์ตามแบบที่มีอยู่ ณ กรมศิลปากร โดยเนื้อร้องเพลงชาตินั้น ให้ใช้บทเพลงของกองทัพบก ดังต่อไปนี้ (กรมโฆษณาการ, 2484)

“ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทยเป็นประชารัฐไผท
ของไทยทุกส่วน อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล ด้วยไทยล้วนหมาย
รักสามัคคีไทยนี้รักสงบแต่ถึงรบไม่ขลาดเอกราชจะไม่ให้ใคร
ข่มขี่สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลีเถลิงประเทศชาติไทย
ทวีมีชัย ชโย”

ฉบับที่ 7 เรื่อง เชิญชวนให้ชาวไทยสร้างชาติ งานสร้างชาติเป็นงานที่ใหญ่ยิ่งต้องช่วยกันอย่างพร้อมเพรียง ถ้าพี่น้องชาวไทยทุกคน พยายามแสวงหาอาชีพอันสุจริตสำหรับตนเองและครอบครัว โดยไม่เลือกงานประกอบการงานของตนให้มีรายได้พอที่จะทำนุบำรุงครอบครัวของตนให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น ก็ย่อมจะทำให้ชาติของเราเจริญรวดเร็วโดยมิต้องสงสัย การที่พี่น้องชาวไทยช่วยกันทำงานเช่นนี้ย่อมได้ชื่อว่าร่วมกันสร้างชาติ (กรมโฆษณาการ, 2484)

สำหรับนโยบายรัฐนิยมฉบับที่ 7 นั้น เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้พลเมืองไทยมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาระดับพื้นฐานของสังคม นั่นคือ “สถาบันครอบครัว” โดยมีสาระสำคัญในการรณรงค์ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงครอบครัว เนื่องจากหากครอบครัวส่วนใหญ่ของประชาชนสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวมให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วและมั่นคง

อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวยังสะท้อนทัศนคติต่อพลเมืองบางกลุ่มที่ไม่มีการประกอบอาชีพว่าเป็นบุคคลที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชาติ และควรตระหนักถึงหน้าที่ของตนในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า โดยเมื่อมีการประกาศนโยบายแล้ว พลเมืองทุกคนจำเป็นต้องตื่นตัวและปฏิบัติตามแนวนโยบายอย่างจริงจัง พลเมืองที่ยังไม่มีอาชีพจำเป็นต้องหางานทำ ส่วนผู้ที่มิอาชีพอยู่แล้วควรพัฒนาการประกอบอาชีพของตนให้มีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ (ตีพิมพ์ ใจน้อย, 2563)

ฉบับที่ 9 เรื่อง ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี ด้วยรัฐบาลพิจารณาเห็นว่า การที่ชาติไทยจะดำรงถาวรและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปนั้น ย่อมต้องใช้ภาษาและหนังสือของชาติเป็นส่วนประกอบอันสำคัญ คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ ดังต่อไปนี้ 1) ประชาชาติไทยจะต้องยกย่องเคารพ และนับถือภาษาไทย และต้องรู้สึกเป็นเกียรติยศในการพูด หรือใช้ภาษาไทย 2) ประชาชาติไทยจะต้องถือว่าหน้าที่ของพลเมืองไทยที่ดี ประการที่หนึ่งนั้น คือ ศึกษาให้รู้หนังสือไทยอันเป็นภาษาของชาติ อย่างน้อยต้องให้อ่านออกเขียนได้ ประการที่สอง ประชาชาติไทยจะต้องถือเป็นหน้าที่อันสำคัญในการช่วยเหลือสนับสนุน แนะนำชักจูงให้พลเมืองที่ยังไม่รู้ภาษาไทย หรือยังไม่รู้หนังสือไทย ให้ได้รู้ภาษาไทย หรือให้รู้หนังสือไทยจนอ่านออกเขียนได้ 3) ประชาชาติไทยจะต้องไม่ถือเอาสถานที่กำเนิด ภูมิลำเนาที่อยู่ หรือสำเนียงแห่งภาษาพูดที่แปร่งไปตามท้องถิ่น เป็นเครื่องแสดงความแตกต่างกัน ต้องถือว่าเมื่อเกิดมาเป็นชนชาติไทย ก็มีเลือดไทยและพูดภาษาไทยอย่างเดียวกัน ไม่มีความแตกต่างกันในการกำเนิดต่างท้องถิ่น หรือพูดภาษาไทยด้วยสำเนียงต่าง ๆ กัน และ 4) ประชาชาติไทยจะต้องถือเป็นหน้าที่ในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีแห่งชาติ ช่วยแนะนำ ชักชวนกัน สอนสอนผู้ที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหน้าที่พลเมืองดีของชาติ ให้ได้รู้ได้เข้าใจในหน้าที่พลเมืองดีแห่งชาติไทย (กรมโฆษณาการ, 2484)

ฉบับที่ 9 เป็นฉบับที่เกี่ยวข้องกับภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี รัฐนิยมฉบับนี้ส่งผลกระทำทางด้านดีให้กับประชาชนพลเมืองชาวไทย ทั้งผู้หญิงและผู้ชายทุกเพศทุกวัยรวมไปถึงพลเมืองในชนบทที่อยู่นอกเขตเมืองหลวงหรือตามจังหวัดต่าง ๆ ได้รับโอกาสในการเรียนภาษา (ตีพิมพ์ ใจน้อย, 2563)

ฉบับที่ 10 เรื่อง กายแต่งของประชาชนชาวไทย ด้วยรัฐบาลได้สังเกตเห็นว่า การแต่งกายของประชาชนชาวไทยในสาธารณสถาน หรือที่ชุมนุมชน ยังไม่สุภาพเรียบร้อยสมกับวัฒนธรรมของชาติไทย คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ ดังต่อไปนี้ 1) ประชาชาติไทยไม่พึงปรากฏตัวในที่ชุมนุมชน หรือสาธารณสถานในเขตเทศบาล โดยไม่แต่งกายให้เรียบร้อย เช่น นุ่งแต่กางเกงขั้นใน หรือไม่สวมเสื้อ หรือนุ่งผ้าลอมพอย เป็นต้น 2) การแต่งกายที่ถือว่าเรียบร้อยสำหรับประชาชนชาวไทย ต้องลักษณะ 3 ประการ คือ แต่งเครื่องแบบตามสิทธิและโอกาสที่จะแต่งได้ แต่งตามแบบสากลนิยมในทำนองที่สุภาพและแต่งตามประเพณีนิยมในทำนองที่สุภาพ (กรมโฆษณาการ, 2484)

รัฐนิยมฉบับที่ 10 นี้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชาติด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชาติโดยเริ่มจากการแต่งกายของประชาชนในพื้นที่สาธารณะหรือในที่ชุมนุม รัฐนิยมฉบับนี้ได้ส่งผลมาถึงปัจจุบันประชาชนมีการแต่งกายนุ่งกางเกงขายาวแต่งตัวเรียบร้อยมีจิตออกไปในสถานที่สาธารณะรวมถึงหน่วยงานราชการ (ตีพิมพ์ ใจน้อย, 2563)

จากนโยบายรัฐนิยมที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ารัฐได้ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชาติ ผ่านการชักจูงให้ประชาชนยอมรับและปรับตัวเข้ากับค่านิยมที่รัฐต้องการปลูกฝัง ทั้งในด้านภาษา การแต่งกาย การบริโภค และการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งล้วนสะท้อนถึงการใช้อำนาจในลักษณะของ “Soft Power” ตามแนวคิดของ Nye (1990) ที่มุ่งเน้นการสร้างที่น่าดึงดูด ความคล้อยตาม และการมีส่วนร่วมโดยไม่ต้องใช้กำลังบังคับโดยตรง นโยบายรัฐนิยมเหล่านี้จึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางการเมืองของรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่มุ่งสถาปนาเอกลักษณ์ชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นและปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นไทยให้ฝังแน่นในหมู่ประชาชน ซึ่งยังส่งอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน

การส่งเสริมการสร้างชาติและการส่งเสริมวัฒนธรรม

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในการดำเนินนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ปรากฏทั้งในรูปของการออกกฎหมายโดยผ่านสภาฯ และในรูปของประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เช่น ประกาศเรื่องรัฐธรรมนูญ 12 ฉบับ ดังนั้นการดำเนินการ ก็จะไม่แตกต่างกับรัฐบาลก่อนๆ (หรือแม้แต่ในภายหลัง) อย่างไรก็ตาม “ความใหม่” ของการดำเนินการของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามก็คือ การใช้สื่อใหม่ในรูปของเทคโนโลยีและวัฒนธรรมเท่าที่จะมีในสมัยนั้นเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ บทเพลง และละครโดยกรมศิลปากร ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการจัดรายการวิทยุ และการนำศิลปวัฒนธรรมเดิมมาแปลงรับใช้นโยบายของรัฐบาล ดูเหมือนจะไม่มีสมัยใดที่เรียกได้ว่าเป็น “ยุคทอง” ของวิทยุเท่ากับในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544)

นอกเหนือจากการใช้วิทยุกระจายเสียงและการใช้เทคนิคใหม่ในการจัดรายการ สมัยของการสร้างชาติยังได้นำวัฒนธรรมทางการแสดง เพลง และวรรณกรรม มาใช้เพื่อจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชาติอีกด้วย จุดเด่นคือ ผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นบุคคลที่เรียกว่าบุกเบิกความรู้สึกรักชาตินิยมมาตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 หลวงวิจิตรวาทการแต่งบทละครและบทเพลงที่ปลุกใจเน้นความรักในประเทศชาติและเผ่าพันธุ์อันยิ่งใหญ่ของคนไทย เป็นบุคคลที่ทำให้คำว่า “ไทย” ได้รับการตอกย้ำถึง “ความเป็นอิสระ” ได้ยิ่งกว่า นักคิด นักเขียน และนักการเมืองคนใดๆ บทละครที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงนี้ ตั้งแต่เรื่องแรก “เลือดสุพรรณ” (2479) “เจ้าหญิงแสนหวี” (2481) “น่านเจ้า” (2482) จนถึงเรื่องสุดท้าย “พ่อขุน ผาเมือง” (2483) รวมทั้งหมด 9 เรื่อง ทั้งนี้ไม่รวมชุด “อาณาจักรพ่อขุน” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544)

ละครเรื่องต่าง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งแต่ละเรื่องมีความยาวประมาณ 3 ชั่วโมง และดังที่กล่าวข้างต้นว่า ละครมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างการร่ายรำแบบเดิมให้เข้ากับบทเจรจา “ความรักชาติ” และกระแสชาตินิยมร่วมสมัย รวมทั้งการร้องเพลงในแบบ “สากล” ทำให้เกิดสีสันและมโนภาพเพิ่มขึ้น สำหรับบรรดานักแสดงของกรมศิลปากรก็ถูก “การเมือง” กำหนดให้แสดงในแบบแผนใหม่ ในด้านหนึ่งมองได้ว่าเป็นการทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทย ที่มีมาแต่ดั้งเดิม “ถูกทำลาย” และเปลี่ยนรูปแบบไป แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการใช้ของเก่ามา “ประยุกต์” ให้ใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ และก็นำเชื่อนักแสดง และศิลปินไม่น้อยพอใจกับบทบาทอันโดดเด่นของตน ซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ข้างหลัง และเป็นแต่เพียงส่วนประกอบของพิธีกรรมตามแบบราชสำนัก น่าสังเกตว่า หลวงวิจิตรวาทการมิใช่ผู้นำไทยแต่เพียงผู้เดียวที่นำศิลปวัฒนธรรมไทยเดิม มาดัดแปลงให้เข้ากับความคิดทางการเมือง บุคคลร่วมสมัยอื่น ๆ ก็ได้มีผลงานแบบนี้เช่นกัน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544)

การปรับปรุงระเบียบประเพณีและศิลปกรรมของชาติ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นอกจากจะสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้ว ยังได้ปรับปรุงระเบียบประเพณี และศิลปกรรมของชาติ เพื่อให้ประชาชนในชาติได้ยึดถือปฏิบัติ อันได้แก่

1) การรื้อสร้าง รัฐบาลส่งเสริมวัฒนธรรมใหม่คือ “รื้อสร้าง” ซึ่งมาจากคำโบราณ เป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวไทยที่นิยมเล่นกันในฤดูเทศกาล เฉพาะท้องถิ่นในบางจังหวัด เครื่องดนตรีที่ใช้มีฉิ่ง กรับ และโทน สำหรับตีประกอบจังหวะ และประกอบการฟ้อนรำ โดยเหตุที่การฟ้อนรำใช้จังหวะโทนตีตามหน้าทับ ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นโดยเฉพาะเป็นหลักฐาน จึงเรียกฟ้อนรำแบบนี้ว่า “รำโทน” ใน พ.ศ.2487 จอมพล ป. พิบูลสงครามให้กรมศิลปากรปรับปรุงการเล่นรำโทนใหม่ เพื่อให้เป็นวัฒนธรรมความบันเทิงที่มีแบบแผน กรมศิลปากรจึงนำรำโทนมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่จากท่ารำนานาศิลปพื้นฐาน ใช้เครื่องดนตรีตะวันตก เช่น กลอง แทมบูรีน ฯลฯ บรรเลงประกอบและแต่งเพลงไทยสากลที่มีทำนองสนุกสนานประกอบท่ารำเรียกว่า “รำวงมาตรฐาน” ปรากฏว่ารำวงได้รับความนิยมแพร่หลาย ประชาชนนิยมนำรำวงไปร่วมรำเล่นเพื่อความสนุกสนาน (ชาญวิทย์ แพงแก้ว, 2553)

2) การดนตรี จอมพล ป.พิบูลสงครามได้ส่งเสริมการดนตรีให้มีความก้าวหน้าทันสมัยยิ่งขึ้น มีการปรับปรุงดนตรีไทยให้เข้ากับโน้ตสากล เรียกกันว่า "เพลงไทยสากล" ส่วนเพลงไทยเดิมได้หายไปชั่วระยะหนึ่งผลจากการปรับปรุงดนตรีไทยนี้ได้เป็นเหตุจุดใจเกิดดนตรีใหม่ ๆ ขึ้นอีกเป็นจำนวนมากในระยะเวลาต่อมา การตั้งวงดนตรีจึงกลายเป็นอาชีพอย่างหนึ่งที่ทำรายได้ให้แก่คนดนตรี (ชาญวิทย์ แพงแก้ว, 2553) และยังมีการนำดนตรีมาใช้ในการศึกษา โดยการแต่งเพลงหน้าที่เด็ก โดยมีเนื้อหาให้เด็กปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐนิยมฉบับที่ 9 ที่ว่าด้วยเรื่องหน้าที่พลเมืองดีของชาติ จากนั้นก็ได้มีการนำเพลงนี้ไปเปิดทางสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ รวมทั้งในวงเด็กแห่งชาติทุกปีจนถึงทุกวันนี้ เพลงหน้าที่เด็กแต่งคำร้องโดย ชุ่ม ปัญจพรรค์ และทำนองโดย เอื้อ สุนทรสนาน ดังต่อไปนี้

“เด็กเอ๋ยเด็กดี ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน เด็กเอ๋ยเด็กดี
ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน หนึ่ง นับถือศาสนา สอง รักษา
ธรรมเนียมมั่น สาม เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์ สี่ วาจาต้อง
สุภาพอ่อนหวาน ห้า ยึดมั่นกตัญญู หก เป็นผู้รู้รักการงาน
เจ็ด ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ ต้องมานะบากบั่น ไม่เกียจไม่
คร้าน แปด รู้จักออมประหยัด เก้า ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล
น้ำใจนักกีฬากล้าหาญ ให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา สิบ
ทำตนให้เป็นประโยชน์ รัฐบาลปญญคุณโทษ สมบัติชาติต้อง
รักษา เด็กสมัยชาติพัฒนา จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ”

การสร้างชาติด้วยนโยบายรัฐนิยมกับการเป็น Soft Power

หากพิจารณานโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการสร้างชาติ จะเห็นได้ว่านโยบายเหล่านี้สะท้อนองค์ประกอบสำคัญของ “Soft Power” ตามแนวคิดของ Nye (1990) อย่างชัดเจนในสามด้านหลัก ได้แก่ วัฒนธรรม (Culture) ค่านิยม (Values) และนโยบายต่างประเทศ (Foreign Policy) ซึ่งสามารถอธิบาย ได้ดังนี้

1. วัฒนธรรม (Culture)

นโยบายรัฐนิยมภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญกับการวางรากฐานทางวัฒนธรรม โดยสามารถแบ่งวัฒนธรรมในช่วงเวลาดังกล่าวออกได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ วัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ภาษาไทย เพลงชาติ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ วัฒนธรรมสมัยนิยม ซึ่งครอบคลุมถึงการแสดงละคร เพลง ภาพยนตร์ และสื่อบันเทิงที่ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยมากขึ้น นโยบายทางวัฒนธรรมได้รับการขับเคลื่อนจากหน่วยงานภาครัฐหลายแห่ง อาทิ สำนักนายกรัฐมนตรี สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงสถาบันสนับสนุนทางวัฒนธรรม เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร ราชบัณฑิตยสถาน วรณคดีสมาคม และสโมสรวัฒนธรรมหญิง โดยมีการเผยแพร่ผ่านวิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เช่น รายการสนทนา รายการให้ความรู้ รายการปราศรัย และปาฐกถา ตลอดจนการขับละคร เพลงปลุกใจ และคำขวัญรักชาติเพื่อเสริมสร้างความรู้รักเป็นหนึ่งเดียวในชาติ (ชาญวิทย์ แพงแก้ว, 2553)

เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ รัฐบาลได้จัดตั้ง “สำนักวัฒนธรรม” จำนวน 5 สำนัก เพื่อรับผิดชอบด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ ได้แก่

1) สำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ มีหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมทางจิตใจให้แก่ประชาชน พร้อมจัดกิจกรรมอบรม ให้คำปรึกษา และเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อมวลชน

2) สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม รับผิดชอบด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปกรรม อบรมครูศิลปะ จัดนิทรรศการ และผลิตบทความวิทยุเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

3) สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี ส่งเสริมขนบธรรมเนียมและพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย โดยจัดพิมพ์หนังสือคู่มือพฤติกรรม จัดรายการวิทยุ และเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย สุขภาพ และอนามัย

4) สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม สนับสนุนวรรณกรรมไทย ทั้งในรูปของวรรณคดี นวนิยาย ภาษาเขียนและพูด พร้อมทั้งดำเนินการแปลวรรณกรรมสำคัญเป็นภาษาต่างประเทศเพื่อเผยแพร่ในระดับสากล

5) สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ส่งเสริมบทบาทของสตรีในด้านสังคม การศึกษา และการสังคมสงเคราะห์ จัดตั้งสมาคมวัฒนธรรมหญิง จัดงานวันแม่ และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้หญิงในระดับท้องถิ่นและประเทศ (ชาญวิทย์ แพงแก้ว, 2553)

นโยบายในส่วนนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างเอกลักษณ์ของชาติและสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ Soft Power ที่เน้นอิทธิพลเชิงวัฒนธรรมมากกว่าการใช้กำลังบังคับ

2. ค่านิยม (Values)

แนวนโยบายรัฐนิยมยังมุ่งเน้นการปลูกฝังค่านิยมที่สำคัญต่อการสร้างชาติ เช่น ความจงรักภักดี ความมีวินัย ความเสียสละ ความรักชาติ และความเท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นด้านบทบาทสตรี ซึ่งได้รับการผลักดันผ่าน “สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง” เพื่อยกระดับสถานะของสตรีในด้านสังคมและการศึกษา นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพเบื้องต้น เช่น สิทธิในการเข้าถึงการศึกษา และการประกอบอาชีพ โดยเน้นให้ประชาชนรู้หนังสือ สามารถอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้พื้นฐานเพียงพอในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นรากฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างพลเมืองที่มีศักยภาพในการมีส่วนร่วมพัฒนาชาติ นอกจากนี้ นโยบายรัฐนิยมยังเน้นการสร้างพลเมืองดีตามอุดมการณ์ของรัฐ โดยอาศัยสื่อทางวัฒนธรรมสมัยใหม่เป็นช่องทางในการปลูกฝังค่านิยม เช่น รายการวิทยุ คำขวัญปลูกใจ และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญของ Soft Power ในการโน้มน้าวใจประชาชนให้คล้อยตามแนวคิดของรัฐโดยสมัครใจ

3. นโยบายต่างประเทศ (Foreign Policy)

แนวนโยบายรัฐนิยมจะมีได้ระบุอย่างชัดเจนในเชิงนโยบายต่างประเทศในเชิงการทูต แต่ก็มีลักษณะที่สะท้อนมิติของ Soft Power ในระดับนานาชาติอยู่บางประการ เช่น ในรัฐนิยมฉบับที่ 10 ที่กล่าวถึงการแต่งกายของประชาชนให้สอดคล้องกับรูปแบบสากล แสดงถึงความพยายามของรัฐในการยกระดับภาพลักษณ์ของประชาชนไทยให้ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ การแปลวรรณกรรมและวรรณคดีไทย เช่น พระอภัยมณี และ ลิลิตพระลอ เป็นภาษาต่างประเทศ รวมถึงการพัฒนาดนตรีและศิลปะไทยให้มีรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสอดคล้องกับสากล ล้วนเป็นความพยายามในการประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมไทยให้เป็นที่รู้จักและชื่นชมจากนานาชาติ ซึ่งสามารถนับเป็นรูปแบบหนึ่งของ “นโยบายต่างประเทศเชิงวัฒนธรรม” ที่ใช้วัฒนธรรมเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

นโยบายรัฐนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มิได้เป็นเพียงนโยบายด้านวัฒนธรรมที่มีเป้าหมาย เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนภายในประเทศเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางรากฐานของชาติผ่านอิทธิพลทางอ้อมในลักษณะของ Soft Power ที่ครอบคลุมทั้งมิติของวัฒนธรรม ค่านิยม และการสื่อสารภาพลักษณ์ต่อโลกภายนอก โดยรัฐสามารถใช้พลังเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างเอกภาพ ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และเสริมสร้างสถานะของประเทศให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ นับเป็นการวางยุทธศาสตร์ด้านอัตลักษณ์ของชาติในระยะยาว ที่แม้จะมีบริบททางการเมืองเป็นตัวขับเคลื่อน แต่ก็ได้กลายเป็นแบบอย่างของการใช้นโยบายสาธารณะในการสร้าง “ชาติ” ผ่านวัฒนธรรมที่มีความต่อเนื่องและส่งผลถึงปัจจุบันอย่างเด่นชัด

สรุป

นโยบายรัฐนิยม ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่นำมาใช้ในการพัฒนาประเทศเป็นนโยบายที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้คนไทยตระหนักถึงความเป็นชาติไทย และสร้างชาติให้มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย รวมชาติเป็นหนึ่งเดียวผ่านวัฒนธรรม โดยมีการปรับปรุง ประยุกต์ และดัดแปลงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัย ผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมและสมัยนิยมได้อย่างลงตัว รวมทั้งมีการใช้สื่อสมัยใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนสะพานทำให้ผู้คนเข้าถึงความเป็นวัฒนธรรมของชาติและคล้อยตามได้ไม่ยาก การให้คุณค่ากับเรื่องของสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมทางเพศ และเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่คนทุกคนควรได้ เช่น การศึกษา หรือการประกอบอาชีพ นอกจากรัฐบาลจะดำเนินนโยบายสร้างชาติแล้ว ส่วนสำคัญที่ขาดไปไม่ได้คือ ความร่วมมือกันของคนในชาติที่ต้องช่วยกันพัฒนาชาติและรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย จึงจะสามารถนำไปสู่ความเป็น Soft Power อย่างแท้จริงได้ จากการเปรียบเทียบนโยบายรัฐนิยมและการส่งเสริมวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเสมือนการสร้างภาพลักษณ์และเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทยซึ่งสร้างไว้เป็นรากฐาน อาจเป็น Soft Power แต่ไม่สมบูรณ์ชัดเจน อาจมีบางส่วนที่ไม่ได้เด่นชัดหรือปรากฏให้เห็นว่าเป็น Soft Power เท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามที่เห็นได้ชัดคือ เป็นโครงร่างของ Soft Power ในอดีตของไทยก็ว่าได้ และสิ่งที่สำคัญคือ นโยบายรัฐนิยมเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีพลังส่งต่อรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันเรียกว่าเป็น Soft Power ที่กลมกลืนและหล่อหลอมเข้ากับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน

เอกสารอ้างอิง

- กรมโฆษณาการ. (2484). **ประมวลรัฐนิยมและระเบียบวัฒนธรรมแห่งชาติ**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกุลผล.
- กิตติ ประเสริฐสุข. (2566). **Soft Power ของจีน ญี่ปุ่น เกาหลีในอาเซียนและนัยต่อไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). **ประวัติการเมืองไทย: 2475-2500**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาญวิทย์ แวงแก้ว. (2553). **จอมพลผู้พลิกวัธนัธม**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ฐานการพิมพ์.
- ดีพร้อม ใจน้อย. (2563). การประกาศรัฐนิยมที่ส่งผลต่อหน้าที่พลเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. **วารสารสันติสุขปริทรรศน์**, 1(1), 11-26.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). การประกาศใช้ “รัฐนิยม” ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487). **วารสารประวัติศาสตร์**, 28(1), 20-44.
- สุภาพิชญ์ ธีระวัฒน์. (2565). **Soft Power (อำนาจละมุน)**. ค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567 จาก <https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2565-may7>.

การศึกษายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ The Study of Singapore's National AI Strategy (NAIS)

เกียรติศักดิ์ แสงสุขาวา¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาและวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ (Singapore's National Artificial Intelligence Strategy: NAIS) ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2562 และ ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 งานวิจัยครั้งนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการนำยุทธศาสตร์มาประยุกต์ใช้สังคมสิงคโปร์ โดยอาศัยแนวคิดปัญญาประดิษฐ์ แนวคิดนโยบายสาธารณะ และแนวคิดการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่า รัฐบาลสิงคโปร์มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงมาตั้งแต่ พ.ศ. 2523 เพื่อยกระดับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสิงคโปร์ และมุ่งเน้นให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น โดยการนำเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคลากรในประเทศ ให้เข้าสู่สังคมดิจิทัล ผ่านการออกแบบยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ทั้ง 2 ฉบับ ให้มีแผนงานด้านการพัฒนาที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของประเทศสิงคโปร์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการขับเคลื่อนแผนงานและโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ อย่างเป็นระบบเครือข่าย อย่างไรก็ตาม สิงคโปร์ควรพัฒนาต่อยอดการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ให้หลากหลาย ผนวกกับการเสริมสร้างความปลอดภัย พร้อมทั้งดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นในแผนยุทธศาสตร์

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์ สิงคโปร์ ยุทธศาสตร์ชาติสิงคโปร์

Abstract

This research focuses on the study and analysis of Singapore's National Artificial Intelligence Strategy (NAIS), which includes NAIS 1.0 (2019) and NAIS 2.0 (2023). This study aims to examine the implementations of these strategies in Singaporean society. The research combines the theoretical frameworks of artificial intelligence, public policy and collaborative governance. A qualitative approach was used, based on documentary analysis and semi-structured interviews. The findings reveal that since the 1980s, the Singaporean government has demonstrated a strong dedication to developing artificial intelligence as a tool to lift up Singapore's quality of life, economy and well-being. The NAIS was designed to utilise an AI for enhanced human capital and drive the transitions to the digital world. Both NAIS strategies include development plans by various sectors, including government agencies, private organisations, and the public. However, the study suggests that Singapore should diversify AI applications, strengthen security of implementations, and encourage public involvement in shaping future strategies.

Keywords Artificial Intelligence: AI, Singapore, Singapore's National Strategy

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ปัจจุบันอิทธิพลของเทคโนโลยีและความเป็นดิจิทัลได้เข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมโลกในหลากหลายมิติทั้งใน มิติการเมือง มิติเศรษฐกิจ และมิติสังคม โดยนวัตกรรมต่าง ๆ ได้ยกระดับพฤติกรรมของสังคมมนุษย์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด และยังมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ในอนาคตอย่างมีนัยยะสำคัญนั้น การปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก ให้สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งในปัจจุบันคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่กล่าวถึง Artificial Intelligence หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อ AI หมายถึง ปัญญาประดิษฐ์ ชุดความคิดทางคอมพิวเตอร์ที่ถูกคิดค้นขึ้นมา เพื่อแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ โดยใช้หลักการคิดเสมือนมนุษย์ที่ใช้ตรรกะอย่างเป็นผล ผ่านการประมวลผลโดยใช้การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (Coding) ด้วยความซับซ้อนทางระบบความคิดและการวิเคราะห์ข้อมูลที่พิเศษกว่ามนุษย์ และจะมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้นหากได้รับการป้อน ฐานข้อมูล (Database) ที่ถูกต้องและละเอียดถี่ถ้วน จึงเป็นที่มาที่หลายภาคส่วนนำปัญญาประดิษฐ์ มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลแทนที่มนุษย์ โดยประเทศแรกในภูมิภาคอาเซียนที่มีการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่โลกที่ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ จะเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมในฐานะเครื่องมือทางเทคโนโลยีขั้นสูงก็คือ “ประเทศสิงคโปร์” เนื่องจากวิสัยทัศน์อันแรงกล้าในการพัฒนาประเทศผ่านเทคโนโลยีและนวัตกรรมโดย ปัญญาประดิษฐ์ ถูกจัดว่าเป็นหนึ่งในสี่ของเทคโนโลยีแนวหน้า (four frontier technologies) ที่มีความสำคัญต่อการเติบโตของเศรษฐกิจดิจิทัลของสิงคโปร์เป็นอย่างมาก นอกจากนี้สิงคโปร์ยังเป็นรัฐเกาะที่มีขนาดเล็ก ทรัพยากรธรรมชาติไม่เพียงพอ ถึงขนาดที่จะสามารถเป็นเสาหลักให้กับเศรษฐกิจของประเทศได้ ผวนกับอัตราการเกิดของคนสิงคโปร์นั้นมีแนวโน้มต่ำลงเรื่อย ๆ ทุกปี ทำให้ในอนาคตของสิงคโปร์จะมีทรัพยากรมนุษย์ ลดลง สิงคโปร์จึงต้องเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับความท้าทายทางเศรษฐกิจในอนาคต เหตุนี้สิงคโปร์จึงหนึ่งในกลุ่มประเทศแรกในโลกที่มีการออกแบบ ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ (National Artificial Intelligence Strategy) และเป็นประเทศแรกในโลกที่ได้เปิดตัว กรอบธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance Framework) NAIS จึงเป็นแนวทางหลักในการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาเป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศสิงคโปร์อย่างหลากหลายมิติ กำหนดและเผยแพร่โดยรัฐบาล นำโดยกระทรวงการพัฒนาดิจิทัลและสารสนเทศ (Ministry of Digital Development and Information: MDDI) เพื่อเป็นแนวทางหลักในการบริหาร พัฒนา และต่อยอดการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

จากการมองยุทธศาสตร์ฉบับนี้ด้วยกรอบแนวคิดการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือและแนวคิดนโยบายสาธารณะสะท้อนให้เห็นถึง ปัจจัยกระตุ้นและรากฐานที่สำคัญในการพัฒนายุทธศาสตร์อันได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่ทำให้ภาครัฐมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศด้วยการนำเอาปัญญาประดิษฐ์ เมื่อปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้บูรณาการเข้าด้วยกัน และประสานความสัมพันธ์ของระบบสภาพแวดล้อม จึงทำให้ภาครัฐเห็นถึงความพร้อมและศักยภาพของประเทศในการพัฒนา ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อที่จะเป็นรากฐานสำคัญที่จะส่งผลให้ประเทศสิงคโปร์มีความมั่นคงและยั่งยืน และยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวสิงคโปร์ให้ดียิ่งขึ้น ทำให้ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ได้ถูกออกแบบ เปิดตัว และนำมาประยุกต์ใช้จริงในการพัฒนาสังคมสิงคโปร์ในปัจจุบัน ทั้งนี้ในแผนการบริหารยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ของสิงคโปร์ หากพิจารณาถึงตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่มีบทบาทสำคัญในยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ฉบับนี้ ประชาชน ผู้ถือได้ว่าเป็นผู้รับผลประโยชน์หลักในการดำเนินแผนงานเชิงนโยบาย กลับมีบทบาทในการร่วมขับเคลื่อนนโยบายที่ต่ำกว่าผู้มีส่วนร่วมในมิติอื่น ๆ เช่น ภาคเอกชน หรือ สถาบันการศึกษา ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของการบริหารภาครัฐของสิงคโปร์ ที่รัฐบาลมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในทุกมิติ

เพื่อให้เห็นถึงความชัดเจนในพัฒนาการ การนำยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้า และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในยุทธศาสตร์ชาติฉบับนี้ จึงนำมาสู่คำถามการวิจัยที่จะช่วยให้เข้าใจ บริบทการพัฒนาของสิงคโปร์ในการปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน ผ่านการวิเคราะห์สภาพการณ์การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในเชิงยุทธศาสตร์กับสังคมสิงคโปร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินการทางยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์
2. เพื่อศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมและทักษะของประชาชนสิงคโปร์ต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์

สมมุติฐานของการวิจัย

การพัฒนายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์มักได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในประเทศที่มองคุณค่าของการพัฒนาเทคโนโลยีและการหาทรัพยากรใหม่เพื่อสร้างคุณค่าและความเจริญให้แก่ประเทศ โดยสิงคโปร์ก็ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงและความเป็นสังคมดิจิทัลนับตั้งแต่ พ.ศ. 2531 โดยมีการเน้นย้ำด้านการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์นับตั้งแต่ พ.ศ. 2560 ผ่านการจัดตั้งโครงการ ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ (AI Singapore) ดังนั้นแผนยุทธศาสตร์ NAIS จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นแม่แบบการพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เพื่อให้มีการดำเนินงานที่ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้นอีกด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา การศึกษายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ (National Artificial Intelligence Strategy) ผู้วิจัยต้องการศึกษาหัวข้อดังกล่าวผ่านบริบทของแผนแม่แบบยุทธศาสตร์ชาติโดยรัฐบาลสิงคโปร์ โดยมุ่งศึกษาครอบคลุมที่มา ความสำคัญ รวมไปถึงแนวทางการดำเนินแผนงานยุทธศาสตร์ชาติทั้ง 2 ฉบับได้แก่ (1) Singapore National AI Strategy พ.ศ. 2562 (2) Singapore National AI Strategy 2.0 พ.ศ. 2566 โดยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ผู้วิจัยคัดเลือกมาจาก เอกสาร หรืองานวิจัยที่ได้รับการอ้างอิงและรับรองโดยรัฐบาลสิงคโปร์
2. ขอบเขตเชิงเวลา ทำการศึกษาตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 โดยยึดช่วงเวลาของการประกาศใช้ยุทธศาสตร์ทั้ง 2 ฉบับตั้งแต่ พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2566
3. ขอบเขตเชิงกลุ่มทำการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทำการศึกษาภาคสนาม (Field Study) ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยมีเงื่อนไขที่ว่า เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีแห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore) สัญชาติสิงคโปร์ และมีความคุ้นชินกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ จำนวน 5 ท่าน ผ่านการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ณ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กรอบแนวคิดวิจัยนี้มุ่งศึกษา “ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติของสิงคโปร์ (NAIS)” ทั้งฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองมิติหลัก ได้แก่ (1) การพัฒนาความเป็นมาของยุทธศาสตร์ ซึ่งเน้นศึกษาบริบทและปัจจัยเชิงนโยบายที่นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ และ (2) การนำยุทธศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติ โดยพิจารณาการดำเนินการวิเคราะห์ผลลัพธ์ และทักษะของประชาชน ทั้งนี้ การศึกษาใช้กรอบแนวคิดจากสามด้านหลัก ได้แก่ แนวคิดปัญญาประดิษฐ์ แนวคิดนโยบายสาธารณะ และแนวคิดการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือ เพื่อทำความเข้าใจยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติงานจริง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research)
2. การเก็บข้อมูลผ่านรูปแบบการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview)

2. สาระสำคัญของยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์

ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มภาครัฐและภาคเอกชนที่หลากหลาย เพื่อมีเป้าหมายในการพัฒนาขีดความสามารถของประเทศสิงคโปร์ให้มีความล้ำหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวสิงคโปร์ จากการศึกษาวិวัฒนาการก่อนจะมาเป็นแผนยุทธศาสตร์นี้ แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลสิงคโปร์ ในการนำเครื่องมือทางดิจิทัลมาผนวกเข้ากับการบริหารเพื่อพัฒนาประเทศอย่างมีนัยยะสำคัญในหลายมิติ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นผ่านการดำเนินงานในแผนยุทธศาสตร์ฉบับนี้ อันได้แก่

2.2 รายละเอียดสำคัญของยุทธศาสตร์

2.2.1 ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2562 (NAIS 1.0) ยุทธศาสตร์ฉบับแรกของประเทศสิงคโปร์ที่นำเอาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนนโยบาย โดยมีวิสัยทัศน์ที่ว่า ‘ภายใน พ.ศ. 2573 สิงคโปร์จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำด้านการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ซึ่งจะทรงอิทธิพลทั้งในระดับประเทศและระดับสากล’ โดยมีเป้าหมายหลักในการดำเนินงาน อันได้แก่

(1) การเป็นผู้นำด้านปัญญาประดิษฐ์ หมายถึง สิงคโปร์จะพัฒนา การแก้ไขปัญหาโดยปัญญาประดิษฐ์ (AI Solutions) ให้เป็นกุญแจสำคัญในการยกระดับภาคส่วนที่มีมูลค่าสูงที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในภาครัฐกิจและประชาชน (2) การสร้างความเชื่อใจให้แก่ประชาชน หมายถึง ชาวสิงคโปร์จะมีความรู้และความเข้าใจในเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ โดยตระหนักรู้ทั้งผลประโยชน์และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (3) การเตรียมความพร้อมของทักษะแรงงาน หมายถึง แรงงานในตลาดของสิงคโปร์จะมีความพร้อมในการเข้าสู่โลกการทำงานที่ขับเคลื่อนด้วยปัญญาประดิษฐ์ (4) การพัฒนานวัตกรรม หมายถึง วิศวกรและผู้ประกอบการในสิงคโปร์จะสามารถสร้างสรรค์และต่อยอดนวัตกรรม ด้านการแก้ไขปัญหาโดยปัญญาประดิษฐ์ (AI Solutions) ไปสู่ตลาดโลก (5) การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในประเทศ หมายถึง ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนจะประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อยกระดับคุณภาพประชาชนและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (6) การเป็นศูนย์กลางด้านปัญญาประดิษฐ์ หมายถึง สิงคโปร์จะต้องได้รับการยอมรับในระดับสากล ในฐานะศูนย์กลางนวัตกรรมด้านปัญญาประดิษฐ์

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวรัฐบาลจึงได้กำหนดแนวทางหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ทั้งสิ้น 4 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 ให้ความสำคัญกับการนำไปใช้ (Emphasise deployment) หมายถึง ส่งเสริมการนำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงานวิจัย เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และพัฒนารอบการดำเนินงานที่ครอบคลุม เพื่อรองรับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในทุกภาคส่วน

แนวทางที่ 2 มุ่งเน้นภาคส่วนสำคัญ (Focus on key sectors) หมายถึง เน้นการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ในภาคส่วนที่มีศักยภาพในการสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจและสังคมสูง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสิงคโปร์ในระดับโลก ภาคส่วนที่ได้รับการระบุว่ามีมีความสำคัญ ประกอบด้วย (1) การขนส่ง (2) การผลิต (3) การเงิน (4) ความมั่นคง (5) ความปลอดภัยทางไซเบอร์ (6) เมืองอัจฉริยะ (7) สุขภาพ (8) การศึกษา (9) การบริหารภาครัฐ

แนวทางที่ 3 เสริมความแข็งแกร่งด้วย วงจรการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Strengthen the AI Deployment Loop) หมายถึง การนำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด โดยอาศัยวงจรที่เรียกว่า AI Deployment Loop ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ (1) การกำหนดปัญหา (Problem Definition) คือ การกำหนดขอบเขตปัญหาที่สำคัญในภาครัฐ อุตสาหกรรม และสังคม ที่สามารถนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้เพื่อแก้ไขได้ (2) การพัฒนาและทดสอบ (Development and Testing) คือ ออกแบบ ทดสอบ และพัฒนาอัลกอริทึมเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (3) การขยายผล

(Scaling) คือ การผลักดันการใช้ปัญญาประดิษฐ์สู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ขยายผลการแก้ปัญหาโดยปัญญาประดิษฐ์ (AI Solutions) ที่พัฒนาแล้ว และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

แนวทางที่ 4 การใช้หลักมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Adopt a human-centric approach) คือ การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ มาใช้เพื่อรับใช้มนุษย์และตอบสนองความต้องการของสังคม โดยไม่เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีเพียงเพื่อตัวของตัวเอง แต่ให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่าเชิงบวกแก่ประชาชนและธุรกิจ อีกทั้งยังเตรียมความพร้อมของประชาชนในการรับมือกับเทคโนโลยี ผ่านการพัฒนาทักษะและสร้างความเข้าใจด้านดิจิทัล

ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ฉบับแรก (NAIS 1.0) จึงเปรียบเสมือนรากฐานสำคัญที่ช่วยผลักดันสิงคโปร์สู่ความเป็นผู้นำด้านปัญญาประดิษฐ์ระดับโลก โดยครอบคลุมทั้งการสร้างเชื่อมั่น การพัฒนาทักษะแรงงาน การยกระดับนวัตกรรม และการใช้งานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สิงคโปร์สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน พร้อมปรับตัวรับความท้าทายทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตอีกด้วย

2.2.2. ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566 (NAIS 2.0) ยุทธศาสตร์ฉบับนี้เป็นแผนดำเนินงานด้านปัญญาประดิษฐ์ฉบับปัจจุบันของประเทศสิงคโปร์ ที่มีเนื้อหาสืบเนื่องและบูรณาการต่อจากรากฐานของยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติฉบับแรก โดยมีวิสัยทัศน์สำคัญที่ว่า ‘ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสาธารณประโยชน์เพื่อสิงคโปร์และเพื่อโลกใบนี้’ โดยมีเป้าหมายหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ดังนี้

(1) ส่งเสริมความเป็นเลิศ (Excellence) หมายถึง สิงคโปร์จะมุ่งพัฒนาและเสริมสร้างความเป็นเลิศในด้านปัญญาประดิษฐ์ในระดับสูงสุดอย่างละเอียด เพื่อสร้างมูลค่าสูงสุดในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (2) ส่งเสริมพลัง (Empowerment) หมายถึง สิงคโปร์จะยกระดับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ตั้งแต่ระบบบุคลากร ธุรกิจ และชุมชนให้สามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์ด้วยความมั่นใจและความไว้วางใจให้ได้

เพื่อให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์มีความครอบคลุมในหลากหลายมิติของประเทศสิงคโปร์มากขึ้น ยุทธศาสตร์ฉบับนี้จึงได้จำแนกการดำเนินนโยบายออกเป็น 3 ระบบหลักสำคัญ ดังนี้

(1) ระบบที่ 1 ตัวขับเคลื่อนกิจกรรม (Activity Drivers) คือ การสร้างระบบที่ผสมผสานตัวแสดงที่จะมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ไปพร้อมกันโดยประกอบด้วยอุตสาหกรรม รัฐบาล และการวิจัยค้นคว้า (2) ระบบที่ 2 ผู้คนและชุมชน (People & Communities) คือ การเสริมสร้างผู้คนและชุมชนที่มีความรู้และทักษะที่เข้มแข็งในด้านเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ตั้งแต่ประชาชนไปจนถึงผู้ที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษ เพื่อให้ชุมชนเหล่านี้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (3) ระบบที่ 3 โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม (Infrastructure & Environment) คือ การสร้างพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ให้มากที่สุด โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและยั่งยืนต่อสังคม รวมถึงการบริหารทรัพยากรข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

ระบบหลักสำคัญทั้ง 3 จะทำงานไปพร้อมกันและส่งเสริมซึ่งกันและกันในการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ในประเทศสิงคโปร์ ซึ่งจะทำให้หน่วยธุรกิจต่าง ๆ สามารถนำปัญญาประดิษฐ์ไปปรับใช้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนสิงคโปร์และประชากรโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคดิจิทัล

2.2.3 ลักษณะเด่นระหว่างความสัมพันธ์ของยุทธศาสตร์

เพื่อแสดงให้เห็นถึงนัยยะทางการออกแบบยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ทั้ง 2 ฉบับ ซึ่งมีระยะห่างในการเปิดตัวยุทธศาสตร์ถึง 4 ปี แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นของสิงคโปร์ในการเร่งพัฒนาแผนยุทธศาสตร์และนโยบายที่เน้นพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ทั้ง 2 ฉบับ มี จุดร่วม และ จุดแตกต่าง ดังที่แสดงในตารางด้านล่าง

ข้อพิจารณา	ยุทธศาสตร์ NAIS ฉบับที่ 1	ยุทธศาสตร์ NAIS ฉบับที่ 2	จุดรวม	จุดแตกต่าง
วิสัยทัศน์	เป็นผู้นำด้าน AI เพื่อพัฒนาประเทศในภาคสำคัญ เช่น การขนส่ง การศึกษา และบริการภาครัฐ	พัฒนา AI เพื่อสาธารณประโยชน์ เน้นสร้างคุณค่าในระดับโลกและผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม	มีความตั้งใจในการใช้ AI ในการเพิ่มคุณค่าและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	NAIS 2.0 จะเน้นไปที่การขยายวิสัยทัศน์ให้ครอบคลุมผลกระทบในระดับนานาชาติมากกว่า
เป้าหมาย	เพื่อบรรลุการดำเนินโครงการ AI แห่งชาติทั้ง 5 ด้าน	สร้างระบบการพัฒนาที่สมบูรณ์ผ่านระบบหลัก ทั้ง 3 ระบบ	เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจ	NAIS 2.0 เปลี่ยนจากการพัฒนาโครงการเฉพาะเจาะจงมาเป็นระบบที่ครอบคลุมขึ้น
การร่วมมือ	ส่งเสริมการวิจัยผ่านโครงการ 100 Experiments และโครงการ AIAP ผ่านสถาบัน AI Singapore	เพิ่มบทบาทเอกชนในโครงการมากขึ้น เช่น การสร้าง AI Centres of Excellence (AI CoEs)	การสนับสนุนความร่วมมือกับเอกชน และหน่วยงานภาครัฐเพื่อพัฒนา AI	NAIS 2.0 เน้นการสร้างความร่วมมือที่เชื่อมโยงกับธุรกิจภาคเอกชน เช่น สตาร์ทอัพมากขึ้น
การกำกับดูแล	พัฒนากรอบธรรมาภิบาล AI (Model AI Governance Framework)	ต่อยอดและพัฒนากรอบกำกับ AI แบบรูปร่าง (Generative AI)	สร้างกรอบการกำกับดูแลเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน	NAIS 2.0 มีการปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในปัจจุบัน
โครงสร้างพื้นฐาน	เน้นการแบ่งปันข้อมูลและพัฒนาระบบพื้นฐานข้อมูล	ลงทุนในเทคโนโลยีการประมวลผลขั้นสูง และการจัดเก็บข้อมูล	พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานข้อมูลเพื่อรองรับการใช้งาน AI	NAIS 2.0 เน้นการขยายโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีเพื่อรองรับการเติบโตของ AI
การขับเคลื่อนแผนงาน	กำหนดโครงการ AI ระดับชาติที่ตอบสนองต่อปัญหาหรือความต้องการที่เฉพาะเจาะจงในแต่ละภาคส่วน	พัฒนานวัตกรรม AI สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อสร้างผลกระทบที่เปี่ยมกว้าง	การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนในการพัฒนา AI	NAIS 2.0 เน้นการทำงานแบบองค์รวม เพื่อพัฒนา AI ในหลากหลายมิติไปควบคู่กัน
มิติระดับนานาชาติ	สร้างมาตรฐาน AI สิงคโปร์ในระดับสากล และส่งเสริมการเป็นที่ยอมรับในโลก	ขยายบทบาทในระดับโลกผ่านความร่วมมือ เช่น การร่วมมือกับ UN	มีเป้าหมายในการสร้างความร่วมมือและมาตรฐานระหว่างประเทศ	NAIS 2.0 เพิ่มบทบาทในเวทีนานาชาติ เช่น การเป็นเจ้าภาพจัดงาน Asia Tech x Singapore (ATxSG)

ภาพที่ 2 ตารางแสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ NAIS 1.0 และ NAIS 2.0
ที่มา: เกียรติศักดิ์ แสงสุขาว (2024)

จึงกล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ ฉบับแรก (NAIS 1.0) มุ่งเน้นที่การวางรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ โดยเน้นโครงการเฉพาะในภาคส่วนที่สำคัญ และความร่วมมือกับเอกชน ส่วนยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ ฉบับที่ 2 (NAIS 2.0) จะเน้นการขยายแผนยุทธศาสตร์ให้ครอบคลุมทุกมิติมากยิ่งขึ้น ทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ โดยเพิ่มความสำคัญกับผลกระทบระดับโลก และการสร้างระบบที่ยั่งยืนสำหรับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ อย่างกว้างขวาง แต่ทั้ง 2 ฉบับล้วนให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคมของสิงคโปร์

3. ทักษะของประชาชนสิงคโปร์ต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์

ประชาชนสิงคโปร์ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินงานยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ (NAIS) เพราะเมื่อรัฐบาลมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาสังคมร่วมกับเทคโนโลยี ชาวสิงคโปร์จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางของยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ก็ได้ออกแบบให้ประชาชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในแผนงานที่ตนเองสนใจได้ ในกรณีที่แผนงานนั้นตรงกับเงื่อนไขในการเข้าร่วม อาทิ โครงการฝึกฝนทักษะด้านปัญญาประดิษฐ์ (AI Apprenticeship Programme: AIAP)

ในขณะเดียวกันการเข้าไปมีส่วนร่วมใน การแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะแนวทางในการดำเนินยุทธศาสตร์ประชาชนสิงคโปร์สามารถทำได้โดย ผ่านช่องทางออนไลน์ของภาครัฐอย่าง REACH (Reaching Everyone for Active Citizenry @ Home) เพื่อเสนอความคิดเห็นของตนเองที่มีต่อนโยบายสาธารณะต่าง ๆ เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนานโยบายต่อไป ทั้งนี้การตัดสินใจในขั้นสุดท้ายยังคงเป็นการตัดสินใจโดยรัฐบาลสิงคโปร์ เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์

อย่างไรก็ตามประชาชนสิงคโปร์ก็ยังคงมีขีดจำกัดทางการแสดงความคิดเห็นต่อภาครัฐอย่างเสรี (Freedom of Speech and expression) ด้วยแนวคิดกรอบการแสดงความคิดเห็นที่ภาครัฐได้ออกแบบไว้อย่างหลวม ๆ โดยจะขึ้นอยู่กับบริบทและการตีความของหน่วยงานรัฐ ซึ่งมักถูกเรียกว่า โอไบมาร์กเกอร์ (Out-of-Bounds Marker: OB markers) หมายถึง

เครื่องมือทางแนวคิดที่ใช้ในสิงคโปร์ เพื่อกำหนดขอบเขตของหัวข้อที่สามารถแสดงความเห็นต่อสาธารณะได้หรือไม่ โดยพลเมืองทุกคนจะต้องไม่ก้าวข้ามเส้นเขตแดน ในการออกความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่อ่อนไหวในสังคม การเมือง หรือวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศโดยเด็ดขาด

ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการจัดการเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของรัฐบาลสิงคโปร์ ที่ให้ความสำคัญกับความสงบเรียบร้อยของสังคมมากกว่าการเปิดกว้างเสรีในการแสดงความคิดเห็น อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการบริหารภาครัฐที่มีลักษณะบนลงล่าง (Top-Down) ที่บทบาทการแสดงออกของคนที่อยู่ระดับล่างสุดของอำนาจการบริหารประเทศอย่าง ประชาชน มีบทบาทที่น้อยและมีข้อจำกัดในการแสดงออก เพราะรัฐเป็นตัวแสดงหลักในการบริหารบ้านเมือง และมีอำนาจในการออกแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศ

เพื่อให้เข้าใจทัศนะของชาวสิงคโปร์ที่มีต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลเมืองที่กำลังจะเข้ามาเป็นแรงงานสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคตอย่าง นักศึกษา ภายในมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore: NUS) ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะในด้านบวก ด้านลบ รวมถึงประสบการณ์ร่วมในการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ ภายใต้ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ โดยสามารถวิเคราะห์และจำแนกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ออกได้ ดังนี้

(1) ทัศนะด้านบวกต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ สามารถแบ่งออกได้ 2 ข้อคิดเห็นหลัก ได้แก่

(1) การใช้ประโยชน์ปัญญาประดิษฐ์ในชีวิตประจำวัน โดยพวกเขามองว่าการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ได้ทำให้ชีวิตพวกเขาสะดวกและรวดเร็วขึ้นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Singpass ซึ่งเป็นแอปพลิเคชันการให้บริการบริหารรัฐบาลแบบออนไลน์ ที่ช่วยให้ลดต้นทุนเวลาในชีวิตได้เป็นอย่างดี และนอกจากนี้ยังมีทัศนะที่สนับสนุนว่ารัฐได้นำปัญญาประดิษฐ์มาใช้อย่างดี โดยกล่าวถึงตัวอย่างถึงการใช้งานหุ่นยนต์ (Robotics) ในการดับเพลิงที่ช่วยลดความเสี่ยงให้กับเจ้าหน้าที่พนักงาน

(2) ภาพลักษณ์ของประเทศในฐานะปัญญาประดิษฐ์ โดยได้แสดงถึงความไว้วางใจในตัวรัฐบาล ในฐานะประชาชนสิงคโปร์คนหนึ่งพวกเขามีความเชื่อใจในการบริหารและตัดสินใจของรัฐบาล ในการออกแบบยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเป็นอย่างมาก และยังมีความภูมิใจต่อประเทศของตนในฐานะผู้นำด้านเทคโนโลยีขั้นสูง โดยมีการให้ข้อมูลว่า

“ตราบดีที่ผมยังมีที่อยู่อาศัยที่ดี มีอาหารการกินที่ดี ผมก็ยังมองว่ารัฐบาลนั้นสามารถดำเนินนโยบายได้อย่างยอดเยี่ยม และผมมองว่าการที่รัฐตัดสินใจลงทุนในปัญญาประดิษฐ์นั้น เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เพราะมันสามารถนำไปต่อยอดได้ในหลายภาคส่วน ทั้งการแพทย์ ภาคธุรกิจ หรือเทคโนโลยี ซึ่งสิ่งเหล่านี้มันจะทำให้สิงคโปร์กลายเป็นผู้นำด้านปัญญาประดิษฐ์ในภูมิภาคของเราได้อย่างแน่นอน” (Michael (นามแฝง), สัมภาษณ์โดย เกียรติศักดิ์ แสงสุขาว, National University of Singapore, 18 ตุลาคม 2567.)

(2) ทัศนะด้านลบต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์ สามารถแบ่งออกได้ 2 ข้อคิดเห็นหลัก ได้แก่

(1) ความกังวลด้านการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้งานจริง เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์ยังไม่สามารถพิสูจน์ถึงความถูกต้องได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งปัญญาประดิษฐ์ยังเป็นเทคโนโลยีที่ใช้ข้อมูลส่วนตัวในการประมวลผลข้อมูลมาก จึงทำให้เกิดความไม่แน่ใจถึงประสิทธิภาพของการนำเทคโนโลยีนี้ มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ

(2) ความกังวลด้านศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ โดยเล็งเห็นว่าปัญญาประดิษฐ์ไม่ใช่เครื่องมือที่จะใช้งานได้อย่างครอบคลุม เนื่องจากข้อจำกัดของเทคโนโลยี ที่ยังขาดความเป็นมนุษย์ในหลักการประมวล อาทิ งานที่ต้องใช้ความละเอียดในความเป็นมนุษย์ จึงไม่ได้เห็นสมควรถึงการสนับสนุนนโยบายนี้อย่างเต็มที่ โดยมีการให้ข้อมูลว่า

“ฉันมองว่าปัญญาประดิษฐ์ ไม่ได้เป็นเครื่องมือที่นำไปใช้กับทุกอย่างได้ขนาดนั้น เพราะมันยังมีข้อจำกัดด้านการใช้งาน อย่างไรก็ตามมนุษย์ก็ยังคงต้องคอยตรวจสอบมันอยู่ดี ยิ่งงั้นมันก็ไม่มีทางที่จะสามารถทำงานได้ถูกต้อง 100 เปอร์เซ็นต์ และยังมีการเข้าถึงข้อมูลส่วนตัวอีกมากมายในการใช้งาน ฉันคิดว่าต้องรอเวลาอีกสักพักในอนาคตจึงจะเหมาะกว่าการนำมาใช้ในตอนนี้” (Hallie (นามแฝง), สัมภาษณ์โดย เกียรติศักดิ์ แสงสุขาว, National University of Singapore, 16 ตุลาคม 2567.)

(3) ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมต่อเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในฐานะนักศึกษา

มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์และสถาบันการศึกษาในเครือข่าย มีบทบาทหลักในการสนับสนุนการศึกษาและค้นคว้าให้แก่อรัฐ ในขณะที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ก็ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่โดยรัฐบาลสิงคโปร์ จึงทำให้พวกเขามีประสบการณ์ร่วมกันในการศึกษาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องกับ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ถึงแม้จะศึกษาอยู่ในคณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Faculty of arts and social sciences) ก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น วิชาปัญญาประดิษฐ์และสังคม (Artificial Intelligence and Society) วิชาการตระหนักรู้ในดิจิทัล (Digital Literacy) และ วิชาการตระหนักรู้ในข้อมูล (Data Literacy)

โดยวิชาเหล่านี้เป็นวิชาบังคับในหลักสูตรใหม่ โดยนักศึกษาที่เข้าศึกษาใน พ.ศ. 2565 ขึ้นไปต้องผ่านการเรียนวิชาเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนาประชาชนผ่านการศึกษาในด้านดิจิทัล ของรัฐบาลสิงคโปร์อย่างเห็นได้ชัด แต่อย่างไรก็ตาม นักศึกษาที่ไม่ได้สนับสนุนกับข้อบังคับนี้สักเท่าไร โดยได้ให้ข้อมูลว่า

“ในเทอมที่ผ่านมา ฉันได้เรียนวิชา HS1501 Artificial Intelligence and Society เป็นวิชาที่สอนเกี่ยวกับ บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ ศักยภาพ และจริยธรรมในสังคม ทำให้ฉันเข้าใจภาพของปัญญาประดิษฐ์ในอนาคตกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามก็ยังรู้สึกว่ามันเป็นวิชาที่ไม่มีความจำเป็นสักเท่าไร เป็นอะไรที่หาข้อมูลเองได้ แต่ตอนนี้มันกลายเป็นวิชาบังคับไปแล้ว มหาวิทยาลัยก็คงอยากให้พวกเราเรียนเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์จริง ๆ นั่นแหละ” (Hallie (นามแฝง), สัมภาษณ์โดย เกียรติศักดิ์ แสงสุขขาว, National University of Singapore, 16 ตุลาคม 2567.)

(4) การรับรู้ต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์

นอกจากจากจำนวนนักศึกษากลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 5 คน มีนักศึกษาเพียงคนเดียวที่ศึกษาอยู่ในคณะรัฐศาสตร์เท่านั้น ที่มีความคุ้นเคยกับยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ (NAIS) นักศึกษาที่เหลือก็กล่าวว่า ไม่มีความคุ้นชินหรือไม่เคยรู้จักแผนงานของยุทธศาสตร์นี้มาก่อน และมีความไม่แน่ใจว่ารัฐบาลได้นำปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้กับประชาชนสิงคโปร์อย่างไรบ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ตามพวกเขาก็ไม่ได้มีท่าทีต่อต้านการดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์อย่างเห็นได้ชัด กลับเน้นย้ำถึงความสบายใจต่อการดำเนินการใด ๆ ของรัฐบาล โดยให้ข้อมูลว่า

“ผมพอรู้จักเกี่ยวกับนโยบายนี้ละ คงเป็นเพราะผมเรียนอยู่คณะรัฐศาสตร์ด้วยแหละ ผมว่ามันเป็นนโยบายที่ดีต่อสิงคโปร์ในอนาคต เพราะยังไม่ว่ากันทั่วโลกก็พูดถึงปัญญาประดิษฐ์กันอยู่แล้ว ทุกวันนี้ผมก็เห็นรัฐบาลสิงคโปร์มีความพยายามในการเอาปัญญาประดิษฐ์มาพัฒนาประเทศในหลาย ๆ ด้านเลยนะ ผมว่ามันเป็นนโยบายที่ไม่แยเลย และอีกอย่างรัฐบาลคงตัดสินใจมาดีแล้ว” (Michael (นามแฝง), สัมภาษณ์โดย เกียรติศักดิ์ แสงสุขขาว, National University of Singapore, 18 ตุลาคม 2567.)

ทัศนคติเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นมุมมองของประชาชนและแรงงานมีทักษะในอนาคตของสิงคโปร์ต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ โดยส่วนใหญ่พวกเขาไม่ได้มีข้อกังวลที่มากต่อการดำเนินแผนงานด้วยปัญญาประดิษฐ์ มากไปกว่านั้นยังมีทัศนคติแสดงให้เห็นถึงความเชื่อใจและศรัทธาในการบริหารของรัฐบาล ซึ่งสะท้อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสิงคโปร์เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้มองว่าสังคมในสิงคโปร์นั้นได้ทำให้ ความเป็นอยู่ของประชาชนมีคุณภาพดีขึ้น พวกเขาจึงไม่ได้มีท่าทีต่อต้านการวางแผนนโยบายของรัฐบาล ในทางกลับกันรัฐบาลเองก็มีความมั่นใจในการออกแบบยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพราะตราบดีที่ยุทธศาสตร์นั้นได้ยกระดับสภาพเศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงความผาสุกของประชากรให้ไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น ผู้คนก็มักจะยินดีต่อการมีส่วนร่วมในนโยบายและมีท่าทีในการเสนอความคิดเห็นด้านลบน้อย

แม้ว่ารัฐจะมีความพยายามในการดึงภาคส่วนประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบหรือแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของภาครัฐ ผ่านระบบการแสดงความคิดเห็น (Reach) แต่ในทางกลับกันการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือความกังวลต่าง ๆ ก็ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายอย่างเข้มข้น ด้วยสภาพแวดล้อมทางพลเมืองของสิงคโปร์ ไม่ได้มีปัจจัยใดเป็นปัจจัยกระตุ้นสำคัญ ในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการออกแบบและแสดงความคิดเห็นต่อรัฐบาลอย่าง

เสรี และด้วยมาตรฐานของพลเมืองสิงคโปร์ที่ล้วนเข้าถึงทรัพยากรที่รัฐบาลมอบให้ จึงทำให้แรงส่งในการลุกขึ้นมาแสดงความคิดเห็นต่อรัฐบาล จึงเป็นเรื่องที่ไม่ใช่ปกติวิสัยของชาวสิงคโปร์

หากนำทัศนะของกลุ่มที่การศึกษาและลักษณะการบริหารยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ มาวิเคราะห์ร่วมกับเงื่อนไขสำคัญในการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือทั้ง 6 ประการโดย แอนเซลล์ (Ansell C.) และ แกช (Gash A.) จะพบว่ายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ มีความสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือเพียง 3 ประการเท่านั้น โดยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

(1) เงื่อนไขที่ 1 รัฐเป็นผู้ที่ริเริ่มให้เกิดการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือ หมายถึง รัฐบาลสิงคโปร์ มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและกำหนด ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ สะท้อนผ่าน การพัฒนาแผน ยุทธศาสตร์เมืองอัจฉริยะ (Smart Nation) และการจัดตั้งหน่วยงาน ปัญญาประดิษฐ์สิงคโปร์ (AI Singapore) เพื่อเป็นกรอบขับเคลื่อนการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ที่ชัดเจนและครอบคลุมหลายมิติ

(2) เงื่อนไขที่ 2 ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐเป็นหนึ่งในผู้ที่มีส่วนร่วมด้วย หมายถึง ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติของสิงคโปร์ ได้ดึงดูดความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ไม่ใช่รัฐให้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนแผนงานเพิ่มเติม เช่น สถาบันการศึกษา องค์กรภาคเอกชน นักวิจัย และประชาชน เพื่อพัฒนานวัตกรรมและขับเคลื่อนนโยบาย

(3) เงื่อนไขที่ 6 การร่วมมือมุ่งเน้นที่นโยบายสาธารณะหรือการบริหารรัฐกิจ หมายถึง ยุทธศาสตร์นี้มีเป้าหมายชัดเจนในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่านการนำนวัตกรรมปัญญาประดิษฐ์ มาประยุกต์ใช้ในบริการภาครัฐ เช่น พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ การวางแผนเมืองให้มีประสิทธิภาพ และ การบริการภาครัฐอัจฉริยะที่เพิ่มความสะดวกให้แก่ประชาชน เป็นต้น

โดยยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ยังมีข้อพิจารณาที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือโดย แอนเซลล์ (Ansell C.) และ แกช (Gash A.) ดังนี้

(1) เงื่อนไขที่ 3 ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายโดยตรง และไม่เพียงแคได้รับคำปรึกษาโดยรัฐ หมายถึง แม้ว่ารัฐบาลสิงคโปร์จะมีการเปิดโอกาสให้ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐอย่างเช่น ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมผ่านให้ข้อมูลหรือความเห็นต่อนโยบาย แต่ในท้ายที่สุดการตัดสินใจเชิงนโยบายยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอย่างชัดเจน

(2) เงื่อนไขที่ 4 มีการจัดการประชุมอย่างเป็นทางการร่วมกัน หมายถึง รัฐบาลสิงคโปร์นั้นมิได้โครงสร้างการประชุมที่เป็นทางการในบางส่วน แต่การประชุมอย่างเปิดเผยเพื่อสร้างฉันทามติและการประชุมที่เป็นระบบเปิดให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่องนั้น ยังไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะอย่างเป็นทางการ จึงยังมิถือว่าเป็นส่วนสำคัญของยุทธศาสตร์นี้

(3) เงื่อนไขที่ 5 มีจุดมุ่งหมายในการหาฉันทามติ แม้ว่าจะไม่บรรลุในทางปฏิบัติก็ตาม หมายถึง การกำหนดยุทธศาสตร์ของสิงคโปร์มุ่งเน้นไปที่เป้าหมายที่รัฐบาลกำหนดไว้มากกว่าการมุ่งสร้างฉันทามติร่วมกันระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลในการบริหารงานภาครัฐแบบร่วมมือในบางมิติ เช่น การริเริ่ม การดึงดูดตัวแสดงอื่น ๆ มาร่วมงาน และการมุ่งเน้นที่การพัฒนา นโยบายสาธารณะ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในด้านการตัดสินใจร่วมกัน การประชุมอย่างเปิดเผย และการสร้างฉันทามติ ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของการบริหารที่ยังคงมีรัฐเป็นศูนย์กลางในระดับหนึ่ง

สรุปและอภิปรายผล

ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ได้ถูกนำมาปฏิบัติจริง ภายใต้การควบคุมดูแลโดย กระทรวงการพัฒนา ดิจิทัลและสารสนเทศ (Ministry of Digital Development and Information: MDDI) นอกจากภาครัฐแล้วยุทธศาสตร์นี้ยังได้รับความร่วมมือและแรงสนับสนุนจากภาคเอกชนต่าง ๆ สะท้อนถึง การจัดการบริหารแบบเครือข่าย (Network

Governance) ที่อาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา หรือประชาชน ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่ต้องอาศัยทรัพยากรและความเชี่ยวชาญจากหลายภาคส่วน

ภายใต้ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ ได้มีการออกแบบให้แผนงานต่าง ๆ มีความครอบคลุมในหลากหลายมิติ อย่างเช่น (1) โครงการด้านการศึกษาและการเสริมทักษะ ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับการศึกษาที่เหมาะสมกับโลกดิจิทัล (2) โครงการที่เน้นพัฒนาภาคธุรกิจ ที่มุ่งเน้นผลักดันให้เกิดการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในอุตสาหกรรมมากขึ้น (3) โครงการด้านสาธารณสุข ล้วนเป็นโครงการที่มาช่วยพัฒนาประสิทธิภาพทางการแพทย์และสาธารณสุขของสิงคโปร์ให้มีประสิทธิภาพและความแม่นยำมากขึ้น (4) โครงการด้านการให้บริการภาครัฐ เพื่อทำให้พลเมืองสิงคโปร์มีชีวิตที่สะดวกสบายขึ้น ผ่านการเชื่อมโยงข้อมูลของประชาชน เข้ากับการบริการแบบดิจิทัล ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนทั่วไป แต่ยังช่วยให้ภาพลักษณ์และศักยภาพทางการแข่งขันของสิงคโปร์สูงมากขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐที่มีบทบาทสำคัญในยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ฉบับนี้ ประชาชน ผู้ถือได้ว่าเป็นผู้รับผลประโยชน์หลักในการดำเนินแผนงานเชิงนโยบาย กลับมีบทบาทในการร่วมขับเคลื่อนนโยบายที่ต่ำกว่าผู้มีส่วนร่วมในมิติอื่น ๆ เช่น ภาคเอกชน หรือ สถาบันการศึกษา ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของการบริหารภาครัฐของสิงคโปร์ ที่รัฐบาลมีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในทุกมิติ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษายุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ในบริบทของพัฒนาการและการนำยุทธศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในสังคมสิงคโปร์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ ทั้งสิ้น 3 ประการ ดังนี้

(1) การต่อยอดเทคโนโลยีผ่านยุทธศาสตร์ในมิติที่หลากหลาย หมายถึง อาทิ การส่งเสริมให้เกิดการใช้ตัวแบบการประมวลผลที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม หรือ การมุ่งเน้นไปที่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติให้มากขึ้น จากสภาพแวดล้อมทางสังคมของสิงคโปร์ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และข้อจำกัดทางทรัพยากรธรรมชาติของสิงคโปร์ เพื่อนำมาซึ่งการสร้างสมดุลให้กับการดำเนินยุทธศาสตร์ในระยะยาว จึงควรคำนึงถึงการพัฒนาเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ให้สามารถนำไปต่อยอดได้อย่างกว้างขวาง

(2) การสร้างความเชื่อมั่นในการนำปัญญาประดิษฐ์เข้ามาขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ หมายถึง เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์นั้น ยังคงเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันอยู่ถึงข้อจำกัดด้านการใช้งาน จริยธรรมในการใช้งาน หรือกระทั่งความถูกต้องและแม่นยำของการใช้งาน รัฐบาลจึงควรเข้ามามีบทบาทในการกำหนดและยกระดับกรอบการดูแลปัญญาประดิษฐ์ให้ครอบคลุมมากที่สุดเพื่อป้องกันผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยเน้นย้ำที่ความโปร่งใส จริยธรรม และความรับผิดชอบในการใช้งานปัญญาประดิษฐ์

(3) การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หมายถึง จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างการศึกษาและการทบทวนเอกสาร จะพบว่าความตระหนักรู้ในความสำคัญของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติสิงคโปร์ ยังมีไม่มากนัก อีกทั้งบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในยุทธศาสตร์ฉบับนี้ ยังไม่ได้มีบทบาทที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์โดยตรง ฉะนั้น รัฐบาลสิงคโปร์จึงควรเปิดพื้นที่ในการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากขึ้น เพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนที่ทรงพลังจากการสนับสนุนจากพลเมืองในประเทศโดยตรง

หากประเทศสิงคโปร์สามารถยกระดับการดำเนินงานในมิติที่สำคัญเหล่านี้ได้สำเร็จ ยุทธศาสตร์นี้จะไม่เพียงแต่เป็นต้นแบบของการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ในระดับภูมิภาค แต่ยังสามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้นำในระดับโลก ซึ่งจะสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของสิงคโปร์ได้อย่างยั่งยืนในอนาคต เมื่อโลกเข้าสู่ยุคสมัยแห่งปัญญาประดิษฐ์อย่างเต็มรูปแบบ

เอกสารอ้างอิง

วิทยานิพนธ์

Tan Pin Yang (2002). **Boundaries of socio-political discourse in the Singapore media: The out-of-bounds (OB) markers**. Bachelor of communications (Honours) thesis, school of communication and multimedia, faculty of Communication Health and Science, Edith Cowan University.

บทความในวารสาร

พันเอก ดร. เศรษฐพงศ์ มะลิสวรรณ. (2560). **Introduction to Artificial Intelligence ปัญญาประดิษฐ์**. คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, 2560, 1.

Chris Ansell, and Alison Gash. (2007). **Collaborative Governance in Theory and Practice**. Journal of Public Administration Research and Theory. 18 (4).

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Gov.sg. (n.d.). **Singapore Government Directory: PRIME MINISTER'S OFFICE**. Retrieved from <https://www.sgdi.gov.sg/ministries/pmo>.

Government of the Republic of Singapore. (2019). **National Artificial Intelligence Strategy Advising our smart nation journey**.

Government of the Republic of Singapore. (2023). **NAIS 2.0 Singapore National AI Strategy AI for the Public Good For Singapore and the World** Retrieved from <https://file.go.gov.sg/nais2023.pdf>

Hong Renting et al. (2023) **Population Trend 2023 by Department of Statistics, Ministry of Trade and Industry**. Retrieved from <https://www.singstat.gov.sg/media/files/publications/population/population2023.pdf>.

Infocomm Media Development Authority. (2018) **Digital Economy Framework for Action**. Retrieved from <https://www.smartnation.gov.sg/files/abt-smart-nation/sgd%20framework%20for%20action.pdf>.

Ministry of Digital Development and Information. (n.d.) **Agencies**. Retrieved from <https://www.mddi.gov.sg/who-we-are/agencies/>.

Ministry of Health. (2021). **Speech by mr ong ye kung, minister for health, at the advancing health science innovations: singhealth-sginnovate memorandum of understanding signing ceremony**. Retrieved from https://www.moh.gov.sg/newsroom/speech-by-mr-ong-ye-kung-minister-for-health-at-the-advancing-health-science-innovations-singhealth-sginnovate-memorandum-of-understanding-signing-ceremony?utm_source=chatgpt.com.

REACH. (n.d.) **ABOUT REACH**. Retrieved from <https://www.reach.gov.sg/About-Us/About-Reach>.

การนิยามความหมายศิลปะของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะ Defining of the Meaning of Art by Artificial Intelligence Creators

กัญจน์อมล แก้วมณี¹

อรรถพล แดงแก้ว¹

เกษมวรรณ ชมภู¹

ศุภณัฐ พันธุเสนา¹

พิมพ์พลอย กิติรัตน์¹

ตะวัน วรรณรัตน์²

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ “การนิยามความหมายศิลปะของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงนิยามของศิลปะในแต่ละยุคสมัย รวมถึงศึกษาการให้ความหมายของงานศิลปะจากผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ตลอดจนศึกษากระบวนการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์

ผลการศึกษาพบว่า คำนิยามของศิลปะในยุคสมัยใหม่ ยุคหลังสมัยใหม่ และยุคร่วมสมัย เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและแนวคิดของผู้คน เมื่อเกิดแนวคิดที่แตกต่างจากกระแสหลัก จึงเกิดการรวมตัวกันของศิลปินเพื่อเรียกร้องพื้นที่แสดงออก จุดเปลี่ยนสำคัญมีปรากฏให้เห็นทั้งในยุคศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลังสมัยใหม่ และศิลปะร่วมสมัย ในสมัยก่อนงานศิลปะมักถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผลิตโดยศิลปินที่มีความสามารถเฉพาะตัว

ปัจจุบันการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างศิลปะทำให้ค่านิยามศิลปะแบบดั้งเดิมถูกท้าทาย การนิยามความหมายของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์นั้นแตกต่างกันออกไป ได้แก่ ศิลปะคือผลงานที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ และศิลปะเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร เพื่อถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกของผู้สร้างได้ ซึ่งความหมายเหล่านี้คือการยอมรับภาพปัญญาประดิษฐ์ในฐานะผลงานศิลปะ

การสร้างความหมายและการยอมรับในงานศิลปะที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์นั้นมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการซึ่งได้แก่ การจัดนิทรรศการในหอศิลป์วัฒนธรรม หรือการใช้พื้นที่ออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์เผยแพร่ผลงานและแนวคิดของตน การมีพื้นที่สนทนาและการแสดงผลงานร่วมกันในกลุ่มเฉพาะก็ช่วยสร้างการยอมรับในงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ ผลลัพธ์คือผู้ที่ได้รับชุดความคิดจากกระบวนการเหล่านี้เริ่มยอมรับว่างานที่ภาพจากปัญญาประดิษฐ์ การพัฒนาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในวิธีที่สังคมมองงานศิลปะ และเป็นตัวอย่างของการที่ศิลปะสามารถพัฒนาและยืดหยุ่นตามยุคสมัยและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ได้

คำสำคัญ: กระบวนการสร้างความหมาย งานศิลปะ ปัญญาประดิษฐ์

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

Thesis: "Defining the Meaning of Art by Users of Artificial Intelligence in Art Creation" This thesis aims to study the evolution of the definition of art across different eras, including the interpretation of artworks by users of artificial intelligence, as well as the processes through which users of AI construct the meaning of art.

The findings indicate that the definition of art in the modern, postmodern, and contemporary periods has evolved in response to social contexts and the changing ideologies of people. When ideas diverged from the mainstream, artists came together to demand space for expression. Significant turning points can be seen in the modern, postmodern, and contemporary art eras. In the past, art was often regarded as something created solely by individuals with unique talents.

Today, the use of artificial intelligence in creating art challenges traditional definitions. Users of AI interpret art in diverse ways, such as viewing it as a product of creativity or as a tool for communication to express the creator's thoughts and emotions. These interpretations reflect an acceptance of AI-generated works as legitimate forms of art.

The construction of meaning and acceptance of AI-generated art has developed through various processes, such as exhibitions at art and cultural centers and the use of online platforms that allow AI users to share their works and ideas. Dialogue spaces and shared exhibitions within specific communities also contribute to the recognition of AI-generated art. As a result, people exposed to these processes begin to accept AI-generated images as artworks. These developments reflect a shift in how society perceives art and exemplify how art can evolve and adapt to new eras and emerging technologies.

Keywords: *Meaning Construction, Arts, Artificial Intelligence (AI)*

บทนำ

ศิลปะคืองานสร้างสรรค์ที่มีทั้งความเป็นสุนทรียศาสตร์ ความงาม และการเล่าเรื่องราวในตัวเอง ทว่า การสถาปนาความหมายที่แท้จริงของศิลปะว่า “อะไรกันแน่ที่เป็นศิลปะ” ก็คงไม่มีใครสามารถหาความหมายที่ แท้จริงนั้นได้ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ศิลปะยุคแรกเป็นแค่ภาพบนผนังถ้ำซึ่งทำหน้าที่ในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ จนกระทั่งในเวลาต่อมาในยุคประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ได้เริ่มมีการจดบันทึกด้วยลายลักษณ์อักษร งาน ศิลปะได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งเชิงสุนทรียศาสตร์ เชิงแนวคิด และเชิงเทคนิค จากภาพฝาผนัง ในยุคแรก สู่การริเริ่มการสร้างสรรค์ศิลปะลงบนสถาปัตยกรรม และผืนผ้าใบที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ศาสนา แนวคิดและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสภาพสังคมนั้น ๆ รวมถึงการสะท้อนความเป็นธรรมชาติ มนุษย์ หรือ วิทยาศาสตร์ แทนการใช้บันทึกเรื่องราวในอดีต หรือแม้แต่ในยุคปัจจุบันเอง ก็มีมุมมองที่แตกต่างจากในอดีต ที่ว่าศิลปะไม่ได้ถูกผูกติดอยู่กับแค่ธรรมชาติ ศาสนา หรือประวัติศาสตร์ เพียงแค่สิ่ง ๆ หนึ่งที่สามารถสื่อสารความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินออกมาได้ สิ่งนั้นก็จะถูกนับว่าเป็นงานศิลปะได้เช่นเดียวกัน (ธนาภักย์ อิทธิชัยพล, 2564)

ในปัจจุบัน (ช่วงคริสต์วรรษที่ 21 หรือ พ.ศ. 2565 ถึงปัจจุบัน) ที่เทคโนโลยีได้พัฒนาเพิ่มมากขึ้น AI Generated Art ที่ชื่อว่า Dall-E 2 ของบริษัท OpenAI ซึ่งเปิดตัวเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2565 ได้ประสบความสำเร็จจากการเปิดตัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากภาพที่ถูกผลิตขึ้นเป็นภาพเสมือนจริงที่สามารถสรรสร้างภาพคน สัตว์ สิ่งของและสถานที่ในจินตนาการให้ออกมาเป็นรูปภาพได้ ความสำเร็จของ Dall-E 2 ส่งผลให้บริษัทอื่น ๆ เร่งพัฒนาโปรแกรม AI Generated Art เข้ามาแข่งขัน

ในตลาดเทคโนโลยีมากขึ้น เช่น Imagen, Midjourney หรือ Disco Diffusion โดยแต่ละโปรแกรมนั้นมีการเปิดให้ทดลองใช้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในเวลาจำกัด ผู้คนทั่วไปจึงเริ่มหันมาสนใจการใช้ AI Generated Art มากขึ้น ส่งผลให้การผลิตผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ เป็นที่แพร่หลายนับตั้งแต่นั้นมา (BrandThink, 2565) ผู้ประกอบอาชีพนักวาด หรือผู้ที่มีความสนใจทางด้านศิลปะบางส่วนจึงหันมาใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อแบ่งเบาภาระและเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตผลงานเพื่อส่งออกตลาดได้ดียิ่งขึ้น แต่การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะก็ใช่ว่าจะถูกละเลยไปเสียหมด กลับกันได้สร้างประเด็นข้อถกเถียงที่สะท้อนวงการศิลปะอีกครั้งในทำนองเดียวกันกับข้อถกเถียงในอดีต

การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมจากสาเหตุหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) ภาพปัญญาประดิษฐ์ ใช้ลายเส้นที่ไปคล้ายลายเส้นของคนอื่น ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ไม่ถูกยอมรับในวงการศิลปะ เพราะถือว่าการคัดลอกผลงานผู้อื่น 2) กระบวนการผลิตผลงานที่มีความง่ายและไม่มีความพยายาม ถือเป็นการดูถูกทักษะการสร้างสรรค์ของผู้ประกอบอาชีพสายงานศิลปะ และส่งผลให้เกิดประเด็นที่ 3) ผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ไม่ควรถูกนับว่าเป็นผลงานศิลปะ ซึ่งกลุ่มผู้ที่สนับสนุนก็ได้ออกมาโต้กลับในทำนองว่าโปรแกรม AI Generated Art บางตัวมีการเรียนรู้จากลายเส้นที่เจ้าของผลงานอนุญาตให้นำมาใช้ อีกทั้งการผลิตภาพที่ได้จากการป้อนคำสั่งในโปรแกรม ต้องใช้ทักษะและมีวิธีการหลายขั้นตอนและต้องใช้เวลาเป็นอย่างมากกว่าภาพจะออกมาสวยงาม (พงษ์ประภัสสร แสงสุริยง, 2566)

นอกจากนี้ ในปัจจุบันเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้รับความสนใจในสังคม หลายบริษัทที่มีชื่อเสียง เช่น MK, AIS และธนาคารออมสิน เริ่มใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างภาพแทนการจ้างศิลปิน รวมถึงหนังสือบางเล่มที่ใช้ภาพปกจากปัญญาประดิษฐ์แทนงานวาดมือ อย่างไรก็ตาม ผลงานเหล่านี้กลับถูกวิจารณ์ว่าไม่เหมาะสม เบียดเบียนโอกาสของศิลปิน และอาจจะเมิดลิขสิทธิ์ จนบางบริษัทต้องลบผลงานออกจากสื่อออนไลน์ เช่น เพจเฟซบุ๊ก The Ghost ที่เคยประกาศรับสมัครผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์มาทำภาพประกอบ แต่ต้องยกเลิกในที่สุดจากกระแสวิพากษ์วิจารณ์ (Matichon Online, 2566) เหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า อนาคตของภาพจากปัญญาประดิษฐ์ยังไม่แน่ชัดว่าจะได้รับการยอมรับในวงกว้างหรือไม่ จึงน่าสนใจที่จะศึกษาว่า ผู้ที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์มองภาพเหล่านี้ว่าเป็นศิลปะอย่างไร และใช้กระบวนการใดในการสร้างความหมาย ท่ามกลางข้อถกเถียงในสังคม

ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการเป็นส่วนหนึ่งของข้อถกเถียงเกี่ยวกับความหมายของงานศิลปะ โดยจะเริ่มศึกษาตั้งแต่พัฒนาการของศิลปะในแต่ละยุคสมัยจนมาถึงการเกิดผลกระทบต่อแวดวงศิลปะที่มาจาก Generative AI Art โปรแกรมที่สามารถสร้างรูปภาพด้วยการพิมพ์คำสั่งเป็นตัวอักษร การมีอยู่ของการผลิตภาพจากปัญญาประดิษฐ์ จึงนำมาสู่ข้อถกเถียงนิยามความหมายของศิลปะที่ว่า “ภาพ AI นับเป็นงานศิลปะหรือไม่?” เนื่องจากมี “วาทกรรม” ที่คอยกำกับให้ผู้คนในสังคมให้ระลึกลูกอยู่เสมอว่างานแบบใดควรถูกนับว่าเป็นงานศิลปะ และ “การครองอำนาจนำ” ที่เกิดจากความยินยอมพร้อมใจของผู้คนผ่านการหล่อหลอมแนวคิดจากสื่อ หรือพื้นที่สาธารณะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในแต่ละยุคสมัย สิ่งเหล่านี้จะถูกใช้เป็นกรอบในการศึกษาการให้ความหมายและกระบวนการสร้างความหมายของผลงานศิลปะจากผู้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจถึงนิยามความหมายของศิลปะและกระบวนการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้และการทำความเข้าใจความเป็นศิลปะของผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ผ่านมุมมองของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

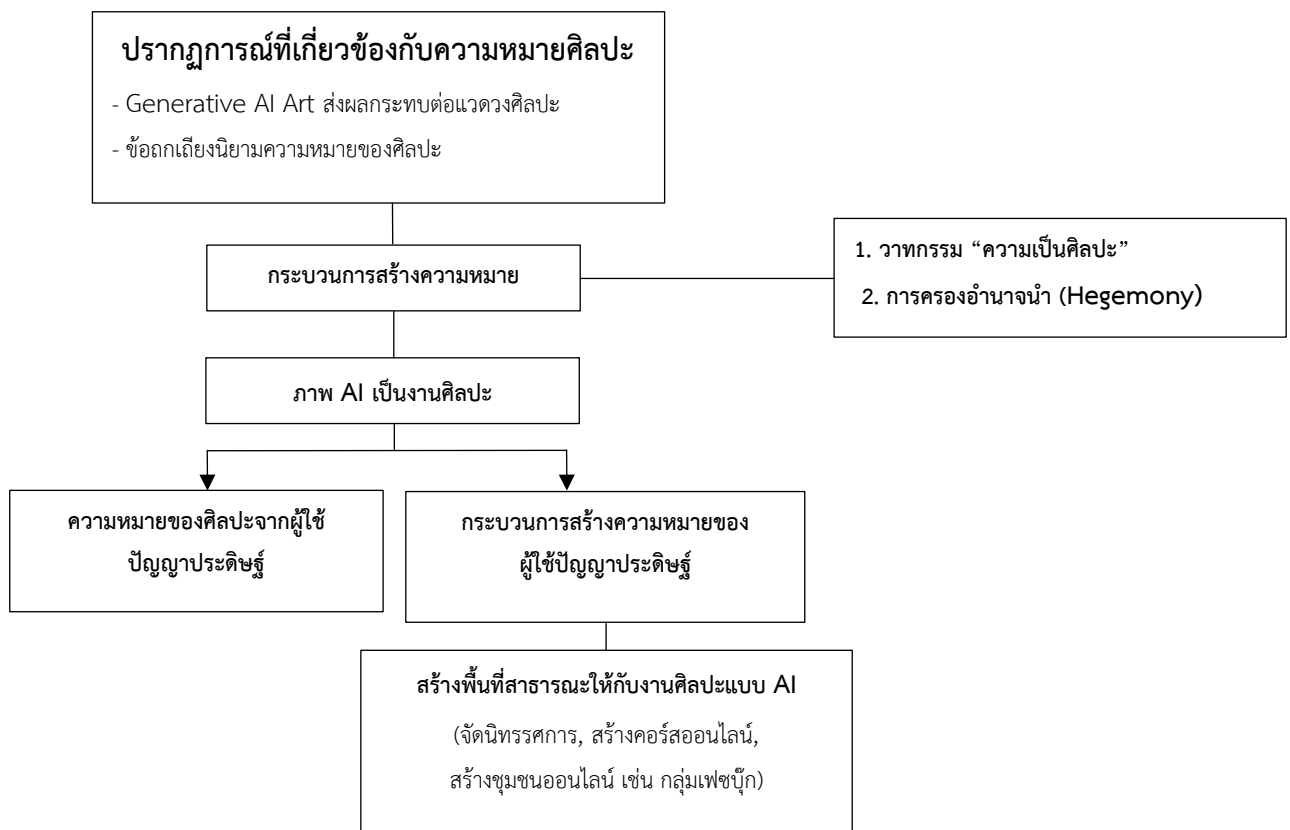
1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงนิยามของศิลปะในแต่ละยุคสมัย
2. เพื่อศึกษาการให้ความหมายของงานศิลปะจากผู้ปัญญาประดิษฐ์
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ของผู้ปัญญาประดิษฐ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษารูปภาพที่สร้างขึ้นจากปัญญาประดิษฐ์ (AI Art) รวมถึงตัวศิลปินที่สนับสนุนและใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างผลงานศิลปะ
2. ขอบเขตด้านระยะเวลา งานวิจัยชิ้นนี้ได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่หลังการเปิดตัวของเทคโนโลยี AI Generated Art ที่มีชื่อว่า Dall-E 2 ของบริษัท OpenAI เมื่อเดือนเมษายนปี พ.ศ. 2565 ตลอดจนถึงช่วงเวลาปัจจุบัน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มศึกษาตั้งแต่การเกิดผลกระทบต่อแวดวงศิลปะที่มาจาก Generative AI Art โปรแกรมที่สามารถสร้างรูปภาพด้วยการพิมพ์คำสั่งเป็นตัวอักษร จากข้อถกเถียงที่ว่า “ภาพ AI นับเป็นงานศิลปะหรือไม่?” โดยพิจารณาถึง “วาทกรรม” อันเป็นความรู้ความเข้าใจของผู้คนซึ่งได้แก่การทำงานศิลปะต้องสร้างจากฝีมือมนุษย์เท่านั้น ไม่ใช่จากเครื่องจักร ซึ่งส่งผลให้ผู้ต่อต้านภาพปัญญาประดิษฐ์หยิบ “วาทกรรม” ดังกล่าวขึ้นมาเพื่อต่อต้านการผลิตผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ ภาพปัญญาประดิษฐ์ถูกนักวาดบางส่วนก็ถกเถียงกันเนื่องจากไม่ได้อยู่ในเกณฑ์เดียวกับ “ความเป็นศิลปะ” เพราะมีการใช้เครื่อง และถูกนิยามว่าเป็นงานที่ไร้ความพยายามในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งเป็นผลมาจาก “การครองอำนาจนำ” ของสถาบันศิลปะ แต่ในขณะเดียวกันนั้นผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานก็ได้ตอบโต้ “ความหมายศิลปะแบบเดิม” โดยการพยายามให้ความหมายว่าผลงานจากปัญญาประดิษฐ์นั้นควรถูกนับว่าเป็นงานศิลปะเช่นเดียวกัน สถานการณ์นี้จึงเป็นการช่วงชิงความหมายของงานศิลปะในปัจจุบัน ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์จึงได้ใช้กระบวนการสร้างความหมายซึ่งหมายถึงการพยายามสร้างพื้นที่ให้ผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ และการพยายามนำเสนอความจริงให้สังคมเชื่อว่าภาพจากปัญญาประดิษฐ์นั้นก็เป็นผลงานศิลปะ ดังนั้นกรอบแนวคิดข้างต้นนี้จึงเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

ภาพที่ 1 กรอบความคิดของงานวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นบทความ หนังสือ หรืองานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความหมาย ความหมายของศิลปะ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือข้อถกเถียงเกี่ยวกับศิลปะในอดีต เพื่อนำมากรอบในการมองการนิยามความหมายผลงานศิลปะของปัญญาประดิษฐ์ และเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อหาคำอธิบายความเป็นศิลปะของงานที่ผลิตขึ้นว่าเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างอย่างไรจากข้อถกเถียงการนิยามความหมายของศิลปะที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2. วิธีการสังเกต

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตในช่วงการลงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจพิพิธภัณฑ์ หรืออินเทอร์เน็ตที่แสดงผลงานศิลปะต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าว เช่น การเข้าร่วมฟังเสวนาจากศิลปิน การสังเกตปฏิกิริยาของผู้เข้าร่วมงาน นอกจากนี้ยังติดตามสถานการณ์การแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะจากผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น เอ็กซ์เพชบุ๊ก ยูทูบ หรือเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3. วิธีการสัมภาษณ์

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับการตอบคำถามแบบปลายเปิด (Open-End) โดยมีกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจำนวน 6 คน แบ่งเป็นผู้ที่ทำงานในแวดวงศิลปะ 3 คน และบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้ทำงานในแวดวงศิลปะ 3 คน การสัมภาษณ์จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือทั้งนี้อาจมีการสัมภาษณ์เพิ่มเติมด้วยคำถามที่เจาะลึกมากขึ้นในประเด็นที่เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 6 คน เนื่องจากทัศนคติต่างกันออกไป ผู้วิจัยจะพิจารณาเพิ่มเติมคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและสอดคล้องกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นคำถามทั้งสัมภาษณ์ทั้ง 3 ส่วนนี้เป็นเพียงแนวทางเบื้องต้นในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเท่านั้น

ผู้วิจัยได้พิจารณาจากผู้ให้ข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้วิจัยจึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลเป็นจำนวน 6 คน ประกอบไปด้วยผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะ และศิลปินที่ออกมาสนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เนื่องจากวิจัยขั้นนี้ต้องการศึกษามุมมองด้านศิลปะทั้งการให้ความหมายและกระบวนการสร้างความหมายของผู้สนับสนุนการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตศิลปะท่ามกลางข้อถกเถียงภายในสังคม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยในหัวข้อ การนิยามความหมายศิลปะของผู้ใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะ มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 หัวข้อดังนี้

1. พัฒนาการค่านิยมศิลปะในยุคสมัยใหม่ ยุคหลังสมัยใหม่ และยุคร่วมสมัย

ค่านิยมของศิลปะถูกนิยามมาแล้วหลายครั้ง และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและแนวคิดของผู้คนในสังคมเช่นกัน เมื่อความคิดของคนในสังคมเริ่มมีความเป็นไปที่แตกต่างจากกระแสความนิยมในช่วงนั้น ก็จะเกิดการรวมกลุ่มของผู้ที่ฝักใฝ่ในเส้นทางใหม่ ๆ ของตนเอง จนเกิดเป็นขบวนการเรียกร้องเพื่อให้กลุ่มของตนได้รับการยอมรับและมีพื้นที่ในสังคมที่รองรับความชื่นชอบที่คอยเป็นแรงขับเคลื่อนให้แก่แนวคิดของตน เมื่อโลกได้เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคที่ปัญญาประดิษฐ์กำลังแพร่หลายในการใช้ชีวิตของมนุษย์ การย้อนกลับไปศึกษาแนวคิดทางศิลปะที่ผ่านมา โดยเริ่มต้นจากยุคสมัยใหม่ ยุคหลังสมัยใหม่ และยุคร่วมสมัย การศึกษาแนวคิดศิลปะในช่วงเวลานี้เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการศึกษาและทำความเข้าใจความคิดในศิลปะภาพ

ปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน เนื่องจากทั้ง 3 ช่วงยุคดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่แนวคิดศิลปะกลับมามุ่งเน้นในการนำเสนอผลงานที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความเป็นมนุษย์เป็นหลัก หลังจากตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสถาบันกษัตริย์ศาสนาเป็นเวลาหลายศตวรรษ

ค่านิยมศิลปะในยุคสมัยใหม่ ที่ศิลปินลุกขึ้นท้าทายอำนาจของศาสนา ราชนวงศ์ และสถาบันศิลปะ ด้วยการแสดงออกถึงอารมณ์และชีวิตประจำวัน ของมนุษย์ แทนที่จะยึดติดกับกฎเกณฑ์ดั้งเดิม ในเวลาต่อมาในยุคหลังสมัยใหม่ ศิลปะได้กลายเป็น เครื่องมือวิจารณ์สังคม ใช้สื่อและวัสดุหลากหลายเพื่อประชดประชันและตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจและเกณฑ์ความหมายของศิลปะเอง

เข้าสู่ศตวรรษที่ 21 หรือยุค ศิลปะดิจิทัล ค่านิยมของศิลปะเปลี่ยนไปอีกครั้ง โดยเน้นที่ เจตนา และ แนวคิดเบื้องหลังมากกว่ารูปแบบหรือความงาม ผลงานศิลปะในยุคนี้จึงเปิดกว้าง ไม่จำกัดเทคนิค และเกิดข้อถกเถียงใหม่ โดยเฉพาะกรณีของปัญญาประดิษฐ์ที่สร้างงานศิลปะ ซึ่งบางฝ่ายมองว่า ขาดกระบวนการสร้างสรรค์ของมนุษย์ จึงไม่นับเป็นศิลปะ เหมือนกับที่ ‘Fountain’ ของ Duchamp เคยถูกตั้งคำถามในอดีต

เมื่อพิจารณาโดยรวมจะพบว่า ศิลปะในแต่ละยุคมี จุดร่วมสำคัญคือการตั้งคำถามต่อค่านิยมเดิม และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงออก ไปตามบริบทของสังคม ทั้งยังสะท้อน การต่อสู้ทางวัฒนธรรมและอำนาจ ที่ยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบัน และอนาคต

2. การให้ความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์

การนิยามคำว่า “ศิลปะ” เป็นข้อถกเถียงที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทในกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ ความหมายของศิลปะจึงถูกตั้งคำถามใหม่ว่า “ศิลปะต้องเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านกระบวนการคิดและความสร้างสรรค์เท่านั้นหรือไม่” หรือว่าสิ่งที่สามารถสื่อสารอารมณ์และความคิดได้ก็ถือว่าเป็นศิลปะเช่นกัน

จากการสัมภาษณ์ พบ 2 แนวคิดหลักที่สะท้อนมุมมองต่อศิลปะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนของผู้ให้สัมภาษณ์ คือ

1) แนวคิดดั้งเดิม ที่มองศิลปะเป็นผลจากทักษะ ความประณีต และ จิตวิญญาณของศิลปิน ซึ่งยังคงมีอิทธิพลจากสถาบันศิลปะเป็นผู้กำหนดมาตรฐานความเป็นศิลปะ

2) แนวคิดใหม่ ที่มองศิลปะเป็น เครื่องมือสื่อสาร ไม่ว่าผลงานจะเกิดจากกระบวนการใด หากสื่อสารกับผู้ชมได้ ก็ถือเป็นศิลปะเช่นกัน แนวคิดใหม่นี้ใกล้เคียงกับมุมมองของมาร์เซล ดูว์ชอง (Marcel Duchamp) ที่เสนอว่าศิลปะไม่จำเป็นต้องถูกผลิตขึ้นด้วยกระบวนการดั้งเดิม แต่ขึ้นอยู่กับบริบทและการตีความ โดยเฉพาะในยุคปัญญาประดิษฐ์ที่ผลงานสามารถสร้างได้ง่ายเพียงพิมพ์ข้อความ ทำให้ผู้คนสังคมเกิดคำถามถึงความตั้งใจและคุณค่าของผลงาน ทว่าการที่ศิลปินดั้งเดิมยังคงยึดโยงศิลปะกับกระบวนการสร้างสรรค์อาจสะท้อนถึงบทบาทของสถาบันศิลปะที่มีอิทธิพลต่อการนิยามความหมายของศิลปะในสังคม เมื่อสถาบันศิลปะเป็นผู้กำหนดมาตรฐานและกรอบวาทกรรมว่าศิลปะควรมีความสร้างสรรค์ประณีต และมีชั้นเชิงเหนือคนทั่วไป แนวคิดที่เน้นกระบวนการสร้างสรรค์จึงยังคงได้รับการยอมรับมากกว่าในแวดวงศิลปินมืออาชีพ

ในด้านปัญญาประดิษฐ์กับความเป็นศิลปะ เมื่อพิจารณาถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นศิลปะของผลงานที่สร้างขึ้นโดยปัญญาประดิษฐ์พบว่ามีความขัดแย้งระหว่างแนวคิดที่ว่า “ศิลปะต้องมาจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์” กับแนวคิดที่ว่า “ศิลปะคือสิ่งที่สามารถสื่อสารความคิดและอารมณ์ได้”

กลุ่มที่มองว่างานจากปัญญาประดิษฐ์เป็นศิลปะ ให้เหตุผลว่าหากผลงานสามารถทำให้ผู้ชมรับรู้ถึงอารมณ์และแนวคิดของผู้สร้างได้ก็สมควรถูกจัดว่าเป็นศิลปะ ไม่ต่างจากการที่ศิลปินใช้กล้องถ่ายภาพหรือซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ช่วยสร้างงานศิลปะ ในขณะที่ศิลปินดั้งเดิมบางคนตั้งคำถามถึง “ความตั้งใจ” และ “กระบวนการทำงาน” โดยมองว่าหากงานถูกสร้างขึ้นอย่างง่ายดายโดยไม่มีความพยายามหรือทักษะ มันอาจไม่ควรได้รับการยอมรับในฐานะงานศิลปะ ยกตัวอย่างเช่น คุณณัชชาธิ์ที่ยอมรับว่างานจากปัญญาประดิษฐ์สามารถเป็นศิลปะได้ก็ต่อเมื่อผ่านการคิดสร้างสรรค์อย่างจริงจัง สะท้อนให้เห็นถึงจุด

กึ่งกลางของข้อถกเถียงนี้กล่าวคือ หากปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยขับเคลื่อนความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ผลงานที่ได้ก็อาจได้รับการยอมรับในฐานะงานศิลปะ แต่หากเป็นเพียงผลผลิตที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยไม่มีเจตจำนงที่ชัดเจนจากผู้สร้าง อาจจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมศิลปะกระแสหลัก

ในด้านประเด็นทางสังคมและการต่อต้านปัญญาประดิษฐ์ในวงการศิลปะ จะเห็นได้ว่าเหล่าผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ได้พยายามผลักดันให้ผลงานของพวกเขาได้รับการยอมรับในฐานะผลงานศิลปะ แต่กระแสด้านจากสังคมยังคงรุนแรง สาเหตุหลักมาจากปัจจัยสำคัญได้แก่

1) ความขัดแย้งของนิยามศิลปะและอำนาจนำ (Hegemony) ของสถาบันศิลปะที่เป็นประเด็นสำคัญของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์งาน โดยแนวคิดดั้งเดิมมองว่า ศิลปะต้องเป็นผลผลิตของมนุษย์ ผ่านกระบวนการที่ใช้ ความพยายาม ทักษะ และจิตวิญญาณของศิลปิน ขณะที่แนวคิดใหม่มองว่า ศิลปะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย และปัญญาประดิษฐ์ เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งของมนุษย์ ที่ช่วยสร้างสรรค์ผลงานเท่านั้น

ความขัดแย้งนี้ไม่เพียงเป็นเรื่องของเทคโนโลยี แต่ยังสะท้อนถึง อำนาจนำ (Hegemony) ที่สถาบันศิลปะสร้างขึ้นเพื่อกำหนดว่าใครมีสิทธิ์เป็นศิลปิน และอะไรคือศิลปะ “ที่แท้จริง” การมาของปัญญาประดิษฐ์จึงเป็นภัยคุกคามต่ออำนาจนี้ เพราะทำให้ การสร้างศิลปะเปิดกว้างและเข้าถึงง่าย ยิ่งขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของวงการศิลปะโดยสิ้นเชิงในอนาคต

2) การมองว่าปัญญาประดิษฐ์คือการลอกเลียนแบบและขาดจิตวิญญาณ ในวงการศิลปะ ปัญญาประดิษฐ์ยังคงถูกมองอย่างระแวงระวัง โดยเฉพาะจากผู้ที่เกี่ยวข้องในคุณค่าของ “จิตวิญญาณศิลปิน” ซึ่งเห็นว่าผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ขาดความพยายามและประสบการณ์ทางอารมณ์ เนื่องจากสามารถสร้างขึ้นได้อย่างง่ายดายเพียงแค่พิมพ์คำสั่ง แตกต่างจากการสร้างผลงานด้วยมือที่ต้องใช้เวลา แรงกาย และแรงใจ

อีกประเด็นที่เป็นข้อวิจารณ์คือเรื่อง การละเมิดลิขสิทธิ์ เพราะปัญญาประดิษฐ์ใช้ฐานข้อมูลภาพขนาดใหญ่ในการเรียนรู้ ซึ่งหลายครั้งข้อมูลเหล่านั้นไม่ได้รับอนุญาต ส่งผลให้เกิดคำถามว่า ผลงานใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นนั้นถือเป็น “การลอกเลียนแบบ” หรือไม่ อย่างไรก็ตาม หากข้อมูลที่นำมาใช้เป็นแบบเปิดหรือได้รับอนุญาต ผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ก็อาจกลายเป็นแนวทางใหม่ที่สร้างสรรค์ได้ท้ายที่สุด ปัญหาการลอกเลียนแบบขึ้นอยู่กับ เจตนาของผู้ใช้ มากกว่าตัวเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เอง ซึ่งเปิดประตูให้เราต้องกลับมาตั้งคำถามใหม่ว่า แท้จริงแล้ว “จิตวิญญาณของศิลปะ” อยู่ที่เครื่องมือ หรืออยู่ที่ผู้ใช้เครื่องมือเหล่านั้นกันแน่

แม้จะเผชิญการปฏิเสธในช่วงแรก แต่จากการศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการค่านิยมศิลปะแสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยีใหม่ที่เคยถูกมองว่าเป็นภัยต่อศิลปะ เช่น กล้องถ่ายภาพหรือซอฟต์แวร์ดิจิทัล ก่อนจะได้รับการยอมรับในเวลาต่อมา เช่นเดียวกับปัญญาประดิษฐ์ที่อาจไม่ได้เป็นศัตรูของศิลปะเสมอไป หากแต่เป็น เครื่องมือที่ขยายขอบเขตและท้าทายความหมายเดิมของ “ศิลปะที่แท้จริง” โดยสิ่งสำคัญคือการเปิดใจรับความเปลี่ยนแปลงอย่างมีจริยธรรมและเคารพลิขสิทธิ์ เพื่อให้มนุษย์และปัญญาประดิษฐ์อยู่ร่วมกันในโลกศิลปะอย่างสมดุล

3. กระบวนการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์

จากการศึกษากระบวนการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ สามารถจัดแบ่งประเภทได้ดังนี้

ในบริบทของสังคมปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างกว้างขวางในหลายมิติ รวมถึงในแวดวงศิลปะ โดยเฉพาะการสร้างสรรค์ผลงานผ่าน Generative AI ซึ่งได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงถึงความชอบธรรมในการนับว่าผลงานดังกล่าวเป็น “ศิลปะ” อย่างแท้จริงหรือไม่ ท่ามกลางกระแสพิภพวิชาการ ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตงานศิลปะได้ดำเนินกระบวนการสร้างความหมาย เพื่อสถาปนาผลงานของตนให้เป็นที่ยอมรับในฐานะของศิลปะอย่างชัดเจน

หนึ่งในโลกสำคัญของการสร้างความหมายนั้นคือ **การจัดแสดงผลงานในพื้นที่นิทรรศการ** ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับนำเสนอแนวคิดและผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ต่อผู้ชมในวงกว้าง เช่น "Synthetic Muses" งานนิทรรศการนี้ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการแสดงผลลัพธ์ของภาพที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์เท่านั้น แต่เน้นกระบวนการและแนวคิดของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในฐานะผู้ประกอบสร้างความหมายผ่านเครื่องมือเทคโนโลยี ผลที่เกิดขึ้นคือการเปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความใหม่ต่อบทบาทของศิลปิน และการยอมรับว่าศิลปะอาจไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผลงานจากฝีมือมนุษย์อีกต่อไป

ถัดมาคือ **กระบวนการสร้างความหมายผ่านพื้นที่ออนไลน์** ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารระหว่างผู้จัดงานและผู้คนในสังคม พื้นที่นี้ช่วยให้ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์สามารถเผยแพร่ผลงาน พร้อมทั้งอธิบายเจตนาในการสร้างสรรค์ได้อย่างอิสระ เช่น เพจ “Stable Diffusion Thailand” ซึ่งเปิดพื้นที่ให้สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ผ่านภาพที่ผลิตจากปัญญาประดิษฐ์ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในมิติใหม่ของศิลปะในฐานะสื่อกลางในการถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และจินตนาการ

อีกช่องทางหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความหมายคือ **กลุ่มเฉพาะทาง** ซึ่งสร้างขึ้นจากผู้ที่มีใจหรือมีประสบการณ์ร่วมในด้านการสร้างสรรค์งานศิลปะปัญญาประดิษฐ์ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม Discord ที่เน้นการแลกเปลี่ยนเทคนิคการสร้างภาพ หรือกิจกรรมเวิร์กช็อป เช่น “AI After I Can Prompt” กลุ่มเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เสนา และให้การยอมรับระหว่างสมาชิก โดยส่งเสริมให้เกิดความมั่นใจและแรงสนับสนุนจากผู้มีความคิดไปในทิศทางเดียวกัน

หากวิเคราะห์ผ่าน **“แนวคิดวาทกรรม”** ที่ผู้วิจัยได้ศึกษา การวิเคราะห์วาทกรรมมักเริ่มจากคำถามว่า “สิ่งนี้คืออะไร” เพื่อสืบค้นความหมายและที่มาของสิ่งนั้น เช่นเดียวกับศิลปะในปัจจุบันที่สามารถถูกมองว่าเป็นวาทกรรมหนึ่ง ซึ่งหมายถึงชุดความจริงที่ถูกสร้างและดำรงอยู่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในสังคม ศิลปะจึงไม่มีความหมายตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับผู้ที่นิยามและยอมรับในแต่ละบริบท ความหมายของศิลปะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาหากมีผู้เห็นพ้องมากพอในสังคม และไม่อาจยึดถือว่ามีความจริงใดที่แน่นอนหรือถูกต้องเพียงหนึ่งเดียว

การนิยามความหมายของศิลปะในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาท คือการช่วงชิงความหมายระหว่างนิยามแบบดั้งเดิมกับศิลปะที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการใช้ภาษาเท่านั้น แต่รวมถึง “ภาคปฏิบัติการของวาทกรรม” หรือการกระทำของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่มีบทบาทในการสร้างความหมาย ไม่ว่าจะเป็นผ่านการแสดงออกในพื้นที่สาธารณะ การนำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ หรือกลุ่มเฉพาะ ทั้งหมดล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบโต้ความเชื่อเดิมที่ไม่ยอมรับผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ว่าเป็นศิลปะ

กระบวนการสร้างความหมายนี้เกิดจากการผลิต เผยแพร่ และสถาปนาค่านิยมของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ โดยการนำเสนอขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน และชี้ให้เห็นถึงความเป็นศิลปะที่แท้จริงของภาพที่สร้างขึ้น ความหมายใหม่จึงไม่ได้เกิดจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นผลจากการตีความและถูกหล่อหลอมผ่านพื้นที่ทางสังคม โดยมีหน่วยงาน องค์กร และสื่อ เช่น SCG สมาคมสร้างสรรค์ปัญญาประดิษฐ์ไทย หอศิลป์วัฒนธรรมกรุงเทพฯ และสื่อออนไลน์ ร่วมกันผลักดัน เมื่อการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ดำเนินต่อเนื่อง ความหมายของภาพจากปัญญาประดิษฐ์จึงอาจตกผลึกและถูกยอมรับในฐานะศิลปะรูปแบบหนึ่ง ความคิดใหม่นี้อาจครอบงำสังคมโดยไม่รู้ตัว และผลักดันให้ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์มีพื้นที่มากขึ้นในฐานะศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

ในส่วนของ **“แนวคิดการครองอำนาจนำ”** คือสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกยุค ผ่านการใช้สื่อหรือพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างความยินยอมจากสังคมให้เชื่อในความหมายที่ตนสถาปนาขึ้น หากนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายของศิลปะผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ จะเห็นได้ว่า “ศิลปะ” ไม่มีความหมายแท้ตายตัว แต่แปรเปลี่ยนตามบริบทและความเชื่อของแต่ละยุคสมัย ในปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิต การผสมผสานศิลปะเข้ากับความทันสมัยจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างงานศิลปะ ซึ่งกลายเป็นประเด็นถกเถียงในสังคมร่วมสมัย

สาเหตุที่ศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ยังคงเป็นข้อถกเถียง มาจากช่วงเปลี่ยนผ่านที่ปัญญาประดิษฐ์เริ่มเข้ามามีบทบาทในวงการศิลปะ ซึ่งกระทบต่อความเข้าใจเดิมที่มองว่างานศิลปะต้องเกิดจากฝีมือมนุษย์ มีความคิดสร้างสรรค์ และต้องใช้ความพยายามและเวลามาก แนวคิดนี้ถูกปลูกฝังผ่านสถาบันการศึกษาและบริบททางสังคม ส่งผลให้กลุ่มคนในวงการศิลปะทำหน้าที่คล้าย “กลุ่มประวัติศาสตร์” (Historical bloc) ที่ยึดมั่นในศิลปะแบบเดิม และไม่ยอมรับปัญญาประดิษฐ์ว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างงานศิลปะ หรือหากยอมรับว่าเครื่องมือสร้างได้จริง ก็ยังไม่ยอมรับว่าผลงานเหล่านั้นเป็นศิลปะที่แท้จริง นอกจากนี้ในระยะแรกผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ยังขาดพื้นที่ทางสังคมในการเผยแพร่อย่างอิสระ

แม้จะเผชิญกับกระแสต่อต้านมากเพียงใด ศิลปินที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ก็ไม่อาจนิ่งเฉย ปล่อยให้งานของตนถูกด้อยค่าได้ พวกเขาเพียงต้องการให้ผู้คนเข้าใจศิลปะแบบปัญญาประดิษฐ์ในมุมที่ตนเชื่อเช่นกัน ในช่วงแรก เหล่าศิลปินมักเริ่มจากการรวมกลุ่มกับผู้ที่สนใจเรื่องเดียวกันผ่านโซเชียลมีเดีย เช่น X, Facebook หรือ Discord เพื่อสร้างพื้นที่พูดคุย แลกเปลี่ยน และเผยแพร่แนวคิด เพราะโลกภายนอกยังไม่ยอมรับศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์อย่างเปิดเผย กลุ่มเหล่านี้ทำหน้าที่กระจายแนวคิดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ รอคอยโอกาสที่มีผู้สนับสนุนหรือกลุ่มทุนเห็นคุณค่าของผลงาน จึงจะสามารถเปิดตัวสู่สาธารณะได้

เมื่อเวลาผ่านไป จำนวนผู้คนที่ยอมรับศิลปะแบบปัญญาประดิษฐ์เพิ่มมากขึ้น ศิลปิน AI เริ่มสร้างรายได้จริง และมีลูกค้าที่สนใจผลงานมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มทุนใหญ่เริ่มเข้ามามีบทบาทในการสร้างการยอมรับจากสังคม จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ ต่างกล่าวตรงกันว่า SCG ได้เข้ามาสนับสนุนการจัดพื้นที่สาธารณะให้กับศิลปินปัญญาประดิษฐ์โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เช่น งาน Synthetic Muses 2.0 ที่จัดในหอศิลป์วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มทุนเล็งเห็นศักยภาพของศิลปะปัญญาประดิษฐ์ที่จะเติบโตในอนาคต และการสนับสนุนนี้ยังเป็นการเร่งกระบวนการยอมรับจากสังคม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการขยายธุรกิจของตนเองในระยะยาว

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ และศิลปินผู้สนับสนุนการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานศิลปะ มาสรุปผลการศึกษาได้ 3 หัวข้อ ดังนี้

1. ค่านิยมของศิลปะในยุคสมัยใหม่ ยุคหลังสมัยใหม่ และยุคร่วมสมัย

ค่านิยมของศิลปะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและแนวคิดของผู้คน เมื่อเกิดแนวคิดที่แตกต่างจากกระแสหลัก ศิลปินมักรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องพื้นที่ที่แสดงออก จุดเปลี่ยนสำคัญในแต่ละยุคสมัยมีปรากฏให้เห็นดังนี้

1) ศิลปะสมัยใหม่: ศิลปินเริ่มปฏิเสธอำนาจของศาสนาและสถาบันศิลปะในฐานะผู้ตั้งกฎเกณฑ์ มุ่งเน้นสร้างผลงานที่แสดงออกทางอารมณ์และสะท้อนชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น แต่ยังคงกระบวนการสร้างแบบดั้งเดิมไว้ เช่น การวาดและระบายสีบนผืนผ้าใบ เป็นต้น

2) ศิลปะหลังสมัยใหม่: ศิลปินเริ่มตั้งคำถามต่อความเป็นไปในสังคม ผลิตผลงานในเชิงเสียดสี ประชดประชัน ล้อเลียน กระบวนการสร้างผลงานมีความแตกต่างไป เริ่มมีการใช้วัสดุที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปปั้นชิ้นเล็ก สิ่งของทั่วไป สื่อสิ่งพิมพ์ บางชนิด เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือการ์ตูน รวมถึงรูปภาพของนักแสดง และผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

3) ศิลปะร่วมสมัย: แม้ค่านิยมจากหลากหลายสำนักจะยังคลุมเครือ แต่ใจความสำคัญคือ ศิลปินนั้นเริ่มให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์มากกว่าความงาม เปรียบเสมือนการหลอมรวมแนวคิดจากยุคสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ รวมถึงเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญมากขึ้น ศิลปะดิจิทัลจึงได้เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ค่านิยมของศิลปะยังคงเป็นประเด็นถกเถียง เช่น กรณีการต่อต้านนิทรรศการภาพปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนความขัดแย้งระหว่างแนวคิดดั้งเดิมและแนวคิดใหม่ที่ยังคงมีปรากฏอยู่ในปรากฏและจะคงอยู่ไปเรื่อย ๆ ในสังคม

2. การให้ความหมายของงานศิลปะจากผู้มีปัญหาประดิษฐ์

การนิยามความหมายของคำว่า “ศิลปะ” แตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย ทว่าความหมายที่ผู้คนส่วนใหญ่มักยึดโยงในแต่ละยุคสมัยนั้น ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันศิลปะที่มีฐานะการครองอำนาจนำ (Hegemony) ในการสถาปนาวัฒนธรรม “ศิลปะ” ให้มีความยึดโยงกับชนชั้นสูง งานศิลปะจึงต้องเป็นงานที่ถูกผลิตขึ้นมาจากความสร้างสรรค์ และมีความประณีตสวยงามตราตรึงใจเท่านั้น งานศิลปะชิ้นนั้นจึงจะเป็นงานที่มีคุณค่าและน่ายกย่อง แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์กลายมาเป็นเครื่องมือในการผลิตผลงานศิลปะ ส่งผลให้งานศิลปะกลายเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ผู้ที่ไม่เคยรู้เรื่องการวาดรูป หรือไม่มีความสามารถในการวาดรูปก็สามารถผลิตผลงานศิลปะได้ การที่มีผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ผลิตงานศิลปะจึงสั่นคลอนค่านิยมศิลปะแบบดั้งเดิม และเกิดวาทกรรมศิลปะแบบใหม่ขึ้น นั่นคือ “ศิลปะเป็นอะไรก็ได้” ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตกับศิลปะแขนงอื่น ๆ เช่น กล้องถ่ายภาพหรือศิลปะแห่งการหยิบยืม (Appropriation Art)

ทว่าในปัจจุบันศิลปะแขนงดังกล่าวก็ถูกยอมรับและถูกยกย่องให้เป็นงานศิลปะแล้วเช่นกัน โดยการที่ศิลปะแขนงใหม่ ๆ จะถูกยอมรับได้นั้น ย่อมเกิดมาจากการผลักดันของศิลปินที่ต้องการให้ผลงานตัวเองถูกยอมรับ อันเป็นภาคปฏิบัติเชิงวาทกรรม (Discursive Practice) โดยมีเจตนาเพื่อถ่ายทอดนิยามของ “ศิลปะแบบใหม่” ออกสู่พื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะนั้นมีความแตกต่างจากเครื่องมือศิลปะแบบอื่น ๆ เนื่องจากมีกระบวนการทำงานที่ถูกมองว่าง่าย เพียงคลิกเดียวก็สามารถผลิตผลงานออกมาได้แล้ว และผลงานที่ถูกผลิตออกมานั้นยังมีรากฐานมาจากผลงานของศิลปินคนอื่น ๆ ส่งผลให้ผู้คนในสังคมมีภาพจำกับปัญญาประดิษฐ์ในแง่ลบและไม่ยอมรับผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ให้เป็นงานศิลปะ แต่ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์นั้นก็ยังคงพยายามผลักดันให้ผลงานของตัวเองถูกยอมรับ อันจะเห็นได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ที่ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ให้นิยามความหมายของศิลปะในแงุ่มที่ว่า “ศิลปะเปรียบเสมือนเครื่องมือสื่อสาร” ดังนั้น เมื่อปัญญาประดิษฐ์สามารถถ่ายทอดสิ่งที่ผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องการจะสื่อได้ ผลงานจากปัญญาประดิษฐ์ก็ควรถูกนับว่าเป็นงานศิลปะเช่นเดียวกัน

3. กระบวนการสร้างความหมายของงานศิลปะจากปัญญาประดิษฐ์ของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์

จะเห็นได้ว่าปัญญาประดิษฐ์ไม่ใช่สิ่งที่ผู้คนในวงการศิลปะยอมรับกันมาตั้งแต่แรก หากแต่มีกระบวนการบางอย่างที่ค่อย ๆ คำจูนและสร้างความชอบธรรมให้ผู้คนในสังคมเริ่มมองเห็นถึงความเป็นศิลปะในตัวเองขึ้นมา เป็นการสร้างความยินยอมและกลายเป็นชุดความจริงชุดใหม่ที่ส่งผลให้สังคมค่อย ๆ ยอมรับภาพแบบปัญญาประดิษฐ์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นผ่านกระบวนการสร้างความหมายที่เหล่าผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์สถาปนาขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นการจัดนิทรรศการเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์มีพื้นที่ในการเผยแพร่ชุดความคิดของตนผ่านพื้นที่สาธารณะอย่างหอศิลป์วัฒนธรรมหรือสถานที่ในแวดวงศิลปะอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่รวมตัวของคนที่มีความสนใจทางด้านศิลปะ กระบวนการสร้างความหมายผ่านพื้นที่ออนไลน์ซึ่งจะสร้างการถูกยอมรับจากผู้ที่ผ่านมาเห็นในโลกออนไลน์ และสร้างความรับรู้ไปสู่ผู้คนได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และกระบวนการสร้างความหมายผ่านพื้นที่ในกลุ่มเฉพาะที่จะดึงดูดผู้ที่สนใจในศิลปะแบบปัญญาประดิษฐ์เหมือน ๆ กัน ได้มีพื้นที่ในการพูดคุยแสดงผลงาน สร้างความผูกพันและยินยอมในความเป็นศิลปะแบบปัญญาประดิษฐ์ของผู้คนในกลุ่มเพิ่มขึ้นอย่างมากแม้จะเป็นเพียงกลุ่มเฉพาะเล็ก ๆ ก็ตามที สิ่งเหล่านี้แม้จะมีกระบวนการสร้างความหมายที่แตกต่างกันแต่ก็มีความเชื่อมโยงในด้านการสร้างความหมายของศิลปะแบบปัญญาประดิษฐ์ให้เป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้างผ่านกระบวนการที่ค่อย ๆ หล่อหลอม ทำเป็นขั้นเป็นตอน จนกระทั่งผู้คนในสังคมยอมรับว่า “งานจากปัญญาประดิษฐ์ก็ถูกนับว่าเป็นงานศิลปะได้เช่นกัน” ได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคตว่า ในการจัดทำวิจัยควรศึกษาข้อมูลในหลากหลายด้าน ทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในแต่ละยุคสมัยเชิงลึก เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความคิดเห็นของผู้คนในสังคมต่อศิลปะในแต่ละยุคว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกับการศึกษาศิลปะในยุคปัจจุบันที่มีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไร และสิ่งสำคัญคือการไม่มีอคติในการศึกษาข้อมูล รวมถึงควรเก็บข้อมูลจากผู้สัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องเชิงลึกในจำนวนหลากหลายคน เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะอย่างถี่ถ้วนในการตอบคำถามของวิจัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะอาจเป็นไปได้ที่ในอนาคตตอบปัญญาประดิษฐ์จะได้รับการรับรองลิขสิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และอาจถูกยอมรับให้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการผลิตงานศิลปะได้เช่นเดียวกับกล้องถ่ายภาพหรือดิจิทัลอาร์ต และอาจเกิดอาชีพใหม่อย่างศิลปินผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการทำงาน (AI Creator) ขึ้นอย่างเป็นทางการเช่นเดียวกับช่างถ่ายภาพที่มีทั่วไปอยู่ในยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตามก็อาจปฏิเสธความจริงที่ว่าเทคโนโลยีนี้จะส่งผลกระทบต่อสังคมและแวดวงศิลปะ การพัฒนาปัญญาประดิษฐ์จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไปในอนาคต เราจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงเทคโนโลยีนี้ได้ตลอดไป ดังนั้นการปรับตัว การทำความเข้าใจเรียนรู้ รวมไปถึงการให้เกียรติ และการเคารพในพื้นที่ของกันและกันจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกคนควรตระหนัก ผู้วิจัยเชื่อว่าข้อเสนอแนะดังกล่าวเหล่านี้จะทำให้การตีความการนิยามความหมายศิลปะของผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการผลิตผลงานศิลปะมีความน่าเชื่อถือ และมีความคิดเห็นในหลากหลายมิติมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 435211 สารนิพนธ์ 2 ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2568 ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นอย่างสูงที่ได้มอบทุนดังกล่าวซึ่งทำให้มีส่วนได้พัฒนาคุณภาพงานวิจัยฉบับนี้

และผู้วิจัยขอขอบคุณความอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ตะวัน วรรณรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ผู้คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ รวมถึงตรวจงาน ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ส่งผลให้วิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษา*.

กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์. 17

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์วิภาษา.

ลีโอ ตอลสตอย. (2528). *What is art?. [ศิลปะคืออะไร?]*. (สิทธิชัย แสงกระจ่าง, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : โอเพนบุ๊คส์.

วัชรพล พุทธรักษา. (2557). *บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี*. กรุงเทพฯ: สมมติ.

สุธี คุณาวิชยานนท์. (2561). *ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย: ตะวันตกและไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัททวิทัศน์การพิมพ์ จำกัด

วิทยานิพนธ์

Bai Liu. (2023). **Arguments for the Rise of Artificial Intelligence Art: Does Ai Art Have Creativity, Motivation, Self-awareness and Emotion?**. The University of Edinburgh.

บทความในวารสาร

อรรคพล เชิดชูศิลป์. (2557). **ศิลปวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ศิลปะดิจิทัล**. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการและงานสร้างสรรค์, 1(2), 152-167.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ธนภาคย์ อธิธิชัยพล. (2564, 18 เมษายน). **ศิลปะคืออะไร อย่างไรถึงเรียกศิลปะ**. สืบค้นจาก

<https://themomentum.co/noir-area-whatisart/>

พงษ์ประภัสสร แสงสุริยง. (2566, 31 สิงหาคม). **แย่งงานศิลปิน-ละเมิดลิขสิทธิ์? ว่าด้วยเรื่อง ‘ศิลปะกับ AI’ นักวาดมี**

ความเห็นอย่างไรบ้าง. สืบค้นมาจาก <https://thematter.co/science-tech/artists-on-ai/211918>

BrandThink. (2565, 11 สิงหาคม). **ไม่ใช่แค่ Midjourney แต่ 2022 คือปีของ ‘AI วาดภาพ’**. สืบค้นมาจาก

<https://www.brandthink.me/content/midjourney>

Matichon Online. (2566, 20 ตุลาคม). **ทัวร์ลงรายการผีชื่อดัง รับสมัคร AI Artist ล่าสุด 'The Ghost' ออกแถลงการณ์**

ขอโทษ. มติชนออนไลน์. สืบค้นมาจาก https://www.matichon.co.th/social/news_4241890

การออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหาร จังหวัดนครปฐม
Art Toy Design Showcasing Local Cuisine to Promote Food Soft Power in
Nakhon Pathom Province

เพชร สว่างศรี¹

กฤติยา แก้วสะอาด²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นซอฟต์แวร์ด้านอาหารของจังหวัดนครปฐม และออกแบบ Art Toy เมนูอาหารพื้นถิ่นเพื่อส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารผ่านการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นกับรูปแบบศิลปะร่วมสมัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม การวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจจากอาหาร 10 ตัวอย่าง และการประเมินศักยภาพผลงานจากกลุ่มตัวอย่าง 100 คน ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดนครปฐมมีเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นซอฟต์แวร์ 7 รายการ ได้แก่ แกงขาหมูใบมะดัน ยำส้มโอ ขนมหน่อไม้สายบัว ขนมขี้หนูเนื้อตาล ข้าวห่อใบบัว แกงระแว และขนมขุนเปียะ ผู้วิจัยได้แนวทางการออกแบบที่เน้นรูปทรงอิสระเป็นธรรมชาติ พื้นผิวหลากหลาย สีสดใสให้ความรู้สึกน่ารัก และการบิดเบือนสัดส่วนเพื่อความน่าสนใจ ได้ออกแบบเป็นผลงาน ART TOY จำนวน 12 ชิ้น และการประเมินศักยภาพผลงาน Art Toy อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.83) โดยเฉพาะด้านการกระตุ้นความสนใจในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.97) แสดงให้เห็นว่า Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐมมีศักยภาพในการเป็นสื่อกลางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารและการอนุรักษ์วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นในรูปแบบร่วมสมัยที่ดึงดูดกลุ่มเยาวชน

คำสำคัญ: การออกแบบ อาร์ตทอย อาหารถิ่น ซอฟต์แวร์ด้านอาหาร นครปฐม

Abstract

This research aimed to investigate local food menus as soft power assets of Nakhon Pathom Province and to design Art Toys inspired by these local dishes in order to promote food-related soft power through the integration of local culinary culture and contemporary art forms. A qualitative research methodology was utilized. Data were collected through interviews with cultural scholars, professional level from the Nakhonpathom Provincial Cultural Office, analysis of ten Art Toy samples inspired by food, and an evaluation of the potential of the designed works by a sample of 100 participants. The findings revealed that there were seven local dishes in Nakhon Pathom recognized as soft power assets: Kaeng Kha Moo Bai Ma Dan (pork leg curry with Ma Dan leaves), Yam Som-O (pomelo salad), Khanom Nor Mai Sai Bua (bamboo shoot and lotus stem dessert), Khanom Khi Nu Nuea Tan (palm sugar rice flour dessert), Khao Hor Bai Bua

¹ นักศึกษาสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

(lotus leaf-wrapped rice), Kaeng Ra Waeng (Ra Waeng curry), and Khanom Chun Pia (layered dessert). The design approach focused on organic, free-form shapes, diverse textures, vibrant colors that evoke a sense of cuteness, and intentional distortion of proportions to enhance visual appeal. A total of 12 Art Toy pieces were created. The evaluation results showed that the Art Toy designs were rated at the highest level of potential (mean score = 4.83), especially in terms of their ability to stimulate interest in local food culture (mean score = 4.97). These results indicated that Art Toys designed to celebrate local cuisine effectively promoted Nakhon Pathom's food-related soft power and proved strong potential as a medium for promoting soft power and preserving local culinary culture in a contemporary format that appeals to younger audiences.

Keywords: Design, Art Toy, Local Food, Soft Power, Nakhon Pathom

บทนำ

ซอฟต์แวร์ (Soft Power) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ศาสตราจารย์โจเซฟ ไนย์ ได้อธิบายไว้ว่า เป็นความสามารถในการชักจูงใจ ทำให้ผู้อื่นมีความพึงพอใจหรือเต็มใจเปลี่ยนพฤติกรรม ยอมรับคล้อยตามสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการ โดยกลไกหลักที่สำคัญ คือ การสร้างความดึงดูดใจต่อผู้อื่นและต้องเกิดจากการดึงดูดใจที่ชักจูงให้คล้อยตามโดยปราศจากการคุกคามหรือการแลกเปลี่ยนสิ่งใด (สุภาพิษฐ์ ธีระวัฒน์, 2565) ในขณะเดียวกันคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติ ได้มีนโยบายสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์ หรือซอฟต์แวร์ของประเทศเพื่อเป็นแนวทางสำคัญที่จะยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์ของคนไทย ให้สร้างมูลค่าและสร้างรายได้เพื่อการพัฒนาส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำของประเทศไทยในเวทีโลก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (สำนักงานสร้างสรรค์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทย, 2566) โดยซอฟต์แวร์ของประเทศไทยที่กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีการส่งเสริมซอฟต์แวร์ไทยไปสู่ตลาดโลกอย่างแข็งแกร่ง โดยอาหารเป็น 1 ใน 6 ด้านที่มีการส่งเสริม ได้แก่ อาหาร การท่องเที่ยว ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา หนึ่งละคร และเพลงไทย ในขณะที่จังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและวัฒนธรรมอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ กลับพบปัญหาการสูญหายของเมนูอาหารพื้นถิ่นรสชาติเดิมอย่างน่าเป็นห่วง เนื่องจากอาหารไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่รับประทานเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบกับการขาดช่องทางการสื่อสารที่น่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ ทำให้อาหารพื้นถิ่นเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น และศักยภาพด้านซอฟต์แวร์ของจังหวัดยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่

ปัจจุบันวงการของเล่นหรือที่เรียกว่า อาร์ตทอย (Art Toy) กำลังเป็นกระแสอยู่ในปัจจุบัน และเป็นที่ยอดนิยมอย่างมากเนื่องจากมีการสนับสนุนจากบุคคลที่มีชื่อเสียง และสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่กระตุ้นความนิยมของผู้คนทั่วไปโดยเฉพาะในหมู่วัยรุ่น โดยอาร์ตทอย มีจุดเด่นที่ เป็นผลงานศิลปะอย่างหนึ่งโดยถูกถ่ายทอดผ่านของเล่น ของสะสม ที่สามารถสร้างมูลค่าได้ เป็นการสร้างขึ้นจากศิลปิน นักออกแบบ ที่ต้องการสื่อสารเป็นออกมาหรือต่อยอดไอเดียเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ทั้งทำมือ หรือผลิตจากโรงงานทำให้มีจำนวนจำกัด ทำให้มีมูลค่าของนักสะสม และมีการตลาดที่มีแนวคิดจาก ภาษาปอง หรือไบลด์บ็อกซ์ เพื่อทำให้การตลาดน่าสนใจ (ไทยรัฐออนไลน์, 2567) จากการขยายตัวของตลาดอาร์ตทอยของโลกและการนำเข้าสินค้าอาร์ตทอยที่เพิ่มขึ้นของไทย ทำให้โอกาสทางการค้าของทั้งศิลปินและผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาสินค้า ให้เหมาะสมต่อกลุ่มลูกค้า ทั้งในและต่างประเทศ เช่น การสอดแทรกศิลปะวัฒนธรรมไทยในการออกแบบ ซึ่งสามารถเพิ่มมูลค่าทาง

เศรษฐกิจ เสริมความนิยมด้านการท่องเที่ยว และสร้างซอฟต์แวร์ของไทย เพื่อผลักดันให้อาร์ททอยรวมถึงอุตสาหกรรมของเล่นไทยให้เป็นที่ยอมรับและได้รับการยอมรับจากทั่วโลก (สำนักข่าวอินโฟเควสท์, 2567)

จากข้อมูลข้างต้นจึงเป็นที่มาของงานวิจัยการออกแบบอาร์ททอยเพื่อส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารของจังหวัดนครปฐมให้เป็นแรงผลักดันในการขับเคลื่อนให้เกิดการรับรู้และอนุรักษ์ โดยใช้ทฤษฎีองค์ความรู้ทางด้านศิลปะและการออกแบบมาสร้างผลงานให้เกิดความน่าสนใจและเป็นที่ยอมรับของจังหวัดนครปฐม ทำให้มีบทบาทสำคัญในสร้างอิทธิพลในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติ เนื่องจากอาร์ททอยเป็นที่นิยมในหมู่วัยรุ่น มีรูปแบบน่ารักและน่าสะสม เป็นการสร้างจุดเด่นของตัวละครสัญลักษณ์ที่แปลกใหม่ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างจุดขายให้แก่จังหวัดนครปฐม ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยการฟื้นฟูและเผยแพร่เมนูอาหารพื้นถิ่นที่กำลังสูญหาย การบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบที่สามารถถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ได้ และการสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนนครปฐมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นซอฟต์แวร์ของจังหวัดนครปฐม
2. เพื่อออกแบบ Art toy เมนูอาหารพื้นถิ่นจังหวัดนครปฐม จำนวน 12 ชิ้น

สมมุติฐานของการวิจัย

รูปแบบการออกแบบ Art Toy เมนูอาหารพื้นถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม สามารถเพิ่มการรับรู้และความสนใจในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นได้มากขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา
 - 1.1 ศึกษาข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดนครปฐม
 - 1.2 ศึกษาข้อมูลทฤษฎีหลักการออกแบบคาแรคเตอร์ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ Art Toy
2. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.1 คุณพินทุอร จำเริญ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม
 - 2.2 กลุ่มตัวอย่างผลงาน Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง
3. ด้านการออกแบบ
 - 3.1 การออกแบบ Art Toy เมนูเชตอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐมจำนวน 12 ชิ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่อง การออกแบบ Art Toy เมนูเชตอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นซอฟต์แวร์ของจังหวัดนครปฐม และเพื่อออกแบบ Art toy เมนูอาหารพื้นถิ่นจังหวัดนครปฐม จำนวน 12 ชิ้น มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย และ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ประชากร และ กลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย
4. การวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1.1 ข้อมูลประเภทเอกสารจากการค้นคว้าศึกษาข้อมูลจากวรรณกรรมด้านบทความ หนังสือ สิ่งพิมพ์ เพื่อศึกษาข้อมูลดังนี้

1.1.1 ศึกษาข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นจังหวัดนครปฐม

1.1.2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักการออกแบบคาแรคเตอร์และการออกแบบอาร์ตทอย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ มีประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

2.1 คุณพินทุอร จำเล นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมนูเชิดชูอาหารถิ่นของจังหวัดนครปฐม

2.2 กลุ่มตัวอย่างผลงาน Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.1 เอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.1.1 ศึกษาข้อมูลประวัติความเป็นมาของเมนูอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดนครปฐม

3.1.2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักการออกแบบคาแรคเตอร์/อาร์ตทอย

3.2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับเมนูอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดนครปฐม ผู้ให้ข้อมูลเมนูอาหารถิ่น คือ คุณพินทุอร จำเล

3.3 แบบวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างผลงาน Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง

3.4 แบบประเมินศักยภาพผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูอาหารพื้นถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม โดยประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม จำนวน 100 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1.1 วิเคราะห์ข้อมูลประเภทเอกสาร วรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบอาร์ตทอย

4.1.2 วิเคราะห์ข้อมูลอาหารพื้นถิ่นจากการสัมภาษณ์ คุณพินทุอร จำเล นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม เพื่อนำมาเป็นข้อมูลแนวคิดในการออกแบบอาร์ตทอย

4.1.3 วิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างผลงาน Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบอาร์ตทอย

4.2 การสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2.1 การสรุปผลวิเคราะห์ข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่ เมนูอาหารพื้นถิ่นจังหวัดนครปฐม หลักการออกแบบคาแรคเตอร์และอาร์ตทอย ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการออกแบบอาร์ตทอย

4.2.2 การสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คุณพินทุอร จำเล นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม นำมาสรุปเป็นเนื้อหาและที่มาแนวคิดในการออกแบบ

4.3 การสรุปผลจากแบบประเมินศักยภาพผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูอาหารพื้นถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม โดยประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม จำนวน 100 คน

ผลการวิจัย

ในการสร้างสรรค์ผลงานการวิจัย การออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหาร จังหวัดนครปฐม มีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบ 2 ส่วน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา

จากการสัมภาษณ์คุณพินทุอร จำเล นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ได้ให้ข้อมูลที่สำคัญของอาหารพื้นถิ่นในจังหวัดนครปฐม โดยอ้างอิงจากโครงการ 1 จังหวัด 1 เมนู เชิดชูอาหารถิ่น เป็นโครงการส่งเสริมและพัฒนายกระดับอาหารถิ่นสู่มรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย มีกระบวนการสรรหาเมนูที่เป็นอาหารพื้นถิ่นที่มีความเฉพาะตัว โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในจังหวัดร่วมกันส่งรายการเมนูอาหารถิ่นประเภทอาหารคาว/อาหารว่าง/อาหารหวาน ซึ่งเป็นเมนูอาหารถิ่นที่เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือใกล้จะสูญหาย หากหาได้เฉพาะถิ่น มีคุณค่าแก่การยกย่อง เชิดชูและอนุรักษ์ สืบทอดแก่เยาวชนรุ่นหลัง โดยสรุปผลข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม มีจำนวน 7 รายการ ได้แก่ 1. แกงขามหมูใบมะดัน(ใส่กลุ่มมะพร้าว) 2. ยำส้มโอ 3. ขนมหน่อไม้สายบัว 4. ขนมขี้หนูเนื้อตาล 5. ข้าวห่อใบบัว 6. แกงระแวง 7. ขนมขุนเปียะ โดยมีรายละเอียดของแต่ละเมนู ดังนี้

1. แกงขามหมูใบมะดัน (ใส่กลุ่มมะพร้าว)

มีลักษณะเป็นอาหารคาว เป็นตำรับโบราณที่เมื่อสมัยอดีตจะใช้ตะพาน้ำเป็นส่วนผสมในการปรุงแกง แต่เนื่องจากยุคสมัยเปลี่ยนไป จึงได้นำเอากรุปมะพร้าวซึ่งเป็นวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้แทนให้เหมาะกับยุคสมัย ที่เปลี่ยนไป ความว่า “สมัยก่อนมีตะพาน้ำเยอะจึงใช้ตะพาน้ำแก แต่ต่อมาหาตะพาน้ำได้ยากเต็มที่ไม่ค่อยมี จึงใช้กรุปหรือกะลามะพร้าวอ่อนแทน และแกงด้วยขามหมู ใส่ใบมะดันจะมีรสเปรี้ยว แทนเปรี้ยวมะขาม รสจะกลมกล่อม โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ ขาหมู / ใบมะดันอ่อน / กรุปมะพร้าว (กะลาอ่อน) / พริกแกง (เผ็ดหรือแกงป่า) / กะทิ / น้ำปลา / น้ำตาลมะพร้าว

2. ยำส้มโอ

มีลักษณะเป็นอาหารคาว เป็นยำสไตล์โบราณ มีรสกลมกล่อม หอมสมุนไพร มีวัฒนธรรมเมนูประจำพื้นถิ่นมาจากส่วนหนึ่งของคำขวัญประจำจังหวัดนครปฐม ที่ว่า “ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวงาม ข้าวหลามหวานมัน สนามจันทร์งามล้น พุทธมณฑลคู่ธานี พระปฐมเจดีย์เสียดฟ้า สวยงามตาแม่น้ำท่าจีน” อาหารประจำพื้นถิ่น จึงเป็นยำส้มโอ ซึ่งเคยมีการจัดประกวดยำส้มโอที่เกาะลัดดีแทน โดยใช้ส้มโอพันธุ์ขาวน้ำผึ้ง ขาวพวง หรือทองดี ซึ่งเป็นผลไม้ประจำถิ่น โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ เนื้อส้มโอ/ กุ้งขนาดกลางหั่นชิ้น/ มะพร้าวขูดคั่ว/ ถั่วลิสงโขลกหยาบคั่ว/ หอมแดงเจียว/ พริกขี้หนูซอย/ ใบมะกรูดซอย/ น้ำปลา/ น้ำมันงา/ น้ำตาลปีบ/ น้ำมันมะขามเปียก

3. ขนมหน่อไม้สายบัว

ขนมหน่อไม้สายบัว เป็นเมนูพื้นถิ่นของชุมชนบ้านสองห้อง ที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหน่อไม้และสายบัวซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ในชุมชนมาทำเป็นขนมหวานเพื่อให้เด็กสามารถรับประทานได้ โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ สายบัว/ แป้งข้าวเจ้า/ แป้งท้าวยายม่อม/ น้ำตาลมะพร้าว/ น้ำตาลทราย/ กะทิ/ มะพร้าวทึนทึกขูดเส้น/ เกลือ

4. ขนมขี้หนูเนื้อตาล

ขนมขี้หนูเนื้อตาล เป็นขนมที่ทำทานค่อนข้างยาก เนื่องจากต้องใช้เนื้อตาลเป็นส่วนผสม ทำให้ขนมเป็นสีเหลืองจากเนื้อตาล โรยด้วยมะพร้าวขูดฝอย ซึ่งเนื้อตาลจะไม่มีให้ทานทั้งปี แต่จะมีแค่ช่วงฤดูฝน ทำให้เป็นขนมที่ทำทานค่อนข้างยากนั่นเอง เป็นขนมที่เน้นส่วนผสมแป้งข้าวเจ้าและเนื้อตาลเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะขนมคล้ายเม็ดทราย บางคนจึงเรียกขนมเม็ดทราย โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ แป้งข้าวเจ้า/ เนื้อตาล/ น้ำตาลทราย/ ผงฟู/ กะทิ/ เกลือ/ มะพร้าวขูด

5. ข้าวห่อใบบัว

ข้าวห่อใบบัว ถือเป็นเมนูอาหารที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมการกินของชาวจีน โดยดัดแปลงนำวัตถุดิบในท้องถิ่น อย่างใบบัวมาใช้ห่ออาหาร เพื่อให้ได้มีกลิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ/ หมูสันนอก/ เห็ดหอมแห้ง/ กุนเชียง/ เปาะก๊วย/ เม็ดบัว/ ไข่เค็มดิบ (เฉพาะไข่แดง)/ กระเทียมสับ/ เกลือป่นหยาบ/ ซอสปรุงรส/ ซีอิ๊วหวาน/ ซอสเห็ดหอม/ น้ำมันงา/ พริกไทยป่น/ น้ำซุปรุม/ น้ำมันพืช/ น้ำเปล่า/ ใบบัวสำหรับห่อข้าว

6. แกงระแวง

เป็นแกงกะทิไทยโบราณมีมาตั้งแต่สมัยทวารวดี และหาทานได้ยากในปัจจุบัน คำว่าระแวง ไม่ใช่ภาษาไทย เนื่องจากเป็นแกงที่มีอิทธิพลมาจากทางขวา ลักษณะของแกงระแวงจะมีหน้าตาคล้ายแกงพะแนง และแกงเขียวหวาน โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ พริกแกงระแวง/ เนื้อวัวหรือเนื้อหมู/ หางกะทิ/ ตะไคร้/ เกลือ/ หัวกะทิ/ น้ำปลา น้ำตาลปี๊บ/ พริกชี้ฟ้า/ ใบมะกรูด

7. ขนมขุนเปี้ยะ

เป็นขนมต้นตำรับจากประเทศจีน โดยคำว่า ‘ขุน’ ในภาษาจีนมีความหมายว่า ฤดูใบไม้ผลิ ดังนั้นเดิมทีขนมเปี้ยะจึงเป็นขนมที่ขายในฤดูใบไม้ผลิในประเทศจีนเป็นของว่างทานเล่นที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ภายในตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ตั้งแต่อดีต โดยเป็นสูตรที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่นและก็เป็นเยาวชนรุ่นใหม่ โดยมีวัตถุดิบ ได้แก่ แป้งสาลี/ หมูสามชั้น/ กุ้ง/ กุยช่าย/ น้ำมันพืช

2. การวิเคราะห์ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบ Art Toy

ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างผลงาน Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง โดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์ตามหลักการออกแบบ ดังนี้

2.1 แนวคิดของการออกแบบ

2.2 รูปร่างและรูปทรง

2.3 วัสดุและพื้นผิว

2.4 สีและความรู้สึก

2.5 ขนาดและสัดส่วน

โดยกลุ่มตัวอย่าง Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง ที่คัดเลือกมาวิเคราะห์ มีดังนี้

1. Molly Carb-Lover Series Figures	ศิลปิน : Kenny Wong
2. PUCKY The Feast Series	ศิลปิน : Pop Mart x Pucky
3. MINI KAKIGOORI KUMA Dessert Series	ศิลปิน : Luyao
4. YAYA Noodle Pork Release	ศิลปิน : MoeDouble
5. PINO JELLY Delicacies Worldwide Series	ศิลปิน : POP MART x Pino Jelly
6. POPMART Kfc x Dimoo Limited Series	ศิลปิน : Ayan Deng
7. RICO Happy Picnic Together Series	ศิลปิน : Park Jeonghae
8. Strawberry Sundae Yaya Release	ศิลปิน : MoeDouble
9. PUCKY Rabbit Cafe Series	ศิลปิน : Pop Mart x Pucky
10. Dimoo Pet Vacation Series	ศิลปิน : Ayan Deng

จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจมาจากอาหาร จำนวน 10 ตัวอย่าง โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์องค์ประกอบของการออกแบบมาสคอต มีประเด็นการวิเคราะห์ทางด้านรูปร่างและรูปทรง วัสดุและพื้นผิว สีและความรู้สึก ขนาดและสัดส่วน สามารถสรุปการวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ด้านรูปร่างรูปทรง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้รูปร่างรูปทรงแบบอิสระมีความเป็นธรรมชาติ มีทั้งสมดุลและไม่สมดุล เพื่อสร้างความรู้สึกเคลื่อนไหวและความน่าสนใจ เน้นเส้นโค้ง, หัวโต, ตาโต, แขนขาสั้น, รูปทรงล้อไปกับอาหาร เช่น ขนม ผัก หรืออุปกรณ์กิน ทำให้มีความน่ารัก สนุกสนาน มีชีวิตชีวา และเชื่อมโยงกับลักษณะของอาหารอย่างสร้างสรรค์

2. ด้านการใช้วัสดุและพื้นผิว ส่วนใหญ่ใช้วัสดุและพื้นผิวที่มีความเรียบ มั่น ขรุขระ พื้นผิวเรียบและมัน ให้ความรู้สึกเบา สดใส สั้นไหล พื้นผิวขรุขระ เสริมความน่าสนใจ สัมผัสที่หลากหลาย ช่วยสื่อถึงเนื้อสัมผัสของอาหาร เช่น ความกรอบหรือความนุ่ม

3. ด้านสีและความรู้สึก ส่วนใหญ่ใช้สีที่มีความสดใส เป็นธรรมชาติ ให้ความน่ารัก สื่อความร่าเริง ตื่นเต้น มีชีวิตชีวา ให้ความอบอุ่น โดยใช้สีเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ที่เชื่อมโยงกับอาหาร

4. ด้านขนาดและสัดส่วน ส่วนใหญ่ใช้การบิดเบือนสัดส่วน เพื่อความน่ารัก เช่น หัวโต ตัวเล็ก แขนขาสั้น ตาโต หรือเล็กการจัดวางองค์ประกอบมีความสมดุลแม้จะบิดเบือน สัดส่วนช่วยเล่าเรื่องราวและเพิ่มเสน่ห์ให้ที่น่าสนใจ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาเป็นแนวทาง ในการออกแบบ Art Toy เมนูเชิซซูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหาร จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างงานออกแบบ เพื่อหาแนวทางในการออกแบบโดยผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนในการดำเนินการออกแบบผลงานดังนี้

1. ที่มาของการออกแบบ (Background)

ปัจจุบันจังหวัดนครปฐมมีศักยภาพด้านอาหารพื้นถิ่นที่โดดเด่นและสอดคล้องกับโครงการ "1 จังหวัด 1 เมนูเชิซซูอาหารถิ่น" ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรมที่มุ่งค้นหาและฟื้นฟูอาหารท้องถิ่นดั้งเดิมที่กำลังจะสูญหายอย่างไรก็ตามการนำเสนออาหารท้องถิ่น ยังขาดรูปแบบที่ร่วมสมัยและดึงดูดคนรุ่นใหม่ Art Toy ซึ่งเป็นของเล่นสะสมกำลังได้รับความนิยมจึงเป็นแนวทางสร้างสรรค์ในการส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหาร (Soft Power) ด้านอาหารของจังหวัดผ่านการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นกับรูปแบบศิลปะร่วมสมัย เพื่อสร้างการรับรู้และความประทับใจในอัตลักษณ์อาหารท้องถิ่นนครปฐมในวงกว้าง

2. กลุ่มเป้าหมาย (Target group)

กลุ่มเยาวชน ทุกเพศ อายุ 15 - 24 ปี มีลักษณะทางพฤติกรรมที่ชื่นชอบงานศิลปะ งานฝีมือ เป็นนักสะสม ชอบศึกษาความรู้ทางผลงานศิลปะ

3. แนวคิดในการออกแบบ (Concept)

"Art Toy x The Lost Taste"

4. เหตุผลสนับสนุนแนวความคิด (Support)

ในปัจจุบันอาหารพื้นถิ่นบางอย่างกำลังจะสูญหายหรือถูกลืมเลือนไปตามยุคสมัย เพื่อเป็นการต่อยอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านอาหารไว้ การออกแบบ Art Toy จึงเป็นแนวทางในการเผยแพร่อนุรักษ์วัฒนธรรมอันดี ผ่านการนำเสนอข้อมูลวัฒนธรรมอาหารในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสื่อสารกับเยาวชนยุคใหม่ให้รู้จักวัฒนธรรมอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดนครปฐม

5. อารมณ์และความรู้สึก (Mood and tone)

น่ารัก สนุกสนาน ดุมีวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 ผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูเชตชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม
ที่มา : เพชร สว่างศรี (2568)

3. ผลการประเมินศักยภาพของผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูเชตชูอาหารพื้นถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหาร
จังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 2 ผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูเชตชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม
ที่มา : เพชร สว่างศรี (2568)

ตารางที่ 2 ตารางแสดงผลการประเมินศักยภาพของผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม

ศักยภาพของผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม	ระดับความพึงพอใจ		
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับความ พึงพอใจ
1. ผลงานออกแบบ Art Toy มีความน่าสนใจและสามารถดึงดูดความสนใจ	4.87	0.33	มากที่สุด
2. Art Toy สามารถถ่ายทอดเอกลักษณ์ของเมนู อาหารถิ่น อย่างชัดเจน	4.70	0.45	มากที่สุด
3. การออกแบบมีความคิดสร้างสรรค์และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว	4.96	0.19	มากที่สุด
4. รูปลักษณ์ของ Art Toy มีความสวยงามเหมาะสม	4.69	0.46	มากที่สุด
5. Art Toy มีความเหมาะสมต่อการใช้เป็นตัวแทนวัฒนธรรมด้านอาหารของจังหวัดนครปฐม	4.94	0.23	มากที่สุด
6. ผลงานสามารถถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าทางวัฒนธรรมของอาหารท้องถิ่นได้ดี	4.72	0.44	มากที่สุด
7. ผลงานช่วยกระตุ้นความสนใจในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นของผู้ชม	4.97	0.17	มากที่สุด
8. การใช้สีในการออกแบบ Art Toy มีความเหมาะสมสวยงาม	4.66	0.47	มากที่สุด
9. Art Toy มีศักยภาพในการส่งเสริมภาพลักษณ์และซอฟต์แวร์ด้านอาหารพื้นถิ่นของจังหวัดนครปฐม	4.90	0.3	มากที่สุด
10. ความพึงพอใจต่อผลงานออกแบบ Art Toy ทั้ง 12 ชิ้น	4.93	0.25	มากที่สุด
รวม	4.83	0.33	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่าผลการประเมินความพึงพอใจต่อผลงานการออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐมในภาพรวม จำนวน 100 คน พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.83 อยู่ในระดับมากที่สุด โดยแยกเป็นประเด็น พบว่า ผลงานช่วยกระตุ้นความสนใจในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นของผู้ชม พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.97 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา การออกแบบมีความคิดสร้างสรรค์และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.96 อยู่ในระดับมากที่สุด Art Toy มีความเหมาะสมต่อการใช้เป็นตัวแทนวัฒนธรรมด้านอาหารของจังหวัดนครปฐมเฉพาะตัว พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.94 อยู่ในระดับมากที่สุด ความพึงพอใจต่อผลงานออกแบบ Art Toy ทั้ง 12 ชิ้น พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.93 Art Toy อยู่ในระดับมากที่สุด มีศักยภาพในการส่งเสริมภาพลักษณ์และซอฟต์แวร์ด้านอาหารของจังหวัดนครปฐม พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.90 อยู่ในระดับมากที่สุด ผลงานออกแบบ Art Toy มีความน่าสนใจและดึงดูดความสนใจ พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.87 อยู่ในระดับมากที่สุด ผลงานสามารถถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าทางวัฒนธรรมของอาหารท้องถิ่นได้ดี พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.72 อยู่ในระดับมากที่สุด Art Toy สามารถถ่ายทอดเอกลักษณ์ของเมนูอาหารถิ่นอย่างชัดเจน พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.70 อยู่ในระดับมากที่สุด รูปลักษณ์ของ Art Toy มีความสวยงามเหมาะสม พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.69 อยู่ในระดับมากที่สุด การใช้สีในการออกแบบ Art Toy มีความเหมาะสมสวยงาม พบว่า มีค่าเฉลี่ย 4.66 อยู่ในระดับมากที่สุด ตามลำดับ

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหาร จังหวัดนครปฐม มีผลการวิจัยที่สำคัญดังนี้

ข้อมูลเมนูอาหารพื้นถิ่นจังหวัดนครปฐม จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม พบว่า จังหวัดนครปฐมมีเมนูอาหารพื้นถิ่นที่เป็นซอฟต์แวร์ด้านอาหารจำนวน 7 รายการ ประกอบด้วย 1) แกงขาหมูใบมะดัน(ใส่กลุ่มมะพร้าว) 2) ยำส้มโอ 3) ขนมหน่อไม้สายบัว 4) ขนมขี้หนูเนื้อตาล 5) ข้าวห่อใบบัว 6) แกงระแวง และ 7) ขนมขุนเปียะ ซึ่งเป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีความเสี่ยงต่อการสูญหาย และมีคุณค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอดแก่คนรุ่นหลัง

แนวทางการออกแบบ Art Toy จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง Art Toy ที่มีแรงบันดาลใจจากอาหารจำนวน 10 ตัวอย่าง พบแนวทางการออกแบบที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) ด้านรูปร่างรูปทรง ส่วนใหญ่ใช้รูปทรงอิสระที่เป็นธรรมชาติ เน้นเส้นโค้ง หัวโต ตาโต แขนขาสั้น และรูปทรงที่เชื่อมโยงกับลักษณะอาหาร 2) ด้านวัสดุและพื้นผิว ใช้พื้นผิวที่หลากหลาย ทั้งเรียบมัน และขรุขระ เพื่อสื่อถึงเนื้อสัมผัสของอาหาร 3) ด้านสีและความรู้สึก ใช้สีสดใส เป็นธรรมชาติ ให้ความรู้สึกน่ารัก ร่าเริง และมีชีวิตชีวา และ 4) ด้านขนาดและสัดส่วน ใช้การบิดเบือนสัดส่วนเพื่อความน่ารัก โดยยังคงความสมดุลในการจัดวางองค์ประกอบ

จากข้อมูลทั้ง 2 ส่วน ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดการออกแบบเป็น "Art Toy x The Lost Taste" โดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาหารพื้นถิ่นที่กำลังจะสูญหายผ่านรูปแบบ Art Toy ที่ร่วมสมัย เพื่อสื่อสารกับกลุ่มเยาวชนอายุ 15 - 24 ปี ที่มีความสนใจในงานศิลปะและการสะสม โดยมีผลงานออกแบบทั้งสิ้น 12 ชิ้น

และได้นำผลงานออกแบบไปประเมินศักยภาพของผลงานการออกแบบ Art Toy จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน พบว่า ผลงานมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.83 จาก 5 คะแนน ประเด็นที่ได้คะแนนสูงสุด คือ การกระตุ้นความสนใจในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 4.97) รองลงมาคือ ความคิดสร้างสรรค์และเอกลักษณ์เฉพาะตัว (ค่าเฉลี่ย 4.96) และความเหมาะสมต่อการใช้เป็นตัวแทนวัฒนธรรมด้านอาหาร (ค่าเฉลี่ย 4.94)

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การออกแบบ Art Toy เมนูเชิดชูอาหารถิ่นส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารจังหวัดนครปฐม ได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 2 ส่วนคือ ข้อมูลเมนูอาหารถิ่นจากนักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมและการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างเพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบ Art Toy นำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า Art Toy มีศักยภาพในการเป็นสื่อกลางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมซอฟต์แวร์ด้านอาหารของจังหวัดนครปฐม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Nye (2004) ที่กล่าวว่า ซอฟต์แวร์เป็นความสามารถในการจูงใจและดึงดูดใจผู้อื่นผ่านวัฒนธรรมและค่านิยม การที่ผลงาน Art Toy ได้รับการประเมินในระดับมากที่สุดในด้านการกระตุ้นความสนใจในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 4.97) แสดงให้เห็นว่า Art Toy สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่และส่งเสริมวัฒนธรรมอาหารไทยในรูปแบบที่ทันสมัยและน่าสนใจ

การใช้ Art Toy เป็นสื่อในการอนุรักษ์วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นเป็นแนวทางที่สร้างสรรค์และสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมร่วมสมัย (Contemporary Cultural Conservation) ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีและสื่อใหม่ในการสืบทอดวัฒนธรรม (Harrison, 2013) การที่ผลงานสามารถถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าทางวัฒนธรรมได้ดี (ค่าเฉลี่ย 4.72) แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของ Art Toy ในการเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตและปัจจุบันอย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์วัฒนธรรมผ่าน Art Toy อาจมีข้อจำกัดในด้านความลึกของเนื้อหา เนื่องจาก Art Toy เป็นสื่อที่เน้นความบันเทิงและความสวยงามมากกว่าการให้ความรู้ละเอียด ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาสื่อเสริมอื่น ๆ เพื่อให้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ครบถ้วนและถูกต้อง

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานออกแบบนิเทศศิลป์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ จากการแนะนำและช่วยเหลือจากอาจารย์กฤติยา แก้วสะอาด ในการให้คำปรึกษารวมถึงแนวทางในการทำงาน กระบวนการคิด และการออกแบบ และขอขอบคุณคุณพินทุอร จำเริญ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเมนูอาหารพื้นถิ่น จังหวัดนครปฐม

เอกสารอ้างอิง

ไทยรัฐออนไลน์. (2567). **อาร์ตทอย คืออะไร ทำไมถึงมีมูลค่า น่าสะสมมากกว่าของเล่นทั่วไป**. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/>

สำนักงานสร้างสรรค์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทย. (2566). **คณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติ**. สืบค้นจาก <https://thacca.go.th>

สำนักข่าวอินโฟเควสท์. (2567). **กระแสอาร์ตทอยมาแรง! หนุนพัฒนาอุตสาหกรรมของเล่นไทย สร้างรายได้เข้าประเทศ**. สืบค้นจาก <https://www.infoquest.co.th>

สุภาพิษฐ์ ธีระวัฒน์. (2565). **Soft Power (อำนาจละมุน)**. สืบค้นจาก <https://library.parliament.go.th>

Harrison, R. (2013). *Heritage: Critical approaches*. Routledge.

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิด SDGs สำหรับนักศึกษา
Designing Infographics and Illustrations to Communicate the Concepts of
Sustainable Development Goals (SDGs) to University Students

ศศิกันต์ โพธิ์นันทวงศ์¹

ณัฐกานต์ ชูลำภู¹

ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และ 2) ออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่สามารถสื่อสารแนวคิดการพัฒนายั่งยืนเพื่อสร้างความเข้าใจและการรับรู้ในกลุ่มนักศึกษา โดยมุ่งเน้นการสื่อสารที่ทันสมัย เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การออกแบบสื่ออินโฟกราฟิกและภาพประกอบจำนวน 17 ชุด ตามหัวข้อเป้าหมาย SDGs และแบบประเมินความคิดเห็นจากนักศึกษา 30 คน พบว่า ผลการประเมินอินโฟกราฟิก โดยพิจารณาใน 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ รูปแบบการจัดวางองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ย 4.83 (SD=0.06) ภาพประกอบและสี มีค่าเฉลี่ย 4.86 (SD=0.07) การสะท้อนเนื้อหา มีค่าเฉลี่ย 4.84 (SD=0.05) ความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ย 4.74 (SD=0.07) และการสร้างการรับรู้ในเป้าหมาย SDGs มีค่าเฉลี่ย 4.79 (SD=0.06) ผลงานมีคุณภาพในระดับดีมากในทุกด้าน และผลการประเมินการออกแบบภาพประกอบ พบว่า ด้านรูปแบบการจัดวางองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ย 4.82 (SD=0.07) ภาพประกอบและสี มีค่าเฉลี่ย 4.72 (SD=0.08) การสะท้อนเนื้อหา มีค่าเฉลี่ย 4.76 (SD=0.09) ความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ย 4.80 (SD=0.07) และการสร้างการรับรู้ในเป้าหมาย SDGs มีค่าเฉลี่ย 4.84 (SD=0.06) ผลงานมีคุณภาพในระดับดีมากในทุกด้าน

คำสำคัญ : SDGs การออกแบบ อินโฟกราฟิก ภาพประกอบ นักศึกษา

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the concept of Sustainable Development Goals (SDGs), and 2) to design infographics and illustrations to effectively communicate the concept of sustainable development with the aim of enhancing understanding and awareness among university students. The focus was on creating modern, easily accessible communication materials aligned with the target audience context. The research tools included 17 sets of infographic and illustration designs based on each SDG goal, along with a feedback questionnaire completed by 30 students. The evaluation of the infographics considered five main aspects: layout design (average score = 4.83, SD = 0.06), illustrations and color (average = 4.86, SD = 0.07), content reflection (average = 4.84, SD = 0.05), creativity (average = 4.74, SD = 0.07), and the effectiveness in raising awareness of the SDGs (average = 4.79, SD = 0.06). The results indicated a very

¹ นักศึกษาสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

high quality across all areas. For the illustrations, the evaluation results were as follows: layout design (average = 4.82, SD = 0.07), illustrations and color (average = 4.72, SD = 0.08), content reflection (average = 4.76, SD = 0.09), creativity (average = 4.80, SD = 0.07), and awareness-building of the SDGs (average = 4.84, SD = 0.06). These findings also showed very high quality in all evaluated aspects.

Keywords: Sustainable Development Goals (SDGs), Design, Infographic, Illustration, University Students

บทนำ (Introduction)

ประเด็นด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) เป็นเป้าหมายระดับโลกที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คุณภาพการศึกษา และความเท่าเทียมทางเพศ เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยทั้งหมด 17 เป้าหมาย ซึ่งมีความครอบคลุมและเชื่อมโยงกันในหลายมิติ ที่ได้รับการรับรองจาก 193 ประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 25 กันยายน ค.ศ. 2015 ซึ่งครอบคลุมช่วงระยะเวลาที่ต้องบรรลุเป้าหมายภายใน 15 ปี ให้เป็นทิศทางการนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2016 ไปจนถึง ปี ค.ศ. 2030 โดยเอกสารที่ประเทศสมาชิกทั้งหมดลงนามรับรองเป็นพันธสัญญาอันเรียกว่า “Transforming Our World : the 2030 Agenda for Sustainable Development” การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) จึงเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการคนในยุคปัจจุบันเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมทุกด้าน เมื่อฟังดูแล้วอาจจะดูไกลตัวแต่ความเป็นจริงแล้วเป้าหมายทั้งหมดนี้เป็นเรื่องใกล้ตัวมากกว่าที่คิด

อย่างไรก็ตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ได้รับการเผยแพร่ในระดับนานาชาติและระดับชาติอย่างกว้างขวาง แต่ในกลุ่มนักศึกษายังคงขาดการรับรู้หรือความเข้าใจเชิงลึกในประเด็นเหล่านี้ เนื่องจากเนื้อหาของ SDGs มักถูกนำเสนอในรูปแบบข้อความทางวิชาการ หรือเอกสารที่เข้าใจยาก ขาดการสื่อสารที่เข้าถึงง่ายและมีความสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารที่สามารถดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และสร้างแรงบันดาลใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบการสื่อสารแบบเดิมที่เน้นข้อมูลเชิงวิชาการหรือการนำเสนอเชิงนโยบาย มักจะไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นวัยรุ่นหรือนักศึกษาได้ ดันัก ด้วยเหตุนี้ การออกอินโฟกราฟิกและการแบบภาพประกอบจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลที่มีความซับซ้อนให้กลายเป็นสารที่เข้าใจง่าย มีความน่าสนใจ และสามารถสื่อสารได้อย่างตรงประเด็น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่เติบโตมากับวัฒนธรรมของภาพและสื่อดิจิทัล การออกอินโฟกราฟิกและการแบบภาพประกอบที่มีความคิดสร้างสรรค์จึงสามารถทำหน้าที่เป็น “ภาษากลาง” ในการถ่ายทอดแนวคิด SDGs ที่สามารถเข้าถึงและสื่อสารแนวคิดเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเข้าใจง่ายขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1. เพื่อแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs)
- 2.2. เพื่อออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่สื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) สำหรับนักศึกษา

สมมุติฐานของการวิจัย

การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่สื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) จะสามารถสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างการรับรู้ให้กับนักศึกษาได้

ขอบเขตของการวิจัย (Research Scope)

1. ด้านเนื้อหา : ศึกษาเนื้อหาของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ทั้ง 17 เป้าหมาย
2. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง : นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมและผู้เข้าร่วมชมการจัดนิทรรศการ
3. ด้านผลงานออกแบบ : ออกแบบอินโฟกราฟิกและรูปแบบภาพประกอบ และสื่อส่งเสริมการสื่อสารในรูปแบบหนังสือภาพประกอบและผลิตภัณฑ์

วิธีการดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยด้านงานออกแบบสร้างสรรค์เพื่อออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ทั้ง 17 เป้าหมาย
 - 1.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและผลงานการออกแบบออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบ
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยประกอบด้วย

 - 2.1 กลุ่มตัวอย่างผลงานการออกแบบอินโฟกราฟิก จำนวน 10 ตัวอย่าง และการออกแบบภาพประกอบ จำนวน 10 ตัวอย่าง
 - 2.2 กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมจำนวน 30 คน สำหรับการประเมินผลงานออกแบบออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบโดยสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ
3. การออกแบบอินโฟกราฟิกและการออกแบบภาพประกอบ โดยเริ่มจากการกำหนดแนวคิดในการออกแบบ การพัฒนาแบบร่าง การสร้างต้นแบบงานออกแบบ และการนำเสนอผลงานในรูปแบบ โปสเตอร์อินโฟกราฟิก หนังสือภาพประกอบ และการนำภาพประกอบไปใช้ในผลิตภัณฑ์
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินผลงานออกแบบประเมินผลงานออกแบบออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่สื่อสารแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยประเมิน ด้านการออกแบบ ด้านเนื้อหา ด้านการสร้างความรู้และความเข้าใจ โดยเป็นข้อคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด
5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ เชิงเนื้อหา และวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยการหาค่าเฉลี่ย (arithmetic mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

ผลการวิจัย (Research Results)

1. แนวคิดของการพัฒนาพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) พบว่า เป็นกรอบแนวทางระดับสากลที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดขึ้น เพื่อให้โลกของเราก้าวไปสู่ความยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดย SDGs นี้มีจำนวน ทั้งหมด 17 เป้าหมายหลัก ซึ่งครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิต และมีจุดมุ่งหมายเพื่อ "ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง" โดยเป้าหมายทั้ง 17 ข้อนี้สามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลัก หรือที่เรียกว่า 5Ps ได้แก่ People Prosperity Planet Peace และ Partnership โดยแต่ละกลุ่มมีเป้าหมายเฉพาะที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 People เป้าหมายเพื่อผู้คน มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ ได้แก่ เป้าหมายที่ 1 จัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหยและส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 3 ส่งเสริมสุขภาพที่ดีและสวัสดิภาพสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 4 การศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียม และตลอดชีวิต เป้าหมายที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมพลังให้สตรีและเด็กหญิง

กลุ่มที่ 2 Prosperity เป้าหมายเพื่อความมั่งคั่ง เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานอย่างยั่งยืน ได้แก่ เป้าหมายที่ 7 เข้าถึงพลังงานสะอาดในราคาเหมาะสม เป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณภาพ และเศรษฐกิจที่ครอบคลุม เป้าหมายที่ 9 โครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม และอุตสาหกรรม เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำภายในและระหว่างประเทศ เป้าหมายที่ 11 เมืองที่น่าอยู่ ปลอดภัย และยั่งยืน

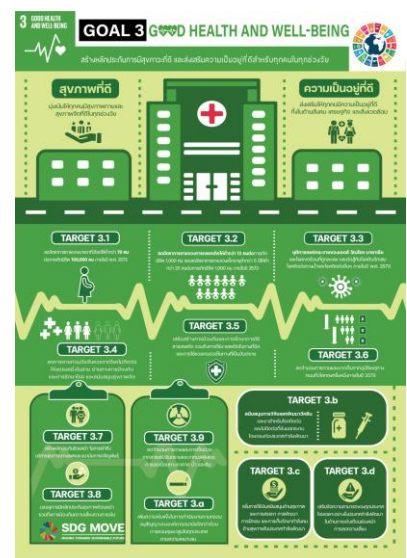
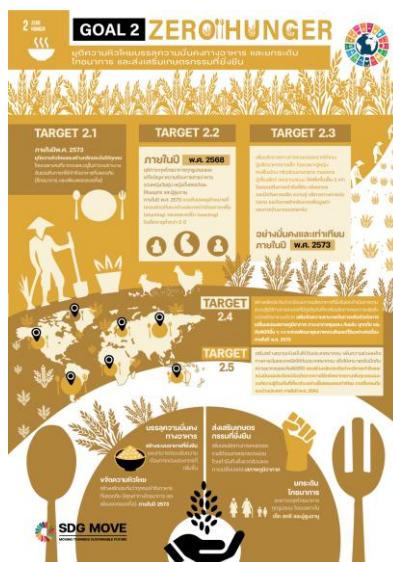
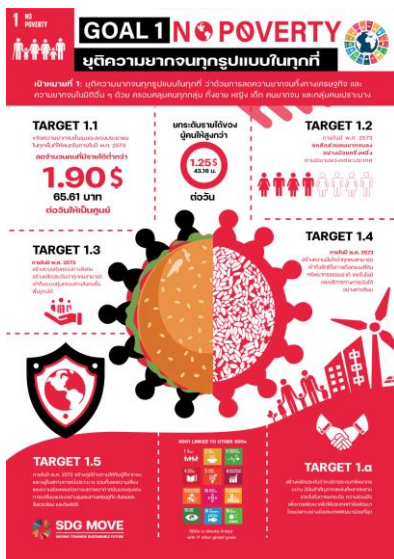
กลุ่มที่ 3 Planet เป้าหมายเพื่อโลกของเรา เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและรับมือกับวิกฤตสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เป้าหมายที่ 6 การเข้าถึงน้ำสะอาดและสุขอนามัย เป้าหมายที่ 12 การบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป้าหมายที่ 14 การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เป้าหมายที่ 15 การดูแลระบบนิเวศบนบก และความหลากหลายทางชีวภาพ

กลุ่มที่ 4 Peace เป้าหมายเพื่อสันติภาพ เป้าหมายที่เน้นความสงบสุข ความยุติธรรม และความมั่นคงทางสังคม ได้แก่ เป้าหมายที่ 16 สังคมที่สงบสุข เปิดกว้าง และยุติธรรม

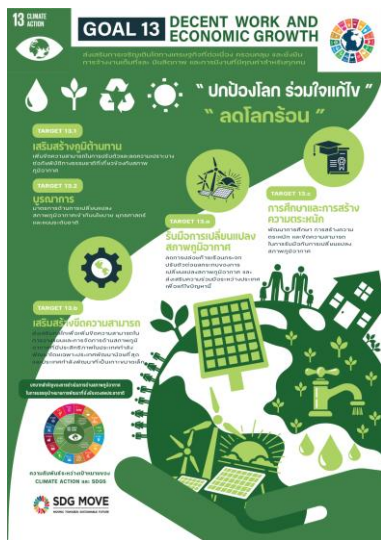
กลุ่มที่ 5: Partnership เป้าหมายเพื่อความร่วมมือ เพื่อความร่วมมือระดับโลกและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ได้แก่ เป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกระดับ

2. การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่สื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) โดยมีกรอบแนวคิดสำหรับการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ให้กับนักศึกษา คือ “วัยรุ่นร่วมสร้างโลกใหม่ SDGs Goals...ยั่งยืนทุกก้าว เพื่ออนาคตของเรา” โดยผลงานออกแบบต้องการสื่อสารผ่านการออกแบบที่ทันสมัย เป็นมิตร เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเข้าถึงง่าย และสร้างการรับรู้ได้ โดยมีผลงานออกแบบ ดังนี้

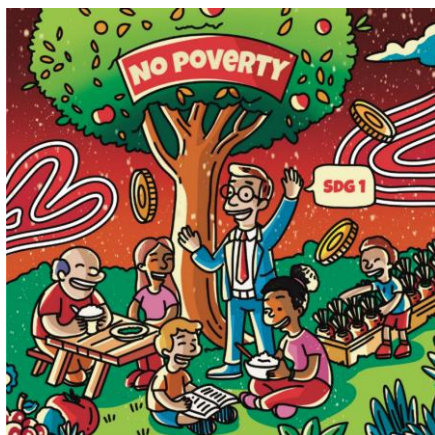
2.1 การออกแบบอินโฟกราฟิกเพื่อสื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs)

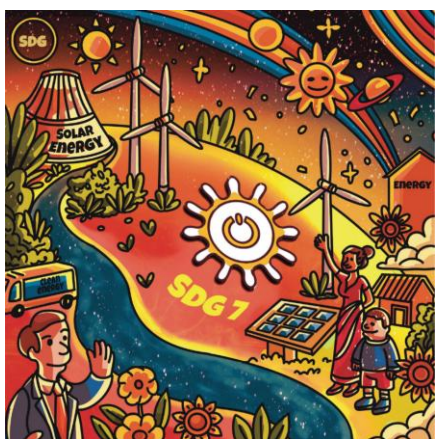
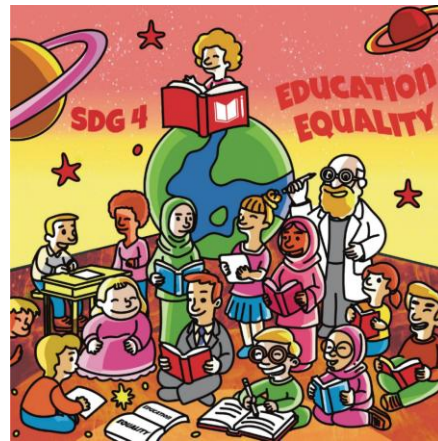

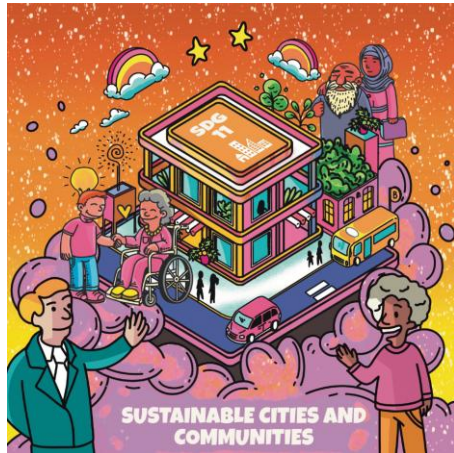

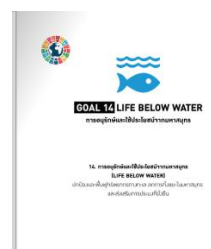
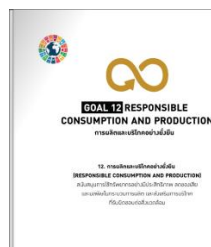
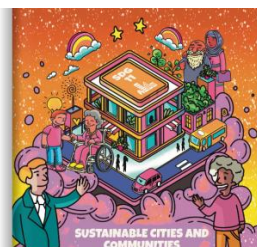
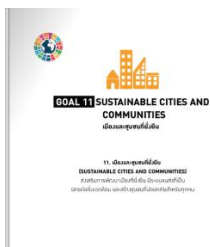
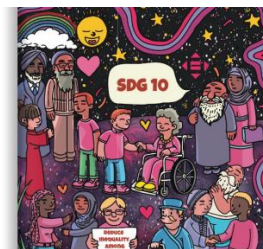
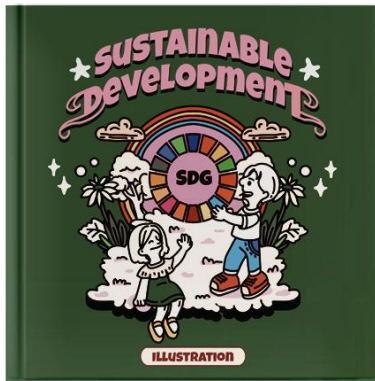
2.2 การออกแบบภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs)

2.3 การออกแบบสื่อส่งเสริมการรับรู้และผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์เพื่อสื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs)

4. ความคิดเห็นต่อการออกแบบอินโฟกราฟิกและการออกแบบภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิด SDGs สำหรับนักศึกษา จากจำนวนผู้ตอบแบบสำรวจ 30 คน พบว่า โดยมีผลดังนี้

4.1 ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยเพศหญิงมีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 76.70% และ LGBTQAI+ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.70% และเพศชายมีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00% ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 20 - 25 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 76.70% รองลงมาเป็นช่วงอายุ 25 - 30 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.70% ต่อช่วงอายุ รองลงมาเป็นช่วงอายุ 14 - 20 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.70%

ผลการประเมินการออกแบบอินโฟกราฟิกในประเด็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) พบว่า SDGs ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 5 อันดับแรก ได้แก่ SDGs 8 เรื่องการส่งเสริมการจ้างงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ และ SDGs 15 เป้าหมายการอนุรักษ์ระบบนิเวศบนบก ซึ่งได้คะแนนเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.86 SDGs 9 เป้าหมายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน ที่มีค่าเฉลี่ย 4.85 SDGs 10 เป้าหมายลดความเหลื่อมล้ำภายในและระหว่างประเทศ และ SDGs 17 เป้าหมายความร่วมมือระดับโลกมีค่าเฉลี่ย 4.84 เท่ากัน และโดยภาพรวมของการออกแบบอินโฟกราฟิกสะท้อนให้เห็นว่าสามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างสร้างสรรค์ เข้าใจง่าย และกระตุ้นการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 1 แสดงความคิดเห็นต่อผลงานออกแบบอินโฟกราฟิกเพื่อสื่อสารแนวคิด SDGs

SDGs	รูปแบบการจัดวางองค์ประกอบ	ภาพประกอบและสี	การสะท้อนเนื้อหา	ความคิดสร้างสรรค์	การสร้างการรับรู้ในเป้าหมาย SDGs	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)
SDGs 1	4.83	4.80	4.77	4.63	4.73	4.75	0.08
SDGs 2	4.77	4.77	4.87	4.70	4.77	4.78	0.06
SDGs 3	4.90	4.87	4.77	4.73	4.77	4.81	0.07
SDGs 4	4.77	4.80	4.77	4.73	4.83	4.78	0.04
SDGs 5	4.77	4.83	4.87	4.77	4.83	4.81	0.04
SDGs 6	4.87	4.90	4.80	4.63	4.80	4.80	0.10
SDGs 7	4.83	4.80	4.90	4.77	4.83	4.83	0.05
SDGs 8	4.90	4.90	4.90	4.83	4.77	4.86	0.06
SDGs 9	4.80	4.97	4.87	4.77	4.83	4.85	0.08
SDGs 10	4.93	4.93	4.83	4.77	4.73	4.84	0.09
SDGs 11	4.87	4.87	4.83	4.60	4.87	4.81	0.12
SDGs 12	4.77	4.77	4.90	4.77	4.87	4.82	0.06
SDGs 13	4.73	4.80	4.87	4.83	4.77	4.80	0.05
SDGs 14	4.80	4.90	4.80	4.73	4.70	4.79	0.08
SDGs 15	4.90	4.93	4.80	4.83	4.83	4.86	0.05
SDGs 16	4.83	4.97	4.83	4.73	4.67	4.81	0.11
SDGs 17	4.90	4.83	4.90	4.80	4.77	4.84	0.06

และผลการประเมินการออกแบบภาพประกอบในประเด็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) พบว่า SDGs ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 5 อันดับแรก ได้แก่ SDGs 14 เป้าหมายการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน ซึ่งได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดที่ 4.87 แสดงถึงความโดดเด่นในการสื่อสารผ่านภาพประกอบอย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมาคือ SDGs 12 เป้าหมายการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน มีค่าเฉลี่ย 4.86 SDGs 10 เป้าหมายการลดความเหลื่อมล้ำ และ SDGs 13 เป้าหมายการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีค่าเฉลี่ย 4.85 เท่ากัน และ SDGs 7 เป้าหมายการเข้าถึงพลังงานสะอาด มีค่าเฉลี่ย 4.82 โดยภาพรวมแสดงให้เห็นว่าภาพประกอบมีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร SDGs อย่างมีประสิทธิภาพและจูงใจกลุ่มเป้าหมายได้อย่างดี

ตารางที่ 2 แสดงความคิดเห็นต่อผลงานออกแบบภาพประกอบเพื่อสื่อสารแนวคิด SDGs

SDGs	รูปแบบการจัดวางองค์ประกอบ	ภาพประกอบและสี	การสะท้อนเนื้อหา	ความคิดสร้างสรรค์	การสร้างการรับรู้ในเป้าหมาย SDGs	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)
SDGs 1	4.73	4.70	4.67	4.63	4.77	4.70	0.05
SDGs 2	4.70	4.67	4.63	4.80	4.90	4.74	0.11
SDGs 3	4.70	4.63	4.53	4.67	4.80	4.67	0.10
SDGs 4	4.90	4.80	4.73	4.70	4.80	4.79	0.08
SDGs 5	4.77	4.77	4.70	4.83	4.80	4.77	0.05
SDGs 6	4.77	4.63	4.73	4.77	4.77	4.73	0.06
SDGs 7	4.87	4.70	4.77	4.90	4.87	4.82	0.08
SDGs 8	4.77	4.73	4.77	4.77	4.80	4.77	0.02
SDGs 9	4.77	4.73	4.83	4.77	4.83	4.79	0.04
SDGs 10	4.87	4.77	4.83	4.87	4.90	4.85	0.05
SDGs 11	4.80	4.63	4.80	4.83	4.80	4.77	0.08
SDGs 12	4.90	4.77	4.83	4.90	4.90	4.86	0.06
SDGs 13	4.90	4.83	4.77	4.80	4.97	4.85	0.08
SDGs 14	4.87	4.77	4.83	4.93	4.93	4.87	0.07
SDGs 15	4.83	4.77	4.73	4.87	4.87	4.81	0.06
SDGs 16	4.83	4.60	4.87	4.77	4.77	4.77	0.10
SDGs 17	4.90	4.77	4.87	4.73	4.78	4.81	0.07

โดยสรุปผลจากผลการประเมินออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบ จำนวน 17 ชุด ตามหัวข้อเป้าหมาย SDGs ที่สามารถสื่อสารแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้าใจและการรับรู้ในกลุ่มนักศึกษา จำนวน 30 คน พบว่า ผลการประเมินอินโฟกราฟิก โดยพิจารณาใน 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ รูปแบบการจัดวางองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ย 4.83 (SD=0.06) ภาพประกอบและสี มีค่าเฉลี่ย 4.86 (SD=0.07) การสะท้อนเนื้อหา มีค่าเฉลี่ย 4.84 (SD=0.05) ความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ย 4.74 (SD=0.07) และการสร้างการรับรู้ในเป้าหมาย SDGs มีค่าเฉลี่ย 4.79 (SD=0.06) ผลงานมีคุณภาพในระดับดีมากในทุก

ด้าน และผลการประเมินการออกแบบภาพประกอบ พบว่า ด้านรูปแบบการจัดวางองค์ประกอบ มีค่าเฉลี่ย 4.82 (SD=0.07) ภาพประกอบและสี มีค่าเฉลี่ย 4.72 (SD=0.08) การสะท้อนเนื้อหา มีค่าเฉลี่ย 4.76 (SD=0.09) ความคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ย 4.80 (SD=0.07) และการสร้างการรับรู้ในเป้าหมาย SDGs มีค่าเฉลี่ย 4.84 (SD=0.06) ผลงานมีคุณภาพในระดับดีมากในทุกด้าน

อภิปรายผลการวิจัย (Conclusion and Discussion)

จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่นำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) สามารถถ่ายทอดสาระสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานของการวิจัยที่ว่า การออกแบบอินโฟกราฟิกและภาพประกอบที่สื่อสารแนวคิด SDGs จะสามารถสร้างความเข้าใจและการรับรู้ให้กับนักศึกษาได้ โดยค่าเฉลี่ยในทุกประเด็นอยู่ในระดับ “มาก” ถึง “มากที่สุด” แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการใช้สื่อกราฟิกในการถ่ายทอดแนวคิดที่ซับซ้อนอย่างยั่งยืนให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ได้อย่างเหมาะสม การใช้ภาพประกอบและการจัดวางองค์ประกอบทางการออกแบบมีความทันสมัย ชัดเจน เรียบง่าย และมีความสร้างสรรค์ในด้านการจัดวางและการใช้สี ช่วยเสริมให้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2020) ที่เน้นการใช้สื่อสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เรื่อง SDGs ในกลุ่มเยาวชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา ทองบุญเรือง (2564) ที่ชี้ว่า อินโฟกราฟิกช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในเนื้อหาสลับซับซ้อนให้เกิดภาพรวมที่กระชับ ชัดเจน และกระตุ้นความสนใจ สร้างการตระหนักรู้และสามารถจะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ สุภารัตน์ จันทร์เรือง (2562) เกี่ยวกับการใช้ภาพประกอบช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ โดยเฉพาะกับผู้เรียนที่มีสไตล์การเรียนรู้แบบ Visual ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาเชิงนามธรรมและซับซ้อน เช่น แนวคิด SDGs ได้ง่ายขึ้น

ข้อเสนอแนะ (Research Suggestion)

1. ความคิดเห็นจากผู้ทำแบบประเมิน งานออกแบบมีความทันสมัยเข้ากับนักศึกษาได้ดีเข้าใจง่ายมีความน่าสนใจทันสมัย และ มีความคิดสร้างสรรค์ ผลงานออกแบบควรมีการนำไปสื่อสารในวงกว้าง หรือนำไปพัฒนาต่อยอดในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่อไป
2. ควรมีการศึกษาผลของการใช้สื่ออินโฟกราฟิกและภาพประกอบในการสื่อสารแนวคิด SDGs กับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายขึ้น เช่น นักเรียน ประชาชนทั่วไป หรือกลุ่มชุมชน
3. ในอนาคตสามารถขยายการวิจัยในการออกแบบสื่อเป็นรูปแบบดิจิทัล หรือสื่อมัลติมีเดีย เช่น วิดีโอแอนิเมชัน หรือแอปพลิเคชัน เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคน

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาช่วยเหลือให้คำปรึกษา และแนะนำจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวรรณ ปิ่นแก้ว ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และตรวจแก้ข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอกราบขอบขอบคุณท่านอาจารย์ ณ โอภาส

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจ แก้ไขเครื่องมือในการวิจัย พร้อมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัยครั้งนี้ และขอขอบพระคุณผู้บริหารของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมที่ให้ความสะดวกในการทำวิจัย ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยดี

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบพระคุณบิดา มารดา ครอบครัว รวมทั้งครู อาจารย์ ผู้อบรมสั่งสอนผู้วิจัย ตลอดจนเพื่อนๆ รวมคณะฯ ทุกท่านที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนในการทำงานวิจัยฉบับนี้ และขอขอบพระคุณอันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ให้แก่ผู้มีพระคุณทุกท่าน ส่วนข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้ทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- เกริก ยืนพันธุ์. (2543). **การออกแบบและเขียนภาพประกอบสำหรับเด็ก**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- กาญจนา ทองบุญเรือง. (2564). **การใช้สื่ออินโฟกราฟิกในการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของนักเรียนมัธยมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กุลนิษฐ์ สอนวิทย์. (2567). **ทฤษฎีการออกแบบ**. ค้นหาเมื่อ กันยายน 11, 2567, สืบค้นจาก: <https://identity.bsru.ac.th/archives/5017>
- ชล บุนนาค และคณะ. (2561). **โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)**. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ค้นหาเมื่อ กันยายน 11, 2567, สืบค้นจาก: <https://www.sdgmovement.com/>
- ดร.อัญชริกา จันจุฬา. (2563). **การพัฒนาสื่ออินโฟกราฟิก เพื่อสร้างการรับรู้และจดจำ สำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จังหวัดยะลา**. ค้นหาเมื่อ กันยายน 11, 2567, สืบค้นจาก: <https://wb.yru.ac.th/bitstream/yr/5054/>
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2549). **การออกแบบนิเทศศิลป์: ทฤษฎีและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, อติสร เกิดมงคล, & นงนุช ตันติภักดิ์ไชย. (2562). **การสื่อสารเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) อย่างมีประสิทธิภาพในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI).
- สุดารัตน์ จันทรเรือง. (2562). **การเรียนรู้ด้วยสื่อภาพประกอบเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- SDG MOVE. (2563). **ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGs**. ค้นหาเมื่อ กันยายน 10, 2567, สืบค้นจาก: <https://www.sdgmovement.com/intro-to-sdgs/>
- SDG MOVE. (2566). **ชื่อเป้าหมายย่อย และตัวชี้วัด**. ค้นหาเมื่อ กันยายน 10, 2567, สืบค้นจาก: <https://www.sdgmovement.com/sdg-101/>
- วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. (2539). **ความรู้เกี่ยวกับการสร้างภาพประกอบ**. ค้นหาเมื่อ กันยายน 21, 2567, สืบค้นจาก: http://thesis.swu.ac.th/swuarticle/Fi_Art/

การวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024

An Analysis Study of Literary Arts Strategy in 2024 Poetry Matichon Awards

นฤมล ลอยแก้ว¹รุจิรา พูนเพิ่ม¹จิรนนท์ ทองแจ้ง¹มณีนรีรัตน์ พรหมชาติ¹ธงชัย แซ่เจี๋ย²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 จำนวน 24 บท ผลการศึกษาพบว่า กวีมีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่หลากหลาย ได้แก่ การเล่นคำ อุปมา สัญลักษณ์ บุคคลวัต อติพจน์ ปฏิพากย์ สัทพจน์ และการสืบสรรค กลวิธีเหล่านี้ทำให้บทกวีสื่อความหมายได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะในด้านการใช้ภาษา เพื่อถ่ายทอดแนวคิดและอารมณ์อย่างลุ่มลึก อันสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจและความชำนาญของกวี

คำสำคัญ: วรรณศิลป์ กวีนิพนธ์ มติชนอวอร์ด

Abstract

This article analyzes the literary arts strategies employed in 24 poems from the 2024 Matichon Awards. As a result, the poets use several sorts of literary arts, such as word play, simile, symbol, personification, hyperbole, contradiction, onomatopoeia, and creative perpetuation. The poem was engaging because of these tactics, particularly the way language was used to carefully convey idea and feeling. It demonstrates the poet's skill and intent.

Keywords: literary arts, poetry, Matichon awards

บทนำ

จุดเริ่มต้นของ "มติชนอวอร์ด" เริ่มขึ้นจากความต้องการส่งเสริมและให้โอกาสนักเขียนและนักสร้างสรรค์วรรณกรรม ในการพัฒนาผลงาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากบริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) มุ่งเน้นในการค้นหาผลงานที่มีคุณภาพสูง ทั้งในด้านเนื้อหาและการใช้ภาษา ซึ่งช่วยให้วรรณกรรมไทยเข้าถึงผู้อ่านในวงกว้างมากขึ้น

บทบาทของ มติชนอวอร์ด ในการส่งเสริมวรรณกรรมไทยมีความสำคัญอย่างมาก ไม่เพียงแต่เป็นเวทีประกวดผลงานเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่าของวรรณกรรมไทยให้แพร่หลายมากขึ้น มติชนอวอร์ดมีบทบาทเป็นสื่อกลางระหว่างนักเขียนและผู้อ่าน ช่วยให้ผลงานวรรณกรรมที่มีคุณค่าและเต็มไปด้วยเนื้อหาสาระสามารถเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนได้ นอกจากนี้ยังเป็นแรงบันดาลใจให้กับนักเขียนทั้งหน้าใหม่และนักเขียนที่มีประสบการณ์อยู่แล้ว ให้พัฒนาฝีมือ

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่ออาชีพ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

การเขียนให้ดียิ่งขึ้น การได้รับการยอมรับจากเวทีนี้ยังสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดผลงานใหม่ๆ ในวงการวรรณกรรมไทย ทำให้วงการนี้ยังคงมีชีวิตชีวาและเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง

กวีนิพนธ์มติชนอวอร์ดในปี 2024 ถือเป็นผลงานที่โดดเด่นอย่างมาก เพราะเต็มไปด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยในยุคปัจจุบัน กวีนิพนธ์หลายชิ้นสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ชีวิต ความรู้สึก และความคิดเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรม ทั้งนี้ผลงานที่ส่งเข้าประกวดในปีนี้มีการใช้ภาษาที่สร้างสรรค์และลึกซึ้ง นักเขียนสามารถนำเสนอความรู้สึกและมุมมองที่ก่อให้เกิดการสะท้อนความคิดแก่ผู้อ่าน เป็นการสื่อสารผ่านคำที่มีพลัง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงศิลปะของการใช้ภาษาไทยในแบบที่งดงามและลึกซึ้ง

การวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 ในบทความนี้จึงนับว่ามีส่วนสำคัญในการทำ ความเข้าใจศิลปะภาษาของกวีที่ใช้ถ่ายทอดความคิดและสร้างจินตภาพให้เกิดในใจของผู้อ่าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024

สมมุติฐานของการวิจัย

กวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 มีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่หลากหลายเพื่อสื่อความคิดของกวี

ขอบเขตของการวิจัย

กวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 มีการเผยแพร่ 2 ช่องทาง คือทางนิตยสาร *มติชนสุดสัปดาห์* และทางเว็บไซต์ <https://www.matichonweekly.com/matichon-award> บทความนี้จะศึกษา กวีนิพนธ์กลุ่มดังกล่าวจากการเผยแพร่ทางเว็บไซต์ จำนวน 24 บท โดยเก็บข้อมูลในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2568

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

กลวิธีทางวรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการใช้ภาษา หรือศิลปะการประพันธ์ ซึ่งแสดงออกในท่วงทำนองการแต่งของผู้ประพันธ์ โดยมีลักษณะเฉพาะตัวและเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถเรียกได้ในหลายรูปแบบ เช่น "ท่วงทำนองการแต่ง" "ลีลาการเขียน" หรือ "ท่วงทำนองการเขียน"

พระยาอนุมานราชธน (2515, หน้า 141) กล่าวว่าศิลปะการใช้ภาษาเป็นท่วงทำนองที่แสดงออกของผู้คน ได้แก่ ความรู้ ความนึกคิด ฝีมือ และนิสัยใจคอ ส่วนสำคัญอันเป็นรากฐานของท่วงทำนองที่แสดงออกทั้งหมด จะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ หากเป็นวรรณกรรมก็อยู่ที่วิธีจัดเรียงถ้อยคำ ประโยค และวรรคตอนของผู้ประพันธ์

ล้อม เพ็งแก้ว (2522, หน้า 3) กล่าวว่าศิลปะการประพันธ์คือส่วนที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวหรือการสะท้อนอารมณ์ เป็นพลังที่ทำให้รูปแบบและเนื้อหาปรากฏเด่นชัด

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549, หน้า 18-51) กล่าวถึงกระบวนการปรุงแต่งภาษาวรรณศิลป์ไทยให้เกิดเสน่ห์แห่งการประพันธ์ โดยกวีจำเป็นต้องเรียนรู้ธรรมชาติของภาษาอย่างถ่องแท้ เพื่อเลือกใช้เสียง คำ และโวหารให้เหมาะสม เช่น การปรุงแต่งเสียง ปรุงแต่งคำ (การสรรคำ การเล่นคำ การซ้ำคำ) และการปรุงแต่งความ

จากการศึกษาพบว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์เป็นศิลปะที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และความสามารถเฉพาะตัวของผู้แต่ง ซึ่งส่งผลต่อความสละสลวย ความไพเราะ และความลึกซึ้งของวรรณกรรม การศึกษาท่วงทำนองและศิลปะการใช้ภาษาจึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์และเข้าใจเนื้อหาของงานวรรณกรรมอย่างแท้จริง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เลือกผลงานกวีนิพนธ์และกำหนดขอบเขตของการวิจัย
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาบริบทความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2566-2567 เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจความหมายที่กวีต้องการสื่อสารผ่านกวีนิพนธ์
4. วิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และนำเสนอผลวิจัย

ผลการวิจัย

ดังได้กล่าวไปแล้วว่า กลวิธีทางวรรณศิลป์ถือเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารความคิดของกวีผ่านตัวบทกวีนิพนธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้น เมื่อศึกษาวิเคราะห์กวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 พบว่า กวีมีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่หลากหลายและน่าสนใจ ดังมีรายละเอียดจะกล่าวได้ต่อไปนี้

1. การเล่นคำ

การเล่นคำเป็นกลวิธีหนึ่งที่กวีนิยมใช้ในการประพันธ์กวีนิพนธ์ไทย โดยการเลือกสรรคำมาเรียงร้อยในคำประพันธ์เพื่ออวดฝีมือของกวี กล่าวคือ “การเล่นคำคือการนำคำที่มีรูปหรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมา เล่นในเชิงเสียงและความหมาย การเล่นคำมีหลายวิธี เช่น การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง การเล่นคำหลายความหมาย เป็นต้น” (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2549, หน้า 31) จากการศึกษา กวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 ผู้วิจัยพบว่ามีการเล่นคำโดยใช้คำที่มีเสียงเดียวกันมาซ้ำในบทกวี แต่ความหมายของคำนั้นแตกต่างกัน ดังปรากฏใน *กระดาศสองแผ่นและผืนของผืนน้ำครอบครว* ความว่า

กระดาศแค่ สองแผ่น กำหนดชีวิต

บงการ ลิขิต สิทธิปไตยสลาย

บางคนอาจ ดีใจ รับใช้นาย

บางคน อาจหาย จากปฐพี

บางคน พร้อมใจ พลีชีพตาย

แต่บางคน ผืนสลาย กลายเป็นธุลี

(ภาชนผืน, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นกวีใช้การเล่นคำว่า “บางคน” โดยกำหนดให้ปรากฏซ้ำตรงตำแหน่งขึ้นต้นวรรคของแต่ละวรรค เพื่อเน้นย้ำความแตกต่างของผลลัพธ์ที่ส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน อันเป็นผลมาจากคำสั่งหรือการกระทำเดียวกันของผู้มีอำนาจ การเล่นคำในลักษณะนี้เน้นอารมณ์และเจตนาของกวีนิพนธ์ เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมในสังคม สร้างความรู้สึกสะเทือนใจผ่านการนำเสนอชะตากรรมที่หลากหลายของประชาชนภายใต้ระบบเดียวกัน

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏการเล่นคำ คือกวีนิพนธ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ที่สุดขอความจริง

ความวิกลจริตแก้ผ้าเดินร่ายอยู่กลางสี่แยก

ที่สุดปลายประวัติศาสตร์

ความอับอายถูกสลักลงผืนเนื้อ

และที่จุดสิ้นสุดของเรื่องเล่า

เราจับอวัยวะเพศออกไปฟาดฟันศัตรู

(วัฒน์ ยวงแก้ว, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากกวีนิพนธ์ชื่อ *เปลือย* ผลงานของวัฒน์ ยวงแก้ว มีการเล่นคำว่า “ที่สุด” โดยปรากฏซ้ำสองแห่งเพื่อสื่อความหมายถึงจุดสิ้นสุดหรือจุดสุดท้ายของความจริงและประวัติศาสตร์ อันแสดงให้เห็นว่าไม่มีตำแหน่งแห่งที่ให้ไปต่อได้อีก นอกจากนี้ยังใช้คำ “ที่จุดสิ้นสุด” ซึ่งปรับเปลี่ยนมาจากคำว่า “ที่สุด” ที่ปรากฏในวรรคก่อนหน้าเพื่อสื่อความหมายในลักษณะเดียวกัน การเล่นคำในลักษณะนี้เป็นการชี้แนะให้อ่านได้พิจารณาเนื้อหาที่ตามมาว่ามีลักษณะเหนือจริง เป็นไปไม่ได้ ทำให้ความหมายในตัวบทหนักแน่นและมีพลังมากขึ้น

2. อุปมา

อุปมา คือ การเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่หนึ่งโดยใช้คำเชื่อมที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “เหมือน” เช่น ดุจดัง ราว รวากับ เปรียบ ประดุจ เถก เล่ห์ ปาน ประหนึ่ง เป็นต้น กวีนิพนธ์รางวัลมหิดลวรรณกรรม 2024 มีการใช้อุปมา ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

สันติสุขเหมือนแสงอาทิตย์ตอนหกโมงเช้า

ใครบางคนพลิกคว่ำ

กลักลับกลายเป็นแสงอาทิตย์ตอนหกโมงเย็น

(อานี ดอฮะ, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทกวีชื่อ *บุตรธิดาแห่งกฎอัยการศึก* ของอานี ดอฮะ ในตัวอย่างนี้มีการใช้อุปมาเพื่อเปรียบ “สันติสุข” ว่าเหมือนกับ “แสงอาทิตย์” ที่ไม่มีความแน่นอน แสงอาทิตย์ตอนหกโมงเช้าส่องถึงแสงแรกของวันที่สร้างความอบอุ่นและสว่างไสวให้แก่สรรพชีวิตบนโลก ก่อนที่จะมีใครบางคน “พลิกคว่ำ” ทำให้สันติสุขกลับตาลปัตรกลายเป็น “แสงอาทิตย์ตอนหกโมงเย็น” ที่จะนำไปสู่ความมืดมิดในยามราตรี ความเปรียบดังกล่าวสื่อถึงสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ส่งผลกระทบต่อบทกวีของผู้อ่านในพื้นที่ กระทั่งบางครอบครัวให้กำเนิดบุตรธิดาภายในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งมีการประกาศกฎอัยการศึก ดังที่ปรากฏในข้อบทกวี

อีกตัวอย่างหนึ่งในกวีนิพนธ์รางวัลมหิดลวรรณกรรม 2024 ที่ปรากฏการใช้อุปมา คือ บทกวีที่ชื่อ *การเล่นเส้นพรมแดน* ผลงานของวิศิษฐ์ ปรียานนท์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความขัดแย้งแบ่งผล ต่างชนชั้น

สั่งรบราฆ่าฟันกระชั้นเท่า!

เพื่อหลานลูกเชื่อมโยงอีกไกล

ไร้ผู้นำมอบคำขวัญสายวันเสาร์

ควั่นระเบิดเต็มบ้านฟ้าผ่าสิ้นเงา

สุขและเศร้า หล่นหายดอกไม้บาน

เด็กเด็กกลางความจริงกับความฝัน

รวนรกกับสวรรค์ อันขมหวาน

(วิศิษฐ์ ปรียานนท์, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้อุปมาเปรียบเทียบชีวิตของเด็ก ๆ ที่อยู่ระหว่างความจริงกับความฝันว่า “รวนรกกับสวรรค์อันขมหวาน” การเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการสื่อภาพชีวิตของเด็กที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่กั้นชนระหว่างรัฐ หรือไม่ก็เป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างพรมแดนที่มีสงครามแย่งชิงพื้นที่ระหว่างประเทศคู่พิพาท เป็นสภาพชีวิตที่ไม่มีทางออกเนื่องจากไม่ใช่ผู้มีอำนาจในการยุติสงคราม หากแต่เป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากการใช้อำนาจของผู้มีอำนาจที่ต้องการแย่งชิงพื้นที่บริเวณเส้นพรมแดนดังกล่าวข้างต้น

3. สัญลักษณ์

สัญลักษณ์ คือ การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการสร้างจินตนาการซึ่งเป็นรูปธรรมชักนำไปสู่ความหมายอีกชั้นหนึ่ง ส่วนใหญ่มักจะเป็นส่วนใหญ่มักจะเป็นที่เข้าใจในสังคม เช่น ใช้ดอกไม้แทนผู้หญิง เพราะมีคุณสมบัติร่วมกันคือความสวยงามและบอบบาง สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2548, หน้า 47) อธิบายว่า สัญลักษณ์เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่อาจจะมีความสัมพันธ์

เชื่อมโยงกับภาพพจน์อื่น ๆ สัญลักษณ์หลายอย่างอาจจะพัฒนามาจากภาพพจน์เปรียบเทียบ เช่น การเปรียบเทียบงามของนางที่รักกับดอกไม้ เมื่อมีการเปรียบเทียบจนเกิดความเข้าใจร่วมกันใน “ชนบ” วรรณศิลป์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือชนชาติใดชนชาติหนึ่ง หรือวัฒนธรรมใด วัฒนธรรมหนึ่ง ภาพพจน์เหล่านั้นก็จะกลายเป็นสัญลักษณ์

กวีนิพนธ์รางวัลติชนอวอร์ด 2024 มีการใช้สัญลักษณ์ ดังตัวอย่างจากกวีนิพนธ์ไร้ฉันทลักษณ์ *โหมโรงปริวรรต* ของ ชะการีย์ยา อมตยา ความว่า

สำหรับคนรุ่นใหม่

ประชาธิปไตยไม่ใช่ถนนเส้นเก่าคร่ำคร่า

(ชะการีย์ยา อมตยา, 2567)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กวีใช้สัญลักษณ์ “ถนนเส้นเก่าคร่ำคร่า” เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงระบอบการปกครองแบบเก่าที่ล้าสมัยและถูกทำให้เข้าใจว่าเป็น “ประชาธิปไตย” เนื่องจากการปกครองแบบดังกล่าวไม่สามารถนำพาและพัฒนาสังคมไปข้างหน้าหรือทำให้คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นได้

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏการใช้สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์รางวัลติชนอวอร์ด 2024 คือตัวอย่างต่อไปนี้

ยังโดดเด่นเห็นได้ยังไม่หยุด

บนข้อมือมนุษย์นอนคลุมผ้า

ลมหายใจไร้แล้วสิ้นแววตา

ยังเดินหน้าฝ่าไปไม่รู้

แซกทอยยอ่ยคร่น้ำตามวิถี

ประเพณีทำศพเกินลบหลู่

นาฬิกาเรือนเก่าชวนเฝ้าดู

ว่าใครอยู่ยืนยงข้ามโมงยาม

กระดิกเขมบอค่าเกินซื้อขาย

บนข้อมือคนตายชวนไหวหวัม

แม้เสมือนเคลื่อนไหวไม่ตายตาม

กลับตอกย้ำคำถามความเที่ยงแท้

(โชคชัย บัณฑิต, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงนาฬิกาข้อมือที่อยู่บนข้อมือของศพที่กำลังประกอบพิธีรดน้ำ กวีใช้สัญลักษณ์ “นาฬิกาเรือนเก่า” เพื่อสื่อความหมายถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง ทว่าความไม่เที่ยงนั้นอยู่บนสิ่งหนึ่งที่มีความเที่ยงแท้ นั่นคือ เวลาจะเดินไปข้างหน้าเสมอ ดังที่ชื่อบทกวี *เที่ยง Time* บ่งชี้ความหมายไว้

4. บุคคลวัต

บุคคลวัต คือ การกล่าวถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ให้ทำกิริยาอาการหรือแสดงความรู้สึกได้เหมือนกับมนุษย์ เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์รางวัลติชนอวอร์ด 2024 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างจากบทกวี *ครึ่งแล้วครึ่งเล่า...แปลงกายเป็นคลื่น / แสงรอน แรม*

ทะเลไม่เคยปราศจากคลื่น

คลื่นเกลียวและสงเสียดคร่ำครวญ

ดบตีเม็ดทรายครึ่งแล้วครึ่งเล่า

คนไม่เคยปราศจากการต่อสู้

(แสงรอน แรม, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทกวีชื่อ *ครึ่งแล้วครึ่งเล่า...แปลงกายเป็นคลื่น* ของแสงรอน แรม กวีใช้บุคคลวัตโดยทำให้ “ทะเล” มีลักษณะเหมือนมนุษย์ เช่นการ “สงเสียดคร่ำครวญ” อันสื่อถึงคลื่นในทะเลที่ซัดอยู่ตลอดเวลา มิเคยได้สงบนิ่ง ซ้ำคลื่นดังกล่าวยัง “ดบตีเม็ดทราย” หรือก็คือการส่อภาพคลื่นที่พัดเข้ากระแทกทรายบนชายหาด การสร้างภาพทะเลผ่านการให้บุคคลวัตในบทกวีนี้ก็เพื่อสร้างจินตภาพให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความไม่หยุดนิ่งของคลื่นในทะเล หากแต่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จินตภาพดังกล่าวสัมพันธ์กับการต่อสู้ของคนในสังคมในวรรณคดีว่า “คนไม่เคยปราศจากการต่อสู้”

การใช้บุคคลวัตในกวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 ยังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

มดยังคงถ่อมตัว
แม้มีเรื่องเปลี่ยนแปลงในสังคม
มันผ่านความเกลียดชังมายาวนาน
เพราะยึดมั่นในค่านิยมแบบเดิม
โลกภายนอกฝูงมดมันเป็นความฝัน
มดหัวเราะชอบใจ อยู่อย่างมีความสุขมานาน
กระทั่งวันหนึ่งเถาวัลย์ได้ปกคลุมท้องฟ้า

(ปานศักดิ์ นาแสง, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากกวีนิพนธ์ที่ชื่อ *เถาวัลย์กับฝูงมด* กวีใช้บุคคลวัตโดยทำให้ “มด” มีกิริยาอาการแบบเดียวกับมนุษย์ เช่น “ถ่อมตัว” “ผ่านความเกลียดชัง” “หัวเราะชอบใจ” หรือ “อยู่อย่างมีความสุข” การใช้บุคคลวัตดังกล่าวข้างต้นมีตีความเป็นมนุษย์ให้แก่และทำให้ความหมายหมายของมดในบทกวีนี้มีใช้สัตว์หกขา หากแต่มดเป็นอุปลักษณสื่อถึงสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในสังคม นั่นคือมนุษย์ที่อยู่ในสังคมและผ่านยุคสมัยแห่งความเกลียดชังมาด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่หลากหลาย

5. อติพจน์

อติพจน์ คือ การกล่าวเกินจริง เพื่อสร้างและเน้นความรู้สึกและอารมณ์ทำให้เกิดความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ภาพพจน์ชนิดนี้นิยมใช้กันมากแม้แต่ในการพูด เพราะเป็นการกล่าวที่ทำให้เห็นภาพได้ง่าย และแสดงความรู้สึกของกวีได้อย่างชัดเจน เมื่อวิเคราะห์กวีนิพนธ์รางวัลมติชนอวอร์ด 2024 พบว่ามีการใช้อติพจน์ดังในตัวอย่างต่อไปนี้

เราจับอวัยวะเพศออกไปพาดพันศัตรู
ไม่ ข้าไม่ยอมให้เรื่องเล่าจบลงอย่างน่าอายเช่นนี้
จึงหันหลังกลับ
มุ่งออกจากตัวเอง
ก้าวอย่างสู่อินาคต

(วัฒน์ ยวงแก้ว, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทกวี *เปลือย* ของวัฒน์ ยวงแก้ว กวีใช้อติพจน์ในวรรคที่ว่า “เราจับอวัยวะเพศออกไปพาดพันศัตรู” เพราะในความเป็นจริงไม่มีใครใช้อวัยวะเพศเป็นอาวุธในการต่อสู้ หากแต่ข้อความดังกล่าวเป็นการสื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบถึงสภาพสังคมที่บิดเบี้ยวเกินจากความเป็นจริงและไร้ศีลธรรมจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ดังนั้นขึ้นได้

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว บทกวีชื่อ *‘เราดื่มกินความขมขื่น, โง่งม’* ก็ปรากฏการใช้อติพจน์เช่นกัน ดังความว่า

เราดื่มกินความขมขื่นเข้มข้น
ความอัปจนราวมรดกสืบทอดสมัย
โลกกว้างกว้างร้างรักที่פקใจ
ทุกเส้นชัยเปล่ากลวงภาพลวงตา
เราดื่มกินโง่งมจนอัมพาต
ความมืดดำทาบทาทั่วซ้ายขาว
อาทิตย์เจิบงัน-พระจันทร์ลบลาลา,
ไม่เห็นเมฆสีฟ้า-ไม่มีความฝัน

(ดาดาว กิจอรุณกุล, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นใช้ข้อดีพจน์ในวรรคที่ว่า “เราดื่มกินความขมขึ้นเข้มข้น” และ “เราดื่มกินโง่งมจนอึ้งหนำ” เนื่องจากความขมขึ้นและความโง่งมไม่สามารถดื่มกินได้ในความเป็นจริง การใช้ข้อดีพจน์ดังกล่าวสื่อถึงสภาพสังคมที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ทนจากการติดอยู่ในภาพมายาและธรรมชาติที่วิปริตจนไม่สามารถมีชีวิตอันเป็นปกติสุขได้

6. ปฏิพากย์

ปฏิพากย์ คือ การกล่าวให้ภาพที่ขัดแย้งกัน เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ใช้การรวมคำหรือแนวคิดที่ขัดแย้งกันในเชิงตรรกะหรือสามัญสำนึก แต่เมื่อตีความในเชิงลึกจะสะท้อนความจริงซ่อนเร้นหรือประเด็นเชิงปรัชญาได้อย่างทรงพลัง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถ้อยคำประกาศสดุดีก่อนเผาร่างช่างไฟเราะจับใจ
แจกหนังสืองานศพเล่าเรื่องประวัติศาสตร์เงินตรา
จากเปลือกหอยมาสู่ตัวเลข
ทุกอย่างประเมินค่าเป็นเงินแม้ความรักภักดี

(ถนอม ชุนเพ็ชร, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทกวี (เช่น) *ทางการเงิน* ของ ถนอม ชุนเพ็ชร ข้อความที่ปรากฏการใช้ปฏิพากย์ คือ “ทุกอย่างประเมินค่าเป็นเงินแม้ความรักภักดี” เนื่องจาก ความรักภักดีเป็นสิ่งที่ไม่สามารถตีมูลค่าเป็นเงินได้ จึงขัดแย้งกับการประเมินค่าเป็นเงิน การใช้ปฏิพากย์ดังกล่าวสื่อถึงสังคมทุนนิยมที่ประเมินทุกสิ่งเป็นเงินแม้กระทั่งความรัก ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ลึกซึ้งและไม่สามารถซื้อขายได้ ข้อความนี้เป็นการแสดงถึงความขัดแย้งระหว่างค่านิยมทางสังคมที่ยึดมั่นในเงินกับคุณค่าทางจิตใจที่ไม่สามารถแปลงเป็นเงินได้

การใช้ปฏิพากย์ยังปรากฏในกวีนิพนธ์รางวัลมหิดลวรรณกรรม 2024 บทนี้ด้วย

ฉวยสิทธิสำแดงเดชวิเศษสร้าง	แต่งตัดจัดวางกระถางใหม่
โอ้! ท่านรุกรกรแห่ง “บอนไซ	ประชาธิปไตย” วิไลล้ำ
อยากเล็มตามแต่ใจที่ใครเล็ม	จึงดันโตไม่เต็มและเตี้ยต่ำ
เค้นคัดตัดต่อพันธุกรรม	ชอกข้าใช้สดชื่นยืนแกร็นแคระ

(หมึกสีม่วง, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทกวี *บอนไซ* ของหมึกสีม่วง ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์รางวัลชนะเลิศมหิดลวรรณกรรม 2024 การใช้ปฏิพากย์ในบทกวีดังกล่าวปรากฏผ่านคำว่า “รุกรกร” ซึ่งหมายถึงนักศัลยกรรมไม้ต้น มีหน้าที่ดูแลและจัดการต้นไม้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหรือในบริเวณอาคารสถานที่ต่าง ๆ แต่คำดังกล่าวที่ปรากฏในบทกวีนี้ใช้กับ “บอนไซประชาธิปไตย” ในแง่หนึ่งบอนไซเป็นต้นไม้ขนาดเล็ก ปลูกในกระถาง จึงไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของรุกรกรในการตัดแต่งบำรุงดูแล ในอีกแง่หนึ่งพฤติกรรมของรุกรกรที่อยู่ในบทกวีนี้มีลักษณะ “ตามแต่ใจ” ซึ่งขัดกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ต้องฟังเสียงของประชาชน การใช้ปฏิพากย์ดังกล่าวจึงแสดงถึงความขัดแย้งระหว่างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยกับคนที่มีอำนาจในการทำให้ระบอบการปกครองดังกล่าวเป็นไปตามครรลองที่ควรจะเป็น

7. สัทพจน์

สัทพจน์ หมายถึง ภาพพจน์ที่เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงสัตว์ เสียงคลื่น เสียงลม เสียงฝน เป็นต้น ในกวีนิพนธ์รางวัลมหิดลวรรณกรรม 2024 มีการใช้สัทพจน์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

แมงเอ๋ย...กินน้ำบ่อไหน
บ่อใดใด ฟองฟอดน้ำตาหลัง
กินบ่อโสโกโยกขบวนจวนจะพัง
พองคุลุ่มคลั่งทุบปัทมา

(ธรรมจุฑา ธรรมสโรช, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทกวี *งูกินหาง...ฉบับปีมะโรง 2567* ของ ธรรมรุจา ธรรมโสโรช มีการใช้สัทพจน์ คือคำว่า “ฟอด” ซึ่งสื่อถึงเสียงที่เกิดจากน้ำพุ่งออกมา ในที่นี้หมายถึงเสียงน้ำตาที่ไหลอย่างต่อเนื่องและหนักหน่วงจนเป็นพอง ทั้งนี้เนื่องมาจากความรู้สึกเจ็บปวดเสียใจจากความรุนแรงที่เกิดในครอบครัวที่ “พอง” เป็นฝ่าย “คลุ้มคลั่งทุบตี” ทำร้ายแมงกัวนิพนธ์รางวัลดิชนอวอร์ด 2024 อีกตัวอย่างหนึ่งที่มีการใช้สัทพจน์ คือตัวอย่างต่อไปนี้

ในโลกที่ความจำเป็นสวนทางกับความถูกต้อง
คือคืนเดียวเปลี่ยวที่ดาวเรนหาย
เสียงหรีดหรีดระงม
ข้าจ่อมจมอยู่กับตัวเอง
ทบทวนความจริงของโลกและชีวิต
โลกที่ต่างคนคิดต่างมุมมอง
สุดโง่งโง่เหตุผล

(มิ่ง มงกุฎ, 2567)

ตัวอย่างข้างต้นมีการใช้สัทพจน์คือคำว่า หรีดหรีด ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเสียงแมลง ในบริบทนี้สื่อถึงเสียงที่มีการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและก้องกังวานในยามค่ำคืนหรือในสถานการณ์ที่เงียบสงัด คำว่า ระงม บ่งบอกถึงความดังและความสั่นสะเทือนจากเสียงนี้ เสียงดังกล่าวดังชัดขึ้นเนื่องจาก “ข้า” กำลังใช้ความคิดทบทวนถึงโลกที่ต่างคนต่างคิดอย่างสุดโต่ง ยิ่งตัวละคร “ข้า” ใช้ความคิดมากเท่าใด เสียงก็จะดังมากขึ้นเท่านั้น เสียงที่ดังต่อเนื่องยาวนานจึงสื่อถึงเรื่องที่ต้องขบคิดว่ามีมากเหลือเกิน

8. การสืบสรรค์

คำว่า “การสืบสรรค์” หรือ creative perpetuation หมายถึง การทำให้เห็นพลวัตของการสืบทอด ซึ่งไม่ใช่เพียงการสืบทอดเท่านั้น แต่ได้นำมาสร้างใหม่ด้วย คำว่า “สืบ” ตัดคำมาจาก “สืบทอด” หมายถึง การรับมรดกมาจากอดีตหรือการรับช่วงต่อ ๆ กันมา ส่วนคำ “สรรค์” ตัดคำมาจาก “สรรค์สร้าง” หมายถึงการสร้างสรรค์ในกระบวนการสืบทอดดังกล่าว (นิตยา แก้วคัลณา, 2561, หน้า 18) ในกวีนิพนธ์รางวัลดิชนอวอร์ด 2024 มีการใช้การสืบสรรค์ในบทกวีต่อไปนี้

เสียงอวยเสียงเอ๋ยอ้าย	อันใด พี่เอ๋ย
เสียงย่องยอยใคร	ทั่วหล้า
ผองชนต่างหลับไหล	ลึมตื้น ฤพี
ผองพี่จึงคิดกล้า	โค่นล้มสิทธิประชาชน

(ธัช จตุรธาร, 2567)

บทกวีข้างต้นชื่อ *ช่วยศพระ(กัมมะ) ลอ* เมื่อแรกอ่านหลายคนจะประหลาดถึงโคลงแม่บทจากวรรณกรรมเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ที่ว่า

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอ๋ย
เสียงย่องยอยใคร	ทั่วหล้า
สองเชื้อพี่หลับไหล	ลึมตื้น ฤพี
สองพี่คิดเองอ้า	อย่าได้ถามเฝ้า

เมื่อเปรียบเทียบโคลงทั้งสองบทข้างต้นจะเห็นว่า *ช่วยศพระ(กัมมะ) ลอ* ใช้กระบวนคำหลายคำจาก *ลิลิตพระลอ* เช่น “อ้าย อันใด พี่เอ๋ย” ในบาทแรก “ใคร ทั่วหล้า” ในบาทที่สอง และ “หลับไหล ลึมตื้น ฤพี” ในบาทที่สาม อย่างไรก็ตาม การใช้กระบวนคำนั้นมีการปรับเปลี่ยนคำบางคำเพื่อสื่อความหมายที่แตกต่างออกไปจาก *ลิลิตพระลอ* ทั้งยังสอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบันด้วย ดังในบาทที่ว่า “ผองพี่จึงคิดกล้า โคนล้มสิทธิประชาชน” ในบาทนี้คงคำว่า “พี่” จาก *ลิลิตพระลอ* ไว้ นอกนั้นเปลี่ยนการใช้คำทั้งหมด คำว่า “ผองพี่” สื่อถึงนักการเมืองที่เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วกลับ “โค่นล้มสิทธิประชาชน” ด้วยการตั้งรัฐบาลโดยพรรคที่ได้รับเสียงข้างมากจากการเลือกตั้งตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์บทกวีนิพนธ์รางวัลมหิตลชนอวอร์ด 2567 ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น พบว่า กวีมีการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่หลากหลาย ได้แก่ การเล่นคำ อุปมา สัญลักษณ์ บุคคลวัต อติพจน์ ปฏิพากย์ สัทพจน์ และการสืบทอด กลวิธีเหล่านี้ทำให้บทกวีสื่อความหมายได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะในด้านการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดแนวคิดและอารมณ์อย่างลุ่มลึก กลวิธีเหล่านี้ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลจากการเลือกสรรถ้อยคำและโวหารอย่างมีศิลปะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจและความชำนาญของกวีได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษากวีนิพนธ์รางวัลมหิตลชนอวอร์ด 2567 ในแง่แนวคิดหรือเนื้อหาที่กวีนำเสนอ เพื่อทำความเข้าใจด้วยบทกวีนี้ให้รอบด้านมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- โชคชัย บัณฑิต'. (2567). **เพียง Time**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_805296.
- ชะกรรียา อมตยา. (2567). **โหมโรงปริวรรต**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_782544.
- ดาดาว กิจอรุณกุล. (2567). **'เรารู้จักความขมขื่น, โง่งม'**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_766111.
- ณอม ชนเพ็ชร. (2567). **(เช่น) ทางการเงิน**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_778538.
- ธรรมรุจา ธรรมสโรช. (2567). **งูกินหาง... ฉบับปีมะโรง 2567**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_809799.
- ธัช จตุรธาร. (2567). **ย้ายศพระ (กัมมะ) ลอ**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_791547.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2561). **การสืบทอดในกวีนิพนธ์ไทย**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปานศักดิ์ นาสวง. (2567). **เลวร้ายกับผู้มด**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_789192.
- ภาชนัน. (2567). **กระต่ายสองแผ่นและความฝันของผู้ปกครอง**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_806919.
- มิ่ง มงกุฎ. (2567). **แสงทิ้งห้อย**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_799032.
- วัฒน์ ยวงแก้ว. (2567). **เปลือย**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_785886.
- วิศิษฐ์ ปรียานนท์. (2567). **การละเล่นเส้นพรมแดน**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/poem/article_800910.
- แสงรอน แรม. (2567). **ครั้งแล้วครั้งเล่า... แปลงกายเป็นคน**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_796947.
- หมึกสีม่วง. (2567). **บอนไซ**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_819992.
- อานี ดอฮะ. (2567). **บุตรธิดาแห่งกฎอัยการศึก**. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_802844.

การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร้นาม กับภาพสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม
A Literature Study on “Mùa Hè Không Tên” with a Reflection of Social and
Cultural Dimensions Facet

กัณฑ์พัฒน์ ทศน์สาธิต¹

บทคัดย่อ

วรรณกรรม คิมหันต์ไร้นาม (Mùa Hè Không Tên) เป็นหนึ่งในผลงานการประพันธ์ของ เหงวียน เหญิต อันห์² (Nguyễn Nhật Anh) นักประพันธ์ชาวเวียดนามที่มีบทบาทสำคัญต่อแวดวงวรรณกรรมของเวียดนามโดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเยาวชน ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องในการสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมต่อผู้คนในหมู่บ้านดอดอและชาวเวียดนามใต้ในช่วง ค.ศ. 1995 จนถึง ค.ศ. 1973 ภายใต้ทัศนคติของผู้เขียน โดยอาศัยแนวคิดผู้อ่านตอบสนอง (Reader-Response Criticism) และทฤษฎีภาพสะท้อน (Reflection Theory) โดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยจากเอกสาร ผลการศึกษพบว่า ภาพสะท้อนในด้านสังคมและวิถีชีวิต ผู้ชายมักมีค่านิยมในการเป็นเสาหลักของครอบครัว ส่วนผู้หญิงมีค่านิยมในการเป็นแม่บ้าน แต่ถึงกระนั้นด้วยกระแสอิทธิพลจากตะวันตกส่งผลต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเช่น การเล่นพนันและการเสพติด ภาพสะท้อนในด้านความเชื่อ หมู่บ้านดอดอเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อเช่น ลัทธิขงจื้อ ศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธนิกายมหายาน และภาพสะท้อนในด้านเศรษฐกิจ ด้วยบริบทของสงครามอินโดจีนครั้งที่สองส่งผลให้เวียดนามได้มีรูปแบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลให้การประกอบอาชีพ การคมนาคม ความบันเทิง รวมไปถึงการศึกษา ทั้งหมดล้วนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน

คำสำคัญ: คิมหันต์ไร้นาม การศึกษาวรรณกรรม ภาพสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

Abstract

The novel “Mua He Khong Ten” is one of the literary works by Nguyen Nhat Anh, a prominent Vietnamese writer who has played a significant role in the field of Vietnamese literature, particularly in youth literature. This research aims to study the content and themes related to the reflection of social and cultural dimensions of the people of Dodo Village and southern Vietnam between 1955 and 1973, from the author’s perspective. The study utilizes reader-response criticism theory and reflection Theory as its analytical framework. The method used in this study was qualitative research using document-based analysis. The findings reveal that the social and lifestyle reflections in the literature highlight the value placed on men as the pillars of the family, while women are valued for their roles as homemakers. However, the influence of Western culture has led to changes in lifestyle, such as gambling and drugs.

In terms of beliefs, Dodo Village is portrayed as a community surrounded by a variety of belief systems, including Confucianism, Christianity, and Mahayana Buddhism. Regarding the economy, the context of the Second Indochina war led to the development of a capitalist economic system in southern Vietnam, resulting in significant and sudden changes in occupations, transportation, entertainment, and education.

Keywords: Mùa Hè Không Tên, Literature Studies, Social and Cultural Dimensions Facet

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² ทับศัพท์ตามสำเนียงฮานอย

บทนำ

คิมหันต์ไรราม เป็นผลงานการประพันธ์ของ เหวียน เหญิต อันท์ นักเขียนชาวเวียดนามผู้มีชื่อเสียงและอิทธิพลในวงการวรรณกรรมเยาวชนของเวียดนาม ผลงานของเขามักสะท้อนถึงความทรงจำ ประสบการณ์ และข้อคิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งถ่ายทอดผ่านมุมมองของเยาวชน และทั้งหมดล้วนได้รับความนิยมจากผู้อ่านทุกช่วงวัย เนื่องจากการเล่าเรื่องที่สะท้อนชีวิตในวัยเด็ก โดยเป็นช่วงเวลาที่คุณคนต่างเคยผ่านประสบการณ์ดังกล่าวมาก่อน ส่งผลให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงและเข้าใจเรื่องราวได้ง่าย ผลงานวรรณกรรมของเขามักนำเสนอผ่านมุมมองของตัวละครเยาวชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผลงานของเขาได้รับการยอมรับและนิยมมาอย่างต่อเนื่อง

ภายในวรรณกรรม คิมหันต์ไรราม นักเขียนได้รับแรงบันดาลใจในการเล่าถึงช่วงวัยเยาว์ของตนเองผ่านหมู่บ้านดอโด (làng Đò Đò) จังหวัดกว๋าง นาม (tỉnh Quảng Nam) ซึ่งเป็นสถานที่ที่เขาเติบโตขึ้นในระหว่างปี ค.ศ. 1955 ถึง ค.ศ. 1973 วรรณกรรมเล่มนี้สะท้อนถึงชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านดังกล่าวรวมถึงผู้คนในสาธารณรัฐเวียดนามหรือเวียดนามใต้ในช่วงที่ประเทศเวียดนามเผชิญกับความขัดแย้งทางอุดมการณ์ในสงครามอินโดจีนครั้งที่สอง โดยการเล่าเรื่องในวรรณกรรมนี้จะพาผู้อ่านย้อนเวลากลับไปผ่านตัวละครเยาวชนหลักที่มีบทบาทสำคัญ เช่น คาง (Khang) หยวน (Nhàn) จิ๋ว (Chỉnh) ตี (Ti) ตึก (Túc) ดัญ (Đinh) และโฮ่ย (Hội) ซึ่งตัวละครเหล่านี้เป็นตัวแทนสมมุติของประสบการณ์และความทรงจำในวัยเด็กของนักเขียนในช่วงเวลานั้น ตัวละครทั้งหลายต่างสะท้อนถึงการเติบโตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้นการเล่าเรื่องผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ในครั้งนี้ จึงไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความทรงจำในวัยเด็ก แต่ยังเผยให้เห็นถึงการเผชิญหน้าและปรับตัวของตัวละครกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อในสังคมเวียดนามใต้ช่วงเวลานั้น

การศึกษาแนวคิดผู้อ่านตอบสนองและทฤษฎีภาพสะท้อนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ของภาพสะท้อนมิติสังคมและวัฒนธรรม โดยแนวคิดผู้อ่านตอบสนองจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถมีปฏิสัมพันธ์ในการตีความหมายกับวรรณกรรมได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเชื่อว่าความหมายของวรรณกรรมไม่ได้เกิดจากการถ่ายทอดของผู้เขียนเพียงฝ่ายเดียว ขณะที่ทฤษฎีภาพสะท้อนจะช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพรวมและภาพสะท้อนของมิติสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน เนื่องจากรวมกันไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ แต่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยในบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเนื้อหาหรือประเด็นต่าง ๆ ในการสะท้อนมิติสังคมและวัฒนธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่อง *คิมหันต์ไรราม* ประกอบไปด้วยประเด็นและเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมอะไรบางอย่างในการสะท้อนถึงผู้คนชาวเวียดนามใต้ โดยเฉพาะผู้คนในหมู่บ้านดอโดในช่วง ค.ศ. 1955 จนถึง ค.ศ. 1973 ภายใต้ทัศนคติของผู้เขียน ทั้งนี้ การศึกษาจะมุ่งวิเคราะห์ลักษณะการนำเสนอของผู้เขียนที่แฝงไว้ในรายละเอียดของเนื้อหา ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ไปจนถึงบริบททางเศรษฐกิจที่ส่งอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่สะท้อนถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมอันซับซ้อนของชาวเวียดนามใต้ โดยเฉพาะภายในหมู่บ้านดอโดที่เป็นฉากหลังสำคัญในวรรณกรรมเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเนื้อหาและประเด็นต่าง ๆ ทางมิติสังคมและวัฒนธรรมในการเป็นภาพสะท้อนถึงผู้คนภายในหมู่บ้านดอโด และผู้คนชาวเวียดนามใต้ในช่วง ค.ศ. 1955 จนถึง ค.ศ. 1973 ภายใต้ทัศนคติของผู้เขียน ผ่านวรรณกรรม คิมหันต์ไรราม

สมมุติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร่้นาม เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของเวียดนามใต้ในช่วง ค.ศ. 1955–1973 ผ่านประสบการณ์ของผู้เขียน โดยมีเนื้อหาที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม และอิทธิพลจากตะวันตกซึ่งหลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวเวียดนามใต้ในหมู่บ้านดอ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยจากเอกสาร ทั้งเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ วรรณกรรม คิมหันต์ไร่้นาม บทความวิจัย ปรินญาณิพนธ์ และวิทยานิพนธ์

2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1955 จนถึง ค.ศ. 1973 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุคเวียดนาม เหวียน เหวิต อันท์ กำเนิดขึ้นมา กอปรกับเป็นช่วงเวลาที่ประเทศเวียดนามกำลังตกอยู่ในภาวะสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร่้นาม กับภาพสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม” เป็นการศึกษาวิจัยที่มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผลผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่อง “คิมหันต์ไร่้นาม” ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจและสามารถอธิบายถึงการสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนในการศึกษา และการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. วิธีการดำเนินการศึกษา/เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยมีเอกสารขั้นต้นคือ วรรณกรรม คิมหันต์ไร่้นาม และเอกสารชั้นรอง ได้แก่ เอกสารบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมของผู้เขียนนาม เหวียน เหวิต อันท์ เพื่อให้เข้าใจถึงการสะท้อนมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในรูปแบบของข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือ วรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร่้นาม และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ บทความวิจัย ปรินญาณิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรม ผู้เขียน รวมไปถึงแนวคิดทฤษฎี เพื่อช่วยในการเชื่อมโยงกับงานวิจัยฉบับนี้ในประเด็นต่าง ๆ

3. ขั้นตอนในการศึกษา การศึกษาครั้งนี้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ประกอบด้วย

3.1 การนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารขั้นต้นคือ วรรณกรรม คิมหันต์ไร่้นาม และเอกสารชั้นรองคือ บทความวิจัย ปรินญาณิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรม ผู้เขียน รวมไปถึงแนวคิดทฤษฎีมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยฉบับนี้

3.2 การแปลเอกสาร เนื่องจากเอกสารการวิจัยส่วนใหญ่ในครั้งนี้เป็นภาษาเวียดนาม จึงต้องดำเนินการในการแปลจากภาษาเวียดนามเป็นภาษาไทย โดยมีอาจารย์จากคณะศิลปศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้สอนในวิชาภาษาเวียดนาม และอาจารย์จากคณะบูรพคดีศึกษา (Đông phương học) จากมหาวิทยาลัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติฮานอย (Trường Đại Học Khoa học Xã Hội và Nhân văn, Đại Học Quốc Gia Hà Nội) ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ช่วยเหลือในครั้งที่ไปฝึกงานที่ฮานอย ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาเพื่อไม่ให้เนื้อหาเกิดความคลาดเคลื่อน

3.3 การนำข้อมูลจากการรวบรวมจากเอกสารที่ผ่านขั้นตอนการแปลมาตรวจสอบจนได้ข้อมูลที่แม่นยำและน่าเชื่อถือ จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ผ่านแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษา เพื่อพิจารณาถึงความสอดคล้องและความเชื่อมโยงต่อวรรณกรรมดังกล่าว

3.4 การนำข้อมูลจากการตรวจสอบและการวิเคราะห์ มาตีความผลการวิเคราะห์ของข้อมูลเพื่อพิสูจน์เป็นข้อสรุป และนำไปเสนอรายงานการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสารและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้มาเรียบเรียงโดยแบ่งแยกประเภทการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นสามประเด็นคือ 1.การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาพสะท้อนมิติด้านสังคมและวิถีชีวิต 2.การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาพสะท้อนมิติด้านความเชื่อ และ 3.การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาพสะท้อนมิติด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดสาระสำคัญได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม โดยใช้วิธีการในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Method)

ผลการวิจัย

1.โครงสร้างของวรรณกรรม คิมหันต์ไรราม

1.1 โครงเรื่อง (Plot) เพื่อสร้างความเข้าใจและสามารถดำเนินเรื่องราวต่อไปได้อย่างมีจุดหมาย การศึกษาโครงเรื่องจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งประกอบด้วยกันทั้งหมด ดังนี้

1.1.1 การเริ่มเรื่องราว (Exposition) เรื่องราวเริ่มต้นด้วยบทสนทาระหว่างตัวละคร “คาง” และ “หย่วน” ณ บริเวณหน้าบ้านของทั้งสอง ขณะกำลังพูดคุยกันถึงการป่วยของครูเซียว ซึ่งป่วยบ่อยครั้งจนไม่สามารถมาสอนหนังสือได้เป็นปกติ ด้วยความสงสัยในเหตุการณ์ดังกล่าว คางและหย่วนจึงตัดสินใจไปเยี่ยมบ้านของครูเซียวเพื่อสอบถามถึงสาเหตุที่ไม่สามารถมาสอนได้ตามปกติ

1.1.2 การพัฒนาเหตุการณ์ (Rising Action) เนื้อหาในช่วงนี้กล่าวถึงการเปิดเผยชีวิตครูเซียวซึ่งมีลูกชายหนึ่งคนชื่อ “ตี้” เป็นเพื่อนสนิทของคางและหย่วน ต่อมาเกิดเหตุการณ์สำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งและปมต่าง ๆ ได้แก่ อาการป่วยเรื้อรังของครูเซียว การหายไปของไก่ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่คางและหย่วนรักมาก ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างคางกับหย่วน ความรักของหลือและเซียว ตลอดจนความผูกพันระหว่างกลุ่มเพื่อนของคาง

1.1.3 จุดวิกฤตของเรื่องราว (Climax) ปมปัญหาหลักในเรื่องได้รับการเฉลยอย่างต่อเนื่อง โดยครูเซียวไม่สามารถทนต่ออาการป่วยได้และเสียชีวิตในที่สุด ไก่ที่หายไปถูกเปิดเผยว่า “ตุ๊ก” เพื่อนของคางและหย่วนเป็นคนนำไปทำอาหารให้พ่อของตนที่ป่วยเป็นไขมาลาเรีย พ่อของจี้ถูกจี้จากคดีทุจริตในธุรกิจการเกษตร ความเข้าใจผิดระหว่างคางกับหย่วนส่งผลให้ความสัมพันธ์อันดีคลอน และ “หลือ” แสดงออกถึงการประชดรักที่มีต่อเซียวด้วยการตัดสินใจของตนเอง

1.1.4 จุดคลี่คลายของเรื่องราว (Falling Action) เมื่อเหตุการณ์ผ่านพ้น ตัวละครต่างต้องเผชิญและยอมรับผลของความเปลี่ยนแปลง ครูเขียวจากไปอย่างสงบ ทำให้ชาวบ้านต่างรู้สึกเศร้าโศก คางและหยวนได้ปรับความเข้าใจกับตุ๊กหลังทราบเหตุผลที่แท้จริงของการขโมยไก่ จิ๋วหนีเดินจากหมู่บ้านไปด้วยความละอายใจ แต่ท้ายที่สุดพ่อของหยวนก็พาเขากลับมาและให้กำลังใจจนยอมรับความจริงได้ ส่วนหลินที่เคยตัดนิ้วประชดรัก ก็เดินทางกลับไปใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวที่นครเซี่ยงไฮ้ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคางกับหยวนก็ได้รับการเยียวยาจนกลับมาเป็นเพื่อนสนิทกันอีกครั้ง

1.1.5 การจบเรื่องราว (Denouncement) วรรณกรรมปิดฉากลงด้วยเหตุการณ์ที่คางต้องย้ายไปอยู่กับบิดาในเมือง ณ อำเภอท่า ลาม (huyện Hà Lam) หลังจากย้ายไป คางยังคงกลับมาเยี่ยมเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์อย่างสม่ำเสมอ ทว่าเมื่อเวลาผ่านไป ภาระหน้าที่การงานทำให้เขาไม่ได้กลับมาที่หมู่บ้านดอต่ออีกเลย เป็นการปิดเรื่องด้วยบรรยากาศของความคิดถึงและการเปลี่ยนแปลงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

1.2 แก่นเรื่อง (Theme) วรรณกรรมเล่มนี้สะท้อนแนวคิดหลักที่ผู้เขียนต้องการสื่อสารผ่านเรื่องราวของตัวละครต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดมุมมองต่อชีวิตในหลากหลายแง่มุม โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการแสวงหาตัวตนและการเติบโตของเด็กวัยรุ่น ในบริบทของครอบครัวและสังคม ตัวละครอย่าง “คาง” แสดงออกถึงความปรารถนาในการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ ส่วน “หยวน” แสดงความต้องการให้พ่อแม่กลับมายุ่งร่วมกันอีกครั้ง ในขณะที่ “ตุ๊ก” แสดงถึงความอดทนและการเสียสละเพื่อครอบครัว นอกจากนี้ยังสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับความรักที่ไม่สามารถครอบครองได้อย่างสมบูรณ์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างหยวนกับคาง ที่แม้ในช่วงแรกจะมีความรู้สึกผูกพัน แต่สุดท้ายก็เลือกที่จะเป็นเพื่อนกัน เพราะตระหนักว่าเป็นการตัดสินใจที่เหมาะสมกว่าในวัยเยาว์ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังสะท้อนความจริงของสังคมที่ชีวิตมนุษย์ประกอบไปด้วยทั้งความสุขและความเศร้า เช่น ตัวละคร “ตี้” ซึ่งต้องเผชิญกับความสูญเสียจากการเสียชีวิตของมารดาหลังจากอาการตกเลือดที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเผชิญหน้ากับโลกแห่งความจริง

1.3 ตัวละคร (Characters) ตัวละครภายในวรรณกรรม คิมหันต์ไรราม ประกอบไปด้วย ตัวละครหลักและตัวละครรอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.3.1 ตัวละครหลัก (Main Character) ภายในวรรณกรรม ตัวละครที่โดดเด่นและมีบทบาทต่อวรรณกรรมดังกล่าวมากที่สุดคือ เหล่าบรรดาเยาวชนทั้งหมด 7 คน ซึ่งประกอบไปด้วย คาง (Khang) หยวน (Nhàn) จิ๋ว (Chính) ดีญห์ (Đinh) ตี๋ (Ti) ตุ๊ก (Túc) และโฮ่ย (Hội) โดยทั้งเจ็ดตัวละครดังกล่าว เป็นตัวละครหลักสำคัญในการดำเนินเรื่องราวของวรรณกรรมดังกล่าวเพื่อปูทางเนื้อเรื่องไปถึงจุดจบได้

1.3.2 ตัวละครรอง (Supporting Character) สำหรับ เหวียน เหวียด อันห์ มองว่า ในการดำเนินเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง นอกจากการใช้ตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องราวแล้ว ควรมีการใช้ตัวละครรองเพื่อเสริมสร้างให้เนื้อหาภายในวรรณกรรมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเช่นกัน ดังนั้นภายในวรรณกรรมเล่มนี้จึงมีการสมมติตัวละครรองขึ้นมา โดยตัวละครรองทุกคนจะถูกนำเสนอเป็นตัวละครวัยผู้ใหญ่เช่น สมาชิกครอบครัวของคาง ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ พี่ชายหรือพี่เขย (Châu) ปู่ และย่า สมาชิกครอบครัวของหยวน ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และย่า สมาชิกครอบครัวของตี้ ประกอบไปด้วย พ่อหรือลุงบั่ง (Bàng) และแม่หรือน้าเขย (Diêu) สมาชิกครอบครัวของตุ๊ก ประกอบไปด้วย พ่อหรือลุงสัว (Sửu) แม่หรือป้าหล่าย (Lài) และดีญห์³ สมาชิกครอบครัวของดีญห์ ประกอบไปด้วย พ่อหรือลุงฮวน (Hoán) และแม่ สมาชิกครอบครัวของจิ๋ว ประกอบไปด้วย พ่อหรือลุงต๋อ โบ้น (Tư Bồn) และแม่ และสมาชิกครอบครัวของโฮ่ย ประกอบไปด้วย พ่อ นอกจากสมาชิกในครอบครัวของตัวละครหลักแล้ว ยังมีตัวละคร

³ ดีญห์เดิมทีเป็นลูกของลุงสัวและป้าหล่าย แต่เนื่องจากปัญหาทางการเงิน ลุงสัวและป้าหล่ายจึงจำเป็นต้องยกลูกชายคนเล็กให้กับลุงฮวนและภรรยาของลุงฮวน

เสริมอีกเช่น ป้าหว่า (Hoà) ป้าเกี่ยม (Kiếm) พี่สี่ (Sư) พี่ลือ (Lữ) แม่ซีแห่ง ฮว่าญห์ (Nghè Hoàn) พี่ถิ่น (Thịn) และพี่หงวน (Ngoan)

1.4 ฉากและสถานที่ (Setting) สถานที่หลักที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไรราม คือ “หมู่บ้านดอตอ” จังหวัดกว๋าง นาม ซึ่งเป็นบ้านเกิดของเหงวียน เหวียด อันห์ ผู้ประพันธ์ และยังเป็นพื้นที่หลักที่ใช้ดำเนินเรื่องราวเกือบทั้งหมดของวรรณกรรม โดยฉากในหมู่บ้านแห่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทเวียดนามใต้ในช่วงเวลานั้นอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงสถานที่อื่นที่สำคัญ เช่น อำเภอท่า ลาม ซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านดอตอ และนครไซ่ง่อน⁴ (Thành phố Sài Gòn) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของความเจริญและการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาของสงครามและทุนนิยม ซึ่งฉากทั้งสองแห่งนี้มีบทบาทในการเน้นความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตชนบทกับเมืองใหญ่ และการเปลี่ยนแปลงของตัวละครตามบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน

1.5 มุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) วรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไรราม ใช้มุมมองบุคคลที่หนึ่ง (First Person Point of View) ในการดำเนินเรื่อง กล่าวคือ ผู้เล่าเรื่องเป็นตัวละครหลักภายในเรื่องที่มีบทบาททั้งในการเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ และสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของตนเองตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงมุมมองส่วนตัว ความรู้สึก และทัศนคติของตัวละครอย่างลึกซึ้ง

2.การวิเคราะห์วรรณกรรม คิมหันต์ไรราม ในช่วง ค.ศ. 1955 จนถึง ค.ศ. 1973

การวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไรราม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาภายในเรื่องทั้งหมดจำนวน 79 ตอน และมีภาคผนวกเพิ่มเติมอีก 4 ภาคผนวก โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบของโครงสร้างตามลำดับเหตุการณ์ทางวรรณกรรมได้ดังนี้

2.1 ภาพสะท้อนด้านสังคมและวิถีชีวิต

ภายในวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไรราม ภาพสะท้อนในด้านสังคมและวิถีชีวิตพบได้อย่างชัดเจนคือเรื่องของค่านิยม โดยภายในเรื่องพบว่า ผู้ชายมีบทบาทในฐานะเสาหลักของครอบครัว และให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมที่กำหนดบทบาทของเพศชายไว้ในกรอบของความรับผิดชอบและความเข้มแข็ง ในขณะที่ผู้หญิงมีบทบาทในด้านแม่บ้านและการดูแลครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมดั้งเดิมที่เน้นความเรียบร้อยและความสามารถในการบริหารจัดการภายในบ้าน นอกจากนี้ ภายในวรรณกรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมยามว่าง เช่น การเล่นพนันและการดื่มสุรา ซึ่งปรากฏอยู่ทั้งในกลุ่มตัวละครชายและหญิง แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ผ่อนคลายและมีลักษณะเฉพาะในพื้นที่ชนบทของเวียดนามใต้ช่วงเวลาดังกล่าว

2.2 ภาพสะท้อนด้านความเชื่อ

2.2.1 ความเชื่อเรื่องลัทธิขงจื๊อ มีอิทธิพลต่อสังคมเวียดนามมาอย่างช้านานและสามารถสังเกตได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในแง่ของบทบาททางสังคมและครอบครัวทั้งตัวละครหลักและตัวละครรอง ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อรักษาความมั่นคงและความกลมเกลียวภายในสังคม ผ่านการกำหนดหน้าที่ไว้อย่างชัดเจนอย่างเป็นแบบแผนทั้งฝ่ายชายและหญิง โดยสามารถอธิบายจากเนื้อเรื่องของวรรณกรรม คิมหันต์ไรราม ได้ ดังนี้

เพศชาย ลัทธิขงจื๊อกำหนดให้เป็น “ผู้นำ” และ “เสาหลักของครอบครัว” ซึ่งต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการปกครองบ้านเมืองหรืออย่างน้อยที่สุดคือดูแลครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ผู้ชายต้องทำงานนอกบ้าน แสดงออกถึงความกล้าหาญ ความเด็ดขาด มีความรับผิดชอบต่อพ่อแม่ ครอบครัว และต่อสังคม ลัทธิขงจื๊อยังเน้นถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผู้ใหญ่ ซึ่งผู้ชายต้องเป็นผู้สืบทอดนามสกุลและทำพิธีกรรมตามประเพณี

⁴ นครไซ่ง่อนหรือนครโฮจิมินห์ในปัจจุบัน

ในส่วนฝั่งของเพชหญิง ลัทธิขงจื๊อกำหนดให้เป็นผู้ดูแล “ภายในบ้าน” โดยมีบทบาทรองจากผู้ชาย หน้าที่หลักคือการเชื่อฟังและสนับสนุนเพศชายในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักแนวคิดเรื่อง “สามเชื่อฟัง สี่คุณธรรม” (Tam Tòng Tứ Đức) ของลัทธิขงจื๊อ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1.1 หลักแนวคิดสามเชื่อฟัง (Tam Tòng) ประกอบไปด้วย การเชื่อฟังพ่อก่อนแต่งงาน การเชื่อฟังสามีเมื่อแต่งงาน และการเชื่อฟังบุตรชายเมื่อสามีเสียชีวิต

2.2.1.2 หลักแนวคิดสี่คุณธรรม (Tứ Đức) ประกอบไปด้วย การทำงานบ้านดี (Công) การมีรูปร่างหรือบุคลิกที่ดี (Dung) การมีวาจาที่สุภาพ (Ngôn) และการประพฤติดี (Hạnh)

2.2.2 ความเชื่อเรื่องศาสนาคริสต์ ถูกนำเสนอโดย แม่ชีแห่ง ฮว่าญห์ เดิมทีแม่ชีแห่ง ฮว่าญห์เป็นแม่ชีที่เคร่งครัดในศาสนาโดยเฉพาะพระเยซูอย่างมาก โดยได้เดินทางเร่ร่อนเพื่อเผยแพร่ศาสนาจากเมืองและหมู่บ้านอื่น ๆ จนกระทั่งมาสู่หมู่บ้านดอต่อแห่งนี้ ในช่วงที่แม่ชีแห่ง ฮว่าญห์ ได้อาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านแห่งนี้ เธอได้พยายามชักชวนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในการรับเข้าศาสนาคริสต์ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างเช่น การมอบทุนการศึกษา การบริจาคของให้กับเด็กและผู้ยากไร้ และการช่วยเหลือด้านสภาพจิตใจ โดยผลคือมีบางคนที่ยืนยันนับถือศาสนาคริสต์เช่นกัน

2.2.3 ความเชื่อเรื่องศาสนาพุทธ ภายในวรรณกรรมพบว่า ศาสนาพุทธเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทต่อหมู่บ้านแห่งนี้ ซึ่งเห็นได้จากการมีวัดพุทธวันหนึ่งในหมู่บ้านที่ชื่อ วัดติญห์ ไ่ (Tĩnh Độ) ซึ่งผู้คนส่วนหนึ่งในหมู่บ้านได้รวมไปถึงในหมู่บ้านดอต่อแห่งนี้มีการนับถือศาสนาพุทธแบบนิกายมหายาน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องอย่างเช่น “หลือ” ชายที่มาจากหมู่บ้านอื่นเพื่อตัดสินใจเพื่อที่จะออกบวชที่วัดติญห์ ไ่ ในหมู่บ้านดอต่อ จังหวัดกว๋าง นาม

2.3 ภาพสะท้อนด้านเศรษฐกิจ

2.3.1 การประกอบอาชีพ (Occupation) ภายในวรรณกรรม คิมหันต์ไร่นาม ผู้คนในหมู่บ้านดอต่อรวมไปถึงชาวเวียดนามได้ส่วนใหญ่มีลักษณะการประกอบอาชีพที่แตกต่างไปจากเดิมซึ่งเป็นผลพวงของการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จากอาชีพดั้งเดิมของชาวเวียดนามได้คือการทำนาเป็นหลัก แต่ภายในวรรณกรรมดังกล่าวสามารถพบเห็นการประกอบอาชีพที่มีมากกว่าแต่ก่อนอย่างเช่นอาชีพค้าขาย อาชีพชาวสวน อาชีพรับจ้าง และอาชีพถ่ายภาพ

2.3.2 การคมนาคม (Transportation) ภายในเรื่อง พบเห็นการใช้รถจักรยานยนต์ในการเดินทางเป็นยานพาหนะหลักของผู้คนในเวียดนามได้ อีกทั้งการใช้รถจักรยานยนต์ในการสัญจรแสดงถึงความเจริญที่เข้ามาในภูมิภาคทางเวียดนามได้เช่นเดียวกันผ่านหมู่บ้านดอต่อ อำเภอ ท่า ลาม หรืออย่างนครไซ่ง่อน และภายในเรื่องยังมีการใช้รถไฟในการเก็บผลผลิตทางการเกษตร โดยการที่ภายในหมู่บ้านดอต่อแห่งนี้มีการนำรถไฟเข้ามาใช้ สะท้อนให้เห็นถึงความทันสมัยอย่างหนึ่งต่อหมู่บ้านแห่งนี้ เพราะเดิมทีที่หมู่บ้านแห่งนี้ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก แต่ภายหลังจากการนำเข้าของรถไฟ วิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านดอต่อแห่งนี้รวมไปถึงผู้คนชาวเวียดนามได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

2.3.3 การศึกษา (Education) ความทันสมัยส่งผลต่อสภาพสังคมของเวียดนามได้อย่างโดยตรงและรวดเร็ว โดยเฉพาะในด้านการศึกษา จากเดิมที่สังคมเวียดนามไม่มีการศึกษาตั้งแต่ในระดับอนุบาลจนถึงในระดับมหาวิทยาลัย แต่ภายในเรื่องกลับพบว่า เหล่าเด็กเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านดอต่อทุกคนต่างเรียนอยู่ทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยทุกคนเมื่อจบในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องไปเรียนต่อในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยในรูปแบบบังคับจากทางรัฐเพื่อโอกาสในการทำงานที่ดีในอนาคต

2.3.4 ความบันเทิง (Entertainment) การเข้ามาของอิทธิพลจากตะวันตกเช่น ฝรั่งเศษในฐานะเจ้าอาณานิคมเก่าและสหรัฐอเมริกาในฐานะผู้สนับสนุนในเรื่องของอุดมการณ์ประชาธิปไตย ได้ส่งผลให้ด้านของความบันเทิงมีการนำอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในบริบทวิถีชีวิตทั่วไปของผู้คนชาวเวียดนามได้อย่างเช่น การฟังวิทยุ การรับชมภาพยนตร์ที่โรงหนัง การรับชมโทรทัศน์ และการเล่นเครื่องดนตรีอย่างกีตาร์

2.3.5 การพัฒนากลายเป็นเมือง (Urbanization) ด้วยการเข้ามาของระบบทุนนิยมโดยประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผลทำให้เมืองหลายเมืองในเวียดนามได้เกิดการพัฒนาขึ้นเช่น การเป็นเมืองท่า การเป็นศูนย์กลางทางการค้า และการเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ อย่างเช่น อำเภอท่า ลาม ที่เป็นเมืองอุตสาหกรรมย่อยที่มีผู้คนส่วนมากต่างเข้ามาเป็นแรงงาน ณ ที่แห่งนี้ หรืออย่างนครโฮจิมินห์ในฐานะที่เป็นเมืองที่เจริญที่สุดของทางฝั่งเวียดนามได้ โดยเป็นนครที่พัฒนาจากการเป็นเมืองท่าการค้าสู่การเป็นศูนย์กลางทางค้าทางบกและทางทะเลที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง และถือเป็นเมืองที่เข้าสู่อุตสาหกรรมในระดับปานกลางจนถึงในระดับหนกอย่างรวดเร็ว

สรุปและอภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษาเนื้อหาและประเด็นต่าง ๆ ทางด้านมิติสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏเป็นภาพสะท้อนถึงผู้คนภายในหมู่บ้านดอต่อ รวมถึงชาวเวียดนามใต้ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1955 ถึง ค.ศ. 1973 ภายใต้ทัศนคติและมุมมองของผู้เขียน ผ่านวรรณกรรมเรื่อง *คิมหันต์ไร้นาม* ผลการศึกษาที่ได้สามารถสรุปออกเป็นประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

การสะท้อนด้านสังคมและวิถีชีวิต วรรณกรรมเรื่อง *คิมหันต์ไร้นาม* สะท้อนภาพค่านิยมและวิถีชีวิตของสังคมเวียดนามใต้รวมถึงผู้คนในหมู่บ้านดอต่อในอดีตได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องบทบาทหน้าที่และวิถีชีวิตในแต่ละวัน โดยตัวละครชายถูกวางบทบาทให้เป็นเสาหลักของครอบครัว มีหน้าที่ในการทำงานและแบกรับความรับผิดชอบ สะท้อนถึงค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งและความมั่นคงของผู้ชาย ขณะที่ตัวละครหญิงมีบทบาทหลักในการดูแลบ้านและครอบครัว แสดงถึงค่านิยมดั้งเดิมที่เน้นความเรียบร้อยและความสามารถในการบริหารจัดการภายในครัวเรือน นอกจากนี้ ภายในวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวยังสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในชนบทผ่านกิจกรรมยามว่าง เช่น การเล่นพนันและการดื่มสุรา ซึ่งปรากฏให้เห็นทั้งในกลุ่มชายและหญิง แสดงถึงสภาพสังคมที่มีความผ่อนคลาย และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดำเนินไปอย่างเรียบง่ายแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งหมดนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมและแนวคิดทางวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้นอย่างชัดเจน

การสะท้อนด้านความเชื่อ เนื่องด้วยหมู่บ้านดอต่อ ซึ่งเป็นฉากหลักของวรรณกรรม ตั้งอยู่ท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อและศาสนา โดยสามารถสังเกตอิทธิพลของลัทธิขงจื๊อ ซึ่งแม้จะไม่ได้กล่าวถึงโดยตรงในเนื้อเรื่อง แต่สามารถรับรู้ได้จากพฤติกรรมและคุณธรรมที่ปรากฏในตัวละคร อาทิ ความรัก ความเมตตา และความเสียสละของตัวละคร “หญ่าน” การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของตัวละคร “คาง หญ่าน และตุ๊ก” ความยุติธรรมและความถูกต้องที่กลุ่มเพื่อนของ “คาง” ยึดถือ ตลอดจนความซื่อสัตย์และการยอมรับผิดของตัวละคร “ตุ๊ก” นอกจากนี้ลัทธิขงจื๊อแล้ว ยังพบการปรากฏของศาสนาคริสต์ผ่านตัวละคร “แม่ซี แห่ง ฮว่าญห์” ซึ่งมีบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง รวมถึงศาสนาพุทธนิกายมหายานที่ปรากฏผ่านตัวละคร “หลือ” ชายผู้เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านด้วยความตั้งใจที่จะบวชที่วัดตัญห์ ไต่ ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายและการอยู่ร่วมกันของความเชื่อในสังคมเวียดนามใต้ยุคนั้น ภายใต้บริบทของหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่มีความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างเข้มข้น

การสะท้อนด้านเศรษฐกิจ ปรากฏภายใต้บริบทของสงครามอินโดจีนครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยเฉพาะจากอิทธิพลของประเทศสหรัฐอเมริกา เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อสังคมเวียดนามใต้ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในหลายมิติ ทั้งการประกอบอาชีพ การคมนาคม การศึกษา ความบันเทิง และการพัฒนาเมือง ภายในหมู่บ้านดอต่อมีอาชีพที่หลากหลาย เช่น ครู ชาวนา แรงงานรับจ้าง ช่างถ่ายภาพ และพ่อค้าแม่ค้า สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากวิถีชีวิต

แบบเกษตรกรรมดั้งเดิมสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ด้านการคมนาคมพบการใช้รถจักรยานยนต์และรถไถ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยที่เข้ามาแทนที่การสัญจรแบบเดิม ขณะที่ด้านความบันเทิงมีการดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ รับชมภาพยนตร์ และการเล่นเกม ซึ่งล้วนเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก ด้านการศึกษามีการก่อสร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทางปัญญาในยุคใหม่ ส่วนในมิติของการพัฒนากลายเป็นเมือง อิทธิพลของทุนนิยมได้เร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง โดยเฉพาะในเมืองสำคัญ เช่น นครโฮจิมินห์ และอำเภอท่า ลาม ซึ่งกลายเป็นพื้นที่ที่สะท้อนภาพรวมของการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

งานวรรณกรรมเรื่อง คิมหันต์ไร้นาม ถือเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนภาพทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอและสาธารณรัฐเวียดนามในช่วงปี ค.ศ. 1955 จนถึง ค.ศ. 1973 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุคใหม่ตกอยู่ท่ามกลางสงครามอินโดจีนครั้งที่สอง ส่งผลให้ประเทศถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) และสาธารณรัฐเวียดนาม (เวียดนามใต้) จากบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ผู้เขียนซึ่งเคยใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านดอต่อเนื่องเป็นเวลา 18 ปี จึงได้ถ่ายทอดประสบการณ์และทัศนคติส่วนตัวผ่านตัวละครชาวชนผู้เป็นแกนกลางของเรื่องอย่างมีนัยยะสำคัญ วรรณกรรมเล่มนี้จึงไม่เพียงสะท้อนภาพชีวิตในช่วงเวลาดังกล่าว หากยังเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาพลวัตของสังคมเวียดนามใต้ในห้วงของสงครามได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม การศึกษาวรรณกรรมนี้จะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นหากพิจารณาร่วมกับแง่มุมอื่น เช่น การสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านดอหรือชาวเวียดนามใต้ การเปรียบเทียบบริบททางอุดมการณ์ระหว่างเวียดนามเหนือและใต้ ตลอดจนการศึกษาปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนี้ ทั้งหมดนี้จะช่วยเสริมให้การวิเคราะห์วรรณกรรมมีความลุ่มลึกและเข้าใจภาพรวมของสังคมเวียดนามในช่วงเปลี่ยนผ่านได้อย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

นอกจากนี้งานวรรณกรรมดังกล่าวยังสามารถเติมเต็มข้อมูลในประเด็นเรื่องของอิทธิพลจากตะวันตกโดยเฉพาะอิทธิพลจากประเทศสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาอิทธิพลโดยตรงต่อการใช้ชีวิตต่อผู้คนในเวียดนามใต้ ได้แก่ อิทธิพลด้านศาสนา อิทธิพลด้านการประกอบอาชีพ อิทธิพลด้านการศึกษา อิทธิพลด้านความบันเทิง ฯลฯ อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์และต่อยอดเป็นหนึ่งในการศึกษาภาพสะท้อนมิติสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของเวียดนามใต้ในบริบทของสงครามอินโดจีนครั้งที่สองได้อย่างครบถ้วน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

Nguyễn Nhật Anh. (2023). *Mùa Hè Không Tên*. Nhà Xuất Bản Trẻ

การดัดแปลงบทละครทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที Adaptation of the Play *Till Eulenspiegel* into Thai for Theatrical Production

ประไพพร วัชรภาพร¹

ทิวานันท์ เพชรสงค์²

กรกช อัครวิริยะนภาพ³

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดัดแปลงและสร้างสรรค์บทละครเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล จากภาษาเยอรมันเป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที และเพื่อจัดแสดงละครเวทีสำหรับนักเรียนและนักศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการแสดงละครเวที กระบวนการดัดแปลงบทละครคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญของบทละคร ได้แก่ โครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การกำหนดเวลา ฉาก และสถานที่ ตลอดจนการดำเนินเรื่อง การเขียนบทบรรยาย และบทสนทนา ได้มีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันยังคงรักษาเอกลักษณ์ของโครงเรื่องและแก่นเรื่องของต้นฉบับ คือ เล่าเรื่องจากวัยเด็กจนถึงวาระสุดท้ายของ ทิล ออยเลนชปีเกิล ผลจากการนำบทละครดังกล่าวไปแสดง พบว่า ผู้ชมมีความพึงพอใจต่อภาพรวมของการแสดงและประเด็นที่ต้องการสื่อสารในเกณฑ์มากที่สุด จากการสนทนากลุ่มกับนักแสดงทั้งระหว่างการฝึกซ้อม และหลังการแสดงพบว่าผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานรู้จักบริบทของประเทศไทยในสมัยศตวรรษที่ 14 มากขึ้นทั้งในแง่ของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ และศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง รวมไปถึงเกิดความรู้เกี่ยวกับค่าเงิน เมืองในประเทศเยอรมนี อีกทั้งยังได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการผลิตละครเวที และเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในแต่ละฝ่ายของละครเวที ทั้งด้านเสียง เบื้องหลังเวที การแต่งหน้าและการแต่งกาย โครงการวิจัยนี้จึงสามารถส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการแสดงละครเวทีทั้งในหมู่นักแสดงและผู้ชม

คำสำคัญ: ทิล ออยเลนชปีเกิล การดัดแปลงบทละคร การสร้างละครเวที

Abstract

This research aims to adapt the play *Till Eulenspiegel* from German into Thai for theatrical production and to perform the play for students in order to encourage learning and cultural exchange through theatrical performance. The adaptation process considers the essential elements of the play, including the plot, character development, time, setting, narration, and dialogue writing. These aspects are modified to suit the Thai social and cultural context while preserving the original storyline and core themes, which follow the life journey of Till Eulenspiegel from childhood to his final days. The results of the performance of the adaptation indicate that audience was satisfied with the overall performance and the conveyed messages at the highest level. Additionally, focus group discussions during rehearsals and after the performance revealed that participants in the creative process gained a deeper understanding of 14th-

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

century German society, including aspects of daily life, social hierarchy, beliefs, and religion depicted in the play. They also acquired knowledge about historical German currency and cities in Germany. Furthermore, the participants gained practical experience in theatrical production and learned about various roles in a stage play, including sound design, backstage work, makeup, and costume design. This research project has thus successfully encouraged learning and cultural exchange through theatrical performance among both performers and audiences.

Keywords: *Till Eulenspiegel, Adaptation, Theatrical Production*

บทนำ

การแสดงละครถือเป็นศิลปะที่มีพลังในการสะท้อนสังคม ถ่ายทอดความคิด และกระตุ้นการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ละครเวทีจึงไม่เพียงเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการศึกษา วัฒนธรรม และการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในแวดวงวิชาการของประเทศไทย มีนักวิจัยหลายคนที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ละครเวทีในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประยุกต์เรื่องราวพื้นบ้าน บทประพันธ์ หรือประเด็นร่วมสมัยเข้าสู่กระบวนการละครเวที

หนึ่งในวรรณกรรมจากตะวันตกที่ได้รับความนิยมจากนักวิชาการด้านวรรณคดีและวัฒนธรรม คือเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านของเยอรมันที่มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าตลกเชิงเสียดสี ถ่ายทอดผ่านตัวละครที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม ทิลใช้ไหวพริบในการตอบโต้ความอยุติธรรมของสังคม ด้วยรูปแบบการเล่าเรื่องที่มีอารมณ์ขันและการประชดประชัน

วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “ทิล ออยเลนชปีเกิล” เป็นวรรณกรรมเยาวชนที่ถูกแปลมาจากต้นฉบับเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) ที่เขียนโดยใช้ภาษาถิ่นเยอรมันจากปี ค.ศ. 1515 และได้มีการนำมาพิมพ์ใหม่เมื่อปี ค.ศ. 1966 ต้นฉบับดังกล่าวถือได้ว่าเป็นต้นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด (อัมภา โอตระกูล, 2551) นอกจากนี้วรรณกรรมเยาวชนเรื่องนี้ ยังเป็นเรื่องที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญในวรรณกรรมโลก โดยเรื่องราวเล่าถึงการผจญภัยและความเจ้าเล่ห์ของตัวละครเอกที่ชื่อ ทิล ออยเลนชปีเกิล ซึ่งเป็นตัวละครที่มีทั้งเสน่ห์ ความฉลาดแกมโกง และความสามารถในการพลิกสถานการณ์ที่ยุ่งยากให้เป็นผลดีต่อตนเอง

ในประเทศไทยได้มีงานที่กล่าวถึงเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล ว่าเป็น “ศรีธนญชัย” (อัมภา โอตระกูล, 1988) นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมพื้นบ้านต่างวัฒนธรรมที่มีลักษณะตัวละครใกล้เคียงกัน เช่น งานวิจัยของศิริพร ศรีวรกานต์ (2542) ที่ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเยอรมันเรื่อง *ทิล ออยเลนชปีเกิล* กับวรรณกรรมพื้นบ้านไทยเรื่อง *ศรี ธนญชัย* ในฐานะนิทานมุกตลก โดยพบว่าทั้งสองเรื่องมีลักษณะร่วมกันหลายประการ เช่น การใช้ปัญญาไหวพริบในการเอาชนะปัญหา การใช้ภาษาอย่างเถรตรง และการใช้อุบายหลอกลวงเพื่อเอาตัวรอด อย่างไรก็ตาม ทั้งสองเรื่องนั้นมีความแตกต่างในบริบททางสังคม ตัวละคร “ทิล” เป็นบุคคลนอกที่ต่อต้านความอยุติธรรมในสังคมยุโรป ขณะที่ “ศรีธนญชัย” เป็นขุนนางในราชสำนักไทยที่ใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อเอาตัวรอดในระบบอุปถัมภ์ ความแตกต่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ และแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทานตลกมีศักยภาพในการวิพากษ์สังคม และเป็นเครื่องมือแสดงความคิดเชิงวิพากษ์ของปัญญาชนพื้นบ้านในหลากหลายวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม ยังไม่เคยมีการนำเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล มานำเสนอในรูปแบบละครเวทีภาษาไทย ทั้งที่เรื่องนี้มีศักยภาพสูงในการสร้างผลงานละครที่ทั้งให้ความบันเทิงและสะท้อนวิพากษ์สังคมผ่านอารมณ์ขัน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิด

การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การนำวรรณกรรมพื้นบ้านต่างวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์ใหม่ในรูปแบบละครเวทีภาษาไทยจึงไม่เพียงเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ แต่ยังเป็นการทดลองแนวทางใหม่ในการเผยแพร่เนื้อหาให้เข้าถึงผู้ชมไทย โดยเฉพาะเยาวชนและผู้เรียนที่สามารถเรียนรู้ทั้งวรรณกรรม ละคร และบริบททางสังคมผ่านกระบวนการละคร

บทละครภาษาเยอรมันที่ผู้วิจัยเลือกที่จะนำมาดัดแปลงเป็นภาษาไทยคือ บทละคร ทิล ออยเลนชปีเกิล ของ Bernd Klaus Jerofke (2010) เนื่องจากเป็นบทละครภาษาเยอรมันสำเร็จและเป็นต้นฉบับที่เข้าถึงง่าย มีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เมื่อเปรียบเทียบกับต้นฉบับบทละครชิ้นอื่นที่มีมานานแล้ว ทางผู้วิจัยเล็งเห็นว่าเด็กไทยที่เรียนภาษาเยอรมันสามารถเข้าถึงและเข้าใจการนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับทิล ออยเลนชปีเกิลได้ง่าย นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังเป็นเรื่องตลกที่สามารถทำให้เด็ก ๆ หรือคนไทยได้สนุกสนานและเข้าใจเบื้องหลังตัวละครได้ง่ายอีกเช่นกัน

ทั้งนี้คณะผู้วิจัยสนใจจะศึกษานิทานมุกตลกของประเทศเยอรมนีในรูปแบบละครไทยเพื่อให้ผู้ชมคนไทยได้เห็นมุมมองสังคมหรือบริบททางสังคมของประเทศเยอรมนีในช่วงศตวรรษที่ 14 โดยจะนำบทละครดังกล่าวนี้มาดัดแปลงเป็นบทละครภาษาไทยและนำบทละครที่ดัดแปลงชิ้นนี้มาใช้ในการแสดงละครเวที โดยมีกลุ่มผู้ชมคือ นักเรียนและนักศึกษา เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมเยอรมันและกระตุ้นความสนใจในการศึกษาวรรณกรรมเยอรมัน และเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาเยอรมันจากการชมละครเวทีครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อดัดแปลงและสร้างสรรค์บทละครเรื่อง Till Eulenspiegel จากภาษาเยอรมันเป็นภาษาไทย
2. เพื่อจัดแสดงละครเวทีเรื่อง Till Eulenspiegel สำหรับนักเรียนและนักศึกษา
3. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการแสดงละครเวที

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นการดัดแปลงบทละครเวทีเรื่อง Till Eulenspiegel ของ Bernd Klaus Jerofke (2010) รวมทั้งผลิตละครเวทีเรื่อง Till Eulenspiegel โดยใช้บทละครที่ผู้วิจัยดัดแปลงจากบทละครเยอรมันเป็นภาษาไทย และมีกลุ่มผู้ชมเป็นนักเรียนและนักศึกษา โดยจัดแสดงกับกลุ่มผู้ชมทดลอง 1 รอบ

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องใน 3 ประเด็น คือ การดัดแปลงบทละคร การสร้างละครเวที และละครเพื่อการศึกษา

1. การดัดแปลงบทละคร

1.1 การดัดแปลงบทประพันธ์มาเป็นบทละคร

การนำบทละครดั้งเดิมมาดัดแปลงมีกระบวนการที่สำคัญหลายประการ โดยเริ่มจากการสร้างโครงเรื่อง ซึ่งผู้เขียนจำเป็นต้องอ่านบทละครให้เข้าใจและวิเคราะห์โครงเรื่อง เขียนเรื่องย่อ พร้อมใส่มุมมองของผู้เขียน และคงแก่นหลักของเรื่องไว้ โดยสามารถเพิ่มรายละเอียดให้เหมาะสมได้ จากนั้นเป็นกระบวนการสร้างตัวละคร ซึ่งประกอบด้วยกำหนดยุคสมัยของตัวละครหลัก การเพิ่มหรือลดตัวละคร รวมถึงการรวมตัวละครบางตัวเข้าด้วยกันเพื่อความกระชับของเนื้อเรื่อง สำหรับการกำหนดเวลา ฉากและสถานที่ ควรพยายามคงรายละเอียดจากต้นฉบับไว้ หากจำเป็นสามารถปรับให้เข้ากับบริบทของการผลิต และพื้นที่แสดงจริงได้ ส่วนการดำเนินเรื่องสามารถจัดลำดับตามเหตุการณ์จริง หรือเรียงลำดับใหม่ตามความน่าสนใจ และสุดท้ายคือการเขียนบทบรรยายและบทสนทนา ซึ่งสามารถยึดตามบทต้นฉบับหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบททางภาษา

และวัฒนธรรมของผู้ชม เพื่อให้การแสดงผลสามารถถ่ายทอดสาระและอารมณ์ของเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นราพร สังข์ชัย, 2551)

1.2 การดัดแปลงและจัดแสดงละครยุคสมัย

การดัดแปลงและจัดแสดงละครยุคสมัยในปัจจุบันต้องคำนึงถึงบริบทของเวลา สถานที่ และลักษณะของผู้ชมเป็นสำคัญ โดยมีองค์ประกอบที่ควรพิจารณาหลายประการ ได้แก่ การใช้ภาษาสำนวนในบทละครให้เหมาะสมกับผู้ชมปัจจุบัน ความยาวของบทละครควรปรับให้อยู่ในช่วงเวลาประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่งถึง 3 ชั่วโมง เพื่อไม่ให้ผู้ชมรู้สึกอึดอัดเกินไป ด้านฉากและสถานที่สามารถปรับให้มีความยืดหยุ่น เช่น การใช้ฉากถาวร หรือการใช้ฉากแบบเรียบง่ายเพื่อรองรับการเปลี่ยนฉากที่รวดเร็วและเหมาะสมกับเวทีการแสดง นอกจากนี้ โครงเรื่องของละครสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน ส่วนการแปลและดัดแปลงบทละครจากต้นฉบับอาจปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทไทย หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนบริบทให้สะท้อนสังคมที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในด้านการเมืองและวัฒนธรรม ท้ายที่สุด การแสดงออกทางอารมณ์ของตัวละครควรปรับให้เป็นธรรมชาติสอดคล้องกับสไตล์การแสดงร่วมสมัย เพื่อลดความห่างเหินทางความรู้สึกระหว่างผู้แสดงและผู้ชมในปัจจุบัน (มัทนิรัตน์, 2546)

2. การสร้างละครเวที

2.1 องค์ประกอบของละคร

ตามแนวคิดของอริสโตเติล (Aristotle) ในหนังสือ Poetics (อ้างถึงใน นพมาส แวหงษ์, 2550) ละครประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ความคิด ภาษา เสียง และภาพ ซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยโครงเรื่อง (Plot) เป็นหัวใจหลักของละคร ประกอบด้วยเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลและนำไปสู่จุดสูงสุดของเรื่อง (Climax) ก่อนคลี่คลายไปสู่บทสรุป ตัวละคร (Character) ต้องมีความน่าเชื่อถือ สะท้อนให้เห็นบุคลิกภายนอก จิตวิทยาภายใน สถานะทางสังคม และคุณธรรม ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจของตัวละครในเรื่อง ความคิดหรือแก่นของเรื่อง (Thought) คือสาระสำคัญที่ผู้เขียนต้องการสื่อสารผ่านการกระทำของตัวละคร ภาษา (Diction) หรือบทสนทนา (Dialogue) เป็นภาษาที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง ซึ่งต้องกระชับ ชัดเจนและเข้าใจง่ายเพื่อสื่อสารกับผู้ชมในระหว่างการแสดง เสียง (Sound) ครอบคลุมทั้งเสียงพูดของนักแสดง ดนตรีประกอบ และเสียงประกอบอื่น ๆ ที่ช่วยสร้างอารมณ์และบรรยากาศ และองค์ประกอบสุดท้ายคือ ภาพ (Spectacle) ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ปรากฏบนเวทีทั้งหมด ทั้งฉาก เครื่องแต่งกาย แสง การเคลื่อนไหวของนักแสดง และองค์ประกอบเชิงสุนทรียภาพอื่น ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างความสมจริงและดึงดูดความสนใจของผู้ชม (นพมาส แวหงษ์, 2550)

2.2 องค์ประกอบการเล่นเรื่อง

เชมิกา จินดาวงศ์ (2551) อธิบายองค์ประกอบสำคัญในการเล่นเรื่องไว้ 7 ประการ ได้แก่ โครงเรื่อง (Plot) ความขัดแย้ง (Conflict) ตัวละคร (Character) แก่นของเรื่อง (Theme) ฉาก (Setting) สัญลักษณ์พิเศษ (Symbol) และมุมมองในการเล่นเรื่อง (Point of View) โดยโครงเรื่องหมายถึงการลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งครอบคลุมการเริ่มเรื่อง การพัฒนาเหตุการณ์ จุดวิกฤติ การคลี่คลาย และการยุติเรื่อง ความขัดแย้งเป็นปัจจัยขับเคลื่อนเรื่องราว สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งระหว่างบุคคล ภายในจิตใจ และกับพลังภายนอก ตัวละครต้องมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนพฤติกรรมและแรงจูงใจที่สอดคล้องกับแก่นของเรื่อง ส่วนแก่นของเรื่องคือแนวคิดหลักที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร ผ่านการกระทำและการตัดสินใจของตัวละคร ฉากเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างบริบทของเรื่อง ทั้งในด้านสถานที่ เวลา สภาพแวดล้อม ที่เชื่อมโยงกับค่านิยมและวัฒนธรรม ส่วนสัญลักษณ์พิเศษเป็นการสื่อความหมายเชิงนัย ผ่านภาพ เสียง หรือองค์ประกอบทางศิลปะอื่น ๆ ขณะที่มุมมองการเล่นเรื่องสะท้อนจุดยืนของผู้เล่าต่อเหตุการณ์ ซึ่งสามารถเล่าผ่านตัวละครเอก ผู้เล่าบุคคลที่สาม หรือมุมมองอื่น ๆ องค์ประกอบทั้ง 7 นี้จึงมีความสำคัญต่อโครงสร้างและประสิทธิภาพของการเล่าเรื่องในสื่อศิลปะต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานละครและภาพยนตร์

3. แนวคิดเกี่ยวกับละครเพื่อการศึกษา

การละครเพื่อการศึกษา (Educational Theatre) เป็นกระบวนการที่ใช้การแสดงละครเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียน ทั้งในด้านจิตใจ สติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะการแสดงออก ละครในรูปแบบนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ละครในการศึกษา เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้บทบาทสมมติหรือการเล่นละครสดเพื่อพัฒนาผู้เรียน และละครประเด็นศึกษา เป็นละครที่นำเสนอประเด็นปัญหาเพื่อการกระตุ้นพุดคุยเสวนาและเปลี่ยนแปลงความคิดหรือพฤติกรรมของผู้ชม ซึ่งละครช่วยเสริมสร้างทักษะทางภาษา ความคิดวิเคราะห์ และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางการศึกษา เช่น การเสริมสร้างความเข้าใจในวิชาอื่น ๆ การพัฒนาความจำ จินตนาการ และการควบคุมร่างกาย รวมถึงส่งเสริมคุณธรรมและความยุติธรรมผ่านการแสดงบทละครที่สะท้อนชีวิตและสังคม การละครเพื่อการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กและเยาวชนให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ดีขึ้น ทั้งในด้านการเรียนรู้และการพัฒนาความคิดทางศิลปะและสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

ในกระบวนการดำเนินโครงการวิจัยนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง ตามกระบวนการผลิตละครเวที

1. ช่วงก่อนการผลิต (Pre-Production)

เป็นการนำบทละครเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) ของ Bernd Klaus Jerofke (2010) มาดัดแปลงเป็นบทละครภาษาไทย

2. ช่วงการผลิต (Production)

2.1 คัดเลือกนักแสดงและทีมงาน

ผู้วิจัยดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อรับสมัครนักแสดงและทีมงาน โดยคัดเลือกนักแสดงด้วยการทดสอบการอ่านบท (Try Out) เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมตามลักษณะภายนอกและคุณลักษณะนิสัยของตัวละคร

2.2 การออกแบบองค์ประกอบศิลป์

2.3 การฝึกซ้อม

ผู้วิจัยจัดให้มีการฝึกซ้อม โดยมีระยะเวลาในการฝึกซ้อมนั้นรวม 4 สัปดาห์

2.6 การจัดการแสดง 1 รอบ

3. ช่วงหลังการผลิต (Post-Production) หลังจบการแสดง

ผู้วิจัยดำเนินการวัดความพึงพอใจของผู้ชม ด้วยแบบประเมินความพึงพอใจ และจัดกิจกรรมการถอดบทเรียนผ่านกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ระหว่างผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานละครเวทีเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล ที่ทำหน้าที่ในแต่ละฝ่าย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการดัดแปลงบทละครเวทีเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล (Till Eulenspiegel) เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที จะนำเสนอตามวัตถุประสงค์เป็น 3 ประเด็นคือ การจัดทำบทละคร การฝึกซ้อมและจัดแสดง และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการแสดงละครเวที

1. การจัดทำบทละครทิล ออยเลนชปีเกิลภาษาไทย

ในกระบวนการก่อนการผลิต (Pre-Production) ผู้วิจัยได้เลือกบทละครเรื่อง Till Eulenspiegel ของ Bernd Klaus Jerofke (2010) ซึ่งเป็นบทละครภาษาเยอรมันต้นฉบับ เพื่อที่จะนำมาดัดแปลงเป็นบทละครภาษาไทย โดยเริ่มจากการอ่าน

บทละครต้นฉบับให้เข้าใจอย่างละเอียด จากนั้นจึงนำบทละครนั้นมาปรับเปลี่ยนเป็นบทละครภาษาไทย ซึ่งจะต้องคำนึงถึงการสร้างโครงเรื่อง การพัฒนาตัวละคร การกำหนดเวลา ฉาก สถานที่ การดำเนินเรื่อง รวมถึงการเขียนบทบรรยายและบทสนทนา เพื่อให้บทละครนั้นเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยมากขึ้น แต่ยังคงรักษาโครงเรื่องและแก่นของเรื่องไว้เช่นเดิม

บทละครเรื่องนี้ได้เล่าเรื่องราวทั้งหมด 12 เรื่องของ ทิล ออยเลนชปีเกลและนำมาผูกเข้ากับโครงเรื่องที่เล่าถึงชีวิตของเขาตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวาระสุดท้ายของเขา ซึ่งในแต่ละเรื่องก็จะมีเรื่องราวจุดเริ่มเรื่อง และจบเรื่องภายในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะถูกแบ่งออกเป็น 12 ฉาก โดยที่ฉากที่ 1-4 จะเป็นเรื่องในวัยเด็ก ฉากที่ 5-10 จะเป็นเรื่องการเล่นตลกในวัยผู้ใหญ่ และฉากที่ 11-12 เป็นเรื่องในวัยชราซึ่งเป็นตอนจบของทิล ออยเลนชปีเกล

จากบทละครต้นฉบับผู้วิจัยใช้วิธีการดัดแปลงบทประพันธ์มาเป็นบทละคร โดยแปลจากบทละครต่างประเทศ และดัดแปลงจากบทละครต้นฉบับ โดยคำนึงถึงการสร้างโครงเรื่อง การสร้างตัวละคร การกำหนดเวลา ฉาก และสถานที่ การดำเนินเรื่อง และการเขียนบทบรรยายและบทสนทนา โดยบทละครเรื่องนี้เริ่มเล่าจากวัยเด็กของทิล จนถึงวาระสุดท้ายของเขา ผู้วิจัยจึงการนำเสนอเรื่องราวของละครเรื่องนี้ โดยโครงเรื่องเดียวกับต้นฉบับ และรักษาแก่นของเรื่องไว้

การกำหนดเวลา ฉาก และสถานที่ ผู้วิจัยยกยาระละเอียดของบทประพันธ์ เช่น ระดับเวลา ช่วงเวลาที่เกิดขึ้น ให้ตรงกับบทละครต้นฉบับ โดยช่วงเวลาในบทละครเรื่องนี้เป็นช่วงเวลาในศตวรรษที่ 14 ฉากและสถานที่แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศงานเทศกาล รวมไปถึงสถานที่ต่าง ๆ เช่น เมือง โบสถ์ ตลาด เป็นต้น

การเขียนบทบรรยายและบทสนทนา ผู้วิจัยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทในประเทศไทย คำบางคำในภาษาเยอรมันไม่สามารถสื่อความหมายให้คนไทยเข้าใจได้หากไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ประเทศเยอรมันมาก่อน เช่นคำว่า กุลเดิน (Gulden) ที่เป็นสกุลเงินของประเทศเยอรมันในสมัยศตวรรษที่ 14 ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นมาร์ค และเปลี่ยนเป็นยูโรในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยเลือกที่จะใช้คำว่า “ยูโร” แทนคำว่า “กุลเดิน” และปรับค่าเงินให้ดูเหมาะสมกับเหตุการณ์นั้น ๆ เช่นในฉากที่สิบ ทิลได้ให้เงินจำนวน 12 กุลเดิน แก่คนตาบอดเพื่อให้พักในโรงแรมเป็นเวลาสามเดือน ทางผู้วิจัยเปลี่ยนจำนวนเงินและสกุลเงินที่ใช้เป็น 1000 ยูโร เพื่อให้เหมาะสมกับการกระทำมากขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมุขตลกที่ต้องมีการปรับ เช่น คำถามป้าที่ในฉากที่ห้า เป็นต้น เพราะเป็นมุขที่ไม่ค่อยเข้าใจสำหรับคนไทย และต้องใช้การอธิบายถึงจะเข้าใจ จึงมีการเปลี่ยนมุขให้คนไทยได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยที่ในต้นฉบับ ทิลได้ถามชาวบ้านว่า “แพะตัวไหนมีหัวมากกว่า แพะหนึ่งตัวหรือไม่มีแพะเลย” ซึ่งชาวบ้านทุกคนล้วนตอบว่า “แพะหนึ่งตัว” แต่คำตอบที่ทิลเฉลยคือ “ไม่มีแพะตัวไหนมีหัวมากกว่าหนึ่งหัว” จากมุขที่กล่าวมาพบว่าคนไทยเข้าใจมุขนี้ได้ยาก ต้องใช้คำอธิบายเพิ่มเติมเพื่อตีความมุข ผู้วิจัยจึงเลือกมุขใหม่มาแทนมุขเดิมคือมุขตลกซึ่งมีคำถามว่า “ทำไมปลาจึงวางไข่” และคำตอบคือ “เพราะถ้าโยนมันก็จะแตก” สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้มุขนี้เพราะมีการเล่นคำจากมุขดังกล่าว โดยคำว่า “วางไข่” ถูกตีความได้สองความหมายคือ “วางไข่” ในความหมายแรกคือ ‘ออกไข่เพื่อรอฟัก’ หรืออีกความหมายหนึ่งคือ ‘วางไข่ที่เป็นการกระทำโดยการถือไว้และค่อย ๆ วางลง’ จากมุขนี้ผู้วิจัยคิดว่าคนไทยสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น

2. การฝึกซ้อมและจัดการแสดง

หลังจากได้บทละครดัดแปลงภาษาไทยแล้ว ในกระบวนการช่วงการผลิต (Production) ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกนักแสดงและอ่านบทพร้อมกันครั้งแรก ซึ่งเป็นการพบกันของทีมงานผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายเป็นครั้งแรก กระบวนการนี้ผู้วิจัยได้พยายามกระตุ้นให้เกิดความคิดและกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด เพื่อให้เกิดภาพของละครเป็นภาพเดียวกันและเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจถึงแนวคิดหลักที่ต้องการสื่อสารด้วย จากกระบวนการนี้พบว่านักแสดงเข้าใจเนื้อเรื่องมากขึ้น และจะเห็นภาพการแสดงมากกว่านี้ ถ้าหากมีองค์ประกอบศิลป์เข้ามา ได้แก่ เสียง และการแต่งกาย รวมไปถึงอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบฉาก

องค์ประกอบศิลป์ในผลงานสร้างสรรค์ละครเวทีเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ เสียง การแต่งหน้า และการแต่งกาย โดยผู้วิจัยได้ตัดองค์ประกอบศิลป์อย่างแสง และภาพออกไป เนื่องจากการแสดงละครเวทีที่โรงเรียนนั้นมีพื้นที่จำกัด นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานแต่ละฝ่ายได้นำเสนอความคิดและเหตุผลในการเลือกใช้สี ชุดแต่งกาย ฯลฯ เพื่อให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานซึ่งเป็นนักศึกษาได้เกิดการพัฒนาทางการเรียนรู้ไปพร้อมกับลงมือปฏิบัติจริง

ภาพที่ 1 การอ่านบทร่วมกันครั้งแรก

ที่มา: Sasirataya Sangyoo (2025)

กระบวนการฝึกซ้อมละครเวทีเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล มีทั้งการซ้อมแบบแยกฉากและฝึกซ้อมร่วมกัน โดยเริ่มจากการอ่านบทร่วมกัน (First Reading) และพูดคุยถึงประเด็นภายในบทละคร ที่มาและข้อมูลเกี่ยวกับบทละครเพื่อให้แนวทางการแสดงไปในทิศทางเดียวกัน ละครเรื่องนี้มีการกำหนดพื้นที่แสดงแต่ไม่ตายตัว เพื่อให้นักแสดงและทีมงานสามารถเสนอความคิดเห็นเพื่อหาตำแหน่งร่วมกันระหว่างนักแสดง ทีมงานและผู้กำกับ หลังจากการซ้อมทุกครั้งจึงร่วมกันแสดงความคิดเห็นและปรับตำแหน่งจนได้ข้อสรุป การซ้อมในช่วงท้ายจะเป็นการซ้อมทั้งเรื่องโดยไม่มีการหยุดพัก (Run-through) การให้ความเห็นเกี่ยวกับการแสดงจะเกิดขึ้นหลังจากการซ้อมจบ และนำข้อเสนอแนะไปปรับในการซ้อมครั้งต่อไป

ภาพที่ 2 นักแสดงฝึกซ้อมในลักษณะ free blocking

ที่มา: Sasirataya Sangyoo (2025)

ภาพที่ 3 นักแสดงซ้อมแยกฉาก
ที่มา: Sasirataya Sangyoo (2025)

ช่วงหลังการผลิต (Post-Production) ผู้วิจัยได้จัดการแสดงจำนวน 1 รอบ ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2568 ณ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีผู้รับชมจำนวนรวมทั้งหมด 31 คน

3.การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการแสดงละครเวทีเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล

หลังการแสดงละครจำนวน 1 รอบ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ให้ผู้ชมตอบแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลการแสดง ซึ่งปรากฏผลการประเมินดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : แสดงผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อผลงานการแสดง

ตอนที่ 1 ประเด็นการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
1.1 ความน่าสนใจของเนื้อหา	4.52	0.62	มากที่สุด
1.2 ความเหมาะสมของการออกแบบและควบคุมเสียง	4.42	0.55	มาก
1.3 ความน่าสนใจในการแสดงของนักแสดง	4.74	0.57	มากที่สุด
1.4 ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดแสดง	4.58	0.61	มากที่สุด
1.5 ความประทับใจต่อการชมละคร	4.61	0.66	มากที่สุด
1.6 ได้รู้จักประเทศเยอรมนีมากขึ้นผ่านละครเวที	4.45	0.76	มาก
ในแง่ของบริบทประเทศเยอรมนีในสมัยศตวรรษที่ 14			
มากขึ้น			
รวม	4.55	0.63	มากที่สุด

หมายเหตุ: เกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดระดับความพึงพอใจ คือ 1.00–1.50 = น้อยที่สุด

1.51–2.50 = น้อย 2.51–3.50 = ปานกลาง 3.51–4.50 = มาก 4.51–5.00 = มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่าค่าระดับความพึงพอใจในส่วนที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของการแสดงอยู่ในระดับมากที่สุด ยกเว้น ประเด็นเรื่องความเหมาะสมในการควบคุมเสียงที่อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอที่ دریافتจากผู้ชมว่าเสียงที่ใช้ประกอบการแสดงน้อยไป อย่างไรก็ตามค่าเฉลี่ยภาพรวมของประเด็นความประทับใจต่อการชมละครอยู่ในระดับ 4.61 และค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของทุกประเด็นอยู่ที่ 4.55 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด

ในส่วนของประเด็นความรู้เกี่ยวกับประเทศเยอรมนีในศตวรรษที่ 14 ผู้ชมได้ให้ความเห็นอยู่ในเกณฑ์มาก ซึ่งสามารถสะท้อนได้ว่าละครเวทีเรื่องทิล ออยเลนชปีเกิลได้สื่อสารให้ผู้ชมได้รู้จักบริบททางสังคมและวัฒนธรรมผ่านละครเวทีเรื่องนี้ตามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมทำวิจัยได้มุ่งนำเสนอ

จากการสนทนากลุ่มกิจกรรมถอดบทเรียนผ่านการสนทนากลุ่มกับผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานละครเวทีเรื่อง ทิล ออย เลินซิปเกิล พบว่านักแสดงส่วนมากได้รู้จักบริบทของประเทศเยอรมนีในสมัยศตวรรษที่ 14 มากขึ้น ในแง่ของวิถีชีวิต ชนชั้นวรรณะ ความเชื่อ และศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง รวมไปถึงเกร็ดความรู้เกี่ยวกับค่าเงิน เมืองในประเทศเยอรมนี อีกทั้งยังได้รู้จักนิทานพื้นบ้านจากประเทศเยอรมนีผ่านบทละครที่ผู้วิจัยได้ดัดแปลง

นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานยังได้เรียนรู้กระบวนการสร้างละครเวทีผ่านหน้าที่ต่าง ๆ นักแสดงส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการผลิตละครเวทีมาก่อน จึงได้เรียนรู้หน้าที่ในแต่ละฝ่ายของละครเวที ทั้งด้านเสียง ประกอบการแสดง เบื้องหลังเวที (Back Stage) การแต่งหน้าและการแต่งกาย รวมไปถึงกระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วย

สรุปและอภิปรายผล

จากการดำเนินผลงานการดัดแปลงบทละครเรื่อง ทิล ออย เลินซิปเกิล เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที พบว่าโครงการวิจัยสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ ตามวัตถุประสงค์ข้อแรก ผู้วิจัยสามารถดัดแปลงบทละครจากภาษาเยอรมันและภาษาไทยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนราพร สังข์ชัย (2551) ว่ากระบวนการดัดแปลงควรคำนึงถึงโครงสร้างของบทละครดั้งเดิม ทั้งในด้านโครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก เวลาและบทสนทนา พร้อมทั้งปรับบริบทให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยยังคงรักษาแก่นเรื่องและจิตวิญญาณของต้นฉบับไว้ได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในหลักการดัดแปลงบทประพันธ์สู่บทละครอย่างมีประสิทธิภาพ

ในวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ผลการจัดการแสดงละครเวทีเรื่อง ทิล ออย เลินซิปเกิล สำหรับนักเรียนและนักศึกษาได้รับผลตอบรับเป็นอย่างดี โดยจากการประเมินความพึงพอใจของผู้ชม พบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากถึงมากที่สุด ทั้งในด้านความน่าสนใจของเนื้อหา การแสดงของนักแสดง และความประทับใจโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนพมาศ แวหงษ์ (2550) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของละครตามแนวคิดของอริสโตเติล ทั้งในด้านโครงเรื่อง ตัวละคร ภาษา เสียง และภาพ ที่สามารถสร้างประสบการณ์การรับชมที่สมบูรณ์แก่ผู้ชมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่สาม โครงการวิจัยสามารถส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการแสดงละครเวทีได้อย่างชัดเจน โดยผู้ชมได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับบริบทของประเทศเยอรมนีในช่วงศตวรรษที่ 14 ทั้งด้านวิถีชีวิต สังคม ชนชั้นวรรณะ ความเชื่อและศาสนา ในขณะที่ผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงานได้รับประสบการณ์จริงจากกระบวนการผลิตละครเวที รวมถึงได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างครอบคลุม ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของพรรัตน์ ดำรุง (2547) ที่มองว่ากระบวนการละครสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเยาวชนผ่านการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ และยังสอดคล้องกับข้อเสนอของระวีวรรณ วรรณวิชัย (2556) ที่เน้นการใช้ละครเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม การปฏิบัติจริง และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในมิติต่าง ๆ ทั้งทางปัญญา อารมณ์ และสังคม

การเลือกนำวรรณกรรมพื้นบ้านต่างวัฒนธรรมอย่าง ทิล ออย เลินซิปเกิล มาดัดแปลงยังเปิดมุมมองใหม่ทางการละครและการศึกษา โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับนิทานพื้นบ้านไทยอย่าง “ศรีธนญชัย” ที่แม้จะต่างบริบททางสังคมแต่มีลักษณะร่วมในด้านการใช้ไหวพริบและการเสียดสีสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพร ศรีวรกานต์ (2542) ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของวรรณกรรมพื้นบ้านในการวิพากษ์สังคมและถ่ายทอดแนวคิดเชิงวิจารณ์ในหลากหลายวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป โครงการวิจัยนี้สามารถสร้างคุณค่าใหม่ทั้งในด้านการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการพัฒนาทักษะทางการละครผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม อีกทั้งยังเป็นการต่อยอดองค์ความรู้เดิมและเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการด้วยการทดลองสร้างสรรค์ที่จับต้องได้ในเชิงปฏิบัติ โดยเฉพาะกระบวนการจัดแสดงละครครั้งนี้ที่ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในกลุ่มผู้ชมที่ได้รับทั้งความรู้ ความเพลิดเพลิน และโอกาสในการแสดงความคิดเห็นหลังการแสดงเท่านั้น หากยังช่วยพัฒนาทักษะของนักแสดงในด้านการแสดง การทำงานร่วมกัน และการทำความเข้าใจบริบทของวรรณกรรมต่างประเทศ ผ่านการมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งและการสะท้อนคิดหลังการแสดง ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อของการศึกษาได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

การดัดแปลงบทละครเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิล เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างละครเวทีที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม รวมถึงละครยังสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านภาษา วัฒนธรรม และทักษะชีวิต นอกจากนี้ผลงานสร้างสรรค์เวทีเรื่อง ทิล ออยเลนชปีเกิลเป็นความพยายามในการละครเวทีด้วยการให้ความสำคัญกับทุกความคิดเห็นของทีมงานผ่านกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนอย่างตั้งใจและจริงจัง ซึ่งสามารถนำไปใช้กับการสร้างสรรค์งานชิ้นอื่น หรือ ละครเวทีเรื่องอื่นต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานการวิจัยเรื่อง “การดัดแปลงบทละครเวที ทิล ออยเลนชปีเกิล เป็นภาษาไทยเพื่อการสร้างละครเวที” นี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ คณะอักษรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2568

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์และผู้บริหารโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้ให้การสนับสนุนด้านสถานที่และความร่วมมือในการจัดการแสดงละครเวทีสำหรับนักเรียนและนักศึกษา และขอขอบคุณผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงานละครเวที ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการดัดแปลงละคร การผลิตละครเวที ตลอดจนการจัดกิจกรรมการแสดงในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- เขมิกา จินดาวงศ์. (2551). **การวิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ของอภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุล**. สืบค้นจาก <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:110103>
- นพมาส แวหงษ์. (2550). **ปริทัศน์ศิลปะการละคร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นราพร สังข์ชัย. (2551). **บทละครโทรทัศน์ไทย : กระบวนการคิดสร้างสรรค์และเทคนิค**. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ม.ป.ท. 10.14458/UTCC.res.2008.5
- ระวีวรรณ วรรณวิไชย. (2556). **กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สุขภาวะในวันเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก**. สืบค้นจาก <http://fofa.swu.ac.th/th/index.php/modules-menu/download/45-2014-03-04-04-23-11/194-3>
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (2547). **การละครสำหรับเยาวชน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มัทนี รัตน์. (2546). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะการกำกับการแสดงละครเวที**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริพร ศรีวรกานต์. (2542) **การศึกษาเปรียบเทียบทิลล์ ออยเลนชปีเกิล กับศรีธนญชัยในฐานนิทานมุขตลก**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ม.ป.ท. 10.14457/CU.the.1999.229
- อำภา โอตะระกุล. (1988) "ศรีธนญชัยเยอรมัน," *Journal of Letters*: Vol. 20: Iss. 1, Article 4. DOI:10.58837/CHULA.JLETTERS.20.1.4 Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters/vol20/iss1/4>
- อำภา โอตะระกุล (2551). **ทิลออยเลนชปีเกิล หรือศรีธนญชัยเยอรมัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรือนปัญญา.
- Jerofke, Bernd Klaus (2010). **Till Eulenspiegel: Eine Auswahl seiner tolsten Streiche**. Dt. Theaterverl.

วาทกรรม “เมียน้อย” กับการประกอบสร้างภาพลักษณ์ต้องห้ามของผู้หญิงในสังคมไทย

ทศวรรษ 2470-2550

Discourse of Mistress and the Construction of Woman's Negative Image in
Thai Society in the 1930s-2000sสุจิตา บัวบุตร¹ศิริพร ดาบเพชร²

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาพัฒนาการการประกอบสร้างภาพลักษณ์และความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ช่วงทศวรรษ 2470-2550 รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมการผลิตซ้ำภาพลักษณ์และความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ในช่วงเวลาดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า การเกิดขึ้นของวาทกรรม “เมียน้อย” ในช่วงทศวรรษ 2470-2550 เกิดจากการนำวัฒนธรรมฟั้วเดียวเมียเดียวมาปรับใช้ในสถาบันครอบครัวไทยผ่านทางกฎหมาย นโยบายรัฐ ทำให้เกิดค่านิยมและบรรทัดฐานทางศีลธรรมใหม่ ส่งผลให้สถานภาพเมียน้อยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือ กฎหมายไม่รองรับและทำให้สถานภาพเมียน้อยต้องพบกับความเสียหายทั้งทางชื่อเสียงและทรัพย์สิน อีกทั้งเมียน้อยกลายเป็นบุคคลที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม จนเกิดการผลิตซ้ำภาพแทนเมียน้อยในแง่ลบจำนวนมาก ซึ่งมาจากปัจจัยที่ส่งเสริม คือ ปัญหาเมียน้อยที่ยังคงปรากฏในสังคมไทยแม้วัฒนธรรมฟั้วเดียวเมียเดียวกลายเป็นบรรทัดฐานในสังคม ชาวเมียน้อยที่ปรากฏในพื้นที่สื่อสาธารณะ รวมถึงอัตราการหย่าร้างที่มีสาเหตุมาจากปัญหาเมียน้อยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้คนในสังคมไทยมีทัศนคติร่วมกับเรื่องเกี่ยวกับเรื่องเมียน้อยอยู่เสมอ ปัญหาเมียน้อยจึงเป็นประเด็นทางสังคมที่ส่งเสริมการผลิตซ้ำภาพลักษณ์และความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” นอกจากนี้ปัจจัยที่เป็นตัวขับเคลื่อนการประกอบสร้างความหมาย ตลอดจนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมในลักษณะการสอนหญิงผ่านกฎหมาย นโยบาย ศีลธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมนี้ เป็นผลมาจากการที่สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมปิตาธิปไตย

คำสำคัญ: วาทกรรม เมียน้อย ภาพแทน ปิตาธิปไตย สังคมไทย

Abstract

This article examines the development of the construction of the image and meaning of the discourse of "minor wives" (or mistresses) from the 1930s to the 2000s. It also analyzes the factors that contributed to the reproduction of this image and meaning throughout the aforementioned period.

The study found that the emergence of the discourse on "minor wives" during this time was a result of the adoption of monogamous marital culture into the Thai family institutions through laws and state policies. This adoption led to the formation of new moral values and norms, which altered the status of the minor wife from what it was in the past. The law no longer recognized this status, which caused reputation and financial harm to women in such roles. Moreover, minor wives became socially unacceptable

¹ นิสิตชั้นปีที่ 4 หลักสูตร ศศ.ป. (ประวัติศาสตร์) ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

figures, leading to the repeated reproduction of negative portrayals of them. Several factors contributed to this reproduction, including the persistence of the minor wife issue in Thai society despite the dominance of monogamy as a social norm, media coverage of related incidents, and the increasing divorce rates attributed to issues involving minor wives. These factors have perpetuated a societal sense of relevance and emotional engagement with the topic, making the issue of minor wives a persistent social matter that reinforces the negative image and meaning of the discourse. Furthermore, the factors driving the construction and reproduction of this discourse, particularly the moral instruction of women through laws, policies, social norms, and moral standards are rooted in the patriarchal structure of Thai society.

Keywords: discourse, mistress, image, patriarchy, Thai society

บทนำ

วาทกรรมว่าด้วยเรื่อง “เมียน้อย” เป็นประเด็นทางสังคมที่ดำรงอยู่คู่กับสถาบันครอบครัวในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน กล่าวได้ว่าภาพลักษณ์ของเมียน้อยที่อยู่ในทัศนคติของคนไทยมักจะเป็นภาพเมียน้อยที่สื่อผ่านละครโทรทัศน์ คือ เป็นผู้หญิงที่มีบุคลิกมั่นใจในตัวเอง แต่งตัวยั่ววน เข้าหาผู้ชายเพราะต้องการทรัพย์สิน ผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพเมียน้อยถือเป็น “หญิงชั่ว” ที่แยกความดีกับความชั่วไม่ได้ ขาดการยับยั้งชั่งใจในตัวเอง มุ่งทำลายครอบครัวผู้อื่น ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรม “เมียน้อย” ที่ถูกสร้างขึ้นและมีอำนาจหน้าที่ในการสั่งสอนและกำหนดค่านิยมทางศีลธรรมของผู้หญิงในสังคมไทยปัจจุบัน มิให้ประพฤติดนท้าวเข้าไปอยู่ในสถานภาพนี้ บทความนี้ศึกษาพัฒนาการของการประกอบสร้างวาทกรรม “เมียน้อย” รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยการผลิตซ้ำภาพลักษณ์และความหมายทางสังคมผ่านกฎหมาย นโยบายรัฐ วรรณกรรม และละครโทรทัศน์ ช่วงทศวรรษ 2470-2550

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการประกอบสร้างภาพลักษณ์และความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ในสังคมไทย ช่วงทศวรรษ 2470-2550
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมการผลิตซ้ำภาพลักษณ์และความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ช่วงทศวรรษ 2470-2550

สมมุติฐานของการวิจัย

การรับวัฒนธรรมผิวเดียวเมียดียวจากค่านิยมตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในสถาบันครอบครัวไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ส่งผลให้เกิดพัฒนาการการประกอบสร้างภาพลักษณ์และความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ที่มีลักษณะแตกต่างจากในอดีต

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ศึกษาพัฒนาการของการประกอบสร้างวาทกรรม “เมียน้อย” รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยการผลิตซ้ำภาพลักษณ์และความหมายทางสังคมผ่านกฎหมาย นโยบายรัฐ วรรณกรรม และละครโทรทัศน์
2. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้ศึกษาศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรม “เมียน้อย” เริ่มตั้งแต่การประกาศใช้กฎหมายผิวเดียวเมียดียวช่วงทศวรรษ 2470 จนถึงช่วงทศวรรษ 2550 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดการผลิตซ้ำภาพแทนของเมียน้อยจำนวนมาก และมีการชำระกฎหมายฟ้องเมียน้อยใหม่มีความสมบูรณ์มากขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง วาทกรรม “เมียน้อย” กับการประกอบสร้างภาพลักษณ์ต้องห้ามของผู้หญิงในสังคมไทยทศวรรษ 2470-2550 นี้ อาศัยกรอบแนวคิดเรื่องวาทกรรมวิเคราะห์ คือ การศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการขั้นตอนลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างเอกลักษณ์ และความหมายให้กับเมียน้อยในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องเมียน้อยว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องเมียน้อยอย่างไร มีความหมายเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดจากการสร้างวาทกรรมนี้มีอะไรบ้าง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้การวิจัยจากการวิเคราะห์ตีความจากเอกสารข้อมูลหลัก คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการหย่าและเรียกค่าทดแทนจากคู่ และนวนิยายหรือละครโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเมียน้อย-เมียน้อย รวมทั้งเอกสารชั้นรอง คือ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์และข่าวในเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นศึกษา และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

พัฒนาการของการประกอบสร้างภาพลักษณ์และความหมายทางสังคมของวาทกรรม “เมียน้อย” ทศวรรษ 2470-2550 แบ่งพัฒนาการเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงแรกทศวรรษ 2470-2490 ช่วงที่สองทศวรรษ 2500-2530 และช่วงที่สามทศวรรษ 2540-2550

1. การประกอบสร้างภาพลักษณ์และความหมายทางสังคมของ “เมียน้อย” ช่วงทศวรรษ 2470-2490

ตั้งแต่ทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา วัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวถูกหยิบยกเข้ามาจัดระเบียบสถาบันครอบครัวไทย ทำให้สถานภาพและคำว่า “เมียน้อย” ได้เกิดความหมายทางสังคมที่แตกต่างจากในอดีต อีกทั้งการส่งเสริมวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวผ่านนโยบายและวรรณกรรมในช่วงทศวรรษ 2470-2490 ถือเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อค่านิยม ทศนิยมคติมุมมองเกี่ยวกับเรื่องเมียน้อยที่ขัดกับบรรทัดฐานศีลธรรมในสังคมสมัยใหม่

1.1 อิทธิพลของวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวกับการเป็นประเทศประชาธิปไตยใหม่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การประกอบสร้างความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ในช่วงแรกเกิดจากการรับอิทธิพลของวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวจากตะวันตกมาปรับใช้ในสังคมไทย โดยเริ่มต้นชัดในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการกำหนดให้มีการจดทะเบียนสมรสในหมู่ราชวงศ์ คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเสกสมรสเจ้านายในพระราชวงศ์ พ.ศ. 2461 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีอภิเษกสมรสแต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) และหม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวัสดิวัตน์ (ต่อมาคือ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี) เมื่อ พ.ศ. 2461 นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการจดทะเบียนสมรสในพระราชวงศ์³ ต่อมาในรัชกาลที่ 7 มีการร่างกฎหมายจดทะเบียนสมรส คือ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473 เป็นกฎหมายฉบับแรกที่รับรองสถานะหญิงที่เป็นภรรยาด้วยทะเบียนสมรสและการหย่า อย่างไรก็ตามกฎหมายฉบับนี้ยังคงไว้ซึ่งลักษณะการมีภรรยาหลายคนในเนื้อหาของกฎหมายและไม่ได้ถูกประกาศใช้

³ รัชกร คงเจริญ. (2565). 26 สิงหาคม 2461 พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี การสมรสครั้งแรกในสยาม. (ออนไลน์).

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แนวคิดเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาคได้รับการเน้นย้ำความหมายในระดับชาติ รัฐบาลระบอบใหม่เปิดรับหนังสือร้องทุกข์และแสดงความคิดเห็นจากทั้งข้าราชการและราษฎร นับได้ว่าเป็นช่องทางใหม่สำหรับการแสดงความคิดเห็นทางสังคมการเมืองถึงรัฐบาลโดยตรง สำหรับความเห็นที่ว่าด้วยเรื่องปัญหาครอบครัวและปัญหาเมียน้อยที่ถูกส่งไปถึงจะไม่มากนัก⁴ แต่ปรากฏว่ารัฐบาลประชาธิปไตยเองมีการให้ความสนใจเป็นอย่างมากเนื่องจากมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัวในสังคมไทยให้เข้ากับภาวะสมัยใหม่ของประเทศและวิสัยทัศน์ของการมีอารยธรรมตามแบบตะวันตก ส่งผลให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายฟัวเดียวเมียเดียวครั้งแรกในประเทศไทย คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว พ.ศ. 2478 ซึ่งรองรับหลักการฟัวเดียวเมียเดียว ระบุให้สมรสเป็นคู่แบบฟัวเดียวเมียเดียว รองรับสถานภาพของภรรยาตามกฎหมายเพียงคนเดียว การสมรสซ้อนถือเป็นโมฆะ ทำให้ในทางกฎหมายไม่รองรับสถานภาพของเมียน้อย เป็นการลบบทบาทเมียน้อยหายไปจากพื้นที่สาธารณะทางสังคม เมียน้อยเปลี่ยนไปอยู่ในสถานภาพที่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ

1.2 การปฏิวัติวัฒนธรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม : นโยบายครอบครัว ทศวรรษ 2480

ทศวรรษ 2480 รัฐบาลจอมพล ป. เริ่มโครงการรณรงค์สร้างชาติทางวัฒนธรรม หลักการฟัวเดียวเมียเดียวได้ถูกรวมเข้าไปในโครงการดังกล่าว โดยจุดมุ่งหมายของการรณรงค์วัฒนธรรมฟัวเดียวเมียเดียวคือการทำให้เป็นเครื่องหมายแห่งความมีเอกภาพทางวัฒนธรรมของประเทศ ใน พ.ศ. 2486 รัฐบาลได้ออกกฎหมายขยายเขตบังคับใช้บรรพ 5 ซึ่งรับรองเฉพาะสถาบันครอบครัวแบบฟัวเดียวเมียเดียวให้ครอบคลุมทั่วราชอาณาจักรด้วยเหตุผลว่าเพื่อความมั่นคงและเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติแห่งชาติ⁵ อีกทั้งนโยบายด้านครอบครัวในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมจอมพล ป. ได้ส่งเสริมวัฒนธรรมฟัวเดียวเมียเดียวพร้อมกับสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางศีลธรรมใหม่ เช่น “ประกาศสภาวังธัมแห่งชาติ เรื่องวังธัมของฟัวเมีย พ.ศ. 2487” ซึ่งว่าอะไรที่เป็นมูลเหตุของความแตกร้างในครอบครัวและแนะนำแนวทางพึงปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยง สาเหตุสำคัญข้อหนึ่งคือการแนะนำชายหญิงที่เป็นคู่ครองฉันท์สามีภรรยา และในประกาศยังมีการแนะนำฝ่ายสามีอีกว่าไม่ควรประพฤติล่วงใจเมีย ซึ่งระบุเนื้อหาไว้ว่า “*ไม่นอกใจไปยินดีในหญิงอื่นนอกจากเมียของตน*”⁶ อีกทั้งรัฐยังเข้าควบคุมเนื้อหาของนวนิยายไม่ให้มีเรื่องเกี่ยวกับการชู้สาว⁷

นอกจากนี้ยังมีนโยบายอื่น ๆ เช่น “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องกำหนดการพิธีสมรสของคนไทย พ.ศ. 2486” “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องการปฏิบัติของฟัวเมีย พ.ศ. 2486” เป็นต้น นโยบายเหล่านี้เน้นย้ำว่าสถาบันครอบครัวต้องอยู่ในกรอบฟัวเดียว โดยมีการกำหนดบทบาทของสามีและภรรยาต่อสถาบันครอบครัวโดยเนื้อหาสำคัญ คือ สามีภรรยาไม่ควรประพฤติล่วงใจซึ่งกันและกัน สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของผู้ปกครองในรัฐสมัยใหม่ที่ต้องการทำให้สถาบันครอบครัวแบบฟัวเดียวเมียเดียวหยั่งรากลึกลงในสังคมไทยด้วยการออกนโยบายต่าง ๆ ส่งผลต่อสถานภาพของเมียน้อยว่านอกจากจะเป็นการตอกย้ำว่าในพื้นที่สาธารณะไม่มีที่สำหรับเมียน้อยยังทำให้เมียน้อยเป็นผู้หญิงที่ทำผิดทางศีลธรรม ซึ่งเป็นศีลธรรมสมัยใหม่เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงเวลานี้

1.3 การแพร่หลายของวรรณกรรม “รักเดียวใจเดียว” ช่วงทศวรรษ 2470-2490

ในช่วงทศวรรษ 2470-2490 เกิดการแพร่หลายของวรรณกรรมที่สอดแทรกการรักเดียวใจเดียวจำนวนมาก นักเขียนในไทยเริ่มหันมาเขียนเรื่องราวของความรักแบบฟัวเดียวเมียเดียวท่ามกลางบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป โดยเมื่อวิเคราะห์ใน

⁴ สุรเชษฐ์ สุขลากิจ. (2556). “ฟัวเดียวเมียเดียว” ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410-2480. หน้า 63.

⁵ พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติพ. 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช 2477 พุทธศักราช 2486. ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 60. หน้า 1089.

⁶ ประกาศสภาวังธัมแห่งชาติ เรื่องวังธัมของฟัวเมีย. (2487, 15 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 61. หน้า 282.

⁷ ตรีศิลป์ บุญจรงค์. (2523). นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475-2500. หน้า 161.

ผลงานของนักเขียนนามปากกาสำคัญ 3 คน คือ ดอกไม้สด ศรีบูรพา และก.สุรางคนางค์ ต่างก็นำเสนอนวนิยายภาพตัวละครเอกทั้งชายหนุ่มและหญิงสาวที่ปรารถนาจะมีรักเดียวใจเดียวขึ้นมาสนับสนุนวัฒนธรรมแบบผัวเดียวเมียเดียว⁸ ซึ่งผลงานส่วนใหญ่ นอกจากจะสะท้อนภาพของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในสมัยนั้นยังมีการสอดแทรกความรักในรูปแบบรักเดียวใจเดียวควบคู่ไปด้วย เช่น *ความผิดครั้งแรก* (2473) ของดอกไม้สด เรื่องนี้ได้เสนอภาพเปรียบเทียบของ 2 คู่รัก คู่แรก วไลกับปราโมทย์ ซึ่งตกหลุมรักกันและตกลงแต่งงานกันทั้งที่รู้ว่าฝ่ายชายมีภรรยาแล้ว สุดท้ายชีวิตแต่งงานของคู่นี้ต้องล่มสลายลงเพราะฝ่ายชายไม่ยึดมั่นในชนบผัวเดียวเมียเดียว ต่างจากคู่ต่อมา (น้องสาวของวไล) กับอำนาจ (น้องชายของปราโมทย์) ซึ่งต่างยึดมั่นในความคิดผัวเดียวเมียเดียวและได้แต่งงานกันและครองรักกันจนแก่เฒ่าหรือ เรื่อง *พันทิพา* (2487) ของก.สุรางคนางค์ มีการนำเสนอชีวิตของพันทิพาหญิงสาวที่พลาดพลั้งในการดำเนินชีวิตด้วยการมีคู่และต้องจบชีวิตลงตั้งแต่อยู่ในวัยสาวก็อาจให้เหตุผลได้ว่า เป็นการได้รับโทษจากการประพฤติดิสัยธรรมของตน⁹ รวมถึงนวนิยายรักเดียวใจเดียวที่ถูกผลิตมากที่สุดในช่วงทศวรรษ 2490 คือ *บ้านทรายทอง* (2493) เรื่องราวของพจมาน เด็กสาวบ้านนอกที่ต้องจากบ้านเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเรียนหนังสือต่อและอาศัยอยู่ที่บ้านทรายทอง เธอแสดงให้เห็นว่าเธอเป็นคนที่เข้มแข็งอดทนมีจิตใจดีจนสามารถเอาชนะใจของชายกลางและคนอื่นในบ้านจนเป็นผลสำเร็จ พจมานกับชายกลางทั้งคู่ก็ได้รักกันและแต่งงานกันที่สุดในที่สุด¹⁰

ทั้งนี้ตลอดทศวรรษ 2470-2490 พบการนำเสนอภาพการรักเดียวใจเดียวของชายหญิงผ่านนวนิยาย ซึ่งการแพร่หลายของวรรณกรรมเนื้อหารักเดียวใจเดียวในช่วงนี้ได้สะท้อนวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวที่แพร่หลายในอุดมคติของคนในสังคม และตอกย้ำว่าในพื้นที่สาธารณะในสังคมไทยต่อนี้จะไม่มีที่สำหรับเมียน้อยและทำให้สถานภาพเมียน้อยกลายเป็นผู้หญิงที่ทำผิดทางศีลธรรม

2. การประกอบสร้างภาพลักษณ์และความหมายทางสังคมของ “เมียน้อย” ช่วงทศวรรษ 2500-2530

ในช่วงทศวรรษ 2500-2530 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทชายหญิงในสถาบันครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาเมียน้อยขึ้น รวมถึงการเติบโตของสิทธิสตรีในไทย อันจะส่งผลต่อการจัดการสถานภาพของเมียน้อยในทางกฎหมายที่เข้มงวดมากขึ้น นอกจากนี้ภาพลักษณ์เมียน้อยที่ปรากฏในสื่อสาธารณะในช่วงเวลานี้ได้สร้างความหมายทางสังคมให้แก่เมียน้อยอย่างเข้มข้น

2.1 ความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทความเป็นชายและความเป็นหญิง

ทศวรรษ 2500-2530 เป็นช่วงที่สังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะสมัยรัฐบาลเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่บริหารประเทศช่วงต้นทศวรรษ 2500 การชูนโยบายทางเศรษฐกิจได้ส่งผลให้อุตสาหกรรมภายในประเทศขยายตัว ทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว การพัฒนาทางสังคมมีการขยายการศึกษาในระดับอุดมศึกษาไปทั่วประเทศ¹¹ รวมถึงการมีอยู่ของกองทัพอเมริกาในไทย และการสนับสนุนทางการเงินจากสหรัฐอเมริกาตลอดจนการพัฒนาทางการศึกษา ทำให้คนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับสูง สถานภาพของผู้หญิงได้รับพัฒนาขึ้นจากเมื่อก่อน ผู้หญิงเริ่มเข้ามามีบทบาทที่สำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทชายหญิงในสถาบันครอบครัว คือ การสั่นคลอนของอัตลักษณ์ความเป็นชายในความเป็นผู้นำ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวการที่แม่บ้านออกไป

⁸ สุรเชษฐ์ สุขลาภกิจ. (2556). “ผัวเดียวเมียเดียว” ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410-2480. หน้า 72.

⁹ ตรีศิลป์ บุญขจร. (2523). นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ.2475-2500. หน้า 180-181.

¹⁰ ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2565). ‘ปริศนา-บ้านทรายทอง’ มายาภาพความก้าวหน้าของผู้หญิงไทย และการครองอำนาจนำของฝ่ายอนุรักษ์นิยมยุคหลังสงคราม. (ออนไลน์).

¹¹ คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2565). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. หน้า 257.

ทำงานได้กลายเป็นเรื่องปกติในสังคมไทยแล้วและภรรยาบางส่วนก็มีตำแหน่งงานหรือรายได้มากกว่าสามี¹² ขณะเดียวกันความเหน้อยล้าของผู้หญิงกับบทบาทที่ต้องทำงานนอกบ้านควบคู่ไปกับการแบกรับคาดหวังให้เป็นแม่บ้านที่ดีต่อสถาบันครอบครัว¹³ สิ่งเหล่านี้อาจทำให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างสามีภรรยาและส่งกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอันนำไปสู่การหย่าร้าง หรือในท้ายที่สุดบุคคลที่สามอย่างเมียน้อยเข้ามามีบทบาทแทรกกลางในความสัมพันธ์ หรือเกิดปัญหาเมียน้อยในครอบครัวได้ ซึ่งจากสถิติการหย่าร้างในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2512-2521 พบว่าการนอกใจเป็น 1 ใน 5 สาเหตุหลักที่ทำให้คู่สมรสหย่าร้างกัน¹⁴ และในระหว่างทศวรรษ 2500-2530 ปัญหาเรื่องเมียน้อยก็ปรากฏให้เห็นในสื่อสาธารณะอย่างเข้มข้น และปัญหานี้ถือเป็นสาเหตุหลักในการประกอบสร้างและผลิตซ้ำของวาทกรรม “เมียน้อย”

2.2 การเติบโตของสิทธิสตรีอันนำไปสู่กฎหมายฟ้องเมียน้อย พ.ศ. 2519

ช่วงทศวรรษ 2510 ด้วยบริบทการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ผู้หญิงก้าวเข้ามามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจได้เท่าเทียมกับผู้ชาย ทำให้กระแสสิทธิสตรีเป็นที่กล่าวถึงและพัฒนาเติบโตอย่างมากในสังคมไทย เริ่มมีการถกประเด็นเรื่องความเท่าเทียมทางกฎหมายระหว่างเพศในกลุ่มผู้หญิงชนชั้นกลาง เช่น ทำไมผู้หญิงต้องเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อจากนางสาวเป็นนางหลังจดทะเบียนสมรส ในขณะที่ผู้ชายไม่ต้องเปลี่ยน เป็นต้น¹⁵ และพบผู้หญิงที่แต่งงานแล้วกลุ่มหนึ่งออกมาชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยแก้ไขกฎหมายให้สามีและภรรยามีสิทธิและความเสมอภาคเท่ากัน¹⁶ อีกทั้งองค์กรสตรีต่าง ๆ ได้เริ่มเรียกร้องและกระตุ้นให้สตรีสนใจในสิทธิของตนเอง ด้วยการรณรงค์อภิปรายบรรยายและเขียนเกี่ยวกับสิทธิสตรีและกฎหมายต่าง ๆ ที่สตรีควรเรียกร้องในสื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งช่วงเวลานี้เป็นบริบทที่กระแสสิทธิสตรีเป็นที่สนใจของนักศึกษาและปัญญาชนเป็นอย่างมากหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา พ.ศ. 2516¹⁷ ทำให้ต่อมารัฐบาลไทยมีการคุ้มครองสิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงเป็นครั้งแรกของประเทศไทยโดยระบุไว้ในรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2517 ประกอบกับปีต่อมา พ.ศ. 2518 ประกาศให้เป็นปีสตรีสากล ส่งผลให้ไทยมีการแก้ไขกฎหมายหลายประการเพื่อรองรับความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง

การเคลื่อนไหวนี้นำไปสู่การประกาศใช้ พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519 โดยเนื้อหาได้เพิ่มเติมให้ผู้หญิงมีสิทธิในครอบครัวมากขึ้น และที่สำคัญคือมีการระบุให้ภรรยาสามารถฟ้องเรียกค่าทดแทนจากสามีและชู้หรือเมียน้อยได้ ซึ่งแต่เดิมกฎหมายครอบครัวไทยให้สิทธิการฟ้องเรียกค่าทดแทนจากชู้แต่กับฝ่ายสามีเท่านั้น นอกจากนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมของชายหญิงที่เริ่มเกิดขึ้นในกฎหมายครอบครัวไทย รวมถึงความเข้มงวดทางกฎหมายต่อเรื่องเมียน้อย ยังสะท้อนสถานะภาพของเมียน้อยในทางกฎหมายว่าเป็นสถานะภาพที่ต้องพบความเสียหายเท่านั้น เพราะทั้งกฎหมายไม่รองรับและยังมีสิทธิที่จะถูกเรียกค่าทดแทนจากเมียหลวงจนเกิดความเสียหายทางชื่อเสียงและทรัพย์สินได้ อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ปรากฏความไม่เท่าเทียมระหว่างชายหญิงในเรื่องการพิสูจน์เพื่อเอาผิดกรณีชู้ ผู้หญิงยังคงเสียเปรียบผู้ชายอยู่ ซึ่งจะเกิดการชำระใหม่ในเวลาต่อมา

2.3 ภาพลักษณ์เมียน้อยที่ปรากฏขึ้นในสื่อสาธารณะ

ในช่วงเวลานี้ภาพลักษณ์เมียน้อยได้ปรากฏในสื่อสาธารณะอย่างเข้มข้นและได้ตอกย้ำความหมายทางสังคมให้แก่เมียน้อย คือ ภาพจำเมียน้อยเป็นบุคคลที่เห็นแก่เงิน มาจากข่าวเมียน้อยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หลังจากการถึงแก่อสัญกรรม

¹² ปิยะพร จันวัน. (2547). **ทัศนะของ “ผู้หญิงทำงาน” ในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516**. หน้า 44.

¹³ ปวีณา กุดแถลง. (2561). **มโนทัศน์ความเป็นหญิงและความเป็นชายในนิตยสารสตรีสาร พ.ศ. 2491-2539**. หน้า 126.

¹⁴ วันทนา กลิ่นงาม. (2523). **ภาวการณ์หย่าร้างของประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานครปี พ.ศ. 2512-2521**. หน้า 116.

¹⁵ จามรี เชียงทอง. (2563, มกราคม-ธันวาคม). แนวคิดสตรีนิยมจากมุมมองและประสบการณ์ของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์. **วารสาร จุติย**. 7(1): 8.

¹⁶ นิลวรรณ ปิ่นทอง. (2512, 25 พฤษภาคม). ถ้อยคำแถลง. **สตรีสาร**. 22(1): 1.

¹⁷ รวิทร์ คำโพธิ์ทอง. (2566). **สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคระหว่างชาย-หญิง ละสิทธิความหลากหลายทางเพศในรัฐธรรมนูญไทย**. (ออนไลน์).

ของจอมพลสฤษดิ์ พ.ศ. 2506 เกิดคดีแย่งชิงมรดกของจอมพลสฤษดิ์ ระหว่างท่านผู้หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์ ภรรยาของจอมพลสฤษดิ์กับบรรดาอนุภรรยา หรือเมียน้อย มีเมียน้อยมากกว่า 50 คน พร้อมบุตรหญิง-ชายแสดงตัวเพื่อขอส่วนแบ่งจากกองมรดก รวมทั้งมีการเปิดเผยถึงนานาทรัพย์สินที่เหล่าเมียน้อยได้รับจากจอมพลสฤษดิ์ นักหนังสือพิมพ์ต่างลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องเมียน้อยจอมพลสฤษดิ์กันอย่างสนุกสนาน¹⁸ ข่าวนี้ได้ตอกย้ำภาพจำและความคิดเกี่ยวกับเมียน้อยให้กับคนในสังคมว่า เมียน้อยเป็นผู้หญิงที่หวังแต่เงิน ยอมเป็นเมียน้อยเพราะต้องการเลี้ยงดูด้วยทรัพย์สิน มีชีวิตสุขสบายโดยไม่ต้องทำงาน อีกทั้งยังพบการระบายความทุกข์ใจของผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพเมียหลวง และเรียกร้องให้ผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพเมียน้อยหันมาตระหนักถึงการทำผิดศีลธรรมของตนจำนวนมากผ่านนิตยสารสตรี¹⁹ ทำให้ภาพลักษณ์ของเมียน้อยที่ปรากฏในสื่อสาธารณะสร้างภาพจำเมียน้อยว่าเป็นผู้หญิงที่เห็นแก่เงิน ทำผิดทางศีลธรรมของสังคม สร้างความเจ็บปวดให้กับผู้หญิงด้วยกันเอง สังคมไม่ให้การยอมรับ

3. การผลิตซ้ำภาพแทนและความหมายทางสังคมของ “เมียน้อย” ช่วงทศวรรษ 2540-2550

ช่วงทศวรรษ 2540-2550 พบการแอบแฝงของอาชีพเมียน้อยอันเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2540 อีกทั้งช่วงทศวรรษ 2550 เป็นช่วงที่เมียน้อยถูกสร้างภาพแทนและผลิตซ้ำความหมายทางสังคมผ่านทางละครโทรทัศน์มากที่สุด และมีการแก้ไขกฎหมายครอบครัวในเรื่องของการฟ้องหย่าและเรียกค่าทดแทนกรณีชู้ให้เกิดความเสมอภาคระหว่างชายหญิง

3.1 การแอบแฝงของอาชีพเมียน้อยช่วงทศวรรษ 2540

หลังจากเกิดภาวะล่มสลายทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2540 ความพยายามฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจสถาบันบันเทิงยามราตรี หรือธุรกิจที่เน้นการให้บริการเป็นหลักจำนวนมาก ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งเกิดอาชีพเสริมโดยมีการค้าบริการทางเพศแอบแฝง เช่น สาวพริตตี้ สาวนักร้อง สาวเชียร์เบียร์ สาวเสิร์ฟตามร้านอาหาร/สวนอาหาร/สถานบันเทิงยามราตรี²⁰ เป็นต้น โดยอาชีพเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่นำผู้หญิงไปสู่สถานภาพและบทบาทของการเป็น “เมียน้อย” ในที่สุด ส่งผลให้เกิดรูปแบบของการเป็นเมียน้อยผ่านอาชีพเสริมที่แอบแฝงการค้าบริการทางเพศ โดยการถือตราของธุรกิจที่มีการแอบแฝงการค้าบริการทางเพศมีจำนวนเพิ่มขึ้น อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปัญหาเรื่องเมียน้อยในสังคมไทยเพิ่มขึ้นตามไปด้วย รวมถึงบริบททางสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นทำให้เกิดชื่อเรียกแทนที่ของสถานภาพเมียน้อยที่หลากหลายและแตกต่างกันไป เช่น กิ๊ก เมียเก็บ คู่นอน เด็กป่า หรือเด็กเลี้ยว ดังงานศึกษารูปแบบนักศึกษาหญิงที่เป็นเด็กป่า/เด็กเลี้ยว ใน พ.ศ. 2552 พบว่ามี 3 รูปแบบ ซึ่งหนึ่งรูปแบบในนั้น คือ การยอมรับให้ตนอยู่ในสถานภาพ “เมียน้อย”²¹ ดังนั้นได้แสดงให้เห็นถึงจำนวนเมียน้อยที่มีมากขึ้นและมีความซับซ้อนทางสถานภาพมากกว่าเมื่อก่อน ด้วยสาเหตุนี้อาจมีส่วนทำให้อัตราการหย่าร้างในช่วงทศวรรษ 2540 มีอัตราที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยอัตราการหย่าร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2543-2550 มีอัตราที่เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 25-30²²

3.2 การผลิตซ้ำภาพแทนตัวละครเมียน้อยผ่านละครโทรทัศน์ช่วงทศวรรษ 2550

ในช่วง พ.ศ. 2550-2559 สื่อประเภทละครโทรทัศน์มีการผลิตซ้ำเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของเมียหลวง-เมียน้อยจำนวนมาก โดยเฉลี่ยได้เป็นปีละ 1 เรื่อง ซึ่งเท่ากับว่าผู้บริโภคสื่อละครโทรทัศน์หรือคนในสังคมไทยช่วงนั้น จะได้รับค่านิยมและภาพจำเกี่ยวกับเรื่องเมียหลวง-เมียน้อยที่ถูกนำเสนอผ่านละครโทรทัศน์ในตลอดช่วงทศวรรษ 2550 อย่างเข้มข้น และละครเมีย

¹⁸ คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพบูลย์. (2565). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. หน้า 238.

¹⁹ ปวีณา กุดแถลง. (2561). มโนทัศน์ความเป็นหญิงและความเป็นชายในนิตยสารสตรีสาร พ.ศ. 2491-2539. หน้า 134-142

²⁰ อติมา ดอนสมจิต. (2562). ตัวละครเมียน้อยในนวนิยายไทยร่วมสมัย : ภาพแทนและการประกอบสร้างความหมายทางสังคม. หน้า 2.

²¹ เกวลี เจริญแจ่มอรุณ. (2552 มกราคม-ธันวาคม). การจัดการปัญหาพฤติกรรมเด็กป่า/เด็กเลี้ยวของนักศึกษาหญิงแบบเชิงรุก. วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. 31(1): 91. 77-94

²² สายชล สัตยานุรักษ์. (2565). ความเปลี่ยนแปลงของครอบครัวชนชั้นกลางไทย ทศวรรษ 2500-2540. หน้า 9.

หลวง-เมียน้อยในช่วงนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น เมียหลวง (2552) ดอกส้มสีทอง (2554) แรเงา (2555) เป็นต้น มีนักแสดงชื่อดังระดับนางเอกแสดงบทบาททั้งเมียหลวง เมียน้อย ประกอบกับการขยายตัวของสื่อโซเชียลทำให้กระแสเมียหลวง-เมียน้อยในละครกลายเป็นกระแสสังคม และคนในสังคมมีความรู้สึกร่วมกับเรื่องเมียหลวง-เมียน้อยจำนวนมาก ทำให้ละครโทรทัศน์ประเภทนี้ได้รับความนิยมอยู่เสมอ ขณะเดียวกันการผลิตซ้ำนี้ได้ประกอบสร้างภาพแทนให้กับผู้หญิงที่อยู่ในสถานเมียหลวง-เมียน้อยควบคู่กันไป แต่ภาพแทนของทั้งสองตัวละครนั้นมีความแตกต่างกันไปตามค่านิยมทางสังคม โดยเฉพาะตัวละครเมียน้อยซึ่งพบว่าถูกสร้างภาพแทนในด้านลบอยู่ในละครโทรทัศน์แทบทุกเรื่อง

ภาพแทนของเมียน้อยที่ถูกผลิตซ้ำ คือ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะขัดแย้งกับบรรทัดฐานอันดีของสังคม โดยอาศัยองค์ประกอบเรื่องการแต่งกายที่ดูฉูดฉาดยั่วยวน และความคิดพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างรุนแรง และสุดท้ายต้องพบกับจุดจบที่ไม่ดี²³ ซึ่งได้สะท้อนลักษณะของชุดความคิดเกี่ยวกับตัวละครเมียน้อยเป็นในลักษณะของ “การสอนหญิง” เพื่อให้ตระหนักว่าหญิงที่ไม่ดีจะเป็นอย่างไร โดยปัจจัยที่เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้เกิดการประกอบสร้างความหมาย ตลอดจน การผลิตซ้ำชุดความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงให้มีลักษณะเป็นไปเช่นนั้นมาจากการที่สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมปิตาธิปไตย เพราะในการนำเสนอประเด็นเรื่องเมียหลวง-เมียน้อย กลับไม่พบ “การสอนผู้ชาย” ให้ใส่ใจในศีลธรรมและให้หยุดพฤติกรรมการมีเมียน้อยของตน ซึ่งนำเสนอออกมาในลักษณะที่เป็นเรื่องปกติของผู้ชาย

3.3 การชำระกฎหมายครอบครัวในเรื่องการฟ้องหย่าและเรียกค่าทดแทนกรณีมีชู้ พ.ศ. 2550

ในพ.ศ. 2550 มีการชำระกฎหมายครอบครัวในเรื่องการฟ้องหย่าและเรียกค่าทดแทนกรณีมีชู้ ด้วยออกการออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2550 โดยแก้ไขถ้อยคำในมาตรา 1516 (1) และ 1523 ใหม่เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมเสมอภาคระหว่างชายหญิง โดยมาตรา 1516 วรรค 1 ได้แก้ไขใหม่ทำให้ไม่ว่าฝ่ายใดจะกระทำชู้หรืออุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันทมิหรือภริยาหรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจนั้นก็ตาม ถือเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ทั้งสิ้นไม่จำกัดเฉพาะฝ่ายสามีเท่านั้นที่มีสิทธิฟ้องหย่าหากภริยากระทำชู้ เหมือนดังกฎหมายเดิมที่บัญญัติว่าภริยาหากต้องการฟ้องหย่าสามีจะต้องพิสูจน์ให้ได้ถึงขนาดว่าสามีได้ไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นและได้มีการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องฉันทมิภริยาหรือไม่ ซึ่งเป็นการยากมากที่จะพิสูจน์เช่นนั้น²⁴ รวมถึงมาตรา 1523 ที่ได้ระบุให้ฟ้องเรียกค่าทดแทนได้เหตุแห่งการฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 ที่ได้แก้ไขใหม่ ดังนั้นการแก้ไขถ้อยคำในมาตรา 1516 (1) และ 1523 ใหม่ในพระราชบัญญัตินี้ ส่งผลภรรยาสามารถฟ้องหย่ากับสามีพร้อมฟ้องเอาผิดเรียกค่าทดแทนจากสามีและเมียน้อยได้อย่างเท่าเทียมสมบูรณ์และดำเนินการได้ง่าย สะท้อนให้เห็นว่ารัฐไทยมีการให้ความสำคัญสถาบันครอบครัวไทยอยู่เสมอ แม้ปัญหาเมียน้อยจะเป็นเรื่องที่ไม่สามารถทำให้หายไปจากสังคมไทยได้แต่ก็พบความพยายามในการจัดการให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลที่ประสบปัญหานี้อย่างเมียหลวงผ่านกฎหมาย โดยการทำให้ผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพเมียน้อยเป็นฝ่ายที่ต้องเสียหายทั้งศักดิ์ศรีและทรัพย์สิน ไม่มีกฎหมายรองรับ และเป็นการทำให้ผู้หญิงในสังคมไทยเห็นว่า ผู้หญิงไม่ควรทำให้ตนเองไปอยู่ในสถานภาพเมียน้อย

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยชิ้นนี้ เสนอว่าพัฒนาการของการประกอบสร้างวาทกรรมและภาพลักษณ์ของ “เมียน้อย” ในสังคมไทยช่วงทศวรรษ 2470-2550 แบ่งได้ 3 ช่วง โดยในช่วงแรกทศวรรษ 2470-2490 เกิดจากการรับวัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในประเทศไทยโดยเฉพาะวัฒนธรรมครอบครัวแบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่ปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พบความพยายามในการจัดรูปแบบความเป็นสามีภรรยาด้วยวิธีการจดทะเบียน เพียงแต่วัฒนธรรมแบบผัวเดียวเมียเดียวนี้นักนำมาใช้เพียงในหมู่ชนชั้นนำเท่านั้น จนมาถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เกิดการ

²³ ญรัพร อาจหาญ. (2555). การสร้างความเป็นจริงของเมียน้อยในละครโทรทัศน์. หน้า 30-36.

²⁴ นันทนัช สิมะโชติ. (2559). เหตุหย่าเพราะครอบครัวแตกร้าง : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศ. หน้า 56.

บังคับใช้กฎหมายผัวเดียวเมียเดียวครั้งแรกในประเทศไทย ส่งผลให้กฎหมายไม่รองรับสถานภาพของเมียน้อย สถานภาพเมียน้อยเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เป็นการลบบทบาทเมียน้อยหายไปจากพื้นที่สาธารณะทางสังคม อีกทั้งการปฏิวัติวัฒนธรรมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวผูกเข้ากับสถาบันครอบครัวไทยอย่างเหนียวแน่นด้วยการออกนโยบายต่าง ๆ เพื่อมาส่งเสริมวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวและสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางศีลธรรมสมัยใหม่ รวมถึงการแพร่หลายของวรรณกรรมรักเดียวใจเดียวในช่วงนี้ ส่งผลให้สถาบันครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียวหยั่งรากลึกลงในสังคมไทย สถานภาพของเมียน้อยถูกตอกย้ำว่าในพื้นที่สาธารณะทางสังคมไม่มีที่สำหรับเมียน้อยและถูกสร้างความหมายทางสังคมว่าเป็นผู้หญิงที่ทำผิดทางศีลธรรมสมัยใหม่

ช่วงที่สอง ทศวรรษ 2500-2530 สังคมไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เกิดการพัฒนาทางสังคมคนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับสูง สถานภาพของผู้หญิงถูกพัฒนาขึ้นจากเมื่อก่อน ทำให้ให้กระแสสิทธิสตรีเป็นที่กล่าวถึงและพัฒนาเติบโตอย่างมากในสังคมไทย ส่งผลให้ใน พ.ศ. 2519 รัฐบาลได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ชำระใหม่ โดยเนื้อหาได้เพิ่มเติมให้ผู้หญิงมีสิทธิในครอบครัวมากขึ้น ที่สำคัญคือมีการระบุให้ภรรยาสามารถฟ้องเรียกค่าทดแทนจากสามีและชู้หรือเมียน้อยได้ ทำให้เมียน้อยอยู่ในสถานภาพทางกฎหมายที่ต้องเสียหย่าทั้งทางทรัพย์สินและชื่อเสียง อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ยังพบความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงในกรณีการพิสูจน์เพื่อเอาผิดฐานมีชู้ ซึ่งผู้หญิงยังคงเสียเปรียบผู้ชายอยู่ อีกทั้งภาพลักษณ์เมียน้อยที่ปรากฏในสื่อสาธารณะในช่วงเวลานี้ได้สร้างความหมายทางสังคมให้แก่เมียน้อย คือ สร้างภาพจำเมียน้อยเป็นบุคคลที่เห็นแก่เงิน ทำผิดทางศีลธรรมของสังคม สร้างความเจ็บปวดให้กับผู้หญิงด้วยกันเอง สังคมไม่ให้การยอมรับ

ช่วงที่สาม ทศวรรษ 2540-2550 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทยช่วงต้นทศวรรษ 2540 ส่งผลให้เกิดรูปแบบของการเป็นเมียน้อยผ่านอาชีพเสริมที่แอบแฝงการค้าบริการทางเพศ รวมถึงบริบททางสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นทำให้เกิดชื่อเรียกแทนที่ของสถานภาพเมียน้อยที่หลากหลายแสดงให้เห็นถึงจำนวนเมียน้อยที่มีมากขึ้นและมีความซับซ้อนทางสถานภาพมากกว่าเมื่อก่อน อีกทั้งช่วงทศวรรษ 2550 ละครโทรทัศน์มีการผลิตเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องของเมียน้อย-เมียน้อยจำนวนมาก ทำให้คนในสังคมไทยช่วงนั้นจะได้รับค่านิยมและภาพจำเกี่ยวกับเรื่องเมียน้อยอย่างเข้มข้น และภาพแทนเมียน้อยที่ปรากฏผ่านละครโทรทัศน์ในช่วงนี้พบว่า เมียน้อยเป็นกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคมและสุดท้ายต้องพบกับจุดจบที่ไม่ดี เป็นการนำเสนอตัวละครเมียน้อยเป็นในลักษณะของ “การสอนหญิง” เพื่อให้ตระหนักว่าหญิงที่ไม่ดีจะเป็นอย่างไร ท้ายที่สุดพบว่าทางกฎหมายมีการชำระกฎหมายครอบครัวในเรื่องการฟ้องหย่าและเรียกค่าทดแทนกรณีมีชู้ ทำให้ผู้หญิงสามารถฟ้องหย่ากับผู้ชายพร้อมฟ้องเอาผิดเรียกค่าทดแทนจากผู้ชายและเมียน้อยได้อย่างเท่าเทียม มีความสมบูรณ์ ส่งผลให้เมียน้อยในสังคมไทยจึงกลายเป็นสถานภาพที่มีต้องพบกับความเสียหายทั้งทางชื่อเสียงและทรัพย์สิน มีภาพลักษณ์ในแง่ลบ เป็นผู้หญิงที่สังคมไม่ให้การยอมรับ ทำให้วาทกรรม “เมียน้อย” ถูกประกอบสร้างภาพแทนและความหมายทางสังคมอย่างสมบูรณ์แบบ

ปัจจัยที่ส่งเสริมการผลิตซ้ำทางความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ช่วงทศวรรษ 2470-2550 วิเคราะห์ได้ว่ามีสาเหตุมาจากการที่ปัญหาเมียน้อยที่ยังปรากฏให้เห็นในสังคมไทยอยู่เรื่อย ๆ แม้ผ่านการพัฒนาทางสังคมมาแล้ว โดยหลังจากการประกาศใช้กฎหมายผัวเดียวเมียเดียว จะเห็นได้ว่าสังคมไทยยังปรากฏปัญหาเมียน้อยตามสื่อสาธารณะต่าง ๆ รวมถึงสถิติการหย่าร้างที่มีสาเหตุมาจากปัญหาเมียน้อยตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวยังคงใช้ไม่ได้กับคนบางกลุ่ม ซึ่งการที่ปัญหาเมียน้อยยังคงคู่กับสังคมไทยเรื่อยมา รวมถึงนโยบายรัฐที่สร้างค่านิยมและบรรทัดฐานทางศีลธรรมทำให้เมียน้อยเป็นสถานภาพที่ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ส่งผลให้คนในสังคมไทยมีรู้สึกร่วมกับเรื่องเกี่ยวกับเมียน้อย-เมียน้อยอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นเมื่อมีการผลิตสื่อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเมียน้อยออกมามื่อนั้นจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการผลิตซ้ำทางความหมายของวาทกรรม “เมียน้อย” ในสังคมไทย นอกจากนี้

ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวขับเคลื่อนทำให้เกิดการประกอบสร้างความหมาย ตลอดจนการผลิตซ้ำทางวาทกรรมในลักษณะ “การส่อนहुย” ผ่านกฎหมาย นโยบาย ศีลธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม เป็นผลมาจากการที่สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมปิตาธิปไตย จึงทำให้วาทกรรมนี้เกิดพัฒนาการและถูกผลิตซ้ำทางความหมายในแง่ลบและสร้างภาพลักษณ์ต้องห้ามให้แก่ผู้หญงในสังคมไทยจนมาถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวาทกรรม “เมียน้อย” ครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาพรวมในประเด็นทางกฎหมายนโยบาย และการผลิตซ้ำผ่านนวนิยาย ละครโทรทัศน์ สำหรับการศึกษาและจัดทำวิจัยครั้งต่อไป อาจวิเคราะห์ที่ประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยละเอียดเพื่อแสดงผลการศึกษาที่ชัดเจนในประเด็นนั้น รวมถึงอาจขยายขอบเขตเวลาการศึกษาจนถึงปัจจุบันเพราะเรื่องเมียน้อยยังคงเป็นประเด็นทางสังคม อีกทั้งทางกฎหมายฟ้องเมียน้อยยังมีการชำระเพิ่มเติมเพื่อรองรับความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง วาทกรรม “เมียน้อย” กับการประกอบสร้างภาพลักษณ์ต้องห้ามของผู้หญงในสังคมไทยทศวรรษ 2470-2550 ซึ่งเป็นรายงานการวิจัยระดับปริญญาตรี หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ วิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือ และให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดีจากอาจารย์ภาคประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร อาจารย์ผู้เป็นที่ปรึกษาวิจัยให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข และติดตามความก้าวหน้าทำให้วิจัยเกิดคุณภาพและสมบูรณ์ รวมทั้งอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในภูมิภาคต่าง ๆ ตลอดจนการใช้ทักษะทางประวัติศาสตร์ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ท้ายที่สุดเกิดผลสัมฤทธิ์ได้เป็นรายงานวิจัยฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

ราชกิจจานุเบกษา

ประกาศสภาวรณธัมแห่งชาติ เรื่องวรณธัมของผัวเมีย. (2487, กุมภาพันธ์ 15). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 61 ตอนที่ 11. หน้า 273-294.

พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบท 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพานิช พุทธศักราช 2477 พุทธศักราช 2486. (2486, มิถุนายน 19). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 60 ตอนที่ 32.

หนังสือ

คริส เบเคอร์, และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2565). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. (พิมพ์ครั้งที่ 13). มติชน.

ตรีศิลป์ บุญขจร. (2523). นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475-2500. คลังวิทยา.

วันทนา กลิ่นงาม. (2523). ภาพการณ์หย่าร้างของประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานครพหุปี พ.ศ. 2512-2521. มหาวิทยาลัยมหิดล.

สายชล สัตยานุรักษ์. (2565). ความเปลี่ยนแปลงของครอบครัวชนชั้นกลางไทย ทศวรรษ 2500-2540. สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.

วิทยานิพนธ์

- ณัฐพร อาจหาญ. (2555). การสร้างความเป็นจริงของเมียน้อยในละครโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธิดิมา ดอนสมจิตร. (2562). **ตัวละครเมียน้อยในนวนิยายไทยร่วมสมัย : ภาพแทนและการประกอบสร้างความหมายทางสังคม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นันทนัช ลิ้มโชคดี. (2559). **เหตุหย่าเพราะครอบครัวแตกร้าง : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศ.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขากฎหมายเอกชน, คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปวีณา กุดแถลง. (2561). **โมทัศน์ความเป็นหญิงและความเป็นชายในนิตยสารสตรีสาร พ.ศ. 2491-2539.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยะพร จันวัน. (2547). **ทัศนะของ “ผู้หญิงทำงาน” ในสังคมไทย พ.ศ. 2500-2516.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ์ สุขลากิจ. (2556). **“ผิวเดียวเมียวเดียว” ในสังคมไทยสมัยใหม่จากทศวรรษ 2410 ถึงทศวรรษ 2480.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความในวารสาร

- เกวลี เตรียมแจ้งอรุณ. (2552). **การจัดการปัญหาพฤติกรรมเด็กป่า/เด็กเลี้ยวของนักศึกษาหญิงแบบเชิงรุก.** วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 31(1), 77-94.
- จามะรี เชียงทอง. (2563). **แนวคิดสตรีนิยมจากมุมมองและประสบการณ์ของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์.** วารสารจุดยืน, 7(1), 1-28.
- นิลวรรณ ปิ่นทอง. (2512). **ถ้อยคำแถลง.** สตรีสาร, 22(1), 1.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. (2565). **ปริศนา-บ้านทรายทอง' มายาภาพความก้าวหน้าของผู้หญิงไทย และการครองอำนาจนำของฝ่ายอนุรักษ์นิยมยุคหลังสงคราม.** สืบค้นจาก <https://www.the101.world/ban-sai-thong-and-prissana/>
- รวินทร์ คำโพธิ์ทอง. (2566). **สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคระหว่างชาย-หญิง และสิทธิความหลากหลายทางเพศในรัฐธรรมนูญไทย.** สืบค้นจาก <https://pridi.or.th/th/content/2023/01/1384>
- รัชกร คงเจริญ. (2565). **26 สิงหาคม 2461 พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี การสมรสครั้งแรกในสยาม.** สืบค้นจาก <https://library.stou.ac.th/2022/08/royal-wedding-ceremony-of-king-prajadhipok/>

พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ. 2530 – 2567

The Social Space of Lesbians Women in Thailand from 1987 - 2024

นภัสวรรณ วงษ์ศักดิ์¹พรธิชา รุ่งทวีชัย¹ธรินรัตน์ ธรรมวงศ์¹ปิ่นธิมา นัฐปิลันธน์¹ธนกร เฉิน¹นัตยา อยู่คง²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงระหว่างปี พ.ศ. 2530 – 2567 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในแต่ละช่วงเวลา โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักวิชาการ นักกิจกรรม และหญิงรักหญิงจากเจนเนอเรชัน Baby Boomers, เจเนอเรชัน X และเจนเนอเรชัน Y รวม 11 คน พร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แนวคิดของ Henri Lefebvre, Paul Farmer, Kimberlé Crenshaw และทฤษฎีการประกอบสร้างความจริงทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยในช่วง พ.ศ. 2530–2540 หญิงรักหญิงยังไม่มีพื้นที่ในการแสดงออกทางอัตลักษณ์ และมักต้องปกปิดตัวตนจากแรงกดดันทางสังคม ขณะที่ช่วง พ.ศ. 2541–2555 เริ่มเกิดการรวมกลุ่มและการสนับสนุนผ่านองค์กรสิทธิความหลากหลายทางเพศ แม้จะยังถูกจำกัดในระดับครอบครัวและสถาบันทางสังคม ส่วนในช่วง พ.ศ. 2556–2567 การเคลื่อนไหวระดับสากลและการเติบโตของสื่อออนไลน์มีส่วนช่วยขยายพื้นที่ให้หญิงรักหญิงสามารถแสดงออกได้มากขึ้น แต่พื้นที่ดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้กรอบความคาดหวังของสังคม เช่น การนำเสนอที่เน้นภาพจำเชิงโรแมนติก หรือยอมรับเฉพาะในบางบริบท ทำให้หญิงรักหญิงยังต้องเผชิญกับแรงต้านและความไม่เท่าเทียมในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: เจเนอเรชัน พื้นที่ทางสังคม หญิงรักหญิง การเลือกปฏิบัติทางเพศ

Abstract

This research, titled “Social Spaces of Lesbian Women between 1987 and 2024,” aims to examine the development of social spaces for lesbian women across different periods. The study employs qualitative research methodology, using in-depth interviews with scholars, activists, and lesbian women from the Baby Boomer, Generation X, and Generation Y cohorts, totaling 11 participants. Data was also analyzed from relevant documents, using theoretical frameworks including Henri Lefebvre’s concept of space, Paul Farmer’s theory of social suffering, Kimberlé Crenshaw’s intersectionality, and the social construction of reality.

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การพัฒนา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

Findings reveal that the social spaces of lesbian women have gradually evolved. Between 1987 and 1997, such women lacked visibility and often had to conceal their identities due to prevailing heteronormative values. From 1998 to 2012, the emergence of LGBTQ+ organizations began to support lesbian visibility, although acceptance within families and core societal institutions remained limited. Between 2013 and 2024, global LGBTQ+ movements and the rise of online media further expanded opportunities for self-expression. However, these spaces still operated within dominant societal frameworks—often portraying romanticized narratives or offering limited acceptance in commercial and cultural settings. Consequently, many lesbian women continue to face challenges, resistance, and inequality in their everyday lives.

Keywords: Generation, Social Space, Lesbians, Gender Discrimination

บทนำ

การเคลื่อนไหวของกลุ่ม LGBTQ ในประเทศไทยมีความเกี่ยวพันกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยเฉพาะเมื่อมองผ่านกรอบวัฒนธรรมไทยที่ยังคงยึดถือความเป็นเพศแบบทวิเพศนิยม คือชายและหญิงเพียงสองเพศเท่านั้น ทำให้ผู้ที่มีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างจากกรอบนี้มักถูกจัดอยู่ในกลุ่มชายขอบ และไม่ได้รับการยอมรับหรือปฏิบัติอย่างเท่าเทียมในด้านสิทธิและโอกาสทางสังคม ความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับกลุ่ม LGBTQ ยังตอกย้ำให้สถานการณ์แย่ลงไปอีกเมื่อเกิดการระบาดของโรคเอดส์ในช่วงหนึ่ง โดยมีการตรวจพบว่าผู้ติดเชื้อรายแรกในไทยเป็นชายรักชาย ส่งผลให้กลุ่มนี้ถูกเหมารวมและตีตราว่าเป็นต้นเหตุของโรค การเหมารวมดังกล่าวนำไปสู่การเลือกปฏิบัติอย่างรุนแรงจากครอบครัว โรงเรียน สถานที่ทำงาน และสังคมโดยรวม

รวมถึงหญิงรักหญิงที่มักถูกละเลยในกระแสหลัก โดยที่หญิงรักหญิงในไทยมักถูกจำกัดบทบาทให้อยู่ภายใต้ภาพจำของความเป็นแม่หรือภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงจึงมักถูกมองเป็นเพียงมิตรภาพมากกว่าความรักเชิงคู่สาว ส่งผลให้ต้องใช้ชีวิตรักอย่างหลบซ่อน การเคลื่อนไหวของหญิงรักหญิงเริ่มเป็นรูปธรรมในช่วงปี พ.ศ. 2529 – 2530 ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดเฟมินิสต์ โดยมีการรวมตัวของผู้หญิงกลุ่มเล็ก ๆ จนพัฒนาเป็นองค์กร “อัญจารี” ในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพื้นที่ทางสังคมสำหรับหญิงรักหญิงอย่างจริงจัง

โดยตลอดระยะเวลาการเคลื่อนไหว แต่ละเจนเนอเรชันจะมีพื้นที่ในสังคมแตกต่างกันออกไป เช่น เจเนอเรชัน Baby Boomers เจเนอเรชัน X เจเนอเรชัน Y ซึ่งต่างเผชิญความท้าทายตามบริบทของตนเอง ขณะที่ในยุค เจเนอเรชัน Z การยอมรับต่อหญิงรักหญิงเริ่มเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะผ่านสื่อสมัยใหม่ที่เปิดพื้นที่และสร้างความเข้าใจต่อความหลากหลายทางเพศ

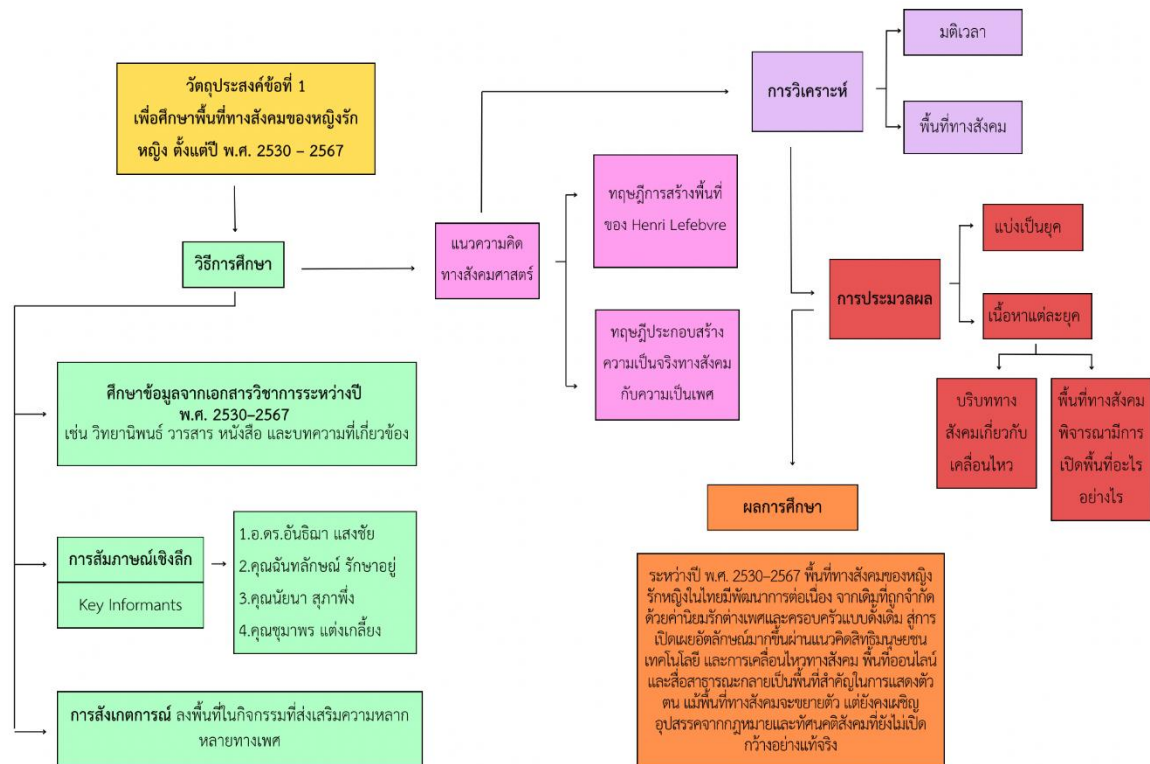
จากบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในช่วงปี พ.ศ. 2530–2567 โดยเน้นกลุ่มตัวอย่างจากเจเนอเรชัน Baby Boomers, X และ Y เพื่อวิเคราะห์ประสบการณ์ ความทุกข์ยาก และกระบวนการปรับตัวของหญิงรักหญิงในแต่ละยุคสมัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงระหว่างปี พ.ศ. 2530 – 2567

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยเรื่อง “พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2530 – 2567” ได้ใช้แนวคิดทางสังคมศาสตร์เป็นกรอบวิเคราะห์หลัก อ้างอิงจากทฤษฎีการสร้างพื้นที่ของ Henri Lefebvre และทฤษฎีการประกอบสร้างความจริงทางสังคมกับความเป็นเพศ เพื่อเข้าใจการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง และเงื่อนไขของพื้นที่ทางสังคมในแต่ละยุคสมัย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ของหญิงรักหญิงในแต่ละยุคมีพัฒนาการแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเคลื่อนไหวทางเพศ โดยบางช่วงเวลาพื้นที่เหล่านี้ถูกจำกัดหรืออยู่ในพื้นที่ส่วนตัว แต่ในบางช่วงเวลากลับสามารถขยายออกสู่พื้นที่สาธารณะได้อย่างชัดเจนและมีอิสรภาพมากขึ้น

ตาราง 1 ภาพกรอบแนวคิดการวิจัยวัตถุประสงค์
ที่มา: กลุ่มผู้วิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตด้านเวลา : เริ่มตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2530 – 2567 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่แนวคิดสตรีนิยม เริ่มมามีอิทธิพลในประเทศไทยซึ่งเริ่มส่งผลกับพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิง

การเก็บข้อมูล :

วิธีการศึกษาการศึกษานี้ใช้ 3 วิธีหลัก ได้แก่

1. การศึกษาค้นคว้าเอกสาร จากวิทยานิพนธ์ วารสาร หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้องกับหญิงรักหญิง เช่น การแสดงอัตลักษณ์ การต่อสู้ทางสังคม การกดทับ และการคว่ำบาตร เป็นต้น
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในแต่ละยุค ทั้งโดยเป็นการถามพื้นที่ของหญิงรักหญิงในมิติเวลาต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

รวมถึงผลของแนวคิดสตรีนิยม

3. **การสังเกตการณ์ภาคสนาม** จากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ เช่น งานอบรม โครงการสิทธิทางเพศ และงานมหกรรมหนังสือระดับชาติ ครั้งที่ 29 เพื่อสังเกตการเปิดพื้นที่ให้กับหญิงรักหญิงในปัจจุบัน
- ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) นักวิชาการ องค์กรพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับหญิงรักหญิง และมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ โดยตั้งคำถามสัมภาษณ์ที่มีความสอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้แก่
1. อ.ดร.อันธิมา แสงชัย หนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งองค์กรอยุธยา ซึ่งเป็นกลุ่มหญิงรักหญิงแห่งแรกในประเทศไทย และเป็นอาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัจจุบันทำงานประจำอยู่ที่ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพ (Well-being center) คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะทำงานมูลนิธิไพบร์
 2. คุณฉันทลักษณ์ รักษาอยู่ เจ้าของสำนักพิมพ์สะพาน สำนักพิมพ์หญิงรักหญิงแห่งแรกในประเทศไทย
 3. คุณชุมพพร แต่งเกลี้ยง ปัจจุบันเป็นหัวหน้าพรรคสามัญชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2566 และนักกิจกรรมเพื่อความหลากหลายทางเพศ
 4. คุณนัยนา สุภาพงษ์ ที่ปรึกษามูลนิธิเพื่อสิทธิและความเป็นธรรมทางเพศ (for-sogi) และ กรรมการวิสามัญพิจารณาร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียม

ผลการวิจัย

1.พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงยุคบุกเบิกปีพ.ศ. 2530 - 2540

ในช่วงเวลานั้น สังคมยังไม่เปิดกว้างต่อความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะกลุ่มหญิงรักหญิงที่ยังถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ คนทั่วไปยังขาดความเข้าใจ สื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นพื้นที่แสดงออกก็ยังมีอยู่ในรูปแบบขนาดเล็กจากองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม และไม่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันหลัก ในขณะเดียวกันสื่อโทรทัศน์และสื่อสิ่งพิมพ์ยังสะท้อนอคติและมองความหลากหลายทางเพศว่าเป็นเรื่องผิดปกติและผิดศีลธรรม ทำให้เรื่องราวของหญิงรักหญิงในสื่อกระแสหลักปรากฏน้อยมาก

ในส่วนของการเคลื่อนไหว กลุ่มหญิงรักหญิงยังไม่ปรากฏบทบาทในพื้นที่สาธารณะชัดเจนเท่ากลุ่มชายรักชาย จนกระทั่งมีการรวมตัวของกลุ่ม “อยุธยา” ซึ่งเริ่มต้นจากสมาชิก 4 คนในปี พ.ศ. 2529 และจัดตั้งอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2531 กลุ่มเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น งานของกลุ่มแบ่งเป็นสองส่วนคือ การรณรงค์สร้างความเข้าใจในสาธารณะ และการสร้างพื้นที่ปลอดภัยผ่านอยุธยาสาร ในปี พ.ศ. 2535 กลุ่มอยุธยาเริ่มขยายบทบาทโดยร่วมงานกับเครือข่ายสิทธิสตรีและความหลากหลายทางเพศมากขึ้น ซึ่งช่วยเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มและเพิ่มการยอมรับเรื่องหญิงรักหญิงในสังคม หนึ่งในเหตุการณ์สำคัญคือ คุณอัญญา สุวรรณานนท์ ผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม ได้รับเชิญเข้าร่วมประชุมของมูลนิธิเพื่อนหญิงเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้หญิง แม้การประชุมยังจำกัดอยู่ในกรอบปัญหาผู้หญิงทั่วไป และยังไม่เข้าใจมิติหญิงรักหญิง แต่เหตุการณ์นี้กระตุ้นให้เกิดการตระหนักในกลุ่มนักกิจกรรมหญิง และส่งผลให้กลุ่มอยุธยาได้กลายเป็นพื้นที่ปลอดภัยของหญิงรักหญิง

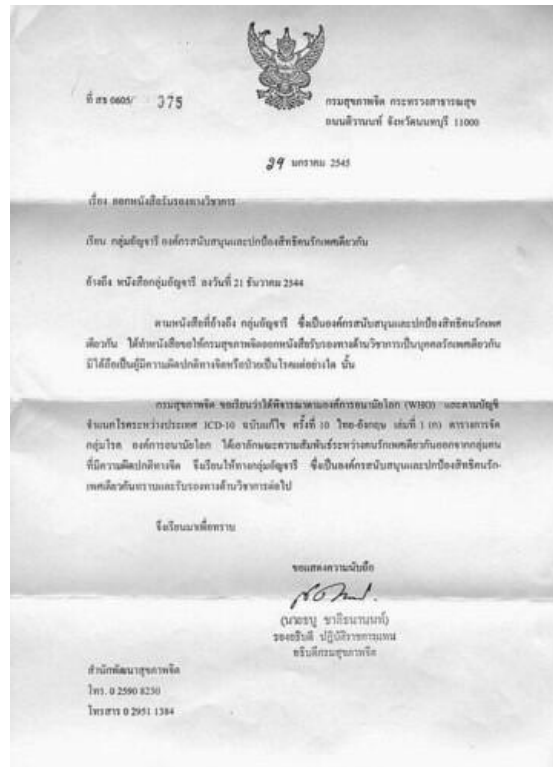
ภาพที่ 1 นิตยสารอันจารีสาร

ที่มา: ยอดมนุษย์คนธรรมดา จาก <https://www.thenormalhero.co/anjaree/>

2. พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงยุคพัฒนาการปีพ.ศ. 2541 - 2555

ในช่วงยุคพัฒนาการ การรวมกลุ่มของหญิงรักหญิงเริ่มต้นจากการสร้างพื้นที่เฉพาะ เช่น กลุ่มอันจารี ที่มีสมาชิกเพียงไม่กี่คนและมุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยภายในกลุ่ม ต่อมาพื้นที่เหล่านี้ค่อย ๆ ขยายออกสู่สาธารณะมากขึ้น ผ่านการสนับสนุนจากองค์กรที่ส่งเสริมสิทธิความหลากหลายทางเพศ ทำให้หญิงรักหญิงกล้าเปิดเผยตัวตนมากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่มีบทบาทในองค์กรหรือการเคลื่อนไหวทางสังคม แม้ในช่วงแรกจะยังถูกต่อต้าน แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการที่สังคมเริ่มรับรู้และพูดถึงกลุ่มหญิงรักหญิงในวงกว้างมากขึ้น โดยกลุ่มเคลื่อนไหวหญิงรักหญิงได้เริ่มจัดกิจกรรมสาธารณะมากขึ้น เพื่อให้ผู้คนรู้จักและเข้าใจกลุ่มคนหลากหลายทางเพศมากขึ้น แม้สังคมยังมีอคติอยู่บ้าง แต่การเคลื่อนไหวเหล่านี้ก็ช่วยสร้างความคุ้นเคย เช่น การจัดงานเชียงใหม่ไพรด์ในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมสำคัญที่แสดงออกถึงการเรียกร้องสิทธิและขยายพื้นที่ของกลุ่มหญิงรักหญิงในระดับภูมิภาค

ในช่วงกลางของยุคพัฒนาการ ขบวนการเคลื่อนไหวเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับภาครัฐมากขึ้น ไม่ใช่แค่การรวมกลุ่มในระดับชุมชนเหมือนในอดีต ตัวอย่างเช่น กรณีใบสด.43 หรือการเรียกร้องสิทธิในการเข้าศึกษาของนักศึกษา LGBTQ และการผลักดันให้ภาครัฐปรับแก้กฎหมายให้ครอบคลุมสิทธิของกลุ่มหลากหลายทางเพศ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการเคลื่อนไหวที่เริ่มเข้าถึงระบบราชการและนโยบายสาธารณะ และเมื่อมีการเคลื่อนไหวมากขึ้น สังคมก็เริ่มรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับหญิงรักหญิงมากขึ้นเช่นกัน ผู้คนเริ่มพูดถึงเรื่องเพศวิถี เพศสภาพ และความหลากหลายทางเพศอย่างเปิดเผยมากขึ้น ซึ่งต่างจากอดีตที่เรื่องเหล่านี้ยังเป็นเรื่องต้องห้าม แม้จะยังไม่ได้รับการยอมรับโดยทั่วถึง แต่ก็เป็นการก้าวแรกที่ช่วยให้สังคมเริ่มเปิดกว้างต่อแนวคิดเรื่องเพศที่ไม่จำกัดแค่ชายและหญิง ซึ่งถือได้ว่ายุคพัฒนาการถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่กลุ่มหญิงรักหญิงเริ่มสร้างพื้นที่ของตนเองอย่างชัดเจนมากขึ้น ทั้งในด้านสังคม สื่อ และกฎหมาย การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงเวลานี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียมในยุคต่อมา

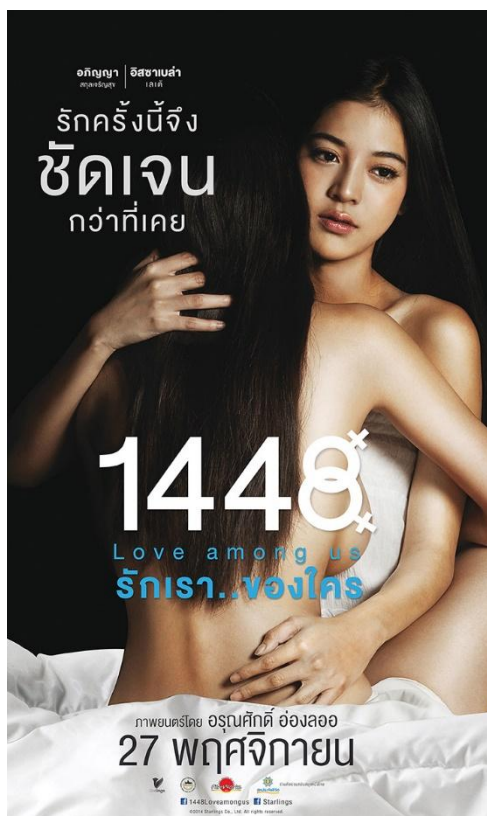
ภาพที่ 2 จดหมายตอบกลับจากกรมสุขภาพจิตกรณีใบ สด.48

ที่มา: เพศแห่งสยาม จาก <https://knowledge-center.museumsiam.org/uploads/siam/book/71/007060/sample/007060.pdf>

3. พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงยุคเปิดกว้างปี พ.ศ. 2556 – 2567

ยุคเปิดกว้างเป็นยุคต่อมาจากยุคพัฒนาการ เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านพื้นที่ทางสังคมอย่างชัดเจนไม่ว่าจะเป็นด้านสื่อ ด้านกฎหมาย ด้านสังคม การเข้ามาของสื่อและอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญในการช่วยสร้างพื้นที่ชุมชนหญิงรักหญิงในโลกออนไลน์และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหญิงรักหญิง ในยุคพัฒนาการเริ่มมีการต่อสู้เรียกร้องสิทธิทางกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสระหว่างเพศเดียวกันเป็นครั้งแรก หลังได้รับการปกป้องจากรัฐธรรมนูญโดยการเพิ่มคำอธิบายมาตราที่ครอบคลุมปกป้องไปถึงกลุ่มความหลากหลายทางเพศในเรื่องความเสมอภาค และจากการเริ่มต่อสู้เรียกร้องสิทธิการแต่งงาน ส่งผลให้มีการเริ่มร่างพรบ.คู่ชีวิตฉบับแรกเกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2556 เพื่อเป็นการหาทางออกของคู่สมรสเพศเดียวกันที่ไม่สามารถสมรสกันได้ในขณะนั้น กระบวนการกฎหมายการดำเนินทุกอย่างเหมือนเริ่มจะผ่านไปด้วยดีจนกระทั่งเกิดรัฐประหารในปีพ.ศ. 2557 โดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา กระบวนการทางกฎหมายต้องหยุดชะงัก แต่ขบวนการเคลื่อนไหวยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

การเคลื่อนไหวของกระบวนการเคลื่อนไหวนอกจากผลักดันประเด็นหลักอย่างกฎหมายการสมรสระหว่างเพศเดียวกันแล้ว เริ่มส่งผลเป็นแรงกระตุ้นต่อสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ มีบทบาทสำคัญในการช่วยเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์กลุ่มหญิงรักหญิงในดีขึ้นมากกว่าอดีต ในช่วงแรกเนื้อหาสื่อโทรทัศน์มักเน้นไปทางการขี้ปัญหาทางกฎหมาย ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์ 1448 รักเราของใคร ซึ่งสะท้อนการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิสมรสระหว่างเพศเดียวกันในสังคมขณะนั้น ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากการเคลื่อนไหวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ที่เรียกร้องให้แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ป.พ.พ. มาตรา 1448 ซึ่งกำหนดให้การสมรสเกิดขึ้นได้เฉพาะระหว่างชายและหญิง ชื่อของภาพยนตร์จึงสะท้อนการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมในช่วงเวลานั้น ในขณะเดียวกันสื่อสิ่งพิมพ์ผลิตรายการนวนิยายที่ความสัมพันธ์ของหญิงรักหญิงเริ่มมีตอนจบที่สวยงามและทำให้เรื่องราวหญิงรักหญิงเป็นเรื่องปกติในสังคม

ภาพที่ 3 โปสเตอร์ภาพยนตร์ 1448 รักเราของใคร

ที่มา: JEDIYUTH จาก <https://jedyuth.com/2014/10/23/1448-love-among-us-trailer/>

การเข้ามาของอินเทอร์เน็ตทำให้สามารถเผยแพร่เนื้อหานวนิยายผ่านโลกออนไลน์และตีพิมพ์จำหน่ายนวนิยายหญิงรักหญิงผ่านสำนักพิมพ์รายย่อยและสำนักพิมพ์ระดับประเทศ ทำให้ผู้คนเข้าถึงเรื่องราวของหญิงรักหญิงได้ง่ายได้ไม่ยากลำบากเหมือนยุคก่อน ต่อมาในช่วงหลังสื่อโทรทัศน์เริ่มมีการสร้างภาพยนตร์และซีรีส์ที่แสดงเรื่องราวของหญิงรักหญิงในแง่ที่ดีขึ้นและมีเนื้อหาเหมาะสม นวนิยายบางเรื่องถูกหยิบยกมาดัดแปลงสร้างเป็นซีรีส์ออกอากาศผ่านช่องทางฟรีทีวีได้รับกระแสตอบรับดีโด่งดัง เช่น ใจซ่อนรัก, ทฤษฎีสีชมพู, ปิ่นภักดี เป็นต้น การเริ่มมีเรื่องราวของหญิงรักหญิงปรากฏให้เห็นขึ้นบ่อยจนจินตนาการทำให้เรื่องราวของหญิงรักหญิงเริ่มกลายเป็นเรื่องปกติของแง่ของการรับรู้ทางสังคม ผู้คนในสังคมเริ่มมีมุมมองเชิงบวกต่อกลุ่มหญิงรักหญิง พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในแง่ของการยอมรับจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้านกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวต่างได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและภาคเอกชน มีการจัดกิจกรรมทางสังคมและการเคลื่อนไหว เช่น ขบวนการพาเหรด Bangkok Pride กิจกรรมเหล่านี้เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนในสังคมเห็นการมีอยู่ของกลุ่มหญิงรักหญิงรวมถึงกลุ่มคนหลากหลายทางเพศกลุ่มอื่น ๆ เป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยสร้างความตระหนักรู้ให้คนในสังคม ช่วยเรียกร้องผลักดันกฎหมายสมรสเท่าเทียมสร้างแรงกระเพื่อมในโครงสร้างสังคม ทำให้เกิดความตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมที่เคยมีอยู่ พยายามสร้างพื้นที่ทางกายภาพและทางกฎหมายให้กับหญิงรักหญิง

ภาพที่ 4 ภาพแสดงหนังสือหญิงรักหญิงในงานมหกรรมหนังสือระดับชาติ ครั้งที่ 29
ที่มา: กลุ่มผู้วิจัย

ภาพที่ 5 ภาพแสดงหนังสือรักหญิงจากต่างประเทศที่จำหน่ายในงานมหกรรมหนังสือระดับชาติ ครั้งที่ 29
ที่มา: กลุ่มผู้วิจัย

และหลังจากได้รับรู้บทพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศจึงมีการกลับมาถกเถียงประเด็นเรื่องกฎหมายการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันอีกครั้ง มีการต่อสู้เรียกร้องกันระหว่างร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) สมรสเท่าเทียม และร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต ในประเด็นเรื่องการให้สิทธิแตกต่างกัน และหลังจากต่อสู้พิจารณาอยู่ระยะเวลานานหนึ่ง ด้วยความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วนทำให้ร่างกฎหมายสมรสเท่าเทียมถูกเลือกและประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2568 นับว่าความพยายามหลายทศวรรษในการผลักดันสร้างพื้นที่ทางสังคมด้านกฎหมายอย่างเป็นรูปธรรมนั้นของหญิงรักหญิงนั้นประสบความสำเร็จ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาพื้นที่ของหญิงรักหญิงในสังคมไทยไม่ได้เกิดขึ้นทันที และพื้นที่ในแต่ละด้านไม่ได้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง แต่เป็นผลที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับการเรียกร้องด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย ทั้งขบวนการเคลื่อนไหว การสร้างองค์ความรู้ใหม่ การปรากฏตัวผ่านสื่อ ทุกสิ่งทุกอย่างนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของสังคม เมื่อพื้นที่ทางความคิดและทางกายภาพถูกรวมกัน กลายเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่สนับสนุนให้หญิงรักหญิงได้รับการยอมรับในระดับที่กว้างขวางและเท่าเทียมในที่สุด

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง “พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิงในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2530 – 2567” ได้ทำการสรุปและอภิปรายผลที่ได้จากการทำวิจัยชิ้นนี้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. การประกอบสร้างความเป็นเพศในแต่ละยุคสมัย

จากการศึกษาพื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิง พบว่าแนวคิดเรื่องเพศภาวะ (Gender) ไม่ใช่สิ่งที่แน่นอนหรือถูกกำหนดมาตั้งแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากโครงสร้างทางสังคมที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีขององรี เลอเฟบวร์ (Henri Lefebvre) ที่เสนอว่า “พื้นที่ทางสังคม” ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบริบทแวดล้อมรอบตัว เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดดังกล่าว จะพบว่าเพศภาวะเองก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่และช่วงเวลา

งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า เพศภาวะเป็นสิ่งที่มีความยืดหยุ่น และถูกสร้างขึ้นผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดโดยชีววิทยาเท่านั้น ประสบการณ์ของหญิงรักหญิงในแต่ละยุคสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวต่อแรงกดดันทางสังคมและความคาดหวังที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องเพศวิถี (Sexuality) ก็ไม่อาจจำกัดความไว้เพียงเรื่องของธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยอำนาจทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง

แนวคิดเรื่องเพศวิธิดังกล่าว ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากงานของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่เสนอว่า เพศและเพศวิถีถูกกำหนดผ่านกระบวนการวาทกรรมทางสังคม โดยมีสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นกลไกในการผลิตซ้ำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศว่าอะไรคือสิ่งที่ “ปกติ” และอะไรคือสิ่งที่ “ผิดปกติ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเพศวิถีไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวของปัจเจก แต่แวดล้อมด้วยโครงสร้างของอำนาจที่แฝงตัวอยู่ในชีวิตประจำวัน

ในบริบทนี้ สถาบันทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นศาสนา ครอบครัว ระบบการศึกษา กฎหมาย สื่อมวลชน หรือแม้แต่สถาบันทางต่างมีบทบาทสำคัญในการนิยามและจำกัดบทบาททางเพศตามกรอบค่านิยมที่ตายตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ถูกกฎหมายและนโยบายของรัฐยังคงจำกัดสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เช่น การรับรองการสมรสเฉพาะระหว่างชายและหญิง ซึ่งสะท้อนถึงกรอบความคิดที่ยังไม่เปิดกว้างต่ออัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย

แม้ว่าในอดีต ความหลากหลายทางเพศวิถีอาจไม่ได้รับการพูดถึงอย่างเปิดเผย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความหลากหลายนั้นไม่มีอยู่จริง ตรงกันข้าม กลไกของอำนาจจากศาสนา กฎหมาย สังคม และสื่อ ได้ร่วมกันกดทับและจำกัดพื้นที่ของการแสดงออกที่แตกต่างจากบรรทัดฐานหลัก เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลได้รับการยอมรับมากขึ้น ประเด็นเกี่ยวกับเพศวิถีที่เคยถูกปิดกั้นก็เริ่มได้รับการพูดถึงในที่สาธารณะมากขึ้น และได้รับการยอมรับในระดับที่กว้างขวางยิ่งขึ้นในสังคมปัจจุบัน

2. ฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการเป็นหญิงรักหญิง

จากการวิเคราะห์พบว่า ความสัมพันธ์แบบหญิงรักหญิงมีความเชื่อมโยงกับชนชั้นและฐานะทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ ในบริบทสังคมไทยที่ระบบสวัสดิการของรัฐยังไม่ครอบคลุมมากพอ ค่านิยมดั้งเดิมจึงมองว่าการมีบุตรเป็นหลักประกันสำคัญสำหรับความมั่นคงในบั้นปลายชีวิต สำหรับหญิงรักหญิงซึ่งมักไม่ได้ดำเนินชีวิตในกรอบของการแต่งงานแบบชายหญิงดั้งเดิม การมีลูกอาจไม่ใช่ทางเลือกที่ง่ายหรือสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตน ส่งผลให้ความมั่นคงทางการเงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ทดแทนบทบาทของ “ลูก” ในการสร้างความมั่นคงระยะยาว

ในกลุ่มหญิงรักหญิงที่สามารถรักษาความสัมพันธ์ได้อย่างยั่งยืน มักพบว่ามิสสถานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลางเป็นต้นไป ฐานะที่มั่นคงช่วยลดแรงกดดันจากสังคม ทั้งในแง่ของความคาดหวังเรื่องการแต่งงาน การมีลูก รวมถึงการพึ่งพาครอบครัวเดิม นอกจากนี้ ยังลดความเสี่ยงในการเผชิญปัญหาชีวิต เช่น การตกงาน การถูกตัดขาดจากสังคม หรือการเข้าไม่ถึงสิทธิและสวัสดิการที่จำเป็น

ข้อเสนอแนะ

การผ่านของกฎหมายสมรสเท่าเทียมเป็นการสร้างความหลากหลายทางโครงสร้างสังคมในระดับครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ในอนาคตจะมีเด็กที่เกิดจากครอบครัวที่มีความหลากหลายทางเพศ การเตรียมความพร้อมในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับเด็ก ๆ นั้นเป็นสิ่งสำคัญซึ่งง่ายที่สุดควรเริ่มสร้างตั้งแต่ในระดับโรงเรียน สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเติบโตของเด็ก ๆ การเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างครอบครัวที่หลากหลายเพิ่มขึ้นนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ เพื่อสร้างความเข้าใจให้เด็กตั้งแต่เล็ก ๆ เมื่อเติบโตมาเป็นผู้ใหญ่สามารถหยูดยังอคติต่างๆไม่ให้เกิดขึ้นได้ สถาบันการศึกษาจึงเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญที่จะต้องเข้ามาผลักดันประเด็นนี้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ เรื่อง พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิง เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 435211 สารนิพนธ์ 2 ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรมและการสร้างสรรค์จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2568 ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นอย่างสูง ที่ได้มอบทุนดังกล่าวที่ทำให้มีส่วนได้พัฒนาคุณภาพงานดังกล่าว และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขออภัยไว้และขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

วิทยานิพนธ์

ปิ่นธิดา นัฐปิลันธน์, พรธิชา รุ่งทวีชัย, ธนกร เฉิน, ธรินรัตน์ ธรรมวงศ์, นภัสวรรณ วงษ์ศักดิ์. (2567). **พื้นที่ทางสังคมของหญิงรักหญิง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การพัฒนา, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21
กับการประกอบสร้างความเป็นบรรหารบุรี¹

The Hall of Fame of H.E. Mr. Banharn Silpa-archa, the 21st Prime Minister of Thailand:
The Making of Banharn-buri

ธเนศ บุรานอก²

วัชรพัฒน์ จิรรัตนกุล²

อศัมย์สิริ ชูบุญ²

อิสราภรณ์ ดิดุสุม²

พงศธร ทองวิล่า²

ชนัญญ์ เมฆหมอก³

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งศึกษาบทบาทของ “หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรม ที่ทำหน้าที่ประกอบความหมาย ”บรรหารบุรี“ ให้กับจังหวัดสุพรรณบุรี โดยอาศัยแนวคิดพื้นที่แห่งความทรงจำ (Site of Memory) และการเมืองของความทรงจำ (Politics of Memory) เพื่อวิเคราะห์ว่าหอเกียรติยศฯ ได้กลายเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ในการเชิดชูและทำให้นายบรรหาร กลายเป็นบุคคลสำคัญในความทรงจำร่วมของคนในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีอย่างไร บทความชิ้นนี้ต้องการให้เห็นว่าการจัดแสดงภายในหอเกียรติยศฯ ไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกอัตชีวประวัติของนายบรรหารเท่านั้น และได้เสนอให้เห็นว่าหอเกียรติยศฯ เป็นส่วนหนึ่งกระบวนการประกอบสร้างความหมายของบรรหารบุรี โดยพบว่าหอเกียรติยศฯ เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการผลิตซ้ำและกล่อมเกล่าให้เกิดการจดจำ ผ่านการคัดสรรเนื้อหา การจัดวางวัตถุ และกำกับความหมาย เพื่อเน้นภาพลักษณ์ของนายบรรหารในฐานะ “พ่อเมือง” ผู้ทำหน้าที่เสียสละทุ่มเทพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของหอเกียรติยศฯ ในฐานะพื้นที่ทางการเมือง ที่ไม่เพียงบอกเล่าอดีต แต่ยังมามีบทบาทในการกำหนดความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นร่วมสมัยจนส่งผลกระทบต่ออำนาจทางการเมืองในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี จนนำมาสู่การรับรู้ของประชาชนจังหวัดสุพรรณบุรีเกี่ยวกับภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนไปของจังหวัดได้ถูกจดจำในฐานะ “บรรหารบุรี” มากกว่าจังหวัดที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นเดิม ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาหอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ช่วยให้เห็นบริบทการเมืองวัฒนธรรมภายในจังหวัดสุพรรณบุรี และเป็นแง่มุมใหม่ในการศึกษาการประกอบสร้างความเป็นบรรหารบุรีในมุมมองอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: หอเกียรติยศฯ สุพรรณบุรี บรรหารบุรี บรรหาร ศิลปอาชา พื้นที่ความทรงจำ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาบัณฑิต หลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การพัฒนา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรมและการสร้างสรรค์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2568

² นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การพัฒนา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

Abstract

This article aims to study the role of the Hall of Fame of H.E. Banharn Silpa-archa, the 21st Prime Minister, as a cultural tool that serves to create the meaning of “Banharn Buri” for Suphan Buri Province, using the concepts of Site of Memory and Politics of Memory to analyze how the Hall of Fame has become a symbolic space to honor and make Mr. Banharn an important figure in the collective memory of people in Suphan Buri Province. This article aims to show that the exhibitions in the Hall of Fame are not just recording Mr. Banharn’s autobiography, and proposes that the Hall of Fame is part of the process of creating the meaning of Bhanharn Buri. It is found that the Hall of Fame is part of the process of reproducing and refining the memory through the selection of content, the arrangement of objects, and the control of meaning to emphasize the image of Mr. Banharn as a “city father” who sacrificed and devoted himself to developing Suphan Buri Province. The results of the study indicate the function of the Hall of Fame as a political space that not only tells the past but also plays a role in determining the collective memory and contemporary local identity, which affects political power in Suphan Buri Province. This has led to the perception of the people of Suphan Buri Province about the changed image of the province, which has been remembered more as “Banharn Buri” than a province with historical roots and local culture. The author believes that studying the Hall of Fame of H.E. Banharn Silpa-archa, the 21st Prime Minister, helps show the political and cultural context within Suphan Buri Province and is a new perspective for studying the construction of Bhanharn Buri from other perspectives.

Keywords: *Hall of Fame, Suphan Buri, Bhanharn-buri, Bhanharn Silpa-archa, Site of Memory*

บทนำ

ในอดีตจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเมืองอยู่ชานน้ำที่สำคัญตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงการมีสถานะเป็นเมืองหน้าด่านที่ได้รับผลกระทบจากการทำสงครามในหลายครั้ง ตลอดจนเป็นสถานที่เกิดสงครามยุทธหัตถี ณ สมรภูมิตอนเจดีย์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีชัยเหนือพระมหาอุปราชา เมืองสุพรรณเกิดการฟื้นตัวอีกครั้งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์และตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน หรือเรียกว่า “ลำนํ้าสุพรรณ” และยังคงมีความสำคัญในฐานะอยู่ชานน้ำโดยมีผลผลิตจากการเกษตรโดยเฉพาะข้าวเป็นสินค้าหลักที่สร้างรายได้แก่ผู้คนในพื้นที่ ตลอดจนการมีความสำคัญในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์นับได้ว่า จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเมืองที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และเป็นสถานที่สำคัญในวรรณคดีลือชื่อของไทยในเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” (ชลธิชา บุญประเสริฐ, 2563) ที่ได้กล่าวถึงสถานที่ในสุพรรณบุรีหลายแห่ง เช่น วัดป่าเลไลยก์วรวิหารและวัดแค เป็นต้น การใช้พื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นฉากหลังของวรรณกรรมนั้นช่วยแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวสุพรรณบุรีที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร ทั้งเป็นพื้นที่สำคัญในการเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่มีการเพาะปลูกและส่งข้าวแก่ราชสำนักนับตั้งแต่สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ โดยการขยายพื้นที่นาเริ่มมีเห็นได้ชัดขึ้น อันเนื่องมาจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นั้น ได้นำพาเศรษฐกิจของสยามเข้าสู่การค้าเสรีโดยมีข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ส่งผลให้ความต้องการส่งออกข้าวมีมากขึ้นต่อเนื่องจนถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ดำเนินนโยบายส่งเสริมให้ขยายที่ดินทำนาเพื่อผลิตข้าวส่งออก พื้นที่สุพรรณบุรีที่มีการผลิตน้ำตาลโดนดควบคุมไปกับการทำนา เกิดการตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

โดยมีข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ในพื้นที่สุพรรณจึงเปลี่ยนจากการผลิตน้ำตาลโตนดหันมาทำนาผลิตข้าวอย่างทดแทนอย่างเต็มรูปแบบเพียงอย่างเดียว เป็นผลให้สุพรรณกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญในการผลิตข้าว (ชนัญญ์ เมฆหมอก, 2565)

จนกระทั่งการเข้ามาของนายบรรหาร ศิลปอาชา ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี ได้สร้างผลงานพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรีมากมายกลายเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น นับแต่นายบรรหารก้าวเข้าสู่การเมืองใน พ.ศ.2519 ตลอดจนกระทั่งขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ของประเทศไทย ได้มีบทบาทในการพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรีอย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคในหลายด้าน หรืออย่างการพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดสุพรรณบุรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ การพัฒนาของนายบรรหารนำมาสู่การได้รับความนิยมจากประชาชนในพื้นที่เหมือนกับ “ผู้นำเที่ยงธรรม” ในฐานะนักการเมืองท้องถิ่นคนสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรีจนได้รับการขนานนามว่า “วีรบุรุษชนบท” และ “พ่อเมืองผู้ใจบุญ” (ฟิลลิป เอิร์ช และ นิโคลัส แทปป์, 2557, 91-92) บทบาทการพัฒนาของนายบรรหารไม่ได้มีเพียงแค่การพัฒนาเชิงโครงสร้าง แต่ในเชิงสัญลักษณ์ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดที่เป็นการสร้างความทรงจำร่วมผ่านสถานที่หรือสื่อต่าง ๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรี

กระแสการเมืองวัฒนธรรมของนายบรรหารที่เสริมสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง โดยการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรีจากพื้นที่ทางผ่านให้กลายเป็นพื้นที่ตัวอย่างของการพัฒนา นำมาสู่การขนานนามจังหวัดสุพรรณบุรีจากคนนอกจังหวัดว่า “บรรหารบุรี” และได้มีการยกย่องนายบรรหารในฐานะ “มังกรสุพรรณ” ที่ประชาชนสุพรรณบุรีให้การเคารพและเชิดชู ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวจังหวัดสุพรรณบุรีได้ร่วมแรงร่วมใจบริจาคเงินสร้างหอเกียรติยศฯ ๗๗ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 เพื่อเชิดชูเกียรติในฐานะปูชนียบุคคลของจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้เขียนขอเสนอว่า “หอเกียรติยศ ๗๗ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21” เป็นสถานที่แห่งความทรงจำ ไม่ใช่เพียงสถานที่รำลึกบุคคลสำคัญ แต่ยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำความทรงจำร่วม โดยเฉพาะคนจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของนายบรรหาร ดังที่ได้รับการขนานนามว่า “บรรหารบุรี”

สำหรับหอเกียรติยศ ๗๗ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 เป็นพิพิธภัณฑ์บุคคลที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นพื้นที่ศึกษาด้านประวัติศาสตร์การเมืองไทยและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแก่เยาวชนเพื่อสะท้อนคุณธรรมในการดำเนินชีวิตนั่นคือ “สัจจะและคุณธรรม” โดยนำเสนอเรื่องราวชีวิตประวัติและผลงานทางการเมืองของนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ของประเทศไทย เป็นตัวอย่างของการพัฒนาชุมชนที่เน้นทั้งโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาคน โดยแบ่งการจัดนิทรรศการภายในตัวอาคารทั้งหมดสองชั้นประกอบไปด้วย ชั้นที่ 1 การจัดแสดงชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก และชั้นที่ 2 จัดแสดงผลงานขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และหอเกียรติยศฯ ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความทรงจำร่วม (Collective memories) เป็นกระบวนการนำเสนอเรื่องราวความทรงจำในช่วงเวลาปัจจุบันล้วนแล้วแต่เป็นการนำความทรงจำบางชุดในอดีตขึ้นมาใช้จนกลายเป็นสัญลักษณ์ความทรงจำ (site of memory) ที่ได้ปรากฏอยู่ในรูปลักษณะหลายแบบไม่ว่าจะเป็นอนุสรณ์ พิพิธภัณฑ์ รูปเหมือน เป็นต้น (Nora 1996, อ้างอิงถึงใน ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558) สะท้อนให้เห็นว่าหอเกียรติยศฯ เป็นส่วนหนึ่งบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของนายบรรหาร ศิลปอาชา ในจังหวัดสุพรรณบุรี

บริบทการเมืองวัฒนธรรมของนายบรรหาร ศิลปอาชา ที่เกิดขึ้นภายในจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น มีความน่าสนใจที่จะทำการพิจารณาในประเด็นที่ว่าหอเกียรติยศฯ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการสร้างความเป็นบรรหารบุรีที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2530-2551 และกลายเป็นส่วนหนึ่งการสร้างควมทรงจำนายบรรหาร ศิลปอาชา ในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้เขียนจึงต้องการแสดงให้เห็นพัฒนาการหอเกียรติยศฯ ท่ามกลางบริบทการประกอบสร้างความเป็นบรรหารบุรี และนำเสนอแง่มุมการรับรู้ตัวตนนายบรรหารในมุมมองของประชาชนจังหวัดสุพรรณบุรีที่ได้เข้าไปรับชมภายในหอเกียรติยศฯ ตลอดจนภาพลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรีที่ได้เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการการเกิดขึ้นหรือเกียรตินิยม ศาสนา บริหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ในแง่มุมของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและบุคคล
2. เพื่อศึกษาประสบการณ์การรับรู้ความหมายของผู้คนแต่ละเจนเนอเรชันในการรับชมการจัดแสดงหอเกียรติยศ ศาสนา บริหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ หอเกียรติยศ ศาสนา บริหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ในอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา 1. ศึกษาเกี่ยวกับหอเกียรติยศ นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งใน พ.ศ.2541 ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงเวลาปัจจุบัน ตลอดจนข้อมูลแผนผังการจัดแสดงภายใน รวมไปถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งหอเกียรติยศ ศาสนา บริหาร มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาหอเกียรติยศ 2. ศึกษาเกี่ยวกับชีวประวัติของนายบรรหาร ศิลปอาชา ตั้งแต่ชีวิตในวัยเด็กไปจนถึงผลงานในช่วงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อทราบถึงปัจจัยที่ทำให้นายบรรหาร ศิลปอาชามีอิทธิพลต่อท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีผลต่อการมีประสบการณ์ร่วมที่ตัวบุคคลมีต่อนายบรรหาร ศิลปอาชา รวมไปถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ของผู้รับชมต่างเจนเนอเรชันของหอเกียรติยศ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์การรับรู้และการให้ความหมายต่อชีวิตของนายบรรหาร ศิลปอาชา ที่ถูกจัดแสดงผ่านนิทรรศการภายในหอเกียรติยศ
3. ขอบเขตกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งหอเกียรติยศ ประกอบไปด้วย 1.พิธีกรในงานเปิดหอเกียรติยศ 2.หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี 3.เจ้าหน้าที่นำชมของหอเกียรติยศ และผู้รับชมต่างเจนเนอเรชันของหอเกียรติยศ ซึ่งประกอบไปด้วย Gen X Gen Y และ Gen Z
4. ขอบเขตด้านเวลา ในการศึกษาหอเกียรติยศ ศาสนา บริหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ.2567 จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ.2568 มีการกำหนดขอบเขตเวลาในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2568 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2568 มีการรวบรวม คัดกรองข้อมูล และเรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูล ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2568 จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2568

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการ 2 รูปแบบ

1. การค้นคว้าเอกสาร (Documentary Study) โดยใช้เอกสารขั้นต้นและชั้นรองทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความที่เกี่ยวข้อง และเอกสารที่สืบค้นผ่านฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อวิเคราะห์ถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในขณะที่มีการก่อตั้งหอเกียรติยศ วิเคราะห์เรื่องราวที่ถูกจัดแสดงภายในนิทรรศการ 2. ชีวประวัติของนายบรรหาร ศิลปอาชาเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้นายบรรหาร ศิลปอาชา มีอิทธิพลต่อท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informant) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งหอเกียรติยศ ศาสนา บริหาร ศิลปอาชา และการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ของผู้รับชมหอเกียรติยศ เจเนอเรชัน X, Y, และ Z ตามลำดับ ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้รับชมนิทรรศการที่จัดแสดงเกี่ยวกับชีวิตนายบรรหาร ศิลปอาชา โดยแต่ละคนจะมีการรับรู้ความหมายแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของตัวบุคคลที่มีต่อนายบรรหาร ศิลปอาชา พร้อมทั้งใช้แนวคิดพื้นที่แห่งความทรงจำ (Site of memory) ของปีแอร์ นอร์วี่ อธิบายเนื้อหาที่ถูกนำเสนอภายในหอเกียรติยศ ในฐานะสื่อประเภทหนึ่งและเป็นพื้นที่ซึ่งความหมายของความทรงจำภายในสังคม

ผลการวิจัย

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “หอเกียรติยศฯ พาณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 กับการสร้างคามหมายทางสังคมและวัฒนธรรม” เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการหอเกียรติยศฯ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการสร้างความเป็นบรรหารบุรีที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2530-2551 ภายในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งแสดงออกให้เห็นผ่านการรับรู้ของประชาชนและภาพลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรีที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ส่วนสำคัญของบทความนี้ประกอบไปด้วย 1. เรื่องราวพื้นหลังของจังหวัดสุพรรณบุรี 2.บรรหารบุรี 3.หอเกียรติยศฯ พาณฯ บรรหาร ศิลปอาชา ท่ามกลางบริบทสังคมวัฒนธรรม และ 4.การประกอบสร้าง “บรรหาร” สู่การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรี สามารถอภิปรายดังต่อไปนี้

1.สุพรรณบุรีกับความหมายที่เปลี่ยนแปลง

จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งมีศูนย์กลางบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง สำหรับเมืองอู่ทองนั้นได้มีพัฒนาการภายใต้โครงสร้างและรูปแบบทางสังคมทวารวดี แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงในพุทธศตวรรษที่ 19 ในชื่อว่า “สุพรรณภูมิ” ซึ่งทั้งสองยุคนี้มีความสัมพันธ์ทางการค้าร่วมกับจีน และมีสถานะเป็นรัฐอิสระ ซึ่งภายหลังราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 สถานะรัฐสุพรรณภูมิเกิดการเปลี่ยนแปลงมีสถานะเพียงหัวเมืองขึ้นจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของปริมณฑลราชธานีแห่งอาณาจักรอยุธยา และช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (วรุณ โสธารมย์, 2540) เป็นผลให้ความสัมพันธ์ของรัฐสุพรรณภูมิเกิดขึ้นเฉพาะกับเมืองราชธานีตามระบบปกครองหัวเมืองแบบศักดินา และมีความสคัญในฐานะเมืองเกษตรกรรมที่ส่งผลผลิตอย่าง “ข้าว” ที่ถูกกำหนดเป็นภาษีอากรเข้าสู่ราชธานีเพื่อการส่งออก

พื้นที่สุพรรณบุรีจึงกลายเป็นพื้นที่แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญแก่ราชธานี ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำภาคตะวันตก และเป็นพื้นที่ที่สามารถรับได้ทั้งน้ำฝนและน้ำหลากที่ไหลมาจากทางเหนือซึ่งมีปริมาณมากพอสำหรับการเพาะปลูกข้าว สุพรรณบุรีจึงถูกขนานนามว่าเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำที่สามารถสร้างผลผลิตจากการทำนาได้อย่างเต็มที่ สะท้อนให้เห็นจากการเก็บภาษีอากรค่านาเต็มตามพื้นที่ และมีการออก “ตราแดง” แก่ชาวนาที่แสดงสิทธิในการใช้พื้นที่เพื่อเพาะปลูกข้าว (สุวิทย์ ไพทวยวัฒน์, 2521) เมื่อการค้าข้าวไปยังเมืองจีนและแถบทะเลจีนใต้ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เติบโตมากยิ่งขึ้น จึงเกิดแรงจูงใจที่ทำให้ชาวนาต้องการปลูกข้าวเพิ่มเพื่อตอบสนองกับเศรษฐกิจการค้าข้าว

การขยายพื้นที่นาในเมืองสุพรรณนั้นมีการระบุไว้ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เรื่องคัดบอกกรุงเก่าถึงมหาดไทยเรื่องน้ำฝน ต้นข้าว และบัญชีวัดพระสงฆ์ จ.ศ. 1212 (พ.ศ.2393) ได้ระบุไว้ว่า เมืองสุพรรณมีพื้นที่นาทั้งสิ้น 11,155 ไร่ แต่หลังการเปิดการค้าเสรีจากการทำสนธิสัญญาเบาริง ในปี พ.ศ.2398 พบว่าใน พ.ศ.2403 มีพื้นที่นาในสุพรรณบุรีเพิ่มขึ้นเป็น 11,415 ไร่ และภายหลังอีก 7 ปี มีการขยายตัวพื้นที่นาโดยแบ่งเป็น นาดำจำนวน 29,643 ไร่ นาตราแดงจำนวน 24,532 ไร่ (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1212, อ้างอิงถึงใน วรุณ โสธารมย์, 2540) แม้จะเป็นการแยกประเภทที่นาแต่ก็ทำให้เห็นว่ามีการขยายมากขึ้นกว่าที่นาธรรมในพ.ศ.2403 จึงเป็นภาพสะท้อนว่าชาวนาในพื้นที่สุพรรณเพิ่มผลผลิตประเภท “ข้าว” จากการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อตอบสนองกับระบบเศรษฐกิจที่เติบโตในช่วงเวลานี้

ในทิศทางเดียวกันวรรณกรรมเรื่องสำคัญ “ขุนช้างขุนแผน” กลายเป็นส่วนสำคัญได้สร้างการรับรู้ถึงวิถีชีวิตชาวสุพรรณจากการที่วรรณกรรมดังกล่าวมีการใช้ฉากหลังเรื่องเป็นพื้นที่ของสุพรรณบุรี มีการกล่าวถึงสถานที่จริงในเมืองสุพรรณไม่ว่าจะเป็น “วัดแค” ซึ่งตามเรื่องราวในวรรณคดีกล่าวว่า เป็นสถานที่ขุนแผนมาบวชและร่ำเรียนวิชาอาคม และ “วัดป่าเลไลยก์” ปัจจุบันมีการสร้างบ้านขุนช้างจำลองไว้ที่วัดแห่งนี้ ซึ่งทั้งวัดทั้งสองแห่งนี้ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญที่สร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเรียนรู้วรรณคดีและสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต จากพื้นหลังทางประวัติศาสตร์ของสุพรรณบุรีข้างต้นจึงทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความสำคัญในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และความสำคัญในฐานะพื้นที่เกษตรกรรมนับแต่อดีต และกลายเป็นภาพลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรีดังคำขวัญที่ว่า “สุพรรณบุรี เมืองยุทธหัตถี วรรณคดีขึ้นชื่อ เลื่องลือพระเครื่อง รุ่งเรืองเกษตรกรรม สูงล้ำประวัติศาสตร์ แหล่งปราชญ์ศิลปิน ภาษาถิ่นชวนฟัง”

ในปัจจุบันจังหวัดสุพรรณบุรีเกิดความเปลี่ยนแปลงถูกพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเมื่อนายบรรหาร ศิลปอาชา ก้าวสู่การมีบทบาททางการเมืองในจังหวัดได้เข้ามาพัฒนาสาธารณูปโภคด้านต่าง ๆ อาทิ ระบบชลประทาน สถานศึกษา ไฟฟ้า โดยเฉพาะสิ่งที่โดดเด่นคือการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นถนนที่ดีที่สุดในประเทศไทย ส่งผลให้ชาวสุพรรณบุรีส่วนใหญ่สนับสนุนพรรคชาติไทยในระดับท้องถิ่นเกิดเป็นการผูกขาดอำนาจทางการเมืองพรรคชาติไทย จากการที่นายบรรหารเป็นคนในท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรีทำให้มองเห็นถึงปัญหาที่ชาวจังหวัดสุพรรณบุรีกำลังเผชิญอยู่ (Yoshinori Nishizaki, 2011) ในฐานะ “หลงจู๊” จึงสามารถจัดสรรงบประมาณเข้ามาพัฒนาได้อย่างตรงจุด จนกระทั่ง พ.ศ.2538 สามารถขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 เป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ได้ขึ้นสู่การเมืองระดับชาติ การจัดสรรงบประมาณเข้าสู่จังหวัดสุพรรณบุรีจึงมากกว่าจังหวัดใกล้เคียง สะท้อนให้เห็นว่าการมีนักการเมืองท้องถิ่นที่เข้าสู่การเมืองระดับชาติมักได้รับการพัฒนามากกว่าเกิดเป็นความเหลื่อมล้ำของการจัดสรรทรัพยากรจากการรวมศูนย์อำนาจ แต่การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายบรรหารมีระยะเวลาเพียงปีเศษ พ.ศ. 2539 เขายุบสภาลงเนื่องจากถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจ (ณัฐพงศ์ บุญเหลือ, 2553)

การเข้ามามีบทบาทการพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรีของนายบรรหารสร้างความประทับใจให้แก่ชาวจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นอย่างมากในการกอบกู้ความเจริญรุ่งเรืองให้กลับมาอีกครั้ง การสร้างความเปลี่ยนแปลงของนายบรรหาร ศิลปอาชาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมนั้น ทำให้จังหวัดได้รับการขนานนามในฐานะ “พ่อเมือง” ของจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรีจึงถูกจดจำในฐานะเมืองบรรหาร หรือที่เรียกว่า “บรรหารบุรี” ที่ล้วนมาจากกระบวนการสร้างความหมายโดยใช้สถานที่ สื่อต่าง ๆ หรือเรื่องราวเพื่อการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับนายบรรหารแก่ผู้คนในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความทรงจำของผู้คนในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีที่เปลี่ยนแปลง โดยจะอภิปรายในประเด็นถัดไป

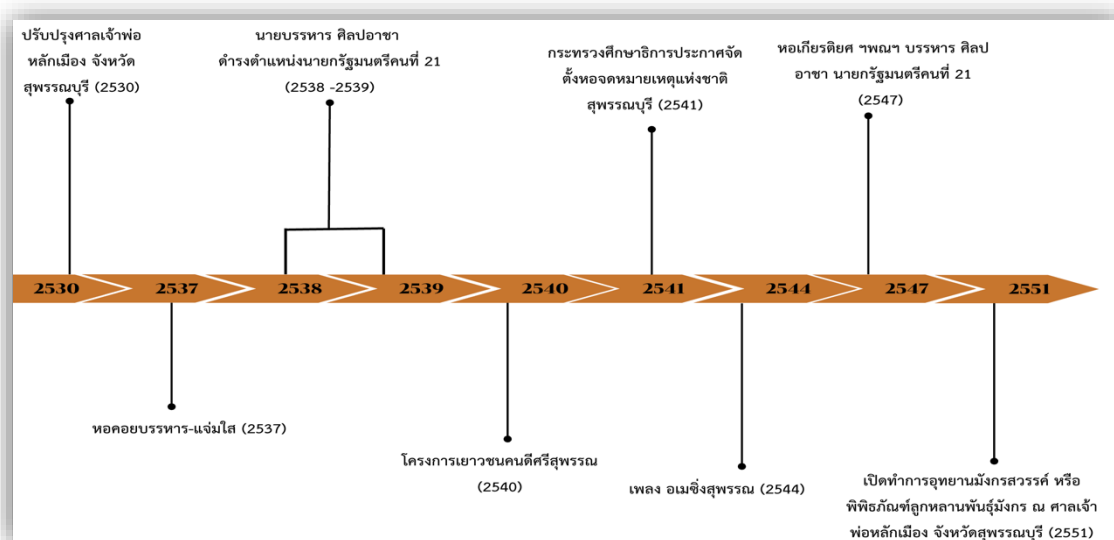
2. บรรหารบุรี

ในหลายพื้นที่ของประเทศไทยมักพบเห็นชื่อบุคคลสำคัญที่ถูกนำมาใช้ตั้งชื่อสถานที่ราชการ โครงการพัฒนา หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ สำหรับในจังหวัดสุพรรณบุรี ชื่อของ นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่และวัฒนธรรมในสุพรรณจนผู้คนจำนวนไม่น้อยกล่าวถึงจังหวัดนี้ว่าเป็น “บรรหารบุรี” คำเรียกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแนบแน่นระหว่างบุคคลกับพื้นที่ และกระบวนการผลิตความทรงจำเชิงสัญลักษณ์ที่มีบทบาทในการสร้างความหมายของเมืองสุพรรณแห่งนี้

นายบรรหาร ศิลปอาชา เริ่มต้นชีวิตของเขาจากครอบครัวเชื้อสายจีนในตลาดสุพรรณบุรี ผ่านอาชีพค้าขายในช่วงวัยเด็กและการมุ่งหน้าเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ในส่วนนี้ก็ได้มีการกล่าวถึง “ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง” เกี่ยวกับการขอพรให้ประสบความสำเร็จจากการไปทำงาน ถ้าได้ตามที่หวังเขาก็จะกลับมาพัฒนาบ้านเกิด นายบรรหารจึงได้เริ่มต้นอาชีพจากการช่วยพี่ชายส่งน้ำหวาน และได้เข้ามาเปิดบริษัท “ศรีสหชัยก่อสร้าง” ทำเกี่ยวกับประมูลรับเหมาก่อสร้างต่าง ๆ จนสามารถตั้งตัวและกลับมาบริจาคพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรีให้เจริญรุ่งเรือง รวมถึงมีการประมูล “บาตรสังคโลก” ที่เป็นของคู่บุญสำหรับจังหวัดสุพรรณบุรีมาคืน เป็นที่ภาคภูมิใจแก่ชาวสุพรรณจำนวนมาก รวมถึงการบริจาคพัฒนาศาลเจ้าพ่อหลักเมืองรวมถึงในพื้นที่อื่น ๆ ก่อนที่จะเข้าสู่เส้นทางการเมืองในเวลาต่อมา ส่งผลให้ประชาชนชาวสุพรรณบุรีไว้วางใจที่จะให้นายบรรหารเข้ามาดูแลบ้านเมืองในฐานะนักการเมืองและกลายเป็มนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ของประเทศไทย เรื่องราวตรงนี้จะผูกโยงและร้อยเรียงเกี่ยวกับ ความขยัน อดทน และการกตัญญูต่อบ้านเกิดของนายบรรหารอย่างลึกซึ้งผ่านเรื่องเล่าและผลงานต่าง ๆ ส่งผลต่อภาพลักษณ์ความเป็นพ่อเมืองของเขา และได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ อำนาจความชอบธรรมให้กับตระกูลศิลปอาชา

“บรรหารบุรี” ไม่ได้เป็นชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ แต่เกิดขึ้นจากการถูกพูดถึงของผู้คนทั่วไปทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งรับรู้ถึงบทบาทของนายบรรหารในการ “สร้างเมือง” ผ่านโครงการพัฒนาจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงที่เขาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2538–2539 และต่อเนื่องด้วยการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายสมัย การที่ชื่อของนาย

บรรพการปรากฏอยู่ตามพื้นที่หลายแห่งในจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งในโรงเรียน ถนน โรงพยาบาล และแม้แต่หอเกียรติยศฯ ส่วนตัวล้วนแล้วเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2530-2551 เป็นช่วงเวลาการประกอบสร้างบรรพการบุรีขึ้นมาในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งให้เห็นถึงความพยายามการทำให้เป็นอนุสรณ์สถาน (institutionalize) ความทรงจำส่วนบุคคลให้กลายเป็นความทรงจำร่วมของผู้คนในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ 1 การสร้างบรรพการบุรีที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2530-2551

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

เห็นได้จากพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ในปัจจุบันเป็นกลายเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับนายบรรหาร ศิลปอาชา ที่ประชาชนรับรู้จากเรื่องเล่าส่วนตัวของนายบรรหารเมื่อครั้งวัยหนุ่มที่มาขอพรให้ประสบความสำเร็จก่อนเดินทางไปกรุงเทพฯ พื้นที่ดังกล่าวจึงถูกจดจำในฐานะเรื่องเล่าของเขา และเป็นพื้นที่ที่ถูกพัฒนาโดยนายบรรหาร เป็นผลให้ความเป็นสาธารณะของพื้นที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และถูกแทนที่กลายเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำของนายบรรหาร ศิลปอาชามากยิ่งขึ้น หากกล่าวถึงศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนั้น ในอดีตเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวสุพรรณตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ เดิมทีเป็นศาลไม้เก่ามีเทวรูปพินิจจำหลักศิลา 2 องค์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ในครั้งกรมพระยาดำรงฯ เดินทางมาตรวจราชการเมืองสุพรรณทรงชักชวนชาวเมืองมาสร้างศาลใหม่ ซึ่งกลุ่มผู้ศรัทธาและผู้ที่มีกำลังทรัพย์ช่วยระดมทุนปลูกสร้างอาคารศาลหลักเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนจีนในสุพรรณ ภายหลังใน พ.ศ.2451 ในครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองสุพรรณ พระองค์ร่วมพระราชทานเงินสร้างกำแพงแก้วศาล การที่ชาวจีนมีศรัทธาแก่ศาลหลักเมืองนี้ คาดว่าสอดคล้องไปกับคติความเชื่อวัฒนธรรมจีนเรื่อง “ขุนเถ้าก่ง” ซึ่งเป็นเทพประจำหมู่บ้าน (วราณี โลสการมย์, 2540) เมื่อคนจีนเข้ามามีบทบาทในการบริจาคเงินสร้างเป็นผลให้ด้านสถาปัตยกรรมศาลหลักเมืองนั้นจึงมีรูปแบบเก่งตามศิลปะจีน ภายหลังจากใน พ.ศ.2480 มีความพยายามปรับปรุงศาลหลักเมืองใหม่โดยใช้สถาปัตยกรรมแบบไทย แต่กรมพระยาดำรงฯ ทรงไม่เห็นด้วยและทรงยืนยันให้ใช้สถาปัตยกรรมแบบจีนดั้งเดิม อันเนื่องจากเกรงว่าหากเปลี่ยนสถาปัตยกรรมจากจีนเป็นไทยอาจส่งผลให้กลุ่มชาวจีนที่เคยบริจาคเงินนั้นลดลง และงบประมาณการบูรณะอาจไม่เพียงพอ

จากข้างต้นเมื่อชาวจีนเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในสุพรรณบุรี คติความเชื่อขุนเถ้าก่งจึงถูกเผยแพร่ออกสู่ชาติพันธุ์อื่นในสุพรรณบุรี ความเชื่อนี้จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของชาวสุพรรณไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงชาวจีนจนเกิดการขยายเป็นประเพณีการบวงสรวงศาลหลักเมืองประจำปีในวันที่ 18 เดือน 7 หลังวันสารทจีน เป็นการนับวันปฏิทินจีนเรียกว่า “ประเพณีทิ้งกระจาด”

ซึ่งเป็นคติความเชื่อพุทธมหายานเป็นการเจริญเมตตาธรรมแก่ผู้ที่ล่วงลับ (สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2531) จะเห็นได้ว่าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมีลักษณะการนับถือและบูชาเป็นเทพประจำเมือง แม้ในปัจจุบันพื้นที่ศาลหลักเมืองจะถูกพัฒนากลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวประจำจังหวัด มีการพัฒนาภายในพื้นที่มาโดยตลอดนับตั้งแต่การเข้ามาบูรณะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองของนายบรรหาร สร้างพิพิธภัณฑสถานหุ่นขี้ผึ้ง และการสร้างอนุสาวรีย์รูปเหมือนนายบรรหาร ศิลปอาชา บริเวณด้านหน้า การพัฒนาสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ช่วยให้พื้นที่ศาลหลักเมืองมีความโดดเด่นขึ้นในฐานะแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของสุพรรณบุรี แม้ลักษณะพื้นที่ทางกายภาพนั้นมีความเป็นสาธารณะที่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้พื้นที่ในฐานะสถานที่พักผ่อนหรือการเป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่ในทางกลับกันพื้นที่ความทรงจำในพื้นที่กลับแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่นายบรรหาร ศิลปอาชา

ภาพที่ 2 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองหลังการบูรณะ พ.ศ.2507

ที่มา: เรารักสุพรรณฯ (2560)

ภาพที่ 3 ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองหลังการพัฒนาของนายบรรหาร

ที่มา: Wikimedia (2561)

กล่าวได้ว่าการสร้างสิ่งปลูกสร้างจำนวนมากที่เชื่อมโยงกับชื่อของนายบรรหาร ไม่ได้เป็นเพียงการตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติ แต่คือการ “ตรึง” ตัวตนของเขาไว้กับพื้นที่เฉพาะเจาะจงในเมือง การดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ทำให้ชื่อของเขาไม่ใช่เพียงความทรงจำ หากแต่กลายเป็น โครงสร้างพื้นฐานที่ประชาชนใช้งานประจำวันอย่างต่อเนื่อง เช่น เด็กนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนบรรหาร-แจ่มใส หรือผู้ป่วยที่ไปรักษาตัวที่อาคารบรรหารในโรงพยาบาล จะต้องพบปะกับนายบรรหารโดยไม่รู้ตัวทุกวัน ทั้งนี้ความทรงจำเกี่ยวกับนายบรรหารไม่ได้อยู่ในระดับของโครงสร้างเท่านั้น แต่ถูกผลิตซ้ำผ่านกิจกรรมและเนื้อหาในโรงเรียน สื่อท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น กิจกรรมวันเกิดบรรหาร ที่จัดขึ้นในทุกปี อนุสาวรีย์รูปเหมือนฯลฯ บรรหาร ศิลปอาชา บริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อระลึกถึงนายบรรหารอยู่ตลอด สิ่งนี้กลายเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้เพราะมีกลไกรองรับ โดยแสดงออกมาผ่านตระกูลศิลปอาชาที่ได้รับเลือกตั้งมาอย่างต่อเนื่อง การสร้างอนุสรณ์รูปหล่อ และกิจกรรมรำลึกที่จัดโดยเทศบาลหรือจังหวัด สิ่งเหล่านี้ทำหน้าที่ยืนยันความทรงจำอย่างเป็นทางการ และทำให้การยอมรับตัวตนของนายบรรหารกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่น บรรหารบุรีจึงไม่ได้เป็นเพียงคำพูดเรียกขานเท่านั้น แต่เป็นผลจากบทบาทของนายบรรหาร ศิลปอาชา ที่มีต่อจังหวัดสุพรรณบุรีและกระบวนการประกอบสร้างเมืองที่เชื่อมโยง “คน” เข้ากับ “พื้นที่” อย่างมีนัยยะทางสังคม วัฒนธรรม และอำนาจ ซึ่งเป็นลักษณะการประกอบสร้างความหมายผ่านเรื่องราวเข้ากับสถานที่

เช่นเดียวกันกับหอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 เป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการสร้างความเป็นบรรหารบุรีในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างเข้มข้น หอเกียรติยศฯ จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่พิพิธภัณฑฯทั่วไป แต่เป็น “สถานที่แห่งความทรงจำ” ที่เลือกจัดแสดงเฉพาะมุมมอง ความสำเร็จ และความเสียสละของบรรหารเท่านั้น ทำให้เกิดการ “จัดวางภาพจำ” (curation of memory) อย่างเป็นระบบ คณะผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ของหอเกียรติยศฯ แห่งนี้ มีการจัดเก็บความทรงจำให้คงอยู่และมีทิศทางแน่นอน โดยไม่ปล่อยให้ร่วงหล่นหรือกระจัดกระจายไปตามช่วงเวลาอย่างที่ควร

จะเป็น ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่แค่เพียงการนำเสนอประวัติส่วนบุคคล แต่ทำหน้าที่จัดวางความทรงจำให้สอดคล้องกับภาพลักษณ์ เฉพาะกล่าวคือ การออกแบบพื้นที่จัดแสดงที่เน้นภาพนายบรรหารในฐานะผู้อุทิศตนเพื่อบ้านเกิด ผู้เสียสละ และนักพัฒนา ตลอดจนการใช้แสง สี เสียง และการคัดเลือกเนื้อหาที่จะเล่าหรือไม่เล่า ล้วนสะท้อนถึงการจัดสรรเรื่องราว (selective memory) และการทำงานของอำนาจในการกำหนดความทรงจำร่วมของสังคม บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่อธิบายถึงการ ประกอบสรีระความหมายที่เกิดขึ้นโดยใช้พื้นที่ศึกษาคือ หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ซึ่งเป็นสถานที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการสร้างบรรหารบุรี เพื่ออธิบายให้เห็นถึงการเมืองวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัด สุพรรณบุรี

3. หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา ท่ามกลางบริบทสังคมและวัฒนธรรม

หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา ตั้งอยู่ที่บริเวณศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำภูมิภาค โดยพื้นที่ดังกล่าวถูก พัฒนาขึ้นจากวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมภายในภูมิภาคที่ผนวกรวมเข้ากับศูนย์ราชการจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งหอเกียรติยศฯ ได้ถูกริเริ่มภายใต้โครงการจัดสร้างอาคารจัดแสดงผลงานนายกรัชมณตรีคนที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อเป็นเกียรติยศและการตอบแทนบุคคลที่ทำความประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง 2. เพื่อเป็นอาคารจัดแสดงผลงาน อัตชีวประวัติ และเกียรติคุณที่สมบูรณ์ของ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา สำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้า และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และ 3. เพื่อพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี (นัยนา แยมสาขา และ พนมบุตร จันทโรตติ, 2547) ซึ่งได้ดำเนินการเผยแพร่โครงการดังกล่าวให้แก่ประชาชนรับทราบผ่านผู้แทนองค์กรภาคเอกชน องค์กร ประชาชนในท้องถิ่น และสมาชิกผู้แทนราษฎร เพื่อหาความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการจัดสร้าง “หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21” และดำเนินการจัดหาทุนในการก่อสร้างหอเกียรติยศฯ จากการเชิญชวนให้ ประชาชนชาวสุพรรณบุรีร่วมบริจาคเงินสมทบทุนภายใต้การรับผิดชอบดูแลจากมูลนิธิบรรหาร-แจ่มใส

หลังโครงการดังกล่าวได้ประกาศอนุมัติอย่างเป็นทางการจึงเริ่มก่อสร้างอาคารโดยใช้สถาปัตยกรรมมีลักษณะศิลปะไทย ประยุกต์ 2 ชั้น ได้รับความร่วมมือจากสถาปนิกและมัณฑนากรของกรมศิลปากรเข้าร่วมเป็นฝ่ายดำเนินการออกแบบและ ควบคุมการก่อสร้าง โดยภายในประกอบไปด้วย ห้องจัดแสดง ห้องสำนักงาน ห้องจดหมายเหตุ ห้องประชุมและห้องฉาย ภาพยนตร์ ห้องสุขา และลิฟต์ขึ้นลง (นัยนา แยมสาขา และ พนมบุตร จันทโรตติ, 2547) ในส่วนห้องจัดแสดงแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ประกอบไปด้วย ห้องจัดแสดงชั้น 1 นำเสนออัตชีวประวัติตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงก่อนดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และโซนจัด แสดงชั้นที่ 2 นำเสนอผลงานการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 และได้เปิดทำการในวันศุกร์ที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2547 พร้อมกับประกาศจัดตั้งเป็นส่วนหนึ่งของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี กรมศิลปากร

ทางด้านการบริหารภายในหอเกียรติยศฯ กรมศิลปากรได้มอบหมายให้นายพนมบุตร จันทรโชติ ซึ่งดำรงตำแหน่ง ภัณฑารักษ์ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทองในขณะนั้น เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ดำเนินงานภายในหอเกียรติยศฯ พร้อมทั้งจ้าง บุคลากรปฏิบัติหน้าที่นำชมประจำอาคารจัดแสดงจำนวน 3 คน เพื่อบริการนำชมแก่ผู้เข้ามาชมภายในหอเกียรติยศฯ โดย เจ้าหน้าที่นำชมจะได้รับมอบหมายให้ศึกษาอัตชีวประวัติของนายบรรหาร ศิลปอาชาจากหนังสือต่าง ๆ อาทิ หนังสือสานฝัน 60 ปี : ธีระภักย์อายุครบ 5 รอบ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา ชุดหนังสือ 72 ปี บรรหาร ศิลปอาชา เป็นต้น พร้อมทั้งรับ คำแนะนำจากนายพนมบุตร จันทรโชติ หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี ในการนำเสนอเรื่องราวชีวประวัติ ของนายบรรหาร ศิลปอาชา ในส่วนของปฏิบัติการภายในหอเกียรติยศฯ มีการประชาสัมพันธ์ประกอบไปด้วย 1.ทางเจ้าหน้าที่ นำชมได้มีการส่งจดหมายเชิญชวนไปที่สถาบันการศึกษาครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ใช้พื้นที่หอเกียรติยศฯ เป็นสถานที่ ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2.ยังมีการประชาสัมพันธ์ในลักษณะของปากต่อปากจากเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถาน

แห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรีที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าให้เข้ามาชมหอเกียรติยศฯ และ 3.ภายหลังได้เพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์บนสื่อออนไลน์อีกหนึ่งช่องทาง คือ เฟซบุ๊กแฟนเพจ (Facebook Fanpage)

สำหรับเนื้อหาการจัดแสดงนั้นได้ประกอบสร้างความเป็นบรรพบุรุษที่สอดคล้องกับสถานภาพของเขาแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ 1.ช่วงเวลายัยเด็กจนถึงก่อนการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 และ 2.ช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ดังที่จัดแสดงภายในหอเกียรติยศฯ ในชั้นที่ 1 นำเสนอบรรยากาศจังหวัดสุพรรณบุรีในช่วง พ.ศ.2487 และอัตชีวประวัติ นายบรรหาร ศิลปอาชา นับตั้งแต่วัยเยาว์ที่มานะมุ่งมั่นในการช่วยงานครอบครัว และความเพียรพยายามในการเดินทางเข้าสู่ กรุงเทพฯ ในวัยเพียง 17 ปี ก่อนการเดินทางครั้งนี้ นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้เข้าไปขอพรกับศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี และได้ให้คำสัตย์บานเอาไว้ว่า “ถ้าฉันได้พบกับความสำเร็จในกรุงเทพฯ ฉันสัญญาจะกลับมาที่สุพรรณบุรีเพื่อพัฒนาให้เจริญ ด้วยเงินของตัวเอง” จนกระทั่งนายบรรหารเริ่มประสบความสำเร็จในธุรกิจของตนชื่อว่า “สหศรีชัยก่อสร้าง” และเริ่มเข้ามา มีบทบาทช่วยเหลือพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี การนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวได้สร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้รับชมภายใต้แนวคิด ของชนชั้นกลางที่ยืนหยัดเพียรจนนำมาสู่ความสำเร็จที่สามารถขยับเขยื้อนชนชั้นทางสังคมของตนได้ และการให้โอกาสกับ คนจีนในสังคมไทย

ในส่วนชั้นที่ 2 ได้นำเสนอช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ของนายบรรหาร ศิลปอาชา ที่เข้ามามี บทบาททางการเมืองนำมาสู่การสร้างสรรค์นโยบายและผลงานไม่ว่าจะเป็น การปฏิรูปการเมือง การศึกษา งานสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบสาธารณสุข โภค สวัสดิการสังคมและศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการจัดแสดงสิ่งของที่ระลึกที่จากความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศไทยกับชาติต่าง ๆ ในระดับทวิภาคี ตลอดจนบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำรัฐบาลกับการประชุมนานาชาติเอเชีย- ยุโรป (ASEM) โดยการประชุมครั้งนี้ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ

ภาพที่ 4 ตัวอย่างโซนจัดแสดงชั้นที่ 1 ภายในหอเกียรติยศฯ

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2567)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างโซนจัดแสดงชั้นที่ 2 ภายในหอเกียรติยศฯ

ที่มา: คณะผู้วิจัย (2567)

นอกจากการประวัติการก่อตั้งและข้อมูลการจัดแสดงภายในหอเกียรติยศฯ ผู้เขียนพบว่ากลุ่มผู้เข้าชมหอเกียรติยศฯ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียนหรือนักศึกษาที่โอกาสเข้าชมจากโครงการศึกษานอกสถานที่ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินการประชาสัมพันธ์เข้าชมโดยใช้หนังสือเชิญชวนแก่สถานศึกษาทั้งในและนอกเขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีมากกว่า 300 แห่งในปี โดยมีการดำเนินการนับตั้งแต่หอเกียรติยศฯ นี้เปิดทำการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าหอเกียรติยศฯ มีลักษณะการจัดแสดงเป็นนิทรรศการถาวรไม่ได้มีการจัดนิทรรศการพิเศษแต่อย่างใด แต่ได้มีการจัดกิจกรรมวันเด็กแห่งชาติภายในพื้นที่หอเกียรติยศฯ โดยปฏิบัติการเหล่านั้นช่วยนำเสนออัตชีวประวัตินายบรรหาร ศิลปอาชาในฐานะ “พ่อเมืองสุพรรณบุรี” ตลอดจนสร้างสำนึกความตอบแทนท้องถิ่นสุพรรณบุรีแก่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป

4. การประกอบสร้าง “บรรหาร” สู่การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรี

ในงานศึกษาของผู้วิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้รับชมหอเกียรติยศฯ ๓ คน บรรหาร ศิลปอาชา ชาวสุพรรณบุรีที่มีช่วงวัยห่างกัน 3 เจเนอเรชั่น คือ เจเนอเรชั่น X เจเนอเรชั่น Y และเจเนอเรชั่น Z พบว่าชาวสุพรรณบุรีจากทั้ง 3 เจเนอเรชั่นจะมีประสบการณ์การรับรู้ต่อการประกอบสร้าง “บรรหาร” ที่มีความเหมือนและแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคลว่า ได้รับรู้เรื่องราวจากที่ใด ได้รับรู้มาจากช่วงเวลาใด และได้รับรู้เรื่องราวมาจากมุมมองใด ซึ่งประสบการณ์การรับรู้ที่แตกต่างกันเช่นนี้จึงเป็นผลให้การรับรู้ของผู้รับชมหอเกียรติยศฯ ๓ คน บรรหาร ศิลปอาชา ชาวสุพรรณบุรีทั้ง 3 เจเนอเรชั่น มีการรับรู้ที่ต่างกันออกไป ซึ่งการศึกษาการรับรู้แต่ละเจเนอเรชั่นนี้เป็นแค่ความคิดเห็นส่วนหนึ่งในระดับปัจเจกบุคคล ผู้เขียนไม่ได้ต้องการนำเสนอข้อมูลการรับรู้ของตัวแทนแต่ละรุ่นวัยเพื่อสร้างความเข้าใจแบบเหมารวมรุ่นวัย (Generation Stereotype)

1. **กลุ่มผู้รับชมเจเนอเรชั่น X** คือ ชาวสุพรรณบุรีกลุ่มแรกที่ได้มีประสบการณ์รับรู้เกี่ยวกับนายบรรหารตั้งแต่การขึ้นมาสู่ทางการเมืองของนายบรรหาร จนกระทั่งการได้เห็นการประกอบสร้าง “เมืองบรรหาร” จึงทำให้กลุ่มผู้รับชมจากเจเนอเรชั่นนี้มีประสบการณ์การรับรู้ต่อนายบรรหารในหลากหลายมุมมอง แต่อาจด้วยความที่เป็นกลุ่มผู้รับชมที่อยู่ในยุคสมัยที่อำนาจทางการเมืองของนายบรรหารเริ่มรุ่งเรืองมากขึ้น จึงทำให้มุมมองที่

หลากหลายเหล่านั้นถูกกลบไป และทำให้เหลือเพียงมุมมองเดียว โดยมุมมองนั้นเป็นมุมมองเดียวกันที่กลุ่มรับชมในเจเนอเรชันนี้มีร่วมกันคือการมองว่า “นายบรรหารเป็นผู้ที่ยึดมั่นในสัจจะพูดจริงทำจริงและกตัญญูต่อบ้านเกิดเมืองนอนที่การกลับมาพัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี” ซึ่งสาเหตุของประสบการณ์การรับรู้ที่มีร่วมกันเช่นนี้ของกลุ่มผู้รับชมเจเนอเรชัน X มาจากการรับรู้คติ “สัจจะและกตัญญู” ซึ่งเป็นคติประจำตัวของนายบรรหาร ศิลปอาชา

คติดังกล่าวนี้ได้มาจากเรื่องราวที่ได้นายบรรหารได้ให้สัญญาไว้ต่อศาลหลักเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อนเข้ากรุงเทพฯ ว่า “หากตนประสบความสำเร็จแล้วจะกลับมาพัฒนาบ้านเมือง” โดยเรื่องราวนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความเชื่อมั่นให้นายบรรหารอย่างมากจนทำให้ผู้คนก็เชื่อมั่นว่า ตัวตนของนายบรรหารเป็นดังคติดังกล่าวจริง และทำให้มุมมองต่อตัวตนของนายบรรหารด้านอื่น ๆ ถูกกลืนกลาย หรือถูกทำให้ไม่ได้รับความสนใจแทน เช่นเดียวกันกับการรับรู้ถึงภาพลักษณ์ของสุพรรณบุรีที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากการเข้ามาของนายบรรหาร กลุ่มผู้รับชมเจเนอเรชันนี้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสุพรรณบุรีผ่านผลงานของนายบรรหารที่พัฒนาและสร้างไว้ทั่วจังหวัดสุพรรณบุรีเท่านั้น เมื่อกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจังหวัดสุพรรณบุรีจึงเป็นการกล่าวถึงโครงการพัฒนา สิ่งก่อสร้าง ของนายบรรหาร ศิลปอาชาที่ได้รับรู้โดยตรง เช่น เส้นทางคมนาคมในจังหวัดสุพรรณบุรี และมักกล่าวว่าถนนของสุพรรณบุรีเป็นถนนที่สะอาดกว้างขวาง

2. **กลุ่มผู้รับชมเจเนอเรชัน Y** เป็นกลุ่มผู้รับชมชาวสุพรรณบุรีที่มีประสบการณ์การรับรู้ที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างมาก เนื่องจากมีทั้งผู้รับชมที่เคยได้เห็นผลงานของนายบรรหารที่มีความชัดเจน และเป็นรูปธรรม เช่น การได้เห็นนายบรรหารบริจาคเงินสร้างตึกผู้ป่วยโรงพยาบาล หรือการได้เป็นหนึ่งในผู้ที่เคยได้รับทุนการศึกษาจากนายบรรหาร ซึ่งผู้รับชมกลุ่มนี้ก็จะมองว่า “ตัวตนและการกระทำของนายบรรหารเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นคุณสมบัติที่นายบรรหารได้กระทำไว้ต่อจังหวัดสุพรรณบุรี” และในทิศทางตรงข้ามก็มีผู้รับชมที่ถึงแม้ว่าจะเคยมีประสบการณ์รับรู้เกี่ยวกับนายบรรหารมาก่อน แต่อาจด้วยการได้มีประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับนายบรรหารจากหลากหลายมุมมองมากกว่า ทั้งการได้รับรู้มุมมองต่อนายบรรหารจากมุมมองของชาวสุพรรณบุรี และการได้รับรู้มุมมองต่อนายบรรหารจากมุมมองของคนนอกจากจังหวัดสุพรรณบุรี

การได้รับรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับนายบรรหารจากทั้งสองมุมมองจึงทำให้ผู้รับชมกลุ่มนี้จึงมองว่า “การกระทำของนายบรรหารเป็นเพียงการโฆษณาเพื่อเอาใจชาวสุพรรณบุรีให้ชาวสุพรรณบุรียอมรับและเชื่อมั่นในตัวเขาในการเลือกตั้ง” แต่ในด้านประสบการณ์การรับรู้ถึงภาพลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสุพรรณบุรีกลุ่มผู้รับชมเจเนอเรชันนี้ได้มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าภาพลักษณ์ของสุพรรณบุรีได้เปลี่ยนแปลงไป โดยผู้รับชมท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ในอดีตหากจะมาเที่ยวสุพรรณบุรีก็ต้องนึกถึงวัดป่าเลไลยก์ แต่ปัจจุบันกลายเป็นต้องนึกถึงอุทยานมังกรสวรรค์แทน” และผู้รับชมอีกท่านหนึ่งก็ได้กล่าวว่า “ความเป็นสุพรรณที่แท้จริงคือ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่นายบรรหารได้เปลี่ยนให้เป็นอัตลักษณ์จีน”

3. **กลุ่มผู้รับชมเจเนอเรชัน Z** เป็นกลุ่มผู้รับชมชาวสุพรรณบุรีที่ได้รับประสบการณ์การรับรู้เกี่ยวกับนายบรรหารในยุคสมัยที่อำนาจของบรรหารได้หมดอำนาจลงไปแล้ว แต่อำนาจของนายบรรหารก็ยังคงหลงเหลือให้กลุ่มผู้รับชมในเจเนอเรชันนี้ได้รับรู้อยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ผ่านวิชาสังคม การรับรู้ผ่านการบอกเล่าจากผู้ใหญ่ หรือการได้รับรู้ผ่านการได้เห็นชื่อของนายบรรหารตามสถานที่หลายแห่งในจังหวัดสุพรรณบุรี ไม่ว่าจะเป็นตึกของโรงเรียน ตึกผู้ป่วยโรงพยาบาล หอคอยบรรหาร-แจ่มใส และรวมถึงหอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา เป็นผลให้ประสบการณ์การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรีในเจเนอเรชันนี้จึงมีประสบการณ์การรับรู้ที่คล้ายคลึงกันด้วยการมองว่า “นายบรรหารเป็นผู้ที่มีสัจจะที่ยึดมั่นในคำสัญญาที่ให้ไว้กับศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

และเป็นผู้ที่มีความกตัญญู เพราะหาสิ่งตอบแทนบ้านเกิดหลายอย่าง ทั้งทุนการศึกษา ก่อสร้างถนนและอาคารต่าง ๆ” สาเหตุที่ผู้รับชมชาวสุพรรณบุรีเจเนอเรชันที่มีประสบการณ์การรับรู้ในทิศทางเดียวกัน อาจเนื่องด้วยเป็นกลุ่มผู้รับชมที่อยู่ในช่วงของการเรียน ทำให้ถูกปลูกฝังเกี่ยวกับนายบรรหารผ่านระบบการศึกษา มาอย่างยาวนานและถูกทำให้รับรู้นายบรรหารในมุมมองด้านเดียวตลอดมา จึงทำให้ผู้รับชมกลุ่มนี้มีมุมมองต่อนายบรรหารไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกัน

ในส่วนการรับรู้ถึงภาพลักษณ์ของสุพรรณบุรีที่เปลี่ยนแปลง มีกลุ่มผู้รับชมเพียงบางท่านเท่านั้นที่รับรู้ได้ถึง การเปลี่ยนแปลงไปของภาพลักษณ์สุพรรณบุรี โดยผู้รับชมจากเจเนอเรชันนี้ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “สุพรรณบุรีให้ความสำคัญกับชาติพันธุ์จีน อาจเพราะนายบรรหารเป็นคนจีนด้วย ทำให้ชาติพันธุ์อื่นในจังหวัดได้รับความสำคัญน้อยลง” และในส่วนของผู้รับชมจากเจเนอเรชัน Z ท่านอื่น ๆ ที่ไม่รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ อาจเนื่องด้วยกลุ่มผู้รับชมกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่เกิดมาก็ได้เห็นภาพลักษณ์สุพรรณบุรีเป็นเช่นนี้แล้ว จึงไม่อาจทราบได้ว่าภาพลักษณ์เดิมของสุพรรณบุรีก่อนการเข้ามาของนายบรรหารเป็นเช่นไร

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การประกอบสร้าง “บรรหาร” สู่การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรี เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่นายบรรหารได้ประกอบสร้างขึ้นมา เพื่อวัตถุประสงค์ในการคงไว้ซึ่งอำนาจทางการเมือง ผ่านการสร้าง ความเชื่อมั่นด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการสร้าง ความเชื่อมั่นด้วยคติประจำตัวของนายบรรหารอย่าง “สัจจะและกตัญญู” ต่อมาก็ได้สานต่อคตินี้เป็นการสร้าง ความเชื่อมั่นให้มากขึ้นด้วยการกระทำคุณงามความดีต่อบ้านเมืองตามคติที่ได้ยึดมั่นไว้ สุดท้ายเป็นการสร้างเชื่อมั่นผ่านการทำให้ตนเป็นที่รับรู้ของชาวสุพรรณบุรีผ่านการนำชื่อของตนไปไว้ตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ทั่วจังหวัด เพื่อให้ตนได้กลายเป็นบุคคลสำคัญของสุพรรณบุรีอย่างแท้จริง ซึ่งวิธีการเหล่านี้ได้ทำให้นายบรรหารได้กลายเป็นที่รับรู้ของชาวสุพรรณบุรีจากทุกเจเนอเรชัน จนสามารถครองอำนาจทางการเมืองภายในจังหวัดสุพรรณบุรีไว้ได้อย่างยาวนาน จนถึงปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผล

หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 ถือเป็นสถานที่จัดแสดงอัตชีวประวัติ ผลงาน และโครงการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อสร้างสำนึกการตอบแทนท้องถิ่นดังที่นำเสนอคำสัตย์ฉบับของนายบรรหารที่ได้ให้ไว้แก่ศาลหลักเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี และกลายมาเป็นคติประจำตนว่าด้วย “สัจจะและกตัญญู” นำมาสู่การสร้าง ความทรงจำร่วมของชาวจังหวัดสุพรรณบุรีที่ได้ให้ความสำคัญแก่นายบรรหารในฐานะ “พ่อเมือง” ซึ่งส่งผลแก่ความทรงจำชาวจังหวัดสุพรรณบุรีเปลี่ยนแปลงจากเดิมการนึกถึงจังหวัดสุพรรณบุรีนั้นล้วนนึกถึงเมืองประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ศิลปกรรม ความหลากหลายของชาติพันธุ์ ได้เกิดการแปรเปลี่ยนเป็นความทรงจำเกี่ยวกับนายบรรหาร ศิลปอาชา ผู้ที่พัฒนาจังหวัดสุพรรณบุรี รวมถึงผลงานในขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 21 กล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการประกอบสร้างความเป็น “บรรหารบุรี” หรือ “เมืองบรรหาร” ซึ่งหอเกียรติยศ ฯพณฯ กลายเป็นส่วนหนึ่งกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถสร้างความทรงจำร่วม (Collective Memory) เกี่ยวกับนายบรรหาร ศิลปอาชา

ในส่วนของการประกอบสร้าง “บรรหารบุรี” สู่การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้รับชมหอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชาจากทั้ง 3 เจเนอเรชัน ทำให้ทราบว่าชาวสุพรรณบุรีโดยส่วนใหญ่รับรู้ถึงการเป็น “เมืองบรรหาร” ของสุพรรณบุรีที่นายบรรหารได้ประกอบสร้างไว้ แต่ประสบการณ์การรับรู้ของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันออกไปตามแต่ละช่วงวัยของแต่ละบุคคล และตามแต่ละประสบการณ์ร่วมของแต่ละบุคคลที่เคยมีต่อนายบรรหาร อย่างกรณีของกลุ่มผู้รับชมชาวสุพรรณบุรีที่มีช่วงวัยอยู่ในเจเนอเรชัน Y จะมีประสบการณ์การรับรู้ต่อนายบรรหารที่หลากหลายอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่อำนาจทางการเมืองของนายบรรหารกำลังรุ่งเรืองอย่างมาก และเป็นช่วงที่นายบรรหารกำลังสร้างผลงานของตนใน

สุพรรณบุรีให้เป็นที่ประจักษ์มากขึ้น ทั้งการมอบทุนการศึกษา การสร้างตึกโรงเรียน และการบริจาคเงินสร้างตึกผู้ป่วย โรงพยาบาล ซึ่งผลงานนายบรรหารที่ได้สร้างไว้ ณ ขณะนั้นล้วนแล้วสามารถปลูกฝังให้ชาวสุพรรณบุรีเจเนอเรชั่น Y สามารถมีประสบการณ์ร่วมกับนายบรรหารได้มากกว่าเจเนอเรชั่นอื่น และเนื่องด้วยในช่วงเวลานั้นเจเนอเรชั่น Y อยู่ในวัยเรียน การถูกปลูกฝังเกี่ยวกับนายบรรหารก็มักจะถูกปลูกฝังด้วยวิธีการที่ฝังรากลึกมากกว่า

แม้ว่าประสบการณ์การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรีเจเนอเรชั่น X ที่เกิดมาก่อนเจเนอเรชั่น Y จะรับรู้เพียงแค่บางประการของนายบรรหาร แต่ด้วยชาวสุพรรณบุรีเจเนอเรชั่น X ได้เติบโตมาพร้อมกับจังหวัดสุพรรณบุรีตั้งแต่ช่วงที่ยังไม่เจริญการรับรู้ความผูกพันที่มีจึงมองเพียงว่าเมืองที่ตนเองอยู่ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากจากการที่นายบรรหารเข้ามาพัฒนาในช่วงเวลานั้น การรับรู้ของชาวสุพรรณบุรีในเจเนอเรชั่น X จึงเป็นการรับรู้ในบางคนที่มีการเข้าไปพัฒนาของนายบรรหารนั่นเอง ส่วนในกรณีของชาวสุพรรณบุรีเจเนอเรชั่น Z เนื่องจากในรุ่นนี้เกิดหลังจากที่กระแสของนายบรรหารได้หมดวาระทางการเมืองลงไปแล้ว รวมถึงกระแสการเมืองจากสื่อโซเชียลมีเดีย ทำให้การรับรู้ของนายบรรหารในคนรุ่นนี้มองนายบรรหารในฐานะผู้บุกเบิกให้จังหวัดสุพรรณบุรีมีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนอย่างในปัจจุบันที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นการชื่นชมแต่ไม่ได้รู้สึกใกล้ชิดเหมือนกันคนเจเนอเรชั่น Y หรือรู้สึกผูกพันกับจังหวัดสุพรรณบุรีเหมือนคนเจเนอเรชั่น X นั่นเอง

จากข้างต้น “บรรหารบุรี” คือปรากฏการณ์ของการประกอบสร้างพื้นที่ผ่านตัวตนของบุคคล ซึ่งสะท้อนกลไกการทำงานของความทรงจำร่วมในระดับท้องถิ่น โดยเครื่องมือชิ้นหนึ่งที่เราค้นพบนั้นคือ หอเกียรติยศฯ ที่จัดแสดงอัตชีวประวัติของนายบรรหาร หอเกียรติยศฯ นี้ไม่เพียงทำหน้าที่บันทึกเพื่อให้ผู้คนจดจำอดีตของเขา แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมในการประกอบสร้างตัวตนของ “บรรหารบุรี” ในจินตนาการของผู้คนที่เข้ามาชมหอเกียรติยศฯ ผู้เขียนจึงพยายามเขียนให้เห็นว่า พื้นที่ ความทรงจำ และอำนาจ เป็นสิ่งที่สอดประสานกันในกระบวนการจัดวางความหมายของ เมือง และ ตัวตนของท้องถิ่น อย่างแนบแน่น ผ่านกรณีศึกษาอย่าง หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21

ข้อเสนอแนะ

ในการจัดทำสารนิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาลักษณะการเมืองวัฒนธรรมของนายบรรหาร ศิลปอาชา โดยมีพื้นที่ศึกษาคือ หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา คณะผู้วิจัยเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคตว่าในการคัดกรองผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลหากได้ข้อมูลเชิงลึกจากภัณฑารักษ์ที่เรียบเรียงการจัดแสดงภายในหอเกียรติยศฯ จะทำให้เห็นการคัดเลือกข้อมูลเพื่อนำมาจัดแสดงในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น และการคัดกรองผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มผู้รับชมหอเกียรติยศฯ ควรมีการคัดกรองที่เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น เช่น การมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนายบรรหาร ศิลปอาชา หรือการเจาะจงไปที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่ทำงานร่วมกับปฏิบัติการหอเกียรติยศฯ เพราะจะชี้ชัดให้เห็นความสำคัญของหอเกียรติยศฯ กับจังหวัดสุพรรณบุรีในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนวิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์แบบอ้างอิงด้วยบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling) จะทำให้เห็นการตีความเกี่ยวกับชีวิตนายบรรหาร ศิลปอาชาในหลายมิติมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ เรื่อง หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 กับการประกอบสร้างความเป็นบรรหารบุรี ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนงานวิจัยนวัตกรรมและการสร้างสรรค์จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2568 คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นอย่างสูงที่ได้มอบทุนดังกล่าวที่ทำให้มีส่วนได้พัฒนาคุณภาพงานดังกล่าว ขอขอบพระคุณ คุณพิศสมัย ระพีพัฒน์ชัย หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าหน้าที่นำชมของหอเกียรติยศฯ ทั้งสามท่าน ที่ช่วยเหลือและให้ความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหอเกียรติยศฯ ตลอดจนการเสียสละเวลาสัมภาษณ์เพื่อให้ข้อมูลประกอบสารนิพนธ์ ขอขอบพระคุณคุณราชนันท์ ทิพนตร ที่ให้ความกรุณาเสียสละเวลาให้สัมภาษณ์ข้อมูลประกอบสารนิพนธ์ ซึ่งเป็นโอกาสที่คณะผู้วิจัยได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์

ของจังหวัดสุพรรณบุรี และขอขอบพระคุณกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รับชมหอเกียรติยศฯ ประกอบไปด้วย Gen X, Gen Y, และ Gen Z จำนวนทั้งสิ้น 12 ท่าน ที่ให้ความกรุณาคณะผู้วิจัยเข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลประกอบสารนิพนธ์ และบอกเล่าประสบการณ์การรับชมหอเกียรติยศฯ ด้วยความเต็มใจ ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยสามารถจัดทำสารนิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- ณัฐพงศ์ บุญเหลือ. (2556). **นักการเมืองถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า
- นัยนา แยมสาชา และ พนมบุตร จันทโรชิต. (2547). **ที่ระลึกเนื่องในพิธีเปิด หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21, 27 สิงหาคม พุทธศักราช 2547**. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). **การเมืองวัฒนธรรม ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ**. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน
- ฟิลิป เอิร์ช และนิโคลัส แทปป์. (2557). **เส้นทางและร่องรอยเมืองไทยกับงานของ แอนดรู เทอร์ตัน**. แปลโดย สร้อยมาศ รุ่งมณี และ อัจฉรา รักยุติธรรม. เชียงใหม่: ซิลเวอร์คอม.
- สุวิทย์ ไพทยวัฒน์. (2521). **วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2394-2475**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- Yoshinori Nishizaki. (2011). **Political Authority and Provincial Identity in Thailand: The Making of Banharn-buri**. Cornell University Press.

วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

- ชนัญญา เมฆหมอก. (2565). **การก่อตัวของสำนักช่างเมืองเพชรบุรี ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25:ข้อพิพาทภายใต้บริบทวัฒนธรรมกฎหมาย**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาสหวิทยาการวิทยาลัยสหวิทยาการ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธเนศ บุราณอก, พงศธร ทองวิลลา, วัชรพัฒน์ จิรรัตนกุล, อัครมัยสิริ ชูบุญ, และ อิศราภรณ์ ดิดสุ่ม. (2568). **หอเกียรติยศ ฯพณฯ บรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีคนที่ 21 กับการสร้างความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม**. สารนิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การพัฒนา, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วารสารวิชาการ บทความ รายงานวิจัย

- วารุณี โอสธารมย์. (2540). **วิวัฒนาการเมืองสุพรรณ : ศึกษาพัฒนาการชุมชนเมืองจากพุทธศตวรรษที่ 6 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 24**. รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. (2531). **“งานทิ้งกระจาด: ประเพณีมหายานที่สุพรรณบุรี”**. วารสารเมืองโบราณ, ปีที่ 14 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม-ธันวาคม).

เว็บไซต์

- ชลธิชา บุญประเสริฐ. (2563). **ตามรอยขุนช้าง-ขุนแผน ในดินแดนสุพรรณบุรี**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2568. สืบค้นได้จาก <https://www.lib.ru.ac.th/journal2/?p=12343>

ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง

Central Nakhon Pathom: Community Participation Rights in Urban Spaces

อารียา อรรถชัย¹ปัทมาภรณ์ เตียวชัย¹สิริวิภา พงษ์ชา¹ฉันทิศา มลคล้า¹อรอุมา สีหสิง¹ปองคุณ นิลเกาะ¹นัตยา อยู่คง²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม จำนวน 1 คน ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร จำนวน 4 คน และ ชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม จำนวน 3 คน

ผลการศึกษาพบว่า สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนมีระดับที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา ช่วงก่อนก่อสร้าง สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลและการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองมีระดับที่ต่างกัน ส่งผลให้ประชาชนมีข้อจำกัดในสิทธิ ช่วงระหว่างก่อสร้าง ศูนย์การค้าได้มีมาตรการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบในระดับที่ต่างกันส่งผลให้บางส่วนไม่ได้รับการเยียวยา ช่วงเปิดให้บริการ สิทธิในการได้รับการสนับสนุนและการเยียวยาของประชาชนอยู่ในระดับน้อย การศึกษาชี้ให้เห็นว่าภาคประชาชนมีส่วนร่วมน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่เอื้อให้กลุ่มทุนและหน่วยงานรัฐมีอำนาจเหนือกระบวนการพัฒนา ขณะที่ประชาชนมีบทบาทจำกัด ปัจจัยที่มีผลต่อสิทธิการมีส่วนร่วม คือ อาชีพ ระดับการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิทธิ และระยะห่างจากศูนย์การค้า ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงปัญหาการพัฒนาเมืองที่ขาดความโปร่งใสและกลไกการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

คำสำคัญ: ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร

Abstract

The research titled “Central Nakhon Pathom: Community Participation Rights in Urban Spaces” aims to examine The Rights to the City of the local communities surrounding Central Nakhon Pathom Shopping Center to participate in urban development processes. The qualitative study employed observation and in-depth interviews with various stakeholders, including one representative involved in the project of the shopping center, Four local residents from the Thang Khao Princess Sirindhorn's College Community, and Three community members who connected to the Nakhon Pathom Province Municipality.

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การพัฒนา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

The findings reveal that the level of The Right to the City of the community varied across different periods of the project. During the pre-construction period, there were different levels of rights to information and participation in urban development planning, Resulting in limited rights for the public. In the construction period, the shopping center has taken measures to provide relief for affected residents and was implemented inconsistently, leaving some individuals without proper redress and compensation. In the post-opening period, Community rights to support and compensation remained at the low level. The study indicates that the public sector played the least active role compared to the government and private sectors. This imbalance stems from social and economic structures that empower capital groups and state agencies to dominate the development process while limiting the role of local residents. Factors influencing participation rights include Occupation, Awareness of The Rights and Distance from the shopping center. Overall, the study highlights issues of non-transparent urban development and the absence of genuine participatory mechanisms.

Keywords: Central Nakhon Pathom Shopping Center, The Right to the City,
Thang Khao Princess Sirindhorn's College Community

บทนำ

ความเป็นเมือง (Urbanization) เกิดขึ้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและการกระจุกตัวของความเจริญในเมืองทำให้ผู้คนย้ายจากชนบทเข้ามาในเมืองมากขึ้นเพื่อหาโอกาสและรายได้ที่ดีกว่า ยังมีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในพื้นที่นั้นมากขึ้น การย้ายถิ่นฐานเข้ามาก็เพิ่มขึ้นมากตามไปด้วย และดูเหมือนว่าอัตราความเป็นเมืองทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องการพัฒนาเมือง (Urban Development) จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เพิ่มผลิตภาพ สร้างนวัตกรรม ลดความยากจน ส่งเสริมการบริโภค ยกระดับคุณภาพชีวิต และการลงทุน (DRDANCANDO, 2562) ซึ่งมีการคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2573 จำนวนประชากรโลกถึงร้อยละ 60 จะอาศัยอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น (พรณรงค์ ชาญนวงศ์, 2557) โดยเฉพาะในเอเชียที่มีแนวโน้มจะมีประชากรเมืองมากกว่าครึ่งของประชากรโลก (DRDANCANDO, 2562) สำหรับประเทศไทยถือเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีการพัฒนาเมืองเนื่องจากความเจริญที่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่อย่างกรุงเทพฯ ทำให้ปัจจุบันคนไทยกว่าครึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเพื่อเข้ามาหาประโยชน์จากการพัฒนาเมืองในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน (จิรวัดน์ ภู่งาม, 2566) ในทางตรงกันข้ามต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เป็นเรื่องของปัจเจกชนในพื้นที่และตำแหน่งที่ทำให้เกิดชนชั้น (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, ม.ป.ป.) ถึงอย่างนั้นประเทศไทยก็ยังคงนำทฤษฎีการพัฒนาเมืองศูนย์กลางระดับรองจากกรุงเทพฯ เข้ามาใช้เป็นนโยบายการพัฒนาประเทศและกระจายความเป็นเมืองออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ และเริ่มมีการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมในเมืองของภูมิภาคให้กลายเป็นศูนย์กลางของการสร้างรายได้และการพัฒนาพื้นที่ชนบทโดยรอบมากขึ้น (กฤษดา ปัจจำเนย์, 2561)

การกระจายตัวของความเป็นเมืองได้ขยายออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ โดยจังหวัดนครปฐมถือเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ได้รับผลจากการขยายตัวของความเป็นเมืองตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงส่งผลให้เมืองนครปฐมเติบโตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วตามลำดับ (วิศิษฐ์ แก้วเอี่ยม, ม.ป.ป.) และยังส่งผลมาถึงปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนผ่านการเจริญเติบโตของความเป็นเมืองที่มากขึ้นในหลายด้าน อาทิ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การขยายตัวของเศรษฐกิจ (รัฐพล อันฉ่าง, 2558) รวมไปถึงการเข้ามาของศูนย์การค้าปลีกขนาดใหญ่อย่างเซ็นทรัลนครปฐม ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่สร้างบนที่ดินกว่า 132 ไร่ และตั้งอยู่บนถนนสายสำคัญอย่างถนนเพชรเกษม (สมบุรณ์, 2565) ที่เชื่อมไปยังจังหวัดใกล้เคียง อาทิ เพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี ดังนั้นการเข้ามาของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอาจเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ทางด้านกายภาพและสังคมในพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนบริเวณนั้น อาทิ ชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร ชุมชนหมู่บ้านวัชรนคร และชุมชนหมู่บ้านบัวหลวง (ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์, 2552) ที่อาจสร้างการเปลี่ยนแปลงและอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่กับการเข้ามาของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม

คณะผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าผู้คนในบริเวณโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรที่เลือกเป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้มีสิทธิในการมีส่วนร่วมของกระบวนการดำเนินการดำเนินธุรกิจของศูนย์การค้าในระดับใดและมีปัจจัยใดในการกำหนดการมีส่วนร่วมของกระบวนการวางแผนก่อนเริ่มการก่อสร้าง กำลังก่อสร้าง และเปิดให้บริการของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ดังนั้นการศึกษาเรื่องนี้จึงมีความสำคัญในการเข้าใจในเรื่องของสิทธิการมีส่วนร่วมในพื้นที่เมืองของชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงความเป็นเมือง โดย 'สิทธิ' ในงานวิจัยนี้หมายถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาและจัดการพื้นที่เมืองในฐานะผู้อยู่อาศัยบริเวณโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและการได้รับการสนับสนุนหรือการเยียวยาระหว่างชุมชนกับศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม รวมถึงการสังเกตและวิเคราะห์การปรับตัวของชุมชนต่อการพัฒนาพื้นที่ผ่านการใช้แนวคิด 'สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง' (The Rights to the City) ของ David Harvey มาใช้ในการวิเคราะห์สิทธิที่จะมีอำนาจกำหนดชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของเมือง (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2562) ของคนในพื้นที่บริเวณโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงสิทธิการมีส่วนร่วมในพื้นที่เมืองของชุมชนบริเวณโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม

สมมุติฐานของการวิจัย

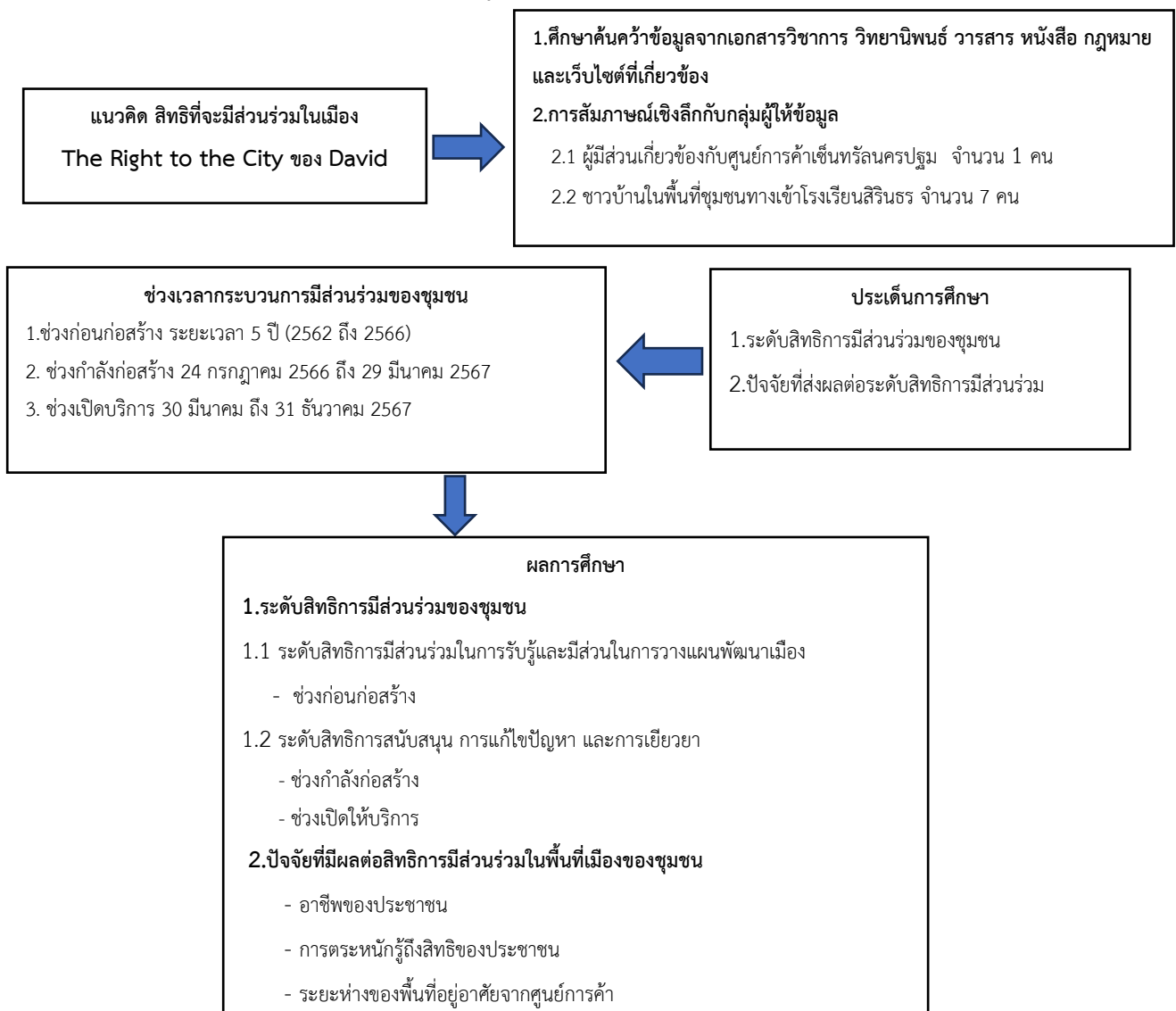
1. ชุมชนในพื้นที่ขาดช่องทางหรือกลไกที่เอื้อต่อการแสดงออกและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของโครงการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม
2. การสื่อสารและการให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการต่อชุมชนในพื้นที่ มีลักษณะไม่ทั่วถึงไม่ต่อเนื่องและไม่เอื้อต่อการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง ได้มีการแบ่งขอบเขตการวิจัย ได้แก่ 1) ขอบเขตพื้นที่บริเวณศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมและชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร 2) ขอบเขตเวลา ช่วงก่อนก่อสร้างศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมเป็นระยะเวลา 5 ปี ช่วง พ.ศ. 2562 ถึง 2566, ช่วงก่อสร้างประมาณ 8 เดือนตั้งแต่วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2566 ถึง วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2567 และช่วงเปิดให้บริการประมาณ 9 เดือน ตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2567 3) ขอบเขตเนื้อหาที่มีประเด็นศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสาร การประเมินพื้นที่ และการทำประชาพิจารณ์ของชุมชนก่อนก่อสร้างศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ศึกษาวิธีการสนับสนุน มาตรการเยียวยา หรือการให้ความช่วยเหลือจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมต่อชุมชนที่ได้รับผลกระทบในช่วงกำลังก่อสร้างและช่วงเปิดให้บริการรวมถึงสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าได้มีสิทธิการมีส่วนร่วมหรือไม่ มีหลักเกณฑ์และลักษณะระดับการมีส่วนร่วมอย่างไรและมีปัจจัยใดที่มีผลต่อสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชน 4) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล นามสมมติทั้งหมด 8 คน โดยมี ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม จำนวน 1 คน และ ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร จำนวน 4 คน และชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม จำนวน 3 คน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง” ได้นำแนวคิด “สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (The Right to the City)” ของ David Harvey มาใช้ในการวิเคราะห์การเข้าถึงสิทธิของชุมชนต่อการพัฒนาพื้นที่เมืองในกรณีของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม โดย Harvey มองว่าเมืองเป็นพื้นที่ที่การสะสมมูลค่าส่วนเกินจากการผลิตและการพัฒนาเมืองมักอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มทุน ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาเมืองตอบสนองต่อผลประโยชน์ของกลุ่มนี้ การขยายเมืองจึงเป็นส่วนสำคัญในการขยายระบบทุนนิยมผ่านการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและการบริโภค (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2562) นอกจากนี้ การพัฒนายังอาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้มียาได้น้อยที่ถูกกีดกันจากพื้นที่เมืองที่ถูกยกระดับขึ้น (Tha Prachan Interdisciplinary Review, 2554) โดยการทำลายเชิงสร้างสรรค์และการส่งสมความมั่งคั่งจากการยึดทรัพยากรที่เคยเป็นของผู้มียาได้น้อย เกิดขึ้นผ่านการเวนคืนและการปรับราคาที่ดินสูงขึ้น (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2562) การเรียกร้องสิทธิการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้พื้นที่เมืองจึงสำคัญเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในเมืองไม่ว่าจะมีฐานะใด มีสิทธิในการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเมือง (Tha Prachan Interdisciplinary Review, 2554) โดยการทำทนายวิธีคิดของทุนนิยมที่เน้นกำไรสูงสุดและการใช้กลไกตลาด (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2562)

ภาพที่ 1 แนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (The Right to the City) ของ David Harvey
ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

คณะผู้วิจัยจึงนำแนวคิด สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (The Right to the City) ของ David Harvey มาประยุกต์ใช้ ซึ่งทำให้คณะผู้วิจัยสามารถสังเกตและวิเคราะห์ได้ว่าชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรมีโอกาสใช้สิทธิของตนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่หรือจัดการพื้นที่เมืองในฐานะผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนในแต่ละช่วงเวลาอยู่ในระดับใดจาก 2 สิทธิหลัก คือ 1. สิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมือง 2. สิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยา ระหว่างชุมชนกับศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมในช่วงระหว่างการก่อสร้างและช่วงเปิดให้บริการ คณะผู้วิจัยได้ให้นิยามการมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ โดยสิทธิในแต่ละระดับมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 นิยามระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

ระดับสิทธิ	สิทธิในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมือง	สิทธิในการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยา
น้อย	ชุมชนรับรู้ข้อมูลจากแหล่งอื่น ไม่มีการประชาสัมพันธ์โดยตรง และไม่ได้รับโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ส่งผลให้ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ไม่มีการรับฟังความคิดเห็น ไม่มีการตรวจสอบหรือประชาสัมพันธ์ ส่งผลให้ชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนหรือการเยียวยาจากผลกระทบ
กลาง	ชุมชนรับรู้ข้อมูลจากโครงการโดยตรงแต่เป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้น และเข้าถึงเพียงบางส่วน มีโอกาสแสดงความคิดเห็นแต่กระบวนการมีข้อจำกัด จึงมีส่วนร่วมได้ไม่เต็มรูปแบบ	มีการรับฟังความคิดเห็นและมีการสนับสนุนหรือเยียวยา แต่เป็นเพียงเบื้องต้น และยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบถ้วน
มาก	ชุมชนรับรู้ข้อมูลโดยตรงอย่างครบถ้วน เข้าถึงทั่วถึง และมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างสะดวก ส่งผลให้มีส่วนร่วมได้อย่างเต็มรูปแบบ	มีการสนับสนุน เยียวยา และรับฟังความคิดเห็นอย่างครบถ้วน สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลด้วยการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 8 คน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ถึงสิทธิการมีส่วนร่วมในพื้นที่เมือง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในรูปแบบดังกล่าวนั้นเป็นการมีส่วนร่วมในระดับใด รวมถึงการสังเกตและวิเคราะห์ถึงปัจจัยหรือข้อจำกัดที่อาจเกิดระหว่างกระบวนการมีส่วนร่วม อีกทั้งการสังเกตและวิเคราะห์ถึงวิธีการสนับสนุน มาตรการเยียวยา หรือการให้ความช่วยเหลือจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมต่อชุมชนที่ได้รับผลกระทบ และการปรับตัวของชุมชนโดยรอบต่อการพัฒนาพื้นที่เมืองจากการเข้ามาของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม โดยใช้กรอบแนวคิดสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง (The Right to the City) ของ David Harvey มาร่วมในการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์นี้ด้วย

ผลการวิจัย

สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมมีการแบ่งออกเป็น 2 สิทธิ คือ 1) **สิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมือง** 2) **สิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยา** และแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ 1) ช่วงก่อนการก่อสร้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 ถึง 2566 2) ช่วงกำลังก่อสร้าง ตั้งแต่วันที่ 24 กรกฎาคม 2566 ถึง 29 มีนาคม 2567 3) ช่วงเปิดให้บริการศูนย์การค้า ตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม 2567 ถึง 31 ธันวาคม 2567 โดยแต่ละสิทธิข้างต้นได้มีการแบ่งออกเป็นช่วงเวลาเพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงระดับสิทธิการมีส่วนร่วม รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร ดังนี้

1.ระดับสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.1 ระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมือง ในช่วงก่อนก่อสร้าง ระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 - 2566 ทางศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมมีการดำเนินการตามกฎหมายและมาตรฐานที่กำหนดเพื่อทำการขอใบอนุญาตก่อสร้างศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมจากเทศบาลนครนครปฐม ทางศูนย์การค้าจึงได้มีการดำเนินการสำรวจยุทธศาสตร์ การออกแบบโครงสร้าง การลงพื้นที่สำรวจการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment - EIA) และการทำประชาพิจารณ์ ชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรจึงมีสิทธิที่พึงรับรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเมืองเนื่องจากอาจได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างหรือการเปิดให้บริการของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม แต่การที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมต้องดำเนินการตามกฎหมายหลายองค์ประกอบดังกล่าว ทำให้ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมมีความเกี่ยวข้องและให้ความสำคัญกับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก เช่น เทศบาลนครนครปฐม กลุ่มประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐจึงมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและมีความน่าเชื่อถือ โดยเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ทราบตั้งแต่ตอนเข้ามาซื้อที่ และอยู่ในหน่วยงานเทศบาลจึงรับรู้” (คุณ ข [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

“ตอนหลังที่รู้ว่าเป็นศูนย์การค้าจากการที่เซ็นทรัลได้ขอใบอนุญาตก่อสร้างศูนย์การค้ากับทางเทศบาล” (คุณ ค [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2568)

“มีการส่งหนังสือเข้ามาว่าจะมีการเข้ามาก่อสร้างของเซ็นทรัลเมื่อประมาณ 3 ถึง 5 ปีที่แล้ว เซ็นทรัลเขาจ้างบริษัททำ EIA ก็มีพนักงานมา” (คุณ ง [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ากลุ่มประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐอย่าง คุณ ข, คุณ ค และ คุณ ง (นามสมมติ) มีระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองใน **ระดับมาก** ทั้งในด้านการรับรู้ข่าวสารที่รวดเร็ว การเข้าถึงโอกาสในการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจไม่ว่าจะในด้านกฎหมายและผลกระทบร่วมกับศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมที่มากกว่ากลุ่มประชาชนทั่วไป ขณะที่กลุ่มประชาชนทั่วไปรวมถึงกลุ่มเปราะบาง เช่น พ่อค้าแม่ค้า แรงงานรายวัน และผู้สูงอายุ มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้วยกระบวนการที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้มีโอกาสในการวางแผน การแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจที่แตกต่างกันไปด้วย โดยเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ที่ป้ารู้คือ เซ็นทรัลก็มาสร้างแล้ว ไม่ได้รู้มาก่อนล่วงหน้าเลย เห็นเค้าถมดินถมอะไรแล้ว” (คุณ จ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

“ไม่รู้ว่าจะมีการเข้ามา รู้ตอนมีการแจกเอกสาร มีคนเขาพูดกันแต่ไม่ได้มีมาแจ้งอะไร มีใบปลิวเสียใบบริเวณหน้าบ้าน” (คุณ ฉ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2568)

“รู้ก่อนสร้างเมื่อไม่กี่ปี ก็มีคนเอาเอกสารมาแจ้ง” (คุณ ช [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2568)

“มีบุคคลเอาใบปลิวหรือโบรชัวร์มาแจกว่าจะมีเซ็นทรัลขึ้น มักจะมาแจกก่อนก่อสร้างไม่นานเท่าไรประมาณ 1 ปี” (คุณ ณ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2568)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของกลุ่มประชาชนทั่วไป โดยคุณ จ (นามสมมติ) มีระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองใน **ระดับน้อย** เนื่องจากไม่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารก่อนการก่อสร้างจากศูนย์การค้าเซ็นทรัล ในขณะที่ คุณ ณ, คุณ ช และ คุณ ณ (นามสมมติ) มีระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองใน **ระดับกลาง** เนื่องจากมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารก่อนการก่อสร้างศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ซึ่งกระบวนการรับรู้ที่แตกต่างกันส่งผลให้โอกาสที่สามารถมีส่วนร่วมในการวางแผน การแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจ แตกต่างกันไปด้วย โดยกลุ่มที่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารย่อมมีโอกาสดังกล่าวมากกว่าบุคคลที่ไม่มีการรับรู้ข่าวสาร อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมต่อกลุ่มประชาชนทั่วไปด้วยการให้บุคคลของศูนย์การค้ามาแจกใบปลิวหรือเสียใบปลิวไว้บริเวณหน้าบ้านนั้นเป็นการให้ข้อมูลฝ่ายเดียวมากกว่าการเปิดโอกาสและกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรแต่ละกลุ่มมีระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองที่แตกต่างกัน โดยระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมืองของกลุ่มประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐอยู่ในระดับมาก และกลุ่มประชาชนทั่วไปอยู่ในระดับกลางถึงน้อย

1.2 ระดับสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยา

โดยมีการแบ่งช่วงเวลาในระดับสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยา ออกเป็น 2 ช่วงเวลา ดังนี้

1.2.1 ช่วงระหว่างการก่อสร้าง ตั้งแต่วันที่ 24 กรกฎาคม 2566 ถึง 29 มีนาคม 2567 ในช่วงระหว่างการก่อสร้างประชาชนในชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรได้รับผลกระทบจากการก่อสร้าง เช่น บ้านทรุด บ้านเกิดรอยร้าว ฝุ่นควัน และมลพิษทางเสียง โดยเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“มีผลกระทบในเรื่องแรงสั่นสะเทือนในการตอกเสาเข็มครับ มีเจ้าหน้าที่มาสำรวจ แก้ไข ซ่อมแซมให้ครับ” (คุณ ค [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2568)

“ฝุ่นส่งผลให้คนในบ้านแสบ ในช่วงเวลากลางคืนก็มีเสียงดังรบกวนจากการก่อสร้าง ทางศูนย์การค้าได้เยียวยาให้กับบ้านที่มาแจ้งว่ามีผลกระทบในระหว่างก่อสร้าง แต่บริเวณนี้จะไม่ มีแค่บ้านที่อยู่ติดกับเซ็นทรัล” (คุณ ช และ คุณ ง [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

“ไม่ได้เยียวยาอะไรนะ มีตอนปีใหม่ สงกรานต์อะไรแบบนี้แหละ เค้าจะเอากะแฉะเข้ามาให้ มีแต่ตรงที่บ้านมันทรุด พื้นมันแตก ปามาเห็นทีหลัง แต่ไม่ได้แจ้งอะไร” (คุณ จ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

“มีการเข้ามาเยี่ยม เพราะบ้านที่ได้รับความเสียหายเขาให้ลูกน้องเข้ามาซ่อม ไม่เคยได้รับกระแชาอะไร เพราะไม่ได้ได้รับความเสียหายเท่าบ้านที่อยู่รอบ ๆ เซ็นทรัล ให้เฉพาะบ้านที่เสียหาย เรามีแค่เสียงดังกับฝุ่นแค่นั้น ไม่ได้เรียกร้องอะไร” (คุณ ณ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2568)

“ตอนสร้างใหม่ ๆ ฝุ่นละอองฟุ้ง เสียงดัง น้ำท่วม บ้านไม่ทรุด มีแต่รอยร้าว เขาก็เอาปูนมาให้ 1 ลูก แต่ให้ซ่อมเอง และมีได้รับกระแชาจากเซ็นทรัลช่วง ปีใหม่ สงกรานต์” (คุณ ช [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2568)

“ส่วนมากก็เป็นฝุ่น เสี่ยงรบกวนไม่ค่อยเยอะ ไม่มีการเอียวยา ป่าไม่ได้แจ้งปัญหา คนอื่นเขาก็ไม่เห็นแจ้งอะไรกัน ป่าจะแจ้งคนเดียวมันก็คงไม่มีผล ก็เลยทนไป” (คุณ ณ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2568)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม แต่ได้รับการแก้ไขและเยียวยาแตกต่างกัน โดย คุณ ค (นามสมมติ) มีสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยาใน ระดับมาก เนื่องจากได้รับการตรวจสอบจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมถึงผลกระทบดังกล่าว และมีการได้รับการแก้ไขปัญหา และการเยียวยาจากผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วน ในส่วนของ คุณ จ, คุณ ณ และ คุณ ข (นามสมมติ) มีสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยาใน ระดับกลาง เนื่องจากได้รับการเข้ามาตรวจสอบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทางศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ทำให้เข้าถึงโอกาสในการเรียกร้องถึงปัญหาและได้รับการเยียวยาที่มาก แต่กระบวนการเยียวยานั้นผลกระทบให้กับประชาชนในชุมชน เช่น การให้ปูนกับประชาชนไปแก้ไขรอยร้าวเอง การให้กระเช้าของขวัญทดแทนปัญหาฝุ่นควันและมลพิษทางเสียง ซึ่งไม่ใช่การแก้ไขปัญหามาให้หายขาด แต่ถือว่าได้รับกระบวนการเยียวยาจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม และในส่วนของ คุณ ข, คุณ ง และ คุณ ณ (นามสมมติ) มีสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยาใน ระดับน้อย เนื่องจากไม่ได้รับการเข้ามาตรวจสอบถึงผลกระทบจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม และไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาและการเยียวยาใด ๆ จากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ซึ่งบริเวณพื้นที่ที่ คุณ ข, คุณ ง และ คุณ ณ (นามสมมติ) อาศัยอยู่นั้นมีความห่างไกลจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม และเป็นพื้นที่ที่ได้รับการประเมินว่าไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง กลุ่มประชาชนดังกล่าวจึงมีการเข้าถึงสิทธิที่ควรได้รับการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยาใน ระดับน้อย แม้จะเป็นสมาชิกที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของชุมชนเดียวกันและได้รับผลกระทบเหมือนกันก็ตาม โดยการที่ประชาชนในชุมชนมีระดับสิทธิที่ควรได้รับการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยาที่แตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นถึงมาตรการในการแก้ไขปัญหาและการเยียวยาของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมที่ขาดประสิทธิภาพ และไม่สามารถรองรับความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่ชุมชน

1.2.2 ช่วงเปิดให้บริการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม 2567 ถึง 31 ธันวาคม 2567
ในช่วงเปิดให้บริการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมนั้นยังไม่ได้รับการแก้ไขและการเยียวยาอย่างมีประสิทธิภาพและไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในชุมชน การเปิดให้บริการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมจึงส่งผลให้มีผลกระทบในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด และปัญหาน้ำท่วมขังนานมากกว่าเดิม โดยเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เนื่องจากบริเวณนี้มีน้ำท่วมอยู่แล้ว เมื่อเซ็นทรัลเข้ามาส่งผลให้น้ำที่เคยท่วม ขังเป็นเวลานานยิ่งขึ้น” (คุณ ข [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

“พอเซ็นทรัลเปิด การจราจรมันมั่ว ช่วงเปิดห้างชาวบ้านที่อยู่บริเวณนั้นไม่สามารถออกจากบ้านได้เพราะรถเยอะเกิน พอสร้างเซ็นทรัลขึ้น พื้นที่รับน้ำฝนก็น้อยลงทำให้เกิดน้ำท่วมตามมา ทำให้พื้นที่ข้างเคียงมีปริมาณน้ำสูงขึ้น”(คุณ ค [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 12 กุมภาพันธ์ 2568)

“เมื่อเซ็นทรัลเข้ามา ส่งผลให้ปัญหาน้ำท่วมที่มีอยู่แล้วเพิ่มระดับความเสียหายมากขึ้น น้ำเริ่มไหลเข้ามายังบริเวณพื้นที่บ้าน ส่งผลให้ปริมาณลดช้ากว่าปกติ เยียวยาแค่ช่วงก่อสร้าง หลังจากนั้นไม่มีอีกเลย” (คุณ ง [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาลนครนครปฐม, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

“มันก็ยังมึนงง ๆ อยู่ รอยยังเร็ว ๆ จากที่ปากันตรงนี้ น้ำมันก็เข้ามาในบ้านหมดเลย” (คุณ จ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2568)

"ปกติมันก็ท่วมแต่ไม่ได้เยอะขนาดนี้ มีเข้าบ้าน เขาก็ไม่ได้เข้ามาทำอะไร น้ำท่วมก็ปล่อยไม่ได้ทำอะไร ก็มีปัญหารถติดช่วงแรก ๆ ตอนนี้น้ำปกติแล้ว" (คุณ ฉ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2568)

"ท่วมเยอะ ทุกที่ไม่ท่วมแบบนี้ พอฝนตกมันก็ท่วมแล้วก็ซึมออกตลอด" (คุณ ช [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2568)

"น้ำมันท่วมเพราะเวลาฝนตกหนัก ๆ น้ำมันไหลไม่ทัน การมีเขื่อนล้นเข้ามาก็คิดว่าไม่ได้มีผลทำให้น้ำท่วมหนักขึ้นช่วงแรก ๆ มีรถติด แต่ปัจจุบันก็เข้าที่แล้ว" (คุณ ฉ [นามสมมติ], ชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร, สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2568)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปิดให้บริการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม และมีประชาชนบางส่วนได้ชี้ให้เห็นถึงการไม่ได้รับการแก้ไขปัญหและการเยียวยาในช่วงนี้เลย ซึ่งทางศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมได้ลดบทบาทในการรับผิดชอบผลกระทบที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ โดยผลักความรับผิดชอบให้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ โดยทางศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอาจมีส่วนร่วมในการพูดคุยหรือช่วยเหลือเบื้องต้นตามคำแนะนำของหน่วยงานภาครัฐ ดังเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

"นี่เรื่องของ การดูแล ที่เข้าใจว่าการดูแลนี้จะเป็นการดูแลก่อนจะก่อสร้าง หรือ ช่วงระหว่างก่อสร้างที่ชุมชนได้รับผลกระทบมากกว่า ฉะนั้นถ้าตอบคำถามเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากนี้ เราไม่น่าจะได้ดูแลในเรื่องที่จะแบบว่าเราต้องไปเยียวยา เพราะว่าทุกอย่างมันจะมีผลกระทบแล้วเราก็มีการพูดคุยกันจนจบก่อนที่จะมีการเริ่มดำเนินการ" (คุณ ก [นามสมมติ], ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม, สัมภาษณ์, 16 ธันวาคม 2567)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าทุกกลุ่มประชาชนในชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรไม่ได้รับการแก้ไขปัญหและการเยียวยาจากศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมในช่วงเปิดให้บริการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม จึงทำให้ คุณ ข, คุณ ค, คุณ ง, คุณ จ, คุณ ฉ, คุณ ช และ คุณ ฅ (นามสมมติ) นั้นมีระดับสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญห และการเยียวยาใน **ระดับน้อย** อีกทั้งประชาชนต้องติดตามและเรียกร้องสิทธิด้วยตนเองกับทางหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งมีกระบวนการร้องเรียนที่มีขั้นตอนซับซ้อนและใช้ระยะเวลานานทำให้ประชาชนในชุมชนจำต้องยอมรับและปรับตัวอยู่ร่วมกับผลกระทบที่เกิดขึ้น

ตารางที่ 2 แสดงระดับสิทธิการมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร ที่มา: คณะผู้วิจัย (2568)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนทางเข้า โรงเรียนสิรินธร	สิทธิการมีส่วนร่วมในการ รับรู้และมีส่วนในการ วางแผนพัฒนาเมือง	สิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญห และการ เยียวยา	
	ช่วงก่อนก่อสร้าง 5 ปี (2562 - 2566)	ช่วงกำลังก่อสร้าง (24 ก.ค. 66 - 29 มี.ค. 67)	ช่วงเปิดให้บริการ (31 มี.ค. 67 - 31 ธ.ค. 67)
1) คุณ ข (นามสมมติ) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาล นครนครปฐม	ระดับมาก	ระดับน้อย	ระดับน้อย
2) คุณ ค (นามสมมติ) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาล นครนครปฐม	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับน้อย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนทางเข้า โรงเรียนสิรินธร	สิทธิการมีส่วนร่วมในการ รับรู้และมีส่วนในการ วางแผนพัฒนาเมือง	สิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการ เยียวยา	
	ช่วงก่อนก่อสร้าง 5 ปี (2562 - 2566)	ช่วงกำลังก่อสร้าง (24 ก.ค. 66 - 29 มี.ค. 67)	ช่วงเปิดให้บริการ (31 มี.ค. 67 - 31 ธ.ค. 67)
3) คุณ ง (นามสมมติ) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานเทศบาล นครนครปฐม (ประธานชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร)	ระดับมาก	ระดับน้อย	ระดับน้อย
4) คุณ จ (นามสมมติ) อายุ 55 ปี อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลา 20 ปี	ระดับน้อย	ระดับกลาง	ระดับน้อย
5) คุณ ฉ (นามสมมติ) อายุ 29 ปี อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลา 29 ปี	ระดับกลาง	ระดับกลาง	ระดับน้อย
6) คุณ ช (นามสมมติ) อายุ 63 ปี อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลา 40 ปี	ระดับกลาง	ระดับกลาง	ระดับน้อย
7) คุณ ฌ (นามสมมติ) อายุ 57 ปี อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลา 17 ปี	ระดับกลาง	ระดับน้อย	ระดับน้อย

2.ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับสิทธิการมีส่วนร่วม

จากการศึกษา พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม มี 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่

2.1 อาชีพของประชาชน โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเอื้อให้กลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง เช่น ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐ หรือกลุ่มธุรกิจรายใหญ่ มีโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองมากกว่ากลุ่มอาชีพทั่วไปหรือกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้ค้ารายย่อย แรงงานรายวัน และผู้สูงอายุ ซึ่งมักมีข้อจำกัดในการเข้าถึงกระบวนการมีส่วนร่วม และมีบทบาทในการมีส่วนร่วมเพียงเพื่อรองรับการดำเนินโครงการเท่านั้น

2.2 การตระหนักรู้ถึงสิทธิของประชาชน ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนส่งผลต่อบทบาทของชุมชนในการตรวจสอบและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเมือง อย่างไรก็ตาม การขาดแคลนข้อมูล ความรู้ และช่องทางสำหรับการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการ ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มไม่ทราบถึงสิทธิของตนเองในการเข้าถึงข้อมูลการมีส่วนร่วมในการวางแผน การแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อพวกเขา

2.3 ระยะห่างของพื้นที่อยู่อาศัยจากศูนย์การค้า ผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้ศูนย์การค้ามีสิทธิที่จะได้รับการแก้ไขและการเยียวยา มากกว่าผู้ที่อาศัยในพื้นที่ห่างไกลออกไปเพียงเล็กน้อย แม้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน แต่กลุ่มประชาชนที่อยู่ห่างไกลออกไปมากกลับไม่ได้รับการแก้ไขและการเยียวยาอย่างเท่าเทียม

ดังนั้น ผลการศึกษาจึงชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่เอื้อให้หน่วยงานรัฐและกลุ่มทุนขนาดใหญ่มีอำนาจเหนือกระบวนการพัฒนาเมือง ขณะที่ประชาชนในชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรมีบทบาทจำกัด ส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาโครงการศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าการคำนึงถึงสิทธิการมีส่วนร่วมและความต้องการของประชาชนโดยรอบอย่างแท้จริง ประชาชนในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐจึงมีอำนาจและโอกาสในการเข้าถึงสิทธิการมีส่วนร่วมในระดับมาก ขณะที่กลุ่มประชาชนทั่วไปนั้นอยู่ในระดับกลางถึงน้อยเพราะมีอำนาจในการต่อรองต่ำ ชุมชนโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐมอย่างชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธรจึงมีระดับสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเมือง ตลอดจนระดับสิทธิการสนับสนุน การแก้ไขปัญหา และการเยียวยาอย่างไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิของประชาชน รวมถึงขาดมาตรการที่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถส่งเสริมสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างแท้จริงในกระบวนการพัฒนาเมืองของศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมือง มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

สิทธิการมีส่วนร่วมในพื้นที่เมืองของชุมชนบริเวณโดยรอบศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม โดยมุ่งศึกษาชุมชนทางเข้าโรงเรียนสิรินธร ผ่านการเก็บข้อมูลโดยวิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยคณะผู้วิจัยแบ่งช่วงเวลาศึกษาออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ช่วงก่อนก่อสร้าง 5 ปี (พ.ศ.2562 ถึง 2567) ช่วงระหว่างก่อสร้าง ตั้งแต่วันที่ 24 กรกฎาคม 2566 ถึง 29 มีนาคม 2567 และช่วงเปิดให้บริการ ตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม 2567 ถึง 31 ธันวาคม 2567 การเก็บข้อมูลนี้จะทำให้สามารถเข้าใจมุมมอง ความรู้สึก และประสบการณ์จริงของคนในพื้นที่ได้อย่างรอบด้าน ไม่ได้มองเพียงแค่ว่าในเชิงนโยบายหรือข้อกำหนดเท่านั้น แต่สะท้อนให้เห็นถึงบริบทของ “สิทธิ” ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละช่วงเวลามีระดับที่แตกต่างกัน และมีปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในการมีส่วนร่วม เริ่มจากช่วงก่อนก่อสร้าง 5 ปี (พ.ศ. 2562 ถึง 2567) ชาวบ้านบางกลุ่มได้รับข้อมูลข่าวสารและมีโอกาสเข้าร่วมการประชุมหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐ แต่บางกลุ่มไม่ได้รับข้อมูลไม่เพียงพออย่างที่ควรจะเป็น ทำให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมในขั้นตอนวางแผนหรือแสดงจุดยืนต่อโครงการได้ การเข้าถึงข้อมูลจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของสิทธิการมีส่วนร่วม และผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนชัดเจนว่าช่องว่างด้านข้อมูลเป็นอุปสรรคสำคัญต่อประชาชนกลุ่มที่ขาดการสื่อสารหรือไม่ได้อยู่ในเครือข่ายการสื่อสารของหน่วยงานรัฐและภาคเอกชน

เมื่อเข้าสู่ช่วงระหว่างการก่อสร้าง วันที่ 24 กรกฎาคม 2566 ถึง 29 มีนาคม 2567 พบว่าพื้นที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือหรือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ แต่การช่วยเหลือนั้นจำกัดโดยเฉพาะในขอบเขตที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า กล่าวคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในรัศมีที่ถูกระบุไว้ ได้รับผลกระทบโดยตรง จึงจะได้รับความช่วยเหลือ ขณะที่ผู้ที่อยู่ห่างออกไปเพียงเล็กน้อยแต่ยังได้รับผลกระทบ เช่น เสียงดัง ฝุ่นควัน หรือปัญหาการจราจรในบางช่วง กลับไม่ได้รับการดูแลแต่อย่างใด ทั้งที่ชุมชนเหล่านั้นถือว่าอยู่ในพื้นที่เดียวกัน สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของระบบการประเมินผลกระทบที่ยึดหยุ่น และไม่ฟังเสียงของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง รวมถึงประชาชนบางกลุ่มที่ไม่ได้มีการตระหนักถึงสิทธิของตนเองเมื่อได้รับผลกระทบ มัก

มองว่าไม่ใช่ปัญหาในระยะยาว บางก็มองว่าปัญหาที่ได้รับไม่จำเป็นต้องการเรียกร้อง เนื่องด้วยวิธีการดำเนินการในการเรียกร้อง เพื่อรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ค่อนข้างใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน และมีวิธีการที่วุ่นวาย นอกจากนี้ยังพบว่า ในช่วงที่ศูนย์การค้าเปิดให้บริการ วันที่ 30 มีนาคม 2567 ถึง 31 ธันวาคม 2567 ชาวบ้านรู้สึกว้าเหว่ของพวกเขายังลดลงน้อยไปอีก เนื่องจากภาคเอกชนได้ผลกระทบหน้าที่ในการรับผิดชอบผลกระทบไปยังภาครัฐ โดยไม่มีกระบวนการติดตามผลกระทบหรือการดูแลชุมชนต่อเนื่องอีกต่อไป แม้ว่าปัญหาใหญ่จะเกิดขึ้น ทั้งเสี่ยงรบกวนจากการก่อสร้าง หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนว่าภาครัฐและภาคเอกชนไม่ได้ออกแบบระบบการติดตามและประเมินผลกระทบหลังการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงไม่ได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นหรือร้องเรียนอย่างเป็นระบบ

ในเชิงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจจึงพบว่า การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความอ่อนแออย่างมากเมื่อเทียบกับภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องด้วยภาคธุรกิจขนาดใหญ่มีอำนาจในการตัดสินใจและชี้นำทิศทางการพัฒนาเมือง ขณะที่ประชาชนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบกลับมีบทบาทที่จำกัดเพียงการรอรับผลจากโครงการโดยไม่มีสิทธิในการกำหนดทิศทาง นอกจากนี้การขาดความรู้ ความเข้าใจ และการตระหนักในสิทธิของตนเองของประชาชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สิทธิการมีส่วนร่วมลดลง และอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการมีส่วนร่วมคือ “ระยะทาง” ระหว่างที่อยู่อาศัยของชาวบ้านกับศูนย์การค้าพบว่า คนที่อยู่อาศัยใกล้กับศูนย์การค้ามากกว่ามักได้รับข้อมูลมากกว่า และถูกนับรวมในขอบเขตผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ขณะที่คนที่อยู่เพียงห่างออกไปไม่กี่ 100 เมตรกลับถูกมองว่าไม่ได้รับผลกระทบทั้งที่ในความเป็นจริง การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สาธารณะนั้นส่งผลกระทบต่อพวกเขาเช่นเดียวกัน ซึ่งความเหลื่อมล้ำนี้ไม่ควรเกิดขึ้นหากกระบวนการประเมินผลกระทบและการมีส่วนร่วมของแบบอย่างเป็นธรรมและครอบคลุม

ผลการศึกษาข้างต้นจึงชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กระบวนการพัฒนาเมืองที่เน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักโดยให้ความสำคัญกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่มากกว่าการฟังเสียงของประชาชน ส่งผลให้สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนถูกลดทอน และขาดโอกาสในการกำหนดอนาคตของพื้นที่ที่ตนตนเองอาศัยอยู่ ขณะเดียวกันหน่วยงานรัฐเองก็ไม่ได้มีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างจริงจัง กลับกลายเป็นผู้สนับสนุนโครงการโดยไม่ได้คำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ทั้งหมดนี้นำไปสู่ข้อสรุปว่า หากต้องการพัฒนาพื้นที่เมืองอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมจำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง ให้ได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่ใช่เพียงแค่การแจ้งข้อมูล แต่ต้องมีการรับฟัง การเปิดโอกาสให้ตัดสินใจร่วม และมีระบบเยียวยาที่ทั่วถึงหลังเกิดผลกระทบ การพัฒนาเมืองที่ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้นไม่อาจถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่เป็นธรรมยั่งยืนได้เลย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมืองทางคณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับกระบวนการสิทธิการมีส่วนร่วมในพื้นที่เมืองของชุมชน การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ควรเริ่มจากการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน ในกระบวนการตัดสินใจ โดยภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องกำหนดนโยบายและบังคับใช้กฎหมายที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบและชัดเจน โดยเฉพาะโครงการพัฒนาเมืองขนาดใหญ่ เช่น การก่อสร้างศูนย์การค้า ต้องจัดทำแผนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น มีมาตรฐานการประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน จัดประชุมในช่วงเวลาที่เหมาะสมกับชาวบ้าน นอกจากนี้ ควรจัดตั้ง คณะกรรมการภาคประชาชน ที่ประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่ติดตาม ประเมินผล และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบออนไลน์หรือแอปพลิเคชัน เพื่อรวบรวมและเผยแพร่ความคิดเห็นของประชาชนอย่างโปร่งใส ในส่วนภาคเอกชนเองก็ควรเสริมสร้างช่องทางการสื่อสารกับชุมชนโดยตรง ทั้งออฟไลน์และออนไลน์ เช่น เว็บไซต์หรือโซเชียลมีเดีย พร้อมจัดกิจกรรมเวทีเจรจาเพื่อให้ประชาชนเสนอ

ความคิดเห็น และเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจทุกขั้นตอน รวมถึงจัดทำรายงานสรุปความคิดเห็นไว้เป็นแนวทางการพัฒนาในอนาคต เพื่อสร้างความโปร่งใสและความร่วมมือที่แท้จริงระหว่างชุมชนกับภาคพัฒนา

2. การสนับสนุนการตระหนักรู้ถึงสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิและกฎหมายแก่ชุมชนผ่านการอบรมหรือเวิร์กช็อป เพื่อให้ประชาชนเข้าใจสิทธิของตนในการมีส่วนร่วม เช่น การวางแผนพัฒนาเมือง การตัดสินใจทางกฎหมาย และการเรียกร้องการเยียวยา พร้อมสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ เพื่อเป็นสื่อกลางในการรวบรวมความคิดเห็นและผลักดันข้อเรียกร้องต่อภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการศึกษาวิจัยในอนาคต หากต้องการศึกษาวิจัยให้มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น อาจจะขยายขอบเขตการศึกษาออกไปมากกว่าหนึ่งชุมชน สำหรับการวิเคราะห์ศูนย์การค้าในพื้นที่เดียวกันโดยการมองชุมชนรอบข้างอื่น ๆ เข้ามาร่วมในการวิเคราะห์ด้วยหรือจะเป็นการศึกษาของศูนย์การค้าบริเวณพื้นที่อื่น ๆ ที่จะมีการขยายตัวและมีกระบวนการก่อสร้างเกิดขึ้นในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง ศูนย์การค้าเซ็นทรัลนครปฐม : สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมืองและการใช้ทุนทางสังคมกับวัฒนธรรมในการดำเนินธุรกิจ เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 435211 สารนิพนธ์ 2 ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรมและการสร้างสรรค์จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2568 ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่เป็นอย่างสูงที่ได้มอบทุนดังกล่าวที่ทำให้มีส่วนได้พัฒนาคุณภาพงานดังกล่าว ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาอุทิศเวลา และเสนอแนะแนวทางในการทำวิจัยชิ้นนี้ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน และผู้วิจัยหวังว่าบทความวิจัยฉบับนี้จะประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขออภัยไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

วิทยานิพนธ์

- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2562). **สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง**. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรณรงค์ ชานูนวงศ์. (2557). **แนวคิดการพัฒนาเมืองกับการอยู่อาศัยในอนาคต : ความเป็นมาของการวางแผนและที่อยู่อาศัย แนวคิดต่างๆในการวางแผนและพัฒนา**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รัฐพล อ้นแจ้ง. (ม.ป.ป.). **ความเป็นเมืองของจังหวัดนครปฐมและพื้นที่ใกล้เคียง**. ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วารสาร

- กฤษฎา ปัจจำเญย์. (2561). **ผลกระทบจากการกลายเป็นเมืองด้านการเข้าถึงและครอบครองสินทรัพย์ทุนของครัวเรือนแรงงานชนเมืองขอนแก่น**. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 3 (2), 101-102.
- ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2552). **เมืองคืออะไร? ฤาเป็นเพียงคำถามที่ไร้สาระ**. วารสารสังคมศาสตร์, 21, 19-20.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (ม.ป.ป.). **มโนทัศน์ชนชั้นและทุน ของ ปีแอร์ บูร์ดิเอด**. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2, 32-36, 36-42.

เว็บไซต์

จิรวัดน์ ภู่งาม. (2566). การขยายตัวของเมืองในภูมิภาค.RegionalLetter. สืบค้นจาก

https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/research-and-publications/article/regional/2023/2566_RL_10_URBANIZATION.pdf

สมบุญ. (2565). เซ็นทรัลพัฒนา ส่ง ”เซ็นทรัล นครปฐม“ ลุยโครงการมิกซ์ยูสแห่งใหม่.สืบค้นจาก

<https://brandage.com/article/31845>

วิศิษฐ์ แก้วเอี่ยม. (ม.ป.ป.). ประวัติเมืองนครปฐม. สืบค้นจาก

<https://service.christian.ac.th/acs/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B8%90%E0%B8%A1/>

DRDANCANDO. (8 ตุลาคม 2562). วิเคราะห์ 3 โมเดลเศรษฐกิจ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต.ผลกระทบ. สืบค้นจาก

<https://drdancando.com/tag/ผลกระทบ/>

Tha Prachan Interdisciplinary Review. (24 มีนาคม 2554). สิทธิที่จะอยู่ในเมือง (The Right to the City) : ภาพ

สะท้อนจากการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิการอยู่อาศัยของชุมชนบางบัว. สืบค้นจาก

http://tpir53.blogspot.com/2011/03/right-to-city_24.html

การศึกษาความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน
ที่มีต่อพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีน: กรณีศึกษา สายการบินไทยแอร์เอเชีย

A Study on Flight Attendants' Perceptions of Cultural Diversity Towards
Chinese Passengers' Behavior: A Case Study of Thai AirAsia

เอมมิกา จันทรสุข¹

เชมรินทร์ เพ็ญแสงอ่อน²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนและความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน โดยรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินและครูผู้ฝึกอบรมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ฝ่ายการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กร สายการบินไทยแอร์เอเชีย ผ่านการตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสำรวจผ่านการสังเกต พร้อมวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงบรรยายและสถิติเชิงพรรณนา ผลการศึกษพบว่า ผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมและความต้องการการบริการที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจพบความแตกต่างบางประการตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสถานการณ์เฉพาะบนเที่ยวบิน โดยพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชียมีความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมในระดับสูง โดยปรากฏมากที่สุดด้านความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษที่แตกต่างกันของผู้โดยสารชาวจีน นอกจากนี้ยังปรากฏขีดความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมในระดับสูง ทั้งนี้ อาจพบปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างด้านพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนและทัศนคติของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน แต่ผู้ให้บริการที่มีความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีมักไม่ถือว่าความแตกต่างดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการทำงาน

คำสำคัญ: พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ผู้โดยสารชาวจีน พฤติกรรมของผู้โดยสาร และความแตกต่างทางวัฒนธรรม

Abstract

This study aims to examine the in-flight behavior of Chinese passengers and the understanding of cultural diversity among Thai AirAsia flight attendants towards Chinese passengers. Primary Data were collected from Thai AirAsia flight attendants and instructors from the Learning and Leadership Solutions Department by using questionnaires, in-depth interviews, and observational methods. The data were analyzed through narrative analysis and descriptive statistics. Results of the study revealed that while the majority of Chinese passengers exhibit similar behaviors and service expectations, certain variations may emerge depending on the social, cultural, economic, and situational factors. Thai AirAsia flight attendants demonstrated a high degree of understanding regarding cultural diversity, particularly in the ability to

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

communicate in English. Additionally, they exhibit a strong capacity for providing service to passengers from diverse cultural backgrounds. However, challenges can occur due to varying Chinese passengers' behavior and the attitudes of flight attendants toward them. Nonetheless, flight attendants with a more comprehensive understanding of cultural differences did not perceive these differences as obstacles to providing high-quality service.

Keywords: Flight Attendants, Chinese Passengers, Passenger Behavior, and Cultural Diversity

บทนำ

อุตสาหกรรมการบินเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความสามารถในการเดินทางด้วยระยะเวลาอันสั้น (สำนักเจรจาการค้า บริการและการลงทุน, 2566) และถือเป็นการคมนาคมขนส่งที่มีความปลอดภัยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับระยะทางและการเดินทางในรูปแบบอื่น ๆ โดยการให้บริการในอุตสาหกรรมการบินจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการให้บริการที่สะดวกสบาย และมีความปลอดภัยอย่างสูงสุด ดังนั้น ผู้ให้บริการจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจระบบความคิด ความต้องการ และพฤติกรรมของผู้โดยสารที่มีภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อยกระดับความสามารถในการให้บริการที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหาระหว่างผู้โดยสารและพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่ปรากฏ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากความไม่เข้าใจพฤติกรรม และรูปแบบความคิดของผู้โดยสารที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยสถิติจากกรมประชาสัมพันธ์ (2567) รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2566 ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวชาวจีนเดินทางเข้ามาจำนวนทั้งสิ้น 3,418,732 คน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของนักท่องเที่ยวชาวจีนต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการบินของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่และมีประชากรเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ในแต่ละภูมิภาคมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูงทั้งในด้านพฤติกรรมและรูปแบบความคิด ดังนั้น การทำความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถช่วยลดความขัดแย้งและยกระดับมาตรฐานการให้บริการที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังไม่พบการศึกษาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินกับพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีน ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะสามารถนำเสนอความแตกต่างด้านพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนเที่ยวบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน รวมถึงระดับความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีนได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนเที่ยวบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนของสายการบินไทยแอร์เอเชีย
2. เพื่อศึกษาระดับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชียที่มีต่อพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีน

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมและความต้องการการบริการของผู้โดยสารชาวจีนเที่ยวบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนของสายการบินไทยแอร์เอเชีย รวมถึงระดับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและขีดความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน สายการบินไทยแอร์เอเชีย

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 20 คน และครูผู้ฝึกอบรมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ฝ่ายการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กรสายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 3 คน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนเที่ยวบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน โดยรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชียจำนวน 20 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกครูผู้ฝึกอบรมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ฝ่ายการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กร สายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 3 คน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive Analysis) รวมถึงข้อมูลจากการสำรวจผ่านการสังเกต (Observation) การฝึกอบรมหัวข้อ In-Charge Cabin Crew Recurrent Training ของหัวหน้าพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน สายการบินไทยแอร์เอเชีย เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้โดยสารที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมบนอากาศยานพลเรือน (Unruly and Disruptive Passengers) โดยใช้การวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive Analysis) จากนั้นนำเสนอข้อมูลโดยการเขียนประกอบการบรรยาย

2. ศึกษาระดับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน โดยรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชียจำนวน 20 คน เกี่ยวกับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและขีดความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive Analysis) จากนั้นนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางและการเขียนประกอบการบรรยาย รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกครูผู้ฝึกอบรมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ฝ่ายการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กร สายการบินไทยแอร์เอเชีย จำนวน 3 คน เกี่ยวกับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Descriptive Analysis) จากนั้นนำเสนอข้อมูลโดยการเขียนประกอบการบรรยาย

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนเส้นทางบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน

1.1 เส้นทางการบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน

ตารางที่ 1 ค่าความถี่และร้อยละของเส้นทางการบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน

ตัวอย่างเส้นทางการบิน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
กรุงเทพฯ (Bangkok) – ปักกิ่ง (Beijing)	7	35
กรุงเทพฯ (Bangkok) – ฉงชิ่ง (Chongqing)	5	25
กรุงเทพฯ (Bangkok) – กวางโจว (Guangzhou)	3	15
กรุงเทพฯ (Bangkok) – อุ๋ฮั่น (Wuhan)	2	10
กรุงเทพฯ (Bangkok) – เฉิงตู (Chengdu)	2	10
กรุงเทพฯ (Bangkok) – หางโจว (Hangzhou)	1	5
รวม	20	100.0

จากตารางที่ 1 พบว่า เส้นทางการบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนที่ได้รับการกล่าวถึง มากที่สุด คือ เส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ปักกิ่ง (Beijing) โดยมีค่าความถี่สูงสุด 7 คน คิดเป็นร้อยละ 35 โดยเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – หางโจว (Hangzhou) เป็นเส้นทางที่ถูกกล่าวถึงน้อยที่สุด มีค่าความถี่เท่ากับ 1 คน โดยคิดเป็นร้อยละ 5

1.2 พฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนด้านการแสดงออก ด้านการสื่อสาร และด้านความต้องการการบริการ

ผลการสำรวจข้อมูลจากพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชียจำนวน 20 คน พบว่า พฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนด้านการแสดงออกที่ปรากฏบนทุกเที่ยวบินที่ดำเนินการสำรวจ ได้แก่ การทักทายพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินอย่างเป็นมิตรและสุภาพ รวมทั้งการสื่อสารด้วยเสียงที่ดัง พฤติกรรมที่ปรากฏรองลงมา คือ การมีอัธยาศัยที่ดีต่อผู้โดยสารท่านอื่นและพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน โดยปรากฏบนเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ปักกิ่ง (Beijing) เส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ฉงชิ่ง (Chongqing) และเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – กวางโจว (Guangzhou) นอกจากนี้ ยังปรากฏพฤติกรรม ที่พบเห็นได้น้อยครั้ง ได้แก่ การรับฟังคำแนะนำด้านความปลอดภัยและการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสายการบิน โดยปรากฏบนเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ฉงชิ่ง (Chongqing) และเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – เฉิงตู (Chengdu) โดยพฤติกรรมการลุกขึ้นยืนและเดินไปมาในระหว่างการเดินทางและพฤติกรรมการจัดเตรียมอาหารส่วนตัวมาจากภายนอก ปรากฏเฉพาะเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ฉงชิ่ง (Chongqing) เท่านั้น โดยการจัดการสัมภาษณ์ส่วนตัวของตนเองและการซื้อสินค้าและบริการระหว่างเที่ยวบินเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏเฉพาะเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – เฉิงตู (Chengdu) เท่านั้น กล่าวได้ว่า พฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนที่ปรากฏบนเที่ยวบินของสายการบินไทยแอร์เอเชียมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามสถานการณ์แต่ละเที่ยวบิน

พฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนด้านการสื่อสาร พบว่า ผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่สามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ แต่อาจมีระดับความสามารถแตกต่างกันออกไป โดยกลุ่มวัยทำงานและ กลุ่มวัยรุ่นมักมีความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษได้ดีกว่ากลุ่มผู้สูงอายุที่สื่อสารด้วยภาษาจีนเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่มักเริ่มต้นการสื่อสารด้วยภาษาจีน หากพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินไม่สามารถเข้าใจหรือตอบสนองความต้องการได้ จึงจะเลือกใช้ภาษาอังกฤษหรือการใช้แอปพลิเคชันแปลภาษาเป็นตัวช่วยให้การสื่อสารเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

พฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนด้านความต้องการการบริการ พบว่า ความต้องการการบริการที่ปรากฏบนทุกเที่ยวบินที่ดำเนินการสำรวจ คือ ความต้องการน้ำร้อน โดยการขอความช่วยเหลือในการยกสัมภาระส่วนตัวเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในบางเที่ยวบินเท่านั้น ได้แก่ เส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ปักกิ่ง (Beijing) เส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – กวางโจว (Guangzhou) เส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – อุฮั่น (Wuhan) และเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – หางโจว (Hangzhou) โดยส่วนใหญ่มักเป็นผู้โดยสารที่มีสัมภาระส่วนตัวเป็นจำนวนมากหรือเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ทั้งนี้ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินจำเป็นต้องพิจารณาความต้องการของผู้โดยสารกลุ่มนี้อย่างเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของสายการบิน โดยความต้องการความช่วยเหลือในการหาที่นั่งหรือการเปลี่ยนที่นั่ง พบว่า ปรากฏเฉพาะเส้นทางการบินระหว่างกรุงเทพฯ (Bangkok) – กวางโจว (Guangzhou) และเส้นทางกรุงเทพฯ (Bangkok) – ฉงชิ่ง (Chongqing) เท่านั้น

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewed) ในประเด็นลักษณะพฤติกรรมและความต้องการการบริการบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีน พบว่า ลักษณะร่วมด้านพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนที่เด่นชัดที่สุด คือ การสื่อสารด้วยลักษณะเสียงที่ดังและการแสดงออกถึงความต้องการอย่างเปิดเผย โดยสามารถอธิบายได้จาก “ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวจีน” (ผู้จัดการฝ่ายพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำองค์กร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 มกราคม 2568) กล่าวคือ ชาวจีนในปัจจุบันส่วนใหญ่ได้รับการเลี้ยงดูโดยกลุ่มคนที่เติบโตในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายในประเทศที่มีการจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นกบฏจากการซบซิบ ดังนั้น ชาวจีนจึงมีลักษณะการสื่อสารเสียงดังและการแสดงออกอย่างเปิดเผยเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ส่งผลให้กลายเป็นพฤติกรรมทั่วไปในสังคมของชาวจีน รวมไปถึงการไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำด้านความปลอดภัยหรือระเบียบข้อบังคับของสายการบิน แต่หากสามารถใช้วิธีการสื่อสารกับผู้โดยสารได้อย่างเหมาะสมก็จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้โดยสารปฏิบัติตามคำแนะนำได้อย่างเคร่งครัด

ในด้านลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด คือ พฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการระหว่างเที่ยวบิน โดยปัจจัยที่ส่งผลให้พฤติกรรมมีความแตกต่างกัน คือ ระยะเวลาของการเดินทาง โดยความต้องการบริโภคสินค้าหรือบริการระหว่างเที่ยวบินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อระยะเวลาในการเดินทางระหว่างเที่ยวบินยาวนานขึ้น ในขณะที่เดียวกันหากเป็นเที่ยวบินระยะสั้นผู้โดยสารมักไม่มีความต้องการการบริโภคสินค้าหรือบริการ เนื่องจากผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่มักเตรียมอาหารมาจากภายนอก

ทั้งนี้ พฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนอาจมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามช่วงอายุและถิ่นฐาน โดยผู้โดยสารชาวจีนทางแถบชนบทหรือผู้สูงอายุมักไม่คุ้นชินกับสิ่งอำนวยความสะดวกบางประเภท ในขณะที่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในมหานครของประเทศ รวมไปถึงกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มวัยทำงานมักมีความคุ้นชินกับเทคโนโลยีสมัยใหม่มากกว่า นอกจากนี้ ด้านถิ่นฐานของผู้โดยสารยังเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่แตกต่างกัน “แม้โดยทั่วไปผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่ไม่ถือเป็นผู้ประพฤติน่ารำคาญบนอากาศยานพลเรือน (Unruly and Disruptive Passengers) แต่ในบางภูมิภาคของประเทศที่มีการอบรมด้านการโจรกรรมบนอากาศยานโดยเฉพาะอาจปรากฏพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้” (ผู้สอนการฝึกปฏิบัติการพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 มกราคม 2568) ซึ่งอาจส่งผลให้มีพฤติกรรมบางประการที่แตกต่างออกไปจากผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่บนเที่ยวบินอื่น ๆ

ลักษณะร่วมด้านความต้องการการบริการของผู้โดยสารชาวจีนที่ปรากฏอย่างเด่นชัดที่สุด คือ ความต้องการน้ำร้อนสำหรับการดื่มชา แต่เนื่องจากสายการบินไทยแอร์เอเชียเป็นสายการบินราคาประหยัด (Low Cost Airlines) จึงไม่สามารถให้บริการน้ำร้อนแก่ผู้โดยสารได้โดยทันที แต่พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินจำเป็นต้องเสนอการขายสินค้าอื่น ๆ ที่ให้บริการคู่กับน้ำร้อนตามระเบียบข้อบังคับของสายการบินเท่านั้น ซึ่งเป็นทางเลือกที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้โดยสารได้โดยไม่กระทบต่อมาตรฐานการบริการ รวมไปถึงความต้องการด้านการสื่อสารด้วยภาษาจีนเป็นหลัก เนื่องจากผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่ไม่สามารถแสดงความต้องการด้วยภาษาอังกฤษได้อย่างชัดเจน ตลอดจนความต้องการความรวดเร็ว ทั้งนี้ อาจปรากฏความต้องการบางประการที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปในแต่ละเที่ยวบิน โดยมีปัจจัยด้านข้อจำกัดหรือสถานการณ์ที่ต่างกันเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมดังกล่าว

2. ข้อมูลลักษณะความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน

2.1 ข้อมูลลักษณะความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน

ตารางที่ 2 ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ยต่อระดับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง ร้อยละ (จำนวนคน)	เห็นด้วย ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่แน่ใจ ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่เห็นด้วย ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง ร้อยละ (จำนวนคน)	
ผู้โดยสารชาติเดียวกันย่อมมีลักษณะพฤติกรรมเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน	30 (6)	50 (10)	5 (1)	15 (3)	0 (0)	3.95
ผู้โดยสารชาติเดียวกันย่อมมีความคาดหวังและความพึงพอใจต่อรูปแบบการให้บริการเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน	25 (5)	50 (10)	20 (4)	5 (1)	0 (0)	3.95
ผู้โดยสารทุกคนควรได้รับการบริการที่เท่าเทียมกันตามนโยบายของบริษัท โดยไม่ควรเรียกร้องสิ่งใดเพิ่มเติม	40 (8)	40 (8)	10 (2)	10 (2)	0 (0)	4.1
ผู้โดยสารแต่ละคนมีข้อจำกัดในการบริโภคอาหารที่ต่างกัน	35 (7)	60 (12)	5 (1)	0 (0)	0 (0)	4.3
ผู้โดยสารชาติเดียวกันมีความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษแตกต่างกัน	50 (10)	50 (10)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4.5
ผู้โดยสารชาติเดียวกันที่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารล้วนมีสำเนียงที่ต่างกัน	25 (5)	60 (12)	10 (2)	5 (1)	0 (0)	4.05
แม้จะสื่อสารด้วยภาษาเดียวกัน แต่ผู้โดยสารแต่ละคนล้วนมีความสามารถในการสื่อสารที่ต่างกัน	45 (9)	50 (10)	5 (1)	0 (0)	0 (0)	4.4
รวม						4.18

จากตารางที่ 2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้โดยสารชาวจีนในระดับสูง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านการสื่อสาร คือ ด้านที่มีความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมสูงที่สุด กล่าวคือ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินเข้าใจว่าผู้โดยสารชาติเดียวกันมีความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษที่ต่างกัน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.5 อย่างไรก็ตาม ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่มีทัศนคติว่าคนในชาติเดียวกันย่อมมีลักษณะพฤติกรรม ความต้องการการบริการ ตลอดจนความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการบริการที่คล้ายคลึงกัน โดยผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 80 มีทัศนคติว่าผู้โดยสารชาติเดียวกันย่อมมีลักษณะพฤติกรรมเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน โดยร้อยละ 75 มีทัศนคติว่าผู้โดยสารชาติเดียวกันย่อมมีความคาดหวังและความพึงพอใจต่อรูปแบบการให้บริการที่คล้ายคลึงกัน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewed) พบว่า ด้านการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมจะไม่ปรากฏเป็นรายวิชาบังคับที่ชัดเจน แต่จะปรากฏในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ (Soft Skills Class) เช่น องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับความแตกต่างของแต่ละกลุ่มสังคมซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้โดยสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยปัญหาระหว่างการปฏิบัติงานที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่พบปัญหาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยมักเกิดจากพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนและ ความคาดหวังพฤติกรรมของผู้โดยสารของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน โดยกลุ่มคนที่ไม่พบปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม คือ ผู้ให้บริการที่มีความเข้าใจลักษณะพฤติกรรมและความต้องการของผู้โดยสารได้เป็นอย่างดี แม้ในบางกรณีอาจเกิดความเข้าใจผิดในเรื่องของพฤติกรรมหรือความคาดหวังที่ต่างกัน แต่ผู้ให้บริการมักไม่มองว่าเป็นอุปสรรคในการให้บริการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้ให้บริการมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและมีการตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่า “ปัญหาอาจเกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้ แต่ส่วนใหญ่มักเป็นเพราะทัศนคติของผู้ให้บริการเสียมากกว่า” (ผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำองค์กร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 มกราคม 2568)

ทั้งนี้ ทัศนคติที่พึงประสงค์ของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสำหรับการให้บริการผู้โดยสารที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานในแต่ละเที่ยวบินดำเนินไปอย่างราบรื่น เช่น การมีทัศนคติที่เปิดกว้างและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้โดยสารชาติอื่น ๆ การมีความยืดหยุ่นในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้กฎระเบียบของบริษัท การใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ตลอดจนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

2.2 ข้อมูลลักษณะขีดความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน

ตารางที่ 3 ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ยต่อระดับขีดความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง ร้อยละ (จำนวนคน)	เห็นด้วย ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่แน่ใจ ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่เห็นด้วย ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง ร้อยละ (จำนวนคน)	
ท่านสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่แตกต่างกันของผู้โดยสารได้เป็นอย่างดี	20 (4)	75 (15)	5 (1)	0 (0)	0 (0)	4.15
ท่านสามารถเข้าใจและตอบสนองความต้องการที่ต่างกันของผู้โดยสารได้เป็นอย่างดี	15 (3)	85 (17)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4.15
ท่านยินดีที่จะให้บริการผู้โดยสารที่ร้องขอการบริการเพิ่มเติม หากยังเป็นไปตามสิทธิตามที่บริษัทกำหนด	35 (7)	60 (12)	5 (1)	0 (0)	0 (0)	4.3

รายการ	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง ร้อยละ (จำนวนคน)	เห็นด้วย ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่แน่ใจ ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่เห็นด้วย ร้อยละ (จำนวนคน)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง ร้อยละ (จำนวนคน)	
ท่านให้ความสำคัญด้านอาหารที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและศาสนาตามความต้องการของผู้โดยสารแต่ละคน	30 (6)	70 (14)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4.3
ท่านพยายามทำความเข้าใจผู้โดยสารที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้	55 (11)	40 (8)	5 (1)	0 (0)	0 (0)	4.5
ท่านยินดีที่จะสื่อสารกับผู้โดยสารที่ไม่สามารถสื่อสารกับท่านได้ในเวลาอันรวดเร็ว	35 (7)	65 (13)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4.35
ท่านพยายามสื่อสารด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น ภาษามือ การสังเกตสีหน้าและท่าทาง เป็นต้น เพื่อให้สามารถเข้าใจผู้โดยสารได้มากยิ่งขึ้น	55 (11)	45 (9)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4.55
รวม						4.33

จากตารางที่ 3 พบว่า ชีตความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับสูง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ชีตความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารชาวจีนที่สูงที่สุด คือ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินมีความพยายามในการสื่อสารด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น ภาษามือ การสังเกตสีหน้าและท่าทาง เป็นต้น เพื่อให้สามารถเข้าใจผู้โดยสารได้มากยิ่งขึ้น โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.55

สรุปและการอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาพฤติกรรมบนอากาศยานของผู้โดยสารชาวจีนเที่ยวบินตรงระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน พบว่าผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมและความต้องการการบริการที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ พฤติกรรมการสื่อสารด้วยเสียงที่ตั้งและความต้องการนำร้อนสำหรับการดื่มชา อย่างไรก็ตาม อาจมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกันออกไปตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสถานการณ์เฉพาะของแต่ละเที่ยวบิน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ของชุดา จิตพิทักษ์ (2541) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นหนึ่งในปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมนุษย์ก็เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของตนเอง ดังนั้น วัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ล้วนเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลซึ่งกันและกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมและความต้องการการบริการของผู้โดยสารแต่ละคน อาจมีความแตกต่างกัน เนื่องจากภูมิหลังทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน โดยด้านพฤติกรรมการสื่อสาร พบว่า ผู้โดยสารชาวจีนส่วนใหญ่นิยมสื่อสารด้วยภาษาจีน แม้ว่าผู้โดยสารชาวจีนบางส่วนสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ แต่ผู้โดยสารชาว

จีนโดยทั่วไปมักเริ่มต้นด้วยการใช้ภาษาจีน หากเกิดปัญหาระหว่างการสื่อสารจึงจะเลือกใช้วิธีการอื่น ๆ เป็นตัวช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ของ Cronbach (1963, อ้างถึงในบุรฉัตร จันทรแดง, เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ, 2562) อธิบายได้ว่า “ความพร้อม”(Readiness) หรือระดับความสามารถในการประกอบพฤติกรรม คือ ผู้โดยสารที่มีความสามารถในการสื่อสารด้วยภาษาจีนสูงมักจะเลือกใช้ภาษาจีนเป็นหลักในการสื่อสาร แต่หากพบข้อจำกัดระหว่างการสื่อสารจึงจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เรียกว่า “ปฏิกิริยาต่อความผิหวัง” (Reaction to Threat)

ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลให้พฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนมีความแตกต่างกันสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ มิติทางสังคม (Social Dimension) โดยถิ่นฐานสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมที่มีความแตกต่างกันได้ เช่น ความคุ้นชินกับมาตรฐานการบริการที่แตกต่างกันหรือความต้องการความสะดวกสบายที่แตกต่างกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ช่วงอายุก็ส่งผลต่อความแตกต่างได้เช่นเดียวกัน เช่น ความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษ โดยกลุ่มวัยรุ่นที่อาจมีโอกาสทางการศึกษามากกว่าจะสามารถเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้ดียิ่งขึ้น เป็นต้น มิติทางวัฒนธรรม (Cultural Dimension) เช่น ความต้องการน้ำร้อนสำหรับการดื่มชาที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่สำคัญของชาวจีน รวมไปถึงทัศนคติด้านการสื่อสารที่นิยมการสื่อสารแบบตรงไปตรงมาและเสียงดังเพื่อแสดงความมั่นใจ ซึ่งอาจแตกต่างจากการยาของกลุ่มสังคมอื่น ๆ รวมไปถึงมิติทางเศรษฐกิจ (Economic Dimension) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการระหว่างเที่ยวบิน กล่าวได้ว่า พฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีนมีความซับซ้อนและแตกต่างกันตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนส่งผลต่อความคาดหวังและรูปแบบพฤติกรรมในการใช้บริการอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น หากผู้ให้บริการมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็จะสามารถปรับปรุงการให้บริการและสร้างความพึงพอใจได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากการศึกษาลักษณะความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารชาวจีน พบว่า พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินสายการบินไทยแอร์เอเชียมีความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมและมีขีดความสามารถในการให้บริการผู้โดยสารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมในระดับสูง โดยการทำงานที่จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Bloom et al. (1956, อ้างถึงใน ภริมนวล ภักดีศรีศักดิ์, 2555) ที่ระบุว่า เมื่อบุคคลเกิดการเรียนรู้ในขั้นความรู้และความจำ (Knowledge or Recall) จะนำไปสู่การพัฒนาความเข้าใจหรือความคิดรวบยอดที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น (Comprehension or Understanding) ซึ่งส่งเสริมให้ผู้ให้บริการสามารถเข้าใจและปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การให้บริการกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมอาจก่อให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการได้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีความเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการการบริการของผู้โดยสารชาวจีน มักไม่มองว่าความแตกต่างดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้ให้บริการมีความเข้าใจและมีการตระหนักรู้ถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Management) ของเพ็ชรี รูปะวิเชตร์ (2554, อ้างถึงในธนพล อินประเสริฐกุล, 2557) ที่กล่าวว่า การศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลให้การสร้างความสัมพันธ์เป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลาย ดังนั้น หากสามารถทำความเข้าใจและตระหนักรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ก็จะสามารถให้บริการกลุ่มคนที่มีความหลากหลายได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าผู้ประกอบการธุรกิจสายการบินและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถนำข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์สำหรับการวางกลยุทธ์ด้านการบริการและด้านการฝึกอบรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาผู้ให้บริการให้สามารถเข้าใจและตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น อันมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดการให้บริการที่มีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด รวมถึงสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังการบริการของผู้โดยสารจากหลากหลายวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงการศึกษา

2.1 การศึกษาพฤติกรรมและความต้องการการบริการบนอากาศยานของผู้โดยสารต่างชาติเพื่อให้เข้าใจลักษณะเฉพาะของพฤติกรรมและความคาดหวังการบริการของผู้โดยสารจากแต่ละประเทศอย่างชัดเจน โดยสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการวางกลยุทธ์การฝึกอบรมด้านการบริการเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและเพิ่มระดับความพึงพอใจของผู้โดยสารในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อผู้โดยสารแต่ละชาติ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของระดับความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน อีกทั้งยังสามารถสะท้อนถึงระดับความสามารถในการปรับตัวและความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินได้เป็นอย่างดี โดยสามารถนำผลการศึกษาไปใช้วางแผนกลยุทธ์ด้านการฝึกอบรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถให้บริการตามความต้องการของผู้โดยสารจากแต่ละประเทศได้อย่างเหมาะสม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่มีต่อพฤติกรรมของผู้โดยสารชาวจีน กรณีศึกษา: สายการบินไทยแอร์เอเชีย” ซึ่งสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2568 ตลอดจนขอขอบพระคุณ อาจารย์เขมรินทร์ เพ็ญแสงอ่อน ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัยจนทำให้งานวิจัยฉบับนี้บรรลุผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

กรมท่าอากาศยาน. (2567). ข้อมูลสถิติการขนส่งทางอากาศของท่าอากาศยานในสังกัดกรมท่าอากาศยาน ปีงบประมาณ

2566. สืบค้นจาก

<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJrJoiODgzYmNjOGMtOTkxZi00NzI1LWI1MTMtN2RjNDFiMjQ4YTFmliwidCI6IjdhOWZmNDg0LWZiMDctNDI3Zi05Y2QyLWJmUzOTU1ZGI0YSIsImMiOiJEWfQ%3D%3D>

กรมประชาสัมพันธ์. (2567, 2 มกราคม). นักท่องเที่ยวต่างชาติ เทียวในประเทศไทยปี 2566 สะสมกว่า 27 ล้านคน. สืบค้น

จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/246427>

กฤษณ์ อริยะพุทธิพงศ์. (2560). การคุกคามโดยภาพเหมารวม. สืบค้นจาก <https://www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/stereotype-threat/>

ชูดา จิตพิทักษ์. (2541). วัฒนธรรมกับพฤติกรรมมนุษย์. วารสารปาริชาติ, 11 (1), 33-36.

[parichartjournal,+Journal+manager,+33-37.pdf](#)

ธนพล อินนประเสริฐกุล. (2557). **ความเข้าใจและการยอมรับต่อความต่างทางวัฒนธรรมของผู้โดยสารที่มีผลต่อขีด**

ความสามารถในการให้บริการของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ).

บุรณัตร์ จันทรแดง, เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ. (2562). **ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม.**

วารสารวิชาการธรรมศาสตร์, 19 (4), 236-242. sariga2527,###default.groups.name.editor##,+21.+บุร

ณัตร์+จันทรแดง+235-244 (2).pdf

ภิรมนวล ภักดีศรีศักดิ์. (2555). **ความรู้ความเข้าใจ แรงจูงใจและทัศนคติด้านส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อแนวโน้ม**

พฤติกรรมการเติมน้ำมันแก๊สโซฮอลล์ E85 ของผู้ขับขี่รถยนต์ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา

บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย (สาขาวิชาการตลาด). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สำนักเจรจาการค้าและการลงทุน. (2566, สิงหาคม). **การบริการขนส่งทางอากาศ (Air Transport Services).** สืบค้นจาก

<https://www.dtn.go.th/th/file/get/file/1.202309067c01c16acc19a4b82ff08d8adbcaf0d4140340.pdf>

Airports Council International (ACI) World, (2024). **The trusted source for air travel demand updates.**

Retrieved from: [https://aci.aero/2024/09/18/the-trusted-source-for-air-travel-demand-updates-](https://aci.aero/2024/09/18/the-trusted-source-for-air-travel-demand-updates-2/#:~:text=By%20the%20end%20of%202024,up%2057%25%20of%20the%20total.)

[2/#:~:text=By%20the%20end%20of%202024,up%2057%25%20of%20the%20total.](https://aci.aero/2024/09/18/the-trusted-source-for-air-travel-demand-updates-2/#:~:text=By%20the%20end%20of%202024,up%2057%25%20of%20the%20total.)

National Safety Council. (n.d). **Deaths by Transportation Mode (injuryfacts).** Retrieved from:

<https://injuryfacts.nsc.org/home-and-community/safety-topics/deaths-by-transportation-mode/>

การศึกษาความเชื่อทางจิตวิญญาณของไทยและญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

Studying Thai and Japanese Spiritual beliefs for Enhancing Tourism and Local Culture in Nakhon Pathom Province

ศิวกร แก้ววิริยะกิจกุล¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในจังหวัดนครปฐม ประเทศไทย โดยศึกษากลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จของประเทศญี่ปุ่น วิเคราะห์แนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาของประเทศญี่ปุ่น โดยเน้นบูรณาการจิตวิญญาณ การส่งเสริมเทศกาล และการพัฒนาเส้นทางแสวงบุญ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์มรดกทางพุทธศาสนาอันยาวนานของจังหวัดนครปฐมและศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา ตลอดจนศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมวัดหรือศาสนสถาน นอกจากนี้ บทความยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับกลยุทธ์ของประเทศญี่ปุ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยวิธีการต่างๆ และเพื่อเพิ่มโอกาสให้จังหวัดนครปฐมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมของประเทศไทย

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความเชื่อทางจิตวิญญาณ นครปฐม ญี่ปุ่น

Abstract

This explores the potential for developing cultural and religious tourism in Nakhon Pathom province, Thailand, drawing inspiration from Japan's successful strategies. It analyzes Japan's approaches to cultural and religious tourism, emphasizing the integration of spirituality, the promotion of festivals, and the development of pilgrimage routes. Furthermore, it analyzes Nakhon Pathom province's long-standing Buddhist heritage and the potential for cultural and religious tourism, as well as studying the motivations of tourists in visiting temples or religious sites. In addition, the article provides details about Japan's strategies in developing tourism through various methods, and summarizes opportunities for Nakhon Pathom province in developing cultural and religious tourism using methods adapted to the social context of Thailand.

Keywords: Religious Tourism, Cultural Tourism, Spiritual Beliefs, Nakhon Pathom, Japan

1. Introduction

Today, tourism culture is a worldwide phenomenon. People from all over the world travel to other nations to see their temples, participate in significant religious celebrations, learn about the various belief systems, or just relax in the local setting. This kind of tourism helps the local economy by attracting tourists to places of worship. In addition, it maintains traditions and customs. One country with a highly developed

¹ สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 654327091@webmail.npru.ac.th

religious tourism industry is Japan. The country is home to numerous temples, shrines, and pilgrimage sites that attract visitors from all over the world. Japan can teach other nations how to improve their religious tourism.

Nakhon Pathom is significant for Buddhism in Thailand due to its location by Phra Pathom Chedi, the largest and oldest pagoda in the country. Many people think it was one of the first Buddhist centers. Wat Rai Khing, Wat Don Yai Hom, and Phutthamonthon are additional significant temples. Every year, a large number of pilgrims visit these temples. Every year, the province hosts the Phra Pathom Chedi Worship Festival, which attracts large crowds. There is a good chance that Nakhon Pathom will develop into a major destination for religious tourism worldwide (Office of Nakhon Pathom Buddhism, 2020).

To advance religious tourism in Nakhon Pathom, it is worthwhile looking at Japanese accomplishments. Japan offers fascinating cultural offerings, well-planned pilgrimage routes, and well-organized temple tours. By offering guided tours, promoting cultural events, and actively using social media, Nakhon Pathom can also become a well-liked travel destination for both Thai and foreign visitors.

1.2 Objectives of the study.

- 1) To identify religious and cultural attractions in Nakhon Pathom for tourism development.
- 2) To explore how culture boost religious tourism in Nakhon Pathom province.

2. Literature Review

2.1 How Nakhon Pathom and Japan is related.

Despite their disparate locations and cultures, Thailand and Japan have a close religious and spiritual bond, with important religious sites and different forms of Buddhism. Both nations are eager to develop and promote religious tourism in order to boost their economies and enhance the traveler experience. Japan has established models and strategies for the development of religious tourism that Nakhon Pathom can develop.

2.2 About Nakhon Pathom

Nakhon Pathom is rich religious and architectural legacy makes it important to Thailand's Buddhist history. One of Thailand's most well-known landmarks is Phra Pathom Chedi, the country's biggest pagoda. Many believe it to be Thailand's first Buddhist propagation center since Dvaravati's time. Other noteworthy religious sites include Phutthamonthon, a Buddhist Park and spiritual learning center, and Wat Rai Khing, a revered temple that receives a lot of tourists (Office of Nakhon Pathom Buddhism, 2020).

Although there are some differences, Thai people, like their Japanese counterparts, strongly believe in sacred beings and good fortune. Buddha images are worshipped in Thailand in a variety of poses (Pang), each with its own significance. For instance, Pang Sai Yat denotes kindness, Pang Prathan Phon represents desire fulfillment, while Pang Mara Wichai symbolizes triumph over evil. Thai Buddhism also includes Hindu gods such the Naga, who is thought to provide wealth and protection, Brahma, who is linked to wisdom and fortune, and Ganesha, who is the deity of success (Timothy & Olsen, 2006).

In spite of Nakhon Pathom has a lot of cultural and historical significance, it is not as popular with tourists as Japan's holy places. Nakhon Pathom has the potential to become a popular spiritual tourism destination by incorporating Japanese ideas.

2.3 About Japan

The intertwining practices of religion and spirituality in Japan makes its temples and shrines important historical sites and places of tourism. Architectural landmarks such as Kiyomizu-dera Temple in Kyoto, Ise Grand Shrine, and Todai-ji Temple in Nara are culturally significant as many of ancient Japanese structures, bridges, and temples depict Japan's heritage. Kiyomizu-dera temple is considered a world heritage site and the Ise Grand Shrine is reconstructed every 20 years due to Shinto beliefs (Japan Guide, 2024).

Worship to Gods and Kami is important in Shinto and Buddhism, with specific deities having their own shrines such as Fushimi Inari Shrine for prosperity and Hakone Shrine for wellbeing (Breen & Teeuwen, 2010). Additionally, the way Japan combines tourism with religion is astonishing. The government encourages participation of citizens and residents in religious events such as Setsubun Festival and offers contemporary good luck charms, while also creating pilgrimage paths such as the Kumano Kodo Pilgrimage which is UNESCO listed, appealing to those looking for cultural and religious tourism (Reader & Tanabe, 1998).

2.4 Why Do International and Domestic Tourists Visit Temples or Cultural Places?

Temples are important cultural sites that draw tourists for a number of reasons. They are significant community hubs that provide insight into the customs, values, and way of life of the local populace in addition to being places of worship. Temples' spiritual significance, architectural beauty, cultural significance, and overall experience are often what draw tourists to them (Timothy & Olsen, 2006).

2.4.1 It is a central of cultural and social life.

Temples are essential to a community's social and cultural life because they are used for festivals, social gatherings, and cultural events in addition to being places of worship. At these temples, visitors participate in festivals that showcase the area's cultural heritage, observe religious ceremonies, learn about local spiritual practices, and value community values (Reader & Tanabe, 1998).

In addition to their historical significance, many temples preserve the region's architectural and cultural heritage, enabling visitors to learn about customs that have influenced the local populace. According to Breen and Teeuwen (2010), temples are an essential part of the Buddhist tradition in Thailand, where customs like feeding monks and burning incense are typical. These practices reflect beliefs in good fortune and blessings for happiness, health, and prosperity.

In contrast, temple visits in Japan involve religious rituals and spiritual blessings. Visitors write wishes on wooden plaques (ema) or draw fortune slips (omikujii), demonstrating the strong cultural ties to luck and fate in Japanese spiritual practices (Matsumoto & Juang, 2016).

2.4.2 Belief in Spiritual Blessings and Fortune

Tourists are greatly inspired to visit temples in search of spiritual blessings because these hallowed locations are where people go to obtain blessings for a variety of areas of their lives, such as success, love, and health. In an effort to draw good fortune, tourists frequently engage in traditions like writing wishes on plaques, creating offerings, and drawing fortune slips (Breen & Teeuwen, 2010).

This link between temples and luck is especially noticeable in Thailand, where visitors to well-known temples like Wat Phra Kaew and Wat Arun believe that certain rites and offerings can bring luck and blessings. Such actions are consistent with the Buddhist view that good deeds and merit-making lead to favorable results.

In the same way, seeking spiritual blessings is a deeply rooted cultural tradition in Japan, where visitors flock to famous locations like Tokyo's Senso-ji Temple and Kyoto's Kiyomizu-dera to offer prayers for prosperity and good health. By introducing visitors to local spiritual beliefs, the well-liked custom of drawing omikujī, or fortune slips, which give visitors written fortunes to accept or leave at the temple, improves the experience (Matsumoto & Juang, 2016).

2.4.2.1 Types of Sacred Entity Beliefs in Japan and Thailand

Thailand's Belief in Sacred Entities

Along with animistic customs and influences from Brahmanism and Hinduism, Thailand's spiritual beliefs have their roots in Theravada Buddhism. Thai society is heavily influenced by these beliefs, especially in regards to worship rituals and the incorporation of sacred objects into everyday life.

1. Guardian Spirits and City Spirits: Thai people think that homes, cities, and the natural world are home to guardian spirits. In order to honor these spirits, spirit houses (San Phra Phum) are constructed, and offerings are made to bring wealth and good fortune (Tambiah, 1970).

2. Amulets and Sacred Objects: Phra Kreung, or Thai amulets, are thought to provide prestige, protection, and good fortune. Some amulets are well known for their purported protective qualities, such as the Luang Phor Thuad amulets (McDaniel, 2011).

Figure 1: Phra Kreung (Thai amulets)

Retrieved from: <https://th.wikipedia.org/wiki/พระเครื่อง>

3. Naga and Mythical Creatures: In Thai spiritual beliefs, especially in the northeastern region, the Naga, a serpentine god, is a crucial figure. Particularly along the Mekong River, it represents water, fertility, and spiritual protection (Davis, 1984).

Figure 2: Naga

Retrieved from: <https://home.kapook.com/view281580.html>

4. Brahmanic Influence on Thai Rituals: Although Thailand is primarily a Buddhist nation, Brahmanic-Hindu rituals are still incorporated into Thai ceremonies, such as the Royal Plowing Ceremony (Raek Na Khwan), which is thought to forecast the year's crop yields (Swearer, 1995).

Japanese Beliefs in Sacred Entities

Buddhism, Shinto, and folklore all have an impact on Japanese spiritual beliefs. With rituals and holy artifacts ingrained in everyday life, worship of gods and spiritual objects is very important in Japanese culture.

1. Kami Shinto worship places a strong emphasis on respect for kami, which are gods that live in the mountains, rivers, and trees of the natural world. The Ise Grand Shrine, devoted to the sun goddess Amaterasu, is a famous example (Bocking, 2005).

Figure 3: Kami (Gods)

Retrieved from: <https://hashmuseum.com/en/collection/cannabis-japonica/kami/>

2. Bodhisattvas and Buddhas in Japan: Bodhisattvas are regarded as benefactors and counselors in Japanese Buddhism. Throughout Japan, many people worship Kannon, the bodhisattva of compassion (Reader & Tanabe, 1998).

Figure 4: Bodhisattvas in Japan

Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_in_Japan

3. Omamori (Lucky Charms): Omamori, or protective amulets, are sold in Japanese temples and shrines and are thought to bring blessings in areas like academic success, love, and health. To keep these amulets effective, they are usually changed once a year (Nelson, 1996).

Figure 5: Omamori Charm

Retrieved from: <https://en.wikipedia.org/wiki/Omamori>

4. Yokai and Supernatural Beings: Yokai, or supernatural creatures like tengu and kappa, are a common part of Japanese folklore and are frequently used to impart moral lessons and social graces (Foster, 2009).

Figure 6: Yokai

Retrieved from: <https://hyakumonogatari.com/2013/02/05/a-brief-history-of-yokai/>

Comparison and Summary

There are parallels and differences between Japanese and Thai beliefs in sacred entities. Rituals that honor sacred beings, divine intervention, and spiritual protection are valued in both cultures. Japan emphasizes kami worship and lucky charms, while Thailand emphasizes guardian spirits and Buddhist amulets. Both traditions uphold the notion that protection and prosperity can be brought about by divine forces, despite their differing forms.

2.4.2.2 Practical Applications in Nakhon Pathom

There are various ways that learning about Thai and Japanese spiritual beliefs can improve Nakhon Pathom's tourism and local culture:

1. Promoting Cultural Tourism: Nakhon Pathom, which is home to historical and religious landmarks like Phra Pathom Chedi, could incorporate Japanese and Thai spiritual beliefs into tourism offerings like guided tours that incorporate both local customs and spiritual practices with a Japanese influence.

2. Creating Tourism Products and Souvenirs: By combining aspects of both customs, Nakhon Pathom could offer distinctive mementos that appeal to both Thai and Japanese travelers, like lucky charms, Thai-Japanese hybrid amulets, or artwork with cultural influences.

3. Fostering Cultural Exchange: Putting on festivals or cultural displays that highlight both Japanese and Thai spiritual customs could improve intercultural understanding and draw in a larger crowd.

4. Increasing Local Economic Value: By incorporating religious beliefs into tourism, local companies and craftspeople may be able to benefit financially from programs like spiritual tours, amulet-making classes, or religious ceremonies. Analyzing spiritual beliefs in Thailand and Japan offers important insights for developing cultural exchange, boosting local companies, improving tourism in Nakhon Pathom, and giving tourists memorable experiences.

2.4.3 Architectural Beauty and Peaceful Atmosphere

The architectural beauty of temples, which display the region's craftsmanship through elaborate designs and imposing statues, draws tourists in addition to their spiritual significance. According to Waraporn (2016), these architectural marvels, which are frequently found in tranquil locations like gardens, forests, or mountaintops, offer a tranquil atmosphere that enables guests to decompress and reflect.

3. Development Strategies

According to Reuters (2024), Japan has successfully integrated cultural heritage with modern tourism strategies, particularly in religious tourism. This includes government-led initiatives, promotional campaigns, and immersive experiences for both domestic and international visitors. The Japanese tourism sector has seen remarkable growth, welcoming a record 36.87 million international tourists in 2024. Japan has focused on developing programs that balance modern tourism practices with the preservation of cultural and religious sites. To enhance accessibility and create new opportunities, Japan has increased marketing efforts and invested in infrastructure improvements. This has allowed Japan to tap into niche markets like spiritual and experiential tourism.

3.1 Japan's Strategies

Japan has created initiatives that allow tourists to stay in temples (shukubo) and engage in customs in order to offer genuine cultural experiences. During these temple stays, tourists can learn about Buddhist monastic life, meditation, and shojin ryori, or vegetarian food. Furthermore, pilgrimage routes such as the Shikoku Pilgrimage, which includes 88 temples, have been marketed as cultural and historical excursions in addition to their spiritual significance. These programs serve the growing demand for spiritual tourism and experiential travel (Adventure.com, 2024).

The cultural and historical significance of religious sites has been highlighted by their smooth integration into larger tourism campaigns. Tourism officials have drawn tourists interested in history, architecture, and traditional arts by portraying these locations as representations of Japanese heritage. This tactic has proven successful in removing religious overtones from the promotion, increasing its inclusivity for a worldwide audience (Reader, 2023).

Japan has made investments in infrastructure upgrades to handle the growing number of tourists to religious sites. These locations are now more accessible thanks to improvements in visitor centers, multilingual signage, and transportation networks. In order to enhance the overall visitor experience, efforts have also been made to guarantee that the surrounding areas provide tourist-friendly amenities (Future Market Insights, 2024).

It has been crucial to involve local communities in tourism initiatives. Japan guarantees that the advantages of religious tourism are widely distributed by incorporating locals in its creation and promotion. Alongside religious sites, local celebrations, handicrafts, and culinary customs are frequently displayed, giving tourists a comprehensive cultural experience. In addition to enhancing the visitor experience, this community-based strategy promotes local economic growth (Reader, 2023).

3.2 Cultural Tourism Opportunities for Nakhon Pathom

Nakhon Pathom holds strong potential in cultural tourism, especially religious and spiritual tourism, due to its rich historical and cultural significance. By drawing inspiration from Japan's successful strategies, the province can enhance its offerings to appeal to both domestic and international tourists. One key opportunity lies in expanding religious festivals. The Phra Pathom Chedi Worship Festival could be developed into a globally recognized event by blending cultural elements such as food, music, performances, and spiritual workshops. This aligns with Japan's Setsubun Festival, which draws tourists through both cultural and spiritual appeal (Matsumoto & Juang, 2016).

Another promising strategy is to create religious tourism routes. A "5-Temple Pilgrimage" could offer guided visits to key Buddhist temples, meditation retreats, and interactive experiences. This would mirror Japan's Kumano Kodo Pilgrimage (Reader & Tanabe, 1998) and help position Nakhon Pathom as a leading destination for spiritual tourism.

Nakhon Pathom can also embrace the rising trend of meditation tourism by offering programs at local temples, such as retreats and philosophy workshops. Similar to Japan's shukubo experiences, this could attract both foreign and local visitors seeking meaningful spiritual engagement (Reader, 2023). The spiritual depth of Thai Buddhism, combined with immersive activities, would enhance visitor experiences.

Digital marketing is crucial for reaching wider audiences. By showcasing religious history, temple stories, and spiritual practices through social media and online content, Nakhon Pathom could attract attention similar to Japan's digital tourism success. Campaigns could emphasize the province's unique role in Thai Buddhist propagation (Waraporn, 2016).

Sustainability also presents a strong avenue for development. Nakhon Pathom can integrate eco-friendly practices such as green festivals, low-impact tourism at temples, and conservation-linked pilgrimages. These experiences would align with tourists' growing preference for responsible travel (Matsumoto & Juang, 2016).

Finally, collaboration with local communities can enhance authenticity. Activities like traditional cooking, craft-making, and ritual participation would immerse tourists in daily life while supporting local livelihoods. Such initiatives mirror Japan's approach of community-based tourism. By combining these strategies festivals, pilgrimage routes, meditation retreats, digital marketing, sustainability, and local involvement. Nakhon Pathom can rise as a key spiritual and cultural tourism hub in Thailand.

3.3 Challenges and Considerations

Nakhon Pathom possesses significant potential for growth in cultural tourism, particularly in religious and spiritual tourism, due to its rich historical and cultural heritage. However, adapting Japan's tourism strategies requires careful consideration, as cultural differences and resource limitations may hinder direct implementation. Japan's structured systems may not align with Thailand's flexible norms, and large-scale strategies may exceed local financial and infrastructure capacity. Equally important is balancing tourism promotion with cultural preservation. Over-commercialization could undermine the authenticity

and spiritual value of sacred sites and traditions. Protecting intangible heritage is crucial to ensure that tourism enhances rather than erodes local culture.

Additionally, the environmental and infrastructural impacts of increased tourism must be managed. A surge in visitors could strain public services, contribute to pollution, and disrupt local life if not planned sustainably. Furthermore, equitable benefit-sharing is essential. If tourism profits concentrate in the hands of a few, existing inequalities may worsen. Mechanisms must be established to ensure revenue reaches local communities and empowers residents to engage meaningfully in the sector, promoting inclusive and sustainable development.

3.4 Recommendation and Solutions

To address the challenges above, several solutions are suggested. To adapt Japan's strategies to Nakhon Pathom, it is important to conduct cultural sensitivity assessments and implement pilot projects for gradual testing and refinement. This helps ensure cultural appropriateness and reduces risk. To mitigate commercialization risks, clear ethical guidelines should be set to promote respectful tourism and prevent misuse of sacred traditions. Promoting community-based tourism empowers locals and preserves authenticity by involving them directly in managing tourism activities.

Tourism's impacts can be managed through sustainable infrastructure, efficient waste systems, and visitor control measures like timed entries and guided tours. These approaches prevent overcrowding and protect sensitive sites. To ensure equitable benefits, mechanisms such as revenue-sharing with communities and skills training for locals should be implemented. This encourages inclusive growth and allows residents to meaningfully participate in tourism development.

4. Conclusion

In conclusion, the study emphasizes the value of religious and cultural tourism in Nakhon Pathom as well as the possibility of growing its tourism sector by taking inspiration from Japan's effective business practices. Through organized pilgrimage routes, temple visits, and cultural festivals, Japan has successfully blended its spiritual heritage with tourism. Nakhon Pathom has the chance to create similar projects because of its rich Buddhist past and revered sites like Phra Pathom Chedi. Understanding Japanese and Thai spiritual beliefs can improve Nakhon Pathom tourism in a number of ways. Promoting Thai amulets alongside Japanese Omamori or establishing organized temple pilgrimage routes are two examples of how local beliefs can be incorporated with Japanese cultural elements to reach a wider audience. Cultural tourism will also become more immersive and profitable by utilizing digital marketing, implementing sustainable practices, and working with local communities.

According to the study's findings, Nakhon Pathom can develop its religious tourism industry, protect its cultural legacy, and establish itself as one of Thailand's top spiritual travel destinations by implementing best practices from Japan.

REFERENCES

- Adventure.com. (2024). **The unexpected highlight of a Japanese pilgrimage walks**. Retrieved from <https://adventure.com/japan-temple-stay-pilgrimage-shikoku-trek-tourism/>. [Accessed March 23, 2025].
- Bocking, B. (2005). **A Popular Dictionary of Shinto**. Routledge.
- Breen, J., & Teeuwen, M. (2010). **A New History of Shinto**. Wiley-Blackwell.
- Davis, R. (1984). **Muang Metaphysics: A Study of Northern Thai Myth and Ritual**.
- Foster, M. D. (2009). **Pandemonium and Parade: Japanese Monsters and the Culture of Yokai**. University of California Press.
- Future Market Insights. (2024). **Japan Faith-Based Tourism Market Size & Trends 2024 2034**. Retrieved from <https://www.futuremarketinsights.com/reports/japan-faith-base-tourism-market>. [Accessed March 23, 2025].
- Japan Guide. (2024). **Buddhist temples in Japan**. Retrieved from <https://www.japan-guide.com/e/e2058.html> [Accessed March 23, 2025].
- Matsumoto, D., & Juang, L. (2016). **Culture and Psychology (6th ed.)**. Cengage Learning.
- McDaniel, J. (2011). **The Lovelorn Ghost and the Magical Monk: Practicing Buddhism in Modern Thailand**. Columbia University Press.
- Nelson, J. (1996). **A Year in the Life of a Shinto Shrine**. University of Washington Press.
- Office of Nakhon Pathom Buddhism. (2020). **Historical of Nakhon Pathom**. Retrieved from https://km.goldsmith.ac.th/files/1001_2402220992133.pdf? [Accessed March 23, 2025].
- Reader, I. (2023). **Religion and Tourism in Japan: Intersections, Images, Policies and Problems**. Bloomsbury Academic.
- Reader, I., & Tanabe, G. (1998). **Practically Religious: Worldly Benefit and the Common Religion of Japan**. University of Hawaii Press.
- Reuters. (2024). **Japan breaks annual visitor record with 33.4 million in just 11 months**. Retrieved from: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-breaks-annual-visitor-record-with-334-million-just-11-months-2024-12-18>. [Accessed March 23, 2025].
- Swearer, D. K. (1995). **The Buddhist World of Southeast Asia**. SUNY Press.
- Tambiah, S. J. (1970). **Buddhism and the Spirit Cults in North-East Thailand**. Cambridge University Press.
- Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (2006). **Tourism, Religion and Spiritual Journeys**. Routledge.
- Waraporn, B. (2016). **The role of Thai Buddhist temples in promoting sustainable heritage tourism and development: the case of The Royal Thai Monastery Lumbini, Nepal**. Retrieved from: <https://shorturl.at/mGXgr>. [Accessed March 23, 2025].

ความเชื่อในวัฒนธรรมไทยและจีน: สี สายพันธุ์ และประเพณีของกล้วยไม้ Beliefs in Thai and Chinese Culture: Orchid Colors, Species, and Traditions

ภัทรพล ทรงเนติเชาวลิต¹

บทคัดย่อ

การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างประเทศเกิดขึ้นอย่างหลากหลายและลึกซึ้ง หนึ่งในภาพสะท้อนของความเชื่อมโยงระหว่างการค้าและประเพณีคือการส่งออกกล้วยไม้ไทยโดยเฉพาะการส่งออก กล้วยไม้จากอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ไปยังมณฑลกวางตุ้งของจีน การศึกษานี้มุ่งสำรวจจุดตัดของธุรกิจและวัฒนธรรม ผ่านมุมมองความเชื่อเกี่ยวกับกล้วยไม้ในสังคมไทยและจีน โดยเน้นความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสีและสายพันธุ์ที่มีอิทธิพลต่อความนิยมในตลาดต่างชาติ

การศึกษานี้เน้นถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์และแนวปฏิบัติดั้งเดิมในสองวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับกล้วยไม้ เช่น การเป็นสัญลักษณ์ของจิตวิญญาณ ความงาม และความมั่งคั่ง ซึ่งล้วนส่งผลต่อความนิยมของผู้บริโภคในตลาดจีน และยังเป็น การให้คำแนะนำที่สำคัญแก่ผู้ส่งออกกล้วยไม้ไทยในการเรียนรู้ความหมายเชิงสัญลักษณ์และวัฒนธรรมของกล้วยไม้ โดยให้ ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการปรับตัวต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการใช้คุณค่าทางสัญลักษณ์ในทางธุรกิจ ผลการศึกษา มี เป้าหมายเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยและจีน และพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนให้กับ เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยไม้ไทย

คำสำคัญ: ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของกล้วยไม้ ความเชื่อทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับกล้วยไม้ สีและสายพันธุ์ของกล้วยไม้

Abstract

Economic and cultural exchanges between nations are varied and profound. One reflection of the interconnection between trade and tradition is the export of Thai orchids, especially those from Bang Len District, Nakhon Pathom Province, to Guangdong Province in China. This study aims to explore the intersection of business and culture by examining beliefs about orchids in Thai and Chinese societies. It emphasizes the symbolic meanings of colors and species that influence their popularity in international markets.

The research highlights the symbolic significance and traditional practices in both cultures, which regard orchids as symbols of spirituality, beauty, and wealth. These attributes impact consumer preferences in the Chinese market. Additionally, the study offers valuable insights for Thai orchid exporters, emphasizing the importance of understanding the symbolic and cultural meanings of orchids. It provides guidance on adapting to cultural differences and leveraging symbolic values in business practices. The findings aim to promote cultural exchange between Thailand and China and to support sustainable economic development for Thai orchid farmers.

Keywords: Orchid symbolism, Cultural beliefs about orchids, Orchid colors and species

¹ สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม grillforworks@gmail.com

1. Introduction

Thailand leads the world in the exportation of orchids, and China is also becoming a fast-emerging key market for exporting orchids from Thailand. Between the months of January and May 2024, China stood as the fourth-largest market for importing Thai orchids with a share percentage of 12.52% compared to the United States, Vietnam, and Japan (Thai Orchid Exporter Association, n.d.). Most of the varieties of orchids being exported to China are Dendrobium, Mokara, Aranthera, Heliconia, and Phalaenopsis (Produce Report, 2015). However, the COVID-19 pandemic affected this trade adversely, with exports to China falling from 270 million stems annually to 170 million in 2021 due to logistics problems and weak demand (South China Morning Post, 2022). Despite these setbacks, the long-term appreciation of Thai orchids in China is a testament to the sustainability and resilience of this segment of Thailand's floricultural exports.

Orchids are richly symbolic in Thai and Chinese cultures, and their meaning varies depending on species and color. Orchids are greatly prized in China as one of the "Four Noble Ones," and they stand for purity, humility, and moral excellence. Some species, including the Cymbidium and Phalaenopsis, are particularly prized for representing refinement and elegance. Color symbolism also contributes to their significance; purple orchids, for instance, signify respect and admiration, white signifies purity and innocence, and yellow signifies friendship and joy (OrchidCharm, n.d.). In Thailand, the "Motherland of Orchids," the flowers are revered for their exquisite beauty and diversity. While there are certain color meanings less emphasized, orchids are at the center of cultural festivities and are valued for their beauty, often symbolizing love, beauty, and strength (FloralThailand, n.d.). The cultural importance of orchids in both nations underscores their shared admiration for the flower's beauty and the rich meanings given to its various types and colors.

1.1 Objective

1.1.1 To explore the cultural and symbolic meanings of orchid.

1.1.2 To enhance intercultural understanding by analyzing how orchids reflect the beliefs.

2. Differences in Thailand and China Industries

2.1 Nakhon Pathom, Thailand

Bang Len, a location in Nakhon Pathom province, is the hub of Thailand's orchid economy and has played a pivotal role in transforming the nation into the world's leading orchid exporter. Orchid cultivation in Thailand began as a hobby about 80 years ago. It is one of Thailand's top exporters of orchids, and China is a major importer. Bang Len orchids are very sought after in markets such as Guangdong because of their color, durability, and cultural significance. There has been increased exportation to China, with 29% growth in recent years, which indicates the role of the district in contributing to Thailand's leading position in the world in the orchid business. Orchids in Bang Len hold profound cultural meaning as a symbol of beauty, prosperity, and spirituality in Thai society. Beyond their value in the economy, orchids serve as decorations for homes and businesses, religious practices, and festivities. As evidence of Thailand's devotion to quality

and heritage, Bang Len orchids have endured the passage of time as a hallmark of national farming pride (APAARI, 1997).

As regards cultivation, Bang Len employs traditional farming practices integrated with modern approaches, such as saran houses, to control light, humidity, and temperature. These controlled conditions optimize the growth and survival of orchids, hence ideal for exportation (Choopak & Aunyawong, 2013). The economic contribution of the orchid industry in Bang Len is high, and it contributes approximately 1,500 million baht annually to Thailand's economy. With more than 35,000 orchid shipments being exported annually, the district has become a significant economic pillar in the region (Volza, 2024).

Figure 1 Bang Len Orchid

From: Pattarapon Shogantichawalit

2.2 Guangdong, China

Guangdong province, which is China's largest orchid cultivation center, is over a thousand years old. Orchids have been the representations of chastity, beauty, and cultivation in Chinese culture, embedded in art, literature, and philosophy. The cultural importance has driven Guangdong to be at the forefront of modern-day orchid cultivation, blending its centuries-long history with technology to produce a diverse variety of orchids from highly aromatic terrestrially cultivated blooms to tropical orchids. Besides, Guangdong is a centerpiece of the Greater Bay Area, which underpins its horticultural growth through economic integration (Yang et al., 2024).

Aspects of cultural significance is a defining feature of Guangdong's orchid industry. Orchids are deeply ingrained in Chinese cultures, symbolizing harmony, elegance, and beauty. Cultural significances shape consumer decisions, defining demand for the different kinds of orchids that are consumed during celebrations, as gifts, and for home decoration. Guangdong's orchids embody both esthetic and cultural significance, hence they are highly demanded in the local market (Yang et al., 2024).

In terms of the export trend, Guangdong is more focused on meeting local demand, albeit with less of neighboring countries' export. Its value on aromatic and symbolic varieties more caters to cultural rituals and traditional demands. This is in contrast to Bang Len, which has an export-oriented profile, so it makes Guangdong's orchid business stand out in terms of priorities (Yang et al., 2024).

In summary, the Bang Len, Thailand, and Guangdong, China, orchid industries exhibit complementary strengths determined by values and economic focus. Bang Len emphasizes export farm production, combining ancient and modern techniques to produce radiant, long-term orchids, driving Thailand's economy in response to China's growing demand. Guangdong is concerned with high-technologies like tissue culture and greenhouse culture to meet strong domestic demand, and Chinese symbolic culture places a high value on orchids. While Bang Len is aimed at foreign commerce, Guangdong caters to domestic preferences and culture.

3. Belief in Orchid

Orchids have been treasured across cultures because of their loveliness, rarity, and symbolic nature. Orchids in most societies represent symbols of beauty, elegance, and luxury. Their rare colors and stunning flowers have captivated the love and interest of plant lovers and plant collectors. Not only do they represent loveliness, orchids are imbued with great cultural and religious symbolism. Around the world, cultures have imputed special significance to orchids depending on colors and variety. Additionally, orchids are of immense cultural importance to Thai and Chinese cultures, with their color and types having profound effects on cultural practices and beliefs. For instance, in Chinese culture, orchids symbolize nobility, elegance, and purity. Orchids are also appreciated in Thai culture and possess some significance based on color. White orchids represent purity and beauty, pink orchids represent happiness and joy, purple orchids represent prosperity, and yellow orchids represent new beginnings and friendship (UrbanFlowers, 2021). Orchids are employed extensively in Thai religious ceremonies and as decoration, which shows their cultural importance. Interestingly, purple shades are also fortunate in northern Thailand since they remind one of the region's luxuriant purple-hued orchids and their association with good fortune (Color With Leo, 2021).

3.1 Belief in Colors of Orchid

Orchids also hold important cultural and symbolic meanings in China and Thailand, where they are greatly valued not only for their beauty but also for what they mean, which varies according to colors and types. In China, orchids are considered symbols of purity, nobility, and virtue, with various colors signifying different things. For example, white orchids symbolize purity, purple orchids symbolize nobility and wealth, yellow orchids are synonymous with prosperity, and red orchids are symbols of love and passion (OrchidCharm, n.d.). The *Cymbidium* and *Phalaenopsis* orchid species are particularly highly regarded because of their refinement and grace and are commonly used to symbolize moral integrity and elegance in Chinese culture. Thailand also places great importance on orchid symbolism. Orchids are admired for their grace and cultural value, with specific colors such as white, pink, and purple carrying symbolic meanings that represent purity, happiness, and prosperity, respectively (UrbanFlowers, 2021). Orchids are often showcased during Thai religious celebrations and ceremonies, reflecting their conspicuous position in the nation's cultural identity.

3.1.1 White Orchids

White orchids in Thailand and China signify simplicity, elegance, and purity, qualities that are often associated with spiritual refinement as well as moral goodness. In Chinese culture, white orchids are highly valued and signify an ideal form of beauty—a type that is unspoiled, pure, and noble. (OrchidCharm, n.d.).

White orchids in Thailand are also symbolizing innocence and purity. White orchids are also commonly used in Thai religious ceremonies, and they symbolize religious purity as well as adherence to the gods. White orchids are often utilized in offerings within temples to represent respect to the Buddha as well as the show of devotion (UrbanFlowers, 2021).

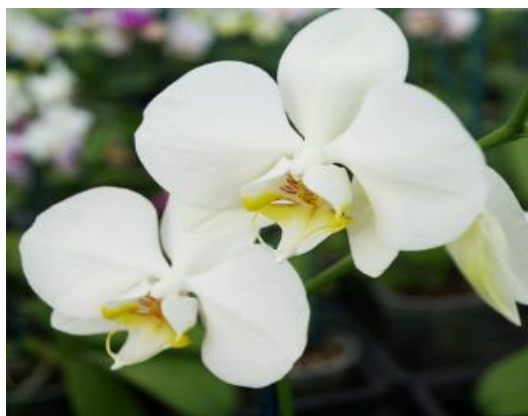

Figure 2 White Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/opxWXvBUjvWWwzkw8>

3.1.2 Purple Orchids

Purple orchids in Thailand also symbolize prosperity, but the cultural context is slightly different. Purple is linked to nobility and wealth in Thailand as well, but it signifies wider notions of success, spiritual fortune, and achievement of desires. Purple orchids may be offered by Thai individuals as a sign of respect or admiration, particularly when there are significant achievements (UrbanFlowers, 2021). The cultural mix of China and Thailand is reflected in the fact that both nations regard purple orchids as a symbol of status and success, albeit in Thailand more commonly associated with personal achievement and good health.

Figure 3 Purple Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/wjeELBRj9LPmMNU37>

3.1.3 Yellow Orchids

Yellow orchids are particularly symbolic of fresh starts, happiness, and friendship in Thailand and China but with slight differences in the delicacy of these symbols. Yellow orchids symbolize prosperity and good fortune in China. Yellow has historically been associated with the emperor and the royal court, and hence yellow orchids symbolize prosperity and wealth. They are normally shown on festive holidays such as Lunar New Year where they are tasked with bringing luck and good fortune (OrchidCharm, n.d.).

Yellow orchids are not only connected to themes of richness and renewal but also in Thai culture, because yellow orchids are particularly held in special regards in relationships due to the symbolisms of the friendship, recreation, and development of new businesses. (UrbanFlowers, 2021).

Figure 4 Yellow Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/PqP4E6DseovkwPzw9>

3.1.4 Pink Orchids

Pink orchids in Chinese are often seen in Chinese culture as a romantic symbol of love and are given as symbols of affection or admiration between couples (OrchidCharm, n.d.).

In Thailand, pink orchids also share the same connotation of beauty and femininity but also of joy and bliss. Pink orchids are used in celebratory occasions such as birthdays and anniversaries since they convey the happiness and good vibes that attend these events (UrbanFlowers, 2021).

Figure 5 Pink Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/rDssVXr5PXSANbJw6>

3.1.5 Red Orchid

In Chinese tradition, red orchids usually point towards hot and fervent love as well as romantic romance. Red is a color that signifies energy, passion, and love in Chinese tradition, meaning ardor, desire, and fiery passion when it's put on an orchid. OrchidCharm, n.d.).

Red orchids in Thailand are also significantly associated with passion, love, and vitality. They are utilized in wedding rites to indicate the deep and long-enduring love of the couple. Red is an extremely significant color in Thai culture, specifically in love rituals, commitment, and marriage, so red orchids are the most ideal flowers for these occasions (UrbanFlowers, 2021).

Figure 6 Red Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/5uwHBbj1Cev5G1d6A>

3.2 Belief in Specie of Orchid

Orchids hold significant cultural and symbolic meanings in both China and Thailand, with each species being attributed specific values and beliefs. In China, orchids are deeply intertwined with traditional values and often carry connotations of virtue, nobility, and intellectual achievement.

3.2.1 Cymbidium orchids

They are highly respected in China, representing nobility, chastity, and elegance. They are associated with mental achievements, and their delicacy often signifies moral virtue. In Thailand, even if they may not have the same academic importance, Cymbidiums are still valued for their beauty and are commonly used during weddings and ceremonial occasions, signifying harmony and strength (OrchidCharm, n.d.; UrbanFlowers, 2021).

Figure 7 Cymbidium Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/XzVsH3HQDUBt9rAy5>

3.2.2 Phalaenopsis orchids

They are greatly esteemed in both countries, symbolizing love, beauty, and femininity. Phalaenopsis orchids in China are widely used in romantic expressions and imply refinement and elegance. Similarly, Phalaenopsis orchids in Thailand are widely utilized in weddings and anniversaries, where they represent love and admiration, reflecting their use in both romantic and celebratory contexts (OrchidCharm, n.d.; UrbanFlowers, 2021).

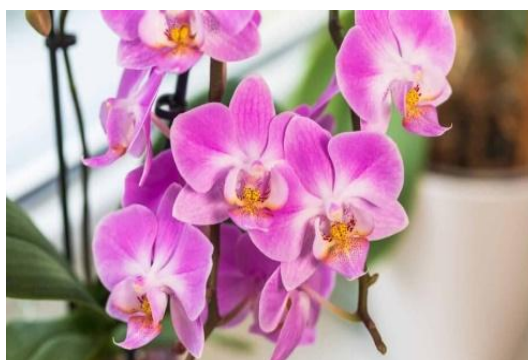

Figure 8 Phalaenopsis Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/6QFpdmMghY76KhQT9>

3.2.3 Dendrobium orchids

Dendrobium orchids symbolize strength, resilience, and vitality in China and Thailand. Dendrobiums are considered symbols of overcoming adversity in China and are equated with longevity, reflecting the ability to endure despite adversity. Dendrobiums are used in religious ceremonies in Thailand and are symbols of blessings and good fortune. The orchids convey endurance and prosperity, making them a popular choice for the celebration of achievement and resilience (OrchidCharm, n.d.; UrbanFlowers, 2021).

Figure 9 Dendrobium Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/AmcXPjXPj1Aw6Y4P7>

3.2.4 Vanda orchids

Vanda orchids are another type that is highly prized in both cultures. In China, vandas are symbols of high status and wealth. Their beautiful colors and large flowers are associated with success and are often offered during high-level occasions or to individuals of high status. In Thailand, Vandas are of the same meanings of achievement and social standing, usually employed in special occasions or in open celebrations to underscore achievement and prestige (OrchidCharm, n.d.; UrbanFlowers, 2021).

Figure 10 Vanda Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/3BynVboB3Nxc4jNK6>

3.2.5 Mokara Orchid

It is both highly valued in Thailand and China. Mokaras are the epitome of sophistication and modernity in China, favored for their bright colors and dramatic hybrid structure. They are associated with success and are distributed as gifts in a bid to convey high regard. In Thailand, Mokaras are the symbols of energy and joy, used in festivities and cultural events. Their strong beauty and durability have earned them the favorite gift for expressing vitality and good vibes (UrbanFlowers, 2021).

Figure 11 Mokara Orchid

From: <https://images.app.goo.gl/7ZFTMiWfwus3ezs17s>

In conclusion, orchids carry deep cultural, symbolic, and religious significance in Chinese and Thai cultures, and each color—purple, red, pink, yellow, and white—has symbolism like love, purity, good fortune. Genus types such as Vanda, Cymbidium, Phalaenopsis, Mokara, and Dendrobium have value based on their looks as well as nobility, elegance, and strength. Widespread in offerings in a religious context, celebrations, and respects, orchids symbolize the bridge of nature, religion, and tradition for both the cultures.

4. Orchid Innovation and Trade

Orchid cultivation and export are crucial components of the horticultural industries in Thailand and Guangdong Province. Bang Len District in Nakhon Pathom, Thailand, plays a leading role in the country's orchid export business because of its location near main distribution centers, which facilitates the export of its flowers

across the globe, including Guangdong Province, China. The history of orchid farming in Bang Len, along with its status as an innovation center, makes it a significant exporter of high-quality orchids, particularly to markets such as Guangdong, a province in China that has traditionally had a preference for orchids.

4.1 Orchid Cultivation in Bang Len

Bang Len has been involved in orchid cultivation since the early 20th century and has many orchid farms that make Thailand one of the largest orchid exporters in the world. The district is famous for its favorable climate, which enables the cultivation of a range of orchids including Cymbidium, Phalaenopsis, Dendrobium, Mokara, and hybrids. Bang Len has also become a center for innovation in orchid farming with farms such as Air Orchids & Lab, which are leaders in orchid hybridization and the creation of new and sought-after varieties (Air Orchids & Lab, n.d.). These innovations coupled with the expertise of local farmers have helped to improve the quality of orchids grown in Bang Len.

4.2 Export of Orchids to Guangdong, China

China, particularly Guangdong province, has developed a strong demand for orchids based on their cultural significance, popularity in Chinese ornamental flower arrangements, and use in traditional Chinese medicine. The orchid-conducive climate of Guangdong and the fact that it is a massive trade center have made it one of the biggest importers of Thai orchids. Thailand, especially Bang Len, has capitalized on this demand and sends most of its orchid harvests to the region.

Bang Len's export of orchids to Guangdong has been a mutually beneficial trade. Thailand's technological strengths in orchid breeding and hybridization coincide with the market needs in Guangdong, where orchids are not only used in ornamental decoration but also in business and cultural activities, and even in traditional medicine. Orchids such as Dendrobium are highly valued in China for their medicinal properties, and Phalaenopsis and Cymbidium orchids for their beauty. They are popularly used as decorative flowers during Chinese New Year and Mid-Autumn Festival festivities, which are two important celebrations.

In short, the trade between Bang Len, Thailand, and Guangdong, China, of orchids shows a high blend of economic value and cultural importance. Bang Len is known for the quality of orchids and sophisticated techniques of growing, being one of the key players in Thailand's export economy, whereas Guangdong is one of the major markets. Orchids in China are deeply rooted culturally and are highly sought after by Chinese people for festivals, as gifts, and for home decoration. Whereas Guangdong relies increasingly on domestic consumption, Bang Len's export-oriented strategy supports foreign demand. It is an alliance that reflects reciprocal admiration of orchids to promote economic intercourse as well as cross-cultural attachment between the two economies.

5. Conclusion

In conclusion, this study recognizes the profound cultural beliefs in orchid colors and species in both Chinese and Thai cultures, where all colors and types of orchids carry profound symbolic meanings. For instance, in China, orchids such as Cymbidium and Phalaenopsis represent virtues such as nobility,

elegance, and purity, whereas colors such as white denote refinement, purple wealth, and yellow prosperity. In Thailand, orchids also carry very profound cultural meanings that symbolize purity, beauty, and strength. Colors such as white, pink, and purple imply values such as innocence, joy, and prosperity, and some species such as Dendrobium and Vanda represent strength and achievement.

The shared appreciation for orchid symbolism in both nations speaks to a deep connection between nature, culture, and identity. In appreciating the lush symbolism of orchid colors and types, this study illustrates how orchids transcend the realm of pure aesthetics to become cultural symbols that cross traditions, inspire respect, and enrich the cultural and economic exchange between China and Thailand.

References

- Air Orchids & Lab. (n.d.). Our Orchid Product. Retrieved March 24, 2025, from <https://www.airorchid.com/our-orchid-product/>
- Asia-Pacific Association of Agricultural Research Institutions. (1997). Orchids in Thailand: Horticulture and export trade. Retrieved from http://www.apaari.org/web/wp-content/uploads/2009/05/ss_1997_01.pdf
- China Daily. (2024, May 30). County's wealth entwined with growth of orchids. Retrieved March 24, 2025, from <https://global.chinadaily.com.cn/a/202405/30/WS667939e2a31095c51c50a88c.html>
- Choopak, W., & Aunyawong, W. (2013). **Logistics and supply chain management model for Thai orchid business**. International Journal of Business and Technological Studies. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/324073265_The_Thai_Orchid_Industry_Overview_and_Challenges
- Color With Leo. (2021, October 5). **What is a lucky color in Thailand?**. Retrieved from <https://www.colorwithleo.com/what-is-a-lucky-color-in-thailand/>
- FloralThailand. (n.d.). **Thailand – The Motherland of Orchids**. Retrieved March 24, 2025, from <https://floralthailand.com/thailand-the-motherland-of-orchids/>
- Produce Report. (2015, March 5). **China Has Become Thailand's Third Largest Importer of Orchids**. Retrieved March 24, 2025, from <https://www.producereport.com/article/china-has-become-thailand%E2%80%99s-third-largest-importer-orchid>
- South China Morning Post. (2022, May 7). **Blooming shame: Coronavirus, China lockdowns, Ukraine war hurts Thai orchid growers**. Retrieved March 24, 2025, from <https://www.scmp.com/news/asia/southeast-asia/article/3176934/blooming-shame-coronavirus-china-lockdowns-ukraine-war>
- Thailand Orchid Exporter Association. (n.d.). **Orchid Exports to China**. Retrieved from <https://www.thaiorchidexporters.com>
- UrbanFlowers. (2021, December 1). **The Meaning And Symbolism Of Orchids**. Retrieved from <https://www.urbanflowers.co.th/en/blog/the-meaning-and-symbolism-of-orchids/>
- olza. (n.d.). **Orchid exports from Thailand**. Retrieved from <https://www.volza.com/p/orchid/export/export-from-thailand/>

- Yang, F., Gao, J., Li, J., Wei, Y., Xie, Q., Jin, J., Lu, C., Zhu, W., Wong, S.-M., & Zhu, G. (2024). **The China orchid industry: Past and future perspectives**. *Ornamental Plant Research*, 4(1).
<https://doi.org/10.48130/opr-0023-0024>
- Yang, F., Liu, Z., & Chen, R. (2024). **The China orchid industry: Past and future perspectives**. *Ornamental Plant Research Journal*. Retrieved from <https://www.maxapress.com/data/article/opr/preview/pdf/opr-0023-0024.pdf>
- OrchidCharm. (n.d.). **What Do Orchids Symbolize in Chinese Culture?** Retrieved March 24, 2025, from <https://orchidcharm.com/what-do-orchids-symbolize-in-chinese-culture/>

ม้าทรงและองค์พระในพิธีกรรมงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง

Spirit Mediumship and Deity Worship in the Vegetarian Festival at Jui Tui Shrine

พิมพ์พิ จิ ชุ่มศักดิ์¹

บทคัดย่อ

ประเพณีกินผักของศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง ในจังหวัดภูเก็ต เป็นประเพณีวัฒนธรรมทางความเชื่อที่สืบทอดมาของชาวภูเก็ตเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงชุดความเชื่อความศรัทธาต่อองค์พระม้าทรงในพิธีกรรมงานประเพณีกินผัก งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประทับทรงองค์พระของม้าทรง โดยอาศัยแนวคิด วิญญาณนิยม (Animism) และแนวคิดทฤษฎีกระบวนการทางพิธีกรรม (The Ritual Process) โดยวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาจากเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการ ผลการศึกษาพบว่าความเชื่อความศรัทธาต่ออำนาจเหนือธรรมชาติอย่างองค์พระม้าทรงในงานประเพณีกินผักเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาและยังคงปรากฏให้พบเห็นได้ในปัจจุบัน ม้าทรงกลายเป็นเสมือนภาพตัวแทนทางความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ในช่วงประกอบพิธีกรรม ความเชื่อความศรัทธาของผู้คนตั้งแต่สมัยอดีตที่มีต่อชุดความเชื่อทางศาสนาที่มีความผสมผสานจนกลายมาเป็นเทศกาลประเพณีอันยิ่งใหญ่ของภูเก็ต อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องลี้ลับและสิ่งเหนือธรรมชาติอันศักดิ์สิทธิ์ในอุษาคเนย์

คำสำคัญ: ม้าทรง องค์พระ ประเพณีกินผัก

Abstract

The Vegetarian Festival of Jui Tui Shrine in Phuket is a beautiful cultural tradition rooted in the spiritual beliefs of the local people. It is closely tied to supernatural forces and reflects a profound faith in “Ma Song”—spirit mediums who serve as vessels for deities during ritual practices. This research aims to study the possession rituals of Ma Song, using the conceptual frameworks of Animism and The Ritual Process theory. The method used in this study was a qualitative using documents, field observations and interviews. The findings reveal that the belief and faith in supernatural powers—particularly in the Ma Song during the Vegetarian Festival—serve as a reflection of deeply rooted traditions passed down through generations. This belief system has given rise to a unique cultural heritage that continues to be practiced and seen today. During ritual performances, the Ma Song act as symbolic representative of the ritual. The deep faith of the local community was shaped by a mixture of religious and spiritual elements over time which evolved into one of Phuket’s most significant cultural festivals. Moreover, It exhibits the mystical and the sacred, reflecting broader patterns of belief in the supernatural across Southeast Asia.

Keywords: Spirit mediums, Gods, Vegetarian Festival

¹ นักศึกษาศาสนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะศิลปศาสตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

เทศกาลประเพณีกินผัก เป็นเทศกาลทางวัฒนธรรมความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์ของชาวภูเก็ตเชื้อสายจีน การสืบสานประเพณีนี้สะท้อนให้เห็นภาพชุดความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ องค์พระเทพเจ้าและม้าทรง ผ่านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลประเพณี โดยเชื่อกันว่าม้าทรงองค์พระจะช่วยปลดปล่อยความอัปมงคลและทุกข์ภัยไข้เจ็บแก่ผู้ที่เข้าร่วมงานประเพณี ทั้งนี้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติมาตั้งแต่สมัยอดีตกาลมนุษย์จึงแสดงออกความเกรงกลัวต่ออำนาจที่มองไม่เห็นผ่านการเคารพบูชาและการประกอบพิธีกรรม ประเพณีกินผักมีการประกอบพิธีกรรมบูชาดวงดาวทั้ง 9 ดวง หรือ *ก๊วอ้งใต้เต้* จัดขึ้นวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติของทุกปีเป็นเวลา 9 วัน ซึ่งในช่วงเทศกาลผู้ที่เข้าร่วมจะต้องทานแต่ผัก ละเว้นการทานเนื้อสัตว์ นุ่งขาวห่มขาว และเข้าศาลเจ้า (ฮำม) เพื่อกราบไหว้แสดงความเคารพต่อองค์พระเทพเจ้า แก่นของประเพณีกินผักเพื่อสะเดาะเคราะห์และต่อชีวิตของผู้เข้าร่วม อีกทั้งยังเป็นการชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ อันเนื่องมาจากการส่งต่อวัฒนธรรมความเชื่อของบรรพบุรุษชาวจีนโพ้นทะเลสู่ชาวภูเก็ตซึ่งเป็นผู้โอบกอดล้อมแขนงมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าหลงใหลนี้ในเมืองภูเก็ต เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมทางความเชื่อจนกลายเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์และก่อรูปสร้างทางความเชื่อแก่ชาวภูเก็ตเชื้อสายจีน (Amazing Thailand, 2567) ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้งเป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวภูเก็ตเชื้อสายจีนทั้งหลาย เริ่มต้นมาจากคณะจ้วงจากมณฑลฝูเจี้ยนที่เดินทางเข้ามายังเมืองทุ่งคา ปัจจุบันคือ จังหวัดภูเก็ต และในอดีตที่ตั้งศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้งตั้งอยู่ในบริเวณตัวโพนย่านเมืองเก่าเมือง แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้จึงได้ทำการย้ายมายังชุมชนจุ้ยตุ่ยในปัจจุบันเป็นต้นมา สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและเลื่อมใสของผู้คนชาวภูเก็ตที่ร่วมกันในการเคลื่อนย้ายและสร้างศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้งใหม่ด้วยแรงศรัทธา (ศุภยามานุษยวิทยาสรินธร, ไม่ปรากฏปี) *ม้าทรง* หรือ *ก๊วอ้ง* เป็นความเชื่อเกี่ยวกับองค์พระเทพเจ้าที่จะเสด็จลงจากสวรรค์ และเข้าประทับทรงม้าทรงที่เปรียบเสมือนม้าศึกแต่เทพเจ้าในโลกมนุษย์ ซึ่งชาวภูเก็ตให้ความเคารพและนับถือนอกจากนี้ยังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้ที่พักเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพิธีอ๊วแก้ง หรือ *การแห่พระรอบเมือง* ที่เหล่าม้าทรงผู้ทรงเกียรติจะมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ผ่านการทรมานร่างกาย เช่น แทะปาก ใช้เหล็กแหลมแทงตามร่างกาย และอื่น ๆ ผู้ที่จะกลายเป็นม้าทรงนั้นจะต้องได้รับการคัดเลือกจากสวรรค์ซึ่งอาจแตกต่างกันในแง่ของที่มาการกลายเป็นม้าทรง โดยกลุ่มประเภทของม้าทรงที่มีลักษณะที่มาของการกลายเป็นม้าทรงที่แตกต่างกันออกไป ผนวกกับลักษณะอาการที่บ่งชี้ถึงการเข้าประทับทรงขององค์พระ เช่น ลั่น มือเท้าชา คลื่นไส้ และอื่น ๆ จนนำไปสู่การยอมรับที่จะกลายมาเป็นม้าทรงตามคติความเชื่อ

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อวิญญาณนิยม (Animism) และกระบวนการทางพิธีกรรม (The Ritual Process) มีส่วนช่วยให้การทำความเข้าใจในความสำคัญของการสืบสานประเพณีถือศีลกินผักและความเชื่อการลงพระม้าทรงของผู้คนในจังหวัดภูเก็ต โดยผู้วิจัยจะสามารถนำความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางความเชื่อวิญญาณนิยมและกระบวนการทางพิธีกรรมมาเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องการลงพระม้าทรง ในด้านของความเชื่อของม้าทรงผู้เข้าร่วมประเพณี ฮวดกั้ว (ผู้ประกอบพิธีกรรม) และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พร้อมทั้งกระบวนการกลายเป็นม้าทรงของบุคคลหนึ่งถึงลักษณะของอาการเข้าประทับทรงและความเชื่อก่อนและหลังจากการกลายเป็นม้าทรง ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติดังเช่นประเพณีกินผักที่มีความเชื่อดวงดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ดวง เมื่อนำมาผูกโยงกับแนวคิดเกี่ยวกับวิญญาณนิยมและกระบวนการทางพิธีกรรมแล้วนั้นจะแสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบทางสังคม โดยแทนอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นดังเทพเจ้าผู้ซึ่งเป็นชี้ตายและกำหนดชะตาชีวิตของเหล่านมนุษย์ สะท้อนให้เห็นผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่มาควบคู่กับการจัดระเบียบทางสังคมอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน (Nurit Bird-David, 1999) พิธีกรรมถือเป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งเหนือธรรมชาติหรือองค์พระเทพเจ้า ซึ่งเชื่อมโยงกับการประพุดหรือมีท่าทางที่แปลกจากปกติทั่วไปซึ่งสื่อถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยผู้คนที่มีความเชื่อและเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมนั้นจะมีชุดความเชื่อและการปฏิบัติที่เป็น

แบบแผนเดียวกัน (Victor Turner, 1991) เหล่าผู้คนที่ศรัทธาเชื่อว่าการประกอบพิธีนั้นจะสามารถบรรเทาความทุกข์ในจิตใจ หรือแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจของผู้คนในสังคม

จากที่กล่าวมาได้นำมาซึ่งคำถามงานวิจัยคือ การประทับทรงองค์พระของม้าทรงมีลักษณะอย่างไร รวมทั้งการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะอาการของผู้ที่กลายมาเป็นม้าทรง เพื่อให้ทราบถึงลักษณะถึงที่มาของการกลายมาเป็นม้าทรงและลักษณะอาการที่บ่งบอกถึงการเข้าประทับลงพระม้าทรง เพื่อให้เข้าใจถึงชุดความศรัทธาอันเชื่อมโยงของผู้เข้าร่วมเทศกาลประเพณี หรือที่เรียกว่า ฉ้ายอิ้ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเกี่ยวกับลักษณะอาการของผู้ที่กลายมาเป็นม้าทรง ที่มาของการกลายมาเป็นม้าทรงและลักษณะอาการที่บ่งบอกถึงการเข้าประทับลงพระม้าทรง

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาม้าทรงของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งในเทศกาลประเพณีถือศีลกินผัก (Vegetarian festival) เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษานี้มาจากเอกสาร งานวิจัย บทความวิชาการ การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์ หรือเอกสารอ้างอิงจากหน่วยงานรัฐของจังหวัดภูเก็ต

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการศึกษาภาคสนาม (Field study) ที่ศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง จังหวัดภูเก็ต ตั้งแต่วันที่ 1 – 15 ตุลาคม พ.ศ. 2567 โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงอันประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ผู้ให้ความรู้ เจ้าหน้าที่ศาลเจ้า ผู้เชี่ยวชาญ และม้าทรง ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการประทับทรงองค์พระของม้าทรง ในเทศกาลถือศีลกินผักในจังหวัดภูเก็ต

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

การศึกษาเรื่อง “ม้าทรงกับองค์พระในพิธีกรรมงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง” ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีเทศกาลกินผักและพิธีกรรมที่ประกอบขึ้น พร้อมทั้งม้าทรงและองค์พระตามคติความเชื่อ ซึ่งวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเกี่ยวกับวิญญาณนิยม (Animism) และแนวคิดกระบวนการทางพิธีกรรม (The Ritual Process) เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบซึ่งนำไปสู่การวิเคราะห์และอธิบายในประเด็นลักษณะกระบวนการกลายมาเป็นม้าทรงของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งของจังหวัดภูเก็ต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องการลงพระม้าทรง และคุณสมบัติลักษณะของบุคคลที่ในการเป็นม้าทรงของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งในเทศกาลประเพณีถือศีลกินผัก จังหวัดภูเก็ต โดยวิธีการดำเนินการศึกษาจะเป็นการศึกษาจากเอกสาร บทความวิชาการ การสัมภาษณ์ หรือเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ และรวมไปถึงการลงพื้นที่ภาคสนาม

1. งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีการในการดำเนินการศึกษาประกอบไปด้วย 2 ส่วน ดังนี้

1.1 วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลถือศีลกินผักและความเชื่อเกี่ยวกับการลงพระม้าทรงของวัฒนธรรมภูเก็ต ในมิติของที่มาและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีเทศกาลดังกล่าวนี้จากการศึกษาจากเอกสารและข้อมูลทางหน่วยงานภาครัฐ บทสัมภาษณ์ งานวิจัย บทความวิชาการ หรือเอกสารต่าง ๆ

ที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงบทบาทลักษณะของม้าทรงของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งในจังหวัดภูเก็ต เพื่อให้มาได้ซึ่งข้อมูลและแนวความคิดต่อยอดทางวิชาการในอนาคต

1.2 การศึกษาโดยการออกภาคสนาม (Field study research) เครื่องมือการเก็บข้อมูลเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) โดยเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในเทศกาลถือศีลกินผักและการเข้าร่วมชมขบวนแห่พระรอบเมืองของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง พร้อมทั้งใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลผ่านการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ประกอบไปด้วยกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.2.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ประชากรได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญม้าทรง ผู้เข้าร่วมประเพณีเทศกาล โดยได้ทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างม้าทรง 10 คน ซึ่งได้จากการกำหนดจากการกำหนดเพศของม้าทรง ช่วงอายุม้าทรง และช่วงเวลาในการเป็นม้าทรง

2. การรวบรวมข้อมูล/ขั้นตอนในการศึกษา

2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสารโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ประเพณีถือศีลกินผักและม้าทรง หนังสือ เอกสาร งานเขียนทางวิชาการ และข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ รวมไปถึงการเก็บข้อมูลจากทางเว็บไซต์จากแหล่งที่น่าเชื่อถือ ทั้งของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีการใช้เครื่องมือทางการวิจัยคือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย (Participation Observation) ซึ่งเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีดังกล่าวนี้เอง พร้อมทั้งการเก็บข้อมูลผ่านเครื่องมือการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ม้าทรง และเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interviews)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาลักษณะการประทับทรงองค์พระของม้าทรงพบว่าม้าทรงเป็นดังภาพสะท้อนของงานประเพณีกินผักเกี่ยวกับความเชื่อเหนือธรรมชาติเช่นองค์พระ (Gods) โดยม้าทรงที่มีหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกอันศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ ซึ่งม้าทรงเหล่านี้เองประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงเทศกาลประเพณีด้วยเช่นเดียวกัน โดยพิธีกรรมทุกพิธีต้องมีม้าทรงเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมด้วย โดยถือม้าทรงเป็นตัวแทนองค์พระเทพเจ้าที่เสด็จลงมายังโลกมนุษย์เพื่อโปรดเหล่ามนุษย์ที่แปดเปื้อนมลทิน และการเข้าประทับทรง (ลงพระ) จำเป็นต้องมีฮวดแก้ว (ผู้ประกอบพิธีกรรม) ร่วมพิธีกรรมด้วย ฮวดแก้วเป็นผู้เชื่อมต่อระหว่างองค์พระเทพเจ้าและมนุษย์ (ปัทมาสน์ พิณนุกูล, 2563) ม้าทรงคือผู้ที่กลายเป็นม้าศึกให้แก่เทพเจ้าเพื่อให้เทพเจ้ามาใช้ร่างในการปฏิบัติหน้าที่บนโลกมนุษย์ในการจัดสิ่งชั่วร้าย เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมเหล่าม้าทรงจะมีการประทับทรงเพื่อประกอบพิธีกรรมตามช่วงเวลา ผนวกกับชาวภูเก็ตเองให้ความเคารพและความศรัทธาต่อม้าทรงผู้เข้าประทับทรงองค์พระเป็นอย่างมาก จากการลงพื้นที่สังเกตเห็นถึงม้าทรงต่าง ๆ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมในช่วงงานประเพณีกินผักในศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งที่มีการเข้าประทับทรงและทำหน้าที่ให้การสะเดาะเคราะห์ให้เหล่าผู้เลื่อมใสศรัทธาและผู้ที่มีความต้องการที่จะบรรเทาความทุกข์และอาการเจ็บปวดทั้งหลาย โดยม้าทรงจะทำการอวยพรและปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายผ่านการนำเอาเหล่ง หรือ ธงศักดิ์สิทธิ์ คลุมบนศีรษะของผู้ที่ต้องการปิดเป่าจากม้าทรง หลังจากนั้นม้าทรงที่ประทับทรงอยู่นั้นจะสวดอวยพร หรืออาจมีการผูกข้อมือ กำไล สร้อยคอ หรือแม้แต่การให้ลูกอม และอื่น ๆ อีกมากมายที่ผ่านการทำพิธีเพื่อ ‘ไปปี เป้งอาน’ หรือ โชคดีและเป็นสุขในชีวิต

ม้าทรงแต่ละบุคคลนั้นมีลักษณะเข้าทรงที่แตกต่างกันออกไปตามแต่องค์พระที่ประทับทรง โดยองค์พระนั้นจะมีทั้งเทพเจ้าชายและเทพเจ้าหญิงหรือเทพเจ้าเด็ก อาการสั่น คลื่นไส้ ปวดหัว และมือชาเท้าชา ในบางบุคคลไม่มีอาการดังกล่าวซึ่งแต่ละบุคคลต่างกันไปถือเป็นอาการที่บ่งบอกถึงใกล้ช่วงเวลาเข้าทรงตามคำบอกเล่าของม้าทรง ก่อนที่จะมาเป็นม้าทรง

ม้าทรงแต่ละคนอาจมีทั้งการรับรู้และไม่มีการรับรู้ว่ามันจะเป็นลักษณะร่างให้แด่องค์เทพเจ้า โดยม้าทรงในบางกรณีมีการฝันนิมิตหรือ ‘ญาณหยั่งรู้’ เกี่ยวกับองค์พระที่จะเข้าประทับทรงก่อนกลายมาเป็นม้าทรง ทั้งนี้ ลักษณะและบุคคลที่เป็นม้าทรงมีความหลากหลายทั้งที่มาและอาการของการพระจับหรือลงพระ (ประทับทรง) ความเชื่อม้าทรงที่เดิมอาจไม่เชื่อการมีอยู่ขององค์พระหรือเชื่อเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว

ลักษณะอาการที่ใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงอาการพระจับหรือการลงพระของม้าทรงแต่ละคนมีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไป อาการทั่วไปของม้าทรงหรือร่างทรง เช่น ปวดหัว ปวดท้อง คลื่นไส้ อายากอาเจียน มือชา เท้าชา เป็นต้น ถือเป็นลักษณะอาการสัญญาณจากองค์พระว่าใกล้จะลงมาประทับทรง หรือในครั้งแรกที่มีอาการพระจับของแต่ละบุคคลก็อาจคล้ายคลึงหรือต่างกันไปก็ได้ อาการสั่นตามร่างกาย มือและเท้าชา ปวดหัว ปวดท้องคลื่นไส้ คล้ายเป็นลม รู้สึกวูบวาบภายในใจอย่างไม่รู้จะอธิบายความรู้สึกออกมาอย่างไร จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างม้าทรงสามารถแสดงให้เห็นว่าทุกคนล้วนมีลักษณะอาการสัญญาณถึงการจะเข้าทรงที่ทั้งคล้ายและต่างกัน บางคนมีอาการสั่นเพียงเท่านั้น บางคนคลื่นไส้อายากอาเจียนจากการสังเกตช่วงการเข้าทรงนั้นม้าทรงบางคนมีการลูบไ้ตามร่างกายพร้อมกับอาการสั่นของศีรษะและตามด้วยร่างกายก่อนจะเข้าทรงแล้วไปที่หน้าตัวพระ หรือบางคนเองไม่มีการส่งเสียงใด ๆ ออกมาแต่มีอาการสั่นของร่างกายคล้ายจะเป็นลมแล้วจึงเข้าทรง ในช่วงประกอบพิธีกรรมของประเพณีกินผักนั้นมักจะได้ยินเสียงคำรามหรือเสียงของคนที่เป็นคลื่นไส้อายากอาเจียนอยู่เป็นระยะ ๆ สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะอาการดังกล่าวนี้เป็นอาการสัญญาณแสดงถึงองค์พระเสด็จลงมาประทับร่างของม้าทรงทั้งหลายแล้ว

จากการสังเกตการเข้าประทับทรง เห็นได้ว่าม้าทรงมีการรับรู้ถึงสัญญาณองค์พระว่าจะเข้าประทับช่วงเวลาใด หรือแม้แต่การนิมิตเหตุอันหมายช่วงวันเวลาจากองค์พระ โดยองค์พระเป็นผู้กำหนดเลือกพิธีกรรมที่ปฏิบัติหน้าที่และวันเวลาซึ่งบอกให้ม้าทรงผู้นั้นได้เตรียมตัวและเตรียมพร้อมที่จะมีการประทับทรงในพิธีกรรมนั้น ๆ หรือแม้แต่อาการลักษณะสัญญาณที่แสดงให้เห็นถึงช่วงกำหนดเวลาที่องค์พระกำลังจะเข้าประทับทรง ในขณะสัมภาษณ์กิตติกร วิบูลย์ศรี (ทรงองค์พระเง่งจ้อย-ไว้ว้อ หรือที่รู้จักกันว่าเป็นองค์พระผู้รักษา) ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงลักษณะท่าทางกระสับกระส่าย มือเท้ามีอาการชา ปวดเมื่อยพร้อมทั้งอาการสั่นศีรษะและตามร่างกายเล็กน้อยระหว่างการสัมภาษณ์พูดคุย ในระหว่างการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้เองทางผู้ให้สัมภาษณ์ได้ขอหยุดการสัมภาษณ์ โดยได้ให้เหตุผลว่าถึงช่วงเวลาที่ต้ององค์พระจะประทับแล้วจึงได้ขอไปที่ตัวรับพระ (โต๊ะพระ) และสิ้นสุดการสัมภาษณ์ แต่ทั้งนี้ก่อนการสัมภาษณ์นั้นผู้ให้สัมภาษณ์ได้แจ้งไว้อยู่ก่อนแล้วถึงช่วงเวลาที่ต้ององค์พระจะเข้าทรง สะท้อนให้เห็นว่าในพิธีกรรมและช่วงเวลาเข้าทรงนั้นขึ้นอยู่กับข้อกำหนดขององค์พระผ่านการนิมิต ฝัน หรือสัญญาณบางอย่างจากองค์พระ ที่เหล่าม้าทรงจำเป็นต้องรับคำสั่งบัญชาจากองค์พระเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไป (กิตติกร วิบูลย์ศรี, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 12 ตุลาคม 2567)

ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้งมีการแยกตัวพระหรือโต๊ะพระระหว่างเทพเจ้าชายและเทพเจ้าหญิง เพื่อความเหมาะสมในการประกอบกรเข้าประทับทรงองค์พระของทั้งม้าทรงชายและม้าทรงหญิง โดยแต่ละฝั่งตัวพระมีฮวดกั้วชายและฮวดกั้วหญิงเป็นผู้ดูแลการเข้าทรงและประกอบพิธีกรรมคอยดูแลอยู่เสมอ ม้าทรงชายจะเข้ารับการประทับที่ตัวพระฝั่งศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง ส่วนม้าทรงหญิงเข้ารับองค์พระที่ฝั่งศาลเจ้าปู่จ้อซึ่งอยู่ติดกับศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง ประกอบกับเมื่ออดีตศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้งได้มาอาศัยการพึ่งพิงได้รับความช่วยเหลือจากศาลเจ้าปู่จ้อ จากการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่าฝั่งตัวพระชายหรือฝั่งศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้งจะไม่มีฮวดกั้วผู้หญิงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในช่วงเทศกาลประเพณีกินผัก เช่นเดียวกับตัวพระฝั่งศาลเจ้าปู่จ้อที่มีฮวดกั้วผู้หญิง ดังภาพประกอบด้านล่างนี้ที่แสดงให้เห็นว่าเหตุที่ต้องแยกฮวดกั้วชายและหญิง ผู้ที่อยู่บนศาลเจ้าในช่วงพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้ชายทั้งหมด เว้นแต่เหล่าจิตอาสาที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้าสักการะองค์กั้วอ่องไต่เต้ที่อาจอยู่ในช่วงเวลาที่มีการเข้าประทับทรงเพียงเท่านั้น

ภาพที่ 1 การลาองค์พระเหล่านีเยะ (เตียนฮู้หง่วนโส่ย) ที่ฝั่งตัวชาย ศาลเจ้าจู้ต่วยเต้าโป๊เก้ง
ที่มา : พิมพ์พิ จิ ชุ่มศักดิ์ (12 ตุลาคม 2567)

ดังนั้น เวลารับพระหรือลาองค์พระนั้นจำเป็นต้องมีการร่ายคาถาเซีย (เซีย) องค์พระที่อาจมีบางจังหวะที่ต้องมีการแตะหรือสัมผัสตัวของม้าทรง ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการลาพระนั้นม้าทรงจะไม่รู้สึกตัว จึงต้องมีการปลุก แตะ หรือเขย่าตามร่างกาย (ฮวดกั้วตัวพระหญิง, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 ตุลาคม 2567) เพื่อเรียกให้จิต (ศีล) หรือจิตมนุษย์ของม้าทรงกลับเข้ามายังร่างของตนเอง อันมาจากเมื่อองค์พระเข้ามาประทับที่นั้นจิตของม้าทรงลอยไปอยู่ที่อื่นหรืออาจหลบทางเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (องค์พระ) ได้นำร่างกายตนเองไปใช้แทน

กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ในวิจัยนี้ได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม จำนวน 10 คน ได้แก่ กลุ่มม้าทรงชาย และกลุ่มม้าทรงหญิง โดยมีการกำหนดช่วงอายุต่าง ๆ ในการเลือกผู้ที่ต้องการสัมภาษณ์เพื่อความหลากหลายของข้อมูล ที่มาของการกลายเป็นม้าทรงของแต่ละคนมีความน่าสนใจทั้งที่มาและความเชื่อต่อการรับใช้องค์พระ อันเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่จับต้องไม่ได้ แต่มีความศักดิ์สิทธิ์ในชุดวัฒนธรรมภูเก๊ตที่มากด้วยภาพสะท้อนทางความเชื่อและความรู้ร่ายของวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างม้าทรงชายเพชรมั่งกร รัตนวิสิทธิ์กุล หรือแปะลก (เพชรมั่งกร รัตนวิสิทธิ์กุล, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 ตุลาคม 2567) เข้าประทับทรงองค์เตียนฮู้หง่วนโส่ย (เทพเจ้าแห่งการแสดง) ซึ่งเป็นองค์พระชั้นสูงของศาลเจ้าจู้ต่วยเต้าโป๊เก้งหรือที่ชาวภูเก็ตเรียกเทพเจ้าองค์นี้ว่า ‘เหล่าเอี้ย’ เป็นเวลาถึง 50 กว่าปี ในการรับหน้าที่และรับใช้องค์พระในการเป็นม้าทรง แรกเริ่มก่อนกลายมาเป็นม้าทรงทางผู้ให้สัมภาษณ์มีความฝันเกี่ยวกับองค์พระและสัญญาณมาก่อนล่วงหน้าถึง 2 ปีด้วยกัน เป็นสัญญาณเตือนให้มาที่ศาลเจ้าหลังจากนั้นจึงเริ่มมีการเข้าประทับทรงองค์พระนำไปสู่การเป็นม้าทรงในที่สุด ปกติแล้วนั้นผู้ให้สัมภาษณ์จะเริ่มการกินผักก่อนคนทั่วไปและก่อนเทศกาลประเพณีถึง 4 เดือน หรือ 10 วัน ก่อนวันเริ่มงานเทศกาลประเพณีโดยความรู้สึกขณะเข้าทรงของผู้ให้สัมภาษณ์บอกว่าคล้ายเหมือนหลับไปไม่รู้สึกร่างตัวใด ๆ ในระหว่างการเข้าประทับทรงองค์พระ ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าองค์พระมักช่วยเหลือชี้แนะแนวทางออกของปัญหาหรืออุปสรรคที่กำลังเผชิญจนเกิดความเชื่อ ศรัทธา และเคารพต่อองค์พระพร้อมด้วยประเพณีเป็นต้นมา ต่อมา กลุ่มตัวอย่างม้าทรงหญิงศิริณา บุญยจร (ศิริณา บุญยจร, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 ตุลาคม 2567) เข้าประทับทรงม้าทรงมาเป็นเวลา 9 ปี องค์พระขุนเชียนก๊อ (นักรบขุนพลหญิง) ครอบครัวมีประวัติประทับทรงม้าทรงมาก่อน (มารดา และคุณพี่สขจร ผู้เป็นลูกชาย) โดยองค์พระดังกล่าวนี้เป็นองค์พระที่เข้าประทับทรงมารดาของผู้ให้สัมภาษณ์มาก่อน แต่เนื่องด้วยสุขภาพและอายุที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ทำให้องค์พระต้องการที่จะย้ายร่างจากมารดาเป็นผู้ให้สัมภาษณ์แทน กล่าวคือ มีการ

สืบทอดการเป็นมัทธงทางสายเลือดในครอบครัว อาการก่อนการเข้าทรงของผู้ให้สัมภาษณ์คือ ‘สั่นควบคุมตัวเองไม่ได้’ เมื่อได้ยินเสียงกลองบนศาลเจ้าที่มีการตีกลองในระหว่างพิธีกรรมส่งผลให้รู้สึกใจหวิว ๆ กระสับกระส่ายคล้ายไม่สบายก่อนที่จะเข้าสู่การปรับทรง ส่วนการแพ่งปากของผู้ให้สัมภาษณ์กระทำเพื่อสะเดาเคราะห์ให้แก่ครอบครัวของตนและเป็นการตั้งจิตอธิษฐานให้แก่มารดาที่กำลังป่วยและรักษาตัวอยู่ ประกอบกับมีฝันนิมิตจากองค์พระให้เห็นถึงองค์ท่านพาไปพบเจอสถานการณ์ต่าง ๆ ในครั้งก่อนที่จะรับหน้าที่เป็นมัทธง พร้อมทั้งกล่าวว่าความเชื่อที่ตนมีต่อองค์พระเป็นความเชื่อที่อย่างไม่มีเงื่อนไข

ผู้ที่รับหน้าที่เป็นมัทธงมิใช่หน้าที่ที่ใครจะเป็นได้ โดยกลุ่มผู้เป็นมัทธงนั้นจะมีลักษณะหรือคุณสมบัติที่เหมาะสมจะเป็นมัทธงให้องค์พระ ซึ่งสวรรค์จะเป็นผู้กำหนดเลือกสรรผู้ที่รับหน้าที่นี้เอง แต่ในบางครั้งก็มีการผู้ที่ต้องทำทนายหรืออาจสมัครใจที่จะเป็นมัทธงด้วยแรงใจอันมากด้วยศรัทธา จากวิทยานิพนธ์ของปัทมาสน์ พิณนุกูล ได้มีการจำแนกกลุ่มมัทธงเป็น 8 กลุ่มด้วยกัน (ปัทมาสน์ พิณนุกูล, 2563) แต่ผู้วิจัยเองนั้นได้อิงกลุ่มมัทธงจากงานของปัทมาสน์ และได้จัดกลุ่มมัทธงแต่ละคนมีการรับขององค์พระที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสภาพจิตใจของบุคคลนั้น ๆ ใหม่ ดังกลุ่มจำแนกคุณลักษณะของผู้มาเป็นมัทธงได้ออกเป็น 5 กลุ่มประเภทอย่างคร่าว ๆ ได้ดังนี้

กลุ่มแรก ผู้ที่ผ่านเหตุการณ์ใหญ่และสำคัญในชีวิตจะเป็นผู้รับหน้าที่ในการเป็นมัทธง ได้แก่ ผู้ที่เชื่อว่าตนกำลังจะสิ้นอายุขัย แต่ยังไม่ถึงขนาด หรือผู้ที่ดวงตก ผู้ที่เจ็บป่วยแต่ไม่สามารถรักษาทางการแพทย์วิทยาศาสตร์ได้ โดยเชื่อว่าองค์พระมาจับเพื่อต้องการช่วยเหลือให้รอดพ้นจากช่วงเวลาความเป็นและความตาย เพื่อต่อชีวิตของผู้นั้นให้สามารถดำรงชีวิตได้ต่อไป เป็นผลให้ต้องรับเป็นมัทธงเพื่อต่ออายุและขจัดโรคภัยและความอับมงคล อันมาจากความเชื่อและความศรัทธาในชีวิตที่บางครั้งไม่อาจเสาะหาสาเหตุหรือจัดการกับเหตุการณ์นั้นได้ด้วยวิทยาศาสตร์ และเชื่อว่าเป็นเพราะอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามาช่วยเหลือและขจัดความทุกข์โศกออกจากชีวิต (ชลันธร นาวิการ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 ตุลาคม 2567) จึงเป็นผลให้มัทธงในกลุ่มนี้จำต้องยอมรับอาณัติในการที่จะเป็นมัทธงและประกอบพิธีกรรมด้วยความศรัทธาและเชื่อ

กลุ่มที่สอง ผู้ที่สืบทอดการเป็นมัทธงทางสายเลือด หรือบุคคลในครอบครัวมีเคยมีประวัติเป็นมัทธงมาก่อน ในบางครอบครัวที่มีการเคารพและเลื่อมใสองค์พระเป็นอย่างมากและมีบุคคลภายในครอบครัวเป็นมัทธงมาก่อน เมื่อมัทธงผู้นั้นอายุมากแล้วสุขภาพไม่แข็งแรงดังเดิมหรือเสียชีวิต องค์พระอาจมีการเลือกบุคคลในครอบครัวในการรับหน้าที่ต่อแทนผู้ที่ไม่สามารถรับหน้าที่นี้ต่อไปได้ การคิดสรรมัทธงคนต่อไปจะเป็นการกำหนดและคัดเลือกโดยองค์พระเพียงเท่านั้น

กลุ่มที่สาม ผู้ที่เคยรับเป็นร่างทรงหรือรับชั้นธมาจากความเชื่ออื่นนอกจากความเชื่อเทพเจ้าแบบจีน ต่อมาประทับใจองค์พระจึง คัดว่าอาจหมดอายุขัยจากการรับชั้นธมาจากความเชื่ออื่น หรือที่บ้านอาจมีการทรงอยู่เดิมนอกเหนือจากองค์พระ

กลุ่มที่สี่ ผู้ที่มีต้องการทำทนายอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เดิมตนอาจไม่เชื่อหรือศรัทธาจึงมีการทำทนายเพื่อต้องการพิสูจน์พลังอำนาจของความเชื่อดังกล่าว ส่งผลให้องค์พระแสดงอภินิหารหรืออิทธิฤทธิ์ผ่านการเข้าประทับทรงบุคคลนั้น

และ **กลุ่มที่ห้า** การอันเชิญองค์พระให้เข้ามาใช้ร่างของตน หรือ **ผู้ที่เชิญพระให้เข้ามาประทับ** มาจากความสมัครใจของมัทธงผู้นั้น อันอาจมาจากบางศาลเจ้าอาจมีมัทธงไม่เพียงพอ หรือศาลเจ้าที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ ๆ ยังไม่มีมัทธงในการประกอบพิธีกรรม จึงจำเป็นต้องให้สวดกัณฑ์ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีเชิญอันเชิญพระ โดยองค์พระอาจเข้าผู้อาสาสมัครหรือบุคคลที่อยู่บริเวณพิธีกรรมก็ได้ ตามแต่องค์พระจะเป็นผู้เลือกสรร หรือแม้แต่เชิญองค์ท่านเพื่อทำการย้ายร่างจากบุคคลในครอบครัว อันเนื่องมาจากอายุที่มากขึ้นของมัทธงที่อาจมาสามารถรับใช้องค์เทพได้ดังเดิม

การจัดกลุ่มมัทธงสามารถช่วยในการจำแนกลักษณะและที่มาของมัทธงต่าง ๆ ที่รับหน้ารับใช้ดวงสวรรค์ อันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมและคติความเชื่อ อีกทั้งยังสามารถเป็นตัวช่วยในการสะท้อนชุดความเชื่อและที่มาของการที่บุคคลหนึ่งจะกลายมาเป็นมัทธงองค์พระที่เป็นความคติเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติอันศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นอีกว่าแม้จะบุคคลจะมาจากพื้นที่ที่แตกต่างกันทั้งทางความเชื่อและวัฒนธรรม แต่ก็ยังที่เอบเอบาคติความเชื่อที่แตกต่างกันพื้นที่ของตนเอาไว้

ม้าทรงของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งมีจำนวนมาราว 4,000 คน ซึ่งถือว่ามีความเยอะมากเป็นลำดับต้น ๆ ของภูเก็ต อันมาจากเป็นอำมาตย์ที่เก่าแก่และมีผู้ให้ความเคารพศรัทธาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทางศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารศาลเจ้าเพื่อให้กลุ่มคณะดังกล่าวบริหารจัดการภายในศาลเจ้าให้เป็นไปตามความเรียบร้อยและเอื้ออำนวยต่อทั้งม้าทรงและผู้เข้าร่วมประเพณีกินผัก ได้มีการจัดระบบและจัดทำทะเบียนม้าทรงของศาลเจ้า เพื่อให้ช่วยต่อการจำแนกม้าทรงว่าขึ้นตรงกับศาลเจ้าใด พร้อมทั้งยังเป็นการป้องกันการแอบอ้างว่าเป็นม้าทรงของผู้ที่ไม่หวังดีหรืออ้างเพื่อก่อเกิดอาชญากรรมต่าง ๆ จึงเป็นผลให้ทางอำมาตย์เองนั้นมีการออกแบบบัตรประจำตัวสำหรับม้าทรง (ดังภาพประกอบด้านล่างนี้) โดยม้าทรงที่ขึ้นทะเบียนกับทางศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งมีมากโดยคร่าว ๆ 1,200 คน ที่มีการขึ้นทะเบียนและถือบัตรประจำตัวม้าทรง ซึ่งม้าทรงที่ต้องการขึ้นทะเบียนนั้นจำเป็นต้องได้รับการอนุมัติจากทางคณะกรรมการฝ่ายม้าทรงของศาลเจ้า (วชิราภรณ์ อิงศิริโรจน์กุล, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 ตุลาคม 2567) ม้าทรงของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งมีความหลากหลายทั้งที่มาและช่วงอายุ สังเกตได้ว่าผู้ที่เป็นม้าทรงนั้นมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งพยาบาล ค้าขาย นักเรียนนักศึกษา ครูอาจารย์ และอื่น ๆ โดยช่วงเวลาเทศกาลประเพณีสามารถพบเห็นม้าทรงตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้สูงอายุ

ภาพที่ 2 บัตรประจำตัวม้าทรง ศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง
ที่มา : พิมพ์พิ จักรศักดิ์ (11 ตุลาคม 2567)

ประเพณีกินผักได้รับการยอมรับจากผู้คนเป็นอย่างมากตั้งแต่ผู้สูงอายุไปจนถึงเด็กน้อยตัวเล็ก โดยพวกเขาเหล่านี้เดินทางมายังศาลเจ้าและเข้าร่วมงานประเพณีดังกล่าวนี้ด้วยหัวใจที่บริสุทธิ์มุ่งมั่นจะปฏิบัติในการรักษาศิล ปรกอบกับความศรัทธาอันมาจากการแสดงให้เห็นถึงความมีอำนาจพลังเหนือธรรมชาติของม้าทรงผ่านการทรมานร่างกายและการแทงปากที่ไม่ได้ทั้งรอยบาดแผลหรือไม่ได้รับบาดแผลร้ายแรงใด ๆ แม้การกระทำดังกล่าวมีความหวาดเสียวและเจ็บปวดอยู่บ้าง เป็นผลให้ผู้พบเห็นที่เข้าร่วมพิธีกรรมประเพณีและผู้นับถืออยู่เดิมเกิดความเชื่อศรัทธาและเคารพที่เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามแก่นแท้ของงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งมีอยู่ด้วยกัน 3 อย่าง คือ *ความเชื่อ* *ความศรัทธา* และ *ความมุ่งมั่น* เมื่อมีทั้งหมดนี้การเข้าร่วมประเพณีส่งผลบุญและความศักดิ์สิทธิ์เป็นผลได้จริงตามความเชื่อของผู้นับถือ ความเชื่อต่อประเพณี องค์พระ และม้าทรง ความศรัทธาที่ต่อศาสนา หลักคำสอนและความมุ่งมั่นที่จะรักษาศิล ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น สะอาดและบริสุทธิ์ ดังคำกล่าวของรองประธานศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้งที่ว่า

“ร่างกายเปรียบเสมือนแก้วน้ำที่ไม่สะอาดแต่น้ำข้างในสะอาด เท่ากับว่าน้ำก็สกปรกไปด้วย
แต่หากสะอาดทั้งแก้วและน้ำ นั่นถือว่าสะอาดอย่างแท้จริง”

(รองประธานศาลเจ้าจ้วยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 10 ตุลาคม 2567)

สรุปและอภิปรายผล

1. อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าลักษณะอาการที่บ่งบอกถึงสภาวะเข้าประทับทรงองค์พระของม้าทรงแต่ละคนมีลักษณะที่คล้ายคลึง เช่น อาการสั่น ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหัว คลื่นไส้ และอื่น ๆ ตามแนวคิดของวิกเตอร์ เทอเนอร์ (Victor Turner) ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ว่าลักษณะดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนสถานะจากบุคคลธรรมดาทั่วไปสู่ความเป็นกึ่งเทพ แต่หาใช่เทพไม่ การเป็นม้าทรงที่รับใช้อำนาจเหนือธรรมชาติอย่างองค์พระตามคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์จีนในภูเก็ต ผ่านองค์ประกอบของพิธีกรรมและเทศกาลประเพณีที่มีส่วนผสมผสานเพิ่มเติมนอกเหนือจากนี้ เพื่อเพิ่มระดับความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อและสถานะของบุคคลที่กลายเป็นม้าทรง พฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้นับถือเข้าร่วมประเพณีเป็นอีกหนึ่งตัวแปรสำคัญที่ก่อรูปให้งานประเพณีมีความน่าสนใจและน่าพิศวงสร้างความรู้สึกดั้งเดิมในแนวคิดเกี่ยวกับ Liminality กล่าวถึงชั่วโลกแห่งความเป็นจริง (โลกสามัญ) และชั่วโลกอันศักดิ์สิทธิ์ การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การเป็นม้าทรงในชั่วโลกอันศักดิ์สิทธิ์กลับได้รับการกล่าวสรรเสริญ มีผู้นับถือ เคารพและศรัทธา ได้เปลี่ยนสถานะใหม่จากบุคคลสามัญเป็นม้าทรงผู้ที่เข้าใกล้ความเป็นเทพมากที่สุดแต่ไม่ใช่เทพเจ้า (Aldona Jonaitis, 1983) นอกจากนี้ม้าทรงแต่ละคนนั้นมีลักษณะของการเริ่มเข้าสู่ช่วงสภาวะภวังค์เพื่อเตรียมเข้าสู่การเข้าประทับทรงดังอาการที่กล่าวไปข้างต้นนี้ เครื่องแต่งกายของเหล่าม้าทรงจากการลงพื้นที่ภาคสนามของผู้วิจัยสะท้อนให้เห็นว่าเครื่องแต่งกายของเหล่าม้าทรงเป็นเครื่องแต่งกายที่นอกจากสวยงามและสีสันสะดุดตาแต่ยังคงมีความหมายแฝงอยู่ในตัวเอง ซึ่งปรากฏให้เห็นได้จากชุดต่อหรือเครื่องแต่งกายม้าทรงจะปรากฏชื่อขององค์พระที่ม้าทรงประทับทรงอยู่ โดยสีสันและลักษณะของชุดต่อจะถูกกำหนดและสั่งการโดยองค์พระจากการเข้าฝันหรือนิมิตให้เห็นเป็นต้น และไม่อาจปฏิเสธได้ว่าองค์ประกอบด้านเครื่องแต่งกาย อาวุธคู่กายของม้าทรงมีส่วนให้ม้าทรงสามารถเพิ่มสถานะทางสังคมในด้านความศักดิ์สิทธิ์ได้อยู่ไม่น้อย

พิธีกรรมในงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ๊เก้งในแง่มุมของม้าทรงเป็นตัวแสดงที่สำคัญที่ส่งผลให้งานประเพณีดังกล่าวนี้มีความขลังและเพิ่มพูนความศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าหรือองค์พระในประเพณี (ก๊วอ้งโต๊เต้ และหยกออ้ง-ซ่งเต้) ถือเป็นส่วนสำคัญของความเชื่อที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิญญาณ อันสะท้อนให้เห็นถึงศาสนาที่มีความงดงามและมากด้วยแก่นของการปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลอันดี พร้อมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับผู้ควบคุมสรรพสิ่งบนโลกที่มนุษย์ต้องยำเกรงเพื่อความสงบสุขและสันติสุขบนโลก มนุษย์ในอดีตได้มีการยกย่องธรรมชาติให้กลายเป็นเทพเจ้า เนื่องจากความไม่รู้และการหาคำตอบไม่ได้ของมนุษย์ โดยมองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่าพิศวง มหัศจรรย์ กว้างใหญ่ ไร้ขอบเขต และยากจะหาคำอธิบายตามแนวคิดของเอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) ซึ่งส่งผลต่อการก่อรูปทางศาสนาที่ส่งอิทธิพลในการก่อรูปชุดวัฒนธรรมทางความเชื่ออันรุ่มรวยของชาวภูเก็ต ไม่ว่าจะเป็นการบูชาดวงดาวหรือ พิธีกรรมป้ายชิตแซ่ แสดงให้เห็นถึงการนำเอาธรรมชาติมายกย่องสรรเสริญเป็นเทพเจ้า โดยได้ใส่ชุดความคิดว่าเทพเจ้า (ธรรมชาติ) มีอำนาจอย่างมีนัยยะในการยกย่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติส่งต่อผ่านการบูชาพิธีกรรมต่าง ๆ (Kingsley Davis, 1949) ดังเช่นรากเหง้างานประเพณีดังกล่าวนี้มาจากการบูชาดวงดาวทั้ง 9 ที่มนุษย์ในอดีตใช้เป็นเครื่องนำทางและบ่งบอกถึงฤดูกาลในช่วงต่าง ๆ จึงยึดถือกลุ่มดาวหมีใหญ่เป็นดังเทพเจ้าที่ต้องมีการกราบไหว้บูชา ถึงอย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงตัวแทนจากธรรมชาติสู่การยกย่องเทพเจ้าแทน จนนำไปสู่การสร้างตัวตนเพื่อใช้ในการเคารพสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ๊เก้งที่เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมและพื้นที่สักการะต่อองค์พระเทพเจ้า รูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนองค์พระ และองค์ประกอบอื่น ๆ เป็นต้น

2. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงชุดวัฒนธรรมทางความเชื่อเรื่องพลังเหนือธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าองค์พระที่ผนวกผูกโยงกับความเป็นธรรมชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะความเชื่อประเพณีกินผักและม้าทรงองค์พระอันเป็นบ่อเกิดประเพณีอันดีของลูกหลานเชื้อสายจีนและผู้ทีนับถือในภูเก็ต ที่มาพร้อมกับความน่าอัศจรรย์และ

แรงศรัทธาของเหล่าฉ้ายอิ้วหรือผู้ที่นับถือ การบูชาองค์ก๊วอ้งไต่เต่และองค์หยกอ้งซ่งเต่ผู้เป็นเสมือนตัวแทนสัญลักษณ์งานเทศกาลประเพณี ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มาจากกลุ่มบรรพบุรุษชาวจีนที่เดินทางยังเมืองทุ่งคาครั้งสมัยอดีต ตั้งรกรากประกอบอาชีพเป็นกุลีจีนในเมืองแร่ซึ่งเป็นงานที่ชาวพื้นเมืองภูเก็ตไม่นิยมทำ โดยกลุ่มคนที่เดินทางเข้ามาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวยุ่หม่ม เมื่อมาถึงดินแดนไข่มุกแดนใต้ของประเทศไทยย่อมเกิดการแต่งงานระหว่างชนชาวพื้นเมืองกับจีน จนเกิดลูกผสมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและสายใยวัฒนธรรมที่ถักทอร้อยเรียงผสานวัฒนธรรมทั้งสอง ม้าทรงเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพและนับถือจากบรรดาผู้เข้าร่วมงานเทศกาลและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณี เช่น ฮวดกั้ว พี่เลี้ยงพระและอื่น ๆ ต่างก็มีส่วนร่วมในการสร้างคลื่นความขลังและศักดิ์สิทธิ์ประเพณีกินผัก ม้าทรงเปรียบเสมือนม้าศึกที่ให้องค์พระหรือเทพตามคติความเชื่อใช้ในการมาโปรดเหล่าสัตว์โลกบนดินแดนมนุษย์นี้ การกลายเป็นม้าทรงนั้นหากเชื่อว่าผู้ใดจะเป็นก็ได้ต้องได้รับการคัดสรรจากองค์พระเป็นผู้เลือกหยิบเพียงเท่านั้น องค์พระใช้ร่างของม้าทรงโดยมีแก่นเพื่อต้องการช่วยเหลือจนเจือมนุญของผู้ที่ต้องการที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การแสดงอภินิหารขององค์พระผ่านการทรมานร่างกายหรือด่าว่าเลวร้าย เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้เหล่าฉ้ายอิ้วให้พ้นจากทุกข์ภัยไข้เจ็บและมีแต่ความปิติ เอ็งอ้าน หรือเพื่อความโชคดีและมีความสุขในชีวิต การเข้าประทับทรงหรืออาการพระจิบนั้นมีการแสดงให้เห็นถึงอาการของผู้ที่กำลังเข้าทรงอยู่ให้เห็นได้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะในช่วงเวลาประเพณีกินผัก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่อง ม้าทรงและองค์พระในพิธีกรรมงานประเพณีกินผักของศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้ง ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับลักษณะการกลายเป็นม้าทรง อาการ และที่มาของม้าทรงในศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้ง สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการกลายเป็นม้าทรงองค์พระ ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะและกระบวนการกลายเป็นม้าทรงของศาลเจ้าอื่น ๆ นอกเหนือจากศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้ง เพื่อหาข้อแตกต่างและข้อค้นพบใหม่ที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งแต่ละศาลเจ้ามีจำนวนและลักษณะม้าทรงที่เหมือนและแตกต่างกัน จึงควรที่จะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- Kingsley Davis. (1949). **Human Society**.
 Nurit Bird-David. (1999). “Animism” Revisted. *Current Anthropology*.
 Victor Turner. (1991). **The Ritual Process Structure and Anti-structure** (7th ed). Cornell University Press.

วิทยานิพนธ์

- ปัทมาสน์ พิณนุกูล. (2563). **กิมซึ้นกับม้าทรง: ความเป็นเทพกับความเป็นมนุษย์ในพื้นที่พิธีกรรมของคนจีนจังหวัดภูเก็ต**.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บทความในวารสาร

- Aldona Jonaitis. (1983). **Liminality and Incorporation in the Art of the Tlingit Shaman**. *American Indian Quarterly*, 7 (3), 41-68.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (ไม่ปรากฏปี). **ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบเก้ง**. สืบค้นจาก <https://communityarchive.sac.or.th/community/SanChaoChuituitaobokeng>

Amazing Thailand. (ไม่ปรากฏปี). ดึงโบราณสถานปัตยกรรมแบบชิโน-ยูโรเปียน. สืบค้นจาก <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/ตึกโบราณสถานปัตยกรรมแบบชิโน-ยูโรเปียน>

สัมภาษณ์

กิตติกร วิบูลย์ศรี. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. ม้าทรง. 10 ตุลาคม 2567.

ชลันธร นาวิการ. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. ม้าทรง. 9 ตุลาคม 2567.

เพชรมังกร รัตนวิไลสกุล. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. ม้าทรง. 9 ตุลาคม 2567.

รองประธานศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. เจ้าหน้าที่ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง. 10 ตุลาคม 2567.

วชิราภรณ์ อิงศิริโรจน์กุล. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. ม้าทรง. 10 ตุลาคม 2567.

ศิรินภา บุญยขจร. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. ม้าทรง. 10 ตุลาคม 2567.

ฮวดกั้วตัวพระหญิง. สัมภาษณ์โดย พิมพ์พจี ชุ่มศักดิ์. ฮวดกั้วหญิง. 9 ตุลาคม 2567.

อัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักและการทำให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กรณีศึกษาศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง

Identity of the Vegetarian Festival and Its Evolution into Cultural Tourism:

A Case Study of Jui Tui Tao Bo Keong Shrine

ชญานิษฐ์ รัตนพันธุ์¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาอัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักและการทำให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง การเปลี่ยนแปลงของประเพณีถือศีลกินผักในจังหวัดภูเก็ตเกิดจากการเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นสู่การเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทำให้ประเพณีถือศีลกินผักกลายเป็นอัตลักษณ์เมือง และเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต โดยอาศัยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีถือศีลกินผักมีต้นกำเนิดมาจากบรรพบุรุษชาวจีนฮกเกี้ยนในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งในอดีตเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในวงแคบ ๆ แต่ภายหลังได้รับความสนใจจากชุมชนท้องถิ่นและขยายวงกว้างจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของเมือง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เห็นถึงศักยภาพของประเพณีนี้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว จึงส่งเสริมให้ประเพณีถือศีลกินผักเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภูเก็ต นอกจากนี้ ชุมชน ศาลเจ้า และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาให้ประเพณีถือศีลกินผักได้รับการยอมรับในระดับโลก ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของประเพณีถือศีลกินผัก

คำสำคัญ: ประเพณีถือศีลกินผัก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อัตลักษณ์เมือง ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง

Abstract

This research studied the identity of the Vegetarian Festival and its transformation into cultural tourism, using the Jui Tui Tao Bo Keong Shrine as a case study. The transformation of the Vegetarian Festival in Phuket from a local ritual to a cultural identity and cultural tourism is explored. The purpose of this research is to study how the Vegetarian Festival became a city identity and a part of cultural tourism in Phuket. The research uses the concepts of cultural tourism, social and cultural change, and ethnic identity to explain the phenomenon. The method used in this study was qualitative using documents and interviews. The finding indicates that the Vegetarian Festival originated from the Hokkien Chinese ancestors in Phuket, initially held as a small ritual but later gained attention from the local community and expanded to become a city identity. The Tourism Authority of Thailand recognized the potential of this festival to attract tourists and promoted it as a cultural tourism attraction of Phuket. Furthermore, the community, the shrine, and both public and private sectors played a crucial role in promoting and developing the festival to achieve global recognition. The result of the study reflects the cultural value of the Vegetarian Festival.

Keywords: Vegetarian Festival, Cultural Tourism, City Identity, Jui Tui Tao Bo Keong Shrine

¹ นักศึกษาโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

พิธีเจียะฉาน หรือที่ในปัจจุบันเรียกว่า ประเพณีถือศีลกินผัก (กินเจ) ของในจังหวัดภูเก็ตนั้น สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนชาวจีนฮกเกี้ยนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยภายในประเทศไทย และชาวไทยแต่เดิมที่มีความกลมเกลียวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งพิธีดังกล่าวเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อในด้านต่างๆ อย่างเช่น ด้านศาสนา ความเชื่อเรื่องภูติผีและวิญญาณ และสิ่งไม่เป็นมงคลแก่ตัวเอง โดยหากมองผิวเผินความเชื่อต่อเรื่องต่างๆ อาจจะเป็นเรื่องมโน และหากมองอีกด้าน การที่จะต้องรับประทานผักตลอดวันเป็นเพียงการทำให้ระบบขับถ่ายดี และสามารถรักษาสมาคมของร่างกาย ซึ่งความเชื่อด้านพิธีเจียะฉานไม่ได้มีเพียงรับประทานผักเท่านั้น แต่ยังมีกรอัญเชิญเทพเจ้าเขียนต่างๆ มาประทับยังร่างกายมนุษย์ หรือที่เรียกกันว่า “ม้าทรง” โดยแต่ละเทพเขียนจะโชว์อภินิหาร อย่างเช่น การเดินลุยไฟ การนำของแหลมคมมาแทงบริเวณปาก เพื่อเป็นการรับเคราะห์แทนมนุษย์ที่ถือศีลครบ 9 วัน โดยความเชื่อเกี่ยวกับม้าทรงที่มีอยู่ในพิธีเป็นความเชื่อส่วนบุคคล เนื่องจากการโชว์ของแต่ละเทพจะมีการแสดงออกที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่จะมีความเชื่อมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และมองว่าการโชว์อภินิหารเป็นการอัญเชิญเทพเจ้าลงมา ณ ที่แห่งนี้ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวก็เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพิธีกรรมได้รับชื่อเสียงมากมายจากทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ ในทุกๆ ปีจึงมีผู้มาเข้าร่วมพิธีกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถูกจัดให้เป็นเทศกาลประจำปีของจังหวัดภูเก็ต ส่งผลให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากความสำคัญและการมีชื่อเสียงของพิธีดังกล่าวข้างต้นทำให้นักท่องเที่ยวจากหลากหลายพื้นที่ในและต่างประเทศเดินทางมาชมพิธีดังกล่าว จนเกิดปรากฏการณ์ส่งเสริมพิธีดังกล่าวจากพิธีของชุมชนชาวจีนกลายเป็นพิธีที่ได้รับการส่งเสริมของจังหวัดภูเก็ตโดยในปี พ.ศ. 2524 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้บรรจุพิธีกรรมถือศีลกินผักลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของภูเก็ต ประเพณีถือศีลกินผักในภูเก็ตมีการเปลี่ยนแปลงจากพิธีกรรมท้องถิ่นในกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนมาเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัด การปรับตัวของประเพณีนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภูเก็ต การที่พิธีกรรมนี้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานของวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นจากการอพยพและการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ระหว่างชาวจีนและชาวภูเก็ต โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว ที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้ประเพณีนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการแสดงออกเชิงพิธีกรรม การดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติเป็นการบ่งชี้ถึงการสร้างมูลค่าให้กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยและความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบัน

พิธีกรรมหรือประเพณีดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นการเชื่อมโยงจิตใจของชาวภูเก็ตเข้าไว้ด้วยกัน การเกิดขึ้นของพิธีกรรมในทุกๆ ปีจำเป็นต้องใช้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการช่วยดูแลความเรียบร้อยของงานที่จะเกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงการดำรงรักษาอัตลักษณ์ภายในชุมชน แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยก็ตาม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในประเด็น อัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักและการทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ๊เก้ง เพื่อทำให้เข้าถึงความเป็นมา รูปแบบ และลักษณะที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักที่ชาวภูเก็ตยังคงรักษาไว้ และกระแสของพิธีกรรมที่มีอิทธิพลทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเลือกที่จะมาท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลที่สำคัญอย่างเทศกาลถือศีลกินผักของจังหวัดภูเก็ต จนนำไปสู่การส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรนำมาศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการทำให้ประเพณีถือศีลกินผักกลายเป็นอัตลักษณ์เมืองและสัญลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดภูเก็ต

สมมุติฐานของการวิจัย

ประเพณีถือศีลกินผักในจังหวัดภูเก็ตเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนจีนฮกเกี้ยนที่เดินทางเข้ามาอยู่ในจังหวัดภูเก็ต โดยในปี พ.ศ. 2524 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้บรรจุพิธีกรรมถือศีลกินผักลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของภูเก็ต ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ยกระดับจากพิธีกรรมท้องถิ่นที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์สู่การเป็น “ประเพณีถือศีลกินผัก” ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง และกลายเป็นอัตลักษณ์เมืองของจังหวัดภูเก็ต ซึ่งการที่ภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทในการผลักดันให้พิธีกรรมดังกล่าวกลายเป็นเทศกาลแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์เมือง และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวจีนฮกเกี้ยนในปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ คือ ศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้ง ซอยภูธร ตำบลตลาดเหนือ อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
2. ขอบเขตเนื้อหา การศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษา ประเพณีถือศีลกินผัก เนื่องจากเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อชาวภูเก็ตเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน และมีความแตกต่างจากความเชื่อของการกินเจจากที่อื่นๆ เนื่องจากศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบ้เก้งได้มีการจัดงานที่สะท้อนถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งมีความแตกต่างจากการกินเจในจังหวัดอื่นๆ ที่เน้นเพียงการกินเจตามท้องถนนที่จัดงานขึ้นเท่านั้นไม่มีการประกอบพิธีกรรมใดๆ โดยศึกษาเฉพาะประเด็น ได้แก่ ความเป็นมา รูปแบบ ลักษณะพิธีกรรม ตลอดจนการสืบทอดพิธีกรรมตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และการนำเอาพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ในการเชิญชวนนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต
3. ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาตั้งแต่ช่วงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2024 จนถึงเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2024 และระยะเวลาการศึกษาลงพื้นที่ 4 วัน นับตั้งแต่วันที่ 9 ของเทศกาลถือศีลกินผัก จนถึงวันสุดท้ายของเทศกาลถือศีลกินผัก

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ในกรอบแนวคิดการวิจัยนี้มุ่งศึกษาการทำให้ประเพณีถือศีลกินผักกลายเป็นอัตลักษณ์เมืองและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม และแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อการศึกษาตามประเด็นหลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมถือศีลกินเจที่นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างไร (2) เพื่อศึกษาจุดประสงค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมพิธีกรรมถือศีลกินผัก (3) เพื่อศึกษาสาเหตุการดึงดูดนักท่องเที่ยวว่าทำไมจึงเลือกมาเข้าชมพิธีกรรมถือศีลกินผัก

วิธีดำเนินการวิจัย

1.วิธีการดำเนินการศึกษา / เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1.) การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ การทบทวนเอกสารทางวิชาการพร้อมทั้งศึกษาประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมถือศีลกินผักของในจังหวัดภูเก็ต นอกจากนี้ยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรายงานวิจัยและเว็บไซต์ของหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือได้ เพื่อศึกษาความเป็นมาของพิธีกรรมและความน่าสนใจที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

2.) การศึกษาโดยการศึกษจากการลงศึกษาพื้นที่ภาคสนาม (Field study research) โดยใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์ (observer) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก (Key Informants) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ

พิธีกรรมถือศีลกินผัก เพื่อให้เข้าใจในเรื่องความเป็นมา รูปแบบ ลักษณะพิธีกรรมถือศีลกินผัก นอกจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาลเจ้าแล้ว การเข้าร่วมประเพณีถือศีลกินผักในช่วงที่เทศกาลจะเกิดขึ้นในช่วงเดือนตุลาคมเพื่อจะได้เข้าใจถึงขั้นตอน วิธีการปฏิบัติของทั้งผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และพบกับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในช่วงที่มีพิธีกรรม เพื่อที่จะสอบถามเกี่ยวกับความสนใจที่มีต่อพิธีกรรมดังกล่าว

2. ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1.) การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยทางวิชาการ หนังสือ บทความและเอกสารอื่น ๆ เกี่ยวข้อง รวมไปถึงเอกสารราชการ จากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นตัวกำหนด
- 2.) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ ผู้วิจัยจะทำการลงพื้นที่และใช้ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้ามาเปรียบเทียบกับสถานการณ์จริงที่พบเจอ เพื่อใช้ตอบประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้
- 3.) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับพิธีกรรมถือศีลกินผัก โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งคนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ในศาลเจ้า และบุคคลที่มีส่วนในการปฏิบัติในพิธีกรรมอย่าง ม้าทรง ซึ่งคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ในแต่ละกลุ่มจะเป็นคำถามที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้
- 4.) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิดหลัก โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดหลักเป็นตัวกำหนด

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยข้อมูลที่ใช้มาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ข้อมูลเหล่านี้จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมี 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมถือศีลกินผักที่นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างไร (2) เพื่อศึกษาจุดประสงค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมพิธีกรรมถือศีลกินผัก (3) เพื่อศึกษาสาเหตุการดึงดูดนักท่องเที่ยวว่าทำไมจึงเลือกมาเข้าชมพิธีกรรมถือศีลกินผัก

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มี ดังต่อไปนี้

ประชาชนในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการทำให้ประเพณีถือศีลกินผักกลายเป็นอัตลักษณ์ของเมืองภูเก็ต และถูกพัฒนาให้กลายเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยหน่วยงานสำคัญอย่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีนี้และนำไปเผยแพร่ในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต ซึ่งช่วยส่งเสริมการรับรู้และความเข้าใจในประเพณีนี้ในระดับสากล บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการรักษาและสืบทอดประเพณีถือศีลกินผักแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเทศกาลนี้ในชีวิตประจำวันของพวกเขา ซึ่งมีการปฏิบัติต่อกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่ในอดีต ชาวภูเก็ตมองว่าเทศกาลนี้เป็นสิ่งที่ต้องทำทุกปีตามปฏิทินจันทรคติจีน เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อร่วมรักษาวัฒนธรรมของชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของเทศกาลถือศีลกินผักที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในภูเก็ตปฏิบัติและเผยแพร่ไปยังจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ หน่วยงานดังกล่าวได้ร่วมมือในการพัฒนาและปรับเปลี่ยนเทศกาลนี้ให้เป็นงานที่มีการโปรโมตอย่างกว้างขวางทั้งในสื่อไทยและต่างประเทศ เพื่อให้เทศกาลนี้ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ในอดีต การจัดงานเทศกาลถือศีลกินผักในภูเก็ตเกิดขึ้นจากการร่วมมือของชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น โดยไม่มีการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่ในปัจจุบัน เทศกาลนี้ได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย รวมถึงการมีขบวนแห่พระขนาดใหญ่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเติบโตและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของเทศกาล ทั้งในแง่ของการส่งเสริมวัฒนธรรมและการสร้างความสนใจจากนักท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของประเพณีถือศีลกินผักในจังหวัดภูเก็ตในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า และเป็นอัตลักษณ์ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และความศรัทธา

ของชุมชนท้องถิ่น ประเพณีนี้ไม่ได้เพียงแต่มีความสำคัญในเชิงศาสนา แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงวัฒนธรรม วิถีชีวิต และเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน จนกลายเป็น “อัตลักษณ์เมือง” ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่อง ในมิติทางวัฒนธรรม ประเพณีถือศีลกินผักสะท้อนถึงความร่วมมือและความสามัคคีของชุมชนที่ทำให้เทศกาลนี้ประสบความสำเร็จในทุก ๆ ปี พิธีกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ ความศรัทธา และจิตวิญญาณของชาวภูเก็ต ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงจุดดึงดูดที่น่าน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็น “สะพานเชื่อม” ที่ช่วยสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนในพื้นที่ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในด้านเศรษฐกิจ ประเพณีถือศีลกินผักมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจในท้องถิ่น การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลส่งผลให้ธุรกิจชุมชนได้รับผลประโยชน์โดยตรง นอกจากนี้ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ยังมีบทบาทสำคัญในการช่วยส่งเสริมเทศกาลนี้ให้เป็นที่ยอมรับ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการโปรโมตช่วยเพิ่มการรับรู้และกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่สนใจเข้าร่วม การสนับสนุนจากจากกลุ่มธุรกิจท้องถิ่นที่สนับสนุนทั้งทรัพยากรทางการเงิน สิ่งของ และการจัดกิจกรรมเพื่อสังคม ความร่วมมือเหล่านี้ช่วยให้เทศกาลดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสะท้อนถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการรักษาความสะอาดและอนุรักษ์ประเพณีให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ ความตระหนักที่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดและการจัดการขยะในช่วงเทศกาล โดยเฉพาะจากกลุ่มคนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในด้านสิ่งแวดล้อม ช่วยเสริมให้ประเพณีนี้ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงถึงวัฒนธรรม แต่ยังเป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในภาพรวม ประเพณีถือศีลกินผักในจังหวัดภูเก็ตถูกพัฒนาให้กลายเป็นอัตลักษณ์เมืองที่สำคัญได้อย่างชัดเจน ไม่เพียงแต่ในเชิงวัฒนธรรมที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์ แต่ยังเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจในท้องถิ่น รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจในระดับนานาชาติ ความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เทศกาลนี้กลายมาเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวภูเก็ต พร้อมทั้งยังช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของอัตลักษณ์เมืองภูเก็ตในฐานะเมืองแห่งวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สรุปและอภิปรายผล

บทความเรื่องอัตลักษณ์ของประเพณีถือศีลกินผักและการทำให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบกั้ง มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือเพื่อศึกษาการทำให้ประเพณีถือศีลกินผักกลายเป็นอัตลักษณ์เมืองและสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงจากพิธีกรรมถือศีลกินผักในท้องถิ่นของชาวจีนฮกเกี้ยนสู่การเป็นประเพณีเมืองที่ยิ่งใหญ่ของภูเก็ต เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ความเชื่อทางศาสนาและคติความศรัทธาที่ถูกถ่ายทอดอย่างเข้มข้นในกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนในอดีต สู่ความร่วมมือของชุมชนที่ช่วยบ่มเพาะพิธีกรรมนี้ให้กลายเป็นรากฐานของวัฒนธรรมในภูเก็ต ความอภินิหารของพิธีกรรม เช่น การแสดงความศรัทธาผ่านขบวนแห่พระและการปฏิบัติที่เคร่งครัดในพิธี ช่วยดึงดูดผู้คนทั้งในและนอกจังหวัด ทำให้พิธีกรรมนี้มีศักยภาพที่โดดเด่น และได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ที่เริ่มบรรจุประเพณีนี้ในปฏิทินการท่องเที่ยวของภูเก็ตในปี พ.ศ. 2524 การประชาสัมพันธ์จาก ททท. และการบูรณะศาลเจ้าจุ้ยตุ่ยเต้าโบกั้งในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 ทำให้ศาลเจ้ากลายเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชนและสถานที่สำคัญสำหรับพิธีกรรม นอกจากนี้ เทศบาลเมืองภูเก็ตและหน่วยงานท้องถิ่นยังมีบทบาทสำคัญในการจัดการและพัฒนาประเพณีให้มีระเบียบและสามารถรองรับผู้เข้าร่วมจำนวนมากได้ จากพิธีกรรมในชุมชนเล็ก ๆ ประเพณีถือศีลกินผักได้เติบโตเป็นงานประเพณีระดับจังหวัดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วประเทศและต่างประเทศ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่าง การสนับสนุนจากภาครัฐ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน แม้บางส่วนของพิธีกรรมอาจถูกปรับให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยว แต่แก่นแท้ของความเชื่อและความศรัทธายังคงได้รับการรักษาไว้อย่างดี

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันสะท้อนถึงความต้องการที่หลากหลายและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น การเดินทางไม่ได้เป็นเพียงการแสวงหาความสุขชั่วคราวอีกต่อไป แต่กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับวัฒนธรรมและชุมชนท้องถิ่น ความนิยมในกิจกรรมเชิงประสบการณ์ เช่น การเข้าร่วมเทศกาลสำคัญของท้องถิ่น ๆ หรือการเลือกซื้ออาหารจากร้านค้าที่เข้าร่วมการตลาดขาย เพื่อส่งเสริมความยั่งยืน แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวัฒนธรรมและความยั่งยืนที่กลายเป็นหัวใจสำคัญในการตัดสินใจเดินทางปัจจัยขับเคลื่อน เช่น Soft Power การตระหนักถึงความยั่งยืน และบทบาทของเทคโนโลยี มีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเดินทางให้มีความสร้างสรรค์และตอบสนองความต้องการที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เทรนด์การท่องเที่ยวใหม่ ๆ อย่าง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงตอบสนองต่อพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของนักท่องเที่ยว เทศกาลถือศีลกินผักที่จังหวัดภูเก็ตเป็นกรณีศึกษาที่เด่นชัดของการที่วัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ในระดับสากล กิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การแห่พระ และการทรมานร่างกายตัวเอง ไม่เพียงแต่สร้างความประทับใจ แต่ยังส่งเสริมความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในยุคนี้ ไม่เพียงส่งผลดีต่อการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่ยังช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเสริมสร้างความยั่งยืนในชุมชน เทศกาลเช่นนี้ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมท้องถิ่น แต่กลายเป็นสัญลักษณ์ของการบรรจบกันระหว่างความเชื่อ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวในยุคใหม่อย่างแท้จริง

ประเพณีถือศีลกินผักของจังหวัดภูเก็ตได้กลายเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ของเมืองภูเก็ต ผ่านกระบวนการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน ก่อนจะนำมาบูรณาการทางวัฒนธรรมที่เข้มข้นและความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ชุมชนท้องถิ่น และภาคเอกชน โดยเฉพาะเมื่อ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้มีบทบาทในการผลักดันเทศกาลนี้ให้กลายเป็น “อัตลักษณ์ของเมือง” ภูเก็ต โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลและกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการสร้างแผ่นพับและเว็บไซต์ในรูปแบบสองภาษา (ไทยและอังกฤษ) ซึ่งนำเสนอข้อมูลที่ครบถ้วนและเข้าใจง่าย ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับเทศกาลได้สะดวกยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้สนใจสามารถวางแผนการเดินทางและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศาลเจ้า ในภูเก็ตก็มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเทศกาลถือศีลกินผัก โดยการจัดพิธีกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อและการใช้สื่อใหม่ เช่น ช่องยูทูบ และการสนับสนุนการสร้างสรรคเพลงเชิญชวนให้ผู้คนเข้าร่วมงาน ซึ่งช่วยให้เทศกาลนี้เข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่และผู้สนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ในด้านของ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ประเพณีถือศีลกินผักเริ่มต้นจากกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนที่นำความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการกินผักเพื่อความเป็นสิริมงคลมาเผยแพร่ในท้องถิ่น ต่อมาจึงเกิดการสืบทอดจากลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีน จนกลายเป็นประเพณีที่มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นและได้รับการยอมรับจากชุมชนอย่างกว้างขวาง การพัฒนาอย่างต่อเนื่องนี้ได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองภูเก็ต อัตลักษณ์เมือง ของภูเก็ตได้สะท้อนผ่านประเพณีถือศีลกินผัก ที่กลายเป็นเทศกาลสำคัญที่ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น แต่ยังดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ภูเก็ตเป็นที่รู้จักในฐานะเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น ขบวนแห่พระ และการจัดกิจกรรมที่แสดงถึงการผสมผสานระหว่างศาสนาและการท่องเที่ยว ด้วยการบูรณาการของ วัฒนธรรม การท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ เมื่อชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนได้เริ่มมีการร่วมมือในการส่งเสริมและพัฒนาประเพณีนี้ จึงทำให้ได้ประเพณีถือศีลกินผักกลายเป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประเพณีถือศีลกินผักจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้าง อัตลักษณ์เมืองภูเก็ต ที่ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของภูเก็ต

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2559). **ยล เยี่ยม หย้า: แนวคิดทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 2).

สำนักพิมพ์พิษณุโลก:มหาวิทยาลัยนเรศวร.

มูลนิธิจุฑาธุชเจ้าปู่แก้ว. (2562). **ร้อยแปด**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา

สาขาสังคมวิทยาส่งานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

วิทยานิพนธ์

กิตติวงศ์ จันทร์สิทธิ์ธรรม. (2551). **การบริหารจัดการศาลเจ้าจุฑาธุชเจ้าปู่แก้ว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,

สาขาวิชาพัฒนสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ปัทมาสน์ พิณนุกูล. **บทบาทและความต่อเนื่องของศาลเจ้าต่อการธำรงอัตลักษณ์ทางสังคม**

และวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดภูเก็ต. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,

มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.

ปัทมาสน์ พิณนุกูล. (2562). **มัทรง : ความเป็นเทพกับความเป็นมนุษย์ปฏิบัติการในพื้นที่พิธีกรรมงาน**

ประเพณีถือศีลกินผักของจังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์, คณะ

ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วัชร บวรณัฐบรรณ. (2558). **การสื่อสารเชิงกลยุทธ์การจัดกิจกรรมพิเศษของศาลเจ้ากระทุ้งในเทศกาลถือศีลกินผัก**

จังหวัดภูเก็ต. สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

สมชาย มนุจันทรธ. (2552). **ปรากฏการณ์ใหม่ของประเพณีถือศีลกินผักในจังหวัดภูเก็ต**

: กรณีศึกษาศาลเจ้าจุฑาธุชเจ้าปู่แก้ว. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, แขนงวิชาไทยคดีศึกษา,

สาขาวิชาศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บทความในวารสาร

จิตาวิรี สุขคร. (2562). **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย**. Journal of Sustainable Tourism Development,

1-6

ปิยพงษ์ ทับทิมทอง (2556). **ประเพณีกินเจของชาวภูเก็ต: กรณีศึกษาศาลเจ้าจุฑาธุชเจ้าปู่แก้ว**. วารสารวิจัยรำไพพรรณี, 76-82.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

THE STANDARD TEAM. (2567). **8 ไฮไลต์ถือศีลกินผักภูเก็ตเมืองเทศกาลระดับโลก**.

สืบค้นจาก <https://thestandard.co/8-highlights-of-the-phuket-vegetarian-festival/>.

TOURISM OF WORLD. **ความหมายการท่องเที่ยว**.

สืบค้นจาก <https://tourismatbuu.wordpress.com/%E0%B8%84%E0%B8%>.

ปณิดา สรวาสี. (2564). **วัดภู่วัฒนธรรมในประเพณีถือศีลกินผัก : เรื่องของการถือศีล การกินผัก และการบูชาเทพเจ้าของ**

ชุมชนศาลเจ้าจุฑาธุชเจ้าปู่แก้วภูเก็ต. สืบค้นจาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/270>.

ผ้าปูลงฆฎาศรีทวารวดี: ลายมงคลแห่งทวารวดีและความสัมพันธ์กับความเชื่อชาวจีน

Purana Ghata Sri Dvaravati Cloth: Auspicious Patterns of Dvaravati

and Their Relation to Chinese Belief

พาฝัน วงศ์บุตร¹

บทคัดย่อ

ผ้าไทยลายปูลงฆฎาศรีทวารวดี เป็นผ้าพิธีที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับโชคลาภ ความอุดมสมบูรณ์ และความรุ่งเรือง สะท้อนถึงความเชื่อ วิถีชีวิต และอารยธรรมทวารวดี โดยเฉพาะในจังหวัดนครปฐม ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี ผ้าลายนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงความงามของศิลปะ แต่ยังมีลวดลายมงคลที่สะท้อนถึงความเชื่อของผู้คนในทางพระพุทธศาสนา "ปูลงฆฎา" หมายถึง ความสงบสุขและคำอวยพร การสร้างบุญกุศล และการทำความดี ส่วนในศาสนาฮินดู "ปูลงฆฎา" หมายถึง ความมั่งคั่งและความรุ่งเรืองจากการทำความดี Kim Knott (2016) ได้อธิบายว่า การสะสมความมั่งคั่งและโชคลาภในศาสนาเกิดจากการทำความดี (karma) และการสะสมบุญ (punya) ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีในชีวิต สิ่งที่น่าสนใจคือโครงสร้างของปูลงฆฎาคล้ายคลึงกับสัญลักษณ์หม้อน้ำของจีน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์มงคลของโชคลาภและความรุ่งเรืองตามหลักฮวงจุ้ย การมาบรรจบกันของวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นหลักฐานของปรัชญาที่เหมือนกันว่าน้ำเป็นตัวแทนของความรุ่งเรืองและความปรารถนาสากลของมนุษย์ที่จะมีความสุข

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ความเป็นสิริมงคลและสัญลักษณ์ของลวดลายปูลงฆฎาศรีทวารวดี และผลกระทบที่มีต่อนครปฐมในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างสัญลักษณ์ไทยและจีน เผยให้เห็นถึงความเป็นสากลของลวดลายเหล่านี้และผลกระทบที่มีต่อโลกแห่งวัตถุและจิตวิญญาณ

คำสำคัญ: ผ้าปูลงฆฎาศรีทวารวดี, ลายมงคล, ความเชื่อ, ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

Abstract

Purana Ghata Sri Dvaravati Thai cloth is a ritual cloth that has symbolic meaning of good luck, fertility, and prosperity. It is a reflection of the people's belief, lifestyle, and Dvaravati civilization, especially in Nakhon Pathom Province, the capital city of the former Dvaravati Kingdom. The cloth not only reflects the appearance of painting but also contains auspicious meanings that are devoted to people's belief. "Purana Ghata" symbolizes peace and blessings, virtue-making, and virtues in Buddhism. In Hinduism, "Purana Ghata" symbolizes good deeds' richness and fortune. Kim Knott (2016) has clarified that prosperity and wealth acquisition in religion are due to "good deeds" (karma) and merit accumulation (punya), which lead to a positive result in life. Surprisingly, the structure of Purana Ghata is a copy of Chinese symbols of water jars, which are auspicious symbols of good luck and prosperity according to Feng Shui philosophy.

This study is proof of a shared philosophy that water is an indication of prosperity and a universal quest by all of humanity to be happy. It is this study that is focused on analyzing the auspiciousness and

¹ สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม pafan.wongbut@gmail.com

symbolism of the Purana Ghata Sri Dvaravati pattern. In addition, it comparing the Purna Ghata Sri Dvaravati cloth with similar auspicious symbols in Chinese culture, revealing the universality of these patterns and their impact on material and spiritual spheres.

Keywords: *Purana Ghata Sri Dvaravati Cloth, Auspicious Patterns, Beliefs, Cultural Interaction*

1. Introduction

Purana Ghata Sri Dvaravati cloth, or the Water Pot Pattern Fabric, is a prehistoric fabric pattern of the Dvaravati civilization that flourished in the Chao Phraya River Basin and the central regions of present-day Thailand from the 6th to the 11th century. The Sanskrit word "Purana" Implies “completeness” or “prosperity,” and “Ghata” signifies a pot for water.

Together, “Purana Ghata” is a vessel filled to the top with something that will bring good fortune and prosperity. This motif is closely related to prosperity, good fortune, and fertility. The Purana Ghata in Dvaravati art is typically decorated with vine, leaf, and flower designs, representing abundance in nature. It was also utilized as a ritual object in Buddhist and Hindu rituals to represent purity and the world's fertility. Such a faith significantly influenced Dvaravati design motifs on fabric (Chatayod, N., 2011). The water pot design in this textile is a witness to Nakhon Pathom province's cultural heritage as a historic center of the Dvaravati civilization famous for fertile soil and agricultural riches (Fine Arts Department, 2021; Sanam Chandra Palace Library, 2024). Besides the practical function of wear as clothing, ancient textiles also played a significant role in religious ceremonies and cultural rituals. The clothing conveyed the social identity, beliefs, and values of the people, serving as a reflection of their worldview and artistry (Chutavipak, K., 2012).

The symbolic meaning of the Purana Ghata water pot pattern continues to this day to be a symbol of Nakhon Pathom as a site of ancient civilization with fertile natural resources and agricultural prosperity (Sanamchandra Palace Library, 2024). The "Treasure Basin" (聚宝盆 – Jùbǎopén) in Chinese culture symbolizes prosperity, wealth, and the attractiveness of good fortune (Teladeseda, 2020).

2. Literature Review

2.1 Significance of the Study

Through this study that make us to learning and understanding about the symbolic meaning as well as the cultural significant. Moreover, the study connects the Purana Ghata Sri Dvaravati cloth with the symbols in Chinese culture like full water pot, peony, and vine, all of the symbolic that represent prosperity and abundance. Comparing and analyzing these motifs in detail allows us to understand the universality of these kinds of designs and beliefs in both cultures. Also, this study is beneficial to maximize the preservation and dissemination of the local culture by providing beneficial information for product design and marketing. It also facilitates cultural tourism promotion, which can create revenue and business activities for local areas.

2.2 The Purana Ghata Sri Dvaravati Textile: Significance, and Symbolism

Purana Ghata Sri Dvaravati pattern is one of the symbolic fabric designs of the past and Thailand's culture. This pattern originated during the Dvaravati period, an age that was vibrant in artistic and cultural development, thus reflecting the religion and life of the citizens of that time. This work not only presents aesthetic beauty but also tells the story and history of the Dvaravati people through intricate interweaving and ornamentation. It is the symbol of past and present and the safeguarding of invaluable cultural heritage.

2.2.1 Background and Meaning

Purana Ghata Sri Dvaravati cotton has a lineage with close links to the wealthy Dvaravati culture once prevalent in Nakhon Pathom region. The middle figure, the Puranakatha water pot, represents abundance, prosperity, and the start of life according to tradition (Boonyanit, N., 2022). In addition, the fabric reflects the ethnic source and its association with Buddhism using the kneeling deer pattern as marking the domain of Dharma (Chobmai, 2023).

Puranakatha Sri Dvaravati textile design has been developed by joint study and creative process with local craftsmen and professionals. It is done to preserve cultural heritage and develop a unique identity for Nakhon Pathom province (Bangkok Biz News, 2022). Purana Ghata Sri Dvaravati cloth was utilized in rituals and auspicious ceremonies during the Dvaravati period. The cloth is still employed today for customary dress and solemn rituals. The Puranakatha water jug filled with water is among the motifs on the cloth depicting prosperity and abundance. Further, other patterns depict the people of Dvaravati and their nature and lifestyle, for example, floral and animal patterns (Dailynews, 2023). Furthermore, the patterns have been altered to be used in fashion and product design for marketing and preservation purposes (Boonyanit, N., 2022).

2.2.2 Beliefs Reflected in the Patterns of Purna Ghata Sri Dvaravati Pattern

Purnaghata, or the Abundance Vase, is a highly significant symbol within the Dvaravati art and culture, particularly in the Nakhon Pathom province today. The symbol, aside from prosperity and good luck, also represents the solid beliefs and forms of art during that time. The vase, which is water-filled with flowers pointing out from its mouth, is a symbol of fertility and the source of life (Wattanakun, S., 2018).

2.2.3 Initiation and Development

Nakhon Pathom Province initiated the Puranakatha Sri Dvaravati fabric project in celebration of Her Majesty Queen Sirikit, the Queen Mother, on her 90th birthday on August 12, 2022. The initiative is in honor of Her Majesty Queen Sirikit's 90th birthday and also to promote Thai fabrics with exclusive designs that only exist in Nakhon Pathom Province (Dailynews, 2023; Bangkok Biz News, 2022; Western Region Information Center, Sanamchandra Palace Library, SU, 2022).

With a project name "Phusa Sin: From Local to Global," the fabric design was developed by a provincial committee in collaboration with professors from Nakhon Pathom Rajabhat University, Silpakorn University, and Mahidol University. The design takes inspiration from the Dvaravati Kingdom, which was set up in what is currently the Nakhon Pathom province. The fabric is created using the Purana Ghata water jar design and the reclining deer design, combined with unique ethnic patterns (Dailynews, 2023; Western Region Information Center, Sanamchandra Palace Library, SU, 2022).

Figure 1 Thai Fabric Promotion Ceremony in Nakhon Pathom

From: <https://mgronline.com/local/detail/9650000040527>

The Puranakatha Sri Dvaravati cloth was released on April 13, 2022, at Wat Phrong Maduea in Nakhon Pathom on the Songkran Festival. On May 5, 2022, Nakhon Pathom Provincial Cultural Office presented the Puranakatha Sri Dvaravati fabric to Her Royal Highness Princess Sirivannavari Nariratana Rajakanya at Silpakorn University to pay respect and to promote the use of Thai fabrics with unique patterns of Nakhon Pathom Province (Dailynews, 2023; Bangkok Biz News, 2022).

Figure 2 Her Royal Highness Princess Sirivannavari Nariratana Rajakanya graciously visited the exhibition and sale of fabric products and handicrafts from the central region.

From: <https://anyflip.com/bzhjv/jfov/basic>

2.2.4 Purana Ghata Fabric Pattern and Nakhon Pathom People's Beliefs

The Purana Ghata fabric pattern is actually a reflection of the beliefs of the Nakhon Pathom people. It is normally used in ceremonies of worship and rituals, for instance, Goddess Lakshmi worship ceremony, goddess of fortune and prosperity, and the ceremony of offering flowers. (Boonpa, P., 2012). Purana Ghata cloth not only signifies good fortune and prosperity but also reflects the art and philosophy of the Dvaravati era (Tangsirivanich, T., 2017).

2.3 The Symbolism of Patterns on Purana Ghata Sri Dvaravati Textiles

The Purna Ghata Sri Dvaravati fabric is a traditional woven textile with intricate patterns, showing the rich culture and history of the Dvaravati Kingdom. All the patterns on the fabric have profound meanings and superior cultural values. The delicate and detailed designs on each piece of fabric communicate much about the lifestyle, religious beliefs, and flourishing art of Dvaravati periods. Purna Ghata Sri Dvaravati cloth is therefore a valuable heritage that must be conserved and maintained. Each design signifies the following:

2.3.1 The Purana Ghata Pot Pattern:

The prosperity and wealth motif, Purana Ghata water pot, is an Indian cultural and artistic symbol that dates back centuries. It is usually put on the doors and fences surrounding worship places to impart blessings to the visitors who intend to pray (Fine Arts Department, 2021). Additionally, a full water pot signifies the willingness to share and help each other in society (MGR Online, 2017), which is of utmost importance in local communities.

Figure 3 The Purana Ghata Pot Pattern

From: <https://www.opt-news.com/news/43079>

2.3.2 The Lotus Pattern:

The lotus blossom is a symbol of purity and tranquility. The lotus blossoming on the fabric symbolizes growth and development, and its beauty embodies the tranquility that emanates from a pure mind. Additionally, the lotus pattern embodies hope and renewal. In Sri Dvaravati culture, the lotus is used as a symbol of rebirth and new beginnings. When the lotus blooms, it reflects prosperity and advancement (Boonyanit, 2022). In religious contexts, the lotus symbolizes enlightenment, growth, overcoming obstacles, and the purity of the mind.

Figure 4 The Lotus Pattern

From: https://angkaew.com/virtual_museum/omeka/files/original/b56430f48cf5075776492926d0e4a0e6.JPG

2.3.3 The Vine Pattern:

The vine motif represents bonding and close relationships in society. Twisted vines in the Sri Dvaravati Purana Ghata textile represent unbreakable ties, which in themselves represent a close society that supports and responds to one another. Other than that, the vines also symbolize wholeness and well-being in life and remind one to prioritize relationships at the family, communal, and societal level (Chobmai, 2023).

Figure 5 The Vine Pattern

From: <https://www.opt-news.com/news/43079>

2.3.4 The Reclining Deer Pattern:

The deer symbolizes peace and abundance. This imagery conveys overcoming obstacles and challenges, highlighting the sustainability and resilience needed to build a stable community (Chanthima, J., Thanakrong, P., & Pottay, C., 2023). Thus, the representation of the resting deer pattern on the Purana Ghata textile not only signifies beauty but also signifies cultural and religious beliefs of the Sri Dvaravati people

Figure 6 The Reclining Deer Pattern

From: <https://anyflip.com/gmoof/bhrd/basic>

2.3.5 The Soi Sa pattern:

The "Soi Sa" pattern is among Nakhon Pathom Province Lao Song ethnic group unique designs. This has been derived from the "Khorkut" at the top of the gables on rooftops of the traditional houses. This evolved into a close relationship between the lifestyle of the people and the creation of the "Khorkut" decoration on roof tops of houses. Soi Sa symbol, as evolved from the Khorkut, reflects perseverance, staying power, and prosperity (Jindawattanaphum, S., 2022).

Figure 7 The Soi Sa Pattern

From: http://ittirit.blogspot.com/2007/11/blog-post_02.html

Studying the patterns on Sri Dvaravati's Purana Ghata cloth allows us to understand the region's history and culture. This handcrafted cloth must be preserved and used so that our cultural heritage can remain in the best condition. Using the Purana Ghata cloth in everyday life allows the younger generation to learn and appreciate the value of cultural heritage preservation while being proud of local culture.

2.4 The Interconnection of Purana Ghata Motifs and Chinese Cultural Beliefs

Beliefs about wealth, prosperity, and fortune hold great significance in Chinese culture. These beliefs are practiced through the worship of fortune deities, such as Cai Shen Ye, the god whom Chinese people pray to for wealth and good fortune. Additionally, the use of symbolic characters like dragons, Pixiu, and gold is reputed to bring in prosperity and fortune into one's life.

2.4.1 Purna Ghata and Chinese Beliefs on Prosperity

Purna Ghata patterned fabric features designs of the Purna Ghata, a symbol of good fortune and prosperity in Indian culture. Both Chinese auspicious patterns and Purna Ghata patterns both bear symbolic meaning as far as pulling good luck and fortune into a person's life. The use of these patterns on clothing illustrates ancient beliefs and traditions. Further, the use of auspicious designs on clothes assists in orchestrating harmony between Thai and Chinese cultures.

2.5 Auspicious Chinese Symbols and Their Interpretations

Chinese culture features symbols and patterns that share similarities with the Purna Ghata design, both in their representation and meanings that reflect cultural beliefs, such as:

2.5.1 Jade Water Vessel Pattern:

This motif is as meaningful and meaningful as the Purna Ghata motif of Sri Dvaravati. In Chinese existence, a water vessel brimming with water represents abundance, prosperity, and wealth. The bursting of the flask shows the desire for unlimited blessings, affirming that prosperity must be shared and renewed. These symbols have their base in cultures' customs, reminding people about their desire for a life of abundance and happiness (Store Owner, n.d.).

2.5.2 The Lotus Pattern:

The lotus is a powerful symbol in Asian cultures, particularly in China and South Asia, embodying profound ideas of purity and renewal. In Chinese culture (McGregor, 2024), the lotus frequently appears in literature, art, and religion, especially in Buddhism, where it represents the mind transcending suffering. Zhou Dunyi cherished the lotus, expressing that it 'rises in the mud yet is not sullied,' likening it to a person who preserves virtue in the midst of the turbidity of the world (MGR Online, 2017). Even though these two cultures hail from different parts of the world, they come together in their common philosophical interpretation of the lotus as a symbol of inherent goodness, expanding from within and culminating in deep transformation.

Figure 12 Ancient Green Jade Chinese Jar

From: <https://www.newhanfu.com/46084.html>

2.5.3 The Grapevine Pattern:

Specifically, round-each-other curled vines and clusters of grapes show people enjoying harmony and close ties together in society, either society or family (Annenberg Learner, n.d.). Such symbolism is also found in Purana Ghata textiles used by Indian rituals to indicate auspicious moments, and grapevine motifs used in Chinese painting to seek blessings for happiness and stability in life (The Conceptual, Cultural and Artistic Significance of Purna-Kalasa, n.d.). The sameness of such meaning suggests a well-established common system of values that centers on people's bonds, harmony, and mutuality, but with different cultural origins.

Figure 13 The Grapevine Pattern

From: <https://cccbkk.org/silk-shujin/>

2.5.4 The Deer under the Pine Tree:

Reclining Deer Pattern on Purana Ghata signifies prosperity, peace, and perseverance in Southeast Asian societies. The subject reflects the prehistoric Chinese painting representation of ‘Deer under the Pine Tree.’ The deer (鹿 – Lù) in prehistoric China was homophonous with the ‘fortune’ and thus became synonymous with prosperity and honor, while the pine tree symbolizes constancy and eternity. (Fine Arts Department, 2021). Similarly, Purana Ghata conveys analogous meanings. Despite their distinct cultural origins, both traditions share a deep-rooted belief in using natural symbols to reflect the highest values of human existence—both material and spiritual.

2.5.5 The Mei Flower Motif:

This refined design is inside the Purana Ghata, or the over-filled water vessel, which carries symbolism as a good omen, since one of growth and expectation (Fine Arts Department, 2021). This meaning can be linked to the Mei flower motif in Chinese culture, a blossom that flourishes in winter, making it a symbol of resilience, endurance, and hope amid hardship (Great Flower Studio, n.d.). Furthermore, the Mei flower is regarded as a representation of virtues such as courage and new beginnings.

The fact that both cultures use natural flora to symbolize inner values—such as persistence and prosperity—reflects a shared Eastern philosophy, which emphasizes steadfast growth even in the face of adversity.

Both Chinese auspicious motifs and motifs on the Purana Ghata Sri Dvaravati cloth possess the same assumptions and values which have emerged in various regions. Motifs like Jade Water Vessel, Lotus, Grapevine, Deer under the Pine Tree, and Mei Flower possess strong symbolism, relating to prosperity and abundance, purity and innocence, stability, and hope. Natural symbols are employed by these cultures to represent the highest spiritual and material achievements of human existence. These symbols are not only indicators of aesthetic beauty but also reveal religious energy which endures against all odds. It depicts an Eastern philosophy concerned with relentless advancement in the face of adversity which is shared between the two civilizations.

2.6 The Prana Ghata Sri Dvaravati Fabric with Chinese Cultural Beliefs

The designs of Prana Ghata Sri Dvaravati fabric bear meaning and symbolism reflective of local people's beliefs and culture. An example is the floral motif denoting beauty and richness, or animal patterns denoting power and stability.

2.6.1 Connections through Religious and Trade Networks

Purana Ghata Sri Dvaravati textile is a unique Thai fabric that illustrates the beliefs and culture of the ancient kingdom of Dvaravati. Commonly depicted on Purana Ghata are symbols of good fortune and prosperity, such as the water jar motif, which symbolizes good fortune and abundance (Bangkok Biz News, 2022). Resemblances from cultural interactions through trade routes and religion have seen Chinese and Dvaravati motifs resemble one another in using symbols that reflect the people's beliefs and wishes.

2.6.2 Concept of Abundance and Wealth in Two Cultures

Thai and Chinese definitions of wealth and abundance are multitudinous and multifaceted. Others include the lotus, representing prosperity and wealth (Western Region Information Center, Sanamchandra Palace Library, SU, 2022).

Prosperity and wealth in Chinese society are normally represented by symbols that have their origins in nature and animals, for instance, the dragon symbolizing power and wealth, or flower designs symbolizing beauty and prosperity (Dailynews, 2023). These symbols not only signify prosperity and wealth beliefs but also express people's wishes and desires in society. The connection among ideas of wealth and abundance in these two cultures reflects cultural interactions that occurred along trade routes and religion. The two cultures utilize the same symbols and motifs in using the symbols, reflecting the people's expectations and belief by means of past cultural integration and interaction.

3. Conclusion

This study analyzes the significance and value of designs on the Purana Ghata cloth of Sri Dvaravati, which is a fortunate object symbolizing the religious beliefs and culture of the Dvaravati Kingdom, particularly in Nakhon Pathom province. Additionally, the study found that the Purana Ghata patterns of Sri Dvaravati have profound symbolic meanings and cultural significance, with connections to Chinese beliefs. Besides, it could be result in long-term understanding and collaboration between countries which connecting and selling the Purana Ghata cloth of Sri Dvaravati to be well known all over the world.

References

- Annenberg Learner. (n.d.). Grapevine in the wind. Art through Time: A Global View. Retrieved April 7, 2025, from <https://www.learner.org/series/art-through-time-a-globalview/domestic-life/grapevine-in-the-wind/>
- Bangkok Biz News. (2022). Launch of "Puranakatha Sri Dvaravati": The prototype fabric of Nakhon Pathom Province. Retrieved April 7, 2025, from <https://www.bangkokbiznews.com/news/999100>

- Boonyanit, N. (2022). Puranakhat Sri Thawara Wadi... A Thai fabric identity of the ancient city. Srinakharinwirot University Library. Retrieved April 7, 2025, from <http://www.snc.lib.su.ac.th/webweb/?p=3105>
- Boonpa, P. (2012). Goddess Lakshmi: Beliefs and worship in Thailand. Sirindhorn Anthropology Centre.
- Chatayod, N. (2011). Puranakalasa: Auspicious symbols in the Dvaravati period [In Thai]. Retrieved from http://emuseum.treasury.go.th/news_view.php?nid=134&s=Y29pbm11c2V1bUBAQDE1Mg==.
- Chanthima, J., Thanakrong, P., & Pottay, C. (2023). Purana Ghata Sri Dvaravati: The Identity of Thai Cloth from the First City A Fabric Pattern Identity of Nakhon Pathom Province. Anyflip. <https://online.anyflip.com/bzhjv/jfov/mobile/index.html>.
- Chobmai. (2023). "Puranakatha Sri Dvaravati": The distinctive fabric pattern of Nakhon Pathom Province. Retrieved April 7, 2025, from <https://chobmai.com>.
- Chutavipak, K. (2012). Pha-tho kap chiwit khong khon Thai [Handwoven textiles and the lives of Thai people] (Study project). Dhurakij Pundit University.
- Dailynews. (2023). Nakhon Pathom promotes 'Puranakhat Sri Thawara Wadi' fabric, a local identity design, using natural dyes. Dailynews. Retrieved April 7, 2025, from <https://www.dailynews.co.th/news/1014447/>.
- Fine Arts Department. (2021). Annual report of the Fine Arts Department 2021. Retrieved April 7, 2025, from <https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/11/file/4XuvLPegsZMvW5VDMBvkTSBN0v7G1WWEbTENlidU.pdf>.
- Great Flower Studio. (n.d.). Chinese flowers: Meanings, symbols & cultural significance. Retrieved April 7, 2025, from <https://greatflowerstudio.com/chinese-flowers/>
- Jindawattanaphum, S. (2022). Silk threads, auspicious symbols on woven cloth of Lao Khrang people, Nakhon Pathom. Interdisciplinary Study Review, 17(3), 17-22.
- McGregor, K. (2024, October 31). The Real Meaning and Symbolism Behind the Lotus Flower. House Beautiful. Retrieved April 6, 2025, from <https://www.housebeautiful.com/lifestyle/gardening/a45768436/lotus-flower-real-meaning/>.
- MGR Online. (2017, July 19). Enjoying the Beauty of Lotus Blossoms in China's Summer Season (Photo). Retrieved April 6, 2025, from <https://mgronline.com/china/detail/9600000072201>.
- Sanamchandra Palace Library. (2024). How to write a bibliography in APA (American Psychological Association) style. Sanamchandra Palace Library. Retrieved March 20, 2025, from <http://www.snc.lib.su.ac.th/webweb/?p=3105>.
- Store Owner. (n.d.). Jade and Chinese Beliefs. Namsom Jewelry. Retrieved April 6, 2025, from <https://www.namsomjewelry.com/article/13/หยกกับความเชื่อคนจีน>.
- Tangsirivanich, T. (2017). *Beliefs and art in the Dvaravati period* [In Thai]. Bangkok, Thailand: Matichon.
- Teladeseda. (2020). Huzhou City, Zhejiang Province: The real hometown of silk. Retrieved March 23, 2025, from <https://th.teladeseda.com/info/huzhou-city-zhejiang-province-the-real-hometo-63693594.html>.

The Conceptual, Cultural and Artistic Significance of Purna-Kalasa. (n.d.). SciSpace. Retrieved April 7, 2025, from <https://scispace.com/papers/the-conceptual-cultural-and-artistic-significance-of-purna-2c5nwmf7ln>.

Wattanakun, S. (2018). Puranata cloth and beliefs about fortune in Nakhon Pathom. *Journal of Art and Culture*, 39(4), 45–60.

Western Region Information Center, Sanamchandra Palace Library, SU. (2022). Puranakhat Sri Thawarawadi A Thai fabric identity of the ancient city. Srinakharinwirot University Library. Retrieved April 7, 2025, from <http://www.snc.lib.su.ac.th/webweb/?p=3105>.

พลวัตของอ่าวส่ายจากศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 21 Dynamics of Ao Dai from the 17th to the 21st Century

กชพร กระจำจั่ง¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับพลวัตของชุดอ่าวส่ายตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 จนถึงศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทั้งการออกแบบ และวัสดุที่ใช้ของชุดอ่าวส่ายที่เป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมของเวียดนามที่เปลี่ยนไปภายใต้บริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมของเวียดนามในแต่ละยุคสมัย ซึ่งส่งผลต่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ของชุดที่สื่อถึงความงามและความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมเวียดนาม โดยอาศัยแนวคิดที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายและอัตลักษณ์ โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่าชุดอ่าวส่ายมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทั้งการออกแบบ วัสดุที่ใช้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ชนชั้น และในขณะเดียวกันความหมายเชิงสัญลักษณ์ของเครื่องแต่งกายที่สื่อถึงอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมก็ค่อย ๆ หายไปจากชุดอ่าวส่าย

คำสำคัญ: อ่าวส่าย เครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิม ประวัติศาสตร์เวียดนาม

Abstract

This research studied the dynamics of the Áo Dài from the 17th century to the 21st century, focusing on the changes in design and materials used in the Áo Dài, which is considered a cultural heritage of Vietnam. These changes have occurred within the social, political, and cultural contexts of Vietnam in different eras, affecting the symbolic meaning of the attire that represents the beauty and uniqueness of Vietnamese culture. This research uses the concept of changes in clothing and identity to explain the phenomenon. The methodology used in this study was qualitative research using various documents. The findings reveal that the Áo Dài has undergone changes in both design and materials over time and across social classes. At the same time, the symbolic meaning of the attire, which conveyed traditional cultural identity, has gradually disappeared from the Áo Dài.

Keywords: Ao Dai, traditional attire, Vietnamese history

บทนำ

เครื่องแต่งกายเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สะท้อนถึงวิวัฒนาการของมนุษย์และสังคม ตั้งแต่อดีตที่เครื่องแต่งกายมีบทบาทหลักในการปกป้องร่างกายจากสภาพแวดล้อม ไปจนถึงปัจจุบันที่เครื่องแต่งกายกลายเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงตัวตน สถานะทางสังคม วัฒนธรรม และรสนิยมส่วนบุคคล ในบริบททางสังคม การแต่งกายสามารถบ่งบอกถึงชนชั้น ยศถาบรรดาศักดิ์ หรือแม้กระทั่งความเชื่อทางศาสนา การเปลี่ยนแปลงของเสื้อผ้ายังสะท้อนถึงค่านิยม เทรนด์แฟชั่น และเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อสังคมในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเอกลักษณ์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละสังคม

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในแง่ของแนวคิดทฤษฎี การศึกษาพลวัตของเครื่องแต่งกายช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างการแต่งกาย อัตลักษณ์ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของชุดอ้าวสายในแต่ละยุคสมัยจึงไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาแฟชั่น แต่ยังเป็นการสำรวจประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยาของเวียดนามอีกด้วย แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นกรอบสำคัญในการทำความเข้าใจว่าเหตุใดชุดอ้าวสายจึงมีรูปแบบและนัยยะที่ต่างกันในแต่ละช่วงเวลา การศึกษาเครื่องแต่งกายจึงเป็นหน้าต่างสู่การทำความเข้าใจพลวัตทางสังคมในภาพรวม

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของชุดอ้าวสาย ซึ่งเป็นชุดประจำชาติของเวียดนาม ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 21 โดยจะวิเคราะห์อิทธิพลของบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของชุดอ้าวสายในแต่ละยุคสมัย นอกจากนี้ ยังมุ่งทำความเข้าใจว่าชุดอ้าวสายทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์และความงามของผู้หญิงเวียดนามได้อย่างไร และความหมายเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างไร การศึกษานี้จะนำเสนอภาพรวมที่ครอบคลุมเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุดอ้าวสายและความสำคัญของชุดนี้ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของเวียดนาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบของอ้าวสายที่เป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมของเวียดนามที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 จนถึงศตวรรษที่ 21

สมมติฐานของการวิจัย

ภายใต้บริบททางการเมือง สังคม วัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลาตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 มาจนถึงศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อรูปแบบและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของชุดอ้าวสาย ทำให้เกิดเป็นชุดอ้าวสายหลากหลายรูปแบบตามช่วงเวลาอันได้แก่ อ้าวต่อเทิน และอ้าวหุงเทินในยุคก่อนอาณานิคมที่ออกแบบชุดตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชน อ้าวสายเลอมูร์ และอ้าวสายเลโฟในยุคอาณานิคมที่มีการผสมผสานการออกแบบ วิถีคิดเย็บรวมถึงวัสดุที่นำเอามาจากชาติเจ้าอาณานิคม ทำให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ค่อย ๆ หายไป อ้าวสายคอเรือหรืออ้าวสายมาตามญ อ้าวสายฮิปปี และอ้าวสายร่วมสมัยในยุคหลังอาณานิคม มีการออกแบบและวิธีการผลิตที่มีความคิดสร้างสรรค์และหลากหลายมากขึ้นตามกระแสนิยมในสังคม มีทั้งการออกแบบที่สื่อถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมและการออกแบบตามความนิยมในสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาารูปแบบ การออกแบบ วัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บชุด การจัดวางองค์ประกอบของชุด และความหมายเชิงสัญลักษณ์ของอ้าวสายของประเทศเวียดนามโดยเฉพาะเครื่องแต่งกายที่เป็นของผู้หญิง
2. เริ่มศึกษาพลวัตของอ้าวสายตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 21

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

Mary Ellen Roach-Higgins และ Joanne B. Eicher (1992) ได้กล่าวไว้ในบทความทางวิชาการเรื่อง “Dress and identity” ว่าการแต่งกายเพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของสังคมนั้น มีปัจจัยด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากการออกแบบและวัสดุที่ใช้บางประเภทอาจกลายเป็นสิ่งล้าสมัยในการสื่อสารอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ซึ่งในสังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและโครงสร้างทางสังคมอยู่ตลอดเวลาทำให้มีแนวโน้มที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงของลักษณะเฉพาะของการแต่งกายที่สื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอนในการศึกษาต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาเวียดนาม

2. ขั้นตอนในการศึกษา

2.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ ประเด็นเรื่องประวัติศาสตร์เวียดนามทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ถึงศตวรรษที่ 21 และศึกษารูปแบบของชุดอ่าวสายทั้งดีไซน์การออกแบบ วัสดุของผ้าที่ใช้ การตัดเย็บ และการจัดวางองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความหมายเชิงสัญลักษณ์

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลที่มีเนื้อหาบรรยาย โดยเป็นลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

2.3 เขียนสรุปผลการศึกษา โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ มาเรียบเรียงในรูปแบบการพรรณนาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบของอ่าวสายที่เป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมของเวียดนามที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 จนถึงศตวรรษที่ 21 ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง ซึ่งได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ประวัติศาสตร์เวียดนามในช่วงศตวรรษที่ 17 เวียดนามตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสองตระกูลใหญ่ คือ ตระกูลจิ่งห์ (Trinh) ทางตอนเหนือ และตระกูลเหงวียน (Nguyễn) ทางตอนใต้ แม้ราชวงศ์เล (Lê) จะยังคงดำรงอยู่ แต่เป็นเพียงสัญลักษณ์อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่สองตระกูลนี้ ซึ่งเดิมเคยร่วมมือกันฟื้นฟูราชวงศ์เล แต่ต่อมากลับขัดแย้งและทำสงครามกันเอง (สงครามจิ่งห์-เหงวียน) ส่งผลให้ประเทศถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนอย่างไม่เป็นทางการ คือ ต่างนอก (Đàng Ngoài) ทางเหนือภายใต้การควบคุมของตระกูลจิ่งห์และราชวงศ์เล และ "ต่างใน" (Đàng Trong) ทางใต้ภายใต้การปกครองของตระกูลเหงวียน ตระกูลเหงวียนได้สร้างความเข้มแข็งในดินแดนทางใต้ ขยายอาณาเขตลงไปครอบคลุมดินแดนของอาณาจักรจามปาและบางส่วนของเขมร บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจและการค้าที่สำคัญ โดยมีเมืองท่าฮอยอันเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศ ดึงดูดพ่อค้าจากหลากหลายเชื้อชาติ ทำให้วัฒนธรรมทางใต้มีความหลากหลายและเปิดกว้างมากกว่าทางเหนือที่เน้นการปกครองแบบรวมศูนย์และรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม ความขัดแย้งระหว่างสองตระกูลดำเนินไปเป็นเวลานาน จนกระทั่งตระกูลเหงวียนสามารถตั้งอาณาจักรที่เป็นอิสระของตนเองได้ที่เมืองเว้ (Huế) ในศตวรรษที่ 18

ปลายศตวรรษที่ 18 เกิดเหตุการณ์สำคัญคือ กบฏไตเซิน (Tây Sơn Rebellion) ซึ่งนำโดยสามพี่น้องตระกูลเหงวียน (คนละสายกับตระกูลเหงวียนผู้ปกครองทางใต้) ลูกขึ้นต่อต้านการปกครองที่กดขี่และฉ้อราษฎร์บังหลวงของตระกูลเหงวียนทางใต้ กองทัพไตเซินประสบความสำเร็จอย่างมาก สามารถโค่นล้มทั้งตระกูลเหงวียนทางใต้และตระกูลจิ่งห์ทางเหนือได้ พี่น้องไตเซินคนหนึ่งคือ เหงวียน วัน เฮว (Nguyễn Văn Huệ) ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิกวางจุง (Quang Trung) และมีชัยชนะครั้งสำคัญเหนือ กองทัพจีนที่เข้ามารุกรานในสมรภูมิดังดา (Đống Đa) ในปี ค.ศ. 1789 นับเป็นการยืนยันเอกราชของเวียดนาม อย่างไรก็ตาม หลังการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิกวางจุงในปี ค.ศ. 1792 อาณาจักรไตเซินก็อ่อนแอลง เปิดโอกาสให้เจ้าชายเหงวียน ฟุก อ้าย (Nguyễn Phúc Ánh) เชื้อสายของตระกูลเหงวียนเดิม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากฝรั่งเศส สามารถรวบรวมกำลังพลและโค่นล้มราชวงศ์ไตเซินได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1802

เหงวียน ฟุก ฮ้าญ ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิชาลอง (Gia Long) ก่อตั้งราชวงศ์เหงวียน (Nguyễn Dynasty) ซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายของเวียดนาม ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่เมืองเว้ (Huế) และเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น "เวียดนาม" (แม้จะมีการคัดค้านจากจีนในระยะแรก) รัชสมัยนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับฝรั่งเศส ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามามีอิทธิพลและยึดครองเวียดนามในเวลาต่อมา ในรัชสมัยต่อมาคือจักรพรรดิมีन्हมาง (Minh Mạng) มีการปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ เน้นการรวมศูนย์อำนาจตามแนวคิดขงจื้อ จัดระบบราชการแบบจีน และพยายามกลืนชาติพันธุ์กลุ่มน้อย รวมถึงกดขี่ศาสนาคริสต์ ซึ่งสร้างความไม่พอใจและนำไปสู่กบฏหลายครั้ง เศรษฐกิจในยุคก่อนอาณานิคมยังคงพึ่งพาเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการปลูกข้าว และมีการค้าทางทะเลที่รุ่งเรืองผ่านเมืองท่าฮอยอัน แต่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูงภายใต้ระบบศักดินา

กลางศตวรรษที่ 19 ลัทธิล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกทวีความรุนแรงขึ้น ฝรั่งเศสภายใต้จักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ต้องการขยายอิทธิพลและแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยใช้ความขัดแย้งเรื่องศาสนาเป็นข้ออ้างในการส่งกองทัพเข้ารุกรานเวียดนาม เริ่มจากการยึดเมืองท่าดานังและไซ่ง่อน ฝรั่งเศสบังคับให้ราชวงศ์เหงวียนทำสนธิสัญญาไซ่ง่อน (ค.ศ. 1862) ยกดินแดน 3 จังหวัดทางใต้ (โคชินไชน่า) ให้ฝรั่งเศส จากนั้นฝรั่งเศสก็ขยายอำนาจขึ้นไปทางเหนือ ยึดฮานอย และเอาชนะกองทัพจีนที่เข้ามาช่วยเหลือเวียดนามได้ ในปี ค.ศ. 1887 ฝรั่งเศสได้รวบรวมดินแดนเวียดนาม ลาว และกัมพูชา เข้าเป็นสหภาพอินโดจีน (French Indochina) โดยแบ่งเวียดนามออกเป็น 3 ส่วน คือ ตังเกี๋ย (Tonkin) ทางเหนือ อันนัม (Annam) ทางกลาง และโคชินไชน่า (Cochinchina) ทางใต้ เพื่อความสะดวกในการปกครองและแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการปลูกข้าว ยางพารา และการทำเหมืองแร่ การปกครองของฝรั่งเศสเป็นการกดขี่ขูดรีดทรัพยากรและแรงงานชาวเวียดนาม สร้างความเหลื่อมล้ำและความไม่พอใจ นำไปสู่ขบวนการต่อต้านหลายกลุ่ม เช่น ขบวนการเกิ่นเวือง (Cần Vương) ที่ต้องการฟื้นฟูราชวงศ์ และขบวนการดงกิง (Đông Kinh) ที่เน้นการปฏิรูปการศึกษาและวัฒนธรรม

ต้นศตวรรษที่ 20 การต่อต้านมีรูปแบบที่เป็นระบบมากขึ้น ในปี ค.ศ. 1930 โฮจิมินห์ (Hồ Chí Minh) ได้ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ซึ่งกลายเป็นแกนนำสำคัญในการต่อสู้เพื่อเอกราช โดยรวบรวมการสนับสนุนจากชนชั้นแรงงานและชาวนา ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองอินโดจีนจากฝรั่งเศสที่อ่อนแอลง สถานการณ์นี้เปิดโอกาสให้ขบวนการเวียดนามมินห์ (Việt Minh) ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ เคลื่อนไหวต่อต้านทั้งญี่ปุ่นและฝรั่งเศส โดยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามในปี ค.ศ. 1945 โฮจิมินห์ได้ประกาศเอกราชของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ. 1945 ที่ฮานอย แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมรับและพยายามกลับเข้ามาปกครองอีกครั้ง นำไปสู่สงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1946-1954)

สงครามสิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสที่ Dien Bien Phu นำไปสู่ข้อตกลงเจนีวา ค.ศ. 1954 ซึ่งแบ่งเวียดนามออกเป็น 2 ส่วนชั่วคราวที่เส้นขนานที่ 17 คือ เวียดนามเหนือ ปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ (สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม) และเวียดนามใต้ ปกครองโดยรัฐบาลที่สหรัฐอเมริกาสนับสนุน (สาธารณรัฐเวียดนาม) กำหนดให้มีการเลือกตั้งรวมประเทศในปี ค.ศ. 1956 แต่การเลือกตั้งไม่เคยเกิดขึ้นจริง เนื่องจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์และการแทรกแซงจากมหาอำนาจ นำไปสู่สงครามเวียดนาม (สงครามอินโดจีนครั้งที่ 2, ค.ศ. 1955-1975) ซึ่งเป็นสงครามตัวแทนในยุคสงครามเย็น เวียดนามเหนือได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและจีน ส่วนเวียดนามใต้ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา สหรัฐฯ เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง ส่งทหารจำนวนมากเข้าสู่สงคราม แต่ไม่สามารถเอาชนะกองทัพเวียดนามเหนือและเวียดกงได้ สงครามสร้างความสูญเสียอย่างมหาศาล และก่อให้เกิดกระแสต่อต้านสงครามในสหรัฐฯ เอง จนนำไปสู่การลงนามในข้อตกลงสันติภาพปารีส ค.ศ. 1973 และการถอนทหารอเมริกันออกไป อย่างไรก็ตาม สงครามยังดำเนินต่อไป จนกระทั่งกองทัพเวียดนามเหนือยึดกรุงไซ่ง่อนได้ในวันที่ 30 เมษายน ค.ศ. 1975 เป็นการสิ้นสุดสงครามและรวมประเทศเวียดนามได้สำเร็จ

หลังการรวมประเทศในปี ค.ศ. 1976 เวียดนามอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ในชื่อ "สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม" รัฐบาลได้นำระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางมาใช้ ซึ่งประสบปัญหาอย่างหนัก ทั้งจากการทำลายล้างของสงคราม การคว่ำบาตรจากชาติตะวันตก และความรู้ประสิทธิภาพของระบบเอง ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ เกิดภาวะขาดแคลน และเงินเฟ้อรุนแรง จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1986 พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่เรียกว่า "โด่ยเหม้ย" (Đổi Mới) หรือ "การเปลี่ยนแปลงใหม่" โดยเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางไปสู่ "เศรษฐกิจเชิงตลาดตามแนวทางสังคมนิยม" ผ่อนคลายการควบคุมของรัฐ เปิดโอกาสให้เอกชนดำเนินธุรกิจ ยกเลิกระบบนารวม ส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) และเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น อาเซียน และองค์การการค้าโลก (WTO)

นโยบายโด่ยเหม้ยประสบความสำเร็จอย่างสูง ทำให้เศรษฐกิจเวียดนามเติบโตอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ประเทศกลายเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ สิ่งทอ และการเกษตรแปรรูป คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ความยากจนลดลง อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปก็นำมาซึ่งความท้าทายใหม่ๆ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากการเปิดรับอิทธิพลภายนอกมากขึ้น ขณะที่ระบบการเมืองยังคงอยู่ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์พรรคเดียว ในศตวรรษที่ 21 เวียดนามยังคงมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองและสังคม และพยายามยกระดับบทบาทของตนเองในเวทีระหว่างประเทศ

ชุดอ่าวสำย (Áo Dài) มิใช่เป็นเพียงเครื่องแต่งกาย แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของเวียดนาม สะท้อนอัตลักษณ์และความเป็นชาติสู่สายตาชาวโลก การออกแบบอ่าวสำยได้ถูกหล่อหลอมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 จวบจนศตวรรษที่ 21 ภายใต้อิทธิพลของบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ก่อกำเนิดเป็นอ่าวสำยหลากหลายรูปแบบ ทั้งในด้านการออกแบบ การตัดเย็บ วัสดุ สีส้น และความหมายเชิงสัญลักษณ์อันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละยุคสมัย บทวิเคราะห์นี้จะสำรวจพลวัตการออกแบบอ่าวสำย เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องแต่งกายกับบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์เวียดนาม

ในยุคก่อนอาณานิคม (ศตวรรษที่ 17 - กลางศตวรรษที่ 19) ชุดอ่าวสำยมีพัฒนาการที่น่าสนใจ เริ่มต้นด้วย **อ่าวตือเทิน (Áo Túr Thân - ชุดสี่ส่วน)** ซึ่งแพร่หลายในสังคมเกษตรกรรมทางภาคเหนือช่วงศตวรรษที่ 17 ชุดนี้ออกแบบมาเพื่อความสะดวกในการทำงาน ประกอบด้วยผ้า 4 ชิ้นเนื่องจากข้อจำกัดทางเทคโนโลยีการทอผ้าสมัยนั้น มีลักษณะเป็นเสื้อยาวถึงข้อเท้า ไม่มีกระดุม แขนยาว ผูกเอว สวมทับเสื้อชั้นใน "อ่าวเอี่ยม" และนุ่งคู่กับกระโปรงยาวสีดำ สีเสื้อมักเป็นสีเข้มเพื่อความทนทาน การออกแบบและสัญลักษณ์ของชุดสะท้อนอิทธิพลของลัทธิขงจื๊อที่กำหนดบทบาทสตรีไว้อย่างชัดเจน ต่อมาในช่วงกลางศตวรรษที่ 18 เมื่อเวียดนามถูกแบ่งแยก ผู้ปกครองทางใต้อย่างเหงวียนฟุกควัด ได้ปฏิรูปเครื่องแต่งกายในปี ค.ศ. 1744 เพื่อสร้างเอกลักษณ์และลดอิทธิพลจากทางเหนือ นำไปสู่การบังคับใช้ **อ่าวหงูเทิน (Áo Ngũ Thân - ชุดห้าส่วน)** แทนอ่าวตือเทิน ชุดนี้ได้รับอิทธิพลจากจีน ประกอบด้วยผ้า 5 ชิ้น (นอก 4 ใน 1) เสื้อมืคอตั้ง มีกระดุม 5 เม็ด แขนแคบหรือกว้างแล้วแต่ผู้สวมใส่ และเปลี่ยนจากกระโปรงมาเป็นกางเกงขายาวทรงหลวม หลังการรวมชาติโดยราชวงศ์เหงวียน พระเจ้ามินห์หม่างทรงเห็นว่าอ่าวตือเทินไม่สุภาพ จึงบังคับให้อ่าวหงูเทินกลายเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติในปี ค.ศ. 1837 เพื่อความเป็นปึกแผ่นทางวัฒนธรรม อ่าวหงูเทินมีสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับหลักขงจื๊อผ่านจำนวนชิ้นผ้าและกระดุม และมีรูปแบบแตกต่างกันเล็กน้อยระหว่างชายหญิง ชุดนี้ได้กลายเป็นต้นแบบสำคัญของอ่าวสำยในยุคต่อมา โดยเฉพาะเมื่อเทคโนโลยีการทอผ้าพัฒนาขึ้นจนสามารถลดจำนวนชิ้นผ้าลงเหลือ 2 ชิ้นได้

เข้าสู่ยุคอาณานิคม (กลางศตวรรษที่ 19 - กลางศตวรรษที่ 20) อ่าวสำยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างชัดเจน ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสและนโยบายกสิชาตทางวัฒนธรรม การก่อตั้งโรงเรียนวิจิตรศิลป์อินโดจีนในปี 1924 มีส่วน

สำคัญในการผสมผสานศิลปะตะวันตกและเวียดนาม เหวียนก๊าดเตื่อง (นามปากกา "Lemur") ศิลปินผู้จบจากสถาบันนี้ ได้ริเริ่มปฏิรูปอ่าวสายให้ทันสมัย เกิดเป็น **อ่าวสายเลมูร์ (Áo Dài Lemur)** ในปี ค.ศ. 1934 เขาปรับปรุงอ่าวหญ่ทึนโดยเน้นทรวดทรงสตรีให้ชัดเจนขึ้นด้วยเสื้อเข้ารูป กางเกงขาบาน คอเสื้อและแขนเสื้อมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น ใช้สีสันสดใสและพาสเทลตามแฟชั่นฝรั่งเศสยุค 1930 และแนะนำเครื่องประดับแบบตะวันตก ชุดนี้สร้างความฮือฮา ได้รับความนิยมอย่างสูง แต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำลายความเป็นเวียดนามดั้งเดิมและดูเปิดเผยเกินไป เมื่ออ่าวสายเลมูร์เสื่อมความนิยมลงเนื่องจากถูกมองว่าไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรม ก็ได้มีการปรับแก้ให้มีความเป็นเวียดนามมากขึ้น เกิดเป็น **อ่าวสายเลโฟ (Áo Dài Lê Phở)** ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากภาพวาดของจิตรกร เลโฟ แม้เขาอาจไม่ใช่ผู้ออกแบบโดยตรง ชุดนี้ลดทอนความเป็นตะวันตก เช่น ยกเลิกคอเสื้อเปิดหรือแขนพอง กลับไปใช้คอตั้งและแขนยาวแบบดั้งเดิม แต่ยังคงความทันสมัยด้วยรูปทรงที่เข้ารูปกว่าอ่าวหญ่ทึน และโครงสร้างเสื้อ 2 ชั้นที่ใช้ผ้าหนากว้างจากเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้น อ่าวสายเลโฟจึงถือเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญและใกล้เคียงกับอ่าวสายในยุคปัจจุบันอย่างมาก

ในยุคหลังอาณานิคม (กลางศตวรรษที่ 20 - ปัจจุบัน) อ่าวสายยังคงปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และอิทธิพลใหม่ๆ ปลายทศวรรษ 1950 ในเวียดนามใต้ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสและอิทธิพลของสหรัฐฯ **อ่าวสายคอเรือ (Áo Dài Cổ Thuyền)** หรือที่รู้จักในชื่อ **อ่าวสายมาตามญู** ได้รับความนิยมขึ้นจากการส่งเสริมของมาตามญู สตรีหมายเลขหนึ่งในขณะนั้น ชุดนี้มีพื้นฐานจากอ่าวสายเลมูร์ แต่โดดเด่นด้วยคอเสื้อทรงเรือที่เปิดกว้าง และมีแขนสามส่วน แม้จะดูทันสมัยและหรูหรา แต่ชุดนี้ก็กลับกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเหลื่อมล้ำและความไม่พอใจของประชาชนต่อระบอบการปกครอง ต่อมาในช่วงสงครามเวียดนาม (ปลายทศวรรษ 1960-1980) กระแสวัฒนธรรมฮิปปี้จากอเมริกาได้เข้ามามีอิทธิพลในหมู่เยาวชนเวียดนามใต้ นำไปสู่การเกิด **อ่าวสายฮิปปี้ (Áo Dài Hippy)** ซึ่งผสมผสานสไตล์ฮิปปี้เข้าไป เช่น เสื้อทรงหลวมขึ้น กางเกงขาบาน ใช้สีสันสดใสและลวดลายที่โดดเด่น (ลายดอกไม้, เรขาคณิต, Paisley) สะท้อนการแสดงออกถึงเสรีภาพและการปรับตัวของวัฒนธรรมในช่วงสงคราม

เมื่อเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (ปลายศตวรรษที่ 20 - ปัจจุบัน) และการรับเอาเสื้อผ้าสากลมาใช้ในชีวิตประจำวัน บทบาทของอ่าวสายได้เปลี่ยนไป จากเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันกลายเป็น **อ่าวสายร่วมสมัย** ที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของชาติ มักสวมใส่ในโอกาสพิเศษหรืองานพิธีการ รวมถึงใช้เป็นเครื่องแบบเพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การออกแบบในยุคนี้มีความหลากหลายและสร้างสรรค์อย่างยิ่ง นักออกแบบมีอิสระในการผสมผสานแนวคิดใหม่ๆ เข้ากับโครงสร้างดั้งเดิม เกิดเป็นนวัตกรรม เช่น การพันทลายลงบนผ้า การออกแบบสำหรับเวทีประกวดระดับนานาชาติ หรือการฟื้นฟูและตีความอ่าวสายในยุคก่อนๆ ให้เข้ากับสมัยนิยมด้วยวัสดุและสีใหม่ๆ

พลวัตของชุดอ่าวสายสะท้อนประวัติศาสตร์และสังคมเวียดนามได้อย่างชัดเจน จากชุดที่เน้นประโยชน์ใช้สอยในสังคมเกษตรกรรม สู่การปฏิรูปเพื่อสร้างเอกภาพในชาติ การปรับเปลี่ยนภายใต้อิทธิพลของจีน ฝรั่งเศส อเมริกา และกระแสโลก จนกลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันภาคภูมิใจในปัจจุบัน อ่าวสายได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวผสมผสาน และยืนหยัดรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างน่าทึ่งตลอดหลายศตวรรษ เป็นเครื่องแต่งกายที่ปรับตัวผ่านยุคสมัย สงคราม และอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่างๆ แต่ยังคงยืนหยัดเป็นสัญลักษณ์แห่งความงาม และจิตวิญญาณของชาติเวียดนามได้อย่างดี

สรุปและอภิปรายผล

บทความนี้ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุดอ่าวสาย ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเวียดนาม ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 จนถึงปัจจุบัน โดยเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงด้านการออกแบบและวัสดุที่ใช้ภายใต้บริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลต่อความหมายเชิง

สัญลักษณ์ของชุดอ่าวสายที่สื่อถึงความงามและความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมเวียดนาม โดยอาศัยแนวคิดที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายและอัตลักษณ์

ผลการศึกษาพบว่าชุดอ่าวสายมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวัสดุอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัยและชนชั้น โดยความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมค่อยๆ ลดน้อยลง จากชุดอ่าวที่ต่อเทินที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมในศตวรรษที่ 17 ที่มีการออกแบบและวัสดุเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตและสื่อถึงแนวคิดขงจื๊อ อ่าวสายได้ปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในชาติ และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอก เช่น จีน ฝรั่งเศส และอเมริกา จนกระทั่งกลายเป็นอ่าวสายร่วมสมัยที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของชาติ โดยมักสวมใส่ในโอกาสพิเศษหรืองานพิธีการ รวมถึงใช้เป็นเครื่องแบบเพื่อแสดงอัตลักษณ์

การวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยนำแนวคิดของ Mary Ellen Roach-Higgins และ Joanne B. Eicher (1992) เรื่อง “Dress and identity” มาพิจารณา พบว่าพลวัตของชุดอ่าวสายเป็นตัวอย่งที่ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายเพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางสังคมภายใต้ปัจจัยด้านเวลา การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและโครงสร้างทางสังคมของเวียดนาม ในแต่ละยุคสมัยส่งผลโดยตรงต่อการออกแบบและวัสดุที่ใช้ในการผลิตอ่าวสาย ดังที่ Roach-Higgins และ Eicher กล่าวไว้ว่า การออกแบบและวัสดุบางประเภทอาจกลายเป็นสิ่งล้าสมัยในการสื่อสารอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ในบริบทของอ่าวสาย เราจะเห็นได้ว่าในอดีต ชุดอ่าวที่ต่อเทินในศตวรรษที่ 17 มีการออกแบบและวัสดุที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตเกษตรกรรมและสื่อถึงแนวคิดขงจื๊อ ต่อมาอิทธิพลจากภายนอก เช่น การรับเอาผ้าไหมมาใช้ตัดชุดอ่าวหูกเทินในภาคใต้ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวัสดุตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกและเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยเข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปทรง สี สัน ลวดลาย และวัสดุที่ใช้ เช่น การเกิดอ่าวสายฮิปปี้ในช่วงทศวรรษ 1960-1980 ที่ผสมผสานสไตล์ตะวันตกเพื่อแสดงออกถึงเสรีภาพ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของเยาวชนในยุคนั้น สะท้อนให้เห็นว่าการแต่งกายมีการปรับตัวเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นอกจากนี้ ในยุคโลกาภิวัตน์ บทบาทของอ่าวสายได้เปลี่ยนจากการเป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันมาเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เน้นย้ำถึงความเป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาติ การออกแบบในยุคนี้มีความหลากหลายและสร้างสรรค์มากขึ้น โดยมีการผสมผสานแนวคิดใหม่ๆ เข้ากับโครงสร้างดั้งเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของเครื่องแต่งกายให้เข้ากับยุคสมัย ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาแก่นแท้ของความเป็นอ่าวสายไว้เพื่อสื่อถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเวียดนาม การที่อ่าวสายกลายเป็นที่รู้จักและชื่นชอบในหมู่นักท่องเที่ยว ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทในการเผยแพร่อัตลักษณ์สู่ระดับโลก

กล่าวโดยสรุป พลวัตของชุดอ่าวสายเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีของเวียดนามตลอดหลายศตวรรษ การเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและวัสดุของอ่าวสายสอดคล้องกับแนวคิดของ Roach-Higgins และ Eicher ที่ว่าการแต่งกายเพื่อแสดงอัตลักษณ์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามบริบทของเวลาและสังคม อ่าวสายได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวและผสมผสานอิทธิพลต่างๆ ในขณะเดียวกันก็ยังคงยืนหยัดเป็นสัญลักษณ์แห่งความงามและจิตวิญญาณของชาติเวียดนามได้อย่างน่าสนใจ

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- สุด จอนเจดสิน. (2546). ประวัติศาสตร์เวียดนามตั้งแต่สมัยอาณาจักรมโหฬารถึงปัจจุบัน. ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์.
- เทียนคักเวียน. (2545). เวียดนาม ประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร (แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร). The Toyota Foundation. 91-112.

บทความในวารสาร

- Roach-Higgins, M. E., & Eicher, J. B. (1992). **Dress and identity**. Clothing and Textiles Research Journal, 10, 1-8.
- Kanyanat, P., & Thananan, B. (2019). **The construction of remembrance of Vietnamese women through the Southern Women's Museum (Bảo Tàng Phụ Nữ Nam Bộ)**. Proceedings of the 15th International Conference on Humanities and Social Sciences 2019 (IC-HUSO 2019), 11-12.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- Style-Republik. (2020). **Phong trào cải cách y phục phụ nữ lối mới kiểu “áo dài Le Mur”**. สืบค้นจาก <https://style-republik.com/ao-dai-le-mur/>
- Vietcetera. (2017, December 16). **The 2000 year history of the Vietnamese Ao Dai**. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=EUcmb3NHOLM>

รัฐกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2480-2530

The State and the Development of the Sugar Industry in Chonburi; 1930's – 1980's

ศุภวิชญ์ จันทร์กระจำจ¹ชาติชาย มุกสง²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยรัฐกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2480-2530 นี้มีวัตถุประสงค์หลักในการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2480-2530 2) เพื่อศึกษาบทบาทของรัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2480-2530

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชลบุรีได้รับการพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำตาลจากรัฐ ประกอบด้วยปัจจัยภายในพื้นที่และปัจจัยในระดับประเทศ ปัจจัยภายในพื้นที่ 1) ชลบุรีเป็นแหล่งวัตถุดิบขนาดใหญ่สำหรับอุตสาหกรรมน้ำตาล ทั้งเป็นแหล่งผลิตอ้อยและน้ำเชื่อม 2) การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งในชลบุรี ปัจจัยระดับประเทศ 1) การขาดแคลนสินค้าช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้รัฐเร่งส่งเสริมอุตสาหกรรมในประเทศ 2) นโยบายทุนนิยมโดยรัฐและการขยายตัวของทุนภายในนโยบายทุนนิยมโดยรัฐทำให้เกิดการส่งเสริมอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจภายในประเทศ จนเกิดการขยายตัวของทุนภายในจากภาวะสูญญากาศหลังสงคราม ทำให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาล ปัจจัยเหล่านี้ทำให้รัฐเร่งการสนับสนุนอุตสาหกรรมน้ำตาลทั้งการตั้งโรงงานน้ำตาลที่ทันสมัยที่สุดในชลบุรี การตั้งรัฐวิสาหกิจ การออกกฎหมาย และการบริการวิชาการ รวมทั้งการออกพระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาล พ.ศ. 2504 เพื่อผลักดันและอุดหนุนอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายให้เกิดการส่งออก จังหวัดชลบุรีจึงมีโรงงานน้ำตาลทรายขาวมากถึง 11 โรง และโรงงานน้ำตาลทรายแดงมากถึง 275 โรงนับว่ามากที่สุดภายในประเทศ

คำสำคัญ : อุตสาหกรรมน้ำตาล ชลบุรี ไร่อ้อย รัฐไทย

Abstract

This research examines the factors that contributed to the development of the sugar industry in Chonburi during the 1930's to 1980's, and to explore the role of the state in the industry's development over the same period.

This research examines the factors that contributed to the development of the sugar manufacturing industry in Chonburi between 1930's – 1980's, and to analyze the role of the state in promoting this industrial development. The findings reveal that both local and national factors played a significant role. Locally, Chonburi was a major source of raw materials such as sugarcane, brown sugar, and syrup, and possessed a well-developed transportation network that supported efficient logistics. Nationally, the shortage of goods during World War II led the government to accelerate domestic industrialization. Furthermore, the state's adoption of capitalist-oriented policies, coupled with post-war capital

¹ นิสิตชั้นปีที่ 4 หลักสูตร ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

accumulation, encouraged investment in the sugar industry. These factors led to active state support through the establishment of modern sugar factories, the creation of state enterprises, the enactment of industrial legislation, the provision of technical assistance, and the implementation of the Sugar Industry Act of 1961 to promote exports. As a result, Chonburi became the leading province in sugar production, with 11 white sugar factories and 275 brown sugar factories—the highest number in the country during that period.

Keywords: Sugar Industry, Chonburi, Sugarcane Plantations, State Policy

บทนำ

“น้ำตาล” เป็นหนึ่งในเครื่องปรุงและวัตถุดิบที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในวัฒนธรรมการบริโภคและการประกอบอาหารในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ที่ผันแปรสถานะจากสิ่งของฟุ่มเฟือยของชนชั้นสูงสู่การเป็นของสามัญประจำบ้านในสังคมไทย รวมทั้งการกลายเป็นปัญหาต่อสุขภาพของผู้บริโภคและปัญหาต่อระบบสาธารณสุขของไทย ทำให้รัฐเกิดการรณรงค์ให้มีการงดหรือการบริโภคน้ำตาลที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพและเพื่อลดอัตราการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (โรค NCDs) ว่าน้ำตาลไม่ได้เพิ่งจะมาได้รับความนิยมในยุคปัจจุบันเท่านั้น แต่น้ำตาลได้กลายมาเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่สร้างกำไรอย่างมหาศาลต่อราชสำนักสยามมาตั้งแต่ครั้งต้นรัตนโกสินทร์ เช่นนี้เองจึงทำให้น้ำตาลได้เข้ามาสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการบริโภคของคนไทยอยู่แต่เดิมแล้ว รวมทั้งการส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายของประเทศจากรัฐบาลได้ดำเนินการมาโดยตลอดระยะเวลา หากนับตั้งแต่ พ.ศ. 2480 เป็นต้นมาจะพบว่ารัฐได้เข้ามาสนับสนุนและผลักดันให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายภายในประเทศ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศและการส่งออกภายนอกประเทศ

แหล่งปลูกอ้อยและแหล่งผลิตน้ำตาลปรากฏขึ้น 2 แหล่งที่สำคัญคือ บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน และลุ่มแม่น้ำบางปะกง แล้วย้ายมาตั้งที่สวนหลวง ร.9 ที่มีชาวจีนตั้งชุมชนอยู่และเป็นกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมน้ำตาล³ เอกสารของจอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) เป็นหลักฐานที่สนับสนุนถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมน้ำตาลของสยามว่าพืชส่วนใหญ่ที่ชาวสยามปลูกกันอย่างแพร่หลายคือ ข้าว อ้อย และพริกไทย ทั้งนี้จากหลักฐานของครอว์เฟิร์ดยังทำให้ทราบว่าอุตสาหกรรมผลิตน้ำตาลทรายขาวได้มีมาตั้งแต่รัชกาลที่ 2 โดยการผลิตน้ำตาลทรายขาวในรัตนโกสินทร์นั้นได้ขยายตัวจากการผลิตแบบครัวเรือนมาเป็นการผลิตที่เป็นแบบอุตสาหกรรม จนเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว น้ำตาลได้กลายมาเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของสยาม ทำให้ราคาน้ำตาลทรายของสยามราคาพุ่งสูงขึ้น⁴

เมืองชลบุรี จึงเป็นเมืองสำคัญที่อุตสาหกรรมน้ำตาลเติบโตขึ้นอย่างมีนัยสำคัญภายใต้การขับเคลื่อนของรัฐและเครือข่ายของชุมชน ดังปรากฏในคำขวัญของจังหวัด ความว่า “ทะเลงาม ข้าวหลามอร่อย อ้อยหวาน จักสานดี ประเพณีวิ่งควาย” เนื่องด้วยภูมิประเทศของชลบุรีมีลักษณะที่เหมาะสมแก่การทำไร่มากกว่าทำนา และระดับน้ำในดินอยู่ไม่ลึก ทำให้มีความชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา แม้ฝนจะแล้ง และเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดินที่พึงบุกเบิกป่ามาใหม่ ๆ ดินมีลักษณะค่อนข้างหยาบ เป็นที่ดอนเป็นส่วนมากทำให้น้ำไม่ท่วมขัง จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกอ้อย⁵ ชลบุรีจึงกลายเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดการเติบโตของอุตสาหกรรมน้ำตาล จนนำมาสู่แนวคิดการจัดตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้นในพื้นที่ เพราะมีศักยภาพเพียงพอต่อการผลิตน้ำตาล

³ สุภัทรา น. วรรณพิน, และพวงเพชร สุรัตน์กุล. (2542). ประวัติการผลิตน้ำตาลจากอ้อยในประเทศไทย. ใน *สหวิทยาการของอ้อยและน้ำตาล*. หน้า 216; วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, หม่อมหลวง. (2526). *การเพาะปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 19*. หน้า 9.

⁴ จอห์น, ครอว์เฟิร์ด. (2515). *เอกสารของครอว์เฟิร์ด*. แปลโดย ไพโรจน์ เกษมณีกิจ. หน้า 102-103.; อดิศร หมวกพิมาย. (2531). *กรมท่ากับระบบเศรษฐกิจไทย : วิเคราะห์โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2310-2398*. หน้า 134-135.

⁵ วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, หม่อมหลวง. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 9.

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530
2. เพื่อศึกษาบทบาทของรัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530

สมมุติฐานของการวิจัย

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศ อีกทั้งการดำเนินนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Nationalism) ภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เร่งพัฒนาให้ประเทศสามารถพึ่งพิงอุตสาหกรรมภายในประเทศได้ ส่งผลอุตสาหกรรมน้ำตาลจึงเกิดการขยายตัวขึ้น ซึ่งชลบุรีที่มีศักยภาพเหมาะสมต่อการรองรับการขยายตัวดังกล่าว จึงทำให้ชลบุรีกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมน้ำตาลขนาดใหญ่หลังทศวรรษ 2480

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเวลาเริ่มการศึกษาที่ทศวรรษ 2480 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดสภาวะขาดแคลนสินค้าขึ้น รัฐบาลภายใต้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีนโยบายให้ส่งเสริมอุตสาหกรรมภายในประเทศ และเร่งจัดตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้นในทศวรรษดังกล่าว รวมทั้งการจัดตั้งโรงงานน้ำตาลที่จังหวัดชลบุรี และสิ้นสุดที่ทศวรรษ 2530 หลังการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาล พ.ศ. 2527” ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในการบริหารอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลทรายใหม่ และเปรียบเสมือนหลักประกันในระบบแบ่งผลประโยชน์ของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลทราย ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลมีเสถียรภาพมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของโรงงานน้ำตาล ทำให้จำนวนโรงงานน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีเริ่มลดลง
2. ขอบเขตด้านพื้นที่งานศึกษาขึ้นนี้ศึกษาในพื้นที่จังหวัดชลบุรี โดยเป็นการศึกษาเฉพาะเขตอำเภอเมืองชลบุรี อำเภอบ้านบึง อำเภอนนทบุรี อำเภอนนทบุรี อำเภอบ่อทอง อำเภอหนองใหญ่ อำเภอเกาะจันทร์ และอำเภอศรีราชา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำบางปะกง และแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งปลูกอ้อยและแหล่งผลิตน้ำตาลมาตั้งแต่รัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะพื้นที่เหมาะแก่การทำไร่มากกว่าการทำนา ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่เป็นกลไกหลักของการพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำตาลในชลบุรี จึงทำให้การปลูกอ้อยและการผลิตน้ำตาลขยายตัวในพื้นที่ดังกล่าว

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้จะใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) คือการศึกษาวิเคราะห์และตีความเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) เริ่มดำเนินการศึกษาโดยใช้หลักฐานเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรมเกี่ยวกับอุตสาหกรรมน้ำตาล พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาล บันทึกจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมน้ำตาล ฯลฯ ในส่วนเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย งานปริยญาณพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ สื่อออนไลน์ และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการวิจัย

จากการศึกษารัฐกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530 สามารถแบ่งยุคการพัฒนาของอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรีออกเป็น 2 ยุคใหญ่ คือ ยุคการฟื้นฟูอุตสาหกรรมน้ำตาลในสังคมไทยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี พ.ศ. 2480-2504 และยุคการพัฒนาเสรีสู่การส่งออกกับการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2504-2539

1. น้ำตาลแห่งลุ่มน้ำเค็ม : อุตสาหกรรมน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีก่อน พ.ศ. 2480

ความต้องการน้ำตาลเริ่มเกิดการขยายตัวขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 จากมหาอำนาจต่าง ๆ ในยุโรปประกอบกับบางรัฐในยุโรปสามารถควบคุมดินแดนในแถบทะเลแคริบเบียนได้ ซึ่งมีสภาพเหมาะสมแก่การเพาะปลูกอ้อย ทำให้การผลิตน้ำตาลเกิดการขยายตัวออกไป ทั้งนี้การที่อังกฤษสามารถขยายจักรวรรดิของตนได้มาก ส่งผลให้อังกฤษมีตลาดการค้าน้ำตาลที่มากตามไปด้วย อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลของอังกฤษจึงขยายตัวได้มากในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18⁶ ทำให้ราชสำนักสยามในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่มีความสัมพันธ์กับตลาดโลกเร่งการผลิตและแสวงหาผลกำไรจากอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาล ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในราชอาณาจักรขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งยังเป็นภาพสะท้อนว่าสยามได้พึ่งพิงเศรษฐกิจหลักจากการค้าต่างประเทศอยู่ก่อนการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ.2398) แล้ว

1.1 ชาวจีนกับความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจการค้าน้ำตาลสยามก่อน พ.ศ. 2398

การที่อุตสาหกรรมน้ำตาลเติบโตขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือ การอพยพของชาวจีน ที่อยู่นอกระบบศักดินาของสยามและเป็นกำลังหลักทางการค้าและการผลิตน้ำตาล ความสำคัญของชาวจีนอพยพคือการเพิ่มขึ้นของแรงงานนอกระบบศักดินา แรงงานรับจ้าง (ชาวจีน) ที่มีมากขึ้นทำให้ราชสำนักเห็นถึงประสิทธิภาพที่มากกว่า เพราะความชำนาญต่าง ๆ ของชาวจีน เช่น การต่อเรือ การเดินเรือ การค้าขาย รวมไปถึงการทำน้ำตาล ดังนั้นชาวจีนที่อยู่นอกระบบศักดินา ซึ่งสามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มกำลัง เพราะไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไพร่ ด้วยเหตุผลของความต้องการแรงงานทางเศรษฐกิจ และการผลิตเพื่อการตลาด ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์ต่อชนชั้นปกครองในทางเศรษฐกิจ ทำให้ราชสำนักเปิดโอกาสให้เกิดการอพยพของชาวจีน เมื่อชาวจีนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของสยามก็ได้สร้างสัมพันธ์กับระบบศักดินา และเริ่มสะสมทุนจากการเป็นแรงงานอิสระที่สามารถประกอบกิจการได้จนนำมาสู่การก่อตัวของชนชั้นกรรมวิธี

การขยายตัวของการผลิตน้ำตาลชลบุรีมีความเหมาะสมเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนแต่จิว ซึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมการค้าและอุตสาหกรรมน้ำตาลในต้นรัตนโกสินทร์ ส่งผลให้สภาพอุตสาหกรรมน้ำตาลในสยามนั้นชาวจีนแต่จิวได้เข้าควบคุมอุตสาหกรรมผลิตน้ำตาลทั้งระบบตั้งแต่การปลูกอ้อย การขนส่ง แรงงานในโรงหีบอ้อย หลงจู้โรงหีบอ้อย และพ่อค้า⁷ สำหรับเมืองชลบุรีกลุ่มชาวแต่จิวเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกพื้นที่ทำไร่อ้อยและโรงหีบอ้อยในเมือง โดยมีการตั้งถิ่นฐานออกจากชายฝั่งทะเลเข้าไปตอนในของแผ่นดินในแถบเมืองชลบุรี เพราะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำไร่อ้อย ต่างจากชาวฮกเกี้ยนที่อพยพเข้ามาในชลบุรีก่อนที่จะนิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณชายฝั่งทะเล เพราะมีอาชีพหลักคือการทำประมง⁸ ทั้งนี้ราชสำนักจึงอาศัยความสำเร็จของอุตสาหกรรมน้ำตาลที่ก่อร่างขึ้นมาโดยชาวจีน ประกอบกับความต้องการน้ำตาลที่ขยายตัวอยู่ในตลาดโลก ราชสำนักจึงได้เริ่มลงทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาลตั้งกรณีคำสั่งของพระมหาอำมาตย์ที่มีไปยังพระยาวิเศษลือชัย เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ให้เร่งจัดซื้ออ้อยเพื่อป้อนแก่สวนอ้อยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ให้เจ้าพระยาพระคลังไปจัดตั้งที่เมืองพนสนิมคมการจัดตั้งโรงหีบอ้อยหลวงขึ้นใหม่อีกแห่งที่เมืองพนสนิมคม ขณะนั้นมีความต้องการตัดยอดอ้อยมากถึง 500,000 ยอดเพื่อนำไปปลูกที่เมืองพนสนิมคม⁹

⁶ Sidney W. Mintz. (1986). *Sweetness and Power: The place of sugar in modern history*. P. 44.

⁷ วลัยวิภา บุรุษรัตนพันธุ์, หม่อมหลวง. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 22.

⁸ ภารดี มหาขันธ์, และนันทชัย มหาคันธ. (2561, มกราคม-เมษายน). ความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมบางปลาสร้อย : ฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 26(50) : 8-11.

⁹ โอรส ถิ่นบางเตียว. (2559, กันยายน-ธันวาคม). บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 24(46) : 69.; เพชรรุ้ง เทียนปวีโรจน์. (2560). *พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2398-2519*. หน้า 50-51.

ตารางที่ 1 : อัตราค่าจ้างแรงงานชาวจีนในอุตสาหกรรมน้ำตาล สมัยรัชกาลที่ 3

รายการ	ค่าจ้าง (ต่อไร่)
ค่าพื้นดิน	3 บาท 2 สลึง
ค่าพื้นดินกลับ	2 บาท
ค่าชุดอ้อย	3 บาท
ค่าชุดหลุม	1 บาท 2 สลึง 1 เฟื้อง
ค่าปลูกอ้อย	2 สลึง
ค่าพรวนดิน	1 ตำลึง 2 สลึง

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารรัชกาลที่ 3 ร.3 จ.ศ.1201/9 บัญชีพระยาวิเศษสิทธิ์ชัย

จำหน่ายเงินใช้สอยในการทำสวนอ้อย.

นอกจากนี้ก่อนการได้รับการสนับสนุนจากราชสำนัก ชาวจีนก็เป็นผู้ลงทุนตั้งโรงงานหีบอ้อยขึ้นเองและขายตัวอย่างมากในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนชาวจีน จึงทำให้เกิดการกระจายตัวของทั้งโรงหีบและไร่อ้อยในหัวเมือง บริเวณลุ่มน้ำท่าจีนลุ่มน้ำบางปะกง และชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งประมาณการว่าโรงหีบอ้อย 1 โรงมีการจ้างแรงงานชาวจีนมากถึง 150-200 คน¹⁰ อีกทั้งค่าแรงการทำไร่อ้อยของแรงงานชาวจีนก็สูงตามราคาของน้ำตาล ณ ขณะนั้น จึงทำให้อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลอยู่ในมือของชาวจีนเสียเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

1.2 ความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมน้ำตาลกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก่อน พ.ศ. 2398

การผลิตของชุมชนสยามช่วงก่อนการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลยังคงเป็นการผลิตแบบยังชีพ (Self Sufficient) กล่าวคือ อุตสาหกรรมและการกลั่นกรรมมีอยู่ร่วมกันในชุมชน ยังไม่มีระบบการแบ่งงานกันทำที่เด่นชัด การแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นลักษณะสินค้าแลกเปลี่ยนกับสินค้า การผลิตไม่ได้เป็นไปเพื่อการส่งออก ซึ่งระบบเงินตรายังไม่ส่งอิทธิพลหรือมีอิทธิพลน้อยมากต่อการผลิตระดับชุมชน แต่หากกล่าวถึงระดับรัฐหรือชนชั้นปกครอง จะพบว่ารัฐสยามได้นำตนเองเข้าไปพึ่งพิงกับการค้าต่างประเทศแล้ว เพราะอิทธิพลจากสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมของชาติในยุโรป นำมาสู่หลักการของระบบการแบ่งงานกันทำ ทำให้ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจอยู่ที่อังกฤษและส่งไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบการค้าเสรีไปทั่วโลก

ทั้งนี้ระบบการค้าเสรีจึงเติบโตขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อย่างไรก็ตามสยามก็ย่อมได้รับผลกระทบดังกล่าว จึงไม่น่าประหลาดใจที่เศรษฐกิจของสยามจะไปพึ่งพิงกับตลาดโลก ทำให้นักเศรษฐศาสตร์บางส่วนเรียกลักษณะของสยามในเวลาดังกล่าวว่า “ระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์” (Dual Economy)¹¹ คือภาคตัวเมืองหรือศูนย์กลางอำนาจลักษณะทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการค้าต่างประเทศและเข้าสู่ระบบเงินตรามากยิ่งขึ้น แต่ในทางกลับกันภาคชนบทกลับมีความสัมพันธ์กับการค้าต่างประเทศน้อยมากหรือไม่มีเลย หากให้ชัดเจนก็คือ การเกิดขึ้นของการค้าเสรีกระจุกตัวอยู่ที่ชนชั้นปกครองในโครงสร้างศักดินาที่รวมศูนย์กลางอำนาจอยู่ในเมืองหลวง ซึ่งการกระจายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระหว่างไพร่กับระบบการผลิตเพื่อส่งออกในเวลาต่อมา

¹⁰ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2524). *สมาคมอ้อยในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453*. หน้า 79-80.

¹¹ ระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ (Dual Economy) หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่สามารถจำแนกออกเป็นสองภาคโดยที่ภาคเศรษฐกิจทั้งสองมีความแตกต่างทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมโดยเด่นชัด โดยเป็นการจำแนกภาคเศรษฐกิจตามลักษณะความเป็นเมือง (Urbanization) โดยกรณีของสยามแยกย่อยเป็น ภาคตัวเมือง และภาคชนบท.; ดูเพิ่มเติม รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2525). *ระบบเศรษฐกิจไทย : ลักษณะและปัญหา*. หน้า 10-12.

อย่างไรก็ตามแม้ในเริ่มแรกลักษณะระบบเศรษฐกิจของสยามถูกนักเศรษฐศาสตร์ตีความว่าอยู่ในรูปแบบทวิลักษณ์ แต่ด้วยการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลที่มีชาวจีนเป็นกลไกหลักสำคัญได้กระจายตัวออกจากศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจที่เมืองหลวงไปรอบนอกของอาณาจักร เมื่ออุตสาหกรรมน้ำตาลกระจายตัวออกไปตามหัวเมืองทำให้แนวคิดการผลิตเพื่อส่งออกกระจายตัวตามไปด้วย¹² โดยเฉพาะในหมู่ไพร่ของอาณาจักรซึ่งกษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และชาวจีน มีโลกทัศน์ของการผลิตเพื่อส่งออกอยู่แล้ว แต่การขยายตัวนี้ทำให้ระบบเงินตราเข้าไปมีอิทธิพลต่อไพร่มากขึ้น แม้ลักษณะทางเศรษฐกิจที่ผูกพันกับไพร่จะอยู่ในแบบยังชีพ แต่ในท้ายที่สุดอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลที่ขยายตัวออกไปจะเป็นตัวเร่งให้ไพร่ได้เข้าไปมีความสัมพันธ์กับระบบเงินตราและการผลิตเพื่อส่งออกไปในที่สุด

1.3 สภาวะถดถอยของอุตสาหกรรมน้ำตาลสยามและการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรีหลัง ทศวรรษ 2420

การเปลี่ยนแปลงการผลิตของสยามและความพ่ายแพ้ในการแข่งขันการค้าน้ำตาลจากชาว ทำให้การผลิตน้ำตาลขบเซาลงเป็นอย่างมาก อุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลหลาย ๆ แห่งเริ่มเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการผลิตสินค้าชนิดอื่นแทน ความสำคัญของข้าวทำให้น้ำตาลในพื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งผลิตสำคัญของน้ำตาลหายไป โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี และลุ่มน้ำบางปะกง (เมืองฉะเชิงเทรา) ในทศวรรษ 2420 แม้การปลูกข้าวจะขยายตัวเป็นอย่างมากในสยามแต่ชลบุรียังคงมีการผลิตน้ำตาลอยู่มาก ทำให้กลายมาเป็นแหล่งที่มีการผลิตน้ำตาลมากที่สุดในประเทศ รายงานการตรวจราชการมณฑลปราจีนบุรีของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงการทำน้ำตาลชลบุรีในทศวรรษ 2440 ความว่า

“...ในเวลานี้การปลูกอ้อยทำน้ำตาลในเมืองชลบุรีกำลังเจริญ มีโรงหีบในปีนีกว่า 80 โรงแล้งเจริญได้อีก...ที่เขาเขียวนีแต่เดิมไม่มีใครมีใครกล้าไปทำไร่อ้อย กลัวความไข้ แต่ใน 4-5 ปีนี้มีคนไปถางป่าทำไร่มากขึ้นทุกทีเพราะที่ใหม่ต้นไม้งามดีประชาชนจึงพากันโค่นสร้างแลตั้งโรงหีบอ้อยเป็นอันมาก...”¹³

จากหลักฐานดังกล่าวสะท้อนว่าชลบุรีกลายมาเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการบริโภคภายในประเทศหลังการล่มสลายของแหล่งอุตสาหกรรมน้ำตาลต่าง ๆ ในต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งอาจจะมาจากพื้นที่ของชลบุรีที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ดอนและที่ลาดสลับเนินเขาทำให้เป็นที่ที่เหมาะสมกับการทำไร่มากกว่าการทำนา การทำนาข้าวจึงไม่เกิดการขยายตัวในพื้นที่ และอาจเป็นเพราะความต้องการการบริโภคน้ำตาลยังคงมีอย่างต่อเนื่องเมื่อแหล่งการผลิตน้ำตาลเหลือไม่มาก จึงทำให้แหล่งผลิตน้ำตาลในชลบุรีเกิดการขยายตัวอยู่ อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะระบบแบ่งงานกันทำภายในประเทศที่เข้ามากระทบกับสังคมสยามตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนในระบบเงินตราและทุนนิยม จากเดิมที่ทำน้ำตาลอย่างเดียวและเพาะปลูกข้าวเพื่อบริโภคกันภายในครอบครัวอย่างที่ชนชาวสยามทำกันเป็นปกติเปลี่ยนแปลงเป็นการผลิตน้ำตาลเพื่อให้มีเงินในการซื้อข้าวมาบริโภค นอกจากนี้จากหลักฐานยังพบว่าใน พ.ศ. 2458 การทำไร่อ้อยและโรงหีบอ้อยในชลบุรียังคงมีมากอยู่ ในชลบุรีมีโรงงานหีบอ้อยมากถึง 107 โรง และขยายเพิ่มมากขึ้นใน พ.ศ. 2463 เป็น 192 โรงแบ่งเป็นอำเภอบางปลาสร้อย 121 โรง พนสนิม 34 โรง พานทอง 35 โรง และศรีราชา 1 โรง¹⁴

¹² นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555). ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. หน้า 68-69.

¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกระทรวงมหาดไทย ม.2.14/38 เรื่อง กรมหลวงดำรงราชานุภาพตรวจราชการมณฑลปราจีนบุรี. (6 มกราคม ร.ศ.115 - 6 มกราคม ร.ศ.119).

¹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกระทรวงเกษตรธิการ กส.13/1309 เล่ม 122 ที่ปรึกษากระทรวงเกษตรต้องการทราบเรื่องปลูกอ้อยทำน้ำตาลของมณฑลปราจีน. (21 มิถุนายน พ.ศ.2458 - 6 เมษายน พ.ศ.2460)

2. ยุคการฟื้นฟูอุตสาหกรรมน้ำตาลในสังคมไทยกับการพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี พ.ศ. 2480-2504

การฟื้นฟูอุตสาหกรรมน้ำตาลได้มีความพยายามมาตั้งแต่ทศวรรษ 2450 แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เมืองชลบุรีได้รับความสนใจจากการฟื้นฟูอุตสาหกรรมน้ำตาลดังจะเห็นได้จากการพยายามจัดตั้งโรงงานผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีถึง 5 ครั้ง ครั้งแรกจากเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่ได้ดำเนินกิจการป่าไม้อยู่แล้วในพื้นที่อำเภอสรีราชา ได้ดำเนินการขอจัดตั้งบริษัทโรงงานน้ำตาลที่หนองน้ำเขียว และหนองอิรุณ เมื่อ พ.ศ. 2470 โดยเห็นว่าหลังจากที่ตัดต้นไม้และชักลากไม้ออกไปแล้วเกิดพื้นที่ว่างเป็นอันมาก จึงพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมแก่การทำไร่อ้อยและโรงงานผลิตน้ำตาล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงขอพระบรมราชานุญาตจากราชการที่ 7 เพื่อจัดตั้งบริษัทน้ำตาลจังหวัดชลบุรี จำกัด แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ¹⁵ และครั้งสุดท้ายจากรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาที่ต้องการให้รัฐบาลเป็นผู้จัดทำโรงงานน้ำตาลจึงได้เลือกที่ตั้งไว้ 3 สถานที่คือ ลำปาง ชลบุรี และ นครปฐม แต่ในท้ายที่สุดรัฐบาลเลือกจัดตั้งที่ อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง ทว่าหากวิเคราะห์จากเอกสารการจัดตั้งจะพบว่าเงื่อนไขสำคัญของการจัดตั้งโรงงานคือต้องการให้กิจการเป็นของคนไทย หากเลือกจัดตั้งที่ชลบุรีที่มีคนจีนตั้งถิ่นฐานอยู่จำนวนมากจะส่งผลให้กิจการของโรงงานไปอยู่ในมือคนจีน สะท้อนนัยทางการเมืองภายใต้การจัดตั้งโรงงานน้ำตาลของคณะราษฎรได้เป็นอย่างดี¹⁶

2.1 ปัจจัยการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรีในทศวรรษ 2480

ภายหลังทศวรรษ 2480 รัฐบาลจึงมีการดำเนินนโยบายการฟื้นฟูอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลอย่างเป็นรูปธรรมจากหลากหลายปัจจัย ส่งผลให้อุตสาหกรรมน้ำตาลสมัยใหม่เริ่มก่อรูปขึ้นภายใต้การดำเนินการของรัฐบาล และการลงทุนจากภาคเอกชนที่ทำให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายภายในพื้นที่จังหวัดชลบุรี ได้แก่ 1) การเป็นแหล่งปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาลในพื้นที่ชลบุรี ความต่อเนื่องของอุตสาหกรรมน้ำตาลในพื้นที่ ทำให้เกิดความชำนาญในการเพาะปลูกอ้อยและการทำน้ำตาลของคนในพื้นที่ นอกจากนี้การผลิตน้ำตาลทรายแดงที่สามารถใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตน้ำตาลทรายขาวได้ก็มีมากในชลบุรีจนสามารถส่งขายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ได้¹⁷ 2) การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งสินค้าในพื้นที่ชลบุรี แต่เดิมน้ำตาลทรายแดงของชลบุรีใช้เรือฉลอมเป็นเรือขนส่งสินค้าทำให้ต้องใช้เวลานานหลายวัน¹⁸ อีกทั้งการตัดอ้อยเพื่อขนส่งเข้าสู่โรงงานน้ำตาลคุณภาพของอ้อยจะอยู่แค่เพียง 48 ชั่วโมง ทำให้เมื่อมีการตัดถนนสุขุมวิทเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ-ชลบุรี และเชื่อมต่อไปยังแหล่งผลิตอ้อยตอนในของพื้นที่ชลบุรี ทำให้เกิดการขยายตัวของไร่อ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาล¹⁹ 3) สภาวะเศรษฐกิจและการขาดแคลนสินค้าช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การเกิดสภาวะสงครามทำให้การนำเข้าสินค้าต้องชะลอตัวลงสร้างผลกระทบต่อเศรษฐกิจภายในประเทศ สินค้าอุปโภคบริโภคที่ต้องพึ่งพิงจากต่างประเทศโดยเฉพาะน้ำตาลเริ่มขาดแคลนภายในประเทศ 4) การขยายตัวของกลุ่มทุนภายในหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องด้วยภาวะ “สูญญากาศทางเศรษฐกิจ” เท่ากับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ทุนภายในเข้าไปดำเนินธุรกิจที่เดิมเป็นกิจการของชาวยุโรป²⁰ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้กลุ่มทุนภายในประเทศสามารถสะสมทุนจากธุรกิจ และการค้าช่วงสงครามจนกลายเป็นเจ้าสัวหรือเศรษฐีสงครามไปในที่สุด

¹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 ร.7 รล.20.3/5 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอตั้งบริษัททำน้ำตาลเมืองชลบุรี. (8 มิถุนายน พ.ศ. 2470 – 1 เมษายน พ.ศ. 2471).

¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี (2) สร 0201.22.2.7/5 โครงการอุตสาหกรรมทำน้ำตาล ตอนรัฐบาลจัดทำเองที่จังหวัดลำปาง. (16 ตุลาคม 2479 – 23 มิถุนายน 2482)

¹⁷ สุบิน สืบสวน. (2519). เรื่องเมืองบางปลาสร้อย หรือเมืองชลบุรี. ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายวิชัย อุณาอุล ณ เมรุวัดใหญ่อินทาราม ชลบุรี. หน้า 22.

¹⁸ แหล่งเดิม. หน้า 20.

¹⁹ อำพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). ถนนสุขุมวิทกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477-2539. หน้า 75.

²⁰ สมศักดิ์ นิลนพคุณ. (2527). ปัญหาเศรษฐกิจของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขของรัฐบาลระหว่าง พ.ศ. 2488-2498. หน้า 46-47.; ฌญุณพงษ์ สกุลเลียว. (2552). ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกับการเมืองไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงการรัฐประหาร พ.ศ. 2500. หน้า 28.

2.2 รัฐ เอกชน : บทบาทการลงทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี พ.ศ. 2480-2504

เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวจึงทำให้รัฐเร่งให้เกิดการฟื้นฟูอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาล รัฐได้ดำเนินการจัดตั้งบริษัท ส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด เพื่อจัดตั้งอุตสาหกรรมที่จำเป็นภายในประเทศ ด้วยบทบาทของบริษัทฯ จึงได้จัดตั้งโรงงาน น้ำตาลทรายแดงขึ้นในจังหวัดชลบุรีนับเป็นครั้งแรกที่รัฐลงทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรีในปี 2487 แต่เมื่อเกิดสภาวะราคา อ้อยตกต่ำใน พ.ศ. 2493-2494 ทำให้รัฐบาลจัดตั้งบริษัท อุตสาหกรรมน้ำตาลแห่งประเทศไทย จำกัด เพื่อควบคุมและจัดหา น้ำตาลให้เพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศ ด้วยบทบาทของบริษัทฯ ทำให้มีการพิจารณาจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม น้ำตาลทรายขาวขึ้นในปี 2497 โดยอาศัยหลักเกณฑ์การพิจารณา คือ การเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบ และการขนส่งที่สะดวก เมื่อได้ สำนักรวสสถานที่ในการจัดตั้งโรงงานแล้วพบว่าที่ตำบลหนองซอก อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี เป็นแหล่งที่เหมาะสมแก่การจัดตั้ง โรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ จึงมีมติคณะรัฐมนตรีให้มีการจัดตั้งโรงงานน้ำตาลทรายขาวขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว ภายใต้ชื่อ บริษัท อุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี จำกัด ซึ่งเป็นโรงงานน้ำตาลทรายขาวที่สามารถหีบอ้อยได้ 1,000 ตันต่อวัน และถือว่าเป็นโรงงานที่มีขนาดใหญ่และทันสมัยที่สุดในเวลานั้น²¹

นอกจากนี้ในปี 2497 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน และการขยายตัวของอุตสาหกรรมจากเอกชนที่รัฐบาลเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องสนับสนุน เพราะรัฐบาลเห็นว่าหากไม่มี การสนับสนุนอุตสาหกรรมนั้น ๆ จะไม่สามารถขยายตัวและแข่งขันกับอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันจากต่างประเทศได้²² ด้วย เหตุนี้จึงเกิดการลงทุนอุตสาหกรรมน้ำตาลจากภาคเอกชนที่เข้ามาลงทุนในชลบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มทุนที่เกิดจากการสะสมทุนในช่วง สงครามได้แก่ ตระกูลอัษฎาธร ได้เข้ามาจัดตั้งโรงงานน้ำตาลภายใต้ชื่อบริษัท น้ำตาลทรายศรีราชา จำกัด และขยายกิจการอีก แห่งชื่อโรงงานสหการน้ำตาลชลบุรีในอำเภอบ้านบึง และตระกูลชินธรรมมิตร ที่ได้สะสมทุนจากการเป็นอู่ปั่นน้ำตาลพื้นบ้าน และกิจการโรงปูน ทำให้สามารถเปิดกิจการโรงงานน้ำตาลที่บางหว้า และจัดตั้งสำนักงานที่ชลบุรีเพื่อรับซื้อน้ำอ้อย และ น้ำเชื่อมเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานที่บางหว้า แต่ด้วยความต้องการน้ำตาลที่เพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้โรงงานที่บางหว้ามีกำลังการผลิตไม่ เพียงพอ จึงมีการตั้งโรงงานน้ำตาลขึ้นที่ชลบุรีคือ โรงงานน้ำตาลนิวกวางสุ่นหลีในอำเภอบ้านบึงและโรงงานน้ำตาลอ่างเวียนใน อำเภอบ้านบึง²³

การขยายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลของชลบุรีที่มาจากทั้งการลงทุนจากรัฐและเอกชนทำให้เกิดแรงจูงใจต่อกลุ่ม อำนาจและคนในท้องถิ่น การขยายตัวของโรงงานในพื้นที่ชลบุรีทำให้คนในพื้นที่เข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมน้ำตาลโดยเฉพาะ การทำไร่อ้อยเพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบป้อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลกลุ่มชาวจีนในพื้นที่โดยเฉพาะอำเภอบ้านบึงได้เริ่ม กิจการการปลูกอ้อยและโรงงานน้ำตาลทรายแดงมากขึ้น อาทิ ตระกูลสิงห์โตทอง ที่ได้เข้ามาจับจองบุกเบิกที่ดินเพื่อปลูกอ้อย เมื่ออุตสาหกรรมน้ำตาลขยายตัวเข้ามาในพื้นที่ชลบุรี ตระกูลสิงห์โตทอง สามารถสะสมทุนจากการปลูกอ้อยจนสามารถ ขยายตัวทางเศรษฐกิจของตระกูลจนกลายเป็นผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นไปในที่สุด

การเร่งให้เกิดการฟื้นฟู และการพัฒนาอุตสาหกรรมน้ำตาลหลังทศวรรษ 2480 ทำให้ช่วงปลายทศวรรษ 2490 ใน พื้นที่ชลบุรีมีโรงงานน้ำตาลทรายแดงมากถึง 300 แห่งและโรงงานน้ำตาลทรายขาว 4 แห่ง²⁴ ส่งผลให้ภาพรวมทั้งประเทศเกิด การผลิตน้ำตาลได้สูงกว่าความต้องการบริโภคภายในประเทศเป็นครั้งแรก รัฐบาลจึงต้องเร่งหามาตรการเพื่อแก้ไขปัญหา น้ำตาลล้นตลาดภายในประเทศ

²¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกระทรวงการคลัง กค.0301.11/19 เรื่อง บริษัทอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี. (8 กันยายน พ.ศ. 2501 – 28 มกราคม พ.ศ. 2502)

²² พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497. (2497, 12 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 71 ตอนที่ 64 หน้า 1513-1514.

²³ เส้นทางชีวิตของสมพงษ์ ชินธรรมมิตร. (2543). *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ สมพงษ์ ชินธรรมมิตร ต.ช. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันพุธ ที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2543*. หน้า 81-86.

²⁴ ขาดิชา มุกสง. (2548). *น้ำตาลกับวัฒนธรรมการบริโภคสหวานในสังคมไทย พ.ศ. 2504-2539*. หน้า 34.

3 .สมัยการพัฒนาเสรีสู่การส่งออกและการสลายตัวของอุตสาหกรรมน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2504-2539

ปัญหาสำคัญของสภาวะน้ำตาลล้นตลาดในสังคมไทยมาจากปริมาณการบริโภคที่น้อยกว่ากำลังการผลิต การผลิต พ.ศ. 2504/05 พบว่าแม้สภาวะน้ำตาลล้นตลาดจะเกิดขึ้นแล้ว แต่กำลังการผลิตกลับสวนทางกับสถานการณ์ เพราะมีเนื้อที่ปลูกอ้อยทั้งประเทศ 441,334 ไร่ และผลิตน้ำตาลได้ถึง 151,344 เมตริกตัน ในขณะที่ปริมาณการบริโภคภายในประเทศมีเพียง 125,077 เมตริกตัน²⁵ ส่งผลให้รัฐจึงต้องออกกฎหมายเพื่อเป็นมาตรการบังคับใช้ จึงเกิดเป็น “พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาล พ.ศ. 2504” จุดประสงค์สำคัญของการออกพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว เพื่อสนับสนุนให้เกิดการส่งออกน้ำตาลมีมากกว่าความต้องการบริโภคภายในประเทศไปยังต่างประเทศ ลดต้นทุนการผลิตน้ำตาลภายในประเทศ และส่งเสริมประสิทธิภาพของน้ำตาลให้มีมากขึ้น²⁶ รวมทั้งมีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายเพื่อจ่ายเงินสงเคราะห์ให้แก่ผู้ผลิต และผู้ส่งออกน้ำตาล

ภายใต้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวส่งผลให้จังหวัดชลบุรีมีโรงงานน้ำตาลทรายถึง 11 โรงจากจำนวน 44 โรงทั่วประเทศ อีกทั้งการขยายตัวของไร่อ้อยในพื้นที่ที่สอดคล้องกับการขยายตัวของโรงงานน้ำตาลเช่นเดียวกัน ในฤดูการผลิต พ.ศ. 2504/05 ชลบุรีมีพื้นที่ปลูกอ้อยมากถึง 147,677 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกอ้อยเป็นจำนวนมากที่สุดในภาคตะวันออก เนื่องจากเนื้อที่ปลูกอ้อยทั้งหมดในภาคตะวันออกในฤดูผลิตเดียวกันมีจำนวน 166,712 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35 ของจำนวนการเพาะปลูกอ้อยทั้งประเทศ ซึ่งมีจำนวน 422,334 ไร่²⁷ การพัฒนาประสิทธิภาพของการปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาล ให้มีการส่งเสริมด้านวิชาการในอุตสาหกรรมน้ำตาล โดยในจังหวัดชลบุรี รัฐบาลได้ส่งผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการออกไปชักชวนให้ประชาชนมีการปลูกอ้อยและฉายภาพยนตร์ชักชวนให้มีการปลูกอ้อยในพื้นที่ทำให้ไร่อ้อยในชลบุรีเกิดการขยายตัว ทั้งนี้ในฤดูการผลิต พ.ศ. 2504/05 ในจังหวัดชลบุรีสามารถผลิตน้ำตาลได้มากถึง 59,000 เมตริกตัน จากจำนวนทั้งประเทศ 151,343 เมตริกตัน²⁸

ตารางที่ 2 สถิติพื้นที่ปลูกอ้อยและผลผลิตน้ำตาลในไทย พ.ศ. 2496/97 – 2504/05

ปีการผลิต	พื้นที่ปลูกอ้อย (ไร่)	ผลผลิตน้ำตาล (ตัน)
2496/97	142,939	35,503
2497/98	152,961	39,992
2498/99	172,982	56,294
2499/00	208,484	70,923
2500/01	175,445	56,108
2501/02	233,340	80,000
2502/03	315,409	118,518
2503/04	342,876	120,000
2504/05	441,334	151,344

ที่มา : สำนักงานอ้อยและน้ำตาล, กระทรวงอุตสาหกรรม. อ้างถึงใน อำนวย ปะติเส. (2516). เศรษฐกิจ

การค้าน้ำตาลทราย. หน้า 177.

²⁵ อำนวย ปะติเส. (2516). เศรษฐกิจการค้าน้ำตาลทราย. หน้า 175.

²⁶ พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาล พ.ศ. 2504. (2504, 22 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับพิเศษ เล่ม 78 ตอนที่ 96 หน้า 9-24.

²⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. สำนัก. เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรม อก.0201.2.8/3 ข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับน้ำตาลทราย-ไร่อ้อย. (พ.ศ. 2508); เพชรรุ่ง เทียนปวีโรจน์. (2560). เล่มเดิม. หน้า 136.

²⁸ กอ สมบัติ. (2507). พี่ไร่บางชนิด. ใน ตลาดการค้าสินค้าเกษตรกรรม โดย ก.ม. สมบัติศิริ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงเลื่อน มโหสวรรค์ ณ เมรุวัดอนงคาราม 8 เมษายน 2507. หน้า 30-31.; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรม อก. 0201.2.5.1/2 สถิติเปรียบเทียบปริมาณน้ำตาลทรายที่ผลิตได้ของโรงงานต่าง ๆ ในระหว่าง 8 ปี ฤดูหีบปี 2504-2512. (พ.ศ. 2504-2512)

อย่างไรก็ตามการออกพระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย พ.ศ. 2504 ก็เปรียบเสมือนดาบสองคม เพราะการให้เงินสงเคราะห์ฯ เป็นแรงจูงใจให้เกิดการขยายกำลังการผลิตของโรงงาน และการขยายตัวของโรงงานน้ำตาลส่งผลให้เกิดสภาวะน้ำตาลล้นตลาดขึ้นอีกครั้งในการผลิตที่ 2507/08 รัฐบาลจึงออกพระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2508 เพื่อยกเลิกกองทุนสงเคราะห์อุตสาหกรรมน้ำตาลทราย ส่งผลให้เมื่อเกิดปัญหาภัยแล้งและผลผลิตอ้อยลดน้อยลง ใน พ.ศ. 2509/10 ในภาคตะวันออก (ชลบุรี และระยอง) มีการปลูกอ้อยเพียง 126,731 ไร่²⁹ และผลิตน้ำตาลได้เพียง 69,613 เมตริกตัน ส่งผลต่อราคาอ้อยที่สูงมากขึ้น เมื่อราคาอ้อยสูงขึ้นโรงงานน้ำตาลบางแห่งจึงไม่สามารถแบกรับภาระต่อไปได้ส่งผลให้โรงงานน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีต้องปิดกิจการลงถึง 2 โรงคือ โรงงานน้ำตาลรัตนอุตสาหกรรม และโรงงานน้ำตาลไทยบางพระ เนื่องจากทั้ง 2 โรงงานเป็นโรงงานขนาดเล็กไม่มีทุนมากพอที่จะรักษาเสถียรภาพของกิจการในสภาวะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น³⁰ เพราะภายหลังการยกเลิกกองทุนสงเคราะห์อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายทำให้โรงงานดังกล่าวขาดเงินสนับสนุนจากภาครัฐจึงไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่พุ่งสูงขึ้นแต่เพียงลำพังได้ส่งผลให้ต้องปิดกิจการลง

ภายหลังภาวะความแห้งแล้งในช่วง พ.ศ. 2510-2511 จำนวนเนื้อที่การปลูกอ้อยในพื้นที่ชลบุรีขยายตัวเพิ่มขึ้นมากจาก 163,181 ไร่ในปี 2510-2511 เป็น 235,076 ไร่ในปี 2511-2512 และเพิ่มมาเป็น 330,599 ไร่ในปี 2520 คิดเป็นร้อยละ 10.16 ของปริมาณอ้อยทั่วประเทศในจำนวนนี้ในพื้นที่อำเภอบ้านบึงมีการเพาะปลูกอ้อยมากถึง 235,917 ไร่ แต่ในทางกลับกันจำนวนโรงงานน้ำตาลทรายในพื้นที่ชลบุรีกลับลดลงจากปี 2504-2507 มีโรงงานน้ำตาลที่ยังคงดำเนินการอยู่มากถึง 11 โรง แต่ใน พ.ศ. 2519-2520 เหลือโรงงานน้ำตาลในพื้นที่เพียง 6 โรงเท่านั้น สำหรับการขยายตัวของอ้อยเนื่องจากในทศวรรษ 2510 มีการออกพระราชบัญญัติน้ำตาลทราย พ.ศ. 2511 การขอโควตาส่งออกน้ำตาลทรายดิบไปยังสหรัฐฯ และการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การน้ำตาลระหว่างประเทศ³¹ เป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการผลิตและการขยายตัวของอ้อยเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นทำให้โรงงานนิคมผลิตน้ำตาลจากอ้อยสดมากขึ้น ส่งผลต่อบทบาทของโรงงานน้ำตาลทรายแดงที่ลดน้อยลง จากเดิมที่เป็นแหล่งผลิตน้ำอ้อยให้แก่โรงงาน จึงทำให้โรงหีบอ้อยผลิตน้ำตาลทรายแดงลดจำนวนลงจะพบว่าในจังหวัดชลบุรีเมื่อ พ.ศ. 2504 มีมากถึง 275 โรง แต่ใน พ.ศ. 2519-2520 เหลืออยู่เพียง 31 โรง ซึ่งอยู่ในอำเภอบ้านบึง 18 โรง อำเภอบางพลอง 8 โรง อำเภอเมืองชลบุรี และอำเภอศรีราชาที่ละ 2 โรง และอำเภอพนัสนิคม 1 โรง

จนกระทั่งทศวรรษ 2530 อุตสาหกรรมน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีเริ่มสลายตัวลงจากปัจจัยหลัก 4 ประการได้แก่ 1) การเสื่อมสภาพของดิน จากการปลูกอ้อยมาหลายทศวรรษส่งผลให้แร่ธาตุในดินเริ่มเสื่อมลงกระทบต่อคุณภาพอ้อยที่เริ่มได้ผลผลิตในพื้นที่ที่น้อยลง 2) การขยายตัวของไร่มันสำปะหลัง ที่เริ่มขยายตัวในชลบุรีมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 จนกระทั่งในปลายทศวรรษ 2520 ชลบุรีมีไร่มันสำปะหลัง 610,000 ไร่ และเหลือไร่อ้อยเพียง 400,000 ไร่³² ส่งผลให้เกษตรกรปลูกมันสำปะหลังแทนที่การปลูกอ้อย 3) ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน การย้ายฐานการผลิตของโรงงานน้ำตาล และการขยายตัวของอ้อยไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำให้แรงงานในภาคดังกล่าวที่แต่เดิมจะเคลื่อนย้ายมารับจ้างตัดอ้อยในภาคตะวันออกสามารถรับจ้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางลงมา 4) การพัฒนาสู่ความเป็นเมืองของชลบุรีการเกิดแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน ความเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินในเมืองเพื่อการอยู่อาศัยและอุตสาหกรรมเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรที่มีการใช้ที่ดินลดน้อยลง³³

²⁹ เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์. (2560). เล่มเดิม. หน้า 136.

³⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรม อก.0201.2.5.1/2 สถิติเปรียบเทียบปริมาณน้ำตาลทรายที่ผลิตได้ของโรงงานต่าง ๆ ในระหว่าง 8 ปี ถูบทับปี 2504-2512. (พ.ศ. 2504-2512)

³¹ สุรารัตน์ พิสิฐบัณฑิต. (2529). ผลกระทบจากการแทรกแซงของรัฐบาลในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล : กรณีการเปลี่ยนแปลงระบบการกำหนดราคาอ้อย. หน้า 23.; พชร อินทร์วงศ์. (2566). อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายของไทยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ระหว่าง พ.ศ. 2504-2564. หน้า 128-129.

³² สมบูรณ์ ศิริประชัย. (2530). มันสำปะหลังในเศรษฐกิจไทย : จากความรุ่งโรจน์สู่ความมีดมนพรมแดนแห่งความรู้. หน้า 70.

³³ ธนิต โตดิเทพย์. (2567, มกราคม-มิถุนายน). พัฒนาการของเมืองและคนเมืองในจังหวัดชลบุรี. วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงและอาเซียนศึกษา. 24(1) : 101-103.

การเกิดปัจจัยเช่นนี้ทำให้ในปี 2536 ชลบุรีเหลือโรงงานน้ำตาลเพียง 4 โรง สิ่งนี้สะท้อนภาพความเสื่อมลงของอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรีเหลือไว้เพียงตำนานบทหนึ่งของชลบุรีว่าครั้งหนึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นเมืองหลวงแห่งการผลิตน้ำตาล และเหลือไว้เพียง “อ้อยหวาน” ในคำขวัญของจังหวัดชลบุรี

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยจะพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีประกอบไปด้วย 4 ปัจจัยหลักได้แก่ 1) การเป็นแหล่งวัตถุดิบขนาดใหญ่ของอุตสาหกรรมน้ำตาลในชลบุรี เนื่องจากอุตสาหกรรมน้ำตาลมีความต้องการปริมาณอ้อยเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานจำนวนมาก จึงทำให้ชลบุรีที่มีพื้นที่การปลูกอ้อยขนาดใหญ่มีความเหมาะสมกับการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมน้ำตาล 2) การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งในจังหวัดชลบุรี การเชื่อมโยงโครงข่ายระบบการคมนาคมในพื้นที่ชลบุรีตั้งแต่มีการตัดถนนสุขุมวิทส่งผลให้เกิดการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่ขยายการรองรับการขยายตัวจากกรุงเทพฯ และสาย 331 สัตหีบ-เขาหินซ้อน ที่เชื่อมโยงพื้นที่ตอนในและพื้นที่ปลูกอ้อยของชลบุรีในแถบอำเภอบ้านบึงส่งผลให้อ้อยและโรงงานน้ำตาลขยายตัวเข้าไปยังตอนในของชลบุรี 3) สถานะเศรษฐกิจและการขาดแคลนสินค้าช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้รัฐเร่งพัฒนากิจการอุตสาหกรรมภายในประเทศเพื่อลดการพึ่งพิงสินค้าจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมน้ำตาล 4) การขยายตัวของกลุ่มทุนภายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดกลุ่มนายทุนภายในประเทศที่วางรากฐานระบบอุตสาหกรรมภายใน

สำหรับบทบาทของรัฐในการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมน้ำตาลในจังหวัดชลบุรีจะพบว่าช่วง พ.ศ. 2480-2504 รัฐจะเป็นผู้ลงทุนในการขยายกิจการอุตสาหกรรมน้ำตาลในชลบุรีควบคู่กับเอกชน แต่ภายหลังพ.ศ. 2504 เป็นต้นมารัฐเป็นผู้ควบคุมนโยบายการผลิตเปิดโอกาสให้เอกชนสามารถขยายกิจการอุตสาหกรรมน้ำตาลได้อย่างเสรี อีกทั้งการร่วมมือกับเอกชนให้เกิดการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมน้ำตาลภายในพื้นที่ชลบุรี

ข้อเสนอแนะ

- 1) งานศึกษาวิจัยเรื่องรัฐกับการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530 เป็นการศึกษาภายใต้ขอบเขตของนโยบายรัฐที่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมน้ำตาลในชลบุรี จึงควรมีการขยายขอบเขตการศึกษาทางด้านผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นในการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมน้ำตาลของชลบุรี
- 2) งานศึกษาวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) คือการศึกษา วิเคราะห์และตีความเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยขาดการสัมภาษณ์จากผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี จึงอาจขาดมิติการตีความบางประการที่จะช่วงให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง รัฐกับการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมการผลิตน้ำตาลในจังหวัดชลบุรี ทศวรรษ 2480-2530 ซึ่งเป็นรายงานการวิจัยระดับปริญญาตรี หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งรายงานวิจัยฉบับนี้สามารถสำเร็จลงได้จากการช่วยเหลือของคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย มุกสง อาจารย์ที่ปรึกษารายงานการวิจัยฉบับนี้ที่ทุ่มเทให้คำปรึกษา แนะนำ และติดตามรายงานวิจัยฉบับนี้ทำให้เกิดความสมบูรณ์ อีกทั้งคณาจารย์ท่านอื่น ๆ ที่ได้อบรมบ่มเพาะและมอบทักษะทางประวัติศาสตร์ ระบบความคิด และการวิพากษ์ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบให้รายงานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

เอกสารหอจดหมายเหตุ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. เอกสารรัชกาลที่ 3 ร.3 จ.ศ.1201/9 บัญชีพระยาวิเศษลือชัย จำหน่าย

เงินใช้สอยในการทำสวนอ้อย.

..... เอกสารกระทรวงมหาดไทย ม.2.14/38 เรื่อง กรมหลวงดำรงราชานุภาพตรวจราชการมณฑล
ปราจีนบุรี. (6 มกราคม ร.ศ.115 - 6 มกราคม ร.ศ.119)

..... เอกสารกระทรวงเกษตรธิการ กส.13/1309 เล่ม 122 ที่ปรึกษากระทรวงเกษตรต้องการ
ทราบเรื่องปลูกอ้อยทำน้ำตาลของมณฑลปราจีน. (21 มิถุนายน พ.ศ.2458 - 6 เมษายน พ.ศ.2460)

..... เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 7 ร.7 รล.20.3/5 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอตั้งบริษัททำ
น้ำตาลเมืองชลบุรี. (8 มิถุนายน พ.ศ. 2470 - 1 เมษายน พ.ศ. 2471).

..... เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี (2) สร 0201.22.2.7/5 โครงการอุตสาหกรรมทำน้ำตาล ตอน
รัฐบาลจัดทำเองที่จังหวัดลำปาง. (16 ตุลาคม 2479 - 23 มิถุนายน 2482)

..... เอกสารกระทรวงการคลัง กค.0301.11/19 เรื่อง บริษัทอุตสาหกรรมน้ำตาลชลบุรี.
(8 กันยายน พ.ศ. 2501 - 28 มกราคม พ.ศ. 2502)

..... เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรม อก.0201.2.8/3 ข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับน้ำตาลทราย-ไร
อ้อย. (พ.ศ.2508)

..... เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรม อก.0201.2.5.1/2 สถิติเปรียบเทียบปริมาณน้ำตาลทรายที่
ผลิตได้ของโรงงานต่าง ๆ ในระหว่าง 8 ปี ฤดูเก็บปี 2504-2512. (พ.ศ. 2504-2512)

ราชกิจจานุเบกษา

พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497. (2497, 12 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 71 ตอนที่
64 หน้า 1503-1514.

พระราชบัญญัติอุตสาหกรรมน้ำตาลทราย พ.ศ. 2504. (2504, 22 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. ฉบับ
พิเศษ เล่ม 78 ตอนที่ 96 หน้า 1-24.

หนังสือ

กอ สมบัติ. (2507). ตลาดการค้าสินค้าเกษตรกรรม โดย ก.ม. สมบัติศิริ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิง
ศพ คุณหญิงเลื่อน มไหสวร์ย์ ณ เมรุวัดนองคาราม 8 เมษายน 2507. พิษณุโลก: กรม.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555). ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโก
สินทร์. (พิมพ์ครั้งที่ 4). ฟ้าเดียวกัน.

เพชรรุ่ง เทียนปวีโรจน์. (2560). พัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคตะวันออกของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2398-
2519. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. (2525). ระบบเศรษฐกิจไทย : ลักษณะและปัญหา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, หม่อมหลวง. (2526). การเพาะปลูกอ้อยและอุตสาหกรรมน้ำตาลไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 19.
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เส้นทางชีวิตของสมพงษ์ ชินธรรมมิตร. (2543). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ สมพงษ์ ชินธรรมมิตร ต.ช. ณ เมรุวัด
เทพศิรินทราวาส วันพุธ ที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2543. ม.ป.พ.

สุภัทรา น. วรรณพิน, และพวงเพชร สุรัตน์วิกุล. (2542). ประวัติการผลิตน้ำตาลจากอ้อยในประเทศไทย. ใน **สหวิทยาการของอ้อยและน้ำตาล : รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 43 ปีกลุ่มบริษัทน้ำตาลมิตรผลจำกัด.** บริษัท น้ำตาลมิตรผล จำกัด.

สมบูรณ์ ศิริประชัย. (2530). **มันสำปะหลังในเศรษฐกิจไทย : จากความรุ่งโรจน์สู่ความมีดมนพรมแดนแห่งความรู้.** สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายวิชัย อนุาภูล ฌ เมรุวัดใหญ่อินทาราม ชลบุรี. (2519). อุดมศึกษา.

Mintz, Sidney W. (1986). *Sweetness and Power: The place of sugar in modern history.* Penguin books.

วิทยานิพนธ์

ชาติชาย มุกสง. (2548). **น้ำตาลกับวัฒนธรรมการบริโภคสหวานในสังคมไทย พ.ศ. 2504-2539.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร-มหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐพงษ์ สกุลเลี่ยว. (2552). **ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกับการเมืองไทยหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ถึงการรัฐประหาร พ.ศ. 2500.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พชร อินทร์วงศ์. (2566). **อุตสาหกรรมน้ำตาลทรายของไทยกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ระหว่าง พ.ศ. 2504-2564.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุธารทิพย์ พิสิฐบัณฑิต. (2529). **ผลกระทบจากการแทรกแซงของรัฐบาลในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล: กรณีการเปลี่ยนแปลงระบบการกำหนดราคาอ้อย.** วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมศักดิ์ นิลนพคุณ. (2527). **ปัญหาเศรษฐกิจของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแก้ไขของรัฐบาลระหว่าง พ.ศ. 2488-2498.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อดิศร หมวกพิมาย. (2531). **กรมทำกับระบบเศรษฐกิจไทย : วิเคราะห์โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2310-2398.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อำนวย ปะติเส. (2516). **เศรษฐกิจการค้าน้ำตาลทราย.** วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์. (2545). **ถนนสุขุมวิทกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2477-2539.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บทความในวารสาร

ธนิต โตอติเทพย์. (2567). **พัฒนาการของเมืองและคนจนเมืองในจังหวัดชลบุรี.** วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงและอาเซียนศึกษา. 24(1), 89-109.

ภารดี มหาจันทร์, และนันท์ชญา มหาจันทร์. (2561). **ความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมบางปลาสร้อย : ฐานรากและภูมิพลังของจังหวัดชลบุรี.** วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 26(50), 1-21.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว. (2559). **บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก.** วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 24(46), 59-79.

แนวโน้มการลงทุนของอุตสาหกรรมพลังงานที่มีผลจากการจัดระเบียบโลกใหม่

The Investment trends in the Energy Industry resulting from the New World Order.

ศุภวิทย์ โสภณ¹อภิเศก ปั่นสุวรรณ²

บทคัดย่อ

โลกมนุษย์ในปัจจุบันนี้น้ำมันถือเป็นหนึ่งในแหล่งพลังงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของโลก ซึ่งทำให้รัฐมหาอำนาจต่าง ๆ พยายามควบคุมภูมิรัฐศาสตร์และห่วงโซ่อุปทานน้ำมันเพื่อความมั่นคงของรัฐ ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการแบ่งกลุ่มห่วงโซ่อุปทานของน้ำมันตามกลุ่มรัฐมหาอำนาจ ผลกระทบของอุตสาหกรรมพลังงานและการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมพลังงานจากการจัดระเบียบโลก โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณการส่งออกน้ำมันจาก CEPII ในปี ค.ศ. 2002 2012 และ 2022 ผลจากการศึกษา พบว่า การจัดระเบียบโลกใหม่ที่เกิดจากการขึ้นมาเป็นรัฐมหาอำนาจใหม่ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่งผลทำให้ในช่วงหลังปี 2012 สาธารณรัฐอิรักได้รับการลงทุน เกิดการจัดการห่วงโซ่อุปทานน้ำมันภายในรัฐกับกลุ่มข้ามมหาอำนาจทั้งประเทศสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งสะท้อนออกมาจากการลงทุนของบริษัทข้ามชาติและการเปลี่ยนแปลงปลายทางของการส่งออกน้ำมันไปยังตลาดในกลุ่มรัฐมหาอำนาจใหม่มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: อุตสาหกรรมพลังงาน ห่วงโซ่อุปทาน ภูมิรัฐศาสตร์ การจัดระเบียบโลกใหม่

Abstract

In the contemporary world, oil remaining one of the most significant global energy sources. Consequently, major powers have sought to exert influence over the geopolitics and supply chains of oil to ensure national security and strategic advantage. The primary objective of this study is to categorize global oil supply chains according to clusters of major powers, and to analyze the impacts of the energy industry and its structural transformations under the new world order. This research employs descriptive statistical analysis using oil export volume data from the CEPII for the years 2002, 2012, and 2022. The findings reveal that the emergence of the People's Republic of China as a new global power has significantly reshaped the geopolitical landscape. Since 2012, the Republic of Iraq has become a focal point of foreign investment, particularly in the energy sector, leading to a reconfiguration of its domestic oil supply chain in relation to both the United States and China. This shift is evidenced by the growing presence of multinational corporations and the redirection of oil exports toward markets dominated by emerging powers, notably China. These transformations underscore a broader reordering of the global energy system and reflect the redistribution of economic and strategic power across regions.

Keywords: Energy Industries, Supply Chains, Geopolitics, New World Order

¹ นักศึกษาหลักสูตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

นับตั้งแต่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 เป็นต้นมาระเบียบโลกใหม่ได้ทำลายระเบียบโลกที่มี 2 ขั้วอำนาจหรือ Bipolarity ให้กลายเป็นระเบียบโลกเดียวหรือ Unipolarity ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นรัฐมหาอำนาจเพียงรัฐเดียว เศรษฐกิจของโลกหลังสงครามเย็นนั้นเป็นไปตามระบบของสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านการทหาร การเงิน และอุตสาหกรรม พลังงานที่เป็นแหล่งพลังงานหลักที่ใช้ทั้งในภาคการขนส่งและการผลิตพลังงานไฟฟ้า หนึ่งในเหตุที่ทำให้สหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจโลกขึ้นมาได้ เกิดจากการใช้ระบบ “เปโตรดอลลาร์” ในปี ค.ศ. 1973 เป็นการซื้อขายน้ำมันแทนที่ระบบการเงินแบบเดิมคือระบบ “เบรตตัน วูดส์” ที่มีการใช้งานมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1915 ถึงปี ค.ศ. 1971 ที่มีผลมาจากการทองคำสำรองมีไม่เพียงพอต่อสกุลเงินดอลลาร์สหรัฐในระบบเดิม นั้นจึงทำให้เงินสกุลดอลลาร์สหรัฐเป็นที่ต้องการของระบบการเงิน (Federal Reserve History, 2013) เป็นเหตุให้สหรัฐอเมริกาเป็นชาติที่ควบคุมการค้าขายพลังงานหลักของโลกคือ น้ำมัน

องค์กรการค้าโลกได้พบว่า ภายหลังจากที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเริ่มมีการเปิดตลาดให้เป็นเศรษฐกิจเสรีเข้าร่วมองค์การการค้าโลกในเดือนธันวาคมปี ค.ศ. 2001 ส่งผลให้จีนสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจคู่กับสหรัฐอเมริกาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงห่วงโซ่อุปทานที่มาจากการจัดระเบียบโลกใหม่ ระหว่างกลุ่มอำนาจเดิมได้แก่สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปที่เป็นตัวแทนของโลกตะวันตก กับสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เริ่มมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากการเปิดตลาดเสรี (วรศักดิ์ มหัทธโนบล, 2556) และสหพันธรัฐรัสเซียที่ยังคงมีอิทธิพลเก่าจากมรดกของสหภาพโซเวียตเดิม ที่ทั้งสองรัฐเริ่มมีอิทธิพลเคียงคู่กับโลกตะวันตกทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง จากการลงทุนในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการครอบงำทางการเมือง

จากผลที่เกิดขึ้นโดยระเบียบโลกใหม่ที่มีลักษณะเป็นโลก 2 ขั้วอำนาจ นั้นจึงทำให้หลาย ๆ อุตสาหกรรมในประเทศที่อยู่ในขั้วอำนาจใดอำนาจหนึ่งมีการเลือกฝั่งการผลิตวัตถุดิบ สินค้าและบริการในเฉพาะของฝั่งตัวเองหรืออาจมีการข้ามฝั่งชั่วคราว การเมืองได้ในกรณีที่มีผลประโยชน์ร่วมลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมพลังงานที่ถือว่าเป็นเรื่องหนึ่งของความมั่นคงของชาติที่แต่ละขั้วอำนาจต้องการที่จะรักษาความมั่นคงในด้านพลังงานของตนเองเอาไว้ โดยที่น้ำมันเป็นพลังงานอำนาจแข็งจากความสามารถในการใช้ผลิตพลังงานไฟฟ้าและในใช้ภาคอุตสาหกรรมการขนส่งได้ และมีแหล่งทรัพยากร การผลิตและการแปรรูปที่ชัดเจน

ในงานวิจัยเล่มนี้ผู้ศึกษามีความสนใจในด้านการศึกษาด้านแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมต้นน้ำ อุตสาหกรรมชั้นกลาง และอุตสาหกรรมปลายน้ำของอุตสาหกรรมพลังงาน ตลอดจนรัฐที่เป็นผู้บริโภคน้ำมัน นอกจากนี้ยังทำให้ผลศึกษาการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทานพลังงานของโลก และนำไปสู่การทำความเข้าใจของโอกาสและความท้าทายทางด้านพลังงาน อันมีผลจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมพลังงานของโลก
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของอุตสาหกรรมพลังงานจากการจัดระเบียบโลกใหม่
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมพลังงานจากการจัดระเบียบโลกใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเวลา ปี ค.ศ. 1991 – 2020
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ข้อมูลปริมาณการผลิต การบริโภคน้ำมัน ปริมาณสำรองของน้ำมันดิบ ข้อมูลมูลค่าตลาดของบริษัทน้ำมันและข้อมูลการส่งออกน้ำมัน
3. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา สาธารณรัฐอิรัก

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

ทฤษฎี The Modern World System ของ Immanuel Wallerstein และทฤษฎี Dependency นั้นได้กล่าวถึงการแบ่งประเทศในโลกตามทักษะของแรงงาน การลงทุน การแปรรูปทรัพยากร-วัตถุดิบให้เป็นสินค้าและบริการ ตามรากฐานของระบบเศรษฐกิจทุนในสมัยใหม่ซึ่ง Wallerstein สามารถประเทศออกเป็น 3 ระดับได้แก่

- Core หมายถึงประเทศที่เป็นรัฐมีเศรษฐกิจที่ดี มีความสามารถในการผลิตสินค้าขั้นสูงและสามารถใช้ทรัพยากรจากประเทศที่อยู่ในระดับต่ำกว่าได้ อีกทั้งยังสามารถเข้าไปควบคุมเศรษฐกิจของประเทศ Periphery ได้อีกด้วย
- Semi-periphery หมายถึงประเทศที่มีความสามารถในด้านเศรษฐกิจมากสามารถนำทรัพยากรของประเทศในระดับ Periphery มาใช้ได้บางส่วน แต่ยังไม่มีความสามารถมากพอที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมเศรษฐกิจของประเทศ Periphery ได้
- Periphery หมายถึงประเทศที่ไม่ได้เป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ การผลิตสินค้ามักเป็นการส่งออกวัตถุดิบและใช้แรงงานราคาถูก สภาพเศรษฐกิจมักจะถูกละทิ้งประเทศที่มีระดับสูงกว่ามาควบคุม มีสภาพการเมืองที่อ่อนแอจนสามารถโดนแทรกแซงจากต่างชาติได้

จากการแบ่งระดับทางเศรษฐกิจของประเทศโดย Immanuel Wallerstein (มนู วัลยะเพ็ชร์, 2532) ทำให้เราทราบได้ว่าประเทศที่เป็น core นั้นสามารถผลิตสินค้าที่มีการแปรรูป/ สินค้าระดับสูงได้ ทำให้มีความต้องการตัววัตถุดิบหลักเป็นจำนวนมาก และทักษะของแรงงานที่มีระดับการศึกษาสูง เงินทุนจำนวนมากในการศึกษาเทคโนโลยีและกระบวนการผลิต แปรรูปสินค้า ซึ่งในประเทศที่เป็น Periphery นั้นไม่สามารถทำได้ เพราะไม่มีทรัพยากรเหล่านี้มากพอในการดำเนินการ ซึ่งการที่ประเทศ core มีคุณลักษณะแบบนี้ ทำให้สามารถเข้าไปครอบงำเข้าไปครอบงำเศรษฐกิจของประเทศ Periphery ได้

ทฤษฎี Rimland Theory ของ Nicholas John Spykman (มนู วัลยะเพ็ชร์, 2532) นั้นมองว่าบริเวณหัวใจของ Heartland Theory นั้นไม่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์มากขนาดนั้น เพราะพื้นที่บริเวณหัวใจ (Heartland) มีลักษณะภูมิอากาศที่หนาว ถึงแม้ว่ามีทรัพยากรที่สำคัญ เช่น เหล็ก น้ำมัน ถ่านหิน และหินปูน ในขณะที่ อาณาเขตบริเวณชายขอบ (Rimland) มีความเปรียบกว่าในแง่ของการขนส่งสินค้านอกจากนี้ Spykman ยังมองว่าบริเวณหัวใจโลกจะสำคัญน้อยกว่าถ้าสาธารณรัฐประชาชนจีนและสาธารณรัฐอินเดียเป็นประเทศอุตสาหกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้เป็นแหล่งข้อมูลปริมาณสำรองของน้ำมันดิบจาก World Population Review ข้อมูลค่าตลาดของบริษัทน้ำมันจาก Company Market Cap และการผลิตน้ำมันดิบ ปริมาณการกลั่น การนำเข้า และส่งออกของน้ำมันที่กลั่นแล้วในข้อมูลจาก International Energy Agency เป็นต้นทางในการค้นหาจาก Energy Information Administration เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) มาวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณสำรองของน้ำมันดิบ ข้อมูลมูลค่าตลาดของบริษัทน้ำมัน การผลิตน้ำมันดิบ ปริมาณการกลั่น การนำเข้า และส่งออกของน้ำมันที่กลั่นแล้ว นำไปทำห่วงโซ่อุปทานต่อไป

ผลการวิจัย

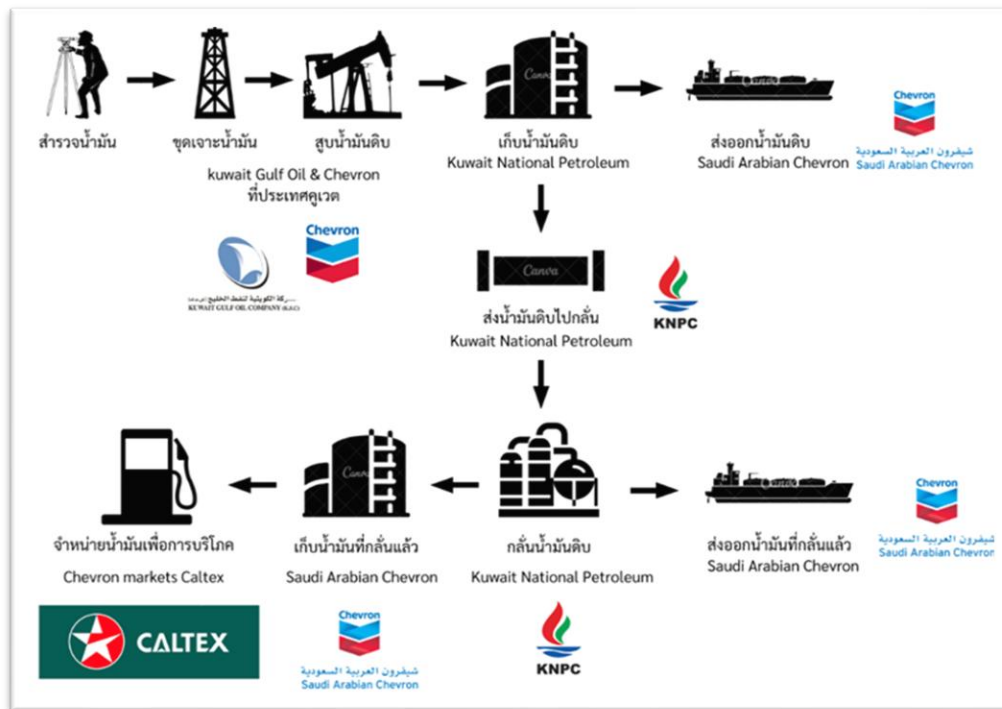
ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมพลังงาน โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมัน เช่น สาธารณรัฐอิรัก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐกิจโลก

ห่วงโซ่อุปทานน้ำมันมีอุตสาหกรรม 3 น้ำได้แก่ 1. อุตสาหกรรมต้นน้ำ จะเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและสำรวจหาวัตถุดิบได้แก่ การสำรวจ, การขุดเจาะและการสูบน้ำมันดิบขึ้นมา 2. อุตสาหกรรมกลางน้ำ จะเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปวัตถุดิบและการเก็บดิบได้แก่ การกลั่นน้ำมัน, การขนส่งและการเก็บน้ำมัน และ 3. อุตสาหกรรมปลายน้ำ ซึ่งจะประกอบด้วยการจำหน่ายสินค้าที่ผ่านการแปรรูปแล้วหรือการแปรรูปไปเป็นผลิตภัณฑ์เคมี เช่น การจัดจำหน่ายน้ำมันที่สถานีบริการน้ำมันหรือการแปรรูปน้ำมันเป็นเม็ดพลาสติก

โดยพบว่ารัฐบาลหาอำนาจได้มีการเข้าไปลงทุนการทำห่วงโซ่อุปทานของน้ำมันทั้งในสาธารณรัฐอิรักและรัฐคูเวต จากในภาพที่ 1 เห็นได้ถึงการลงทุนในอุตสาหกรรมต้นน้ำ เช่น การขุดน้ำมันดิบ กักเก็บน้ำมัน กลั่นน้ำมันและ ส่งออกส่งออกของ บริษัท Chevron โดยมีการร่วมมือกับบริษัทในท้องถิ่นอย่าง Kuwait Gulf Oil และ Kuwait National Petroleum Company (KNPC) ในรัฐคูเวต ในส่วนอุตสาหกรรมกลางน้ำ KNPC จะเป็นกระทำการกลั่นน้ำมันดิบ และบริษัท Chevron สาขาในราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบียจะเป็นผู้เก็บผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการกลั่นน้ำมันดิบแล้ว ส่วนในอุตสาหกรรมปลายน้ำ Chevron สาขาในราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบียจะจัดจำหน่ายน้ำมันดิบกับน้ำมันที่กลั่นแล้ว และบริษัท Caltex เป็นผู้จำหน่ายน้ำมันในสถานีบริการน้ำมัน

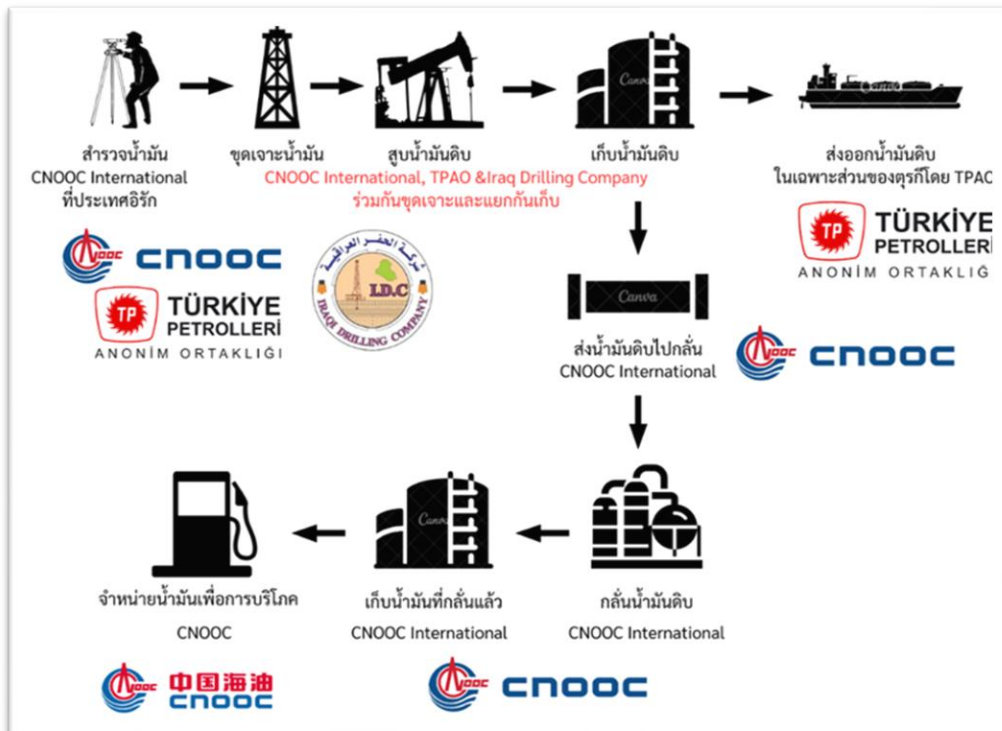
ส่วนในภาพที่ 2 พบว่า มีการร่วมมือกันในอุตสาหกรรมต้นน้ำ ทั้งในการสำรวจและขุดเจาะโดย China National Offshore Oil Corporation (CNOOC), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) และ Iraq Drilling Company (IDC) โดยที่หลังขุดแล้วบริษัท CNOOC ได้เข้ามาควบคุมอุตสาหกรรมกลางน้ำและปลายน้ำ คือ กระบวนการกลั่น กักเก็บและส่งออกด้วยตัวเอง ผลคือทำให้ 2 รัฐที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา มีการแบ่งฝั่งห่วงโซ่อุปทานน้ำมันของฝ่ายการเมืองโดยอิงตามสัญชาติของบริษัทที่เข้ามาลงทุนในรัฐ

ทั้งนี้ผลการศึกษาพบอีกว่าในระยะหลัง ปี ค.ศ. 2002 สาธารณรัฐอิรักได้มีการส่งออกน้ำมันให้ฝั่งสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก จากในภาพที่ 6 และ 7 มีทั้งปริมาณการส่งออกน้ำมันและมูลค่าให้สหรัฐอเมริกาในปริมาณที่สูงมากในปี ค.ศ. 2002 คือร้อยละ 41.31 และ 41.13 ของปริมาณและมูลค่าที่นำเข้าน้ำมันจากอิรัก ในขณะที่พบว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนได้นำเข้าน้ำมันจากสาธารณรัฐอิรักเป็นจำนวนมากแทนที่สหรัฐอเมริกาในปีค.ศ. 2022 มีปริมาณและมูลค่าการนำเข้าน้ำมันจากสาธารณรัฐอิรักอยู่ที่ร้อยละ 28.45 และ 29.04 ตามลำดับ ซึ่งขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาที่มีปริมาณและมูลค่าการนำเข้าน้ำมันจากสาธารณรัฐอิรักอยู่ที่ร้อยละ 6.63 และ 7.09 ทำให้ห่วงโซ่อุปทานน้ำมันที่ผลิตในอิรักเป็นไปแบบในภาพที่ 2 กล่าวคือสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นผู้ลงทุนหลักในการควบคุมห่วงโซ่อุปทานน้ำมันในพื้นที่ของสาธารณรัฐอิรัก

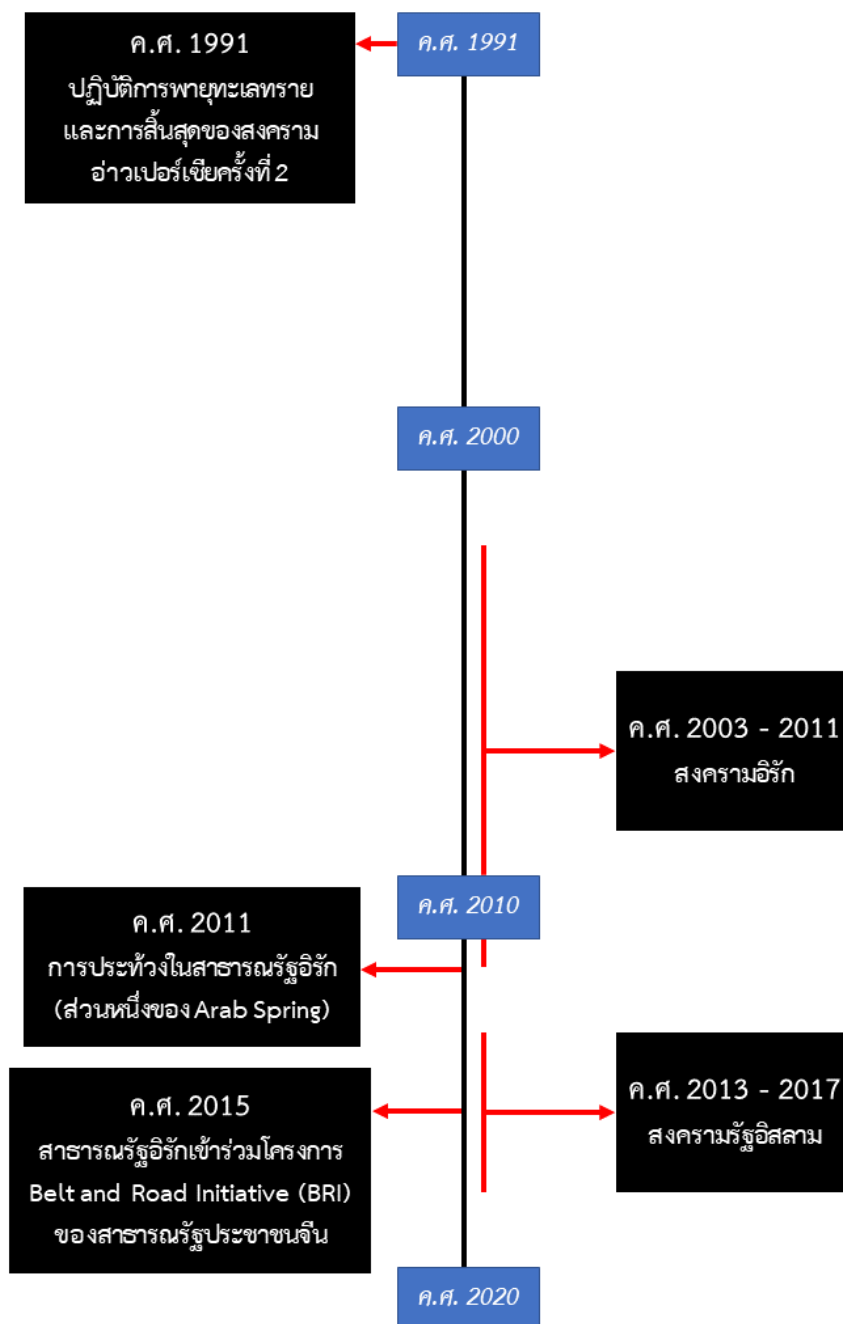
ภาพที่ 1 ห่วงโซ่อุปทานของบริษัท Chavron ในรัฐคูเวต

ที่มา: ผู้วิจัย (2568) ดัดแปลงข้อมูลจาก Chevron (2023)

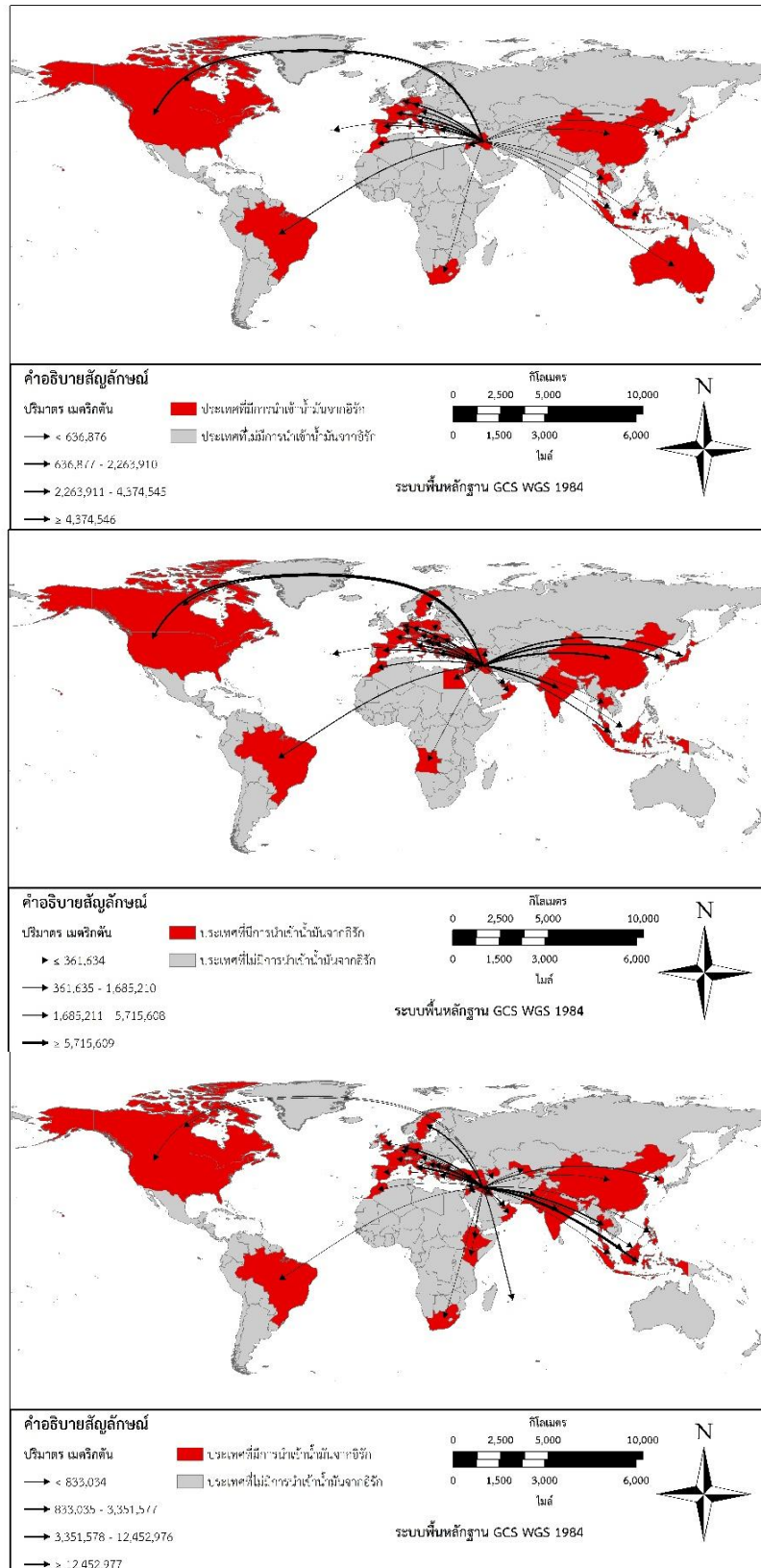

ภาพที่ 2 ภาพห่วงโซ่อุปทานของบริษัท CNOOC ในสาธารณรัฐอิรัก

ที่มา: ผู้วิจัย (2568) ดัดแปลงข้อมูลจาก China National Offshore Oil Corporation (2010)

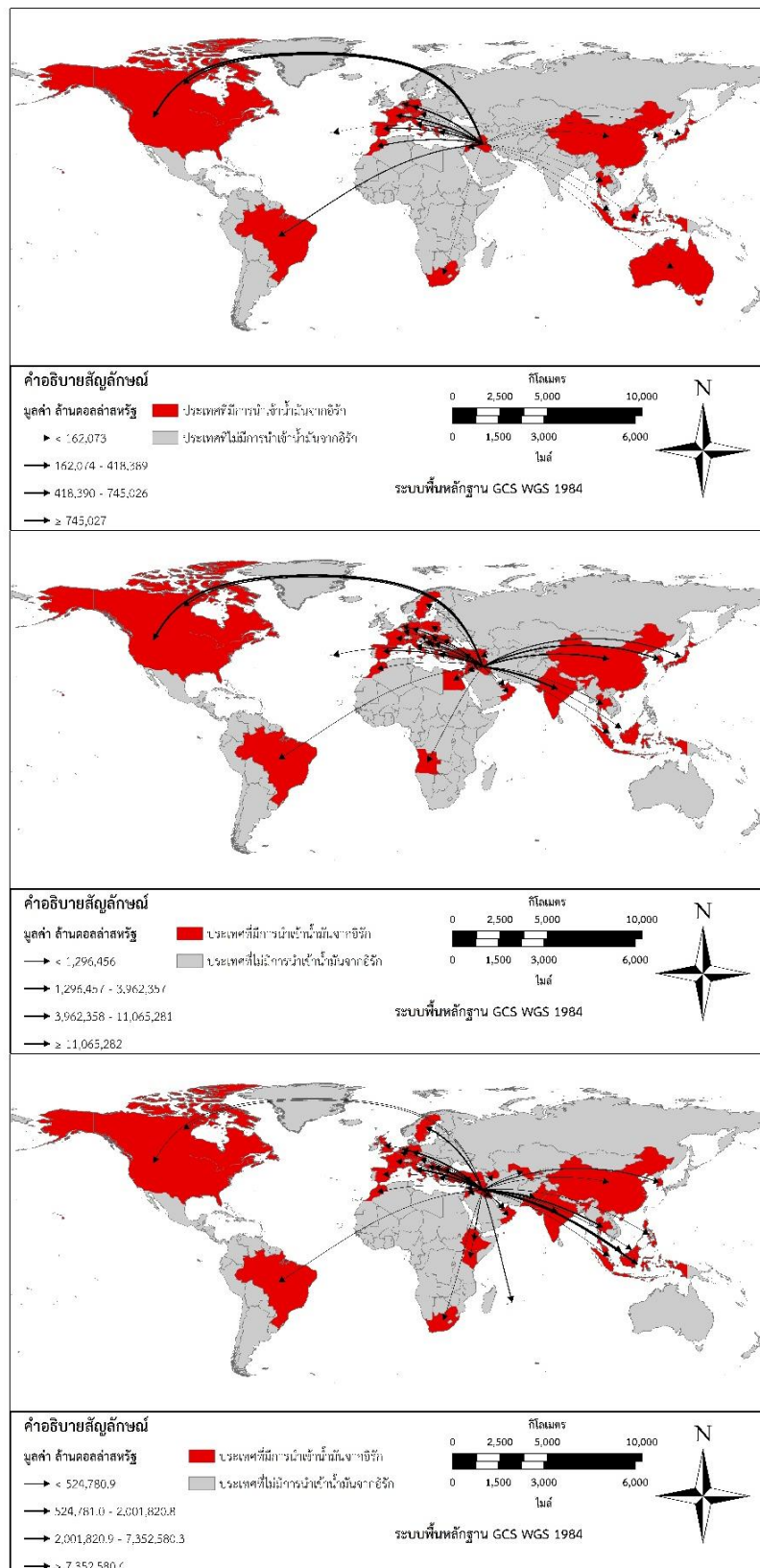

ภาพที่ 3 ภาพเส้นเวลาเหตุการณ์ทางการเมืองของสาธารณรัฐอิรักที่มีต่อการส่งออกน้ำมัน
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

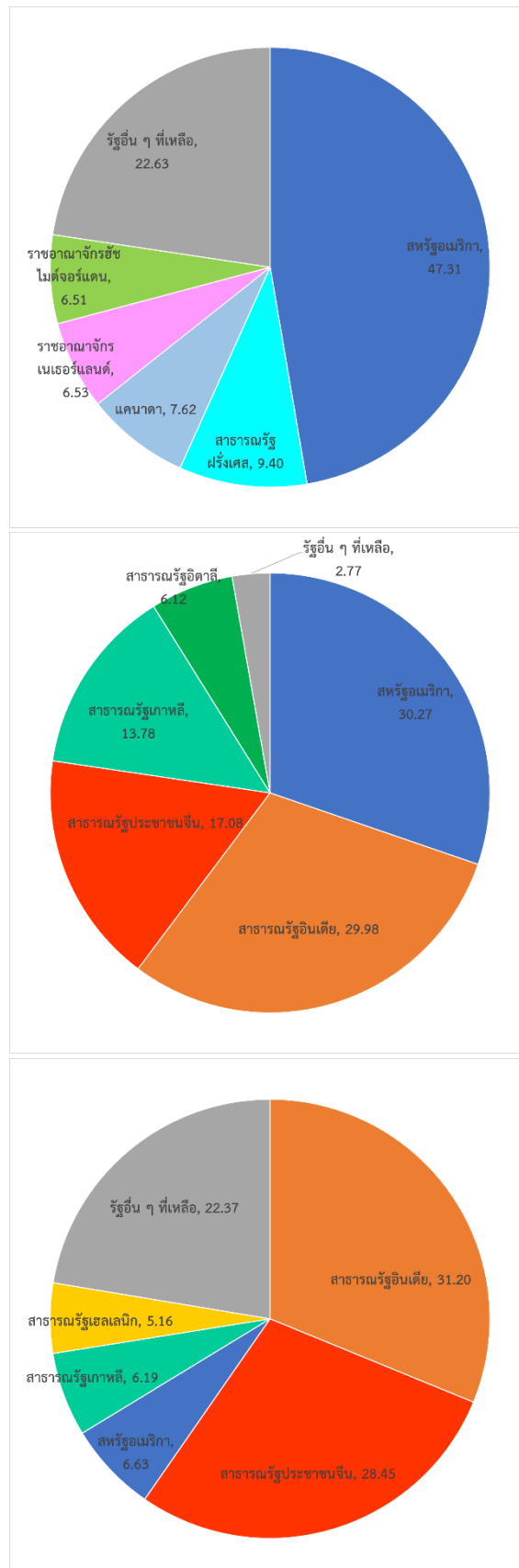

ภาพที่ 4 แผนที่การส่งออกมูลค่าน้ำมันของสาธารณรัฐอิรักในปี.ศ. 2002, 2012 และ 2022

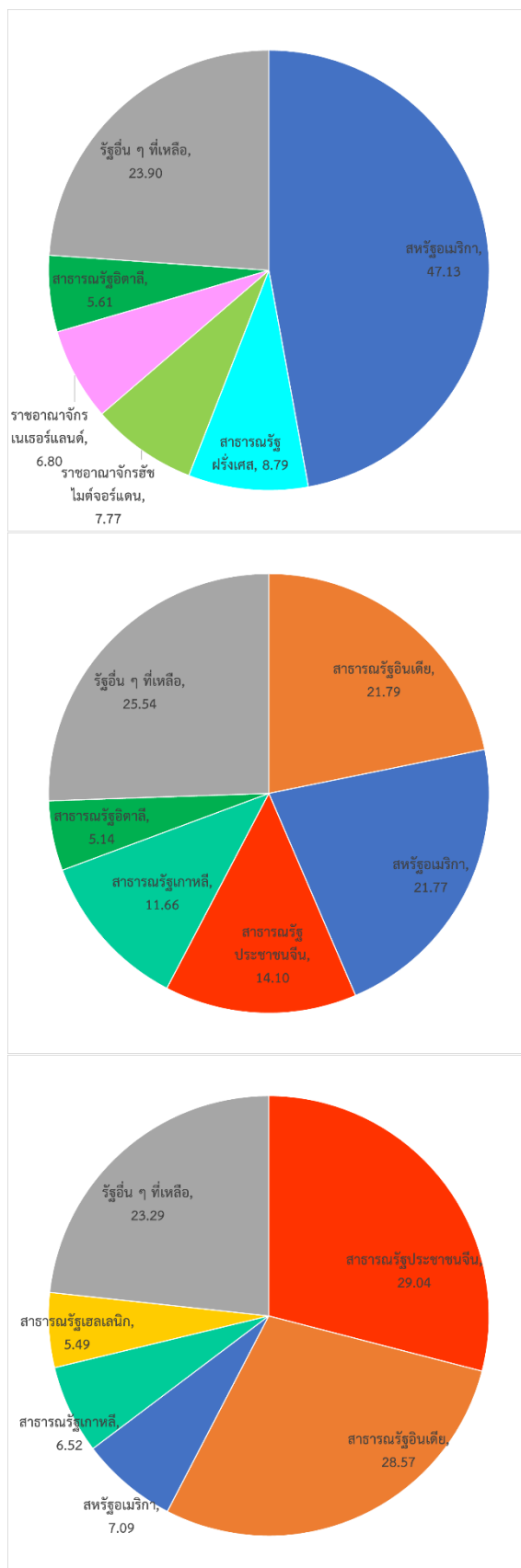
ที่มา: CEPII (2025)

ภาพที่ 5 แผนที่การส่งออกปริมาณน้ำมันของสาธารณรัฐอิรักในปี.ศ. 2002, 2012 และ 2022
ที่มา: CEPII (2025)

ภาพที่ 6 แผนภูมิปริมาณน้ำมันการส่งออกของสาธารณรัฐอิรักในปีค.ศ. 2002, 2012 และ 2022
ที่มา: ผู้วิจัย (2568) ดัดแปลงข้อมูลจาก CEPII (2025)

ภาพที่ 7 แผนภูมิมูลค่าน้ำมันการส่งออกของสาธารณรัฐอิรักในปีค.ศ. 2002, 2012 และ 2022 ตามลำดับ
ที่มา: ผู้วิจัย (2568) ดัดแปลงข้อมูลจาก CEPII (2025)

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษา สรุปได้ว่ากาสรจัดระเบียบโลกใหม่ที่เกิดจากการขึ้นมาเป็นรัฐมหาอำนาจของสาธารณรัฐประชาชนจีนส่งผลให้เกิดการคานอำนาจกับประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้กลุ่มประเทศส่งออกน้ำมัน ในกรณีตัวอย่างคือ สาธารณรัฐอิรัก ได้เกิดการเปลี่ยนทั้งปลายทางรัฐที่ส่งออก ทั้งปริมาณและมูลค่าการส่งออกโดยเปลี่ยนไปตามช่วงกระแสการเมืองระหว่างประเทศ อีกทั้งยังรวมไปถึงการเข้าไปจัดการกระบวนการผลิต ทั้งการขุดสำรวจ การแปรรูปหรือการกลั่น การจัดเก็บและขนส่ง รวมทั้งการจำหน่าย โดยเฉพาะการลงทุนของรัฐมหาอำนาจใหม่คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อนำกลับไปเป็นเชื้อเพลิงให้ระบบการผลิตภายในประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับประกันความมั่นคงของประเทศของตนเอง

นอกจากนี้ผลจากการศึกษา ยังพบว่า ในปัจจุบันสาธารณรัฐอิรักมีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานในการขุดน้ำมันโดยสาธารณรัฐประชาชนจีนมากขึ้น และมีการปันส่วนการกลั่นน้ำมันดิบที่ได้จากบ่อน้ำมันไปกลั่นที่กลุ่มพันธมิตรของตนเองตามแผนภาพที่ 2 ในขณะที่รัฐคูเวตมีการขุดและสำรวจ กระบวนการกลั่น การจัดเก็บ การขนส่งและส่งออกโดยสหรัฐอเมริกาเป็นหลักดังแผนภาพที่ 1 ซึ่งพบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนตามทฤษฎี The Modern World System ของ Immanuel Wallerstein และทฤษฎี Dependency (มนู วัลยะเพ็ชร, 2532) ที่ในบริบทนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นรัฐแกนหรือ Core state ในการแสวงหาทรัพยากรและความมั่งคั่ง เนื่องจากเป็นรัฐที่มีความพร้อมทั้งด้านเงินทุนและเทคโนโลยีในการขุดและกระบวนการกลั่นน้ำมัน ในขณะที่รัฐคูเวตและสาธารณรัฐอิรักอยู่ในฐานะรัฐที่ถูกควบคุม (peripheral) ที่มีบทบาทและได้รับผลประโยชน์น้อยในห่วงโซ่อุปทานพลังงาน

ทั้งนี้พบว่าหลังจากที่สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ก้าวขึ้นมาเป็นรัฐมหาอำนาจจะเห็นได้ว่าในกลุ่มรัฐที่เป็นฝ่ายนิยมสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นมีข้อได้เปรียบในด้านมีแหล่งสำรองน้ำมันมากกว่ารัฐในกลุ่มฝ่ายนิยมสหรัฐอเมริกา ถึงอย่างไรก็ตาม รัฐที่เป็นฝ่ายนิยมสหรัฐอเมริกาก็กลับมีความเหนือกว่าในด้าน เงินทุน เทคโนโลยี ความรู้ในการขุดน้ำมัน ทั้งการผลิตและการบริโภคที่ทำให้เป็นข้อได้เปรียบในการต่อรองการนำเข้าน้ำมัน ซึ่งกลุ่มประเทศที่นิยมสหรัฐอเมริกามักอยู่ขอบนอกของทวีปยูเรเชีย ทำให้เข้ากับทฤษฎี Rimland Theory ของ Nicholas John Spykman ที่ว่าด้วยว่า

“ใครครอบครองขอบทวีปได้	จะควบคุมหัวใจโลกได้
ใครครอบครองหัวใจโลกได้	จะควบคุมส่วนที่เหลือของโลกได้”

ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า การรัฐแต่ละรัฐได้มีการเข้าร่วมฝั่งทางการเมืองไม่เหมือนกัน สามารถอิงจากแนวคิดเสรีนิยมได้จากความสัมพันธ์ประเทศขึ้นอยู่บนหลัก เน้นความร่วมมือที่ได้ผลประโยชน์ร่วมกันโดยที่อิงตามความสนใจของรัฐนั้น ๆ เป็นหลักสำคัญในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ซึ่งสาธารณรัฐอิรักเป็นตัวอย่างที่ดีถึงการศึกษาและทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทาน ผลกระทบของอุตสาหกรรมพลังงาน และแนวโน้มผลกระทบของการลงทุนของอุตสาหกรรมพลังงานจากการจัดระเบียบโลกใหม่ในภูมิภาคอื่นๆของโลกต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐควรตระหนักถึงการแสดงท่าทีและวิธีการเข้ามาควบคุมของชาติมหาอำนาจ เพื่อป้องกันไม่ให้อิทธิพลไทยเป็นหนึ่งในสนามการเมืองของชาติมหาอำนาจในการแข่งขันการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านพลังงาน
2. การวิจัยครั้งนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลสถิติการนำเข้า ส่งออก ปริมาณสำรอง การบริโภคของน้ำมัน และช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ทางภูมิรัฐศาสตร์ ดังนั้น สำหรับงานวิจัยในอนาคต ควรรวบรวมข้อมูลพลังงานชนิดอื่นๆ เช่น พลังงานเซลล์สุริยะ พลังงานน้ำ และก๊าซธรรมชาติ ฯลฯ เข้าไปในการทำวิจัยด้วย อีกทั้ง ควรเพิ่มมุมมองในมิติด้านสังคมศาสตร์เข้าไปเพิ่มเติมเพื่อเพื่อความแม่นยำที่มากขึ้นในการวิเคราะห์แนวโน้มของการลงทุนในอุตสาหกรรมพลังงานของโลก

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรมและการสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2567 และรองศาสตราจารย์ ดร.อภิเศก ปันสุวรรณ ที่ให้ความกรุณาและความอนุเคราะห์ในการให้คำปรึกษา ตรวจสอบข้อบกพร่อง การฝึกสอน และแนะแนวทางการทำวิจัยจาก จนทำให้ผู้วิจัยสามารถทำวิจัยฉบับนี้จนสำเร็จ อีกทั้งยังสามารถสำเร็จการศึกษาได้ และขอขอบคุณคณาจารย์ในภาควิชาภูมิศาสตร์และภาควิชาสังคมศาสตร์การพัฒนาที่ได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมในการปรับปรุงงานวิจัยฉบับนี้

ผู้วิจัยได้ขอขอบคุณหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ได้ปล่อยข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินการทำวิจัยฉบับนี้

ผู้วิจัยได้ขอขอบคุณเพื่อน ๆ รุ่นพี่และรุ่นน้อง ทั้งในคณะอักษรศาสตร์และที่อื่น ๆ ที่ผู้วิจัยรู้จักที่มีส่วนการปรับแก้ให้กำลังใจ และรับฟังผู้วิจัยในขณะที่ดำเนินวิจัย

เอกสารอ้างอิง

Chevron. (2023). *Kuwait*. Retrieved ตุลาคม 12, 2567, from chevron:

<https://www.chevron.com/worldwide/kuwait>

China National Offshore Oil Corporation. (2010, พฤษภาคม 17). *CNOOC Ltd. Announces the Signing of*

Technical Service Contract for Missan Oil Fields in Iraq. Retrieved ตุลาคม 14, 2567, from

cnooclt: https://www.cnooclt.com/art/2010/5/17/art_8381_1129771.html?bzriqnrixbtufuv

Federal Reserve History. (2013, November 22). *Creation of the Bretton Woods System*. (S. K. Ghizoni,

Producer) Retrieved August 29, 2024, from federalreservehistory:

[https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-](https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-created#:~:text=The%20Bretton%20Woods%20system%20was,gold%20at%20the%20official%20p)

[created#:~:text=The%20Bretton%20Woods%20system%20was,gold%20at%20the%20official%20p](https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton-woods-created#:~:text=The%20Bretton%20Woods%20system%20was,gold%20at%20the%20official%20p)
rice.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2556). *จีนกับลัทธิสังคมนิยมใหม่. จีนกับความมั่นคงของมนุษย์ ปีที่ 3*, (pp. 17-18).

กรุงเทพมหานคร. Retrieved สิงหาคม 26, 2567, from [http://www.csc.ias.chula.ac.th/wp-](http://www.csc.ias.chula.ac.th/wp-content/uploads/2017/05/China-and-Human-Security_2556.pdf)

[content/uploads/2017/05/China-and-Human-Security_2556.pdf](http://www.csc.ias.chula.ac.th/wp-content/uploads/2017/05/China-and-Human-Security_2556.pdf)

มนู วัลยะเพ็ชร, (2532). *ภูมิศาสตร์การเมืองและภูมิรัฐศาสตร์ในประเทศต่าง ๆ*. In ม. วัลยะเพ็ชร, *ภูมิศาสตร์การเมือง* (5

ed., pp. 14-16, 19-22). กรุงเทพฯ ฯ: ศักติโสภณ การพิมพ์. Retrieved กันยายน 16, 2567

การพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของสิงคโปร์ The Development of Pet-Friendly Public Spaces in Singapore

ศิริพิชญ์ ฤทธิมหา¹

บทคัดย่อ

การศึกษานโยบายและการออกแบบพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงในบริบทการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง โดยพื้นที่ที่มีความโดดเด่นในการออกแบบพื้นที่สำหรับสัตว์เลี้ยงในสิงคโปร์ ได้แก่ สวนสาธารณะทะเลสาบจูรง (Jurong Lake Gardens) และสวนสาธารณะเขาชูกัง (Choa Chu Kang Park) งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง และเพื่อศึกษามาตรการและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่สาธารณะของประเทศสิงคโปร์ โดยอาศัยแนวคิดการออกแบบเมือง และแนวคิดมนุษย์และสัตว์เลี้ยง โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่าสิงคโปร์ได้พัฒนาแนวทางที่ชัดเจนในการออกแบบพื้นที่สาธารณะ โดยผสมผสานความสมดุลระหว่างความต้องการของเจ้าของสัตว์เลี้ยงและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกันของผู้ใช้งานทั่วไป อย่างไรก็ตามการพัฒนาจำเป็นต้องเผชิญกับความท้าทายในด้านการบำรุงรักษาพื้นที่ การจัดการความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และการเพิ่มความครอบคลุมของสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความยั่งยืนในระดับนโยบาย การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน และการออกแบบพื้นที่ที่ตอบสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่มผู้ใช้งาน

คำสำคัญ: พื้นที่สาธารณะ สัตว์เลี้ยง นโยบายการพัฒนาสิงคโปร์

Abstract

A study of pet-friendly public space policies and designs in the context of pet-friendly development. The prominent pet-friendly areas in Singapore are Jurong Lake Gardens and Choa Chu Kang Park. This research aims to study the design guidelines for urban pet-friendly public spaces and the measures and practices for keeping pets in public spaces in Singapore. The research uses urban design concepts and the concept of humans and pets to explain the phenomenon. The method used in this study was qualitative research by using documents and interviews. The finding indicates that Singapore has developed a clear approach to public space design, balancing the needs of pet owners and the usage of common spaces by general users. However, development still faces challenges in terms of land maintenance, density management, and increasing the coverage of facilities. Future development should focus on promoting sustainability at the policy level, creating partnerships between government and communities, and designing spaces that respond to the needs of all user groups.

Keywords: Public Area, Pet, Singapore Development Policy

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองของประเทศสิงคโปร์นับเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์สำคัญของการพัฒนาเมืองในยุคสมัยใหม่ ภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ทศวรรษ สิงคโปร์ได้เปลี่ยนแปลงจากหมู่บ้านชาวประมงเล็ก ๆ ไปสู่การเป็นเมืองที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ด้วยประชากรมากกว่า 5.8 ล้านคนในพื้นที่เพียง 700 ตารางกิโลเมตร การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงส่งผลต่อโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของประชาชน แต่ยังรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เลี้ยงที่ต้องอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมเมืองที่จำกัดและซับซ้อนขึ้น ในอดีตสัตว์เลี้ยงในพื้นที่ชนบทมีอิสระในการใช้พื้นที่อย่างกว้างขวาง แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง การอยู่ร่วมกันในอาคารชุดและพื้นที่สาธารณะที่จำกัดทำให้ความท้าทายในการดูแลสัตว์เลี้ยงเพิ่มขึ้น ทั้งในด้านสุขภาพ พฤติกรรม การเคารพสิทธิของผู้อื่น และความปลอดภัยของสัตว์เอง รัฐบาลสิงคโปร์ได้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ด้วยนโยบายและกฎหมายที่ชัดเจน เช่น การอนุญาตให้เลี้ยงแมวในแพลตฟอร์มใต้เงาไม้ การกำหนดพันธุ์สุนัขที่สามารถเลี้ยงได้ในหน่วยการเคหะแห่งชาติสิงคโปร์ (HDB) และการส่งเสริมการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของเมืองที่ต้องออกแบบระบบรองรับความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์และสัตว์เลี้ยงในบริบทของความหนาแน่นและข้อจำกัดของพื้นที่เมืองอย่างชัดเจน

การศึกษานี้ตั้งอยู่บนแนวคิดหลักสองประการ ได้แก่ แนวคิดการออกแบบเมือง ซึ่งพิจารณาถึงบทบาทของการวางผังเมืองและโครงสร้างพื้นฐานในการรองรับคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย และแนวคิดมนุษย์และสัตว์เลี้ยง ที่เน้นการมองสัตว์เลี้ยงในฐานะสมาชิกของครอบครัวและปัจเจกที่มีสิทธิในการดำรงชีวิตที่ดีในเมือง แนวคิดทั้งสองประสานกันเพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงในวิถีคิดและการจัดการพื้นที่ของเมืองที่มีความหนาแน่นสูง

สิงคโปร์แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของเมืองที่สามารถผสานการเติบโตทางเศรษฐกิจเข้ากับการออกแบบเชิงพื้นที่ที่คำนึงถึงสิทธิของสัตว์เลี้ยงและความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสมดุล งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาว่าการพัฒนาเมืองในสิงคโปร์ตอบสนองต่อปรากฏการณ์การเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในพื้นที่จำกัด ทั้งในมิติของนโยบายสาธารณะและแนวทางการออกแบบพื้นที่เมือง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง
2. เพื่อศึกษามาตรการและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะของประเทศสิงคโปร์

สมมุติฐานของการวิจัย

การพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของประเทศสิงคโปร์เพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รูปแบบการปรับตัวเมื่อต้องอยู่นอกที่อยู่อาศัยอย่างพื้นที่ที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง อีกทั้งมาตรการและแนวทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพสำหรับการจัดการสัตว์เลี้ยงในพื้นที่เหล่านี้จะปรับปรุงการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงอย่างมีความรับผิดชอบและลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของสัตว์เลี้ยงและเจ้าของที่ไม่ใช่สัตว์เลี้ยง และส่งเสริมความยั่งยืน 5 กลยุทธ์สำคัญสำหรับเมืองในธรรมชาติ (City in Nature) ในปีค.ศ. 2030

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา ในส่วนของการศึกษานโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาที่เมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์ในสิงคโปร์ ประกอบด้วย (1) แผนสิงคโปร์สีเขียวปีค.ศ. 2030 (Singapore Green Plan 2030) (2) แผนแม่บทปีค.ศ. 2019 (Master Plan 2019) (3) พระราชบัญญัติสัตว์และนกปีค.ศ. 1965 (Animals and Birds Act 1965) ฉบับปรับปรุงปีค.ศ. 2024 (4) ประมวลกฎหมายสวัสดิภาพสัตว์ (สำหรับเจ้าของสัตว์เลี้ยง) ปีค.ศ. 2017 (The Code of Animal Welfare (for pet owners)) (5) กรอบการจัดการแมวปีค.ศ. 2024 (Cat Management Framework 2024)

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่ ขอบเขตพื้นที่เพื่อการศึกษาพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของสิงคโปร์ สวนสาธารณะเขาชูกัง (Choa Chu Kang Park) และสวนสาธารณะทะเลสาบจูรง (Jurong Lake Gardens) ประเทศสิงคโปร์ ตั้งแต่วันที่ 30 ตุลาคม – 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 2024

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

1.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษา แนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับโครงการการพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของสิงคโปร์ ได้แก่ แผนการพัฒนาเมือง ซึ่งเป็นการศึกษาจากหนังสือ บทความในหนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารจากห้องสมุด และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไปของการพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของประเทศสิงคโปร์

1.2 การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Study Research) การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางที่สำคัญของการพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงทั้งมี อาทิ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง การออกแบบพื้นที่ โครงสร้างพื้นที่ที่อำนวยความสะดวกของสัตว์เลี้ยงและสัตว์เลี้ยง ความคิดเห็นของผู้เลี้ยงสัตว์

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) งานวิจัยนี้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) อาทิ (1) แผนสิงคโปร์สีเขียวปีค.ศ. 2030 (Singapore Green Plan 2030) (2) แผนแม่บทปีค.ศ. 2019 (Master Plan 2019) (3) พระราชบัญญัติสัตว์และนกปีค.ศ. 1965 (Animals and Birds Act 1965) ฉบับปรับปรุงปีค.ศ. 2024 (4) ประมวลกฎหมายสวัสดิภาพสัตว์ (สำหรับเจ้าของสัตว์เลี้ยง) ปีค.ศ. 2017 (The Code of Animal Welfare (for pet owners)) (5) กรอบการจัดการแมวปีค.ศ. 2024 (Cat Management Framework 2024) รวมถึงเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย รายงาน บทความต่าง ๆ ที่มีการตีพิมพ์ ข้อมูลบนเว็บไซต์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานวิจัย

2.2 การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Study Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ 3 อย่าง คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการขออนุญาตสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติสิงคโปร์ (NParks) และเจ้าหน้าที่สมาคมป้องกันการทารุณกรรมสัตว์แห่งสิงคโปร์ (SPCA) เพื่อสัมภาษณ์ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนนโยบายหรือมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยง การสังเกตการณ์ที่ไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อการสังเกตถึงการออกแบบพื้นที่สาธารณะเป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์จะเข้าไปสอบถามถึงความคิดเห็นและประสบการณ์ส่วนตัวของเจ้าของสัตว์เลี้ยงที่อยู่ภายในบริเวณพื้นที่สาธารณะตามประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เนื่องจากการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจะไม่บันทึกข้อความเสียงหรือการสนทนา เพื่อให้คนในพื้นที่ไม่รู้สึกรบกวน

ผลการวิจัย

1. แนวทางการออกแบบเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง

1.1 สถานการณ์สัตว์เลี้ยงในสิงคโปร์

การพัฒนาเมืองอย่างรวดเร็วของสิงคโปร์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่สาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรภายในประเทศเนื่องจากในสิงคโปร์มีความหนาแน่นสูง การมีพื้นที่ที่จำกัด และการเพิ่มขึ้นของสัตว์

เลี้ยงได้นำมาซึ่งการพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่ต้องคำนึงถึงสัตว์เลี้ยงร่วมกับการอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในชุมชนที่ไม่ใช่เจ้าของสัตว์เลี้ยง และสัตว์เลี้ยง กรอบนโยบายที่ครอบคลุมมีบทบาทสำคัญในการสร้างพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงเพื่อให้มั่นใจถึงการใช้งาน การเข้าถึง และการอยู่ร่วมกันกับผู้ที่เป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยง สัตว์เลี้ยง และผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของสัตว์เลี้ยง

1.1.1 แนวโน้มในการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยง

กฎระเบียบที่อยู่อาศัยในสิงคโปร์มีบทบาทสำคัญในการกำหนดการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยง มากกว่าร้อยละ 80 ของชาวสิงคโปร์อาศัยอยู่ในแฟลตของรัฐบาล ซึ่งกำหนดมีข้อกำหนดเฉพาะเกี่ยวกับประเภทของสัตว์เลี้ยงที่สามารถเลี้ยงได้ภายในแฟลต โดยอนุญาตให้มีสุนัขเพียงตัวเดียวต่อแฟลต และสุนัขจะต้องอยู่ในรายชื่อที่ได้รับอนุมัติทั้งหมด 61 ชนิด และการผสมข้ามสายพันธุ์ใด ๆ 2 สายพันธุ์ใน 61 ชนิด เพื่อให้แน่ใจว่าเข้ากันได้กับการใช้ชีวิตที่มีความหนาแน่นสูง นโยบายนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดเสียงรบกวนและป้องกันการขัดแย้งในกลุ่มผู้อยู่อาศัยในระแวกเดียวกัน

นอกจากนั้นการเลี้ยงแมวซึ่งในอดีตได้มีการห้ามเลี้ยงภายในแฟลต เนื่องจากความกังวลเกี่ยวกับสุขอนามัย แต่ตอนนี้มีการรวมอยู่ในกรอบการกำกับดูแลแมวใหม่ (Cat Management Framework) มีผลตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2024 ผู้ที่อาศัยในแฟลตสามารถเลี้ยงแมวได้สูงสุดสองตัวต่อหนึ่งแฟลต โดยมีเงื่อนไขว่าต้องมีไมโครชิปและได้รับใบอนุญาต นโยบายนี้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในแนวทางของสิงคโปร์ โดยยอมรับความต้องการที่เพิ่มขึ้นสำหรับการรวมความเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในขณะที่รักษามาตรฐานสำหรับสาธารณสุขและความสามัคคีของชุมชนไว้

1.1.3 ความท้าทายในการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในสิงคโปร์

การละทิ้งสัตว์เลี้ยง การเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงที่เพิ่มขึ้นในสภาพแวดล้อมเมืองของสิงคโปร์เผชิญปัญหามากมายหนึ่งในนั้นคือ การละทิ้งสัตว์เลี้ยง ซึ่งมักเกิดจากการที่เจ้าของไม่สามารถจัดการกับความรับผิดชอบและค่าใช้จ่ายในการดูแลสัตว์เลี้ยงได้ องค์การเพื่อสวัสดิภาพสัตว์ได้รายงานการเพิ่มขึ้นของกรณีการถูกทอดทิ้ง การระบาดใหญ่ของโควิด-19 ทำให้การเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงซับซ้อนยิ่งขึ้น ในช่วงที่กักตัว หลายคนรับเลี้ยงสัตว์เลี้ยงเพื่อเป็นเพื่อน เมื่อข้อจำกัดผ่อนคลายลงเจ้าของบางคนพบว่าตัวเองไม่มีความพร้อมสำหรับการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในระยะยาว อีกทั้งยังภาระทางการเงินก็ส่งผลให้เกิดการละทิ้งสัตว์เลี้ยงเช่นกัน ค่าใช้จ่ายในการดูแลสัตว์เลี้ยงที่เพิ่มขึ้น รวมถึงบริการสัตวแพทย์ และอาหารสัตว์เลี้ยง ทำให้เจ้าของบางรายละทิ้งสัตว์เลี้ยงเมื่อพวกเขาไม่สามารถดูแลได้อีกต่อไป

การร้องเรียนเรื่องเสียงรบกวนและความสะอาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแฟลตของหน่วยการเคหะแห่งชาติสิงคโปร์ (HDB) ซึ่งสร้างความรบกวนที่เกิดจากสัตว์เลี้ยงแก่สมาชิกที่อยู่รอบข้างได้ ปัญหาด้านสุขอนามัยเกิดขึ้นจากการกำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม นำไปสู่ความตึงเครียดระหว่างเจ้าของสัตว์เลี้ยงและผู้อยู่อาศัยคนอื่น ๆ เพื่อรับมือกับความท้าทายเหล่านี้เจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการตามกฎระเบียบที่กำหนดให้สุนัขต้องจูงในพื้นที่สาธารณะและเจ้าของต้องทำความสะอาดสัตว์เลี้ยงของพวกเขา เพื่อตอบสนองต่อปัญหาเหล่านี้ สิงคโปร์ได้มีการรณรงค์การศึกษาที่ส่งเสริมการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงอย่างมีความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 พัฒนาการเชิงนโยบายสำหรับสัตว์เลี้ยงในสิงคโปร์

ในปี 2021 รัฐบาลสิงคโปร์ได้เปิดตัว “Singapore Green Plan 2030” เป็นแผนแม่บทด้านความยั่งยืนที่ริเริ่มขึ้นโดยมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างเมืองที่สมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมีหนึ่งในแนวคิดที่สำคัญภายใต้แผนนี้คือการผลักดันวิสัยทัศน์ “เมืองในธรรมชาติ” (City in Nature) ซึ่งเน้นการเชื่อมพื้นที่สีเขียวเข้ากับชีวิตประจำวันของประชาชนผ่านการเพิ่มพื้นที่ธรรมชาติ แนวคิดนี้ยังเปิดโอกาสให้พื้นที่สาธารณะในเมืองรองรับการใช้งานของกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ โดยเน้นการออกแบบพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเดินเล่นกับสัตว์เลี้ยง หรือการจัดพื้นที่เฉพาะที่ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสัตว์ป่า

ต่อมาในปี 2024 หน่วยการเคหะแห่งชาติสิงคโปร์ (HDB) ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายครั้งสำคัญโดยอนุญาตให้ผู้เช่าอาศัยเลี้ยงแมวได้สูงสุดสองตัวต่อฟลตหนึ่งห้อง เหตุการณ์สำคัญนี้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในกฎระเบียบที่อยู่อาศัยและสะท้อนถึงแนวทางที่ก้าวหน้าของสิงคโปร์ในการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยง และในปีเดียวกันสิงคโปร์ได้ปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวกับการอนุญาตให้สัตว์เลี้ยงเข้าสู่พื้นที่ที่รับประทานอาหารกลางแจ้ง (Outdoor Refreshment Areas - ORAs) เพื่อส่งเสริมความยืดหยุ่นในการดำเนินธุรกิจและรองรับความต้องการของผู้เลี้ยงสัตว์เลี้ยง โดยตามประกาศของหน่วยงานอาหารสิงคโปร์ (SFA) ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2025 เป็นต้นไป ร้านอาหารที่มีพื้นที่รับประทานอาหารกลางแจ้ง (ORAs) ซึ่งไม่ได้ให้บริการอาหารสำหรับสัตว์เลี้ยงไม่จำเป็นต้องขออนุมัติจากหน่วยงานอาหารสิงคโปร์ (SFA) โดยมุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลในบริบทของเมืองที่มีการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาเชิงนโยบายในด้านการจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับการใช้ชีวิตของประชากรในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 การพัฒนาพื้นที่สาธารณะของสิงคโปร์

ในบริบทของการพัฒนาเมืองที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย การออกแบบพื้นที่สาธารณะในลักษณะที่ตอบสนองความต้องการของทั้งมนุษย์และสัตว์เลี้ยงนับเป็นแนวทางที่สำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างการใช้พื้นที่และการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน หนึ่งในตัวอย่างที่ชัดเจนคือสวนสาธารณะที่ได้รับการออกแบบให้สามารถนำสุนัขเข้าไปใช้งานได้ โดยมีการจัดสรรพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมของสัตว์เลี้ยง และพื้นที่พักผ่อนที่ออกแบบมาเพื่อให้ทั้งสัตว์เลี้ยงและเจ้าของได้มีโอกาสใช้เวลาร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสะดวกสบาย สวนสาธารณะไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการด้านการพักผ่อนและการออกกำลังกายของเจ้าของสัตว์เลี้ยง แต่ยังส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกในชุมชนอีกด้วย การมีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถนำสัตว์เลี้ยงมาใช้งานได้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ และยังช่วยกระตุ้นให้เกิดความรับผิดชอบในการดูแลรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่สาธารณะ

นอกจากนี้ การจัดสรรพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นการสะท้อนถึงการออกแบบเมืองที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความต้องการของผู้ใช้งานพื้นที่ในชุมชนโดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีประชากรหนาแน่น พื้นที่เหล่านี้ช่วยลดความตึงเครียดจากการใช้พื้นที่ร่วมกันและเพิ่มโอกาสในการสร้างประสบการณ์ที่ดีระหว่างผู้ใช้งานและสัตว์เลี้ยง การพัฒนาสวนที่เปิดให้สุนัขเข้าได้จึงเป็นหนึ่งในแนวทางที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการด้านสิ่งแวดล้อม ความต้องการของชุมชน และการพัฒนาพื้นที่เมืองที่ยั่งยืน โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่สัตว์เลี้ยงสามารถเข้าไปได้ อย่างสวนสาธารณะที่เปิดให้สุนัขเข้าใช้งานได้นับว่าเป็นตัวอย่างของการออกแบบพื้นที่สาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสัตว์เลี้ยง โดยในสิงคโปร์มีสวน 28 แห่งได้รับการออกแบบและปรับปรุงให้รองรับกิจกรรมของสุนัขและเจ้าของ ซึ่งมีพื้นที่ลานวิ่งสำหรับสุนัข (Dog Run Area) ที่กว้างขวางพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีจุดน้ำ (Water Point) สำหรับสุนัข สถานีล้างตัวสุนัข (Dog Wash Station) และพื้นที่พักผ่อนที่ร่มรื่น การออกแบบพื้นที่เฉพาะสำหรับสุนัขมีการคำนึงถึงความปลอดภัยและความสะดวกสบายของทั้งเจ้าของและสัตว์เลี้ยง สวนยังตั้งอยู่ในบริเวณที่เชื่อมต่อกับพื้นที่สาธารณะอื่น ๆ ทำให้ผู้ใช้งานสามารถเดินทางมาถึงได้อย่างสะดวกผ่าน นอกจากสวนสาธารณะเหล่านี้แล้ว สิงคโปร์ยังมีการพัฒนาเครือข่ายทางเชื่อมสวนสาธารณะ (PCN) ซึ่งเปิดโอกาสให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงสามารถพาสุนัขเดินเล่นและเชื่อมต่อกับพื้นที่สีเขียวอื่น ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาสวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียวที่รองรับกิจกรรมของสุนัขเหล่านี้ ไม่เพียงแต่เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของเจ้าของสัตว์เลี้ยง แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการออกแบบเมืองที่ส่งเสริมความยั่งยืนและความเป็นอยู่ที่ดีของทุกภาคส่วนในชุมชน สวนเหล่านี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการผสมผสานพื้นที่สีเขียวเข้ากับวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเมืองใหญ่ที่มีความหลากหลายและหนาแน่น

2. มาตรการและแนวทางปฏิบัติสำหรับการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะในสิงคโปร์

2.1 มาตรการและแนวทางปฏิบัติสำหรับการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะ

2.1.1 การกำหนดข้อบังคับและกฎหมาย

พระราชบัญญัติสัตว์และนก 1965 (Animals and Birds Act 1965) เป็นกฎหมายสำคัญที่ควบคุมและกำกับดูแลการจัดการสัตว์ นก และปลาในประเทศสิงคโปร์ เพื่อรักษาความสมดุลระหว่างการป้องกันการแพร่กระจายของโรคสัตว์ การคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ และการส่งเสริมสุขภาพและความปลอดภัยในสังคม กฎหมายดังกล่าวประกอบด้วยมาตรการที่ครอบคลุมหลายด้าน ยังได้ระบุแนวทางและข้อกำหนดเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะ โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างสิทธิของเจ้าของสัตว์เลี้ยง ความปลอดภัยของสาธารณะ และสวัสดิภาพของสัตว์เลี้ยงในทุกมิติ โดยรัฐได้มีการอาศัยอำนาจตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 59 และ 80 พระราชบัญญัติสัตว์และนก 1965 บังคับใช้กฎหมายด้วยการออกใบอนุญาตและการควบคุมแมวและสุนัข (Animals and Birds (Licensing and Control of Cats and Dogs) Rules 2024) เริ่มมีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 2024 มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงกับพื้นที่สาธารณะ ดังนี้

ผู้เลี้ยงจะต้องไม่ปล่อยให้สุนัขเดินเตร่โดยไม่มีกรควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อรักษาความปลอดภัยของประชาชนและป้องกันการเกิดอันตรายหรือสร้างความรำคาญในที่สาธารณะ และสุนัขทุกตัวต้องมีสายจูงติดตัวตลอดเวลาเมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้เจ้าของสามารถควบคุมการเคลื่อนไหวและพฤติกรรมของสุนัขได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ สำหรับสุนัขควบคุมพิเศษ ซึ่งหมายถึงสุนัขสายพันธุ์หรือประเภทที่อาจมีความก้าวร้าวหรือมีศักยภาพในการก่อให้เกิดอันตรายสูง จะต้องสวมปากครอบ (muzzle) อย่างแน่นหนาในขณะที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะ เพื่อป้องกันไม่ให้สุนัขสามารถกัดหรือทำร้ายผู้อื่นได้

2.1.2 แนวทางปฏิบัติและการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนัก

แนวทางปฏิบัติและการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักถือเป็นอีกหนึ่งมาตรการสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะอย่างมีความรับผิดชอบ แนวทางนี้เน้นไปที่การให้ความรู้และการสร้างความเข้าใจแก่เจ้าของสัตว์เลี้ยงและประชาชนทั่วไป โดยใช้การสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมในชุมชน และการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีความตระหนักถึงความสำคัญของพฤติกรรมที่เหมาะสมในพื้นที่สาธารณะ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานบริการสัตว์และสัตวแพทย์ (AVS) ยังได้จัดทำคู่มือการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงเพื่อให้คำแนะนำที่ครอบคลุมแก่เจ้าของสัตว์เลี้ยง คู่มือนี้ระบุแนวปฏิบัติที่ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงอย่างมีจริยธรรมและเหมาะสม คือ การจัดหาพื้นที่ที่เพียงพอสำหรับสัตว์เลี้ยงในบ้าน การดูแลสุขภาพสัตว์ และการปฏิบัติตามกฎระเบียบในพื้นที่สาธารณะ การเผยแพร่คู่มือดังกล่าวช่วยให้เจ้าของสัตว์เลี้ยงมีข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการดูแลสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสม และสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมที่รับผิดชอบในระยะยาว นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์การเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงอย่างมีความรับผิดชอบในที่สาธารณะ โดยมีหน่วยงานบริการสัตว์และสัตวแพทย์ (AVS) ได้ให้ความรู้แก่เจ้าของสัตว์เลี้ยงเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎระเบียบและฝึกฝนมารยาทของสัตว์เลี้ยงที่ดีเมื่อใช้พื้นที่สาธารณะสำหรับสุนัข และกระทรวงการพัฒนาแห่งชาติ (MND) ที่มีการรณรงค์ในเรื่องการทำความสะอาดเมื่อสัตว์เลี้ยงขับถ่ายในที่สาธารณะ นอกจากนั้นเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและการใช้งานพื้นที่สาธารณะร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ หน่วยงานบริการสัตว์และสัตวแพทย์ (AVS) ได้ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่ผู้ที่ไม่ใช่สัตว์เลี้ยง โดยมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจในพฤติกรรมของสัตว์เลี้ยง และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมเมื่ออยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในพื้นที่สาธารณะ

การแบ่งเขตในพื้นที่สาธารณะเป็นอีกแนวทางเชิงกลยุทธ์ในการลดความขัดแย้ง พื้นที่เฉพาะ เช่น สนามเด็กเล่นและโซนสำหรับเด็ก ถูกกำหนดให้เป็นเขตปลอดสัตว์เลี้ยงเพื่อหลีกเลี่ยงความกังวลด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย ในขณะที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง พื้นที่วิ่งสุนัขในสวนสาธารณะ ช่วยให้สัตว์เลี้ยงสามารถเดินเตร่ได้อย่างอิสระโดย

ไม่มีสายจูงในสภาพแวดล้อมที่มีการควบคุม พื้นที่เหล่านี้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับเจ้าของสัตว์เลี้ยง เพื่อให้มั่นใจถึงประสบการณ์ที่ปลอดภัยและสนุกสนานสำหรับทั้งสัตว์เลี้ยงและผู้คน ความพยายามเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมความสามัคคีในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงอย่างยั่งยืนและมีความรับผิดชอบอีกด้วย

การศึกษาเรื่องมาตรการและแนวทางปฏิบัติสำหรับการเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะในสิงคโปร์ ได้เลือก สวนสาธารณะทะเลสาบจูร่ง (Jurong Lake Gardens) และสวนสาธารณะเชาชุกัง (Choa Chu Kang Park) เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากทั้งสองแห่งมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมือง รวมถึงการรองรับการใช้งานของเจ้าของสัตว์เลี้ยงในบริบทที่หลากหลาย

สวนสาธารณะเชาชุกัง เป็นตัวอย่างของพื้นที่สาธารณะขนาดเล็กในเขตเมือง ที่เน้นการใช้งานในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนโดยรอบ ซึ่งสะท้อนถึงการสร้างพื้นที่สีเขียวที่เข้าถึงได้ง่ายและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชน ขณะที่สวนสาธารณะทะเลสาบจูร่ง เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ที่มีการออกแบบให้เป็นศูนย์กลางของการพักผ่อนและกิจกรรมสำหรับครอบครัว รวมถึงมีพื้นที่ที่รองรับการใช้งานของสัตว์เลี้ยงในลักษณะที่หลากหลาย

พระราชบัญญัติว่าด้วยสัตว์เลี้ยงและนก 1965 กำหนดให้เจ้าของสุนัขต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ชัดเจนเพื่อรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ โดยสุนัขสามารถเดินเล่นทั่วสวนได้ แต่จะต้องมีการผูกจูงตลอดเวลา เพื่อให้เจ้าของสามารถควบคุมสุนัขได้อย่างเหมาะสม สำหรับสุนัขควบคุมพิเศษที่อยู่ในรายการสายพันธุ์ที่กำหนดไว้ในตารางที่สองของพระราชบัญญัติว่าด้วยสัตว์เลี้ยงและนก (ใบอนุญาตและการควบคุมสุนัข) จะต้องสวมที่ปิดปาก (muzzle) เมื่ออยู่ในที่สาธารณะเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้น หากเจ้าของไม่ปฏิบัติตามกฎนี้ จะมีบทลงโทษที่ชัดเจน โดยการฝ่าฝืนครั้งแรกจะมีค่าปรับสูงสุด 5,000 ดอลลาร์สิงคโปร์ และการฝ่าฝืนครั้งที่สองหรือครั้งต่อ ๆ ไปจะมีค่าปรับสูงสุดไม่เกิน 10,000 ดอลลาร์สิงคโปร์

สวนสาธารณะทะเลสาบจูร่ง (Jurong Lake Gardens) และสวนสาธารณะเชาชุกัง (Choa Chu Kang Park) เป็นสวนสาธารณะที่มีบทบาทแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทั้งในด้านขนาด การออกแบบภูมิทัศน์ การใช้งานของผู้คน และบรรยากาศโดยรวมของสวนสาธารณะทะเลสาบจูร่งเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ที่ได้รับการออกแบบให้มีความสวยงามรอบทะเลสาบ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ สวนนี้รองรับการใช้งานที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการเดินเล่น การวิ่งออกกำลังกาย การพาสัตว์เลี้ยงมาเดินเล่น หรือการปิกนิกของครอบครัว บรรยากาศในช่วงเย็นของสวนเต็มไปด้วยความสงบที่ผสมผสานกับชีวิตชีวาจากกิจกรรมของผู้คน

สวนสาธารณะเชาชุกังมีขนาดเล็กกว่าและเน้นการให้บริการเฉพาะกลุ่มผู้ใช้งานในชุมชนใกล้เคียง การออกแบบของสวนเรียบง่ายและไม่มีจุดเด่นที่ดึงดูดผู้ใช้งานในวงกว้าง ทำให้จำนวนผู้มาใช้บริการค่อนข้างน้อย แม้ในช่วงเย็นบรรยากาศของสวนจะเงียบสงบ แต่ขาดความมีชีวิตชีวาแบบที่พบในสวนสาธารณะทะเลสาบจูร่ง ความแตกต่างดังกล่าว สวนสาธารณะทะเลสาบจูร่งจึงถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ตอบสนองความต้องการของผู้คนจากหลายพื้นที่ ในขณะที่สวนสาธารณะเชาชุกังทำหน้าที่เป็นพื้นที่พักผ่อนเล็ก ๆ สำหรับชุมชนท้องถิ่น ความแตกต่างในขนาดการออกแบบ และบรรยากาศสะท้อนถึงบทบาทที่แตกต่างกันของสวนทั้งสองแห่งในการรองรับการใช้งานของประชากรในสิงคโปร์

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงในสิงคโปร์สะท้อนถึงความพยายามของรัฐบาลในการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในเมืองที่เปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมสวัสดิภาพสัตว์ การเพิ่มคุณภาพชีวิตของเจ้าของสัตว์เลี้ยง และการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน หน่วยการเคหะแห่งชาติสิงคโปร์ และคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ มีบทบาทสำคัญในการกำหนดและปรับปรุงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่สาธารณะ

คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ (NParks) ได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเจ้าของสัตว์เลี้ยง ให้เป็นพื้นที่ที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก ในขณะที่เดียวกันหน่วยบริการสัตว์และสัตว์แพทย์ (AVS) ได้กำหนดประมวลกฎหมายสวัสดิภาพสัตว์ ซึ่งระบุความรับผิดชอบของเจ้าของ เช่น การให้อาหาร การดูแลสุขภาพ และการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมาย การส่งเสริมความรับผิดชอบนี้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสามัคคีในชุมชน การพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับสัตว์เลี้ยงในสิงคโปร์สะท้อนถึงความพยายามของรัฐบาลในการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในเมืองที่เปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมสวัสดิภาพสัตว์ การเพิ่มคุณภาพชีวิตของเจ้าของสัตว์เลี้ยง และการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน หน่วยการเคหะแห่งชาติสิงคโปร์ และคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติมีบทบาทสำคัญในการกำหนดและปรับปรุงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่สาธารณะ

การพัฒนานโยบายของสิงคโปร์ในช่วงปีที่ผ่านมาแสดงถึงความมุ่งมั่นในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเมือง การรักษาสิ่งแวดล้อม และการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่เลี้ยงสัตว์เลี้ยง Singapore Green Plan 2030 เป็นแผนแม่บทด้านความยั่งยืนที่กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเมืองควบคู่กับการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเน้นแนวคิดเมืองในธรรมชาติ (City in Nature) ที่มุ่งเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียวกับวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน แนวคิดนี้ยังสนับสนุนการออกแบบพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง โดยมีการจัดพื้นที่สำหรับการเดินเล่นกับสัตว์เลี้ยงและการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่กระทบต่อสัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม สิงคโปร์ให้ความสำคัญกับการจัดการการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะผ่านกฎหมายและข้อบังคับที่มุ่งสร้างความปลอดภัย ความสะอาด และความเป็นระเบียบ และพระราชบัญญัติสัตว์และนก 1965 เป็นกฎหมายหลักที่ควบคุมการเลี้ยงสัตว์เลี้ยง โดยเน้นการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์และการป้องกันอันตรายต่อสาธารณะ กำหนดให้สุนัขทุกตัวต้องมีสายจูงในพื้นที่สาธารณะ และสุนัขควบคุมพิเศษต้องสวมปากครอบเพื่อความปลอดภัย

เมื่อพิจารณาแนวทางการออกแบบพื้นที่สาธารณะในสิงคโปร์ พบว่าสอดคล้องกับแนวการออกแบบพื้นที่สาธารณะของ Urban Design Lab (2023) ที่ควรคำนึงถึงการผสมผสานระหว่างธรรมชาติและชีวิตประจำวันของผู้ใช้งาน แนวคิดนี้ได้รับการสะท้อนอย่างชัดเจนในโครงการพัฒนาเขตทะเลสาบจูรง ซึ่งออกแบบพื้นที่ให้รองรับทั้งกิจกรรมของมนุษย์และสัตว์เลี้ยง โดยยังคงรักษาสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม การออกแบบพื้นที่เช่นนี้ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้งานในชุมชน และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์และสัตว์เลี้ยง

ในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์เลี้ยง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าสัตว์เลี้ยงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการส่งเสริมสุขภาพจิตของเจ้าของ การที่เจ้าของสามารถพาสัตว์เลี้ยงมาใช้งานพื้นที่สาธารณะ ช่วยเพิ่มโอกาสในการพบปะระหว่างเจ้าของสัตว์เลี้ยงและสร้างความสามัคคีในชุมชน นอกจากนี้พื้นที่เหล่านี้ยังช่วยให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจและยอมรับการใช้งานพื้นที่ร่วมกันระหว่างผู้เลี้ยงสัตว์และผู้ที่ไม่ได้เลี้ยงสัตว์ แนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับกรอบนโยบายของ Singapore Green Plan 2030 ที่เน้นการสร้างเมืองในธรรมชาติ (City in Nature) ซึ่งมุ่งเชื่อมโยงพื้นที่สีเขียวเข้ากับวิถีชีวิตของประชาชนและการออกแบบพื้นที่ที่รองรับสัตว์เลี้ยง แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Haraway (2003) ยังสะท้อนในผลการวิจัยที่พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์เลี้ยงเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน สัตว์เลี้ยงไม่เพียงแต่ช่วยลดความโดดเดี่ยวในสังคมเมือง แต่ยังส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาเมืองที่มีพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงของประเทศสิงคโปร์” พบว่าสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีการออกแบบเมืองอย่างมีประสิทธิภาพและให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์เลี้ยงในพื้นที่สาธารณะ แต่การพัฒนาในลักษณะนี้ยังเผชิญกับปัญหาบางประการ ซึ่งสามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืนได้ ดังต่อไปนี้

1) การสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าของสัตว์เลี้ยงและผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ออกแบบ และบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการมีส่วนร่วมที่แท้จริง นอกจากนี้ การสนับสนุนให้เกิดองค์กรหรือเครือข่ายเจ้าของสัตว์เลี้ยงในชุมชนจะช่วยให้เกิดการดูแลพื้นที่ร่วมกัน รวมถึงสร้างความตระหนักรู้และจิตสำนึกที่ดีในการใช้งานพื้นที่ร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนในการใช้พื้นที่ในระยะยาว

2) การกระจายพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยงไปยังทุกระดับของพื้นที่เมือง พื้นที่สีเขียวที่รองรับการใช้งานของสัตว์เลี้ยงไม่ควรถูกจำกัดไว้เพียงสวนขนาดใหญ่ใจกลางเมืองเท่านั้น แต่ควรขยายและกระจายให้ครอบคลุมพื้นที่เขตชุมชนเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่ที่เหมาะสมกับการใช้ชีวิตของสัตว์เลี้ยงได้ง่ายขึ้นโดยไม่ต้องเดินทางไกล การออกแบบพื้นที่ดังกล่าวต้องมีความปลอดภัย มีพื้นที่เปิดโล่งให้สัตว์เลี้ยงได้เคลื่อนไหว มีระบบดูแลความสะอาด มีจุดให้น้ำและสถานที่สำหรับพักผ่อนทั้งสำหรับสัตว์เลี้ยงและเจ้าของ และควรถูกออกแบบให้เชื่อมโยงกับบริบทของเมืองโดยรอบอย่างกลมกลืน

3) การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการจัดการพื้นที่สาธารณะ เทคโนโลยีควรถูกนำมาใช้ในการจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การติดตั้งระบบตรวจสอบจำนวนผู้ใช้งาน การตรวจสอบความสะอาดของพื้นที่ การแจ้งเตือนการฝ่าฝืนกฎระเบียบ และการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้งานของผู้คนและสัตว์เลี้ยง ข้อมูลจากเทคโนโลยีเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงการวางแผนพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดเมืองอัจฉริยะที่สามารถปรับตัวตามข้อมูลและพฤติกรรมจริงของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง

4) การต่อยอดการศึกษาสู่บริบทของประเทศอื่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้สิงคโปร์จะเป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการเมืองและพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง แต่บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายของประเทศอื่นในภูมิภาคอาเซียนอาจมีความแตกต่างกัน การศึกษาต่อยอดไปยังประเทศอื่น เช่น ประเทศที่มีพื้นที่เมืองขยายตัวรวดเร็วหรือมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการเลี้ยงสัตว์ จะช่วยให้ได้ข้อเปรียบเทียบที่ลึกซึ้ง และสามารถพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางนโยบายในระดับภูมิภาคต่อไป

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

Haraway, D. (2003) **The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness.**

Prickly Paradigm.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Green Plan. (2021). **Singapore Green Plan 2030.** Retrived from <https://www.greenplan.gov.sg>.

National Parks Board. (n.d.). Fun with your dog. Retrived from <https://www.nparks.gov.sg/visit/activities/fun-dog>.

National Parks Board. (2024). **Cat Management Framework: Cat Ownership Limits.**

Retrived from <https://www.nparks.gov.sg/avs/pets/cat-management-framework/cat-management-framework/cat-management-framework>.

Singapore Food Agency. (2024). **No Additional SFA Approvals Needed for Patrons to Dine in**

with Pets at Outdoor Refreshment Areas from 1 Jan 2025. Retrived from

<https://www.sfa.gov.sg/news-publications/newsroom/2024/no-additional-sfa-approvals-needed-for-patrons-to-dine-in-with-pets-at-outdoor-refreshment-areas-from-1-jan-2025-updated>.

Urban Design Lab. (n.d.). **7 Elements of Urban Design.** Retrived from [https://urbandesignlab.in/7-](https://urbandesignlab.in/7-elements-of-urban-design/?srsltid=AfmBOooETsREnJX0ZeUl1v5Jt81MnMbIoqsNwZzSFIfgfF9JN5-nzt4)

[elements-of-urban-design/?srsltid=AfmBOooETsREnJX0ZeUl1v5Jt81MnMbIoqsNwZzSFIfgfF9JN5-nzt4](https://urbandesignlab.in/7-elements-of-urban-design/?srsltid=AfmBOooETsREnJX0ZeUl1v5Jt81MnMbIoqsNwZzSFIfgfF9JN5-nzt4).

ผลกระทบของการเสียภาษีความหวานที่มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคเครื่องดื่ม
น้ำอัดลมในอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี

The Impact of the Sugar Tax on the Consumption Behaviour of Soft Drink Consumers
in SiRacha District, Chonburi Province

กัญญภัสสร ปิยกรณชนภัทร์¹

เมรินทร์ ศิริบุรพารัตน์¹

จันธิรา เหมทานนท์¹

ชญากรณ์ ชุ่มสว่าง¹

ชลธิชา หงษ์กาญจนพงษ์¹

อาทิตยา อุเทนจันทร์¹

ฐิติพงศ์ อรภักดี¹

ธนัษพร แฉล้มทอง¹

นภัสภรณ์ โขทนา¹

ประชากรณ์ เพ็ชรรัตน์¹

ประวีร์ ดีใจ¹

พรรณลดา มาลาวงษ์¹

ณัฐภูมิ ทรัพย์สมบัติ²

ประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของมาตรการภาษีความหวานที่มีต่อพฤติกรรมผู้บริโภคเครื่องดื่ม น้ำอัดลมในอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณใช้การสำรวจผ่านแบบสอบถามออนไลน์ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 7 ส่วน และเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 คน โดยคัดเลือกแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ผลวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี โดยมากมักซื้อและบริโภคเครื่องดื่มอัดลมในช่วงเย็น

ผลการวิจัยยังพบว่า เพศ อายุ อาชีพ ช่วงเวลาที่ซื้อและดื่มเครื่องดื่มอัดลม ไม่มีผลต่อระดับความคิดเห็นของผู้บริโภค ต่อ เครื่องดื่มอัดลมและกลยุทธ์การตลาด 4Ps อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) ทั้งนี้ พบว่าอาชีพและอายุมีความสัมพันธ์ กับช่วงเวลาที่ยอดดื่มเครื่องดื่มอัดลมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้บริโภคตระหนักถึงปริมาณน้ำตาลและ ผลกระทบต่อสุขภาพ แต่พฤติกรรมการบริโภคไม่เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยปัจจัยหลักที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อคือ ราคาและโปรโมชั่น กลุ่มรายได้ต่ำมีแนวโน้มลดการบริโภคเมื่อต้องจ่ายแพงขึ้น ขณะที่กลุ่มรายได้สูงไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ผลงานวิจัยครั้งนี้จะช่วยเป็นแนวทางปรับปรุงนโยบายภาษีให้กับรัฐบาล รวมทั้งช่วยให้กิจการสร้างกลยุทธ์การตลาดให้ เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ภาษีความหวาน การตัดสินใจซื้อ พฤติกรรมผู้บริโภค น้ำอัดลม

¹ นิสิตหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

This study aims to examine the impact of the sugar tax policy on consumer behaviour regarding soft drink in Si Racha District, Chonburi Province. This research employs a quantitative approach using an online questionnaire. The questionnaire is divided into seven sections and collects data from a sample of 60 individuals selected using non-probability sampling. This research employs both descriptive and inferential statistical analyses to examine the relationships among relevant factors. The research findings indicate that the majority of respondents were aged between 18 and 25 years, with most purchasing and consuming soft drink during the evening hours.

The research findings reveal that gender, age, occupation, purchase time, and consumption time do not significantly affect consumers' opinions towards carbonated soft drinks and the 4Ps marketing mix ($p > 0.05$). However, occupation and age were found to have a statistically significant relationship with the time of carbonated soft drink consumption ($p < 0.05$). Despite consumers' awareness of sugar content and its health impacts, their consumption behaviour did not change significantly. The primary factors influencing purchasing decisions were price and promotions. Lower-income groups showed a tendency to reduce consumption when faced with higher prices, while higher-income groups were not significantly affected. The findings of this study will serve as a guideline for improving tax policy for the government and assist businesses in developing more appropriate marketing strategies.

Keywords: Sugar Tax, Purchasing Decision, Consumer Behavior, Soft Drink

บทนำ

ในปัจจุบันประชากรหลายประเทศทั่วโลกได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ทางสุขภาพกับการเป็นโรคเรื้อรังซึ่งเป็นผลจากพฤติกรรมการบริโภคอาหารและเครื่องดื่มที่มีรสชาติดหวานที่มากเกินไปจนก่อให้เกิดโรคเบาหวาน ความดัน โรคหัวใจ และหลอดเลือด เป็นต้น ซึ่งโรคที่กล่าวมามีปัจจัยหลักมาจากการบริโภคเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูง จึงมีแนวทางส่งเสริมให้ผู้ใหญ่และเด็กลดการบริโภคน้ำตาลต่อวันให้น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพลังงานที่บริโภคทั้งหมด นอกจากนี้คำแนะนำดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ทำให้หลายประเทศทั่วโลกตระหนักถึงความสำคัญและเร่งดำเนินการในประเด็นนี้ (World Health Organization, 2015) โดย Piekara (2022) กล่าวว่าทั่วโลกมีการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ มากมายรวมถึงภาษีความหวาน การอ้างสิทธิ์ทางโภชนาการ การติดฉลากคำเตือน หรือการกำหนดข้อจำกัดในการโฆษณาผลิตภัณฑ์ที่มีน้ำตาลสูงทางวิทยุและโทรทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการห้ามทำการตลาดผลิตภัณฑ์ที่มีน้ำตาลสูงกับเด็กบางประเทศ มีการดำเนินการด้านสาธารณสุขเพื่อลดการบริโภคน้ำตาลของประชาชนและเพิ่มนโยบายทางการเงินที่กำหนดเป้าหมายไปที่อาหารและเครื่องดื่มที่มีน้ำตาล

ปัจจุบันประเทศไทยมีการบริโภคอาหารและเครื่องดื่มที่มีส่วนประกอบของน้ำตาลมากขึ้นกว่าในอดีตทำให้คนไทยเกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ด้วยโรคที่เกี่ยวกับการบริโภคน้ำตาลมากยิ่งขึ้น พงนา หันจางสิทธิ์ และคณะ (2566) กล่าวว่า การบริโภคเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูงเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ทำให้ประชากรไทยเสียชีวิตก่อนวัยอันควรและมีพฤติกรรมที่มีการเคลื่อนไหวทางร่างกายน้อยลง ซึ่งรวมถึงทำให้คนไทยเป็นโรคอ้วน โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดหัวใจ เป็นต้น World Health Organization (2015) ได้ระบุว่า คนไทยบริโภคน้ำตาลเกินกว่าที่องค์การอนามัยโลกกำหนดประมาณ 4.2 เท่าตัว โดยการสำรวจ ในปี พ.ศ. 2563 พบว่า คนไทยบริโภคน้ำตาลต่อคนเฉลี่ย 38.7 กิโลกรัมต่อปี (หรือ 25 ช้อนชาต่อวัน)

ซึ่งผลกระทบด้านสุขภาพดังกล่าว ส่งผลให้ประเทศไทยได้เริ่มดำเนินการประกาศใช้ภาษีความหวานในเครื่องดื่ม โดย กมลพัฒน์ มากแจ้ง และ สุลัดดา พงษ์อุทธา (2562) กล่าวว่า มีการติดตามราคาและปริมาณน้ำตาลในเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีและวิธีการจัดเก็บภาษีเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลส่งผลให้มีการปรับโครงสร้างและอัตราภาษีเพิ่มขึ้น โดยเป้าหมายคือการลดการบริโภคเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูง จากกฎกระทรวงกำหนดพิกัดอัตราภาษีสรรพสามิต (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2564 โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 5 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2560 เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริโภคลดการบริโภคเครื่องดื่มที่มีปริมาณน้ำตาลสูง และมีหลายหน่วยงานหันมาให้ความสำคัญและร่วมมือกันในการบังคับใช้ภาษีความหวาน โดยภาษีความหวานจะมีการปรับขึ้นเป็นอัตราก้าวหน้าในทุก ๆ 2 ปี ซึ่งระยะที่ 3 ได้มีผลในวันที่ 1 เมษายน 2568 ถ้าผู้ประกอบการไม่ปรับตัวในการผลิต โดยลดความหวานลงจะทำให้ผู้ประกอบการต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้น เช่น เครื่องดื่มที่มีสารให้ความหวาน 10-14 กรัมต่อลิตร จะเสียภาษีเพิ่มจาก 1 บาท เป็น 3 บาทต่อลิตร Thiboonboon (2024) กล่าวว่า ภาษีดังกล่าวสะท้อนถึงแนวคิดนี้ไม่เพียงแค่นี้ให้ผู้ผลิตควบคุมเรื่องน้ำตาลเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีเป้าหมายให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการรักษาสุขภาพมากขึ้น ทำให้รัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดเก็บภาษี ซึ่งรายได้ดังกล่าวได้นำมาใช้ในการสนับสนุนโครงการด้านสุขภาพ เช่น การจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์ เพื่อสนับสนุนการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลและศูนย์บริการสุขภาพ โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทและโรงพยาบาลขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลที่ยังขาดแคลนอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่จำเป็น เป็นต้น

ในเครื่องดื่มประเภทที่มีน้ำตาลเป็นส่วนประกอบหลัก จากผลการสำรวจพฤติกรรมด้านสุขภาพของประชาชน พบว่าคนไทยที่บริโภคหวานอยู่ในช่วงอายุ 45–59 ปี มีร้อยละ 30.9 โดยดื่มเครื่องดื่มน้ำตาลเป็นประจำทุกวัน ซึ่งการดื่มเครื่องดื่มขงมักจะเติมน้ำตาลปริมาณมากเพื่อเพิ่มรสชาติได้ตามความต้องการ หากดื่มเป็นประจำจะส่งผลเสียต่อสุขภาพและมีพฤติกรรมติดหวาน ส่วนน้ำตาลเมื่อกินเข้าไปจะเปลี่ยนเป็นพลังงานให้ร่างกายแต่หากได้รับน้ำตาลในปริมาณที่สูงมากเกินไปจะถูกเปลี่ยนเป็นไขมันสะสมได้ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายโดยเฉพาะไขมันในช่องท้อง ซึ่งเป็นสาเหตุของโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคหัวใจหลอดเลือด และเกิดภาวะอ้วนหรือโรคอ้วน (World Health Organization, 2023) รัฐบาลไทยจึงเล็งเห็นถึงประเด็นดังกล่าว จึงได้ออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับภาษีความหวาน โดย Scarborough et al. (2020) กล่าวว่า ภาษีความหวานที่นำมาใช้ มีผลกระทบให้ผู้ผลิตหลายรายลดปริมาณน้ำตาลในน้ำอัดลมโดยต้นทุนบางส่วนที่ถูกเรียกเก็บจากผู้ผลิตและผู้นำเข้ามักจะถูกส่งต่อไปยังผู้บริโภค และทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นแต่ไม่ใช่ทุกประเภทของเครื่องดื่มที่จะถูกเรียกเก็บภาษีนี้นี้เสมอไป แต่การเปลี่ยนแปลงนี้จะช่วยลดการบริโภคน้ำตาลของประชากรและลดความเสี่ยงด้านสุขภาพได้ อุตสาหกรรมน้ำอัดลมจึงหันมาใช้สารให้ความหวานแทนน้ำตาล เพื่อลดปริมาณน้ำตาลในผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถลดต้นทุนในการผลิตและยังคงราคาของผลิตภัณฑ์ไว้ในระดับเดิมได้ เช่นเดียวกับ Lacaza et al. (2024) กล่าวไว้ว่า การประมาณการความยืดหยุ่นของราคาน้ำอัดลมแสดงให้เห็นว่า การตอบสนองของต่อความต้องการผู้บริโภคในการเปลี่ยนแปลงของราคาน้ำอัดลมลดลงเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตาม คราวเรือนในทุกระดับรายได้ยังคงตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของราคาน้ำอัดลมมากขึ้น การปรับเพิ่มของราคาอาจเป็นผลมาจากอัตราเงินเฟ้อที่ลดผลกระทบจากภาษีความหวาน (Sugar-sweetened Beverages) ทำให้การถูกเก็บภาษีมีการแข่งขันด้านต้นทุนมากขึ้น ซึ่ง สกุลรัตน์ จิตต์มาลา (2561) กล่าวว่า การกำหนดภาษีให้เหมาะสมเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากผู้บริโภคแต่ละกลุ่มมีการตอบสนองต่อราคาที่แตกต่างกัน ภาษีควรจะอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่สูงจนทำให้ราคาผลิตภัณฑ์สูงเกินไปจนผู้บริโภคไม่สามารถเลือกซื้อได้ และภาษีจะต้องไม่ต่ำเกินไปจนทำให้ผู้บริโภคไม่รู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงของผลิตภัณฑ์ Donnelly et al. (2021) ได้กล่าวว่า การแสดงภาษีสรรพสามิต (Sugar-sweetened Beverages) ให้ชัดเจนบนป้ายราคาของผลิตภัณฑ์ โดยสังเกตว่าราคาของเครื่องดื่มที่รวมภาษีความหวาน มีผลต่อปริมาณการในการซื้อลดลง หลังจากมีการประกาศใช้ภาษีความหวานในเครื่องดื่ม (ฉบับที่ 16) ส่งผลให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการบริโภคมากขึ้นและสามารถลดโอกาสในการเกิดโรคที่มีสาเหตุมาจากการบริโภคน้ำตาลที่มากเกินไป แต่ทว่า ธนัชพร ทิพย์กาญจนกุล (2562) ได้กล่าวว่า เครื่องดื่มที่มีน้ำตาลปานกลางมีการเปลี่ยนแปลงราคามากที่สุด รองลงมาคือเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลน้อยและน้ำตาลน้อยมาก แต่เครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสูงและน้ำตาลสูงมากไม่มีการเปลี่ยนแปลงราคา

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว งานวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาผลกระทบของการปรับเปลี่ยนภาวการณ์ความหวานที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคน้ำอัดลม ซึ่งอาจทำให้ผู้ประกอบการบางราย มีการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อลดปริมาณการใช้น้ำตาลเป็นส่วนประกอบหลักและลดการเสียภาวการณ์ความหวาน ส่งผลให้ผู้บริโภคมีตัวเลือกในการเลือกบริโภคผลิตภัณฑ์มากขึ้น หรือมีความเต็มใจในการจ่ายซื้อผลิตภัณฑ์มากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนมีการเก็บภาวการณ์ความหวานในเครื่องดื่ม ซึ่งโพลิน เสียงสนั่น (2563) กล่าวว่า ความเต็มใจจ่าย คือแนวคิดที่อธิบายถึงความต้องการจะซื้อสินค้าและบริการเพื่อบริโภค การที่ผู้บริโภคจะซื้อสินค้าหรือบริการนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะจ่ายค่าสินค้าหรือบริการในจำนวนที่ต้องการนั้นด้วยเช่นกัน และเพื่อทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มของผู้บริโภคในอำเภอศรีราชา รวมถึงยังช่วยให้กรมสรรพสามิตใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงออกแบบมาตรการภาษีให้มีประสิทธิภาพหรือจูงใจให้ผู้ประกอบการผลิตเครื่องดื่มน้ำอัดลมให้มีส่วนประกอบของน้ำตาลลดลง ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของภาวการณ์ความหวานที่มีต่อการเลือกซื้อเครื่องดื่มน้ำอัดลมของผู้บริโภค

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มน้ำอัดลมของผู้บริโภคในเขตอำเภอศรีราชา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวการณ์ความหวานกับการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องดื่มน้ำอัดลมของผู้บริโภคในเขตอำเภอศรีราชา
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้บริโภคกับพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มน้ำอัดลม

สมมติฐานของการวิจัย

ผลกระทบของการเสียภาวการณ์ความหวาน จำแนกตาม เพศ อายุ อาชีพ ช่วงเวลาที่มักซื้อและดื่มเครื่องดื่มน้ำอัดลมที่แตกต่างกัน ส่งผลให้พฤติกรรมผู้บริโภคน้ำอัดลมในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา : การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกซื้อเครื่องดื่มน้ำอัดลมจากการเปลี่ยนแปลงอัตราภาวการณ์ความหวานตามกฎหมายกระทรวง กำหนดเพิกัดอัตราภาษีสรรพสามิต (ฉบับที่ 16) พ.ศ. 2564 โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ.ศ. 2560
2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง : ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากผู้บริโภคน้ำอัดลมในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
3. ขอบเขตพื้นที่และขอบเขตด้านเวลา : ระยะเวลาในการศึกษาเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือหลักในการสำรวจความคิดเห็น โดยผ่านกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการกระจายแบบสอบถามทางช่องทางออนไลน์ Google Form ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ มกราคม ถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568 ซึ่งข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) โดยในแบบสอบถามแบ่งข้อมูลออกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้ ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ ข้อมูลที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทั่วไปของผู้บริโภค ข้อมูลด้านการรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องดื่ม น้ำอัดลม ข้อมูลด้านกลยุทธ์การตลาด 4Ps ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อ ข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงของราคา ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ และข้อมูลเกี่ยวกับการเก็บภาวการณ์ความหวาน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) โดยกำหนดตามวิธีของลิเกิร์ต (Likert scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ ประกอบด้วย ระดับที่ 5 มากที่สุด ระดับที่ 4 มาก ระดับที่ 3 ปานกลาง ระดับที่ 2 น้อย และระดับที่ 1 น้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์ในการแปลผลดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ย	1.00 – 1.49	แปลว่า	มีความเห็นด้วยน้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	1.50 – 2.49	แปลว่า	มีความเห็นด้วยน้อย
คะแนนเฉลี่ย	2.50 – 3.49	แปลว่า	มีความเห็นด้วยปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.50 – 4.49	แปลว่า	มีความเห็นด้วยมาก
คะแนนเฉลี่ย	4.50 – 5.00	แปลว่า	มีความเห็นด้วยมากที่สุด

ทั้งนี้ ทางผู้วิจัยมีการใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) เพื่อประเมินความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือโดยผ่านกระบวนการทดสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการคำนวณ IOC value มากกว่า 0.5 และทดสอบหาความเชื่อมั่น (Reliability) หลังจากการนำไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน โดยวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha coefficient) ของ Cronbach ผลลัพธ์ปรากฏผลค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.834 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์ โดยมีค่าสูงกว่า 0.7 จึงสรุปได้ว่าแบบสอบถามที่นำมาทดสอบหาความเชื่อมั่นนั้นมีความเชื่อมั่นสูง

การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-Probability sampling) โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามความสะดวกของผู้วิจัย (Convenience or Accidental Sampling) จากประชากรในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่มีโทรศัพท์มือถือในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำนวน 60 คน ข้อมูลที่ได้จะนำไปวิเคราะห์เพื่อสรุปผล โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งจะนำเสนอจำนวนและร้อยละของสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งจะให้เห็นภาพรวมของข้อมูลและความสัมพันธ์ของข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. การวิเคราะห์เชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อใช้อนุมานความน่าจะเป็นของประชากรทั้งหมด โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ Pearson Chi-square, Correlation Analysis, T-test analysis และ ANOVA analysis

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน มีดังต่อไปนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านอายุ

อายุ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
18-25	47	78.33
26-33	4	6.67
34-41	5	8.33
42 ปีขึ้นไป	4	6.67
รวม	60	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่า อายุของผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด ได้แก่ อายุ 18-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 78.33 รองลงมา ได้แก่ อายุ 34-41 ปี คิดเป็น 8.33 และอายุที่มีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด ได้แก่ อายุ 42 ปีขึ้นไป และช่วงอายุ 26-33 ปี ที่มีผู้ตอบแบบสอบถามเพียงอย่างละ 3 คน

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านช่วงเวลาซื้อและช่วงเวลาเติมน้ำอัดลม

ช่วงเวลา	ช่วงเวลาซื้อ		ช่วงเวลาเติม	
	จำนวนคน	ร้อยละ	จำนวนคน	ร้อยละ
เช้า	4	6.66	3	5.00
กลางวัน	22	36.67	24	40.00
เย็น	34	56.67	33	55.00
รวม	60	100.00	60	100.00

จากตารางที่ 2 พบว่า ช่วงเวลาที่ซื้อของผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด ได้แก่ ช่วงเย็น คิดเป็นร้อยละ 56.67 รองลงมา เป็น ช่วงกลางวัน คิดเป็นร้อยละ 36.67 และน้อยที่สุด คือ ช่วงเช้า คิดเป็นร้อยละ 6.67 ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเวลาเติมของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยพบมากที่สุด ได้แก่ ช่วงเย็น คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาเป็น ช่วงกลางวัน คิดเป็นร้อยละ 40 และต่ำสุด คือ ช่วงเช้า คิดเป็นร้อยละ 5

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มน้ำอัดลมของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นในการรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลมของผู้ตอบแบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลม	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
ท่านมักเลือกซื้อน้ำอัดลมที่มีปริมาณน้ำตาลน้อยเป็นประจำ	3.23	1.36	มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
ท่านเห็นด้วยว่าเครื่องดื่มน้ำอัดลมมีปริมาณน้ำตาลสูง	4.58	0.67	มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
ท่านมีการอ่านข้อมูลบนฉลากบรรจุภัณฑ์ของเครื่องดื่มน้ำอัดลมก่อนที่จะบริโภค	3.63	1.26	มีความคิดเห็นระดับมาก
ท่านคิดว่าการบริโภคเครื่องดื่มน้ำอัดลมเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรคทางสุขภาพ	4.37	0.80	มีความคิดเห็นระดับมาก
ท่านเห็นด้วยว่าการดื่มเครื่องดื่มน้ำอัดลมที่ไม่มีน้ำตาลทำให้สุขภาพดีกว่าการดื่มน้ำอัดลมรสดั้งเดิม	3.52	1.27	มีความคิดเห็นระดับมาก
ระดับความคิดเห็นเฉลี่ย	3.87	1.07	มีความคิดเห็นระดับมาก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาในตารางที่ 3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในระดับสูงเกี่ยวกับการรับรู้และทัศนคติต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลม โดยมี ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.87 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.07 ซึ่งจัดอยู่ในระดับ “มาก” เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นด้วยมากที่สุด กับข้อความที่ว่า “เครื่องดื่มน้ำอัดลมมีปริมาณน้ำตาลสูง” ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.67) สำหรับข้อความที่ว่า “การบริโภคเครื่องดื่มน้ำอัดลมเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ ทางสุขภาพ” ได้รับค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 (S.D. = 0.80) ซึ่งอยู่ในระดับ “มาก” นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถาม มีการรับรู้ในระดับมาก ต่อข้อมูลบนฉลากโภชนาการ และ เห็นว่าการดื่มน้ำอัดลมที่ไม่มีน้ำตาลอาจดีกว่าสำหรับสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการ เลือกซื้อน้ำอัดลมที่มีปริมาณน้ำตาลน้อยเป็นประจำ ได้ค่าเฉลี่ยเพียง 3.23 (S.D. = 1.36) ซึ่งอยู่ในระดับ “ปานกลาง”

ตารางที่ 4 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นในกลยุทธ์การตลาด 4Ps เกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลมของผู้บริโภคของผู้ตอบแบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกลยุทธ์การตลาด 4Ps กับพฤติกรรมการซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลม	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
แบรนด์มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภค	4.47	0.76	มีความคิดเห็นระดับมาก
ราคามีผลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภค	4.52	0.59	มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
สถานที่ตั้งของร้านค้าที่ขายผลิตภัณฑ์เครื่องต้มน้ำอ้อตลมสะดวกต่อการบริโภค	4.43	0.72	มีความคิดเห็นระดับมาก
การจัดโปรโมชั่นมีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกซื้อ	4.53	0.65	มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
หลังจากมีการโฆษณาเครื่องต้มน้ำอ้อตลมสูตรน้ำตาล 0% ทำให้ท่านตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลมมากขึ้น	3.45	1.52	มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
ระดับความคิดเห็นเฉลี่ย	4.28	0.85	มีความคิดเห็นระดับมาก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 4 พบว่า ผู้บริโภคมีระดับความคิดเห็นโดยรวมเกี่ยวกับกลยุทธ์การตลาด 4Ps ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลมในระดับ “มาก” โดยมีค่าเฉลี่ยรวม เท่ากับ 4.28 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.85 เมื่อพิจารณาแยกรายด้าน พบว่า “การจัดโปรโมชั่น” มีผลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.65) รองลงมาคือ “ราคา” ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.59) และ “แบรนด์” ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.76) สำหรับ “สถานที่ตั้งร้านค้า” ก็มีความสำคัญต่อการตัดสินใจในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X} = 4.43$, S.D. = 0.72) อย่างไรก็ตาม การโฆษณาสูตรน้ำตาล 0% มีค่าเฉลี่ยเพียง 3.45 (S.D. = 1.52) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 5 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นในการเปลี่ยนแปลงของราคาส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลมของผู้บริโภคของผู้ตอบแบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของราคาส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลม	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
ปัจจุบันราคาเครื่องต้มน้ำอ้อตลมสูงเกินไป	3.77	0.89	มีความคิดเห็นระดับมาก
การเปลี่ยนแปลงราคาของเครื่องต้มน้ำอ้อตลมที่เพิ่มขึ้นทำให้ท่านตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องต้มน้ำอ้อตลมลดลง	3.88	1.03	มีความคิดเห็นระดับมาก
ท่านคิดว่าหากราคาของผลิตภัณฑ์เปลี่ยนแปลงจะส่งผลต่อความถี่ในการซื้อผลิตภัณฑ์	4.25	0.73	มีความคิดเห็นระดับมาก
หากเครื่องต้มน้ำอ้อตลมมีราคาที่สูงขึ้นท่านจะมีการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มอื่นทดแทน เช่น น้ำผลไม้ เป็นต้น	4.03	1.19	มีความคิดเห็นระดับมาก
หากรายได้ของท่านเท่าเดิมแต่ราคาผลิตภัณฑ์สูงขึ้นจะส่งผลให้การตัดสินใจซื้อของท่านเปลี่ยนแปลงไป	4.28	0.74	มีความคิดเห็นระดับมาก
ระดับความคิดเห็นเฉลี่ย	4.04	0.92	มีความคิดเห็นระดับมาก

จากตารางที่ 5 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในระดับ “มาก” ต่อทุกข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับผลของการเปลี่ยนแปลงราคาต่อการตัดสินใจซื้อเครื่องดื่มน้ำอัดลม โดยมี ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.04 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.92 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริโภคตระหนักถึงผลกระทบของราคาที่เปลี่ยนแปลงต่อพฤติกรรมการบริโภคอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นด้วยมากที่สุด กับข้อความที่ว่า "หากมีการกำหนดราคาผลิตภัณฑ์ที่สูงขึ้น จะส่งผลให้การตัดสินใจซื้อของท่านเปลี่ยนแปลงไป" โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 และ S.D. เท่ากับ 0.74 สะท้อนถึงผลเชิงพฤติกรรมที่ชัดเจนจากนโยบายด้านราคาหรือภาษี สำหรับข้อความที่ว่า "ท่านคิดว่าการควบคุมราคาผลิตภัณฑ์จะมีผลต่อความตั้งใจในการซื้อผลิตภัณฑ์" ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้บริโภคมีความเชื่อมโยงราคากับความตั้งใจในการบริโภคในระดับมาก แม้แต่ข้อคำถามทั่วไปอย่าง "ปัจจุบันราคาน้ำอัดลมสูงเกินไป" ก็ยังได้ค่าเฉลี่ย 3.77 ซึ่งอยู่ในระดับ “มาก” เช่นกัน

ตารางที่ 6 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับการเก็บภาษีความหวานในเครื่องดื่มน้ำอัดลมของผู้บริโภคของผู้ตอบแบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเก็บภาษีความหวาน ในเครื่องดื่มน้ำอัดลม	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
ท่านทราบว่ามีการเก็บภาษีน้ำหวานในประเทศไทย	4.08	1.06	มีความคิดเห็นระดับมาก
ท่านเห็นด้วยกับการปรับภาษีความหวานที่เพิ่มขึ้นทุก 2 ปี ตามปริมาณน้ำตาล	3.50	1.07	มีความคิดเห็นระดับมาก
ท่านคิดว่าการเก็บภาษีความหวานในเครื่องดื่มของรัฐบาลเป็นนโยบายที่เหมาะสม	3.82	0.85	มีความคิดเห็นระดับมาก
ท่านเห็นด้วยกับการที่รัฐบาลปรับเพิ่มอัตราภาษีความหวานเป็นการลงโทษให้ผู้บริโภค	3.48	1.11	มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
ท่านเห็นด้วยกับการเก็บภาษีน้ำหวานเพื่อช่วยให้ผู้บริโภคมีสุขภาพที่ดีขึ้น	3.73	1.13	มีความคิดเห็นระดับมาก
ระดับความคิดเห็นเฉลี่ย	3.72	1.04	มีความคิดเห็นระดับมาก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาในตารางที่ 6 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อมาตรการจัดเก็บภาษีความหวานในระดับ “มาก” โดยมี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.04 รายละเอียดผลการวิเคราะห์รายข้อ มีดังนี้ ข้อความที่ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นด้วยมากที่สุด คือ "ท่านทราบว่ามีการเก็บภาษีน้ำหวานในประเทศไทย" มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 (S.D. = 1.06) สะท้อนถึงระดับการรับรู้เกี่ยวกับนโยบายภาษีความหวานที่ค่อนข้างสูง ข้อความที่ว่า "ท่านคิดว่าการเก็บภาษีความหวานในเครื่องดื่มของรัฐบาลเป็นนโยบายที่เหมาะสม" มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 (S.D. = 0.85) แสดงถึงการยอมรับเชิงนโยบายของภาครัฐในระดับมาก ข้อความที่เกี่ยวกับ การรับรู้ผลประโยชน์เชิงสุขภาพ จากการเก็บภาษี ("การเก็บภาษีน้ำหวานเพื่อช่วยให้ผู้บริโภคมีสุขภาพที่ดีขึ้น") ได้ค่าเฉลี่ย 3.73 แสดงว่าผู้บริโภคจำนวนไม่น้อยตระหนักถึงเจตนารมณ์ของนโยบาย อย่างไรก็ตาม ข้อความที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็น “ต่ำที่สุด” คือ "รัฐบาลปรับเพิ่มอัตราภาษีความหวานเป็นการลงโทษให้ผู้บริโภค" ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 (S.D. = 1.11) ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนความรู้สึกแบ่งรับแบ่งสู้ของประชาชนต่อการแบกรับต้นทุนภาษี

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสถิติ (Correlation Analysis)

ตารางที่ 7 แสดงค่าสหสัมพันธ์ของระดับความคิดเห็นของผู้บริโภคเครื่องดื่มน้ำอัดลม

	Percept	MStrategy	PChange	STax
Percept	1			
MStrategy	0.610**	1		
PChange	0.270*	0.355**	1	
STax	0.405**	0.195	0.322*	1

หมายเหตุ * , ** มีระดับนัยสำคัญที่ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

โดยที่ **Percept** : การรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลม

MStrategy: กลยุทธ์การตลาด 4Ps

PChange: การเปลี่ยนแปลงของราคาเครื่องดื่มน้ำอัดลม

STax: การเก็บภาษีความหวานในเครื่องดื่มน้ำอัดลม

จากตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์พบว่า การรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับค่อนข้างสูงกับกลยุทธ์การตลาด 4Ps ($r = 0.610$, $p < 0.01$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคที่มีการรับรู้และทัศนคติที่ดีมีแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อกลยุทธ์ทางการตลาดได้มากขึ้น นอกจากนี้ การรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเก็บภาษีความหวาน ($r = 0.405$, $p < 0.01$) ขณะที่การเปลี่ยนแปลงของราคาของเครื่องดื่มน้ำอัดลมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเก็บภาษีความหวาน ($r = 0.322$, $p < 0.05$) เช่นเดียวกับการรับรู้และทัศนคติต่อเครื่องดื่มน้ำอัดลมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเปลี่ยนแปลงของราคา ($r = 0.270$, $p < 0.05$) อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์การตลาด 4Ps มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเก็บภาษีความหวานในเครื่องดื่มน้ำอัดลม ($r = 0.195$) แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติไคสแควร์ (Chi-Square)

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนค่าร้อยละ และค่าไคสแควร์ของความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามกับช่วงเวลาที่มักจะดื่มน้ำอัดลม

อาชีพ	ช่วงเวลาที่ยืม						
	ก่อนทำงาน	ร้อยละ	ระหว่างทำงาน	ร้อยละ	หลังทำงาน	ร้อยละ	
นักเรียน	0	0	0	0.0	3	9.10	Pearson chi-square $P < 0.001$
ราชการ/รัฐวิสาหกิจ	2	66.70	2	8.30	0	0	
รับจ้างอิสระ	0	0	2	8.30	0	0	
ธุรกิจส่วนตัว	1	33.30	0	0	3	9.10	
นิสิต/นักศึกษา	0	0	15	62.50	26	78.80	
ลูกจ้าง/พนักงานประจำ/พนักงานบริษัท	0	0	5	20.80	1	3.00	
รวม	3	100.00	24	100.00	33	100.00	

จากตารางที่ 8 พบว่า อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่มักจะเติมน้ำอัดลมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ช่วงเวลาในการบริโภคน้ำอัดลมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามลักษณะอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มนิสิต/นักศึกษาที่มีแนวโน้มบริโภคในระหว่างและหลังการทำกิจกรรมสูงกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งอาจสะท้อนถึงรูปแบบการใช้ชีวิต การเรียน และความต้องการพลังงานหรือความสดชื่นระหว่างวัน ในขณะที่กลุ่มข้าราชการหรือผู้ทำงานประจำอาจมีรูปแบบการบริโภคที่ชัดเจนในช่วงก่อนเริ่มงาน สะท้อนถึงการใช้เครื่องเติมน้ำอัดลมเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรก่อนเริ่มต้นวันทำงาน

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนค่าร้อยละ และค่าไคสแควร์ของความสัมพันธ์ระหว่างอายุของผู้ตอบแบบสอบถามกับเวลาที่มักจะเติมน้ำอัดลม

อายุ	ช่วงเวลาที่ดื่ม						
	ก่อนทำงาน	ร้อยละ	ระหว่างทำงาน	ร้อยละ	หลังทำงาน	ร้อยละ	
18-25 ปี	0	0	16	66.70	31	93.90	Pearson chi-square P=<0.001
26-33 ปี	0	0	3	12.50	1	3.00	
34-41 ปี	2	66.70	2	8.30	1	3.00	
42 ปีขึ้นไป	1	33.30	3	12.50	0	0	
รวม	3	100.00	24	100.00	33	100.00	

จากตารางที่ 9 พบว่า อายุของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่มักจะเติมน้ำอัดลมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและวัยนักศึกษา (18-25 ปี) ซึ่งมีพฤติกรรมการเติมน้ำอัดลมอย่างเด่นชัดในช่วงระหว่างและหลังทำกิจกรรมประจำวัน สะท้อนถึง บทบาทของไลฟ์สไตล์และพฤติกรรมการใช้พลังงานในชีวิตประจำวัน ของกลุ่มอายุนี้ ในขณะที่กลุ่มอายุที่มากขึ้นมีแนวโน้มบริโภคเฉพาะช่วงเช้าหรือก่อนเริ่มงานเท่านั้น ซึ่งอาจสะท้อนถึงความตระหนักด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้น

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ t-test และ ANOVA

ตารางที่ 10 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริโภคน้ำอัดลม จำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ และช่วงเวลาซื้อ

ระดับความคิดเห็น	เพศ*		อายุ**		อาชีพ**		ช่วงเวลาซื้อ**	
	T-value	P-value	F-value	P-value	F-value	P-value	F-value	P-value
การรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องเติมน้ำอัดลม	-0.29	0.41	0.80	0.52	0.68	0.65	0.86	0.45
กลยุทธ์การตลาด 4Ps เกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อเครื่องเติมน้ำอัดลม	-1.29	0.38	1.55	0.38	1.62	0.51	0.87	0.52
การเปลี่ยนแปลงของราคาส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อเครื่องเติมน้ำอัดลม	-1.16	0.28	1.21	0.44	0.86	0.54	2.26	0.24
การเก็บภาษีความหวานในเครื่องเติมน้ำอัดลม	0.27	0.27	0.51	3.43	0.73	0.60	0.82	0.52

* t-test, ** ANOVA

จากตารางที่ 10 พบการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ t-test สำหรับปัจจัย “เพศ” และ ANOVA สำหรับปัจจัย “อายุ” “อาชีพ” และ “ช่วงเวลาซื้อ” เพื่อตรวจสอบว่ามีผลต่อความคิดเห็นในแต่ละประเด็นหรือไม่ โดยมีผลการวิเคราะห์ดังนี้ ด้านการรับรู้และทัศนคติที่มีต่อเครื่องต้มน้ำอวดลมไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจากเพศ อายุ อาชีพ หรือช่วงเวลาซื้อ ($P\text{-value} > 0.05$ ทุกกรณี) สำหรับด้านกลยุทธ์การตลาด 4Ps เกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อเครื่องต้มน้ำอวดลม ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกปัจจัยเช่นกัน ($P\text{-value} > 0.05$ ทุกกรณี) ทางด้านการเปลี่ยนแปลงของราคาที่สูงผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ ก็ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกปัจจัย ($P\text{-value} > 0.05$ ทุกกรณี) และด้านการเก็บภาษีความหวานในเครื่องต้มน้ำอวดลมที่ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในทุกปัจจัยเช่นกัน

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า เพศ อายุ อาชีพ และช่วงเวลาซื้อ ไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในทุกประเด็น สามารถอนุมานได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายทางประชากรศาสตร์ มีแนวโน้มความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน ซึ่งบ่งชี้ว่าแนวโน้มการรับรู้และพฤติกรรมของผู้บริโภคในบริบทนี้อาจเป็นลักษณะทั่วไป และไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคลเหล่านี้

สรุปผลวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของมาตรการภาษีความหวานต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคเครื่องต้มน้ำอวดลมในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการซื้อ การรับรู้เกี่ยวกับภาษีความหวาน และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค โดยสรุปได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 60 คน โดยมากระจายอยู่ในช่วงอายุ 18-25 ปี มีช่วงเวลาที่นิยมต้มน้ำอวดลมมากที่สุดคือช่วงเย็น แสดงให้เห็นว่า น้ำอวดลมเป็นเครื่องดื่มที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้บริโภค การรับรู้เกี่ยวกับภาษีความหวานและผลกระทบที่มีต่อพฤติกรรมการบริโภค ผลการศึกษาพบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับปริมาณน้ำตาลในเครื่องดื่ม น้ำอวดลม โดยมีความเห็นด้วยมากที่สุดว่าน้ำอวดลมมีปริมาณน้ำตาลสูง และมีความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น โรคอ้วน และเบาหวาน แม้ว่าผู้บริโภคจะตระหนักถึงความเสี่ยงต่อสุขภาพ แต่พฤติกรรมการบริโภคก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญหลังจากการบังคับใช้ภาษีความหวาน

การรับรู้เกี่ยวกับภาษีความหวานมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคทราบว่ามีผลบังคับใช้แล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้บริโภคมีความคิดเห็นระดับปานกลางเกี่ยวกับมาตรการเก็บภาษีนี้เป็นสิ่งที่เหมาะสม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้บริโภคยังมีทัศนคติที่หลากหลายเกี่ยวกับนโยบายดังกล่าว นอกจากนี้ยังพบว่าผู้บริโภคบางส่วนมองว่าภาษีความหวานเป็นการผลักภาระไปยังผู้บริโภคมากกว่าที่จะเป็นมาตรการเพื่อสุขภาพ

ผลการศึกษาปัจจัยทางการตลาด (4Ps) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อน้ำอวดลมมากที่สุดคือ ราคา และโปรโมชั่น ซึ่งหมายความว่า การลดราคาและการจัดโปรโมชั่นหรือการให้ส่วนลดพิเศษยังคงเป็นปัจจัยที่ดึงดูดผู้บริโภคให้เลือกซื้อน้ำอวดลม นอกจากนี้ แบรินด์ของผลิตภัณฑ์ก็มีบทบาทสำคัญรองลงมาต่อการตัดสินใจซื้อ และยังพบว่าผู้บริโภคมีแนวโน้มในการตัดสินใจซื้อแบรนด์ที่คุ้นเคยมากกว่าลองผลิตภัณฑ์ใหม่ แม้ว่าจะมีระดับน้ำตาลต่ำก็ตาม

ผลการวิเคราะห์ทางสถิติ พบว่าพฤติกรรมการบริโภคน้ำอวดลมขึ้นอยู่กับอาชีพและอายุของบุคคล โดยกลุ่มนิสิต/นักศึกษาจะดื่มมากที่สุดในระหว่างและหลังการทำงาน เนื่องจากไลฟ์สไตล์ การใช้พลังงาน และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการบริโภค อาชีพและอายุของผู้ตอบแบบสอบถามจึงมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่มักจะต้มน้ำอวดลม นอกจากนี้ยังพบว่า เพศ อายุ อาชีพ และช่วงเวลาซื้อ ไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในทุกประเด็น

การอภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคน้ำอัดลม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่ทราบว่ามีการเก็บภาษีความหวานในประเทศไทย และมีความเข้าใจตระหนักถึงปริมาณน้ำตาลในน้ำอัดลมแต่ยังคงมีการบริโภคในระดับสูง โดยภาษีความหวานส่งผลให้ผู้บริโภคบางส่วนลดการบริโภคน้ำอัดลม และมีแนวโน้มเลือกซื้อน้ำอัดลมที่มีน้ำตาลน้อยลงยังมีผู้บริโภคอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังคงบริโภคน้ำอัดลมแม้ว่าจะมีการขึ้นราคาหรือแม้ว่ามีการตระหนักรู้แล้วว่าน้ำตาลนั้นเป็นส่วนหนึ่งของโรคต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง "ความยืดหยุ่นของอุปสงค์" ที่ระบุว่าผู้ที่มีความคุ้นเคยหรือพึงพอใจในผลิตภัณฑ์จะยังคงซื้อสินค้า แม้ราคาจะเพิ่มขึ้นก็ตาม โดยการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงจากการจัดเก็บภาษีความหวาน จากการศึกษาพบว่า ราคาเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกซื้อ ผู้บริโภคมีแนวโน้มลดการซื้อน้ำอัดลมเมื่อราคาสูงขึ้น และบางส่วนอาจจะหันมาเลือกบริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีน้ำตาลน้อยลง นอกจากนี้โปรโมชั่นก็ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อต่อผู้บริโภคอย่างมาก โดยจากการสำรวจปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อน้ำอัดลมที่สำคัญ ได้แก่ ราคา และโปรโมชั่น โดยผู้บริโภคให้ความสำคัญกับราคามากที่สุดรองลงมาคือโปรโมชั่น เช่น ซื้อ 1 แถม 1 ซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจในการซื้อที่มากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อการตั้งราคาสินค้าที่สูงขึ้นจากการบวกภาษีความหวาน ทำให้ผู้บริโภคบางส่วนเลือกซื้อน้ำอัดลมสูตรไม่มีน้ำตาลแทนหรือหันไปบริโภคเครื่องดื่มอื่น เช่น น้ำผลไม้หรือน้ำแร่ เป็นต้น

ผลงานวิจัยครั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Colchero *et al.* (2017) และ Bleich *et al.* (2020) ที่พบว่า การจัดเก็บภาษีเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลสามารถช่วยลดการบริโภคได้จริง เนื่องจากหลังจากมีการขึ้นนโยบายจัดเก็บภาษีนั้น ทำให้การบริโภคสินค้าเครื่องดื่มลดลง เพราะผู้ประกอบการเพิ่มราคาสินค้าที่มีการบวกเพิ่มของอัตราภาษีเข้าไปด้วย อาจทำให้ผู้ผลิตเปลี่ยนสูตรเพื่อลดปริมาณน้ำตาล และเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งงานวิจัยของ อารญา ศรีสมบัติ (2559) และไพลิน เสียงสนั่น (2563) ระบุว่า โปรโมชั่นและการรับรู้ของแบรนด์เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อน้ำอัดลม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ที่พบว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับโปรโมชั่นและราคาสินค้าเป็นหลัก แม้ว่าจะมีภาษีความหวานเข้ามาเกี่ยวข้องก็ตาม สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับภาษีความหวาน โดยงานวิจัยของ Scarborough *et al.* (2020) และ Andreyeva *et al.* (2022) พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่สนับสนุนนโยบายเกี่ยวกับภาษีความหวานเพื่อสุขภาพที่ดีขึ้น ขณะที่ผลการศึกษาวิจัยพบว่าความคิดเห็นของผู้บริโภคยังคงมีลักษณะหลากหลาย และยังมีกลุ่มบุคคลที่ยังคงเลือกดื่มน้ำอัดลมอยู่แม้จะมีราคาที่สูงขึ้นเนื่องจากการเก็บภาษีน้ำตาล โดย Yarimoglu *et al.* (2023) รายงานว่าความเข้าใจที่ไม่เพียงพอเกี่ยวกับภาษีความหวานอาจทำให้ผู้บริโภคมองว่าเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายมากกว่ามาตรการทางสุขภาพ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งถัดไป

1. เพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่มีเพียง 60 คน อาจไม่เพียงพอที่จะสะท้อนพฤติกรรมผู้บริโภคโดยรวม ควรเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มประชากรที่หลากหลาย และสามารถนำไปสรุปผลได้อย่างแม่นยำมากขึ้น

2. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูล

พิจารณาปัจจัยด้านฤดูกาลหรือช่วงเวลาในการศึกษา เช่น โดยปกติช่วงฤดูร้อน ผู้บริโภคอาจมีแนวโน้มดื่มน้ำอัดลมมากขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์ผลกระทบของภาษีความหวานคลาดเคลื่อน ควรเปรียบเทียบข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมการบริโภคได้ชัดเจนขึ้น

3. ขยายพื้นที่ศึกษา

การจำกัดของกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาเฉพาะพื้นที่อำเภอศรีราชา อาจไม่สะท้อนภาพรวมของพฤติกรรมผู้บริโภคในจังหวัดชลบุรีทั้งหมดได้ ควรขยายพื้นที่ศึกษาให้ครอบคลุมหลายอำเภอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายและครอบคลุมกลุ่มประชากรที่แตกต่างกันในด้านสังคมและเศรษฐกิจ

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐภูมิ ทรัพย์สมบัติ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบความถูกต้อง รวมถึงให้ข้อเสนอแนะอันทรงคุณค่าตลอดระยะเวลาของการศึกษา อันเป็นแนวทางสำคัญที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานวิจัยฉบับนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างสมบูรณ์

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ประชาชนใน เขตอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ที่ได้สละเวลาและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลผ่านแบบสอบถามด้วยความเต็มใจ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยในครั้งนี้หากมีข้อบกพร่องประการใดในงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอน้อมรับไว้ด้วยความเคารพและขออภัยมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กมลพัฒน์ มากแจ้ง และ สุภัตตา พงษ์อุทธา. (2562). การติดตามราคาและปริมาณน้ำตาลในเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลก่อนและหลังการปรับโครงสร้างภาษีสรรพสามิตเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลของประเทศไทย. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข, 13(2), 128-144.
- ธนัชพร ทิพย์กาญจนกุล. (2562). ผลกระทบของภาษีความหวานต่อราคา: กรณีศึกษาเครื่องดื่มในประเทศไทย. [วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจนา หันจางสิทธิ์, วรณสุตา งามอรุณ, และ ธนพร เกิดแก้ว. (2566). ภาษีความหวาน: การเก็บภาษีเพื่อสุขภาพของประเทศไทย. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 80-91.
- ไพลิน เสียงสนั่น. (2563). การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในการซื้อน้ำตาลหลังมีการเก็บภาษีน้ตาลของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. [การศึกษาค้นคว้าอิสระเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สกุรัตน์ จิตต์มาลา. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกของผู้บริโภคที่มีต่อชาเขียวพร้อมดื่มหลังการเก็บภาษีเครื่องดื่มตามปริมาณความหวาน. [การศึกษาค้นคว้าอิสระเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร]. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อารญา ศรีสมบัติ. (2559). อัตราการปรับ VAT ในไทย. Tax Policy, 32(1), 1-3.
- Andreyeva, T., Marple, K., Marinello, S., Moore, T. E., and Powell, L. M. (2022). Outcomes Following Taxation of Sugar-Sweetened Beverages. JAMA Network Open, 5(6). <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.15276>.
- Bleich, S. N., Lawman, H. G., LeVasseur, M. T., Yan, J., Mitra, N., Lowery, C. M., Peterhans, A., Hua, S., Gibson, L. A., & Roberto, C. A. (2020). The Association of a Sweetened Beverage Tax with Changes in Beverage Prices and Purchases at Independent Stores. Health Affairs, 39(7), 1130-1139.
- Colchero, M. A., Molina, M., & Guerrero-López, C. M. (2017). After Mexico Implemented a Tax, Purchases of Sugar-Sweetened Beverages Decreased and Water Increased: Difference by Place of Residence, Household Composition, and Income Level. The Journal of Nutrition, 147(8), 1552-1557.
- Donnelly, G. E., Guge, P. M., Howell, R. T., & John, L. K. (2021). A Salient Sugar Tax Decreases Sugary-Drink Buying. Psychol Sci, 32(11), 1830-1841.

- Lacaza, R.M., Udaundo, E.Y., & Emmanuel, D.J. (2024). **An empirical evaluation of the sugar sweetened beverage tax and its implications on health policy and tax revenues.** Congressional Policy and Budget Research Department.
- Piekara, A. (2022). **Sugar Tax or What? The Perspective and Preferences of Consumers.** Int J Environ Res Public Health, 19(19).
- Scarborough, P., Adhikari, V., Harrington, R.A., Elhussein, A., Briggs, A., Rayner, M., Adams, J., Cummins, S., Penney, T., & White, M. (2020). **Impact of the announcement and implementation of the UK Soft Drinks Industry Levy on sugar content, price, product size and number of available soft drinks in the UK, 2015-19: A controlled interrupted time series analysis.** PLoS Med, 17(2), e1003025.
- Thiboonboon, K. (2024). **Can Health Taxes Save Us from Ourselves? Assessing a Sugar Sweetened Beverage (SSB) Tax as an Anti-Obesity Policy in Thailand.** [Doctoral thesis in the Faculty of Health]. University of Technology Sydney.
- World Health Organization. (2015). **WHO calls on countries to reduce sugars intake among adults and children.** Retrieved January, 10, 2025, from <https://www.who.int/news/item/04-03-2015-who-calls-on-countries-to-reduce-sugars-intake-among-adults-and-children>.
- World Health Organization. (2023). **Global report on the use of sugar-sweetened beverage taxes.** Retrieved January, 10, 2025, from <https://www.who.int/publications/i/item/9789240084995>.
- Yarimoglu, E., Cebisli, I., Levent, A. R., Tesik, T., and Ozan, M. (2023). **A descriptive study on Turkish young consumers' soft drink buying behaviors.** Marketing Science & Inspirations, 18(3), 25-35. <https://doi.org/10.46286/msi.2023.18.3.3>.

ผลกระทบของการบริหารจัดการหนี้สินต่อผลการดำเนินงานทางการเงินและเสถียรภาพทางการเงินของ
บริษัทขนส่งที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

The Impact of Debt Management on Financial Performance and Financial Stability of
Listed Transportation Companies on the Stock Exchange of Thailand

ชนิกานต์ หวังภัทรวานิช¹

ณิชากุล หล่อศิริรัตนกุล¹

ธนาภรณ์ กัตพงษ์¹

ธัญรดา จุอำไพ¹

วิริญญา หมดสุวรรณ¹

นาริรัตน์ บุรินรัมย์¹

ณัฐวุฒิ ทรัพย์สมบัติ²

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของการบริหารจัดการหนี้สินที่มีต่อผลการดำเนินงานทางการเงินและเสถียรภาพทางการเงินของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มอุตสาหกรรมขนส่งในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 17 บริษัท และรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูล SETSMART ในช่วงปี พ.ศ. 2563 ถึง พ.ศ. 2567 การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตราส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ (Total Debt to Assets Ratio: DA) กับตัวชี้วัดผลการดำเนินงานของกิจการ ได้แก่ อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (Return on Assets: ROA) อัตราผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (Return on Equity: ROE) กำไรต่อหุ้น (Earnings per Share: EPS) และอัตราส่วนทางการตลาด (Tobin's Q) สำหรับเสถียรภาพทางการเงินใช้ค่าคะแนน Z-score ของ Altman เป็นเกณฑ์ในการประเมิน

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า DA มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับ Tobin's Q อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ไม่พบความสัมพันธ์เชิงนัยสำคัญทางสถิติกับ ROA, ROE และ EPS นอกจากนี้ ยังพบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่าง DA กับค่า Z-score อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจสะท้อนว่า การเพิ่มขึ้นของมูลค่าตลาดแม้จะมีภาระหนี้เพิ่มขึ้น อาจเกิดจากโครงสร้างหนี้ที่วางแผนมาอย่างมีกลยุทธ์และการบริหารหนี้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ยังอาจสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีบัญชีเชิงบวก (Positive Accounting Theory) ซึ่งช่วยส่งเสริมการรับรู้เชิงบวกของนักลงทุน และเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของ DA ในการประเมินสถานะทางการเงินของกิจการ

งานวิจัยนี้เน้นย้ำถึงบทบาทของการบริหารจัดการหนี้สินอย่างมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมเสถียรภาพทางการเงินและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของกิจการในตลาด โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีความผันผวนทางเศรษฐกิจ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสามารถเป็นข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารองค์กร นักลงทุน และผู้กำหนดนโยบายในการพัฒนากลยุทธ์เพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเงินในภาคธุรกิจขนส่ง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการหนี้สิน ผลการดำเนินงานทางการเงิน เสถียรภาพทางการเงิน

¹ นักศึกษาหลักสูตรภาษาอังกฤษ ภาควิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา

Abstract

This study aims to examine the impact of debt management on financial performance and financial stability of listed companies in the transportation sector on the Stock Exchange of Thailand. The sample consists of 17 companies, with data collected from the SETSMART database during the period 2020 to 2024. The analysis employs multiple regression analysis to explore the relationship between the total debt to assets ratio (DA) and key financial performance indicators, including return on assets (ROA), return on equity (ROE), earnings per share (EPS), and Tobin's Q. For financial stability, the Altman Z-score is used as the evaluation metric.

The findings reveal that DA is positively and significantly related with Tobin's Q, while no statistically significant relationship is found with ROA, ROE, and EPS. Furthermore, a positive and statistically significant relationship is observed between DA and the Altman Z-score. These results suggest that the increase in a company's market value despite rising debt levels may reflect strategically planned debt structures and efficient debt management. This may also be consistent with the Positive Accounting Theory, which enhances investor perception and highlights the importance of DA in assessing a firm's financial condition.

This research emphasizes the role of effective debt management in enhancing financial stability and strengthening the competitiveness of firms in the marketplace, particularly during periods of economic uncertainty. The findings provide valuable insights for corporate managers, investors, and policymakers in formulating strategies to promote financial stability within the transportation sector.

Keywords: *Debt Management, Financial Performance, Financial Stability*

Introduction

Loske (2020) underlines the global impact of COVID-19 pandemic, especially the transportation industry, being one of the industries that suffers the biggest losses from the pandemic. As a result, many cost reduction methods such as employee layoffs, or flight cancelling are introduced to lower their operating costs. Other methods being shifting to freight transportation, restructuring operations, enhancing customer services or applying for government financial support packages to repay debts (Chantarapanich, 2021).

In the Stock Exchange of Thailand, Transportation serves as fundamental components for trade, tourism, and logistics prompting airlines or SkyTrain to manage their high operating costs through debt restructuring and refinancing, which are faster, easier to qualify, and positively impact credit scores (Du, 2024).

The ability of a business to determine and assess the degree of success of the business's financial operations and debt management is known as financial performance (Azizah & Nengzih, 2021). The effect of debt on a company's performance has been concluded by Forte and Tavares (2019) who found that it depends on the measure of debts along with institutional framework and macroeconomics variables. As an example, Airports of Thailand (AOT), proactively aligns its financing structure with long-term infrastructure initiatives. While Nok Air faced liquidity issues due to high interest rates and declining revenue. This highlights

the importance of timing and structuring debt appropriately. As we can see, the effect of debt management on company performance has not yet reached a definitive conclusion. Thus, this provides motivation for our research.

Bank of Thailand (2004) referred to Financial Stability as a healthy financial system providing smooth financial services and resilient against shocks. Companies rely on the system for profit, and z-score measures stability by comparing capitalization and returns with volatility of returns to measure bank's solvency risks (World Bank Group, 2017).

Along with previous mentioned methods, we will be using measures of debt to shows the efficiency of company's debt management and explore the relationship between debt management, financial performance, and financial stability of transportation firms listed on the SET, particularly during the period from 2020 to 2024 or during and after COVID-19 pandemic to offer insights into their collective impact on the financial health for both academic and practical applications in financial management.

Research Objectives

1. To study the effect of Listed transportation companies' debt management on financial performance since COVID-19.
2. To explore the effect of Listed transportation companies' debt management on financial stability since COVID-19.

Scope of the Research

1. To understand the impact of debt management on the companies' financial performance and financial stability.
2. The target is Listed transportation companies on the stock exchange of Thailand.
3. The area is within Thailand and the timing is during 2020-2024.

Reviewing Literature

1. Listed Company

Most listed companies in Thailand are registered on The Stock Exchange of Thailand (SET), which is a platform that supports business with capital raising and investment, promoting financial literacy and strengthening market integrity, contributing greatly to registered firms' financial performance and stability (The Stock Exchange of Thailand, 1975) as high stability and good performance will increase and attract investors' funding, furtherly contribution to firm's operation and raise its profitability. Importance of these concept along with debt management which is majorly adopted by listed company during COVID-19 pandemic due to the lack of revenue, since strong debt management policies boost firms' attractiveness and made investors and creditors more confident in investing and funding, ensuring firms' survivability (Abuamsha & Shumali, 2022).

2. Debt Management

Rolph (1957) has concluded that debt management is a financial strategy used by corporations to optimize financial performance while minimizing risks associated with borrowing, while maintaining stability and growth. This is very important for a listed company since leverage ratios and financial risks indicators, such as Total Debt Ratio (DA), are closely monitored by investors and regulators. With poor debt management, it may lead to credit rating downgrades, declining stock value and reduced investor confidence.

Rolph (1957) has also pointed out that effective debt management requires considering debt composition, maturity structure, interest rates, and market conditions, such as balancing short-term and long-term debt to ensure liquidity while minimizing refinancing risks since excessive short-term debt may lead to financial distress and extreme long-term debt can burden firm with high interest expenses. Therefore, listed firms have to enhance liquidity, minimize borrowing costs, maintain investor confidence and ensure resilience against economic downturns along with its future growth, profitability and sustainability.

3. Financial Performance

Financial management is usually assessed by measuring and examining a company's financial performance. Fahmi (2012) cited in Lestari and Purnawati (2018) and Dinh and Pham (2020) has concluded that financial performance is determined by how well a business has applied and executed relevant financial implementation guidelines, as it is considered the result of an organization's capital mobilization, execution, and oversight. Additionally, Azizah et al. (2023) determined financial performance as activity undertaken by business to evaluate effectiveness and efficiency of their income generation and financial condition, implying its importance on debt management and planning of firm as it can reveal their financial growths.

Financial performance is evaluated using a variety of indicators, including Return on Asset (ROA), Return on Equity (ROE), Earning per share (EPS), Tobin's Q ratio as a proxy for investment opportunities (Abbas et al., 2020; Okanda et al., 2025).

4. Financial Stability

According to Sheremet and Sayfulin (2014) and Azrilian (2014), financial stability is a key indicator of a company's financial health, influenced by production factors, balance sheet, liquidity and reserves. Debt management is very crucial to Financial Stability, as it could affect stability and could reduce a firm's capacity to handle financial crises. Altman's Z score, as reported by Valaskova and Gajdosikova (2021) will be used as an indicator in this study to help with bankruptcy classification. This indicates the influence of debts on firms' stability.

5. Capital Structure Theory and Trade-off Theory

Modiglian and Miller (1958) has determined the value of a firm on its ability to generate income and their asset risks under the assumption that the market is perfect, and its capital structure does not contribute to its value. Later, Modigliani and Miller (1963) found that tax saving benefits positively affected debt financing upon considering corporate taxes through Trade-off Theory, that debts and financial burden firms tolerated is equal to benefit firm received from tax saving, indicating firm's stability through effective debt management. In summary, the theories are mainly about how firm finance their operations using debt and equity along with its effect on the firm's value and cost of capital, as noted by Weill (2008).

6. Pecking Order Theory

According to Donaldson (1961) and Myers and Majiuf (1984), Pecking Order Theory or Capital Structure Pecking order suggests companies prioritize internal financing over external financing, typically retained earnings, then Debt and Equity in order based on fund raising patterns. Along with the previous theory mentioned, Weill (2008) also used this theory in his studies to study Firm's performance and debt relationship. Debt financing could be an indicator of the declining performance of a firm, since retained earnings are not enough to finance its operations.

7. Agency Theory

Agency theory framework explains conflicts between principals (shareholders) and agents (executives or managers) in corporate decision-making. Jensen and Meckling (1976) mentioned that it usually leads to inefficiencies in debt management, investment strategies, and risk-taking behaviors. These conflicts manifest particularly in industries with leverage, such as transportation, where overleveraging can be constraints. Therefore, in the time of COVID-19 situation, prudent financial policies demonstrated greater financial resilience, while weak governance structures and ineffective debt management may face crises. (Kaplan & Norton, 1992).

8. Stakeholder Theory

Stakeholder Theory suggests that firms can stabilize their financial positions more efficiently by collaborating with stakeholders like employees, suppliers, creditors, and governments when they face financial constraints situations. This approach helps mitigate agency problems and ensures accountability through independent boards and risk committees for their financial decisions or firms are held accountable by regulatory frameworks and market discipline for excessive risk-taking (Harrison et al., 2015). Additionally, Harrison et al. (2015) also mentioned that stability is dependent on effective governance mechanisms, such as board oversight, performance-based executive compensation, transparent financial reporting, and regulatory compliance. Stronger the regulations, investor rights and legal protections, the more stable the firm is and the less they susceptible to corruption, financial misreporting or opportunistic behavior that could lead to market efficiencies and systematic risks.

9. Previous studies

The relationship between debt management and financial performance

Abbas et al. (2020) investigated the impact of debt financing on financial performance of the listed transport companies (airline sector) in Pakistan using information from 2008-2018. Firm size, measured by the natural logarithm of assets used as control variables, has a relationship to company's performance. Three debt ratios have been used as independent variables, total debt ratio (TDR), short term debt ratio and long-term debt ratio to represent financing of debts. For dependent variables, this research has used Return on Asset (ROA) and Earning per Share (EPS) to indicate a company's performance, which is affected by debt financing. The relationship between Debt Financing and Financial Performance is found to be inverse due to the limited-to-none long-term debt market and bank policies. The higher the debts, the lower the performance.

As for remaining variables, Okanda et al. (2025) has looked into relationship between Firm Performance, represented by Tobin's Q and Return on Equity, and Debt Financing, represented by Debt to Asset ratios of Small and Medium Enterprises (SME) under manufacturing, wholesale and retail sector on Shenzhen Stock Exchange from 2011-2018. The result shows that Debt Financing has a positive relationship and significant effect on ROE, except for Long Term Debt that does not hold equal degree of significance compared to Short Term Debt and Total Debt. As for Tobin's Q, its relationship with debt financing is proved to be positive with debt financing portrayed possible enhancement of market performance from imposed leverages.

Based on the above discussion on the mixed link between debt management and financial performance, we develop the first hypothesis as below:

H1: There is a relationship between debt management and financial performance.

The relationship between debt management and financial stability

Valaskova and Gajdosikova (2021) conducted the research to find the relationship of the indebtedness and firm's financial problem or performance using information during 2015-2020 from the sample of the construction sector in Visegrad group which consist of 4 central European country; Poland, the Czech Republic, Slovakia, and Hungary. Under efficient debt management that have significant relationship with the firm's financial stability, independent variable in this firm is indebtedness indicators, which went through processes of analyses to find their influences on dependent variable, financial prosperity, which can indicate financial stability of the company.

As previously discussed regarding the impact of debt management on financial stability, the second hypothesis is developed as follow:

H2: There is a relationship between debt management and financial stability.

Research Framework

Based on theoretical foundations, conceptual frameworks, and prior research, debt management has been identified as a critical factor influencing both a firm's financial performance and its financial stability. This relationship can be explained through the application of Capital Structure Theory, Pecking Order Theory, and Agency Theory. Accordingly, this study aims to examine the relationship between total debt ratio as measures of debt management, and their impact on financial performance and financial stability.

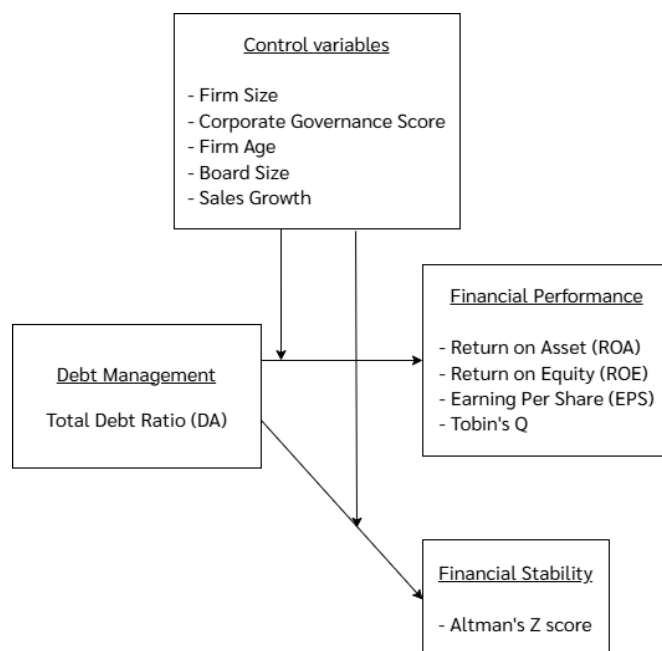

Figure 1 Research Framework

Research Methodology

1. Data Collection

In assessing data, this research employs secondary data, specifically from the SETSMART database provided by the Stock Exchange of Thailand (SET), as well as the financial statements of companies listed on the Stock Exchange of Thailand (SET) from their company websites. The sample selected will not include the Investment Funds and companies that do not provide full information on studied variables from 2020 to 2024. Accordingly, the final sample comprises 17 unique companies, resulting in a total of 85 firm-year observations.

2. Data Analysis

The data was analyzed using the SPSS Program and divided into two main sections

2.1 Descriptive Analysis

Basic statistical measures such as mean, minimum, maximum, and standard deviation were analyzed for all available both independent and dependent to provide a general understanding of the data.

2.2 Inferential Analysis

Multiple Regression Analysis was used to examine the relationship between independent variable (Debt management) and dependent variable (Financial performance and Financial Stability). A total of five regression models were constructed and shown below:

Model 1 Return on Asset

$$ROA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \times DA_{1,i,t} + \beta_2 \times FS_{2,i,t} + \beta_3 \times CGS_{3,i,t} + \beta_4 \times FA_{4,i,t} + \beta_5 \times OWNER_{5,i,t} + \beta_6 \times BS_{6,i,t} + \beta_7 \times SG_{7,i,t} + \varepsilon_i$$

Model 2 Return on Equity

$$ROE_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \times DA_{1,i,t} + \beta_2 \times FS_{2,i,t} + \beta_3 \times CGS_{3,i,t} + \beta_4 \times FA_{4,i,t} + \beta_5 \times OWNER_{5,i,t} + \beta_6 \times BS_{6,i,t} + \beta_7 \times SG_{7,i,t} + \varepsilon_i$$

Model 3 Earning Per Share

$$EPS_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \times DA_{1,i,t} + \beta_2 \times FS_{2,i,t} + \beta_3 \times CGS_{3,i,t} + \beta_4 \times FA_{4,i,t} + \beta_5 \times OWNER_{5,i,t} + \beta_6 \times BS_{6,i,t} + \beta_7 \times SG_{7,i,t} + \varepsilon_i$$

Model 4 Tobin's Q Ratio

$$TOBIN_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \times DA_{1,i,t} + \beta_2 \times FS_{2,i,t} + \beta_3 \times CGS_{3,i,t} + \beta_4 \times FA_{4,i,t} + \beta_5 \times OWNER_{5,i,t} + \beta_6 \times BS_{6,i,t} + \beta_7 \times SG_{7,i,t} + \varepsilon_i$$

Model 5 Altman's Z score

$$ALTZ_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \times DA_{1,i,t} + \beta_2 \times FS_{2,i,t} + \beta_3 \times CGS_{3,i,t} + \beta_4 \times FA_{4,i,t} + \beta_5 \times OWNER_{5,i,t} + \beta_6 \times BS_{6,i,t} + \beta_7 \times SG_{7,i,t} + \varepsilon_i$$

Where;

ROA = Return on Asset

DA = Total Debt Ratio (Debt to Asset Ratio)

BS = Board Size

ROE = Return on Equity

FS = Firm Size

SG = Sales Growth

EPS = Earnings Per Share

CGS = Corporate Governance Score

i = Firm

TOBIN = Tobin's Q Ratio

FA = Firm Age

t = Time (Year)

ALTZ = Altman's Z score

OWNER = Ownership Structure

ε = Error Term

Table 1 Measurement of Independent Variable

Variable	Measurement
Total Debt Ratio (DA)	Measured by dividing total liabilities by total assets

Table 2 Measurement of Dependent Variable

Variable	Measurement
Return on Asset (ROA)	Measured by net income divided by total assets
Return on Equity (ROE)	Measured by net income divided by shareholders' equity.
Earnings Per Share (EPS)	Measured by net income divided by the number of outstanding shares.
Tobin's Q Ratio (TOBIN)	Measured by the market value of stockholders' equity plus total debts divided by total equity plus total liabilities.
Altman's Z score (ALTZ)	A composite score of five financial ratios, liquidity, long-term and short-term profitability, long-term solvency, and asset efficiency used to predict financial distress and bankruptcy risk.

Table 3 Measurement of Control Variable

Variable	Measurement
Firm Size (FS)	Measured by the natural logarithm of total assets.
Corporate Governance Score (CGS)	Taken from evaluation by Thai Institute of Directors Association (Thai IOD).
Firm Age (FA)	Measured in years since the firm's establishment.
Ownership Structure (OWNER)	Measured by the sum of stock percentage held by top 10 major shareholders.
Board Size (BS)	Number of directors on the firm's board.
Sales Growth (SG)	The percentage rate at which a company's revenue is increasing over time.

Research Results and Discussion

1. Descriptive analysis

Table 4: Descriptive statistics

Variables	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
DA	0	1.840	0.603	0.497
ROA*	-4.080	15.730	6.699	5.971
ROE*	-10.950	23.050	8.046	10.278
EPS*	-0.740	3.010	0.625	1.074
TOBIN*	0.560	4.670	1.806	1.307
ALTZ	0.080	10.290	2.736	2.753
FS	12.690	19.420	16.234	1.924
CGS	3	5	4.647	0.685
OWNER	23.680	84.060	62.817	12.121
SG*	-55.050	173.200	22.465	66.331
FA	5	56.760	28.753	13.904
BS	7	18	10.953	2.492

Note : Variables followed by * are Winzorized at the 5th and 95th percentiles.

The Total Debt Ratio (DA) has a mean of 0.603 with a standard deviation of 0.497. The minimum value is 0.000, while the maximum reaches 1.840. This indicates that while some companies had no debt at all, others were highly leveraged carrying debt levels that even exceeded the value of their assets, suggesting potential financial risk in certain cases.

In terms of financial performance indicators, the Return on Assets (ROA) has a mean of 6.699, which reflects a generally healthy level of profitability. However, the standard deviation is relatively high (5.971), and the minimum value is negative (-4.080), indicating substantial losses in some of the firms.

The Return on Equity (ROE) averages 8.046, with a minimum of -10.950 and a maximum of 23.050. The wide range and high variability (standard deviation = 10.278) show significant differences in shareholder returns across the sample firms.

For Earnings per Share (EPS), the mean is 0.625, suggesting that, on average, the firms generated positive earnings for shareholders. However, the minimum value of -0.740 and a relatively large standard deviation of 1.074 imply considerable fluctuation in profitability among firms.

Tobin's Q has a mean of 1.806, which is greater than 1, indicating strong market valuation and investor confidence. The standard deviation of 1.307 reflects moderate variability in market performance.

Finally, Altman's Z-score, used to assess financial stability and bankruptcy risk, has a mean of 2.736. While this average lies within the "safe zone", the high standard deviation (2.753) and a minimum as low as 0.080 suggest that certain firms remain at risk of financial distress despite the overall stability observed in the group.

2. Coefficient analysis

Table 5: DA impacts on Coefficient analysis Correlation of Variables

	ROA	ROE	EPS	TOBIN	ALTZ	FS	CGS	FA	OWNER	BS	SG	DA
ROA	1											
ROE		1										
EPS			1									
TOBIN				1								
ALTZ					1							
FS	-0.349	-0.201	-0.247	0.196	-0.072	1						
CGS	-0.290	-0.108	-0.416	-0.132	-0.228	0.419	1					
FA	0.123	0.072	0.338	0.216	-0.127	0.160	-0.323	1				
OWNER	-0.086	-0.025	-0.053	0.197	-0.208	0.499	0.054	0.212	1			
BS	-0.301	-0.233	-0.210	0.424	0.210	0.610	0.342	0.108	0.404	1		
SG	0.076	0.090	0.060	0.038	-0.077	0.012	0.129	0.089	0.082	0.114	1	
DA	-0.234	-0.074	-0.281	0.259	0.351	0.505	0.35	-0.273	0.179	0.413	-0.030	1

According to Table 5, DA are negatively correlated with ROA, ROE, EPS, FA and SG, indicating that asset returns and profitability tends to increase as debts decrease. At the same time, older companies commonly have a lot of debt. Additionally, DA exhibited a positive association with TOBIN, ALTZ, FS, CGS, OWNER, and BS, revealing that larger companies, market value, boards, good corporate governance and ownership concentration appear to have more debts and equity.

This section also investigates the potential for multicollinearity. The correlation coefficients among the selected variables range from -0.416 to 0.610, which are well below the commonly accepted threshold of 0.80 that would indicate a serious multicollinearity problem. These results suggest that multicollinearity is not a concern and will not adversely affect the regression analysis conducted in the following section.

3. Regression analysis

Table 6: DA impacts on Financial Performance

	ROA	ROE	EPS	TOBIN
Constant	28.935 (8.328)	35.768 (15.05)	2.984 (1.435)	-2.681 (1.67)
DA	0.531 (1.599)	3.197 (2.889)	-0.044 (0.275)	0.746** (0.321)
FS	-0.928* (0.516)	-1.282 (0.932)	-0.071 (0.089)	-0.103 (0.103)
CGS	-0.816 (1.144)	0.859 (2.068)	-0.395** (0.197)	-0.522** (0.229)
FA	1.410 (1.253)	2.766 (2.263)	0.484** (0.216)	0.376 (0.251)
OWNER	0.044 (0.061)	0.104 (0.11)	-0.001 (0.011)	0.001 (0.012)
BS	-4.718 (3.829)	-12.043* (6.918)	-0.373 (0.66)	2.895*** (0.768)
SG	0.008 (0.010)	0.015 (0.017)	0.001 (0.002)	0 (0.002)
Adj. R-square	0.115	0.101	0.187	0.257
Number of Observation	85	85	85	85

Note: Standard error of the estimate are in parenthesis, and * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.001$

Table 6 shows that the Total Debt Ratio (DA) has a positive and statistically significant relationship with Tobin's Q (0.764) with an adjusted R-square of 25.7% which aligned with previous study of Okanda et al. (2025) who reported a positive and significant relationship between debt and market performance (Tobin Q). This can be interpreted as higher debt levels potentially improving the company's market value, which can be supported by the Bonus Plan Hypothesis from Positive Accounting Theory (Watts & Zimmerman, 1986), where managers may inflate earnings with earning management to meet bonus thresholds and enhance their personal compensation, which in turn shapes investor perception and increases the firm's market valuation.

On the other hand, DA shows positive relationships with ROA (0.531), the same direction as Abbas et al. (2020) and ROE (3.197), the same direction with Okanda et al. (2025), although statistically insignificant, indicating that while debt may improve profitability through asset or equity efficiency, the effects are not consistent or strong enough to be significant. This reflects the Trade-off Theory (Modigliani & Miller, 1963), where the benefits of debt are balanced against financial distress costs. Meanwhile, EPS (-0.044) displays a negative but insignificant relationship with DA, sharing same direction of relationship with Abbas et al. (2020), implying that increased debt may slightly reduce earnings per share, possibly due to higher interest expenses or dilution effects. This supports the view of the Pecking Order Theory (Myers & Majiuf, 1984), which suggests how firms that resort to debt could be lacking internal financing, often indicating weaker financial health.

As for Adjusted R-square value of ROE model (0.024) that is comparably low among others, it could be caused by the lack of sample size in this study, along with negative relationship correlation between DA toward ROE, which lower the Adjusted R-Squared number and its estimation ability.

Table 7: DA impacts on Financial Stability

	ALTZ
Constant	6.991 (3.132)
DA	2.574*** (0.601)
FS	-0.297 (0.194)
CGS	-1.887*** (0.43)
FA	-0.441 (0.471)
OWNER	-0.073** (0.023)
BS	5.822*** (1.44)
SG	-0.001 (0.004)
Adj. R-square	0.411
Number of Observation	85

Note: Standard error of the estimate are in parenthesis, and * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.001$

Regarding financial stability, DA has a strong, positive and highly significant relationship with the Z-score (2.574) which aligns with findings of Valaskova and Gajdosikova (2021) who emphasized that efficient use of debt can enhance financial health and long-term sustainability, at 41.1% (Adj. R-square). This can be interpreted as higher debt levels improving the company markets. This finding aligns with the Debt Covenant Hypothesis (Watts & Zimmerman, 1986), where firms maintain strong financial ratios to meet creditor expectations and avoid breaches in lending agreements.

The results show that CG Score, Firm Age, and Board Size significantly relate to EPS and Tobin's Q. Positive effects from Firm Age and Board Size suggest that experience and oversight enhance financial performance, which can be supported by both Agency Theory (Jensen & Meckling, 1976) and Stakeholder Theory (Harrison et al., 2015), which emphasize the importance of internal governance and broad stakeholder accountability. The negative impact of CG Score may reflect constraints from strict governance, also consistent with Agency Theory, where overly tight controls can limit managerial flexibility. For financial stability, CG Score and Ownership Structure show negative relationships with Z-score, implying potential risks from conservative management and shareholder conflicts. However, Board Size has a positive effect, indicating that broader oversight can help strengthen stability, further contribute the role of governance in line with Stakeholder Theory

Research Conclusion

The analysis reveals that the Total Debt Ratio (DA) has a significant positive relationship with Tobin's Q, indicating that higher debt levels can enhance a company's market value. This supports the Bonus Plan Hypothesis from Positive Accounting Theory (Watts & Zimmerman, 1986), where managers may use earnings management to meet bonus thresholds, thereby improving investor perception and market valuation. However, DA shows positive but statistically insignificant relationships with Return on Assets (ROA) and Return on Equity (ROE), suggesting that while debt may improve profitability through asset or equity efficiency, the effects are not strong enough to be significant. Conversely, Earnings Per Share (EPS) has a negative but insignificant relationship with DA, implying that increased debt might slightly reduce earnings per share due to higher interest expenses or dilution effects. Regarding financial stability, DA has a strong, positive, and highly significant relationship with the Altman Z-score, indicating that efficient use of debt can enhance financial health and long-term sustainability or possible integration of earning management to increasing financial ratios, avoiding penalties that come with inability to meet requirements as described in Debt Covenant Theory under Positive Accounting Theory (Watts & Zimmerman, 1986). The results also highlight the importance of firm size, corporate governance score, firm age, ownership structure, and board size in influencing financial performance and stability. In summary, these findings underscore the critical role of strategic debt management in enhancing both market performance and financial stability.

Suggestions for Future Research

There are still many different possibilities for new research. For instance, future studies may investigate the relationship between debt management and financial performance, as well as financial stability across many industries since it may yield useful insights into how debt management practices vary

in their effectiveness depending on industry context. In addition, by concerning the external factors, such as economic cycles, regulatory changes, and market conditions, researchers can also gain a better understanding of how the environment impacts on debt management.

Future studies should also consider extending the time frame and including more companies, even those not listed on the Stock Exchange of Thailand. This approach would provide a clearer picture of how companies performed before and during the COVID-19 pandemic. By focusing on the long-term effects of debt management strategies and reducing the impact of short-term disruptions, researchers can gather more samples for a more reliable and accurate analysis.

Lastly, future research on debt management's impact on financial performance and stability should explore variables. For example, examining Short-term Debt Ratio and Long-Term Debt Ratio could provide deeper insights into their financial implications. This approach would be more detailed than using Total Debt Ratio, which combines all liabilities and may overlook the specific effects of different types of debt on financial performance and stability.

References

- Abbas, U., Aziz, S., & Khan, S. (2020). How does Debt Financing affect Financial Performance? A Study of Transport Companies listed in Pakistan. *Review of Politics and Public Policy in Emerging Economies*, 2(2), 75-84.
- Abuamsha, M., & Shumali, S. (2022). Debt structure and its impact on financial performance: An empirical study on the Palestinian stock exchange. *Journal of International Studies*, 15(1), 211-229.
<https://doi.org/10.14254/2071-8330.2022/15-1/14>
- Azizah, M., & Nengzih. (2021). Financial Performance Analysis of Sharia Banks in Indonesia and Malaysia Using Dupont System. *Saudi Journal of Economics and Finance*, 5(1), 28-38.
<https://doi.org/10.36348/sjef.2021.v05i01.003>
- Azizah, N., Manik, M. B., Sumarni, Siddiq, M., & Ilham, R. N. (2023). Analysis Of Financial Performance In The Home Industry Of Kerupuk Tempe In Matang Munye, Syamtalira Aron Sub-District. *Journal of Accounting Research, Utility Finance and Digital Assets*, 1(3), 304-311.
- Azrilian, A. N. (2014). *Economic and legal dictionary*. Institute of the New Economy, Moscow.
- Bank of Thailand. (2004). *The importance of financial stability*. Bank of Thailand. Retrieved February 12, 2025 from <https://www.bot.or.th/en/our-roles/financial-stability/financial-stability.html>
- Chantarapanich, R. (2021). Impact and Adaptation of Airline Business in the COVID-19 Outbreak Situation. *Academic Journal of Buriram Rajabhat University*, 13(1), 1-20.
- Dinh, H. T., & Pham, C. D. (2020). The Effect of Capital Structure on Financial Performance of Vietnamese Listing Pharmaceutical Enterprises. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(9), 329-340. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no9.329>

- Donaldson, G. (1961). *Corporate Debt Capacity: A Study of Corporate Debt Policy and the Determination of Corporate Debt Capacity*. . Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University, Boston.
- Du, J. (2024). *Debt Restructuring vs. Debt Refinancing: What's the Difference?*
<https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/091615/difference-between-restructuring-and-refinancing.asp>
- Fahmi, I. (2012). *Financial Statement Analysis* (2nd ed.). Bandung: Alfabeta.
- Forte, R., & Tavares, J. M. (2019). The relationship between debt and a firm's performance: the impact of institutional factors. *Managerial Finance*, 45(9), 1272-1291. <https://doi.org/10.1108/MF-04-2018-0169>
- Harrison, J. S., Freeman, R. E., & Abreu, M. C. S. d. (2015). Stakeholder Theory As an Ethical Approach to Effective Management: applying the theory to multiple contexts. *Review of Business Management*, 858-869. <https://doi.org/10.7819/rbgn.v17i55.2647>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3, 305-360.
- Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1992). The Balanced Scorecard—Measures that Drive Performance. *Harvard Business Review*, 70(1), 71-79. <https://hbr.org/1992/01/the-balanced-scorecard-measures-that-drive-performance-2>
- Lestari, N. L. P. P., & Purnawati, N. K. (2018). Analysis Of The Influence Of Financial Performance On Capital Structure In Food and Beverage companies on the IDX. *E-Jurnal Manajemen Unud*, 7(7), 3564-3593. <https://doi.org/10.24843/EJMUNUD.2018.v7.i07.p5>
- Loske, D. (2020). The impact of COVID-19 on transport volume and freight capacity dynamics: An empirical analysis in German food retail logistics. *Transp Res Interdiscip Perspect*, 6, 100165. <https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100165>
- Modiglian, F., & Miller, M. H. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*, 48(3), 261-297.
- Modigliani, F., & Miller, M. H. (1963). Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction. *The American Economic Review*, 53(3), 433-443. <https://www.jstor.org/stable/1809167>
- Myers, S. C., & Majluf, N. S. (1984). Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have. *NBER Working Paper*, No.1396. National Bureau of Economic Research.
- Okanda, T. L., Zhang, J., Sarfo, P. A., & Amankwah, O. (2025). Exploring the Nexus between Debt Financing and Firm Performance: A Robustness Analysis Using Instrumental Variables. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 12(2), 08-22. <https://doi.org/10.22161/ijaers.122.2>
- Rolph, E. R. (1957). Principles of Debt Management. *The American Economic Review*, 47(3), 302-320. <https://www.jstor.org/stable/1811241>
- Sheremet, A. D., & Sayfulin, R. S. (2014). *Methodology of financial analysis*. Infra-M, Moscow.

- The Stock Exchange of Thailand. (1975). *Vision and Mission*. SET. Retrieved February 19, 2025, from <https://www.set.or.th/en/about/overview/vision-mission>
- Valaskova, K., & Gajdosikova, D. (2021). The impact of debt management on corporate earnings: Indebtedness and its effects on the financial performance of selected Visegrad group enterprises. *SHS Web of Conferences*, 129. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202112903033>
- Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1986). *Positive accounting theory*.
- Weill, L. (2008). Leverage and Corporate Performance: Does Institutional Environment Matter? *Small Business Economics*. , 30, 251-265. 10.1007/s11187-006-9045-7.
- World Bank Group. (2017). *Financial stability*. Retrieved February 12, 2025, from <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-stability>

การสร้างสื่อการสอนภาษาเยอรมันระดับ A2 – B1 ในรูปแบบนิยายภาพ:

การเรียนรู้ผ่านสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน¹

Creating German Language Teaching Materials for A2 – B1 Levels in Graphic Novel

Format: Learning through Valuable Places in Sachsen

ชฎานนท์ ภิรมณ์เฒ²ไอริน รัตนสำเนียง³

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพผ่านหัวข้อการเรียนรู้ผ่านสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน และศึกษาผลจากการใช้สื่อการสอนดังกล่าวในการพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนในระดับ A2 – B1 รวมถึงเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนภาษาเยอรมัน โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา 422201 ภาษาเยอรมัน 4 ในภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2567 จำนวน 24 คน ซึ่งเป็นผู้เรียนภาษาเยอรมันที่ผ่านการเรียนในระดับ B1 แล้ว และกำลังเรียนในระดับ B1+ เพื่อวัดประสิทธิภาพของสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพผ่านแบบทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอนที่แบ่งเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้ 1) ความรู้เกี่ยวกับรัฐซัคเซิน 2) ไวยากรณ์และคำศัพท์ รวมถึงแบบประเมินสื่อการสอน ผลการวิจัยพบว่าสื่อการสอนดังกล่าวในรูปแบบนิยายภาพสามารถใช้ในการพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนในระดับ A2 – B1 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยประเมินจากผลการทดสอบก่อนใช้สื่อการสอนและหลังใช้สื่อการสอน พบว่า คะแนนของผู้เรียนที่เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 57.25 ส่วนในด้านความคิดเห็น พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเชิงบวกไปในทิศทางเดียวกันว่า นิยายภาพมีความสร้างสรรค์และน่าสนใจ สามารถให้ทั้งความรู้และสนุกไปได้อย่างพร้อมกัน

คำสำคัญ: นิยายภาพ ซัคเซิน ประวัติศาสตร์ ภาษาเยอรมันในฐานะภาษาต่างประเทศ

Abstract

This research aims to create German language teaching materials in the form of a graphic novel under the theme “Learning through Valuable Places in Sachsen” and to study the effects of using these materials on the development of German language skills at the A2 – B1 levels. Additionally, the study seeks to enhance learners’ motivation to study the German language. The sample group consisted of 24 second-year students from the Faculty of Arts, Silpakorn University, who were enrolled in the course 422201 German IV in the second semester of the 2024 academic year. These students had already completed the B1 level and were studying at the B1+ level. The effectiveness of the graphic novel-based teaching materials was measured using pre- and post-tests, focusing on two main components: 1) knowledge of Sachsen and

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างสื่อการสอนภาษาเยอรมันระดับ A2 – B1 ในรูปแบบนิยายภาพ: การเรียนรู้ผ่านสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานักศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2568

² นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

2) grammar and vocabulary. A questionnaire was also used to evaluate the teaching materials. The results indicated that the graphic novel-based materials effectively supported the development of German language skills at the A2 – B1 levels. Based on the comparison of pre-test and post-test scores, learners' average scores increased by 57.25%. Regarding learners' opinions, the majority expressed a positive attitude, agreeing that the graphic novel was creative, engaging, and capable of providing both knowledge and enjoyment simultaneously.

Keywords: Graphic Novel, Sachsen, History, German as a Foreign Language

บทนำ

การสอนและการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษา และด้วยวิธีการหรือเทคนิคการสอนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ผู้สอนจึงต้องใช้สื่อการสอนประเภทต่าง ๆ ในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการใช้ทัศนูปกรณ์ (Anschauungsmaterial) เป็นสื่อการสอนจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนยิ่งขึ้น ทัศนูปกรณ์หมายถึงอุปกรณ์ที่ใช้เป็นสื่อในการเรียนรู้ด้วยการมองเห็น เช่น วัตถุทัศนภาพ และแผนภูมิต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และทำให้การเรียนรู้ง่ายขึ้น รวมถึงยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Hasan et al., 2015) ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกจัดทำนิยายภาพซึ่งเป็นสื่อที่มีศักยภาพในการพัฒนาสมองและการอ่าน รวมถึงเป็นสื่อที่ถูกยกระดับให้เป็นสื่อของวัยรุ่นและผู้ใหญ่มากขึ้น ด้วยรูปแบบหนังสือและความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง (Handlung) ที่แตกต่างจากหนังสือการ์ตูน (Comicbuch) ทั่วไป โดยเนื้อหาไม่ใช่เพียงเรื่องตลกตลกเบาสมองแบบเด็ก ๆ แต่เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่มีความลึกซึ้งในระดับเดียวกับวรรณกรรม (Eisner, 1985 as cited in Boonaree, 2012)

ในการเรียนภาษาต่างประเทศไม่ใช่แค่การเรียนรู้ภาษาเท่านั้น แต่ยังมี การนำเสนอมิติทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เป็นรายวิชาที่มีการสอนบ่อยครั้งในแขนงวัฒนธรรมเยอรมันศึกษาหรือที่เรียกกันว่า Landeskunde ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยด้วยเช่นกัน โดยทั่วไปข้อมูลทางประวัติศาสตร์มักไม่รวมอยู่ในหนังสือเรียนภาษาในระดับเริ่มต้น แต่มักปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนระดับกลางและระดับสูง เพราะจำเป็นต้องใช้ความชำนาญทางภาษาบางอย่าง (Löse, 2021) คณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การใช้นิยายภาพเป็นสื่อการสอนนั้นเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งกับการปรับวิชาดังกล่าวให้ผู้เรียนเข้าใจมากขึ้น ประกอบกับความโดดเด่นของสถานที่ในรัฐซัคเซิน ประเทศเยอรมนี ซึ่งมีประวัติศาสตร์สำคัญมาอย่างยาวนาน โดยเริ่มตั้งแต่ชนเผ่าดั้งเดิมในศตวรรษที่ 1 จนถึงในช่วงยุคกลางตอนต้นอาณาจักรของดัชชีซัคเซิน (Das Herzogtum Sachsen) ได้มีบทบาทสำคัญในดินแดนเยอรมัน ซึ่งภายหลังได้กลายมาเป็นอาณาจักรซัคเซิน (Das Königreich Sachsen) ที่การปฏิรูปศาสนา (Reformation) เริ่มเข้ามามีอิทธิพล ต่อมาในปี 1933 ซัคเซินได้อยู่ภายใต้การปกครองของพรรคนาซี และในปี 1949 ก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมนีหรือเยอรมนีตะวันออก (Deutsche Demokratische Republik) อย่างไรก็ตามรัฐซัคเซินนับได้ว่าเป็นรัฐที่ฟื้นฟูและปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ทำให้มีมรดกทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่มากมาย และยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชาวเยอรมันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้ยังคงอยู่นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ของรัฐซัคเซินนั้นไม่ได้มีจำกัดอยู่แค่ในหน้าประวัติศาสตร์ของประเทศเยอรมนีเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ยุโรป และในบางครั้งก็ยังเป็นประวัติศาสตร์โลกอีกด้วย (Niemetz, 1993) คณะผู้วิจัยจึงต้องการออกแบบและจัดทำนิยายภาพพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของรัฐซัคเซินในประเทศเยอรมนี เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียนภาษาเยอรมัน รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้สื่อนี้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาที่ได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กัน โดยสื่อการสอนนี้จะเน้นผู้เรียนภาษาเยอรมันในระดับ A2 – B1 เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาเยอรมันในระดับกลาง ผู้เรียนจึงสามารถเรียนรู้เนื้อหาที่มีความซับซ้อนและเริ่มเข้าใจคำศัพท์ในระดับที่ยากขึ้น ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยคาดหวังให้สื่อการสอนนี้สามารถพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการนำไปประยุกต์ใช้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพเกี่ยวกับสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน
2. เพื่อศึกษาผลจากการใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพเพื่อพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนใน ระดับ

A2 – B1

สมมุติฐานของการวิจัย

1. สามารถใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพเพื่อพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันในระดับ A2 – B1 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน
3. ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนภาษาเยอรมันเพิ่มขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตเนื้อหาของสื่อการสอนให้อยู่ในประเด็นความรู้ประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซิน และกำหนดระดับของภาษาเยอรมันในนิยายภาพอยู่ในระดับ A2 – B1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดสอบสื่อการสอน คือนักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา 422201 ภาษาเยอรมัน 4 ในภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2567 จำนวน 24 คน ซึ่งเป็นผู้เรียนภาษาเยอรมันที่ผ่านการเรียนในระดับ B1 แล้ว และกำลังเรียนในระดับ B1+ จึงทำให้เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมในการทดลองใช้สื่อการสอนนี้เพื่อทบทวนบทเรียนและเรียนรู้เพิ่มเติมจากในห้องเรียน

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

เนื่องจากการเล่าเรื่องในนิยายภาพมีความซับซ้อนและถูกนำเสนออย่างลึกซึ้งในระดับเดียวกันกับวรรณกรรม (Eisner, 1985 as cited in Boonaree, 2012) การเข้าใจในความหมายและลักษณะของนิยายภาพจึงจัดได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงการศึกษาทฤษฎีพีระมิดของเฟรย์ทาก เพื่อนำไปปรับใช้ในการเขียนบทนิยายภาพ

1. ความหมายและลักษณะของนิยายภาพ

นิยายภาพหรือการ์ตูนนิยายภาพ (Bilderroman) คือ การ์ตูนแบบตะวันตกประเภทหนึ่งซึ่งมีความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง (Handlung) มักจัดพิมพ์ด้วยกระดาษที่มีคุณภาพและอยู่ ในรูปเล่มหนังสือที่สามารถอ่านจบเรื่องได้ในเล่มเดียว ซึ่งแตกต่างจากกับการ์ตูนช่อง หรือการ์ตูนซ้ำกันสามหรือสี่ช่อง (Comicstrip) ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ และการ์ตูนญี่ปุ่นที่ตีพิมพ์เป็นเล่มในลักษณะสิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง นิยายภาพจึงถือเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีหลายประเภท (Genre) เช่นเดียวกับวรรณกรรมรูปแบบอื่น ๆ นอกจากนี้ การเดินเรื่องในนิยายภาพจะเน้นบรรยายสถานการณ์หรือความคิดของตัวละครด้วยตัวอักษรผ่านช่องสี่เหลี่ยมบน - ล่างของภาพนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างจากการ์ตูน เนื่องจากการ์ตูนมักมีแต่บอลูนคำพูด (Sprechblase) และบอลูนแสดงความคิดเห็นของตัวละคร (Denkblase) (Heaney, 2007; Kan, 2003; Lavin, 1998; Lee, 2004 as cited in Boonaree, 2012)

2. ทฤษฎีพีระมิดของเฟรย์ทาก (Freytags Pyramide)

หนังสือ Die Technik des Dramas (1863) ที่เขียนโดยกุสตาฟ เฟรย์ทาก (Gustav Freytag) ถือเป็นหนังสือที่สรุปหลักการที่นิยมใช้สร้างละครในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเขียนบทละครในปัจจุบัน รวมถึงมีการนำมาประยุกต์ใช้เข้ากับหลักการเล่าเรื่องเพื่อสร้างผลงานต่าง ๆ อาทิ วรรณกรรม นิทาน นิยาย การ์ตูน และภาพยนตร์ นอกจากนี้

เพรียทากยังได้นำเสนอองค์ประกอบหลักในการสร้างบทละครอีก 5 ประการ ได้แก่ 1) การเกริ่นนำ (Einleitung) ซึ่งใช้ในการแนะนำตัวละคร สถานที่ เวลา และปูพื้นเรื่องราวเบื้องหลัง เพื่อเป็นการปรับทิศทางให้กับผู้อ่าน 2) การผูกปม (Steigerung) เพื่อเชื่อมโยงเส้นเรื่องให้มีความซับซ้อนและเป็นการเร่งให้เรื่องราวหลักดำเนินเรื่องไปข้างหน้า 3) จุดสูงสุดของเรื่อง (Höhepunkt) เป็นจุดที่เกิดขึ้นตรงกลางเรื่อง และตัวเอกมักต้องเจอกับการเผชิญหน้าครั้งสำคัญที่อาจส่งผลให้เกิดจุดพลิกผันได้ 4) การคลี่คลายหรือหวนคืน (Fall oder Umkehr) ที่จะมีช่วงยืดเวลาเพื่อเพิ่มความไม่แน่นอนให้กับผู้อ่าน และ 5) จุดจบ (Katastrophe) เป็นการสรุปเรื่องราวหลักทั้งหมดว่าตัวเอกจะจบลงในทิศทางแบบใด ทั้งนี้ ในทุกฉากจะต้องเกิดความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ไม่สามารถที่จะตัดฉากได้ออกหรือสลับฉากได้ ดังนั้นทุกฉากควรแสดงให้เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวหลักที่ดำเนินเรื่องเป็นเส้นตรง และในระยะเวลาที่กระชับ (Wulff, 2022, March 23)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กำหนดเนื้อหาสำหรับจัดทำสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพ โดยรวบรวมจากหนังสือ วารสาร และบทความต่าง ๆ
2. จัดเตรียมแบบสำรวจเกี่ยวกับเนื้อหาแก่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาสื่อการสอน
3. รวบรวมข้อมูลและจัดทำบทนิยายภาพ
4. จัดทำสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพ โดยใช้แอปพลิเคชัน Procreate และ Ibis Paint
 - 4.1 ออกแบบและร่างเค้าโครงนิยายภาพ
 - 4.2 วาดและลงสีภาพ พร้อมเพิ่มคำบรรยายประกอบ
 - 4.3 รวมเล่มและตรวจสอบความถูกต้อง
5. ออกแบบแบบทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน และแบบสอบถามความคิดเห็น
6. รวบรวมข้อมูลด้วยแบบทดสอบก่อนเรียน
7. นำสื่อการสอนไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง
8. รวบรวมข้อมูลด้วยแบบทดสอบหลังเรียนและแบบสอบถามความคิดเห็น
9. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล
 - 9.1 เปรียบเทียบระหว่างผลการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน
 - 9.2 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย
 - 9.3 สรุปผล

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การสร้างสรรค์และการทดลองใช้สื่อการสอน ผลการทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอน และความคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพ

1. การสร้างสรรค์และทดลองใช้สื่อการสอน

1.1 การผลิตสื่อการสอน

ในการผลิตสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพ คณะผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในรัฐซัคเซิน รวมถึงคัดเลือกสถานที่ที่น่าสนใจและเหมาะสมกับเค้าโครงนิยายภาพที่วางไว้ ซึ่งมี 5 สถานที่ ได้แก่ DDR Museum Pirna, Burg und Kloster Oybin, Marktplatz von Leipzig, Das Schloss Sonnenstein และ Dresdener Striezelmarkt โดยในแต่ละสถานที่จัดได้ว่าเป็นทั้งสถานที่ท่องเที่ยว และสถานที่สำคัญของรัฐซัคเซิน นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

อีกด้วย โดยเฉพาะในสมัยที่รัฐซัคเซินอยู่ภายใต้อำนาจของพรรคนาซี และสมัยที่เป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมนีหรือเยอรมนีตะวันออก (Deutsche Demokratische Republik)

ในนิยายภาพคณะผู้วิจัยได้เลือกใช้ประเด็นเกี่ยวกับมิตรภาพในการเล่าเรื่อง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและคล้อยตามเรื่องได้ง่าย อีกทั้งยังมีการใช้โทนสีที่สดใสเพื่อดึงดูดความสนใจในการอ่านของผู้เรียน นิยายภาพดังกล่าวมีเรื่องราว Der Laut von Vergangenheit Erinnerung, die niemals vergehen. (เสียงจากอดีต ความทรงจำที่ไม่มีวันเลือนหาย) มีจำนวนทั้งหมด 46 หน้า ประกอบไปด้วย 5 บท ได้แก่ 1) Begegnung (การพบเจอ) 2) Neuer Freund (เพื่อนใหม่) 3) Der Zweifel (ข้อสงสัย) 4) Erinnerungen (ความทรงจำ) และ 5) Hoffnung (ความหวัง) โดยแก่นความคิดที่คณะผู้วิจัยต้องการสื่อผ่านนิยายภาพ คือ ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เป็นเพียงแค่วิชาเรียนเท่านั้น แต่ยังเป็นเสียงสะท้อนจากผู้คนในอดีตอีกด้วย ซึ่งใช้การเล่าเรื่องผ่านตัวละครหลักที่มีชื่อว่า Daniel Lachmann เขาเป็นเด็กหนุ่มมหัศจรรย์ธรรมดาคนหนึ่งที่ชอบประวัติศาสตร์ วันหนึ่งเขาได้รู้จักกับเพื่อนใหม่ที่ดูแปลกตาชื่อว่า Samuel Meyer หลังจากนั้นพวกเขาทั้งคู่ก็ได้เดินทางไปยัง 5 สถานที่ดังกล่าวพร้อมมิตรภาพที่ก่อตัวมาขึ้นจนกลายเป็นความผูกพันที่ยากเกินกว่าจะจากลา ทั้งนี้ ผู้เรียนได้เรียนรู้คำศัพท์และไวยากรณ์ในภาษาเยอรมันระดับ A2 – B1 ผ่านการอ่านบทสนทนาและบทบรรยายที่มีภายในเรื่อง รวมถึงได้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญในรัฐซัคเซินเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังได้ข้อคิดบางอย่างกลับไปด้วย

ภาพที่ 1 ตัวอย่างบางส่วนจากนิยายภาพ

1.2 การทดลองใช้สื่อการสอน

การทดลองใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพจัดขึ้นแบบออนไลน์ ระหว่างวันที่ 24 กุมภาพันธ์ - 10 มีนาคม 2568 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา 422201 ภาษาเยอรมัน 4 ในภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2567 จำนวน 24 คน โดยกลุ่มตัวอย่างจะได้รับแบบทดสอบก่อนใช้สื่อการสอน ลิงก์นิยายภาพแบบอิเล็กทรอนิกส์ แบบทดสอบหลังใช้สื่อการสอน และแบบสอบถามความคิดเห็นตามลำดับ

2. ผลการทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอน

เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของการใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพเพื่อพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนในระดับ A2 – B1 คณะผู้วิจัยได้ให้ผู้เรียนทำแบบทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอน โดยการทดสอบดังกล่าวมีคะแนนรวม 17 คะแนน และประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับรัฐซัคเซิน คะแนนรวม 7 คะแนน และส่วนที่ 2 ไวยากรณ์และคำศัพท์ภาษาเยอรมัน คะแนนรวม 10 คะแนน

ตารางที่ 1 แสดงผลลัพธ์โดยรวมของการทดสอบในการใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพ

	ผลการทดสอบก่อนใช้สื่อการสอน	ผลการทดสอบหลังใช้สื่อการสอน
คะแนนต่ำสุด	5	8
คะแนนสูงสุด	13	17
คะแนนเฉลี่ย	9.38	14.75
ร้อยละของคะแนนเฉลี่ย	55.18	86.76
ร้อยละการเพิ่มขึ้นของคะแนน	57.25	

จากตารางที่ 1 พบว่าคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบก่อนและหลังการใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพจากผู้เรียน 24 คนที่เข้าร่วมการทดสอบในครั้งนี้ คอลัมน์แรกแสดงให้เห็นว่าคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบก่อนใช้สื่อการสอน คือ 9.38 คะแนน (ร้อยละ 55.18) และคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบหลังใช้สื่อการสอน คือ 14.75 คะแนน (ร้อยละ 86.76) เมื่อเทียบผลการทดสอบก่อนใช้สื่อการสอนและหลังใช้สื่อการสอนแล้วพบว่า คะแนนของผู้เรียนเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 57.25 (เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 55.18 เป็นร้อยละ 86.76) จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ด้วยสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพสามารถพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนในระดับ A2 – B1 และเพิ่มความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ได้จริงและสัมฤทธิ์ผล

ตารางที่ 2 แสดงผลลัพธ์และการเพิ่มขึ้นของคะแนนเปรียบเทียบระหว่างแบบทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอนแบบแยกส่วน

	ผลการทดสอบก่อนใช้สื่อการสอน		ผลการทดสอบหลังใช้สื่อการสอน	
	ความรู้เกี่ยวกับรัฐฯจีน	ไวยากรณ์และคำศัพท์	ความรู้เกี่ยวกับรัฐฯจีน	ไวยากรณ์และคำศัพท์
คะแนนต่ำสุด	1	3	5	3
คะแนนสูงสุด	7	9	7	10
คะแนนเฉลี่ย	3.79	5.63	6.63	8.17
ร้อยละของคะแนนเฉลี่ย	54.14	56.30	94.71	81.70

จากตารางที่ 2 พบว่าคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบก่อนใช้สื่อการสอนทั้งสองส่วนมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 50 และหลังใช้สื่อการสอนทั้งสองส่วนมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 80 โดยในส่วนของความรู้เกี่ยวกับรัฐฯจีนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนใช้สื่อการสอนอยู่ที่ 3.79 คะแนน (ร้อยละ 54.14) และหลังใช้สื่อการสอนเพิ่มขึ้นเป็น 6.63 คะแนน (ร้อยละ 94.71) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาดังกล่าวมากขึ้น ในส่วนของไวยากรณ์และคำศัพท์ภาษาเยอรมันพบว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนใช้สื่อการสอนอยู่ที่ 5.63 คะแนน (ร้อยละ 56.30) และหลังใช้สื่อการสอนเพิ่มขึ้นเป็น 8.17 คะแนน (ร้อยละ 81.70) แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านไวยากรณ์และคำศัพท์ภาษาเยอรมันหลังใช้สื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพของผู้เรียน ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าสื่อการสอนนี้สามารถช่วยพัฒนาความรู้และทักษะของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 3 แสดงการเพิ่มขึ้นของคะแนนระหว่างแบบทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอนในแต่ละส่วน

	คะแนนก่อนใช้สื่อการสอน (ร้อยละ)	คะแนนหลังใช้สื่อการสอน (ร้อยละ)	คะแนนที่เพิ่มขึ้น (ร้อยละ)
ความรู้เกี่ยวกับรัฐฯจีน	54.14	94.71	74.94
ไวยากรณ์และคำศัพท์	56.30	81.70	45.12

จากตารางที่ 3 พบว่าคอลัมน์สุดท้ายแสดงร้อยละคะแนนที่เพิ่มขึ้นโดยเปรียบเทียบระหว่างแบบทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอนในแต่ละส่วน จะเห็นได้ว่าส่วนความรู้เกี่ยวกับรัฐชัคเซ็นเพิ่มขึ้นร้อยละ 74.94 ซึ่งมากกว่าส่วนไวยากรณ์และคำศัพท์ภาษาเยอรมันที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 45.12

3. ความคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพ

3.1 ประสิทธิภาพการอ่านนิยายภาพภาษาเยอรมันของผู้เรียน

จากผู้ทำแบบประเมินสื่อการสอนทั้งหมด 24 คน มีเพียง 2 คนที่เคยอ่านนิยายภาพภาษาเยอรมัน โดยเรื่องที่ผู้เรียนระบุมา คือ Drama และ Der Arrival by Shaun Tan

3.2 ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการใช้นิยายภาพเป็นสื่อการสอนในการพัฒนาทักษะภาษาเยอรมัน

เพื่อที่จะประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน คณะผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการประเมินออกเป็น 13 ประเด็น ดังตาราง โดยในการตีความผลลัพธ์จะใช้มาตราวัดของลิเคิร์ต (Likert Scale) ด้วยคะแนน 1 - 5 ดังนี้ 4.21 - 5.00 = พึงพอใจมากที่สุด 3.41 - 4.20 = พึงพอใจมาก 2.61 - 3.40 = พึงพอใจปานกลาง 1.81 - 2.60 = พึงพอใจน้อย 1.00 - 1.80 = พึงพอใจน้อยที่สุด

ตารางที่ 4 แสดงผลลัพธ์การประเมินความพึงพอใจต่อสื่อการสอนของผู้เรียน

ประเด็นการประเมิน	ระดับความพึงพอใจเฉลี่ย	การแปลผล
1. เนื้อเรื่องมีความน่าสนใจ	4.67	พึงพอใจมากที่สุด
2. เนื้อหามีความเข้าใจง่าย	4.63	พึงพอใจมากที่สุด
3. ความสอดคล้องระหว่างภาพและเนื้อเรื่อง	4.88	พึงพอใจมากที่สุด
4. ความสามารถในการดึงดูดให้ติดตามอ่าน	4.58	พึงพอใจมากที่สุด
5. ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้	4.79	พึงพอใจมากที่สุด
6. ความคิดสร้างสรรค์ของสื่อการสอน	4.92	พึงพอใจมากที่สุด
7. สื่อการสอนนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนภาษาเยอรมันในระดับ A2 - B1	4.88	พึงพอใจมากที่สุด
8. สื่อการสอนนี้ช่วยให้เข้าใจไวยากรณ์ภาษาเยอรมัน	4.50	พึงพอใจมากที่สุด
9. สื่อการสอนช่วยในการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาเยอรมัน	4.88	พึงพอใจมากที่สุด
10. ท่านได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่	4.88	พึงพอใจมากที่สุด
11. ท่านได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญในรัฐชัคเซ็น	4.83	พึงพอใจมากที่สุด
12. ท่านรู้สึกมีแรงจูงใจในการเรียนภาษาเยอรมันเพิ่มขึ้น	4.50	พึงพอใจมากที่สุด
13. ท่านพึงพอใจต่อการใช้อ่านสื่อการสอนนี้	4.92	พึงพอใจมากที่สุด
คะแนนเฉลี่ยรวม	4.76	พึงพอใจมากที่สุด

ตารางที่ 4 พบว่าผู้เรียนมีระดับพึงพอใจโดยรวมต่อสื่อการสอนอยู่ในระดับความพึงพอใจมากที่สุด (ค่าความพึงพอใจโดยเฉลี่ย 4.76) โดยประเด็นการประเมินที่ผู้เรียนพึงพอใจมากที่สุด คือ ความคิดสร้างสรรค์ของสื่อการสอน และท่านพึงพอใจต่อการใช้อ่านสื่อการสอนนี้ (ค่าความพึงพอใจโดยเฉลี่ย 4.92) รองลงมา คือ ความสอดคล้องระหว่างภาพและเนื้อเรื่อง สื่อการสอนนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนภาษาเยอรมันในระดับ A2 - B1 และสื่อการสอนช่วยในการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาเยอรมัน รวมถึงท่านได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่ (ค่าความพึงพอใจโดยเฉลี่ย 4.88) และถัดมา คือ ท่านได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสถานที่สำคัญในรัฐชัคเซ็น (ค่าความพึงพอใจโดยเฉลี่ย 4.83)

3.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.3.1 สิ่งที่ผู้เรียนชอบในสื่อการสอนนี้

โดยรวมแล้วนิยายภาพนี้มีความสร้างสรรค์และน่าสนใจ ตัวละครและรูปภาพมีความสวยงาม ทำให้การอ่านสนุก และไม่น่าเบื่อ สามารถดึงดูดความสนใจและกระตุ้นความอยากรู้ศึกษาต่อได้ดี อีกทั้งยังช่วยให้จดจำคำศัพท์ได้ดีขึ้น ส่วนเนื้อเรื่องและภาษามีความเข้าใจง่าย สามารถให้ทั้งความรู้และความสนุกไปพร้อมกัน ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างความคิดเห็นจากผู้เรียนบางส่วน ดังนี้

“ภาพและตัวละครในเรื่องน่ารักมาก ๆ เลยค่ะ เนื้อเรื่องก็สนุกแถมอ่านแล้วได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเทศเยอรมนีเพิ่มมากขึ้นด้วยค่ะ” (ความคิดเห็นที่ 5)

“ชอบที่ใช้ Graphic Novel เป็นสื่อการสอนเพราะช่วยดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมเยอรมัน และเข้าถึงง่ายสำหรับผู้เริ่มอ่านภาษาเยอรมัน” (ความคิดเห็นที่ 12)

“เนื้อเรื่องน่าสนใจมากค่ะ วาดภาพประกอบได้น่ารัก อ่านแล้วทำให้อยากไปศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเยอรมันมากขึ้น ด้วยความที่เป็น Graphic Novel มีภาพประกอบทำให้ช่วยจดจำภาษาเยอรมันได้ดีขึ้น” (ความคิดเห็นที่ 21)

3.3.2 สิ่งที่สื่อการสอนนี้ควรปรับปรุง

โดยรวมแล้วตัวอักษรในนิยายภาพยังมีความยากในการอ่าน เนื่องจากขนาดค่อนข้างเล็กและเนื้อหาที่อัดแน่นมากเกินไป และรูปภาพมีรายละเอียดไม่มากพอ นอกจากนี้ยังมีคำแนะนำในการเพิ่มคำแปลภาษาไทยและเสียงประกอบเพื่อเพิ่มความเข้าใจในการอ่าน ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างความคิดเห็นจากผู้เรียนบางส่วน ดังนี้

“ตัวหนังสือบาง ก่ล่องข้อความค่อนข้างแน่นและเยอะค่ะ เลยอาจจะทำให้สายตาไปบังนิดหน่อยค่ะ แต่เพราะว่าเนื้อหาส่วนนั้นเป็นส่วนพวกที่อธิบายต่าง ๆ เลยเข้าใจได้ค่ะ” (ความคิดเห็นที่ 2)

“สี และเงาที่ใช้บางส่วนอาจยังไม่ดึงดูดมากนัก ตัวละครจึงดูไม่ค่อยมีมิติ แต่การวางองค์ประกอบของข้อความและรูปภาพมีความเหมาะสมแล้ว” (ความคิดเห็นที่ 12)

“ส่วนตัวคิดว่าคำศัพท์หลายคำยังไม่ทราบ พอไม่รู้เลยทำให้ไม่เข้าใจค่ะ ส่วนตัวถ้ามีแปลไทยไว้ท้ายเล่มน่าจะดีนะคะ เอาไว้ดูประกอบกับภาพและภาษาเยอรมันค่ะ หรือจะเป็น note ศัพท์ที่น่าสนใจ” (ความคิดเห็นที่ 18)

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า การผลิตสื่อการสอนในรูปแบบนิยายภาพมีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนในระดับ A2 – B1 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยประเมินจากผลการทดสอบก่อนและหลังใช้สื่อการสอนของผู้เรียนทั้งหมด 24 คน คะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบก่อนใช้สื่อการสอน คือ 9.38 คะแนน (ร้อยละ 55.18) และคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบหลังใช้สื่อการสอน คือ 14.75 คะแนน (ร้อยละ 86.76) เมื่อเทียบผลการทดสอบก่อนใช้สื่อการสอนและหลังใช้สื่อการสอนแล้วพบว่า คะแนนของผู้เรียนเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 57.25 (เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 55.18 เป็นร้อยละ 86.76) แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการใช้นิยายภาพเพื่อพัฒนาทักษะภาษาเยอรมันของผู้เรียนในระดับ A2 – B1 และเพิ่มความรู้เกี่ยวกับรัฐศุคชินให้แก่ผู้เรียน

ความคิดเห็นเชิงบวกของผู้เรียนจากแบบประเมินส่วนใหญ่มีทิศทางไปในทางเดียวกันว่า นิยายภาพชิ้นนี้มีความสร้างสรรค์และน่าสนใจ ตัวละครและรูปภาพมีความสวยงาม ทำให้การอ่านสนุก และไม่น่าเบื่อ ส่วนเนื้อเรื่องและภาษาก็มีความเข้าใจง่าย สามารถให้ทั้งความรู้และความสนุกไปพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับระดับพึงพอใจโดยรวมต่อสื่อการสอนของผู้เรียนที่อยู่ในระดับความพึงพอใจมากที่สุด (ค่าความพึงพอใจโดยเฉลี่ย 4.76) และในส่วนของความคิดเห็นที่ให้ปรับปรุง ผู้เรียนมีความเห็นว่าตัวอักษรในนิยายภาพอ่านยาก ควรลดจำนวนตัวหนังสือลง และรูปภาพมีรายละเอียดไม่มากพอ รวมถึงมีคำแนะนำในการเพิ่มคำแปลภาษาไทยและเสียงประกอบเพื่อเพิ่มความเข้าใจในการอ่าน อย่างไรก็ตาม วิจัยนี้มีความคิดเห็นเชิง

บวกเป็นส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่า วิจัยนี้ความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และผู้เรียนได้รับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยข้างต้น พบว่าผู้เรียนมีประสบการณ์ในการอ่านนิยายภาพเพียงไม่กี่คน และส่วนใหญ่ไม่รู้จักหรือไม่เข้าใจลักษณะของนิยายภาพ จึงคิดว่าลักษณะของนิยายภาพเหมือนกับหนังสือการ์ตูนที่เน้นการใช้บอลลูนคำพูด และบอลลูนแสดงความคิดเห็นของตัวละครแบบสั้น ๆ ดังนั้นคณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่าควรมีการสื่อสารและแนะนำสื่อการสอนในรูปแบบนิยายต่อผู้เรียนเพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในลักษณะของนิยายภาพและได้รับประโยชน์สูงสุดจากสื่อชิ้นนี้ รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาเพิ่มเติมในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Boonaree, C. (2012). **Graphic Novel: Creative Comics for Reading**. Humanities & Social Sciences, 29(1), 122. Retrieved from <https://so01.tcithaijo.org/index.php/HUSO/article/view/6147/5366>
- Hasan, K. S., Hamad, N., Iqbal, N., & Shabiralyani, G. (2015). **Impact of Visual Aids in Enhancing the Learning Process Case Research: District Dera Ghazi Khan**. Journal of Education and Practice, 19(6), 226. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1079541.pdf>
- Löse, A. (2021). **Teaching History, Fostering Emotions – Conveying History in German Cultural Studies in Thailand by Using the Medium Film**. Humanities Journal (Graduate School), Ramkhamhaeng University, 10(1), 180-185. Retrieved from <http://grad.human.ru.ac.th/images/pdf/2564-1/012.pdf>
- Niemetz, G., (1993). **Geschichte der Sachsen: vom germanischen Stamm bis zum Freistaat** (5th ed.). Oberlausitzer Verlag.
- Wulff, H.J. (2022, March 23). **Pyramidenschema**. Lexikon der Filmbegriff. Retrieved from <https://filmlexikon.uni-kiel.de/doku.php/p:pyramidenschema-3570>

การศึกษาบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารของประเทศ
สิงคโปร์ ต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในประเทศสิงคโปร์ กรณีศึกษา ศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์
(Hawker Center) ประเทศสิงคโปร์

The impact of Food Center Policies and Management on Community Health
Development: A Case Study of Singapore's Hawker Centers

นันทพล พระเสถียร¹

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารของประเทศสิงคโปร์ต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในประเทศ โดยใช้กรณีศึกษาจากศูนย์อาหารฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) ประเทศสิงคโปร์ โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อศึกษามาตรการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารในสิงคโปร์ และเพื่อศึกษานโยบายหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองของสิงคโปร์ โดยอาศัยแนวคิดดังต่อไปนี้ แนวคิดเรื่องเมืองยั่งยืน, แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อม และแนวคิดเรื่องอนามัยชุมชน โดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนามเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของศูนย์อาหารต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์ คือ การที่ศูนย์อาหารเป็นพื้นที่บังคับใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชุมชนโดยรอบ และเนื่องจากว่าศูนย์อาหารนั้นเป็นพื้นที่ทางสังคมของชาวสิงคโปร์ ศูนย์อาหารก็ถือว่าเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนกับชุมชนด้วยเช่นกัน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมสุขภาพของชุมชนทั้งในทางกายภาพ และทางจิตใจ

คำสำคัญ: ศูนย์อาหารชุมชน อนามัยชุมชน อนามัยสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเมือง

Abstract

This research paper examines how policies concerning the establishment and administration of food centers in Singapore contribute towards the development of community health zones, specifically focusing on the case study of Singapore's Hawker Centers. The main goals of this research are to investigate the progress in developing community health through food center policies and to examine Singapore's urban development policies. The research is based on four main theoretical viewpoints: sustainable cities, sustainable development, environmental health, and community health. This study applies a qualitative methodology, focusing on document analysis and data collection through fieldwork. The results show that Singapore's Hawker Centers significantly contribute to enhancing community health in Singapore. These food centers act as specific locations for enforcing the strict environmental law, enhancing the living standards and well-being for nearby communities. Additionally, hawker centers also act as important social venues within Singaporean culture. These food centers promote interaction and involvement among the individual and the community residents, thus enhancing both physical and mental health for the people in the community.

Keywords: Community Food Center, Community Health, Environmental Health, Urban Development

¹ นักศึกษาชั้นปีที่ 4 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

สิงคโปร์ถือเป็นหนึ่งในประเทศที่ขึ้นชื่อในเรื่องของความทันสมัย มีความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างถึงขีดสุด และมีความเป็นอยู่ที่ดีของประชากรในระดับที่สูง แต่อย่างไรก็ตามกว่าที่สิงคโปร์จะพัฒนามาถึงจุดนี้ ในอดีตสิงคโปร์เองก็เคยประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายเฉกเช่นเดียวกับประเทศอื่น โดยเฉพาะในเรื่องความเป็นอยู่ของประชาชนภายในประเทศ ซึ่งมีสาเหตุมาจากความแออัดของเมือง ความสะอาดของเมือง สิ่งแวดล้อมภายในเมือง หรือแม้กระทั่งในเรื่องสุขอนามัยของชาวสิงคโปร์เองก็ตาม ดังนั้นแล้ว รัฐบาลสิงคโปร์จึงได้ตระหนักว่า การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนนั้นจะต้องเริ่มจากการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นภายในประเทศให้ดีกว่าเดิม จึงได้มีการกำหนดแผนการพัฒนาต่าง ๆ เช่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดิน (Concept Plan) และการพัฒนาแผนแม่บทการพัฒนาเมือง (Master Plan) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองสิงคโปร์ และจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในเมือง นอกจากนี้ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสิงคโปร์นั้นก็ยังเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดระเบียบย่านที่อยู่อาศัยใหม่ และการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละยุคสมัย ประกอบกับการสร้างศูนย์อาหารใหม่จำนวนมาก เพื่อจัดระเบียบร้านค้าแผงลอยของพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ขายของให้ถูกสุขลักษณะมากขึ้น แผนพัฒนาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่สำคัญของรัฐบาลสิงคโปร์ จากการพัฒนาเมืองที่เริ่มต้นด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ สู่การพัฒนาเมืองให้ทันสมัย และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ประชาชนภายในประเทศ อีกทั้งนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหารเองก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองของรัฐบาลสิงคโปร์ที่เริ่มต้นมาจากการพัฒนาย่านที่อยู่อาศัยใหม่ และก็นำมาสู่การจัดระเบียบการค้าแบบหาบเร่ผ่านการจัดตั้งศูนย์อาหาร พร้อมกับการออกนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์อาหาร เพื่อเสริมสร้างสุขอนามัยของเมือง และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรภายในประเทศให้ดีขึ้น

การศึกษาแนวคิดเรื่องเมืองยั่งยืน (Sustainable City) เป็นหนึ่งในแนวทางที่สิงคโปร์นำมาปรับใช้เข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability Development) ซึ่งจะมีลักษณะการพัฒนาที่ครอบคลุม เพื่อให้ผลประโยชน์จากการพัฒนาเมืองนั้นมีความครอบคลุมกับประชากรทุกกลุ่ม อีกทั้งการพัฒนาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดอนามัยชุมชน (Community Health) และอนามัยสิ่งแวดล้อม (Environmental Health) ซึ่งเห็นได้จากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อรองรับความต้องการของประชากรในประเทศ หรือการออกมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร และช่วยยกระดับมาตรฐานในสิ่งแวดล้อมภายในประเทศให้ดีขึ้น นอกจากนี้ รัฐบาลสิงคโปร์ยังมีการปรับเปลี่ยนนโยบายอยู่เสมอ เพื่อให้แผนพัฒนานั้นมีความครอบคลุม และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแต่ละยุคสมัยให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต่างก็ล้วนทำให้สิงคโปร์สามารถประสบความสำเร็จในการพัฒนาเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นแล้ว การศึกษาบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารของสิงคโปร์ต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์ภายใต้กรอบแนวคิดเมืองยั่งยืนจึงเป็นการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาเมืองกับมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขอนามัยสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาเมืองให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสะอาด มีสิ่งแวดล้อมที่ดี พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนสิงคโปร์ และเพื่อเป็นแนวทางในศึกษาการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเขตอนามัยชุมชน ผ่านนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารในประเทศสิงคโปร์
2. เพื่อศึกษานโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองของสิงคโปร์ภายใต้แนวคิดเรื่องเมืองยั่งยืน (Sustainable City)

สมมุติฐานของการวิจัย

บทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารในการพัฒนาเขตอเนกมัยชุมชนมีรากฐานมาจากการพัฒนาเมืองของสิงคโปร์ผ่านแนวคิดเรื่องเมืองยั่งยืน (Sustainable City) โดยใช้แนวทางในการพัฒนาย่านที่อยู่อาศัยไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาศูนย์อาหารชุมชน และการออกมาตรการต่าง ๆ ในการควบคุมสุขอนามัยในชุมชน เช่น มาตรการด้านความปลอดภัยของอาหาร มาตรการด้านสุขอนามัยภายในศูนย์อาหาร และมาตรการการจัดการขยะภายในศูนย์อาหาร เพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่ประชาชนชาวสิงคโปร์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development) ในมิติด้านสังคม (People) และมิติด้านสิ่งแวดล้อม (Planet) ตามหลัก 5Ps อีกทั้งการพัฒนาเมืองสิงคโปร์ผ่านแนวคิดเมืองยั่งยืนก็ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในข้อที่ 11 การทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิทัศน์ทาง และยั่งยืน นอกจากนี้ มาตรการของการจัดการขยะภายในศูนย์อาหารนั้นยังครอบคลุมไปถึงหัวข้อย่อยที่ 11.6 ในเรื่องของจัดการกับของเสียจากครัวเรือนด้วยเช่นกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา เป็นเนื้อหาที่อธิบายถึงการพัฒนาเมืองสิงคโปร์ โดยจะศึกษาจากภาพรวมของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดิน (Concept Plan) และแผนแม่บทการพัฒนาสิงคโปร์ (Master Plan) ตั้งแต่ ค.ศ. 2014 – ค.ศ. 2019 จากหน่วยงาน Urban Redevelopment Authority ประกอบกับการศึกษานโยบายการจัดการศูนย์อาหารในสิงคโปร์จากหน่วยงาน National Environment Agency และนโยบายความปลอดภัยด้านอาหารจากหน่วยงาน Singapore Food Agency อีกทั้งยังรวมไปถึงการศึกษาแนวคิด หรือประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประเด็นในเรื่องของอเนกมัยสิ่งแวดล้อม อเนกมัยชุมชน และการพัฒนาเขตอเนกมัยชุมชนผ่านการจัดตั้งศูนย์อาหาร เป็นต้น

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่ เป็นการศึกษาแนวคิดการพัฒนาเมือง และนโยบายการพัฒนาเขตอเนกมัยชุมชนผ่านการจัดตั้งศูนย์อาหาร Hawker Center ผ่านกรอบแนวคิดต่าง ๆ ดังนี้ (1) เมืองยั่งยืน (2) การพัฒนายั่งยืน (3) อเนกมัยสิ่งแวดล้อม และ (4) อเนกมัยชุมชน โดยจะกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่เป็นย่านที่อยู่อาศัยชานเมือง (Suburban) และพื้นที่ย่านใจกลางเมือง (Central Business District) โดยศูนย์อาหารสำคัญที่จะศึกษาเป็นหลัก ได้แก่ ศูนย์อาหารในย่านวู้ดแลนด์, ศูนย์อาหารในย่านเกล้ง และ ศูนย์อาหารในย่านใจกลางเมือง ซึ่งจะมีการลงพื้นที่ระหว่างวันที่ 1 – 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567

กรอบความคิดในงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารของประเทศสิงคโปร์ต่อการพัฒนาเขตอเนกมัยชุมชนในประเทศสิงคโปร์” กรณีศึกษา ศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) ประเทศสิงคโปร์” เป็นการศึกษาวิจัยที่มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจะดำเนินการศึกษาผ่านเอกสาร และการพื้นที่ลงภาคสนาม และมีการนำแนวคิดเรื่องเมืองยั่งยืน แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเรื่องอเนกมัยสิ่งแวดล้อม และแนวคิดเรื่องอเนกมัยชุมชนมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เพื่อศึกษาบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารในการพัฒนาเขตอเนกมัยชุมชนในประเทศสิงคโปร์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของขั้นตอนในการศึกษา และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการศึกษา

1.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสิงคโปร์ เช่น ภาพรวมของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา, แผนแม่บทการพัฒนาเมืองสิงคโปร์, นโยบายการพัฒนาศูนย์อาหาร, และนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมและการจัดการสุขอนามัยในศูนย์อาหาร ตลอดจนไปถึงวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องการพัฒนาเมือง และแนวคิดต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้

1.2 การศึกษาผ่านการลงภาคสนาม (Field Study Research) เป็นการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลของศูนย์อาหารประเทศสิงคโปร์ เช่น ลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐานและบริการ สิ่งแวดล้อมโดยรวมในพื้นที่ และแนวทางในการจัดการสุขอนามัยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่ามีความสอดคล้องกับการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนอย่างไรบ้าง

2. ขั้นตอนในการศึกษา

2.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะศึกษา เช่น การศึกษาในเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองของสิงคโปร์ นโยบายการพัฒนาศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการสุขอนามัยในศูนย์อาหาร ตลอดจนไปถึงวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องการพัฒนาเมือง เพื่อทำความเข้าใจในประเด็นที่จะศึกษาให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2 ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัยเพื่อกำหนดแนวคิดในการศึกษางานวิจัย

2.3 การศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ เอกสารชั้นทุติยภูมิ และเอกสารอื่น ๆ เช่น หนังสือ บทความวิจัย งานวิจัย มาตรการหรือนโยบายของรัฐบาล ข่าวสาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

2.4 การลงพื้นที่ภาคสนาม คือ เป็นการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในบริเวณพื้นที่จริง

2.5 การสรุปผลข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล และการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดที่เลือกใช้ และสรุปผลข้อมูลของงานวิจัยฉบับนี้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีเนื้อความบรรยาย (Content Analysis) ในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Method) โดยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมาจัดประเภทของข้อมูล (Categories) แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการจัดประเภทมาทำการเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดที่เลือกใช้ และจึงอภิปรายผลการวิจัยที่เกิดขึ้น ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเมืองยั่งยืน (Sustainable City) และแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) กับบทบาทของนโยบายการจัดตั้ง และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารที่มีผลต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องแนวคิดเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อม (Environmental Health) กับบทบาทของนโยบายการจัดตั้ง และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารที่มีผลต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีแนวคิดเรื่องอนามัยชุมชน (Community Health) กับบทบาทของนโยบายการจัดตั้ง และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารที่มีผลต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์

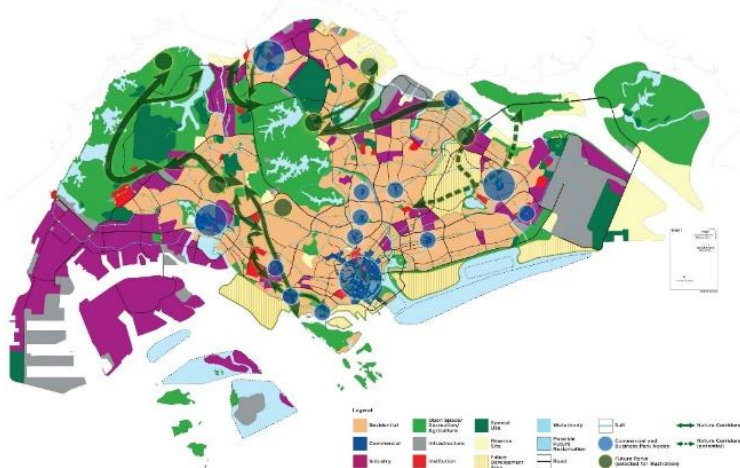
ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยเรื่องบทบาทของนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหาร และนโยบายการจัดการศูนย์อาหารของประเทศสิงคโปร์ ต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในประเทศสิงคโปร์ กรณีศึกษา ศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งมีผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของการพัฒนาเมืองสิงคโปร์และการจัดตั้งศูนย์อาหารในสิงคโปร์

1.1 พัฒนาการของการพัฒนาเมืองในสิงคโปร์

พัฒนาการของเมืองสิงคโปร์นั้นมีการเริ่มต้นวางแผนตั้งแต่ช่วงยุคอาณานิคมภายใต้แผนแจ็กสัน (Jackson Plan) ซึ่งเป็นการร่างผังเมืองแรกของสิงคโปร์ เพื่อจัดสรรที่ดินภายในตัวเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยตามรูปแบบของอังกฤษ โดยจะมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ การวางผังเมืองแบบตาราง (Grid Plan) ไว้สำหรับการตัดถนนใหม่ และการแบ่งแยกชุมชนตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แต่ทว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วก็ทำให้จำนวนประชากรภายในเมืองเพิ่มขึ้นจนเมืองเกิดความแออัด ซึ่งทำให้ผู้คนในช่วงเวลาดังกล่าวต้องอาศัยอยู่ภายในเมืองอย่างไม่ถูกสุขลักษณะ (เออร์เนสต์ ซี.ที. เซอะ, 2557) จนกระทั่งต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1960 รัฐบาลสิงคโปร์เริ่มวางแผนการพัฒนาเมืองอย่างจริงจังโดยการออกแผนแม่บทการพัฒนา (Master Plan) และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดิน (Concept Plan) เพื่อจัดการกับความแออัดภายในเมือง และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ซึ่งในเวลาต่อมารัฐบาลสิงคโปร์ก็เริ่มดำเนินนโยบายขยายเมืองออกไปรอบนอกมากขึ้น พร้อมกับพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลักในย่านชานเมือง ได้แก่ แพลตที่อยู่อาศัย ระบบขนส่งสาธารณะ และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ระบบไฟฟ้า การประปา โรงพยาบาล และรวมไปถึงการจัดตั้งศูนย์อาหารสาธารณะด้วยเช่นกัน (Han Yi Heng & Judah Kang Ee, 2024) การพัฒนาดังกล่าวช่วยทำให้ความแออัดภายในเมืองเริ่มคลี่คลายลง และประกอบกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด และเริ่มมีการนำมาตรการทางสุขอนามัยเข้ามาบังคับใช้อย่างจริงจัง จนกระทั่งทำให้ประเทศสิงคโปร์นั้นมีนโยบายในการจัดการเมืองที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งในเวลาต่อมาก็กลายมาเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมของเมือง และการพัฒนานามัยชุมชนในสิงคโปร์มาจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 1 แสดงถึงแผนผังยุทธศาสตร์การพัฒนาในระยะยาวของสิงคโปร์ (Long Term Plan)

ที่มา: Urban Development Authority (2021)

1.2 พัฒนาการของการจัดตั้งศูนย์อาหารชุมชนในสิงคโปร์

ศูนย์อาหารชุมชนของสิงคโปร์ หรือ Hawker Center มีลักษณะอาคารเปิดโล่งที่มีแผงขายอาหารในราคาที่ถูกคนจากทุก ๆ อาชีพสามารถเข้าถึงได้ และศูนย์อาหารเหล่านี้ก็ยังเป็นศูนย์อาหารที่มีมาตรฐานความสะอาดอยู่ระดับที่ค่อนข้างสูง โดยร้านอาหารส่วนใหญ่เป็นธุรกิจครอบครัว เน้นเสิร์ฟอาหารจานเดียวเป็นหลัก บางร้านเป็นก็ร้านที่เก่าแก่ที่มีการปรุงโดยใช้สูตรอาหารดั้งเดิมที่ส่งต่อกันมารุ่นสู่รุ่น ดังนั้นแล้ว อาหารจากศูนย์อาหารที่นี้จึงไม่เพียงแต่มีรสชาติที่ดีเท่านั้น แต่ก็ยังถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวสิงคโปร์อีกด้วย อย่างไรก็ตามกว่าที่ศูนย์อาหารชุมชนสิงคโปร์จะสามารถพัฒนามาได้ถึงจุดนี้นั้น ครั้งหนึ่งศูนย์อาหารเหล่านี้ก็ถือเป็นหนึ่งในความพยายามของรัฐบาลสิงคโปร์ที่จะระเบียบ

กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงยุคอาณานิคม และในช่วงต้นของยุคการได้รับเอกราช เนื่องจากกลุ่มพ่อค้าเหล่านี้ทำให้สภาพแวดล้อมในเมืองสกปรก ทั้งจากการทำอาหารหรือการรับประทานอย่างไม่ถูกสุขอนามัย โดยสิ่งเหล่านี้ถูกแทนที่ด้วยการรับประทานอาหารภายในศูนย์อาหารที่มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด อันเป็นผลพวงมาจากการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลและศูนย์อาหารมาอย่างยาวนานหลายทศวรรษ (Lily Kong, 2007)

ต้นกำเนิดของศูนย์อาหารสิงคโปร์เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1950 ซึ่งเป็นช่วงคณะกรรมการสอบสวนหาบเร่แผงลอย (Hawker Inquiry Commission) ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อตรวจสอบพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่เถื่อน พร้อมทั้งการเสนอให้จัดทำโครงการออกใบอนุญาตให้แก่พ่อค้าแม่ค้า เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบ และออกกฎระเบียบข้อบังคับได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนการตรวจสอบระดับสุขอนามัยของร้านค้าที่ลงทะเบียน และในเวลาต่อมานโยบายขยายเมืองออกไปรอบนอกของรัฐบาลได้ทำให้เกิดการก่อสร้างศูนย์อาหารจำนวนมาก เพื่อรองรับการขยายเมืองที่เกิดขึ้น รัฐบาลสิงคโปร์จึงมีแนวคิดที่จะย้ายร้านค้าหาบเร่แผงลอยเข้าไปยังศูนย์อาหาร และเริ่มปราบปรามพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่เถื่อนอย่างจริงจัง จนกระทั่งเมื่อสิ้นสุด ค.ศ. 1986 สิงคโปร์มีศูนย์อาหารทั้งหมด 113 แห่งที่ถูกสร้างในบริเวณทั่วทั้งเกาะสิงคโปร์ และในช่วงเวลาเดียวกันเอง รัฐบาลได้ย้ายพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ชุดสุดท้ายไปยังศูนย์อาหารได้สำเร็จ ซึ่งถือเป็นบทสรุปสุดท้ายจากความพยายามอันยาวนานหลายยุคสมัยของรัฐบาลในการนำพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ตามท้องถนนเข้าสู่ศูนย์อาหารที่ถูกสุขลักษณะอย่างถาวร (Lim Tim Seng, 2013)

1.3 บทสรุปการพัฒนาเมืองและศูนย์อาหารในสิงคโปร์

สิงคโปร์นั้นถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาไม่กี่ทศวรรษ อันเป็นผลพวงมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดด และการวางแผนพัฒนาเมืองด้วยวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกลของรัฐบาล ถึงแม้ว่าการพัฒนาเมืองในช่วงแรกของสิงคโปร์นั้นจะเต็มไปด้วยอุปสรรคมากมาย ทั้งในเรื่องของการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรภายในประเทศ และการขาดแคลนพื้นที่สำหรับการขยายตัวของเมืองเองก็ตาม แต่ทว่าสิ่งหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาเมืองสิงคโปร์นั้นสามารถประสบความสำเร็จได้ ก็คือการที่รัฐบาลสิงคโปร์เน้นการพัฒนาเมืองอย่างครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจ การรักษาสิ่งแวดล้อมของเมือง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ประกอบกับความพยายามในการวางแผนพัฒนาผังเมืองอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาหลายทศวรรษของรัฐบาล ซึ่งก็เป็นผลทำให้สิงคโปร์นั้นกลายเป็นหนึ่งในเมืองที่มีระบบการจัดการผังเมืองที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

นโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหารนั้นก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของผลลัพธ์จากการพัฒนาเมืองของรัฐบาลสิงคโปร์ เนื่องจากการดำเนินนโยบายการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายในเมืองของรัฐบาลนั้นเกี่ยวข้องกับปัญหาความแออัดของเมือง การขาดแคลนที่อยู่อาศัย และปัญหาพ่อค้าหาบเร่ตามท้องถนน ซึ่งหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่รัฐบาลสิงคโปร์นำมาใช้ก็คือการจัดพื้นที่บางส่วนไว้สำหรับการค้าขายโดยเฉพาะ โดยรัฐบาลเชื่อว่าการจัดพื้นที่สำหรับพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่เหล่านั้นจะช่วยให้เมืองดูเป็นระเบียบมากยิ่งขึ้น และช่วยลดความแออัดภายในเมืองลงได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีแผนการที่จะสร้างศูนย์อาหารทั่วประเทศ เพื่อรองรับพ่อค้าแม่ค้าที่เริ่มมีจำนวนมากขึ้น และเพื่อจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของเมืองที่เกิดจากพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ ซึ่งในเวลาต่อมาก็พัฒนากลายเป็นศูนย์อาหารชุมชน หรือ Hawker Center มาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นแล้ว การศึกษาพัฒนาการเชิงนโยบายของการพัฒนาเมืองในแต่ละยุคสมัยของสิงคโปร์ ไปพร้อมกับการทำความเข้าใจนโยบายการจัดตั้งศูนย์อาหารจะช่วยให้เข้าใจบริบทเชิงประวัติศาสตร์ของการพัฒนาศูนย์อาหารในสิงคโปร์มากยิ่งขึ้น ประกอบกับการที่นโยบายการพัฒนาศูนย์อาหารนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของเมืองสิงคโปร์ ซึ่งนโยบายการพัฒนาดังกล่าวนี้นี้เกี่ยวข้องกับการจัดการ (Management) ของหน่วยงานของรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ และถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการออกมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศูนย์อาหารชุมชนตั้งแต่อดีตไปจนถึงอนาคต

2. บทบาทของมาตรการในการจัดการศูนย์อาหารของประเทศสิงคโปร์

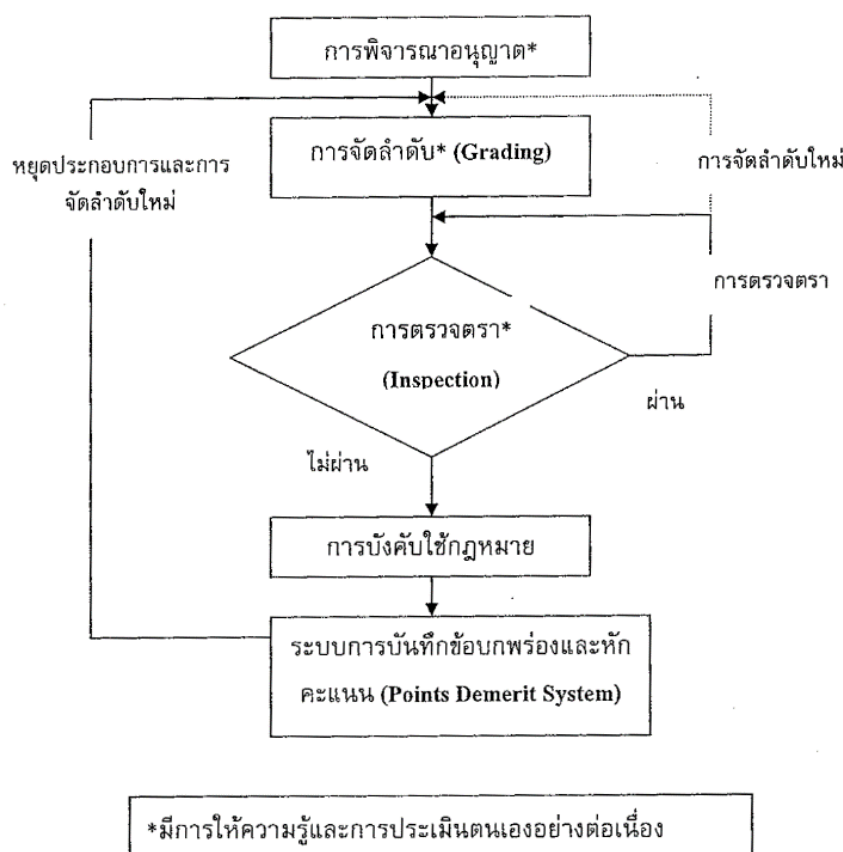
2.1 การจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการศูนย์อาหารในสิงคโปร์จะมี 2 หน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมสิงคโปร์ หรือ NEA (National Environment Agency) และสำนักงานอาหารสิงคโปร์ หรือ SFA (Singapore Food Agency) ซึ่งทั้งสองหน่วยงานนี้มีบทบาทในการจัดการศูนย์อาหารที่แตกต่างกัน โดย NEA จะเน้นดูแลในเรื่องของการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในศูนย์อาหาร การจัดการความสะอาดโดยรวมของศูนย์อาหาร และการบริหารศูนย์อาหารที่ NEA ดูแล เป็นส่วนใหญ่ ส่วน SFA จะเน้นในเรื่องการรับรองความปลอดภัยในอาหาร ทั้งจากการออกใบอนุญาต การจัดอบรมให้ความรู้ และการตรวจสอบมาตรฐานในการทำอาหาร ซึ่งทั้งสองหน่วยงานดังกล่าวถือว่าเป็นหน่วยงานที่ช่วยส่งเสริมให้ศูนย์อาหารของสิงคโปร์นั้นมีมาตรฐานในระดับที่สูง และมีการดำเนินนโยบายที่มีประสิทธิภาพที่เห็นได้อย่างชัดเจน และมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ดังนั้นแล้ว การจัดการศูนย์อาหารของรัฐบาลสิงคโปร์จึงมุ่งเน้นการเสริมสร้างสุขอนามัยในระดับสูง และการพัฒนาศูนย์อาหารให้เป็นพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญของชาวสิงคโปร์ นอกจากนี้ นโยบายการจัดการศูนย์อาหารยังส่งเสริมในเรื่องของความยั่งยืนของศูนย์อาหาร เช่น การส่งเสริมการใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การลดการใช้พลาสติก และการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้สิงคโปร์เป็นเมืองที่มีความยั่งยืน และมีการพัฒนาอย่างสมดุลในทุก ๆ ด้าน

2.2 การจัดการศูนย์อาหารและการบังคับใช้มาตรการในศูนย์อาหาร

2.2.1 การออกใบอนุญาตให้กับพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ ภายใต้กฎหมายสาธารณสุขสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 1987 (Environmental Public Health Act 1987) พ่อค้าแม่ค้าแผงลอยที่ขายของในสถานที่ต่าง ๆ จะต้องได้รับใบอนุญาตก่อน โดยทั้ง NEA และ SFA มีอำนาจในการออกใบรับรองให้แก่ชาวสิงคโปร์ที่สนใจจะทำกิจการร้านขายอาหารหรือ แผงลอยขายอาหาร ซึ่ง NEA จะมีหน้าที่ออกใบอนุญาตการเป็นพ่อค้าหาบเร่ (Hawker License) และใบอนุญาตในการเช่าแผงลอยขายอาหารที่ NEA กำกับดูแล ในส่วนของ SFA จะมีอำนาจในการออกใบรับรองในการทำธุรกิจปศุสัตว์อาหารโดยทั่วไป และใบรับรองการอบรมความปลอดภัยในอาหาร (Food Safety Course) เป็นต้น

2.2.2 การควบคุม การบริหารจัดการ และการดูแลศูนย์อาหาร หน่วยงาน NEA จะมีบทบาทหลักในการควบคุม และการจัดการศูนย์อาหารที่อยู่ภายใต้องค์กร ซึ่งการควบคุม การบริหารจัดการ และการดูแลศูนย์อาหารนั้นจะมีกลุ่มงานที่ดูแลในเรื่องดังกล่าวก็คือ กลุ่มงานศูนย์อาหาร (the Hawker Centre Group) โดยกลุ่มงานนี้จะหน่วยงานย่อยออกเป็น 3 หน่วยงาน ได้แก่ (1) หน่วยงานจัดการการเช่า (the Tenancy Management) ทำหน้าที่จัดการการเช่าแผงขายของศูนย์อาหารภายใต้การบริหารของ NEA การดูแลสิ่งอำนวยความสะดวก และการทำความสะอาดของศูนย์อาหารที่อยู่ภายใต้กระทรวงความยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม (2) ฝ่ายนโยบาย โปรแกรม และการมีส่วนร่วม (Policy, Programmes and Engagement) มีหน้าที่กำหนดและตรวจสอบนโยบายที่สนับสนุนการค้าหาบเร่และวัฒนธรรมศูนย์อาหารในสิงคโปร์ ประกอบกับการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของศูนย์อาหาร เพื่อให้ศูนย์อาหารเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ที่มีความสะอาดและมีชีวิตชีวาของชุมชน (3) หน่วยงานการจัดการผู้ประกอบการ (the Operator Management) ซึ่งมีบทบาทในการควบคุม การกำกับดูแล การตรวจสอบ การส่งเสริมแนวทางปฏิบัติที่ดี และการจัดอบรมให้กับผู้ประกอบการในศูนย์อาหารต่าง ๆ เพื่อให้มั่นใจว่าผู้ประกอบการจะปฏิบัติตามมาตรฐานที่ NEA กำหนด

ภาพที่ 2 กระบวนการในการจัดการร้านแผงลอยในศูนย์อาหารของ NEA
ที่มา: สิริวรรณ จันทนจุลกะ (ม.ป.ป.)

2.2.3 การส่งเสริมสุขอนามัยและความปลอดภัยของอาหาร หน่วยงาน NEA จะมีแนวทางในการรักษาสุขอนามัยที่หลากหลาย เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจว่าอาหารภายในศูนย์อาหารนั้นถูกหลักสุขอนามัยและมีคุณภาพ ซึ่งมีมาตรการที่สำคัญในการรักษาความเป็นสุขอนามัยในอาหาร ได้แก่ (1) การบังคับใช้กฎหมาย (2) การส่งเสริมการศึกษา (3) การจัดระดับของร้านอาหาร (Grading System) และ (4) การใช้ระบบการหักคะแนน (Point Demerit System) และในส่วนของ SFA จะส่งเสริมมาตรการของที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของอาหารในศูนย์อาหารให้มีสุขอนามัยที่ดี ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของความสะอาดของอาหาร และกระบวนการในการทำอาหารของผู้ประกอบกิจการอาหารเป็นหลัก อีกทั้ง SFA ก็ยังมีอำนาจในการออกใบรับรองความปลอดภัยด้านอาหารให้แก่บุคคล หรือผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจด้านอาหารด้วยเช่นกัน และการใช้ระบบการหักคะแนนสำหรับผู้กระทำผิดด้วยเช่นกัน

2.2.4 การให้ทุนและการสนับสนุนพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ โครงการทุนสนับสนุนผู้ประกอบการศูนย์อาหารของ NEA มีจุดประสงค์หลักในการช่วยเหลือ และการพัฒนาศูนย์อาหารภายในสิงคโปร์ โดยโครงการนี้ช่วยให้ผู้ประกอบการในศูนย์อาหารนั้นสามารถพัฒนาคุณภาพของร้านขายอาหาร และการพัฒนาด้านการบริการให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นการสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็กที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยโครงการสนับสนุนผู้ประกอบการศูนย์อาหารมีจำนวนที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ประกอบการนั้นสามารถพัฒนาร้านค้า และสามารถรักษามาตรฐานการบริการของร้านค้าตนเองได้

2.3 การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านศูนย์อาหารในประเทศสิงคโปร์

ศูนย์อาหารถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวสิงคโปร์ และเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมการกินที่หลากหลายของคนแต่ละเชื้อชาติ โดยการรับประทานอาหารในศูนย์อาหารนั้นถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่สะท้อนถึงควมมีเอกลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศสิงคโปร์ ซึ่งรัฐบาลสิงคโปร์เองก็ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการศูนย์อาหารให้มีคุณภาพสูงอยู่ตลอดเวลา ด้วยการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นในเรื่องของความสะอาด ความปลอดภัย การพัฒนาคุณภาพชีวิต และรวมถึงการให้บริการศูนย์อาหารที่มีมาตรฐาน เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงศูนย์อาหารที่มีคุณภาพ มีอาหารการกินที่ปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านการพัฒนาศูนย์อาหารในสิงคโปร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรภายในประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องของสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเมืองให้มีประสิทธิภาพ ในขณะที่มาตรการในการจัดการศูนย์อาหารเองก็มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชน เนื่องจากมาตรการเหล่านี้ถือว่าการรักษามาตรฐานความสะอาดโดยรวมของศูนย์อาหาร และรวมถึงความสะอาดของชุมชนโดยรอบด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ มาตรการดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมความตระหนักรู้แก่ประชาชนในเรื่องของสุขภาพ และความปลอดภัยในอาหาร เพื่อเสริมสร้างความองค์ความรู้ และช่วยพัฒนาให้ศูนย์อาหารกลายเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีความสะอาด มีสุขอนามัยที่ดี และช่วยส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐอย่างยั่งยืน

3. บทสรุปการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านนโยบายศูนย์อาหารชุมชน

การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนของสิงคโปร์ผ่านนโยบายการพัฒนาศูนย์อาหารส่วนใหญ่จะเน้นย้ำในเรื่องของการบังคับใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมในการจัดการศูนย์อาหารชุมชน และการเพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยในอาหารเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้ถูกดำเนินการโดยหน่วยงานสำคัญ 2 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติสิงคโปร์ หรือ NEA และ สำนักงานอาหารสิงคโปร์ หรือ SFA ทั้งสองหน่วยงานดังกล่าวนี้มีบทบาทในการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนที่ค่อนข้างแตกต่างกัน โดย NEA จะเน้นการพัฒนาในเรื่องของสุขอนามัยด้านสิ่งแวดล้อมในศูนย์อาหาร เช่น การรักษาความสะอาดโดยรวมของศูนย์อาหาร และการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมความเป็นอนามัยชุมชนในศูนย์อาหาร ในส่วนของ SFA ก็จะมีการพัฒนาในเรื่องของความปลอดภัยของอาหาร เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยในอาหารของศูนย์อาหารชุมชน และการส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีจากความปลอดภัยของอาหาร นอกจากนี้ การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในศูนย์อาหารจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าไม่มีนโยบายการพัฒนาเมืองของสำนักงานการพัฒนาเมืองสิงคโปร์ หรือ Urban Redevelopment Authority ซึ่งเป็นหน่วยงานวางผังเมืองของสิงคโปร์ ด้วยการวางผังเมืองที่มีประสิทธิภาพ และนโยบายการจัดการที่พอค่าแม่ค้าหาบเร่ที่เด็ดขาด จึงทำให้นโยบายการพัฒนาศูนย์อาหารของสิงคโปร์นั้นประสบความสำเร็จ ทั้งการจัดโซนขายของให้กับพ่อค้าแม่ค้า และการส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในเมือง

ศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) นั้นไม่ถือว่าเป็นเพียงแค่สถานที่สำหรับการรับประทานอาหารเท่านั้น แต่ศูนย์อาหารนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านการถูกใช้เป็นพื้นที่ทางสังคมของชาวสิงคโปร์ ทั้งจากการใช้เป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ของผู้คน และการใช้พื้นที่ศูนย์อาหารในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้ผู้คนในชุมชนนั้นมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมสุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีแก่ประชาชน โดยใช้ศูนย์อาหารเป็นตัวกลางที่คอยเชื่อมโยงระหว่างเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานกับเรื่องของสุขอนามัย นอกจากนี้ การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านศูนย์อาหารในสิงคโปร์นั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของเมืองในด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเห็นได้จากนโยบายการจัดการขยะ หรือการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติ ดังนั้นแล้ว การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านศูนย์อาหารในประเทศสิงคโปร์จึงเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างสุขอนามัยที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีกับประชากรภายในประเทศ อีกทั้งยังถือเป็นการสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเห็นได้จากมาตรฐานของศูนย์อาหารในระดับที่สูง และครอบคลุม อีกทั้งยังตอบสนองความต้องการของชุมชน เช่น การให้บริการศูนย์อาหารนั้นเป็นพื้นที่ทางสังคมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า เมืองยั่งยืน (Sustainable City) เป็นหนึ่งในแนวคิดที่รัฐบาลสิงคโปร์นำมาปรับใช้กับนโยบายการพัฒนาเมืองภายในประเทศ ซึ่งนโยบายดังกล่าวนี้คือผลพวงจากการวางแผนการพัฒนาของรัฐบาลสิงคโปร์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลาการวางแผน และต้องมีความชัดเจนในการจัดโซนในแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ดิน (Concept Plan) และแผนแม่บทการพัฒนาเมือง (Master Plan) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจะสร้างศูนย์อาหารในแต่ละพื้นที่นั้นจะต้องผ่านการวางแผนจากรัฐบาลก่อน อีกทั้งการพัฒนาศูนย์อาหารของสิงคโปร์นั้นจะเน้นการพัฒนาในลักษณะของอาคารแบบมิกซ์ยูส (Mixed-Use) เพราะสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีพื้นที่จำกัด อีกทั้งยังมีการนำแนวคิด Universal Design มาออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในศูนย์อาหาร เพื่อรองรับความต้องการของผู้คนอย่างเท่าเทียมกันในทุกเพศทุกวัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเมืองยั่งยืน (Sustainable City) และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยแนวคิดดังกล่าวจะช่วยให้ประเทศสิงคโปร์นั้นสามารถพัฒนาเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ กรอบแนวคิดเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อม (Environmental Health) และอนามัยชุมชน (Community Health) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนนั้น ต่างก็มีความสอดคล้องกับมาตรการในการจัดการศูนย์อาหารของหน่วยงานของรัฐบาลสิงคโปร์ เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์นั้นให้ความสำคัญกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในเมือง โดยเห็นได้จากการทำให้ศูนย์อาหารมีสุขอนามัยที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งในบริเวณศูนย์อาหาร และชุมชนโดยรอบ อีกทั้งมาตรการในการจัดการศูนย์อาหารนั้นก็ยังเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนชาวสิงคโปร์ และมีผลกระทบโดยตรงต่อความเป็นอนามัยสิ่งแวดล้อม และอนามัยชุมชนอย่างชัดเจน เนื่องจากการจัดการศูนย์อาหารของหน่วยงานรัฐบาลจะช่วยส่งเสริมความปลอดภัยในอาหาร และความสะดวกของสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์อาหารให้มีมาตรฐานดียิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนโดยตรงทั้งในเรื่องของสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัยทั้งจากอาหารการกิน และสภาพแวดล้อมของศูนย์อาหาร

ดังนั้นแล้ว บทบาทของศูนย์อาหาร ฮอว์กเกอร์ เซนเตอร์ (Hawker Center) ต่อการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์ คือ การที่ศูนย์อาหารเป็นพื้นที่ที่มีการควบคุม และการบังคับใช้มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด ประกอบกับการควบคุมความปลอดภัยในอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชุมชนโดยรอบศูนย์อาหาร อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้ศูนย์อาหารมีองค์ประกอบของความเป็นอนามัยชุมชนและความเป็นอนามัยสิ่งแวดล้อมมากขึ้นทั้งภายในศูนย์อาหารและบริเวณโดยรอบ และเนื่องจากศูนย์อาหารชุมชนนั้นถือเป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้คน จึงทำให้พื้นที่ของศูนย์อาหารเป็นพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้คนกับชุมชน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมสุขภาพ ทั้งทางกายภาพ และทางจิตใจ นอกจากนี้ การพัฒนาเขตอนามัยชุมชนผ่านศูนย์อาหารในสิงคโปร์นั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของเมืองในด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งเห็นได้จากมาตรการในการจัดการศูนย์อาหาร และการตอบสนองความต้องการของชุมชนขั้นพื้นฐาน เช่น การให้บริเวณศูนย์อาหารนั้นเป็นพื้นที่ทางสังคมในการทำกิจกรรม หรือเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างศูนย์อาหารกับพื้นที่การทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว ศูนย์อาหารจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเขตอนามัยชุมชนในสิงคโปร์ โดยผ่านการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐบาลสิงคโปร์หลัก 2 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมสิงคโปร์ หรือ NEA และสำนักงานอาหารสิงคโปร์ หรือ SFA ซึ่งทั้งสองหน่วยงานนี้จะมีหน้าที่กำหนดนโยบายต่าง ๆ หรือมาตรการในการจัดการศูนย์อาหารในสิงคโปร์ เพื่อรักษามาตรฐานด้านสุขอนามัยของศูนย์อาหารให้มีมาตรฐานในระดับที่สูงอยู่เสมอ ซึ่งนโยบายหรือมาตรการของทั้งสองหน่วยงานดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเป็นอนามัยสิ่งแวดล้อม และความเป็นอนามัยชุมชนภายในศูนย์อาหาร และบริเวณชุมชนใกล้เคียงโดยรอบ อีกทั้งยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีแก่ชาวสิงคโปร์เช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- จิตติมา โสภารัตน์. (2541). **อนามัยส่วนบุคคลและชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประสิทธิ์ ลิระพันธุ์. (2550). **กระบวนการทัศน์อันใหม่ของงานอนามัยสิ่งแวดล้อม**. (ธราดล เก่งการพานิช, บรรณาธิการ). เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- เพชรลัดดา เพ็ชรภักดี และคณะ. (2560). **การพัฒนาประเทศสิงคโปร์: กระบวนการ การเปลี่ยนผ่าน และความท้าทาย**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิจิตรบุษบา มารมย์. (2560). **การประเมินองค์ความรู้ด้านเมืองยั่งยืนในประเทศไทย**. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วชิพงศ์ ภักดีกุล. (2566). **วิธีการวิจัยในงานอนามัยชุมชน**. จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- Chew, C.T. Ernest and Edwin Lee. (2014). **A History of Singapore**. (เพ็ชรี สุมิตร, ผู้แปล). The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.
- Cohen, Steven. (2018). **The Sustainable City**. Columbia University Press.
- Dale, Ole Johan. (1999). **Urban planning in Singapore: the transformation of a city**. Oxford University Press.
- Kong, Lily. (2007). **Singapore hawker centres: People, places, food**. National Environment Agency.
- Lobejko, Stanislaw, Anna Stankowska and Mariusz Zabielski. (2015). **Planning and Management in Eco-Cities**. CeDeWu Publishing.
- Millennium Ecosystem Assessment. (2005). **Ecosystems and human wellbeing**. Island Press.
- Prüss-Ustün, Annette et al. (2016). **Preventing disease through healthy environments A global assessment of the burden of disease from environmental risks**. Who Press.
- Tay, Ronnie. (2014). **Hawker Center Levelling The Playing Field with Food**. Urban Solution.
- Urban Redevelopment Authority. (2001). **Concept plan 2001**. Urban Redevelopment Authority.
- Waller, Edmund. (2001). **Landscape planning in Singapore**. Singapore University Press.
- Yeoh, Brenda. (2003). **Contesting space in colonial Singapore: Power relations and the urban built environment**. Singapore University Press.

วิทยานิพนธ์

- มณฑมาศ สวัสดิ์ธนาคุณ. (2563). **6 ทศวรรษของการพัฒนาเมืองใหม่และที่อยู่อาศัยในสิงคโปร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัยและอสังหาริมทรัพย์ ภาควิชาเคหการ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความในวารสาร

- นันทกา สุธรรมประเสริฐ และ ชนสิน ชูตินธรานนท์. (2563). **วาทกรรม “สตรีทฟู้ด” ของภาครัฐสิงคโปร์**. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 3 (3), 287-304.
- มณฑมาศ สวัสดิ์ธนาคุณ, กุณฑลทิพย์ พานิชภักดี และ พรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์. (2564). **พัฒนาการของการวางผังเมืองใหม่ในประเทศสิงคโปร์**. สารศาสตร์, 2, 465-476.

- Ghani, Azhar. (2011). **A Recipe of Success: How Singapore Hawker Centres came to be.** Institute of Policy Studies, 1-15.
- Han Yiheng and Judah Kang Ee. (2024). **Building Tomorrow: Singapore's Long-Term Plans Part 1.** MAJU the Youth Policy Research Initiative, 1-7.
- Lim Tin Seng. (2013). **Hawkers from Public Nuisance to National Icon.** Biblioasia, 9 (3), 10-17.
- Lim Tin Seng. (2014). **Planning a Nation: The Concept Plan.** Biblioasia, 10 (3), 24-28.
- Radomskaya, Valeriya, and Abhishek Singh Bhati. (2022). **Hawker Centres: A Social Space Approach to Promoting Community Wellbeing.** Urban Planning, 7 (4), 167-176.
- Squarzon, Claudia. (2018). **Taking the Street out of Street Food: the Singapore Case.** Ethnorêma 14, 35-69.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- มณีนเตร วรชนะนันท์. (2566). **Hawker Center** กับการแก้ปัญหาผังเมืองและโรคระบาด จนสิงคโปร์กลายเป็นเมืองหลวงสตรีทฟู้ดโลก. สืบค้นจาก <https://capitalread.co/hawker-center/>
- เมธิรา เกษมสันต์. (2562). **City in the Garden** แนวคิดเมืองในสวนที่ทำให้เกาะขนาดเล็ก ๆ กลายเป็นประเทศที่มีพื้นที่สีเขียวต่อประชากรมากเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก. สืบค้นจาก <https://readthecloud.co/singapore-city-in-a-garden/>
- สิริวรรณ จันทนจุลกะ. (ม.ป.ป.). **ประเทศสิงคโปร์ทำงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมอย่างไร.** สืบค้นจาก <http://bit.ly/4fvI7CT>
- Council for Estate Agencies. (2019). **Draft Master Plan 2019: More great spaces for all to live, work, and play in.** Retrieved from <https://www.cea.gov.sg/docs/default-source/module/newsletter/2-2019/draft-master-plan-2019-more-great-spaces-for-all-to-live-work-and-play-in.html>
- National Environment Agency. (2025). **About Us.** Retrieved from <https://www.nea.gov.sg/corporate-functions/who-we-are>
- National Environment Agency (2023). **Annual Report 2022/2023.** Retrieved from <https://www.nea.gov.sg/docs/default-source/asr/nea-ar-fy22.pdf>
- Singapore Food Agency. (2025). **About SFA.** Retrieved from <https://www.sfa.gov.sg/about-sfa/who-we-are>
- Urban Redevelopment Authority. (2025). **Behind our planning story.** Retrieved from <https://www.ura.gov.sg/Corporate/Resources/Publications/Skyline/Skyline-issue12/Behind-our-planning-story>
- Urban Redevelopment Authority. (2025). **Concept Plan 2011 Focus Group on Sustainability and Identity unveils draft recommendations.** Retrieved from <https://www.ura.gov.sg/Corporate/Media Room/Media-Releases/pr10-55>
- Urban Redevelopment Authority. (2025). **Long-Term Plan Review.** Retrieved from <https://www.ura.gov.sg/Corporate/Planning/Long-Term-Plan-Review>

การวิเคราะห์แนวทางการลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้า กรณีศึกษา บริษัท AAA จำกัด

Analysis of waste reduction approaches in shoe production processes:

A case study of AAA Company Limited

ชัคตบดินทร์ ยันอินทร์¹

ทรงกรต ก้อนแก้ว¹

นริศ ลิทธิประเสริฐ¹

รุ่งรวี แสงวิโรจน์ฤทธิ์¹

อภิสิทธิ์ สิ้นสัมฤทธิ์ผล¹

อรรชกร ถ้าอมร¹

วรารณณ์ ตั้งจิตเรเจริญ²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้าของบริษัท AAA จำกัดด้วยการนำเครื่องมือ Why-Why Analysis มาใช้วิเคราะห์และหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และพัฒนาแนวทางปรับปรุงกระบวนการผลิตเพื่อลดอัตราการเกิดข้อผิดพลาด โดยมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความเหนื่อยล้าของพนักงาน การลืมนำวัสดุที่ใช้ในการประกอบรองเท้า คุณภาพวัตถุดิบที่ส่งผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์ และความผิดพลาดในการพิมพ์ลายรองเท้า (Sock) การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากสถิติการผลิต การสัมภาษณ์ผู้บริหารและพนักงาน และการสำรวจข้อมูลจากอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งนำเครื่องมือ Standard Operating Procedures (SOPs), Poka-Yoke และ Double Check Process มาประยุกต์ใช้หาแนวทางแก้ไข การใช้เครื่องมือ Standard Operating Procedures (SOPs), Poka-Yoke, Why-Why Analysis และ Double Check Process พบว่าผลจากการดำเนินการปรับปรุงทำให้อัตราการเกิดของเสียลดลงอย่างมีนัยสำคัญ การควบคุมคุณภาพวัตถุดิบที่ดีขึ้นช่วยลดข้อบกพร่องของผลิตภัณฑ์ การเพิ่มแรงงานช่วยลดความเหนื่อยล้าของพนักงาน ส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานเพิ่มขึ้นและระบบ Double Check Process ลดข้อผิดพลาดในการพิมพ์ลายรองเท้า และการใช้ SOPs และ Poka-Yoke ทำให้ปัญหาการลืมนำวัสดุและผสมกาวผิดพลาด ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ งานวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรต่อไป

คำสำคัญ: ของเสียในกระบวนการผลิต การควบคุมคุณภาพ ความเหนื่อยล้าของพนักงาน SOPs, Poka-Yoke

บทนำ

บริษัท AAA จำกัด ประสบปัญหาของเสีย (Defect) ในกระบวนการผลิตรองเท้า ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ ความเหนื่อยล้าของพนักงาน การลืมนำวัสดุที่ใช้ในการยึดติดรองเท้า คุณภาพวัตถุดิบที่ลดลงจากนโยบายลดต้นทุนของแผนกจัดซื้อ และความผิดพลาดในการพิมพ์ลายรองเท้า (Sock) ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้สินค้าหลายชิ้นไม่ผ่านมาตรฐานคุณภาพที่กำหนด ความเหนื่อยล้าของพนักงานมีผลโดยตรงต่อความแม่นยำและประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้เกิดข้อผิดพลาด เช่น

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²อาจารย์ที่ปรึกษา ประจำคณะวิทยาการจัดการ สาขาการจัดการโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การติดตั้งไม่แน่นหรือการตรวจสอบคุณภาพที่ไม่รอบคอบ ส่วนการลืมนำวัสดุทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการยึดติดวัสดุ ส่งผลให้ร่องเท้าอาจหลุดร่อนหรือเสื่อมสภาพเร็วกว่าที่ควร ในขณะเดียวกัน นโยบายลดต้นทุนทำให้วัตถุดิบที่ใช้มีคุณภาพต่ำลง ซึ่งส่งผลเสียต่อความทนทานของร่องเท้าและเพิ่มอัตราของเสียในกระบวนการผลิต นอกจากนี้ ความผิดพลาดในการพิมพ์ลายถุงเท้ายังเกิดจากการขาดระบบตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และการควบคุมกระบวนการผลิตที่ไม่รัดกุม

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทางคณะผู้จัดทำเห็นควรว่าบริษัท AAA จำกัด มีมาตรการลดความเหนียวล้าของพนักงาน เช่น การกำหนดเวลาพักที่เหมาะสมหรือการใช้เครื่องมือช่วยลดภาระงาน รวมถึงการพัฒนากระบวนการช่วยจำสูตรการทอเพื่อให้พนักงานสามารถใช้งานได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ควรมีแนวทางในการควบคุมคุณภาพวัตถุดิบให้สอดคล้องกับมาตรฐาน และปรับปรุงกระบวนการพิมพ์ลายถุงเท้าให้แม่นยำยิ่งขึ้น การดำเนินมาตรการเหล่านี้จะช่วยลดอัตราสินค้าเสีย เพิ่มคุณภาพของ ผลิตภัณฑ์ และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงาน ทำให้บริษัทสามารถผลิตร่องเท้าที่ได้มาตรฐาน และรักษาความพึงพอใจของลูกค้าได้อย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา และวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้สินค้าไม่ได้มาตรฐานตามข้อกำหนด โดยตีกรอบการศึกษาในเรื่องการลืมนำวัสดุของส่วนผสมวัตถุดิบและความเหนียวล้าสะสมของพนักงาน
2. เพื่อพัฒนาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการผลิต เพื่อช่วยลดอัตราการเกิดข้อผิดพลาดในการผลิต และลดจำนวนสินค้าที่เสียหาย (Defect)

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการผลิตของ โรงงาน AAA จำกัด โดยเน้นการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้อบกพร่อง (Defect) ในกระบวนการผลิต ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันขององค์กร โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษา และวิเคราะห์ภาระหน้าที่ของบุคลากร แรงจูงใจในการปฏิบัติการ และการบริหารจัดการบุคลากร นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาวัตถุดิบไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงแนวทางการปรับปรุงก่อนนำเข้ากระบวนการผลิต

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดหลักจาก ทฤษฎีและเครื่องมือการบริหารคุณภาพ เพื่อหาสาเหตุของของเสียในกระบวนการผลิต และ พัฒนาแนวทางลดข้อผิดพลาดในโรงงานผลิตร่องเท้า บริษัท AAA ได้แก่

1. Why-Why Analysis – วิเคราะห์หาสาเหตุรากของปัญหา
2. Standard Operating Procedures (SOPs) – การกำหนดขั้นตอนปฏิบัติงานมาตรฐาน
3. Poka-Yoke – เทคนิคป้องกันความผิดพลาดของมนุษย์
4. Double Check Process – ระบบตรวจสอบซ้ำเพื่อลดความผิดพลาด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีการนำข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กับผู้จัดการและพนักงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่พบ ตลอดจนข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการได้ นอกจากนี้ ยังมีการเก็บข้อมูลทางสถิติจากรายงานการผลิต อัตราของเสีย และประสิทธิภาพของพนักงาน ซึ่งจะถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวทางแก้ไขที่เหมาะสม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ Why-Why Analysis, Standard Operating Procedures (SOPs) และ Poka-Yoke เพื่อวิเคราะห์และหาสาเหตุของปัญหาในกระบวนการผลิต ตลอดจนการนำเสนอผลลัพธ์ในรูปแบบของกราฟและตารางสรุปผล ทั้งนี้ ยังมีการทดลองสุ่มตัวอย่าง ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของมาตรการที่นำเสนอและประเมินประสิทธิภาพของแนวทางการแก้ไขปัญหา

ผลการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์แนวทาง ลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้า โดยพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพผลิตภัณฑ์ เช่น ความเหนื่อยล้าของพนักงาน การลืมนำสาย และข้อบกพร่องอื่น ๆ ทั้งนี้ ได้ใช้เครื่องมือ Why-Why Analysis, SOPs และ Poka-Yoke เพื่อระบุปัญหาและแนวทางปรับปรุงให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ผลการวิเคราะห์พบว่าสาเหตุหลักของปัญหาของเสียในกระบวนการผลิตเกิดจาก (1) คุณภาพวัตถุดิบลดลงจากนโยบายลดต้นทุน (2) ความเหนื่อยล้าของพนักงาน (3) ความผิดพลาดในการพิมพ์ลายถุงเท้า และ (4) การลืมนำสาย แนวทางการแก้ไขที่นำเสนอ ได้แก่ การปรับ KPI ของแผนกจัดซื้อให้พิจารณาทั้งต้นทุนและ

คุณภาพของวัตถุดิบ การจ้างแรงงานเพิ่มเติมเพื่อลดภาระงานของพนักงาน การใช้ระบบ Double Check Process ในการพิมพ์ลายถุงเท้า และการกำหนดมาตรฐานการผสมกาวผ่าน SOPs และ Poka-Yoke เพื่อให้ผลการศึกษาสอดคล้องจาก สถานที่ปฏิบัติงานจริง การเก็บข้อมูลดำเนินการผ่าน การสัมภาษณ์และการเก็บตัวอย่างในหน้างานทั้งหมด 3 ครั้ง ได้แก่ (1) การสัมภาษณ์ผู้จัดการโรงงานและเก็บข้อมูลจากพนักงานในแผนก (2) การสุ่มตรวจสอบสินค้าจำนวน 200 คู่จาก 900 คู่ โดย แบ่งเป็น 4 รอบการตรวจสอบ ครั้งละ 50 คู่ และ (3) การสุ่มตรวจสอบสินค้าจากชุดเดียวกันในครั้งที่สองเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ผลการเปรียบเทียบระหว่าง สูตรกาวที่ใช้ในการผลิต (สูตร A และ สูตร B) แสดงให้เห็นว่า สูตร A มีอัตราของเสียต่ำกว่าสูตร B โดยการสุ่มตัวอย่างในครั้งแรกพบว่า สูตร A มีสินค้าที่ผ่านมาตรฐาน 112 คู่ จาก 200 คู่ ในขณะที่สูตร B มีเพียง 99 คู่ ส่วนการสุ่มตัวอย่างครั้งที่สอง สูตร A มีสินค้าที่ผ่านมาตรฐาน 111 คู่ ขณะที่สูตร B มีเพียง 98 คู่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสูตร A มีของเสียต่ำกว่าสูตร B ถึง 6.5% ของจำนวนสินค้าที่ผลิตทั้งหมด ผลการดำเนินการพบว่า อัตราของเสียลดลงโดยการควบคุมคุณภาพวัตถุดิบช่วยลดข้อบกพร่องของผลิตภัณฑ์ ขณะที่ การเพิ่มแรงงานช่วยลดความเหนื่อยล้าของพนักงาน และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต นอกจากนี้ ระบบ Double Check Process สามารถลดข้อผิดพลาดในการพิมพ์ลายถุงเท้า และ SOPs + Poka-Yoke มีส่วนช่วยลดปัญหาการลืมนำสาย ทำให้ ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพสม่ำเสมอมากขึ้น จากผลการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการผลิตเพิ่มเติม โดยเน้น การตรวจสอบคุณภาพ เชิงลึก การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย และการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มอัตราสินค้าผ่านมาตรฐานและลดของเสียในระยะยาว

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่า การปรับปรุงกระบวนการผลิตโดยใช้แนวทางที่มุ่งเน้นการควบคุมคุณภาพและลดของเสียสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและลดอัตราการสูญเสียของผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยก่อนการปรับปรุงพบว่าสินค้าที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพมีจำนวน 432 คู่ ขณะที่สินค้าที่ถูกคัดออกเนื่องจากข้อบกพร่องมีจำนวน 368 คู่ หรือคิดเป็น 46% ของการผลิตทั้งหมด อย่างไรก็ตาม หลังจากการดำเนินการมาตรการปรับปรุงกระบวนการผลิต เช่น การกำหนดสูตรการผลิตที่เหมาะสม การเพิ่มประสิทธิภาพของพนักงาน และการนำแนวทางการตรวจสอบคุณภาพที่เป็นระบบมาใช้ พบว่าจำนวนสินค้าที่ผ่านมาตรฐานเพิ่มขึ้นเป็น 448 คู่ ในขณะที่จำนวนของเสียลดลงเหลือ 352 คู่ หรือคิดเป็น 44% ของการผลิตทั้งหมด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ประสิทธิภาพของมาตรการที่ดำเนินการในการลดของเสียได้ 2% ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบจำนวนสินค้าที่ผ่านเกณฑ์และสินค้าที่เสียหาย ก่อนและหลังปรับปรุง

รายละเอียด	ก่อนปรับปรุง	หลังปรับปรุง	ผลต่าง
สินค้าที่ผ่านมาตรฐาน	432	448	16
สินค้าที่ชำรุดเสียหาย	368	352	16

ที่มา: คณะผู้จัดทำ (2567)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้าของบริษัท AAA จำกัด พบว่าผลการวิจัยสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยสามารถระบุสาเหตุที่ทำให้สินค้าไม่ได้มาตรฐาน ได้แก่ การลืมสูตรส่วนผสมของการและความเหนื่อยล้าสะสมของพนักงาน นอกจากนี้ยังพัฒนาแนวทางการปรับปรุงกระบวนการผลิตที่ช่วยลดอัตราการเกิดข้อผิดพลาดและจำนวนสินค้าที่เสียหายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ที่นำมาใช้ มีการปรับปรุง KPI ของแผนกจัดซื้อเพื่อควบคุมคุณภาพวัตถุดิบ การเพิ่มแรงงานเพื่อลดภาระงานของพนักงาน การใช้ระบบ Double-Check Process ในการตรวจสอบการพิมพ์ลายรองเท้า และการใช้ SOPs และ Poka-Yoke ในการกำหนดมาตรฐานการผสมกาว ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีความเป็นระบบมากขึ้น ลดข้อผิดพลาดจากมนุษย์และช่วยเพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ซึ่งส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการผลิตโดยรวม

ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินการปรับปรุงแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำแนวทางเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าประเภทอื่นที่ต้องการลดของเสียและเพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม ในการนำแนวทางไปใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อควรระวัง เช่น การปรับปรุงกระบวนการที่ใช้ SOPs และ Poka-Yoke ต้องมีการอบรมพนักงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานได้อย่างถูกต้อง การใช้ Double-Check Process ต้องมีการกำหนดขั้นตอนที่ชัดเจนและไม่ทำให้เกิดความล่าช้าในการผลิต รวมถึงการปรับ KPI ของแผนกจัดซื้อต้องพิจารณาให้เหมาะสมระหว่างต้นทุนและคุณภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยที่ดำเนินการเกี่ยวกับแนวทางการลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้าของบริษัท AAA จำกัด มีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต ดังนี้

2.1. การขยายขอบเขตของการวิจัยไปสู่อุตสาหกรรมอื่น

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่อุตสาหกรรมการผลิตรองเท้า อย่างไรก็ตาม แนวทางการลดข้อผิดพลาดในการผลิต เช่น การใช้ Why-Why Analysis, SOPs, Poka-Yoke และ Double-Check Process สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ หรือแม้แต่อุตสาหกรรมอาหารและยา ซึ่งต้องการการควบคุมคุณภาพอย่างเข้มงวด การศึกษาต่อยอดสามารถวิเคราะห์ประสิทธิภาพของแนวทางเหล่านี้ในอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์และประเมินแนวทางที่เหมาะสมที่สุด

2.2. การพัฒนาเทคโนโลยีอัตโนมัติในการควบคุมคุณภาพ

ในการศึกษาครั้งนี้ มีการใช้ระบบตรวจสอบซ้ำ (Double-Check Process) และมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SOPs) ซึ่งอาศัยแรงงานมนุษย์เป็นหลัก งานวิจัยในอนาคตสามารถมุ่งเน้นไปที่การนำเทคโนโลยีอัตโนมัติเข้ามาเสริม เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการตรวจสอบข้อบกพร่องของผลิตภัณฑ์แบบเรียลไทม์ ซึ่งสามารถช่วยลดข้อผิดพลาดจากมนุษย์และเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมคุณภาพ

2.3. การวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านพฤติกรรมและจิตวิทยาของพนักงาน

งานวิจัยนี้พบว่าความเหนื่อยล้าของพนักงานเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการผลิต ดังนั้น งานวิจัยในอนาคตสามารถศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของปัจจัยด้านพฤติกรรม จิตวิทยา และแรงจูงใจของพนักงานต่อประสิทธิภาพการทำงาน รวมถึงการนำแนวทางปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงาน เช่น การออกแบบเวลาพักที่เหมาะสม หรือการสร้างแรงจูงใจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

2.4. การศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิด Lean และ Six Sigma ร่วมกับแนวทางที่มีอยู่

แม้ว่างานวิจัยนี้จะใช้เครื่องมือวิเคราะห์ เช่น Why-Why Analysis, SOPs, Poka-Yoke และ Double-Check Process แต่ยังไม่มีการนำแนวทางการปรับปรุงกระบวนการผลิตที่เป็นระบบเช่น Lean Manufacturing หรือ Six Sigma มาประยุกต์ใช้ การศึกษาต่อยอดสามารถพัฒนาแนวทางที่ผสมผสานกัน เพื่อสร้างแนวทางที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการลดของเสียและเพิ่มคุณภาพการผลิต

2.5. การศึกษาเกี่ยวกับความยั่งยืนและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การลดของเสียในการผลิตไม่เพียงแต่ส่งผลดีต่อคุณภาพผลิตภัณฑ์และต้นทุนการผลิตเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม งานวิจัยในอนาคตสามารถมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์หาวิธีการลดของเสียที่นำมาใช้ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร และสามารถพัฒนาแนวทางที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น การใช้วัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้ หรือการลดการใช้สารเคมีที่ก่อให้เกิดมลพิษ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยปัญหาพิเศษเรื่องการวิเคราะห์แนวทางการลดของเสียในกระบวนการผลิตรองเท้า กรณีสึกษา บริษัท AAA จำกัด เพื่อการสำเร็จการศึกษาของ นักศึกษาระดับปริญญาตรีหลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ปีการศึกษา 2567 สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจาก ได้รับความอนุเคราะห์และสนับสนุนเป็นอย่างดีจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ผศ.ดร. วราภรณ์ตั้งจิตเรณู, วท.ด การจัดการด้านโลจิสติกส์ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ความรู้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนกระทั่งการวิจัยปัญหาพิเศษครั้งนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีคณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานทุกคนที่อำนวยความสะดวก และช่วยเหลือในการทำวิจัยครั้งนี้สุดท้ายนี้ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้คงเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่สนใจศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Dameri, Martina, et al. (2023). **Standard Operating Procedures (SOPs) for Non-Invasive Multiple Biomarkers Detection in an Academic Setting: A Critical Review of the Literature for the RENOVATE Study Protocol**. Critical Reviews in Oncology/Hematology, vol. 185, 2023, p. 103963. Elsevier, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1040842823000513>
- Tambunan, S. M. (2022). **Implementation of standard operating procedures in increasing work productivity workers Wangi Sedap Catering**. Enrichment: Journal of Management, 12(3), 2304-2311. <https://www.enrichment.iocspublisher.org/index.php/enrichment/article/view/594>
- Takaaki Kato et al. (2022). **Elements of standard operating procedures and flexibility issues in emergency management: A Japan-Taiwan comparison**. International Journal of Disaster Risk Reduction, 71, 102813. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420922000322>

- Eskandarzadeh, S., Fahimnia, B., & Hoberg, K. (2023). **Adherence to standard operating procedures for improving data quality: An empirical analysis in the postal service industry.** *Transportation Research Part E*, 176, 103178. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1366554523001667?casa_token=96XkNKlqegYAAAAA:qdh2eY_6vXlvHOM6W rJFDWZQUTwDXXXAUf5ChWoz7fysXHx2wO7R6tw338T3dWXGV8iVfDJW
- Mills, K. E., Koralesky, K. E., Weary, D. M., & von Keyserlingk, M. A. G. (2020). **Dairy farmer advising in relation to the development of standard operating procedures.** *Journal of Dairy Science*, 103, 11524–11534. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022030220307360>
- Kumar, R., Dwivedi, R. K., Dubey, S. K., & Singh, A. P. (2021). **Influence and application of Poka-Yoke technique in automobile manufacturing system.** *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 1136(1), 012028. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/1136/1/012028/meta>
- Yusri, A. R., & Immawan, T. (2025). **Optimizing logistics operations: Identifying and mitigating risks through FMEA and Poka Yoke.** *International Journal of Current Science Research and Review*, 8(1), 512–519. <https://ijcsrr.org/wp-content/uploads/2025/01/54-3001-2025.pdf>
- Yea, Y.-C., Zhang, Y.-S., Lee, T.-F., & Wu, J.-M. (2023). **The determination of virtual source position using Poka-Yoke concept to minimize mistakes for scanning-passive scatter beam in carbon ion therapy.** *Instruments and Experimental Techniques*, 66(3), 466–475. <https://link.springer.com/article/10.1134/S0020441223030156>
- อภิชาติ เสมศรี, เอกรัตน์สุขสุคนธ์, สำรวย สีสุมทร และ ธนิตศักดิ์พัฒน์พัฒนาโชค 2021 **การควบคุมคุณภาพ และ ลดการสูญเสียในกระบวนการประกอบชิ้นส่วนบังโคลนหนัารถยนต์ด้วยวิธีโพคา-โยเกะ.** *RMUTP Research Journal*, 15(2), 103–117 <https://ph02.tci-thaijo.org/index.php/RMUTP/article/download/242709/166842>
- จักรพงษ์ภูวนันท์สกุล และ ศุภมิตร กิจเฮว 2567 **การป้องกันความผิดพลาดในกระบวนการผลิตชิ้นส่วนเบาะรถยนต์. วารสารวิศวกรรมและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**, 2(1), 39–45. <https://ph03.tci-thaijo.org/index.php/JEIT/article/view/1558/1538>
- ภาคภูมิใจชมภู, ศิวศิษฐ์ปัจฉิมิตร, สุวรรณศรีริยาบ, นุชจรินทร์สาริกา, และ ปรีดา จิวปัญญา 2566 **การปรับปรุงกระบวนการลำเลียงตุ้มล้อรถจักรยานยนต์โดยเทคนิคโพคา-โยเกะ.** *วารสารวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา*, (2), 139–146. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022030220307360>
- ภูริสิริสุนทร และ เพ็ชรธรินทร์วงศ์เจริญ 2565 **การวิเคราะห์ต้นทุนรวมในการเป็นเจ้าของรถแท็กซี่สาธารณะ ใน เขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพื่อการเปลี่ยนผ่านสู่รถยนต์พลังงานสะอาด (Zero Emission Vehicles) อย่างยั่งยืน.** *วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ*, 13(26), 21–44.
- Prabowo, R. F., & Aisyah, S. (2020). **Poka-Yoke method implementation in industries: A systematic literature review.** *Indonesian Journal of Industrial Engineering & Management*, 1(1), 12–24. <https://pdfs.semanticscholar.org/8b51/1ace39e8d39c5f6fb90dc40f93033ed22452.pdf>
- Khairunnisa, Latief, Y., & Riantini, L. S. (2020). **Standard operational procedure (SOP) auditing process in integrated management system to improve the efficiency of organizational performance.** *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 426, 012018. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/426/1/012018/pdf>

- Rukmana, F. I. (2023). **Implementation of standard operational procedure (SOP) in improving service efficiency in the banking industry.** OLASTIC, 1(2)
<https://jolastic.id/index.php/jlsp/article/view/15/12>
- Hernández, I. R., Téllez López, A. M., López Orozco, M., García Pérez, M. E., López Luna, M. A., Barajas Esparza, L., & Bermúdez Camps, I. B. (2023). **Pilot study to validate a standard operating procedure for providing health education to diabetic patients.** Journal of Taibah University Medical Sciences, 18(3), 470-479.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1658361222001998>
- Prabowo, R. F., & Aisyah, S. (2020). **Poka-Yoke method implementation in industries: A systematic literature review.** Indonesian Journal of Industrial Engineering & Management, 1(1), 12-24.
<https://pdfs.semanticscholar.org/8b51/1ace39e8d39c5f6fb90dc40f93033ed22>
- มณเฑียร ปุณวัตร 2564 ความแม่นยำของการคำนวณโอกาสเสี่ยงต่อโรคหัวใจและหลอดเลือดในผู้ป่วย เบาหวาน และความดันโลหิตสูงโดยโปรแกรม J-Target [เอกสารวิจัย]. วารสารโรงพยาบาลนครพิงค์, 12(2), 69-77.
<https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jnkp/article/view/252605>
- Chetsiri, N., Rakwichien, W., Ketjoy, N., & Thanarak, P. (2010). **Study on cost reduction of thin- film amorphous silicon PV modules in Thailand with in-house TCO glass coating using PVD method.** International Journal of Renewable Energy, 5(2), 60-63. <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/RAST/article/view/26168>
- Niinimäki, M., Chanyalikit, K., & Udofia, A. (2024). **Measuring the energy efficiency of RDF query processing.** Kasem Bundit Engineering Journal, 14(2), 147-163. <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/kbej/article/view/253886>
- สุรทิน ธัญญะผลิน และ สุวัฒน์ จรรย์ยาพูน 2566 การประเมินต้นทุนรวมในการเป็นเจ้าของของรถบรรทุก ไฟฟ้าและเครื่องยนต์สันดาปในอุตสาหกรรมโลจิสติกส์ของประเทศไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี, 17(3), 1-15. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/trujournal/article/view/270027>
- ศุภลักษณ์ ศิริยานนท์ และ รัชพันธุ์ เชยจิตร 2567 การศึกษาต้นทุนรวมในการเป็นเจ้าของของรถยนต์ไฟฟ้า และ รถยนต์เครื่องยนต์สันดาปภายในสำหรับพนักงานบริษัทเอกชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วารสาร เศรษฐศาสตร์การจัดการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 44(2), 1-18. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/utccjournalhs/article/view/269551>
- ใจภัส วัฒนอดม 2563 การพัฒนาระบบก่อนการจ่ายยาผู้ป่วยในเพื่อลดความคลาดเคลื่อนทางยา. วารสารเภสัช กรรม คลินิก, 26(2), 45-57. <https://thaidj.org/index.php/TJCP/article/view/11592>
- ชนิตา อมรรัตนาตา 2561 การศึกษาการตระหนักรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยของผู้ป่วยหลังคลอดของนักเรียน พยาบาลทหารอากาศชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2559. วารสารพยาบาลทหารบก, 19(3), 204-213.
<https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JRTAN/article/view/161618>
- สมบัติชัยณิษฐ์ 2563 ปัญหาในการลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล (Individualization of Punishment). วารสาร สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(9), 281-294. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/245099>
- สมชาย วรพิพัฒน์ 2566 การพัฒนาระบบการตรวจสอบข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ระบบ Double-Check ใน งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 34(2), 45-60. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tla_bulletin/article/view/258493

- วิมลลักษณ์เรืองวัฒนโชค, หนึ่งฤทัย สุกใส และ เชิดชัย สุนทรภาส 2561 การประเมินผลการดำเนินงานตาม แนวทางการใช้ยาที่มีความเสี่ยงสูงของแผนกผู้ป่วยใน: กรณีศึกษาโรงพยาบาลชุมชนแห่งหนึ่งในภาค กลาง. วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน, 14(4), 18-28. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/IJPS/article/view/113589>
- Hachanna. (n.d.). **ถ้วยตวงสแตนเลส 5000 มล.** Hachanna. Retrieved March 7, 2025, from <https://www.hachanna.co.th/th/หมวดหมู่สินค้า/ถ้วยตวงสแตนเลส/ถ้วยตวงสแตนเลส-5000- มล.html>
- Habib, M. A., Rizvan, R., & Ahmed, S. (2023). **Implementing lean manufacturing for improvement of operational performance in a labeling and packaging plant: A case study in Bangladesh.** Results in Engineering, 17, 100818. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590123022004881>
- Yuphin, P., & Ruanchongchum, P. (2020). **Reducing the waste in the manufacturing of sprockets using smart value stream mapping to prepare for the 4.0 industrial era.** Review of Integrative Business and Economics Research, 9(Suppl. Issue 2), 158. https://www.buscompress.com/uploads/3/4/9/8/34980536/riber_9-s2_34_s19-129_158-173.pdf
- ธรรมศักดิ์ค่ายเทศ, นิศาชล จันทรานภาสวัสดิ, & ธีรพล เกื้อนแพ. (2562). **การปรับปรุงประสิทธิภาพห่วงโซ่อุปทานของ อุตสาหกรรมบริการ: กรณีศึกษาโรงแรมจังหวัดสุโขทัย.** วารสารวิชาการเทคโนโลยีอุตสาหกรรม, 15(3), 61-75 https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/jit_journal/article/view/229629/156254
- ชาณวัฒน์บุญมัตย์, & ศุภรัชช์วรรัตน์. (2567). **การศึกษาและวิเคราะห์สาเหตุในการดำเนินการบริหารงานโครงการล่าช้ากว่ากำหนดของโครงการจ้างเหมาเรือถอนและติดตั้งอุปกรณ์FRTU-RCS Interface ในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต.** มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. 4-11 <https://grad.dpu.ac.th/upload/content/files/year9-1/9-27.pdf>
- Kumar, J., Kataria, K. K., & Luthra, S. (2020). **Quality circle: A methodology to enhance the plant capacity through why-why analysis.** International Journal of Mathematical, Engineering and Management Sciences, 5(3), 463–472. <https://www.ijmems.in/volumes/volume5/number3/38-IJMEMS-19-560-53-463-472-2020.pdf>
- Reyes Hernández, I., Téllez López, A. M., López Orozco, M., García Pérez, M. E., López Luna, M. A., Barajas Esparza, L., & Bermúdez Camps, I. B. (2023). **Pilot study to validate a standard operating procedure for providing health education to diabetic patients.** (pp. 470-478). Journal of Taibah University Medical Sciences, 18

การวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งที่เหมาะสมด้วยโปรแกรม VBA วิธี Practical Swarm Optimization
เพื่อลดต้นทุนการขนส่ง กรณีศึกษาธุรกิจน้ำดื่ม ABC

Analysis of Optimal Transportation Routes Using VBA Program and Practical Swarm
Optimization Method to Reduce Transportation Costs: A Case Study of ABC Drinking
Water Business

พิมลรัตน์ แซ่ซื่อ¹

กัญญารัตน์ ลิ้มสกุล¹

คุณานนท์ ภักดีกำจร¹

ณัฐภูมิ ตั้งเตี้ย¹

นาวัน รอดคล้ายชลี¹

พนิดา รัตนานุกุล¹

ศิริวรรณ ไชยสุรยกานต์²

บทคัดย่อ

การจัดเส้นทางการขนส่งเป็นปัญหาหลักในระบบโลจิสติกส์ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมน้ำดื่มที่มีการแข่งขันสูง บริษัท ABC ซึ่งดำเนินธุรกิจในจังหวัดระยอง กำลังเผชิญกับต้นทุนการขนส่งที่สูงถึง 50% ของต้นทุนรวม ส่งผลกระทบโดยตรงต่อกำไรและความสามารถในการแข่งขัน หากไม่สามารถจัดเส้นทางการขนส่งให้มีประสิทธิภาพ จะทำให้ต้นทุนยังคงสูงและไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้ งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมที่สุด โดยใช้ Visual Basic for Application (VBA) บน Microsoft Excel ร่วมกับ Particle Swarm Optimization (PSO) เพื่อทำให้ต้นทุนการขนส่งต่ำสุด โดยมีระยะเวลาในการศึกษาระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568 ทั้งนี้ จากการศึกษา พบว่า PSO สามารถลดระยะทางขนส่งรวม จาก 1,836.7 กม. เป็น 1,714.26 กม. หรือลดลงไปร้อยละ 6.67 อีกทั้ง ยังสามารถลดต้นทุนน้ำมันรวม จาก 8,328.75 บาท เหลือเท่ากับ 7,775.75 บาท หรือลดลงไปร้อยละ 6.64 อันสะท้อนให้เห็นถึงการจัดเส้นทางอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไขของธุรกิจ อีกทั้งยังสามารถลดต้นทุนได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: การลดต้นทุนขนส่ง Practical Swarm Optimization VBA การจัดเส้นทางการขนส่ง โลจิสติกส์

Abstract

Transportation routing is a major problem in the logistics system, especially in the highly competitive drinking water industry. ABC Company, which operates drinking water in Rayong Province, is facing transportation costs as high as 50% of total costs, directly affecting profits and competitiveness. If the transportation route cannot be efficiently arranged, the cost will remain high and uncompetitive in the market. The research aims to find the most suitable route using Visual Basic for Application (VBA) on

¹ นักศึกษา หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² อาจารย์ประจำ หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการโลจิสติกส์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Microsoft Excel together with Particle Swarm Optimization (PSO) to minimize transportation costs. The study period is between December 2024 and February 2025. The study found that PSO can reduce the total transportation distance from 1,836.7 km to 1,714.26 km, or a decrease of 6.67 percent. It can also reduce the total fuel cost from 8,328.75 baht to 7,775.75 baht, or a decrease of 6.64 percent, reflecting efficient routing under business conditions and a clear reduction in costs.

Keywords: Reducing transportation costs, Practical Swarm Optimization, VBA, route planning

บทนำ

นิรุช คชวงศ์ และศักดิ์ชัย รักการ (2564) ได้กล่าวว่า การขนส่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมสำคัญของการจัดการโลจิสติกส์ หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความคุ้มค่าและประสิทธิภาพของการขนส่ง คือ การวางแผนและการจัดเส้นทางขนส่งที่เหมาะสม จะช่วยลดระยะทาง ระยะเวลาในการขนส่ง และค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น นอกจากนี้การขนส่งยังมีบทบาทสำคัญในกระบวนการซัพพลายเชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของธุรกิจให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบริหารจัดการด้านการขนส่งอย่างมีระบบและประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญ ช่วยลดต้นทุนโดยรวมในระบบโลจิสติกส์ ทั้งนี้ การวางแผนและจัดเส้นทางขนส่งที่เหมาะสม สร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน รวมถึงส่งเสริมการเติบโตของธุรกิจในระยะยาว

จากแนวโน้มการเติบโตของธุรกิจประเภทน้ำดื่มในปัจจุบัน ส่งผลให้การแข่งขันทางการค้ามีความรุนแรงมากขึ้น และเกิดการแข่งขันด้านราคาจากผู้ประกอบการรายใหม่อย่างต่อเนื่อง บริษัท ABC ซึ่งประกอบธุรกิจน้ำดื่มแบบกลลอนในจังหวัดระยองจึงมีความจำเป็นต้องปรับตัว โดยมุ่งเน้นการลดต้นทุนในทุกส่วนของกระบวนการดำเนินงาน โดยเฉพาะต้นทุนด้านการขนส่ง ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนสูงถึง 50% ของต้นทุนรวมทั้งหมดของบริษัท หากสามารถจัดการและปรับปรุงเส้นทางขนส่งให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จะช่วยลดต้นทุนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของบริษัทได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมที่สุด เพื่อทำให้ต้นทุนการขนส่งต่ำสุด ภายใต้เงื่อนไขที่บริษัทสามารถยอมรับได้

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่การลดต้นทุนการขนส่งโดยใช้โปรแกรม VBA แบบวิธี Practical Swarm Optimization โดยประเด็นในการศึกษาได้แก่ การจัดเส้นทางขนส่งใหม่ ซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและเอกสารที่ผู้ประกอบการได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

โปรแกรม Visual Basic for Application (VBA) คือ ภาษาระดับสูงเป็นภาษาที่เขียนขึ้นด้วยภาษา BASIC ภายใต้แนวคิดของการสร้างโปรแกรม Visual เพื่อสั่งงานให้โปรแกรม Microsoft Excel ทำงานได้ตามความต้องการแบบอัตโนมัติ ซึ่งจะทำให้ลดขั้นตอนและความซับซ้อนของงานที่ทำบ่อยๆ ที่อาจจะเกิดข้อผิดพลาดได้ โปรแกรม Visual Basic for Application (VBA) สามารถทำงานได้รวดเร็ว เหมาะสำหรับงานที่เกี่ยวข้องกับฐานข้อมูล ซึ่ง VBA ใน Microsoft Excel มีจุดเด่นในเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลและการคำนวณที่ซับซ้อน อีกทั้งยังสามารถดึงเครื่องมือต่างๆ ที่มีอยู่ใน Excel มาใช้งานได้ด้วย (ดริณภพ เทพาลุน, 2566; Will, 2024)

วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพแบบฝูงอนุภาค Particle Swarm Optimization (PSO)

วิธีการหาค่าที่เหมาะสมที่สุดแบบกลุ่มอนุภาค (Particle Swarm Optimization: PSO) เป็นเทคนิคที่ได้รับความนิยมและมีพื้นฐานจาก Swarm Intelligence Algorithm ซึ่ง Kennedy และ Eberhart ได้นำเสนอโดยอิงจากพฤติกรรมกรหาอาหารของฝูงนก โดยอนุภาคแต่ละตัวจะมีค่า Fitness ที่บ่งบอกความเหมาะสม และจะเคลื่อนที่โดยอิงจาก (1) pbest (particle best): ค่าที่ดีที่สุดที่อนุภาคนั้นๆ เคยพบ และ (2) gbest (global best): ค่าที่ดีที่สุดที่พบในทั้งกลุ่ม ทั้งนี้ ลัคนาเพิ่มพูน และจักรพันธ์ ปิ่นทอง (2562) ได้แบ่งขั้นตอนของ PSO ออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดค่าเริ่มต้น: สุ่มตำแหน่งและความเร็วของอนุภาคในพื้นที่ค้นหา
2. คำนวณค่าความเหมาะสม (Fitness Value) เพื่อนำไปอัปเดต pbest และ gbest
3. อัปเดต pbest: หากค่าความเหมาะสมของอนุภาคดีกว่าค่าก่อนหน้า
4. อัปเดต gbest: หากค่าความเหมาะสมของอนุภาคดีกว่าค่า gbest เดิม
5. ปรับปรุงความเร็ว ของอนุภาคโดยใช้สูตร

$$\vec{v}_k^{t+1} = \omega \vec{v}_k^t + c_1 r_1 (pbest - \vec{x}_k^t) + c_2 r_2 (gbest - \vec{x}_k^t) \quad (1)$$

โดยที่ ω คือค่าถ่วงน้ำหนัก, c_1 c_2 คือ ค่าคงที่ในการเรียนรู้ และ r_1 r_2 คือ ค่าที่ได้จากการสุ่มในช่วง [0,1]

6. การปรับปรุงตำแหน่งของอนุภาคให้เคลื่อนที่จากตำแหน่งเดิมไปยังตำแหน่งใหม่ โดยนำค่าที่ได้จากการปรับปรุงความเร็วขั้นตอนที่ 5 มาใช้ในการคำนวณ ด้วยสูตร $\vec{x}_k^{t+1} = \vec{x}_k^t + \vec{v}_k^{t+1}$
7. การตรวจสอบค่าคำตอบหรือค่าความเหมาะสม (Condition Satisfied) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการตรวจสอบคำตอบและกำหนดเงื่อนไขในการหยุดค้นหาคำตอบ

Traveling Salesman Problem: TSP

ปิยะนาถ วงษ์จำปา (2564) กล่าวว่า ปัญหาการเดินทางของพนักงานขาย (Traveling Salesman Problem - TSP) เป็นโจทย์ที่มุ่งหาลำดับเส้นทางที่สั้นที่สุดในการแวะเยี่ยมลูกค้าทุกจุดและกลับมายังจุดเริ่มต้น โดยไม่มีข้อจำกัดด้านความจุของยานพาหนะ แตกต่างจากปัญหาการวางแผนเส้นทางเดินรถที่ต้องพิจารณาความสามารถในการบรรทุกของรถ

การวางแผนเส้นทางเดินรถอย่างมีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงหลายปัจจัย เช่น การไม่ละเมิดข้อจำกัดด้านบรรทุกและการบรรลุเป้าหมายของระบบขนส่ง ปัญหานี้เป็นหัวข้อสำคัญในวิชาการวิจัยดำเนินงาน (Operations Research) และมีการประยุกต์ใช้ในด้านโลจิสติกส์ การจัดส่งสินค้า การท่องเที่ยว และการควบคุมกระบวนการผลิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุน

การแก้ปัญหา TSP ด้วย Nearest Neighbor Algorithm

Nearest Neighbor Algorithm เป็นวิธีการหาเส้นทางโดยเริ่มจากจุดเริ่มต้น เลือกจุดที่ใกล้ที่สุด และทำซ้ำจนเยี่ยมชมครบทุกจุด ก่อนวนกลับไปยังจุดเริ่มต้น วิธีนี้แม้ไม่ให้ผลลัพธ์ที่สั้นที่สุด แต่เหมาะสมสำหรับสถานการณ์ที่ต้องการคำตอบรวดเร็ว การใช้ TSP นั้น ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้ (1) เลือกจุดเริ่มต้น เช่น คลังสินค้า (2) เลือกจุดที่ใกล้ที่สุด ที่ยังไม่ถูกเยี่ยมชม (3) ทำซ้ำจนกว่าจะครบทุกจุด (4) กลับมายังจุดเริ่มต้น การแก้ปัญหา TSP มีบทบาทสำคัญในการวางแผนเส้นทางขนส่งที่มีประสิทธิภาพ ช่วยลดต้นทุน ลดเวลา และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจ (ชวลิต โควิระวงศ์, 2562)

อัลกอริธึมเชิงวิวัฒนาการ (Evolutionary Algorithm)

Evolutionary Algorithms เป็นวิธีการคำนวณที่เลียนแบบกระบวนการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต เช่น การสืบพันธุ์ การกลายพันธุ์ และการคัดเลือกโดยธรรมชาติของดาร์วิน เพื่อหาคำตอบที่เหมาะสมที่สุด โดยมีการปรับปรุงซ้ำ ๆ ในแต่ละรอบ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด (ราชฤทธา รัตนวรกานต์, 2562)

ต้นทุนของการขนส่ง (Cost of Transportation)

นิรันดร์ คุวงค์ และศักดิ์ชาย รักการ (2564) กล่าวว่า ต้นทุนการขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจ โดยสามารถแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะของค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. ต้นทุนคงที่ (Fixed Cost) คือค่าใช้จ่ายที่ไม่เปลี่ยนแปลงตามปริมาณการขนส่ง เช่น ค่าเช่าสถานที่ ค่าบำรุงรักษา โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งธุรกิจต้องรับภาระไม่ว่าจะมีการขนส่งมากหรือน้อย
2. ต้นทุนผันแปร (Variable Cost) คือค่าใช้จ่ายที่เปลี่ยนแปลงตามปริมาณการให้บริการขนส่ง เช่น ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิง ค่าซ่อมแซม และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโดยตรง
3. ต้นทุนรวม (Total Cost หรือ Joint Cost) คือการรวมต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปรเข้าด้วยกัน เพื่อสะท้อนต้นทุนทั้งหมดของระบบขนส่ง
4. ต้นทุนเที่ยวกลับ (Back Haul Cost) คือค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเมื่อต้องเดินทางกลับโดยไม่มีสินค้า หรือที่เรียกว่าค่าเสียโอกาส ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพด้านต้นทุนของธุรกิจ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สรินญา ศาลางาม (2566) ได้ทำการศึกษาพัฒนาโปรแกรมคำนวณระยะทางระหว่างตำแหน่งสองตำแหน่ง โดยการประยุกต์ใช้ภาษา VBA ใน Microsoft Excel จากผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมสามารถคำนวณระยะทางของ 77 ตำแหน่ง (จังหวัด) ได้อย่างรวดเร็ว ใช้เวลาประมวลผลเพียง 37 วินาที ซึ่งใช้เวลาเร็วกว่าวิธีดั้งเดิมที่ใช้ Google Map หาระยะทางที่ละจุด ถึง 292 เท่า

พัชรวิทย์ พูลสำราญ และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้อัลกอริทึมพาร์ติเคิลสวอร์มออฟติไมเซชันเพื่อการแก้ปัญหาการจัดตารางการผลิตแบบสั่ง พบว่าการประยุกต์ใช้ Particle Swarm Optimization (PSO) โดยมีเป้าหมายเพื่อลดค่าเมคสแปนให้น้อยที่สุด ผ่านการเข้ารหัสโอเปอเรชันของงานเป็นพาร์ติเคิล และค้นหาคำตอบที่เหมาะสมด้วยวิธี PSO จากการทดสอบด้วยข้อมูล OR-library 48 ชุด พบว่า PSO มีประสิทธิภาพสูงในการจัดตารางงานขนาดเล็ก โดยมีค่าความคลาดเคลื่อนสัมพัทธ์ต่ำ (0.0284–0.4183) และใช้เวลาในการประมวลผลน้อยแม้บนคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล

อริวัฒน์ บุญมี และคณะ (2560) ได้ศึกษาการปรับปรุงเส้นทางการขนส่งน้ำแข็งเพื่อลดต้นทุนโดยใช้วิธีการค้นหาที่ดีที่สุดด้วยฝูงอนุภาค (PSO) ซึ่งการประยุกต์ใช้ PSO ในการวางแผนเส้นทางการขนส่งน้ำแข็งถูกออกแบบโดยคำนึงถึงปัจจัยหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1.จำนวนลูกค้าทั้งหมด 2.ประเภทของรถบรรทุก 3.กรอบเวลาสูงสุดในการเดินทางไปยังลูกค้ารายสุดท้าย ผลการทดสอบพบว่า วิธี PSO ให้ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำกว่าวิธี GA โดยมีค่าระหว่าง 4.30 ถึง 165.40 และค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 85.27 แสดงให้เห็นว่า PSO มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาทั้งในกรณีที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ขึ้น เนื่องจากสามารถสร้างคำตอบเริ่มต้นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มโอกาสในการหาคำตอบที่ดีที่สุด

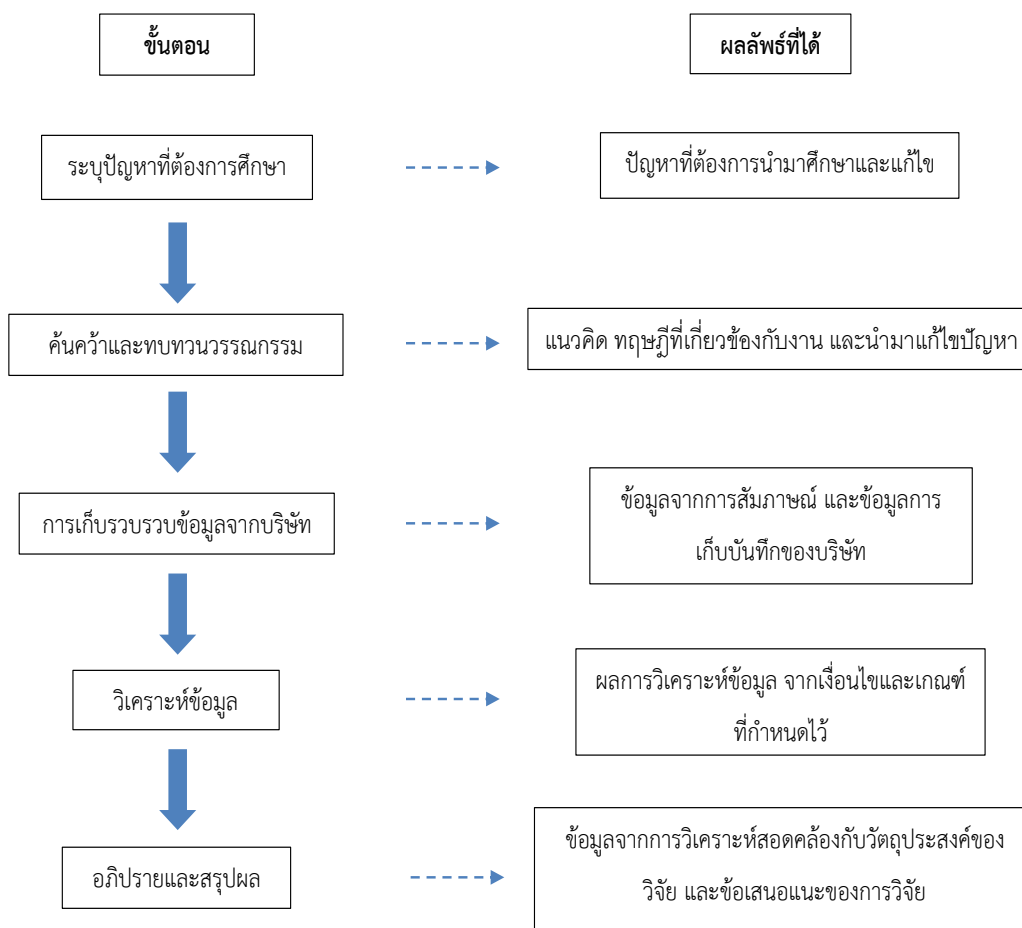
Ramadhani and Garside (2021) ได้ศึกษาการวางแผนเส้นทางการขนส่งสินค้าให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมุ่งเน้นที่การลดการใช้เชื้อเพลิง ด้วยการใช้ข้อมูลจำลอง ได้แก่ ปริมาณสินค้า จุดหมาย ระยะทาง มาใส่ในระบบเปรียบเทียบผลลัพธ์กับวิธีเดิม เช่น วิธีสุ่มเส้นทางหรือวิธีมาตรฐานทั่วไป จากการศึกษาพบว่า PSO สามารถลดการใช้เชื้อเพลิงได้ดีกว่าวิธีแบบดั้งเดิม เช่น การสุ่มหรือการหาทางที่ใกล้ที่สุดก่อน (Nearest Neighbor) ซึ่งเส้นทางที่ได้จาก PSO มีลักษณะที่สมดุล การใช้ PSO แก้ปัญหา VRP ที่คำนึงถึงการใช้เชื้อเพลิง เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและยังสามารถใช้งานได้จริง นอกจากช่วยลดต้นทุนด้านเชื้อเพลิง ยังช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

Lo (2022) ได้ทำการศึกษาแนวทางการใช้ประยุกต์ใช้ Particle Swarm Optimization เพื่อแก้ปัญหาการจัดเส้นทางยานพาหนะ โดยมี Cross-Docking และการลดการปล่อยคาร์บอนในระบบโลจิสติกส์ โดยมีการพัฒนาโมเดลที่สามารถคำนึงถึงทั้ง ต้นทุนการขนส่งและปริมาณการปล่อยคาร์บอนพร้อมกัน อัลกอริทึม PSO ถูกนำมาใช้เพื่อค้นหาเส้นทางที่ดีที่สุด

การขนส่งสินค้า โดยคำนึงถึงจุดรับ-จุดส่ง การถ่ายสินค้าแบบ Cross-Docking และปริมาณคาร์บอนที่ปล่อยออกมา จากการทดสอบและเปรียบเทียบกับวิธี Genetic Algorithm (GA) พบว่า PSO สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา การเพิ่มประสิทธิภาพแบบผสมผสานซึ่งสามารถให้ผลลัพธ์ที่ดีในด้านคุณภาพของเส้นทางและความเร็วในการคำนวณ

วิธีดำเนินการวิจัย

กรอบการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังภาพที่ 1 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบวิธีการดำเนินวิจัย

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

ระบุปัญหาที่ต้องการศึกษา จากการศึกษา พบว่า บริษัท ABC มีการจัดเส้นทางการขนส่งที่ยังไม่มีความเหมาะสม ทำให้เกิดต้นทุนขนส่งสูงถึง 50% ของต้นทุนรวม ส่งผลกระทบโดยตรงต่อกำไรและความสามารถในการแข่งขัน ทางคณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นปัญหาที่เกิดจากการไม่จัดเส้นทางการขนส่งให้เหมาะสม จึงได้นำมาศึกษาเพื่อจัดทำการศึกษา โดยวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการปรับปรุงเส้นทางการขนส่งให้มีประสิทธิภาพและลดต้นทุนให้ได้มากที่สุด

ค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรม เพื่อให้การศึกษานี้มีกรอบแนวทางที่ชัดเจนและเลือกใช้เครื่องมือวิเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม จึงได้ทำการศึกษาทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนและการจัดเส้นทางการขนส่ง รวมถึงศึกษางานวิจัยเรื่อง VBA บน Microsoft Excel และ Evolutionary Algorithm (EA) เพื่อนำมาเขียนโปรแกรมในการจัดเส้นทางการขนส่ง โดยข้อมูลที่น่าสนใจในโปรแกรม ได้แก่ โชนในการจัดส่ง ปริมาณสินค้า และระยะทาง รวมถึงพิจารณาข้อจำกัดของโปรแกรมนั้นๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากบริษัท โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้มาจากระบบการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยตรงจากบริษัท ABC ผ่านการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่วางแผน คนขับรถขนส่ง รวมไปถึงการสังเกตและศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติงานจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและข้อเท็จจริงที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างใกล้ชิด

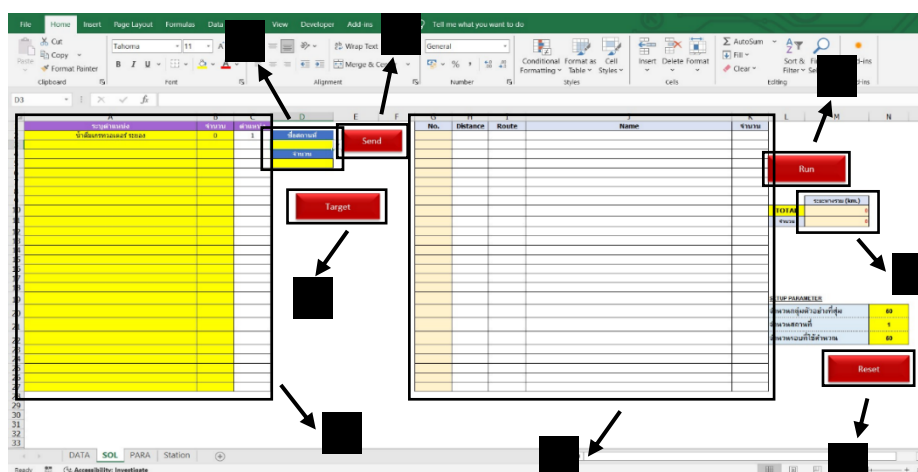
2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและบันทึกของบริษัทในอดีต โดยเฉพาะข้อมูลตารางการเดินรถย้อนหลัง 1 ปี ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลตำแหน่งลูกค้าทั้งหมดจำนวน 165 จุด รวมทั้งการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการ บทความวิจัย และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกอย่างมีประสิทธิภาพ

วิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้จะเริ่มจากการนำข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยมีเงื่อนไขและเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หลังจากนั้นทำการแยกข้อมูลลูกค้าตามระยะทางและน้ำหนักสินค้า และนำข้อมูลที่ได้ไปสร้าง OD Matrix (Origin-Destination Matrix) ผลการศึกษาพบว่า ตำแหน่งของลูกค้ามักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้การแก้ปัญหาต้องการวิธีที่มีความยืดหยุ่นสูง นอกจากนี้ ลักษณะของปัญหายังมีจำนวนตัวแปรไม่มากนัก และความซับซ้อนของระบบไม่ได้อยู่ในระดับสูงมาก ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้โปรแกรม VBA วิธี Practical Swarm Optimization และ Evolutionary Algorithm (EA) ซึ่งเหมาะสมกับปัญหาประเภทนี้ เพื่อใช้ในการตัดสินใจวางแผนเส้นทางและลดต้นทุนในเชิงปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายและสรุปผล ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจะถูกนำมาพิจารณาและตีความ เพื่อตรวจสอบว่าการวางแผนและจัดเส้นทางขนส่งที่ปรับปรุงใหม่นั้น สามารถตอบโจทย์การลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพของการขนส่งได้จริงหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีการเสนอแนะแนวทางแก้ไขและพัฒนาเพิ่มเติมในอนาคต เพื่อให้บริษัทสามารถนำผลการศึกษานี้ไปปรับใช้และต่อยอดในระบบโลจิสติกส์ขององค์กรได้อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด

ผลการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เพื่อให้ได้เส้นทางการขนส่งที่เหมาะสมที่จะทำให้ต้นทุนการขนส่งต่ำที่สุด คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เส้นทางภายใต้รูปแบบ 2 รูปแบบ คือ วิธี PSO และ EA เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับเส้นทางการขนส่งเดิม โดยวิธีแรกคือ วิธี Practical Swarm Optimization อธิบายได้ดังภาพ

ภาพที่ 2 โปรแกรมคำนวณเส้นทาง
ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

- หมายเลข 1 ช่องสำหรับใส่ชื่อลูกค้า และจำนวนสินค้า
- หมายเลข 2 ปุ่ม Send คือปุ่มกดเพื่อส่งข้อมูลในช่องหมายเลข 1 ไปยัง ช่องหมายเลข 3
- หมายเลข 3 ช่องแสดงชื่อลูกค้า และจำนวนสินค้าก่อนประมวลผล
- หมายเลข 4 ปุ่ม Target คือปุ่มกดเพื่อส่งข้อมูลในช่องหมายเลข 3 ไปยัง ช่องหมายเลข 6 เพื่อเตรียมประมวลผล
- หมายเลข 5 ปุ่ม Run คือปุ่มกดเพื่อให้ข้อมูลในช่อง 6 ประมวลผล
- หมายเลข 6 ช่องแสดงลำดับการจัดส่งหลังจากประมวลผลแล้ว
- หมายเลข 7 ช่องแสดงผลรวมของระยะทางทั้งหมดหลังจากประมวลผล
- หมายเลข 8 ปุ่ม Reset

บริษัท ABC มีการแบ่งโซนการขนส่งน้ำดื่มแบบเกลลอน ออกเป็น 3 โซนหลัก คือ โซนเมืองระยอง โซนมาบตาพุด และโซนปลวกแดง จากการวิเคราะห์ข้อมูลการขนส่งในแต่ละพื้นที่ พบว่า การเลือกใช้เส้นทางที่เหมาะสมสามารถลดต้นทุนค่าน้ำมันและเพิ่มประสิทธิภาพการขนส่งได้อย่างชัดเจน โดยคณะผู้วิจัยขอยกตัวอย่างการวิเคราะห์เส้นทางการขนส่งในโซนเมืองระยอง โดยทำการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาของ 3 รูปแบบ คือ แบบเส้นทางเดิม แบบวิธี Particle Swarm Optimization และแบบวิธี Evolutionary Algorithm ดังแสดงด้านล่าง

โซนเมืองระยอง

ตารางที่ 1 ระยะทางโซนเมืองระยองแบบเส้นทางเดิม ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

โซนเมืองระยอง							
วัน	คันที่	เส้นทางเดิม					
		ปริมาณสินค้า(ถัง)		ระยะทาง		ค่าน้ำมัน	
		รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 1	รอบที่ 2
จันทร์	1	163	168	24.9	20.2	114.71	93.06
	2	159	140	68.9	6.6	317.42	28.68
อังคาร	1	165	170	35.4	21.5	163.09	99.05
	2	145	125	35.3	14.6	153.41	63.45
พุธ	1	153	165	27.1	26.4	124.85	121.62
	2	135	120	11.9	25.3	51.72	109.95
พฤหัสบดี	1	165	168	30.5	23.6	140.51	108.73
	2	140	124	25.9	12.2	112.56	53.02
ศุกร์	1	170	167	33.1	23	152.49	105.96
	2	159	150	77.5	12.5	357.04	57.59
เสาร์	1	162	158	26.3	23.3	121.16	107.34
	2	145	120	41.2	24.8	179.06	107.78
Total		3,636		672		3,044.25	

จากตารางที่ 1 ระยะทางเส้นทางโซนเมืองระยองแบบเส้นทางเดิมในระยะเวลา 1 สัปดาห์ มีระยะทางรวม 672 กิโลเมตร และค่าน้ำมันรวม 3,044.25 บาท

ตารางที่ 2 ระยะทางโชนเมืองระยองแบบวิธี Particle Swarm Optimization

โชนเมืองระยอง							
วัน	คันที่	Particle Swarm Optimization					
		ปริมาณสินค้า(ถัง)		ระยะทาง		ค่าน้ำมัน	
		รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 1	รอบที่ 2
จันทร์	1	163	168	13.4	20.08	61.73	92.51
	2	159	140	63.2	6.5	291.16	28.25
อังคาร	1	165	170	29.5	19.69	135.91	90.71
	2	145	125	35.15	13.21	152.76	57.41
พุธ	1	153	165	26.63	24.198	122.78	111.48
	2	135	120	11.33	20.47	49.24	88.96
พฤหัสบดี	1	165	168	25.2	22.038	116.1	101.53
	2	140	124	25.87	9.64	112.43	41.9
ศุกร์	1	170	167	27.77	21.018	127.94	96.83
	2	159	150	64.8	12.25	298.53	56.44
เสาร์	1	162	158	24.75	21.51	114.02	99.1
	2	145	120	35.15	23.44	152.76	101.87
Total		3,636		596.794		2,702.35	

จากตารางที่ 2 ระยะทางเส้นทางโชนเมืองระยองแบบวิธี Particle Swarm Optimization ในระยะเวลา 1 สัปดาห์ มีระยะทางรวม 596.794 กิโลเมตร และค่าน้ำมันรวม 2,702.35 บาท

ตารางที่ 3 ระยะทางโชนเมืองระยองแบบวิธี Evolutionary Algorithm ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

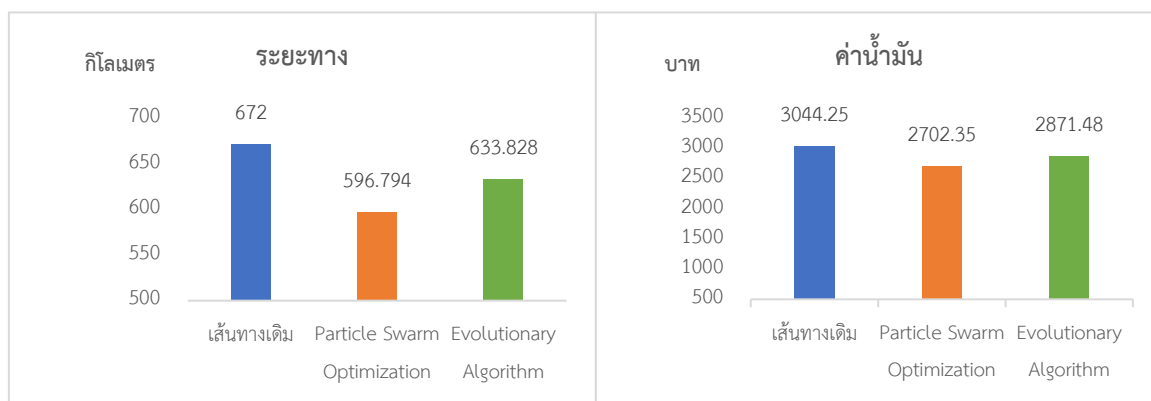
โชนเมืองระยอง							
วัน	คันที่	Evolutionary Algorithm					
		ปริมาณสินค้า(ถัง)		ระยะทาง		ค่าน้ำมัน	
		รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 1	รอบที่ 2	รอบที่ 1	รอบที่ 2
จันทร์	1	163	168	23.4	20.8	107.8	95.83
	2	159	140	62.4	6.6	287.48	28.68
อังคาร	1	165	170	30.1	21.668	138.67	99.82
	2	145	125	36.45	13.313	158.41	57.86
พุธ	1	153	165	28.8	24.448	132.68	112.63
	2	135	120	12.93	20.47	56.19	88.96
พฤหัสบดี	1	165	168	28.1	23.688	129.46	109.13
	2	140	124	25.87	9.64	112.43	41.9
ศุกร์	1	170	167	28.37	31.308	130.7	144.24
	2	159	150	65.4	12.253	301.3	56.45
เสาร์	1	162	158	25.51	21.51	117.52	99.1
	2	145	120	36	24.8	156.46	107.78
Total		3,636		633.828		2,871.48	

จากตารางที่ 3 ระยะทางเส้นทางโชนเมืองระยองแบบวิธี Evolutionary Algorithm ในระยะเวลา 1 สัปดาห์ มีระยะทางรวม 633.828 กิโลเมตร และค่าน้ำมันรวม 2,871.48 บาท

จากการเปรียบเทียบระยะทางและค่าน้ำมันในการขนส่งน้ำดื่มแบบเกลลอนของบริษัท ABC ในแต่ละโซนของจังหวัดระยองเป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ พบว่า โซนเมืองระยอง และโซนมาบตาพุด วิธี PSO ให้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ทั้งในด้านการลดระยะทางและค่าน้ำมัน ขณะที่โซนปลวกแดง วิธี EA กลับให้ผลลัพธ์ดีกว่าเล็กน้อย สรุปได้ว่าการใช้วิธี Particle Swarm Optimization (PSO) และ Evolutionary Algorithm (EA) สามารถช่วยลดทั้งระยะทางและค่าน้ำมันได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเปรียบเทียบกับเส้นทางเดิม

สรุปและอภิปรายผล

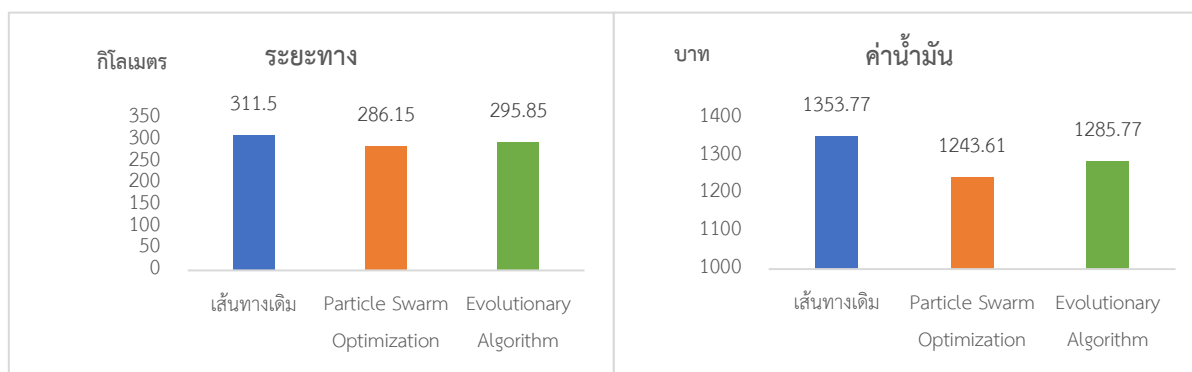
จากการเปรียบเทียบเส้นทางเดิมของบริษัท ABC ที่ถูกจัดขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์ของคนส่งน้ำดื่ม กับเส้นทางที่ถูกจัดขึ้นใหม่โดยวิธี Particle Swarm Optimization และวิธี Evolutionary Algorithm พบว่า เส้นทางที่ได้มีการสลับสับเปลี่ยนตำแหน่งของลูกค้าในแต่ละโซน เนื่องจาก วิธี Particle Swarm Optimization มีการจำลองพฤติกรรมของฝูงนกที่ค้นหาอาหาร โดยจะทำการหาเส้นทางที่ดีที่สุดจากบริษัท ABC ไปถึงลูกค้าแต่ละรายแบบฝูงนก โดยที่แต่ละอนุภาคจะแทนเส้นทางหนึ่งชุด และมีการอัปเดตเส้นทางของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยยึดจากเส้นทางที่สั้นที่สุดที่ตนเองหาเจอ (Personal Best) และข้อมูลเส้นทางที่สั้นที่สุดที่จากทั้งฝูง (Global Best) พร้อมกับการสุ่มปรับเปลี่ยนบางตำแหน่งเล็กน้อย เพื่อหลีกเลี่ยงการติดอยู่ในเส้นทางที่ไม่เหมาะสมที่สุด ส่วนวิธี Evolutionary Algorithm ระบบจะทำการสุ่มสลับตำแหน่งของลูกค้าภายในเส้นทางเดียวกัน เพื่อสร้างความหลากหลายของรูปแบบเส้นทาง ส่งผลให้ลำดับตำแหน่งการจัดส่งของลูกค้าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ช่วยให้ระยะทางรวมสั้นลง ลดเวลาเดินทาง และช่วยลดต้นทุนค่าน้ำมันเชื้อเพลิงมากกว่าการจัดเส้นทางเดิมอย่างชัดเจนดังนี้

ภาพที่ 3 ระยะทาง และค่าน้ำมันโซนเมืองระยอง

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

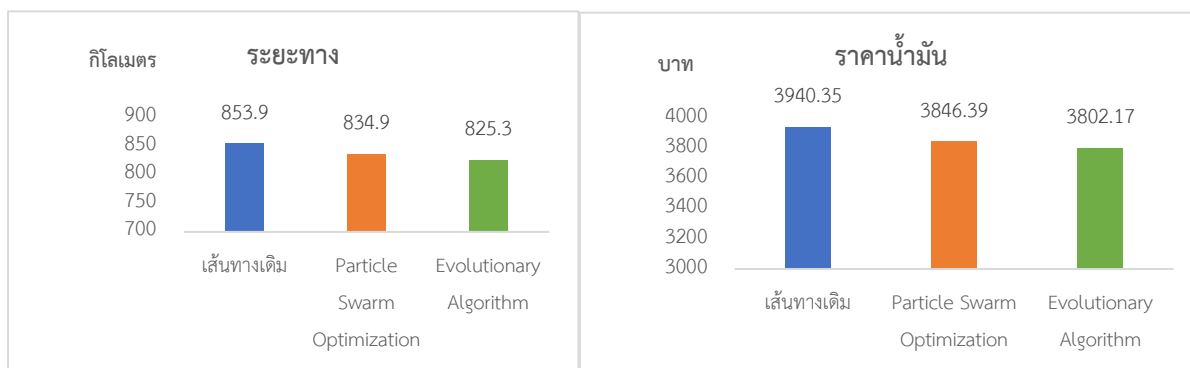
โดยโซนเมืองระยอง เส้นทางที่คำนวณด้วยวิธี Particle Swarm Optimization สามารถลดระยะทางจากเส้นทางเดิมได้ 75.206 กิโลเมตรต่อสัปดาห์ และช่วยลดค่าน้ำมันได้ 341.90 บาทต่อสัปดาห์ ซึ่งดีกว่าวิธี Evolutionary Algorithm ที่ลดระยะทางได้ 38.172 กิโลเมตรต่อสัปดาห์ และลดค่าน้ำมันได้เพียง 172.77 บาทต่อสัปดาห์ ทำให้วิธี Particle Swarm Optimization เป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดโซนนี้

ภาพที่ 4 ระยะทาง และค่าน้ำมันโชนมาบตาพุด

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

สำหรับโชนมาบตาพุดแบบวิธี Particle Swarm Optimization สามารถลดระยะทางจากเส้นทางเดิมได้ 25.35 กิโลเมตรต่อสัปดาห์ และลดค่าน้ำมันได้ 110.16 บาทต่อสัปดาห์ ซึ่งดีกว่าแบบวิธี Evolutionary Algorithm ที่ลดระยะทางได้ 15.65 กิโลเมตรต่อสัปดาห์ และลดค่าน้ำมันได้ 68 บาทต่อสัปดาห์ ดังนั้นแบบวิธี Particle Swarm Optimization จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดในพื้นที่นี้

ภาพที่ 5 ระยะทาง และค่าน้ำมันโชนปลวกแดง

ที่มา : คณะผู้วิจัย (2568)

ส่วนโชนปลวกแดง พบว่า แบบวิธี Evolutionary Algorithm มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยสามารถลดระยะทางจากเส้นทางเดิมได้ 28.6 กิโลเมตรต่อสัปดาห์ และช่วยลดค่าน้ำมันได้ 138.18 บาทต่อสัปดาห์ ซึ่งดีกว่าแบบวิธี Particle Swarm Optimization ที่ลดระยะทางได้ 19 กิโลเมตรต่อสัปดาห์ และลดค่าน้ำมันได้ 93.96 บาทต่อสัปดาห์ ทำให้แบบวิธี Evolutionary Algorithm เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับโชนปลวกแดง

จากผลการคำนวณพบว่า วิธี Particle Swarm Optimization เหมาะสมที่สุดสำหรับโชนเมืองระยองและมาบตาพุด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีข้อมูลจำนวนมาก โดยการทำงานของ วิธี Particle Swarm Optimization ทำให้สามารถค้นหาคำตอบที่มีประสิทธิภาพได้ ในสถานการณ์ที่มีข้อมูลจำนวนมากและซับซ้อน วิธี Particle Swarm Optimization จึงมีข้อได้เปรียบในด้านของความเร็วในการคำนวณ และความเสถียรในการหาคำตอบที่เหมาะสม โดยไม่จำเป็นต้องสร้างประชากรใหม่เหมือนกับ วิธี Evolutionary Algorithm ซึ่งช่วยลดเวลาในการคำนวณและสามารถตอบสนองต่อปัญหาที่มีความซับซ้อนสูงได้ดีกว่าซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พัทธวิทย์ พูลสำราญ และจิรัชต์ อภิรัชสิมันต์ (2560); ศรีธัญญา ศาสาณาม (2566); อธิวัฒน์ บุญมี และคณะ (2560) ที่แสดงให้เห็นว่า Particle Swarm Optimization (PSO) เป็นวิธีที่มีความแม่นยำ ใช้เวลา

ประมวลผลน้อย และสามารถลดระยะทางรวมถึงต้นทุนค่าน้ำมันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้การบริหารจัดการทรัพยากรในการขนส่งเป็นไปอย่างคุ้มค่ามากที่สุด

อย่างไรก็ตาม วิธี Evolutionary Algorithm กลับพบว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับโหนดปลวกแดง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีข้อมูลขนาดเล็กและไม่ซับซ้อนมาก EVO มีจุดเด่นในการสำรวจพื้นที่คำตอบได้กว้างขวางและสามารถค้นหาคำตอบที่มีคุณภาพได้เร็ว ในกรณีที่ข้อมูลจำนวนมาก เนื่องจากกระบวนการคัดเลือก การผสม และการปรับเปลี่ยนคำตอบในแต่ละรุ่นสามารถทำได้รวดเร็วเมื่อมีขนาดข้อมูลที่ไม่ใหญ่มาก ส่งผลให้ EVO เป็นตัวเลือกที่เหมาะสมในสถานการณ์ที่ต้องการคำตอบภายในเวลาสั้น

จากการเปรียบเทียบนี้ สามารถสรุปได้ว่า วิธี Particle Swarm Optimization เป็นตัวเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับบริษัท ABC โดยเฉพาะในกรณีที่จัดการกับข้อมูลจำนวนมาก และมีความซับซ้อนสูงหากบริษัทเลือกใช้วิธี Evolutionary Algorithm ในพื้นที่ที่มีข้อมูลจำนวนมากอาจเกิดปัญหาความซ้ำในการคำนวณ เนื่องจาก วิธี Evolutionary Algorithm ต้องสร้างประชากรใหม่ในทุกๆ รุ่น ซึ่งทำให้การค้นหาคำตอบเป็นไปได้ช้ากว่า วิธี Particle Swarm Optimization ดังนั้นวิธี Particle Swarm Optimization จึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด แม้ว่าจะบางโหนด วิธี Evolutionary Algorithm ให้ผลลัพธ์ได้ดีกว่า แต่การเลือกใช้ วิธี Particle Swarm Optimization สำหรับข้อมูลที่มีจำนวนมากและซับซ้อนจะช่วยให้บริษัทได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

โปรแกรม VBA แบบวิธี Practical Swarm Optimization เป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับบริษัท เนื่องจากสามารถลดระยะทางและต้นทุนค่าน้ำมันได้อย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการเดิมและ Evolutionary Algorithm โดยมิข้อได้เปรียบหลักในด้านความง่ายต่อการใช้งาน การนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ยังสามารถช่วยปรับปรุงกระบวนการทำงานของธุรกิจช่วยลดต้นทุนการขนส่ง และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของบริษัทในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การที่จะให้โปรแกรม Practical Swarm Optimization (PSO) มีประสิทธิภาพมากขึ้นในการใช้งานจริง ควรพัฒนา Practical Swarm Optimization (PSO) ให้รองรับเงื่อนไขด้านการจัดการข้อมูลของลูกค้า และด้านเวลา เพื่อช่วยให้การวางแผนเส้นทางมีประสิทธิภาพมากขึ้นเพิ่มความแม่นยำในการจัดส่ง ควรพัฒนาให้โปรแกรมสามารถคำนวณเส้นทางโดยคำนึงถึง เวลาที่ต้องถึงจุดหมาย และสามารถปรับเปลี่ยนตาม ข้อจำกัดด้านเวลาการรับ-ส่งสินค้าของลูกค้า

เอกสารอ้างอิง

- ขวลิต โควีระวงศ์. (2562). การปรับปรุงระบบการเดินทางพนักงานขายแบบเพื่อนบ้านใกล้สุดด้วยเทคนิคการ เคลื่อนย้ายแบบ 2-opt. การประชุมวิชาการระดับชาติ วิทยาลัยนครราชสีมา ครั้งที่ 6, นครราชสีมา, ประเทศไทย.
- ดร.ณภาพ เทพาลุน. (2566). การจัดเส้นทางขนส่งสินค้า กรณีศึกษา บริษัทจำหน่ายอุปกรณ์การแพทย์ และเครื่องมือแพทย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นรินทร์ คุชวงศ์ และศักดิ์ชาย รักการ. (2564). การลดต้นทุนในธุรกิจผู้ให้บริการด้านโลจิสติกส์. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 1(1), 39–52.
- ปิยะนาถ วงษ์จำปา. (2564). การวางแผนเส้นทางเดินรถโดยใช้เซฟวิงอัลกอริทึม และปัญหาการเดินทางของพนักงานขาย กรณีศึกษา บริษัท อีริคสัน (ประเทศไทย) จำกัด. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- พัชรวิทย์ พูลสำราญ และจิรัชติ อภิรัชสิมันต์. (2560). การประยุกต์ใช้อัลกอริทึมพาร์ทิเคิลสวอร์มออฟติไมเซชันเพื่อการแก้ปัญหาการจัดตารางการผลิตแบบตามสั่ง. *วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม*, 16(2), 153–160.
- ราชฤทธา รัตนวรกานต์. (2562). การหาค่าเหมาะสมที่สุดของการเรียนรู้เชิงลึกโดยใช้อัลกอริทึมเชิงวิวัฒนาการ. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- ลัคนา เพิ่มพูน และจักรพันธ์ ปิ่นทอง (2562). การเปรียบเทียบประสิทธิภาพระหว่างอัลกอริทึมอาณานิคมผึ้งเทียมกับวิธีการหาค่าเหมาะสมที่สุดแบบกลุ่มอนุภาค. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดร*, 7(1), 33-46.
- สรัญญา ศาลางาม. (2566). การพัฒนาโปรแกรม VBA ใน Excel เพื่อคำนวณระยะทางระหว่างตำแหน่งสองตำแหน่ง. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 42(6), 207–214.
- อธิวัฒน์ บุญมี, วรญา เนื่องมัจฉา และอัมภิกา บุญมี. (2560). การปรับปรุงเส้นทางการขนส่งน้ำแข็งเพื่อลดต้นทุนในการขนส่งโดยวิธีการค้นหาค่าที่ดีที่สุดด้วยฝูงอนุภาค. *วารสารข่าวงานวิศวกรรมอุตสาหการไทย*, 3(1), 17–24.
- Lo, S. (2022). A Particle Swarm Optimization Approach to Solve the Vehicle Routing Problem with Cross-Docking and Carbon Emissions Reduction in Logistics Management. *National Taiwan University of Science and Technology*, 6(2), 1-15.
- Ramadhani, B.N.I.F. & Garside, N.K. (2021). Particle Swarm Optimization Algorithm to Solve Vehicle Routing Problem with Fuel Consumption Minimization. *Jurnal Optimasi Sistem Industri*, 20(1), 1-10.
- Will, K. (2024). **Visual Basic for Applications (VBA)**. Retrieved from <https://www.investopedia.com/terms/v/visual-basic-for-applications-vba.asp>

การศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีน กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม

A Study of Motivations in Accommodation Choices among Chinese Tourists

A Case Study of Samut Songkhram Province

อติทยา แช้ฮ้อ¹อภิเศก ปั่นสุวรรณ²

บทคัดย่อ

ปัจจุบัน นักท่องเที่ยวชาวจีนนิยมเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย แต่พบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยการเลือกที่พักกลับมีน้อย โดยเฉพาะจังหวัดเมืองรองอย่างจังหวัดสมุทรสงคราม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พัก พฤติกรรม และความพึงพอใจต่อที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว จำนวนทั้งสิ้น 8 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ประกอบการที่พัก จำนวนทั้งสิ้น 3 คน เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงที่พัก โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง และจัดเก็บข้อมูลในช่วงเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568 จากนั้นทำการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เชิงบรรยาย และการวิเคราะห์ทางแผนที่ ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญสูงสุดกับทำเลที่ตั้งและคะแนนความพึงพอใจจากช่องทางออนไลน์ นิยมเดินทางเป็นกลุ่มครอบครัวหรือกลุ่มขนาดเล็ก แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดรถไฟแม่กลอง และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ตลาดน้ำอัมพวา ซึ่งมีผลต่อการเลือกที่พักในลำดับต่อมา นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาเข้าพักเพียง 1 คืน และมีความพึงพอใจสูงสุดในด้านการให้บริการของที่พัก โดยเฉพาะการดูแลในส่วนของโรงแรมพัก ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการให้ความเห็นตรงกันว่า การบริการที่ดี ความสะอาด และทำเลที่ตั้งที่เดินทางสะดวก เป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าพักและตัดสินใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ

คำสำคัญ: การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวชาวจีน การเลือกที่พัก จังหวัดสมุทรสงคราม

Abstract

Currently, Chinese tourists are increasingly visiting Thailand, yet research on their accommodation choices remains limited, particularly in secondary cities like Samut Songkhram. This study aims to examine the motivations, behaviors, and satisfaction levels of Chinese tourists regarding their accommodation choices in Samut Songkhram province. Data were collected from eight Chinese tourists and three accommodation providers through in-depth, purposive interviews conducted between January and February 2025. The analysis employed content analysis, narrative analysis, and cartographic methods. The findings indicate that location and online ratings are the most influential factors in accommodation selection. Chinese tourists typically travel in family or small groups, with major attractions such as the Mae Klong Railway Market and nearby destinations like the Amphawa Floating Market significantly influencing their accommodation choices. Most tourists stay for only one night and report the highest satisfaction with the quality of service, especially services related to room

¹ นักศึกษาหลักสูตรอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

accommodations. Both tourists and accommodation providers agree that high-quality service, cleanliness, and a convenient location are crucial factors in accommodation decisions, affecting tourists' likelihood of returning and revisiting the destination.

Keywords: Tourism, Chinese Tourists, Accommodation selection, Samut Songkhram Province

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้ให้กับประเทศไทยสูงเป็นอันดับต้น ๆ มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในแง่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะด้านนักท่องเที่ยวชาวจีนซึ่งถือเป็นกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ของประเทศไทยเสมอมา จากข้อมูลสถิติของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เผยให้เห็นจำนวนตัวเลขของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ช่วงปี 2565 – 2567 นับตั้งแต่มีการเปิดประเทศต้อนรับนักท่องเที่ยว พบว่า ปี 2565 มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา 505,417 คน ปี 2566 มีจำนวน 5,048,057 คน (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา ณ วันที่ 19 มกราคม 2566) และในปี 2567 ที่ผ่านมามีจำนวนมากถึง 8,699,148 คน (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา ณ วันที่ 6 มกราคม 2567) จากสถิติดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ หนึ่งในจังหวัดที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวจีนเป็นอย่างมาก ได้แก่ จังหวัดสมุทรสงคราม

จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดเมืองรองเล็ก ๆ ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ได้แก่ ตลาดรถไฟแม่กลอง มีอีกชื่อว่า ตลาดร่มหุบ ซึ่งเป็นตลาดชื่อดังของจังหวัดสมุทรสงคราม มีระยะทางสั้น ๆ แต่มีร้านค้ามากกว่า 300 ร้าน มีจุดเด่นคือ บริเวณที่ตั้งของตลาดอยู่ติดกับสถานีรถไฟแม่กลอง มักมีรถไฟวิ่งผ่านเข้า-ออกกลางตลาด ในช่วงเวลาที่รถไฟกำลังวิ่งเข้าสถานี พ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่จะต้องเร่งรีบเก็บของขึ้นเพื่อหลบรถไฟและหุบร่มเก็บกันสาด เมื่อรถไฟวิ่งผ่านไปก็จะกางร่มไว้เหมือนเดิมและขายของต่อ เกิดเป็นจุด Unseen ที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี (nukkipidet, 2564) นอกจากนี้ ยังมีตลาดน้ำอัมพวาที่มีชื่อเสียงไม่แพ้กัน เป็นตลาดน้ำยามเย็น ตั้งอยู่บนคลองอัมพวา ปัจจุบัน ตลาดน้ำอัมพวาจึงเป็นตลาดน้ำยอดนิยมเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงยาวนานที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตชาวอัมพวามากกว่า 100 ปี เป็นตลาดที่มีเสน่ห์และแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของบ้านเรือนที่อยู่สองฝั่งแม่น้ำ ชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม (Kapook Travel, 2567)

อย่างไรก็ดี ผลการทบทวนวรรณกรรมกลับพบว่า ยังไม่ปรากฏข้อมูลที่แน่ชัดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนมากนัก ซึ่งได้ส่งผลในด้านการวางแผนในการทำการตลาดสำหรับการท่องเที่ยว เพื่อขยายโอกาสในแง่ของการพัฒนารูปแบบการให้บริการด้านที่พัก และสามารถสร้างรายได้แก่จังหวัดสมุทรสงครามได้มากยิ่งขึ้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พัก พฤติกรรม และความพึงพอใจต่อที่พักของนักท่องเที่ยว ที่ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาพัฒนาไปสู่การสร้างกลยุทธ์สำหรับการตลาดเรื่องการท่องเที่ยวสำหรับจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนเป็นข้อมูลให้ผู้ประกอบการธุรกิจที่พักโรงแรมในแง่ของการทำการตลาดโดยเฉพาะกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและประสงค์พักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีต่อที่พักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวและที่พักในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวชาวจีน ซึ่งหมายรวมถึง นักท่องเที่ยวที่มีเชื้อชาติจีน เดินทางจาก สาธารณรัฐประชาชนจีน (ประเทศจีน) สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และเขตบริหารพิเศษฮ่องกง แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (ฮ่องกง)

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ดำเนินการศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและประสงค์พักแรม ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewed) จากนักท่องเที่ยวชาวจีน จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ในประเด็นเรื่อง สิ่งดึงดูดใจ ชื่อเสียงของที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การต้อนรับและการประชาสัมพันธ์ การให้บริการและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงกิจกรรมภายในที่พัก โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการที่พัก จำนวนทั้งสิ้น 3 คน โดยทำการวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Narrative Analysis) จากนั้นนำเสนอข้อมูลโดยการเขียนประกอบการบรรยาย

2. ดำเนินการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยทำการสำรวจสถานที่ท่องเที่ยวและที่พักแรมของนักท่องเที่ยวโดยการสำรวจผ่านการสังเกต (Observation) และทำการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวในรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewed) จากนักท่องเที่ยวชาวจีน จำนวนทั้งสิ้น 3 คน และดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการที่พัก จำนวนทั้งสิ้น 3 คน ในประเด็นเรื่อง การเดินทาง รูปแบบการจอง รูปแบบการท่องเที่ยว และที่พักแรม รวมถึงทำการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวจีนรูปแบบ One Day Trip จำนวนทั้งสิ้น 5 คน ในประเด็นเรื่อง พฤติกรรมและแรงจูงใจในการท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์เชิงบรรยาย (Narrative Analysis) และทำการบันทึกตำแหน่งของสถานที่ท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคทางแผนที่ (Cartographic Method) จากนั้นนำเสนอผ่านการเขียนประกอบการบรรยาย และการบรรยายประกอบแผนที่

3. ดำเนินการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีต่อที่พักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewed) จากนักท่องเที่ยวชาวจีน จำนวนทั้งสิ้น 3 คน โดยทำการประเมินความพึงพอใจในประเด็นเรื่อง คุณภาพการให้บริการ สถานที่ตั้ง ความคุ้มค่าด้านราคาที่พัก ความปลอดภัย ความสะอาดและความเป็นระเบียบ และสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย และดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการที่พัก จำนวนทั้งสิ้น 3 คน โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นนำเสนอข้อมูลโดยการเขียนประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัย

1. แรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและประสงค์พักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

● ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวจีน

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวจีน ทั้ง 3 คน พบว่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาจากสาธารณรัฐประชาชนจีน (ประเทศจีน) สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และเขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (ฮ่องกง) เป็นผู้ที่มีเชื้อชาติจีน เดินทางมาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อน มีอายุ 25 ปี 52 ปี และ 69 ปี จัดอยู่ในกลุ่ม Generation Z Generation X และ Generation Baby Boomer ตามลำดับ

ผลการศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและพักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการที่พักที่นักท่องเที่ยวให้ความเห็นตรงกันมากที่สุด คือ ทำเลที่ตั้ง โดยจะเลือกที่พักในพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างตลาดน้ำอัมพวา โดยให้เหตุผลว่าพื้นที่ดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก และปัจจัยรองลงมา คือ คะแนนความพึงพอใจจากช่องทางออนไลน์สำหรับการจองที่พัก โดยจะเลือกที่พักที่มีผู้ให้ความเห็นหรือแสดงความพึงพอใจในระดับที่ดี ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ รูปแบบของห้องพัก กิจกรรมและสิ่งดึงดูดใจภายในที่พัก และการตกแต่งที่พัก

ตารางที่ 1 : แสดงข้อมูลคำตอบของนักท่องเที่ยวชาวจีนในประเด็นเรื่องแรงจูงใจในการเลือกที่พัก ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

คำถามสัมภาษณ์ : เพราะเหตุใดท่านจึงตัดสินใจเลือกใช้บริการที่พักแห่งนี้ ในขณะที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม

1. นักท่องเที่ยวคนที่ 1 (Generation Z)

- 1.1 ปัจจัยแรก คือ ที่พักที่ใกล้กับตลาดน้ำอัมพวา
- 1.2 ปัจจัยรองลงมา คือ ห้องพักที่มีพื้นที่เหมาะสำหรับการเข้าพักแบบครอบครัวใหญ่
- 1.3 มีสิ่งดึงดูดใจ คือ กิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อยจากทางที่พัก

2. นักท่องเที่ยวคนที่ 2 (Generation X)

- 2.1 ปัจจัยที่สำคัญ คือ ที่พักที่มีผู้ให้คะแนนความพึงพอใจในระดับดีมากจากช่องทางออนไลน์สำหรับการจองที่พัก

3. นักท่องเที่ยวคนที่ 3 (Generation Baby Boomer)

- 3.1 ปัจจัยแรก คือ ที่พักอยู่ในบริเวณใกล้กับตลาดน้ำอัมพวา
- 3.2 ปัจจัยรองลงมา คือ รูปแบบการตกแต่งของที่พักที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

● ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับที่พักแรม

ที่พักแรมแห่งที่ 1 เป็นที่พักประเภท บูติก รีสอร์ท (Boutique Resort) ตั้งอยู่ใจกลางตลาดน้ำอัมพวา (Amphawa Floating Market) ตัดริมคลองอัมพวา มีพื้นที่จอดรถในบริเวณที่พัก มีจำนวนห้องพักทั้งหมด 26 ห้อง ให้บริการชั้นพื้นฐานด้านที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานภายในห้องพัก อาหารเช้า และจักรยานโดยไม่คิดค่าบริการ นอกจากนี้ ยังมีบริการเสริม ได้แก่ บริการนวดแผนไทย บริการล่องเรือท่องเที่ยว เป็นต้น

ที่พักแรมแห่งที่ 2 เป็นที่พักประเภท โฮมสเตย์ ตั้งอยู่ในบริเวณริมคลองอัมพวา ห่างจากตลาดน้ำอัมพวา (Amphawa Floating Market) เพียง 1 กิโลเมตร ไม่มีพื้นที่จอดรถภายในที่พัก มีจำนวนห้องพักทั้งหมด 10 ห้อง มีการจัดสัดส่วนสำหรับพื้นที่ส่วนกลางไว้อย่างกว้างขวาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมร่วมกันหรือมีพื้นที่พักผ่อนได้อย่างเพียงพอ ที่พักยังเน้นการตกแต่งที่แสดงถึงความเป็นไทยอย่างชัดเจน เช่น การตกแต่งด้วยลวดลายผ้าบาติก การประดับที่พักดด้วยปลาตะเพียนสาน รวมถึงการใช้เฟอร์นิเจอร์และเครื่องจานชามที่มีลวดลายความเป็นไทย เป็นต้น

ที่พักแรมแห่งที่ 3 เป็นที่พักประเภท โฮมสเตย์ ตั้งอยู่บริเวณริมคลองอัมพวา ห่างจากตลาดน้ำอัมพวา (Amphawa Floating Market) เพียง 1 กิโลเมตร ไม่มีพื้นที่จอดรถภายในที่พัก มีจำนวนห้องพักทั้งหมด 5 ห้อง แบ่งเป็นห้องใหญ่ 1 ห้อง สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะ และห้องเล็ก จำนวน 4 ห้อง เปิดให้บริการชั้นพื้นฐานด้านที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานเพียงเท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ด้านความเห็นจากผู้ประกอบการที่พัก พบว่า ทำเลที่ตั้งของที่พัก ที่อยู่ในบริเวณใกล้กับตลาดน้ำอัมพวา เป็นปัจจัยด้านแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการที่พักแรมให้ความเห็นตรงกันมากที่สุดด้านอื่น ๆ ได้แก่ การตกแต่งที่พัก ความใส่ใจด้านอาหาร และชื่อเสียงของที่พัก สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจในการเลือกที่พัก ซึ่งทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการให้ความเห็นตรงกันมากที่สุด คือ “ทำเลที่ตั้ง” ที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว อาทิ ตลาดน้ำอัมพวา โดยต้องสามารถเข้าถึงที่พักได้อย่างสะดวก

2. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการศึกษาด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางมาท่องเที่ยวและพักแรมในจังหวัดสมุทรสงครามพบว่า นักท่องเที่ยวผู้ให้ข้อมูลมีการเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นครั้งที่ 1 - 2 โดยมีรูปแบบการเดินทางเป็นกลุ่มครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสมุทรสงครามจากหลากหลายช่องทาง ได้แก่ ผู้นำเที่ยว อินเทอร์เน็ต และเฟซบุ๊ก (Facebook) วัตถุประสงค์การเดินทาง คือ การทำธุรกิจ การท่องเที่ยวเพื่อเปิดประสบการณ์ และการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน ผู้ตัดสินใจหลักในการเดินทางมักเป็นผู้ที่วางแผนการเดินทางและดูแลรับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่าย เดินทางมายังจังหวัดสมุทรสงครามด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การเช่ายานพาหนะประเภทรถยนต์โดยขับขึ้นด้วยตนเอง การเช่ายานพาหนะประเภทรถตู้พร้อมคนขับ และการเดินทางโดยรถไฟ

ทั้งนี้ แหล่งท่องเที่ยวที่นิยมเดินทางไปเยี่ยมชม ได้แก่ ตลาดรถไฟแม่กลองหรือตลาดร่มหุบ และตลาดน้ำอัมพวา กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากที่สุด ได้แก่ การล่องเรือชมหิ่งห้อย และการชมรถไฟที่ตลาดรถไฟแม่กลอง ทั้งยังพบว่านักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการที่พักประเภทบูติก รีสอร์ท (Boutique Resort) และโฮมสเตย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยว โดยทำการจองที่พักผ่านแอปพลิเคชัน Agoda Booking.com และติดต่อโดยตรงกับทางที่พัก มีระยะเวลาในการเข้าพักเพียง 1 วันเท่านั้น

ตารางที่ 2 : แสดงข้อมูลคำตอบของนักท่องเที่ยวชาวจีนในประเด็นเรื่องพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

คำถามสัมภาษณ์ : ท่านรู้จักจังหวัดสมุทรสงครามได้อย่างไร เพราะอะไรจึงเดินทางมาท่องเที่ยวและพักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม ใครเป็นผู้ตัดสินใจหลักในการเดินทางท่องเที่ยวในครั้งนี้

1. นักท่องเที่ยวคนที่ 1 (Generation Z)

- 1.1 ไม่เคยรู้จักจังหวัดสมุทรสงครามมาก่อน เดินทางมาพร้อมกับผู้นำเที่ยว (Guide)
- 1.2 เป็นครั้งแรกที่เดินทางมาที่นี่เนื่องด้วยธุรกิจส่วนตัว
- 1.3 ผู้ตัดสินใจหลัก คือ พ่อและแม่ เนื่องจากเป็นผู้วางแผนการเดินทางและเป็นผู้ดูแลเรื่องค่าใช้จ่าย

2. นักท่องเที่ยวคนที่ 2 (Generation X)

- 2.1 รู้จักจังหวัดสมุทรสงครามจากเฟซบุ๊ก (Facebook)
- 2.2 เป็นครั้งที่ 2 ที่เดินทางมาท่องเที่ยว เนื่องจากต้องการพาเพื่อนร่วมงานมาท่องเที่ยว
- 2.3 ผู้ตัดสินใจหลัก คือ ภรรยา เพราะเป็นผู้วางแผนการท่องเที่ยวและการเดินทาง

3. นักท่องเที่ยวคนที่ 3 (Generation Baby Boomer)

- 3.1 รู้จักจังหวัดสมุทรสงครามจากอินเทอร์เน็ต
- 3.2 เดินทางมาท่องเที่ยวเป็นครั้งที่ 2 เนื่องจากต้องการพาน้องสาวมาท่องเที่ยว
- 3.3 เป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ศึกษาเรื่องการเดินทาง การจองที่พัก การวางแผนการท่องเที่ยว ตลอดจนดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายทั้งหมด

คำถามสัมภาษณ์ : รูปแบบการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ท่านให้ความสนใจมีอะไรบ้าง และสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามที่ท่านต้องการเดินทางไปเยี่ยมชม ได้แก่ที่ใดบ้าง

1. นักท่องเที่ยวคนที่ 1 (Generation Z)

- 1.1 กิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย
- 1.2 เดินทางไปเยี่ยมชมตลาดน้ำอัมพวา และมีแผนเดินทางไปเยี่ยมชมตลาดรถไฟแม่กลอง

2. นักท่องเที่ยวคนที่ 2 (Generation X)

- 2.1 กิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย

2.2 ครั้งแรกที่มาได้เข้าชมตลาดน้ำอัมพวา และตลาดรถไฟแม่กลองและครั้งที่ 2 ต้องการไปเยี่ยมชมตลาดรถไฟแม่กลองอีกครั้ง

3. นักท่องเที่ยวคนที่ 3 (Generation Baby Boomer)

- 3.1 กิจกรรมชมรถไฟที่ตลาดรถไฟแม่กลอง
- 3.2 เดินทางไปเยี่ยมชมตลาดน้ำอัมพวา อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) อาสนวิหารแม่พระบังเกิด บางนกแขวก และค่ายบางกุ้ง

คำถามสัมภาษณ์ : ท่านใช้วิธีการใดในการเดินทางมาท่องเที่ยวในครั้งนี้ และใช้ช่องทางใดเป็นช่องทางในการจองที่พัก

1. นักท่องเที่ยวคนที่ 1 (Generation Z)

- 1.1 เดินทางด้วยวิธีการเช่ายานพาหนะประเภทรถยนต์ โดยขับซื้อด้วยตนเอง
- 1.2 ใช้วิธีการจองโดยตรงกับทางที่พัก

2. นักท่องเที่ยวคนที่ 2 (Generation X)

- 2.1 ครั้งแรกเดินทางด้วยรถโดยสารสาธารณะประเภทมินิบัสจากกรุงเทพฯ และเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ด้วยรถสองแถว ครั้งที่ 2 เดินทางด้วยการเช่ายานพาหนะประเภทรถตู้พร้อมคนขับรถ
- 2.2 จองที่พักผ่านแอปพลิเคชัน Agoda

3. นักท่องเที่ยวคนที่ 3 (Generation Baby Boomer)

- 3.1 ครั้งแรกเดินทางด้วยรถไฟจากกรุงเทพฯ ครั้งที่ 2 เดินทางด้วยรถโดยสารสาธารณะประเภทมินิบัสจากสายใต้แก่กรุงเทพฯ และเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ด้วยรถสองแถว
- 3.2 จองที่พักผ่าน Booking.com

คำถามสัมภาษณ์ : ในการท่องเที่ยวครั้งนี้ท่านใช้เวลาเข้าพักเป็นเวลากี่วัน เหตุผลในการเข้าพักในระยะเวลาดังกล่าวเนื่องจากอะไร

1. นักท่องเที่ยวคนที่ 1 (Generation Z)

- 1.1 ใช้เวลาเข้าพักเพียง 1 วัน เพราะเป็นระยะเวลาที่สามารถท่องเที่ยวได้อย่างครบถ้วน

2. นักท่องเที่ยวคนที่ 2 (Generation X)

- 2.1 ใช้เวลาเข้าพักเพียง 1 วัน เพราะคิดว่าเพียงพอต่อการท่องเที่ยวภายในจังหวัดสมุทรสงคราม

3. นักท่องเที่ยวคนที่ 3 (Generation Baby Boomer)

- 3.1 ใช้เวลาเข้าพักเพียง 1 วัน เพราะคิดว่าสามารถท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน

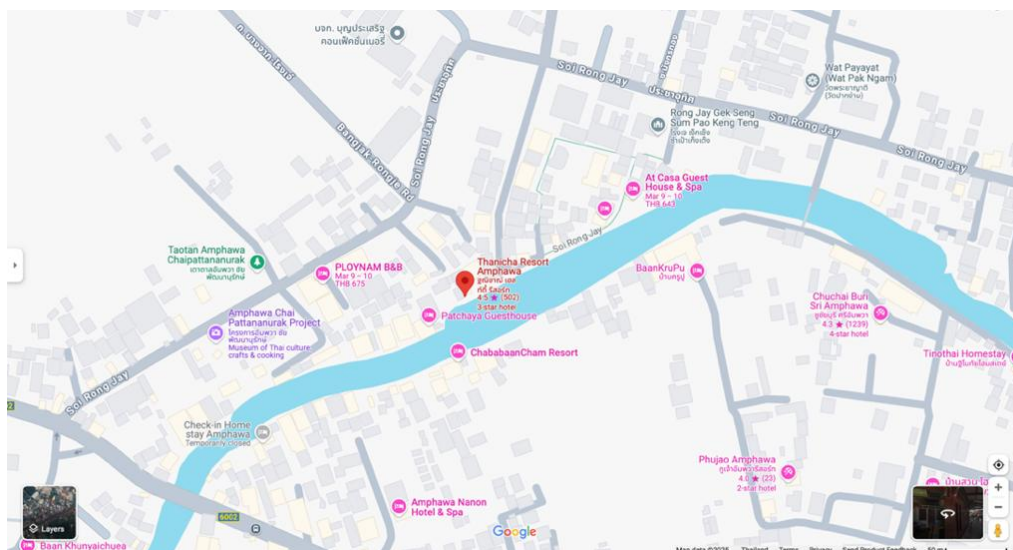
นอกจากนี้ ด้านผู้ประกอบการที่พักให้ความเห็นตรงกันว่าพฤติกรรมที่พบได้บ่อยครั้งขณะเข้าใช้บริการที่พัก คือ การซักผ้าด้วยตนเองและการตากผ้าบริเวณที่พัก กิจกรรมภายในที่พักที่นิยมใช้บริการ คือ กิจกรรมนวดแผนไทยและกิจกรรมตกบาตรยามเช้า ทั้งยัง ให้ความเห็นตรงกันว่ารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ คือ กิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย กิจกรรมตกบาตรยามเช้า และกิจกรรมล่องเรือไหว้พระ นิยมเดินทางไปเยี่ยมชมตลาดรถไฟแม่กลองและตลาดน้ำอัมพวา มีระยะเวลาการเข้าพักเพียง 2 วัน 1 คืน

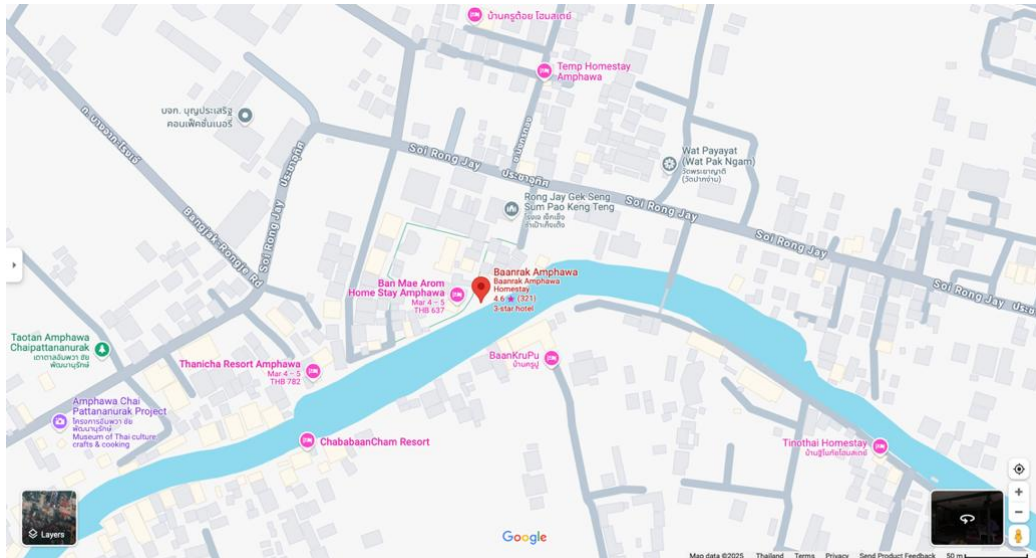
ภาพที่ 1 และ 2 ตลาดรถไฟแม่กลองและตลาดน้ำอัมพวา
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 3 และ 4 ที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตลาดน้ำอัมพวา
ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

ภาพที่ 5 แผนที่บริเวณโดยรอบที่พักแรมฐานนิยาม รีสอร์ท อัมพวา ของนักท่องเที่ยวคนที่ 1 และ 2
ที่มา: Google Maps (2568)

ภาพที่ 6 แผนที่บริเวณโดยรอบที่พักแรมบ้านรักอัมพวาของนักท่องเที่ยวคนที่ 3

ที่มา: Google Maps (2568)

จากการสำรวจผ่านการสังเกตและวิเคราะห์ตำแหน่งที่ตั้งของที่พักรวมที่นักท่องเที่ยวชาวจีนทั้งสามคน พบว่าที่พักทั้งสองแห่งต่างตั้งอยู่บนพื้นที่ริมคลองอัมพวา ในบริเวณที่เงียบสงบและผู้คนไม่พลุกพล่าน โดยสามารถเดินทางเข้าถึงที่พักได้อย่างสะดวก โดยใช้ 2 เส้นทาง ได้แก่ ผ่านบริเวณหน้าวัดอัมพวันเจติยารามเข้าไปยังซอยโรงเจ และจากสะพานเดชชาติศรเดินตรงไปเข้าทางด้านหน้าตลาดน้ำฝั่งซ้ายที่ติดกับคลองอัมพวา ทั้งนี้ บริเวณรอบ ๆ ที่พักมีสิ่งอำนวยความสะดวกจำนวนมาก ได้แก่ ร้านขายของชำ ร้านซักรีด ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ตลอดจนร้านขายของที่ระลึก จากที่พักสามารถเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง ได้แก่ ถนนคนเดินอัมพวา โครงการอัมพวา – ชัยพัฒนานุรักษ์ ตลาดน้ำอัมพวา วัดอัมพวันเจติยาราม อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) และวัดจุฬามณี

● ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวจีนในรูปแบบ One Day Trip

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวจีน ทั้ง 5 คน พบว่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาจากสาธารณรัฐประชาชนจีน (ประเทศจีน) สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) และเขตบริหารพิเศษฮ่องกงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (ฮ่องกง) เป็นผู้ที่มีเชื้อชาติจีน มีอายุตั้งแต่ 22 - 43 ปี จัดอยู่ในกลุ่ม Generation Z และ Generation Y

ในส่วนของคุณลักษณะจากนักท่องเที่ยวชาวจีนในรูปแบบ One Day Trip ในประเด็นพฤติกรรมและแรงจูงใจในการท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นครั้งแรก เดินทางในรูปแบบกลุ่มขนาดเล็ก ได้แก่ กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน และกลุ่มคู่รัก ช่องทางสำคัญที่ทำให้รู้จักจังหวัดสมุทรสงคราม คือ อินเทอร์เน็ต ช่องทางอื่น ๆ ได้แก่ เฟซบุ๊ก (Facebook) และอินสตาแกรม (Instagram) วัตถุประสงค์ของการเดินทางมีหลากหลาย ได้แก่ ท่องเที่ยวกับครอบครัว ท่องเที่ยวภายในประเทศไทย ความต้องการเปิดประสบการณ์ใหม่ ๆ รวมถึงตามรอยสถานที่ที่เป็นกระแส ตลอดจนความต้องการเฉลิมฉลองหลังแต่งงาน เดินทางไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดรถไฟแม่กลองหรือตลาดร่มหุบ และตลาดน้ำอัมพวา โดยทำกิจกรรมถ่ายภาพตามสถานที่ท่องเที่ยว ชมรถไฟ ขี่ของกินและของที่ระลึก ล่องเรือชมวัด และล่องเรือชมตลาดน้ำ

3. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีต่อที่พักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการศึกษาเรื่องความพึงพอใจที่มีต่อที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางมาท่องเที่ยวและพักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในด้านการให้บริการของที่พักมากที่สุด โดยเฉพาะการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับห้องพัก เช่น การจัดรูปแบบของห้องพักที่มีความเหมาะสมต่อการเข้าพักในรูปแบบครอบครัว การยกระดับห้องพักให้นักท่องเที่ยว เป็นต้น รองลงมาคือด้านความสะอาด และด้านอื่น ๆ ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อมของที่พัก ด้านการบริการของพนักงาน และด้านอาหาร ในส่วนของผู้ประกอบการที่พักให้ความเห็นตรงกันว่า การบริการของพนักงานเป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจมากที่สุด ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ด้านทำเลที่ตั้ง ด้านความสะอาด และด้านอาหาร

ตารางที่ 3 : แสดงข้อมูลคำตอบของนักท่องเที่ยวชาวจีนในประเด็นเรื่องความพึงพอใจที่มีต่อที่พักแรม ที่มา: ผู้วิจัย (2568)

คำถามสัมภาษณ์ : ท่านมีความพึงพอใจต่อที่พักแห่งนี้อย่างไรและในด้านใด รวมถึงมีข้อเสนอแนะเพื่อให้ที่พักพัฒนาหรือปรับปรุงอย่างไรบ้าง

1. นักท่องเที่ยวคนที่ 1 (Generation Z)

- 1.1 ความรู้สึกแรก คือ ที่พักบรรยากาศดี มีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่นและประทับใจห้องพัก เพราะมีขนาดที่กว้าง สะอาดและสบาย
- 1.2 ไม่มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาปรับปรุงที่พัก

2. นักท่องเที่ยวคนที่ 2 (Generation X)

- 2.1 ประทับใจในเรื่องความสะอาดเป็นอย่างมาก พนักงานเป็นมิตรและให้บริการเป็นอย่างดี อาหารเข้ารสชาติดี
- 2.2 เสนอแนะว่าให้พนักงานบางคนต้องปรับปรุงทัศนคติในการให้บริการ เนื่องจากมีใบหน้าที่ไม่เป็นมิตร

3. นักท่องเที่ยวคนที่ 3 (Generation Baby Boomer)

- 3.1 โดยรวมมีความพึงพอใจกับทุก ๆ ด้าน และประทับใจที่ทางที่พักยกระดับห้องพัก (Room upgrade) ให้เป็นห้องในราคาสูงขึ้น
- 3.2 ไม่มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาปรับปรุงที่พัก

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีน กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม ด้านแรงจูงใจในการเลือกที่พัก พบว่า “ทำเลที่ตั้ง” ที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว เช่น ตลาดน้ำอัมพวา เป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเลือกใช้บริการที่พัก โดยเลือกที่พักที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงได้อย่างสะดวกสบาย ผลการศึกษาข้างต้นสามารถใช้ทฤษฎีแรงจูงใจ (Theory of Motivation) อธิบายได้ว่า แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motives) เป็นแรงผลักดันจากภายในตัวบุคคลที่เกิดจากความสนใจ ความตั้งใจ ความพอใจ หรือความต้องการ ซึ่งแรงผลักดันนี้ทำให้เกิดการเดินทางในครั้งนี้ ได้แก่ การท่องเที่ยวเพื่อเปิดประสบการณ์ และการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนในที่ที่พักที่สะท้อนรูปแบบความเป็นไทยหรือเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ประกอบกับแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motives) ที่เป็นแรงที่กระตุ้นให้ตัวบุคคลมีแรงจูงใจในการทำสิ่งใดเพื่อให้ได้รับผลตอบแทนจากครอบครัวและบุคคลรอบข้าง ซึ่งจังหวัดสมุทรสงครามมีสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดรถไฟแม่กลอง เป็นต้น และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น อาทิ การล่องเรือชมหิ่งห้อย การชมรถไฟที่วิ่งผ่านตลาดจึงถือเป็นปัจจัยภายนอกที่ดึงดูดให้

นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง กล่าวได้ว่า แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกนี้ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเกิดแรงจูงใจในการเลือกที่พักในพื้นที่ศึกษา

ทั้งนี้ พบว่าผลการศึกษาระหว่างต้นตอต่างจากงานวิจัยของ วงศธร อรรถวิทยา (2564) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวจีนต่อการเลือกใช้บริการพักรีสอร์ท 5 ดาว ในกรุงเทพมหานครในช่วงเกิดโรคระบาด COVID - 19 ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับห้องพักมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับได้ในระดับสากล มีค่าบริการเสริมต่าง ๆ ในราคาที่ถูกลง และต้องการได้ซื้อว่าเคยมาพักที่โรงแรมแห่งนี้แล้ว

จากการศึกษาเรื่องพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางมาท่องเที่ยวและพักรีสอร์ทในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวเดินทางเป็นครั้งที่ 1 - 2 เดินทางเป็นกลุ่มขนาดเล็กมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยตนเอง (Individual or Independent Tourist) ในรูปแบบกลุ่มครอบครัว ต่างจากในอดีตที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ (Group Tourist) โดยใช้บริการทัวร์ของบริษัทนำเที่ยว การเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวสมัยใหม่ที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางด้วยตนเอง เนื่องจากต้องการความอิสระในการท่องเที่ยวและประหยัดในเรื่องของค่าใช้จ่าย รวมทั้งนักท่องเที่ยวสามารถค้นหาข้อมูลได้ด้วยตนเองมากขึ้น

ทั้งยังพบว่าในช่วงกลางวันนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมรถไฟที่ตลาดรถไฟแม่กลอง เลือกเข้าพักและทำกิจกรรมยามเย็น อาทิ การล่องเรือชมหิ่งห้อยที่ตลาดน้ำอัมพวา เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีไม่มากนักส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้าใช้บริการที่พักเพียง 1 คืน พฤติกรรมขณะเข้าพักที่โดดเด่น คือ การซักผ้าและตากผ้าด้วยตนเอง ในส่วนของการศึกษาเรื่องพฤติกรรมและแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวจีนในรูปแบบ One Day Trip พบว่า นักท่องเที่ยวมีรูปแบบการเดินทางเป็นกลุ่มขนาดเล็ก และเดินทางไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวและทำกิจกรรมเช่นเดียวกันกับนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เข้าใช้บริการที่พักแรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พนิดา นิลอรุณ, มนทิพา วิลาทิพย์ และ วีระพล วิชาญภาพ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมปรับตัวในการท่องเที่ยวชุมชนของนักท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคยมาจังหวัดสมุทรสงคราม 1 - 2 ครั้ง มีลักษณะการท่องเที่ยวแบบกลุ่ม โดยมีความสัมพันธ์รูปแบบครอบครัว และใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 1 วัน ในการท่องเที่ยว กล่าวได้ว่า ด้านรูปแบบและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามในช่วงระหว่างที่เกิดโรคระบาด COVID - 19 และช่วงเวลาหลังจากนั้นพบว่ามีไม่แตกต่างกัน

ผลการศึกษาเรื่องความพึงพอใจที่มีต่อที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เดินทางมาท่องเที่ยวและพักรีสอร์ทในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจสูงสุดด้านการให้บริการของที่พัก โดยเฉพาะการดูแลในส่วนห้องพัก อื่นๆ นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการที่พักได้ให้ความเห็นตรงกันว่า การบริการที่ดี ความสะอาด และทำเลที่ตั้งของที่พักที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก เป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าใช้บริการที่พักและตัดสินใจเดินทางกลับมาท่องเที่ยวซ้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความพึงพอใจของลูกค้า (Customer Satisfaction Theory) ในการประเมินคุณภาพการบริการแบบ SERVQUAL (Service Quality) ซึ่งใช้ประเมินความพึงพอใจจากคุณภาพของการให้บริการที่ผู้ใช้บริการรับรู้ พบว่ามีความเกี่ยวข้องในด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ (Tangibles) คือ ผู้ใช้บริการสามารถรับรู้ถึงคุณภาพการบริการได้ชัดเจน อาทิ ห้องพักที่สะอาดและสะดวกสบาย และด้านการเข้าถึงบริการ (Accessibility) คือ การเข้ารับบริการทำได้โดยสะดวก ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของสถานที่ตั้งที่ให้บริการ ทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีส่วนผสมทางการตลาด (Marketing Mix) ในด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) กล่าวคือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่อาจไม่สะดวกเรื่องการเดินทางมาหาส่วนตัว ประกอบกับการคมนาคมในจังหวัดสมุทรสงครามที่ไม่เอื้อต่อการเดินทางมากนัก จึงถือเป็นข้อจำกัดในการท่องเที่ยว ดังนั้น ที่พักที่สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกจึงมีข้อได้เปรียบในแง่ของการทำการตลาดมากกว่าที่พักที่ห่างไกลและเข้าถึงได้ยาก

ทั้งนี้ พบว่าผลการศึกษาข้างต้นมีทั้งประเด็นที่เหมือนและแตกต่างกันกับงานวิจัยของ Cuiyun Wang และ Qingsheng Wang (2022) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การสำรวจและกลยุทธ์การส่งเสริมความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่พักโฮมสเตย์ในเทียนจิน: อ้างอิงวิธีการวิเคราะห์ IPA ที่ได้รับการปรับปรุง ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติในการให้บริการของพนักงานและความสะดวกในการเดินทาง เป็นปัจจัยเชิงบวกที่ช่วยส่งเสริมความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่พักโฮมสเตย์ในเทียนจิน ซึ่งประเด็นที่สอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ คือ ความสะดวกในการเดินทาง ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการเข้าถึงที่พักได้อย่างสะดวก มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้าพักทั้งในเทียนจินและในจังหวัดสมุทรสงครามอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีน กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าผู้ประกอบการธุรกิจที่พักแรม สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสมุทรสงคราม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (Tourism Authority of Thailand) สามารถนำข้อมูลจากการวิจัยไปใช้สำหรับการวางแผนกลยุทธ์ในเรื่องการทำการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม หรือใช้สำหรับการวางแผนนโยบายเรื่องสนับสนุนการท่องเที่ยวทางด้านการเพิ่มเติมน

2. ข้อเสนอแนะเชิงการศึกษา

ผู้วิจัยเล็งเห็นประเด็นที่น่าสนใจจากการวิจัยที่สามารถทำการศึกษาวิเคราะห์ต่อไปได้อีกในอนาคต ประเด็นที่ 1 การศึกษาเหตุผลหรือแรงจูงใจเรื่องระยะเวลาในการเข้าใช้บริการที่พักแรม จากผลการศึกษาที่พบว่านักท่องเที่ยวชาวจีนใช้ระยะเวลาพักแรมในจังหวัดสมุทรสงคราม เพียง 1 คืน เพื่อนำไปสู่การสร้างกิจกรรมใหม่ ๆ ในสถานที่ท่องเที่ยว หรือพัฒนาให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวใช้ระยะเวลาในท่องเที่ยวและการพักแรมมากขึ้น และเพื่อให้เกิดการใช้จ่ายภายในจังหวัดมากยิ่งขึ้น ประเด็นที่ 2 คือ การศึกษาเพิ่มเติมว่าพฤติกรรมการเลือกที่พักในลักษณะดังกล่าว สามารถใช้อธิบายสำหรับกรณีจังหวัดเมืองรองอื่น ๆ ที่นักท่องเที่ยวชาวจีนได้เดินทางไปเยี่ยมเยือน เพื่อให้สามารถนำมาพัฒนาในเรื่องที่พัก ทำเลที่ตั้ง และการให้บริการ โดยใช้งานวิจัยนี้เป็นแนวคิดหลัก

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแรงจูงใจในการเลือกที่พักของนักท่องเที่ยวชาวจีน กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม” สามารถสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจาก งานวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2568 และผู้วิจัยขอพระขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิเศก ปันสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย ที่ช่วยสนับสนุนให้คำปรึกษา ตลอดจนให้คำแนะนำอย่างเอาใจใส่ ทำให้สามารถดำเนินการวิจัยได้เสร็จสิ้นและเรียบร้อยไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (10 มกราคม 2563). **คาดการณ์สถานการณ์การท่องเที่ยว (ข้อมูลปัจจุบัน)** โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. สืบค้นจาก <https://intelligencecenter.tat.or.th/articles/22978>
- กันตพงษ์ ปรามสงบ. (ม.ป.ป.). **แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับแรงจูงใจ**. สืบค้นจาก https://elabs.ssu.ac.th/kantapong_pr/pluginfile.php/37/mod_resource/content/1/แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับแรงจูงใจ%2064.pdf
- พนิดา นิลอรุณ, มณฑิพา วิชาสทิพย์ และ วีระพล วิชญาณุภาพ. (2564). **พฤติกรรมการปรับตัวในการท่องเที่ยวชุมชนของนักท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม**. วารสารนวัตกรรมและการจัดการ, 6(2), 131-142.
- วงศ์ธร อรรถวิทยา. (2564). **พฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวจีนต่อการเลือกใช้บริการพักโรงแรม 5 ดาว ในกรุงเทพมหานครในช่วงเกิดโรคระบาด covid-19**. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 15(1), 476-489.
- อลิษา ฐิติมานะกุล. (2558). **ความพึงพอใจในคุณภาพบริการของผู้บริโภคที่มีผลต่อการเปลี่ยนผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่โดยคงสิทธิเลขหมายเดิมในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Cuiyun Wang and Qingsheng (2022). **Investigation and Promotion Strategy of Homestay Tourists' Satisfaction in Tianjin: Based on the Modified IPA Analysis Method**. Sustainable Development, 12(4), 1199-1207. <https://doi.org/10.12677/SD.2022.124136>
- Kapook TRAVEL. (ม.ป.ป.). **เที่ยวตลาดน้ำอัมพวา จ.สมุทรสงคราม กินเที่ยวชิล ฟิลล์กูด**. สืบค้นจาก <https://travel.kapook.com/view281538.html>
- Nukkipidet. (2 มิถุนายน 2564). **ตลาดร่มหุบ ที่เที่ยวสมุทรสงคราม อันซีน ตลาดสุดหวาดเสียว บนทางรถไฟ**. สืบค้นจาก <https://travel.trueid.net/detail/x61v0j8GnGKP>
- Nukkipidet. (23 พฤษภาคม 2564). **ประวัติ จังหวัดสมุทรสงคราม ที่เที่ยวใกล้กรุงเทพ เมืองแม่กลอง ดินแดนของตลาดน้ำ**. สืบค้นจาก <https://travel.trueid.net/detail/gJ8Vn9wM8E2K>

SMARTS XIV

- Faculty of Social Sciences, SWU
- Faculty of Management Sciences, KU
- Faculty of ARTs, SU
- Faculty of Humanities and Social Sciences, NPRU
- Faculty of Liberal Arts, TU
- Faculty of Social Administration, TU
- Humanities and Social Sciences Research
Promotion Network Association for Local Community
and Social Development (ALCSD)